

GÜLŞEHRÎ'NİN MANTIKU'T-TAYR'I
(İNCELEME-METİN-BAĞLAMLI DİZİN VE İŞLEVSEL SÖZLÜK)

Eda TUNCER

(Doktora Tezi)

Eskişehir, 2021

**GÜLŞEHRÎ'NİN MANTIKU'T-TAYR'I
(İNCELEME-METİN-BAĞLAMLI DİZİN VE İŞLEVSEL
SÖZLÜK)**

Eda TUNCER

**T.C.
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü**

**Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
DOKTORA TEZİ**

Eskişehir, 2021

T.C.
ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTİSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Eda TUNCER tarafından hazırlanan Gülşehrî'nin Mantıku't-Tayr'ı (İnceleme-Metin-Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük) başlıklı bu çalışma (Savunma Sınavı Tarihi) tarihinde Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, Jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Akademik Ünvanı ve Adı Soyadı

Üye

Prof. Dr. Ahmet KARTAL

(Danışman)

Üye

Akademik Ünvanı ve Adı Soyadı

Üye

Akademik Ünvanı ve Adı Soyadı

Üye

Akademik Ünvanı ve Adı Soyadı

ONAY

(İmza)

(Akademik Ünvanı, Adı-Soyadı)

Enstitü Müdürü

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerine göre hazırlandığını; bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla taranmasını kabul ettiğimi ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması halinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Eda TUNCER

ÖZET
GÜLŞEHRÎ'NİN MANTIKU'T-TAYR'I
(İNCELEME-METİN-BAĞLAMLI DİZİN VE İŞLEVSEL SÖZLÜK)

EDA TUNCER

Doktora-2021

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Ahmet KARTAL

Ferîdüddîn Attâr'ın *Mantıku't-tayr* mesnevisinin Anadolu sahasındaki ilk manzum çevirisi 13. yüzyılın ikinci yarısı ile 14. yüzyılın ilk yarısında yaşamış olan Gülşehrî tarafından yapılmıştır. Mesnevi, Kemal Yavuz tarafından 2007 yılında *Gülşehrî'nin Mantıku't-Tayr'ı (Gülşen-nâme) -Metin ve Günümüz Türkçesine Aktarma-* adıyla iki cilt hâlinde yayımlanmıştır. Çalışmamızda Kemal Yavuz'un eserin altı nüshasına dayanarak hazırladığı -e kitap metni esas alınarak transkripsiyonu yapılmış, mesnevinin bağlamli dizin ve işlevsel sözlüğü oluşturulmuştur. 4438 beyitten oluşan mesnevide 45.121 sözcük kullanılmış; her birinin mânâsı, metnin bağlamı içerisinde kazandığı anlamı ile birlikte verilmiştir. Mesnevinin sözcük kadrosu incelenmiş; sözcük türleri, kalıp ifadeler, Arapça ibâreler, atasözleri, deyimler, duâ ifadeleri, âyetler, hâdisler ve kelâm-ı kibârlar tespit edilmiştir.

Tez üç ana bölüm ve bir ekten oluşmaktadır. Birinci bölümde Gülşehrî'nin hayatı ve eserlerine değinilmiştir. İkinci bölümde *Mantıku't-tayr* mesnevisinin incelemesine yer verilmiştir. Bu bölüm kapsamında hikayelerinin geniş özeti yapılarak mesnevinin motif yapısı irdelenmiştir. Bunların yanı sıra İslamiyet öncesi unsurlara yer verilmiş, mesnevide kullanılan metaforlar belirlenmiş ve mesnevideki metaforik anlatımın tahlili yapılmıştır. Tezin son bölümü ise mesnevinin dil ve üslup incelemesini içermektedir. Bu bölümde mesnevinin kelime kadrosu ve kelime grupları incelenmiş; bunların eserdeki kullanım şekilleri dil ve üslup özellikleri yönünden ele alınmış ve mesnevide geçen edebî sanatlara yer verilmiştir. Tezin ek kısmı ise bağlamli dizin ve işlevsel sözlükten oluşmaktadır. Çalışmanın bağlamli dizin bölümünde eserdeki sözcükler, alfabetik madde başları altında toplanarak sözcüğün kullanım sıklığı mesnevinin hangi bölümünde ve mısraında yer aldıysa bunların kaydı tutulmuştur. İşlevsel sözlük aşamasında ise bağlama göre değışen mânâlar tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mesnevi, Mantıku't-tayr, Gülşehrî, Bağlamli Dizin, İşlevsel Sözlük.

ABSTRACT

GÜLŞEHRÎ'S MANTIKU'T-TAYR

(THESIS TEXT- CONTEXT-CONCORDANCE AND FUNCTIONAL DICTIONARY)

TUNCER, EDA

Ph. D.-2021

Department of Turkish Language and Literature

Supervisor: Prof. Dr. Ahmet KARTAL

The first poetical translation of Ferîdüddîn Attâr's *Mantiku't-tayr* mathnawi in the Anatolian field was made by Gülşehrî, who lived in the second half of the 13th century and the first half of the 14th century. The mathnawi was published in two volumes by Kemal Yavuz in 2007 under the name *Gülşehrî's Mantiku't-Tayr (Gülşen-nâme) -Text and Contemporary Turkish Translation*. In our study, a translation was made based on the e-book text prepared by Kemal Yavuz based on six copies of the work, and a contextual index and functional dictionary of the mathnawi were created. In the masnavi, which consists of 4438 couplets, 45.121 words are used; the meaning of each is given together with the meaning it acquires in the context of the text. The vocabulary of the mathnawi has been examined; word types, formulaic expressions, Arabic phrases, proverbs, idioms, prayer expressions, verses, hadiths and aphorisms were determined.

The thesis consists of three main chapters and an appendix. In the first part, Gülşehrî's life and works are mentioned. In the second part, the analysis of *Mantiku't-tayr* mathnawi is given. Within the scope of this section, the motif structure of the mathnawi was examined by making a broad summary of their stories. In addition to these, pre-Islamic elements were included, the metaphors used in the mathnawi were determined and the analysis of the metaphorical expression in the mathnawi was made. The last part of the thesis includes language and style analysis of mathnawi. The last part of the thesis includes language and style analysis of mathnawi. In this section, the vocabulary and word groups of the mathnawi are examined; the way they are used in the work is discussed in terms of language and stylistic features, and the literary arts in the mathnawi are included. In the contextual index part of the study, the words in the work were collected under the headings of alphabetical articles, and the frequency of use of the word was recorded in which part and line of the mathnawi. In the functional dictionary stage, meanings changing according to the context were determined.

Key Words: Mathnawi, Mantiku't-tayr, Gülşehrî, Concordance, Functional Dictionary.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
ÇİZELGELER LİSTESİ.....	xii
KISALTMALAR.....	xiii
ÖN SÖZ.....	xv
TEŞEKKÜR.....	xvi
GİRİŞ.....	1
1. Tezin Sahası ve Konusu.....	1
2. Tezin Amacı.....	1
3. Tezin Önemi.....	2
4. Tezde Takip Edilen Yol ve Yöntemler.....	3
5. Kapsam ve Sınırlılıklar.....	4
1. BÖLÜM.....	6
GÜLŞEHRÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ.....	6
1. HAYATI.....	6
2. ESERLERİ.....	7
2.1.Felek-nâme.....	8
2.2. Kerâmât-ı Ahî Evran.....	8
2.3. Kudûrî Tercümesi.....	8
2.4. Mantıku't-tayr (Gülşen-nâme).....	9
2.5. Arûz-ı Gülşehrî (Arûz Risâlesi).....	10
2.6. Şiirleri.....	10
2. BÖLÜM	12
MANTIKU'T-TAYR MESNEVÎSİNİN İNCELENMESİ.....	12
1. MESNEVİNİN BÖLÜM ÖZETLERİ.....	12
2. MANTIKU'T-TAYR'IN ANLAM KATMANLARININ ÇÖZÜMLENMESİ.....	46
2.1. Tasavvuf ve Sembol.....	46
2.1.1. Tasavvufta Kuş Sembolü.....	47
2.1.2. Tasavvufta Kuş Dili.....	48
2.1.3. Mantıku't-tayr'da Kuş Sembolü.....	50

2.1.4. Mesnevide Adı Geçen Kuşlar.....	51
2.1.4.1. Bülbül.....	52
2.1.4.2. Tûtî (Papağan).....	53
2.1.4.3. Tâvus.....	54
2.1.4.4. Hümâ.....	55
2.1.4.5. Bât (Kaz).....	56
2.1.4.6. Şâhbâz (Şahin).....	57
2.1.4.7. Kebk (Keklik).....	58
2.1.4.8. Bûm (Baykuş).....	59
3. MESNEVİDEKİ METAFORİK ANLATIMIN TAHLİLİ.....	60
3.1. Metafor ve Metaforun Amacı.....	60
3.2. Mesnevideki Metaforların Analizi.....	61
3.2.1. Hüdhd Metaforu.....	61
3.2.2. Sefer/Yolculuk Metaforu.....	66
3.2.2.1. Vuslat Yolu.....	68
3.2.3. Yedi Vadi Metaforu.....	69
3.2.3.1. Talep Vadisi.....	71
3.2.3.2. Aşk Vadisi.....	71
3.2.3.3. Marifet Vadisi.....	72
3.2.3.4. Tevhîd Vadisi.....	74
3.2.3.5. İstiğnâ Vadisi.....	74
3.2.3.6. Bî-hôdlık/Hayret Vadisi.....	75
3.2.3.7. Fenâ Vadisi.....	76
3.2.4. Kafdağı Metaforu.....	77
3.2.5. Simurg/Otuz Kuş Metaforu.....	80
4. MESNEVİNİN MOTİF YAPISI.....	86
4.1. Motifler.....	86
4.1.1. Rüya Motifi.....	87
4.1.1.1. Şeyh Abdurrezzak'ın Rüyası.....	88
4.1.1.2. Müridin Rüyası.....	88
4.1.1.3. Hristiyan Kızın Rüyası.....	89
4.1.2. Âşık Olma/Gönül Verme Motifi.....	90
4.1.2.1. Zaman Geçtikçe Âşık Olma.....	90
4.1.2.1.1. Erkeğin Aşkı.....	90
4.1.2.1.2. Mecnûn'un Aşkı.....	91
4.1.2.2. İlk Görüşte Âşık Olma/Gönül Verme.....	91
4.1.2.3. Yabancıya Âşık Olma/Gönül Verme.....	92

4.1.3. Dönüşüm/Don Değişirme Motifi	92
4.1.4. Yardımcı Motifler.....	94
4.1.4.1. Dinî-Yardımcı Kahraman Motifi	94
4.1.4.1.1. Hızır Motifi	94
4.1.4.1.1.1. I. Hızır Motifi.....	95
4.1.4.1.1.1.1. Hızır Aleyhissalam.....	95
4.1.4.1.1.2. II. Hızır Motifi	96
4.1.4.1.1.2.1. Süvâri.....	96
4.1.5. Yeniden Dirilme Motifi.....	97
4.1.6. Formülistik Sayılar/Sayı Motifi.....	98
4.1.6.1. Bir Sayısı.....	99
4.1.6.2. İki Sayısı.....	100
4.1.6.3. Üç Sayısı	101
4.1.6.4. Dört Sayısı.....	102
4.1.6.5. Beş Sayısı	103
4.1.6.6. Altı Sayısı.....	104
4.1.6.7. Yedi Sayısı	104
4.1.6.8. Dokuz Sayısı	107
4.1.6.9. Kırk Sayısı.....	108
4.1.7. Ölüm ve Yas Tutma Motifi	109
4.1.8. Olağanüstü Motifler	110
4.1.8.1. Dağ Motifi.....	110
4.1.8.1.1. Kafdağı Motifi	111
4.1.8.2. Kerâmet Motifi.....	111
4.1.9. Kılık Değişirme Motifi.....	112
4.1.10. İmtihan Motifi	112
4.1.10.1. Sabır İmtihanı	113
4.1.11. Dua Motifi.....	114
4.1.12. Sefer/Yolculuk Motifi	115
5. MESNEVİDEKİ İSLAMİYET ÖNCESİ UNSURLAR	115
5.1. Put.....	116
5.2. Put.....	116
5.3. Putperest-Putperestlik....	117
5.4. Hübel.....	118
5.5. Menât, Uzzâ, Lât.....	118
5.6. Nârunûr.....	119
5.7. Zend-Avestâ.....	119

5.8. Hûrî.....	120
3. BÖLÜM.....	121
MESNEVİNİN DİL VE ÜSLUP İNCELEMESİ.....	121
1. Mantıku't-tayr Mesnevisinde Sözcük Türleri.....	121
1.1. İsimler.....	121
1.2. Zamirler.....	122
1.3. Sıfatlar.....	123
1.4. Fiiller.....	124
1.5. Zarflar.....	126
1.6. Edatlar.....	127
1.7. Bağlaçlar.....	133
1.8. Ünlemler.....	140
2. Yinelemeler ve Söz Tekrarları	142
3. Âyetler	146
4. Hâdisler	149
5. Dua İfadeleri.....	150
6. Atasözleri.....	150
7. Deyimler.....	152
8. İkilemeler.....	159
9. Kelâm-ı Kibâr.....	161
10. Arapça İbâreler.....	161
11. Edebî Sanatlar	162
11.1. Teşbih.....	163
11.2. İsti'âre.....	165
11.2.1. Açık İsti'âre	165
11.2.2. Kapalı isti'âre	167
11.3. Mecâz-ı Mürsel.....	168
11.4. Kinâye.....	169
11.5. Tezât.....	170
11.6. Mübâlağa.....	171
11.7. Tenâsüp.....	171
11.8. Telmih.....	173
11.9. Cinâs.....	174
11.10. İstifhâm.....	175
11.11. Hüsn-i Talil.....	176
11.12. İştikâk.....	176

11.13. Leff ü Neşr.....	178
11.14. İktibâs.....	178
11.15. İrsâl-i Mesel.....	179
12. Kelime Sayısı Bilgisi.....	179
13. Vezin Bilgisi.....	184
14. Kelime Grupları Bilgisi.....	184
15. Kalıp İfadeler.....	195
SONUÇ.....	239
KAYNAKÇA.....	243
EKLER.....	260
BAĞLAMLI DİZİN VE İŞLEVSEL SÖZLÜK.....	261
1. Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük Kullanımı.....	261
2. Mantıku't-tayr Mesnevisine İmlâ Önerileri.....	265
GÜLŞEHRÎ'NİN MANTIKU'T-TAYR'I	
(BAĞLAMLI DİZİN VE İŞLEVSEL SÖZLÜK).....	271

ÇİZELGELER LİSTESİ

Çizelge 1: Mantıku't-tayr Mesnevisinde İsimler.....	121
Çizelge 2: Mantıku't-tayr Mesnevisinde Zamirler.....	122
Çizelge 3: Mantıku't-tayr Mesnevisinde Sıfatlar.....	123
Çizelge 4: Mantıku't-tayr Mesnevisinde Fiiller.....	124
Çizelge 5: Mantıku't-tayr Mesnevisinde Zarflar.....	126
Çizelge 6: Mantıku't-tayr Mesnevisinde Edatlar.....	128
Çizelge 7: Mantıku't-tayr Mesnevisinde Bağlaçlar.....	134
Çizelge 8: Mantıku't-tayr Mesnevisinde Ünlemler.....	141
Çizelge 9: Mantıku't-tayr Mesnevisinde Yinelemeler.....	143
Çizelge 10: Mantıku't-tayr Mesnevisinde Âyetler.....	147
Çizelge 11: Mantıku't-tayr Mesnevisinde Hâdisler.....	149
Çizelge 12: Mantıku't-tayr Mesnevisinde Dua İfadeleri.....	150
Çizelge 13: Mantıku't-tayr Mesnevisinde Atasözleri.....	151
Çizelge 14: Mantıku't-tayr Mesnevisinde Deyimler.....	153
Çizelge 15: Mantıku't-tayr Mesnevisinde İkilemeler.....	159
Çizelge 16: Mantıku't-tayr Mesnevisinde Kelâm-ı Kibâr.....	161
Çizelge 17: Mantıku't-tayr Mesnevisinde Arapça İbâreler.....	162
Çizelge 18: Mantıku't-tayr Mesnevisinde Kelime Sayısı.....	179
Çizelge 19: Mantıku't-tayr Mesnevisinde Kelime Grupları.....	185
Çizelge 20: Mantıku't-tayr Mesnevisinde Kelime Grupları Sayısı.....	195
Çizelge 21: Mantıku't-tayr Mesnevisinde Kalıp İfadeler.....	195
Çizelge 22: Mantıku't-tayr Mesnevisine İmlâ Önerisi.....	266

KISALTMALAR

Ar.	: Arapça
a.s.	: Aleyhisselâm
B	: Beyit
b.	: Baskı
Bkz. bkz.	: Bakınız
C	: Cilt
c.c.	: Celle Celâlühü
Çev.	: Çeviren
d.	: Doğumu
Far.	: Farsça
FMS	: Fars Mitoloji Sözlüğü
Fr.	: Fransızca
Haz.	: Hazırlayan
İbr.	: İbranice
İFAV	: İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları
İng.	: İngilizce
Ktp.	: Kütüphanesi
Lat.	: Latince
m.	: Mısra
MÖ	: Milattan Önce
mec.	: Mecaz anlamı
mes.	: Mesnevi bölümleri
No.	: Numara
ö.	: Ölümü
S	: Sayı
s.a.v.	: Sallallâhu Aleyhi ve Sellem

ss.	: Sayfa Sayısı
T.	: Türkçe
tas.	: Tasavvufî Anlam
TDAY	: Türk Dili Araştırmaları Yıllığı
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türk Diyanet Vakfı
TEBDİZ	: Tarih ve Edebiyat Metinleri Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü
Terc.	: Tercüme Eden
TS	: Tarama Sözlüğü
TTS	: Tasavvuf Terimleri Sözlüğü
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri
vr.	: Varak
vs.	: Ve saire
yay.	: Yayın(lar)ı, yayınevi

ÖN SÖZ

Bir milletin kültür tarihinin şekillenmesinde edebî eserlerin rolünün büyüklüğü yadsınamaz. XIII. yüzyılın sonlarından XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar devam eden klasik Türk edebiyatına mensup şâirler, şahsî özelliklerinin yanı sıra dönemlerine ait çeşitli unsurları, yazdıkları edebî eserlere yansıtmışlardır. Yüzyıllar boyunca kültür birikimi meydana getirmiş olan bu edebî eserlerin lâıyıkıyla anlaşılabilmesi döneminde olduğu kadar günümüz toplumu için de çok önemlidir. Zira bu anlaşılabilirlik için bilimsel metotlara göre yapılacak olan incelemelere gereksinim vardır. Söz konusu olan bu tarz incelemelerin araştırmacılara yön göstermesi kaçınılmaz olacaktır.

Klasik Türk edebiyatı döneminde verilmiş olan eserler, Osmanlı kültürünün izlerini taşıyan, kültür tarihimize ışık tutan kaynakların başında gelmektedir. Kültür tarihimize bu denli ışık tutan kaynakların incelenmesi gerek okuyucular gerek araştırmacılar için özel bir çalışma alanı teşkil etmektedir. Klasik Türk edebiyatı tarihi içindeki sanatçının ve eserin gerçek yeri ise ancak ilmî ve objektif bir inceleme neticesinde ortaya çıkmaktadır.

Şâirlerin her takvim yaprağı dizileri misali, kendi hayallerini ve fikirlerini de aynı intizamla işledikleri eserlerin anlaşılıp anlamlandırılması ancak derinlerde yatan gizli özün ve üstü örtülü anlamların gün ışığına çıkarılmasıyla mümkün olabilir. Bilhassa bu edebî metinler mercek altına alındıklarında, kimi zaman da tasavvufî anlam katmanlarını bünyesinde barındıran çok katmanlı yapıtlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tasavvufî anlam katmanlarının içerdiği manevî bilgilere ulaşmak, ancak eserin kimyasını oluşturan metaforik üslûbun anlaşılmasından ileri gelmektedir. Dolayısıyla eserlerin bağlamlı dizini ve işlevsel sözlüklerin ortaya konulması bu minvaldeki eserlere başka bir pencereden bakılmayı sağlamakla birlikte eserlerin bağlamlı dizinini ve işlevsel sözlüğünü ortaya koymak, aynı zamanda eserlerin anlam alanlarını ve tahlile dayalı çalışmaları belirlemede önem taşıyacaktır. Zira bir eser, ancak şâirin söz varlığı çerçevesinde detaylı incelendiğinde şâirin üslûbuna ve dönemine dair pek çok çıkarımlarda bulunulabilmesine imkân vermektedir. Böylece eserlerin sözlük ve dizinlerinin oluşturulmasıyla tozlu raflarda unutulmuş çalışmaları şimdiye kadar ele alınmış şekillerinden farklı kategorize ederek yeniden değerlendirmek, Türk Dili ve Edebiyatı çalışmalarının önünü açmaya ve Türk diline yeni bir bakış açısı kazandırmaya da katkı sağlayacaktır.

TEŞEKKÜR

Her ne kadar tez savunmasına “*vuslat yine güzel fasl-ı bahâre kaldıysa*” da şairin de söylediği gibi “*şeb-i yeldâyı müneccimle müvakkıt ne bilir, (tezi yazana) sor kim geceler kaç saat...*”

Nasıl ki sizi siz yapan sadece siz olmadığınız gibi bu tezi de tez yapan şüphesiz sadece ben değildim. Evvelâ teşekkürlerin en yücesi O’nun ilminden nasiplenmeyi ve bu erince ulaştırmayı bana reva gören Allah’a olacaktır.

Mantıku’t-tayr mesnevisinin resmini ortaya çıkaran bu yapboz oyununda, sadece bir puzzle parçasının eksikliği, yapbozu tamamlamaya yeterli olmayacağı gibi, hayatımda çok önemli yere sahip olan kıymetli isimlerin bir tanesinin bile eksikliği, yapbozun tekâmülüne şüphesiz izin vermeyecekti. Bana ve teze sağlamış oldukları büyük katkılarından dolayı,

*Prof. Dr. Ahmet KARTAL’a,
Prof. Dr. İsmail Hakkı AKSOYAK’a,
Prof. Dr. Muhsin MACÎT’e,
Prof. Dr. Mehmet KANAR’a,
Prof. Dr. Kürşat ÖNCÜL’e,
Doç. Dr. Melike GÖKCAN’a,
Dr. Öğr. Üyesi Sibel KOCAER’e,
Dr. Öğr. Üyesi Halit BİLTEKİN’e,
Dr. Öğr. Üyesi Tuba Onat ÇAKIROĞLU’na,
Öğr. Gör. Ali ATALAY’a,
Gökhan-Seda-Gökse ÇAYLAK’a,
Emrah EKİZ’e,
Serhat ERTUĞRUL’a,
Mürvet TEYMUR’a,
Şamil MUTLU’ya,
Ahmet YİĞİTTEPE’ye,
Gülçin BARMANBAY’a,
Gürkan ve Sevil ÖNER’e,*

***“Cânımı cânân eger isterse minnet cânıma
Cân nedir kim onu kurbân etmeyem cânânıma”***

Beytini sonuna kadar yaşatan, var olduğum andan geçen şu zamana kadar “canan”ının “can”ından daha değerli olduğunu gösteren Nuriye YÜCEL’e,

***“Tevekkül bâd-bânın kıl güşâde fülk-i ihlâsa
Eser bahr-i emelde bir müsâ’id rüzgâr elbet”***

Beytini gerek duaları gerekse tevekkülü ile iyi kötü her anımda, yanımda hissettiğim Abdülkerim ve Emine YÜCEL’e,

***"Sözde darbü'l-mesel îrâdına söz yok ammâ
Söz odur âleme senden kala bir darb-ı mesel"***

Beytinde ifade edildiği gibi küçüklüğümden bu yana söylediği her bir sözün nezdimde atasözü değerinde olan Sema TUNCER'e,

***"Erişir menzil-i maksûduna âheste giden
Tîz-reftâr olanın pâyine dâmen dolaşır"***

Beytine istinaden yolun uzunluğuna değil hedefe kilitlendiğim takdirde "menzil-i maksûda" erişebileceğimi mütemadiyen hatırlatan Ali TUNCER'e,

***"Her kimin yokdur cihanda bir münâsib hem-demi
Hem günü zâyi' geçer hem rûzgârı hem demi"***

Beytini baştan sona hissettiren, eski Türk edebiyatına gönül vermiş hem-demlerim Ayşe Nur KILIÇ ve Duygu KERTİ'ye,

***"Kanâat kûşesin cây eyleyenler ağniyâdandır
Gınâ-i kalbe mâlik olmak elhak kimyâdandır"***

Beytini bütünüyle gösteren, ilminin zenginliği kadar gönül zenginliğine de nail olan saygıdeğer hocam Dr. Öğr. Üyesi Abdullah ÇELİK'e,

Tezin daha nitelikli olması adına geciktirdiğim savunma mazeretime, ***"Seni sığaya çeken bir Molla Kasım gelir."*** mısra-ı berceste edasıyla çalışmanın son demlerdeki patinajına taze kan olan Dr. Merve DEMİRBAŞ'a,

Lisans, yüksek lisans ve doktora eğitimim boyunca Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü adı altında görev yapan ve yapmaya devam eden, bilgime bilgi, fikrime fikir, tecrübeme tecrübe katan kıymetli öğretim üyelerine ve araştırma görevlilerine,

Tez yazma sürecimde ellerinden geldikçe iş yükümü sırtlanan Avrasya Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü değerli öğretim üyesi hocalarına,

Sözlük bölümünün ortaya çıkmasına vesile olan Tarih ve Edebiyat Metinleri Bağlamalı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü (TEBDİZ) Projesi ekibine, doktora süresince maddî destek sağlayan Kredi Yurtlar Kurumu (KYK)'na, ESOGÜ 2015-936 numaralı proje ile teze katkı sağlayan Bilimsel Araştırma Projesi (BAP)'ne,

Son olarak -gerek akademik gerek kültürel ve insanî olgunlaşmamda -kendilerinden tek bir harf bile öğrenebildiğim her kim varsa ***-yâr olan, ağyâr olan, dildâr olan, serdâr olan-*** herkese teşekkürü bir borç bilirim.

GÜLŞEHRÎ'NİN MANTIKU'T-TAYR'I

(İNCELEME-METİN-BAĞLAMLI DİZİN VE İŞLEVSEL SÖZLÜK)

GİRİŞ¹

1. Tezin Sahası ve Konusu

Selçukluların sonu ile Osmanlı döneminin başlarında yazılan eser, dil bakımından Eski Anadolu Türkçesi döneminin ve Eski Anadolu Türkçesinin karakteristik özelliklerinin ilk örneklerini temsil etmektedir. Tez, 14. yüzyıl Türk edebiyatının kurucu şairlerinden olan Gülşehrî'nin *Mantıku't-tayr* mesnevisinin iç ve dış yapı özellikleri açısından incelenmesinin yanı sıra metnin bağlamsal dizini ve işlevsel sözlüğünü içermektedir.

2. Tezin Amacı

Tezin asıl gayesi Gülşehrî'nin *Mantıku't-tayr* mesnevisinin bağlamlı dizinini oluşturup fonksiyonel sözlüğünü hazırlamak ve bu eser hakkında yapılan çalışmaları bir ileri seviyeye taşımaktır. Bunun sağlanabilmesi için mevcut çalışmaları tekrar etmekten ziyade edebî metinlerin anlam ayrıntılarında yer alan -gizli kalmış, aydınlanmamış yahut hiç temas edilmemiş- unsurları ortaya koymak bir diğer hedefimiz olmuştur.

Bağlamlı dizin ve işlevsel sözlüğün hazırlanmasıyla şâirin ferdî üslûbu ortaya konacak ve onun söz varlığının oluşturulmasına imkân verilecek, bu anlamda üslûp çalışmalarına yeni bir bakış açısı sağlanacaktır. Tezin aynı zamanda tarihsel sözlük çalışmalarına da paralel olarak bir katkı sağlaması hedeflenmektedir. Selçukluların sonu ile Osmanlı döneminin başlarında yazılan *Mantıku't-tayr* mesnevisi Eski Anadolu Türkçesinin ilk örneklerini temsil ettiği için Türk edebiyatının Anadolu'daki ilk verimlerinden olduğu kabul edilir. Öte yandan 14. yüzyıl Osmanlı kültürü ile ilgili olarak tespit edilecek unsurlar, mesnevinin muhtevasında yer alan folklorik malzemeler ve sosyal yaşama dair veriler ve dönemin diline ait öğelerin ortaya çıkarılması folklorik/sosyal bir katkı sağlanması hedeflenmektedir.

¹ Giriş başlığı altında yer alan teorik bilgiler şu kaynaklardan istifade edilmiştir:

1) Şentürk, A. Atilla ve Kartal, Ahmet (2010). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergâh Yay., İstanbul, ss. 153.
2) Yavuz, Kemal (2007). *Gülşehrî'nin Mantıku't-Tayr'ı (Gülşen-nâme) -Metin ve Günümüz Türkçesine Aktarma-, Cilt I-II*, Kırşehir Valiliği Kültür Yay., No:12, Ankara, ss. XI-XIV.

İşlevsel sözlük çalışmaları, sözcüklerin kullanıldıkları bağlama göre kazandıkları anlamın tespitine imkân vermektedir. Dolayısıyla Gülşehrî'nin günlük dilde kullanmış olduğu malzeme (deyimler, atasözleri, argo, kalıplaşmış ifadeler, alıntılar, terkipler vb.) ile ilgili ögeleri nasıl işlediği ve bunları hangi bağlamlarda kullandığı, varsa tasavvufî karşılıklarının ortaya konulması şiir şerhi çalışmalarına da bir katkı sunmasını sağlayacaktır.

3. Tezin Önemi

Türk dilinin Anadolu'da kaleme alınmış başlıca eserlerden biri olan *Mantıku't-tayr* mesnevisi, ünlü mutasavvıf Ferîdüddîn Attâr'ın aynı isimdeki eserinin çevirisi mahiyetindedir. Gülşehrî kendisinin de ifade ettiği gibi Attâr'dan aynen çeviri yapmamış, mesnevînin bazı bölümlerini çıkarmış, olmayan bazı bölümleri de metne eklemiştir. Şair eserinde geçen hikayeleri *Mesnevî-i Ma'nevî*, *Kelile ve Dimne*, *Gülistan* ve *Lema'ât*'tan alarak esere telif özelliği kazandırmıştır.

Mantıku't-tayr'ın doğru anlaşılması, kullanılan terim ve metaforların hangi anlamları taşıdığına, aynı zamanda şâirin şiir dünyasına etki eden ve üslûbunu oluşturan özelliklerin bilinmesine bağlıdır. Bu nedenle mecazî üslûbun incelenmesiyle, asırlar öncesi yazılmış bir eser olan *Mantıku't-tayr*'ın bu çağda da anlaşılabilirliği sağlanarak geçmiş ile günümüz arasında anlam intikâline katkı sağlanacağı düşünülmektedir. Gülşehrî'nin tercüme-telif sûretinde hazırlamış olduğu mesnevi dinî-tasavvufî, ahlâkî ve insanî değerler bakımından da oldukça zengin ve faydalı bir eserdir. *Mantıku't-tayr*, Anadolu'da Türkçenin ilk dönemlerindeki ifade gücünü ve zenginliğini göstermesi açısından ayrı bir değere sahiptir. Mesnevîde yer alan eğitim değerleri ve dilin kullanımı Türkçe eğitim açısından da dikkat çekicidir. Gülşehrî, büyük bir Türkçe sevgisi ve dil bilincine sahip olan ve nevi şahsına münhasır bir kişidir; bu sevgi ve bilincin ürünü *Mantıku't-tayr* mesnevisinde tezâhür etmiştir. Gülşehrî, mutasavvıf kişiliği ile birlikte eğitimci bir kişiliğe de sahiptir. Mutasavvıfların kaleminden hâsıl olan eserler de içinde bulunduğu topluma ve daha sonraki nesillere yön veren, onlara yol gösteren birer hikmet kaynağıdır. Geçmişte ve günümüzde toplumları derinden etkileyen dinî ve felsefî akımı bünyesinde barındıran tasavvuf, şüphesiz edebî eserlere de sirayet etmiştir. Tasavvufî bir eserin anlaşılıp anlamlandırılması ancak derinlerde yatan gizli özün ve üstü örtülü anlamların gün ışığına çıkarılmasıyla mümkün olabilir. Tasavvufî ve edebî metinler mercek altına alındıkları zaman, matruşka misali farklı açılımları bünyesinde barındıran çok katmanlı yapıtlar olarak değer kazanırlar. Yapıtın içerdiği manevî bilgilere ulaşmak,

ekseriyetle eserin kimyasını oluşturan metaforik üslûbun anlaşılmasından ileri gelmektedir.

Tez kapsamında mesnevi sözlüğünün oluşturulması bu minvaldeki eserlere başka bir pencereden bakmasını sağlayacak ve tozlu raflarda unutulmuş çalışmaları şimdiye kadar ele alınış şekillerinden farklı kategorize ederek yeniden değerlendirilmesi, Türk Dili ve Edebiyatı çalışmalarının önünü açmaya daha çok katkı sağlayacaktır. Aynı zamanda eserin bağlamlı dizinini ve işlevsel sözlüğünü ortaya koymak, mesnevinin tahlisel çalışmasını belirlemede önem taşır. Zira bir eser ancak şairin söz varlığı çerçevesinde detaylı irdelendiğinde şairin üslûbu ve dönemine ait çıkarımlarda bulunulabilir. Dolayısıyla mesnevinin bağlamlı dizinini ve işlevsel sözlüğünün ortaya koyulması ile sözcüğün kullanımlarının anlam alanlarını belirlemede işlev üstlenip üstlenemeyeceği sorusuna yanıt bulmaktadır.

4. Tezde Takip Edilen Yol ve Yöntemler

Gülşehrî'nin *Mantıku't-tayr* mesnevisinin bağlamlı dizini ve işlevsel sözlüğü oluşturulurken şu yol ve yöntemler kullanılmıştır:

Klasik Türk şiirinde üslup çalışmalarının bilimsel bir temele dayandırılması ve somut verilerin ışığında yapılabilmesi için Gülşehrî'nin *Mantıku't-tayr* mesnevisinin söz varlığını sıklıklarıyla ortaya çıkarmak; ortaya konan bu söz varlığı eş zamanlı bir yöntemle anlamlandırmak, şairin söz varlığının sahip olduğu önemi göstermek ve bağlamlı dizin temelinde işlevsel bir sözlük haline getirmek esas olacağından öncelikle Gülşehrî'nin hayatı, eserleri, edebî kişiliği ve *Mantıku't-tayr* mesnevisi ile ilgili bu zamana kadar yapılmış çalışmalar derlenip tasnif edilmiştir. Mesnevi ile ilgili yazılmış makaleler, kitaplar elde edilmiş ve bu çalışmaların eseri değerlendirme noktasındaki durumları araştırılmıştır. Çalışma yapılırken kullanılacak kaynaklar, konu hakkında daha önceden yayımlanmış akademik çalışmalar (tez, kitap, makale, bildiri) ile araştırmalarımızda bize yardımcı olacak tezkireler, edebiyat tarihleri, ansiklopediler ve biyografik eserler belirlenmiştir. Ayrıca bağlamsal dizin ve işlevsel sözlük olarak nitelenen bölümde, sözcüklerin kullanıldıkları bağlama göre kazandıkları anlamın tespiti yapılırken temel başvuru kaynaklarımızdan olan sözlüklere mümkün mertebe erişilmeye çalışılmıştır.

Kemal Yavuz'un eserin altı nüshasına² dayanarak hazırladığı [-e kitap metni](#) esas alınmış ve metnin transkripsiyonu yapılmıştır. *Mantıku't Tayr* mesnevisinin bağlamli dizin ve işlevsel sözlük oluşturma aşamasında metnin transkripsiyonu yapılırken yanlış okunduğunu düşündüğümüz kelimeler ve buna bağli olarak sehven verilen anlamlar tespit edilmiştir. Mesneviye sağlıklı bir şekilde anlam verebilmek adına Agâh Sırrı Levend'in 1957'de Ankara'da basılmış olan "*Gülşehrî Mantıku't-tayr Tıpkıbasım*"ından tekrar kontrol edilerek fark edilen eksiklikler, sehven verilen okuma hataları düzeltilmeye çalışılmıştır. Mevcut eser, bağlamli dizin -Batı'daki adı ile 'concordance'- programına aktarılmıştır. "Concordance" programı olarak [TEBDİZ](#) yazılımı kullanılmıştır. Prof. Dr. İsmail Hakkı Aksoyak'ın öncülüğünde başlatılan [TEBDİZ projesi](#), "Türk Edebiyatı Bağlamli Dizin ve İşlevsel Sözlüğü"nın kısaltılmış ismidir. Yazılımın işlevselliği sayesinde mesnevideki her bir kelime/kelime grubu sisteme kaydedilmiş, metnin bağlamına göre anlamı verilmiştir. Anlamlandırma işlemi sona erdiğinde TEBDİZ sisteminden tüm verilerin dökümü elde edilmiş ve mesnevi iç (motif yapısı, semboller, metaforik anlatımı vd.) ve dış (mesnevi bölümleri, dil ve üslup, edebi sanat vd.) yapı özellikleri bakımından incelenmiştir.

5. Kapsam ve Sınırlılıklar

Tezin kapsam ve sınırlarını belirlemedeki en önemli faktör, Gülşehrî'nin *Mantıku't-tayr* mesnevisi ile ilgili daha önce ele alınmamış konuların tespiti olmuştur. Nitekim geçmişten günümüze kadar Gülşehrî ve *Mantıku't-tayr* üzerine yapılan çalışma, inceleme ve araştırmaların sayısı çok fazla olsa da var olan çalışmaların önemli bir kısmı daha çok eserin benzer muhtevadaki eserlerle mukayesesi veya birlikte incelenmesi şeklindedir. Şâirin/eserin söz varlığını inceleyen ve mesnevinin sözlük mahiyetinde bir çalışması yapılmamıştır.

Tez, Gülşehrî'nin *Mantıku't-tayr* mesnevisinin bağlamli dizin ve işlevsel sözlüğü ile eserin tahlilini kapsamaktadır. Dolayısıyla gerek mesnevinin Türkçe manzum ve mensur çevirileri³ gerekse eserin kendisinden önce ve sonra yazılan *Mantıku't-tayr*

²1) İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi nu.236.

²2) İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi nu.1360.

³3) Türk Dil Kurumu Kitaplığı Nu. A/120.

⁴4) Türk Dil Kurumu Kitaplığı Nu. B/6.

⁵5) Agâh Sırrı Levend TDK Yayınları, sayı: 166, Ankara.

⁶6) Süleymaniye Kütüphanesi Fatih, Nu. 2557'deki nüshalardır.

³1) Ali Şir Nevâ'i, Lisânü't-Tayr (Canpolat, 1995),

2) Za'îfi Pîr Mehmed, Gülşen-i Sîmurg (Dilçin, Toska; Kuran Nedret, 1996),

metinleriyle karşılaştırılması tezin dışında tutulmuştur. Zira bu minvaldeki bir mukayeseli çalışma başlı başına ayrı bir tezin konusudur ve bu sebeple tez, kapsamını ve amacını aşmaktadır. Aynı şekilde bağlamsal dizin ve işlevsel sözlük ile ilgili teorik bilgiler⁴ ve bahsi geçen konudaki çalışmalar, literatürde defaatle tekrar edildiğinden tekrar edilen bilgileri yinelememek adına tez kapsamının dışında yer almıştır. Ancak literatürde yer alan çalışmalardan yararlanıldığı için söz konusu çalışmaların künye bilgisi kaynaklar kısmında verilmiştir.

-
- 3) Ârifî Mehmed, Ravzatü't-Tevhîd (Gündüz, 2006),
 - 4) İbrahim Gülşenî, Simurgnâme (Konur, 2000),
 - 5) Kadızâde Şeyh Mehmed, İnşirâhu's-sadr (TDK Ktp., Fotokopi, nr. 38; Sak, 2010)
 - 6) Şemseddin Sivasî, Gülşenâbâd (Aksoy, 1990),
 - 7) Fedâî Dede, Mantıku'l-Esrâr (Millî Ktp., Yazmalar, nr. A. 3341; Levend, 1984; Şimşek, 1993)
 - 8) Derviş Şemseddin, Deh Murg (Aksoy, 1998),
 - 9) Abdülbaki Gölpınarlı (Çev.), Mantık Al-Tayr I-II, Ankara 1944.)

⁴ Bu konu hakkında ayrıntılı bilgiler için şu çalışmalara bakılabilir:

Çevrimiçi: Şenödeyici, Özer (2017). "Üslûp Araştırmaları Açısından Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük Çalışmaları: Nâilî Örneği" <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/277185> /03.04.2021.

Şenödeyici, Özer. (2011). *Naili Divanı Sözlüğü (Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.

Öztürk, Furkan (2008). "İşlevsel Sözlük ve Osmanlı Şiirinde Bağlam", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/1 Winter. ss: 326-334.

Öztürk, Furkan. (2007). *Baki Divanı Sözlüğü (Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara.

Tuncer, Eda (2016). *Sükkerî Divanı Sözlüğü (Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük)*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir.

Barale, Michele Aina (1988). *Concordance To Samuel Beckett's Trilleogy: Molloy, Malone Dies, and The Unnamable*, Garland Pub.

Bartlett, A. M John (1990). *A Complete Concordance or Verbal Index to Words, Phrases and Passages in the Dramatic Works of Shakespeare with a Supplementary Concordance to the Poems*, St. Martin's Press, Newyork.

1. BÖLÜM

GÜLŞEHRÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ⁵

1. HAYATI

Mevcut bilgilere göre 13. yüzyılın ikinci yarısı ile 14. yüzyılın başlarında yaşamış, mutasavvıf bir şair olan Gülşehrî hakkında kaynaklarda bilgiler çok sınırlı olmakla birlikte isminden tezkirelerde, biyografik ve biyo-bibliyografik eserlerde söz edilmemiştir. Yaşamı hakkında elde edilen bilgiler ekseriyetle eserlerinden hareketle elde edilmişlerdir.

Köksal'ın (2016), tespitlerine göre Gülşehrî'yi bizlere ilk tanıtan Mehmed Fuad Köprülü'dür. Köprülü de Gülşehrî'nin sanatı hakkındaki düşünceleri, edebiyat tarihçileri ve bibliyograflar tarafından fark edilmemesi kendisinin tezkirelerde bile yer almayışına akıl erdiremeyişini *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* kitabında şu sözleri ile dile getirmiştir:

“Sultân Veled'in Yûnus Emre ile muasır ilk muakkıbı 'Attâr'ın Mantıku't-tayr'ını -muhtelif menba'lardan ve bunlar arasında bilhâssa Mesnevî'den aldığı hikâyeler ve ayrıca zamânına ait birçok hasb-i hâller ve şikâyetlerle- tevsî' eden Şeyh Gülşehrî'dir ki oldukça şahsî bir mahiyet verdiği bu büyük eserinde cidden iyi bir nâzım ve çok kıymetli bir san'atkâr olduğunu göstermiştir. Hâlbuki eserinde hâlâ bugün bile lezzetle okunabilecek derecede hakikî bir kıymet-i edebiyeye mâlik parçalar pek çoktur. O devre nazaran temiz bir lisâna, zengin bir muhayyileye, hulâsa büyük bir san'atkâr rûhuna mâlik olan bu şâirin eseri, meselâ tertîb i'tibârıyla Mesnevî'ye çok fâik olduğu gibi dâhilî kıymet-i bedî'iyyesi i'tibârıyla da zamânındaki eserlerden çok mümtâzdir.”

Şeyhoğlu'nun *Kenzü'l-küberâ'sı*, Ahmedî'nin *Dîvân'ı* ve *İskender-nâme'si*, Hatiboğlu'nun *Letâ'if-nâme'si*, Kemâl Ümmî'nin ve ilk nazire mecmualarından

⁵ Bu konu başlığı altında yer alan teorik bilgiler şu kaynaklardan istifade edilmiştir:

- 1) Levend, Ağâh Sırrı (1957). *Gülşehrî Mantıku't-Tayr Tıpkıbasım*, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, ss. 5-32.
- 2) Özkan, Mustafa (1996). “Gülşehrî”, *İslam Ansiklopedisi*, 14. Cilt, İstanbul, ss. 250-252.
- 3) Yavuz, Kemal (2007). *Gülşehrî'nin Mantıku't-Tayr'ı (Gülşen-nâme) -Metin ve Günümüz Türkçesine Aktarma-*, Cilt I-II, Kırşehir Valiliği Kültür Yay., No:12, Ankara, ss. XVII-XL.
- 4) Şentürk, A. Atilla ve Kartal, Ahmet (2010). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergâh Yay., İstanbul, ss. 153.
- 5) Çevrimiçi: Köksal, M. Fatih (2013). "Gülşehrî", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/gulsehri%20/> /17.02.2021.
- 6) Köksal, M. Fatih (2016). “Gülşehrî Hakkında Notlar”, *Turkic Language And Literature Surveys*, C:1, S:1 Haziran 2016, ss. 10-36.

Ömer b. Mezîd'in *Mecmû'atü'n-nezâ'ir*'i ile Eğridirli Hâcî Kemâl'in *Câmi'u'n-nezâ'ir*'indeki şiirlerinde yer alması, şairin kendi dönemi dışında başka yüzyıllarda da tanındığını, birçok şairden ilgi ve lütuf gördüğünün destekleyicisi durumundadır. Gülşehrî'nin 717/1317'de yazdığı *Mantıku't-tayr* eserinde ise Kırşehir'de zaviye sahibi ve müridinin çok olduğu, tüm şehir halkı tarafından bilinip evinde her gece sema yapılan, saygıyla eli öpülüp başına konulan meşhur bir şeyh olduğu ifade edilmiştir.

Gülşehrî'nin asıl isminin Ahmed mi yoksa Süleyman mı olduğu konusu defaatle tartışılmıştır. Başta Fuat Köprülü olmak üzere kimi bilim adamları ve araştırmacılar *Mantıku't-tayr*'ın hâlihâzırda Arkeoloji Müzesi'nde bulunan Süleymaniye Kütüphanesi Halis Efendi nüshasının başlığında yer alan “eş-Şeyh Ahmedü'l-Gülşehrî” ibâresine dayanarak şairin asıl adının Ahmed olduğunu ileri sürmüşlerse de *Mantıku't-tayr* nâşirleri Agâh Sırrı Levend (1957) ve Kemal Yavuz (2007), *Mantıku't-tayr*'da geçen bazı beyitlere istinaden Gülşehrî'nin gerçek isminin Süleyman olduğunu iddia etmişlerdir. Ancak Mehmet Fatih Köksal'ın (2016) “Gülşehrî Hakkında Notlar” isimli çalışması, konu ile ilgili yapılmış güncel bir çalışma hüviyetinde olup biz de Köksal'ın yapmış olduğu tespit ve değerlendirmelerin doğru ve yerinde olduğu kanaatindeyiz. En azından yeni bir bilgiye ulaşılan kadar Gülşehrî'nin gerçek isminin Ahmed olduğunu kabullenmek durumundayız.

Gülşehrî'nin ölüm tarihi tam olarak net olmamakla birlikte sadece *Mantıku't-tayr*'ın sonunda geçen “Şükr ol bir Tanrı'ya kim bu kelâm / Ömrümüzden ilerü oldı tamâm” beytine dayanılarak eserin yazıldığı tarihte (717/1317) müellifin ileri bir yaşta olduğu anlaşılmaktadır. Gülşehrî, bu tarihten sonra kuvvetle muhtemel ömrünün son yirmi yılını geçirdiğini söylediği Kırşehir'de vefat etmiş olmalıdır. Bugün Kırşehir'de Ahmed-i Gülşehrî ismi verilen parkta adına yaptırılmış olan küçük bir türbenin varlığından kaynaklarda söz edilse de şairin gerçek mezarının nerede olduğu bilinmemektedir.

2. ESERLERİ

Çalışmamızın bu bölümünde Gülşehrî'ye kesin bir şekilde ait olan ve kayıtlara geçen eserlerinin yanı sıra ona isnad edilen eserlere de ilmî kaynaklardan hareketle değinilmiştir. Şairin daha önce münazaa meselesi hâline gelmiş eserleri hakkında yapılan fikir ve tespitler değerlendirilmiş; sehven aktarılan bilgiler düzeltilmeye çalışılmış, konunun netliğe kavuşturulma gayesine gidilmiştir.

2.1. Felek-nâme

Felek-nâme, Gülşehrî'nin 701/1301 yılında İlhanlı hükümdarı Gazan Han'a sunulmak üzere Farsça olarak kaleme aldığı ilk eseridir. Mesnevi tarzında ve aruzun *fâilâtün fâilâtün fâilün* kalıbıyla kaleme alınan eserin elde bulunan tek nüshası Ankara İl Halk Kütüphanesi'nde 817 numarada kayıtlıdır. Muhteva yönüyle tasavvufî, didaktik ve ahlâkî bir hüviyete sahip olan mesnevinin temel kaynakları Kur'ân-ı Kerim, astronomi ilmi ve *Mesnevî-i Ma'nevî*'dir. Gülşehrî *Felek-nâme*'yi her ne kadar tasavvufî bir sûrette yazmış olsa da diğer sufilerin aksine eserinde "akl"ı ön planda tutmuştur.

Gülşehrî, *Felek-nâme*'de insanoğlunun bu dünyaya nereden geldiğini ve nereye gitmekte olduğu sorularının cevaplarını Kur'ânda aramış ve konu ile ilgili olarak Kur'ândaki pek çok âyete telmihte bulunmuştur. Takriben 4600 beyit tutarındaki mesnevi, 1982 yılında Sadettin Kocatürk tarafından doçentlik tezi olarak hazırlanmış; Farsça metni, Türkçe tercümesiyle birlikte *Gülşehrî ve Feleknâme* adıyla yayımlanmıştır.

2.2. Kerâmât-ı Ahî Evran

167 beyitlik bir eser olup mesnevi tarzında Türkçe yazılmıştır. Eserin isminden de anlaşılacağı üzere mesnevide Ahî Evran'ın kerâmetleri hakkında bilgiler yer almaktadır. Velî Ahî Evran'ın menâkıbnâmesi hüviyetindeki bu eseri ilim dünyasına ilk defa Alman Türkolog Franz Taeschner duyurmuş ve eseri *Ein Mesnevî Gülscheris auf Achi Evran* ismiyle neşretmiştir (Hamburg 1930). Mesnevinin son ilmî neşri ise 2009 yılında Ahmet Kartal tarafından yapılmıştır. Bu eserin Gülşehrî'ye ait olmadığına dair Agâh Sırrı Levend, Kemal Yavuz gibi birçok araştırmacı farklı yorumlarda bulunmuştur. Ancak M. Fatih Köksal 2016 yılında "Gülşehrî Hakkında Notlar" isimli makalesinde eserin Gülşehrî'ye aidiyeti hakkındaki şüpheleri gerekli izahat, tespit ve değerlendirmeleriyle izale etmiş ve konuya ilişkin son noktayı koymuştur. (Köksal, 2016). Biz de bu konuda, Köksal'ın fikir ve tespitlerinin doğru ve yerinde olduğu kanaatindeyiz.

2.3. Kudûrî Tercümesi

428/1037 tarihinde ölen Kudûrî el-Bağdâdî'nin kaleme almış olduğu *el-Muhtasar* adlı Arapça eserinin, Gülşehrî tarafından yapılmış manzum bir tercümesi niteliğindedir. Her ne kadar bu eserin varlığını Gülşehrî, *Mantiku't-tayr* mesnevisinde dile getirmiş olsa da *Kudûrî Tercümesi*'nin herhangi bir nüshası bugüne kadar elimize ulaşmamıştır.

❖ *Degme 'ilme 'aql yitüren bizüz*
Kim Kudûrî nazma getüren bizüz

✧ *Degme 'ilmüñ sırrını çün söyledük*
Degmesinden bir risâle eyledük (B/ 4417-4418)

Agâh Sırrı Levend (1957) ve Kemal Yavuz (2007) *Gülşehrî'nin Kudûrî Tercümesi*'ni manzum olarak Türkçeye çevirdiğini belirtse de yukarıdaki beyitlerden hareketle *Kudûrî Tercümesi*'nin hangi dilde yazıldığı hakkında fikir yürütmek mümkün değildir. Nitekim M. Fatih Köksal (2013), “Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü” projesinin “Gülşehrî” maddesinde söz konusu eser ile ilgili görüşlerini, “...bu eserin hangi dilde yazıldığı da bilinmemektedir.” şeklinde dile getirmiştir.

2.4. Mantıku't-tayr (Gülşen-nâme)

Çalışmamızın giriş bölümünde yazılmış olan tez ile ilgili başlıklarda detaylı bir şekilde bahsettiğimiz ve tezde ayrıntılı bir şekilde incelemeye çalıştığımız mesneviye, bu bölümde tekrara düşmemek adına genel olarak değinilecektir.

Tezimizin ana metnini ve muhtevasını oluşturan *Mantıku't-tayr* mesnevisi 717/1317 yılında Gülşehrî tarafından kaleme alınmıştır. Mesnevi, Gülşehrî'nin en meşhur eserinin olmasının yanı sıra gerek Türk Edebiyatı için gerek Anadolu'da Türkçenin ilk dönemlerindeki ifade gücünü ve zenginliğini göstermesi yönüyle önemli bir konuma sahiptir. Zira Gülşehrî eserini, Türk dilinin ve Türkçenin gücünü göstermek, onun Farsçadan daha üstün ve nitelikli bir dil olduğunu ortaya koymak amacıyla ele almıştır. Gülşehrî'nin tercüme-telif sûretinde hazırlamış olduğu mesnevi dinî-tasavvufî, ahlâkî ve insanî değerler bakımından da oldukça zengin ve faydalı bir eserdir.

Müellif, *Mantıku't-tayr*'ı ile aynı adı taşıyan Ferîdüddîn Attâr'ın eserini esas alarak vahdet-i vücûd inancını işlemiştir. Gülşehrî kendisinin de ifade ettiği gibi Attâr'dan aynen çeviri yapmamış, mesnevinin bazı bölümlerini çıkarmış, olmayan bazı bölümleri de metne eklemiştir. Şair eserinde geçen hikâyeleri *Mesnevî-i Ma'nevî*, *Kelile ve Dimne*, *Gülistan* ve *Lema'ât*'tan alarak esere telif özelliği kazandırmıştır.

Aruzun *fâilâtün fâilâtün fâilâtün* kalıbıyla yazılan mesnevinin beyit sayısı nüshalara göre farklılık göstermektedir. Kemal Yavuz mesnevinin altı nüshasına dayanarak hazırladığı *Gülşehrî'nin Mantıku't-Tayr'ı (Gülşen-nâme) -Metin ve Günümüz Türkçesine Aktarma-* isimli iki ciltlik çalışmasında *Mantıku't-tayr* mesnevisinin 4438 beyitten oluştuğunu tespit etmiştir.

Yukarıda geçen bilgilerin yanı sıra eserin diğer bir isminin *Gülşen-nâme* olduğunu Gülşehrî'nin mesnevisinde zikrettiği şu beyitten anlıyoruz.

✧ *Biz bu Gülşen-nāme'de kim eyledük*
Dükeli 'ilm iştilâhın söyledük (B/4432)

Tez, kitap, makale, bildiri başta olmak üzere *Mantıku't-tayr* üzerine yapılmış ve hâlihazırda olduğu üzere yapılmaya devam edilen pek çok çalışma mevcuttur. Bu da mesnevinin incelenecek anlam sahasının ve katmalarının çok geniş olduğunu göstermektedir. Sözü edilen çalışmaları kaynaklar bölümünde genişçe yer verdiğimiz için bu bölümde yeniden zikretmeyi uygun görmedik.

2.5. Arûz-ı Gülşehrî (Arûz Risâlesi)

Gülşehrî'nin Farsça olarak kaleme aldığı eser, 16 varaklık küçük bir risâledir. Çeşitli aruz kalıplarının terkip ve teşkili hakkındaki bilgilerden bahsedilen ve bu kalıplarla ilgili örneklere yer verilen risâle, Kilisli Rifat Bilge tarafından bulunmuş ve onunla ilim âlemine tanıtılmıştır. Eserin bilinen tek yazma nüshası Millet Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Ali Emîrî, Farsça Yazmalar No. 517'de bulunan *Mecma'ü'r-resâil* içerisinde vr. 46b-61b arasındadır).

2.6. Şiirleri

Gülşehrî'nin yukarıda zikredilen eserlerinden başka kaside, gazel ve beyit şeklinde müstakil olarak kaleme aldığı bazı şiirlerine de rastlanmaktadır. Bunlardan *Kerâmât-ı Ahî Evran* nüshasında yer alan iki gazeli Franz Taeschner tarafından yayımlanmıştır. Diğer manzumelerinden biri Ömer bin Mezîd'in *Mecmû'atü'n-nezâ'ir*'de, üçü Eğridirli Hacı Kemal'in *Câmiu'n-nezâir*'inde, bir beyti Şeyhoğlu Sadreddin Mustafa'nın *Kenzü'l-küberâ* ve *Mehekkü'l-ulemâ*'sında ve Süleymaniye Kütüphanesi'nde mevcut olan bir yazmada da bir adet şiiri bulunmaktadır. Ayrıca aşağıda yer alan dokuz beyitlik bir gazel ise TDK kitaplığında No. A-120'de yer alan *Mantıku't-tayr* nüshasında mevcut olup Gülşehrî'ye aittir.

“Bugün bize geçiben virmedi nigâr selâm
Kim idevüz 'aleyke's-selâmı ve 'l-ikrâm

Kıyâm idem diridüm komadı 'âkıl eydür
Edeb degül kim idesin bu serv öñinde kıyâm

Zihî semen ki bunuñ gibi (bir) gülistânda
Verimedi vü ne bir serv-kad (ü) sîm-endâm

*Kim işidürse adın 'ışkını tutar nâçâr
Kim anı görürise mihrini gider nâkâm*

*Bizüm karârumuzı ol hûd eyle iletdi
Ki kalmadı dahi bir zerre bizde hiç ârâm*

*Bize halâl u harâmı ne sorar (u) kim olur
Ya anuñile halâl siz andan ire harâm*

*Dükeli puhtelerüñ cânları köyünmişdür
Bu od içinde iy bîçâre sen ki kalañu hâm*

*Dahi ne söylesün (ü) değme fenni Gülşehrî
Çün irdi defter ucına hikâyet ola tamâm*

*Kaçan bizümile hem-nâm (ü) hem-nişîn ola şol
Ki 'ışk içinde degüldür melâmet bize gumâm" (Levend, 1957: 31)*

2. BÖLÜM

MANTIKU'T-TAYR MESNEVİSİNİN İNCELENMESİ

1. MESNEVİNİN BÖLÜM ÖZETLERİ

1. Bölüm: Yüce yaratıcının ismiyle başlanan Besmele bölümünde şair, O'nun kudretiyle kâinatı belli bir sistem ve düzen içinde yarattığını dile getirir. İnsanların Hak yolundan ayrılmamasının ikazını yaparak Peygamber Efendimize bağlanmamızı öğütler. Kişinin kendi yurdunu, aslını unutmaması gerektiği, bu aslın esasında cennete kavuşmak olduğu ifade edilmiştir. Bu nedenle tüm kuşlar Hüdhüd'ün rehberliğinde Kafdağı'na Simurg'a ulaşmak adına pek çok çaba sarf edeceklerdir. Bir benzetmeden yola çıkan Gülşehrî, kaleme almış olduğu mesnevide aklı Hüdhüd, yaratılışı kuşlar, Simurg ile de Allah'ı temsil etme yoluna gitmiştir.

2. Bölüm: Simurg hikâyesinin girişi olan bu bölümde, Çin şehri üzerinden geçen Simurg'un yüz binlerce nakışla bezenmiş bir kanadının, Çin'e düştüğü anlatılmaktadır. Bunun üzerine halk o kuşu bir kanattan ibaret zannederler. Müslümanlar, kuşun bütününe sorgularken kâfirler ise süslenmiş kanat parçasını görürler. Bu nedenle Gülşehrî okuyucuyu, gölge ile aslı, zâhir ile bâtını, kanat ile kuşu ayırt etmeye davet eder. Dolayısıyla 'gölge'yi, 'zâhir'i, 'kanat'ı bırakıp 'asıl' olanın, 'bâtın'ın ve hakiki 'kuş'un yani "Simurg"un peşine düşmemizi ister. Bunun için de kişinin kendi nefsinin terk etmedikçe Allah'a yakın olamayacağını ifade eder.

3. Bölüm: Bu bölümde tüm kuşlar bir araya toplanıp ülkelerinin padişahsız olduğundan yakınırırlar. Nasıl ki aysız bir gökyüzü düşünülemez ise padişahsız bir memleketin de tahayyül edilemeyeceği, aksi takdirde ülkelerinin yıkılıp yok olacağını dile getirirler. Bu yüzden bütün kuşlar kendilerine hatırı sayılır yüce bir padişah arama yollarına girerler. Ancak bu yolculukta kendilerine rehber olacak, onlara kılavuzluk edecek birini seçmek isterler. Meşakkatli bu yolun başına onu en iyi bilen Hüdhüd geçecektir.

4. Bölüm: Bu fasılda Hüdhüd'ün ortaya çıkıp kendisinin bu yolculukta kuşlara rehber olmaya lâyık olduğunun nedenlerini sıralamaktadır. Onun tarikat ülkesine önder, hakikat yoluna rehber olması, âlemi baştan sona gezmesi, Süleyman peygamberle birlikte pek çok yolculukta bulunması ve ona sırdaş olması, kendisi olmadan hiçbir kuşun Simurg'a ulaşamayacağını dile getirir. Ardından bütün kuşların padişahı olan Simurg'un

Kafdağı'nın ardında bulunduğunu, Hüdhüd ile yoldaşlık edildiği takdirde menzile ulaşacaklarını söyler.

5. Bölüm (1. Hikâye): Hz. Muhammed Mustafa'nın hikâyesinin ele alındığı bölümdür. Evvelâ onun kâinatın övüncü, dünya ve ahiretin padişahı, peygamberler ve velilerin önderi konumunda olduğu beyan edilerek hikâyeye başlanır.

Peygamber Efendimizin genç bir delikanlı olduğu zamanlarda kâfirler her yeri kuşatmış, put yapıp onlara tapanlarla dolu bir millet, perişan bir şekilde varlığını sürdürmekteydi. Muhammed Mustafa ortaya çıkınca, bütün putları kırıp her nerede puthâne bulunuyorsa onları yıkacağını, kâfirlerin ülkesine akın edeceğini, puta tapanların başını kesip onları putların başına asacağını, kendine itaat etmeyenlerin hepsini kılıçtan geçireceğini söyler. Peygamberin kim olduğuna akıl erdiremeyen halk, onu deli sanar ve onun söylediklerine gülüp geçerler. Peygamberin sözlerinde kararlı bir tutum sergilediğini gören halk huzuruna gelerek Tanrı'larının gözleri önünde dururken onun gizli saklı, görünmeyen Tanrı'sına kimsenin inanmayacağını, canından olmak istemiyorsa ağzını padişahın yanında açmaması gerektiğini dile getirirler. Resûl-i Ekrem halkın söylediklerini iştince onlara kendisinin yanında padişahın esamesinin bile okunmayacağını belirtir. Dünyada Allah'tan başka kim varsa hepsinin kendisine boyun eğeceğini, kendisinin padişaha emrettiği işi görmez ise padişahı da halkı da yaşatmayacağını sözlerine ekler. Bu sözleri duyan kâfirlerin içine büyük bir korku düşer. Ancak o diyarda milletine son derece bağlı bir bey vardır. Gözü pek olan bu beyin adı Safvan'dır. Tüm Mekke halkı toplanıp bu beyin huzuruna gelirler. O kişinin putları yıktığını, halka tehdit savurduğunu birer birer anlatırlar. Olanları duyan bey öfkesini kontrol edemez. Safvan kılıcını kuşanıp atına biner ve o kişi ile ona tabi olanları öldürmek için yola düşer. Mekke halkı ile birlikte Mustafa'nın bulunduğu mezar başına gelirler. Safvan, Mustafa'yı uzaktan görünce ah eder ve Safvan'ın yüreğine bir kor düşer. Onun Süleyman Peygamber'e halkın ise karıncaya benzediklerini görünce Safvan'ın gönül gözü açılır ve ne yapması gerektiğini anlar. Ebu Leheb Safvan'ın bu hâlini görünce şaşkına döner. O kişinin büyücü olduğunu ve senin gibi pek çok kimseyi yoldan çıkardığını söyler. Safvan, Ebu Leheb'in kalp gözünün açılmadığını karanlıktan aydınlığı ayıramadığını anlar. Bunun üzerine ona, gözünün varlığını bildiğini fakat her tarafın karanlık olduğunu, güneşin doğup etrafı aydınlatınca kalp gözünün açıldığını dile getirir. Ardından Safvan attan inip Mustafa'nın tarafına gider. Mekke halkının yüreğine bir kor düşer. Safvan'a şikâyet ettiklerine pişman olurlar. Safvan Muhammed'in yanına varıp ayağına kapanır. Ondandır af diler. Mustafa;

Safvan'a, evine gidip kendisine gönülden iman getirmesini ve Müslümanlık savaşında memleketinin düzeninden kendisinin sorumlu olduğunu söyler. Olanlar karşısında şaşkınlık içinde olan halk, başlarını yerden yere vururlar.

İman ateşi Safvan'da yandığı için O, peygamberi görüp Muhammed'e yürekten bağlanır. Ebu Leheb'in ise gönlünde saflık olmadığından peygamber ona hiç görünmemiştir.

6. Bölüm: Bu bölümde Hüdhüd'ün kılavuzluk etme sorumluluğunu alacak en doğru kişi olduğu dile getirilir. Süleyman'a elçi olan bu kuşun dışında seçilebilecek herhangi birinin Simurg'a ulaşmada başarısız olduğu ifade edilir. Kuşlar Hüdhüd ile gittiği takdirde yüzlerce dağı bir günde geçip pek çok denizi bir yudumda içebilecektir. Hüdhüd, bu yolda kocaman ejderhaların, birçok yılanların, aşılması gereken çöller ile türlü sıkıntıların varlığından söz eder. Kuşlar Hüdhüd'ün sözlerini duyunca büyük bir şevk ile kendilerinden geçip padişahlarının yanına varmak isterler. Hep birlikte Hüdhüd'ün etrafında toplanan kuşlar padişahlarına kavuşmak için mücadelede bulunacaklarını söyleyip yol hazırlıklarını yapmaya koyulurlar, lakin yolun vermiş olduğu korku ve güçlük sebebiyle her bir kuş birer mazeret öne sürerler.

7. Bölüm: Bu fasılda mazeretini öne süren Bülbül kendinden geçmiş bir vaziyette ortaya çıkan ilk kuştur. Bülbül, kendi mekanının gül bahçesi, bağ ve bostandan ibaret olduğunu, sadece gülü kendine yâr eylediğini dillendirir. Her sabah gül için şakıdığını, geceleri ise onun vasıflarını tekrarladığını söyler. Bu yüzden de bülbülün Simurg ile işi olmadığını, varı yoğu gül ve gülistan olduğunu ifade eder.

8. Bölüm: Hüdhüd'ün bülbüle cevap verdiği bölümdür. Hüdhüd; bülbüle, şekle aldanmamasını, gülün ömrünün kısa oluşunu, mânâyı sûrete tercih etmemesi gerektiğini söyler. Gülün, zaman karşısında ilelebet ayakta kalamayacağını bugün açıp yarın solacağını sözlerine ekler. Buna örnek olarak da bir erkek ile bir kadının hikâyesini aktarır.

9. Bölüm (2. Hikâye): Bu bölümde bir erkek ile kadının hikâyesi anlatılır. Günün birinde genç bir adam bir kadını çok severdi. Erkek ile kadının evlerinin arasından koca bir nehir geçirdi. Erkek, kadının aşkından öyle bir hâl almıştı ki yüzme bilmediği hâlde kendini nehre atıp karşıya geçer, sevdiği ile vakit geçirdikten sonra nihayetinde tekrar nehre atlar ve evine giderdi. Yine bir gün erkek, sevdiğinin yanında otururken onun gözünde siyah

bir nokta görür. İçine bir sıkıntı düşer ve maşuğuna bugün gözünde gördüğü siyah noktanın dün olmadığını söyler.

Bunun üzerine kadın, erkeğe bir daha nehre dalıp ömrünü heba etmemesini ister. Erkek ise Şatt'ı on yıldır geçtiğini Dicle'yi bir yudumda içtiğini her gün suya daldığını bildiği halde neden artık nehre girmemesi gerektiğini sevdiğine sorar. Kadın, yüzündeki siyah noktanın on yıldır gözünde bulunduğunu ancak bana olan aşkının yüceliği gözümdekini görmeyi engellediğini söyler. Oysa şimdi aşkın sona erdi ve gözümdeki siyah noktayı yeni görebildin. Bu yüzdendir ki aşkın bittiği yerde yüzme bilmeyene Şatt'a düşmek çok tehlikelidir diye ekler. Bu hikmeti anlamayan genç nehre atlar ve oracıkta boğulur. Hikâye burada sona erer ve Gülşehrî gerçek aşka dair Şeyh San'an kıssasını ele alır.

10. Bölüm (3. Hikâye): Şeyh Abdurrezzak olarak da bilinen Şeyh San'an hikâyesinin anlatıldığı bölümdür. San'an şehrinde kendini Hakk'a adayan gönlü yüce bir kimse yaşarmış. Yüzlerce müridi ve seveni olan bu şeyhin adı Abdurrezzak imiş. İlim ve keramet sahibi ulu şeyh elli kere hacca gitmiş ve sınırsız sayıda ibadet edip oruç tutmuştur. Bu denli itikat sahibi olan şeyh, bir gece rüyasında Kâbe'den Anadolu'ya geldiğini putun önünde secde edip ona Tanrı diye taptığını görür. Büyük bir sıkıntı içine düşen şeyh bu rüyanın yorumunu öğrenmek adına müritleriyle birlikte Anadolu tarafına doğru yola koyulurlar. Rum diyarında gezilmedik yer bırakmayan şeyh ve müritleri sonunda nefes kesici bir mekâna varırlar. Burada Rum hükümdarının kızı yaşar ve güzelliği dillere destan olan bu kızın yanında güneş ve ay sönük kalır. Onu görenler kendilerinden geçip dinlerinden bile dönerler. Hâl böyle iken kızın peçesini açmasıyla şeyhin gönlünü kıza kaptırması bir olur. Böylece şeyh, imanını küfre değişip papaz kuşağını beline bağlar. Şeyhin halini görenler şaşkına dönerler. Her ne kadar yakınları şeyhe nasihat verdirse de şeyhin aklı başına gelmez. Üstelik şeyh o gün sabaha kadar kızın bulunduğu yerin karşısında bekler. Sonunda kendini kaybeden şeyh, İslam'ı terk ederek Hristiyan olur. Şeyh, kızın olur da kendisiyle hasbihâl etme düşüncesi içinde tüm gece orada bekler. O gece öğrenciler de şeyhin derdini anlamak için kendisinin yanı başında otururlar.

11. Bölüm (3. Hikâye): Bir önceki bölümün devamı niteliğindedir. Yeni bir başlık altında açılan bu fasıl, öğrencilerin şeyhe soru sormaları ve şeyhin onlara cevap vermesini konu edinir. İçlerinden biri şeyhe, boy abdesti alıp tövbe etmesini söyler. Ötekisi, şeyhin bu durumdan pişmanlık duyup duymadığını merak eder. Şeyh, bu zamana kadar Müslüman

olduğu için pişmanlık duyduğunu belirtir. Hangi kimse şeyhe ne soru sorduysa istenilen cevabı şeyhten bulamadı. Şeyhin aklının başından gitmiş olduğunu görünce ona nasihat etmekten de vazgeçerler. O gece ile birlikte tam bir ay boyunca kızın kapısında bekleyen şeyh, aşkının kederinden zayıf düşer; ancak sevgilisi ona hiç iltifatta bulunmaz.

12. Bölüm (3. Hikâye): Bir önceki bölümün devamı niteliğindedir. Yeni bir başlık altında açılan bu fasıl, kızın kendini göstermesi ile şeyhin ona âşık olması ve karşılıklı soru-cevaptan oluşmaktadır. Nihayetinde kız, her şeyden haberdar bir şekilde bir ay boyunca kapısında bekleyen şeyhin yanına gelir. Burada, kâfir kapısında, kalmasının takva sahibi biri için doğru olmadığını, kendisini seven kişinin papaz, sevmeyenin ise Müslüman olduğunu söyler. Şeyh, kıza olan aşkının gerçek ve bâkî oluşundan bahseder. Kendisi dışında artık kimse ile görüşmediğini, uğrunda canını feda etmeye hazır olduğunu ifade eder. Kız, bunları duyunca öfkesine hâkim olamaz. Şeyhe öfkeli bir şekilde yaşına başına bakmadan kendisiyle bir gelecek kurmayı planlamaması gerektiğini söyler. Ömrünün son demlerini yaşarken aşkı değil ölümü düşünmesini sözlerine ekler. Karşılıklı geçen uzunca konuşmalardan sonra kız, şeyhin güvenilirliğini ispatlaması adına şeyhten imanından vazgeçmesini, putlara tapıp Kur’ân’ı yakması ile şarap içmesini ister. Şarap içme dışında diğerlerini yapamayacağını söyleyen şeyh, kızın nezdinde kadehi eline alıp bir güzel içer. Kız bu kez de şeyhin Hristiyan olmasını ancak bu şartla kendisiyle birlikte olabileceğini söyler. Şarabın vermiş olduğu sarhoşlukla kendisinden geçen şeyh ne din tanır ne de iman. Allah’tan da çekinmeyen hoca Hristiyan oluverir. Kötülüklerin başı sayılan şarap yüzünden her günahı işleyen şeyh, sevgiliye bir an önce kavuşmak ister. Ancak sevgili yine bin bir mazeret ile şeyhin karşısına çıkar. Şeyhin başlık parası verecek gücünün olmadığını, bu fakir haliyle aşkın peşinden koşmaması gerektiğini ve memleketine dönmesini ister. Bunun üzerine şeyh, kıza kendisi için dininden ve imanından vazgeçtiğini kendisi olmadan bir başına hiçbir yere gidemeyeceğini belirtir. Sevgili, şeyhin dürüst ve güvenilir olduğuna kanaat getirince, ondan başlık parası karşılığında bir yıl domuz çobanlığı yapmasını ister. Ancak bu şekilde şeyhle beraber bir hayat süreceği vaadini verir. Şeyh her emri uygulamaya hazırdır ve bir yıl boyunca domuz çobanlığını yapmaya başlar. Nihayetinde olan biteni duyan halk, şeyhin hakkında dedikodular yapmaya başlarlar. Şeyhin öğrencileri ise dünyada ayıplanmamayı tercih ettiklerinden onunla irtibatı keserler.

13. Bölüm (3. Hikâye): Bir önceki bölümün devamı niteliğindedir. Yeni bir başlık altında açılan bu kısımda, şeyh yakınlarının şeyhin bulunduğu yerden ayrılıp Kâbe tarafına yol almaları konu edinmektedir. Öğrencilerden biri şeyhe, artık yanında kalamayacaklarını, kendisini bu şekilde görmekten üzüntü duyduklarını, Kâbe'ye gidip Allah'a duada bulunacaklarını söyler. Şeyh, onlara istedikleri yere gitmekte özgür olduklarını, kendisinin dermansız derde düştüğünü, halinden Eflatun'un bile anlamayacağını söyler. Olur da birileri kendisini ayıplarsa onlara, aşk derdine düşenlerin kendisinden farksız olmadığını belirtir ve arkasına bakmadan domuzlarını gütmeye devam eder. Dostları bu durum karşısında ağlayarak Kâbe'nin bulunduğu tarafa yönelirler. Geriye döndüklerinde halkın kınamasından korktukları için her biri inzivaya çekilir.

14. Bölüm (3. Hikâye): Bir önceki bölümün devamı niteliğinde olup yeni bir başlık altında açılan bu bölümde olaylar sırasında aralarında bulunamayan bir müridin şeyhin durumunu sorması üzerine kurulmuştur. Şeyhin Rum diyarına geldiği vakitlerde orada bulunmayan kıdem sahibi, yüce bir zât vardır. Bu kişi şeyhin öğrencisi olup görmüş geçirmiş, sadakat sahibi biridir. Arkadaşlarına hocasının durumunu soran öğrenci, olup biten her ne varsa onlardan öğrendiğinde öfkesine hâkim olamayıp arkadaşlarına sitem dolu sözler söyler. Şeyhi yalnız bırakmamaları gerektiğini, onunla birlikte Hristiyan olup bellerine zünnarı bağlamalarının icap ettiğini ifade eder. Arkadaşları, şeyhe bunları söylediklerini ancak yalnız kalmak istediğinde ısrarcı olduğunu dile getirirler. O kişi, el açıp yalvararak hocanızı Allah'tan dilemeniz gerektiğini lakin Allah yolundan ayrılmamızın kabul edilemez bir durum olduğunu dile getirir. Bunun üzerine hocanın tüm arkadaşları ansızın sessizliğe bürünürler.

15. Bölüm (3. Hikâye): Bir önceki bölümün devamı niteliğindedir. Yeni bir başlık altında açılan bu fasılda, mürit ile arkadaşlarının Rum diyarına gelmeleri anlatılmaktadır. Anadolu tarafına gelerek hocalarının tekrardan eski haline dönmesi için Allah'a yakarıшта bulunurlar. Bir mağarada kırk gün boyunca çile çıkarıp Tanrı'ya dua ederler. Nihayet dertlerinin dermanı verilir ve duaları geri çevrilmez. O gece mürit, rüyasında Hz. Muhammed'i görür. Hz. Muhammed, kendisine yaptığı iyilikler ve ettiği dualar neticesinde Tanrı'nın hocanızı affettiğini söyler. Uykudan uyanan mürit kendisine bahşedilen bu bilgiyi arkadaşlarıyla paylaşarak şeyhin yanına varmak üzere yola koyulur. Şeyhin yanına vardıklarında hocalarının beline kuşandığı zünnarını kestiğini, kâfirlik çanını kırdığını, Hristiyanlığı bırakıp tekrardan Müslüman olduğunu görürler. Allah'ın

rahmetine, Peygamber Efendimizin şefaatine nail olan şeyh Kurân, fıkıh, tefsir gibi unuttuğu bütün ilmî dersleri tekrardan hatırlar. Zıyan olan ömrü için matem tutup gözyaşı döker. Şeyhin keder gözyaşlarını gören yakınları, huzuruna gelip ona tesellide bulunurlar. Pişmanlık suyu ile alınan boy abdesti şeyhin bütün günahlarını silip süpürür. Hocalarının eski haline döndüğünü görünce şeyhi oradan alıp geldikleri yere götürmek üzere yola koyulurlar. O gece Hristiyan kızı, rüyasında bir güneş görür. Güneş ona, şeyhin gittiğini, kendisinin de arkasından gitmesini ve onun dinine girmesini, böylece İslamiyet sayesinde dinin kemâle ereceğini ve şeyhin ahirette de helali olacağını söyler.

16. Bölüm (3. Hikâye): Bir önceki bölümün devamı niteliğindedir. Yeni bir başlık altında açılan bu kısımda, Hristiyan kızın, şeyhi takip etmesi ve imana gelmesi anlatılmaktadır. Şeyhi rüyasında gören kız, uykudan gözyaşlarını dökerek uyanır. Perişan vaziyette olan kız deli divane bir âşığa dönmüştür. Şeyhe çektiği eziyetlerin karşılığını fazlasıyla bulan kız, maşûk iken âşık olur ve şeyhin peşine düşmeye başlar. İz ve yol bilmeden, dağ bayır demeden perişan halde gezer durur. O vakit, Allah şeyhin rüyasına kızın halini zuhreder. Kızın pişmanlığını göstererek tekrar geriye dönüp onu aramasını şeyhten talep eder. Kendinden geçermişçesine uykusundan uyanan şeyh apar topar yola koyulur. Onu gören yakınları telaşla şeyhin arkasına düşerler. Hepsi birden şeyhe, yeniden Hristiyan olup kendilerini halka rezil mi edeceklerini sorar. Şeyh ise bunlara rüyasında gördüklerini anlatınca hepsi birlikte şeyhin yanında giderler. Karşıdan feryat figan ederek gelen kız şeyhin ayaklarına kapanır ve kendisine defalarca eziyet ettiğini ancak bu kötülüklere karşılık ondan daima iyilik gördüğünü söyler. Küfrü bırakıp iman yolunu seçtiğini ve bunu ona öğretmesini ister. Rüyasında kendisinin şeyhe helal edildiğini sözlerine ekler. Şeyh, kızın suçunu bağışladığını ancak kendisini eş olarak almak için ne gücünün ne de ömrünün yetebileceğini söyler. Kız ise, ahirette ona eş olmak ve dünyada başkalarına yâr olmamak için kendisinin yanında canını alması adına şeyhten dua etmesini ister. Secdeye kapanıp iman eden kız oracıkta ölüverir. Kızın kavmi ise bu olaydaki hikmeti anlayınca Müslüman olurlar.

17. Bölüm: Bu fasılda papağanın mazeretini öne sürmesi anlatılmaktadır. Papağan meydana çıkarak, onun sözünün tatlılığından, elbisesinin yeşilliğinden, Isfahan, Hicaz, Rehâvî gibi pek çok makamda söyleyebildiğinden bahseder. Kendisini Hızır Peygambere benzeten papağan onun gibi ölümsüzlük suyundan içip sonsuza kadar yaşamak ister.

Dolayısıyla daha fazla yaşamak varken bu yola girip erkenden ölmek istemediğini, Simurg'un Kafdağı'nda uçuşu ve kendisinin de ab-ı hayatı içmesi gerektiğini söyler.

18. Bölüm: Bu fasılda Hüdhüd papağana hikmet dolu sözlerle cevap verir. Hüdhüd, papağanın sözlerinde mânâya dair bir ibâre bulunmadığını onun insanları taklitten öteye geçemediğini belirtir. Ardından papağanın ölümsüzlük suyunu içse bile fani olan bu dünyada er ya da geç ölümün tecelli edeceğini ve mutlak gerçek olan Allah'ın zâtı ile beraber olması gerektiğini ifade eder. Bu olaya misal olarak Gülşehrî Hızır ile bir velinin hikâyesini anlatmaya koyulur.

19. Bölüm (4. Hikâye): Bu kısımda Hızır Aleyhisselam ile bir velinin hikâyesi yer almaktadır. Günün birinde Hz. Hızır yolda giderken Hak yoluna ermiş birine rastlar. Hızır peygamber bu zâta selam verdikten sonra ona, kendisiyle yoldaş olup hasbihâl edebileceğini söyler. O kişi, Hızır'ın mahşer gününe kadar yaşamak ve dünyada ebediyen hayatta kalmak adına karanlıklar ülkesine düşüp ölümsüzlük suyundan içmeyi seçtiğini, kendisinin ise canını Allah'a teslim edip ölümü, dünya hayatına tercih ettiğini belirtir. Bu yüzden de onun dünyada Hızır ismiyle şöret bulurken kendisinin Peygamber yolunu tuttuğunu, şu an ölüm kapısına gelse vakit kaybetmeden ruhunu teslim edeceğini ve Hakk'ın zâtı ile birlikte olacağını lakin ölmeyi hiçbir vakit talep etmeyen kişinin Hızır bile olsa onun yoldaşı olamayacağını dile getirir.

20. Bölüm: Bu bölümde tavus kuşunun Hüdhüd'e bahanesini ileri sürmesi işlenmiştir. Tavus kuşu ortaya çıkarak bir zamanlar cennetin kapıcısı ve hizmetçisi olduğunu ancak şeytanın oyunu ile cennetten çıkarıldığını, tekrardan cennete girmenin zorluğundan bahseder. Tavusun cennete ermesinin kendisi için kâfi geldiği bu yüzden Simurg'a ilgisinin olmadığını söyleyerek mazeretini belirtir.

21. Bölüm: Hüdhüd'ün, tavus kuşuna cevap verdiği bölümdür. Hüdhüd, tavusa cennetin gerçek sahibine ulaşmadan cennete kavuşmanın anlamsız olduğunu belirtir. Ayrıca Allah'ın huzuruna yaklaşmadıktan sonra cehennemden cennetten yeğ olduğunu, oturacak nice ev bulunurken asıl gayenin evin sahibine ulaşip onu görmesi gerektiğini ifade eder.

22. Bölüm (5. Hikâye): Bu fasılda cennetin kapıcısı olan Rıdvan'dan habersiz bir şekilde cennete giren kimselerin hikâyesi ele alınmaktadır. Bir gün Rıdvan cennette dolaşırken

kendisine âşinâ olmayan bir grup görür. Cennetin Kevser, Tesnim, Hamr, Süt, Su ve Selsebil ırmaklarından nasiplenene bu kişiler Rıdvan'ın dikkatini çeker. Cennetin kapıcısı olmasına rağmen cennete girerken bu topluluğu göremeyen Rıdvan, bunlara hangi kapıdan girdiklerini sorar. Bunlar, cennete girerken kapı görmediklerini bu yüzden herhangi bir kapıdan girmediklerini belirtirler. Öyleyse kapıcı Rıdvan'ın öncülüğünde girdiniz dediğinde, bunlar herhangi bir kimseye rastlamadıklarını söylerler. Rıdvan, Azrail canınızı almaya geldiğinde şehadet getirip getirmediğini sorduğunda, onlar Azrail'in canlarını almadığını dile getirirler. Rıdvan, yine sorgu meleklerinin sorularına yanıt mı verdiklerini sorunca karşılığında ne Münkir ve Nekir melekleriyle ne de herhangi bir soruyla karşılaşmadıklarının yanıtını ıstır. Bunun gibi onlarca soru yönelten Rıdvan, beklediği cevabı alamayınca dünyada ne yaptıkları ile buraya zahmetsiz gelişlerinin sebebini sorar. Bunlar, orada iken herkese iyilikte bulunduklarını, kötülüklerden ise uzak durduklarını söyler. Rıdvan bu kez de dünyadaki peygamberlerinin kim olduğunu ve nasıl bir amel işleyip de doğruca cennete girdiklerini sorar. Onlar, Muhammet Mustafa'nın ümmetleri olduklarını, peygamberin neyi nasıl emrettiyse kendilerinin de o şekilde davrandıklarını, hiç kimsenin onların sözlerine itibar etmediğini, herkesin onları hor ve hâkir gördüğünü, buna rağmen yine de iyilik etmekten vazgeçmediklerini, başkalarının dedikodusunu yapmadıklarını, bir kere bile yalan söylemediklerini belirtirler. Ardından Hak yolundan hiç şaşmadıklarını bunun içindir ki Allah'ın onları herkesten farklı kıldığını ve cennet ile müjdelediğini sözlerine ekler. Böylece cennet bekçisi olan Rıdvan, bunların Allah'ın sevdiği seçilmiş kullar olduğunun sırrına erer.

23. Bölüm: Bu bölümde Hüma kuşunun, Hüdühüd'e bahanesini ileri sürmesi konu edinmektedir. Böbürlenerek ortaya çıkan Hüma kuşu tüm padişahlara kendisinin ferman kıldığını, onun gölgesine nail olan kimsenin sultan, olmayanın ise perişan olduğunu ifade eder. Kayser, Keykavus, Cem ve Hüsrev gibi padişahların bile kendisinin sayesinde mevkilerini elde ettiklerini dile getirir. Bu yüzden padişahlık isteyen biri için Simurg'a kulluk etmenin boşa harcanacak bir vakit olduğunu öne sürer.

24. Bölüm: Hüdühüd'ün, Hüma kuşuna cevap verdiği bölümdür. Hüdühüd, öncelikle Hüma kuşuna kibirlenip de kendisini övmemesi gerektiğini ardından bütün padişahların Simurg'a kul köle olurken Hüma kuşuna sultanlık edilmesinin akla ve mantığa sığmayacağını söyler. Hüdühüd, Hüma kuşuna padişah olma sevdası ile yanarken

kulluğundan vazgeçmemesinin ikazını vererek Kafdağı'na varınca ancak gerçek hükümdarın kim olduğunu görebileceğini söyler.

25. Bölüm (6. Hikâye): Gülşehrî, bu bölümde hasta bir padişah ile masum bir çocuğun hikâyesini ele almaktadır. Zamanın birinde derdine درمان bulamayan hasta bir padişah vardır. Hastalığın şiddeti çok büyük olduğundan hiçbir doktor padişahın ilacını veremez. Nihayetinde doktorlar, padişaha hastalığın tek ilacı olarak çocuk safrasının zarûrî olduğunu söyler. Şehirde uygun nitelikte bulunan çocuk, anne ve babasından altın akçe karşılığında satın alınır. Ancak çocuk anne ve babasından kopmak istemez. Anne ve babası çocuğu kendilerinden güçlükle uzaklaştırmak isteyince çocuk onlardan umudu keser. O sırada çocuğun akıbetinin ne olacağı konusunda kadı, ülke padişahın iyi olması, çocuğun canından çok daha önemli olduğunun fetvasını verir. Böylece çocuğun ödünün alınması için, onu celladın eline bırakırlar. Çocuk, tam o sırada yukarıya doğru bakıp güler. Bu durum karşısında şaşırان padişah, çocuğa ağlanacak hâline gülmesinin sebebini sorar. Oğlan, anne ve babasının çocuğunu koruyup kollayacak ilk kişi olması gerekirken kendisini paraya tercih edip gözden çıkardıklarını, kadı'nın, ölümünü caiz gördüğünü, adalet timsali padişahın da suçsuz bir çocuğun boynunu vurması için ferman verdiğini söyler. Dolayısıyla Allah'ın inayeti ve rahmeti için yüzünü göğe çevirerek masum birinin öldürölmesi hükmüne gülüp geçtiğini belirtir. Eğer suçsuz bir kişinin haksız yere öldürölmesinin herhangi bir vebali yoksa, o vakit canını padişaha feda ettiğini söyler. Padişah çocuğun dediklerini duyunca ona hak verir. Ahirette cehennem ateşinde ömür boyu yanma pahasına masum bir çocuğun ölümüne göz yumduğunu görerek kendisini ayıplar. Böylece padişah çocuğun canını bağışlar ve onu himayesine alır. Allah da padişaha hastalığın درمانını ihsan eyler.

26. Bölüm: Bu bölümde kazın Hühüd'e mazeretini bildirmesi işlenmiştir. Kaz sudan çıkıp kuşların arasına gelir ve kendisi için suyun öneminden bahseder. Su olmadan yaşayamayacağını, çok titiz ve temiz tabiatlı olduğunu, sofulukta kuşların liderleri konumunda bulunduğu ve günde yüz binden fazla boy abdesti aldığını dile getirir. Bu sebeple Simurg'a gelemeyeceğini aksi hâlde susuzluktan hayatını idame ettiremeyeceğini belirtir.

27. Bölüm (7. Hikâye): Bu fasılda Gülşehrî tavuk ile kaz yavrularının hikâyesini aktarmaktadır. Günün birinde biri, tavuğun altına beş altı adet kaz yumurtası koyar.

Tavuk, yumurtadan çıkan yavruları doğal olarak kendi civcivleri zanneder. Civcivlerine gözü gibi bakan tavuk onları herkesten koruyup kollar ve onlar için canını vermeye her daim hazırdır. Bir gün tavuk, yavrularıyla birlikte çimenlikte dolaşır onlara şarkı söylerken deniz kıyısına gelirler. Suyu gören kaz yavruları tabiatları gereği hemen suyun içine girerler. Deniz kenarında kalan tavuk, yavruların suyun içinde ustaca yüzdüklerini görünce şaşırır ve onlara yüzmeyi kimden öğrendiklerini sorar. Yavrular, yüzmeyi herhangi bir kimseden öğrenmediklerini bu yeteneğin kendilerinde doğuştan var olduğunu, denizi gördüklerinde ise bizâtihi ortaya çıktığını söylerler. Tavuğun kendileriyle denize girmediğini gören dolayısıyla yüzmeye bilmediğine kanaat getiren yavrular, onun anneleri olmadığını anlarlar ve tavuğa, kendilerinin tavuğun yumurtasından çıkmadıklarını ve başka bir annenin yavruları olduklarını dile getirir.

28. Bölüm: Hüdühüd'ün kaz'a cevap verdiği bölümdür. Hüdühüd, kaz'a zühtlük ile övünmemesini, suya bel bağlamaması gerektiğini su üstündekilerin kuru birer çöpten ibaret olduğu için asıl dipteki inciye ulaşmasını tembihler. Aksi hâlde hırs ve şehvet ateşi ile menzile varamayacağını ifade eder.

29. Bölüm: Şahin'in Hüdühüd'e mazeretinin öne sürdüğü bölümdür. Şahin ortaya gelerek kendi avını kendisinin avladığını, başkalarının avladığını yemediği gibi hiç kimseye de avını getirmesi için minnette bulunmadığını söyler. Kendisini Rüstem'e benzeterek bütün kuşlardan üstün tutar. Dara, Nuşirevan, Keykavus gibi padişahlarla sürekli iç içe bulunduğunu bu yüzden kendisinin Kafdağı ve Simurg ile işi olmadığını ifade eder.

30. Bölüm (8. Hikâye): Rüstem ile pehlivan hikâyesinin aktarıldığı bölümdür. Gece vakti bir kaleye doğru dolaşmaya çıkan Rüstem, atın eyerinin arkasına irice çivileri bağlamış olan bir adamla karşılaşır. Adam Rüstem'e yaklaşır ona selam verince Rüstem adamın yiğit biri olduğunu anlar; fakat adam Rüstem'i tanımaz. Rüstem, adama gece vakti alelacele nereye gittiğini sorunca adam, kalede birbirinden kıymetli elli tane at olduğunu ve onları almaya gittiğini, dilerse kendisinin de gelebileceğini söyler. Rüstem, kaleye çıkmanın zorluğundan bahsederek oraya nasıl çıkacaklarını sorar. Adam, yanındaki koca çivileri kaleye çakarak burçtan yukarı çıkabileceklerini söyler. Rüstem ile birlikte kalenin önüne gelen adam çivileri çıkarıp Rüstem'e verir. Ondan çivileri çakmasını ister. Rüstem'in çivileri taş çakamadığını gören adam onları bir hışımla alarak hepsini tek tek kendi eliyle kaleye saplar. Adamın gücü karşısında ne yapacağını bilemeyen Rüstem

kendisinin sadece isimden ibaret olduğunun farkına varır. O arada çivileri çakıp yukarıya tırmanan adam atları alarak kalenin ucuna gelir ve Rüstem’e atları tutmasını söyler. Eline atın birini alarak Rüstem’e atar. Rüstem atı tutamayınca at oracıkta ölür. Adam sinirlenerek aşağı iner ve Rüstem ile yer değişir. Rüstem yukarı çıkarak kalan tüm atları aşağı atar. Bütün atları yakalayıp kenara bırakan adam Rüstem’in aşağı inmesini ister. Adam, güç bela aşağı inen Rüstem’e, bir an önce buradan ayrılmamız gerektiğini aksi hâlde Rüstem’in baskını ile karşı karşıya kalabileceklerini söyler. Rüstem’i daha önce görüp görmediğini ve ondan neden bu kadar korktuğunu, kendisine herhangi bir kötülükte bulunup bulunmadığını adama sorar. Adam, kahramanlığı ve gücü ile dünyaya nam salmış birinden kim korkmaz ki der ve atları hızlı bir şekilde sürer.

Yolda gürzünü çıkaran Rüstem adama vurur. Adam bunu oyun zanneder ve oralı olmaz. Rüstem tekrar tekrar vurunca adam elinin tersi ile Rüstem’e bir kere vurur. Rüstem’in adamın kuvvetine dayanamayıp attan yere düşmesiyle adamın kahkaha atarak oyunun galibinin kendisi olduğunu söylemesi bir olur. Kendisinin Rüstem olduğunu anlaması takdirde elinden kurtulamayacağını düşünen ve onu alt etmek isteyen Rüstem adama ufak bir işini halledip arkasından geleceğini söyler. Adam elini çabuk tutmasını, Rüstem’in her an karşısına çıkacağını bu durumda geriye dönüp ona yardım edemeyeceğini belirtir. Rüstem, aralarındaki mesafeyi açtıktan sonra bir dağın ardından sesini duyurur. Yiğitlik yönünden Rüstem’den üstün olan adam Rüstem’in sesini duymaz korkusundan atları bırakarak ortadan kayboluverir. Rüstem, her ne kadar erlikte adamdan aşağı olsa da o dünyada şan ve şöhretin gücün önüne geçtiğini ve işlerin daima isimle yürüdüğüne farkına varır.

31. Bölüm: Hüdhüd’ün Şahin’e cevap verdiği bölümdür. Sırtını padişaha dayayıp kibirlenmemesi gerektiğini, yeri gelir padişahların bir dilenciden bile aşağı konumda olabileceğini belirtir. Sadece Simurg’un padişahlık simgesine layık olduğunu, şahinin makam ve mevkiye sahip olduğu için zâtını yüce, başkalarını ise hor görmesinin yersizliğine değinir. Hüdhüd, şahinin Simurg’a av olmasının bile kendisi için bir şeref kaynağı olacağını sözlerine ekledikten sonra ölmeden önce ölmenin gerekliliğine ve imanlı olma hususuna değinir. Şahin zihniyetli kimseler için de papağan ile hoca hikâyesine kulak verilmesini ister.

32. Bölüm (9. Hikâye): “Hocanın Papağanı” isimli hikâyenin işlendiği bölümdür. Bir hocanın tatlı dilli bir papağanı vardır. Hoca papağanı canı gibi sever onunla her sırrını

paylaşırdı. Ne papağan hocasız ne de hoca papağansız bir an yaşayabilirdi. Gel zaman git zaman hocanın işi bir gün Hindistan’a düşer. Gitmeden önce ev halkına ve papağanına isteklerini sorar ve herkese oradan birer hediye getireceğini söyler. Papağan, hocaya Hindistan’da kendi gibi papağan arkadaşlarını bulup onlara selam götürmesini, ancak selamının dışında arkadaşlarını kafesin içinde tek başına bırakıp kendilerinin özgürce uçtuklarını, bu yüzden onlara çok dargın olduğunu söyleyerek karşılığında verecekleri cevabı da ona iletmesini ister.

Hindistan’a doğru yola çıkan hoca birçok yerler görüp geçer ve papağanlarla dolu bir ağaca rastlar. Hoca, papağanların yanına yaklaşarak onlara kendi papağanından selam getirdiğini, onun kafeste hoşça vakit geçirmesine rağmen sizler gibi olmak istediğini ve onu hiç arayıp sormadığınızı bunun için size içerlediğini söyler. Bu sözleri duyan papağanların hepsi birden yere düşüp ölü taklidi yaparlar. Hoca, papağanların can verdiklerini görünce çok üzülür. Kaş yapayım derken göz çıkardığını bu kadar papağanın ölümüne sebep olduğunu düşünür. Hoca, perişan bir halde dere tepe aşarak memleketinin yolunu tutar. Evine gelen hoca herkesin hediyesini verince papağan da kendi hediyesini ona sorar. Hoca, papağanına sözlerinin ne kadar tesirli oluşundan bahseder. Papağanlara selamını iletir iletmez hepsi birden uğrunda can verdiklerini, senin yolunda canlarını feda edenler için bir müddet yas tutma vaktine izin verdiğini söyler. Papağan bunları duyunca kendinden geçercesine kafeste can verir. Papağanı ölü bir vaziyette gören hoca saçını sakalını yolar, yüzünü tırmalar. Feryat figan içinde ağlayıp gözyaşı döker. Hoca onu dizine koyup okşamak için kafesi açar. Dışarı çıkan papağan kanatlanıp çatıya konar. Ana vatanına gitmek için yola düşeceğini söyleyen papağan hocasıyla vedalaşır. Kendisine bir sorusu olduğunu ve onu cevaplandırmasını isteyen hoca papağanına, Hindistan’daki papağanların ona ne söylediklerini ve bunun kafesten kurtulmasına nasıl fayda sağladığını sorar. Papağan, arkadaşlarının ölü taklidi yaptıklarını, sağ olduğum sürece kafesin içinde kalacağımı ancak öldüğüm takdirde dışarıya atılıp özgür olacağımın farkındalığını gösterdiğini belirtir. Bu sözleri işiten hoca, kendi benliğinden vazgeçerek ölmeden önce ölmek gerektiğinin sırrına vakıf olur.

33. Bölüm: Bu fasılda keklik ortaya çıkarak Hüdhüd’e mazeretini ileri sürer. Kendi meşgalesinin cevherler olduğunu, maden ocaklarından başka bir yerlerde gezip dolaşmadığını, hiç kimsenin hesap kitap işlerinde keklik gibi ustalaşmadığını, kendi rızası dahilinde bütün alemleri cevherlerle kuşatacağını ifade eder. Bu sebeple maden ocaklarında

gezip cevher çıkarmakla meşgul olan birisinin Simurg'a varmasının onun için bir anlam ifade etmeyeceğini belirtir.

34. Bölüm: Hüdhdüd'ün cevher sevdasına kapılmış olan kecliğe cevap verdiği bölümdür. Cevherin taştan ibaret olduğunu hakiki cevherin ise kendi nefsimizde bulunduğunu söyleyerek Süleyman peygamberin mülküne değinir. Kendi mal varlığının yüzüğündeki bir taş parçasından başka bir şey olmadığını gören Peygamber bile vereceği hesaptan korktuğu için sepet örmeyi tercih etmiştir. Bunun içindir ki kişinin kendi içinde cevher olmadıktan sonra ocaklardan çıkan madenin insana bir faydasının dokunulmayacağını belirtir.

35. Bölüm: Bu bölümde baykuş meydana çıkarak Hüdhdüd'e bahanesini ileri sürer. Baykuş hazineye kavuşma ümidi içerisinde viranelerde konakladığını, mekanının viranlık yerler olduğunu, bunca zamandır sıkıntı ve zahmet çektiğini, harabelerde eline define geçirmek istediğini söyler. Viranelere ait olduğunu dile getiren baykuş, hazinelerden vazgeçip Kafdağı'na gitmesinin kendisi için uygun olmadığını belirtir.

36. Bölüm: Hüdhdüd'ün baykuşa yanıt verdiği bölümdür. Baykuş'a hazinenin ebedi olmadığını, fani olacak mal ve mülkün yerine baki kalacak şeylere gönül bağlamasını, gerçek servete kavuşanların iman sahibi kimseler olduklarını söyler. Kişinin ölmeden önce elindeki malı dilediğince dağıtıp paylaşması gerektiğini, kazanılan malın yenmemesi durumunda heba olacağını, insanı imandan çıkaran şeyin altın olduğunu dile getirir.

37. Bölüm: Bu bölümde geriye kalan kuşlar sudan sebepler bularak Hüdhdüd'e bahanelerini ileri sürerler. Ancak sözün daha fazla uzamamasını isteyen Gülşehrî her bir kuşun mazeretini ayrı ayrı dile getirmez. Hüdhdüd'ün verdiği cevaplardan da anlaşıldığı üzere kuşların yaptığı hatalar, sundukları bahaneler âşikârdır.

38. Bölüm: Bu kısımda, kuşlar Hüdhdüd'e Simurg'un huzuruna ulaşip ulaşamayacaklarını, meşakkatli olan bu yolculukta ihtiyaçlarını nasıl karşılayacaklarını, padişahlarıyla aralarında nasıl bir bağlılık bulunduğu ile ilgili birtakım sorular yöneltirler. Simurg ile aralarındaki sevgi bağının bu yolculuğunun çilesine değip değmeyeceğini öğrenmek isterler.

39. Bölüm: Bu fasılda Hüdüh kuşların yönelttiği sorulara yanıt vererek kendi kılavuzluğunu kanıtlar. Halis niyetle yola çıkan bir işte Allah'ın inayetiyle menzile varılacağını, gerçek aşğın sevgilisine ulaşmada hiçbir engel tanımayacağı gibi onun yolunda canını bile feda etmesi gerektiğini dile getirir. Hüdüh Simurg'un gölgesinin bütün dünyayı kuşattığını. Ve tüm kuşların onun birer yansıması olduğunu bu sebeple ona bağlılığımızın tam olması gerektiğini söyleyince tüm kuşlar Simurg'a olan aşklarından yollara düşerler. Ardından kuşlar, kendilerine rehberlik edecek birini isterler ve aralarında kura çekmeye karar verirler. Çekilen isim Hüdüh'e düşünce Hüdüh'ün kılavuzluğu tescillenmiş olur. Böylece tüm kuşlar dünyaya dair her ne var ise bir tarafa bırakarak Hüdüh'ün önderliğinde yol alırlar. Kendilerini birdenbire bir vadinin önlerinde bulan kuşlar feryat figan içinde bağışırlar. Vadinin uzaklığının yanı sıra ıssızlığı da kuşların içine korku düşürür. Vadinin başında durarak Hüdüh'e korkularını dile getirirler. Hüdüh'ten kendilerine iltifat edip öğütte bulunmasını, Allah ve peygamberden bahsetmesini, ayetlerin izahını yapmasını isterler. Böylece sıkıntılarının ortadan kalkarak tekrardan yola koyulabileceklerini dile getirirler. Hüdüh büyük bir zevkle minbere çıkıp onlara öğütte bulunurken aralarından biri Hüdüh'e bu yolculukta kendilerine rehberlik etmesinin hikmetini sorar.

40. Bölüm: Hüdüh'ün onlara rehberlik etmesinin hikmetini soran kuşa cevap verdiği bölümdür. Hüdüh padişahın yüzünü bizzat gördüğünü ev ona hizmette bulunduğunu, kendisi dışında başka birinin Simurg'u gördüğünde onu tanıyamayacağı gibi yanlış bir kişiyi padişah zannetmelerinin de olasılığından bahseder. Süleyman peygamber ile birlikte pek çok seferde bulunması ve ona hizmet etmesinden mütevellit kendisine bunların bahsedildiğini dile getiren Hüdüh, aynı zamanda gönül gözünün kapalı olan birinin Simurg'u hiçbir zaman fark edemeyeceğini ifade eder. Ardından Hüdüh, padişahın mahzeninde bulunmayıp bu memlekette olan birkaç değerli cevherleri onun huzuruna götürmek için yola düştüğünü söyler.

41. Bölüm: Bu fasılda, soru soran kuş padişahın hangi cevherlere değer verdiğini merak eder ve Hüdüh'e bunlar hakkında kendilerine bilgi vermesini ister.

42. Bölüm: Bu bölümde Hüdüh, yokluk ve nedret cevherinin, acizlik malının, zenlik kumaşı ile kendinden geçip yok olma incisinin yüceliğinden bahseder.

43. Bölüm: Başka bir kuşun Hüdüh'd'e soru sorduğu kısımdır. Kendisinin hasta ve güçsüz olduğunu bu halde ateşlerle çevrili dağları nasıl geçebileceğini sorar. Sağlıklı ve zinde olan birinin istediği zaman yolculuk edeceğini ancak hasta ve aciz bir kimsenin yolda karşısına çıkan engelleri aşmasının mümkün olamayacağını ifade eder.

44. Bölüm: Hüdüh'ün hasta olduğunu dile getiren kuşa cevap verdiği fasıldır. Hüdüh, hastalığından elem duyan kuşa diriliğinin bile kendisine fazla geldiğini, fani olacak bedeninden medet ummak yerine baki kalacak “can”a kıymet vermesi gerektiğini, er ya da geç sıhhatli olanların da Hakk'ın rahmetine kavuştuğunu dile getirir. Ebediyete kavuşmak ve sonsuza dek padişahın huzurunda yaşamak için ölmeden önce ölmenin gerekliliğine dikkat çeker.

45. Bölüm: Bir diğer kuşun Hüdüh'e aşk oyunu ve sevgili ile ilgili soru sorduğu bölümdür. Kendisinin servi boylu, gümüş yanaklı, güneş yüzlü, misk kokulu bir sevgiliye gönül verdiğini, bal ve yağdan daha tatlı olan ağzı ile yüzünü zahidin bile görmesi durumunda küfre düşeceğini söyler. Sevgiliye binlerce zincir ile bağlanan birinin onun suretini görmeden bir an bile yaşayamayacağını, kendisi için ibadetin sevgiliye hizmet olduğunu belirterek Kafdağı'na gelemeyeceğinin sinyalini verir.

46. Bölüm: Hüdüh'ün aşk ve sevgili ile ilgili soru soran kuşa cevap verdiği fasıldır. Şu an göze güzel görünen sevgilinin zaman geçtikçe güzelliğinden eser kalmayacağını, sureti mânâdan, zahiri batından ayırt etmesini, şehveti bir yana bırakarak sadece gerçek sevgilinin peşine düşmesi gerektiğini söyleyen Hüdüh buna misal olarak Leylâ ve Mecnûn kıssasını aktarır.

47. Bölüm (10. Hikâye): Bu bölümde gerçek bir aşk hikâyesi olan Leylâ ve Mecnûn anlatılmaktadır. Günün birinde Leyla, aşk derdinden nasıl bir halde olduğunu görmek için Mecnûn'u aramaya çıkar. Mecnûn'u çölün ortasında yere kapanmış bir vaziyette gören Leylâ Mecnûn'un yanına yaklaşıp ona selam verir. Mecnûn, Leylâ'nın adını dilinden düşürmemesine rağmen lütfedip de yüzünü onun tarafına çevirmez. Leyla, Mecnûn'un aşk ateşinden ne hallere düştüğünü, durumunu merak ettiğini ve halini hatırını sormak istediğinden kendisinin yanına geldiğini söyler. Mecnûn, Leylâ'yı tanımadığı gibi onun halini hatırını sormasına da bir anlam veremez. Leylâ'ya onu tanımadığını, tanımadığı

birinin de kendi durumundan haberdar olmasının kendisi için bir anlam ifade etmediğini bu yüzden yanından gitmesini ve kendisini yalnız bırakmasını belirtir. Leylâ, varlığının Mecnûn tarafından tanınmadığını görünce yüreğine kor düşer ve Mecnun'a, dilinden düşürmediği Leylâ'sının kendisi olduğunu, Mecnûn'un Leylâ'sını görür görmez tanımadığı için onun gerçek âşık olmadığını söyler. Mecnûn, Leylâ olduğunu iddia eden kişiye asıl Leylâ'nın kendi içinde var olduğunu, gönlündeki Leylâ'nın bir an bile kendisinden ayrı düşmediğini, bu sebeple iki tane Leylâ'nın varlığından söz edilemeyeceğini belirtir. Âşıklık yolunda ikilikten söz edilemeyeceğini, günün birinde yok olacak sûret yerine içinde ebediyen yaşayacak bir Leylâ'nın varlığını istediğini, Mevlâ'ya varmak için kendisine vasıta kılınan Leylâ'yı da bir kenara bıraktığını sözlerine ekler. Mecnûn'un kendisini artık tanımadığını ve ona lütufta bulunmadığını gören Leylâ, onu çölde bir başına bırakıp gider. Leylâ'nın gidişine aldırmandan defaatle Leylâ diyen Mecnûn surete aldanmayıp Leylâ'sından Mevlâ'sına ulaşır.

48. Bölüm: Bir başka kuşun Hüdhüd'e zıtlıklar hakkında soru sorduğu fasıldır. Dişilik ve erkeklik yönünden açıkça belli olmayan bir hâl içerisinde bulunduğunu, bazen cömert bazen cimri, kimi zaman Müslüman kimi zaman kâfir görünümde olduğunu, vefa gösterdiği gibi cefakâr da olabildiğini, bu zıtlıklar içerisinde Simurg'u görmeye lâayık olup olmadığını Hüdhüd'e sorup öğrenmek ister.

49. Bölüm: Bu bölüm Hüdhüd'ün tezatlıklar içerisinde olan kuşa verdiği cevabı içermektedir. Simurg'un huzurunda ikiliğin, riyakarlığın makbul görülemeyeceği gibi erkeklik ve dişiliği, küfür ile imanı bir bünyede taşıyanın sözüne itimat edilemeyeceğini belirtir. Bu gibi kimselerin sözlerinde sebat etmediklerini vefa ve sadakatten yoksun olduklarını dolayısıyla köpekten bile daha aşağı bir statüde yer aldıklarını ifade eder. İyiliğe karşılık kötülükte bulunmamasını buna örnek olarak papağan ve karga hikâyesindeki gibi davranmaması gerektiğinin ikazını verir.

50. Bölüm (11. Hikâye): Bu kısımda papağan ve karganın hikâyesi anlatılmaktadır. Adamın biri, bir kafesin içerisinde papağan ile karga beslemekteydi. Gıdası şeker olan papağan sofrasını ne zaman sermeye kalksa karga şekerin üstüne dışkısını bırakırdı. Papağan, hoş bir sada ile Nevruz, Hicaz, Rast gibi makamlarda şarkılar terennüm etmeye başlayınca karga kavga edercesine bağırıp çağırır beyhude sözler söylerdi. Bu duruma üzülen papağan, karganın çirkin sesi ile görüntüsünden kendisine sırdaş olmamasından,

başkalarını hor görüp kendini üstün tutmasından durmadan yakınırdı. Onun saygısız, bencil ve değer bilmeyen biri olduğunu düşünen papağan kafesten kaçıp gitmek isterdi. Buna mukabil karga da papağan hakkında olur olmaz konuşur, onun sesinden şikâyet ederdi. Hiçbir makamı düzgün okuyamadığı gibi sesini de güzel zannetmesinden dem vururdu. Papağanın yanından ayrılıp onu kendi cahilliğiyle bırakmak isterdi. Papağan için karga neyse karga için de papağan oydu. Herkes kendini üstün görüp kendi ile övünürdü. Burada sona eren hikâyenin ardından Gülşehrî can ile tenin, âlim ile cahilin farkına değinerek birlikte yaşayacak kişilerin uyum içerisinde olması gerektiğini belirtir.

51. Bölüm: Bu bölümde başka bir kuşun Hüdhdüd'e tahkik ve taklit hakkında düşüncelerini sorması anlatılmaktadır. İslam dininin emirlerine bağlı olduğunu, kendisini Hak yoluna adanmış, Allah'a ve gönderdiği peygamberlere inandığı gibi onların yolundan bir an olsun ayrılmadığını zekât, oruç ve hac ibadetlerini yerine getirdiğini yalan ve riyadan uzak durduğunu ifade ederek bunların değerinin ne ölçüde olduğunu öğrenmek ister.

52. Bölüm: Hüdhdüd'ün tahkik ve taklit konusunda düşüncelerini soran kuşa cevap verdiği bölümdür. Hüdhdüd inancı sağlam ve dosdoğru olan kişinin ahirette mükafatını göreceğini, kişinin kendi itikadında taklitten uzak durması gerektiğini söyler. Yaradana olan inancı delillerle sağlamlaştıran birinin taklitler karşısında galip geleceğini ve onu doğru yoldan ayıramayacaklarını ifade eder. Hüdhdüd ölümlü birinin ölümsüz bir varlığı yaratamayacağı gibi yaratılanların da yaradana var edebilmesinin mümkün olmadığını belirterek tüm kâinatın yaratıcısı olan Allah'ın ezelden var olup ebediyete kadar da baki kalacağını vurgusunu yapar.

53. Bölüm (12. Hikâye): Bu fasılda gözleri doğuştan görmeyen bir adamın hikâyesi anlatılmaktadır. Hiçbir rengin şeklini ve görüntüsünü bilmeyen kendisine tarif edilse de anlamayan anadan doğma iki gözü kör bir adam vardır. Bu adam sarı, kırmızı, yeşil, mavi, siyah ve beyaz renklerinin görüntüsünü gönlünde farklı farklı tahayyül edip düşünürdü. Nihayetinde işinde usta bir doktor körün yaşadığı şehre gelerek onun karanlık dünyasını aydınlatmak ister. Ardından köre ilaç verip onu tedavi edeceği iç içe girmiş yedi ev yapar. Bu evlerin sadece sonuncusu rengarenk işlemelerle kaplı ve aydınlıktır. Doktor her bir evde bir hafta boyunca körü tedavi eder. Sıra yedinci eve geldiğinde adamın gözü açılır ve çeşit çeşit renkleri görür. Sonra doktora dönerek padişahlara yakışan bu güzelliklerin

neler olduğunu sorar. Doktor daha önce bahsedilen renkleri kendisine birer birer gösterir. Dışarıdaki renklerin düşündüklerinden çok farklı olduğunu gören adam yeşil rengini böyle tasavvur etmediği gibi kırmızıyı da bu şekilde bilmediğini, siyah ve beyaz renginin tahayyül ettikleri ile hiçbir ilgisinin olmadığını söyler. Doktor da insanların hayalindeki ile gerçeklerin birbirlerinden çok farklı olduğunu belirtir. Gülşehrî ilk evin dünya hayatını yedinci evin ise karanlıkların aydınlığa kavuşacağı ahiret hayatını temsil ettiğini ifade eder.

54. Bölüm: Başka bir kuşun Hüdühüd'e ilim ile ilgili soru sorduğu bölümdür. Matematik, fizik kimya, geometri, astronomi gibi akla gelebilecek bütün ilimleri bildiğini, kendisinin aşına olmadığı hiçbir bilimin bulunmadığını ifade ederek bu ilmi yetisinin kıymetinin olup olmadığını öğrenmek ister.

55. Bölüm: Hüdühüd'ün ilim ile ilgili soru soran kuşa verdiği cevap bölümüdür. Hüdühüd, âlimin cahile olan faikiyetine ilim ile ulaştığını, cehaletin bilimle yok edilebileceğini, ilmi, bir hırs aracı olarak görenin acziyetini, bilgiyi icraata dökmeyen kişinin vukûfiyetini ziyan ettiğini belirtir. Buna misal olarak nahiv hocası ile gemicinin hikâyesini aktarır.

56. Bölüm (13. Hikâye): Nahiv âlimi ile gemici hikâyesinin anlatıldığı bölümdür. Günün birinde bir dil bilgini gemiye biner. Karşısında oturan gemiciye dil bilgisi bilip bilmediğini, sûrelerdeki hareketleri uygulayıp uygulamadığını sorar. Gemicisi bunlar hakkında malumat sahibi olmadığını belirtir. Bunun üzerine nahiv âlimi ömrünün yarısının ziyan olduğunu söyler. Gemicisi bu duruma üzülse de istifini bozmaz. O sırada gemi birdenbire girdaba düşer ve gemici âlime yüzme bilip bilmediğini sorar. Hoca bütün ilimleri bilmesine rağmen yüzme bilmediğini ifade eder. Buna mukabil gemici hocaya bütün ömrünün heder olduğunu söyler.

57. Bölüm: Başka bir kuşun Hüdühüd'e adalet hakkında soru sorduğu fasıldır. Kendi ülkesinde adil davrandığını adaletten hiçbir zaman ayrılmadığını, kurt ile kuzunun bile barış içerisinde yaşadığını, bu adaletli ve insafli davranışının padişah katında bir değerinin olup olmadığını öğrenmek ister.

58. Bölüm: Hüdühüd'ün adalet hakkında soru soran kuşa cevap verdiği bölümdür. Adaletin dinin ve mülkün temeli olduğunu, adaletsiz yönetilen ülkenin ayakta

kalamayacağını, haksızlık edip zulmeden kimselerin cezasını da adaletle verilmesi gerektiğinin izahını yapar.

59. Bölüm (14. Hikâye): Bu fasıl kurdun sahibini yemesi üzerine kurulan bir hikâyeyi aktarır. Bir kimse, bir vakit gönül hoşluğuyla kurt beslemeye heveslenir. Kurdun önüne her gün etleri bırakır, kurt da sahibine sevgisini gösterir. Adam bir gün yiyecek bulamayınca kurdun midesi kazınır ve beklemeye tahammül edemeyen kurt sahibini yer. Böylece Hüdühüd, zalimlerle arkadaşlık edilmemesi gerektiğinin ikazını yaparak buna benzer bir başka hikâye aktarır.

60. Bölüm (15. Hikâye): Tilkinin hayvanlara ferman okumasının anlatıldığı bölümdür. Günün birinde dağda yaşayan tavşanların hepsi padişahın köpeklerinden rahatsız olduklarını dile getirmek için tilkinin huzuruna gelirler. Köpeklerin tavşanların peşini bırakması adına padişahın ferman vermesini, padişahın yanına ulaşmak için de tilkinin kendilerine rehberlik etmesini isterler. Tilki, tavşanların bu isteğini kabul eder ve hep birlikte padişahın kapısına varmak üzere yola düşerler. Padişahın eşiğine vardıklarında kapıya bırakılmış mektup bulurlar. Padişahın, dertlerinden haberdar olduğu bu yüzden kendilerine ferman hazırladığını düşünüp mutlu olurlar. Fermanı alarak kendi mekanlarına dönerler. Tilki fermanı okumak üzere bir taşın üstüne çıkar. O sırada köpeklere bakan kişi bunları dağda görür ve köpekleri peşlerine salar. Hayvanların hepsi dört bir yana kaçışırken tavşanın biri elinde fermanla kaçan tilkiyi görür. Ona kaçmasının gereksiz olduğunu, elindeki fermanı onlara okuduğumuz takdirde padişahın buyruğu karşısında bizlere zarar veremeyeceklerini ifade eder. Tilki ise tavşana canın herhangi bir değerinin olmadığı yerde fermanın esamesinin bile okunamayacağını, ferman ile birlikte yem olmak istemiyorsan kaçıp hayatını kurtarması gerektiğini söyler.

61. Bölüm: Başka bir kuşun gıybet ile ilgili soru sorduğu bölümdür. Hüdühüd'e kendisinin durmadan yalan söylediğini, fitne ve fesatlık içinde söz taşıdığını, insanların arkasından yalan yanlış konuşup onlara iftira ettiğini belirterek bu davranışlarının karşısında nasıl bir ceza ile karşılaşacağını sorar.

62. Bölüm: Hüdühüd'ün gıybet hakkında soru soran kuşa cevap verdiği kısımdır. Hüdühüd, gıybet eden kişilerin ahirette yüzlerinin kapkara kesileceğini, yalan söyleyenlerin de

dillerini kesip öldürmek gerektiğini ifade eder. Bu duruma misal olarak halife ile vezirlerinin kıssasını aktarır.

63. Bölüm (16. Hikâye): Bu fasılda halife ile vezirlerinin hikâyesi anlatılmaktadır. Bir padişahın Süleyman peygamberin veziri gibi işbilir ve nazar sahibi olan bir veziri vardır. Padişahın huzurunda pek çok ilim ehli kimseler toplanmış padişaha bildikleri konularda tecrübelerini ve ilimlerini aktarırlar. Gittikçe koyulaşan sohbet nihayetinde bir kişinin üstünlüğünü göstermek için yalana başvurup başvurulmayacağına gelir. Vezir bu durumun imkân dahilinde olduğunu kanıtlamak üzere padişahın izin ister ve onun yanından ayrılır. Gün ağarınca kılık kıyafetini değiştiren vezir koynunda sakladığı değerli taşlarla süslenmiş tacı kalabalıkların arasına atar. Ardından halka bağırarak meleğin bir taş bıraktığını söyler. Tacın önüne gelen insanların her biri meleği gördüklerini ayrıca onun görüntüsü, kanadı, elbisesi hakkında malumat sahibi olduklarını söylerler. Halkın, tacı kimin koyduğunu kendisine sormadıkları gibi her birinin meleğin vasıfları hakkında söz söyleyebildiklerini belirtir. Bu olay padişahın hoşuna gider ve olanları dinlemeye devam eder. O sırada halk davullar eşliğindeki tekbir nidalarıyla padişahın huzuruna gelirler. Ellerindeki tacı padişaha göstererek bir meleğin getirip aramıza bıraktığını söylerler. Padişah onlara meleği görüp görmediklerini sorunca her biri onu gördüklerini ve meleğin niteliklerini söyleyebileceklerini ifade eder. Biri kanadının rengini, diğeri atının özelliklerini bir diğeri tacı getirme sebebinin ne olduğunu teker teker anlatır. Padişah istifini bozmadan halkı güzelce dinler ve onların bu olaya şahit ettiklerinden dolayı şanslı olduklarını dile getirir. Padişah halka izzet ve ikramlarda bulunarak onların gönüllerini hoş tutar. Ardından halk padişaha hizmet ederek onun tapusundan ayrılır. Padişah vezire dönerek baştan başa yalana dayalı olayın şüphe götürmez bir gerçeğe dönüştüğünü, işin sırrını saklamaları gerektiğini aksi hâlde kendilerini kimseye inandıramayacaklarını söyler. Nihayetinde işin aslı bir şekilde ortaya çıkar. Daha önce meleğin tacı bıraktığını ve onun özelliklerini sıralayanlar gerçekler ortaya çıkınca söylediklerini inkâr ederler. Olayın yalan olduğu anlaşılınca meleği görmediklerini böyle bir durumun yaşanmadığını ifade ederek yalanın üstünü yalanla kapatmaya çalışırlar.

64. Bölüm: Bir diğer kuşun Hüdhdüd'e ârif kişi ile ilgili sorular yönelttiği fasıldır. Ârifin nerede yaşadığını, ne yiyip içtiğini, nasıl davrandığını, dünya görüşünün ne olduğunu merak edip Hüdhdüd'ten öğrenmek ister.

65. Bölüm: Ârif kişinin kim olduğu ile ilgili soru soran kuşa Hüdhdüd'ün cevap verdiği bölümdür. Ârif, herkesin yardımına koşan, kimsenin dedikodusunu etmeyen Allah'a sürekli şükür ve senada bulunan, verdiği sözde duran, dünyaya değer vermediği gibi Allah'tan gayri kimseyi tanımayan biridir. Ayrıca Hüdhdüd arif bir kimsenin varlıkların sırrına vakıf olup sezgilerinin kuvvetli olduğunu, zamanı yakalamak yerine zamanın bu kişilere ayak uydurduklarını bu yüzden de ibnü'l-vakt olduklarını ifade eder. Bu sırra misal olarak süvari birinin insanın karnından yılan çıkardığı kıssayı aktarır.

66. Bölüm (17. Hikâye): Bu bölümde uyurken ağzına yılan giren adamın atlı biri tarafından karnından yılanı çıkarması anlatılmaktadır. Bir ilkbahar gününde adamın biri ağacın altında ağzı açık vaziyette uyumaktadır. Oradan geçmekte olan atlı bu kişinin ağzına yılanın girdiğini görür. Adamın yanına giderek ona sopa ile vurur. Çürük elmalardan hemen yemesini aksi hâlde onu kılıçtan geçireceğini söyler. Neye uğradığını şaşırان adam korkusundan elmalardan doyana kadar yer ve atlıya dönerek yediklerinin kendisine bir faydasının olup olmadığını, eziyet ederek eline ne geçeceğini sorar. Ardından atlıya pek çok sitemde bulunup ona sayıp söver. Atlı, adamın söylediklerine aldırmadan kafasına vurup arkasından kovalar. Kaçarken ansızın ayağı takılır ve yediklerini çıkarmaya başlar. Adam kustuklarının arasında yılanı görünce olanların aslını anlar ve hemen atlının ayaklarına kapanır. Kendisine zulüm ve eziyet ederken aslında lütuf ve ihsanda bulunduğunu, elmaları korkmadan yiyebilmem için yılanın karnında olduğu gerçeğini gizlediğini, bu yüzden de hastalığının dermanına ulaştırdığını söyler.

67. Bölüm: Başka bir kuşun Hüdhdüd'e şeyhlik ile ilgili soru sorduğu fasıldır. Şeyhin vazifesinin neler olduğunu, müridlerinin sayısının bir ehemmiyetinin olup olmadığını, şeyhlikte hırka giymenin yahut sema eylemenin önemini Hüdhdüd'den öğrenmek ister.

68. Bölüm: Şeyhliğin tanınması ile ilgili soru soran kuşa Hüdhdüd'ün cevap verdiği bölümdür. Şeyhin Allah'tan başka hiçbir varlığa gönül bağlamayan, ilmi ile öğrencilerine ı ışık tutan, âlemleri güneş gibi devreden ve tüm cihanın hocalığını yapan biri olduğunu söyler. Hüdhdüd asıl hocaların Attar, Senâyi, Mevlânâ gibi bütün dünyaya adını altın harflerle yazdırmış kişiler olup şimdi ise âlemlerin şeyhinin kuşların dilini kendisine öğreten Gülşehrî'nin olduğunu ifade eder.

69. Bölüm (18. Hikâye): Bu fasılda altı erenin kitaplarıyla Gülşehrî'nin hikâyesi anlatılmaktadır. Gülşehrî kendi tekkesinde birkaç müridine öğüt verdiği sıralarda cihan dağının yüce bahçelerine çıkar. Bahçenin ortasında bir çeşme, çeşmenin etrafında ise kendinden geçmiş vaziyette olan altı ere rastlar. Selam verdikten sonra yanlarına oturan Gülşehrî'ye o altı erden biri kim olduğunu sorar. Gülşehrî, kendi şehrinde ulu bir şeyh olduğunu, pek çok öğrencisinin bulunduğunu, tekkesinde her gece ayinler yapıldığını söyler. Soru soran kişi kendini bu şekilde tanıtan Gülşehrî'ye yaptıklarının herhangi bir öneminin olmadığını, dünyada bir ad ile kitap yazmadığı sürece her insan gibi unutulup gidileceğini ifade eder. Ardından kendisinin Gülistan-name'yi yazan Sa'dî, diğerlerinin ise Senâyi, Mevlânâ, Nizâmî, Attâr ve Sultân Veled olduklarını her birinin birbirinden değerli kitaplar yazdıklarını belirterek eserlerin isimlerini zikreder. Gülşehrî'ye de kendi ilmiyle bir kitap yazdığı takdirde aralarına katılabileceğini aksi hâlde adı sanı belli olmayan kişinin dünyadan unutulup silineceğini söyler. Gülşehrî keder ve sıkıntı içinde yanlarından ayrılır. Yolda giderken bir veliyle karşılaşır. Veli kendisine üzüntüsünü sorunca Gülşehrî tüm olan biteni veliye anlatır. Veli ona “Gülşehrî” mahlası ile Felek-name adında bir kitap yazabileceğini ve böylece âlemi tutanların yedincisi olabileceğini söyler. Gülşehrî, mahlasıyla Feleknâme kitabını tamamlayınca altı erin yanına varır. Altı erene selam verdikten sonra onların kim olduklarını sorar. Herkes kendini teker teker tanıtarak eserlerini övünce Gülşehrî de kendisini takdim ederek kitabından bahseder. Altı er daha önce duyulmamış olan Gülşehrî ve Feleknâme isimleri üzerine düşünmeye başlar. Sonunda bu iki ad ile daire ehliherin yedincisi olmayı hakkettiğini söylerler. Ardından Gülşehrî şan ve şöhretin sadece dünyada övünmek ve itibar kazanmak için olduğunu ifade ederek öteki dünyada ise Allah'a ibadet etmenin geçerliliği üzerinde durur.

70. Bölüm: Bir diğer kuşun Hüdhüd'e fütüvvet ve ahiler ile ilgili sorular sorduğu bölümdür. Fütüvvet kavramının ne olduğunu, fütüvvetin sofrı kurmak dışında bir şartı olup olmadığını, ahilik yoluna girmek isteyenlerin hangi özelliklere sahip olması gerektiğini Hüdhüd'den öğrenmek ister.

71. Bölüm: Hüdhüd'ün ahilik teşkilatı ile ilgili soru soran kuşa cevap verdiği fasıldır. Hüdhüd ahilerin alnı, sofrası ve kapısı açık; dili, gözü ve belinin kapalı olması gerektiğini, bu özelliklere sahip kişilerin ahilik yoluna girmeye layık olduklarını söyler. Fütüvvet yolunda bulunanların İslam'ın şartlarını yerine getirerek dinin yasakladığı işlerden kaçınmaları gerektiğini vurgular.

72. Bölüm (19. Hikâye): Bu bölümde Büşr ile Yemliha'nın hikâyesi anlatılmaktadır. Hemyan şehrinde iyi kalpli, yardımsever ve kanaat sahibi biri olan Büşr adında yiğit bir adam vardır. Bir gün sokakta yürürken karşısından bir kadının geldiğini görür ve peçesinin rüzgârdan açılmasıyla onun yüzünü gören Büşr, kadına sevdalanır. Ancak Büşr öyle bir karaktere sahiptir ki gönlüne düşen bu aşkına rağmen onun peşinden gitmenin doğru olmadığına karar verip aşkının verdiği ıstırabı kalbinde yaşamaya razı olur. Şehre gitmekten vazgeçen Büşr, Kudüs'e gider ve aşkının acısını hafifletmesi için Beytülmağdis'te Allah'a dua eder. Dönüş yoluna geçeceği sırada kendisine Filozof Yemliha diyen bilginle tanışır ve ona yoldaş olur. Yolculukta Yemliha ve Büşr karşılaştıkları olaylar ve manzaralar karşısında konuşmaya başlar. Filozof, Büşr'e yağmurun yağması, gök gürültüsü, gökkuşağı ve yıldızlarla ilgili sorular sorar. Büşr ise Yemliha'nın sorduğu sorulara mukabil aynı cevabı verir. Doğa olaylarının oluşumunu Tanrı'nın hükmüne bağlar ve O'ndan bir başkasının bunları bilemeyeceğini söyler. Ancak birçok alanda derin bilgiye vâkıf olan Yemliha, tüm bu olayların açıklamasını bilimsel olarak yapar ve her açıklamasının ardından Büşr'ü küçümser. Yol boyunca kendisinin bin yıl sonrasından bile haberdar olduğunu, bilmediği hiçbir ilmin olmadığını tekrarlar durur. Büşr'e, bunları bilmiyor olmasından dolayı kendisi gibi bir âlimle yolculuk yapmayı hakketmediğini söyler.

Yolculuk bu şekilde devam ederken uzakta içi su dolu bir küp görürler. Yemliha küpün içine girip yıkanmak ister. Büşr ise ihtiyaç sahipleri için yapılmış olan temiz suyu kirletmemesini, şehre varınca yıkanması gerektiğini söyler. Büşr'ün uyarılarına aldırmayan Yemliha, kendisinin yanından uzaklaşmasını ister ve suya girer. Yemliha'nın sudan çıkmadığını gören Büşr küpün yanına gider ve onun cansız bedenini suda görür. Ardından Yemliha'nın cansız bedenini sudan çıkarıp gömer. Büşr, Yemliha'nın memleketine gidip eşyalarını ailesine teslim etmeyi kendisine görev edinir. Şehre varan Büşr Yemliha'nın evini bulur ve kapıyı çalar. Kapıyı Yemliha'nın yüzü peçeli karısı açar. Büşr, başından geçenleri hanımına anlatır. Kadın, Yemliha'nın öldüğünü duyunca üzülür ancak kocasının bilgisi çok ama akıllı kıt biri olduğunu, kendisini sürekli dövdüğünü ve küçümsemediğini söyler. Hayatın devam ettiğini, artık kendi önüne bakmasının doğru olacağını, ölenle ölünmemesi gerektiğini düşünen kadın Büşr'e de kendisiyle evlenmeyi teklif eder. Bu teklife şaşırان Büşr, ne zamandır gönlünde biri olduğunu, onu her yerde aradığını ancak izine hiç rastlayamadığını bu yüzden kendisiyle evlenebileceğini söyler. Bunun üzerine kadın Büşr'e altı yüz altın vererek şehirde bir tüccarın yanında kalmasını,

zaman geçip ortalık yatışınca da anne ve babasından kendisini istemesini söyler. Altınları alıp şehre varan Büşr hem büyük bir tüccara ortak hem de ortağının güvenine mazhar olur. Büşr’ü kendi oğlu gibi gören tüccar, mal varlığının hepsini Büşr’e bırakır ve ondan kendisine yakışacak bir düğün yapmasını ister. Bir taraftan da sevdiği kadını aramakta olan Büşr sevdiğinin izine rastlayamayınca gönlünü Yemliha’nın karısına bağlar. Şehre varınca da düğün hazırlıklarına başlar. Düğün gecesi hanımı ile baş başa kalan Büşr kadının duvağını açar. Duvağı açılan kadının aylardır aradığı sevdiği olduğunu gören Büşr, kendinden geçip yere yığılır. Kendine geldiğinde ise kadın da Büşr’e karşı derin duygular beslediğini, içindeki sevgiyi kimseye söyleyemediğini, bu sabrın sayesinde Allah’ın kendilerini birbirine bağışladığını söyler.

73. Bölüm: Bir başka kuşun Hüdhüd’e cömertlikle ilgili sorular sorduğu fasıldır. Kendisinin eli açık olduğunu mal ve mülkünü ihtiyaç sahiplerine çekinmeden bağışlayabileceğini, gerekirse canını feda etmekten geri durmayacağını, bu cömertliğinin padişah nezdinde bir değerinin olup olmadığını Hüdhüd’den öğrenmek ister.

74. Bölüm: Hüdhüd’ün cömertlikle ilgili soru soran kuşa cevap verdiği bölümdür. Cömert ve el açıklığı kişiyi cennete taşıırken cimri kimselerin ibadetlerine rağmen cehenneme gideceklerini, cömert kimselerin maksatlarına çabucak ulaşırken kendi menfaatlerini düşünen cimrilerin ise şehvet ateşini yaktıklarını ifade eder.

75. Bölüm (20. Hikâye): Bu fasılda Tanrı aşkından aklını yitirmiş bir kimse ile inci satan bir tellalın hikâyesi anlatılmaktadır. Ahir zamanda Bağdat’ta inci ticareti ile uğraşan bir tellal bulunmaktadır. Gel zaman git zaman incinin kıymeti pahalânır ve müşterilerin tepkisi çoğalmaya başlar. Oradan geçmekte olan meczubun biri incinin değerine karşılık olarak ‘hiç’ vereceğini ve tellalden kendisine inciye hiç satmasını talep eder. Tellal, değeri yüz bin altından fazla olan inciye hiç satmasını isteyen kişinin delirmiş olduğunu düşünür ve karşısındakine aklını kaçırdığını söyler. Bu alışverişten umduğunu bulamayan meczup vecde gelerek gerçek değeri hiç olan bir nesnenin tekrar hiç satılacağını söyler. Ardından Gülşehrî inciye hiç bulmanın kolay ancak onu satın alabilecek ‘hiç’in kişide mevcut olmadığını belirtir.

76. Bölüm: Bir başka kuşun Hüdhüd’e günahların affı ile ilgili soru sorduğu kısımdır. Zerre kadar ibadet yapmadığını, kendi günahlarının ise dağları aştığını bu yüzden

Simurg'un karşısına çıkmaya cesaret edemediğini dile getirir. Günah işleyenlerin ise Allah'ın ihsan ve ikramlarına nail olup olamayacağını Hüdhdüd'den öğrenmek ister.

77. Bölüm: Hüdhdüd'ün günahların bağışlanması ile ilgili soru soran kuşa cevap verdiği bölümdür. Hüdhdüd kişinin günahı ne kadar çok olursa olsun tövbe kapısının daima açık olduğunu, Allah'ın rahmeti karşısında işlenen günah miktarının herhangi bir öneminin olmadığını, bunun içindir ki Allah'ın rahmetinden ümit kesmememiz gerektiğini belirtir.

78. Bölüm: Bu bölümde Hz. Muhammed'in, ümmetinin günahlarını saklaması için Allah'a yakarışı konu edinmektedir. Günün birinde Muhammet Mustafa, ümmetinin günahlarını saklaması, kendisi dışında bir başkasının günahlarını öğrenip de onları ayıplamaması için Allah'a yalvarır. Onların suç ve kusurlarını sadece kendi bilip onlara şefaate etmek ister. Cenâbıhak, Resul Ekrem'e ümmetinin günahlarını bildiği takdirde onlardan iğrenip uzaklaşacağını, ümmetine şefaatte bile bulunmak istemeyeceğini söyler. Bu yüzdendir ki Hz. Muhammed'in de onların günahlarından haberdar olmamasını ister. Kullarına kendisinden başka sonsuz rahmette bulunup onları bağışlayacak herhangi bir kimse olmadığını söyler.

79. Bölüm: Bir diğer kuşun Hüdhdüd'e nefis ile ilgili soru sorduğu bölümdür. Nefsin isteklerine hiçbir şekilde karşı gelmeyen, nefsin esiri olan ve şehvet ateşine kapılan birinin Simurg'un nezdinde bir değerinin olup olmadığını Hüdhdüd'den öğrenmek ister.

80. Bölüm: Hüdhdüd'ün nefis ile ilgili soru soran kuşa cevap verdiği fasıldır. Şehvete kapılıp gidenlerin hayvanlarla eşit sayıldığını, nefesine uyanların ilim ve akıldan uzaklaştığını, nefsin istekleri doğrultusunda hareket edenlerin ise Hak yolundan ayrı düştüklerini ifade eder. Buna misal olarak tekkedeki terazi sahibi bir şeyhin kıssasını anlatır.

81. Bölüm (21. Hikâye): Bu bölümde tekkedeki terazi sahibi bir şeyhin hikâyesi anlatılmaktadır. Bir zamanlar tekkesinde oturan eğriyi doğruyu ayırıp Hakk'ı bilen bir şeyh vardır. Şeyhin dükkânın her bir tarafında teraziler asılı durmaktadır. Dükkânın önünden geçen biri şeyhin yanına gelerek dükkâna terazileri asmasının sebebini sorar. Şeyh onlarla can ve bedeni tarttığını söyleyince o kişi de kendi bedeninin değerini öğrenmek ister. Tartıyı getirip o kişinin bedenini tartan şeyh, vücudunun beş kuruş

etmediğini, hayvanların etine değer biçilirken insan etinin herhangi bir değerinin olmadığını söyler. Adam bu kez de canın değerini öğrenmek isteyince şeyh, adama canın sermayesinden getirmesini; ancak bu şekilde canı tartabileceğini söyler. Adam, Allah'ın birliğini kabul ettiğini, peygamberlere inandığını, İslamiyet'e gönülden bağlı olduğunu, namaz, oruç, zekât ve hac ibadetlerini yerine getirdiğini, cennet, cehennem ve mahşer gününe inandığını söyleyince şeyh, dünyada bunları tartabilecek bir terazinin bulunmadığını, tenin herhangi bir değeri yok iken cana paha biçilemeyeceğini belirtir.

82. Bölüm: Başka bir kuşun hiddet ve öfke hakkında Hüdühüd'e soru sorduğu bölümdür. Kendisinde dur durak bilmeyen kızgınlık ve öfke hâkim olduğunu, bu durumun kendisini başkalarıyla arkadaşlık kurmasından alıkoyduğunu ifade eder.

83. Bölüm: Hüdühüd'ün kızgınlık ve öfke hakkında soru soran kuşa ustalıkla cevap verdiği fasıldır. Öfke ateşine kapılmamayı, kibir ve kin duygusundan uzak durmayı, kendilerine kötülük edene bile iyilik ile karşılık vermelerini, kalp kırmak yerine gönül almayı amaçlamalarını tembihler.

84. Bölüm (22. Hikâye): Bu bölümde Hz. Âdem ile Allah'ın rahmetinden mahrum olan şeytanın karşılıklı konuşmaları anlatılmaktadır. Hz. Âdem cennetten kovulup dünyaya gönderildikten sonra Cenâbıhakk'ın rahmetine nail olur. Tövbesi kabul edilen Âdem bir gün yolda yürürken lanetlenmiş şeytanla karşılaşır. Eline geçen fırsatı kaçırmak istemeyen şeytan Âdem'e sataşmaya başlar. Âdem'in cennetten kovulmasına gönlüne yüzlerce sıkıntı vererek cennetteki yerini cehenneme çevirmesine sebep olduğunu, yoldan çıkardığı kişiye secde etmenin mümkün olmadığını, bilakis Âdem'in kendi önünde diz çökmesi gerektiğini dile getirir. Âdem'in; Allah'ın menettiği yiyeceği kendisinin sözüne itimat ederek yediğini, bu yüzden fikren bile olsa ona ram olduğunu belirtir. Kendisinin mahşere dek âdemoğullarına rahat vermeyeceğini, onların cennete girmelerine engel, insanoğlunun her türlü günahı işlemesine yardımcı olacağını söyler.

85. Bölüm (22. Hikâye): Bir önceki hikâyenin devamı niteliğinde olup Hz. Âdem'in şeytanın söylediklerine karşılık verdiği bölümdür. Âdem şeytanın oyunu ile değil kâinatın yaratılış gereği dünyaya geldiğini bu yüzden iblisin kendisine karşı herhangi bir üstünlüğünün olmadığını ifade eder. Onun yemin etmesi üzerine kendisinin günah işlediğini, tövbe ve pişmanlık sayesinde günahının bağışlandığını, ancak şeytanın sadece

günah işlemek ile kalmayıp kendisinin bizzat günah olduğunu dile getirir. Hz. Âdem Allah'ın huzuruna varıp zâtını temâşâ ederken şeytan ise Tanrı'nın nezdinden bir işaret bile göremediğini dolayısıyla Cenâbıhakk'ın lütuf ve rahmeti sayesinde kendisinin iman edenleri yoldan çıkaramayacağını belirtir.

86. Bölüm: Bir başka kuşun Hüdhüd'e vefa ile ilgili soru sorduğu bölümdür. Vefa sahibi olduğunu, söylediği sözün arkasında durduğunu, kendisine yapılan iyilikleri unutmadığı gibi iyilik yapan kimselere de asla nankörlük etmediğini, cefa edenlere bile vefa gösterdiğini söyler. Bunların padişahın yanında bir kıymeti olup olmadığını Hüdhüd'den öğrenmek ister.

87. Bölüm: Vefa ile ilgili soru soran kuşa Hüdhüd'ün cevap verdiği bölümdür. Köpeklerin dostluğunu vefasız bir kimsenin dostluğundan üstün gören Hüdhüd, kişinin ekmek yediği kapıyı unutmamasını, yediği her nimetin şükrünü yapmasını, riyakârlığı bırakıp sadakati benimsemesi gerektiğini söyler.

88. Bölüm (23. Hikâye): Bu bölümde Ayaz ile Sultan Mahmut'un hikâyesi anlatılmaktadır. Günlerden bir gün Sultan Mahmut'un çok sevdiği veziri, Ayaz, hastalanır ve birkaç gün saraya uğrayamaz. Ayaz'ın hasretine dayanamayan padişah, saray görevlisinden birini yanına çağırır. Kendisinden Ayaz'ın yanına gidip ona hâlini hatırlar sormasını, veziri olmadan padişahın da hastalandığını, gözlerinin feri söndüğünü Ayaz'a iletmesini ister. Ancak hizmetlisine yolda giderken bir an bile oyalanmamasını, geç kaldığı takdirde acımadan kendisini öldürebileceğini söyler. Padişahın sözlerini duyan görevli alelacele kapıdan çıkarak Ayaz'ın yolunu tutar. Ayaz'ın huzuruna vardığında ise padişahı veziri ile birlikte muhabbet ederken bulur. Padişahın kendisinden önce Ayaz'ın yanına vardığını gören hizmetli, korkusundan ağlamaya başlar. Yolda hiçbir şekilde oyalanmadığını, kendisinin önünde kimsenin bulunmadığını, daha kısa sürede ulaşabilmenin imkân dahilinde olmadığını belirterek Sultan'a nasıl kendisinden önce gelebildiğini şaşkınlık içerisinde sorar. Padişah ise kendi ile veziri arasında kalpten kalbe uzanan bir âşıklar yolu bulunduğunu, başka bir kimsenin girip de kullanamadığı bu yolun ancak sevgisinde vefa gösterenlere gözüktüğünü söyler.

89. Bölüm: Bir başka kuşun Hüdhüd'e hırsızlık, sihir ve büyü hakkında soru sorduğu kısımdır. Kendisinin sihir ve büyüye başvurup insanları yoldan çıkardığını, yankesicilik

ve hırsızlıkta mahir olduğunu, ömrünü günah işlemekle geçirdiğini, belirtir. Ahirette bunların cezası ile kendi durumunun akıbetini Hüdhüd'den öğrenmek ister.

90. Bölüm: Hüdhüd'ün sihir ve büyü hakkında soru soran kuşa cevap verdiği bölümdür. Sihir ve büyü yapan, insanları kandıran, onlara zulmeden kimselerin öteki dünyada günahlarının vebalini göreceğini söyler. Hüdhüd, halkın malını gasbedenin, doğru yoldan ayrılanın, başkalarını da kötü yola düşürenin mahşer gününde hiç kimsenin yüzüne bakamayacağını da sözlerine ekler.

91. Bölüm (24. Hikâye): Bu bölümde aslan ile tavşanın hikâyesi anlatılmaktadır. Ormanların kralı aslan, günlük avını tahsil edebilmek için her gün avlanır; tüm hayvanların kanını içmeye teşebbüs eder, nitekim eline geçirdiklerini midesine indirir. Bu eziyetten kurtulmak isteyen hayvanlar, aslan ile anlaşma yapmak için onun huzuruna gelirler. Hayvanlar, her gün aslanın kendilerini yeme korkusuyla yaşamak istemediklerini, bunun yerine günlük avını aslanın önüne getireceklerini söyler. Aslan anlaşmayı kabul eder ve günde bir ava razı olur. Hayvanlar gün içinde özgür bir şekilde dolaşır akşam vakti ise aralarında kura çekerler. Kurada çıkan hayvan aslana yem olmaya gider. Gel zaman git zaman kura tavşana çıkar. Tavşan, aslana yem olmamak için kendince kurtuluş yolları arar. Oyalana oyalana, feryat eder vaziyette aslanın huzuruna gelir. Yola gözlerini dikmiş bir şekilde avını bekleyen aslan geç kaldığı için tavşana kükrer. Tavşan, geç kalmasının sebebi olarak yolda gelirken başka bir aslanın önlerini kestiğini öne sürer. Bunların dışında aslanın ormanların gerçek kralın kendisi olduğuna dair naralar attığını, semiz arkadaşını ele geçirdiğini ve bir kuyunun başında onu yemekle meşgul olduğunu söyler. Tavşanın söylediklerini duyan aslan çılgına döner ve onunla birlikte kuyuya girer. Tavşan ihtiyatlı bir şekilde aslanın arkasından gider ve ona kuyunun yerini gösterir. O sırada kuyuya gitmekten korktuğunu bunun için aslandan kendisini kucağına almasını talep eder. Bir an önce kuyuya gitmek isteyen aslan hırsına yenik düşer ve tavşanın oyununa gelir. Tavşanı kucağına aldığı gibi kuyuya yönelir. Rakibini ele geçirmek için kuyuya baktığında aslanın bir tavşanın yakasına yapıştığını görür. Düşmanını yenme ve avını yakalama hırsına bürünen aslan tavşanı bırakır ve su dolu derin olan kuyu atlar. Aslan kuyuya düşünce oracıkta boğulur, tavşan ise sağ salim kurtulur. Tavşan hopleya zıplaya arkadaşlarının yanına döner. Yakınları tavşandan ümitlerini kesmişken karşıdan onun dans ederek geldiğini görürler. Tavşanın aslanın elinden nasıl kurtulduğunu akıl erdiremeyen yakınları önünde diz çökerek kendisinden

çare ararlar. Tavşan, aslanı bilgisi ile alt ettiğini, bundan böyle sadece kendisinin değil, herkesin huzur içinde yaşayabileceğini söyler. Hayvanlar ise tavşana sonsuz şükranlarını sunar.

92. Bölüm: Bir başka kuşun Hüdühüd'e soru sorduğu bölümdür. Tek düşüncesi mal, mülk, makam, mevki olan birinin yurdunu, evini, eşini ve çocuklarını bırakıp Kafdağı'na nasıl gidebileceğini Hüdühüd'den öğrenmek ister.

93. Bölüm: Hüdühüd'ün soru soran kuşa cevap verdiği fasıldır. Hüdühüd, dünya malı yerine gerçek ve kalıcı olan ölüme değer vermeyi, mal, mülk, makam ve mevkiye gönül bağlayanların ölüm zamanı gelip çattığında dünyevî varlıkları yanlarında götürmeyeceklerini bu sebeple dünyada bulunan fani padişahlara değil sonsuz âlemdeki Sultan'a gönül vererek ona ulaşmayı tembihler.

94. Bölüm (25. Hikâye): Bu bölümde Hindistan'da yaşayan kaknüsün hayat hikâyesi konu almaktadır. Kaknüs, Hindistan'da yaşayan, uzun bir gagası ve bu gagasının üzerinde bulunan sayısız deliklerden çeşit çeşit hoş sadalar çıkarabilen, sesiyle herkesi kendine mest eden bir kuştur. Kaknüs, yaşamının son demlerine gelince ormanlardan topladığı odunları üst üste yığar ve bu yığının üstüne çıkarak feryat figan içinde ötmeye başlar. Kaknüsün yanık sesini duyan diğer hayvanlar onun başına üşüşerek bu duruma ağlarlar. Kaknüs, bir yandan kendi matemini tutup diğer yandan iniltisine devam ederken gagasındaki deliklerden çıkan alev odun yığınınına düşer. Odunlardaki ateş çoğalarak yükselir ve nihayetinde kaknüs odunlarla birlikte küle döner. Bir yıl sonra bu küllerden kaknüsün yavrusu doğar. O da aynı şekilde bin yıl yaşam sürer ve ölüm zamanı geldiğinde acıklı ötüşleriyle âlemi yasa boğar.

95. Bölüm: Bir diğer kuşun Hüdühüd'e "hikmet" hakkında soru sorduğu bölümdür. Ruhlar yaratılmadan önce bütün canların tek bir varlık içinde olup olmadığını, iman eden kimselerin kafir, kafirlerin ise ansızın nasıl Müslüman olabildiğini, canın kendi kendine vücut bulamayıp başka bir cevherle mi meydana geldiğini yoksa cevherin bizzat kendisi mi olduğunu Hüdühüd'den öğrenmek ister.

96. Bölüm: Hüdühüd'ün hikmet hakkında soru soran kuşa, bilgelikle cevap verdiği bölümdür. Hüdühüd, herkesten ve her şeyden üstün canların varlığından söz ettiği gibi

şeytandan da sefil konumda olan canların bulunduğunu söyler. Bununla beraber canın cevher olmasından mütevellit sonsuza değin yaşarken, arazın kendi kendine vücut bulamayıp başka bir varlığa muhtaç olması, tabiatındaki faniliğin göstergesi olduğu belirtir. Ardından canların üstünlük özelliklerine göre sırasıyla Hz. Muhammed, peygamberler, resûller, nebîler, velîler, ârifler, zâhitler, âbitler ve müminler olmak üzere dokuza ayırır.

97. Bölüm: Enbiya ve evliya makamının anlatıldığı bölümdür. Bir önceki bölümde olduğu gibi bu bölümde de dokuzuncu gökten birinci göğe kadar ruhların üstünlük özelliklerine göre kimlerin bulunduğu sırasıyla zikredilir. Kişinin yaptığı ibadetleriyle övünmemesi yahut gösteriş için ibadet etmemesi gerektiği belirtilir. Kul ne kadar ibadet ederse etsin Allah'ın rahmeti ve inayeti olmadıkça onun cennete girmesinin imkânsızlığından bahsedilir.

98. Bölüm (26. Hikâye): Bu bölümde Bayezid-i Bestami hazretlerinin hikâyesi yer almaktadır. Bir gün Bayezid-i Bestami Cenâbıhak'tan bir ses işitir. Cenâbıhak, Bayezid'in isyankâr hâlini halka ifşa ettiği takdirde insanların onu riyakâr ve günahkâr bileceklerini, bu durumda Bayezid'in hangi yola başvuracağını kendisinden öğrenmek ister. Buna mukabil Bayezid de Allah'ın zâtı hakkında halka beyanda bulunacağını, böylece hiçbir kulun yaradana ibadet etmeye yanaşmayacağını söyler. Bunun üzerine Yüce Allah, kendi zâtında herhangi bir noksanlığı bulunmadığı halde insanlara ne söyleyeceğini sorar. Bayezid de onlara Allah'ın rahmetinden, cömertliğinden ve affediciliğinden bahsedeceğini, cehennem azabı, sırat köprüsü ve hesap günü onları korkutamayacağı gibi hiçbir kulun Allah'ın rahmetinden de ümidini kesmeyeceğini böylece kulların Allah'tan ibadet etmeyi esirgeyeceklerini söyler.

99. Bölüm: Bir diğer kuşun Hüdhdüd'e şeriat, tarikat ve hakikat hükümleri ile ilgili soru sorduğu fasıldır. İslamiyet'in hükümlerini, şeriat, tarikat ve hakikat yolunun esaslarını ve bunların birbirleriyle olan ilişkilerini Hüdhdüd'den öğrenmek ister.

100. Bölüm: Hüdhdüd'ün İslamiyet'in hükümleri hakkında soru soran kuşa cevap verdiği bölümdür. Şeriatın tarikattan bağımsız olmasına rağmen tarikatın şeriatsız düşünülemeyeceğini, hakikatin ise şeriat ve tarikatsız mümkün olamayacağını ifade eder. Hüdhdüd peygamberlerin şeriatla gönderildiğini, Hz. Muhammet'in önderliğinde

Müslümanlığın son gelen en üstün şeriat olduğunu, şerîatte sen ve ben ayrımı varken tarikatte böyle bir ayrımın bulunmadığını, hakikatte ise sen ve ben kavramlarının yer almadığını sözlerine ekler.

101. Bölüm: Fasıl adı altında açılan bölümdür. Bu bölümde tüm insanlara konulan dört esastan bahsedilir. Bunlar gemide bulunan, yüzen, boğulan ve diri iken batmaya yüz tutan kimselerdir. İslamiyet'in hükümlerini bilen ve onları yerine getiren gemide bulunanlardır. Onlar ibadetlerini eder, İslam'ın emirlerine uyarlar. Denizden inciler çıkaranlara ise yüzücü adı verilmiştir. Arifler bunların dünyadaki timsali olup aynı zamanda peygamberlerin muinidir. Bir diğeri denize düşüp boğulan kimselerdir. Denize düşüp ölen bu kimseler kendilerinden bihaber olup fenâya ulaşmışlardır. Sonuncusu ise aslı astarı olmayan bidat ve hurafelere inanarak dine yeni âdetler getiren aynı zamanda Müslümanları da yolundan ayırmak isteyenlerdir. Yanına yaklaşp kendisine yapışanı girdap gibi içine çekerek kişinin boğulmasına neden olur.

102. Bölüm (27. Hikâye): Bu bölümde yol ile ilgili soru soran şeyhin hikâyesi anlatılmaktadır. Şehrin uzağında oturan bir köyde ilim ve irfan sahibi bir hoca yaşar. Hoca her sabah köyden şehre gelir, işlerini halledip akşam da köyün yolunu tutar. Hoca, köy halkına köyden şehre gelirken şehrin yolunu, şehirden köye yönelirken de köyün yolunu sorar. Hoca elli yıl boyunca şehrin ve köyün yolunu sormadan yola hiç düşmezdi. Bu durumu gören halk, her gün yürüdüğü yolu bildiği hâlde niçin şehrin ve köyün yolunu sürekli sorduğunu, elli yıldır geçtiği yolu bilmeyenin Hak yolunu nasıl bilebileceğini hocaya sorar. Hoca, şehrin ve köyün yolunu bildiğini ancak yolu soran kimsenin her şeyden haberdar olduğu için Hak yoluna ulaşmada da içinde herhangi bir şüpheyi barındırmadığını ifade eder. Sadece kendi bilgisine güvenerek yola düşenlerin önlerine çıkacak binlerce yolun içinde kaybolacağını bu yüzden kimsenin bilmediği yolu takip etmenin kişiyi hüsrana sürükleyeceğini sözlerine ekler.

103. Bölüm: Bir diğer kuşun Hüdüh'd'e yolun uzaklığı ile ilgili soru sorduğu bölümdür. Yolun kaç fersah olduğunu, menzilin olup olmadığını, sonunun gelip gelmeyeceğini Hüdüh'den öğrenmek isterler.

104. Bölüm: Hüdüh'ün yol hakkında soru soran kuşa cevap verdiği bölümdür. Daha önce bir başkasının menzile ulaşmadığı için yolun sonu hakkında malumat sahibi

olmadığını ancak kendisinin bildiği kadarıyla bu yolda sonu belirsiz yedi vadi bulunduğunu söyler. “İstek, aşk, marifet, tevhî, istiğnâ, hayret ve fakr u fenâ”dan oluşan bu yedi vadinin sonunda hayır ve şerrin birbirinden ayırt edilemeyeceğini dile getirir. Hüdühüd, aynı zamanda benliğinden vazgeçmeyen kişinin padişahı görmeye nail olamayacağını, menzile ulaşmak isteyen kendi benliğinden vazgeçmesi gerektiğini vurgular.

105. Bölüm (28. Hikâye): Bu fasılda mum ile pervanelerin hikâyesi anlatılmaktadır. Bir gece vakti kelebeklere, kendisine itibar edilen güvenilir birinden muma dair bir haber gelir. Gündüzleri karanlık, geceleri ise ıslıl ıslıl ıslıdayan sevgilinizin güneş ve aydan daha parlak olduğunu ve türlü türlü vasıflarından bahseder. Bunları işiten pervaneler bir araya gelerek sevgililerinden dosdoğru ve güvenilir haberleri almak isterler. Aralarından biri onu tanıdığını, istenilen havadisi kendisinin getirebileceğini söyleyip mumun yanına varır. O pervane, arkadaşlarına haber götürebilmek ve sevgiliden bir işaret alabilmek için kendini mumun alevine atar. Bir kanadı ile ayağı yanık bir şekilde pervanelerinin yanına varır. Onlara, kendisinden başka bir kimsenin sevgilinin daha yakınına ulaşamadığı gibi onun vasıflarını da bu denli anlatamadığını söyleyerek kişinin sevgiliyi uzaktan seyretmesi gerektiğini aksi takdirde hâlinin nice olacağını belirtir. Sevgilinin bir alameti olarak da yanmış kanadı ile ayağını gösterir. Arkadaşları da bu nişandan bir kaniya varamadıklarını, sevgiliye kibirle yaklaşıldığı için belki de kendisinden bir işaret bulamadığını, kendi benliğinden vazgeçip canını feda etmediği için sevgiliden bir nişan getiremediğini söyler. Aralarından bir başka kelebek öne çıkarak bir zamanlar sevgilinin kapısında gecelerce beklediğini, ona hizmette bulunduğunu, bu yüzden gerçek ve doğru haberi kendisinin getirebileceğini söyleyerek mumun huzuruna gider. Mumun yanına varan kelebek, kendini mumun alevine atarak büsbütün yanar. Baştan başa muma dönen kelebek, arkadaşlarına haber götüremez. Mumun alevinden hiçbir zaman mahrum kalmayan kelebek, sadece sevgiliyi isterim diye mum kesildikten sonra artık geri dönemez.

106. Bölüm: Fasil adı altında anılan bölümdür. “Mum ve Pervaneler” hikâyesine istinaden kişinin yabani bir dağ armudu olduğunu, nefis aşılması yapılabilmesi için bahçıvanın gözü önünde bulunması gerektiğinden bahsedilir. Nefis terbiyesi yapılmış olan ağacın meyvesi tatlı olacağından meyvesini herkesin yiyebileceğini, aksi takdirde nefis aşılması yapılmamış ağacın meyvesinin acı olduğunu, onu yiyenlerin ağzına alır

almaz tükürmek isteyecekleri gibi böyle bir ağacı ateşe atmaktan başka çarelerinin olmadığını izahı edilir. Nefis terbiyesi ve aşılması yolunda çaba harcayanlara Gülşehrî'nin bahçıvan olacağı söylenir. Böylece bu yolun sonunda kişi, Kafdağı'na vararak gerçek padişah olan Simurg'a ulaşacaktır.

107. Bölüm: Bu bölümde kuşların Hüdhüd'ün önderliğinde, Simurg'u arayışları konu edilmiştir. Bin yıl süren bu yolculukta kuşların türlü türlü şikâyetleri ortaya çıkar. Kimi gül bahçesini özlerken kimi ay yüzüsünün yolunu gözler. Birini dağda kurt kapar, diğeri pınar başına yar olur. Bazı kuşlar hastalanır, bazıları Hakk'ın rahmetine kavuşur ve nihayetinde menzile otuz kuş varır. Bu otuz kuş Kafdağı'na varıncaya kadar ateş dağlarını aşar, zehir sulardan içer, kan denizlerinde yüzer ve ejderhalarla savaşırlar. Binlerce keder ve sıkıntıyı bir kenara bırakıp refah ve aydınlık içinde padişahın eşiğine varırlar. Simurg'u görmek için yüce bir çardağın içinden geçerler. Bu otuz kuş kendilerinden tecrit olunup Simurg'u gördüklerinde onun kendilerinden ibaret olduğunu idrak ederler. Farsçada “si murg” kelimesi otuz kuş anlamına gelir. İşte Simurg bu otuz kuşun tezâhürüdür. Kendilerinden başka herhangi bir âlâmet göremeyen bu otuz kuş geri döndüklerinde, benliklerini dışarıda bıraktıkları için artık Simurg'un kendisine bürünmüşlerdir.

108. Bölüm: Fasil adı altında açılan bu bölümde Gülşehrî kişinin aslına kavuşması cennete kavuşması ile eşdeğer olduğunu, özüne kavuşmayanın her yerini keder ve sıkıntı kapladığını, akıbetinin ise cehennem olacağını belirtir. Akabinde can ve tenin farkını mekân kavramı üzerinden ortaya koyar. Allah'ın mekândan münezzehe olduğunu dolayısıyla insanın ruhtan ibaret olduğu için yerlerinin mekânsızlık yanı olması gerektiğini dile getirir.

109. Bölüm: Gülşehrî bu fasil bölümünde bir önceki fasil bölümünde ifade ettiği vücut ve can kavramlarını tekrar ele alır. Okuyucuya, teni beslemenin beyhude bir uğraş olduğu, asıl gayenin beden yerine ruha yatırım yapması gerektiği izâh edilir. Gülşehrî, Mevlânâ ve kendisi gibi adından söz ettirenlerin ancak dünyada kalıcı olduğunu dile getirir. Bunun için de kulun benlik iddiasından sıyrılıp mânâ âlemine ulaşması gerektiğini, buna erişenlerin adının dillerde dolaşacağını belirtir.

110. Bölüm: Fasil adı altında açılan bu kısımda Gülşehrî kişinin gerçekte mekânsız oluşunu asıl yurdunu unuttuğunu, bu sebeple yolunu şaşırdığını belirtir. Şair yokluk

içinde bulunan gönüllere seslenerek onun Allah'ın bulunmadığı yerlerde dolaştığını ve Hak'tan gelen işaretlerden bihaber olduğunu ifade eder. Şehvetin akli yenmesi durumunda kişinin iblis mertebesinde daha aşağı bir konumda bulunacağına dikkat çeker ve Hz. Muhammed'in yolunu bırakmamız hususunda okuyucuya öğüt verir.

111. Bölüm: *Mantiku't-tayr* mesnevisinin son bölümüdür. Eserin bitiş tarihini, hangi dilde yazıldığını, Attar'ın mesnevisinden farklı yönünü ortaya koyar. *Mantiku't-tayr* dışında yazmış olduğu diğer eserlerinden söz eder. Hiç kimsenin bu eserden daha üstün bir kitap yazmadığını ve bu mesnevinin mahşer gününe dek hükmünü süreceğini dile getirir. Gülşehrî ölmeden önce eserini sona erdirmeye nasip eden Allah'a şükranlarını sunar ve kendisine Fatiha okuyan kişiye Allah'tan rahmet diler. Böylece eser nihayete erer.

2. MANTIKU'T-TAYR'IN ANLAM KATMANLARININ ÇÖZÜMLENMESİ

2.1. Tasavvuf ve Sembol

İnsanoğlu, çoğu zaman birtakım sebeplerden dolayı “doğrudan ifade” etme yolunu seçmek yerine “dolaylı anlatım”ı tercih etmiştir. Bu sebeplerden bir tanesi ve belki de en önemlisi kişinin doğrudan anlatım neticesinde doğacak olan kısıtlama ve tehlikelerden kaçınmak istemesidir. Söz konusu durumun anlatımda sembollerin kullanılmasına kaynaklık ettiğini söylemek mümkündür.

“Sembol, bir hakikatin yerine geçen duysal ve hayalî bir nesne veya mevcut olmayan bir şeyi hayal edebilmek için kullandığımız doğrudan tecrübe edilebilen herhangi bir şeydir” (Uluç, 2007: 40). Bilindiği üzere tasavvufun en önemli özelliklerinden biri, gizliliğin esas alınmasıdır. Tasavvuf ehli olan mutasavvıflar, yaratılışa dair gizemi, varlık ve yokluk ile ilgili kadim bilgileri ve buna benzer anlaşılması güç mevzuları semboller ile ifade etme yoluna gitmişlerdir. Gerek divan şairleri gerek tasavvuf erbâbı da mecazlarla örtülü, çok katmanlı bir dil ile oluşturdukları eserlerinde, anlatılmak istenen herhangi bir mefhûmu alenen vermek yerine çağrışım yapan sembollerle izah etmeyi tercih etmişlerdir. Nitekim Nicholson da sûfilerin, gizli tutmak istedikleri sırları saklaması, inandığı şeylerin açık bir ifadesinin hürriyetlerini tehlikeye düşürme ihtimali, tasavvufî tecrübeyi yorumlamak için başka çıkar yol bulamadıkları için sembolik üslubu benimsediklerini dile getirir (Nicholson, 1978: 88).

Her şair/yazar yazdığı bir eseri daha fazla okuyucuya duyurmayı ve kendisinin daha fazla anlaşılmasını ister ve bekler. Ancak şair/yazar, eseri okuyan her okuyucunun

idrak düzeyinin aynı olmadığını bilir. Tasavvuf şairleri de iç âlemi kaleme alırken muhatabının anlayış düzeyine inmek ve derindeki mânâyı zâhir âlemin nesneleriyle dile getirmek durumunda olduğundan, bu tecrübî ifadenin mahiyetinin güç olması ve metafizik yani ilâhî dille öğrendiği bilgileri beşerî bir dille aktarabilme zorunluluğu, tasavvuf şairlerinin sembolik anlatımı benimsemelerine sebebiyet vermiştir (Hucvirî, 1996: 115).

Mutasavvıf ve mütefekkir bir şair olan Gülşehrî de *Mantıku't-tayr* mesnevisini kaleme alırken eserinde sembolik bir anlatımı benimsemiştir. Mesnevide “hakikat yolunun yolcuları” ile çıkılan bir “vahdet-i vücûd yolculuğu” ele alınmıştır. Şair, bu denli derin bir tasavvuf konusunu belli bir tasavvuf birikimine sahip olmayan okuyucunun algısına bırakmayı hem esere hem muhataba yazık olacağını bildiğinden az bilinen ya da lâıykıyla anlaşılamayan bir konuyu daha çok bilinen bir şey üzerinden anlatma yolunu seçmiştir. Söz konusu daha çok bilinen bir şey her eserde farklı olabileceği gibi *Mantıku't-tayr* mesnevisinde bu sembol “kuşlar” üzerinden verilmiştir.

2.1.1. Tasavvufta Kuş Sembolü

Arapçada “tayr”, Farsçada “murg/mürg” (Devellioğlu, 2010: 799, 1216) anlamlarına gelen kuş, tasavvuf terminolojisinde kafesteki hâliyle bedendeki ruha benzer. Tasavvufî bir sülûk veya tabîî bir ölüm neticesinde ruh, bedeni kayıtlardan ve bağlardan kurtularak yüce âlemlere doğru kanat açıp, uçar gider (Cebecioğlu, 2011: 446).

Kimi zaman âşîğın gönlü, kimi zaman âşîğın bütün varlığı olarak tasavvur edilen kuşlar, varlık âlemi içerisinde madde ve ruh yönü itibarıyla insanı en iyi sembolize edenlerin başında gelmektedir. Hem çeşitli sınıflarının olması hem de uçabilme niteliklerinden dolayı insanı ve insanın hasletlerini en iyi anlatan göstergelerden biri olmuştur. Kuşların özellikle belli bir yere bağlı olması ve bir diğer yönlerinin uçabilme yetenekleriyle alakalı olarak maddeden uzaklaşabilmeleri hem divan hem de tasavvufî şairlere derin ilhamlar vermiştir. “Göklere yükselmek, öteleri keşfetmek, metafizik sıçramayı yapmak manevî bir hâlet olup, bunun ifadesi şüphesiz mantıksal bir kurguyu gerektirmektedir. Bu da yere mahkûm olan insan için yegâne yolun, kuşlar gibi uçmak algısından geçtiği anlayışını geliştirmiştir” (Yıldırım, 2015: 235). Zira insanın da bir yönü sıradan canlılar gibi belli bir yere bağlı iken diğer yönü ebediyete uzandığı, bilinmeyi keşfetmek istediği ruhî tarafıdır.

Varlık ve yokluk mefhûmunun anlaşılmasında sembolleri en güzel bir şekilde kullanan mutasavvıf ve mütefekkirlerin başında gelen İbn Arabî (ö. 638/1240),

“yeryüzüne bitişik olup kuşlar gibi yukarılara yükselememesinden dolayı insanın beden yönünün tabiatını ‘kayalar’la sembolize etmiştir” (Uluç, 2002: 99). Aynı minvalde İran’ın meşhur mutasavvıflarından Şeyh Sa’dî (ö. 691/1292), kurguladığı bir hikâyede insanda bir arada bulunan nefis ve ruhu beden kafesine konulmuş karga ve papağan sembolleri ile somutlaştırmıştır. Keza Mevlânâ hem *Mesnevi* hem de *Divân-ı Kebir* eserlerinde kuşları sembol olarak kullanmıştır. Bunlara ek olarak tasavvufun soyut ve manevî hâllerini ifade etmek için yararlandığı kuş sembollerinden meydana getirilmiş eserlerin başını “kuşların dili” anlamına gelen *Mantıku’t-tayr* oluşturmaktadır. Eserde Hüdühüd’ün rehberliğinde kuşların padişahını bulmak için Kafdağı’na yapılan tasavvufî bir yolculuğun kurgusu işlenmiştir.

2.1.2. Tasavvufta Kuş Dili

Kadim dönemlerden bu yana peygamberlerin kuşların dilini bildikleri hatta bu bildiklerinin de ötesinde onlarla “kuş dili” ile iletişime geçtiklerine dair inanışlar bulunmaktadır. Aslında bu inanışın temelini Kur’ân-ı Kerim’de mevcut olan Neml Sûresine dayandırmak mümkündür. Kur’ân’da Hz. Dâvud ve Hz. Süleyman (a.s.) peygamberin kuşların dilini bildiği, “Ve Süleyman (a.s.), Dâvud (a.s.)'a varis olup dedi ki "Ey insanlar! Kuş dili bize öğretildi. Bize her şeyden (nasip) verildi. Muhakkak ki bu, apaçık bir lütuftur.” (Neml 27/16) meâlindeki âyette bildirilmiştir. Âyetin devamında ise Süleyman peygamberin kuşlarla ve bilhassa Hüdühüd ile konuştuğuna yer verilir.

“(Süleyman) bir sefer esnasında ordularıyla karınca vadisine gelir ve kuşları gözden geçirirken Hüdühüd’ün orada olmadığını görür. Hüdühüd’ün orada olmayışının sebebini sorar. Çok geçmeden Hüdühüd gelerek Hz. Süleyman’a onun bilmediği Saba ülkesinden haber getirdiğini, bu ülkeyi bir kadının yönettiğini söyler ve onların dinî inançları hakkında bilgi verir. Bunun üzerine Hz. Süleyman Hüdühüd’e bir mektup vererek Saba’ya götürmesini ve oradaki yöneticilerin nasıl bir karar alacaklarını öğrenmesini ister.” (Neml 27/17-28)

Kur’ân’da peygamberlerin kuşlarla iletişim kurduğuna dair bilgilerin olması, bazı İslâm âlimleri ve müfessirlerince Mantıku’t-tayr (kuş dili)’ın Hz. Süleyman’a verilmiş ilâhi bir mucize ve derin mânâları içeren bir sembol olarak yorumlanmıştır. Bu konu ile ilgili olarak Elmalî Hamdi Yazır, şunları ifade etmektedir:

“... Konuşma denilen kavramda en önemli taraf, bir mana ifade etmesi olduğundan, manasız olan sözler bir yana atılıp delaletin konulmuş olması kaydından vazgeçilir de, gerek konuluş itibarıyla, gerek aklî ve gerek doğal herhangi bir işaretle bir mana ifade edebilen sesler düşünülürse

konuşmanın insana has olmayan bir anlamı elde edilmiş olur ki, işte *mantıku't-tayr* kuş dilinde de düşünülecek mana budur. Bu sebepten kuşun çeşitli duyguları arasındaki münasebetleri idare eden özel duygu ve kabiliyeti, kuş dili ve duygularını ortaya koymak için çıkardığı sesler de kuş dili demek olur. ... Hz. Süleyman'ın mucizesinde daha derin bir mana anlaşılması gerekmez mi? diye bir soru hatıra gelir. Bundan dolayı, adı geçen peygambere mucize olarak kuşlar, ileride geleceği üzere Hüdühüd'ün söylediği gibi gerçekten tam bir söz söylediler, demişlerdir. Çünkü Hz. Peygamber'e ağaçlar, taşlar söylemişti; fakat bu manaya göre de Süleyman (a.s)'a kuş dili değil, kuşa insan dili bildirilmiş olur. Halbuki “Bize kuş dili öğretildi.” buyurulmuştur. Bu sebepten önemli olan husus, kuşun söylemesinden çok, Süleyman (a.s)'ın anlamasında ve anlayışının derinliğindedir. Hem de Kur'an'ın ifadesine göre bu anlayış, sadece kuşun dilinde, lügatında değil mantığında. O yalnız kuşların sesleri veya hareketleri ile ifade ettikleri hislerini anlamakla kalmıyor, o hisleri idare eden ana mantığı, işin gizli ilâhi sırlarını da biliyordu. Böylece onların şakımlarındaki yüce Allah'ı tesbih ve tazimlerini anladığı gibi onları idaresi altına alarak kendine has teşkilatıyla ordusunda hizmette de kullanıyordu.” (Şahin, 2017: 378-379)

Ayrıca tasavvuf edebiyatında, mutasavvıf şairlerin ortak dili ifade etmesi bakımından, “mantıku't-tayr” da denilen kuş dilini bilmek, konuşmak ve anlamak; hakiki mânâyı gizlemek adına sıradışı sembollerin kullanıldığı şathiye türünde yazılmış tasavvufi şiirlerdeki dile de kuş dili denilmiştir. Tasavvufi şiirleri “kuş dili” olarak nitelendiren bazı sûfî şairler de yine kendi âlemlerinde kanat çırpın kişilerin idrak edebileceği “kuş dili” diye adlandırılan bir tür dil geliştirmişlerdir (Kurnaz; Tatçı, 2001: 33).

Pek çok mutasavvıf şair gibi Gülşehrî de bu minvalde kuş dilini eserinde kullanmış, kullanmakla kalmayıp mesnevisine kuş dili anlamına gelen *Mantıku't-tayr* adını vermiştir. Zâhiri (görünen) âleme ait varlıklardan, nesnelerden, hayvanlardan bahsederek bâtinî (görünmeyen, gizli) âlemin ilâhi sır ve hakikatlerine “kuş dili” vasıtasıyla ustalıkla değinmiştir.

Bu dilin “Hüdühüd”, “Süleyman”, “mantıku't tayr”, “kuş dili” gibi müşterek kelime ve kavramları da doğası gereği eserinde yer almıştır.

✧ *Kim Süleymân'a selâm eylesin*
Mantıku't-tayr'ı tamâm eylesin (B/1917)

✧ *Mantıku't-tayr'ı ki 'Aṭṭār eyledi*
Pârisiçe kuş dilini söyledi (B/4408)

Bu gibi kavramların tasavvufî şiirlerde yer almasının temelinde “Neml Sûresi”nin bahsi geçen ayetlerinin bulunduğu âşikârdır.

Söz konusu edilen bu dilin sıradan bir insanın anlayamayacağı hususu, pek çok mutasavvıf şairin şiirlerinde vurgulanmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır:

“Şeriat tarikat yoldur varana / Hakikat marifet ondan içeri / Süleyman kuş dilin bilir dediler / Süleyman var Süleyman’dan içeri”. (Yunus Emre); “...Mantıku’t-tayr özge bir dildir Süleyman fehm ider.” (Nehcî); “Bu sözleri sanma her insan anlar, kuş dilidir bunu Süleyman anlar /Bu sırrı müphemî ârifan anlar, çünkü cahillerden pinhan eyledik.” (Edip Harâbî); “...Rumûz-ı aşk lîkin kuş dilidir kimse fehm etmez”. (Lâedri) (Köksal 2005: 47).

Gülşehrî de mesnevisinde sarf ettiği sözleri, sıradan bilgisiz kimselerin anlayamayacağını, *Mantıku’t-tayr*’ın dilini yalnızca Süleyman’ın anlayabileceğini, şu beyitte dile getirmiştir.

❖ *Sözi kaçan degme nâdân añlaya*
Mantıku’t-tayr’ı Süleymân añlaya (B/4425)

2.1.3. Mantıku’t-tayr’da Kuş Sembolü

Mantıku’t-tayr mesnevisinde kuş sembolünü kullanarak sembolik bir dilin ilk örneklerini veren Ferîdüddîn Attâr’dan sonra pek çok mutasavvıf şair gibi Gülşehrî de aynı isimli telif-tercüme sûretindeki eserinde, zâhirî âleme ait varlıklardan, nesnelerden, hayvanlardan bahsederek bâtınî âlemin ilâhî sır ve hakikatlerini kuşlar vasıtasıyla ve kuş dili sembolüyle ustalıkla işlemiştir. Eserin neredeyse başından sonuna kadar işlenen bu zengin sembolik dil sayesinde, “hakikat yolunun yolcuları” kuş sembolüyle temsil edilmiştir.

Gülşehrî, insan-ı kâmil yolculuğuna çıkan bu “hakikat yolunun yolcuları”nın yolculuk bitişinde gelen mükafatı elde edebilmesi için bu yolcuların terk etmesi gereken birtakım kötü mizaçları ve “hırs, kibir, aşırı tutku ve istekler” gibi türlü türlü nefisleri farklı metaforlarla dile getirmiştir. Eserde her bir insan karakteri için kuş sembolünü kullanan Gülşehrî, bu kuşlar ile nefis-i emmârenin bir bir özelliklerini ortaya koymuştur. Nitekim beyitte de kuşların bu “temsili”ni “yaratılış, huy, mizaç” anlamlarına gelen “hulk” kelimesi ile denk tutmuştur.

❖ *Hüdhüd ü kuşlar u şîmurğ mişâl*
‘Akl u hulğ u Tañrı’ya kıldı meşel (B/16)

Mesnevide birçok kuş değişik nedenlerle padişaha yani “hakikat”e ulaşmayı istememelerini, madde âlemine ait bahaneleri ile dile getirmişlerdir. Eserde bu madde âlemine ait bahaneleri dile getiren ve yolun zorluklarını işittiklerinde birtakım mazeretler öne süren kuşlardan aslında kendi benliklerinden geçemeyen ve nefisleri dünya ile hem-hâl olmuş insanları anlatmak için istifade edilmiştir.

2.1.4. Mesnevide Adı Geçen Kuşlar

Eserin başlarında, bütün kuşların bir araya toplanıp ülkelerinin padişahsız olduğundan yakındıkları ve bu yüzden kendilerine hatırı sayılır yüce bir padişah arama yollarına gittikleri anlatılır. Ancak bu yolculukta kendilerine rehber olacak, onlara kılavuzluk edecek birini seçmek isterler. Meşakkatli bu yolun başına onu en iyi bilen Hüdhüd geçer. Zira kendisinin ülkesine önder, hakikat yoluna rehber olması, âlemi baştan sona gezmesi, Süleyman peygamberle birlikte pek çok yolculukta bulunması ve ona sırdaş olması, kendisi olmadan hiçbir kuşun Simurg’a ulaşamayacağı dile getirilir. Ardından bütün kuşların padişahı olan Simurg’un Kafdağı’nın ardında bulunduğunu, Hüdhüd ile yoldaşlık edildiği takdirde menzile ulaşacakları söylenir. Süleyman’a elçi olan bu kuşun dışında seçilebilecek herhangi birinin Simurg’a ulaşmada başarısız olduğu ifade edilirken kuşların Hüdhüd ile gittiği takdirde yüzlerce dağı bir günde geçip pek çok denizi bir yudumda içebileceği belirtilir. Hüdhüd, bu yolda kocaman ejderhaların, birçok yılanların, aşılması gereken çöller ile türlü sıkıntıların varlığından söz eder. Kuşlar Hüdhüd’ün sözlerini duyunca büyük bir şevk ile kendilerinden geçip padişahlarının yanına varmak isterler. Hep birlikte Hüdhüd’ün etrafında toplanan kuşlar padişahlarına kavuşmak için mücadelede bulunacaklarını söyleyip yol hazırlıklarını yapmaya koyulurlar, lakin yolun vermiş olduğu korku ve güçlük sebebiyle her bir kuş birer mazeret öne sürerler.

“Mantıku’t-tayr”da Kuş Sembolü” başlığında da ifade edilmeye çalışılan bu kuşların isimleri mesnevide “bülbul, tûtî, tâvus, hümâ, bât, şâhbâz, kebk, bûm” zikredilmiştir. Bahse konu olan kuşların bahanelerine tek tek yanıt veren Hüdhüd, kuşların ilgili mazeretine istinaden hemen hemen en az bir tane metaforik hikâyeler anlatmıştır. “Özetleri” başlığında anlatılmış olan hikâyelere bu bölüm altında yeniden değinilme gereği duyulmamış, eserde adı geçen kuşların nitelikleri, zaafları ve dile getirdikleri mazeretleri ifade edilmiştir. Bunların yanı sıra sözü edilen kuşların bu vasıfları ve zaaflarından hareketle aslında mesnevide adı geçen kuşların günümüzde yaşayan insanın hangi yaratılış özelliğini temsil ettiği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

2.1.4.1. Bülbül

Hüdhüd' n padişahı arama davetine karşılık mazeretini  ne süren ilk ku  Bülbül olarak karşımıza çıkmaktadır. Kendinden geçmiş bir vaziyette ortaya çıkan bülbül, kendi mekanının g l bahçesi, ba  ve bostandan ibaret olduğunu, sadece g l  kendine y r eyledi ini dillendirir. Her sabah g l için  akıd ğını, geceleri ise onun vasıflarını tekrarlad ğını söyler. Bu yüzden de bülbülün Simurg ile i i olmadığını, varı yo u g l ve gülistan olduğunu ifade eder.

 Geldi bülbül ortaya  ayr n u mest
V lih   medh   u sergerd n u mest (B/263)

 Geldi g l vakti girü kim bülbülünü
B   ola yiri v  b st nlar g l n  (B/272)

  ormaya  imurg hergiz b lb li
Bülbüle ol yig ki seve bir g li (B/275)

Hüdhüd ise bülbüle,  ekle aldanmamasını, g l n ömrünün kısa olu unu, m n yı s rete tercih etmemesi gerektiğini söyler. G l n, zaman karşısında ilelebet ayakta kalamayaca ını bugün açıp yarın ise solaca ını belirtir.

 H dh d eydür s rete  apılan er
Ma 'naya  anda ire iy b -ba ar (B/276)

 Ni eme kim g l ola   hib-cem l
  snine bir haftada irer zev l (B/277)

 Ni e   ret   hir iy   ret-perest
  reti n'ider olan ma 'n de mest (B/282)

   reti eylemegil ma 'niye b t
G l bugün  o dı v  yarın öldi dut (B/287)

Bülbül mesnevide madd  şeylere takılıp kalan, dünya malına bel ba layan "hakikat"i yani yüce Mevl 'yı aramaktan yüz çevirmiş, aşırı isteklerde boğulmuş insanın sembolüdür.

2.1.4.2. Tûtî (Papağan)

Bülbülden sonra ömrünü dile getiren kuş papağandır. Papağan meydana çıkarak, kendi sözünün tatlılığından, elbisesinin yeşilliğinden, Isfahan, Hicaz, Rehâvî gibi pek çok makamda söyleyebildiğinden bahseder. Kendisini Hızır Peygamber'e benzeten papağan, onun gibi ölümsüzlük suyundan içip sonsuza kadar yaşamak ister. Dolayısıyla daha fazla yaşamak varken bu yola girip erkenden ölmek istemediğini, Simurg'un Kafdağı'nda uçuşmasını, kendisinin de ab-ı hayatı içip ebedî olmak istediğini söyler.

✧ *Geldi tûtî ortaya şeker şaça*
Sözlerinden dürlür ü gevher şaça (B/756)

✧ *Çünkü Hızır oldum baña uçmak gerek*
Varuban Āb-ı hayât içmek gerek (B/759)

✧ *Āb-ı hayvân istemedin bes n'ide*
Hızır kim bâkî kala bu dünyede (B/760)

✧ *Kûh-ı Kâf'a girü şîmurğ uça yig*
Tûtîye Āb-ı hayâtı içse yig (B/777)

Hüdhüd'ün papağana cevabı ise hikmet dolu sözlerle olur. Hüdhüd, papağanın sözlerinde mânâyâ dair bir ibâre bulunmadığını onun insanları taklitten öteye geçemediğini belirtir. Ardından papağanın ölümsüzlük suyunu içse bile fani olan bu dünyada er ya da geç ölümün tecelli edeceğini ve mutlak gerçek olan Allah'ın zâtı ile beraber olması gerektiğini belirtir.

✧ *Tûtînüñ hōd dāsītānı çok-durur*
İlla hiç lafzında ma'nî yok-durur (B/781)

✧ *Bî-vefâ erden vefâ istemegil*
Fâni 'âlemden beķâ istemegil (B/787)

✧ *Āb-ı hayvân isteme dirlig-üçün*
Aşluña kavışgör birliğ-üçün (B/788)

✧ *Bu muķayyed zātuñı terk idegör*
Dahı muṭlak zāt-ıla var hōş otur (B/792)

Tûtî mesnevide, ölümle yüzleşmekten çok korkan, dünya nimetlerine meyleden ve kendisini ölümsüz zanneden insanın sembolüdür.

2.1.4.3. Tâvus

Tavus kuşunun Hüdhüd'e bahanesi ise bir zamanlar cennetin kapıcısı ve hizmetçisi olduğunu ancak şeytanın oyunu ile cennetten çıkarıldığını, tekrardan cennete girmek istemesi üzerinedir. Tavusun cennete ermesinin kendisi için kâfi geldiği bu yüzden Simurg'a ilgisinin olmadığını söyleyerek mazeretini belirtir.

✧ *Geldi tâvus ortaya yüz nâz-ıla*
Girdi söze 'izzet ü i'zâz-ıla (B/817)

✧ *Bir zamân uçmak kapuçısı-y-ıdum*
Uçmağın bir key tapuçısı-y-ıdum (B/819)

✧ *Tâvus agı nite şîmurğî dutar*
Tâvusa uçmağa irdügi yiter (B/824)

✧ *Her ne yoldan eyler-ise ülfeti*
Tâvusun şîmurğa yokdur nisbeti (B/825)

Hüdhüd'ün, tavus kuşuna cevaben cennetin gerçek sahibine ulaşmadan, cennete kavuşmanın anlamsız olduğunu söyler. Aynı zamanda Allah'ın huzuruna yaklaşmadıktan sonra cehennemden cennetten yeğ olduğunu, oturacak nice ev bulunurken asıl gayenin evin sahibine ulaşip onu görmesi gerektiğini belirtir.

✧ *Hüdhüd eydür eyle dut kim gidesin*
Cennete şulţānsuz anda n'idesin (B/828)

✧ *Pādişāhı istegil sen görmege*
Yohsa ev çok bulasın oturmağa (B/829)

✧ *Konuğa hoşdur sarāy-ı zer-nigār*
Biz ev issin isterüz iy nām-dār (B/831)

✧ *Olmayıcağ Hāk civārında mukīm*
Yığ ola tamu bil uçmağdan delim (B/834)

Yunus’un “Cennet Cennet didükleri/ Bir ev ile bir kaç Hûrî/ İsteyene virgil anı/ Bana seni gerek seni” (Kurnaz, 2009: 149) dörtlüğünde kastedilmek istenen mânâda olduğu üzere tavus da mesnevide Allah’ın rızasını göz ardı ederek cennete kavuşmayı isteyen, Allah ile arasına giren engelleri ortadan kaldıramamış tipik bir insanın sembolüdür.

2.1.4.4. Hümâ

Hüma kuşu, Hüdhdüd’e bahanesini ileri sürerken böbürlenerek ortaya çıkar ve tüm padişahlara kendisinin ferman kıldığını, onun gölgesine nail olan kimsenin sultan, olmayanın ise perişan olduğunu ifade eder. Kayser, Keykavus, Cem ve Hüsrev gibi padişahların bile kendisinin sayesinde mevkilerini elde ettiklerini dile getirir. Bu yüzden padişahlık isteyen biri için Simurg’a kulluk etmenin boşa harcanacak bir vakit olduğunu öne sürer.

✧ *Kibr ile ara yire geldi hümâ*
Çamu kuşlar pâdişahlığın uma (B/923)

✧ *Kim benüm sâyemde er şulţân olur*
İrmeyen sâyeme sergerdân olur (B/924)

✧ *Çayser ü fağfür u Keykāvüs ü Cem*
Urmadılar dünyada bensüz kadem (B/928)

✧ *Bir gedâyı şeh kılam çün bakavam*
Bakmaduğum pâdişâhı yıkavam (B/932)

✧ *Anda kul olunca şîmurğa Hümâ*
Bunda ol yigrek ki şulţânlık uma (B/935)

Hüdhdüd’ün, hüma kuşuna cevabı, öncelikle hümanın kibirlenip de kendisini övmemesi gerektiğini ardından bütün padişahların Simurg’a kul köle olurken hüma kuşuna sultanlık edilmesinin akla ve mantığa sığmayacağı şeklinde olur. Ardından Hüdhdüd, hüma kuşuna padişah olma sevdası ile yanarken kulluğundan vazgeçmemesinin ikazını verir ve Kafdağı’na varınca ancak gerçek hükümdarın kim olduğunu görebileceğini söyler.

✧ *Hüdhdüd eydür ğarra olmağıl aña*
Kim Hümâ dirler bu dünyâda saña (B/938)

✧ *Anda kim şimurg şulţānlık kıla*
Ķāmu şulţānlar gerek kim ħul ola (B/940)

✧ *Şāh olam diyüp esāsuñ yıĳmaĳıl*
Ķullıĳuñdan dahı bārı çıĳmaĳıl (B/944)

✧ *Kūh-ı Ķāf eyvānına çün varasın*
Anda şulţān kim idügin göresin (B/949)

Hüma kuşu, eserde kendini yaratıcıdan daha üstün gören, aşırı gururlu ve kibirli insanın sembolüdür.

2.1.4.5. Bât (Kaz)

Kazın mazereti ise sudur ve kendisi için suyun öneminden bahseder. Su olmadan yaşayamayacağını, çok titiz ve temiz tabiatlı olduğunu, sofulukta kuşların liderleri konumunda bulunduğu ve günde yüz binden fazla boy abdesti aldığını dile getirir. Bu sebeple Simurg’a gelemeyeceğini aksi hâlde susuzluktan hayatını idâme ettiremeyeceğini belirtir.

✧ *Geldi ĳaz ortalarına key arı*
Kim hemişe şu içindedür yiri (B/1017)

✧ *Kim benüm arılıĳum peydā-durur*
Ĵuslgāhum dünyada deryā-durur (B/1018)

✧ *Biz şusuz bir laĳza şabr idemezüz*
Anuñ-ıçun bir yaña gidemezüz (B/1020)

✧ *Ķuşlaruñ ben zāhidiyem dünyada*
Suyı zāhidler çok işe ilede (B/1021)

Hüdhüd, kaz’a cevaben zühtlük ile övünmemesini, suya bel bağlamaması gerektiğini su üstündekilerin kuru birer çöpten ibaret olduğu için asıl dipteki inciye ulaşmasını tembihler. Aksi hâlde hırs ve şehvet ateşi ile menzile varamayacağını ifade eder.

✧ *Hüdhüd eydür zühd-ile öĳünmegil*
Hırş atına bunça üküş binmegil (B/1100)

✧ *Deñizüñ dibinde gevher pāk ola*
Deñiz üstinde yüzen ĳāşāk ola (B/1106)

✧*Sen bu kamu hırs-ıla ırmeyesin*
Menzile vü bu yola girmeyesin (B/1105)

✧*Diler-iseñ kim bu yola gidesin*
Şehvet ü hırsı meger terk idesin (B/1116)

Kaz mesnevîde, dünya hayatına düşkün olan, hırs ve şehvet ateşi ile yanan inancı olup da imanı olmayan ve sofî diye geçinen insanların sembolüdür.

2.1.4.6. Şâhbâz (Şahin)

Şahinin öne sürdüğü mazeretinde, kendi avını kendisinin avladığı, başkalarının avladığını yemediği gibi hiç kimseye de avını getirmesi için minnette bulunmaması yer alır. Kendisini Rüstem'e benzeterek bütün kuşlardan üstün tutar.

✧*Geldi şâhbâz ortaya şulţân gibi*
Dökdi yüz biñ gevheri bir kân gibi (B/1120)

✧*Anda kim her şâha şulţân diyeler*
Yüz kişi ben avladuğum yiyeler (B/1125)

✧*Kamu kuşlaruñ güzini ben olam*
Pâdişâhlar hem-nişini ben olam (B/1127)

✧*Kuşlar'uñ ben Rüstem'iyem dünyada*
Rüstem avın avlamadan bes n'ide (B/1137)

Hüdhüd ise ona sırtını padişaha dayayıp kibirlenmemesi gerektiğini, yeri gelir padişahların bir dilenciden bile aşağı konumda olabileceğini söyler. Sadece Simurg'un padişahlık simgesine lâyıklığını vurgularken şahinin makam ve mevkiye sahip olduğu için zâtını yüce, başkalarını ise hor görmesinin yersizliğini belirtir. Aynı zamanda şahinin Simurg'a av olmasının bile kendisi için bir şeref kaynağı olacağını sözlerine ekler.

✧*Hüdhüd eydür kendüzünü görmegil*
Zulm-ıla mazlûm boynın urmağıl (B/1296)

✧*Pâdişâhlık iy birâder câvidân*
Dünyada şîmurğa yaraşur hemân (B/1298)

✧ *Anda kim şimurğuñ işi dād ola*
Şamu şulţānlar gerek kim kıl ola (B/1308)

✧ *Kimse zulmuñdan senüñ imin degül*
Halk azarlayan kişi mü `min degül (B/1310)

✧ *Göñlüñ āvāzı saña nāsāz ola*
Seni şimurğ avlar-ısa az ola (B/1318)

Şahin mesnevide, gözünü makam hırsı bürümüş olan ve başkalarını kendinden değersiz gören insanı sembolize etmektedir.

2.1.4.7. Kebk (Keklik)

Kekliğin bahanesi ise mücevherlerdir. Onun meşgalesinin cevherler olduğunu, maden ocaklarından başka bir yerlerde gezip dolaşmadığını, hiç kimsenin hesap kitap işlerinde keklik gibi ustalaşmadığını, kendi rızası dahilinde bütün âlemi cevherlerle kuşatacağını söyler. Bu sebeple maden ocaklarında gezip cevher çıkarmakla meşgul olan birisinin Simurg'a varmasının onun için bir anlam ifade etmeyeceğini belirtir.

✧ *Geldi keklik kim yabandan gelürem*
Tağlar astındağı kāndan gelürem (B/1431)

✧ *Dükeli `ālemde bir şāhib-kıyās*
Olmaya benüm gibi cevher-şinās (B/1433)

✧ *Kānlar üstinde gün uzun gezerem*
Dem-be-dem gevher hisābın yazaram (B/1434)

✧ *Bunça kān üstinde kim keklik öter*
Bir güher bulur-ısa aña yeter (B/1438)

✧ *Keklige ol yig ki cevherler dire*
Yohsa keklik kanda şimurğa ire (B/1439)

Hüdhüd'ün cevher sevdasına kapılmış olan kekliğe cevabı ise cevherin taştan ibaret olduğunu hakiki cevherin ise kendi nefsimizde bulunduğunu söyleyerek kişinin kendi içinde cevher olmadıktan sonra ocaklardan çıkan madenin insana bir faydasının dokunulmayacağını belirtir.

❖ *Hüdhüd eydür bunça nām u bunça neng*
Kim güher bigi olasın cümle reng (B/1446)

❖ *Çün güher bir taş-durur hergiz kişi*
Gevheri var-ısa tapmaya taşı (B/1448)

❖ *Çün senüñ nefsüñde yok-durur güher*
Kamu taşları güher dut ser-be-ser (B/1449)

❖ *Çün teninde olmaya şahşuñ güher*
Tagdağı gevher gelüp aña n'ider (B/1462)

Keklik mesnevide, fânî dünyada mal, mülk, para biriktirme hırsına düşmüş ve bu biriktirme telaşının ebedî dünyada bir faydasının olmadığını idrak edememiş insanın sembolüdür.

2.1.4.8. Bûm (Baykuş)

Baykuşun bahanesi hazinelerdir. Hazineye kavuşma ümidi içerisinde viranelerde konakladığını, mekanının viranlık yerler olduğunu, bunca zamandır sıkıntı ve zahmet çektiğini, harabelerde eline define geçirmek istediğini söyler. Viranelere ait olduğunu dile getiren baykuş, hazinelerden vazgeçip Kafdağı'na gitmesinin kendisi için uygun olmadığını belirtir.

❖ *Geldi baykuş dahı bir virāneden*
Kim füsünü añladuğ efsāneden (B/1464)

❖ *Genc 'ışkı beni kımaz kim gidem*
Yohsa bir virānede şor kim n'idem (B/1467)

❖ *İrmeye şimurğa baykuş renc-ile*
Baykuşa ol yig dürişe genc-ile (B/1470)

❖ *Genc-ile virāneyi terk itmeyem*
Genci koyup Kūh-ı Kāf'a gitmeyem (B/1472)

Hüdhüd ise ona hazinenin ebedî olmadığını, fânî olacak mal ve mülkün yerine bâkî kalacak şeylere gönül bağlamasını, gerçek servete kavuşanların iman sahibi kimseler olduklarını söyler. Kişinin ölmeden önce elindeki malı dilediğince dağıtıp

paylaşması gerektiğini, kazanılan malın yenmemesi durumunda heba olacağını, insanı imandan çıkaran şeyin altın ve altın benzeri maddî varlıklar olduğunu sözlerine ekler.

✧ *Hüdhüd eydür gence sen aldanmağıl*
Genci saña bâki kıla şanmağıl (B/1478)

✧ *Seni dînden çıkaran ol zer-durur*
Kim zeri büt eyleyen Âzer-durur (B/1480)

✧ *Terk it ol mâlı ki fânî olısar*
Bağla ol hâle ki bâkî kılısar (B/1481)

✧ *Her kim ol cem ' eyledi bir ni 'meti*
Ölice kı gônlinde kıla kışreti (B/1483)

Baykuş mesnevide, fânî dünyanın nimetlerini, ebedî hayatın nimetlerine tercih eden insanın sembolü olmuştur.

3. MESNEVİDEKİ METAFORİK ANLATIMIN TAHLİLİ

3.1. Metafor ve Metaforun Amacı

Metafor, bir şeyi ona benzer niteliklere sahip başka bir şey ile benzetme edatı (gibi) kullanmaksızın kastedileni tanımlamak, anlatıma üslup güzelliği katmak için kullanılan sözcük(ler) olarak tanımlanır. Bir konuyu başka bir tarzda ifade etme anlamına gelen metaforun kullanım amacı, ifadeye bir üslup güzelliği vermek, anlaşılmasında güçlük çekilen konuları biraz daha anlaşılır kılmaktır.

Metafor, pek çok din ve kültürlerde soyut kavramların ifade aracı olarak kullanılmakla birlikte felsefe ve tasavvufta ve daha ziyade edebiyatta bir sanat biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Metafor, soyut bir kavramı ya da fikri somut örneklerle açıklayan görsel bir imajın tercümesidir. Buradaki amaç, bu tarz fikirlerin anlaşılabilirliğini daha fazla kimselere ulaştırmaktır. Bu sayede, şiirsel yapının içindeki derin bir söylemin zenginleşmesi ve derinsel yapıdaki anlamın çoğalmasını sağlamaktır. Metaforlar şiirin özünü inşa ettikleri için bunların fark edilip anlamlandırılmasında bilgi ve akıldan ziyade sezgi önemli bir yer tutmaktadır. Zira metafor görünenin aksine görünmeyen bir hakikati kapsamaktadır. Klasik Türk edebiyatının neredeyse tüm eserlerinde metaforlar yoluyla soyut kavramlar somutlaştırılarak anlam derinleştirilmiş,

bu sayede pek çok değişik üslûplar teşekkül edebilmiştir. (Uçan Eke, 2019: 238-250; Darıcı, 2014: 17-18).

3.2. Mesnevideki Metaforların Analizi

Mantıku't-tayr mesnevisi hem tasavvufi hem de alegorik bir eser olmasından ötürü Gülşehrî eserdeki karmaşık, çözülmesi güç hakikatleri dolaylı yollardan aktarmıştır. Kâinatın özünü ve yaratılış amacını keşfetmek sûretiyle oluşturulan eserde şair, bu keşfi idrak noktasında birer vasıta olan sembollerin hiçbirini rastgele oluşturmamış ve keyfi olarak tercih etmemiştir. Sembolik dili kullanan mutasavvıf şair, hakikatlerin izahını verirken gündelik hayatta karşımıza çıkan eşya, bitki, hayvan gibi unsurları bir ifade aracına dönüştürmüştür. Bunu yapmasındaki sebeplerden biri -ki bu durum aynı zamanda tasavvufi metinlerdeki metafor kullanımının sebeplerinden biri- kişinin anlaşılması güç, komplike bilgilerle ezilmesine mahal vermeden, anlatımın seviyesini kademe kademe yükseltmektir. Dolayısıyla söz konusu eserde hakikatler âşikâr bir şekilde verilmemiş, metorik üslup vasıtasıyla hakikatleri, okuyucunun algısına ve bilinç eşiğı düzeyine göre teşekkül etmiştir.

Gülşehrî mesnevideki hakikat bilgisinin aktarımında, geniş bir metafor yöntemi oluşturmuş ve hayvan, bitki, eşya, dağ, deniz, vadi pek çok canlı-cansız varlıklar geniş bir metafor sistemi ile “vahdet-i vücût, tekâmül, seyr ü sülûk, mürit, mürşit gibi tasavvufun temel mefhumlarına işaret eden kavramlar olarak karşımıza çıkarmıştır. Mesnevide geçen bu metaforlar genel itibarıyla tasnif edilmiş ve yukarıda geçen izahata istinaden bilgi, akıl ve sezginin doğrultusunda naçizâne çözümlenmeye çalışılmıştır.

3.2.1. Hüdüh Metaforu

Hüdüh, hemen bütün dillerde çıkardığı sese (T. ibibik, büdbödek; Ar. hüdüh; Far. pûpe, pûpû; İng. hoop poo; Fr. huppe; İbr. dûkifat; Lat. upupa, epops) veya başında bulunan sorguç şeklindeki renkli tüylere (T. çavuş kuşu, taraklı, turakçın, ibik, ibikli; Far. şâne-ser) göre adlandırılan “coraciiformes” takımının “upupidae” familyasının tek üyesi olan ve taraklı tepeliğıyle tanınan bir kuşun türüdür. Yuvasını genellikle ağaç kovuklarına, duvar deliklerine ve kaya oyuklarına yapan hüdühün kanatları ve kuyruğı siyah beyaz alacalı, diğer kısımları pembeye çalan açık kahverengi, tepeliğinin uçları ise siyahtır (Harman, Kurnaz, 1998: 461).

Doğu edebiyatında adına sık sık rastladığımız hüdüh kuşu, Kur’ân-ı Kerim’de de karşımıza çıkmaktadır. Hz. Süleyman ile orduya katılması, peygambere kılavuzluk

etmesi, haberci kimliği gibi vasıflarına rastladığımız hüdhüd kuşu hakkında âyetlerde geçen bilgileri şöyle özetlemek mümkündür:

“Bir sefer esnasında ordularıyla karınca vadisine gelen Hz. Süleyman kuşlara bakar ve hüdhüdün orada olmadığını görür. Orada olmayışının sebebini sorarak şayet mazereti varsa bunu ispat etmesini, yoksa canını yakacağını veya kafasını koparacağını belirtir. Çok geçmeden hüdhüd gelerek Hz. Süleyman’a onun bilmediği Saba ülkesinden haber getirdiğini, bu ülkeyi bir kadının yönettiğini söyler ve onların dinî inançları hakkında bilgi verir. Bunun üzerine Hz. Süleyman hüdhüde bir mektup vererek Saba’ya götürmesini ve oradaki yöneticilerin nasıl bir karar alacaklarını öğrenmesini ister. Mektubunu okuyan Saba melikesi Belkıs, çevresindekilerle istişare ettikten sonra Hz. Süleyman’a bazı hediyeler göndermeye karar verir.” (Neml 27/16-35)

Hz. Süleyman kıssalarına takdis edilen hüdhüd kuşu, yukarıda sözü edilen bilgilerin yanı sıra Doğu-İslâm literatüründe kendisine izâfe edilen birçok özelliğiyle zikredilmektedir. Hüdhüdün Süleyman Peygamber tarafından yerin altındaki düşman askerlerinin yerini belirlemede vazifelendirildiği bilinmektedir. Nitekim Arapçada “herkesin göremediği şeyleri görebilen kimseler için ‘absar min hüdhüd’ tâbiri” kullanılmaktadır. Aslında “hüd hüd” diye ötmesi de gizli şeyleri göstermek için “orada orada” demesinden ibaret olduğu ifade edilir (Harman, Kurnaz, 1998: 462).

Çalışmamızın konusunu oluşturan *Mantıku’t-tayr* mesnevisinde hüdhüd, en sade hâliyle “akl”ın timsali olarak karşımıza çıkmaktadır. Başka bir ifâdeyle vahdet-i vücûd anlayışının konu edildiği mesnevide, kuşlar “hakikat yolunun yolcuları” iken Hüdhüd de bu yolun yolcularını doğru yola iletmeye çabalayan bir “mürşid” olarak okuyucuya sunulmuştur.

❖ *Hüdhüd ü kuşlar u şîmurğ mişâl*
‘Akl u hulk u Tañrı’ya kıldı meşel (B/16)

Hikâyede bütün kuşlar, bir araya toplanıp ülkelerinin padişahsız olduğundan yakınırırlar ve kendilerine hatırı sayılır yüce bir padişah arama yollarına girerler. Ancak bu yolculukta kendilerine rehber olacak, onlara kılavuzluk edecek birini seçmek isterler. Meşakkatli bu yolun başına onu en iyi bilen kendilerine rehber olacak Hüdhüd geçecektir.

❖ *Kuşlara hüdhüd meger rehber ola*
Kim bu kuşlar yoriyalar ol yola (B/14)

Hüdhüd, bu yolculukta kuşlara rehber olmaya lâayık olduğunun nedenlerini dile getirirken aslında “mürşid”in vasıflarını sıraladığını görmekteyiz. Bu vasıflara geçmeden önce tasavvufî bir terim olan “mürşid” mefhûmu hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır.

Arapçada “doğru yolu gösteren, kılavuz” anlamına gelen mürşid, tasavvufta “sırat-ı müstakimi gösteren, dalâletten önce hak yola ileten kimse” olarak tanımlanmıştır (Devellioğlu, 2010: 860; Uludağ, 1995: 388).

Mürşid, Allah ile talip arasında bir aracı görev üstlenir ve kendisini şahsi olarak önemli bir konumda görmez, sadece görevinin sorumluluğunu yerine getirme gayesi içerisinde. Tasavvufta “mürşidin ismi yoktur” ibâresi de bu görüşü desteklemektedir. Mürşid, tâlimler vasıtasıyla değil bizzat kendi kimliği yoluyla iş görür. Müridin kat edeceği yolu mürşid daha önce deneyimlemiştir. O, meşakkatli yolun bütün karanlık ve hileli taraflarını bilen her şeyiyle bir öğretmen görünümündedir. Hakk’a varmaya çalışan kişinin aracısız olarak kendi içine yapacağı bu yolculukta sâlik zorlu tecrübeleri deneyimleyerek seyr ü sülûkünde bir merteye daha atlar. Ancak bu mistik tecrübe için manevî bir rehber şarttır. Aksi hâlde talibin, bu güçlüklerle dolu yolda rehbersiz yürümesi imkansızdır. Nitekim tasavvufta da “mürşid mutlak ihtiyaçtır” denmesinin sebebi muhtemelen bundan ileri gelmektedir (Gürses, 2007: 89-90; Uçan Eke, 2017: 219-220).

Mantıku’t-tayr mesnevisinde de bu mutlak ihtiyacı Hüdhüd üstlenmiştir. Manevî rehber olan Hüdhüd, meydana çıkarak kendisinin kılavuzluk etme sorumluluğunu alacak en doğru kişi olduğunu belirtir. Zira tarikat ülkesine önder, hakikat yoluna rehber, âlemi baştan sona gezmesi, Süleyman peygamberle birlikte pek çok yolculukta bulunması ve ona sırdaş olmasını dayanak gösterir.

❖ *Geldi hüdhüd ara yire bî-lecâc*
Hullesi egninde vü başında tâc

❖ *Kim tarîkat ilîne server benem*
Hem hakîkat yolına rehber benem

❖ *‘Âlemi başdan başa gezdüm kamu*
Hâturuma nakşını yazdum kamu

❖ *Çok Süleymân-ıla eyledüm sefer*
Yok-durur ben görmedüğüm bahr u ber

❖ *Her ne h le dir-ise  h z r benem*
Kim S leym n-ıla   hib-s r benem

❖ *Ol erenler k m bu sırrı bildiler*
Yollarında beni rehber kıldılar (B/55-60)

Hüdhüd' n kılavuzluğu olmasaydı kuşların Simurg'a erişemeyeceği dile getirilir. Birçok kuşun onun kılavuzluğuna rağmen yollarda telef olduğunu, onlara yoldaşlık eden Hüdhüd olmasaydı menzile hiçbir kuşun ulaşamayacakları belirtilir.

❖ *Menzili e irürem her bir kuşu*
Bensüz iremeye   muręa ki i

❖ *P di  h  a ılamı am n'ideyim*
Yalu uz bu yola nite gideyim

❖ *Benüm-ile gelür-ise  z bile*
Gidebilevüz dükelümüz yola

❖ *Benden ayrılmaz-ısa uz bir zam n*
 resiz ol p di  ha b -g m n (B/61-64)

Tasavvuf yolunun zorlu bir yol olduğu bilinen bir gerçektir. Böylesine zorlu olan bu yolun hiç bilmeyen için daha g   h le geleceği   sik rdır. Zira "Hakk'a giden yolda rehberlerden çok rezenler/yol kesenler vardır." (Uludağ, 2010: https://www.zuhurdergisi.com/mursid-i-kmilin-vasiflari_d47.html). Dolayısıyla "bütünü bir sefer"e meyleden müridin, yolu her anlamda bilen birine gereksinim duyması kaçınılmaz olacaktır. Müridin içsel yolculuğu zor bir zihinsel ve ruhsal yolculuktur; bundan dolaydır ki her düşünme ve arınma eyleminde hataya düğüme tehlikesi vardır. O yüzden mürid bu yolculukta kendisine bir rehber ister. O yolu bilen, daha önce bu ya antıdan geçmiş birisi olması gerekir. Nitekim davranışsal ve zihinsel yani kalb  değişim için talep edene durumunu hatırlatacak ve yola koyulan kişiye talimatlarla değil deneyimlerle yol gösterecektir (Sayar, 2004: 29).

❖ *Hüdhüd eydir ben anı g rmi  yenin*
Tapusunda bir zam n durmuş-vanın (B/1570)

❖ *Ben Süleymân-ıla çok olmuşvanın
Yıllar anuñ hizmetin kılmışvanın (B/1591)*

Mesnevide de kuşlar birçok mazeret öne sürerek bu zorlu yoldan vazgeçmek isterler. İşte o noktada “mürşid-i kâmil” metaforu olarak işlenen Hüdühüd’ün gerçek vasfı ortaya çıkar. Hüdühüd, bir yandan kuşların sorularına yanıtlar vermeye çalışırken diğer yandan onların bahanelerine çözümler arar. Yolun inceliklerini bilen mürşid, müridlerini delaletten hidayete sevk eder. Kendisi ile Hak yoluna girmek isteyenlere Tanrı’nın hidâyetinin ereceğini dile getirerek aslında iman ve inanç sahibi olduğunu ortaya koymuş olur.

❖ *Ne bu yola varmağı terk idelüm
Ne bu menzile yaluñuz gidelüm*

❖ *Yoldaş oluñuz binüm-ile bile
Kim yaluñuz gidemezüz bu yola*

❖ *Her kim ol benüm-ile hem-râh ola
Maḥrem-i ol şâh u ol dergâh ola*

❖ *Her kime kim pişvâlık ben idem
Anı ol şâh ḥazretiñe ile dem*

❖ *Çün her iş ‘âlemde ola Tañrılı
Kendüzüñden kimseñe görme alu*

❖ *Çün hidâyet Tañrı'dan irdi ere
Bî-şek ol er her işi hōş başara (B/71-76)*

Hüdühüd, mesnevide başında hakikat tacını taşıyan ilim sahibi bilge bir kuş olarak gösterilmiştir. Bu bilgelik, mürşidin daha evvel bu deneyimi yaşayarak tecrübe etme bilgeliği ile hâsıl olmuştur. Nitekim tasavvuf da nazarî değil, tatbikî ve tecrübî bir ilim olduğundan bu yaşayarak bilme hâlini Arapçada “arefe” fiiliyle ifade etmek yerinde olacaktır. Bir başka ifadeyle marifet, amelî ve tatbikî bir bilgi olduğundan bu bilgi kalp yoluyla elde edilmektedir. Marifet ilham, arif ise ilhama mazhar olan sûfî demektir (Kuşeyri, 1981: 488). Bu minvalde mesnevide de kura sonucunun Hüdühüd’e isabet etmesi ve kuşların Hüdühüd’ü rehber olarak seçmeleri de tesadüfî değildir.

❖ *İlla hem bir kūr'a daḥı uralum*
Kime düşer kūr'amuz bir görelüm

❖ *Kūr'ayı çün kim bıraḳdılar revān*
Kūr'aları hüdühüde düşdi hemān

❖ *Çün belürdi hüdühüdün serverligi*
Ol yola vü kuşlara rehberligi

❖ *Hüdühüdün başına bir tāc urdılar*
Kuşlaruñ raḥtını tārāc itdiler (B/1538-1541)

Yukarıda izah edilenlere ek olarak Nagehan Uçan Eke, “Gülşehrî'nin Mantıku't-tayr'ında Hüdühüd Metaforu” isimli çalışmasında tasavvufta bir mürşid-i kâmilde bulunması gereken “iyimserlik, diğerkâmlık, cömertlik, takdir ve gurur okşama, irade ve azim, cesaret, şefkat ve sevgi” gibi vasıfların Hüdühüd'deki tezâhürüne de değinmiştir (Uçan Eke: 2017). Genel itibarıyla Gülşehrî'nin eserinde “akl”ın timsali olarak işlediği Hüdühüd', mürşid-i kâmilin vasıflarını taşıyan “manevi bir rehber” metaforu olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.2.2. Sefer/Yolculuk Metaforu

Tasavvufî ıstılahta önemli bir yere sahip olan “yol”, tarikat sözcüğünün Türkçe meâlidir (Uludağ, 1995: 579). Yolculuk anlamında Arapça bir kelime olan sefer de tasavvuf ideasının önemli sembollerindendir. İçinde bulunduğumuz dünya yaşamı, insanın ölümüne dek süren bir yol olup, bu yolun güzergahı da Allah'a doğru yapılması gereken bir yolculuktur. Nitekim Cürcânî (ö. 816/1413) de seferi Allah'a doğru yapılan yolculuk şeklinde tanımlamıştır (Cürcânî, 1997: 134). Seferi bir gönül yolculuğu şeklinde tarif eden İbn Arabî (ö. 638/1240), ayrıca mânâda zuhûr eden bir amel olarak görür (İbn Arabî, 2006: 229). Sefer, genel itibarıyla maddi ve manevî olmak üzere ikiye ayrılır. Maddi sefer, sözlükte yolculuk yapmak için bir yerden çıkmak, menzile ulaşmak adına yola koyulmak ve savaşa gidiş gibi anlamlara gelmektedir (Devellioğlu, 2010: 1084). Eserdeki yolculuk metaforunun membasını oluşturan manevî sefer ise seyr ü sülûk şeklinde adlandırılır. Kaşânî (ö. 736/1335), sülûk terimini, “Allah teâla'nın cemâlinin tecellisi için kalp evini ağıyardan temizlemek” şeklinde izah eder. Sülûk, gafletten ilme, kötü ahlâktan güzel ahlâka, kendi varlığından Hakk'ın varlığına yol alıştır (Eraydın, 2004: 318). Sözü edilen manevî yolculukta yol gösteren bir kılavuza gereksinim vardır

ve bu kılavuza intisaptan sonra sülûk eylemi başlamaktadır. Bu eylemin, terk etmeyi öğretmek, sıkıntılar içinde bir mütemadiyen gidiş hâlinde olmak ve nihayetinde vuslata ulaştırıcı özellikleri vardır (Kuşeyrî, 1981: 466).

Tasavvufî eserlerde soyut anlatımların somut unsurlarla işlendiği sefer mefhûmunun en güzel örneklerinden birini tezimizin konusunu oluşturan *Mantıku't-tayr* mesnevisindeki yolculuk hikâyesinde müşahade etmekteyiz. Mesnevîdeki yolculuğun ana gâyesini oluşturan vuslat yolu, eserin temasına ve vahdet-i vücûd fikrine uygun bir şekilde oluşturulmuştur. Bu minvalde eserde, ‘yol, yol ehli, yol eri, yola girmek, yolda olmak, yolu bilmek’ gibi sefere dair kavramlar eserin başından sonuna kadar dikkat çekmektedir.

Eserin başlarında yer alan “âlemi kudreti ile ortaya çıkarıp Âdemi de kendi nurundan yarattı” ve “insan isen O’ndan ayrı olma, doğru yoldaysan da bu yoldan ayrılma” beyitleri girilecek yolun ilk sinyallerini vermektedir.

❖ *Kudretinden çün düzetdi ‘âlemi*
Kendü nûrından yaratdı Âdem'i (B/3)

❖ *Âdem-iseñ andan ayru olmağıl*
Şağ-ısañ yoluñda şayru olmağıl (B/4)

Ancak Simurg’a ulaşmak sanıldığı kadar kolay değildir, bu yolda “padişahlarına erişmek için kuşların yüzlerce gayret göstermeleri gerekmektedir.”

❖ *Kuşlara yüz dürlü dürişmek gerek*
Pâdişâhlarıña irişmek gerek (B/13)

“Kılavuz Hüdhüd olursa kuşlar bu yolda yürüyeceklerdir.”, zira “öndersiz bu yola çıkılmayacaktır.”

❖ *Kuşlara hüdhüd meger rehber ola*
Kim bu kuşlar yoriyalar ol yola (B/14)

Kastedilen bu yol meşakkatli ve uzun olduğu için yolun bu sembolizmi “kocaman ejderhaların, aşılması gereken çöller” ile “zehirli acı sulardan içmek birçok yılanları öldürüp geçmek gibi” ile türlü sıkıntıların varlığından söz edilir.

✧ *Ejdehâlar vardır ol yolda 'azîm*
Beryeler çok u beyâbânlar delim

✧ *Ağudan acı şular içmek gerek*
Çok 'ilânlar öldürüp geçmek gerek (B/252-253)

“O yolda inancı ve samimiyeti doğru bir şekilde sağlamak ve hiçbir şekilde onun yolundan ayrılmamak gerekmektedir, çünkü yol belâsız ve tehlikesiz değildir. Bilakis bu yol çok uzak ve varılacak yerin izi belli değildir, denizin derinliği çok olduğu gibi kıyısı da belirsizdir.” Nitekim bu yolun tasviri de hadiste şu şekilde yer alır: “Gemiye yenile, zira deniz derindir. Erzağını tedarik et, zira sefer uzundur. Yükünü hafiflet, çünkü geçit sarp ve güçtür. Amellerini ihlasla yap, çünkü amelleri tartan Allah (c.c.) görüyor” (Darıcı, 2014: 39).

✧ *İ'tikâdı eylemeñ ol yolda süst*
Kim kılasız nisbeti aña dürüst (B/1530)

✧ *Niçeme kim yol belâsız olmaya*
Yol eri hergiz yolundan kalmaya (B/1531)

✧ *Yol 'azîm ırağ u menzil bî-nişân*
Key deriñ deryâ vü sâhil bî-nişân (B/1548)

Vahdet-i vücûd fikrinin işlendiği eserde, bu düşüncenin ortaya çıkması için katedilmesi gereken yol herkesin harcı değildir. Tasavvuf kaynaklarında meşakkatli ve bir o kadar da zor bir süreç şeklinde tanımlanan sefer eserde de herkesin hakikaten niyet edip cesaret edebileceği bir durum değildir. Dolayısıyla eserdeki yolun gerçek özünün ortaya konması, tekâmül sürecinin de ne kadar zor elde edilebileceği hususu defaatle belirtilmiştir.

3.2.2.1. Vuslat Yolu

Tasavvufta, çekilen yol ne kadar zahmetliyse yolun sonu o kadar selâmetlidir. Zirâ yolcu, vuslat yolunun sonundaki o muhteşem güzelliğe erişmeye nâil olur. Mesnevide de bu yolculuğun sonu vahdettir, birliktir. Çünkü, “bütün kuşların sûreti o gölgeden ortaya çıkmış ve yine o gölgede vücûd bulmuşlardır.”

✧ *Kamu kuşlar şûreti ol sâyeden*
Hâşıl oldu vü hem ol sermâyeden (B/1529)

Kuşlar, “yokluk yoluyla barıştıkları için, tekrar kendilerine ulaştılar.”, kuşların bu uğurda sarf ettikleri en önemli çabalardan biri “maddî varlıktan arınıp manevî varlığa yani mutlak varlığa yönelmeleri idi.” Böylece “kendi varlıkları başka varlıklara bağlı iken, artık kendileri var oldular.”

✧Çün fenā yolu-y-ıla barışduñuz
Girü kendüzüñüze irişdüñüz (B/4306)

✧Çün mukayyed varlığı terk itdüñüz
Lācerem muṭlaḳ vüçüda gitdüñüz (B/4307)

✧Vācibün bi'l-ğayr-ıdı istedüñüz
Vācibün bi'z-zāt oldı aduñuz (B/4308)

Nasıl ki “ay güneşe kavuştuğunda ay oluyorsa, kul da kendi benliğini bir kenara bırakınca padişah olmaktadır” ve bu vuslat yolcuğunun sonunda asıl istenilen şey, kulun benlik iddiasından sıyrılıp mânâ âlemine ulaşması, Allah’a erişmek için O’ndan gayri her şeyi terk ederek bütün bağlardan kurtulması gerektiğidir. İşte o zaman, “siz biz, siz ve biz de siz olur; siz aradan çekilip gidince büsbütün biz kesilir.” (Yavuz, 2007: 639).

✧Ay güneşe iriçegin māh olur
Kendüzini ḳul ḳoyıçaḳ şāh olur (B/4309)

✧Şimdi kim siz biz, siz ü biz hem sizüz
Siz aradan gitdüñüz ḳamu bizüz (B/4310)

3.2.3. Yedi Vadi Metaforu

Yedi rakamının fonksiyonu ile ilgili olarak “formülistik sayılar/sayı motifi” bölümünde açıklamalar daha genel bir çerçevede yapılmıştır. Sözü edilen bölümde belirtilen özellikler dışında bu sayı ile ilgili daha husûsî olarak şunları söylemek mümkündür: Yedi rakamının önemi, kuvvetle muhtemel Kur’an-ı Kerim’de geçen "Yedi çift" (Hicr/87), "Yedi kapı" (Hicr/44), "Yedi gün" (Bakara/196), "Yedi kıtlık yılı" (Yûsuf/43) "Yedi sene" (Yûsuf/47), "Yedi zayıf inek, yedi şişman inek" (Yûsuf/ 46) gibi ayetlere dayanmaktadır. Kur’an-ı Kerim’de yedi sayısı, 20 yerde 24 kere zikredilmiştir (Cebecioğlu, 2011: 711).

Tasavvuf literatüründe geniş bir yere sahip olan yedi sayısı, vahdete ulaşma yolundaki nefsin mertebelerinde de karşımıza çıkmaktadır. Bunlar, “nefs-i emmare, nefs-i levvame, nefs-i mülhimme, nefs-i mutmainne, nefs-i radiyye, nefs-i mardiyye ve nefs-i safiye (kamile)” olmak üzere yedi tanedir (Kılıç, 2012: 28). Belirtilen bir başka tasavvufi yoruma göre insanın; “kalp, ruh, sır, hafi, ahfa, nefis ve cesed” olmak üzere kendine has yedi özelliği vardır (Kâşânî, 2004: 475). Aynı zamanda, “hayat, ilim, irâde, kudret, kelâm, cömertlik ve adalet” tasavvufun yedi temel hakikati olarak belirtilir (2004: 220).

Tasavvuf anlayışına göre insanoğlunun, dünya hayatının maddî yanılgısından, ebedî hayatın ilâhî hakikatine giden yolculukta yedi merhale vardır. Sülûk edenin asıl gayesine ulaşması için yedi aşamanın her birini sırayla geçmesi gerekmektedir. Bazı sûfiler bunları yedi vadi şeklinde tarif ederken bazıları da yedi makam olarak adlandırmışlardır. Bunlar yetkinlik merdiveninin, “talep”ten “fenâ”ya doğru çıkan basamaklarıdır. Nitekim sâlik, kendi benliğinden kurtulmadıkça ve hakikat yolundaki yedi engeli aşmadıkça, tevhit okyanusunun vuslat şarabını hiçbir zaman içemeyecektir (Darıcı, 2014: 104).

Bilindiği üzere, mesnevîdeki kuşlar her insanda doğuştan bulunan yaratılış özelliği şeklinde tarif edilebilirken padişahları olan Simurg da hakikati yani Hakk’ı sembolize etmektedir. Sûfî yolunun makamları kabul edilen bu yedi vadinin ise maddî vadi olmadığı âşikârdır. Zira kuşların bu yolculuğu maddî sefer olmadığı gibi karşılarına çıkan engeller de maddî bir engel olmayacaktır. Dolayısıyla bu yolculuk “zâhiri bir sefer” değil, “bâtınî bir sefer” olup aşılmayı beklenen vadiler de birer manevî vadilerdir.

“Bu yoldaki uçsuz bucaksız menzili uzak ve yolu belirsiz olan yedi vadi” aslında bizzat “sâlik”in “seyr-i sülûk”ta aştığı nefsin mertebeleridir.

❖ *Yidi vâdj var bu yolda bî-kerân*
Menzili ırak u yolu bî-nişân (B/4145)

Attar’ın eserinde istiğnâ vadisi, tevhît vadisinden önce yer alırken Gülşehrî’nin mesnevîsinde bu yedi vadinin sırası, “îstek, aşk, ma’rifet, tevhît, istiğnâ, hayret ve fakr u fenâ” şeklinde sıralanmıştır.

❖ *Ma ‘rifet vâdisine andan irer*
Pes varur tevhîd vâdîsin sürer (B/4147)

❖ *Çün kim istingâ yöresinden gider*
Küllî hayret vâdisine ‘azm ider (B/4148)

Bu durum, “sâlik”in nefis mertebelerini aşma mücâdelesinde, menzile ulaşmak için çıktığı basamaklardaki sıçrayışlarının farklı olabileceği gibi bu basamaklar arasındaki geçişin “sâlik”in benliğinden ne ölçüde geçtiği ile izâh edilebilir. Neticede insan nefis taşıyan bir varlık olduğundan bilinç eşiğinin ve farkındalığın sıçrayışı olabileceği gibi bu hâlin zaman zaman düşüşüne de tanıklık edebileceğimizin bir göstergesi şeklinde yorumlanabilir.

3.2.3.1. Talep Vadisi

“İstek, heves, aday olmak” anlamlarına gelen talep, tasavvufta "matlûbu bulmak ve murâda nâil olmak için onu araştırma" şeklinde tanımlanırken tâlip ise “Hakk’ı sevgiyle değil ibâdet yoluyla arayan” olarak tarif edilmiştir. (Uludağ, 1995: 509). “Tâlib, mürîd, sâlik, sâir, tâir, vâsıl ve kutup” şeklinde yedi kademe olarak tasnif edilen bir tasavvuf hiyerarşisinin ilk basamağını, tâlip oluşturmaktadır (Pârsâ, 1988: 409). Gülşehrî de aynı minvalde, birinci vadinin adına talep vadisi koymuştur.

Söz konusu bu talep vadisine tâlip olana mürit demek yanlış olmayacaktır. Zira, hâl sâhibi bir mürşîdin rehberliğinde katedilen ve mânevî terbiye ve ma’rifet tahsili yoluna girmeden önce onlara karşı bir sempati duyan “tâlib” durumundaki kimselerin, sevgilerindeki samimiyet, isteklerindeki sadâkât ve kararlılık, irâde ve alâkalarından sıyrılmadaki bağlılıkları ve şeyhleri tarafından istihare ile tespit edildikten sonra, uygun görülenlerin intisaplarının kabul edilmesinin neticesinde zikir telkini yapılarak mürşît elinde sülûka giren dervişe mürit denilmektedir (Darıcı, 2014: 109). Tasavvufî kaynaklarda ise mürit, ibadetlerle hem-hâl olduğu için nefsinin dünya nimetlerinden ve güzelliklerden kendini alıkoyan kişi olarak tarif edilmektedir. Nitekim müridin serveti; kimden, nereden, nasıl ve ne şekilde gelirse gelsin ezâ ve cefâya tahammül etmek, bunları gönül hoşluğuyla karşılamak, râzı oluş hâli ile kabûle geçmek ve fakr u zarûrete sabretmekten müteşekkildir (Kâşânî, 2004: 499; Kuşeyrî, 1981: 598).

Bu minvalde “ilk olarak talep vadisini aşan kişi, aşk vadisine kuş gibi uçacaktır”.

❖ *Çün taleb vâdisin er ilkin geçer*

İşk vâdisinde kuş gibi uçar (B/4146)

3.2.3.2. Aşk Vadisi

Talep vadisini geçen mürîd, aşk vadisi ile karşılaşır. Tasavvuf anlayışında çok kutsî bir yere sahip olan aşk, aynı zamanda kâinatın yaratılış amacıdır. “Şüphesiz Muhammed, nebîlerin sonuncusu, âlemlerin rabbinin sevgilisi, kâinatın zübdesi,

harekâtın gâyesidir. Sen olmasaydın âlemleri yaratmazdım.”⁶ kelâmı da bu görüşü desteklemektedir. Cenâbıhak aşkın kul için bir erdem olduğu konusuna tanıklık etmiş ve kuluna muhabbet eylediğini, “O kulunu sever” şeklinde buyurmuştur. Aynı şekilde kul da “Hakk teâlayı sever” diye vafedilmiştir (Kuşeyrî, 1981: 598).

Aşk, cennet ve cehennemden çok daha öte bir sermayedir. Bu yüzden gerçek âşığın aşkında cennet ve cehennem fenâya gark olmuştur. Aşk vadisinin vasıtası ezâ ve cefâdır. Sözü edilen cefâyâ maruz kalmadan bu yolculuk hiçbir zaman nihâyete ermeyecektir. Bundan dolayıdır ki hakiki âşığın maşûktan gayrı bir düşüncesi ve sığınağı yoktur. Zira gerçek âşık, nâr-ı aşk ile tutuşmadıkça maşûğa erişemeyecektir.⁷ Âşık için acı, bir tekâmül aracıdır. Aşk denilen olgu, insanın kalbini erittiği gibi insanı bir o kadar da savunmasız ve zayıf bir hâle dönüştürür, bu sebeple kendisine seslenene bile cevap vermeye mecâli kalmaz. Geriye sadece gözlerinde yakarış bulunan bir hâl kalır (1981: 503). Aşkın bu hâlinde, âşık istek ve arzularını terk ettiği için bu gibi durumlar karşısında hoşnutluk ya da kızgınlık gibi duygulardan da arınmıştır, çünkü tam da o noktada âşıktâ râzı oluş hâli vukû bulmuştur. Ancak yaşanan bu hâlet-i rûhiyeler mürîdin istencini düşürmüştür. Mürît, başına gelebilecek en güç durumda bile, söz konusu hâlin Allah’ın hikmet ve rahmetine mukavemet eden iradesinden kaynaklandığının farkındalığını yaşar. Böylece arzuladığı her şeyde Allah’tan râzı olma makamına yerleşir (Kâşânî, 2004: 268). Mürîdin bu râzı olma ve muhabbet makamı, aşk vadisinden geçmesi ile mümkün olur.

❖Çün taleb vâdisin er ilkin geçer
İşk vâdisinde kuş gibi uçar (B/4146)

3.2.3.3. Marifet Vadisi

“Bilgi, tecrübî, amelî bilgi, tanımak ve âşinâlık” anlamlarına gelen ma’rifet kelimesi, tasavvufta “sûfîlerin rûhânî halleri yaşayarak, mânevî ve ilâhî hakîkatleri tadararak (iç tecrübe ile ve vasıtasız olarak) elde ettikleri bilgi, irfân” şeklinde tarif edilir (Uludağ, 1995: 347). Sözü edilen bilgi, ilmî bilgiden farklıdır. İlmî bilgi ile marifet bilgisi eşit gibi gözükmese de karşın aralarında nüans vardır: İlmin zıddı cehl iken, ma’rifetin

⁶ فلا جرم كان محمد صلى الله عليه وسلم خاتم النبيين وحبيب رب العالمين وزبدة الكائنات وغاية الحركات ، لولاك لما خلقت الأفلاك ، “ “ ، Tefsîr-i Nisâbûrî: Bu tasavvuf tefsirinde birkaç yerde bu hadisi şerif geçmektedir. Bunlardan birisi Bakara/127. âyeti kerimenin tefsiridir. Hadisi şerif olduğu rivayet edilen bu kelâm için ayrıntılı olarak bkz: <https://kundun55.com/levlake-levlake-hadis-i-kudsisi/> /05.04.2021 ve Ali Yıldırım’ın “Sen Olmasaydın Felekleri Yaratmazdım Hadis-i Kudsîsinin Klasik Şiire Yansımaları” isimli makalesi, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/532083> /05.04.2021.

⁷ Sözü edilen aşk hâlinin ayrıntılı izâhı için 105. Bölüm’deki “mum ve pervânelerin” hikâyesine bkz.

zıddı inkârdır. İlim kesbî iken, ma'rifet vehbîdir. Başka bir ifadeyle ilim sonradan kazanılırken ma'rifet Allah vergisi olup doğuştan bahşedilmiştir (Cebecioğlu, 2011: 412).

Cüneyd-i Bağdadî'nin (ö. 297/909) "marifet, sana ve Hakk'a ait şeyleri bilmendir" sözüyle kastettiği şey, kulun kendi hakikatini kavramasını, kulun kendi hakkında lehine ve aleyhine ait şeyleri bilmesidir (Kâşânî, 2004: 526). Aynı minvalde Kuşeyrî (ö. 465/1072) de "sâlik"ın evvelâ Allah'ı, onun sıfat, isim ve fiillerini tanıdıktan sonra ibâdetlerde bulunarak ve çile çekerek nefsinin arındırması neticesinde O'na yaklaştığını, böylece Allah da kendisini "sâlik"e tarîf ettiğini belirterek ma'rifetin bundan ibâret olduğunun izâhını verir. Zâtından ve çevresinden arındığı ve onlara yabancılaştığı ölçüde Cenâbıhak ile tanışmaya nâil olan sâlik, O'nu tanımanın gerçekten imkânsız olduğunu anladığı vakit, hâkiki ve en kusursuz ma'rifete ermeye hak kazanmış olur. Nitekim Hz. Ebu Bekir'in "marifet, sâlikin onun hakkında marifet sahibi olmaktan aciz olduğunu idrak etmesidir" sözü bu durumu desteklemektedir. Zunnûn Mısırî de bu mevzû ile ilgili olarak görüşlerini, "Allah'ı onun kendisini bana tanıtmaya yoluyla tanıdım; yani o ma'rifet verdiği için ma'rifete sahip oldum" şeklinde belirtmiştir. Dolayısıyla ma'rifetin sonu hayret ve dehşet olduğu için Allah'ı en iyi tanıyan O'nda en çok hayrete düşendir (Uludağ, 1995: 348).

Hazreti peygamber (s.a.v.)'in "nefsini bilen Rabb'ini bilir" hâdisiyle işâret ettiği ma'rifet, bilinme isteğine bağlı olarak, Rabb'i bilmeye nefsi bilmeyi eş tutan gerçek ma'rifettir (Kâşânî, 2004: 526). İbn Arabî (ö. 638/1240) de buna benzer şekilde, Hakk'ı belirsizlik mertebesinde bilmeye yönelik olan boşa harcanmış çabayı terk etmemiz gerektiği ve kendi nefsimizin derinliklerine inerek O'nu, bu husûsî sûretindeki tezâhürü gibi idrak etmemizin gerekliliğinden bahseder (İzutsu, 1998: 67).

Böylece mürît, ma'rifet yoluyla elde ettiği bilgi neticesinde kendi nefsinin tanıyarak Allah'ı da tanımaya nâil olacaktır ve ma'rifet vadisinde kendi içine dönüp içindeki zıtlık ve çelişkileri birleştirerek tevhîd vadisinin, yani birlik vadisinin izini sürecektir.

❖*Ma'rifet vâdisine andan irer*

Pes varur tevhîd vâdîsin sürer (B/4147)

3.2.3.4. Tevhîd Vadisi⁸

Arapçada “birleşmek” anlamına gelen tevhîd, mutasavvıflarca, Allah’ın zâtını, aklen tasavvur ve zihnen tahayyül edilen her şeyden soyutlamak şeklinde tarif edilmiştir. Tasavvufta tevhîd, “Hakk’ın Hak için tevhîdi”, “Hakk’ın halk için tevhîdi” ve “halkın Hakk’ı tevhîdi” olmak üzere üç türdür. Birincisi, Allah’ın bir ve emsalsiz olduğunu kendisinin tanıklık etmesi; ikincisi, Allah’ın bir ve emsalsiz olduğunu kullara bildirmesi; üçüncüsü ise kulların Allah’ın bir ve eşsiz olduğunu dile getirmeleri şeklinde açıklanabilir (Cebecioğlu, 2011: 659; Uludağ, 1995: 533). Ünlü mutasavvıf Cüneyd-i Bağdadî (ö. 297/909) de tevhidi “Allah ezeliyetinde tekdir, O’nunla birlikte bir ikincisi yoktur, O’nun fiilini vücuda getiren başka bir şey mevcut değildir, diyebilmen ve ikrar etmendir” şeklinde izah etmiştir (Kuşeyrî, 1981: 100). Bu tanım ve tariflerden hareketle tevhîd ile ilgili olarak Allah’ın mevcûdiyetinin kaynağı zâtıdır, herhangi bir niceliğin kendisinde bulunması imkân dahilinde değildir. Sonsuz ve sınırsız yaratımlarının varlığı bizâtihidir ve bu yaratımlardaki hakikatler birbirinden farklı değildir (Kâşânî, 2004: 167).

Bu vadi Allah’ı bir görme, onu bir bilme hâli olduğu için sâlik de sadece “bir”i görür ve yalnızca “bir”i bilir. Nitekim “bir” sayısının bütün sayıları bünyesinde toplayışı⁹, “sâlik”in de aslında o “bir”in içinde var olduğunun göstergesidir. Ancak bu var oluş Allah’tan başkası değildir. O’ndan gayrı bir varlık ne görülür ne de bilinir. Tevhîdin sırrına vasıl olan “bir”den başkasını unutmakla birlikte “bir”in içinde gark olur ve fenâya karışır. Evvel ile âhîr; ezel ile ebed; zâhir ile bâtın da bu yörede birleşir ve “bir” olur. İşte o zaman “sâlik”, birlik göğüne yükseldiği kesret merdivenini yıkar ve “sâlik”in âlemde gördüğü “bir”den başkası değildir.

❖*Ma’rifet vâdisine andan irer*

Pes varur tevhîd vâdîsin sürer (B/4147)

3.2.3.5. İstiğnâ Vadisi

Arapça bir kelime olan “istiğnâ”, “gınâ” kökünden türeyerek ihtiyaçsızlık “aza kanaat etme, tokgözlülük, zenginlik” anlamlarına gelmektedir. Tasavvufta ise “sâlik”in Allah’ın kendisine kâfi olduğuna inanarak ondan bir başkasına ihtiyaç duymaması ve tenezzül etmemesi şeklinde tarif edilmiştir (Devellioğlu, 2010: 524; Uludağ, 1995: 277).

⁸ Bu vadiye örnek bir hikâye için *Mesnevi Bölüm Özetleri* başlığının 47. Bölüm’üne bkz.

⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz: *Mesnevinin Motif Yapısı, Formülistik Sayılar/Sayı Motifi-Bir Sayısı*.

Bu istiğnâ vadisine erişen “sâlik”in içinde artık ilâhî rüzgârların esintisi hüküm sürer. Allah’tan başka minnet edeceği ya da herhangi bir şeye ihtiyacı kalmaz. Bahsedilen bu ihtiyaçsızlık vadisinde mürit aslında öyle bir zenginlik içindedir ki bu müstağnilik muhtaç olma hâlinin bir neticesidir. Başka bir ifadeyle müridin “Allah’a muhtaç olması, Allah ile istiğnâ hâlini sağlar.” (Kuşeyrî, 1981: 442) Amr b. Osman Mekki’ye (ö. 297/910), “zenginliğin bütün şartlarını bir araya getiren zenginlik hangisidir?” diye sorduklarında şu şekilde karşılık vermiştir: “Zenginlikten de istiğnâdır. Çünkü insan zenginlikle müstağni olunca, istiğnâsı sebebiyle ona muhtaç olur. Kişi zenginlikle değil de Allah ile müstağni olduğu zaman ise zenginlikten de zenginlik dışındaki şeylerden de müstağni olur” Aslında ihtiyaçsızlık hâli, Allah ahlâkı ile ahlâklanmanın bir yansımasıdır. Bunun içindir ki Allah (c.c.) Samed’dir; yani her şey O’na muhtaçtır, O ise hiçbir şeye muhtaç değildir ve O “Müstağni-i Mutlak”tır. Dolayısıyla “sâlik”in ebedî ve asıl sermâyesi hayatını hep gönül tokluğu ve yetinme duygusu içinde sürdürmesi ve sadece Allah’a muhtaç olduğunu bilmesidir. Allah ile istiğnâ güzel ancak Allah’tan istiğnâ hâli çirkindir, küfürdür, şirktir. Allah ile istiğnâ hâli, Kur’ânda "Allah'a tevekkül et! Zira O vekil olarak kuluna yeter!.." şeklinde yer almıştır (Cebecioğlu, 2011: 322; Darıcı, 2014: 116).

Böylece “istiğnâ vadisi”ni hakkını vererek geçebilen sâlik, “hayret vadisi”ne yönelir.

❖ *Çün kim istingâ yöresinden gider*
Küllî hayret vâdisine ‘azm ider (B/4148)

3.2.3.6. Bî-hôdhk/Hayret Vadisi

“Şaşmak, şaşırma” anlamına gelen hayret, tasavvufta kalbe gelen bir tecellî sebebiyle “sâlik”in düşünemez ve muhâkeme edemez bir duruma gelmesi şeklinde tarif edilmiştir. Hayrete düşme hâli, delilde veya medlûlde olmak üzere iki türlüdür. Allah’ın mevcûdiyetini kanıtlayan bir delilde hayrete düşülmesi, zındıklık ve münâfıklıktır. Medlûlde, diğer bir ifadeyle Allah’ın tecellî seyrine delille varılma hâlindeki hayrete düşüşlük, siddîklık olarak tanımlanmıştır (Uludağ, 1995: 231).

Âriflerin bazıları hayreti sırasıyla; kavuşma, iftikâr ve tekrar hayretin izlediği kanaatindedirler. Bu da demek oluyor ki hayrete düşme hâlini, “sâlik”in Allah’ın rahmetine güvenerek bir beklenti içinde olması takip ederken ardından arzulanan vuslat gelmektedir. Bundan sonra sûfî Allah’a olan ihtiyacı nedeniyle yeniden hayrete düşer. Çünkü Rabbi, Ganîdir, Samed (her şey O’na muhtaç, O hiçbir şeye muhtaç değil)dir. Kul

ise noksanlı ve muhtaç bir vaziyettedir. Allah'a kavuşma isteği devam ettiği sürece daha önce düştüğü hayrete tekrar düşer. Ârif, bu durum karşısında, hayret ve kavuşma ile sürekli bir iftikâr (muhtaçlılık) hâlinedir ve ârifin üzerinde hüznler zuhûr etmektedir. Allah'a kavuşma yakınlığı arttıkça, bu yakınlıktaki uzaklığı da artar. Hayret, Allah'ın kudretine, hikmetine, sıfatlarına karşı duyulan aşırı bir arzudur ve bu arzuyu duymayanların hayret duygusunu tatmaları mümkün değildir (Cebecioğlu, 2011: 259).

Hayret hâlindeki “sâlik” ile ilgili olarak Vâsîtî (ö. 320/932), “hayret, hayreti terkten doğan sükûndan daha değerlidir” derken Zunnûn Mısrî (ö. 245/859) de “Allah Teala hakkında marifeti en çok olan kimse O’nda en çok hayret eden kimsedir” tanımlamasını yapar (Kuşeyrî, 1981: 491). Hayret makamında rastlanan manzara karşısında “sâlik” şaşkınlıktan şaşkınlığa düşerken aslında bundan şaşırmamayı ve yorulmamayı deneyimler.

Neticede bu tarif ve tanımlamalardan yola çıkarsak “sülûk erî” sözü edilen tüm bu sahnelere hayret vadisinde tanık olması, kendinden geçtiğinin bir göstergesidir. Zira Gülşehrî’nin, “büsbütün hayret vadisine yönelir ve bî-hôdluğun vadisine erişir” demesi bu hayret vadisini “bî-hôdluk” vadisi olarak da adlandırdığını ve bu kelimeyi, şüphesiz bilinçli bir şekilde tercih ettiğini göstermektedir. Nitekim “kendinden geçmiş, aklın başından gitmesi” gibi anlamlara gelen bî-hôd kelimesi tasavvufta “beşerî sıfatların mahvolduğu ve silindiği hâl, tams (siliklik) makamı” şeklinde tarif edilmiştir (Devellioğlu, 2010: 115; Uludağ, 1995: 100-101).

❖Çün kim istingâ yöresinden gider
Küllî hayret vâdisine ‘azm ider (B/4148)

❖Çün irer bî-hôdluğuñ vâdisine
İrişür fakr u fenâ yazısına (B/4149)

3.2.3.7. Fenâ Vadisi

“Yok olma, yokluk, geçip gitme” mânâlarına gelen fenâ, “bekâ” kelimesinin zıddı olup tasavvufta, maddi varlıktan sıyrılıp hakka ulaşma” şeklinde tarif edilmiştir (Devellioğlu, 2010: 293). Ünlü mutasavvıf İbn Arabî (ö. 638/1240), “fenâ”yı, “kulun fiilini görmemesi hâli” şeklinde tanımlarken “fenâ”nın kulu Allah'a ulaştırdığı, bu durumda kulun, bütün nefsî arzularını terk ettiğini ve kendini Allah'ın irâdesine teslim ettiğini belirtir. Kul, bu mertebede insan olarak taşıdığı sıfatları ve huyları terk eder ve fenâyâ ererek olgunlaşır fakat bu giden kötü sıfatların ve ahlâkın yerini, Allah'ta

mükemmel olarak bulunan ilâhî sıfatlar veya ilâhî huylar alır (Uludağ, 1995: 188; Cebecioğlu, 2011: 208).

Fenâ hâli, kulun benliğinin kaybolması ile, tevhidin gerçekleşmesi demektir. Bu hâl, tevhidin en yüksek mertebesidir. Kul, Allah'ı tefekkür ederken o denli boğulur ki, benlik bilincini de kaybeder hâle gelir. Fenâ halindeki kulun niyetleri, davranışları, ahlâkî planda da düzelme gösterir. Tefekkür planında görülen bu durum kulun fiillerine de yansır. Nitekim fenâ, kula yansıyan bu fiillerde kulun Allah ile kaim olduğunu idrak etmesi neticesinde kendini görmekten fâni olma hâlidir (Cebecioğlu, 2011: 208).

Gülşehrî beyitte fenâ vadisine erişirken evvelâ “fakr u fenâ” vadisi şeklinde belirtmiştir. Dolayısıyla “fakr” mefhûmunu “fenâ” bağlamında ele alan Gülşehrî, bu kelime seçimini de şüphesiz bilinçli bir şekilde tercih etmiştir. Zira yoksulluk, ihtiyaçlılık anlamına gelen “fakr” kelimesi de tasavvufta, “sâlik”in hiçbir şeye sahip olmadığının şuûrunda olması ve her şeyin gerçek sahibinin Allah olduğunu idrâk etmesi şeklinde tarif edilmiştir. Fenâ makamı gibi fakr da şerefli bir makamdır. Nitekim Hak'ta fâni olan kimse, hakîkî fakra ulaşmış kişi olarak nitelendirilir. Bu mertebeye ulaşmış kimseler, ne kadar mal varlığı olursa olsun hiçbirine hiçbir koşulda gönül bağlamaz ve itimat etmezler. Çünkü bu mertebeye mâlik olmuş kişiler malın kölesi değillerdir bilakis mal onların kölesi vaziyetindedir. İşte bu minvâlde en varlıklı insanlardan addedilen Hz. Süleyman, o kadar mal ve mülküne karşın “fakr”ın gerçek sahiplerinden biri olma özelliğini taşımaktadır. (Uludağ, 1995: 184; Cebecioğlu, 2011: 206).

Sonuç olarak Gülşehrî de fenâ vadisine erişen kişinin, yukarıda izah edilmeye çalışılan idrâkte oldukları için orada hayır da şerrin de anlaşılmaz olduğunu belirtir. Gerçek o ki fenâ hasıl olunca makamların tümü de birden yok olur (Hucvirî, 1996: 139).

❖Çün irer bi-hödlüğüñ vâdisine
İrişür fakr u fenâ yazısına (B/4149)

❖Çün fenâ vâdisine irişür er
Dahı ne hayr añlanur aña ne şer (B/4150)

3.2.4. Kafdağı Metaforu

Kaynaklarda Kafdağı isminin Kur'ân-ı Kerim'in ellinci sûresi olan “Kâf” sûresinden alındığına yer verilmektedir. Kâf, Kur'ân-ı Kerim'in mukatta'a harflerindendir. Bilindiği üzere Kur'ân-ı Kerim'de 29 sûrenin başında yer alan ve bazı yerlerde tek, bazı yerlerde de terkip şeklinde bulunan harflere hurûf-ı mukatta'a denir.

Kimi âlimler de Kur'ân'ın sırlarının onun ruhuna şifrelendiğini ve bu şifrelerin anahtarlarının da mukatta'a harfleri olduğunu dile getirirken şayet bu harfler olmasaydı Kur'ân'dan binlerce sır çıkaran müfessir ve mutasavvıfların içindeki hazinenin kapısını açamayacağını ve Kur'ân'a ait sırlara vâkıf olamayacağını belirtirler. “Kâf” sıradan bir harf olmamakla birlikte Allah'ın kudret sıfatının ilk harfidir. (Aktaş, 2013: 24; Darıcı, 2014: 45). Tasavvuf ehlilerince Kur'ân-ı Kerim'e işaret olan “Kâf”, Allah'ın bütün esmâlarının tezâhür ettiği ve bu mazhariyeti bilen ve bildiren insan-ı kâmil olarak görülmektedir (Cebecioğlu, 2011: 337). İbn Arabî (ö. 638/1240), ise “Kâf” ile ilgili olarak şunları belirtir: “Şahadet ve ceberut âleminde dir. Unsuru su ve ateştir. İnsan ve anka ondan var olur. Haller ona aittir. Hareketi karışıktır. Ünsiyet verir, çifttir. Alâmeti ortakdır, kendisine ait harfler “elîf” ve “fe”dir. Farklı mertebelere göre (zat, sıfat ve fiil isimleri) Kaf harfine ait isimler ise başında yalın harflerinden birisinin bulunduğu isimlerdir. Sırlar ehline göre zât ve sıfatlar Kâf harfine aittir.” (İbn Arabî, 2006: 185) “Kâf” harfinin sırrı ise vahdet simgesine işaret eden başındaki noktadır (2000: 136).

Rivayete göre Kafdağı, dağların anası olarak kabul edilmektedir ve dünyanın her tarafını çevrelemiş zümrüt yeşili bir dağ olup gökkubbenin üzerinde durduğu, göğe rengini veren, silsilelerin bağlı olduğu esas dağ şeklinde yorumlanmıştır. Aynı zamanda Kafdağı'nın kökleri yerin derinliklerinde iken yüksek bölümünün okyanus derinliklerinde olduğuna, Güneş ışınları üzerine aksettiğinden dolayı yeşil görüldüğüne ve hakikatte beyaz olan gökyüzüne mavi rengini bu dağın verdiğine inanılmıştır. Mitolojik bir kuş olan Anka'nın da söz konusu dağın üzerinde yuva kurduğu rivayet edilmiştir (Kerti, 2021: 75).

Söz konusu dağ ile ilgili olarak İbn Arabî (ö. 638/1240), “Kâf her şeyi kuşatan, ilâhî arştan meydana gelen Muhammedî kalbe işaret etmektedir. Rabbin perdesi olduğu için kalp makamına ulaşanlar onu bilebilir ve o makama erenler bu dağı görebilir” diyerek Kâf'ı Hakk'ın perdesi olarak nitelendirmekte ve kalp mertebesine ulaşanların onu görebileceğini belirtmektedir. İsmail Hakkı Bursevî ise (ö. 1137/1725), “Bütün yeryüzü pınarları Kafdağı'ndan çıkar. Her iyi ve kötü, ondan içer; onu niyet ve ameline uygun olarak bulur.” sözüyle “Kâf”ı Hz. Muhammed'in nuru olarak görmektedir. Zira bütün yeryüzü kaynağının tezâhür ettiği, bu nurun feyzinden tüm ümmetinin yaratıldığı, isminin yüceliği sayesinde bileştirici ve himâye edici niteliğe sahip olması herkesin Resûl'ü niyet ve ameline lâıyk görmesini sağlamaktadır (Darıcı, 2014: 46; Gül, 2020: 527-528).

Çok geniş bir anlam alanına sahip olan “Kafdağı”na, gerek efsanevî anlatılarda gerek tasavvufî metinlerde de sıklıkla rastlanmaktadır. Bu metafor birçok metinde

sembolik ya da alegorik bir yolculuğun sonunda erişilen bir mükafat olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim *Mantıku 't-tayr* mesnevisinin genel muhtevasını, bir hedefe ulaşmak için yapılan yolculuk oluşturmaktadır. Sözü edilen bu hedef, adına “Kafdağı” denilen o dağın ardında gizlidir. Buna paralel olarak Kâf sûresinde yer alan “Allah Teâlâ arzın peşinden onu kuşatan bir deniz, onun arkasından da bir dağ yaratmıştır ki ona Kaf denir. Gökyüzü onun üzerine sarmaktadır.” şeklindeki bir rivayetten hareketle bu sûreyi “Kafdağı” ile ilişkilendirenler de olmuştur (Demirci, 2001: 144).

❖*Kim diler-ise ki şîmurğa ire*
Kûh-ı Kâf'a vara vü anı göre (B/15)

❖*Kim bizüm bir şāhumuz var bî-ḥilāf*
Ol tağ ardında ki dirler Kûh-ı Kâf (B/67)

Kafdağı'nın ardına yapılan bu yolculukta, sefere düşenler envaiçeşit meşakkatler ile burun buruna gelirler. Bunlar arasında ateşten dağlarını aşmak, zehir sulardan içmek, kan denizlerinde yüzmek ve ejderhalarla savaşmak gibi “çile”yi sembolize eden figürler yer almaktadır. Bu figürlerin her biri padişahları olan Simurg'a varmada önemli bir rol üstlenmektedir. Tasavvufî ve irfânî şiir geleneğinde Simurg (Anka kuşu) ile Kafdağı birlikte anılagelmiştir. Kafdağı, dünyayı çevreleyen ve aşılması güç bir dağın adını sembolize etmesinden mütevellit, divan şiirinde ahireti simgelemektedir. Nasıl ki Simurg dünyayı aşarak Kafdağı'na ulaşmış ise ruh da dünyayı aşarak ahirete ulaşması gerekmektedir. Simurg ve Kafdağı ile anlatılmak istenen aslında beden ile ruhun ilişkisidir. Bunlara ek olarak Hasan Aktaş, “İrfani Şiirimizde Kaf ve Anka Kuşu” isimli yazısında şunları dile getirir:

“Anka ile ruhu, Kafdağı ile ahireti okumalıyız. Divan şiirinde ruh Anka ile tarif edilmeye ve somutlaştırılmaya çalışılmıştır. Ahiretin ulaşılamazlığı da Kafdağı ile zihinlerde tecessüm ettirilmeye çalışılmıştır. Ruh, Allah'ın hikmeti; ahiret de himmetidir. Himmeti, hikmet anlarınız ve tefsir ederiz. İnsanlar hikmeti ruhtan tahsil ederler. Bu durumda Anka da ahiretin mazmunu ve müşerrihidir. Anka kuşunun ölümsüzlüğü de ruhun ölümsüzlüğüyle alakalıdır.”
(Aktaş, 2013: 23-24).

Yukarıda izah edildiği üzere Simurg, ruhu; Kafdağı, ahireti temsil ederken önlerine çıkan engeller ise kişinin aşması gereken nefisleridir. Nitekim Hz. Mevlâna *Mesnevî*'sinde “Putların anası bir put olan nefsinizdir; çünkü put yılandır; nefis putuysa

ejderhadır.” şeklinde belirtir (Gölpınarlı, 1989: 208). Bundan dolayı nefsin terbiyesi ve tekâmülü için ruhun acı çekmeye gereksinimi vardır. Tasavvufi bir terimle ifade etmek gerekirse kişinin yoğrulması için “çile çekme”si gerekmektedir. İşte bu minvalde Kafdağı, kişinin kendi nefsini bilmek için çekilen çile yolculuğundaki son durağı anlatmaktadır. Bu durağa varmak için karşılaşılan birtakım engeller ve onlara üstün gelebilen sefer ehli, aslında kişinin nefsi ile yüzleştiği ve kendi iç dünyasındaki karanlıklarıyla savaştığı insanın simgesidir.

Beyitlerde bahsolunan otuz kuşun “Kafdağı”na ulaştıklarında istediklerini görebilmeleri için bu yolculukta kendi özlerine dönerek nefsini bilmenin esası anlatılmaktadır. Kişinin yaratanını bilmesi, kendi nefsini tanımaktan geçmektedir. İbn Arabî (ö. 638/1240), de bu görüşe paralel olarak Allah’ı tanımanın yegâne yolunun kendi nefsimizi bilmekten geçtiğini ifâde eder ve bu fikri “Nefsini bilen Rabb’ini bilir” hadîs-i şerif ile desteklemektedir. Dolayısıyla “manevî bir sefer”e çıkan kuşlar, nefislerini tanıyıp idrak ettiklerinde gayelerine ulaşmak istedikleri ve padişahları Simurg ile temsil edilen “Rabb’leri”ni de bileceklerdir (Darıcı, 2014: 49).

❖*Ol ki yolda degme bir murğa ire*
Kûh-ı Kaf içinde şîmurğa ire (B/4242)

❖*Ol otuz kuş kûh-ı Kâf’a iriçek*
İşbu istedüklerini görîçek (B/4289)

❖*Şunça kuşdan kim bu yola girdiler*
Bir otuz kuş kûh-ı Kâf’a irdiler (B/4316)

Görüldüğü üzere Kafdağı metaforu, yolculuğun nihai olarak ulaşılması gereken bir makam, bir durak, bir mükâfat yahut hiçliğe ulaşacakları manevî bir ayna şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

3.2.5. Simurg/Otuz Kuş Metaforu

Farsça asıllı bir kelime olan “Simurg”, otuz mânâsına gelen “si” ile kuş mânâsına gelen “murg/mürg”, kelimesinden meydana gelmiştir (Devellioğlu, 2010: 799, 1109). Arapların “Anka”, İranlıların “Simurg”, Türklerin “Zümrüdüanka” diye isimlendirdikleri bu efsanevi kuşun Kafdağı’nın ardında yaşadığına inanılmıştır. Rivayete göre her kuştan bir nitelik veya bir alâmet bulunduğundan “Simurg”, otuz farklı rengi olmasından dolayı Farsçada otuz renkli mânâsına gelen “Sîreng” adıyla da anılmıştır. Renginin yeşil olduğu

öne sürülmesinden ötürü “Zümrüdüanka” da denilmiştir. Ancak bu “Zümrüdüanka” isminin “simurg u ankâ”dan geldiği de rivayet edilmiştir (Uludağ, 1991: 200). Söz konusu kuşun mitolojilere göre isimlendirmesi daha farklı bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Yunan mitolojisinde “Phonix”, Hintlerde “Garuda”, Türk mitolojisinde ise bu gibi kuşların genel itibarıyla Alp Kara Kuş (çift başlı kartal) ve tuğrul adlarını aldıkları görülmektedir (Duymaz, 1998: 93; Erdem, 1991: 198). Yüzü insana benzeyen anka, ismi olup cismi olmayan büyük bir kuştur. İnsan ve hayvanlardan ele geçirdiği her şeyi parçalaması, dünyayı çevrelediğine inanılan “Kaf”ın onun mekânı şeklindeki telâkkisi, kaynaklarda yer almıştır. Kaf ise Doğu inancına göre İran’daki Elburz Dağı’dır (Onay, 2000: 90).

Simurg metaforu gerek Doğu kültüründe gerek tasavvufta efsanevi özellikleri, değişik adları ve farklı mânâları ile geniş bir kullanım alanına sahiptir. Kimi tasavvufi görüşler temsili yoluyla Simurg ile anlatılmıştır. Pek çok şair ve mutasavvıflar onu mecaz ve mazmunlara konu olarak teşbih ve temsil unsuru şeklinde de kullanmışlardır. Bu mefhûmun ekseriyetle tasavvufta yerini alması, Attâr’ın *Mantıku’t-tayr* isimli eseriyle olmuştur. Attâr’a göre bu kuş birlik-çokluk (vahdet-kesret) gibi birbirine iki zıt kavramı ifade etmektedir. Nitekim otuz kuş anlamına gelen Simurg çokluğu simgeler. Ancak bir varlığın birden daha fazla olması vehmî ve hayalî şeklinde düşünmeye sebebiyet verir. Anka diğer bir adıyla Simurg da zaten gerçekte adı olup kendisi yoktur (Uludağ, 1991: 200).

İbn Arabî, ankayı bir toz yığını ve zerrecikler olarak tasavvur eder ve bunu “Anka Allah’ın, içinde âlemin bedenini (ecsâd-ı âlem) açtığı hebâdan (toz) ibarettir” şeklinde dile getirir (Uludağ, 201). Aynı zamanda âlemin maddi varlığına hebâ, heyûlâ ve anka gibi adlandırmalar yapan İbn Arabî, bu varlığın tıpkı anka kuşu gibi isminin var cisminin ise mevcut olmadığını ifade eder. Bir başka söylemler ile âlem, ankâ gibi bir görülür bir kaybolur; bazen var bazen yoktur; kimi zaman da ne var ne de yoktur (Uludağ, 1995: 50).

Gülşehrî’nin *Mantıku’t-tayr* mesnevisinde de Simurg, ismi defaatle anılan ancak görüntüsüne rastlanmayan metafizik bir varlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda sûfî şair Simurg metaforu ile yüce yaratıcıyı -Allah’ı- simgelemiştir.

❖ *Hüdhüd ü kuşlar u şimurg mişâl*
‘Akl u hulk u Tañrı’ya kıldı meşel (B/16)

Mantıku't-tayr mesnevisinin özünü muhteva eden bu beyitte, Hüdhüd aklın timsali iken kuşlar yaratılış özelliğimizin bir parçası olan veya tuzakların girdabından çıkmamıza engel olan sîretleri, huyları ve nefs-i emmârelerin işaretçisidir. Simurg ise bu işaretçilerden arınmaya nail olan kimselerin menzil-i maksûda eriştiğinde karşılaştıkları yahut karşılayacakları padişah sûretindeki yüce yaratıcı olarak karşımıza çıkar.

Mesnevinin girişinde Çin şehri üzerinden geçen Simurg'un yüz binlerce nakışla bezenmiş bir kanadının, Çin'e düştüğünün anlatılmasıyla başlanan Simurg hikâyesinde, Gülşehrî okuyucudan gölge ile aslı, zâhir ile bâtını, kanat ile kuşu ayırt etmeyi bekler. Dolayısıyla 'gölge'yi, 'zâhir'i, 'kanat'ı bırakıp 'asıl' olanın, 'bâtın'ın ve hakiki 'kuş'un yani "Simurg'un peşine düşmemizi ister ve zaman zaman Gülşehrî bu durumu beyitlerde yineler.

✧ *Bir gice Çin şehri üstinden meger*
Nāgehān şîmurğ geçdi cilveger (B/18)

✧ *Bir kanadı düşdi Çin'e key ulu*
Şad hezārān dürlü naķş anda tolu (B/19)

✧ *Ol kanat naķşına çün inandılar*
Ol kuşu ol bir kanadı şandılar (B/21)

✧ *Niçe bu Gülşehrî her murğı bula*
Murğı terk itsün ki şîmurğı bula (B/39)

✧ *Cānuñuz ister-ise aña varuñ*
Keñ bu murğı vü şîmurğa irüñ (B/1525)

Aslında eserin başından sonuna dek, Simurg'un tek bir varlığı yani Allah'ı ifade ettiğine dair ipucu bilgiler beyitlerde yer almaktadır. Bu bilgileri, bazen Allah'ın sıfatlarına işaret eden ibâreler ile bazen de yaratıcının, yarattığı tüm mahlûkat üzerindeki "zuhûru, taayyünü, tecellîsi, sâyesi" gibi kelimeler üzerinden beyitlere yansıttığını görmekteyiz.

Âlemin Hakk'ın gölgesi olduğu anlayışı "vahdet-i vücût" anlayışı ile ortaya çıkmıştır. İbn Arabî'ye göre gölgenin esas kaynağı Hakk'tır ve Allah'ın gölgesi konumundaki âlem, nihâi şekle bürünmüştür (İzutsu, 1998: 137).

❖ *Adi şîmurğ u cemâli bî-kerân*
Ėudreti peydâ vü zâtı bî-nişân (B/68)

❖ *Düşdi şîmurğuñ cihâna sâyesi*
‘Âlemüñ ol sâyedür sermâyesi (B/1527)

Simurg mesnevide, Hüdhdüd’ün kılavuzluğunda kuşların yedi vadiyi aştıktan sonra hedeflerine erişecekleri padişah, yani Allah olarak karşımıza çıkmaktadır. Aşılan bu yedi vadinin sayı itibarıyla yedi olması tesadüfî değildir. Formülistik bir sayı kabul edilen “yedi” sayısı, Tanrı ile dünyayı birleştiren bir sembol olarak kaynaklarda yer alır.¹⁰ Manevî üç sayısı¹¹ ile maddî dördün¹² birleşiminden oluşan bu sayı, en mükemmel hayat yolunu temsil eder. Bu sayıyı tamamlayan birey ise, mükemmel hayat yolunu bulmuş demektir. Çünkü “bilgeliğin sütunları” olarak addedilen yedi sayısı, “dört elementi kuşatan ve duygusal güçlere karşılık gelen maddî dörtlemeyle (hava=zekâ, ateş=istenç, su=duygular, toprak=ahlâk) birlikte yaratıcı unsurların üçlüğünü (aktif zekâ, pasif bilinçaltı ve iş birliğinin düzenleyici gücü) kapsamaktadır (Schimmel, 2000: 140).

Yedi vadiyi aşan kuşlar binlerce keder ve sıkıntıyı bir kenara bırakıp refah ve aydınlık içinde Kafdağı’nın ardına vararak gerçek padişah olan Simurg’un eşiğine varırlar. Ancak Hüdhdüd’ün önderliğinde başlayan bu seyr ü sülûk yolculuğunun sonunda kuşların kimisini dağda kurt kapar, kimi pınar başına yâr olur, bazı kuşlar hastalanır, bazıları Hakk’ın rahmetine kavuşur ve nihayetinde menzile otuz kuş varır.

❖ *Kimisi şayru olur kimi ölür*
Anda varınca bir otuz kuş kalur (B/4288)

Bu otuz kuş Kafdağı’na varıncaya kadar ateş dağlarını aşar, zehir sulardan içer, kan denizlerinde yüzer ve ejderhalarla mücadele ederler. Simurg’u görmek için yüce bir çardağın içinden geçen bu otuz kuş kendilerinden tecrit olunup Simurg’u gördüklerinde onun kendilerinden ibaret olduğunu idrak ederler.

❖ *Ol otuz kuş kûh-ı Kâf’a iriçek*
İşbu istedüklerini görîçek (B/4289)

¹⁰ Ayrıntılı bilgi için çalışmanın *Motifler* bölümünün *Yedi Sayısı* başlığına bkz.

¹¹ Ayrıntılı bilgi için çalışmanın *Motifler* bölümünün *Üç Sayısı* başlığına bkz.

¹² Ayrıntılı bilgi için çalışmanın *Motifler* bölümünün *Dört Sayısı* başlığına bkz.

❖Çün dilediler içerü girmege
İstedükleri yüzini görmege (B/4297)

❖Kendülerin taşra kodılar tamām
Girdiler Sîmürğ'ı göre ve's-selām (B/4298)

Nihayetinde hikâyenin sırrını kelimelerin büyüğü çözer; Farsçada “si murg” kelimesi otuz kuş anlamına gelir. İşte Simurg bu otuz kuşun tezâhürüdür. Kendilerinden başka herhangi bir âlâmet göremeyen bu otuz kuş geri döndüklerinde, benliklerini dışarıda bıraktıkları için artık Simurg'un kendisine bürünmüşlerdir.

❖Anı görîçek ki ne Sîmürğ-ımuş
Gördiler girü ki bu si murg-ımuş (B/4299)

❖Ol otuz kuş kim adı sî murg-ıdı
Girü görîçek hemân sîmurg-ıdı (B/4301)

❖Gayra hergiz bakmaya sîmurg hiç
İrmeye sîmurgâ cüz si murg hiç (B/4305)

“Mutlak hakikat”i ve söz konusu “hakikat”e erişmeye çalışan seyr ü sülûkun yolcularını Sî murg/Otuz Kuş metaforu ile anlatılan mesnevîde, “hakikat yolunun yolcuları” vasfında olan müridlerdir. Müridlerin ulaşmaya çalıştığı “mutlak hakikat” yani Simurg, kendilerinden başka bir şey değildir. Başka bir ifadeyle hakiki yolculuk kişinin; aslına, özüne yaptığı yolculuktan başka bir şeyin olmadığıdır. Yokluk yoluyla barışan sâlik, tekrar kendine vardığını görür. Dünyaya kayıtlı olan tüm maddî varlıkları terk eden mürid, artık kuşkusuz “mutlak varlık”a ulaşmıştır. Nitekim başka bir varlıkla var iken (vâcibün bi'l-gayr) şimdi kendileri var olmuştur (vâcibün bi'z-zât).

❖Çün fenâ yolu-y-ıla barışduñuz
Girü kendüzüñüze irişdüñüz (B/4306)

❖Çün muqayyed varlığı terk itdüñüz
Lâcerem mutlak vücûda gitdüñüz (B/4307)

❖ Vâcibün bi'l-gayr-ıdı istedüñüz
Vâcibün bi'z-zât oldu aduñuz (B/4308)

Gülşehrî bu durumu ayın kendini güneşe teslim etmesine benzetir. Nasıl ki ayın kendi varlığını ortaya koyabilmesi için güneşe teslim olması gerekiyorsa kul da kendi benliğinden vazgeçince padişah konumundadır. “Şimdi siz biz; siz ve biz de siz olduk; siz ortadan çekilip gidince büsbütün biz kesildik.” (Yavuz, 2007: 639).

❖ *Ay güneşe iriçegin mâh olur*
Kendüzini kul koyıcağ şâh olur (B/4309)

❖ *Şimdi kim siz biz, siz ü biz hem sizüz*
Siz aradan gitdünüz kamu bizüz (B/4310)

Mesnevide, “mutlak birliğe” -yani Simurg’a erişmeye çalışan “sâlik”ın serüveni, aslında insanın yeryüzündeki yaşam yolculuğundan başka bir şey değildir. Hazreti peygamber (s.a.v.)’in “nefsini bilen Rabb’ini bilir” hâdisiyle işâret ettiği üzere kişinin Allah’ı aramak maksadıyla kendi özüne dönmesi ve nefsinin bilmesiyle Rabb’ini bilmesi, Hakk’ın tecellî ettiği her nesnede Allah’ı görebilme hâdisesi Simurg metaforuyla işlenmiştir. Eserdeilmek ilmek işlenen bu Simurg metaforu, Hakk’a değil ancak O’nun tecellîsine bir gösterge olabilir. Soyut bir kavramı ya da fikri somut örneklerle açıklayan ve görsel bir imajın tercümesi olan metaforlar, algılanılabilen ve görünür kılınılabileni açıkladığı için eşi emsali bulunmayan ve her türlü sembolden münezzeh olan “mutlak varlık”ın yalnızca Hakk’ın kendisine değil O’nun bir yansımasına işâret edebilir. Zira “Gözler O’nu idrak edemez, hâlbuki O gözleri idrak eder. O en ince şeyleri bilir ve her şeyden haberdardır” (En’am 6/103) âyeti kerimesinde zikredildiği üzere O’nu hiçbir göz idrak edemezken Allah’ın her şeyi idrâk gücü; kâinatta var olan her bir eşyanın Cenâbıhakk’ın cemâlinin ve kudretinin sadece bir yansıması olabileceği hususunun destekleyici bir niteliğidir. Bu hakikati, Simurg’un huzuruna varan (ve aslında Simurg’dan başkası olmayan) otuz kuş, kendilerinin bizzat Simurg olduğunu gördükleri vakit idrâk ederler.

Gülşehrî bahse konu olan bu hakikati, klasik Türk şiirinde sıklıkla işlenen “güneş-zerre” ilişkisine benzetmiştir. Bilindiği üzere zerreler havada direkt olarak görünmezler; ancak ışık huzmesi hâlinde belirginleşir ve her zerre güneşte zâhir olur. Bu mekanizmasal silsilede tüm kesret âlemi “mutlak varlık”ın nûru ile tezâhür hâle gelmektedir. Başka bir ifade ile zerrenin ortaya çıkmasını sağlayan da onu kaybedip yok eden de güneştir. Kâinattaki tüm zerrelerin “ilâhi vahdet ışınları” arasında fenâyâ karışması, kesret

katreciklerinin vahdet denizinde yok olması gibi tüm zerrelere de güneşte kaybolduktan sonra “mutlak gerçeklik”in sonsuz sayıdaki tecellileri ile yeniden hayat bulurlar.

❖ *‘Ālemüñ erenleri şîmurğ olur*
Yuvasında her bir er bir murğ olur (B/2545)

❖ *Dünyada güneş-durur şîmurğ adı*
Zerredür her yuvada bir murğ adı (B/2547)

“Güneş-zerre” ikilisindeki bu varoluş, tasavvuftaki “vahdet-kesret” mefhûmu ile paralellik göstermektedir. Allâh’ın esmâsı dış dünyada pek çok kez tezâhür etmesine rağmen, kuldaki tezâhürü biriciktir. “Zira Allah, Ademi kendi sûretinde yaratmıştır”¹³ (Yıldırım, 2003: 132; Çiftci, 2014: 1) hâdis-i şerifi bu hususa örnek teşkil etmektedir.

Netice olarak “La tudrikuhu’l-ebsar / Gözler O’nu göremez.” (En’am/103) ve “Leyse ke mislihi şey’un / O’nun benzeri gibi bir şey yoktur.” (Şûrâ/11) ayetlerinden hareketle Simurg’un Allah’ın zâtına değil ancak ve ancak gerek esma gerek sıfatları münasebetleri ile Allah’a temsil edilebileceğini söylemek mümkündür. Nitekim *Mantuku’t-tayr*’ın özü itibarıyla “hakikat yolunun yolcuları” olan kuşlardan artakalan otuz kuş Simurg’a ulaştıysa da aslında kırk kuş da olsa yüz kuş da olsa -sayısı farketmeksizin- hepsinin Simurg’daki tezâhürü aynı olacaktır.

❖ *Kamu ger çil murğ eger şî murğ-ıdı*
Girü bu şî murğ ol şîmurğ-ıdı (B/4311)

4. MESNEVİNİN MOTİF YAPISI

4.1. Motifler

Motif, hikâyeleştirmenin en küçük unsuru şeklinde izah edilmiştir (Artun, 2006: 138). Motif kavramı üzerine yapılan araştırmaların en kapsamlısı Stith Thompson’a aittir. Thompson motif, masalın gelenek içerisinde devamlılık yeteneğine sahip en küçük parçası olmasının yanı sıra, çarpıcı ve sıra dışı yönüyle dikkat çeken bir unsuru, şeklinde izah eder. (Duymaz, 2001: 145). Metin Özarıslan ise motif kavramını, anlatılarda devamlılığı sağlayan kalıplaşmış yinelenmeler şeklinde belirtir. Motifin işlevini de

¹³ “فَإِنَّ اللَّهَ خَلَقَ آدَمَ عَلَى صُورَتِهِ” <https://hadisler.org/3471-nolu-hadis> /15.05.2021.

anlatılara tematik bütünlüğü sağlamaya çalışan destek birimler olarak belirler (Özarslan, 2006: 88).

Mantıku't-tayr, kompozisyonu itibarıyla “*kırk vezir hikâyeleri, binbir gece masalları*”nı andıran bir yapı özelliği sergiler. Yukarıda özeti verilen mesnevinin ve hikâyede geçen olayların belli bir tertibe ve kalıba uyulduğu görülmektedir. Her ne kadar çift kahramanlı mesnevilerden gerek yapısı gerek konusu yönünden ayrılrsa da Batı’da *romans* adı verilen ve Türk halk hikâyelerinde de benzerine rastlanan bu kalıbın ve ona eşlik eden kimi motiflerin, çift kahramanlı mesneviler ile ortak olduğu görülmektedir (Ünver, 1986: 451-454).

Mesnevide yer alan söz konusu motiflerin sayısı geniş bir yer kaplaması hasebiyle tüm motiflere yer vermenin tezin kapsamını ve amacını aşacağı kanaatindeyiz. Zira eserde geçen sadece dinî motifler bile başlı başına bir çalışma konusudur. Bu sebeple motiflerin tanımı kapsamında, eserde çarpıcı ve sıra dışı bulduğumuz motif örneklerine yer vermiş bulunmaktayız.

Mantıku't-tayr mesnevisinde yer alan motifler, Stith Thompson’ın *The Motif Index of Folk Literature* (Halk Edebiyatı Motif İndeksi) çalışmasında geçen kodları ile birlikte tespit edilebildiği ölçüde belirtilmeye çalışılmıştır.

4.1.1. Rüya¹⁴ Motifi

“Âşık Edebiyatı geleneği içinde sade kişilikten sanatçı kişiliğe geçişte önemli role ve işleve sahip karmaşık rüya motifi, Orta Asya Türk kültüründe yer alan şamanlığa giriş törenlerinin İslâmiyet ve Osmanlı kültürü altında sembolleşerek “Kültür Örneği Rüya Motifi”ne dönüşmesiyle ortaya çıkmıştır.” (Günay, 2005: 139).

Türk dünyası aşıklık ve destancılık geleneklerinde yaygın olan rüya motifinin özü, aşık veya destancı olacak kişiye aşıklığın veya destancılığın rüyada öğretilmesi temeline dayanır (Ergun, 1997: 125). Bu konuda Doğan Kaya şunları ifade eder: “Âşık edebiyatındaki rüya motifi kompleks bir yapıya sahiptir. Şöyle ki, rüyasında bir güzele âşık olmakla beraber, âşıklığın vecibelerini de yine rüyasında öğrenir. Böylece sade kişilikten san’atçı kişiliğe geçer.” (Kaya, 1994: 62) Gelenek içerisinde rüya vesilesiyle âşıklığa geçiş oldukça yaygındır (Artun, 2011: 66).

¹⁴ “Rüya; Arapça “re’y: görme, görüş” mastarından türemiş bir kelimedir. Sözlükte “düş”, “uyku sırasında görülen şey” gibi anlamlara gelir. Genel olarak rüya; insanın, uyku sırasında zihninde canlanan hayallerdir. Eskiler rüyayı ikiye ayırırlardı: Birincisi rü’yâ-yıkâzibe (gerçekleşmeyen, yalancı rüya); ikincisi ise rü’yâ-yısâdıka (gerçekleşen, doğruluğuna inanılan rüya).” (Ayrıntılı rüya motifi için bkz: (Kuzubaş, “İlkellere Ait Anlatılarda Rüya Motifi”, <https://www.altayli.net/ilkellere-ait-anlatilarda-ruya-motifi.html> /07.04.2021)

Mesnevilerde de sıklıkla kullanılan motiflerden biri olan “rüya motifi” (Levend 1967: 87) ekseriyetle, düşte görülen sevgiliye karşı duyulacak aşkın hazırlayıcılığında rol almakla birlikte, Hz. Yûsuf’un rüya tabirciliğine telmihte bulunularak da kullanılır. Nitekim *Mantıku’t-tayr* mesnevisinde de kullanılan bu motif, halk hikâyelerindeki rüyada görüp “âşık olma” motifiyle benzer özellikler taşımaktadır.

Bu minvalde mesnevide karşımıza çıkan rüya motifleri şu şekildedir:

4.1.1.1. Şeyh Abdurrezzak’ın Rüyası

Şeyh Abdurrezzak olarak da bilinen Şeyh San’an hikâyesinin anlatıldığı bölümde¹⁵, San’an şehrinde kendini Hakk’a adayan gönlü yüce bir şeyhin yüzlerce müridi ve seveni vardır. İlim ve keramet sahibi ulu şeyh, bir gece rüyasında Kâbe’den Anadolu’ya geldiğini putun önünde secde edip ona Tanrı diye taptığını görür.

✧ *Şol kerāmât-ıla ol şeyh-i ‘azîz*
Kılmış-iken küfri îmândan temiz

✧ *Olmış-iken göñli ‘ilm-ile tolu*
Bir gice düşinde görür ol ulu

✧ *Kim Harem’den Rûm milkine gelür*
İleyinde bir bütüñ secde kılmur

✧ *Eyle düşde büt katında yir öper*
Kim şanasın Tañrı diyüben tapar (B/331-334)

Büyük bir sıkıntı içine düşen şeyh bu rüyanın yorumunu öğrenmek adına müritleriyle birlikte Anadolu tarafına doğru yola koyulurlar. Rum diyarında gezilmedik yer bırakmayan şeyh ve müritleri sonunda bir mekâna varırlar. Burada Rum hükümdarının kızı yaşar ve güzelliği dillere destan olan kıza, şeyh gönlünü kaptırır ve imanını küfre değiştir, papaz kuşağını beline bağlar.

4.1.1.2. Müridin Rüyası

Başka fasıl altında açılmasına rağmen aslında Şeyh San’an hikâyesinin devamıdır.¹⁶ Yukarıda anlatılanlardan hareketle şeyhin durumunu duyan mürit ile arkadaşları Rum diyarına gelerek hocalarının tekrardan eski haline dönmesi için Allah’a yakarıшта bulunurlar ve o gece mürit, rüyasında Hz. Muhammed’i görür. Hz. Muhammed,

¹⁵ Ayrıntılı bilgi için *Mesnevi Bölüm Özetleri* başlığının 10. Bölüm’üne bkz.

¹⁶ Ayrıntılı bilgi için *Mesnevi Bölüm Özetleri* başlığının 15. Bölüm’üne bkz.

kendisine yaptığı iyilikler ve ettiği dualar neticesinde Tanrı'nın hocanızı affettiğini söyler.

❖ *Düşde görür Muştafâ'yı kim gelür
Yüzünüñ 'aksi gözüñ nûrın alır (B/642)*

❖ *Ol mürîd ayağına düşer anuñ
Kim cihāndan gitmesün sāyeñ senüñ (B/644)*

❖ *Şeyhümüz gümrāh olmışdur yolın
Göster aña kim bile sağdan solın (B/645)*

❖ *Himmetüñ kendü işini işledi
Tañrı şeyhe suçını bağışladı (B/649)*

4.1.1.3. Hristiyan Kızın Rüyası

O gece Hristiyan kızı, rüyasında bir güneş görür. Güneş ona, şeyhin gittiğini, kendisinin de arkasından gitmesini ve onun dinine girmesini, böylece İslamiyet sayesinde dinin kemâle ereceğini ve şeyhin ahirette de helali olacağını söyler.

❖ *Ol gice tersā kıızı düşde görür
Bir güneşi kim kenārına girür*

❖ *Söyler aña ol güneş kim rağbet it
Şeyh gitdi sen dahı ardınca git*

❖ *Mezhebin dut dīnine inan anuñ
Kim ola rüşen kamu cānuñ tenüñ*

❖ *Ol senüñ dīnüñe girdi bî-mecāz
Sen hakikat dīnden olma bî-niyāz*

❖ *Yoldan eyletdüñ gir anuñ yolına
Yoldaş ol çünkim yola geldi yine*

❖ *Dünyada dīnüñ kemālüñ olısar
Āhiretde ol helālüñ olısar (B/685-690)*

Mesnevide görülen üç tür rüya motifi de Stith Thompson'un çalışmasındaki J157. *Wisdom knowledge from dream (Rüyadan gelen bilgi)* başlığı altında toplamak mümkündür.

4.1.2. Âşık Olma/Gönül Verme Motifi

Âşık olma/gönül verme motifini *Mantıku't-tayr* mesnevisi kapsamında tasnif ettiğimizde üç farklı şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bunlar: Zaman geçtikçe âşık olma, "ilk görüşte/görür görmez âşık olma" ve "yabancıya gönül verme" şeklindedir. "Yabancıya gönül verme" motifi hikâyede, bir rüya neticesinde gerçekleştiğinden bu motifi, âşık olma biçimlerinden "rüyada görerek âşık olma" şeklinde de ele alabiliriz.¹⁷ Bu bağlamda aşağıda örnekleri sıralanmış olan "erkeğin ve Mecnûn'un gönül verme motifi mesnevi bağlamında; zaman geçtikçe, birlikte vakit geçirdikçe sevgiliye gönül verilmiş motifin içerisinde değerlendirilmiştir.

4.1.2.1. Zaman Geçtikçe Âşık Olma

Bu başlık altında yer alan motif örnekleri Stith Thompson'un çalışmasındaki T10. *Falling in love (Âşık olma)* başlığı ile paralellik göstermektedir.

4.1.2.1.1. Erkeğin Aşkı

Dâstân-ı Merd ü Zen başlığı altında açılan fasılda¹⁸ bir erkek ile kadının hikâyesi anlatılır. Genç bir adam bir kadına âşık olur. Erkek, kadına gönlünü öyle bir kaptırmıştı ki yüzme bilmediği halde kendisi ile sevdiğinin evlerinin arasındaki geçen koca nehre kendini atarak karşıya geçer, sevdiği ile vakit geçirdikten sonra nihayetinde tekrar nehre atlar ve evine dönerdi.

❖ 'Avratuñ 'ışkı eri almış-ıdı
Gerçi Şattı'dan bu yaña kalmış-ıdı

❖ Ol hevāya gönli çün uçar-ıdı
Şattı'a düşüp ol yaña geçer-ıdı (B/292-293)

¹⁷ Söz konusu tasnif için bkz: Aykanat, Timuçin (2012). "Geleneksel Anlatı Formları Olarak Mesnevîler ve Klâsik Aşk Mesnevîlerinin Motif Yapısı" *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 7/4, Fall 2012, Ankara. ss. 889-890.

¹⁸ Ayrıntılı bilgi için *Mesnevi Bölüm Özetleri* başlığının 9. Bölüm'üne bkz.

4.1.2.1.2. Mecnûn'un Aşkı

Leylâ ile Mecnûn hikayesinin anlatıldığı bölümde¹⁹ âşık olma/gönül verme motifi karşımıza çıkmaktadır. Günün birinde Leylâ, aşk derdinden nasıl bir hâlde olduğunu görmek için Mecnûn'u aramaya çıkar.

❖ *Vardı Leyli Mecnûn'ı görmeklige*
İşk elinden hâlini şormaqlığa (B/1696)

❖ *Toprağa urmuş yüzün şûr eylenür*
Leyli'nün zıkrin dilinde söylenür (B/1698)

❖ *Leyli nakşın gönline yazmış tamâm*
Şüretinden gâfil olmuş ve's-selâm (B/1699)

4.1.2.2. İlk Görüşte Âşık Olma/Gönül Verme

Gerek hikâyelerde gerek mesnevilerde karşımıza çıkan bir diğer âşık olma biçimi de yıldırım aşkı niteliğindeki “ilk görüşte âşık” olmasıdır. Birbirlerini daha önceden tanımayan iki genç, tesadüfî karşılaşma neticesinde birbirlerine “ilk görüşte âşık” olurlar.

İlk görüşte âşık olma motifi, Büşr ile Yemlihâ hikâyesinin anlatıldığı bölümde²⁰, Büşr adında bir gencin bir gün sokakta yürürken karşısından bir kadının geldiğini görmesiyle filizlenir. Kadının peçesinin rüzgârdan açılmasıyla birlikte, Büşr ilk görüşte kadına sevdalanır.

❖ *Bir gün işi 'azmini kılar-idi*
Yolda bir 'avrat meger gelir-idi

❖ *Yıl yüzünden çārın açdı añsuzın*
Büşr gördi 'avratuñ nāgeh yüzün

❖ *Çünkü düşdi gözi 'avrat gözine*
'Âşık oldu Büşr 'avrat yüzine (B/2737-2739)

Bu başlık altında yer alan motif örnekleri Stith Thompson'un çalışmasındaki *T0. Love (Âşık olma)* başlığı ile paralellik göstermektedir.

¹⁹ Ayrıntılı bilgi için *Mesnevi Bölüm Özetleri* başlığının 47. Bölüm'üne bkz.

²⁰ Ayrıntılı bilgi için *Mesnevi Bölüm Özetleri* başlığının 72. Bölüm'üne bkz.

4.1.2.3. Yabancıya Âşık Olma/Gönül Verme

Şeyh Abdurrezzak hikâyesinin anlatıldığı bölümde, şeyhin Hristiyan kıza gönlünü kaptırması anlatılır.²¹ Her ne kadar yakınları şeyhe nasihat verdiese de şeyhin aklı başına gelmez. Şeyhin halini görenler ise şaşkına dönerler. Böylece şeyh, imanını küfre değişir, nihayetinde kendini kaybeden şeyh, İslam'ı terk eder ve Hristiyan olur.

❖ *Çün açar bürka' ki şeyh anı göre*
Eydesin kim şeyhi oda yandura (B/365)

❖ *Şeyh gönlin virür aña cān-ıla*
Satun alur küfrini imān-ıla (B/366)

❖ *Âşık öğüt vormegi ne biliser*
Âşıka öğüt ne assı kılsar (B/376)

❖ *Şeyh çün gönlin virür dildārına*
Vālih ü hayrān kalur dīdārına (B/377)

❖ *Şeyh çün kim 'āşık u rüsvā olur*
Terk ider İslām'ı vü Tersā olur (B/379)

4.1.3. Dönüşüm/Don Değiştirme Motifi

Bu motif, canlıdan cansıza veya bunun tersi şeklinde tezâhür etmektedir. İnsanın bilinçaltından ve yaratım gücünden ortaya koyduğu isteklerin belirtisidir ve ferdîleşme istikâmetindeki bir şahsiyetin/varlığın kimliğidir (Ocak, 2012: 206). Aslında buradaki yaratım gücü ile kastedilen varlığın tekâmül sürecidir. Dolayısıyla bu süreç şahsiyetin lehinedir. Zira kendisini birey olmaktan, yeniden doğmaktan meneden durumlardan arınmaktadır (Özdemir, 2017: 317).

Bilindiği üzere *Mantıku't-tayr* mesnevisinde insanın mizacı, kuşlar üzerinden verilmiştir. Yukarıdaki açıklamalara istinaden ve belli metaforlarla²² zenginleştirilen bu motife, Hindistan'da yaşayan kaknüsün hayat hikâyesini²³ ele alırken rastlamaktayız. Kaknüs, Hindistan'da yaşayan, uzun bir gagası ve bu gagasının üzerinde bulunan sayısız deliklerden çeşit çeşit hoş sadalar çıkarabilen, sesiyle herkesi kendine mest eden bir kuştur.

²¹ Ayrıntılı bilgi için *Mesnevi Bölüm Özetleri* başlığının 10. Bölüm'üne bkz.

²² Ayrıntılı bilgi için *Metaforlar* bölümüne bkz.

²³ Ayrıntılı bilgi için *Mesnevi Bölüm Özetleri* başlığının 94. Bölüm'üne bkz.

❖ *Kaknüs adlu bir ulu kuş dilsitān*
Vardur anuñ mevzi 'i Hindūsitān

❖ *Burnı uzun u delükleri üküş*
Burnı üstindedür üni ança hōş (B/3814-3815)

Dünyada bin yıl ömrü olan kaknüs kuşu, yaşamının son demlerine gelince ormanlardan topladığı odunları üst üste yığar ve bu yığının üstüne çıkarak feryat figan içinde ötmeye başlar.

❖ *Dünyada biñ yıl anuñ 'ömri olur*
'Ömri dükendükde gör kim ne kıılır

❖ *Bışelerden çok odunlar dirşürür*
Biri biri üstine düpdüz urur

❖ *Odunı dirşürüben düni günü*
Bir depe gibi yığar ol odunı

❖ *Üstine çıkar dağı yüz sâz-ıla*
Zârılar kıılır lañif âvâz-ıla (B/3825-3827)

Kaknüsün gagasındaki deliklerden çıkan alev odunların üstüne düşer. Odunlardaki ateş çoğalarak yükselir ve sonunda kaknüs odunlarla birlikte küle döner. Üzerinden bir yıl geçtikten sonra bu küllerden kaknüsün yavrusu doğar ve aynı şekilde o da bin yıl yaşam sürer.

❖ *Bir yalıñ burnı delüğinden çıkar*
Düşer odına vü odını yakar

❖ *Parlayup odun yanar u kuş bile*
Kuş u odun od olurlar hōş bile

❖ *Kaknüs ol oduñ içinde kül olur*
Gör ki Tañrı kudreti neler kıılır

❖ *Bir yıl üstine geçiçek bir dağı*
Çıkar ol külden anuñ yavriçağı

✧ *Girü bir kaçnüs olur anuñ gibi*
Dirilür biñ yıl dağı cānuñ gibi (B/3835-3839)

Bu motif, Stith Thompson'un çalışmasındaki *D. Büyü (Magic)'in D0. D699 Transformation general (Dönüşüm genel)* başlığı ile ilişkilendirilebilir.

4.1.4. Yardımcı Motifler

Mantıku't-tayr mesnevisinde yardımcı motifler, “dinî-yardımcı kahraman motifi” adı altında tasnif edilen Hızır Aleyhisselam ile süvâridir. Süvârinin hikâyedeki rolü itibarıyla Hızır motifinin altında değerlendirmek gerektiği kanaatindeyiz. Zira “süvâri” kılığındaki şahsiyet aslında Hızır Aleyhisselam sûretine bürünmüştür.

4.1.4.1. Dinî-Yardımcı Kahraman Motifi

4.1.4.1.1. Hızır Motifi

Türk halk kültürünün önemli bir yere sahip olan Hızır motifi, destanlarda destan kahramanına yol gösterip yardım etmesiyle bilinir. Hızır inancı hâlihâzırda halk arasında Hızır efsaneleri olarak anlatılıp varlığını ve yaygınlığını korumaya devam etmektedir. Halk inanışlarında Hz. Hızır, çok geniş bir yere sahip olmakla birlikte sözlü halk edebiyatında da zor durumda kalanlara yardım ettiğine ve ölümsüz olduğuna inanılan ruhânî bir varlıktır (Köksel, 2012: 81-82).

Söz konusu motif kapsamında “Kur'an-ı Kerim'de Kehf suresinde Hz. Musa ile yolculuk yapan ve kendisine Allah tarafından rahmet bahşedilen bir kuldan bahsedilir: "Derken kullarımızdan bir kul buldular ki, ona kendi indimizden bir rahmet vermiştik. Ve ona nezdimizden bir ilim öğretmiştik " (Kehf/65). Nitekim Âşık Paşa da Garib-nâme mesnevisinin sekizinci bölümündeki dördüncü kıssasında Hz. Hızır'ın kerâmetinin ve derecelerini anlatırken bu zâtın niteliklerini dile getirmiştir. Bu niteliklerden bazıları şu şekilde sıralanabilir:

- i. O bütün milletler içinde bilinip kabul edilir; yaptıklarına da kimse engel olamaz.
- ii. İnsanlar onu görür; sonra da herkese faydası dokunur.
- iii. Bazen o ak sakallı ve ak saçlı, yeşil elbiseli ve boz atlı (dır).
- iv. Hem peygamber, hem velidir ve o, Tanrı'nın kudret elidir.
- v. Allahu taâla onu dünyaya iyilik yapmak için gönderdi. Hatta yeryüzü ile gökyüzünü ona gezinti yeri yaptı.
- vi. Bu işlerin sahibi kimdir dersanız, o boz atlı Hızır'dır.

- vii. Tanrı ona ilâhî ilmi de verdi; bunu bize ayetleri ile bildirdi.
- viii. Karada bunalanlara ve o sıkıntı gününde kalanlara yardıma koştuğu gibi, denizde boğulacak olan sayısız canlıya da, Allah'ın emri ile yetişip imdat eder.
- ix. Bazen zindandaki tutsakları, ayaklarındaki zincirleri kopararak çıkarır, bazen azgın ve yoldan çıkanları yola getirir, yolunu kaybedenleri de evine ulaştırır.
- x. Bu vergi, bu lütuf ondan başka kimseye verilmemiştir, böyle işleri yapan başka bir yiğit de yoktur.
- xi. O zata Allah tarafından verilen bu vergi ile onun baktığı bir kimse, hemen aşağılardan yükseklere çıkıp değer kazanır.” (Yavuz, 2000: 73-103).

4.1.4.1.1.1. I. Hızır Motifi

4.1.4.1.1.1.1. Hızır Aleyhisselam

Mesnevide pek çok kez karşımıza çıkan hızır motiflerinden biri Hz. Hızır aleyhisselam ile onunla arkadaş olmak istemeyen bir velinin hikâyesinin²⁴ anlatıldığı fasılda yer almaktadır. Hikâye Hz. Hızır yolda giderken Hak yoluna ermiş birine rastlamasıyla başlar.

❖ *Hızr bir yolda şataşdı bir ere*
Kim gider bir yolda ol er bir şara

❖ *Gördi kim ol er erenlerden-durur*
Bildi kim Hakk'a irenlerden-durur (B/795-796)

O kişi, Hızır'ın mahşer gününe kadar yaşamak ve dünyada ebediyen hayatta kalmak adına karanlıklar ülkesine düşüp ölümsüzlük suyundan içmeyi seçtiğini, kendisinin ise canını Allah'a teslim edip ölümü, dünya hayatına tercih ettiğini belirtir.

❖ *Dünya görmek terkini kılmayasın*
Haşr gününe degin ölmeyesin

❖ *Ben dilerem kim aña cānum virem*
Dirligümi ölümüme degşürem

❖ *Dünyaya hiç istemezem kim baķam*
Ömr bünyādın dilerem kim yıķam (B/803-805)

²⁴ Ayrıntılı bilgi için *Mesnevi Bölüm Özetleri* başlığının 19. Bölüm'üne bkz.

Bu yüzden de onun dünyada Hızır ismiyle şöhret bulurken kendisinin Peygamber yolunu tuttuğunu, şu an ölüm kapısına gelse vakit kaybetmeden ruhunu teslim edeceğini ve Hakk'ın zâtı ile birlikte olacağını lakin ölmeyi hiçbir vakit talep etmeyen kişinin Hızır bile olsa onun yoldaşı olamayacağını dile getirir.

❖ *Bulsa-y-ıdum işbu dem öle-y-idüm*
Andan ayru ben niçün ola-y-ıdum (B/806)

❖ *Çün dilemezsin ki hergiz ölesin*
Sen kaçan benüm harifüm olasın (B/808)

❖ *Hızır-ısañ sen dünyada iy nāmdār*
Ben Muḥammed yolın itdüm ihtiyār (B/809)

❖ *Var Muḥammed ümmetinde ādemî*
Kim anuñ Hızır olımaya hem-demi (B/810)

4.1.4.1.1.2. II. Hızır Motifi

Yukarıda Hz. Hızır'ın nitelikleri sıralanırken bu zâta ait olan vasıflardan biri de “boz atlı” şeklinde zuhûr etmiştir. Mesnevide de bu kimlik süvâri görünümünde karşımıza çıkan diğer bir Hızır motifimizi oluşturmuştur. Hikâyenin²⁵ ana teması uyurken ağzına yılan giren adamın atlı biri tarafından karnından yılanı çıkarması üzerine kuruludur.

4.1.4.1.1.2.1. Süvâri

Adamın biri ağacın altında ağzı açık vaziyette uyurken o yerden geçmekte olan bir süvâri bu kişinin ağzına yılanın girdiğini görür ve adamın yanına giderek ona sopa ile vurur.

❖ *Geçer-iken bir süvârî bişeden*
Degme bir yaña baқа endişeden (B/2441)

❖ *Gördi bir ağaç dibinde kim bir er*
Ağzı açuk yatmış uyur bî-ḥaber (B/2443)

❖ *Girüdurur boğazına bir yılan*
Bu varınça karnına iner revân (B/2444)

²⁵ Ayrıntılı bilgi için *Mesnevi Bölüm Özetleri* başlığının 66. Bölüm'üne bkz.

✧ *Atlu anı uykudan tiz uyarur*
Bir çomağ-ıla anı birkaç urur (B/2445)

Hikâye, süvârinin o kişiden çürük elmaları hemen yemesini aksi hâlde onu kılıçtan geçireceğini söyleyerek devam eder. Adam korkusundan elmalardan doyana kadar yer ve akabinde atlıya pek çok sitemde bulunur. Atlı, adamın söylediklerine aldırılmaz ve kafasına vurmaya devam ederek arkasından kovalar. Adam kaçarken ayağı takılır ve yediklerini ağzından çıkarır. Adam kustuklarının arasında yılanı görünce olanların aslını anlar ve hemen atlının ayaklarına kapanır. Kendisine zulüm ve eziyet ederken aslında lütuf ve ihsanda bulunduğunu bu yüzden o kişinin ancak Allah'ın kulların yardımına koşmasını istediği Hızır peygamber olabileceğini ifade eder.

✧ *Ben seni düşmân şanur-ıdum baña*
Dōst-ımışsın kim fedâ cānum saña (B/2478)

✧ *Degme erde kaçan ola bu hüner*
Hızr peygamber saña dirler meger (B/2480)

Bu motif, Stith Thompson'un çalışmasındaki *V. Religion (Din)*'in *V200-V299. Sacred persons (Kutsal, dini kişiler)* başlığı ile ilişkilendirilebilir.

4.1.5. Yeniden Dirilme Motifi

Mehmet Aça (2002), ölüp dirilme motifini, şamanlık ve sanatkârlığa (ozanlık, cıvırlık, âşıklık, akınlık vs.) geçiş törenlerinin temelini oluşturan, sembolik ölüp dirilme ya da öldürülüp diriltirme vasıtasıyla ruhla bedenın yenilenmesi ve ruhun kemâle erdirilmesi, bireyi toplumdaki diğer kimselerden ayıran bazı önemli niteliklerin kazanılması çerçevesinde, ele alınması gerektiğini ifade eder. Ayrıca ölüp dirilmenin yenilenmeyi, canlılığı, kimi durumlarda tanrısallığı kazanmayı, tasavvufî bir yorumla *ölmeden önce ölmeyi* ve bu yolla kâmil insan olmanın izahını verir. Söz konusu sembolik ölüp dirilmeyle, kahramanlara geçmiş hayatın izleri tamamıyla unutturulmakta, tanrısallık bir misyon üstlenmekte ve ölüp dirilmeye maruz kalmış ya da bırakılmış kahramanlar, safiyâne bir şekilde misyonlarını yerine getirmeye başlamaktadır (Aça, 2002: 81-82).

Mesnevîde bu motife misal olan papağan, hocanın sözlerini işitince kendinden geçer ve kafeste can verir. Papağanı ölü bir vaziyette gören hoca kafesi açar ve onu dizine koyar. Dışarı çıkan papağan dirilir ve kanatlanıp çatıya konar. Nitekim *Dâstân-ı Tûtî-i*

Hâce hikayesindeki²⁶ papağan örneğinde olduğu gibi, ölüp dirilme motifi, yeniden doğduğun zaman kemâle ermeyi sembolize eder ve bu minvalde Gülşehrî de kişinin diri olduğu sürece hapiste (dünyada) kaldığını, ancak ölünce edebî hayat bulacağı diğer bir deyişle “ölmeden önce ölme”nin özünü bu motif üzerinden vermektedir.

❖Çünkü tûtı bu sözi tımarladı
Ol kafasda düşdi cân ısmarladı (B/1388)

❖H̱ōca gördi tûtı ölü yatur
Tûtından ol kafas tolu yatur (B/1389)

❖Tûtı'yı çıkardı dizinde kodı
Kim meger sâkin ola bir dem odı (B/1402)

❖Tûtı uçdı küngüreye kondı ẖōş
Küngüreden ẖōca dapa döndi ẖōş (B/1403)

Bu motif, Stith Thompson'un çalışmasındaki *E. The Dead (Ölüm) 'in E0-E199. Resuscitation (Dirilme)* başlığı ile paralellik göstermektedir.

4.1.6. Formülistik Sayılar/Sayı Motifi

Gündelik yaşamda adından bahsettiren sayıların belli bir değerleri olduğu şüphesizdir. “Üçler, beşler, yediler ve kırklar” şeklinde kulağa gelen tabirler bu hususu örneklemektedir. Özel bir karşılığı ya da müelliflerce kasten bir değere işaret etmesinden mütevellit anlatılarda yer verilen sayılar da mevcuttur. Söz konusu sayılar, belli bir birikim sonucunda çeşitli anlamlarda kullanılmışlardır. Bu anlam değişimi, dilin düşünce mekanizmasını genişleterek sayı sembolizmin doğuşuna temel oluşturmuştur. Dolayısıyla yalnız matematik sembolleri olmakla kalmamış ruhsal yaşantımızın dünyasına da sirayet etmiştir. İç dünyamıza yansıyan sembollerin aktarılmasında, - mitolojik dönemlerden günümüze kadar- efsaneler, mitler, folklorik öyküler, masallar ve sanat eserlerin rolü önemli bir yere sahip olmuştur. Zira halk arasında “bir” “üç”, “dört”, “beş”, yedi”, “dokuz”, “kırk” gibi kimi sayılara özel mânâlar atfedildiği ve bu sayıların kutsal sayıldıkları halk edebiyatı ürünlerinde (masal, hikâye, deyim, atasözü, efsane vb.) âşikâr bir şekilde görülmektedir (Bozkurt, 2012: 718).

²⁶ Ayrıntılı bilgi için *Mesnevi Bölüm Özetleri* başlığının 32. Bölüm'üne bkz.

Mesnevinin tasavvufî bir eser olmasından dolayı eserde formülistik sayılar bir hayli kullanılmıştır. Sözü edilen motif başlığı altında “bir, iki, üç, dört, beş, altı, yedi, dokuz, kırk” sayılarının mesnevideki görünümelerini ele aldık. Ele aldığımız bu sayıların katları (yedi bin, doksan dokuz vb.) mesnevideki bağlam itibarıyla her ne kadar kutsî bir değere sahipse de ayrı bir başlık altında incelemeye tabi tutulmak yerine kat’ı olan sayının içinde -gerekli ise- açıklamalar yapılmıştır.

Bu motif, Stith Thompson’un çalışmasında Z71. *Formulistic number (Formülistik sayılar)* başlığı ile adlandırılmıştır.

4.1.6.1. Bir Sayısı

Bir sayısı “tek ve mutlak”ı temsil etmektedir. Bütün sayıları bünyesinde toplayan, “öz”ün sayısı olarak değerlendirilen, başlangıcı ve yaratılışı da sembolize eden bir sayısı aynı zamanda tanrısal bir normdur. Tek ve ilk olması kendinden başka herhangi bir sayıya bölünememesi, yaratıcılık işlevinin olması gibi pek çok özelliği bulunur. İslam’da bir ve tek varlık olan Allah’tır. Arap abecesinin ilk harfi olan “elif”in ebced değerindeki karşılığı “bir”dir. Dolayısıyla tek ve bir olan Allah’ı temsil etmektedir (Küçük, 2013: 96).

“Bir” sayısı üreme sembolüdür ve üretkenliğe de konu edilmiştir. Baba figürünün hâkim olduğu ataerkil toplumlarında üreme simgesi *fallus* da “bir” sayısı ile sembolize edilmektedir. “Vahdet-i Vücûd” inancı, “Ahadiyyet”in bir diğer tercümesidir ve “Ahad”, İslam felsefesinde Allah’ın bir oluşudur ve Allah’ın varlığının inkâr edilmediği gibi “bir”in de varlığının kabul edilmesiyle eşdeğer görülmüştür. “Bir”in başlangıcı yoktur ancak onun dışındaki sayıların hem sonu hem de bir başlangıcı vardır. Bu durum tevhit inancı ile de özdeşleştirilmiştir. Nitekim “bir” sayısının dinsel bir ifadesi Allah’ın birliğine ve varlığına inanmaktır (Küçük, 2013: 97; Gündüz 1998: 26).

Gülşehrî, mesnevide sadece formülistik olarak “bir” sayısını değil bir sayısına benzer mânâya gelen “evvel, ilk, tek, vahdet, birlik” gibi kelimeleri de sıklıkla kullanmıştır.

✧Her kim *evvel* söyledi Allâh dedi
Sözünü *ilkinde* Bismillâh dedi (B/1334)

✧Her kim aldı ‘ilm u Kur’ân’u’nı dadın
Evvel aındı Tañrı’nuñ a ‘zam adın (B/3618)

Simurg'un yüz binlerce nakışla bezenmiş bir kanadının, Çin'e düştüğü sırada Müslümanlar'ın kuşun bütününe sorgularken kafirlerin kuşu süslenmiş bir kanat parçası olarak görmeleri "vahdet/kesret ve birlik/çokluk" kavramlarına güzel bir örnek teşkil etmektedir.

❖ *Mü'min ol kuş **birliği**ne inanur*
Kāfir ol kuşu kanat nakşın şanur (B/29)

❖ *Āb-ı hayvān isteme dirliğ-üçün*
*Aşluña kavışgör **birliğ**-üçün (B/788)*

"Bir" sayısının ekseriyetle Allah'ın tekliği, birliği, mutlakiyeti temsil ettiği beyitler de mevcuttur. Benzer şekilde kesretin karşıtı olarak da karşımıza çıkmaktadır.

❖ *Halk çokdur ol yaluñuz **bir**-durur*
***Biri** çok şanan kişi kāfir-durur (B/1904)*

❖ *Şükr ol **bir** Tanrı'ya kim bu kelām*
Ömrümüzden ilerü oldı tamām (B/4438)

Bu motif, Stith Thompson'un çalışmasında Z71.0.2. *Formulistic numbers: a number plus one (Formülistik sayılar: Birin katı sayılar)* başlığı ile adlandırılmıştır.

4.1.6.2. İki Sayısı

"İki" sayısı evrendeki düalizmi ifade ettiği gibi karşıtlık ve değişikliğin de sembolüdür. "İki" sayısının temelinde zıtlık vardır. Bu sebeple çatışmaları ve çekişmeleri de yansıtır. Başka bir ifadeyle zıtlığın rakamı olarak görülen "iki" sayısı iki ilke arasındaki çatışmaları ve çekişmeleri yansıtır. Evrendeki bu düalitenin oluşmasının altında yatan ana etken, tek bir varlık olan Dünya ve Güneş'in, zamanla erkeğin üremesini ataerkil toplumlarca öne çıkartılmasından ileri gelmektedir. Bundan dolayıdır ki tek olan varlıkların alternatifleri düalizmin bir sonucu olarak tezâhür etmiş ve dünya/öteki dünya (ahiret), güneş/ay, kadın/erkek, doğru/yanlış, beyaz/siyah, gece/gündüz, günah/sevap, iyi/kötü gibi karşıtlıklar/ikilikler ortaya çıkmıştır (Ersoy, 2000:19-20; Küçük, 2013: 97).

Beyitte de bunlara örnek oluşturacak dost/düşman ikiliği mevcuttur. "Her düşmanı dost sanmayasın zira bu güzergâhın iki yol kesicisi vardır." şeklinde yorumlanabilir.

✧*Şanmayasın dōst her bir düşmeni*
*Kim bu yoluñ ol **ikidür** rehzeni (B/1117)*

Evrende “her şey zıddı ile kaimdir”, her nesnenin/olayın/durumun bir karşılığı vardır, bu karşılık kimi zaman beden-ruh (cismânî-rûhânî/görülen-hissedilen/ vb.) biçiminde de tezâhür etmektedir (Ersoy, 2000: 19).

Leylâ ve Mecnûn hikâyesinden²⁷ alıntılanan beyitlerde Mecnûn da ‘madde’den sıyrılıp mânâyâ yönelir, içindeki ikiliğe son verir. Zâhirdeki Leylâ’yı yok eder ve bâtındaki Leylâ’yı ister. Âşıklık yolunda ikilikten söz edilemeyeceği için günün birinde fâni olacak sûret yerine içinde ebediyen yaşayacak bir Leylâ’nın varlığını ister, Mevlâ’ya varmak için kendisine vasıta kılınan Leylâ’yı da bir kenara bırakır.

✧*Eydür-iseñ sen ki ol Leylî göre*
*Göñlüm içre **ikki** oldu yār maña (B/1725)*

✧*Bu yakıñe katmaz-ısañ sen şeki*
*Nite Mecnûn bir ola Leylî **iki** (B/1730)*

✧*Mecnun eger yüz olur-ısa revā*
*Leyli **iki** olduğı yavlaķ hatā (B/1731)*

4.1.6.3. Üç Sayısı

“Üç” sayısı tanrısal gücü, bütünlüğü ve aracılığı da içinde barındıran toplumsal bir iletişimi sembolize eder. “Üç” bünyesinde ilk, orta ve son aşamalarının yanı sıra “bir” ve “iki”nin niteliklerini barındırması hasebiyle iletişimi ve yaşama katılma arzusunu temsil eder. Tarihî süreç içerisinde bir rakam olarak kullanıldığı gibi aynı zamanda Tanrı, insan ve evrendeki düzenin de timsali olmuştur. Bu durum Taoizm’de belirtildiği üzere “bir” sayısı Tanrı/Gök iken “iki” Yer/Toprak’ı oluşturmuştur. Bunların birleşiminden de Yer ve Gök birliği hâsıl olmuştur. İlk “gerçek sayı” olarak kabul görülen “üç” sayısı, “başı, ortası ve sonu” bulunan kapsayıcı bir sentez şeklinde izah edilmiştir. Bu minvalde, üçleme motifinin içerisinde “dünya-kabir-ahret, baba-anne-çocuk, doğum-yaşam-ölüm, beden-zihin-ruh” kavramları bir bütünlük oluşturacak şekliyle sembolize edilmiştir (Schimmel, 2000: 69; Ersoy, 2000:19-22).

²⁷ Ayrıntılı bilgi için *Mesnevi Bölüm Özetleri* başlığının 47. Bölüm’üne bkz.

“Üç” sayısının kutsallığını, “Allah'ın hakkı üçtür” sözü, Kur'an'ın veya ekmeğin üç defa öpülmesi, yalan yere yemin edildiğinde üç günlük oruç tutulması bizatihi göstermektedir. Hristiyanlıkta Baba-Oğul-Kutsal Ruh; Bektaşilikte telkin-libas-ahadiyet; Alevilikte Allah-Muhammet-Ali, İslâm'daki Recep-Şaban-Ramazan gibi birçok üçlemeler, noksanlığı tamamlama, bir bütünlük oluşturma noktasında “üç” motifi ile ilişkilendirilmektedir (Küçük, 2013: 99; Gökalp, 1963: 107).

Bu minvalde *Mantıku't-tayr* mesnevisinden seçtiğimiz “üç” sayısı ile ilgili beyit örnekleri aşağıda sıralanmıştır.

Rüstem ve pehlivan hikâyesinde²⁸ Rüstem'in pehlivana “üç” kez vurması,

✧ *Ḳahḳaha-y-ıla güler kim sen beni*
Üç kez urduñ ben götürdüm oyunu (B/1208)

Fütüvvet yoluna girmek isteyen kimsenin açık ve kapalı bulunması gereken “üç” nesnenin²⁹ varlığı,

✧ *Anda üç nesne gerek açuk ola*
Üç dahı baĝlu gerekdür bu yola (B/2682)

Kişinin kendi şahsında yiğit bir er olması için mekânsız olan “üç” şeyin³⁰ bulunması bu motif kapsamında değerlendirilebilir.

✧ *Zāt içinde isterise er hem ān*
Bî-mekân üç nesne bula cāvidān (B/4323)

Bu motif, Stith Thompson'un çalışmasında *Z71.1. Formulistic number: three* (Formülistik sayı: üç) başlığı ile adlandırılmıştır.

4.1.6.4. Dört Sayısı

Dört sayısı; hak, adalet ve dünyayı simgelerken eşitlik, denge, sağlamlık ve mükemmelliği temsil eder. “Dört duvar arasında kalmak”, “dört köşe olmak”, “dört gözle beklemek”, “dört elle sarılmak”, “dört dönmek” gibi deyimler bu fikri doğrulamaktadır. Dört sayısı, eski dilde anâsır-ı erbaa olarak anılan “ateş-hava-toprak-su”dan oluşan “dört unsur”u kapsamaktadır. Aynı zamanda dört temel yön olan “doğu-batı-kuzey-güney” ile

²⁸ Ayrıntılı bilgi için *Mesnevi Bölüm Özetleri* başlığının 30. Bölüm'üne bkz.

²⁹ Ayrıntılı bilgi için *Mesnevi Bölüm Özetleri* başlığının 71. Bölüm'üne bkz.

³⁰ Ayrıntılı bilgi için *Mesnevi Bölüm Özetleri* başlığının 108. Bölüm'üne bkz.

ilişkilendirilmiş ve “dört bir taraf, dünyanın dört bucağı, yedi iklim dört bucak” deyimleri ile özdeşleşmiş olup dört yön ve mevsim gibi konularda da kullanılmıştır (Küçük, 2013: 100, Altunay, <http://www.hermetics.org/Sayilar.html> /05.03.2021).

✧ *Mü'min ol kaz yavrusı gibi yüzer*
Deñizüñ dört yanını şeytân gezer (B/1093)

Japonların geleneksel ve millî dini olarak bilinen “Şintoizm”in esasları, “Hinduizm”deki sosyal tabakalaşmanın bir normu sayılan kast sisteminin sayısı, Hristiyanlıkta haç ile İncil’in sayıları, İslam’daki dört büyük melek (Cebrail, Mikâil, İsrâfil ve Azrail), dört halife (Hz Ebubekir, Hz. Ömer, Hz Hasan, Hazreti Ali), dört kitabın (Zebûr, Tevrat, İncil, Kur’ân-ı Kerim), dört mezhep (Hanbelî, Hanefî, Malikî, Şafî), Haram Ayları (Zilkâde, Zilhicce, Muharrem, Recep) bu motifle ilişkilidir (Küçük vd. 2010: 102, 366, Altunay, <http://www.hermetics.org/Sayilar.html> /05.03.2021).

Dört motifi ile ilgili bu açıklamalara benzer şekilde beyitte halka konulan “dört esas”tan bahsedilmiştir.³¹

✧ *Kamu halka dörd esâs eylediler*
Dördinüñ dahı yolın söylediler (B/4030)

Bu motif, Stith Thompson’un çalışmasında Z71.2. *Formulistic number: four* (Formülistik sayı: dört) başlığı ile adlandırılmıştır.

4.1.6.5. Beş Sayısı

“Beş” sayısı Türk destanların motif yapısında pek fazla yer almamakla birlikte içinde bulunduğumuz dünyayı ve insanı sembolize etmektedir. İnsanın elinde ve ayaklarında mevcut olan beşer parmak (baş, işaret, orta, yüzük, serçe), beş duyumuz (görme, işitme, koklama, tat alma dokunma), Fatma Ana’nın eli, beş vakit namaz, İslam’ın beş şartı, yaşamın sembolü olarak kabul edilen beş köşeli yıldız bu motif ile ilişkilendirilir (Küçük, 2013: 101).

✧ *Yüz biñ aqça bir kulum virürem*
Biş namâz andan güç-ile görürem (B/3148)

✧ *Sen şerî’atda iki yüzden zekât*
Viresin biş aqça bulmağa necât (B/4004)

³¹ Ayrıntılı bilgi için *Mesnevi Bölüm Özetleri* başlığının 101. Bölüm’üne bkz.

Bu motif, Stith Thompson'un çalışmasında Z71.3. *Formulistic number: five* (Formülistik sayı: beş) başlığı ile adlandırılmıştır.

4.1.6.6. Altı Sayısı

Denge ve uyumu ifade eden “altı” sayısı mükemmel bir sayı olarak düşünülmüştür. Zira sayının bölenlerinin toplamı (1,2,3) kendisine eşit olmakla birlikte çarpımları da (1x2x3) yine altı sayısını vermektedir. Aynı zamanda “gerçek sayı” olarak kabul edilen “üç” sayısının kendisiyle toplamında (3+3) yine “altı” sayısı elde edilir. Kâinatın altı günde yaratılması, bu sayının mükemmel olma vasfı ile ilişkilendirilir. Eski çağlardan bu yana kullanıldığı var sayılan Magen David (Davut Yıldızı)³² olarak da bilinen Hz. Süleyman'ın Mührü iç içe geçmiş iki eşkenar üçgenden oluşur ve altı köşelidir. (Salt, 2010: 34-35; Altunay, <http://www.hermetics.org/Sayilar.html> /05.03.2021).

Yukarıda izah edilen “altı” sayısının sembolize edilmesine, beyite bahsolunan fütüvvet yolunun üçü açık üçü bağlı olmak üzere (3+3) altı şartının³³ bulunması misal verilebilir.

✧ *Altı şartı var fütüvvet yolunuñ*
Üçü açık üçü bağludur anuñ (B/2963)

“Altı” sayısının, denge ve uyumu sağlayan niteliği, kitapları ile âlemi tutan altı kişiye³⁴ nispet edildiği söylenebilir.

✧ *Altı er altı kitāb-ıla bile*
‘Âlemi dutduķ mu ‘ayyen ad-ıla (B/2581)

Bu motif, Stith Thompson'un çalışmasında Z71.4. *Formulistic number: six* (Formülistik sayı: altı) başlığı ile adlandırılmıştır.

4.1.6.7. Yedi Sayısı

En yaygın motiflerden biri olan “yedi” sayısı, Tanrı ile dünyayı birleştiren ve İslam, Yahudi, Hristiyan kutsal kitabında da karşımıza çıkan bir semboldür. “Bilgeliğin sütunları” olarak da addedilen yedi sayısı, “dört elementi kuşatan ve duygusal güçlere

³² Ayrıntılı bilgi için bkz: Menemencioğlu, Kemal “Sayıların Erdemi”, <http://www.hermetics.org/rakam.html> /08.03.2021.

³³ Ayrıntılı bilgi için *Mesnevi Bölüm Özetleri* başlığının 72. Bölüm'üne bkz.

³⁴ Ayrıntılı bilgi için *Mesnevi Bölüm Özetleri* başlığının 69. Bölüm'üne bkz.

karşılık gelen maddî dörtlemeye (hava=zekâ, ateş=istenç, su=duygular, toprak=ahlâk) birlikte yaratıcı unsurların üçlüğünü (aktif zekâ, pasif bilinçaltı ve iş birliğinin düzenleyici gücü) kapsamaktadır (Schimmel, 2000: 140). Yukarıda izah edilen dört unsura, üç ile temsil edilen göğün eklenmesi neticesinde bir bütünlük sağlanmış ve bu tamamlanmışlığın sembolü de “yedi” (4+3) sayısı ile olmuştur. Yedi dallı Hayat Ağacı, yedi kez tavaf edilen Ka’be, Şeytan’ın üçer kez yedi taşla taşlanması, yedi ayetten oluşan Fatiha Suresi, yedi minaresi bulunan Mekke camisi, İslam’daki yedi mertebe, Yedi Uyurlar, Safa ile Merve arasının yedi defa sa’y edilmesi, cuma namazının yedi farzı gibi kutsiyetler bu motif kapsamında değerlendirilebilmektedir. Sosyal ve kültürel unsurlar ya da gündelik bilgilerde de karşımıza çıkan “yedi” sayısına ilişkin örneklerle, Topkapı Sarayı’nın yedi kapısı, yedi nota, yediveren güller, gökkuşağının yedi rengi, yedi takımyıldızı, yedi temel renk, dünyanın yedi harikası gösterilebilir (Küçük, 2013: 103).

“Güneş, Ay, Merkür, Mars, Venüs, Jüpiter ve Satürn”den oluşan yedi gezegen (Schimmel 2000: 142-144) inancı da “yedi” sayısı ile ilişkili sembolizmin temelini oluşturur. Zira dünyanın sabit olması neticesinde bütün gezegenlerin kendisinin etrafında döndüğü görüşüne sebep olmuştur. Aynı zamanda haftanın yedi günü (Pazartesi, Salı, Çarşamba, Perşembe, Cuma, Cumartesi Pazar) sırasıyla bu yedi gezegen (Ay, Mars, Merkür, Jüpiter, Venüs, Satürn, Güneş) ve o güne ait mevcut konu, durum ya da olay (duygu, mücadele, iletişim, şans, güzellik, disiplin, kimlik) ile sembolize edilmiştir. Ezoterik öğretilerde her gezegenin bir gök katında olduğu düşüncesinden kaynaklanan “göğün/yerin yedi katı” tabirleri kullanılmaktadır (Menemencioğlu, <http://www.hermetics.org/rakam.html>/08.03.2021). Bu düşünceye ek olarak yedi kat yer, yedi kat gök tabiri ile ilgili ibâreler Kur’an’da da alenen belirtilmiştir (Nebe/12, Bakara/29, Fussilet/12, Talak/12).

Beyitte, “göğün altında âşikâr olan, “anâsır-ı erbaa”yı ve “mevâlid-i selâse”yi içinde barındıran yere cehennem denildiği ve yedi cehennemin bu yedi asılda gizli olduğu” ifade edilmektedir.

✧ *Ol ki dūzaḥdur gök altında ‘ayān*
Od u yıl ü şu vü topraḥdur hemān

✧ *Hem cemād u nāmı vü ḥayvān-durur*
Yidi tamu bu yidi erkān-durur (B/3918-3919)

Gözleri doğuştan kör olan bir adamın gözleri, işinde usta bir doktorun uyguladığı tedavi sonunda açılır. Doktor yedi ev yapar, her evde³⁵ körü tedavi eder ve yedinci eve ulaştığında körün gözleri açılır.

✧ *Vardı ol göz açıcı göz açmağa*
Yidi ev yaptı göze ot saçmağa (B/1948)

✧ *Degme evde yidi gün otın saçar*
Andan ol taşra yidinçiye gider (B/1954)

✧ *Gözsüz ol yidinçi evde çün durur*
Gözi açılmış olur bakar görür (B/1955)

Altı erenin (Sa'dî, Senâyî, Mevlânâ, Nizâmî, Attâr, Sultân Veled) kitaplarıyla birlikte anıldığı hikâyede³⁶, Gülşehrî Felek-nâme eseriyle daire ehlilerin yedincisi olmayı hakkeder.

✧ *Bir Felek-nâme dahı eyle kitâb*
Var sen ol yidinçileri bî-hicâb (B/2627)

✧ *Bu iki ad-ıla ger kılsam taleb*
Olibilem mi yidinçiñüz 'aceb (B/2645)

✧ *Dek biregü bellü gelsün nāmdār*
Yohsa ol olsun yidinçi nāme-dār (B/2661)

Menzil-i maksûd'a varmak için uçsuz bucaksız, izi belirsiz bu yolda yedi vadi (istek, aşk, marifet, tevhit, istiğnâ, hayret, fakr u fenâ) bulunmaktadır.³⁷

✧ *Yidi vādî var bu yolda bî-kerân*
Menzili ırak u yolu bî-nişân (B/4145)

Bu motif, Stith Thompson'un çalışmasında Z71.5. *Formülistik sayı: yedi* (*Formulistic number: seven*) başlığı ile adlandırılmıştır.

³⁵ Ayrıntılı bilgi için *Mesnevi Bölüm Özetleri* başlığının 53. Bölüm'üne bkz.

³⁶ Ayrıntılı bilgi için *Mesnevi Bölüm Özetleri* başlığının 69. Bölüm'üne bkz.

³⁷ Ayrıntılı bilgi için *Mesnevi Bölüm Özetleri* başlığının 104. Bölüm'üne ve *Yedi Vadi Metaforu* başlığına bkz.

4.1.6.8. Dokuz Sayısı

Türk destanlarında ve mitolojisinde sıklıkla kullanılan motiflerden bir diğeri de “dokuz” sayısıdır. En büyük tek haneli sayı niteliğinde olan “dokuz” sayısı tamamlamayı veya bitişi ifade ettiği gibi yeniden doğuşu ve yeni bir başlangıcı da temsil etmektedir. Dolayısıyla “dokuz” sayısı bir devrenin sonlanması ve bu sayede yeni bir evreye geçişin de sembolüdür. Mason semboliklerinde fizikî yeşerme, zindelik “dokuz” ile simgelenirken bir insanın doğumundaki sürenin dokuz ay olması da bu minvalde değerlendirilebilir (Ersoy, 2000: 35-36). Aynı zamanda “mükemmel”liğe yakın kabul gören bu sayı, “acı ve keder”le denk düştüğü tasavvur edilerek “acı çekme” ile ilişkili olduğu söylenmiştir (Schimmel 2000: 177).

Türk kültüründe, bilhassa Oğuz Kağan Destanı'nda önemli bir yere sahip olan “dokuz” sayısı en çok kullanılan sayılardan biri olmuştur. Oğuz Kağan, ordusu ile zaferle dönülen seferlerden dokuz bin koyun ile dokuz yüz at kestirmiş, derisinden doksan dokuz havuz yaptırmış ve dokuzuna rakı, doksanına kımız doldurtmuştur (Ögel, 1993: 207). Yaratılış Destanı'nda, Tanrı dokuz dallı bir ağaç ve her dalın altında bir insan yaratmıştır. Manas Destanı'nda Manas'ın cesedinin dokuz gün bekletilmesi, Şaman toplumların âyinlerinde dokuz kat göğe çıkılması, Tanrı Ülgen'in dokuz kızı ve dokuz oğlunun varlığı, Allah'ın doksan dokuz ismi, Hz, Musa'ya verilen dokuz mucize, bu motifle ilişkilendirilir (Küçük, 2013: 104-105).

Eski Türk inanışlarında göğün dokuz kat olduğuna inanılmış ve buna göre dünya, yedi gezegen ve sabit yıldızların bulunduğu kat ile birlikte felek, dokuz kattan oluşmuştur. Bir başka ifadeyle arş ve kürsînin kuşatıcı kat sayılmasından dolayı yedi yıldız kat (yedi gezegen), gök ile birlikte göğün dokuz kattan oluştuğuna inanılmıştır (Menemencioğlu, <http://www.hermetics.org/rakam.html /08.03.2021>).

Mesnevide sıklıkla kullanılan dokuz felek/dokuz gök tabirleri, bu minvalde değerlendirilebilir.

❖ *Bir yüce eyvân ki bu **doğkuz** felek
İşigidür kapusunuñ kultu lek (B/4295)*

❖ *Gök **tokuzdur** yidisinde seyr ider
Yidi seyyâre de burcına gider (B/2830)*

Gülşehrî, canların üstünlük özelliklerine göre dokuz sınıfa ayırmıştır. Bunlar: Hz. Muhammed, peygamberler, resûller, nebîler, veliler, ârifler, zâhitler, âbitler ve müminlerdir.

❖Şol **toğuz** kavmuñ ki şaydum cānların
Kıldılar pāk ü dürüst imānların (B/3902)

Bu motif, Stith Thompson'un çalışmasında Z71.6. *Formulistic number: nine* (Formülistik sayı: dokuz) başlığı ile adlandırılmıştır.

4.1.6.9. Kırk Sayısı

“Büyük sayılar içinde en büyüleyici” olmasının yanı sıra “hazırlama ve tamamlama” sayısı olarak da kabul gören “kırk” (Schimmel 2000: 265) sayısı, Türk destanlarında ve mitolojisinde önemli bir yer tutan, ona kutsal bir vasıf kazandırdıkları Türk kültüründe de sıklıkla konu edilen sayıların başında yer almıştır. “Kırkı çıkması, kırklık dağıtılması, kırk yemeği, kırk basması” gibi halk inanışlarında veya kimi uygulamalarda bu motifin örneklerine rastlamak mümkündür. Kırk sayısı, dört sayısı ile ilgili niteliklerin on kat artırılarak elde edilmesi neticesinde oluşur. Bu nedenle olgunluk, sağlamlık, mükemmellik, güç ve kuvvetin sembolü olmuştur. “Kırk gün kırk gece, kırk haramiler, kırk vezir, kırk hadis, kırk katır kırk satır” gibi ibâreler Türk kültür ve geleneğinde kendine yer edinmiştir. Oğuz Kağan'ın kırk günde yürüyüp kırk günde konuşması, Kafdağı'nı kırk günde dolaşması, toy ve eğlence günlerinde kırk masa hazırlatması bu motif çerçevesinde değerlendirilmiştir (Pala, 2002: 466-467; Ögel, 1993: 155-539).

“Hazırlama”, “sınama”, “bekleme” ve “ceza” gibi durumların tatbik edilmesinde temel rakamın “kırk” olduğu karşımıza çıkmaktadır. İslam'da da namaz alışkanlığının kırk günde kazanılması, Hz. İsa'nın kırk gün vaaz vermesi ve kırk gün boyunca niyet etmesi, öldükten kırk gün sonra dirilmesi bu uygulamaları pekiştirmektedir. Hz. Musa'nın kırk gün dağda kalması, Hz. Süleyman ve Davut'un kırk yıl saltanat sürmesi, Hz. Muhammed'e ilk vahyin kırk yaşında gelmesi ve ona ilk bağlananların sayısının kırk olması bir diğer örneklerdendir (Durbilmez, 2008: 222-223; Küçük vd. 2010: 76).

Şeyh Abdurrezzak hikâyesinden³⁸ alıntılanan beyit, “kırk” sayısının “hazırlama”, “sınama”, “bekleme” ve “ceza” gibi durumların tatbik edildiğine örnek gösterilebilir.

³⁸ Ayrıntılı bilgi için *Mesnevi Bölüm Özetleri* başlığının 15. Bölüm'üne bkz.

Şeyhin eski hâline dönmesi için bir mağarada kırk gün boyunca çile çıkarıp Tanrı'ya dua ettikleri bu motif ile ilişkilidir.

❖ *Kırk gün anda dün ü gün oturdılar
Ellerini Hazrete götürdiler (B/636)*

❖ *Toprağa göz yaşlarını kardılar
Bir mağārada çile çıkardılar (B/638)*

Bu motif, Stith Thompson'un çalışmasında Z71.12. *Formulistic number: forty* (Formülistik sayı: kırk) başlığı ile adlandırılmıştır.

4.1.7. Ölüm ve Yas Tutma Motifi

Bu motife, ekseriyetle bir insanın ölümünün ardından tutulan matemi şekliyle rastlanmaktadır. Ancak mesnevi, konusu yönüyle insan yaratılışını hayvanlar üzerinden vermesi üzerine kurulu olduğundan nitekim bu motifte insan yerine bir papağının ölümüne ve onun taziyesinin tutulmasına şahitlik ederiz.³⁹

❖ *Tūtılar çünkim selāmuñ aldılar
Hasretüñden cümle düşüp öldiler (B/1384)*

❖ *Bir iki gün saña az ötmek gerek
Bunlaruñ ta 'ziyyesin dutmak gerek (B/1387)*

Benzer şekilde kaknüsün hikâyesinde ölüm ve yas motifine rastlamaktayız. Kaknüsün ölümü ile birlikte bütün kuşlar etrafına toplanarak kuşun yasını tutar fakat bu motifin emsallerinden farklı olarak bir başkası için tutulan matem yerine ölen kimse kendisi için yas tutmaktadır. Hikâyenin konusu⁴⁰ gereği kaknüs kuşu kendi öleceği zamanı bildiğinden günü geldiğinde kendi yasını tutması dikkat çekici bir durumdur.

❖ *Ol kadar feryād u zāriye düşer
Kim dükelî kuşlar üstine üşer (B/3829)*

❖ *Zāri kıludurur-iken nāgehān
Eyler-iken nāle vü şūr u fiğān (B/3833)*

³⁹ Ayrıntılı bilgi için *Mesnevi Bölüm Özetleri* başlığının 32. Bölüm'üne bkz.

⁴⁰ Ayrıntılı bilgi için *Mesnevi Bölüm Özetleri* başlığının 94. Bölüm'üne bkz.

✧ *Kendüzinüñ yasını dutar-iken*
Degme sâz u söz-ile öter-iken (B/3834)

Bu motif, Stith Thompson'un çalışmasında *E. The Dead (Ölüm)* başlığı ile benzerlik göstermektedir.

4.1.8. Olağanüstü Motifler

Olağanüstülük, sıra dışı bir varlık, olay ve durumlarla ilgili olarak kullanılan bir sözcüktür. Başka bir söylemle olağanüstülük, bilinenin aksine gizemli, daha önce görülmemiş unsurlardan oluşur. Bir eserde olağanüstü durumların varlığı, o eserin genel itibarıyla, dînî, alegorik ya da fantastik (masalsı) bir görünüme hâsıl olduğu ya da en azından anılan durumlardan emâreler taşıdığını akla getirmelidir (Aykanat: 2012: 900).

Mantıku't-tayr mesnevisi alegorik bir eser olması yönüyle pek çok olağanüstü unsuru bünyesinde taşımaktadır. Bu olağanüstü unsurlardan seçtiğimiz motifler Kafdağı ve kerâmet motifleridir.

Bu motif, Stith Thompson'un çalışmasında *F. Marvels (Olağanüstülük)* başlığı ile adlandırılmıştır.

4.1.8.1. Dağ Motifi

Türk mitolojisinde son derece önemli bir yere sahip olan bu motif, yükseklikleri bakımından Tanrı'ya en yakın yerler olarak addedilmektedir. Ataların ruhlarının toplandığı kutsal mekanlar oldukları düşünülmüş ve onların da bir ruha sahip olabileceğine inanılmıştır. Bu nedenle dağlara atfedilen kutsiyet zamanla onların etrafında gerçekleştirilen ritüellerin doğmasına ve kütleleşmelerine kaynaklık etmiştir. Özellikle Türk mitolojisinde yaratılış mitlerinde bu motife sıklıkla rastlamak mümkündür. "Bu mitlere göre bazı dağlar belirli kabilelerin kökeni veya yaratıcısı tözü sayılırlar. Böylece belli bir kabilenin kökeni yine belirli bir dağa bağlanmış olur." (Çobanoğlu, 2001:53).

Dağ, pek çok dinlerde kutsal mekân anlayışına paralel bir şekilde ulûhiyyetle irtibata geçildiğine inanılan ilâhî tecelliyetin yerleri olarak saygı görmüştür. Kutsal dağ kültürüne neredeyse bütün toplumlarda rastlamak mümkündür. Bu dağların bazıları olağanüstü unsurları bünyesinde barındıran niteliklere sahiptirler. İslâm kültüründe

Kafdağı adıyla bilinen bu motife edebiyat, tarih, tefsir, tasavvuf gibi literatürlerde genişçe yer verilmiştir⁴¹ (Demirci, 2001: 145).

4.1.8.1.1. Kafdağı Motifi⁴²

Padişahları olan Simurg’a ulaşmak için Kafdağı’nın ardına varmaları ve onu görmeleri gerekmektedir.

✧*Kim diler-ise ki şimurğa ire*
Kūh-ı Kāf’a vara vü anı göre (B/15)

✧*Kim bizüm bir şāhumuz var bî-ḥilāf*
Ol tağ ardında ki dirler Kūh-ı Kāf (B/67)

Bu motif, Stith Thompson’un çalışmasında *E750. Extraordinary mountains and other land features (Sıra dışı dağ ve diğer bölgenin özellikleri)* başlığı ile paralellik gösterilmektedir.

4.1.8.2. Kerâmet Motifi

Kerâmet motifi, pek çok menkıbelerde halk hekimliği unsurları ile birlikte ele alınmıştır. İlkel zamanda yaşayan insanların çaresiz kaldığı konulardan biri de hastalıkları tedavi etme meselesidir. Zir kasıtlı imkanların sebebiyle hastalıkları tedavi etme meselesi o zamanlar için bir hayli zorlayıcı olmuştur. Bu nedenle hastalık konusunda çaresiz kalan insanlar; dervişlerin, pirlerin mucizevî hekimlik uygulamalarının tesirinde kalmışlardır. Dolayısıyla bu iyileştirme motifleri de insanüstü bir mahiyette karşımıza çıkmaktadır (Savaş, 2019: 835).

Bu minvalde kerâmet motifi, gözleri doğuştan kör bir adamın hikâyesinde⁴³ yukarıda izah edilen halk hekimliği unsurları kapsamında karşımıza çıkmaktadır. İşin ehli bir doktor köre ilaç verir ve onu tedavi etmek için iç içe girmiş yedi ev yapar. Doktor her evde yedi gün boyunca köre tedavi uygular. Sıra yedinci eve geldiğinde körün gözü açılır.

✧*Erdi bir kenḥāl-ı ḥāzık otı çok*
Gördi gözsüzi kim iki gözi yok (B/1937)

⁴¹ Ayrıntılı bilgi için “Kafdağı Metaforu” bölümüne bkz.

⁴² Ayrıntılı bilgi için “Kafdağı Metaforu” bölümüne bkz.

⁴³ Ayrıntılı bilgi için *Mesnevi Bölüm Özetleri* başlığının 53. Bölüm’üne bkz.

✧ *Eydür iy gözsüz gözüñ gel açayım*
Oduñ üstine şovuk şu saçayım (B/1938)

✧ *Vardı ol göz açıcı göz açmağa*
Yidi ev yapdı göze ot saçmağa (B/1948)

✧ *Gözsüz ol yidinçi evde çün durur*
Gözi açılmış olur bakar görür (B/1955)

Bu motif, Stith Thompson'un çalışmasında *F900. Extraordinary occurrences. (Olağanüstü olaylar)* başlığı ile paralellik gösterilmektedir.

4.1.9. Kılık Değiştirme Motifi

Mesnevide geçen bir diğer motifimiz, bir amaca ulaşmak sûretiyle başvuru kılık değiştirme motifidir. Bu motif, bir vezirin tebdil-i kıyâfeti neticesinde şeklini şemâlini değiştirip halkın arasına karıştığı *Dâstân-ı Halîfe ve Vezîrân Mesel-Âverden-i Hüdhüd* hikâyesinde⁴⁴ karşımıza çıkmaktadır.

✧ *Ol vezîr ol gice geydi bir keçe*
Börk urındı kim çıka şekli heçe (B/2257)

✧ *Şüretin bozdu vü şeklin gizledi*
Bulid içinde güneşi gizledi (B/2258)

✧ *Taîla bâzâr yirine irdi dürüst*
Halkuñ enbühında yire sundı çüst (B/2260)

✧ *Tâcî kodı vü çağırdı kim duruñ*
Bir ferîşte kodı tâcî götürüñ (B/2261)

Bu motif, Stith Thompson'un çalışmasında *K1810. Deception by disguise (Kılık değiştirerek aldatma)* başlığı ile paralellik gösterilmektedir.

4.1.10. İmtihan Motifi

İmtihan motifini, genellikle kahramanların sevgilisine kavuşmak amacıyla yaptığı mücadelelerde, kahramanın karşısına çıkan handikaplar çerçevesinde değerlendirmek mümkündür. Hikâyelerde kompleks bir yapıya sahip olan imtihan motifleri, anlatımda iç

⁴⁴ Ayrıntılı bilgi için *Mesnevi Bölüm Özetleri* başlığının 63. Bölüm'üne bkz.

içe geçmiş, birbirini müteakip, halkalar hâlinde gelişen ve hikâyenin kurgusunda mühim bir epizota bağlı olarak ilerlemektedir. Bu motifi, hikâyenin sonucunu etkileyen en önemli unsur olmasının yanı sıra anlatımda sürükleyici ve bitirici bir vasfı bulunmaktadır (Aslan, 2001: 14).

Bu motif, Stith Thompson'un çalışmasında *H. Tests (İmtihanlar)* başlığı şeklinde adlandırılmıştır.

4.1.10.1. Sabır İmtihani

Büşr-nâme-i Hôca Gülşehri başlığı altında yer alan hikâyede⁴⁵ bu motif türüne rastlamaktayız. Büşr isminde biri sokakta yürürken karşısından bir kadının geldiğini görür ve rüzgârdan peçesinin açılmasıyla Büşr, kadına sevdalanır.

✧ *Bir gün işi 'azmini kılar-idi*
Yolda bir 'avrat meger gelür-idi

✧ *Yıl yüzünden çārın açdı añsuzın*
Büşr gördi 'avratuñ nāgeh yüzün

✧ *Çünkü düşdi gözi 'avrat gözine*
'Aşık oldı Büşr 'avrat yüzine (B/2737-2739)

Ancak Büşr'ün karakteri, aşkının peşinden gitmesini engeller ve Büşr, aşkını kalbinde yaşamaya kendisini razı eder. Şehre gitmekten vazgeçerek Kudüs'e gider ve aşk derdinin hafiflemesi için Beytülmağdis'te Cenabıhakk'a dua eder.

✧ *Döndi kim Beytü'l-mağdis şehrine*
Vara vü şabr ide 'ışkuñ kahrına (B/2763)

✧ *Döndi girü şehrine varmaqlığa*
'İşkına şabr eyleyüp durmaqlığa (B/2765)

Dönüş yolunda Yemliha adında biri ile tanışır ve Büşr'e yoldaş olur. Yolculuk esnasında Yemliha küpün içine girip yıkanmak isterken boğulur. Bunu gören Büşr onu gömdükten sonra Yemliha'nın memleketine gidip eşyalarını ailesine teslim etmek ister. Şehre varan Büşr Yemliha'nın kapısını çalar. Kapıyı yüzü peçeli bir kadın açar ve Büşr, başından geçenleri hanımına anlatır. Kadın, Yemliha'nın öldüğünü duyunca üzülür ancak

⁴⁵ Ayrıntılı bilgi için *Mesnevi Bölüm Özetleri* başlığının 72. Bölüm'üne bkz.

hayatın devam ettiğini düşünür. Büşr'e de kendisiyle evlenmeyi teklif eder. Bu teklife şaşırarak Büşr, ne zamandır gönlünde biri olduğunu, onu her yerde aradığını ancak izine hiç rastlayamadığını söyler. Nihayetinde düğün hazırlıklarına başlanır. Düğün gecesi hanımı ile baş başa kalan Büşr kadının duvağını açar ve kadının aylardır aradığı sevdiği olduğunu görür. Büşr yere düşüp bayılır ve kendine geldiğinde kadın da Büşr'e karşı derin duygular beslediğini, içindeki sevgiyi kimseye söyleyemediğini, bu sabrın sayesinde Allah'ın kendilerini birbirine bağışladığını söyler.

❖ *Sırlarımı Tañrı'ya söyler-idüm*
Oturup 'ışkuña şabr eyler-idüm (B/2985)

❖ *Varmağa çün meylüm olmadı saña*
Tañrı verdi 'ākıbet seni baña (B/2986)

Bu motif, Stith Thompson'un çalışmasında *H1553. Tests of patience (Sabır imtihanı)* başlığı şeklinde adlandırılmıştır.

4.1.11. Dua Motifi

Mesnevide yer alan bir başka motifimiz “dua motifi”dir. “Dua kelimesi, "çağırarak, seslenmek, istemek; yardım talep etmek" mânâsındaki da'vet ve da'va kelimeleri gibi mastar olup, "küçükten büyüğe, aşağıdan yukarıya vaki olan talep ve niyaz" anlamında isim olarak da kullanılır. Ayrıca Allah'a sunulacak talepleri sözlü veya yazılı olarak dile getiren metinlere de dua denilir. İslam literatüründe ise Allah'ın yüceliği karşısında kulun aczini itiraf etmesini, sevgi ve tazim duyguları içinde lütuf ve yardımını dilemesini ifade eder.” (Cilâcı, 1994: 529)

Şeyh Abdurrezzak hikayesinin⁴⁶ devamında yer alan bu motif, sözü edilen şeyhin Hristiyan bir kıza âşık olması sonucu dinden çıkması, şeyhin bir öğrencisinin arkadaşlarıyla birlikte ellerini açıp yukarıya kaldırması ve Allah'a yalvararak hocalarını Cenabıhakk'tan dilemesi şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

❖ *Mu 'tekif bir gūşede oturalum*
Ellerümüz gök dapa götürelüm

❖ *Dilümüzi 'öṡr-ile bileyelüm*
Şeyhümüzi Tañrı'dan dileyelüm (B/632-633)

⁴⁶ Ayrıntılı bilgi için *Mesnevi Bölüm Özetleri* başlığının 14. Bölüm'üne bkz.

Diğer bir dua motifi ise Büşr ve Yemliha'nın anlatıldığı *Büşr-nâme-i Hôca Gülşehri* başlığı altında yer alan hikâyede karşımıza çıkmaktadır.⁴⁷ Büşr aşk derdinin hafiflemesi için Kudüs şehrine gelir ve Allah'a yönelerek envaiçeşit ibadetleri eda eyler.

*Varayın Beytü'l-mağdis'den yaña
Göreyim ne ilerü gelür baña*

*Döndi kim Beytü'l-mağdis şehrine
Vara vü şabr ide 'işkuñ kahrına*

*Vardı Kuds'e vü Halil'e şevk-ıla
Kıldı tã'at degme yirde zevk-ıla (B/2762-2764)*

Bu motif, Stith Thompson'un çalışmasında *V50. Prayer (Namaz-dua)* başlığı ile paralellik göstermektedir.

4.1.12. Sefer/Yolculuk Motifi

Bu motif, metaforlar bölümünde detaylı bir şekilde ele alındığı için metaforlar bölümünün “sefer/yolculuk metaforu” başlığına bakılabilir.

5. MESNEVİDEKİ İSLAMİYET ÖNCESİ UNSURLAR

Türkler, tarih boyunca pek çok farklı dinin veya inanç sisteminin etkisi altında kalmıştır. Nitekim Budizm ve Maniheizm gibi yabancı dinlerin yayılması ile birlikte Türkler de nüfuzundan bir şey kaybetmeden varlığını sürdürmeye devam etmiştir. İslamiyet'i kabul edene kadar geçenki sürede bazı Türk boylarının gerek coğrafi gerek sosyal yapı gibi diğer toplumlarla girilen temaslara bağlı olarak din, imân veya inanış kavramlarının etkisi altında kaldıkları söylemek mümkündür. Mesnevideki İslamiyet öncesi unsurlara geçmeden önce Erman Artun'un (2007) “Türklerde İslamiyet Öncesi İnanç Sistemleri-Öğretiler-Dinler” adlı makalesinden hareketle, *Mantıku't-tayr* mesnevisinde de İslamiyet öncesi eski Türk inanç ve inanışlarından olup İslâm'ın kabulünden sonra da günümüzde kullanılmaya devam eden pek çok unsura rastlamaktayız.

Mesnevide geçen “zünnâr, çelipâ (haç), fal, sihir, tılsım, kehanet, formülistik sayılar (3, 5, 7, 40 vb.), uçmak (cennet), tamu (cehennem), tenasüh inancı, yağma

⁴⁷ Ayrıntılı bilgi için *İmtihan Motifi* başlığına bkz.

geleneği, mezar, deyr (kilise), Kafdağı, hüdühüd, anka, ağıt yakma, matem tutma, Tanrı'ya dua etme, oruç gibi unsurların İslamiyet öncesi eski Türk inanç ve inanışlarından olup İslâm'ın kabulünden sonra da günümüze sirayet ettiğini söylemek mümkündür.

Bu konuya kısaca değindikten sonra mesnevide dikkat çeken İslamiyet öncesi unsurları da şu şekilde sıralayabiliriz:

5.1. Put

Kelimenin aslı Buddha ismine dayanan Farsça but kelimesi, “bilinçli ve canlı olduğuna inanılan sûret veya heykel, tamamen veya kısmen bir dinî yapı içinde kurumlaşmış ibadet konusu haline getirilmiş maddî obje, Allah'tan başka ilâh edinilen nesne” şeklinde tanımlanmış ve Türkçeye put şeklinde geçmiştir (Güç, 2007: 364).

İslâm öncesi dönemde Kâbe'nin içinde ve çevresinde Araplar'a ait 360 kadar put mevcut idi. Aynı zamanda Mekke'de her ailenin evinde bir put bulunuyordu. Araplar'a göre Kâbe'deki putların en büyüğü ve en bilineni kırmızı akikten yapılmış insan sûretindeki Hübel putu idi. Kâbe'nin içinde ve etrafında bulunan putların tamamı Mekke'nin fethi sırasında Resûl-i Ekrem'in emriyle yıkılmış ve Kâbe'nin dışına çıkarılarak ortadan kaldırılmıştır (Güç, 2007: 365).

Mantıku't-tayr mesnevisinde putlar ile ilgili olarak *Dâstân-ı Muhammed Mustafa 'Aleyhi's-Selâtu Ve's-Selâm*'ın anlatıldığı bölümde⁴⁸ putların tamamını kırıp demircilere satmak gerektiği şeklinde zikredilmiştir.

✧ *Bu kamu bütleri uşatmak gerek*
İltüben demürçiye satmak gerek (B/85)

5.2. Puthâne

Put ve hâne kelimelerinden meydana gelen puthâne, putların bulunduğu tapınağa verilen isimdir (Uludağ, 1995: 107).

Câhiliye döneminde yaşayan putperestler; güneş, ay, yıldız gibi pek çok gök cisimlerine inanır ve gerçek yaratıcı olan Allah'ı bırakarak putlara ibadet ederlerdi. Putperestlerin bu ve buna benzer ibadetleri ise puthânelerde dua ve secde etmek, adak adamak, kurban kesmek, Kâbe'yi tavaf etmekten ibaretti (Çağrı, 2001: 11).

⁴⁸ Ayrıntılı bilgi için *Mesnevi Bölüm Özetleri* başlığının 5. Bölüm'üne bkz.

Mekke’de putperestliğin ortaya çıkmasıyla birlikte birçok müşrik, Kâbe’nin etrafına çok sayıda put dikerek burayı puthâneye çevirdikleri ve ayrıca zaman içerisinde tavafı üryan bir şekilde yapmaya başladıkları rivayet edilir (Ünal, 2001: 16).

Mantıku’t-tayr mesnevisinde puthâne *Dâstân-ı Muhammed Mustafa ‘Aleyhi’s-Selâtu Ve’s-Selâm*’ın anlatıldığı bölümde⁴⁹ zikredilmiştir. Beyitte, din iddiasında bulunan kâfirlerin yurduna akın salınacağı ve her nerede puthâne var ise onların yıkılacağından bahsedilmektedir.

❖ *Müdde ‘iler mülkine akın salırsaruz*
Çanda kim büthâne var yıkırsaruz (B/86)

5.3. Putperest-Putperestlik

Çok tanrılı dinlerde tanrısal varlıkları sembolize eden putperestlik, çeşitli figür ve sûretlere tapınmayı ifade eder. Putperestlik İslâmî kaynaklarda çoğunlukla Hz. Nûh devriyle başlatılmıştır. Putperestlik, Hûd, Âd ve Semûd kavimleri zamanında da geleneğini sürdürmüştür. Ancak puta tapınma geleneğinin en yaygın olduğu zamanlar Hz. İbrâhîm dönemine tekâbül etmektedir. Zira kaynaklarda İbrâhîm Peygamber’in babası Âzer’in, puta taptığı ve geçimini put yapıp satarak kazandığı yer almaktadır. Oğlu İbrâhîm babasını, “Sen putları ilâh mı ediniyorsun? Şüphesiz ben seni de kavmini de apaçık bir sapıklık içinde görüyorum” (el-En‘âm 6/74); “Babacığım! İşitmeyen, görmeyen ve sana hiçbir faydası olmayan şeylere niçin tapıyorsun?” (Meryem 19/42-44) diyerek uyarılmış ve putlara tapmanın doğru olmadığını vurgulayarak kavmini Hak dinine davet etmiş; lakin olumlu bir sonuç almamıştır (Güç, 2007: 365-366).

Mantıku’t-tayr mesnevisinde putperest ile ilgili olarak *Dâstân-ı Muhammed Mustafa ‘Aleyhi’s-Selâtu Ve’s-Selâm*’ın anlatıldığı bölümde⁵⁰ putperestin başını keserek putun başına asmak gerektiği şeklinde zikredilmiştir.

❖ *Büt-perestüñ başını kesmek gerek*
Kendü bütün boynına asmak gerek (B/87)

⁴⁹ Ayrıntılı bilgi için *Mesnevi Bölüm Özetleri* başlığının 5. Bölüm’üne bkz.

⁵⁰ Ayrıntılı bilgi için *Mesnevi Bölüm Özetleri* başlığının 5. Bölüm’üne bkz.

5.4. Hübel

İslâmiyetten önce müşrikler tarafından Kâbe’de bulundurulmuş putların en büyüğüne verilen isimdir. Kırmızı akik taşından yapılmış olan Hübel, insan sûretinde tasvir edilmiştir. Kaynaklarda sağ kolu kırık olarak geçen bu put, Kureyş’e nakledilerek puta altın bir kol takılmıştır. Mekke’ye nereden ve kimin tarafından getirildiği tartışmalı olan Hübel putu, Batı kaynaklarında ay tanrısının sembolü olarak zikredilmiştir. Hübel ismi, Hicr’de bulunan Nabatî kitâbelerinde Zûşarâ ve Manutu (Menât) putu ile birlikte anılmaktadır. Başlarda Kuzey Arabistan tanrılarında olduğu ve Mekke’ye dışarıdan geldiği söylenen Hübel putunun, Mekke’nin fethi sırasında diğer putlarla beraber kırılarak yok edildiği rivayet edilmiştir (Harman, 1998: 444-445).

Mesnevide bu put Menât, Uzzâ ve Lât putu ile birlikte ismen anılmıştır.

✧ *Ne Hübel kurtulur andan ne Menât*
Kim azarlamaz ne ‘Uzzâ vü ne Lât (B/122)

5.5. Menât, Uzzâ, Lât

İslâm öncesinde bulunan putlardan biridir. Lât ve Uzzâ putu ile birlikte anılan Menât, Kur’ân-ı Kerim’de Necm Sûresi’nde “Gördünüz değil mi (âciz durumdaki) Lât’ı, Uzzâ’yı ve üçüncüsü olan diğerini, Menât’ı.” şeklinde geçmektedir (Necm/19-20).

Metin And’ın *Minyatürlerle Osmanlı-İslâm Mitologyası*, çalışmasında bu üç put ile ilgili olarak şu ifadeler yer almaktadır:

“... bu addaki put-tanrı üçlüğü kızlar adını taşıyordu. Tapınım yeri üç akasya ağacından birinin içindeymiş. Ona sunulan kurban kanları da bunun hemen yanında bulunan bir mağaraya akarmış. Özellikle Kureyşlilerin anaerkil düzenin bir gereği olarak taptıkları bu üçlü puta *Allah’ın Kızları* denilirmiş. Bir kaynağa göre bunun bulunduğu yer Mekke’den Tâif’e giden yol üstündeki Nahle Vâdisi’nde bulunuyormuş. Ancak bunların yerleri değişik kaynaklara göre değişik yerlerde verilmektedir. Bunlardan Lât beyaz, nakışlı bir taşı, kapalı bir yapı içindeydi; Uzzâ, Mekke ile Tâif arasında Nahle’de bulunan bir ağaçtı. Bunun bir örtüsü de vardı. Menât ise Mekke ile Medine arasında Müşellel denilen yerde bulunan bir kaya heykeldi. Kimine göre bunların üçü de Kâ’be içinde bulunuyordu. Üç putun adı da kadın adıydı, yukarıda belirtildiği gibi Araplar bunların *Allah’ın Kızları* olduğuna inanırlardı.” (And, 2018: 36)

Menât tapınağının kaynaklarda Mekke fethinin ardından çevredeki putları yıkmak için çeşitli birliklerin gönderilmesi ile Hz. Muhammed’in görevlendirdiği Sa’d b. Zeyd el-Eşhelî tarafından ortadan kaldırıldığı ifade edilmiştir (Fehd, 2004: 121-122).

Uzzâ kültünün ortadan kaldırılması ile ilgili olarak İslâmi kaynaklarda farklı rivayetler mevcut mevcuttur. Bu rivayetlerden biri, Mekke'nin fethi sırasında Hz. Muhammed'in görevlendirdiği Hâlid b. Velîd'in, Nahle'ye giderek birtakım uğraşlardan sonra Uzzâ putuna son verdiği üzerinedir (Yavuz, 2012: 268-269).

Kaynaklarda sunak olarak geçen Lât, diğer putlar gibi Hz. Peygamber'in emriyle yıkılmıştır. O sırada başlarına bir felâket gelmesinden korkan Sakîfliler, Lât sunağının yıkım işini korku içinde seyretmişlerdir. Mugîre b. Şu'be'nin görevlendirildiği yıkım işi sona erince Resûl'ün emriyle orada bulunan altın ve değerli taşlardan oluşan hazine Ebû Süfyân'a verilmiştir (Fehd, 2012: 107-108).

Mantıku't-tayr mesnevisinde sözü edilen putlar, *Dâstân-ı Muhammed Mustafa 'Aleyhi's-Selâtu Ve's-Selâm*'ın anlatıldığı bölümde⁵¹ ismen zikredilmiştir.

✧ *Ne Hübel kurtulur andan ne Menât*
✧ *Kim azarlamaz ne 'Uzzâ vü ne Lât (B/122)*

5.6. Nârunûr

İsmail Hakkı Aksoyak'ın (2016), *Söylenmemiş Sözler* kitabında yer verdiği “Nâr u Nûr” isimli yazısından hareketle Nârunûr hakkında şunları söyleyebiliriz: Nârunûr'un; Hübel, Menât, Uzzâ ve Lât gibi İslamiyet'ten önceki meşhur put isimleri ile birlikte yer almasının yanı sıra Nârunûr'un da İslamiyet'ten önce Araplar arasında bilinen yaygın bir put ismi olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim XIII. yüzyıl metinlerinden *Saltuknâme*'de yer alan Nârunûr, “ateş-kede”nin yerinde bulunan ve herhangi bir yere hareket edemeyen mabutun adı olarak anılmıştır. Nârunûr, aynı zamanda, eserde mecusilerin taptığı ve öldürme gücüne haiz olan put anlamında zikredilmiştir (Aksoyak, 2016: 369-372).

Kemal Yavuz'un yapmış olduğu çeviri de şu şekildedir: “O putlarımızı yererek incitti; hatta Narunur putu bile onun dilinden kurtulamayıp ağladı.” (Yavuz, 2007: 21).

✧ *Putlarımızı yüregi ağladı*
✧ *Nârunûr anı elinden ağladı (B/123)*

5.7. Zend-Avestâ

Kemal Yavuz'un çevirisine göre bir diğer putun adı Zendusta'dır. Beytin çevirisi şu şekilde yapılmıştır: “Onun ateşi Zendusta putunu da yaktı ve bize; sizin

⁵¹ Ayrıntılı bilgi için *Mesnevi Bölüm Özetleri* başlığının 5. Bölüm'üne bkz.

milletiniz büsbütün haktan ayrılıp sapıttı dedi.” (Yavuz, 2007: 21). Ancak kaynaklarda Zendusta putu ile ilgili bir bilgiye rastlamadığımız gibi Zendusta kelimesine de denk gelmedik. Kelimenin aslı Zend Avestâ olup sehven Zendusta şeklinde okunmuştur.

✧ *Zendavestâ'yı köyindürdi odi*
Milletüñüz kamu bâtıldur didi (B/124)

Milattan önce 7. yüzyılda yaşadığı varsayılan Zerdüş'tün öğretilerini içeren kutsal metne Zend-Avesta denmektedir. Zend, Avesta'nın Pehleviceye yapılmış bir çevirisi ve yorumudur. Temel, esas, açıklayıcı bilgi, bilgelik, anlamına gelen Avesta ise Zerdüştlüğün ana kitabıdır. Kelime anlamı olarak Zend-Avesta'nın tam karşılığı “Avesta'nın yorumlanması” demektir (And, 2018: 390; Yıldırım, 2017: 814; [https://www.dunyadinleri.com/tr-TR/dunya-dinleri/kutsal-kitabi-avesta/oku_zerdust-dininin-kutsal-kitabi-avesta-zend-avesta](https://www.dunyadinleri.com/tr-TR/dunya-dinleri/kutsal-kitabi-avesta/oku_zerdust-dininin-kutsal-kitabi-avesta-zend-avesta;); <http://byvm.kapadokya.edu.tr/1.-ZEND-AVESTA-ZERDUST>). Sözü edilen konu ile ilgili olarak *İslam Ansiklopedisi*'nde şu bilgilere yer verilmiştir: Mecûsî rahiplerince kaleme alınan ve Avesta'nın yorumu olan metinler, genel olarak Zend diye adlandırılmaktadır ve ekseriyetle Sâsânîler'in son yüzyıldaki teolojik görüşleri yansıtmaktadır (Gündüz, 2003: 281).

5.8. Hûrî

Mantıku't-tayr mesnevisinde zikredilen bir diğer İslâm öncesi unsur hûrîdir. Aslında bu unsur İslâm dininde farklı şekilde tezâhür etmiş olsa da Zerdüştilik'teki hûrî tasvirinden nispeten ayrılır. Zira İslâm'daki hûrî telakkisinde göz güzelliği esas olurken Zerdüş'te inancındaki hûrî, gerçek bir varlık olmayıp iyi amelleri ağır basan kişinin bilincinin canlandığı bir hayal ürünü şeklinde karşımıza çıkmaktadır (Topaloğlu, 1998: 387).

Bu minvalde beyitte geçen hûrî, cennette yaşadığı tasavvur edilen güzelin üzerine elbise dikildiği bir tasvirin içinde yer almıştır.

✧ *Eski bizden hûriye ton eylemiş*
Bir keçeden aya pılven eylemiş (B/749)

3. BÖLÜM

MESNEVİNİN DİL VE ÜSLUP İNCELEMESİ

1. Mantıku't-tayr Mesnevisinde Sözcük Türleri

Gülşehrî'nin *Mantıku't-tayr* mesnevisindeki sözcük türlerini incelediğimizde “isim”, “zamir”, “sıfat”, “fil”, “zarf”, “edat”, “bağlaç”, “ünlem” olmak üzere sekiz sözcük türüne de sıklıkla rastlamaktayız. Çalışmamız bir dil çalışması olmadığından mesnevide geçen sözcük türleri genel itibarıyla ele alınmaya çalışılmış ve varsa sözcük türlerin göze çarpan farklı kullanımlarına değinilmiştir.

1.1. İsimler

Mesnevideki isimleri incelediğimizde *basit türemiş birleşik* olmak üzere ismin üç farklı yapısına ait örneklerin yer aldığına tanıklık etmekteyiz. *Mantıku't-tayr* mesnevisinde Arapçaya göre Türkçe ve Farsça kelimeler sayıca fazladır ve en fazla yapıca “basit” isimler kullanılmıştır. Eserde basit ve türemiş isimlere nazaran birleşik isimler daha az kullanılmıştır. Sözü edilen bu isimlerin farklı yapılarına ait seçtiğimiz örnekler ve bulunduğu beyitler aşağıdaki çizelgede gösterilmiştir.

Çizelge 1: Mantıku't-tayr Mesnevisinde İsimler

Mantıku't-tayr Mesnevisindeki İsimler		
İsim	İsmin Yapısı	Bulunduğu Beyit Örneği
dam	basit	Ben gice çün degme bir dama çıkam Çok evi kim issi başına yıkam (B/3585)
el	basit	Ayruğ ağzıyla ağı yutmak gerek Ayruğ eliyle ilan dutmak gerek (B/3671)
ok	basit	Her okı bir yaydan atanlar bizüz Her metâ'ı hîçe şatanlar bizüz (B/3070)
ölüm	türemiş	Kimse yok kim vâ'ız ögüdin dutar Yohsa konşı ölümi vâ'ız yiter (B/1929)
tatlu	türemiş	Ol ağacın kim yemişi tatludur Sen ağacın kim yemişi yatlıdur (B/4237)
tütün	türemiş	Tütüninden yüregini tağlayu Ol kafas ağzını açdı ağlayu (B/1401)

gökyüzi	birleşik	Gökyüzi pür şu 'le vü pür nūr-ıdı Bağ içi pür hülle vü pür hür (B/3626)
gözyaşı	birleşik	Toprağa göz yaşlarını kardediler Bir mağarada çile çıkardılar (B/638)
yiryüzi	birleşik	Dāniş ehli bahşe girmişler-idi Yiryüzinden göge irmişler-idi (B/2238)

1.2. Zamirler

Mesnevîde bulunan zamirleri incelediğimizde, zaminin her türünü Gülşehrî'nin beyitlerde kullandığını müşahade etmekteyiz. Bu zamir türlerinden en çok kullanım alanına sahip olan ve mesnevîde 516 kez zikredilen ben kelimesi ile “kişi zamiri”dir. Mesnevîdeki zamirler, en çok Türkçe kelimeler ile teşekkül olunmuştur. Bahse konu olan bu zamirlerin farklı türlerine ait örnekler ve bulunduğu beyitler aşağıdaki çizelgede gösterilmiştir.

Çizelge 2: Mantıku't-tayr Mesnevisinde Zamirler

Mantıku't-tayr Mesnevisindeki Zamirler		
Zamir	Türü	Bulunduğu Beyit Örnekleri
ben	kişi zamiri	Her ne hâle dir-iseñ hâzır benem Kim Süleymân-ıla şâhib-sır benem (B/59)
sen	kişi zamiri	Çünkü sen kâbil degülsin rahmete Lâcerem maşşûş olduñ la 'nete (B/3426)
anlar	kişi zamiri	Ṭūṭı eydür anlaruñ öldükleri Cânların baña fedâ kıldukları (B/1408)
kendü	dönüşlülük zamiri	Himmetüñ kendü işini işledi Tañrı şeyhe suçını bağışladı (B/649)
bu	işaret zamiri	Ne azum kaldı vü dahı ne çoğum Bu-y-ıdı kamu benüm varum yoğum (B/1394)
işbu	işaret zamiri	Şol-durur 'Attar işbudur Veled Kim didiler dāsitanlar bî- 'aded (B/2580)

ol	işaret zamiri	Gösterüñ bir göğ kīm ol māhsuz-durur Bizüm ilümüz niçün şāhsuz-durur (B/47)
şol	işaret zamiri	Şoldur aķ şoldur kıızıl şoldur yeşil Şunı gök añla ve şunı şaru bil (B/1960)
biri	belirsizlik zamiri	Biri puta tapdı ma'būdum didi Biri hāça hāķ-ı maķsūdum didi (B/24)
cümlesi	belirsizlik zamiri	Ol selāmı tūtīler çün aldılar Cümlesi yire düşüben öldiler (B/1372)
herkes	belirsizlik zamiri	Anda kim herkes kıla bir yol taleb Saña āhı oķımaķ yavlaķ 'aceb (B/2996)
kim	soru zamiri	Mūnisüm öldi kime söyleyeyim Daķı bir mūnis kimi eyleyeyim (B/1398)
ķangısı	soru zamiri	Şeyh eydür ķangısı dartayım Evvel ü bey' ü şirāda artayım (B/3207)
ne	soru zamiri	Eyle dut gözsüz çerāğın yandura Işığında baķuban neyi göre (B/198)

1.3. Sıfatlar

Mesnevîde bulunan sıfatları incelediğimizde sıfatın hemen hemen her türünü Gülşehrî'nin beyitlerde kullandığını müşahade etmekteyiz. Ekseriyetle Türkçe kelimelerle kurulu tamlamaların tercih edildiği sıfatlar iki kelimedenden teşekkül etmişlerse de nadir de olsa üç kelime ile oluşturulmuş sıfatlar da mesnevîde karşımıza çıkmaktadır. Bahse konu olan bu sıfatların farklı türlerine ait örnekler ve bulunduğu beyitler aşağıdaki çizelgede gösterilmiştir.

Çizelge 3: Mantıku't-tayr Mesnevisinde Sıfatlar

Mantıku't-tayr Mesnevisindeki Sıfatlar		
Sıfat	Türü	Bulunduğu Beyit Örnekleri
ķırķ gün	asıl sayı sıfatı	ķırķ gün anda dün ü gün oturdılar Ellerini Hāzrete götürdiler (B/636)
yüz biñ kanat	asıl sayı sıfatı	Ol kuşuñ yüz biñ kanadı var-durur Bir kanat naķşıñ tapan kāfir-durur (B/27)

beşinçi ev	sıra sayı sıfatı	Ol beşinçi ev yigitlik yoludur Ol kim altınçı kocalık hâlidür (B/1982)
yidinçi gökde	sıra sayı sıfatı	Hem yidinçi gökde buldılar rüsül Cenneti vü çaldılar anda dühül (B/3907)
buçuk ferseng yol	kesir sayı sıfatı	Var-ıdı şârdan buçuk ferseng yol Bir köy ü bir şeyh anda 'ilmi bol (B/4082)
yarı 'ömr	kesir sayı sıfatı	Eydür armadum ben ol müşkilde rây Naḥvı eydür yarı 'ömrüñ yoğa say (B/2082)
bu sözi	işaret sıfatı	Çün ben işitdüm bulardan bu sözi Hem görindi baña ol sözüñ yüzi (B/2611)
şol kıpuz	işaret sıfatı	İy Süleymân şol kıpuzuñ kılını Bur kim öğrenlüm bu kışlar dilini (B/4428)
ne yıldız	soru sıfatı	Bu ne yıldızdur anı tañlar mısın Yâ evi kângı-durur añlar mısın (B/2834)
kângı kapu	soru sıfatı	Eydür iş bunlar 'aceb çün irdiler Uçmağa kângı kapudan girdiler (B/856)
degme cevır	belirsizlik sıfatı	Şeyh eydür hōd şuçuñ bağışlayam Degme cevırüñe yüz eylük işleyem (B/725)
dükeli dert	belirsizlik sıfatı	Ay u günden rüşenırak cân ola Kim dükeli derde ol dermân ola (B/3871)
kamu halk	belirsizlik sıfatı	Qor-ısañ kim ol bu sözleri diye Az zamānda kamu halk aña uya (B/128)

1.4. Fiiller

Mantıku't-tayr mesnevisinde kullanılan fiilleri incelediğimizde, *basit*, *türemiş*, *birleşik* fiil olmak üzere fiilin üç yapısına uygun düşen pek çok örnek fiillerin kullanıldığına müşahade etmekteyiz. Sözü edilen fiilin yapısına ait tüm fiilleri sıralamak yerine seçtiğimiz fiil örneklerinin çizelgede verilmesi uygun görülmüştür. Artakalan fiil örnekleri ise çalışmanın sözlük bölümünde beyit örnekleri ile birlikte ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

Çizelge 4: Mantıku't-tayr Mesnevisinde Fiiller⁵²

Mantıku't-tayr Mesnevisindeki Fiiller		
Fiilin Yapısı	Fiil Örnekleri	
Basit	at-	gör-
	bil-	ol-
	bul-	san-
	di-	sev-
	dol-	söyle-
	dut-	vir-
	gel-	yık-
	git-	yi-
Türemiş	ayrıl-	diril-
	bağla-	katlan-
	başla-	korkıt-
	benze-	söylen-
Birleşik	ayru kal-	gösterime-
	başarıma-	inanur ol-
	bildürivir-	kaçagör
	cefa eyle-	virime-
	dartabil-	yyüdur-
	esir ol-	yügürügel-

Bunların dışında mesnevîde dikkatimizi çeken bir başka husus, Gülşehrî'nin fiili kullanma tercihleri üzerine olmuştur. Daha önce örneklerine az rastladığımız ya da hiç karşılaşmadığımız orijinal fiil kullanımlarına rastlanmaktadır. Konu ile ilgili olarak “ata atlan- (*ata binmek*), becid dut- (*acele etmek*), ‘ahdi bağla- (*vâdetmek, söz vermek.*), bağıl ur- (*cimri olmak*), bil dep- (*bel bellemek; bel denilen araçla toprağı işlemek*), çevresine çevrin- (*etrafında dönmek*)., cevruñ dart- (*eziyet çekmek*)., kılıç dart- (*kılıcını çekmek*)., sefer düş- (*yolculuğa çıkmak*)., ümîd dut- (*ümit etmek*), el şun- (*el uzatmak*)., öğüde gir- (*nasihata, öğüde başlamak*), izlerin azıt- (*iz azıtmak: yolunu kaybetmek*)., kov kov- (*arkadan çekiştirmek, gammazlık etmek*), kur‘a ur- (*kura çekmek; ad çekmek*)., lezzetin duy- (*lezzet duymak*)., tevbeler şı- (*tövbe bozma*)., ün dart- (*ses çıkarmak, bağırma*)., berki ur- (*sağlam, kuvvetli vurma, sağlamlaştırmak*), oda ur- (*ateşe vermek, yakmak*)., kılıca ur- (*kılıca vurma*), yalan ur- (*yalan söylemek*), yire sun- (*yere koy-; ortaya bırak-*

⁵² Mantıku't-tayr mesnevisinde yer alan fiillerin anlamı ve bulunduğu beyitler için çalışmanın *Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük* bölümündeki ilgili madde başlarına bkz.

), kayu yi- (*kaygılanmak, endişe duymak*), yoldan eylet- (*yolundan çevirmek, yoldan çıkarmak*), yolu sür- (*yolu takip etmek*), nefsü ut- (*nefsi yenmek*), merhem ur- (*merhem sürmek*)” gibi örnekleri sıralamak mümkündür.

1.5. Zarflar

Mantıku’t-tayr mesnevisinde kullanılan zarfları incelediğimizde *durum, yer-yön, miktar/azlık-çokluk, zaman, soru* olmak üzere zarfın bütün türlerine örnek olacak pek çok belirtecin kullanıldığına tanıklık etmekteyiz. Mesnevide en çok soru zarfı kullanılmakla birlikte bu türdeki zarflar “niçe ve nite” kelimeleri ile oluşturulmuştur. Bunların yanı sıra zarfların Türkçeden ziyade Farsça ve Arapça kökenli kelimelerin çoğunlukta olduğu dikkat çekmektedir. Sözü edilen zarf türlerine ait bütün zarfları sıralamak yerine her zarf türünden seçtiğimiz örneklerin çizelgede verilmesi uygun görülmüştür. Artakalan zarf örnekleri ise çalışmanın sözlük bölümünde beyit örnekleri ile birlikte ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

Çizelge 5: Mantıku’t-tayr Mesnevisinde Zarflar

Mantıku’t-tayr Mesnevisindeki Zarflar		
Zarf	Zarfın Türü	Bulunduğu Beyit Örnekleri
rüşen	durum	Yohsa çün ben nükteyi rüşen diyem Sen ne kişisin ki saña sen diyem (B/4364)
hayrân u mest	durum	Geldi bülbül ortaya hayrân u mest Vâlih ü medhûş u sergerdân u mest (B/263)
bî-ğaraz	durum	Bir bize aîladıvirgil bî-ğaraz Kim bu cân cevher midî veya ‘araz (B/3864)
içerü	yer-yön	Var-ısa destûr içerü gireyim Rahtını tapuñuza degüreyim (B/2914)
aşağa	yer-yön	Bir dağı atar anı dağı dutar Aşağa kor birbirisine çatar (B/1184)
berü	yer-yön	Eydür er degül misin getür berü ‘Avrat-ısañ gelme zinhâr ilerü (B/1160)
az	miktar/azlık-çokluk	Bir iki gün saña az ötmek gerek Bunlaruñ ta‘ziyyesin dutmağ gerek (B/1387)

birez	miktar/azlık-çokluk	Bir dağı urur ko oynı dur girü Sür birez yolu iltelüm ilerü (B/1205)
yavlağ	miktar/azlık-çokluk	Eydür ol cāzū degül ben bilürem Hālını yavlağ teferrüc kıduram (B/160)
hergiz	zaman	Eytdi hîç unıtmaduğuz biz sizi Gerçi siz añmaduñuz hergiz bizi (B/1370)
imdi	zaman	Rüstem'e eydür in imdi gidelüm Çünki alduğ atları pes n'idelüm (B/1187)
zinhār	zaman	Hüdhüd eydür hışma zinhār uymağıl Zahm ururlar-ısa dağı dınmağıl (B/3299)
kaçan	soru	Şimdi uyırsın kaçan uyanasın Öldüğünden uykudan uyanasın (B/1999)
niçe	soru	Eydür iy miskîn delü olduñ meger Hîçe niçe satalar hergiz güher (B/3049)
nite	soru	Sen yaluñuz kamu 'ālem dīnini Nite bātıl kılasıñ 'aqluñ kanı (B/4350)

1.6. Edatlar

Tek başına bir anlam ifade etmeyen edatlar, isim ve isim soylu sözcük gruplarından sonra gelerek sözcüklerle sadece anlamca aralarında bir bağ bulunmasının yanı sıra gramer açıdan da bir birliktelik kurulan, eklendikleri sözcükler ile tümcenin diğer sözcükleri arasında türlü anlam münasebetleri olan görevli sözlerdir (2009: 1052).

Gülşehrî'nin söz varlığını oluşturan dil malzemelerinden biri de edatlardır. “Gibi için, kadar, -a karşı, diye, bigi, -a göre, dek, değin, çün, bile, ile, be-, mi, değil, sıfat, -cileyin/çileyin, misl, misal, ez-, meger, yalunuz, illa” mesnevide sıklıkla kullanılan ek ve kelimelerden oluşan edatlardır. “Gibi, için, kadar, -a karşı, diye, dek, değin, bile, misl, meger, illâ” gibi kelimelerden oluşan bu edatlar mesnevide birden fazla anlama gelerek kelimeler arasında çeşitli anlam ilişkileri kurmuşlardır. Bunların haricinde eserde tek bir anlama gelerek kullanılan edatlar da mevcuttur. Söz konusu olan bu edatlar ile birlikte birden fazla anlam ilişkisi kuran diğer edatların bağlama kattığı anlamı/görevi ve bulunduğu beyit örnekleri aşağıdaki çizelgede sunulmuştur.

Çizelge 6: Mantıku't-tayr Mesnevisinde Edatlar

Mantıku't-tayr Mesnevisindeki Edatlar		
Edat	Edatın Bağlama Kattığı Anlamı/Görevi	Bulunduğu Beyit Örnekleri
gibi	“benzerlik”	Rengi la' l ü dişleri lü' lü gibi Hâli Türkistân'da bir hindü gibi (B/364)
		Ol biri eydür ki dūzaḥ yoldadır Olmaḡıl dūzaḥ gibi nefs-ile pūr (B/413)
		Tūṭiler gibi şekerler yiyelüm ‘Adl içinde bir hikāyet diyelüm (B/955)
		Zālīm olma degme bir şulṭān gibi ‘Ādil ol Dārā vü Nūşirvān gibi (B/1011)
		Mü' min ol kıaz yavrısı gibi yüzer Deñizüñ dört yanını şeyṭān gezer (B/1093)
	“tahmin, kadar”	Şeyḥ kıatına gelür bir ay gibi Altun inçüye banılmış bay gibi (B/452)
	“yaklaşık, kadar”	Geçerem yüz biñ deñiz gibi göli Kim etegüme anuñ degmez öli (B/1023)
	“sanki”	Bu hüner her ta' nadan ḥālī gibi Tā men ol dāra birün eli gibi (B/3404)
için	“uğruna”	Ögüdüm dut kimseneye buşmaḡıl Bir gül içün biñ dikene düşmegil (B/279)
		Bir kışı pādīşāh içün öldüğü Yig ki şulṭān bunça zaḥmet gördüğü (B/971)
		Başımı yavrılar içün terk idem Kimse dutaram dir-ise ben n'idem (B/1045)
		Sevme ol yāri kim soñra gidiser Giden içün kıayḡu yiyen n'idiser (B/1632)
	“görelilik”	Tūṭi-y- içün kıarḡa daḡı dem-be-dem Eydür-idi kıanda olsa bīş-ü-kem (B/1828)

	“sebepe, -den dolayı”	Vezn- içün lafzıñ gidermiş harfini Artuğ eksük söylemiş söz şarfını (B/750)
		Her ne şekli kim gönülde bağladum Görmedüğüm içün anı ağladum (B/1966)
		Et yimeyüp kâni ‘ olayım direm Anuñ uçun günde bir süñük yirem (B/933)
		Şādılığı menzilini gam dutar Hayfa geçmiş ‘ömr- içün mâtem dutar (B/671)
	“amaç”	Āb-ı hayvān isteme dirliğ- üçün Aşluña kavışığör birliğ- üçün (B/788)
kadar	“miktar, ölçü; çok”	Hüdhüd eydür gāfil olmak hōş degül Bu ķadar bī-hāşıl olmak hōş degül (B/1512)
		Seni benden ne ķadar yig gördiler Kim beni ķapularından sürdiler (B/3350)
		Ança lūtfuñı kılam halka ‘ayān Ol ķadar fażluñdan eyleyem beyān (B/3944)
		N’oldı bir atı tez aya dutmağa Şol ķadar ‘ālemde erlik itmege (B/1175)
	“miktar, ölçü; az”	Dīn erine az ķadar dünyā gerek Mecnun’a elbetde bir Leylā gerek (B/1722)
-a karşı	“yönelme, doğru”	Ana diler-ise cānın şaķına Yavrıya gelen aña ķarşı döne (B/1044)
	"doğru"	Kim ola her gün benüm işüm namāz Bī-niyāza ķarşu eyleyem niyāz (B/420)
		Düşmeninden şaķınan gāfil degül Seyle ķarşu yöriyen ‘āķil degül (B/2199)
diye	“sebepe”	Ŧoklığında muķbil işüm var diye Ķarnı açuķduķda daħı issin yiye (B/2135)
	“amaç”	Anamuz yavrisını ne ustaya Viridi kim yüzmege öğrenüñ diye (B/1070)
bigi	“gibi, benzerlik”	Hüdhüd eydür bunça nām u bunça neng Kim güher bigi olasın cümle reng (B/1235)

-a göre	“uygunluk”	Kim nişānına göre dürişevüz Ola kim ol şāhīde irişevüz (B/1446)
dek	“yalnız, yeter ki”	Şuçsuz öldürmekde yoğ-ısa günāh Ben öleyim dek sağ olsun pādīşāh (B/991)
		Kimse baña iltifāt itmese yig Dek gözümde şūreti gitmese yig (B/1662)
		Biz kılavuz pādīşāhuñ hıdmetin Dek götürsün üstümüzden miñnetin (B/3678)
	“yalnız, sadece”	Dek Harem içinde ol şāhīb-zamān Elli yıl şeyh olmuş-ıdı bī-gümān (B/323)
		Zīra dünyāda bilinmez kişiler Zerre gibi dek güneşde ışılar (B/1859)
	“gibi”	Ol ögüdün dahı terkīn urdılar Hıre vü hōr u hacīl dek durdılar (B/443)
değın	“kadar, dek”	Sen Muḥammed yolını dutğıl kim ol Eylemişdür Hakk'a değın toğru yol (B/4117)
		Yolda hıç eglenmedi yolu sürer Çüst Ayas'ın katına değın irer (B/3527)
		Zād u rūzumuz bizüm şuda-durur Kim deñiz gögsümüze değın gelür (B/1019)
çün	“-e rağmen karşıtlık”	Bu evün çün bir yolu var bī-ta‘ab Kağı yoldan gelmiş olasız ‘aceb (B/3538)
		Çün cihānda Rüstēm-i destān didün Daha ne kaldı ili koyup gidün (B/1196)
	“bile”	Çün Süleymān hüdhüde kıldı ‘itāb Kim kıla taşnīf bundan yig kitāb (B/1452)
	“için, sebep”	Yohsa ben tacı koyan çün görmedüm Ol ferīşteyi vü vaşfin virmedüm (B/2277)
		Düşmanum çün bellü kişi olmadı Eyle dut kim dünyaya hōd gelmedi (B/1861)
	“-dığı gibi, benzerlik”	Çaybetün çün kazanında kaynaram Halkı bir loğma gibi hōş çeynerem (B/2215)

		Çün Felek-nāme düzetdük şāhvār Pārisiçe taht u tāt u zer-nigār (B/4410)
	“-den sonra”	Çün selāmumuñ cevābın virdiler Girü ‘irfān ‘ālemine girdiler (B/2568)
		Çün bu sırrı aşl kavmi bildiler Yitmiş ev kamu Müsülmān oldılar (B/744)
bile	“ile, birliktelik”	Nākaralar çalınur kavvāl-ıla Deff ü nāy u berbať u şeštā bile (B/2284)
		Şeyh eydür gevdeñi dartdum hele Baş ayak qarın bağursuğı bile (B/3211)
ile	“beraber, birlikte”	Yār-ıla yüz dürlü ‘ayş ider-idi Girü Şaťt’a düşüben gider-idi (B/295)
		Yola kamosı bile ‘azm itdiler Çün birez yir hüdhüd ile gitdiler (B/1543)
	“alet”	Güç-ile bunuñ-ıla çün çıkmadum Gürz ile atdan aşığa yıkmadum (B/1220)
		Dizi üstinden elini kaldura Bir tapança-y-ıla beni öldüre (B/1218)
	“vasıta”	‘İşk-ıla her kim aña Tañrı adın Ter sözüümüñ bile datlu dadın (B/1679)
		Ne du‘ā-y-ıla ki dili bilürüz Tañrı’nuñ luťfı şıfātın dilerüz (B/3878)
		Ad-ıla işler-imiş kişi işi Bir pula degmez-imiş adsuz kişi (B/1260)
	“sebepe”	Git katumdan kim delü olmayasın Turma kim kayğı-y-ıla tolmayasın (B/1716)
		‘Adl-ıla dutdı Ferīdün ‘ālemi Zulm-ıla Dahhāk öldürdi Cem’i (B/2128)
be-	“-den başka”	Hīç dest-āvizümüz halvetine Yok be-cüz lā-taknetü mi’r-raħmete (B/3104)
mi	“zaman”	İ‘tikād aşşı kıla mi kişiye Kim anuñ ilduzı anda ışıya (B/1888)

	“soru”	Ṭatluluk gibi cihānda dad mı var Dünyada Gülşehri gibi ad mı var (B/2651)
	“onaylatma”	Ben degül miyem semī‘ ü yā basīr Yā ḥakīm ü yā ‘ālīm ü yā ḥabīr (B/3939) Ben degül miyem cihānı yaradan Benden artuḳ kimse var mı döriden (B/3940)
değil	“olumsuzluk”	Bir deñiz kim sāhili peydā degül Ṭurfa yol kim menzili peydā degül (B/4159) Rence çün senüñ tenüñ rāzı degül Pes nite eydür aña kim gel sen öl (B/1001)
	“olumluluk”	Lafzı bilür va‘izem i‘lāl-ıla Lafzı bilmez degülem i‘mâl-ıla (B/2028)
sıfat	“gibi”	Şehvete māyil degül ḥayvān şıfat ‘Aḳla uyar kim ola Sübhān şıfat (B/2359)
- cileyin/çileyin	“gibi”	Kimsene bençileyin zār olmasun Kimse bu derde giriftār olmasun (B/400)
		Ben daḥı sencileyin hem bir günāh Eyledüm illā bilür ol Pādişāh (B/3436)
misl	“gibi, benzer”	Bir-durur Şāni‘ kim anuñ mişli yok Ol yaratduğı cihānda şun‘ı çok (B/1902)
misal	“gibi”	Hüdhüd ü kuşlar u sīmurğ mişāl ‘Aḳl u ḥulḳ u Tañrı‘ya kıldı meşel (B/16)
ez-	“-den dolayı”	Ādemīye iriçegin bir ḥaṭar Altunına miss karışur ez-ḳader (B/3448)
		Ten misin tenlülere uya-y-ıduñ Ez-ḳader ten lezzetin duya-y-ıduñ (B/4332)
meger	“sadece, bir tek”	Rehber olmağa meger hüdhüd gele Kim yolu Gülşehrī‘den yigrek bile (B/54) Gün ḳanı kim gice pāyāna ire Kim meger bu derd dermāna ire (B/397)
	“sanki, herhâlde”	Güneşüñ yüzi cihānda fāş ola Anı görmeyen meger ḥuffāş ola (B/1588)

		Eydür iy miskîn delû olduñ meger Hîçe niçe satarlar hergiz güher (B/3049)
yalunuz	“yalnız, sadece”	Âyine çün kim tamām olmış ola Bir şafâsı yaluñuz kalmış ola (B/1177)
		Ben yaluñuz kim bir iklîme irem Bir güneş gibi ol iklîme girem (B/4351)
illa	“-den/-dan başka”	Ol biri eydür ki İblîsi yiñen Olmaya illâ bu telbîsi yiñen (B/423)
	“ancak, sadece”	Ben dahı sencileyin hem bir günâh Eyledüm illâ bilür ol Pâdişâh (B/3436)

1.7. Bağlaçlar

Sözcükleri, sözcük gruplarını, tümceleri, bazen de paragrafları şeklen ve manen birbirine bağlayan ve yükledikleri işlevler ile bağlandıkları sözler arasında çeşitli anlam ilişkileri kuran biçimbirimlerdir (Korkmaz, 2009: 1092).

Mantıku't-tayr mesnevisinin söz varlığını oluşturan dil malzemelerinden biri diğeri de bağlaçlardır. Eserde geçen “ile, yâ, yâ...yâ, yâ...ü...yâ, yâ...vü...yâ, yâ...yâhûd, yâhûd, bile, çün, çün ki, çün kim, çü, ne...ne, hem...hem, hûd, dahı, dahı...dahı, dakı, -de, u/ü, ü hem, u/ü yâ, kim, ki, illa, meger, meger kim, ve, velî, veyâ, vü, vü yâ, zîrâ, zîrâ ki, zîrâ kim, zîrâ çün kim, geh...geh, ger, gerçi, yohsa, bârî, belki, nite, nite ki, nitekim, niçe kim, niçeme, niçeme kim, san kim” bağlaçları bu dil malzemelerinden birini oluşturmaktadır.

Gülşehrî, “ile, yâ...yâ, yâ...ü...yâ, yâ...vü...yâ, yâ...yâhûd, yâhûd, çün ki, ne...ne, hem...hem, hûd, dahı...dahı, dakı, -de, u/ü, ü hem, u/ü yâ, illa, ve, velî, veyâ, vü, vü yâ, zîrâ, zîrâ ki, zîrâ kim, zîrâ çün kim, geh...geh, ger, gerçi, bârî, belki, nite, nite ki, nitekim, niçe kim, niçeme, niçeme kim, san kim” bağlaçlarını tek bir anlama gelecek şekilde kullandığı gibi birden fazla anlama gelen bağlaçları da sıklıkla kullandığına tanıklık etmekteyiz. Sözü edilen bu bağlaçların bağlama kattığı anlamları ve bulunduğu beyit örnekleri aşağıdaki çizelgede sunulmuştur.

Çizelge 7: Mantıku't-tayr Mesnevisinde Bağlaçlar

Mantıku't-tayr Mesnevisindeki Bağlaçlar		
Bağlaç	Bağlacın Bağlama Kattığı Anlam	Bulunduğu Beyit Örnekleri
ile	“ve”	Şeyh ile siz yâr olmışmıssañuz Erlig-ile yola gelmişmisseñüz (B/606)
		Büşr ile Yemlihâ girdiler yola Büşr'e eydür Yemlihâ girü güle (B/2852)
		Pâdişâhlık bende çün bî-bâk ola Kullarum Cemşîd ile Dahhâk ola (B/1241)
yâ	“veya, veyahut”	Baht kanı kim baña bîdâr ola Yâ anuñ ‘ışkında baña yâr ola (B/279)
		El kanı kim toprağı başa saçam Yâ ayak kanı ki bu yoldan geçem (B/393)
		Göreyin bu pehlevânı kim n’ider Niçe durur yâ nite koyup gider (B/1224)
	“artık, bundan böyle”	Kim meger bu derde dermân irişe Yâ yola âgâz pâyân irişe (B/1559)
	“işte”	Er kim âsârı cihânda kalmadı Yâ kitâbı birle şöhet bulmadı (B/2615)
		Geh gemide gâh deñizde ola Ârif işi dünyada yâ ne ola (B/4037)
	“o hâlde, öyle ise”	Adı bu da ‘vîlere hâkîm ola Kim bu şeyh olmaz-ısa yâ kim ola (B/2549)
		Cehl-ile şeyh olmağa yaraya mı Yâ demür darağ şağal daraya mı (B/2510)
	“-da, de”	Hîç deñizde yüzmek öğrendüñ midi Yâ şuya düşesüñi şandüñ mıdı (B/2087)
yâ...yâ	“ya...ya da”	Yâ hâkîmüñ kavlin öğren zînhâr Yâ kerîmüñ fi ‘lin eyle ihtiyâr (B/3031)

		Ol maḥallāda anı yā it yiye Yā çetük yiye vü ḥōṣ doydum diye (B/3799)
		Çün benüm ‘ışkum degüldür serserī Yā başum kes yā elüm dut iy perī (B/461)
yâ...ü...yâ	“ya...veya”	Biri sözi fi’l ü ḥarf u ism idi Birinün yā cevher ü yā cism idi (B/2246)
yâ...vü...yâ	“ya... ya da”	Virdügi yā onda vü yā beşdedür Kim ra’iyyet kâmusı bu işdedür (B/4035)
yâ...yâhûd	“ya...yahut”	Ṭağda şu yā ola yâhûd olmaya İlla hergiz Dicle şusuz kalmaya (B/4116)
yâhûd	“veya”	Eydür anı dartası mîzân kanı Yâhûd ol ağırlağa batman kanı (B/3259)
		Şeyḥ eydür cānuñ eyüligine Ne gümân yâhûd ne beñzer cān tene (B/3225)
bile	“de, da, dahi”	Kalanınun cānları alüdadur Zîra cismiyle bile pālüdadur (B/3903)
	“üstelik”	Yoğ-ıdı şek hergiz öginde bile Kim kıızıl ak rengi ayruksı ola (B/1936)
		Nâ-tüvānam nite gideyim yola Kuvvetüm yok niçe varayım bile (B/1611)
çün	“çünkü, nedeniye”	Ol kanat naḫşına çün inandılar Ol kuşu ol bir kanadı şandılar (B/21)
		‘İşk çün gitdi Şatt’a düşmek ‘azîm Yüzemeyene ḥatardur iy ḥakîm (B/306)
	“mademki”	Çün anı bilmez nite kılur taleb Leyli dir Leylî’ye bakmaz iy ‘aceb (B/1754)
		Çün kişi rāḥatda hem-dem yâr ola Renc vaktında niçün ağıyâr ola (B/611)
	“ama, fakat”	Ayru düşdi pâdişâhdan bir zamân Çün sever-idi anı şâh-ı cihân (B/3512)
		Çün benüm yügürdügümi bilesin Sen bu eve uçagelmış olasın (B/3535)

	“ki, zaten”	Reşkümüz yok bülbül ü destānlara Çün ırakdan baķaruz bōstānlara (B/1676)
		‘Ömrümüñ niçeligin çün bilesin Sen ķatumda dünki bir tıfl olasin (B/3332)
	“böylece”	Çün belürdi hüdhüdün serverligi Ol yola vü ķuşlara rehberligi (B/1540)
		Çün halife ķapusına irdiler Ķapusından tapusına girdiler (B/2289)
çün ki	“çünkü, şundan dolayı”	Biliş adsuz çün ki sizden yād-durur Hem bu iki ad daķı hūb ad-durur (B/2642)
çün kim	“mademki”	Tańrı adın çün kim añduñ iy ‘azīz Hem Nebī’nüñ na‘tını ķıldıñ temīz (B/2552)
	“çünkü”	Çün kim ölesün güne inanasın Dirliği Gülşehri’den ögrenesin (B/1643)
		Dizi üstinden elini ķaldura Bir tapança-y-ıla beni öldüre (B/1218)
	“böylece”	İşbu bir hōş dāsitanı añlañuz Remzini çün kim bilesiz tañlañuz (B/2235)
		Çün kim ol üç yoluñ ehlin bilevüz Hem yoluñ şa‘bın u sehlin bilevüz (B/3967)
	“öyle ki”	Çün kim ol kaçdı bir eydün n’ideyim İstemeye ķanķı yaña gideyim (B/1266)
çü	“ve”	Sen ķamu missin çü altun sende yok Ben ķamu altun ki hīç mis bende yok (B/3450)
	“çünkü, bundan dolayı”	Gencīne miftāh çü Bismillāh ola Genci açan ādemī āgāh ola (B/1)
ne...ne	“ne...ne de”	Ne baş ol yoldan şıķar u ne ayak Bize yaķın ol yol u saña ırak (B/3541)
hem...hem	“hem hem de”	Hem uşul-i dīn-ile ma‘mūr-ıdum Hem uşul-i fikh-ıla meşhūr-ıdum (B/2022)
hōd	“-da, -de”	Güneş anuñ pertevinden tōlına Ay hōd anuñ gibi ķanda bulına (B/355)

dahı	“-da, -de”	Sen dahı böyle baña ‘āk olmağıl Çüftüm ol Meryem gibi tāk olmağıl (B/545)
		Kim Resül eydür tevekkül kıl dahı Deve dizin bağlamağı bil dahı (B/3675)
	“ve”	Halk mālını kim iltür bir görüñ Kesüñ elini dahı boynın uruñ (B/3608)
	“ama, fakat”	Kim Resül eydür tevekkül kıl dahı Deve dizin bağlamağı bil dahı B/(3675)
dahı...dahı	“hem...hem; -da, -de”	Kendüzini ben aña key bildürem Sizi dahı anı dahı öldürem (B/112)
dakı	“dahi, -da, de”	Hvōca eydür tuzum etmegüm haķı Otur ol küngürede bir dem dakı (B/1405)
-de	“de”	Gök tokuzdur yidisinde seyr ider Yidi seyyāre de burcina gider (B/2830)
u/ü	“ve”	Hem şalāt u şavmı bī-ḥad var-ıdı ‘İlmi çok u şāḥib-i esrār-ıdı (B/327)
ü hem	“ve hem de”	Dartar-ısam kıymeti artuķ gele Dükeli ‘ālemden ü hem yig gele (B/3229)
u/ü yâ	“veya”	Birisi eydür ferişte ine mi Gökden ü yâ yire hergiz kona mı (B/2330)
kim	“bundan dolayı”	Da‘vi Mevlānā Celālüddīn kıla Kim anı dükelçügi ‘ālim bile (B/4356)
	“ki”	Gördi bir ağaç dibinde kim bir er Ağzı açuķ yatmış uyur bī-ḥaber (B/2443)
		Dünyaya hīç istemezem kim baķam ‘Ömr bünyādın dilerem kim yıķam (B/805)
	“böylece”	Gel bize şultāndan algıl bir mişāl Kim şaça şu yüzine āb-ı zülāl (B/2155)
ki	“ki”	Bir avuç sirkeyi yüz yük şekkere Şaç ki sirke maḥv ola şekker tura (B/4223)
	“çünkü”	Her kim ol erlikde dūn-himmet-durur Er dime aña ki bir ‘avrat-durur (B/1787)

	“eğer, şayet”	‘Avrata toğru sözi devlet-durur Er ki yalan söyledi ‘avrat-durur (B/2224)
illa	“ama, fakat”	Halk horşıdı vü yâ mâhı sever İlla Gülşehrî kim ol şâhı sever (B/4028)
		Yüzmek öğrenmek bu iş katı-durur İlla bizde bu hüner zâtî-durur (B/1069)
meger	“meğer, aslında”	Şeyh ile Tañrı arasında meger Bir küdüret var-ıdı key mu‘teber (B/647)
	“eğer, şayet”	Kim meger ersüz-ise anı ala Yemlihâ’nuñ hâtunın dağı bile (B/2970)
meger kim	“meğerki, gerçek o ki”	Ten degül cân kim şeker dadın bile Cân meger kim şekkerüñ adın bile (B/4335)
	“belki de, herhâlde”	Kendüzin yalıñına urdı revân Kim meger kim ala andan bir nişân (B/4190)
		Kimse benden gelmedi hûd ilerü Sen meger kim uçuban geldüñ berü (B/3534)
ve	“ve”	Şoldur aķ şoldur kıızıl şoldur yeşil Şunı gök aña ve şunı şaru bil (B/1960)
velî	“ancak, fakat”	Sen kim eyledüñ girü mülkin duraķ Çapusındasın velî andan ıraķ (B/3464)
veyâ	“veya, ya da”	Bir bize añađıvirgil bî-ğaraz Kim bu cân cevher midi veya ‘araz (B/3864)
vü	“ve”	Şimdi ay indi vü çıkdı âfîtab Küfr ü ‘isyân gitdi vü geldi şavâb (B/652)
vü yâ	“veyâ”	Tağda kim peydâ vü yâ pinhân ola Degme taş dibinde yüz biñ kân ola (B/1442)
zîrâ	“çünkü”	Ay dutilur nûrını virmez olur Zîra ol dem güneşi görmez olur (B/2848)
zîrâ ki	“çünkü, onun için ki”	Begler ortasında size şulţanı Gösterem zîrâ ki bilürem anı (B/1572)
zîrâ kim	“çünkü”	Zîra kim Allâh mekândandur berî Sen dağı hem bî-mekânsın iy perî (B/4337)

zîrâ çün kim	“çünkü, böylece”	Zîrâ çün kim mülki görem ser-be-ser Mâlikinden ilerü bilem haber (B/3460)
geh...geh	“bazen...bazen”	Niçeme kim geh güneş ü geh ayuz Ol Ğanî katında bir yoksul bayuz (B/1475)
ger	“eğer, şayet”	Ger begümüz işidürse sözüñi Doprağundan çıkarısar tozuñı (B/105)
gerçi	“gerçi, aslında”	‘Avratuñ ‘ışkı eri almış-ıdı Gerçi Şatt’ dan bu yaña kalmış-ıdı (B/292)
yohsa	“yoksa, aksi hâlde”	Şem ‘i gözleri görenler yandurur Yohsa gözsüz yanarı söyündürür (B/197)
	“ya da”	Kimi eydür oğlan ussuñ yoğ mıdur Yohsa diri yörüdügüñ çok mıdur (B/93)
bârî	“bari, hiç olmazsa”	Çün bilimedüñ cihân dutmağa yol Bârî var şehründe bir şeyhçuğaz ol (B/2608)
		Çün seni gün gibi bilmedi kişi Bârî bir ılduz gibi birez ışı (B/4361)
belki	“belki de”	Şanma kim sen bini gümrâh eyledüñ Belki her bir yolda âgâh eyledüñ (B/3459)
nite	“nitekim, ne var ki”	Eyle san kim Mekke’yi kayd idesin ‘Âlemüñ halkın nite şayd idesin (B/98)
nite ki	“nasıl ki”	Her tağüñ nite ki bir arslanı var Cânavarlaruñ dağı bir cânı var (B/3654)
nitekim	“nitekim, nasıl ki”	Nitekim sen sayruya dermân gerek Âhîr ol oğlana dağı cân gerek (B/996)
niçe kim	“ne zaman ki”	Niçe kim bu şekkerüñ tohumın eker Şekkerüñ ol üstine sergîn döker (B/1807)
niçeme	“her ne kadar”	Hüdhüd eydür niçeme ‘ayyâr-ısañ Câzılıkda dağı key tarrâr-ısañ (B/3592)
niçeme kim	“her ne kadar ki”	Niçeme kim sende yazuk çok-durur Tevbe kapusu dağı açuk-durur (B/3095)
san kim	“sanki, farz edelim ki”	Eyle san kim Mekke’yi kayd idesin ‘Âlemüñ halkın nite şayd idesin (B/98)

1.8. Ünlemler

“Konuşucunun duygusal bir tepkisini dile getiren, korku, sevinç, şaşkınlık, acıma anlatan, çağrı, buyruk, yasaklama vb. belirten ve tek başına tümce oluşturabilen sözcük.” (Vardar, 2002: 206) olarak tanımlanan ünlemler, Gülşehrî’nin söz varlığını oluşturan bir diğer dil ögesidir.

Mantıku’t-tayr mesnevisindeki ünlemler metin bağlamında incelendiğinde bağlama göre metne kattığı anlamların beyitte yer alan diğer dil öğelerinden de yararlanarak hisleri ve sezgileri ifade ettiği ve çeşitli işlevlere sahip olduğu görülmüştür. Eserde, “takdir, uyarı, seslenme, feryat, kabullenmeme, acıma, sitem, dua, yemin, gösterme, öfke, şaşkınlık, sakınma” gibi çeşitli işlevlere sahip olan ünlemler, beytin ifade gücüne güç katarak anlamın belirginleşmesine de önemli bir katkı sağlamıştır. Beyitte geçen bir ünlemin bağlama kattığı duygu ile aynı ünlemin başka bir beyte kattığı duygu farklı olabilmektedir. Dolayısıyla bir ünlemin her beyit için aynı işleve sahip olamayacağını söylemek mümkündür. Örneğin “yâ” ünlemi bir beyite “sitem” duygusu katarken başka beyitlerde “seslenme ve öfke” duygusu olarak da kullanılmaktadır. Ünlemlerin, sözü edilen duygu durumlarının beyte katacağı anlamı tespit etmek münferit olarak bir beyit ile sınırlı kalmamaktadır. Beyit dışına çıkılarak bazen bölüm bazen ise mesnevi bağlamında değerlendirmek, ünlemin beyte kattığı hissi sağlıklı bir şekilde tespit etmenin temel formülü olacaktır.

Ünlemler mesnevinin söz varlığını oluşturan dil malzemelerinden biri olmakla birlikte aynı zamanda metnin dinamizmi açısından önemli bir yere sahiptir. Farsça ünlemlerin çoğunlukta olduğu ünlemlerin yanı sıra mesnevide Arapça ve Türkçe ünlemlerin de kullanıldığına müşahade etmekteyiz. Bu minvalde *Mantıku’t-tayr* mesnevisinde bulunan ünlemlerin bağlama kattığı duygu/işlev ile bulunduğu beyit örneklerinden teşekkül olan çizelge aşağıda tertip edilmiştir.

Çizelge 8: Mantıku't-tayr Mesnevisinde Ünlemler

Mantıku't-tayr Mesnevisindeki Ünlemler		
Ünlem	Ünlemin Bağlama Kattığı Duygu/İşlev	Bulunduğu Beyit Örnekleri
âferin	“takdir, övgü”	Âferin bir Tañrı'nun ihsânına Raḥmet-i Hâk Muştafâ'nun cânına (B/1294)
âh	“inleme, feryat”	Nâgeh ırâqdan añı ol beg görür Âh ider atun başın çeker durur (B/146)
aman	“uyarı, ikaz”	Degme fi'lün yokdur içinde amân Muştafâ kavlına inanğıl hemân (B/5)
ey	“seslenme”	Eydür ey dellâl kim pür mâyesin Bu dükânda şâhib-i sermâyesin (B/3043)
hâşâ	“kabullenmeme”	Aldı mîhı eyle geçürdi taşa Kim yağa mîh eyle batmaya hâşâ (B/1161)
hây	“seslenme”	Rüstem eydür hây delü misin nite Kimse kal'adan tez aya at duta (B/1176)
hayf	“esef, acıma”	Bu sözi ben olur-ısam şerh iden Hayf eger sen olur-ısañ işiden (B/1841)
hele	“seslenme, haydi”	Aldı bir top gibi bir atı ele Atdı Rüstem'den yaña kim dut hele (B/1172)
hey	“seslenme”	Ol kişi kal'adan iner kaçıyu Rüstem'e hey er degül misin diyü (B/1174)
	“sitem”	Ol kişi kal'adan iner kaçıyu Rüstem'e hey er degül misin diyü (B/1174)
i	“ey, seslenme”	Kim i yavrılar bu yüzmek sâzını Kimden öğrendünüz eydün râzını (B/1055)
i vallâh	“dua, yemin”	Kim, i vallâh anda kim siz olasız Hem bunun gibi kerâmet bulasız (B/2304)
işde	“işte, gösterme”	İşde anı kuyuda yiyüdurur Senün-içün kimdür ol diyüdurur (B/3720)

iy	“seslenme”	Ussuñı başuñı dirşür iy yetim Katı sözler çıkar ağızından ‘azīm (B/94)
sakın	“uyarma”	Girü kendü kendüye eydür şakın Olmaya kim ölümün geldi yakın (B/2747)
uş	“işte, gösterme”	Her terāzū kanda ise kanda var Cān u ten mīzānları uş bende var (B/3204)
vallâh	“yemin, dua”	Rüstem-idügüm aña çün bildürem Vallâh atam Zāl-ısa kim öldürem (B/1253)
yâ	“sitem”	Altun aqçañ mı yavu vardı ‘aceb Yâ nedür bu kayğuya âhir sebep (B/2621)
	“seslenme”	Yâ seni çün böyle biz görmeyevüz Gidevüz kim bunda biz durmayavuz (B/570)
	“öfke”	Yâ şahîh eylemek-içün bir teni Öldürürsin bî-günâh bir oğlanı (B/994)
zihî	“şaşkınlık”	Zihî müdbir âdemî vü nâbekâr Kim oğurlıktan getüre iftihâr (B/3967)
zinhâr	“sakınma, uyarma”	Varma zinhâr ol kişinün katına Kim düziser seni kendü yatına (B/4056)

2. Yinelemeler ve Söz Tekrarları

Klasik Türk şiirinde sözcük ve sözcük gruplarının yinelemesine dayalı anlatım tekniklerinden biri olan yinelemeler, şiirde bir ahenk unsuru oluşturmaktadır (Macit, 2005: 12). Okuyucuyu zinde tutmak, onun dikkatini çekmek, sıkılmasına mahal vermemek mesnevi gibi uzun soluklu bir şiirde çok da kolay olmamaktadır. Bu nedenle şairler kelimelerin sihrine başvurmuşlardır. Yinelemeler ise bu sihirlerin sadece bir tanesidir.

Söz konusu yinelemeler, *Mantıku't-tayr* mesnevisinde ekseriyetle bir kelime ya da kelime grubu şeklinde karşımıza çıkarken nadir de olsa tekrar eden bu yinelemenin bir mısra veya beyit şeklinde de kullanıldığına tanıklık etmekteyiz. Bahse konu olan bu yinelemeler tespit edilerek aşağıda bir çizelge şeklinde sunulmuştur.

Çizelge 9: Mantıku't-tayr Mesnevisinde Yinelemeler

Mantıku't-tayr Mesnevisindeki Yinelemeler	
Tekrar Eden Kelime/Kelime Grubu/Mısra/Beyit	
Gāh/Geh	Kimi/Kimisi Kimi Bir/Kimisi Bir
Gāh Müsülmān gāh kāfir oluram Geh günāh u geh 'ibādet kıduram (B/1766) Geh bahıl ü geh kerīm olur canum Geh saķım ü geh saķıh olur tenüm (B/1767) Geh vefādār oluram geh bı-vefā Geh küdürütlü oluram geh şafā (B/1768)	Kimi şayru oldu vü qaldı girü Kimisi varımadı key ilerü (B/4267) Kimisi bir hırmene pā-best olur Kimisi şehvet meyinden mest olur (B/4268) Kimi oğrı vü kimi hūnı olur N'itse ider kendü yolından qalur (B/4269)
Geh Hicāz'uñ perdesin sāz eyleye Büselik'de nağme āgāz eyleye (B/3821) Geh Rehāvı perdesin āgāz ide Geh 'Irāq'uñ perdesini sāz ide (B/3822) Geh Dügāh u Çārkārha irişe Geh Hüseyñi perdesinde dürişe (B/3823) Gāh Zırefgende sāzını kıla Rāst Geh Hışāruñ perdesini kıla rāst (B/3824)	Kimisi bir 'işreti gördi laţif İndi vü serdihine oldu harif (B/4270) Kimisi bir haşmet ü manşıb dutar Kimisi tācir olur tavar şatar (B/4271) Kimi sulţān u kimi derviş olur Kimi bığāne vü kimi hıvış olur (B/4272) Kimisi bir şaḥne oldu bir şara Kimi bir kādı ki şarı başara (B/4273)
Gāh şeyḥ ü gāh ruhbān oluram Geh keşış ü geh danışmān oluram (B/1777) Gāh bir 'āmı oluram cām-ıla Gāh bir 'ārif oluram nām-ıla (B/1780) Gāh 'ābid gāh evbāş oluram Gāh karı gāh qallāş oluram (B/1781)	Kimi bir beg ü kimi bir kul olur Kimi 'āmil kimisi ma'zül olur (B/4274) Kimisi bir şeyḥ olur kim geleler Halk u ol şeyḥüñ mürıdı olalar (B/4275) Kimisi iltür ahı olup girü Terbiyeler-ile işin ilerü (B/4276)

Mümkin ol kim gāh ola gāh olmaya Gāh kala ‘ālemde vü gāh kalmaya (B/1907) Nesneyi ol dāyım olan yarada Gāh olan gāh olmayan ne dörıde (B/1908) Gāh olan gāh olmayanı aradan Girü ol dāyım olandur yaradan (B/1909)	Kimi ben bir kocayam dir oturur Kimi ben bir yigidem dir terk urur (B/4277) Kimi bāy u kimisi yoḥsul gezer Kimi başın kimi ayaḡın düzer (B/4278) Kimi bir bezzāz u bir baḡḡāl olur Biri muḡrı vü biri ḡavvāl olur (B/4279) Kimisi bir köyde bir ‘avrat sever Kimisi bir şārda bir oḡlan ḡovar (B/4280)
Biri	Eydür/Eydür Az
Biri şākird ü biri üstād olur Biri Şırın ü biri Ferhād olur (B/4281) Biri dānişmend olur ‘ilmi ‘azım Biri bir ‘āmı olur cehli delim (B/4282) Biri Mūsā vü biri Kārūn olur Biri Leylī vü biri Mecnūn olur (B/4283) Zühd-ile biri münācāta gider Fısk-ıla biri ḡarābāta gider (B/4284) Biri ḡallāc u biri ḡammāl olur Biri ‘İsā vü biri Deccāl olur (B/4285) Biri māl u milketine inanur Milket ü māl-ıla ḡurtılam şanur (B/4286)	Eydür az ‘ilmüm dahı var iy ‘aziz Eydür ansuz olmaya anda temiz (B/3247) Eydür az ḡilm ilerü hem getürem Eydür aña ḡanda batman yitürem (B/3248) Eydür az şıdḡa irürdüm himmeti Eydür anuñ ḡamudan yig ḡıymeti (B/3249) Eydür az mikdār var bende kerem Eydür ol yeg ḡamudan iy muḡteşem (B/3250) Eydür az ‘ışk odı cānum yandurur Eydür ansuz âdemî ḡayvân-durur (B/3251) Eydür eyüdür benüm ḡulkum ‘azım Eydür ol yegdür ḡamusından delim (B/3252)

Birisi/Birisi Bir	Cān Ola
Birisi bir çeşmesār üstine hōş İndi vü oturdı vü oldı hamūş (B/4263) Birisi bir māh-rūyı gözledi Yolını kōdı vü anı izledi (B/4264) Birini bir tağ başında kurd yidi Birisi ben girü dönerem didi (B/4265) Birisi bir murğzāra indi hōş Birisi bir hūb ağaca kōndı hōş (B/4266)	Cān ola yüz biñ melekden ulurağ Cān ola bir dıv devden alurak (B/3866) Cān ola kim yüz güherden yig ola Cān ola kim bir rimād u rıg ola (B/3867) Cān ola kim katına bir dem iren Eyle diñlene kim uçmağa giren (B/3869) Cān ola kim şöhetinden ādemı Elli biñ zaḥma şaya bir merhemi (B/3870) Ay u günden rūşenırağ cān ola Kim dükeli derde ol dermān ola (B/3871) Cān ola kim kır u katrandan ‘azım Tıre vü tārıkter ola delim (B/3872)
Sen yaluñuz kamu ‘ālem dīnini Nite bāṭıl kılasıñ ‘aqluñ kanı	
Sen yaluñuz kamu ‘ālem dīnini Nite bāṭıl kılasıñ ‘aqluñ kanı (B/101) Sen yaluñuz kamu ‘ālem dīnini Nite bāṭıl kılasıñ ‘aqluñ kanı (B/138)	
Fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilāt	Cehl zaḥm u ‘ilm aña merhem-durur
Fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilāt Zulmet oldı cehl ‘ilm āb-ı ḥayāt (B/241) Fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilāt Cehl zulmetdür ‘ilm āb-ı ḥayāt (B/1430) Fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilāt Cehl zulmetdür ‘ilm āb-ı ḥayāt (B/2508)	Dokkuzıncı künbed-i a ‘zam-durur Cehl zaḥm u ‘ilm aña merhem-durur (B/2832) Kālibed iblīs ü cān ādem-durur Cehl zaḥm u ‘ilm aña merhem-durur (B/3279) Bu hikāyet böyle şırın böyle ter Bu hikāyet böyle şırın böyle ter Ḥusrev ü Şırın sözi ola meger (B/1677) Bu hikāyet böyle şırın böyle ter Leyli vü Mecnūn sözi oldı meger (B/1678)

3. Âyetler

Kur'ân'da sûreleri oluşturan kelime veya cümlelerin her birine verilen isim olarak karşımıza çıkan âyetler, klasik şiirde daha ziyade dinî ve tasavvufî eserlerde kullanılmışlardır. Yararlandıkları en önemli İslâmî kaynaklardan olan âyetler; aynen, meâlen veya kısmî bir şekilde şiirlerde iktibas edilmişlerdir (Aydın, 2019: 246-247).

Mesnevîde âyet kelimesi Kur'ân sûrelerini oluşturan kelime veya cümlelerin yanı sıra âyetin müstakil anlamı olan “âlâmet, nişân, işaret” anlamlarına gelecek şekliyle de kullanılmıştır. Nitekim Gülşehrî'nin temel gayelerinden biri olan insanlara doğru yolu gösterme, onların Hak yolundan ayrılmamalarını sağlama adına bu gayesini eserinde belli aralıklarla kullandığı “âyet” sözcüğü ile dile getirmiştir. Zira kendi yolunun peygamber yolu olduğunu Kur'ân'a ve onun sözlerine sıkı sıkıya bağlı bulunduğunu, Allah'ın ve peygamberlerin kelâmlarını dile getirdiğini, söyleyeceklerinin âyetlerle örtüştüğünü ve bir nevi bu âyetlerin izâhını yaptığını, tefsirini belirttiğini mesnevinin çeşitli yerlerinde ifade etmiştir.

❖Çün Muḥammed milletidür kişümüz
Âyet ü aḥbâr-ıladur işümüz (B/1428)

❖Niçe kim mescidde meclis eylerem
Tañrı vü peygâamberinden söylerem (B/2029)

❖Benden işit her sözüñ takrîrini
Kim kılam her âyetüñ tefsîrini (B/2033)

❖Çünkü âyetden ḥadîs iḥrâc idem
Fıkh ilmin anda istiḥrâc idem (B/2035)

❖Niçe def ü nâ-y-ıla iñleyelüm
Âyet ü aḥbâr ünin diñleyelüm (B/2722)

Mantıku't-tayr mesnevisinde mükerrer şekilde kullanılan âyetlerle birlikte toplam 36 adet âyet tespit edilmiştir. Ancak yinelenen âyetler çalışmanın sözlük bölümündeki madde başlarında ve ona ait metinde bulunan yerleri referans edilerek zikredilmiştir. Yinelenen âyetler dışında, eserde yer alan farklı 24 âyet bulundukları sûrelerle birlikte aşağıdaki çizelgede gösterilmiştir.

Çizelge 10: Mantıku't-tayr Mesnevisinde Âyetler⁵³

deve kaçan geçe fî-semmi'l- hiyâṭ	"Deve (veya urgan) iğne deliğinden geçmedikçe cennete giremezler." (A'râf/40)
düşe od fî-kulûbi'l-mücrimîn	"Suçluların kalplerine ateş düşer." (Hicr/12, Şuara/200)
eflem tekûnū ta'kilûn	"Hâla akıl erdiremiyor musunuz?" (Yasin/62)
el-bâkıyātu's-sâlihât	"Baki olan salih ameller" (Meryem/76)
en-nefse bi'n-nefsi	"Cana can" (Mâide 5/45)
fevka külli zî- 'ilmin 'alîm	"Bütün ilim sahiplerinin üstünde daha iyi bilen vardır." (Yûsuf/76)
hiṭâb-ı üscüdū	"Secde edin" emri. (A'râf/11, Bakara/34, İsrâ/61)
illa fihâ ni' me ecrü'l- 'âmilîn	"(Böyle) amel edenlerin mükâfatları ne güzel!" (Ali İmran/136, Ankebut/58)
innâ ileyhi râci' ūn	"Allah'tan geldik ve yine O'na döneceğiz." (Bakara/156)
inne'd-dîne 'indallah	"Muhakkak ki Allah katında din İslam'dır." (Ali İmran/19)
irişe cezâ'ü'l-muḥsinîn	"İyilik yapanlar mükâfatına ulaşır." (Zümer/34, Maide/85)
kānitātūn tā'ibātīn 'ābidāt	"İtaat eden, tevbe eden, ibadet eden." (Tahrim/5)
ğardaşumuzuñ etini yimedük	"Birbirinizin gizli şeylerini araştırmayın ve birbirinizi arkadan çekiştirmeyin. Ölü kardeşinizin etini yemekten hoşlanırmısınız?" (Hucurât/12)
kulillāh sümme zerhüm	"Allah de sonra onları bırak." (En'âm/91)
küllî şey'in ḥālik illā vechehu	"O'nun zâtından başka her şey fânidir, yok olacaktır." (Kasas/88)
lā-taḫnetū mi'r-raḥmete	"Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin." (Zümer/ 53)
lā-taḫrebâ	"Yaklaşmayın." (Bakara/35)
nahnü ḳasemnâ	"Biz kısımlara ayırdık." (Zuhruf/32)
rabbî heblî mülken	"Ey Rabbim! Bana, bir mülk (hükümlerlik) bahset!" (Sad/35)
sāyigüne'r-rāki' ūne's-sācidūn	"Oruç tutanlar, rükû edenler, secde edenler." (Tevbe/112)
vallāhu ḫayru'r-rāziḳîn	"Allah, rızık verenlerin en hayırlısıdır.âşık (Cum'a/11)
vehüm yestebşirūn	"Ve onlar birbirlerini müjdelerler." (Tevbe/124)
vellezine cāhedū finā	"Bizim uğrumuzda cihad edenler." (Ankebût 29/69)
yusirrüne 'ale'l-ḫinşi'l- 'azîm	"Büyük günahlar işlemekte ısrar ediyorlardı." (Vâkı'a/46)

⁵³ Âyetlerin meâllerinde kaynakçada belirtilen Elmalı Hamdi Yazır'ın Kur'ân-ı Kerim meâli ile Kemal Yavuz'un 2007 yılında hazırladığı *Gülşehri'nin Mantıku't-Tayr'ı (Gülşen-nâme) -Metin ve Günümüz Türkçesine Aktarma* çalışmasının iki cildin de yararlanılmıştır. *Mantıku't-tayr* mesnevisinde yer alan âyetlerin bulunduğu beyitler için çalışmanın *Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük* bölümündeki ilgili madde başlarına bkz.

Gülşehrî eserde “kardaşumuzuñ etini yimedük” ibâresini defaatle ancak farklı kelimelerle meâlen iktibas etmiştir. Dedikodu yapmak, birbirini çekiştirmek bağlamında kullanılan bu ibâre “*Birbirinizin gizli şeylerini araştırmayın ve birbirinizi arkadan çekiştirmeyin. Ölü kardeşinizin etini yemekten hoşlanır mısınız?*” (Hucurât/12)” âyetinden iktibâstır. Mesnevinin gerek tasavvufî-dinî gerek didaktik bir eser olması yönü, Gülşehrî’nin okuyucunun kötü hasletlerden uzak durmasını istemesi ile bire bir örtüşmektedir. Bu kötü hasletlerin başında dedikodu ve gıybet etmek gelmektedir. Gıybet ve dedikodu müellifin en çok üzerinde durduğu ve okuyucudan kaçınmasını istediği konulardan biri olmuştur. Nitekim Gülşehrî de mesnevide sıklıkla sözü edilen mevzuu okuyucuya bu iktibâs çerçevesinde hatırlatmaktadır.

Mesnevide bu iktibâsın kullanıldığı beyitteki varyantlar aşağıda örnek gösterilmiştir.

✧ *Kendüziñi çün kişi komağ gerek*
Halk etin bunça niye ***yimek*** gerek (B/41)

✧ *Kimsenenüñ gaybetini dimedük*
Kardaşumuzuñ etini yimedük (B/906)

✧ *Her kime kim yâr u yâ kardaş direm*
*Ėamudan anuñ **etin** yavlağ **yirem*** (B/1771)

✧ *Ėaybet-ile ne **etini yiyeyim***
Bilmedügüm kişiyne ne diyeyim (B/1862)

✧ *Niçe mü ’mindür ’acab Ėybet diyen*
*Kardaşınuñ dirile **etin yiyen*** (B/2206)

✧ *Kendü etmegin yiyüben kaynayan*
*Gün uzun ayruğlar **etin çeyneyen*** (B/2207)

✧ *Bir ahĖ göster kim ol Ėaybet dimez*
Halk etini bal u yağ gibi ***yimez*** (B/2692)

✧ *Kimse aña bir katı söz dimedin*
*Ėomaya anuñ **etini yimedin*** (B/3291)

4. Hâdisler

Yeni, orijinal, söz, haber gibi mânâlara gelen hadis, tasavvufî ıstılahta Peygamber Efendimizin söz, fiil ve onaylarından ibaret olan sünnetinin sözle ifade edilmiş şeklidir (Bağcı, 2009:16-17). Peygamber Efendimizin söz ve fiillerini tanımlayan hadisler, *Mantıku't-tayr* mesnevisinde aynen, kısmen ve manen zikredilmiştir. Âyetler gibi hâdisler de aynen, meâlen veya kısmî bir şekilde şiirlerde ıktibas edilerek İslâmî kaynaklardan yararlanmışlardır.

Gülşehrî hadis diye bilinen peygamber sözlerini beyan ettiği gibi bunlardan kutsî hadis olanlarına da vâkıf olduğunu nitekim eserinde de söz konusu hadislere yer verdiğini ifade etmiştir.

❖Çün ehâdisiün beyânın kıluram
Ol ki Rabbânî-durur hem bilürem (B/2034)

Eserde mükerrer şekilde zikredilen hâdisler toplamda 8 adet şeklinde tespit edilmiştir. Yinelenen âyetler çalışmanın sözlük bölümündeki madde başlarında ve ona ait metinde bulunan yerde referans edilerek belirtildiği için yinelenen hâdis dışında, *Mantıku't-tayr* mesnevisinde yer alan farklı 7 hâdis ve anlamı aşağıdaki çizelgede gösterilmiştir.

Çizelge 11: Mantıku't-tayr Mesnevisinde Hâdisler⁵⁴

bir gönül sıyan ka'be'yi yüz kez yıkar	"Bir gönül kıran Kabe'yi yüz kez yıkar."
dükelin ümmü'l-ḥabāyis	"(İçki) tüm kötülüklerin anasıdır."
el-aşlu lâ-yuḥşî	"Asıl değişmez, her şey aslına çeker."
en-nāsu niyām	"İnsanlar uykudadır, (öldükleri zaman uyanırlar)."
ilerürek öl ölümden	"Ölümden evvel ölmek, (ölmeden önce ölünüz)."
ölümden ilerü ölmedi	"Ölümden evvel ölmek, (ölmeden önce ölünüz)."
tevekkül kıl deve dizin bağlamağı bil	"Tevekkül et (ancak) devenin dizinini bağlamayı bil".

⁵⁴ *Mantıku't-tayr* mesnevisinde yer alan hâdislerin bulunduğu beyitler için çalışmanın *Bağlamalı Dizin ve İşlevsel Sözlük* bölümündeki ilgili madde başlarına bkz.

5. Dua İfadeleri

Mantıku't-tayr mesnevisinde geçen dua ifadeleri Türkçe ve Arapça kelimelerle oluşturulmuştur. Arapça kelimelerle oluşturulan ancak Türkçe cümle yapısı özelliği gösteren dua ifadeleri de mevcuttur. Sözü edilen dua ifadelerin sayısı 6 adet olup aşağıdaki çizelgede tertip edilmiştir. Eserde geçen farklı dua sayısı 6 adet tespit edilmiş olsa da aynı dua ifadesinin zaman zaman eserde yinelenildiğini söylemek mümkündür.

Çizelge 12: *Mantıku't-tayr* Mesnevisinde Dua İfadeleri⁵⁵

hāşa	“(Allah) göstermesin, (Allah) korusun.”
hāşa li'llāh	“Allah göstermesin!”
size çok yaş virsün	“(Allah) uzun ömürler versin.”
tañrı rahmet eylesün	“Allah rahmet bağışlasın.”
tañrı rahmet kılsun	“Allah rahmet eylesin.”
tañrı yaş virsün	“Allah uzun ömürler versin.”

6. Atasözleri

Ulusun ortak düşünce, davranış ve tutumunu belirten atasözleri, toplumun yüzyıllar boyunca geçirdikleri denemelerden ve bunlara dayanan düşüncelerden doğmuşlardır. Kısa, özlü ve klişeleşmiş sözlerden oluşan atasözleri, belli bir kalıp içinde belli sözcüklerle ortaya konmuştur. Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü* çalışmasında atasözlerinde geçen sözcüklerin yerlerinin değiştirilmesi ya da aynı anlama gelen bir başka sözcüğün atasözüne eklenmesi durumunda atasözünün anlamı değişmese bile o sözün atasözü olarak anılamayacağını belirtir (Aksoy, 1998: 15-16).

Herhangi bir dönemde yazılmış edebî eserde, o döneme ait dilin kullanıldığı sözcükler yer alır. Nitekim 14. yüzyılda yazılan *Mantıku't-tayr* mesnevisi için de aynı durumun söz konusu olması tabidir. Dolayısıyla Aksoy'un yukarıdaki atasözleri ile ilgili yapmış olduğu değerlendirmeyi, eski dönemde yazılmış edebî bir eserdeki atasözlerini tespit etmek için göz önünde bulundurduğumuzda, o döneme ait dilin değişiminden mütevellit mesnevideki atasözlerinin sayısını tespit etmek ne kadar doğru olurdu? Bunun

⁵⁵ *Mantıku't-tayr* mesnevisinde yer alan dua ifadelerin bulunduğu beyitler için çalışmanın *Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük* bölümündeki ilgili madde başlarına bkz.

içindir ki eserde geçen ve ancak günümüz dilindeki karşılığı atasözlerine tekâbül edenler, bu minvalde değerlendirilerek aşağıdaki çizelgede sunulmuştur.

Çizelge 13: Mantıku't-tayr Mesnevisinde Atasözleri

İfade Edilen Atasözü	Atasözünün Bulunduğu Beyit(ler)	Günümüz Dilindeki Karşılığı
altun altunlıkda mağbūn ola	<i>Yazmaya şu üstine nakış kişi Şuya tek ye uranuñ yildür işi (B/1108)</i>	“Altın yere düşmeyle değer kaybetmez, (altın yere düşmekle pul olmaz).”
ayruğa kuyu kazan kendü düşer	<i>Mekri bir gün şahşuñ üstine üşer Ayruğa kuyu kazan kendü düşer (B/3452) Her kim ol kuyu kaza bir kardaşa ‘Âkıbet ol kuyuya kendü düşe (B/3453) Şorma kim kuyu kazan kendü ola Girü hem bir kuyu içinde öle (B/3454)</i>	“El için kuyu kazan, evvela kendi düşer.”
kapudan rişvet giriçek öyke bacadan çıkar	<i>Kapudan rişvet giriçek gül gibi Öyke bacadan çıkar bülbül gibi (B/2198)</i>	“Rüşvet kapıdan girince insaf bacadan çıkar.”
yazmaya şu üstine nakış kişi şuya tek ye uranuñ yildür işi	<i>Yazmaya şu üstine nakış kişi Şuya tek ye uranuñ yildür işi (B/1108)</i>	“Su üstüne yazı yazılmaz.”
konşılar düni gözüñe gün gelür	<i>Konşılar düni gözüñe gün gelür Ayruğuñ yası saña düğün gelür (B/3846)</i>	“Komşunun tavuğu komşuya kaz görünür.”
ayruğuñ yası saña düğün gelür	<i>Konşılar düni gözüñe gün gelür Ayruğuñ yası saña düğün gelür (B/3846)</i>	“El elin eşeğini türkü çağırarak arar.”
dilemez-iseñ ki dola ev düttün oduñ üstine dağı urma odun	<i>Dilemez-iseñ ki dola ev düttün Oduñ üstine dağı urma odun (B/3305)</i>	“Ne ekersen onu biçersin”

7. Deyimler

Genel kural niteliğinde bir söz olmayan deyimler, bir kavramı, bir olayı, bir durumu belirtmek için bulunan özel bir anlatım kalıbıdır. Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü* çalışmasında atasözünde olduğu gibi deyimlerde de geçen sözcüklerin yerlerinin değiştirilmesi ya da aynı anlama gelen bir başka sözcüğün deyme eklenmesi durumunda deyim anlamı değişmese bile o sözün deyim olarak anılamayacağını belirtir (Aksoy, 1998: 38-40). Bilindiği üzere herhangi bir dönemde yazılmış edebî eserde, o döneme ait dilin kullanıldığı sözcükler yer alır. Nitekim 14. yüzyılda yazılan *Mantıku't-tayr* mesnevisi için de aynı durumun söz konusu olması tabidir. Dolayısıyla Aksoy'un yukarıdaki deyimler ile ilgili yapmış olduğu değerlendirmeyi, eski dönemde yazılmış edebî bir eserdeki deyimleri tespit etmek için göz önünde bulundurduğumuzda, o döneme ait dilin değişiminden mütevellit mesnevideki deyimlerin sayısını tespit etmek ne kadar doğru olur? Ancak malum üzere deyim tanımıyla yola çıkarak bir kavramı, bir olayı, bir durumu belirtmek için kullanılan anlatım kalıpları ile söz konusu hususa tekâbül eden deyimler, bu minvalde değerlendirilmiş ve eserdeki deyimlerin tespitine gidilmiştir. Buna göre yinelenen deyimlerle birlikte eserde toplam 421 tane deyim tespit edilmiş olup aşağıdaki çizelgede sıralanmıştır.

Tertip edilen deyimlerden mesnevide dikkatimizi çeken bir başka husus, Gülşehrî'nin deyimleri kullanma zenginliği ve bu zenginliği oluşturan deyimlerin kullanım tercihleri üzerine olmuştur. Eserde daha önce örneklerine az rastladığımız ya da hiç karşılaşmadığımız orijinal deyim kullanımlarına rastlanmaktadır. Konu ile ilgili olarak “aylak al- (*aylak iletmek, boşa geçirmek, heder etmek*), başını oyna- (*bir amaca varmak için ölümü göze almayı, biri uğruna kendini feda etmek*), başum hōş degül (*iyi geçinememek, uyumlu olmamak; bir şeyden hoşlanmamak*), bir pula deg- (*beş para etmemek, çok kıymetsiz olmak*), boynını dokı- (*boynunu kesmek; başını vurmak*), cāna gel- (*gücünü toplamak, canlanmak*), çöpe şayma- (*çöp kadar değeri olmamak*), duru düşe- (*düşe kalka, güçlük çekmek*), dünki bir tıfl ol- (*dünkü çocuk olmak, acemi, toy olmak*), el şun- (*el uzatmak, el sürmek, dokunmak*), gam dut- (*gam, keder kaplamak*), ğıdāyı ye- (*bildiğini söylemek, övünmek*), gönül ferāh düş- (*yüreği ferahlatmak*), gözüm gibi (*bal gibi (de) bağlamında, kuşkusuz, istediğin gibi*), haqqūndan çık- (*hakkından gelmek; zor bir işi başarı ile sona erdirmek*), hayāl bağla- (*hayal etmek; zihinde tasarlamak, canlandırmak*), hicvin okı- (*yermek, kötülemek*), kıavlın şı- (*sözünden dönmek*), lāf ur- (*böbürlenmek, yüksekten atmak, övünmek*), lezzet sür- (*safa sürmek, zevk*

almak, hoşlanmak, haz almak), loğması degül (*hiç yeri yokken, lüzumsuz yere*), ödi şıdmağa var- (*ödü patlamak*), tafaddul işle- (*faziletlilik iddiasında bulunmak; yüce bir iş yaptığını düşünmek*), tākātı tāk ol- (*takati kesilmek, dayanacak gücü kalmamak*), tereye deg- (*tereye değmez; önemi olmamak*), yil kov- (*boş gezmek ve gereksiz işler peşinde dolaşmak*), ‘ahdi bekle- (*sözünde durmak*)” deyim örneklerini vermek mümkündür.

Çizelge 14: Mantıku’t-tayr Mesnevisinde Deyimler⁵⁶

Ad koy-: İsim vermek.	Baş vir-: Bir amaç uğruna ölmek; baş vermek.
Ādem ol-: İyi, şahsiyet sahibi, ideal bir insan olmak.	Başı terk it-: Can feda etmek, kendinden vazgeçmek.
Ağıza düş-: Dile düşmek, dillenmek.	Başın taşdan taşa ur-: Çok pişman olmak, kafasını taştan taşa vurmak.
Ağzuñ aç-: Ağız açmak, konuşmak, söz söylemek.	Başını oyna-: (Bir yola) baş koymak deyimiyle aynı anlamda olup bir amaca varmak için ölümü göze almayı, biri uğruna kendini feda etmeyi ifade etmektedir.
Āh it-: İç çekmek, figan etmek.	Başum hoş degül: İyi geçinememek, uyumlu olmamak; bir şeyden hoşlanmamak.
Alnı açuk: Alnı açık olmak, utanıp sıkılacak bir şeyi olmamak.	Başum kes-: Başını kesmek, öldürmek.
Alu gör-: Küçük görmek, aşağı görmek.	Beşāret vir-: Müjde vermek.
And iç-: Yemin etmek.	Bilmeze ur-: Bilmez görünmek, bilmezlikten gelmek.
Aradan git-: Aradan çekilmek.	Binde biri: Binde biri, çok azı.
Ardına düş-: Bir kimseyi takip etmek, peşinden veya yolundan gitmek, arkasına düşmek.	Bir ol-: Bir olmak, beraber olmak.
Ayağına düş-: Ayağına kapanmak, yalvarmak.	Bir pula deg-: Beş para etmemek, çok kıymetsiz olmak.
Aylak al-: Aylak iletmek, boşa geçirmek, heder etmek.	Boynı ur-: Boynunu vurmak, öldürmek.
Ayru düş-: Uzak kalmak, bir araya gelememek, görüşmemek.	Boynını dokı-: Boynunu kesmek; başını vurmak.
Ayruğa kuyu kızan kendü düş-: Başkası için hazırladığı tuzağa kendisi düşerek zarara uğramak.	Buçuk pul deg-: Beş para etmemek.
Bahā bil-: Kıymetini bilmek.	Can al-: Can almak, öldürmek.
Bahā vir-: Kıymet, değer vermek.	Cān bağışla-: Can vermek, can bağışlamak.
Bahāne kıl-: Sebep olarak göstermek, vesile kılmak.	Cān fidī kıl-: Canını feda etmek, ölmek.
Bahşe gir-: Bahse girmek, iddiada bulumak.	Cān ışmarla-: Can vermek, teslim-i ruh etmek, ölmek.
Bākī kal-: Dâimi, kalıcı olmak.	
Baş çek-: Baş kaldırmak, buyruk dinlememek, isyan etmek.	
Baş ol-: Önde gelmek, lider olmak.	

⁵⁶ *Mantıku’t-tayr* mesnevisinde yer alan deyimlerin bulunduğu beyitler için çalışmanın *Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük* bölümündeki ilgili madde başlarına bkz.

Cân köyindür-: Can yakmak, üzme, acı çektirmek.
Cân köyün-: İçi yanmak.
Cân virür: Can vermek, teslim-i ruh etmek, ölmek.
Cân yak-: Ezîyet etmek; üzme, acı çektirmek, can yakmak.
Câna gel-: Gücünü toplamak, canlanmak.
Cânı al-: Öldürmek, canını almak.
Cânı kaşdını kıl-: Canına kastetmek, birini öldürmeye niyetlenmek.
Cânı terk it-: Canı terk etmek, her şeyden vazgeçmek
Cânı yan-: Üzülmek, canı yanmak.
Cânına od düş-: Yüreğine ateş (od) düşmek, yüreği yanmak.
Cânını bağışla-: Canı bağışlamak, can vermek, hayat vermek.
Cânların fedâ kıl-: Canlarını feda etmek.
Cânuña kâsd eyle-: Öldürmeyi istemek, öldürmeye niyet etmek.
Cânuña kâsd kıl-: Birini öldürmeye hazırlanmak.
Cânunı kırtar-: Canını kurtarmak, ölmeden tehlikeli bir durumdan sağ kurtulabilmek.
Çile çıkar-: Sıkıntılı bir durumun sona ermesini beklemek.
Çöpe sayma-: Çöp kadar değeri olmamak.
Defterinde temîz eyle-: Defterden silmek; yok saymak, unutmak.
Delü ol-: Delirmek.
Derde dermân iriş-: Derde derman bulmak, derde çare bulmak.
Derde dermânîk kıl-: Derde deva olmak.
Derdüñ devâsın vir-: Her derde deva olmak.
Derisin yüz-: Derisini yüzmek.
Devrân sür-: Hüküm sürmek, varlığı sürüp gitmek.
Dili dut-: Sonunu düşünerek gelişigüzel konuşmaktan sakınmak, ölçülü konuşmak, rast gele konuşmamak.

Dilini yiyüyaz-: Dilini yutmak.
Dînden çıkar-: Dinden (imandan) çıkmak. İnancını terk etmek, kafir olmak.
Diş bile-: Çok istek duymak, hırsla dolmak.
Duru düşe-: Düşe kalka, güçlük çekmek.
Dünki bir tıfl ol-: Dünkü çocuk olmak, acemi, toy olmak.
Düşmân ol-: Kin beslemeye başlamak.
Düşmanlık kıl-: Düşman olmak, düşmanlık etmek; karşısında durmak.
Egri bak-: Kötü düşünce ile bakmak.
El dut-: Yardım etmek.
El götür-: Dua etmek, Allah'a niyazda bulunmak amacıyla ellerini açmak.
El şun-: El uzatmak, el sürmek, dokunmak.
Elden ko-: Bırakmak, vazgeçmek.
Ele gir-: Ele geçirmek, yakalamak.
Elümden gel-: Yapabilmek, becermek, gücü dahilinde olmak.
Etegin elden ko-: Eteğinden ayrılmamak, peşini bırakmamak.
Etmegüm tuzum hâkı: "Tuz ekmek hakkı, birinin ekmek yedirip iyilik ettiği kimse üzerindeki hakkı.
Fiğân it-: Feryat etmek, inlemek.
Gâfil ol-: Gafil avlanmak; gaflette olmak, boş bulunmak, hakikati görememek.
Gam bul-: Kederli olmak; dert bulmak.
Gam dut-: Gam, keder kaplamak.
Gam ye-: Dertlenmek, kederlenmek, tasalanmak.
Garra ol-: Gururlanmak, kibirlenmek.
Ğıdâyı ye-: Bildiğini söylemek, övünmek.
Gile it-: Yakınmak, şikâyet etmek.
Girde kıl-: Yuvarlak olmak; eğri büğrü, ileri geri konuşmak bağlamında.

Girü kal-: Geride kalmak, arkada kalmak.
Göñli hoş ol-: Sevinmek, mutlu olmak.
Göñli köyün-: İçi yanmak, acı çekmek.
Göñline yaz-: Kalbine kazımak.
Göñlini yak-: Yüreğini yakmak.
Göñlü düş-: Âşık olmak.
Göñül al-: Gönlünü çelmek/kapmak.
Göñül bağla-: Gönül bağlamak, âşık olmak.
Göñül ferâh düş-: Yüreği ferahlamak.
Göñül tağla-: Gönlünü dağlamak, yüreğini yakmak.
Göñül vir-: Gönül vermek, âşık olmak, sevdalanmak.
Göñül yık-: Gönül kırmak.
Gözden bırak-: Gözden düşürmek.
Göze getir-: Göz önüne getirmek; dikkate almak.
Gözi açıl-: Gözü iyileşmek, görür olmak. Eskiden bilip anlaşılmayan birçok şeyin öğrenilip işine gelenle gelmeyen ayırt eder duruma gelmek.
Gözi gözine düş-: Göz göze gelmek.
Gözine gir-: Gözüne girmek; sevgi ve ilgisini kazanmak.
Gözini çıkar-: Gözünü oymak.
Gözleri kanın dolar: Gözleri kan çanağına dönmek; gözleri kıpkırmızı olmak.
Gözlerinden kan ak-: Çok ağlamaktan gözlerin kızarması.
Gözü dik-: Bir şeyi ele geçirmek isteğine kapılmak, göz koymak
Gözüm gibi: Bal gibi (de) bağlamında, kuşkusuz, istediğin gibi.
Gözün nûrını al-: Gözü kamaşmak.
Gözünü aç-: Etrafına basiretle bak, gafletten uyan, uyanık ol.
Gülgula düş-: Kuru gürültüye boğulmak.

Gün gibi peydâ: Gün gibi açık, âşikâr, ortada.
Gün gibi zâhir: Gün gibi zâhir
Güneh eyle-: Günah işlemek, günaha girmek.
Hvör u kiçi gör-: Değersiz ve küçük görmek.
Haddan geç-: Sınırı aşmak.
Hakkuñdan çık-: Hakkından gelmek; zor bir işi başarı ile sona erdirmek.
Harâm ol-: Bir şeyden gereği gibi yararlanamamak; zehir olmak, çekilmez olmak.
Harâm ye-: Haram yemek, hakkı olmayan bir şey yapmak.
Hasret kal-: Hasret kalmak.
Hâtırı kal-: Gücenmek, kırılmak.
Hayâl bağla-: Hayal etmek; zihinde tasarlamak, canlandırmak.
Hayrân kal-: Şaşırıp kalmak.
Herze söyle-: Boş konuşmak
Heybet cânına düş-: İçine korku düşmek.
Hicvin okı-: Yermek, kötölemek.
Hice çık-: Boşa çıkarmak.
Hice say-: Hiç önemsememek, yok saymak.
Hisâb sor-: Bir konuda açıklama ve savunma istemek, sorguya çekmek.
Hisâb vir-: Hesap vermek; yapılan işin sorumluluğunu yüklenmek.
Hisâba gel-: Hesaba alın(a)mamak.
Hisâba getir-: Kıymet vermek, (üzerine) değer biçmek, kıymetlendirmek.
Hükmü revân eyle-: Hükmü geçmek, etkili olmak.
İmân getir-: Yürekten inanmak, iman etmek. Hak dini kabul etmek.
Irak düş-: Uzak kalmak, uzaklaşmak.
İblise uy-: Şeytana uymak, doğru yoldan ayrılarak hoş olmayan, kötü bir iş yapmak.
İş dut-: İş yapmak, bir işe başlamak.

İşe gel-: İşe gelmek, yararlı, gerekli olmak; kendi yararına uygun olmak.
İşi bit-: Bir işi sonuca ulaştırmak, halletmek.
İşi bit-: İş görmek; bir sonuç elde etmek.
Çadem ur-: Ayak basmak.
Çadîd ol-: Bir deri bir kemik olmak, iskelete dönmek.
Çadrini bil-: Değerini anlamak; kıymetini bilmek.
Çan ağla-: Büyük bir üzüntü içinde bulunmak.
Çana gir-: Birini öldürmek veya ölümüne sebep olmak.
Çana gir-: Birinin öldürülmesine sebep olmak veya öldürtmek.
Çanlarına gir-: Birini öldürmek veya ölümüne sebep olmak.
Çavılın şı-: Sözümden dönmek.
Çayda düş-: Endişeye düşmek.
Kemînsâz ol-: Pusu kurmak.
Kendüzin bil-: Nerede nasıl davranacağını, ne yaptığını bilmek, kendini bilmek.
Kendüzini beğen-: Kendini beğenmek; kendini üstün görmek.
Kendüzin 'arza kıldı: Kendini göstermek.
Kendüzün terk it-: Kendi varlığını terk etmek; benliğinden vazgeçmek.
Kıymatın bil-: Kıymetini anlamak, değerini bilmek.
Kıymeti bil-: (Bir şeyin) önemini, değerini bilmek.
Çov çovla-: Arkadan çekiştirmek, gammazlık etmek.
Çoynında yılan besle-: İyilik yaptığı bir yakınımdan kötülük, ihanet görmek.
Çoyup git-: Bırakıp gitmek, terk etmek
Çulağını bur-: Kulağını çekmek, azarlamak, ceza vermek.
Çuş gibi uç-: Kuş gibi uçmak. Çok kısa sürede geçmek.

Çuyu çaza çuyuya kendü düş-: Kazdığı kuyuya kendisi düşmek, başkası için hazırladığı tuzağa kendisi düşerek zarara uğramak.
Lâf ur-: Böhürlenmek, yüksekten atmak, övünmek.
Lakab ur-: Ad vermek, anmak.
Lâyık gör-: Uygun bulmak, münasip görmek, araştırmak.
Lezzet sür-: Safa sürmek, zevk almak, hoşlanmak, haz almak.
Loğması degül: Hiç yeri yokken, lüzumsuz yere.
Mağbûl ol-: Beğenilmek, kabul edilmek.
Mâtem tut-: Yas tutmak.
Mecnûn eyle-: Deli-divane eylemek, delirtmek.
Meftûn ol-: Tutkun olmak.
Muvâfık düş-: Uygun düşmek.
Na'ra ur-: Haykırmak, bağırarak; nara atmak.
Oda yak-: Ateşe vermek, ateşte yakmak.
Oda yan-: Tutuşmak, ateşler içinde yanmak.
Oynayacak ol-: Oyuncak olmak.
Oynıcağ ol-: Önem verilecek değerde olmayan, kolay iş olmak.
Ödi şıdına var-: Ödüş patlamak.
Ödüş şıd-: Ödüş patlamak.
Öğine dir-: Aklına getirmek.
Öğine düş-: Aklına düşmek, düşüncesinde yer almak; hatırlamak, anımsamak.
Öğüşde dut-: Akılda tutmak.
Öğüşü dirşür-: Aklı toplamak, (aklı başına toplamak bağlamında).
Özi köyin-: İçi yanmak; çok üzülmek.
Pendin dut-: Öğüşüne kulak vermek, dinlemek.
Perdesin yırt-: Bilinmemesi gereken şeyleri yeri değilken açığa vurmak, hayasızlık, arsızlık yapmak.
Perişân ol-: Dağılmak, altüst olmak.

Peyrevi ol-: Arkasından, izinden gitmek.
Rağbet it-: Rağbet etmek, ilgi göstermek.
Rāhata ir-: Rahata ulaşmak, huzura kavuşmak.
Rengi şol-: Rengi solmak; tazeliğini, diriliğini, parlaklığını yitirmek.
Revânın şād it-: Ruh huzur bulmak.
Revnāka gel-: Parlaklık, güzellik ve tazelik kazanmak, aydınlanmak.
Şābit dur-: Sabır göstermek, sebat etmek.
Şaçını yol-: Saçını yolmak, üzüntüden dövünmek.
Sirke yüzünden aķ-: Yüzünden sirke akması, kişinin suratından hoşnut olmadığı anlaşılmak, asık yüzlü olmak.
Sözini geçür-: Söz geçirmek, birisine istediğini yaptırmak.
Şu üstine nakış yaz-: Etkisi olmayan ya da kısa sürede etkisi geçecek olan sözler söylemek.
Şifā bul-: Şifa, derman bulmak.
Şöhret bul-: Tanınmak, meşhur olmak, nam salmak.
Tafaḍḍul işle-: Faziletlilik iddiasında bulunmak; yüce bir iş yaptığını düşünmek.
Ṭākatı ṭāķ ol-: Takati kesilmek, dayanacak gücü kalmamak.
Taṇa ḳal-: Şaşırp kalmak, hayrete düşmek.
Tapu ḳıl-: Boyun eğmek; hürmet etmek.
Tekye ur-: Dayanmak, yaslanmak.
Tenge gel-: Dara gelmek, daralmak; sıkıntıya uğramak.
Tereye deg-: Tereye değmez; önemi olmamak.
Tereye dut-: Tereyle bile bir tutmamak. (Değersizlik bağlamında)
Toz ḳondur-: Toz kondurmak, kirletmek.

Uşşı başa dir-: Aklını başına toplamak, kendimize gelmek.
Ussı başa gel-: Akli başa gelmek, şuurun geri gelmesi.
Ussı git-: Akli gitmek, kendisinden geçmek, şaşkınlık içinde kalmak.
Ussuñ başuñdan ilet-: Aklını başından almak; çok şaşırtmak.
Ümīdi götür-: Ümidi kesmek.
Ümīdi kes-: Olmasını ummaktan vazgeçmek, artık olmayacağını kabul etmek, ümidini kesmek.
Ümīdi üz-: Olmasını ummaktan vazgeçmek, artık olmayacağını kabul etmek, ümidini kesmek.
Üstine ditre-: Üzerine titremek, bir şeye veya kimseye sevgi, özen göstermek.
Yabana at-: Önem vermemek, önemsiz görmek.
Yāda gel-: Hatırlamak, aklına gelmek, anımsamak; aklına düşmek.
Yādigār ḳal-: Hatıra kalmak.
Yaluñuz ḳo-: Tek bırakmak.
Yazuḡa gir-: Günaha girmek.
Yazuḡı boynuma: Günahı boynuma.
Yazuḳ işle-: Günah işlemek.
Yer öp-: Bir büyüğün önünde eğilmek.
Yıl ḳov-: Boş gezmek ve gereksiz işler peşinde dolaşmak.
Yile git-: Heder olmak, boşa gitmek.
Yili es-: Hükmü sürmek.
Yir dut-: Yer tutmak, yer edinmek.
Yire basmak: Yere geçirmek, yerle bir etmek; alt etmek.
Yirine getür-: Yerine getirmek, gerekeni yapmak.
Yiyesinden kesil-: Yemeden (içmeden) kesilmek bağlamında bir deyim.
Yoḡa şay-: Hiç saymak, yok saymak; değer vermemek.
Yol bil-: Yol yordam bilmek.
Yol bul-: Ulaşmak, erişmek.
Yol ur-: Yol kesmek.

Yol vir-: Yol vermek, izin vermek, müsaade etmek.
Yola gel-: Yola gelmek; ıslah olmak, düzelmek.
Yoldan azdur-: Yoldan çıkartmak.
Yoldan azıt-: Yoldan çıkarmak, yolunu şaşırtmak.
Yoldan eylet-: Yolundan çevirmek, yoldan çıkarmak.
Yoldan ilet-: Yoldan çıkarmak.
Yolu göster-: Kılavuzluk etmek, yönlendirmek.
Yüregi tağla-: Acıyla ve özlemle içi yanmak, acıyla kıvrانmak.
Yüregi yak-: İnsanın içini sızlatmak, insana çok acı vermek.
Yüregü yan-: Yüregi yanmak, çok acı çekmek.
Yüz burt-: Yüzünü buruşturmak, memnuniyetsiz olmak.
Yüz göster-: Yüz göstermek, ortaya çıkmak, kendini göstermek.
Yüzi döndür- Yüz çevirmek.
Yüzi kara: Yüzü kara, utanacak bir durumu olan (kimse).
Yüzine bak-: Yüzüne bakmamak, değer vermemek.
Yüzine ur-: Yüzüne vurmak, işlediği bir suçu ya da kabahati birinin açıkça yüzüne söyleyip onun utanmasına yol açmak.
Yüzlerini yire sür-: Yere yüz sürmek, ayağına kapanmak, hürmetinden ayağına eğilip yüzünü sürmek.

Yüzüm yok: Bir şey istemeye veya yapmaya cesareti olmamak, utanmak.
Yüzüñ döndür-: Yüz çevirmek, gösterilen ilgiyi kesmek.
Zevāl er-: Son bulmak, yok olmak.
Zindāna düş-: Zindana düşmek, hapsedilmek.
‘Āciz kal-: Çaresiz duruma düşmek.
‘Adū ol-: Düşman olmak, karşı olmak.
‘Ahd bağla-: Bir şeyi yapmak için kendi kendine söz vermek.
‘Ahdi bekle-: Sözünde durmak.
‘Aql git-: Akıllı gitmek: Şaşırmak, düşünemez hale gelmek.
‘Aql yitür-: Akıl erdirmek. Nasıl olduğunu ya da olabileceğini akıl yoluyla çözmek.
‘Aklı git-: Aklını kaybetmek.
‘Aklı ir-: Akılı ermek, anlar hale gelmek, idrak etmek.
‘Ömr sür-: İyi ve rahat yaşamak, ömür sürmek.

8. İkilemeler

Vecihe Hatiboğlu, *Türk Dilinde İkileme* adlı çalışmasında ikilemeyi, “anlatım gücünü artırmak, anlamı pekiştirmek, kavramı zenginleştirmek amacıyla aynı sözcüğün tekrar edilmesi veya anlamları birbirine yakın yahut karşıt olan ya da sesleri birbirini andıran iki sözcüğün yan yana kullanılması” olarak tanımlamıştır (Hatiboğlu, 1981: 9). Bu tanımdan hareketle *Mantıku’t-tayr* mesnevisinde ikilemeler tertip edilirken Türkçe, Farsça ve Arapça sözcüklerin art arda söylendiği müteradif, benzer ve zıt anlamlı ikilemelerin yanı sıra Arapça ve Farsça gibi kalıplaşmış kelime gruplarının varlığı ile oluşturulan ikilemelerin mevcut olma hususu göz önünde bulundurulmuştur. Ayrıca “u-ü/vu-vü” bağlacıyla birlikte ele alınan aynı, benzer veya zıt anlamlı ikilemeler, sözü edilen bağlaçlarla pekiştirme niteliğine sahip olmasından mütevellit ikilemeler başlığı altında yer almıştır. Zira Doğan Aksan’ın da söylediği üzere “her kavramın değeri, ancak kapladığı yerle ve öteki kavramlarla bağıntısına göre belli olmaktadır.” (Aksan, 1971: 254)

Mesnevide Arapça ve Farsça kelimelere Farsça -be-, eki getirilerek oluşturulan ikileme örneklerine (ser-be-ser, re’sen-be-re’s) nadiren de olsa rastlamaktayız. Neticede eserde, sözü edilen ikilemelerin nitelikleri arasında Arapça, Farsça, Türkçe ile birlikte kurulmuş veya en az ikisi ile birlikte oluşturulmuş ikilemeler başta olmak üzere 173 ikileme tespit edilmiştir. Bahse konu olan tüm ikilemeler aşağıda sıralanmıştır.

Çizelge 15: Mantıku’t-tayr Mesnevisinde İkilemeler⁵⁷

ad u söz ü sâz	bâğ u şahrâ	bî-pâ vü ser
adını vü şüreti	baħr u ber	bî-seyr ü sükün
ala vü şata	berg ü bār	bî-şühhet ü
arķun arķun	bey‘ ü şirā	şeyn
arpa arpa	bî-dil ü mecrūh	bî-‘ayb u riyā
atam anam	bî-hevīc ü bî-	bīh ü būn
ay u günden	metā‘	bir bir
ay u güneş	bî-hırş u hevā	bir iki
āyet ü aħbār	bî-kām u kāst	biri biri
az üküş	bî-mekr ü bî-	bīş ü kem
bâğ u bostān	telbīs	būsītān u bâğ
bâğ u gülzār	bî-nām u nişān	cāh u manşīb

⁵⁷ *Mantıku’t-tayr* mesnevisinde yer alan ikilemelerin anlamı ve bulunduğu beyitler için çalışmanın *Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük* bölümündeki ilgili madde başlarına bkz.

cān u cihān
cān u ten
cennāt u
hurrem
cennet ü düzah
cennet ü hūrī
cevr ü cefāñ
cins ü faşlı
cism ü cān
cism ü ser
dağı dağı
def ü nāy
dem-be-dem
dest ü bāzū
dest ü pāy
dīn ü imān
dīv u gül
dīv ü ded
dün ü gün
dürr ü güher
eb ü ümmüñ
egriyi vü toğru
eke vü biçe
emn ü emān
emr ü nehyi
enbiyā vü
evliyā
gaybet ü
bühtān
gerek gerek
gice vü gündüz
ğuşsa vü
endīşe
güneş ü ay
güneş ü ayuz
hadd ü pāyān
hadd ü resmin
hāşāk ü hār
haşm u gāzab
haşmet ü
manşib
havf u hatar
hayr u ihsān
hayr u şer
hayrān u mest
hevā vü hırş u
hıkd
hisset ü hizlān
hōr u hacīl

hūb u hōş
hurrem ü
handān u hōş
islām u imān
kadr u cāh
kāl u hāl
ķavl ü fi‘l
kem ü biş
kezzāb u kāfir
kibr ü kīn ü
hışm
kimi kimi
ķurd u ķuzğun
māl u milket
māl u mülk
manşib u cāh
ma‘şūk u yār
mekr ü fen
mekr ü hiyel
mekr ü sihr
mekr ü telbīs
mihr ü vefā
milket ü māl
mülk ü māl
naķş u nigār
nāle vü feryād
u zārī
nām u neng
nām u nişān
nāmūs u ‘ār
nāz u kibr
nāz u niyāz
nefs ü issini
nesl ü ķavm
nevḥā vü zārī
nihān u āşikār
nūr u zulmet
od u yil ü şu
vü toprak
re’sen-be-re’s
pāre pāre
pīç ü pīç
raḥt u baḥt
riyā vü zerk
şagın şolın
şāni‘ ü maşnū‘
şavt u sāza
şa‘bın u sehlin
ser-be-ser

şıdk u iḥlāş u
kerem
sihr ü nārencāt
sūd u ziyān
şāh u şulṭān
şār u köy
şārda vü köyde
şehd ü şeker
şehre vü il
şehvet ü buḥl u
ḥased
şehvet ü hırsı
şekl ü fīkr
şekl ü şüret
şerḥ ü bast
şīrīn ü rengīn
tārīķ ü rüşen
tav‘ u tapu
ten ü cān
tuŗş u telḥ u
şūr u şīrīn
uçā uça
uḥt u ibn
ulu kiçi
uru uru
yeyesi vü
geyesü
yir ü gög
yir yir
yirden ü
gökden
zād u rūz
zāhid ü
perhīzkār
zāhid ü ‘ābid
zār u ḥayrān
zār u sergerdān
zerķ ü riyā
zīkr ü ḥayr
zişt ü yavlaķ
zūhd ü taķvā
‘acz u ‘ayb
‘ahd ü vefā
‘aql u cān u ten
‘aql u rāy
‘aql u ‘ilm ü
ḥilm
‘ālim ü cāhil

‘āşık u ma‘şūk u ‘ışk
‘āşık u ma‘şūk
‘āşık u rüsvā
‘ayş u ‘işret

‘illet ü ma‘lül
‘ilm ü hikmet
‘ilm ü ‘aql u cân
‘ilm ü ‘amel

‘izz ü cāh
‘izzet ü ikbāl ü baḥşāyış
‘izzet ü i‘zāz

9. Kelâm-ı Kibâr

Büyüklerin sözleri anlamına gelen “kelâm-ı kibâr”, insanları doğru yola sevk etmek maksadıyla söylenmiş hikmetli ve kıymetli sözlerdir. Zaman zaman Dîvân şairleri ifade ettikleri bir fikri uzun uzadıya anlatmak yerine kısa ve öz bir şekilde ortaya koymayı tercih ederler. Bunu ortaya koyarken yaşam yolculuğunda belli bir ilim, irfan ve tecrübeden hâsıl olan “kelâm-ı kibâr”dan yararlanırlar. Belli bir çıkış noktası ve söyleyeni olan bu hikmetli sözler, kimi zaman da atasözleri gibi topluma mal olmuştur. Bu minvalde mesnevide iki adet kelâm-ı kibâr tespit edilmiştir.

Çizelge 16: Mantıku’t-tayr Mesnevisinde Kelâm-ı Kibâr⁵⁸

bir gönül yıkmağ ka‘be’yi yıkmağdan artuğdur	<i>“Bir gönül kırmak, Ka‘be’yi yıkmaktan daha (kötüdür)”</i>
ḥasūd hergiz lâ-yesūd (el- hasūd lâ- yesūd)	<i>“Haset eden kimse hiçbir zaman mutlu olmaz.”</i>

10. Arapça İbâreler

Dinî ve tasavvufî bir nasihat içermesi hasebiyle mesnevide İslamî ilimlerin dili olan Arapçadan âyet ve hadis dışında da birçok ibâre bulunmaktadır. Bu ibârelerin *Mantıku’t-tayr* mesnevisindeki sayısı 17’dir. Sözü edilen bu Arapça ibâreler aşağıdaki çizelgede mânâları⁵⁹ ile gösterilmiştir.

⁵⁸ *Mantıku’t-tayr* mesnevisinde yer alan kelâm-ı kibârların bulunduğu beyitler için çalışmanın *Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük* bölümündeki ilgili madde başlarına bkz.

⁵⁹ Arapça ibârelerin mânâları verilirken Kemal Yavuz’un 2007 yılında hazırladığı *Gülşehri’nin Mantıku’t-Tayr’ı (Gülşen-nâme) -Metin ve Günümüz Türkçesine Aktarma* çalışmasının iki cildin de yararlanılmıştır.

Çizelge 17: Mantıku't-tayr Mesnevisinde Arapça İbâreler⁶⁰

fî-şalâtin dâyimûn	"Namazda devamlı olanlar."
hâkezâ isma' ve kul	"Böyle dinle ve söyle."
çultu lek	"Senin için söyledim."
küllî 'ayşin nahnu fîhi nestehî bel sebîlin fî- na 'îmin teştehi	"Hayatta her türlü nimetin sonuna varırsın; ama cennetle arzuladığın her şey için bir yol vardır."
lâ-nüsellim	"Selam vermeme..."
li-ma 'allâhi şenûn ve istirâh	"(Onun da), Allah'la birlikte özel bir durumu ve huzur duyulacak bir anı vardır."
mâlenâ min vechi işlâhi'l- fesâd fî-umuri'l-fâsidâti ve i'timâd:	"Bozuk işlerde, fitnenin ve fesadın ıslahı için elimizde ne bir imkân, ne bir çare, ne de bir dayanak var."
mâsivallâh	"Allah'tan başka her şey..."
men-mâte fât	"Ölen yitti, kaybetti."
min-allâhi ila'llâh	"Allah'tan yine Allah'a, Allah'tan Allah'a."
min-rabbi'l- 'ibâd	"Kullarını terbiye eden Allah'tan..."
mine'l- 'ilmi ile'l- 'ayn	"İlme'l-yakînden ayne'l- yakîne, bilgiden göz ile görür derecede görerek müşahede ederek bilmeye."
nahnu min-huldin ve min nârin berî	"Biz ebedilikten (cennetten) de ateşten de uzak ve beriyiz."
tevekkeltü 'alellâh	"İşimi Allah'a bıraktım."
vallahu a'lem bi's-şavâb	"Doğruyu, en iyi bilen Allah'tır."
ve ileyhi yerci 'ü'l-me'âb	"Ve böylece ona dönerler."
'ammâ yekûlu'z-zâlimûn	"Zalimlerin söylediklerinden..."

11. Edebî Sanatlar

Edebiyat, güzel sanatların bir dalı olarak karşımıza çıkmakla birlikte roman, hikâye, şiir gibi edebî türlerde farklı yöntemlere başvurulduğu gözlemlenir. Şiirde, sözün sınırlarını inşa etme noktasında nazım şekilleri belirleyici faktör iken, muhtevanın çerçevesini oluşturma hususunda nazım türleri etkili olmuştur. İşte bu

⁶⁰ Mantıku't-tayr mesnevisinde yer alan Arapça ibârelerin bulunduğu beyitler için çalışmanın *Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük* bölümündeki ilgili madde başlarına bkz.

noktada edebî sanatlar; şairlerin maharetlerini sergilediği, en çok tercih ettiği veya başvurduğu müzeyyen ziynetlere benzetilebilir. Söz konusu ziynetlerle gerek şekle gerek mânâya zarafet, güzellik ve bir değer katan şairler, “söz”ü altın gibi ustalıklı işler. Bundan dolayıdır ki edebî sanatlar, edebiyatımızın her döneminde kullanılmış olsa da en güzel hünerleri sergileme kaygısında olan Klasik Türk edebiyatı şairlerince ekseriyetle tercih edilmiştir. Sözü nasıl daha güzel ve etkili söyleyebilmenin gayesinde olan bu şairler, ne şiir ne de nesir türlerinde edebî sanat kullanma tasarrufuna girişmişlerdir. Nitekim şekil güzelliğinin ön planda tutulduğu bir dönemden bahsediliyorsa edebî sanat kullanımının çokluğu da pek tabii olacaktır.

Klasik Türk şiirinde beyitleri anlama, anlamlandırma ve beyitlerin hakkını vererek yorumlayabilmenin yolu, edebî sanatları layıkıyla anlamaktan geçer. Zira fikirlerin, isteklerin ifadesi noktasında, en temel vasıtanın dil olduğu âşikârdır. Edebî sanatları oluşturan malzemelerin içinde şüphesiz dil de mevcuttur. Dilin estetik kurallara uygun bir şekilde kullanılması, ifadeyi zenginleştireceği gibi okuyucuya da haz verecektir. Dolayısıyla edebî sanatlar, bir beyti veya şiiri anlama hususunda bir rehber görevi üstlenecektir (Macit ve Soldan, 2011: 61).

Edebî sanatların en yetkin bir biçimde sergilendiği ifade tarzı, klasik şiirin ifade tarzı olmasından mütevellit hemen hemen her şair, klasik şiirin kalıplaşmış ve dönemi itibarıyla bir o kadar da özgün teşbihlerini kullanmıştır (Kaya, 2016: 3).

Gülşehrî’nin de eserinde edebî sanatların dolgun bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. Özellikle teşbih, kinâye, isti’âre, iştikâk, mecâz, tenâsüp sanatları gibi hem mânâya hem de lafza dayalı sanatlar eserde sıklıkla yer almıştır. Ancak bu tez, müstakil olarak edebî sanatlar tezi olmadığından bütün sanatları ele almak yerine, tarafımızca orijinal bulunan beyitler örnek gösterilmiştir.

11.1. Teşbih

Sözün kuvvetini artırmak onu daha etkili söylemek adına çeşitli münasebet bulunan iki kavramdan zayıf durumda olanı kendisinden nitelikçe daha güçlü olana benzetmektir (Dilçin, 2016: 405).

Teşbih mesnevide en çok karşımıza çıkan sanatlardandır. Kimi zaman aynı beyit içerisinde bile birden fazla teşbih kullanımı sıkça rastlanan bir durumdur. Kimi zaman da farklı beyitlerde aynı benzetmenin tekrarını görmek mümkündür.

Birinci mısradaki “zulm kurd”ı tamlamasında geçen zulüm acımasızlığından, gaddarlığından kimi zaman yırtıcı olabilen bir kurt gibi düşünülmüş ve kurda benzetilmiştir.

❖ *Ḳurda beñzer ḡulm ḡurđı besleme*
Emrini dutma vü ḡükmin esleme (B/2134)

Beyitte ilkbaharın bahçeleri nasıl donattığı tasvir edilirken değerli bir taş olan lal, renginden kaynaklı olarak kırmızı renkli meyvelere, dallar da inci bir yaprağa teşbih edilmiştir.

❖ *Ol zamān bu būsitānda nevbahār*
Şāḡḡı dūr berg eyledi vü la ‘li bār (B/4395)

Aşağıdaki beyitler farklı olsa da aynı teşbihin yapıldığını görmek mümkündür. Gülşehrî sakınılması gereken hususların başında gördüğü cehaleti, bilgisizliği karanlığa; ilmi ise ölümsüzlük suyuna benzetmiştir.

❖ *Fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilāt*
Zulmet oldı cehl ‘ilm āb-ı ḡayāt (B/241)

❖ *Fa ‘ilātün fa ‘ilātün fa ‘ilāt*
Cehl ḡulmetdür ‘ilim āb-ı ḡayāt (B/1430)

“Gice zengisi” tamlamasında, gece zencisi bir insana benzetilmiştir, gecenin bitmesi ve gündüzün başlaması ile bu zencinin (gecenin) kaybolması şeklinde anlatılmıştır. Kezâ “irte/gündüz rûmî”si ifadesinde de benzer durum söz konusudur. Sabahın vermiş olduğu aydınlık, “sabah güzeli”ne teşbih edilmiştir.

❖ *Çünkü gice zengisi oldı nihān*
Girü gündüz rûmisi oldı ‘ayān (B/2851)

❖ *İrte rûmîsi yüzini gizledi*
Gice zengisi izini izledi (B/2169)

Yukarıdaki beyte benzer bir teşbih kullanımına aşağıdaki beyitte rastlamak mümkündür. Malum üzere karga yaratılışından ötürü siyah bir görünüme sahiptir.

Karganın bu vasfı “dün gurâb”ı tamlamasıyla geceye benzetilmiştir. Dolayısıyla gece bir karga gibi tasavvur edilmiştir.

İkinci mısrada sözü edilen “gün hümâ”sı tamlamasında da benzer bir kullanım mevcuttur. Hüma kuşu kaynaklarda “devlet kuşu” olarak anılır ve onun şans, talih getirdiği rivayet edilir. Hüma kuşu bu hüviyeti sebebi ile aydınlığa, gündüze teşbih edilmiştir.

❖ *Dün gurâbı kanadın açdı yine*
Gün hümâsı yuvadan uçdı yine (B/2167)

Aynı beyit içerisinde birden fazla teşbih kullanımına rastladığımız diğer bir örnek aşağıdaki beyitin iki mısrasında da mevcuttur. “*Dâstân-ı Şeyh ‘Abdurrezzâk*” isimli hikâyede şeyh gönlünü Hristiyan kızına kaptırır. Sevgilinin tasvir edildiği beyitte yaz, sevgilinin yüzü karşısında sonbahara benzer. Saçları gece gibi siyah, yanağı ise gündüz gibi aydınlıktır.

❖ *Yaz anuñ yüzi katında güz gibi*
Zülfî gice ‘arızî gündüz gibi (B/357)

11.2. İsti’âre

Teşbihin temel öğelerinden olan müşebbeh (benzeyen) ile müşebbehün-bih (kendisine benzetilen)ten birinin söylemesi ile yapılır (Dilçin, 2016: 412).

Kartal (2017), isti’ârenin oluşabilmesi için üç şartı öne sürer:

- “1. Bir kelimenin/sözün gerçek anlamını anlamamıza engel durum demek olan kârîne-i mâni’ a/mani karine”nin varlığı.
2. Müşebbehün-bih ile müşebbeh arasında var olan benzerlik alakası.
3. Bir kelimenin/sözün başka bir kelimenin/sözün yerine kullanılması ya da bir kelimenin/sözün başka anlamda kullanılması.” (Kartal, 2017: 145)

En çok tercih edilen isti’âre çeşitleri ise açık ve kapalı isti’âredir.

11.2.1. Açık İsti’âre

Teşbihin temel öğelerinden olan “müşebbehün-bih”in ifade ettiği anlam “müşebbeh”e ödünç verilir. Dolayısıyla müşebbeh söylenmez, sadece “müşebbehün-bih”in kullanılması ile yapılır (Kartal, 2010: 149).

Açık isti'âre mesnevideki hikayelerde ekseriyetle âşığı ve sevgiliyi işaret etmek maksadıyla kullanıldığına tanıklık etmekteyiz. Dil-rübâ, gönül hırsızı, gönül çalan mânâsına gelmektedir. Dil-dâr ise gönül tutan demektir. Gönül çalma ve tutma gibi vasıfların, klasik Türk edebiyatının şiir dünyasında sevgiliye atfedildiği bilinmektedir. Dolayısıyla açık isti'ârenin tanım gereği sevgiliye ait vasıflar dil-rübâ ve dil-dâr kelimesine ödünç verilmiştir.

❖ *‘Âşık ol degül ki sevdi yârını*
Gördüginçe dil-rübâ dil-dârını (B/312)

❖ *Şeyh çün gönlin virür dildârına*
Vâlih ü hayrân kalur dîdârına (B/377)

Aşağıda geçen “pîr-i garîb” terkinini de yukarıdaki beyitte benzer şekilde ele alınan, “dil-rübâ” ve dil-dâr” kelimelerine ödünç verilen sevgilinin vasıfları yönüyle ele alabiliriz. Tek fark buradaki “pîr-i garîb” sevgilinin değil âşığın yerine kullanılmıştır ve “zavallı ihtiyar” mânâsına gelmektedir. Zavallı, garip, perişan gibi nitelikler klasik Türk edebiyatının şiir dünyasında âşığın sıfatları olup, seven kişiye atfedilir. Nitekim beyitte de benzeyen (âşık), kendisine benzetilenin (pîr-i garîb) kastettiği anlamı ödünç alarak hıfzolmuştur.

❖ *Ol umıda kim şora anı habîb*
Kaldı ol gün anda ol pîr-i garîb (B/380)

Hoca ile papağan hikâyesinden alınmış olan bu beyitte zindân kelimesi kafese benzetilmiştir. Malum üzere zindan da kafes gibi kapalı parmaklıklar ardında bulunması hasebiyle bir kafes gibi düşünülmüştür. Kendisine benzetilenin ifade ettiği anlam benzeyene ödünç verilmiş, benzeyen hıfzedilmiştir.

❖ *Eydesin ‘ahd ü vefâyı n'itdüñüz*
Kim bu zindânda bizi unıtuñuz (B/1351)

Açık isti'âre sanatına seçtiğimiz bir diğer örnek aşağıdaki beyitte geçen, “aslanlar” ibâresi ile oluşturulmuştur. Aslan bilindiği üzere ihtişamlı, heybetli ve kuvvetlidir. Aslan lafzı, bu meziyetlere sahip kimselerin yerine kullanılan övgü

niteliğindedir. Aslanın ifade ettiği anlam, aslana benzer hasletlere sahip kimselere ödünç verilmiştir.

❖ *Zîra bu ilde kim aslanlar azar*
Degme köyde yüz seniñ gibi gezer (B/1869)

11.2.2. Kapalı isti'âre

“Müşebbeh”in “müşebbehün-bih”in yerine geçtiği isti'âre türüdür. “Müşebbehün-bih”e ait bir özellik “müşebbeh”e yüklenmektedir. Bu durumda “müşebbeh” “müşebbehün-bih”in yerini alır (Kartal, 2017: 150).

Mesnevide geçen kapalı isti'âre örneklerinde “müşebbehün-bih”in daha ziyade insan veya insana ait bir nitelik olduğunu görmekteyiz. Sayıca çok olan bu sanata dair seçtiğimiz örnekleri şu şekilde sıralayabiliriz.

Beyittin ilk mısrasında bağ, bahçe ders veren bir insan gibi düşünülmüştür. Kendisine benzetilen insan vasıflarını bağa ödünç vermiştir. Diğer bir deyişle “müşebbehün-bih” yerini “müşebbeh”e bırakmıştır.

❖ *Bâğ uçmağdan sebak iltür-idi*
Serv tûbj vü reyâhîñ hûr-idi (B/4396)

Kapalı isti'âreye örnek teşkil eden bir diğer seçtiğimiz beyit, “iki kaşı yay gibi ok atan (okçu)” üzerine kurulmuştur. Okçuya ait bu nitelik kaşa yerine bırakmıştır. Kendisine benzetilen okçunun vasfını ona benzeyen kaş, ödünç almıştır.

❖ *Bir kız üstinde oturur ay gibi*
İki kaşı ok atar bir yay gibi (B/353)

Aşağıdaki beyitte “tilkinin bir taş üzerine çıkıp ferman okumaya çalışması”nı konu etmektedir. Tilkinin bu vasfı emir buyuran bir kimseye yahut padişaha benzetilmiştir. Kendisine benzetilen bu kişi, niteliğini tilkiye ödünç vermiştir.

❖ *Çıkdı dilkü bir taş üstine devân*
Kim hoş ol fermânı okıya revân (B/2179)

11.3. Mecâz-ı Mürsel

Bir sözcüğün benzetme amacı güdülmeden başka bir sözcük yerine kullanılma sanatıdır. Saraç (2010), mecâz-ı mürselin gerçekleşmesini üç şarta bağlar:

- a) Kelimenin gerçek anlamı dışındaki bir anlam kastedilmeli,
- b) Gerçek anlam ile mecazî anlam arasında benzerlik dışında bir ilgi bulunmalı,
- c) Gerçek anlamın anlaşılmasına bir engel (karîne-i mânia) bulunmalıdır.” (Saraç, 2010: 110)

Mecâz-ı mürselde “bütün-parça, mahal, sebep-sonuç, genel anlam-özel anlam, mazhariyet, âlet olma, öncelik-sonralık” ilişkisi/ilgisi hakiki anlamdan mecazî anlama geçişi sağlayan münasebetlerin başında sıralanmaktadır (2010: 110-111).

Beytin bağlamından hareketle “gözsüz” kelimesi, gerçek anlamı dışında basireti kapalı olan kişiler mânâsına gelecek bir şekilde mecazî kullanılmıştır.

✧ *Çün güneş toğdı görindi dür baña*
*Sen ki **gözsüzsün** görünmedi saña (B/187)*

Fiziksel olarak yedirip içirmek anlamına gelen “besle-” fiili beytin bağlamından hareketle gerçek anlamı dışında bir kullanıma sahiptir. Birinci dizede, “ebedî olma vasfı canını beslemekten geçtiğini” ifade eden Gülşehrî’nin fizikî bir beslenmeden bahsetmediği şüphe götürmez bir gerçektir. Zira müellifin kastettiği anlam fizikî değil ruhsal beslenmedir. Ruhsal olarak beslemek ise maddeden kurtulmak, maneviyatını güçlendirmek, ruhuna yatırım yapmak, onu daha etkili hâle getirmek ve geliştirmeye çalışmaktır.

✧ *Cānuñi **besle** ki bâkı kalısar*
Ķālība tapma ki fāñi olısar (B/3280)

Aşağıdaki beyit fütüvvet yoluna girmek isteyenlerde bulunması gereken kıstasların bağlamında kaleme alınmıştır. Bu kıstasların bazıları, ikinci dizede sözlerin tatlılığı ile yemeğin yağlı olmasından ileri gelmektedir. Yağlı kelimesinden kastedilmek istenen anlam, bolluk ve cömertliktir.

✧ *Dili gaybetden anuñ bağılu gerek*
*Sözi şırın ü aşı **yağılu** gerek (B/2686)*

Mecâz-ı mürsel sanatına bir diğer örnek yüz kelimesi üzerinden yapılmıştır. İkinci mısırda “sözlerimin yüzünü göresin” ibâresinden anlatılmak istenen, sözlerin gerçek anlamıdır. Diğer bir deyişle “yüz” kelimesi sözlük anlamı dışında ve benzetme ilgisi kurulmadan “anlam” sözcüğü yerine kullanılmıştır.

✧ *Yemlihâ eydür ço bunlar sözini*
Kim göresin sözlerümüñ yüzini (B/2803)

11.4. Kinâye

Bir kelime ya da ibâreyi benzetme amacı gütmekten ve bir ipucuna mahal vermeden mecaz anlamında kullanmaktır. Bu kullanımda mecazlı anlamının yanı sıra sözün hakiki mânâsı da kastedilmiş olabilir. Bir başka ifadeyle kinâye, gerçek anlamı mecaz anlamından yararlanarak izah etmektir (Dilçin, 2016: 416).

Mesnevide kinâye sanatı daha ziyade deyimlerin kullanımı olarak karşımıza çıkmaktadır. Sayıca fazla olan kinâye sanatına ait seçtiğimiz örneklerin birkaçını şu şekilde sıralayabiliriz:

✧ *Yārınuñ çün rengi şoldı ‘ākıbet*
‘Āşıkı andan kesildi ‘ākıbet (B/313)

Rengi sol-: Rengi solmak || Tazeliğini, diriliğini, parlaklığını yitirmek.

✧ *Şādık oluñ yoluñuzdan dönmeñüz*
Degme şāha kargā gibi konmañuz (B/4160)

Yoluñuzdan dön-: Yoldan dönmek || Amaçtan vazgeçmek.

✧ *Ok gelür-ise yüzüñ döndürmegil*
Yārüñ etegine toz kondurmağıl (B/1758)

Yüzüñ döndür-: Yüz çevirmek || Gösterilen ilgiyi kesmek.

✧ *Yohsa çün er dünyada adsuz ola*
Tuzı kaçan gele çün datsuz ola (B/2591)

Adsuz ol-: Adsız olmak || Tanınmamak

✧ *‘Ömrümüñ niçeligin çün bilesin*
Sen katumda dünkü bir tıfl olasın (B/3332)

Dünki bir tıfl ol-: *Dünkü çocuk olmak || Acemi, toy olmak.*

✧ *Ol mürid ayağına düşer anuñ*
Kim cihāndan gitmesün sāyeñ senüñ (B/644)

Ayağına düş-: *Ayağına düşmek; ayağına/ayakların kapanmak || Çok yalvarmak.*

11.5. Tezât

Tezât çoğu kaynaklarda birbirine zıt kavramların bir arada kullanılması şeklinde tanımlanmıştır. “Sen gülüyorsun ben ağlıyorum, kötülüğe iyilik ile karşılık vermeliyiz.” örneklerinde tezât sanatı yapılmış oluyor mu, tarzındaki soruları gündeme taşımıştır. Zıt kavramların bir arada kullanılmış olması orada tezât sanatını mümkün kılar mı? Dolayısıyla tezât ile tezât sanatının birbirinden farklı olması yapılan tanımların tezât sanatını tam olarak içermediğini göstermektedir (Kartal, 2017: 135).

Kartal (2017: 135), coşku ve duyguya dayalı tezat sanatının ortaya çıkabilmesi hususunu üç maddede toplamıştır.

- “1. Şâir/sanatkâr bir objeye/kavrama iki zıt yönden bakar.
2. Bu bakış açısından biri mecâzî, diğeri ise hakikî mânâdadır.
3. Bu iki zıt kavram aynı noktada/objede birleşir.”

Mesnevideki tezât sanatını bu minvalde inceleyecek olursak aşağıda geçen beyit örneklerini vermek mümkündür.

Âşık, sevgilisinin tatlı dilinden acı sözler sarf etmemesini ister. Tatlı (dil) ve acı (söz) olan iki zıt kavram aynı noktada (sevgilinin ağzı) birleşerek tezât sanatını ortaya çıkarmıştır.

✧ *Baňa çok nāz u tekübbür eyleme*
Datlu dilden acı sözler söyleme (B/462)

Aşağıdaki beytin ikinci mısraında “Allah’ın nezdinde hiçbir şeyi olmayan zengin”den bahsedilmektedir. Yoksul (fakir) ve bay (zengin) olan iki zıt kavram aynı noktada (Gani/Allah) birleşmiştir. Bu ifadedeki zenginlik, sadece maddi unsurlardan hâsıl olan zenginlik değil maneviyat gücünden mütevellit mecâzî zenginliktir.

✧*Niçeme kim geh güneş ü geh ayuz*
Ol Ğanî katında bir yoğsul bayuz (B/1475)

11.6. Mübâlağa

Sözün etkisini kuvvetlendirmek maksadıyla bir durumu olamayacağı bir biçimde anlatmak ya da olduğundan çok veya az göstermektir (Dilçin, 2016: 447).

Mesnevide padişahları olan Simurg'un özellikleri anlatılırken "yüz bin kanatı mevcut"tur ifadesinde mübâlağa yapılmıştır.

✧*Ol kuşuñ yüz biñ kanadı var-durur*
Bir kanat nağşuñ tapan kâfir-durur (B/27)

Metinde padişahlarına ulaşmak maksadıyla aşılacak birtakım görev ve sorumluluklar için bu sanata başvurulmuştur. "Yüz(lerce) dağı bir günde geçip yüz(lerce) denizi bir yudum su zannederek içmek" mübâlağa sanatına örnek oluşturmıştır.

✧*Yüz tağı bir günde ol yolda geçe*
Yüz deñizi cür'a sanıban içe (B/249)

Bir kuşun Hüdhüd'e aşk ve sevgili hakkında soru sorduğu bölümde geçen beyitler mübâlağa sanatına örnek oluşturur. Sevgilinin bir saç teli âşığı yüzlerce tedbire gark edip elli bin zincire bağlamıştır. Akabinde her bir gözü yay tutup kirpikleri kalkana bin(lerce) ok atmıştır.

✧*Bir kılından beni yüz tedbir-ile*
Bağlamışdur elli biñ zencir-ile (B/1648)

✧*Gözleri her birisi bir yay dutar*
Kirpügi her kalkana biñ ok atar (B/1651)

11.7. Tenâsüp

Sözcükler arasında karşıtlık ilgisi bulunmamak kaydıyla birbirleri ile ilgili en az iki sözcük, terim ve deymi aynı dize ya da beyit içinde kullanma sanatıdır (Dilçin, 2016: 431). Şiirin anlam ve bütünlük oluşturma gayesinde önemli rol üstlenen tenâsüp sanatı Klasik şiirde de en çok başvurulan sanatlardan biri olmuştur. Tenâsübün birbirleri ile ilintili kelimelerin kavram sahasını genişletme, bahsi geçmeyen öğeleri

anımsatma, müellifin ruhsal durumunu saptama, ana fikri ve üslubu belirleme noktasında rolleri bulunmaktadır (Saraç, 2010: 160).

Mesnevi tenâsüp sanatı yönüyle de zengindir. Birbirleriyle ilişkili ve uyumlu olan ancak farklı düşünce veya konulardan derlediğimiz beyit örnekleri aşağıda sıralanmıştır.

Esmâ-i hüsnâ ile ilgili kelimeleri bünyesinde toplayan beyitler tenâsüp sanatına güzel bir örnek teşkil etmektedir.

❖ *Ol Kerîm ü Ferd ü Kıddûs ü Kadîm*
Ol Hakîm ü Hayy u Kayyûm u 'Âlîm (B/2)

❖ *İy Ğafûr u iy Halîm ü iy 'Âlîm*
İy Şekûr u iy Kerîm ü iy Rahîm (B/3158)

❖ *Ben degül miyem Semî' ü yâ Basîr*
Yâ Hakîm ü yâ 'Âlîm ü yâ Habîr (B/3939)

Yazı ve yazı yazma ile ilintili kelimeler bir araya gelerek tenâsüp sanatını oluşturmuştur.

❖ *Ben ruķûmı yazar-ısam deftere*
Dercini kıla 'Utârid yüz pare (B/2025)

Rukûm: Rakamlar; harfler.

Utârid: Merkür gezegeni, iletişim gezeni olup feleğin kâtibi olarak anılır, kâtip ve yazarların piri sayılır.

Derc: Yazılmış kâğıt tomarı.

Bağ, bahçe, ağaç, cennet ile ilişkili sözcükler bir beyitte toplanmıştır.

❖ *Bâğ uçmağdan sebak iltür-idi*
Serv tûbî vü reyâhîn hûr-idi (B/4396)

Serv: Selvi ağacı, uzun boylu ve koyu yeşil yapraklı ağaç.

Tûbî: Tuba ağacı; kökü yukarıda ve yaprakları aşağıda olan tuba ağacının dallarının bütün cenneti gölgelediğine ve değişik meyveler verdiğine inanılır.

Reyâhîn: Fesleğenler, güzel bir aroması olan reyhan ağacı.

Uçmak: Cennet.

Hûr: Cennet kızı, hûrî

Gök, gökyüzü, gök cisimleri ile ilintili kelimeler bir araya gelerek beyit bütünlüğü açısından uygunluk sağlanmıştır.

✧**Gökleri** çün bahş idem aşhâb-ıla
Yüz **raşad** bağlayam **uşturlâb-ıla** (B/2026)

Raşad: Bir gök cismini alet yardımıyla gözlem(leme), gözetleme.

Uşturlâb: Yıldızların uzaklıklarını ölçmeye ve gezegen konumlarını belirlemeye yarayan âlet.

11.8. Telmih

Sözlük anlamı “parıl parıl parlatmak” mânâsına gelen telmih, Kazvînî’nin *Telhisu'l-miftah* isimli meşhur belâgat kitabında “bir kıssa veya şiire onu zikretmeden işaret edilmesi” şeklinde tarif edilmiştir. Bu tanımdan yola çıkılacak olursa telmih sanatında herkesçe bilinen bir hadisenin alenen zikredilmemesi hususu esastır. Zira ünlü bir olayın, kıssanın veya atasözünün alenen zikredilmesi durumunda belirsizlik ortadan kalkar ve “bir kıssa veya şiire onu zikretmeden işaret edilmesi” tanımına uygun düşmez. Şayet meşhur kıssalara telmih yapılırken Mecnun, Leyla; Ferhat, Şirin gibi isimlerin zikredilmesi ise telmihin zayıflığını gösterir (Kartal, 2017: 138-139).

Bu minvalde mesnevideki telmih örnek bakacak olursak ayın ikiye yarılması hadisesi Hz. Peygamber’in mucizelerinden biri olarak anılır. “Şakku’l-kamer adıyla da bilinen bu olay, İnşikâku’l-kamer tabiri ile Kur’an-ı Kerîm’de kıyametin yaklaştığını bildiren âyette de geçmektedir (el-Kamer 54/1)” (Çelebi, 2000: 343-344). Beytin ilk dizesinde “ay’ı ikiye yaran büyücü” ibâresinde bu hadiseye telmihte bulunulduğunu göstermektedir.

✧**Eyle cādū kim ayı iki yarar**
Avçîña taş avuçuklarıñ dürer (B/125)

“Hadis ve siyer kaynaklarında anlatılan kaynaklara göre Hz. Muhammed ile Hz. Ebû Bekir Sevr mağarasında bulunurken Mekkeli müşriklerin mağaraya eğilip bakmalarını engellemek için bir örümceğin mağaranın girişini ağ örerek kapattığı rivayet edilir (Demircan, 2009: 5-6).” Beytin ikinci dizesinde belirtilen “örümceğin eve perde yapması” bu hâdiseye işaret edildiğini göstermektedir.

✧ *Aña karşı söyledi hoş sūsmār*
‘Ankebūt oldu evinde perde-dār (B/129)

Âşık bir kimsenin niteliklerinin sıralandığı beyitlerde Hallâc-ı Mansûr’un idam edilmesine telmihte bulunulmuştur. Darağacına asılarak öldürülen Mansûr, Allah aşkı ile yanan hakiki bir âşığın timsalidir. Gülşehrî birinci beyitte “gerçek âşığın dünyadan el ayak çekerek gönlünü sevgilisinin zülfüne astığı ve uğrunda canını verdiği kişi” olduğu dile getirilir. Akabinde “bütün âlemden kesilen ve beşerî güzeli terk edip ilâhi cemâle erişebilen”in âşık unvanına nail olabileceğini izah eder. Dolayısıyla bu vasıflara sahip âşık, Hallâc-ı Mansûr’dan başkasına işaret edemez. Zira darağacı ipine benzetilen sevgilinin zülüfleri iken; âşığın canı, gönlü veya kendisi hakiki âşık olan Mansûr’a işaret eder (Kurnaz, 1993: 482-483).

✧ *‘Âşık ol-durur ki ‘âlemden kese*
Gönlünü vü yâri zülfünde aş

✧ *‘Kamu ‘âlemden kesüp yâra ire*
Terk ide yâri vü Cebbâr’a ire (B/315-316)

11.9. Cinâs

“Manzum veya düzyazı bir metinde anlamları farklı lafızlar arasındaki yazılış ve söyleyiş benzerliğidir.” (Saraç, 2010: 245) Dilçin (2016) ise cinası “söylenişleri ve yazılışları bir anlamları ayrı iki sözcüğün bir arada kullanılması” olarak tanımlar ve buna tecnis de denildiğini belirtir (Dilçin, 2016: 467).

Mesnevide daha ziyade hem yazılışları hem de anlamları aynı sözcükler bir arada kullanılmıştır. Ancak tanımlara istinaden metnimizde geçen örnekler az da olsa şu şekilde sıralanabilir:

✧ *İşi yokdur şimdi kâl u hâl-ıla*
‘İşkî oynar şimdi zülf ü hâl-ıla (B/601)

1. *Mısra: Hâl: Hâl, durum, davranış.*
2. *Mısra: Hâl: Ben, vücuttaki siyah leke.*

✧ *Eyle dut kim ‘ışk saña yâr ola*
Kâfir-ile nite mü ‘min yâr ola (B/507)

1. **Mısra:** *Yār ola: Yār, yardımcı olmak.*

2. **Mısra:** *Yār ola: Dost olmak.*

✧ *Ol otuz kuş kim adı sî murğ-ıdı*

Girü göricek hemân şîmurğ-ıdı (B/4301)

1. **Mısra:** *Si murğ: Farsçada otuz kuş anlamına gelir.*

2. **Mısra:** *Şîmurğ: Efsanevî bir kuş türü.*

✧ *Bağlayıcağ şeyh zünnârı bile*

Bağlamak gerek-idi kamu bile (B/607)

1. **Mısra:** *Bile: Bel, sırt çevresi.*

2. **Mısra:** *Bile: Birlikte.*

11.10. İstifhâm

Belâgat kitaplarında bu başlık altında bir sanat bulunmamaktadır. Recâizâde Mahmut Ekrem'in *Ta'lîm-i Edebiyat* eseri ile edebiyatımıza dahil edilmiştir. Dolayısıyla şiir veya düz yazı metinlerinde bir olayın, ya da bir durumun bilindiği hâlde nükteden kaynaklı olarak bilinmiyormuşçasına ifade edilmesi olarak tarif edilen tecâhül-i ârif sanatıyla birlikte anılmıştır. Bir şeyi öğrenmek amacıyla yanıt beklemek ve bundan mütevellit muhataba soru sormak istifham sanatının kapsamında değildir. İstifhamda his ve hayal ön planda olduğu için, bir ifadeyi güzelleştirmek ona incelik ve içtenlik katmak dikkati çekmek gibi nedenlere bağlı olarak bir düşüncenin muhatap tarafından onaylanmasını sağlamak adına soru sorulmaz. Bu nedenle istifhâmı tecâhül-i ârif sanatından müstakil olarak değerlendirmek yerine onu üslûp özelliği olarak değerlendirmek yerinde olacaktır (Saraç, 2010: 227).

Bu minvalde mesnevide geçen örnekleri şu şekilde sıralayabiliriz.

✧ *Eyle dut kim 'ışk saña yār ola*

Kāfir-ile nite mü'min yār ola (B/507)

✧ *Tenlû cānlu biñ kanat bir murğ olur*

Bir kanat nağsı nite şîmurğ olur (B/32)

✧ *Sen yaluñuz kamu 'ālem dînini*

Nite bâtıl kılasıñ 'aqluñ kanı (B/101)

❖ *Her yalanı nite gerçek sanavuz*
Muṣṭafā'nun kavline inanavuz (B/234)

11.11. Hüsn-i Talil

Arapça bir kelime olan hüsn “güzel” anlamına gelir. Talil ise “bir neden gösterme” demektir. Bir bütün olarak tanımlamak gerekirse “sebeup göstermenin güzelliği” yerinde bir söylem olacaktır. Cem Dilçin, hüsn-i talilin tanımında, herhangi bir gerçek olayın meydana gelmesini hayali bir nedene bağlarken öne sürülen nedenin kesin bir yargıya dayanması gerektiğini ifade eder (Dilçin, 2016: 443).

Beyitte gülün yaratılışı gereği gonca hâinden sıyrılıp açılışını, hüsn-i talil sanatından yararlanarak izah etmiştir. Çimenlikte bülbülün ötüşü, gülün sevincinden gömleğinin yırtılmasına ve bu sayede açılmasına güzel bir neden olarak gösterilmiştir.

❖ *Çün cemende bülbül ün darter-ıdı*
Gül tarabdan gönleğin yırtar-ıdı (B/4399)

11.12. İştikâk

Aynı köke ait kelimelerin müştaklarının bir ibâre içinde kullanılmasına denir. İştikâk sanatı ise müştakların (aynı kökten türemiş kelimeler) bir mısra veya cümle içerisinde kullanılmasıyla ortaya çıkmaktadır (Saraç, 2010: 254).

Mesnevide sıklıkla karşımıza çıkan iştikâk sanatına ait bazı örnekleri şu şekilde sıralamak mümkündür.

❖ *Bir meşel eydem eger añlar-ısañ*
Ol mişâli işidüp tañlar-ısañ (B/4081)

Meşel: Örnek, benzer.
Mişâl: Örnek, masal, düş

❖ *‘Âşıkun ma ‘şûk-ıla birlik-durur*
İkilik bu yolda kâfirlik-durur(B/1733)

‘Âşık: Seven kişi.
Ma ‘şûk: Sevilen kişi.

❖ *Dil kanı kim söyleyem ahvâlumi*
Añladam yârânlaruma hâlumi (B/402)

Ahvāl: Durumlar, oluşlar.

Hāl: Durum, hal.

❖ **Şāni** ‘ü **maşnū** ‘ bir nesne kaçan
Ola iy ‘aklı hevāsından seçen (B/1901)

Şāni ‘: Yaradan (Allah).

Maşnū ‘: Yaratılan.

Kimi zaman aynı beyit içerisinde bile birden fazla iştikâk sanatı kullanımı sıklıkla rastlanan bir durumdur. Bu kullanıma benzer beyit örneklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

❖ **Halk-ıçun** unutmağıl **Hallāk’uñı**
Rızkuñı yi añadur **Rezzāk’uñı** (B/4376)

Halk: Yaratma, yaratılma.

Hallāk: Yaratıcı, yaradan (Allah).

Rızk: Rızık, azık.

Rezzāk: Rızıklandıran (Allah).

❖ **İlmi** çün iledürem **ma’lūmına**
Lāzımı irürürem **melzūmına** (B/2014)

İlm: Bilme, biliş.

Ma’lūm: Bilinen.

Lāzım: Gerekli, gereklilik.

Melzūm: Gerekli kılınmış.

❖ **İlletüñ** añladuram **ma’lūlını**
Fā’ilüñ gösterürem **mef’ūlını** (B/2015)

İllet: Hastalık, sakatlık.

Ma’lūl: Hastalıklı.

Fā’il: Yapan, işleyen; özne.

Mef’ūl: Yapılmış, işlenmiş; nesne.

11.13. Leff ü Neşr

“Genellikle bir beyit içinde, birinci dizede en az iki şeyi söyleyip ikinci dizede bunlarla ilgili benzerlik ve karşılıkları vermektir.” (Dilçin, 2016: 437) Mürettep (düzenli, sıralı) ve müşevveş (düzenli olmayan) leff ü neşr olmak üzere iki ayrılır. Söylenilen kelimelere karşılık gelen hükümler aynı sırayı takip ediyorsa buna düzenli, etmiyorsa düzensiz leff ü neşr denilmiştir (Saraç, 2010: 179).

Mantıku't-tayr, mesnevisinde mürettep ve müşevveş leff ü neşr örnekleri sayıca çok olmamakla birlikte kullanımına yer yer rastlamaktayız.

Mürettep (düzenli, sıralı) leff ü neşre aşağıdaki beyiti örnek gösterebiliriz. Birinci dizede sıralanan “hüdhüd, kuş ve simurga” karşılık gelen “akl, hulk ve Tanrı” kavramları olmuştur. Bir nevi *Mantıku't-tayr* mesnevisinin özünü muhteva eden beyit, leff ü neşr sanatı ile verilmiştir. Hüdhüd’ün rehberliği ile başlayan yolculukta nitekim Hüdhüd aklın timsali olmuştur. Kuşlar ise yaratılış özelliğimizin bir parçası olan ya da tuzakların girdabından çıkmamıza engel olan sîretleri, huyları ve nefsi emmârelerin işaretçisidir. Simurg ise bu işaretçilerden arınmaya nail olan kimselerin menzili-i maksûda eriştiğinde karşılaştıkları yahut karşılayacakları padişah sûretindeki yüce yaratıcıdır.

❖ *Hüdhüd ü kuşlar u şîmurğ mişâl*
‘Akl u hulk u Tañrı’ya kıldı meşel (B/16)

Yukarıda söz konusu edilen menzile ulaşmak o kadar kolay olmayacaktır. “O kapıdan girebilmek için kimi zaman gizli, kimi zaman belli binlerce perdeyi” müşevveş (düzenli olmayan) leff ü neşr sanatı ile ortaya konulmuştur. Nihân, gizli belirsiz demektir, bu belirsizliği karşılayan kavram ikinci dizede zulmet yani karanlık olarak verilmiştir. Kezâ belirli, açık, bilinen anlamlarına gelen âşikâr kelimesine karşılık gelen nûr kavramı olmuştur. Nûr kelimesi de bilindiği üzere ışık ve aydınlık anlamlarına karşılık gelmektedir.

❖ *Ol kapıda kim nihân u âşikâr*
Nûr u zulmetden hezârân perde var (B/250)

11.14. İktibâs

Dilçin, iktibâsı “söze anlamı pekiştirmek amacıyla ayet-i kerime veya hadis-i şerifin ya da bunlardan bazı parçalar almak” olarak tanımlar (2016: 465).

İktibâs sanatına örnek verilecek ayetlerin tamamı, çalışmanın ayetler başlığında ayrıntılı olarak yer aldığından tekrara düşmemek adına bu sanata ilgili bölümde bir örnek vermeyi uygun buluyoruz.

✧ *Dükeli dînlere bî-şek şâh ola*
Dîn kim inne'd-dîne 'indallâh ola (B/3995)

"Muhakkak ki Allah katında din İslam'dır." (Ali İmran/19)

11.15. İrsâl-i Mesel

Söylenen bir düşünceye delil göstermek veya o fikri inandırmak amacıyla atasözü yahut onun gibi hikmetli bir ifadeyi söze katmaktır (Dilçin, 2016: 464).

İrsâl-i mesel sanatı ile ilgili örnekler de çalışmanın “atasözleri” başlığı adı altında müstakil olarak yer aldığından iktibas sanatında olduğu gibi bu bölümde bir örnek vermeyi uygun buluyoruz.

✧ *Mekri bir gün şahşuñ üstine üşer*
Ayruğa kuyu kazan kendü düşer

✧ *Her kim ol kuyu kaza bir kardaşa*
‘Âkıbet ol kuyuya kendü düşe (B/3452-3453)

Ayruğa kuyu kazan kendü düşer, ol kuyu kaza, ol kuyuya kendü düşe: “El için kuyu kazın evvelâ kendi düşer (kazma kuyuyu kendin düşersin): Başkasını tuzağa düşürmeye çalışan kimse bu tuzağa ondan önce kendisi düşer” (Aksoy, 1988: 263).

12. Kelime Sayısı Bilgisi

TEBDÎZ verilerine göre eserde bulunan kelime sayısı aşağıdaki çizelgede gösterilmiştir.

Çizelge 18: Mantıku't-tayr Mesnevisinde Kelime Sayısı

Eser Adı	Tipi	Eser Sıra Numarası	Eserde Bulunan Kelime Sayısı
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	1	172

Mantıku't-Tayr	Mesnevi	2	266
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	3	108
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	4	232
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	5	1583
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	6	220
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	7	134
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	8	136
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	9	297
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	10	931
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	11	487
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	12	1220
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	13	628
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	14	401
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	15	590
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	16	674
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	17	224
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	18	160
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	19	220
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	20	100
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	21	110
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	22	947
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	23	148
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	24	162
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	25	635

Mantiku't-Tayr	Mesnevi	26	155
Mantiku't-Tayr	Mesnevi	27	645
Mantiku't-Tayr	Mesnevi	28	202
Mantiku't-Tayr	Mesnevi	29	215
Mantiku't-Tayr	Mesnevi	30	1546
Mantiku't-Tayr	Mesnevi	31	230
Mantiku't-Tayr	Mesnevi	32	942
Mantiku't-Tayr	Mesnevi	33	148
Mantiku't-Tayr	Mesnevi	34	191
Mantiku't-Tayr	Mesnevi	35	142
Mantiku't-Tayr	Mesnevi	36	183
Mantiku't-Tayr	Mesnevi	37	50
Mantiku't-Tayr	Mesnevi	38	116
Mantiku't-Tayr	Mesnevi	39	578
Mantiku't-Tayr	Mesnevi	40	301
Mantiku't-Tayr	Mesnevi	41	40
Mantiku't-Tayr	Mesnevi	42	40
Mantiku't-Tayr	Mesnevi	43	111
Mantiku't-Tayr	Mesnevi	44	234
Mantiku't-Tayr	Mesnevi	45	209
Mantiku't-Tayr	Mesnevi	46	147
Mantiku't-Tayr	Mesnevi	47	855
Mantiku't-Tayr	Mesnevi	48	194
Mantiku't-Tayr	Mesnevi	49	181

Mantiku't-Tayr	Mesnevi	50	676
Mantiku't-Tayr	Mesnevi	51	164
Mantiku't-Tayr	Mesnevi	52	310
Mantiku't-Tayr	Mesnevi	53	859
Mantiku't-Tayr	Mesnevi	54	409
Mantiku't-Tayr	Mesnevi	55	251
Mantiku't-Tayr	Mesnevi	56	312
Mantiku't-Tayr	Mesnevi	57	175
Mantiku't-Tayr	Mesnevi	58	122
Mantiku't-Tayr	Mesnevi	59	93
Mantiku't-Tayr	Mesnevi	60	544
Mantiku't-Tayr	Mesnevi	61	155
Mantiku't-Tayr	Mesnevi	62	103
Mantiku't-Tayr	Mesnevi	63	1214
Mantiku't-Tayr	Mesnevi	64	70
Mantiku't-Tayr	Mesnevi	65	701
Mantiku't-Tayr	Mesnevi	66	785
Mantiku't-Tayr	Mesnevi	67	59
Mantiku't-Tayr	Mesnevi	68	400
Mantiku't-Tayr	Mesnevi	69	1272
Mantiku't-Tayr	Mesnevi	70	53
Mantiku't-Tayr	Mesnevi	71	402
Mantiku't-Tayr	Mesnevi	72	2910
Mantiku't-Tayr	Mesnevi	73	138

Mantiku't-Tayr	Mesnevi	74	148
Mantiku't-Tayr	Mesnevi	75	494
Mantiku't-Tayr	Mesnevi	76	233
Mantiku't-Tayr	Mesnevi	77	484
Mantiku't-Tayr	Mesnevi	78	121
Mantiku't-Tayr	Mesnevi	79	171
Mantiku't-Tayr	Mesnevi	80	984
Mantiku't-Tayr	Mesnevi	81	978
Mantiku't-Tayr	Mesnevi	82	106
Mantiku't-Tayr	Mesnevi	83	190
Mantiku't-Tayr	Mesnevi	84	778
Mantiku't-Tayr	Mesnevi	85	917
Mantiku't-Tayr	Mesnevi	86	133
Mantiku't-Tayr	Mesnevi	87	123
Mantiku't-Tayr	Mesnevi	88	613
Mantiku't-Tayr	Mesnevi	89	209
Mantiku't-Tayr	Mesnevi	90	264
Mantiku't-Tayr	Mesnevi	91	1482
Mantiku't-Tayr	Mesnevi	92	115
Mantiku't-Tayr	Mesnevi	93	304
Mantiku't-Tayr	Mesnevi	94	380
Mantiku't-Tayr	Mesnevi	95	163
Mantiku't-Tayr	Mesnevi	96	400
Mantiku't-Tayr	Mesnevi	97	235

Mantıku't-Tayr	Mesnevi	98	371
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	99	104
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	100	539
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	101	457
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	102	609
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	103	55
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	104	290
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	105	621
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	106	96
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	107	790
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	108	212
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	109	266
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	110	282
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	111	448
Mevcut Kelime Sayısı	Mesnevi	1-111	45121

13. Vezin Bilgisi

Gülşehrî tarafından 14. yüzyılda ele alınan *Mantıku't-tayr* adlı eserde, 111 bölüm bulunmaktadır. Bu eserde toplamda 1 vezin kullanılmıştır. Söz konusu vezin, *Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* vezni olup %100 oran ile bölüm bazında 111 kez kullanılmıştır.

14. Kelime Grupları Bilgisi

Mesnevîde geçen deyim, atasözü, argo, kalıp ifade, dua ifadesi, âyet, hadis ve kelâm-ı kibar kullanımının sayısı çizelgede gösterildiği gibidir.

Çizelge 19: Mantıku't-tayr Mesnevisinde Kelime Grupları

Mesnevideki Kelime Grupları				
Eser Adı	Tipi	Eser Sıra Numarası	Grup Tipi	Sayısı
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	1	Kalıp ifade	15
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	2	Deyim	2
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	2	Kalıp İfade	31
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	3	Deyim	1
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	3	Kalıp İfade	15
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	4	Kalıp İfade	26
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	5	Ayet	9
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	5	Deyim	19
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	5	Dua İfadesi	2
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	5	Kalıp İfade	236
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	6	Deyim	2
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	6	Kalıp İfade	48
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	7	Deyim	1
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	7	Kalıp İfade	22
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	8	Deyim	3
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	8	Kalıp İfade	28
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	9	Deyim	2
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	9	Kalıp İfade	54
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	10	Deyim	8
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	10	Kalıp İfade	187
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	11	Deyim	3
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	11	Kalıp İfade	111

Mantıku't-Tayr	Mesnevi	12	Deyim	16
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	12	Kalıp İfade	252
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	12	Argo	1
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	13	Deyim	5
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	13	Kalıp İfade	107
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	14	Kalıp İfade	61
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	14	Deyim	3
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	15	Deyim	8
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	15	Kalıp İfade	102
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	16	Deyim	7
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	16	Dua İfadesi	1
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	16	Kalıp İfade	140
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	17	Kalıp İfade	40
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	18	Ayet	1
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	18	Kalıp İfade	31
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	19	Deyim	2
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	19	Hadis	1
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	19	Kalıp İfade	49
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	20	Deyim	1
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	20	Kalıp İfade	16
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	21	Deyim	1
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	21	Kalıp İfade	19
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	22	Atasözü	1
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	22	Ayet	2

Mantıku't-Tayr	Mesnevi	22	Deyim	12
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	22	Kalıp İfade	140
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	23	Kalıp İfade	27
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	23	Deyim	4
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	24	Kalıp İfade	35
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	25	Ayet	2
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	25	Deyim	3
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	25	Kalıp İfade	72
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	26	Deyim	1
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	26	Kalıp İfade	18
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	27	Deyim	3
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	27	Hadis	1
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	27	Kalıp İfade	81
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	28	Kalıp İfade	33
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	29	Deyim	2
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	29	Kalıp İfade	25
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	30	Kalıp İfade	166
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	30	Deyim	6
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	30	Kalıp İfade	164
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	31	Deyim	3
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	31	Hadis	1
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	31	Kalıp İfade	35
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	32	Kalıp İfade	152
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	32	Deyim	12

Mantıku't-Tayr	Mesnevi	32	Hadis	2
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	32	Kalıp İfade	151
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	33	Kalıp İfade	17
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	34	Ayet	1
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	34	Kalıp İfade	21
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	35	Deyim	1
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	35	Kalıp İfade	18
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	36	Deyim	2
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	36	Kalıp İfade	31
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	37	Kalıp İfade	10
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	38	Kalıp İfade	16
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	39	Deyim	2
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	39	Kalıp İfade	94
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	40	Kalıp İfade	35
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	41	Kalıp İfade	5
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	42	Kalıp İfade	7
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	43	Deyim	1
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	43	Kalıp İfade	16
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	44	Deyim	1
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	44	Hadis	1
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	44	Kalıp İfade	31
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	45	Deyim	16
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	45	Kalıp İfade	42
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	46	Deyim	5

Mantıku't-Tayr	Mesnevi	46	Kalıp İfade	35
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	47	Deyim	33
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	47	Kalıp İfade	133
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	48	Deyim	7
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	48	Kalıp İfade	52
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	49	Deyim	4
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	49	Kalıp İfade	35
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	50	Deyim	19
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	50	Kalıp İfade	98
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	50	Kelam-ı Kibar	1
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	51	Deyim	4
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	51	Kalıp İfade	33
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	52	Deyim	3
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	52	Kalıp İfade	41
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	53	Deyim	13
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	53	Kalıp İfade	129
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	54	Deyim	4
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	54	Kalıp İfade	81
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	55	Deyim	5
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	55	Kalıp İfade	45
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	56	Deyim	7
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	56	Kalıp İfade	40
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	57	Atasözü	2
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	57	Deyim	1

Mantıku't-Tayr	Mesnevi	57	Hadis	1
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	57	Kalıp İfade	24
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	58	Deyim	1
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	58	Kalıp İfade	17
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	59	Deyim	1
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	59	Kalıp İfade	13
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	60	Atasözü	2
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	60	Deyim	5
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	60	Kalıp İfade	76
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	61	Ayet	1
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	61	Kalıp İfade	38
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	62	Deyim	4
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	62	Kalıp İfade	26
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	63	Deyim	3
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	63	Kalıp İfade	183
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	64	Kalıp İfade	6
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	65	Deyim	12
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	65	Kalıp İfade	152
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	66	Deyim	16
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	66	Kalıp İfade	121
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	67	Deyim	2
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	67	Kalıp İfade	11
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	68	Deyim	1
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	68	Kalıp İfade	82

Mantıku't-Tayr	Mesnevi	69	Deyim	5
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	69	Kalıp İfade	226
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	70	Deyim	1
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	70	Kalıp İfade	8
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	71	Deyim	7
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	71	Kalıp İfade	59
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	72	Deyim	20
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	72	Atasözü	2
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	72	Dua İfadesi	2
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	72	Kalıp İfade	487
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	73	Deyim	3
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	73	Kalıp İfade	21
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	74	Deyim	1
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	74	Kalıp İfade	22
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	75	Deyim	6
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	75	Kalıp İfade	84
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	76	Ayet	2
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	76	Deyim	5
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	76	Kalıp İfade	31
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	77	Deyim	4
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	77	Kalıp İfade	88
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	78	Kalıp İfade	29
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	79	Deyim	1
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	79	Kalıp İfade	41

Mantıku't-Tayr	Mesnevi	80	Deyim	4
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	80	Kalıp İfade	124
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	82	Deyim	2
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	82	Kalıp İfade	12
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	83	Deyim	2
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	83	Kalıp İfade	31
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	83	Kelam-ı Kibar	1
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	84	Ayet	3
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	84	Deyim	10
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	84	Kalıp İfade	147
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	85	Deyim	9
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	85	Kalıp İfade	176
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	86	Deyim	1
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	86	Kalıp İfade	28
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	87	Kalıp İfade	14
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	88	Deyim	5
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	88	Kalıp İfade	79
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	89	Kalıp İfade	24
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	90	Kalıp İfade	55
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	91	Ayet	1
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	91	Deyim	12
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	91	Dua İfadesi	2
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	91	Hadis	1
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	91	Kalıp İfade	214

Mantıku't-Tayr	Mesnevi	92	Deyim	1
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	92	Kalıp İfade	19
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	93	Kalıp İfade	45
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	94	Kalıp İfade	59
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	95	Kalıp İfade	23
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	96	Deyim	1
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	96	Kalıp İfade	52
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	97	Deyim	3
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	97	Kalıp İfade	42
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	98	Ayet	2
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	98	Deyim	2
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	98	Kalıp İfade	64
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	99	Deyim	1
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	99	Kalıp İfade	18
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	100	Ayet	1
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	100	Deyim	3
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	100	Kalıp İfade	91
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	101	Ayet	5
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	101	Deyim	1
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	101	Kalıp İfade	71
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	102	Deyim	1
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	102	Kalıp İfade	134
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	103	Kalıp İfade	12
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	104	Deyim	2

Mantıku't-Tayr	Mesnevi	104	Kalıp İfade	65
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	105	Deyim	2
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	105	Kalıp İfade	90
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	106	Kalıp İfade	17
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	107	Ayet	2
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	107	Deyim	5
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	107	Dua İfadesi	1
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	107	Kalıp İfade	158
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	108	Ayet	1
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	108	Deyim	1
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	108	Kalıp İfade	32
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	109	Deyim	1
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	109	Kalıp İfade	45
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	110	Deyim	1
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	110	Kalıp İfade	54
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	111	Ayet	1
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	111	Deyim	2
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	111	Dua İfadesi	1
Mantıku't-Tayr	Mesnevi	111	Kalıp İfade	82
Toplam	Mesnevi	1-111	Kelime Grubu Sayısı	7270

Buna göre mesnevîde geçen toplam argo, deyim, atasözü, kalıp ifade, dua ifadesi, âyet, hâdis, kelâm-ı kibâr kullanımının sayısı şu şekildedir:

Çizelge 20: Mantıku't-tayr Mesnevisinde Kelime Grupları Sayısı

Kelime Grupları	Mesnevideki Toplam Sayısı
Kalıp İfade	7270
Deyim	421
Dua İfadesi	9
Âyet	36
Hâdis	8
Atasözü	7
Kelâm-ı Kibâr	2
Argo	1
Kelime Sayısı	45.121

15. Kalıp İfadeler

Mantıku't-tayr mesnevisinde kalıp ifadeler tertip edilirken göz önünde bulundurduğumuz yegâne husus, kalıp ifadenin bir bütün olarak anlamlandırılıp anlamlandırılmadığı hususudur. Bir diğer ifadeyle iki ya da daha fazla kelime birbirinden parçalandığı takdirde, verilmek istenen kalıp ifadenin mânâsını tam olarak karşılamıyorsa -yanlış ya da eksik veriyorsa- bu ibâreler bir bütün olarak anlamlandırılmış ve kalıp ifade başlığı altında tertip edilmiştir. Dolayısıyla bu kalıp ifadelerin arasında Arapça, Farsça, Türkçe başta olmak üzere sadece bu dillerden biri ile -münferit- kurulan terkiplerin yanı sıra, söz konusu dillerden en az ikisi ile birlikte yapılan tamlamalar, “et-, eyle- ol-, kıl- vb.” ek-fiil ile yapılan birleşik fiiller, ikilemeler, müteradif kelimelerin kullanımı için başvuru bağlaçlar başta olmak üzere 7270 kalıp ifade tespit edilmiştir. Bahse konu olan bütün kalıp ifadeler⁶¹ aşağıda sıralanmıştır.

Çizelge 21: Mantıku't-tayr Mesnevisinde Kalıp İfadeler

āb-ı hayāt āb-ı hayātı içse āb-ı hayvān āb-ı hayvān	çeşmesinde n āb-ı hayvān içine atmış	āb-ı hayvān şuyını āb-ı hayvāndan āb-ı hayvānı	āb-ı zülāl ābādān kıla ābādan kılur ābādān ola

⁶¹ *Mantıku't-tayr* mesnevisinde yer alan kalıp ifadelerin anlamı ve bulunduğu beyitler için çalışmanın *Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük* bölümündeki ilgili madde başlarına bkz.

ābid olan	adı	ağzuma	altı kitābı
kişi	‘ālemde	yüz taş	altı şartı
acı ola	kala	dıkdılar	altı yüz
acı sözler	adın yaza	āh eyledi	altıncı
acı şular	adını vü	āh ide	gökde
açar ağzını	şüretini	āhı olasın	altun ağaç
açar	ādīne	ahī olup	altun
bürka	düninüñ	ahī olur	ağçañ
açar-ısa	ẖvōcası	ahılar kulu	altun gibi
gönli	ādīne	āhır	altun ola
gözini	gündür	zamān	alu ola
açarsız	adsuz kişi	āhıret	alū olmış-
kapu	adsuz	bāzārına	ıdı
açdı kapu	kişiye	āhıret	alu olur-
açmaduñu	adsuz ola	günine	ısa
z başıret	adum	āk üzümüñ	ālūde ola
gözini	benüm	akın	alular kala
açuk	āferin kıldı	salısaruz	alup gider
durur	ağ ola	ağsak	alup
açuk ola	ağ u	olasın	gitdiler
açuk	kızılūñ	ala nişān	alurağ
olıcağ	āgāh eyledi	ala peyām	degül
ad eyleyem	āgāh	ala vü şata	āmīn
ad kodi	eyledüñ	ālātı ola	dirler
ad koyan	āgāz ide	aldı dadın	aña gelen
ad oldı	āgāz	aldı ele	aña karşı
ad u söz ü	idelüm	aldı	aña ki
sāz	āgāz iden	elinden	aña kim
ad u söz-ile	āgāz idicek	aldı gördi	and içdiler
ad ur	āgāz idüñ	aldı	anda ki
ad urdılar	ağırırak	hayātını	anda kim
adar	ola	aldı	anda olur-
armağan	ağu ağacı-	koynına	ıdı
ādem	durur	aldum	andan aña
asmağa	ağu gibi	yatın	andan
ādem	ağu içdi	algıl mişāl	artuğı
degül	ağu	allāh dedi	andan
ādem etin	yutmak	alması	artuğ
ādem	ağyār ola	cānumuzı	añdan
oğlanların	ağyār	almazlar	berü
a	olasın	hiçe	andan
ādem	ağyār	almış	ilerü
olmadı	olmuşam	başına	andan
ādem ü	ağyār olur	altı aydur	ilerürek
iblis	ağzın açar	altı er	andan
ādemī	ağzın açdı	altı er-	soñra
şeklinde	ağzına	durur	andan yig
adı	girmek-	altı hāşiyet	andın yaña
çıkmaya	durur	altı	anı dañı
	ağzını açdı	hāşiyet	anı göricek

anı ki	artuḡ	ay u güneş	āzād u uz
añladuḡ	olısar	ay yüzi	azdurursın
kim	aru tonı	ayaḡ	yoluñı
añladum	arusuz	altından	bāb
kendü	olıçaḡın	ayaḡı	eylemişem
işümi	ārzusı	altında	bacadan
kendüzüm	cāmından	ayaḡın	inmek
anuñ bigi	āşaf-ı vaḡt	durmuş-ıdı	bād-ı
anuñ canı	u	ayaḡına vü	nevrüzī
anuñ	süleymān-ı	eline	bādbān
cānına	zamān	ayaḡum	aḡacın
anuñ eli	āsī olan	üstine	bāde içüp
anuñ gibi	aşla ire	durmuşam	bāḡ ola
anuñ	aslan gibi	aydın u	bāḡ u
göñline	aşluña	ulu	bostān
anuñ işi	irmez-iseñ	āyet ü	bāḡ u
anuñ uçun	aşluña	aḡbār	böstānda
anuñ	ḡavışur-	ayı	bāḡ u
yüzini	ısañ	barmaḡı-	bostānlar
ara yirde	aşşı ḡıla	ıla yarar	bāḡ u
ara yire	assı ḡılısar	ayı iki	böstānlard
ara yire	assı	yarar	a
geldi	ḡılmadı	āyīne ola	bāḡ u
aradan	aşşı ḡılmaz	ayru ola	ḡülzārı
gider	āstāne açdı	ayru olasın	bāḡ u
aradan	aş ola	ayruḡ	şahrāda
gitdi	aşaḡa	aḡızıyla	bāḡ-ıla
aradan	getüreler	ayruḡ itse	böstān-ıdı
gıtdüñüz	aşaḡa	ayruḡ	baḡdād
ārām	oturana	kimse	şehrinde
irmedi	āşık degül	ayruḡ	baḡdād
ārām u	āşık-ı	kimsene	şehrinden
ḡarāruñ	şūrıde	ayruḡsı ola	baḡışlasun
olmadı	at üstine	ayu gibi	canum
ārāyış bula	binür	ayuñ nūrın	baḡladı
ardına	ata atlana	az ḡadar	zünñārı
düşerler	ata gibi	az mikdār	biline
ardınca git	atam	az olısar	baḡladı
ardınça	anamdan	az üküş	zünñārını
gider	āvāzı çıḡa	az yiyen	baḡladuḡu
arı ola	ay aydın	ḡişi	m ‘ahdi
arı olur	ay dutıldı	az yiyenüñ	baḡladum
arḡun	ay dutılur	āzād eyledi	kendüzüm
arḡun	ay gibi	āzād idem	e
armaḡı	ay ḡün gibi	āzād ola	baḡladum
gider	ay indi	āzād olısar	zünñār
arpa arpa	ay nūrı	āzād olur	baḡlamak
artuḡ gele	ay ola	āzād u	bile
artuḡ ola	ay u	tehī-dest	baḡlayam
	günden	olsa	kendüme

bağlayıcağ zünnârı	bağma harām	bâıl eyleye	benüm
bile	bal u yağ gibi	bâıl kıla	gönlüm
bağruñ baş olur	bala kıtar	bâıl kılasıñ	içinde
bahā	baña bağ	bâıl kılar	benüm
getüriser	baña dağı	bay ola	gönlümdek i
bahā	baña ne	bāz u tihū	benüm ile
getürmeye	baş-ı	bāzār	beñzer mi
bahā	zamān	içinde	ber
virilmedi	baş açuğ	bāzār	‘aliyyün-
bahā virüp	baş içinde	yirine irdi	‘ayn-durur
bahāne	baş kıor	bāziyāne	berbatuñ
buldılar	baş kıor	kılayım	kılın
bahār	yire	becid dutdı	berg eyledi
irmiş-idi	baş u cānı	bed-nām	berg ü bār
bahār-ı	terk	olur	berhūrdār
tāze	kılmışlar- ıdı	bedr ola	ola
bahāsın	baş yire	beg ola	berk eyledi
biliser	ködı	beg olıcağ	berk
bahāsın	başu	behiştı	eyleye
virmiş	iletmeye	yüzlü yār	berü
olasın	başara işi	behrām-ı	gelmiş-idi
bahāsını	başarmağa	gūr	beşāret
bile	iş	beğā	virdi
bağıl urdı	başdan	bulmağda	beşinçi
bağr u ber	başu	n	gökde
bağş içinde	başı gözi	bellü ad-ıla	beyān
bağş idem	başın	bellü kişi	eylediler
bağş ider- idüm	alduğça	bellü miydi	beyān
bağş	başın	bellürek	eylemege
itdiler	çekir	degül	beyān
bağar kim	başın	belürmez	eylemegil
bağar	kaşımaya	yola	beyān
yüzine	başın	ben dağı	eyleyiser
bāğī kıala	kesiçek	ben ki	beyān oldı
bāğī	başına tāt	ben neyem	beyānın
kalasın	urdılar	kim	eyleye
bāğī	başına ura	ben olam	beyānın
kalısar	başına	ben,	kıluram
bāğī kalur	yıkam	benem	bey’ ü
bāğī ol	başından	bend ile	şirāda
bāğī olğıl	aşar	bend ura	bezm
bāğī olsun	başından	benden	bostānında
bāğī	aşdı	artuğ	bī-bāk ola
‘ālemde	başlayalu	benden	bī-bār
bağğāl	m söze	şoran kişi	olıcağ
olur	başuña	beni alur	bī-başar
	yıkılsun	benüm gibi	olan kişi
		benüm	bī-dermān
		gibiyi	olur

bī-dil ü
mecrūh

bī-edeblik
eylemeye

bī-edeblik
iderem

bī-hāşıl
olmağ

bī-hevīc ü
bī-metā‘

bī-hırş u
hevā

bī-
hōdlıgūñ
vādisine

bī-hūde
sözler

bī-ihlās ola

bī-ihlās ola

bī-īmkan
ola

bī-kām u
kāst

bī-mekr ü
bī-telbīs
ola

bī-miğdār
ola

bī-nām u
nişān

bī-pā vü
ser

bī-seyr ü
sükūn

bī-şulţān
ola

bī-şübhet ü
şeyn

bī-vefālīğ
kılmazam

bī-zūr
eyleye

bī-zūr ola

bī-‘ayb u
riyā

bī-‘ışğ ola

bī-‘ıyş u
menī

bīdār ola
bīdār olur

bīdār-ı
cihān

bid‘at
deñizinde

bīh ü bün

bīhūde
sözler

bil deper

bil ki

bil kim

bildi kim

bildügi yolu

bile gider

bile şağdan
şolın

biledük
dişümüzi

bilem

haber

bilini

zünnār-ıla

bağladılar

bilir misin

bişiş

eyledüm

bişiş misin

billerini

bağladılar

bilmedi

vebāl

bilmedügi

sözleri

bilmedük

ola

bilmeginde

olalar

bilmez idi

bilmez kim

bilmez

midüñ

bilmiş

olasın

bilüme

zünnārı

bağlayubil

em

bilümüze

kuşadalum

bilür misin

bilür olur-
ısa

bilür-iseñ
kıymetüñ

biñ altun

biñ bir

biñ cezā

buldı

biñ dikene

biñ ferseng

yol

biñ kızıl

biñ yıl

biñ yılda

biñde biri

olur-ısa

biñde birin

biñde

birisi

binmiş

atına

bir ad-ıla

bir āh

bir āh-ıla

bir aqça

bir arada

bir av

bir avuç

sirkeyi

bir ay

bir ay

tamām

bir ayruğ

kişi

bir bağ u

bir bağça

bir bir

bir bölük

bir büt

bir cāmı

bir cūr‘a

bir çok

bir çün

veyā bir

çend-ile

bir dağı

bir dāne

bir dāsītān

bir degül

bir delü

bir dem

bir demde

bir demi

bir

deminden

bir derde

oğradı

bir deriñ

şu

kuyusını

bir dürlü

bir er

bir er ü bir

‘avratuñ

bir ere

bir eri

bir evvel

bir ferseng

idi

bir gedā

bir

gedānuñ

bir gice

bir gör

bir

görelüm

bir

göreyim

bir görüñ

bir güşede

oturalum

bir

güşeden

bir gül

bir gül gibi

bir güli

bir gün

bir günde

bir günki

bir haftada

bir

haftadan

bir hayr

işe

bir hikāyet

bir hoş

bir hoş

hulğ-ıla

bir hoş

yire

bir hūb	bir	bir süvārī	biri biri
ağaca	müsülmān	bir şahş	biri iki
bir ırak	bir nağme	bir şārda	görmeye
yirde	bir nāme	bir şeyh	biri sözi
bir iki	bir nazār	bir şikār	biri vü biri
bir iki gün	kılmış-	bir tañrı	birin biñ
bir iki yıl	durur	hākı	eyledi
bir ilde	bir	bir tarīkı	birlik
bir ile-	nazārda	bir taş-ıla	idesin
durur	oldı ‘āşıkı	bir tıfl	birlik kıla
bir iş	bir nefes	olmağıl	biş akça
bir iş düşdi	bir nefesde	bir ulu	biş altı
bir işde	bir nefeslik	bir ulu ere	biş namāz
bir işi	bir niçesi	bir ulu şeh	biş söz on
bir kaç	bir niyāz	bir ulu şeyh	söz söyleye
bir kaç	eyleyelüm	bir ulu	bış ü kem
loğma yir	bir oğlan	yirden	bişr-ile
bir kaçıyla	bir okı	bir velī	yemliha
bir kadeh	bir ola	bir yaña	destānın
bir kadem	bir olan	bir yavuz	bitsün dili
urur-ısañ	bir olmışuz	iş işler-ise	bitürür
bir	bir olur	bir yavuz	imiş
қанadıdur	bir olur	sözde	biz dağı
bir қатı söz	mısın	işitmedi	biz dağı
bir	bir öyn	bir yıl	biz ki
қазанда	bir	bir yılan	bizār ola
bir key	pādişāh	bir yirde	bizār
bir kez	bir perīdür	bir yire	olasın
bir kezde	bir pul	bir yire	bizden
bir kezden	bir pula	üşen	artuq
bir kız	alup	bir yol	bize dağı
bir kişi	bir pula	üstinde	bizi dağı
bir kişiden	dīnin şata	bir yola	bizüm gibi
bir қонақ	bir pūr	bir yolda	boğazuma
bir köpri	güher	bir yoldan	degin geldi
bir köşede	deryā-	bir yolu	boynın
bir köşede	durur	bir	urğıl
oturasın	bir sā‘atda	yolumuz	boynın
bir köy	bir şehir	bir zamān	uruñ
bir köyde	bir sevdā	bir	boynın
bir құл ol	bir soқum	zamānda	uzattı
bir lağza	etmegi	bir	boynından
bir loğma	bir söz	zamāndan	asılmaq
etmek	bir söz işit	bir	boynını
bir loğma	bir söz işit	zamāndan	ura-ıduñ
gibi	gör	şoñra	boynuma
bir meşel	bir söz-ile	bir zerre	urıcaq
bir mest er	bir sözi	bir ‘avrat	boynuñda
bir midi	yüz	bir ‘avratı	qalmışdur
bir midür	eyleyüp		bön kişi

bön	bu kıza	bulduñ	burqa ^c
kişilerün	bu ki	halāş	altından
börk	bu kim-	buld	būsitān u
urındı	durur	içinde	bāğ
böyle ola	bu meşel	bulıduñ	bühtān
böyle uz	bu ne	gözi	qıluram
bū alī sīnā	sözdür	bulmadı	bülbül gibi
bū alī sīnā	bu rüz	halāş	bülbül ü
bu arada	bu sır	bulınur mı	destān-ıdı
bu aradan	bu sırrı	bülkāsım u	bülbül ü
bu belādan	bu sözi	qur’ān	destānlara
bu beyān	bu sözleri	bulmadı	bünyād
bu	bu yaña	nişān	ura
beyānuñ	bu	bulmadı	büşr-i
bu cādūyı	yañadan	vefā	miskındür
bu cihān	bu	bulmadum	büt
bu cihān	yanından	temiz	eyleyen
bu dem	bu yir	bulmağa	büt tapan
bu derd	bu yol	necāt	büt-perest
bu derde	bu yola	bulmaz-ısa	olan
bu düni	bu yolda	bahā	büt-perest
bu	bu yolu	bulur	oldı
dünyāda	bu yoluñ	qabül	büt-perest
bu	bücehl’üñ	bulur uşul	olmaz-
dünyede	gözi	bulurlar	ıdum
bu gice	buğday	temiz	büt-perest
bu gicenüñ	veyā un	bulut gibi	olsañ
bu gül	buğzı-ıla	buña	büt-perest
bu güli	dolmağıl	beñzer	olup
bu güne	buğār u	buña	cāh u
bu hāl	toz u	beñzer	manşıb
bu hāle	dütün	bunça kez	cāh-ı
bu hāletde	bula haber	bunça	menzilet
bu hāleti	bula kemāl	müddet	cāhil qaldı
bu hāli	bula mı	bunça yıl	cāhil qalur
bu ilde	bula-ıduñ	yıldan	cāhil ola
bu iş	zafer	soñra	cāhiller
bu iş için	bulalar	bunça	sözin
bu işde	rahmeti	yıldur	cām
bu işdedür	bulasın	bundan	içelüm
bu işden	dirliği	aña	cāmin
bu işe	bulayıduq	bundan	dutar
bu işi	mağal	artuq	cān
bu qadar	buldı fenā	bunlar ile	‘ālemin
bu	buldı	bunuñ gibi	cān alıçı
qadardur	mağal	bunuñ	cān
bu kamu	buldılar	şeklinde	bahāsın
bu qapuda	haq’ı	burar	cān bigi
bu qavlı	buldum	qılını	cān gıdāsı
	temiz		cān gıdāsın

cân gibi	cânın terk	cemâlin	cihân
cân	ider	gördünüz	içinde
ışmarladı	cânını	cemâlin	cihân şeyhi
cân	kırtarmış	görmüşüz	ola
ışmarlaya	am	cem' eyledi	cihân
m	cânını şād	cem'	üstine
cân ile dem	eyledi	eylegil	cihāngir
cân	cânını şād	cem'	olan
koylum	iderüz	eyleyen	cihāngir
cân	cânlarını	cem'	olan er
kurtara	terkîn	içinde	cihânı
cân	urdılar	cem' idem	dutasın
maḥalli	cânsuz teni	cem' ider	cihânı
cân metâ'ı	cānum içi	cem' -ile	dutdılar
cân	cānumı	ķamu	cihânı
metâ'ın	ķurbân	cennât u	dutısar
cân	ķılam	hurremdü	cihānuñ
metâ'ınuñ	cānuñ	r	defteri
cân naḳdı	terķini	cennât-ı	cilve
cân olısar	ķılımaduñ	fırdevs-i	ķıldum
cân u	cāyız degül	berîn	cins ü
cihân	cāzū degül	cennet ü	faşlını
cân u ten	cāzulıķ	dūzaḥdan	cism
cân u ten-	ķılan	cennet ü	lezzetlerin
durur	cāzulıķ	hūrî	cism ü
cân u tene	taḥtına	cerr itmek	cânın
cân u	cebbār'a	cevâb	cism ü
tenüñ	ire	işitdiler	cānumı
cân	cedvel	cevâb virdi	cism ü ser
virdiler	ķılam	cevâbın	cüş
cân vire	cedy ü	virdiler	eyleyeyim
cân-ıla ten	delvi	cevâbın	cüş ide
cāna	cefā	virdüñüz	cüş idüp
gelmişler-	eyleyesin	cevâbın	cülāb içeri-
idi	cefālar	virimeyesi	idi
cānbāz	eyledüm	n	cünüb
oluram	cehd ide	cevâbını	olmaz-ısa
cāndan	cehd ide-	vire	cür'a gibi
istedi	idüm	cevāhir-rîz	çala nāy-ı
cānı terk	cehd	idi	nefir
itdüm	idelüm	cevlān	çaldılar
cānı	cehd idem	ķılur	dühül
terķini	cehd	cevr ü	çäre
urur-ıdı	iderem	cefāñ	ķılasın
cānı vü	cehd ile	cezāsın	çāresin
cānuñ	olmaz	virmedi	ķılur-idi
metâ'ın	cehdin	cihân	çarḥ uru
cânın	ķılur	dutmağa	çarḥ
şāķına	cellād ola	cihân	uruban
		ḥalkına	

çārşenbih
gicesin
çemen
içinde
çerāğın
yandura
çerāğum
söyinür
çeşme-i
hayvān-
durur
çevresine
çevrine
çıkā heçe
çıkar
ağzuñdan
çıkardı
karnından
çıkardı
şakalın
çıkdı
āfitāb
çıkdı bir
ün
çıkdı göge
çıkdı kavs-
i kuzah
çıkduk
devān
çık dum
cihānuñ
tağına
çırāğın
yandurur
çil murğ
çile
çıkardılar
çin
bütlerini
çin şehri
çirkīn ola
çoban
kılam
çok
gördiler
çok itdi
çok kez
çok kişi
çok kişiler
çok mıdı

çok mıdur
çok olan
çok olısar
çok olsun
çok olur
çok
yiyenüñ
çok
zamāndur
çomağ
direr gibi
çöplikler
arasında
çöpürdek
söylemiş
çörçöp
olur
çüftüm ol
çün ki
çün kim
dād
eylemedi
dād ola
dād u yig
ola
dadını
virem
dāğ ola
dāğ urasıñ
dāğ
urmağıl
dahı
çoğırak
dahı çok
dahı dahı
dahı soñra
dānā kişi
danışmān
oluram
dāniş ehli
dānişmend
olur
dapa
döndürür
dārā vü
nūşirvān-
ıla
darb-ı uşul
dartavuz
cevrüñ

dartdı kılıç
dāsītān-ı
şeyh-i
san ‘an’ dur
dāsītānı
eyledi
dāsītānı
eylemiş
dāsītānı
söyleyen
dāstān-ı
hilet
daşra
çıkardı
datlu
dilden
datlu sözi
datlu
sözler
datlu
sözler dir-
idi
datsuz ola
davī kıla
dāyim ola
dāyim olan
dāyim
olandur
dāyire ehli
olam
dāyire
erenleri
dāyire
serverleri
dāyire
şeyhi
da ‘vā
kılanlar
da ‘vā kılar
da ‘vāsuz
olmaz
da ‘vet
eyleyendür
da ‘vet
kılmazuz
da ‘vet
kılar
da ‘vet
kılaruz

da ‘vet-i
ām
eylediler
da ‘vet-i
hāş
eylediler
da ‘vī
‘aşıklık
kıla
da ‘vī kıla
da ‘vī
kılam
da ‘vī
kılanlarda
da ‘vī
kılısar
da ‘vī
kılar
da ‘vī-yi bī-
ma ‘nī
kılar
da ‘vīye
düşüp
deccāl olur
def ü nāy-
ıla
deff ü nāy
u berbağ u
şeştā
def
idüben
degme bir
degme bir
yaña
degme kez
degme kişi
degme
sözde
degme
yaña
degme
yirde
degme ‘ām
degmeñüz
bir
degmesi
bir
degmesin
bir

degmeye bir	depesin dögeler	deyyân sırrına	diri kıala diri kıalısar
degül misin	derc idesin	didî kim	diri ola
degül miyem	derde	didügün işi	diri
degül sâzkâr	dermân	dîl-firîb ü	olduğumça
degül sâ'atı	irîşe	hûş olur	diri
degül süst	derdüme	dildâr ola	olmağdan
degül-isem	luţf eyle	dilde	dirliğe ire-
delü	dermân	söylenüdur	idün
degöldür	derdüne	uñ	dirliğin
görici	dermân	diledüğün	buldı
dehr-i mekkâr	dilegil	eyleye	dirliğini
dehrî gibi	derdüne	diler idük	bulmadı
dekâyık	yoğdur	dilgîr ola	dirliğümi
'ilmine	devâ	dîlin kesün	bulayım
delîl oldu	deri	dilinde	dirlik bula
delîm	yüzmege	söylenür	dirlik
söyleme	derisine	dîlini	bulısar
delü	düşer	söyler-idi	dişin biler-
eylemişdür	dermân	dilkü gibi	idi
delü kıldı	bula	dilün	dîv esâsın
delü midür	dermân	bilegil	dîv ola
delü misin	kıluruz	dilün	dîv olan
delü	dermân	tuzıdur	dîv u gül
olmayasın	ola	dime kim	dîv ü
delü olmuş-	dermâna	dimek olur	dedden
ıdı	irdi	dîn başına	dîv ü
delüye	dermâna	dîn	deddür
ururlar-ıdı	irer	deñizinden	dîv-i racîm
demür	dervîş olur	dîn	dîvân-ı
kıafas	dest ü	deñizinün	mezâlim
deñiz	bâzûsın	dîn erine	kıurdılar
dibinden	dest ü pây	dîn	dizi
deñiz içine	destân	esâsının	üstinden
deñiz	idem	dîn içinde	dizinde
mağvı	destân	dîn ile	kıodı
deñiz	söyleñüz	dîn ile	dizinde
olduñ-ısa	destür-ı	dünyâ	yaturur
deñiz-ile	şâh	dîn ü	doğkuz
gemi	deşt ü küh	dünyâyı	felek
deñize	u şahrâ	dîn ü	doğuzınçı
düşüp	devâ virdi	îmânı	gök
deñize	deve gibi	dîn yolında	döst kıla
girem	devlet	dîn	dögen
	bulur	yolından	kişiyi
	devletümü	dîni duyar	dökdi
	z yüz dutdı	dînüne	ağzından
	devrânını	girdi	dökdi
	ider-iken	dir iken	sözler
	deyr içinde	diri kıal	

dökersin	dükân	dürr-i	düzerler
kanın	kuram	şāhvār	idi
döndi girü	dükânın	dürüd	eb ü
döndüñ	kurmadı	eyleyiçek	ümmüñ
girü	dükkân	dürüst	ebleh olma
döne girü	qura	eylemişem	ebleh-
dördinçi	dün ğurābı	dürüst oldı	perest oldı
gökde	dün ü gün	düstür ola	ebşirü yā
dört yanını	düni	düşde	ķavm ķad
döşeye	günden	gördüğün	cā'el-beşir
seccādesin	bilmeye	düşde	ebū ṭālib'e
şu üstine	dünya	görür	ebu'l-vaķt
dur git	deñizlerin	düşdi	oldılar
dur	ün	heybet	egri
namāza	gevherleri	cānına	işlerün
durayım	dünyā ehli	düşdi	egri işün
bir	dünya	ortaya	egri
gideyim	görmek	düşdi	okıyanlar
duruban	dünya işin	sāyesi	egri ola
oturasın	dünya işin	düşdi	egri
düş biler-	dutan er	zincīrine	şatmaya
idük	dünyā	düşdi	egri sözlü
dut kim	terkini ura	zindāna	ādemī
duta ilte	dünyā	düşdüm	egri toĝru
duta ümīd	zāhidlerini	ķayda	egri yol
dutalum	dünyāsuz	düşdüm	egri
kim	ola	yire	yollara
dutar ahı	dünyayı	düşē cūşa	egri
dutar	terk	düşē duru	yollarda
orucı	eyleyen	düşenbe	egriyi vü
dutdı işi	dür dökdı	dünini	toĝruyı
dutdı	dür-	düşenbih	ehl-i cāh
'ālemi	feşānlık	günini	ola
dutdılar	idelüm	düşer	ehl-i dād
ķarār	dürler ü	ortasına	ehl-i derün
dutdum işi	gevher	düşerem	ehl-i dīd
dutdum	dürlü reng	şuya	ehl-i dil
oruç	ü naķş-ıla	düşı gördı	ehl-i fıķnat
dutıldı ay	dürr ü	düşicek	u rāyuñ
dutmaz	gevher	sefer	ehl-i imān
orıcı	dürr ü	düşinde	olısar
dūzaķ	gevher	görür	ehl-i niyāz
eyleyen	toķmını	düşmanlık	ehl-i temīz
dūzaķ gibi	dürr ü	ķıla	ehl-i 'ilm
du 'ā ķıl	güher	düşmiş	ü şāhib-
du 'ā	dürr-i hāş-	şuya	cāh-ıdı
ķılmaķ	ıla	düşvārını	ehl-ile nā-
du 'ā ķıluñ	dürr-i	āsān ķılur	ehl
dükān	meknün	düzer işleri	ejdehā olsa
eylemegil			eke vü biçe

eksük ola	elüñi	etini	eyle vefā
eksük	götüresin	yimedin	eyle yār
olmaya	emn ü	etmek	eyledi
eksüklik	emān	üstinde	beyān
kılır	emr ü	ev	eyledi çāk
el	nehyi	başanları	eyledi
götüricāk	emr-i	ev	hıtab
el şunmağ	ma' rufı	basmağa	eyledi
el virmez-	emrini	ev bucağı	huruc
ise	dutma	ev içinde	eyledi kazā
el virür-ise	enbiyā vü	ev issin	eyledi
el-ḥamd	evliyāyı	ev issini	melāmet
ider	encām	evbāş	eyledi naql
elden	irmedi	olmaya	eyledi
koma	endişem	evbāş	pārisiçe
elden kıya	ola	oluram	eyledi su'āl
elden	ene yi	evini	eyledi
koyamaya	er kişi	yıkam	ṭaleb
elḥamd	er ola kim	evler	eyledi
okıyup	er olmaya	eylendi	yavuz
elin öpen	erenler	evler ola	eylediler
kişi	sözi	evrān gibi	bī-karār
elinde	erlik içinde	evvel gök	eylediler
dutar	erlik idesin	ey dellāl	kıyām
elinde	erlik	ey perīşan-	eylediler
söyledür	itmege	ḥāl ü bī-	reh-
elinden	ermişdür	sāmān	nümün
çıkar	ḥabar	göñül	eyledük
elini	esās	eydelüm	ḥarīf
qaldura	eylediler	āzād	eyledüm
eller öper	esāsuñ	eydür ki	göñlümde
ellerin	yıkmağıl	eydür kim	eyledüm
eline	esed burcı	eydürler	ḥisāb
urınur	eşer eyler-	yalvaru	eyledüm
elli biñ	idi	eyle celī	sefer
elli biñ	eser	eyle dut	eyledün
ferseng ola	qılmaz	eyle dut	durak
elli biñ	esir oldum	kim	eyledün
ferseng	eski bizden	eyle ihtiyār	ziyān
olur	eş ola	eyle ki	eyledür
elli biñ kez	eşkāl	eyle kim	revān
elli yıl	eylerem	eyle kitāb	eylegil
elli yılda	et pāresin	eyle	temiz
elli yıldur	et	müstağrak	eylegil yār
elli yıllık	et yiyenden	eyle nişār	eyleme yār
elli 'ālim	etin	eyle ola	eylemegil
elüm dut	çeyneyen	eyle	büt
elümi	etin kanın	revḥānī-	eylemeñ
öperler	etin yeye	şıfat	süst
	etin yirem	eyle temiz	

eylemeye	eyleye	fāsık	fersüde ola
āzürde	melek	olmağıl	feryād
eylemeye	eyleyem	fāsık olur	ireyim
beyān	beyān	fāsık	fetvī virdi
eylemez	eyleyem	oluram	feylesōf
temīz	niyāz	fāş ola	yemliḥā
eylemez-	eyleyem	fāş olan	feyz olur
ise ‘ayān	tār-mār	fāş olmaya	fıkh ilmin
eylemiş	eyleyisere	fāş u nihān	fısk u
nīşār	m vefā	fāyide	fücür-ıla
eylemişem	eyleyüp	degmeye	fī-şalātın
ğuşı	temīz	fażl oldu	dāyimün
eylemişüz	eylük ide	fażl u	fidā olsun
iḥtiyār	eylük iden	bezlüm	fıgān ider-
eylensün	eylük	fā ‘ilātün	iseñ
ülü	idene	fā ‘ilātün	fıkr itdiler
eyler ārzū	eylük it	fā ‘ilāt	fikret
eyler du ‘ā	eylük	fedā	kılalar
eyler	kılasın	cānum	fikret
ḥūkbānlık	eymenür	fedā olsun	kılam
eyler	ola	fedā olsuñ	fikret
maḫām	eyü idi	canum	kılasın
eyler	eyü	fehmi	fikret
müstakīm	niyyetlüler	olmaz-ıdı	kılmađuñ
eyler refīk	eyü olam	fenā bula	fikret
eyler taleb	eyü söz	fenā oldu	kıluram
eyler vefā	eyvān ola	fenā	fikret
eyler-iken	eyvān olur	vādīsine	kıluram
ḥisāb	faqr u fenā	fenā yolu-	fikret
eyler-ise	yazısına	ıla	kıluruz
cefā	fānī olısar	fenāya	fıkrin
eyler-ise	fānī olmaḫ	varısar	kılmasun
ülfeti	fānī	ferāğāt	fıkrini
eylerem	‘ālemden	bulayım	kılur-ısañ
edā	fāriğ ol	ferāyız	fırdevs
eylerem	fāriğ oldu	‘ilmini	uçmağın
vefā	farḫ	ferḥād	fıtvı virdi
eylersin	eylemez	olur	fütüvvet
kışāş	farḫ eyleye	ferīdün	yolım
eylersin	farḫ ide	gibi	fütüvvet
temīz	farḫ ola	fermān	yolınuñ
eylersiz	farḫ olur	kılam	fütüvvet-
taleb	farḫumuz	kılur	dār ola
eylese	kılmaya	fermān	ğaddār
iḥtirām	farzın	olmadı	olmaya
eyleye	getürdüm	fermān	ğāfil degül
berkini	yirine	viricegin	ğāfil olam
eyleye	fāsık kılam	fermān	ğāfil olmaḫ
ḫarār	fāsık	virürse	ğāfil olmañ
	olmağa		

ğāfil	ğaybet	gelmedi	gezer idi
olmayam	iden	hāşıla	ğıdāyı yir
ğāfil ü	kişiden	gelmiş idi	iken
nādān ola	ğaybet	gelmiş	gibi
gāh gāh	iden	olasız	olmağıl
gāh geh	kişinüñ	gelüp girü	gice gibi
gāh ü gāh	ğaybet	gelür ilerü	gice oldı
gāh vü gāh	idenüñ	gelür yola	gice
ğālib idi	ğaybet ü	gelür-iseñ	pāyāna ire
ğam bula	bühtān-	yola	gice
ğam dutar	durur	gelür-	pāyāna
ğam-hvār	ğaybetini	iseñüz bile	irer
ola	itmeye	gelürler	gice vü
ğarīb ü dil-	ğaybetini	girü	gündüz
figār	söyleme	gelürler	gice zengīsi
ğarķ	ğayret	ilerü	gice zengisi
eylemez	odından	genc	oldı nihān
ğarķ	geç otur	olmaya	giceye
eyleye	geçdi	gerçi kim	degin
ğarķ ider	cilveger	gerdege	giç irmeye
ğarķ ola	geçdi	girür	gide mi
ğarķ	göñlin	gerek	gidelüm
olanda	tağlayu	gerek	ka‘be‘ye
ğark oldı	geçdiler	gerek ki	gidem
ğarķ oldur	ilerü	gerek kim	dünyadan
ğarķ	geçdiler	gerek	gider olur-
olmış-	sözden	olıcaķ	ısa
durur	geh gāh	gerek olsa	giderler
ğarķ olur	geh geh	getür	yola
ğarķa	geh ü geh	sözde	gidermedü
eylemiş	gel berü	getürdi	ñ gözün
ğarrā	geldi	‘özü	gidesin
eylemiş	duzınuñ	getüre	göklere
ğarra olma	dadı	göze	giley
ğarra	geldi girü	getüre	itmesevüz
olmağıl	geldi ilerü	iftihār	gir öğüde
ğavğā	geldi	getüresin	girdāba
kılalar	ortaya	berü	düşdi
ğavğā	geldi şafā	getürürsin	girdi
kılmağıl	geldiler	dile	hırķaya
ğavğā olur	ortaya	gevdeden	girdi söze
ğavvāş ola	geldügin	gitdi cānı	girdi yola
ğavvāş	gördiler	gevher	girdiler
olduğı	gele	eyleye	yola
ğayb rızķı	tapusına	gevher gibi	girdük
ğaybet	gelen kişi	gevher ola	revān
dimez	geliçek	gevher	girdük
ğaybet	ilerü	şaca	yola
eylemek	gelle gibi	gezen	girdüm
	sürevem	kişiler	yola

gire
koynına
gire mi
gire oynına
gire yola
gireyim
yola
giriftār
olmasun
giriftār
olmışam
giriftār
olmuşuz
giriserüz
yola
girmekde
vü
çıkmağda
girmeye
yola
girmez
iseñ yola
girmiş
dadum
girmiş ola
girü dön
girü
dönerem
girü
döniçek
girü
geldiler
girü gele
girü
gelimedi
girü
gelmedi
girü
gelmez
girü
gelüben
girü gelür
girü
getürür
girü
kalasın
girü
kalayın
girü kalur

girü kalur-
ıdı
girü koy
girüdurur
boğazına
girüki
dünin
girür yola
gitdi
şabrum
gitmedüñ
yola
gitmek
gerek
gizlü yol
göge çıkdı
göge
ırmişler-
idi
göge uçar-
ısa
gök altı
gök bahrı
gök dapa
gök
gürledi
gök
yüzinde
gök yüzine
gökden
inmişdür
gömlü ola
gönlegin
yırtar-ıdı
gönli
içinde
gönli
içindeki
gönli
içinden
gönline
düşdi
ferāh
gönline
yazmış
gönlini
bekler
gönlini
götürmiş-
idi

gönlini
tağlayu
gönlini
yağa
gönlüm
aldı
gönlüm
içinde
gönlüm
içinden
gönlüm
içre
gönlüm
yahmaya
gönlümdek
i gibi
gönlüme
düşdi
gönlümi
götüre-
idüm
gönlümi
götüricek
gönlümün
içinde
gönlün
içinde
gönülde
bağladum
gönülde
sökdiler
gönülde
ururam
gönüller
tağladum
gör ki
gör kim
gördi ki
gördi kim
gördi
yüzin
gördiler
kim
gördügi
gibi
gördün
zebün
gördün-ise
nür

göremedü
ñ nürını
gören
kişiler
görgil uz
görme alu
görme alu
görmedüg
üm için
görmeye
düşinde
görmez
olur
göster ki
göstermez
toğru yol
gösterür
toğru yol
gösterür
toğru yol
götüre
aradan
göz açıcı
göz
açmağa
göz
yaşlarını
gözden
bırak
gözi
açılmış
olur
gözi yaşı
gözi yaşın
gözi yaşın
şacı
gözi yok
kim
gözin açar
gözin kaçın
gözini
çıkarım
gözinün
yaşın
gözleri
kanın
dolar
gözlerinde
n kan
akıtmış

gözlerinde n kanlu yaşı şaçdılar	guşşalar geldi guşşalu oldılar	gün gibi peydā- durur	haber virür
gözlerinde n yaş akar	guşşasın yiye	gün hümāsı	haberler virdiler
gözlerinde n yaş yirine kan iner	gücüm kalmadı	gün uzun	hāc kılmış- ıdı
gözlerüm gördi	güç ile	günāh eyledüm	hācc itmişem
gözüm aç	güçler eylersin	günde bir	hācet olmaz
gözüm gibi	güçleri	gündüz	hacıl kaldı
gözümden gitmese	gitdi	gibi	hadd ü
gözümü açsa-ıduñ	güden kişi	gündüz	pāyānı
gözün açayım	güher- feşānlık	güneş gibi	hadd ü
gözün nūrın alır	idelüm	güneş gibi	resmin
gözün yaşını	gül açıla	ışya	haddan geçecek
gül-ı beyābān	gül açılmış idi	güneş gibi olur	hāk bilür
gül-ı beyābāna	gül gibi	güneş toğdı	hāk hazretinde
gūla uya	gül hārīfī	güneş ü	hāk kapusunda
gulgula düşdi	gül ile	aydan	hāk kapusunda
gūr içinde	gül	güneş ü	n
gūra girdi	şarından	ayuz	hāk katında
gūra kõdılar	gül vaqtı	güneşün yüzi	hāk kazāsında
gurgīn u	gül yüzinden	güreş	n
kiyü vü	gül-i	dutar	hāk şükrini
tūs-ıdı	handān	güz gibi	diyiserem
gırruş kıla	gülnār oldu	haber	hāk ta‘ālā
gısl eyle	gölşehrī	bilimedün	hāk
gısl eyleye	adı	hVış olur	ta‘ālānuñ
gısl ider	gölşehrī	hVõca ol	hāk te‘ālā
gısl	gibi	hVõnın	hāk
ideyim	ad mı var	açar	te‘ālāya
gısl kıldı	gümrāh	haber	hāk yolına
guşşa	eyledün	getür	hāk
vaqtında	gümrāh	getüre	yolında
guşşa vü	kılmağa	getüreyim	hāk-perest
endişe	olmışdur	haber	olmağa
	yolın	işidürler	hāk’ı
	gün aydın	haber	görmüş-ıdı
	gün	kıldum	hākānlık
	doğıcak	haber vire	kıla
	gün gibi	haber	hākāyık
		virmek	‘ilmine

ḥaḳdur olısar	ḥalḳ evi	ḥarāb içinde	ḥaşm u ğazab
hākezā isma‘ ve ḳul	ḥalḳ içinde	ḥarābātī ḳıla	ḥaşmet ü manşıb
ḥaḳīḳat olmaya	ḥalḳ-ı maḳsūdum	ḥarām odında	ḥaşr güninde
ḥākim ḳılmadı	ḥalḳa āşikār	ḥarām olmadı	ḥaşr günine
ḥākīm ola	eyler isem	ḥarāma	ḥaşr günine
ḥākim olur	ḥalḳuñ arasında	baḳmaduñ	degin
ḥakīm-i rūzgār	ḥall eyledi	ḥarāmīlū yoluñ	ḥaşra degin
ḥaḳḳ’a irenlerden- durur	ḥall eylegil	ḥarc eyle	ḥatā ḳıldum
ḥaḳḳ’a ḳodum	ḥall eylerem	ḥarc idesin	ḥātem-i tāyyī
ḥaḳḳ’a yalvardı	ḥall idelüm	ḥarc itmeyesin	ḥātim ü kisrī
ḥaḳḳa vü nā-ḥaḳḳa	ḥall ider- idüm	ḥarçeng burcını	ḥatm itdi
ḥaḳḳı var	ḥall ḳılmaya	ḥarīfüm olasın	ḥatm oldu
ḥāl	ḥall ola	ḥark-ı ‘adet	ḥatmı ola
eylediler	ḥalvā gibi	ḥāş	ḥatṭ-ı bī- pergār
ḥāl isteye	ḥalva	eyleyem	havāda uçaram
ḥāl ḳıla	ḥalvet ü hengāme	ḥās ola	ḥavāle eyledüñ
ḥāl ḳılam	ḥām olur	ḥāş olduğı	ḥavāle ḳılalar
ḥāl ḳılor	ḥamle ider	ḥāş olduñ	ḥavf evinden
ḥāl ola	ḥamle	ḥāşekī ḳıldı	ḥavf u
ḥal olmaz	ḳılıçağın	ḥāşekisi olur	ḥaṭar
ḥalāl al	ḥammāl olur	ḥāşıl ḳıla	ḥayf ola
ḥalāl eylenürem	ḥamr ırmağı	ḥāşıl ḳılam	ḥayf ola
ḥalāl olmaya	ḥamr iç	ḥāşıl ḳılan	kim
ḥalālum degül	ḥamr içene	ḥāşıl ḳılmaduñ	ḥayr iden
ḥāle iren er	ḥamr içer	ḥāşıl ḳılır	ḥayr
ḥālını	ḥamrı içdüm	ḥāşıl ola	itmege
bildüm	ḥamrı içicek	ḥāşıl oldu	ḥayr u
ḥālī olmañ	ḥān-u-mān	ḥāşıla	iḥsān
ḥālını	u mülk ü	gelmeyiser	ḥayr u şer
şormaklığa	māl	ḥasta ḳıldı	ḥayr yok
ḥālış olmış	ḥançer ü	ḥasta	ḥayrān
ḥalḳ	tīg u teber	ḳılursın	ḳala
arasında	ḥār ola	ḥāşa kim	ḥayrān
ḥalḳ etini	ḥar-geh	ḥāşāk ola	ḳalasıñ
yimez	ḳurmaduḳ	ḥāşāk ü ḥār	ḥayrān ḳaldılar

ḥayrān	hemdemi	her derde	her ‘ilmi
ḳalır	olur-ıdı	dermān	hergiz ola
ḥayrān	hemīşe	ḳıldılar	mı
ḳaluram	olısar	her derdüñ	hevā vü
ḥayrān	hemyān	her feni	hırş u
ḳalurlar	şarında	her fenüñ	hıḳd-ıla
ḥayrān ola	hemyān	her gice	dolam
ḥayrān u	şarından	her güli	hevīc eyle
mest	oluram	her gün	hezārān
ḥayrān u	hemyān	her iş	biñ
vālih	şehrine	‘ālemde	ḥıdmetüñi
kaldılar	hemyān	ola tañrılı	ḳılmazam
ḥayret	şehrine-	her işe	hırḳa
vādisine	durur	her işi	geyen ḳişi
ḥayvān ola	hendese	her ki	ḥışm idüp
ḥayvān	‘ilminde	her kim	ḥışm odı
olandan	her bir	her kime	ḥışm odın
ḥayvān	her bir	her kime	ḥışm odın
şifat	bābını	kim	ḥışt olur
ḥayz olur	her bir er	her kimi	ḥızr keştī
ḥazer	her bir	her kimüñ	şıduğın
ḳılmaz	işde	her kimüñ	ḥızr oldum
ḥāzır göre	her bir işi	kim	ḥızr
ḥāzır	her bir	her ḳişi	peygāMBER
görelüm	sözi	her ḳul	ḥızr u
ḥāzır	her bir	her ne	mūşā
ḳomış	sözüñ	her ne hāle	ḥızr-ı
ḥāzır olup	her bir	her ne kim	‘ālem
ḥazın	yoluñ	her nefes	olmuş u
bula	her biregü	her neyi	ilyās-ı dehr
ḥelāl	her biri	her niçe	hıcr
eylemişüz	her birin	kim vaḳta	odından
hem bir	her	irdi	hıç bilür
hem hem	birinüñ	her resm ü	misin
hem-dem	her birisi	ḥaddi	hıç ide
degül	her	her seḫer	hıç kesdür
hem-dem ü	birisinden	her sözde	hıç
hem-rāz	her	her sözi	kimesne
idüm	birisine	her sözüñ	hıç ola
hem-dem	her	her şahş	hıç ola mı
yār ola	birümüz	her türlü	hıçe çıkar
hem-dil ü	her	her vakt	hıçe gide
hem-dem	birümüze	her vaḳtı	hıçe gider
hem-nişin	her	her yaña	hıçe şatan
olmaḳ	dāsitanı	her yirde	hıçe
hem-rāh	her dem	her yiri	şatanlar
ola	her derde	her yola	hıçe
hem-reng-i	dermān	her yolda	şatılanlara
āb u gıl ola	ḳılam	her zamān	

hıçe	horşid ü	husrev ü	içem
virme	māh	hağan-ıla	hamrı
hıçe virür	horşidi vü	husrev ü	içerü
hıçe virür-	yā māhı	şırın	girdüm
ise	hōş āvāz-	husrev ü	içerü
hidāyet	ıla	şırın sözi	gireyim
irdi	hōş baht	ola	içerü
hidmetin	hōş degül	hūşe vü	girmege
kılmađuñ	hōş dutar	cevzā	içgil
z	hōş geçdi	hüccet ü	cāmuñı
hidmetin	hōş gezer	bürhān	içi ‘ilm ile
kılmışvanı	hōş	hüccet ü	tolu
n	geçürüñ	bürhān-ıla	içinde
hıle vü	hōş	hüccesine	qopar
telbīs ola	geçürür	varmağınd	içine
hılet itme	hōş gele	an ilerü	girmedük
hılet ü	hōş gelür	hükme ide	içine
telbīs ider	hōş gelür-	hükmin	girmişem
hılm ile	idi	esleme	içümde ola
hılmüñ	hōş	hükümüd	idi pāydār
şuyı	gördiler	e ola	idrār olur
hindü gibi	hōş	hünermen	ihrāc idem
hınk-i	görürem	d olmađuñ	ihsān ide
rüstem	hōş ola	hürmet	ihsān
hısaḃa	hōş söz	kıla	istemeñ
gelmedi	hōş temāşā	hürmet	ihsān
hısaḃa	kıldı	kıluram	işleye
getüren	hūb eyle	hürmet	ihsān
hısaḃın	hūb	kıluruz	kılam
yazaram	eyledüm	hüsn	ihsān u
hıset ü	hūb ola	içinde	hayr u dād
hızlān	mıydı	ılduz gibi	idem
hiṭāb olur	hūb u hōş	ılı şuya	iḥtimāle
hızmet	huffāş ola	ırak	irmeye
ider	hük-bānlıq	düşüben	iḥtirām
hızmet	kıl	ırak gitmiş	eylemeye
kıluban	hünī olur	oluram	iḥtişār
hızmetin	hūr ola	ırakdan	itdüm
kılmışvanı	hurd ola-	baḃa	iḥtiyārı
n	ıdı	ırakdan	qalmadı
hōd-bīn	hurd u	baḃaruz	iki ad
ola	hām olur	ırmaḃ gibi	iki ad-ıla
hōd-bīn	hurrem ü	i vallah	iki böle
olmaya	handān u	i yār	iki böleyim
hōn-ı	hōş	iblis eyledi	iki
‘ışkıyla	hürsend	iblis ola	dillünüñ
hūr u bī-	ola	iblis olan	iki
‘izzet kılar	hurüş	iblis-i la ‘ın	dillüyem
hūr u hacıl	eyleyeyim	iç donın	iki gözi
			yok

iki gözini
iki gözsüz
doğmış-ıdı
iki gözün
iki hâle
iki kapulu
ola
iki kaşı
iki kez
iki şah
iki ten
iki yanında
iki yoldan
iki yüz
iki yüzden
iki yüzlü
ikimiz
dahı
ikinci
gökde
ikiñüz dahı
ikisi
arasına
ikisi bir
ola
ikisini dahı
ikrām ide
ikrām ider
ikrām u
luṭf eyler-
idi
ikrār
eyleye
ikrār
itdiler
iḳtidā
kılmaḳ
iḳtizāsın
kıldılar
il içinde
ilāh-ı
ekbere
ilan gibi
ilede haber
iledem
destān
ilerü
geldüm
ilerü geleni

ilerü
geleyin
ilerü gelür
ilerü gelür-
ise
ilerü
getürür
ilerü gider
iletdüm
ilerü
iletmiş
devān
ileyin
alayın
ileyini alur
ili dapa
illā ki
ilte diline
ilte haḳḳ’a
yol
iltifāt
eyleye
iltifāt
itmese
iltifāt
itmez-idi
iltifātın
kılmazam
īmān
evinde
īmān getir
īmān
getürür
īmān gibi
īmān
iledem
īmān
istemeñ
īmān nūrı
īmān vire
īmān virür
īmāndan
çıkar
imin degül
imin
olmaḡıl
imkān ola
imlā kılām

imtiḥān
kılmaḡ-
ıçun
inana mı
inanur ola
inçü saçdı
indi
minberden
ine mi
iner yire
iner-ise
gökden
inkār
itdiler
inmedükd
ür gökden
inşāf
cāmın
inşāfa
durdılar
insān ola
inşā kılām
in‘ām ider
irdi bir
hāle ki
irdi ḳatına
irdi
tañrı’ya
irdi ziyān
irdüm
ḳatına
ire cānāna
ire mi
ire nüzül
ire
tañrı’ya
ireler
menzile
irer ḳatına
iresin
üklere
irişmişem
taḥḳıḳına
irmeyesin
menzile
irmiş ola
irşād
eyleyendür
irşād ide
irte oldu

irte
olıcaḡaz
irte olsun
irte rümīsi
irtesiyle
gicesi
irteye
degin
irürdi
rāḫata
irüre
maḳşūduñ
a
iṣār itdiler
iṣbāt
eylegil
islām u
īmāna
istaḳım
hāzā
şıratum
müstakīm
istidlāl
idem
istiḥrāc
idem
isti‘māl
idem
iş eyler-ise
iş gele
iş işlemege
iş
kılmadum
işbu araya
işbu dem
işbu işi
işbu sā‘at
işe gelür
iş
başaram
iş biter
iş bitüre
iş güci
iş itmez-
ise
iş kılmaḳ
işiden kişi
işidür
sözleri

işini
bitürür-
iken
işitdi sözün
işitdünüz
şür ünini
işitmiş
olasın
işkinek
bulur-ıdı
işlerin
gördi
işleye işi
işret ider
işüm
bitürür
işümüzi
görelüm
it başını
it derisin
itdi ihtiyār
itdüm
ihtiyār
itlik itmek
ittifāk
eyler
iy āzāde-
dil
iy baña
yoldaş olan
iy bī-başar
iy bī-haber
iy
bilmeyenle
r bilgesi
iy biñ
yıldan
ilerü bilen
iy birāder
iy būcehl
iy
cānavarlar
uñ şahı
iy canum
iy cihānı
merk-ile
dutdum
diyen halk
etini zulm-

ıla her gün
yiyen
iy dānā-yı
rāz
iy dā'im
dalāletde
olan
iy delü
iy denī
iy dīlkü
iy dīn ulusu
iy dirīgā
iy ebleh
iy ehl-i dil
iy emīn
iy emīrū'l-
mü'minīn
iy fulān
iy ġafūr
iy ġanī
iy gedā
iy gözsüz
iy hūvōca
iy hakīm
iy halīm
iy harīf
iy hızlān
iy hızr-ı
rūzigār
iy hiç kes
iy hoca
iy
hudāvend-
i cihān
iy imām
iy kardaş
iy kerīm
iy
koyanlar
kendüzin
iy mecnūn
iy miskīn
iy
muhamme
d ümmeti
iy
muhteşem
iy muḳtedā

iy
müsülmānl
ar
iy müşteri
iy nā-
bekār
iy nām-ver
iy nāmdār
iy nāmver
iy nigār
iy nigār-ı
seng-dil
iy pāk-bāz
iy pārisā
iy perī
iy pīr-i
ḥakīr
iy pīr-i
kōhūn
iy raḥīm
iy refīk
iy safvān
iy şāhib-
nazar
iy şanem
iy ser-firāz
iy sultān-ı
'ālem
iy sultāna
bir şāyeste
kūl
iy
süleymān
iy şeh
iy şeh-i
serv-i
revān
iy şekūr
iy şeyḥ
iy şeyḥ-i
cihān
iy şeyḥ-i
kibār
iy tañrı
tapusunda
ḥaş
iy ulu
iy ulu kişi
iy ulum
iy üstād

iy veh
iy yār-ı
şafā
iy yār-ı
şikerf
iy yigīt
iy 'ālī
imām
iy 'alīm
iy 'amū
iy 'azīz
izin
izlemege
izini izledi
izlerin
azıtdılar
izlü yol
i' tibār
itmez-idi
i' tibārı ola
i' tirāzı
olmaya
i' zāz
itmedüñ
kābil
degülsin
kābil ola
kābul
eyledüm
kābül
eylegil
kābül
itdüm
kābz ide
canum
kaçan ola
kadem
ehli-ise
kadh
eylemek
kadh
itmeye
kadr bula
kadr u
cāh-ıçun
kadr u
kıymet
bulmadı

qadr u	qallāş	qapılan er	qatına
qıymet	oluram	qapularınd	geldiler
urmaya	qalmaz	an sürdiler	qatına
qadr ura	yādigār	kār	gelmedi
qadr uran	qalmış	qılmadı	qatına
qadr	hām	qara olur	giderüz
urmağa	qalmış ola	qara şa‘r	qavl u
qadr	qalmış	geydi	fi‘liyle
urmaya	taña	qara üzüm	qavl ü fi‘li
qadra	qalup taña	qarañu	qavl ü
irdüñüz	qalurlar	gice	fi‘lün
qadri olur	hacil	qarār	qavm
qadri yok	qalursın	eylediler	içinde
qadrin	girü	qarār	qavs u hüd
bilmedüm	qamu bile	eylelüm	qavs-i
qadrüñi bil	qamu	qararaq	qūzah
kāfir ol	cem‘-ile	oldı yüzi	qavvāl
kāfir ola	qamu	qarārı	olur
kāfir olan	varum	qalmadı	qayd
kāfir	yoğum	qardaşını	idesin
olandan	qamu	ñ etin	qayd
kāfir oldı	‘ālem	yiyeñ	olısaruz
kāfir	qamu	qarğa gibi	qayğu
olmaq	‘ālemde	qarı olur	yiyeñ
kāfir	qamu	qarnı	qayğulard
oluram	‘ālemden	açuqduqda	an āzād
kāfir ü	kamu	qarnına	olasın
‘ādil	‘ālemdür	iner	qayğumuz
kāh kāhi	qamu ‘ilm	qarnuma	olmadı
qahqaha-	qan bahā	girdi	qaz gibi
ıla güler	qan	qarnuñ	qaz yavrusı
qahr	deñizleri	içinde	qaz
içinde	kān gibi	qarşu dura	yumurdası
qakdı	kān ola	qarşu gele	n
qapu	qan tolar	qarşu	ka‘be
qāl u hāl-	qan-ıla ete	gelmeye	şehrinden
ıla	qan-ıla	qarşu	keñhāl-ı
qala mı	toladı	vardılar	hāzıq
qala	qanadın	kārūn olur	kejdüm ola
pāyidār	açdı	qaşd	kelebekler-
qalan kişi	qanda kim	eylemedük	ile şem‘ün
qaldı haqır	qanda olsa	qaşd	kelebeklik
qaldı hūr u	qanğı bir	eyleye	şüretin
zār	qanğı	qaşd ide	keleci
qaldı taña	birini	qaşd idem	qılmaya
qaldılar	qanın	qaşd	kem kıla
yolda	içesin	itmez-idi	kem ola
qaldururla	kāni‘	qaşdum	kem
r qolumı	olayım	qılmasun	olmadı
	qankı biri	qatı sözler	kem ü biş

kemāle irmeye	kendüzi-ile ola	ķıl sākılıķ ķıla	ķıldılar pāk ü dürüst
kemter ķulum	kendüzin görmeg ile	ķıla besīc	ķılduķuñ- ıçun taleb
kemter ķuluñ ola	kendüzin ķalka urur	ķıla beyān	ķılduķ nişār
kemter ola	kendüzin	ķıla ģurüş	ķıldum cefā
kemzenlik	terk ide	ķıla ihlāş- ıla	ķıldum ĥisāb
ķılur	kendüzin terk	ķıla meyl	ķıldum ihtiyār
kendü başuma	itmeyinçe	ķıla şāhib- ķadem	ķıldum ķabül
kendü bilmeye	kendüziñi	ķıla taleb	ķıldum maķām
kendü cinsinden	kendüziñi	ķıla taşnīf	ķıldum penāh
kendü daķı	ķomayınca	ķıla temīz	ķıldum tamām
kalmadı	kendüzini	ķıla yüz pare	ķılduñ ģünāh
kendü gibi	ķoyıcaķ	ķıla ‘adem	ķılduñ temīz
kendü işine	kendüzüm	ķılalar	ķılduñ-ısa temīz
kendü işüme	den beni	sengsār	ķılģıl ihtiyār
kendü işüñe	almış- durur	ķılalar tārumār	ķılģıl taleb
kendü	kendüzüñ	ķılam	ķılģıl temīz
kendü	aradan	ķılam	ķılıcın dardar
kendü	gider	‘ayān	ķılıç dutmaģa
kendü	kendüzüñ	ķılan ķişi	ķılımadı
kendü	terk it	ķılan taleb	şūr
kendü	kendüzüñd	ķılasız	ķılma ‘itāb
kendüye	en geçesin	dürüst	ķılımadı
kendü ola	kerāmāt	ķılavuz	ķılımadı
kendü sözi	olmaya	ķidmetin	ķabül
kendü	kerāmet	ķıldı āvara	ķılımadı
yolında	ehline	ķıldı āzāde	temīz
kendü	kerem	ķıldı cahīm	ķılımadın
yolından	ehli-ise	ķıldı	eksük
kendü	kerīm olur	ihtirām	ķılımaduñ
yolumda	kesüñ elini	ķıldı	ķileb
kendüden	kethuda	ihtiyār	ķılmak
öl	olsa	ķıldı ķabül	tapu
kendüden	kevşer	ķıldı nişān	
yavu-vara	şuyın	ķıldı şah	
kendülerd	key katı	ķıldı tapu	
en sanalar	key ter	ķıldı tāt	
kendülerin	key üküş	ķıldı ‘ayān	
taşra	kezzāb ola	ķıldı ‘itāb	
ķodılar	kezzāb u	ķıldılar	
kendülerin	kāfir	ķıl	
terk itdiler	ķıl ģamrı	ķıl ģaşıl	
kendünüñ	nüş	ķıl ķabül	
terķin ura	ķıl ģaşıl		

kılmak	kıluram	kiçi yoldan	ķocalık
tapusın	cefā	kiçi	ķālidür
kılmañuz	kılursın	yollardan	ķodılar
ħacīl	ħazer	kim anı	ķüz yire
kılmaya	kılursın	kim bile	ķomayınça
eşer	ķaleb	kim bilür	sen seni
kılmaya	kılursın	kim	ķona mı
ķarār	ta`rīfin	kim eger	ķopuzınuñ
kılmaya	ķırķ dokuz	kim idi	ķılın
ķā`at	ķırķ gün	kim idügin	ķopuzuñ
kılmaya	ķışın u	kim kim	ķılını
temīz	yazın	kim meger	ķor yire
kılmayalar	ķıyāmet	kim ne	ķorur iken
temīz	devrine	söyler-ise	ķov
kılmayısar	degin	kim ola	ķovlaram
ķaleb	ķıymatlu	kim olur	ķoyup
kılmaz	olmışdur	kim var-	gider
kabûl	ķıymet	ısa	ķoyup
kılmaz-	bulur	kimde kim	gideyim
iseñ temīz	ķıymetin	kime kim	ķoyup
ķılmış	bilimedi	kime olur-	gıtdüğünü
ķahr	ķıymetin	ısa	z
ķılmış-	bilür-ise	kimi kim	kölgesi
durur cefā	ķıymetin	kimi kimi	düşer
ķılmış-iken	ķılısar	kimi ü	kör ola
küfri	ķıymetini	kimi	kör olalar
īmāndan	bilmeye	kimi ü	köy dapa
temīz	ķız almağa	kimisi	köy defteri
ķılsam	ķızıl altun	kimi vü	köy yolın
ķaleb	kibr	kimi	köy yolına
ķılsunlar	eylemeye	kīmiyā	köy yolını
günāh	kibr eyleyü	ķılımadı	köye gider-
ķılıñ	kibr ider-	kimse yok	idi
ķabûl	idi	kim	köye
ķılur fiğān	kibr ile	kīn olmaya	gideridi
ķılur mısın	kibr itdi	kīn şarına	köyindürdi
ķılur	kibr ü	kīr u	canum
namāz	ķışm-ıla	ķatrardan	ķuds ilinde
ķılur	kibr ü kīn	ķirpügünü	küh-ı kaf
şüret-	ü ķışm-ıla	yummağıl	küh-ı ķāf`a
perest	kibr ü	kitāb	küh-ı
ķılur	menī	eylediler	ķāf`uñ
tedbiri	kibr ü	kitāb	ķul
ķılur temīz	`ucbu	eylemedi	eylemem
ķılur `adli	kibr-ile	kitāb-ıla	ķul gibi
ķılur `ayān	yörimeye	adum	ķul gibi ola
ķılur-ısa	kiçi kiçi	kitābınuñ	ķul ola
ta`rīfini	olur-ısañ	adı	ķul
ķılur-iseñ	kiçi yol	ķo beni	olımadum
beyān	kiçi yola	ķo gitsün	ķul olınca

ķul olsa
ķul olur
ķullık ide
ķultu lek
ķumrı vü
bûlbûl gibi
ķûr eyler-
iseñ
ķûr ola
ķur‘a
uralum
ķurbân
ķıla
ķurd olma
ķurd u
ķuzğun
ķurd-ıla
ķoyun
ķurı
hurmanuñ
ķurşagına
düşdi
ķuru eve
ķur‘a
bırağurlar
-ıdı
ķuşduğı
içinde
ķuş dilinde
ķuş diline
ķuş dilini
ķuş kanadı
ķuş
kanadın
ķuş mişâli
ķuşlar
dilin
ķuşlar
dilini
ķuşluk oldu
ķutlu olsun
ķuvvet
duta
ķuvvet
idüp
ķuvvetüm
yok
ķuyu
içinde

ķuyu
ķazan
ķuyu olur
ķuyunuñ
ağızı
ķüdüretlü
oluram
ķüfr mîhın
ķüfr ü
îmân
ķüfr ü
îmândan
ķüfr ü
‘isyân
ķüllî ‘ayşın
nahnu fihi
nestehî bel
sebilin fi-
na ‘îmin
teştehî
künbed-i
a‘zam-
durur
künyet
urdılar
küp içinde
küpden
çıka
küpinden
süzeler
lâ-mekân
şehrine
lâf ura
lâyık degül
lâyık ola
lâzım
olmaya
lâzım u
melzûm-
ıdı
la‘net ider
leylâ’suz
ola
leyli leylî
leyli vü
leyli diyü
leyli vü
mecnûn

leylî vü
mecnûn
olur
leyli vü
mecnûn
sözi oldu
leyli’nüñ
zikrin
lezzet sür
lezzet vire
lezzetin
duya-ıduñ
lî nüsellim
lipâçe
geymiş
loğması
degül
luţf eylegil
luţf ilinden
luţf işlegil
luţf işleye
luţf
işleyem
luţf kıl
luţf kılsuñ
luţfa
irürmege
luţfi işledi
lû’lû gibi
lû’lû’-yi
lâlâ-durur
mağbûn
ide
mağbûn
iden
mağbûn
ola
mâh olur
mağalle
erisin
mağalle
itleriyle
mağalle
şeyhini
mağalle
şeyhlerinü
ñ
mağdûm-ı
şultân

mağfel
içinde
mağfil
içinde
mağrem
olasın
mağrem ü
yârum
mağrem-i
ol şâh u ol
dergâh ola
mağremi
olsa-ıduñ
mağremi
vü mûnisi
mağşüş
olduñ
mağşüş u
ma‘kül-ıdı
mağşer
günini
mağv ola
mağv
olıcak
mağv
olıcağın
mağv
olmak
mağv olur
mağâmât
eyledi
mağbûl ola
mağrûn
ola
mağşûda
ir
mağşûda
irer
mağşûdın
bula
mağşûdına
irişe
mağşûm
ola
mâl ola
mâl u hân-
u-
mânumuz
dan

māl u	meclis	menzile	meydān
milketine	eylerem	irmiş-	olur
māl u	mecrūḥ ola	durur	meydāna
mülküñ	meczūb	menziline	gele
māl viren	oldı	iresin	meydāna
mālenā	meded	men' iden	gir
min vechi	bulmayısa	merd ola	meydāna
işlāḥi'l-	r	merd-i kār	ire
fesād fi-	meded	merdüm-	meyl eyledi
umuri'l-	kılmaz-ıdı	āzār	meyl
fāsīdātī ve	medḥ	olmaya	eyleme
i' timād	eyleme	merhem	meyl
mālī mülki	medḥ	urasuñā	itmedi
mālī	itmeye	merhem	meylüm
olmaya	meger kim	urmağıl	olmadı
mālikī	mekke	merhem	mezhebin
mülkinden	qavmı	viresin	dut
mānī'	mekke	mersūmın	me' mūr
olmadı	qavmında	vire	ola
mānī'	n	meryem	mi ola
olmaya	mekr ide	gibi	mi ya mı
manşīb u	mekr	meşel oldu	mihmān
cāhı	odıyla	meskenet	qıla
mār olur	mekr ü	yolı	miḥnet
mār-ıla	fenūñ	mesnevī	eyleyem
māhī	mekr ü	eyledi	mihr
māt ola	ḥiyel	mest	evinden
māyil	mekr ü	qılmış	mihr ü
degül	ḥiyel qıla-	mest oldu	vefā
māyil	ıduñ	mest	milket ü
qalur	mekr ü	olmaz-	māl-ıla
ma' āf	siḥr-ile	ıdum	min-allāhi
eylediler	mekr ü	mest olur	ila'llāh
ma' būda	telbīs	mest ü	mine'l-
irer	irürem	rüsvā	'ilmi ile'l-
ma' lüm	melāl irişe	olalum	'ayn
eyledi	melāmet	meşğul ola	mīrgānlıq
ma' lüm	eyledüm	meşhūr	dutan
ola	melāmet	oldı	mişāl
ma' lüm	qılmasun	mevc ü	eyleyelüm
olur	memleket	deryāda	mişli yok
ma' ni oqın	bāğında	mevla'ya	muḥakkıq
atmağa	men-māte	irmişvenin	ol
ma' rifet	fāt	mevlānā	muḥamme
vādisine	menber ur	celālüddin	d
ma' şūq u	menzil	mevlānā	milletidür
yār	qıldılar	celālüddin-	muḥamme
ma' zül	menzile	durur	d ümmeti
olur	irmiş	mey dürdi	muḥamme
		mey içen	d

ümmetind e	muşāfā girmişem	mülk ü mālin	müşk ü ‘anber
muḥamme d yolın	muştafā dīnin	mülk-i lāhūtī ola	koḫusın
muḥamme d yolını	muştafā yolını	mülki içinden	müşkil ola
muḥanneṣ güherem	muştafā-yı mü’temen	mümkin degüldür	müşkil oldı
muḥibbī oldılar	muştafā’n uñ ḳavline	mümkin olmaya	müştaḳ geçer
muḥtāc ider	muṭī’ olur	münācāt eyledi	müzdi vire mi
muḥtāc ola	muṭlaḳ vücūda	münācātı ola	müzeyyen eylemesem
muḥtaşar gördi	muṭlaḳ zāt-ıla	münāfıḳ olmağıl	mü’min degül
muḳayyed varlığı terk itdünüz	muṭṭali’ ḳılma	münḳād ide	mü’min ḳılan
muḳri oldılar	muvāfıḳ mı	münkir olalar	mü’min ol
mum eyledi	muztar eyleye	münkir olasın	mü’min olan
mum gibi	mu’cizāt ehli	münkir oldı	mü’min ü kāfir olan
mum gibi	mu’īd olan	münkir oldı	n’idisersin kim
erimezem	mu’teber dutan	mürāyā ‘ilmini	n’itse ider
mum oldı	mu’teḳid ol	mürāyā olmaya	n’olur ki
müm olıncaḳ	mu’teḳid olur-ısañ	mürebbī olmaya	nā-ehl ola
mum olup	mübeddel ḳılmađı	mürīdi olalar	nā-merd ola
mūnis eyleyeyim	mücāvir oldılar	müstecāb olur du’āsı	nā-murād olmağı
mūnis ü	müdbir er ola	müsülmān ola	nā-sāz ola
ḡam-ḥVör- durur	müdde’ī oldı	müsülmān oldılar	nādān olandan
mūnis ü	müfevviz ḳıl	müsülmān olısar	nādān sözün
maḥrem	müfīd olan	müsülmān olmağı	nahnu min-ḥuldin
muntazır olğıl	mülevveṣ ḳıldıḡuñ	müsülmān olmaya	ve min nārin berī
mūr eyledi	mülk ü esbābı	müsülmān olmışam	naḥvi gibi olmağıl
mūr eyleye	mülk ü māl	müsülmān olmışam	naḳb urmışam
mūr ola	mülk ü māl	müsülmān olmışam	naḳş u niḡār
muraşsa’ ḳılmışuz	mülk ü māl	müsülmān olmışam	naḳş-ı dīvāra
muraşsa’ oldı	mülk ü māl	müsülmān olmışam	nāle vü
murdār olur	mülk ü māl	müsülmān olmışam	feryād u
murdarıra ḳ ola	mülk ü māl	müsülmān olmışam	zārī
murğ olur	mülk ü māl	müsülmān olmışam	ḳıldılar

nāle vü
zārī kılam
nālişler
kıılır
nām u
neng
nām u
nişānı
olmaya
nām u
nişānuñ
namāz kıla
namaz
kıılıcı
namāzın
kııldılar
nāmūs u
‘ār
nār ağacı
naşīhat
virdiler
nāsūtī ola
nāz eyler-
idi
nāz ide
nāz idelüm
nāz u kibri
nāz u
niyāzı
nāz u
tekebbür
eyleme
nāzar
kıılmaz
nażma
getüren
nażma irür
nāzük
endāmı
na‘ra
urayın
na‘ra urur
na‘tını
kıılduñ
ne assı
olısar
ne beñzer
ne bile
ne bile kim
ne bilesin

ne biliser
ne bilür
ne cefā
kim kııldı
ne dadı
var ne duzı
ne dadı
vardur ne
duzı ola
ne didiler
ne dir
ne dir-ise
ne dir-iseñ
ne direm
ne dise
ne diye
ne diyeler
ne diyeyim
ne durur
ne dürlü
ne gümān
ne günāh
itdüm
ne hāl oldu
ne iş
ne işe
ne işe gele
ne işüm
ne işüñ var
ne kadar
ne kadar
kim
ne kadri
ola
ne kıalışar
ne kıla
ne kılayım
ne kılduğın
ne kılısar
ne ki
ne kim
ne
kıışilersiz
ne kıışisin
ne kıışisin
ki
ne mikdār
ne ne
ne ne ne

ne ola
ne olasını
ne olduğın
ne olısar
ne olur
ne olur ne
olmaz
ne söyler
ne
vaqıtdur
ne var
ne varın
ne varını
ne vire
ne viresin
ne zībā
ne ziyānuñ
olısar
ne ‘amel
kıılup
ne ‘ilm ola
kim
neberd
eylemişem
necīs
otlamağa
nedür kim
nefs
bendine
esīrem
nefs dīvin
nefs için
nefs ü
issini
nefsine
uyan kışı
nefsine
uymadı
nefsüñ
ağacın
nehy-i
münkeri
neler
kılduğın
nem varın
neng ola
neng olur
nergis gözi
nergis ü
reyhān

nergisüñ
gözi
nesi var
nesi varı
nesl ü
kıavmüñde
n
nesne
bilmez
nevbahār
oldı
nevḥā vü
zārī kılu
nevḥa vü
zārī kıılır
nevrüz u
ḥicāz
nev‘-i cins
ü faşl
neyüz kim
niçe bir
niçe
ferseng ola
niçe ki
niçe kim
niçe kışı
niçe ola
niçe virür
niçeme
kim
nīg baht
nihān u
āşikār
nisbet
ider-idi
nisbetüñ
ola
nīst
eyvānında
nişān
alımadı
nişān vir
nişānın
getüre
nişānın
virdi
nişānın
vire
nişānın
virelüm

nişânın	oda	ol gice	ol ulu
virmedi	yandurdı	ol	ol üç
nişânın	oda	ğuşşadan	ol yaña
virmege	yandurma	ol gün	ol yaña-ıdı
nişânım	ķ	ol günü	ol
görelər	oddan oldı	ol hâleti	yanından
nite ki	oddan tolu	ol ikidür	ol yâri
nite ola	odumuñ	ol işde	ol
nite olısar	üstine şu	ol işe	yidinçileri
nî‘me	şaçsa-ıduñ	ol işi	ol yir
ecrü‘l-	odun gibi	ol işlerde	ol yirde
‘âmilîn	oduñ	ol kadar	ol yire irdi
nūr alur	üstine	ol kapuda	kim
nūr indi	oduñ	ol kapudan	ol yola
nūr u	üstine	ol kapuyı	ol yolda
zulmetden	şovuk şu	ol kız	ol yolu
nüş ide	şaçayım	ol kıza	ol yolın
nüş idüp	oğlan	ol kıızı	ol yüzden
nüş olur	öldürdügi	ol kızuñ	ol zamân
od bıraķdı	işi	ol ki	ol
od gibi	oğlan-ıla	ol kim	zamānda
od içinde	‘avrat-	ol kişi	ol ‘azîz
od içinde	durur	ol kişi kim	ol-durur ki
yanısar	oķ atar	ol kişidin	ol-durur
od saçar	oķı	ol kişinüñ	kim
od şaçasar	efsünların	ol kişiyi	ola acı
od	ı	ol kişiyi	ola altun
tağlarını	oķını atup	ol manzar	ola bahā
od u yil ü	oķırlar	ol manzarı	ola bî-cân
şu vü	dāsītān	ol mey	u raķt
toprakdur	oķıyan	ol mürîd	ola dadum
od uricaķ	kişinüñ	ol mürîde	ola devān
oda	ol arada	ol mürîdüñ	ola eyü
girüben	ol aradan	ol	ola fāsîd
reyhân	ol beg	nazardan	ola güç
direr	ol biri	ol nigār	ola hacc u
oda urursa	ol	ol ortada	hicāz
oda yak	birisinüñ	ol perî	ola hâleti
oda yaķa	ol cihāmı	ol şanem	ola hām
oda yaķar	ol daķı	ol sâ‘at ki	ola harāb
oda	ol	ol	ola helāl
yakmış	degüldür	sebebdan	ola hem-
oda	ol dem	ol servi	şoķbeti
yaķsam	ol demde	ol sūda	ola kim
oda yandı	ol deñizde	ol sūvārî	ola maķv
oda	ol derde	ol şāh	ola mı
yandum	ol dīvüñ	ol şaķş	ola muķāl
oda	ol er	ol şeyķ	ola
yandura	ol ere	ol şeyķi	müsülman
	ol erüñ		

ola naķş u	oldı reh-	olma bī-	olmaya
zevāl	nümün	niyāz	hasūd
ola namāz	oldı şad	olma teng-	olmaya
ola rāh-zen	hezār	dil	mağremi
ola rāzı	oldı şafā	olmadı	olmaya pīç
ola re'sen-	oldı	harīf	olmaya
be-re's	tamām	olmadı	tañlayan
ola rūşen	oldı temīz	mest	olmaya
ola şāhib-	oldı	olmadı	tarīķ
cemāl	yoldaşı	rehberi	olmaya
ola	oldı za'if	olmadı tehī	temīz
şarrāfumu	oldı 'adem	olmadı	olmaya
z	oldı 'ayān	temīz	tercümān
ola sebeb	oldılar	olmadı	olmaya uz
ola tamām	'adem	vişāl	olmaya
ola uz	oldum bay	olmadı yār	yakın
ola yig	oldum bile	olmadı	olmaya
ola zār	oldum	'ayān	'ayān
ola 'ayān	düşmeni	olmadum	olmayalar
ola-ıdı	oldum	belā	nā-ümīd
harām	hacil	olmadum	olmayalar
olalar refīķ	oldum	süst	uz
olan mest	mest	olmağa	olmayam
olanlara	oldum	lāyık	delü
mest	müşterī	olmağa	olmayam
olasın	oldum	'aşık	harīf
beyān	ta'am	olmağıl	olmayıcaķ
olasın eyü	oldum	melül	mukīm
olasın fenā	tebāh	olmağıl	olmış süst
olasın helāl	olduñ bī-	pür	olmış-iken
olasın	ķarār	olmağıl	şehriyār
imām	olduñ delü	yār	olmış-iken
olasın reng	olduñ-ısa	olmağın	tolu
olavuz	merdikār	ahī	olmış-iken
maķv	oldur ki	olmaķlıķ	'alem
oldı bī-	oldur kim	muķīm	olmışdur
gümān	olğıl melül	olmaya	eyü
oldı dil-	olıbilem mi	bahā	olmışdur
pezīr	olıbilem mi	olmaya bī-	melül
oldı eyü	olıcağın	ümmīd ü	olmışsın
oldı fānī	ğubār	bīm	benüm
oldı hamūş	olmaya	olmaya	olmışsın
oldı harīf	hem-demi	bile	'ayn-ı
oldı kadīd	olısar	olmaya	günāh
oldı melül	revān	cevher-	olsun
oldı ölü	olısar rüzī	şinās	nāme-dār
oldı perde-	olısar	olmaya	olur açuķ
dār	'adem	dadı	olur eyü
oldı	olısarsın	olmaya	olur ğanī
peyrevi	ğazā	güher	olur girān

olur hall	ögüdine	pāsbān-ı	peşimān
olur qabūl	girür-iseñ	bārgāh-ı	olmışam
olur kıl	ögüdüm	emr-i kıl	peydā
gibi	dut	pāsvān	degül
olur semā‘	ögüt vire	olur	peydā
olur-ıdı	ögüt	pāyān irişe	eyleyem
melūl	virmegi	pāyāna	peydā kıla
olur-ısa	öldüren ü	irürürler	peydā
dağı	öleni	pāyānı ola	kılam
olur-ısa	ölen kişi	pāyānsuz	peydā vü
kāfir	ölesini	yoluñ	nihān
olur-ısañ	şanmaz	pāyimāl-i	peyvend
işiden	mısın	şehvet ü	eyleñüz
on aqça-	ölmiş kişi	mest u	pīç ide
ıçun	ölü dirildi	gurūr	pīç ü pīç
on aqçaya	ölü gibi	pehlevān	pīlūn
on altı kez	dura	olmaduñuz	eylemiş
on iki ‘ilmi	ölü misin	pehlevān-ı	pinhān ola
on yıl oldı	ölü yatur	cümle-i	pinhān
on yıldur	ölüm	‘ālem-	olmaduq
ortasına	içinde	durur	pinhān u
degin	ölümden	pejmürde	fāş
ortaya	soñra	kılmağı	pīr olmuş
geldi	ölümden	pençşenbih	pīr olur
ortaya gele	soñra	güni	pīr-i
ortaya	ölümüñde	penhān	āsiyāb
getürüñüz	n soñra	duta	pīr-i ğarīb
orucın	hayāt	penhān	pīr-i haref
duta	öñ gele	kıla	pīr-i ka‘be
oruç duta	pā-best	perhīz ider	pīr-i tarīq
oruç ola	olur	perhīz	pīşvālīq
oruç olur	pādişāh eli	itmeye	idem
ot kökini	ola	perhīz ola	piyāde
ot saçmağa	pādişāh	perīşān	eyledüm
otın saçar	katında	oldılar	puhte
otın viresin	pādişāh	perīşān	olmaduñ
otuz biñ	maħmūd	olıcaq	put
otuz kuş	pādişāh	perīşānlıq	tapduğını
oyın	olıncaq	kılır	puta tapdı
utamadı	pādişāh	pervāz	putlar
oyını	olur-ısa	eyledi	tapan
utdılar	pādişāh-ı	peşenbe	pür güher
oyñ ide	nāmdār	gicesi	pür
oyñ utam	pāk ola	peşenbih	māyesin
oynayu	pāmāl ola	gün	pür mekr
güle	parçın	peşimān	ü pür
oyñı utasın	urđı	kıldılar	telbīs ola
oyñı utısar	pāre pāre	peşimān	pür nūr
öger iseñ	eylemiş	oldı	eyledi
			pür nūr-ıdı

püşt eyleye	renc ü	rüşen midi	şacın şıka
rāhat	şayru kıldı	rüşen	şacun
isterem	renc	olabilür-	kılına
rahm ide	vaqtında	ise	şad hezār
rahm kıl	reng ü bû-	rüşen oldı	şad
rahmet	durur	rüşen	hezārān
eyledi	reng-āmiz	olmaz	şādık oluñ
rahmet	ola	rüy-ı	şādık olur
irişe	rengin ola	zemīn	şāfi ola
rahmet	rengüñ	rüz-ı	şag
kıla	şolmaya	kıyāmetdü	ayasına
rahmet	resm ura	r	şag
kılam	resm ü	rüstem ola	elüñüzde
rahmet ola	āyinüñ	rüstem-i	sağ gibi
rahmet ü	resmin	dāstān	şag işüñi
baḥşāyışuñ	urur	rüstem-i	yiñdi şoluñ
ı	resül olan	destān	sağ kişi
rahmet-i	revā ola	rüstem-i	şag kişiler
ḥaḳ	revān oldı	destāndan	şag ola
raht u	revānın	rüsvā	şag olgıl
bahtı	şād idem	kılmağıl	şag olsun
rāyegān	revnaḳa	rüsvā	şagın şolın
itdük	geldi	olalum	şağışa gele
rāzi degül	rīg ola	rüsvā olur	şağışa
rāzi vü	risāle	şabr	gelmedüñü
rızkumı	eyledük	eylemeye	z
ra'd olur	rişvet okın	şabr eyler-	şāhib-dil
redd ü	ata	idüm	ola
qabūlı	rişvet	şabr	şāhib-i
reh-	virmedi	eyleyüp	esrār-ıdı
nümün ola	riyā vü	şabr ide	şāhib-i
rehber eyle	zerk ider	şabr idem	sermāyesin
rehber	riyāyī	şabr	şāhib-taht
kıldılar	olmaya	idemezem	u mālīk-
rehber	ruhbān	şabr	tāc ola
kıluñ	olısar	idemezüz	saḥīḥ olur
rehber ola	ruhbān	şabr	şakalın
rehber	oluram	idevüz	yolar
olan	rüm ili	şabr	şakalını
rehber	rüm ili	itmege	darayu
olduğın	bütlerini	qalımadı	sāḳi ol
rehber	rüm ilinde	şabrı	sākin ol
olduğun	rüm	dutğıl	sākin ola
rehber	ilinden	şabrı gıtdi	sākin
olmağa	rüm iline	şabruñ	olmağıl
rehber	rüm ilini	olmaya	şalāt u
olmaqlık	rüm	şaça şu	şavmı
rehberüm	milkinge	yüzine	san kim
oldı	rüm	şacın örer-	saña daḥı
rehrev ola	şultānınuñ	idüm	saña daḳı

saña ne
şanan kişi
şanasın
kim
şāni' ü
maşnū'
şanma kim
sarāy issi
sarāy-ı
zer-nigār
şatın
almaz
şatın alup
şatun ala
şatun
alalar
şatun
aldum
şatun
alduñ
şatun alup
satun alur
şavm u
şalāt
erkānını
şavmı
dutaram
şavt u sāza
şavurduķ
yile
şayd eyledi
şayd idesin
şayd
itmege
şayd oldı
şayduñ
oldum
şaykal
bula
şayru ola
şayru oldı
şayru
oldılar
şayru
olduķda
şayru
olmış
şayru olur
sāz eyledi
sāz ide

sāz iden
sāz iduñ
sāzın düze
şa' bın u
sehlin
sebaķ
iltür-idi
sebze
ortasında
secde eyle
haķķ'a
secde
eyleyem
secde kıl
secde
kılam
secde
kılduñ
secde
kılmaduķu
m-içun
secde
kılmadum
secde
kılmayam
secde kılar
sefer kılam
sefer kıldı
sehāvet
itmegi
sehl ola
sehmü'l-
ğayb-ı
rahmānī
sehmü'l-
ğayb-ı
şeytānī
sekizinci
gök
sekizinci
ola
sekizincilig
e olam
sekkizinci
gökde
selām alur
selām
olsun
selām viridi

selām
virdüm
selām
virür
selāmatlıķ
a irdi
selāmı
aldılar
selāmı
virmesem
selāmın
aldı
selāmuñ
aldılar
selsebilüñ
çeşmesi
semā' uran
semm içe
sen daķı
sen ki
sen kim
sen olam
senden
artuķ
senden
ayru
senden ötri
senden
seni
alımadı
senden
yaña
seni daķı
seni gör
sensüz
olam
senüñ bigi
senüñ
da' vīñi
senüñ gibi
senüñ
gibileri
senüñ
gibi
senüñ
ileyüñde
senüñ işüñ
senüñ
ķavlüñ-ile

senüñ
re'yüñ ile
senüñ
yoluñ
senüñ
'ışķuñ
ser ü selbet
ser virüñ
ser virürüz
ser-efrāza
uram
ser-gerdān
ola
ser-mest
olsa
serçe gibi
sergerdān
ķalurlar
sergerdān
ola
sergerdān
olur
sergeşte vü
şürīde-dil
server
ķıluñ
server olan
server
olduķuñ
servi ağacı
serzeniş
eyler-ise
seşenbih
düñinüñ
seşenbih
güñi
şevāb
işlemedüm
sevmeyen
kişi
şevr ü
mīzān
seyl gibi
seyr ider
seyr ider-
idi
seyr
ķılmaķı

şıdķ u
ihlāş u
kerem

şıgır eti

şihhat
buldı

şihhat
bulur

şırātı
geçdüñüz

şıratı
geçmege

si murğ

sī murğ-ıdı

si murğ-
ımış

sihr odına

sihr ü
nārencāt

sihr ü
nārencāt-
ıla

sihrin ide

sīmurğ
olur

sīne
gösterür-
idi

sīne ura

sīne uralar

siyāset
sürmege

siz daħı

siz ü biz

sizüñ ile

sizüñ ile

bile

şofra bağı

şohbet

eylemeye

şohbet

kılalum

şor kim

şorar olur-
ısa

şorarsın

hālūmi

şormağa
geldüm

şormak
gerek

söger iseñ

söylemezsi
n yalan

söyler aña
hōş dil-ile
sūsmār

söz diler-
iseñ

söz diyen

söz

eydürsin

söz şarfını

söz söze

olmadı

sözde
getürem

söze

girdüm

söze

komadılar

sözi

tımarladı

sözi vü
fikrini

sözin
eslemeye

sözin

işitmegil

sözlerini

gūş eyledi

sözsüz

adsuz

sözüñ

sırrın

sözüñ yüzi

su

almağdan

şu

ırmağına

şu içinde

şu

içindedür

şu saçar

şu üstine

su virmege

şu yolını

şu-ıla od

şu-ıla
toprak

şubha

degin

şuçını

bağışladı

şuçuñ

bağışlaya
m

sūd ola vü
ziyān

sūd u

ziyān

sūd u

ziyāndan

şuda

yüzebile

şular

içdiler

şultān gibi

şultān kıla

şultān ola

şultān olur

şultān-ı bī-

dād

olmağıl

şultān-ı

şehi

şultānlık

bula

şultānlık

ide

şultānlık

kıla

şundı

sāğarı

şür ünin

işidüp

şüretin

bozdı

şüretinüñ

fikrini

şusuz

qalmaya

şuya düşer

şuya

girmeklige

şuya girür

şuya

taldurasın

şuyın içen

şuyın içüp

şuyu gölüñ

süz-ile sāz

idicek

su'āl

eylediler

su'āl

kıldılar

su'ālī

itdiler

su'ālī şordı

sūbhān

şıfat

sūd

ırmağını

süleymānlı

k kıla

süleymānlı

k kılor

sünnet-ile

farzı

sünnetin

kıldum

sūñük

yiyen

sürdi

kapudan

süre yol

sürme

uram

süst er ola

süst

eylemişem

süst olur-

ıdı

şād eyledi

şād ol

şād ola

şād olam

şād olasın

şād oldılar

şād olısar

şād

olmağıl

şād olmaya

şād olur

şādi vü

ğam

şādmān oldı	şefā‘at kılalım	şeker gibi	şerhin eyledi
şāh ola	şefkatlu ola	şeker sözler	şerhin eyledük
şāh olam	şeh	şeker yimege	şerhin eyleyiserüz
şāh olur	şatında	şekker gibi	şerhini kılur-ısañ
şāh u	şeh kılam	şekker ola	şerī‘at yolını
şultān	şehādet getürür	şekker-ile baluñ	şermsār oldı
şāh-ı cihān	şehd ü	şekkerüñ adın	şer‘ehli
şāh-ı dehr	şeker	şekl ü	şer‘hükmi
ü şöhre-i devrān	şehd ü	fikrini	şer‘hükmin
şāh-ı pāyır	şeker gibi	şekl ü	şer‘hükminde n
şāhid-bāz olur	şehd ü	şüret	şer‘mi‘yārı-ıla
şaḡne oldı	şeker	şem‘i	şer‘şehrinde
şaḡne vü kāḡı	ḡvōnını	yandurur	şevḡ odından
şākird-i sütür	şehd ü	şenbe dünini	şeydā olur
şār defteri	şekerdür	şerḡ eyle	şeyḡ gibi
şar ehli	şehd ü	şerḡ eyledi	şeyḡ ola
şār ḡalkı	şekkeri	şerḡ	şeyḡ olan
şār issi	şehr eri	eyledük	şeyḡ olınçaḡ
şār u köy	şehr içinde	şerḡ eyledüm	şeyḡ olmaḡa
şeyḡın	şehr içine	şerḡ eyledüñ	şeyḡ olmışam
şār uluların	gireyim	şerḡ eyleye	şeyḡ olur
şār yolın	şehr şeyḡi	şerḡ eyleyelüm	şeyḡ-i imām
şār yolına	şehr uluları	şerḡ eyleyem	şeyḡ-i şadr-ı rūzigār
şār yolını	şehr ulularında	şerḡ iden	şeyḡ-i‘azız
şara geldi	n	şerḡ iderem	şeyḡçuḡaz ol
şāra gelesin	şehr-i	şerḡ ideyim	
şara gelür- idi	ḡayser‘i	şerḡ itdiler	
şara irer- idi	şehre	şerḡ itdüm	
şarāb-ı erḡuvānı	düşüp	şerḡ ü başḡ kılmaḡ	
şārda vü köyde	şehre vara	şerḡ ü başḡın eyledi	
şarḡ-ı ḡarīḡ	şehre vü ile	şerḡ ü başḡın eylegil	
şarḡı gibi	şehvet	şerḡe düşdiler	
şa‘bān ayı	şehvet meyinden		
şeb-ḡırāḡ ola	şehvet odına		
şefā‘at eyledi	şehvet ü buḡl u		
şefā‘at eyledük	ḡased		
	şehvet ü ḡırsı		
	şeker dadın		

şeyhlık it	tağ	tamu	tañrı'dan
şeyn-i	başında	yolından	artuğ
günāh	tağ gibi	tañrı adın	tañrı'dan
şifā	tağda	tañrı adın	geleler
bulmağ-	taşda	añsaruz	tañrı'dan
ıçun	tağlar	tañrı adını	ümmedüm
şikār	arasına	añalum	üzi
eyler-idi	taħammül	tañrı bir-	üzmedük
şimdi kim	kılmağa	durur	tañrı'ña
şimdiden	taħkık ola	tañrı	bağ
girü	taħşil	birliğin	tañrı'nuñ
şimdiye	eyledüm	bilür	emrine
degin	taħsın	tañrı	tañrı'nuñ
şirīn ü	eyleyü	dīdārın	hükmi-ile
rengīn	tahta	göre	tañrı'nuñ
şol kadar	binüp	tañrı eli	hükminde
şol ki	tahta	tañrı	n
şol kim	remliyle	emrin	tañrı'nuñ
şöyle ki	tahtdan	tañrı	işine hüküm
şöyle kim	yıka	emrinden	eyler-idi
şür	taş olmağıl	tañrı	tañrı'nuñ
eylenür	takāzā	emrine	luṭfı
şür-engiz	kılalar	tañrı hāqı	tañrılığa
ola	takrīr	tañrı	da'vı kılur
şūra	eyledi	hāqkıyçun	tañrılık
düşdiler	takrīrini	tañrı	eyledügin
şükr idüp	eyle	hükmi	tanuqlık
şükr ol	taḳṭı'	tañrı	virdügi
şükr ü	eyleyem	hükminde	tapança
minnet	taḳṭı' -i her	n	urur-ısa
şükr ü	vezn-i	tañrı qahrı	taparsın
minnet	ğazel	tañrı	büte
tañrı'ya	eyler-idi	resūlna	tapu
şükrin	taḳleb	tañrı	kılmağda
dimedüm	vādisin	sarāyına	tapuma
şükrin kıla	ṭālib idi	tañrı sözün	gele
şükrini	tamām	tañrı vü	tapuña
kılmaz-ısa	eyler-idi	peygāmbere	geldüm
tā hōd	tamām	tañrı vü	tārāc ider
tā ki	eyleyesin	peygāmbere	tārāc
tācı uruldı	tamām	inden	itdiler
tācir	oldı	tañrı yolın	tarh
olalum	tamām	tañrı yolında	ideyim
tācir olur	olmağun	tañrı	ṭarīk ü
tafaḳḳul	tamām	zikrin	rūşen
işlerüz	olmış	tañrı'dan	tarikat
tağ armud	tamu	artuğa	gölını
tağ başına	odından		ṭarikat
irdi	tamu		yolına gire
	yolında		

ṭārīkter	taʿaṣṣub	ten kumaşı	terk itdüm
ola	ḳılur-ıdı	ten	canı
ṭarrār ola	ṭāʿat ḳıla	ḳumaşın	terk
tarṣīʿ	tāʿat	ten metāʿı	itdüñüz
eyleyem	ḳılmaya	ten	terk
tārūmār	ṭāʿatın ḳıla	metāʿını	itmegil
eyler-idi	ṭāʿatlar	ten ü cān	terk
taṣarruf	evin	ten-perest	itmeye
ḳılmağa	ṭāʿatuñ	olınca	terk
taṣarruflar	ṣemʿini	tenge	itmeyelüm
ḳıla	taʿayyün	gelmişdür	terk
taṣdıḳ ola	ḳıldılar	ter dāmen-	itmeyem
taṣnıf	taʿlil	durur	terk itsüñ
eyledüm	eyledüm	ter söz	terk
taṣnıf	taʿlīm ider	terāzū-dār	olmaya
itmeye	taʿna	ṣeyḥüñ	terk urur
taş ola	urmaya	terbiyet	terkin
taş	taʿnalar	ḳılma	ḳılam
parasını	ura	tereye	terḳīn
deve eyler	taʿrīf eyle	degmez	ḳıluñ
taş üstine	taʿrīf	tereye	terḳīn
taşdır iki	eyledüm	dutmaz-ıdı	urasın
yüzlüñüñ	teberrā	terk eyle	terkīn
yüzi göni	ḳılalar	terk eyledi	urdılar
taşra ata	teberrā	terk eyleye	terkīn
taşra	ḳılasın	terk	urmadum
atalar	teferrüc	eyleyelüm	terkīn
taşra	itdiler	terk	urur
düşdükde	teferrüc	eyleyesin	terkīn
taşra ḳalur	ḳıluram	terk	ururam
tatlu ola	tefsīr	eyleyevüz	terkini ḳıla
tatlu söz	eyledi	terk	terkini
ṭatluluk	tefsīr ü	eyleyüp	ḳılmayasın
gibi	ḳurʿān-ı	terk ide	terkini
ṭavāf	mübīn	terk idegör	urmıṣ-
eylediler	tekrār	terk ideler	ıdum
ṭavṣan gibi	eylerem	terk	terkini
ṭavuk gibi	tekye	idelüm	urmıṣ-idi
ṭavuk u	uranuñ	terk	terküm
ḳaz	telbīs olan	idelüm	urdılar
tavʿu	temāṣā	terk idem	tersā
tapudan	eylegil	terk iden	eyledi
ṭayy-ı	temāṣā	terk ider	tersā
mekān	eyleyü	terk	eyleyem
taṣarruʿ	temāṣā	iderler	tersā ḳıla
ḳıldılar	idesin	terk idesin	tersā
tāze olsun	temīz	terk	ḳılmağıl
taʿarrüfler	itmedi	ideyim	tersā ḳızı
ḳıla	ten bahāsı	terk idüp	tersā
	ten ğidāsı	terk it	ḳızına

tersā	toĝru	u..hem	uru uru
olalum	yolda	uça uça	urur-ıdı
tersā	toĝru yolu	uçagelmiş	kılıca
olduĝın	toĝmın	olasın	ussı yok-
tersā	eker	uçmaĝ ola	durur
olmaduñuz	toĝ iken	uçmaĝa	ussına
tersā olur	toĝuz	gire	gelmez
tersi	ķavmuñ	uçmaĝa	uşul-i dīn-
ķılmaz	ton eylemiş	giren	ile
tertīb	ton içinde	uçmaĝa	uşul-i fikh-
itdiler	toñuz	girmege	ıla
teslīm ider	güder	uçmaĝa	uş böyle
teşnīm	toĝraĝ-ıla	girmez	uşbu dem
ķavzından	odı	uçmaķ ehli	utanmaz
tevbe	toĝraĝa	uçmaķ	mısın
ķapusı	göme	ķapuķısı-	uyanur
açuk-	toĝraĝa	ıdum	uyķudan
durur	urmuş	uçmaķ	uyķudan
tevbe ķıl	yüzin	yolında	uyanasın
tevbe	toĝraĝı	uĥt u ibn	uyķudan
ķılasın	altun ide	ulu beg	uyandı
tevbe ķıldı	toĝraĝı	ulu eyleye	uyķudan
tevbe odı	başa	ulu kiçi	uyanur
ile	saçam	ulu kişi	uymış
tevbe şuyı	toĝrakdan	ulu kişi	ıdum
tevbeler	oldı	olĝıl	uyuz
şıyam	töne git	ulu kişidür	iķķeĝe
tevbeye	ķūba ağacı	ulu	ü...yā
gele	ķufeyl ola	kişiyem	üç günde
tevekkül	tur işüne	ulu ola	bir ķörek
eylerüz	git	ulu şāha	üç kez
tevekkül	ķurfa yol	ulu şehre	üç nesne
tañrı'ya ķıl	turş u telĥ	ulu	üç yol
tevĥid	u şūr u	şehriyār	üç yoluñ
vādīsın	şirīn	ulu yol	üç yüz
ķıfl ĥālını	ķūķi-ıla	ulu yolda	altmış ĝın
ķıfl ola	ķarĝa	ulu yoldan	üçinçi
tīmār ider	ķūķi gibi	ulu yoluñ	ĝökde
tīz gel	ķuz etmegi	ulü'l-elbāb	ümmet
tīz itmeye	ķuz	ola	olan
toĝru gele	etmegin	ura	ün darta-
toĝru idi	ķuzı gele	berkini	ıdı
toĝru kişi	ķuzınuñ	ura terkin	ün virdi
toĝru söze	dadıdur	urdı başını	üstād olur
toĝru sözi	türk	yire	üstad-ı dīv
toĝru sözlü	dilinçe	urdı oda	üstine
kişi	u...u	urımaduñ	geldi
toĝru	u...u...u	lāf	üstine
sözün	u...vū	urmuşdur	gelür
toĝru yol	u...yā	laķab	üstine üşer

va'ızlık iden	varlığıyla yokluğu	vezir-ile halife	virür-ise selām
vācib ola	yeksān- durur	veziri olavuz	vişāl eylemişüz
vācibün bi'l-ğayr- ıdı	varur gözleri	vir habar	visālünî bulam
vācibün bi'z-zāt	varur mıyam	vīrān kıla	vü ü
vaftiz itdiler	varursın yola	vīrān kılor	vü yā
vāqıf degül	varuruz menzile	vīrān kıloram	yā rab
vaqtı oldu	vaşf ider- idi	virdi cānını	yā resūlallāh
vālih ü hayrān	vaşfın	hāk'a	yā ü yā
vālih ü hayrān	virür	virdi cevāb	yā ü yā ü
kalur	vaşl olur- ısa	virdi selām	yā
vālih ü hayrān	vaşluña irmek	virdi söze reng	yā vü yā
kalurlar	vāye vü vāyistilā	virdüginün birine on	yā yā
vālih ü hayrān ola	va'z id	bulsar	yā yāhūd
vālih ü hayrān olur	ve ileyhi yerci'ü'l- me'āb	virdüm selām	yād eyledi
vālih ü hayrān u mest olup	vefā	zекātın	yād eylemedi
vālih ü zār oldılar	bulımadu m	vire ala	yād idem
vallāhu a'lem bi's- şavāb	vefā eyler	vire cevāb	yād iderüz
var degül	vefā eylesin	vire dād	yād mısın
var işüñe	vefā ide	vire haber	yād oldı
var ki	vefādār oluram	viren	yağmā eyledi
var mı	vellezīne	rāyigān	yağma kılam
var mıdı	cāhedū fīnā	viribirüz selām	yağmur olur
var mıdur	verdi seni baña	virimeye nişān	yakın geldi
var ola-ıdı	vermedi cevāb	virmeñ elden	yakın gelür
var yoluña	verziş	virmeye elden	yakın ola
vara ilerü	eyleye	haber	yalan eyleyelüm
vara mı	vezir olmış- durur	nişān	yalan iş
varan kişi	vezir-i kārdān	rızā	yalan işi
vardı		virmeye selām	yalan kılorlar
katına		virmez olur	yalan ola
vardı yile		virür nūr	yalan oldı
varımadı ilerü			yalan olınçak
			yalan olur
			yalan söyledi
			yalan söylemedü
			k

yalan söylemedü m	yarın olmadı	yel gibi yemlihä halkına	yimek içmekleri vü
yalan söylemeye	yarısın kazandığı nuñ	yemlihä'nu ñ hātunın	lezzetleri
yalan söyler-ise	yarsı gicenüñ	yer üzinden	yimeyeler kayı
yalan söylerem	yaş eyleyem	yeyesi vü geyesüñ	yimiş ağaçları
yalan söyleyesü mi	yasını dutmışlar- ıdı	yidi biñ yıl	yine kim
yalan söz	yaşlu gözin	yidi gün	yir gıtdiler
yalan ura	yaşlu gözün	yidi	yir gözi
yalın ayak	yavlağ az	günden	yir öper
yalın ayak	yavlağ çok	yidi iklimi	yir ü göğ
baş açuğ	yavlağ eyü	yidi kez	yir ü gögi
yalñ olur	yavlağ hūb	yidi	yir üstine
yaluñuz	yavu kılup	seyyāre	yir yir
kalıp	yavu kılur	yidi tamu	yir yüzün
yār	yavu var	yidi vādī	dutdı
eylerem	yavu vardı	yidi yüz on	yirden
yār	yavu vardum	yidi yıl	göge
idiserüz	yavu varur	yidi	yirden ü
yār ola	yavuz	‘iklīmüñ	gökden
yār olasın	işden	yidinçi	yire bakup
yār olğıl	yavuz ola	gökde	yire
yār olmağı	yavuz olur-ısa	yidinçi	başmağıl
yār	yavuzluk	olur-ısañ	yire
olmışmissa	kılmağıl	yig eyledi	basmağ
ñuz	yay gibi	yig gele	yire
yār olur	yazar-ısam	yig	düşüben
yār-i çüst	deftere	gördiler	yire
yāra ire	yazdı	yig görür	gömekoğıl
yaradan	berātını	yig ola	yire
olur-ısa	yazlu şüret	yig olan	irmedin
yarağın	yazuğ	yig olmaya	yire sundı
eylediler	işleyen	yigil içgil	yire yağar
yarağın	yazuğa	yigitlik	yiri gögi
kılıçak	girelüm	itmek	yiri olur
yarağ it	yazuğı	yigitlik	yirinde
yarar mı	boynuma	yolıdur	kalur
yarasa gibi	yazuğı	yigrek ola	yirine
yaraya mı	yazuğ	yiksān ola	getüreler
yārı bula	işlemedi	yıl kova	yirine
yāri	yazuğ	yile gide	getürmeye
göresin	kılur	yili ese	siz
yārı	yazuğ	yimeg-ile	yirsın kayu
kıldılar	kılurlar	uykudur	yitmiş iki
	yeksān ola	yimek	millet-ile
		içmek	yiye vü içe
			yiye yā
			yimeyem

yiyesüni
geyesüni
yoğ-ıdı
kim
yoğ-ıdı şek
yoğa şay
yoh mıdur
yohsul
olur-ısa
yohsul-ıla
bayuñ
yok ki
yok mı
yok mıdı
yok mıdur
yok ola
yok olur
yoķaru
oturana
yol
bulmağa
yol ehli
yol ehli
olduğunda
yol eri
yol erin
yol havfı
vü
hevlinden
yol ola
yol olmaya
yol şorıcı
yol şorup
yol üstine
yol varmış
yol yörimiş
olmayam
yol 'azmin
kılmaduñ
yol 'azmini
kıldı
yol 'azmini
kıldılar
yola
gelmişmiss
eñüz
yola
gidemezem
yola
gidevüz

yola girdi
yola
girdiler
yola
giremeye
yola
giresin
yola
girmeyesin
yola girür
yola itmek
yola süren
yola
varmağa
yola 'azm
itdiler
yolda dura
yolda
durdılar
yolda
kalmaya
yolda ola
yolda olsa
yoldan
çıkarar
yoldan
eyletdüñ
yoldan
gidem
yoldan
ilede
yoldan
ileden
yoldan
iledüblem
yoldan
iltinçe
yoldan
kaçalar
yoldan
kala
yoldaş
bulam
yoldaş ol
yoldaş
oldılar
yoldaş
olmağa
yoldaş
oluñuz

yolı bilmez
yolı bilüp
yolı
bilürsin
yolı
düzdüm
yolı şoran
yolı sürer
yolından
kala
yolından
kalmaya
yoluñ işüñ
yoluñ
yarsında
yoluñı
bilmedüñ
yoluñuzda
n
dönmeñüz
yonılır mı
yöresine
üşdiler
yöresine
üşerler
yügrük
itleri
yumdı
gözin
yunan
ilidür
yüregi kan
tola
yüregüñ
içinde
yuvadan
uçdı
yüz ança
yüz belā-
ıla
yüz biñ
yüz biñ
dürlü
yüz biñ er
yüz bin
kez
yüz biñ
kızıl
yüz biñ
kızıla

yüz çekic
yüz deñizi
yüz dil-ile
yüz
döndürür
yüz dürlü
yüz dutam
yüz er
yüz evi
yüz eylük
yüz eylük
işleyem
yüz göge
dudum
yüz
günehden
yüz hisāb
yüz iblīs
yüz kelām
yüz kez
yüz kişi
yüz
kişinüñ
yüz kuş
yüz men
yüz nāz-ıla
yüz sözi
yüz tağı
yüz urdılar
yire
yüz yıl
yüz yıldan
ilerü
yüz yıldı
yüz yol
olur
yüz yük
şekerde
yüz yük
şekkere
yüz 'illet
ile
yüzebilme
yen kişi
yüzerler
idi
yüzi nūrlu
olmaya
yüziçilik
bilmez

yüziçilik kılır	zaḥmet gördügi	zıkr eylenürken	‘āciz kalmaya
yüzün gör	zālim olan kişiden	zıkr eyleyem	‘aciz u
yüzün görmek diler	zālim olma	zıkr ü	‘aybum
yüzün urdı	zālim-i bī- dād-ısañ	ḡayrın	‘adāvet
yüzine baḡsam	zār ağladı	zıkr-i	kılmazuz
yüzine ḡarşu	zār	ḡayrın	‘ādil ol
yüzini büriyü	olmasun	zīrā çün kim	‘ādil ola
yüzini gördüğüñ	zār u dil- figār	zīrā ki	‘adl eyledi
yüzini görmege	zār u	zīra kim	‘adl ü dād idem
yüzmegüñ sāzını	ḡayrān	zişt olur	‘adli kılır
yüzmek sāzını	zār u	zişt ü	‘afv ide
yüzük ḡaşıdan	sergerdān	yavlaḡ	‘ahd ü
yüzümü burtarayı m	zār u	ziyān	vefāyı
yüzümüz döndürme yelüm	sergerdān olur	ziyān eylemegil	‘āḡ ola
yüzümüzü görmege	zārī kıla	ziyān kıldı	‘āḡ olmaḡa
yüzüne ḡarşu	zārī	ziyān kılmadı	‘āḡ olmaḡıl
zād olur	kıldılar	zulm	‘āḡıl degül
zād u	zārī kılır	yolından	‘āḡıl kişi
rūzumuz	zāriler	zulm	‘akl evini
zāhid olur- ısa	kılır	zıkrın	‘akl naḡsın
zāhid oluram	zātī ola	zulmet oldu	‘akl u cān
zāhid ü perhīzkār	zehr içe	zulmete	‘akl u cān u ten
zāhid ü	zehr-i ḡātil	düşdüñ	‘akl u cāna
‘ābid olur	zehri	zūr eyledi	‘akl u rāy
zaḡm ola	virürler- ise	zūr eyler- iseñ	‘akl u ‘ilm ü ḡilm-ile
zaḡm urmaḡa	zekāt	zühd	‘akla ḡaşd
zaḡm ururlar-ısa	viresin	bünyādın yıkar	‘akla uyar
	zenlik	zühd ü	‘akla uymaz
	ḡumaşı	taḡvāsı	‘aksini
	zerḡ ü riya	zülḡ ü ḡāl- ıla	gördi
	zevk eyler	zünnār	‘ālem eri
	zevkā	eyleye	‘ālem şeyḡı
	düşer	zünnārı	‘ālemden
	zevkı	baḡladı	kese
	olmaya	bile	‘āleme
	zevkı	zünnārın	dolar
	yokdur	biline	‘ālemi
	zibā	baḡlaya	duta
	söyledüm	‘ışk odı	‘ālemi
	zıkr	‘āciz degül	dutduḡ
	eylenüdur	‘āciz	‘ālemi
	uñ	ḡaldılar	ḡılam tehī
			‘ālemi uta

‘ālemi yaqdı	‘aṣāyı ejdehā eyler	‘azm idersin	‘ibādet kıluram
‘ālemüñ erenleri	‘āşık degül	‘azm itmedi	‘illet ü ma ‘lül-ıdı
‘ālemüñ halkın	‘āşık ol	‘azm itmedüg- idüñ	‘ilm eri
‘ālemüñ şeyhini	‘āşık ola	‘azm itmedüm	‘ilm ile
‘aleyk eyler-idi	‘āşık ola- ıduñ	‘azm itmedüñ	‘ilm okını atmadın
‘ālī sirişt	‘āşık olan	‘azm itmedüñ	‘ilm u kır‘ān‘uñ
‘ālim olan	‘āşık oldu	‘azm-i hindüstān	‘ilm ü hikmet
‘ālim olınçaq	‘āşık olmaduğuz	‘azmin kılur	‘ilm ü hikmetdür
‘ālim olmayan kişi	‘āşık olmayan kişinüñ	‘azmini kılur	‘ilm ü ‘aql u cān-ıla
‘ālim ü cāhil	‘āşık olup	‘azmini ider-idi	‘ilm ü ‘amel
‘amel işler- idüñ	‘āşık olur	‘azmini kılmış olasın	‘ilm-i dünyā
‘āmī olur	‘āşık u ma ‘şük u	‘azmini kılur-idi	‘ilm-i ma ‘ānī vü beyān
‘āmī oluram	‘āşık u ma ‘şükı	‘ışk elinden	‘irfān ‘ālemine
‘āmīl ola	‘āşık u rüsivā olur	‘ışk evine	‘irfān ‘ālemine
‘ammā yekūlu‘z- zālimün	‘attār u şenār‘ye	‘ışk içinde	‘irfān girdiler
‘anber şaça	‘avrat gibi	‘ışk içinden	‘işyān kılur
‘ankebüt oldı evinde perdedār	‘ayān eylemege	‘ışk odın	‘işret eyle
‘ār ola	‘ayān eyleyiser	‘ışk odında yana	‘işret kılalum
‘ār olmağı	‘ayb ola	‘ışk odından	‘işve vü tedbīr-ile
‘ārif kılan	‘aybını görmez	‘ışk odından	‘iṭāb eyler- idi
‘ārif oluram	‘ayn-ı derd-ile	‘ışk u küfrüm	‘izz ü cāh
‘arş u hātem	‘ayn-ı münāfıklıg -ıdı	‘ışk vādisinde	‘izzet bulur
‘arşa irer	‘ayş ider- idi	‘ışk yolu	‘izzet ü ikbāl ü
‘arż ideler	‘ayş u	‘ışka iresin	‘bahşāyış
‘arża eyle	‘işret eyleñüz	‘ışkı odı	‘izzet ü i ‘zāz-ıla
‘arża eyledük	‘ayyār olur	‘ışkı olan	‘ömr boynın
‘arża eylenür-ise	‘az ola	‘ışkuñ kahrına	‘urmağıl
‘arża kıl	‘azm ider	‘ışkuñ şerhini kılmaya	‘ömr bünyādın
‘arża kıla			
‘arża kıldı			

‘ömr
sürmege

‘ömri
geçürevüz

‘ömr eyleye

‘ömrüñ dile

‘ulvī
yolında

‘unvāna
irdi

SONUÇ

Tezimizde XIV. asrın önemli şairlerinden biri olan Gülşehrî'nin *Mantıku't-tayr* mesnevisinin bağlamlı dizini ve işlevsel sözlüğü çalışılmıştır. Çalışmamız, bağlamlı dizin ve işlevsel sözlük ile bunun sonucunda elde edilen verilerin tahlili olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır.

Söz konusu çalışmada Kemal Yavuz'un 2007 yılında iki cilt hâlinde yayımlanmış olan *Gülşehrî'nin Mantıku't-Tayr'ı (Gülşen-nâme) -Metin ve Günümüz Türkçesine Aktarma-* adlı çalışması esas alınmıştır. Öncelikle mesnevinin transkripsiyonu yapılmış, bu işlem yapılırken bahse konu olan çalışmada yanlış okunduğunu düşündüğümüz kelimeler ve buna bağlı olarak sehven verilen anlamlar tespit edilmiştir. Mesneviye sağlıklı bir şekilde anlam verebilmek adına fark edilen eksiklikler, sehven okunan kelimeler Agâh Sırrı Levend'in *Gülşehrî Mantıku't-tayr Tıpkıbasım*'ından kontrol edilerek düzeltilmeye çalışılmış ve sözü edilen eksiklerin bağlama göre anlamının ne olabileceği konusunda imlâ önerisi çizelgesi oluşturulmuştur. Böylece mesnevinin transkripsiyonlu metnini oluşturma sürecinde karşılaştığımız kırkı aşkın yazım ve okuma hatası tarafımızdan tespit edilip bir yazım önerisi tablosuyla gösterilmiştir. Bunların yanı sıra okuyucuya kolaylık sağlamak maksadıyla kılavuz mahiyetinde bir "Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük Kullanımı" hazırlanmış ve alfabetik olarak sıralanmış mesnevinin sözlüğü ile birlikte tezin sonundaki EKLER bölümünde paylaşılmıştır. Bu minvalde bağlamsal dizin ve işlevsel sözlük çalışmalarından farklı olarak mesnevi sözlüğü hazırlanırken eserdeki sözcükler, alfabetik madde başları altında toplanmış, sözcüğün kullanım sıklığı mesnevinin hangi bölümünde ve mısraında yer alıyorsa bunların kaydı tutulmuştur. Ardından sözcüklerin metnin bağlamı içerisinde kazandığı anlamı ile birlikte verilmiş; anlamı verilmiş olan kelimelerin aynı anlama gelenleri, tek bir kelimenin başlığı altında toplanmıştır. Anlamı verilen bir kelimenin beyitte geçen örneklerinin sayısı kaç tane olursa olsun örnek sayısı bire indirilmiştir. Ancak kullanıcı erişimine açık olan TEBDİZ platformunda tüm beyit örnekleri mevcut olmakla birlikte bu işlem sayesinde sözlük, okunur hâle getirilerek daha ilmî bir çalışma ortaya konulmuştur.

Üç ana bölümden oluşan tezin birinci bölümünde Gülşehrî'nin hayatı, eserleri, edebî kişiliği ve *Mantıku't-tayr* mesnevisi ile ilgili yapılmış çalışmalar derlenerek bu zamana kadar Gülşehrî ve eserleri hakkında kaynaklarda yer alan eksik veya sehven yazılmış bilgiler bilimsel çalışmaların ışığında yeniden ele alınmış; eksikler giderilmeye, sehven yazılanlar ise

düzeltilmeye çalışılmıştır. Bu veriler neticesinde Gülşehrî'nin asıl isminin Ahmed olduğunu söylemek mümkün olduğu hâlde *Kudûrî Tercümesi*'nin hangi dilde yazıldığı hakkında fikir yürütmenin mümkün olmadığını söylemek yerinde olacaktır.

Mantıku't-tayr mesnevisinin incelemesine yer verilen ikinci bölümde *Mantıku't-tayr*'ın anlam katmanları çözümlenmiş, mesnevideki metaforik anlatımın tahlili yapılmıştır. Ortaya konan veriler neticesinde Gülşehrî; mürşidi “Hüdhüd”; Tanrı ve hakikatı “Simurg”; sûfi yolunun makamlarını “Yedi Vadi” gibi metaforlar ile anlatmaya çalışmıştır. Bahse konu olan bu metaforik anlatım, Gülşehrî'nin *Mantıku't-tayr*'daki hakikat bilgisini izah etmede kullandığı dilin en önemli unsurlarından birini oluşturmuştur. Aynı zamanda mesnevide her bir kelimenin anlam katmanlarının bir araya getirilmesi, eseri daha anlaşılır kılmıştır.

Mutasavvıf ve mütefekkir bir şair olan Gülşehrî, *Mantıku't-tayr* mesnevisini kaleme alırken eserinde sembolik bir anlatımı benimsemiştir. Mesnevide bu sembol “kuşlar” üzerinden verilmiştir. Gülşehrî, insan-ı kâmil yolculuğuna çıkan bu “hakikat yolunun yolcuları”nın yolculuk bitişinde gelen mükafatı elde edebilmesi için bu yolcuların terk etmesi gereken birtakım kötü mizaçları ve “hırs, kibir, aşırı tutku ve istekler” gibi türlü türlü nefisleri farklı metaforlarla dile getirmiştir. Eserde her bir insan karakteri için kuş sembolünü kullanan Gülşehrî, bu kuşlar ile aslında nefs-i emmârenin özelliklerini ortaya koymuştur. Böylece mesnevide adı geçen kuşların vasıfları ve zaatlarından hareketle günümüzde yaşayan insanın hangi yaratılış özelliğini temsil ettiğini şu şekilde sıralamak mümkündür:

Bülbül mesnevide maddî şeylere takılıp kalan, dünya malına bel bağlayan “hakikat”i yani yüce Mevlâ'yı aramaktan yüz çevirmiş, aşırı isteklerde boğulmuş insanın,

Tuti, ölümle yüzleşmekten çok korkan, dünya nimetlerine meyleden ve kendisini ölümsüz zanneden insanın,

Tavus, Allah'ın rızasını göz ardı ederek cennete kavuşmayı isteyen, Allah ile arasına giren engelleri ortadan kaldıramamış bir insanın,

Hüma, kendini yaratıcıdan daha üstün gören, aşırı gururlu ve kibirli insanın,

Kaz, dünya hayatına düşkün olan, hırs ve şehvet ateşi ile yanan, inancı olup da imanı olmayan ve sofı diye geçinen insanların,

Şahin, gözünü makam hırsı bürümüş olan ve başkalarını kendinden değersiz gören insanı sembolize etmektedir.

Keklik fânî dünyada mal, mülk, para biriktirme hırsına düşmüş ve bu biriktirme telaşının ebedî dünyada bir faydasının olmadığını idrak edememiş insanın,

Baykuş ise mesnevide fâni dünyanın nimetlerini, ebedî hayatın nimetlerine tercih eden insanın sembolü olmuştur.

Mesnevinin motif yapısının irdelendiği kısımda “formülistik sayılar/sayı motifi”nin en çok kullanıldığını söylemek mümkündür. Formülistik sayılarla ilgili izah edilen bilgilerden ve verilerden hareketle sözü edilen sayıların bundan yedi yüzyıl öncesinde kaleme alınmış olan *Mantiku't-tayr* mesnevisinde yer almasının yanı sıra günlük yaşantımızda da bu sayıların kullanımlarına tanıklık etmekteyiz. Dolayısıyla yalnız matematik sembolleri olmakla kalmayıp ruhsal yaşantımızın dünyasına sirayet eden ve toplum tarafından tesadüfî veya bilinçli bir şekilde kutsiyet atfedilen bu sayılar; edebî metinlerde anlatımı güçlendirmek, anlatıma farklılık ve renk katmak, mevcut olanı olduğundan fazla göstermek, sosyal veya dinî bir inancı hatırlatmak maksadıyla kullanılmıştır. Bahse konu olan bu motifin, mesnevideki kullanım alanı olarak “zaman geçtikçe âşık olma, “ilk görüşte/görür görmez âşık olma” ve “yabancıya gönül verme” olarak üç farklı şekilde karşımıza çıkan “âşık olma/gönül verme motifi” takip etmiştir. Bunların yanı sıra Stith Thompson’ın *The Motif Indeks of Folk Literature* (Halk Edebiyatı Motif İndeksi) çalışmasına göre tespit edilen motifler neticesinde, “formülistik sayılardan iki sayısı”, “kendi inancı dışından birine gönül verme” ve “hayvan için yas tutma” motiflerinin, söz konusu çalışmadaki katalog numaralarına ait bir karşılığına rastlanmamıştır.

Mesnevinin motif yapısının ardından *Mantiku't-tayr*’daki İslamiyet öncesi unsurlara değinilmiştir. Put, puthâne, putperestlik ile ilgili İslamiyet öncesi kavramların eserde sıklıkla kullanılmasının yanı sıra çelipâ (haç), fal, sihir, tılsım, kehanet, uçmak (cennet), tamu (cehennem), tenasüh inancı, yağma geleneği, mezar, deyr (kilise), ağıt yakma, matem tutma, Tanrı’ya dua etme, oruç gibi İslamiyet öncesi eski Türk inanç ve inanışlarından olup İslâm’ın kabulünden sonra da günümüze sirayet eden birçok mefhûmun eserde yer aldığına tanıklık edilmiştir.

Tezin son bölümü ise mesnevinin dil ve üslup incelemesini içermektedir. Bu bölümde edebî sanatlara yer verilmekle birlikte mesnevinin sözcük kadrosu incelenmiş; kalıp ifadeler, Arapça ibâreler, atasözleri, deyimler, ikilemeler, yinelemeler, duâ ifadeleri, âyetler, hâdisler ve kelâm-ı kibârlar tespit edilmiştir. Bu bağlamda 4438 beyitten oluşan mesnevide 45.121 sözcük kullanılmıştır. Tespitlerimize göre bu sözcüklerin 7270’i kalıp ifade iken 421 tanesi deyimlerden oluşmuştur. Eserde 173 ikileme, 36 âyet, 17 Arapça ibâre, 9 dua ifâdesi, 8 adet de hâdis kullanılmıştır. Bu veriler neticesinde dikkatimizi çeken husus, Gülşehrî’nin deyimleri kullanma zenginliği ve bu zenginliği oluşturan deyimlerin kullanım tercihleri üzerine olmuştur.

Nitekim mesnevide “aylak al-, başını oyna-, çöpe sayma-, gönül ferâh düş-, lezzet sür-, lokması degül, tafaddul işle-, tâkatı tâk ol-, tereye deg-, yil kov-“ gibi daha önce örneklerine az rastladığımız pek çok deyim kullanımlarına tanıklık edilmiştir. Yine aynı bölümde mesnevideki sözcük türleri (isim, zamir, sıfat, fiil, zarf, edat, bağlaç, ünlem) ve kelime grupları incelenirken bunların eserdeki kullanım şekilleri dil ve üslup özellikleri yönünden ele alınmıştır. Bu çerçevede mesnevide dikkatimizi çeken bir başka husus, Gülşehrî'nin fiili kullanma tercihleri üzerine olmuştur. Daha önce örneklerine az rastladığımız ya da hiç karşılaşmadığımız "ata atlan-, becid dut-, çevresine çevrin-, kılıç dart-, ümîd dut-, izlerin azıt-, kov kov-, kur'a ur-, lezzetin duy-, tevbeler sı-, yire sun-, nefsü ut-“ gibi birçok fiil kullanımlarını sıralamak mümkündür.

Mesnevinin söz varlığını oluşturan dil malzemelerinden biri de bağlaçlardır. Gülşehrî'nin, “ile, yâ...yâ, çün ki, ne...ne, hem...hem, hûd, u/ü, illâ, ve, velî, veyâ, zîrâ çün kim, geh...geh, ger, gerçi, bârî, belki, nite, nitekim, niçe kim, niçeme, san kim” gibi bağlaçları tek bir anlama gelecek şekilde kullanırken “ki, bile, çün, dahı, kim, meger, yohsa” gibi birden fazla anlama gelen bağlaçları da sıklıkla kullandığına tanıklık edilmiştir. Eserde yer alan edebî sanatlara baktığımızda Gülşehrî'nin en çok teşbih, kinâye, isti'âre, iştikâk, mecâz, tenâsüp gibi hem mânâyâ hem de lafza dayalı sanatlara başvurduğu görülmüştür. Dolayısıyla şairin mesnevide tercih etmiş olduğu bu sanatlar, beyti okuyucuya doğru bir şekilde aktarmada ve okuyucunun şiiri idrak etme hususunda, ifadeyi zenginleştiren en önemli dil malzemelerinden biri olduğunu söylemek yerinde olacaktır.

Sonuç itibarıyla Gülşehrî'nin *Mantıku't-tayr* mesnevisinin bağlamlı dizin ve işlevsel sözlüğünün hazırlandığı bu çalışma, şairin üslubu ve sanatı hakkında bilgi vermesinin yanı sıra ortaya koyduğu veriler ve bağlamsal anlamlar ile 14. yy. Türk edebiyatı çalışmalarına bir katkı sağlayacak, mesnevinin günümüzde anlaşılmasını kolaylaştıracaktır. Aynı zamanda eser, Türkçenin Anadolu sahasında edebî dil olarak gelişim sürecinin başında yer alan önemli bir yapıt olmasından dolayı Gülşehrî'nin şiir dilini oluşturan dil unsurları saptanmış; elde edilen verilerin tasnifine yönelik üslûp incelemesine yer verilerek şairin ferdî üslubu ortaya konulmuştur. Bu bağlamda tezimizin, mukayeseli dil ve üslup çalışmalarına da fayda sağlayacağını temenni etmekteyiz.

Bağlamlı dizin ve işlevsel sözlük çalışmalarıyla da klasik Türk şiiri üzerinde yapılabilecek daha birçok çalışma, söz konusu sahaya veri sağlamakla birlikte tanıklı ve tarihsel nice sözlüklerin oluşturulmasına referans sağlamasını ümit etmekteyiz.

KAYNAKÇA

Acar, Kenan (1994). “Muhtelif Kaynakların Işığında Şair Gülşehrî’ye Bir Bakış”, *Türk Kültürü* ss. 424-433.

Aça, Mehmet (2002). “Şamanlığa Geçişteki Ölüp Dirilme Ritüelinden Türk Destanlarındaki Ölüp Dirilmeye” *Milli Folklor*, Volume 7, ss. 75-85.

Açıl, Berat (2013). *Klasik Türk Edebiyatında Alegori*, Küre Yay., İstanbul.

Ahmed Âsım (1268). *Okyânûsü ’l-Basît fî-Tercemeti ’l-Kâmûsi ’l-Muhît*, 3 C., İstanbul.

_____ (2000). *Burhân-ı Katı*, (Haz. Mürsel Öztürk-Derya Örs), TDK Yay., Ankara.

Ahmed Cevdet (1972). *Kıyas-ı Enbiya ve Tevarih-i Hülefa* (Haz. Mahir İz), C: I/I, Millî Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul.

Ahmet Vefik Paşa (2000). *Lehçe-i Osmânî* (Haz. Recep Toparlı), TDK Yay., Ankara.

Ahterî, Mustafa bin Şemseddin (1310/1892). *Ahterî-i Kebîr*, 2 C., İstanbul.

Akalın, B. Uyar (2001). *Za’îfî, Gülşen-i Si-Murg: İnceleme-tenkitli metin*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara.

_____ (2005). “The Poets Who Wrote and Translated Mantıku’t-Tayr in Turkish Literature”. *International Journal of Central Asian Studies* 10 (1) ss. 167-179.

Akalın, L. Sami (1993). *Türk Folklorunda Kuşlar*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.

_____ (1996). *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, Varlık Yay. İstanbul.

_____ (2000). “Türkçesiz Türkçe ve Kuş Dili”, *Türk Dünyası Tarih ve Kültür Dergisi*, S. 162, Haziran, ss. 22-23.

Aksan, Doğan (1971). “Kelimebilimi ve Anlambilimi Ölçülerinden Yararlanarak Bir Yazı Dilinin Eksikliği Saptama Yolları I: Kavram Alanı-Kelime Ailesi İlişkileri ve Türk Yazı Dilinin Eskiliği Üzerine”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, C:19 , ss. 253-262.

_____ (1998). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*. C: I, TDK Yay., Ankara.

_____ (1999). *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, Ender Yay., Ankara.

_____ (2000). *Türkçenin Sözvarlığı [Türk Dilinin Sözcükbilimiyle İlgili Gözlemler, Saptamalar]*, Engin Yay., Ankara.

_____ (2006). *Anlambilim [Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi]*, Engin Yay., 4.b., Ankara.

Aksoy, Ömer Asım (1998). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1-2*, İnkılap Kitabevi, İstanbul.

Aksoy, Hasan (1980). *Şemseddin Sivasî (Hayatı, Eserleri) ve Mevlidi (Tenkitli Basım)*, İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü, (Basılmamış Öğretim Üyeliği Tezi), İstanbul.

Aksoy, Hasan (1990). *Şemseddin Sivasî-Gülşen-âbâd*, İslâm Medeniyeti Vakfı Yay.,3, İstanbul.

Aksoyak, İ. Hakkı (1995). “Divan Şiirinde Okçuluk Terimleri”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, S. I, ss. 81-94.

_____ (2016). *Söylenmemiş Sözler*, Grafiker Yay., Ankara.

_____ (2018). “XVII. Yüzyıl Şâirlerinden Vardarlı Fazlî’nin Mahzenü’l-Esrâr (Dâfi‘ü’l-Hüzn) Mesnevisi”, *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, C: 2 S. 2, ss. 78-137.

Akyalçın, Necmi (2007). *Türkçe İkilemeler Sözlüğü Tanıklı*, Anı Yay., Ankara.

Aktaş, Hasan (2013). “İrfani Şiirimizde Kaf ve Anka Mazmunu”, *Diyanet Aylık Dergi*, S. 272, ss. 22-24.

Aktaş, Şerif (1998). *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Akçağ Yayt., Ankara.

Alan, Gülbadi (1999). “Gülşehrî’nin Hayatı ve Eserleri”. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (8): 123-30, Ankara, C.1, Sayı: 2, ss. 33-37.

Alptekin, A. Berat (1999). *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*, Akçağ Yay., Ankara.

And, Metin (2018). *Minyatürlerle Osmanlı-İslam Mitologyası*, Yapı Kredi Yay., 6. b., İstanbul.

Araslı, Hamit (1968). “Gülşehrî ve Genceli Nizâmî”. *XI. Türk Dil Kurultayı’nda Okunan Bilimsel Bildiriler*. 8/10: 29-33.

Arpaguş, Safi (2005). “Tasavvufta ‘Mantıku’t-Tayr’, Mevlana’da Hz. Süleyman ve Kuşdili Tasavvuru”, *M.Ü İlahiyat Fakültesi Dergisi* 29, ss. 121-135.

Artun, Erman (2006). *Anonim Türk Halk Edebiyatı Nesri*, Kitabevi Yay., İstanbul.

_____ (2011). *Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı*, Karahan Kitabevi, Adana.

Aslan, Ensar (2001). “Halk Hikâyelerinde İmtihan Motifi Kompleksi”, *Milli Folklor Uluslararası Halk Bilimi Dergisi*, Ankara, S. 51, ss. 5-15.

Ateşli, Nilgün (2010). *Gülşehrî’nin Mantıku’t-Tayr’ı ile Ali Şir Nevayî’nin Lisanü’t-Tayr’ının Şekil ve Muhteva Özellikleri Açısından Karşılaştırılması*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne.

Aydın, Gamze (2019). *Bosnalı Sâbit Dîvânî’nin Bağlamlı Dizini ve İşlevsel Sözlüğü*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.

Aydın, Sayılı (1968). “Gülşehrî’nin Leylek ile Bülbülün Hikayesi Adlı Manzumesi”. *Necati Lugal Armağanı*. Ankara. 537-554.

Aykanat, Timuçin (2012). “Geleneksel Anlatı Formları Olarak Mesnevîler ve Klâsik Aşk Mesnevîlerinin Motif Yapısı” *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 7/4, Fall 2012, Ankara. ss. 883-906.

Bağcı, Musa (2009). *Hadis Tarihi H. İlk Üç Asır*, Ankara Okulu Yay., Ankara.

Banarlı, N. Sami (1983). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*. C: II, Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi, İstanbul.

Barale, Michele Aina (1988). *Concordance To Samuel Beckett's Trilleogy: Molloy, Malone Dies, and The Unnamable*, Garland Pub.

Bartlett, A. M John (1990). *A Complete Concordance or Verbal Index to Words, Phrases and Passages in the Dramatic Works of Shakespeare with a Supplementary Concordance to the Poems*, St. Martin's Press, Newyork.

Batıslam, Dilek (2002). “Divan Şiirinin Mitolojik Kuşları: Hüma, Anka ve Simurg”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*. S:7, ss. 185-208.

Baykal, B. Sıtkı (1974). *Tarih Terimleri Sözlüğü*. TDK Yay., Ankara.

Bilmen, Ömer Nasuhi. (1984). *Kur'an-ı Kerîm'in Türkçe Meâl-i Âlisi ve Tefsiri*, C.4, Bilmen Yayınevi, İstanbul.

Biltekin, Halit (2003). *Şeyhî Dîvânı (İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara.

Bolay, S. Hayri (1987). *Felsefi Terimler Sözlüğü*, Akçağ Yay. Ankara.

Bozkurt, Kenan; Bozkurt, Hacer (2012). “Sayıların Gizemli Dünyası: Kültür ve Edebiyatta Sayı Sembolizmi” *Journal of Life Sciences*, Volume 1, ss. 717-728.

Bursalı Mehmed Tahir (1333). *Osmanlı Müellifleri*, C: 2. İstanbul.

Bülbül, Tuncay (2016). “14. Yüzyıl Şairi Gülşehrî’nin Adı, Memleketi ve Türbesi İli İlgili Düşünceler”, (Yayımlanmamış Bildiri) *II. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu*, 2-3-4 Mayıs, Nevşehir Üniversitesi, Nevşehir.

Canım, Rıdvan (2014). *Divan Edebiyatında Türler*, Grafiker Yay., Ankara.

Canpolat, Mustafa (1995). *Ali Şir Nevâî, Lisânü't-Tayr*, TDK Yay., Ankara.

Cebecioğlu, Ethem (2011). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ağaç Yay., İstanbul.

Ceylan, Ömür (2000). *Tasavvufi Şiir Şerhleri*, Kitabevi Yay. İstanbul.

_____ (2005). *Böyle Buyurdu Sûfî*, Kapı Yay., İstanbul.

_____ (2015). *Kuşlar Divanı (Osmanlı Şiir Kuşları)*, Kapı Yayınları, İstanbul.

Cilâcı, Osman (1994). “Dua”, *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 9, s. 529-530.

Cunbur, Müjgân (1952). *Gülşehrî ve Mantıku't-Tayr'ı*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara.

_____ (1959). “Yunus Emre ve Gülşehrî”. *Türk Yurdu* 49 (9): ss. 5-6.

_____ (1963). “Gülşehrî ve Kaygusuz Abdal’ın Şiirlerini Kapsayan XV. Yüzyıldan Kalma Bir Mecmua”. *X. Türk Dil Kurultayı ’nda Okunan Bilimsel Bildiriler*, Ankara. ss. 23-30.

_____ (1981). “14. Yüzyıl Başlarında Edebiyatımızda Ahilik”, *Millî Kültür*,

_____ (1983). “Mevlânâ’nın İlk Mütercimi Gülşehrî”. *Yirmi Altı Bilim Adamının Mevlânâ Üzerine Araştırmaları Bildirileri*. Konya. 31-35.

_____ (2004). “Gülşehrî”. *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*. C: 4. Ankara. 251-253.

Cürçânî, Seyyid Şerîf (1997). *Tarîfât: Arapça-Türkçe Terimler Sözlüğü*, (Çev. Arif Erkan), Bahar Yay., İstanbul.

Çağbayır, Yaşar (2007). *Ötüken Türkçe Sözlük*, C: I-V, Ötüken Neşriyat, 1.b., İstanbul.

Çakın, Mehmet Burak (2014). *Gülşehrî’nin Mantıku't-Tayr’ında Eğitim Değerleri ve Türkçe İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Malatya.

Çelebioğlu, Âmil (1999). *Türk Edebiyatında Mesnevi (XV. Yüzyıla Kadar)*, Kitabevi Yay., İstanbul.

Çevrimiçi: “‘Levlake Levlake...’ Hadis-i Kudsisi” <https://kundun55.com/levlake-levlake-hadis-i-kudsisi/> 05.04.2021.

Çevrimiçi: “1. Zend-Avesta:Zerdüş” <http://byvm.kapadokya.edu.tr/1.-ZEND-AVESTA-ZERDUST/> 24.05.2021.

Çevrimiçi: “Kur’ân-ı Kerim ve Meâlî”, <https://kuran.diyanet.gov.tr/> 10.03.2020.

Çevrimiçi: “Küllerinden Yeniden Doğan Simurg ve Rüstem’in Hikayesi” <https://terakki.wordpress.com/2015/09/26/kullerinden-yeniden-dogan-simurg-ve-rustemin-hikayesi/> 25.03.2021.

Çevrimiçi: “Tanıklı Türkçe Sözlük: “Tarih ve Edebiyat Metinleri Bağlamlı Dizin ve İşlevsel” Sözlüğü” <http://www.tebdiz.com> /23.02.2020.

Çevrimiçi: “Zerdüşt Dininin Kutsal Kitabı Avesta (Zend-Avesta)”
https://www.dunyadinleri.com/tr-TR/dunya-dinleri/kutsal-kitabi-avesta/oku_zerdust-dininin-kutsal-kitabi-avesta-zend-avesta /24.05.2021.

Çevrimiçi: Aksoyak, İsmail Hakkı, “TEBDİZ Hakkında”
<http://www.tebdiz.com/index.php?sayfa=hakkimizda> /23.02.2020.

Çevrimiçi: Altunay, Erhan “Sayıların Sembolizmi”, <http://www.hermetics.org/Sayilar.html> /05.03.2021.

Çevrimiçi: Amîd, H. *Ferheng-i Fârisî-i Amîd*, www.vajehyab.com /05.01.2021.

Çevrimiçi: Artun, Erman (2007). “Türklerde İslamiyet Öncesi İnanç Sistemleri-Öğretiller-Dinler”
http://www.turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/erman_artun_inanc_sistemleri.pdf /25.05.2020.

Çevrimiçi: Dihhodâ, A. E. *Lugatnâme-i Dihhodâ*. www.vajehyab.com /07.03.2021.

Çevrimiçi: Ebu Hureyre, “Allah’ın Sıfatları Bölümü”, <https://hadisler.org/3471-nolu-hadis> /15.05.2021.

Çevrimiçi: Hürriyet. “İsfahan Tebriz ve Şiraz Hangi Ülkede Yer Alan Şehirlerdir”,
“<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/isfahan-tebriz-ve-siraz-hangi-ulkede-yer-alan-sehirlerdir-41041160>” /05.03.2021

Çevrimiçi: Kılıç, Filiz (2020). *Âşık Çelebi Meşâ’irü’ş-Şu’arâ*, <https://ekitap.ktb.gov.tr> /29.11.2020.

Çevrimiçi: *Kişî Adları Sözlüğü*, <http://www.tdk.gov.tr/> 10.02.2021.

Çevrimiçi: Köksal, M. Fatih (2013). “Gülşehrî”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*,
<http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/gulsehri> /17.02.2021.

Çevrimiçi: *Kubbealtı Lugatı*, <http://lugatim.com/> 20.10.2020.

Çevrimiçi: Kuzubaş, Muhammet (2017). “İlkellere Ait Anlatılarda Rüya Motifi”,
<https://www.altayli.net/ilkellere-ait-anlatilarda-ruya-motifi.html> /07.04.2021.

Çevrimiçi: Menemencioğlu, Kemal (2017). “Sayıların Erdemi”,
<http://www.hermetics.org/rakam.html> /08.03.2021.

Çevrimiçi: Şenödeyici, Özer (2017). “Üslûp Araştırmaları Açısından Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük Çalışmaları: Nâilî Örneği” <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/277185> /03.04.2021.

Çevrimiçi: *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, <http://www.tdk.gov.tr> /12.02.2020.

Çevrimiçi: *TDV İslam Ansiklopedisi*; Çağrııcı, Mustafa (2001). “İslâm-İbadet-Ahlâk ve Tasavvuf” <https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/23/C23015855.pdf> /25.03.2021.

Çevrimiçi: *TDV İslam Ansiklopedisi*; Çelebi, İlyas (2000). “İnşikâku'l-Kamer” <https://islamansiklopedisi.org.tr/insikakul-kamer%20/> /05.03.2021.

Çevrimiçi: *TDV İslam Ansiklopedisi*; Demircan, Adnan (2009). “Sevr Mağarası” <https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/37/C37012092.pdf> /15.04.2020.

Çevrimiçi: *TDV İslam Ansiklopedisi*; Demirci, Kürşat (2001). “Kafdağı” <https://islamansiklopedisi.org.tr/kafdagi> /11.01.2020.

Çevrimiçi: *TDV İslam Ansiklopedisi*; Fehd, Tevfik (2004). “Lât” <https://islamansiklopedisi.org.tr/lat> /21.04.2021.

Çevrimiçi: *TDV İslam Ansiklopedisi*; Fehd, Tevfik (2004). “Menât” <https://islamansiklopedisi.org.tr/menat--put> /20.04.2021.

Çevrimiçi: *TDV İslam Ansiklopedisi*; Güç, Ahmet (2007). “Put” <https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/34/C34011208.pdf> /23.05.2021.

Çevrimiçi: *TDV İslam Ansiklopedisi*; Güç, Ahmet (2007). “Putperestlik” <https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/34/C34011209.pdf> /23.05.2021.

Çevrimiçi: *TDV İslam Ansiklopedisi*; Gündüz, Şinasi (2003). “Mecûsîlik” <https://islamansiklopedisi.org.tr/menat--put> /20.04.2021.

Çevrimiçi: *TDV İslam Ansiklopedisi*; Harman, Ömer Faruk (1998). “Hübel” <https://islamansiklopedisi.org.tr/hubel> /20.04.2021.

Çevrimiçi: *TDV İslam Ansiklopedisi*; Harman, Ömer Faruk; Kurnaz, Cemal (1998). “Hüdhüd” <https://islamansiklopedisi.org.tr/hudhud%20/> /18.03.2020.

Çevrimiçi: *TDV İslam Ansiklopedisi*; Kurnaz, Cemal (1993). “Dâr” <https://islamansiklopedisi.org.tr/dar--edebiyat%20> /16.03.2020.

Çevrimiçi: *TDV İslam Ansiklopedisi*; Pala, İskender (2002). “Kırk” <https://islamansiklopedisi.org.tr/kirk%20> / 10.02.2021.

Çevrimiçi: *TDV İslam Ansiklopedisi*; Topaloğlu, Bekir (1998). “Hûri” <https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/18/C18006130.pdf> /25.03.2021.

Çevrimiçi: *TDV İslam Ansiklopedisi*; Uludağ, Süleyman (1991). “Anka-Tasavvuf” <https://islamansiklopedisi.org.tr/anka#2-tasavvuf> /10.05.2021.

Çevrimiçi: TDV *İslam Ansiklopedisi*; Ünal, Sadettin (2001). “Kâbe” <https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/24/C24023298.pdf> /23.05.2021.

Çevrimiçi: TDV *İslam Ansiklopedisi*; Yavuz, Şevket (2012). “Uzzâ” <https://islamansiklopedisi.org.tr/uzza> /20.01.2021.

Çevrimiçi: Thompson, Stith (1955-1958), “Motif-Index of Folk Literature”, www.ruthenia.ru/folklore/thompson, 03.08.2021.

Çevrimiçi: Uludağ, Süleyman (2010). “Mürşid-i Kâmil’in Vasıfları” https://www.zuhurdergisi.com/mursid-i-kmilin-vasiflari_d47.html /10.05.2021.

Çevrimiçi: Yıldırım, Ali (2018). “Sen Olmasaydın Felekleri Yaratmazdım Hadis-i Kudsîsinin Klasik Şiire Yansımaları” <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/532083> /05.04.2021.

Çiftci, Şaban (2014). “Allah Âdem’i Kendi Sûretinde Yaratmıştır Hadisinin Tahrir ve Değerlendirmesi”, *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Mart/2014, Yıl: 1, S. 1, ss. 1-20.

Çobanoğlu, Özkul (2001). *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., 1. Cilt. Ankara.

Darıcı, Zeynep (2014). *Feridüddin-i Attar'ın Mantıku't-Tayr İsimli Eserinde Metaforik Üslub*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.

Devellioğlu, Ferit (2010). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, 26.b., Ankara.

Dikmen, Mehmet (2013). *Peygamberler Tarihi*, 58. b., Cihan Yay. İstanbul.

Dilçin, Cem (1968). *Za'ifi, Gülşen-i Si-murg (Mantıku't-Tayr Tercümesi), İnceleme-Metin*, (Basılmamış Lisans Tezi), Ankara.

_____ (1983). *Yeni Tarama Sözlüğü*, TDK Yay., Ankara.

_____ (1993). “Mantıku't-Tayr'ın Manzum Çevirileri Üzerine Bir Karşılaştırma” Ankara Üniversitesi *Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, ss. 35-52.

_____ (2016). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, TDK Yay., Ankara.

Dilçin, Dehri (2000). *Edebiyatımızda Atasözleri*, TDK Yay., Ankara.

Dizdaroğlu, Hikmet (1958). “Gülşehri Mantıku't-tayr”. *Türk Dili* 8 (88): ss. 225-227.

Durbilmez, Bayram (2008). “Nahçıvan Türk Halk İnanışlarında Mitolojik Sayılar”, *Turkish Studies*, Volume 3/6, 212-225.

Duymaz, Ali (2001). *Kerem ile Aşlı Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.

Eraydın, Selçuk (2004). *Tasavvuf ve Tarikatlar*, İFAV, İstanbul.

Eren, Hasan (1999). *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, TDK Yay., Ankara.

Ergun, Metin (1997). “Manasçılarda Rüya Motifi”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (4) ss. 125-132.

Ersoy, Necmeddin (2000). *Semboller ve Yorumları*, Dönence Yay., İstanbul.

Fedaî Dede, *Mantıku'l-Esrar*, Millî Kütüphane yazmaları, No. A. 3341.

Feridüddin Attâr (2006). *Mantıku't-Tayr*, (Çev. Mustafa Çiçekler), Kaknüs Yay., İstanbul.

_____ (2006). *Mantık al-Tayr* (Çev. Abdülbâki Gölpınarlı), Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul.

_____ (2013). (Haz. Mehmet Çelik), *Merhaba Hüdhüd*, Semerkand Yay., İstanbul.

_____ Muhammed b. İbrahim Nişâbü'rî, *Mantıku't-tayr*, Yz A 6600, Millî Kütüphane.

_____ (1989). *Mesnevî ve Şerhi*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.

_____ (2004). *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İnkılap Kitabevi, İstanbul.

Göçer, Zehra (2006). “Franz Taeschner ve Ahilik Üzerine Çalışmaları”, *II. Ahi Evran- ı Velî ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, (13 Ekim 2006) Bildiriler, Kırşehir, s.127-147.

Gökalp, Ziya (1963). *Türk Töresi*, Akın Yay., İstanbul.

Gölpınarlı, Abdülbaki (1944). *Ferideddin-i Attar, Mantık Al-Tayr*, Maarif Matbaası, İstanbul.

Gözütok, Ahmet (2009). *Eski Anadolu Türkçesinde Anlamca Kaynaşmış (Deyimleşmiş) Birleşik Fiiller*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne.

Gül, Ahmet (2020). “Dağın Öteki Yüzü: Sûfî Tefsirde Dağ Metaforu”, *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 11, S. 25 ss. 512-532.

Gülen, Fatma Nur (2016). *Kuşları Konu Alan Alegorik Mesnevilerde Metinlerarasılık*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul.

Gülşehrî, Destân-ı Tûtî ve Hacc, Mehmed Bursevî, Yz A 3668/2, Millî Kütüphane.

Günay, Umay (2005). *Türkiye’de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*, Akçağ Yay., Ankara.

Gündüz, Kezban (2006). *Ravzatü't-Tevhîd Adlı Mesnevînin İncelenmesi ve Tenkidli Metni*,

Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Konya.

Gündüz, Şinasi (1998). *Din ve İnanç Sözlüğü*, Vadi Yay., Konya.

Gürses, İbrahim (2007). “Jung’cu Arketip Teorisi Bağlamında Tasavvufî Öykülerin Değerlendirilmesi: Sîmurg Örneği”, *Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, C. 16, S. 1, ss. 77-96.

Güvenen, Ebru (2017). *Mantıku't-Tayr'ın Dil Bilgisel Özellikleri ve Dizini*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Kayseri.

Hacıeminoğlu, Necmettin (1992). *Türk Dilinde Edatlar*, Millî Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul.

Hatiboğlu, Vecihe (1981). *Türk Dilinde İkileme*, TDK Yay., Ankara.

Hucvirî, (1996). *Kesfu'l-Mahcub, (Hakikat Bilgisi)*, (Haz. Süleyman Uludağ), Dergâh Yay., İstanbul.

Hüseyin Kâzım Kadri (1943). *Türk Lûgati*. C: III. Maarif Matbaası, İstanbul.

Hüseyin Remzî, (1305/1808). *Lugat-ı Remzî*, 2 C., İstanbul.

İbn Arabî (2006). *Fütûhât-ı Mekkiyye*, (Terc. Ekrem Demirli), Litera Yayıncılık, İstanbul.

İbrahim Cûdî (2006). *Lûgat-i Cûdî*, (Haz. İsmail Parlatır vd.), TDK Yay., Ankara.

İnce, Muhammet (2000). *Şem'i'nin Mantıku't-Tayr Şerhi: İnceleme-Metin*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.

İzutsu, Toshihiko (1998). *İbn Arabî'nin Fusûs'undaki Anahtar Kavramlar*, (Çev. Ahmed Yüksel Özemre), Kaknüs Yay., İstanbul.

Kanar, Mehmet (2008). *Farsça-Türkçe Sözlük*, Say Yay., İstanbul.

_____ (2011). *Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü*, Say Yay., İstanbul.

Kaplan, Mahmut (2003). *Deh-Murg-ı Şemsî*, Celal Bayar Üniversitesi Yüksek Öğrenim Vakfı Yay., Manisa.

_____ (2012). *Arapça Türkçe Sözlük*, Say Yay., İstanbul.

Karadüz, Sıddık (2000). *Derviş Şemsî'nin Deh Murg'unun Karşılaştırmalı Metni ve Benzeri Eserlerle Genel Bir Mukayesesi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum.

Karapanlı Gürcan (2009). *Risaletu'n-nushiyye, Mantıku't-tayr ve Garib-name Mesnevilerinin Tasavvuf Açısından İncelenmesi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul.

Kartal, Ahmet (2004). "Attar'ın Mantıku't-Tayr'ı ile Gülşehrî'nin Mantıku't-Tayr'ının Mukayesesi", *I. Kırşehir Ahi Evran-ı Velî ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir, ss. 299-315.

_____ (2005). "Gülşehrî'nin Mantıku't-Tayr'ında Yer Alan Fütüvvetle İlgili Bir Manzumesi". *I. Ahi Evran-ı Velî ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu, Kırşehir-12-13 Ekim 2004*. C: 2. Ankara. 585-595.

_____ (2009). "Kerâmât-ı Ahi Evran Mesnevisi Üzerine Notlar", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* (2): 223-242.

_____ (2013). *Doğu'nun Uzun Hikâyesi*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul.

_____ (2017). *Baykara Meclislerinden Çırağan Eğlencelerine Lâlezâr Türk Kültür ve Edebiyatı Üzerine Araştırmalar*, Doğu Kütüphanesi Yay., İstanbul.

Kâşânî, Abdürrezzak (2004). *Tasavvuf Sözlüğü* (Çev. Ekrem Demirli), İz Yay., İstanbul.

Kaya, Bülent (2016). *Bâkî Divanı'nda Edebî Sanatlar*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara.

Kaya, Doğan (1994). *Sivas'ta Âşıklık Geleneği ve Âşık Ruhsatî*, Cumhuriyet Üniversitesi Yay., Sivas.

Kerti, Duygu (2021). *İbrâhîm Bin Bâlî'nin Hikmet-Nâme'sindeki Coğrafi Unsurlar Üzerine Mitolojik, Efsanevi ve Tarihî Açından Bir İnceleme*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.

Kocakaplan, İsa (1992). *Açıklamalı Edebî Sanatlar*, Millî Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul.

Kocatürk, Saadettin (1982). *Gülşehrî ve Felek-Nâme*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara.

Kocatürk, V. Mahir (1964). *Türk Edebiyatı Tarihi – Başlangıçtan Bugüne Kadar Türk Edebiyatının Tarihi, Tahlili ve Tenkidi*, Edebiyat Yayınevi, Ankara.

Konur, Himmet (2000). *İbrahim Gülşenî: Hayatı, Eserleri, Tarikatı*, İnsan Yay., İstanbul.

Korkmaz, Zeynep (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.

Köksal, M. Fatih (2005). "Eski Şiirimizin Kuş Dilli Şairleri", *Türk Edebiyatı*, S.375, Ocak 2005, İstanbul, ss. 45-48.

_____ (2006). *Ahi Evran ve Ahilik*, Kırşehir Valiliği Yay., Kırşehir.

_____ (2012). *Eski Türk Edebiyatında Tenkit ve Teori*, Kesit Yay., İstanbul.

_____ (2016). "Gülşehrî Hakkında Notlar", *Turkic Language And Literature Surveys*

C:1, S:1-Haziran 2016, ss. 10-36.

Köksel, Behiye (2012). “Dede Korkut Kitabı'nda Dinî-Mitolojik Yardımcı Kahraman Motifi” *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi* 161, ss. 73-88.

Köprülü, M. Fuad (2006). *Divan Edebiyatı Antolojisi* (Haz. Ahmet Mermer), Akçağ Yayınları, Ankara.

Köprülüâde Mehmed Fuad (1918). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Matbaa-i Âmire, İstanbul.

Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meâli, (2009). (Terc. Elmalılı M.Hamdi Yazır) Kervan, Ankara.

Kurnaz, Cemâl (2009). “Bana Seni Gerek Seni”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.39, ss.147-160.

Kurnaz, Cemâl ve Mustafa Tatçı (2001). “Türk Tasavvuf Edebiyatında Sembolik Anlatım veya Kuş Dili”, *Türk Yurdu* C: 21, S. 167, Temmuz, Ankara, ss. 29-33.

Kuru, Selim S. (2011). “Destânı Mesnevîde Anlatmak: Gülşehrî, Âşık Paşa ve Mes'ûd'un Eserleri Hakkında Gözlemler”. *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VI, Mesnevî: Hikâyenin Şiiri*. (Haz. H. Aynur, M. Çakır, H. Koncu, S. S. Kuru, A. E. Özyıldırım), İstanbul: Turkuaz Yay., ss. 195-216.

Kuşeyrî (1981). *Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyri Risalesi*, (Haz. Süleyman Uludağ), Dergâh Yay., İstanbul.

Kuşoğlu, Mehmet Zeki (2006). *Türk Okçuluğu ve Sultan Mahmut'un Ok Günlüğü*, Ötüken Yay., İstanbul.

Kut, Günay (2017). *Şah Edebiyatı: Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları III*, (Haz: Fatma Büyükkarcı, Arzu Atik), Simurg Yayıncılık, İstanbul.

Kutlar, Fatma Sabiha (2000). “Mesnevi Nazım Şekline Genel Bir Bakış ve Türk Edebiyatında Mesnevi Araştırmalarıyla İlgili Bir Kaynakça Denemesi”, *Türkbilig*, ss. 102-157.

Kutluk, İbrahim (2014). *Kınalı-zâde Hasan Çelebi, Tezkiretü'ş-Şu'arâ*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara.

Küçük, Abdurrahman; Tümer, Günay; Küçük, Mehmet Alparslan (2010), *Dinler Tarihi*, Berikan Yayınevi, Ankara.

Küçük, Mehmet Alparslan (2013). “Türk Destanlarında “Sayı” Motifinin Dinî Yansımaları”, *Gazi Türkiyat*, Güz 2013/13: ss. 91-109.

Külekçi, Numan (1999). *Açıklamalar ve Örneklerle Edebi Sanatlar*, Akçağ Yay., Ankara.

Levend, Agâh Sırrı (1957). *Gülşehrî Mantiku't-Tayr Tıpkıbasım*, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.

- _____ (1967). “Divan Edebiyatında Hikâye”, *TDAY-Belleten*, Ankara, ss. 71-117.
- _____ (1980). *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*, Enderun Yay., İstanbul.
- _____ (1984). *Türk Edebiyat Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yay., C: I, Ankara.
- Macit, Muhsin (2005), *Divan Şiirinde Ahenk Unsurları*, Kapı Yay., İstanbul.
- _____ ve Soldan, Uğur (2011). *Edebiyat Bilgi ve Teorileri El Kitabı*, Grafiker Yay., Ankara.
- Mehmed Salâhî (1329/1911). *Kâmûs-ı Osmânî*, C: I-II. Mahmud Bey Matbaası, İstanbul.
- Mehmed Süreyya (1996). *Sicill-i Osmânî* (Çev. Seyit Ali Kahraman), C: 1-5. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Mehmet Esat Efendi (1999). *Lehçetü'l-Lugat* (Haz. A. Kırkkılıç), TDK Yay., Ankara.
- Meninski, F. Mesgnien (2000). *Thesaurus Linuarum Orientalium Turcicae- Arabicae- Persicae, Lexicon Turcico-Arabico-Persicum*, (6 Cilt), (Haz. M. Ölmez), Simurg Yay., İstanbul.
- Merhan, Aziz (2003). *Die 'Vogelgespräche' Gülşehris und die Anfänge der türkischen Literatur*, Georg-August-Universität, Gottingen: Pontus Verlag.
- _____ (2004). “Ahi Evran ve Şair Gülşehrî”. *Ahilik Araştırmaları Dergisi* 1 (1): ss. 93-103.
- Mîr Ali Şîr Nevaî (2015). *Lisanü't-tayr*, (Çev. Nodirbek Kosimov), Semerkand Yay., İstanbul.
- Muallim Nâcî (2009). *Lûgat-i Nâcî* (Haz. Ahmet Kartal), TDK Yay., Ankara.
- Muhammed Cevad Meşkûr (1968). *Şeyh Feridü'd-dîn Attâr-ı Nişaburî, Mantuku't- Tayr*, 3. b., Tahran.
- Mutçalı, Serdar (1995). *Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yay., İstanbul.
- Naskali, Emine Gürsoy; Şeker Ayşe (2017). *Kuş Dili: Dilde, Edebiyatta ve Sanatta Kuşlar*, Dergâh Yay., İstanbul.
- Nicholson, Reynold A. (1978). *İslam Sufileri (The Mystics of Islam)*, (Terc: Mehmet Dağ, Kemal Işık vd.), Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.
- Ocak, Ahmet Yaşar (2012). *Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, İletişim Yay., İstanbul.
- Oğuz, Nazmiye ve İlhan, Enes (2014). “Geleneğin Yeniden Üretilmesi Bağlamında Attar,

Gülşehrî ve Alî Şîr Nevâî'nin Mesnevilerinde Şeyh-i San'ân Kıssası”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 35, ss. 168-192.

Onan, Necmettin Halil (1993). *İzahlı Divan Şiiri Antolojisi*, Millî Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul.

Onay, Ahmet Talât (2000). *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, Akçağ Yay., Ankara.

Ögel, Bahaeddin (1993). *Türk Mitolojisi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Özarslan, Metin (2006). *Ferhat ile Şirin Mukayeseli Bir Araştırma*, Doğu Kütüphanesi Yay., İstanbul.

Özdemir, Cafer (2017). “Anadolu Sahası Türk Masallarında Arkaik ve Dinsel Bir Motif Olarak Değişim ve Dönüşüm” *Presented at the 9. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi*, Ordu, ss. 315-325.

Özkan, Mustafa (1996). “Gülşehrî”, *İslam Ansiklopedisi*, 14. Cilt, İstanbul, ss. 250-252.

Öztuna, Yılmaz (1990). *Büyük Türk Musikisi Ansiklopedisi I-II*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.

Öztürk, Furkan (2007). *Baki Divanı Sözlüğü (Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara.

_____ (2008). “İşlevsel Sözlük ve Osmanlı Şiirinde Bağlam”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/1 Winter, ss. 326-334.

Pakalın, Zeki Mehmed (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul.

Pala, İskender (1995). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Akçağ Yay., Ankara.

Parlatır, İsmail, Nevzat Gözaydın vd. (1998). *Türkçe Sözlük 1-2*, TDK Yay., Ankara.

Pârsâ, Hâce Muhammed (1988). *Tevhîde Giriş (Faslü'l-Hitab Tercümesi)*, (Terc. Ali Hüsravoğlu), Erkam Yay., İstanbul.

Redhouse, Sir James (1983). *Türkçe- İngilizce Redhouse Sözlüğü*, (Haz. U. Bahadır Alkım vd.) 16. b., Sev Matbaacılık, İstanbul.

Sak, Vesile Albayrak (2009). *Kadioğlu Şeyh Mehmed ve İnşirahu's-Sadr Mesnevisi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Konya.

_____ (2012). “Eski Türk Edebiyatında Tercüme Geleneği ve Bu Gelenekte Mantıku't-Tayr Tercümeleri”, *Turkish Studies* 7, ss. 655-669.

Salt, Alparslan (2010). *Semboller, Ruh ve Madde* Yay., İstanbul.

Saraç, M. A. Yekta (2007). *Klâsik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafiye*, 3F Yayınevi, İstanbul.

_____ (2010). *Klasik Edebiyat Bilgisi Belagat*, Gökkube Yay., İstanbul.

Savaş, Hasan (2019). “Bazı Menakıpnamelerde Keramet Motifi Olarak Karşılaşılan Halk Hekimliği Uygulamaları” *Toroslardan Tanrı Dağlarına Türk Halk Biliminin Ulu Çınarı Prof. Dr. Ali Berat Alptekin Armağanı*, (Editörler: Prof. Dr. Esmâ Şimşek-Prof. Dr. Hatice İçel- Doç. Dr. Selçuk Peker-Dr. Öğr. Üyesi Atiye Nazlı), Konya, ss. 835-842.

Sayar, Kemal (2004). *Sufi Psikolojisi*, İnsan Yay., İstanbul.

Schimmel, Annemarie (2000). *Sayıların Gizemi*, Kabalcı Yay., İstanbul.

Selçuk, Bahir (2013). “Divan Şiirinde Ritmik Bir Unsur: Atıf Terkipleri”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.24, Elâzığ.

Seyfeli, Mahmut (2005). “Ahi Evran-ı Velî ile İlgili Kırşehir’de Anlatılan Efsane ve Menkabeler”, *G.Ü. I. Ahi Evran-ı Velî ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu* (12-13 Ekim 2004, Kırşehir), (Haz. M. Fatih Köksal), Ankara: G.Ü. Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi Yay., (2), 801-820.

Shepherd, Vanessa Margaret (1979). *The Turkish Mystical Poet Gülşehri with Particular Reference to His Mantiq al-tayr*. Cambridge.

Sıddıkiyân M. Mirâbidinî E. (1392). *Ferheng-i Vâje-nümâ-yı Hâfız [A Concordance to the Poems of Hâfız]*, Tahran.

Somuncu, Melike (2020). “Ünlem ve Ünlemlere İşlevsel Yaklaşım Garibnâme Örneği”, *Dil Araştırmaları*, Bahar 2020/26 ss. 65-82.

Soyer, Ferhat (2015). *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi E.H.1512 numarada bulunan Mantıku’t-Tayr nüshası minyatürlerinin teknik çözümlemesi ve sembolik anlatımları*, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Güzel Sanatlar (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

Steingass, F. Joseph (2005). *A Comprehensive Persian-English Dictionary*, 5.b., Çağrı Yay., İstanbul.

Stern, Frances (1990). *A Concordance to Proust*, Barnes / Noble Books, Lanham. Sucu, Nurgül (2006). "Eski Türk Edebiyatında Tercüme Geleneği" *Selçuk Ü. Türkîyat Araştırmaları Dergisi*, S.19, (Bahar) Konya, ss. 127-130.

Şahin, Erdal (2017). *Kuş Dili (Dilde, Edebiyatta ve Sanatta Kuşlar)*, (Haz. Emine Gürsoy Naskali, Ayşe Şeker) Dergâh Yay., İstanbul, ss.274-401.

Şahin, Faruk (2012). *Vakıf Şehri Kırşehir*, Kırşehir Belediyesi Yayını, Kırşehir.

Şapolyo, Enver Behnan (1967). *Kırşehir Büyükleri*, San Matbaası, Ankara.

Şemseddin, Derviş (1998). *Kuşların Münazarası Deh Murg*, (Nşr. Hasan Aksoy) İstanbul.

Şemseddin Sami (1889). *Kâmûsu'l-Â'lâm*, Mihran Matbaası. İstanbul.

_____ (2005). *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yay., İstanbul.

Şenödeyici, Özer (2011). *Naili Divanı Sözlüğü (Bağlamli Dizin ve İşlevsel Sözlük)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.

Şentürk, Ahmet Atilla (1999). *Osmanlı Şiiri Antolojisi*, Yapı Kredi Yay., İstanbul.

_____ (2015). *Osmanlı Şiiri Kılavuzu C: I*, Osmanlı Edebiyat Araştırmaları Merkezi Yay., İstanbul.

_____ (2017). *Osmanlı Şiiri Kılavuzu C: II*, Osmanlı Edebiyat Araştırmaları Merkezi Yay., İstanbul.

_____ ve Kartal, Ahmet (2010). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, 4.b., Dergâh Yay., İstanbul.

Şimşek, Tacettin (1993). *Fedayi Dede, Mantık-ı Esrâr: Tenkidli Metin-İnceleme*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Şükün, Ziya (1996). *Farsça-Türkçe Lûgat / Gencine-i Güftar Ferhengi Ziya 1-2-3*, Millî Eğitim Bakanlığı Yay., 2. b., İstanbul.

Taeschner, Franz (1930). *Ein Mesnevi Gulschehris Auf Achi Evran*, Hamburg.

_____ (1932). *Das Futuvvetkapital in Gulşehris Altosmanischer Bearbeitung von Attârs Mantiq ut-tayr*. Berlin.

_____ (1951). *Gülşehri's Mesnevi auf Achi Evren der Heiligen von Kirscheir und Patron der türkischen Zünfte*. Weisbaden.

_____ (1953). "Zwei gazels von Gülşehri". *Fuad Köprülü Armağanı*. İstanbul, ss. 479 485.

_____ (1955). "Gülshetri". *EI2* II. 1138.

_____ (1962). "Des Altrumtürkischen Dichters Gülşehri Werk Mantıku't- Tayr und seine Vorlage, das gleichnamige Werk des persischen Dichters Fariduddin Attâr". *Nemeth Armağanı*. Ankara, ss. 359-371.

Tâhirü'l-Mevlevî (1994). *Edebiyat Lügati*, Enderun Kitabevi, İstanbul.

Tanyeri, M. Ali (1999). *Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Tarım, Cevat Hakkı (1948). *Tarihte Kırşehri-Gülşehri ve Babailer-Ahiler-Bektaşiler*, 3.b., Yeniçağ Matbaası, İstanbul.

Tatcı, Mustafa ve Çeltik, Halil (1995). *Türk Edebiyatında Tasavvufî Rüya Tabirnameleri*, Akçağ Yay., Ankara.

Temel, Arzu (2010). *Gülşehrî'nin Mantıku't-Tayr Tercümesinde Kelime Grupları*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri.

Tietze, Andreas (2002). *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügati*, C: I-II Simurg Yay., İstanbul.

Timurtaş, Faruk Kadri (1994). *Eski Türkiye Türkçesi XV. Yüzyıl Gramer-Metin-Sözlük*, İstanbul.

Tokmak, Naci (2001). *Telaffuzlu Türkçe Farsça Ortak Deyimler Sözlüğü*, Simurg Yay., İstanbul.

Toska, Zehra-Burçoğlu Kuran Nedret (1996). "Ferideddin-i Attar'ın Mantıku't-Tayr'ının 14.16.17.20. yüzyıllarda yapılmış Türkçe Yeniden Yazımları" *Türklük Bilgisi Araştırmaları*, Abdülbaki Gölpınarlı Hatıra Sayısı II. Harvard University, ss. 252-262.

Toven, Mehmet Bahaettin (2004). *Yeni Türkçe Lügat*, (Haz. Abdülkadir Hayber), TDK Yay., 1.b., Ankara.

Tökel, Dursun Ali (2000). *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar / Şahıslar Mitolojisi*, 1.b., Akçağ Yay., Ankara.

Tuncer, Eda (2016). *Sükkerrî Divanı Sözlüğü (Bağlamli Dizin ve İşlevsel Sözlük)*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir.

Turan, Muhittin (2015). *Şem'î Şerh-i Mantıku't-Tayr*, Kesit Yay., İstanbul.

Türk Dil Kurumu (2011). *Türkçe Sözlük*, Ankara.

Uçan Eke, Nagehan (2017). *Kuş Dili (Dilde, Edebiyatta ve Sanatta Kuşlar)*, (Haz. Emine Gürsoy Naskali, Ayşe Şeker) Dergâh Yay., İstanbul, ss.214-234.

_____ (2019). "Edebiyatın Metaforik Gücü", *Söylem Filoloji Dergisi*, ss. 238-253.

Uluç, Tahir (2002). *İbn Arabî Anısına-Makaleler*, İnsan Yay., İstanbul.

_____ (2007). *İbn Arabî'de Sembolizm*, İnsan Yay., İstanbul.

Uludağ, Süleyman (1995). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yay., İstanbul

Ünver, İsmail (1986). "Mesnevi", *Türk Dili Dergisi*, *Türk Şiiri Özel Sayısı II: Divan Şiiri* (Temmuz-Eylül 1986), ss. 415-417, ss. 430-563.

Vardar, Berke (2002). *Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Multilingual Yay., İstanbul.

Yavuz, Kemal (2000). *Âşık Paşa Garib-nâme (Tıpkıbasım, Karşılaştırmalı Metin ve Aktarma)*

II/1, Türk Dil Kurumu Yay., İstanbul.

_____ (2004). “Çeşitli Yönleri ile Mantıku’t-tayr ve Garib-nâme Mesnevileri”. *İÜEF Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* (31), ss. 345-356.

_____ (2005). “Gülşehrî’nin Ahi Bişr Hikâyesi”. *I. Ahi Evran-ı Velî ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu, Kırşehir-12-13 Ekim 2004*. C: 2. (Haz. M. Fatih Köksal), Ankara, ss. 999-1010.

_____ (2007). *Gülşehrî’nin Mantıku’t-Tayr’ı (Gülşen-nâme)-Metin ve Günümüz Türkçesine Aktarma-, Cilt I-II*, Kırşehir Valiliği Kültür Yay., No:12, Ankara.

_____ (2016). *Aşk ve Gül-Gülşennâme*, Semerkand, Yay., İstanbul.

Yıldırım, Ali (2003). “Zıtlık Kavramı ve Divan Şiirinde Zerre-Güneş Sembolizmi”, *Bilig*, Bahar/2003, Elazığ, S. 25, ss. 125-138.

_____ (2015). “Mevlânâ’nın Eserlerinde Kuş Sembolizmi”, *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, Elazığ, S.6, ss. 235-247.

Yıldırım, Nimet (2012). *İran Mitolojisi*, Pinhan Yayıncılık, İstanbul.

_____ (2017). *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul.

Yılmaz, İbrahim (2013). *Gülşehrî’nin Mantıku’t-tayr ve Nevâyî’nin Lisânü’t-tayr Mesnevileri Üzerine Karşılaştırmalı Dil ve Üslûp İncelemesi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.

Yılmaz, Mehmet (1992). *Edebiyatımızda İslami Kaynaklı Sözler [Ansiklopedik Sözlük]*, Enderun Kitabevi, İstanbul.

_____ (2013). *Kültürümüzde Âyet ve Hadisler (Ansiklopedik Sözlük)*, Kesit Yay., İstanbul.

Zavotçu, Gencay (2006). *Divan Edebiyatı Kişiler-Kişilikler Sözlüğü*, 1.b., Aydın Kitabevi, Ankara.

EKLER

BAĞLAMLI DİZİN VE İŞLEVSEL SÖZLÜK

1. Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük Kullanımı

►4438 beytin kelimeleri sisteme girilerek oluşturulan sözlük Latin alfabesine göre sıralanmıştır.

► Anlamı açıklanacak olan ilgili kelimeler madde başlığı altında siyah renkte ve altı çizili olarak vurgulanmıştır. Anlamı verilen kelimelere ait beyit örnekleri bir adet ile sınırlandırılmıştır. Beytin içinde geçen ilgili kelime dikkati çekmek adına koyu renkle gösterilmiştir.

► Kelimenin kök veya gövdesi verildikten sonra örnek beytin yanına, kelimeye getirilen ekler [] sembolü içerisinde gösterilmiştir.

vir: *Vermek || Değişmek.*

❖ *Dīnini **virmiş-durur** Tersālīga*
‘Aklı degşürmiş-durur rüsvālīga

(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 13, Mısra 33*). [*virmiş-durur, -miş, --dur, -ur*]

► Mesnevi sisteme tüm beyitler halinde yüklenmemiştir. Onun yerine mesnevi ara başlıklardan bölünerek sisteme girilmiştir. Bu sebeple beyit numarası yerine, beytin bulunduğu mesnevideki bölüm ve mısra sayısı beytin altına eklenmiştir. Mesnevideki bölüm sayısı “Mes.” mısra sayısı ise “m.” kısaltması ile gösterilmiştir.

yalan: *Doğru olmayan, gerçeğe uymayan söz, yalan.*

❖ *Her ne millet var-ısa **yalan-durur***
Dīn benüm-durur ki cāvidān-durur

(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 13*). [*yalan-durur, --dur, -ur*]

(*Mes. 5: m. 194; Mes. 5: m. 313; Mes. 61: m. 17; Mes. 61: m. 13; Mes. 62: m. 19; Mes. 63: m. 3; Mes. 63: m. 42; Mes. 63: m. 48; Mes. 63: m. 50; Mes. 63: m. 155; Mes. 63: m. 45; Mes. 63: m. 188; Mes. 63: m. 190; Mes. 63: m. 204; Mes. 63: m. 212; Mes. 63: m. 183; Mes. 63: m. 186; Mes. 63: m. 241; Mes. 63: m. 91; Mes. 63: m. 52; Mes. 72: m. 70; Mes. 72: m. 555; Mes. 85: m. 4; Mes. 90: m. 51*)

► Sözcüklerin bağlamına göre anlamı verilmiş, anlamı verilmiş olan kelimelerin aynı anlama gelenleri, tek bir kelimenin başlığı altında toplanmıştır. Anlamı verilen bir kelimenin beyitte geçen örneklerinin sayısı kaç tane olursa olsun örnek sayısı bire indirilmiştir. Örneğin, “asl” kelimesi esas, başlangıç; asıl, gerçek; soy, menşe; öz, kendi, hakikat; kök, temel gibi hem gerçek anlamı hem de kelimenin beyit içindeki bağlama göre kazanmış olduğu mecaz anlamları tespit edilerek tasnif edilmiştir.

asl: Esas, başlangıç || Öz.

*Cennet, er aşılna kavuşmak-durur
Dūzah aşlından ırak düşmek-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 1, Mısra
22). [aşlına, -ın, -a]*

*(Mes. 1: m. 23; Mes. 27: m. 127;
Mes. 27: m. 126; Mes. 27: m. 69;
Mes. 27: m. 47; Mes. 27: m. 67;
Mes. 27: m. 71; Mes. 96: m. 18;
Mes. 100: m. 30; Mes. 1: m. 15)*

asl: Asıl, gerçek.

*Çün bu sırrı aşı kavmi bildiler
Yitmiş ev kamu Müsülmân oldılar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra
107). [aşl,]*

(Mes. 56: m. 62)

asl: Öz, kendi; gerçek, hakikat.

*Şamu nev'ün bildi cins ü faşlını
İlla dahı aşılamadı aşılnı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra
60). [aşlını, -ın, -ı]*

asl: Asıl, kök, temel.

asl: Soy; öz, menşe, asıl.

*Āb-ı hayvān isteme dirliğ-üçün
Aşluña kavışığör birliğ-üçün
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 18, Mısra
22). [aşluña, -uñ, -a]*

*Cevherinden hâliş olmuş cān gerek
Küfri aşıldan komış imān gerek
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra
44). [aşlından, -ın, -dan]*

Verilmeyen beyitlerin tamamı mesnevide yer aldığı bölümü ve geçtiği mısra sayısı kısaltılarak gösterilmiştir. Kullanıcı erişimine açık olan TEBDİZ platformunda tüm beyit örnekleri mevcut olmakla birlikte “ben, sen, o, bu, şu, onlar” gibi herkesçe bilinen kelimelerin yüzlerce beyit örneğini sıralamak tez için çok da sağlıklı görülmemektedir. Aksi halde tezin sayfa sayısı üç binin üzerine çıkmaktadır. Bu işlem sayesinde hem sayfa israfından kaçınılmış hem de sözlük okunur hâle getirilerek daha ilmî bir çalışma ortaya konulmuştur.

❖ **bellü:** Belli, âşikâr, apaçık.

1. Şimdiye degin anuñçun dünyada
Bir işi **bellü** degüldür kim n'ide
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 240). [bellü,]
2. Eydür anı görmedüm-ise ne var
Kendü adından âhir **bellüdür** er
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 108). [bellüdür, -dür]
3. Ol sūda kim Rüstem ata atlana
Bellüdür kim gürzine kim katlana
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 112). [bellüdür, -dür]
4. Bilinür kişimise öge-y-idüm
Müdde'üm **bellümise** söge-y-i-düm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 290). [bellümise, -m, -ise]
5. Dünyada yüz biñ senüñ gibi ola
Bellüdür kim kaçışa gelesin
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 44, Mısra 18). [bellüdür, -dür]
6. Çün ne **bellü** er ne **bellü** 'avratam
Kendü başuma bir ağır miñnetem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 48, Mısra 11). [bellü,]
7. Çün ne **bellü** er ne **bellü** 'avratam
Kendü başuma bir ağır miñnetem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 48, Mısra 11). [bellü,]
8. Çün iki yüzölçü vü iki dillüyem
Bî-vefâlıkla cihānda **bellüyem**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 48, Mısra 18). [bellüyem, -y, -em]
9. Kāmu kavm içinde 'ārif var mıdur
Yohsa bir **bellü** mu 'ayyen er midür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 64, Mısra 6). [bellü,]
10. **Bellü midür** ilde yā pinhān mıdur
Yā bir ulu şeyh ü danışman mıdur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 64, Mısra 9). [bellü,]

11. Bir şaruñ yā bir köyüñ şeyhi ola
Bellüdür kim ilde şarda ne kıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra 16). [bellüdür, -dür]
12. Dek biregü **bellü** gelsün nāmdār
Yohsa ol olsun yidinçi nāme-dār
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 219). [bellü,]
13. Āb-ı hayvān adı sözdür dünyada
Sözsüz adsuz **bellüdür** kim er n'ide
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 102). [bellüdür, -dür]
14. Kim bu küp bunda ne gömülü-
durur
Bilmez-iseñ baña hod **bellü-durur**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 312). [bellü-durur, --dur, -ur]
15. Yohsa yolda yüz kişi bile gider
Bellüdür kim her birisi ne güder
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 140). [bellüdür, -dür]
16. Kibr-ile irdüñ meger kim sen aña
Kim nişānı degmedi **bellü** saña
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 72). [bellü,]

❖ **bellü:** Belli, âşikâr, apaçık.

Şimdiye degin anuñçun dünyada
Bir işi **bellü** degüldür kim n'ide
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 240). [bellü,]

(Mes. 30: m. 108; Mes. 30: m. 112;
Mes. 30: m. 290; Mes. 44: m. 18;
Mes. 48: m. 11; Mes. 48: m. 18;
Mes. 64: m. 6; Mes. 64: m. 9; Mes.
68: m. 16; Mes. 69: m. 219; Mes.
69: m. 102; Mes. 72: m. 312; Mes.
72: m. 140; Mes. 105: m. 72)

► Sözlüğün kelimenin kökeni türü ve yapısını belirlemek gibi bir amacı olmadığından kelimenin bu vasıflarını içeren kısaltmaları gösterme yoluna gidilmemiştir. Bağlamlı sözlüğün amacına yönelik olarak beytin bağlama göre kazandığı temel anlamı birinci sırada yer alırken kimi zaman, || işaretiyle yan ve mecaz anlamlar gösterilmiştir. Tasavvufî anlam mevcut ise [tas.] taksiri ile belirtilmiştir.

ut: Ütmek / utmak. Oyunda kazanmak || Yenmek (nefsi yenme bağlamında kullanılmış).

✧ Bu oyunda nefsi ben **utayım**
İşkümü gönlüm içinde dutayım

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 83). [utayım, -ayım]

kuş dilinde: Kuş dili. || Tasavvufî hakikatlerin dile getirilişi. [tas.] Vahdet sırrının anlatıldığı mânâ dili.

✧ **Kuş dilinde** öyle burar kılını
Kim Süleymân anlayamaz dilini

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 115). [kuş dilinde, -nde]

► Sözlük oluşturulurken yararlanılan sözlük ve kaynaklar (birincil, ikincil) kaynakçada gösterilmiştir. Mesnevinin söz varlığı oluşturulurken tarafımızca anlam kazandırılmamış kelimelerde ya da âyet, hâdis, dua, Arapça ibâreler gibi alıntılamalarda, gerekli izahatlar parantez () içerisinde kaynak gösterilme yoluna gidilmiştir.

güstâşb: Goştasb adıyla da anılan Keyani hükümdarlarından Lohrasp'ın oğludur. Zerdüşt onun döneminde ortaya çıkıp dinini yaymıştır. (FMS :337).

✧ Çün Ferîdûn mülkin almağa kıyam
Gürz-ile **Güstâşb** kalkanın şıyam

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 202). [güstâşb]

teşne: Hançer, kılıç (Steingass, 1998: 303).

✧ Haşm-ıla çün kim kılıcını biler
Teşne-y-ile kendüzin urmak diler

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 82, Mısra 10). [teşne-y-ile, --y, --ile]

► Tamlamalar, deyimler, atasözleri, ikilemeler, birleşik fiiller, âyet, hâdis Arapça ibâreler, kalıplaşmış ifadeler, bağlaçlarla kurulan kelime grupları bir bütün halinde anlamlandırılmıştır.

► Madde başında geçen sözcüğün, izahatı verilirken kimi açıklamalardan sonra (bkz.) kısaltması yer almaktadır. Bu kullanım metin içinde daha önce ayrıntılı bilgi verilmiş olan önceki madde başına işaret etmektedir.

fıkḥ: Fıkḥ ilmi (bkz. fıkḥ ilmi).

✧ *Ḳamu ‘ilm içinde fikret kıluram*

Fıkḥ-ıla tefsîri yavlaḳ bilürem

(*Mantıku't-Tayr*, Mesnevi 72, Mısra 120). [*fıkḥ-ıla, -ıla*]

fıkḥ ilmin: Fıkḥ ilmi: İslâmiyet'in içtimâî, medenî, hukûkî, siyâsî bütün amelî hükümlerini şer'î delilleriyle birlikte açıklayan ilim.

✧ *Çünkü âyetden ḥadîs ihrâc idem*

Fıkḥ ilmin anda istiḥrâc idem

(*Mantıku't-Tayr*, Mesnevi 54, Mısra 60). [*fıkḥ ilmin, -n*]

2. Mantıku't-tayr Mesnevisine İmlâ Önerileri

Mantıku't-tayr mesnevisinin bağlamlı dizin ve işlevsel sözlük oluşturma aşamasında metnin transkripsiyonu yapılırken yanlış okunduğunu düşündüğümüz kelimeler ve buna bağlı olarak sehven verilen anlamlar tespit edilmiştir. Mesneviye sağlıklı bir şekilde anlam verebilmek adına fark edilen eksiklikler, sehven okunan kelimeler Agâh Sırrı Levend'in “*Gülşehrî Mantıku't-tayr Tıpkıbasım*”ından kontrol edilerek düzeltilmeye çalışılmıştır. Sözü edilen eksiklerin bağlama göre anlamının ne olabileceği hususu aşağıdaki çizelgede sunulmuştur.

Çizelge 22: Mantıku't-tayr Mesnevisine İmlâ Önerisi

Mesnevinin Beyit Numarası	Sehven Yazılmış Kelime/Kelime Grubu	Kelime/Kelime Grubunun Kullanıldığı Beyit	Kelime/Kelime Grubunun Değişikliği Yapılmış İmlâ	Kelime/Kelime Grubunun Bağlama Göre Anlamı
B/124	zendüstâ'yı	Zendavestâ'yı köyindürdi odı Milletünüz kamu bâtıldur didi	zendavestâ'yı	zerdüştlarin kutsal kitapları
B/129	sevsumâr	Aña karşı söyledi hoş sūsmār o 'Ankebūt oldu evinde perde-dâr	sūsmār	kertenkele
B/749	pīlven	Eski bizden hūriye tön eylemiş Bir keçeden aya pīlūn eylemiş	pīlūn	bir çeşit kıyafet
B/1823	azğından	Nesne yapmaya ki girü yıkmaya Bir gün ağzından eyü söz çıkmaya	ağzından	ağız
B/1878	ergiyi	Eydürem kimse nite egri ola Egriyi vü toğruyı Tañrı bile	egri	yalan, yanlış
B/1910	mu'takid	Naķle 'aklı eylegil her sözde yār Mu'tekid bürhân-ıla ol zīnhār	mu'tekid	inançlı, inanan kimse
B/1964	azraķı	Ezraķı ayruķsıraķ şanur-ıdum	ezraķı	mavi (renk)

		‘Üdiya ayruksı inanur-ıdum		
B/2004	azğından	Eyle datlu dökdi ağzından sözi Kim dilini yiyüyazdı kendüzi	ağzından	ağız
B/2013	mürâyā	Çün merâyā ‘ilmini şerh iderem Cüst ilāhiden hılāfa giderem	merâyā	optik ilmi
B/2039	nārencāt-ıla	Yohsa nārencāt-ıla çün tañlaram Sīmiyā vü kīmiyāyı añlaram	nārencāt-ıla	tılsımlar, büyüler
B/2105	şikref	Fıkh fıkhā nahva nahvı şarfa şarf Aşla kavuşmağdur iy yār-ı şigerf	şigerf	nadir bulunan, faziletli
B/2193	azğına	Bize fermān şimdi yügürmek-durur Yohsa anlar ağzına girmek- durur	ağzına	ağız
B/2222	hāmūşlığı	‘Avrata hāmūşlığı bir feyz olur Er kişi gaybet diyicek hayz olur	hāmūşlığı	sessizlik
B/2241	a‘tāk	Biri eydür sünnet ü farz u mübāh Böyle vü i‘tāk u ta‘līk u nikāh	i‘tāk	boşama, bırakma

B/2262	cüst	Cümle ol hengāma tağıldı girü Tācı görüp geldiler çüst ilerü	çüst	hemen, derhâl
B/2674	āmruzkār	Biz perestāruz Ġanī perverdigār Biz günehkāruz Ġafūr āmürz-gār	āmürz-gār	bağışlayan, affeden
B/2825	ıduz	Bu kamu ılduz ki ‘ilmi öğdedür Hîç bilir misin ki kağı gökdedür	ılduz	yıldız
B/2839	şerv, ile	Şevr ü Mîzân Zühre'ye evler ola Hem ‘Uṭārid Hūşe vü Cevzā ola	Şevr ola	boğa burcu
B/2916	tābe-ḥāne	Büşr girdi gördi ev ni‘met tolu Tābh-ḥāne ‘ālī vü şoffa ulu	tābh-ḥāne	mutfak
B/2999	füvvet-nāme'yi	Sen Fütüvvet-nāme'yi bilür- iseñ Okıyuban şerhini kıılır-ısañ	fütüvvet-nāme'yi	Gülşehrî'nin bir eseri
B/3030	çîrādur	Yidügün bir gün ki çînādur saña Virdügün anda ḥazinedür saña	çînādur	kuş yemi
B/3106	bî-höd	Luṭfı Ḥaḳḳ'uñ bî-ḥadd u kendü kerīm Raḥmeti cāvīd iḥsānı ḳadīm	bî-ḥadd	sınırsız, sonsuz

B/3428	hīletūñ	Her neyi kim hīletūñ vīrān kıla Tevbe anı girü ābādān kıla	hīletün	hile, aldatma
B/3606	delleṭü'l-muḥtār	‘Avrat ola kim düze gözin kaçın Dutmaya er delleṭü'l- muḥtāl işin	delleṭü'l-muḥtāl	kibirli, işveli bir kadın tipi
B/3624	fâyiri	Sebze ortasında aķan řu-y-ıdı Çeřmelerūñ kayırı inçü-y-ıdı	kayırı	kum ve çakıl taşları
B/3662	tevekkeltü ‘ale’l-Allāh	Çün tevekkeltü ‘ alellāh diyesin İřlemedin kendü rıżķuñ yiyesin	tevekkeltü ‘alellāh	işi Allah’a bırakma
B/3697	azgın	Ŧavřan urdı başını ol dem yire Ağzın açdı kim cevābını vire	ağzın	ağız
B/3867	rimād u rīg	Cān ola kim yüz güherden yig ola Cān ola kim bir remād u rīg ola	remād u rīg	kül ve kum
B/4250	nūmūsı	İlla nāmūsı ķomadı her birin Kim bir ayruķ ķiři añlaya sırın	nāmūsı	utanma duygusu, edep

Mesnevinin Beyit Numarası	Anlamı Sehven Verilmiş Kelime/Kelime Grubu	Sehven Yazılan Anlam	Bağlama Göre Kontrol Edilmiş Anlam	Kelime/Kelime Grubunun Kullanıldığı Beyit
B/178	Bu'l-ḥakem	Ebu Leheb	Ebu Cehil'in lakabı	Bu'l-ḥakem Safvān'a eydür iy ulu Bir söz işit gör ne direm ben delü
B/2013	merāyā	rüya ilmi	optik ilmi	Çün merāyā 'ilmini şerh iderem Cüst ilāhiden ḥilāfa giderem
B/2416	buçuk	dörtte biri (çeyreği)	yarısı	Bes buçuk 'arif cihānda yoğ-ımuş Şimdi bu da'vā kılanlar çoğ-ımuş
B/3175	ter-dāmen	temiz, edepli	günahkâr, iffetsiz	Ten refîki yolda ter dāmen -durur 'Aql dōstı nefsine düşmen-durur
B/3560	puḥteler	pişmemişler	pişmiş, olgun (insan)	Pes baña ol 'ışk ola-y-ıdı ḥarām Kala-y-ıdum puḥteler içinde ḥām
B/3803	develpā	ayaklar altında	uzun ayaklı, mec. çok ısrar eden	Şol develpā kim ere mihnet-durur Kışşada oğlan-ıla 'avrat- durur

GÜLŞEHRÎ'NİN MANTIKU'T-TAYR'I
(BAĞLAMLI DİZİN VE İŞLEVSEL SÖZLÜK)

-A-

(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra 12*). [*aña, -ña*]

(*Mes. 63: m. 149; Mes. 63: m. 144; Mes. 63: m. 134*)

a: *O, işaret zamiri (mum yerine).*

Vardum **anı** kuçmağa nûri benüm
Kınadımı yakdı qarardı tenüm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 47*). [*anı, -nı*]

(*Mes. 105: m. 49*)

a: *O, kişi zamiri (Hz. Muhammed yerine).*

Her kim **anuñ** şer'ine mahrem degül
Dîv ad ur aña kim ol âdem degül
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 171*). [*anuñ, -nuñ*]

a: *Onu.*

Kim ziyâde çünki sâbit durasın
Hem bir ihlâşa **anı** irüresin
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 166*). [*anı, -nı*]

(*Mes. 105: m. 49; Mes. 53: m. 128; Mes. 53: m. 146; Mes. 53: m. 150; Mes. 63: m. 214*)

a: *O; Allah.*

‘Âlim ol yig kim girü ‘âmil ola
Dîn **anuñ** yigrek ki şâhib-dil ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra 20*). [*anuñ, -nuñ*]

(*Mes. 85: m. 141; Mes. 85: m. 142*)

a: *"O" işaret zamiri.*

Müşterî iner-ise gökden henüz
Aña aňlanmaya yirde bu rumüz

a: *"O" teklik üçüncü şahıs zamiri.*

‘Ârife çün ol makâmât eyledi
Anda bu sözi bu ilde söyledi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 128*). [*anda, -nda*]

ab: *Su (Güneş'in ışıkları bağlamında).*

Çün güneş **ab** üstine âzer şaça
Çıkdı mînâ gülşene gevher şaça
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 57*). [*ab,]*

ab: *Su.*

Aña kim virdi baña bir şerbet **ab**
Bulur-ısam içerem yüz kez cülâb
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 86, Mısra 13*). [*ab,]*

abâ: *Genellikle yünden yapılan ve ayaklara kadar uzanan hırka.*

Mâlî mülki garrâ eylemiş aña
Büleheb eydür ‘**abâ-durur** tonı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 114*). [*abâ-durur, --dur, -ur*]

abadân: *Bayındır, mâmur; şen.*

Ol zamân kim ol felek gerdân-ıdı
‘Adl-ıla âfâk **abadân-ıdı**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 6*). [*abadân-ıdı, --ıdı*]

(*Mes. 62: m. 20; Mes. 63: m. 46*)

abadân kıl-: *Bayındır kılmak, imar etmek.*

Žulm bunça milketi vîrân kıla
Kim girü 'adl anı **âbādān kıla**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 58, Mısra*
8). [*âbādān kıla, -a*]

(*Mes. 15: m. 46*)

âbādān kıla: Mamur, ŧen olmak.

Her neyi kim hîletün vîrân kıla
Tevbe anı girü **âbādān kıla**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra*
68). [*âbādān kıla, -a*]

âbādān ola: Bayındır hâle getirmek, inşa etmek.

Žulm-ıla milket kamu vîrân ola
'Adl-ıla vîrânlar **âbādān ola**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 58, Mısra*
18). [*âbādān ola, -a*]

'abdu'r-rezzāk: Abdurrezzak (Özel isim, ŧeyh San'an diye anılagelmiŧtir.).

'Abdu'r-rezzāk idi ol ulu adı
Kim biliŧdürür-idi Hakk'a yadı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra*
7). [*'abdu'r-rezzāk,*]

âb-ı hayât: İçeni ölümsüzlüğe ulaŧtıran ve nerede olduğu bilinmeyen bir kaynağın suyu.

Çünkü Hızır oldum baňa uçmak gerek
Varuban **Âb-ı hayât** içmek gerek
(*Mantıku't Tayr, Mesnevi 17, Mısra*
8). [*âb-ı hayât,*]

(*Mes. 66: m. 156; Mes. 32: m. 194;*
Mes. 5: m. 328)

âb-ı hayâtı içse: Ölümsüzlük suyunu içmek.

Küh-ı Kâf'a girü sîmurğ uçaş yig
Tütiye **Âb-ı hayâtı içse** yig
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra*
44). [*âb-ı hayâtı içse, -se*]

âb-ı hayvân: İçeni ölümsüzlüğe ulaŧtırdığına inanılan hayât suyu.

Âb-ı hayvân adı sözdür dünyada
Sözsüz adsuz bellüdü kim er n'ide
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra*
101). [*âb-ı hayvân,*]

(*Mes. 17: m. 9; Mes. 18: m. 21; Mes.*
69: m. 206; Mes. 17: m. 22)

âb-ı hayvân çeşmesinden: Ölümsüzlük suyunun aktığı çeşme.

Žulmete düşdüň nere kim geçesin
Âb-ı hayvân çeşmesinden içesin
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 19, Mısra*
16). [*âb-ı hayvân çeşmesinden, -den*
]

âb-ı hayvân içine atmış: Ölümsüzlük suyuna atmak.

Beni öldürmege iletmiş devân
Âb-ı hayvân içine atmış revân
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra*
72). [*âb-ı hayvân içine atmış, -miş*]

âb-ı hayvân şuyını: Ölümsüzlük suyu.

Dünyâda yüz yıl eger uçar-iseň
Âb-ı hayvân şuyını içer-isen
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 18, Mısra*
26). [*âb-ı hayvân şuyını, -nı*]

âb-ı zülâl: Berrak, saf, tatlı su.

Gel bize sultândan algıl bir mişâl
Kim şaça şu yüzine **âb-ı zülâl**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra*
18). [*âb-ı zülâl,*]

'âbid: İbadet eden, Allah'a kulluk eden.

Dahı andan soňra **'âbid** cânını
Mu'teber dutan bilür bürhânını
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra*
71). [*'âbid,*]

(*Mes. 98: m. 72; Mes. 48: m. 33*)

âbid olan kişi: İbadet eden kişi.

Âbid olan kişi ma' bûda irer
Kâşid olan şahş maşşûda irer
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 3*). [*âbid olan kişi,*]

(*Mes. 72: m. 37*)

ac: Açmak.

Bunça kuyudan ki daşra kaçmışam
Bunça dükkânlar ki şarda **açmışam**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 89, Mısra 30*). [*açmışam, -miş, -am*]

(*Mes. 1: m. 3; Mes. 91: m. 103*)

ac: Açmak(kanat bağlamında).

Çün cihân üstine sîmurğ uçdı hōş
'Âleme kanatlarını **açdı** hōş
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 30*). [*açdı, -dı*]

ac: Göstermek.

Dünyâyı baña uyanlar **açısar**
Yohsa ayruğı kılıçdan geçiser
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 21*). [*açısar, -ısar*]

ac: Aç, tokun karşısı.

Bir gün ayrukdan gîdâ bulımadı
Kurd **aç**, şabr itmege kalımadı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 59, Mısra 8*). [*aç,,*]

(*Mes. 60: m. 102; Mes. 91: m. 153*)

ac: Fethetmek, girmek.

Degme şâr çün bizden iltür nâmesin
Bu şârı sen **aç** yağı dut kâmusın
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 146*). [*aç,*]

ac: Açmak, kaldırmak (yüz örtüsü bağlamında).

Âhı Büşr eydür ki bir yoldan çârı
Yıl **açar** gökçek yüzünden iy perî
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 520*). [*açar, -ar*]

ac: Açmak, kaldırmak.

Muştafâ'nuñ himmetinde bu kitâb
Açdı her ma' nî yüzinden yüz hicâb
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 84*). [*açdı, -dı*]

ac gözüñi: "Etrafına basiretle bak, gafletten uyan, uyanık ol" manalarına gelen uyarı sözü.

Aç Süleymân gözüñi kim göresin
Şâhidün bir dîv ü terkîn urasın
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 46, Mısra 15*). [*aç gözüñi,*]

'acab: Hayret verici, şaşırtıcı.

'Avrata eydür **'acab** gördüm bugün
Bir konak gözüñde kim yoğ-ıdı dün
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 19*). [*'acab,*]

(*Mes. 27: m. 53; Mes. 27: m. 54; Mes. 82: m. 2*)

'acab: Merak, şüphe ve tereddüt bildiren soru zarfı; acaba?

Çün buña şultândan ola güç **'acab**
Kim ola def'ine 'âlemde sebeb
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 91*). [*'acab,*]

(*Mes. 44: m. 16; Mes. 47: m. 102; Mes. 25: m. 32; Mes. 38: m. 5; Mes. 107: m. 24; Mes. 15: m. 102; Mes. 61: m. 3*)

açar ağzını: Ağzını açmak || Konuşmaya başlamak.

Andan **açar ağzını** şekker gibi
Şaçar ağzından sözi gevher gibi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 401*). [*açar ağzını,*]

açar bürka': Peçe açmak.

Çün **açar bürka** ki şeyh anı göre
Eydesin kim şeyhi oda yandura
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra*
93). [*açar bürka*,]

(*Mes. 22: m. 40; Mes. 60: m. 102;*
Mes. 91: m. 153)

‘aceb: Öyle bir.

açar-ısa gönli gözini: *Kalp gözünü açmak.*
Manevî temizliğin ve olgunluğun insana
verdiği uyanıklık, gördüğü şeyin gerçeğine
varmak.

Şeyh dînine **‘aceb** şadık olur
Nāgehān ma‘şūk-iken ‘āşık olur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra*
15). [*‘aceb*,]

Her kim **açar-ısa gönli gözini**
Farq ide ol bürka'ından yüzini
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 40, Mısra*
29). [*açar-ısa gönli gözini*,]

‘aceb: *Acaba?*

Eydür ol oğlan delü midür **‘aceb**
Delü degül usludur dir Büleheb
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra*
109). [*‘aceb*,]

açarsız kapu: *Kapı açmak; yol göstermek.*

Çün Muhammed'den **açarsız** siz
kapu
Bize vâcibdür size kılmak tapu
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra*
161). [*açarsız kapu*,]

(*Mes. 5: m. 309; Mes. 13: m. 53; Mes.*
16: m. 18; Mes. 48: m. 35; Mes. 53:
m. 38; Mes. 66: m. 75; Mes. 69: m.
139; Mes. 69: m. 159; Mes. 69: m.
188; Mes. 70: m. 9; Mes. 72: m. 271;
Mes. 76: m. 15; Mes. 84: m. 120; Mes.
84: m. 122; Mes. 85: m. 97; Mes. 88:
m. 58; Mes. 95: m. 25; Mes. 1: m. 16;
Mes. 5: m. 147)

‘acâyib: *Hayret verici, şaşırtıcı.*

Şeyh ü yārānlar kamu ol hasrete
Ağladılar ol **‘acâyib** hâlete
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra*
98). [*‘acâyib*,]

‘aceb: *Acayip, tuhaf, şaşırtıcı.*

Şol degül-ise **‘acebdür** kim gezer
Üşde sinlerde vü aḥvālın düzer
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra*
141). [*‘acebdür, -dür*]

açdı kapu: *Kapıyı açmak.*

Açdı kapu Büşr aña virdi selām
Çün selāmın aldı ol ‘avrat tamām
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra*
385). [*açdı kapu*,]

(*Mes. 16: m. 13; Mes. 25: m. 47; Mes.*
47: m. 84; Mes. 47: m. 152; Mes. 72:
m. 554; Mes. 94: m. 57; Mes. 95: m.
19; Mes. 102: m. 38)

açdum gözüm: *Gözünü açmak. || Uyanık*
olmak.

‘aceb: *Acaba || Hiç.*

Eydür aından berü kim **açdum gözüm**
Añladum kendü işümi kendüzüm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra*
151). [*açdum gözüm*,]

Ol Kerīm’ün ḥazretinde bu kerem
Ḳadr bula mı **‘aceb** iy muḥteşem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 73, Mısra*
4). [*‘aceb*,]

(*Mes. 75: m. 14; Mes. 85: m. 126*)

‘aceb: *Nasıl.*

acı: *Tatlı olmayan, acı.*

Eydür iş bunlar **‘aceb** çün irdiler
Uçmağa kaḡı kapudan girdiler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra*
35). [*‘aceb*,]

Kendüzi bir aḡu aḡacı-durur
Yimişi bal-ısa kim **acı-durur**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 82, Mısra*
20). [*acı-durur, --dur, -ur*]

(Mes. 96: m. 45; Mes. 106: m. 3)

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra 27). [‘acz u ‘aybum, -um]

acı ola: Acı olmak, acılaşımak.

Niçeme kim bağ u gülzârı ola
Yine ol **acı** yimiş bârı **ola**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra 48). [acı ola, -a]

açıcak: Açınca. (gözünü).

Döşegi içinde çün yumdı gözin
Açıcak uçmakda buldı kendüzin,
Mesnevi 22, Mısra 94). [açıcak,]

acı sözler: Gönül inciten, kırıcı sözler.

Baňa çok nâz u tekebbür eyleme
Datlu dilden **acı sözler** söyleme
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 24). [acı sözler, -ler]

açıl: Açılmak; çiçeklenmek.

Her şehir kim gül çemende **açıla**
Kamudan ilkin baňa karşı gele
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 7, Mısra 7). [açıla, -a]

acı şular: Acı, acılı su.

Âğudan **acı şular** içmek gerek
Çok ilânlar öldürüp geçmek gerek
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra 23). [acı şular, -lar]

açıl: Gitmek, kaybolmak (toz bağlamında).

Toz **açıl**sun kim göre yolu bilen
Kim eşeklü mi ya atlu mı gelen
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 161). [açıl

‘âciz: Zavallı, güçsüz, aciz.

Ol ki yüz korku-y-ıla yazuk kılar
Kendüzin bir **‘âciz** ü **‘âsî** bilür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 62). [‘âciz,]

açıl: Açılmak, çiçeklenmek || Mesnevinin ortaya çıkması.

Yidi yüz on yidi yıl olmuş-ıdı
Hicrete kim bu gül **açılmış-ıdı**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 18). [açılmış-ıdı, -mı, --ı, -dı]

‘âciz degül: Aciz, güçsüz değil.

Cevhere hergiz fenâ cāyız degül
Kim beķā bulmaķdan ol **‘âciz degül**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra 38). [‘âciz degül,]

açıldı gözi: Gözü iyileşmek, görür olmak || Eskiden bilip anlaşılmayan birçok şeyin öğrenilip işine gelenle gelmeyi ayırt eder duruma gelmek.

Ol hâkîm-ile bilün ol gözsüzi
Añlañuz kim niçe **açıldı gözi**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra 64). [açıldı gözi,]

‘âciz kal-: Çaresiz duruma düşmek.

Ol tanuķlar soñra çünkim bildiler
Kim yalan-ıdı vü **‘âciz kaldılar**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 190). [‘âciz kaldılar, -dı, -lar]

açlık: Aç olma durumu, açlık.

Ol beni **açlıklara** da‘vet kılar
Kendü gibi hür u bî‘izzet kılar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 69). [açlıklara, -lar, -a]

(Mes. 106: m. 17)

‘acz u ‘aybum: Zayıflık ve kusur.

‘Acz u ‘aybum var mıdur kim
çaķasın
Halka vü bir naķş baňa daķasın

açmaduñuz basîret gözini: Kalp gözünü açmak. Manevî temizliğin ve olgunluğun

insana verdiği uyanıklık, gördüğü şeyin
gerçeğine varmak.

Açmaduñuz siz basiret gözünü
Anuñ-içün göremezsiz yüzünü
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 40, Mısra
25). [açmaduñuz basiret gözünü,]

açuk: Açık.

Gördi bir ağaç dibinde kim bir er
Ağzı **açuk** yatmış uyur bî-haber
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra
26). [açuk,]

(Mes. 25: m. 47; Mes. 71: m. 7; Mes.
72: m. 488; Mes. 72: m. 490)

açuk durur: Açık durmak.

Hak ta'ālānuñ mekânı yok-durur
Lā-mekānda kapısı **açuk durur**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 108, Mısra
12). [açuk durur, -ur]

açuk ol-: Açık bir şekilde olmak, açıkça
bulunmak.

Anda üç nesne gerek **açuk ola**
Üç dahı bağılu gerekdür bu yola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra
3). [açuk ola, -a]

(Mes. 71: m. 9)

ad: İsim, nam; şöhet.

Ol kuşa tap sen ki yüz biñ kanadı
Var-durur her yirde biñ bir **adı**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra
26). [adı, -ı]

(Mes. 14: m. 34; Mes. 29: m. 31; Mes.
30: m. 231; Mes. 30: m. 296; Mes. 30:
m. 232; Mes. 30: m. 264; Mes. 30: m.
276; Mes. 30: m. 304; Mes. 30: m.
108; Mes. 30: m. 251; Mes. 30: m.
147; Mes. 30: m. 274; Mes. 30: m. 45;
Mes. 30: m. 234; Mes. 30: m. 248;
Mes. 30: m. 282; Mes. 30: m. 283;
Mes. 30: m. 302; Mes. 32: m. 192;
Mes. 50: m. 132; Mes. 52: m. 62; Mes.
66: m. 154; Mes. 66: m. 147; Mes. 69:
m. 143; Mes. 69: m. 237; Mes. 69: m.

6; Mes. 69: m. 60; Mes. 69: m. 117;
Mes. 69: m. 142; Mes. 69: m. 214;
Mes. 69: m. 233; Mes. 69: m. 238;
Mes. 69: m. 101; Mes. 69: m. 177;
Mes. 69: m. 236; Mes. 69: m. 173;
Mes. 69: m. 43; Mes. 69: m. 204; Mes.
69: m. 5; Mes. 69: m. 13; Mes. 69: m.
130; Mes. 69: m. 147; Mes. 69: m.
165; Mes. 69: m. 192; Mes. 69: m. 94;
Mes. 74: m. 19; Mes. 74: m. 20; Mes.
93: m. 58; Mes. 94: m. 74; Mes. 109:
m. 51)

ad: İsim, ad.

Adı sîmurğ u cemālî bî-kerān
Kudreti peydā vü zātî bî-niṣān
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra
27). [adı, -ı]

(Mes. 5: m. 81; Mes. 12: m. 157; Mes.
12: m. 158; Mes. 29: m. 33; Mes. 30:
m. 227; Mes. 31: m. 37; Mes. 39: m.
26; Mes. 53: m. 2; Mes. 55: m. 37;
Mes. 68: m. 67; Mes. 68: m. 68; Mes.
68: m. 71; Mes. 68: m. 53; Mes. 69:
m. 201; Mes. 69: m. 228; Mes. 69: m.
182; Mes. 69: m. 198; Mes. 69: m.
185; Mes. 69: m. 70; Mes. 69: m. 77;
Mes. 69: m. 235; Mes. 69: m. 179;
Mes. 69: m. 196; Mes. 69: m. 227;
Mes. 69: m. 223; Mes. 69: m. 181;
Mes. 69: m. 11; Mes. 69: m. 184; Mes.
72: m. 26; Mes. 72: m. 556; Mes. 72:
m. 206; Mes. 72: m. 112; Mes. 72: m.
117; Mes. 72: m. 115; Mes. 72: m. 99;
Mes. 91: m. 2; Mes. 94: m. 3; Mes.
101: m. 49; Mes. 107: m. 117; Mes.
109: m. 25; Mes. 107: m. 132; Mes.
72: m. 116)

ad: İsim, şöhet; mahlas.

Bir kızıl addur cihānda gül gibi
Söz diyen ol **ad-ıla** bülbül gibi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
186). [ad-ıla, --ıla]

(Mes. 69: m. 189)

ad eyleyem: Ad vermek, isim koymak.

Beni ko kim kuş dilini söyleyem
Kim Süleymān'a yüz er **ad eyleyem**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra
54). [ad eyleyem, -y, -em]

ad kodı: Ad vermek, isim koymak.

Çün Nebî kendüye miskînem didi
Kağı cāhil saña miskîn **ad kodı**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
108). [ad kodı, -dı]

ad koyan: İsim veren (kişi).

Meskenet yolu 'azîm ulu-durur
Saña miskîn **ad koyan** delü-durur
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
106). [ad koyan,]

(Mes. 72: m. 542)

ad oldu: Nam kazanmak, değeri olmak.

Ol arada kim virile söz dadı
Nâdire **ad oldu** Gülşehrî adı
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
242). [ad oldu, -dı]

ad u söz ü sâz: Şan, şöhret, söz ve saz.

Ad u söz ü sâz dünyâda olur
Âhiretde key 'amel kıymet bulur
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
231). [ad u söz ü sâz,]

ad u söz-ile: Şan şöhret ve söz(ler)i.

İşbu altı er cihānı dutdılar
Ad u söz-ile oyunu utdılar
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
54). [ad u söz-ile, --ile]

ad ur-: Ad koymak, adlandırmak.

Her kim anuñ şer'ine mahrem degül
Dîv **ad ur** aña kim ol âdem degül
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra
172). [ad ur,]

(Mes. 72: m. 223; Mes. 88: m. 108)

'adâlet: Hak ve hukuka uyma, herkesin
hakkını gözetme; hakkaniyet.

Birisi eydür **'adâletdür** işüm
Memleketde 'adl-ıla hõşdur başum

(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 57, Mısra
1). ['adâletdür, -dür]

adam: Kişi, insan.

Ten bahâsuzdur terâzû uş durur
Cân **adamda** et koyunda hõş-durur
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra
58). [adamda, -da]

adar armağan: Armağan etmek, bağışlamak.

Degme bir kıla **adar** bir **armağan**
Degme bir qaravaşa hem bir nişân
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra
25). [adar armağan,]

'adâvet kılmazuz: Düşmanlık göstermek.

Kimse-y-ile biz **'adâvet kılmazuz**
Düşmanumuz kimdügini bilmezüz
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra
113). ['adâvet kılmazuz, -maz, -uz]

'adem: Yokluk.

Ol qarañu ev **'ademdür** bî-gümân
Ol ikinci ev ata şulbı hemân
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra
119). ['ademdür, -dür]

âdem: Kişi, insan.

Ben bunuñ şeklinde **âdem** görmedüm
Buña beñzer âdemîye irmedüm
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
153). [âdem,]

(Mes. 1: m. 8; Mes. 50: m. 104; Mes.
63: m. 232; Mes. 72: m. 44; Mes. 81:
m. 181; Mes. 81: m. 56; Mes. 83: m.
24; Mes. 87: m. 10; Mes. 91: m. 32;
Mes. 94: m. 63; Mes. 102: m. 47; Mes.
110: m. 49)

âdem: İnsan, insanoğlu.

Emr ü nehyi 'âlemüñ pîrâyesi
Qavl ü fi'lüñ **âdemüñ** sermâyesi
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra
26). [âdemüñ, -üñ]

(Mes. 81: m. 51)

âdem: Hz. Adem Peygamber.

Âdem uçmakdan çıkıcak 'âleme
Kim halîfâlık verildi Âdem'e
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra
9). [âdem,]

(Mes. 84: m. 10; Mes. 84: m. 16; Mes.
85: m. 1; Mes. 85: m. 162)

âdem: Hz. Adem, ilk insan, ilk peygamber.

Çünkü kemlik oldu toprak mahremi
Lâcerem toprakdan oldu âdemi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 83, Mısra
32). [âdemi, -i]

(Mes. 1: m. 7)

âdem asmağa: Adam asmak; insan öldürmek.

Şâhdan korkar kişi ev basmağa
Yohsa her gün ister âdem asmağa
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra
124). [âdem asmağa, -a]

âdem degül: Adam/insan değil.

Nefsine uyan kişi âdem degül
'İlm ü 'aql u cân-ıla hem-dem degül
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 80, Mısra
11). [âdem degül,]

(Mes. 85: m. 172)

âdem etin: İnsan eti.

Şıgır eti işe gelür dünyada
Âdem etin kimsene alup n'ide
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra
54). [âdem etin,]

âdem oğlanlarına: İnsan, insanoğlu.

Dek saña yaluñuz olmadum belâ
Âdem oğlanlarına kamu bile
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra
60). [âdem oğlanlarına, -na]

âdem ol-: İyi, şahsiyet sahibi, ideal bir insan olmak.

Müdde'î-y-iseñ ne mahrem olasın
Uyma iblîse kim âdem olasın
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra
164). [âdem olasın, -asın]

(Mes. 79: m. 8)

âdem ü iblîs: İnsan ve şeytan.

Anda kim bu 'ilm-ile bu fen-durur
Âdem ü iblîs cân u ten-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra
128). [âdem ü iblîs,]

(Mes. 85: m. 169)

âdemî: İnsan, kişi || Ademoğlu, insanlar.

Kendüziñi kımayınca âdemî
Olmaya ol pâdişâhuñ mağremi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra
45). [âdemî,]

(Mes. 1: m. 3; Mes. 5: m. 256; Mes. 5: m. 154; Mes. 5: m. 256; Mes. 5: m. 154; Mes. 11: m. 6; Mes. 16: m. 105; Mes. 16: m. 106; Mes. 17: m. 26; Mes. 18: m. 10; Mes. 19: m. 31; Mes. 22: m. 14; Mes. 23: m. 23; Mes. 29: m. 39; Mes. 32: m. 17; Mes. 32: m. 65; Mes. 34: m. 32; Mes. 36: m. 33; Mes. 47: m. 163; Mes. 47: m. 164; Mes. 49: m. 16; Mes. 49: m. 16; Mes. 49: m. 31; Mes. 52: m. 2; Mes. 55: m. 7; Mes. 63: m. 223; Mes. 63: m. 240; Mes. 63: m. 228; Mes. 71: m. 52; Mes. 72: m. 42; Mes. 78: m. 69; Mes. 80: m. 7; Mes. 81: m. 126; Mes. 81: m. 34; Mes. 82: m. 21; Mes. 82: m. 16; Mes. 83: m. 5; Mes. 83: m. 15; Mes. 84: m. 95; Mes. 85: m. 165; Mes. 85: m. 166; Mes. 85: m. 107; Mes. 91: m. 20; Mes. 93: m. 3; Mes. 96: m. 11; Mes. 98: m. 18; Mes. 100: m. 50; Mes. 102: m. 61; Mes. 100: m. 50; Mes. 102: m. 61; Mes. 102: m. 62; Mes. 104: m. 49; Mes. 110: m. 32; Mes. 110: m. 53; Mes. 110: m. 22; Mes. 110: m. 25; Mes. 110: m. 48)

âdemî: Adam, er kişi.

Ādemī bī-mekr ü bī-telbīs ola
Kibr ü hısm-ıla kişi İblīs ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 83, Mısra
37). [ādemī,]

ādemī: İnsan, kişi.

Her biri bir ādemī kim yüz perī
Olmağa lāyık bularuñ çākeri
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra
17). [ādemī,]

(Mes. 66: m. 126; Mes. 87: m. 13;
Mes. 90: m. 15; Mes. 96: m. 2)

ādemī: Bir insan, bir kişi.

Ne günāh itdüm senüñ haqquñda ben
Ādemī bunça yavuz ola ki sen
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra
58). [ādemī,]

ādemī şeklinde: İnsan kılığında.

Kalanı pür mekr ü pür telbīs ola
Ādemī şeklinde bir iblīs ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 110, Mısra
28). [ādemī şeklinde,]

ādemī-zād: İnsanoğlu.

Kardaşuñdan mihrüñi götürmegil
Ādemī-zād-ıla hiç oturmağıl
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
238). [ādemī-zād-ıla, --ıla]

(Mes. 110: m. 24)

adı: İsim, san.

‘Abdu'r-rezzāk idi ol ulu adı
Kim bilişdürür-idi Haqq’a yadı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra
7). [adı,]

adı: İsim, ad.

Tañrı adı sözüümüzi añladur
Halka vü ma‘nīlerini tañladur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra
1). [adı,]

adı ‘ālemde kala: Adı dünyada anılmak; ismi kalıcı olmak.

Nāmdār-ise cihān şeyhī ola
Haşra degin adı ‘ālemde kala
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra
10). [adı ‘ālemde kala, -a]

adı çıkmaya: İsmi duyulmamak.

Ol ne kuvvettür kim iller yıkmaya
Şimdiye degin hiç adı çıkmaya
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
246). [adı çıkmaya, -ma, -ya]

ad-ıla: Ad ile, nam ile.

Ad-ıla Gülşehrī şulṭānlık kıla
İlla kendü nefsiñe ‘ādil ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 24, Mısra
27). [ad-ıla,]

(Mes. 29: m. 38; Mes. 29: m. 39; Mes.
30: m. 235; Mes. 30: m. 237; Mes. 30:
m. 261; Mes. 30: m. 265; Mes. 30: m.
274)

adın: Adını, ismini.

Eytdi şahinşeh kim olur iy gedā
Kimse baña ayruq adın ilede
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
180). [adın,]

adın: İsim, sıfat.

Ne ki ol şahsuñ bañıl urdı adın
Anuñ-ıçun zekātuñ bilmez dadın
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
291). [adın,]

adın yaza: Nam vermek, şöhret bulmak; adlandırmak.

Biz cihān erenlerindenüz bize
Bilmeyen bir şehr eri adın yaza
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra
150). [adın yaza, -a]

adını vü şüretini: İsmi ve şekli.

Gözüm aç kim degme rengün
sorayım
Adını vü şüretini göreyim
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra
52). [adını vü şüretini, -ni]

‘ādil: Adalet edici, adaletli.

Tañrı ‘**ādildür** sever ‘ādilleri
Hāl kılar tevfiğ-ıla müşkilleri
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra
1). [‘ādildür, -dür]

(Mes. 25: m. 3; Mes. 58: m. 11; Mes.
60: m. 5 Mes. 60: m. 1)

‘ādil: Adaletli kimseler.

Tañrı ‘ādildür sever ‘ādilleri
Hāl kılar tevfiğ-ıla müşkilleri
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra
1). [‘ādilleri, -ler, -i]

(Mes. 81: m. 178)

‘ādil ol-: Adaletli olmak.

Zālim olma degme bir şultān gibi
‘**Ādil ol** Dārā vü Nūşirvān gibi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra
118). [‘ādil ol,]

(Mes. 65: m. 59; Mes. 24: m. 28)

‘ādiller: Adaletli kimseler.

Tañrı ‘ādildür kılar ‘adli tamām
Cenneti ‘**ādillere** eyler maḳām
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra
4). [‘ādillere, -e]

(Mes. 25: m. 1)

‘ādillig: Ādillik, ādil davranma durumu.

Zulm-ıla ‘**ādilligum** çün ayrışa
Kurd-ıla mülkümde koyun barışa
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 57, Mısra
5). [‘ādilligum, -um]

‘ādine dūninūñ hVōcası: Cuma gününün
hocası.

Güneşündür bu peşembe gicesi
Eydür **‘ādine dūninūñ hVōcası**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
198). [‘ādine dūninūñ hVōcası, -inūñ,
-]

‘ādine gündür: Cuma günü.

Müşterī'nüñdür bu pençsenbih günü
Zührenūñ **‘ādine gündür** iy denī
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
274). [‘ādine gündür, -dür]

‘adl: Adalet, hakkaniyet, doğruluk.

Bu meşel ol şāh ‘**adlin** söyledi
Kim ol oğlaçug-ılan ‘adl eyledi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 24, Mısra
29). [‘adlin, -in]

(Mes. 25: m. 6; Mes. 25: m. 55; Mes.
31: m. 44; Mes. 32: m. 6; Mes. 57: m.
33; Mes. 57: m. 2; Mes. 57: m. 4; Mes.
57: m. 25; Mes. 57: m. 35; Mes. 57:
m. 29; Mes. 57: m. 17; Mes. 58: m. 1;
Mes. 58: m. 8; Mes. 58: m. 3; Mes. 58:
m. 9; Mes. 58: m. 15; Mes. 58: m. 18;
Mes. 58: m. 13; Mes. 60: m. 3; Mes.
60: m. 112; Mes. 60: m. 8; Mes. 81:
m. 178; Mes. 81: m. 137)

‘adl eyledi: Adaletli davranmak.

Bu meşel ol şāh ‘adlin söyledi
Kim ol oğlaçug-ılan ‘**adl eyledi**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 24, Mısra
30). [‘adl eyledi, -di]

‘adl ü dād idem: Adaletli davranmak.

Çün Ferīdūn gibi ‘**adl ü dād idem**
Hātīm ü Kistrī revānın şād idem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 57, Mısra
31). [‘adl ü dād idem, -em]

adla: Ad koymak, adlandırmak.

Bunça dürlü hāşiyet kim şadladuḳ
Degmesin bir künyet-ile **adladuḳ**

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 120). [adladuk, -duk]

‘adl-içun: Adaleti için.

‘Adl-ıladur şer‘ bünyâdı kavî
‘Adl-içun öger kişi Keyhusrev‘i
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 58, Mısra 14). [‘adl-içun,]

‘adli kılur: Adaleti tercih etmek.

Zâlimün zînhâr bakma yüzine
‘Adli Gülşehrî kılur kendüzine
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 59, Mısra 20). [‘adli kılur, -i-ur]

adlu: İsimli, şöretli.

Siz bu **adlu** pehlevân olmadunuz
Anuñ-içun şağışa gelmedünüz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 21). [adlu,]

(Mes. 69: m. 173; Mes. 69: m. 148;
Mes. 69: m. 105; Mes. 69: m. 173;
Mes. 69: m. 148; Mes. 69: m. 105;
Mes. 111: m. 65)

adsuz kişi: Adı sanı olmayan, tanınmayan kimse.

Ad-ıla işler-imiş kişi işi
Bir pula degmez-imiş **adsuz kişi**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 238). [adsuz kişi,]

(Mes. 30: m. 266; Mes. 18: m. 24)

adsuz ola: Adsız olmak || Tanınmamak.

Yohsa çün er dünyada **adsuz ola**
Tuzı kaçan gele çün datsuz ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 79). [adsuz ola, -a]

‘adū: Düşman.

Tūtı qarğaya ‘**adūdur** dir-idi
Qarğa tūtıya delūdūr dir-idi idi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 87). [‘adūdur, -dur]

adum benüm: Benim adım.

Eydür **adum** Büşr-i miskindür
benüm
Şimdi Hemyân şehrine-durur yönüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 101). [adum benüm,]

āfāk: Ufuklar. || Her taraf, bütün çevre.

Ol zamân kim ol felek gerdân-ıdı
‘Adl-ıla **āfāk** ābādân-ıdı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 6). [āfāk,]

āferīde: Yaratılmış, mahlûk, yaratık.

Vakt bunları mübeddel kılmadı
Sırların hîç **āferīde** bilmedi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 112). [āferīde,]

āferin: Takdir ve övgü sözü.

Āferin bir Tañrı'nuñ ihsânına
Raḥmet-i Hâk Muştafâ'nuñ cânına
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 305). [āferin,]

āferin kıldı: Aferin diyerek tebrik etmek.

Cānavarlar **āferin kıldı** aña
Kim hüner ‘âlemde ḥatm oldı saña
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 297). [āferin kıldı, -dı]

āferīniş: (Farsça: āferin / āfirîn (yaratmak fülü) āferiniş) 1. Yaratılış, hilkat.

Anda Tañrı tā‘atı zātī ola
Āferīniş anuñ âlâtı ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 32). [āferīniş,]

āfet: Bela; musibet.

İrdi taḳdîr **āfeti** tedbîrine
Düşdi bir tersâ-beçe zincîrine
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 13). [āfeti, -i]

afrāsiyāb: Efrasiyab: Şehname'de adı geçen Turan'ın en büyük hükümdarı. Büyük İskender'den önce yaşayıp bütün İran'ı Pişdadiyan sülalesinden kurtardı, orada senelerce saltanat sürdü. Yıllarca süren İran ve Turan savaşları Şehname'nin önemli bir kısmını oluşturur.

Bu ile gelür-ise **Afrāsiyāb**
Yüreği kan tola vü bağıri kebāb
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 193). [afrāsiyāb,]

'afv: Af, suçunu bağışlama, bağışlamak.

'Afvuñi 'āsilere şerh eyleyem
Raḥmet ü baḥşāyışuñi söyleyem
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra 31). ['afvuñi, -uñ, -ı]

'afv ide: Affetmek, bağışlamak.

Anda herkes 'arza kıla kārbar
'Afv ide Gülşehri cürmin Girdigār
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 77, Mısra 28). ['afv ide, -e]

ağ: Yükselmek.

Bu buḥār u toz u düttün kim **ağar**
Yoḡaru yağmur olur yire yağar
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 157). [ağar, -ar]

ağ: Yükselmek, çıkmak.

Cāzulık tahtına çün kim **ağaram**
Ayı gökden indürüben şağaram
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 89, Mısra 33). [ağaram, -ar, -am]

ağ: Ak, beyaz.

Gözslüz eydür benüm **ağum** kızılum
Kim ögümde dutar-ıdum iy ulum
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 81). [ağum, -um]

(Mes. 53: m. 96)

ağ: Tuzak.

Tāvus **ağı** nite sīmurḡı dutar
Tāvusa uçmağa irdügi yiter
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 20, Mısra 15). [ağı, -ı]

ağ: Beyaz; doğru, dürüst; güzel.

Eydür āḫir işüñüz çün şağ-ıdı
Nāmeñüz şağ elüñüzde **ağıdı**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 82). [ağıdı, -ıdı]

ağ ola: Ak olmak. || Aydın, ferah olmak.

Ne ki merhem şanduñ anda dāğ ola
Ne ki kara gördüñ anda **ağ ola**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 130). [ağ ola, -a]

ağ u kızılun: Ak ve kırmızı (renk).

Senüñ **ağ u kızılun** eyvāndadır
Bilmezem kim benüm ağum
kandadır (Mantiku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 95). [ağ u kızılun, -uñ]

ağac: Ağaç. Meyve verebilen, gövdesi odun veya kereste olmaya elverişli bulunan ve uzun yıllar yaşayabilen bitki.

Yüzlerinüñ pertevi 'arşa irer
Her biri bir **ağaç** almasın direr
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 16). [ağaç,]

(Mes. 32: m. 59; Mes. 66: m. 25; Mes. 96: m. 45; Mes. 96: m. 57; Mes. 100: m. 14; Mes. 106: m. 16; Mes. 106: m. 4; Mes. 106: m. 4; Mes. 106: m. 1; Mes. 106: m. 9; Mes. 106: m. 10)

āgāh: Haberdâr, vâkıf.

Yavlaḡ ehl-i 'ilm ü şāḫib-cāḫ-ıdı
Degme işden dünyāda **āgāh-ıdı**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 4). [āgāh-ıdı, --ı, -dı]

(Mes. 88: m. 88)

āgāh eyle-: Haberdar etmek.

Uykudan uyandı vü āh eyledi
Ol mürīde cem'ī **āgāh eyledi**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 48*). [*āgāh eyledi, -di*]

(*Mes. 85: m. 130*)

āgāh ola: *Haberdar olmak, bilmek, farkında olmak.*

Genciñe miftāh çü Bismillāh ola
Genci açan ādemī **āgāh ola**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 1, Mısra 3*). [*āgāh ola,*]

āgāz: *Başlangıç, başlama.*

Kim meger bu derde dermān iriše
Yā yola **āgāz** pāyān iriše
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 96*). [*āgāz,*]

(*Mes. 79: m. 6*)

āgāz ide: *Başlamak. (Özellikle söze ve musikiye başlamak).*

Çünkü Nevruz u Hicāz **āgāz ide**
Rāst şavtın Büselikde sāz ide
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 15*). [*āgāz ide, -e*]

(*Mes. 1: m. 35; Mes. 94: m. 18; Mes. 94: m. 19 Mes. 50: m. 19*)

āgāz idelüm: *Başlamak.*

Bir hikāyet andan **āgāz idelüm**
Dünyāda anuñ-ıla nāz idelüm
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 5*). [*āgāz idelüm, -elüm*]

āgāz iden: *Başlayan (Gülşehri).*

Şād ol iy her dāsītānı sāz iden
Dükedüben bir daḥı **āgāz iden**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 170*). [*āgāz iden,*]

āgāz idüñ: *Başlamak.*

Söze bismillāh-ıla **āgāz idüñ**
Dāsītānı ḥikmet-ile sāz idüñ
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 1*). [*āgāz idüñ, -üñ*]

āgeh: *Haberi olan, haberli, haberdar.*

Degme işden dünyada **āgeh** midür
Bir gedā mı yā bir ulu şeh midür
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 64, Mısra 11*). [*āgeh,*]

āgeh: *Uyanık, bilgili.*

Āhılıkdan āhı Büşr **āgeh-durur**
Saña āhı ad kıyan ebleh-durur
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 541*). [*āgeh-durur, --dur, -ur*]

(*Mes. 102: m. 47*)

ağır: *Tahammül edilmez, çekilmez, şiddetli, çetin, güç.*

Çün ne bellü er ne bellü 'avratam
Kendü başuma bir **ağır** miñnetem
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 48, Mısra 12*). [*ağır,*]

ağır: *Ağır, büyük.*

Yolda bir aslan çıkageldi ulu
Ussına gelmez bir **ağır** key delü
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 170*). [*ağır,*]

ağırınça: *Ağırılığınca.*

Cān metā'ı çün bahāsı çoğ-ı mış
Ağırınça dartaşı taş yoğ-ı mış
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 160*). [*ağırınça,*]

ağırırak ola: *Daha ağır olmak.*

Dartar-ısam anı eyleyüp temiz
Ağırırak ola tağdan iy 'aziz
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 136*). [*ağırırak ola, -a*]

ağırlağ: *Ağırlık.*

Eydür anı dartsı mîzân kanı
Yâhüd ol **ağırlağa** batman kanı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 142*). [*ağırlağa, -a*]

ağırlıg: Ağırılık, ağır olma durumu.

Eydür ol kağı terāzūya şığa
Yā ol **ağırlığa** batman kim yığa
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 134*). [*ağırlığa, -a*]

ağız: Söz söyleyen || Dil.

Degme **ağız** bilmeye sözüñ yatın
Cevheriler bile gevher kıymatın
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 323*). [*ağız,]*

ağla: Gözyaşı dökmek; sızlanmak, yakınmak.

Putlarumuzuñ yüregiñ tağladı
Nārunūr anuñ elinden **ağladı**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 92*). [*ağladı, -dı*]

(*Mes. 16: m. 98; Mes. 72: m. 349 Mes. 94: m. 69*)

ağla-: Ağlamak, gözyaşı dökmek; üzülmek.

Biz ki bülbül yüregini tağlaruz
Güllerüñ tîz öldüğüne **ağlaruz**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 8, Mısra 16*). [*ağlaruz, -r, -uz*]

(*Mes. 13: m. 48; Mes. 15: m. 14; Mes. 47: m. 4; Mes. 53: m. 92; Mes. 53: m. 25; Mes. 72: m. 426; Mes. 94: m. 40; Mes. 25: m. 48; Mes. 25: m. 61; Mes. 25: m. 45*)

ağlayu: Ağlayarak.

Tütünüñden yüregini tağlayu
Ol kafas ağzını açdı **ağlayu**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 136*). [*ağlayu,]*

(*Mes. 69: m. 131; Mes. 75: m. 29*)

ağu: Zehir.

Kimse şeker şanup **ağu** yimeye
Yā güneş aydın degüldür dimeye
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 229*). [*ağu,]*

(*Mes. 26: m. 23; Mes. 43: m. 16; Mes. 65: m. 51; Mes. 83: m. 19*)

ağu: Zehir, zehirli.

Āğudan acı şular içmek gerek
Çok ilānlar öldürüp geçmek gerek
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra 23*). [*āğudan, -dan*]

ağu: Zehir; acı.

Çün sözüñ bî-ṭu' m reng ü bû-durur
Ne şeker kim yir-iseñ **ağu-durur**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 18, Mısra 12*). [*ağu-durur, --durur*]

(*Mes. 96: m. 58*)

ağu ağacı-durur: Zehir ağacı; zakkum.

Kendüzi bir **ağu ağacı-durur**
Yimişi bal-ısa kim acı-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 82, Mısra 19*). [*ağu ağacı-durur, --dur, -ur*]

ağu gibi: Zehir gibi.

Bunça biñ od tağlarını geçdiler
Ağu gibi bunça şular içdiler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 96*). [*ağu gibi,]*

ağu içdi: Zehir içmek.

Yıllar **ağu içdi** bir şāhīb-naẓar
Kim biz uş şimdi yirüz şehd ü şeker
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 103*). [*ağu içdi, -di*]

ağu yutmak: Zehir yemek.

Ayruḡ aḡzıyla **aḡu yutmak** gerek
Ayruḡ eliyle ilan dutmak gerek
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 107*). [*aḡu yutmak,]*

(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 45, Mısra 20*). [*aḡzı, -ı]*

aḡyār: *Düşman.*

Yırde var kişi ki gök esrārını
Eyle añladı ki yār **aḡyārını**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra 14*). [*aḡyārını, -ın, -ı]*

Ayruḡ **aḡzıyla** aḡu yutmak gerek
Ayruḡ eliyle ilan dutmak gerek
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 107*). [*aḡzıyla, -ı, -yla]*

aḡyār ol-: *Yabancı olmak.*

Yavlaḡ **aḡyār ola** yārı aldayan
Yohsa er olmaya eri aldayan
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 79*). [*aḡyār ola, -a]*

Kim bir oḡlan Mekke'de **aḡzın açar**
Söz yirine üstümüze od saçar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 87*). [*aḡzın açar, -ar]*

(*Mes. 11: m. 58; Mes. 14: m. 38; Mes. 69: m. 112; Mes. 13: m. 16*)

(*Mes. 91: m. 160*)

aḡyār olur: *Yabancı olmak || Rakip olmak.*

Ḳamu 'ālem çün aña **aḡyār olur**
Ol maḡalle itleriyle yār olur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 83*). [*aḡyār olur, -ur]*

aḡzına girmek-durur: *Aḡzına girmek || Yem olmak.*

Bize fermān şimdi yügürmek-durur
Yohsa anlar **aḡzına girmek-durur**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 94*). [*aḡzına girmek-durur, --dur, -ur]*

aḡz: *Aḡız.*

Aḡzı tolu şekker ü tonı yeşil
Şaru ayaḡı vü minḡārı kızıl
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra 3*). [*aḡzı, -ı]*

(*Mes. 50: m. 44; Mes. 62: m. 4; Mes. 66: m. 26; Mes. 72: m. 307; Mes. 72: m. 339; Mes. 82: m. 17; Mes. 111: m. 12*)

aḡzında: *Başlangıç, giriş.*

Yoluñ iraklığını çün bildiler
Vādinüñ **aḡzında** menzil kıldılar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 80*). [*aḡzında,]*

aḡz: *Aḡız; dil.*

Andan açar aḡzını şekker gibi
Şaçar **aḡzından** sözi gevher gibi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 402*). [*aḡzından, -ın, -dan]*

aḡzını açdı: *Aḡzını açmak (Kafesin).*

Tütüninden yüregini taḡlayu
Ol kafas **aḡzını açdı** aḡlayu
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 136*). [*aḡzını açdı, -dı]*

aḡz: *Aḡız; dudak.*

Datluraḡdur bal-ıla yağdan delīm
Göksi çerb ü **aḡzı** şirīndür 'aḡīm

aḡzuma yüz taş dıkdılar: *Aḡza yüz taş tıkmak (konuşturmaya izin vermemek bağlamında).*

Bunlar anı ança görmüş çıkdılar
Kim benüm **aḡzuma yüz taş dıkdılar**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 86*). [*aḡzuma yüz taş dıkdılar,]*

ağzuñ açma: Ağız açmak, konuşmak, söz söylemek.

Dilüñi dut başcuğazuñ yitmesüñ
Ağzuñ açma pādīšāh işitmesüñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 52*). [*ağzuñ açma,]*

āh: Ah, feryat.

Her çırağı kim gice gök yandurur
Şeyh anı bir **āh-ıla** söyündürür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 132*). [*āh-ıla, --ıla]*

āh: Feryat; beddua.

Olmadı hîç anuñ-ıçun **āhumuz**
Kim yog-ıdı halk içinde kāhumuz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 117*). [*āhumuz, -umuz]*

(*Mes. 78: m. 52*)

āh eyledi: Ah etmek.

Uykudan uyandı vü **āh eyledi**
Ol mürīde cem' i āgāh eyledi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 47*). [*āh eyledi, -di]*

āh id-: Feryat etmek.

Āh ide ol şahş tevbeye gele
Kim yüz İblīs ol 'ūda hayrān kala
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 111*). [*āh ide, -e]*

(*Mes. 5: m. 138*)

āh itdi: İç çekmek, figan etmek.

Bī-dil **āh itdi** vü geçdi ağlayu
Göñlini ol ğabn odından tağlayu
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 29*). [*āh itdi, -di]*

ahbār: Haberler || Hadis.

Çün Muḥammed milletidür kīşümüz
Āyet ü **ahbār-ıladur** işümüz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 190*). [*ahbār-ıladur, --ıla, -dur]*

(*Mes. 102: m. 86*)

'ahd: Yemin, ant, söz verme.

Ol şanem gördi ki şeyh erdür dürüst
Kavli muhkemdür degül **'ahdinde**
süst (*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 198*). [*'ahdinde, -in, -de]*

(*Mes. 12: m. 186; Mes. 13: m. 2; Mes. 49: m. 33; Mes. 87: m. 2*)

'ahd bağlayup: Bir şeyi yapmak için kendi kendine söz vermek.

Günde yüz kez **'ahd bağlayup** sıram
Kamu dürlü kişiler-ile birem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 48, Mısra 21*). [*'ahd bağlayup, -y, -up]*

'ahd ü vefāy: Yemin ve vefa.

Eydesin **'ahd ü vefāy** n'itdünüz
Kim bu zindānda bizi unıtduñuz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 35*). [*'ahd ü vefāy, -yı]*

'ahdi bekleye: Sözünde durmak.

'Ahdi bekleye vü kavlin şımaya
Nāzbāz u kibr-ile yörimeye
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 97*). [*'ahdi bekleye, -ye]*

āheng: Güzel ve uyumlu ses.

Zühre işidiçekin **āhengini**
Sır-ıdı anuñ üninden çengini
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 19*). [*āhengini, -in, -i]*

āheng: Uygun, münasip, yakışır.

Çün ḥarām olmadı **āhengüm** saña
Ḥaḳ ḥalāllığı seni virdi baña

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 527). [āhengüm, -üm]

āhi: Kardeş, din kardeşi.

Bunça **āhılar** riyyāyī bulına
Terbiye anda ḥudāyī bulına
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 153). [āhılar, -lar]

āhi: Ahiliğe, ahilik ocağına mensup olan kimse.

Biri şorar kim fütüvvet ne-durur
Bu **ahilerüñ** işi nite-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 70, Mısra 2). [ahilerüñ, -ler, -üñ]

(Mes. 71: m. 23; Mes. 71: m. 33; Mes. 71: m. 55; Mes. 71: m. 59; Mes. 71: m. 61; Mes. 71: m. 71; Mes. 71: m. 73; Mes. 71: m. 31; Mes. 71: m. 54; Mes. 71: m. 39; Mes. 71: m. 67; Mes. 71: m. 63; Mes. 72: m. 496; Mes. 72: m. 519; Mes. 72: m. 541; Mes. 72: m. 542; Mes. 72: m. 548; Mes. 72: m. 554; Mes. 110: m. 42)

āhi ol-: Ahiliğe, ahilik ocağına mensup olmak, ahi olmak.

Sen ne kişisin kim **āhi olasın**
Yā **ahılar kulu** dahı olasın
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 557). [āhi olasın, -asın]

(Mes. 107: m. 67; Mes. 110: m. 39)

ahılar kulu: Ahilerin kulu.

Sen ne kişisin kim **āhi olasın**
Yā **ahılar kulu** dahı olasın
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 558). [ahılar kulu,]

ahilîg: Ahilik.

Biribiri perdesin yırtan ‘aceb
Kıla mı hergiz **ahilîgı** taleb
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 70, Mısra 10). [ahilîgı, -ı]

ahilîk: Ahilik.

Biri birin dilememek var mıdır
Yā **ahilîk** ceng ü şūr u şer midür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 70, Mısra 8). [ahilîk,]

(Mes. 71: m. 74; Mes. 72: m. 564; Mes. 72: m. 543) Mes. 72: m. 556; Mes. 72: m. 561; Mes. 72: m. 541)

āhir: Öteki dünya, ahiret.

Eydür **āhir** tartıluban geldüñüz
Hem terāzūda vü cennet bulduñuz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 71). [āhir,]

(Mes. 22: m. 75; Mes. 22: m. 81; Mes. 22: m. 99)

āhir: Sonra.

Eydür **āhir** sen söz eydürsin eyü
Neye sözsüzler gibi yirsın kayu
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 145). [āhir,]

(Mes. 69: m. 159; Mes. 91: m. 104)

āhir: Ebediyen, sonsuza dek.

Od gibi her gün düşerem ben şuya
Şimdi girme didüğüñ **āhir** neye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 26). [āhir,]

(Mes. 22: m. 55; Mes. 25: m. 88; Mes. 25: m. 94; Mes. 30: m. 268; Mes. 47: m. 79; Mes. 90: m. 47)

āhir: Nihayet, son.

Çün senüñ ‘ışkuñ irişdi **āhire**
Lā-cerem gözümdeği aķı göre
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 33). [āhire, -e]

(Mes. 22: m. 87)

āhir: Son anda; sonunda.

Eydür **āhir** bu selāmı virmesem
Yigreg-idi kanlarına girmesem
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra
83). [āhir,]

āhir: Sonunda, nihayetinde.

Niçe şüret **āhir** iy şüret-perest
Şüreti n'ider olan ma'nide mest
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 8, Mısra
13). [āhir,]

(Mes. 22: m. 47; Mes. 22: m. 51; Mes.
22: m. 59; Mes. 22: m. 63; Mes. 22:
m. 67; Mes. 30: m. 108; Mes. 32: m.
167; Mes. 32: m. 168; Mes. 34: m. 3;
Mes. 63: m. 123; Mes. 63: m. 157;
Mes. 66: m. 138; Mes. 69: m. 129;
Mes. 69: m. 136; Mes. 69: m. 172;
Mes. 85: m. 69; Mes. 85: m. 128)

āhir: Öyleyse, netice itibarıyla.

Altun akçañ mı yavu vardı 'aceb
Yā nedür bu kayğuya **āhir** sebab
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
140). [āhir,]

āhir: Artık.

Eytil **āhir** sen bize gelmeyeli
Hālümüz niteligin bilmeyeli
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra
11). [āhir,]

āhir zamān: Son zamanlar, son dönem.

Bu meger **āhir zamān** fi'li ola
Kim ana bilmedügin yavri bile
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra
55). [āhir zamān,]

āhiret: İnsanın öldükten sonra dirilip sonsuza
dek kalacağı ve Tanrı'ya hesap vereceği yer,
öbür dünya.

Ol cihānuñ fahrı vü halkuñ yigi
Āhiret şultānı vü dünyā begi
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
4). [āhiret,]

(Mes. 5: m. 320; Mes. 15: m. 120;
Mes. 16: m. 84; Mes. 16: m. 88; Mes.

16: m. 80; Mes. 22: m. 6; Mes. 22: m.
143; Mes. 28: m. 26; Mes. 34: m. 19;
Mes. 53: m. 127; Mes. 53: m. 126;
Mes. 62: m. 3; Mes. 69: m. 232; Mes.
72: m. 431; Mes. 73: m. 28; Mes. 81:
m. 167; Mes. 90: m. 27)

āhiret bazarına: Ahiret pazarı.

Āhiret bazarına çün gelesin
Ne iletdüñ-ise anda bulasın
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra
171). [āhiret bazarına, -na]

āhiret günine: Ahiret günü. Dinî inanışa göre,
insanın öldükten sonra dirilip sonsuza dek
kalacağı ve Tanrı'ya hesap vereceği yer, öbür
dünya.

Anı kim mahşerden eymenür ola
Āhiret günine inanur ola
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra
50). [āhiret günine, -ne]

ahlāk: Hulk, huy, tabiat.

Çün 'araz ayruğ-ıla bākī-durur
Fāni olmağ anuñ **ahlākı-durur**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra
42). [ahlākı-durur, -ı, --dur, -ur]

āhlğ: Ahilik.

Kimseneyi şımadan kavımı oña
Āhlğı yirden irürdi göge
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
480). [āhlğı, -ı]

ahmed: Hazreti Muhammed Mustafa (sav)
isimlerinden biri. || Gülşehri'nin asıl ismi,
Ahmed-i Gülşehrî.

Ahmed-ile revnağa geldi cihān
Ayrugından bir kelisā var nişān
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 19, Mısra
41). [ahmed-ile, --ile]

ahşām: Akşam.

Böyle giç irmeye **ahşāma** seher
Bu gice rüz-ı kıyāmetdür meger
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra
137). [ahşāma, -a]

ahvāl: Durumlar, vaziyetler, haller.

Şol degül-ise 'acebdür kim gezer
Üşde sinlerde vü **ahvālin** düzer
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 142*). [*ahvālin, -in*]

(*Mes. 10: m. 110; Mes. 14: m. 7; Mes. 14: m. 24; Mes. 30: m. 79; Mes. 32: m. 23; Mes. 47: m. 63; Mes. 47: m. 53; Mes. 50: m. 99; Mes. 47: m. 53; Mes. 54: m. 27; Mes. 56: m. 27; Mes. 63: m. 74; Mes. 63: m. 212; Mes. 65: m. 106; Mes. 66: m. 142; Mes. 74: m. 29; Mes. 85: m. 170; Mes. 91: m. 270; Mes. 101: m. 25*)

ahvāl: "Hâl, durum, vaziyet" kelimelerini karşılayan çokluk bildiren kelime. || İçler acısı durumlar bağlamında.

Dil kanı kim söyleyem **ahvālümü**
Añladam yārānlaruma hālümü
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 167*). [*ahvālümü, -üm, -i*]

ahvāl: Durum, hâl || Vaka.

Bu meşel kim 'ışk mülk ü māludur
Hızr-ıla ol bir velî **ahvālıdur**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 18, Mısra 34*). [*ahvālıdur, -ı, -dur*]

ahvāl: Husus.

Birisi eydür ki şer' **ahvālını**
Şerh eyle vü tarikat hālını
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 99, Mısra 1*). [*ahvālını, -in, -ı*]

ak: Beyaz.

Qara üzüm kapuda Hindü gibi
Ak üzümün dānesi lü' lü gibi
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 99, Mısra 1*). [*ak*]

(*Mes. 53: m. 29; Mes. 53: m. 32; Mes. 53: m. 75; Mes. 53: m. 79; Mes. 53: m. 101; Mes. 53: m. 83; Mes. 53: m. 85;*

Mes. 53: m. 101; Mes. 91: m. 147; Mes. 105: m. 58; Mes. 105: m. 21)

ak: Beyaz leke, ak.

Hem geçer-idüñ Şaṭṭ'ı durmaz-ıduñ
Hem gözümdeki **akı** görmez-idüñ
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 32*). [*akı, -ı*]

(*Mes. 9: m. 34*)

ak: Beyaz || Temiz.

Ben hemān yolda vü sen yoldan ırak
Defterün senün qara vü benüm **ak**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 136*). [*ak,*

ak: Akmak.

Sebze ortasında **akan** şu-y-ıdı
Çeşmelerün kayırı inçü-y-ıdı
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 13*). [*akan, -an*]

(*Mes. 91: m. 9; Mes. 91: m. 103*)

'āk: Asi, inatçı.

Hâtırında kimseden kîn olmaya
'**Āk** u bî-sāmān u hōd-bîn olmaya
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 96*). [*'āk,*

'āk ol-: Asi olmak.

'**Āk ola** kamular-ıla bir olan
Kāfir ola mü'min ü kāfir olan
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 49, Mısra 7*). [*'āk ola, -a*]

(*Mes. 107: m. 38; Mes. 12: m. 189*)

ak üzümüñ: Ak üzüm, beyaz üzüm.

Qara üzüm kapuda Hindü gibi
Ak üzümüñ dānesi lü' lü gibi
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 40*). [*ak üzümüñ, -üñ*]

‘akabe: Tehlikeli, sarp ve zor geçit.

Fitneler haylî yöreme üşiser
Yoluma düşvār **‘aḳabe** düşiser
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 36*). [‘aḳabe,]

‘akba: Güçlük, zorluk.

Fitne yüzini yire basmak gerek
‘Aḳba düşdi yoluma kesmek gerek
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 40*). [‘aḳba,]

‘akbe: Zor geçit. || Güçlük, zorluk.

Girmeye bir er bu yola pīç ü pīç
Kim yolında düşmeye bu **‘aḳbe** hīç
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 42*). [‘aḳbe,]

(*Mes. 10: m. 43; Mes. 10: m. 45*)

akça: Küçük gümüş para, akçe.

Altun **akça** çok gerek iy bī-ḥaber
Kılmaya ‘ışḳ altun aḳçasuz eṣer
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 177*). [akça,]

(*Mes. 12: m. 179; Mes. 12: m. 178;
Mes. 25: m. 21; Mes. 78: m. 77; Mes.
83: m. 17; Mes. 96: m. 56; Mes. 107:
m. 89*)

‘aḳıbet: Nihayet, sonunda.

Yārınun çün rengi şoldı **‘aḳıbet**
‘Aşıkı andan kesildi **‘aḳıbet**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 49*). [‘aḳıbet,]

(*Mes. 9: m. 50; Mes. 10: m. 47; Mes.
10: m. 62; Mes. 11: m. 87; Mes. 12:
m. 223; Mes. 15: m. 21; Mes. 15: m.
22; Mes. 15: m. 108; Mes. 18: m. 27;
Mes. 19: m. 35; Mes. 19: m. 36; Mes.
44: m. 33; Mes. 44: m. 34; Mes. 63:
m. 205; Mes. 65: m. 38; Mes. 71: m.
20; Mes. 71: m. 51; Mes. 72: m. 370;
Mes. 72: m. 568; Mes. 85: m. 41; Mes.
93: m. 47; Mes. 101: m. 6; Mes. 111:*

*m. 85; Mes. 111: m. 86; Mes. 72: m.
534*))

‘aḳıbet: Sonunda.

Her kim ol ḳuyu kaza bir ḳardaşa
‘Āḳıbet ol kuyuya kendü düşe
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 118*). [‘aḳıbet,]

akıd: Akıtmak.

Yügürü var yügürü gel yel gibi
Yohsa ḳanuñ **akıduram** seyl gibi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 32*). [akıduram, -ur, -am]

‘aḳil: Akıllı, akli başında olan kimse.

Anı kim ‘ışḳ eyledi ben bī-dile
Ḳaḅḅı delü eylemişdür **‘aḳile**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 164*). [‘aḳile, -e]

(*Mes. 47: m. 62; Mes. 53: m. 141;
Mes. 84: m. 54; Mes. 85: m. 29; Mes.
85: m. 53*)

‘aḳil degül: Akıllı değil.

Düşmeninden şaḳınan ḡafil degül
Seyle ḳarşı yöriyen **‘aḳil degül**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 106*). [‘aḳil degül,]

‘aḳil ḳişi: Akıllı insan.

Kūh-ı Kāf’a gitmeye **‘aḳil ḳişi**
Hüdhüde ma‘lūm ola şahbāz işi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 29, Mısra 41*). [‘aḳil ḳişi,]

(*Mes. 30: m. 307; Mes. 5: m. 309*)

akın salısaruz: Hücum etmek, saldırmak.

Müdde‘iler mülkine **akın salısaruz**
Ḳanda kim bütḥāne var yıḳısaruz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 17*). [akın salısaruz, -ısar, -uz]

‘akl: Akıl || Yol gösterici (Hüdhüd kuşu).

Hüdhüd ü kuşlar u şimurğ mişāl
‘Akl u hulk u Tañrı'ya kıldı meşel
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 1, Mısra
33). [‘akl,]

‘akl: Akıl, mantık çerçevesi ile birlikte.

‘Işk evine ‘akl-ıla girmez kişi
Sevdüğünün ‘aybını görmez kişi
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra
45). [‘akl-ıla, --ıla]

‘akl: Akıl; düşünme, anlama ve kavrama
gücü.

Sen yalūñuz kamu ‘ālem dīnini
Nite bātıl kılasıñ ‘akluñ kanı
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
48). [‘akluñ, -uñ]

(Mes. 5: m. 122; Mes. 10: m. 145;
Mes. 10: m. 171; Mes. 11: m. 70; Mes.
12: m. 168; Mes. 12: m. 25; Mes. 12:
m. 53; Mes. 13: m. 34; Mes. 35: m. 5;
Mes. 52: m. 26; Mes. 52: m. 43; Mes.
53: m. 142; Mes. 53: m. 118; Mes. 60:
m. 114; Mes. 72: m. 438; Mes. 80: m.
6; Mes. 80: m. 28; Mes. 80: m. 21;
Mes. 80: m. 25; Mes. 83: m. 11; Mes.
93: m. 14; Mes. 101: m. 87; Mes. 110:
m. 49; Mes. 110: m. 51; Mes. 12: m.
122; Mes. 25: m. 63)

‘akl: Akıl, mantık.

Nesne kendü şānı'ı nite ola
Yā bu söz ‘akla kaçan toğru gele
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra
24). [‘akla, -a]

(Mes. 63: m. 231; Mes. 72: m. 12;
Mes. 84: m. 41)

‘akl evini: Akıl evi; beyin.

Kuvvetüm yok çün haķuñdan
çıkmağa
Şehvet-ile ‘akl evini yıkmağa
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra
78). [‘akl evini, -ni]

‘akl nakşın: Akıl güzelliği.

Biri eydür nefşüme çok uyaram
‘Akl nakşın dīm yüzinden yuyaram
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 79, Mısra
2). [‘akl nakşın, -ın]

‘akl u cān: Akıl ve can.

‘Akl u cān daħı mekānsuzdur, duruñ
Bunları Tañrı sarāyına sürüñ
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 108, Mısra
13). [‘akl u cān,]

(Mes. 108: m. 26)

‘akl u cān u ten: Akıl can ve beden.

Ol ki ‘akl u cān u ten resmin urur
Her birinün kısmetin ol hōd virür
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
91). [‘akl u cān u ten,]

‘akl u ‘ilm ü hilm-ile: Akıl, ilim ve yumuşak
huyululuk.

‘Akl u ‘ilm ü hilm-ile urışmağıl
Kibr ü kīn ü hışm-ıla barışmağıl
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 83, Mısra
3). [‘akl u ‘ilm ü hilm-ile, --ile]

‘akl u rāy: Akıl ve fikir.

‘İlm gerek tende vüyā ‘akl u rāy
Yohsa n'ide cism ü ser yā dest ü pāy
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra
67). [‘akl u rāy,]

‘akl vitüren: Akıl erdirmek. Nasıl olduğunu
ya da olabileceğini akıl yoluyla çözmek.

Degme ‘ilme ‘akl yitüren bizüz
Kim Kudūrī nazma getüren bizüz
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra
45). [‘akl yitüren,]

‘akla kaşd: Akla zarar vermek, akli bir
kenara bırakmak || Akli kullanmamak.

‘**Akla kaşd** u şehvete meyl eyleme
Kimsenenüñ gaybetini söyleme
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 539*). [‘*akla kaşd*,]

(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 24*). [‘*aksi*,]

‘**aksi**: Tersine.

‘**akla uy-**: Mantığa uymak; akla göre davranmak.

Şehvete mâyl degül hayvân sıfat
‘**Akla uyar** kim ola Sübhân sıfat
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 4*). [‘*akla uyar*, -ar]

(*Mes. 79: m. 11*)

‘**aklı gider**: Aklını kaybetmek.

‘**Āşık** ol-durur ki cānın terk ider
Sevdüğünü göricek ‘**aklı gider**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 14*). [‘*aklı gider*, -er]

‘**aklı ir-**: Akli ermek, anlar hale gelmek, idrak etmek.

Benüm ögüdüme girmez n'ideyim
‘**Aklı** çün ol söze **irmez** n'ideyim
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 60*). [‘*aklı irmez*, -mez]

(*Mes. 72: m. 436*)

‘**akreb**: Akrep burcu.

Cedy ü Delvi evler eylendi Zuhal
Burc ola Merrîhe ‘**Akreb** hem Hamel
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 238*). [‘*akreb*,]

‘**aksak olasin**: Topal olmak, topallamak.

Kim sen ol yolda bir **aksak olasin**
Niçeme kim yügürüben gelesin
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 97*). [‘*aksak olasin*, -asin]

‘**aksi**: Akis, yansıma, görüntü.

Düşde görür Muştafâ'yı kim gelür
Yüzünüñ ‘**aksi** gözüñ nûrın alır

Yeşil ot şaru kıvıl gül ‘**aksi** hoş
Çün urur buluda uş böyle kim uş
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 183*). [‘*aksi*,]

‘**aksini gördi**: Yansımasını görmek.

‘**Aksini gördi** şuda aslan gibi
Koltuğında tutduğı tavşan gibi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 245*). [‘*aksini gördi*, -di]

‘**aktar**: Yere sermek, devirmek, altını üstüne getirmek.

Niçeme kim himmeti şâh az görür
Tağları himmet dereye **aktarur**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 62*). [‘*aktarur*, -ur]

‘**aktarıl**: Devrilmek, alt üst olmak.

Sen benüm oyunum nite götürmedüñ
Aktarılduñ atda berk oturmaduñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 136*). [‘*aktarılduñ*, -duñ]

‘**al**: Büyülemek, etkilemek.

‘Avratuñ ‘ışkı eri **almış-ıdı**
Gerçi Şatt’dan bu yaña kalmış-ıdı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 7*). [‘*almış-ıdı*, -mış, --ı, -dı]

‘**al**: Almak, elde etmek.

Toğru **ala** toğru şata mālını
Māl-ıçun virmeye elden hālını
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 85*). [‘*ala*, -a]

(*Mes. 75: m. 16; Mes. 80: m. 30; Mes. 91: m. 130; Mes. 105: m. 65; Mes. 78: m. 74*)

al: Satın almak.

Nesneyi yüz biñ kızıla n'idelüm
Hiçe nağda vir **alalum** gidelüm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 22*). [*alalum, -alum*]

(*Mes. 75: m. 86; Mes. 75: m. 4; Mes. 81: m. 49; Mes. 81: m. 88; Mes. 81: m. 21; Mes. 81: m. 148; Mes. 81: m. 47; Mes. 81: m. 54; Mes. 90: m. 12; Mes. 100: m. 9; Mes. 100: m. 10; Mes. 41: m. 7*)

al: Almak, tutmak.

Bir yay **alam** ma ma'ni oğın atmağa
Bir dükân kıram cevâhir şatmağa
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 15*). [*alam, -am*]

(*Mes. 91: m. 240*)

al: Satın almak, getirmek.

Eydür imdi ditremegüm giderün
Kaça kim gerek-ise **aluñ** virün
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 260*). [*aluñ, -uñ*]

al: Hile, aldatma.

Nägeh uçmakdan beni bir hâl-ıla
Sürdürür İblis yüz biñ **âl-ıla**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 20, Mısra 8*). [*âl-ıla, --ıla*]

al: Almak; yok etmek.

Eydür âhir cân alıcı cânuñuz
Alıcağ getürdünüz imānuñuz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 52*). [*alıcağ, -ıcağ*]

al: Almak, bulmak, hâsıl etmek.

Ata anadan vefâ bulımadum
Kâdıdan inşâfumu **alımadum**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 68*). [*alımadum, -ıma, -dum*]

al: Üstünlük sağlamak, galebe etmek.

Kaz delim lâf ura kim benem arı
İlla Gülşehrî **alurdı** gevheri
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 28, Mısra 40*). [*alurdı, -ur, -dı*]

al: Almak, kapmak.

Gel varalum kâmusını **alalum**
Gelelüm yüz dürlü işret kılalum
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 17*). [*alalum, -alum*]

al: Almak, eline almak.

Aldı mîhı cyle geçürdi taşā
Kim yağa mîh cyle batmaya hâşā
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 39*). [*aldı, -dı*]

(*Mes. 72: m. 463*)

al: Almak, ele geçirmek.

Vardı ol elli atı **aldı** girü
Atlar-ıla kıraña geldi girü
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 59*). [*aldı, -dı*]

(*Mes. 30: m. 191; Mes. 30: m. 130; Mes. 91: m. 215; Mes. 91: m. 211; Mes. 91: m. 201; Mes. 91: m. 202*)

al: Almak.

Degme kez 'Attâr kim Rûm'a gele
Şekkeri benüm dükânımdan **ala**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra 40*). [*ala, -a*]

(*Mes. 30: m. 99; Mes. 30: m. 121; Mes. 30: m. 92; Mes. 30: m. 11; Mes. 41: m. 5; Mes. 72: m. 199; Mes. 72: m. 280; Mes. 72: m. 203; Mes. 72: m. 424; Mes. 72: m. 523; Mes. 75: m. 50; Mes. 75: m. 70; Mes. 81: m. 40; Mes. 81: m. 52; Mes. 84: m. 67*)

al: Almak, fethetmek.

Çün Nerīmān bu ile gelimedi
Sām bu ili gelüben **alımadı**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 218*). [*alımadı, -ıma, -dı*]

al: Almak, kazanmak, edinmek.

Erlig-ile ol atı hāşıl kılur
Ad-ıla bu kamu adları **alur**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 274*). [*alur, -ur*]

al: Almak, tutmak.

Sen meger kim üstine çün gelesin
Beni kendü koltuğuña **alasın**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 234*). [*alasın, -asın*]

al: Elde etmek; anlamak, kavramak.

Eytdiler biz bu nişāndan **almazuz**
Tİreden rüşen nişānın bulmazuz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 61*). [*almazuz, -maz, -uz*]

al: Seçmek; tercih etmek.

Kime olur-ısa kemzenlik kılur
Yıglığı virür alulığı **alur**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 74*). [*alur, -ur*]

al: Almak || Duyumak.

Dürr ü gevher kıymetin bilimedi
Müşk ü 'anber kokuşın **alımadı**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 8*). [*alımadı, -ıma, -dı*]

al: Almak || Yaratılmak.

Şol yañadın **aldı** 'avrat varlığı
Şolda kaçan bula kimse sağlığı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 67*). [*aldı, -dı*]

al: Yer tutmak, yer almak.

Güneşe eyvān Esed burcı olur
Ay dağı Hārceng burcını **alur**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 242*). [*alur, -ur*]

al: Evlenme maksadıyla eş almak.

Kim meger ersüz-ise anı **ala**
Yemlihā'nuñ hātunın dağı bile
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 501*). [*ala, -a*]

(*Mes. 72: m. 474; Mes. 72: m. 452; Mes. 72: m. 507; Mes. 72: m. 458*)

al: ...elinden almak, ele geçirmek.

Şārda bir mekr ü hiyel kıla-y-ıduñ
Hān-u-mānın kişinüñ **ala-y-ıduñ**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 552*). [*ala-y-ıduñ, -a, --y, --ı, -duñ*]

ala: Ulaşmak, almak.

Her birisi çün bir iklîmi **ala**
Gülşarı'nuñ issi Gülşehrî ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 123*). [*ala,]*

ala nişān: Haber, işaret almak.

Kendüzin yalıñına urdı revān
Kim meger kim **ala** andan bir **nişān**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 42*). [*ala nişān,]*

ala peyām: Haber almak.

Kim baña virür-ise bir hōş selām
Yüz biñ ança **ala** benden hōş **peyām**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 86, Mısra 18*). [*ala peyām,]*

ala vü şata: Almak ve satmak.

Tā'atın kıla vü orucın duta
Yiye vü içe vü **ala vü şata**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra 10*). [*ala vü şata,]*

alan: Alan kişi.

Hem olur 'avratda dahı çok eyü
Yok hālālını **alanlara** kayu
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
78). [alanlara, -lara, -]

(Mes. 75: m. 19; Mes. 75: m. 82; Mes.
75: m. 20)

alasin canın: Can almak; öldürmek.

Niçe dökersin bu miskînler kanın
Alasin bu cānāvarların **canın**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
72). [alasin canın,]

ālāt: Vasıtalara; âletler, araçlar. || Sebep.

Döriden vâcib-durur zâtı-y-ıla
Döriyen mümkündür **ālātı-y-ıla**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra
34). [ālātı-y-ıla, -ı, --y, --ıla]

ālātı ola: Aletleri, vasıtaları olmak.

Anda Tañrı tā'atı zātı ola
Âferîniş anuñ **ālātı ola**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra
32). [ālātı ola, -a]

alda: Kandırmak, aldatmak.

Hüdhüd eydür niçe şüretler seni
Aldaya vü bu küdüretler seni
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 46, Mısra
2). [aldaya, -ya]

(Mes. 52: m. 11; Mes. 85: m. 138;
Mes. 85: m. 45; Mes. 85: m. 26; Mes.
90: m. 18; Mes. 91: m. 239; Mes. 90:
m. 52; Mes. 20: m. 21)

aldan-: Aldanmak, kanmak.

Hüdhüd eydür gence sen **aldanmağıl**
Genci saña bāki kıla şanmağıl
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 36, Mısra
1). [aldanmağıl, -ma, -ğıl]

(Mes. 36: m. 23; Mes. 40: m. 34; Mes.
72: m. 69; Mes. 80: m. 1; Mes. 85: m.
29; Mes. 85: m. 32; Mes. 85: m. 46;
Mes. 90: m. 17; Mes. 91: m. 306; Mes.
102: m. 69; Mes. 21: m. 12)

aldan-: Kanmak, avunmak, güvenmek.

İ'tikādum var diyü **aldanmağıl**
Degme bir dīvi Süleymān şanmağıl
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra
53). [aldanmağıl, -ma, -ğıl]

aldanma: Kanmak, inanmak.

Bir kanaduñ naqşına **aldanmağıl**
Ol kuşu ol bir kanadı şanmağıl
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra
27). [aldanmağıl, -ğıl]

aldayan: Aldatan, kandıran kimseler.

Yavlağ ağıyar ola yarı **aldayan**
Yoğsa er olmaya eri **aldayan**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra
79). [aldayan,]

(Mes. 85: m. 80; Mes. 85: m. 46)

aldayıcı: Aldatıcı, yanıltıcı; sözünde durmama
ve yalan söyleme.

Dīvi bir halk **aldayıcı** şanmazuz
Âdemünün şıdkına inanmazuz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
227). [aldayıcı,]

aldı dadın: Tat almak.

Her kim **aldı** 'ilm u Qur'an'ın **dadın**
Evvel aındı Tañrı'nuñ a'zam adın
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
1). [aldı dadın,]

aldı ele: Tutmak, eline almak.

Aldı ol ma'sūq bir cāmı **ele**
Şundı şeyhe sāğarı dir iç hele
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
91). [aldı ele,]

(Mes. 30: m. 61)

aldı elinden: Elinden almak.

Eyle **aldı** yâr **elinden** sāğarı
İçdi kim yir-idi şehd ü şekkeri
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 95*). [*aldı elinden,]*

aldı gördi: Alıp bakmak.

Aldı gördi kim niçedür tonını
Ton içinde gördi şarlu altını
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 427*). [*aldı gördi,]*

aldı hayâtını: Hayatını almak; yaşamına son vermek.

Aldı mevt anuñ **hayâtını** dañı
Yazdı çarh anuñ berâtını dañı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 103*). [*aldı hayâtını,]*

aldı koynına: Koynuna almak.

Bir muraşsa' taci **aldı koynına**
Kim muvâfık düşdi ol şâz oynına
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 57*). [*aldı koynına,]*

alduğı: Aldığı (canını).

Cân alıcı **alduğı** cân olısar
Ölçek ayruğ ne dirlik bulısar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 181*). [*alduğı,]*

aldum yatın: Hüner, beceri kazanmak.

Eyle **aldum** gaybetüñ sözde **yatın**
Kim diderem etmek üstinde etin
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 61, Mısra 19*). [*aldum yatın,]*

'âlem: Kâinat, dünyâ || Dünyadaki herkes ve her şey.

'**Âlem** anuñ bir kınadıdır görüñ
Kınadın görenden ol kuşu şoruñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 21*). [*'âlem,]*

(*Mes. 1: m. 6*)

'âlem: Kainat, evren, dünya.

'**Âlemi** başdan başa gezdüm kamu
Hâturuma nağşını yazdum kamu
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 5*). [*'âlemi, -i]*

(*Mes. 4: m. 45; Mes. 8: m. 25; Mes. 15: m. 97; Mes. 15: m. 25; Mes. 25: m. 92; Mes. 29: m. 40; Mes. 30: m. 282; Mes. 30: m. 259; Mes. 30: m. 283; Mes. 30: m. 304; Mes. 32: m. 7; Mes. 33: m. 5; Mes. 33: m. 28; Mes. 34: m. 21; Mes. 39: m. 30; Mes. 39: m. 32; Mes. 50: m. 131; Mes. 52: m. 38; Mes. 52: m. 49; Mes. 57: m. 9; Mes. 58: m. 9; Mes. 63: m. 91; Mes. 63: m. 143; Mes. 65: m. 38; Mes. 68: m. 4; Mes. 68: m. 52; Mes. 69: m. 104; Mes. 69: m. 222; Mes. 69: m. 73; Mes. 69: m. 76; Mes. 72: m. 134; Mes. 72: m. 497; Mes. 81: m. 82; Mes. 83: m. 36; Mes. 84: m. 137; Mes. 84: m. 9; Mes. 84: m. 15; Mes. 85: m. 34; Mes. 85: m. 14; Mes. 85: m. 43; Mes. 85: m. 39; Mes. 91: m. 213; Mes. 91: m. 298; Mes. 98: m. 9; Mes. 100: m. 47; Mes. 109: m. 33; Mes. 110: m. 13; Mes. 110: m. 31*)

'âlem: Dünya, âlem, herkes.

Kamu '**âlem** bildügi yolu koma
Kimsene bilmedüğünü yol dime
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 75*). [*'âlem,]*

'âlem: Dünya || İnsanlar arasında.

Kim benüm '**âlemde** kimsem yok-
durur
Kimsenem sensin ki cevruñ çok-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 65*). [*'âlemde, -de]*

(*Mes. 30: m. 68*)

'âlem: Dünya, dünya kadar çok manasında.

Anda kim her zağm yüz
merhemçedür
'**Âlimüñ** yazuğı bir '**âlemçedür**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra 48*). [*'âlemçedür, -çe, -dür]*

‘ālem: Dünya || Öteki tarafta, ahirette.

Bu tefāhür dünyada bulur kabūl
Yohsa ol ‘ālemde bu kamu degül
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
230). [‘ālemde, -de]

‘ālem eri: Âlemin erbabı.

Bu iki ad-ıla bir ‘ālem eri
Olibilem mi diye bir dem arı
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
193). [‘ālem eri,]

‘ālem şeyhi: Cihan şeyhi.

Şehr şeyhi dün u yā dehrī-durur
Şimdi ‘ālem şeyhi Gülşehrī-durur
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra
70). [‘ālem şeyhi,]

‘ālemden gider: Dünyadan gitmek || Ölmek.

Bir kuş ölümün bilüben gör n'ider
Niçe aşüb-ıla ‘ālemden gider.
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 94, Mısra
60). [‘ālemden gider, -er]

‘ālemden kese: Dünyadan kesilmek.

‘Āşık ol-durur ki ‘ālemden kese
Göñlini vü yāri zülfinde aşā
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra
53). [‘ālemden kese,]

‘āleme dolar: Dünyaya dolmak || Kaplamak.

Her biri elinde bir mühür dutar
‘Āleme dolar Gülşehrī satar
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
326). [‘āleme dolar, -ar]

‘ālemī: Dünya halkı || insanlar.

‘Ālemīler işidüben ne diye
Yā bizi kim ādemīlerden saya
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
255). [‘ālemīler, -ler]

‘ālemi dut-: Dünyayı tutmak; cihāna yayılmak.

Sen aña dirler kim ol bir ad-ıla
‘Ālemi duta vü biñ üstād-ıla
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 109, Mısra
50). [‘ālemi duta, -a]

(Mes. 111: m. 66)

‘ālemi dutduk: Dünyayı tutmak; yayılmak.

Altı er altı kitāb-ıla bile
‘Ālemi dutduk mu ‘ayyen ad-ıla
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
60). [‘ālemi dutduk, -duk]

‘ālemi kılam tehī: Dünyayı boşaltmak.

Ne seni koyam ne ol şāhinşehi
İkiñüzden ‘ālemi kılam tehī
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
182). [‘ālemi kılam tehī,]

‘ālemi uta: Dünyayı ele geçirmek.

Hırşı yavlağ ‘ilm-ile kuvvet duta
‘Ālemi bir söz-ile ‘ālim uta
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra
26). [‘ālemi uta, -a]

‘ālemi yakdı: Âlemi, dünyayı yakmak.

İt vefā eyler senüñ kanı vefāñ
‘Ālemi yakdı senüñ cevri ü cefāñ
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 49, Mısra
36). [‘ālemi yakdı, -dı]

‘ālemüñ erenleri: Cihan ermişleri.

‘Ālemüñ erenleri sîmurğ olur
Yuvasında her bir er bir murğ olur
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra
63). [‘ālemüñ erenleri,]

‘ālemüñ halkın: Dünya halkı.

Eyle san kim Mekke’yi kayd idesin
‘Ālemüñ halkın nite şayd idesin

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 42). [‘ālemüñ halkın, -ın]

‘ālemüñ şeyhini: Cihan şeyhi.

‘Ālemüñ şeyhini sen görme alu
Her mahalle şeyhini şanma ulu
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra 57). [‘ālemüñ şeyhini, -ni]

ālet: Alet || Sebep, vesile.

Sen gülersin bu ‘aceb hālet-durur
Kim bu işe ağlamak ālet-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 48). [ālet-durur, --dur, -ur]

(Mes. 47: m. 57)

ālet: Atın kayış, koşum takımı (bir üst mısraya istinaden).

Birisi eydür ki boz-ıdı atı
Kızıl altun cümle anuñ āleti
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 134). [āleti, -i]

ālet: Ālet, araç, makine.

Ola bu ‘ilmüñ bu fende āleti
Ol terāzū-dār şeyhüñ hāleti
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 80, Mısra 31). [āleti, -i]

ālet: Ālet, araç.

Sen çün irmedüñ henüz ol hālete
Kaçan iresin ol işde ālete
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 116). [ālete, -e]

‘aleyk: Senin üzerine olsun. (Aleykümselam bağlamında).

Çün selāmınuñ ‘aleykini alur
Hınk-i Rüstem raşına yakın gelür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 11). [‘aleykini, -in, -i]

‘aleyk eyler-idi: Senin üzerine olsun. (Aleykümselam bağlamında). || Selam almak.

Bir güher şatar-ıdı biñ nāz-ıla
Kim ‘aleyk eyler-idi yüz şāz-ıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 4). [‘aleyk eyler-idi, -r, --i, -di]

algıl misāl: Ferman almak.

Gel bize sultāndan algıl bir mişāl
Kim şaça şu yüzine āb-ı zülāl
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 17). [algıl mişāl,]

alınan: Alınan (şey).

Şevk-ıla eydür ki hıçe alınan
Girü hıçe şatılur-ımış hemān
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 31). [alınan,]

ālī: Yüce, ulu, yüksek.

Ka ‘be’de var-ıdı şeyhüñ bir mürīd
Kamudan ‘ālī vü şıdķı key mezīd
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 2). [‘ālī,]

(Mes. 34: m. 14; Mes. 72: m. 394;
Mes. 75: m. 52; Mes. 91: m. 75; Mes. 96: m. 29)

‘ālī sirişt: Yüce yaratılışlı.

Sekizinçi gök ulü'l-‘azme behişt
Oldı yavlaķ hūb u key ‘ālī sirişt
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 97, Mısra 4). [‘ālī sirişt,]

‘alīm: Çok bilen, bilgisi ezeli ve ebedi olan (Allah).

Ben degül miyem semī ‘ ü yā basīr
Yā hākīm ü yā ‘ālīm ü yā hābīr
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra 24). [‘ālīm,]

(Mes. 1: m. 5)

‘alīm: İlim sahibi olan, bilgin kimse.

Söz hurūfın artuķ eksük kılmadı
‘Ālīm añladı vü cāhil bilmedi

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 126). [‘âlim,]

(Mes. 28: m. 23; Mes. 50: m. 97; Mes. 50: m. 98; Mes. 53: m. 138; Mes. 55: m. 19; Mes. 55: m. 26; Mes. 55: m. 5; Mes. 55: m. 17; Mes. 55: m. 48; Mes. 68: m. 13; Mes. 85: m. 58; Mes. 102: m. 118; Mes. 102: m. 119; Mes. 109: m. 32)

‘âlim olan: İlim sahibi kimse.

‘Âlim olan Tañrı sözün söyleye
Yâ nebî aḥbârını şerḥ eyleye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 85). [‘âlim olan,]

‘âlim olunçak: Bilgili olmak.

‘Âlim olunçak ki ḥalk aña uyar
Nesne cerr itmek tarîḳın çün duyar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 110, Mısra 43). [‘âlim olunçak, -ınçak]

‘âlim olmayan kişi: Bilgisiz kimse.

‘Âlim olmayan kişi cāhil-durur
Cāhil-ile söylemek müşkil-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra 3). [‘âlim olmayan kişi,]

‘âlim ü cāhil: Bilgili ve bilgisiz.

Hüdhüd eydür ‘ilm eri sultān ola
‘Âlim ü cāhil kaçan yeksān ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra 2). [‘âlim ü cāhil,]

allāh: Her şeyin yaratıcısı olan tek ve mutlak varlık, Tanrı, Hudâ.

Başlayalum söze bismillāh-ıla
Bir niyāz eyleyelüm Allāh-ıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 2). [allāh-ıla, --ıla]

(Mes. 108: m. 37; Mes. 108: m. 18; Mes. 108: m. 36; Mes. 108: m. 36; Mes. 110: m. 17)

allāh dedi: Ya Allah demek || Allah'a şükretmek. Bir işe başlarken güç kazanmak için söylenen bir söz.

Her kim evvel söyledi Allāh dedi
Sözünün ilkinde Bismillāh dedi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 1). [allāh dedi,]

alma: Almak, elde etmek.

İlla seni **almağa** kuvvet ḳanı
‘Ömr sürmege bile müddet ḳanı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 71). [almağa, -ğa]

alma: Elma.

Yüzlerinin pertevi ‘arşa irer
Her biri bir ağaç **almasın** direr
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 16). [almasın, -sın]

(Mes. 66: m. 24; Mes. 66: m. 32; Mes. 66: m. 35; Mes. 66: m. 41; Mes. 66: m. 31; Mes. 91: m. 29)

alma: Nasiplenmek, elde etmek.

Bıkr öleyim ḳo ḥayātum ḳalmasun
Senden artuḳ beni kimse **almasun**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 90). [almasun, -sun]

(Mes. 16: m. 83)

almadı cānumuzı: Can almak, öldürmek.

Bunlar eydür cān alıçı **almadı**
Cānumuzı vü ḳatına gelmedi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 54). [almadı cānumuzı, -umuz, -ı]

almağa: Almak.

Altun akça anlara bildürmege
Almağa ol oḳlanı öldürmege
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 22). [almağa,]

almağa: Almak, elde etmek.

Çün Ferîdün mülkin **almağa** kıyam
Gürz-ile Güstâşb kalkanın sıyam
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 201*). [*almağa,]*

almağa: *Almak için.*

Hîçe mümkündür güher hûd bulmağa
İlla bizüm hîçümüz yok **almağa**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 92*). [*almağa,]*

almazlar hîçe: *Önemsememek, boş vermek.*

Anda kim zenlik kumaşı key geçe
Yohsa hûdbînligi **almazlar hîçe**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 42, Mısra 6*). [*almazlar hîçe,]*

almış başına: *Başına takmak, yerleştirmek.*

Muhtesib ol tâcı **almış başına**
Cümle tahsîn eyleyü nakkâşına
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 113*). [*almış başına,]*

aln: *Alın.*

Çapusu vü **alnı** vü sofra bağı
Ol üç açıktır budur sözün sağı
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 489*). [*alnı, -ı]*

alnı açık: *Alnı açık olma. Utanıp sıkılacak bir şeyi olmama.*

Alnı açık gerek evvel kişiye
Kim güneş gibi cihānda ışıya
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 5*). [*alnı açık,]*

alt: *Alt, alt tarafı.*

Bir kişi kodı biş altı hurdasın
Tavug **altına** vü kaz yumurdasın
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 8*). [*altına, -in, -a]*

(*Mes. 72: m. 453; Mes. 89: m. 18*)

altı: *Altı sayısı.*

Ev biribirinün içinde durak
Altısından evvel ev karañırak
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 58*). [*altısından, -sın, -dan]*

(*Mes. 69: m. 25; Mes. 69: m. 59;*
Mes. 69: m. 73; Mes. 81: m. 111)

altı: *Altı (er).*

Birisi eydür ol **altıdan** baña
Ne kişisin ilde kim dirler saña
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 35*). [*altıdan, -dan]*

altı: *Altı (kişi).*

İşbu biz **altı** ki pinhān olmaduk
Dünyada yidincimüzi bulmaduk
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 115*). [*altı,]*

(*Mes. 69: m. 207*)

altı: *Altı (özellik).*

Bağlulardan biri ilersügidür
Kim ol **altıdan** kamudan yigidür
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 16*). [*altıdan, -dan]*

altı aydur: *Altı aylık zaman dilimi.*

Altı aydur kim sen olmışsın benüm
Şārda isterem seni ben iy cānum
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 525*). [*altı aydur, -dur]*

altı er: *Altı yiğit kişi.*

İşbu **altı er** cihānı dutdılar
Ad u söz-ile oyını utdılar
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 53*). [*altı er,]*

(*Mes. 69: m. 59; Mes. 69: m. 105;*
Mes. 69: m. 141; Mes. 69: m. 211;
Mes. 96: m. 158; Mes. 69: m. 213)

altı hâşivet: *Altı özellik.*

Kimde kim yokdur bu **altı hāşiyet**
Renci kamu yile gide 'ākūbet
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 19*). [*altı hāşiyet,]*

(*Mes. 72: m. 495*)

altı hāşiyet: *Altı özellik.*

Kimde kim bu **altı hāşiyet** ola
Yavlağ ol er lāyık ola bu yola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 17*). [*altı hāşiyet,]*

altı kitābı: *Altı kitap. (Mesnevinin bu bölümünde dile getirilmiştir).*

Bunların **altı kitābı** var 'ayān
Bu Felek-nāme yidinçidür hemān
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 215*). [*altı kitābı, -ı]*

altı şartı: *Altı şart, altı kıtas.*

Altı şartı var fütüvvet yolunuñ
Üçi açuğ üçü bağludur anuñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 487*). [*altı şartı, -ı]*

altı yüz: *Altı yüz (600).*

'Avrat eydür **altı yüz** altun götür
Şārda bir bezzāz katında var otur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 459*). [*altı yüz,]*

(*Mes. 72: m. 463*)

altınçı: *Altıncı (Beşten sonra gelen sayı bağlamında).*

Ol beşinçi ev yigitlik yohudur
Ol kim **altınçı** kocalıq hālidür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 124*). [*altınçı,]*

altınçı gökde: *Altıncı gök. (Cennetin katmanları bağlamında).*

Enbiyā **altınçı gökde** buldılar
Cenneti vü anda menzil kıldılar

(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 97, Mısra 7*). [*altınçı gökde, -de]*

altında: *Alt, altında.*

Tag anuñ **altında** hürd ola-y-ıdı
Buña bir zerre belürse ne-y-ıdı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 145*). [*altında,]*

(*Mes. 97: m. 27*)

altında: *Etkisinde olma, maruz kalma (kılıç bağlamında).*

Kılıç **altında** ten ü cān ne olur
İtler arasında fermān ne olur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 107*). [*altında,]*

altından: *Alt, altında.*

Rüstem **altından** ol atuñ şavılır
At dokınur yire hürd u hām olur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 63*). [*altından,]*

altun: *Altın, altın renginde.*

Yine bir **altun** kanatlu kuş irer
Dāneleri dam üstinden direr
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 77*). [*altun,]*

altun: *Altın, kıymetli bir maden.*

Kimseye yalvarmaz **altun** kim beni
Sevüñüz illā gören sever anı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 231*). [*altun,]*

(*Mes. 5: m. 302; Mes. 10: m. 90; Mes. 12: m. 4; Mes. 12: m. 177; Mes. 12: m. 178; Mes. 12: m. 179; Mes. 25: m. 23; Mes. 25: m. 21; Mes. 25: m. 52; Mes. 30: m. 277; Mes. 30: m. 280; Mes. 30: m. 281; Mes. 35: m. 28; Mes. 36: m. 19; Mes. 52: m. 49; Mes. 68: m. 25; Mes. 72: m. 459; Mes. 72: m. 367; Mes. 72: m. 428; Mes. 72: m. 523; Mes. 75: m. 47; Mes. 85: m. 110; Mes. 85: m. 111; Mes. 85: m. 112; Mes. 85: m. 113; Mes. 85: m. 108;*

Mes. 91: m. 44; Mes. 96: m. 55; Mes.
100: m. 9; Mes. 102: m. 101; Mes.
107: m. 89)

altun ağaç: Altın(dan) ağaç.

Altun ağaç yimişi gevher bigi
Maḥfilūn şāhı vü meclisler begi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra
9). [altun ağaç,]

altun akçañ: Altın akçe.

Altun akçañ mı yavu vardı 'aceb
Yā nedür bu kayğuya āḥir sebeb
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
139). [altun akçañ, -ñ]

altun gibi: Altın gibi.

Cān metā'ı şatıla **altun gibi**
Ten kumaşı köyine odun gibi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra
173). [altun gibi,]

altun ola: Altın olmak.

Altun altunlıkda maḡbūn ola mı
Kaynamağ-ıla mis **altun ola** mı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra
114). [altun ola, -a]

altunlık: Altınlık, altın madeninin çıkarıldığı
yer; maden, altın ocağı.

Altun **altunlıkda** maḡbūn ola mı
Kaynamağ-ıla mis altun ola mı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra
113). [altunlıkda, -da]

altunsuz: Hazinesiz. (Bağlama göre).

Çünkü **altunsuz** kişi yüz ğam bula
Altun-ıla ğam yir-ise yig ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 35, Mısra
27). [altunsuz,]

alū: Aşağı, âciz.

Döndi yārānlara eydür ol ulu
Kimi i 'avratdan bu yolda siz **alū**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra
26). [alū,]

(Mes. 22: m. 140; Mes. 22: m. 141;
Mes. 30: m. 106; Mes. 32: m. 167;
Mes. 49: m. 34; Mes. 50: m. 74; Mes.
67: m. 8; Mes. 68: m. 22; Mes. 80: m.
20; Mes. 83: m. 24; Mes. 96: m. 77;
Mes. 100: m. 25; Mes. 100: m. 48)

alu göre: Küçük görmek, aşağı görmek.

Kamu halkı kendüden **alu göre**
Kendüden yigden yoḡaru otura
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra
39). [alu göre, -e]

alū olmuş-ıdı: Aciz olmak.

Şeyḫ ayakla ḥôd delū olmuş-ıdı
'Akli nefsinden **alū olmuş-ıdı**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
122). [alū olmuş-ıdı, -mış, --ı, -dı]

(Mes. 94: m. 64; Mes. 68: m. 30; Mes.
68: m. 20; Mes. 12: m. 122; Mes. 30:
m. 270)

aluban: Alıp, alarak.

Şeyḫi çün andan **aluban** gitdiler
Muḡlaruñ deyri dapa iletdiler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
89). [aluban,]

ālūde ola: Bulanmak, kirlenmek.

Ne arıdan göñli fersūde ola
Ne aruṣuzlıktan **ālūde ola**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra
104). [ālūde ola,]

alular kıla: Aşağı kalmak, aciz olmak.

Erlik içinde revā kaçan ola
'Avrata 'avratdan **alular kıla**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
62). [alular kıla, -a]

(Mes. 72: m. 64)

(Mes. 50: m. 105; Mes. 50: m. 106;
Mes. 72: m. 188)

alup gider: Alıp gitmek.

Göreyin gelüben ol baña nider
Bunı katumdan nite **alup gider**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
198). [alup gider, -er]

alup gıtdiler: Alıp götürmek.

Her ne sa'y-ıla kim anda itdiler
Ol aradan şeyhi **alup gıtdiler**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra
106). [alup gıtdiler,]

alur: (Güzelliğini) almak.

Andan **alur** hey'etin kavş-i kuzah
Kim işitdiyse bu kavlı kıldı şah
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
185). [alur,]

alurak: Daha aşağı, daha aciz.

Cân ola yüz biñ melekden ulurak
Cân ola bir dîv devden **alurak**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra
4). [alurak,]

alurak degül: Aşağı kalır yanı yok, aşağı
değil. (isim, ün bağlamında).

Bu iki ad gerçi bellürek degül
Sizüñ aduñuzdan **alurak degül**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
184). [alurak degül,]

ām: Herkese âit, umûma mahsus.

Ana yavlaḳ **ām** yavrı ḥāş-ıdı
Deñizüñ içinde bir ḡavvāş-ıdı
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra
39). [ām,]

ām: "Hâs"ın zıddı, bayağı, sıradan; halk,
umum.

İşk içinde ilerü key ḥām-ıduñ
Şimdi ḥāş olduñ ilerü **ām-ıduñ**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
136). [ām-ıduñ, --ı, -duñ]

ām: Sıradan.

‘Ām admuñ olmaya hergiz dadı
Ḥāş ad ister-ise Gülşehrî adı
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
227). [ām,]

a'mā: Kör || Mec. olguları sezme ve kavrama
yetisi, dikkati olmayan, bakar kör.

Size eyvān u bize şultān gerek
A'mā loḳma 'ārife Loḳmān gerek
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 21, Mısra
22). [a'mā,]

amān: Uyarı, ikaz.

Degme fî'lüñ yokdur içinde **amān**
Muştafā kavlına inanḡıl hemān
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 1, Mısra
10). [amān,]

amel: Āmel, iş; uygulama.

Bunlar eydür bizde belli bir **amel**
Yoḡ-ıdı kim bulayıduḡ bir maḥal
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra
125). [amel,]

amel: Bir maksatla yapılan iş, eylem, fiil.

İlm-ile çün olmaya bile **amel**
Ol ḥamāla ta'nalar ura cemel
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra
21). [amel,]

(Mes. 56: m. 50; Mes. 71: m. 30; Mes.
85: m. 57)

amel: İş, eylem; üretim, yapım.

Kān **amellerin** kamu ben dutaram
Cevherîlere güher ben şataram
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 33, Mısra
11). [amellerin, -ler, -in]

amel: İş, güç.

Birisi taķtı'-i her vezn-i ğazel
Eyler-idi 'ilm-ile anda 'amel
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
36). ['amel,]

'amel: İş, eylem || (güzel) âmeler, hayır.

Ad u söz ü sâz dünyâda olur
Âhiretde key 'amel kıymet bulur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
232). ['amel,]

(Mes. 97: m. 35; Mes. 98: m. 64)

'amel işler-idüñ: Davranış sergilemek,
yapmak.

Eydür âhir ne 'amel işler-idüñ
Dünyâda vü ne söze başlar-ıduñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra
99). ['amel işler-idüñ, -r, --i, -düñ]

'āmī: Seçkin olmayan, umûma hitap edecek
seviyede olan, sıradan.

İy niçe 'āmī kim anda hās ola
İy niçe 'ālim ki bī-ihlās ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra
137). ['āmī,]

'āmī: Umum, genel, halk.

Kanda kim bir 'örfe ben meşğül-ırak
'Ārif anda 'āmiden ma'zul-ırak
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra
58). ['āmiden, -den]

'āmī: Avamca, ileri gelenlerden olmayan,
basit kimseler.

'Āmilerüñ şöhet dilgır ola
Ehl-ile nā-ehl kaçan bir ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra
15). ['āmilerüñ, -ler, -üñ]

'āmī: Sıradan.

İlla gelen 'āmī adıyla gelür
Anuñ-içün kendüzin yavu kılur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
223). ['āmī,]

'āmī olur: Cahil olmak.

Biri dānişmend olur 'ilmi 'azīm
Biri bir 'āmī olur cehli delīm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra
80). ['āmī olur, -ur]

'āmī oluram: Avam olmak, havas karşıtı
olmak.

Gāh bir 'āmī oluram cām-ıla
Gāh bir 'ārif oluram nām-ıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 48, Mısra
31). ['āmī oluram, -ur, -am]

'āmīl: Vergi tahsiline memur kimse,
mütesellim, mütevellī.

Kimi bir beg ü kimi bir kıl olur
Kimi 'āmīl kimisi ma'zül olur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra
64). ['āmīl,]

'āmīl ola: İcra etmek, çalışmak.

'Ālim ol yig kim girü 'āmīl ola
Dīn anuñ yigrek ki şāhib-dil ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra
19). ['āmīl ola, -a]

'āmīn dirler: "Öyle olsun, Allah kabul etsin"
anlamlarında, duaların arasında ve sonunda
kullanılan bir söz.

Şeyh çün eyler du'ā kim kız öle
Kamu yārānlar 'āmīn dirler bile
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra
92). ['āmīn dirler, -r, -ler]

'ammā yekūlu'z-zālimūn: Zalimlerin
söylediklerinden. (Çakın, 2014: 411).

Kim durıdan āsümānı bī-sütūn
Pāk ola 'ammā yekūlu'z-zālimūn
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra
198). ['ammā yekūlu'z-zālimūn,]

'amr: Arapça'da bir konuda insan ismi
kullanılması gerektiğinde kullanılan isim
çiftinden biri. Bizdeki Ali ile Veli gibi.

Zeyd ü Bekr ü 'Amr çok var
dünyada
Bellü ad-ıla gerek er dünyada
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
225). [‘amr,]

āmürz-gār: Affeden, bağışlayan.

Biz perestāruz Ğanī perverdigār
Biz günehkāruz Ğafūr **āmürz-gār**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
246). [āmürz-gār,]

(Mes. 78: m. 102)

añ-: Adını söylemek, zikretmek.

Her kim aldı ‘ilm u Qur‘ān‘uñ dadın
Evvel **añdı** Tañrı‘nuñ a‘zam adın
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
2). [añdı, -dı]

(Mes. 53: m. 1; Mes. 69: m. 1; Mes.
94: m. 1; Mes. 47: m. 1)

an: Hatırlamak, anmak.

Bu ne sözdür kim didüñ iy nā-bekār
Dirligi ko ölümü **añ** zīnhār
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
48). [añ,]

(Mes. 22: m. 91; Mes. 63: m. 144;
Mes. 91: m. 68)

an: O (Allah, yaratıcı).

Ādem-iseñ **andan** ayru olmağıl
Şağ-ısañ yoluñda şayru olmağıl
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 1, Mısra
8). [andan, -dan]

an: Zaman, an.

Çün zarūret **anı** muztar eyleye
Günde ya biş söz ya on söz söyleye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra
27). [anı, -ı]

aña: Ona.

Kendüzini ben **aña** key bildürem
Sizi dağı anı dağı öldürem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
69). [aña,]

(Mes. 5: m. 102; Mes. 5: m. 126; Mes.
5: m. 159; Mes. 5: m. 188; Mes. 5: m.
265; Mes. 5: m. 288; Mes. 10: m. 2;
Mes. 10: m. 44; Mes. 10: m. 95; Mes.
11: m. 69; Mes. 11: m. 70; Mes. 11:
m. 83; Mes. 11: m. 88; Mes. 12: m.
212; Mes. 14: m. 43; Mes. 14: m. 61;
Mes. 14: m. 66; Mes. 15: m. 31; Mes.
15: m. 111; Mes. 16: m. 66; Mes. 18:
m. 1; Mes. 19: m. 19; Mes. 22: m. 149;
Mes. 24: m. 1; Mes. 25: m. 13; Mes.
25: m. 98; Mes. 27: m. 114; Mes. 30:
m. 7; Mes. 30: m. 223; Mes. 32: m. 80;
Mes. 32: m. 88; Mes. 32: m. 93; Mes.
33: m. 16; Mes. 34: m. 34; Mes. 38: m.
16; Mes. 39: m. 8; Mes. 39: m. 27; Mes.
39: m. 38; Mes. 39: m. 99; Mes. 40:
m. 64; Mes. 44: m. 15; Mes. 47: m. 51;
Mes. 47: m. 91; Mes. 48: m. 16; Mes.
48: m. 20; Mes. 49: m. 10; Mes. 49:
m. 26; Mes. 50: m. 67; Mes. 50: m. 92;
Mes. 53: m. 24; Mes. 55: m. 45; Mes.
56: m. 20; Mes. 60: m. 87; Mes. 60:
m. 88; Mes. 63: m. 44; Mes. 65: m. 17;
Mes. 65: m. 36; Mes. 65: m. 51; Mes.
65: m. 53; Mes. 65: m. 54; Mes. 65:
m. 55; Mes. 65: m. 71; Mes. 65: m. 76;
Mes. 66: m. 109; Mes. 69: m. 37; Mes.
71: m. 34; Mes. 71: m. 65; Mes. 72:
m. 42; Mes. 72: m. 44; Mes. 72: m. 46;
Mes. 72: m. 95; Mes. 72: m. 226; Mes.
72: m. 385; Mes. 72: m. 570; Mes. 75:
m. 43; Mes. 78: m. 48; Mes. 78: m. 8;
Mes. 81: m. 79; Mes. 81: m. 103; Mes.
81: m. 114; Mes. 81: m. 120; Mes. 81:
m. 147; Mes. 81: m. 151; Mes. 82: m.
7; Mes. 84: m. 26; Mes. 85: m. 172;
Mes. 86: m. 13; Mes. 86: m. 20; Mes.
87: m. 14; Mes. 87: m. 26; Mes. 88:
m. 113; Mes. 88: m. 114; Mes. 91: m.
177; Mes. 91: m. 177; Mes. 91: m.
203; Mes. 95: m. 104; Mes. 100: m.
21; Mes. 100: m. 23; Mes. 101: m. 85;
Mes. 105: m. 34; Mes. 105: m. 71;
Mes. 105: m. 115; Mes. 109: m. 27;
Mes. 109: m. 49; Mes. 110: m. 43;
Mes. 111: m. 22; Mes. 111: m. 72)

aña: Anne.

Ata **ana** çün kim altın gördiler
Oğlanı öldürmeg-içün virdiler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra
23). [ana,]

(Mes. 25: m. 28; Mes. 25: m. 51; Mes. 25: m. 29; Mes. 25: m. 67; Mes. 25: m. 49; Mes. 25: m. 20; Mes. 25: m. 25; Mes. 27: m. 23; Mes. 27: m. 39; Mes. 27: m. 42; Mes. 27: m. 56; Mes. 27: m. 80; Mes. 27: m. 84; Mes. 27: m. 87; Mes. 27: m. 85; Mes. 27: m. 92; Mes. 27: m. 75; Mes. 27: m. 82; Mes. 27: m. 91; Mes. 27: m. 78; Mes. 27: m. 57; Mes. 27: m. 59; Mes. 53: m. 21; Mes. 53: m. 121

aña: Ona (putlara).

Kendü bütlerüme feryâd ireyim
Aña uyanları kamu kırayım
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 130). [aña,]

aña: Ona, (padişaha).

Cehd idelüm kim aña irişevüz
Pâdişahumuz-ıla görışevüz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra 35). [aña,]

aña: Ona (güneşe).

Ay kim aña bilmedi bir gün vebâl
Gün kim aña irmedi hergiz zevâl
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 76). [aña,]

aña: Ona || Allah.

Şeyh eydür ol bütün yüzün baña
Gösterün kim secde eyleyem aña
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 32). [aña,]

(Mes. 47: m. 162; Mes. 81: m. 85; Mes. 81: m. 93; Mes. 81: m. 94; Mes. 85: m. 60; Mes. 85: m. 146; Mes. 101: m. 20)

aña: Ona (Şeyh yerine).

Şeyhümüz gümrâh olmışdur yolın
Göster aña kim bile sağdan solın
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 30). [aña,]

aña: Ona. (Anne).

Ana diler-ise cânın şaķına
Yavriya gelen aña karşı döne
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 24). [aña,]

aña: Anne. (Tavuk).

Ana çün karkar şuya girmeklige
Şu içinde bir nefes durmaķlıķa
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 51). [ana,]

aña: Anne(lik).

Biz daķı seni ana şanur-ıduķ
Anamuzlıķuña inanur-ıduķ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 88). [anamuzlıķuña, -muz, -lıķ, -uñ, -a]

aña: Ona, onun.

Kālîbed iblîs ü cân âdem-durur
Cehl zaķm u 'ilm aña merhem-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 182). [aña,]

aña: O, ona || Karga.

Hayf ola kim aña cüllâb içürem
'Ömrümi bir câhil-ile geçürem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 79). [aña,]

(Mes. 50: m. 82)

aña: Ona (zalime).

Zâlimün bir gün ki cânın alalar
Zulmına aña havâle kılalar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 58, Mısra 26). [aña,]

aña: O, ona || Kurt.

Bu aña etleri yidürür-idi
Kendünün şükrini didürür-idi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 59, Mısra 5). [aña,]

aña: *Ona (padişah).*

Kim **aña** çün tahta binüp oturur
Tañrı'dan tacı ferişte getürür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 175*). [*aña,]*

aña: *Ona (Musibetname'ye).*

Çün Muşibet-nāme 'Attār irüre
Mantıku't-tayr'ı **aña** yār irüre
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 66*). [*aña,]*

aña: *Bunlara, onlara.*

Her birinün bir kitābı nāmı var
Var u **aña** lāyık adı şāhvār
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 70*). [*aña,]*

(*Mes. 109: m. 38*)

aña: *Ona || Satıcı.*

Viresiye almazam ben gevheri
Nağda hiçe oldum **aña** müşterī
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 18*). [*aña,]*

aña: *Ona (Simurg).*

Bir sevāb işlemedüm lāyık **aña**
Olmağa yaraya mı 'āşık **aña**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 76, Mısra 3*). [*aña,]*

(*Mes. 76: m. 4; Mes. 104: m. 52*)

aña: *Ona (Ayaz'a).*

İlla tüz ir katına giçlenmegil
İşbu didüklerümi **aña** digil
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 26*). [*aña,]*

aña: *Ona (tavşana).*

Yolda eglendi ki yüzi akıdı
Aslan **aña** ivdi yavlağ kaçıdı

(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 148*). [*aña,]*

(*Mes. 91: m. 151; Mes. 91: m. 297*)

aña: *Ona, o kimseye.*

Çün fenā vādisine irişür er
Dahı ne hayr añlanur **aña** ne şer
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 104, Mısra 16*). [*aña,]*

aña: *Ona, onun için.*

Kime kimi şorduk **aña** didiler
Yol min-allāhi ila'llāh didiler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 104, Mısra 29*). [*aña,]*

aña: *Ona (mum yerine).*

Kimse benden yakınırağ varmadı
Aña vü bunça nişānın virmedi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 52*). [*aña,]*

aña: *Ona || Hazreti Muhammed'(sav)e.*

Muştafā'dur ādemī vü her kim ol
Aña uydı vü kalanı dīv u gül
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 110, Mısra 54*). [*aña,]*

aña: *Ona (Feleknāme eseri).*

Türk dilinçe dahı Tāziden laṭīf
Mantıku't-tayr'ı eyledük **aña** harīf
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 34*). [*aña,]*

aña gelen: *Ona gelen şey (ölüm kastedilmiş).*

Aña gelen baña hem bir gün gele
Her ki toğdı 'ākıbet nāçār öle
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 369*). [*aña gelen,]*

aña karşı: *Ona karşı.*

Aña karşı yüzümi burtarayım
Bu belâdan kendüzüm kırtarayım
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 143*). [*aña karşı,]*

(Mes. 5: m. 103)

aña ki: *Ona ki, o kimseye ki.*

Ol kişi kim ayrığı şultân kıla
Hem deger **aña ki** şultânlık bula
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 23, Mısra 8*). [*aña ki,]*

aña kim: *Ona ki, o kimseye ki.*

Bes halîfe ol vezîri imtiyhân
Kılmağ-ıçun eydür **aña kim** yalan
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 48*). [*aña kim,]*

añadur-: *Devamlı olarak anmak, zikretmek.*

Halk-ıçun unutmâğıl Hallâk'uhnı
Rızkuñı yi **añadur** Rezzâk'uhnı
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 110, Mısra 20*). [*añadur,]*

anbâr: *Ambar; genellikle tahıl saklanan yer.*

Yirde dihkân ez-kader renc iledür
Tarladan **anbârına** genc iledür
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 57, Mısra 24*). [*anbârına, -in, -a]*

'anber: *Amber kokulu, misk kokulu.*

'**Anber-ile** saçın ördi sünbülün
Göñlegin atlasdan eyledi gülün
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 123*). [*'anber-ile, --ile]*

'anber şaça: *Anber/güzel koku saçılmak/yayılmak.*

Bâd-ı nevrüzî güle '**anber şaça**
Ebr âzârı yire gevher şaça
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 35*). [*'anber şaça, -a]*

'anber-bîz: *Güzel koku eleyen.*

Yıl çemen içinde '**anber-bîz-idi**
Bulıduñ gözi cevâhir-rîz idi
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 5*). [*'anber-bîz-idi, --i, -di]*

'anberîn: *Amber kokulu; güzel kokulu.*

Ol ki yüz göstermez-idi gözlere
'**Anberîn** saçı bulaşur tozlara
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 24*). [*'anberîn,]*

ança: *Öyle.*

Ança üşerler görenler yöreden
Kim yavu varur vezîr ol aradan
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 71*). [*ança,]*

(Mes. 63: m. 85)

ança: *Ama, fakat.*

Secde kılmağum-ıçun ben saña
Ança dahı düşmân olma sen baña
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 24*). [*ança,]*

ança: *O kadar, öyle.*

Ança yazuk çok bula benden şoran
Kim yazukdan bilmeye beni gören
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 76, Mısra 7*). [*ança,]*

(Mes. 81: m. 145)

ança: *O kadar, o kadar çok.*

Ança rahmet ol hâzâyinde ola
Kim bize vü kamuya rahmet kıla
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 113*). [*ança,]*

(Mes. 66: m. 41; Mes. 78: m. 46; Mes. 85: m. 167; Mes. 86: m. 18; Mes. 94: m. 6)

ança: *Öyle, öylece.*

Ol kâfâsda **ança** şekker yir-idi
Kim şekerden datlu sözler dir-idi
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 15*). [*ança,]*

ança: Öyle ki.

Ança şayrular şağaldı 'ākıbet
Ança sağ kişiler öldi 'ākıbet
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 44, Mısra 33*). [*ança,]*

(*Mes. 44: m. 34*)

ança: Çok, pek çok.

Çok kerâmetler cihânda rīv-idi
Ança Āşaf adlu kim bir dīv-idi
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra 62*). [*ança,]*

(*Mes. 60: m. 15; Mes. 66: m. 33; Mes. 81: m. 137; Mes. 89: m. 23; Mes. 89: m. 24; Mes. 89: m. 25; Mes. 89: m. 26; Mes. 89: m. 27; Mes. 89: m. 28; Mes. 98: m. 39; Mes. 110: m. 29; Mes. 110: m. 41*)

ança: Ancak, sadece, yalnız.

Ança lutfuñı kılam halka 'ayân
Ol kadar fazluñdan eyleyem beyân
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra 33*). [*ança,]*

(*Mes. 78: m. 46; Mes. 98: m. 35*)

ança: Öyle, o kadar; çok.

Bîşede yimiş ağaçları üküş
Alma yavlağ çok u dadı **ança** hōş
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 24*). [*ança,]*

(*Mes. 66: m. 32*)

and: Yemin, ant.

Ben senüñ **anduñ-ıla** oldum tebâh
Sen senüñ re'yüñ ile kılduñ günâh
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 87*). [*anduñ-ıla, -uñ, --ıla]*

(*Mes. 85: m. 86*)

and iç-: Yemin etmek.

Kamusu **and içdiler** kim bir şikâr
Pâdişâhuñ günde bizde hakkı var
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 127*). [*and içdiler, -di, -ler]*

(*Mes. 74: m. 8; Mes. 73: m. 10*)

anda: Onda.

Kim nihâdın görür-ise üstüvâr
Niçe hûk **anda** bula vü niçe mâr
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 214*). [*anda,]*

(*Mes. 50: m. 65; Mes. 71: m. 3; Mes. 71: m. 10; Mes. 74: m. 20; Mes. 80: m. 29; Mes. 80: m. 30; Mes. 86: m. 23; Mes. 108: m. 30*)

anda: O anda, o sırada.

Bugün iren irtedâhı iriser
Bunda gören **anda** dağı göriser
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 40, Mısra 36*). [*anda,]*

anda: Orada.

Ol gün **anda** hüdhüdi toyladılar
Yollarınuñ yarağın eylediler
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra 39*). [*anda,]*

(*Mes. 10: m. 119; Mes. 10: m. 124; Mes. 14: m. 6; Mes. 14: m. 12; Mes. 14: m. 19; Mes. 15: m. 11; Mes. 15: m. 105; Mes. 19: m. 39; Mes. 23: m. 25; Mes. 24: m. 24; Mes. 29: m. 33; Mes. 30: m. 296; Mes. 31: m. 28; Mes. 32: m. 147; Mes. 40: m. 10; Mes. 41: m. 3; Mes. 42: m. 3; Mes. 47: m. 149; Mes. 49: m. 1; Mes. 68: m. 48; Mes. 69: m. 48; Mes. 71: m. 41; Mes. 72: m. 547; Mes. 72: m. 547; Mes. 72: m. 553; Mes. 73: m. 23; Mes. 74: m. 16; Mes. 81: m. 118; Mes. 81: m. 194; Mes. 84: m. 52; Mes. 84: m. 58; Mes. 84: m. 142; Mes. 85: m. 110; Mes. 85: m. 153; Mes. 90: m. 9; Mes. 90: m. 21; Mes. 91: m. 196; Mes. 91: m. 209; Mes. 91: m. 277; Mes. 91: m. 282;*)

Mes. 93: m. 28; Mes. 107: m. 3; Mes. 107: m. 29; Mes. 110: m. 7; Mes. 110: m. 15; Mes. 54: m. 38; Mes. 69: m. 68; Mes. 51: m. 36)

anda: Onda (simurg).

Bir kanadı düşdi Çîn'e key ulu
Şad hezārān dürlü naqş **anda** tolu
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 4). [anda,]

anda: Orada, o anda.

Anda kim it göñlini bekler kişi
Halk azarlamak-durur itler işi
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 83, Mısra 25). [anda,]

anda: Oraya, o tarafa.

Şeyh ü yārānlar çün **anda** geldiler
Nāgehān ol manzārı hōş gördiler
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 67). [anda,]

(Mes. 13: m. 54)

anda: Orada (Cennet).

Hüdhüd eydür eyle dut kim gidesin
Cennete şulṭānsuz **anda** n'idesin
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 21, Mısra 2). [anda,]

(Mes. 84: m. 84; Mes. 97: m. 6; Mes. 97: m. 8; Mes. 97: m. 12)

anda: Orada; yanında.

‘Āşıkı ma ‘şūk-ıla seyrānda bil
Kanda kim yār-ısa bizi **anda** bil
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 21, Mısra 10). [anda,]

(Mes. 22: m. 25)

anda: Orada (denizde).

Ol suya kim bu yüziçilik kılur
Giriçek İblis **anda** boğılır

(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 118). [anda,]

anda: Orada (ahirette).

Hüdhüd eydür i ‘tikād aşşı kıla
Ādemīye **anda** vü ecrin bile
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra 2). [anda,]

(Mes. 53: m. 129; Mes. 53: m. 130; Mes. 53: m. 132; Mes. 53: m. 134; Mes. 53: m. 135; Mes. 53: m. 136; Mes. 53: m. 137; Mes. 53: m. 140; Mes. 53: m. 142; Mes. 53: m. 144; Mes. 53: m. 146; Mes. 53: m. 148; Mes. 53: m. 150; Mes. 53: m. 152; Mes. 53: m. 154; Mes. 55: m. 6; Mes. 60: m. 7; Mes. 61: m. 8; Mes. 61: m. 29; Mes. 61: m. 30; Mes. 62: m. 7; Mes. 77: m. 27; Mes. 89: m. 43; Mes. 89: m. 44; Mes. 93: m. 45; Mes. 93: m. 46; Mes. 93: m. 56)

anda: Oraya.

Biri gördi bir sarāy-ı zer-nigār
Uçar-iken **anda** indi şahvār
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 40). [anda,]

anda: Orada, o yerde.

‘İlmüñ **anda** i ‘tibārı ola mı
Cevheri kimse ‘arazdan bile mi
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 85). [anda,]

anda: Onda, oraya.

Bir gün **anda** kim hitāb olur şavāb
Bāyezīd'e Tañrı eyledi hitāb
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra 1). [anda,]

anda: Orada (cennet yerine).

Meclis uçmak **anda** ol hūrī-durur
Bezmi gögdür ay anuñ nūrī-durur
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 27). [anda,]

anda: *O anda, hemen.*

Çünkü âyetden hadîs ihrâc idem
Fıkh ilmin **anda** istihrâc idem
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 60*). [*anda,]*

anda: *Orada, o yerde. Kelimeyle "ahiret, öteki dünya" kastedilmiştir.*

Âhîret bâzârına çün gelesin
Ne iletdün-ise **anda** bulasın
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 172*). [*anda,]*

(*Mes. 81: m. 177; Mes. 81: m. 178; Mes. 93: m. 9; Mes. 98: m. 70; Mes. 98: m. 71*)

anda: *Onda (gazel).*

Birisi takâtı '-i her vezn-i gâzel
Eyler-idi 'ilm-ile **anda** 'amel
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 36*). [*anda,]*

anda: *Onda (ârif kimsede).*

Anda Tañrı tâ 'atı zâtı ola
Âferîniş anuñ âlâtı ola
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 31*). [*anda,]*

anda: *Onda, orada (kitap).*

Kim sen **anda** 'ilmüñi harc idesin
Degme yirde aduñı derc idesin
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 93*). [*anda,]*

anda: *Orada. Dünya kastedilmiştir.*

Senüñ işüñ aldamağ-ısa ne var
Aldayanlar aldanur **anda** i yâr
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 46*). [*anda,]*

anda: *Onda (aslan).*

Aslan ol usdan kim **anda** yoğ-ıdı
Tavşan ussı çok kez andan çoğ-ıdı
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 237*). [*anda,]*

anda: *Orada || Önceden, ezelden.*

Yohsa tenden ilerü eyü yavuz
Bellü miydi **anda** bu egri ol uz
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 95, Mısra 4*). [*anda,]*

(*Mes. 95: m. 7; Mes. 95: m. 13; Mes. 95: m. 15*)

anda: *Orada || Hakikat yolu.*

Ne hâkikatda ayak sığar ne baş
Ne göz işe gelür **anda** vü ne kaç
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 72*). [*anda,]*

anda: *Orada; köyde.*

Var-ıdı şârdan buçuğ ferseng yol
Bir köy ü bir şeyh **anda** 'ilmi bol
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 14*). [*anda,]*

anda: *Oraya || Kaf Dağı.*

Kimisi şayru olur kimi ölür
Anda varınça bir otuz kuş kalur
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 92*). [*anda,]*

anda ki: *Onun için.*

Ben henüz **anda ki** bir luğf işleyem
Bunlaruñ yazukların bağışlayam
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 37*). [*anda ki,]*

anda kim: *Orada ki.*

Anda kim bir çöpe şaymazlar canı
Kim-durur varup okıyan fermanı
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 85*). [*anda kim,]*

(Mes. 61: m. 27; Mes. 63: m. 147)

anda kim: Ondaki.

Anda kim her zaḥm yüz
merhemçedür
‘Ālimūn yazuḡı bir ‘ālemçedür
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra
47). [anda kim,]

(Mes. 84: m. 127)

anda kim: Onun için.

Anda kim yalan kılurlar ḥıdmeti
Biz daḥı gerçek Muḥammed ümmeti
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra
107). [anda kim,]

(Mes. 23: m. 5; Mes. 25: m. 85; Mes.
29: m. 11; Mes. 30: m. 213)

anda kim: Orada ki.

Anda kim sîmurḡ şulṭānlık kıla
Kamu şulṭānlar gerek kim kıl ola
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 24, Mısra
5). [anda kim,]

(Mes. 24: m. 15; Mes. 31: m. 25; Mes.
31: m. 27; Mes. 31: m. 33; Mes. 31:
m. 37; Mes. 32: m. 47; Mes. 33: m. 19;
Mes. 39: m. 19; Mes. 42: m. 5)

anda olur-ıdı: Orada, yanında olmak.

Meger ol manzar Rûm şulṭānınıñ
Ki kıızı anda olur-ıdı anuñ
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra
66). [anda olur-ıdı, -ur, --ıdı]

andan: Ondan.

Ne Hübel kırtılır andan ne Menāt
Kim azarlamaz ne ‘Uzzā vü ne Lāt
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
89). [andan,]

(Mes. 5: m. 105; Mes. 8: m. 6; Mes. 9:
m. 50; Mes. 11: m. 68; Mes. 19: m. 24;
Mes. 20: m. 10; Mes. 25: m. 19; Mes.
25: m. 58; Mes. 30: m. 53; Mes. 30:

m. 103; Mes. 30: m. 106; Mes. 30: m.
177; Mes. 32: m. 89; Mes. 50: m. 90;
Mes. 53: m. 108; Mes. 72: m. 185;
Mes. 84: m. 123; Mes. 88: m. 94; Mes.
91: m. 192; Mes. 96: m. 63; Mes. 101:
m. 53)

andan: Bu nedenle, ondan dolayı.

Çün dürüst oldı ḥisābuñuz tamām
Andan oldı yirüñüz dārü’s-selām
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra
78). [andan,]

(Mes. 50: m. 64; Mes. 65: m. 104;
Mes. 91: m. 242; Mes. 101: m. 24)

andan: Ondan (Padişah/simurg kastedilmiş.).

Ol bize yavlaḡ yakın u faḡlı bol
Biz ıraḡ andan hezārān sālē yol
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra
32). [andan,]

andan: Oradan.

Rüstem andan yüz belā-y-ıla iner
Kāl’a üstinden yir üstine konar
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
93). [andan,]

(Mes. 43: m. 18)

andan: O sebeple, o yüzden.

Eydür āḡir çün ḥisābı virdüñüz
Uçmaḡa andan gelüben girdüñüz
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra
76). [andan,]

andan: Ondan sonra (boyundan asılma).

Zālîmi boynından ilkin aşalar
Andan ellerin dibinden keseler
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 58, Mısra
20). [andan,]

andan: Sonra, ondan sonra.

Namaz evvel ol kılandan yigrenür
Andan ol namaz kılcı osanur

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 290). [andan,]

(Mes. 12: m. 87; Mes. 12: m. 89; Mes. 53: m. 66; Mes. 53: m. 68; Mes. 66: m. 38; Mes. 72: m. 401; Mes. 78: m. 6; Mes. 81: m. 3; Mes. 81: m. 5; Mes. 84: m. 41; Mes. 84: m. 130; Mes. 91: m. 3; Mes. 91: m. 202; Mes. 96: m. 65; Mes. 96: m. 69; Mes. 104: m. 9; Mes. 105: m. 54)

andan: Ondan (vezir).

1. Çün halîfe tapusına çüst irer
Çün halîfe **andan** ahvâlî tayar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 74). [andan,]

andan: Ondan (melek yerine).

Niçe kim gök gerdişinden durmadı
Kimse **andan** yig ferîşte görmedi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 128). [andan,]

andan: Ondan (acemi yerine).

Bâri sen Gülşehri zikrinden işit
Mübtediden kaç kim **andan** yigdür it
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 236). [andan,]

andan: Ondan (Gülşehri yerine).

Burar-ısa berbatuñ biraz kılın
Hüdhüd **andan** ögrene kuşlar dilin
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra 74). [andan,]

andan: O (Allah'tan).

Hüdhüd eydür hiç ümîdüñ kesmegil
Andan u top hâkkı yire başmağıl
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 77, Mısra 2). [andan,]

(Mes. 85: m. 140)

andan: Ondan (Kul, abd).

Yüz biñ akça bir kulumu virürem
Biş namâz **andan** güç-ile görürem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 78). [andan,]

andan: Ondan, o kişiden.

Ol kişi kim farkumuz kılımaya
Beni **andan** bakıban bilimeye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 76). [andan,]

andan: Ondan (aslan).

Aslan ol usdan kim anda yog-ıdı
Tavşan ussı çok kez **andan** çoğ-ıdı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 238). [andan,]

andan: Ondan || Kaknüs.

Müsiki taşnif iden âvâzını
Andan öğrenür her bir sâzını
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 94, Mısra 12). [andan,]

andan: Ondan sonra || Hz. Muhammed.

Andan az aşağıarak i' zâz-ıla
Cân ulü'l-'azmüñ-durur yüz nâz-ıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra 61). [andan,]

andan: Oradan; köyden.

Şâr yolını köylüden şorar-ıdı
Tañlaçak **andan** şara irer-ıdı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 24). [andan,]

andan: Ondan (mum yerine).

Kendüzin yalıñına urdı revân
Kim meger kim ala **andan** bir nişân
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 42). [andan,]

andan aña: Ondan ona (Bir üsteki mısra bağlamında; nâm-aşk).

Nāmı 'ışka iriçegin neng olur
Andan aña elli biñ ferseng olur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 26*). [*andan aña,]*

andan artuğı: *Ondan başka (keder, gam).*

Aşluña irmez-iseñ ğamdur kamu
Andan artuğı cehennemdür kamu
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 108, Mısra 4*). [*andan artuğı,]*

andan artuk: *Ondan başka.*

Andan artuk kim bıçağ-ıla meger
Yırta-y-ıdum karnımı ben bî-ħaber
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 85*). [*andan artuk,]*

añdan berü: *Ondan beriye.*

Beni **andan berü** kim sürdi daķı
Kapusından gitmedüm Tañrı ħaķı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 145*). [*andan berü,]*

añdan berü: *Ondan beri, o zamandan bu yana.*

Eydür **añdan berü** kim açdum
gözüm
Añladum kendü işümi kendüzüm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 151*). [*añdan berü,]*

andan ilerü: *Ondan önce.*

Tızirek maķşüdına ħüb irişe
Andan ilerü kim aşup irişe
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 74, Mısra 4*). [*andan ilerü,]*

andan ilerürek: *Ondan önce.*

Virmeye **andan ilerürek** selām
Aña bir yolda şataşan ve's-selām
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 75*). [*andan ilerürek,]*

andan soñra: *Ondan sonra.*

Daķı **andan soñra** 'ābid cānını
Mu'teber dutan bilür bürħānını
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra 71*). [*andan soñra,]*

(*Mes. 69: m. 96*)

andan yig: *Ondan daha güzel, daha iyi.*

Ol kim **andan yig** ķişı söz dimedi
Kısmetinden taşra nesne yimedi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 7*). [*andan yig,]*

andın yaña: *Onun tarafına.*

Yohsa ben **andın yaña** varmaz-ısam
Tapusunda ķul gibi durmaz-ısam
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 261*). [*andın yaña,]*

anı: *Ona.*

Her ne şekli kim gönülde bağladum
Görmedüğüm için **anı** ağladum
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 92*). [*anı,]*

(*Mes. 66: m. 30*)

anı: *O, onu.*

Her ne kim senden yıkılmaķlık ķopar
Tevbe bir demde **anı** girü yapar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 130*). [*anı,]*

(*Mes. 44: m. 26; Mes. 47: m. 148*)

anı: *Onu (Simurg'u).*

Kim diler-ise ki şımurğa ire
Kūh-ı Kāf'a vara vü **anı** göre
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 1, Mısra 31*). [*anı,]*

anı: *Onu (sözü).*

Çün işitdiler münāfıķlar **añı**
Her birinüñ gevdeden gitdi cānı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 73*). [*añı,]*

anı: Onu (ilmi).

Dünyâda ne 'ilm ola kim ben **anı**
Bilmedüm illâ bunuñ 'ilmi kanı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
167). [anı,]

anı: Onu (inciği).

İrte çün oldı girü buldum **anı**
Kör ola her kim 'ayıblaya beni
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
227). [anı,]

anı: Onu (eri).

Eydür er kim nefis odından geçmeye
Mekr ide kim İblis **anı** itmeye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra
36). [anı,]

anı: Onu (oğlanı).

Pâdişah çün **anı** âzâd eyledi
Göñlini ol guşşadan şâd eyledi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra
109). [anı,]

anı: Onu (gül).

Bir zamânda kim gül açılmış idi
Bülbül **anı** görmege gelmiş idi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra
6). [anı,]

anı: Onu (atı).

Ol kişi bir top gibi dutdı **anı**
Kodı arkuncağ yire ol tevseni
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
83). [anı,]

(Mes. 30: m. 85; Mes. 30: m. 87)

anı: Onu. Üçüncü teklik şahıs zamirinin
yükleme hali.

Her kime kim pîşvâlık ben idem
Anı ol şâh hazretiñe ilemem

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra
40). [anı,]

(Mes. 5: m. 27; Mes. 5: m. 70; Mes. 5: m. 113; Mes. 5: m. 125; Mes. 5: m. 128; Mes. 5: m. 137; Mes. 5: m. 143; Mes. 5: m. 177; Mes. 5: m. 232; Mes. 5: m. 243; Mes. 7: m. 15; Mes. 9: m. 2; Mes. 10: m. 75; Mes. 10: m. 93; Mes. 10: m. 123; Mes. 10: m. 132; Mes. 12: m. 2; Mes. 12: m. 34; Mes. 12: m. 163; Mes. 12: m. 209; Mes. 13: m. 22; Mes. 13: m. 24; Mes. 13: m. 32; Mes. 13: m. 36; Mes. 14: m. 16; Mes. 16: m. 30; Mes. 16: m. 59; Mes. 16: m. 60; Mes. 16: m. 94; Mes. 16: m. 102; Mes. 22: m. 91; Mes. 22: m. 132; Mes. 25: m. 89; Mes. 25: m. 95; Mes. 25: m. 105; Mes. 27: m. 17; Mes. 30: m. 101; Mes. 30: m. 107; Mes. 30: m. 120; Mes. 30: m. 121; Mes. 30: m. 210; Mes. 30: m. 234; Mes. 30: m. 242; Mes. 30: m. 298; Mes. 30: m. 300; Mes. 32: m. 54; Mes. 32: m. 146; Mes. 34: m. 28; Mes. 37: m. 4; Mes. 40: m. 1; Mes. 40: m. 3; Mes. 40: m. 6; Mes. 40: m. 38; Mes. 40: m. 47; Mes. 40: m. 51; Mes. 41: m. 7; Mes. 45: m. 39; Mes. 45: m. 4; Mes. 45: m. 28; Mes. 45: m. 32; Mes. 46: m. 14; Mes. 47: m. 12; Mes. 47: m. 92; Mes. 47: m. 118; Mes. 47: m. 161; Mes. 50: m. 94; Mes. 50: m. 111; Mes. 63: m. 99; Mes. 63: m. 180; Mes. 65: m. 34; Mes. 65: m. 41; Mes. 65: m. 84; Mes. 66: m. 63; Mes. 68: m. 25; Mes. 72: m. 194; Mes. 72: m. 229; Mes. 72: m. 232; Mes. 72: m. 234; Mes. 72: m. 272; Mes. 72: m. 451; Mes. 72: m. 452; Mes. 72: m. 454; Mes. 72: m. 457; Mes. 72: m. 501; Mes. 72: m. 505; Mes. 72: m. 507; Mes. 74: m. 26; Mes. 75: m. 34; Mes. 81: m. 64; Mes. 81: m. 104; Mes. 81: m. 109; Mes. 81: m. 113; Mes. 81: m. 135; Mes. 81: m. 141; Mes. 81: m. 143; Mes. 81: m. 155; Mes. 84: m. 25; Mes. 85: m. 9; Mes. 85: m. 68; Mes. 85: m. 106; Mes. 91: m. 204; Mes. 91: m. 205; Mes. 91: m. 232; Mes. 91: m. 235; Mes. 91: m. 285; Mes. 91: m. 287; Mes. 91: m. 300; Mes. 93: m. 33; Mes. 93: m. 36; Mes. 96: m. 46; Mes. 96: m. 50; Mes. 97: m. 20; Mes. 100: m. 75; Mes. 101: m. 92; Mes. 102: m. 109; Mes. 102: m. 110; Mes. 102: m. 112; Mes. 102: m. 114; Mes. 105: m. 34; Mes. 105: m. 69; Mes. 105: m. 77; Mes. 107: m. 44; Mes. 109: m. 23; Mes. 109: m. 32; Mes. 109: m. 36)

anı: Onu || Leyla'yı.

Anı evvel gördüğü gibi şanur
Gönlü içindeki nakşa inanur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra
43). [anı,]

(Mes. 47: m. 77; Mes. 47: m. 151)

anı: Onu (kargayı).

Ben şeker yimege okıram anı
Ol necîs otlamağa iltür beni
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra
35). [anı,]

anı: O, işaret zamiri || Düşmanı.

Düşmanum kim idüğün bilimezin
Dünyada ben hōd anı var dimezin
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra
118). [anı,]

anı: Onu, onları.

Anı kim mahşerden eymentür ola
Âhiret günine inanur ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra
49). [anı,]

anı: Onu || Ülke, memleket.

Zulm bunça milketi vîrân kıla
Kim girü 'adl anı âbādân kıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 58, Mısra
8). [anı,]

anı: Onu (fermanı).

Eyle dut fermân dilerler kişiden
Kimdür anı okıyan ya işiden
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra
90). [anı,]

anı: Onu (tacı).

Halkuñ arasında bıraktım anı
Kim ferîşteh geldi vü kodı bunı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
77). [anı,]

anı: Onu (melek).

Bunlar anı ança görmüş çıktılar
Kim benüm ağzuma yüz taş dıkdılar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
85). [anı,]

(Mes. 63: m. 88; Mes. 63: m. 95; Mes.
63: m. 130; Mes. 63: m. 136; Mes. 63:
m. 216)

anı: Onu (yalanı).

Bir yalanı şınayuban sürdiler
Halk anı hōd girçege irürdiler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
184). [anı,]

(Mes. 61: m. 14)

anı: Onu (eri).

Atlu anı uykudan tiz uyarur
Bir çomağ-ıla anı birkaç urur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra
29). [anı,]

anı: Onu (karnı).

Ol karında kim ilan yatdı niçün
Deşni-y-ile deşmedüñ anı bugün
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra
78). [anı,]

anı: Onu (ilmi).

Olmaya bir 'ilm kim anı bilmeye
Kimsene 'âlemde anı bulmaya
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra
3). [anı,]

anı: Onu (şeyhi).

Olmaya bir 'ilm kim anı bilmeye
Kimsene 'âlemde anı bulmaya
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra
4). [anı,]

anı: Onu (musibet, kaza).

İnmedükdür ol kaçā gökden dağı
Kim **anı** ben aňlayam Tañrı haķı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 298*). [*anı,]*

anı: Onu (Yemliha'yı).

Çekdi küpden daşra çıkardı **anı**
Toprağa göme kodı cānsuz teni
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 351*). [*anı,]*

(*Mes. 72: m. 423*)

anı: Onu (ümmet).

Ben bileyim ümmetüñ yazuğını
Kim girü bağışlayısaram **anı**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 22*). [*anı,]*

(*Mes. 78: m. 40*)

anı: Onu (Allah).

Eydür ol bu dünyadan artuķ-durur
Anı alası bahāmuz yok-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 88*). [*anı,]*

(*Mes. 81: m. 89; Mes. 81: m. 97; Mes. 81: m. 98 Mes. 105: m. 121*)

anı: Onu (günahı).

Kim senüñ şerrüñden işledüm **anı**
Kim sen anduña inandurduñ beni
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 85*). [*anı,]*

anı: Onu (giysi).

Arusuz olıçağın aru tonı
Arı ola çün yuduñ girü **anı**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 100*). [*anı,]*

anı: Onu (Ayaz'ı).

Ayru düşdi pādişāhdan bir zamān
Çün sever-idi **anı** şāh-ı cihān

(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 6*). [*anı,]*

(*Mes. 88: m. 10; Mes. 88: m. 77; Mes. 88: m. 80; Mes. 88: m. 92; Mes. 88: m. 93*)

anı: Onu (çok yiyeni).

Çok yimekten çok ola fāsīd mizāc
Ne devā **anı** düze vü ne 'ilāc
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 86*). [*anı,]*

anı: Onu (rızkı).

Ol ki ben yüz cehd iderem diyiser
Kısmeti ne-y-ise **anı** yiyiser
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 94*). [*anı,]*

(*Mes. 91: m. 102*)

anı: Onu (Av hayvanı).

Qur'a kime düşse ol varur-ıdı
Aslan **anı** yiyüp oturur-ıdı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 140*). [*anı,]*

anı: Onu (tavşanı).

Ben **anı** tapuña getürür-iken
Pādişāh işini bitürür-iken
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 167*). [*anı,]*

anı: Onu || *Mantıku't-tayr*.

Anı Türkī şüretinde biz daķı
Söyledük bülbül gibi Tañrı haķı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 29*). [*anı,]*

anı dahı: Onu dahi, onu da, onu bile.

Kendüzin andan kaçan fark eyleye
Yapışup **anı dahı** garķ eyleye
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra 54*). [*anı dahı,]*

anı göricek: Onu görünce. (Simurg'u).

Anı göricek ki ne Sımürg-ı mış
Gördiler girü ki bu si murğ-ı mış
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra
113). [anı göricek, -içek]

anı ki: Onu ki.

Eydür uşbu dem katuña geleler
Eydeler **anı ki** toğru bileler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
102). [anı ki,]

'ankebüt: Örümcek.

Aña karşı söyledi hoş sūsmār
'**Ankebüt** oldu evinde perde-dār
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
104). ['ankebüt,]

'ankebüt oldu evinde perdedār: Örümceğin
eve perde çekmesi. Hicret zamanı
Peygamberimiz ve Hz. Ebubekir mağarada
saklanırken, Allah'ın emriyle mağaranın
kapısında bir ağaç bitmiş ve onları örtmüş,
yine Allah emredip örümcek ağını örmüş ve
onları gizlemiş.

'**Ankebüt oldu evinde perdedār**
Söyler aña hoş dil-ile sūsmār
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra
35). ['ankebüt oldu evinde perdedār,
]

añla: Kavramak, idrak etmek.

Söz hurūfin artuķ eksük kılmadı
'Ālim **añladı** vü cāhil bilmedi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra
126). [añladı, -dı]

(Mes. 52: m. 17; Mes. 54: m. 63; Mes.
72: m. 161)

añla: Tam manasıyla sezip kavramak, bilmek.

Bu sözi **añlar** u bu sırrı bilür
Ol cemā'at hāline hayrān kalur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra
153). [añlar, -r]

añla: Zannetmek || Düşünmek.

Kim bu cādüyı göricek **añladuñ**
Kişinüñ put tapduğın tañladuñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
205). [añladuñ, -du, -ñ]

añla: Anlamak, kavramak, sezmek.

Hem-nişinler çün görürler hālini
Her biri **añlar** anuñ aḥvālını
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra
110). [añlar, -r]

(Mes. 94: m. 61)

añla: Anlamak, akıl erdirmek.

Eyle renci şa 'b-ıdı derdi 'azīm
Kim 'ilācın **añlamaz-ıdı** ḥakīm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra
10). [añlamaz-ıdı, -maz, --ıdı]

añla: Anlamak, tanımak, bilmek.

Şimdi görmeyen cemālin gündüzün
Gice kanda **añlaya** anuñ yüzün
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 40, Mısra
22). [añlaya, -ya]

(Mes. 40: m. 40; Mes. 63: m. 233;
Mes. 47: m. 67; Mes. 40: m. 39)

añla: Anlamak, bilmek.

Pādişāhı **añlamışam** n'ideyim
Yaluñuz bu yola nite gideyim
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra
15). [añlamışam, -mış, -am]

(Mes. 26: m. 15; Mes. 30: m. 298;
Mes. 30: m. 291; Mes. 35: m. 2; Mes.
52: m. 56; Mes. 53: m. 80; Mes. 54:
m. 53; Mes. 54: m. 28; Mes. 54: m. 68;
Mes. 55: m. 37; Mes. 56: m. 47; Mes.
72: m. 315; Mes. 88: m. 65; Mes. 105:
m. 70; Mes. 40: m. 42)

añla: Anlamak, fark etmek, farkına varmak.

Ben bunu göricek **añladum** kim ol
Kimseye göstermez illā togru yol
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 237*). [*añladum, -du, -m*]

(*Mes. 40: m. 52; Mes. 56: m. 21; Mes. 72: m. 230; Mes. 72: m. 182; Mes. 81: m. 77; Mes. 81: m. 91; Mes. 96: m. 54; Mes. 110: m. 17; Mes. 111: m. 74; Mes. 81: m. 83; Mes. 37: m. 10; Mes. 27: m. 37*)

añla: Anlamak, idrak etmek.

Ol hakīm-ile bilūñ ol gözsüzi
Añlañuz kim niçe açıldı gözi
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra 64*). [*añlañuz, -ñuz*]

(*Mes. 54: m. 4; Mes. 56: m. 60; Mes. 66: m. 11; Mes. 66: m. 129; Mes. 60: m. 116; Mes. 63: m. 9; Mes. 66: m. 132; Mes. 102: m. 122; Mes. 102: m. 11*)

añla: Anlaşılmak, fark edilmek.

Dünya varlığı göz-ile **añlanur**
Gözsüz işi yidilüben tañlanur
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 43*). [*añlanur, -n, -ur*]

(*Mes. 69: m. 30; Mes. 104: m. 16; Mes. 105: m. 116*)

añla: Sezip kavramak, akıl erdirmek.

Hikmeti vü hey'eti vü mantığı
Añladum yavlaḡ u bildüm taḡḡıki
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 12*). [*añladum, -du, -m*]

añla: Anlayabilmek.

Kim hünermend-ise beni **añlaya**
Yoḡsa cāhiller bu sözi tañlaya
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 77*). [*añlaya, -ya*]

(*Mes. 99: m. 10; Mes. 107: m. 16; Mes. 111: m. 61; Mes. 111: m. 62*)

añla: Anlamak, kavramak.

Degme kişi bir tarīḡı tañladı
‘Ārifī Gülşehri yavlaḡ **añladı**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 130*). [*añladı, -dı*]

añla: Anlamak, sezmek.

İnmedükdür ol ḡazā gökden daḡı
Kim anı ben **añlayam** Tañrı ḡaḡı
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 298*). [*añlayam, -y, -am*]

añla: Bir şeyin ne demek olduğunu, neye işaret ettiğini kavramak.

Añlamaya ḡikmetin degme hakīm
Zira fevḡa külli zī-‘ilmin ‘alīm
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 63*). [*añlamaya, -ma, -ya*]

añlad: Anlatmak, söylemek.

Dil ḡanı kim söyleyem aḡvālūmi
Añladam yārānlaruma ḡālūmi
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 168*). [*añladam, -am*]

(*Mes. 22: m. 1; Mes. 25: m. 76; Mes. 54: m. 19; Mes. 72: m. 338*)

añlad: Anlatmak.

Cāhilūñ sözi kişiyi tañlada
Cāhile kişi niçe söz **añlada**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 220*). [*añlada, -a*]

añladıvir: Anlatmak, anlatıvermek.

Bir bize **añladıvirgil** bī-ḡaraz
Kim bu cān cevher midī veya ‘araz
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 95, Mısra 27*). [*añladıvirgil, -gil*]

añladuḡ kim: Anladık ki, fark ettik ki.

Añladuḡ kim sen degülsin anamuz
Ayruḡ anadan degüpdür dānemüz
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 91*). [*añladuḡ kim,]*

(Mes. 78: m. 45)

añladum kendü işümi kendüzüm: Ne yapılması gerektiğini anlamak.

Eydür aından berü kim açdum gözüm
Añladum kendü işümi kendüzüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 152). [añladum kendü işümi kendüzüm,]

añlama: Kavramamak, anlamamak, idrak edememek.

Añlamadukdur ki bu Rüstem-durur
Pehlevân-ı cümle-i 'âlem-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 19). [añlamadukdur, -duk, -dur]

añlamaz: Anlamak, fark etmek, farkına varmak.

Söze şöyle şokşururam yalanı
Kim kişi girçekden **añlamaz** anı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 61, Mısra 14). [añlamaz,]

añlan: Anlaşılmak.

Müşterî iner-ise gökden henüz
Aña **añlanmaya** yirde bu rumüz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra 12). [añlanmaya, -ma, -ya]

anlar: Üçüncü çokluk şahıs zamiri, onlar.

Bakmaz **anlara** vü hışm idüp gider
Tağlara varur u toñuzlar güder
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 13, Mısra 45). [anlara, -a]

(Mes. 30: m. 208; Mes. 32: m. 53;
Mes. 32: m. 149; Mes. 53: m. 77; Mes.
60: m. 67; Mes. 69: m. 131; Mes. 72:
m. 535; Mes. 91: m. 258; Mes. 100: m.
105; Mes. 108: m. 6)

anlar: Üçüncü çokluk şahıs zamiri, onlar (ümme kastedilmiş).

Yaluñuz yazukların ben bileyim
Andan **anlara** şefâ'at kılayım
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 6). [anlara, -a]

anlar: Onlar (köpekler).

Bize fermân şimdi yügürmek-durur
Yohsa **anlar** ağzına girmek-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 94). [anlar,]

anlar: Onlar (altı er).

'İzzet-ile **anlara** virdüm selâm
Eylediler kamusı baña kıyâm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 27). [anlara, -a]

anlara: Onlar (anne ve baba).

Altun akça **anlara** bildürmege
Almağa ol oğlanı öldürmege
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 21). [anlara,]

añlat: Anlatmak, izah etmek.

Şartı var mı sofradan artuk dağı
Bize bir bātıldan **añlatğıl** haka
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 70, Mısra 6). [añlatğıl, -ğıl]

añlayan: Anlayan bilen (kişi).

Ol benem kim kendüzini **añlayan**
Kim niķābından yüzini **añlayan**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 40, Mısra 17). [añlayan,]

(Mes. 40: m. 18; Mes. 40: m. 55; Mes.
40: m. 28)

añma: Hatırlamak, akla getirmek.

Eytdi hîç unıtmaduğuz biz sizi
Gerçi siz **añmaduñuz** hergiz bizi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 74). [añmaduñuz, -du, -ñuz]

añma: Hatırlamak, söz etmek.

Tañrı adın **añmadan** söylemegil
Sözünü ansuz beyân eylemegil
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 1*). [*añmadan, -dan*]

anne: Anne. (*Burada anne, tavuktur*).

Dām içinde zevki yokdur dānenün
Yavıdan artuğ nesi var **annenün**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 14*). [*annenün, -nün*]

añra: Kükremek.

Aslan eydür **añrayubanın** aña
Kim ne vaktıdur ki gelürsin baña
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 151*). [*añrayubanın, -y, -uban, -ın*]

ansuz: Onsuz.

Ölmek **ansuz** diri olmakdan delim
Yig-durur yüz 'illet ile iy hakim
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 19, Mısra 25*). [*ansuz,]*

(*Mes. 19: m. 34; Mes. 19: m. 35; Mes. 32: m. 170; Mes. 81: m. 118; Mes. 81: m. 126; Mes. 101: m. 86; Mes. 105: m. 25*)

ansuz: Ansızın, birdenbire.

Kaçar-iken nāgeh etegin başar
Sürçer **añsuzda** vü yidüğün kuşar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 66*). [*añsuzda, -da*]

ansuz: Padişah, hükümdar || Allah.

Çün bizüm maqşūdumuz şultān-durur
Cennet **ansuz** bize bir zindān-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 148*). [*ansuz,]*

ansuz: O'nsuz. Allah olmadan.

Tañrı adın añmadan söylemegil
Sözünü **ansuz** beyân eylemegil
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 2*). [*ansuz,]*

ansuz: Onsuz (*Papağan*).

Hıvōcadan ol bir dem ayrılmaz-ıdı
Hıvōca **ansuz** bir nefes olmaz-ıdı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 22*). [*ansuz,]*

añsuzın: Ansızın, birdenbire.

Añsuzın bir derde oğradı 'aceb
Eyledi ol derde dermānın taleb
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 13*). [*añsuzın,]*

(*Mes. 27: m. 100; Mes. 30: m. 179; Mes. 60: m. 74; Mes. 60: m. 74; Mes. 72: m. 37; Mes. 92: m. 17*)

anuñ: Onun (*Simurg'un yani yüce yaradan kastediliyor*).

'Ālem **anuñ** bir kanadıdır görüñ
Kanatın görenden ol kuşı şoruñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 21*). [*anuñ,]*

(*Mes. 2: m. 31*)

anuñ: Onun (*Simurg kastediliyor*).

Bir kanatdan olmağıl biñ naqşa yār
Kim **anuñ** yüz biñ kanadı dağı var
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 40*). [*anuñ,]*

(*Mes. 2: m. 38; Mes. 38: m. 6*)

anuñ: Onun. (*Şeyh'in*).

Hem-nişinler çün görürler hālini
Her biri añlar **anuñ** aḥvālini
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 110*). [*anuñ,]*

(*Mes. 10: m. 110; Mes. 68: m. 14*)

anuñ: Onun (*oğlanın*).

Çün bağışlar ḥusrev **anuñ** cānını
Viribir Ḥaḳ derdinün dermānını

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 107). [anuñ,]

anuñ: Onun (Papağan).

Dün ü gün **anuñ-ıla** hem-rāz-ıdı
Hem-niñin ü hem-dem ü hem-sāz-ıdı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 13). [anuñ-ıla, --ıla]

anuñ: Onun. / O. Üçüncü tekil şahıs zamiri.

Kim Müselmân-ısa ol kuşu sora
Kâfir **anuñ** kanadı nakşın göre
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 18). [anuñ,]

(Mes. 2: m. 35; Mes. 3: m. 19; Mes. 5: m. 92; Mes. 5: m. 127; Mes. 5: m. 158; Mes. 5: m. 209; Mes. 5: m. 211; Mes. 5: m. 212; Mes. 6: m. 29; Mes. 6: m. 38; Mes. 7: m. 9; Mes. 7: m. 16; Mes. 10: m. 66; Mes. 10: m. 73; Mes. 10: m. 77; Mes. 10: m. 79; Mes. 10: m. 148; Mes. 13: m. 29; Mes. 14: m. 56; Mes. 14: m. 59; Mes. 15: m. 27; Mes. 15: m. 113; Mes. 15: m. 117; Mes. 16: m. 103; Mes. 16: m. 104; Mes. 18: m. 31; Mes. 19: m. 32; Mes. 21: m. 18; Mes. 26: m. 14; Mes. 27: m. 94; Mes. 30: m. 122; Mes. 30: m. 145; Mes. 30: m. 150; Mes. 32: m. 20; Mes. 32: m. 87; Mes. 38: m. 12; Mes. 39: m. 72; Mes. 40: m. 22; Mes. 40: m. 31; Mes. 40: m. 44; Mes. 45: m. 21; Mes. 47: m. 48; Mes. 47: m. 85; Mes. 48: m. 14; Mes. 50: m. 2; Mes. 50: m. 61; Mes. 50: m. 62; Mes. 51: m. 36; Mes. 52: m. 13; Mes. 59: m. 2; Mes. 61: m. 7; Mes. 63: m. 34; Mes. 65: m. 139; Mes. 66: m. 15; Mes. 66: m. 59; Mes. 66: m. 84; Mes. 71: m. 11; Mes. 72: m. 80; Mes. 72: m. 236; Mes. 72: m. 376; Mes. 72: m. 440; Mes. 72: m. 488; Mes. 74: m. 10; Mes. 80: m. 14; Mes. 80: m. 22; Mes. 81: m. 116; Mes. 81: m. 122; Mes. 82: m. 8; Mes. 88: m. 118; Mes. 91: m. 209; Mes. 91: m. 217; Mes. 91: m. 261; Mes. 94: m. 4; Mes. 94: m. 25; Mes. 94: m. 40; Mes. 96: m. 42; Mes. 100: m. 29; Mes. 101: m. 30; Mes. 101: m. 33; Mes. 101: m. 51; Mes. 101: m. 89; Mes. 105: m. 28; Mes. 105: m. 54; Mes. 105: m. 79; Mes. 105: m. 118; Mes. 107: m. 152; Mes. 109: m. 23; Mes. 110: m. 46; Mes. 111: m. 74)

anuñ: Onun (sevgilinin).

Tā'at **anuñ** tapusı gelür baña
Ka'be **anuñ** kapusı gelür baña
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 45, Mısra 17). [anuñ,]

(Mes. 45: m. 18; Mes. 45: m. 27; Mes. 47: m. 47)

anuñ: Onun (Allah kastedilerek).

Bir-durur Şāni' kim **anuñ** mişli yok
Ol yaratduğı cihānda şun'ı çok
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra 27). [anuñ,]

(Mes. 81: m. 100; Mes. 84: m. 151; Mes. 84: m. 152)

anuñ: Onun (fermanın).

Eydür iy ebleh ne vaktıdır **anuñ**
Kim sen eydürsin ki göster fermanuñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 83). [anuñ,]

anuñ: Onun, üçüncü tekil kişi zamirinin ilgi hāl eki almış şekli. (padişah kastedilerek).

Key hālîfedür kim **anuñ** bî-gümān
Tañrı tacinı viribir her zamān
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 177). [anuñ,]

anuñ: Onun (Yemliha'nın).

Eytdiler vardur **anuñ** bir 'avratı
Key setîre 'avrat u çok ni'meti
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 377). [anuñ,]

anuñ: Onun (Ayaz'ın).

Katlanımadı **anuñ** hicrânına
Okıdı bir hādîmi eyvânına
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 7). [anuñ,]

(Mes. 88: m. 105; Mes. 88: m. 106;

anuñ: *Onun (Kaknüs).*

Bir yıl üstine geçecek bir dağı
Çıkar ol külden **anuñ** yavriçağı
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 94, Mısra 52*). [*anuñ,]*

anuñ: *Onun (pervane yerine).*

Bir kanadıyla bir ayağı tamām
Kapakara köynidi **anuñ** ve's-selām
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 44*). [*anuñ,]*

anuñ bigi: *Onun gibi.*

Ne ki yidi vü yiyiser yig-durur
İt **anuñ bigi** kişiden yig-durur
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 87, Mısra 6*). [*anuñ bigi,]*

anuñ canı: *Onun canı (Yemliha'nın).*

Vireyim bu ton-ıla bu altunı
Kavmına kim şād ola **anuñ canı**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 368*). [*anuñ canı,]*

anuñ cānına: *Onun canı (Yemliha'nın).*

Hakk'a kodum anı nesi varı uş
Algıl **anuñ cānına** harc eyle hoş
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 424*). [*anuñ cānına, -na]*

(*Mes. 72: m. 424; Mes. 72: m. 432*)

anuñ eli: *Onun eli.*

Degme bir işde ki aḥvālī ola
Anuñ eli pādīšāh eli ola
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra 26*). [*anuñ eli,]*

anuñ gibi: *Onun gibi.*

Şürete kalan kişi 'āşık degül
'Işk **anuñ gibi** ere lāyık degül
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 144*). [*anuñ gibi,]*

(*Mes. 94: m. 53; Mes. 88: m. 112;
Mes. 6: m. 33; Mes. 10: m. 74; Mes.
45: m. 26; Mes. 39: m. 75*)

anuñ gibi: *Onun gibi || Karga.*

Hayf ola benüm gibi dānā kişi
Kem ola **anuñ gibi** nādān işi
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 52*). [*anuñ gibi,]*

anuñ göñline: *Onun gönlü.*

Pādīšāhuñ ḥāşekisi ol olur
Ḥak'dan **anuñ göñline** yüz yol olur
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 136*). [*anuñ göñline, -ne]*

anuñ işi: *Onun işi.*

Şer' ḥükminden birin şıyan kişi
Ola mı hergiz tarīk **anuñ işi**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 99, Mısra 16*). [*anuñ işi,]*

anuñ uçun: *Onun için.*

Et yimeyüp kānī' olayım direm
Anuñ uçun günde bir süñük yirem
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 23, Mısra 22*). [*anuñ uçun,]*

(*Mes. 81: m. 59β*)

anuñ yüzini: *Onun yüzü.*

Varayım **anuñ yüzini** göreyim
Size bir gerçek haber getüreyim
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 81*). [*anuñ yüzini,]*

anuñçun: *Bu yüzden, bundan dolayı.*

Kim kuyuda anı saña gösterem
Saña sığınmak **anuñçun** isterem
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 236*). [*anuñçun,]*

anuñ-ıçun: *Onun için.*

Ne ki ol şahşuñ baḥl̄l urdı adın
Anuñ-ıçun zekātuñ bilmez dadın
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 292*). [*anuñ-ıçun,]*

(*Mes. 5: m. 294; Mes. 18: m. 4; Mes. 22: m. 117; Mes. 26: m. 8; Mes. 35: m. 3; Mes. 39: m. 22; Mes. 40: m. 26; Mes. 44: m. 11; Mes. 47: m. 72; Mes. 47: m. 138; Mes. 50: m. 48; Mes. 50: m. 126; Mes. 69: m. 224; Mes. 72: m. 113; Mes. 72: m. 138; Mes. 72: m. 250; Mes. 72: m. 575; Mes. 85: m. 94; Mes. 105: m. 74; Mes. 105: m. 120; Mes. 106: m. 3; Mes. 30: m. 239*)

anuñ-ıla: Onun ile, onunla birlikte.

Her kimi kim kıldı sımurḡ iḥtiyār
Olmadı **anuñ-ıla** cüz baḥt yār
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra 12*). [*anuñ-ıla,]*

(*Mes. 65: m. 37; Mes. 81: m. 6; Mes. 85: m. 55; Mes. 88: m. 96; Mes. 91: m. 208; Mes. 104: m. 46*)

ar: Utanmak, çekinmek.

İstemekden oturup **armayalum**
Pīşvāsuz hem yola varmayalum
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 3, Mısra 15*). [*armayalum, -ma, -y, -alum]*

ar: Yorulmak. (*Düşünce bağlamında*).

Eydür **armadum** ben ol müşkilde rāy
Naḥvı eydür yarı 'ömrüñ yoḡa say
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra 15*). [*armadum, -ma, -du, -m]*

ar: Yorulmak, yorgun düşmek.

Bir nefes hıç **aruban** eglenmedüm
Yā biraz oturuban diñlenmedüm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 45*). [*aruban, -uban]*

'ār: Utanma duygusu, hicap.

Gitdi 'aqlum gitdi şabrum gitdi yār
Kaldı 'ışk u qaldı neng ü qaldı **'ār**

(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 170*). [*'ār,]*

(*Mes. 11: m. 54*)

'ār ol-: Utanç duymak, utanmak.

Cāndan istedi ki key bīzār ola
İstemedi kim arada **'ār ola**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 18*). [*'ār ola, -a]*

(*Mes. 12: m. 227*)

ara: İçinde, arasında.

Bāḡ **arasındaki** bōstāndur yüzi
Şanasın kim bir gülīstāndur yüzi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 45, Mısra 11*). [*arasındaki, -sın, -da, -ki]*

(*Mes. 52: m. 41*)

ara: Bulunulan ortam(dan), içlerinden.

Birümüzi **aradan** server kıluñ
Pādişāh istemege rehber kıluñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 3, Mısra 17*). [*aradan, -dan]*

ara: Arasına, ortasına.

Halkuñ **arasında** bıraḡdum anı
Kim ferīşteh geldi vü ḡodı bunı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 77*). [*arasında, -sın, -da]*

ara: Araya, arasına.

Pes bu ümmet ḥükmüne birikmedüñ
Sen Muḥammed hem **araya**
sıḡmaduñ (*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 94*). [*araya, -ya]*

ara yirde: Orada; toplum arasında.

Ol kişi kim etmeginden yig ola
İşi **ara yirde** dād u yig ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 74, Mısra 22*). [*ara yirde,]*

ara yirde: Ortada.

Her biri kim **ara yirde** söyleye
Kendüzine anı bir 'özü eyleye
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 37, Mısra 3*). [*ara yirde,]*

ara yirde: Arada.

Nisbetümüz **ara yirde** var-ısa
Anuñ-ıla vü bize ol yār-ısa
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 38, Mısra 11*). [*ara yirde,]*

ara yire: Araya, ortaya.

Geldi hüdhüd **ara yire** bī-lecāc
Hullesi egninde vü başında tāc
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 1*). [*ara yire,]*

ara yire geldi: Ortaya gelmek.

Kibr ile **ara yire geldi** hümā
Kamu kuşlar pādīşāhlığın uma
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 23, Mısra 1*). [*ara yire geldi, -di]*

arada: Ortada.

Cāndan istedi ki key bīzār ola
İstemedi kim **arada** 'ār ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 18*). [*arada,]*

arada: Aramızda.

Kim bize iy **arada** server olan
Yolda her birümüze rehber olan
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 109*). [*arada,]*

arada: Orada, o yerde.

Degmesi eydür benem hōd **arada**
Benden artuķ kimse yokdur yörede
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 107*). [*arada,]*

(*Mes. 91: m. 28; Mes. 91: m. 42*)

arada: Arada; iki şeyin arasında.

Mecnun'uñ istediği Mevlī-y-idi
Dek **arada** vāsīta Leylī-y-idi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 156*). [*arada,]*

aradan: Oradan.

İlla ben bildüğümü şerh ideyim
Bilmediğim **aradan** tarh ideyim
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 104, Mısra 4*). [*aradan,]*

aradan: İçlerinden, aralarından.

Bir kelebek **aradan** eydür beni
Viribiñ aña ki bilürem anı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 33*). [*aradan,]*

aradan: Aradan (çekilmek).

Çün muķayyed var ola mahv **aradan**
Kala muṭlaķ var kim oldur yaradan
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 141*). [*aradan,]*

aradan gide: Aradan çekilmek.

Şanma kim iblīs **aradan gide**
Hey neler idem saña ben dünyede
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 71*). [*aradan gide, -e]*

aradan gider: Bulunduğu yeri terk etmek;
ortadan kaybolmak.

Gün doğıcaķ gice **aradan gider**
Varuñ eydün göreyim baña n'ider
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 71*). [*aradan gider, -er]*

aradan gitdi: Ortadan kaybolmak, yok olmak.

Ol küdürēt şol kadar ihdād-ıla
Aradan gitdi vü az bīdād-ıla
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 36*). [*aradan gitdi, -di]*

aradan gıtdüñüz: Ortadan kaybolmak, yok olmak.

Şimdi kim siz biz, siz ü biz hem sizüz
Siz **aradan gıtdüñüz** kamu bizüz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 136). [aradan gıtdüñüz, -dünüz]

'arak: Rakı.

Niçeme kim küfri dinden fark olur
İlla hacletden **'arağdan** gark olur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 80). ['arağdan, -dan]

ārām: Durma, dinlenme, rahat, huzur.

Yok-durur hiç dünyada **ārāmumuz**
Lā-mekāndur dāne-y-ile dāmumuz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 35). [ārāmumuz, -umuz]

ārām irmedi: Durup dinlenmek.

Bir nefes nefsüme **ārām irmedi**
Hırşum āgāzına encām irmedi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 79, Mısra 5). [ārām irmedi, -me, -di]

ārām u qarāruñ olmadı: Durmak ve istikrarlı olmak.

Zār-ıla bir rüzigāruñ olmadı
Bir dem **ārām u qarāruñ olmadı**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 110, Mısra 12). [ārām u qarāruñ olmadı, -ma, -dı]

aramuzda: Kişilerin birbirleri ile ilgili yakınlıkları, dostluk, samimiyet. İki kişi arasındaki ilişki, ilgi, alaka.

Pādişāh eydür bizüm bir gizlü yol
Aramuzda var degül kim izlü yol
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 60). [aramuzda,]

arasında: İçinde, arasında.

Kim beni kāfirler **arasında** ög
Milletüñ terk eyle vü bütlere sög

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 235). [arasında,]

(Mes. 40: m. 55; Mes. 60: m. 108)

arasında: Arasında.

Şeyh ile Tañrı **arasında** meger
Bir küdüret var-ıdı key mu'teber
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 33). [arasında,]

arasında: İçinde.

Çün görürler şeyhi zār u dil-figār
Şādi vü gam **arasında** bī-qarār
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 84). [arasında,]

ārāviş bula: Düzen bulmak; huzur bulmak.

Mülk inşāfumdan **ārāviş bula**
Halk ihsānumdan āsāviş bula
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 57, Mısra 27). [ārāviş bula, -a]

'araz: Varlığı başkasına muhtaç olan.

Şekl ü şüret kim **'arazdur** kalmaya
Cāvidān bākī vü cüz cān ölmeye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra 35). ['arazdur, -dur]

'araz: Devamlılığı ve kalıcılığı olmayan, kendi başına bir varlığı bulunmayan ve var olmak için dayanacak bir cevhere muhtaç olan şey.

'İlmüñ anda i'tibārı ola mı
Cevheri kimse **'arazdan** bile mi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 86). ['arazdan, -dan]

(Mes. 95: m. 28; Mes. 96: m. 41; Mes. 96: m. 30; Mes. 109: m. 6)

ard: Arka.

Oyn ide el **ard-ıla** bir kez kaçır
Rüstem'i atdan yir üstüne yıkar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 131). [ard-ıla, --ıla]

(Mes. 30: m. 178; Mes. 30: m. 225)

ardına düşer: Bir kimseyi takip etmek, peşinden veya yolundan gitmek, arkasına düşmek.

Atlu **ardına düşer** anı kovar
Ol dağı kurtılmağa yavlağ iver
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 63). [ardına düşer, -er]

ardına düşerler: Arkasından gitmek, peşine düşmek.

Şeyhün **ardına düşerler** kâmusı
Hem yöresine üşerler kâmusı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 37). [ardına düşerler, -er, -ler]

ardınca: Bir kimsenin arkasından, peşinden.

Hırşuñ **ardınca** yüzersin sen şuda
Kim nehengi seni bilmeyüp yuda
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 28, Mısra 9). [ardınca,]

(Mes. 72: m. 49; Mes. 72: m. 53; Mes. 72: m. 80; Mes. 72: m. 430)

ardınca gider: Arkasından gitmek, takip etmek.

Fikretüm çün şöhet **ardınca gider**
Nefs beni [bir] deve gibi yider
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 79, Mısra 9). [ardınca gider, -er]

ardınca git: Arkasından gitmek, takip etmek.

Söyler aña ol güneş kim rağbet it
Şeyh gitdi sen dağı **ardınca git**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 112). [ardınca git,]

ardında: Art, arka, arkasında.

Kim bizüm bir şāhumuz var bī-hilāf
Ol tağ **ardında** ki dirler Kūh-ı Kāf
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 26). [ardında,]

arı: Temiz, mukaddes, münezzeh.

Geldi kaz ortalarına key **arı**
Kim hemîşe şu içindedür yiri
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 26, Mısra 1). [arı,]

(Mes. 27: m. 103; Mes. 28: m. 39)

arı: Güzelce, iyice.

Mukrı çün dikdi durugeldi beri
Bir su 'ālî şordı vā 'izden **arı**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 108). [arı,]

(Mes. 72: m. 327)

arı: Temiz, saf, mukaddes || Gerçek, hakiki.

Bu iki ad-ıla bir 'ālem eri
Olubilem mi diye bir dem **arı**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 194). [arı,]

arı: Saf, temiz.

Büşr eydür küp şuyına talduğuñ
Arı şuyı sen mülevveş kılduğuñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 330). [arı,]

(Mes. 72: m. 327; Mes. 96: m. 55)

arı: Güzelce, iyice; tertemiz.

Enbiyā yüzici gibi dürleri
Dîn deñizinden çıkardılar **arı**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 90). [arı,]

arı ola: Temizlenmek.

Arusuz olıçağın aru tonı
Arı ola çün yuduñ girü anı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 100). [arı ola, -a]

arı olur: Temizlenmek.

Yigid er kocalıcağ karı olur
Arısuz tön yuyıcağ **arı olur**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 77, Mısra*
6). [*arı olur, -ur*]

arid: Yıkamak, temizlemek, arındırmak.

Mü' mini imānda yār idiserüz
Ka'be'yi bütlerden **aridisaruz**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra*
24). [*aridisaruz, -i, -sar, -uz*]

arılığ: Temizlik, arılık.

Ben bu zühd ü **arılığ-ıla** kaçan
Olmayam müzdi yazuğundan seçen
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 26, Mısra*
19). [*arılığ-ıla, --ıla*]

(*Mes. 26: m. 3*)

arın: Temizlenmek.

Yine bir kaynamağ-ıla **arınur**
Mis köyinür altın anda görünür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra*
109). [*arınur, -ur*]

arısuz: Temiz olmama, kirli.

Şād-isañ olmayasın kayğu-y-ıla
Arısuz-isañ yunasın şu-y-ıla
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 28, Mısra*
6). [*arısuz-isañ, --isañ*]

(*Mes. 77: m. 6*)

arısuzlar: Temiz olmayan, kirli olan(lar).

Kim cünüb olmaz-ısa guslı n'ider
Arısuzlar şuda her gün gusl ider
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 28, Mısra*
12). [*arısuzlar,]*

arıt: Temizlemek, arıtmak.

Çün **arıtmaduñ** mürüvvet gölini
Sen ne bilesin fütüvvet yolını
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra*
545). [*arıtmaduñ, -ma, -du, -ñ*]

(*Mes. 81: m. 92*)

‘arız: Yanak, sevgilinin yanağı.

Yaz anuñ yüzi katında güz gibi
Zülfi gice **‘arızı** gündüz gibi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra*
78). [*‘arızı, -i*]

‘arız: Yanak.

Qaddi serv ü **‘arızı** sımın-durur
Yüzi hırşid ü haı müşkın-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 45, Mısra*
5). [*‘arızı, -i*]

‘arızı: Sonradan çıkan, gelip geçici.

Bende çün kim **‘arızdür** ol günäh
Ben daı bu tevbeğe kıldum penäh
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra*
91). [*‘arızdür, -dür*]

‘arif: Ârif, bilge kişi.

Geh gemide gäh deñizde ola
‘Arif işi dünyada yā ne ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra*
18). [*‘arif,]*

‘arif: İrfan sahipleri.

Size eyvān u bize şultān gerek
A'mā loğma **‘arife** Loğmān gerek
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 21, Mısra*
22). [*‘arife, -e*]

‘arif: Bilen, bilgi sahibi, âlim, bilgin.

Biri şorar kim bu **‘arif** kim-durur
Kim dükeli fitneden sālīm-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 64, Mısra*
1). [*‘arif,]*

(*Mes. 64: m. 5; Mes. 64: m. 8; Mes.*
65: m. 1; Mes. 65: m. 115; Mes. 65:
m. 117; Mes. 65: m. 123; Mes. 65: m.
117; Mes. 65: m. 123; Mes. 65: m.
131; Mes. 65: m. 121; Mes. 65: m.
127; Mes. 65: m. 130; Mes. 65: m.
107; Mes. 84: m. 58; Mes. 85: m. 59;
Mes. 96: m. 67; Mes. 97: m. 11; Mes.
101: m. 63)

‘ārif kılan: İlim sahibi yapmak.

Kāfiri mü’min kılan anlar-durur
Mü’mini ‘ārif kılan bunlar-durur
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 106). [‘ārif kılan, -an]

‘ārif oluram: İrfan sahibi olmak, gönül ehli olmak.

Gāh bir ‘āmī oluram cām-ıla
Gāh bir ‘ārif oluram nām-ıla
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 48, Mısra 32). [‘ārif oluram, -ur, -am]

aristo: Yunan filozofu, akıl, hikmet ve doğrunun sembolü.

İştılāhumuz **Aristo** dilidür
Biz ḥakīmlerüz bu Yunan ilidür
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 185). [aristo,]

arķamdağı: Arkamdaki (vücut, beden bağlamında).

Küp şuyından gusl ideyim key arı
Kim gide **arķamdağı** kirler varı
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 328). [arķamdağı,]

arķar: Boynuzundan bıçak yapılan dişi dağ keçisi.

Rüstem-i dāstān çıkardı gürzini
Güç-ile bir **arķara** urdı anı
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 120). [arķara, -a]

arķun arķun: Yavaş yavaş, ağır ağır, hafif hafif, giderek.

Ṭavşan aslandan girü kalur-ıdı
Arķun arķun korķudan gelür-idi
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 228). [arķun arķun,]

arķun arķun: Yavaş yavaş.

Ḥān-u-mān u mülk ü māl anda düze
Arķun arķun mihrini bundan üze
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra 10). [arķun arķun,]

arķuncak: Yavaşça, hafifçe.

Ol kişi bir top gibi dutdı anı
Ḳodı **arķuncak** yire ol tevseni
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 84). [arķuncak,]

armağan: Armağan, hediye.

Görgil anlaruñ cevābını saña
Ne dir anı **armağan** getür baña
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 54). [armağan,]

(Mes. 32: m. 95; Mes. 32: m. 96; Mes. 32: m. 27)

armağı gider: Yorgunluğu atmak.

Büşr bir kaç lokma yir el-ḥamd ider
Dinlenür bir lahza **armağı gider**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 400). [armağı gider, -er]

arpa arpa: Ufak ufak, ince ince.

Tahta remliyle cihānı bī-ḥicāb
Arpa arpa eyledüm yüz kez ḥisāb
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 26). [arpa arpa,]

(Mes. 72: m. 413)

‘arş u ḥātem: Arş ve ḥātem.

‘Arş u ḥātem cenneti vü ḳalanı
İşbu kavmuñdur ki şerḥ itdüm anı
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 97, Mısra 19). [‘arş u ḥātem,]

‘arşa irer: Arşa yükselmek, göğe ulaşmak.

Yüzlerinin pertevi ‘arşa irer
Her biri bir ağaç almasın direr
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 15). [‘arşa irer,]

arslan: *Aslan.*

Her tağun nite ki bir **arslanı** var
Cānavarların dağı bir cānı var
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 73*). [*arslanı, -ı*]

art-: *Artmak, fazlalaşmak.*

Atlu bakmaz hiç anuñ sögmegine
Hışmı **artar** depesin dögmegine
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 60*). [*artar, -ar*]

art: *Fazlalaşmak, çoğalmak.*

Bir meniyi kodılar şahib-fenā
Yüz men **arturdu** dağı ol bir menā
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 50*). [*arturdu, -ur, -dı*]

(*Mes. 36: m. 28; Mes. 71: m. 34; Mes. 74: m. 11; Mes. 86: m. 25; Mes. 101: m. 57*)

art: *Asmak.*

Ol kişi eydür bu dükkānda bir **art**
İşbu cism ü cānumı mizānda dart
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 35*). [*art,]*

(*Mes. 81: m. 27; Mes. 81: m. 33*)

art: *Yüklemek, koymak; asmak.*

Şeyh eydür kağısını dartayım
Evvel ü bey' ü şirāda **artayım**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 38*). [*artayım, -ayım*]

art: *Fazlalaşmak, çoğalmak; artmak, kâr etmek.*

Dünyāda eksilme her bir işde **art**
Ben terāzū eyledüm gel anda dart
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 193*). [*art,]*

artuğ: *Başka.*

Gözümü dikdüm ki gönüm yağmaya
Şāh yüzinden **artuğına** bakmaya
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 29, Mısra 6*). [*artuğına, -ın, -a*]

artuğ: *Fazla, çok.*

Halk sözi **artuğı** yalan-durur
Muştafā'nuñ kavli ābādān-durur
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 62, Mısra 19*). [*artuğı, -ı*]

(*Mes. 63: m. 187*)

artuk: *Bundan başka.*

Vezn-içün lafzuñ gidermiş harfini
Artuk eksük söylemiş söz şarfını
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 120*). [*artuk,]*

artuk: *Artık, bundan böyle.*

Söz hurūfin **artuk** eksük kılmadı
'Ālim ahladı vü cāhil bilmedi
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 125*). [*artuk,]*

(*Mes. 47: m. 131*)

artuk: *Başka.*

Söz-durur cānuñ çırağın ışıdan
Sözden **artuk** ne kalısar kişiden
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 4*). [*artuk,]*

(*Mes. 27: m. 14; Mes. 30: m. 296; Mes. 65: m. 84; Mes. 65: m. 10; Mes. 70: m. 5; Mes. 84: m. 138; Mes. 85: m. 59; Mes. 88: m. 72; Mes. 109: m. 18; Mes. 111: m. 60*)

artuk: *Daha çok, daha fazla.*

Bir adıyla devleti yokdur bunuñ
Yohsa tağdan güci **artukdur** bunuñ
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 148*). [*artukdur, -dur*]

(*Mes. 50: m. 86; Mes. 75: m. 58; Mes. 81: m. 87; Mes. 87: m. 12*)

artuk: ...den fazla, ... den daha çok.

Günde yüz biñ ğuşlı **artuk** eylerem
Yüz biñ azdur ben dahı çok iderem
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 26, Mısra 11*). [*artuk,]*

(*Mes. 75: m. 25*)

artuk gele: Fazla gelmek.

Dartar-ısam kıymeti **artuk gele**
Dükeli 'âlemden ü hem yig gele
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 81*). [*artuk gele, -e]*

(*Mes. 81: m. 105*)

artuk ola: Fazla olmak.

Hak katında dartılacak iy hakîm
Artuk ola yirden ü gökden delîm
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 166*). [*artuk ola, -a]*

artuk ola: ...den fazla olmak.

Yüz hazine gevherüm **artuk ola**
Yüz direm ben illa dahı çok ola
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 33, Mısra 9*). [*artuk ola, -a]*

artuk olısar: Fazla olmak.

Niçeme kim yazıguñ çok olısar
Raĥmetinden kaçan **artuk olısar**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 77, Mısra 16*). [*artuk olısar, -ısar]*

artur: Çoğaltmak, artırmak.

Mülk ü mālın **arturan** bir taş-ıdı
Ol taş-ı şorar-ısañ bir kaç-ıdı
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 34, Mısra 11*). [*arturan, -an]*

artur: Fazlalaştırmak; yükseltmek || Övmek.

Mu'tekid bir uluyı **arturmağa**
Yalan ura mı aña qadr urmağa

(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 43*). [*arturmağa, -mağ, -a]*

artur: Çoğaltmak, daha etkili duruma getirmek.

Ol kim üç bağılı-durur evvel dili
Gözi bağılı dahı **arturur** yolu
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 492*). [*arturur, -ur]*

aru tonı: Temiz giysi.

Arusuz olıçağın **aru tonı**
Arı ola çün yuduñ giri anı
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 99*). [*aru tonı, -ı]*

aruğ: Zayıf.

Ol semizi ben **aruğa** virdiler
Tapuña getürmege gönderdiler
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 163*). [*aruğa, -a]*

aruk: Zayıf.

Kim **aruk** tavşan yiyince ol ulu
Bir semiz yağluyı eylesün ülü
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 165*). [*aruk,]*

'arūs: Gelin.

Şimdiden giri saña gam hōş degül
Bu **'arūsilerde** mâtem hōş degül
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 92*). [*'arūsilerde, -i, -ler, -de]*

aruşuz: Kirlik, temiz olmama durumu.

Ne arıdan göñli fersüde ola
Ne **aruşuzlıqdan** âlûde ola
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 104*). [*aruşuzlıqdan, -lıq, -dan]*

arusuz olıçağın: Kirilenmek.

Arusuz olıçağın aru tonı
Arı ola çün yuduñ giri anı

(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 99). [arusuz olıçağın, -ıçağın]

'arz ideler: Sunmak.

Çün ölüm gele vü ma'nî deñizin
Cāna eyle **'arz ideler** añsuzın
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 100). ['arz ideler, -ler]

'arza eyle: Sunmak, takdim etmek.

Şeyh eydür yüzünüñ mihrābını
'Arza eyle baña her bir bābını
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 26). ['arza eyle,]

'arza eyledük: Sunmak.

Ne begi koyam ne sizi dir bize
İy beg uş biz **'arza eyledük** size
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 100). ['arza eyledük, -dük]

'arza eylenür-ise: Sunmak, takdim etmek.

'Arza eylenür-ise cevherlerüm
Şeb-çırāğ ola kamu gevherlerüm
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 33, Mısra 21). ['arza eylenür-ise, -n, -ür, --ise]

'arza kıl: Sunmak, takdim etmek || Göstermek.

Birisi eydür ki bir dem sākin ol
'Arza kıl imānı girü mü'min ol
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 64). ['arza kıl,]

'arza kıl-: Sunmak, takdim etmek.

Derdüme luṭf eyle dermān **'arza kıl**
Küfri ḳodum baña imān **'arza kıl**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 63). ['arza kıl,]

(Mes. 16: m. 64; Mes. 41: m. 2; Mes. 77: m. 27; Mes. 5: m. 58)

'arza kıldı kendüzin: Kendini göstermek.

Çün işitdi Ādem İblīs'ün sözün
Kaḳıdı vü **'arza kıldı kendüzin**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 2). ['arza kıldı kendüzin,]

ārzü: İstek.

Kuş kanadı çün kafasda sağ ola
Ārzüsü būsītān u bāğ ola
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra 18). [ārzüsü, -sı]

ārzusı cāmından: İstek şarabı.

Ārzusı cāmından olanlara mest
Görmedüm bunuñ gibi şehvet-perest
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 79, Mısra 15). [ārzusı cāmından,]

as: İdam etmek, asmak.

Boğazından müdde'ileri **aşuñ**
Gaybet iden kişinüñ dilin kesüñ
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 62, Mısra 13). [aşuñ, -uñ]

as: Asmak.

Büşr'e bir āstāne açdı şāhvār
Aşdı on ḳandıl içinde zer-nigār
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 478). [aşdı, -dı]

(Mes. 81: m. 22; Mes. 81: m. 24; Mes. 81: m. 13; Mes. 90: m. 13)

as: Asmak, bir yere tutturmak. || Bir kimseyi boğazına ip geçirip ayaklarını yerden keserek sallandırmak suretiyle öldürmek, idam etmek.

Zālimi boynından ilkin **aşalar**
Andan ellerin dibinden keseler
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 58, Mısra 19). [aşalar, -a, -lar]

as: Asmak, öldürmek.

Elüme girseñ seni **aşa-y-idum**
Bulsa-y-idum dilüni kese-y-idüm
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 49, Mısra 29). [aş-a-y-idum, -a, --y, --ı, -du, -m]

aşa: Asmak, bir yere tutturmak.

‘Āşık ol-durur ki ‘ālemden kese
Gönlünü vü yâri zülfinde **aşa**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra
54). [aşa, -a]

‘aşā: Uzun baston, değnek. || Dayanak.

Olmaya her yolda iy yâr-ı şafâ
Pîşvâsı görmezüñ illâ ‘aşā
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra
108). [‘aşā,]

āşaf: Hz. Süleyman'ın veziri.

Vaş ider-idi Süleymân'ı ‘azîm
Yig-idi **Āşaf'dan** ol tütüm delîm
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra
128). [āşaf'dan, -'dan]

āşaf: Vezir, sadrazam.

Çok kerâmetler cihânda rîv-idi
Ança **Āşaf** adlu kim bir dîv-idi
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra
62). [āşaf,]

āşaf-ı vakt u süleymân-ı zamân: Hz.
Süleyman devrinin Āşaf'ı.

Tapusunda bir vezîr-i kârdân
Āşaf-ı vakt u Süleymân-ı zamân
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
14). [āşaf-ı vakt u süleymân-ı zamân,
]

āsân: Kolay, zahmetsiz.

Çün ben **āsân** gösterem müşkilleri
Delüden bilmeyesin ‘âkılları
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra
53). [āsân,]

āsār: Eser, eserler.

Er kim **āsārı** cihânda kalmadı
Yâ kitâbı birle şöhrat bulmadı
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
123). [āsārı, -ı]

āsār: İzler.

Eydür imdi tîz yörü kim görmeye
Rüstem **āsārumuza** hîç ırmeye
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
140). [āsārumuza, -umuz, -a]

‘aşāyı ejdehā eyler: Asayı büyük
yılana/ejderhaya dönüştürmek. (Hz. Musa'nın
mucizelerinden biri).

Kim **‘aşāyı ejdehā eyler** biri
Taş parasını deve eyler biri
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra
31). [‘aşāyı ejdehā eyler, -r]

āsāviş: Rahatlık, huzur.

Mülk inşāfumdan ārāyîş bula
Halk ihsānumdan **āsāyîş** bula
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 57, Mısra
28). [āsāyîş,]

‘ases-başı: Gece bekçisinin başı.

Kendüzünü âhılıkda iy ‘azîz
Bir **‘ases-başı** bilesin bî-temîz
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
562). [‘ases-başı,]

ashāb: Dost.

Gökleri çün bahş idem **aşhāb-ıla**
Yüz raşad bağlayam usturlāb-ıla
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra
41). [aşhāb-ıla, --ıla]

ashāb: Peygamberimizi görmek ve sohbetine
ermek şerefine sahip kimseler.

Muştafâ eydür aña kim iy pāk-bāz
Cümle **aşhāb** ortasında ser-firāz
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra
32). [aşhāb,]

ashāb: Bir büyük zat ile sohbet ve mesleğine
mutabaat edenler || Dostlar.

Ol gice **aşhābı** kamu cem ‘-ile
Göñlin isteyü oturdılar bile

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 173). [aşhâbı, -ı]

(Mes. 14: m. 73; Mes. 14: m. 74;
Mes. 16: m. 36)

‘âsi: Allah'ın emirlerine uymayan, günahkâr (kimse).

Kime kim gerek-ise rahmet kılam
Kime gerekmez-ise ‘âsî bilem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 84). [‘âsî,]

‘âsi: Başkaldırıcı, asi, isyankâr.

Sen hakîkat bil ki yüz ‘âlem günâh
Maḥv ola çün kim kıla ‘âsî bir âh
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 98). [‘âsî,]

(Mes. 78: m. 62; Mes. 78: m. 44; Mes.
78: m. 50; Mes. 98: m. 8)

‘âsi: Günahkar.

Diler-isem ‘âsiyi hâş eyleyem
Dilemezsem düğünü yaş eyleyem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 87). [‘âsiyi, -yi]

‘âsi: Başkaldıran, itaatsiz, serkeş, isyankâr; günahkâr.

‘Afvuñı ‘âsîlere şerh eyleyem
Raḥmet ü baḥşâyışuñı söyleyem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra 31). [‘âsîlere, -ler, -e]

‘âsî olan: Başkaldıran, isyan eden (kişi).

Şeyḥ yâri emrine fermân kılar
Yârine ‘âsî olan ‘işyân kılar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 206). [‘âsî olan,]

aşıl: Asılmak, asılı olmak.

Âḥiretde çün terâzû aşıla
Degmesi bir dürlü naḳd-ıla gele
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 167). [aşıla, -a]

(Mes. 81: m. 18)

aşl: Esas, başlangıç || Öz.

Cennet, er aşlına kavuşmak-durur
Düzaḥ aşlından ırak düşmek-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 1, Mısra 22). [aşlına, -ın, -a]

aşl: Asıl, gerçek.

Çün bu sırrı aşl kavmi bildiler
Yitmiş ev kamu Müsülmân oldılar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 107). [aşl,]

(Mes. 56: m. 62)

aşl: Soy; öz, menşe, asıl.

Âb-ı ḥayvân isteme dirliğ-üçün
Aşluña kavışığör birliğ-üçün
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 18, Mısra 22). [aşluña, -uñ, -a]

(Mes. 1: m. 23; Mes. 27: m. 127; Mes.
27: m. 126; Mes. 27: m. 69; Mes. 27:
m. 47; Mes. 27: m. 67; Mes. 27: m. 71;
Mes. 96: m. 18; Mes. 100: m. 30; Mes.
1: m. 15)

aşl: Öz, kendi; gerçek, hakikat.

Kamu nev'üñ bildi cins ü faşlını
İlla daḥı añlamadı aşlını
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra 60). [aşlını, -ın, -ı]

aşl: Asıl, kök, temel.

Cevherinden ḥâliş olmuş cân gerek
Küfri aşlından komış imân gerek
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra 44). [aşlından, -ın, -dan]

aşla ire: Aslına, özüne kavuşmak.

Birisi gemidedür kim şer'-ile
Aşla ire ‘âkıbet ol fer'-ile
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra 6). [aşla ire, -e]

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 108, Mısra 3). [aşluña irmez-iseñ, -mez-iseñ]

aslan: Aslan.

Ƙocadan yigitlik itmek hōş degül
Aslan-ıla itlik itmek hōş degül
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 58). [aslan-ıla, --ıla]

(Mes. 25: m. 127; Mes. 60: m. 55;
Mes. 90: m. 50; Mes. 90: m. 52; Mes.
91: m. 49; Mes. 91: m. 56; Mes. 91:
m. 97; Mes. 91: m. 123; Mes. 91: m.
131; Mes. 91: m. 140; Mes. 91: m.
148; Mes. 91: m. 151; Mes. 91: m.
169; Mes. 91: m. 211; Mes. 91: m.
221; Mes. 91: m. 237; Mes. 91: m.
243; Mes. 91: m. 244; Mes. 91: m.
251; Mes. 91: m. 272; Mes. 91: m.
282; Mes. 91: m. 284; Mes. 91: m.
252; Mes. 91: m. 142; Mes. 91: m.
294; Mes. 91: m. 145; Mes. 91: m.
227; Mes. 91: m. 47; Mes. 91: m. 53)

aslan: Yiğitlik, cesâret, sağlamlık, kuvvet gibi
bu hayvana has meziyetlere sâhip kimseler için
kullanılan övgü sözü; aslan.

Zîra bu ilde kim **aslanlar** azar
Degme köyde yüz senüñ gibi gezer
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 135). [aslanlar, -lar]

aslan gibi: Aslan gibi.

Hırşa çün **aslan gibi** inanasın
İşveler tavşanına aldanasın
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 305). [aslan gibi,]

(Mes. 91: m. 245; Mes. 12: m. 61;
Mes. 12: m. 167; Mes. 30: m. 179)

aşlu: Asılı, asılmış.

Biregü şorar ki bu ne hū-durur
Bu terâzûlar neye **aşlu-durur**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 20). [aşlu-durur, --dur, -ur]

aşluña irmez-iseñ: Özüne kavuşmak.

Aşluña irmez-iseñ ğamdur kamu
Andan artuğı cehennemdür kamu

aşluña kavışur-isañ: Aslına kavuşmak.

Aşluña kavışur-isañ iresin
Hulde vü hūr u kuşūrı göresin
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 108, Mısra 1). [aşluña kavışur-isañ, -ur, --isa, -ñ]

asmak: Asmak, geçirmek, dolamak.

Büt-perestüñ başını kesmek gerek
Kendü bütün boynına **asmak** gerek
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 20). [asmak,]

assı: Fayda, yarar; kâr.

Eydür imdi bu hacâletden size
Ne ziyân u yâ ne **aşşı** var bize
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 76). [aşşı,]

(Mes. 72: m. 468; Mes. 75: m. 36;
Mes. 75: m. 40; Mes. 80: m. 30; Mes.
90: m. 35)

aşşı kıla: Yarar sağlamak.

Hüdhüd eydür i'tikâd **aşşı kıla**
Âdemîye anda vü ecrin bile
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra 1). [aşşı kıla, -a]

aşşı kıla: Yarar sağlamak.

İ'tikâd **aşşı kıla** mı kişiye
Kim anuñ ılduzı anda işiya
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 51, Mısra 35). [aşşı kıla, -a]

assı kılsar: Fayda vermek, yarar sağlamak.

‘Aşık öğüt virmegi ne biliser
‘Aşıka öğüt ne **assı kılsar**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 116). [assı kılsar,]

assı kılmadı: Fayda vermek, yarar sağlamak.

Düşdi heybet her birinün cânına
Hüccet **assı kılmadı** bürhânına
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra
78). [assı kılmadı, -ma, -dı]

aşşı kılma: Fayda sağlamaz, faydası olmaz.

Küfrümi gidermedi imân benüm
Aşşı kılma derdüme dermân benüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 45, Mısra
8). [aşşı kılma, -maz]

astâne: Kapı, eşik.

Ne edeb kim var ol yolda ola
Dükelin **astânede** hâşıl kıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra
40). [astânede, -de]

astâne açdı: Ev açmak, ev kurmak.

Büşr'e bir **astâne açdı** şâhvâr
Aşdı on kândıl içinde zer-nigâr
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
477). [astâne açdı, -dı]

astındağı: Alt, aşağı.

Geldi keklik kim yabandan gelürem
Tağlar **astındağı** kandan gelürem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 33, Mısra
2). [astındağı,]

āsumān: Gökyüzü.

İl içinde eyledür hükümüm revân
Kim kıla emrüm zemîni **āsumān**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 57, Mısra
12). [āsumān,]

(Mes. 81: m. 197)

aş: Yemek, aş.

Biri eydür **aş** gibi kim yir-idüm
Ben bu aḥvâli yalandur dir-idüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
211). [aş,]

(Mes. 71: m. 12; Mes. 72: m. 547;
Mes. 74: m. 7)

aş: Aşmak, geçmek.

Tizirek maḫşûdına hûb irişe
Andan ilerü kim **aşup** irişe
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 74, Mısra
4). [aşup, -up]

aş ola: Yemek, rızık olmak. || Yarar sağlamak.

Kimseye ol memleket ne **aş ola**
Kim anı hâşıl kılan bir taş ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 34, Mısra
27). [aş ola, -a]

aşağa: Aşağıya, aşağıya doğru.

Çigni-y-ile kuvvet idüp key katı
Atdı kal'adan **aşağa** bir atı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
82). [aşağa,]

(Mes. 30: m. 158)

aşağa: Aşağı.

Yokaru **aşağa** oturdum dime
Bize bir hörgüçi götürdüm dime
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 31, Mısra
11). [aşağa,]

aşağa: Aşağıya.

Bir daḥı atar anı daḥı dutar
Aşağa kor birbirisine çatar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
86). [aşağa,]

aşağa getüreler: Aşağı, öne eğmek.

Çün budaguñ **aşağa getüreler**
Yemişüñ yiyüp girü tüküreler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 106, Mısra
13). [aşağa getüreler,]

aşağa oturana: Aşağıda oturan kimseler (alt kesimler bağlamında).

Yokaru oturana hürmet kıla
Aşağa oturana hîdmet kıla

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 44). [aşağa oturana,]

aşağarak: Daha aşağı.

Andan az **aşağarak** i 'zāz-ıla
Cān ulü'l- 'azmüñ-durur yüz nāz-ıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra 61). [aşağarak,]

(Mes. 96: m. 69; Mes. 96: m. 63)

âşık: Aşık, seven kişi.

Ol cemāle kim zevāl irişe tiz
'**Âşıka** andan melāl irişe tiz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 8, Mısra 6). ['âşıka, -a]

(Mes. 9: m. 47; Mes. 9: m. 53; Mes. 9: m. 50; Mes. 10: m. 115; Mes. 10: m. 130; Mes. 10: m. 116; Mes. 11: m. 71; Mes. 16: m. 32; Mes. 21: m. 9; Mes. 32: m. 87; Mes. 32: m. 105; Mes. 39: m. 11; Mes. 39: m. 9; Mes. 39: m. 7; Mes. 47: m. 145; Mes. 47: m. 34; Mes. 72: m. 448; Mes. 88: m. 91; Mes. 88: m. 22)

âşık: Sevgili'ye gönül bağı ile bağlanmış kimse(ler), 'âşık(lar).

'**Âşık ol-durur** ki cānın terk ider
Sevdüğünü göricek 'aklı gider
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 13). ['âşık,]

(Mes. 47: m. 109)

âşık degül: Aşık değil.

Şürete kalan kişi '**âşık degül**
'İşk anuñ gibi ere lâyıq degül
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 143). ['âşık degül,]

âşık degül: Aşık değil.

Kul kim ol sultānına **âşık degül**
Pādişāhı görmege lâyıq degül
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 5). ['âşık degül,]

âşık ol-: Aşık olmak, sevdalanmak, sevgiliye gönülden bağlanmak.

Ol yakın yoldan irişdük bir yola
'**Âşık ol** kim yöriyesin ol yola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 68). ['âşık ol,]

(Mes. 47: m. 23; Mes. 11: m. 50; Mes. 16: m. 16; Mes. 72: m. 522; Mes. 16: m. 16; Mes. 72: m. 40; Mes. 6: m. 29; Mes. 47: m. 137; Mes. 47: m. 91)

âşık olan: Aşık olan, sevdalanan (kimse).

'**Âşık olan** dünyāda bed-nām olur
Kim eyü ad ister-ise hām olur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 33). ['âşık olan,]

âşık olmayan kişinin: Aşık olmayan kimse.

'**Âşık olmayan kişinin** cānı yok
Küfri üküş illa hiç imānı yok
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 5). ['âşık olmayan kişinin, -nün]

âşık u ma'sūk u 'ışka: Aşık, sevgili ve aşk.

'**Âşık u ma'sūk u 'ışka** bir diñüz
Üç diyen kişilere kâfir diñüz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 81). ['âşık u ma'sūk u 'ışka, -a]

âşık u ma'sūk: Aşık ve maşuk (sevgili).

İlla biz bir şemmesin söyleyelüm
'**Âşık u ma'sūk** şerh cyleyelüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 30). ['âşık u ma'sūk, -ı]

âşık u rüsvā olur: Kendinden geçmiş ve rezil olmuş.

Şeyh çün kim '**âşık u rüsvā olur**
Terk ider İslām'ı vü Tersā olur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 121). ['âşık u rüsvā olur, -ur]

âşikār: Apaçık, besbelli.

Biri eydür inmedin iy nāmdār
Dağı yire, gördüm anı **âşikār**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
136). [*âşikār*,]

âşık-ı şürîde: Divane âşık.

Bî-dil ü âşüfte vü rüsvā olur
Âşık-ı şürîde vü şeydā olur
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra
10). [*âşık-ı şürîde*,]

aşla: Ağaç aşlamak.

Aşlamak gerek ki olasın eyü
Olmaz-ısan dağı baña ne kayu
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 106, Mısra
11). [*aşlamak*, -mağ]

(Mes. 106: m. 7)

aslan: Aşılanmak || Terbiye edilmek.

Her ki **aşlanmağda** 'âciz kalmaya
Bağbān Gülşehri'den yig olmaya
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 106, Mısra
17). [*aşlanmağda*, -mağ, -da]

âşüb: Kavga, kargaşalık, gürültü.

Bir kuş ölümün bilüben gör n'ider
Niçe **âşüb-ıla** 'âlemden gider
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 94, Mısra
60). [*âşüb-ıla*, --ıla]

âşüftalık: Aşk yüzünden perişan olma, çılgın
gibi âşık ve meftun olma.

Böyle kim **âşüftalıkdur** âletüñ
'İşk içinde nite geçer hâletüñ
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra
57). [*âşüftalıkdur*, -dur]

âşüfte: Sevgiden kendinden geçmiş, perişan
durumda olan. || Âşık.

'Âşık u **âşüfte** vü hayrān-durur
Bî-dil ü mecrüh sergerdān-durur
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra
71). [*âşüfte*,]

âşüfte: Dağılmış, perişan.

Bî-dil ü **âşüfte** vü rüsvā olur
Âşık-ı şürîde vü şeydā olur
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra
9). [*âşüfte*,]

(Mes. 79: m. 14)

âşüfte-cān: Dağılmış, perişan bir beden.

Şeyh eydür iy şeh-i serv-i revān
Karşuñā şürîde-dil **âşüfte-cān**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
184). [*âşüfte-cān*,]

at: Atmak, fırlatmak.

Bir dağı **atar** anı dağı dutar
Aşağı kor birbirisine çatar
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
85). [*atar*, -ar]

(Mes. 30: m. 87)

at: Binek hayvanı, at.

Ditreyü Safvān iner **atdan** yire
'Azm ider kim Muştafā dapa vara
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
249). [*atdan*, -dan]

(Mes. 5: m. 138; Mes. 28: m. 2; Mes.
30: m. 6; Mes. 30: m. 16; Mes. 30: m.
64; Mes. 30: m. 73; Mes. 30: m. 136;
Mes. 30: m. 132; Mes. 30: m. 158;
Mes. 30: m. 226; Mes. 30: m. 59; Mes.
30: m. 61; Mes. 30: m. 67; Mes. 30:
m. 75; Mes. 30: m. 82; Mes. 30: m. 89;
Mes. 30: m. 126; Mes. 30: m. 273;
Mes. 30: m. 60; Mes. 30: m. 24; Mes.
30: m. 31; Mes. 30: m. 92; Mes. 30:
m. 99; Mes. 30: m. 117; Mes. 30: m.
121; Mes. 30: m. 124; Mes. 30: m.
130; Mes. 30: m. 167; Mes. 30: m.
181; Mes. 30: m. 220; Mes. 30: m.
230; Mes. 30: m. 271; Mes. 30: m. 63;
Mes. 63: m. 133; Mes. 72: m. 75; Mes.
92: m. 20; Mes. 93: m. 5)

at: Atmak.

Rüstem eydür hāy delü misin nite
Kimse kal'adan tez aya **at** duta
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 70*). [*at,]*

(*Mes. 30: m. 77; Mes. 30: m. 78; Mes. 30: m. 62; Mes. 30: m. 82; Mes. 30: m. 75*)

at üstine binür: *At üstüne binmek.*

Ellerin ol beg eline urunur
Mesned üstinden **at üstine binür**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 124*). [*at üstine binür, -ür]*

'atā: *İhsan, hediye, lütuf.*

Bir nazar hem ol baña kılmış-durur
Ol nazardan bu **'atā** gelmiş-durur
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 40, Mısra 46*). [*'atā,]*

(*Mes. 75: m. 51; Mes. 78: m. 79*)

ata: *Baba.*

Ata ana çün kim altun gördiler
Oğlanı öldürmeg-içün virdiler
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 23*). [*ata,]*

(*Mes. 25: m. 27; Mes. 25: m. 29; Mes. 25: m. 49; Mes. 25: m. 51; Mes. 25: m. 67; Mes. 25: m. 20; Mes. 25: m. 25; Mes. 53: m. 120; Mes. 65: m. 80; Mes. 72: m. 471*)

ata atlana: *Ata binmek.*

Ol sūda kim Rüstem **ata atlana**
Bellüdür kim gürzine kim katlana
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 111*). [*ata atlana,]*

ata gibi: *Baba gibi.*

Kendüzine hāşekī kıldı anı
Ata gibi oğşadı ol oğlanı
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 106*). [*ata gibi,]*

atam: *Baba.*

Rüstem-idügüm aña çün bildürem
Vallah **atam** Zāl-ısa kim öldürem
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 224*). [*atam,]*

atam anamdan: *Babam (ve) annem || Aile.*

Bir zamāndan soñra dilüñ bilegil
Atam anamdan beni hōş dilegil
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 462*). [*atam anamdan, -dan]*

atan: *Fırlatan, bırakan, gönderen (kimse).*

Her okı bir yaydan **atanlar** bizüz
Her metā'ı hīçe şatanlar bizüz
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 65*). [*atanlar, -lar]*

at-ıla: *At üzerinde.*

Muqriler tekbir ü tehlilāt-ıla
Tāc ileyinde gelürler **at-ıla**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 110*). [*at-ıla,]*

atla: *Es geçmek, görmezden gelmek.*

1. Hīçe virür-ise sen **atlama** hīç
Baña şatgıl kim bahāsın ala hīç
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 15*). [*atlama, -ma]*

atlas: *İpekten sık dokunmuş, yüzü parlak, dâima düz renkli, üstünde motif bulunmayan, sertçe, tüysüz, makbul bir kumaş çeşidi.*

Adı Safvān milletin bekleyiçi
Tāzi biniçi vü **atlas** geyiçi
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 82*). [*atlas,]*

(*Mes. 11: m. 82; Mes. 16: m. 124; Mes. 40: m. 12; Mes. 72: m. 384*)

atlu: *Ata binmiş olan (kimse), süvari.*

Toz açılısun kim göre yolu bilen
Kim eşeklü mi ya **atlu** mı gelen
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 162*). [*atlu,*]

(*Mes. 66: m. 29; Mes. 66: m. 59; Mes. 66: m. 63; Mes. 66: m. 68; Mes. 66: m. 43*)

‘attâr’: Ferîdüddin Attâr. Horasan'nın en önemli dört şehriden biri olan Nişabur'da 1136 yılında doğmuş 1221 yılında vefat etmiş ünlü bir İranlı şair ve mutasavvıftır. Hekim ve eczacı olmasından dolayı Attâr (aktar) olarak anılır.

Böyle şerh ü baş kılmağ her feni
Mantıku't-tayr'ında **‘Attâr’uñ** kanı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 82*). [*‘attâr’uñ, -uñ*]

Mes. 17: m. 17; Mes. 17: m. 39; Mes. 54: m. 84; Mes. 68: m. 40; Mes. 69: m. 57; Mes. 69: m. 65; Mes. 69: m. 167; Mes. 111: m. 27; Mes. 111: m. 40; Mes. 111: m. 69)

‘attâr u senâi’ye: Feridüddin Attar ve Hakim Senâi.

Şeyh **‘Attâr u Senâi’ye** digil
Sözlerin şehd ü şeker gibi yigil
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra 37*). [*‘attâr u senâi’ye, -’ye*]

av: T. is. Karada vurulan kuş, hayvan gibi şikâr, denizde tutulan balık, ele geçen şey, ganimet.

Gel baña göster ki aldı **avumu**
Kim işitmedi cihânda çavumu
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 215*). [*avumu, -um, -ı*]

av: Av, av hayvanı.

Aslan **avı** dilküler işi degül
Her felek burcuñ yüzi taşu degül
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 127*). [*avı, -ı*]

(*Mes. 29: m. 36; Mes. 29: m. 7; Mes. 72: m. 321; Mes. 72: m. 318; Mes. 91:*

m. 120; Mes. 91: m. 134; Mes. 91: m. 211)

āvāz: Yüksek ses; şarkı.

Ben şeker yirem kim uçam sâz-ıla
Perdelerde söyleyem **āvāz-ıla**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra 12*). [*āvāz-ıla, --ıla*]

āvāz: Ses, seda.

Kim benüm **āvāzumu** penhân kıla
Yâ benüm ile bu meydâna gele
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 285*). [*āvāzumu, -um, -ı*]

(*Mes. 31: m. 45; Mes. 39: m. 100; Mes. 50: m. 31; Mes. 50: m. 34; Mes. 50: m. 61; Mes. 50: m. 25; Mes. 66: m. 6; Mes. 94: m. 8; Mes. 94: m. 32; Mes. 94: m. 11; Mes. 94: m. 15*)

āvāzı çıka: Sesi çıkmak. (Tacın hükmetme gücü bağlamında).

Çün benüm tâcumuñ **āvāzı çıka**
Niçe pâdişâhları tahtdan yıka
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 61*). [*āvāzı çıka, -a*]

avç: El ayasıyla parmaklar arasındaki boşluk, avuç.

Eyle cādū kim ayı iki yarar
Avçıña taş avuçuklarıñ dürer
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 96*). [*avçıña, -ıñ, -a*]

(*Mes. 17: m. 16; Mes. 66: m. 20*)

avcı: Avcı.

Avçılar gömdi küpi bu arada
Kim bu avlar kim gezerler burada
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 317*). [*avçılar, -lar*]

avla: Avlamak, ele geçirmek.

Kuşlar'ın ben Rüstem'iyem dünyada
Rüstem avın **avlamadan** bes n'ide
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 29, Mısra 36*). [*avlamadan, -madan*]

(*Mes. 31: m. 46; Mes. 61: m. 23; Mes. 91: m. 98*)

avladuğ: Yakaladığı, ele geçirdiği (avı).

Anda kim her şāha şultān diyeler
Yüz kişi ben **avladuğum** yiyeler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 29, Mısra 12*). [*avladuğum, -um*]

avladuğın: Yakaladığı, ele geçirdiği (avı).

Kimsenün **avladuğın** hōd yimezem
Siz getirün ben yiyeyim dimezem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 29, Mısra 9*). [*avladuğın,]*

avrāt: Kadın.

1. Şatt'dan ol yaña-y-ıdı **avrāt** evi
Sāhatı ser-sebz ü bünyādı kavī
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 3*). [*avrāt,]*

(*Mes. 9: m. 15; Mes. 9: m. 21; Mes. 9: m. 19; Mes. 9: m. 7; Mes. 9: m. 17; Mes. 30: m. 38; Mes. 39: m. 14; Mes. 62: m. 5; Mes. 62: m. 9; Mes. 72: m. 36; Mes. 72: m. 39; Mes. 72: m. 40; Mes. 72: m. 45; Mes. 72: m. 53; Mes. 72: m. 59; Mes. 72: m. 60; Mes. 72: m. 65; Mes. 72: m. 67; Mes. 72: m. 79; Mes. 72: m. 383; Mes. 72: m. 511; Mes. 72: m. 516; Mes. 72: m. 529; Mes. 72: m. 62; Mes. 72: m. 64; Mes. 72: m. 75; Mes. 72: m. 77; Mes. 72: m. 62; Mes. 72: m. 64; Mes. 72: m. 518; Mes. 72: m. 66; Mes. 72: m. 38; Mes. 72: m. 69; Mes. 85: m. 81; Mes. 90: m. 29; Mes. 93: m. 40*)

avrāt: Kadın. Bu kelime cümlede olumsuzluğu çağrıştırmak için kullanılmış ve cümleye "negatif" anlam katmıştır.

Birisi eydür key muhannes güherem
Tañrı yolında ne **avrat** ne erem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 48, Mısra 2*). [*avrat,]*

(*Mes. 48: m. 11; Mes. 49: m. 10; Mes. 62: m. 10*)

avrāt: Kadın, eş.

Döndi yārānlara eydür ol ulu
Kimi i **avratdan** bu yolda siz alū
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 26*). [*avratdan, -dan*]

(*Mes. 72: m. 378; Mes. 72: m. 386; Mes. 72: m. 391; Mes. 72: m. 395; Mes. 72: m. 398; Mes. 72: m. 425; Mes. 72: m. 453; Mes. 72: m. 459; Mes. 72: m. 474; Mes. 72: m. 377; Mes. 72: m. 510; Mes. 79: m. 17; Mes. 80: m. 18; Mes. 92: m. 5*)

avrat gibi: Karı gibi.

Çün erenler gaybetini avlaram
Gündüzün **avrat gibi** kov kovlaram
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 61, Mısra 24*). [*avrat gibi,]*

(*Mes. 62: m. 12*)

avuçuk: Avuçlar.

Eyle cādū kim ayı iki yarar
Avçıña taş **avuçuklarıñ** dürer
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 96*). [*avuçuklarıñ, -lar, -ıñ*]

ay: Güneşten aldığı ışığı yeryüzüne yansıtan ve dünyamızın tek uydusu olan gök cismi, kamer, mah.

Birisi güneşe tapdı vü sözi
Aya hatm itdi vü biri ılduzı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 12*). [*aya, -a*]

(*Mes. 10: m. 74; Mes. 10: m. 75; Mes. 21: m. 5; Mes. 45: m. 28; Mes. 72: m. 242; Mes. 72: m. 253; Mes. 72: m. 277; Mes. 89: m. 34; Mes. 105: m. 28; Mes. 107: m. 133*)

ay: Ay. || Sevgili. (Sevgiliyi aya benzetme bağlamında).

Eski bizden hūriye ʔon eylemiş
Bir keçeden **aya** pīlūn eylemiş
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 118*). [*aya, -a*]

(*Mes. 16: m. 121; Mes. 72: m. 44*)

ay aydın: *Ay ışığı, mehtap.*

Gice oldı irdiler bir menzile
Hōş **ay aydın** u oturdılar bile
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 190*). [*ay aydın,]*

ay dutıldı: *Ay tutulması.*

Ay dutıldı Yemlihā Büşr'e sorar
Kim neden dutıldı ay iy bī-ḥaber
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 245*). [*ay dutıldı, -dı*]

(*Mes. 72: m. 257*)

ay gibi: *Ay gibi, aya benzer şekilde.*

Burka⁶ altından oturmış **ay gibi**
Kırpügi oklar u kaşı yay gibi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 513*). [*ay gibi,]*

(*Mes. 10: m. 69*)

ay gün gibi: *Ay (ve) güneş gibi.*

Bir lipāçe geymiş azrak don gibi
Altuna banılmış ol **ay gün gibi**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 90*). [*ay gün gibi,]*

ay indi: *Ayın çekilip kaybolması.*

Şimdi **ay indi** vü çıkdı āfitāb
Küfr ü 'isyān gıtdı vü geldi şavāb
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 43*). [*ay indi,]*

ay nuri: *Ay ışığı.*

Kendüzinden çün degüldür **ay nuri**
Aydıñı kamu güneşdendür varı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 251*). [*ay nuri,]*

ay ola: *Ay (gibi parlak) olmak.*

Bunda ılduz anda **ay ola** tamām
Bunda yoḥsul anda bay ola tamām
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra 45*). [*ay ola, -a*]

ay u günden: *Ay ve güneş.*

Ay u günden rüşenirāk cān ola
Kim dükeli derde ol dermān ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra 13*). [*ay u günden, -den*]

ay u günden: *Ay: Yılın ayrıldığı on iki bölümden her biri. Gün: Dünyânın kendi yörüngesi etrafında bir defa dönmesinden ibâret 24 saatlik zaman parçası.*

Kimde kim yoğ-ısa ol 'ārif degül
Ay u günden zerrece vāḳıf degül
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 124*). [*ay u günden, -den*]

ay u güneş: *Ay ve güneş.*

Niçe kim baḳdum göge pinhān u fāş
Görmedüm anuñ gibi **ay u güneş**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 45, Mısra 26*). [*ay u güneş,]*

ay yüzü: *Ayın yüzü.*

Büşr eydür Tañrı kahrı çün gelür
Gice gibi **ay yüzü** kara olur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 248*). [*ay yüzü,]*

aya: *Avuç içi, el.*

N'oldı bir atı tez **aya** dutmağa
Şol kadar 'ālemde erlik itmege
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 67*). [*aya,]*

(*Mes. 30: m. 70; Mes. 30: m. 74; Mes. 30: m. 76; Mes. 30: m. 41*)

ayağ: *Ayak || Alt.*

Ölü başına şu **ayağın** ura
Diri deñizden kaçan cān kırtara
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra
45). [ayağın, -in]

ayağ: İnsan uzvu olan ayak.

Ağzı tolu şekker ü tonı yeşil
Şaru **ayağı** vü minkāri kızıl
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra
4). [ayağı, -ı]

(Mes. 78: m. 49; Mes. 81: m. 49; Mes.
81: m. 51; Mes. 83: m. 18; Mes. 91:
m. 132; Mes. 105: m. 59; Mes. 107: m.
72)

ayağ altından: Ayağın altı.

Korkudan ol atları sürer-iken
Ayağ altından yiri dürer-iken
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
118). [ayağ altından,]

ayağı altında: Ayağının altında.

Başını **ayağı altında** kodı
Saña vü dīnūne inandum didi
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
271). [ayağı altında, -n, -da]

ayağın durmuş-ıdı: Ayakta durmak.

Kim hālife bir gün oturmuş-ıdı
Şāh u sultān **ayağın durmuş-ıdı**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
12). [ayağın durmuş-ıdı, -muş, --ı, -dı
]

ayağına düşer: Ayağına kapanmak,
yalvarmak.

Kuşduğı içinde görür bir ilan
Ayağına düşer atlunuñ revān
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra
68). [ayağına düşer, -er]

ayağına düşer: Çok yalvarmak; ayağına (veya
ayaklarına) kapanmak.

Ol mürīd **ayağına düşer** anuñ
Kim cihāndan gitmesün sāyeñ senüñ

(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra
27). [ayağına düşer,]

ayağına düşer: Ayağına kapanmak,
yalvarmak.

Hām-iken çün 'ışk odından ol bişer
Yalvarur şeyhūñ **ayağına düşer**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra
54). [ayağına düşer,]

ayağına vü eline: Ayak ve el.

Ayağına vü eline bend ura
Kendüzine bendi key hürsēnd ola
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra
23). [ayağına vü eline,]

ayağum üstine durmuşam: Ayağın üzerine
basmak. || Ayağa kalkmak.

Kuşluk oldı karnum aç oturmuşam
Ayağum üstine yüz kez durmuşam
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
154). [ayağum üstine durmuşam, -
mış, -am]

ayak: Kadeh || Şarap.

Şeyh **ayakla** hōd delü olmuş-ıdı
'Aklı nefsinden alū olmuş-ıdı
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
121). [ayakla, -la]

ayak: Ayak || Aşağı seviye.

Sen ne lāyıksın baña yoldaşlığa
Hiç **ayak** da 'vī kıla mı başlığa
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
136). [ayak,]

ayak: İnsan uzvu olan ayak.

El kanı kim toprağı başa saçam
Yā **ayak** kanı ki bu yoldan geçem
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra
150). [ayak,]

(Mes. 56: m. 33; Mes. 81: m. 46; Mes.
88: m. 63; Mes. 100: m. 71; Mes. 100:
m. 70; Mes. 105: m. 43; Mes. 105: m.
53; Mes. 110: m. 30)

‘ayān: Görünür, belli, âşikâr.

Tañrı viribidügi tâcı **‘ayān**
Gördüñüz gözünüz-ile bî-gümān
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
151). [‘ayān,]

(Mes. 66: m. 135; Mes. 69: m. 211;
Mes. 69: m. 215; Mes. 72: m. 235;
Mes. 72: m. 132; Mes. 108: m. 23)

‘ayān: Apaçık, ayan beyan, âşikâr.

Kamu rengüñ şüretin gördüm **‘ayān**
Göñlüm içinde benüm rengüm hemān
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra
99). [‘ayān,]

(Mes. 54: m. 69; Mes. 97: m. 27; Mes.
111: m. 78)

a‘yān: Görünüş, görüntü.

Ten ki hem cevher-durur bâkî kala
Kendü **a‘yānında** vü dāyim ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra
34). [a‘yānında, -ın, -da]

‘ayān eylemege: Açıklamak, ortaya koymak.

Her maḳālâtı beyān eylemege
Degme bir sırrı **‘ayān eylemege**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra
174). [‘ayān eylemege, -me, -ge]

‘ayān eyleyiser: Açıklamak, ortaya koymak,
âşikâr etmek.

Degme dil bir söz beyān eyleyiser
‘İşkî Gülşehrî **‘ayān eyleyiser**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra
168). [‘ayān eyleyiser, -y, -iser]

‘ayār: Altının, gümüşün ve başka kıymetli
mâdenlerin karışma derecesi.

Cānumuz cevher-durur ‘ālî **‘ayār**
Kim ‘arazlarda beḳā yok pāyidār
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra
29). [‘ayār,]

‘ayār: Altının, gümüşün ve başka kıymetli
mâdenlerin karışma derecesi. || Ölçü.

Her kim altunam dir-ise kınañuz
Ol miheklerde **‘ayārın** şınañuz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra
102). [‘ayārın, -ın]

(Mes. 102: m. 103)

ayaz: Özel isim Ayaz. Gazneli Mahmut'un
kölesi.

Sayru oldı bir iki gün ḥāş **Ayas**
Şeh katına gelmedi ol ḥaḳ-şinās
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra
3). [ayaz,]

(Mes. 88: m. 66; Mes. 88: m. 9; Mes.
88: m. 36; Mes. 88: m. 37)

ayāz: Gazneli Mahmud'un kölesi.

Pādişāh Maḥmūd olıḳaḳ dünyada
Ḥāş **Ayaz** aña vefā yavlaḳ ide
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 87, Mısra
26). [ayaz,]

‘ayb: Noksan, kusur, eksiklik.

Gözi hem baḡlu gerek kim görmeye
Kimsenüñ **‘aybına** ta‘na urmaya
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra
14). [‘aybına, -ı, -n, -a]

(Mes. 81: m. 70)

‘ayb: Utanılacak şey, kusur, hata.

Kimsenüñ **‘aybına** hergiz gülmeye
Ḳayḡusına kimsenüñ şād olmaya
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra
61). [‘aybına, -ın, -a]

‘ayb ola: Ayıp olmak.

‘Ayb ola kim zāhid ü perhîzkār
Eyleye kāfir ḳapusunda ḳarār
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
9). [‘ayb ola,]

‘aybını görmez: Kusurunu görmek.

‘Işk evine ‘aql-ıla girmez kişi
Sevdüğünün ‘aybını görmez kişi
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra
46). [‘aybını görmez, -mez]

aydın: Aydın, parlak.

Kimse şekker şanup ağu yimeye
Yâ güneş aydın degüldür dimeye
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
230). [aydın,]

aydın: Işık.

Kendüzinden çün degüldür ay nuru
Aydıñı kamu güneşdendür varı
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
252). [aydıñı, -ı]

aydın u ulu: Aydınlık ve büyük.

Ol evi kim yavlağ aydın u ulu
Kamu dürlü reng ü nağş-ıla tolu
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra
71). [aydın u ulu,]

ayduñ: Aydın(lık).

Evlerün yidinçisi taşra olur
Aydıñ u kızıl yeşil nağşı tolur
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra
60). [ayduñ,]

āyet: 1. Kur’ân-ı Kerim’deki sûreleri meydana
getiren kelime veya cümlelerden her biri. 2.
Kimsenin inkâr edemeyeceği alâmet, işâret,
nişan.

Çün Muhammed milletidür kişümüz
Āyet ü aḥbār-ıladur işümüz
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra
190). [āyet,]

āyet: Kur'anın müstakil mana ifade eden her
cümlesi. || İz, işâret.

Dükeli sözüñ bize taḳrîrini
Eyle vü her āyetüñ tefsîrini

(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra
94). [āyetüñ, -üñ]

āyet: Kur’ân-ı Kerim’deki sûreleri meydana
getiren kelime veya cümlelerden her biri, âyet.

Bir kaç āyet sâz-ıla oḳıdılar
Zühre çengin başına doḳıdılar
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra
105). [āyet,]

(Mes. 54: m. 59; Mes. 54: m. 56; Mes.
91: m. 96)

āyet ü aḥbār: Ayet ve hadisler.

Niçe def ü nây-ıla inleyelüm
Āyet ü aḥbār ünün dinleyelüm
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
6). [āyet ü aḥbār,]

ayı barmağı-y-ıla yarar: Ay’ı işaret parmağı
ile ikiye ayırmak. (Hz. Muhammed’in
mucizelerinden biri).

Biri ayı barmağı-y-ıla yarar
Biri oda girüben reyḥân direr
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra
33). [ayı barmağı-y-ıla yarar, -ar]

ayı iki yarar: Ayı iki parçaya ayırmak. Şakk-ı
kamer hadisesine telmih vardır.

Eyle cādū kim ayı iki yarar
Avçıña taş avuçukların dürer
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
95). [ayı iki yarar,]

‘ayıbla: Kınamak, hor görmek.

İRte çün oldı girü buldum anı
Kör ola her kim ‘ayıblaya beni
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
228). [‘ayıblaya, -y, -a]

ayığ: Akli başında, kendinde ve bilinçli iken.

Ayığ-iken büt-perest olmaz-ıdum
Bâde içüp ben ki mest olmaz-ıdum
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
129). [ayığ-iken, --iken]

ayırma: Ayırmak, uzaklaştırmak.

Tañrı bizi yurdumuzdan ırmasun
Bir nefes şudan bizi **ayırmason**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 26, Mısra 28*). [*ayırmason, -sun*]

āyīn: Görenek, âdet.

Senüñ-içün dīnümüzi kıyalum
Dükeli **āyīnümüzi** kıyalum
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 50*). [*āyīnümüzi, -ümüz, -i*]

āyīn: Âdet, töre, usul.

Eytdiler şeyhe ki iy dīn ulusı
Resm üstādı **āyīn** ulusı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 90*). [*āyīn,*]

(*Mes. 63: m. 6*)

āyīn: Âdet, usul, kanun.

Ol Muḥammed'dür ki yigrek dīn kōdı
Ḥüb esās u dil-firīb **āyīn** kōdı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 42*). [*āyīn,*]

āyīnā: Ayna.

Āyīnāyı jengi yimeden düriş
Şaykal-ıla bir şafāsına iriş
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 77, Mısra 7*). [*āyīnāy, -yı*]

āyīne: Ayna.

Āyīne çün kim tamām olmış ola
Bir şafāsı yaluñuz kalmış ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 43*). [*āyīne,*]

āyīne ola: Ayna (gibi) olmak.

Āhı kâtında bir **āyīne ola**
Şeyhî kâtında hemān şaykal bula
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 31*). [*āyīne ola, -a*]

aylak: Bedava, ücretsiz.

Çün bağışlar pādīşah **aylak** 'atā
Hıçe virmek ḥōd ola 'ālī bahā
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 51*). [*aylak,*]

(*Mes. 75: m. 81*)

aylak almaduñ: Aylak iletmek deyiminin anlamı ile aynı doğrultuda kullanılmıştır. Boşa geçirmek, heder etmek. [*tas.*] Dünyada uykuda olmak.

Ölmedi kimse ki sen şād olmaduñ
Dünya geçdi vü sen **aylak almaduñ**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 94, Mısra 72*). [*aylak almaduñ, -ma, -du, -ñ*]

'ayn-ı derd-ile: Dert kaynağı.

Ol ne dārūdur ki **'ayn-ı derd-ile**
Kim öle bir şahş ol dermān bula
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 113*). [*'ayn-ı derd-ile, --ile*]

'ayn-ı münāfıklıg-ıdı: Kâfirin kendisi.

Şanmañuz kim yâr muvāfıklıg-ıdı
Kim bu iş **'ayn-ı münāfıklıg-ıdı**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 42*). [*'ayn-ı münāfıklıg-ıdı, -lıg, --ıdı*]

ayrıl: Ayrılmak, uzaklaşmak, ayrı düşmek.

Benden **ayrılmaz-ısañuz** bir zamān
İresiz ol pādīşāha bī-gümān
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 19*). [*ayrılmaz-ısañuz, -maz, --ısa, -ñuz*]

(*Mes. 18: m. 16; Mes. 31: m. 35; Mes. 32: m. 45; Mes. 32: m. 21; Mes. 40: m. 53; Mes. 45: m. 36; Mes. 50: m. 84; Mes. 109: m. 45*)

ayrıl: Ayrılmak, terk etmek.

Şahşı İblīs ilte gümrâh kılmağa
Şahş İmāndan vara **ayrılmağa**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 108*). [*ayrılmağa, -ma, -ğa*]

ayrıl: Bitmek, sona ermek.

Niçe kim bāzārumuz **ayrılmadı**
Bir içim şuya bahā virilmedi
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra
61). [ayrılmadı, -ma, -dı]

ayrıla: Ayrılsın.

Yohsa biz kıl kim şāhından **ayrıla**
Ayrık anuñ ilde ne kādri ola
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra
37). [ayrıla,]

ayrış: Birbirinden farklı olmak, ayrılmak.

Zulm-ıla 'ādilligüm çün **ayrışa**
Kurd-ıla mülkümde koyun barışa
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 57, Mısra
5). [ayrışa, -a]

ayru: Ayrı, uzak.

Bulsa-y-ıdum işbu dem öle-y-idüm
Andan **ayru** ben niçün ola-y-ıdum
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 19, Mısra
24). [ayru,]

(Mes. 25: m. 8; Mes. 43: m. 2; Mes.
88: m. 94; Mes. 88: m. 17; Mes. 88:
m. 15; Mes. 91: m. 31; Mes. 91: m. 27;
Mes. 91: m. 33)

ayru: Başka.

Höca iltür ol gice Büşr'i eve
Ayru bir ev düzedür Büşr'e ive
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
470). [ayru,]

ayru: Apayrı, farklı, başka.

'İşk yolu kāmudan **ayru-durur**
Görmege ma'şūki ol toğru varur
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra
69). [ayru-durur, --dur, -ur]

ayru düşdi: Uzak kalmak, bir araya
gelememek, görüşmemek.

Ayru düşdi pādīşāhdan bir zamān
Çün sever-idi anı şāh-ı cihān
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra
5). [ayru düşdi, -di]

ayru ol-: Ayrı olmak, ayrı kalmak.

Ayrık ol yüzden kim ol şayru ola
'Aşıkından bir nefes **ayru ola**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra
22). [ayru ola, -a]

(Mes. 18: m. 18; Mes. 1: m. 8)

ayruğ: Başkası.

Eydür-idi dīn baña hāşıl-durur
Yohsa **ayruğı** kamu bātil-durur
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
10). [ayruğı, -ı]

(Mes. 22: m. 132; Mes. 23: m. 7; Mes.
72: m. 74; Mes. 85: m. 8; Mes. 96: m.
41)

ayruğ: Başkaları, diğerleri.

Dünyāyı baña uyanlar açısar
Yohsa **ayruğı** kılıçdan geçiser
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
22). [ayruğı, -ı]

(Mes. 5: m. 187; Mes. 59: m. 13; Mes.
74: m. 6; Mes. 65: m. 66; Mes. 85: m.
103; Mes. 19: m. 42; Mes. 25: m. 100;
Mes. 101: m. 38; Mes. 31: m. 23; Mes.
94: m. 68; Mes. 105: m. 95; Mes. 16:
m. 83)

ayruğ ağzıyla: Başkalarının ağzı ile,
başkalarının dilinden.

Kendüzin çün kim ere bilmek gerek
Ayruğ ağzıyla du'ā kılmak gerek
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
64). [ayruğ ağzıyla,]

ayruğa kuvu kazan kendü düşer: Kazdığı
kuyuya kendisi düşmek deyimi: Başkası için
hazırladığı tuzağa kendisi düşerek zarara
uğramak.

Mekri bir gün şahşuñ üstine üşer
Ayruğa kıyu kızan kendü düşer
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 116*). [*ayruğa kıyu kızan kendü düşer,]*

ayruk: Başkası.

Kendü etmegin yiyüben kıynayan
Gün uzun **ayruklar** etin çeyneyen
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 61, Mısra 6*). [*ayruklar, -lar]*

ayruk: Artık, bundan sonra.

‘Avrat eydür Şattı’a **ayruk** girmegil
Geçmege vü ‘ömr boynın urmağıl
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 21*). [*ayruk,]*

(*Mes. 12: m. 128; Mes. 32: m. 182; Mes. 47: m. 70; Mes. 63: m. 96; Mes. 72: m. 301*)

ayruk: Başka, gayri.

Yohsa biz kıl kim şahından ayrıla
Ayruk anuñ ilde ne kadri ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra 38*). [*ayruk,]*

(*Mes. 16: m. 86; Mes. 23: m. 17; Mes. 27: m. 92; Mes. 29: m. 32; Mes. 29: m. 38; Mes. 32: m. 174; Mes. 53: m. 101; Mes. 56: m. 54; Mes. 59: m. 15; Mes. 59: m. 7; Mes. 68: m. 55; Mes. 69: m. 121; Mes. 84: m. 150; Mes. 91: m. 178; Mes. 91: m. 180; Mes. 109: m. 20*)

ayruk: Uzak.

Uçmağa iriçegin **ayruk** baña
Hâcet olmaz iktidâ kılmak saña
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 20, Mısra 13*). [*ayruk,]*

ayruk: Başka, diğer.

Dünyada sen renci kılgıl ihtiyâr
Râhatı **ayruklara** eyle nişâr
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 116*). [*ayruklara, -lar, -a]*

(*Mes. 32: m. 126; Mes. 34: m. 29; Mes. 66: m. 153; Mes. 68: m. 34*)

ayruk: Başka(ları).

İt başını tekneye yastamağıl
Yohsa **ayruk** etmegin istemegil
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 100*). [*ayruk,]*

(*Mes. 72: m. 154; Mes. 91: m. 107; Mes. 91: m. 108*)

ayruk: Artık, bir daha.

Degme odda mum gibi erimezem
Bağladuğum ‘ahdi **ayruk** şımazam
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 86, Mısra 12*). [*ayruk,]*

(*Mes. 105: m. 110*)

ayruk: Ayrı, uzak.

Ayruk ol yüzden kim ol şayru ola
‘Aşıkından bir nefes ayrı ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 21*). [*ayruk,]*

ayruk itse: Uzaklaştırmak.

Ayruk itse bu güci şultân anı
Def’ idüben kırtara-y-ıdı beni
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 89*). [*ayruk itse, -se]*

ayruk kimse: Başkası, başka biri.

Yohsa **ayruk kimse** nesne dimedi
Şehdi koyup zehr-i kâtil yimedi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 209*). [*ayruk kimse,]*

ayruk kimsene: Başkası, başka biri.

Yohsa **ayruk kimsene** ne biliser
Yâ nite bilmegi da‘vî kılısar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 215*). [*ayruk kimsene, -ne]*

ayruklar: Başkalari.

Zîra ol **ayruklar-ıla** uludur
Yaluñuzla kiçi vü key aludur
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra
21). [ayruklar-ıla, --ıla]

ayruksı: Başka; apayrı.

Tur işüñe git қо bizi iy refik
Luṭf kıl **ayruksı** istegil tarik
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
52). [ayruksı,]

(Mes. 53: m. 88; Mes. 53: m. 87)

ayruksı: Başka(ları).

Bulmadum **ayruksı** adıyla temiz
İşbuyam ben kim işitdün iy 'aziz
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
43). [ayruksı,]

ayruksı ol-: Başka türlü, farklı farklı olmak.

Her ne kim işidesin ya şorasın
Andan **ayruksı ola** çün göresin
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra
108). [ayruksı ola, -a]

(Mes. 53: m. 32)

'ayş ider-idi: Eğlenmek, zevk ü sefa etmek.

Yâr-ıla yüz dürlü **'ayş ider-idi**
Girü Şatt'a düşüben gider-idi
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra
13). ['ayş ider-idi, -er, --i, -di]

'ayş u 'işret eyleñüz: Zevk ve sefa sürmek,
eğlenmek.

Yazılarda **'ayş u 'işret eyleñüz**
Degmeñüz bir dürlü destân söyleñüz
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra
41). ['ayş u 'işret eyleñüz, -ñüz]

ayu gibi: Ayı gibi.

Hışm-ıla bir **ayu gibi** delüsin
Ne ademsin kim bir itden alusin
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 83, Mısra
23). [ayu gibi,]

ayun nûrın: Ay ışığı.

Çün güneşden nûr alır ay iy ḥakim
Güneş **ayun nûrın** eyler müstakim
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
254). [ayun nûrın,]

ayva: Sulu, sarı maruf meyve. Ayva.

Ayvalar almalara söyler-idi
Nâr nârence 'itâb eyler-idi
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
29). [ayvalar, -lar]

'ayvâr: Hilekâr, dolandırıcı.

Birisi eydür ki **'ayyâram** 'azim
Câzulig-ıla vü tarrâram 'azim
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 89, Mısra
1). ['ayyâram, -am]

(Mes. 90: m. 28; Mes. 90: m. 1)

'ayvâr olur: Hilekar, düzenbaz olmak;
çapkın, serseri olmak.

Zâhid olur-ısa bir **'ayvâr olur**
Mür bundan yig dir-iken mâr olur
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 110, Mısra
35). ['ayvâr olur, -ur]

az: Az, çok'un karşıtı.

Zîrâ çün kim mülk bî-şultân ola
Az zamânda memleket vîrân ola
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 3, Mısra
14). [az,]

(Mes. 6: m. 4; Mes. 12: m. 180; Mes.
15: m. 36; Mes. 26: m. 12; Mes. 30:
m. 293; Mes. 32: m. 121; Mes. 34: m.
23; Mes. 52: m. 4; Mes. 63: m. 46;
Mes. 72: m. 438; Mes. 81: m. 169)

az: Az, azlık.

Ne kışın u ne yazın görmek gerek
Güllerüñ 'ömri **azın** şormak gerek
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 8, Mısra 12*). [*azın, -ın*]

az: Hırs.

Şeyh eydür bunda nām u neng yok
İy 'azîz ü fahr u **āz** u 'ār çok
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 54*). [*āz,]*

az: Az, azıcık.

Bir iki gün saña **az** ötmek gerek
Bunlaruñ ta'ziyesin dutmak gerek
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 107*). [*az,]*

(*Mes. 65: m. 55; Mes. 69: m. 110; Mes. 76: m. 9; Mes. 81: m. 117; Mes. 81: m. 119; Mes. 81: m. 121; Mes. 81: m. 125; Mes. 91: m. 61; Mes. 96: m. 61; Mes. 105: m. 115*)

az: Ayrı düşmek, ayrılmak.

Senden ol günden ki ben **azmışvanın**
Hâturuma nakşuñı yazmışvanın
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 119*). [*azmışvanın, -muş, -van, -ın*]

az: Azmak, yoldan çıkmak.

Zıra bu ilde kim aslanlar **azar**
Degme köyde yüz senüñ gibi gezer
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 135*). [*azar, -ar*]

az kadar: Azıcık, birazcık.

Dîn erine **az kadar** dünyā gerek
Mecnun'a elbetde bir Leylā gerek
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 87*). [*az kadar,]*

(*Mes. 66: m. 117; Mes. 30: m. 257*)

az mikdār: Az miktarda, azıcık.

Eydür **az mikdār** var bende kerem
Eydür ol yeg kāmudan iy muhteşem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 123*). [*az mikdār,]*

'az ola: Yüce, değerli olmak.

Gönlüñ āvāzı saña nā-sāz ola
Seni sîmurğ avlar-ısa **'az ola**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 31, Mısra 46*). [*'az ola, -a*]

az olısar: Az bulunmak, çok sayıda olmamak.

Niçe kim **az olısar** va'z işiden
Çok olısar şarda va'ızlık iden
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 9*). [*az olısar, -ısar*]

az üküş: Az (veya) çok.

Az üküş hergiz yalan söylemeye
Tañrı'nuñ hālkına kibr eylemeye
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 87*). [*az üküş,]*

az yiven kişi: Az yiyen insan.

Az yiyen kişi kaçan şayru ola
Çok yimekten günde yüz kişi öle
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 77*). [*az yiyen kişi,]*

az yivenüñ: Az yiyen insan.

Az yiyenüñ Cebrā'ıl olur canı
Çok yiyenüñ zinde pîl olur teni
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 83*). [*az yiyenüñ, -üñ*]

az zamānda: Kısa bir sürede.

Çor-ısañ kim ol bu sözleri diye
Az zamānda kamu hālk aña uya
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 102*). [*az zamānda, -da*]

a'zā: Uzun.

Sen şınıksın olmuş a'zāñ cümle süst
Kimseyi istemeyesin ten-dürüst
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra
75). [a'zāñ, -ñ]

(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 97, Mısra
22). [āzād olısar, -ısar]

(Mes. 93: m. 43; Mes. 63: m. 98;
Mes. 102: m. 61)

‘azāb: Dünyada işlenen suç ve kabahate
karşılık olarak ahirette çekilecek ceza, eziyet,
sıkıntı.

āzād u tehī-dest olsa: Hür ve özgür olmak.

Ṭā‘at-ıla virür-isem ben ‘atā
Bes bular yüz biñ ‘azābadur sezā
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra
80). [‘azābadur, -a, -dur]

Ger mey içen şarda ser-mest olsa yig
Servi āzād u tehī-dest olsa yig
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 36, Mısra
22). [āzād u tehī-dest olsa, -sa]

(Mes. 98: m. 44)

āzād u uz: Özgür ve iyi(ce).

azaçuk: Az, azıcık.

Ne azaçuk nesne var bunda ne bol
Varı dahı oldurursın fāriğ ol
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra
143). [azaçuk,]

Biñ yıl uçdılar dahı āzād u uz
Yoluñ evvel menzili-y-idi henüz
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra
31). [āzād u uz,]

a‘zam: Büyük, ulu, yüce.

āzād: Serbest bırakılmış, kurtulmuş, hür.

Ergavân dil-şād u süsen şādkām
Servi āzād u güle bülbül gulām
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
22). [āzād,]

Her kim aldı ‘ilm u Qur‘ān’uñ dadın
Evvel aındı Tañrı’nuñ a‘zam adın
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
2). [a‘zam,]

(Mes. 81: m. 10)

āzār: İncinme, kırılma.

āzād eyledi: Serbest bırakmak.

Pādişah çün anı āzād eyledi
Göñlini ol guşşadan şād eyledi
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra
109). [āzād eyledi, -di]

Bād-ı nevrūzī güle ‘anber şaça
Ebr āzārı yire gevher şaça
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
36). [āzārı, -ı]

azarla: Kırıcı ve sert söz söylemek, paylamak,
tekdir etmek.

āzād idem: Kurtarmak.

Rahmetüñi eyle halka yād idem
Kim kamusun kayğudan āzād idem
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra
38). [āzād idem, -em]

Ne Hübel kırtılır andan ne Menāt
Kim azarlamaz ne ‘Uzzā vü ne Lāt
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
90). [azarlamaz, -maz]

(Mes. 83: m. 26)

azarlayan: Söven, kötü söz söyleyen (kişi).

āzād ol-: Hür, serbest kalmak. Kurtulmak.

Yār-ıla Gülşehri çün şād olısar
Cennet ü düzağdan āzād olısar

Kimse zulmuñdan senüñ imin degül
Halk azarlayan kişi mü’ min degül
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 31, Mısra
30). [azarlayan,]

azdurasın yoldan: Yoldan çıkartmak.

İster-idüñ kim beni **azdurasın**
Yoldan u degme yaña gezdüresin
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra
134). [azdurasın yoldan,]

azdurursın yoluñı: Yolunu şaşırmaq.

Lā-mekānlusun unutduñ ilüñi
Kim mekānda **azdurursın yoluñı**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 110, Mısra
10). [azdurursın yoluñı,]

āzer: Ateş.

Çün güneş āb üstine **āzer** saçā
Çıkdı mīnā gülşene gevher saçā
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra
57). [āzer,]

āzer: Hz. İbrahim'in babası (Put yapıp
satardı).

Seni dīnden çıkarān ol zer-durur
Kim zeri büt eyleyen **Āzer-durur**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 36, Mısra
6). [āzer-durur, --dur, -ur]

azı: Sapıtmak, yoldan çıkmak.

Gördi Mecnūn'ı yatur bir yazıda
Bir yazı kim biñ yol erin **azıda**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra
38). [azıda, -da]

(Mes. 93: m. 38)

'azīm: Büyük, ulu.

Ussuñı başuña dirşür iy yetīm
Kātı sözler çıkar ağzuñdan **'azīm**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
34). ['azīm,]

(Mes. 89: m. 2; Mes. 6: m. 21; Mes. 9:
m. 35; Mes. 10: m. 20; Mes. 13: m. 21;
Mes. 15: m. 53; Mes. 16: m. 111; Mes.
25: m. 9; Mes. 32: m. 127; Mes. 61:
m. 11; Mes. 72: m. 105; Mes. 82: m.
2; Mes. 89: m. 1; Mes. 89: m. 13; Mes.
89: m. 14; Mes. 107: m. 79)

'azīm: Yola çıkma, bir yere doğru yönelme.

Ol bir er bir 'avratı sever-idi
Anı görmege **'azīm** iver-idi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra
2). ['azīm,]

'azīm: Çok, fazla.

Birisi eydür ki yārānlar **'azīm**
Şayru oldılar bu işden ü saķīm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra
55). ['azīm,]

(Mes. 15: m. 67; Mes. 32: m. 81; Mes.
34: m. 19; Mes. 39: m. 73; Mes. 45:
m. 20; Mes. 81: m. 101; Mes. 81: m.
127; Mes. 83: m. 33; Mes. 86: m. 1;
Mes. 96: m. 15; Mes. 96: m. 21; Mes.
111: m. 14; Mes. 47: m. 97)

'azīm: Gayet, çok, oldukça.

Biregü bir kurdı hōş besler-idi
Kurd anuñ hükmin **'azīm** esler-idi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 59, Mısra
2). ['azīm,]

'azīz: Saygın yüce kimse.

Şeyh eydür bunda nām u neng yok
İy **'azīz** ü faħr u āz u 'ār çok
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra
54). ['azīz,]

'azīz: Yüce, kıymetli, değerli, mukaddes,
muazzaz.

Mü' minüñdür dalı soñra cān **'azīz**
Kalanında bulmaya kimse temīz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra
73). ['azīz,]

'azm: Azim, gayret; karar.

Rüstem eydür kañaru iy nāmdār
'Azümüñe lāyık bulunur mı şikār
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
14). ['azümüñe, -üñ, -e]

(Mes. 93: m. 48)

(Mes. 102: m. 19; Mes. 72: m. 35)

‘azm id-: Yola koyulmak.

Çün kim istingā yöresinden gider
Küllü hayret vādisine ‘**azm ider**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 104, Mısra
12). [‘azm ider, -er]

(Mes. 5: m. 250; Mes. 102: m. 34)

‘azm it-: Yola koyulmak, yola düşmek,
yönelmek.

Şār yolına şormadın ‘**azm itmedi**
Köy yolına şormadın hem gitmedi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra
31). [‘azm itmedi, -me, -di]

(Mes. 88: m. 104; Mes. 102: m. 52;
Mes. 93: m. 2)

‘azm-i hindüstān kılar: Hindistan'a doğru
yönelmek.

Çünkü bāzırgānlık ahvālın bilür
Hvōca bir gün ‘**azm-i Hindüstān**
kılar (Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32,
Mısra 24). [‘azm-i hindüstān kılar, -
ur]

‘azmin kılar: Yönelmek || Gitmek.

Bir ere yolda şataşdı kim gelür
Varmağa bir kal‘anuñ ‘**azmin kılar**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
4). [‘azmin kılar,]

‘azmini ider-idi: Yola çıkmak.

Girü çün köy ‘**azmini ider-idi**
Köy yolın şorup köye gideridi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra
21). [‘azmini ider-idi, -er, --i, -di]

(Mes. 102: m. 21)

‘azmini kıl-: Yola yönelmek, yola çıkmak.

1. Tañrı yolın nite bilmiş olasın
Yā nite ‘**azmini kılmış olasın**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra
42). [‘azmini kılmış olasın, -asın]

azmıș: Azmış, yolunu şaşırmış (kimse).

1. Degme ulu bir yol üstinde tura
Kim bir **azmıșa** yolını göstere
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra
102). [azmıșa, -a]

azrak: Daha az, azca || Nadir.

1. Bir lipāçe geymiş **azrak** don gibi
Altuna banılmış ol ay gün gibi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra
89). [azrak,]

azuk: Gereken yiyecek ve içecek şeyler,
nevale, azık.

1. Ben saña **azuk** virem dur git girü
‘İşkı koğıl şabrı dutğıl ilerü
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
181). [azuk,]

(Mes. 99: m. 3)

-B-

bāb eylemişem: Bölüm(ler) meydana
getirmek.

Bunça **bāb eylemişem** bunda ki hīç
Kılmadı ‘Attār ol fende basīc
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra
39). [bāb eylemişem, -miş, -em]

baba: Baba.

Oğlum eydür **baba** yola gitmegil
Böyle bir kezden bizi terk itmegil
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 92, Mısra
7). [baba,]

bāc: Haraç, vergi || Yük.

Kim kuluñuz adı Gülşehrī-durur
Hem şeker **bāc**ı degül behrī-durur

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 178). [bāci, -ı]

baca: Baca. Binâlarda, deniz taşıtlarında, soba, kazan ve ocaklarda yanan maddelerden çıkan duman, gaz ve kokuların dışarıya atılmasını sağlayan, ocağın üstünden yukarıya doğru uzanan kısım.

Şu yolını açmayınca akmaya
Tañrı āhîr **bacadan** bırakmaya
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 104). [bacadan, -dan]

bacadan inmek: Bacadan inmek.

Ol eve kim benüm endişem ola
Bacadan inmek benüm pîşem ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 89, Mısra 16). [bacadan inmek,]

bādbān: Yelken.

Bir gice kim **bādbān** kırmış-ıdı
Naḥvınuñ katında oturmuş-ıdı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra 7). [bādbān,]

(Mes. 100: m. 78)

bādbān ağacın: Yelken direği.

Gemiçi gemiyi düzedür-ıdı
Bādbān ağacın uzadur-ıdı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra 4). [bādbān ağacın,]

bāde: Şarap, içki, mey.

Bāde çün kim zühhd bünyādın yıkar
Ḥānekāhdan şüfiler esrük çıkar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 9). [bāde,]

(Mes. 95: m. 26)

bāde içüp: Şarap içmek.

Ayığ-iken büt-perest olmaz-ıdum
Bāde içüp ben ki mest olmaz-ıdum

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 130). [bāde içüp, -üp]

bād-ı nevrüzî: Yeni günün yeli; bahar rüzgârı.

Bād-ı nevrüzî güle 'anber şaça
Ebr āzârı yire gevher şaça
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 35). [bād-ı nevrüzî,]

bāğ: Bahçe, yeşillik, ağaçlık ve çiçeklik yer, bostan.

Gökyüzi pür şu'le vü pür nūr-ıdı
Bāğ içi pür hülle vü pür hūr-ıdı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 18). [bāğ,]

bāğ: Bağlamak.

Kamu konuk eve **bağlar** hissini
Ol bizüz kim isterüz ev issini
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 23). [bağlar, -la, -r]

bāğ: Bağ, bahçe.

Er evi Şaṭṭ'dan bu yaña zer-nigār
Şaḥnı **bāğ** u sakfı daḥı lālezār
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 6). [bāğ,]

(Mes. 10: m. 57; Mes. 21: m. 19; Mes. 32: m. 58; Mes. 60: m. 11; Mes. 69: m. 22; Mes. 69: m. 23; Mes. 88: m. 2; Mes. 91: m. 5; Mes. 95: m. 8; Mes. 111: m. 3; Mes. 111: m. 8)

bāğ: Yeşillik, çiçekli, ağaçlı yer.

Bāğ arasındaki bōstāndur yüzi
Şanasın kim bir gülistāndur yüzi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 45, Mısra 11). [bāğ,]

bağ: Bağ, beraberlik, ilişki.

Bağum-ıla varlığımı n'ideyim
Ḥān-u-mānı kime koyup gideyim
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 92, Mısra 9). [bağum-ıla, -um, --ıla]

bāğ ola: Bağ haline gelmek, bahçe olmak.

Geldi gül vaktı girü kim bülbülün
Bāğ ola yiri vü bostānlar gülün
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 7, Mısra 20*). [*bāğ ola, -a*]

bāğ u bostān: Bağ ve bahçe.

Bāğ u bostān bākī 'ālemde bula
Yohsa bunda gül harīfī hār ola
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra 11*). [*bāğ u bostān,]*

(*Mes. 7: m. 4; Mes. 93: m. 27; Mes. 32: m. 37*)

bāğ u gülzārı: Bağ ve gül bahçesi.

Niçeme kim **bāğ u gülzārı** ola
Yine ol acı yimiş bārı ola
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra 47*). [*bāğ u gülzārı, -ı*]

bāğ u şahrāda: Bahçe ve çöl.

Senün-ile **bāğ u şahrāda** hoşuz
Anuñ-ıla mevc ü deryāda hoşuz
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 93*). [*bāğ u şahrāda, -da*]

bāğbān: Bağcı, bahçıvan.

Hārı kesün **bāğbāna** dınmañuz
Güllere zīnhār yavuzlık şanmañuz
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 169*). [*bāğbāna, -a*]

(*Mes. 85: m. 22; Mes. 106: m. 5; Mes. 106: m. 18*)

bağdād şehrinde: Bağdat şehri.

Var-ıdı **Bağdād şehrinde** meger
Bir ulu dellāl key şāyeste er
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 1*). [*bağdād şehrinde, -in, -de*]

(*Mes. 44: m. 29*)

bāğ-ıla bostān-ıdı: Bağ ve bahçe.

Kamu 'ālem **bāğ-ıla bostān-ıdı**
Gül harīfī bülbül ü destān-ıdı
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 7*). [*bāğ-ıla bostān-ıdı, --ıdı*]

bağış: Vermek, ihsan etmek, bahşetmek.

Ol dirilsün diyü bu halk işleye
Halkı soñra Hāk aña **bağışlaya**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 36*). [*bağışlaya, -la, -ya*]

(*Mes. 75: m. 94; Mes. 106: m. 8*)

bağışla-: Affetmek, bağışlamak.

Büşr eydür eylese ayruğ saña
Dınmayam **bağışlağıl** suçum baña
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 302*). [*bağışlağıl, -ğıl*]

(*Mes. 78: m. 100; Mes. 78: m. 40; Mes. 77: m. 12; Mes. 78: m. 38; Mes. 78: m. 85; Mes. 78: m. 22; Mes. 15: m. 54*)

bağışla: Vermek, ihsan etmek, bahşetmek.

Kim size bu menzilet **bağışladı**
Hāk te 'ālā vü bu lūfı işledi
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 101*). [*bağışladı, -dı*]

(*Mes. 63: m. 76; Mes. 66: m. 153; Mes. 73: m. 7; Mes. 75: m. 80; Mes. 75: m. 77*)

bağışla: Bağışlamak.

'Adl şultān işidür kim işleye
Ben ġarībün cānını **bağışlaya**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 56*). [*bağışlaya, -ya*]

bağışla: Karşılıksız vermek, ihsan etmek.

Çün **bağışlar** pādīşah aylak 'atā
Hiçe virmek hōd ola 'ālī bahā

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 51). [bağışlar, -r]

bağışlar cānını: Canını bağışlamak.

Çün **bağışlar** husrev anuñ **cānını**
Viribir Hāk derdinüñ dermānını
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 107). [bağışlar cānını, -ın, -ı]

bağışlasun canum: Canı bağışlamak, can vermek || Hayat vermek.

Şimdi kim gördüm yüzini dek benüm
Luṭf kılusuñ ol **bağışlasun canum**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 246). [bağışlasun canum,]

bağla-: Bağlamak, dolamak.

Zāri-y-ıla çağırup çok ağladı
Kuşağını koltuğına **bağladı**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 350). [bağladı, -dı]

bağla: Bağlamak, sarmak.

Şeyh eydür kim beni Hāk bağladı
Bu od-ıla vü bu bende **bağladı**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 40). [bağladı, -dı]

(Mes. 92: m. 14)

bağla: Bağlamak; kapamak; engellemek.

Terk it ol mālī ki fānī olısar
Bağla ol hāle ki bākī kalısar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 36, Mısra 8). [bağla,]

bağla: Bağlamak, düğümlemek.

Mihlar eylenmiş demürden key ulu
Bağlamış at terküsine ol delü
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 6). [bağlamış, -mış]

(Mes. 45: m. 10; Mes. 93: m. 21; Mes. 107: m. 22)

bağla: Birini bir şeye, ilgi duymasını sağlamak. (Aşk bağlamında).

Datlu sözler gönli 'ışka **bağladur**
İşidenlerüñ gözini ağladur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 3). [bağladur, -dur]

bağla: Bağlamak, hasretmek (inanç bağlamında).

Uymadum bāṭın-ıla her dehriye
İ'tikādı **bağladum** Gülşehrī'ye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 51, Mısra 34). [bağladum, -du, -m]

bağla: İki şey arasında alaka ve irtibatı ortaya koymak; ilişkilendirmek.

Gökleri çün bahş idem aşhāb-ıla
Yüz raşad **bağlayam** usturlāb-ıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 42). [bağlayam, -y, -am]

(Mes. 63: m. 40; Mes. 53: m. 30; Mes. 53: m. 26)

bağla: Bağlamak, bağlılığını sağlamak.

Hilet itme degme bir dehrī gibi
Sıdka **bağla** gönli Gülşehrī gibi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 304). [bağla,]

bağladı zünnārı biline: Beline zünnar (papazların bellerine bağladıkları kuşak) kuşağını bağlamak.

Niçe vardı Ka'be'den Rüm iline
Bağladı zünnārı anda biline
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 12). [bağladı zünnārı biline,]

bağladı zünnārını: Kuşağını bağlamak.

Şeyhe çün kıldı 'ayān dīdārını
Bir kılından **bağladı zünnārını**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 100). [bağladı zünnārını, -ın, -ı]

bağladuğum 'ahdi: Vâdetmek, söz vermek.

Degme odda mum gibi erimezem
Bağladuğum 'ahdi ayruk şımazam
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 86, Mısra
12). [bağladuğum 'ahdi, -duğ, -um]

bağladum kendüzüme: Kendime bağlamak,
kendime seçmek (ad bağlamında).

Ben bu Gülşehrî adın çün **bağladum**
Kendüzüme vü gönüller tağladum
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
154). [bağladum kendüzüme, -me]

bağladum zünnâr: Zünnar kuşağını
bağlamak.

Hamrı içdüm büt-perest oldı adum
Bağladum zünnâr u mest oldı adum
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
158). [bağladum zünnâr,]

bağlamak bile: Bele bağlamak.

Bağlayıcağ şeyh zünnârı bile
Bağlamak gerek-idi kamu **bile**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra
30). [bağlamak bile,]

bağlan: Bağlanmak || Tutunmak, âşık olmak.

Anı sevmegil ki soñra öliser
Aña **bağlangıl** ki bâkî kalısar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra
162). [bağlangıl, -gıl]

bağlan: Yüklenmek, üstüne bırakmak. (yalan
bağlamında).

Kimsenüñ odsuz teni tağlana mı
Yâ kişiye bir yalan **bağlana** mı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
42). [bağlana, -a]

bağlar hayâl: Hayal etmek; zihinde
tasarlamak, canlandırmak.

Bildüğini işlemek **bağlar hayâl**
Bilmedüğün işlemek ola muhâl
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra
9). [bağlar hayâl,]

bağlayam kendüme: Kendime bağlamak,
kendime seçmek (ad bağlamında).

Ben bir ad bulmazam kim **bağlayam**
Kendüme vü halk gönlin tağlayam
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
144). [bağlayam kendüme, -m, -e]

bağlayıcağ zünnârı bile: Beline zünnar
(papazların bellerine bağladıkları kuşak)
kuşağını bağlamak.

Bağlayıcağ şeyh zünnârı bile
Bağlamak gerek-idi kamu **bile**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra
29). [bağlayıcağ zünnârı bile,]

bağlı: Bağlı olmak.

Ol kim üç **bağlı-durur** evvel dili
Gözi bağlu dahı arturur yolu
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
491). [bağlı-durur, --dur, -ur]

bağlu: Bağlı, kapalı.

Ol kim üç bağlı-durur evvel dili
Gözi **bağlu** dahı arturur yolu
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
492). [bağlu,]

(Mes. 72: m. 493; Mes. 72: m. 488)

bağlu: Bağlı, bağlanmış durumda.

Eydür iy veh oda yandum n'ideyim
Bağlu boynum bunda kaçça gideyim
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra
136). [bağlu,]

(Mes. 71: m. 4; Mes. 93: m. 28)

bağlu: Bağlamak.

Dili gaybetden anuñ **bağlu** gerek
Sözi şîrîn ü aşı yağlu gerek
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra
11). [bağlu,]

bağlu: Bağlamak, kapamak.

Gözi hem **bağlu** gerek kim görmeye
Kimsenün 'aybına ta'na urmaya
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 13*). [*bağlu,]*

bağlu: Bağlı olan.

Bağlulardan biri ilersügidür
Kim ol altıdan kamudan yigidür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 15*). [*bağlulardan, -lar, -dan]*

bağr: Bağır, kalp, gönül.

Bu ile gelür-ise Afrāsiyāb
Yüreği kan tola vü **bağrı** kebāb
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 194*). [*bağrı, -ı]*

bağrın yakar: Çok üzmek.

Burnınuñ degme delüğinden çıkar
Bir hoş ün kim 'ālemün **bağrın**
yakar (*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 94, Mısra 36*). [*bağrın yakar, -ar]*

bağruñ baş olur: Yüreği yaralanmak.

Gevher āhir boyalı bir taş olur
Bir taş için neye **bağruñ baş olur**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 34, Mısra 4*). [*bağruñ baş olur, -ur]*

bağursaq: Bağırsak.

Koyunuñ karın **bağursaqı** yine
Ādemün kimse göriçek yigrene
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 55*). [*bağursaqı, -ı]*

bağursuğ: Bağırsak.

Şeyh eydür gevdeñi dartdum hele
Baş ayak karın **bağursuğı** bile
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 46*). [*bağursuğı, -ı]*

bahā: Kıymet, değer, bedel.

Çok cevāhir var bu ilde rāyegān
Kim **bahāsi** olur ol ilde girān
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 40, Mısra 60*). [*bahāsi, -sı]*

(*Mes. 75: m. 57; Mes. 81: m. 103; Mes. 81: m. 159*)

bahā: Kıymet, değer.

Toğru sözüñ kıymatı nite-durur
Egri işlerün **bahāsi** ne-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 61, Mısra 10*). [*bahāsi, -sı]*

(*Mes. 75: m. 63; Mes. 75: m. 16; Mes. 81: m. 147; Mes. 81: m. 57*)

bahā: Bedel, karşılık.

Eydür ol bu dünyadan artuğ-durur
Anı alası **bahāmuz** yok-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 88*). [*bahāmuz, -muz]*

bahā getir-: Değer biçmek.

Eydür aña kim **bahā getiriser**
Yā aña batman kaçan yitüriser
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 93*). [*bahā getiriser, -iser]*

(*Mes. 81: m. 187*)

bahā virilmedi: Değer biçmek.

Niçe kim bāzārumuz ayrılmağı
Bir içim şuya **bahā virilmedi**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 62*). [*bahā virilmedi, -il, -me, -di]*

bahā virüp: Kıymet; değer vermek.

Her kumāşı bizden iltürler beleş
Kim **bahā virüp** alur bizden kumāş
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 70*). [*bahā virüp, -üp]*

bahā virür: Kıymet, değer vermek || Bir alışverişte karşılık vermek, alınan şeyin değerine karşılık vermek.

Nesneye alan **bahā virür** dime
Hıçe naķda alanı elden koma
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 19*). [*bahā virür, -ür*]

bahāne buldılar: Bir işi yapmak veya yapmamak için sözde sebep göstermek.

Kuşların kalını dağı geldiler
Ortaya vü bir **bahāne buldılar**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 37, Mısra 2*). [*bahāne buldılar, -dı, -lar*]

bahāne kıl: Sebep olarak göstermek, vesile kılmak.

Ādemī 'ışkın **bahāne kıl** tene
'İşk irürür ādemī yaradana
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 163*). [*bahāne kıl,]*

bahār irmiş-idi: Baharın gelmesi.

Bir zamānda kim **bahār irmiş-idi**
Lāle avcına güli dirmiş-idi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 19*). [*bahār irmiş-idi, -miş, --i, -di*]

bahār-ı taze: İlkbahar.

Bir bahār-ı ı taze görmedi rezān
Kim anı pejmürde kılmadı hāzān
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 8, Mısra 9*). [*bahār-ı taze,]*

bahāsın biliser: Değerini bilmek.

Ol metā' uñ kıymetin kim kılsar
Yā anuñ dartup **bahāsın biliser**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 116*). [*bahāsın biliser, -iser*]

bahāsın virmiş olasin: Değerini vermiş olmak.

Sen ki bizden hıçe dilersin güher
Çok **bahāsın virmiş olasin** meger
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 76*). [*bahāsın virmiş olasin, -asın*]

bahāsını bile: Kıymetini bilmek.

Key terāzū rāst Gülşehrī kıla
Kim kamu naķduñ **bahāsını bile**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 190*). [*bahāsını bile, -e*]

bahıl: Cimri, pinti.

Çün **bahıl** ol māla yavlaķ aldanur
Lā-cerem ol māl elinde eglenür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 36, Mısra 23*). [*bahıl,]*

(*Mes. 36: m. 15; Mes. 48: m. 5; Mes. 74: m. 26*)

bahıl urdı: Cimri olmak.

Ne ki ol şahsuñ **bahıl urdı** adın
Anuñ-ıçun zekātuñ bilmez dadın
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 291*). [*bahıl urdı, -dı*]

bahr: Deniz.

Mü' mīn ol deñize kim sīne ura
Zehre yok kim İblīs ol **bahra** gire
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 120*). [*bahra, -a*]

bahr u ber: Kara ve deniz || Bütün varlık âlemi; kâinat.

Çok Süleymān-ıla eyledüm sefer
Yok-durur ben görmedüğüm **bahr u ber**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 8*). [*bahr u ber,]*

bahr u ber: Deniz ve kara.

Hıvoca bu ilden çün ol ile sefer
Kıldı geçdi bunca **bahr u** bunca **ber**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 56*). [*bahr u ber,]*

bahs: Üzerinde konuşulan, tartışılan konu, mevzu, mesele.

Degme sözde **bahs** çün oldu tamām
Lā nüsellim gitdi vü geldi selām
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 37*). [*bahs,]*

bahs içinde: Konuşmada, söz içinde.

Naḥvı Gülşehrî bilür yavlaḥ hîç
Bahs içinde kavmı kılmaz girde hîç
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra
52). [*bahs içinde,]*

bahs idem: Söz etmek, konuşmak.

Gökleri çün **bahs idem** aşhâb-ıla
Yüz raşad bağlayam usturlâb-ıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra
41). [*bahs idem, -em]*

bahs ider-idüm: Konuşmak.

Nergis ü reyḥân direr-idüm delîm
Bülbül-ile **bahs ider-idüm** 'azîm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra
14). [*bahs ider-idüm, -er, --i, -dû, -m-
er, --i, -düm]*

bahs itdiler: Bir konu üzerinde konuşmak; söz
konusu etmek.

Çün beyân oldı ne kim **bahs itdiler**
Geçdiler ol sözden ü ḥöş yatdılar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
261). [*bahs itdiler, -di, -ler]*

bahse girmişler-idi: Bahse girmek, iddiada
bulumak.

Dāniş ehli **bahse girmişler-idi**
Yiryüzinden göge irmişler-idi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
15). [*bahse girmişler-idi, -miş, -ler, -
-i, -di]*

bahşiş: Armağan, hediye, ihsan, atıye.

Faẓl u bezlüm çok-durur u ben kerîm
Bahşişüm cāvîd ü iḥsānum kadîm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra
82). [*bahşişüm, -üm]*

baht: Şans, talih.

Her kimi kim kıldı sîmurğ ihtiyâr
Olmadı anuñ-ıla cüz **baht** yâr

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra
12). [*baht,]*

(Mes. 10: m. 147)

bahtlu: Talihli, şanslı.

Bahtlularsız ki aña nāgāh irdünüz
Ol feriştenüñ cemālin gördünüz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
149). [*bahtlularsız, -lar, -sız]*

ba'îd: Uzak, ırak. (gönül rahatlığı, dirlik).

Kim sa'îd-ise ezeldendür sa'îd
Kim degül-ise ezeldendür **ba'îd**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra
20). [*ba'îd,]*

bak: Bak-: Bakma, bakmak eylemi.

Bakdı ol maḥfil içinde kâdıya
Kim 'acab bu da vāya ol ne diye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra
31). [*bakdı, -dı]*

(Mes. 25: m. 41; Mes. 53: m. 70; Mes.
66: m. 22; Mes. 71: m. 37; Mes. 82:
m. 12; Mes. 86: m. 8; Mes. 88: m. 76;
Mes. 91: m. 243; Mes. 98: m. 65; Mes.
98: m. 12; Mes. 98: m. 59; Mes. 107:
m. 7; Mes. 107: m. 125)

bak: İtibar etmek.

Dünyaya hîç istemez kim **baḳam**
'Ömr bünyâdın dilerem kim yıkam
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 19, Mısra
21). [*baḳam, -am]*

(Mes. 23: m. 19)

bak: Bakmak, seyretmek.

Niçe kim **baḳdum** göge pinhân u fâş
Görmedüm anuñ gibi ay u güneş
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 45, Mısra
25). [*baḳdum, -du, -m]*

(Mes. 105: m. 66; Mes. 9: m. 38;
Mes. 91: m. 10)

bak: Aldanma, dikkat etme.

Naķşa **baķma** gör ķanat nenũn-durur
Ol ķuŗa ir ķim ķanat anuũ-durur
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 37*). [*baķma, -ma*]

bak: Bak! Gör!.

Degme dīķũn ileyine bir ķanak
Ķoma görgil kim ne var içinde **baķ**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra 48*). [*baķ,*]

bak: Bakmak, (gözleri bir Şey üzerine çevirmek).

Gözũmi dīkdũm ki gönlũm yaķmaya
Őāh yüzinden artuķına **baķmaya**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 29, Mısra 6*). [*baķmaya, -ma, -ya*]

(*Mes. 47: m. 51*)

bak: Bakmak, görmek.

Ķũn anı bilmez nite ķılur taleb
Leyli dir Leylī'ye **baķmaz** iy 'aceb
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 152*). [*baķmaz, -maz*]

bak: Bakmak, dikkate almak, önemsemek.

Ol ki Şimdi ķaŗd kıldı cānuŗa
Ķanda **baķısar** senũn fermānuŗa
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 92*). [*baķısar, -ısar*]

bak: Aldırır etmek, ciddiye almak.

Atlu **baķmaz** hīĶ anuũ sögmegine
Ķıŗmı artar depesin dögmegine
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 59*). [*baķmaz, -maz*]

bak: Bakmak || Gözlemlemek.

Yoldaŗ oldılar giderler hōŗ yola
Bũŗ **baķar** kırķıla kim ne ķıla
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 98*). [*baķar, -ar*]

bak: Nazar etmek, bakmak, gözleri bir Şey üzerine çevirmek.

Baķdı delīm çıķmadı kũpden iŗi
Ķorķuban ũstine geldi yoldaŗı
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 345*). [*baķdı, -dı*]

baķar kim: Bakar ki.

Bũŗ **baķar kim** girũ kũpden çıķa
Őaķalını darayı Őaķın Őıķa
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 343*). [*baķar kim,*]

baķar yüzine: Yüzüne bakmak.

Bir gün ol 'avrāt ķatında oturur
Nāģhān **baķar yüzine** vũ görür
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 16*). [*baķar yüzine,*]

baķıķaķ: Bakarken.

Baķıķaķ endāmına kim Şoralar
Sũnũķ içinde iligin göreler
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 45, Mısra 29*). [*baķıķaķ,*]

bāķī: Ebedī, sonsuz.

Ķamular fānī vũ oldılar 'adem
Ol Őenā'ī **bāķī** vũ 'Atťār hem
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra 40*). [*bāķī,*]

(*Mes. 69: m. 214; Mes. 69: m. 205; Mes. 96: m. 36; Mes. 96: m. 41*)

bāķī 'ālemde: Sonsuz ālem || Ahiret yurdu, cennet.

Bāģ u bostān **bāķī 'ālemde** bula
Yohŗa bunda gül ħarīfī ħār ola
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra 11*). [*bāķī 'ālemde, -de*]

bāķī ķal-: Dāimi, kalıcı olmak.

Ten ki hem cevher-durur **bāķī ķala**
Kendũ a'yanında vũ dāyim ola

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra 33). [bāki kıla, -a]

(Mes. 17: m. 10; Mes. 36: m. 2; Mes. 18: m. 17; Mes. 81: m. 183; Mes. 96: m. 31; Mes. 47: m. 162; Mes. 36: m. 8; Mes. 17: m. 22)

bāki ol-: Ebedi, sonsuz olmak.

İşbu yoldan gel bize sen sāki ol
Dünyada bu adlar-ıla **bāki ol**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 204). [bāki ol,]

(Mes. 91: m. 300; Mes. 18: m. 31; Mes. 63: m. 120)

bakkāl olur: Bakkal olmak.

Kimi bir bezzāz u bir **bakkāl olur**
Biri muqrī vü biri kavvāl olur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 73). [bakkāl olur, -ur]

bakkāl-vār: Bakkalda olan gibi.

Degme bir yanında şeyhūn üstüvār
Bir terāzū aşılı bir **bakkāl-vār**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 18). [bakkāl-vār,]

bakma: İtibar etmek.

Bir gedāyī şeh kılam çün bakavam
Bakmaduğum pādīshāhı yıkavam
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 23, Mısra 20). [bakmaduğum, -duğum]

bakma harām: Harama bakma! || Günah işleme!.

Bir hālāl al kendüzüne bī-melām
'Avratına kimsenün **bakma harām**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 80, Mısra 18). [bakma harām,]

bakma yüzine: Yüzüne bakmamak, değer vermemek.

Zālimün zīnhār **bakma yüzine**
'Adli Gülşehrī kılar kendüzine
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 59, Mısra 19). [bakma yüzine,]

bakmaz: Yüz çevirmek, bakmamak.

Bakmaz anlara vü hışm idüp gider
Tağlara varur u toñuzlar güder
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 13, Mısra 45). [bakmaz,]

bakuban: Bakıp.

Eyle dut gözsüz çerāğın yandura
Işığında **bakuban** neyi göre
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 242). [bakuban,]

(Mes. 66: m. 12)

bal: Bal, arının yaptığı tatlı madde.

Datlurakdur **bal-ıla** yağdan delīm
Göksi çerb ü ağzı şirindür 'ažīm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 45, Mısra 19). [bal-ıla, --ıla]

bal: Bal; tatlı.

Kendüzi bir ağı ağacı-durur
Yimişi **bal-isa** kim acı-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 82, Mısra 20). [bal-isa, --isa]

bal u yağ gibi: Bal ve yağ gibi.

Bir ahī göster kim ol gaybet dimez
Halk etini **bal u yağ gibi** yimez
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 24). [bal u yağ gibi,]

bala kıtar: Bala katmak.

Birisi hamr ırmağı cāmın dutar
Biri süd ırmağını **bala kıtar**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 22). [bala kıtar,]

balta: Odun yarmaya, ağaç kesmeye ve

yontmaya yarayan, ağaç saplı, demirden
kesici âlet, nacak.

Kim ilan gibi ininden çün çıkar
Balğa-y-ıla yapduğı burcı yıkar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 82, Mısra 4*). [balğa-y-ıla, --y, --ıla]

baña: Birinci teklik şahıs zamirinin yönelme
eki almış hali, bana.

Eydür-idi dîn **baña** hâşıl-durur
Yohsa ayrığı kamu bâtil-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 9*). [baña,]

(Mes. 5: m. 21; Mes. 5: m. 63; Mes. 5: m. 63; Mes. 5: m. 72; Mes. 5: m. 125; Mes. 5: m. 219; Mes. 5: m. 234; Mes. 7: m. 8; Mes. 8: m. 22; Mes. 10: m. 49; Mes. 10: m. 147; Mes. 10: m. 148; Mes. 10: m. 155; Mes. 10: m. 156; Mes. 10: m. 26; Mes. 11: m. 31; Mes. 12: m. 19; Mes. 12: m. 23; Mes. 12: m. 76; Mes. 12: m. 176; Mes. 12: m. 189; Mes. 12: m. 192; Mes. 12: m. 200; Mes. 13: m. 20; Mes. 16: m. 64; Mes. 16: m. 80; Mes. 16: m. 85; Mes. 17: m. 7; Mes. 17: m. 19; Mes. 19: m. 34; Mes. 20: m. 13; Mes. 26: m. 16; Mes. 26: m. 16; Mes. 26: m. 23; Mes. 26: m. 23; Mes. 26: m. 24; Mes. 27: m. 62; Mes. 29: m. 13; Mes. 29: m. 23; Mes. 29: m. 24; Mes. 29: m. 34; Mes. 30: m. 174; Mes. 32: m. 54; Mes. 32: m. 64; Mes. 32: m. 96; Mes. 32: m. 119; Mes. 32: m. 120; Mes. 32: m. 147; Mes. 32: m. 157; Mes. 32: m. 170; Mes. 40: m. 45; Mes. 43: m. 7; Mes. 44: m. 16; Mes. 45: m. 17; Mes. 45: m. 18; Mes. 45: m. 37; Mes. 47: m. 100; Mes. 47: m. 122; Mes. 47: m. 124; Mes. 48: m. 35; Mes. 51: m. 3; Mes. 53: m. 45; Mes. 53: m. 46; Mes. 61: m. 30; Mes. 63: m. 51; Mes. 63: m. 76; Mes. 72: m. 82)

baña: Birinci teklik şahıs zamirinin yönelme
eki almış hali, bana. (Allah'a).

Taîrî'dan artuk ne kim var dünyede
Kamu gerek kim **baña** kullık ide
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 66*). [baña,]

(Mes. 98: m. 28)

baña: Birinci teklik şahıs zamirinin yönelme
eki almış hali, bana (Hz. Muhammed'in
yerine).

Muştafâ eydür var ilûnde otur
Gönlûn içinde **baña** imân getür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 274*). [baña,]

baña bak: Bana bak!.

Sen dahı her yirde sâkin olmağıl
Baña bak u bir dem imîn olmağıl
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 126*). [baña bak,]

baña dağı: Bana da.

Şeyh falân dirler-idi **baña dağı**
Nitekim şeyh dirler uş saña dağı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 7*). [baña dağı,]

baña ne: Beni ilgilendirmiyor.

Aşlamak gerek ki olasın eyü
Olmaz-ısan dahı **baña ne** kayu
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 106, Mısra 12*). [baña ne,]

banıl-: Batırmak, bulaşmak.

Bir lipâçe geymiş azrak don gibi
Altuna **banılmış** ol ay gün gibi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 90*). [banılmış, -miş]

(Mes. 12: m. 4)

bâr: Meyve.

Niçeme kim bâğ u gülzârî ola
Yine ol acı yemiş **bârî** ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra 48*). [bârî, -î]

(Mes. 96: m. 48)

bardah: Su vb. şeyleri içmek için kullanılan,
genellikle camdan yapılan kap, bardak.

Kakıyıcak **bardağı** küpe urur
Söge oturdukça kükreyü durur
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 82, Mısra 5*). [*bardağı, -ı*]

bardak: *Su vb. şeyleri içmek için kullanılan, genellikle camdan yapılan kap, bardak.*

Kimse **bardağdan** bize su virmege
Yigrenürdi yüzümüzi görmege
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 115*). [*bardağdan, -dan*]

barış: *Barışmak, anlaşmak, uzlaşmak.*

Çün Ferāmihr-ile Ferhād irişe
Rüstem anlaruñ-ıla hōş **barışa**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 208*). [*barışa, -a*]

(*Mes. 47: m. 19; Mes. 57: m. 6; Mes. 72: m. 285; Mes. 81: m. 140; Mes. 81: m. 138; Mes. 83: m. 4; Mes. 107: m. 127*)

barış: *Kaynaşmak, hoşlaşmak.*

Bir yolumuz var bizüm irişmege
Yāre vü anuñ-ıla **barışmağa**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 96*). [*barışmağa, -mağ, -a*]

barış-: *Barıştırmak; uzlaştırmak.*

‘Ālemi çün ‘ilm-ile karışduram
Od-ıla şuyı bile **barışduram**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 57, Mısra 10*). [*barışduram, -am*]

(*Mes. 18: m. 13*)

bārī: *Bari, hiç olmazsa.*

Şāh olam diyüp esāsuñ yıkmağıl
Kullıguñdan dağı **bārī** çıkmagıl
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 24, Mısra 14*). [*bārī,]*

(*Mes. 30: m. 47; Mes. 30: m. 159; Mes. 63: m. 235; Mes. 69: m. 114; Mes. 84: m. 78; Mes. 109: m. 30; Mes. 109: m. 40; Mes. 109: m. 42*)

başacak: *Basamak.*

Çıktı Rüstem ki bu aḥvālī duya
Ol **başacaklara** başup kal‘aya
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 80*). [*başacaklara, -lar, -a*]

başıç: *Besiç: hazırlık || Tartı, terazi, baskül.*

Eydür anı darta-y-ıdum illa hīç
Yok-durur bende aña lāyık **başıç**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 114*). [*başıç,]*

başır: *Gören, görüp anlayan. Kalp gözüyle gören, basiret sahibi. Her şeyi görüp bilen Allah.*

Ben degül miyem semī‘ ü yā **başır**
Yā ḥakīm ü yā ‘ālīm ü yā ḥabīr
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra 23*). [*başır,]*

bast-ı zamān: *Zamanın genişlemesi.*

Her zamān ṭayy-ı mekān olur aña
Her nefes **bast-ı zamān** olur aña
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 114*). [*bast-ı zamān,]*

başup: *Basıp, basarak.*

Çıktı Rüstem ki bu aḥvālī duya
Ol başacaklara **başup** kal‘aya
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 80*). [*başup,]*

baş: *Kişinin kendi şahsı, zâtı.*

Ol kim ire günde bir ḥvōn aşına
And içe cömerd erenler **başına**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 74, Mısra 8*). [*başına, -ı, -n, -a*]

(*Mes. 89: m. 19*)

baş: *Baş. || Kişinin kendisi.*

Birisi eydür ‘adāletdür işüm
Memleketde ‘adl-ıla hōşdur **başum**

(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 57, Mısra
2). [başum, -um]

baş: Bir işin başı.

Bunça dārū var ki şūr-engīz ola
Kamu dermānlar **başı** perhīz ola
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
82). [başı, -ı]

baş: Baş, kafa.

Başumuzu kılıça yastayalum
Leşkere bir pādīshāh isteyelüm
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 3, Mısra
11). [başumuzu, -umuz, -ı]

(Mes. 4: m. 2; Mes. 5: m. 51; Mes. 5:
m. 189; Mes. 5: m. 271; Mes. 5: m. 19;
Mes. 15: m. 55; Mes. 27: m. 25; Mes.
30: m. 190; Mes. 31: m. 10; Mes. 38:
m. 13; Mes. 60: m. 80; Mes. 81: m. 46;
Mes. 81: m. 51; Mes. 88: m. 63; Mes.
89: m. 12; Mes. 89: m. 18; Mes. 91:
m. 217; Mes. 100: m. 65; Mes. 100: m.
69; Mes. 100: m. 70; Mes. 100: m. 71;
Mes. 60: m. 39)

baş: Kafa ser. || Can.

Şeyh çün ma'şūqını esrük görür
Zühd ü dīn ü **baş** u cān terkīn urur
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
108). [baş,]

baş: Baş; kendi başına.

İştifā donı geyildi daşına
İctibā tācı uruldu **başına**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra
14). [başına, -ın, -a]

(Mes. 84: m. 77)

baş: Üzeri, üst.

Bir kaç āyet sāz-ıla okıdılar
Zühre çengin **başına** dokıdılar
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra
106). [başına, -ın, -a]

baş: Baş.

Kimi ayağın düzer kimi **başın**
Ben severem 'āsinūñ gözi yaşın
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra
49). [başın, -ın]

(Mes. 81: m. 49; Mes. 107: m. 72)

baş: Baş, kafa || Üzeri.

Ölü **başına** şu ayağın ura
Diri deñizden kaçan cān kırtara
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra
45). [başına, -ın, -a]

baş: (Üzerine) basmak.

Kaçar-iken nāgeh etegin **başar**
Sürçer añsuzda vü yidüğün kuşar
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra
65). [başar, -ar]

baş: Baş, ilk; lider, öncü olma durumu.

Sen ne lāyıkın baña yoldaşlığa
Hiç ayak da'vī kıla mı **başlığa**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
136). [başlığa, -lığ, -a]

baş açuk: Başı açık.

Yalın ayak **baş açuk** girür yola
Kim 'aceb şeyhi girü kanda bula
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra
17). [baş açuk,]

baş çekdi: Baş kaldırmak, buyruk
dinlememek, isyan etmek.

Od ki **baş çekdi** vü kibr itdi 'azīm
Oddan oldı lācerem dīv-i racīm
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 83, Mısra
33). [baş çekdi, -di]

baş içinde: Başta.

Degme **baş içinde** bir sevdā durur
Kimse bilmez kim haķīkat ne-durur
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra
109). [baş içinde,]

baş kor: Baş eğmek.

Çok kişi **baş kor** baña i'zâz-ıla
Çoklar elümi öperler nâz-ıla
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
45). [baş kor,]

baş kor yire: Yere baş koymak || Secde etmek.

Çünkü **baş kor yire** vü eller öper
Buzaguyı Tañrı diyüben tapar
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
229). [baş kor yire,]

baş olmağa: Önde gelmek, lider olmak.

Bu yılan komaz beni **baş olmağa**
Âdemîler-ile yoldaş olmağa
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 82, Mısra
15). [baş olmağa, -ma, -ğa]

baş u cānı terk kılmışlar-ıdı: Canından
vazgeçmek.

Cānavarlar cāna gelmişler-idi
Baş u cānı terk kılmışlar-ıdı
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
52). [baş u cānı terk kılmışlar-ıdı, -
mış, -lar, --ı, -dı]

baş vire: Bir amaç uğruna ölmek; baş
vermek.

Kimseden hergiz yüzün döndürmeye
Baş vire vü şahşı utandırmaya
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra
94). [baş vire, -e]

baş vire kodı: Yere başını koymak (hürmet
etmek, saygı göstermek bağlamında).

Muhtesib **baş vire kodı** kim senüñ
Bāki olsun cāvidān cān u tenüñ
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
119). [baş vire kodı, -dı]

baş iletmeye: Sonuna kadar götürmek,
sonuca ulaştırmak.

Togru kişi hergiz egri şatmaya
'Ahdini böyle **baş iletmeye**

(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
186). [baş iletmeye,]

başar: Başarmak, bir işi muvaffakiyetle ifa
etmek.

Çün hidāyet Tañrı'dan irdi ere
Bî-şek ol er her işi hōş **başara**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra
44). [başara, -a]

(Mes. 34: m. 30; Mes. 91: m. 291;
Mes. 100: m. 2; Mes. 101: m. 34; Mes.
102: m. 3; Mes. 107: m. 62)

başara işi: İş başarmak, bir işi
muvaffakiyetle ifa etmek.

Kim Süleymān'a resül olan kişi
Başara kuşlar-ıçun her bir işi
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra
10). [başara işi,]

başarmağa işi: İş başarmak, bir işi
muvaffakiyetle ifa etmek.

Ben var-iken kim ola ayruk kişi
Kim **başarmağa** yaraya bu işi
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 23, Mısra
18). [başarmağa işi,]

başdan başa: Başından sonuna kadar, bir
uçtan bir uca. || Tamamen, bütünüyle.

'Ālemi **başdan başa** gezdüm kamu
Hāturuma nakşını yazdum kamu
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra
5). [başdan başa,]

(Mes. 100: m. 46; Mes. 34: m. 21)

başı gözi: Önü sonu || Elle tutulur bir tarafı.

Başı gözi yok-durur hîç işinüñ
Zerreçe kadrini bilmez kişinüñ
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra
75). [başı gözi,]

başın aldıkça: Kimseye danışmadan, haber
vermeden ve gideceği yeri söylemeden
ortadan kaybolmak. || Tek başına kalmak.

Başın aldukça ölüdür sâz-ıla
Dirilür başın keşiçek kâz-ıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra
19). [başın aldukça, -duk, -ça]

başın çeker: Başını çekmek, (atın) başını tutmak.

Nāgeh ırakdan añı ol beg görür
Âh ider atıñ **başın çeker** durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
138). [başın çeker,]

başın kaşımaya: Başını kaşımak.

Şāh huzūrında **başın kaşımaya**
Dişleri gülmekde hîç ışımaya
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra
43). [başın kaşımaya, -ma, -ya]

başın keşiçek: Başını kesmek.

Başın aldukça ölüdür sâz-ıla
Dirilür **başın keşiçek** kâz-ıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra
20). [başın keşiçek,]

başın urur taşdan taş: Başını taştan taş vurmak: Çok pişman olmak, kafasını taştan taş vurmak.

Kamusı hayrān kalurlar bu işe
Her biri **başın urur taşdan taş**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
284). [başın urur taşdan taş, -ur]

başına tãc urdılar: Başına taç takmak.

Hüdhüdün **başına bir tãc urdılar**
Kuşlaruñ rahtını tãrãc itdiler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra
59). [başına tãc urdılar, -dı, -lar]

başına ura: Başına koymak, giymek.

Viribidi kim hãlîfe **başına**
Ura meşğul ola kendü işine
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
142). [başına ura, -a]

başına yıkam: Başına yıkmak.

Ben gice çün degme bir dama çıķam
Çok evi kim issi **başına yıkam**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 89, Mısra
32). [başına yıkam, -am]

başından aş-: Boyunu geçmek, kendisini aşmak.

Komayı görürem ol şuya düşer
Küp kuyu olur şu **başından aşar**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
420). [başından aşar, -ar]

(Mes. 72: m. 340; Mes. 13: m. 29)

başını oynamağa: (Bir yola) baş koymak deyimiyle aynı anlamda olup bir amaca varmak için ölümü göze almayı, biri uğruna kendini feda etmeyi ifade etmektedir.

Ol yola bir reh-rev ü reh-ber gerek
Başını oynamağa key er gerek
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra
10). [başını oynamağa,]

başla: Bir işi yapmak üzere harekete geçmek, bir işe girişmek.

Yiñi **başlamış-ıdı** dañı söze
Düşmedüg-idi henüz key ağıza
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
25). [başlamış-ıdı, -mış, --ı, -dı]

(Mes. 9: m. 51; Mes. 11: m. 24; Mes.
12: m. 204; Mes. 12: m. 204; Mes. 20:
m. 11; Mes. 22: m. 100; Mes. 49: m.
27; Mes. 53: m. 15; Mes. 81: m. 1;
Mes. 89: m. 41; Mes. 98: m. 61)

başlavalum söze: Söze başlamak, konuşmaya başlamak, bir konuya girmek.

Başlavalum söze bismillāh-ıla
Bir niyāz eyleyelüm Allāh-ıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
1). [başlavalum söze,]

başum kes: Başını kesmek, öldürmek.

Çün benüm 'ışkum degüldür serserî
Yâ **başum kes** yâ elüm dut iy perî
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
22). [başum kes,]

başıña yıkılun: Başına devrilmek.

(Mes. 5: m. 48; Mes. 5: m. 122; Mes. 110: m. 34)

Niçe şeyhlük guşşasın yiye canuñ
Başıña yıkılun ol zavyeñ senüñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 84). [başıña yıkılun, -sun]

bat: Bulanmak, dolmak, batmak.

Şehri kamu şādılık dutmış-ıdı
Bir benefşe kayguya **batmış-ıdı**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 26). [batmış-ıdı, -mış, --ı, -dı]

bâtl: Hak ve hakikat olmayan şey, boş şey, yalan, yanlış.

Kimse yok kim bizi andan sormaduk
Millete **bâtl** diyeni görmedük
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 106). [bâtl,]

(Mes. 5: m. 10; Mes. 5: m. 94; Mes. 25: m. 76; Mes. 52: m. 8; Mes. 55: m. 28; Mes. 63: m. 167; Mes. 85: m. 4)

bâtl: Doğru ve sahih olmayan, gerçeğe ilgisi bulunmayan (şey).

Şartı var mı sofradan artuk dağı
Bize bir **bâtıldan** anlatıl hakı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 70, Mısra 6). [bâtıldan, -dan]

(Mes. 72: m. 48)

bâtl eyleye: Boşa çıkarmak; hükümsüz, hakikatsiz olmak.

Diler-ise hakkı **bâtl eyleye**
İster-ise bâtlı hak söyleye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra 27). [bâtl eyleye, -ye]

bâtl kıl-: Boşa çıkarmak, hakikatsiz olmak.

‘İlmi çün kim mekr-içün hâsıl kıla
Hile-y-ile hakları **bâtl kıla**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra 44). [bâtl kıla, -a]

bâtın-ıla: Batın ile; hakikat ilmi ile.

Uymadum **bâtın-ıla** her dehriye
İ’tikâdı bağladum Gülşehrî’ye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 51, Mısra 33). [bâtın-ıla,]

batma: Saplanmak.

Aldı mîhı eyle geçürdi taşā
Kim yağa mîh eyle **batmaya** hâşā
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 40). [batmaya, -ya]

batman: İki ile sekiz okka arasında değişen bir ağırlık ölçüsü. || Tartı, terazi.

Eydür at n’olur ki biñ **batman** daşı
Atar-ısañ dutmağa vardur kişi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 77). [batman,]

(Mes. 81: m. 79; Mes. 81: m. 90; Mes. 81: m. 94; Mes. 81: m. 98; Mes. 81: m. 120; Mes. 81: m. 134; Mes. 81: m. 142; Mes. 81: m. 144; Mes. 81: m. 156; Mes. 81: m. 99; Mes. 81: m. 44; Mes. 81: m. 40)

bay: Zengin, varlıklı.

Şeyh katına gelür bir ay gibi
Altun inçüye banılmış **bay** gibi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 4). [bay,]

(Mes. 16: m. 122; Mes. 35: m. 24; Mes. 72: m. 43; Mes. 107: m. 71)

bay ola: Zengin olmak.

Bunda ılduz anda ay ola tamām
Bunda yoğsul anda **bay ola** tamām
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra 46). [bay ola, -a]

bâyezid: Bâyezid-î Bistâmî ya da Tayfur Ebû Yezîd el-Büstâmî (Farsça), (d.804, Bistam - ö. 874 - 877/878), Fars İslam alimi ve Filozof.

Öldi yüz biñ şeyh oldı bir kadîd
Hiç cihândan gitmedi ol **Bayezîd**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra 36*). [*bayezîd,]*

(*Mes. 68: m. 33; Mes. 97: m. 46; Mes. 98: m. 15; Mes. 98: m. 29; Mes. 98: m. 2; Mes. 98: m. 21*)

baykuş: Başında, kulak yerinde iki sorgucu bulunan, yırtıcı gece kuşlarının genel adı; baykuş.

Geldi **baykuş** dağı bir virāneden
Kim füsünü aıldadı efsāneden
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 35, Mısra 1*). [*baykuş,]*

(*Mes. 35: m. 13; Mes. 35: m. 14; Mes. 36: m. 32*)

baykuş: Başında, kulak yerinde iki sorgucu bulunan, yırtıcı gece kuşlarının genel adı; baykuş || *Mal düşkünü olan insanlar.*

Baykuşu çün key hākîr okıyalar
Genci üstinde fakîr okıyalar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 35, Mısra 21*). [*baykuşu, -i]*

bāz u tihū: Doğan ve Çil denen kuş.

Çün benüm 'adlüm eline geçeler
Bāz u tihū bir havāda uçalar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 57, Mısra 30*). [*bāz u tihū,]*

bāzār: Çarşı, pazar.

Kim gel ol **bāzāra** kim sultān dutar
Her ne kim alur-isañ hıçe şatar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 45*). [*bāzāra, -a]*

(*Mes. 100: m. 11*)

bāzār: Alışveriş.

Yār-ıla **bāzārumuz** mihr ü vefā
Dünyada peygamberümüz Muştāfā
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 105*). [*bāzārumuz, -umuz]*

(*Mes. 75: m. 53; Mes. 75: m. 61*)

bāzār: Pazar, meydan.

Dünyayı ol yig ki terk eyleyevüz
Āhîret **bāzārını** söyleyevüz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 6*). [*bāzārını, -in, -ı]*

bāzār içinde: Pazarda, çarşıda.

Çıkdı ol **bāzār içinde** key katı
Gevherüñ yüz biñ kızıla kıymeti
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 5*). [*bāzār içinde,]*

bāzār yirine irdi: Pazar yerine ulaşmak.

Tañla **bāzār yirine irdi** dürrüst
Halkuñ enbühında yire sundı çüst
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 59*). [*bāzār yirine irdi, -di]*

ba'zı: Bazı kişiler.

Yohsa **ba'zı** tire midı iy 'azîz
Kim teninde olmadı hergiz temîz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 95, Mısra 9*). [*ba'zı,]*

bāzırgānlık: Tüccarlık.

Çünkü **bāzırgānlık** ahvālın bilür
Hıvoca bir gün 'azm-i Hindüstān kıdur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 23*). [*bāzırgānlık,]*

bāziyāne kılayım: Oyun oynamak, eğlenmek.

Ben girü bir **bāziyāne kılayım**
Ol takāzādan ferāgāt bulayım
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 169*). [*bāziyāne kılayım, -ayım]*

becid: Sürekli olarak.

Yol yörimekte **becid** dürişdiler
'Ākıbet bir manzara irişdiler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 61*). [*becid,]*

(Mes. 24: m. 7; Mes. 65: m. 15)

becid: Gerçekten, cidden.

Büleheb çün gördi kim Safvân aña
Şayd oldu vü **becid** kaldı taña
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
160). [becid,]

(Mes. 9: m. 30; Mes. 50: m. 129; Mes.
65: m. 22)

becid dutdı: Acele etmek.

Çün **becid dutdı** perîşân oldılar
Kamu şâr halkı katına geldiler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
29). [becid dutdı, -dı]

be-cüz: -den başka, -nın dışında.

Hîç dest-âvîzümüz halvetine
Yok **be-cüz** lâ-taknetü mi'r-raḥmete
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 77, Mısra
22). [be-cüz,]

bed-ahter: Talihi kötü, bedbaht || Şeytan.

Çün işitdi ol **bed-ahter** bu sözi
Kısmetinden karararak oldu yüzi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra
159). [bed-ahter,]

bedbaht: Kötü bahtlı, talihsiz.

Her kim ol **bedbaht** ola bî-cân u raḥt
Kimseneyi dilemeye nîg baht
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra
77). [bedbaht,]

bedîd: Görünür, açık, meydanda.

Qalmadı bir merd-i kâr u ehl-i dîd
Ömrümün pâyânına hergiz **bedîd**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra
36). [bedîd,]

bed-nâm olur: Kötü şöhretli olma.

‘Aşık olan dünyâda **bed-nâm olur**
Kim eyü ad ister-ise hām olur

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra
33). [bed-nâm olur, -ur]

bedr ola: Dolunay olmak.

Çün günüm tağ başına irdi benüm
Sen hilâl-ıla ne **bedr ola** cānum
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra
74). [bedr ola, -a]

bed-şîret: Kötü karakterli.

Mu ‘cib ü **bed-şîret** ü ḥöd-bîn-durur
Anuñ-ıçun yidügi sergîn-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra
47). [bed-şîret,]

beg: Bey, efendi. (sözcüğe yücelik anlamı da
katar.).

Ol cihānuñ fahrı vü halkuñ yigi
Âḥîret şultānı vü dünyā **begi**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
4). [begi, -i]

beg: Bey, hükümdar.

Zîra kim nâgâh göresiz bir **begi**
Atlas içinde vü tâzî bindügi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 40, Mısra
11). [begi, -i]

(Mes. 40: m. 13; Mes. 40: m. 5; Mes.
40: m. 14; Mes. 53: m. 135; Mes. 60:
m. 48; Mes. 91: m. 58; Mes. 105: m.
10)

beg: Bey.

Var-ıdı bir **beg** beriyyede kim ol
Milletine nisbet ider-idi bol
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
75). [beg,]

(Mes. 5: m. 84; Mes. 5: m. 100; Mes.
5: m. 107; Mes. 5: m. 123; Mes. 5: m.
132; Mes. 5: m. 137; Mes. 5: m. 99;
Mes. 5: m. 63; Mes. 5: m. 67; Mes.
107: m. 63)

beg ola: Hükümdar, komutan olmak.

Qavl ü fi'li yig olan yigrek ola
Kim dükeli leşkere ol **beg ola**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 56*). [*beg ola, -a*]

beg olıçak: *Bey, efendi olmak.*

Beg olıçak oda yaqar 'âlemi
Öldürür zulmıyla yüz biñ âdemi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 110, Mısra 31*). [*beg olıçak, -ıçak*]

beğâyet: *Son derece.*

Nerkisün gözi **beğâyet** pür humâr
Qavun altun kim zümürüddür hıyâr
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 43*). [*beğâyet,]*

begen: *İyi veya güzel bulmak || Onaylamak, kabul etmek.*

Elli yıldır kim taparsın sen büte
Şimdi bütleri **begenmezsın** nite
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 208*). [*begenmezsın, -mez, -sın*]

begen: *Beğenmek; kabul etmek.*

Var kişi bu dünyada yol bulmağa
Kim **begenmez** Hızır'ı yoldaş olmağa
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 19, Mısra 38*). [*begenmez, -mez*]

begen: *Beğenmek, hoşuna gitmek.*

Öpdi ol oğlanuñ iki gözini
Kıldı âzâde **begendi** sözini
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 104*). [*begendi, -di*]

(*Mes. 34: m. 16; Mes. 84: m. 43; Mes. 85: m. 137*)

begen: *Beğenmek, kabul etmek, tasvip etmek.*

Azı kaçan **begeneler** çoklular
Müzde qanda ireler yazuqlular
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 76, Mısra 9*). [*begeneler, -eler*]

beglig: *Beylik, efendilik.*

Her birinün **begligi** bir şâr-ıçun
Raḥmetüm benüm yazuqlular-ıçun
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 57*). [*begligi, -i*]

begüm: *Bey, efendi.*

Ger **begümüz** işidürse sözüñi
Doprağundan çıkarısar tozuñi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 55*). [*begümüz, -üz*]

behem: *Topluca; hep bir yerde, beraber.*

Bu bulutlar kim **behem** peyvestedür
Her birisi bir buḥâra bestedür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 159*). [*behem,]*

behişt: *Cennet.*

Biri eydür degme ziştı isteyen
Olmaya hergiz **behiştı** isteyen
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 10*). [*behiştı, -i*]

(*Mes. 22: m. 46; Mes. 22: m. 68; Mes. 84: m. 42; Mes. 97: m. 3*)

behiştî yüzlü yâr: *Cennet yüzlü sevgili.*

Şeyḥ eydür çün **behiştî yüzlü yâr**
Bizüm oldı cennet oldı rûzigâr
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 11*). [*behiştî yüzlü yâr,]*

behmen: *Behmen. (Behmen, İran hükümdarlarından İsfendiyâr'ın oğlu Erdşîr'in lakabıdır.).*

Güstem kılımadı bu ilde şür
Gûra girdi **Behmen** ü Behrâm-ı Gür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 204*). [*behmen,]*

behrâm-ı gür: *Sasaniyan sülalesinden, Yazdgird'in oğlu olan ve Behram-ı Gur adıyla anılan padişah.*

Güstem kılımadı bu ilde şür
Gûra girdi Behmen ü **Behrâm-ı Gür**

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 204). [behrām-ı gūr,]

behrī: Nasiplenme, kismetlenme.

Kim kuluñuz adı Gülşehrī-durur
Hem şeker bācı degül **behrī-durur**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 178). [behrī-durur, --dur, -ur]

bekā: Ebedilik, devamlılık.

Bī-vefā erden vefā istemegil
Fāni 'ālemden **bekā** istemegil
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 18, Mısra 20). [bekā,]

(Mes. 58: m. 3; Mes. 58: m. 4; Mes. 96: m. 30; Mes. 96: m. 39; Mes. 101: m. 86)

bekā: Ebedilik, devamlılık || Ömür.

Tavşan eydür size çok olsun **bekā**
Virdi aslan cānını anda Hāk'a
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 281). [bekā,]

bekā bulmağdan: Ölümsüzlüğe erişmek, ebedi olmak.

Cevhere hergiz fenā cāyiz degül
Kim **bekā bulmağdan** ol 'āciz degül
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra 38). [bekā bulmağdan, -mağ, -dan]

bekle: Beklemek.

Emr-i ma'rūfı vü nehy-i münkeri
Bekledüm şöyle ki bir kân gevheri
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 51, Mısra 10). [bekledüm, -dü, -m]

(Mes. 51: m. 11)

bekle: İntizar eden, muhafız || koruyucu.

Adı Safvān milletin **bekleyiçi**
Tāzi biniçi vü atlas geyiçi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 81). [bekleyiçi, -y, -içi]

bekle: Beklemek || Durmak. (Sözünde durmak bağlamında).

'Ahduñı çün **beklemezsın** cāvidān
Bes bir itden alurağsın bī-gümān
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 49, Mısra 33). [beklemezsın, -mez, -sın]

bekr: Arapça'da bir konuda insan ismi kullanılması gerektiğinde kullanılan isim çiftinden biri. Bizdeki Ali ile Veli gibi.

Zeyd ü **Bekr** ü 'Amr çok var
dünyada
Bellü ad-ıla gerek er dünyada
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 225). [bekr,]

belā: Kötülük, felaket, musibet.

Yohsa bizüm nisbetümüz yoğ-ısa
Aña vü yoluñ **belā**sı çoğ-ısa
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 38, Mısra 16). [belā, -sı]

(Mes. 39: m. 39; Mes. 78: m. 86; Mes. 91: m. 144)

beleş: Bedava.

Her kumāşı bizden iltürler **beleş**
Kim bahā virüp alur bizden kumāş
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 69). [beleş,]

beli: Evet, doğrusu.

Kim **beli** biz kāmumuz durur-ıduğ
Ol ferişte geldügin görür-ıduğ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 65). [beli,]

belki: Belki (de).

Şanma kim sen bini gümrāh eyledüñ
Belki her bir yolda āgāh eyledüñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 130). [belki,]

belli: Belli, aşikar, apaçık.

Bunlar eydür bizde **belli** bir ‘amel
Yoğ-ıdı kim bulayıduğ bir maḥal
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 125*). [*belli,]*

bellü: *Bilinmedik bir yanı olmayan, bilinen, tanınan (kişi).*

Bellülerüñ azlarını çoğa şay
Bilmedüğüñ kişileri yoğa şay
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 293*). [*bellülerüñ, -ler, -üñ]*

bellü: *Belli, aşık, apaçık.*

Şimdiye degin anuñçun dünyada
Bir işi **bellü** degüldür kim n’ide
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 240*). [*bellü,]*

(*Mes. 30: m. 108; Mes. 30: m. 112; Mes. 30: m. 290; Mes. 44: m. 18; Mes. 48: m. 11; Mes. 48: m. 18; Mes. 64: m. 6; Mes. 64: m. 9; Mes. 68: m. 16; Mes. 69: m. 219; Mes. 69: m. 102; Mes. 72: m. 312; Mes. 72: m. 140; Mes. 105: m. 72*)

bellü ad-ıla: *Belirli bir isim.*

Zeyd ü Bekr ü ‘Amr çok var dünyada
Bellü ad-ıla gerek er dünyada
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 226*). [*bellü ad-ıla, --ıla]*

bellü kişi: *Belli bir kişi; belirli birisi.*

Düşmanum çün **bellü kişi** olmadı
Eyle dut kim dünyaya ḥöd gelmedi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 119*). [*bellü kişi,]*

bellü miydi: *Belli mi?.*

Yohsa tenden ilerü eyü yavuz
Bellü miydi anda bu egri ol uz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 95, Mısra 4*). [*bellü miydi, -ydi]*

bellürek degül: *Belli, bilinmiş değil.*

Bu iki ad gerçi **bellürek degül**
Sizüñ aduñuzdan alurağ degül
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 183*). [*bellürek degül,]*

belür-: *Belirmek, görünmek.*

Yola ne menzil **belürdi** ne nişān
Çıkdı her kuş yüreginden yüz fiğān
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 27*). [*belürdi, -di]*

(*Mes. 30: m. 146*)

belür: *Belirmek, ortaya çıkmak.*

Çün ḥaḳīkatda **belüre** pāygāh
Biz olavuz maḥv u kala pādişāh
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 59*). [*belüre, -e]*

belür: *Bir şeyin varlığı iyice görünmek, açık bir durum almak, belirmek.*

Çün **belürdi** hüdhüdün serverligi
Ol yola vü kuşlara rehberligi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 57*). [*belürdi, -di]*

belür: *Belirgin olmak, ortada olmak.*

Çün **belüre** pādişāhlıkda yolum
Yig ola andan benüm kemter kulum
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 191*). [*belüre, -e]*

(*Mes. 93: m. 57*)

belürd: *Belirtmek, göstermek.*

Biri gök altı cihānuñ defteri
Kim **belürdür** kamu ‘ālemde eri
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra 52*). [*belürdür, -ür]*

belürmez yola: *Belirsiz yol.*

Ḥadd ü pāyānı **belürmez yola** er
Ḳomaya hergiz kadem bī-pā vü ser
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 13*). [*belürmez yola,]*

ben: Birinci teklik şahıs zamiri, ben (Hüdhüd kastedilmiştir.).

Çok Süleymân-ıla eyledüm sefer
Yok-durur **ben** görmedüğüm baħr u
ber (Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4,
Mısra 8). [ben,]

(Mes. 4: m. 39; Mes. 4: m. 19; Mes. 4:
m. 3; Mes. 4: m. 4; Mes. 4: m. 9; Mes.
4: m. 10; Mes. 4: m. 12; Mes. 4: m.
14; Mes. 4: m. 17)

ben: Ben(im).

Begünüz benüm sözüm dutmaz-ısa
Ben buyurduğum işi itmez-ise
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
68). [ben,]

ben: Ben, birinci tekil şahıs zamiri (Bu'l-
hakem yerine).

Bu'l-hakem Safvân'a eydür iy ulu
Bir söz işit gör ne direm **ben** delü
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
202). [ben,]

ben: Ben; Allah.

Niçe kim yazuk kılurlar **ben** Ğanî
Görерem girü bağışlaram anı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra
39). [ben,]

(Mes. 78: m. 19; Mes. 78: m. 21; Mes.
78: m. 58; Mes. 78: m. 70; Mes. 98:
m. 23; Mes. 98: m. 25)

ben: Birinci teklik şahıs zamiri. (Papağan
yerine.).

Ben şeker yirem kim uçam sâz-ıla
Perdelerde söyleyem âvâz-ıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra
11). [ben,]

(Mes. 50: m. 29)

ben: Birinci teklik şahıs zamiri (Rüstem'in
yerine).

Ad-ıla çün ben bu rızkı yiyeyüm
Kim yig-idi güçde **benden** diyeyüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
236). [benden, -den]

ben: Ben, kendim.

Cânı sev kim **ben** didüğün ol-durur
Ko teni kim ölüm anı şoldurur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 44, Mısra
25). [ben,]

(Mes. 60: m. 87)

ben: Ben, birinci tekil kişi şahıs zamiri.

Kendüzini **ben** aña key bildürem
Sizi dahı anı dahı öldürem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
69). [ben,]

(Mes. 5: m. 153; Mes. 5: m. 156; Mes.
5: m. 158; Mes. 5: m. 165; Mes. 5: m.
167; Mes. 5: m. 171; Mes. 5: m. 177;
Mes. 5: m. 211; Mes. 5: m. 225; Mes.
5: m. 237; Mes. 5: m. 243; Mes. 5: m.
261; Mes. 5: m. 265; Mes. 5: m. 228;
Mes. 5: m. 231; Mes. 5: m. 233; Mes.
5: m. 235; Mes. 5: m. 266; Mes. 5: m.
61; Mes. 7: m. 9; Mes. 9: m. 25; Mes.
9: m. 30; Mes. 10: m. 37; Mes. 11: m.
39; Mes. 11: m. 65; Mes. 12: m. 29;
Mes. 12: m. 120; Mes. 12: m. 163;
Mes. 12: m. 181; Mes. 12: m. 13; Mes.
12: m. 17; Mes. 12: m. 18; Mes. 12:
m. 64; Mes. 12: m. 21; Mes. 12: m. 40;
Mes. 12: m. 65; Mes. 12: m. 170; Mes.
13: m. 15; Mes. 13: m. 22; Mes. 13:
m. 27; Mes. 13: m. 8; Mes. 13: m. 26;
Mes. 13: m. 42; Mes. 13: m. 23; Mes.
16: m. 56; Mes. 16: m. 59; Mes. 16:
m. 61; Mes. 16: m. 59; Mes. 16: m. 79;
Mes. 16: m. 90; Mes. 16: m. 73; Mes.
16: m. 81; Mes. 17: m. 35; Mes. 17:
m. 40; Mes. 19: m. 19; Mes. 19: m. 24;
Mes. 19: m. 30; Mes. 19: m. 28; Mes.
22: m. 37; Mes. 23: m. 5; Mes. 23: m.
6; Mes. 23: m. 13; Mes. 23: m. 15;
Mes. 23: m. 17; Mes. 23: m. 14; Mes.
23: m. 12; Mes. 23: m. 3; Mes. 25: m.
56; Mes. 25: m. 70; Mes. 25: m. 78;
Mes. 25: m. 52; Mes. 25: m. 58; Mes.
25: m. 69; Mes. 25: m. 90; Mes. 25:
m. 57; Mes. 25: m. 59; Mes. 26: m. 9;
Mes. 26: m. 12; Mes. 26: m. 19; Mes.
26: m. 3; Mes. 26: m. 15; Mes. 27: m.
26; Mes. 27: m. 127; Mes. 27: m. 21;

Mes. 27: m. 128; Mes. 27: m. 11; Mes.
 28: m. 39; Mes. 29: m. 10; Mes. 29:
 m. 12; Mes. 29: m. 14; Mes. 29: m. 15;
 Mes. 29: m. 16; Mes. 29: m. 19; Mes.
 29: m. 35; Mes. 29: m. 18; Mes. 29:
 m. 3; Mes. 30: m. 51; Mes. 30: m. 75;
 Mes. 30: m. 134; Mes. 30: m. 151;
 Mes. 30: m. 169; Mes. 30: m. 173;
 Mes. 30: m. 191; Mes. 30: m. 210;
 Mes. 30: m. 235; Mes. 30: m. 279;
 Mes. 30: m. 297; Mes. 30: m. 300;
 Mes. 30: m. 301; Mes. 30: m. 199;
 Mes. 30: m. 46; Mes. 30: m. 162; Mes.
 30: m. 247; Mes. 30: m. 183; Mes. 30:
 m. 184; Mes. 30: m. 195; Mes. 30: m.
 47; Mes. 30: m. 133; Mes. 30: m. 154;
 Mes. 30: m. 156; Mes. 30: m. 225;
 Mes. 30: m. 233; Mes. 30: m. 45; Mes.
 30: m. 135; Mes. 30: m. 283; Mes. 30:
 m. 285; Mes. 32: m. 99; Mes. 32: m.
 123; Mes. 32: m. 132; Mes. 32: m.
 164; Mes. 32: m. 168; Mes. 32: m.
 162; Mes. 32: m. 104; Mes. 32: m.
 131; Mes. 32: m. 184; Mes. 32: m. 63;
 Mes. 32: m. 71; Mes. 32: m. 122; Mes.
 32: m. 124; Mes. 32: m. 153; Mes. 33:
 m. 10; Mes. 33: m. 11; Mes. 33: m. 12;
 Mes. 33: m. 19; Mes. 33: m. 3; Mes.
 33: m. 4; Mes. 35: m. 7; Mes. 37: m.
 6; Mes. 40: m. 1; Mes. 40: m. 43; Mes.
 40: m. 17; Mes. 43: m. 1; Mes. 43: m.
 5; Mes. 43: m. 19; Mes. 45: m. 35;
 Mes. 45: m. 39; Mes. 45: m. 9; Mes.
 45: m. 42; Mes. 45: m. 1; Mes. 45: m.
 7; Mes. 45: m. 8; Mes. 47: m. 67; Mes.
 47: m. 119; Mes. 47: m. 135; Mes. 47:
 m. 82; Mes. 47: m. 89; Mes. 47: m.
 115; Mes. 47: m. 55; Mes. 47: m. 60;
 Mes. 47: m. 66; Mes. 47: m. 68; Mes.
 47: m. 73; Mes. 47: m. 74; Mes. 47:
 m. 82; Mes. 47: m. 83; Mes. 47: m. 89;
 Mes. 47: m. 101; Mes. 47: m. 111;
 Mes. 47: m. 117; Mes. 48: m. 9; Mes.
 50: m. 35; Mes. 50: m. 67; Mes. 50:
 m. 118; Mes. 50: m. 72; Mes. 50: m.
 82; Mes. 50: m. 84; Mes. 50: m. 107;
 Mes. 50: m. 36; Mes. 50: m. 69; Mes.
 50: m. 59; Mes. 50: m. 63; Mes. 51:
 m. 5; Mes. 53: m. 145; Mes. 53: m.
 149; Mes. 53: m. 19; Mes. 53: m. 53;
 Mes. 53: m. 81; Mes. 53: m. 96; Mes.
 53: m. 100; Mes. 53: m. 101; Mes. 54:
 m. 39; Mes. 54: m. 74; Mes. 54: m. 13;
 Mes. 54: m. 2; Mes. 54: m. 55; Mes.
 54: m. 62; Mes. 54: m. 8; Mes. 54: m.
 35; Mes. 54: m. 36; Mes. 54: m. 76;
 Mes. 54: m. 77; Mes. 56: m. 15; Mes.
 56: m. 29; Mes. 57: m. 7; Mes. 57: m.
 29; Mes. 60: m. 87; Mes. 61: m. 11;
 Mes. 61: m. 26; Mes. 61: m. 29; Mes.

63: m. 76; Mes. 63: m. 83; Mes. 63:
 m. 89; Mes. 63: m. 93; Mes. 63: m.
 137; Mes. 63: m. 191; Mes. 63: m.
 193; Mes. 63: m. 205; Mes. 63: m.
 212; Mes. 63: m. 196; Mes. 63: m. 82;
 Mes. 63: m. 96; Mes. 63: m. 86; Mes.
 63: m. 163; Mes. 66: m. 50; Mes. 66:
 m. 69; Mes. 66: m. 74; Mes. 66: m. 82;
 Mes. 66: m. 95; Mes. 66: m. 47; Mes.
 66: m. 48; Mes. 66: m. 49; Mes. 66:
 m. 51; Mes. 66: m. 57; Mes. 66: m. 86;
 Mes. 66: m. 89; Mes. 66: m. 95; Mes.
 66: m. 97; Mes. 66: m. 32; Mes. 66:
 m. 55; Mes. 66: m. 71; Mes. 66: m. 82;
 Mes. 66: m. 93; Mes. 66: m. 28; Mes.
 69: m. 30; Mes. 69: m. 35; Mes. 69:
 m. 45; Mes. 69: m. 47; Mes. 69: m.
 120; Mes. 69: m. 135; Mes. 69: m.
 171; Mes. 69: m. 210; Mes. 69: m. 31;
 Mes. 69: m. 41; Mes. 69: m. 44; Mes.
 69: m. 71; Mes. 69: m. 119; Mes. 69:
 m. 143; Mes. 69: m. 153; Mes. 69: m.
 221; Mes. 69: m. 71; Mes. 69: m. 163;
 Mes. 69: m. 167; Mes. 69: m. 169;
 Mes. 69: m. 213; Mes. 69: m. 214;
 Mes. 69: m. 12; Mes. 69: m. 50; Mes.
 69: m. 39; Mes. 69: m. 161; Mes. 72:
 m. 52; Mes. 72: m. 86; Mes. 72: m.
 118; Mes. 72: m. 135; Mes. 72: m.
 144; Mes. 72: m. 290; Mes. 72: m.
 302; Mes. 72: m. 312; Mes. 72: m.
 324; Mes. 72: m. 369; Mes. 72: m.
 409; Mes. 72: m. 417; Mes. 72: m.
 434; Mes. 72: m. 528; Mes. 72: m. 83;
 Mes. 72: m. 115; Mes. 72: m. 134;
 Mes. 72: m. 137; Mes. 72: m. 145;
 Mes. 72: m. 205; Mes. 72: m. 232;
 Mes. 72: m. 243; Mes. 72: m. 295;
 Mes. 72: m. 298; Mes. 72: m. 303;
 Mes. 72: m. 325; Mes. 72: m. 412;
 Mes. 72: m. 421; Mes. 72: m. 439;
 Mes. 72: m. 458; Mes. 72: m. 472;
 Mes. 72: m. 521; Mes. 72: m. 526;
 Mes. 72: m. 388; Mes. 72: m. 471;
 Mes. 72: m. 51; Mes. 72: m. 148; Mes.
 72: m. 166; Mes. 72: m. 418; Mes. 72:
 m. 433; Mes. 72: m. 443; Mes. 72: m.
 458; Mes. 72: m. 462; Mes. 72: m.
 530; Mes. 72: m. 79; Mes. 72: m. 403;
 Mes. 72: m. 409; Mes. 72: m. 435;
 Mes. 72: m. 476; Mes. 73: m. 17; Mes.
 73: m. 1; Mes. 75: m. 16; Mes. 75: m.
 17; Mes. 76: m. 14; Mes. 76: m. 11;
 Mes. 76: m. 12; Mes. 76: m. 18; Mes.
 76: m. 5; Mes. 78: m. 3; Mes. 78: m.
 5; Mes. 78: m. 11; Mes. 78: m. 17;
 Mes. 78: m. 37; Mes. 78: m. 46; Mes.
 78: m. 50; Mes. 78: m. 55; Mes. 78:
 m. 68; Mes. 78: m. 79; Mes. 78: m. 81;
 Mes. 78: m. 8; Mes. 79: m. 3; Mes. 79:

m. 7; Mes. 79: m. 10; Mes. 81: m. 65; Mes. 81: m. 83; Mes. 81: m. 89; Mes. 81: m. 143; Mes. 81: m. 147; Mes. 81: m. 194; Mes. 81: m. 32; Mes. 81: m. 114; Mes. 81: m. 123; Mes. 81: m. 78; Mes. 81: m. 127; Mes. 81: m. 139; Mes. 81: m. 145; Mes. 82: m. 1; Mes. 82: m. 15; Mes. 84: m. 85; Mes. 84: m. 122; Mes. 84: m. 24; Mes. 84: m. 28; Mes. 84: m. 61; Mes. 84: m. 87; Mes. 84: m. 93; Mes. 84: m. 97; Mes. 84: m. 98; Mes. 84: m. 101; Mes. 84: m. 117; Mes. 84: m. 119; Mes. 84: m. 123; Mes. 84: m. 131; Mes. 84: m. 143; Mes. 84: m. 23; Mes. 84: m. 25; Mes. 84: m. 31; Mes. 84: m. 40; Mes. 84: m. 53; Mes. 84: m. 57; Mes. 84: m. 62; Mes. 84: m. 67; Mes. 84: m. 72; Mes. 84: m. 79; Mes. 84: m. 92; Mes. 84: m. 64; Mes. 84: m. 69; Mes. 84: m. 80; Mes. 84: m. 19; Mes. 84: m. 120; Mes. 84: m. 129; Mes. 84: m. 135; Mes. 84: m. 140; Mes. 84: m. 145; Mes. 84: m. 20; Mes. 84: m. 43; Mes. 84: m. 64; Mes. 84: m. 66; Mes. 84: m. 121; Mes. 84: m. 27; Mes. 84: m. 45; Mes. 85: m. 17; Mes. 85: m. 89; Mes. 85: m. 13; Mes. 85: m. 21; Mes. 85: m. 43; Mes. 85: m. 87; Mes. 85: m. 103; Mes. 85: m. 112; Mes. 85: m. 135; Mes. 85: m. 144; Mes. 85: m. 91; Mes. 85: m. 86; Mes. 85: m. 133; Mes. 85: m. 136; Mes. 86: m. 13; Mes. 86: m. 15; Mes. 86: m. 17; Mes. 86: m. 19; Mes. 86: m. 18; Mes. 86: m. 21; Mes. 86: m. 7; Mes. 86: m. 15; Mes. 88: m. 14; Mes. 88: m. 101; Mes. 88: m. 42; Mes. 88: m. 47; Mes. 88: m. 53; Mes. 88: m. 106; Mes. 88: m. 48; Mes. 88: m. 49; Mes. 88: m. 55; Mes. 88: m. 80; Mes. 88: m. 92; Mes. 88: m. 99; Mes. 88: m. 77; Mes. 88: m. 93; Mes. 88: m. 14; Mes. 88: m. 76; Mes. 88: m. 78; Mes. 88: m. 94; Mes. 88: m. 51; Mes. 89: m. 7; Mes. 89: m. 25; Mes. 89: m. 31; Mes. 89: m. 38; Mes. 89: m. 15; Mes. 89: m. 16; Mes. 89: m. 43; Mes. 91: m. 99; Mes. 91: m. 99; Mes. 91: m. 152; Mes. 91: m. 180; Mes. 91: m. 197; Mes. 91: m. 215; Mes. 91: m. 993; Mes. 91: m. 97; Mes. 91: m. 105; Mes. 91: m. 111; Mes. 91: m. 193; Mes. 91: m. 199; Mes. 91: m. 207; Mes. 91: m. 285; Mes. 91: m. 289; Mes. 91: m. 291; Mes. 91: m. 202; Mes. 91: m. 234; Mes. 91: m. 100; Mes. 91: m. 192; Mes. 92: m. 21; Mes. 92: m. 22; Mes. 98: m. 11; Mes. 98: m. 22; Mes. 98: m. 58; Mes. 98: m. 15; Mes. 98: m. 21; Mes. 98: m. 56; Mes.

98: m. 57; Mes. 100: m. 57; Mes. 100: m. 58; Mes. 100: m. 63; Mes. 102: m. 50; Mes. 102: m. 49; Mes. 102: m. 60; Mes. 104: m. 3; Mes. 105: m. 55; Mes. 105: m. 77; Mes. 105: m. 99; Mes. 105: m. 51; Mes. 105: m. 33; Mes. 105: m. 57; Mes. 105: m. 78; Mes. 105: m. 47; Mes. 107: m. 46; Mes. 107: m. 69; Mes. 107: m. 70; Mes. 109: m. 29; Mes. 109: m. 21; Mes. 109: m. 47; Mes. 111: m. 11; Mes. 111: m. 16; Mes. 111: m. 15; Mes. 111: m. 53)

ben: Birinci teklik şahıs zamiri (şair yerine).

Ben bu Türkî defterin çün dürmeyem
Pârisîçesi-y-ile degşürmeyem
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 35*). [ben,]

ben: Ben (tavşan).

Ol semizi **ben** aruğa virdiler
Tapuña getürmege gönderdiler
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 163*). [ben,]

(Mes. 91: m. 167)

ben, benem: "Ben, bu kişi benim".

Anda kim er toğru sözi segridür
Ben, benem dağı dir-isem egridür
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 61, Mısra 28*). [ben, benem,]

ben dağı: Ben de.

Cilve kıldum **ben dağı** bir gül gibi
Söze girdüm kumrı vü bülbül gibi
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 175*). [ben dağı,]

(Mes. 72: m. 529; Mes. 84: m. 109;
Mes. 85: m. 83; Mes. 85: m. 92; Mes.
98: m. 16; Mes. 32: m. 17)

ben ki: Ben ki.

Ben ki İklîdis'de yavlağ mâhirem
Kim tabî'iyle o tıbda kâdirem

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 23). [ben ki,]

(Mes. 69: m. 189; Mes. 84: m. 73; Mes. 85: m. 141; Mes. 12: m. 130; Mes. 30: m. 287; Mes. 17: m. 33; Mes. 30: m. 295; Mes. 32: m. 183; Mes. 34: m. 25)

ben neyem kim: Ben kimim/neyim ki?.

Ben neyem kim kimsene beni şora
Yā bu hāletde gelüp beni göre
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 73). [ben neyem kim,]

ben olam: Ben olmak, kendi olmak.

Sen şerī'atda sen ü ben **ben olam**
Sen tarīkatda ben ü ben sen olam
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 57). [ben olam, -am]

bençe: Bana göre, benim düşüncemce.

Bençe ol mümkün degüldür kim öte
Aña şol kim benden örgendi yite
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 81). [bençe,]

(Mes. 72: m. 125)

bençileyin: Benim gibi.

Kimsene **bençileyin** zār olmasun
Kimse bu derde giriftār olmasun
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 163). [bençileyin,]

(Mes. 72: m. 126)

bend: Bağ, engel.

Bendüñi şeşmez-iseñ çün çekeler
Bend-ile pehlüñi bile sökeler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra 54). [bend-ile, --ile]

bend: Bağ, ip || Engel.

Şeyh eydür kim beni Hāk tağladı
Bu od-ıla vü bu **bende** bağladı

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 40). [bende, -e]

(Mes. 93: m. 16; Mes. 93: m. 26)

bend: Bağ, engel, zincir.

Bu kamu **bendi** nite şeşebilem
Kim sizüñ ile bile eşebilem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 92, Mısra 15). [bendi, -i]

(Mes. 93: m. 6; Mes. 93: m. 13; Mes. 93: m. 15; Mes. 93: m. 24)

bend: Bağ, düğüm.

Dağl hergiz bite mi ekilmedin
Bendüñi sen şeşegör çekilmedin
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra 52). [bendüñi, -üñ, -i]

(Mes. 93: m. 53)

bend: Bağ.

Gitmegüñ vaktında ölmek **bend-ile**
Key degül bir çün veyā bir çend-ile
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra 49). [bend-ile, --ile]

bend ile: Bağ ile (nefis bağı).

Nefs bendine esīrem n'ideyim
Bend ile sīmurğa nite gideyim
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 79, Mısra 22). [bend ile,]

bend ura: Bağlamak.

Ayağına vü eline **bend ura**
Kendüzine bendi key hürsēnd ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra 23). [bend ura, -a]

bende: Bendedir, bende bulunmaktadır.

Sordı Yemlihā evin kim kandaşur
Kim anuñ birkaç silāhı **bendedür**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 376). [bendedür, -dür]

benden: Benim sayemde.

Benden oldu ister-iseñ hōd ‘ayān
Dünyada ‘ilm-i ma‘ānī vü beyān
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 69*). [*benden,]*

benden: Benim tarafımdan.

Ança yazuk çok bula **benden** şoran
Kim yazukdan bilmeye beni gören
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 76, Mısra 7*). [*benden,]*

benden artuk: Benden başka.

Degmesi eydür benem hōd arada
Benden artuk kimse yokdur yörede
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 108*). [*benden artuk,]*

(*Mes. 91: m. 187; Mes. 98: m. 26;
Mes. 32: m. 154; Mes. 33: m. 26*)

benden şoran kişi: Benden öğrenen kişi.

Reml-ile dünyada ne olasını
Bilürem **benden şoran kişi** kanı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 130*). [*benden şoran kişi,]*

bendi: Bağ, engel, zincir.

Qaldı çöplikler arasında hākīr
Her mahallāda vü **bendiyle** esīr
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra 32*). [*bendiyle, -yle]*

benefşe: Menekşe çiçeği; zor şartlara karşı dayanımlı olması gibi özellikleri olan çiçek.

‘Adlüm-ile şādmān oldu cihān
Bir **benefşe** kayğulu qaldı hemān
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 57, Mısra 18*). [*benefşe,]*

(*Mes. 91: m. 26*)

benek: Ben gibi nokta.

Bir **benek** konak gözinde ‘avratuñ
Er düşer ortasına yüz miñnetüñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 17*). [*benek,]*

benem: Birinci teklik şahıs zamiri (papağının yerine).

Dir **benem** kim söylerem şekker gibi
Sebz-püşam Hızır peygamber gibi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra 5*). [*benem,]*

beni: Birinci teklik şahıs zamiri (tavus kuşu yerine).

Nāgeh uçmağdan **beni** bir hāl-ıla
Sürdürür İblīs yüz biñ āl-ıla
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 20, Mısra 7*). [*beni,]*

beni alur: Beni almak || Düşünceye boğmak, düşünmek.

Māl ü mülküñ guşşası **beni alur**
Kim gidiçek kamu yirinde qalur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 92, Mısra 11*). [*beni alur, -ur]*

bensüz: Bensiz, ben olmadan (Hüdühüd).

Yohsa siz varur-ısañuz yaluñuz
Bensüz anda işüñüz olmaya uz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 40, Mısra 10*). [*bensüz,]*

benüm: Benim (sözüm).

Begüñüz **benüm** sözüm dutmaz-ısa
Ben buyurduğum işi itmez-ise
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 67*). [*benüm,]*

benüm: Birinci teklik şahıs zamiri. (Bülbül yerine).

Kim **benüm** işüm gülistānda biter
Nevbahār u bağ u böstānda biter
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 7, Mısra 3*). [*benüm,]*

benüm: Ben, birinci tekil kişi şahıs zamiri.

Kim **benüm** katumda şultān kim olur
Pādişāh katında pāsvān kim olur
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 59). [benüm,]

(Mes. 5: m. 169; Mes. 5: m. 179; Mes. 5: m. 245; Mes. 5: m. 263; Mes. 5: m. 14; Mes. 9: m. 28; Mes. 10: m. 143; Mes. 11: m. 27; Mes. 11: m. 42; Mes. 12: m. 133; Mes. 69: m. 164)

benüm gibi: Benim gibi, bana benzeyen.

Ne sefer kim şimdiden girü kılam
Bir **benüm gibi** baña yoldaş bulam
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 324). [benüm gibi,]

(Mes. 32: m. 32; Mes. 33: m. 6; Mes. 91: m. 286)

benüm gibi: Benim gibi.

Hayf ola **benüm gibi** dānā kişi
Kem ola anuñ gibi nādān işi
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 51). [benüm gibi,]

(Mes. 72: m. 196; Mes. 72: m. 218; Mes. 72: m. 260)

benüm gönlüm içinde: Gönlümde, kalbimde.

Kim **benüm gönlüm içinde** şimdi var
Bir daħı Leylī baña ma'şūk u yār
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 99). [benüm gönlüm içinde,]

benüm gönlümdeki: Kalbimdeki, içimdeki.

Kim eger ol şüretüñ bir gün yite
Bu **benüm gönlümdeki** baña yite
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 122). [benüm gönlümdeki,]

benüm ile: Benimle, benimle birlikte.

Eydür iy şeh tañlaçak girdüm yola
Benüm ile bir semiz tavşan bile
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 162). [benüm ile,]

(Mes. 30: m. 286; Mes. 4: m. 35; Mes. 4: m. 37; Mes. 6: m. 13; Mes. 50: m. 56; Mes. 72: m. 456; Mes. 91: m. 200; Mes. 9: m. 214)

benven: Benim.

Benvenin şimdi ki mīrganlık dutan
Benden artuğ kimse yok cevher şatan
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 33, Mısra 25). [benvenin, -in]

beñze: Benzemek.

Degme kişi adını bu deftere
Yazamaz kim **beñze** degme ere
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra 54). [beñze, -ye]

(Mes. 47: m. 130; Mes. 85: m. 146)

beñze: Andırmak.

Şol kıla **beñzer** ki ol her gün dura
Tapuda vü kendüden yavu-vara
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra 41). [beñzer, -r]

(Mes. 53: m. 83; Mes. 53: m. 84; Mes. 74: m. 29)

beñze-: Benzemek; benzer.

Qurda **beñzer** zulm kırdı besleme
Emrini dutma vü hükmin esleme
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 58, Mısra 21). [beñzer, -r]

beñzed-: Benzetmek.

Niçe kim **beñzedürem** kalup taña
Hiç bu gönlümdeki beñzemez saña
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 129). [beñzedürem, -(ü)r, -(e)m]

(Mes. 53: m. 103)

beñzer: Benzemek.

Eytdiler oldur nite bildüñ anı
Kim şorarsın dōsta **beñzer** düşmeni
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 144*). [*beñzer,]*

(*Mes. 20: m. 22; Mes. 33: m. 20*)

beñzer: Benzeyen.

Hāşa binüm yavrılarum kim kişi
Görmedi bunlara **beñzer** bir kuşı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 20*). [*beñzer,]*

beñzer mi: Benzer mi?.

Kim ögüñde bigi kılasın taleb
Kim bu taşrağıya **beñzer mi** ‘aceb
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 38*). [*beñzer mi,]*

beñzet: Benzetmek.

Şimdi Gülşehrî geyürdi bu aya
Lefgerî tonlar ki **beñzetdi** baya
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 122*). [*beñzetdi, -di]*

beñzeyü: Benzeyip.

Rüstem'em diyü huruş eyleyeyim
Deñize **beñzeyü** cüş eyleyeyim
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 164*). [*beñzeyü,]*

ber ‘aliyyün-‘ayn-durur: Baş ve göz üstünde
|| Yüce bir konumda.

Şeyh Mevlânâ Celâlüddîn-durur
Kim cihānda **ber ‘aliyyün-‘ayn-durur** (*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra 42*). [*ber ‘aliyyün-‘ayn-durur, --dur, -ur]*

berāyine: İhtiyacı karşılama. (Yavuz, 2007: 225).

Bir ulu şāha ire mi bir gedāy
Hergiz ola mı **berāyine** bir ay
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 38, Mısra 10*). [*berāyine,]*

berbatuñ kılın: Kopuzun teli.

Burar-isa berbatuñ biraz **kılın**
Hüdhüd andan ögrene kuşlar dīlin
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra 73*). [*berbatuñ kılın, -ar, --isa]*

berg: Yaprak.

Çün ma‘ādinden nebāta irişe
Kim biraz **berg** ü sebāta irişe
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 48*). [*berg,]*

berg eyledi: Yaprak olmak.

Ol zamān bu būsitānda nevbahār
Şāhı dür **berg eyledi** vü la‘li bār
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 2*). [*berg eyledi, -di]*

berg ü bār: Yaprak ve meyve.

Gülsitān hāndān u şahrā lālezār
Bāğ ser-sebz ü çemen pür **berg ü bār**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 8*). [*berg ü bār,]*

bergeşte-dil: Gönlü perişan, perişan gönül.

Geldi bir sergeşte vü şūrīde-dil
Yalın ayak baş açuk **bergeşte-dil**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 10*). [*bergeşte-dil,]*

berhürdār ola: Mesut olmak, muradına ermek.

Ne kıla kim er fütüvvet-dār ola
N'eyleye ol yolda **berhürdār ola**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 70, Mısra 4*). [*berhürdār ola, -a]*

beri: Bu taraf, bu yana.

Mukri çün dikdi durugeldi **beri**
Bir su'âli şordı vâ'izden arı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 107*). [*beri,]*

beri: Münezzeh, uzak.

Zîra kim Allâh mekândandır **berî**
Sen dahı hem bî-mekânsın iy perî
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 108, Mısra 37*). [*berî,]*

beriyve: Çöl, susuz sahra, çok kurak yer.

Var-ıdı bir beg **beriyvede** kim ol
Milletine nisbet ider-idi bol
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 75*). [*beriyvede, -de]*

berk: Sağlam.

Sen benüm oyunum nite götürmedüñ
Aqtarılduñ atda **berk** oturmaduñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 136*). [*berk,]*

berk eyledi: Sağlamlaştırmak,
kuvvetlendirmek. (Öteki dünya bağlamında).

Ol dahı bulduğunu terk eyledi
Âhiretde kendüye **berk eyledi**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 73, Mısra 28*). [*berk eyledi, -di]*

berk eyleye: Bağlamak.

Çün kişi kendüzünüñ terk eyleye
Ayruğuñ kendüye ne **berk eyleye**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 74, Mısra 6*). [*berk eyleye, -ye]*

berü: Bu taraf, beriye.

Enbiyâ cānidur andan **berürek**
Evliyānuñ cānı dahı girürek
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra 65*). [*berürek, -rek]*

(*Mes. 1: m. 20*)

berü: Buraya, bu tarafa.

Eydür er degül misin getür **berü**
'Avrat-ısañ gelme zinhâr ilerü
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 37*). [*berü,]*

(*Mes. 81: m. 40; Mes. 88: m. 50; Mes. 91: m. 172*)

berü gelmiş-idi: Beri gelmek.

Tavşan ol dem kim **berü gelmiş-idi**
Cānavârlar yazıda kalmış-ıdı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 259*). [*berü gelmiş-idi, -miş, --i, -di]*

berve: Berye; berriye, çöl.

Ejdehâlar vardır ol yolda 'azîm
Beryeler çok u beyâbânlar delîm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra 22*). [*beryeler, -ler]*

berzah: Ölümle başlayıp yeniden diriltilmeye
kadar sürececek olan ara dönem, dünya ile âhiret
arasındaki âlem ve kabir hayatı.

Ermedin 'âdil revânı **berzağa**
Zâlimüñ cānı karışdı düzağa
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 5*). [*berzağa, -a]*

berzîn: Şehname'de asi ruhlu, iyi kılıç
kullanmakta ün almış olarak tanıtılan efsanevi
kahramandır.

Ben Siyâvuş'dan ili aldum direm
Bîjen ü **Berzîn'i** öldürdüm direm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 192*). [*berzîn'i, -i]*

bes: Kafi, yeter, yetişir.

Rüstem eydür ne çıkalum kal'aya
Çıkmayınca varduğumuz **bes** neye
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 22*). [*bes,]*

bes: Artık, bundan sonra.

Çünkü sen bu işde kem sermāyesin
Bes bize ana degülsin dāyesin
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 80*). [bes,]

(*Mes. 81: m. 161; Mes. 99: m. 4*)

bes: Doğrusu, hakikatte.

Sen sanursın dünyāda iy hīç kes
Kim bu iş ol şeyhe irişdidi **bes**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 218*). [bes,]

(*Mes. 17: m. 9; Mes. 22: m. 88; Mes. 29: m. 36; Mes. 30: m. 231; Mes. 49: m. 34; Mes. 78: m. 80; Mes. 81: m. 185; Mes. 84: m. 31*)

bes: Öyle ise.

Bu-y-ısa kızıl **bes** ol kızıl kanı
Bu yeşil-ise pes ol yeşil kanı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 97*). [bes,]

bes: Hasılı, velhasıl.

Bes hākīkat bir deñizdür bī-kerān
Şer' keşti vü tarīkat bādbān
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 77*). [bes,]

bes: Sonra, ondan sonra.

Bes hālīfe ol vezīri imtiḥān
Kılmağ-ıçun eydür aña kim yalan
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 47*). [bes,]

bes: Hasılı, öyle olunca.

Bes birez iren nişān alımadı
Küllü iren hōd girü gelimedi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 103*). [bes,]

bes: Artık, şimdi.

Bes buçuk 'ārif cihānda yoğ-ımış
şimdi bu da'vā kılanlar çoğ-ımış

(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 117*). [bes,]

bes: Peki, öyleyse.

Ėarķ-ısañ **bes** bu kamu ġavġā nedür
Ölüde bu dükelü sevdā nedür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra 69*). [bes,]

besle-: Mecazen geliştirmek; daha etkili, iyi hale getirmek.

Cānuñı **besle** ki bākī qalısar
Ėālība tapma ki fāñ olısar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 183*). [besle,]

besle: Büyütmek, yetiştirmek, yedirip içirmek.

Bunça **besledüm** teni bir göreyim
Ėadrini vü şatmağa bir vireyim
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 41*). [besledüm, -dü, -m]

besle: Beslemek.

Bireġü bir ġurdı hōř **besler-idi**
Ėurd anuñ hūkmīn 'azīm esler-idi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 59, Mısra 1*). [besler-idi, -r, --i, -di]

besle: Büyütmek, yetiştirmek, bakmak.

Ėurda beñzer ġulm ġurdı **besleme**
Emrini dutma vü hūkmīn esleme
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 58, Mısra 21*). [besleme, -me]

besleyen: Besleyen, barındıran, sahip olan (kişi).

Bir göñülde küfr ü imān **besleyen**
Derd-ile bir yirde dermān **besleyen**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 49, Mısra 3*). [besleyen,]

(*Mes. 49: m. 4*)

besleveni: Besleyen (kişiyi).

Kendüzini **besleyeni** hoş yidi
Fāriğ oldu vü zihī toydum didi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 59, Mısra 9*). [*besleyeni,]*

beste: Bağlı.

Bu bulutlar kim behem peyvestedür
Her birisi bir buhāra **bestedür**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 160*). [*bestedür, -dür]*

beş on yıldan: Beş on sene.

Bu **beş on yıldan** ilerürek ‘aceb
Kanda-y-ıduñ ol yiri kılğıl taleb
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 1, Mısra 16*). [*beş on yıldan, -dan]*

beşāret virdi: Müjde vermek.

Çok **beşāret virdi** vü girdi yola
Tapusunda kamu yārānlar bile
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 49*). [*beşāret virdi, -di]*

beşde: Beşte (bir).

Virdügi yā onda vü yā **beşdedür**
Kim ra‘ıyyet kamusu bu işdedür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra 13*). [*beşdedür, -dür]*

beşinçi: Beşinci.

Ol **beşinçi** ev yigitlik yoludur
Ol kim altınçı kocalık hālidür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 123*). [*beşinçi,]*

beşinçi gökde: Beşinci gök. (Cennetin katmanları bağlamında).

Evliyā **beşinçi gökde** gireler
Cennete vü hūrileri göreler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 97, Mısra 9*). [*beşinçi gökde, -de]*

bev’: Satış, alışveriş.

Şirket ü **bev’** ü mübāh u zer’ olur
Bunların hūkmīn düzeden şer’ olur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 3*). [*bev’,]*

bev’ ü şirāda: Alım satım, alış-veriş.

Şeyh eydür kağısını dartayım
Evvel ü **bev’ ü şirāda** artayım
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 38*). [*bev’ ü şirāda,]*

bevābān: Sahra, çöl.

Ejdehālar vardur ol yolda ‘azīm
Beryeler çok u **bevābānlar** delīm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra 22*). [*bevābānlar, -lar]*

bevān evle-: Bildirmek, açıklamak; anlatmak.

Ne ki baña Tañrı’dan söylediler
Yā Resūl’ından **bevān eylediler**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 51, Mısra 4*). [*bevān eylediler, -di, -ler]*

(*Mes. 85: m. 173; Mes. 27: m. 2; Mes. 47: m. 167*)

bevān oldu: Açıklanmak, ifade edilmek.

Çün **bevān oldu** ne kim baḥş itdiler
Geçdiler ol sözden ü hoş yatdılar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 261*). [*bevān oldu, -dı]*

bevānın eyleye: Açıklamak, anlatmak, söylemek.

Dillü kimse yok daḥı kim söyleye
Degme bir sözün **bevānın eyleye**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 8*). [*bevānın eyleye, -ye]*

bevānın kıduram: Anlatmak.

Çün ehādisūñ **bevānın kıduram**
Ol ki Rabbānī-durur hem bilürem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 57*). [*bevānın kıduram, -ur, -am]*

beyle: Böyle.

Kim ne kişidür bu atları süren
İli **beyle** ürküdüp yolın uran
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 182*). [*beyle,]*

bevn: Aranızda (hayvanlar).

Taınlacak **beynüñüze** siz götürüñ
Günde bir avı tapuma getirüñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 133*). [*beynüñüze, -üñüz, -e]*

beytü'l-makdis: Beyt-i Makdis, Mescid-i Aksa'nın Kuran-ı Kerim'deki adıdır. Kudüs'te bulunan bir mescit olup eskiden peygamberlerin inşa ettikleri kudsi bir mabettir.

Döndi kim **Beytü'l-makdis** şehrine
Vara vü şabr ide 'ışkuñ kahrına
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 87*). [*beytü'l-makdis,]*

(*Mes. 72: m. 85*)

beze: Süslemek.

Bunça tonlar-ıla **bezedüm** teni
Vaıktıdur kim şatam urğıl batmanı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 43*). [*bezedüm, -dü, -m]*

bezli: Esirgemeksizin verme, bol bol verme; cömertçe harcama.

Fāsıķı çün **bezli** ilte cennete
Buııl-ıla zāhid cehennemde yite
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 74, Mısra 23*). [*bezli, -i]*

bezm: Meclis, ortam.

Tūs bu tağlar yolın kaçan geçe
Sām bu **bezmüñ** içinde semm içe
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 104, Mısra 24*). [*bezmüñ, -üñ]*

(*Mes. 105: m. 28*)

bezm bostānında: Eğlence meclisinin bahçesi.

Gevdesi gümüş-durur köyner ucı
Bezm bostānında bir nār ağacı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 12*). [*bezm bostānında,]*

bezzāz: Bezci, kumaş satan kimse, manifaturacı.

'Avrat eydür altı yüz altun götür
Şārda bir **bezzāz** katında var otur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 460*). [*bezzāz,]*

(*Mes. 72: m. 465; Mes. 107: m. 73*)

bıçağ: Bıçak.

Andan artuķ kim **bıçağ-ıla** meger
Yırta-y-ıdum karnımı ben bī-haber
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 85*). [*bıçağ-ıla, -ıla]*

bırağ: Bırakmak, koymak.

Düzmeyinçe kendü dīnin oynuma
Nite kimse el **bırağa** boynuma
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 118*). [*bırağa, -a]*

(*Mes. 28: m. 28; Mes. 84: m. 15*)

bırak: Bırakmak.

Ulu kişı olğıl işlerden ırak
Yeyesi vü geyesüñ halka **bırak**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 109, Mısra 8*). [*bırak,]*

bırak: Atmak, koymak.

Hem çelipāsın **bırakmış** yabana
Kesedurur şeyh zünnārın yana
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 61*). [*bırakmış, -mış]*

bırak: Atmak, salmak; bırakmak.

Qur'ayı çün kim **bırakdılar** revân
Qur'aları hüdhüde düşdi hemân
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 55*). [*bırakdılar, -dı, -lar*]

(*Mes. 91: m. 104*)

bırak: Bırakmak, koymak.

Halkuñ arasında **bırakdum** anı
Kim ferîsteh geldi vü kodı bunı
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 77*). [*bırakdum, -du, -m*]

bırak: Atmak, bırakmak.

Kendüzünü şimdi bir ine **bırak**
Dağı ol fermānuñı var oda yak
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 95*). [*bırak,*]

(*Mes. 91: m. 296*)

bī-‘aded: Sayısız, pek çok.

Şol-durur ‘Attār işbudur Veled
Kim didiler dāsītānlar **bī-‘aded**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 58*). [*bī-‘aded,*]

bī-‘ademī: İnsansız, insanoğlu olmadan.

Ben müzeyyen eylemesem ‘ālemi
Hüb ola mıydı cihān **bī-‘ademī**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 44*). [*bī-‘ademī,*]

bī-amān: İnsafsız, merhametsiz.

Çün ahī cāhil ola vü **bī-amān**
Terbiye hem cehl örgene hemān
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 59*). [*bī-amān,*]

bī-‘anā: Zahmetsiz, meşakkatsiz.

Bī-su‘āl u bī-cevāb u bī-hisāb
Bī-kītāb u **bī-‘anā** vü bī-it‘āb
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 96*). [*bī-‘anā,*]

bī-‘ayb u riyyā: Kusursuz olma ve ikiyeüzü olmama.

İy niçe gevher ki **bī-‘ayb u riyyā**
Rāyegān bağışladuğ Gülşehri'ye
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 79*). [*bī-‘ayb u riyyā,*]

bī-bahā: Paha biçilemeyecek kadar değerli.

Eydür aña kanda bulalar bahā
Kim şatun alalar anı **bī-bahā**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 104*). [*bī-bahā,*]

bī-bāk ola: Korkusuz olmak.

Pādīşāhlık bende çün **bī-bāk ola**
Kullarum Cemşid ile Dāhḥāk ola
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 199*). [*bī-bāk ola, -a*]

bī-bār olıcak: Yüksüz, dertsiz olmak. ||
Boşalmak, bir şeyin içinin boşalması.

Şāḥ-ı pāyır soñra **bī-bār olıcak**
Müsterāhuñ gendi artar dolıcak
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 36, Mısra 27*). [*bī-bār olıcak, -ıcağ*]

bī-başar olan kişi: Basiretsiz, görüş gücü zayıf olan kişi.

Bī-başar olan kişi gözsüz-durur
İki yüzlü ādemī yüzüz-durur
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 49, Mısra 15*). [*bī-başar olan kişi,*]

bī-cān: Cansız, ruhsuz.

Ey perīşan-hāl ü bī-sāmān gönül
Bī-kifāyet ḥātır u **bī-cān** gönül
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 110, Mısra 2*). [*bī-cān,*]

bī-çāralık: Zavallılık, acizlik.

Çün degül **bī-çāralıkda** sā‘atı
Tereye degmez katumda tā‘atı
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 65*). [*bī-çāralıkda, -da*]

bī-çāre: Çaresiz, zavallı.

Sen ki biz **bī-çārelerden** ayırsın
Sayru bizüz şanma kim sen şayrusın
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 17*). [*bī-çārelerden, -ler, -den*]

bī-cevāb: Cevapsız, yanıtız.

Bī-su'āl u **bī-cevāb** u bī-hisāb
Bī-ķitāb u bī-'anā vü bī-it'āb
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 95*). [*bī-cevāb,*]

bī-dād: Keyifsiz, mutsuz (kuşlar bağlamında).

Çıkdı hüdhüd minbertüñ üstine şād
Kim vire **bī-dādlara** va'zıyla dād
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 98*). [*bī-dādlara, -lar, -a*]

bīdād: Zulüm, işkence.

Ol küdüret şol kadar ihdād-ıla
Aradan gıtdi vü az **bīdād-ıla**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 36*). [*bīdād-ıla, --ıla*]

bī-dağal: Hilesiz.

Anda çün hāşıl kıla 'ilm ü 'amel
Gele şeyhüñ tapusına **bī-dağal**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 42*). [*bī-dağal,*]

bīdār ola: Açık olmak (talihin açık olması bağlamında).

Baht kanı kim baña **bīdār ola**
Yā anuñ 'ışkında baña yār ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 147*). [*bīdār ola,*]

bīdār olur: Uyanık olmak.

Şubha degin ol gice **bīdār olur**
Ol maħalle itleriyle yār olur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 133*). [*bīdār olur, -ur*]

bīdār-ı cihān: Dünya uyanıklığı || Kalp gözü (ile).

Çün bu düşü gördi **bīdār-ı cihān**
Eydür iyvāh ussuma irdi ziyān
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 33*). [*bīdār-ı cihān,*]

bid'at: Dinin aslından olmayıp sonradan ilave edilen ya da eksiltelen şeyler.

Bid'ata hīç iltifāt eylemedüm
Kaşd-ıla hergiz yalan söylemedüm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 51, Mısra 31*). [*bid'ata, -a*]

(*Mes. 101: m. 57*)

bid'at deñizinde: Dine sonradan eklenen âdetler deryası.

Şeyh olınçak kim riyā vü zerk ider
Halkı **bid'at deñizinde** gark ider
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 110, Mısra 38*). [*bid'at deñizinde,*]

bī-dermān: Dermansız, çaresiz.

Gözsüzüñ kim derdi **bī-dermān-**
durur İrtesiyle gicesi yiksān-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 223*). [*bī-dermān-durur, --dur, -ur*]

bī-dermān olur: Çaresiz olmak.

Hem-nişinler kāmusu hayrān kalur
Dükelinüñ derdi **bī-dermān olur**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 226*). [*bī-dermān olur, -ur*]

bī-dil: Âşık.

Bī-dil āh itdi vü geçdi ağlayu
Göñlini ol ğabn odından tağlayu
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 29*). [*bī-dil,*]

bī-dil: Kalpsiz, gönülsüz. || Âşık.

Sen bu elden bunlar ile n'ideyim
Bī-dil ü bī-yār kaçça gideyim
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 194*). [*bī-dil,]*

(*Mes. 12: m. 163; Mes. 16: m. 9*)

bī-dil ü mecrūh: *Kalpsiz ve yaralı || Āşık.*

‘Āşık u āşüfte vü hayrān-durur
Bī-dil ü mecrūh sergerdān-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 72*). [*bī-dil ü mecrūh,]*

bī-edeblik eylemeye: *Edepsizlik etmek.*

Şeh katında kimseye söylemeye
Bī-edeblik tapuda **eylemeye**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra 48*). [*bī-edeblik eylemeye, -me, -ye]*

bī-edeblik iderem: *Edepsizlik etmek.*

Büşr eydür **bī-edeblik iderem**
Kim bu yolda senüñ-ile giderem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 141*). [*bī-edeblik iderem, -er, -em]*

bī-endāze: *Ölçüsüz || Çok fazla.*

Şeyh gördi meclisi kim tazedür
Mizbānuñ hüsnü **bī-endāzedür**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 94*). [*bī-endāzedür, -dür]*

bī-fütür: *Kedersiz, tasasız, mutlu,.*

Sen anuñ yüzinde gördüñ-ise nūr
Fītnesini sanduñ-ısa **bī-fütür**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 210*). [*bī-fütür,]*

bīgāne: *Kayıtsız, umursamaz.*

Bunça yıldan soñra bir fāzıl imām
Büt-perest oldı zihī **bīgāne** dām
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 154*). [*bīgāne,]*

(*Mes. 25: m. 30*)

bīgāne: *Yabancı.*

Kimi sultān u kimi dervīş olur
Kimi **bīgāne** vü kimi hıvīş olur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 60*). [*bīgāne,]*

bī-ğaraż: *Art niyet olmadan, garazsız.*

Tañrı'çun başla neye başlar-ısañ
Bī-ğaraż işle neyi işler-iseñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 49, Mısra 28*). [*bī-ğaraż,]*

bī-ğaraż: *Tarafsız, doğru bir şekilde.*

Bir bize añladırırgıl **bī-ğaraż**
Kim bu cān cevher midı veya ‘araż
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 95, Mısra 27*). [*bī-ğaraż,]*

bī-genc: *Hazinesiz.*

Genc-ile endīşe vü **bī-genc** ğam
Genc-ile yig ğuşsa vü endīşe hem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 35, Mısra 25*). [*bī-genc,]*

bī-gerd: *Arınmış olmak. Arınmak.*

Kim Müsülmānlık yolu **bī-gerd-iken**
Dīn içinde cümle şāhib-derd-iken
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 3*). [*bī-gerd-iken, --iken]*

bigi: *Gibi, benzer.*

Altun ağaç yimişi gevher **bigi**
Maḥfilüñ şāhı vü meclisler begi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 9*). [*bigi,]*

bigi: *Gibi.*

Hüdhüd eydür bunça nām u bunça
neng Kim güher **bigi** olasın cümle
reng (*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 34, Mısra 2*). [*bigi,]*

(*Mes. 53: m. 37*)

bī-gümān: Şüphesiz, kuşkusuz.

Benden ayrılmaz-ısañuz bir zamān
İresiz ol pādişāha **bī-gümān**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 20*). [*bī-gümān,]*

(*Mes. 9: m. 44; Mes. 10: m. 10; Mes. 49: m. 34; Mes. 53: m. 29; Mes. 53: m. 119; Mes. 56: m. 17; Mes. 63: m. 152; Mes. 63: m. 177; Mes. 63: m. 186; Mes. 72: m. 51; Mes. 72: m. 236; Mes. 100: m. 53; Mes. 105: m. 3*)

bī-günāh: Suçsuz, günahsız, masum.

Yā şahīḥ eylemek-içün bir teni
Öldürürsin **bī-günāh** bir oğlanı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 84*). [*bī-günāh,]*

(*Mes. 25: m. 102*)

bīh ü būn: Meziyet ve üstünlük.

Birisi eydür ki iy pīr-i köhün
Tevbe kıl yokdur bu işde **bīh ü būn**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 20*). [*bīh ü būn,]*

bī-haber: Habersiz.

Biribiri hāletinden **bī-haber**
Karga sergīn yir-idi tūḫī şeker
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 5*). [*bī-haber,]*

bī-haber: Habersiz; kendinden geçmiş bir şekilde.

Gördi bir ağaç dibinde kim bir er
Ağzı açuk yatmış uyur **bī-haber**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 26*). [*bī-haber,]*

(*Mes. 66: m. 86*)

bī-hadd: Sınırsız, sonsuz, çok.

Hem şalāt u şavmı **bī-hadd** var-ıdı
‘İlmī çok u şāḫib-i esrār-ıdı

(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 17*). [*bī-hadd,]*

bī-hadd: Sınırsız, pek çok.

Keşfi **bī-hadd** u kerāmātı delīm
Zühdi çok u hem makāmātı ‘azīm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 19*). [*bī-hadd,]*

(*Mes. 69: m. 247; Mes. 77: m. 25*)

bī-hakikat: Hakikatsiz.

Bī-hakikat bunlar işden kalmaya
İlla bunlarsuz hakikat olmaya
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 17*). [*bī-hakikat,]*

bī-halel: Aralıksız, eksiksiz.

Durmadı imān evinde **bī-halel**
Her teni kim olmadı ‘ilm ü ‘amel
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra 33*). [*bī-halel,]*

bī-halel: Kusursuz, noksansız.

Oldı şenbe ḥudā-vendī Zuḥal
Güneşüñ yekşenbe oldı **bī-halel**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 276*). [*bī-halel,]*

bī-hāşıl olmak: Faydasız olmak.

Hüdhüd eydür gāfil olmak ḥōş degül
Bu kadar **bī-hāşıl olmak** ḥōş degül
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 2*). [*bī-hāşıl olmak,]*

bī-hevīc ü bī-metā’: İhtiyaç ve mal bulunmama.

Bī-hevīc ü bī-metā’ iy nāmdār
Kim terāzū zavvede aşduğı var
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 23*). [*bī-hevīc ü bī-metā’,]*

bī-hicāb: Açık bir şekilde.

Çün ferâyiz 'ilmini kıldum hisâb
Bildüm uht u ibn sehmin **bî-hicâb**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra
72). [bî-hicâb,]

bî-hicâb: Perdesiz, örtüsüz, açık bir şekilde.

Tahta remliyle cihânı **bî-hicâb**
Arpa arpa eyledüm yüz kez hisâb
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra
25). [bî-hicâb,]

bî-hicâb: Çekinmeden, utanmadan.

Bir Felek-nâme dahı eyle kitâb
Var sen ol yidinçileri **bî-hicâb**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
152). [bî-hicâb,]

(Mes. 72: m. 413)

bî-hilâf: Şüphesiz.

Kim bizüm bir şâhumuz var **bî-hilâf**
Ol tağ ardında ki dirler Kûh-ı Kâf
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra
25). [bî-hilâf,]

bî-hırş u hevâ: Hırs ve arzulardan yoksun olma.

İşbu biz altıya **bî-hırş u hevâ**
Sen yidinçi olur-ısañ key revâ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
207). [bî-hırş u hevâ,]

bî-hisâb: Hesapsız.

Bî-su'âl u bî-cevâb u **bî-hisâb**
Bî-kitâb u bî-'anâ vü bî-it'âb
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra
95). [bî-hisâb,]

bî-höd: Kendinden geçmiş, kendini kaybetmiş.

Uykudan şeyh öyle **bî-höd** uyanur
Kim gören ol şeyhi bir şeydâ sanur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra
33). [bî-höd,]

(Mes. 91: m. 268)

bî-hödlüğüñ vâdisine: Kendinden geçme vâdisi. (Sözü edilen yedi vâdiden altıncısı).

Çün irer **bî-hödlüğüñ vâdisine**
İrişür fakr u fenâ yazısına
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 104, Mısra
13). [bî-hödlüğüñ vâdisine,]

bîhüde sözler: Boş, gereksiz, faydasız söz.

Bilmedin saña cefâlar eyledüm
Hem delim **bîhüde sözler** söyledüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra
58). [bîhüde sözler,]

(Mes. 69: m. 128)

bî-hünerlik: Hünersizlik.

Ol kişi eydür tenüñ çün kadri yok
Bî-hünerlikde vü yavlağ 'aybı çok
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra
70). [bî-hünerlikde, -de]

bî-ihlâs ola: Samimiyetsiz olmak.

İy niçe 'âmî kim anda hâs ola
İy niçe 'âlim ki **bî-ihlâs ola**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra
138). [bî-ihlâs ola, -a]

bî-ihlâs ola: İhlâssız olmak, halis olmamak.

Kândan arı çıkan altun hâş ola
Miss karıklı akça **bî-ihlâş ola**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra
56). [bî-ihlâş ola, -a]

bî-ihtiyâr: İstemsizce.

Kim kıllalar bunları **bî-ihtiyâr**
Ol aradan degme yaña tărümâr
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra
69). [bî-ihtiyâr,]

bî-'illet: Sıkıntısız, sorunsuz.

'Âlimüñ uyğusu **bî-'illet-durur**
Câhilüñ zühdi kamu zillet-durur

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 28, Mısra 23). [bī- 'illet-durur, --durur]

(Mes. 55: m. 17)

bī-imkān ola: Kudret dahilinde olmamak, olanaksız olmak.

Her kim ol bī-ḳadr u bī-imkān ola
Dirliğ-ile ölümü yeksān ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 44, Mısra 7). [bī-imkān ola,]

bī- 'ışk ola: Aşksız olmak.

'Işk-ıla kāfir yola yigrek gele
Ol Müsülmān'dan kim ol bī- 'ışk ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 82). [bī- 'ışk ola,]

bī- 'itāb: Sıkıntısız, zahmetsiz.

Höş selām virdüm bulara bī- 'itāb
Kim ḥaṭādan aṭlana baña savāb
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 29). [bī- 'itāb,]

(Mes. 22: m. 96)

bī- 'ıyş u menī: Nefsi ve benliği bir kenara bırakmak.

Nıyyeti ḥüb eyle bī- 'ıyş u menī
Kim irüre niyyetüñe Ḥaḳ seni
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 571). [bī- 'ıyş u menī,]

bījen: Bizen ve Bicen olarak da bilinen Bijen, Gīv'in oğlu, Guderz'in torunu, Rüstem'in kız kardeşinin oğlu ve Keyhusrev döneminin ünlü kahramanlarından. (FMS :171.)

Ben Siyāvuş'dan ili aldum direm
Bījen ü Berzīn'i öldürdüm direm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 192). [bījen,]

(Mes. 39: m. 17)

bī-ḳadr: Değersiz, itibarsız.

Kendüzüñ bu yolda key bī-ḳadr bil
Gerek-ise öl gerek-ise diril
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 44, Mısra 5). [bī-ḳadr,]

(Mes. 44: m. 7)

bī-kām u ḳāst: Eksiksiz bir şekilde ve tam olarak.

Bu her altı ḥāşiyet bī-kām u ḳāst
Āhı Büşr'üñ var-ıdı nefsinde rāst
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 495). [bī-kām u ḳāst,]

bī-ḳarār: Kararsız.

Diler-ise vü dilemez-ise zār
Her biri ortaya geldi bī-ḳarār
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 20). [bī-ḳarār,]

bī-ḳarār: Kararsız; huzursuz.

Çün görürler şeyḫi zār u dil-fiğār
Şādi vü ḡam arasında bī-ḳarār
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 84). [bī-ḳarār,]

bī-ḳayḡu: Kaygısız, dertsiz, tasasız.

Halkı şaḡ u ḳavmı bī-ḳayḡu-durur
Nergisüñ gözi meger şayru-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 57, Mısra 13). [bī-ḳayḡu-durur, --dur, -ur]

bī-ḳayy: Dertsiz, tasasız.

Daḫı andan aşıḡaraḳ cān eyü
Zāhidüñdür şādumān u bī-ḳayy
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra 70). [bī-ḳayy,]

bī-kerān: Sonsuz; sınırsız.

Adı sīmurḡ u cemāli bī-kerān
Ḳudreti peydā vü zātı bī-niṣān
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 27). [bī-kerān,]

(Mes. 100: m. 77; Mes. 104: m. 5)

bī-kifāyet: Yetersiz, kifayetsiz.

Ey perîşan-hāl ü bī-sāmān gönül
Bī-kifāyet hātır u bī-cān gönül
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 110, Mısra 2*). [bī-kifāyet,]

bī-kīn: Kinsiz, nefret duymayan.

Birisi eydür vefādāram 'azīm
Hātırım **bī-kīne** vü kalbüm selīm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 86, Mısra 2*). [bī-kīne, -e]

bī-kitāb: Kitapsız; yazgısız.

Bī-su'āl u bī-cevāb u bī-hisāb
Bī-kitāb u bī-'anā vü bī-it'āb
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 96*). [bī-kitāb,]

bikr: El değmemiş, dokunulmamış; temiz.

Bikr öleyim ko hayātüm kalmasun
Senden artuk beni kimse almasun
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 89*). [bikr,]

bil: Bir şey hakkında bilgisi, mālûmâtı olmak, o şeyi öğrenmiş bulunmak.

Ben ki her şahş iltifâtın kılmazam
Kim idüğün müdde'üm hōd
bilmezem (*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 288*). [bilmezem, -mez, -em]

(*Mes. 32: m. 50; Mes. 50: m. 117; Mes. 50: m. 105; Mes. 50: m. 124; Mes. 54: m. 46; Mes. 54: m. 10; Mes. 54: m. 58; Mes. 55: m. 51; Mes. 56: m. 59; Mes. 63: m. 102; Mes. 63: m. 162; Mes. 65: m. 40; Mes. 69: m. 240; Mes. 71: m. 57; Mes. 71: m. 62; Mes. 72: m. 483; Mes. 72: m. 94; Mes. 72: m. 122; Mes. 72: m. 232; Mes. 72: m. 300; Mes. 72: m. 562; Mes. 72: m. 134; Mes. 72: m. 312; Mes. 72: m. 151; Mes. 72: m. 559; Mes. 76: m. 8; Mes. 78: m. 19; Mes. 78: m. 95; Mes. 78: m. 5; Mes. 78: m. 11; Mes. 78: m. 21; Mes. 78: m. 31; Mes. 78: m. 9; Mes. 78: m. 23; Mes. 78: m. 47; Mes.*

85: m. 84; Mes. 88: m. 51; Mes. 88: m. 76; Mes. 88: m. 12; Mes. 91: m. 208; Mes. 96: m. 27; Mes. 98: m. 53; Mes. 100: m. 20; Mes. 102: m. 35; Mes. 102: m. 39; Mes. 102: m. 97; Mes. 102: m. 37; Mes. 108: m. 33; Mes. 108: m. 34; Mes. 109: m. 23; Mes. 109: m. 25; Mes. 110: m. 16)

bil: Farkında, bilincinde olmak.

Olmayıcağ Hāk civārında mukīm
Yig ola tamu **bil** uçmağdan delīm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 21, Mısra 14*). [bil,]

(*Mes. 72: m. 549; Mes. 102: m. 112*)

bil: ... olarak görmek, farz etmek.

Ol ki yüz korku-y-ıla yazuk kıılır
Kendüzin bir 'aciz ü 'asī **bilür**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 62*). [bilür, -ür]

bil: Bilmek; bilmedi.

Çün hākikat anı hākım kılmadı
Öldüren ü öleni hōd **bilmedi**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 76*). [bilmedi, -me, -di]

bil: Anlamak, tanımak.

Birisi köy defteri şār defteri
Kim **bilürüz** şārda vü köyde eri
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra 50*). [bilürüz, -ür, -üz]

bil: İdrak etmek, kavramak, öğrenmek.

Ol erenler kim bu sırrı **bildiler**
Yollarında beni rehber kıldılar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 11*). [bildiler, -di, -ler]

bil: Anlamak, fark etmek.

Mekke'nün çün yakınına geldiler
Mekke yakın-ıduğunu **bildiler**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 134*). [bildiler, -di, -ler]

(Mes. 81: m. 186; Mes. 30: m. 222;
Mes. 39: m. 79)

bil: Bildiğin şeyi.

Câzu yüzi böyle nûrlu olmaya
Câzular bu **bildüğini** bilmeye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
176). [bildüğini, -düg, -in, -i]

bil: Bilmemek, öğrenmemek.

Şimdiye degin nite **bilmez-idüñ**
Bu sözi vü fikrini kılmaz-ıduñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
203). [bilmez-idüñ, -mez, --i, -dü, -ñ]

bil: Bilmek || Kabul etmek, farz etmek.

Çün bir ay ol kapuda hayrân kalur
Şeyh anı sevdiğini ol kız **bilür**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
2). [bilür, -ür]

bil: Bilmek, düşünmek.

‘Āşıkı ma‘şûk-ıla seyrânda **bil**
Kanda kim yâr-ısa bizi anda **bil**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 21, Mısra
9). [bil,]

(Mes. 21: m. 10; Mes. 23: m. 30)

bil: Bilmek, anlamak.

Buñı ırakdan nite **bildüñ** ‘aceb
Kim kılursın böyle ta‘rîfin taleb
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
147). [bildüñ, -düñ]

(Mes. 5: m. 292; Mes. 5: m. 36; Mes.
6: m. 1; Mes. 22: m. 153; Mes. 27: m.
56; Mes. 30: m. 162; Mes. 32: m. 171;
Mes. 32: m. 154; Mes. 32: m. 23; Mes.
47: m. 2; Mes. 47: m. 71; Mes. 47: m.
34; Mes. 50: m. 61; Mes. 50: m. 114;
Mes. 51: m. 16; Mes. 54: m. 76; Mes.
54: m. 86; Mes. 66: m. 55; Mes. 66:
m. 15; Mes. 69: m. 50; Mes. 72: m.
154; Mes. 72: m. 172; Mes. 72: m.
193; Mes. 72: m. 194; Mes. 72: m.
213; Mes. 72: m. 232; Mes. 72: m.
234; Mes. 72: m. 270; Mes. 72: m.
272; Mes. 72: m. 176; Mes. 72: m.

195; Mes. 72: m. 127; Mes. 72: m.
130; Mes. 72: m. 128; Mes. 88: m. 72;
Mes. 88: m. 112; Mes. 90: m. 42; Mes.
91: m. 95; Mes. 92: m. 6; Mes. 96: m.
72; Mes. 101: m. 50; Mes. 102: m. 66;
Mes. 105: m. 118)

bil: Bir şey hakkında bilgisi, mâlûmâtı olmak,
bilebilmek.

Eytdiler oldur nite **bildüñ** anı
Kim şorarsın dōsta beñzer düşmeni
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
143). [bildüñ, -düñ]

(Mes. 5: m. 176; Mes. 5 m. 165; Mes.
39: m. 26; Mes. 47: m. 54; Mes. 47:
m. 63; Mes. 84: m. 29; Mes. 84: m. 29;
Mes. 47: m. 63)

bil: ... olarak görmek, kabul etmek, farz etmek.

Kendüzüñ bu yolda key bî-kadr **bil**
Gerek-ise öl gerek-ise diril
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 44, Mısra
5). [bil,]

(Mes. 53: m. 122)

bil: Bilmek, tanımak.

Şimdiden girü dahı ne kılsar
Yâ anı hōd dünyada kim **biliser**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
242). [biliser, -iser]

(Mes. 30: m. 300; Mes. 30: m. 47;
Mes. 40: m. 3; Mes. 40: m. 15; Mes.
40: m. 41; Mes. 40: m. 6; Mes. 44: m.
32; Mes. 44: m. 12; Mes. 47: m. 92;
Mes. 47: m. 77; Mes. 47: m. 147; Mes.
47: m. 151; Mes. 47: m. 84; Mes. 47:
m. 7; Mes. 50: m. 130; Mes. 50: m.
132; Mes. 50: m. 137; Mes. 52: m. 10;
Mes. 65: m. 84; Mes. 69: m. 12; Mes.
98: m. 8; Mes. 105: m. 78; Mes. 109:
m. 46; Mes. 109: m. 37; Mes. 66: m.
141; Mes. 40: m. 16; Mes. 47: m. 82;
Mes. 40: m. 24)

bil: Bilmek, görmek.

Çün seni gün gibi **bilmedi** kişi
Bâri bir ılduz gibi birez ışı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 109, Mısra
41). [bilmedi, -me, -di]

(Mes. 52: m. 63; Mes. 105: m. 66;
Mes. 87: m. 3)

bil: Tanımak, hatırlamak.

Çün benem Leylî vü beni **bilmedüñ**
Sen bu fenni hîç hâşıl kılmaduñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra
89). [bilmedüñ, -me, -dñ, -ñ]

bil: Anlamak, farkına varmak, kavramak.

İşidüñ iy kavm bî-noķşān **bilüñ**
Hâzır olup yol yarağını kılüñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra
23). [bilüñ, -üñ]

(Mes. 6 m. 27; Mes. 10: m. 115; Mes.
10: m. 16; Mes. 12: m. 137; Mes. 14:
m. 24; Mes. 16: m. 100; Mes. 16: m.
107; Mes. 52: m. 26; Mes. 54: m. 12;
Mes. 54: m. 43; Mes. 65: m. 112; Mes.
66: m. 79; Mes. 84: m. 87; Mes. 84:
m. 54; Mes. 91: m. 226; Mes. 101: m.
82; Mes. 104: m. 26; Mes. 94: m. 56)

bil: Anlamak, idrak etmek || Kıymetini bilmek.

Kimsenüñ hergiz selāmın almaya
Niçe kim eylük kılasın **bilmeye**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra
46). [bilmeye, -me, -ye]

bil: Bilmek; görmek (karşılık bağlamında).

Hüdhüd eydür i 'tikād aşşı kıla
Ādemīye anda vü ecrin **bile**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra
2). [bile, -e]

bil: Bilmek, idrak etmek, kavramak.

Sen cevābın virimeyesin anuñ
Zīra bürhān-ıla **bilmedi** canuñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra
14). [bilmedi, -me, -di]

bil: Bilebilmek || Verilecek karar hususunda
net bir fikre sahip olmak.

Çün ferāyız 'ilmini kıldum hisāb
Bildüm uht u ibn sehmin bî-hicāb

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra
72). [bildüm, -dñ, -m]

bil: Bilmek, duymak.

Her kimüñ itden gilesi var gelüñ
Dilkü fermān okıyısardur **bilüñ**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra
64). [bilüñ, -üñ]

bil: İdrak etmek, kavramak; bilmek,
öğrenmek.

İşbu bir hōş dāsītānı añlañuz
Remzini çün kim **bilesiz** tañlañuz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
10). [bilesiz, -e, -siz]

bil: Bilmek, öğrenmek.

Kamu kuşlar bir yire dirildiler
Mülki şultānsuz-ıduğın **bildiler**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 3, Mısra
2). [bildiler, -di, -ler]

(Mes. 19: m. 10; Mes. 56: m. 57; Mes.
99: m. 5; Mes. 99: m. 6; Mes. 78: m.
18; Mes. 78: m. 7; Mes. 53: m. 80)

bil: Haberi olmak, haberdar olmak; bilmek.

Halk-ıla hergiz kelecı kılmaya
Şārda ne olur ne olmaz **bilmeye**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra
26). [bilmeye, -me, -ye]

bil: ...olarak görmek, bilmek.

Ol erüñ gök çevresine çevrine
Anı hākim **bile** kendü devrine
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra
34). [bile, -e]

(Mes. 98: m. 72)

bil: Bir iş yapmaya muktedir olmak, bilmek.

Kızbe sözinde dilin **bilemeye**
Nesne hergiz kimseden dilemeye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra
77). [bilemeye, -eme, -ye]

bil: Bulmak.

Çün **bilimedüñ** cihân dutmağa yol
Bâri var şehründe bir şeyhçugaz ol
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 113*). [*bilimedüñ, -ime, -dü, -ñ*]

bil: Bilinmek, ortaya çıkmak; kabul etmek.

Çünkü şenbe dünini Merrih ala
Girüki dünin 'Utarid hüd **bile**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 200*). [*bile, -e*]

bil: Bilmek, tanımak, kabul etmek.

Kim meger ersüz-ise anı ala
Yemlihâ'nuñ hâtunun dahı **bile**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 502*). [*bile, -e*]

(*Mes. 109: m. 32*)

bil: Kabul etmek, görmek, bilmek.

Kime kim gerek-ise rahmet kılam
Kime gerekmez-ise 'âsi **bilem**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 84*). [*bilem, -em*]

(*Mes. 78: m. 90*)

bil-: Öğrenmek, anlamak.

Biz dahı iş niteligin **bilelüm**
İlla bunlaruñ-ıla bir olalum
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 159*). [*bilelüm, -e, -lüm*]

bil-: Bilgi sahibi olmak, bilmek.

Senüñ ağ u kızılıñ eyvândadur
Bilmezem kim benüm ağum
kandadur (*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 96*). [*bilmezem, -mez, -em*]

(*Mes. 55: m. 36; Mes. 68: m. 3; Mes. 72: m. 537; Mes. 72: m. 120; Mes. 84: m. 143; Mes. 102: m. 58; Mes. 102: m. 43; Mes. 105: m. 34*)

bil-: Anlamak, farkına varmak, kavramak.

Tañrı birdür döst birdür şöyle **bil**
İki diyenler-durur hür u hacıl
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 141*). [*bil,]*

(*Mes. 50: m. 125; Mes. 53: m. 23; Mes. 63: m. 189; Mes. 107: m. 7*)

bil deper: Bel bellemek; bel denilen araçla toprağı işlemek.

Giceye degin bir ırğat **bil deper**
Gice bir aqça alup yüz yer öper
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 73*). [*bil deper, -er*]

bil ki: Bil ki.

Bil ki bu işden ki ben başarmışam
Kamuñuzuñ cānını kırtarmışam
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 291*). [*bil ki,]*

bil ki: Bil ki, anla ki.

Sen hāqīkat **bil ki** yüz 'ālem günāh
Maḥv ola çün kim kıla 'āsi bir āh
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 97*). [*bil ki,]*

bil kim: Bil ki.

Kimse benüm müşkilümi bilmeye
Bil kim Eflātün anı hall kılmaya
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 13, Mısra 24*). [*bil kim,]*

bildi: Anlamak, farkına varmak, kavramak.

Çün utandığın bulardan **bildiler**
Kamu yārānlar kıtına geldiler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 85*). [*bildiler, -ler*]

(*Mes. 15: m. 107*)

bildi kim: Bildi ki, anladı ki.

Bildi kim bizden meded bulmayısar
Hâli anuñ hâşıla gelmeyiser
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra
55). [bildi kim,]

(Mes. 19: m. 4)

bildügi yolu: Bildiği yol.

Ƙamu 'âlem **bildügi yolu** ƙoma
Kimsene bilmedüğünü yol dime
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra
75). [bildügi yolu,]

bildügüm: Bildiğim(şey)i.

Bildügümi şakınam her dehriden
Bilmedüğümü şoram Gülşehri'den
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra
79). [bildügümi, -i]

(Mes. 104: m. 3)

bildügün: Bildiğin(şey)i.

Bilüp işlemedüğün lâ-şey-durur
Bildügüni işler-iseñ key-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra
24). [bildügüni, -i]

(Mes. 55: m. 36; Mes. 55: m. 9; Mes.
91: m. 293; Mes. 50: m. 106)

bildür: Bildirmek, habardar etmek.

Kendüzini ben aña key **bildürem**
Sizi dañı anı dañı öldürem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
69). [bildürem, -em]

(Mes. 30: m. 223; Mes. 33: m. 27;
Mes. 100: m. 6)

bildür: Bildirmek.

Kim baña ümmet olan yazuğını
Kimseye **bildürmegil** hîç iy Ğanî
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra
4). [bildürmegil, -me, -gil]

(Mes. 78: m. 12)

bildür: Bildirmek, göstermek.

Kendüzini kimse nite **bildüre**
Buña kim bir şapla-y-ıla öldüre
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
49). [bildüre, -e]

(Mes. 107: m. 139)

bildür: Söylemek, haber vermek.

Altun akça anlara **bildürmege**
Almağa ol oğlanı öldürmege
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra
21). [bildürmege, -me, -ge]

bildür: Bildirmek, göstermek; yapmak,
işlemek (ceza bağlamında).

'Adl-ıla her resm ü ħaddi **bildürün**
Zâlimi bulur-ısañuz öldürün
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 58, Mısra
15). [bildürün, -ün]

bildür: Anlatmak, söylemek.

Mübtedî kimdür bize **bildürivir**
Kim nite işi vü yâ dili ne dir
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 99, Mısra
17). [bildürivir, -ivir]

bile: Dahi, de.

Ƙamu ƙuşlar geldiler bir mañfile
Ƙamusuñ dükeli nağdı **bile**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 3, Mısra
6). [bile,]

(Mes. 4: m. 35; Mes. 5: m. 214; Mes.
11: m. 29; Mes. 15: m. 50; Mes. 89:
m. 10)

bile: Bağlama edatı, ile, birlikte, beraber.

Nâkaralar çalınur ƙavvâl-ıla
Deff ü nây u berbať u şešťâ **bile**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
108). [bile,]

(Mes. 81: m. 46)

bile: Bilir.

Rehber olmağa meger hüdhüd gele
Kim yolu Gülşehrî'den yigrek **bile**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 3, Mısra 24*). [*bile,]*

bile: Bile, dahi.

İlla seni almağa kuvvet kanı
‘Ömr sürmege **bile** müddet kanı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 72*). [*bile,]*

(*Mes. 27: m. 90; Mes. 60: m. 55*)

bile: Birlikte, beraber.

Mekke kavmı girdiler hurrem yola
Leşkeriyle beg dahı gelür **bile**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 132*). [*bile,]*

(*Mes. 5: m. 307; Mes. 5: m. 308; Mes. 6: m. 20; Mes. 10: m. 54; Mes. 10: m. 174; Mes. 12: m. 202; Mes. 16: m. 56; Mes. 16: m. 92; Mes. 16: m. 99; Mes. 18: m. 4; Mes. 19: m. 9; Mes. 39: m. 63; Mes. 43: m. 20; Mes. 44: m. 27; Mes. 45: m. 35; Mes. 57: m. 10; Mes. 60: m. 38; Mes. 60: m. 47; Mes. 60: m. 48; Mes. 60: m. 98; Mes. 72: m. 190; Mes. 81: m. 140; Mes. 88: m. 61; Mes. 88: m. 71; Mes. 88: m. 89; Mes. 89: m. 90; Mes. 91: m. 162; Mes. 91: m. 221; Mes. 93: m. 16; Mes. 93: m. 54; Mes. 94: m. 47; Mes. 94: m. 48; Mes. 105: m. 36; Mes. 107: m. 23*)

bile: Bilecek, bilsin!.

Elli yıllık tã‘atım vardı yile
‘İşk u küfrüm neye ire kim **bile**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 160*). [*bile,]*

bile: Keskin duruma getirmek; bilemek.

Dilümüzi ‘ömr ile **bileyevüz**
Şeyhümüzi Tañrı’dan dileyevüz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 13, Mısra 13*). [*bileyevüz, -y, -evüz]*

bile: Bilemek || Güçlendirmek.

‘Özr-ile dilünüzi **bileyıcağ**
Şeyhünüzi Tañrı’dan dileyıcağ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 67*). [*bileyıcağ, -y, -ıcağ]*

(*Mes. 15: m. 5; Mes. 18: m. 9; Mes. 20: m. 3; Mes. 25: m. 119*)

bile: De bağlacı; ayrıca, üstelik.

Nā-tüvānam nite gideyim yola
Kuvvetüm yok niçe varayım **bile**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 43, Mısra 4*). [*bile,]*

(*Mes. 72: m. 360; Mes. 53: m. 31*)

bile: Bile, dahi, de/da.

Qalanınıñ cānları alüdadur
Zira cismiyle **bile** pālüdadur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra 78*). [*bile,]*

bile: Bilemek || Keskinleştirmek.

Haşm-ıla çün kim kılıcını **biler**
Teşne-y-ile kendüzin urmağ diler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 82, Mısra 9*). [*biler, -r]*

bile gider: Birlikte gitmek.

Yohsa yolda yüz kişi **bile gider**
Bellüdur kim her birisi ne güder
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 139*). [*bile gider, -er]*

bile kıymatın: Kıymetini anlamak, değerini bilmek.

Degme ağız bilmeye sözün yatın
Cevheriler bile gevher kıymatın
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 324*). [*bile kıymatın, -ın]*

bile sağdan solın: Sağını solunu bilmek; doğruyu yanlış ayırt etmek.

Şeyhümüz gümrâh olmışdur yolın
Göster aña kim **bile şağdan şolın**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 30*). [*bile şağdan şolın,]*

bī-lecāc: İhtilafsız, inat etmeden.

Geldi hüdhüd ara yire **bī-lecāc**
Hullesi egninde vü başında tāt
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 1*). [*bī-lecāc,]*

bile'd: Birlikte, beraber eylemek.

Yırsüzü yırsüz katına iledüñ
Yırlüyü yırlü yanında **bile'düñ**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 108, Mısra 16*). [*bile'düñ, -üñ]*

biledük dişümüzi: Çok istek duymak, iştahlanmak.

Çün biledük şekkere dişümüzi
Tañrı bile ne ola işümüzi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 49*). [*biledük dişümüzi, -ümüz, -i]*

bileg: Bilek; güç, kuvvet.

Kim benüm şultān **bilegidür** yirüm
Her ne kim göñlüm dilegidür yirüm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 29, Mısra 3*). [*bilegidür, -i, -dür]*

bileg: Bilek: Elle kolun, ayakla bacağın birleştiği bölüm.

Kāh Süleymān'ın kolına konaram
Kāhi İskender **bilegin** binerem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 29, Mısra 28*). [*bilegin, -in]*

bilem haber: Haberdar, bilgisi olmak.

Zıra çün kim mülki görem ser-be-ser
Mālikinden ilerü **bilem haber**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 132*). [*bilem haber,]*

bilen: Bilen kişi.

Toz açılun kim göre yolu **bilen**
Kim eşeklü mi ya atlu mı gelen
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 161*). [*bilen,]*

(*Mes. 66: m. 15; Mes. 85: m. 4*)

bī-lezzet: Tatsız, lezzetsiz.

Fi'li zişt ü yavlağ āvāzı yavuz
Lehçesi **bī-lezzet** ü sāzı yavuz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 32*). [*bī-lezzet,]*

bilicek: Bilince.

Niçe kim bunlara eylük şanasın
Bilicek yazukların utanasın
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 34*). [*bilicek,]*

bilin: Anlaşılmak, gerçeğine erişilmek, idrak edilmek.

Zıra dünyāda **bilinmez** kişiler
Zerre gibi dek güneşde ışılar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 115*). [*bilinmez, -mez]*

bilin: Tanınmak, duyulmak, bilinmek.

Bilinür kişimise öge-y-idüm
Müdde'üm bellümise söge-y-i-düm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 289*). [*bilinür, -ür]*

(*Mes. 53: m. 164; Mes. 69: m. 126; Mes. 94: m. 75*)

bilin: Bilinmek.

Yalan olınçak gören bulunmadı
Kim tanıklık virdüğü **bilinmedi**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 220*). [*bilinmedi, -me, -di]*

biline: Bilinsin.

Tañrı adın her kim ilte diline
Bu hikāyet aña yavlağ **biline**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 2*). [*biline,]*

bilinen: *Bilinen (şeyi).*

Biz cihānda **bilineni** bilürüz
Anuñ-ıçun şārlu terķin kıluruz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 125*). [*bilineni, -i*]

bilini zünnār-ıla bağladılar: *Beline zünnar (papazların bellerine bağladıkları kuşak) kuşağını bağlamak.*

Küfr odıyla gönlini tağladılar
Bilini zünnār-ıla bağladılar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 142*). [*bilini zünnār-ıla bağladılar, -dı, -lar*]

bilir misin: *Bil(ebil)ir misin?.*

Bu kamu ılduz ki 'ilmi öğdedür
Hiç **bilir misin** ki kağı gökdedür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 212*). [*bilir misin,*]

bilis: *Tanışıklık, tanışmak, birbiriyle tanışmış bulunma.*

'Abdu'r-rezzāk idi ol ulu adı
Kim **bilışdürür-idi** Hakk'a yadı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 8*). [*bilışdürür-idi, -dür*]

bilis: *Bildik, tanıdık, dost, aşına.*

Biliş-iseñ aňlamazam ben seni
Yād-ısañ hōd neye şorarsın beni
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 67*). [*bilis-iseñ, --iseñ*]

(*Mes. 59: m. 12; Mes. 101: m. 50; Mes. 65: m. 68; Mes. 69: m. 181*)

bilis eyledüm: *Tanımak, bilmek.*

Bu göküñ ben **bilis eyledüm** yadın
Sen dağı şimdi işidürsin adın
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 205*). [*bilis eyledüm, -dü, -m*]

bilis misin: *Tanıdık mısın?.*

Yād mısın **bilis misin** bilimezem
Anuñ-ıçun hıdmetüñi kılmaşam
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 71*). [*bilis misin,*]

billah: *Allah için.*

Billah ol giden cihāndan er midı
Kim ben anı bilmedüm kim var mıdı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 299*). [*billah,*]

billerini bağladılar: *Bel bağlamak || Kendisine yardımcı olacağına inanıp bir kimse ya da bir şeye güvenmek.*

Billerini bağladılar cümle çüst
Her biri yol 'azmini kıldı dürüst
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 47*). [*billerini bağladılar, -dı, -lar*]

bilme: *Bilmemek, bilgi sahibi olmamak, tanımamak.*

Añlamaduğum eri ne öğeyim
Bilmedüğüm kişiye ne sögeyim
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 292*). [*bilmedüğüm, -düg, -üm*]

(*Mes. 30: m. 294; Mes. 55: m. 38; Mes. 72: m. 281; Mes. 72: m. 283; Mes. 72: m. 412*)

bilme: *Anlamamak, yaptığıı bilmemek.*

Bilmedüm geldüm seni şayd itmege
Şayduñ oldum kuvvetüm yok
gitmege (*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 269*). [*bilmedüm, -dü, -m*]

(*Mes. 72: m. 290*)

bilme: *Kavramak, anlamak.*

Degme ağız **bilmeye** sözüñ yatın
Cevheriler bile gevher kıymatın
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 323*). [*bilmeye, -y, -e*]

bilme: *Bilmemek; haberdar olmamak.*

Dünyāda ne 'ilm ola kim ben anı
Bilmedüm illā bunuñ 'ilmi kañı

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 168). [bilmedüm, -düm]

(Mes. 13: m. 4)

bilme: Bilmemek || Anlamamak.

Kimse benüm müşkilümi **bilmeye**
Bil kim Eflâtûn anı hâll kılmaya
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 13, Mısra 23). [bilmeye, -y, -e]

(Mes. 72: m. 126)

bilme: Bilmek, fark etmek.

Bilmedin saña cefâlar eyledüm
Hem delîm bîhûde sözler söyledüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 57). [bilmedin, -din]

bilme: Anlayamamak, anlam verememek.

Söz hürûfın artuğ eksük kılmadı
'Âlim ahladı vü câhil **bilmedi**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 126). [bilmedi, -di]

(Mes. 27: m. 56; Mes. 71: m. 55)

bilme: Haberdar olmamak, bilmemek.

Hırşuñ ardınca yüzersin sen şuda
Kim nehengi seni **bilmeyüp** yuda
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 28, Mısra 10). [bilmeyüp, -yüp]

bilme: Bilmemek, nasıl olacağına akıl erdirememek.

Sen bu fende nite fikret kılmaduñ
Bir küp içinde ölesüñ **bilmedüñ**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 356). [bilmedüñ, -düñ]

bilmedi vebâl: Sıkıntı görmek.

Ay kim añı bilmedi bir gün vebâl
Gün kim aña ırmadı hergiz zevâl
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 75). [bilmedi vebâl,]

bilmedüg: Bilmemek, bilgi sahibi olmamak, tanımamak.

Gaybet-ile ne etini yiyeyim
Bilmedügüm kişiye ne diyeyim
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 122). [bilmedügüm, -üm]

bilmedüg: Bilmediğim, bilgi sahibi olmadığım (ilim).

Şimdi kim her 'ilmi ahladum tamām
Kalmadı **bilmedügüm** fen ve's-selām
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 54). [bilmedügüm, -üm]

(Mes. 104: m. 4)

bilmedüg: Bilmediği (şey).

Kamu 'âlem bildüğü yolu koma
Kimsene **bilmedüğünü** yol dime
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 76). [bilmedüğünü, -in, -i]

bilmedüğü sözleri: Bilmediği sözleri.

Tañrı'nun işine hüküm eyler-idi
Bilmedüğü sözleri söyler-idi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 408). [bilmedüğü sözleri,]

bilmedüğün: Bilmediği (şey).

Bildüğünü işlemek bağlar hayâl
Bilmedüğün işlemek ola muhâl
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra 10). [bilmedüğün,]

bilmedüğümü: Bilmediği (şey).

Bildüğümü şakınam her dehriden
Bilmedüğümü şoram Gülşehri'den
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 80). [bilmedüğümü,]

bilmedüğün: Bilmemek, bilgi sahibi olmamak, tanımamak.

Kişi gerek kim bilüben ögesin
Bilmedüğün kişiye ne sögesin

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 256). [bilmedüğüñ,]

bilmedüğüñ: Bilmediğin, bilgi sahibi olmadığı (kimse).

Çok Süleymân şandüğüñ bir mür ola
Bilmedüğüñe irâdet kür ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra 60). [bilmedüğüñe, -e]

bilmedük ola: Bilmemek, haberdar olmamak.

Çün ahî **bilmedük ola** bu yolu
Terbiye kanda biliser iy ulu
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 61). [bilmedük ola, -a]

bilmeğ: Bilmek, anlamak.

Aşmış-ıdı **bilmege** her nakdi cüst
İki mizân iki yanında dürist
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 13). [bilmege, -e]

bilmeğinde olalar: Farkında olmak, anlamak, bilmek.

Kim çün anuñ **bilmeğinde olalar**
Ol yavuzlukda yüz eylük bulalar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 139). [bilmeğinde olalar, -a, -lar-in, -de]

bilmek: Bilmek.

Yohsa ayruğ kimsene ne biliser
Yâ nite **bilmeği** da vî kılsar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 216). [bilmeği, -i]

bilmeye: Bilmemek.

Kim yılan var karnuñ içinde senüñ
Çâresin **bilmeye-y-idüm** hîç anuñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 84). [bilmeye-y-idüm, --y, --i, -dû, -m]

bilmeye: Bilmesin.

Sen dilersin kim kimesne **bilmeye**
Ümmetüñ yazuklarına gülmeye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 15). [bilmeye,]

bilmeyen: Bilmeyen, haberdar olmayan.

Bâzaruñ kâdıları bunlar-durur
Bilmeyen bunları mağbünler-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 12). [bilmeyen,]

bilmeyen: Bilmeyen, tanımayan.

Biz cihân erenlerindenüz bize
Bilmeyen bir şehir eri adın yaza
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 150). [bilmeyen,]

bilmeyen: Bilmeyen kimse; cahil.

‘Âlimüñ uykusı bî-‘illet-durur
Bilmeyenüñ tâ‘atı zillet-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra 18). [bilmeyenüñ, -üñ]

(Mes. 66: m. 16)

bilmez: İdrak etmemek, kavramamak.

Câzulıg-ıla elinde söyledür
Bilmezüz kim def‘i çâresi nedür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 98). [bilmezüz, -üz]

(Mes. 10: m. 162)

bilmez: Bilmemek, bir şey hakkında bilgisi, mâlûmâtı olmamak.

Bunlar eydür maşşeri biz **bilmezüz**
Bunda şûr ünün işidüp gelmezüz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 65). [bilmezüz, -üz]

(Mes. 27: m. 63; Mes. 30: m. 252)

bilmez idi: Farkında olmak, tanımak.

Cânuñuz hîç tenden ayrılmaz-ıdı
İlla ol kim idüğün **bilmez idi**

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 40, Mısra 54). [bilmez idi,]

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 41). [bilmiş olasin, -asin]

bilmez ki: Bilmez ki, bilmiyor ki.

bilüben: Bilip, bilerek; anlayıp, anlayarak.

Muhtesib meyhānede rindi bilür
Şüfiyi **bilmez ki** şahid-bāz olur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 8). [bilmez ki,]

Kişi gerek kim **bilüben** ögesin
Bilmedüğün kişiye ne sögesin
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 255). [bilüben,]

bilmez kim: Bilmez ki.

bilüme zünnarı bağlayubilem: Beline zünnar
(papazların bellerine bağladıkları kuşak)
kuşağını bağlamak.

Degme baş içinde bir sevdā durur
Kimse **bilmez kim** hakikat ne-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 110). [bilmez kim,]

Eydür ol tesbîh terkin çün kılam
Bilüme zünnarı bağlayubilem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 8). [bilüme zünnarı bağlayubilem, -em]

bilmez midüñ: Bilmez misin?.

bilümüze kuşadalum: Bele sarmak.

Pādīşāhlar heybetin **bilmez midüñ**
Gürlemegünden hāzer kılmaz midüñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 157). [bilmez midüñ, -dü, -ñ]

Bilümüze yarlığı **kuşadalum**
Dutmayanun başını uşadalum
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 79). [bilümüze kuşadalum, -alum]

bilmeze urur: Bilmez görünmek, bilmezlikten gelmek.

bilüp: Bilip, bilgi sahibi olup.

Kendüzin **bilmeze urur** ol nigār
Şeyhe eydür neden olduñ bî-karār
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 5). [bilmeze urur,]

Bilüp işlemedüğün lā-şey-durur
Bildüğünü işler-iseñ key-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra 23). [bilüp,]

bilmezem: Bilmiyorum.

bilür misin: Bilir misin?.

N'ideyim ne kılayım n'itsem olur
Bilmezem hiç kaçaru gitsem olur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 134). [bilmezem,]

Ref' ü naşb u cer nedür **bilür misin**
Fātiḥā i' rābını kılar mısın
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra 13). [bilür misin,]

(Mes. 72: m. 268)

bilmezem: Bilmem ki.

bilür olur-ısa: Fark etmek, anlamak.

Bilmezem sen nā-kese ne diyeyim
Şimdi mi geldüñ ki seni yiyeyim
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 155). [bilmezem,]

Bilür olur-ısa kim ben Rüstem'em
Kendüzinden erlik içinde kemem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 151). [bilür olur-ısa,]

bilmiş olasin: Bilmek, bilebilmek, öğrenmek.

Tañrı yolın nite **bilmiş olasin**
Yā nite 'azmini kılmış olasin

bilür-iseñ kıymetüñ: Değer bilmek.

Bī-mekānsın **bilür-iseñ kıymetüñ**
Tañrı'dan artuğa yokdur nisbetüñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 108, Mısra*
7). [*bilür-iseñ kıymetüñ,]*

bī-mecāz: Doğrusu, gerçekte, şüphesiz.

Ol senüñ dīnüne girdi **bī-mecāz**
Sen haķıķat dīnden olma bī-niyāz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra*
115). [*bī-mecāz,]*

bī-mekān: Mekānsız; mekânı olmayan,
kendisine bir mekân tayin edilemeyen;
mekândan münezze.

Zāt içinde isterise er hemān ān
Bī-mekān üç nesne bula cāvidān
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 108, Mısra*
10). [*bī-mekān,]*

bī-mekān: Mekānsız; mekânı olmayan,
kendisine bir mekân tayin edilemeyen. ||
Yersiz yurtsuz.

Bī-mekānsın bilür-iseñ kıymetüñ
Tañrı'dan artuğa yokdur nisbetüñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 108, Mısra*
7). [*bī-mekānsın, -sın]*

(*Mes. 108: m. 38*)

bī-mekr ü bī-telbīs ola: Hilesiz ve güvenilir
olmak.

Ādemī **bī-mekr ü bī-telbīs ola**
Kibr ü hışm-ıla kişi İblīs ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 83, Mısra*
37). [*bī-mekr ü bī-telbīs ola, -a]*

bī-melām: Rezil, rüsva olmadan.

Bir ḥalāl al kendüzüne **bī-melām**
'Avratına kimsenüñ bakma ḥarām
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 80, Mısra*
17). [*bī-melām,]*

bī-mihekk: Ayarsız, ölçüsüz.

Bī-mihekk zinhār altun almağıl
Ölçüsüz buğday veyā un almağıl
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra*
9). [*bī-mihekk,]*

bī-mikdār ola: Değeri olmayan, değersiz
kimseler olmak.

Āḥiretde her ki **bī-mikdār ola**
Dünyada 'ayyār u yā ṭarrār ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 90, Mısra*
27). [*bī-mikdār ola, -a]*

bī-muḥābā: Çekinmeden, sakınmadan,
korkmadan.

Bī-muḥābā dehr-i mekkār ādemī
Bī-vefā dünyā vü ḡaddār ādemī
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra*
105). [*bī-muḥābā,]*

bī-muḥālif: ... e karşı gelinmeden, uygun bir
şekilde.

Kimse mülki **bī-muḥālif** şanmasun
Kim münāfiķ dünyada diñlenmesün
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 87, Mısra*
19). [*bī-muḥālif,]*

bin: Binmek, konmak; oturmak.

Kāh Süleymān'uñ kolına konaram
Kāhi İskender bilegin **binerem**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 29, Mısra*
28). [*binerem, -er, -em]*

biñ: Binmek.

Bindi Rüstem ḥoş giderler söyleyü
Dek bize şataşmaya Rüstem diyü
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra*
141). [*bindi, -di]*

(*Mes. 40: m. 12; Mes. 89: m. 36*)

biñ: Binlerce; pek çok.

Tenlü cānlu **biñ** kanat bir murğ olur
Bir kanat naķşı nite sımurğ olur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra*
29). [*biñ,]*

(Mes. 2: m. 39; Mes. 22: m. 4; Mes. 30: m. 77; Mes. 45: m. 16; Mes. 47: m. 38; Mes. 85: m. 101; Mes. 109: m. 50)

biñ: Bin sayısı || Binlerce, pek çok.

Bir güher şatar-ıdı **biñ** nāz-ıla
Kim ‘aleyk eyler-ıdı yüz şāz-ıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 3). [biñ,]

(Mes. 107: m. 95; Mes. 107: m. 102;
Mes. 71: m. 71)

biñ: Bin, çok fazla.

Er halāla eylese **biñ** ihtirām
Sen yimezsın gün uzun illā harām
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 69). [biñ,]

biñ: Bin (yıl).

Biñ daħı uçdukları bī-neng idi
İlla yoldan daħı bir ferseng idi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 33). [biñ,]

biñ altun: Bin altın.

Raħtını dirşürdi tonları-y-ıla
Kīsesinde gördi **biñ altun** bile
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 360). [biñ altun,]

biñ bir: Bin bir, binlerce, pek çok anlamında.

Ol kuşa tap sen ki yüz biñ kanadı
Var-durur her yirde **biñ bir** adı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 26). [biñ bir,]

biñ cezā buldı: Pek çok cezaya maruz kalmak.

Ne cefā kim şeyhe ol kıldı girü
Birisine **biñ cezā buldı** girü
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 12). [biñ cezā buldı, -dı]

biñ dikene: Bin, pek çok diken || Rakip, düşman.

Ögüdüm dut kimseneye buşmağıl
Bir gül için **biñ dikene** düşmegil
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 8, Mısra 8). [biñ dikene, -e]

biñ ferseng yol: Bin fersahlık mesafe. Fersah yaklaşık 5 kilometrelik bir uzaklık ölçüsüdür.

Çünkü gördüm yavlağ ırağ-ıdı ol
Şandugumdan bunça **biñ ferseng yol**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 94). [biñ ferseng yol,]

biñ kızıl: Bin altın.

Biñ kızıl bu şatuda iy pārisā
Olmaya bir günki ‘ömrüne bahā
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 67). [biñ kızıl,]

biñ yıl: Bin yıl, çok uzun zaman.

Kalmadı bir kuş kim anda uçmadı
Biñ yıl uçdılar u bir dem geçmedi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 30). [biñ yıl,]

(Mes. 94: m. 25; Mes. 107: m. 3; Mes. 94: m. 54; Mes. 94: m. 55)

biñ yılda: Bin yıl içerisinde.

Diler-isem dünyada da ‘vī kılam
Kim daħı **biñ yılda** n'olsın bilem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 300). [biñ yılda,]

binā: Bina, yapı.

Yā **bināy**ı sözde hikmetde kıoya
Yā meşāyihdan işitdiğin diye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 87). [bināy, -yı]

bī-nām u nişān: İsimsiz, adı sanı duyulmamış.

İlde **bī-nām u nişān** gezer-iken
Şārda birkaç ırdaşı düzer-iken
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 19*). [*bī-nām u nişān,]*

biñde biri olur-ısa: Binde bir olmak || Çok az olmak.

Biñde biri olur-ısa hıvışümüz
Bizüm ol bir ile-durur işümüz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 151*). [*biñde biri olur-ısa, -ur, --ısa]*

biñde birin: Binde biri, çok azı.

Çün ahī bu didügümi bilmedi
Şorar-ısañ **biñde birin** kılmadı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 56*). [*biñde birin,]*

biñde birin: Binde biri || Çok azı.

‘İlm-ile bir hīlet ü telbīs ider
Kim anuñ **biñde birin** iblīs ider
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 110, Mısra 46*). [*biñde birin,]*

biñde birisi: Binde biri, çok azı.

Zeyrekün **biñde birisi** sağ ola
Bön kişilerün yiri uçmağ ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 90, Mısra 19*). [*biñde birisi, -si]*

(*Mes. 102: m. 74*)

bindür: Bir kimseyi bir şeyin üzerine çıkartmak, bindirmek.

Kim çıkavuz atları indürevüz
Kimi diler-ısevüz **bindürevüz**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 32*). [*bindürevüz, -evüz]*

bī-neng: Utanmaz.

Biñ dahı uçdukları **bī-neng** idi
İlla yoldan dahı bir ferseng idi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 33*). [*bī-neng,]*

bini: Beni.

Şanma kim sen **bini** gümrāh eyledün
Belki her bir yolda āgāh eyledün
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 129*). [*bini,]*

binici: Ata binmede mahir adam.

Adı Safvān milletin bekleyiçi
Tāzi **binici** vü atlas geyiçi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 82*). [*binici,]*

bī-nihāyet: Sınırsız, sonsuz.

Ez-ıader vardır tenünde hōd temiz
İlla hırsuñ **bī-nihāyet** iy ‘aziz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 28, Mısra 20*). [*bī-nihāyet,]*

bī-nişān: Belirsiz.

Adı sīmurğ u cemāli bī-kerān
Kudreti peydā vü zātı **bī-nişān**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 28*). [*bī-nişān,]*

(*Mes. 39: m. 73; Mes. 39: m. 74; Mes. 104: m. 6; Mes. 105: m. 4*)

bī-niyāz: Hiçbir şeye ihtiyacı olmayan.
(*Allah*).

Kim ola her gün benüm işüm namāz
Bī-niyāza karşı eyleyem niyāz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 28*). [*bī-niyāza, -a]*

(*Mes. 78: m. 68*)

binme: Binmek.

Hüdhüd eydür zühd-ile ögünmegil
Hırş atına bunça üküş **binmegil**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 28, Mısra 2*). [*binmegil, -gil]*

binmiş atına: Ata binmiş şekilde.

Geldiler hurrem halife katına
Kimi yayan kimi **binmiş atına**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 106*). [*binmiş atına,]*

bī-nokşān: Eksiksiz, tam.

İşidüñ iy kavm **bī-nokşān** bilüñ
Hâzır olup yol yarağını kılıñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 23*). [*bī-nokşān,]*

binüm: Ben, tekil birinci kişi.

Hâşa **binüm** yavrılarum kim kişi
Görmedi bunlara beñzer bir kuş
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 19*). [*binüm,]*

bī-pā vü ser: Baş ve ayak (Baştan ve ayaktan geçmek).

Hadd ü pâyânı belürmez yola er
Komaya hergiz kadem **bī-pā vü ser**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 14*). [*bī-pā vü ser,]*

[bir]: Tıpkı.

Fikretüm çün şöhet ardınca gider
Nefs beni **[bir]** deve gibi yider
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 79, Mısra 10*). [*[bir],]*

bir: Bir kez.

Kılıcın darta anı kim **bir** baña
Gösterüñ kim dadını virem aña
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 125*). [*bir,]*

bir: Bir, bir tane.

Birisi eydür ki **bir** şahid benüm
Gönlüm aldı vü köyindürdi canum
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 45, Mısra 1*). [*bir,]*

(*Mes. 47: m. 88; Mes. 47: m. 171; Mes. 69: m. 23; Mes. 69: m. 27; Mes. 95: m. 8; Mes. 102: m. 16*)

bir: Öyle bir.

Büşr **bir** 'âlemde kim **bir** hâl-ıla
Bunça zevk eyler maḥall u māl-ıla
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 497*). [*bir,]*

(*Mes. 104: m. 33; Mes. 107: m. 105*)

bir: Bir defa.

Yine **bir** kaynamağ-ıla arınur
Mis köyinür altun anda görünür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 109*). [*bir,]*

bir: Herhangi bir.

Kapuçı benem buları görmedüm
Bir kapudan bunlara yol virmedüm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 38*). [*bir,]*

(*Mes. 25: m. 117; Mes. 30: m. 243; Mes. 49: m. 3*)

bir: Aynı, benzer.

Münisüm öldi kime söyleyeyim
Daḥı **bir** münis kimi eyleyeyim
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 130*). [*bir,]*

(*Mes. 88: m. 79*)

bir: Bir, sayı sıfatı.

Bir kanadı düşdi Çin'e key ulu
Şad hezārān dürlü naḫş anda tolu
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 3*). [*bir,]*

(*Mes. 25: m. 6; Mes. 25: m. 84; Mes. 31: m. 12; Mes. 105: m. 43*)

bir: Bir, tek.

Bu yakine katmaz-ısañ sen şeki
Nite Mecnün **bir** ola Leylî iki
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 104*). [*bir,]*

(Mes. 88: m. 81)

bir: Bir kere, bir defa.

Rahmetüñ çok yine **bir** lutf işlegil
Yazuğın Gülşehri'nüñ bağışlağıl
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra
99). [bir,]

bir: Bir kişi, birisi.

Kim meger **bir** anadan **bir** nām-dār
İki gözsüz doğmış-ıdı dil-fiğār
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra
21). [bir,]

(Mes. 53: m. 33)

bir: Bir tek.

Yaluñuz **bir** şārda şeyh olmaya ol
Yidi 'iklīmüñ erine süre yol
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra
11). [bir,]

(Mes. 71: m. 63)

bir: Belgisiz zamir.

Biri puta tapdı ma'būdum didi
Biri hāça halk-ı maḥsūdum didi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra
13). [biri, -i]

(Mes. 2: m. 14; Mes. 2: m. 12)

bir: Bir kişi, biri.

Birümüzi aradan server kılūñ
Pādişāh istemege rehber kılūñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 3, Mısra
17). [birümüzi, -ümüz, -i]

bir: Bir kez, hele bir.

Kim-durur rāhbārılığa lāyık görūñ
Leşker içinde kığırdup **bir** şoruñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 3, Mısra
22). [bir,]

(Mes. 27: m. 22; Mes. 30: m. 281;
Mes. 95: m. 27)

bir: Bir tanesi.

Sen Kerīm'üñ ança **birin** söyleyem
Sen Rahīm in 'āmını zıkr eyleyem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra
35). [birin, -in]

(Mes. 99: m. 15)

bir: Bir, bir tane.

Quşlaruñ kalanı dahı geldiler
Ortaya vü **bir** bahāne buldılar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 37, Mısra
2). [bir,]

bir: Bir, belgisiz sıfat.

Ol quşuñ yüz biñ kanadı var-durur
Bir kanat naqşıñ ṭapan kāfir-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra
20). [bir,]

(Mes. 2: m. 28; Mes. 2: m. 29; Mes. 2: m. 30; Mes. 2: m. 39; Mes. 2: m. 41; Mes. 2: m. 49; Mes. 2: m. 50; Mes. 3: m. 3; Mes. 3: m. 5; Mes. 3: m. 7; Mes. 3: m. 8; Mes. 3: m. 9; Mes. 3: m. 12; Mes. 4: m. 25; Mes. 5: m. 43; Mes. 5: m. 44; Mes. 5: m. 49; Mes. 5: m. 79; Mes. 5: m. 135; Mes. 5: m. 150; Mes. 5: m. 182; Mes. 5: m. 311; Mes. 5: m. 325; Mes. 6: m. 42; Mes. 8: m. 9; Mes. 9: m. 17; Mes. 10: m. 132; Mes. 10: m. 30; Mes. 10: m. 51; Mes. 10: m. 62; Mes. 10: m. 64; Mes. 10: m. 70; Mes. 10: m. 89; Mes. 10: m. 92; Mes. 10: m. 100; Mes. 11: m. 2; Mes. 11: m. 67; Mes. 11: m. 77; Mes. 12: m. 26; Mes. 12: m. 33; Mes. 12: m. 37; Mes. 12: m. 61; Mes. 12: m. 140; Mes. 12: m. 153; Mes. 12: m. 209; Mes. 13: m. 1; Mes. 14: m. 1; Mes. 14: m. 14; Mes. 15: m. 16; Mes. 15: m. 34; Mes. 15: m. 52; Mes. 15: m. 110; Mes. 16: m. 6; Mes. 16: m. 34; Mes. 16: m. 118; Mes. 17: m. 18; Mes. 19: m. 1; Mes. 19: m. 2; Mes. 20: m. 7; Mes. 22: m. 11; Mes. 22: m. 16; Mes. 22: m. 17; Mes. 22: m. 125; Mes. 22: m. 126; Mes. 22: m. 148; Mes. 23: m. 19; Mes. 23: m. 24; Mes. 24: m. 10; Mes. 24: m. 12; Mes. 24: m. 16; Mes. 24: m. 17; Mes. 25: m. 7; Mes. 25: m. 18; Mes.

25: m. 35; Mes. 25: m. 86; Mes. 25: m. 102; Mes. 25: m. 123; Mes. 26: m. 15; Mes. 26: m. 23; Mes. 27: m. 20; Mes. 27: m. 33; Mes. 27: m. 40; Mes. 27: m. 82; Mes. 27: m. 109; Mes. 29: m. 2; Mes. 30: m. 4; Mes. 30: m. 16; Mes. 30: m. 50; Mes. 30: m. 54; Mes. 30: m. 58; Mes. 30: m. 61; Mes. 30: m. 83; Mes. 30: m. 115; Mes. 30: m. 120; Mes. 30: m. 143; Mes. 30: m. 147; Mes. 30: m. 149; Mes. 30: m. 154; Mes. 30: m. 159; Mes. 30: m. 169; Mes. 30: m. 178; Mes. 30: m. 196; Mes. 30: m. 238; Mes. 30: m. 262; Mes. 30: m. 282; Mes. 31: m. 4; Mes. 31: m. 16; Mes. 31: m. 22; Mes. 31: m. 28; Mes. 31: m. 31; Mes. 31: m. 34; Mes. 31: m. 37; Mes. 31: m. 42; Mes. 31: m. 44; Mes. 32: m. 9; Mes. 32: m. 10; Mes. 32: m. 25; Mes. 32: m. 46; Mes. 32: m. 59; Mes. 32: m. 63; Mes. 32: m. 68; Mes. 32: m. 76; Mes. 32: m. 85; Mes. 32: m. 123; Mes. 33: m. 16; Mes. 33: m. 27; Mes. 34: m. 3; Mes. 34: m. 4; Mes. 34: m. 5; Mes. 34: m. 10; Mes. 34: m. 11; Mes. 34: m. 12; Mes. 34: m. 14; Mes. 34: m. 28; Mes. 35: m. 1; Mes. 35: m. 8; Mes. 35: m. 9; Mes. 35: m. 20; Mes. 35: m. 24; Mes. 36: m. 11; Mes. 37: m. 4; Mes. 38: m. 1; Mes. 38: m. 7; Mes. 38: m. 8; Mes. 38: m. 9; Mes. 38: m. 23; Mes. 39: m. 23; Mes. 39: m. 24; Mes. 39: m. 59; Mes. 39: m. 71; Mes. 39: m. 108; Mes. 40: m. 11; Mes. 40: m. 14; Mes. 40: m. 34; Mes. 44: m. 4; Mes. 44: m. 21; Mes. 44: m. 30; Mes. 45: m. 12; Mes. 45: m. 15; Mes. 45: m. 24; Mes. 46: m. 5; Mes. 46: m. 11; Mes. 46: m. 16; Mes. 46: m. 21; Mes. 47: m. 37; Mes. 47: m. 38; Mes. 47: m. 65; Mes. 47: m. 108; Mes. 47: m. 166; Mes. 48: m. 12; Mes. 48: m. 29; Mes. 48: m. 30; Mes. 48: m. 31; Mes. 48: m. 32; Mes. 49: m. 10; Mes. 49: m. 21; Mes. 49: m. 34; Mes. 50: m. 4; Mes. 50: m. 66; Mes. 50: m. 80; Mes. 50: m. 91; Mes. 50: m. 92; Mes. 50: m. 94; Mes. 50: m. 134; Mes. 52: m. 59; Mes. 52: m. 62; Mes. 53: m. 21; Mes. 54: m. 2; Mes. 55: m. 30; Mes. 55: m. 42; Mes. 55: m. 48; Mes. 56: m. 23; Mes. 59: m. 1; Mes. 60: m. 11; Mes. 60: m. 59; Mes. 60: m. 60; Mes. 60: m. 74; Mes. 61: m. 25; Mes. 62: m. 5; Mes. 63: m. 9; Mes. 63: m. 13; Mes. 63: m. 40; Mes. 63: m. 57; Mes. 63: m. 62; Mes. 63: m. 84; Mes. 63: m. 121; Mes. 65: m. 64; Mes. 66: m. 102; Mes. 66: m. 103; Mes. 66: m. 133; Mes. 66: m.

150; Mes. 68: m. 35; Mes. 68: m. 59; Mes. 69: m. 9; Mes. 69: m. 16; Mes. 69: m. 22; Mes. 69: m. 75; Mes. 69: m. 87; Mes. 69: m. 95; Mes. 69: m. 193; Mes. 72: m. 29; Mes. 72: m. 36; Mes. 72: m. 59; Mes. 72: m. 93; Mes. 72: m. 150; Mes. 72: m. 160; Mes. 72: m. 173; Mes. 72: m. 189; Mes. 72: m. 294; Mes. 72: m. 305; Mes. 72: m. 306; Mes. 72: m. 332; Mes. 72: m. 377; Mes. 72: m. 415; Mes. 72: m. 437; Mes. 72: m. 460; Mes. 72: m. 466; Mes. 72: m. 470; Mes. 72: m. 477; Mes. 72: m. 486; Mes. 72: m. 497; Mes. 72: m. 551; Mes. 72: m. 553; Mes. 73: m. 6; Mes. 73: m. 19; Mes. 74: m. 25; Mes. 75: m. 9; Mes. 75: m. 43; Mes. 78: m. 37; Mes. 78: m. 62; Mes. 78: m. 77; Mes. 81: m. 11; Mes. 81: m. 18; Mes. 81: m. 78; Mes. 81: m. 161; Mes. 82: m. 19; Mes. 83: m. 23; Mes. 83: m. 24; Mes. 83: m. 28; Mes. 83: m. 35; Mes. 84: m. 4; Mes. 84: m. 32; Mes. 84: m. 35; Mes. 84: m. 50; Mes. 84: m. 57; Mes. 84: m. 70; Mes. 84: m. 85; Mes. 84: m. 86; Mes. 84: m. 103; Mes. 84: m. 124; Mes. 85: m. 62; Mes. 85: m. 81; Mes. 85: m. 83; Mes. 85: m. 107; Mes. 85: m. 120; Mes. 85: m. 122; Mes. 86: m. 24; Mes. 88: m. 97; Mes. 89: m. 10; Mes. 91: m. 9; Mes. 91: m. 59; Mes. 91: m. 73; Mes. 91: m. 204; Mes. 91: m. 296; Mes. 94: m. 13; Mes. 94: m. 45; Mes. 96: m. 12; Mes. 96: m. 45; Mes. 98: m. 72; Mes. 105: m. 30; Mes. 105: m. 82; Mes. 107: m. 39; Mes. 107: m. 41; Mes. 107: m. 43; Mes. 107: m. 45; Mes. 107: m. 47; Mes. 107: m. 51; Mes. 107: m. 55; Mes. 107: m. 57; Mes. 107: m. 61; Mes. 107: m. 62; Mes. 107: m. 63; Mes. 107: m. 65; Mes. 107: m. 69; Mes. 107: m. 70; Mes. 107: m. 73; Mes. 108: m. 35; Mes. 109: m. 4; Mes. 110: m. 6)

bir: *Bir; herhangi bir.*

Kimseneyi **bir** garaždan ögmegil
Girü aña **bir** garaždan sögmegil
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 49, Mısra 25*). [*bir,]*

(*Mes. 49: m. 26; Mes. 52: m. 25; Mes. 53: m. 62; Mes. 63: m. 42; Mes. 73: m. 2; Mes. 81: m. 158; Mes. 87: m. 9; Mes. 87: m. 10; Mes. 88: m. 8; Mes. 98: m. 28; Mes. 107: m. 80; Mes. 107:*

m. 149; Mes. 109: m. 5; Mes. 109: m. 42; Mes. 111: m. 77)

bir: Bir tek, tek bir.

Bir kılından beni yüz tedbîr-ile
Bağlamışdur elli biñ zencîr-ile
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 45, Mısra 9). [bir,]

(Mes. 47: m. 124; Mes. 75: m. 65;
Mes. 88: m. 67)

bir: Bir kez, bir defa bile.

Kimsenün mālına kaşd eylemedük
'Ömrümüzde **bir** yalan söylemedük
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 134). [bir,]

(Mes. 65: m. 7; Mes. 69: m. 137)

bir: Aynı, eşit.

Çün benüm añladuğum bir sır-durur
Deñiz-ile yazı baña **bir-durur**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 26, Mısra 16). [bir-durur, --durur]

bir: Hele bir.

Rüstem eydür turayım **bir** varayım
Nite çıkar kal'aya **bir** göreyim
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 25). [bir,]

(Mes. 30: m. 249; Mes. 39: m. 91;
Mes. 70: m. 6; Mes. 81: m. 42)

bir: Bir kez.

Rüstem eydür turayım **bir** varayım
Nite çıkar kal'aya **bir** göreyim
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 26). [bir,]

(Mes. 30: m. 244)

bir: Sadece, yalnızca.

Her gün işümüz bizüm gulgul-durur
Sevdüğümüz dünyada **bir** gül-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 7, Mısra 12). [bir,]

(Mes. 30: m. 162; Mes. 57: m. 18;
Mes. 63: m. 227; Mes. 91: m. 26; Mes. 97: m. 44; Mes. 107: m. 92; Mes. 107: m. 148)

bir: Tek, emsali olmayan, eşsiz.

Âferin **bir** Tañrı'nuñ ihsânına
Raḥmet-i Ḥaḳ Muştafâ'nuñ cânına
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 305). [bir,]

bir: Bir sayısı (Bir tane bağlamında); belgisiz sıfat.

Eydesin maşnū'a **bir** şāni' gerek
Zira her mecmū'a **bir** câmi' gerek
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra 19). [bir,]

(Mes. 69: m. 91)

bir: Yalnız bir, tek.

Degme kılıç dünyada **bir** kınadur
Âdemînün gevheri nefsinde'dür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 34, Mısra 31). [bir,]

bir: Aynı.

Piştvalıguñı işbât eylegil
Bize **bir** Gülşehri gibi söylegil
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 116). [bir,]

bir: Bir, tek, bir tane bile.

Anda kim **bir** çöpe saymazlar canı
Kim-durur varup okıyan fermanı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 85). [bir,]

bir: Bir, sayı sıfatı // herhangi bir.

Haḳ ḫarāmı hıç aña yidürmeye
Bir yaramaz söz aña didürmeye
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 54*). [*bir,]*

(*Mes. 66: m. 25; Mes. 66: m. 30; Mes. 68: m. 3; Mes. 68: m. 32; Mes. 76: m. 5; Mes. 77: m. 19; Mes. 80: m. 13*)

bir: "Bir" sayı sıfatı.

Bir kanaduñ naḳşıña aldanmağıl
Ol kuş ol bir kanadı şanmağıl
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 27*). [*bir,]*

(*Mes. 1: m. 24; Mes. 2: m. 8; Mes. 5: m. 75; Mes. 5: m. 87; Mes. 5: m. 117; Mes. 5: m. 118; Mes. 5: m. 225; Mes. 13: m. 21; Mes. 19: m. 42; Mes. 25: m. 14; Mes. 25: m. 83; Mes. 30: m. 67; Mes. 30: m. 82; Mes. 30: m. 150; Mes. 32: m. 146; Mes. 39: m. 49; Mes. 52: m. 20; Mes. 52: m. 30; Mes. 52: m. 47; Mes. 57: m. 3; Mes. 57: m. 4; Mes. 63: m. 143; Mes. 63: m. 183; Mes. 65: m. 106; Mes. 66: m. 148; Mes. 68: m. 15; Mes. 68: m. 61; Mes. 68: m. 64; Mes. 68: m. 66; Mes. 68: m. 68; Mes. 69: m. 3; Mes. 69: m. 69; Mes. 69: m. 95; Mes. 69: m. 114; Mes. 69: m. 151; Mes. 69: m. 175; Mes. 69: m. 185; Mes. 71: m. 44; Mes. 71: m. 52; Mes. 74: m. 2; Mes. 75: m. 3; Mes. 78: m. 73; Mes. 81: m. 152; Mes. 86: m. 13*)

bir: Bir tane.

Gözsüzi ḳarañu ive givirür
Bir mum ileyinde ḫoş yanadurur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 64*). [*bir,]*

(*Mes. 59: m. 18; Mes. 60: m. 17; Mes. 60: m. 65; Mes. 63: m. 53; Mes. 66: m. 67; Mes. 66: m. 151; Mes. 69: m. 143; Mes. 71: m. 23; Mes. 72: m. 15; Mes. 72: m. 16; Mes. 72: m. 143; Mes. 72: m. 324; Mes. 72: m. 354; Mes. 72: m. 356; Mes. 72: m. 383; Mes. 73: m. 5; Mes. 78: m. 52; Mes. 78: m. 57; Mes. 87: m. 21; Mes. 88: m. 59; Mes. 88: m. 84; Mes. 91: m. 47; Mes. 91: m. 138; Mes. 91: m. 149; Mes. 91: m. 162; Mes. 91: m. 166; Mes. 91: m. 169; Mes. 91: m. 244; Mes. 95: m. 8; Mes. 100: m. 37*)

bir: Aynı, benzer; farksız, eş; eş bulunmayan, tek olan (Allah için).

Girü ol **bir** Haḳ bu işi bitüre
Sen ḫarāmıyı bu yoldan götüre
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 155*). [*bir,]*

bir: Bir kez, bir defa.

Diler-ise kim **bir** ihsân işleye
Ḳamu ḫalkuñ yazuğın bağışlaya
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 77, Mısra 11*). [*bir,]*

bir: Bir ve tek olan, benzersiz.

Taḫrı **birdür** döst **birdür** şöyle bil
İki diyenler-durur ḫör u ḫacıl
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 141*). [*birdür, -dür]*

(*Mes. 47: m. 141*)

bir: Biri, birisi.

Birsi eydür key muḫanneş güherem
Taḫrı yolında ne 'avrat ne erem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 48, Mısra 1*). [*birsi, --(i), -si]*

bir: Bir, ufak bir.

İlla biz **bir** şemmesin söyleyelüm
'Aşık u ma'sūḳı şerḫ eyleyelüm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 29*). [*bir,]*

bir: Bir, bir başka.

Kim benüm gönlüm içinde şimdi var
Bir daḫı Leylî baña ma'sūḳ u yār
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 100*). [*bir,]*

(*Mes. 105: m. 77*)

bir: Bir, bir tane, tek.

Çün benüm içümde **bir** Leylî ola
Taşrağı Leylî ne işüme gele
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 111*). [*bir,]*

bir: Birlikte, beraber (olma).

Günde yüz kez 'ahd bağlayup şıram
Kamu dürlü kişiler-ile **birem**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 48, Mısra 22*). [*birem, -em]*

bir: Aynı.

Şer' hükmin bekledüm **bir** cân gibi
Derdümi terk itmedüm dermân gibi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 51, Mısra 11*). [*bir,]*

bir: Eşi benzeri bulunmayan, tek (Allah için).

Bir-durur Şāni' kim anuñ mişli yok
Ol yaratduğı cihānda şun'ı çok
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra 27*). [*bir-durur, --dur, -ur]*

(*Mes. 52: m. 31*)

bir: Bir, bir sayısı.

Halk çokdur ol yalunuz bir-durur
Biri çok şanan kişi kâfir-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra 32*). [*biri, -i]*

bir: Tıpkı, aynı.

Âhı katında **bir** âyine ola
Şeyhî katında hemân şaykal bula
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 31*). [*bir,]*

(*Mes. 80: m. 4; Mes. 94: m. 30; Mes. 96: m. 4; Mes. 101: m. 46; Mes. 110: m. 35*)

bir: Başka bir, diğer.

Her yola **bir** yol dağı oldu 'adū
Kamu yolda eylük olmışdur eyü

(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 113*). [*bir,]*

bir: Bir || Bir de (yanında).

Degme bir 'ilmi ki ta'rif eyledüm
Bir risāle anda taşnif eyledüm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 38*). [*bir,]*

(*Mes. 68: m. 18*)

bir: Bir tek.

Kamu dürlü 'ilm ü hikmet bende var
İlla **bir** yüzmek kim ol fen sende var
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra 30*). [*bir,]*

bir: "Öyle, çok, pek" gibi anlamları karşılayan sıfat.

Yolda **bir** aslan çıkageldi ulu
Ussına gelmez **bir** ağır key delü
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 170*). [*bir,]*

bir: Hiçbir.

Biñ ahî terk itdi başın bu yola
Gelmedi **bir** terbiye hüd hāşıla
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 72*). [*bir,]*

(*Mes. 72: m. 66*)

bir: Herhangi bir, belgisiz sıfat.

Dîn yolında çün terāzū aşalar
Bir eli on aqça-y-ıçun keseler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 90, Mısra 14*). [*bir,]*

bir: Birlikte, beraber; aynı.

Çün benüm 'adlüm eline geçeler
Bāz u tihū **bir** havāda uçalar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 57, Mısra 30*). [*bir,]*

bir: Bir, sayı sıfatı; herhangi bir.

Kendüzünü şimdi **bir** ine bırak
Dağı ol fermānuñı var oda yak
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 95*). [*bir,]*

(*Mes. 63: m. 43; Mes. 64: m. 6; Mes. 65 m. 48; Mes. 73: m. 17; Mes. 76: m. 3; Mes. 80: m. 17; Mes. 81: m. 18; Mes. 84: m. 49; Mes. 85: m. 117; Mes. 87: m. 8; Mes. 87: m. 15; Mes. 105: m. 74; Mes. 109: m. 21*)

bir: Sanki, âdeta bir...

Kendüzünü âhılıkda iy 'azîz
Bir 'ases-başı bilesin bî-temîz
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 562*). [*bir,]*

(*Mes. 51: m. 10*)

bir: Bir, bir tane, sayı sıfatı.

Bir kanadıyla bir ayağı tamām
Kapakara köynidi anuñ ve's-selām
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 43*). [*bir,]*

bir: Aynı, âdeta.

Cân ola kim yüz güherden yig ola
Cân ola kim **bir** remād u rîg ola
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra 6*). [*bir,]*

bir: Bir kişi bile || Hiç.

İlerü **bir** görmeyen hōd yoğ-ıdı
Şārda vü gören kişiler çoğ-ıdı
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 217*). [*bir,]*

bir: Biricik.

Āyināyı jengi yimeden düriş
Şaykal-ıla **bir** şafāsına iriş
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 77, Mısra 8*). [*bir,]*

bir: Bir bir, tek tek.

Ol kişi eydür bu dükkānda **bir** art
İşbu cism ü cānumı mîzānda dart
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 35*). [*bir,]*

(*Mes. 111: m. 48*)

bir: Bir, belgisiz sıfat || Öyle bir; aşırı, çok fazla.

Biri eydür bende **bir** haşm u gāzab
Var-durur yavlağ 'azîm ü key 'acab
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 82, Mısra 1*). [*bir,]*

bir: Öyle bir; çok kötü.

Bir ilan kim od urıcağ yakmağa
Kimse korkar şüretine bakmağa
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 82, Mısra 11*). [*bir,]*

bir: Hepsi, birden, hepsi birden.

Qanda kim **bir** zerre cehlünden gele
Elli 'ālim anda **bir** cāhil ola
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 52*). [*bir,]*

bir: Bir tane(cik).

Her tağūñ nite ki **bir** arslanı var
Cānavarlaruñ dağı **bir** cānı var
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 74*). [*bir,]*

bir: Bir tek, bir tane bile.

Eyle çağam halka kim kalup taña
Kılmaya **bir** âdemî tā'at saña
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra 18*). [*bir,]*

(*Mes. 105: m. 42; Mes. 107: m. 29*)

bir: Âdeta bir.

Bes haqîkat **bir** deñizdür bî-kerān
Şer' keştî vü tarîkat bādbān
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 77*). [*bir,]*

(Mes. 104: m. 22; Mes. 105: m. 12;
Mes. 106: m. 1; Mes. 108: m. 5; Mes.
109: m. 22; Mes. 110: m. 28; Mes.
110: m. 45)

bir: Aynı, eşit.

Çünkü sultān-ıla sâhib sır-durur
Deñiz-ile gemi aña **bir-durur**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra
20). [bir-durur, --dur, -ur]

bir: Bir tane.

Bunda **bir** Rüstem gerek ki Zāl ola
Bir Nerīmān kim yüzi pāmāl ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 104, Mısra
19). [bir,]

(Mes. 104: m. 20; Mes. 105: m. 7;
Mes. 105: m. 33; Mes. 105: m. 46;
Mes. 105: m. 53; Mes. 105: m. 69;
Mes. 107: m. 9; Mes. 107: m. 103;
Mes. 111: m. 21)

bir: Değişik, başka.

Her biri **bir** hisset-ile şāhına
Çün yakın geldi şehūñ dergāhına
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra
99). [bir,]

bir: Âdeta.

Halk senden cümle münkir olalar
Seni **bir** zerrāk u 'āsī bileler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra
8). [bir,]

(Mes. 110: m. 5)

bir: Bir kez bile || Hiç.

Zār-ıla **bir** rüzigāruñ olmadı
Bir dem ārām u karāruñ olmadı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 110, Mısra
11). [bir,]

bir: Eşi benzeri olmayan, tek. (Allah).

Şükr ol **bir** Tanrı'ya kim bu kelām
'Ömrümüzden ilerü oldı tamām
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra
87). [bir,]

bir ad-ıla: Bir ad, şöhet.

Sen aña dirler kim ol **bir ad-ıla**
'Ālemi duta vü biñ üstād-ıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 109, Mısra
49). [bir ad-ıla, --ıla]

bir āh: Feryat.

Sen hāqīkat bil ki yüz 'ālem günāh
Maḥv ola çün kim kıla 'āsī **bir āh**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra
98). [bir āh,]

(Mes. 11: m. 16)

bir aqça: Bir akçe.

Giceye degin bir ırğat bil deper
Gice **bir aqça** alup yüz yer öper
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra
74). [bir aqça,]

bir arada: Beraber, birlikte.

Böyle kim her yiri biz göriserüz
Bir arada biz kaçan durısaruz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra
38). [bir arada,]

(Mes. 15: m. 51)

bir av: Bir av (hayvan).

Aslan eydür **bir av** işüm bitürür
Eksügümi geregümi yitürür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
123). [bir av,]

(Mes. 91: m. 136)

bir 'avrat: Bir kadın.

Niçeme kim severem **bir 'avratı**
'Āşıqam anuñ cemāline qatı

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 447). [bir 'avrat -ı,]

(Mes. 9: m. 1; Mes. 107: m. 75)

bir avuç sirkeyi: Bir avuç sirke.

Bir avuç sirkeyi yüz yük şekkere
Şaç ki sirke mahv ola şekker tura
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 107). [bir avuç sirkeyi, -yi]

bir ay: Bir ay.

Çün **bir ay** ol kapuda hayrân kalur
Şeyh anı sevdüğünü ol kız bilür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 1). [bir ay,]

(Mes. 12: m. 3)

bir ay: Bir ay (gibi güzel).

Bir ulu şāha ire mi bir gedāy
Hergiz ola mı berāyine **bir ay**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 38, Mısra 10). [bir ay,]

bir ay tamām: Tam bir ay.

Çapusunda ol kızuñ **bir ay tamām**
Mu'tekif oturdu ol şeyh-i imām
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 85). [bir ay tamām,]

bir ayruk kişi: Başka bir kişi.

Ol kelekden ki mūm oldu meger
Girü **bir ayruk kişi** vire haber
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 102). [bir ayruk kişi,]

(Mes. 107: m. 16)

bir bāğ u bir bağça: Bağ ve bahçe.

Birisi altun-ıla akça sever
Kimisi **bir bāğ u bir bağça** sever
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 90). [bir bāğ u bir bağça,]

bir bir: Tek tek, birer birer.

Hāşıl oldur kim atı yola eşe
Bendi **bir bir** kendü boynından şeşe
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra 6). [bir bir,]

(Mes. 101: m. 79; Mes. 1: m. 20; Mes. 1: m. 21; Mes. 9: m. 58; Mes. 91: m. 293; Mes. 91: m. 270)

bir bölük: Bir grup.

Bir ağaç üstinde gördi nāgehān
Bir bölük tūfī okırlar dāsītān
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 60). [bir bölük,]

bir büt: Bir put (güzel).

Bir büt imānını yağmā eyledi
Şacı küfri anı Tersā eyledi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 13, Mısra 35). [bir büt,]

bir cāmı: Bir kadeh.

Aldı ol ma'şūk **bir cāmı** ele
Şundi şeyhe sāğarı dir iç hele
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 91). [bir cāmı, -ı]

bir çok: Pek çok, bir sürü.

Çanda kim **bir çok** tūfī göresin
Çün selāmum bunlara degüresin
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 33). [bir çok,]

bir cūn veyā bir çend-ile: Bir veya birkaç.

Gitmegün vaktında ölmek bend-ile
Key degül **bir cūn veyā bir çend-ile**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra 50). [bir cūn veyā bir çend-ile, --ile]

bir cūr'a: Bir yudum.

Eydür on yıldur ki Şatt'ı geçerem
Dicle'yi **bir cūr'a** gibi içerem

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 24). [bir cür'a,]

bir dağı: Bir daha.

Bir yıl üstine geçicek **bir dağı**
Çıkar ol külden anuñ yavriçağı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 94, Mısra 51). [bir dağı,]

bir dahı: Bir daha, yeniden, tekrar.

Şād ol iy her dāsītānı sāz iden
Dükedüben **bir dahı** āğāz iden
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 170). [bir dahı,]

(Mes. 30: m. 85; Mes. 30: m. 87; Mes. 30: m. 125)

bir dahı: Bir de, bir kez.

İlla hem **bir** kur'a **dahı** uralum
Kime düşer kur'amuz bir görelüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 53). [bir dahı,]

bir dahı: Bir kez daha.

Bir dahı urur ko oynı dur girü
Sür birez yolu iltelüm ilerü
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 127). [bir dahı,]

bir dāne: Bir tane; yegâne.

Anda kim **bir dāne** şekker nām-ıdı
Yöresinde şād hezārān dām-ıdı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 47). [bir dāne,]

bir dāsītān: Bir hikaye.

Eydelüm **bir dāsītān** kim cānumuz
Tāze olsun dünyada imānumuz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 145). [bir dāsītān,]

(Mes. 66: m. 17; Mes. 88: m. 1)

bir degül: Aynı değil.

Hüdhüd eydür kamu cānlar **bir degül**
Mü'min olan ādemī kāfir degül
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra 1). [bir degül,]

bir delü: Bir deli, delinin biri.

Biri eydür hüdhüde kim iy ulu
Şorar olur-ısa senden **bir delü**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 103, Mısra 2). [bir delü,]

bir dem: Bir an.

Nefs **bir dem** baña fermān olmadı
Kāfir oldı vü Müsülmān olmadı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 79, Mısra 3). [bir dem,]

(Mes. 84: m. 19; Mes. 84: m. 126;
Mes. 88: m. 94; Mes. 96: m. 9; Mes. 16: m. 94; Mes. 32: m. 144; Mes. 45: m. 4; Mes. 32: m. 138; Mes. 63: m. 224; Mes. 32: m. 21; Mes. 110: m. 8)

bir dem: Bir an || Kısa bir süre.

Kalmadı bir kuş kim anda uçmadı
Biñ yıl uçdılar u **bir dem** geçmedi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 30). [bir dem,]

bir dem: Bir an || Hemen.

Birisi eydür ki **bir dem** sākin ol
'Arza kıl imānı girü mü' min ol
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 63). [bir dem,]

(Mes. 61: m. 16; Mes. 27: m. 30; Mes. 69: m. 194)

bir dem: Bir an olsun.

Ben sizüñ-ile bile gelimezem
Sevdüğümden **bir dem** ayrılmazam
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 45, Mısra 36). [bir dem,]

(Mes. 110: m. 12)

bir deminden: *Bir nefes.*

Renc-ile kalan kişi kuvvetde süst
Olur-ıdı **bir deminden** ten-dürüst
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 24*). [*bir deminden, -in, -den*]

bir derde oğradı: *Bir sıkıntı, üzüntü, ıstıraba yakalanmak.*

Añsuzın **bir derde oğradı** 'aceb
Eyledi ol derde dermânın taleb
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 13*). [*bir derde oğradı, -dı*]

bir deriñ şu kuyusını: *Derin bir su kuyusu.*

Kendüzinden çok yalan söz kuzlamış
Bir deriñ şu kuyusını gözlemiş
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 224*). [*bir deriñ şu kuyusını, -nı*]

bir dürlü: *Bir çeşit, bir başka.*

Müşteriler yöresine üşdiler
Her biri **bir dürlü** şerhe düşdiler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 8*). [*bir dürlü,]*

(*Mes. 81: m. 168*)

bir dürlü: *Çeşitli.*

Halka çün **bir dürlü** bühtân kıluram
Yüz evi bir demde vîrân kıluram
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 61, Mısra 15*). [*bir dürlü,]*

bir dürlü: *Çeşitli, değişik şekillerde.*

Kamu 'âlem yöresine üşdiler
Her biri **bir dürlü** vaz'a düşdiler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 80*). [*bir dürlü,]*

bir dürlü: *Bir türlü, hiçbir şekilde.*

Gâh münkir geh muhibdür âdemî
Yok-durur **bir dürlü** hergiz bir demi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 224*). [*bir dürlü,]*

bir dürlü: *Bir çeşit.*

Eylediler ol kanatdan bî-ķarār
Her biri **bir dürlü** nakşı ihtiyār
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 10*). [*bir dürlü,]*

(*Mes. 43: m. 11*)

bir dürlü: *Bir çeşit, bir başka.*

Bir ħarāb içinde gördüm bunça renc
Kim meger ħāşıl kılam **bir dürlü**
genc (*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 35, Mısra 10*). [*bir dürlü,]*

bir er: *Bir kişi.*

Gördi bir ağaç dibinde kim **bir er**
Ağzı açuk yatmış uyur bî-ķaber
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 25*). [*bir er,]*

(*Mes. 10: m. 41; Mes. 19: m. 1; Mes. 30: m. 3; Mes. 85: m. 82*)

bir er: *Bir erkek.*

Ol **bir er** bir 'avratı sever-idi
Anı görmege 'azîm iver-idi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 1*). [*bir er,]*

bir er ü bir 'avratuñ: *Bir erkek ve bir kadın.*

Bu meşel kim 'âlemüñ böstânıdır
Bir er ü bir 'avratuñ destânıdır
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 8, Mısra 26*). [*bir er ü bir 'avratuñ, -uñ*]

bir evvel: *Önce bir; ilk önce.*

Ol kız eydür bir kıl evvel ħamrı nüş
Eyle kim cānuñ kıla yüz biñ ħurüş
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 85*). [*bir evvel,]*

bir ferseng idi: *Bir fersahlık yol olmak. || Yolun kısa sürmesi.*

Biñ dahı uçdukları bî-neng idi
İlla yoldan dahı **bir ferseng idi**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 34*). [*bir ferseng idi, -di*]

bir gedā: *Bir dilenci.*

Degme işden dünyada āgeh midür
Bir gedā mı yā bir ulu şeh midür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 64, Mısra 12*). [*bir gedā,]*

(*Mes. 5: m. 254*)

bir gice: *Bir gece.*

Bir gice kim bādbān kırmış-ıdı
Naḥvınuñ katında oturmuş-ıdı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra 7*). [*bir gice,]*

(*Mes. 105: m. 5; Mes. 2: m. 1; Mes. 10: m. 28; Mes. 30: m. 1*)

bir gönül yıkmak ka 'be'yi yıkmaktan

artukdur: *Bir kalp kırmak Kabe'yi yıkmaktan daha kötüdür anlamına gelen özdeyiş.*

Bir gönül yıkmak kim ol çokdur
bize
Ka 'be'yi yıkmaktan artukdur bize
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 83, Mısra 22*). [*bir gönül yıkmak ka 'be'yi yıkmaktan artukdur,]*

bir gör-: *Bir gör, bak.*

Taḥrı kavlı şunça gücün var senün
Ne kaçarsın **bir gör** āhir düşmenün
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 268*). [*bir gör,]*

(*Mes. 90: m. 33*)

bir görelüm: *Bir bakalım.*

İlla hem bir kur'a dahı uralum
Kime düşer kur'amuz **bir görelüm**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 54*). [*bir görelüm,]*

bir görevim: *Bir bakayım.*

Bunça besledüm teni **bir görevim**
Ḳadrini vü şatmağa bir vireyim
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 41*). [*bir görevim,]*

(*Mes. 81: m. 71*)

bir gül: *Bir gül || Sevgili, güzel.*

Ögüdüm dut kimseneye buşmağıl
Bir gül için biñ dikene düşmegil
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 8, Mısra 8*). [*bir gül,]*

bir gül: *Bir gül.*

Serv eger olmaduñ-ısa **bir gül** ol
Şāhlığı saña koduğ dek bir kıl ol
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 24, Mısra 21*). [*bir gül,]*

(*Mes. 7: m. 18; Mes. 7: m. 26*)

bir gül gibi: *Bir gül gibi.*

Nevbahārı görmeden bülbül gibi
Öldürürsün sen bizi **bir gül gibi**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra 32*). [*bir gül gibi,]*

bir gün: *Bir zaman, bir gün.*

Bir gün ol yolda ki isteyen bulur
‘Aşıkun hālını ma ‘şūkı bilür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 33*). [*bir gün,]*

(*Mes. 47: m. 121; Mes. 58: m. 25; Mes. 1: m. 20; Mes. 63: m. 11; Mes. 78: m. 1; Mes. 84: m. 15; Mes. 98: m. 1; Mes. 59: m. 57; Mes. 47: m. 121; Mes. 58: m. 25; Mes. 72: m. 35; Mes. 91: m. 141; Mes. 15: m. 20; Mes. 9: m. 15; Mes. 32: m. 24*)

bir gün: *Günün birinde.*

Yidüğün **bir gün** ki çinādur saña
Virdüğün anda ḥazinedür saña

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 74, Mısra 15). [bir gün,]

(Mes. 72: m. 369)

bir gün: Bir gün olsun.

Kim seni bir kaygusuz göremezem
Saňa **bir gün** şadumân iremezem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 138). [bir gün,]

(Mes. 102: m. 49; Mes. 10: m. 75)

bir gün: Tek bir gün bile, yalnızca bir kez bile.

Nesne yapmaya ki girü yıkmaya
Bir gün ağzından eyü söz çıkmaya
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 44). [bir gün,]

(Mes. 102: m. 30)

bir gün: Bir gün (olsun).

Çok baňa sögdi kim ol **bir gün**
benüm
Bir yavuz sözde işitmedi ünüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 409). [bir gün,]

bir gün: Bir gün, ileride, mutlaka.

Her ne kısmet kim saňa maḳsūm ola
'Âkıbet **bir gün** saňa ma'lūm ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 568). [bir gün,]

(Mes. 85: m. 115)

bir gün: Bir gün.

Ben ki cüz **bir gün** cihāna gelmedüm
Addan artuḳ anda nesne bulmadum
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 295). [bir gün,]

bir günde: Bir gün içinde.

Yüz tağı **bir günde** ol yolda geçe
Yüz deñizi cür'a sanıban içe

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra 15). [bir günde,]

bir günki: Bir günlük.

Ne vire bir pâdişāh iy pārisā
Kim ola **bir günki** 'ömrine bahā
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 56). [bir günki,]

(Mes. 75: m. 68; Mes. 97: m. 42)

bir güşede oturalum: Uzlete çekilmek, hiçbir şeye karışmadan yaşamak.

Mu 'tekif **bir güşede oturalum**
Ellerümüz gök dapa götürelüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 3). [bir güşede oturalum, -alum-de]

bir güşeden: Bir köşe.

Nāgehān **bir güşeden** çıkdı bir ün
Kim hacıl kaldı ol ünden erḡanun
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 121). [bir güşeden, -den]

bir haftada: Bir hafta, yedi gün. || Kısa bir sürede.

Yavu var **bir haftada** kim dünyada
Ḳalmasun nām u nişānuñ iy gedā
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 97). [bir haftada,]

(Mes. 8: m. 4)

bir haftadan: Bir hafta, yedi gün.

Hâḳ dahı **bir haftadan** soñra devā
Virdi ol rence ki oldı key şafā
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 111). [bir haftadan, -dan]

bir hayr işe: Hayırlı bir iş.

Dünyada **bir hayr işe** başlamadum
Tañrı'ya lâyıḳ bir iş işlemedüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 89, Mısra 41). [bir hayr işe, -e]

bir hikāyet: *Bir hikaye.*

Tūti gibi şehd ü şekker yiyelüm
‘İşk içinden **bir hikāyet** diyelüm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 32*). [*bir hikāyet,]*

(*Mes. 60: m. 10; Mes. 72: m. 21 Mes. 81: m. 5; Mes. 102: m. 1*)

bir hōş: *İyice, güzelce.*

Kim baña virür-ise **bir hōş** selām
Yüz biñ ança ala benden hōş peyām
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 86, Mısra 17*). [*bir hōş,]*

bir hōş hulk-ıla: *Güzel bir ahlakla.*

Çün mürīdi ‘ilm-ile irşād ide
Halkı **bir hōş hulk-ıla** münkād ide
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra 8*). [*bir hōş hulk-ıla, --ıla]*

bir hōş ün: *Güzel bir ses.*

Burnının degme delüğinden çıkar
Bir hōş ün kim ‘ālemün bağrın yakar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 94, Mısra 36*). [*bir hōş ün,]*

bir hōş yire: *Güzel, hoş bir yere.*

Bu sözi **bir hōş yire** cem‘ eylegil
Bir faķire tapusunda söylegil
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 293*). [*bir hōş yire,]*

bir hūb ağaca: *Bir güzel ağaç.*

Birisi bir murğzāra indi hōş
Birisi **bir hūb ağaca** kondı hōş
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 48*). [*bir hūb ağaca, -a]*

bir içim şuya: *Bir yudum su.*

Niçe kim bāzārumuz ayrılmadı
Bir içim şuya bahā virilmedi

(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 62*). [*bir içim şuya, -ya]*

bir iki: *Bir iki; birkaç (damla bağlamında).*

Bir iki gözün yaşını şıkasın
Çünkü vā‘iz meclisinden çıkasın
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 13*). [*bir iki,]*

bir iki: *Bir iki, birkaç.*

Bir iki hōş nükte söyleyiserüz
Bu beyānuñ şerhin eyleyiserüz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 3*). [*bir iki,]*

(*Mes. 40: m. 62*)

bir iki gün: *Bir iki gün. Kısa bir zaman dilimini ifade etmek için kullanılır.*

Sayru oldu **bir iki gün** hāş Ayas
Şeh katına gelmedi ol haķ-şinās
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 3*). [*bir iki gün,]*

(*Mes. 88: m. 15; Mes. 72: m. 73; Mes. 32: m. 107*)

bir iki gün: *(Şöyle) bir kaç gün; bir iki gün.*

Bir iki gün bile şöhet kılalum
Degme sözün hadd ü resmin bilelüm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 19, Mısra 9*). [*bir iki gün,]*

bir iki yıl: *Bir iki sene.*

Yohsa var bir şarda bir şeyhçugaz ol
Bir iki yıl diril andan soñra öl
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 96*). [*bir iki yıl,]*

(*Mes. 17: m. 24*)

bir ilde: *Bir memlekette.*

Çün melikliği takāzā kılalalar
İki şah **bir ilde** gavgā kılalalar

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 190). [bir ilde,]

bir ile-durur: Allah ile.

Biñde biri olur-ısa hıvışümüz
Bizüm ol **bir ile-durur** işümüz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 152). [bir ile-durur, --dur, -ur]

bir ırak yirde: Uzak bir yer.

Büşr varur **bir ırak yirde** durur
Yemlihä yalıñ olur küpe girür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 335). [bir ırak yirde, -de]

bir iş: Herhangi bir iş.

Dünyada bir hıyr işe başlamadum
Tañrı'ya lāyık **bir iş** işlemedüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 89, Mısra 42). [bir iş,]

(Mes. 47: m. 61; Mes. 85: m. 148;
Mes. 72: m. 71; Mes. 30: m. 240)

bir iş düşdi: Bir işi yapması gerekmek bağlamında.

Baňa **bir iş düşdi** gelün gidelüm
Rüm'a vü bu müşkili hāl idelüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 49). [bir iş düşdi, -di]

bir işi: Bir işi, gücü.

Degme nev'ün dünyada var **bir işi**
Ādemiden yavuzıraq yok kişi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 239). [bir işi,]

bir kaç: Biraz, birkaç.

Bir kaç āyet sāz-ıla okıdılar
Zühre çengin başına dokıdılar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 105). [bir kaç,]

bir kaç lokma yir: Birkaç lokma yemek.

Büşr **bir kaç lokma yir** el-hamd ider
Dinlenür bir lahza armağı gider
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 399). [bir kaç lokma yir, -r]

bir kaçıyla: Bazı(sı), bazı kimselerle.

Kendü şehrumde bir ercügez-idüm
Bir kaçıyla hem-dem ü hem-rāz
idüm (Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 10). [bir kaçıyla, -yla]

bir kadeh: Bir kadeh, bir kase.

Degmesi ol çeşmeden çün kındılar
Bir kadeh gej geldi baňa şundılar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 210). [bir kadeh,]

bir kadem urur-ısañ: Bir ayak basmak.

'İşk çün gitdi Şatt'a girür-iseñ
Boğılasın **bir kadem urur-ısañ**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 40). [bir kadem urur-ısañ, -ur, --ısa, -ñ]

bir kanadıdır: Bir üst beyitte söylenen yüz bin kanattan sadece bir tanesi bağlamında.

'Ālem anuñ **bir kanadıdır** görüñ
Kınadın görenden ol kuşı şoruñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 21). [bir kanadıdır, -ı, -dur]

bir katı söz: Kötü bir söz.

Kimse aña **bir katı söz** dimedin
Kıomaya anuñ etini yimedim
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 82, Mısra 7). [bir katı söz,]

bir kazanda: Bir kazan, bir kap.

Ten dahı cān-ıla irişdi bile
Bir kazanda ikisi bişdi bile
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 90). [bir kazanda, -da]

bir kev: İyi, iyice.

Sana **bir key** bāḡbān bulmak gerek
Tapusunda bir zamān olmak gerek
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 106, Mısra 5*). [*bir key,]*

(*Mes. 39: m. 87; Mes. 44: m. 43*)

bir key: Sağlam, iyi.

Bir zamān uçmak kapuçısı-y-ıdum
Uçmağın **bir key** tapuçısı-y-ıdum
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 20, Mısra 6*). [*bir key,]*

bir kez: Bir defa, bir kez.

Şer' içinde gösterür senün yoluñ
Degme bir on akçaya **bir kez** aluñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 90, Mısra 12*). [*bir kez,]*

(*Mes. 30: m. 131; Mes. 30: m. 225;
Mes. 57: m. 22; Mes. 66: m. 55*)

bir kezde: Bir anda; birlikte, beraber.

Kamusı **bir kezde** hüdhüdden su'āl
Kıldılar kim hāl ola ol tırfa hāl
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 38, Mısra 3*). [*bir kezde,]*

bir kezden: Bir defada, bir anda.

Oğlum eydür baba yola gitmegil
Böyle **bir kezden** bizi terk itmegil
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 92, Mısra 8*). [*bir kezden,]*

bir kişi: Bir kişi.

Söz buña irdi ki hergiz **bir kişi**
Bağlaya mı şahşa bir yalan işi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 39*). [*bir kişi,]*

(*Mes. 50: m. 3; Mes. 66: m. 52; Mes. 66: m. 129; Mes. 63: m. 207; Mes. 88: m. 74; Mes. 16: m. 115; Mes. 25: m. 37; Mes. 27: m. 7; Mes. 39: m. 41; Mes. 39: m. 69; Mes. 105: m. 6*)

bir kız: Bir kız.

Bir kız üstinde oturur ay gibi
İki kaşı ok atar bir yay gibi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 69*). [*bir kız,]*

(*Mes. 16: m. 110*)

bir konak: Bir konak.

'Avrata eydür 'acab gördüm bugün
Bir konak gözünde kim yoğ-ıdı dün
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 20*). [*bir konak,]*

bir köpri: Bir(er) köprü.

Degme su üstinde **bir köpri** olur
Kim su almakdan biregü kırtılır
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 105*). [*bir köpri,]*

bir köşede: Bir köşe.

Halk udından izlerin azıtdılar
Degmesi **bir köşede** yir dutdılar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 13, Mısra 52*). [*bir köşede, -de]*

(*Mes. 27: m. 7; Mes. 14: m. 65*)

bir köşede oturasın: Köşeye çekilip oturmak.

İlla sen **bir köşede oturasın**
İşlemekden elüñi götüresin
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 109, Mısra 11*). [*bir köşede oturasın,]*

bir köy: Bir köy.

Var-ıdı şârdan buçuğ ferseng yol
Bir köy ü bir şeyh anda 'ilmi bol
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 14*). [*bir köy,]*

(*Mes. 107: m. 75; Mes. 107: m. 35*)

bir kul ol: Bir kul olmak.

Sen deñiz olmaduñ-ısa bir göl ol
Şāhlığı saña kōduķ dek **bir kıl ol**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 24, Mısra 18*). [*bir kıl ol,]*

(*Mes. 24: m. 22*)

bir kuş: *Bir kuş || Kaknüs.*

Bir kuş ölümün bilüben gör n'ider
Niçe āşüb-ıla 'ālemden gider
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 94, Mısra 59*). [*bir kuş,]*

(*Mes. 94: m. 64*)

bir lahza: *Bir an.*

Fıkr-ile **bir lahza** 'illiyiñdesin
Fikret-ile bir zamān sicc'indesin
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 110, Mısra 3*). [*bir lahza,]*

(*Mes. 26: m. 7*)

bir lahza: *Bir an; bir an olsun.*

Büşr bir kaç loķma yir el-ḥamd ider
Diñlenür **bir lahza** armağı gider
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 400*). [*bir lahza,]*

(*Mes. 78: m. 41*)

bir loķma etmek: *Bir loķma(cık) etmek.*

Kimseden **bir loķma etmek**
yimedüm
Kim otuz biñ yirde şükriñ dimedüm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 86, Mısra 9*). [*bir loķma etmek,]*

bir loķma gibi: *Bir loķma gibi.*

Ġaybetüñ çün kazanında kaynaram
Ḥalkı **bir loķma gibi** ḥōş çeynerem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 61, Mısra 22*). [*bir loķma gibi,]*

bir mesel: *Bir örnek, hikāye.*

Bir meşel eydem eger añlar-ısañ
Ol mişālī işidüp tañlar-ısañ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 11*). [*bir meşel,]*

bir mest er: *Kendinden geçen bir yiğit.*

Ol baña şoran ki **bir mest er** idi
Ne hüner dir-iseñ anda var-idi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 47*). [*bir mest er,]*

bir midir: *Bir midir, tek midir?.*

Cān ezelde var mıdı yā yok mıdı
Ḳamu cānlar **bir midir** yā çok mıdı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 95, Mısra 6*). [*bir midir, -di]*

bir midür: *Aynı mıdır, benzer midir?.*

Biri şordı kim bu cānlar **bir midür**
Cism-ile bu mü' min ol kāfir midür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 95, Mısra 1*). [*bir midür, -dür]*

bir müsülmān: *Bir Müslüman.*

Bir Müsülmān kāfir oldı bir zamān
Kim ola bir kız Müsülmān nāgehān
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 109*). [*bir müsülmān,]*

bir nağme: *Bir nağme, ezgi.*

Nādire **bir nağme** āğāz idicek
Perdelerde sūz-ile sāz idicek
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 19*). [*bir nağme,]*

bir nāme: *Bir kağıt.*

Ḳapuda **bir nāme** dürlü buldılar
Girü kendü yirlerine geldiler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 49*). [*bir nāme,]*

bir nazar kılmuş-durur: *Bir kere (olsun) bakmak.*

Bir nazar hem ol baña **kılmış-durur**
Ol nazardan bu 'atā gelmiş-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 40, Mısra 45*). [*bir nazar kılmış-durur, -miş, --dur, -ur*]

bir nazarda oldu 'aşığı: İlk görüşte âşık olmak.

Bir nazarda eyle oldu 'aşığı
Kim temîz itmedi bâtıldan hâkı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 47*). [*bir nazarda oldu 'aşığı,*]

bir nefes: *Bir an.*

Bir nefes bir zâhid oluram kerîm
Bir zamân bir fâsık oluram le'im
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 48, Mısra 29*). [*bir nefes,*]

(*Mes. 72: m. 64; Mes. 72: m. 133 Mes. 79: m. 5 Mes. 88: m. 22; Mes. 88: m. 45; Mes. 101: m. 52; Mes. 12: m. 169; Mes. 26: m. 28; Mes. 27: m. 52; Mes. 32: m. 22; Mes. 32: m. 52; Mes. 32: m. 161; Mes. 45: m. 22; Mes. 84: m. 102; Mes. 30: m. 272*)

bir nefes: *Bir nefes, bir soluk.*

Bir nefes 'ömrün bahâsı çok-durur
Kâdri kamu dünyâdan artuk-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 57*). [*bir nefes,*]

(*Mes. 107: m. 36*)

bir niçesi: *Birçoğu.*

Halk seni ulu kişi şanalar
Zerkuña **bir niçesi** inanalar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 109, Mısra 14*). [*bir niçesi,*]

bir niyâz eylevelüm: *Yalvarmak, yakarıшта bulunmak.*

Başlayalım söze bismillâh-ıla
Bir niyâz eylevelüm Allâh-ıla
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 2*). [*bir niyâz eylevelüm, -y, -elüm*]

bir oğlan: *Bir çocuk.*

Kimisi bir köyde bir 'avrat sever
Kimisi bir şârda **bir oğlan** kovar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 76*). [*bir oğlan,*]

bir okı: *Bir ok.*

Ol mürîdüñ kim figânı irişür
Bir okı bir gün nişâna irişür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 20*). [*bir okı, -ı*]

bir ola: *Bir olur mu; benzer mi || Benzemez.*

'Âmilerün şohbeti dilgîr ola
Ehl-ile nâ-ehl kaçan **bir ola**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra 16*). [*bir ola,*]

bir ol-: *Bir olmak, beraber olmak.*

Kim ene Hû-y-ıla kaçan **bir ola**
Sen ene yi gidericek Hû kıla
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 125*). [*bir ola, -a*]

(*Mes. 63: m. 160; Mes. 65: m. 102*)

bir ol-: *Eşit olmak, aynı olmak.*

Halvet ü hengâme aña **bir ola**
Deyr içinde Ka'be maşşûdın bula
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 71*). [*bir ola, -a*]

(*Mes. 66: m. 16; Mes. 88: m. 86; Mes. 12: m. 150*)

bir olan: *Beraber olan, birlikte olan (kişi).*

'Âk ola kamular-ıla **bir olan**
Kâfir ola mü'min ü kâfir olan
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 49, Mısra 7*). [*bir olan,*]

bir olur mısın: *Bir olmak, birlikte olmak.*

Ko bu şehdi bir nefes şekker yigil
Benüm-ile **bir olur mısın** digil

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 170). [bir olur mısın,]

bir öyn: Bir öğün(lük).

Ol ki **bir öyn** etmege muhtâc ola
Nite şâhib-taht u mâlik-tâc ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 49). [bir öyn,]

bir pâdişâh: Bir hükümdar, sultan.

Ne vire **bir pâdişâh** iy pârisâ
Kim ola bir günki 'ömrine bahâ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 55). [bir pâdişâh,]

bir perîdür: Bir peri (yüzlü sevgili).

Şâdıllıkda çok perîşânlık kılur
Bir perîdür kim Süleymânlık kılur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 45, Mısra 34). [bir perîdür, -dür]

bir pul: Bir pul, akçe.

Baňa **bir pul** hayr iden beni duta
İlte vü neye diler-ise şata
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 86, Mısra 15). [bir pul,]

bir pula alup: Bir sikke karşılığında almak;
parayla satın almak.

Bir pula degmeye hîç ol dünyada
Kimse anı **bir pula alup** n'ide
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 64). [bir pula alup, -up]

bir pula degmeye: Beş para etmez, çok kıymetsiz.

Bir pula degmeye hîç ol dünyada
Kimse anı bir pula alup n'ide
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 63). [bir pula degmeye, -ye]

bir pula dînin şata: Dinini değersiz bir şey uğruna satmak.

Kimse aňa rişvet okın çün ata
Elli biñ kez **bir pula dînin şata**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra 46). [bir pula dînin şata,]

bir pür güher deryâ-durur: İncilerle dolu bir deniz.

Rahmeti **bir pür güher deryâ-durur**
Lüccesi pür lü'lü'-yi lâlâ-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 77, Mısra 29). [bir pür güher deryâ-durur, --dur, -ur]

bir sâ'atda: Bir saat.

Ne ki şeytân dünyâda vîrân kılur
Tevbe **bir sâ'atda** âbâdan kılur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 46). [bir sâ'atda, -da]

(Mes. 28: m. 8)

bir şahs: Bir kişi.

Ol ne dârûdur ki 'ayn-ı derd-ile
Kim öle **bir şahs** ol dermân bula
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 114). [bir şahs,]

bir şârda: Şehirde.

Kimisi bir köyde bir 'avrat sever
Kimisi **bir şârda** bir oğlan kovar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 76). [bir şârda, -da]

bir seher: Bir sabah.

Bir qarî işledüğünü **bir seher**
Eylemez yüz hançer ü tîg u teber
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 59). [bir seher,]

bir sevdâ: Bir sevdâ.

Degme baş içinde **bir sevdâ** durur
Kimse bilmez kim hakîkat ne-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 109). [bir sevdâ,]

bir şeyh: *Bir şeyh.*

Var-ıdı şardan buçuq ferseng yol
Bir köy ü **bir şeyh** anda 'ilmi bol
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 14*). [*bir şeyh,]*

bir şikār: *Bir av (hayvanı).*

Ƙamusı and içdiler kim **bir şikār**
Pādişāhuñ günde bizde haƙƙı var
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 127*). [*bir şikār,]*

bir sokum etmegi: *Bir lokma etmek.*

İki pulı yok cihānda sayası
Bir sokum etmegi yokdur yiyesi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 116*). [*bir sokum etmegi, -i]*

bir söz: *Tek bir söz, bir kelime.*

Yoħsa sen **bir söz** kılur-iseñ beyān
Girü anı sen işidesin hemān
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 109, Mısra 35*). [*bir söz,]*

(*Mes. 47: m. 167; Mes. 55: m. 26*)

bir söz: *Bir laf.*

Çün görür Rıdvān ki bunlaruñ dili
Bir söz eydür ki hal olmaz müşkili
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 86*). [*bir söz,]*

bir söz işit: *Bir laf dinle.*

Ƙocalardan **bir söz işit** iy yigit
Ğaybet iden ƙişiden yigrekdür it
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 25*). [*bir söz işit,]*

bir söz işit gör: *Bir laf dinle bak.*

Bu'l-ħakem Safvān'a eydür iy ulu
Bir söz işit gör ne direm ben delü
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 202*). [*bir söz işit gör,]*

bir sözi yüz eyleyüp: *Bir sözü yüz (söz) yapmak (Biri bin yapmak, abartmak bağlamında).*

Bir sözi yüz eyleyüp ƙılma 'itāb
Yüz sözi bir ħōş söz eyler bu ƙitāb
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 83, Mısra 27*). [*bir sözi yüz eyleyüp, -yüp]*

bir sözi yüz eyleyüp: *Bir sözü yüz (söz) yapmak (Biri bin yapmak, abartmak bağlamında).*

Bir sözi yüz eyleyüp ƙılma 'itāb
Yüz sözi bir ħōş söz eyler bu ƙitāb
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 83, Mısra 27*). [*bir sözi yüz eyleyüp, -yüp]*

bir sözi yüz eyleyüp: *Bir sözü yüz (söz) yapmak (Biri bin yapmak, abartmak bağlamında).*

Bir sözi yüz eyleyüp ƙılma 'itāb
Yüz sözi bir ħōş söz eyler bu ƙitāb
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 83, Mısra 27*). [*bir sözi yüz eyleyüp, -yüp]*

bir süvārī: *Bir atlı.*

Geçer-iken **bir süvārī** bişeden
Degme bir yaña baƙa endişeden
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 21*). [*bir süvārī,]*

bir tañrı haƙı: *Allah haƙı, Allah haƙı için. Bir yemin sözü.*

Kim zinādan ğaybet eylemek daƙı
Uluraƙdur erde **bir Tañrı haƙı**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 22*). [*bir tañrı haƙı,]*

bir tarīƙı: *Bir yol.*

Degme ƙişi **bir tarīƙı** tañladı
'Ārifī Ğülşehri yavlaƙ añladı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 129*). [*bir tarīƙı, -ı]*

bir taş-ıla: *Bir taş (parçası).*

Gözlerinden kan akıtmış yaş-ıla
Hem şımış nākūsını **bir taş-ıla**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 60*). [*bir taş-ıla, --ıla*]

bir tıfl olmağıl: Çocuk olmak.

Oğlan-ıçun girü **bir tıfl olmağıl**
'Avrat-ıçun erligünden kalmağıl
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra 39*). [*bir tıfl olmağıl, -ma, -ğıl*]

bir ulu: Yüce, ulu bir zat.

Var-ıdı Hemyān şarında **bir ulu**
Adı Büşr ü içi 'ilm ile tolu
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 25*). [*bir ulu,]*

(*Mes. 75: m. 2; Mes. 10: m. 5; Mes. 27: m. 10*)

bir ulu: Yüce, ulu bir (şeyh).

Eytdüm aña **bir ulu** şeyh olmışam
Şehre kim ol şehre küllî dolmışam
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 37*). [*bir ulu,]*

bir ulu: Büyük, yüce

Kaḡnūs adlu **bir ulu** kuş dilsitān
Vardur anuñ mevzi 'i Hindūsitān
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 94, Mısra 3*). [*bir ulu,]*

bir ulu ere: Yüce bir zât.

Şükr ü minnet ol İlāh-ı ekbere
Kim beni irürdi **bir ulu ere**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 148*). [*bir ulu ere, -e*]

bir ulu şeh: Yüce bir padişah.

Degme işden dünyada āgeh midür
Bir gedā mı yā **bir ulu şeh** midür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 64, Mısra 12*). [*bir ulu şeh,]*

bir ulu şeyh: Yüce bir şeyh.

Bellü midür ilde yā pinhān midür
Yā **bir ulu şeyh** ü danışman midür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 64, Mısra 10*). [*bir ulu şeyh,]*

bir ulu yirden: Yüce bir yer.

Toprağı başuma saçmakdan kaçam
Yohsa bārī **bir ulu yirden** seçem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 78*). [*bir ulu yirden, -den*]

bir veli: Bir evliya.

Bir veli bir yolda şataşdı baña
Şordı kim āhir ne hāl oldu saña
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 135*). [*bir veli,]*

(*Mes. 18: m. 34*)

bir yaña: Bir taraftan.

'Avratum **bir yaña** nālîşler kılur
Oğlanum simurgı hōd ḡanda bilür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 92, Mısra 5*). [*bir yaña,]*

bir yaña: Bir taraf, bir yön.

Biz şusuz bir laḡza şabr idemezüz
Anuñ-ıçun **bir yaña** gidemezüz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 26, Mısra 8*). [*bir yaña,]*

bir yavuz iş işler-ise: Kötü bir iş yapmak.

Bir yavuz iş işler-ise ol kişi
Maşlaḡatdan taşra olmaya işi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 137*). [*bir yavuz iş işler-ise, -r, --ise*]

bir yavuz sözde işitmedi: Kötü bir söz duymak.

Çok baña sögdi kim ol bir gün benüm
Bir yavuz sözde işitmedi ünüm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra*

410). [bir yavuz sözde işitmedi, -me, -di]

bir yıl: Bir yıl kadar süre, zaman.

Eydür imdi kalunuma iy imām
Hük-bānlık kıl baña **bir yıl** tamām
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 200). [bir yıl,]

(Mes. 94: m. 51; Mes. 12: m. 208)

bir yılan: Bir yılan.

Girüdurur boğazına **bir yılan**
Bu varınça karnına iner revān
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 27). [bir yılan,]

bir yirde: Bir yerde/köşede.

Dutdı yüz biñ dürlü 'ālemde işi
Dutımadı seni **bir yirde** kişi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 110, Mısra 14). [bir yirde,]

(Mes. 85: m. 33)

bir yirde: Bir arada.

Bir gönülde küfr ü imān besleyen
Derd-ile **bir yirde** dermān besleyen
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 49, Mısra 4). [bir yirde, -de]

bir yire: Bir araya/yere.

Cānavarlar **bir yire** dirildiler
Kamusı aslan katına geldiler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 55). [bir yire,]

bir yire: Bir yere.

Kamu kuşlar **bir yire** dirildiler
Mülki sultānsuz-ıduğıñ bildiler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 3, Mısra 1). [bir yire,]

bir yire: Bir yere, herhangi bir yer.

Mekke kavmı kamusı dirildiler
Bir yire ol beg katına geldiler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 84). [bir yire, -e]

bir yire üşen: Bir yerde toplanan (kimseler).

Şöhrete adum meded kılmaz-ıdı
Bir yire üşen beni bilmez-ıdı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 12). [bir yire üşen,]

bir yol üstinde: Yol üzerinde.

Degme ulu **bir yol üstinde** tura
Kim bir azmışa yolını göstere
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 101). [bir yol üstinde,]

bir yola: Bir yolda.

Degme kişi **bir yola** der-māndedür
Kim bilür kim maşlaḥatlar kādādur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 111). [bir yola, -a]

bir yolda: Yol üstünde, yolda.

Virmeye andan ilerürek selām
Aña **bir yolda** şataşan ve's-selām
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 76). [bir yolda,]

(Mes. 69: m. 135; Mes. 84: m. 16)

bir yoldan: Yol üstünde, yolda.

Āhı Büşr eydür ki **bir yoldan** çarı
Yıl açar gökçek yüzünden iy perī
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 519). [bir yoldan, -dan]

bir yolu: Tek yol.

Bu evüñ cün **bir yolu** var bī-ta'ab
Kağı yoldan gelmiş olasıñ 'aceb
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 57). [bir yolu, -ı]

bir yolumuz: Bir yol.

Bir yolumuz var bizüm irişmege
Yäre vü anuñ-ıla barışmağa
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 95*). [*bir yolumuz, -umuz*]

bir zamān: *Belli bir süre.*

Sana bir key bağbān bulmak gerek
Tapusunda **bir zamān** olmak gerek
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 106, Mısra 6*). [*bir zamān,]*

bir zamān: *Bir süreliğine.*

Bu kabūla her kim ol maqbūl ola
Ol şafāya **bir zamān** meşgūl ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 46*). [*bir zamān,]*

(*Mes. 88: m. 5*)

bir zamān: *Bir zaman, bir süre, bir müddet.*

İlerürek öl ölümünden **bir zamān**
Diri qal Gülşehri gibi cāvidān
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 19, Mısra 43*). [*bir zamān,]*

bir zamān: *Bir an, bazen.*

Bir nefes bir zāhid oluram kerīm
Bir zamān bir fāsık oluram le'īm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 48, Mısra 30*). [*bir zamān,]*

bir zamān: *Bir süre sonra.*

Fikr-ile bir lahza 'illiyyīndesin
Fikret-ile **bir zamān** siccīndesin
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 110, Mısra 4*). [*bir zamān,]*

bir zamān: *Bir zaman.*

Var tevekkūl Tañrı'ya kıl **bir zamān**
Ol qapudan rızquñ istegil hemān
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 87*). [*bir zamān,]*

(*Mes. 16: m. 109*)

bir zamān: *Bir an (bile) || Asla.*

Benden ayrılmaz-ısañuz **bir zamān**
İresiz ol pādīşāha bī-gümān
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 19*). [*bir zamān,]*

bir zamān: *Eskiden, geçmişte.*

Bir zamān uçmak kapuçısı-y-ıdum
Uçmağūñ bir key tapuçısı-y-ıdum
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 20, Mısra 5*). [*bir zamān,]*

bir zamān: *Bir an.*

İlerürek öl ölümünden **bir zamān**
Kim öliçek dirilesin cāvidān
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 175*). [*bir zamān,]*

bir zamān: *Bir süreliğine.*

Bir zamān bunda qarār eyleyelüm
Degmemüz hālümüzi söyleyelüm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 85*). [*bir zamān,]*

(*Mes. 40: m. 2; Mes. 72: m. 515*)

bir zamānda: *Bir zamanlar, eskiden.*

Bir zamānda kim hālāyık şād-ıdı
Guşşadan hātırları āzād-ıdı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 9*). [*bir zamānda, -da]*

(*Mes. 66: m. 19*)

bir zamānda: *Bir dönem, bir zaman.*

Bir zamānda kim külef bitmiş-idi
Bülbül anuñ vaşfın iştmiş-idi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 1*). [*bir zamānda, -da]*

bir zamānda: *Eskiden, geçmişte.*

Bir zamānda kim gül açılmış idi
Bülbül anı görmege gelmiş idi

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 5). [bir zamānda, -da]

bir zamāndan: Bir süre sonra.

Bir zamāndan gördiler yıldızları
Yer yüzünden göge çıktı sözleri
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 207). [bir zamāndan, -dan]

(Mes. 72: m. 173)

bir zamāndan sonra: Bir süre sonra.

Bir zamāndan sonra dilün bilegil
Atam anamdan beni hoş dilegil
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 461). [bir zamāndan sonra,]

bir zerre: Ufacık, küçücük bir (şey).

Çanda kim **bir zerre** cehlümden gele
Elli 'ālim anda bir cāhil ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 51). [bir zerre,]

bir zerre: Çok az, bir an.

Kılmanın **bir zerre** eksük tapudan
Senden ötri sürdi beni kapudan
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 63). [bir zerre,]

bir zerre: Birazcık, çok az.

Küfrini **bir zerre** çün peydā kıla
Şad hezārān mü' mini tersā kıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 87). [bir zerre,]

(Mes. 30: m. 146)

bir zerre: "Zerre kadar" deyiminin karşılığı olarak hiç mi hiç anlamında kullanılmıştır.

'İlm-i dünyā hiç dād eylemedi
Ka'be'den **bir zerre** yād eylemedi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 148). [bir zerre,]

(Mes. 44: m. 9)

biraz: Biraz, azıcık.

Burar-ısa berbatuñ **biraz** kılın
Hüdhüd andan öğrene kuşlar dilin
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra 73). [biraz,]

(Mes. 72: m. 325; Mes. 88: m. 46)

biraz: Az, azıcık.

Yohsa yolda eglenür olur-ısañ
Yā **biraz** geç varuban gelür-iseñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 28). [biraz,]

biraz: Biraz, az da olsa.

Çün ma'ādinden nebāta irişe
Kim **biraz** berg ü şebāta irişe
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 48). [biraz,]

birbiri: Birbiri.

Çün bulutlar **birbirine** sürtişür
Ra'd olur sen bu sebakları bişür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 169). [birbirine, -ne]

birbiri: Birbirine.

Bir dağı atar anı dağı dutar
Aşağa kor **birbirisine** çatar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 86). [birbirisine, -sin, -e]

bircük: Bircük: saç || Örtülü.

Yüz daşı **bircük** bizüz şārda 'ayān
Kalanı hālündür ortada hemān
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 135). [bircük,]

biregü: Birisi, bir kimse.

Bir kuş ol vādī içinde uçmaduk
Biregü anuñ yolından geçmedük
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 72). [biregü,]

(Mes. 59: m. 1; Mes. 66: m. 106; Mes. 69: m. 219; Mes. 81: m. 19; Mes. 102: m. 35)

birez: *Birazcık.*

Kim şifâ bulmak-ıçun **birez** tenüñ
Od içinde yanısar yıllar cânüñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 81*). [*birez,*]

(Mes. 30: m. 128; Mes. 30: m. 177; Mes. 30: m. 258; Mes. 31: m. 15; Mes. 39: m. 64; Mes. 55: m. 30; Mes. 66: m. 35; Mes. 92: m. 334; Mes. 72: m. 405)

birez: *Biraz (olsun).*

Zulm yolından **birez** ayrılmaduñ
Yüz kuş ölmeyinçe sen dirilmedüñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 31, Mısra 35*). [*birez,*]

(Mes. 50: m. 133; Mes. 105: m. 103; Mes. 109: m. 42)

biri: *Biri, bir kimse.*

Birisi güneşe tapdı vü sözi
Aya hatm itdi vü biri ılduzu
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 11*). [*birisi, -si*]

(Mes. 11: m. 9; Mes. 22: m. 22; Mes. 22: m. 23; Mes. 31: m. 40; Mes. 40: m. 55; Mes. 43: m. 1; Mes. 45: m. 1; Mes. 63: m. 19; Mes. 63: m. 21; Mes. 63: m. 23; Mes. 63: m. 24; Mes. 63: m. 26; Mes. 63: m. 27; Mes. 63: m. 28; Mes. 63: m. 33; Mes. 63: m. 34; Mes. 63: m. 68; Mes. 63: m. 70; Mes. 63: m. 82; Mes. 63: m. 125; Mes. 63: m. 129; Mes. 63: m. 131; Mes. 63: m. 132; Mes. 63: m. 135; Mes. 63: m. 137; Mes. 63: m. 191; Mes. 63: m. 193; Mes. 63: m. 195; Mes. 63: m. 197; Mes. 63: m. 201; Mes. 63: m. 211; Mes. 63: m. 32; Mes. 63: m. 17; Mes. 63: m. 25; Mes. 63: m. 29; Mes. 63: m. 35; Mes. 63: m. 69; Mes. 63: m. 133; Mes. 63: m. 199; Mes. 68: m. 51; Mes. 68: m. 49; Mes. 69: m. 163; Mes. 69: m. 35; Mes. 69: m. 161; Mes. 69: m. 165; Mes. 69: m. 167; Mes. 69:

m. 169; Mes. 69: m. 171; Mes. 70: m. 7; Mes. 71: m. 15; Mes. 78: m. 55; Mes. 96: m. 7; Mes. 100: m. 31; Mes. 100: m. 32; Mes. 100: m. 33; Mes. 100: m. 34; Mes. 100: m. 38; Mes. 101: m. 31; Mes. 101: m. 15; Mes. 104: m. 26; Mes. 104: m. 18; Mes. 104: m. 28; Mes. 107: m. 74; Mes. 107: m. 83; Mes. 107: m. 84; Mes. 107: m. 87; Mes. 107: m. 41)

biri: *Herhangi bir kimse.*

Cehd idem kim kamu tamuya vara
Komayam kim **biri** uçmağa gire
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 116*). [*biri,*]

(Mes. 93: m. 36)

biri: *Bir tanesi (kuşlardan).*

Biri eydür i'tikādum var dürüst
Haq yolında degülem dinde süst
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 51, Mısra 1*). [*biri,*]

(Mes. 54: m. 1; Mes. 57: m. 1; Mes. 61: m. 1; Mes. 64: m. 1; Mes. 67: m. 1; Mes. 70: m. 1; Mes. 73 m. 1; Mes. 76: m. 1; Mes. 79: m. 1; Mes. 82: m. 1; Mes. 86: m. 1; Mes. 89: m. 1; Mes. 92: m. 1; Mes. 95: m. 1; Mes. 99: m. 1; Mes. 103: m. 1; Mes. 107: m. 39; Mes. 107: m. 46; Mes. 107: m. 47; Mes. 107: m. 48)

biri: *Birini; hiçbirini.*

Bularuñ bir lahza terkîn urmadum
Birisini dergehümden sürmedüm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 42*). [*birisini, -sin, -i*]

biri biri: *Biri...biri...*

Biri dānişmend olur 'ilmi 'azīm
Biri bir 'āmī olur cehli delīm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 80*). [*biri biri,*]

(Mes. 107: m. 82)

biri biri: *Birbiri.*

Bişelerden çok odunlar dirşürür
Biri biri üstine düpdüz urur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 94, Mısra 28*). [*biri biri,]*

biri iki görmeye: *Bir sayısını iki görmek (şaşı görmek bağlamında).*

Dünyaya bir kâdr u kıymet urmaya
Şaşı gibi **biri iki görmeye**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 8*). [*biri iki görmeye, -me, -ye]*

biri sözi: *Birinin sözü.*

Biri sözi fi' l ü harf u ism idi
Biriniñ yâ cevher ü yâ cism idi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 31*). [*biri sözi,]*

biri ü biri: *Biri...ve birisi.*

Biri şâkird **ü** biri üstâd olur
Biri Şîrîn ü biri Ferhâd olur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 77*). [*biri ü biri,]*

(*Mes. 107: m. 78; Mes. 107: m. 85*)

biri vü biri: *Biri...ve birisi.*

Biri Mūsā **vü** biri Kārūn olur
Biri Leylî vü biri Mecnūn olur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 81*). [*biri vü biri,]*

(*Mes. 107: m. 86*)

biribiri: *Birbiri, birbirlerinden.*

Biribiri hâletinden bî-haber
Kargâ sergîn yir-idi tûfî şeker
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 5*). [*biribiri,]*

(*Mes. 30: m. 55; Mes. 99: m. 7*)

biribiri: *Birbirleri.*

Ev **biribirinüñ** içinde durak
Altısından evvel ev karşıarak
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 57*). [*biribirinüñ, -nüñ]*

(*Mes. 70: m. 19; Mes. 71: m. 67;*
Mes. 71: m. 69)

biribirine: *Birbirleriyle.*

Kırk dokuz atı dükelçügin dutar
Kamusını **biribirine** çatar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 90*). [*biribirine,]*

biribirümüz: *Birbirimiz, birlikte.*

Yöreden nâ-mahremi koruyalım
Biribirümüz-ile yorıyalım
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 19, Mısra 12*). [*biribirümüz-ile, --ile]*

(*Mes. 88: m. 62; Mes. 88: m. 85; Mes. 98: m. 60*)

birik: *Bir araya gelmek, toplanmak, birlikte olmak.*

Pes bu ümmet hükmine **birikmedüñ**
Sen Muḥammed hem araya sığmaduñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 93*). [*birikmedüñ, -me, -dün]*

birin: *Bir, birini; birisini.*

Biri **birin** dilememek var mıdur
Yâ ahîlîk ceng ü şûr u şer midür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 70, Mısra 7*). [*birin,]*

birin biñ eyledi: *Biri bin yapmak; azı çok eylemek.*

Çün mey-ile yâr şeyḫi toyladı
İşkınuñ ol mey **birin biñ eyledi**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 102*). [*birin biñ eyledi, -di]*

birini: *Bir, birini; birisini.*

Birini bir taş başında kurd yidi
Birisi ben girü dönerem didi
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 45*). [*birini,]*

birisi: *Bir tanesi (Ashabın).*

Birisi eydür ki iy şeyh-i kibâr
Vesveseñ gitmege bir gısl eyle var
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 1*). [*birisi,]*

birisi: *Birisi, bir tanesi.*

Birisi gūsâle tapdı iy 'azîz
Kılmadı kâfırlığı dînden temîz
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 15*). [*birisi,]*

(*Mes. 5: m. 190; Mes. 11: m. 55 Mes. 11: m. 63; Mes. 11: m. 17; Mes. 11: m. 19; Mes. 11: m. 29; Mes. 16: m. 12; Mes. 22: m. 21; Mes. 43: m. 10; Mes. 53: m. 90; Mes. 96: m. 8; Mes. 101: m. 5; Mes. 101: m. 49; Mes. 107: m. 43; Mes. 107: m. 89*)

birisi: *Bir tanesi (terazilerden).*

Birisi-y-ile dahı dartam teni
Ten metâ'ını dahı getür kanı
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 29*). [*birisi-y-ile, --y, --ile]*

(*Mes. 81: m. 27*)

birisine: *Bir tanesi, birisi.*

Ol birisinin harîfi anda hür
Bu **birisine** şarâb olmuş tahûr
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 26*). [*birisine,]*

bî-riyâ: *Yalansız, dürüst, samimi.*

Çün melekden dahı geçe **bî-riyâ**
Âhı tapusından ire Tañrı'ya
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 53*). [*bî-riyâ,]*

(*Mes. 100: m. 98; Mes. 110: m. 50*)

birkaç: *"Birkaç" Belgisiz sıfat.*

Şordı Yemlihâ evin kim kâdadur
Kim anuñ **birkaç** silâhı bendedür
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 376*). [*birkaç,]*

birkaç: *Birkaç kez.*

Atlu anı uykuğan tîz uyarur
Bir çomağ-ıla anı **birkaç** urur
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 30*). [*birkaç,]*

birkaç: *Birkaç, az sayıda.*

İlde bî-nâm u nişân gezer-iken
Şârda **birkaç** kardaşı düzer-iken
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 20*). [*birkaç,]*

birkaç: *Birkaç tane.*

Benden ol yirde ki **birkaç** rîv üşe
Bir ferîsteh üstine yüz dîv üşe
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 69*). [*birkaç,]*

(*Mes. 100: m. 99*)

birle: *İle edatı.*

Guşsa vaktında bular şâd oldılar
Şādılığda kayğu **birle** töldılar
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 110*). [*birle,]*

(*Mes. 69: m. 124*)

birliğ: *Bir ve tek olma || Vahdet-i vücud.*

Mü'min ol kuş **birliğiñe** inanur
Kâfir ol kuşu kanat nağşın şanur
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 23*). [*birliğiñe, -iñ, -e]*

birliğ: *Birlik, teklik; beraberlik.*

Āb-ı hayvân isteme dirlig-üçün
Aşluña kavışgör **birliğ-üçün**

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 18, Mısra 22). [birliğ-üçün, --üçün]

birliğ: Bir ve tek olma.

İki görme didiler bu **birliği**
Kendüden öl kim bulasın dirliği
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 155). [birliği, -i]

birlik: Bir ve tek olma.

‘Āşıkuñ ma ‘şûk-ıla **birlik-durur**
İkilik bu yolda kâfirlik-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 109). [birlik-durur, --dur, -ur]

birlik idesin: Bir olmak, birlik, beraberlik içinde olmak.

İkilig-ile ne **birlik idesin**
Çün muhannessin ne erlik idesin
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 49, Mısra 13). [birlik idesin, -e, -sin]

birlik kıla: Bir olmak.

Kul kaçan sultân-ıla **birlik kıla**
Kulı köydür kim kamu sultân kıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 105). [birlik kıla, -a]

birsin: Eşsiz.

Virdi **birsin** Rüstem'e kim burca ur
İşbu mîhları vü taşlara geçür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 33). [birsin,]

birün: Dışarı.

Bu hüner her ta‘nadan hâlî gibi
Tâ men ol dâra **birün** eli gibi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 20). [birün,]

biş: Pişmek.

Ten dahı cân-ıla irişdi bile
Bir kazanda ikisi **bişdi** bile

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 90). [bişdi, -di]

(Mes. 105: m. 84)

biş: Beş.

Ben tarikatda virem **bişden** yidi
Ol esâsı gösteren şöyle didi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 63). [bişden, -den]

biş: Pişmek, olgunlaşmak.

Hâm-iken çün ‘ışk odından ol **bişer**
Yalvarur şeyhüñ ayağına düşer
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 53). [bişer, -er]

biş: Halletmek, tamamlamak || Öğrenmek (ders bağlamında).

Çün bulutlar birbirine sürtişür
Ra‘d olur sen bu sebakları **bişür**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 170). [bişür, -ür]

biş akça: Beş akçe.

Sen şerî‘atda iki yüzden zekât
Viresin **biş akça** bulmağa necât
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 62). [biş akça,]

biş altı: Beş, altı.

Bir kişi kodı **biş altı** hurdasın
Tavuğ altına vü kaz yumurdasın
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 7). [biş altı,]

biş namâz: Beş vakitlik (sabah, öğle, ikindi, akşam, yatsı) namaz ibadeti.

Yüz biñ akça bir kulumu virürem
Biş namâz andan güç-ile görürem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 78). [biş namâz,]

biş söz on söz söyleye: Beş on söz söylemek (daha fazla değil; azıcık kastedilmiştir).

Çün zarûret anı muztar eyleye
Günde ya **biş söz ya on söz söyleye**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 28*). [*biş söz on söz söyleye, -ye*]

biş ü kem: Az veya çok.

Kimse bize serzeniş eyler-ise
Hakkumuzda **biş ü kem** söyler-ise
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 13, Mısra 38*). [*biş ü kem,*]

bî-sāmān: Varlıksız, sermayesiz.

Hâtırında kimseden kîn olmaya
‘Âk u **bî-sāmān** u hōd-bîn olmaya
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 96*). [*bî-sāmān,*]

bîşe: Orman.

Bîşede yimiş ağaçları üküş
Alma yavlağ çok u dadı ança hōş
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 23*). [*bîşede, -de*]

(*Mes. 66: m. 21; Mes. 66: m. 40; Mes. 94: m. 27*)

bî-şek: Kuşkusuz.

Çün hidāyet Tañrı'dan irdi ere
Bî-şek ol er her işi hōş başara
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 44*). [*bî-şek,*]

(*Mes. 100: m. 43*)

bî-şer‘: Dini hükümleri bilmeden.

Er tārīkat yolına **bî-şer‘** hīç
Gire mi kim olmaya ol işde pīç
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 99, Mısra 11*). [*bî-şer‘,*]

(*Mes. 100: m. 16*)

bî-seyr ü sükūn: Sessiz sedasız; usulca.

İlte bir bir halkı **bî-seyr ü sükūn**
Dünyadan innā ileyhi rāci‘ün

(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra 79*). [*bî-seyr ü sükūn,*]

bisle: Beslemek || Sulamak.

Bir ağaç kim acıdur cüllāb-ıla
Bisler-iseñ anı vü güllāb-ıla
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra 46*). [*bisler-iseñ, -r, --ise, -ñ*]

bismillāh: "Allah'ın adıyla" manasında
"Bismillāhirrahmānirrahim" sözünün
kısaltılmış şekli.

Her kim evvel söyledi Allāh dedi
Sözinüñ ilkinde **Bismillāh** dedi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 2*). [*bismillāh,*]

(*Mes. 1: m. 2; Mes. 72: m. 1; Mes. 84: m. 1; Mes. 105: m. 1*)

bişr-ile yemliha destānı: Bişr ve
Yemliha'nın hikayesi.

Hikmet-ile hırş boynını dokı
Bişr-ile Yemliha destānı okı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 78*). [*bişr-ile yemliha destānı,*]

bî-su ‘āl: Sorgusuz, sualsiz.

Bî-su ‘āl u bî-cevāb u bî-hisāb
Bî-ķitāb u bî-‘anā vü bî-it‘āb
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 95*). [*bî-su ‘āl,*]

bî-şühbet ü şeyn: Kuşku ve kusurdan irak.

Biz yola **bî-şühbet ü şeyn** irmişüz
Kim mine'l-‘ilmi ile'l-‘ayn irmişüz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 104, Mısra 31*). [*bî-şühbet ü şeyn,*]

bî-sudā‘: Başı ağrımayan || Dertsiz, huzurlu.

Eyle ulu kişiyem ben **bî-sudā‘**
Kim evümde her gice olur semā‘
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 41*). [*bî-sudā‘,*]

bīṣ-ü-kem: Çok veya az || Aşağı yukarı.

Ṭūṭi-y-içün karga daḥı dem-be-dem
Eydür-idi kanda olsa **bīṣ-ü-kem**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 54*). [*bīṣ-ü-kem,]*

bī-sultān ola: Sultansız, padişahsız olmak.

Zīrā çün kim mülk **bī-şultān ola**
Az zamānda memleket vīrān ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 3, Mısra 13*). [*bī-şultān ola,]*

bī-sütün: Diresiz.

Kim durıdan āsümānı **bī-sütün**
Pāk ola 'ammā yekūlu'z-zālimūn
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 197*). [*bī-sütün,]*

bit-: Büyümek, yetiştirmek, ortaya çıkmak.

'Adl-ıla da'vī kılam u güç yete
Kim tohumusuz daḥl yerlerde **bite**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 57, Mısra 26*). [*bite, -e]*

bit-: Bitmek, sona ermek.

Adumuz çün yidi iklīmi dutar
Bir şar-ıla işümüz nite **biter**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 148*). [*biter, -er]*

bit: Sona ermek, tamamlanmak.

Naḥvı deñizde elüñ kaçan duta
Maḥv olıçağın meger işüñ **bite**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra 52*). [*bite, -e]*

bit: Büyümek, yetiştirmek, ortaya çıkmak.

Kim benüm işüm gülistānda **biter**
Nevbahār u bağ u bōstānda **biter**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 7, Mısra 4*). [*biter, -er]*

(*Mes. 60: m. 12; Mes. 66: m. 5; Mes. 91: m. 11; Mes. 93: m. 51; Mes. 106: m. 2*)

bit: Belirmek, hasıl olmak.

Çün bunun korkusu öginde **biter**
Atları yirinde kor yirler yiter
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 229*). [*biter, -er]*

bit: Ortaya çıkmak.

Bir zamānda kim külef **bitmiş-idi**
Bülbül anuñ vaşın işitmiş-idi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 1*). [*bitmiş-idi, -miş, --i, -di]*

bī-ta'ab: Zahmetsiz, zorluk çekmeden.

Bu evüñ çün bir yolu var **bī-ta'ab**
Kağı yoldan gelmiş olasız 'aceb
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 57*). [*bī-ta'ab,]*

bī-tarikat: Tarikat (yolu) olmadan.

Bī-tarikat şer'e olalar refik
İlla bī-şer' olmaya hergiz tarik
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 15*). [*bī-tarikat,]*

bite işi: İş görmek; bir sonuç elde etmek.

Maḥv-ıla kurtıla deñizden kişi
Yohsa naḥv-ıla kaçan **bite işi**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra 38*). [*bite işi,]*

bī-temiz: İyiyi kötüyü birbirinden ayırma

Kendüzünü āhılıkda iy 'aziz
Bir 'ases-başı bilesin **bī-temiz**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 562*). [*bī-temiz,]*

bī-temiz: Kötü, fena; pis.

Ten-perest olunca böyle **bī-temiz**
Büt-perest olsañ delim yig iy 'aziz

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 80, Mısra 9). [bī-temīz,]

biter: Büyümek, yetişmek, ortaya çıkmak.

Kim benüm işüm gülistānda **biter**
Nevbahār u bāğ u bōstānda **biter**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 7, Mısra 3). [biter,]

bī-terāzū: Terazisiz; ölçüsüz.

Bī-terāzū sen dükān eylemegil
Māye vü söz ü ziyān eylemegil
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 191). [bī-terāzū,]

(Mes. 100: m. 7)

bitsün dili: Konuşmaya başlamak, dili açılmak, dillenmek.

Eyle ter söyleyelüm bu sünbülü
Kim okıyan kişinün **bitsün dili**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 20). [bitsün dili,]

bī-tu'm: Azıksız, azığı olmayan.

Çün sözüñ **bī-tu'm** reng ü bū-durur
Ne şeker kim yir-iseñ ağu-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 18, Mısra 11). [bī-tu'm,]

bitür: Tamamlamak, sonuçlandırmak, bitirmek.

Digil ol ilden saña getüreyim
Ne kim işün var-ısa **bitüreyim**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 30). [bitüreyim, -eyim]

(Mes. 51: m. 8; Mes. 90: m. 21)

bitür: Bitirmek; yetiştirmek, büyütme.

Ol çemende kim **bitürdük** lāleyi
Rāyegān itdük dükeli kāleyi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 73). [bitürdük, -dük]

bitür: Bitirmek, yapmak.

Kim-durur rızkum baña getüresi
Yā benüm işlerümü **bitüresi**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 100). [bitüresi, -esi]

(Mes. 91: m. 125; Mes. 91: m. 105;
Mes. 101: m. 29)

bitürür imiş: Tamamlamak, sonuçlandırmak.

Ad-ıla **bitürür imiş** er işi
Yok hisābına-y-ımış adsuz kişi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 265). [bitürür imiş, -ür , -i, -miş]

bī-vefā: Vefasız || Dönek, sadakatsiz (dünya/felek için).

Bī-muḥābā dehr-i mekkār ādemī
Bī-vefā dünyā vü ḡaddār ādemī
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 106). [bī-vefā,]

bī-vefā: Vefasız, sadakatsiz.

Bī-vefā erden vefā istemegil
Fāni 'ālemden bekā istemegil
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 18, Mısra 19). [bī-vefā,]

(Mes. 48: m. 7; Mes. 65: m. 91; Mes. 87: m. 16; Mes. 48: m. 7; Mes. 65: m. 91; Mes. 87: m. 16; Mes. 87: m. 23; Mes. 87: m. 1; Mes. 16: m. 100)

bī-vefālīk: Vefâsızlık, sözünde durmama, döneklik.

Çün iki yüzlü vü iki dillüyem
Bī-vefālīkla cihānda bellüyem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 48, Mısra 18). [bī-vefālīkla, -la]

bī-vefālīk kılmazam: Vefâsızlık etmek.

Halk-ıla ben cüz şafālīk kılmazam
Kimse-y-ile **bī-vefālīk kılmazam**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 86, Mısra 22). [bī-vefālīk kılmazam, -maz, -am]

bī-yār: Yarsız, sevgilisiz.

Sen bu elden bunlar ile n'ideyim
Bī-dil ü **bī-yār** kaçça gideyim
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 194*). [*bī-yār,]*

biz: Birinci çokluk şahıs zamiri, biz (Kuşlar).

Ol **bize** yavlağ yakın u fazlı bol
Biz ırağ andan hezārān sāle yol
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 31*). [*bize, -e]*

(*Mes. 6: m. 37; Mes. 39: m. 114; Mes. 39: m. 116; Mes. 39: m. 89*)

biz: Birinci çokluk şahıs zamiri, biz. (Kazlar).

Biz şusuz bir lahza şabr idemezüz
Anuñ-ıçun bir yaña gidemezüz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 26, Mısra 7*). [*biz,]*

biz: Birinci çoğul şahıs zamiri, biz.

Gösterüñ bir göğ kīm ol māhsuz-
durur
Bizüm ilümüz niçün şāhsuz-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 3, Mısra 10*). [*bizüm, -üm]*

(*Mes. 4: m. 32; Mes. 4: m. 25; Mes. 5: m. 35; Mes. 5: m. 37; Mes. 5: m. 100; ; Mes. 5: m. 193; Mes. 5: m. 183; Mes. 5: m. 99; Mes. 5: m. 280; Mes. 5: m. 105; Mes. 12: m. 51; Mes. 13: m. 3; Mes. 13: m. 9; Mes. 13: m. 10; Mes. 13: m. 37; Mes. 14: m. 43; Mes. 14: m. 44; Mes. 14: m. 55; Mes. 14: m. 57; Mes. 15: m. 41; Mes. 15: m. 44; Mes. 16: m. 44; Mes. 16: m. 31; Mes. 17: m. 24; Mes. 17: m. 32; Mes. 20: m. 21; Mes. 21: m. 8; Mes. 21: m. 15; Mes. 21: m. 21; Mes. 21: m. 10; Mes. 22: m. 3; Mes. 22: m. 45; Mes. 22: m. 49; Mes. 22: m. 57; Mes. 22: m. 61; Mes. 22: m. 65; Mes. 22: m. 69; Mes. 22: m. 73; Mes. 22: m. 83; Mes. 22: m. 108; Mes. 22: m. 141; Mes. 22: m. 145; Mes. 22: m. 125; Mes. 22: m. 79; Mes. 22: m. 121; Mes. 22: m. 140; Mes. 22: m. 97; Mes. 22: m. 110; Mes. 22: m. 115; Mes. 22: m. 146; Mes. 22:*

m. 148; Mes. 22: m. 162; Mes. 22: m. 109; Mes. 22: m. 111; Mes. 22: m. 119; Mes. 22: m. 120; Mes. 22: m. 144; Mes. 22: m. 147; Mes. 24: m. 26; Mes. 26: m. 27; Mes. 26: m. 28; Mes. 26: m. 5; Mes. 27: m. 63; Mes. 27: m. 64; Mes. 27: m. 87; Mes. 27: m. 72; Mes. 27: m. 74; Mes. 27: m. 77; Mes. 27: m. 68; Mes. 27: m. 80; Mes. 27: m. 82; Mes. 27: m. 83; Mes. 27: m. 85; Mes. 27: m. 69; Mes. 27: m. 89; Mes. 28: m. 21; Mes. 28: m. 22; Mes. 30: m. 100; Mes. 30: m. 114; Mes. 30: m. 115; Mes. 30: m. 142; Mes. 30: m. 130; Mes. 31: m. 43; Mes. 31: m. 12; Mes. 32: m. 43; Mes. 32: m. 73; Mes. 32: m. 186; Mes. 32: m. 187; Mes. 32: m. 76; Mes. 32: m. 36; Mes. 32: m. 74; Mes. 32: m. 51; Mes. 32: m. 75; Mes. 36: m. 31; Mes. 38: m. 5; Mes. 38: m. 12; Mes. 38: m. 23; Mes. 38: m. 15; Mes. 39: m. 49; Mes. 39: m. 83; Mes. 39: m. 84; Mes. 39: m. 93; Mes. 39: m. 109; Mes. 39: m. 113; Mes. 40: m. 49; Mes. 41: m. 2; Mes. 44: m. 27; Mes. 47: m. 29; Mes. 47: m. 116; Mes. 50: m. 113; Mes. 50: m. 125; Mes. 50: m. 137; Mes. 50: m. 111; Mes. 50: m. 110; Mes. 50: m. 109; Mes. 51: m. 19; Mes. 51: m. 17; Mes. 53: m. 1; Mes. 53: m. 3; Mes. 53: m. 141; Mes. 57: m. 35; Mes. 60: m. 17; Mes. 60: m. 21; Mes. 60: m. 25; Mes. 60: m. 32; Mes. 60: m. 51; Mes. 60: m. 56; Mes. 60: m. 93; Mes. 60: m. 109; Mes. 60: m. 26; Mes. 60: m. 54; Mes. 60: m. 81; Mes. 63: m. 65; Mes. 63: m. 192; Mes. 65: m. 115; Mes. 66: m. 1; Mes. 66: m. 104; Mes. 66: m. 143; Mes. 66: m. 149; Mes. 66: m. 152; Mes. 66: m. 145; Mes. 66: m. 13; Mes. 66: m. 134; Mes. 66: m. 149; Mes. 66: m. 154; Mes. 66: m. 129; Mes. 66: m. 132; Mes. 66: m. 142; Mes. 66: m. 135; Mes. 66: m. 137; Mes. 66: m. 138; Mes. 67: m. 10; Mes. 69: m. 115; Mes. 69: m. 207; Mes. 69: m. 245; Mes. 69: m. 246; Mes. 69: m. 239; Mes. 69: m. 239; Mes. 69: m. 88; Mes. 69: m. 203; Mes. 69: m. 209; Mes. 70: m. 6; Mes. 72: m. 415; Mes. 72: m. 116; Mes. 72: m. 392; Mes. 75: m. 77; Mes. 75: m. 81; Mes. 75: m. 49; Mes. 75: m. 69; Mes. 75: m. 70; Mes. 75: m. 75; Mes. 75: m. 86; Mes. 75: m. 90; Mes. 75: m. 92; Mes. 75: m. 65; Mes. 75: m. 66; Mes. 78: m. 48; Mes. 81: m. 161; Mes. 83: m. 21; Mes. 83: m. 22; Mes. 85: m. 25; Mes. 85: m. 38; Mes. 85: m. 27; Mes. 85: m. 33; Mes. 85: m. 26; Mes. 85:

85: m. 152; Mes. 85: m. 24; Mes. 87: m. 21; Mes. 88: m. 17; Mes. 88: m. 61; Mes. 88: m. 83; Mes. 88: m. 72; Mes. 88: m. 11; Mes. 88: m. 19; Mes. 88: m. 20; Mes. 88: m. 64; Mes. 88: m. 59; Mes. 88: m. 95; Mes. 88: m. 18; Mes. 90: m. 25; Mes. 91: m. 121; Mes. 91: m. 177; Mes. 91: m. 65; Mes. 91: m. 278; Mes. 91: m. 279; Mes. 91: m. 280; Mes. 91: m. 283; Mes. 91: m. 299; Mes. 91: m. 274; Mes. 92: m. 8; Mes. 95: m. 27; Mes. 98: m. 64; Mes. 98: m. 67; Mes. 98: m. 66; Mes. 98: m. 65; Mes. 99: m. 17; Mes. 100: m. 60; Mes. 102: m. 2; Mes. 104: m. 31; Mes. 105: m. 61; Mes. 105: m. 31; Mes. 111: m. 75; Mes. 111: m. 45; Mes. 111: m. 46; Mes. 5: m. 256)

biz: Birinci çokluk şahıs zamiri, biz. (tavşanlar yerine).

Kim bu sultān itleri ança **bizi**
Dutdılar kim kan-ıla tıldı yazı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 15). [bizi, -i]

(Mes. 60: m. 19; Mes. 91: m. 171)

biz: Biz, (Allah).

Biz yaratduk biz bilevüz kulları
Kim girü bizden yañadur yolları
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 95). [biz,]

(Mes. 78: m. 95; Mes. 78: m. 96)

biz: Biz (kullar).

Biz perişān-hāl ü sen perverdigār
Biz günehlüler ü sen āmurz-gār
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 101). [biz,]

(Mes. 78: m. 102; Mes. 98: m. 63)

biz: Biz || Hayvanlar.

Ḳamusı and içdiler kim bir şikār
Pādişāhuñ günde **bizde** ḥaḳḳı var
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 128). [bizde, -de]

(Mes. 91: m. 130)

biz: Birinci çokluk şahıs zamiri, biz. || Sîmurg.

Şimdi kim siz **biz**, siz ü biz hem
sizüz
Siz aradan gıtdüñüz ḳamu bizüz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 135). [biz,,]

(Mes. 107: m. 136)

biz dahı: Biz de.

Biz dahı iş niteligin bilelüm
İlla bunlaruñ-ıla bir olalum
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 159). [biz dahı,]

(Mes. 39: m. 112; Mes. 63: m. 169;
Mes. 41: m. 4)

biz daḳı: Biz de.

Anı Türkī şüretinde **biz daḳı**
Söyledük bülbül gibi Tañrı ḥaḳı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 29). [biz daḳı,]

biz ki: Biz ki.

Biz ki bülbül yüregini taḡlaruz
Güllerüñ tiz öldüğine aḡlaruz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 8, Mısra 15). [biz ki,]

bizār ola: Rahatsız olmak, bıkmak, bezmek.

Cāndan istedi ki key **bizār ola**
İstemedi kim arada 'ār ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 17). [bizār ola, -a]

bizār olasın: Rahatsız olmak, bıkmak, bezmek.

Ümmetüñden eyle **bizār olasın**
Kim yazuḳlarına ḥayrān ḳalasın
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 25). [bizār olasın, -asın]

bizden: Biz; bizim tarafımızdan.

Kim Ayas'ı işbu sâ'at görevar
Şayru olmuş **bizden** anı soravar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 10*). [*bizden,]*

bizden artuk: Bizden başka.

Şanma kim şârda kişiler çok-durur
Bizden artuk şârda kimse yok-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 140*). [*bizden artuk,]*

bize: "Biz" zamirinin yönelme eki almış şekli (âşıklar yerine).

Degme kişi şârda bir manşıb dutar
Bize Gülşehrî didükleri yiter
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 172*). [*bize,]*

bize: "Biz" zamirinin yönelme eki almış şekli.

Yola varmağa ne bunça ivelüm
Bize bir gül gösterün kim sevelüm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 7, Mısra 18*). [*bize,]*

(*Mes. 10: m. 51; Mes. 11: m. 57; Mes. 11: m. 62; Mes. 14: m. 76; Mes. 16: m. 114; Mes. 75: m. 94*)

bize: Birinci çokluk şahıs zamiri (Kuşlar).

Kim **bize** bir pâdişâh-ı nâmdâr
Gerek-idi vü bir ulu şehriyâr
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 3, Mısra 7*). [*bize,]*

bize: Bize, (insanlara, kullara).

Bize uçmak viriser Tañrı diyü
Yimeyeler tamu odından kayu
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra 47*). [*bize,]*

bize dahı: Bize de.

Bize dahı eydün anı alalum
Sençileyin kamu tâcir olalum
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 41, Mısra 7*). [*bize dahı,]*

(*Mes. 91: m. 276*)

bî-zür eyleye: Güçsüz kalmak.

Zâl'ı bu zilzâl **bî-zür eyleye**
Rüstem'i bu mârâ bir mür eyleye
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 104, Mısra 21*). [*bî-zür eyleye,]*

bî-zür ola: Güçsüz olmak.

Şîr bu peygülda **bî-zür ola**
Mâr bunda gelür-ise mür ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 215*). [*bî-zür ola, -a]*

bizüm: Bizim.

Şeyh eydür çün behiştî yüzlü yâr
Bizüm oldı cennet oldı rüzigâr
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 12*). [*bizüm,]*

(*Mes. 93: m. 2*)

bizüm: Biz. || Aşıklar (Bülbül).

Her gün işümüz **bizüm** gülğul-durur
Sevdüğümüz dünyada bir gül-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 7, Mısra 11*). [*bizüm,]*

bizüm gibi: Bizim gibi.

Kimse **bizüm gibi** müflis görmedi
Kim elümüz hiçe dahı irmedi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 87*). [*bizüm gibi,]*

boğaz: Vücutta boyun bölgesinde bulunan organ, boğaz.

Boğazından müdde'ileri aşuñ
Gaybet iden kişinün dilin kesün
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 62, Mısra 13*). [*boğazından, -in, -dan]*

(Mes. 66: m. 75)

boğazuma değin geldi: Boğazıma kadar gelmek.

Ança almalar çürüğinden yidi
Kim **boğazuma değin geldi** didi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 42). [boğazuma değin geldi, -di]

boğul: Boğulmak.

‘Işık çün gitdi Şaṭṭ’a girür-iseñ
Boğulasın bir kadem urur-ısañ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 40). [boğulasın, -a, -sın]

(Mes. 9: m. 44; Mes. 27: m. 118; Mes. 91: m. 249)

boğuz: Boğaz.

Ol **boğuz** kim loğmayı tārāc ider
Ṭab‘ını dārūlara muḥtāc ider
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 79). [boğuz,]

bol: Çok, çok(ça).

Guşşalar geldi baña **bol** ilerü
Gelmedi bunuñ gibi yol ilerü
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 43, Mısra 7). [bol,]

(Mes. 105: m. 92)

bol: Çok, fazla.

Ol bize yavlağ yakın u faḫlı **bol**
Biz ırağ andan hezārān sāle yol
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 31). [bol,]

(Mes. 5: m. 76; Mes. 72: m. 438; Mes. 102: m. 14; Mes. 107: m. 143)

bōstān: Bahçe. || Yer.

Bu meşel kīm ‘ālemüñ **bōstānıdur**
Muştafā oğlanlığı destānıdur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 45). [bōstānıdur, -ı, -dur]

(Mes. 7: m. 20; Mes. 8: m. 25; Mes. 26: m. 31; Mes. 29: m. 43; Mes. 39: m. 23)

bōstān: Bahçe || Cennet.

Bāğ arasındaki **bōstāndur** yüzi
Şanasın kim bir gülüstāndur yüzi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 45, Mısra 11). [bōstāndur, -dur]

(Mes. 72: m. 431)

bōstān: Çiçek ve ağaç yetiştirilen yer, bahçe.

Reşkümüz yok bülbul ü destānlara
Çün ırakdan bakaruz **bōstānlara**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 46, Mısra 24). [bōstānlara, -lar, -a]

(Mes. 72: m. 13; Mes. 93: m. 29; Mes. 101: m. 93; Mes. 60: m. 114)

boyalu: Boyalı, renkli.

Gevher āhir **boyalu** bir taş olur
Bir taş içün neye bağruñ baş olur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 34, Mısra 3). [boyalu,]

boyn: Gövdenin başla omuz arasında kalan bölgesi, boyun.

Büt-perestüñ başını kesmek gerek
Kendü bütün **boynına** asmak gerek
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 20). [boynına, -ın, -a]

(Mes. 10: m. 136; Mes. 12: m. 110; Mes. 12: m. 118; Mes. 14: m. 54; Mes. 30: m. 189; Mes. 58: m. 19; Mes. 93: m. 6; Mes. 30: m. 16)

boynın ur-: Boynunu vurmak || Öldürmek.

Yüzebilmeyen kişi nite gire
Şaṭṭ’a vü kendüzinüñ **boynın ura**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 42). [boynın ura, -a]

(Mes. 77: m. 18; Mes. 31: m. 2; Mes. 90: m. 34)

boynun uzattı: Boynunu uzatmak.

Oğlan ol dem gök dapa bakdı girü
Güldi vü **boynun uzattı** ilerü
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 42*). [*boynun uzattı, -tı*]

boynundan asılmak: Boynundan asmak ||
Öldürmek.

Anda kim her bir işi kılmak gerek
Oğrıya **boynundan asılmak** gerek
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 90, Mısra 10*). [*boynundan asılmak,]*

boynını dokı: Boynunu kesmek; başını
vurmak.

Hikmet-ile hırş **boynını dokı**
Bişr-ile Yemliha destânın okı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 77*). [*boynını dokı, -ı*]

boynını ura-y-ıduñ: Boynunu vurmak,
öldürmek.

Bilse-y-idüñ yurtı kim şora-y-ıduñ
Yüz kişinüñ **boynını ura-y-ıduñ**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 550*). [*boynını ura-y-ıduñ, -a, --y, --ı, -du, -ñ-a, --y, --ı, -duñ*]

boynuma urıcak: Boyna takmak.

Ben ki **boynuma urıcak** kibr ü menî
Oldum evvel Hâk ta 'âlâ düşmeni
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 73*). [*boynuma urıcak, -ıcağ*]

boynumı ura: Başını kesmek, canını almak.

Çünkü benüm **boynumı** ol şâh **ura**
Kim-durur kim beni andan kırtara
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 57*). [*boynumı ura, -a*]

boynuñda kalmışdur: (Vebâli) boynunda
kalmak. İşlediği suçun sorumluluğunu
üstlenmek, taşımak.

Kamu aşşidan kim eyledüñ ziyân
Maşleme **boynuñda kalmışdur**
hemân (*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 90, Mısra 36*). [*boynuñda kalmışdur, -mış, -dur*]

boyun: Gövdenin başla omuz arasında kalan
bölgesi, boyun.

Bendi çün çekilmege düzülişer
Bend-ile **boynuñ** bile üzülişer
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra 16*). [*boynuñ, -uñ*]

boz: Boz renk; beyaz, açık kurşuni, kır.

Birisi eydür ki **boz-ıdı** atı
Kızıl altun cümle anuñ âleti
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 133*). [*boz-ıdı, --ı, -dı*]

bön kişi: Budala, ahmak, saf kişi(ler).

Bön kişi zeyreklere çok aldana
Zeyrek ol aldamağı key iş şana
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 90, Mısra 17*). [*bön kişi,]*

(*Mes. 90: m. 20*)

börk: Şapka, baş giyimi.

İster-isem kim kişiye kaşd idem
Börki altından başını iledem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 89, Mısra 18*). [*börki, -i*]

börk urındı: Başlık takmak.

Ol vezîr ol gice geydi bir keçe
Börk urındı kim çıka şekli heçe
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 54*). [*börk urındı, -dı*]

böyle: Böyle, bu şekilde.

Buñı ırağdan nite bildüñ 'aceb
Kim kılırsın **böyle** ta 'rîfin taleb
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 148*). [*böyle,]*

(Mes. 5: m. 175; Mes. 10: m. 137; Mes. 10: m. 140; Mes. 12: m. 36; Mes. 12: m. 186; Mes. 12: m. 186; Mes. 12: m. 189; Mes. 13: m. 9; Mes. 14: m. 73; Mes. 16: m. 129; Mes. 47: m. 57; Mes. 53: m. 86; Mes. 54: m. 81; Mes. 54: m. 83; Mes. 63: m. 22; Mes. 63: m. 81; Mes. 69: m. 52; Mes. 69: m. 243; Mes. 72: m. 184; Mes. 72: m. 204; Mes. 80: m. 9; Mes. 81: m. 59; Mes. 84: m. 92; Mes. 85: m. 18; Mes. 85: m. 37; Mes. 92: m. 8; Mes. 101: m. 88)

böyle: Bu şekilde; bu derece.

Kimse **böyle** tatlu söz söylemedi
Kimse bundan yig kitāb eylemedi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 37). [böyle,]

böyle: Öyle...ki.

Bu meşel **böyle** şeker-efşān u ter
Dāsītān-ı Şeyh-i San'an'dur meger
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 59). [böyle,]

böyle: Böyle, bu tarzda.

Böyle ter dībāce vü datlu şeker
Husrev ü Şīrīn sözi ola meger
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra 37). [böyle,]

(Mes. 72: m. 536)

böyle: Bu derece, böylesi.

Böyle gökçek yavrılar kim bende var
İy Müsülmānlar bir eydūn kanda var
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 21). [böyle,]

böyle: Böyle, bu şekilde yapmak.

Dimek olur sen dahı **böyleylegil**
Kurtılasın kendüzūn şöyleylegil
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 151). [böyleylegil, -yle, -gil]

böyle: Böyle, bu şekilde. (Anlatıldığı gibi).

Bu hikāyet **böyle** şīrīn **böyle** ter
Husrev ü Şīrīn sözi ola meger
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 46, Mısra 25). [böyle,]

(Mes. 88: m. 53; Mes. 46: m. 25; Mes. 46: m. 27)

böyle ola: Bunun gibi olmak, buna benzer olmak.

Şaru kızıl şūreti **böyle ola**
Dir-idi vü gök yeşil eyle ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 27). [böyle ola, -a]

böyle uz: Böylece, bu şekilde.

Sen tenūn üstine dītersin henūz
Cānı kaçan terk idesin **böyle uz**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 109, Mısra 2). [böyle uz,]

bu: Bu, işaret sıfatı.

Niçe **bu** Gülşehrī her murğı bula
Murğı terk itsūn ki sīmurğı bula
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 43). [bu,]

(Mes. 1: m. 16; Mes. 1: m. 29; Mes. 3: m. 19; Mes. 4: m. 11; Mes. 4: m. 16; Mes. 4: m. 33; Mes. 4: m. 34; Mes. 4: m. 36; Mes. 4: m. 45; Mes. 5: m. 15; Mes. 5: m. 45; Mes. 5: m. 101; Mes. 5: m. 107; Mes. 5: m. 119; Mes. 5: m. 150; Mes. 5: m. 204; Mes. 5: m. 233; Mes. 5: m. 276; Mes. 5: m. 315; Mes. 5: m. 319; Mes. 6: m. 2; Mes. 8: m. 25; Mes. 9: m. 27; Mes. 10: m. 2; Mes. 10: m. 33; Mes. 10: m. 37; Mes. 10: m. 41; Mes. 10: m. 42; Mes. 10: m. 50; Mes. 10: m. 52; Mes. 10: m. 150; Mes. 10: m. 151; Mes. 11: m. 18; Mes. 11: m. 34; Mes. 11: m. 40; Mes. 12: m. 7; Mes. 12: m. 11; Mes. 12: m. 12; Mes. 12: m. 43; Mes. 12: m. 161; Mes. 12: m. 169; Mes. 12: m. 193; Mes. 14: m. 75; Mes. 15: m. 77; Mes. 15: m. 92; Mes. 16: m. 115; Mes. 16: m. 121; Mes. 18: m. 29; Mes. 22: m. 101; Mes. 22: m. 102; Mes. 22: m. 123; Mes. 22: m. 153; Mes. 23: m. 18; Mes. 23: m. 24; Mes. 25: m. 16; Mes. 25: m. 17;

Mes. 25: m. 32; Mes. 25: m. 47; Mes. 25: m. 70; Mes. 25: m. 75; Mes. 25: m. 76; Mes. 25: m. 89; Mes. 25: m. 93; Mes. 26: m. 19; Mes. 26: m. 31; Mes. 27: m. 45; Mes. 27: m. 67; Mes. 27: m. 68; Mes. 27: m. 69; Mes. 27: m. 71; Mes. 27: m. 72; Mes. 27: m. 74; Mes. 27: m. 83; Mes. 27: m. 85; Mes. 27: m. 117; Mes. 28: m. 31; Mes. 28: m. 32; Mes. 29: m. 43; Mes. 30: m. 10; Mes. 30: m. 19; Mes. 30: m. 79; Mes. 30: m. 97; Mes. 30: m. 138; Mes. 30: m. 165; Mes. 30: m. 181; Mes. 30: m. 183; Mes. 30: m. 186; Mes. 30: m. 187; Mes. 30: m. 193; Mes. 30: m. 203; Mes. 30: m. 215; Mes. 30: m. 217; Mes. 30: m. 218; Mes. 30: m. 231; Mes. 30: m. 235; Mes. 30: m. 274; Mes. 30: m. 278; Mes. 30: m. 286; Mes. 31: m. 17; Mes. 32: m. 51; Mes. 32: m. 55; Mes. 32: m. 83; Mes. 32: m. 109; Mes. 32: m. 153; Mes. 32: m. 154; Mes. 32: m. 155; Mes. 32: m. 164; Mes. 32: m. 168; Mes. 32: m. 171; Mes. 32: m. 186; Mes. 32: m. 36; Mes. 32: m. 43; Mes. 32: m. 44; Mes. 33: m. 4; Mes. 34: m. 23; Mes. 34: m. 25; Mes. 34: m. 29; Mes. 34: m. 30; Mes. 39: m. 21; Mes. 39: m. 28; Mes. 39: m. 41; Mes. 39: m. 52; Mes. 39: m. 83; Mes. 39: m. 95; Mes. 40: m. 46; Mes. 40: m. 56; Mes. 40: m. 58; Mes. 40: m. 59; Mes. 41: m. 1; Mes. 42: m. 4; Mes. 43: m. 12; Mes. 43: m. 17; Mes. 43: m. 19; Mes. 46: m. 2; Mes. 46: m. 25; Mes. 46: m. 27; Mes. 47: m. 65; Mes. 47: m. 74; Mes. 47: m. 90; Mes. 47: m. 98; Mes. 47: m. 103; Mes. 47: m. 110; Mes. 47: m. 130; Mes. 48: m. 9; Mes. 50: m. 11; Mes. 50: m. 23; Mes. 50: m. 29; Mes. 50: m. 49; Mes. 50: m. 55; Mes. 50: m. 77; Mes. 50: m. 135; Mes. 52: m. 21; Mes. 52: m. 24; Mes. 53: m. 38; Mes. 53: m. 41; Mes. 53: m. 54; Mes. 53: m. 73; Mes. 53: m. 74; Mes. 53: m. 77; Mes. 53: m. 83; Mes. 53: m. 84; Mes. 53: m. 90; Mes. 53: m. 101; Mes. 53: m. 102; Mes. 54: m. 64; Mes. 55: m. 12; Mes. 56: m. 19; Mes. 56: m. 47; Mes. 56: m. 48; Mes. 56: m. 49; Mes. 56: m. 50; Mes. 60: m. 10; Mes. 60: m. 15; Mes. 60: m. 34; Mes. 62: m. 21; Mes. 63: m. 25; Mes. 63: m. 26; Mes. 63: m. 27; Mes. 63: m. 28; Mes. 63: m. 83; Mes. 63: m. 95; Mes. 63: m. 97; Mes. 63: m. 139; Mes. 63: m. 171; Mes. 63: m. 179; Mes. 63: m. 212; Mes. 64: m. 1; Mes. 65: m. 35; Mes. 65: m. 74; Mes. 65: m. 118; Mes. 66: m. 5; Mes. 66:

m. 9; Mes. 66: m. 10; Mes. 66: m. 11; Mes. 66: m. 79; Mes. 66: m. 81; Mes. 66: m. 99; Mes. 66: m. 127; Mes. 66: m. 143; Mes. 66: m. 146; Mes. 66: m. 154; Mes. 67: m. 10; Mes. 68: m. 53; Mes. 68: m. 71; Mes. 68: m. 75; Mes. 69: m. 156; Mes. 69: m. 182; Mes. 69: m. 183; Mes. 69: m. 187; Mes. 69: m. 189; Mes. 69: m. 193; Mes. 69: m. 197; Mes. 69: m. 204; Mes. 69: m. 216; Mes. 69: m. 229; Mes. 69: m. 234; Mes. 69: m. 17; Mes. 69: m. 18; Mes. 69: m. 50; Mes. 69: m. 140; Mes. 69: m. 153; Mes. 70: m. 2; Mes. 71: m. 17; Mes. 71: m. 19; Mes. 71: m. 45; Mes. 71: m. 63; Mes. 72: m. 19; Mes. 72: m. 21; Mes. 72: m. 83; Mes. 72: m. 142; Mes. 72: m. 149; Mes. 72: m. 155; Mes. 72: m. 157; Mes. 72: m. 159; Mes. 72: m. 161; Mes. 72: m. 162; Mes. 72: m. 21; Mes. 72: m. 149; Mes. 72: m. 155; Mes. 72: m. 157; Mes. 72: m. 159; Mes. 72: m. 161; Mes. 72: m. 162; Mes. 72: m. 164; Mes. 72: m. 170; Mes. 72: m. 177; Mes. 72: m. 180; Mes. 72: m. 197; Mes. 72: m. 177; Mes. 72: m. 197; Mes. 72: m. 205; Mes. 72: m. 211; Mes. 72: m. 214; Mes. 72: m. 229; Mes. 72: m. 271; Mes. 72: m. 273; Mes. 72: m. 278; Mes. 72: m. 311; Mes. 72: m. 316; Mes. 72: m. 318; Mes. 72: m. 326; Mes. 72: m. 355; Mes. 72: m. 367; Mes. 72: m. 439; Mes. 72: m. 495; Mes. 72: m. 523; Mes. 72: m. 564; Mes. 72: m. 566; Mes. 73: m. 3; Mes. 73: m. 25; Mes. 74: m. 30; Mes. 75: m. 12; Mes. 75: m. 13; Mes. 75: m. 35; Mes. 75: m. 41; Mes. 75: m. 67; Mes. 76: m. 15; Mes. 77: m. 9; Mes. 77: m. 31; Mes. 78: m. 93; Mes. 79: m. 8; Mes. 80: m. 31; Mes. 81: m. 19; Mes. 81: m. 20; Mes. 81: m. 33; Mes. 81: m. 35; Mes. 81: m. 65; Mes. 81: m. 87; Mes. 81: m. 153; Mes. 81: m. 155; Mes. 81: m. 162; Mes. 81: m. 185; Mes. 82: m. 15; Mes. 83: m. 28; Mes. 84: m. 3; Mes. 84: m. 31; Mes. 84: m. 45; Mes. 84: m. 67; Mes. 84: m. 93; Mes. 84: m. 114; Mes. 84: m. 127; Mes. 84: m. 150; Mes. 85: m. 92; Mes. 85: m. 155; Mes. 85: m. 156; Mes. 85: m. 159; Mes. 85: m. 178; Mes. 85: m. 19; Mes. 88: m. 15; Mes. 88: m. 52; Mes. 88: m. 54; Mes. 88: m. 57; Mes. 89: m. 5; Mes. 91: m. 45; Mes. 91: m. 68; Mes. 91: m. 71; Mes. 91: m. 72; Mes. 91: m. 117; Mes. 91: m. 144; Mes. 91: m. 175; Mes. 91: m. 188; Mes. 91: m.

214; Mes. 91: m. 258; Mes. 91: m. 289; Mes. 91: m. 299; Mes. 91: m. 15; Mes. 93: m. 59; Mes. 95: m. 1; Mes. 95: m. 2; Mes. 95: m. 14; Mes. 95: m. 25; Mes. 95: m. 26; Mes. 95: m. 28; Mes. 97: m. 30; Mes. 97: m. 40; Mes. 98: m. 11; Mes. 98: m. 67; Mes. 99: m. 3; Mes. 100: m. 96; Mes. 101: m. 64; Mes. 101: m. 69; Mes. 100: m. 93; Mes. 103: m. 4; Mes. 103: m. 6; Mes. 103: m. 9; Mes. 104: m. 21; Mes. 104: m. 21; Mes. 104: m. 22; Mes. 104: m. 23; Mes. 104: m. 24; Mes. 104: m. 26; Mes. 104: m. 41; Mes. 104: m. 42; Mes. 104: m. 53; Mes. 105: m. 35; Mes. 105: m. 61; Mes. 105: m. 120; Mes. 107: m. 11; Mes. 107: m. 105; Mes. 107: m. 114; Mes. 107: m. 107; Mes. 107: m. 147; Mes. 107: m. 151; Mes. 111: m. 1; Mes. 111: m. 1; Mes. 111: m. 11; Mes. 111: m. 35; Mes. 111: m. 68; Mes. 111: m. 75; Mes. 111: m. 78; Mes. 111: m. 83; Mes. 111: m. 87)

bu: "Bu" işaret zamiri.

İlla **bu** ol Tañrı'dan söyler kim ol
Gösterür peygâmbere togru yol
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 173). [bu,]

(Mes. 5: m. 173; Mes. 5: m. 176; Mes. 6: m. 4; Mes. 6: m. 8; Mes. 22: m. 26; Mes. 27: m. 55; Mes. 30: m. 46; Mes. 30: m. 162; Mes. 30: m. 219; Mes. 30: m. 43; Mes. 32: m. 122; Mes. 47: m. 122; Mes. 50: m. 90; Mes. 50: m. 92; Mes. 50: m. 94; Mes. 50: m. 91; Mes. 50: m. 93; Mes. 50: m. 89; Mes. 50: m. 78; Mes. 53: m. 98; Mes. 60: m. 68; Mes. 60: m. 38; Mes. 60: m. 71; Mes. 60: m. 69; Mes. 66: m. 28; Mes. 69: m. 234; Mes. 71: m. 55; Mes. 71: m. 65; Mes. 72: m. 416; Mes. 72: m. 511; Mes. 72: m. 235; Mes. 78: m. 67; Mes. 81: m. 78; Mes. 95: m. 4)

bu: Bu kişi. (Sahibi).

Bu aña etleri yidürür-idi
Kendünün şükrini didürür-idi
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 59, Mısra 5). [bu,]

bu: Bu şeye, bu duruma.

Söz **buña** irdi ki hergiz bir kişi
Bağlaya mı şahşa bir yalan işi
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 39). [buña, -ña]

bu: "Bu" işaret zamiri. (tacı).

Halkuñ arasında bırağdum anı
Kim ferişteh geldi vü kodı **bunı**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 78). [bunı, -nı]

bu: Bu, işaret sıfatı (Gülşehrî).

Adı **bu** da vîlere hâkîm ola
Kim **bu** şeyh olmaz-ısa yâ kim ola
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra 72). [bu,]

bü alî sînâ: İbn-i Sina. İbn-i Sina (980-1037)
daha çok felsefe ve tıp alanlarında tanınan bir bilim adamıdır.

Bu beyân kim hoş 'ibârâtındadır
Bü Alî Sînâ işârâtındadır
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 126). [bü alî sînâ,]

(Mes. 72: m. 124)

bu arada: Buraya.

Avçılar gömdi küpi **bu arada**
Kim bu avlar kim gezerler burada
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 317). [bu arada,]

bu aradan: Buradan.

Yemlihâ eydür delîm söyleme dur
Bu aradan birez ol yaña otur
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 334). [bu aradan,]

bu belâdan: Bu eziyet, sıkıntı.

Yâ beni bir kezde öldür bileyim
Bu belâdan cân virüp kırtılayım
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 56). [bu belâdan, -dan]

bu beyân: *Bu söz, ifade.*

Bu beyân kim hoş 'ibârâtındadır
Bü Alî Sînâ işârâtındadır
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 125*). [*bu beyân,]*

(*Mes. 66: m. 4*)

bu cādūyı: *Bu büyücü.*

Kim **bu cādūyı** göricek aňladuñ
Kişinüñ put tapduğıñı tañladuñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 205*). [*bu cādūyı, -y, -ı]*

bu cihân: *Bu dünya.*

Bizde oldu **bu cihân** fahrı tamām
Ol cihânı Tañrı bile ve's-selām
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 239*). [*bu cihân,]*

(*Mes. 5: m. 191*)

bu dem: *Şimdi.*

Pādişāh eydür neye güldüñ **bu dem**
Kim vücūduñ olısar küllî 'adem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 43*). [*bu dem,]*

bu derd: *Bu sıkıntı.*

Gün kanı kim gice pâyāna ire
Kim meger **bu derd** dermāna ire
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 158*). [*bu derd,]*

(*Mes. 10: m. 164*)

bu düni: *Bu gece.*

Büşr eydür Tañrı bile **bu düni**
Kim nenüñdür yoħsa kim bile anı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 193*). [*bu düni, -i]*

bu dünyāda: *Bu dünyada.*

Hüdhüd eydür ğarra olmağıl aña
Kim Hümā dirler **bu dünyāda** saña
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 18, Mısra 2*). [*bu dünyāda, -da]*

(*Mes. 18: m. 17 Mes. 19: m. 37 Mes. 24: m. 2*)

bu dünyede: *Bu dünya. (Fani dünya hayatı bağlamında).*

Āb-ı hayvān istemedin bes n'ide
Hızr kim bākī ğala **bu dünyede**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra 10*). [*bu dünyede, -de]*

bu gice: *Bu gece.*

Büşr'e eydür Yemlihā kim iy ğoca
Ķanğı ılduz gicesidür **bu gice**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 192*). [*bu gice,]*

(*Mes. 10: m. 138; Mes. 10: m. 142; Mes. 11: m. 4; Mes. 10: m. 139*)

bu gül: *Bu gül || Mantıku't-tayr.*

Yidi yüz on yidi yıl olmış-ıdı
Hicrete kim **bu gül** açılmış-ıdı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 18*). [*bu gül,]*

(*Mes. 111: m. 57*)

bu güne: *Bugün.*

İkisi şükrāne kim ol baş içün
Bu güne ğala vü terk olmaya dün
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 66*). [*bu güne, -e]*

bu hāl: *Bu durum.*

Sen getürmegil meniyyet kim **bu hāl**
Aña düşdi vü saña ola muħāl
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 211*). [*bu hāl,]*

(*Mes. 88: m. 107; Mes. 13: m. 40*)

bu hâletde: *Bu durum, bu vaziyet içinde.*

Ağlamak gerek ki **bu hâletde** cân
Olısar endâmuñ içinden revân
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 45*). [*bu hâletde,]*

bu hâleti: *Bu vaziyeti.*

Hem-nişînler gördiler **bu hâleti**
Hasret-ile ağladılar key katı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 13, Mısra 47*). [*bu hâleti, -i]*

bu ilde: *Bu ülkede.*

‘Ârife çün ol makâmât eyledi
Anda bu sözi **bu ilde** söyledi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 128*). [*bu ilde, -de]*

bu iş: *Bu iş, bu durum.*

Nite baña bula-y-ıduñ sen zafer
Höd **bu iş** böyle gerek-idi meger
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 18*). [*bu iş,]*

(*Mes. 14: m. 42; Mes. 27: m. 73*)

bu iş: *Bu iş. (Yüzme).*

Bizde **bu iş** kim şuda anılanuruz
Anamuzdan hâşıl oldu sanuruz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 77*). [*bu iş,]*

bu iş için: *Bu iş için (ârif olma).*

Fikreti ‘ulvî yolında yörüye
Dünyada ol **bu iş için** dörüye
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 30*). [*bu iş için,]*

bu işde: *Bu işe, bu duruma.*

‘İlm kanı kim **bu işde** şabr idem
Girü koyup kendü işüme gidem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 153*). [*bu işde, -de]*

bu işde: *Bu iş(ler)de.*

Birisi eydür ki iy pîr-i köhün
Tevbe kıl yokdur **bu işde** bîh ü bün
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 20*). [*bu işde,]*

(*Mes. 101: m. 14; Mes. 90: m. 41*)

bu işde: *Bu iş. (Yüzme).*

Çünkü sen **bu işde** kem sermâyesin
Bes bize ana degülsin dâyesin
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 79*). [*bu işde, -de]*

bu işden: *Bu iş, bu durum.*

Bil ki **bu işden** ki ben başarmışam
Kamuñuzuñ cânını kırtarmışam
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 291*). [*bu işden, -den]*

bu işden: *Bu işten (dolayı).*

Birisi eydür ki yārānlar ‘azîm
Şayru oldılar **bu işden** ü şakîm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 56*). [*bu işden, -den]*

bu işe: *Bu duruma.*

Kamusı hayrān kalurlar **bu işe**
Her biri başın urur taşdan taşā
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 283*). [*bu işe,]*

(*Mes. 25: m. 48*)

bu işi: *Bu işi.*

Biri eydür kamusun şol bir kişi
Yoldan iletirdi vü düzdi **bu işi**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 208*). [*bu işi,]*

(*Mes. 63: m. 234; Mes. 12: m. 218*)

bu işi: *Bu iş. (Günde bir av getirme işi).*

İlla siz **bu işi** bitürmeyesiz
Kavlünüz yirine getürmeyesiz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 125*). [bu işi, -i]

bu işi: *Bu iş (yüzme işi).*

Yavrılar eydür bunı biz bilmezüz
Bu işi biz öğrenüben kılmazuz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 64*). [bu işi, -i]

bu kadar: *Bu kadar, -çok fazla anlamında-*

Hüdhüd eydür gâfil olmak hōş degül
Bu kadar bî-hāşıl olmak hōş degül
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 2*). [bu kadar,]

bu kadardur: *Bu kadar(cık).*

Bu dükânda degül-isem ben delü
Ten bahâsı **bu kadardur** iy ulu
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 66*). [bu kadardur, -dur]

bu kamu: *Tamamen; her şey.*

Bu tefâhür dünyada bulur kabûl
Yohsa ol 'âlemde **bu kamu** degül
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 230*). [bu kamu,]

bu kamu: *Bütün, her şey.*

Ğusl kıldı şeyh ü girdi hırkaya
İy 'acab **bu kamu** hayr u şer neye
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 102*). [bu kamu,]

bu kamu: *Tamamen.*

Çünkü tûfî **bu kamu** sâz eyledi
Hōş ilinden yaña pervâz eyledi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 165*). [bu kamu,]

bu kapuda: *Bu kapı. (Sevgilinin huzuru).*

Yâ zamân-ıla visâlünü bulam
Yâ firâkuñdan **bu kapuda** ölem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 68*). [bu kapuda, -da]

bu kavlı: *Bu söz.*

Andan alur hey'etin kavs-i kuzah
Kim işitdiyse **bu kavlı** kıldı şah
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 186*). [bu kavlı, -ı]

bu ki: *Bu ki.*

Bu ki bizden kamu oynı utısar
Mu'cizât-ıla cihânı dutısar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 183*). [bu ki,]

(*Mes. 25: m. 35*)

bu kim-durur: *Bu kimdir?.*

Bu-y-ısa Leylî beni hōd uş görür
Sen-iseñ Leylî 'acab **bu kim-durur**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 102*). [bu kim-durur, --dur, -ur]

bu kıza: *Bu kız.*

Gürnuñ üstine nûr indi 'azîm
Kim **bu kıza** rahmet eyledi Kerîm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 112*). [bu kıza, -a]

bu mesel: *Bu hikaye, söylence.*

Bu mesel böyle şeker-efşân u ter
Dâsitân-ı Şeyh-i San'an'dur meger
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 59*). [bu mesel,]

(*Mes. 18: m. 33; Mes. 24: m. 29*)

bu ne sözdür: *Bu nasıl laf!.*

Bu ne sözdür kim didüñ iy nâ-bekâr
Dirliği қо ölümü añ zînhâr
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 47*). [bu ne sözdür, -dür]

bu rüz: *Bu gün. (küfre girişme günü).*

Çün qadem sen küfre urmaduñ henüz
Kaçan olısar saña rüzī **bu rüz**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 116*). [*bu rüz,]*

bu sır: *Bu sır.*

Ol ere çün olmadı **bu sır** 'ayān
Şattı'a düşdi vü boğıldı bī-gümān
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 43*). [*bu sır,]*

(*Mes. 63: m. 162; Mes. 65: m. 143; Mes. 16: m. 107*)

bu söz: *Bu söz.*

Kim hünermend-ise beni añlaya
Yohsa cāhiller **bu sözi** tañlaya
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 78*). [*bu sözi, -i]*

(*Mes. 65: m. 128; Mes. 69: m. 119; Mes. 72: m. 243; Mes. 72: m. 293; Mes. 72: m. 295; Mes. 81: m. 78; Mes. 22: m. 153; Mes. 66: m. 131*)

bu yaña: *Bu tarafa.*

Eydür imdi anı görenler kanı
Tacı **bu yaña** getürenler kanı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 100*). [*bu yaña,]*

(*Mes. 9: m. 5; Mes. 9: m. 8; Mes. 63: m. 103*)

bu yanından: *Bu taraftan.*

Ol yanından 'ālemüñ girdük revān
Bu yanından dünyanuñ çıkdık
devān (*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 40*). [*bu yanından,]*

bu yir: *Bu yer.*

Ne yirüñdür bu maħalle durmağa
Ne maķāmuñdur **bu yir** oturmağa
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 8*). [*bu yir,]*

bu yol: *Bu yol, bu uğur || Bu amaç.*

Kim **bu yol** yoħsul-ıla bayuñ degül
Cüz bu ehl-i fiṭnat u rāyuñ degül
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra 7*). [*bu yol,]*

(*Mes. 104: m. 17; Mes. 104: m. 27; Mes. 5: m. 317; Mes. 6: m. 6; Mes. 17: m. 21; Mes. 28: m. 33; Mes. 14: m. 26; Mes. 28: m. 36*)

bu yol: *Bu yol || Ahilik yolu.*

Anda üç nesne gerek açuķ ola
Üç daħı bağlu gerekdür **bu yola**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 4*). [*bu yola, -a]*

(*Mes. 71: m. 18; Mes. 71: m. 71; Mes. 71: m. 61*)

bu yol: *Bu yola.*

Sen qadem **bu yola** ur iy nām-dār
Kim göresin Ka'be vü büt şad hezār
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 221*). [*bu yol -a,]*

(*Mes. 24: m. 25; Mes. 104: m. 51; Mes. 103: m. 5*)

bu yolda: *Bu yolda || Bu uğurda.*

Yidi vādī var **bu yolda** bī-kerān
Menzili ırak u yolu bī-nişān
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 104, Mısra 5*). [*bu yolda,]*

(*Mes. 104: m. 25; Mes. 104: m. 1; Mes. 13: m. 39; Mes. 43: m. 9; Mes. 44: m. 5*)

bücehl'üñ gözi: *Ebu Cehl'in gözü.*

Çün görür Safvān ki **Bücehl'üñ gözi**
Görimez kim bile dünden gündüzi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 213*). [*bücehl'üñ gözi, -i]*

buçuk: *Yarım.*

Var-ı şardan **buçuk** ferseng yol
Bir köy ü bir şeyh anda 'ilmi bol
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 13*). [*buçuk,]*

(*Mes. 102: m. 29; Mes. 65: m. 117*)

buçuk pul degmez-idi: Beş para etmemek.

Ol kadar eskimiş-idi tonumuz
Kim **buçuk pul degmez-idi** onumuz
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 114*). [*buçuk pul degmez-idi, -mez, --i, -di]*

budağ: Fidan, dal.

Servi ağacı **budağında** oturuñ
Perde her bir gül yüzinden götürüñ
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 39*). [*budağında, -in, -da]*

(*Mes. 106: m. 13*)

budur: Böyledir.

Kapusı vü alnı vü sofra bağı
Ol üç açukdur **budur** sözüñ sağı
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 490*). [*budur,]*

buğday veyā un: Buğday veya un || Tahıl.

Bī-mihekk zinhār altun almağıl
Ölçüsüz **buğday veyā un** almağıl
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 10*). [*buğday veyā un,]*

bugün: Bugün.

'Avrata eydür 'acab gördüm **bugün**
Bir konağ gözüñde kim yoğ-ıdı dün
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 19*). [*bugün,]*

(*Mes. 40: m. 35; Mes. 63: m. 51; Mes. 63: m. 76; Mes. 66: m. 78*)

bugün: Bugün, şimdi.

Şüreti eylemegil ma 'nīye büt
Gül **bugün** toğdı vü yarın öldi dut

(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 8, Mısra 24*). [*bugün,]*

(*Mes. 91: m. 78; Mes. 91: m. 173*)

buğzi-y-ıla dolmağıl: Kin ve nefretle dolmak.

Kurd u kızğun **buğzi-y-ıla dolmağıl**
Âdemī şerrinden imin olmağıl
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 110, Mısra 21*). [*buğzi-y-ıla dolmağıl,]*

buhār: Buhar, buğu.

Bu bulutlar kim behem peyvestedür
Her birisi bir **buhāra** bestedür
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 160*). [*buhāra, -a]*

buhār u toz u düttün: Buhar, toz ve duman.

Bu **buhār u toz u düttün** kim ağar
Yokaru yağmur olur yire yağar
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 157*). [*buhār u toz u düttün,]*

buhl: Hasislik, cimrilik, nekeslik.

Biri eydür kim şehāvet bende çok
Dāru isterler-ise bir **buhl** yok
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 73, Mısra 2*). [*buhl,]*

(*Mes. 74: m. 24*)

bühtān kıluram: İftira etmek, yalan söylemek.

Halka çün bir dürlü **bühtān kıluram**
Yüz evi bir demde vīrān kıluram
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 61, Mısra 15*). [*bühtān kıluram, -ur, -am]*

bul: Ermek, ulaşmak.

Eydür āhīr tartıluban geldüñüz
Hem terāzūda vü cennet **bulduñuz**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 72*). [*bulduñuz, -du, -ñuz]*

(*Mes. 57: m. 28; Mes. 47: m. 135*)

bul: Elde etmek, ulaşmak.

Güç ile **bulduk** senüñ dermānuñı
Küfre değşürme girü imānuñı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 45*). [*bulduk, -duk*]

(*Mes. 25: m. 19; Mes. 39: m. 25; Mes. 55: m. 30; Mes. 69: m. 222; Mes. 72: m. 68; Mes. 81: m. 103; Mes. 85: m. 177; Mes. 85: m. 178; Mes. 105: m. 122*)

bul: Görmek, denk gelmek.

Bu şıfātlu isteyü çün geldiler
Şārda bir eskiçi oğlın **buldılar**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 18*). [*buldılar, -dı, -lar*]

bul: ...olduğuna tanık olmak, ...olduğunu görmek.

Biri eydür şükr ü minnet Tañrı'ya
Kim kimesne **bulmadı** bende riya
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 196*). [*bulmadı, -ma, -dı*]

bul: Elde etmek, kavuşmak, bulmak.

Bir kıanada niçe hayrān kıalasıñ
Kuşı iste kim kıanat çok **bulasıñ**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 42*). [*bulasıñ, -a, -sıñ*]

(*Mes. 101: m. 62*)

bul: Bulsun.

Niçe bu Gülşehrī her murğı **bula**
Murğı terk itsüñ ki sīmurğı **bula**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 43*). [*bula, -a*]

(*Mes. 2: m. 44*)

bul: Edinmek.

Kim Resül eydür ki her yola refik
Buluñuz kim sehl ola size tarik
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 22*). [*buluñuz, -uñ, -uz*]

bul: Kaybettiğini bulmak.

İrte çün oldı girü **buldum** anı
Kör ola her kim 'ayıblaya beni
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 227*). [*buldum, -du, -m*]

bul: Bulmak, karşılaşmak, görmek.

Kim nihādın görür-ise üstüvār
Niçe hūk anda **bula** vü niçe mār
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 214*). [*bula, -a*]

(*Mes. 76: m. 7; Mes. 93: m. 11*)

bul: Aramak; kavuşmak.

Dünyāda kıo ileyüñde öleyim
Āhıretde girü seni **bulayım**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 88*). [*bulayım, -ayım*]

bul: Bulmak, aramak.

Pādişāhı istegil sen görmege
Yohsa ev çok **bulasın** oturmağa
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 21, Mısra 4*). [*bulasın, -asın*]

(*Mes. 32: m. 184; Mes. 96: m. 74*)

bul: Bulmak, elde etmek.

Kağı kıapudan girüben geldüñüz
Uçmağa vü ni' metini **bulduñuz**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 44*). [*bulduñuz, -du, -ñuz*]

(*Mes. 32: m. 46; Mes. 47: m. 33; Mes. 16: m. 6; Mes. 16: m. 5*)

bul: Bulmak, görmek, rastlamak.

Ben ki cüz bir gün cihāna gelmedüm
Addan artuk anda nesne **bulmadum**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 296*). [*bulmadum, -ma, -dum*]

bul: Bulmak, sahip olmak.

Biz dilerüz kim vezîri olavuz
‘Adl-ıla bir cāh u manşib **bulavuz**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 31, Mısra*
44). [*bulavuz, -avuz*]

(*Mes. 75: m. 89*)

bul: Var olmak, mevcut olmak.

‘Akl kanda **bulına** divānede
Genc olmaya meger vîrānede
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 35, Mısra*
5). [*bulına, -ın, -a*]

bul: Arayarak temin etmek; ermek, ulaşmak.

Ṭā‘at-ıla kimse anı **bulmaya**
Kimsene şeytānça tā‘at kılmaya
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 40, Mısra*
47). [*bulmaya, -ma, -ya*]

bul: Bulmak, görmek, elde etmek.

Şeyh eydür aña batman **bulmadum**
Dartıvırmege vü kadrin bilmedüm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra*
79). [*bulmadum, -ma, -du, -m*]

bul: Bulmak, ulaşmak, kavuşmak.

Olmayınca Leyli içümde benüm
Her dem anı kanda **bulam** iy canum
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra*
118). [*bulam, -am*]

(*Mes. 92: m. 18*)

bul: Bulmak; ele geçirmek, tutmak.

Elüme girseñ seni aşā-y-ıdum
Bulsa-y-ıdum dilüñi kese-y-idüm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 49, Mısra*
30). [*bulsa-y-ıdum, -sa, --y, --ı, -du, -m*]

bul: Bulmak, ele geçirmek.

Cāhili ‘ālim gözi yok kim göre
‘Ālimi cāhil **bulursa** öldüre
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra*
98). [*bulursa, -ur, -sa*]

bul: Görmek (*karşılık bulmak bağlamında*).

Eylük ide ögüdümüz işiden
Hiç yavuzluk **bulmaya** eylük iden
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra*
6). [*bulmaya, -ma, -ya*]

bul: Bulmak, yakalamak, ele geçirmek.

‘Adl-ıla her resm ü haddi bildürüñ
Zālimi **bulur-ısañuz** öldürüñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 58, Mısra*
16). [*bulur-ısañuz, -ur, --ısa, -ñuz*]

bul: Temin etmek, ulaşmak.

Bir gün ayruktan gıdā **bulmadı**
Kurd aç, şabr itmege kalmadı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 59, Mısra*
7). [*bulmadı, -ıma, -dı*]

bul: Bulmak, görmek.

Çün ümîdin kesdi ata anadan
Kim yadırağ **buldı** yüz bîgāneden
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra*
30). [*buldı, -dı*]

(*Mes. 60: m. 49; Mes. 111: m. 78;*
Mes. 107: m. 116)

bul: Erişmek, ulaşmak.

Kim, i vallah anda kim siz olasız
Hem bunuñ gibi kerāmet **bulasız**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra*
148). [*bulasız, -asız*]

(*Mes. 33: m. 16; Mes. 68: m. 4; Mes.*
69: m. 116; Mes. 96: m. 24; Mes. 68:
m. 28)

bul: Mevcut olmak, bulunmak.

Kim çün anuñ bilmeginde olalar
Ol yavuzlukda yüz eylük **bulalar**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra*
140). [*bulalar, -a, -lar*]

bul: Elde etmek, bulmak.

Ben bir ad **bulmazam** kim bağlayam
Kendüme vü halk göñlin tağlayam
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 143*). [*bulmazam, -maz, -am*]

(*Mes. 81: m. 147*)

bul: Bulmak, rast gelmek.

Büşr eydür kanda **buluram** anı
Sen beni alğıl ki aldum ben seni
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 457*). [*buluram, -ur, -am*]

bul: Elde etmek, almak, bulmak.

Hıçe mümkündür güher hōd **bulmağa**
İlla bizüm hıçümüz yok almağa
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 91*). [*bulmağa, -mağ, -a*]

bul: Bulmak, karşılaşmak.

Āhıret bāzārına çün gelesin
Ne iletdün-ise anda **bulasın**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 172*). [*bulasın, -asın*]

(*Mes. 81: m. 179*)

bul: Bulmak.

Döşegi içinde çün yumdı gözin
Açıcağ uçmağda **buldı** kendüzin
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 94*). [*buldı, -dı*]

(*Mes. 39: m. 50; Mes. 72: m. 146; Mes. 72: m. 451; Mes. 72: m. 21; Mes. 81: m. 106; Mes. 81: m. 50; Mes. 86: m. 14*)

bul: ...sahip olmak, ulaşmak.

Fāsık-iken bunçalar zühdi **bulur**
Zāhid-iken bunçalar fāsık olur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 95, Mısra 21*). [*bulur, -ur*]

bul: Bulmak, karşılığını görmek.

Zāhidün üçinçi gökde olısar
Cenneti vü kılduğın **bulısar**

(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 97, Mısra 14*). [*bulısar, -ısar*]

bul: Anlamak, bilmek, idrāk etmek.

Eytdiler biz bu nişāndan almazuz
Tireden rüşen nişānın **bulmazuz**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 62*). [*bulmazuz, -maz, -uz*]

bul: Bulmak, bulabilmek.

Sirke çün yüz yük şekerde mağv ola
Kimse ayruğ sirkeyi kanda **bula**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 110*). [*bula, -a*]

(*Mes. 108: m. 10*)

bul: Arayarak temin etmek, bulmak.

Sana bir key bağbān **bulmağ** gerek
Tapusunda bir zamān olmağ gerek
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 106, Mısra 5*). [*bulmağ, -mağ*]

bul-: Ermek, ulaşmak.

Hem yidinçi gökde **buldılar** rüsül
Cenneti vü çaldılar anda dühül
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 97, Mısra 5*). [*buldılar, -dı, -lar*]

(*Mes. 97: m. 7*)

bula: Bulmak, karşılaşmak, görmek.

Yalın ayak baş açuğ girür yola
Kim 'aceb şeyhi girü kanda **bula**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 18*). [*bula,]*

bula haber: Haber almak.

Kendüzin terk ide Gülşehrī meger
Kim bula ol istedüğinden **haber**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 124*). [*bula haber,]*

bula kemāl: Kemāle ermek; olgunlaşmak.

Ölüm içinde ola naķş u zevāl
Dirliğ-ile ādemī **bula kemāl**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra*
26). [*bula kemāl,]*

bula mı: *Bulur mu?*

Cehd-ile yavuzlık eylük ola mı
Yavuz er hergiz eyülik **bula mı**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 95, Mısra*
18). [*bula mı,]*

bulalar rahmeti: *Rahmete kavuşmak,
esirgenmek.*

‘Ārifüñ dördinçi gökde cenneti
Varıçak anda **bulalar rahmeti**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 97, Mısra*
12). [*bulalar rahmeti, -i]*

bulan: *Elde eden kimseler || Ulaşan insanlar.*

Güneşe irişene kıl ola ay
Şāhı **bulana** tufeyl ola sarāy
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 21, Mısra*
6). [*bulana, -a]*

bular: *Bunlar.*

Çün görür Safvān ki bunlar kör-imiş
Bu Süleymān'dur **bular** bir mūr-imiş
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra*
150). [*bular,]*

(*Mes. 13: m. 43; Mes. 15: m. 85; Mes.*
15: m. 17; Mes. 16: m. 49; Mes. 22:
m. 37; Mes. 22: m. 18; Mes. 27: m. 16;
Mes. 32: m. 106; Mes. 69: m. 29; Mes.
107: m. 8)

bular: *Bunlar, bu kişiler.*

Bir şar ulularına bunlar güler
‘Ālemüñ uluları olur **bular**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra*
76). [*bular,]*

(*Mes. 15: m. 85; Mes. 69: m. 173;*
Mes. 69: m. 119; Mes. 69: m. 173;
Mes. 69: m. 119; Mes. 78: m. 7; Mes.
78: m. 35; Mes. 78: m. 80; Mes. 78:
m. 17; Mes. 78: m. 23; Mes. 78: m. 31;
Mes. 78: m. 41)

bular: *Bunlar (sufiler).*

Her niçe kim vaktā irdi şūfiler
Vakt-ıla bir oldılar ol dem **bular**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra*
102). [*bular,]*

(*Mes. 65: m. 109)*

bular: *Bunlar (avcılar).*

Oķ-ıla ol avı ururlar **bular**
Her ki cāhil kıldı şakalın yolar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra*
321). [*bular,]*

bular: *Bunlar (otuz kuş).*

Çün **bular** kendülerin terk itdiler
Girü kendüler katına gitdiler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra*
119). [*bular,]*

bulara: *Bunlara.*

Şeyh çün sözlerini gūş eyledi
Düşde gördüğün **bulara** söyledi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra*
48). [*bulara,]*

bularuñ: *Bunların.*

Hüriler hayrān **bularuñ** yüzine
Çarh vālih bunlaruñ ılduzına
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra*
29). [*bularuñ,]*

bulaş: *Bulaşmak, karışmak.*

Ol ki yüz göstermez-idi gözlere
‘Anber’in şacı **bulaşur** tozlara
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra*
24). [*bulaşur, -ur]*

bulaş: *Girişmek, meşgul olmaya başlamak.*

Şatın alup satmağa çün **bulaşur**
Assısın ol hōca-y-ıla üleşür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra*
467). [*bulaşur, -ur]*

bulaş: Geçmek, sirayet etmek.

Güneşün yüzi **bulaşmaya** ise
Altun altuna karşı mis mise
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
301). [bulaşmaya, -ma, -ya]

bulasın dirligi: Hayata kavuşmak || Ebediyete ulaşmak.

İki görme didiler bu birliği
Kendüden öl kim **bulasın dirligi**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra
156). [bulasın dirligi, -i]

bulayıduk maḥal: Fırsat bulmak, imkanı olmak.

Bunlar eydür bizde belli bir 'amel
Yoğ-ıdı kim **bulayıduk** bir **maḥal**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra
126). [bulayıduk maḥal,]

bula-y-ıduñ zafer: Zafer bulmak; üstün, galip gelmek.

Nite baña **bula-y-ıduñ** sen **zafer**
Hödü bu iş böyle gerek-idi meger
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra
17). [bula-y-ıduñ zafer,]

buldı fenā: Yokluğa ulaşmak. (Kulun benliğinin Allah'ın varlığında yok olması durumu bağlamında).

Çünkü meczûb oldu vü **buldı fenā**
Kalmadı sençileyin cān u tene
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra
39). [buldı fenā,]

buldı maḥal: Yer bulmak.

Ad-ıla da 'vī kılanlarda meşel
Oldı bu destān u **buldı** bu **maḥal**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
234). [buldı maḥal,]

buldılar ḥak'ı: Allah'ı bulmak, manevi anlamda Allah'a ulaşmak.

Kendülerden dīn komadılar daḥı
Enbiyā dininde **buldılar Ḥak'ı**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra
102). [buldılar ḥak'ı,]

bulduğı: Bulduğunu, elde ettiğini (dünya nimetleri bağlamında).

Ol daḥı **bulduğını** terk eyledi
Âhiretde kendüye berk eyledi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 73, Mısra
27). [bulduğını, -nı]

buldum temiz: Farklı olmak, ayrı kılmak.

Ben ki bu adlar-ıla **buldum temiz**
Dāyire ehli olam mı iy 'aziz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
189). [buldum temiz,]

bulduñ ḥalās: Kurtulmak.

Eytdiler iy Tañrı tapusunda ḥāş
Aslan elinden nite **bulduñ ḥalās**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
272). [bulduñ ḥalās,]

büleheb: Hz. Muhammed'in amcası. Hz. Muhammed yakınlarını çağırıp onları İslâm'a davet ettiği zaman ona riayet etmeyen ve eline bir taş alıp ona atmak için teşebbüs eden kimse. İslâm dinine olan düşmanlığı ile ünlüdür.

Eydür ol oğlan delü midür 'aceb
Delü degül usludur dir **Büleheb**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
110). [büleheb,]

(Mes. 5: m. 114; Mes. 5: m. 159; Mes.
5: m. 159; Mes. 5: m. 163)

bu'l-fezāvil: Faziletlerin babası || Erdem sahibi.

Çün ne ḍarb anda görürem ne uşül
Bu'l-fezāvil mi ola ol bir fodül
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra
66). [bu'l-fezāvil,]

bu'l-hakem: Mekke'nin eski liderlerinden biridir. Zamanının saygı duyulan âlimi olup İslam Dinine ters düşen bir zattır. Asıl adı Amr.

b. Hişam olan bu kişi Müslümanlarca Ebû Cehil olarak anılagelmıştır.

Bu'l-ḥakem Safvân'a eydür iy ulu
Bir söz işit gör ne direm ben delü
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 201). [bu'l-ḥakem,]

(Mes. 5: m. 287)

bulıd içinde: Bulut içinde, bulut arasında.

Şüretin bozdı vü şeklin gizledi
Bulıd içinde güneşi gizledi
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 56). [bulıd içinde,]

bulıduñ gözi: Buludun gözü.

Yıl çemen içinde 'anber-bîz-idi
Bulıduñ gözi cevâhir-rîz idi
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 6). [bulıduñ gözi,]

bulımadı ḥalâs: Kurtulmak, azat olmak.

Degme 'âm adlı **bulımadı ḥalâş**
'Âlemi Gülşehri adı dutdı ḥâş
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 65). [bulımadı ḥalâş,]

bulın: Bulunmak, var olmak.

Güneş anuñ pertevinden tolına
Ay ḥöd anuñ gibi kında **bulına**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 74). [bulına, -a]

(Mes. 72: m. 13; Mes. 36: m. 29; Mes. 56: m. 49; Mes. 63: m. 219)

bulın: Bulmak, ele geçirmek.

Virdiler oğlanı cellâd eline
Kim iki böle vü ödi **bulına**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 40). [bulına, -a]

bulın: Tedarik ve temin edilmek, ele geçirilmek.

Bunça altın ma'deni **bulınmadı**
Bu demür kânı yavukılınmadı
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 277). [bulınmadı, -ma, -dı]

bulın: Görülmek, bulunmak.

Bunça âhîlar riyâyî **bulına**
Terbiye anda ḥudâyî **bulına**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 153). [bulına, -a]

(Mes. 72: m. 13; Mes. 53: m. 154)

bulınur mı: Bulunur mu, var mı?

Rüstem eydür kaçaru iy nâmdâr
'Azmüne lâyıḳ **bulınur mı** şikâr
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 14). [bulınur mı,]

bulısar: Yolunu bulmak.

Gözlü ne kim gice yavıḳulısar
Girü ırte olıcağaz **bulısar**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 222). [bulısar,]

bulısar: Bulmak, karşılığını görmek.

Ḥaşr güninde ki ḥâḳdur olısar
Her biri işledüğünü **bulısar**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 10). [bulısar,]

bulıt: Bulut.

Çün **bulıtlar** birbirine sürtişür
Ra'd olur sen bu sebaḳları bişür
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 169). [bulıtlar, -lar]

bulkâsım: Hz. Muhammed || Kasım adlı bir oğlu olduğu için Ebu'l Kasım adıyla anılmaktadır.

Çün kim imân nûrı Safvân'da olur
Lâ-cerem **Bulkâsım'ı** görüp yanur
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 286). [bulkâsım'ı, -ı]

bülkâsım u kur'an: Hz. Muhammed ve Kur'an-ı Kerim.

Anda kim **Bülkâsım u Kur'an** ola
Hızır u Mûşâ vâlih ü hayrân ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 19, Mısra 39). [bülkâsım u kur'an,]

bulmadı nişân: İşaret, iz bulmamak.

Niçe kim çok istedi fâş u nihân
Sevdiğinden **bulmadı** hergiz **nişân**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 504). [bulmadı nişân,]

bulmadı vefâ: Vefa görmek, iyi muamele görmek, ilgi ve sevgi görmek.

Çok ere kılmış-durur 'avrat cefâ
'Avratından **bulmadı** bir er **vefâ**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 66). [bulmadı vefâ,]

(Mes. 72: m. 76)

bulmadum temîz: Ayrıcalık görmek.

Bulmadum ayruksı adıyla **temîz**
İşbuyam ben kim işitdün iy 'azîz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 43). [bulmadum temîz,]

bulmağa necât: Kurtulmak, kurtuluşa ermek.

Sen şerî'atda iki yüzden zekât
Viresin biş akça **bulmağa necât**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 62). [bulmağa necât,]

bulmağ-ıçun: Bulmak için.

Bu ki bir iklîm isi-durur devâ
Bulmağ-ıçun ol ölür-ise revâ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 36). [bulmağ-ıçun,]

bulmaz-ısa bahâ: Değer görmek.

Bulmaz-ısa dahı anda cân **bahâ**
Seni görmek bize yiter kan bahâ

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 277). [bulmaz-ısa bahâ,]

bulsa: Fırsat bulmak.

Bulsa-y-ıdum işbu dem öle-y-idüm
Andan ayru ben niçün ola-y-ıdum
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 19, Mısra 23). [bulsa-y-ıdum, --y, --ı, -dum]

bulud: Bulut.

Yeşil ot şaru kızıl gül 'aksi hōş
Çün urur **buluda** uş böyle kim uş
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 184). [buluda, -a]

(Mes. 105: m. 66)

bulur kabûl: Onaylanmak, makbul görülmek.

Bu tefâhür dünyada **bulur kabûl**
Yohsa ol 'âlemde bu kamu degül
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 229). [bulur kabûl,]

bulur uşûl: Yol yöntem bulmak.

'İlm bismillâh-ıla **bulur uşûl**
Tevbe istiğfâr-ıla olur kabûl
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 1). [bulur uşûl,]

bulurlar temîz: Temiz kabul etmek || Seçilmek, ayırt etmek.

Defter ikidür cihânda iy 'azîz
Kim erenler anda **bulurlar temîz**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra 48). [bulurlar temîz,]

bulut: Bulut.

Gider-iken ol tuman bu nûr-ıla
Çıkdı bir ulu **bulut** yağmur-ıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 150). [bulut,]

(Mes. 72: m. 152; Mes. 72: m. 159; Mes. 98: m. 14)

bulut gibi: Bulut gibi.

Gök dapa **bulut gibi** çün gürleyem
Şeb-külâhın 'İsî'nün öğürlayam
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 89, Mısra 21*). [*bulut gibi,]*

bulutlayın: Bulut gibi.

Her biri **bulutlayın** gürler-idi
Günde bir kur'a birağurlar-ıdı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 137*). [*bulutlayın,]*

buña: Buna, bunun için.

Kendüzini kimse nite bildüre
Buña kim bir şapla-y-ıla öldüre
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 50*). [*buña,]*

buña: Buna.

Çün **buña** şultândan ola güç 'acab
Kim ola def'ine 'âlemde sebep
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 91*). [*buña,]*

(*Mes. 71: m. 65*)

buña: Bu, işaret zamiri.

Ol **buña** eydür ne oynarsın yörü
Rüstem-i destândan atları koru
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 123*). [*buña,]*

buña: Buna, buraya.

Ol biri kevşer şuyın **buña** şaçar
Bu varur teşnîm havzından içer
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 19*). [*buña,]*

(*Mes. 72: m. 13; Mes. 30: m. 146*)

buña: Bu konuya, bu duruma.

Yiyelüm, cām içelüm cān kıyalum
Bir meşel **buña** münāsib diyelüm

(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 59, Mısra 18*). [*buña,]*

buña: Buna || Ona.

Enbiyānuñ yigregidür Muştafā
Hüccet ü bürhān **buña** eyler vefā
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 52*). [*buña,]*

buña beñzer: Buna benzer.

Ben bunun şeklinde âdem görmedüm
Buña beñzer âdemîye irmedüm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 154*). [*buña beñzer,]*

buña beñzer: Bunun gibi.

Rüstem eydür zîhi kim er bu-y-ımış
Buña beñzer er girü kendü-y-ımış
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 44*). [*buña beñzer,]*

bunça: Bu kadar çok.

Kim sen andan **bunça** kılırsın hāzer
Zahmı dokınmış-durur saña meger
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 103*). [*bunça,]*

(*Mes. 53: m. 31; Mes. 53: m. 133; Mes. 7: m. 17; Mes. 25: m. 38; Mes. 32: m. 86; Mes. 44: m. 1; Mes. 81: m. 43; Mes. 17: m. 23; Mes. 55: m. 29; Mes. 72: m. 498; Mes. 91: m. 81; Mes. 111: m. 39; Mes. 54: m. 31*)

bunça: Birçok, pek çok.

Bunça kıocalar dirildi genc-ile
Bunça yigitler kim öldi renc-ile
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 44, Mısra 37*). [*bunça,]*

(*Mes. 53: m. 147; Mes. 53: m. 153; Mes. 53: m. 155; Mes. 53: m. 141; Mes. 58: m. 7; Mes. 68: m. 45; Mes. 84: m. 99; Mes. 89: m. 29; Mes. 89: m. 30; Mes. 102: m. 105; Mes. 102: m. 106*)

bunça: *Bu kadar çok, böylesi.*

Bir yetîme **bunça** yüz biñ pâdişâh
Kaçan uya vü hezârân biñ sipâh
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 49*). [*bunça,]*

(*Mes. 30: m. 277; Mes. 108: m. 29; Mes. 50: m. 67; Mes. 107: m. 95*)

bunça: *Bu denli, bu kadar.*

Bunça kocalar dirildi genc-ile
Bunça yigitler kim öldi renc-ile
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 44, Mısra 38*). [*bunça,]*

(*Mes. 48: m. 20; Mes. 65: m. 119; Mes. 66: m. 58; Mes. 91: m. 33; Mes. 28: m. 2*)

bunça: *Bu kadar, böylesi.*

Kendüziñi çün kişi komağ gerek
Halk etin **bunça** niye yimek gerek
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 48*). [*bunça,]*

(*Mes. 2: m. 48; Mes. 5: m. 178; Mes. 17: m. 14; Mes. 32: m. 56; Mes. 34: m. 1; Mes. 35: m. 9; Mes. 40: m. 64*)

bunça: *Nice zamandan beri.*

Bunça kân üstinde kim keklık öter
Bir güher bulur-ısa aña yeter
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 33, Mısra 15*). [*bunça,]*

(*Mes. 81: m. 41*)

bunça: *Pek çok, çok fazla.*

Çünkü gördüm yavlağ ırağ-ıdı ol
Şandüğumdan **bunça** biñ ferseng yol
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 94*). [*bunça,]*

(*Mes. 84: m. 102; Mes. 107: m. 96*)

bunça: *Pek çok (kimse).*

Bunçalar kendüzin uçmağlık sana
Anda tamuda teni oda yana
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 143*). [*bunçalar, -lar]*

(*Mes. 53: m. 145; Mes. 94: m. 75; Mes. 95: m. 21; Mes. 95: m. 22; Mes. 95: m. 23; Mes. 95: m. 24*)

bunça: *Böyle, bu kadar.*

Bunça begenmemeg-ile sen beni
Gör niçe çıkardum uçmağdan seni
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 43*). [*bunça,]*

(*Mes. 105: m. 52; Mes. 91: m. 46*)

bunça kez: *Birçok kez.*

Bunça kez dünyâyı deryâ görmişem
Yine deşt ü küh u şahrâ görmişem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 33*). [*bunça kez,]*

bunça müddet: *Nice zamandan beri, bu kadar zamandır.*

Görür ol 'avrat ki bu sevmiş-idi
Bunça müddet 'ışkını kovmış-ıdı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 512*). [*bunça müddet,]*

bunça yıl: *Uzun zamandan beri, yıllardır.*

Bunça yıl kâfir olan soñra 'aceb
Nite eyler dîn ü imâni taleb
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 95, Mısra 19*). [*bunça yıl,]*

bunça yıldan soñra: *Nice yıldır, uzun yıllardan sonra.*

Bunça yıldan soñra bir fâzıl imâm
Büt-perest oldı zihî bigâne dâm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 153*). [*bunça yıldan soñra,]*

bunça yıldur: *Uzun zamandan beri, yıllardır.*

Bunça yıldur kim bu şârda dururuz
Degme bir derdün devâsın virürüz

(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 127). [bunça yıldur, -dur]

(Mes. 78: m. 35)

bunda: Buraya.

Kağı yoldan bunlar irmiş olalar
İy 'aceb **bunda** vü girmiş olalar
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 40). [bunda,]

(Mes. 22: m. 66; Mes. 22: m. 88; Mes. 30: m. 216; Mes. 22: m. 50; Mes. 22: m. 66; Mes. 22: m. 88; Mes. 30: m. 216; Mes. 85: m. 15)

bunda: Bu konuda.

Bunda bir Rüstem gerek ki Zāl ola
Bir Nerīmān kim yüzi pāmāl ola
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 104, Mısra 19). [bunda,]

bunda: Burada (dünya hayatında).

Bunçaları **bunda** ulu şorasın
Anda kāmudan kiçirek göresin
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 131). [bunda,]

(Mes. 53: m. 133; Mes. 93: m. 12; Mes. 93: m. 13; Mes. 93: m. 45; Mes. 93: m. 46; Mes. 95: m. 46; Mes. 95: m. 16)

bunda: Bu işaret zamirinin bulunma hal eki almış şekli, burada.

Ten kumaşı çün hisāba gelmedi
Bunda hem bir qādr u kıymet
bulmadı (Mantiku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 158). [bunda,]

(Mes. 10: m. 45; Mes. 10: m. 136; Mes. 11: m. 53; Mes. 13: m. 7; Mes. 13: m. 10; Mes. 23: m. 26; Mes. 30: m. 188; Mes. 39: m. 85; Mes. 39: m. 87; Mes. 40: m. 36; Mes. 40: m. 62; Mes. 72: m. 156; Mes. 72: m. 311; Mes. 93: m. 4; Mes. 110: m. 15; Mes. 10: m. 43; Mes. 107: m. 143)

bunda: Burada, bu yerde. (Denizde).

Naḥvı **bunda** maḥviler hīçe şaya
Maḥv-ısañ kayırmadın düşgıl şuya
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra 41). [bunda,]

bunda: Bunda || Bu mesnevide.

Bunça bāb eylemişem **bunda** ki hīç
Kılmadı 'Atṭār ol fende basīc
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 39). [bunda,]

bunda: Bunda, burada. (mesnevide).

Kuş mişālī **bunda** 'Atṭār'ıñ-durur
Kalanını eyleyen yāruñ-durur
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 69). [bunda,]

bundağı: Buradaki (dünya hayatı).

Bundağı ulu riyādan töludur
Ulu ol-durur kim anda uludur
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 139). [bundağı,]

(Mes. 93: m. 55; Mes. 98: m. 69)

bundan: Buradan.

Hüdhüd eydür anda yoklık gevheri
Yok-durur **bundan** ilet iy cevheri
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 42, Mısra 2). [bundan,]

(Mes. 42: m. 4)

bundan: Buradan (dünyadan).

Hān-u-mān u mülk ü māl anda düze
Arkun arkun mihrini **bundan** üze
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra 10). [bundan,]

bundan: Bundan (ölümsüzlük suyu).

İşbu çeşme çeşme-i hayvān-durur
Bundan içen 'ömri cāvīdān-durur

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 100). [bundan,]

bundan: Bundan (zahit).

Zāhid olur-ısa bir 'ayyār olur
Mūr **bundan** yig dir-iken mār olur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 110, Mısra 36). [bundan,]

bundan: Bundan.

Kimse böyle tatlu söz söylemedi
Kimse **bundan** yig kitāb eylemedi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 38). [bundan,]

(Mes. 111: m. 50; Mes. 111: m. 52)

bundan aña: Buradan oraya (mesafe bağlamında).

Dimek işlemek katında neng ola
Bundan aña elli biñ ferseng ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra 32). [bundan aña,]

bundan artuk: Bundan sonra.

Gidüñüz işüñüze iy ehl-i dil
Bundan artuk beni kılmañuz hacıl
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 13, Mısra 26). [bundan artuk,]

buñı: Bunu.

Buñı ırakdan nite bildüñ 'aceb
Kim kılursın böyle ta'rifin taleb
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 147). [buñı,]

(Mes. 5: m. 155; Mes. 5: m. 237; Mes. 13: m. 43; Mes. 27: m. 63; Mes. 71: m. 57)

buñı: Bunu; eşini, arkadaşını.

Göreyin gelüben ol baña nider
Buñı katumdan nite alup gider
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 198). [buñı,]

bunlar: Bunlar.

Çün Resül işitdi **bunlaruñ** sözün
Cilve-y-ile 'arza kıldı kendüzün
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 57). [bunlaruñ, -uñ]

(Mes. 13: m. 54; Mes. 22: m. 34; Mes. 22: m. 35; Mes. 22: m. 39; Mes. 22: m. 45; Mes. 22: m. 49; Mes. 22: m. 53; Mes. 22: m. 57; Mes. 22: m. 61; Mes. 22: m. 65; Mes. 22: m. 69; Mes. 22: m. 73; Mes. 22: m. 79; Mes. 22: m. 83; Mes. 22: m. 89; Mes. 22: m. 125; Mes. 22: m. 151; Mes. 22: m. 38; Mes. 22: m. 30; Mes. 22: m. 31; Mes. 22: m. 85; Mes. 27: m. 20; Mes. 27: m. 38; Mes. 32: m. 87; Mes. 32: m. 99; Mes. 32: m. 108; Mes. 37: m. 9; Mes. 39: m. 18; Mes. 91: m. 267; Mes. 100: m. 4; Mes. 100: m. 12; Mes. 108: m. 14)

bunlar: Bunlar (Safvanlılar).

Çün görür Safvān ki **bunlar** kör-imiş
Bu Süleymān'dur bular bir mūr-imiş
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 149). [bunlar,]

bunlar: Bunlar. || Papağanlar.

Qanda kim bir çok tūtī göresin
Çün selāmum **bunlara** degüresin
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 34). [bunlara, -a]

bunlar: Bunlar, bu kişiler, işaret zamiri.

Bunlar anı ança görmüş çıkdılar
Kim benüm ağzuma yüz taş dıkdılar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 85). [bunlar,]

(Mes. 63: m. 88; Mes. 65: m. 113; Mes. 65: m. 111; Mes. 69: m. 75; Mes. 69: m. 211; Mes. 69: m. 108; Mes. 69: m. 111; Mes. 69: m. 107; Mes. 69: m. 215; Mes. 72: m. 224; Mes. 78: m. 33; Mes. 78: m. 10; Mes. 78: m. 46; Mes. 78: m. 9; Mes. 78: m. 38; Mes. 84: m. 97; Mes. 84: m. 97; Mes. 84: m. 98; Mes. 84: m. 112; Mes. 100: m. 17)

bunlar: Bunlar, işaret zamiri.

Yazlu bu eyvāndağı anlar-durur
Ne kim işitdün-ise **bunlar-durur**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra
78). [bunlar-durur, --dur, -ur]

(Mes. 100: m. 18; Mes. 69: m. 106;
Mes. 100: m. 11; Mes. 100: m. 106)

bunlar: Bunlar (halk).

Biz dahı iş niteligin bilelüm
İlla **bunlaruñ-ıla** bir olalum
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
160). [bunlaruñ-ıla, -uñ, --ıla]

bunlar: Bu kişiler (cahiller).

Yemlihā eydür қо **bunlar** sözini
Kim göresin sözlerümüñ yüzini
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
167). [bunlar,]

bunlar: Bunlar (kelebekler).

Çün mum oldu nite **bunlara** vara
Girü kendüden haber kendü vire
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra
89). [bunlara, -a]

(Mes. 105: m. 92; Mes. 105: m. 93)

bunlar ile: Bunlarla birlikte.

Sen bu elden **bunlar ile** n'ideyim
Bî-dil ü bî-yār kaçça gideyim
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
193). [bunlar ile,]

bunları: Bunlar (Cemaat).

Gördi Rıdvan **bunları** kim her biri
Âdemîdür taşradan gelmiş çeri
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra
13). [bunları,]

bunuñ: Bunun.

Dünyāda ne 'ilm ola kim ben anı
Bilmedüm illā **bunuñ** 'ilmi kaçı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
168). [bunuñ,]

(Mes. 30: m. 227; Mes. 30: m. 229;
Mes. 30: m. 157; Mes. 71: m. 58)

bunuñ: Bu, işaret zamiri.

Bir adıyla devleti yokdur **bunuñ**
Yohsa tağdan güci artuğdur **bunuñ**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
147). [bunuñ,]

(Mes. 30: m. 148)

bunuñ gibi: Bunun gibi, böylesi.

Baňa **bunuñ gibi** hāl-ıla 'aceb
Kılmağa yarar mı şimurğı taleb
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 48, Mısra
35). [bunuñ gibi,]

(Mes. 63: m. 148; Mes. 79: m. 16;
Mes. 81: m. 25; Mes. 32: m. 125;
Mes. 43: m. 8; Mes. 30: m. 51)

bunuñ gibi: Bunun gibi, buna benzer.

Akı hem **bunuñ gibi** şanmaz-ıdum
Karaya hem böyle inanmaz-ıdum
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra
85). [bunuñ gibi,]

(Mes. 13: m. 39)

bunuñ şeklinde: Bunun gibi.

Ben **bunuñ şeklinde** âdem
görmedüm
Buňa beñzer âdemîye irmedüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
153). [bunuñ şeklinde,]

bur: Bir şeyi kendi etrafında döndürmek,
çevirmek, kıvrırmak, bükme (Saz bağlamında
ayar yapmak).

Burar-ısa berbatuñ biraz kılın
Hüdhüd andan öğrene kuşlar dilin
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra
73). [burar-ısa, -ar, --ısa]

bur: Bir şeyi kendi etrafında döndürmek, çevirmek, kıvırmak, bükmek.

İy Süleymân şol kopuzuñ kılını
Bur kim öğrenlüm bu kuşlar dilini
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 68). [bur,]

burada: Bu yerde.

Avçılar gömdi küpi bu arada
Kim bu avlar kim gezerler **burada**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 318). [burada,]

burar kılını: Saz çalmak.

Kuş dilinde öyle **burar kılını**
Kim Süleymân aňlayımaz dilini
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 115). [burar kılını,]

burc: Gökte Zodyak üzerinde bulunan on iki takım yıldızına verilen ad.

Aslan avı dilküler işi degül
Her felek **burcuñ** yüzi taşı degül
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 128). [burcuñ, -uñ]

burc: Kale, hisar, sur.

Eydür işbu mihlari geçürevüz
Burca çıkup atları göçürevüz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 24). [burca, -a]

(Mes. 30: m. 33; Mes. 30: m. 27; Mes. 30: m. 42; Mes. 89: m. 24)

burc: Burç, hareketsiz yıldızlar kümesi.

Cedy ü Delvi evler eylendi Zuhal
Burc ola Merrîhe ' Akreb hem Hamel
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 238). [burc,]

(Mes. 72: m. 24; Mes. 72: m. 222)

burc: Kale, hisar, sur || Yapı.

Kim ilan gibi ininden çün çıkar
Balta-y-ıla yapduğı **burcı** yıkar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 82, Mısra 4).

[burcı, -ı]

burn: Burun.

Burnı uzun u delükleri üküş
Burnı üstindedür üni ança hoş
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 94, Mısra 5). [burnı, -ı]

(Mes. 94: m. 6; Mes. 94: m. 45; Mes. 94: m. 35)

burtar: Bükmek, buruşturmak.

Ayruğı oddan niçe kırtarısar
Yâ aña uymayana **burtarısar**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 188). [burtarısar, -ısar]

burüc: Burçlar. (Herhangi bir şekil gösterilen ve kendisine özel bir ad verilen hareketsiz yıldızlar kümesi).

Biri eydür bu ufül u ol hurüc
Biri eydür bu nücüm u ol **burüc**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 28). [burüc,]

buş: Kızmak, öfkelenmek.

Ögüdüm dut kimseneye **buşmağıl**
Bir gül içün biñ dikene düşmegil
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 8, Mısra 7). [buşmağıl, -ma, -ğıl]

büselik: Klasik Türk müziği makamlarından biri.

Çünkü Nevruz u Hicaz ağaz ide
Râst şavtın **Büselikte** sâz ide
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 16). [büselikte, -de]

(Mes. 94: m. 18)

büsitan: Çiçek ve gül kokularının çok olduğu yer, bahçe.

Kim cināndan ben cihāna irişem
Būsitāndan bāğbāna irişem
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 22*). [*būsitāndan, -dan*]

(*Mes. 88: m. 2; Mes. 105: m. 68; Mes. 106: m. 2; Mes. 111: m. 1*)

būsitān u bāğ: *Bağ ve bahçe.*

Kuş kanadı çün kafasda sağ ola
Ârzūsı **būsitān u bāğ** ola
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra 18*). [*būsitān u bāğ,]*

bu-y-isa: *Bu ise.*

Bu-y-isa Leylî beni hōd uş görür
Sen-iseñ Leylî 'acab bu kim-durur
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 101*). [*bu-y-isa,]*

(*Mes. 53: m. 97; Mes. 65: m. 115*)

buyruğ: *Buyruk, emir, hüküm.*

Degme işde isteme emn ü emān
Muştafā **buyruğını** dutğıl hemān
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 196*). [*buyruğını, -in, -ı*]

buyur: *Emretmek, söylemek.*

Begüñüz benüm sözüm dutmaz-ısa
Ben **buyurduğum** işi itmez-ise
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 68*). [*buyurduğum, -duğ, -um*]

(*Mes. 12: m. 204*)

buz: *Katı haldeki su, buz.*

Hüdhüd eydür toñma bunça **buz** gibi
Gice kaçan olısar gündüz gibi
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 44, Mısra 1*). [*buz,]*

buzagü: *Buzağı.*

Çünkü baş kor yire vü eller öper
Buzagüyü Tañrı diyüben tapar

(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 230*). [*buzagüyü, -y, -ı*]

bühtān: *İftira.*

Artuğı halkuñ sözi **bühtān-durur**
Kim ne söylerler-ise yalan-durur
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 187*). [*bühtān-durur, --dur, -ur*]

(*Mes. 72: m. 556; Mes. 85: m. 73*)

bülbül: *Güzel sesli maruf kuş, bülbül.*

Geldi **bülbül** ortaya hayrān u mest
Vālih ü medhūş u sergerdān u mest
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 7, Mısra 1*). [*bülbül,]*

(*Mes. 7: m. 21; Mes. 7: m. 24; Mes. 7: m. 26; Mes. 7: m. 25; Mes. 7: m. 19; Mes. 8: m. 15; Mes. 22: m. 166; Mes. 27: m. 6; Mes. 39: m. 99; Mes. 50: m. 2; Mes. 66: m. 6; Mes. 91: m. 38; Mes. 91: m. 15; Mes. 91: m. 10; Mes. 105: m. 68; Mes. 111: m. 9; Mes. 111: m. 14*)

bülbül gibi: *Bülbüle benzer, bülbül gibi.*

İki yüzlü degül-iseñ gül gibi
Yüz dil-ile söyleme **bülbül gibi**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 49, Mısra 20*). [*bülbül gibi,]*

(*Mes. 72: m. 13; Mes. 104: m. 18; Mes. 107: m. 35; Mes. 111: m. 30; Mes. 17: m. 31; Mes. 10: m. 58*)

bülbül gibi: *Bülbül gibi || Aheste aheste, usulca.*

Çapudan rişvet giriçek gül gibi
Öyke bacadan çıkar **bülbül gibi**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 104*). [*bülbül gibi,]*

bülbül gibi: *Bülbül gibi (şakar, konuşur).*

Bir kızıl addur cihānda gül gibi
Söz diyen ol ad-ıla **bülbül gibi**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 186*). [*bülbül gibi,]*

bülbül ü destân-ıdır: Bülbül ve teganni.

Şamu 'âlem bağ-ıla böstân-ıdır
Gül harîfî **bülbül ü destân-ıdır**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra
8). [bülbül ü destân-ıdır, --ıdır]

(Mes. 93: m. 30; Mes. 46: m. 23)

bünyâd: Esas, temel.

'Adl-ıladur şer' **bünyâd**ı kavî
'Adl-ıçun öger kişi Keyhüsrev'i
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 58, Mısra
13). [bünyâdı, -ı]

bünyâd: Temel, yapı.

Şa'at'dan ol yaña-y-ıdır 'avrât evi
Sâhatı ser-sebz ü **bünyâd**ı kavî
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra
4). [bünyâdı, -ı]

(Mes. 28: m. 38)

bünyâd ura: Temel atmak.

Her kim ol şu üstine **bünyâd ura**
Gör kim ol bünyâdı ne muhkem dura
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 28, Mısra
37). [bünyâd ura, -a]

bürgü: Başa örtülen örtü.

Hem başından yire **bürgüsün** komış
Hem toñuzları salıvırdüm dimiş
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra
55). [bürgüsün, -sün]

bürhân: Delil, ispat.

Düşdi heybet her birinüñ cânına
Hüccet assı kılmadı **bürhânına**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra
78). [bürhânına, -ın, -a]

(Mes. 52: m. 5; Mes. 52: m. 14; Mes.
52: m. 17; Mes. 52: m. 44; Mes. 54:
m. 44; Mes. 96: m. 72)

bürka': Kadınların yüzlerini gizlemek için
kullandıkları örtü, peçe, nikap.

Yohsa her kim **bürka'**ın yüzi sana
Bir kızıl yeşil göriçek aldana
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 40, Mısra
33). [bürka'ın, -ın]

(Mes. 40: m. 30; Mes. 72: m. 510;
Mes. 72: m. 453)

bürka' altından: Peçe altından.

Bürka' altından oturmuş ay gibi
Kırpügi oklar u kaşı yay gibi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
513). [bürka' altından,]

büşr: Bişr (özel isim).

Var-ıdı Hemyân şarında bir ulu
Adı **Büşr** ü içi 'ilm ile tolu
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
26). [büşr,]

(Mes. 72: m. 38; Mes. 72: m. 40; Mes.
72: m. 45; Mes. 72: m. 46; Mes. 72:
m. 95; Mes. 72: m. 98; Mes. 72: m.
109; Mes. 72: m. 141; Mes. 72: m.
153; Mes. 72: m. 165; Mes. 72: m.
177; Mes. 72: m. 193; Mes. 72: m.
213; Mes. 72: m. 231; Mes. 72: m.
247; Mes. 72: m. 265; Mes. 72: m.
269; Mes. 72: m. 285; Mes. 72: m.
301; Mes. 72: m. 313; Mes. 72: m.
329; Mes. 72: m. 335; Mes. 72: m.
343; Mes. 72: m. 380; Mes. 72: m.
382; Mes. 72: m. 385; Mes. 72: m.
387; Mes. 72: m. 393; Mes. 72: m.
397; Mes. 72: m. 399; Mes. 72: m.
445; Mes. 72: m. 457; Mes. 72: m.
463; Mes. 72: m. 497; Mes. 72: m.
519; Mes. 72: m. 541; Mes. 72: m.
163; Mes. 72: m. 175; Mes. 72: m.
191; Mes. 72: m. 228; Mes. 72: m.
245; Mes. 72: m. 266; Mes. 72: m.
310; Mes. 72: m. 470; Mes. 72: m.
477; Mes. 72: m. 469; Mes. 72: m.
496; Mes. 72: m. 209; Mes. 72: m.
429; Mes. 72: m. 99)

büşr-i miskîndür: Miskin Bişr.

Eydür adum **Büşr-i miskîndür**
benüm
Şimdi Hemyân şehrine-durur yönüm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 101*). [*büşr-i miskîndür, -dür*]

büt: Putlar, tapınılan varlıklar.

Büt nedür kim kimse Taîr'ı kıya
Vara bir cânsuz büte niçe uya
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 181*). [*büt,]*

(*Mes. 5: m. 185; Mes. 5: m. 200; Mes. 5: m. 182; Mes. 5: m. 199; Mes. 5: m. 20; Mes. 5: m. 24; Mes. 5: m. 236; Mes. 5: m. 15; Mes. 5: m. 208; Mes. 5: m. 129; Mes. 10: m. 31; Mes. 11: m. 62; Mes. 12: m. 222; Mes. 10: m. 30; Mes. 12: m. 73*)

büt eyleyen: Put yapmak.

Seni dînden çıkarar ol zer-durur
Kim zeri **büt eyleyen** Âzer-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 36, Mısra 6*). [*büt eyleyen, -yen*]

büt tapan: Puta tapan (kimse).

Çok kişiler 'aqla nâ-mahrem-durur
Zîra **büt tapan** dahı âdem-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 232*). [*büt tapan,]*

büthâne: Puthane || Müslümanlığa ters düşen mekan.

Müdde'iler mülkine akın salısaruz
Kanda kim **büthâne** var yıkısaruz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 18*). [*büthâne,]*

büt-perest: Puta tapan kimse || Allah'ın dininden çıkmış ve "suret-i Rahmani" bağlamında, Hak yoldan sapmış kimse.

Büt-perestüñ başını kesmek gerek
Kendü bütün boynına asmak gerek
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 19*). [*büt-perestüñ, -üñ*]

büt-perest olan: Puta tapan (kişi).

Rûm ilinde **büt-perest olan** girü
Haq-perest olmağa geldi ilerü
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 99*). [*büt-perest olan,]*

büt-perest ol-: Puta tapan olmak.

Bunça yıldan soñra bir fâzıl imâm
Büt-perest oldı zihî bîgâne dâm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 154*). [*büt-perest oldı, -dı*]

(*Mes. 12: m. 157; Mes. 80: m. 10*)

büt-perest olmaz-ıdum: Puta tapmak || Dinden çıkmak.

Ayığ-iken **büt-perest olmaz-ıdum**
Bâde içüp ben ki mest olmaz-ıdum
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 129*). [*büt-perest olmaz-ıdum,]*

(*Mes. 45: m. 24*)

bütüñ: Bütün, tüm.

Şeyh eydür ol **bütüñ** yüzün baña
Gösterüñ kim secde eyleyem aña
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 31*). [*bütüñ,]*

bütüñ: Tamamen.

Çün ümîdi var ki gire koynına
Ol **bütüñ** el şunmak ister boynına
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 110*). [*bütüñ,]*

büyüt: Büyütmek || Abartmak (söz).

Eydür işüñi girü koy var eyit
Kiçi sözleri dahı anda **büyüt**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 196*). [*büyüt,]*

-C-

Çünkü hamr içen dükeli mahv olur
Küllü yâdından gider **câhil kalur**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 100*). [*câhil kalur, -ur*]

cādū: Sihirbaz, büyücü.

Eyle **cādū** kim ayı iki yarar
Avçıña taş avuçuklarıñ dürer
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 95*). [*cādū,]*

cāh u manşib: Makam ve mevki.

Biz dilerüz kim vezîri olavuz
‘Adl-ıla bir **cāh u manşib** bulavuz
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 31, Mısra 44*). [*cāh u manşib,]*

cāh-ı menzilet: Makam mertebesi.

Niçe **cāh-ı menzilet** isteyessin
Başuñı şeh çignine yastayasın
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 31, Mısra 9*). [*cāh-ı menzilet,]*

cāhil: Bilgisiz, cahil.

Söz hürüfin artuğ eksük kılmadı
‘Âlim añladı vü **cāhil** bilmedi
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 126*). [*cāhil,]*

(*Mes. 5: m. 20; Mes. 28: m. 24; Mes. 50: m. 98; Mes. 50: m. 80; Mes. 50: m. 97; Mes. 50: m. 78; Mes. 55: m. 3; Mes. 55: m. 4; Mes. 55: m. 6; Mes. 72: m. 108; Mes. 72: m. 220; Mes. 72: m. 271; Mes. 72: m. 219; Mes. 96: m. 53; Mes. 102: m. 91; Mes. 102: m. 93; Mes. 102: m. 117; Mes. 102: m. 89; Mes. 102: m. 121*)

cāhil kaldı: Cahil olmak, bilgisiz kalmak.

Oğ-ıla ol avı ururlar bular
Her ki **cāhil kaldı** şağalın yolar
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 322*). [*cāhil kaldı, -dı*]

cāhil kalur: Cahil olmak, bilgisiz kalmak.

cāhil ola: Cahil olmak.

Çanda kim bir zerre cehlümden gele
Elli ‘âlim anda bir **cāhil ola**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 52*). [*cāhil ola, -a*]

(*Mes. 71: m. 59*)

cāhiller sözin: Cahil kimselerin lafi.

Yemlihā eydür bu **cāhiller sözin**
Söyleme bunda vü sözler duzsuzın
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 155*). [*cāhiller sözin,]*

cām: Kadeh.

İçse yigdür zehr-i kâtil **cām-ıla**
Şekkeri halva yapınca ‘ām-ıla
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 187*). [*cām-ıla, -ıla*]

cām: Kadeh. || Şarap.

Şeyh mest ü yâr hâzır elde **cām**
Puhte şabr eylemeye illâ ki hām
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 125*). [*cām,]*

(*Mes. 12: m. 103; Mes. 48: m. 31*)

cām içelüm: Şarap içmek.

Yiyelüm, **cām içelüm** cân kıoyalum
Bir meşel buña münāsib diyelüm
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 59, Mısra 17*). [*cām içelüm, -e, -lüm*]

cāmın dutar: Kadeh tutmak.

Birisi hamr ırmağı **cāmın dutar**
Biri süd ırmağını bala kıatar
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 21*). [*cāmın dutar, -ar*]

cāmi: Derleyen , toplayan.

Eydesin maşnū'a bir şāni' gerek
Zīra her mecmū'a bir **cāmi'** gerek
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra 20*). [*cāmi'*,]

cān: Beden, vücut.

Kim şifā bulmak-ıçun birez tenūñ
Od içinde yanısar yıllar **cānuñ**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 82*). [*cānuñ, -uñ*]

(*Mes. 69: m. 40*)

cān: Aşığın canı.

Kendüzümden ol beni almış-durur
'İşkı odı **cānuma** tolmış-durur
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 450*). [*cānuma, -um, -a*]

cān: Beden, vücut || *Ruh, hayat.*

Ol zamānda kim Resūl oğlan-ıdı
Kamu 'ālem kālīb u ol **cān-ıdı**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 8*). [*cān-ıdı, --ı, -dı*]

cān: Can, ruh, gönül || *Sevgili.*

Şeyh eydür 'ākıbet yārānlara
Kim fedā olsun tenüm siz **cānlara**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 48*). [*cānlara, -lar, -a*]

cān: Yürek, kalp. || *Ruh.*

Şeyh gönlin virür aña **cān-ıla**
Satun alur küfrini imān-ıla
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 95*). [*cān-ıla, --ıla*]

(*Mes. 46: m. 9; Mes. 12: m. 35*)

cān: Can, ruh || *Gönül.*

'İşk odından **cānumı** çün tağladuñ
Gönlümi şaçuñ kılına bağladuñ

(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 31*). [*cānumı, -um, -ı*]

(*Mes. 47: m. 45; Mes. 12: m. 86; Mes. 14: m. 9; Mes. 15: m. 114; Mes. 22: m. 51; Mes. 27: m. 105; Mes. 27: m. 95; Mes. 27: m. 3; Mes. 32: m. 18; Mes. 32: m. 90; Mes. 32: m. 28; Mes. 39: m. 27; Mes. 48: m. 5; Mes. 50: m. 99; Mes. 52: m. 14; Mes. 65: m. 145; Mes. 88: m. 87*)

cān: Beden, vücut; gönül, yürek; varlık.

Er adıyla dünyada diri yürür
Yohsa ayruğ er hemān **cānın** sürür
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 29, Mısra 32*). [*cānın, -ın*]

cān: Can, ruh.

Ağlamak gerek ki bu hāletde **cān**
Olısar endāmuñ içinden revān
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 45*). [*cān,]*

(*Mes. 25: m. 56; Mes. 27: m. 101; Mes. 27: m. 115; Mes. 27: m. 97; Mes. 27: m. 100; Mes. 30: m. 15; Mes. 30: m. 306; Mes. 31: m. 8; Mes. 32: m. 85; Mes. 39: m. 9; Mes. 47: m. 5; Mes. 50: m. 102; Mes. 50: m. 104; Mes. 50: m. 64; Mes. 60: m. 6; Mes. 65: m. 13; Mes. 69: m. 134; Mes. 69: m. 83; Mes. 81: m. 176; Mes. 81: m. 181; Mes. 81: m. 125; Mes. 81: m. 60; Mes. 81: m. 73; Mes. 81: m. 183; Mes. 84: m. 130; Mes. 84: m. 132; Mes. 88: m. 99; Mes. 88: m. 87; Mes. 90: m. 3; Mes. 90: m. 6; Mes. 94: m. 54; Mes. 95: m. 5; Mes. 95: m. 12; Mes. 95: m. 16; Mes. 95: m. 28; Mes. 95: m. 26; Mes. 95: m. 11; Mes. 95: m. 1; Mes. 95: m. 6; Mes. 95: m. 7; Mes. 95: m. 15; Mes. 96: m. 43; Mes. 96: m. 62; Mes. 96: m. 69; Mes. 96: m. 73; Mes. 96: m. 3; Mes. 96: m. 4; Mes. 96: m. 5; Mes. 96: m. 6; Mes. 96: m. 9; Mes. 96: m. 11; Mes. 96: m. 13; Mes. 96: m. 15; Mes. 96: m. 23; Mes. 96: m. 25; Mes. 96: m. 31; Mes. 96: m. 36; Mes. 96: m. 59; Mes. 96: m. 66; Mes. 96: m. 79; Mes. 96: m. 80; Mes. 96: m. 59; Mes. 96: m. 65; Mes. 96: m. 71; Mes. 96: m. 67; Mes. 96: m. 1; Mes. 96: m. 64; Mes. 96: m. 77; Mes. 96: m. 75; Mes. 96: m. 60; Mes.*

96: m. 17; Mes. 97: m. 29; Mes. 97: m. 31; Mes. 97: m. 32; Mes. 108: m. 33; Mes. 108: m. 34; Mes. 108: m. 21; Mes. 108: m. 22; Mes. 108: m. 30; Mes. 109: m. 2; Mes. 109: m. 10; Mes. 1: m. 18; Mes. 10: m. 171; Mes. 40: m. 53; Mes. 5: m. 180; Mes. 75: m. 63; Mes. 80: m. 14; Mes. 81: m. 58; Mes. 81: m. 74; Mes. 81: m. 146; Mes. 81: m. 71; Mes. 81: m. 99; Mes. 76: m. 6; Mes. 80: m. 22; Mes. 91: m. 4; Mes. 80: m. 22; Mes. 91: m. 74; Mes. 91: m. 83)

cān: Can, varlık.

Bulmaz-ısa daḥı anda **cān** bahā
Seni görmek bize yiter kan bahā
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 277). [cān,]

cān: İnsanın kendi varlığı, can || Asl-i hayat.

Anda kim bir çöpe şaymazlar **canı**
Kim-durur varup okıyan fermarı
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 85). [canı, -ı]

(Mes. 12: m. 108; Mes. 91: m. 279;
Mes. 39: m. 44; Mes. 26: m. 24; Mes.
43: m. 14; Mes. 25: m. 88; Mes. 44: m.
25; Mes. 53: m. 117; Mes. 75: m. 59;
Mes. 40: m. 529; Mes. 25: m. 60; Mes.
32: m. 77)

cān: Kişi, kimse.

Çün selām virdüm ben ol erenlere
Kim fidā olsun tenüm siz **cānlara**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 32). [cānlara, -lar, -a]

(Mes. 12: m. 62)

cān: Kişinin kendisi.

Toḡru işden ne haber virür **canuñ**
Yolḥsa egri çok işuñ vardur senüñ
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 90, Mısra 37). [canuñ, -uñ]

cān 'âlemin: Ruh âlemi.

Cān ten ahvâlinde olmuşdur melûl
Ten daḥı **cān 'âlemin** kılmaz kabûl
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 100). [cān 'âlemin, -n]

cān alıcı: Öldüren, yok eden; Azrail.

Eydür âḥir **cān alıcı** cānuñuz
Alıcak getürdüñüz imānuñuz
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 51). [cān alıcı,]

(Mes. 22: m. 53; Mes. 32: m. 181)

cān bağıslaya-y-ıduḡ: Can vermek, can bağıslamak.

Dimezüz kim nān bağıslaya-y-ıduḡ
Nān diyene **cān bağıslaya-y-ıduḡ**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 73, Mısra 8). [cān bağıslaya-y-ıduḡ, -ya, --y, --ı, -duḡ]

cān bahāsın: Candan daha değerli.

Kim şirāda ten bahā getürmeye
Cān bahāsın kimse ḥöd yitürmeye
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 188). [cān bahāsın, -n]

cān bigi: Canı(m) gibi.

Kamusına ben inandım **cān bigi**
Küfri hergiz şanmadım imān gibi
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 51, Mısra 5). [cān bigi,]

cān gibi: Can(ım) gibi.

Şer' hükmin bekledüm bir **cān gibi**
Derdümi terk itmedüm dermān gibi
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 51, Mısra 11). [cān gibi,]

cān ḡıdāsı: Can ḡıdası, canın manevi nimeti.

Cān ḡıdāsı ma'rifetdür iy 'aziz
Ma'rifetden mekri eylegil temiz
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 108, Mısra 39). [cān ḡıdāsı,]

(Mes. 108: m. 42; Mes. 108: m. 43)

cān iledem: *Can kurtarmak, uzaklaştırmak.*

Ben kaçan bu ğuşşadan **cān iledem**
Cānı terk itdüm ki imān iledem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 37*). [*cān iledem, -em*]

cān ısmarla-: *Can vermek, teslim-i ruh etmek, ölmek.*

Çünkü tūṭī bu sözi tımarladı
Ol kâfâsda düşdi **cān ısmarladı**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 110*). [*cān ısmarladı, -dı*]

(*Mes. 43: m. 22*)

cān koyalum: *Canı (bir kenara) bırakmak.*

Yiyelüm, cām içelüm **cān koyalum**
Bir meşel buña münāsib diyelüm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 59, Mısra 17*). [*cān koyalum, -alum*]

cān kırtara: *Can(in)i kurtarmak.*

Ölü başına şu ayağın ura
Diri deñizden kaçan **cān kırtara**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra 46*). [*cān kırtara, -a*]

cān maḥalli: *Canın yeri, canın mekanı.*

Cān maḥalli gökte 'illiyiñ-durur
Ten maḥāmı dünyada siccīn-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 80, Mısra 23*). [*cān maḥalli,]*

cān metā'ı: *Ömür sermayesi.*

Cān metā'ı şatıla altun gibi
Ten kumaşı köyine odun gibi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 173*). [*cān metā'ı,]*

(*Mes. 81: m. 159 Mes. 80: m. 30 Mes. 81: m. 169*)

cān nakdı: *Can sermayesi; en kıymetli olan şey.*

İşbu **cān nakdı** ki şerḥin eyledük
Vaşfını ter sözler-ile söyledük
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 163*). [*cān nakdı,]*

cān olısar: *Can olmak.*

Cān alıcı aldığı **cān olısar**
Ölçek ayruḡ ne dirlik bulısar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 181*). [*cān olısar, -ısar*]

cān u cihān: *1. Can ve dünya. 2. Bütün her şey.*

Aña az iren virimeye nişān
Eyle kim añlana ol **cān u cihān**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 116*). [*cān u cihān,]*

cān u ten: *Can ve beden.*

Her terāzū kanda ise kanda var
Cān u ten mizānları uş bende var
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 32*). [*cān u ten,]*

(*Mes. 84: m. 128 Mes. 101: m. 40 Mes. 78: m. 72 Mes. 56: m. 12; Mes. 76: m. 6; Mes. 63: m. 120*)

cān vir-: *Can vermek, ölmek.*

Yüz biñ er bu yolda **cān virdi** henüz
Bilmedi biri ki nedür bu rumüz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 104, Mısra 25*). [*cān virdi, -di*]

(*Mes. 74: m. 26; Mes. 5: m. 191; Mes. 39: m. 11; Mes. 32: m. 88; Mes. 43: m. 9; Mes. 66: m. 56; Mes. 16: m. 96*)

cān virdiler: *Can vermek, can bağışlamak.*

Anda kim her derde dermān kıldılar
Her yaradılmışa bir **cān virdiler**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 86*). [*cān virdiler, -di, -ler*]

cāna gelmişler-idi: *Gücünü toplamak, canlanmak.*

Cānavarlar **cāna gelmişler-idi**
Baş u cānı terk kılmışlar-ıdı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
51). [cāna gelmişler-idi, -miş, -ler, --
i, -di]

cānavar: Yırtıcı, vahşî hayvan.

Saydgāhıydı bir aslanuñ meger
Ol şaha kıl tağda her bir **cānavar**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
48). [cānavar,]

(Mes. 91: m. 51; Mes. 91: m. 55; Mes.
91: m. 117; Mes. 91: m. 135; Mes. 91:
m. 260; Mes. 91: m. 297; Mes. 91: m.
72; Mes. 91: m. 74; Mes. 94: m. 39)

cānbāz oluram: Canıyla oynayan; akrobat ||
Kurnaz olmak.

Her gice cāna kemînsāz oluram
Kim kapuñda böyle **cānbāz oluram**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
36). [cānbāz oluram, -ur, -am]

cāndan istedi: Gönülden ve candan istemek.

Cāndan istedi ki key bîzār ola
İstemedi kim arada 'ār ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra
17). [cāndan istedi, -di]

cānı kaşdıñı kılmış-ıdum: Canına kastetmek,
birini öldürmeye niyetlenmek.

Ben anı öldürmege gelmiş-ıdum
Küllü **cānı kaşdıñı kılmış-ıdum**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
244). [cānı kaşdıñı kılmış-ıdum,]

cānı terk itdüm: Canı terk etmek || Her şeyden
vazgeçmek.

Ben kaçan bu guşşadan cān iledem
Cānı terk itdüm ki imān iledem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra
38). [cānı terk itdüm, -dü, -m-düm]

cānı terkini urur-ıdı: Her şeyden, kendinden
vazgeçmek.

Her kim anuñ yüzini görür-idi
Kendü **cānı terkini urur-ıdı**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra
80). [cānı terkini urur-ıdı, -ur, --ıdı]

cānı vü cānuñ metā'in: Can ve canın
sermayesi.

Şeyh eydür birisiyle artaram
Cānı vü cānuñ metā'in dartaram
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra
28). [cānı vü cānuñ metā'in,]

cān-ıla ten: Can ve ten || Ruh ve beden.

Cān-ıla ten düzmegi müşkil ola
Cān kaçan hem-reng-i āb u gıl ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra
101). [cān-ıla ten,]

(Mes. 81: m. 186)

cānın alalar: Öldürmek, canını almak.

Zālimuñ bir gün ki **cānın alalar**
Zulmına aña havāle kıllalar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 58, Mısra
25). [cānın alalar, -a, -lar]

cānın şakına: Canını sakınmak, esirgemek.

Ana diler-ise **cānın şakına**
Yavriya gelen aña karşı döne
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra
23). [cānın şakına,]

cānın terk ider: Canından vazgeçmek.

'Āşık ol-durur ki **cānın terk ider**
Sevdüğünü göricek 'aqlı gider
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra
13). [cānın terk ider, -er]

cānına od düşer: Yüreğine ateş (od) düşmek
|| Yüreği yanmak.

Mekke kavmı **cānına** çün **od düşer**
Kamusu Safvān'ıñ üstüne üşer
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
251). [cānına od düşer, -er]

cānını kurtarmışam: *Canını, hayatını kurtarmak.*

Bil ki bu işden ki ben başarmışam
Kamuñuzuñ **cānını kurtarmışam**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 292*). [*cānını kurtarmışam, -mış, -am*]
]

cānını şād eyledi: *Ölen kişinin ruhunun huzur, neşe bulmasını temenni etmek; memnun etmek. Ruhu şād olmak.*

Tañrı'nuñ kudretlerin yād eyledi
Muştafa'nuñ **cānını şād eyledi**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 128*). [*cānını şād eyledi, -di*]
]

cānını şād iderüz: *Ruhunu hoş etmek.*

Tañrı zıkrın şıdk-ıla yād iderüz
Muştafa'nuñ **cānını şād iderüz**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 134*). [*cānını şād iderüz, -*]
]

cānlar: *Can || gönül, kalp.*

Cem'-ile inşāfa durdılar kamu
Cānların şükrāne virdiler kamu
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 88*). [*cānların, -ın*]
]

cānların fedā kıldukları: *Canlarını feda etmek.*

Tūtı eydür anlaruñ öldükleri
Cānların baña **fedā kıldukları**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 150*). [*cānların fedā kıldukları, -duk, -lar, -ı*]
]

cānların fidī kıldukların: *Canını feda etmek || Ölmek.*

Hvōca gördi tūtılar öldüklerin
Cānların aña **fidī kıldukların**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 80*). [*cānların fidī kıldukların, -duk, -lar, -ın*]
]

cānlarınuñ terkīn urdılar: *Canlarını bir kenara bırakmak || Kendilerinden vazgeçmek.*

Hüdhüdün kuşlar sözün çok gördiler
Cānlarınuñ külli **terkīn urdılar**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra 26*). [*cānlarınuñ terkīn urdılar, -dı, -lar*]
]

cānlu: *Diri; ruh.*

Tenlü **cānlu** biñ kanat bir murğ olur
Bir kanat naqşı nite sīmurğ olur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 29*). [*cānlu, -*]
]

cānlu: *Canlı, yaşayan.*

Bir kişi peydā degül ol ilde hīç
Cānludan kimse görünmez yolda hīç
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 70*). [*cānludan, -dan*]
]

(*Mes. 39: m. 67*)

cānsuz: *Cansız, hareketsiz. || ölü.*

Büt nedür kim kimse Tañrı'yı kıya
Vara bir **cānsuz** büte niçe uya
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 182*). [*cānsuz, -*]
]

(*Mes. 69: m. 52*)

cānsuz: *Cansız, hareketsiz, durgun || güçsüz.*

Bu ne **cānsuz** kişidür ile gelen
İl içinde atları yola süren
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 219*). [*cānsuz, -*]
]

cānsuz teni: *Cansız bedeni.*

Çekdi küpden daşra çıkardı anı
Toprağa göme kodı **cānsuz teni**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 352*). [*cānsuz teni, -*]
]

canum: *Can, ruh || yürek.*

Yok-durur hergiz gümānum kim
benüm Qalmayısar gevdem içinde
canum (Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5,
Mısra 264). [canum,]

(Mes. 10: m. 144)

canum: Canım benim.

Çün günüm tağ başına irdi benüm
Sen hilāl-ıla ne bedr ola **cānum**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra
74). [cānum,]

cānum içi: Kalbim, gönlüm.

Gitdüm anlarıñ katından ağlayu
Cānum içi gayret odından tolu
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
132). [cānum içi,]

cānum virem: Can vermek; ölmek.

Ben dilerem kim aña **cānum virem**
Dirliğümi ölümüne deşşürem
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 19, Mısra
19). [cānum virem,]

cānumı kurbān kılam: Canımı kurban etmek.

Şorma kim ben saña ne ihsān kılam
Cānumı ister-iseñ **kurbān kılam**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
30). [cānumı kurbān kılam, -am]

(Mes. 12: m. 84)

cānumı virevem: Can vermek, can
bağışlamak; ...uğrunda canından geçmek,
kendini feda etmek.

Qanda kim bir müstahakka irevem
Cānumı ger diler-ise **virevem**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 73, Mısra
20). [cānumı virevem, -e, -vem]

cānuñ terķini kılmaduñ: Canından
vazgeçmek.

Kendü **cānuñ terķini kılmaduñ**
Anuñ-ıçun bir haber bilimedüñ

(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra
73). [cānuñ terķini kılmaduñ,]

cānuña kasd eyleme: Öldürmeyi istemek,
öldürmeye niyet etmek.

Kimsene söylemedügin söyleme
Kendü kendü **cānuña kasd eyleme**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
54). [cānuña kasd eyleme, -me]

cāvid: Daimî, ebedî.

Rahmeti bî-ḥadd u ihsānı delîm
Mülketi **cāvid** ü fermānı kadîm
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
248). [cāvid,]

(Mes. 77: m. 26; Mes. 78: m. 82)

cāvidān: Ebedî, kalıcı, dâimî, bâkî.

Her ne millet var-ısa yalan-durur
Dîn benüm-durur ki **cāvidān-durur**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
14). [cāvidān-durur, --dur, -ur]

(Mes. 10: m. 45; Mes. 19: m. 44; Mes.
31: m. 5; Mes. 32: m. 176; Mes. 44:
m. 44; Mes. 49: m. 33; Mes. 63: m.
120; Mes. 69: m. 24; Mes. 69: m. 192;
Mes. 69: m. 100; Mes. 96: m. 36; Mes.
108: m. 10)

cāviz degül: Uygun değil.

Cevhere hergiz fenā **cāviz degül**
Kim bekā bulmakdan ol 'āciz degül
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra
37). [cāviz degül,]

cāzılık: Büyücülük.

Hüdhüd eydür niçeme 'ayyār-ısañ
Cāzılıqda dañı key tarrār-ısañ
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 90, Mısra
2). [cāzılıqda, -da]

cāzu: Sihirbaz, büyüücü.

Cāzu yüzi böyle nûrlu olmaya
Cāzular bu bildüginı bilmeye

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 175). [cāzu,]

(Mes. 5: m. 97; Mes. 89: m. 2; Mes. 5: m. 171; Mes. 5: m. 176; Mes. 90: m. 22)

cāzū degül: Büyücü değil.

Eydür ol **cāzū degül** ben bilürem
Hâlini yavlağ teferrüc kıluram
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 165). [cāzū degül,]

cāzulık kılan: Büyücülük yapmak.

Cāzulık kılan kişi kezzāb ola
Mu'cizāt ehli ulū'l-elbāb ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 90, Mısra 23). [cāzulık kılan, -an]

cāzulık tahtına: Büyücülük tahtı.

Cāzulık tahtına çün kim ağaram
Ayı gökden indürübün sağaram
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 89, Mısra 33). [cāzulık tahtına, -na]

cebbār'a ire: Mutlak sevgiliye, Allah'a ulaşmak.

Kamu 'ālemden kesüp yāra ire
Terk ide yāri vü **Cebbār'a ire**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 56). [cebbār'a ire,]

cebrā'ıl: Hz.Cebrail; vahiy meleği.

Az yiyeñ **Cebra'ıl** olur canı
Çok yiyeñ zinde pıl olur teni
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 83). [cebrā'ıl,]

cedvel kılam: Cetvele koymak.

Göklerüñ pergālını **cedvel kılam**
Kim nücümüñ müşkilini hāl kılam
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 21). [cedvel kılam,]

cedy ü delvi: Oğlak ve Kova (burcu).

Cedy ü Delvi evler eylendi Zuhal
Burc ola Merrīhe 'Akrēb hem Hamel
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 237). [cedy ü delvi,]

cefā: Eziyet, azap.

Ben delīm itdüm saña kıldum cefā
Ol **cefāya** sen kerīm eyle vefā
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 62). [cefāya, -ya]

cefā evleyesin: Eziyet etmek.

Niçe sen bize **cefā** evleyesin
Vakti oldu kim vefā eyleyesin
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 65). [cefā evleyesin, -y, -esin]

cefālar eyledüm: Zulmetmek, eziyet etmek.

Bilmedin saña **cefālar** eyledüm
Hem delīm bîhūde sözler söyledüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 57). [cefālar eyledüm, -düm]

cehd: Çalışıp çabalama, büyük gayret sarfetme, uğraşma.

Cehd-ile yavuzluk eylük ola mı
Yavuz er hergiz eyülik bula mı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 95, Mısra 17). [cehd-ile, --ile]

cehd id-: Çabalamak, gayret etmek.

Ol er eydür sen hezārān **cehd ide**
Dirligüñ çok olmağ-ıçun dünyede
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 19, Mısra 13). [cehd ide, -e]

(Mes. 6: m. 35; Mes. 84: m. 115;
Mes. 5: m. 191; Mes. 91: m. 93; Mes. 43: m. 11)

cehd ile olmaz: Çalışarak olmaz.

Hem gerek tevfiğ min-rabbi'l-'ibād
Yaluñuz **cehd ile olmaz** bu cihād

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 566). [cehd ile olmaz,]

cehdin kılur: Uğraşmak, çaba sarfetmek.

Kurd, karnı toymağı **cehdin kılur**
Yohsa yadı ya bilişi ne bilür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 59, Mısra 11). [cehdin kılur, -ur]

cehennem: Günahkârların öldükten sonra âhirette azap görecekları, cezâlarını çekecekleri yer, tamu, düzah.

‘Âlimün cennât u hurremdür yiri
Câhilün anda **cehennemdür** yiri
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra 6). [cehennemdür, -dür]

(Mes. 74: m. 24; Mes. 108: m. 4)

cehl: Bilgisizlik, cahillik.

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilât
Zulmet oldı **cehl** ‘ilm âb-ı hayât
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 328). [cehl,]

(Mes. 32: m. 194; Mes. 56: m. 54;
Mes. 66: m. 156; Mes. 67: m. 3; Mes.
71: m. 60; Mes. 72: m. 226; Mes. 72:
m. 210; Mes. 81: m. 182; Mes. 84: m.
51; Mes. 107: m. 80)

celâlüddin: 1207-1273 yılları arasında yaşayan büyük mutasavvıf Mevlana Celaleddin Rûmî.

Görmedük bir kişi ki ölüp yitmedi
Ol **Celâlüddin** cihândan gitmedi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra 44). [celâlüddin,]

cellâd: Ölüm cezasına çarptırılanları öldürmekle görevli olan kimse.

Virdiler oğlanı **cellâd** eline
Kim iki böle vü ödi bulına
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 39). [cellâd,]

(Mes. 31: m. 40; Mes. 31: m. 41;
Mes. 85: m. 150)

cellâd ola: Can alıcı olmak; cellat olmak.

Anda kim sîmurğun işi dâd ola
Toğan ol ortada bir **cellâd ola**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 31, Mısra 34). [cellâd ola,]

cem: İran hükümdar sülalelerinden Pişdadiyan'a mensup olup uzun yıllar ülkesini esenlik içerisinde yönetir. Azerbaycan'a gelince güneşin doğuşuna yakın yüksek bir yere tahtını kurdurur ve güneşin doğuşu ile tahtı ve üzeri mücevherlerle süslü kaftanı parlamaya başlayınca kendisine Cemşid denilir. İdris peygamberin şeratine göre amel eden Cemşid, sonraları saltanatına güvenerek tanrılık iddiasında bulunur ve bu yüzden halkı kendisinden yüz çevirir. Dahhak, kendisinden sonra tahta geçer. Şarabın mucididir. Ayrıca meşhur bir kasesinin olduğu ve o kase ile dünyanın çeşitli yerlerini seyredediği söylenir.

Kayser ü Fağfûr u Keykāvüs ü **Cem**
Urmadılar dünyâda bensüz kadem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 23, Mısra 11). [cem,]

(Mes. 30: m. 184; Mes. 58: m. 10)

cem': Topluluk, cemiyet.

Şeyh ü yârânlar dükeli **cem'-ile**
Geldiler Rûm iline kamu bile
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 53). [cem'-ile, --ile]

cem' eyle-: Toplamak, biriktirmek.

Her kim ol **cem' eyledi** bir ni'meti
Öliceğ gönlinde kıla hasreti
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 36, Mısra 11). [cem' eyledi, -di]

(Mes. 72: m. 293; Mes. 5: m. 320)

cem' içinde: Topluluk içinde, toplum arasında.

Her kimi kim **cem' içinde** ögerem
Girü aña bunça dürlü sögerem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 48, Mısra 19). [cem' içinde,]

cem' id-: Toplamak, bir araya getirmek.

Anda kim ben **cem' idem** cevherleri
Deñize beñzer yığam gevherleri
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 33, Mısra 19*). [*cem' idem,]*

(*Mes. 36: m. 3*)

cemā'at: Cemaat, topluluk.

Bu sözi añlar u bu sırrı bilür
Ol **cemā'at** hāline hayrān qalır
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 154*). [*cemā'at,]*

(*Mes. 22: m. 11*)

cemād: Cansız varlıklar.

Hem **cemād** u nāmı vü hayvān-durur
Yidi tamu bu yidi erkān-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 97, Mısra 29*). [*cemād,]*

cemāl: Güzellik, ihsan, lütuf.

Adı sımurg u **cemāli** bī-kerān
Qudreti peydā vü zātı bī-niṣān
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 27*). [*cemāli, -i]*

cemāl: Yüz güzelliği, güzellik.

Ol **cemāle** kim zevāl iriṣe tiz
'Āṣıka andan melāl iriṣe tiz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 8, Mısra 5*). [*cemāle, -e]*

(*Mes. 10: m. 72; Mes. 47: m. 48; Mes. 72: m. 448; Mes. 88: m. 23*)

cemāl: Güzel yüz.

Şimdi görmeyen **cemālin** gündüzin
Gice kanda añlaya anuñ yüzün
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 40, Mısra 21*). [*cemālin, -in]*

cemālin gör-: Güzelliğini, güzel yüzünü görmek.

Biz erenler himmetinden ermişüz
Şāhumuza vü **cemālin görmişüz**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 40, Mısra 50*). [*cemālin görmişüz, -miş, -üz]*

(*Mes. 63: m. 150*)

cemel: Deve.

'İlm-ile çün olmaya bile 'amel
Ol hamāla ta'nalar ura **cemel**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra 22*). [*cemel,]*

cem'i: Topluluk, cemiyet.

Uyqudan uyandı vü āh eyledi
Ol mürīde **cem'i** āgāh eyledi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 48*). [*cem'i,]*

cem'-ile kamu: Hepsı birlikte.

Cem'-ile inṣāfa durdılar **kamu**
Cānların şükṛāne virdiler kamu
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 87*). [*cem'-ile kamu,]*

cem'iyet: Cemaat, topluluk.

Üstümüzde Hakk'ı hāzır görelüm
Muṣtafā **cem'iyetine** irelüm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 4*). [*cem'iyetine, -in, -e]*

cem'iyet: Cemaat, topluluk || Birlik.

Mübtedi'lerüñ sözin işitmegil
Muṣtafā **cem'iyetinden** gitmegil
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra 76*). [*cem'iyetinden, -in, -den]*

cemşid: Şarabı bulmasıyla meşhur İran'ın efsanevi dördüncü şahı.

Pādişāhlık bende çün bī-bāk ola
Qullarum **Cemşid** ile Ḍaḥḥāk ola

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 200). [cemşid,]

cennāt: Cennetler.

Zāhid ol-durur ki dünyā terkini
Kıla vü **cennāta** ura berkini
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 28, Mısra 30). [cennāta, -a]

cennāt u hurremdür: Cennet ve mutluluk.

‘Ālimūn **cennāt u hurremdür** yiri
Cāhilūn anda cehennemdür yiri
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra 5). [cennāt u hurremdür, -dür]

cennāt-ı firdevs-i berīn: Yüce Firdevs cenneti.

Hōş-durur **cennāt-ı Firdevs-i berīn**
İlla fihā ni‘me ecrū‘l-‘āmilīn
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 303). [cennāt-ı firdevs-i berīn,]

cennet: Dinî inanışlara göre imanlı, dünyada iyi işler yapmış kimselerin öldükten sonra sonsuz bir mutluluğa kavuşacakları yer.

Şeyh eydür çün behiştī yüzlü yār
Bizüm oldı **cennet** oldı rüzigār
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 12). [cennet,]

(Mes. 15: m. 68; Mes. 21: m. 2; Mes. 22: m. 72; Mes. 22: m. 148; Mes. 22: m. 149; Mes. 22: m. 164; Mes. 22: m. 145; Mes. 22: m. 144; Mes. 25: m. 4; Mes. 74: m. 23; Mes. 81: m. 179; Mes. 84: m. 22; Mes. 85: m. 13; Mes. 97: m. 16; Mes. 97: m. 10; Mes. 97: m. 31; Mes. 97: m. 1; Mes. 97: m. 6; Mes. 97: m. 8; Mes. 97: m. 11; Mes. 97: m. 14; Mes. 97: m. 17; Mes. 97: m. 19; Mes. 98: m. 41; Mes. 105: m. 23; Mes. 1: m. 22)

cennet ü düzahdan: Cennet ve cehennem.

Yār-ıla Gülşehri çün şād olısar
Cennet ü düzahdan āzād olısar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 97, Mısra 22). [cennet ü düzahdan, -dan]

cennet ü hūrī: Cennet ve huri.

Çün sizūn dīdāra meylūñüz-durur
Cennet ü hūrī tufeylūñüz-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 158). [cennet ü hūrī,]

cer: Çekmek || Esre işareti.

Biri ref' ü naşb u **cerden** söyledi
Biri anuñ şerh' ü baştın eyledi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 33). [cerden, -den]

cerr: Esre işareti.

Naḥv-ıla i' rābı yavlaḳ kıluram
Ref' ü naşb u **cerr** ü cezmi bilürem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 10). [cerr,]

(Mes. 56: m. 13)

cerr itmek: Para toplamak için dolaşmak, dilenmek.

‘Ālim olınçaḳ ki ḥalḳ aña uyar
Nesne **cerr itmek** tārīḳın çün duyar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 110, Mısra 44). [cerr itmek, -mek]

cevāb: Yanıt, karşılık.

Bunlar eydür kimsene bizden ḥisāb
Şormadı vü ne su'āl u ne **cevāb**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 80). [cevāb,]

(Mes. 32: m. 53)

cevāb işitdiler: Cevap duymak.

Degmesi çün bir su'ālī itdiler
Girü andan key **cevāb işitdiler**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 68). [cevāb işitdiler, -di, -ler]

(Mes. 38: m. 2)

cevāb virdi: Yanıt vermek, cevaplamak.

Hüdhüd anda her birisine **cevāb**
Virdi hoş vallahu a'lem bi's-savāb
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra*
4). [cevāb virdi,]

cevābın vir-: Yanıt/karşılık vermek.

Çün selāmumuñ **cevābın virdiler**
Girü 'irfān 'ālemine girdiler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra*
33). [cevābın virdiler, -di, -ler]

(Mes. 22: m. 60; Mes. 52: m. 13;
Mes. 91: m. 160)

cevāhir: Cevherler; "cevher"in cem'idir.

Çok **cevāhir** var bu ilde rāyegān
Kim bahāsı olur ol ilde girān
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 40, Mısra*
59). [cevāhir,]

(Mes. 72: m. 16)

cevāhir-rîz idi: İncileri dökme.

Yıl çemen içinde 'anber-bîz-idi
Bulıduñ gözi **cevāhir-rîz idi**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra*
6). [cevāhir-rîz idi,]

cevher: Var olan bir şeyin özü, esâsı,
varlığındaki maya, gevher.

Çün beķası kendüzi-y-ile ola
Cevherüñ hergiz fenā kanda bula
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra*
40). [cevherüñ, -üñ]

cevher: Mücevher, cevher.

Benvenin şimdi ki mîrğanlık dutan
Benden artuķ kimse yok **cevher** şatan
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 33, Mısra*
26). [cevher,]

(Mes. 33: m. 17; Mes. 33: m. 4; Mes.
33: m. 19; Mes. 33: m. 21; Mes. 40:
m. 62; Mes. 40: m. 64; Mes. 41: m. 4;
Mes. 41: m. 1; Mes. 66: m. 10; Mes.
95: m. 28; Mes. 96: m. 32; Mes. 96:
m. 29; Mes. 96: m. 33; Mes. 96: m. 37;

Mes.

96:m.43)

cevher: Cevher. || Öz, gerçek.

'İlmüñ anda i'tibārı ola mı
Cevheri kimse 'arazdan bile mi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra*
86). [cevheri, -i]

cevher: Öz, maya; asıl.

Biri sözi fi'l ü harf u ism idi
Birinüñ yā **cevher** ü yā cism idi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra*
32). [cevher,]

(Mes. 109: m. 6)

cevheriler: Cevherden anlayan ve onu alıp
satan kimse.

Degme ağız bilmeye sözüñ yatın
Cevheriler bile gevher kıymatın
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra*
324). [cevheriler,]

(Mes. 33: m. 12; Mes. 42: m. 2)

cevlān kıılır: Dolaşmak, gezinmek.

Lā-mekānda fikr-ile **cevlān kıılır**
Dükeli düşvārını āsān kıılır
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra*
5). [cevlān kıılır, -ur]

cevr: Eziyet, zulüm, cefa.

Kim benüm 'ālemde kimsem yok-
durur
Kimsenem sensin ki **cevrüñ** çok-
durur (*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12,*
Mısra 66). [cevrüñ, -üñ]

(Mes. 16: m. 70; Mes. 91: m. 53)

cevr ü cefāñ: İncitici söz veya davranışlar;
eziyet ve zulüm.

İt vefā eyler senüñ kanı vefāñ
'Ālemi yakdı senüñ **cevr ü cefāñ**

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 49, Mısra 36). [cevr ü cefāñ, -ñ]

cevşen: Zırlı giysi.

Gürz-ile kılıç gerek **cevşenlere**
Pīşvā dilkü yiter tavşanlara
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 27). [cevşenlere, -ler, -e]

cezā: Suç işleyen bir kimseye suçunun derecesine göre verilen acı karşılık; hüküm.

Benüm işüm anda nite olısar
Yā **cezā** anda baña ne olısar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 61, Mısra 30). [cezā,]

cezāsın virmedi: Ceza vermek.

Büt çün oddan kendüzin kırtarmadı
Tokuyanlaruñ **cezāsın virmedi**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 186). [cezāsın virmedi, -me, -di]

cezmi: Arapçada kelime sonundaki harfi sâkin okumak için kullanılan hareke.

Naḥv-ıla i' rābı yavlaḳ kılruram
Ref' ü naşb u cerr ü **cezmi** bilürem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 10). [cezmi, -i]

ciger: Ciğer (Akciğer, karaciğer).

Ben yiyecek kaz yüreginden **ciger**
Karga ilte sizi simurğa meger
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 29, Mısra 19). [ciger,]

cihād: Savaş, mücadele.

Hem gerek tevfiḳ min-rabbi'l-'ibād
Yaluñuz cehd ile olmaz bu **cihād**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 566). [cihād,]

cihān: Dünya || Dünya hayatı.

Kim **cihānda** ayruḡı çün almayam
Âhiretde senden ayru ḳalmayam

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 83). [cihānda, -da]

(Mes. 16: m. 100; Mes. 111: m. 59)

cihān: Dünya, kâinat, âlem.

İki pulı yok **cihānda** sayası
Bir sokum etmegi yokdur yiyesi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 115). [cihānda, -da]

(Mes. 5: m. 3; Mes. 6: m. 1; Mes. 9: m. 52; Mes. 15: m. 28; Mes. 19: m. 41; Mes. 22: m. 139; Mes. 25: m. 74; Mes. 25: m. 73; Mes. 29: m. 43; Mes. 30: m. 295; Mes. 30: m. 109; Mes. 30: m. 195; Mes. 30: m. 264; Mes. 30: m. 299; Mes. 35: m. 4; Mes. 39: m. 31; Mes. 40: m. 37; Mes. 47: m. 95; Mes. 48: m. 18; Mes. 50: m. 127; Mes. 50: m. 127; Mes. 50: m. 125; Mes. 52: m. 28; Mes. 52: m. 61; Mes. 54: m. 25; Mes. 54: m. 17; Mes. 57: m. 20; Mes. 63: m. 139; Mes. 65: m. 64; Mes. 65: m. 117; Mes. 66: m. 149; Mes. 68: m. 31; Mes. 68: m. 42; Mes. 68: m. 47; Mes. 68: m. 36; Mes. 68: m. 44; Mes. 69: m. 237; Mes. 69: m. 92; Mes. 69: m. 123; Mes. 69: m. 185; Mes. 69: m. 191; Mes. 69: m. 199; Mes. 69: m. 238; Mes. 71: m. 6; Mes. 74: m. 2; Mes. 84: m. 4; Mes. 85: m. 44; Mes. 85: m. 21; Mes. 86: m. 24; Mes. 87: m. 15; Mes. 91: m. 216; Mes. 92: m. 2; Mes. 98: m. 25; Mes. 98: m. 67; Mes. 100: m. 46; Mes. 100: m. 92; Mes. 109: m. 34)

cihān dutmağa: Cihani tutmak.

Çün bilimedüñ **cihān dutmağa** yol
Bāri var şehrüñde bir şeyḫçuḡaz ol
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 113). [cihān dutmağa, -mağ, -a]

cihān halkına: Dünya halkı; herkes.

Muḳtedālıḳda **cihān halkına** hem
Olmuş-iken kamu 'âlemde 'âlem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 21). [cihān halkına, -n, -a]

cihān içinde: Dünyada, bu dünyada.

Çün urımaduñ **cihân içinde** lâf
Çaldırağıl bâri şehründe güzâf
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 109, Mısra 39*). [*cihân içinde,]*

cihân şeyhi ola: *Cihan şeyhi olmak.*

Nāmdār-ise **cihân şeyhi ola**
Haşra degin adı 'ālemde kıla
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra 9*). [*cihân şeyhi ola, -a]*

cihân üstine: *Dünya üstünde.*

Çün **cihân üstine** sîmurğ uçdı hōş
'Āleme kanatlarını açdı hōş
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 29*). [*cihân üstine,]*

cihân-gîr: *Cihânı, dünyâyı zapteden.*

Bir şaruñ kavmında bir mîr olduğın
İşid erenler **cihân-gîr** olduğın
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 4*). [*cihân-gîr,]*

cihāngîr olan: *Dünyayı tutan (kimse).*

İşida bu gökde yavlağ ıldızı
Ol **cihāngîr olan** erenler sözi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra 76*). [*cihāngîr olan,]*

cihāngîr olan er: *Dünyayı tutan kimse(ler).*

Kim **cihāngîr olan er** ayruğ-durur
Yohsa her şârda erenler çok-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 121*). [*cihāngîr olan er,]*

cihānı dut-: *Cihânı tutmak: Her tarafa yayılmak, dünyayı tutmak.*

İster-iseñ kim **cihānı dutasın**
Şehr ulularından oynı utasın
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 89*). [*cihānı dutasın, -asın]*

(*Mes. 69: m. 53*)

cihānı dutasar: *Dünyayı elinde bulundurmak, âlemi zapt etmek.*

Bu ki bizden kamu oynı utısar
Mu'cizât-ıla **cihānı dutasar**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 184*). [*cihānı dutasar, -ısar]*

cihānuñ defteri: *Cihan defteri.*

Biri gök altı **cihānuñ defteri**
Kim belürdür kamu 'ālemde eri
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra 51*). [*cihānuñ defteri,]*

cilve: *Görünme, tecelli.*

Çün Resûl işitdi bunlaruñ sözin
Cilve-y-ile 'arza kıldı kendüzin
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 58*). [*cilve-y-ile, --y, --ile]*

cilve kıldum: *Hoş ve latîf bir şekilde görünmek, ortaya çıkmak; dikkat çekici şekilde hareket etmek.*

Cilve kıldum ben dağı bir gül gibi
Söze girdüm kumrı vü bülbül gibi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 175*). [*cilve kıldum, -du, -m]*

cinān: *Cennetler.*

Kim **cināndan** ben cihāna irişem
Büsitāndan bağbāna irişem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 21*). [*cināndan, -dan]*

cins: *Tür, çeşit.*

Cānumuz kim **cinsi** fazlından gelür
Rüşen ü tārîk aşlından gelür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra 17*). [*cinsi, -i]*

cins ü faşlını: *(Kelimelerin) türü ve bağlanışı.*

Kamu nev' üñ bildi **cins ü faşlını**
İlla dağı añlamadı aşlını
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra 59*). [*cins ü faşlını, -ın, -ı]*

cism: Cisim, vücut.

Biri şordı kim bu cānlar bir midür
Cism-ile bu mü'min ol kāfir midür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 95, Mısra 2*). [*cism-ile, --ile*]

(*Mes. 108: m. 35; Mes. 108: m. 29*)

cism: Beden, vücut.

Cism dīv ü 'işve telbīsi-durur
Cāndur ādem kim ten iblīsi-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 103*). [*cism,]*

(*Mes. 80: m. 22; Mes. 80: m. 14;
Mes. 81: m. 39; Mes. 96: m. 78*)

cism: Cisim, madde.

Biri sözi fi'l ü harf u ism idi
Birinüñ yā cevher ü yā **cism** idi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 32*). [*cism,]*

(*Mes. 71: m. 49*)

cism lezzetlerin: Maddi güzellikler.

'Aqla uymaz kim işi ola eyü
Cism lezzetlerin eyler ārzü
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 79, Mısra 12*). [*cism lezzetlerin, -in*]

cism ü cān: Beden ve ruh.

Bu terāzūlar-ıla kim artaram
Ādemīnūñ **cism ü cān**ın dartaram
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 34*). [*cism ü cān, -ın*]

(*Mes. 81: m. 36*)

cism ü ser: Vücut ve baş.

'İlm gerek tende vüyā 'aql u rāy
Yohsa n'ide **cism ü ser** yā dest ü pāy
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 68*). [*cism ü ser,]*

civār: Yakın, yakın çevre.

Olmayıcağ Hāk **civārında** mukīm
Yığ ola tamu bil uçmakdan delīm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 21, Mısra 13*). [*civārında, -m, -da*]

cömerd: Para ve malını esirgemedten veren, eli açık kimse; cömert.

Altunı **cömerd** iledür ilerü
İlla terk ider dükeline girü
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 36, Mısra 19*). [*cömerd,]*

(*Mes. 74: m. 8*)

cüş eyleyevim: Coşup taşmak.

Rüstem'em diyü hırüş eyleyeyim
Deñize beñzeyü **cüş eyleyeyim**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 164*). [*cüş eyleyeyim, -y, -eyim*]

cüş id-: Coşmak.

Nefs düzaḥdur kaçan kim **cüş ide**
Deñizi bir cür'a gibi nüş ide
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 80, Mısra 3*). [*cüş ide, -e*]

(*Mes. 43: m. 15*)

cüş idüp: Coşmak.

Çok deñizler **cüş idüp** geçmek gerek
Çok ağular nüş idüp içmek gerek
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 43, Mısra 15*). [*cüş idüp, -üp*]

cühül: Cahil.

Hāk ta'ālā dimedi dīve fużül
Ādemīye dir zulumıyla **cühül**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 110, Mısra 48*). [*cühül,]*

cülāb: Gül suyu, gül şerbeti.

Aña kim virdi baña bir şerbet āb
Bulur-ısam içerem yüz kez **cülāb**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 86, Mısra 14*). [*cülāb,]*

(*Mes. 63: m. 63*)

cümle: *Tamamen, hep.*

cülāb içer-idi: *Gülāb, gül suyu içmek.*

Şu gerek olsa **cülāb içer-idi**
Söyledüğinden şeker şaçar-ıdı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 11*). [*cülāb içer-idi, -er, --i, -di]*

Kim Müsülmānlık yolu bī-gerd-iken
Dīn içinde **cümle** şāhib-derd-iken
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 4*). [*cümle,]*

(*Mes. 50: m. 37*)

cüllāb: *Gül suyu, gül şerbeti.*

Ḳuluñuz ol kuşa **cüllāb** içürür
Bir kafasda 'ömrini hōş geçürür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 67*). [*cüllāb,]*

(*Mes. 50: m. 79; Mes. 96: m. 45*)

cümle: *Bütün, tüm.*

Muştafā eydür aña kim iy pāk-bāz
Cümle aşhāb ortasında ser-firāz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 32*). [*cümle,]*

(*Mes. 75: m. 71*)

cümle: *Bütünüyle, tamamen.*

Birisi eydür ki boz-ıdı atı
Ḳızıl altun **cümle** anuñ āleti
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 134*). [*cümle,]*

(*Mes. 72: m. 537; Mes. 98: m. 7; Mes. 105: m. 29*)

cümle: *Tamamen, büsbütün.*

Hüdhüd eydür bunça nām u bunça
neng
Kim güher bigi olasın **cümle** reng
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 34, Mısra 2*). [*cümle,]*

(*Mes. 85: m. 75*)

cümle: *Herkes.*

Billerini bağladılar **cümle** çüst
Her biri yol 'azmini kıldı dürüst
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 47*). [*cümle,]*

cümle: *Hep, sürekli.*

Muhtesib ol tācı almış başına
Cümle taḥsīn eyleyü naḳkāşına
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 114*). [*cümle,]*

cümle: *Hepsi, bütün.*

Ṭūtılar çünkim selāmuñ aldılar
Ḥasretüñden **cümle** düşüp öldiler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 102*). [*cümle,]*

cümleçügi: *Tümü.*

Bizden ol işlerde kim şorduñ-ıdı
Ḳonşılar **cümleçügi** hoşnûd-ıdı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 122*). [*cümleçügi,]*

cümle: *Tamamı, hepsi.*

Nāle vü zārī vü şūra düşdiler
Cümle hüdhüd yöresine üşdiler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra 32*). [*cümle,]*

cümlesi: *Hepsi.*

Ol selāmi tūtiler çün aldılar
Cümlesi yire düşüben öldiler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 78*). [*cümlesi,]*

cünüb olmaz-ısa: Kirli, pis olmak.

Kim **cünüb olmaz-ısa** ğuslı n'ider
Arısuzlar şuda her gün ğusl ider
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 28, Mısra 11*). [*cünüb olmaz-ısa, -maz, --ısa*]

cüz: Ufak, küçük (de olsa).

Her kimi kim kıldı sîmurğ ihtiyâr
Olmadı anuñ-ıla **cüz** baht yâr
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra 12*). [*cüz,*]

cür'a: Bir damla, bir yudum.

Yüz tağı bir günde ol yolda geçe
Yüz deñizi **cür'a** sanıban içe
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra 16*). [*cür'a,*]

cüz: Pek az, çok az.

Koca yalan kaçan olur iy fulân
İlla sen kim söylemezsın **cüz** yalan
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 12*). [*cüz,*]

cür'a gibi: Bir damla su gibi.

Nefs düzağdur kaçan kim cüş ide
Deñizi bir **cür'a gibi** nüş ide
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 80, Mısra 4*). [*cür'a gibi,*]

cüz: Azıcık.

Ol birez ili dutar-ısa revâ
Yoğsa **cüz** sîmurğa değmez bir hevâ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 134*). [*cüz,*]

cürm: Suç, günah.

Anda herkes 'arza kıla kârbâr
'Afv ide Gülşehri **cürmin** Girdigâr
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 77, Mısra 28*). [*cürmin, -in*]

(*Mes. 10: m. 46; Mes. 86: m. 21; Mes. 96: m. 36; Mes. 100: m. 82; Mes. 108: m. 42*)

cüst: Muntazam, mükemmel, düzgün.

Bir ahîya irmedük bu çavda **cüst**
Kim okıdı kulhuvallâhi dürüst
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 63*). [*cüst,*]

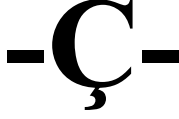
cüst: Arama, araştırma.

Çün merâyâ 'ilmini şerh iderem
Cüst ilâhîden hilâfa giderem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 16*). [*cüst,*]

cüz: Başka, -den başka. || Yalnız.

Kim bu yol yoğsul-ıla bayuñ degül
Cüz bu ehl-i fiñnat u râyuñ degül
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra 8*). [*cüz,*]

(*Mes. 12: m. 34; Mes. 30: m. 295; Mes. 107: m. 126*)

Her biri bir âdemî kim yüz perî
Olmağa lâyiğ bularuñ **çakeri**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 18*). [*çakeri, -i*]

çağır: Çağırmaq, seslenmek.

Ol tavuğ gibi yörede kim girü
Çağıra ol mü'mine kim gel berü
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 124*). [*çağıra, -a*]

(*Mes. 27: m. 44*)

çağır: Çağırmaq, bağırmak.

Söyler-idi kendüzi yârı-y-ıla
Çağırup eydür-idi zârı-y-ıla
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 116*). [*çağırup, -up*]

(*Mes. 50: m. 22; Mes. 72: m. 349; Mes. 63: m. 61*)

çāh: Kuyu.

Dimeyem kim cism-ile bir **çāha** git
Nisbetüñ Allāh'adur Allāh'a git
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 108, Mısra 35*). [*çāha, -a*]

çak: İyice anlatmak, bildirmek, tanıtmak, işsa etmek.

Bāyezīd eydür İlāhā sen beni
Çakar-ısañ ben dañı **çaķam** seni
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra 16*). [*çaķam, -am*]

(*Mes. 98: m. 17; Mes. 98: m. 16; Mes. 98: m. 5; Mes. 98: m. 22; Mes. 98: m. 27; Mes. 98: m. 56; Mes. 98: m. 11; Mes. 98: m. 60; Mes. 98: m. 58*)

çak: Aksettirmek, işsa ettirmek, bildirmek.

Ben görüben birin oda yakmazam
Ümmetüñi saña dañı **çaķmazam**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 56*). [*çaķmazam, -maz, -am*]

çaker: Kul, köle.

çal: Çalmak.

Gāh Sipāhanda kıla āhengini
Geh Rehāvīde **çala** hōş çengini
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 18*). [*çala, -a*]

çal: Ses çıkarmak, ses vermek || Söylemek.

Çün urımaduñ cihān içinde lāf
Çaldırağıl bāri şehrüñde güzāf
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 109, Mısra 40*). [*çaldırağıl, -dır, -a, -ğıl*]

çala nāy-ı nefir: Feryat neyi çalmak.

Çün felek nāsa **çala nāy-ı nefir**
Ebşirü yā kavm kad cā'el-beşir
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 167*). [*çala nāy-ı nefir,]*

çalab: Allah.

Girü şeyhe gösterür düşde **Çalab**
Kim girü dön ol kıızı kılğıl taleb
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 27*). [*çalab,]*

(*Mes. 85: m. 9; Mes. 25: m. 120*)

çaldılar dühül: Davul çalmak.

Hem yidinçi gökde buldılar rüsül
Cenneti vü **çaldılar** anda **dühül**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 97, Mısra 6*). [*çaldılar dühül,]*

çalın: Çalınmak (bir müzik aleti bağlamında).

Nākaralar **çalınur** kavvāl-ıla
Deff ü nāy u berbat u şeştā bile
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 107*). [*çalınur, -ur*]

çanak: Toprak kap, topraktan yemek kabı, çanak.

Degme dīkūn ileyine bir **çanak**
Koma görgil kim ne var içinde bak
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra 47). [çanak,]

çār: Baş örtüsü, çarşaf, tül bent.

Çün gice müşkin **çār** örtündi başa
Gitdi gündüz şahidi yüzün yaşa
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 39). [çār,]

(Mes. 72: m. 519; Mes. 72: m. 37)

çāre: Deva, çözüm, çıkar yol.

Cāzulıg-ıla elinde söyledür
Bilmezüz kim def'i **çāresi** nedür
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 98). [çāresi, -si]

(Mes. 66: m. 84)

çāre kılasın: Çare aramak, çare bulmak.

Sen ne **çāre kılasın** kendüziñe
Çün bulut karşı dura ılduzuña
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra 13). [çāre kılasın, -asın]

çāresin kılar-idi: Çare bulmak, derman aramak.

Tavşan aslandan yaña gelür-idi
Kendüzinüñ **çāresin kılar-idi**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 146). [çāresin kılar-idi, -ur, --i, -di]

çarh: Felek, gökyüzü.

Gice çün dūr dökdi dībā üstine
Çarh inçü şaçdı mīnā üstine
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 126). [çarh,]

(Mes. 30: m. 1)

çarh: Gökyüzü, felek, âlem, dünya.

Hüriler hayrān bularuñ yüzine
Çarh vālih bunlaruñ ilduzına
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 30). [çarh,]

çarh: Baht, talih, felek.

Aldı mevt anuñ hayātını dağı
Yazdı **çarh** anuñ berātını dağı
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 104). [çarh,]

çarh ur-: Dönmek, daireler çizmek || Dans etmek.

Tavşan oynayı çıkageldi girü
Degme yaña sekriyüben **çarh uru**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 266). [çarh uru, -u]

(Mes. 91: m. 255)

çarkārha: Çargāh: Türk müziğinde do perdesinin adı ve bu perdede karar kılan makam.

Geh Dügāh u **Çarkārha** irişe
Geh Hüseyni perdesinde dürişe
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 94, Mısra 21). [çarkārha,]

çārşenbih: Çarşamba.

Çün se şenbih günü Merrīh'üñ ola
Hem 'Uṭārid günü **çārşenbih** ala
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 280). [çārşenbih,]

çārşenbih gicesin: Çarşamba gecesi.

Çārşenbih gicesin aldı Zuḥal
Müşkil uş böyle olur uşbunda ḥall
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 203). [çārşenbih gicesin,]

çat: Birbirine bağlamak, tutturmak.

Bir daħı atar anı daħı dutar
Aşağa qor birbirisine **çatar**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 86*). [*çatar, -ar*]

(*Mes. 30: m. 90*)

çav: Şöhret, ün.

Girü kendüm dutaram kendü avum
Şöyle kim işitmiş olası **çavum**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 29, Mısra 8*). [*çavum, -um*]

(*Mes. 71: m. 63; Mes. 91: m. 216*)

çavuş: Bekçi, gözcü.

Tācuñ ileyinçe hāfızlar okır
İlerü geleni **çavuşlar** dokır
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 112*). [*çavuşlar, -lar*]

çehre: Yüz, surat.

Ol ki Deyyān sırrına dānā-y-ıdı
Çehresinde gün gibi peydā-y-ıdı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 19, Mısra 6*). [*çehresinde, -sin, -de*]

(*Mes. 21: m. 16*)

çek-: (Bir şeyi bulunduğu yerden) Kendine doğru getirmek, kendine yaklaştırmak.

Çekdi küpden daşra çıkardı anı
Toprağa göme qodı cānsuz teni
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 351*). [*çekdi, -di*]

çek: Çekmek.

Bendüñi şeşmez-iseñ çün **çekeler**
Bend-ile pehlüñi bile sökeler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra 53*). [*çekeler, -eler*]

çek: Çekmek, dahil etmek.

Aşlumuz **çekdi** bizi bu oyuna
Kim semender odda kaçan köyüne
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 69*). [*çekdi, -di*]

çek: Çekmek || Götürmek.

İ'tikāduñı kişi egemeye
Seni haqdan bātıla **çekemeye**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra 8*). [*çekemeye, -eme, -y, -e*]

çekil: Çekilmek.

Bendi çün **çekilmege** düzülişer
Bend-ile boynuñ bile üzüliser
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra 15*). [*çekilmege, -meg, -e*]

çekil: Geri çekilmek.

Daħl hergiz bite mi ekilmedin
Bendüñi sen şeşegör **çekilmedin**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra 52*). [*çekilmedin, -medin*]

çelipā: Haç, put.

Hem **çelipāsın** bırakmış yabana
Kesedurur şeyh zünnārın yana
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 61*). [*çelipāsın, -sın*]

çemen: Bahçe, çimen.

Her külef kim bu **çemende** bitmedi
Bülbül āvāzın henüz işitmedi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 5*). [*çemende, -de*]

(*Mes. 75: m. 73; Mes. 91: m. 7; Mes. 91: m. 8; Mes. 111: m. 8; Mes. 111: m. 9*)

çemen: Çimenlik || bahçe.

Her seher kim gül **çemende** açıla
Kamudan ilkin baña karşı gele
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 7, Mısra 7*). [*çemende, -de*]

(*Mes. 26: m. 31; Mes. 27: m. 27; Mes. 32: m. 52; Mes. 91: m. 9; Mes. 101: m. 93*)

çemen içinde: Çimenlikte.

Yıl **çemen içinde** 'anber-bîz-idi
Bulıduñ gözi cevâhir-rîz idi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 5*). [*çemen içinde,]*

çeng: Savaş.

Biri birin dilememek var mıdur
Yâ ahîlîk **çeng** ü şûr u şer midür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 70, Mısra 8*). [*çeng,]*

çeng: Yay şeklinde eğri, Türk musikisinde kullanılmış bir âlet.

Çün Rehâvî'den 'Irak'a yüz dutam
Zühre'nün **çengini** avc-ıla utam
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra 16*). [*çengini, -in, -i]*

(*Mes. 32: m. 20; Mes. 39: m. 106; Mes. 50: m. 18*)

çerâğ: Mum, kandil.

Kim meger nevrûz faşlında ki bağ
Her yaña yandurur-ıdı yüz **çerâğ**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 6*). [*çerâğ,]*

çerâğın yandura: Ateşi, mumu yakmak.

Eyle dut gözsüz **çerâğın yandura**
Işığında bakuban neyi göre
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 241*). [*çerâğın yandura, -dur, -a]*

çerâğum söyinür: Işığı sönmek || Gözlerinin feri sönmek.

Eyle oldum kim **çerâğum söyinür**
Beni gören baña özi köyinür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 13*). [*çerâğum söyinür,]*

çerb: Besili, semiz (Büyük, dolgun göğüs bağlamında).

Datlurakdur bal-ıla yağdan delîm
Göksi **çerb** ü ağzı şîrîndür 'azîm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 45, Mısra 20*). [*çerb,]*

çeri: Asker, ordu.

Gördi Rıdvân bunları kim her biri
Âdemîdür taşradan gelmiş **çeri**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 14*). [*çeri,]*

çeşme: Çeşme.

Bâğuñ ortasında bir **çeşme** revân
Kim şuyın içen diriler cāvîdân
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 23*). [*çeşme,]*

(*Mes. 69: m. 25; Mes. 69: m. 99; Mes. 69: m. 209; Mes. 91: m. 14*)

çeşme-i hayvân-durur: Hayat çeşmesi, âbıhayat, içeni ölümsüzlüğe ulaştırdığına inanılan suyun kaynağı.

İşbu çeşme **çeşme-i hayvân-durur**
Bundan içen 'ömri cāvîdân-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 99*). [*çeşme-i hayvân-durur, --dur, -ur]*

çeşmesâr: Çeşmesi çok olan yer, pınar başı.

Birisi bir **çeşmesâr** üstine hōş
İndi vü oturdı vü oldı hamüş
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 41*). [*çeşmesâr,]*

çetük: Kedi.

Ol maḥallâda anı yâ it yiye
Yâ **çetük** yiye vü hōş doydum diye
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra 34*). [*çetük,]*

çevre: Etraf, çevre.

Çevresinde oturup hōş söyleyü
Büşr'e eydür Yemlihâ kibr eyleyü
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 309*). [*çevresinde, -sin, -de]*

cevresine çevrine: Etrafında dönmek.

Ol erüñ gök **cevresine çevrine**
Anı hâkim bile kendü devrine
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 33*). [*cevresine çevrine,]*

cevne: Çiğnemek.

Gaybetüñ çün kazanında kaynaram
Halkı bir loğma gibi hōş **çeynerem**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 61, Mısra 22*). [*çeynerem, -r, -em]*

çık: Görünmek.

Gördi yārānlarını kim **çıkdılar**
Dīn-ile şeytān tılısmın yaqdılar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 65*). [*çıkdılar, -dı, -lar]*

çık: Çıkmak, yükselmek.

Rüstem eydür turayım bir varayım
Nite **çıkar** kal'aya bir göreyim
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 26*). [*çıkar, -ar]*

(*Mes. 30: m. 57; Mes. 30: m. 24; Mes. 60: m. 58; Mes. 107: m. 28*)

çık: Duyulmak.

Ötiçek kim māt olur yüz erğanūn
Degme delükden **çıkar** yüz dürlü ün
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 94, Mısra 10*). [*çıkar, -ar]*

(*Mes. 94: m. 35*)

çık: Belirmek, görünmek.

Gider-iken ol tuman bu nūr-ıla
Çıkdı bir ulu bulut yağmur-ıla
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 150*). [*çıkdı, -dı]*

(*Mes. 72: m. 227*)

çık: Doğmak, meydana çıkmak, türemek.

Yavrılar **çıkdıkdı** tavuk sevinür
Yavrıları kendü yavrisın şanur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 9*). [*çıkdıkdı, -dukd, -da]*

çık: Çıkmak (Kale bağlamında).

Rüstem eydür ne **çikalum** kal'aya
Çıkmayınca varduğumuz bes neye
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 21*). [*çikalum, -alum]*

(*Mes. 30: m. 22*)

çık: Çıkmak; ulaşmak.

Rüstem eydür mīh taşā kaçan geçe
İşüñ işbu-y-ısa pes **çıkdıkdı** hīçe
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 36*). [*çıkdıkdı, -dukd]*

çık: Çıkmak.

Kim **çıkavuz** atları indürevüz
Kimi diler-isevüz bindürevüz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 31*). [*çıkavuz, -avuz]*

(*Mes. 94: m. 45; Mes. 30: m. 75; Mes. 30: m. 79; Mes. 89: m. 31; Mes. 89: m. 23*)

çık: Karşı koymak.

Güç-ile bunuñ-ıla çün **çıkmadum**
Gürz ile atdan aşāğa yıkmadum
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 157*). [*çıkmadum, -ma, -dum]*

çık: Dışarı çıkmak.

Sen ki kōrkarsın ki evden **çıkasın**
Haşm evin gürz-ile nite yıkasın
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 15*). [*çıkasın, -asın]*

(*Mes. 39: m. 14; Mes. 93: m. 35; Mes. 93: m. 29*)

cık: Görünmek, ortaya çıkmak.

Çıkıcağ güymeyiserem ben saña
Yaluñuz kalıp kaçımağıl baña
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 173*). [*çıkıcağ, -ıcağ*]

cık: Duyulmak, başlamak.

Vādinüñ ucı görindi nāgehān
Çıkdı her kuş yüreginden yüz fiğān
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 66*). [*çıkdı, -dı*]

cık: Çıkmak. (Basmak).

Çıkdı hüdhüd minberüñ üstine şād
Kim vire bī-dādırlara va'ızıyla dād
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 97*). [*çıkdı, -dı*]

cık: Dışarı çıkmak || Ayrılmak.

Bāde çün kim zühd bünyādın yıkar
Hānekāhdan şüfiler esrük **çıkar**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 10*). [*çıkar, -ar*]

cık: Çıkmak, dökülmek (söz bağlamında).

Nesne yapmaya ki girü yıkmaya
Bir gün ağzından eyü söz **çıkmaya**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 44*). [*çıkmaya, -ma, -ya*]

cık: Çıkmak, çıkıp gitmek.

Bir iki gözün yaşını şıkasın
Çünkü vā'iz meclisinden **çıkasın**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 14*). [*çıkasın, -asın*]

cık: (taş üzerine) çıkmak.

Çıkdı dilkü bir taş üstine devān
Kim hoş ol fermānı okıya revān
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 65*). [*çıkdı, -dı*]

cık: (Ortaya) çıkan.

Kāndan arı **çıkan** altun hāş ola
Miss karıklı akça bī-ihlās ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra 55*). [*çıkan, -an*]

cık: Ortaya çıkmak.

Bunlar anı ança görmiş **çıkdılar**
Kim benüm ağzuma yüz taş dıkdılar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 85*). [*çıkdılar, -dı, -lar*]

(*Mes. 94: m. 52; Mes. 63: m. 216*)

cık: Anlamına gelmek, anlaşılacak.

Egriler toğru işi nite yıkar
Tācumı Tañrı viribimiş **çıkar**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 166*). [*çıkar, -ar*]

cık: ... den dışarı çıkmak.

Bakdı delīm **çıkmadı** küpden işi
Korkuban üstine geldi yoldaşı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 345*). [*çıkmadı, -ma, -dı*]

cık: Dışarı çıkmak, görünmek.

Çıkdı bir 'avrat yüzini büriyü
Yirde atlas kunduzını süriyü
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 383*). [*çıkdı, -dı*]

cık: Çıkmak, yükselmek (değer bağlamında).

Çıkdı ol bāzār içinde key katı
Gevherüñ yüz biñ kızıla kıymeti
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 5*). [*çıkdı, -dı*]

cık: (Bulunduğu yerden) Dışarıya varmak.

Kim ilan gibi ininden çün **çıkar**
Balta-y-ıla yapduğı burcı yıkar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 82, Mısra 3*). [*çıkar, -ar*]

cık: Çıkmak; dolaşmak.

Ben kim evvel cenneti kıldum
maḳām
Şoñra **çıkdum** ‘ālemi kıldum tamām
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 14*). [*çıkdum, -du, -m*]

çık: Çıkmak, ayrılmak.

Şer‘ ehli ḥöd gemiden **çıkmaya**
Deñize düşüp tılısmın yıkmaya
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 83*). [*çıkmaya, -ma, -ya*]

çika: Çıkmak, kurtulmak.

Eyle dut kim bizüm ili yaḳasın
Pādişāhlar-ıla nite **çıkasın**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 40*). [*çıkasın, -sın*]

çika heçe: Yok olmak (Kılık kıyafeti değışerek tanınmaması bağlamında).

Ol vezir ol gice geydi bir keçe
Börk urındı kim **çıka** şekli **heçe**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 54*). [*çıka heçe,*]

çıkagel: Çıkagelmek.

Yolda bir aslan **çıkageldi** ulu
Ussına gelmez bir ağır key delü
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 169*). [*çıkageldi, -di*]

çıkagel: Beklenmeyen bir anda gelmek.

Tavşan oynayı **çıkageldi** girü
Degme yaña sekriyüben çarḥ uru
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 265*). [*çıkageldi, -di*]

çıkan: Çıkmak, (İçerden dışarı çıkmak bağlamında).

Gerek uçmaḳdan **çıkan** key dürişe
Tā meger kim girü andan irişe
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 20, Mısra 9*). [*çıkan,*]

çık: Çıkartmak.

Rüstem-i dāstān **çıardı** gürzini
Güç-ile bir arkara urdı anı
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 119*). [*çıardı, -dı*]

çık: Açığa çıkarmak, ortaya çıkarmak.

Ger begümüz işidürse sözüñi
Doprağıñdan **çıkarısar** tozuñı
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 56*). [*çıkarısar, -ısar*]

çık: Çıkarmak (elbiseyi).

Ḳara kemhāyı **çıkarur** rüzigār
Kim kızıl atlas geye gevher-nişār
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 81*). [*çıkarur, -ur*]

çık: Bulunduğı yerden dışarıya çıkarmak.

Düşdi bir zindāna göñlüm iy nigār
Kim **çıkmaya** anı cüz Girdigār
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 34*). [*çıkmaya, -ma, -ya*]

çık: İçinden dışarı koymak, çıkartmak.

Tütü'yı **çıardı** dizinde ḳodı
Kim meger sākin ola bir dem odı
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 137*). [*çıardı, -dı*]

çık: Çıkarmak, uzaklaştırmak, kovmak, sürmek.

Bunça begenmemeg-ile sen beni
Gör niçe **çıkdum** uçmaḳdan seni
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 44*). [*çıkdum, -du, -m*]

çık: Çıkarmak; almak.

Almaz-ısam ben bu kīni vü güci
Nesl ü ḳavmüñden **çıkarām** şoñucı
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 68*). [*çıkarām, -am*]

çık: Çıkarmak.

Kişinüñ çün kim oğurlığa varam
İç donın dağı başından **çıkar**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 89, Mısra 12*). [*çıkar*, -am]

(*Mes. 100: m. 86; Mes. 100: m. 90; Mes. 101: m. 16*)

çıkar ağzuñdan: Ağzından dökülmek, söylemiş bulunmak.

Ussuñı başuña dirşür iy yetim
Kıatı sözler **çıkar ağzuñdan** 'azim
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 34*). [*çıkar ağzuñdan*,]

çıkarı karnından: Karnından, midesinden çıkarmak.

Ol süvārī kıla bu sırrı beyān
Kim **çıkarı** kişi **karnından** ilan
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 144*). [*çıkarı karnından*,]

çıkarı şakalın: Şakalını yolmak.

Şaçını yoldı **çıkarı şakalın**
Yüzün urdı çiyneki kendü elin
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 113*). [*çıkarı şakalın*,]

çıkdı āfitāb: Güneşin ortaya çıkması.

Şimdi ay indi vü **çıkdı āfitāb**
Küfr ü 'isyān gitdi vü geldi savāb
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 43*). [*çıkdı āfitāb*,]

çıkdı bir ün: Bir ses duyulmak.

Nāgehān bir gūşeden **çıkdı bir ün**
Kim hacil kaldı ol ünden erganun
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 121*). [*çıkdı bir ün*,]

çıkdı göge: Gökyüzüne çıkmak, yükselmek.

Urdı oda şeyhi nāgeh ol perī
Şöyle kim **çıkdı göge** hākisteri
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 104*). [*çıkdı göge*,]

çıkdı kavs-i kuzah: Gökkuşağı çıkmak.

Bir zamāndan **çıkdı** bir **kavs-i kuzah**
Yemlihā'nun göñline düşdi ferāh
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 173*). [*çıkdı kavs-i kuzah*,]

çıkdı devān: Koşarak çıkmak.

Ol yanından 'ālemün girdük revān
Bu yanından dünyanun **çıkdı devān**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 40*). [*çıkdı devān*,]

çıkdı cihānuñ tağına: Cihan dağına çıkmak.

Nāgehān **çıkdı cihānuñ tağına**
Girdüm ol tağıñ bir ulu bāğına
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 21*). [*çıkdı cihānuñ tağına*,]

çıkcak: Çıkınca, çıktığında.

Köşede oturiçak ulu ola
Köşesinden **çıkcak** alu ola
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra 20*). [*çıkcak*,]

(*Mes. 84: m. 9; Mes. 101: m. 8*)

çıkma: Kurtulmak.

Düşdüm ol kayda ki **çıkmağı** muhāl
Yapdum ol seddi ki yıkmagı muhāl
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 165*). [*çıkmağı*, -ğı]

çıkma: Ayrılmak.

Şāh olam diyüp esāsuñ yıkmagıl
Kullıguñdan dağı bārī **çıkmağıl**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 24, Mısra 14*). [*çıkmağıl*, -ğıl]

(*Mes. 101: m. 1*)

çıkmayan: (dışarı) çıkmayan kimse.

Yohsa evden **çıkmayan** vâkıf mıdur
Halk-ıla oturmayan 'ârif midür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 64, Mısra
7). [çıkmayan,]

cırâğ: Kandil, çerağ.

Her **cırâğı** kim gice gök yandurur
Şeyh anı bir âh-ıla söyündürür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra
131). [cırâğı, -ı]

(Mes. 16: m. 21; Mes. 27: m. 3)

cırâğın yandurur: Kandili yakmak ||
Aydınlatmak.

Nûrî gönülümün **cırâğın yandurur**
Beni anuñ yolu dapa döndürür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
157). [cırâğın yandurur, -dur, -ur]

çi: (Fa.) Ne.

'İşk odın ol kim şeker gibi yidi
Çi yigit 'ışka vü çi koca didi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
70). [çi,]

(Mes. 12: m. 70)

çigni: Çiğın, omuz.

Çigni-y-ile kuvvet idüp key katı
Atdı kal'adan aşğa bir atı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
81). [çigni-y-ile, --y, --ile]

(Mes. 31: m. 10)

çil murğ: Kırk kuş.

Kamu ger **çil murğ** eger sî murğ-ıdı
Girü bu sî murğ ol sîmurğ-ıdı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra
137). [çil murğ,]

çile çıkardılar: Allah Teâlâ'nın rızâsını ve
yakınlığını kazanmak maksadı ile maddî ve
dünyevî kaygıları bir kenara koyup, mânevî ve
dînî hayâtı yoğun bir şekilde yaşayarak rûhen
arınmak için sâlikin kapalı, dar ve karanlık bir

mekânda/hücrede kırk gün süreyle kendisini
ibâdete vermesine Erbain/çile çıkarmak (çille-
hişesten) veya halvete girmek denir. (TTS).

Toprağa göz yaşlarını kırdılar
Bir mağarada **çile çıkardılar**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra
16). [çile çıkardılar, -dı, -lar]

çille: Çile, eziyet, dert.

Çün tamâm oldu bularuñ **çillesi**
İrdi İblisün ucına hîlesi.
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra
17). [çillesi, -si]

çîn': Çin ülkesi.

Bir kanadı düşdi **Çîn'e** key ulu
Şad hezârân dürlü nağş anda tolu
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra
3). [çîn'e, -e]

çîn bütlerini: Çin'in güzelleri.

Rûm ilinde bir mubaşşır isterem
Kim aña **Çîn bütlerini** gösterem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra
22). [çîn bütlerini,]

(Mes. 111: m. 24)

çîn şehri: Çin şehri.

Bir gice **Çîn şehri** üstinden meger
Nâgehân sîmurğ geçdi cilveger
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra
1). [çîn şehri,]

çînâ: Kuş yemi.

Yidügün bir gün ki **çînâdur** saña
Virdügün anda hâzinedür saña
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 74, Mısra
15). [çînâdur, -dur]

çirkin: Fena, kötü.

Şekli nağs u şüreti Hindü gibi
Çirkin âvâzı dahı kendü gibi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra
34). [çirkin,]

cirkîn ola: *Güzel karşıtı, çirkin olmak.*

Gökçeğün niçeme kim rengin ola
Rengi gidiçek girü **cirkîn ola**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 46, Mısra*
4). [*çirkîn ola, -a*]

civne: *Ezmek, ayaklar altına almak.*

Şağını yoldı çıkardı şakalın
Yüzün urdı **ciynedi** kendü elin
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra*
114). [*ciynedi, -di*]

çoban kılam: *Çoban yapmak.*

Hükm-ile bir derde yüz dermân
'Adl-ıla bir kurdı bir **çoban kılam**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 57, Mısra*
4). [*çoban kılam, -am*]

çobançılık: *Çobançılık.*

İlla çok **çobançılık** var dünyada
Kim bile kim degmesi bize n'ide
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra*
31). [*çobançılık,]*

çoğ: *Çok, fazla.*

Yoğsul-ısañ altun akçan yoğ-ısa
Mâl u mülküñ az u fakruñ **çoğ-ısa**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra*
180). [*çoğ-ısa, --ısa*]

(*Mes. 22: m. 139; Mes. 30: m. 293;*
Mes. 32: m. 121; Mes. 38: m. 16; Mes.
40: m. 62; Mes. 63: m. 218; Mes. 65:
m. 118; Mes. 81: m. 159; Mes. 91: m.
238)

çoğı: *Çoğu, ekseri.*

Ol vezir eydür **çoğı** yalan-durur
Sözlerüñ azı vü âbâdan-durur
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra*
45). [*çoğı,]*

cok: *Daha fazla.*

Bir kanada niçe hayrân kalasın
Kuşı iste kim kanat **çok** bulasın
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra*
42). [*çok,]*

cok: *Çok, birçok.*

Çok Süleymân-ıla eyledüm sefer
Yok-durur ben görmedüğüm baır u
ber (*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 4,*
Mısra 7). [*çok,]*

(*Mes. 21: m. 4; Mes. 25: m. 11; Mes.*
32: m. 92; Mes. 37: m. 6; Mes. 43: m.
15; Mes. 43: m. 16; Mes. 46: m. 5;
Mes. 52: m. 59; Mes. 89: m. 32; Mes.
12: m. 16)

cok: *Çok, pek çok.*

Eydür iy Safvân çün sihrin ide
Çok senüñ gibiyi yoldan ilede
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra*
162). [*çok,]*

(*Mes. 6: m. 22; Mes. 6: m. 24; Mes. 6:*
m. 4; Mes. 10: m. 11; Mes. 10: m. 18;
Mes. 10: m. 20; Mes. 10: m. 113; Mes.
11: m. 45; Mes. 11: m. 54; Mes. 12:
m. 23; Mes. 12: m. 176; Mes. 12: m.
177; Mes. 12: m. 216; Mes. 12: m. 39;
Mes. 13: m. 40; Mes. 14: m. 43; Mes.
15: m. 9; Mes. 15: m. 49; Mes. 15: m.
77; Mes. 19: m. 14; Mes. 24: m. 7;
Mes. 26: m. 10; Mes. 27: m. 37; Mes.
29: m. 37; Mes. 40: m. 39; Mes. 40:
m. 43; Mes. 40: m. 51; Mes. 40: m. 59;
Mes. 42: m. 4; Mes. 45: m. 33; Mes.
52: m. 28; Mes. 52: m. 32; Mes. 52:
m. 61; Mes. 52: m. 4; Mes. 52: m. 31;
Mes. 53: m. 33; Mes. 53: m. 61; Mes.
53: m. 76; Mes. 53: m. 106; Mes. 53:
m. 89; Mes. 53: m. 12; Mes. 54: m. 1;
Mes. 55: m. 35; Mes. 60: m. 31; Mes.
60: m. 113; Mes. 61: m. 11; Mes. 63:
m. 146; Mes. 63: m. 233; Mes. 65: m.
11; Mes. 65: m. 56; Mes. 66: m. 139;
Mes. 68: m. 66; Mes. 68: m. 56; Mes.
69: m. 39; Mes. 69: m. 82; Mes. 69:
m. 127; Mes. 69: m. 225; Mes. 69: m.
110; Mes. 69: m. 122; Mes. 71: m. 8;
Mes. 72: m. 65; Mes. 72: m. 77; Mes.
72: m. 94; Mes. 72: m. 349; Mes. 72:
m. 378; Mes. 72: m. 426; Mes. 73: m.
1; Mes. 73: m. 26; Mes. 75: m. 76;
Mes. 75: m. 57; Mes. 76: m. 6; Mes.
76: m. 7; Mes. 76: m. 12; Mes. 76: m.

13; Mes. 76: m. 1; Mes. 77: m. 3; Mes. 78: m. 99; Mes. 78: m. 81; Mes. 79: m. 1; Mes. 80: m. 30; Mes. 81: m. 70; Mes. 81: m. 112; Mes. 81: m. 169; Mes. 83: m. 21; Mes. 90: m. 17; Mes. 90: m. 38; Mes. 91: m. 78; Mes. 91: m. 85; Mes. 91: m. 150; Mes. 91: m. 223; Mes. 92: m. 2; Mes. 93: m. 43; Mes. 98: m. 62; Mes. 102: m. 10; Mes. 108: m. 18; Mes. 111: m. 42)

çok: Çok, çok defa.

Çok riyâzetde geçürdüm giceler
Görmedi bu gice gibi kıocalar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 141*). [*çok,]*

(Mes. 53: m. 47; Mes. 72: m. 409;
Mes. 72: m. 503)

çok: Çok, ...den ziyade.

‘İşk bu elden çok itdi vü ide
Ka‘be‘den **çok** şahşı deyre ilede
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 162*). [*çok,]*

çok: Bir çok kez, "yüzlerce... binlerce...".

Çün muşâfâ girmişem Şurhâb-ıla
Çok neberd eylemişem Sührâb-ıla
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 198*). [*çok,]*

çok: Çok kişiler.

Çok kişi baş kor baña i‘zâz-ıla
Çoklar elümi öperler nâz-ıla
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 46*). [*çoklar, -lar]*

çok gördiler: Çok görmek, yadırgamak.

Hüdhüdün kuşlar sözün **çok gördiler**
Cânlarının külli terkîn urdılar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra 25*). [*çok gördiler, -di, -ler]*

çok itdi: Kötü, fena yapmak.

‘İşk bu elden **çok itdi** vü ide
Ka‘be‘den çok şahşı deyre ilede
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 161*). [*çok itdi, -di]*

çok kez: Çoğu kez.

Aslan ol usdan kim anda yog-ıdı
Tavşan ussı **çok kez** andan çoğ-ıdı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 238*). [*çok kez,]*

çok kişi: Pek çok kişi.

Çok kişi yiri münâcâtı ola
‘İşk anı rindî harâbâtı kıla
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 11*). [*çok kişi,]*

(Mes. 53: m. 165; Mes. 69: m. 45;
Mes. 111: m. 73; Mes. 63: m. 231)

çok mı: Çok mu? Fazla mı?

Cân ezelde var mıdı yâ yok mıdı
Kamu cânlar bir midı yâ **çok mıdı**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 95, Mısra 6*). [*çok mıdı, -dı]*

(Mes. 5: m. 32)

çok olan: Fazla olan.

Yâ mürîdi **çok olan** ulu mıdur
Kim mürîdi yog-ısa alu mıdur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 67, Mısra 7*). [*çok olan,]*

çok ol-: Çok olmak, fazla olmak.

Niçe kim az olısar va‘z işiden
Çok olısar şarda va‘ızlık iden
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 10*). [*çok olısar, -ısar]*

(Mes. 77: m. 15; Mes. 91: m. 281;
Mes. 10: m. 97)

çok vivenün: Çok yemek yiyen kişi.

Az yiyenün Cebrā'ıl olur canı
Çok yiyenün zinde pıl olur teni
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 84*). [*çok yiyenün, -ün*]

Sen delü **çomağ direr gibi** hemān
Dirşürürsin çok mürıdler iy fulān
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 81*). [*çomağ direr gibi, -er*]

çok zamāndur: Epey zamandır.

çöp: Çöp.

Çok zamāndur kim senün gibi kişi
Dutmaduk-durur benüm gibi kuşı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 259*). [*çok zamāndur, -dur*]

Anda kim bir **çöpe** saymazlar canı
Kim-durur varup okıyan fermanı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 85*). [*çöpe, -e*]

çok-dur: Çoktur, fazladır.

çöp: Çer çöp; saman, ot vesaire parçacığı, süprüntü.

Kim benüm 'ālemdə kimsem yok-
durur
Kimsenem sensin ki cevruñ **çok-
durur** (*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 66*). [*çok-durur, -ur*]

Degme şarda yüz senün gibi gezer
Kim deñiz üstinde **çöp** gibi yüzer
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 44, Mısra 20*). [*çöp,]*

çok-durur: Çoktur, fazladır.

çöplükler arasında: Çöplükler içinde.

Tūtünün hōd dāsitanı **çok-durur**
İlla hiç lafzında ma'nı yok-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 18, Mısra 7*). [*çok-durur,]*

Kaldı **çöplükler arasında** hākır
Her maḥallāda vü bendiyle esır
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra 31*). [*çöplükler arasında,]*

çokırak: Daha fazla.

çöpürdek sövlemiş: Çetrefilli söylemek.

Ol gidere hem girü bu zahmeti
Kim yazukdan **çokırakdur** rahmeti
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 77, Mısra 10*). [*çokırakdur, -dur*]

Bir kişi bu dāsitanı eylemiş
İlla lafzın key **çöpürdek sövlemiş**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 116*). [*çöpürdek sövlemiş,]*

çoklu: Fazla, bol şeye sahip (kimse).

çörçöp olur: Çer çöp olmak, toz olmak.

Azı kaçan begeneler **çoklular**
Müzde kanda ireler yazuklular
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 76, Mısra 9*). [*çoklular, -lar*]

Yüziçidür gevher isteyü gezen
Çörçöp olur deñiz üstinde yüzen
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 28, Mısra 16*). [*çörçöp olur,]*

çomağ: Çomak, değnek.

çü: Çünkü, bundan dolayı.

Atlu anı uykuğan tiz uyarur
Bir **çomağ-ıla** anı birkaç urur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 30*). [*çomağ-ıla, --ıla*]

Gencine miftāh **çü** Bismillāh ola
Genci açan ādemī āgāh ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 1, Mısra 2*). [*çü,]*

çomağ direr gibi: Çalı toprak gibi.

çü: "Ve bağlacı" gibi kullanılmıştır.

Sen kamu missin **çü** altun sende yok
Ben kamu altun ki hiç mis bende yok
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 111*). [*çü,]*

çüft: Çift, eş.

Çüfti yokdur yalunuz bir kuş-durur
Yavlağ üni dil-fırīb ü hōş-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 94, Mısra 13*). [*çüfti, -i]*

çüftüm ol: Çift olmak, eş olmak.

Sen dahı böyle baña 'āk olmağıl
Çüftüm ol Meryem gibi tāk olmağıl
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 190*). [*çüftüm ol,]*

çün: Nasıl ki.

Çün Müsülmānlık yolu kuvvet duta
Bu oyunda kāfiri mü'min uta
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 275*). [*çün,]*

(*Mes. 12: m. 31; Mes. 27: m. 101; Mes. 39: m. 111*)

çün: Çünkü, nedeniyle.

Ol kanat nakşına **çün** inandılar
Ol kuş ol bir kanadı şandılar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 7*). [*çün,]*

(*Mes. 4: m. 43; Mes. 5: m. 149; Mes. 5: m. 213; Mes. 5: m. 248; Mes. 9: m. 29; Mes. 9: m. 33; Mes. 9: m. 35; Mes. 9: m. 43; Mes. 10: m. 55; Mes. 11: m. 41; Mes. 11: m. 57; Mes. 12: m. 53; Mes. 16: m. 73; Mes. 16: m. 77; Mes. 16: m. 83; Mes. 16: m. 91; Mes. 22: m. 81; Mes. 25: m. 125; Mes. 26: m. 15; Mes. 27: m. 51; Mes. 27: m. 99; Mes. 34: m. 5; Mes. 36: m. 9; Mes. 48: m. 17; Mes. 49: m. 14; Mes. 54: m. 63; Mes. 63: m. 175; Mes. 63: m. 226; Mes. 72: m. 107; Mes. 72: m. 251; Mes. 84: m. 121; Mes. 101: m. 27*)

çün: "Amacıyla, maksadıyla" anlamlarında edat.

Varmağa **çün** meylüm olmadı saña
Tañrı verdi 'ākibet seni baña
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 533*). [*çün,]*

çün: Mademki.

Kendüziñi **çün** kişi komağ gerek
Halk etin bunça niye yimek gerek
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 47*). [*çün,]*

(*Mes. 12: m. 17; Mes. 12: m. 115; Mes. 12: m. 134; Mes. 14: m. 37; Mes. 22: m. 35; Mes. 24: m. 9; Mes. 25: m. 97; Mes. 30: m. 199; Mes. 47: m. 83; Mes. 47: m. 151; Mes. 72: m. 111*)

çün: -e rağmen.

Çün cihānda Rüstem-i destān didün
Daha ne kaldı ili koyup gidün
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 109*). [*çün,]*

(*Mes. 31: m. 22; Mes. 88: m. 57*)

çün: Ne vakit ki; -ında/inde; -ınca/-ince.

Halk **çün** kim ol kanadı gördiler
Dinlerinün külli terkīn urdılar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 5*). [*çün,]*

(*Mes. 4: m. 41; Mes. 5: m. 57; Mes. 5: m. 61; Mes. 5: m. 73; Mes. 5: m. 133; Mes. 5: m. 159; Mes. 5: m. 163; Mes. 5: m. 227; Mes. 5: m. 251; Mes. 9: m. 9; Mes. 9: m. 39; Mes. 9: m. 49; Mes. 10: m. 33; Mes. 10: m. 45; Mes. 10: m. 67; Mes. 10: m. 87; Mes. 10: m. 93; Mes. 10: m. 109; Mes. 11: m. 67; Mes. 11: m. 75; Mes. 12: m. 15; Mes. 12: m. 21; Mes. 12: m. 89; Mes. 12: m. 105; Mes. 12: m. 107; Mes. 12: m. 109; Mes. 12: m. 167; Mes. 12: m. 209; Mes. 12: m. 215; Mes. 12: m. 223; Mes. 14: m. 23; Mes. 14: m. 31; Mes. 14: m. 51; Mes. 14: m. 53; Mes. 14: m. 73; Mes. 15: m. 17; Mes. 15: m. 83; Mes. 15: m. 95; Mes. 15: m. 107; Mes. 15: m. 108; Mes. 16: m. 1; Mes. 16: m. 47; Mes. 16: m. 49; Mes. 16: m. 53; Mes. 18: m. 11; Mes. 19: m. 7; Mes. 19: m. 27; Mes. 22: m. 33; Mes. 22: m. 55; Mes. 22: m. 67; Mes. 22: m. 75; Mes. 22: m. 77; Mes. 22: m. 85; Mes.*

22: m. 93; Mes. 22: m. 147; Mes. 22: m. 151; Mes. 22: m. 167; Mes. 22: m. 151; Mes. 22: m. 167; Mes. 24: m. 11; Mes. 25: m. 19; Mes. 25: m. 29; Mes. 25: m. 71; Mes. 25: m. 79; Mes. 25: m. 91; Mes. 25: m. 107; Mes. 25: m. 109; Mes. 27: m. 41; Mes. 27: m. 43; Mes. 27: m. 67; Mes. 27: m. 95; Mes. 27: m. 127; Mes. 30: m. 56; Mes. 30: m. 155; Mes. 30: m. 157; Mes. 30: m. 177; Mes. 30: m. 207; Mes. 30: m. 223; Mes. 30: m. 227; Mes. 30: m. 229; Mes. 30: m. 235; Mes. 30: m. 248; Mes. 31: m. 13; Mes. 32: m. 34; Mes. 32: m. 49; Mes. 32: m. 55; Mes. 32: m. 58; Mes. 32: m. 77; Mes. 32: m. 103; Mes. 30: m. 159; Mes. 30: m. 169; Mes. 32: m. 189; Mes. 34: m. 7; Mes. 34: m. 13; Mes. 34: m. 33; Mes. 35: m. 11; Mes. 30: m. 21; Mes. 35: m. 21; Mes. 36: m. 23; Mes. 36: m. 25; Mes. 38: m. 1; Mes. 39: m. 29; Mes. 39: m. 43; Mes. 39: m. 64; Mes. 39: m. 79; Mes. 39: m. 81; Mes. 39: m. 57; Mes. 44: m. 9; Mes. 47: m. 1; Mes. 47: m. 52; Mes. 47: m. 77; Mes. 47: m. 111; Mes. 49: m. 12; Mes. 52: m. 17; Mes. 53: m. 69; Mes. 53: m. 108; Mes. 55: m. 21; Mes. 55: m. 45; Mes. 56: m. 55; Mes. 57: m. 5; Mes. 57: m. 29; Mes. 60: m. 3; Mes. 60: m. 39; Mes. 60: m. 57; Mes. 61: m. 15; Mes. 63: m. 37; Mes. 63: m. 74; Mes. 63: m. 153; Mes. 65: m. 27; Mes. 65: m. 133; Mes. 66: m. 145; Mes. 66: m. 147; Mes. 68: m. 59; Mes. 69: m. 31; Mes. 69: m. 49; Mes. 69: m. 77; Mes. 69: m. 79; Mes. 69: m. 80; Mes. 69: m. 109; Mes. 69: m. 113; Mes. 69: m. 119; Mes. 69: m. 130; Mes. 69: m. 191; Mes. 71: m. 47; Mes. 71: m. 53; Mes. 71: m. 55; Mes. 71: m. 59; Mes. 71: m. 61; Mes. 71: m. 65; Mes. 71: m. 67; Mes. 71: m. 69; Mes. 71: m. 75; Mes. 71: m. 79; Mes. 72: m. 169; Mes. 72: m. 184; Mes. 72: m. 279; Mes. 72: m. 467; Mes. 72: m. 545; Mes. 74: m. 5; Mes. 74: m. 9; Mes. 75: m. 51; Mes. 78: m. 65; Mes. 81: m. 7; Mes. 81: m. 139; Mes. 81: m. 159; Mes. 81: m. 167; Mes. 81: m. 171; Mes. 82: m. 3; Mes. 84: m. 27; Mes. 84: m. 53; Mes. 84: m. 55; Mes. 85: m. 1; Mes. 85: m. 49; Mes. 85: m. 61; Mes. 85: m. 103; Mes. 85: m. 103; Mes. 85: m. 175; Mes. 88: m. 87; Mes. 88: m. 115; Mes. 89: m. 21; Mes. 89: m. 35; Mes. 90: m. 3; Mes. 90: m. 13; Mes. 91: m. 89; Mes. 91: m. 117; Mes. 91: m. 135; Mes. 91: m. 185; Mes. 91: m. 225; Mes. 91: m. 233; Mes. 91: m.

239; Mes. 91: m. 243; Mes. 91: m. 247; Mes. 91: m. 251; Mes. 91: m. 267; Mes. 91: m. 305; Mes. 92: m. 17; Mes. 92: m. 19; Mes. 93: m. 19; Mes. 93: m. 21; Mes. 93: m. 25; Mes. 93: m. 35; Mes. 93: m. 53; Mes. 94: m. 15; Mes. 96: m. 39; Mes. 96: m. 41; Mes. 97: m. 21; Mes. 98: m. 14; Mes. 98: m. 53; Mes. 98: m. 65; Mes. 100: m. 67; Mes. 100: m. 75; Mes. 101: m. 45; Mes. 102: m. 3; Mes. 102: m. 21; Mes. 103: m. 9; Mes. 104: m. 15; Mes. 105: m. 14; Mes. 105: m. 89; Mes. 105: m. 93; Mes. 105: m. 109; Mes. 106: m. 15; Mes. 107: m. 109; Mes. 107: m. 119; Mes. 107: m. 127; Mes. 107: m. 141; Mes. 108: m. 23; Mes. 109: m. 17; Mes. 109: m. 25; Mes. 109: m. 41; Mes. 110: m. 33; Mes. 110: m. 39; Mes. 110: m. 49; Mes. 111: m. 43; Mes. 111: m. 57)

çün: Çünkü, -dığı için.

Çün becid dutdı perîşân oldılar
Kamu şâr halkı katına geldiler
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 29). [çün,]

(Mes. 5: m. 161; Mes. 5: m. 185; Mes. 5: m. 287; Mes. 72: m. 429)

çün: Olduğunda.

Çün seni sîmurg kılmaya kabûl
Kaçan ire gönlüne mihri nüzûl
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 8, Mısra 17). [çün,]

(Mes. 10: m. 99)

çün: Bu sebeple; bu nedenle.

Pâdişâh var-ıduğın **çün** bildiler
Kamusı hayrân u vâlih kaldılar
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra 27). [çün,]

(Mes. 10: m. 117; Mes. 10: m. 125; Mes. 11: m. 83; Mes. 12: m. 1; Mes. 12: m. 101; Mes. 12: m. 123; Mes. 12: m. 137; Mes. 12: m. 143; Mes. 13: m. 9; Mes. 15: m. 85; Mes. 16: m. 29; Mes. 16: m. 31; Mes. 18: m. 27; Mes. 22: m. 3; Mes. 22: m. 149; Mes. 22: m. 161; Mes. 29: m. 23; Mes. 48: m.

11; Mes. 49: m. 33; Mes. 50: m. 65;
Mes. 63: m. 89; Mes. 69: m. 126; Mes.
93: m. 47; Mes. 111: m. 15)

cün: *Ki bağlacı.*

Çün güneş toğdı görindi dür baña
Sen ki gözsüzsün görünmedi saña
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra*
219). [*çün,]*

(Mes. 5: m. 307; Mes. 11: m. 7; Mes.
17: m. 13; Mes. 17: m. 15; Mes. 23:
m. 19; Mes. 24: m. 23; Mes. 25: m. 17;
Mes. 25: m. 73; Mes. 33: m. 27; Mes.
44: m. 39; Mes. 56: m. 43; Mes. 65:
m. 139; Mes. 69: m. 63; Mes. 69: m.
65)

cün: *...den sonra.*

Çün bu sırrı aşl kavmi bildiler
Yitmiş ev kamu Müsülmân oldılar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra*
107). [*çün,]*

(Mes. 69: m. 33; Mes. 71: m. 41; Mes.
72: m. 518; Mes. 104: m. 7; Mes. 104:
m. 13)

cün: *Çünkü; bile.*

Çün Nerīmān bu ile gelimedi
Sām bu ili gelüben alımadı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra*
217). [*çün,]*

(Mes. 60: m. 87; Mes. 111: m. 49)

cün: *Böylece.*

Çün belürdi hüdhüdün serverligi
Ol yola vü kuşlara rehberligi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra*
57). [*çün,]*

(Mes. 41: m. 3; Mes. 47: m. 147; Mes.
53: m. 1; Mes. 63: m. 73; Mes. 63: m.
117; Mes. 69: m. 153; Mes. 69: m.
173; Mes. 72: m. 253; Mes. 72: m.
431; Mes. 75: m. 34; Mes. 107: m.
100; Mes. 107: m. 129; Mes. 107: m.
129; Mes. 110: m. 44)

cün: *Ama, fakat.*

Uça her bir murğ u hem bir murğ-ıla
Uçmaya sîmurğ **çün** sîmurğ-ıla
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra*
62). [*çün,]*

(Mes. 88: m. 6; Mes. 88: m. 51; Mes.
93: m. 17)

cün: *Ne zaman ki.*

Gökleri **çün** bahş idem aşhâb-ıla
Yüz raşad bağlayam usturlâb-ıla
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra*
41). [*çün,]*

cün: *-ınca, -ince.*

Çün yalan oldu dükeli görmedük
Çıkdılar anı vü vaşfin virmedük
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra*
215). [*çün,]*

(Mes. 69: m. 157; Mes. 72: m. 82;
Mes. 72: m. 247; Mes. 72: m. 261;
Mes. 72: m. 287; Mes. 72: m. 337;
Mes. 72: m. 357; Mes. 72: m. 386;
Mes. 72: m. 505; Mes. 75: m. 39; Mes.
81: m. 1; Mes. 81: m. 157; Mes. 84:
m. 117; Mes. 85: m. 159; Mes. 91: m.
53; Mes. 91: m. 110; Mes. 91: m. 201;
Mes. 91: m. 203; Mes. 91: m. 249;
Mes. 93: m. 29; Mes. 102: m. 63; Mes.
105: m. 85; Mes. 107: m. 1; Mes. 107:
m. 5)

cün: *"İçin" anlamındadır, sebep ilgisi
kurmuştur.*

Çün naşībümüz sitemdür n'idelüm
Haşm **çün** girü hakemdür n'idelüm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra*
72). [*çün,]*

(Mes. 40: m. 7; Mes. 50: m. 119; Mes.
63: m. 93; Mes. 65: m. 127; Mes. 66:
m. 141; Mes. 91: m. 189; Mes. 93: m.
15; Mes. 102: m. 45; Mes. 102: m. 97)

cün: *Ki, zaten.*

Reşkümüz yok bülbül ü destānlara
Çün ırakdan bakaruz bōstānlara
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 46, Mısra 24*). [çün,]

(*Mes. 50: m. 60; Mes. 50: m. 129; Mes. 57: m. 31; Mes. 84: m. 29*)

çün: -dığı hâlde.

Çün benem Leylî vü beni bilmedüñ
Sen bu fenni hîç hâşıl kılmaduñ
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 89*). [çün,]

(*Mes. 54: m. 15; Mes. 102: m. 33; Mes. 108: m. 25; Mes. 109: m. 47*)

çün: Sonra.

Kim bu tûfî **çün** olur-ıdı melûl
Ögine düşmez-ıdı darb-ı uşûl
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 23*). [çün,]

(*Mes. 50: m. 27; Mes. 100: m. 59*)

çün: Nasıl ki; -dığı gibi.

Şârlunuñ **çün** guşşasında olmazuz
Şârdâ kimse var mı yok mı bilmezüz
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 123*). [çün,]

(*Mes. 54: m. 13*)

çün: Gibi, -e benzer.

Yohsa nârencât-ıla **çün** tañlaram
Sîmiyâ vü kîmiyâyı añlaram
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 67*). [çün,]

çün: -den dolayı.

Çün eyü dirildüğünü bildiler
Şehr uluları muhibbî oldılar
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 483*). [çün,]

(*Mes. 72: m. 483; Mes. 85: m. 59; Mes. 109: m. 39*)

çün: "Gibi" anlamında kullanılmış edat.

Şeyh eydür **çün** behiştî yüzlü yâr
Bizüm oldu cennet oldu rûzigâr
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 11*). [çün,]

(*Mes. 1: m. 6; Mes. 11: m. 79; Mes. 15: m. 77; Mes. 15: m. 78; Mes. 22: m. 59; Mes. 22: m. 157; Mes. 25: m. 65; Mes. 25: m. 123; Mes. 27: m. 89; Mes. 30: m. 11; Mes. 30: m. 197; Mes. 30: m. 201; Mes. 30: m. 205; Mes. 32: m. 129; Mes. 32: m. 51; Mes. 53: m. 49; Mes. 54: m. 17; Mes. 54: m. 49; Mes. 54: m. 51; Mes. 54: m. 57; Mes. 54: m. 71; Mes. 57: m. 9; Mes. 61: m. 21; Mes. 61: m. 23; Mes. 68: m. 5; Mes. 68: m. 7; Mes. 69: m. 61; Mes. 69: m. 209; Mes. 72: m. 121; Mes. 72: m. 281; Mes. 72: m. 527; Mes. 73: m. 11; Mes. 74: m. 23; Mes. 79: m. 9; Mes. 81: m. 69; Mes. 82: m. 9; Mes. 83: m. 29; Mes. 84: m. 101; Mes. 84: m. 123; Mes. 85: m. 31; Mes. 88: m. 117; Mes. 89: m. 3; Mes. 89: m. 31; Mes. 91: m. 19; Mes. 91: m. 49; Mes. 91: m. 191; Mes. 91: m. 293; Mes. 97: m. 33; Mes. 97: m. 35; Mes. 98: m. 45; Mes. 101: m. 29; Mes. 101: m. 37; Mes. 102: m. 39; Mes. 103: m. 7; Mes. 104: m. 41; Mes. 105: m. 87; Mes. 106: m. 13; Mes. 109: m. 45; Mes. 111: m. 9; Mes. 111: m. 31; Mes. 111: m. 35; Mes. 111: m. 47*)

çün ki: Çünkü, nedeniyle.

Yön belürür **çün ki** sayısız kulum
Ad-ıla Gülşehri'ye yokdur ölüm
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra 57*). [çün ki,]

çün ki: -inca/ince, -dığında/diğinde.

Çün ki mâni' olmaya kim hey deye
Ehremenler âdemîleri yeye
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 49*). [çün ki,]

çün ki: Çünkü; dığı gibi.

Müstedillem **çün ki** isti' māl idem
Mâlikî mülkinden istidlâl idem

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 29). [çün ki,]

(Mes. 33: m. 30; Mes. 108: m. 21; Mes. 35: m. 27)

çün ki: Çünkü, şundan dolayı, şu sebeple.

çünkü: Sanki; gibi.

Biliş adsuz **çün ki** sizden yād-durur
Hem bu iki ad daḥı ḥūb ad-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 181). [çün ki,]

Çünkü Zīrefgend ü Nevruz u 'Irāk
Vaşla yitdiler ki uş erdi firāk
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 103). [çünkü,]

çünkü: Mademki.

çünkü: -den dolayı, sebep anlamı katmıştır.

Çünkü öldüm uş ilüme giderem
Şekeri ben bu kafasda n'idерem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 163). [çünkü,]

Çünkü āyetden ḥadīs iḥrāc idem
Fıkh ilmin anda istiḥrāc idem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 59). [çünkü,]

çünkü: Çünkü, zira.

çünkü: -dığı zaman, -dığında, -ınca/-ince.

Ḳoca hergiz inana mı güçine
Çünkü 'ömri irmiş ola uçına
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 76). [çünkü,]

Ḳamu ḥālın **çünkü** tertīb itdiler
Gūra ḳodılar anı vü gıtdiler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 101). [çünkü,]

(Mes. 17: m. 7; Mes. 25: m. 57; Mes. 27: m. 79; Mes. 30: m. 92; Mes. 32: m. 23; Mes. 32: m. 109; Mes. 63: m. 229)

(Mes. 32: m. 165; Mes. 50: m. 15; Mes. 51: m. 29; Mes. 53: m. 11; Mes. 53: m. 14; Mes. 53: m. 93; Mes. 65: m. 50; Mes. 68: m. 24; Mes. 69: m. 195; Mes. 72: m. 39; Mes. 72: m. 199; Mes. 72: m. 263; Mes. 83: m. 31; Mes. 107: m. 104; Mes. 107: m. 115)

çünkü: Çünkü, şu sebeptir ki.

çünkü: -dığından, -dığı için.

Çünkü nāgeh gözlerüm gördi buni
Eyle san kim oda yandurdu beni
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 155). [çünkü,]

Çünkü dünyā terkini 'ākil ura
Ölümini dem-be-dem ḥāzır göre
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 53). [çünkü,]

(Mes. 12: m. 99)

(Mes. 85: m. 63; Mes. 101: m. 19)

çünkü: Ne vakit ki.

çünkü: Şundan dolayı, şu sebepten ki.

Cism nāmından geçüp ḥayvān ola
Çünkü ḥayvāndan geçe insān ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 50). [çünkü,]

Kim ziyāde **çünkü** sābit durasın
Hem bir iḥlāşa anı irüresin
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 165). [çünkü,]

çünkü: Çünkü, -dığı için.

çünkü: ...dığı gibi.

Çünkü ben oldum demür kânında bay
Gizlü altun kânlarını yoḡa şay
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 279). [çünkü,]

Çünki mantıktan mecesteğe düşem
Bü Alî Sînâ 'ulûmından hoşam
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 123*). [*çünkü,]*

(*Mes. 101: m. 39*)

çün kim: -inca/ince, -dığında/diğinde.

Âhiret kasrına **çün kim** varasın
Ne ki gönlündedir anı göresin
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 127*). [*çün kim,]*

(*Mes. 71: m. 43; Mes. 85: m. 57; Mes. 88: m. 73; Mes. 89: m. 11; Mes. 89: m. 33; Mes. 104: m. 11; Mes. 5: m. 107; Mes. 55: m. 43; Mes. 12: m. 43; Mes. 39: m. 55*)

çün kim: Çünkü, öyle ki.

Bâde **çün kim** zühed bünyâdın yıkar
Hânekâhdan şüfiler esrük çıkar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 9*). [*çün kim,]*

çün kim: Böylece.

İşbu bir hoş dâsitâmı añañuz
Remzini **çün kim** bilesiz tañañuz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 10*). [*çün kim,]*

(*Mes. 99: m. 5*)

çün kim: Mademki.

Tañrı adın **çün kim** añañuz iy 'azîz
Hem Nebî'nüñ na'tını kılduñ temîz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 1*). [*çün kim,]*

çün kim: ...dığı için, dışından.

Bende **çün kim** 'arızîdür ol günâh
Ben dağı bu tevbeğe kıldum penâh
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 91*). [*çün kim,]*

(*Mes. 105: m. 114*)

çün kim: Dığı gibi.

Kişiyi **çün kim** bu fende gürleyem
Gözlerinden sürmesin oğurlayam
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 89, Mısra 5*). [*çün kim,]*

(*Mes. 91: m. 63*)

çün kim: Öyle ki.

Çün kim imân nûrî Safvân'da olur
Lâ-cerem Bulkâsım'ı görüp yanur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 285*). [*çün kim,]*

(*Mes. 53: m. 15; Mes. 10: m. 121; Mes. 30: m. 249; Mes. 25: m. 33*)

çün kim: Çünkü, nedeniyle.

Sen hakîkat bil ki yüz 'âlem günâh
Mağv ola **çün kim** kıla 'âsî bir âh
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 98*). [*çün kim,]*

çün kim: Çünkü.

'Âlemi **çün kim** benüm adum duta
Müdde'inüñ kuvveti kaçan yite
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 283*). [*çün kim,]*

(*Mes. 44: m. 45; Mes. 16: m. 85; Mes. 15: m. 118; Mes. 85: m. 51*)

çün kim: -dığı için, nedeniyle; -inca, -ince.

Tûtılar **çün kim** selâmuñ aldılar
Hasretünden cümle düşüp öldiler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 101*). [*çünkim,]*

çün kim: -inca, -ince.

Ol tanuklar soñra **çün kim** bildiler
Kim yalan-ıdı vü 'âciz kaldılar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 189*). [*çünkim,]*

çürüg: Çürümüş, çürük.

Ança almalar **çürüğinden** yidi
Kim boğazuma degin geldi didi
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 41*). [*çürüğinden, -in, -den*]

(*Mes. 66: m. 31*)

cüst: Hemen, çabuk.

Bir deñizüñ kırañına irdiler
Yavrılar **çüst** ol deñize girdiler
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 34*). [*çüst,]*

(*Mes. 39: m. 47; Mes. 63: m. 64; Mes. 63: m. 73; Mes. 63: m. 89; Mes. 81: m. 13; Mes. 88: m. 36; Mes. 63: m. 60*)

-D-

dad: Sızlanma, şikayet.

Çok tazarru‘ kıldılar feryād-ıla
Kim kaçan rahmet irişe **dād-ıla**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 10*). [*dād-ıla, --ıla*]

dad: Tat, lezzet.

Ne ki ol şahşuñ bañıl urdı adın
Anuñ-ıçun zekātuñ bilmez **dadım**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 292*). [*dadım, -in*]

(*Mes. 55: m. 38; Mes. 66: m. 24; Mes. 69: m. 199; Mes. 69: m. 241; Mes. 69: m. 6; Mes. 72: m. 100*)

dad: Lütuf, ihsan.

Rüstem eydür bes bu erlik ad-ımış
Er adı dilüñ içinde **dād-ımış**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 232*). [*dād-ımış, --ımış*]

dad: Tat, lezzet; zevk.

‘İşk-ıla her kim aña Tañrı adın
Ter sözüümüñ bile datlu **dadın**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 2*). [*dadın, -in*]

(*Mes. 69: m. 199; Mes. 69: m. 150; Mes. 69: m. 174*)

dād eylemedi: Adaletle, iyilikle muamele etmek.

‘İlm-i dünyā hīç **dād eylemedi**
Ka‘be’den bir zerre yād eylemedi
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 147*). [*dād eylemedi,]*

dād ola: Adaletli olmak.

Çok ta‘alluğdan kişi āzād ola
Yolı dīn ü rehnümāsı **dād ola**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra 44*). [*dād ola, -a*]

(*Mes. 31: m. 25; Mes. 31: m. 33*)

dād u yig ola: Adaletli ve iyi olmak.

Ol kişi kim etmeginden yig ola
İşi ara yirde **dād u yig ola**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 74, Mısra 22*). [*dād u yig ola, -a*]

dadını virem: Adalet ihsan etmek.

Kılıcın darta anı kim bir baña
Gösterüñ kim **dadını virem** aña
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 126*). [*dadını virem,]*

dağ: Dağ.

Kūh-ı Kāf’uñ kuşına kanda yitem
Beni koñ kim **dağda** keklıklar dutam
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 29, Mısra 18*). [*dağda, -da*]

dağ ola: Yara haline gelmek.

Ne ki merhem şanduñ anda **dāğ ola**
Ne ki qara gördüñ anda ağ ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 129*). [*dāğ ola, -a*]

dāğ urasın: Dağlamak, yaralamak, yakmak.

Zaḥm ola kim aña merhem viresin
Zaḥm ola kim üstine **dāğ urasın**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 110*). [*dāğ urasın, -asın*]

(*Mes. 66: m. 111*)

dāğ urmağıl: Dağlamak, yaralamak, yakmak.

Dāğ urasıñ zaḥma merhem urmağıl
Merhem urasuña hem **dāğ urmağıl**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 112*). [*dāğ urmağıl, -ma, -ğıl*]

daha: Daha, başka.

Çün cihānda Rüstem-i destān didüñ
Daha ne qaldı ili qoyup gidüñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 110*). [*daha,*]

dahhāk: İran'da yaşamış, omzunda iki yılan olan ve bu yılanları etkisiz hale getirebilmek için her gün iki çocuk beynini bu yılanlara yediren zalim ve gaddar hükümdar.

Pādişāhlık bende çün bī-bāk ola
Kullarum Cemşid ile **Ḍahhāk** ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 200*). [*Ḍahhāk,*]

(*Mes. 58: m. 10*)

dahı: De, bir de.

Mekke qavmı girdiler ḥurrem yola
Leşkeriyle beg **dahı** gelür bile
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 132*). [*dahı,*]

(*Mes. 12: m. 189*)

dahı: Daha.

Biri eydür inmedin iy nāmdār
Dahı yire, gördüm anı āşikār
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 136*). [*dahı,*]

(*Mes. 69: m. 5; Mes. 72: m. 206; Mes. 72: m. 297; Mes. 77: m. 4; Mes. 85: m. 102; Mes. 94: m. 54; Mes. 101: m. 68; Mes. 105: m. 8; Mes. 111: m. 33*)

dahı: Artık.

Çün **dahı** şimdi giriserüz yola
Sen **dahı** şimdi varursın menzile
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 103, Mısra 7*). [*dahı,*]

(*Mes. 104: m. 45*)

dahı: Daha, henüz.

Qamu nev' üñ bildi cins ü faşlını
İlla **dahı** añlamadı aşlını
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra 60*). [*dahı,*]

(*Mes. 63: m. 87; Mes. 107: m. 31*)

dahı: Hem, de/da.

Yiñi başlamış-ıdı **dahı** söze
Düşmedüg-idi henüz key ağıza
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 25*). [*dahı,*]

dahı: Bir de.

Hāşa li'llāh kim **dahı** Safvān büte
Dapa yā büt ḥükmini hergiz duta
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 199*). [*dahı,*]

dahı: Daha, başka.

Şeyḥ eydür ol kıza kim iy nigār
Ne ki didüñ işledüm **dahı** ne var
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 156*). [*dahı,*]

dahı: Hem, ayrıca.

Yār eger olur-ısa kāfir **dahı**
Yār olğıl yāra vü yalvar **dahı**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra
36). [dahı,]

dahı: *Ve de, ve sonra.*

Geldügi yola girür **dahı** gider
Gör kim ol aşhābı herbiri n'ider
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra
35). [dahı,]

dahı: *"Da, de" bağlacı.*

Bir kanatdan olmağıl biñ nakşa yār
Kim anuñ yüz biñ kanadı **dahı** var
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra
40). [dahı,]

(Mes. 5: m. 247; Mes. 9: m. 6; Mes.
11: m. 73; Mes. 11: m. 80; Mes. 12:
m. 84; Mes. 12: m. 132; Mes. 12: m.
138; Mes. 12: m. 146; Mes. 13: m. 42;
Mes. 14: m. 35; Mes. 16: m. 103; Mes.
16: m. 104; Mes. 22: m. 62; Mes. 22:
m. 108; Mes. 22: m. 130; Mes. 22: m.
132; Mes. 22: m. 166; Mes. 24: m. 14;
Mes. 25: m. 33; Mes. 25: m. 53; Mes.
25: m. 54; Mes. 25: m. 88; Mes. 25:
m. 100; Mes. 25: m. 111; Mes. 27: m.
68; Mes. 27: m. 87; Mes. 27: m. 106;
Mes. 30: m. 85; Mes. 30: m. 87; Mes.
30: m. 100; Mes. 30: m. 228; Mes. 32:
m. 121; Mes. 30: m. 151; Mes. 32: m.
178; Mes. 35: m. 1; Mes. 37: m. 1;
Mes. 40: m. 8; Mes. 40: m. 35; Mes.
40: m. 36; Mes. 40: m. 64; Mes. 43:
m. 1; Mes. 44: m. 10; Mes. 45: m. 32;
Mes. 47: m. 100; Mes. 47: m. 127;
Mes. 48: m. 28; Mes. 50: m. 34; Mes.
50: m. 53; Mes. 50: m. 71; Mes. 50:
m. 72; Mes. 50: m. 72; Mes. 50: m.
100; Mes. 53: m. 24; Mes. 53: m. 113;
Mes. 53: m. 122; Mes. 57: m. 36; Mes.
58: m. 24; Mes. 61: m. 28; Mes. 62:
m. 16; Mes. 63: m. 116; Mes. 63: m.
232; Mes. 68: m. 13; Mes. 69: m. 155;
Mes. 69: m. 182; Mes. 69: m. 221;
Mes. 71: m. 4; Mes. 71: m. 7; Mes. 71:
m. 9; Mes. 71: m. 53; Mes. 71: m. 74;
Mes. 72: m. 77; Mes. 72: m. 126; Mes.
72: m. 137; Mes. 72: m. 242; Mes. 72:
m. 300; Mes. 72: m. 392; Mes. 72: m.
492; Mes. 72: m. 493; Mes. 72: m.
502; Mes. 72: m. 558; Mes. 72: m.
564; Mes. 75: m. 40; Mes. 75: m. 84;
Mes. 75: m. 86; Mes. 75: m. 88; Mes.

81: m. 29; Mes. 81: m. 30; Mes. 81:
m. 76; Mes. 81: m. 83; Mes. 81: m.
108; Mes. 81: m. 162; Mes. 83: m. 2;
Mes. 83: m. 14; Mes. 84: m. 6; Mes.
84: m. 24; Mes. 84: m. 46; Mes. 85:
m. 32; Mes. 86: m. 6; Mes. 88: m. 89;
Mes. 88: m. 103; Mes. 89: m. 12; Mes.
90: m. 2; Mes. 90: m. 43; Mes. 91: m.
74; Mes. 91: m. 116; Mes. 91: m. 186;
Mes. 91: m. 196; Mes. 91: m. 277;
Mes. 92: m. 21; Mes. 93: m. 4; Mes.
94: m. 31; Mes. 94: m. 76; Mes. 96:
m. 22; Mes. 96: m. 50; Mes. 96: m. 52;
Mes. 96: m. 58; Mes. 96: m. 63; Mes.
96: m. 66; Mes. 96: m. 69; Mes. 96:
m. 71; Mes. 101: m. 4; Mes. 101: m.
30; Mes. 102: m. 35; Mes. 102: m. 44;
Mes. 102: m. 114; Mes. 102: m. 116;
Mes. 105: m. 77; Mes. 105: m. 111;
Mes. 106: m. 12; Mes. 107: m. 33;
Mes. 107: m. 34; Mes. 107: m. 144;
Mes. 108: m. 13)

dahı: *Bundan sonra.*

Bu muḳayyed zātuñı terk idegör
Dahı muṭlaḳ zāt-ıla var hōş otur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 18, Mısra
30). [dahı,]

(Mes. 72: m. 145; Mes. 60: m. 22)

dahı: *Bundan sonra, artık. (Üst üste aynı
anlama gelecek şekilde kullanılarak
pekiştirilmiştir).*

Şimdiden girü **dahı** ne kılsar
Yā anı hōd dünyada kim biliser
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
241). [dahı,]

dahı: *Ve de.*

Münisüm öldi kime söyleyeyim
Dahı bir münis kimi eyleyeyim
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra
130). [dahı,]

dahı: *Ve bağlacı gibi kullanılmıştır.*

Halk mālını kim iltür bir görüñ
Kesüñ elini **dahı** boynın uruñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 90, Mısra
34). [dahı,]

dahı: Bir daha.

Kırğıl eydür ğarra olma sözüñe
Dahı miskîn dimeğil kendüzüñe
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 104*). [*dahı,]*

dahı: Artık, sonrasında.

Kendüzüñi şimdi bir ine bırak
Dahı ol fermānuñı var oda yak
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 96*). [*dahı,]*

(*Mes. 104: m. 16*)

dahı: Ayrıca, bir de, ilaveten.

Bir meniyi kodılar şāhib-fenā
Yüz men arturdı **dahı** ol bir menā
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 50*). [*dahı,]*

(*Mes. 81: m. 62; Mes. 81: m. 117; Mes. 84: m. 7; Mes. 85: m. 55; Mes. 111: m. 24; Mes. 69: m. 151*)

dahı: Sonra.

Kelebek ben mūmı isterem diye
Mūm olınca **dahı** neyi isteye
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 100*). [*dahı,]*

dahı: Ancak, fakat.

Kim Resūl eydür tevekkül kıl **dahı**
Deve dizin bağlamağı bil **dahı**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 115*). [*dahı,]*

dahı çoğırak: Daha çok.

Girü kendü işüñe başlayasın
Dahı çoğırak yazuk işleyesin
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 16*). [*dahı çoğırak,]*

dahı çok: Daha çok.

Günde yüz biñ ğuslı artuğ eylerem
Yüz biñ azdur ben **dahı çok** iderem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 26, Mısra 12*). [*dahı çok,]*

(*Mes. 33: m. 10*)

dahı dahı: Hem...hem (de/da) bağlacı ile aynı görevi taşımaktadır.

Kendüzini ben aña key bildürem
Sizi **dahı** anı **dahı** öldürem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 70*). [*dahı dahı,]*

dahı soñra: Daha sonra.

Mü' minüñdür **dahı soñra** cān 'azīz
Kalanında bulmaya kimse temīz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra 73*). [*dahı soñra,]*

dahl: Dahıl; tahıl, ekin.

'Adl-ıla da'vī kılam u güç yete
Kim tohumuz **dahl** yerlerde bite
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 57, Mısra 26*). [*dahl,]*

(*Mes. 93: m. 51*)

dā'imā: Her zaman, sürekli.

Dā'imā bize bu meyden sākī ol
Anı öldürdün-ise sen bākī ol
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 299*). [*dā'imā,]*

dak: Takmak, iliştiirmek. (Kusur bağlamında).

'Acz u 'aybum var mıdur kim
çaķasın
Halka vü bir naķş baña **daķasın**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra 28*). [*daķasın, -asın]*

dakı: Dahi, de/da.

Hvōca eydür tuzum etmegüm hākı
Otur ol küñgürede bir dem **dakı**

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 144). [dağı,]

(Mes. 60: m. 19; Mes. 70: m. 5; Mes. 71: m. 21; Mes. 84: m. 145; Mes. 91: m. 183; Mes. 100: m. 101)

dakı: Bundan sonra, artık.

Büşr eydür eylese Tañrı haķı
Kendüzüme dimeyem miskîn **daķı**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 110). [daķı,]

dal: Ağaç dalı, dal.

Anuñ-ıçun yimişüñ acı-durur
Kim **daluñ** tağ armud ağacı-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 106, Mısra 4). [daluñ, -uñ]

dam: Tuzak, ağ.

Bunça yıldan soñra bir fāzıl imām
Büt-perest oldı zihi bīgāne **dām**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 154). [dām,]

(Mes. 32: m. 48; Mes. 84: m. 117;
Mes. 85: m. 36)

dam: Hayvan yiyeceğinin saklandığı yer, ambar.

Yine bir altun kanatlu kuş irer
Dāneleri **dam** üstinden direr
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 78). [dam,]

(Mes. 27: m. 13)

dam: Bir binânın dış etkilerden korunması için yapılan en üstündeki örtü kısmı, çatı.

Ben gice çün degme bir **dama** çıkam
Çok evi kim issi başına yıķam
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 89, Mısra 31). [dama, -a]

dam: Dam, çatı || Ev.

İster-iseñ cümle **dāmuñ** dānesi
Olmaya iki gözüñ şükrānesi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 71). [dāmuñ, -uñ]

dānā: Vākıf (bilme bağlamında).

Ol ki Deyyān sırrına **dānā-y-ıdı**
Çehresinde gün gibi peydā-y-ıdı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 19, Mısra 5). [dānā-y-ıdı, --y, --ıdı]

dānā: Alim, bilgin, bilgili.

Yohsa ol kim dāyim ü **dānā-durur**
Añlayana gün gibi peydā-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 40, Mısra 27). [dānā-durur, --dur, -ur]

(Mes. 66: m. 79; Mes. 69: m. 56; Mes. 72: m. 172; Mes. 72: m. 218)

dānā: Bilmişler (olumsuz anlamda kullanılmıştır).

Yemlihā eydür eyü-durur yoma
Sen bu **dānālar** sözün elden koma
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 180). [dānālar, -lar]

dānā kişi: Bilen, bilgin kimse.

Hayf ola benüm gibi **dānā kişi**
Kem ola anuñ gibi nādān işi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 51). [dānā kişi,]

dāne: Kuş yemi.

Niçe kim oğlan ataya anaya
Kuş niçe yapışur-ısa **dāneye**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 26). [dāneye, -ye]

dāne: Tane || yem.

Yine bir altun kanatlu kuş irer
Dāneleri dam üstinden direr
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 78). [dāneleri, -ler, -i]

dāne: *Yem, tane; buğday.*

Dām içinde zevki yokdur **dānenüñ**
Yavıdan artuk nesi var annenüñ
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 13*). [*dānenüñ, -nüñ*]

dāne: *Tane.*

Şeh çün andan buldı şıhhat **dānesin**
Okıdı atası-y-ıla anasın
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 19*). [*dānesin, -sin*]

(*Mes. 75: m. 71; Mes. 78: m. 92; Mes. 84: m. 117; Mes. 91: m. 40*)

dāne: *Tane, tohum.*

Añladuğ kim sen degülsin anamız
Ayruğ anadan degüpdür **dānemüz**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 92*). [*dānemüz, -müz*]

dāne: *Avda tuzak için kullanılan yem.*

Yok-durur hîç dünyada ārāmumuz
Lā-mekāndur **dāne-y-ile** dāmumuz
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 36*). [*dāne-y-ile, --y, --ile*]

daniş: *Bir konu hakkında birine fikir sormak, baş vurup görüşünü almak, tavsiyesini öğrenmek, istişâre etmek.*

Bunda bir key **danişuban** gidelüm
Kim niçe yöriyelüm ü n'idelüm
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 87*). [*danişuban, -uban*]

danişik: *Olmayan bir durumu varmış gibi göstermek veya olduğundan başka anlatmak için önceden yapılan anlaşma.*

Dilkü eydür re'yüñüz yavlağ eyü
Yok-durur bu **danişikda** hîç kayu
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 30*). [*danişikda, -da*]

danişman: *Bilgin, âlim, ilim sahibi.*

Bellü midür ilde yâ pinhân midür
Yâ bir ulu şeyh ü **danişman** midür
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 64, Mısra 10*). [*danişman,]*

danişmân oluram: *Bilgin, âlim olmak.*

Gâh şeyh ü gâh ruhbân oluram
Geh keşîş ü geh **danişmân oluram**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 48, Mısra 26*). [*danişmân oluram, -ur, -am*]

dāniş ehli: *Bilgi sahipleri, âlim kimseler.*

Dāniş ehli bahş girmişler-idi
Yiryüzinden göge irmişler-idi
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 15*). [*dāniş ehli,]*

dānişmend olur: *Bilgin, âlim olmak.*

Biri **dānişmend olur** 'ilmi 'azîm
Biri bir 'āmî olur cehli delîm
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 79*). [*dānişmend olur, -ur*]

dañla: *Hayrete düşürmek, şaşırtmak.*

İrmedüğüm eri ben hōd **dañladum**
İlla taşnîfinden anı añañladum
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 297*). [*dañladum, -dum*]

dapa: *Tapmak.*

Hâşa li'llâh kim dağı Safvân büte
Dapa yâ büt hükmini hergiz duta
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 200*). [*dapa,]*

dapa: *(Doğru), yönünde.*

Ditreyü Safvân iner atdan yire
'Azm ider kim Muştafâ **dapa** vara
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 250*). [*dapa,]*

(*Mes. 12: m. 90; Mes. 13: m. 11; Mes. 13: m. 44; Mes. 32: m. 140; Mes. 47: m. 108; Mes. 85: m. 126; Mes. 89: m. 21; Mes. 93: m. 35*)

dapa döndürür: ...e doğru tarafa çevirmek.

Nûrî gönülümün cırâğın yandurur
Beni anuñ yolu **dapa döndürür**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
158). [dapa döndürür, -ür]

dār: Yer, diyar.

Bu hüner her ta‘nadan hālî gibi
Tā men ol **dāra** birün eli gibi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra
20). [dāra, -a]

dārā: Şehnâme’de adı Keyâniyân sülalesinin son hükümdarı olarak geçen efsanevî kahraman. Art arda yaptığı üç savaşın sonunda İskender’e yenilerek Kirman’a kaçmış, hizmetkârları tarafından düzenlenen bir suikastla öldürülmüştür. Mecazen “padişah” karşılığında kullanılır. İhtişam ve iktidarıyla şiirlere konu olmuştur.

Zâlim olma degme bir şultân gibi
‘Âdil ol **Dārā** vü Nüşirvân gibi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra
118). [dārā,]

(Mes. 30: m. 187)

dārā: Taramak.

Cehl-ile şeyh olmağa yaraya mı
Yā demür darağ şağal **daraya** mı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 67, Mısra
4). [daraya, -ya]

dārā vü nüşirvân-ıla: Dara ve Nuşirevan (Adaletleriyle tanınan İran padişahları).

Geh yörüyem Husrev ü Hâkan-ıla
Geh gezem **Dārā vü Nüşirvân-ıla**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 29, Mısra
26). [dārā vü nüşirvân-ıla, --ıla]

darak: Tarak.

Cehl-ile şeyh olmağa yaraya mı
Yā demür **darak** şağal daraya mı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 67, Mısra
4). [darak,]

darb: Vuruş, vurma. (Çalgı çalma bağlamında).

Çün ne **darb** anda görürem ne uşul
Bu'l-fezâyil mi ola ol bir fodul
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra
65). [darb,]

darb: Kuvvet, kudret (uzlaşma, karşılıklı benimseme, bildirme anlamında kullanılmıştır).

Sen dahı kendüzüne beni kabûl
Eylegil kim **darb-ıla** hoşdur uşul
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
444). [darb-ıla, --ıla]

darb-ı uşul: Tempo vuruşları.

Kim bu tûfî çün olur-ıdı melûl
Ögine düşmez-idi **darb-ı uşul**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra
24). [darb-ı uşul,]

dart: Tartmak.

Ol kişi eydür bu dükkānda bir art
İşbu cism ü cānumı mîzānda **dart**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra
36). [dart,]

(Mes. 81: m. 39; Mes. 81: m. 71; Mes. 81: m. 194; Mes. 81: m. 113; Mes. 81: m. 109; Mes. 81: m. 29; Mes. 81: m. 155; Mes. 81: m. 81; Mes. 81: m. 89; Mes. 81: m. 97; Mes. 81: m. 135; Mes. 81: m. 143; Mes. 81: m. 28; Mes. 81: m. 34; Mes. 81: m. 141; Mes. 81: m. 160; Mes. 81: m. 37; Mes. 81: m. 45; Mes. 81: m. 148; Mes. 81: m. 76; Mes. 81: m. 80; Mes. 81: m. 116; Mes. 86: m. 26; Mes. 100: m. 13; Mes. 81: m. 165)

dartavuz cevriñ: Ezizet çekmek.

Niçe **dartavuz** senüñ **cevriñ** niçe
Ol günü añıl ki bu devlet geçe
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
67). [dartavuz cevriñ, -üñ]

dartdı kılıç: Kılıcını çekmek.

Dartdı kılıç ol süvārī tîz yigil
Andan elhamd okıyup doydum digil
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 37*). [*dartdı kılıç,]*

dartılup: Tartılıp, tartılarak.

Bunlar eydür biz terāzū görmedük
Dartılup uçmağ içine girmedük
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 74*). [*dartılup,]*

dārū: İlaç.

Bunça **dārū** var ki şūr-engîz ola
Kamu dermānlar başı perhîz ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 81*). [*dārū,]*

(*Mes. 91: m. 80*)

dārū: İlaç, deva.

Ol ne **dārūdūr** ki ‘ayn-ı derd-ile
Kim öle bir şahş ol dermān bula
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 113*). [*dārūdūr, -dūr]*

(*Mes. 84: m. 45*)

dārū: Darı: tahlıl || *Mal, mülk.*

Biri eydür kim seḥāvet bende çok
Dārū isterler-ise bir buḥl yok
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 73, Mısra 2*). [*dārū,]*

dārū's-selām: Selamet evi, cennet.

Çün dürüst oldı ḥisābuñuz tamām
Andan oldı yirüñüz **dārū's-selām**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 78*). [*dārū's-selām,]*

dāsītān: Destan, hikaye.

Tütünün ḥöd **dāsītānı** çok-durur
İlla hiç lafzında ma‘nī yok-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 18, Mısra 7*). [*dāsītānı, -ı]*

(*Mes. 27: m. 131; Mes. 69: m. 58; Mes. 77: m. 31; Mes. 5: m. 2*)

dāsītān: Destan. || *Hikāye, kıssa.*

İşbu bir ḥōş **dāsītānı** añlañuz
Remzini çün kim bilesiz tañlañuz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 9*). [*dāsītānı, -ı]*

(*Mes. 105: m. 2*)

dāsītānı eyle-: Destan etmek, anlatmak, hikayelendirmek.

Andan işbu **dāsītānı** eyledi
Virdi söze reng ü şīrīn söyledi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 3*). [*dāsītānı eyledi, -di]*

(*Mes. 16: m. 115*)

dāsītān-ı şeyh-i san‘an’dur: Şeyh Abdürrezzak Hikayesi. (Diğer adıyla Şeyh San'an'dır).

Bu meşel böyle şeker-efşān u ter
Dāsītān-ı Şeyh-i San‘an’dur meger
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 60*). [*dāsītān-ı şeyh-i san‘an’dur, -'dur]*

dāsītānı söyleyen: Destanlaştırmak, anlatmak.

Dünyada bu **dāsītānı söyleyen**
Âḥiret esbābını cem‘ eyleyen
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 319*). [*dāsītānı söyleyen, -y, -en]*

dāstān-ı hilet: Hile yapma, oyun kurma.

Bāri bir **dāstān-ı hilet** kılayım
Girü qalayın ileyin alayın
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 159*). [*dāstān-ı hilet,]*

daş: Taş.

Eydür at n’olur ki biñ batman **daşı**
Atar-ısañ dutmağa vardır kişi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 77*). [*daşı, -ı]*

(Mes. 30: m. 42)

daş: Dış, dıştan.

Yüz **daşı** bircük bizüz şarda ‘ayān
Kalanı hālūndür ortada hemān
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra
135). [daşı, -ı]

daşı: Dış; beden, vücut.

İştifā donı geyildi **daşına**
İctibā tācı uruldu başına
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra
13). [daşına, -na]

daşra: Dışarı.

Eydür āhir **daşra** mahşer günini
Görüben işitdünüz şür ünini
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra
63). [daşra,]

(Mes. 84: m. 140; Mes. 89: m. 29)

daşra: Dışında, haricinde, başka.

Bunda senūñ kavlūñ-ile gelmedüm
Zīra haqdan **daşra** hīç iş kılmadum
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra
16). [daşra,]

daşra çıkardı: Dışarı çıkarmak.

Çekdi küpden **daşra çıkardı** anı
Toprağa göme kodı cānsuz teni
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
351). [daşra çıkardı, -dı]

datlu: Tatlı.

Böyle ter dībāce vü **datlu** şeker
Husrev ü Şīrīn sözi ola meger
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra
37). [datlu,]

(Mes. 101: m. 89)

datlu: Tatlı, güzel.

Böyle rengīn böyle **datlu** böyle ter
Husrev ü Şīrīn sözi oldu meger
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra
129). [datlu,]

(Mes. 45: m. 19; Mes. 106: m. 8)

datlu: Tatlı, güzel (söz).

‘İşk-ıla her kim aña Tañrı adın
Ter sözüümüñ bile **datlu** dadın
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra
2). [datlu,]

datlu dilden: Tatlı, güzel dil.

Baňa çok nāz u tekebbür eyleme
Datlu dilden acı sözler söyleme
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
24). [datlu dilden, -den]

datlu söz: Hoş, tatlı, güzel sözler.

Eyle **datlu** dökdi ağzından **sözi**
Kim dilini yiyüyazdı kendüzi
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra
167). [datlu sözi, -i]

(Mes. 47: m. 3)

datlu sözler dir-idi: Tatlı sözler söylemek.

Ol kafasda ança şeker yir-idi
Kim şekerden **datlu sözler dir-idi**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra
16). [datlu sözler dir-idi, -r, --idi]

datsuz ola: Tadı, lezzeti olmamak.

Yohsa çün er dünyada adsuz ola
Tuzı kaçan gele çün **datsuz ola**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
80). [datsuz ola, -a]

da‘vā: Dava, mesele; iddia.

Bakdı ol mahfil içinde kādıya
Kim ‘acab bu **da‘vāya** ol ne diye
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra
32). [da‘vāya, -ya]

da'vā: Dava, iddia (aşıklık bağlamında).

Bunça kişi da'vi 'āşıklık kıla
Anda kamu **da'vası** yalan ola
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra
148). [da'vası, -sı]

da'vā: İddia.

Çün yavu vardum ben ol ortada çüst
Tapuña geldüm kim ol **da'vā** dürüst
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
90). [da'vā,]

da'vā kılanlar: İddiada bulunmak, iddia etmek. (Ariflik iddiası).

Bes buçuk 'arif cihānda yoğ-ı mış
Şimdi bu **da'vā kılanlar** çoğ-ı mış
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra
118). [da'vā kılanlar, -an, -lar]

da'vā kılar: İddiada bulunmak, iddia etmek.

Rüstem-i destān gibi **da'vā kılar**
Güci yok Gülşehri'nüñ adı olur
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
275). [da'vā kılar, -ur]

da'vāsuz olmaz: Anlaşmazlık içine düşmek;
mücadele içerisinde ve tartışmalı olmak.

Sen cihān serverlerin kılğıl temİZ
Yohsa şār **da'vāsuz olmaz** iy 'azİZ
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra
128). [da'vāsuz olmaz, -maz]

da'vet eylevendür: (Bir dine) uyulması için
çağırarak.

Dİne **da'vet eylevendür** enbiyā
Dİnde irşād eylevendür evliyā
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra
103). [da'vet eylevendür, -y, -en, -dür
]

da'vet kıl-: Çağırarak, çağırda bulunmak,
davet etmek.

Anuñ-içün sini **da'vet kılmazuz**
Kim ne kişisin seni hōd bilmezüz

(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 44, Mısra
11). [da'vet kılmazuz, -maz, -uz]

(Mes. 50: m. 69; Mes. 5: m. 191; Mes.
18: m. 21)

da'vet-i ām eylediler: Herkesi davet etmek.

Da'vet-i ām enbiyā eylediler
Kim bu hālkı dīn ile toyladılar
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra
95). [da'vet-i ām eylediler, -di, -ler]

da'vet-i hāş eylediler: Özel (bir şekilde)
davet etmek.

Enbiyā dükkānlarında evliyā
Da'vet-i hāş eylediler bī-riyā
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra
98). [da'vet-i hāş eylediler, -di, -ler]

da'vi: Dava, mesele; iddia.

Da'viyi kādī keser kādī dahı
Fitvi virdi xanuma rāzı dahı
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra
53). [da'viyi, -yi]

(Mes. 68: m. 71; Mes. 109: m. 23;
Mes. 109: m. 28; Mes. 109: m. 30;
Mes. 109: m. 38)

da'vi: İddia, mücadele (nefis, benlik
mücadelesi bağlamında).

Yüzemez-iseñ şuda çün ölesin
Da'vıların kamu kırtılāsın
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra
44). [da'vıların, -lar, -uñ, -dan]

da'vi 'āşıklık kıla: Aşıklık davasında
bulunmak.

Bunça kişi **da'vi 'āşıklık kıla**
Anda kamu da'vası yalan ola
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra
147). [da'vi 'āşıklık kıla, -a]

da'vı kıl-: İddiada bulunmak.

Sen ne lâıyık sın baña yoldaşlığa
Hıç ayak **da'vı kıla** mı başlığa
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 136*). [*da'vı kıla, -a*]

(*Mes. 109: m. 31; Mes. 24: m. 20;
Mes. 91: m. 200; Mes. 72: m. 299;
Mes. 69: m. 233; Mes. 72: m. 216;
Mes. 72: m. 128*)

da'vı kılam: İş, güç yapmak; uğraşmak.

'Adl-ıla **da'vı kılam** u güç yete
Kim tohumusuz dahl yerlerde bite
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 57, Mısra 25*). [*da'vı kılam, -am*]

da'vıye düşüp: İddiada bulunmak.

Bu yañadan kamu şār halkı üşüp
Tācuñ üstine vü **da'vıye düşüp**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 104*). [*da'vıye düşüp, -üp*]

da'vı-vı bī-ma'nī kılor: Anlamsız bir iddia olmak.

Ādemī tañrılığa da'vı kılor
İlla key **da'vı-yı bī-ma'nī kılor**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 96*). [*da'vı-yı bī-ma'nī kılor, -ur*]

dāve: Dadı, bakıcı.

Çünkü sen bu işde kem sermāyesin
Bes bize ana degülsin **dāyesin**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 80*). [*dāyesin, -sin*]

dāvim: Devamlı, sürekli.

Yohsa ol kim **dāvim** ü dānā-durur
Añlayana gün gibi peydā-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 40, Mısra 27*). [*dāvim,]*

(*Mes. 100: m. 24*)

dāvim ola: Devamlı, sürekli, kalıcı olmak.

Ten ki hem cevher-durur bākī kıla
Kendü a'yānında vü **dāvim ola**

(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra 34*). [*dāvim ola, -a*]

dāvim olan: Devamlı, ebedi olan.

Nesneyi ol **dāvim olan** yarada
Gāh olan gāh olmayan ne dōride
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra 39*). [*dāvim olan,]*

(*Mes. 52: m. 42*)

dāyimā: Sürekli, her zaman.

Ādemīler sözleridür didügi
Dāyimā şehd ü şekerdür yidügi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 66*). [*dāyimā,]*

(*Mes. 52: m. 36*)

dāyire ehli olam: (Ālemi) dolaşanların öncüsü olmak.

Ben ki bu adlar-ıla buldum temiz
Dāyire ehli olam mı iy 'aziz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 190*). [*dāyire ehli olam, -am*]

dāyire erenleri: (Ālemi) dolaşan evliya.

Dāyire erenleri ayruğ-durur
Yohsa şārda köyde hōd er çok-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra 55*). [*dāyire erenleri,]*

dāyire serverleri: (Ālemi) dolaşanların reisi.

Bir şār uluları diyeler size
Dāyire serverleri dirler bize
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 88*). [*dāyire serverleri, -ler, -i*]

(*Mes. 69: m. 106*)

dāyire şeyhi: (Ālemleri) dolaşan şeyh.

Dāyire şeyhi güneş gibi olur
Şār u köy şeyhin şoran yüz biñ bulur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra 27*). [*dāyire şeyhi,]*

de: Demek, söylemek.

Her kim evvel söyledi Allāh **dedi**
Sözinüñ ilkinde Bismillāh **dedi**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra*
2). [*dedi, -di*]

(*Mes. 82: m. 14; Mes. 100: m. 49*)

de: "De" bağlacı.

Gök tokuzdur yidisinde seyr ider
Yidi seyyāre **de** burcına gider
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra*
222). [*de,]*

deccāl olur: Dinî inanışlara göre kıyamete
yakın bir zamanda ortaya çıkacak olan yalancı
ve kötü yaradılışlı kimse olmak; yalancı,
sahtekar kimse olmak.

Biri hāllāc u biri hāmmāl olur
Biri 'İsā vü biri **Deccāl olur**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra*
86). [*deccāl olur, -ur*]

def: Uzaklaştırma, bertaraf etme.

Çün buña şultāndan ola güç 'acab
Kim ola **def'ine** 'ālemde sebeb
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra*
92). [*def'ine, -in, -e*]

def' idüben: Ortadan kaldırmak, yok etmek,
gidermek.

Ayruk itse bu güci şultān anı
Def' idüben kırtara-y-ıdı beni
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra*
90). [*def' idüben, -üben*]

def ü nāy-ıla: Tef ve ney.

Niçe **def ü nāy-ıla** inleyelüm
Āyet ü aḥbār ünin diñleyelüm
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra*
5). [*def ü nāy-ıla, --ıla*]

deff ü nāy u berbat u şeštā: Def, ney, kopuz
ve tambur.

Nākaralar çalınur kavvāl-ıla
Deff ü nāy u berbat u şeštā bile
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra*
108). [*deff ü nāy u berbat u şeštā,]*

def'i: Ortadan kaldırma, kurtulma.

Cāzulıg-ıla elinde söyledür
Bilmezüz kim **def'i** çāresi nedür
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra*
98). [*def'i,]*

defter: Yapıştırılarak veya dikilerek kitap
biçimine sokulmuş kâğıt destesi; defter.

Anda ki her ada taḥsîn diyeler
Baña ol **defterde** şāhin diyeler
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 29, Mısra*
34). [*defterde, -de*]

(*Mes. 57: m. 22*)

defter: Kayıt altında, toplamda.

Yohsa degme şārda bunça şeyḥ ola
Kaḅkısı **defterde** sağışa gele
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra*
46). [*defterde, -de*]

defter: Defter.

Defter ikidür cihānda iy 'azīz
Kim erenler anda bulurlar temīz
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra*
47). [*defter,]*

(*Mes. 68: m. 53*)

defter: Defter || Amel defteri.

Ben hemān yolda vü sen yoldan ırak
Defterüñ senüñ kara vü benüm aḅ
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra*
136). [*defterüñ, -üñ*]

defter: Defter || Konu, mevzu.

Ben bu Türkī **defterin** çün
dürmeyem
Pārisiçesi-y-ile degşürmeyem

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 35). [defterin, -in]

defterinde evleyeceğin temiz: Defterden silmek; yok saymak, unutmak.

Defterinde eyleyeceğin temiz
Kalanına hōd ne mikdār iy 'azīz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 75). [defterinde eyleyeceğin temiz,]

deg: Ulaşmak, erişmek.

Anda kim sîmurğî şultânlar öge
Bir Hümā'ya kanda şultânlık **dege**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 24, Mısra 16). [dege, -e]

(Mes. 50: m. 134; Mes. 105: m. 72)

deg-: Değeri olmamak.

Ma 'nide söyle ki irerüz aña
Yohsa da 'vî dünyada **degmez** saña
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 109, Mısra 28). [degmez, -mez]

deger: Layık, şayan.

Ol kişi kim ayruğı şultân kıla
Hem **deger** aña ki şultânlık bula
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 23, Mısra 8). [deger,]

degin: Dek, kadar.

Ben şeker karışdurur-ısam güle
Mısr'a **degin** Rüm ili şekker tola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra 36). [degin,]

(Mes. 26: m. 6; Mes. 85: m. 42; Mes. 88: m. 36; Mes. 102: m. 84)

degir: Ulaştırmak, getirmek.

Var-ısa destür içerü gireyim
Rahtını tapuñuza **degüreyim**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 390). [degüreyim, -eyim]

degme: Tesadüfî; sıradan.

Degme fi 'lûñ yokdur içinde amân
Muştafâ kavlına inanğıl hemân
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 1, Mısra 10). [degme,]

degme: Sıradan, basit.

Degme ağız bilmeye sözün yatın
Cevheriler bile gevher kıymatın
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 323). [degme,]

(Mes. 11: m. 9; Mes. 25: m. 117; Mes. 68: m. 54)

degme: Rastgele, tesadüfî.

Gezdiler her bağ içinde gül gibi
Degme şardan geçdiler bülbül gibi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 58). [degme,]

degme: Rastgele, herhangi biri.

Her birisi ol işi yorar-ıdı
Şeyh gönlin **degmesi** şorar-ıdı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 176). [degmesi, -si]

degme: Her, her bir, herhangi bir.

Yavlağ ehl-i 'ilm ü şāhib-cāh-ıdı
Degme işden dünyāda āgāh-ıdı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 4). [degme,]

(Mes. 15: m. 77; Mes. 16: m. 70; Mes. 33: m. 27; Mes. 34: m. 31; Mes. 36: m. 29; Mes. 39: m. 86; Mes. 44: m. 19; Mes. 50: m. 136; Mes. 52: m. 47; Mes. 52: m. 50; Mes. 53: m. 26; Mes. 53: m. 47; Mes. 53: m. 51; Mes. 53: m. 67; Mes. 63: m. 239; Mes. 64: m. 11; Mes. 65: m. 9; Mes. 64: m. 11; Mes. 65: m. 9; Mes. 65: m. 131; Mes. 66: m. 92; Mes. 66: m. 99; Mes. 66: m. 105; Mes. 66: m. 145; Mes. 68: m. 45; Mes. 69: m. 68; Mes. 72: m. 24; Mes. 81: m. 195; Mes. 94: m. 10; Mes. 94: m. 35; Mes. 94: m. 44; Mes. 100: m. 19; Mes. 107: m. 12)

degme: Üstün, değerli.

Degme dürr-içün güherden eyleyem
Mantıku't-tayr'ı şekerden eyleyem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra
41). [degme, --içün]

(Mes. 19: m. 10; Mes. 38: m. 24)

degme: Sıradan, herhangi bir.

Tağda kim peydā vü yā pinhān ola
Degme taş dibinde yüz biñ kân ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 33, Mısra
24). [degme,]

degme: Her.

İ' tikkādum var diyü aldanmağıl
Degme bir dīvi Süleymān şanmağıl
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra
54). [degme,]

(Mes. 53: m. 109; Mes. 68: m. 65;
Mes. 86: m. 11; Mes. 88: m. 91; Mes.
102: m. 65; Mes. 104: m. 36; Mes.
111: m. 45; Mes. 111: m. 47; Mes.
111: m. 63)

degme: Herhangi bir, rastgele.

Degme ulu bir yol üstinde tura
Kim bir azmışa yolını göstere
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra
101). [degme,]

degme: Herhangi bir, her bir, sıradan.

Degme dil bir söz beyān eyleyiser
'İşkı Gülşehrī 'ayān eyleyiser
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra
167). [degme,]

degme: Başka, başka bir.

Gelüñüz bu şehri biz terk idelüm
Ma'ni-y-ile **degme** şāra gidelüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra
144). [degme,]

degme: Olur olmaz, rastgele, sıradan.

Sözi kaçan **degme** nādān añlaya
Mantıku't-tayr'ı Süleymān añlaya
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra
61). [degme,]

degme 'ām: Halk kesimi.

Degme 'ām adlu bulımadı hālāş
'Ālemi Gülşehrī adı dutdı hāş
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra
65). [degme 'ām,]

degme bir: Herhangi bir.

Hilet itme **degme bir** dehrī gibi
Şıdka bağla göñli Gülşehrī gibi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
303). [degme bir,]

(Mes. 102: m. 69; Mes. 102: m. 93;
Mes. 102: m. 94; Mes. 32: m. 26; Mes.
32: m. 25)

degme bir: Hangi bir.

Degme bir 'ilmi ki ta'rif eyledüm
Bir risāle anda taşnīf eyledüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra
37). [degme bir,]

degme bir: Her bir.

Böyle kılmağ **degme bir** 'ilmi temīz
Görmeye düşinde 'Attār iy 'azīz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra
83). [degme bir,]

(Mes. 63: m. 3; Mes. 81: m. 17; Mes.
84: m. 8; Mes. 85: m. 174; Mes. 89:
m. 31; Mes. 90: m. 12; Mes. 101: m.
25)

degme bir: Herhangi bir || Seçkin.

Degme bir hōş dāsītān kim eylerüz
Sözi Gülşehrī diliyle söylerüz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra
131). [degme bir,]

(Mes. 106: m. 19)

degme bir derdüñ devāsın virürüz: Her derde deva olmak deyimi bağlamında.

Bunça yıldur kim bu şārda dururuz
Degme bir derdüñ devāsın virürüz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 128). [degme bir derdüñ devāsın virürüz, -ür, -üz]

degme bir yaña: Herhangi bir tarafa.

Geçer-iken bir süvārī bışeden
Degme bir yaña baķa endişeden
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 22). [degme bir yaña,]

(Mes. 22: m. 12)

degme kez: Herhangi bir defa.

Degme kez 'Attār kim Rūm'a gele
Bir dükāndan şekkeri şatun ala
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra 17). [degme kez,]

(Mes. 17: m. 39)

degme kişi: Herhangi biri.

Degme kişi şarda bir manşıb dutar
Bize Gülşehrī didükleri yiter
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 171). [degme kişi,]

(Mes. 47: m. 28; Mes. 53: m. 111)

degme kişi: Her kişi.

Degme kişi bir tarīķı tañladı
'Ārifī Gülşehrī yavlaķ añladı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 129). [degme kişi,]

(Mes. 66: m. 151; Mes. 68: m. 53;
Mes. 71: m. 73; Mes. 107: m. 11)

degme kişi: Her kişi; herkes.

Degme kişi olmağın şārda ahī
Oynıcaķ oldu bu āhīlık dağı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 563). [degme kişi,]

degme sözde: Her bir söz.

Degme sözde bağş çün oldu tamām
Lā nüsellim gitdi vü geldi selām
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 37). [degme sözde, -de]

degme yaña: Her bir yana.

Kim kıllalar bunları bī-ihtiyār
Ol aradan **degme yaña** tārūmār
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 70). [degme yaña,]

(Mes. 85: m. 134)

degme yaña: Her bir yana, dört tarafa.

Tavşan oynayı çıkageldi girü
Degme yaña sekriyüben çarğ uru
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 266). [degme yaña,]

(Mes. 102: m. 59)

degme yirde: Her yerde.

Kim sen anda 'ilmüñi harc idesin
Degme yirde aduñı derc idesin
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 94). [degme yirde,]

(Mes. 72: m. 90)

degmeñüz bir: Herhangi bir.

Yazılarda 'ayş u 'işret eyleñüz
Degmeñüz bir dürlü destān söyleñüz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 42). [degmeñüz bir,]

degmesi: Her biri.

Degmesi çün bir su'ālī itdiler
Girü andan key cevāb iştdiler

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 67). [degmesi,]

(Mes. 13: m. 52; Mes. 38: m. 1; Mes. 50: m. 95; Mes. 50: m. 107; Mes. 60: m. 32; Mes. 69: m. 174; Mes. 69: m. 209; Mes. 81: m. 168; Mes. 104: m. 44; Mes. 111: m. 48; Mes. 37: m. 7)

degmesin bir: Her bir (özellığı).

Bunça dürlü hâşiyet kim şadladuğ
Degmesin bir künyet-ile adladuğ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 120). [degmesin bir,]

degmeye bir: Herhangi bir.

Degmeye bir armağan kıldı nişân
Tûti eydür kanı baña armağan
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 95). [degmeye bir,]

degmez: Değmek, ulaşmak.

Geçerem yüz biñ deñiz gibi göli
Kim etegüme anuñ **degmez** öli
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 26, Mısra 14). [degmez,]

degmez: Değmek, karşılık gelmek, kıymeti olmak.

Ad-ıla işler-imiş kişi işi
Bir pula **degmez-imiş** adsuz kişi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 238). [degmez-imiş, --imış]

degşür: Değişmek.

'İşk yindi 'aqlum-ıla cānumı
Küfre **degşürdi** kamu imānumı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 172). [degşürdi, -di]

degşür: Değişmek, değiştirmek.

Dīnini virmiş-durur Tersālīga
'Aklı **degşürmiş-durur** rūsvalīga
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 13, Mısra 34). [degşürmiş-durur, -miş, --dur, -ur]

(Mes. 15: m. 63; Mes. 16: m. 46; Mes. 19: m. 20; Mes. 111: m. 36)

degül: Değil, sadece değil.

Biz **degülüz** yaluñuz putlar tapan
Kamu 'ālemdür putuñ naqşın öpen
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 37). [degülüz, -üz]

(Mes. 71: m. 8)

degül: Değil, olamaz.

Çünkü sen bu işde kem sermāyesin
Bes bize ana **degülsin** dāyesin
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 80). [degülsin, -sin]

(Mes. 27: m. 91)

degül: Değil, olumsuzluk edatı.

Eydür ol oğlan delü midür 'aceb
Delü **degül** usludur dir Büleheb
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 110). [degül,]

(Mes. 5: m. 141; Mes. 5: m. 230; Mes. 6: m. 7; Mes. 6: m. 8; Mes. 9: m. 47; Mes. 12: m. 59; Mes. 12: m. 21; Mes. 25: m. 127; Mes. 25: m. 128; Mes. 28: m. 5; Mes. 30: m. 263; Mes. 30: m. 264; Mes. 30: m. 72; Mes. 30: m. 240; Mes. 46: m. 13; Mes. 49: m. 19; Mes. 51: m. 2; Mes. 53: m. 104; Mes. 54: m. 46; Mes. 69: m. 178; Mes. 69: m. 5; Mes. 72: m. 331; Mes. 72: m. 251; Mes. 85: m. 74; Mes. 85: m. 171; Mes. 88: m. 23; Mes. 88: m. 24; Mes. 88: m. 60; Mes. 93: m. 50; Mes. 95: m. 12; Mes. 96: m. 2; Mes. 96: m. 20; Mes. 102: m. 111; Mes. 108: m. 33; Mes. 108: m. 19)

degül: Değil, yoktu.

Düşicek Rüm iline şeyhe sefer
Ol mürīd anda **degül-idi** meger
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 6). [degül-idi, --i, -di]

degül: Değil(dir).

Dîn anuñ vardur ki dünyāsuz ola
Mecnun ol **degül** ki Leylā'suz ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 86*). [*degül,]*

(*Mes. 50: m. 29; Mes. 50: m. 30; Mes. 50: m. 55; Mes. 50: m. 56; Mes. 52: m. 12; Mes. 63: m. 179; Mes. 65: m. 100; Mes. 65: m. 123*)

degül: Yok || Boşuna.

Bu tefāhür dünyada bulur kabûl
Yoḥsa ol 'âlemde bu kamu **degül**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 230*). [*degül,]*

degül: ...e göre değil.

Her biri bildi baķıçak yolına
Kim **degül** ol yay bularuñ kolına
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 8*). [*degül,]*

degül misin: Değil misin?

Eydür er **degül misin** getir berü
'Avrat-ısañ gelme zinhâr ilerü
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 37*). [*degül misin,]*

(*Mes. 30: m. 66*)

degül miyem: Değil mi? Onaylatma anlamındadır.

Ben **degül miyem** semî' ü yâ basîr
Yâ ḥakîm ü yâ 'âlim ü yâ ḥabîr
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra 23*). [*degül miyem, -y, -em]*

(*Mes. 98: m. 25*)

degül sâ'atı: Zamanı yok, zamansız || Her daim, daima.

Çün **degül** bî-çaralıkda sâ'atı
Tereye degmez katumda tã'atı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 65*). [*degül sâ'atı,]*

degül sâzkâr: Uygun değil.

Şeyḥ eydür ḥamrı kıldum ihtiyâr
İlla üçü baña **degül sâzkâr**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 76*). [*degül sâzkâr,]*

degül süst: Zayıf değil.

Ol şanem gördi ki şeyḥ erdür dürüst
Ḳavli muḥkemdür **degül** 'ahinde
süst (*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 198*). [*degül süst,]*

degüldür görici: Görücü değil.

Oruc ol şahşı **degüldür görici**
Anuñ-ıçun dutmaz ol şahş orıcı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 293*). [*degüldür görici,]*

degül-isem delü: Deli değil; akıllı.

Bu dükânda **degül-isem** ben **delü**
Ten bahâsı bu kadardur iy ulu
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 65*). [*degül-isem delü,]*

degüp: Gelmek.

Añladuḳ kim sen degülsin anamız
Ayruḳ anadan **degüpdür** dānemüz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 92*). [*degüpdür, -dür]*

degür: Göndermek.

Bildi benüm geldüğüm katuñuza
Kim selāmin **degürem** tapuñuza
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 72*). [*degürem, -em]*

(*Mes. 32: m. 34*)

degür: Getirmek.

'Avrat eydür ev sizüñdür girüñüz
Siz daḥı raḥtı bize **degürüñüz**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 392*). [*degürüñüz, -üñüz]*

dehr: Dünya.

Dehr şādīsi dükeli ğam-durur
Dünya şāhı bir gedāydan kem-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 31, Mısra 3*). [dehr,]

dehri: Dünyanın sonsuzluğuna inanıp ahireti inkar eden.

Uymadum bāṭın-ıla her **dehriye**
İ'tikādı bağladum Gülşehrī'ye
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 51, Mısra 33*). [dehriye, -ye]

(Mes. 108: m. 41)

dehri: Dünyanın sonsuzluğuna inanıp ahireti inkar eden; kafir.]

Bildüğümü şakınam her **dehriden**
Bilmedüğümü şoram Gülşehrī'den
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 79*). [dehriden, -den]

(Mes. 68: m. 69; Mes. 83: m. 35; Mes. 110: m. 55)

dehrī gibi: Dünyanın sonsuzluğuna inanıp ahireti inkar eden; kafir gibi.

Şun 'a şānī ' dimegil **dehrī gibi**
Ḥālīk' uñı aña Gülşehrī gibi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra 55*). [dehrī gibi,]

(Mes. 91: m. 303)

dehr-i mekkār: Hilekār, aldatıcı dünya.

Bī-muḥābā **dehr-i mekkār** ādemī
Bī-vefā dünyā vü ğaddār ādemī
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 105*). [dehr-i mekkār,]

dek: Yalnız, yeter ki.

Sen deñiz olmaduñ-ısa bir göl ol
Şāhlığı saña kođuḡ **dek** bir kul ol
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 24, Mısra 18*). [dek,]

(Mes. 24: m. 22; Mes. 25: m. 78; Mes. 30: m. 142; Mes. 45: m. 38; Mes. 69: m. 219; Mes. 91: m. 122)

dek: Gibi.

Ol ögüdün dahı terkīn urdılar
Ḥīre vü ḥōr u ḥacīl **dek** durdılar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 74*). [dek,]

dek: Yalnız.

Şimdi kim gördüm yüzini **dek** benüm
Luṭf kılsuñ ol bağışlasun canum
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 245*). [dek,]

(Mes. 30: m. 47; Mes. 50: m. 116; Mes. 63: m. 161)

dek: Kadar, dek. || Yalnız.

Dek Ḥarem içinde ol şāhib-zamān
Elli yıl şeyḥ olmuş-ıdı bī-gümān
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 9*). [dek,]

dek: Ancak, yalnız.

Dek benüm dünyāda adum var-ımuş
Yohsa bu benden delīm yig er-ımuş
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 45*). [dek,]

(Mes. 47: m. 156; Mes. 84: m. 59)

dekāyık 'ilmine: İncelikler ilmi.

İḥtişār itdüm **dekāyık 'ilmine**
Kim meger irem ḥaḳāyık 'ilmine
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 65*). [dekāyık 'ilmine, -ne]

del: Delmek, delip geçmek.

Yüzemez-iken şuyı **diler-idi**
Yāri oğrına dişin biler-idi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 11*). [diler-idi, -er, --i, -di]

delāl: Naz, işve, cilve.

Ol kamu kibr ü **delāl** u ğunc u nāz
Gıtdı vü qaldı kıza mūnis niyāz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 19*). [*delāl,]*

delil: Delil; belge.

Çün vücūduñ bilem istihsānını
Her **delilūñ** getürem bürhānını
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 44*). [*delilūñ, -üñ]*

delil oldu: Yol göstermek, rehber olmak.

Tūtılar ne didiler anda baña
Kim kafasda ol **delil oldu** saña
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 148*). [*delil oldu,]*

delim: Her zaman.

Quvvet içinde **delim** benden geçer
N'ideyim çün adum işidüp kaçır
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 247*). [*delim,]*

(*Mes. 61: m. 12*)

delim: Çok, fazla.

Ejdehālar vardur ol yolda 'aẓīm
Beryeler çok u beyābānlar **delim**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra 22*). [*delim,]*

(*Mes. 10: m. 19; Mes. 16: m. 58; Mes. 16: m. 61; Mes. 19: m. 25; Mes. 21: m. 14; Mes. 25: m. 52; Mes. 28: m. 39; Mes. 30: m. 46; Mes. 32: m. 128; Mes. 34: m. 20; Mes. 40: m. 57; Mes. 45: m. 19; Mes. 53: m. 101; Mes. 58: m. 5; Mes. 69: m. 247; Mes. 72: m. 345; Mes. 80: m. 10; Mes. 81: m. 102; Mes. 81: m. 105; Mes. 81: m. 128; Mes. 81: m. 166; Mes. 85: m. 145; Mes. 96: m. 16; Mes. 96: m. 22; Mes. 107: m. 80; Mes. 110: m. 52; Mes. 111: m. 13*)

delim söyleme: Çok konuşma!.

Yemlihā eydür **delim söyleme** dur
Bu aradan birez ol yaña otur

(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 333*). [*delim söyleme,]*

dellāl: Herhangi bir şeyi, olayı veya bir şeyin satılacağını halka duyurmak için çarşıda, pazarda yüksek sesle bağırarak kimse, çağırmaç.

Beñzer ol şüridenüñ ahvālına
Bu hādīs ü ol güher **dellālına**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 74, Mısra 30*). [*dellālına, -ın, -a]*

(*Mes. 75: m. 2*)

delletü'l-muhtāl: Kibirli, işveli bir kadın tipi.

'Avrat ola kim düze gözin kaçın
Dutmaya er **delletü'l-muhtāl** işin
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 90, Mısra 30*). [*delletü'l-muhtāl,]*

delü: Deli.

Bu'l-ḥakem Safvān'a eydür iy ulu
Bir söz işit gör ne direm ben **delü**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 202*). [*delü,]*

(*Mes. 30: m. 6; Mes. 50: m. 88; Mes. 72: m. 106*)

delü: Deli, aklını yitirmiş kimse.

Eydür ol oğlan delü midür 'aceb
Delü degül usludur dir Būleheb
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 110*). [*delü,]*

(*Mes. 30: m. 69; Mes. 47: m. 62; Mes. 83: m. 23; Mes. 84: m. 54*)

delü: Aklını yitirmiş(çe), deli gibi. (Yapılan bir işin çokluğunu ifade etmek için kullanılmıştır).

Sen **delü** çomak direr gibi hemān
Dirşürürsün çok mürīdler iy fulān
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 81*). [*delü,]*

delü: Coşkun, azgın.

Yolda bir aslan çıkageldi ulu
Ussına gelmez bir ağır key **delü**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 170*). [*delü,]*

delü eylemişdür: *Deli etmek, çılgına çevirmek.*

Anı kim 'ışk eyledi ben bî-dile
Kağı **delü eylemişdür** 'ākile
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 164*). [*delü eylemişdür, -miş, -dür]*

delü kıldı: *Delirtmek.*

Top senüñ hālün **delü kıldı** beni
'İşk elinden nite sorayım seni
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 55*). [*delü kıldı, -dı]*

delü midür: *Deli, divane midir?.*

Eydür ol oğlan **delü midür** 'aceb
Delü degül usludur dir Büleheb
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 109*). [*delü midür, -dür]*

delü misin: *Deli misin?.*

Eydür iy āzāde-dil **delü misin**
Böyle cānsuz dünyada ölü misin
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 51*). [*delü misin,]*

delü olduñ: *Delirmek.*

Eydür iy miskîn **delü olduñ** meger
Hiçe niçe satarlar hergiz güher
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 23*). [*delü olduñ, -duñ]*

delü olmayasın: *Delirmek.*

Git katumdan kim **delü olmayasın**
Tırma kim kayğu-y-ıla tölmayasın
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 75*). [*delü olmayasın, -ma, -y, -asın]*

delü olmuş-ıdı: *Delirmek.*

Şeyh ayakla hōd **delü olmuş-ıdı**
'Aklı nefsinden alū olmuş-ıdı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 121*). [*delü olmuş-ıdı, -mış, --ı, -dı]*

delüg: *Delik.*

Burnınuñ degme **delüğinden** çıkar
Bir hōş ün kim 'ālemün bağrın yaķar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 94, Mısra 35*). [*delüğinden, -in, -den]*

(*Mes. 94: m. 45*)

delük: *Delik.*

Ötiçek kim māt olur yüz ergānūn
Degme **delükden** çıkar yüz dürlü ün
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 94, Mısra 10*). [*delükden, -den]*

(*Mes. 94: m. 5*)

delülük: *Delilik, çılgınlık.*

Delülük öğredevüz biz Mecnūn'a
Hikmeti söyleyevüz Eflāṭūn'a
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 187*). [*delülük,]*

delüye ururlar-ıdı: *Bilirken bilmezden gelmek.*

Halk anı **delüye ururlar-ıdı**
Sözini gülüp geçürürler-ıdı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 27*). [*delüye ururlar-ıdı, -ur, -lar, --ı, -dı]*

dem: *An, zaman.*

Dem bu demdür vaķtümü hōş
görürem
Mülküm içinde şahāne yörürem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 175*). [*dem,]*

(*Mes. 91: m. 45; Mes. 91: m. 175*)

dem: *Nefes.*

'Ömr çün geçdi vü 'aķluñ yok-durur
Serd **demsin** sözlerün sovuķ-durur

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 54). [demsin, -sin]

(Mes. 30: m. 279; Mes. 30: m. 5; Mes. 67: m. 4)

dem-be-dem: Her zaman, daima, her an.

Zehr içe er kim şeker sözler diye
Tıfl ola kim **dem-be-dem** şeker
yiye (Mantıku't-Tayr, Mesnevi 18,
Mısra 6). [dem-be-dem,]

(Mes. 72: m. 434)

dem-be-dem: Daima, durmadan.

Kānlar üstinde gün uzun gezerem
Dem-be-dem gevher hisābın
yazaram (Mantıku't-Tayr, Mesnevi
33, Mısra 8). [dem-be-dem,]

dem-be-dem: Ara sıra, zaman zaman.

Tūti-y-içün kargā daḥı **dem-be-dem**
Eydür-idi kanda olsa bîş-ü-kem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra
53). [dem-be-dem,]

(Mes. 85: m. 54)

dem-sāz: Dost, sırdaş.

İy dirīgā maḥrem ü yārum kanı
Mūnis ü **dem-sāz** u dildārum kanı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra
118). [dem-sāz,]

(Mes. 91: m. 16)

dem-sāz: Yakın arkadaş || Sırdaş.

Kim benüm bu kargā **dem-sāzum**
degül Hem-dem ü hem-cins ü hem-
rāzum degül (Mantıku't-Tayr,
Mesnevi 50, Mısra 29). [dem-sāzum,
-um]

demür: Demir.

Bunça altun ma'deni bulunmadı
Bu **demür** kāmı yavukılınmadı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
278). [demür,]

demür kafas: Demir kafes.

Baḥa her nā-eḥl her bir hīç-kes
Ḥayf ola kim eyleye **demür kafas**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra
20). [demür kafas,]

demürçi: Demir satan, demir eşya yapan veya
onaran kimse, demirci.

Biz **demürçi** dokıduḡın şanuruz
Taḥrī diyü yalana inanuruz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
193). [demürçi,]

(Mes. 5: m. 16)

deñiz: Deniz.

Sen **deñiz** olmaduñ-ısa bir göl ol
Şāhlıḡı saña koduk dek bir kıl ol
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 24, Mısra
17). [deñiz,]

(Mes. 26: m. 6; Mes. 26: m. 13; Mes.
26: m. 16; Mes. 26: m. 30; Mes. 26:
m. 18; Mes. 27: m. 37; Mes. 27: m. 41;
Mes. 27: m. 43; Mes. 27: m. 44; Mes.
27: m. 53; Mes. 27: m. 98; Mes. 27:
m. 34; Mes. 27: m. 49; Mes. 27: m. 66;
Mes. 27: m. 89; Mes. 27: m. 96; Mes.
27: m. 101; Mes. 27: m. 119; Mes. 27:
m. 57; Mes. 27: m. 95; Mes. 27: m. 99;
Mes. 27: m. 33; Mes. 27: m. 36; Mes.
27: m. 40; Mes. 27: m. 42; Mes. 27:
m. 54; Mes. 27: m. 60; Mes. 27: m. 90;
Mes. 27: m. 116; Mes. 27: m. 122;
Mes. 27: m. 14; Mes. 28: m. 16; Mes.
28: m. 13; Mes. 28: m. 164; Mes. 43:
m. 15; Mes. 44: m. 20; Mes. 44: m. 22;
Mes. 56: m. 28; Mes. 56: m. 2; Mes.
56: m. 25; Mes. 56: m. 39; Mes. 56:
m. 51; Mes. 56: m. 37; Mes. 56: m. 46;
Mes. 80: m. 4; Mes. 85: m. 101; Mes.
85: m. 145; Mes. 85: m. 147; Mes. 88:
m. 91; Mes. 100: m. 79; Mes. 100: m.
77; Mes. 101: m. 17; Mes. 101: m. 64;
Mes. 104: m. 33)

deñiz: Deniz || çok geniş, uçsuz bucaksız.

Anda kim ben cem‘ idem cevherleri
Deñize beñzer yığam gevherleri
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 33, Mısra 20*). [*deñize, -e*]

deñiz dibinden: *Denizin dibi.*

Gevheri **deñiz dibinden** yüzici
Çıkara vü dükkânını düzici
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 85*). [*deñiz dibinden,]*

deñiz içine: *Denizin içine.*

Biri ol-durur ki gark olmuş-durur
Deñiz içine düşüp ölmüş-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra 32*). [*deñiz içine,]*

deñiz mahvı: *Denizin üstesinden gelebilen kişi. (Denizin güç bir durumu karşısında üstesinden gelebilme yüzme bağlamında).*

Gemiçiye şorma kim naḥvı mısın
Gemiye şor kim **deñiz mahvı** mısın
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra 36*). [*deñiz mahvı,]*

deñiz olduñ-ısa: *Deniz olmak, deniz haline gelmek (Bilgi genişliği bağlamında).*

Deñiz olduñ-ısa gavgā kıлмаğıl
Gemide ol naḥvı gibi olmağıl
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra 49*). [*deñiz olduñ-ısa, -du, -ñ, --ısa*]

deñize düşüp: *Denize düşmek.*

Şer‘ ehli hōd gemiden çıkmaya
Deñize düşüp tılısımın yıkmaya
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 84*). [*deñize düşüp, -üp*]

deñize girem: *Denize girmek, denizin içine dalmak.*

Hak yolına şormadın nite varam
Yā gemisüz **deñize** niçe **girem**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 54*). [*deñize girem, -em*]

deñiz-ile gemi: *Deniz ve gemi.*

Çünkü sultān-ıla sāhib sır-durur
Deñiz-ile gemi aña bir-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra 20*). [*deñiz-ile gemi,]*

dep: *Tepmek, vurmak.*

Yohsa ança **depere** seni uram
Kim ileyümde seni ölü görem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 33*). [*depere, -er, -e*]

depe: *Tepe.*

Ayasını mīḥ **depesine** urur
Mīḥı burcuñ daşlarına geçürür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 41*). [*depesine, -sin, -e*]

(*Mes. 94: m. 30*)

depe: *Tepe, baş.*

Atlu bakmaz hīç anuñ sömgeline
Hışmı artar **depesin** dömgeline
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 60*). [*depesin, -si, -n*]

depesin dögeler: *Kafasına vurmak.*

Biribirin çün ahılār ögeler
Müdde‘ileruñ **depesin dögeler**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 68*). [*depesin dögeler, -e, -ler*]

der: *Demek, söylemek.*

Az kadar künyetlü ermişse-y-idi
Yā birez hōş baht **dermişse-y-idi**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 258*). [*dermişse-y-idi, -miş, -se, --y, --idi*]

derc: *Yazılmış kağıt tomarı.*

Ben ruḳümü yazar-ısam deftere
Dercini kıla ‘Utārid yüz pare

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 40). [dercini, -in, -i]

derc idesin: Söz etmek, bahsetmek, yazmak.

Kim sen anda 'ilmüni harc idesin
Degme yirde aduñı **derc idesin**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 94). [derc idesin, -esin]

derd: Dert, bela.

Gözsüzüñ kim **derdi** bî-dermân-
durur
İrtesiyle gicesi yiksân-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 223). [derdi, -i]

(Mes. 96: m. 14)

derd: Dert, keder, sıkıntı.

İRte çün ol gice pâyâna irer
Şeyh **derdi** dañı dermâna irer
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 80). [derdi, -i]

(Mes. 10: m. 105; Mes. 12: m. 226;
Mes. 13: m. 4; Mes. 15: m. 39; Mes.
25: m. 9; Mes. 49: m. 4; Mes. 51: m.
12; Mes. 57: m. 3; Mes. 78: m. 47;
Mes. 84: m. 45; Mes. 109: m. 15; Mes.
111: m. 85; Mes. 25: m. 108; Mes. 15:
m. 21)

derd: Sıkıntı, keder || Aşk derdi.

Küfrümi gidermedi imân benüm
Aşşı kılmaz **derdüme** dermân benüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 45, Mısra 8). [derdüme, -üm, -e]

derd ehline: Dertliler, dert sahipleri.

Bâyezîd eydür senüñ ihsânüñi
Eydem ü **derd ehline** dermânüñi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra 30). [derd ehline, -ne]

derde dermân irişe: Derde derman bulmak,
derde çare bulmak.

Kim meger bu **derde dermân irişe**
Yâ yola âğâz pâyân irişe
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 95). [derde dermân irişe, -e]

derdine devâsın kıllalar: Derde deva olmak.

İlla dānālar bu 'ilmi bileler
Derdine lāyık **devâsın kıllalar**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 80). [derdine devâsın kıllalar, -a, -lar]

derdüme lutf eyle dermân: Derdine derman
ihşan etmek.

Derdüme lutf eyle dermân 'arza kıll
Küfri qodum baña imân 'arza kıll
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 63). [derdüme lutf eyle dermân,]

derdüñe dermân dilegil: Derdine derman
istemek.

Dilüñi Gülşehrî gibi bilegil
Derdüñe dermân Çalap'dan **dilegil**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 120). [derdüñe dermân dilegil, -gil]

derdüñe dermānlık kıla: Derde deva olmak.

Quş diline çün Süleymānlık kıla
Derdüñe Gülşehrî **dermānlık kıla**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 76). [derdüñe dermānlık kıla, -a]

derdüñe yokdur devā: Derdine derman
bulamamak.

Senüñ-ile **derdüñe yokdur devā**
Ol kıla çün kim sen olasın fenā
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 113). [derdüñe yokdur devā,]

dere: Dere, küçük akarsu.

İrdiler ü gördiler bir arada
Şeyhi kim toñuz güder bir **derede**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 52). [derede, -de]

(Mes. 15: m. 70; Mes. 91: m. 62)

dergāh: *Makam, mevki.*

‘Āşık oldılar anuñ **dergāhına**
Her kıl istedi kim ire şāhına
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra 29*). [*dergāhına, -ın, -a*]

dergāh: *Huzur, makam, eşik.*

Çün dınamazuz cihānuñ şāhına
Yüz cihān yaradanuñ **dergāhına**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 74*). [*dergāhına, -ın, -a*]

(*Mes. 107: m. 100*)

dergāh: *Allah'ın huzuru, makamı.*

Ādemiden ne kadar tā‘at gele
Kim benüm **dergāhuma** lāyık ola
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 70*). [*dergāhuma, -um, -a*]

dergeh: *Kapı, eşik, huzur, makam.*

Bularuñ bir lahza terkīn urmadum
Birisini **dergehümden** sürmedüm
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 42*). [*dergehümden, -üm, -den*]

derhāl: *Hemen, derhāl, o anda.*

Kendüzini yiyeceğin dirilür
Kendüzin yimeyiçek **derhāl** ölür
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 16*). [*derhāl,]*

deri: *Deri, ten || Vücüt.*

Ādemiler **derisin** yırtar dişüñ
Herze söylemek-durur her gün işüñ
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 49, Mısra 31*). [*derisin, -sin*]

deri yüzmege: *Deri yüzmek.*

Pençemi çün **deri yüzmege** düzem
İkiñüzüñ dağı **derisin yüzem**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 185*). [*deri yüzmege, -me, -ge*]

deriñ: *Derin.*

Yol ‘azīm ırağ u menzil bī-nişān
Key **deriñ** deryā vü sâhil bī-nişān
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 74*). [*deriñ,]*

(*Mes. 91: m. 242*)

deriñ: *Dibi yüzeyinden veya ağzından uzak olan, derin.*

Yemlihā'yı gördi ol küpde ölü
Küp **derin** kuyunuñ ağzı şu tolu
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 348*). [*derin,]*

derisin yüzem: *Derisini yüzerek, işkence ederek öldürmek.*

Pençemi çün deri yüzmege düzem
İkiñüzüñ dağı **derisin yüzem**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 186*). [*derisin yüzem, -em*]

derisin yüzeyim: *Derisini yüzmek.*

Tūs-ısa boynın dibinden yüzeyim
Key-ise başı **derisin yüzeyim**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 190*). [*derisin yüzeyim, -eyim*]

derisine düşer: *Derisini soyarak, derisini yüzmek bağlamında (Hiçbir şey bırakmamacasına soyarak).*

Ança müfsidler yol üstine üşer
Kim ahī halkuñ **derisine düşer**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 110, Mısra 42*). [*derisine düşer, -er*]

derisini yüzeyim: *Derisini soyup işkence ederek öldürmek.*

Başın anuñ gevdesinden yüzeyim
Pençem-ile **derisini yüzeyim**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 218*). [*derisini yüzeyim, -eyim*]

dermān: *Şifa, devâ, ilaç.*

Gün kanı kim gice pâyāna ire
Kim meger bu derd **dermāna** ire
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 158*). [*dermāna, -a*]

(*Mes. 10: m. 105; Mes. 13: m. 4; Mes. 16: m. 14; Mes. 16: m. 45; Mes. 25: m. 87; Mes. 25: m. 108; Mes. 49: m. 4; Mes. 51: m. 12; Mes. 57: m. 3; Mes. 91: m. 82; Mes. 98: m. 30*)

dermān: Sıkıntı, keder || Aşk derdi.

Küfrümü gidermedi imān benüm
Aşşı kılmaz derdüme **dermān** benüm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 45, Mısra 8*). [*dermān,]*

dermān bula: Derman, çare bulmak.

Ol ne dārūdur ki ‘ayn-ı derd-ile
Kim öle bir şahş ol **dermān bula**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 114*). [*dermān bula, -a*]

dermān kıluruz: İlaç vermek, tedavi etmek, çare olmak.

Her kimüñ kim derdi varın bilürüz
Biz Hākīm’üz aña **dermān kıluruz**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 48*). [*dermān kıluruz, -ur, -uz*]

dermān ola: Çare olmak.

Ay u günden rüşenırak cān ola
Kim dükeli derde ol **dermān ola**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra 14*). [*dermān ola, -a*]

dermāna irdi: Deva bulmak, çareye kavuşmak.

Derdümüz **dermāna irdi** ‘ākıbet
Nāmeler ‘unvāna irdi ‘ākıbet
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 85*). [*dermāna irdi, -di*]

dermāna irer: Kurtuluşa kavuşmak.

İRte çün ol gice pâyāna irer
Şeyh derdi dağı **dermāna irer**

(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 80*). [*dermāna irer, -er*]

der-mānde: Aciz, çaresiz, güçsüz.

Degme kişi bir yola **der-māndedür**
Kim bilür kim maşlaḥatlar kādadur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 111*). [*der-māndedür, -dür*]

dervāvistilā: Boş şeyler, beyhûde amaçlar, oyunlar.

Qalanı bir vāye vü vāyistilā
Qaldılar yolda vü **dervāyistilā**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 150*). [*dervāyistilā,]*

derviş olur: Dilenci olmak.

Kimi sultān u kimi **derviş olur**
Kimi bīgāne vü kimi hıvış olur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 59*). [*derviş olur, -ur*]

deryā: Deniz.

Hükmümüz pür güher ü **deryā-durur**
Her birinüñ kısmeti dāne-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 91*). [*deryā-durur, --dur, -ur*]

(*Mes. 84: m. 33*)

dervā: Deniz. || Geniş.

Var-ıdı San‘an şarında bir ulu
Göñli **deryā** vü içi dürler tolu
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 6*). [*deryā,]*

(*Mes. 39: m. 74*)

deryā: Derya, deniz; büyük su kütlesi.

Kim benüm arılığum peydā-durur
Guslgāhum dünyada **deryā-durur**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 26, Mısra 4*). [*deryā-durur, --durur*]

dest ü bāzūsın: *El ve pazu || Güç, kuvvet.*

Sür yöriyelüm ki nāgāh ırmeye
Dest ü bāzūsın bize göstermeye
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 114*). [*dest ü bāzūsın, -sın*]

dest ü pāy: *El ve ayak.*

‘İlm gerek tende vüyā ‘aql u rāy
Yohsa n'ide cism ü ser yā **dest ü pāy**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 68*). [*dest ü pāy,]*

destān: *Hikaye, söylence.*

Bu megel kim ‘ālemüñ bōstānıdur
Bir er ü bir ‘avratuñ **destānıdur**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 8, Mısra 26*). [*destānıdur, -ı, -dur*]

(*Mes. 26: m. 32; Mes. 29: m. 44; Mes. 60: m. 113; Mes. 94: m. 2*)

destān: *Hikaye.*

Bu megel kīm ‘ālemüñ bōstānıdur
Muştafā oğlanlığı **destānıdur**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 46*). [*destānıdur, -ı, -dur*]

(*Mes. 69: m. 234; Mes. 72: m. 14; Mes. 84: m. 48; Mes. 90: m. 5; Mes. 91: m. 16; Mes. 101: m. 94*)

destān idem: *Destan, hikaye anlatmak.*

Kim karañu dün de çün **destān idem**
Hālını zengi yüzinden iledem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 89, Mısra 3*). [*destān idem, -em*]

destān söyleñüz: *Destan anlatmak.*

Yazılarda ‘ayş u ‘ışret eyleñüz
Degmeñüz bir dürlü **destān söyleñüz**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 42*). [*destān söyleñüz, -ñüz*]

dest-āvız: *Ufak hediye.*

Hıç **dest-āvızümüz** halvetine
Yok be-cüz lā-tağnetü mi'r-raħmete
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 77, Mısra 21*). [*dest-āvızümüz, -ümüz*]

destür: *İzin, müsaade.*

Var-ısa **destür** içeri gireyim
Raħtını tapuñuza degüreyim
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 389*). [*destür,]*

destür-ı şāh: *Padişahın izni.*

Nıçeme kim olalar me' mür-ı şāh
Hıç cellād ola mı **destür-ı şāh**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 150*). [*destür-ı şāh,]*

deş: *Yarmak, yarıp açmak.*

Ol qarında kim ilan yatdı niçün
Deşni-y-ile **deşmedüñ** anı bugün
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 78*). [*deşmedüñ, -me, -dün*]

deşne: *Hançer.*

Ol qarında kim ilan yatdı niçün
Deşni-y-iledeşmedüñ anı bugün
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 78*). [*deşni-y-ile, --y, --ile*]

deş ü küh u şahrā: *Çöl, dağ ve sahra.*

Bunça kez dünyāyı deryā görmişem
Yine **deş ü küh u şahrā** görmişem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 34*). [*deş ü küh u şahrā,]*

dev: *Şeytan.*

Cān ola yüz biñ melekden ulurak
Cān ola bir dīv **devden** alurak
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra 4*). [*devden, -den*]

devā: *Tedbir, çare, derman.*

Çok hâkimler şâh dirşürmiş-idi
Her birisinden **devā** şormış-ıdı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 12*). [*devā,]*

(*Mes. 25: m. 35*)

devā: Derman.

Şimdi şeyhün derdine irdi **devā**
Ol küdûret gitdi vü geldi şafā
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 39*). [*devā,]*

(*Mes. 15: m. 21*)

devā: İlaç.

Çok yimekten çok ola fâsîd mizâc
Ne **devā** anı düze vü ne 'ilâc
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 86*). [*devā,]*

devā virdi: Derman vermek.

Hâk dahı bir haftadan soñra **devā**
Virdi ol rence ki oldı key şafā
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 112*). [*devā virdi,]*

devān: Koşan, hızlı yürüten.

Bir cemā'at uçmak içinde revān
Gezer-iken degme bir yaña **devān**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 12*). [*devān,]*

devān: Koşarak.

Çıkıdı dîlkü bir taş üstine **devān**
Kim hoş ol fermānı okıya revān
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 65*). [*devān,]*

deve: Maruf hayvan, deve.

Devemüzi her birümüz yidelüm
Gelüñüz kim yine Rüm'a gidelüm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 1*). [*devemüzi, -müz, -i]*

deve geçdi diye fî-semmi'il-hiyât: Deve (veya urgan) iğne deliğinden geçmedikçe cennete giremezler. (7/ A'râf-40).

Ne terāzū korkıda vü ne şirāt
Deve geçdi diye fî-semmi'il-hiyât
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra 52*). [*deve geçdi diye fî-semmi'il-hiyât,]*

deve gibi: Deve gibi.

Fikretüm çün şöhrat ardınca gider
Nefs beni [bir] **deve gibi** yider
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 79, Mısra 10*). [*deve gibi,]*

(*Mes. 12: m. 209*)

deve kaçan geçe fî-semmi'l-hiyât: Deve (veya urgan) iğne deliğinden geçmedikçe cennete giremezler. (7/ A'râf-40.).

Çün aña irdük ne cennet ne şirāt
Deve kaçan geçe fî-semmi'l-hiyât
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 150*). [*deve kaçan geçe fî-semmi'l-hiyât,]*

develpā: Uzun ayaklı. // Mec. çok ısrar eden.

Şol **develpā** kim ere mihnet-durur
Kışşada oğlan-ıla 'avrat-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra 41*). [*develpā,]*

devlet: Devlet, makam.

Bir adıyla **devleti** yokdur bunun
Yohsa tağdan güci artuğdur bunun
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 147*). [*devleti, -i]*

devlet: Devlet, saltanat.

İlla erde ad-ıla **devlet** gerek
Şöfiye hem bir ser ü selbet gerek
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 261*). [*devlet,]*

(*Mes. 58: m. 2*)

devlet: Mutluluk, talih, uğur.

‘Avrata toğru sözi **devlet-durur**
Er ki yalan söyledi ‘avrat-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 62, Mısra 9*). [*devlet-durur, --dur, -ur*]

devlet: Baht, talih, şans.

Devleti yok kişilerden kaçagör
Muğbil er pīrāmeninden geçegör
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 87, Mısra 17*). [*devleti, -i*]

devlet: Talih, haşmet, makam.

Niçe dartavuz senüñ cevruñ niçe
Ol günü aňıl ki bu **devlet** geçe
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 68*). [*devlet,*]

devlet bulur: Talih, makam, mutluluk, şans bulmak.

Puhteler dirlig-ile **devlet bulur**
Hām olur ol kim yigitlikde ölür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra 29*). [*devlet bulur, -ur*]

devletlü: Kutlu, talihli, bahtı iyi.

Eyü diyen kişiler öğüt vire
Eyü **devletlüler** öğüde gire
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 8*). [*devletlüler, -ler*]

devletümüz yüz dutdı: Talihin, bahtın açılması.

Devletümüz girü **yüz dutdı** bize
Aslan öldi Tañrı yaş virsün size
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 283*). [*devletümüz yüz dutdı, -dı*]

devr: Zaman, devr, çağ.

Kimse ol şārda ki **devri** durmadı
Muştafa'dan yig dükānın kırmadı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 107*). [*devri, -i*]

devr: Dönüş || Devir, zaman.

Ol erüñ gök çevresine çevrine
Anı hākim bile kendü **devrine**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 34*). [*devrine, -in, -e*]

devrān: Zaman, devir.

‘Ākıbet **devrānı** seyr-ile felek
Eyleye ol ādemīyi bir melek
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 51*). [*devrānı, -ı*]

devrānın süre: Hüküm sürmek, varlığı sürüp gitmek.

Kim kıyāmet devrine degin dura
Dünyada vü kendü **devrānın süre**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 20*). [*devrānın süre,*]

devrānını ider-iken: Devran etmek; dönmek, dolaşmak.

Kim felek **devrānını ider-iken**
Degme ılduz burcına gider-iken
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 23*). [*devrānını ider-iken, -er, --iken*]

deyr: Kilise, manastır.

Şeyh eydür Ka‘be‘yi қо **deyr** uş
Ol büt-ile şimdi bize **deyr** hōş
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 61*). [*deyr,*]

(*Mes. 11: m. 62; Mes. 12: m. 139; Mes. 12: m. 162; Mes. 12: m. 90; Mes. 13: m. 20*)

deyr içinde: Kilisede.

Hālvēt ü hengāme aña bir ola
Deyr içinde Ka‘be maqşūdın bula
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 72*). [*deyr içinde,*]

deyvān: Herkesin hesabını ve hakkını en iyi bilen ve veren. Allah.

Girü geldi kamu şeyhüñ yādına
İrdi **Deyyān** dīninüñ feryādına
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 76*). [*deyyān,]*

(*Mes. 22: m. 146*)

deyyān sırrına: *Allah'ın sırrı.*

Ol ki **Deyyān sırrına** dānā-y-ıdı
Çehresinde gün gibi peydā-y-ıdı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 19, Mısra 5*). [*deyyān sırrına, -na]*

dıka: *Tıkamak, doldurmak.*

Her kimüñ kim şekker ağzına **dıkar**
Karşısına sirke yüzinden akar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 82, Mısra 17*). [*dıkar, -r]*

dınma: *Ses çıkarmak, söz söylemek.*

İt kim olur kim hezār aslan bile
Dınmayalar bize bu fermān-ıla
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 56*). [*dınmayalar, -y, -a, -lar]*

dınma: *Kulak asmamak || Önemsememek, umursamamak.*

Hüdhüd eydür hışma zinhār uymağıl
Zahm ururlar-ısa dağı **dınmağıl**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 83, Mısra 2*). [*dınmağıl, -ğıl]*

dın: *Söylenmek, ifade edilmek.*

Dek duralum kimse fikrin kılmasun
Dınmayalum halk bu sırrı bilmesün
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 162*). [*dınmayalum, -ma, -y, -alum]*

(*Mes. 60: m. 28; Mes. 72: m. 302; Mes. 100: m. 80*)

dın: *Ses çıkarmak, söz söylemek.*

Çün **dınamazuz** cihānuñ şāhına
Yüz cihān yaradanuñ dergāhına
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 73*). [*dınamazuz, -amaz, -uz]*

(*Mes. 47: m. 169*)

dın: *Kulak asmamak || Önemsememek, umursamamak.*

Nesnesin oğurlar-ısañ **dınmaya**
Halk arasında becid öğünmeye
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 21*). [*dınmaya, -ma, -ya]*

(*Mes. 65: m. 80*)

di-: *Demek, söylemek.*

Tütü karğaya 'adūdur **dir-idi**
Karğa tütüya delūdūr **dir-idi** idi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 87*). [*dir-idi, -r, -idi]*

(*Mes. 50: m. 88; Mes. 50: m. 91; Mes. 50: m. 92; Mes. 53: m. 24; Mes. 53: m. 145; Mes. 66: m. 100; Mes. 66: m. 50; Mes. 72: m. 250; Mes. 72: m. 117; Mes. 76: m. 11; Mes. 109: m. 47; Mes. 109: m. 48; Mes. 60: m. 10; Mes. 2: m. 13; Mes. 2: m. 14; Mes. 5: m. 94; Mes. 5: m. 190; Mes. 5: m. 272; Mes. 5: m. 99; Mes. 12: m. 70; Mes. 12: m. 47; Mes. 12: m. 156; Mes. 12: m. 170; Mes. 15: m. 56; Mes. 22: m. 135; Mes. 22: m. 120; Mes. 22: m. 141; Mes. 23: m. 21; Mes. 24: m. 2; Mes. 24: m. 13; Mes. 25: m. 32; Mes. 25: m. 6; Mes. 27: m. 86; Mes. 27: m. 16; Mes. 27: m. 26; Mes. 27: m. 30; Mes. 29: m. 13; Mes. 29: m. 33; Mes. 29: m. 34; Mes. 30: m. 109; Mes. 30: m. 236; Mes. 30: m. 142; Mes. 31: m. 11; Mes. 31: m. 12; Mes. 32: m. 155; Mes. 32: m. 85; Mes. 34: m. 15; Mes. 37: m. 6; Mes. 39: m. 12; Mes. 45: m. 13; Mes. 45: m. 14; Mes. 47: m. 172; Mes. 47: m. 46; Mes. 47: m. 152; Mes. 48: m. 13; Mes. 49: m. 10; Mes. 50: m. 118; Mes. 50: m. 111; Mes. 50: m. 67; Mes. 50: m. 68; Mes. 52: m. 55; Mes. 52: m. 12; Mes. 53: m. 2; Mes. 53: m. 28; Mes. 53: m. 149; Mes. 53: m. 12; Mes. 58: m. 23; Mes. 59: m. 10; Mes. 61: m. 18; Mes. 61: m. 26; Mes. 61: m. 28; Mes. 62: m. 6; Mes. 63: m. 25; Mes. 63: m. 26; Mes. 63: m. 83; Mes. 63: m. 205; Mes. 63: m. 164; Mes. 63: m. 209; Mes. 63: m. 191; Mes. 63: m. 18; Mes. 63: m. 203; Mes. 63: m. 204; Mes. 63: m. 212; Mes. 65: m. 100; Mes. 65: m. 9; Mes. 65: m. 10; Mes. 65: m. 47; Mes. 65: m. 46; Mes. 66: m. 42; Mes. 66: m. 38; Mes. 66: m. 36; Mes. 66:*

m. 138; Mes. 66: m. 82; Mes. 66: m. 90; Mes. 66: m. 2; Mes. 68: m. 37; Mes. 68: m. 33; Mes. 69: m. 59; Mes. 69: m. 107; Mes. 69: m. 163; Mes. 69: m. 169; Mes. 69: m. 18; Mes. 69: m. 48; Mes. 69: m. 7; Mes. 69: m. 194; Mes. 71: m. 36; Mes. 72: m. 7; Mes. 72: m. 104; Mes. 72: m. 34; Mes. 72: m. 71; Mes. 72: m. 44; Mes. 72: m. 548; Mes. 73: m. 7; Mes. 74: m. 10; Mes. 78: m. 28; Mes. 78: m. 28; Mes. 81: m. 169; Mes. 82: m. 7; Mes. 84: m. 37; Mes. 84: m. 149; Mes. 84: m. 85; Mes. 85: m. 96; Mes. 85: m. 25; Mes. 87: m. 12; Mes. 88: m. 26; Mes. 88: m. 81; Mes. 88: m. 82; Mes. 89: m. 39; Mes. 91: m. 101; Mes. 91: m. 213; Mes. 91: m. 257; Mes. 91: m. 93; Mes. 91: m. 206; Mes. 93: m. 34; Mes. 97: m. 46; Mes. 98: m. 22; Mes. 99: m. 10; Mes. 99: m. 18; Mes. 100: m. 64; Mes. 102: m. 101; Mes. 102: m. 88; Mes. 104: m. 41; Mes. 104: m. 29; Mes. 104: m. 30; Mes. 105: m. 60; Mes. 107: m. 46; Mes. 107: m. 69; Mes. 107: m. 70; Mes. 108: m. 44; Mes. 108: m. 35; Mes. 109: m. 46; Mes. 109: m. 30; Mes. 110: m. 40; Mes. 110: m. 36; Mes. 110: m. 47; Mes. 110: m. 48; Mes. 66: m. 47)

di: Demek, andlandırmak.

Büşr eydür eylese Tañrı haķı
Kendüzüme **dimeyem** miskîn daķı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 110*). [*dimeyem, -me, -yem*]

di: Söylemek, anlatmak.

Tūti gibi şehd ü şekker yiyelüm
'İşk içinden bir hikāyet **diyelüm**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 32*). [*diyelüm, -ye, -lüm*]

(Mes. 59: m. 18)

di: Söyleme!.

Yüzi hūb u ʔal'atı pür nūr-ıdı
Ādemī **dime** aña kim hūr-ıdı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 42*). [*dime, -me*]

di: Düşünmek, zannetmek.

Nesneye alan bahā virür **dime**
Hiçe naķda alanı elden ķoma
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 19*). [*dime, -me*]

di: Düşünmek.

Āhır ol mü'min yola senün-ile
Eyü olam **diyüben** gelür yola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 70*). [*diyüben, -y, -üben*]

di: Demek, söylemek; rivayet edilmek.

Kim bizüm bir şāhumuz var bī-hilāf
Ol ʔağ ardında ki **dirler** Kūh-ı Kāf
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 26*). [*dirler, -r, -ler*]

di: Demek, söylemek; || Diye düşünmek.

Mālī yoğa **dimezem** kim er degül
Adı yok kişi cihānda var degül
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 263*). [*dimezem, -mez, -em*]

di: Ad vermek; söylemek.

Pādişāhlar anda kim hōn yiyeler
Saña anda bir ʔarāmī **diyeler**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 31, Mısra 28*). [*diyeler, -ye, -ler*]

(Mes. 69: m. 8)

di: Konuşmak, bir şeyler söylemek.

Dimek işlemek ʔatında neng ola
Bundan aña elli biñ ferseng ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra 31*). [*dimek, -mek*]

di: Demek, söylemek || Konuşmak.

Halk etin müdbir er ola kim yeye
Gün uzun 'avrat gibi ʔaybet **diye**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 62, Mısra 12*). [*diye, -ye*]

di: Diye.

Ol dirilsün **diyü** bu halk işleye
Halkı soñra Hâk aña bağışlaya
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 35*). [*diyü, -yü*]

di: Demek, söylemek || ... diye adlandırmak,
... diye vasıflandırmak.

Çanda kim otura bir ehl-i temîz
Bize şâr issi **diyeler** iy 'azîz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 134*). [*diyeler, -ye, -ler*]

(*Mes. 69: m. 36; Mes. 69: m. 88; Mes. 69: m. 171; Mes. 69: m. 87; Mes. 72: m. 107; Mes. 72: m. 118; Mes. 109: m. 49; Mes. 109: m. 29*)

di: Saymak, kabul etmek.

Çamu 'âlem bildügi yolu koma
Kimsene bilmedüğini yol **dime**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 76*). [*dime, -me*]

dib: Dip; en alt, en derin yer.

Deñizüñ **dibinde** gevher pâk ola
Deñiz üstinde yüzen hâşâk ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 28, Mısra 13*). [*dibinde, -in, -de*]

(*Mes. 33: m. 24*)

dib: Bir şeyin alt kısmı, dip.

İkkisi burcuñ **dibine** irdiler
Kal' anuñ yüksekliğini gördiler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 27*). [*dibine, -in, -e*]

dib: Dip.

Tüs-isa boynın **dibinden** üzeyim
Key-ise başı derisin yüzeyim
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 189*). [*dibinden, -in, -den*]

(*Mes. 44: m. 22*)

dib: Bir şeyin alt kısmı; dibi. (El bağlamında bilek).

Zâlimi boynından ilkin aşalar
Andan ellerin **dibinden** keseler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 58, Mısra 20*). [*dibinden, -in, -den*]

dib: Altında (ağacın).

Gördi bir ağaç **dibinde** kim bir er
Ağzı açuk yatmış uyur bî-haber
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 25*). [*dibinde, -in, -de*]

dibâ: Renkli dokuma motiflerle süslü lüks bir çeşit ipek kumaş.

Gice çün dür dökdi **dibâ** üstine
Çarh inçü saçdı mînâ üstine
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 125*). [*dibâ,]*

(*Mes. 63: m. 70*)

dibâce: Önsöz, giriş, başlangıç.

Böyle ter **dibâce** vü datlu şeker
Hüsrev ü Şîrîn sözi ola meger
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra 37*). [*dibâce,]*

dibinde: Bir şeyin alt kısmı, dibi.

Uçmak ehli bunların pey-revleri
Tûba ağacı **dibinde** evleri
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 32*). [*dibinde,]*

dicle: Dicle nehri.

Eydür on yıldur ki Şatt'ı geççerem
Dicle'yi bir cür'a gibi iççerem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 24*). [*dicle'yi, -'yi*]

(*Mes. 102: m. 80*)

did: Ditmek; bir şeyi çok küçük parçalara ayırmak. (İnsan eti bağlamında).

Eyle aldum gaybetün sözde yatın
Kim **diderem** etmek üstinde etin
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 61, Mısra 20*). [*diderem, -er, -em*]

didār: Yüz, çehre, güzel yüz.

Şeyh çün gönlin virür dildārına
Vālih ü hayrān kalur **didārına**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 118*). [*didārına, -ın, -a*]

(*Mes. 10: m. 99; Mes. 40: m. 20; Mes. 40: m. 19; Mes. 40: m. 24; Mes. 40: m. 31*)

didār: Cenâb-ı Hakk'ın müminlere vadettiği görünüşü, tecellisi.

N'iderüz biz cenneti gülzār-ıla
Bize Deyyān'ı gerek **didār-ıla**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 146*). [*didār-ıla, --ıla*]

(*Mes. 22: m. 157*)

didî kim: Dedi ki.

Rızkuñ ol vire ki Kur'ān'da yakīn
Didî kim vallāhu hayru'r-rāzıkīn
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 122*). [*didî kim,*

didüg: Söylediği.

Hvōca sensin tūfî cānuñdur senüñ
Ol kafas **didügümüz** dahı tenüñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 178*). [*didügümüz, -ümüz*]

(*Mes. 32: m. 65; Mes. 32: m. 62; Mes. 84: m. 38; Mes. 63: m. 7; Mes. 71: m. 55; Mes. 9: m. 26; Mes. 44: m. 25; Mes. 47: m. 115*)

didügün işi: Söylediğın işi.

Bir işi işle dir-iseñ taşlaya
İşleme **didügün işi** işleye
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 72*). [*didügün işi,*

didüklerümi: Dediklerimi, söylediklerimi.

İlla tız ir katına giçlenmegil
İşbu **didüklerümi** aña digil
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 26*). [*didüklerümi,*

didür: Söyletmek, dedirtmek.

Bu aña etleri yidürür-idi
Kendünün şükrini **didürür-idi**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 59, Mısra 6*). [*didürür-idi, -ür, --i, -di*]

(*Mes. 65: m. 54*)

digil: Söyle.

Digil ol ilden saña getüreyim
Ne kim işüñ var-ısa bitüreyim
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 29*). [*digil,*

dihkân: Çiftçi.

Yirde **dihkân** ez-ķader renc iledür
Tarladan anbārına genc iledür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 57, Mısra 23*). [*dihkân,*

dik: Nasbetmek, dikilmek; durmak.

Muķri çün **dikdi** durugeldi beri
Bir su'ālî şordı vā' izden arı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 107*). [*dikdi, -di*]

dīk: Horoz.

Ķatı ot gerek ki düşe cūşa **dīk**
Yüz hümā simurğa ķul olsa yik
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 24, Mısra 3*). [*dīk,*

(*Mes. 52: m. 47; Mes. 72: m. 547*)

diken: Diken.

Dikeni köyündürün kim gül ķala
Gül dahı gider-ise bülbul ķala

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 165). [dikenî, -i]

(Mes. 1: m. 14; Mes. 105: m. 65)

dil: Dil, lisan. Konuşma dili.

Yañıla kuşlar **dilin** yüz nâz-ıla
Bundan örgene vü yüz biñ sâz-ıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 51). [dilin, -in]

dil: Gönül, kalp, yürek.

Çün görür Rıdvân ki bunlaruñ **dili**
Bir söz eydür ki hal olmaz müşkili
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 85). [dili, -i]

(Mes. 30: m. 232)

dil: Lisan, üslup.

Çün mürîd aşhâba söyler böyle **dil**
Dükeli aşhâbı kalurlar hacîl
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 73). [dil,]

(Mes. 27: m. 132)

dil: Söz, ifade etme, söyleme.

Mübtedî kimdür bize bildürivir
Kim nite işi vü yâ **dili** ne dir
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 99, Mısra 18). [dili, -i]

dil: Dil, lisan.

İştîlâhumuz Aristo **dilidür**
Biz hakîmlerüz bu Yunan ilidür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 185). [dilidür, -i, -dür]

dil: Konuşma organı; dil.

Dil kanı kim söyleyem ahvâlümü
Añladam yârânlaruma hâlümü
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 167). [dil,]

(Mes. 69: m. 88; Mes. 20: m. 3; Mes. 49: m. 18; Mes. 49: m. 30; Mes. 72: m. 491; Mes. 81: m. 8; Mes. 96: m. 27)

dil: Gönül || Dil.

Birisi eydür ki **dilüñi** bile
Secde eyle Haqq'a vü 'özüñ dile
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 29). [dilüñi, -üñ, -i]

(Mes. 13: m. 13)

dil: Dil || Gönül, kalp.

'Özr-ile **dilüñüzi** bileyicak
Şeyhüñüzi Tañrı'dan dileyicak
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 67). [dilüñüzi, -üñüz, -i]

(Mes. 15: m. 5; Mes. 18: m. 9; Mes. 25: m. 119; Mes. 71: m. 11)

dil: Dil || Söz söyleme, ifade etme.

Çok kişi üzdi kopuzınuñ kılın
Söylemedi kimse Gülşehrî **dilin**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 166). [dilin, -in]

(Mes. 65: m. 77)

dil: Dil; konuşma yetisi.

Degme **dil** bir söz beyân eyleyiser
'İşkî Gülşehrî 'ayân eyleyiser
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 167). [dil,]

dil: Dil, üslup, konuşma tarzı.

Hüdhüd eydür anda iki yolluluk
Olmaya maqbûl yüz biñ **dillülük**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 49, Mısra 2). [dillülük, -lû, -lik]

dil: Dil. || (Denizin dilinden anlama bağlamında).

Naḥv-ıla añlamayasın bu **dili**
Maḥv-ıla ḥall idesin bu müşkili

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra 47). [dili, -i]

dil: Lisan, dil; söyleyiş.

Kuş dilinde öyle burar kılını
 Kim Süleymān aňlayımaz **dilini**
 (Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 116). [dilini, -in, -i]

dil-dār: Güzel || sevgili.

‘Āşık ol degül ki sevdi yārını
 Gördüğinçe dil-rübā **dil-dārını**
 (Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 48). [dil-dārını, -ın, -ı]

(Mes. 10: m. 117; Mes. 32: m. 118)

dildār: Gönül alan sevgili.

Zikri her gün yārınıñ sözi-durur
 Kıblesi **dildārınıñ** yüzi-durur
 (Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 120). [dildārınıñ, -ı, -nuñ]

dildār ola: Gönül alan sevgili olmak.

Yār kanı kim baña ğam-hvār ola
 Döst kanı kim baña **dildār ola**
 (Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 156). [dildār ola,]

dilde söylenüdüruñ: Zikretmek, dilden düşürmemek.

Tañrı adın **dilde söylenüdüruñ**
 Ğafil olmañ zıkr eylenüdüruñ
 (Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 1). [dilde söylenüdüruñ, -üdur, -uñ]

dile: Dilemek, istemek, arzulamak.

Vaşluña irmek **dilerem** iy şanem
 Tap vücüdüm oldı hicründe ‘adem
 (Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 173). [dilerem, -r, -em]

(Mes. 1: m. 30; Mes. 13: m. 17; Mes. 13: m. 14; Mes. 14: m. 68; Mes. 15: m. 6; Mes. 19: m. 27; Mes. 19: m. 19; Mes. 20: m. 4; Mes. 25: m. 93; Mes.

27: m. 23; Mes. 28: m. 33; Mes. 30: m. 100; Mes. 43: m. 13; Mes. 55: m. 27; Mes. 57: m. 7; Mes. 65: m. 114; Mes. 72: m. 299; Mes. 72: m. 537; Mes. 73: m. 20; Mes. 77: m. 11; Mes. 77: m. 17; Mes. 78: m. 88; Mes. 78: m. 85; Mes. 78: m. 87; Mes. 78: m. 89; Mes. 78: m. 90; Mes. 78: m. 17; Mes. 79: m. 17; Mes. 80: m. 21; Mes. 82: m. 10; Mes. 83: m. 13; Mes. 86: m. 16; Mes. 101: m. 61; Mes. 104: m. 51; Mes. 105: m. 91; Mes. 107: m. 109; Mes. 107: m. 19 Mes. 14: m. 58; Mes. 70: m. 7; Mes. 22: m. 109; Mes. 77: m. 13; Mes. 84: m. 139; Mes. 107: m. 19; Mes. 9: m. 52; Mes. 22: m. 129; Mes. 19: m. 22)

dile: İstemek, talep etmek.

Kim çıkavuz atları indürevüz
 Kimi **diler-isevüz** bindürevüz
 (Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 32). [diler-isevüz, -r, --ise, -vüz]

(Mes. 31: m. 43; Mes. 65: m. 78; Mes. 75: m. 49; Mes. 75: m. 75; Mes. 78: m. 86; Mes. 85: m. 78; Mes. 96: m. 28)

dile: Erkeğin, kızı kendine istemesi durumu. Evlenme dileğinde bulunmak.

Bir zamāndan soñra dilüñ bilegil
 Atam anamdan beni hōş **dilegil**
 (Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 462). [dilegil, -gil]

dile-: İstemek, talep etmek.

Eyle dut fermān **dilerler** kişiden
 Kimdür anı okıyan ya işiden
 (Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 89). [dilerler, -r, -ler]

(Mes. 78: m. 15)

diledügin eyleye: İstedigini yapmak.

Cümle kendüye gerekin söyleye
 Kamu kendü **diledügin eyleye**
 (Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 38). [diledügin eyleye, -ye]

dileg: *Dilek, istek, temenni.*

Kim benüm şultān bilegidür yirüm
Her ne kim gönüm **dilegidür** yirüm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 29, Mısra 4*). [*dilegidür, -i, -dür*]

dileven: *Dileyen, isteyen kimse.*

Dileyene olıcağ zer virürüz
Olmaıcağ sāyile ser virürüz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 73, Mısra 15*). [*dileyene, -e*]

(*Mes. 75: m. 26*)

dil-figār: *Gönlü yaralı || Āşık.*

Şeyh kaldı ol kapuda hōr u zār
Āşık u pīr ü ġarīb ü **dil-figār**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 130*). [*dil-figār,]*

dil-figār: *Gönlü yaralı.*

Kim meger bir anadan bir nām-dār
İki gözsüz doğmış-ıdı **dil-figār**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 22*). [*dil-figār,]*

dil-firīb: *Gönül cezbeden, gönül alan.*

Eytdüm altı er kitāb eylediler
Dil-firīb ol ad-ıla söylediler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 142*). [*dil-firīb,]*

(*Mes. 94: m. 14; Mes. 100: m. 42*)

dil-firīb ü hōş olur: *Gönül cezbedici ve güzel olmak.*

Ġayb rızķı **dil-firīb ü hōş olur**
Zehri virürler-ise kim nūş olur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 9*). [*dil-firīb ü hōş olur, -ur*]

dilgīr ola: *Kalbe sıkıntı vermek.*

‘Āmilerūñ şöḥbeti **dilgīr ola**
Ehl-ile nā-ehl kaçan bir ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra 15*). [*dilgīr ola, -a*]

dilin kesūñ: *Dilini kesmek.*

Boğazından müdde‘īleri aşuñ
Ġaybet iden kişinūñ **dilin kesūñ**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 62, Mısra 14*). [*dilin kesūñ, -ūñ*]

dilinde söylenür: *Sürekli söylemek, zikretmek. || Ağzından düşürmemek.*

Toprağa urmuş yüzün şūr eylenür
Leyli’nūñ zikrin **dilinde söylenür**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 40*). [*dilinde söylenür, -ür*]

dilini söyler-idi: *Dilini konuşmak (aynı dili konuşmak ve anlamak bağlamında).*

Ādemīler **dilini söyler-idi**
Sözleri cāna eṣer eyler-idi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 17*). [*dilini söyler-idi, -r, --idi*]

dilini viyüyazdı: *Dilini yutmak.*

Eyle datlu dökdi ağzından sözi
Kim **dilini viyüyazdı** kendüzi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 168*). [*dilini viyüyazdı, -yü, -yaz, -dı*]

dilkü: *Tilki.*

Aslan avı **dilküler** işi degül
Her felek burcuñ yüzi taşı degül
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 127*). [*dilküler, -ler*]

(*Mes. 60: m. 14; Mes. 60: m. 28; Mes. 60: m. 29; Mes. 60: m. 64; Mes. 60: m. 65; Mes. 60: m. 73; Mes. 60: m. 47; Mes. 60: m. 35; Mes. 60: m. 74*)

dilkü gibi: *Tilki gibi.*

‘İşk çün aslan gibi ġurruş kıla
Dilkü gibi heybetinden ‘aql öle

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 168). [dilkü gibi,]

dillü: Becerikli, iyi, kolay ve inandırıcı söz söyleyen; dilli.

Dillü kimse yok dağı kim söyleye
Degme bir sözün beyânın eyleye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 7). [dillü,]

dil-rübâ: Gönül alan.

‘Âşık ol degül ki sevdi yârını
Gördüğinçe **dil-rübâ** dil-dârını
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 48). [dil-rübâ,]

dil-şâd: Gönül hoş, mutlu, sevinmiş.

Ergavân **dil-şâd** u süsen şâdkâm
Servi âzâd u güle bülbül gulâm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 21). [dil-şâd,]

dil-sitân: Gönül alan; güzel.

Öğüne düşdi meger ol **dil-sitân**
Pîle yâd oldu girü Hindüsitân
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 41). [dil-sitân,]

(Mes. 94: m. 3)

dilüñ bilegil: Dilini tutmak, susmak, konuşmamak.

Bir zamândan şöıra **dilüñ bilegil**
Atam anamdan beni hoş dilegil
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 461). [dilüñ bilegil, -gil]

dilüñ tuzıdur: Dilin lezzeti.

Bu hikâyet kim bu **dilüñ tuzıdur**
Ol vezîr-ile halîfe sözidür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 62, Mısra 21). [dilüñ tuzıdur, -dur-üñ]

dilüñi dut: Dilini tutmak: Sonunu düşünerek

gelişigüzel konuşmaktan sakınmak, ölçülü konuşmak, rast gele konuşmamak.

Dilüñi dut başcuğazuñ yitmesüñ
Ağzuñ açma pâdişâh işitmesüñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 51). [dilüñi dut,]

dime: Söyleme, düşünme.

Yaluñuz kımayalum bunda seni
Soñra sen terk itdüñüz **dime** beni
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 13, Mısra 8). [dime,]

dime: Söylemek.

Kaçaru varsam yig ola **dimegil**
Muştafa etegin elden kımağıl
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 305). [dimegil, -gil]

dime: Demesin!.

Kimse şekker şanup ağı yimeye
Yâ güneş aydın degüldür **dimeye**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 230). [dimeye, -y, -e]

dime kim: Deme ki, hiç söyleme.

Dime kim fermânuma ne diyeler
Seni fermân-ıla bile yiyeler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 97). [dime kim,]

dimek olur: demek gibidir, öyle anlaşılın (ki).

Dimek olur sen dağı böyleylegil
Kurtılâsın kendüzüñ şöyleylegil
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 151). [dimek olur, -ur]

dimez: Dememek || istememek.

Kimsenüñ avladuğın hüd yimezem
Siz getürüñ ben yiyeyim **dimezem**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 29, Mısra 10). [dimezem, -em]

dîn: İnsanların yaratıcı olarak kabul ettikleri üstün güce olan imanlarını, ona yapacakları ibâdetlerin bütünü ve bu imâna göre davranışlarının nasıl olması gerektiğini düzenleyen inanış yolu.

Birisi gūsâle tıpdı iy ‘azîz
Kılmadı kâfirliği **dinden** temîz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 16). [dinden, -den]

dîn: Din || İslam.

Her ne millet var-ısa yalan-durur
Dîn benüm-durur ki cāvidān-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 14). [dîn,]

(Mes. 5: m. 278; Mes. 12: m. 97; Mes. 15: m. 63; Mes. 93: m. 44; Mes. 100: m. 104; Mes. 100: m. 43)

dîn: Din, inanç, inanma.

Halk çün kim ol kanadı gördiler
Dînlerinüñ külli terkîn urdılar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 6). [dînlerinüñ, -ler, -i, -nüñ]

(Mes. 5: m. 296; Mes. 5: m. 47; Mes. 5: m. 121; Mes. 5: m. 85; Mes. 10: m. 4; Mes. 12: m. 108; Mes. 12: m. 117; Mes. 12: m. 145; Mes. 12: m. 165; Mes. 13: m. 29; Mes. 13: m. 30; Mes. 13: m. 33; Mes. 14: m. 49; Mes. 15: m. 66; Mes. 15: m. 79; Mes. 15: m. 116; Mes. 15: m. 113; Mes. 15: m. 76; Mes. 15: m. 119; Mes. 16: m. 15; Mes. 16: m. 31; Mes. 47: m. 85; Mes. 49: m. 6; Mes. 51: m. 2; Mes. 55: m. 20; Mes. 58: m. 2; Mes. 63: m. 5; Mes. 66: m. 43; Mes. 83: m. 7; Mes. 90: m. 48; Mes. 96: m. 57; Mes. 100: m. 101; Mes. 100: m. 25; Mes. 100: m. 26; Mes. 100: m. 94)

dîn: Din.

Esriyüp **dîn** şem‘ini söyündürem
Muşhaf‘ı dahı oda köyündürem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 131). [dîn,]

dîn: Bir milletin itikatça umumen tuttuğu yol, İslam dîni.

Eydür-idi **dîn** baña hâşıl-durur
Yohsa ayruğı kamu bâtıl-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 9). [dîn,]

(Mes. 5: m. 272; Mes. 79: m. 2; Mes. 100: m. 41; Mes. 100: m. 44; Mes. 100: m. 103; Mes. 100: m. 54; Mes. 100: m. 102)

dîn başına: Dinin başı.

Küfr mîhın **dîn başına** dokıma
Ejdehâları evüñe okıma
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 83, Mısra 9). [dîn başına,]

dîn deñizinden: Din denizi.

Enbiyâ yüzici gibi dürleri
Dîn deñizinden çıkardılar arı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 90). [dîn deñizinden, -den]

dîn deñizinüñ: Din denizi.

Dîn deñizinüñ içinde cān yüzer
Deñizüñ şeytān kırañında gezer
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 115). [dîn deñizinüñ, -i, -nüñ]

dîn erine: Dindar (kimse).

Dîn erine az kadar dünyā gerek
Mecnun’a elbetde bir Leylā gerek
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 87). [dîn erine, -ne]

dîn esāsınuñ: Dinin temeli.

Diri garkı oldur ki bid‘at artura
Dîn esāsınuñ hilāfın resm ura
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra 58). [dîn esāsınuñ, -nuñ]

dîn içinde: Dinde, inançta.

Atluya eydür senüñ dīnüñ kanı
Dīn içinde resm ü āyinüñ kanı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra
44). [dīn içinde,]

dīn ile: Dinle beraber.

Da'vet-i ām enbiyā eylediler
Kim bu halkı **dīn ile** toyladılar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra
96). [dīn ile,]

dīn ile dünyā: Din ve dünyā.

Ehl-i dil dünyā-y-ıla barışmaya
Dīn ile dünyā bile karışmaya
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 18, Mısra
14). [dīn ile dünyā,]

(Mes. 12: m. 188)

dīn ü imānı: Din ve iman.

Bunça yıl kāfir olan soñra 'aceb
Nite eyler **dīn ü imānı** taleb
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 95, Mısra
20). [dīn ü imānı, -ı]

(Mes. 10: m. 106)

dīn yolında: Din yolu, dīn uğru.

Dīn yolında çün terāzū aşalar
Bir eli on akça-y-ıçun keseler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 90, Mısra
13). [dīn yolında,]

dīn yolundan: Din yolu.

Gemide dükkān kıra vü dūr şata
Dīn yolundan taşları taşra ata
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra
88). [dīn yolundan, -dan]

dīnden çıkaran: Dinden (imandan) çıkmak.
İnancını terk etmek, kafir olmak.

Seni **dīnden çıkaran** ol zer-durur
Kim zeri büt eyleyen Āzer-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 36, Mısra
5). [dīnden çıkaran, -an]

dīne: Denemek, gözlemlemek.

Enbiyāya zehrūñ olmaya senüñ
Kim **dīnesin** yā geçe mekr ü fenüñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra
48). [dīnesin, -sin]

dīni duyar: Dine, inanca kulak vermek. ||
İnanmak.

Mü'min-iken bunçalar küfre uyar
Kāfir-iken bunçalar **dīni duyar**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 95, Mısra
24). [dīni duyar, -ar]

dīnle: Dinlemek, kulak vermek.

Çünkü va'iz pendini **dīnleyesin**
Yazuğum çokdur diyüp inleyesin
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra
11). [dīnleyesin, -y, -esin]

(Mes. 72: m. 6)

dīnlen: Dinlenmek, sözüne kulak verilmek.

Kimse mülki bī-muḥālif şanmasun
Kim münāfık dünyada **dīnlenmesün**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 87, Mısra
20). [dīnlenmesün, -me, -sün]

dīnlen: Dinlenmek, soluklanmak.

Büşr bir kaç loğma yir el-ḥamd ider
Dīnlenür bir lahza armağı gider
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
400). [dīnlenür, -ür]

(Mes. 88: m. 46)

dīnlen: Dinlenmek, durmak.

Cān ola kim kıtına bir dem iren
Eyle **dīnlene** kim uçmağa giren
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra
10). [dīnlene, -e]

dīnüne girdi: Dinine geçmek.

Ol senüñ **dinüñe girdi** bî-mecâz
Sen hâkîkat dînden olma bî-niyâz
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 115*). [*dinüñe girdi,]*

dir-: Toplamak.

Her biri birkaç mürîdi **dirdiler**
Tañrı vü peygâmbere irürdiler
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 99*). [*dirdiler, -di, -ler]*

(*Mes. 101: m. 61; Mes. 101: m. 62; Mes. 105: m. 63; Mes. 22: m. 16; Mes. 33: m. 17; Mes. 46: m. 21; Mes. 66: m. 10; Mes. 66: m. 20; Mes. 72: m. 359; Mes. 99: m. 3; Mes. 101: m. 64; Mes. 111: m. 13; Mes. 11: m. 78*)

dir: Demek, söylemek || emretmek.

Her ne hâle **dir-iseñ** hâzır benem
Kim Süleymân-ıla şâhib-sır benem
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 9*). [*dir-iseñ, --iseñ, -]*

dir: Demek, söylemek.

Eydür ol oğlan delü midür 'aceb
Delü degül usludur **dir** Büleheb
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 110*). [*dir,]*

(*Mes. 5: m. 80; Mes. 110: m. 13; Mes. 12: m. 92; Mes. 13: m. 43; Mes. 17: m. 5; Mes. 18: m. 2; Mes. 30: m. 191; Mes. 30: m. 192; Mes. 30: m. 191; Mes. 33: m. 10*)

dir: Toplamak, biriktirmek.

Ben ki bu mâlı **direrem** gün uzun
Korğudan zenbîl örерem dün ü gün
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 34, Mısra 25*). [*direrem, -er, -em]*

(*Mes. 96: m. 26*)

dir iken: Söylemek.

Loğması degül gıdâyı yir iken
Ne ola ben bilmedüğüm **dir iken**

(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 412*). [*dir iken, -r, -iken]*

diri: Canlı, zinde.

Kimi eydür oğlan ussuñ yolı mıdur
Yoğsa **diri** yöridüğün çok mıdur
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 32*). [*diri,]*

(*Mes. 29: m. 31; Mes. 32: m. 161*)

diri: Diri, sağ, canlı.

Ölü başına şu ayağın ura
Diri deñizden kaçan cân kırtara
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra 46*). [*diri,]*

(*Mes. 61: m. 4; Mes. 72: m. 364; Mes. 84: m. 131; Mes. 93: m. 18; Mes. 101: m. 49; Mes. 101: m. 57; Mes. 101: m. 71*)

diri kal: Yaşamak, canlı olmak, ölmemek.

'İlmi ta'rif eyle te'lifüñ-ile
Diri kal 'âlemde taşnîfûñ-ile
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 104*). [*diri kal,]*

diri kal: Yaşamak, canlı olmak.

İlerürek öl ölümünden bir zamân
Diri kal Gülşehri gibi cavidân
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 19, Mısra 44*). [*diri kal,]*

(*Mes. 19: m. 35*)

diri kalısar: Yaşamak, canlı olmak.

Ad-ıla **diri kalısar** âdemî
Kim duta Gülşehrî gibi 'âlemi
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 29, Mısra 39*). [*diri kalısar, -ısar]*

diri ola: Hayata kavuşmak || Ebediyete ulaşmak.

Kendü geñiyle ölen dirlik bula
Geñsüz ölenler kaçan **diri ola**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra
180). [diri ola,]

diri olduğumça: Canlı kalmak, hayatta
olmak, yaşamak.

Diri olduğumça ben inanmağıl
Benden imin yöriyeven şanmağıl
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra
79). [diri olduğumça, -duğ, -um, -ça
]

diri olmakdan: Yaşamak, hayatta olmak.

Ölmek ansuz **diri olmağdan** delim
Yig-durur yüz 'illet ile iy hakim
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 19, Mısra
25). [diri olmağdan, -dan]

diril: Canlanmak, hayat bulmak.

Şeyh tersā olduğın çün bildiler
Kamu tersālar dahı **dirildiler**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
138). [dirildiler, -di, -ler]

(Mes. 94: m. 55; Mes. 31: m. 36; Mes.
32: m. 157; Mes. 32: m. 176; Mes. 44:
m. 6; Mes. 44: m. 37)

diril: Toplanmak, bir araya gelmek.

Kamu kuşlar bir yire **dirildiler**
Mülki şultānsuz-ıduğın bildiler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 3, Mısra
1). [dirildiler, -di, -ler]

(Mes. 5: m. 83)

diril: Yaşamak, ömür sürmek.

Ol **dirilsün** diyü bu halk işleye
Halkı soñra Hak aña bağışlaya
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra
35). [dirilsün, -sün]

(Mes. 69: m. 96; Mes. 69: m. 24; Mes.
72: m. 483)

diril: Yaşamak, hayatta kalmak; canlanmak.

Neye bunça dünyāda tiz ölelüm
Bir iki yıl ko bizi **dirilelüm**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra
24). [dirilelüm, -elüm]

diril: Dirilmek, canlanmak.

Kendüzini yiyiçeğin **dirilür**
Kendüzin yimeyiçek derhāl ölür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra
15). [dirilür, -ür]

(Mes. 94: m. 54; Mes. 105: m. 20)

diril-: Toplanmak.

Tağda tavşanlar kamu **dirildiler**
Dükeli dilkü katına geldiler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra
13). [dirildiler, -di, -ler]

(Mes. 60: m. 59; Mes. 91: m. 55; Mes.
94: m. 39; Mes. 98: m. 10)

dirilmek: Yaşamak, hayatta kalmak;
canlanmak.

Dünya dirliği gerek-ise saña
Ansuz olmağ yig **dirilmekdin** baña
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 19, Mısra
34). [dirilmekdin, -din]

dirilig: Hayat, yaşam; sağlık.

Ölüm içinde ola nağş u zevāl
Dirilig-ile ādemī bula kemāl
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra
26). [dirilig-ile, --ile]

(Mes. 18: m. 21; Mes. 19: m. 36; Mes.
32: m. 171; Mes. 44: m. 8; Mes. 44:
m. 36; Mes. 19: m. 14; Mes. 17: m. 29)

dirilig: Hayat, yaşam.

Bu ne sözdür kim didüñ iy nā-bekār
Diriligi ko ölümü añ zīnhār
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
48). [diriligi, -i]

(Mes. 18: m. 28; Mes. 19: m. 33; Mes. 19: m. 20; Mes. 32: m. 170; Mes. 93: m. 60)

dirlige ire-y-idüñ: Canlanmak, dirilmek. || Ebediyete kavuşmak.

Soñra bir key **dirlige ire-y-idüñ**
Hâzretinde Cāvidān dura-y-ıduñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 44, Mısra 43). [dirlige ire-y-idüñ, -e, --y, --idüñ]

dirligin buldı: Canlanmak || Hayata kavuşmak.

Ol çün öldi **dirligin buldı** tamām
Baña ansuz dirliğüm oldı harām
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 169). [dirligin buldı, -dı]

dirligini bul-: Hayata kavuşmak || Ebediyete ulaşmak.

Her kim ölümden ilerü ölmedi
Ölüp ayruq **dirligini bulmadı**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 174). [dirligini bulmadı, -ma, -dı]

(Mes. 32: m. 172)

dirlik: Hayat, yaşam.

Her kim ol dīv olmadın merdüm-
durur
Dirlik adsuz kişiye ölüm-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 18, Mısra 24). [dirlik,]

(Mes. 44: m. 10)

dirlik bul-: Hayata kavuşmak || Ebediyete ulaşmak.

Kendü geñiyle ölen **dirlik bula**
Geñsüz ölenler kaçan diri ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 179). [dirlik bula, -a]

(Mes. 32: m. 182)

dirşür: Toplamak, bir araya getirmek.

Çok hākīmler şāh **dirşürmiş-idi**
Her birisinden devā şormış-ıdı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 11). [dirşürmiş-idi, -miş, --idi]

(Mes. 94: m. 29; Mes. 94: m. 27)

dirşür-: Toplamak, biriktirmek.

Sen delü çomak direr gibi hemān
Dirşürürsin çok mürīdler iy fulān
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 82). [dirşürürsin, -ür, -sin]

diş: Üst ve alt çene kemikleri üzerinde karşılıklı sıralanmış olan ve ağza alınan şeyleri koparıp çiğnemeye yarayan sert, beyazımtırak parçalardan her biri, diş.

Rengi la' l ü **dişleri** lü' lü gibi
Hāli Türkiştān'da bir hindü gibi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 91). [dişleri, -ler, -i]

(Mes. 49: m. 31; Mes. 59: m. 4; Mes. 91: m. 184; Mes. 101: m. 44)

dişin biler-idi: Çok istek duymak, hırsıla dolmak.

Yüzemez-iken şuyı diler-idi
Yāri oğrına **dişin biler-idi**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 12). [dişin biler-idi, -er, --id, -i]

ditre: Titremek.

Eydür imdi **ditremegüm** giderün
Kañça kim gerek-ise aluñ virün
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 259). [ditremegüm, -meg, -üm]

(Mes. 5: m. 249; Mes. 5: m. 267)

dīv: Şeytan, dev.

Ol biri eydür ki **dīv** urdı yoluñ
Kim kamu sağ işüñi yiñdi soluñ

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 47). [dīv,]

(Mes. 46: m. 16; Mes. 50: m. 103; Mes. 52: m. 62; Mes. 63: m. 227; Mes. 83: m. 5; Mes. 84: m. 70; Mes. 85: m. 172; Mes. 96: m. 4; Mes. 110: m. 47)

dīv: Dev || Şeytan.

Hür-ısañ hür ola uçmağda işüñ
Dīv-iseñ dīv ola odda yoldaşuñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 298). [dīv-iseñ, --ise, -ñ]

(Mes. 81: m. 180)

dīv: Dev, korkulan (kimse); şeytan.

Her kim ol **dīv** olmadın merdüm-
durur
Dirlik adsuz kişiye ölüm-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 18, Mısra 23). [dīv,]

dīv esāsın: Şeytanın yolu.

Dīv esāsın dünyada dehrī dutar
Muştafā yolını Gülşehrī dutar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 110, Mısra 55). [dīv esāsın, -ın]

dīv ola: Dev, şeytan olmak.

Kim kıla ihlāş-ıla yarı bula
Anı kim ben kıldum esbī **dīv ola**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 210). [dīv ola, -a]

(Mes. 5: m. 298)

dīv olan: Şeytan olan.

Ādemī hayvān olandan yig-durur
Dīv olan nādān olandan yig-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra 8). [dīv olan,]

dīv ü dedden: Şeytan ve yabani hayvan.

Şehveti 'aqlın yinicek iy hakīm
Kemter ola **dīv ü dedden** ol delīm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 110, Mısra 52). [dīv ü dedden, -den]

(Mes. 80: m. 8)

dīv u gül: Dev ve gulyabani || Şeytan ve iblis.

Muştafā'dur ādemī vü her kim ol
Aña uydı vü kalanı **dīv u gül**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 110, Mısra 54). [dīv u gül,]

dīvān: Divan şairlerinin, şiirlerini
kafiyelerine göre alfabe sırası ile içine alan
mecmua, kitap.

Saña bir **dīvān** gerek iy nāmdār
Kim kıla senden cihānda yādigār
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 91). [dīvān,]

dīvān: Kitap || Mesnevi.

Ol kişi kim dūrri 'ummāndan bula
On iki 'ilmi bu **dīvāndan** bula
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 178). [dīvāndan, -dan]

dīvāne: Deli, mecnun; aklını yitirmiş.

'Aql kında bulına **dīvānede**
Genc olmaya meger vīrānede
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 35, Mısra 5). [dīvānede, -de]

(Mes. 36: m. 31)

dīvān-ı mezālīm kurdılar: Haksızlıklar
mahkemesi, şikayet kurumu oluşturmak.

Tekye ol fermānlarına urdılar
İlde **dīvān-ı mezālīm kurdılar**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 62). [dīvān-ı mezālīm kurdılar, -dı, -
lar]

dīvār: Duvar.

Yazlı **divārında** nakşı yakşı çok
Olmaya bir reng kim ol evde yok
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 61*). [*divārında, -in, -da*]

divi: Dev || Şeytan.

İ'tikādum var diyü aldanmağıl
Degme bir **divi** Süleymān şanmağıl
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra 54*). [*divi,*]

div-i racīm: Kovulmuş, taşlanmış, lanetlenmiş
dev || Şeytan. (Allahü teâlânın rahmetinden
kovulmuş uzaklaştırılmış manasında şeytanın
Kur'an-ı kerîmde bildirilen sıfatı.).

Od ki baş çekdi vü kibr itdi 'azîm
Oddan oldı lâcerem **div-i racīm**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 83, Mısra 34*). [*div-i racīm,*]

diye: Demek, söylemek.

Qor-isañ kim ol bu sözleri **diye**
Az zamānda kamu halk aña uya
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 101*). [*diye,*]

(*Mes. 10: m. 84; Mes. 18: m. 5; Mes. 29: m. 11; Mes. 91: m. 89*)

diye: Demek, söylemek || düşünmek.

Kimsenüñ hîç ihtiyârı yok-durur
Kim **diye** bu az u yâ ol çok-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra 4*). [*diye,*]

diye: Amacıyla, sebepten dolayı.

Anamuz yavrısını ne ustaya
Virdi kim yüzmege öğrenüñ **diye**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 76*). [*diye,*]

diye: Diye.

Sen eger varmaz olur-isañ aña
Ol 'acab kim gelmedi **diye** baña
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 44, Mısra 16*). [*diye,*]

diye: Diyerek.

Kelebek ben mûmı isterem **diye**
Mûm olıncağ dahı neyi isteye
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 99*). [*diye,*]

diven: Diyen, söyleyen (kişi).

Kimse yok kim bizi andan sormaduk
Millete bātıl **diveni** görmedük
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 106*). [*diveni, -i*]

(*Mes. 47: m. 142; Mes. 61: m. 3; Mes. 63: m. 242; Mes. 88: m. 82*)

diven: İsteyen (kimse).

Dimezüz kim nân bağışlaya-y-ıduğ
Nân **diyene** cān bağışlaya-y-ıduğ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 73, Mısra 8*). [*diyene, -e*]

diven: Diyen, söyleyen; düşünen (kimse).

Eyü **diyen** kişiler öğüt vire
Eyü devletlüler öğüde gire
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 7*). [*diyen,*]

divü: Diyerek, deyip.

Biz demürçi dokıduğın şanuruz
Tañrı **diyü** yalana inanuruz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 194*). [*diyü,*]

(*Mes. 5: m. 268; Mes. 30: m. 66; Mes. 30: m. 163; Mes. 44: m. 28; Mes. 47: m. 125; Mes. 52: m. 53; Mes. 60: m. 22; Mes. 98: m. 47; Mes. 105: m. 63*)

diyüben: Diyerek, deyip.

Ne pulı hergiz gümüşe katar
Ne gümüşi pul **diyüben** satar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 300*). [*diyüben,*]

(*Mes. 10: m. 32; Mes. 63: m. 230*)

dizi üstinden: Diz üstü.

Dizi üstinden elini kaldura
Bir tapança-y-ıla beni öldüre
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 153*). [*dizi üstinden,]*

dizil: Sıralanmak.

Yitmiş iki millet-ile **dizile**
Kamu dürlü kavm yolını bile
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 39*). [*dizile, -e]*

dizinde kodı: Dizine koymak.

Tütü'yı çıkardı **dizinde kodı**
Kim meger sâkin ola bir dem odı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 137*). [*dizinde kodı, -dı]*

dizinde yaturur: Dizinde yatırmak.

Şeyh ileyinde şehâdet getirür
Şeyh anı bir dem **dizinde yaturur**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 94*). [*dizinde yaturur, -ur]*

dokı: Dokuma işi.

Biz demürçi **dokıduğun** şanuruz
Tañrı diyü yalana inanuruz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 193*). [*dokıduğun, -duğ, -ın]*

dokı: Vurmak, dövmek.

Bir kaç âyet sâz-ıla okıdılar
Zühre çengin başına **dokıdılar**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 106*). [*dokıdılar, -dı, -lar]*

(*Mes. 63: m. 112*)

dokı: Vurmak, çakmak.

Küfr mihın dîn başına **dokıma**
Ejdehâları evüne okıma
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 83, Mısra 9*). [*dokıma, -ma]*

dokın: Dokunmak.

Rüstem altından ol atıñ şavılur
At **dokınur** yire hürd u hām olur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 64*). [*dokınur, -ur]*

dokın: Dokunmak, işlemek.

Kim sen andan bunça kılursın hâzer
Zahmı **dokınmış-durur** saña meger
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 104*). [*dokınmış-durur, -mış, --durur]*

dokkuz felek: Dokuz felek, göğün dokuz katı.

Bir yüce eyvân ki bu **dokkuz felek**
İşigidür çapusunıñ kultu lek
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 105*). [*dokkuz felek,]*

dokkuzınçı: Dokuzuncu.

Dokkuzınçı künbed-i a'zam-durur
Cehl zahm u 'ilm aña merhem-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 225*). [*dokkuzınçı,]*

dokuzınçı gök: Dokuzuncu gök. (Cennetin katmanları bağlamında).

Dokuzınçı gök Muhammed cenneti
Oldı kim Rıdvân ola hem-şoñbeti
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 97, Mısra 1*). [*dokuzınçı gök,]*

dol: Dolmak, taşmak.

Şâh-ı pâyir soñra bî-bâr olıcak
Müsterâhuñ gendi artar **dolıcak**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 36, Mısra 28*). [*dolıcak, -ıcak]*

dol: Doldurmak.

Eytdüm aña bir ulu şeyh olmışam
Şehre kim ol şehre küllî **dolmuşam**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 38*). [*dolmuşam, -mış, -am]*

dola: Dolmak.

Dilemez-iseñ ki **dola** ev düttün
Oduñ üstine dañı urma odun
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 83, Mısra 13*). [*dola,]*

dola: Dolamak.

Tā metā'ı **dolaya** pīçe kişi
Çün şatun ala anı hīçe kişi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 33*). [*dolaya, -ya]*

(*Mes. 81: m. 96*)

dolası degül: Dolmamış.

Ölüden yir karnı **dolası degül**
Ad-ıla Gülşehri ölesi degül
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 94, Mısra 73*). [*dolası degül,]*

dolu: Dolu, dolmuş.

Küp gömülmüş yire vü ağzı ulu
Ortasına degin ol küp şu **dolu**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 308*). [*dolu,]*

don: Elbise.

İştıfā **donı** geyildi daşına
İctibā tācı uruldı başına
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 13*). [*donı, -ı]*

don: Elbise, gecelik.

Bir lipāçe geymiş azrak **don** gibi
Altuna banılmış ol ay gün gibi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 89*). [*don,]*

doprağ: Toprak.

Ger begümüz işidürse sözüñi
Doprağūñdan çıkarısar tozuñı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 56*). [*doprağūñdan, -uñ, -dan]*

döst: Sevilen kimse; sevgili.

Yār kanı kim baña gam-hvār ola
Döst kanı kim baña dildār ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 156*). [*döst,]*

(*Mes. 47: m. 49*)

döst: Sevilen, güvenilen, yakın arkadaş, gönüldaş, iyi anlaşılın kimse, düşman karşıtı.

Eytdiler oldur nite bildüñ anı
Kim şorarsın **dösta** beñzer düşmeni
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 144*). [*dösta, -a]*

döst: Dost || Sevgili.

Döstü eydür şimdi yārumsın benüm
Küfre çün girdüñ fedā olsuñ canum
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 133*). [*döstü, -ı]*

döst: Dost, güvenilir arkadaş.

Şanmayasın **döst** her bir düşmeni
Kim bu yoluñ ol ikidür rehzeni
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 28, Mısra 35*). [*döst,]*

(*Mes. 66: m. 96*)

döst: Sevgili || Allah.

Tañrı birdür **döst** birdür şöyle bil
İki diyenler-durur hōr u hacıl
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 141*). [*döst,]*

döst: Dost, arkadaş.

Ten refiki yolda ter dāmen-durur
'Aql **döstü** nefisine düşmen-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 80, Mısra 6*). [*döstü, -ı]*

(*Mes. 80: m. 2; Mes. 86: m. 6*)

döst kıla: Dost edinmek.

Üñ kanı kim nāle vü zārī kılam
Kendüzüme **döst** ol yāri **kıla**

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 160). [döst kıla, -a]

doy: Doymak.

Dartdı kılıç ol süvārī tīz yigil
Andan elhamd okıyup **doydum** digil
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 38). [doydum, -du, -m]

(Mes. 93: m. 34)

dög: Dövmek, ezmek.

Kim bizi **dögsedi** yüz ğam yir-idük
Haq bizi dögen elinde dir-idük
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 119). [dögsedi, -se, -di]

dög: Dövmek.

Atlu bakmaz hıç anuñ sögmegine
Hışmı artar depesin **dögmegine**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 60). [dögmegine, -meg, -in, -e]

(Mes. 72: m. 418)

dög: Dövmek, vurmak.

Ata ol oğlançuğın **döger-idi**
Ana ol oğlançuğa söger-idi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 27). [döger-idi, -er, --idi]

(Mes. 72: m. 433)

dögen: Dövme işlemini yapan kişi, döven.

Kim bizi dögsedi yüz ğam yir-idük
Haq bizi **dögen** elinde dir-idük
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 120). [dögen,]

dögen kişiye: Dövme işlemini yapan kişi.

Yüz çekiç her bir başına yidi
Birisı **dögen kişiye** ne didi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 190). [dögen kişiye, -ye]

dök-: Saçmak, serpmek.

Nefsine uymadı Gülşehrī meger
Kim gülistān üstine **dökdi** şeker
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 79, Mısra 24). [dökdi, -di]

(Mes. 84: m. 117)

dök: Dökmek, saçmak.

Na'ra urdı mest düşdi ortaya
Şūrişiyle **dökdi** tağı dereye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 70). [dökdi, -di]

(Mes. 111: m. 79; Mes. 29: m. 2; Mes. 50: m. 12; Mes. 66: m. 10)

dök: Dağıtmak, saçmak.

Dünya mihrini gönülden sökdiler
Mülk ü esbābı dükelin **dökdiler**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 62). [dökdiler, -di, -ler]

dök: Saçmak, dökmek, yaymak, açmak. (Sofra bağlamında).

Şehd ü şeker hıvönını key **dökmişüz**
Dürr ü gevher tohmını çok ekmişüz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 41). [dökmişüz, -miş, -üz]

dökdi ağzından: Ağzından dökülmek (güzel sözler bağlamında).

Eyle datlu **dökdi ağzından** sözi
Kim dilini yiyüyazdı kendüzi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 167). [dökdi ağzından, -ndan]

dökdi sözler: Sözler sarfetmek.

Gör ne dürlü **dökdi sözler** kendüzi
Kim muraşsa' oldı Gülşehrī sözi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 321). [dökdi sözler,]

dökersin kanın: Kan dökmek; öldürmek.

Niçe **dökersin** bu miskînler **kanın**
Alasın bu cânâvarlaruñ canın
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 71*). [*dökersin kanın, -ın*]

dökmiş: Saçmak, ortaya çıkarmak.

Şubh-dem bir yazuda kim nevbahâr
Dökmiş-idi yire dürr-i şâhvâr
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 3, Mısra 4*). [*dökmiş-idi, --i, -di*]

dölpi: Dulp, tulp: Boyunca, yığınca.

Bir mücerred yigid-idi pāk-bāz
Gün uzun oruç dün **dölpi** namāz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 30*). [*dölpi,*]

dön: Dönmek.

Kendüzin evvel ziyāna ile den
Soñra **dönüp** ayruğı mağbūn iden
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 8*). [*dönüp, -üp*]

(*Mes. 91: m. 172*)

dön: Dönüşmek, dönmek.

Derde irdi şeyh dermānı kamu
Küfre **döndi** dīn ü imānı kamu
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 106*). [*döndi, -di*]

dön: Dönmek, yönelmek, bakmak.

Döndi yārānlara eydür ol ulu
Kimi i 'avratdan bu yolda siz alū
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 25*). [*döndi, -di*]

(*Mes. 32: m. 140*)

dön: Dönmek, değışmek; sarsılmak.

İ'tikāduñ **döne** vü kalmaya uz
Zīra imānda muqallidsin henüz

(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra 15*). [*döne, -e*]

dön: Dönmek, dolaşmak, düşünmek ||
Yönelmek.

Döndi kim ol 'avrat ardınça vara
Kendü kim yāhut evi kanda şora
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 53*). [*döndi, -di*]

dön: Geri dönmek.

Döneyim kendü işüme gideyim
Çün hālāl olmaya baña n'ideyim
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 81*). [*döneyim, -eyim*]

dön-: Yönelmek.

Döndi kim Beytū'l-mağdis şehrine
Vara vü şabr ide 'ışkuñ kahrına
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 87*). [*döndi, -di*]

dönder: Döndürmek, geri getirmek (zaman bağlamında).

Vaktı **dönderimediler** hāl-ıla
Düzdiler her vaktı bir aḥvāl-ıla
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 105*). [*dönderimediler, -ime, -di, -ler*]

dönder: Döndürmek, çevirmek.

Vaktı bunlar hāl-ıla **dönderdiler**
Niçe dilerler-ise gönderdiler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 113*). [*dönderdiler, -di, -ler*]

döndi girü: Tekrar geri dönmek, geldiği yere gitmek.

Döndi girü şehrine varmaqlığa
'İşkına şabr eyleyüp durmaqlığa
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 91*). [*döndi girü,*]

döndün girü: Geri dönmek.

Şeyhe eydürler dükeli yalvaru
Kim yolumuzdan neye **döndüñ girü**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 40*). [*döndüñ girü,]*

döne: Dönmek, çevrilmek.

Ana diler-ise cânın şakına
Yavriya gelen aña karşı **döne**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 24*). [*döne,]*

döne girü: Geri dönmek.

Çorqaram kim yolda ölem n'ideyin
Döne yönüm **girü** nite gideyin
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 92, Mısra 4*). [*döne girü,]*

dörd: Dört.

Pes kız eydür olduñ-ısa merdikâr
Dörd işi kılmak gereksin ihtiyâr
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 72*). [*dörd,]*

(*Mes. 101: m. 3*)

dörd: Dört (temel).

Kamu halka dörd esâs eylediler
Dördinüñ dağı yolın söylediler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra 4*). [*dördinüñ, -i, -nüñ]*

dördinçi: Dördüncü.

Ana karnını üçinçi ev kıl
Tıflı hâlini dağı **dördinçi** bil
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 122*). [*dördinçi,]*

dördinçi gökde: Dördüncü gök. (Cennetin katmanları bağlamında).

‘Ârifüñ **dördinçi gökde** cenneti
Varıcağ anda bulalar rahmeti
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 97, Mısra 11*). [*dördinçi gökde, -de]*

döri: Yaratmak.

Fikreti ‘ulvî yolında yöriye
Dünyada ol bu iş için **döriye**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 30*). [*döriye, -y, -e]*

dörid: Yaratmak.

Pâdişâh oldur ki şultân yarada
Ten **döride** halka vü cân yarada
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 31, Mısra 8*). [*döride, -e]*

(*Mes. 61: m. 36; Mes. 52: m. 40*)

döriden: Yaratana, meydana getiren.

Döriden vâcib-durur zâtı-y-ıla
Döriyen mümkündür âlâtı-y-ıla
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra 33*). [*döriden,]*

(*Mes. 63: m. 140; Mes. 98: m. 26*)

döriyen: Yaratılan.

Döriden vâcib-durur zâtı-y-ıla
Döriyen mümkündür âlâtı-y-ıla
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra 34*). [*döriyen,]*

dört yanını: Dört tarafı; her yer.

Mü’min ol kaz yavrisı gibi yüzer
Deñizüñ **dört yanını** şeytân gezer
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 122*). [*dört yanını, -ın, -ı]*

döşe: Kurmak, yapmak; döşemek, donatmak.

Eytdi bu tâcı cihânı yaradan
Yiri **döşeyen** felekler döriden
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 140*). [*döşeyen, -y, -en]*

döşeg: Yatak.

Döşegi içinde çün yumdı gözin
Açıcağ uçmağda buldı kendüzin

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 93). [döşegi, -i]

döşeye seccâdesin şu üstine: Seccadesini su üstüne sermek.

Zâhid ol-durur ki tapu üstine
Döşeye seccâdesin şu üstine
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 26, Mısra 22). [döşeye seccâdesin şu üstine,]

döz: Tahammül etmek.

Kaz kaçan sîmurğ-ıla **dözebile**
Kaza ol yig kim şuda yüzebile
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 26, Mısra 25). [dözebile, -ebil, -e]

du'a: Allah'a yalvarma; niyaz.

Ne **du'a-y-ıla** ki dili bilürüz
Tañrı'nuñ luftı şıfâtın dilerüz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra 27). [du'a-y-ıla, --y, --ıla]

du'â kıl-: Dua etmek, duada bulunmak.

Ol kız eydür sen **du'â kıl** kim benüm
Qabz ide Tañrı ileyüñde canum
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 81). [du'â kıl,]

(Mes. 91: m. 64 Mes. 102: m. 2)

dudağ: Dudak.

Âhiretde yüzi kara qopısar
Ağzınuñ **dudağını** od öpiser
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 62, Mısra 4). [dudağını, -ın, -ı]

dün: Aşağılık, soysuz.

Şehr şeyhi **dün** u yâ dehrî-durur
Şimdi 'âlem şeyhi Gülşehrî-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra 69). [dün,]

(Mes. 83: m. 35)

dün-himmet: Aşağılık, nankör.

Her kim ol erlikde **dün-himmet-durur**

Er dime aña ki bir 'avrat-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 49, Mısra 9). [dün-himmet-durur, --dur, -ur]

dur: Kalmak, beklemek.

Ben saña azuk virem **dur** git girü
'İşkî qoğıl şabrı dutğıl ilerü
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 181). [dur,]

(Mes. 40: m. 2)

dur: Durmak, bulunmak, kalmak.

Bir dahı urur ko oynı **dur** girü
Sür birez yolu iltelüm ilerü
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 127). [dur,]

(Mes. 30: m. 47; Mes. 44: m. 44; Mes. 45: m. 22; Mes. 53: m. 69; Mes. 55: m. 33; Mes. 63: m. 127; Mes. 66: m. 62; Mes. 66: m. 127; Mes. 72: m. 418; Mes. 85: m. 38; Mes. 111: m. 19; Mes. 111: m. 59)

dur: Mevcut olma, bulunma.

Degme baş içinde bir sevdâ **durur**
Kimse bilmez kim haqîkat ne-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 109). [durur, -ur]

dur: Beklemek, dikilmek.

Yohsa ben andın yaña varmaz-ısam
Tapusunda qul gibi **durmaz-ısam**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 262). [durmaz-ısam, -maz, --ı, -sa, -m]

dur: Kalmak (yanında beklemek).

Çün **durasın** Muştafâ-y-ıla bile
Fethe varur-ısa varasın bile
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 307). [durasın, -a, -sın]

dur: Durmak, beklemek, vaziyet almak.

Ol ögüdüñ dahı terkîn urdılar
Hîre vü hõr u hacıl dek **durdılar**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 74*). [*durdılar, -dı, -lar*]

dur: Durmak, beklemek, kalmak.

Ol kıız eydür gerçek içgil cāmuñı
Kāfir ol **dur** oda yak İslām'ıñı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 80*). [*dur,]*

dur: Var olmak, yaşamak. (Bina bağlamında).

Her kim ol şu üstine bünyād ura
Gör kim ol bünyādı ne muhkem **dura**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 28, Mısra 38*). [*dura, -a*]

dur: Olmak, durmak.

Rüstem eydür ne işüm var irmedin
Eydür imdi tizirek eş **durmadın**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 176*). [*durmadın, -ma, -dın*]

dur: Durmak, -e karşı durmak.

Muṣṭafā bir sinleye varmış-ıdı
'İbretine sinlerüñ **durmuş-ıdı**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 136*). [*durmuş-ıdı, -mış, --ı, -dı*]

dur: Ayakta durmak, beklemek.

Kim belî biz kāmumuz **durur-ıduķ**
Ol ferişte geldüğün görür-ıduķ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 65*). [*durur-ıduķ, -ur, --ı, -duķ*]

dur: Devam edip durmak.

Kaķıyıcak bardaķı küpe urur
Söge oturduķça kükreyü **durur**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 82, Mısra 6*). [*durur, -ur*]

dur: Ayağa kalk!.

Kim **dur** işbu almanuñ çürüğini
Ança yi kim alma şanasın beni
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 31*). [*dur,]*

(*Mes. 69: m. 85; Mes. 72: m. 333; Mes. 85: m. 56*)

dur: Ayağa kalkmak, beklemek, durmak.

Loķmasını şofrada niçe yiye
Niçe otura vü **dura** vü diye
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 36*). [*dura, -a*]

dur: Durmak, bulunmak.

Kalanına şābitāt ad urdılar
Sekkizinçi gökde bunlar **durdılar**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 224*). [*durdılar, -dı, -lar*]

dur: Durmak, olmak.

Hîç-ile sermāye çün **dura** esās
Assı dahı hîç ola re'sen-be-re's
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 39*). [*dura, -a*]

dur: Kalkmak, ayağa kalkmak.

Tācı kōdı vü çağırdı kim **duruñ**
Bir ferişte kōdı tācı götürüñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 61*). [*duruñ, -uñ*]

(*Mes. 63: m. 173; Mes. 72: m. 325; Mes. 91: m. 268; Mes. 102: m. 107; Mes. 108: m. 13*)

dur: Varlığını sürdürmek, yaşamak.

Ben anı öldürmesem **dura-y-ıdı**
Yüz benüm gibiyi öldüre-y-ıdı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 285*). [*dura-y-ıdı, -a, --y, --ıdı*]

dur: Devam etmek.

Kimse ol şārda ki devri **durmadı**
Muṣṭafā'dan yig dükānın kūrmadı

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 107). [durmadı, -ma, -dı]

dur-: Durmak, beklemek.

Hem geçer-idüñ Şatt'ı **durmaz-ıduñ**
Hem gözümdeki akı görmez-idüñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 31). [durmaz-ıduñ, -maz, --ı, -duñ]

(Mes. 72: m. 335; Mes. 85: m. 42;
Mes. 101: m. 41; Mes. 13: m. 10;
Mes. 12: m. 7; Mes. 63: m. 88; Mes.
27: m. 52; Mes. 72: m. 92)

dur git: Kalk git!.

Şanma kim sen bunlara yār olasın
Dur git olmaya kim ağıyār olasın
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 112). [dur git,]

dur namāza: Namaz için ayakta durmak.

Ol biri eydür ki iy dānā-yı rāz
Dur namāza başla ki irişe niyāz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 24). [dur namāza,]

durayım bir gideyim: Kalkıp bir gideyim.

Eytdüm āhir **durayım bir gideyim**
Çün ne adum var ne sözüm n'ideyim
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 129). [durayım bir gideyim,]

durıd: Kaim kılmak, ayakta tutmak.

Kim **durıdan** āsümānı bī-sütün
Pāk ola 'ammā yekūlu'z-zālimūn
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 197). [durıdan, -an]

durıdan: Kaim kılmak, ayakta tutmak.

Aluraķ dīni götüre aradan
Yigirek dīni oldur **durıdan**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 26). [durıdan,]

durıt: Yer vermek, kaim kılmak.

Toprağ-ıla odı çün yaratdı Hāk
İkisini dünyāda **durıtdı** Hāk
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 83, Mısra 30). [durıtdı, -dı]

durmak: Durmak, bulunmak, kalmak.

Uçmağ-ıçun her yola varmak gerek
Uçmağa iriçegin **durmağ** gerek
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 20, Mısra 20). [durmağ,]

durugel: Kıyam etmek, ayağa kalkmak.

Muķrı çün dikdi **durugeldi** beri
Bir su'ālī şordı vā'izden arı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 107). [durugeldi, -di]

durur: -dır/-dur bildirme eki.

Zāhid ol **durur** ki tapu üstine
Bırağa seccādesin şu üstine
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 28, Mısra 27). [durur,]

(Mes. 81: m. 57)

durur: Durmak, kalmak, beklemek.

Nāgeh ırakdan añı ol beg görür
Āh ider atun başın çeker **durur**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 138). [durur,]

(Mes. 30: m. 166)

düş biler-idük: Destek olmak.

Kendümüze her ne kim diler idük
Hālķa dahı eyle **düş biler-idük**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 130). [düş biler-idük, -r-idük, -]

dut-: Uymak, itaat etmek.

Dīv esāsın dünyada dehrī **dutar**
Muştafā yolını Gülşehrī **dutar**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 110, Mısra 55). [dutar, -ar]

(Mes. 110: m. 56)

Mes. 60: m. 110; Mes. 91: m. 244;
Mes. 110: m. 14)

dut: Elinde bulundurmak.

Ad-ıla diri kalısar âdemî
Kim **duta** Gülşehrî gibi ‘âlemi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 29, Mısra
40). [duta, -a]

(Mes. 34: m. 21; Mes. 100: m. 94;
Mes. 107: m. 57)

dut: Durdurmak, engellemek.

Ne dise eydür ölümünden **dut** anı
Kim ola şayrılığa râzı teni
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra
95). [dut,]

(Mes. 27: m. 26)

dut: Tutmak, yerine getirmek.

Hâşa li'llâh kim daļu Safvân büte
Dapa yâ büt hükmini hergiz **duta**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
200). [duta, -a]

(Mes. 5: m. 67; Mes. 32: m. 108; Mes.
80: m. 27; Mes. 81: m. 196)

dut: Kapmak, benimsemek.

Ol bize bu sâzı öğretmiş ola
Yavrı ana pîşesin **dutmuş** ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra
84). [dutmuş, -mış]

dut: Tutmak.

Eyle **dut** gözsüz çerâğın yandura
Işığında bakuban neyi göre
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
241). [dut,]

(Mes. 30: m. 62; Mes. 30: m. 70; Mes.
30: m. 74; Mes. 30: m. 67; Mes. 30:
m. 78; Mes. 30: m. 76; Mes. 45: m. 15;
Mes. 50: m. 133; Mes. 59: m. 4; Mes.
63: m. 67; Mes. 78: m. 59; Mes. 91:
m. 108)

dut: Kabul etmek.

Çün senüñ nefsünde yok-durur güher
Kamu taşları güher **dut** ser-be-ser
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 34, Mısra
8). [dut,]

(Mes. 66: m. 146)

dut: Tut ki; varsaymak, farz etmek.

Şüreti eylemegil ma' nîye büt
Gül bugün toğdı vü yarın öldi **dut**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 8, Mısra
24). [dut,]

dut: Tutmak, yakalamak, zaptetmek.

Hâricîler ili **dutmuş** şâh kanı
Mülk-i 'inne'd-dîne 'inda'llâh kanı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
11). [dutmuş, -mış]

(Mes. 20: m. 15; Mes. 29: m. 18; Mes.
29: m. 7; Mes. 30: m. 283; Mes. 30:
m. 260; Mes. 30: m. 211; Mes. 30: m.
213; Mes. 30: m. 85; Mes. 30: m. 89;
Mes. 30: m. 83; Mes. 30: m. 304; Mes.
30: m. 87; Mes. 44: m. 30; Mes. 60:
m. 16; Mes. 60: m. 22; Mes. 60: m. 19;

dut: Tutmak; durdurmak, engellemek.

Eydür iy miskîn senüñ gibi kişi
Dutmaya zîrâ degül-durur işi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
72). [dutmaya, -ma, -ya]

dut: İstilâ etmek, zaptetmek.

Bir vilâyet dünyada **dutamadı**
Müdde'iden bir oyun utamadı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
243). [dutamadı, -ama, -dı]

dut: Bakmak; (işî görmek bağlamında).

Kân 'amellerin kamu ben **dutaram**
Cevherîlere güher ben şataram

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 33, Mısra 11). [dutaram, -ar, -am]

dut: Tutmak, elinde bulundurmak.

Degme kişi şarda bir manşıb **dutar**
Bize Gülşehrî didükleri yiter
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 171). [dutar, -ar]

(Mes. 50: m. 3)

dut: Tutmak (öğüt).

Kimse yok kim vâ'iz öğüdin **dutar**
Yohsa konşı ölümü vâ'iz yiter
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 17). [dutar, -ar]

dut: Ele geçirmek, kaplamak.

'Adl-ıla **dutdı** Ferîdün 'âlemi
Zulm-ıla Dahhâk öldürdi Cem'i
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 58, Mısra 9). [dutdı, -dı]

(Mes. 66: m. 147)

dut: Tutmak, saklamak.

Bu oyunda nefsümi ben utayım
'İşkümü gönlüm içinde **dutayım**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 84). [dutayım, -ayım]

dut: Tutmak; rast gelmek, rastlamak.

Çok zamândur kim senüñ gibi kişi
Dutmaduk-durur benüm gibi kuşu
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 260). [dutmaduk-durur, -ma, -duk, --dur, -ur]

dut: Elinde bulundurmak; sunmak.

Kim gel ol bâzâra kim sultân **dutar**
Her ne kim alur-ısañ hîçe şatar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 45). [dutar, -ar]

dut: Elinde bulundurmak, yer edinmek.

Andan işbu 'aql-ıla kaçduñ hemân
Kim behiştî **duta-y-ıduñ** câvidân
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 42). [duta-y-ıduñ, -a, --y, --ı, -duñ]

dut: Tutmak, yerine getirmek, dinlemek, dikkate almak.

Sen dağı lâ-takrebâ yı **dutmaduñ**
Tañrı'nuñ emrine i'zâz itmedüñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 89). [dutmaduñ, -ma, -duñ]

dut: Sabit kılmak, çevirmek.

Kim yönümi **dutup** anuñ yanına
İrdüm ol yoldan ben anuñ katına
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 105). [dutup, -up]

dut: Yapmak.

'Avrat ola kim düze gözin kaşın
Dutmaya er delletü'l-muhtâl işin
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 90, Mısra 30). [dutmaya, -ma, -ya]

dut: Yer kaplamak.

Ot yirine za'ferân bitmiş-idi
Kamu şahrâyı külef **dutmuş-ıdı**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 12). [dutmış-ıdı, -mış, --ı, -dı]

dut: Kaplamak, sarmak.

Şehri kamu şadılık **dutmuş-ıdı**
Bir benefşe kayğuya batmış-ıdı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 25). [dutmış-ıdı, -mış, --ı, -dı]

dut: Tutmak, yönelmek.

Sen Muhammed yolını **dutğıl** kim ol
Eylemişdür Hakk'a degin toğru yol
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 83). [dutğıl, -ğıl]

dut: Yer edinmek.

Yok-durur yirün kim anda yatasın
Kendüzün ol yirde bir dem **dutasın**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 110, Mısra 8*). [*dutasın, -asın*]

dut: Ele geçirmek.

Pādişāh olınçaq ança el **dutar**
Kim dükeli halk ayakda yiter
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 110, Mısra 29*). [*dutar, -ar*]

dut kim: Tut ki.

Eyle **dut kim** bizüm ili yaqasın
Pādişāhlar-ıla nite çıkasın
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 39*). [*dut kim,]*

dut kim: Sıkı tut ki.

Eyle **dut kim** 'ışk saña yār ola
Kāfir-ile nite mü'min yār ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 113*). [*dut kim,]*

dut kim: Tut ki, farz edelim ki.

Eyle **dut kim** dünyāya hōd gelmedün
Pādişāhuñdan henüz ayrılmaduñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 18, Mısra 15*). [*dut kim,]*

(*Mes. 21: m. 1; Mes. 43: m. 5*)

duta: Tutmak, zapdetmek.

Dirile seni kafasda **dutalar**
Öliçek nāçār taşra atalar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 157*). [*dutalar, -lar*]

duta ilte: Alıp götürmek.

Baňa bir pul hayr iden beni **duta**
İlte vü neye diler-ise şata
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 86, Mısra 16*). [*duta ilte, -e*]

duta ümīd: Ümit etmek.

Kim dükeli cennete **duta ümīd**
Olmayalar rahmetünden nā-ümīd
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra 41*). [*duta ümīd,]*

dutalum kim: Varsayalım ki, tut ki.

Dutalum kim hal kıla bu müşkili
Hakdan añlada saña bu bātılı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 75*). [*dutalum kim,]*

dutar ahı: Ahı tutmak.

Eytdiler iy cānavarlaruñ şahı
Begleri yavlaq **dutar** yoħsul **ahı**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 58*). [*dutar ahı,]*

dutar orucı: Oruç tutmak.

Ol **dutar orucı** bu kıılır namāz
Ben kamunuñ tã'atından bī-niyāz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 67*). [*dutar orucı, -ı*]

dutdı 'ālemi: Dünyayı tutmak; yayılmak.

Hısmı iblīs eyledi yüz ādemī
Hilm ile Gülşehri **dutdı 'ālemi**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 82, Mısra 22*). [*dutdı 'ālemi,]*

dutdı işi: İş yapmak (Bir işe başlamak, işi halletmek).

Dutdı yüz biñ dürlü 'ālemde **iş**
Dutmadı seni bir yirde kişi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 110, Mısra 13*). [*dutdı işi,]*

dutdılar karar: Karar vermek.

Kamudan sīmurğa **dutdılar karar**
Her birinün 'ışkı oldu şad hezār
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 45*). [*dutdılar karar,]*

dutdum işi: İş yapmak, işte çalışmak.

Dünyada yüz dürlü **dutdum** ben **iş**
Görmedüm senden yavuzrak bir kişi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 51*). [*dutdum işi,]*

dutdum oruç: Oruç ibadetini yerine getirmek.

Çünkü Şa‘bân ayı eyledi hürûc
Kamu endāmum-ıla **dutdum oruç**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 51, Mısra 30*). [*dutdum oruç,]*

dutıldı ay: Ay tutulması (olayı).

Ay dutıldı Yemlihā Büşr'e sorar
Kim neden **dutıldı ay** iy bî-haber
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 246*). [*dutıldı ay,]*

dutma: Duymak. (Utanç duymak bağlamında).

Sen meger kim **dutmaduñ** benden
melāl
Âhirette olasın baña helāl
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 79*). [*dutmaduñ, -duñ]*

dutmağ-ıdı iş: İş yapmak, bir işe başlamak.

Ol mürîd eydür siz anuñ kapusın
Dutmağ-ıdı iş ü kılmak tapusın
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 60*). [*dutmağ-ıdı iş,]*

dutmayan: Gereğini yapmayan, yerine getirmeyen (kişi).

Kim-durur fermānumuzı **dutmayan**
Pādişāhuñ hükmini işitmeyen
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 23*). [*dutmayan,]*

(*Mes. 60: m. 80*)

dutmaz orıcı: Oruç tutmak.

Oruç ol şahşı degüldür görici
Anuñ-ıçun **dutmaz** ol şahş **orıcı**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 294*). [*dutmaz orıcı, -ı]*

duy: İşitmek, bilmek; öğrenmek.

Mü'min eydür gerçi kim uymış ıdum
Saña illâ aşlumı **duymış-ıdum**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 126*). [*duymış-ıdum, -mış, --ı, -dum]*

duy: Duymak, işitmek.

Çıktı Rüstem ki bu ahvāl **duya**
Ol başacaklara başup kal'aya
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 79*). [*duya, -a]*

(*Mes. 30: m. 155*)

duy: Öğrenmek.

‘Âlim olınçak ki halk aña uyar
Nesne cerr itmek tarıkın çün **duyar**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 110, Mısra 44*). [*duyar, -ar]*

duyan: İşiten, duyan (kimse).

Kendüzüñ görme ki bu sırrı **duyan**
Olmaz illâ manşib u cāhı kıyan
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 31, Mısra 17*). [*duyan,]*

duz: Tuz.

Kırğıl eydür Büşr'e kim aduñ nedür
Niçe **duzuñ** var u yâ daduñ nedür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 100*). [*duzuñ, -uñ]*

dūzah: Cehennem.

Ol biri eydür ki **dūzah** yoldadur
Olmağıl **dūzah** gibi nefis-ile pür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 13*). [*dūzah,]*

(*Mes. 1: m. 23; Mes. 11: m. 14; Mes. 11: m. 15; Mes. 12: m. 195; Mes. 60: m. 6; Mes. 80: m. 3; Mes. 81: m. 180; Mes. 97: m. 27*)

dūzah eyleyen: Cehenneme çevirmek,
cehennem gibi yapmak.

Yükledüp üstüne yüz biñ miñneti
Dūzah eyleyen saña ol cenneti
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 22*). [*dūzah eyleyen, -y, -en*]

dūzah gibi: Cehennem gibi.

Yüzi cennet yalını **dūzah gibi**
Gözlerinden yaş akar ırmağ gibi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 23*). [*dūzah gibi,]*

duzsuz: Tuzsuz, tatsız (söz bağlamında).

Yemlihā eydür bu cāhiller sözün
Söyleme bunda vü sözler **duzsuzın**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 156*). [*duzsuzın, -ın*]

dügāh: Musikimizde saba makamı ile zengule dizisinden birkaç sesin birleşmesiyle meydana gelen ve düğah perdesinde karar kılan birleşik makam.

Geh **Dügāh** u Çärkārha irişe
Geh Hüseyin perdesinde dürişe
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 94, Mısra 21*). [*dügāh,]*

düğün: Düğün.

Kişiler viribiyüp aldı anı
Yidi gün oldu dün ü gün **düğünü**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 508*). [*düğünü, -i*]

(*Mes. 94: m. 68*)

düğün: Evlenme veya sünnet dolayısıyla yapılan tören, eğlence || Coşku veren eğlendirici gösteri, şenlik.

Diler-isem 'āsīyi hāş eyleyem
Dilemezsem **düğünü** yaş eyleyem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 88*). [*düğünü, -ü*]

dükān: Dükkan.

Ben ki Mısr'ıñ kārvanın urmışam
Dünyāda şekker **dükānın** kurmışam
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra 34*). [*dükānın, -ın*]

(*Mes. 17: m. 40; Mes. 17: m. 40; Mes. 75: m. 12; Mes. 81: m. 162*)

dükān: Dükkan, satış yapılan yer.

Degme kez 'Attār kim Rūm'a gele
Bir **dükāndan** şekkeri şatun ala
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra 18*). [*dükāndan, -dan*]

dükān: Dükkan || Bulunduğu yer, tekke.

Bu **dükānda** kendü rızkum yir-iken
Bu mürid ü ol muhibdür dir-iken
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 17*). [*dükānda, -da*]

(*Mes. 81: m. 65*)

dükān eylemegil: Dükkan açmak.

Bī-terāzū sen **dükān eylemegil**
Māye vü söz ü ziyān eylemegil
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 191*). [*dükān eylemegil, -me, -gil*]

dükān kuram: Dükkan açmak.

Bir yay alam ma ma'ni oğın atmağa
Bir **dükān kuram** cevāhir şatmağa
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 16*). [*dükān kuram, -am*]

dükānın kurmadı: Dükkan kurmak.

Kimse ol şārda ki devri durmadı
Muştafā'dan yig **dükānın kurmadı**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 108*). [*dükānın kurmadı, -ma, -dı*]

dükānlar kurdılar: Dükkan kurmak.

Şer' şehrinde **dükānlar kurdılar**
Ev başanları cihāndan sürdiler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 91*). [*dükānlar kurdılar, -dı, -lar*]

düked: Tüketmek, bitirmek.

Şād ol iy her dāsītānı sāz iden
Dükedüben bir dahı āğāz iden
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 170*). [*dükedüben, -üben*]

dükel: Cümle, herkes.

Benüm-ile gelür-iseñüz bile
Gidebilevüz **dükelümüz** yola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 18*). [*dükelümüz, -ümüz*]

dükelçügi: Hepsi, tamamı.

İttifāk eyler **dükelçügi** aña
Kim bir oğlan zehresi gerek saña
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 13*). [*dükelçügi,]*

dükelçügi: Hepsi, tamamı. || Herkes.

Da'vi Mevlānā Celāluddīn kıla
Kim anı **dükelçügi** 'ālim bile
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 109, Mısra 32*). [*dükelçügi,]*

dükelçügin: Hepsi, tamamı.

Kırk dokuz atı **dükelçügin** dutar
Kamusını birbirine çatar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 89*). [*dükelçügin,]*

dükeli: Cümle, herkes.

Kamu kuşlar geldiler bir maḥfile
Kamusınuñ **dükeli** naḥdı bile
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 3, Mısra 6*). [*dükeli,]*

(*Mes. 10: m. 12; Mes. 12: m. 99; Mes. 12: m. 106; Mes. 12: m. 226; Mes. 16: m. 50; Mes. 84: m. 113; Mes. 98: m. 41; Mes. 98: m. 46*)

dükeli: Bütün, tüm.

Ol kılur tedbīri kamu işlere
Pādişāh oldur **dükeli** kuşlara
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 30*). [*dükeli,]*

(*Mes. 10: m. 53; Mes. 14: m. 8; Mes. 14: m. 74; Mes. 22: m. 137; Mes. 29: m. 21; Mes. 34: m. 9; Mes. 39: m. 93; Mes. 50: m. 10; Mes. 51: m. 19; Mes. 64: m. 2; Mes. 65: m. 6; Mes. 72: m. 52; Mes. 75: m. 74; Mes. 77: m. 14; Mes. 78: m. 52; Mes. 81: m. 82; Mes. 81: m. 154; Mes. 84: m. 105; Mes. 94: m. 34; Mes. 96: m. 14; Mes. 96: m. 60; Mes. 97: m. 36; Mes. 100: m. 43; Mes. 100: m. 56; Mes. 104: m. 41; Mes. 111: m. 76*)

dükeli: Tamamen, tamamıyla.

Senüñ-içün dīnümüzi kıyalum
Dükeli āyīnümüzi kıyalum
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 50*). [*dükeli,]*

(*Mes. 31: m. 3; Mes. 81: m. 62; Mes. 105: m. 112*)

dükeli: Hepsi, tamamı.

Şeyḥe eydürler **dükeli** yalvaru
Kim yolumuzdan neye döndüñ girü
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 39*). [*dükeli,]*

(*Mes. 22: m. 141; Mes. 36: m. 20; Mes. 51: m. 14; Mes. 60: m. 14; Mes. 60: m. 60; Mes. 110: m. 30*)

dükeli: Hep, hepsi.

Dükeli bile namāzın kıldılar
Bī-vefālīgın cihānuñ bildiler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 99*). [*dükeli,]*

dükeli: Bütün, cümle.

Dükeli 'ālemde bir şāhib-kıyās
Olmaya benüm gibi cevher-şinās
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 33, Mısra 5*). [*dükeli,]*

dükeli: Hepsi, tümü.

Çün yalan oldı **dükeli** görmedük
Çıkdılar anı vü vaşfin virmedük
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 215*). [*dükeli,]*

(*Mes. 63: m. 221; Mes. 105: m. 30*)

dükelin: Tamamen, tamamıyla.

Ne bile kim yazla şarda kışladı
Dükelin ümmü'l-ḥabāyiş işledi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 152*). [*dükelin,]*

(*Mes. 84: m. 107*)

dükelin: Tamamen.

Her ne kim senüñ-içün işlemişem
Dükelin vaşluñ-içün eylemişem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 172*). [*dükelin,]*

(*Mes. 20: m. 12; Mes. 39: m. 62; Mes. 71: m. 29; Mes. 71: m. 40*)

dükelü: Hep, sürekli.

Ğarķ-ısañ bes bu kamu ğavġā nedür
Ölüde bu **dükelü** sevdā nedür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra 70*). [*dükelü,]*

düken: Tükenmek, bitmek.

Dünyada biñ yıl anuñ 'ömri olur
'Ömri **dükendükde** gör kim ne kıılır
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 94, Mısra 26*). [*dükendükde, -dük, -de]*

dükkān: Dükkan.

Tañla **dükkānçuġını** kırar-ıdı
İşler-ıdı vü işi sürer-ıdı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 31*). [*dükkānçuġını, -çuġ, -ın, -ı]*

(*Mes. 81: m. 25; Mes. 81: m. 35; Mes. 89: m. 30; Mes. 100: m. 86; Mes. 100: m. 97*)

dükkān kıra: Dükkan kırmak.

Gemide **dükkān kıra** vü dür şata
Din yolından taşları taşra ata
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 87*). [*dükkān kıra, -a]*

dün: Dün, önceki gün.

'Avrata eydür 'acab gördüm bugün
Bir konak gözünde kim yoġ-ıdı **dün**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 20*). [*dün,]*

(*Mes. 63: m. 75; Mes. 100: m. 66*)

dün: Bugünden bir önceki gün, dün.

İkiñüz dañı şikārumsız bugün
Kim yarın olmadı vü hoş geçdi **dün**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 174*). [*dün,]*

dün: Dün, önceki gün || gece.

Çün görür Safvān ki Būcehl'üñ gözi
Görimez kim bile **dünden** gündüzi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 214*). [*dünden, -den]*

dün: Gece.

Bu ğicenüñ yoġ mıdır yā Rab ğüni
Böyle uzun görmedüm herġiz **düni**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 140*). [*düni, -i]*

(*Mes. 72: m. 30; Mes. 94: m. 67*)

dün ğurābı: Gece kargası.

Dün ğurābı kınadın açdı yine
Ġün hümāsi yuvadan uçdı yine
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 41*). [*dün ğurābı,]*

dün ü gün: Gece gündüz.

Kişiler viribiyüp aldı anı
Yidi gün oldu **dün ü gün** düğünü
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 508*). [*dün ü gün,]*

dün ü gün: Gece gündüz; sürekli.

Dün ü gün yalvarmak aña kim
hakīm
Hâzretinde sağala-y-ıdı sakīm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 61*). [*dün ü gün,]*

(*Mes. 15: m. 11; Mes. 32: m. 13; Mes. 24: m. 26*)

dünde: Gece.

Kim karañu **dünde** çün destān idem
Hālını zengi yüzünden iletem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 89, Mısra 3*). [*dünde,]*

düni günden bilmeye: Geceyi gündüzden ayırt etmek.

Hürrem ol kim, **düni günden bilmeye**
Yolda ola vü yolından kalmaya
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 104, Mısra 39*). [*düni günden bilmeye, -den-me, -ye]*

düni günü: Gece gündüz.

Odunu dirşürüben **düni günü**
Bir depe gibi yıgar ol odunu
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 94, Mısra 29*). [*düni günü,]*

dünki bir tıfl olasıñ: Dünkü çocuk olmak; acemi, toy olmak.

Ömrümüñ niçeligin çün bilesin
Sen katumda **dünki bir tıfl olasıñ**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 30*). [*dünki bir tıfl olasıñ, -asıñ]*

dünyā: Dünya, cihan, âlem.

Ol cihānuñ fañrı vü halkuñ yigi
Âhiret şultānı vü **dünyā** begi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 4*). [*dünyā,]*

(*Mes. 5: m. 215; Mes. 5: m. 43; Mes. 5: m. 117; Mes. 5: m. 167; Mes. 5: m. 319; Mes. 5: m. 21; Mes. 7: m. 12; Mes. 12: m. 217; Mes. 13: m. 19; Mes. 14: m. 4; Mes. 15: m. 45; Mes. 15: m. 119; Mes. 16: m. 87; Mes. 17: m. 34; Mes. 18: m. 25; Mes. 18: m. 15; Mes. 19: m. 33; Mes. 19: m. 29; Mes. 22: m. 89; Mes. 22: m. 100; Mes. 22: m. 103; Mes. 22: m. 106; Mes. 22: m. 55; Mes. 22: m. 5; Mes. 23: m. 12; Mes. 23: m. 29; Mes. 24: m. 20; Mes. 25: m. 115; Mes. 26: m. 4; Mes. 26: m. 9; Mes. 28: m. 26; Mes. 29: m. 35; Mes. 29: m. 37; Mes. 30: m. 45; Mes. 30: m. 239; Mes. 30: m. 242; Mes. 30: m. 122; Mes. 31: m. 4; Mes. 31: m. 6; Mes. 31: m. 42; Mes. 32: m. 192; Mes. 34: m. 31; Mes. 44: m. 4; Mes. 44: m. 17; Mes. 49: m. 21; Mes. 50: m. 111; Mes. 50: m. 115; Mes. 50: m. 118; Mes. 50: m. 120; Mes. 53: m. 43; Mes. 54: m. 70; Mes. 60: m. 25; Mes. 60: m. 31; Mes. 63: m. 239; Mes. 63: m. 242; Mes. 64: m. 11; Mes. 65: m. 30; Mes. 65: m. 146; Mes. 68: m. 26; Mes. 68: m. 67; Mes. 69: m. 52; Mes. 69: m. 97; Mes. 69: m. 101; Mes. 69: m. 116; Mes. 69: m. 192; Mes. 69: m. 200; Mes. 69: m. 204; Mes. 69: m. 214; Mes. 69: m. 225; Mes. 69: m. 226; Mes. 69: m. 229; Mes. 69: m. 231; Mes. 72: m. 129; Mes. 72: m. 299; Mes. 72: m. 569; Mes. 80: m. 24; Mes. 81: m. 6; Mes. 81: m. 53; Mes. 81: m. 63; Mes. 81: m. 193; Mes. 81: m. 87; Mes. 83: m. 30; Mes. 84: m. 152; Mes. 84: m. 33; Mes. 85: m. 35; Mes. 85: m. 137; Mes. 85: m. 40; Mes. 87: m. 20; Mes. 87: m. 25; Mes. 88: m. 86; Mes. 90: m. 28; Mes. 91: m. 187; Mes. 94: m. 25; Mes. 94: m. 64; Mes. 100: m. 94; Mes. 101: m. 80; Mes. 110: m. 55; Mes. 111: m. 20)*

dünyā: Dünya || Hayat, ömür.

İstemezler **dünyāda** ‘ār olmağı
Terk iderler şeyh-ile yār olmağı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 227*). [*dünyāda, -da]*

(*Mes. 66: m. 51; Mes. 69: m. 79; Mes. 89: m. 41*)

dünyâ: Dünya, felek.

Bî-muḥābā dehr-i mekkār âdemî
Bî-vefâ **dünyâ** vü ḡaddār âdemî
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra
106). [dünyâ,]

dünyâ: Dünya, hayat, ömür.

Dükelinden biz alüyuz dir-idük
Dünyada vü ot kökini yir-idük
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra
142). [dünyada, -da]

dünyâ: Dünya (Dünya hayatı, maddi şeyler
bağlamında).

Nesne baña **dünyada** kem olmadı
İlla bu it nefsum âdem olmadı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 79, Mısra
7). [dünyada, -da]

dünyâ: (Fani, geçici olan) dünya; dünya
hayatı.

Neye bunça **dünyada** tîz ölelüm
Bir iki yıl қо bizi dirilelüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra
23). [dünyâda, -da]

(Mes. 18: m. 13; Mes. 19: m. 21; Mes.
22: m. 152; Mes. 28: m. 29; Mes. 29:
m. 31; Mes. 30: m. 243; Mes. 39: m.
61; Mes. 47: m. 87; Mes. 47: m. 61;
Mes. 47: m. 125; Mes. 65: m. 7; Mes.
72: m. 27; Mes. 91: m. 112; Mes. 101:
m. 18; Mes. 94: m. 72)

dünyâ: Dünya; mal, mülk, servet.

Bir nefes 'ömrün bahası çok-durur
Ḳadri kamu **dünyâdan** artuḡ-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra
58). [dünyâdan, -dan]

dünya denizlerinin gevherleri: Dünya
denizlerinin incileri. || Yüce şairler.

Altı sultân 'âlemün serverleri
Dünya denizlerinin gevherleri
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
74). [dünya denizlerinin gevherleri,]

dünyâ ehli: Dünyayı sevenler. (Geçici, fani
şeylere gönül verenler bağlamında).

Dünyâ ehli dinine düşmen-durur
Terbiyet kılma ki ter-dâmen-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 83, Mısra
7). [dünyâ ehli,]

dünyâ görmek: Dünya hayatını yaşamak.
(Fani âlemle uğraşmak bağlamında).

Dünya görmek terkini kılmayasın
Ḥaşr günine deḡin ölmeyesin
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 19, Mısra
17). [dünya görmek,]

dünyâ işin: Dünyaya ait işler.

Dünya işin 'ilm-ile tañlamışam
Ḥadd ü resmin her sözüñ añlamışam
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra
3). [dünya işin, -n]

dünyâ işin dutan er: Dünyaya ait işlere
kapılan kimse.

Dünyayı terk eyleyen ulum-durur
Dünya işin dutan er ḡulum-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra
134). [dünya işin dutan er,]

dünyâ terkini ura: Dünyadan elini eteğini
çekmek.

Çünki **dünyâ terkini** 'âkil ura
Ölümini dem-be-dem ḡâzır göre
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra
53). [dünyâ terkini ura, -a]

dünyâ zâhidlerini: (Fani, geçici olan) dünya
hayatına önem veren dindar olup irfanı
olmayan kaba sofular.

Dünyâ zâhidlerini çün görevem
İleyümçe gelle gibi sürevem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra
55). [dünyâ zâhidlerini, -in, -i-ler, -
in, -i]

dünyâda: Dünya, alem. || Asla, kat'iyen,
kesinlikle.

Ma'nide söyle ki irerüz aña
Yohsa da'vî **dünyada** degmez saña
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 109, Mısra 28*). [*dünyada,]*

dünyāsuz ola: Dünyasız olmak. || *Elini ayağını dünya hayatından çekmek.*

Dîn anuñ vardur ki **dünyāsuz ola**
Mecnun ol degül ki Leylâ'suz ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 85*). [*dünyāsuz ola,]*

dünyayı terk eyleyen: Dünyadan ve dünyaya ait fani şeylerden elini eteğini çeken, vazgeçen kimse(ler).

Dünyayı terk eyleyen ulum-durur
Dünya işin dutan er kulum-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 133*). [*dünyayı terk eyleyen, -y, -en]*

dünyā-y-ıçun: Dünya için.

‘Ukbayî **dünyā-y-ıçun** terk itmeye
İkisin Mevlā-y-ıçun yoğa şaya
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 89*). [*dünyā-y-ıçun,]*

dünye: Dünya, yeryüzü.

Tañrı'dan artuğ ne kim var **dünyede**
Kamu gerek kim baña kullık ide
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 65*). [*dünyede, -de]*

dünye: Dünya, dünya hayatı.

Cāzular görmişvenin ben **dünyede**
Kim tağı tağun katına ilede
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 171*). [*dünyede, -de]*

(*Mes. 19: m. 14; Mes. 84: m. 72*)

dünye: Dünya, yeryüzü || *Hayatta, hiçbir zaman.*

Suçları ussuñ başuñdan ilede
Ümmetüm var dimeyesin **dünyede**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 28*). [*dünyede, -de]*

dünyelig: Dünyalık şeyler; mal, mülk, servet, para.

Dünyadan gönlini götürmüş-idi
Dünyeligün terkini urmuş-idi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 28*). [*dünyeligün, -ün]*

düpdüz: Dümdüz.

Bişelerden çok odunlar dirşürür
Biri biri üstine düpdüz urur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 94, Mısra 28*). [*düpdüz,]*

dür: Toplamak.

Kamusını tonına **dürdi** girü
Eşeginün üstine urdı girü
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 361*). [*dürdi, -di]*

dür: İnci.

Eydür iy Bûcehl dünyâ karañu
Gice-y-idi ev bucağı **dür** tolu
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 216*). [*dür,]*

(*Mes. 10: m. 6; Mes. 72: m. 18; Mes. 85: m. 177; Mes. 100: m. 87; Mes. 100: m. 89; Mes. 101: m. 16; Mes. 101: m. 21; Mes. 101: m. 64*)

dür: İnci (Hz. Muhammed).

Çün güneş toğdı görindi **dür** baña
Sen ki gözsüzsin görünmedi saña
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 219*). [*dür,]*

dür: Toplamak, ortadan kaldırmak.

Korkudan ol atları sürer-iken
Ayağ altından yiri **dürer-iken**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 118*). [*dürer-iken, -er, --iken]*

dür: İnci. Beyitte yaprak inciye benzetilmiştir.

Ol zamān bu būsītānda nevbahār
Şāhı **dür** berg eyledi vü la'li bār
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra
2). [dür,]

dür: Bükme.

Ben bu Türkî defterin çün
dürmeyem
Pārisīçesi-y-ile degşürmeyem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra
35). [dürmeyem, -me, -y, -em]

dür dökdi: İnci dökmek -gözyaşı dökmek-.

Gice çün **dür dökdi** dībā üstine
Çarh inçü saçdı mīnā üstine
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra
125). [dür dökdi, -di]

dürer: Toplamak, biriktirmek.

Eyle cādū kim ayı iki yarar
Avçıña taş avuçuklarıñ **dürer**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
96). [dürer,]

dür-feşānlık idelüm: İnciler saçmak.

İnçülerden **dür-feşānlık idelüm**
Dürlere güher-feşānlık idelüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
17). [dür-feşānlık idelüm, -elüm]

düriş: Uğraşıp gayret etmek, çalışıp
çabalamak.

Yol yörimekte becid **dürişdiler**
'Ākıbet bir manzara irişdiler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra
61). [dürişdiler, -di, -ler]

(Mes. 94: m. 22; Mes. 20: m. 9; Mes.
1: m. 26; Mes. 20: m. 9; Mes. 35: m.
20; Mes. 35: m. 14; Mes. 72: m. 569;
Mes. 77: m. 7; Mes. 81: m. 137; Mes.
105: m. 37)

düriş: Devamlı meşgul olmak (namaz
bağlamında).

Eydür İslām'a inanuram 'azīm
Hem namāz-ıla **dürişürem** delīm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra
102). [dürişürem, -ür, -em]

dürler ü gevher: İnci ve mücevher.

Geldi tūfī ortaya şeker şaça
Sözlerinden **dürler ü gevher** şaça
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra
2). [dürler ü gevher,]

dürlü: Türlü, çeşitli; birçok.

Günde yüz kez 'ahd bağlayup sıram
Kamu **dürlü** kişiler-ile birem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 48, Mısra
22). [dürlü,]

dürlü: Türlü, çeşit.

Bir kanadı düşdi Çīn'e key ulu
Şad hezārān **dürlü** nakş anda tolu
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra
4). [dürlü,]

(Mes. 17: m. 14; Mes. 32: m. 42; Mes.
35: m. 15; Mes. 48: m. 20; Mes. 56:
m. 29; Mes. 63: m. 172; Mes. 65: m.
40; Mes. 65: m. 119; Mes. 65: m. 122;
Mes. 110: m. 13; Mes. 110: m. 23)

dürlü: Dür(ü)lü, dürülmüş, katlanmış.

Kapuda bir nāme **dürlü** buldılar
Girü kendü yirlerine geldiler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra
49). [dürlü,]

dürlü reng ü nakş-ıla: Çeşit çeşit renk ve
nakış(lar).

Ol evi kim yavlağ aydın u ulu
Kamu **dürlü reng ü nakş-ıla** tolu
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra
72). [dürlü reng ü nakş-ıla, --ıla]

dürr: İnci.

Degme **dürr-i için** güherden eyleyem
Mantıku't-Tayr'ı şekerden eyleyem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra
41). [dürr-i için, --i için]

(Mes. 41: m. 6; Mes. 44: m. 22; Mes.
63: m. 129; Mes. 72: m. 22; Mes. 75:
m. 93)

dürr ü gevher: İnci ve mücevher.

Dürr ü gevher kıymetin bilimedi
Müşk ü 'anber kokusun alımadı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra
7). [dürr ü gevher,]

dürr ü gevher tohumı: İnci ve mücevher
tohumu.

Şehd ü şeker hıvônını key dökmişüz
Dürr ü gevher tohumı çok ekmişüz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra
42). [dürr ü gevher tohumı,]

dürr ü güher: İnci ve mücevher.

Gark çün virmeye kendüden haber
Ayruğa kaçan vire **dürr ü güher**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra
38). [dürr ü güher,]

(Mes. 111: m. 79)

dürri: İnci.

Maıv olmak **dürrinüñ** kadri olur
Kemlik incüsi eyü kıymet bulur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 42, Mısra
7). [dürrinüñ, -nüñ]

dürr-i hâş-ıla: Saf, gerçek inci.

'İşkî olan kişi **dürr-i hâş-ıla**
Şoıbet eylemeye cüz ğavvâş-ıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra
81). [dürr-i hâş-ıla, --ıla]

dürr-i meknün: Saklı inci.

Her misi 'âlemde altun şanmağıl
Degme taşı **dürr-i meknün** şanmağıl
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra
50). [dürr-i meknün,]

dürr-i şâhvâr: Padişaha layık iri taneli inci.

Ola deñizde delim hâşâk ü hâr
Beñzemeye aña **dürr-i şâhvâr**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra
146). [dürr-i şâhvâr,]

(Mes. 3: m. 4)

duruban oturasın: Durup oturmak ||
Takılmak.

Niçe bir et pâresin götüresin
Anlar-ıla **duruban oturasın**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 108, Mısra
6). [duruban oturasın,]

dürüd: Dua, övgü, şükür.

Andan ol Tañrı resûlına selâm
Viribiyelüm **dürüd-ıla** tamâm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra
4). [dürüd-ıla, --ıla]

dürüd eyleyiçek: Selam, dua eylemek.

Biz **dürüd eyleyiçek** her bir ere
Siz tahıyyât irürüñ Peyğamber'e
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra
3). [dürüd eyleyiçek, -y, -içek]

dürüst: Doğru, sahih, sağlam.

Biri eydür i'tikâdum var **dürüst**
Hâk yolında degülem dinde süst
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 51, Mısra
1). [dürüst,]

(Mes. 81: m. 85)

dürüst: Doğru, dürüst (kişilik bağlamında).

Ol şanem gördi ki şeyh erdür **dürüst**
Kavli muhkemdür degül 'ahdinde
süst (Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12,
Mısra 197). [dürüst,]

dürüst: Sağlam, gerçek; noksansız.

Dükeline i 'tikādumuz **dürüst**
Var-ıdı vü kendü haqqımızda süst
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra
137). [dürüst,]

dürüst: Düzgünce.

Billerini bağladılar cümle çüst
Her biri yol 'azmini kıldı **dürüst**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra
48). [dürüst,]

dürüst: Doğruca, düpedüz (istikamet
bağlamında).

Tañla bāzār yirine irdi **dürüst**
Halkuñ enbühında yire sundı çüst
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
59). [dürüst,]

dürüst: Doğru, gerçek.

Çün yavu vardum ben ol ortada çüst
Tapuñā geldüm kim ol da 'vā **dürüst**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
90). [dürüst,]

dürüst: Doğru, düzgün; hatasız.

Bir ahīya irmedük bu çavda cüst
Kim okıdı kulhuvallāhi **dürüst**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra
64). [dürüst,]

(Mes. 81: m. 14)

dürüst eylemişem: Sağlamlaştırmak.

İ 'tikādumı **dürüst eylemişem**
Haqqa vü nā-haqqā süst eylemişem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 51, Mısra
21). [dürüst eylemişem, -miş, -em]

dürüst oldu: Doğru, dürüst olmak.

Çün **dürüst oldu** hisābuñuz tamām
Andan oldu yirüñüz dārü's-selām
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra
77). [dürüst oldu,]

düş: Uğramak, rast gelmek.

Düşicegez size bir müşkil 'azīm
Anı ben hāl ider-idüm iy hakīm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 13, Mısra
21). [düşicegez, -iceg, -ez]

düş: Denk gelmek (nasip olmak, payına
düşmek bağlamında).

Kur'ayı çün kim bıraktılar revān
Kur'aları hüdhüde **düşdi** hemān
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra
56). [düşdi, -di]

(Mes. 65: m. 119)

düş: Kuyuya düşmek.

Çün kuyuya **düşdi** şuda boğılur
Sağ esen tavşan kırañında kalur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
249). [düşdi, -di]

düş: Düşmek.

Bir kanadı **düşdi** Çin'e key ulu
Şad hezārān dürlü naqş anda tolu
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra
3). [düşdi, -di]

(Mes. 9: m. 44; Mes. 9: m. 10; Mes.
30: m. 30; Mes. 32: m. 102; Mes. 56:
m. 26; Mes. 32: m. 102; Mes. 56: m.
26; Mes. 94: m. 46)

düş: Rüya, düş.

Eyle **düşde** büt katında yir oper
Kim şanasın Tañrı diyüben tapar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra
31). [düşde, -de]

(Mes. 10: m. 52; Mes. 16: m. 27;
Mes. 16: m. 66)

düş: Rast gelmek, denk gelmek.

Fitneler haylî yöreme üşiser
Yoluma düşvâr ‘akabe **düşiser**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra
36). [düşiser, -iser]

(Mes. 12: m. 212)

düş: Düşmek, geçmek.

Kuruda tavuk gibi hōd gezerem
İlla deñize **düşişek** yüzerem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 26, Mısra
30). [düşişek, -işek]

düş: Düşmek, yıkılmak.

Çünkü tūfî bu sözi tımarladı
Ol kafasda **düşdi** cân ısmarladı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra
110). [düşdi, -di]

düş: Peşine düşmek.

Çün yoluñ işkencisine **düşdiler**
Girü hüdhüd yöresine üşdiler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra
81). [düşdiler, -di, -ler]

düş: Düşmek || Denk gelmek.

Kur‘a bir gün tavşana **düşdi** tamām
Tavşan eydür aslana oldum ta‘am
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
141). [düşdi, -di]

düş: Denk gelmek, düşmek, (yolunu) kesmek.

Fitne yüzini yire basmak gerek
‘Akba **düşdi** yoluma kesmek gerek
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra
40). [düşdi, -di]

düş: Rastlamak, karşılaşmak.

Girmeye bir er bu yola pîç ü pîç
Kim yolında **düşmeye** bu ‘akbe hîç
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra
42). [düşmeye, -me, -ye]

düş: İsabet etmek.

Kur‘a kime **düşse** ol varur-ıdı
Aslan anı yiyüp oturur-ıdı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
139). [düşse, -se]

düş: (Denize) girmek.

Naḥvı bunda maḥviler hîçe şaya
Maḥv-ısañ kayırmadın **düşgil** şuya
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra
42). [düşgil, -gil]

düş: (Durumunda) bulunmak, kalmak.

Kamu ‘âlem yöresine üşdiler
Her biri bir dürlü vaz‘a **düşdiler**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
80). [düşdiler, -di, -ler]

düş: Üzerine düşmek (konunun), ilgilenmek, uğraşmak.

Çünkü mantıkdan mecestîye **düşem**
Bü Alî Sînâ ‘ulûmından hoşam
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
123). [düşem, -em]

düş: Düşmek, yansımak (Gölge bağlamında).

İkisi arasına yir kölgesi
Düşicek iy bilmeyenler bilgisi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
256). [düşicek, -icek]

düş: Bir şeyin içine düşmek.

Küp kuyu ağzı olur şuya düşer
Düşdüğinden ol şu başından aşar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
340). [düşdüğinden, -düg, -in, -den]

(Mes. 72: m. 358; Mes. 72: m. 354;
Mes. 101: m. 32; Mes. 101: m. 83)

düşde gördüğün: Rüyada görmek.

Şeyḥ çün sözlerini güş eyledi
Düşde gördüğün bulara söyledi

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 48). [düşde gördüğün, -düg, -in]

düşde gördüğün: Rüya da gördüğü şeyi.

Şeyhe **düşde gördüğün** şerh eyledi
Ol güneş kim düşde aña söyledi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 65). [düşde gördüğün,]

düşde görür: Rüya da görmek.

Düşde görür Muştafa'yı kim gelür
Yüzünün 'aksi gözün nûrın alur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 23). [düşde görür, -ür]

düşde görür: Rüya da görmek.

Ol gice tersâ kıızı **düşde görür**
Bir güneşi kim kenârına girür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 109). [düşde görür, -ür]

düşdi gözi gözine: Göz göze gelmek.

Çünkü **düşdi gözi** 'avrat **gözine**
'Aşık oldu Büşr 'avrat yüzine
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 39). [düşdi gözi gözine,]

düşdi heybet cânına: İçine korku düşmek.

Düşdi heybet her birinün cânına
Hüccet assı kılma dı bürhânına
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 77). [düşdi heybet cânına, -ın, -a]

düşdi ortaya: Meydana gelmek.

Na'ra urdı mest **düşdi ortaya**
Şûrişyle dökdi tağı dereye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 69). [düşdi ortaya,]

düşdi sâyesi: Gölgesi düşmek.

Düşdi sîmurğuñ cihâna sâyesi
'Âlemün ol sâyedür sermâyesi

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 31). [düşdi sâyesi,]

düşdi zincirine: (Aşk) zincirine kapılmak.

İrdi taqdîr âfeti tedbîrine
Düşdi bir tersâ-beçe **zincirine**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 14). [düşdi zincirine,]

düşdi zindâna: Zindana düşmek, hapsedilmek.

Düşdi bir **zindâna** gönüm iy nigâr
Kim çıkarmaya anı cüz Girdigâr
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 33). [düşdi zindâna, -a]

düşdüm kayda: Endişeye düşmek.

Düşdüm ol **kıyda** ki çıkmağı muhâl
Yapdum ol seddi ki yıkmağı muhâl
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 165). [düşdüm kıyda,]

düşdüm yire: Yere düşmek.

Rüstem eydür kaçıldın **düşdüm yire**
Kim bu oynumuz saña lezzet yire
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 137). [düşdüm yire,]

düşse: Düşmek, kapılmak, yakalanmak.

Eydünüz bu yolda bunun gibi hâl
Çok **düşse** sen şanma bu hâli muhâl
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 13, Mısra 40). [düşse,]

düşse cûşa: Coşmak || Ötmek (horozun ötmesi bağlamında).

Katı ot gerek ki **düşse cûşa** dık
Yüz hümâ sîmurğa kıl olsa yık
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 24, Mısra 3). [düşse cûşa, -e]

düşse duru: Düşse kalka, güçlük çekerek.

Elli yıl köyden şara geldi girü
Gitdi şardan köy dapa **düşse duru**

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 28). [düşe duru,]

düşe od fî-kulûbi'l-mücrimîn: Suçluların kalplerine ateş düşer. (Hicr/12, Şuara/200).

Ol gün irişe cezâ'ü'l-muhsinîn
Kim **düşe od fî-kulûbi'l-mücrimîn**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra 78). [düşe od fî-kulûbi 'l-mücrimîn,]

düşenbe dünini: Pazartesi gecesi.

Müşterî'ye vir **düşenbe dünini**
Zühre seşenbih düninüñ hatunı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 201). [düşenbe dünini, -ni]

düşenbih günini: Haftanın ikinci günü, pazartesi günü.

Ay **düşenbih günini** kıldı kabûl
Olmağıl bu ma'rifetden sen melûl
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 277). [düşenbih günini, -ni]

düşer ortasına: Arasına düşmek.

Bir benek konak gözinde 'avratuñ
Er **düşer ortasına** yüz miñnetüñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 18). [düşer ortasına,]

düşerem şuya: Suyu düşmek.

Od gibi her gün **düşerem ben şuya**
Şimdi girme didüğüñ âhir neye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 25). [düşerem şuya,]

düşü gördi: (Anlatılan) rüyayı görmek.

Çün bu **düşü gördi** bîdâr-ı cihân
Eydür iyvâh ussuma irdi ziyân
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 33). [düşü gördi, -di]

düşecek sefer: Yolculuğa çıkmak.

Düşecek Rûm iline şeyhe sefer
Ol mürid anda degül-idi meger
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 5). [düşecek sefer,]

düşinde görür: Rüyasında görmek.

Olmış-iken göñli 'ilm-ile tolu
Bir gice **düşinde görür** ol ulu
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 28). [düşinde görür, -ür]

düşman: Hasım, düşman, rakip.

Tavşan eydür gel ki tapuñla varam
Düşmanuñı kendüzüñe gösterem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 220). [düşmanuñı, -uñ, -ı]

düşman: Hasım, düşman.

Düşmanum kim idüğün bilimezin
Dünyada ben hûd anı var dimezin
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 117). [düşmanum, -um]

(Mes. 50: m. 119; Mes. 50: m. 114;
Mes. 65: m. 38; Mes. 66: m. 95)

düşmân olma: Kin beslemeye başlamak.

Secde kılmadıgum-içün ben saña
Ança dahı **düşmân olma** sen baña
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 24). [düşmân olma, -ma]

düşmanlık kıla: Düşman olmak, düşmanlık etmek; karşısında durmak.

Anuñ-ıla her ki **düşmanlık kıla**
'Âkıbet 'âlemde düşmân kem ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 37). [düşmanlık kıla, -a]

düşme: Yakalanmak, uğramak.

Ögüdüm dut kimseneye buşmağıl
Bir gül içün biñ dikene **düşmegil**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 8, Mısra 8). [düşmegil, -gil]

düşmedüg-idi ağıza: Dile düşmek, dillenmek.

Yiñi başlamış-ıdı dağı söze
Düşmedüg-idi henüz key **ağıza**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 26*). [*düşmedüg-idi ağıza, -a*]

düşmek: Düşmek, içine girmek.

'İşk çün gitdi Şatt'a **düşmek** 'azîm
Yüzemeyene hâşardur iy hâkîm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 35*). [*düşmek,]*

düşmen: Düşman, dost karşıtı. Birinin kötülüğünü isteyen, ondan nefret eden, ona zarar vermeye çalışan kimse.

Eytdiler oldur nite bildüñ anı
Kim şorarsın dōsta beñzer **düşmeni**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 144*). [*düşmeni, -i*]

(*Mes. 28: m. 35; Mes. 30: m. 268; Mes. 50: m. 109; Mes. 60: m. 105; Mes. 80: m. 6; Mes. 80: m. 2; Mes. 83: m. 7; Mes. 86: m. 6; Mes. 91: m. 247*)

düşmiş: Kapılmak, uğramak.

İlla yavlaq hâlete **düşmiş** 'azîm
Kamu suçını bağışlamış Kerîm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 53*). [*düşmiş,]*

düşmiş suya: Suya düşmek.

Çün görür kim düşmeni **düşmiş suya**
Tavşanı koyup kalur ol kuyuya
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 247*). [*düşmiş suya,]*

düstür ola: Vezir olmak.

Pâdişâh katında yüz me'mûr ola
Biri cellâd u biri **düstür ola**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 31, Mısra 40*). [*düstür ola,]*

düşüben: Düşüp.

Yâr-ıla yüz dürlü 'ayş ider-idi
Girü Şatt'a **düşüben** gider-idi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 14*). [*düşüben,]*

düşür: Düşürmek.

Ben bir inçü gice **düşürmiş-idüm**
Karañuda terkini urmış-idüm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 225*). [*düşürmiş-idüm, -miş, --i, -dû, -m*]

düşvâr: Güç, müşkül, zor.

Fitneler haylî yöreme üşiser
Yoluma **düşvâr** 'akabe düşiser
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 36*). [*düşvâr,]*

(*Mes. 84: m. 105; Mes. 84: m. 113*)

düşvârını âsân kılar: Zor işi kolaylaştırmak.

Lâ-mekânda fık-ile cevân kılar
Dükeli **düşvârını âsân kılar**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 6*). [*düşvârını âsân kılar, -ur*]

dütün: Tütün; duman.

Dilemez-iseñ ki dola ev **dütün**
Oduñ üstine dağı urma odun
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 83, Mısra 13*). [*dütün,]*

düz-: Tanzim etmek, tertip etmek.

Kamusını tamu yolında **düzem**
Bunlaruñ ümîdin uçmağdan üzem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 111*). [*düzem, -em*]

düz: Hazırlamak, dizmek.

Hâdisâtuñ nakşını **düzdi** felek
Deferinden eyledi bir kezde çāk
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 57, Mısra 21*). [*düzdi, -di*]

(Mes. 72: m. 474; Mes. 107: m. 72)

düz: İşlemek.

Niçeme kim bir sevābı **düzmedük**
Tañrı'dan ümmîdümüzi üzmedük
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 77, Mısra
19). [düzmedük, -me, -dük]

düz: Tertip etmek, düzenlemek, çekidüzen
vermek (vaziyet, hal bağlamında).

Şol degül-ise 'acebdür kim gezer
Üşde sinlerde vü ahvālin **düzer**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
142). [düzer, -er]

düz: Uygun bir durumda olmak. || Anlaşmak,
uzlaşmak.

Cān-ıla ten **düzmeği** müşkil ola
Cān kaçan hem-reng-i āb u gıl ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra
101). [düzmeği, -me, -gi]

düz: Dizilmek, sıralanmak.

'Ābide ikinci gökde **düzile**
Cennet ü müzdi yazukdan süzile
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 97, Mısra
15). [düzile, -il, -e]

düz: Tanzim etmek, tertip etmek.

Biri şu ırmağına girür yüzer
Selsebilün çeşmesi havzın **düzer**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra
24). [düzer, -er]

(Mes. 63: m. 208; Mes. 65: m. 106;
Mes. 78: m. 49)

düz: Yapmak, tertip etmek, düzenlemek.

Virmeñ elden halk-ıçun dīnünüzü
Düzün İslām-ıla āyinünüzü
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
6). [düzün, -ün]

düz: Kurmak, dizmek, hazırlamak.

Zār u hayrān gün uzun gezer-idüm
Şeyh gibi bir zāviye **düzer-idüm**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
16). [düzer-idüm, -er, --i, -dü, -m]

düz: Yapmak, işlemek, tertip ve tanzim etmek,
vücuda getirmek. || Öğüt, nasihat vermek
(kişinin olgunlaşmasına yardımcı olmak
bağlamında).

İlde bī-nām u nişān gezer-iken
Şārda birkaç kardaşı **düzer-iken**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
20). [düzer-iken, -er, --iken]

düz: Kurmak, dizmek, hazırlamak. (evin
döşemesi bağlamında).

Hōca iltür ol gice Büşr'i eve
Ayrı bir ev **düzedür** Büşr'e ive
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
470). [düzedür, -e, -dür]

düz: Süslemek, güzelleştirmek.

'Avrat ola kim **düze** gözin kaşın
Dutmaya er delletül-muhtāl işin
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 90, Mısra
29). [düze, -e]

düz: Düzeltmek, iyileştirmek.

Çok yimekten çok ola fāsīd mizāc
Ne devā anı **düze** vü ne 'ilāc
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
86). [düze, -e]

düz: Hazırlamak.

Pençemi çün deri yüzmege **düzem**
İkiñüzün dahı derisin yüzem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
185). [düzem, -em]

(Mes. 93: m. 9; Mes. 94: m. 15; Mes.
109: m. 16)

düz: Kurmak, dizmek.

Gevheri deñiz dibinden yüzici
Çıkara vü dükkānını **düzici**

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 86). [düzici, -ici]

düz: Uydurmak, ayarlamak, düzen vermek.

Varma zinhâr ol kişinüñ katına
Kim **düziser** seni kendü yatına
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra 56). [düziser, -iser]

düzed: Düzenlemek, tertip etmek, tanzim etmek.

Şirket ü bey' ü mübâh u zer' olur
Bunlaruñ hükmin **düzed**en şer' olur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 4). [düzed, -en]

düzed: Hazır hale getirmek.

Gemiçi gemiyi **düzedür-idi**
Bâdbân ağacın uzadur-ıdı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra 3). [düzedür-idi, -ür, --i, -di]

düzer işleri: İşleri tanzim etmek.

Pes bilüñüz iy cihānuñ kuşları
Kim girü ol şâh **düzer** bu işleri
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra 2). [düzer işleri, -i]

düzerler idi: Yapmak.

Yüzmeğün sâzını **düzerler idi**
Deñizüñ içinde yüzerler idi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 35). [düzerler idi,]

düzet: Tanzim etmek, tertip etmek. || Yazmak.

Çün Felek-nâme **düzetdük** şâhvâr
Pârisiçe taht u tâc u zer-nigâr
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 31). [düzetdük, -dük]

düzetdi: Tertip ve tanzim etmek. Meydana getirmek.

Çudretinden çün **düzetdi** 'âlemi
Kendü nûrından yaratdı Âdem'i
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 1, Mısra 6). [düzetdi,]

düzme: Yapmak, işlemek, becermek. Tertip ve tanzim etmek. Vücuda getirmek || Yalandan uydurmak.

Düzmeğinçe kendü dînin oynuma
Nite kimse el bırağa boynuma
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 117). [düzmeğinçe, -y, -inçe]

düzül: Hazırlanmak.

Bendi çün çekilmege **düzüliser**
Bend-ile boynuñ bile üzüliser
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra 15). [düzüliser, -iser]

-E-

eb ü ümmün: Baba ve anne.

Hālını bildüm **eb ü ümmün** girü
Ben hisâbını iletdüm ilerü
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 73). [eb ü ümmün, -ün]

ebleh: Akılsız, ahmak.

Âhılıkdan âhı Büşr âgeh-durur
Saña âhı ad koyan **ebleh-durur**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 542). [ebleh-durur, --dur, -ur]

ebleh olma: Aptal, ahmak olmak.

Şimdi halk ebleh-perest oldu kamu
Halk-ıçun sen **ebleh olma** iy 'amû
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 96). [ebleh olma, -ma]

ebleh-perest oldu: Akılsız, budala kimselere tapmak.

Şimdi halk **ebleh-perest oldu** kamu
Halk-ıçun sen ebleh olma iy 'amū
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra
95). [ebleh-perest oldu, -dı]

ebr: Bulut.

Bād-ı nevrüzī güle 'anber şaça
Ebr āzārı yire gevher şaça
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
36). [ebr,]

ebşirü yā kavm kad cā'el-beşir: "Ey millet!
Müjdeler olsun size bir müjdeci geldi" (Yavuz,
2007: 139).

Çün felek nāsa çala nāy-ı nefir
Ebşirü yā kavm kad cā'el-beşir
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra
168). [ebşirü yā kavm kad cā'el-
beşir, -a]

ebū ṭālib'e: Hz. Muhammed'in amcası.

Biz **Ebū Ṭālib'e** hürmet kıluruz
Yohsa saña ne kılasın bilürüz
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
35). [ebū ṭālib'e, -e]

ebu'l-vakt oldılar: Geçmiş ve gelecek
kaydından kurtulup kendisi için sadece içinde
bulunduğu zaman var olan ve o zamanın
gereklerini yerine getiren (kimse) olmak.

İlla 'ārifler **ebu'l-vakt oldılar**
Zīra her vakt iktizāsın kıldılar
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra
107). [ebu'l-vakt oldılar, -di, -lar]

ecel: Hayatın sonu, ölüm zamanı.

Cānuñı çün ilte gevdeñden **ecel**
Şıgmaya ol ortada mekr ü ḥiyel
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 90, Mısra
3). [ecel,]

ecr: Ahirete ait mükafat, sevap.

Hüdhüd eydür i 'tikād aşşı kıla
Ādemīye anda vü **ecrin** bile
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra
2). [ecrin, -in]

edeb: İnsanın hatâya düşüp utanılacak şeyler
yapmasını önleyen, yerinde ve ölçülü
davranmasını sağlayan meleke, söz ve
davranışlardaki ölçülülük, her hususta haddini
bilip sınırı aşmama, terbiye, nezâket, zarâfet.

Çün **edebde** hutbeler imlâ kılam
İsm ü fi'l ü harf-ile inşâ kılam
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra
49). [edebde, -de]

(Mes. 71: m. 33; Mes. 71: m. 39)

eflâtun: M.Ö. 430-348 yılları arasında
yaşamış, Aristo'nun hocası olan Yunanlı
filozof. Asıl adı Platon'dur. Edebiyatta akıl,
hikmet ve isabetli görüş timsali olarak kabul
edilir.

Delülik öğredevüz biz Mecnün'a
Hikmeti söyleyevüz **Eflâtun'a**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra
188). [eflâtun'a, -'a]

eflâtun: Eflatun; Platon (akıl, bilgi timsali
olması sebebiyle).

Kimse benüm müşkilümi bilmeye
Bil kim **Eflâtun** anı hall kılmaya
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 13, Mısra
24). [eflâtun,]

eflem tekünü ta 'kilün: Hâla akıl erdiremiyor
musunuz? (Yasin/62).

Olur-ısañ kim vehüm yestebşirün
Bilesin **eflem tekünü ta 'kilün**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra
82). [eflem tekünü ta 'kilün,]

efridin: Feridun; İran'da Pişdadi sülalesinin
altıncı hükümdarı.

Ben virem **Efridin'e** şulṭānlığı
İrürüm Kısır'ye Nüşirvānlığı
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 23, Mısra
15). [efridin'e, -'e]

efsâne: Efsane, hikâye.

Geldi baykuş dahı bir virāneden
Kim füsünü añladuḳ **efsāneden**

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 35, Mısra 2). [efsāneden, -den]

(Mes. 35: m. 4)

efsün: Sihir, büyü.

Anuñ-ıçun yirümüz vīrānedür
Kim cihān **efsūnları** efsānedür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 35, Mısra 4). [efsūnları, -lar, -ı]

eg: Eğmek, bükmek || Bozmak.

İ' tikkāduñı kişi **egemeye**
Seni hāqdan bātıla çekemeye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra 7). [egemeye, -eme, -y, -e]

eger: Eğer, şayet.

Şeyh **eger** bu zülfe ikrār eyleye
Hırkasın bu zülfe zūnnār eyleye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 11). [eger,]

(Mes. 14: m. 35; Mes. 18: m. 25; Mes. 24: m. 21; Mes. 31: m. 41; Mes. 32: m. 184; Mes. 44: m. 15; Mes. 47: m. 121; Mes. 50: m. 109; Mes. 66: m. 81; Mes. 72: m. 49; Mes. 72: m. 231; Mes. 72: m. 244; Mes. 72: m. 569; Mes. 78: m. 53; Mes. 88: m. 99; Mes. 100: m. 45; Mes. 102: m. 11)

eger: Olsa da, olsa bile.

Qamu ger çil murğ **eger** sī murğ-ıdı
Girü bu sī murğ ol sīmurğ-ıdı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 137). [eger,]

egil: Eğilmek.

Şusayalar geleler geçmeklige
Küp şuyından **egilüp** içmeklige
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 320). [egilüp, -üp]

eglen-: Oyalanmak, vakit geçirmek, beklemek.

Eydür iy sultān-ı 'ālem zīnhār
Yolda hīç **eglenmedüm** ben nābekār
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 42). [eglenmedüm, -me, -dū, -m]

(Mes. 88: m. 45; Mes. 88: m. 35;
Mes. 36: m. 24; Mes. 91: m. 147;
Mes. 88: m. 27)

egninde: Boyundan bele kadar olan vücut bölümü, sırt, arka.

Geldi hüdhüd ara yire bī-lecāc
Hüllesi **egninde** vü başında tāt
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 2). [egninde,]

egri: Yalan, yanlış.

Anda kim er toğru sözi segridür
Ben, benem dahı dir-isem **egridür**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 61, Mısra 28). [egridür, -dür]

egri: Eğri, kötü, düzgün olmayan (insan bağlamında).

Yohsa tenden ilerü eyü yavuz
Bellü miydi anda bu **egri** ol uz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 95, Mısra 4). [egri,]

egri baka: Kötü düşünce ile bakmak.

Her kim ol bir oğlana **egri baqa**
Cismi anuñ cānını oda yaqa
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 80, Mısra 13). [egri baqa, -a]

egri işlerüñ: Kötü, yanlış işler.

Toğru sözün kıymatı nite-durur
Egri işlerüñ bahāsi ne-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 61, Mısra 10). [egri işlerüñ, -üñ]

egri işüñ: Kötü, yanlış işler.

Toğru işden ne haber virür canuñ
Yohsa **egri** çok **işüñ** vardır senüñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 90, Mısra 38). [egri işüñ, -üñ]

egri okıyanlar: Yanlış okuyan kimse(ler).

Bize yavlağ toğru sözler elvirür
Yazuğa **egri okıyanlar** girür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 14*). [*egri okıyanlar,]*

egri ola: Eğri olmak.

Eydürem kimse nite **egri ola**
Egriyi vü toğruyı Tañrı bile
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 51, Mısra 15*). [*egri ola, -a]*

egri şatmaya: Yanlış, yalan söylemek.

Toğru kişi hergiz **egri şatmaya**
'Ahdini böyle başa iletmeye
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 185*). [*egri şatmaya, -ya]*

egri sözlü ademî: Yalan söyleyen kimse(ler).

Toğru sözlü kişi anda merd ola
Egri sözlü ademî nâ-merd ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 62, Mısra 8*). [*egri sözlü ademî,]*

egri toğru: Yanlış (ile) doğru.

Bilen anuñ toğrusını hōd bilür
Bilmeyene **egri toğru** bir olur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 16*). [*egri toğru,]*

egri yol: Eğri, yanlış yol.

Toğru yol İslām u imāna gider
Egri yol gül-ı beyābāna gider
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 78*). [*egri yol,]*

(*Mes. 102: m. 7; Mes. 102: m. 10*)

egriler: Düzgün olmayan, eğri kişiler.

Egriler toğru işi nite yıkar
Tācumı Tañrı viribimiş çıkar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 165*). [*egriler,]*

egrilik: Eğrilik.

Egrilik her pīşenūñ şolı-durur
Toğrulıq Gülşehri'nūñ yolu-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 90, Mısra 39*). [*egrilik,]*

ehādis: Hadisler, Hz. Peygamber'in sözleri.

Çün **ehādisūñ** beyānıñ kıluram
Ol ki Rabbānī-durur hem bilürem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 57*). [*ehādisūñ, -ūñ]*

ehl: Hakikati gören, doğru yolda yürüyen.

Çün kim ol üç yoluñ **ehlin** bilevüz
Hem yoluñ şa'bın u sehlin bilevüz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 99, Mısra 5*). [*ehlin, -in]*

ehl: Erbap.

Hiddet **ehli** ihtimāle irmeye
Tiz ölen kişi kemāle irmeye
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra 27*). [*ehli, -i]*

(*Mes. 22: m. 31; Mes.44: m. 21*)

ehl: Ehil sahibi kimse.

Mālumuñ virdüm zekātın **ehline**
Müşkil işlerūñ yapışdum sehline
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 51, Mısra 27*). [*ehline, -in, -e]*

ehl-i cāh ola: Yüksek mertebeye çıkmak, makam sahibi olmak.

Bundağı sultān ne **ehl-i cāh ola**
Pādişāh oldur ki anda şāh ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra 55*). [*ehl-i cāh ola, -a]*

ehl-i dād: Adalet sahibi.

Kāfir ü 'ādil delim yig **ehl-i dād**
Kim Müsülmān ola vü zālim-nihād

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 58, Mısra 5). [ehl-i dād,]

ehl-i derūn: Gönül ehli.

Ola Gülşehrī vü her **ehl-i derūn**
Hāzretūñde fī-şalātin dāyimūn
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra 73). [ehl-i derūn,]

ehl-i dīd: Basiret sahipleri.

Kalmadı bir merd-i kār u **ehl-i dīd**
‘Ömrümün pāyānına hergiz bedīd
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 35). [ehl-i dīd,]

ehl-i dil: Gönül ehli; âşık.

Eydür iy şeyh-i cihān u **ehl-i dil**
Senden el-ḥaḳ yavlaḳ oldum ben
ḥacil (Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 55). [ehl-i dil,]

ehl-i dil: Âşıklar || Gönül adamları, ârifler.

Ehl-i dil dünyā-y-ıla barışmaya
Dīn ile dünyā bile karışmaya
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 18, Mısra 13). [ehl-i dil,]

ehl-i fīṭnat u rāyuñ: Fikir ve anlayış sahibi.

Kim bu yol yoḥsul-ıla bayuñ degül
Cüz bu **ehl-i fīṭnat u rāyuñ** degül
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra 8). [ehl-i fīṭnat u rāyuñ, -uñ]

ehl-i ‘ilm ü şāḥib-cāh-ıdı: İlim sahibi ve rütbeli.

Yavlaḳ **ehl-i ‘ilm ü şāḥib-cāh-ıdı**
Degme işden dünyāda āgāh-ıdı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 3). [ehl-i ‘ilm ü şāḥib-cāh-ıdı, --ı, -dı]

ehl-i imān olısar: İman ehli, iman sahibi olmak.

Evvel ol beg kim Mūsūlmān olısar
Dīn içinde **ehl-i imān olısar**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 278). [ehl-i imān olısar, -ısar]

ehl-i niyāz: Yakaranlar, dua edenler.

Nite ola kim kıla **ehl-i niyāz**
İki kıble dapa hergiz bir namāz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 107). [ehl-i niyāz,]

ehl-i temīz: Temiz olan, salih kimselerden olan kişi.

Ḳanda kim otura bir **ehl-i temīz**
Bize şār issi diyeler iy ‘azīz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 133). [ehl-i temīz,]

(Mes. 11: m. 17)

ehl-ile nā-ehl: Ehil olan ve ehil olmayan (kimse).

‘Āmilerūñ şöḥbeti dīlgīr ola
Ehl-ile nā-ehl kaçan bir ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra 16). [ehl-ile nā-ehl,]

ehremen: Şeytanlar.

Çün ki mānī‘ olmaya kim hey deye
Ehremenler ādemīleri yeye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 50). [ehremenler, -ler]

ejdehā: Ejderha, büyük yılan.

Ejdehālar vardur ol yolda ‘azīm
Beryeler çok u beyābānlar delīm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra 21). [ejdehālar, -lar]

(Mes. 13: m. 30; Mes. 43: m. 17; Mes. 46: m. 18; Mes. 83: m. 10; Mes. 88: m. 24; Mes. 98: m. 107)

ejdehā olsa: Ejderha, büyük yılan olmak.

Oğrı evde kethuda olsa n'ide
Bir ilançuk **ejdehā olsa** n'ide
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra 42*). [*ejdehā olsa, -sa*]

ejderhā: Bin tane başı olan efsanevî, korkunç ve pek büyük bir hayvan, büyük yılan.

Her savaş içinde ser-ğavğa-durur
Ne yılan dersin kim **ejderhā-durur**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 82, Mısra 14*). [*ejderhā-durur, --dur, -ur*]

ek: Toprağa tohum atmak veya gömmek; ekmek.

Görmedi bu sünbüli kim **ekmişüz**
Dirmedi bu cevheri kim dökmişüz
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 9*). [*ekmişüz, -miş, -üz*]

(*Mes. 111: m. 42*)

eke vü biç: Ekmek ve biçmek.

Eke vü biç vü mersūmın vire
Lāzım olmaya ki sultānı göre
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra 11*). [*eke vü biç,]*

ekil: Ekilmek, tohum olarak toprağa gömülmek.

Dahl hergiz bite mi **ekilmedin**
Bendüni sen şeşegör çekilmedin
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra 51*). [*ekilmedin, -medin*]

eksil: Eksilmek, azalmak.

Kāfile Bağdād şehrinden öte
Seni bir zembil **eksildi** duta
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 44, Mısra 30*). [*eksildi, -di*]

eksil: Eksik olma! Geri durma!.

Dünyāda **eksilme** her bir işde art
Ben terāzū eyledüm gel anda dart
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 193*). [*eksilme, -me*]

eksüg: Eksik (olan).

Aslan eydür bir av işüm bitürür
Eksügümi geregümi yitürür
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 124*). [*eksügümi, -üm, -i*]

eksük: Eksik, noksan.

Vezn-içün lafzuñ gidermiş harfini
Artuk **eksük** söylemiş söz şarfını
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 120*). [*eksük,]*

(*Mes. 16: m. 125*)

eksük ola: Noksan, eksik olmak.

Ne Müsülmān ola ol ne ten-dürüst
Dīni **eksük ola** vü endāmı süst
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 49, Mısra 6*). [*eksük ola, -a*]

eksük olmaya: Eksik olmamak, her zaman var olmak, hep bulunmak.

Ma'ni şekli artuk **eksük olmaya**
Şüret-ile kim görürsin ıalmaya
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 131*). [*eksük olmaya, -ma, -ya*]

eksüklik kılar: Eksiklik yapmak.

Niçeme kim mü'min **eksüklik kılar**
Âhir imān kendü haşmını bilür
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 127*). [*eksüklik kılar, -ur*]

el: Güç, iktidar.

Ben bu **elden** seni halka çaķıcaķ
Halk saña zellet göziyle baķıcaķ
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra 11*). [*elden, -den*]

el: İnsanın bir uzvu, el.

Din yolında çün terāzū aşalar
Bir **eli** on aķça-y-içün keseler

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 90, Mısra 14). [eli, -i]

el: Sebebiyle, nedeniyle; güç, kuvvet.

Putlarımızın yüregi bağladı
Nârunûr anuñ **elinden** ağladı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 92). [elinden, -in, -den]

el: El, avuç içi.

Şeyh **elinden** komadı cāmı girü
Zîra puhte yise yig hāmı girü
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 103). [elinden, -in, -den]

el: El || Güç.

El kanı kim toprağı başa saçam
Yâ ayak kanı ki bu yoldan geçem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 149). [el,]

(Mes. 12: m. 118)

el: Sebepten dolayı.

Kul dañı Hâk'da şol **elden** mahv olur
Kim gidicek kul dükeli Hâk kalur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 111). [elden, -den]

el: Eller, avuçlar.

Kırk gün anda dün ü gün oturdılar
Ellerini Hâzrete göturdiler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 12). [ellerini, -ler, -in, -i]

el: Yüzünden, sebebiyle.

Sen bu **elden** bunlar ile n'ideyim
Bî-dil ü bî-yâr kaçça gideyim
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 193). [elden, -den]

el: Diyar, memleket.

Çün benüm 'adlüm **eline** geçeler
Bâz u tîhû bir havâda uçalar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 57, Mısra 29). [eline, -in, -e]

el: İnsanın uzvu anlamında "eller".

Zâlimi boynından ilkin aşalar
Andan **ellerin** dibinden keseler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 58, Mısra 20). [ellerin, -ler, -in]

el: Bedenin bir uzvu, el.

Virdiler oğlanı cellâd **eline**
Kim iki bölü vü ödi bulına
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 39). [eline, -ine]

(Mes. 30: m. 131; Mes. 30: m. 225;
Mes. 32: m. 114; Mes. 56: m. 33; Mes.
60: m. 73; Mes. 75: m. 88; Mes. 91:
m. 108)

el: El || Güç, kuvvet, kudret.

Vecd-ile çün Tanrı'ya olur velî
Olur işlerde **eli** Tañrı **eli**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 134). [eli, -i]

el: Yabancı.

Bu hüner her ta'nadan hālî gibi
Tâ men ol dâra birün **eli** gibi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 20). [eli, -i]

el: Elinden || Hakimiyet.

Eytdiler iy Tañrı tapusunda hâş
Aslan **elinden** nite bulduñ halâş
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 272). [elinden, -in, -den]

el: Ülke, il.

Pâdişâh olınçağ ança **el** dutar
Kim dükeli halk ayakda yiter
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 110, Mısra 29). [el,]

el: İl, memleket.

‘İşk bu **elden** çok itdi vü ide
Ka‘be‘den çok şahşı deyre ilede
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 161*). [*elden, -den*]

el götür-: Dua etmek, Allah'a niyazda bulunmak amacıyla ellerini açmak.

Mu‘tekif bir köşede oturacak
Zârı-y-ıla **el aña götüricak**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 66*). [*el götüricak, -icak*]

(Mes. 88: m. 40)

el şunar-isa: El uzatmak, el sürmek, dokunmak.

Ağu yir-ise aña şekker ola
Taşa **el şunar-isa** gevher ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 52*). [*el şunar-isa, -ar, --isa*]

el şunmak: El uzatmak.

Çün ümîdi var ki gire koyına
Ol bütün **el şunmak** ister boynına
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 110*). [*el şunmak,]*

el virmez-ise: Nasip olmak, mümkün olmak.

Yohsa **el virmez-ise** hîç ol nigâr
Benüm-ile hoş geçürüñ rüzigâr
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 455*). [*el virmez-ise, -mez, --ise*]

el virür-ise: Nasip olmak, mümkün olmak.

‘Avrat eydür bürka‘ı altından ol
El virür-ise anı kılûñ kabûl
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 454*). [*el virür-ise, -ür-, -ise*]

el-aşlu lâ-yuhşî: Asıl değişmez, her şey aslına çeker (Yavuz, 2007: 161).

Bu hüner bize ol anadan idi
Muştafâ **el-aşlu lâ-yuhşî** didi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 86*). [*el-aşlu lâ-yuhşî,]*

el-bâkıyâtu's-sâlihât: Baki olan salih ameller. (Meryem/76).

Gönlün içinde ko gitsün fâsîdât
Kim kıla **el-bâkıyâtu's-sâlihât**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 146*). [*el-bâkıyâtu's-sâlihât,]*

elbet: Şüphesiz, muhakkak, mutlaka.

‘Âkıbet çün kim yola gitmek gerek
‘Azmi **elbetde** yola itmek gerek
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra 48*). [*elbetde, -de*]

(Mes. 47: m. 88)

elde: Elinde.

Şeyh mest ü yâr hâzır **elde** câm
Puhte şabr eylemeye illâ ki hâm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 125*). [*elde,]*

elden kıma: Bırakmak, vazgeçmek.

Nesneye alan bahâ virür dime
Hiçe nakda alanı **elden kıma**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 20*). [*elden kıma, -ma*]

elden kıma: Elden bırakma!.

Yemlihâ eydür eyü-durur yoma
Sen bu dâñalar sözün **elden kıma**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 180*). [*elden kıma, -ma*]

elden ko-: Elden bırakmak, terk etmek.

Kim ne ‘ilmi kim dilersin cümle bil
İlla toğrılığ **elden kımağıl**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 538*). [*elden kımağıl, -ma, -ğıl*]

(Mes. 46: m. 19; Mes. 91: m. 274)

el-hak: Hakikaten, doğrusu.

Eydür iy şeyh-i cihān u ehl-i dil
Senden **el-hak** yavlağ oldum ben
hacil (Mantiku't-Tayr, Mesnevi 16,
Mısra 56). [el-hak,]

(Mes. 69: m. 197)

el-hamd ider: Allah'a hamd olsun demek,
şükretmek.

Büşr bir kaç loğma yir **el-hamd ider**
Diñlenür bir lahza armağı gider
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
399). [el-hamd ider, -er]

elhamd okıyup: Allah'a hamd olsun demek,
şükretmek.

Dartdı kılıç ol süvārī tiz yigil
Andan **elhamd okıyup** doydum digil
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra
38). [elhamd okıyup, -y, -up]

elhamdülillāh: Bizi yaratan Allah'a hamd
olsun.

Korkudan ol almadan birez yidi
Şükr idüp **elhamdülillāh** diridi
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra
36). [elhamdülillāh,]

(Mes. 65: m. 46)

elin öpen kişi: El öpen kimse.

Halk **elin öpen kişi** midür velī
Bu hāfī hāli bize eyle celī
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 67, Mısra
9). [elin öpen kişi,]

elinde: Elinde, avcunda.

Ulularuñ şāhibi şultān ola
Tıfl **elinde** gül ile reyhān ola
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra
160). [elinde,]

(Mes. 30: m. 180; Mes. 36: m. 24;
Mes. 22: m. 120)

elinde dutar: Elinde bulundurmak.

Her biri **elinde** bir mühür **dutar**
‘Āleme dolar Gülşehrī satar
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
325). [elinde dutar, -ar]

elinde söyledür: Elinde konuşturmak.
(Eylemin iyi yapılması bağlamında).

Cāzulıg-ıla **elinde söyledür**
Bilmezüz kim def‘i çāresi nedür
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
97). [elinde söyledür, -dür]

elinden çıkar: Üretilmek, vücuda getirilmek.

Hark-ı ‘ādet anuñ **elinden çıkar**
‘Unşur aslın mu‘cizātıyla yıkar
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra
29). [elinden çıkar, -ar]

elini kaldura: Elini kaldırmak.

Dizi üstinden **elini kaldura**
Bir tapança-y-ıla beni öldüre
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
153). [elini kaldura, -a]

eller: Eller, avuçlar.

Ka‘be dapa varavuz oturavuz
Ellerümüz Hāzret’e götürevüz
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 13, Mısra
12). [ellerümüz, -ümüz]

eller öper: El öpmek.

Çünkü baş kor yire vü **eller öper**
Buzağuyı Tañrı diyüben tapar
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
229). [eller öper, -er]

ellerin eline urınur: Ellerini birbirine
vurmak.

Ellerin ol beg **eline urınur**
Mesned üstinden at üstine binür
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
123). [ellerin eline urınur, -ur]

ellerümüz: Eller, avuçlar.

Mu‘tekif bir güşede oturalum
Ellerümüz gök dapa götürelüm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 4*). [ellerümüz,]

elli: Elli sayısı.

Eydür işbu kal‘ada yüz cān gibi
Elli at var bir gül-i ḥandān gibi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 16*). [elli,]

(Mes. 30: m. 59)

elli: Elli (defa).

Hak yolunda **elli** hāc kılmış-ıdı
Sünnet-ile farzı key bilmiş-idi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 15*). [elli,]

elli ‘ālim: Elli bilgin.

Kanda kim bir zerre cehlūmden gele
Elli ‘ālim anda bir cāhil ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 52*). [elli ‘ālim,]

elli biñ: Elli bin.

Yönümi yüz ‘işve vü tedbīr-ile
Bağlamışdur **elli biñ** zincīr-ile
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 92, Mısra 14*). [elli biñ,]

(Mes. 96: m. 12; Mes. 45: m. 10)

elli biñ ferseng ola: Elli bin fersah; çok uzun mesafe. Fersah yaklaşık 5 kilometrelik bir uzaklık ölçüsüdür.

Dimek işlemek katında neng ola
Bundan aña **elli biñ ferseng ola**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra 32*). [elli biñ ferseng ola, -a]

elli biñ ferseng olur: Elli bin fersah; çok uzun

mesafe. Fersah yaklaşık 5 kilometrelik bir uzaklık ölçüsüdür.

Nāmı ‘ışka iriçegin neng olur
Andan aña **elli biñ ferseng olur**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 26*). [elli biñ ferseng olur, -ur]

elli biñ kez: Elli bin defa.

Kimse aña rişvet okın çün ata
Elli biñ kez bir pula dīnin şata
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra 46*). [elli biñ kez,]

elli yıl: Elli sene.

Elli yıl köyden şara geldi girü
Gitdi şārdan köy dapa düşe duru
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 27*). [elli yıl,]

(Mes. 10: m. 10; Mes. 102: m. 39;
Mes. 102: m. 49; Mes. 5: m. 207)

elli yıllık: Elli senelik.

Eyleyem bir fişk-ıla iy nāmdār
Elli yıllık zühd esāsın tār-mār
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 104*). [elli yıllık,]

(Mes. 88: m. 16; Mes. 97: m. 41;
Mes. 12: m. 159)

elüm dut: Elini tutmak.

Çün benüm ‘ışkum degüldür serserī
Yā başum kes yā **elüm dut** iy perī
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 22*). [elüm dut,]

elümde: Elimde (sahip olma bağlamında).

Birisi eydür benem ‘Attār uş
Mantıku’t-tayr’um **elümde** hūb u hōş
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 168*). [elümde,]

elüme girseñ: Ele geçirmek, yakalamak.

Elüme girseñ seni aşı-y-ıdum
Bulsa-y-ıdum dilüñi kese-y-ıdüm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 49, Mısra 29*). [*elüme girseñ, -se, -ñ*]

elümi öperler: *El öpmek.*

Çok kişı baş qor baña i' zāz-ıla
Çoklar **elümi öperler** nāz-ıla
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 46*). [*elümi öperler, -er, -ler*]

elüñ duta: *Yardım etmek.*

Naıvı deñizde **elüñ kaçan duta**
Maıv olıçağın meger işüñ bite
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra 51*). [*elüñ duta, -a*]

elüñde: *El || Sahiplik.*

Çün mihek yokdur **elüñde** bilmege
Kalbı şāfiden taşarruf kıлмаğa
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 97*). [*elüñde,*]

elüñi götüresin: *Elini çekmek. || Uzaklaşmak.*

İlla sen bir köşede oturasın
İşlemekden **elüñi götüresin**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 109, Mısra 12*). [*elüñi götüresin, -esin*]

elvir: *Uygun düşmek.*

Bize yavlaq toğru sözler **elvirür**
Yazuğa egri okıyanlar girür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 13*). [*elvirür, -ür*]

emirgān: *Bey, padişah; reis.*

Kamu kānlaruñ **emirgānı** benem
Kim bu cevherlere erzāñi benem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 33, Mısra 3*). [*emirgānı, -ı*]

emn ü emān: *Huzur ve güven.*

Degme işde isteme **emn ü emān**
Muştafā buyruğın dutğıl hemān
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 195*). [*emn ü emān,*]

emr: *Emir, buyruk.*

Şeyh yāri **emrine** fermān kıılır
Yārine āsī olan 'işyān kıılır
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 205*). [*emrine, -in, -e*]

(*Mes. 12: m. 83; Mes. 51: m. 8; Mes. 57: m. 12; Mes. 81: m. 139*)

emr ü nehvi: *Emir ve yasak.*

Emr ü nehvi 'ālemüñ pīrāyesi
Qavl ü fi 'lūñ ādemüñ sermāyesi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 25*). [*emr ü nehvi, -i*]

emr-i ma' rufi: *Aslı emr-i bi'l-ma'ruf olup "iyiliği emretmek" manasına gelen İslamın temel kurallarından biri. || Dinde yapılması gerekenler.*

Emr-i ma' rufi vü nehvi-i münkeri
Bekledüm şöyle ki bir kān gevheri
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 51, Mısra 9*). [*emr-i ma' rufi, -ı*]

emrini dutma: *Emrini, buyruğunu yerine getirmek.*

Qırda beñzer zulm qırdı besleme
Emrini dutma vü hükmin esleme
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 58, Mısra 22*). [*emrini dutma, -ma*]

enbivā: *Nebi'ler, peygamberler.*

Enbiyānuñ evliyānuñ serveri
İşid imdi kim nedür Peygāmberi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 5*). [*enbiyānuñ, -nuñ*]

(*Mes. 84: m. 47; Mes. 85: m. 47; Mes. 100: m. 89; Mes. 100: m. 95; Mes. 100: m. 97; Mes. 100: m. 89; Mes. 100: m. 102; Mes. 100: m. 103; Mes. 100: m. 51*)

enbiyā: Müstakil şeriat sahibi olmayan peygamberler, valvaçlar.

Enbiyā cānıdur andan berürek
Evliyānuñ cānı dañı girürek
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra 65). [enbiyā,]

(Mes. 97: m. 7)

enbiyā vü evliyāyı: Peygamberler ve veliler.

Ādemilerden ki mihrin kovaram
Enbiyā vü evliyāyı severem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 110, Mısra 26). [enbiyā vü evliyāyı, -yı]

enbūh: Kalabalık.

Tañla bāzār yirine irdi dürtüst
Halkuñ **enbūhında** yire sundı çüst
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 60). [enbūhında, -ın, -da]

encām irmedi: Son bulmak, sona ermek, sonlanmak.

Bir nefes nefsüme ārām irmedi
Hırşum āgāzına **encām irmedi**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 79, Mısra 6). [encām irmedi, -me, -di]

endām: Boy bos.

Bakıçağ **endāmına** kim şoralar
Sünük içinde iligin göreler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 45, Mısra 29). [endāmına, -ın, -a]

endām: Beden, vücut.

Ağlamak gerek ki bu hāletde cān
Olısar **endāmuñ** içinden revān
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 46). [endāmuñ, -uñ]

(Mes. 49: m. 6)

endām: Beden, vücut; boy, bos. || Güç, kudret.

Çünkü Şa'bān ayı eyledi ħurūc
Kamu **endāmum-ıla** dutdum oruç
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 51, Mısra 30). [endāmum-ıla, -um, --ıla]

endişe: Fikir, hayal.

Kim muvāfiğ mı benüm **endişeme**
Yonılır mı bu girihler pışeme
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 53). [endişeme, -m, -e]

endişe: Düşünce, kaygı.

Genc-ile **endişe** vü bī-genc ğam
Genc-ile yig ğuşsa vü **endişe** hem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 35, Mısra 25). [endişe,]

endişe: Düşünce.

Tavşan ilerü gider aslan bile
Tavşan ol **endişeden** kim ne kıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 222). [endişeden, -den]

endişe: Düşünce, merak.

Geçer-iken bir süvārī bışeden
Degme bir yaña bağa **endişeden**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 22). [endişeden, -den]

endişem ola: Düşünmeye başlamak, düşünmek.

Ol eve kim benüm **endişem ola**
Bacadan inmek benüm pışem ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 89, Mısra 15). [endişem ola, -a]

ene: Ben, benlik, nefis.

Kim **ene** Hū-y-ıla kaçan bir ola
Sen **ene** yi gidericek Hū ğala
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 125). [ene,]

(Mes. 105: m. 126)

enkerü'l-aşvât: Seslerin en çirkini.

Perde bilmez anuñ âvâzı-durur
Enkerü'l-aşvât anuñ sâzı-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 62*). [*enkerü'l-aşvât,]*

en-nâsu niyâm: "İnsanlar uykudadır. Öldükleri zaman uyanırlar." Hadis olduğu söylenen ifadeden iktibastır.

Uyku eyle hoş gelür halka tamām
Kim cihān eydür ki **en-nâsu niyām**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 57, Mısra 20*). [*en-nâsu niyām,]*

en-nefse bi'n-nefsi: Cana can (*Mâide Süresi 5/45.Ayet*).

Hüküm çün **en-nefse bi'n-nefsi** ola
hâş
Kimi öldürdüm ki eylersin kışās
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 65*). [*en-nefse bi'n-nefsi,]*

enver: Parlak, aydınlık.

Kim sizüñ bir şāhidüñüz var-durur
Güneş ü aydan daḥı **enver-durur**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 8*). [*enver-durur, --dur, -ur]*

er: Ermek, ulaşmak.

Az kadar künyetlü **ermişse-y-idi**
Yā birez hoş baht dermişse-y-idi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 257*). [*ermişse-y-idi, -miş, -se, --y, --idi]*

(*Mes. 39: m. 104; Mes. 40: m. 49; Mes. 60: m. 5*)

er: Gelmek.

Erdi bir kehhāl-ı hāzık otı çok
Gördi gözsüzi kim iki gözi yok
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 33*). [*erdi, -di]*

er: Erkek.

Er evi Şaṭṭ'dan bu yaña zer-nigār
Şahnı bağ u sakfı daḥı lālezār
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 5*). [*er,]*

(*Mes. 9: m. 7; Mes. 49: m. 10; Mes. 62: m. 10; Mes. 72: m. 66*)

er: Erkek; kişi.

Ol şanem gördi ki şeyḥ **erdür** dürüst
Ḳavli muḥkemdür degül 'ahdinde
süst (*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 197*). [*erdür, -dür]*

er: Kişi, kimse.

Çün hidāyet Tañrı'dan irdi ere
Bī-şek ol **er** her işi hoş başara
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 44*). [*er,]*

(*Mes. 4: m. 43; Mes. 11: m. 35; Mes. 18: m. 5; Mes. 23: m. 3; Mes. 30: m. 10; Mes. 47: m. 144; Mes. 53: m. 3; Mes. 61: m. 27; Mes. 61: m. 2; Mes. 66: m. 99; Mes. 68: m. 56; Mes. 68: m. 54; Mes. 68: m. 52; Mes. 69: m. 102; Mes. 69: m. 226; Mes. 71: m. 2; Mes. 71: m. 22; Mes. 72: m. 65; Mes. 78: m. 60; Mes. 85: m. 74; Mes. 86: m. 24; Mes. 91: m. 188; Mes. 92: m. 2; Mes. 95: m. 18; Mes. 107: m. 13; Mes. 108: m. 43*)

er: Yiğit || kişi.

Er adıyla dünyada diri yörür
Yoḥsa ayruk er hemān cānın sürür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 29, Mısra 31*). [*er,]*

(*Mes. 1: m. 22; Mes. 30: m. 108; Mes. 39: m. 13; Mes. 44: m. 35; Mes. 107: m. 12; Mes. 29: m. 32; Mes. 30: m. 106; Mes. 30: m. 261; Mes. 30: m. 297; Mes. 30: m. 291; Mes. 36: m. 13; Mes. 40: m. 40; Mes. 43: m. 9*)

er: Yiğit, erkek.

Bir benek konak gözinde 'avratuñ
Er düşer ortasına yüz miḥnetüñ

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 18). [er,]

(Mes. 30: m. 37; Mes. 30: m. 43; Mes. 30: m. 44; Mes. 30: m. 66; Mes. 30: m. 232; Mes. 30: m. 263; Mes. 30: m. 265; Mes. 30: m. 46; Mes. 30: m. 51; Mes. 72: m. 75; Mes. 85: m. 81)

er: Yiğit, mert.

Billah ol giden cihāndan **er** midî
Kim ben anı bilmedüm kim var mıdı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 299). [er,]

(Mes. 75: m. 2; Mes. 85: m. 74; Mes. 90: m. 30; Mes. 91: m. 69; Mes. 91: m. 193; Mes. 93: m. 41; Mes. 102: m. 6; Mes. 107: m. 263; Mes. 107: m. 10; Mes. 108: m. 9)

er: Erbap.

Er ki māl isteye hālî olmaya
Hāl **eri** ol yig ki mālî olmaya
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 36, Mısra 14). [eri, -i]

er: Yiğit, kahraman.

Kamu kavm içinde 'ārîf var mıdur
Yohsa bir bellü mu'ayyen **er** midür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 64, Mısra 6). [er,]

er: Yiğit, erkek. || Sözüünün eri.

Çün ne bellü **er** ne bellü 'avratam
Kendü başuma bir ağır miñnetem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 48, Mısra 11). [er,]

(Mes. 48: m. 2)

er: Velî, ermiş.

Altı **er** ol çeşme yöresinde mest
Otururlar nîst eyvânında hest
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 25). [er,]

er: İnsan, kişi.

Birisi köy defteri şâr defteri
Kim bilürüz şârda vü köyde **eri**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra 50). [eri, -i]

(Mes. 68: m. 12; Mes. 69: m. 77; Mes. 69: m. 79; Mes. 69: m. 123; Mes. 70: m. 3; Mes. 71: m. 18; Mes. 72: m. 406; Mes. 77: m. 5; Mes. 80: m. 16; Mes. 85: m. 80; Mes. 87: m. 18; Mes. 87: m. 9; Mes. 90: m. 7; Mes. 90: m. 8; Mes. 91: m. 63; Mes. 99: m. 11; Mes. 99: m. 14; Mes. 102: m. 62; Mes. 104: m. 7; Mes. 104: m. 15)

er kişi: Erkek.

'Avrata hāmüşlığı bir feyz olur
Er kişi gaybet diyicek hayz olur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 62, Mısra 6). [er kişi,]

er ola kim: Yiğit, mert odur ki.

Er ola kim çün seni mihmân kıla
İleyünde kendüzin kurbân kıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 73, Mısra 11). [er ola kim,]

er olmaya: Yiğit, mert olmak.

Yavlağ ağıyâr ola yârı aldayan
Yohsa **er olmaya** eri aldayan
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 80). [er olmaya, -ma, -ya]

ercügez: Küçük erkek çocuk (TS: 84).

Kendü şehrimde bir **ercügez-idüm**
Bir kaçıyla hem-dem ü hem-râz idüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 9). [ercügez-idüm, --i, -düm]

eren: Ermiş, velî; kişi.

Gevheri şarrâf **erenler** şatsa yig
'Âlemi Gülşehri adı dutsa yig
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 303). [erenler, -ler]

eren: Ermiş, veli.

Ol **erenler** kim bu sırrı bildiler
Yollarında beni rehber kıldılar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 11*). [erenler, -ler]

(Mes. 90: m. 3; Mes. 61: m. 23; Mes. 66: m. 149; Mes. 68: m. 48; Mes. 69: m. 4; Mes. 69: m. 31; Mes. 63: m. 25; Mes. 19: m. 3; Mes. 61: m. 23; Mes. 66: m. 149; Mes. 68: m. 48; Mes. 69: m. 4; Mes. 69: m. 31; Mes. 73: m. 25; Mes. 74: m. 8; Mes. 88: m. 107; Mes. 109: m. 44; Mes. 22: m. 7; Mes. 40: m. 49)

eren: İnsan, kişi.

Kim cihāngir olan er ayruḡ-durur
Yolḡsa her şārda **erenler** çok-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 122*). [erenler, -ler]

erenler sözi: Evliya sözü.

Işıda bu gökde yavlaḡ ılduzı
Ol cihāngir olan **erenler sözi**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra 76*). [erenler sözi,]

erḡanun: Org denen çalgı.

Nāḡehān bir gūşeden çıkdı bir ün
Kim hacil kaldı ol ünden **erḡanun**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 122*). [erḡanun,]

(Mes. 94: m. 9)

erḡavān: Erguvan çiçeḡi.

Kim meḡer bir yazıda bāḡ **erḡavān**
Bitmiş-idi yöresinde za'ferān
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 11*). [erḡavān,]

(Mes. 91: m. 21)

egriyi vü toḡruy: Eğri ve doḡru.

Eydürem kimse nite egri ola
Egriyi vü toḡruy Tañrı bile
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 51, Mısra 16*). [egriyi vü toḡruy, -yı]

erḡuvān: İki çenekliler sınıfının baklagiller
familyasından, eflatun ile kırmızı arası
morumsu pembe renkte, çok güzel çiçekler
açan süs ağacı.

Ben bu nesrīnün saçın öreri-ıdum
Eḡuvānūn aḡzını şorari-ıdum
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 12*). [erḡuvānūn, -uñ]

eri: Tükenmek, bitmek.

Kiçi kişi olur-ısañ iş-ile
Cānuñ **eriye** vü yüz teşvīş-ile
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 109, Mısra 10*). [eriye, -ye]

eri: Erimek || Acı çekmek, tükenmek bitmek.

Yiyesinden kesilüp yörür-iken
Guşşadan cānum tenüm **erir-iken**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 134*). [erir-iken, -r, --iken]

eriyüḡör: Eriyip bitmek || Zayıf ve güçsüz
düşmek.

Yüregüm yandı vü köyindi canum
Mum gibi uş **eriyüḡördi** tenüm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 28*). [eriyüḡördi, -di]

erkān: Esaslar.

Hem cemād u nāmı vü ḡayvān-durur
Yidi tamu bu yidi **erkān-durur**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 97, Mısra 30*). [erkān-durur, -dur, -ur]

erkān: Yol, yöntem, usul, adap.

Ben kamu bu hüccet ü bürhān-ıla
Ḳul henüz olımadum **erkān-ıla**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 94*). [erkān-ıla, --ıla]

erlig: Mertlik, yiğitlik.

Şeyh ile siz yār olmışmissañuz
Erlig-ile yola gelmişmissenüz
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 28*). [erlig-ile, --ile]

(Mes. 30: m. 273; Mes. 30: m. 273;
Mes. 72: m. 442; Mes. 93: m. 40)

erlik: Mertlik, yiğitlik.

Bilür olır-ısa kim ben Rüstem'em
Kendüzinden **erlik** içinde kemem
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 152*). [erlik,]

(Mes. 30: m. 231; Mes. 30: m. 233;
Mes. 49: m. 9; Mes. 72: m. 61; Mes.
72: m. 63)

erlik içinde: Yiğitlikte, delikanlılıkta.

Erlik içinde ki bühtân var degül
Yoldan ileden eri hōd er degül
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 73*). [erlik içinde,]

erlik idesin: Erkeklik, mertlik göstermek.

İkilig-ile ne birlik idesin
Çün muhannessin ne **erlik idesin**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 49, Mısra 14*). [erlik idesin, -e, -sin]

erlik itmege: Yiğitlik, erkeklik göstermek.

N'oldı bir atı tez aya dutmağa
Şol kadar 'âlemde **erlik itmege**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 68*). [erlik itmege, -me, -ge]

ermişdür habar: Haber gelmek.

Zıra kim **ermişdür** iy şāhib-nażar
Şāha bizüm mihnetümüzden **habar**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 54*). [ermişdür habar, -miş, -dür]

ersüz: Kocasız.

Kim meger **ersüz-ise** anı ala
Yemlihā'nuñ hātunın dağı bile
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 501*). [ersüz-ise, --ise]

erzānī: Layık, uygun.

Ḳamu kânlaruñ emirgānı benem
Kim bu cevherlere **erzānī** benem
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 33, Mısra 4*). [erzānī,]

(Mes. 88: m. 23; Mes. 88: m. 24)

es: Esmek.

Cānlulardan hāli gördiler yolu
Ese-durur karşı istingā yili
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 68*). [ese-durur, -e, --dur, -ur]

esās: Temel, asıl, hakikat.

Eyleyem bir fışk-ıla iy nāmdār
Elli yıllık zühed **esāsın** tār-mār
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 104*). [esāsın, -ın]

esās: Temel.

Ol Muḥammed'dür ki yigrek dīn ḳodı
Ḥüb **esās** u dil-fırīb āyin ḳodı
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 42*). [esās,]

esās: Temel || Hakikat.

Bu **esāsı** eylediler reh-nümün
Sāyigüne'r-rāki'üne's-sācidūn
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 315*). [esāsı, -ı]

esās: Esas, temel, sağlam.

Hīç-ile sermāye çün dura **esās**
Assı dağı hīç ola re'sen-be-re's
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 39*). [esās,]

esās: Gerçek.

Ben ʔarīkatda virem bişden yidi
Ol **esāsı** gösteren şöyle didi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 64*). [*esāsı, -ı*]

esās eylediler: *Temel koymak, temele dayandırmak.*

Ƙamu halka dörd **esās eylediler**
Dördinüñ dağı yolın söylediler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra 3*). [*esās eylediler, -di, -ler*]

esāsuñ yıkmağıl: *Temelini yıkmak.*

Şāh olam diyüp **esāsuñ yıkmağıl**
Ƙullıguñdan dağı bārı çıkmağıl
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 24, Mısra 13*). [*esāsuñ yıkmağıl, -ğıl*]

esb: *At, beygir.*

Kim kıla ihlāş-ıla yāri bula
Anı kim ben kıldum **esbi** dīv ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 210*). [*esbi, -i*]

esbāb: *Sebepler, vesileler.*

Dünyada bu dāsitanı söyleyen
Āḫiret **esbābını** cem' eyleyen
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 320*). [*esbābını, -ın, -ı*]

esed burcı: *Arslan burcu.*

Güneşe eyvān **Esed burcı** olur
Ay dağı Harçeng burcını alır
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 241*). [*esed burcı,]*

esen: *Sağ sâlim, afiyette, sıhhatte, selamette, sıhhatli, salim.*

Çün kıuyuya düşdi şuda boğılur
Sağ **esen** tavşan kırañında kalur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 250*). [*esen,]*

eser eyler-idi: *Tesir etmek, iz bırakmak.*

Ādemiler dilini söyler-idi
Sözleri cāna **eser eyler-idi**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 18*). [*eser eyler-idi, -r, --idi*]

eser kılmaz: *Tesir etmek, etkilemek.*

Gördiler kim söz **eser kılmaz** aña
'Aklı kim gitdi girü gelmez aña
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 69*). [*eser kılmaz, -maz*]

esir: *Bağlı, tutsak.*

Ƙaldı çöplikler arasında ḫākīr
Her maḫallāda vü bendiyle **esir**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra 32*). [*esir,]*

esir oldum: *Müptela olmak. || Aşık olmak.*

Ol zamānda kim **esir oldum** saña
Dīn ü dünyāyı kıoyup geldüm saña
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 187*). [*esir oldum, -dum*]

eski: *Çoktan beri var olan, üzerinden çok zaman geçmiş bulunan.*

Ol kadar **eskimiş-idi** tonumuz
Kim buçuğ pul degmez-idi onumuz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 113*). [*eskimiş-idi, -miş, --i, -di*]

eski bizden: *Eski bez; çaput, bez parçası.*

Eski bizden hūriye ton eylemiş
Bir keçeden aya pīlün eylemiş
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 117*). [*eski bizden, -den*]

eskici: *Her türlü eski eşya alım satımıyla uğraşan kimse, eskici.*

Bu şıfâtlu isteyü çün geldiler
Şārda bir **eskici** oğlın buldılar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 18*). [*eskici, -çi*]

esle: *Dinlemek.*

Biregü bir kurdı hoş besler-idi
Kurd anuñ hükmin 'azîm **esler-idi**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 59, Mısra
2). [esler-idi, -r, --i, -di]

eslemeyen: Dinlemeyen, dikkate almayan
(kişi).

Kendüzümüzi bizüz **eslemeyen**
Yohsa kimdür hükümümüz **eslemeyen**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra
81). [eslemeyen,]

(Mes. 60: m. 82)

esrâr: Gizli olan, herkesçe bilinmeyen şeyler,
herkese açık olmayan gizlilikler, sırlar.

Kuşlar ol **esrârî** çün işitdiler
Cânların sîmurğa îşâr itdiler
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra
43). [esrârî, -ı]

(Mes. 55: m. 13; Mes. 69: m. 107;
Mes. 101: m. 89)

esri: Kendinden geçmek, sarhoş olmak.

Çün şarâb-ı ergüvânî içdi şeyh
Esriyüben dükelinden geçdi şeyh
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
106). [esriyüben, -y, -üben]

(Mes. 12: m. 123; Mes. 12: m. 131)

esrük: Sarhoş, kendinden geçmiş.

Şeyh çün ma'şûkını **esrük** görür
Zühd ü dîn ü baş u cân terkîn urur
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
107). [esrük,]

(Mes. 12: m. 149; Mes. 47: m. 10;
Mes. 66: m. 120)

eş: Yâr, dost, arkadaş, hemhal.

Rüstem eydür ne işüm var irmedin
Eydür imdi tîzirek **eş** durmadın
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
176). [eş,]

eş: Hızlıca gitmek.

Bu kamu bendi nite şeşebilem
Kim sizüñ ile bile **eşebilem**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 92, Mısra
16). [eşebilem, -ebil, -em]

eş: Koşturmak, hızlı yürütmek.

Hâşıl oldur kim atı yola **eş**
Bendi bir bir kendü boynından şeşe
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra
5). [eşe, -e]

eş ola: Eş olmak.

Söz diler-iseñ kim **eş ola** saña
On iki 'ilmi hev'ic eyle aña
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra
71). [eş ola, -a]

eşeg: Eşek.

Kamusını tonına dürdi girü
Eşeginüñ üstine urdı girü
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
362). [eşeginüñ, -i, -nüñ]

eşeklü: Eşeğe binen.

Toz açılun kim göre yolu bilen
Kim **eşeklü** mi ya atlu mı gelen
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra
162). [eşeklü,]

eşkal eylerem: Şekiller çizmek.

Ben Mecestî 'ilmini çün söylerem
Hendese 'ilminde **eşkal eylerem**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra
14). [eşkal eylerem, -r, -em]

et: Temel besin, et.

Et yimeyüp kâni' olayım direm
Anuñ uçun günde bir süñük yirem
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 23, Mısra
21). [et,]

(Mes. 24: m. 9; Mes. 59: m. 5; Mes. 81: m. 58)

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 306). [etegin elden komağıl, -ğıl]

et: Et (İnsan eti bağlamında).

etek: Etek.

Eyle aldum gaybetüñ sözde yatın
Kim diderem etmek üstinde **etin**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 61, Mısra 20). [etin, -in]

Kaçar-iken nāgeh **etegin** başar
Sürçer aınsuzda vü yidügin kuşar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 65). [etegin, -in]

et: Et || Vücut, beden.

etin çeyneven: Çekiştirmek, dedikodu yapmak (bkz. Kardeşumuzuñ etini yimedük).

İlla yem gerek olıcağ **etüme**
Kim getüre kısmetümi katuma
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 113). [etüme, -üm, -e]

Kendü etmegin yiyüben kaynayan
Gün uzun ayrukklar **etin çeyneven**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 61, Mısra 6). [etin çeyneven, -yen]

et pāresin: Et parçası.

etin kanın: Et (ve) kan. || Beden, vücut.

Niçe bir **et pāresin** götüresin
Anlar-ıla duruban oturasın
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 108, Mısra 5). [et pāresin,]

Leyli'nüñ **etin kanın** sevmez-idi
Ol sebebdan görmege ivmez-idi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 153). [etin kanın,]

et yiyenden: Et yiyen (kişi).

etin yeye: Çekiştirmek, dedikodu yapmak (bkz. Kardeşumuzuñ etini yimedük).

Et yiyenden pādīşāhlık çün gide
Bir sūñük yiyen ne şultānlık ide
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 24, Mısra 11). [et yiyenden, -den]

Halk **etin** müdbir er ola kim **yeye**
Gün uzun 'avrat gibi gaybet diye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 62, Mısra 11). [etin yeye, -ye]

eteg: Etek.

etin vi-: Çekiştirmek, dedikodu yapmak (bkz. Kardeşumuzuñ etini yimedük).

Ok gelür-ise yüzüñ döndürmegil
Yārūñ **etegine** toz kondurmağıl
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 160). [etegine, -in, -e]

Kendüziñi çün kişi komağ gerek
Halk **etin** bunça niye **yimek** gerek
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 48). [etin yimek, -in]

eteg: Kenar, köşe.

(Mes. 48: m. 14; Mes. 82: m. 8; Mes. 50: m. 121)

Geçerem yüz biñ deñiz gibi göli
Kim **etegüme** anuñ degmez öli
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 26, Mısra 14). [etegüme, -üm, -e]

etmeg: Ekmek, nimet bağlamında.

etegin elden komağıl: "Eteğinden ayrılmamak" deyiminin karşılığı olarak "peşini bırakmamak" anlamında kullanılmıştır.

Bir tonuñ yok dünyāda kim geyesin
Etmegüñ yok bir öyün kim yiyesin
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 44). [etmegüñ, -üñ]

Kaçaru varsam yig ola dimegil
Muştafa **etegin elden komağıl**

(Mes. 5: m. 118; Mes. 12: m. 49;
Mes. 60: m. 100; Mes. 61: m. 5;
Mes. 73: m. 5; Mes. 74: m. 21; Mes.
74: m. 9)

etmek: Ekmek.

Çün ahî olur ki **etmek** yidüre
Halka kendü zîkr ü hayrın didüre
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 110, Mısra
39). [etmek,]

etmek: Ekmek, besin.

Çün et **etmek** hışmınıñ oğlanısın
Bir süñüğe it gibi uzanasın
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 24, Mısra
9). [etmek,]

etmek üstinde: Ekmek üstünde.

Eyle aldum gaybetüñ sözde yatın
Kim diderem **etmek üstinde** etin
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 61, Mısra
20). [etmek üstinde,]

ev: Ev, mekan.

Yazlu dīvārında nakşı yakşı çok
Olmaya bir reng kim ol **evde** yok
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra
62). [evde, -de]

(Mes. 60: m. 48; Mes. 72: m. 50; Mes.
72: m. 54; Mes. 72: m. 230; Mes. 72:
m. 366; Mes. 72: m. 379; Mes. 72: m.
236; Mes. 72: m. 375; Mes. 83: m. 10;
Mes. 88: m. 57; Mes. 89: m. 32; Mes.
89: m. 25)

ev: Ev, hane.

Şattı'dan ol yaña-y-ıdı 'avrāt **evi**
Sāhatı ser-sebz ü bünyadı kavī
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra
3). [evi, -i]

(Mes. 9: m. 5; Mes. 16: m. 108; Mes.
21: m. 4; Mes. 39: m. 14; Mes. 39: m.
15; Mes. 39: m. 16; Mes. 46: m. 5;
Mes. 52: m. 52; Mes. 53: m. 56; Mes.
53: m. 57; Mes. 53: m. 58; Mes. 53:
m. 119; Mes. 53: m. 120; Mes. 53: m.

121; Mes. 53: m. 123; Mes. 53: m.
125; Mes. 53: m. 67; Mes. 53: m. 69;
Mes. 53: m. 74; Mes. 53: m. 90; Mes.
53: m. 66; Mes. 53: m. 71; Mes. 53:
m. 59; Mes. 55: m. 41; Mes. 64: m. 7;
Mes. 69: m. 42; Mes. 72: m. 470; Mes.
72: m. 391; Mes. 72: m. 393; Mes. 72:
m. 469; Mes. 79: m. 17; Mes. 83: m.
13; Mes. 85: m. 23; Mes. 85: m. 29;
Mes. 88: m. 52; Mes. 88: m. 54; Mes.
89: m. 15; Mes. 101: m. 2)

ev: Ev, hane || Dünya.

Konuğa hoşdur sarāy-ı zer-nigār
Biz **ev** issin isterüz iy nām-dār
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 21, Mısra
8). [ev,]

ev: Barınma yeri, mekan; ev, hane.

Uçmak ehli bunlaruñ pey-revleri
Tūba ağacı dibinde **evleri**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra
32). [evleri, -ler, -i]

ev: Ev, yaşanılan yer.

Evden işbu araya geliğegin
Hamle işbu deñize kılıçağın
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra
65). [evden, -den]

ev: Ev, hane || Gönül.

Ben **evümde** bulıçaq süsenleri
N'iderem yābandağı gülşenleri
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra
135). [evümde, -üm, -de]

ev başanları: Evi basanlar; hırsızlar.

Şer' şehrinde dükānlar kırdılar
Ev başanları cihāndan sürdiler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra
92). [ev başanları, -ı]

ev basmağa: Evlere girmek, ev basmak.

Şāhdan korqar kişi **ev basmağa**
Yohsa her gün ister ādem asmağa

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 123). [ev basmağa, -a]

ev bucağı: Evin köşesi.

Eydür iy Bucehl dünyâ karañu
Gice-y-idi **ev bucağı** dūr tolu
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 216). [ev bucağı, -ı]

ev içinde: Evde.

Çün ev issin **ev içinde** şanmaduk
Nağş-ı dīvāra dañı aldanmaduk
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 31). [ev içinde,]

ev issin: Ev sahibi.

Çün **ev issin** ev içinde şanmaduk
Nağş-ı dīvāra dañı aldanmaduk
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 31). [ev issin, -n]

ev issini: Ev sahibi.

Kamu konuk eve bağlar hissini
Ol bizüz kim isterüz **ev issini**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 24). [ev issini, -ni]

(Mes. 85: m. 27)

evbāş olmaya: Ayaktakımı, rezil (kimseler) olmak.

Halk içinde ol becid fāş olmaya
Olur-ısa dañı **evbāş olmaya**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 16). [evbāş olmaya, -ma, -ya]

evbāş oluram: Ayaktakımı, rezil (kimseler) olmak.

Gāh 'ābid gāh **evbāş oluram**
Gāh karı gāh qallāş oluram
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 48, Mısra 33). [evbāş oluram, -ur, -am]

evinde: Evinde, hanesinde.

Aña karşı söyledi hōş süsmār
'Ankebūt oldu **evinde** perde-dār
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 104). [evinde,]

evini yıkam: Evlerini yıkmak.

Girü bunların **evini** ben **yıkam**
Yine bunların haķından ben çıķam
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 97). [evini yıkam, -am]

evler eylendi: Ev, mekan olmak.

Cedy ü Delvi **evler eylendi** Zuhal
Burc ola Merrīhe 'Akreb hem Hāmel
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 237). [evler eylendi, -n, -di]

evler ola: Ev sahipliği yapmak.

Şevr ü Mīzān Zühre'ye **evler ola**
Hem 'Utārid Hūşe vü Cevzā ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 239). [evler ola, -a]

evliyā: Allah dostları, veliler, erenler.

Enbiyānuñ **evliyānuñ** serveri
İşid imdi kim nedür Peygāmberi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 5). [evliyānuñ, -nuñ]

(Mes. 84: m. 48; Mes. 85: m. 50; Mes. 96: m. 67; Mes. 96: m. 66; Mes. 97: m. 9; Mes. 100: m. 97; Mes. 100: m. 94)

evrān gibi: Ejderha gibi.

Na'ra urur añsuzın aslan gibi
Gürzi elinde tamām **evrān gibi**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 180). [evrān gibi,]

evvel: Önce.

Namaz **evvel** ol kılandan yigrenür
Andan ol namaz kılıcı osanur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 289). [evvel,]

evvel: Önceden.

Anı **evvel** gördüğü gibi şanur
Gönlü içindeki nakşa inanur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 43*). [evvel,]

(Mes. 63: m. 213)

evvel: Önce olan, önceki.

Ev birbirinin içinde durak
Altısından **evvel** ev karañırak
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 58*). [evvel,]

evvel: Birinci, ilk, başlangıç.

Biñ yıl uçdılar dañı âzād u uz
Yoluñ **evvel** menzili-y-idi henüz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 32*). [evvel,]

evvel: Evvelâ, ilk olarak, önce.

Evvel ol beg kim Müsülmân olısar
Dîn içinde ehl-i îmân olısar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 277*). [evvel,]

(Mes. 25: m. 49; Mes. 32: m. 1; Mes. 71: m. 5; Mes. 72: m. 491; Mes. 81: m. 38; Mes. 84: m. 37; Mes. 84: m. 74; Mes. 85: m. 7; Mes. 85: m. 13; Mes. 85: m. 158; Mes. 91: m. 2; Mes. 91: m. 287)

evvel gök: Birinci gök. (Cennetin katmanları bağlamında).

Mü'minüñ **evvel gök** ola cenneti
Kim hakîm uş böyle söyler hikmeti
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 97, Mısra 17*). [evvel gök,]

evvelin: Birinci, ilk, başlangıç.

Niçeme kim yükümi tîmârlayam
Evvelin menzilde cân ısmarlayam
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 43, Mısra 22*). [evvelin,]

ey dellâl: Ey tellâl!.

Eydür **ey dellâl** kim pür mâyesin
Bu dükânda şâhib-i sermâyesin
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 11*). [ey dellâl,]

ey perîşan-hâl ü bî-sâmân gönül: Ey darmadağınık ve huzursuz gönül!.

Ey perîşan-hâl ü bî-sâmân gönül
Bî-kifâyet hâtır u bî-cân gönül
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 110, Mısra 1*). [ey perîşan-hâl ü bî-sâmân gönül,]

eyd: Anlatmak, söylemek.

Bir meşel **eydem** eger añlar-ısañ
Ol mişâli işidüp tañlar-ısañ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 11*). [eydem, -em]

eyd-: Söylemek, demek.

(Mes. 32: m. 123; Mes. 41: m. 7; Mes. 50: m. 54; Mes. 53: m. 141; Mes. 63: m. 102; Mes. 65: m. 145; Mes. 72: m. 115; Mes. 8: m. 1; Mes. 49: m. 1; Mes. 50: m. 14; Mes. 50: m. 105; Mes. 50: m. 106; Mes. 50: m. 107; Mes. 51: m. 1; Mes. 51: m. 15; Mes. 52: m. 1; Mes. 53: m. 35; Mes. 53: m. 39; Mes. 53: m. 73; Mes. 53: m. 75; Mes. 53: m. 81; Mes. 53: m. 105; Mes. 55: m. 1; Mes. 56: m. 9; Mes. 56: m. 15; Mes. 56: m. 16; Mes. 56: m. 24; Mes. 56: m. 27; Mes. 56: m. 31; Mes. 57: m. 1; Mes. 58: m. 1; Mes. 60: m. 29; Mes. 60: m. 75; Mes. 60: m. 83; Mes. 60: m. 84; Mes. 62: m. 1; Mes. 63: m. 21; Mes. 63: m. 23; Mes. 63: m. 24; Mes. 63: m. 27; Mes. 63: m. 28; Mes. 63: m. 45; Mes. 63: m. 48; Mes. 63: m. 51; Mes. 63: m. 68; Mes. 63: m. 69; Mes. 63: m. 70; Mes. 63: m. 99; Mes. 63: m. 101; Mes. 63: m. 123; Mes. 63: m. 125; Mes. 63: m. 129; Mes. 63: m. 131; Mes. 63: m. 132; Mes. 63: m. 133; Mes. 63: m. 135; Mes. 63: m. 137; Mes. 63: m. 155; Mes. 63: m. 191; Mes. 63: m. 193; Mes. 63: m. 195; Mes. 63: m. 197; Mes. 63: m. 199; Mes. 63: m. 201; Mes. 63: m.

207; Mes. 63: m. 211; Mes. 65: m. 1; Mes. 66: m. 43; Mes. 68: m. 1; Mes. 69: m. 35; Mes. 69: m. 161; Mes. 69: m. 165; Mes. 69: m. 167; Mes. 69: m. 171; Mes. 72: m. 116; Mes. 72: m. 49; Mes. 72: m. 55; Mes. 72: m. 99; Mes. 72: m. 101; Mes. 72: m. 103; Mes. 72: m. 109; Mes. 72: m. 109; Mes. 72: m. 117; Mes. 72: m. 141; Mes. 72: m. 151; Mes. 72: m. 153; Mes. 72: m. 155; Mes. 72: m. 165; Mes. 72: m. 167; Mes. 72: m. 175; Mes. 72: m. 177; Mes. 72: m. 179; Mes. 72: m. 191; Mes. 72: m. 193; Mes. 72: m. 195; Mes. 72: m. 198; Mes. 72: m. 209; Mes. 72: m. 213; Mes. 72: m. 217; Mes. 72: m. 228; Mes. 72: m. 231; Mes. 72: m. 233; Mes. 72: m. 247; Mes. 72: m. 266; Mes. 72: m. 269; Mes. 72: m. 271; Mes. 72: m. 285; Mes. 72: m. 289; Mes. 72: m. 301; Mes. 72: m. 310; Mes. 72: m. 313; Mes. 72: m. 315; Mes. 72: m. 329; Mes. 72: m. 333; Mes. 72: m. 353; Mes. 72: m. 365; Mes. 72: m. 387; Mes. 72: m. 391; Mes. 72: m. 395; Mes. 72: m. 429; Mes. 72: m. 445; Mes. 72: m. 453; Mes. 72: m. 457; Mes. 72: m. 459; Mes. 72: m. 529; Mes. 72: m. 234; Mes. 73: m. 1; Mes. 74: m. 1; Mes. 75: m. 11; Mes. 75: m. 23; Mes. 75: m. 31; Mes. 76: m. 1; Mes. 77: m. 1; Mes. 78: m. 13; Mes. 79: m. 1; Mes. 80: m. 1; Mes. 81: m. 27; Mes. 81: m. 35; Mes. 81: m. 37; Mes. 81: m. 39; Mes. 81: m. 45; Mes. 81: m. 69; Mes. 81: m. 73; Mes. 81: m. 77; Mes. 81: m. 79; Mes. 81: m. 83; Mes. 81: m. 87; Mes. 81: m. 91; Mes. 81: m. 93; Mes. 81: m. 95; Mes. 81: m. 97; Mes. 81: m. 101; Mes. 81: m. 103; Mes. 81: m. 107; Mes. 81: m. 109; Mes. 81: m. 111; Mes. 81: m. 113; Mes. 81: m. 117; Mes. 81: m. 118; Mes. 81: m. 119; Mes. 81: m. 120; Mes. 81: m. 121; Mes. 81: m. 122; Mes. 81: m. 123; Mes. 81: m. 124; Mes. 81: m. 125; Mes. 81: m. 126; Mes. 81: m. 127; Mes. 81: m. 128; Mes. 81: m. 129; Mes. 81: m. 133; Mes. 81: m. 137; Mes. 81: m. 141; Mes. 81: m. 145; Mes. 81: m. 147; Mes. 81: m. 149; Mes. 81: m. 151; Mes. 81: m. 153; Mes. 81: m. 155; Mes. 82: m. 1; Mes. 83: m. 1; Mes. 84: m. 17; Mes. 85: m. 3; Mes. 86: m. 1; Mes. 87: m. 1; Mes. 88: m. 41; Mes. 88: m. 59; Mes. 89: m. 1; Mes. 90: m. 1; Mes. 91: m. 97; Mes. 91: m. 115; Mes. 91: m. 123; Mes. 91:

m. 131; Mes. 91: m. 142; Mes. 91: m. 151; Mes. 91: m. 161; Mes. 91: m. 195; Mes. 91: m. 219; Mes. 91: m. 115; Mes. 91: m. 229; Mes. 91: m. 231; Mes. 92: m. 1; Mes. 92: m. 7; Mes. 93: m. 1; Mes. 96: m. 1; Mes. 98: m. 30; Mes. 98: m. 15; Mes. 98: m. 21; Mes. 98: m. 29; Mes. 99: m. 1; Mes. 100: m. 1; Mes. 102: m. 43; Mes. 103: m. 1; Mes. 104: m. 1; Mes. 105: m. 33; Mes. 105: m. 77; Mes. 32: m. 35; Mes. 52: m. 19; Mes. 10: m. 94)

eyde: Bana bak, beni dinle anlamında.

Ol biri eydür kim işiden kişi
Eyde şol pîr işledi işbu işi
 (Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 52). [eyde,]

eydelüm âzād: Serbest bırakmak, kurtarmak.

Eydelüm âzād erenler sözünü
 Şekkere karışdıruban tuzunu
 (Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 7). [eydelüm âzād,]

eydün: Söyleyin.

Gün doğıcağ gice aradan gider
 Varuñ **eydün** göreyim baña n'ider
 (Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 72). [eydün,]

(Mes. 27: m. 22; Mes. 27: m. 46; Mes. 30: m. 249; Mes. 13: m. 39)

eydür: İyi.

Eydür aından berü kim açdum gözüm
 Añladum kendü işümü kendüzüm
 (Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 151). [eydür,]

(Mes. 5: m. 9; Mes. 25: m. 95; Mes. 32: m. 83)

eydür: Söylemek, demek.

Kimi **eydür** oğlan ussuñ yoh mıdur
 Yohsa diri yöridüğün çok mıdur
 (Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 31). [eydür,]

(Mes. 5: m. 109; Mes. 5: m. 111; Mes. 5: m. 114; Mes. 5: m. 161; Mes. 5: m. 165; Mes. 5: m. 201; Mes. 5: m. 215; Mes. 5: m. 259; Mes. 5: m. 273; Mes. 5: m. 140; Mes. 9: m. 19; Mes. 9: m. 21; Mes. 9: m. 23; Mes. 10: m. 34; Mes. 10: m. 47; Mes. 10: m. 135; Mes. 11: m. 3; Mes. 11: m. 7; Mes. 11: m. 9; Mes. 11: m. 11; Mes. 11: m. 15; Mes. 11: m. 21; Mes. 11: m. 25; Mes. 11: m. 31; Mes. 11: m. 35; Mes. 11: m. 43; Mes. 11: m. 45; Mes. 11: m. 49; Mes. 11: m. 53; Mes. 11: m. 57; Mes. 11: m. 61; Mes. 11: m. 65; Mes. 12: m. 6; Mes. 12: m. 17; Mes. 12: m. 45; Mes. 12: m. 63; Mes. 12: m. 71; Mes. 12: m. 75; Mes. 12: m. 79; Mes. 12: m. 83; Mes. 12: m. 85; Mes. 12: m. 111; Mes. 12: m. 127; Mes. 12: m. 133; Mes. 12: m. 155; Mes. 12: m. 183; Mes. 12: m. 199; Mes. 12: m. 203; Mes. 13: m. 2; Mes. 13: m. 15; Mes. 13: m. 5; Mes. 14: m. 25; Mes. 14: m. 59; Mes. 14: m. 75; Mes. 15: m. 31; Mes. 16: m. 55; Mes. 16: m. 69; Mes. 16: m. 81; Mes. 18: m. 1; Mes. 18: m. 3; Mes. 19: m. 8; Mes. 19: m. 13; Mes. 21: m. 1; Mes. 22: m. 35; Mes. 22: m. 45; Mes. 22: m. 47; Mes. 22: m. 49; Mes. 22: m. 51; Mes. 22: m. 53; Mes. 22: m. 55; Mes. 22: m. 57; Mes. 22: m. 59; Mes. 22: m. 61; Mes. 22: m. 63; Mes. 22: m. 65; Mes. 22: m. 67; Mes. 22: m. 69; Mes. 22: m. 71; Mes. 22: m. 73; Mes. 22: m. 75; Mes. 22: m. 79; Mes. 22: m. 81; Mes. 22: m. 83; Mes. 22: m. 87; Mes. 22: m. 89; Mes. 22: m. 99; Mes. 22: m. 125; Mes. 22: m. 155; Mes. 24: m. 1; Mes. 25: m. 43; Mes. 25: m. 49; Mes. 27: m. 11; Mes. 27: m. 63; Mes. 27: m. 125; Mes. 28: m. 1; Mes. 30: m. 13; Mes. 30: m. 15; Mes. 30: m. 21; Mes. 30: m. 23; Mes. 30: m. 25; Mes. 30: m. 35; Mes. 30: m. 37; Mes. 30: m. 43; Mes. 30: m. 69; Mes. 30: m. 71; Mes. 30: m. 75; Mes. 30: m. 77; Mes. 30: m. 91; Mes. 30: m. 95; Mes. 30: m. 101; Mes. 30: m. 107; Mes. 30: m. 123; Mes. 30: m. 126; Mes. 30: m. 137; Mes. 30: m. 139; Mes. 30: m. 143; Mes. 30: m. 167; Mes. 30: m. 171; Mes. 30: m. 175; Mes. 30: m. 176; Mes. 30: m. 231; Mes. 31: m. 1; Mes. 31: m. 1; Mes. 32: m. 27; Mes. 32: m. 31; Mes. 32: m. 96; Mes. 32: m. 97; Mes. 32: m. 141; Mes. 32: m. 143; Mes. 32: m. 149; Mes. 32: m. 167; Mes. 32: m. 116; Mes. 34: m. 1; Mes. 36: m. 1; Mes. 37: m. 5; Mes. 39: m. 1; Mes. 40:

m. 1; Mes. 42: m. 1; Mes. 44: m. 1; Mes. 46: m. 1; Mes. 47: m. 53; Mes. 47: m. 59; Mes. 47: m. 79; Mes. 47: m. 97; Mes. 47: m. 93; Mes. 48: m. 1)

eydür: Söylemek. (Yalan bağlamında).

Ben yalan çok söylerem sözde 'azım
Her kem ü biş **eydür**em halka delim
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 61, Mısra 12). [eydür, -em]

eydür ki: Der ki.

Ol biri **eydür ki** düzağ yoldadır
Olmağıl düzağ gibi nefis-ile pür
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 13). [eydür ki,]

(Mes. 54: m. 1; Mes. 57: m. 20; Mes. 61: m. 1; Mes. 69: m. 149; Mes. 72: m. 519; Mes. 4: m. 21; Mes. 11: m. 1; Mes. 11: m. 5; Mes. 11: m. 9; Mes. 11: m. 23; Mes. 11: m. 33; Mes. 11: m. 37; Mes. 11: m. 47; Mes. 11: m. 55; Mes. 11: m. 63; Mes. 22: m. 86; Mes. 45: m. 1; Mes. 11: m. 59; Mes. 11: m. 29; Mes. 12: m. 175)

eydür kim: Der ki.

Hüdhüd **eydür kim** fütüvvet var-ısa
Yâ tapu kılmakda şadık er-ise
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 1). [eydür kim,]

(Mes. 9: m. 27; Mes. 11: m. 17; Mes. 11: m. 39; Mes. 11: m. 51; Mes. 25: m. 98)

eydürler yalvaru: Yalvarmaya başlamak.

Şeyhe **eydürler** dükeli **yalvaru**
Kim yolumuzdan neye döndüñ girü
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 39). [eydürler yalvaru,]

eyegü: Kaburga kemiği.

Daneyi çün dām içine ben dökem
Kuş kanadın **eyegüsinden** sökem
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 118). [eyegüsinden, -sin, -den]

evit-: Söylemek, demek.

Yemlihā eydür bilür-iseñ **eyit**
Kim nedür yağmur u yā nedür bulut
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
151). [eyit,]

(Mes. 91: m. 195; Mes. 66: m. 69;
Mes. 69: m. 51; Mes. 69: m. 145; Mes.
72: m. 249; Mes. 91: m. 281)

evle-: Öyle, o şekilde.

Kim ferişte böyle vü **eyle-y-idi**
Biri benden şormadı kim ne-y-idi
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
81). [eyle-y-idi, -y, --i, -di]

evle: Eylemek, yapmak.

Bir karı işledüğünü bir şehir
Eylemez yüz hançer ü tığ u teber
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
60). [eylemez, -mez]

evle: Öyle, o kadar.

Şeyh **eyle** vâlih ü hayrân olur
Kim yolında zâr u sergerdân olur
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra
107). [eyle,]

(Mes. 12: m. 113; Mes. 15: m. 13;
Mes. 22: m. 130; Mes. 25: m. 9; Mes.
53: m. 167; Mes. 88: m. 79)

evle: Öyle.

Eyle dut kim bizüm ili yakasın
Pâdişâhlar-ıla nite çıkasın
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
39). [eyle,]

(Mes. 5: m. 41; Mes. 5: m. 95; Mes.
5: m. 156)

evle: Etmek, eylemek, yapmak.

Her ne kim senüñ-içün işlemişem
Dükelin vaşluñ-ıçun **eylemişem**

(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
172). [eylemişem, -miş, -em]

(Mes. 14: m. 10; Mes. 16: m. 124;
Mes. 17: m. 20; Mes. 17: m. 41; Mes.
26: m. 11)

evle: Eylemek, yapmak, kılmak. Türkçe'nin ana yardımcı fiilidir. Yabancı kökenli sözcükleri Türkçe fiil hâline getirip, bu sözcüklerin çekimlenmelerini sağlar. (Burada yazmak bağlamında kullanılmıştır).

Birisi Sa'dî benem dir iy harîf
Kim Gülistân-nâme **eyledüm** laîf
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
170). [eyledüm, -dû, -m]

(Mes. 111: m. 70)

evle: Yapmak, icra etmek.

Kendüyi eyleyene kimse söge
Vara kendü **eyledüğünü** öge
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
196). [eyledüğünü, -düg, -in, -i]

(Mes. 5: m. 195)

evle: Öyle, öyle bir.

Eyle dut gözsüz çerâğın yandura
Işığında bakuban neyi göre
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
241). [eyle,]

(Mes. 10: m. 31; Mes. 12: m. 95; Mes.
15: m. 71; Mes. 18: m. 15; Mes. 21:
m. 1; Mes. 27: m. 100; Mes. 30: m. 7;
Mes. 30: m. 40; Mes. 32: m. 183; Mes.
37: m. 9; Mes. 47: m. 45; Mes. 55: m.
14; Mes. 61: m. 19; Mes. 72: m. 19;
Mes. 72: m. 47; Mes. 72: m. 472; Mes.
72: m. 481; Mes. 78: m. 25; Mes. 78:
m. 29; Mes. 81: m. 149; Mes. 84: m.
101; Mes. 85: m. 104; Mes. 88: m. 13;
Mes. 88: m. 85; Mes. 96: m. 10; Mes.
98: m. 17; Mes. 98: m. 37; Mes. 98:
m. 40; Mes. 99: m. 10; Mes. 105: m.
55; Mes. 105: m. 116; Mes. 30: m. 39)

evle: Eylemek, yapmak || Söylemek, dile
getirmek.

Degme dürr-içün güherden **eyleyem**
Mantıku't-tayr'ı şekerden **eyleyem**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra
42). [eyleyem, -y, -em]

eyle: Öyle, o kadar çok.

Uyku **eyle** hoş gelür halka tamām
Kim cihān eydür ki en-nāsu niyām
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 57, Mısra
19). [eyle,]

(Mes. 69: m. 41)

eyle: Yapmak, etmek, ...haline getirmek.

Büşr eydür maşlaḥat kābinini
Eylesünler kim kabūl itdüm seni
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
446). [eylesünler, -sün, -ler]

(Mes. 81: m. 90; Mes. 81: m. 156;
Mes. 81: m. 144; Mes. 83: m. 28)

eyle: Yapmak, kurmak.

Dünyāda eksilme her bir işde art
Ben terāzū **eyledüm** gel anda dart
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra
194). [eyledüm, -dü, -m]

eyle: Etmek, eylemek, döndürmek.

Höşlīg-ıla ağuyı kand **eyleñüz**
Size uran-ıla peyvend **eyleñüz**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 83, Mısra
19). [eyleñüz, -ñüz]

eyle: Eylemek || Göstermek.

Sen Muḥammed yolını dutğıl kim ol
Eylemişdür Hakk'a degin toğru yol
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra
84). [eylemişdür, -miş, -dür]

eyle: Eylemek, ortaya koymak.

İşde Peygāmbere mihekler **eyledi**
Kalb-ıla şāfi şifātın söyledi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra
99). [eyledi, -di]

eyle: Meydana getirmek, ortaya koymak.

Hakk bilür çün bu gülü kim **eyledük**
Nādire şīrīn ü key ter söyledük
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra
57). [eyledük, -dük]

(Mes. 111: m. 75)

eyle: Bir hāle getirmek, dönüştürmek, etmek,
eylemek (aşkın çektiirdikleri bağlamında).

Anı kim 'ışk **eyledi** ben bī-dile
Kaṅgī delü eylemişdür 'ākile
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
163). [eyledi, -di]

eyle anl: Anlamak, bilmek.

Yirde var kişi ki gök esrārını
Eyle **añladı** ki yār ağyārını
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra
14). [añladı,]

eyle celi: Aydınlatmak, âşikâr etmek.

Halk elin öpen kişi midür velī
Bu hāfī hālī bize **eyle celi**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 67, Mısra
10). [eyle celi,]

eyle dut: Öyle farz et, bir düşün.

Eyle dut fermān dilerler kişiden
Kimdür anı okıyan ya işiden
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra
89). [eyle dut,]

eyle dut kim: Öyle farz et ki!.

Eyle dut kim bilesin aḥvālümü
N'idisersin kim şorarsın hālümü
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra
63). [eyle dut kim,]

(Mes. 50: m. 120; Mes. 63: m. 164;
Mes. 75: m. 89; Mes. 85: m. 29; Mes.
93: m. 1; Mes. 31: m. 32; Mes. 40: m.
23)

eyle ihtiyār: Seçmek, tercih etmek.

Yā ḥakīmūn ḳavlin öğren zīnhār
Yā kerīmūn fī 'lin **eyle ihtiyār**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 74, Mısra
18). [eyle ihtiyār,]

(Mes. 90: m. 46)

eyle ki: Öyle ki.

Görür-isem girü anı hem bilem
Hıdmetin **eyle ki** gerekdür kılam
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 40, Mısra
4). [eyle ki,]

eyle kim: Öyle ki.

Eyle kim ben yügürigirdüm yola
Hāşa kim ḳuş benden ilerü gele
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra
47). [eyle kim,]

(Mes. 105: m. 76; Mes. 5: m. 257;
Mes. 12: m. 86)

eyle kim: Öyle, o kadar... ki.

Eyle oldum şüretine karşı mest
Kim beni gören şanur şüret-perest
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 45, Mısra
42). [eyle kim,]

eyle kitāb: Kitap yazmak || Kitap haline
getirmek.

Bir Felek-nāme daḥı **eyle kitāb**
Var sen ol yidinçileri bī-hicāb
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
151). [eyle kitāb,]

eyle müstağrak: ... içinde boğulmak/dalmak,
...e gark etmek (sevgilinin hayali bağlamında).

Eyle müstağrak ḥayāline anuñ
Kim nazar kılmaz cemāline anuñ
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra
47). [eyle müstağrak,]

eyle nisār: Saçmak, dağıtmak.

Dünyada sen renci kılgıl ihtiyār
Rāḥatı ayruḳlara **eyle nisār**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra
116). [eyle nisār,]

eyle ola: Öyle, o şekilde olmak.

Şaru kızıl şüreti böyle ola
Dir-idi vü gök yeşil **eyle ola**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra
28). [eyle ola, -a]

eyle revḥānī-şifat: Gönül açıcı, güzel
görünüşlü olmak.

Küfr içinde **eyle revḥānī-şifat**
Kim diye Rūhullah'a yüz ma'rifet
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra
83). [eyle revḥānī-şifat,]

eyle temiz: Temizlemek || Ayırt etmek.

Beni yire gömekoğıl iy 'aziz
Andan **eyle** cānuñı tenden **temiz**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra
130). [eyle temiz,]

eyle vefā: Sevgi ve dostluk göstermek.

Ben delim itdüm saña kıldum cefā
Ol cefāya sen kerim **eyle vefā**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra
62). [eyle vefā,]

eyle yār: Dost, arkadaş edinmek.

Bir vefādārı cihānda **eyle yār**
Bī-vefā-y-ıla oturma zīnhār
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 87, Mısra
15). [eyle yār,]

eyledi bevān: Beyan etmek, açıklamak,
anlatmak.

Her birinüñ ḥālini kıldı 'ayān
Degmesinüñ yolın **eyledi beyān**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 104, Mısra
44). [eyledi beyān,]

eyledi çāk: Yırtmak.

Hādisātuñ naqşını düzdi felek
Defterinden **eyledi** bir kezde **çāk**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 57, Mısra*
22). [*eyledi çāk,]*

Ol-durur bu dāsītānda kıl-u-kāl
Kim Muḥammed Ḥaḳ'dan **eyledi**
su'āl (*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 77,*
Mısra 32). [*eyledi su'āl,]*

eyledi ḥitāb: *Hitap etmek, seslenmek.*

eyledi taleb: *Talep etmek, istemek.*

Bir gün anda kim ḥitāb olur savāb
Bāyezīd'e Tañrı **eyledi ḥitāb**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra*
2). [*eyledi ḥitāb,]*

Añsuzın bir derde oğradı 'aceb
Eyledi ol derde dermānın **ṭaleb**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra*
14). [*eyledi ṭaleb,]*

eyledi ḥurūc: *Ortaya çıkmak; gelmek.*

eyledi yavuz: *Fena yapmak.*

Çünkü Şa'bān ayı **eyledi ḥurūc**
Kamu endāmum-ıla dutdum oruç
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 51, Mısra*
29). [*eyledi ḥurūc,]*

Ten mi **eyledi** eyü cānı **yavuz**
Yā ezelden mi yavuz cān degül uz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 95, Mısra*
11). [*eyledi yavuz,]*

eyledi kazā: *Kazaya bırakmak, kaza etmek.*

eylediler bī-karār: *Kararsız duruma düşürmek.*

Hiç kāfir vermeye hergiz rızā
Anı kim ol şeyḥe **eyledi kazā**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 13, Mısra*
32). [*eyledi kazā,]*

Eylediler ol kanatdan **bī-karār**
Her biri bir dürlü naqşı ihtiyār
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra*
9). [*eylediler bī-karār,]*

eyledi melāmet: *Ayıplamak, kınamak.*

eylediler kıyām: *Saygı göstermek için ayağa kalkmak.*

Şāh çün işitdi ol oğlanuñ sözün
Eyledi yavlaḳ **melāmet** kendüzün
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra*
80). [*eyledi melāmet,]*

'İzzet-ile anlara virdüm selām
Eylediler kamusı baña **kıyām**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra*
28). [*eylediler kıyām,]*

eyledi naql: *Anlatmak, hikāye etmek.*

eylediler reh-nümün: *Kılavuz, rehber yapmak.*

Meclisinde hüdhüdün ol gün ki 'aḳl
Eyledi her nükteyi iş böyle **naql**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra*
88). [*eyledi naql,]*

Bu esāsı **eylediler reh-nümün**
Sāyigüne'r-rāki'üne's-sācidün
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra*
315). [*eylediler reh-nümün,]*

eyledi pārisiçe: *Farsça söylemek.*

eyledük ḥarīf: *Arkadaş yapmak.*

Mantıku't-tayr'ı ki 'Attār **eyledi**
Pārisiçe kuş dilini söyledi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra*
28). [*eyledi pārisiçe, -di]*

Türk dilinçe daḥı Tāzīden laṭīf
Mantıku't-tayr'ı **eyledük** aña **ḥarīf**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra*
34). [*eyledük ḥarīf,]*

eyledi su'āl: *Soru sormak, sual etmek.*

eyledüm gönümde: *Gönülde yer etmek.*

Degme rengün çok işitdüm zikrini
Eyledüm gönümde şekl ü fikrini
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 48). [eyledüm gönümde, -dü, -m]

eyledüm hisāb: Hesap etmek, enine boyuna düşünmek.

Tahta remliyle cihānı bî-hicāb
Arpa arpa **eyledüm** yüz kez **hisāb**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 26). [eyledüm hisāb,]

eyledüm sefer: Sefere çıkmak. Yola çıkmak.

Çok Süleymān-ıla **eyledüm sefer**
Yokdurur ben görmedüğüm baħr u
ber (Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 7). [eyledüm sefer,]

eyledün durak: Duracak yer edinmek, durak bilmek.

Sen kim **eyledün** girü mülkin **durak**
Kapusındasın velī andan irāk
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 139). [eyledün durak,]

eyledün ziyān: Zarar etmek.

Kamu aşşidan kim **eyledün ziyān**
Mazleme boynuñda qalmışdur hemān
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 90, Mısra 35). [eyledün ziyān,]

eyledür revān: (Hüküm) yürütmek, uygulamak.

İl içinde **eyledür** hükümüm **revān**
Kim kıla emrüm zemīni āsumān
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 57, Mısra 11). [eyledür revān,]

eylegil temiz: Ayırmak, ayırt etmek.

Cān ğidāsı ma‘rifetdür iy ‘aziz
Ma‘rifetden mekri **eylegil temiz**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 108, Mısra 40). [eylegil temiz,]

eylegil temiz: Ayırmak.

Sāye anuñ pertevیدür iy ‘aziz
Sāyeden sen zātı **eylegil temiz**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 36). [eylegil temiz,]

eylegil temiz: Arındırmak, temiz hale getirmek.

Şehvetüñi ‘ışk şanma iy ‘aziz
Şüreti ma‘niden **eylegil temiz**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 46, Mısra 8). [eylegil temiz,]

eylegil yār: Arkadaş, dost yapmak.

Naķle ‘aklı **eylegil** her sözde **yār**
Mu‘tekid bürhān-ıla ol zīnhār
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra 43). [eylegil yār,]

eyleme yār: Dost edinmek.

Ayruğı yidürmağ-ıçun zīnhār
Kendüzüne kurdı hıç **eyleme yār**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 59, Mısra 14). [eyleme yār,]

eylemegil büt: Put edinmek. || Tapmak.

Şüreti **eylemegil** ma‘niye **büt**
Gül bugün toğdı vü yarın öldi dut
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 8, Mısra 23). [eylemegil büt,]

eylemek: Etmek, eylemek, yapmak.

Yā şahih **eylemek-içün** bir teni
Öldürürsin bî-günāh bir oğlanı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 83). [eylemek-içün, --içün]

eylemeñ süst: Gevşek, zayıf, güçsüz olmak.

İ‘tikādı **eylemeñ** ol yolda **süst**
Kim kılasız nisbeti aña dürtüst
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 37). [eylemeñ süst,]

eylemeve āzürde: İncitmek.

Niçe kim hükümünde ola rüzigār
Gülleri **eylemeye āzürde** hār
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 57, Mısra
16). [eylemeye āzürde,]

eylemeye beyān: Beyan eylemek, açıklamak,
anlatmak.

Eylemeye kimse bir fenden **beyān**
Kim bu Gülşen'den bulımaya 'ayān
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra
77). [eylemeye beyān,]

eylemez temiz: Ayırt etmek, ayırmak.

İkimüz eyle birüz kim iy 'aziz
Anı gören benden **eylemez temiz**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra
80). [eylemez temiz,]

eylemez-ise 'ayān: Aşık etmek, göstermek.

'Işkı kimse **eylemez-ise 'ayān**
Saña Gülşehrī kıla bir bir beyān
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra
57). [eylemez-ise 'ayān,]

eylemiş nisār: Dağıtmak, saçmak.

Eydür iy sen baña Hızır-ı rüzigār
Kahr içinde lufti **eylemiş nisār**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra
70). [eylemiş nisār,]

eylemişem gush: Boy abdesti almak.

Şeyh eydür yüregüm kanından uş
Eylemişem bu gice yüz **gush** hoş
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra
4). [eylemişem gush, -ı]

eylemişüz ihtiyār: Seçmek.

İkimüz dahı makām iy nām-dār
Ol kapuyı **eylemişüz ihtiyār**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra
154). [eylemişüz ihtiyār,]

eylen: Yapılmak, hazırlanmak.

Mihlar **eylenmiş** demürden key ulu
Bağlamış at terküsine ol delü
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
5). [eylenmiş, -miş]

eylensün ülü: Pay etmek.

Kim aruk tavşan yiyince ol ulu
Bir semiz yağluyı **eylensün ülü**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
166). [eylensün ülü, -sün]

eyler: Demek, buyurmak, söylemek.

Degme bir hoş dāsītān kim **eylerüz**
Sözi Gülşehrī diliyle söylerüz
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra
131). [eylerüz, -üz]

eyler ārzü: Arzulamak, istemek.

'Akla uymaz kim işi ola eyü
Cism lezzetlerin **eyler ārzü**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 79, Mısra
12). [eyler ārzü,]

eyler du 'ā: Dua etmek, Allah'a yalvarmak,
niyaz etmek.

Şeyh çün **eyler du 'ā** kim kız öle
Kamu yārānlar āmīn dirler bile
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra
91). [eyler du 'ā,]

eyler hūkbānlık: Domuz çobanlığı yapmak.

Pir-i Ka 'be Şeyh-i şadr-ı rüzigār
Bir yıl **eyler hūkbānlık** ihtiyār
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
208). [eyler hūkbānlık,]

eyler makām: Mekan yapmak, mevki tutmak.

Tafrı 'ādildür kıılır 'adli tamām
Cenneti 'adillere **eyler makām**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra
4). [eyler makām,]

eyler müstakīm: Dosdoğru kılmak || Sürekli
vermek.

Çün güneşden nūr alur ay iy ḥakīm
Güneş ayuñ nūrın **eyler müstakīm**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
254). [eyler müstakīm,]

Zāri kıludurur-iken nāgehān
Eyler-iken nāle vü şūr u fiğān
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 94, Mısra
42). [eyler-iken nāle vü şūr u fiğān,]

eyler refik: Arkadaş, dost edinmek.

eyler-ise cefā: Cefa, eziyet etmek.

Kime hūr **eyler refik** u kim perī
Nahnu min-ḥuldin ve min nārin berī
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 97, Mısra
23). [eyler refik,]

Baḥa yār **eyler-ise** yüz kez **cefā**
Eyleyiserem aña yüz biñ vefā
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 86, Mısra
19). [eyler-ise cefā,]

eyler taleb: Arzulamak, istemek.

eyler-ise ülfeti: Yakınlık, dostluk bağ kurmak.

Bunça yıl kāfir olan soñra ‘aceb
Nite **eyler** dīn ü imānı **ṭaleb**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 95, Mısra
20). [eyler ṭaleb,]

Her ne yoldan **eyler-ise ülfeti**
Ṭāvusuñ sīmurğa yokdur nisbeti
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 20, Mısra
17). [eyler-ise ülfeti, -i]

eyler vefā: Sadakat ve sevgi göstermek; vefa
eylemek.

eylersin kışās: Bir suçluya başkasına yaptığı
kötülüğü aynı biçimde uygulamak, cana can,
dişe diş.

Enbiyānuñ yigregidür Muṣṭafā
Ḥüccet ü bürhān buña **eyler vefā**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra
52). [eyler vefā,]

Hüküm çün en-nefse bi'n-nefsi ola ḥāş
Kimi öldürdüm ki **eylersin kışās**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra
66). [eylersin kışās,]

eylerem edā: Yerine getirmek.

eylersin taleb: Talep etmek, istemek.

Eydür **eylerem** zekātumı **edā**
Şavmı daḥı dutaram iy muḳtedā
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra
107). [eylerem edā,]

Sen ki ‘ömrüñ yüz yıla irmez ‘aceb
Nice her gün ‘işret **eylersin taleb**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 94, Mısra
58). [eylersin taleb,]

eylerem vefā: Vefa göstermek. || Sevgi ve
dostluk göstermek.

eylersin temiz: Ayırt etmek, seçmek.

Her kime kim **eylerem** yüz biñ **vefā**
Girü aña kıluram yüz biñ cefā
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 48, Mısra
15). [eylerem vefā,]

Sayruyı çün sağdan **eylersin temiz**
Ölür-iseñ n'idisersin iy ‘aziz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 44, Mısra
39). [eylersin temiz,]

eyler-iken hisāb: Hesap etmek, hesaplamak.

eylersiz taleb: Talep etmek, istemek.

Arpa arpa yiri gögi bī-ḥicāb
Eyler-iken gice vü gündüz **hisāb**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
414). [eyler-iken hisāb,]

Eytdüm āḥir ne kişilersiz ‘aceb
İşbu mevzi ‘de ne **eylersiz taleb**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
160). [eylersiz taleb,]

eyler-iken nāle vü şūr u fiğān: Feryat fiğan
etmek ve inlemek.

eylese: Öyle ise.

Büşr eydür **eylese** Tañrı haķı
Kendüzüme dimeyem miskîn daķı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 109*). [*eylese,]*

(*Mes. 72: m. 301*)

eylese ihtirām: Saygı, hürmet göstermek.

Er hālāla **eylese** biñ **ihtirām**
Sen yimezsın gün uzun illā hārām
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 69*). [*eylese ihtirām,]*

eyleve berkini: Bağlamak, sağlamlaştırmak.

Ölmedin ura ta ‘alluķ terkini
Dirile **eyleve** ölmek **berkini**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra 8*). [*eyleve berkini, -in, -i]*

eyleve karar: Sabit durmak, bulunmak.

‘Ayb ola kim zāhid ü perhīzkār
Eyleye kāfir çapusında **karār**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 10*). [*eyleye karar,]*

eyleve melek: Melek olmak (mertebesini yükseltme bağlamında).

‘Āķıbet devrānı seyr-ile felek
Eyleye ol ādemīyi bir **melek**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 52*). [*eyleye melek,]*

eyleyem bevān: Beyan eylemek, açıklamak, anlatmak.

Ança luţfuñı kılam ĥalka ‘ayān
Ol kadar fażluñdan **eyleyem beyān**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra 34*). [*eyleyem beyān,]*

(*Mes. 98: m. 40*)

eyleyem niyāz: Yalvarmak, yakarmak, dua etmek.

Kim ola her gün benüm işüm namāz
Bī-niyāza karşı **eyleyem niyāz**

(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 28*). [*eyleyem niyāz,]*

eyleyem tār-mār: Darmadağın etmek, dağıtmak. || Perişan etmek.

Eyleyem bir fışķ-ıla iy nāmdār
Elli yıllıķ zūhd esāsın **tār-mār**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 104*). [*eyleyem tār-mār,]*

eyleyiserem vefā: Vefa, bağlılık, sadākat göstermek.

Baña yār eyler-ise yüz kez cefā
Eyleyiserem aña yüz biñ **vefā**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 86, Mısra 20*). [*eyleyiserem vefā,]*

eylevüp temiz: Ayırt etmek.

Dartar-isam anı **eylevüp temiz**
Ağırırak ola tağdan iy ‘aziz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 135*). [*eylevüp temiz,]*

eylüg: İyilik.

Eylük it yāra ki her yolda kişi
Eylüğinden yig bilinmeye işi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 164*). [*eylüğinden, -in, -den]*

(*Mes. 72: m. 482; Mes. 85: m. 71*)

eylük: İyilik.

Oğlan eydür evvel ata anadur
Kendü oğlına kim **eylük** sanadur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 50*). [*eylük,]*

(*Mes. 53: m. 114; Mes. 78: m. 33; Mes. 95: m. 17*)

eylük ide: İyilik etmek, ihsanda bulunmak.

Eylük ide öğüdümüz işiden
Hiç yavuzlık bulmaya eylük iden
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 5*). [*eylük ide, -e]*

eylük iden: İyilik yapan, ihsanda bulunan (kişi).

Eylük ide öğüdümüz işiden
Hiç yavuzluk bulmaya **eylük iden**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 6). [eylük iden,

(Mes. 49: m. 37)

eylük it: İyilik etmek, menfaat gözetmeden bir yardımda bulunmak, başkası için iyi bir hareket yapmak.

Çün yoluñı bilmedüñ kim ne-y-imiş
Eylük it kim kamu yolda key-imiş
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 116). [eylük it,]

(Mes. 53: m. 163)

eylük kılasın: İyilik etmek.

Kimsenüñ hergiz selâmin almaya
Niçe kim **eylük kılasın** bilmeye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 46). [eylük kılasın, -a, -sın]

eymen: Çekinmek.

Ol kişi kim Rüstem andan **eymenür**
Rüstem'i ol dañı bir herif şanur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 53). [eymenür, -ür]

(Mes. 85: m. 166; Mes. 98: m. 43),

eymenür ola: Çekinir olmak, çekinmek.

Anı kim mahşerden **eymenür ola**
Âhîret günine inanur ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra 49). [eymenür ola, -a]

eyt: Söylemek, demek.

Eytdiler oldur nite bildüñ anı
Kim şorarsın dōsta beñzer düşmeni
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 143). [eytdiler, -di, -ler]

(Mes. 14: m. 8; Mes. 14: m. 43; Mes. 22: m. 41; Mes. 32: m. 73; Mes. 39: m. 49; Mes. 63: m. 139; Mes. 63: m. 197; Mes. 72: m. 377; Mes. 88: m. 11; Mes. 91: m. 179; Mes. 91: m. 57; Mes. 91: m. 271; Mes. 91: m. 177; Mes. 102: m. 33; Mes. 105: m. 35; Mes. 105: m. 61; Mes. 69: m. 37; Mes. 69: m. 129; Mes. 69: m. 141; Mes. 69: m. 147; Mes. 69: m. 159; Mes. 91: m. 193; Mes. 15: m. 89)

eyü: İyi, hoş.

'Âşık olan dünyâda bed-nâm olur
Kim **eyü** ad ister-ise hām olur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 34). [eyü,]

(Mes. 42: m. 8; Mes. 50: m. 42; Mes. 51: m. 19; Mes. 53: m. 8; Mes. 65: m. 65; Mes. 69: m. 145; Mes. 69: m. 197; Mes. 72: m. 404; Mes. 72: m. 483; Mes. 72: m. 179; Mes. 74: m. 19; Mes. 81: m. 127; Mes. 95: m. 3; Mes. 95: m. 11; Mes. 96: m. 69; Mes. 101: m. 7)

eyü: İyi, iyilik.

Eyü diyen kişiler öğüt vire
Eyü devletlüler öğüde gire
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 7). [eyü,]

eyü idi: İyiydi.

İlla yavlağ hulkumuz **eyü idi**
Hağ yolında kavlumuz toğru idi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 127). [eyü idi,]

eyü niyyetlüler: İyi niyetli kimseler.

Eyü niyyetlüler eylüge ire
Kim yavuz ise yavuzluklar göre
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 71). [eyü niyyetlüler,]

eyü olam: İyi olmak.

Âhîr ol mü' min yola senüñ-ile
Eyü olam diyüben gelür yola

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 70). [eyü olam, -am]

evü söz: Güzel, hoş söz(ler).

Nesne yapmaya ki girü yıkmaya
Bir gün ağzından **eyü söz** çıkmaya
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 44). [eyü söz,]

evülig: İyilik.

Şeyh eydür cânıñ **evüligine**
Ne gümân yâhûd ne beñzer cân tene
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 73). [evüligine, -i, -(n)e]

evülik: İyilik, güzellik.

Cehd-ile yavuzluk eylük ola mı
Yavuz er hergiz **evülik** bula mı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 95, Mısra 18). [evülik,]

evürek: Daha iyi.

Ben senüñ gibi hâkîme irmedüm
Bir kişi senden **evürek** görmedüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 98). [evürek,]

eyvân: Köşk, kemerli yüksek binâ, çardak.

Küh-ı Kâf **eyvânına** çün varasın
Anda şulţân kim idügin göresin
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 24, Mısra 23). [eyvânına, -ın, -a]

eyvân: Saray.

Size **eyvân** u bize şulţân gerek
A'mâ loğma 'ârife Loğmân gerek
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 21, Mısra 21). [eyvân,]

(Mes. 21: m. 19; Mes. 88: m. 8; Mes. 107: m. 103; Mes. 107: m. 104; Mes. 107: m. 105)

eyvân: Tavan.

Senüñ ağ u kızılıñ **eyvândadur**
Bilmezem kim benüm ağum
kândadur (Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 95). [eyvândadur, -da, -dur]

eyvân: Gök, gökyüzü.

Büşr eydür Tañrı bile kândadur
Bu kamu ılduz ki bu **eyvândadur**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 214). [eyvândadur, -da, -dur]

eyvân: Saray, köşk || Ev, konak.

Her müsâfir kim gelür **eyvânuma**
Hâkim olur kamu hân-u-mânuma
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 73, Mısra 21). [eyvânuma, -um, -a]

eyvân ola: Köşk olmak.

Gör kim ol şarda ki ol **eyvân ola**
Niçe senüñ gibi sergerdân ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 44, Mısra 13). [eyvân ola,]

eyvân olur: Yüce mekan olmak.

Güneşe **eyvân** Esed burcı **olur**
Ay dağı Harçeng burcını alır
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 241). [eyvân olur, -ur]

eyvândağı: Yüce tavan.

Yazlu bu **eyvândağı** anlar-durur
Ne kim işitdün-ise bunlar-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 77). [eyvândağı,]

ezel: Başlangıcı olmayan geçmiş zaman, başlangıcı tasavvur edilemeyen zaman.

Ten mi eyledi eyü cânı yavuz
Yâ **ezelden** mi yavuz cân degül uz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 95, Mısra 12). [ezelden, -den]

(Mes. 96: m. 19; Mes. 96: m. 20)

ezel: Başlangıcı olmayan geçmiş zaman;
ruhlar âleminin başlangıcı.

Cân **ezelde** var mıdı yâ yok mıdı
Kamu cânlar bir midî yâ çok mıdı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 95, Mısra 5*). [ezelde, -de]

ez-kader: Kaderden dolayı.

Ez-kader vardır tenünde hûd temiz
İlla hırsuñ bî-nihâyet iy 'azîz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 28, Mısra 19*). [ez-kader,]

(Mes. 57: m. 23; Mes. 66: m. 93; Mes.
72: m. 387; Mes. 85: m. 108; Mes.
108: m. 28)

ezrak: Mavi renk.

Ezrakı ayruksırak şanur-ıdum
'Üdiya ayruksı inanur-ıdum
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 87*). [ezrakı, -ı]

-F-

fağfür: Eskiden Çin imparatorlarına verilen
unvan.

Kayser ü **Fağfür** u Keykāvüs ü Cem
Urmadılar dünyâda bensüz kadem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 23, Mısra 11*). [fağfür,]

(Mes. 30: m. 211)

fahr: Övünç, iftihar.

Ol cihānuñ **fahrı** vü halkuñ yigi
Âhiret şultānı vü dünyā begi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 3*). [fahri, -ı]

fahr: Övünme, büyüklenme.

Şeyh eydür bunda nām u neng yok
İy 'azîz ü **fahr** u āz u 'ār çok
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 54*). [fahır,]

(Mes. 69: m. 239)

fahrı-y-ıçun: Övünmek için.

Ad cihān **fahrı-y-ıçun** işe gelür
Kim cihānda ad-ıla 'izzet bulur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 237*). [fahri-y-ıçun,]

fā'il: Fā'il vezni.

'İlletüñ añladuram ma'lûlını
Fā'ilüñ gösterürem mef'ûlını
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 20*). [fā'ilüñ, -üñ]

fā'ilātün fā'ilātün fā'ilāt: Fā'ilātün
Fā'ilātün Fā'ilün || Mesnevinin vezni.

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilāt
Cehl zulmetdür 'ilim āb-ı hayāt
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 155*). [fā'ilātün fā'ilātün fā'ilāt,]

(Mes. 5: m. 327; Mes. 32: m. 193)

fakir: Yoksul, muhtaç.

Ol nigār eydür ki iy pîr-i hākîr
Baña çok kalın gerekdür sen **fakîr**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 176*). [fakîr,]

(Mes. 35: m. 22; Mes. 72: m. 294)

fakr: Fakirlik, yoksulluk.

Yohsul-ısañ altun akçan yoğ-ısa
Māl u mülküñ az u **fakruñ** çoğ-ısa
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 180*). [fakruñ, -uñ]

fakr u fenā yazısına: Fakirlik ve yokluk vadisi.
(Sözü edilen yedi vadiden sonuncusu).

Çün irer bî-hödlüğüñ vâdisine
İrişür **fakr u fenâ yazısına**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 104, Mısra 14*). [*fakr u fenâ yazısına,]*

falân: *Falan, filan.*

Şeyh **falân** dirler-idi baña dağı
Nitekim şeyh dirler uş saña dağı
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 7*). [*falân,]*

fânî: *Gelip geçici, ölümlü.*

Ḳamular **fânî** vü oldılar ‘adem
Ol **Senâî** bâkî vü ‘Attâr hem
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra 39*). [*fânî,]*

fânî ‘âlemden: *Ölümlü dünya.*

Bî-vefâ erden vefâ istemegil
Fânî ‘âlemden bekâ istemegil
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 18, Mısra 20*). [*fânî ‘âlemden, -den]*

fânî ol-: *Yok olmak.*

Cânuñi besle ki bâkî kalısar
Ḳalîba tapma ki **fânî olısar**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 184*). [*fânî olısar, -ısar]*

(*Mes. 96: m. 32; Mes. 96: m. 42;*
Mes. 56: m. 18)

fânî olısar: *Yok olmak; geçici olmak.*

Terk it ol mâlî ki **fânî olısar**
Bağla ol hâle ki bâkî kalısar
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 36, Mısra 7*). [*fânî olısar,]*

fâriğ: *Gâile ve gürültüden uzak, rahat, âsûde.*

Ben varup hüd **fâriğ** otura-y-ıdum
Dünyadan göñlümi götüre-y-ıdum
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 111*). [*fâriğ,]*

fâriğ ol: *Vazgeçmek, el çekmek.*

Ne azaçuk nesne var bunda ne bol
Varı dağı oldurursın **fâriğ ol**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 144*). [*fâriğ ol,]*

fâriğ oldı: *Bitirmek, tamamlamak.*

Kendüzini besleyeni hōş yidi
Fâriğ oldı vü zihî toydum didi
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 59, Mısra 10*). [*fâriğ oldı, -dı]*

fâris: *Atlı, süvari, iyi ata binen. || Sevgili.*

‘İşka bir **fâris** gerek aslan gibi
Kim ire cānāna yüz biñ cān gibi
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 61*). [*fâris,]*

fark: *Fark, ayırım, başkalık.*

‘Avrat olsa yigdür er bir **fark-ıla**
Yoldan iltinçe bir eri zerḳ-ıla
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 81*). [*fark-ıla, --ıla]*

fark eylemez: *Ayırt etmek, fark etmek.*

Degme deñiz ‘āşıkı ḡarḳ eylemez
Anı benden kimsene **fark eylemez**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 92*). [*fark eylemez, -mez]*

fark eyleve: *Fark etmek.*

Kendüzin andan kaçan **fark eyleye**
Yapışup anı dağı ḡarḳ eyleye
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra 53*). [*fark eyleye, -ye]*

fark ide: *Ayırt etmek, seçmek.*

Her kim açar-ısa göñli gözini
Fark ide ol bürḳa ‘ından yüzini
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 40, Mısra 30*). [*fark ide, -e]*

fark ola: *Seçilip ayırt edilmek.*

Eyü yavuzdan katında **farq ola**
İlla gemiden çıkıçak ğarq ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra
7). [farq ola, -a]

farq olur: Fark edilmek/ayrılmak, seçilmek.

Niçeme kim küfri dinden **farq olur**
İlla hacletden 'araqdan ğarq olur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra
79). [farq olur, -ur]

farqumuz kılımaya: Fark etmek, ayırt etmek.

Ol kişi kim **farqumuz kılımaya**
Beni andan bakıban bilimeye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra
75). [farqumuz kılımaya, -ıma, -ya]

farz: Allah'ın, insanların yapmaları için şart
koştuğu dinî emir, şart ve gerekli olan şey.

Vâcib ü **farz** u mubâh ü müstehab
Her biri benden kılar hükmin taleb
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra
61). [farz,]

(Mes. 63: m. 21; Mes. 71: m. 28)

farzın getürdüm yirine: Farzı ifa etmek.
Allah'ın emirlerini yerine getirmek.

Taîrî'nuñ **farzın getürdüm yirine**
Sünnetin Paygamberüñ kıldum yine
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 51, Mısra
23). [farzın getürdüm yirine,]

fâsid: Bozuk, fena, fesat.

Mekke kavmindan sorar kim ol kişi
Kim siz eydürsüz ki **fâsiddür** işi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
140). [fâsiddür, -dür]

fâsidât: Bozgunculuk yapanlar, fesat
çıkarımlar.

Gönlün içinde ko gitsün **fâsidât**
Kim kala el-bâkıyâtı's-sâlihât
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra
145). [fâsidât,]

fâsık: Günahkar.

Fâsıkı çün bezli ilte cennete
Buhl-ıla zâhid cehennemde yite
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 74, Mısra
23). [fâsıkı, -ı]

(Mes. 78: m. 85; Mes. 78: m. 90; Mes.
95: m. 21)

fâsık kılam: Günahkâr eylemek.

Diler-isem zâhidi **fâsık kılam**
Diler-isem fâsıkı zâhid bilem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra
89). [fâsık kılam, -am]

fâsık ol-: Allah'ın emirlerini tanımamak,
sapkın olmak, günah işlemek.

Hırka komaz seni **fâsık olmağa**
Yohsa gönlün fıskı ister kılmağa
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra
121). [fâsık olmağa, -ma, -ğa]

(Mes. 49: m. 11; Mes. 95: m. 22;
Mes. 48: m. 30)

faşl: Mevsim.

Kim meger nevrüz **faşlında** ki bağ
Her yaña yandırur-ıdı yüz çerâğ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
5). [faşlında, -ın, -da]

fâş ola: Meydana çıkmak, açığa vurmak.

Güneşün yüzi cihânda **fâş ola**
Anı görmeyen meger huffâş ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 40, Mısra
37). [fâş ola, -a]

fâş olan: Ortaya çıkan (kişi).

Büşre eydür iy baña yoldaş olan
Cehli yoldaşı katında **fâş olan**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
210). [fâş olan,]

fâş olmaya: Herkesçe bilinir olmak, âşikâr
olmak.

Halk içinde ol becid **fāş olmaya**
Olur-ısa daı evbāş olmaya
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra
15). [fāş olmaya, -ma, -ya]

Bundağı redd ü kabûlî n'idelüm
Fazluñı isteyü anda gidelüm
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra
70). [fazluñı, -uñ, -ı]

fāş u nihān: Açık ve gizli (ipucu bağlamında).

fazl oldu: Faziletli olmak.

Niçe kim çok istedi **fāş u nihān**
Sevdüğinden bulmadı hergiz nişān
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
503). [fāş u nihān,]

Hak ta'ālā tevbesin kıldı kabûl
Fazl oldu vü fenā oldu fużûl
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra
12). [fazl oldu, -dı]

fatihā: Fatiha suresi.

fazl u bezlüm: Lütuf ve cömertlik.

Ref' ü naşb u cer nedür bilür misin
Fātiḥā i' rābını kılar mısın
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra
14). [fātiḥā,]

Fazl u bezlüm çok-durur u ben
kerīm
Bahşişüm cāvīd ü ihsānum qadīm
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra
81). [fazl u bezlüm, -üm]

(Mes. 111: m. 90)

fazl: Fazilet, erdem.

fāyide degmeve: Fayda etmek, kazanç
sağlamak.

Ol deñizde ğarḳ olanda **fāyide**
Degmeye kimseye dine māyide
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra
80). [fāyide degmeye, -me, -ye]

Biri eydür nev'-i cins ü faşl uş
Biri eydür māl u 'ilm ü **fazl** uş
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
24). [fazl,]

(Mes. 65: m. 74)

fāzıl: Faziletli, fazilet sahibi, erdemli.

fedā cānum: Uğruna canını vermek.

Bunça yıldan soñra bir **fāzıl** imām
Büt-perest oldu ziḥi bīgāne dām
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
153). [fāzıl,]

Ben seni düşmān şanur-ıdum baña
Döst-ımışsın kim **fedā cānum** saña
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra
96). [fedā cānum,]

(Mes. 27: m. 110)

fedā olsun: Değerli bir şeyden, bir varlıktan
vazgeçmek.

fazl: İyilik, erdem, lütuf.

Ol bize yavlaḳ yakın u **fazl** bol
Biz ıraḡ andan hezārān sāle yol
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra
31). [fazl, -ı]

Şeyḫ eydür 'ākıbet yārānlara
Kim **fedā olsun** tenüm siz cānlara
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra
48). [fedā olsun, -sun]

(Mes. 97: m. 40; Mes. 97: m. 44;
Mes. 98: m. 34; Mes. 96: m. 17)

fedā olsun canum: Uğruna canını vermek.

fazl: Ālîcenaplık ve cömertlik, iyilik, lütuf,
kerem.

Döstü eydür şimdi yārumsın benüm
Küfre çün girdün **fedā olsun canum**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
134). [fedā olsun canum, -suñ]

(Mes. 27: m. 12)

fehm olmaz-ıdı: Anlamak.

Hiç rengüñ şeklini bilmez-ıdı
Dise dağı aña **fehm olmaz-ıdı**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra
24). [fehm olmaz-ıdı, -maz, --ı, -dı]

felek: Gökyüzü, talih.

Ol zamān kim ol **felek** gerdān-ıdı
‘Adl-ıla āfāk ābādān-ıdı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra
5). [felek,]

felek: Devamlı şikayet edilen kader, baht, talih
|| Dünya.

Eyle zārılığ-ıla zār ağladı
Kim **felekler** hātırını tağladı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra
72). [felekler, -ler]

felek: Dünya, gökyüzü; baht, talih.

Çün **felek** nāsa çala nāy-ı nefir
Ebşirü yā kavm kad cā'el-beşir
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra
167). [felek,]

felek: Felek, gökyüzü.

Aslan avı dilküler işi degül
Her **felek** burcuñ yüzi taşu degül
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra
128). [felek,]

(Mes. 30: m. 8; Mes. 63: m. 140; Mes.
72: m. 23)

felek: Devamlı şikayet edilen kader || Dünya.

Hādisātuñ nağşını düzdi **felek**
Defterinden eyledi bir kezde çāk
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 57, Mısra
21). [felek,]

felek: Dünya, âlem, devran.

‘Ākıbet devrānı seyr-ile **felek**
Eyleye ol ādemīyi bir melek
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra
51). [felek,]

feleknāme: Gülşehrī'nin tasavvufi didaktik
Farsça mesnevisi.

Sen bu işden tevbe kaçan kılasın
Var **Feleknāme** okı kim bileşin
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 90, Mısra
42). [feleknāme,]

(Mes. 69: m. 151; Mes. 69: m. 155;
Mes. 69: m. 179; Mes. 69: m. 196;
Mes. 69: m. 201; Mes. 69: m. 216;
Mes. 111: m. 31)

fen: Hüner, mārifet, sanat.

Kamu dürlü ‘ilm ü hikmet bende var
İlla bir yüzmek kim ol **fen** sende var
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra
30). [fen,]

(Mes. 89: m. 5)

fen: İlim; hüner.

Anda kim bu ‘ilm-ile bu **fen-durur**
Ādem ü iblīs cān u ten-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra
127). [fen-durur, --dur, -ur]

(Mes. 101: m. 68)

fen: Fen, ilim.

Her **fenüñ** okı benüm kīşüm-durur
Sıhr ü nārencāt hōd işüm-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
169). [fenüñ, -üñ]

(Mes. 54: m. 2; Mes. 54: m. 54; Mes.
72: m. 355; Mes. 80: m. 31; Mes. 111:
m. 40; Mes. 111: m. 77)

fenā: Yok olma, zeval bulma.

Cevhere hergiz **fenā** cāyız degül
Kim bekā bulmağdan ol ‘āciz degül

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra 37). [fenā,]

fenā bula: Ölüp gitmek, yok olmak.

Çün beķāsı kendüzi-y-ile ola
Cevherüñ hergiz **fenā** kanda **bula**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra 40). [fenā bula, -a]

fenā oldu: Yok olmak.

Haķ ta 'ālā tevbesin kıldı kabül
Faẓl oldu vü **fenā oldu** fuẓül
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 12). [fenā oldu, -dı]

fenā vādīsine: Yokluk vadisi (Sözü edilen yedi vadiden sonuncusu).

Çün **fenā vādīsine** irişür er
Dahı ne ĥayr añlanur aña ne şer
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 104, Mısra 15). [fenā vādīsine,]

fenā yolu-y-ıla: Fânî, geçici, sonu olan yol.

Çün **fenā yolu-y-ıla** barışduñuz
Girü kendüzüññize irişdüñüz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 127). [fenā yolu-y-ıla, --y, --ıla]

fenāya varısar: Yok olmak.

Yüzici şuda el ayak urısar
Yüzmeyen 'ömri **fenāya varısar**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra 34). [fenāya varısar, -ısar-ya]

fenn: Hüner, mârifet, sanat.

Çün benem Leylî vü beni bilmedüñ
Sen bu **fenni** hîç ĥaşıl kılmaduñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 90). [fenni, -i]

fer': Güç, kuvvet, nüfuz.

Birisi gemidedür kim şer' ile
Aşla ire 'ākıbet ol **fer'** ile

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra 6). [fer',]

fer': Parça.

Kiçi yol ulu yoluñ **fer'i-durur**
Ulu yol peygamberüñ şer'i-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 67). [fer'i-durur, -i, --dur, -ur]

ferāğāt bulayım: Hakkından vazgeçmek, el çekmek.

Ben girü bir bâziyâne kılayım
Ol takāzâdan **ferāğāt bulayım**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 170). [ferāğāt bulayım, -ayım]

ferāmihr: Feramez. (Eski İran Dillerindeki "Feramur"un Değişikliğe Uğramış Şeklidir).

Çün **Ferāmihr-ile** Ferhād irişe
Rüstem anlaruñ-ıla ĥoş barışa
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 207). [ferāmihr-ile, --ile]

ferāyız 'ilmini: Mirasçılardan her birine şer'an düşen hisselerle ilgili hüküm bilgisi.

Çün **ferāyız 'ilmini** kıldum ĥisâb
Bildüm uĥt u ibn sehmin bî-ĥicâb
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 71). [ferāyız 'ilmini, -ni]

ferd: Tek, yalnız ve eşsiz olan Allah.

Ol Kerîm ü **Ferd** ü Kuddüs ü Qadîm
Ol Hakîm ü Ĥayy u Kayyûm u 'Alîm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 1, Mısra 4). [ferd,]

ferhād: Fars ve Osmanlı edebiyatlarının en ünlü aşk kahramanı, Hüsrev ile Şîrîn hikâyesinin baş kahramanlarından birisi.

Çün Ferāmihr-ile **Ferhād** irişe
Rüstem anlaruñ-ıla ĥoş barışa
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 207). [ferhād,]

ferhād olur: Ferhat olmak. (meşhur mesnevi kahramanı).

Biri şākird ü biri üstād olur
Biri Şīrīn ü biri **Ferhād olur**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 78*). [*ferhād olur, -ur*]

ferīdūn: *Şehname'de yeryüzü padişahı olması, adaleti, doğruluğu, iyilikseverliği ile anılan Pers kralı.*

Çün **Ferīdūn** mülkin almağa kıyam
Gürz-ile Güstāşb kalınan şıyam
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 201*). [*ferīdūn,]*

(*Mes. 58: m. 9*)

ferīdūn gibi: *Feridun gibi. Feridun: Şehname'de yeryüzü padişahı olması, adaleti, doğruluğu, iyilikseverliği ile anılan Pers kralı.*

Çün **Ferīdūn gibi** 'adl ü dād idem
Hātīm ü Kisrī revānın şād idem
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 57, Mısra 31*). [*ferīdūn gibi,]*

ferište: *Melek.*

Tācı kōdı vü çağırdı kim duruñ
Bir **ferište** kōdı tācı götürüñ
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 62*). [*ferište,]*

(*Mes. 63: m. 66; Mes. 63: m. 81; Mes. 63: m. 84; Mes. 63: m. 87; Mes. 63: m. 121; Mes. 63: m. 128; Mes. 63: m. 176; Mes. 63: m. 192; Mes. 63: m. 199; Mes. 63: m. 150; Mes. 63: m. 192; Mes. 63: m. 199; Mes. 63: m. 150; Mes. 63: m. 94; Mes. 63: m. 124; Mes. 84: m. 50*)

ferišteh: *Melek.*

Halkuñ arasında bırağdum anı
Kim **ferišteh** geldi vü kōdı bunı
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 78*). [*ferišteh,]*

(*Mes. 84: m. 70*)

fermān: *Emir, buyruk, hakimiyet.*

Rahmeti bī-hadd u ihsānı delīm
Mülketi cāvid ü **fermānı** kađīm
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 248*). [*fermānı, -ı*]

fermān: *Emir, buyruk.*

Giderüz biz Ka'beye **fermān** nedür
Bilmedük kim derdüñe dermān nedür
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 13, Mısra 3*). [*fermān,]*

(*Mes. 60: m. 64; Mes. 60: m. 73; Mes. 60: m. 89; Mes. 60: m. 93; Mes. 60: m. 108; Mes. 60: m. 56; Mes. 60: m. 98; Mes. 60: m. 66; Mes. 60: m. 78; Mes. 60: m. 86; Mes. 60: m. 88; Mes. 60: m. 61; Mes. 60: m. 97; Mes. 60: m. 52; Mes. 60: m. 23; Mes. 60: m. 84; Mes. 60: m. 92; Mes. 60: m. 75; Mes. 60: m. 96*)

fermān kılam: *Emretmek.*

Şeyh eydür emrüne **fermān kılam**
Cānumı dağı saña kurbān kılam
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 83*). [*fermān kılam, -am*]

fermān kıl-: *Emretmek, buyurmak.*

Anda kim her derde dermān ben
kılam
Kāmu şulţānlara **fermān ben kılam**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 23, Mısra 6*). [*fermān kılam, -am*]

(*Mes. 12: m. 205*)

fermān olmadı: *Uymak, tabi olmak.*

Nefs bir dem baña **fermān olmadı**
Kāfir oldı vü Müsülmān olmadı
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 79, Mısra 3*). [*fermān olmadı, -ma, -dı*]

fermān viricegin: *Emir vermek.*

Pādişāh **fermān viricegin** bize
Dutmasun diyü dağı itler size
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 21*). [*fermān viricegin, -iceg, -in*]

fermān virürse: Emretmek || İzin vermek.

Kim Çalap **fermān virürse** tapuya
Günde bir av getürevüz kapuya
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
119). [fermān virürse, -ür, -se]

ferseng: Fersah, yaklaşık 3 mil yani 5 kilometrelik uzaklık ölçüsü.

Var-ıdı şardan buçuğ **ferseng** yol
Bir köy ü bir şeyh anda 'ilmi bol
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra
13). [ferseng,]

(Mes. 102: m. 29)

fersüde ola: Kirlenmek, yıpranmak.

Ne arıdan göñli **fersüde ola**
Ne aruşuzlıkdan ālūde ola
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra
103). [fersüde ola,]

fertüt: Kocamış, karımış, bunak, ihtiyar.

La'l gülnār oldı vü yākūt gül
Tāze yavlağ bülbül ü **fertüt** gül
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
38). [fertüt,]

feryād: Feryat, inilti, çığlık.

Çok tazarru' kıldılar **feryād-ıla**
Kim kaçan rahmet irişe dād-ıla
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra
9). [feryād-ıla, --ıla]

(Mes. 16: m. 52)

feryād: Feryat, figan.

Girü geldi kamu şeyhūñ yādına
İrdi Deyyān dīninūñ **feryādına**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra
76). [feryādına, -in, -a]

feryād ireyim: Feryat, figan etmek.

Kendü bütlerüme **feryād ireyim**
Aña uyanları kamu kırayım
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
129). [feryād ireyim, -e, -yim]

feryād u zārīye düşer: Feryat ve figan içinde olmak.

Ol kadar **feryād u zārīye düşer**
Kim dükelı kuşlar üstüne üşer
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 94, Mısra
33). [feryād u zārīye düşer, -er]

feth: Fetih.

Çün durasın Muştafā-y-ıla bile
Fetħe varur-ısa varasın bile
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
308). [fetħe, -e]

fetvī virdi: Fetva vermek; bir şeyin yapılıp yapılmamasıyla ilgili dini hüküm vermek.

Kādı daħı **fetvī virdi** kim duruñ
Oğlanı pādīşah-ıçun öldürüñ
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra
33). [fetvī virdi, -di]

fevka külli zī-ılmin 'alīm: Bütün ilim sahiplerinin üstünde daha iyi bilen vardır. (Yusuf/76).

Añlamaya hikmetin degme hākīm
Zira **fevka külli zī-ılmin 'alīm**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra
64). [fevka külli zī-ılmin 'alīm,]

feylesōf yemlihā: Filozof Yemliha.

Kırğıl eydür ne diyem adum saña
Feylesōf Yemlihā dirler baña
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
118). [feylesōf yemlihā,]

fevz olur: Feyiz, bereket olmak.

'Avrata hāmūşlığı bir **feyz olur**
Er kişi gaybet diyicek hayz olur
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 62, Mısra
5). [feyz olur, -ur]

fıkh: Fıkıh ilmi (bkz. fıkıh ilmi).

Kamu 'ilm içinde fikret kıluram
Fıkḥ-ıla tefsiri yavlaḥ bilürem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 120*). [*fıḥ-ıla, --ıla*]

(Mes. 56: m. 61)

fıkḥ ilmin: Fıkıḥ ilmi: İslâmiyet'in içtimâî, medenî, hukûkî, siyâsî bütün ameli hükümlerini şer'î delilleriyle birlikte açıklayan ilim.

Çünkü âyetden hadîs iḥrâc idem
Fıkḥ ilmin anda istiḥrâc idem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 60*). [*fıkḥ ilmin, -n*]

fısk: Ar. Hak Teâlânın emrinden çıkmak, doğru yoldan sapmak.

Hırka kırmaz seni fâsık olmağa
Yohsa gönlün **fıskı** ister kılmğa
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 122*). [*fıskı, -ı*]

fısk: Hak yoldan çıkıp her türlü günâhı işlemeyi huy hâline getirme, sefâhata dalma, fenâlık, ahlâksızlık.

Eyleyem bir **fısk-ıla** iy nâmdâr
Elli yıllık zühd esâsın târ-mâr
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 103*). [*fısk-ıla, --ıla*]

(Mes. 107: m. 84)

fısk u fücür-ıla: Allah'a isyan içinde olmak, günah işlemek.

Ne ilikdördüm-ise saña didüm
Kamusın **fısk u fücür-ıla** yidüm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 89, Mısra 40*). [*fısk u fücür-ıla, --ıla*]

fidâ olsun: Feda olmak, uğruna canını vermek,.

Çün selâm virdüm ben ol erenlere
Kim **fidâ olsun** tenüm siz cânlara
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 32*). [*fidâ olsun, -sun*]

fidî cân kıldılar: Canını feda etmek. || Ölmek.

Çün selâmuña **fidî cân kıldılar**
Beni ol sözden peşimân kıldılar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 103*). [*fidî cân kıldılar, -dı, -lar*]

figân: Feryat, figan.

Eyle zârî kıldılar kim yir ü göğ
Ol **figândan** ağladı vü kodı öğ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 14*). [*figândan, -dan*]

(Mes. 15: m. 19; Mes. 39: m. 66; Mes. 107: m. 28)

figân id-: Feryat etmek, inlemek.

Ol kadar gâvğâ **figân ider-idi**
Çağıruban herzeler söyler-idi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 21*). [*figân ider-idi, -er, --i, -di*]

(Mes. 102: m. 79)

fıkr: Düşünce, fikir.

Lâ-mekânda **fıkr-ile** cevân kılar
Dükeli düşvârını âsân kılar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 5*). [*fıkr-ile, --ile*]

(Mes. 65: m. 12; Mes. 65: m. 14; Mes. 110: m. 3; Mes. 110: m. 15)

fıkr itdiler: Düşünmek.

Çünkü Gülşehrî adın işitdiler
Hem Felek-nâme adın **fıkr itdiler**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 196*). [*fıkr itdiler, -dı, -ler*]

fikret: Düşünce.

Fikreti 'ulvî yolında yörüye
Dünyada ol bu iş için dörüye
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 29*). [*fikreti, -i*]

(Mes. 79: m. 9; Mes. 85: m. 59; Mes. 110: m. 4)

fikret kıl-: Fikir etmek, düşünmek.

Da'vi anuñdur kim anı bileler
Sözleri içinde **fikret kılalar**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 109, Mısra
24). [fikret kılalar, -alar]

(Mes. 72: m. 231; Mes. 72: m. 175;
Mes. 72: m. 355; Mes. 23: m. 29; Mes.
72: m. 119; Mes. 0: m. 131)

fikrin kılmasun: Fikrini beyan etmek.

Dek duralum kimse **fikrin kılmasun**
Dınmayalum halk bu sırrı bilmesün
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
161). [fikrin kılmasun, -ma, -sun]

fikrini kılur-ısañ: Düşünmek, fikir edinmek.

Sen bularuñ yazuğın bilür-iseñ
Şuçlarınuñ **fikrini kılur-ısañ**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra
24). [fikrini kılur-ısañ, -ur, --ısañ]

fi'l: Fiil, eylem.

Çün edebde hutbeler imlâ kılam
İsm ü **fi'l** ü harf-ile inşâ kılam
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra
50). [fi'l,]

(Mes. 63: m. 31; Mes. 1: m. 10)

fi'l: İş, eylem, davranış.

Bu meger âhîr zamân **fi'li** ola
Kim ana bilmedügin yavrı bile
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra
55). [fi'li, -i]

(Mes. 50: m. 31; Mes. 74: m. 18)

fi'l-hâl: Hemen, derhal.

Seni **fi'l-hâl** odda köyündüreler
Tâ'atuñ şem'ini söyündüreler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra
5). [fi'l-hâl,]

firāk: Ayrılık, hicran.

Yâ zamân-ıla visâlünü bulam
Yâ **firākuñdan** bu kapuda ölem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
68). [firākuñdan, -uñ, -dan]

(Mes. 39: m. 104)

firdevs uçmağın: Firdevs cenneti. (Cennetin
sekiz kapısından biri.).

Kim dilümi 'özü-ile gönlüm biler
Tañrı'dan **firdevs uçmağın** diler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 20, Mısra
4). [firdevs uçmağın,]

fi-şalâtin dâyimün: Namazda devamlı
olanlar.

Ola Gülşehrî vü her ehl-i derün
Hazretünde **fi-şalâtin dâyimün**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra
74). [fi-şalâtin dâyimün,]

fitne: Fitne fesat, bela.

Sen anuñ yüzinde gördüñ-ise nür
Fitnesini sanduñ-ısa bî-fütür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
210). [fitnesini, -sin, -i]

fitne: Fesat, karışıklık || Belâ, mihnet.

Fitne yüzini yire basmak gerek
'Akba düşdi yoluma kesmek gerek
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra
39). [fitne,]

(Mes. 10: m. 35)

fitne: Karışıklık, fesat, kargaşalık.

Biri şorar kim bu 'ârif kim-durur
Kim dükelî **fitneden** sâlim-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 64, Mısra
2). [fitneden, -den]

(Mes. 85: m. 52)

fitne: Ara bozucu, kıskırtıcı, fitneci.

Bir gün ol **fitne** birağan 'āleme
Şataşur bir yolda nāgeh Ādem'e
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra
15). [fitne,]

fitvi virdi: Fetva vermek; bir şeyin yapıp
yapılmamasıyla ilgili dini hüküm vermek.

Da'viyi kādī keser kādī dağı
Fitvi virdi kanuma rāzı dağı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra
54). [fitvi virdi, -di]

fodül: Öyle olmadığı halde üstün biriymiş gibi
davranan, kibirli (kimse).

Çün ne darb anda görürem ne uşul
Bu'l-fezāyıl mi ola ol bir **fodül**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra
66). [fodül,]

(Mes. 65: m. 74; Mes. 72: m. 437)

fulān: Falan kişi, kimse.

Naḥvı okımaduñ-ısa bī-gümān
Yarı 'ömrüñ fāni olmuş iy **fulān**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra
18). [fulān,]

(Mes. 56: m. 24)

fużül: Haddini bilmez, gereksiz, boş (Şeytan
için).

Hak ta'ālā dimedi dīve **fużül**
Ādemīye dir zulūmiyla cühül
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 110, Mısra
47). [fużül,]

fużül: Fazlalıklar, lüzumsuz şeyler.

Hak ta'ālā tevbesin kıldı kabül
Fażl oldı vü fenā oldı **fużül**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra
12). [fużül,]

füsün: Büyü, sihir, tılsım.

Geldi baykuş dağı bir virāneden
Kim **füsün** aıldadı efsāneden
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 35, Mısra
2). [füsün, -ı]

fütüvvet: Dinî ve mesleki birlik, esnaf teşkilatı,
ahilik; cömertlik.

Biri şorar kim **fütüvvet** ne-durur
Bu ahilerüñ işi nite-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 70, Mısra
1). [fütüvvet,]

(Mes. 71: m. 1)

fütüvvet yolını: Ahilik teşkilatı.

Çün arıtmaduñ mürüvvet gölini
Sen ne bilesin **fütüvvet yolını**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
546). [fütüvvet yolını, -nı]

(Mes. 72: m. 487)

fütüvvet-dār ola: İnsan-ı kâmil olma yolunda
ilerlemek, ahlaken olgunluğa ulaşmış kimseler
olmak.

Ne kıla kim er **fütüvvet-dār ola**
N'eyleye ol yolda berhürdār ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 70, Mısra
3). [fütüvvet-dār ola, -a]

fütüvvet-nāme: Fütüvvet-nāme: Fütüvvet
inancı, kuram ve örgütleri üzerine yazılmış
kitap.

Sen **Fütüvvet-nāme'yi** bilür-iseñ
Okıyuban şerhini kılar-ısañ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
559). [fütüvvet-nāme'yi, -'yi]

-G-

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 42). [ğāfil olmuş, -mış]

ğabn: Karşılıklı alışverişlerde kandırma, aldatma, haksız kâr etme; ödenen bedelin malın değerinden çok fazla olması. II Aldatma, kandırma.

Bî-dil âh itdi vü geçdi ağlayu
Göñlini ol **ğabn** odından tağlayu
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 30). [ğabn,]

ğaddâr: Merhametsiz, zalim, cefakâr.

Bî-muḥābā dehr-i mekkār âdemî
Bî-vefâ dünyâ vü **ğaddâr** âdemî
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 106). [ğaddâr,]

ğaddâr olmaya: Zalim, acımasız olmak.

Bî-vefâ vü merdüm-âzâr olmaya
Ḥādî' u nemmâm u **ğaddâr olmaya**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 92). [ğaddâr olmaya, -ma, -ya]

ğāfil degül: Habersiz, gafil değil.

Düşmeninden şakınan **ğāfil degül**
Seyle karşı yöriyen 'ākıl degül
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 105). [ğāfil degül,]

ğāfil ol-: Gaflet içinde olmak, habersiz bulunmak, boş bulunmak.

Taîrî hükminden meger **ğāfil olam**
Kim hevâ vü hırş u hıkd-ıla dolam
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 371). [ğāfil olam, -am]

(Mes. 39: m. 1; Mes. 63: m. 2; Mes. 72: m. 133)

ğāfil ol-: Gafil avlanmak; gaflette olmak, boş bulunmak, hakikati görememek.

Leyli nakşın göñline yazmış tamâm
Şüretinden **ğāfil olmuş** ve's-selâm

ğāfil ü nādān ola: Bilgisiz ve cahil olmak.

Yohsa yokuşu oturmak ne kıla
Şahşa çün bir **ğāfil ü nādān ola**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 31, Mısra 22). [ğāfil ü nādān ola, -a]

ğaflet: Farkında olmama hali, bilinçsizlik.

Ol ilan nefsün uyur **ğafletde** sen
Ol süvārî Muştafâ-yı mü'temen
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 113). [ğafletde, -de]

(Mes. 94: m. 63)

ğafūr: "Çok mağfiret eden, çok şefkat gösteren, bağışlayan, yarlıgayan" anlamında esmâ-i hüsnâdan (Allah'ın en güzel isimlerinden)dır.

Biz perestâruz Ğanî perverdigâr
Biz günehkâruz **Ğafūr** âmürz-gâr
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 246). [ğafūr,]

gâh: Bazen, kimi zaman.

Gâh bir 'âmî oluram cām-ıla
Gâh bir 'ārif oluram nām-ıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 48, Mısra 31). [gâh,]

(Mes. 48: m. 32; Mes. 50: m. 17)

gâh gâh: Bazen...bazen.

Gâh 'âbid gâh evbâş oluram
Gâh karı gâh kallâş oluram
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 48, Mısra 33). [gâh gâh,]

(Mes. 48: m. 34; Mes. 49: m. 11; Mes. 5: m. 327; Mes. 52: m. 37; Mes. 52: m. 38; Mes. 52: m. 40; Mes. 52: m. 41; Mes. 48: m. 3)

gâh geh: Bazen...bazen...

Gāh münkir **geh** muhibdür ādemī
Yok-durur bir dürlü hergiz bir demi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 223*). [*gāh geh,]*

(*Mes. 94: m. 24; Mes. 110: m. 6*)

gāh ü gāh: *Geh...ve geh.... Bazen...ve bazen...*

Gāh şeyh **ü gāh** ruhbān oluram
Geh keşîş ü geh danışmān oluram
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 48, Mısra 25*). [*gāh ü gāh,]*

gāh vü gāh: *Kimi zaman... ve kimi zaman (da).*

Gāh fikrūn bunda **vü gāh** andadur
Kimse bilmez gönlüni kim kandadur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 110, Mısra 15*). [*gāh vü gāh,]*

gālib idi: *Üstün gelmek.*

İlla çün 'ışkuñ senüñ **gālib idi**
Beni görmege becid tālib idi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 29*). [*gālib idi,]*

gam: *Kaygı, tasa, keder.*

Şimdiden girü saña **gam** hōş degül
Bu 'arūsilerde mātem hōş degül
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 91*). [*gam,]*

(*Mes. 31: m. 3; Mes. 35: m. 25; Mes. 65: m. 103; Mes. 85: m. 9; Mes. 105: m. 14; Mes. 108: m. 3*)

gam bula: *Kederli olmak; dert bulmak.*

Çünkü altunsuz kişi yüz **gam bula**
Altun-ıla gam yir-ise yig ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 35, Mısra 27*). [*gam bula, -a]*

gam dutar: *Gam, keder kaplamak.*

Şādılığı menzilini **gam dutar**
Hayfa geçmiş 'ömr-içün mātem dutar

(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 81*). [*gam dutar, -ar]*

gam yir-: *Dertlenmek, kederlenmek, tasalanmak.*

Kim bizi dögsedi yüz **gam yir-idük**
Hak bizi dögen elinde dir-idük
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 119*). [*gam yir-idük, -r, --i, -dük]*

(*Mes. 35: m. 28*)

gam-hvār: *Dert ortağı.*

Senden ilerü meger kim var-ıdı
Bir anamız kim bize **gam-hvār-ıdı**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 82*). [*gam-hvār-ıdı, --ıdı]*

gam-hvār ola: *Dert ortağı olmak.*

Yār kanı kim baña **gam-hvār ola**
Döst kanı kim baña dildār ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 155*). [*gam-hvār ola,]*

ganī: *Hiçbir şeye ve hiçbir kimseye muhtaç olmayan, kullarının bütün ihtiyacını karşılayan mutlak zengin olan Allah.*

Niçeme kim geh güneş ü geh ayuz
Ol **Ganī** katında bir yoksul bayuz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 35, Mısra 24*). [*ganī,]*

(*Mes. 69: m. 245; Mes. 78: m. 39; Mes. 98: m. 22*)

garaz: *Gaye, maksat, amaç.*

Kimseneyi bir **garazdan** ögmegil
Girü aña bir **garazdan** sögmegil
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 49, Mısra 25*). [*garazdan, -dan]*

(*Mes. 49: m. 26*)

garaz: *Amaç; arzu; düşünce.*

Sen yol ehli olduğunda bir **garaz**
Var-durur kim cevheredür ten 'araz

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 109, Mısra 5). [ğaraž,]

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 110, Mısra 38). [ğark ider, -er]

ğarīb: Düşkün, zavallı, biçare || Aşık.

Şeyh kaldı ol kapuda hōr u zār
‘Āşık u pīr ü **ğarīb** ü dil-figār
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 130). [ğarīb,]

ğarīb: Zavallı, biçare.

Pādişah beni günehsiz öldürür
Bu ta ‘accüb ben **ğarīb**i güldürür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 70). [ğarīb, -i]

(Mes. 25: m. 56)

ğarīb ü dil-figār: Kimsesiz ve gönü yaralı || Aşık.

Bir mahallede **ğarīb ü dil-figār**
Kalmışam hayrān u sergerdān u zār
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 37). [ğarīb ü dil-figār,]

ğark: Suya batmış, boğulmuş.

Ğark-ısañ bes bu kamu ğavgā nedür
Ölüde bu dükölü sevdā nedür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra 69). [ğark-ısañ, --ısañ]

(Mes. 101: m. 71; Mes. 101: m. 35;
Mes. 101: m. 37)

ğark eyle-: Boğmak.

Degme deñiz ‘āşıkı **ğark** eylemez
Anı benden kimsene fark eylemez
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 91). [ğark eylemez, -mez]

(Mes. 101: m. 54)

ğark ider: Boğmak.

Şeyh olınçak kim riyā vü zerk ider
Halkı bid‘at deñizinde **ğark ider**

ğark ol-: Boğulmak, batmak.

Eyü yavuzdan katında fark ola
İlla gemiden çıkıçak **ğark ola**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra 8). [ğark ola, -a]

(Mes. 100: m. 79; Mes. 101: m. 49;
Mes. 101: m. 57; Mes. 101: m. 31;
Mes. 15: m. 80)

ğarka eylemiş: Boğmak.

Ġamda anı **ğarka eylemiş** Çalāb
Pīr olmuş illa pīr-i āsiyāb
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 9). [ğarka eylemiş, -miş]

ğarra: Gösterişli, güzel.

Hüdhüd eydür **ğarrasın** kendüzüne
Anuñ-ıçun sevinürsin sözüne
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 18, Mısra 3). [ğarrasın, -sın]

(Mes. 97: m. 43)

ğarra: Gösterişli, etkileyici.

Şanma kim batmana kimse **ğarradur**
Kūh-ı Kāf anuñ katında zerredür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 99). [ğarradur, -dur]

ğarrā eylemiş: Meşhur etmek, gösterişli kılmak.

Mālī mülki **ğarrā eylemiş** añı
Büleheb eydür ‘abā-durur tonı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 113). [ğarrā eylemiş, -miş]

ğarra olma: Gururlanmak, kibirlenmek.

Çün riyādan kılduñ ihlāşı temiz
Tā‘atuña **ğarra olma** iy ‘aziz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 97, Mısra 34). [ğarra olma, -ma]

(Mes. 72: m. 103; Mes. 18: m. 1; Mes. 24: m. 1)

ğavğâ: Kavga; gürültü.

Ol kadar **ğavğâ** figân ider-idi
Çağıruban herzeler söyler-idi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 21). [ğavğâ,]

ğavğâ: Kavga, mücadele, uğraş.

Ol zamân kim bu kamu **ğavğâ** henüz
Olmadığ-ıdı cihânda bir rumûz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 3). [ğavğâ,]

(Mes. 101: m. 69)

ğavğâ kıl-: Kavga etmek.

Çün melikliği takâzâ kılalar
İki şâh bir ilde **ğavğâ kılalar**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 190). [ğavğâ kılalar, -a, -lar]

(Mes. 55: m. 49)

ğavğâ olur: Kavga çıkmak.

‘Âkıbet ol şeyh çün Tersâ olur
Halkuñ arasında söz **ğavğâ olur**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 224). [ğavğâ olur, -ur]

ğavr: Öz, hakikat, esas.

Sözümüzün **ğavrına** çün irdi şeyh
Maşlahat gitmegümüzü gördi şeyh
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 51). [ğavrına, -in, -a]

ğavr: Öz, dip.

Eydür irişdüm hakikat **ğavrına**
Dolayup gönli şehâdet tavrına
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 95). [ğavrına, -in, -a]

ğavur: Müslüman olmayan dinsiz kimse; kâfir.

Niçe kişi ben Müstülmānam diye
Anı Hâk anda **ğavurlardan** saya
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 150). [ğavurlardan, -lar, -dan]

ğavvās: Dalgıç.

Ana yavlağ ‘ām yavrı hâş-ıdı
Deñizün içinde bir **ğavvās-ıdı**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 40). [ğavvās-ıdı, --ıdı]

(Mes. 100: m. 82; Mes. 101: m. 15)

ğavvās ol-: Dalgıç olmak.

Sağış ehli ilde bir **ğavvās ola**
Kim deñiz dibine dürr-içün tala
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 44, Mısra 21). [ğavvās ola,]

(Mes. 27: m. 60)

ğayb rızkı: Görünmeyen, manevî rızık.

Ğayb rızkı dil-firib ü hoş olur
Zehri virürler-ise kim nüş olur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 9). [ğayb rızkı,]

ğaybet: Gıybet, dedikodu, çekiştirme.

Kimsenenün **ğaybetini** dimedük
Kardaşumuzuñ etini yimedük
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 135). [ğaybetini, -in, -i]

(Mes. 50: m. 121; Mes. 61: m. 23;
Mes. 61: m. 19; Mes. 61: m. 21; Mes.
62: m. 6; Mes. 62: m. 12; Mes. 62: m.
2; Mes. 65: m. 24; Mes. 71: m. 11)

ğaybet dimez: Dedikodu yapmak, çekiştirmek, gıybet etmek.

Bir ahî göster kim ol **ğaybet dimez**
Halk etini bal u yağ gibi yimez

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 23). [ğaybet dimez, -mez]

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 540). [ğaybetini söyleme, -me]

ğaybet eylemek: Gıybet etmek, çekiştirmek, yermek.

Kim zinādan **ğaybet eylemek** daķı
Uluraķdur erde bir Tañrı ĥaķı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 21). [ğaybet eylemek, -mek]

ğaybet iden kişi: Dedikodu eden, çekiştiren kimse.

Kocalardan bir söz işit iy yigit
Ğaybet iden kişiden yigrekdür it
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 26). [ğaybet iden kişiden, -den]

(Mes. 62: m. 14)

ğaybet idenüñ: Dedikodu eden, çekiştiren kimse.

Ğaybet idenüñ kulağını buruñ
Kim yalan söyler-ise boynın uruñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 62, Mısra 17). [ğaybet idenüñ, -üñ]

ğaybet ü bühtān-durur: Kötüleme ve iftira.

Her ne kim söyler-isem yalan-durur
Ne dir-isem **ğaybet ü bühtān-durur**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 61, Mısra 18). [ğaybet ü bühtān-durur, --dur, -ur]

ğaybetini itmeye: Bir kimsenin ayıbını arkasından söylemek veya aleyhine konuşmak, çekiştirmek.

Kimsenenüñ **ğaybetini itmeye**
Kimsenüñ hem ĥaybetin işitmeye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 23). [ğaybetini itmeye, -me, -ye]

ğaybetini söyleme: Dedikodu etmek, arkasından konuşmak.

‘Aķla kışd u şehvete meyl eyleme
Kimsenenüñ **ğaybetini söyleme**

ğävet: Uç, sınır.

Her ki bildi kısmetinüñ **ğäyetin**
Okıdı nahnü kasemnā äyetin
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 95). [ğäyetin, -in]

ğavr: Başkası, başka kimse.

Ėarķ **ğayra** iltifāt eyleye mi
Yā ölen ĥiç kimseye söyleye mi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra 35). [ğayra, -a]

(Mes. 107: m. 125)

ğayret odından: Gayret ateşi.

Gitdüm anlaruñ katından ağlayu
Cānum içi **ğayret odından** tolu
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 132). [ğayret odından, -ndan]

ğazel: Gazel, şiir.

Tıťı ister ol kafasda sāz-ıla
Kim **ğazeller** eyde ĥōř āvāz-ıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 14). [ğazeller, -ler]

geç: (Bir yerden) geçmek, (bir yere) uğramak.

Gezdiler her bāğ içinde gül gibi
Degme şardan **geçdiler** bülbül gibi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 58). [geçdiler, -di, -ler]

(Mes. 10: m. 150)

geç: Geçmek.

Çün taleb vādisin er ilkin **geçer**
‘Iřķ vādisinde kuş gibi uçar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 104, Mısra 7). [geçer, -er]

geç: Yaşanmak, hissedilmek.

Kalmadı bir kuş kim anda uçmadı
Biñ yıl uçdılar u bir dem **geçmedi**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 30*). [*geçmedi, -me, -di*]

Gice her bir hâl-ıla hüd **geçiser**
Bilmezem kim irte ne od saçısar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 161*). [*geçiser, -iser*]

geç: Yok olmak, kalmamak.

Anda kim zenlik kumaşı key **geçe**
Yohsa hōdbīnligi almazlar hīçe
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 42, Mısra 5*). [*geçe, -e*]

geç: Girmek.

‘Avrat eydür **geçüñüz** oturuñuz
Ne varını ortaya getürüñüz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 395*). [*geçüñüz, -üñüz*]

geç: Vazgeçmek.

Çün şarāb-ı erguvānı içdi şeyh
Esriyüben dükelinden **geçdi** şeyh
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 106*). [*geçdi, -di*]

(*Mes. 32: m. 89*)

geç: Geçirmek, harcamak (ömür bağlamında).

Hayf ola kim aña cüllāb içürem
‘Ömrümi bir cāhil-ile **geçürem**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 80*). [*geçürem, -ür, -em*]

geç: Geride bırakmak, aşmak.

Hvōca bu ilden çün ol ile sefer
Kıldı **geçdi** bunca baħr u bunca ber
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 56*). [*geçdi, -di*]

geç: Delmek (Kılıcın vücuda girmesi).

Dünyāyı baña uyanlar açısar
Yohsa ayrığı kılıçdan **geçiser**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 22*). [*geçiser, -iser*]

geç: Geçmek (vaktin ilerlemesi bağlamında).

geç: Geçmek, ilerlemek. (ömrün akıp gitmesi bağlamında).

‘Ömr çün **geçdi** vü ‘aqluñ yok-durur
Serd demsin sözlerüñ sovuğ-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 53*). [*geçdi, -di*]

(*Mes. 89: m. 20*)

geç: Gitmek.

Zulmete düşdün nere kim **geçesin**
Āb-ı hayvān çeşmesinden içesin
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 19, Mısra 15*). [*geçesin, -esin*]

geç: Vurmak, çakmak.

Rüstem eydür mīh taşā kaçan **geçe**
İşüñ işbu-y-ısa pes çıkdı hīçe
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 35*). [*geçe, -e*]

geç: Karşı tarafa intikal etmek; devrolmak.

Kuvvet içinde delīm benden **geçer**
N’ideyim çün adum işidüp kaçır
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 247*). [*geçer, -er*]

geç: Geçmek, uğramak.

Bir kuş ol vādī içinde uçmadı
Biregü anuñ yolından **geçmedük**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 72*). [*geçmedük, -me, -dük*]

(*Mes. 57: m. 29*)

geç: Aşmak, geçmek.

Yüz tağı bir günde ol yolda **geçe**
Yüz deñizi cür‘a sanıban içe
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra 15*). [*geçe, -e*]

(Mes. 9: m. 31; Mes. 9: m. 23; Mes. 32: m. 92; Mes. 43: m. 6; Mes. 43: m. 18; Mes. 71: m. 50; Mes. 71: m. 53; Mes. 71: m. 49; Mes. 72: m. 397; Mes. 43: m. 15; Mes. 72: m. 319; Mes. 26: m. 18; Mes. 26: m. 13; Mes. 6: m. 24)

geç: Geçmek (Zaman bağlamında).

Böyle kim âşüftalıkdur âletün
‘İşk içinde nite **geçer** hâletün
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 58). [geçer, -er]

(Mes. 94: m. 72)

geç: Olmak, bulunmak.

‘Adl ol sultân katında **geçe** mi
Pâdişâh inşâf câmin içe mi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 57, Mısra 33). [geçe, -e]

geç: Geçmek, geçip gitmek.

Yarsı **geçdi** gicenün uyku-y-ıla
Toldı gök bahrı girü incü-y-ile
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 43). [geçdi, -di]

(Mes. 75: m. 29; Mes. 91: m. 68; Mes. 100: m. 38; Mes. 104: m. 23; Mes. 107: m. 95)

geç: Aşıp ilerisine gitmek, geçmek.

Ola kim ‘âlemde yalanlar niçe
Söylene kim toğrıdan yavlağ **geçe**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 92). [geçe, -e]

geç: (Bir yerden) geçmek.

Geçer-iken bir süvārī bîşeden
Degme bir yaña bağa endîşeden
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 21). [geçer-iken, -er, --iken]

geç: Geçmek, görünmek.

Şârlular çün bilmediler hâlümüz
Kim nite **geçer** bizüm ahvâlümüz

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 142). [geçer, -er]

geç: Bir yerden başka bir yere gitmek, yürümek, geçmek.

Gün uzun her bir mahalleden **geçer**
Sevdüğün şora gözi yaşın saçar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 499). [geçer, -er]

geç: Geçerli olmak; etki yapmak, işlemek.

Enbiyâya zehrûn olmaya senün
Kim diñesin yâ **geçe** mekr ü fenün
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 48). [geçe, -e]

geç: Geçmek || Anılmak.

Gevher ögmekde **geçe** key lâfumuz
Çünkü Gülşehrî ola şarrâfumuz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 33, Mısra 29). [geçe, -e]

geç otur: Geçip oturmak.

İlla nakdinden ne getürdün getür
Dartıvireyim dahı **geç** hōş **otur**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 76). [geç otur,]

geç var: Geç, geç kalma.

Yohsa yolda eglenür olur-ısañ
Yâ biraz **geç** varuban gelür-iseñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 28). [geç,]

geçdi cilveger: Ortaya çıkmak, görünmek.

Bir gice Çîn şehri üstinden meger
Nâgehân şimurğ **geçdi cilveger**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 2). [geçdi cilveger,]

geçdi gönlin tağlayu: Gönlinü yakıp geçmek.

Geçdi ‘avrat Büşr **gönlin tağlayu**
Büşr kaldı gönlin aña bağlayu

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 45). [geçdi göñlin tağlayu,]

geçdiler ilerü: İlerlemek.

Kodılar yüz yire zulmetden girü
Geçdiler nūr-ıla biñ güç **ilerü**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 102). [geçdiler ilerü,]

geçdiler sözden: Konuşmayı bir kenarda bırakmak.

Çün beyân oldı ne kim baḥs itdiler
Geçdiler ol sözden ü hōş yatdılar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 262). [geçdiler sözden,]

geçegör: Geçmek.

Devleti yok kişilerden kaçagör
Muḳbil er pīrāmeninden **geçegör**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 87, Mısra 18). [geçegör,]

geçen: Geçip giden kimse.

Büşr eydür müzd-içün gömlü ola
Kim **geçen** şuyın içüp ḥazzın bula
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 314). [geçen,]

geçer: Geçmek, gitmek.

Ol hevāya göñli çün uçar-ıdı
Şatt'a düşüp ol yaña **geçer-idi**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 10). [geçer-idi, --i, -di]

geçer: Geçmek (vaktin ilerlemesi bağlamında).

Ol karañu gice ḥaylī çün **geçer**
Girü güneş şu yirine od saçar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 75). [geçer,]

geçer: Delip geçmek.

Çün bunun adını işidür kaçar
Korkısından karnı daḥı kan **geçer**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 228). [geçer,]

geçme: Vazgeçme!.

Eydür imdi **geçmegil** tız gel girü
Olmaya kim Rüstem ola ilerü
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 171). [geçmegil, -gil]

geçme: Vazgeçmek, uzaklaşmak.

Eydür er kim nefis odından **geçmeye**
Mekr ide kim İblīs anı itmeye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 35). [geçmeye, -ye]

geçmege: Geçmek için.

'Avrat eydür Şatt'a ayruḳ girmegil
Geçmege vü 'ömr boynın urmaḡıl
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 22). [geçmege,]

geçmiş: Eski, geride kalmış, mazi.

Şādılıḡı menzilini ḡam dutar
Hayfa **geçmiş** 'ömr-içün mātem dutar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 82). [geçmiş,]

geçür: Geçirmek.

Mīḥları birbirinden yoḡaru
Çün **geçürdi** küngüreye irürü
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 56). [geçürdi, -di]

geçür: Geçirmek, harcamak (ömür bağlamında).

Çok günāh-ıla **geçürdüm** rüzigār
Ne kıla tā ḥōd baña perverdigār
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 76, Mısra 13). [geçürdüm, -dü, -m]

geçür: Geçirmek, yaşamak.

Çok riyâzetde **geçürdüm** giceler
Görmedi bu gice gibi kocalar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 141*). [*geçürdüm, -düm*]

geçür: Geçirmek, harcamak (vaktin ilerlemesi) bağlamında.

Rûzigârımı **geçürdi** intizâr
Vaşl olur-ısa hōş ola rûzigâr
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 41*). [*geçürdi, -di*]

geçür: Geçirmek, yaşa(t)mak.

Her ki şultânlığı itdi ihtiyâr
Kullıg-ıla ne **geçürsin** rûzigâr
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 23, Mısra 28*). [*geçürsin, -sin*]

geçür: Vurmak, çakmak.

Virdi birsin Rüstem'e kim burca ur
İşbu mihlârı vü taşlara **geçür**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 34*). [*geçür,]*

(*Mes. 30: m. 39; Mes. 30: m. 23; Mes. 30: m. 42*)

geçür: Geçirmek, kabul ettirmek.

Sen ki gerçekden **geçürdüñ** yalanı
Gör ki tavşan niçe aldar aslanı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 90, Mısra 51*). [*geçürdüñ, -dü, -ñ*]

geçüren: Vuran, saplayan (kişi).

Ben bunuñ gibi ere hîç irmedüm
Mihlî taşa **geçüreni** görmedüm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 52*). [*geçüreni, -i*]

gedâ: Kul, fakir, kimsesiz, dilenci.

Bir **gedâyı** şeh kılam çün bakavam
Bağmaduğum pâdişâhı yıkavam
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 23, Mısra 19*). [*gedâyı, -yı*]

gedây: Dilenci.

Dehr şâdisi dükeli gam-durur
Dünya şâhı bir **gedâydan** kem-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 31, Mısra 4*). [*gedâydan, -dan*]

gedây: Kul, köle.

Bir ulu şâha ire mi bir **gedây**
Hergiz ola mı berâyine bir ay
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 38, Mısra 9*). [*gedây,]*

geh: Bazen, bazen de.

Gâh Sipâhanda kıla âhengini
Geh Rehâvîde çala hōş çengini
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 18*). [*geh,]*

(*Mes. 94: m. 17*)

geh gâh: Bazen...bazen...

Geh gemide olur-ıdı **gâh** şuda
Gemiçinüñ işi oldur pes n'ide
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra 5*). [*geh gâh,]*

(*Mes. 101: m. 17*)

geh geh: Bazen... bazen...

Gâh Müsülmân gâh kâfir oluram
Geh günâh u **geh** 'ibâdet kıluram
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 48, Mısra 4*). [*geh geh,]*

(*Mes. 48: m. 5; Mes. 48: m. 6; Mes. 48: m. 7; Mes. 48: m. 8; Mes. 101: m. 28; Mes. 94: m. 22; Mes. 26: m. 18; Mes. 29: m. 26; Mes. 35: m. 23; Mes. 39: m. 102; Mes. 94: m. 20*)

geh ü geh: Geh...ve geh.... Bazen...ve bazen...

Gâh şeyh ü gâh ruhân oluram
Geh keşîş ü **geh** danışmân oluram
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 48, Mısra 26*). [*geh ü geh,]*

gei: Geç, daha sonra; arkadan.

Degmesi ol çeşmeden çün kândılar
Bir kadeh **gej** geldi baña şundılar
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
210). [gej.]

gel-: Gelmek.

Eydür uşbu dem katufia **geleler**
Eydeler anı ki toğru bileler
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
101). [geleler, -e, -ler]

(Mes. 72: m. 382; Mes. 72: m. 464;
Mes. 72: m. 319; Mes. 81: m. 171;
Mes. 85: m. 61; Mes. 88: m. 98; Mes.
91: m. 233; Mes. 102: m. 44; Mes.
107: m. 65; Mes. 5: m. 269; Mes. 10:
m. 67; Mes. 10: m. 29; Mes. 12: m. 3;
Mes. 22: m. 14; Mes. 24: m. 25; Mes.
25: m. 17; Mes. 27: m. 65; Mes. 30:
m. 17; Mes. 30: m. 186; Mes. 30: m.
18; Mes. 30: m. 217; Mes. 30: m. 221;
Mes. 30: m. 295; Mes. 30: m. 3; Mes.
30: m. 129; Mes. 32: m. 71; Mes. 32:
m. 183; Mes. 33: m. 1; Mes. 33: m. 2;
Mes. 40: m. 58; Mes. 44: m. 16; Mes.
44: m. 27; Mes. 45: m. 35; Mes. 55:
m. 40; Mes. 69: m. 117; Mes. 72: m.
369; Mes. 72: m. 247; Mes. 72: m.
465; Mes. 73: m. 21; Mes. 81: m. 1;
Mes. 81: m. 168; Mes. 84: m. 147;
Mes. 84: m. 31; Mes. 85: m. 15; Mes.
88: m. 31; Mes. 88: m. 50; Mes. 88:
m. 28; Mes. 91: m. 156; Mes. 91: m.
199; Mes. 91: m. 172; Mes. 91: m.
149; Mes. 91: m. 145; Mes. 91: m.
228; Mes. 91: m. 152; Mes. 96: m. 79;
Mes. 102: m. 36; Mes. 102: m. 45;
Mes. 102: m. 15; Mes. 106: m. 2; Mes.
107: m. 123)

gel-: Gelmek, ortaya çıkmak.

Degme sözde baḥş çün oldu tamām
Lā nüsellim gitdi vü **geldi** selām
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
38). [geldi, -di]

(Mes. 5: m. 243; Mes. 7: m. 19; Mes.
8: m. 22; Mes. 15: m. 44; Mes. 26: m.
1; Mes. 33: m. 1; Mes. 35: m. 1; Mes.
63: m. 78; Mes. 63: m. 66; Mes. 69:
m. 223)

gel: Beri gelmek, yaklaşmak.

Vardı ol elli atı aldı girü
Atlar-ıla kıraña **geldi** girü
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
60). [geldi, -di]

(Mes. 30: m. 38; Mes. 72: m. 36)

gel: Gelmek, ulaşmak, varmak.

(Mes. 84: m. 150; Mes. 88: m. 55;
Mes. 3: m. 5; Mes. 5: m. 30; Mes. 5:
m. 133; Mes. 10: m. 54; Mes. 12: m.
188; Mes. 15: m. 7; Mes. 32: m. 76;
Mes. 60: m. 14; Mes. 60: m. 48; Mes.
60: m. 60; Mes. 63: m. 105; Mes. 63:
m. 110; Mes. 88: m. 48; Mes. 91: m.
225; Mes. 69: m. 210; Mes. 12: m. 81)

gel: Gelmek, buyurmak, şerefliendirmek.

Geldi hüdhüd ara yire bī-lecāc
Hullesi egninde vü başında tāc
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra
1). [geldi, -di]

gel: Gel, haydi.

Ol biri eydür ki yārānlar-ıla
Gel gidelüm Ka'be'ye şamu bile
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra
60). [gel,]

(Mes. 30: m. 95; Mes. 75: m. 45; Mes.
81: m. 194)

gel: Huzuruna çıkmak.

Cānavarlar bir yire dirildiler
Şamusi aslan katına **geldiler**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
56). [geldiler, -di, -ler]

gel: Gelmek, izinden gitmek.

Mekke kavmı girdiler hürrem yola
Leşkeriyle beg daḥı **gelür** bile
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
132). [gelür, -ür]

gel: *Gelmek, eşlik etmek.*

Yaluñuz nite gire kimse yola
Gelüñüz kim kumumuz gitlüm bile
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra 20*). [*gelüñüz, -üñüz*]

gel: *Gelmek, buluşmak, toplanmak.*

Baňa bir iş düşdi **gelüñ** gidelüm
Rüm'a vü bu müşkili hāl idelüm
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 49*). [*gelüñ, -üñ*]

gel: *Gelmek, gelip çatmak.*

'İşk **geldi** 'aqlumı zür eyledi
Şîr-iken nāgāh bir mūr eyledi
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 25*). [*geldi, -di*]

gel: *Gelmek, yaklaşmak.*

Var-ıdı ol ortada bir yār-i çüst
Geldi şeyhe eydür iy 'ahdinde süst
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 13, Mısra 2*). [*geldi, -di*]

(*Mes. 15: m. 23; Mes. 24: m. 26*)

gel: *Gelmek, görünmek.*

Vaşl **geldi** gitdi hicrān yirine
Küfr gitdi **geldi** imān yirine
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 93*). [*geldi, -di*]

(*Mes. 1: m. 20; Mes. 15: m. 94; Mes. 16: m. 51*)

gel: *Sıra gelmek.*

Rüm ilinde büt-perest olan girü
Hāk-perest olmağa **geldi** ilerü
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 100*). [*geldi, -di*]

gel: *Gelmek, girmek.*

Kağı kapudan girüben **geldüñüz**
Uçmağa vü ni 'metini bulduñuz
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 43*). [*geldüñüz, -dün, -üz*]

gel: *Beri gel, haydi.*

Rence çün senüñ tenüñ rāzı degül
Pes nite eydür aña kim **gel** sen öl
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 98*). [*gel,]*

gel: *Ulaşmak, değmek.*

Zād u rüzumuz bizüm şuda-durur
Kim deñiz gögsümüze degin **gelür**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 26, Mısra 6*). [*gelür, -ür*]

gel: *Değmek, ...e kadar ulaşmak.*

Ol deñiz kim mevci çok olur-ıdı
Buñlaruñ sīnesine **gelür-idi**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 38*). [*gelür-idi, -ür, --i, -di*]

gel: *Gelmek, çıkagelmek.*

Çün ölüm **gele** vü ma 'nī deñizin
Cāna eyle 'arz ideler añsuzın
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 99*). [*gele, -e*]

gel: *Gelmek, uğramak.*

Degme kez 'Atfār kim Rüm'a **gele**
Bir dükāndan şekkeri şatun ala
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra 17*). [*gele, -e*]

(*Mes. 17: m. 39; Mes. 30: m. 193; Mes. 30: m. 216; Mes. 47: m. 70; Mes. 47: m. 159; Mes. 88: m. 4; Mes. 52: m. 51*)

gel: *Ulaşmak, kavuşmak.*

Bir nazar hem ol baňa kılmış-durur
Ol nazardan bu 'atā **gelmiş-durur**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 40, Mısra 46*). [*gelmiş-durur, -miş, --dur, -ur*]

gel: *Gelmek, denk gelmek; görünmek.*

Çuşşalar geldi baña bol ilerü
Gelmedi bunun gibi yol ilerü
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 43, Mısra 8*). [gelmedi, -me, -di]

gel: *Gelmek; yaklaşmak.*

Niçe kim şatdum kimesne almadı
Yigrenüben yöresine **gelmedi**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 48*). [gelmedi, -me, -di]

gel: *Doğmak, dünyaya gelmek.*

Düşmanum çün bellü kişi olmadı
Eyle dut kim dünyaya hōd **gelmedi**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 120*). [gelmedi, -me, -di]

gel: *Gibi gelmek, görünmek.*

Tā'at anuñ tapusı **gelür** baña
Ka'be anuñ kapusı **gelür** baña
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 45, Mısra 17*). [gelür, -ür]

(*Mes. 45: m. 18*)

gel: *Gel hele! Hadi gel!.*

Ben aña **gel** bunça lezzet sür direm
İşret eyle yimek içmek gör direm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 67*). [gel,]

(*Mes. 53: m. 35; Mes. 60: m. 17; Mes. 60: m. 75; Mes. 60: m. 78; Mes. 60: m. 109; Mes. 66: m. 143; Mes. 69: m. 203; Mes. 88: m. 19; Mes. 91: m. 215; Mes. 91: m. 219; Mes. 98: m. 60*)

gel: *... gibi gelmek, hissetmek.*

Konşılar düni gözüne gün gelür
Ayrıguñ yası saña düğün **gelür**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 94, Mısra 67*). [gelür, -ür]

(*Mes. 94: m. 68*)

gel: *Gelmek, uğramak, buyurmak.*

Her kimün itden gilesi var **gelün**
Dilkü fermān okıyısardur bilün
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 63*). [gelün, -ün]

(*Mes. 85: m. 52; Mes. 88: m. 11*)

gel: *Getirilmek, gönderilmek.*

Kamusından yig şerī'at soñ **gele**
Kim Müsülmānlık gibi key ön **gele**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 39*). [gele, -e]

gel: *Gelmek, bir araya toplanmak.*

Cümle ol hengāma tağıldı girü
Tācı görüp **geldiler** çüst ilerü
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 64*). [geldiler, -di, -ler]

gel: *1. Ulaşmak 2. Doğmak, ortaya çıkmak (eser bağlamında).*

Çün İlāh-nāme Senāyī'den **gele**
Meşnevī Mevlānā'nun şuḥfī ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 61*). [gele, -e]

gel: *Gelmek, buyurmak, teşrif etmek.*

Dek biregü bellü **gelsün** nāmdār
Yoḥsa ol olsun yidinçi nāme-dār
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 219*). [gelsün, -sün]

gel: *Zamanı gelmek (ölümün).*

Girü kendü kendüye eydür şakın
Olmaya kim ölümün **geldi** yakın
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 56*). [geldi, -di]

gel: *Bilmek, tanımak, anlamak.*

Çün tabī'den riyāziye **gelem**
Hikmet ü ṭbb u nücümü key bilem

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 121). [gelem, -em]

(Mes. 96: m. 18; Mes. 96: m. 23)

gel: ... zamanı gelmek.

Gör ki Tañrı hükmi çün kula **gele**
Kul nite küp şuyına düşe öle
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 357). [gele, -e]

gel: Çıkagelmek.

Geldi bir sergeşte vü şürîde-dil
Yalın ayak baş açuk bergeşte-dil
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 9). [geldi, -di]

(Mes. 105: m. 45)

gel: Buyurmak (ibadet yapmak bağlamında).

Âdemîden ne kadar tâ'at **gele**
Kim benüm dergâhuma lâıyık ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 69). [gele, -e]

(Mes. 98: m. 64)

gel: Kaynaklanmak, ortaya çıkmak.

Kanda kim bir zerre cehlümden **gele**
Elli 'âlim anda bir câhil ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 51). [gele, -e]

gel: Gelmek, geçmek.

Eydür âhîr tartıluban **geldüñüz**
Hem terâzûda vü cennet bulduñuz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 71). [geldüñüz, -dü, -ñüz]

(Mes. 88: m. 49)

gel: Meydana gelmek, ileri gelmek, oluşmak.

Cânumuz kim cinsi fazlından **gelür**
Rüşen ü tārık aşlından **gelür**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra 17). [gelür, -ür]

gel berü: Yakına gel, yaklaş.

Ol tavuk gibi yörede kim girü
Çağıra ol mü'mine kim **gel berü**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 124). [gel berü,]

geldi duzinuñ dadı: Tadı tuzu, lezzeti yerine gelmek.

Çün er adı vü kitâbınuñ adı
Rüşen oldu **geldi duzinuñ dadı**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 78). [geldi duzinuñ dadı,]

geldi girü: Tekrar gelmek.

Kim 'aceb şeyhe ne geldi ilerü
Anda vü bunlar neye **geldi girü**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 13, Mısra 54). [geldi girü,]

(Mes. 32: m. 94)

geldi ilerü: Öüne gelmek (başından neler geçti bağlamında).

Kim 'aceb şeyhe ne **geldi ilerü**
Anda vü bunlar neye geldi girü
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 13, Mısra 53). [geldi ilerü,]

geldi ortaya: Ortaya gelmek.

Geldi bülbül ortaya hayrân u mest
Vâlih ü medhüş u sergerdân u mest
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 7, Mısra 1). [geldi ortaya,]

(Mes. 17: m. 1; Mes. 20: m. 1; Mes. 29: m. 1)

geldi şafâ: Huzur ve mutluluk gelmek.

Şimdi şeyhüñ derdine irdi devâ
Ol küdüret gitdi vü **geldi şafâ**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 40). [geldi şafâ,]

geldi yādına: Hatırlamak, aklına gelmek, anımsamak; aklına düşmek.

Girü **geldi** kamu şeyhün **yādına**
İrdi Deyyān dīninün feryādına
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 75*). [*geldi yādına,]*

geldi yola: Yola gelmek; ıslah olmak, düzelmek.

Çün peşimān oldı vü **geldi yola**
Şimdi anı istemeñ vācib ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 29*). [*geldi yola,]*

geldiler ortaya: Meydana gelmek, ortaya çıkmak.

Kuşlaruñ kalanı dañı **geldiler**
Ortaya vü bir bahāne buldılar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 37, Mısra 2*). [*geldiler ortaya,]*

geldügi: Geldiği.

Geldügi yola girür dañı gider
Gör kim ol aşābı herbiri n'ider
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 35*). [*geldügi,]*

geldügin gördiler: Geldiğini görmek.

Bunlar anuñ **geldügin** çün **gördiler**
Kamu bī-ḥöd yirlerinden durdılar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 267*). [*geldügin gördiler, -di, -ler]*

gele: Gelsin.

Mihr mihre ire kīn kīne **gele**
Küfr küfre vara dīn dīne **gele**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 295*). [*gele,]*

(*Mes. 5: m. 296*)

gele: Gelir.

Rehber olmağa meger hüdhüd **gele**
Kim yolu Gülşehrī'den yigrek bile

(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 3, Mısra 23*). [*gele,]*

gele tapusına: Huzuruna gelmek.

Anda çün ḥāşıl kıla 'ilm ü 'amel
Gele şeyhün **tapusına** bī-dağal
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 42*). [*gele tapusına,]*

gelen: Gelen, uğrayan (bela).

Ana diler-ise cānın şaķına
Yavriya **gelen** aña karşı döne
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 24*). [*gelen,]*

gelen: Gelen (kimse).

Bu ne cānsuz kişidür ile **gelen**
İl içinde atları yola süren
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 219*). [*gelen,]*

(*Mes. 30: m. 302; Mes. 53: m. 162; Mes. 69: m. 223; Mes. 101: m. 72*)

gelen kişi: Gelen kimse.

Her namāzı Ka'be'de kılan kişi
Girü kendü şehrine **gelen kişi**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 110*). [*gelen kişi,]*

geliçek ilerü: Yaklaşmak.

Toğrulıg-ıla **geliçek ilerü**
Ol yazuk didükleri sensin girü
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 95*). [*geliçek ilerü,]*

gelle gibi sürevem: Sürü gibi sürmek.

Dünyā zāhidlerini çün görevem
İleyümçe **gelle gibi sürevem**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 56*). [*gelle gibi sürevem, -ev, -em]*

gelme: Gelmek, ortaya çıkmak.

Eyle dut kim dünyāya hōd **gelmedūñ**
Pādişāhuñdan henūz ayrılmaduñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 18, Mısra 15*). [*gelmedūñ, -dūñ*]

gelmedi elümden: *Yapabilmek, becermek, gücü dahilinde olmak.*

Gelmedi bir tā‘at **elümden** benüm
Cānuma çok zahmet eyledi tenüm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 76, Mısra 5*). [*gelmedi elümden,*]

gelmedi hāşıla: *Ortaya çıkmak; sonuçlanmak.*

Biñ ahī terk itdi başın bu yola
Gelmedi bir terbiye hōd **hāşıla**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 72*). [*gelmedi hāşıla,*]

gelmek: *Gelmek.*

Eydür āhır işüñüz nite-y-idi
Bunda **gelmekden** sebep bes ne-y-idi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 88*). [*gelmekden, -den*]

gelmez: *Gelmek.*

Bunlar eydür maḥşeri biz bilmezüz
Bunda şūr ünin işidüp **gelmezüz**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 66*). [*gelmezüz, -üz*]

gelmiş idi: *Gelmek, çıkagelmek.*

Bir zamānda kim gül açılmış idi
Bülbül anı görmege **gelmiş idi**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 6*). [*gelmiş idi, -di*]

gelmiş olası: *Gelmek, gelmiş olmak.*

Bu evüñ çün bir yolu var bī-ta‘ab
Kağı yoldan **gelmiş olası** ‘aceb
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 58*). [*gelmiş olası, -ası*]

gelüben: *Gelip.*

Eydür āhır çün hisābı virdüñüz
Uçmağa andan **gelüben** girdüñüz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 76*). [*gelüben,*]

(*Mes. 30: m. 218; Mes. 91: m. 197*)

gelüñüz: *Gelmek, eşlik etmek.*

Devemüzi her birümüz yidelüm
Gelüñüz kim yine Rüm’a gidelüm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 2*). [*gelüñüz,*]

gelüp: *Gelip, ortaya çıkıp.*

Çün teninde olmaya şahsuñ güher
Tağdağı gevher **gelüp** aña n’ider
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 34, Mısra 34*). [*gelüp,*]

gelüp: *Gelmek; çıkıp gelmek.*

Ben neyem kim kimsene beni şora
Yā bu hāletde **gelüp** beni göre
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 74*). [*gelüp,*]

gelüp girü: *Geri gelmek.*

Çün yoluñ yarsında aḥsuzın ölem
Kavmumu kaçan **gelüp girü** bulam
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 92, Mısra 18*). [*gelüp girü,*]

gelür ilerü: *İlerlemek.*

Ka‘be’den yaña gönildiler girü
Kim göreler kim ne **gelür ilerü**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 13, Mısra 50*). [*gelür ilerü,*]

gelür vola: *Yol almak, yola çıkmak.*

Āhır ol mü‘min yola senüñ-ile
Eyü olam diyüben **gelür vola**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 70*). [*gelür vola,*]

gelür-iseñ vola: *Yola girmek; yol almak.*

Gelür-iseñ togruluğ-ıla yola
Her biri içinde yüz biñ hük ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 219*). [*gelür-iseñ yola,]*

gelür-iseñüz bile: Birlikte gelmek.

Benüm-ile **gelür-iseñüz bile**
Gidebilevüz dükelümüz yola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 17*). [*gelür-iseñüz bile,]*

gelürler girü: Arkadan gelmek, takip etmek.

Şahna vü kâdî gelürler ilerü
Şârlu dağı kamu **gelürler girü**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 116*). [*gelürler girü,]*

gelürler ilerü: İlerlemek, önden gitmek.

Şahna vü kâdî **gelürler ilerü**
Şârlu dağı kamu gelürler girü
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 115*). [*gelürler ilerü,]*

gemi: Su üstünde giden büyük taşıt, gemi.

Gemi bir girdäba düşdi nāgehān
Gemiçi nahvīye eydür iy fülān
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra 23*). [*gemi,]*

(*Mes. 56: m. 5; Mes. 56: m. 1; Mes. 56: m. 36; Mes. 56: m. 3; Mes. 100: m. 87; Mes. 100: m. 83; Mes. 101: m. 17; Mes. 101: m. 65; Mes. 101: m. 1*)

gemi: Gemi || Salık.

Eyü yavuzdan katında fark ola
İlla **gemiden** çıkıcağ garğ ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra 8*). [*gemiden, -den]*

gemiçi: Gemi işleten veya gemilerde çalışan kimse.

Gemiçi gemiyi düzedür-idi
Bādbān ağacın uzadur-ıdı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra 3*). [*gemiçi,]*

(*Mes. 56: m. 24; Mes. 56: m. 31; Mes. 56: m. 6; Mes. 56: m. 9; Mes. 56: m. 35; Mes. 56: m. 19*)

gemide: Gemideki.

Deñiz olduñ-ısa ğavğā kılmağıl
Gemide ol nahvi gibi olmağıl
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra 50*). [*gemide,]*

(*Mes. 101: m. 5*)

gemisüz: Gemi olmadan; vasıtasız.

Geh velî gibi havāda uçaram
Geh deñizleri **gemisüz** geçerem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 26, Mısra 18*). [*gemisüz,]*

(*Mes. 102: m. 54*)

geñ: İstemededen, rıza göstermeden.

Kendü geñiyle ölen dirlik bula
Geñsüz ölenler kaçan diri ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 180*). [*geñsüz, -süz]*

geñ: Geniş.

Aslan eydür qabul eyledüm varuñ
Ayağñuzu **geññüzce** sürüñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 132*). [*geññüzce, -üñüz, -ce]*

genc: Hazine.

Genc 'ışkı beni kımaz kim gidem
Yohsa bir vîrānede şor kim n'idem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 35, Mısra 7*). [*genc,]*

(*Mes. 1: m. 3; Mes. 35: m. 10; Mes. 35: m. 14; Mes. 35: m. 17; Mes. 35: m. 20; Mes. 35: m. 25; Mes. 35: m. 26; Mes. 35: m. 16; Mes. 35: m. 18; Mes. 35: m. 22; Mes. 35: m. 12; Mes. 36: m. 1; Mes. 36: m. 2; Mes. 36: m. 3; Mes. 36: m. 4; Mes. 44: m. 37; Mes. 57: m. 24; Mes. 81: m. 178; Mes. 88: m. 24; Mes. 89: m. 26; Mes. 34: m. 19*)

genc olmaya: *Hazine olmak.*

‘Akl kanda bulına divānede
Genc olmaya meger vīrānede
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 35, Mısra*
6). [*genc olmaya, -ma, -ya*]

gencīne: *Hazine.*

Gencīne miftāh çü Bismillāh ola
Genci açan ādemī āgāh ola
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 1, Mısra*
2). [*gencīne,*]

gend: *Pis, fena koku.*

Şāh-ı pāyir soñra bī-bār olıcak
Müsterāhuñ **gendi** artar dolıcak
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 36, Mısra*
28). [*gendi, -i*]

geñez: *Kolay.*

Dükeli düşvār yoldan kaçalar
Bu **geñez** yollar içinde uçalar
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra*
114). [*geñez,*]

geñ: *İstenildiği gibi, isteğe, arzuya göre.*

Kendü **geñiyle** ölen dirlik bula
Geñsüz ölenler kaçan diri ola
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra*
179). [*geñ-iyle,*]

(*Mes. 5: m. 265; Mes. 32: m. 160*)

ger: *Eğer, şayet.*

Ger begümüz işidürse sözüñi
Doprağūñdan çıkarısar tozuñi
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra*
55). [*ger,*]

(*Mes. 32: m. 125; Mes. 36: m. 21 Mes.*
69: m. 187 Mes. 73: m. 20 Mes. 107:
m. 137)

ger: *Gerçi.*

Ger baña çün pādişāh hem-dem-
durur
Şeh huzūrında baña ne kem-durur
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 29, Mısra*
23). [*ger,*]

ger: *-sa/se, şart edatı.*

Keşke **ger** öldüreler-idi beni
Kim ölü görmeye-y-idüm ben seni
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra*
131). [*ger,*]

gerçek: *Doğru.*

Her yalanı nite **gerçek** sanavuz
Muştafā’nuñ kavline inanavuz
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra*
313). [*gerçek,*]

(*Mes. 63: m. 4*)

gerçek: *Gerçek, hakiki.*

Ol kız eydür **gerçek** içgil cāmuñi
Kāfir ol dur oda yak İslām’uñi
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra*
79). [*gerçek,*]

(*Mes. 22: m. 108; Mes. 63: m. 42;*
Mes. 63: m. 157; Mes. 85: m. 4; Mes.
91: m. 230; Mes. 105: m. 82)

gerçekden: *Gerçekten, cidden, hakikaten.*

Kemter iş-ile kim işledi vezīr
Yalan iş **gerçekden** oldu dil-pezīr
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra*
182). [*gerçekden,*]

(*Mes. 90: m. 51*)

gerçi: *Aslında, gerçi.*

Gerçi gözüm var-ıdı görmez-idüm
Karañudan ol yaña varmaz-idüm
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra*
217). [*gerçi,*]

(*Mes. 9: m. 8; Mes. 69: m. 183*)

(Mes. 31: m. 20; Mes. 85: m. 18)

gerçi: Her ne kadar ... ise de.

Eytdi hîç unıtmadıguz biz sizi
Gerçi siz aınmaduñuz hergiz bizi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra
74). [gerçi,]

gerçi kim: Her ne kadar.

Mü'min eydür **gerçi kim** uymış ıdum
Saña illâ aşlumu duymış-ıdum
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra
125). [gerçi kim,]

gerdân: Dönen, dolaşan, dönmüş. (Gökyüzü;
talih bağlamında).

Ol zamân kim ol felek **gerdân-ıdı**
'Adl-ıla âfâk âbâdân-ıdı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra
5). [gerdân-ıdı, --ı, -dı]

gerdege girür: Gerdeğe girmek. Gelinle
damadın düğün gecesi bir araya gelmesi.

Yidi günden sonra **gerdege girür**
'Avratuñ burka' yüzinden götürür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
509). [gerdege girür, -ür]

gerdiş: Dönüş, dönme.

Niçe kim gök **gerdişinden** durmadı
Kimse andan yig ferişte görmedi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
127). [gerdişinden, -in, -den]

gerereg: Lazım gerekli (olan); ihtiyaç(lar).

Aslan eydür bir av işüm bitürür
Eksügümi **gereregümi** yitürür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
124). [gereregümi, -üm, -i]

gerek: Olmalı.

Kendü nefsiden kişi ölü **gerek**
Hikmet-ile sinesi tolu **gerek**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 31, Mısra
19). [gerek,]

gerek: Gerekli olmak.

Anda üç nesne gerek açuk ola
Üç dahı bağılu **gerekdür** bu yola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra
4). [gerekdür, -dür]

gerek: Lazım, gerekli.

Kendüziñi çün kişi komağ **gerek**
Halk etin bunça niye yimek **gerek**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra
47). [gerek,]

(Mes. 1: m. 21; Mes. 1: m. 26; Mes. 1: m. 27; Mes. 2: m. 48; Mes. 3: m. 8; Mes. 5: m. 15; Mes. 5: m. 16; Mes. 5: m. 19; Mes. 5: m. 20; Mes. 5: m. 260; Mes. 6: m. 23; Mes. 6: m. 24; Mes. 8: m. 11; Mes. 10: m. 39; Mes. 10: m. 40; Mes. 10: m. 51; Mes. 10: m. 52; Mes. 12: m. 61; Mes. 10: m. 177; Mes. 12: m. 176; Mes. 12: m. 72; Mes. 14: m. 30; Mes. 17: m. 7; Mes. 17: m. 8; Mes. 20: m. 9; Mes. 20: m. 19; Mes. 20: m. 20; Mes. 21: m. 21; Mes. 21: m. 22; Mes. 22: m. 146; Mes. 25: m. 14; Mes. 25: m. 87; Mes. 25: m. 88; Mes. 30: m. 261; Mes. 30: m. 262; Mes. 32: m. 107; Mes. 32: m. 108; Mes. 40: m. 19; Mes. 40: m. 20; Mes. 40: m. 40; Mes. 40: m. 4; Mes. 43: m. 15; Mes. 43: m. 16; Mes. 44: m. 6; Mes. 46: m. 21; Mes. 46: m. 22; Mes. 47: m. 87; Mes. 47: m. 88; Mes. 49: m. 17; Mes. 49: m. 18; Mes. 50: m. 77; Mes. 50: m. 78; Mes. 52: m. 19; Mes. 52: m. 20; Mes. 53: m. 46; Mes. 54: m. 8; Mes. 60: m. 27; Mes. 69: m. 91; Mes. 69: m. 226; Mes. 71: m. 3; Mes. 71: m. 5; Mes. 71: m. 7; Mes. 71: m. 8; Mes. 71: m. 11; Mes. 71: m. 12; Mes. 71: m. 13; Mes. 71: m. 29; Mes. 72: m. 143; Mes. 72: m. 331; Mes. 72: m. 332; Mes. 72: m. 493; Mes. 72: m. 565; Mes. 78: m. 51; Mes. 78: m. 83; Mes. 78: m. 84; Mes. 81: m. 67; Mes. 90: m. 9; Mes. 90: m. 10; Mes. 91: m. 63; Mes. 91: m. 64; Mes. 91: m. 75; Mes. 91: m. 48; Mes. 91: m. 43; Mes. 96: m. 44; Mes. 101: m. 63; Mes. 101: m. 64; Mes. 101: m. 66; Mes. 104: m. 19; Mes. 106: m. 5; Mes. 106: m. 6; Mes. 106: m. 11; Mes. 107: m. 9; Mes. 107: m. 10; Mes. 5: m. 66)

gerek: Yeridir.

Bes bize bir künce oturmak **gerek**
Bu dükânı dağı götürmek **gerek**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 161*). [*gerek,]*

(*Mes. 81: m. 162*)

gerek: Gerektiği gibi.

Halka çün ben eyle kim **gerek** koyam
Bir nefesde bunça tevbeler şıyam
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 101*). [*gerek,]*

gerek: -mah, -meli.

Er **gerek** kim toprağı altın ide
Er midür ol kim eri mağbün ide
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 90, Mısra 7*). [*gerek,]*

gerek: İcap etmek, gerekmek.

Yohsa her kim kendünün terkîn ura
Eyle kim **gerek** nişânın ol vire
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 76*). [*gerek,]*

(*Mes. 106: m. 16*)

gerek gerek: Gerek... gerekse de... gibidir.

Ayruğ ağzıyla ağı yutmak **gerek**
Ayruğ eliyle ilan dutmak **gerek**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 108*). [*gerek gerek,]*

gerek ki: Gerekir.

Katı ot **gerek ki** düşe cûşa dîk
Yüz hümâ sîmurğa kûl olsa yik
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 24, Mısra 3*). [*gerek ki,]*

(*Mes. 25: m. 45*)

gerek kim: Gerekir.

Anda kim sîmurğ şultânlık kıla
Kamu şultânlar **gerek kim** kûl ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 24, Mısra 6*). [*gerek kim,]*

(*Mes. 30: m. 255; Mes. 31: m. 26*)

gerek kim: Gerek ki.

Mâlî yidürmek **gerek kim** hâl ola
Yohsa yinmeyen saña ne mâl ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 36, Mısra 17*). [*gerek kim,]*

(*Mes. 47: m. 124; Mes. 44: m. 35*)

gerek olcâk: Lazım olmak.

İlla yem **gerek olcâk** etüme
Kim getüre kısmetümi katuma
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 113*). [*gerek olcâk, -ıcağ]*

gerek olsa: İcap etse.

Şu **gerek olsa** cûlâb içeri-idi
Söyledüğinden şeker şaçar-ıdı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 11*). [*gerek olsa,]*

gerekin: Gereken (şeyi).

Cümle kendüye **gerekin** söyleye
Kamu kendü diledüğün eyleye
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 37*). [*gerekin,]*

gerek-ise: Lazım, gerekli.

Şeyh eydür **gerek-ise** kıl kabûl
Beni vü **gerek-ise** olgıl melûl
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 63*). [*gerek-ise,]*

(*Mes. 12: m. 64; Mes. 19: m. 33*)

gerekmez: Gerek yok, lüzum yok.

Tire gözsüzlikden oldu baña hâl
Göz gerek baña **gerekmez** mülk ü

māl (Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 46). [gerekmez,]

gerekse: İcap ederse, gerekirse.

Büşr eydür Tañrı hükminden ırak
Olmaya beni **gerekse** oda yak
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 166). [gerekse,]

getür-: Getirmek, nakletmek.

Çün vücudun bilem istihsânını
Her delîlün **getürem** bürhânını
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 44). [getürem, -em]

getür: Getirmek.

Eydür er degül misin **getür** berü
'Avrat-ısañ gelme zinhâr ilerü
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 37). [getür,]

(Mes. 32: m. 29; Mes. 63: m. 138;
Mes. 63: m. 121; Mes. 63: m. 176;
Mes. 81: m. 30; Mes. 81: m. 75; Mes.
81: m. 119; Mes. 91: m. 210; Mes. 91:
m. 114; Mes. 91: m. 120; Mes. 91: m.
129; Mes. 91: m. 164; Mes. 91: m.
134; Mes. 91: m. 167)

getür: Getirmek, sunmak.

Kimsenün avladuğın hüd yimezem
Siz **getürün** ben yiyeyim dimezem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 29, Mısra 10). [getürün, -ün]

(Mes. 65: m. 55; Mes. 72: m. 398)

getür: Gelmesini sağlamak.

Kim-durur rızkum baña **getüresi**
Yâ benüm işlerümi bitüresi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 99). [getüresi, -esi]

getür: Getirmek, ulaştırmak.

Görgil anlarun cevâbını saña
Ne dir anı armağan **getür** baña
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 54). [getür,]

getür sözde: İfade etmek, söze getirmek.

Ol velî eydür ki Gülşehrî adın
Var **getür sözde** vü vir sözün dadın
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 150). [getür sözde,]

getürdi 'özü: Mazeret göstermek.

İlla yol havfı vü hevlinde girü
Her biri **getürdi** bir 'özü ilerü
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra 42). [getürdi 'özü,]

getürdünüz imānuñuz: Yürekten inanmak, iman etmek || Hak dini kabul etmek.

Eydür āhir cān alıcı cānuñuz
Alıcağ **getürdünüz imānuñuz**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 52). [getürdünüz imānuñuz,]

getüre göze: Göz önüne getirmek.

Hāşa şimdi tāze Gülşehrî gülü
Kim **getüre göze** servi sünbülü
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 7, Mısra 14). [getüre göze,]

getüre iftiḥār: İftihar etmek, övünmek.

Zihî müdbir ādemî vü nābekār
Kim oğurlıktan **getüre iftiḥār**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 90, Mısra 16). [getüre iftiḥār,]

getürenler: Getiren (kişiler).

Eydür imdi anı görenler kanı
Tacı bu yaña **getürenler** kanı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 100). [getürenler,]

getüresin berü: Beri getir, yaklaştır.

Andan ol ikisini daħı girü
Getüresin ħamrı içecek **berü**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 88*). [*getüresin berü,]*

getürme: *Getirmek, ulaştırmak.*

Sen **getürmegil** meniyyet kim bu ħāl
Aña düşdi vü saña ola muħāl
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 211*). [*getürmegil, -gil]*

getürürsin dile: *Zikretmek; söylemek.*

Kendüzünü sen **getürürsin dile**
Yoħsa senün gibileri kim bile
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 44, Mısra 31*). [*getürürsin dile,]*

gevde: *Gövde (ağacın).*

Gevdesi gümüş-durur köyner ucu
Bezm bostānında bir nār ağacı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 11*). [*gevdesi, -si]*

gevde: *Gövde || Beden.*

Yoħ-durur hergiz gümānum kim
benüm
Kalmayısar **gevdem** içinde canum
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 264*). [*gevdem, -m]*

(*Mes. 81: m. 45; Mes. 5: m. 180*)

gevde: *Gövde, beden, vücut.*

Yidüğün **gevdeñde** şehvet artura
Virdüğün seni kazādan kurtara
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 74, Mısra 11*). [*gevdeñde, -ñ, -de]*

(*Mes. 90: m. 3; Mes. 91: m. 217*)

gevdeden gitdi cānı: *Canı bedeninden ayrılmak, ölmek.*

Çün işitdiler münāfıklar añı
Her birinün **gevdeden gitdi cānı**

(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 74*). [*gevdeden gitdi cānı,]*

gevher: *Cevher değerinde sözler, nazım.*

Degme ağız bilmeye sözüñ yatın
Cevheriler bile **gevher** kıymatın
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 324*). [*gevher,]*

(*Mes. 28: m. 40; Mes. 29: m. 2*)

gevher: *Mücevher, cevher.*

Deñizün dibinde **gevher** pāk ola
Deñiz üstinde yüzen ħāşāk ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 28, Mısra 13*). [*gevher,]*

(*Mes. 28: m. 15; Mes. 30: m. 303; Mes. 33: m. 8; Mes. 33: m. 29; Mes. 33: m. 28; Mes. 33: m. 20; Mes. 33: m. 22; Mes. 33: m. 9; Mes. 34: m. 3; Mes. 34: m. 34; Mes. 34: m. 32; Mes. 41: m. 2; Mes. 42: m. 1; Mes. 51: m. 10; Mes. 75: m. 79; Mes. 75: m. 89; Mes. 75: m. 14; Mes. 75: m. 6; Mes. 80: m. 15; Mes. 100: m. 85; Mes. 105: m. 64*)

gevher: *Mücevher, inci.*

Viresiye almazam ben **gevheri**
Nağda ħiçe oldum aña müşterī
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 17*). [*gevheri, -i]*

(*Mes. 75: m. 48; Mes. 75: m. 49; Mes. 75: m. 81; Mes. 105: m. 9*)

gevher eyleye: *Cevher, inci hâline getirmek.*

Tañrı'dan ħükm-ile işleye işi
Mu'cizeyle **gevher eyleye** taşu
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 28*). [*gevher eyleye, -ye]*

gevher gibi: *İnci gibi.*

Andan açar ağızını şekker gibi
Şaçar ağızından sözi **gevher gibi**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 402*). [*gevher gibi,]*

gevher ola: Mücevher gibi (değerli) olmak.

Pādişāha ‘adl çün rehber ola
Milketinüñ toprağı **gevher ola**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 4*). [*gevher ola, -a*]

(Mes. 65: m. 52)

gevher saçā: İnciler saçmak.

Çün güneş āb üstine āzer saçā
Çıkdı mīnā gülşene **gevher saçā**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 58*). [*gevher saçā, -a*]

(Mes. 91: m. 36)

gevherī: Mücevher, cevher.

Çün güher bir taş-durur hergiz kişi
Gevherī var-ısa tapmaya taş
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 34, Mısra 6*). [*gevherī,]*

gevherī: Mücevher, cevher || Cevher
değerinde sözler, nazım.

Her birinüñ kısmeti rüzındadur
Gevherī Gülşehri'nüñ sözindedür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 34, Mısra 36*). [*gevherī,]*

gevher-nisār: Mücevher saçan.

Kara kemhāyı çıkarur rüzigār
Kim kızıl atlas geye **gevher-nisār**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 82*). [*gevher-nisār,]*

gev: Giymek, giyinmek.

Bir tonuñ yok dünyāda kim **geyesin**
Etmegüñ yok bir öyün kim yiyesin
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 43*). [*geyesin, -esin*]

(Mes. 11: m. 82; Mes. 63: m. 53; Mes. 5: m. 82)

gey: Giyecek.

Bir tonı yok dünyāda kim **geyesi**
Etmegi yok bir öyün kim yiyesi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 117*). [*geyesi, -esi*]

gevdügi: Giydiği.

Birisi eydür zehī zībā-y-ıdı
Biri eydür **gevdügi** dībā-y-ıdı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 70*). [*gevdügi,]*

gevil: Giyilmek.

İştifā donı **geyildi** daşına
İctibā tācı uruldu başına
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 13*). [*geyildi, -di*]

gevr: Giydirmek.

Şimdi Gülşehri **geyürdi** bu aya
Lefgeri tonlar ki beñzetdi baya
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 121*). [*geyürdi, -di*]

gez: Gezmek, dolaşmak.

‘Ālemi başdan başa **gezdüm** kamu
Hātüruma nakşını yazdum kamu
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 5*). [*gezdüm, -dü, -m*]

(Mes. 10: m. 57; Mes. 25: m. 126;
Mes. 26: m. 29; Mes. 27: m. 53; Mes.
27: m. 97; Mes. 27: m. 116; Mes. 27:
m. 122; Mes. 29: m. 26; Mes. 33: m.
14; Mes. 33: m. 7; Mes. 44: m. 19;
Mes. 50: m. 136; Mes. 69: m. 15; Mes.
72: m. 318; Mes. 79: m. 14; Mes. 85:
m. 148; Mes. 101: m. 59; Mes. 107: m.
71; Mes. 110: m. 18)

gezdür-: Dolaştırmak.

İster-idüñ kim beni azdurasın
Yoldan u degme yaña **gezdüresin**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 134*). [*gezdüresin, -e, -sin*]

gezen: Gezen, dolaşan kimse.

Yüziçidür gevher isteyü **gezen**
Çörçöp olur deñiz üstinde yüzen
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 28, Mısra 15*). [*gezen,]*

gezen kişiler: Gezen, dolaşan kimseler.

Eytdi iy uçmakda **gezen kişiler**
Kim güneş gibi yüzünüz ışılar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 41*). [*gezen kişiler,]*

gezer: Gezmek, dolaşmak.

Şol degül-ise 'acebdür kim **gezer**
Üşde sinlerde vü ahvâlin düzer
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 141*). [*gezer,]*

(*Mes. 16: m. 25; Mes. 16: m. 26; Mes. 22: m. 12; Mes. 69: m. 19; Mes. 30: m. 2*)

gibi: -e benzer. Benzerlik bildirir.

Bir lipâçe geymiş azrak don **gibi**
Altuna banılmış ol ay gün **gibi**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 89*). [*gibi,]*

(*Mes. 10: m. 91; Mes. 10: m. 142; Mes. 11: m. 14; Mes. 12: m. 62; Mes. 17: m. 5; Mes. 17: m. 6; Mes. 24: m. 10; Mes. 25: m. 5; Mes. 25: m. 118; Mes. 26: m. 13; Mes. 26: m. 17; Mes. 27: m. 50; Mes. 27: m. 96; Mes. 27: m. 121; Mes. 30: m. 15; Mes. 30: m. 16; Mes. 30: m. 58; Mes. 30: m. 61; Mes. 30: m. 83; Mes. 30: m. 275; Mes. 44: m. 1; Mes. 44: m. 2; Mes. 44: m. 20; Mes. 69: m. 146; Mes. 69: m. 201; Mes. 69: m. 205; Mes. 80: m. 27; Mes. 81: m. 86; Mes. 94: m. 30; Mes. 94: m. 54; Mes. 100: m. 89*)

gibi: Tahmin bildirmektedir.

Şeyh katına gelür bir ay **gibi**
Altun inçüye banılmış bay **gibi**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 3*). [*gibi,]*

gibi: Benzetme edatı, gibi, misali.

Eydür on yıldur ki Şaṭṭ'ı geçerem
Dicle'yi bir cür'a **gibi** içerem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 24*). [*gibi,]*

(*Mes. 51: m. 12; Mes. 69: m. 148; Mes. 63: m. 211*)

gibi: Sanki.

Bu hüner her ta'nadan hālī **gibi**
Tā men ol dāra birün eli **gibi**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 19*). [*gibi,]*

(*Mes. 85: m. 20*)

gibi: "Sanki, öyle görünüyor" anlamlarında edat.

Şeyh katına gelür bir ay **gibi**
Altun inçüye banılmış bay **gibi**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 4*). [*gibi,]*

gibi olmağıl: (eklendiği unsura) benzer olmak, ...gibi olmak.

Eylük idene yavuzluk kılmağıl
Tūṭı-y-ıla karga **gibi olmağıl**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 49, Mısra 38*). [*gibi olmağıl, -ma, -ğıl]*

giç irmeye: Geç olmak. Normal zamanından sonra olmak.

Böyle **giç irmeye** ahşāma seher
Bu gice rüz-ı kıyāmetdür meger
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 137*). [*giç irmeye, -ye]*

gice: Gece, geceleyin.

Ben bir inçü **gice** düşürmiş-idüm
Karañuda terkini urmış-idüm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 225*). [*gice,]*

(*Mes. 10: m. 125; Mes. 10: m. 127; Mes. 10: m. 131; Mes. 10: m. 161; Mes. 40: m. 22; Mes. 44: m. 2; Mes. 53: m. 160; Mes. 55: m. 40; Mes. 60:*

m. 34; Mes. 60: m. 39; Mes. 72: m. 192; Mes. 73: m. 14; Mes. 78: m. 74; Mes. 89: m. 31; Mes. 102: m. 18; Mes. 102: m. 25; Mes. 105: m. 18; Mes. 105: m. 21; Mes. 105: m. 25)

gice: Gece || Karanlık.

Gün doğıcağ **gice** aradan gider
Varuñ eydün göreyim baña n'ider
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 71). [gice,]

(Mes. 5: m. 221; Mes. 10: m. 78; Mes. 5: m. 216)

gice: Gece, geceler boyunca.

Çok riyâzetde geçürdüm **giceler**
Görmedi bu gice gibi kocalar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 141). [giceler, -ler]

(Mes. 105: m. 80)

gice gibi: Gece gibi (karanlık).

Büşr eydür Tañrı kahrı çün gelür
Gice gibi ay yüzi kara olur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 248). [gice gibi,]

gice oldu: Gece olmak.

Gice oldu irdiler bir menzile
Höş ay aydın u oturdılar bile
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 189). [gice oldu, -dı]

gice pâyâna ir-: Gecenin son bulması, karanlığın nihayete ermesi.

Gün kanı kim **gice pâyâna ire**
Kim meger bu derd dermâna ire
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 157). [gice pâyâna ire, -e]

(Mes. 11: m. 79)

gice vü gündüz: Gece ve gündüz.

Arpa arpa yiri gögi bî-hicâb
Eyler-iken **gice vü gündüz** hisâb
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 414). [gice vü gündüz,]

gice zengîsi: Gece zencisi.

İrte rûmîsi yüzini gizledi
Gice zengîsi izini izledi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 46). [gice zengîsi, -si]

gice zengîsi oldu nihân: "Gece zencisi saklandı." İfadede, gece zenci bir insana benzetilmiştir, gecenin bitmesi ve gündüzün başlaması ile bu zencinin nihân olması, kaybolması şeklinde anlatılmıştır.

Çünkü **gice zengîsi oldu nihân**
Girü gündüz rûmîsi oldu 'ayân
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 263). [gice zengîsi oldu nihân,]

giceye degin: Geceye kadar.

Giceye degin karar eyleyelüm
Gice bu sırrı şâha söyleyelüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 33). [giceye degin,]

(Mes. 60: m. 37; Mes. 78: m. 73; Mes. 10: m. 119)

giçlen: Geç kalmak.

İlla tîz ir katına **giçlenmegil**
İşbu didüklerümi aña digil
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 25). [giçlenmegil, -me, -gil]

gid: Takip etmek, benimsemek.

Havf evinden çün recâya **gideler**
Dükeli, tâ'atların terk ideler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra 45). [gideler, -e, -ler]

gid: Gitmek; göçmek.

Cânlarumuz lâ-mekâna **gidiser**
Lâ-mekânulular mekânda n'idiser

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 1, Mısra
12). [gidiser, -iser]

gid: Bırakıp gitmek.

Eydür iy veh oda yandım n'ideyim
Bağlu boynum bunda kaçça **gideyim**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra
136). [gideyim, -eyim]

(Mes. 12: m. 194; Mes. 30: m. 95;
Mes. 30: m. 125; Mes. 35: m. 7; Mes.
36: m. 4; Mes. 36: m. 31; Mes. 41: m.
3; Mes. 43: m. 3; Mes. 44: m. 35; Mes.
45: m. 23; Mes. 45: m. 24; Mes. 50:
m. 83; Mes. 53: m. 66; Mes. 53: m. 68;
Mes. 54: m. 6; Mes. 54: m. 16; Mes.
72: m. 523; Mes. 72: m. 430; Mes. 72:
m. 322; Mes. 72: m. 24; Mes. 72: m.
22; Mes. 79: m. 22; Mes. 85: m. 105;
Mes. 85: m. 157; Mes. 92: m. 24; Mes.
92: m. 4; Mes. 93: m. 26; Mes. 104:
m. 46; Mes. 104: m. 11)

gid: Gitmek, koyulmak.

İlm kanı kim bu işde şabr idem
Girü koyup kendü işüme **gidem**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra
154). [gidem, -em]

gid: Yönelmek, gitmek.

Sevinü ili dapa Safvân **gider**
Görgil imdi ol münâfıklar n'ider
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
281). [gider, -er]

(Mes. 13: m. 3; Mes. 28: m. 33; Mes.
43: m. 12)

gid: Hadi git.

Gidüñüz işüñüze iy ehl-i dil
Bundan artuğ beni kılmañuz hacıl
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 13, Mısra
25). [gidüñüz, -üñüz]

gid: Gitmek, yol almak.

Benüm-ile gelür-iseñüz bile
Gidebilevüz dükelümüz yola

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra
18). [gidebilevüz, -ebil, -evüz]

(Mes. 4: m. 34; Mes. 4: m. 36; Mes. 4:
m. 16; Mes. 9: m. 14; Mes. 10: m. 49;
Mes. 13: m. 18; Mes. 15: m. 2; Mes.
19: m. 2; Mes. 30: m. 7; Mes. 30: m.
250; Mes. 32: m. 163; Mes. 39: m. 87;
Mes. 63: m. 194; Mes. 66: m. 144;
Mes. 72: m. 81; Mes. 102: m. 18; Mes.
102: m. 80)

gid: Gitmek, ulaşmak. (Cennet bağlamında).

Hüdhüd eydür eyle dut kim **gidesin**
Cennete şulţānsuz anda n'idesin
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 21, Mısra
1). [gidesin, -esin]

gid: Gitmek, terk etmek, bırakmak.

Dikeni köyündürün kim gül kıla
Gül dağı **gider-ise** bülbül kıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra
166). [gider-ise, -er, --ise]

gid: Bırakıp gitmek, uzaklaşmak.

Çünkü hamr içer dükeli mahv olur
Küllü yādından **gider** cāhil kalur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
100). [gider, -er]

(Mes. 13: m. 45; Mes. 13: m. 10; Mes.
13: m. 18; Mes. 16: m. 35; Mes. 25:
m. 126; Mes. 25: m. 93; Mes. 26: m.
8; Mes. 27: m. 31; Mes. 30: m. 91;
Mes. 30: m. 141; Mes. 30: m. 110;
Mes. 32: m. 142; Mes. 44: m. 23; Mes.
50: m. 27)

gid: Yok olmak, gitmek.

Gökçeğün niçeme kim rengin ola
Rengi **gidiçek** girü çirkîn ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 46, Mısra
4). [gidiçek, -içek]

(Mes. 60: m. 20)

gid: Geçmek, girmek. (tekkeye).

Muhtesib olmaz-ısa kim hükm ide
Hānekāha şofiler esrük **gide**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra
120). [gide, -e]

gid: Yol almak, yolculuk etmek.

Büşr eydür bī-edeblik iderem
Kim bu yolda senüñ-ile **giderem**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
142). [giderem, -er, -em]

gid: Yok olmak, eser kalmamak.

Küp şuyından gısl ideyim key arı
Kim **gide** arkaında kirler varı
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
328). [gide, -e]

gid: Götürmek.

Ulu yol şahşı ulu şehre yider
Kiçi yol tağlar arasına **gider**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra
72). [gider, -er]

(Mes. 102: m. 77; Mes. 102: m. 78)

gid: Ölmek.

Kul daı Hāk'da şol elden maıv olur
Kim **gidicek** kul dükeli Hāk kalur
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra
112). [gidicek, -icek]

gid: Yönelmek, meyletmek, rağbet etmek.

Zühd-ile biri münācāta **gider**
Fısk-ıla biri ħarābāta **gider**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra
83). [gider, -er]

(Mes. 27: m. 31; Mes. 107: m. 84;
Mes. 110: m. 5; Mes. 110: m. 6)

gıdā: Besin, yiyecek.

Bir gün ayruktan **gıdā** bulımadı
Kurd aç, şabr itmege kalımadı
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 59, Mısra
7). [gıdā,]

(Mes. 65: m. 48)

gıdāyı yir iken: Bildiğini söylemek, övünmek
(Yavuz, 2007: 435).

Lokması degül **gıdāyı yir iken**
Ne ola ben bilmedüğüm dir iken
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
411). [gıdāyı yir iken,]

gide: Gitmek, kaybolmak.

Et yiyenden pādīşāhlık çün **gide**
Bir sūñuk yiyen ne sūltānlık ide
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 24, Mısra
11). [gide,]

gide mi: Gider mi, kaybolur mu? (günah
lekesi bağlamında).

Gide mi senden 'aceb şeyn-i günāh
Kim sen olmışsın kamu 'ayn-ı günāh
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra
97). [gide mi,]

gidelüm ka 'be'ye: Ka'be'ye varmak, gitmek.

Ol biri eydür ki yārānlar-ıla
Gel **gidelüm Ka 'be'ye** kamu bile
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra
60). [gidelüm ka 'be'ye,]

gidem dünyadan: Dünyadan göç etmek ||
Ölmek.

Ben **gidem** hōd **dünyadan** 'ömri süre
İlla gelen adum işidüp tura.
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
301). [gidem dünyadan,]

giden: Giden kişi.

Şeyhi koyup gıtdüğünüz sehl ola
Hāk kapusından **giden** nā-ehl ola
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra
72). [giden,]

(Mes. 30: m. 31; Mes. 30: m. 299;
Mes. 44: m. 24)

giden: *Giden, yönelen.*

Eydür iy kendülerini terk iden
Şüreti koyup ma‘ânîye **giden**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 156*). [*giden,]*

gider: *Karşılama.*

Eydür imdi ditremegüm **giderün**
Kaça kim gerek-ise aluñ virün
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 259*). [*giderün, -ün]*

gider: *Gidermek, yok etmek.*

Vezn-içün lafzuñ **gidermiş** harfini
Artuğ eksük söylemiş söz şarfını
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 119*). [*gidermiş, -miş]*

(*Mes. 45: m. 7; Mes. 77: m. 9; Mes. 105: m. 126*)

gider olur-isa: *Gitmek, gidebilmek.*

Bunda ol ‘aķbe **gider olur-isa**
Yol aña rüşen olabilür-ise
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 43*). [*gider olur-isa,]*

gider-iken: *Giderken.*

Gider-iken ol tuman bu nūr-ıla
Çıkdı bir ulu bulut yağmur-ıla
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 149*). [*gider-iken,]*

giderler yola: *Yol gitmek, yolda ilerlemek.*

Yoldaş oldılar **giderler** hōş yola
Büşr baķar kırğıla kim ne kıla
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 97*). [*giderler yola,]*

gidermedün gözüñ: *Gözünü üstünden ayırmamak.*

Hadd u resmin bilmedün her bir sözün

Tañrı emrinden **gidermedün gözüñ**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 284*). [*gidermedün gözüñ,]*

gidesin göklere: *Göklere çıkmak.*

‘Aķluña uy kim **gidesin göklere**
Kurd olma kim iresin üklere
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 80, Mısra 25*). [*gidesin göklere,]*

gidiçek: *Gidince.*

Māl ü mülküñ guşşası beni alur
Kim **gidiçek** kamu yirinde kalur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 92, Mısra 12*). [*gidiçek,]*

gile: *Yakınma, şikayet.*

Her kimün itden **gilesi** var gelün
Dilkü fermān okıyırsardur bilün
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 63*). [*gilesi, -si]*

gile ider-idi: *Yakınmak, şikayet etmek.*

Tūti çün ol perdeden gider-idi
Kağadan yavlaķ **gile ider-idi**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 28*). [*gile ider-idi, -er, --i, -di]*

giley itmesevüz: *Yakınmak, şikayet etmek.*

Eyle kim senden ziyāna vardı iş
Saña **giley itmesevüz** yig-imiş
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 258*). [*giley itmesevüz, -me, -sevüz]*

gilmân: *Cennette hizmet gördüğüne inanılan delikanlılar.*

Ol biri güreş dutar **gilmân-ıla**
Ol biri işret ider vildân-ıla
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 27*). [*gilmân-ıla, --ıla]*

gilmân: *Cennette hizmet gördüğüne inanılan delikanlılar. Hür u gilmân: Cennetteki kız ve cennetteki erkek.*

Hür-ısañ cennetde **ğilmān** bulasın
Dīv-ısañ düzaḥda ifrīt olasın
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 179*). [*ğilmān,]*

gir-: Girmek, yer tutmak.

Evliyā beşinçi gökde **gireler**
Cennete vü hūrileri göreler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 97, Mısra 9*). [*gireler, -e, -ler]*

gir-: Girmek, dışarıdan içeriye geçmek.

Büşr **girdi** gördi ev ni‘met tolu
Tābh-ḥāne ‘ālī vü şoffa ulu
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 393*). [*girdi, -di]*

gir-: Girmek.

Büşr varur bir ırak yirde durur
Yemlihā yalıñ olur küpe **girür**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 336*). [*girür, -ür]*

(*Mes. 85: m. 28; Mes. 9: m. 41*)

gir: Girmek, dahil olmak.

Ben anuñ yüzinde nite görmedüm
Ne var anuñ milletine **girmedüm**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 212*). [*girmedüm, -me, -dü, -m]*

(*Mes. 15: m. 117; Mes. 69: m. 22*)

gir: Girişmek, teşebbüs etmek.

Dösti eydür şimdi yārumsın benüm
Küfre çün **girdüñ** fedā olsuñ canum
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 134*). [*girdüñ, -düñ]*

gir: Yer tutmak.

Ol gice tersā kıızı düşde görür
Bir güneşi kim kenārına **girür**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 110*). [*girür, -ür]*

gir: Kabul etmek, benimsemek.

Hıç benüm ögüdüme **girmez-idi**
Ol ögüde ‘aqlı hıç irmez-idi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 435*). [*girmez-idi, -mez, --i, -di]*

gir: Girmek, içine girmek.

Biri şu ırmağına **girür** yüzer
Selsebılūñ çeşmesi ḥavzın düzer
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 23*). [*girür, -ür]*

gir: Girmek, gelmek.

Od gibi her gün düşerem ben şuya
Şimdi **girme** didüğüñ āḥir neye
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 26*). [*girme, -me]*

(*Mes. 9: m. 45; Mes. 9: m. 37; Mes. 9: m. 39; Mes. 22: m. 33; Mes. 43: m. 19; Mes. 63: m. 171; Mes. 89: m. 35; Mes. 102: m. 8; Mes. 109: m. 22*)

gir: Girmek, dışarıdan içeriye geçmek.

Eydür āḥir çün ḥisābı virdüñüz
Uçmağa andan gelüben **girdüñüz**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 76*). [*girdüñüz, -dü, -ñüz]*

(*Mes. 22: m. 46; Mes. 22: m. 50; Mes. 22: m. 74; Mes. 22: m. 40; Mes. 72: m. 391*)

gir: Kabul etmek, benimsemek. (Öğüt bağlamında).

Benüm ögüdüme **girmez** n'ideyim
‘Aqlı çün ol söze irmez n'ideyim
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 59*). [*girmez, -mez]*

gir: Girişmek, katılmak, içinde yer almak.

Eyü diyen kişiler öğüt vire
Eyü devletlüler ögüde **gire**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 8*). [*gire, -e]*

gir: (Denize) Girmek.

Eydür ol aḥvāli hīç öğrenmedüm
Deñiz içine **giresüm** şanmadum
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra
28). [giresüm, -esüm]

gir: Geçmek, girmek.

Eydür iş bunlar ‘aceb çün irdiler
Uçmağa kaḡı kapudan **girdiler**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra
36). [girdiler, -di, -ler]

(Mes. 27: m. 31; Mes. 27: m. 34; Mes.
27: m. 120; Mes. 27: m. 49; Mes. 27:
m. 118; Mes. 27: m. 89; Mes. 27: m.
96; Mes. 27: m. 118; Mes. 72: m. 416;
Mes. 107: m. 112)

gir: (Bütünü veya bir kısmı ile) sulu bir şeyin
içine batmak, dalmak; girmek.

Maşlaḡat degül şara varmak gerek
Şārda bir ılı suya **girmek** gerek
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
332). [girmek, -mek]

gir: ...içine girmek.

Komaz-ısam **girmege** baña söger
Yapışur-ısam durur beni döger
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
417). [girmege, -meg, -e]

gir: ... hāle düşmek, bürünmek.

Ben senün kutlu yüzüñi görürem
‘Āşık olup işbu hāle **girürem**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
522). [girürem, -ür, -em]

gir ögüde: Nasihata, ögüde başlamak.

Sen ki şimdi pīşvāsın bizlere
Gir hōş **ögüde** vü zībā sözlere
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra
90). [gir ögüde,]

girceğ: Gerçek.

Bir yalanı şınayuban sürdiler
Halk anı hōd **gircege** irürdiler
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
184). [gircege, -e]

gircek: Gerçek; doğru.

Her kimün yalançılığ-ısa işi
Gircekine daḡı inanmaz kişi
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 62, Mısra
16). [gircekine, -in, -e]

(Mes. 72: m. 234)

gircekden: Hakikaten, gerçekten.

Söze şöyle şokşururam yalanı
Kim kişi **gircekden** añlamaz anı
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 61, Mısra
14). [gircekden,]

girdāba düşdi: Girdabın içine düşmek.

Gemi bir **girdāba düşdi** nāgehān
Gemiçi naḡvīye eydür iy fülān
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra
23). [girdāba düşdi, -di]

girdi hırkaya: Hırkaya bürünmek.

Ğusl kıldı şeyḡ ü **girdi hırkaya**
İy ‘acab bu kamu ḡayr u şer neye
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra
101). [girdi hırkaya,]

girdi söze: Konuşmaya dahil olmak.

Geldi tāvus ortaya yüz nāz-ıla
Girdi söze ‘izzet ü i‘zāz-ıla
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 20, Mısra
2). [girdi söze,]

girdi yola: Yola düşmek.

Girdi yola nevḡā vü zārī kılı
Kim diri yoldaş nite oldı ölü
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
363). [girdi yola,]

(Mes. 104: m. 45; Mes. 15: m. 49)

girdigār: *Cenab-ı Hak; Allah.*

Düşdi bir zindāna gönlüm iy nigār
Kim çıkarmaya anı cüz **Girdigār**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 34*). [*girdigār,]*

(*Mes. 77: m. 28*)

girdiler yola: *Yola çıkmak; yola düşmek.*

Büşr ile Yemlihā **girdiler yola**
Büşr'e eydür Yemlihā girtü güle
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 265*). [*girdiler yola,]*

(*Mes. 5: m. 131*)

girdük revân: *Yürüyerek geçmek.*

Ol yanından 'âlemün **girdük revân**
Bu yanından dünyanuñ çıkdık devân
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 39*). [*girdük revân,]*

girdük yola: *Yola çıkmak; yola düşmek.*

Nisbetümüz var-ısa **girdük yola**
Yoğ-ısa toprağı şavurduk yile
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 38, Mısra 21*). [*girdük yola,]*

girdüm kana: *Birini öldürmek veya ölümüne sebep olmak.*

Râhat isterem dir-iken bir cāna
Girdüm uşbu söz-ile bunça **kana**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 86*). [*girdüm kana,]*

girdüm yola: *Yola koyulmak.*

Eydür iy şeh tañlaçak **girdüm yola**
Benüm ile bir semiz tavşan bile
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 161*). [*girdüm yola,]*

gire koynına: *Koynuna almak, yakınlaşmak.*

Çün ümîdi var ki **gire koynına**
Ol bütün el şunmak ister boynına
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 109*). [*gire koynına,]*

gire mi: *Girer mi?*

Ka'be içine **gire mi** hîç mest
'İşka kaçan yâr ola şehvet-perest
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 21*). [*gire mi,]*

gire oynına: *Oyuna katılmak. || İş yapmak.*

Çün kadem urdı ki **gire oynına**
Gördi kim kayd olısaruz boynına
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 53*). [*gire oynına,]*

gire yola: *Yola çıkmak, yola düşmek.*

Yaluñuz nite **gire** kimse **yola**
Gelüñuz kim kâmunuz gitlüm bile
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra 19*). [*gire yola,]*

gireyim yola: *Yola çıkmak; yola düşmek.*

Degme yaña şad hezârân yol ola
Şormadın nite **gireyim** ben **yola**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 60*). [*gireyim yola,]*

giriftâr ol-: *Tutulmak, yakalanmak.*

Kimsene bençileyin zâr olmasun
Kimse bu derde **giriftâr olmasun**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 164*). [*giriftâr olmasun, -ma, -sun]*

(*Mes. 13: m. 15; Mes. 32: m. 43*)

giri: *Düğüm.*

Kim muvâfık mı benüm endişeme
Yonılır mı bu **giri**ler pîşeme
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 54*). [*giri*ler, -ler]

girişdüm gözine: Gözüne girmek; sevgi ve ilgisini kazanmak.

Eydür ol dīvūn **girişdüm gözine**
Kim Süleymān 'āşık ola sözine
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 49). [girişdüm gözine,]

giriserüz yola: Yola koyulmak, yola düşmek.

Çün daḥı şimdi **giriserüz yola**
Sen daḥı şimdi varursın menzile
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 103, Mısra 7). [giriserüz yola,]

girme: İçine girmemek.

'Avrat eydür Şaṭṭ'a ayruḳ **girmegil**
Geçmege vü 'ömr boynın urmaḡıl
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 21). [girmegil, -gil]

girmekde vü çıkmakda: Girmekte ve çıkmakta.

Çün ola **girmekde vü çıkmakda** uz
Geh şaha püşt eyleye vü geh yavuz
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra 27). [girmekde vü çıkmakda,]

girmeye yola: Yola girmek.

Girmeye bir er bu **yola** pīç ü pīç
Kim yolında düşmeye bu 'akbe hīç
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 41). [girmeye yola,]

girmeye-y-idüm kanlara: Birinin öldürülmesine sebep olmak veya öldürtmek.

Qāşki ben hergiz selāmuñ bunlara
Virüben **girmeye-y-idüm kanlara**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 100). [girmeye-y-idüm kanlara,]

girmez iseñ yola: Yola çıkmak; yola düşmek.

Gelmez-iseñ sen bizüm-ile bile
Girmez iseñ şayruyam diyü **yola**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 44, Mısra 28). [girmez iseñ yola, -mez , -iseñ]

girmiş dadum: (Eserin) Lezzeti, tadı olmak.

Birisi eydür Nizāmī'dür adum
Maḥzenü'l-esrār-ıla **girmiş dadum**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 166). [girmiş dadum,]

girmiş ola: Girmek, girmiş olmak.

Yüz revende bu yola **girmiş ola**
Kim birisi menzile irmiş ola
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 104, Mısra 27). [girmiş ola, -a]

girü: Geri, arka.

Bir daḥı urur ko oynı dur **girü**
Sür birez yolu iltelüm ilerü
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 127). [girü,]

girü: Geri; tekrar.

Gözlü ne kim gice yavıkuḷısar
Girü ırte olıcaḡaz bulısar
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 222). [girü,]

(Mes. 1: m. 21; Mes. 1: m. 34; Mes. 5: m. 227; Mes. 7: m. 19; Mes. 9: m. 14; Mes. 12: m. 87; Mes. 15: m. 64; Mes. 15: m. 75; Mes. 16: m. 27; Mes. 16: m. 43; Mes. 16: m. 46; Mes. 20: m. 10; Mes. 27: m. 123; Mes. 27: m. 130; Mes. 30: m. 59; Mes. 30: m. 60; Mes. 30: m. 125; Mes. 30: m. 169; Mes. 32: m. 91; Mes. 39: m. 82; Mes. 40: m. 3; Mes. 50: m. 43; Mes. 58: m. 8; Mes. 63: m. 63; Mes. 72: m. 343; Mes. 72: m. 517; Mes. 78: m. 40; Mes. 84: m. 148; Mes. 85: m. 100; Mes. 85: m. 120; Mes. 85: m. 155; Mes. 88: m. 110; Mes. 91: m. 283; Mes. 105: m. 90; Mes. 105: m. 98; Mes. 105: m. 102; Mes. 107: m. 120; Mes. 107: m. 138; Mes. 111: m. 79)

girü: Artık; sadece.

Pes bilüñüz iy cihānuñ kuşları
Kim **girü** ol şāh düzer bu işleri
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra 2). [girü,]

(Mes. 6: m. 41; Mes. 11: m. 64)

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 373). [girü,]

girü: Artık.

Girü kendü işlerine başladı
Ne diler-ise cihānda işledi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 51). [girü,]

(Mes. 10: m. 154; Mes. 11: m. 76;
Mes. 12: m. 103; Mes. 15: m. 96; Mes.
15: m. 99; Mes. 16: m. 11; Mes. 16:
m. 18; Mes. 16: m. 42; Mes. 17: m. 43;
Mes. 25: m. 72; Mes. 69: m. 86; Mes.
109: m. 36)

girü: Sonra.

Degmesi çün bir su'āli itdiler
Girü andan key cevāb işitdiler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 68). [girü,]

(Mes. 13: m. 49; Mes. 15: m. 7; Mes.
16: m. 12; Mes. 25: m. 41; Mes. 36:
m. 20; Mes. 38: m. 2; Mes. 54: m. 73;
Mes. 63: m. 226; Mes. 65: m. 58; Mes.
72: m. 55; Mes. 72: m. 361; Mes. 72:
m. 362; Mes. 78: m. 20; Mes. 78: m.
22; Mes. 84: m. 136; Mes. 91: m. 265;
Mes. 96: m. 66; Mes. 107: m. 101;
Mes. 107: m. 114)

girü: Artık, bundan böyle.

Şeyh elinden komadı cāmı **girü**
Zīra puhte yise yig hāmı **girü**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 104). [girü,]

(Mes. 12: m. 181; Mes. 91: m. 129)

girü: Yine || Sadece.

Dünyāda ko ileyüñde öleyim
Âhiretde **girü** seni bulayım
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 88). [girü,]

girü: Geri. Geriye, geri dönerek.

Vardı Hemyān şehrine yöni **girü**
Hücre sine varmağından ilerü

girü: Sadece.

Taḥrīr'nuñ kudretlerindendür meger
Girü baña yavrılar vire haber
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 62). [girü,]

(Mes. 29: m. 7; Mes. 85: m. 96; Mes.
85: m. 139)

girü: Ayrıca.

Rüstem eydür zīhi kim er bu-y-ımuş
Buña beñzer er **girü** kendü-y-ımuş
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 44). [girü,]

girü: Tekrar, yine.

Eydür imdi geçmegil tiz gel **girü**
Olmaya kim Rüstem ola ilerü
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 171). [girü,]

(Mes. 55: m. 19; Mes. 60: m. 44; Mes.
66: m. 90; Mes. 66: m. 138; Mes. 72:
m. 266; Mes. 77: m. 9; Mes. 78: m. 96;
Mes. 81: m. 1; Mes. 85: m. 68; Mes.
88: m. 1; Mes. 102: m. 18; Mes. 102:
m. 26; Mes. 102: m. 27)

girü: Bir daha, tekrar.

Gāh olan gāh olmayanı aradan
Girü ol dāyim olandur yaradan
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra 42). [girü,]

(Mes. 53: m. 15; Mes. 69: m. 34; Mes.
72: m. 264; Mes. 75: m. 32; Mes. 84:
m. 97; Mes. 93: m. 39; Mes. 94: m. 53;
Mes. 107: m. 67; Mes. 107: m. 128)

girü: Sonra, artık.

Gökçeğün niçeme kim rengin ola
Rengi gidiçek **girü** çirkın ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 46, Mısra 4). [girü,]

(Mes. 63: m. 205)

girü: Geri.

Ol otuz kuş kim adı sî murğ-ıdı
Girü görîçek hemân sîmurğ-ıdı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 118*). [*girü,]*

girü: Sonra, tekrar.

Her kime kim eylerem yüz biñ vefâ
Girü aña kıluram yüz biñ cefâ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 48, Mısra 16*). [*girü,]*

(Mes. 48: m. 20; Mes. 49: m. 26; Mes. 85: m. 89; Mes. 102: m. 21; Mes. 105: m. 45; Mes. 106: m. 14)

girü: Ashında, gerçekte.

Şanma kim benem anı göregelen
Ol-durur **girü** beni şoragelen
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 78*). [*girü,]*

girü dön: Geri dönmek.

Girü şeyhe gösterür düşde Çalab
Kim **girü dön** ol kıızı kılğıl taleb
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 28*). [*girü dön,]*

(Mes. 107: m. 46; Mes. 105: m. 36)

girü geldiler: Tekrar gelmek.

Çapuda bir nâme dürlü buldılar
Girü kendü yirlerine **geldiler**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 50*). [*girü geldiler, -di, -ler]*

girü gele: Geri gelmek.

Küllü ol olan **girü** kaçan **gele**
Kim kişi anuñ nişânını bile
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 117*). [*girü gele,]*

girü gel-: (Artık) geri gelmez.

Bes birez iren nişân alımadı
Küllü iren hüd **girü gelimedi**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 104*). [*girü gelimedi, -imedi]*

(Mes. 11: m. 70)

girü gel-: Geri gelmek.

Hüdhüd eydür kimse bu yolda **girü Gelmedi** kim eyde ne var ilerü
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 104, Mısra 2*). [*girü gelmedi, -me, -di]*

(Mes. 105: m. 40)

girü gelür: Ayrıldığı yere tekrar dönmek.

Ol yolın varubanın **girü gelür**
Ol yolu anuñ gibi kişi bilür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 111*). [*girü gelür, -ür]*

girü getirür: Geri gelmek.

Her biri bir şer' ilerü getirür
Ol geçer ü biri **girü getirür**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 38*). [*girü getirür, -ür]*

girü kal-: Geri durmak.

Kiçi yollardan şâra çün gelesin
Ulu yolda nite **girü kalasın**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 64*). [*girü kalasın, -asın]*

(Mes. 30: m. 160; Mes. 30: m. 177; Mes. 91: m. 227)

girü koy: Ardında bırakmak.

Eydür işüñi **girü koy** var eyit
Kiçi sözleri dahı anda büyüt
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 195*). [*girü koy,]*

girüb: Girip.

Ten ki cān-ıla tavuḡ gibi gezer
Ol deñizde **girüben** kaçan yüzer
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 98*). [*girüben, -en*]

(*Mes. 22: m. 43*)

girüdurur boğazına: Boğazına girmek.

Girüdurur boğazına bir yılan
Bu varınça karnına iner revān
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 27*). [*girüdurur boğazına,*]

girüki dünin: Sonraki gece || Pazar gecesi
(bir üst mısraya göre Pazar gecesi olduğu
anlaşılmakta).

Çünkü şenbe dünini Merriḡ ala
Girüki dünin 'Utarid ḡod bile
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 200*). [*girüki dünin,*]

girür yola: Yola düşmek.

Hurrem ü ḡandān u ḡoş **girür yola**
Murḡzār içinde oynayu güle
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 253*). [*girür yola,*]

(*Mes. 16: m. 17*)

git-: Ayrılmak, uzaklaşmak.

Gitdi Leylī Mecnūn'ı anda koyu
Kaldı Mecnūn Leyli vü Leylī diyü
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 149*). [*gitdi, -di*]

(*Mes. 105: m. 138; Mes. 105: m. 94*)

git: Ölmek, dünyadan göçmek.

Eydür āḡir dünyādan çün **girdüñüz**
Gür içinde ölüben çok yatduñuz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 55*). [*girdüñüz, -dün, -üz*]

git: Gitmek, varmak.

Kūh-ı Kāf'a **gitmeye** 'ākil kiş
Hüdhüde ma'lūm ola şahbāz işi

(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 29, Mısra 41*). [*gitmeye, -me, -ye*]

(*Mes. 35: m. 18; Mes. 98: m. 70*)

git: Yol almak, yolculuk etmek.

Yaluñuz nite gire kimse yola
Gelüñüz kim kāmumuz **gitlüm** bile
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra 20*). [*gitlüm, -lüm*]

(*Mes. 107: m. 36*)

git: Ayrılmak, uzaklaşmak.

Gitdi İblīs-i la'īn zārī-y-ıla
Kaldı Ādem şer' mi'yārī-y-ıla
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 161*). [*gitdi, -di*]

(*Mes. 88: m. 103; Mes. 101: m. 21; Mes. 101: m. 76*)

git: Bir yere doğru yönelmek.

Ka'beden Rūm iline çün **girdiler**
Rūm ilini ḡoş teferrüc itdiler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 55*). [*girdiler, -di, -ler*]

(*Mes. 102: m. 32*)

git: Yürümek, yol almak.

Çün bular ol ḡāleti iştdiler
Dükeli şeyḡ-ile bile **gittiler**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 50*). [*gittiler, -ti, -ler*]

git: Gitmek, bırakıp gitmek; uzaklaşmak.

Gitdi 'aklūm **gitdi** şabrum **gitdi** yār
Kaldı 'ışḡ u kaldı neng ü kaldı 'ār
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 169*). [*gitdi, -di*]

git: Gitmek, kaybolmak (aklın başından gitmesi bağlamında).

Gördiler kim söz eser kılmaz aña
'Aklı kim **gitdi** girü gelmez aña
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 70*). [*gitdi, -di*]

git: Sona ermek, kaybolmak.

Sen kocaldıñ 'ışk işüñ degül senüñ
Tāzalıñ **gitdi** vü şoldı tenüñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 60*). [*gitdi, -di*]

git: Gitmek, çekip gitmek.

Şeyhî çün andan aluban **gıtdiler**
Muğlaruñ deyri dapa iletdiler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 89*). [*gıtdiler, -di, -ler*]

git: Uzaklaşmak, yok olmak.

Şimdi ay indi vü çıkdı āfitāb
Küfr ü 'isyān **gitdi** vü geldi şavāb
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 44*). [*gitdi, -di*]

(*Mes. 11: m. 2*)

git: Çıkmak, uzaklaşmak.

Hikmet ü Kur'ān tefsīr ü haber
Gitmiş-idi hātırından ser-be-ser
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 74*). [*gitmiş-idi, -miş, --i, -di*]

git: Gitmek, kaybolmak.

'İşk çün **gitdi** Şatt' a düşmek 'azīm
Yüzemeyene haşardur iy hakīm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 35*). [*gitdi, -di*]

(*Mes. 9: m. 39; Mes. 15: m. 93; Mes. 15: m. 94; Mes. 16: m. 20; Mes. 60: m. 40*)

git: Gitmek, uzaklaşmak.

Ben saña azuk virem dur **git** girü
'İşkî koğıl şabrı dutğıl ilerü

(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 181*). [*git,]*

(*Mes. 15: m. 40; Mes. 15: m. 112; Mes. 16: m. 102; Mes. 32: m. 134; Mes. 63: m. 153; Mes. 69: m. 131; Mes. 14: m. 48*)

git: Gitmek, bir yere doğru yönelmek.

Küh-ı Kāf'a **gitmeye** 'ākil kişi
Hüdhüde ma'lüm ola şahbāz işi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 307*). [*gitmeye, -me, -ye*]

git: Geçmek, atlamak (müzik makamı bağlamında).

Geh Sipāhan'dan Hicāz'a **gıtdiler**
Geh Rehāvīde ün-ile ötdiler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 101*). [*gıtdiler, -di, -ler*]

git: Gitmek, ulaşmak.

Çün muķayyed varlığı terk itdüñüz
Lācerem mutlak vücūda **gıtdüñüz**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 130*). [*gıtdüñüz, -dü, -ñüz*]

git: Çek git, uzaklaş!.

Git katumdan kim delü olmayasın
Tırma kim kaygu-y-ıla tolmayasın
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 75*). [*git,]*

(*Mes. 69: m. 85*)

git: Gitmek; varmak.

Şıdk-ıla on altı kez hācc itmişem
Ka'be şehrinden Minā'ya **gitmişem**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 51, Mısra 26*). [*gitmişem, -miş, -em*]

git: Yok olmak; bitmek, sona ermek.

Degme sözde bahş çün oldu tamām
Lā nüsellim **gitdi** vü geldi selām

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 38). [gitdi, -di]

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 94). [gitmegil, -me, -gil]

git: Silinmek, kaybolmak, yok olmak.

Öldi yüz biñ şeyh oldı bir kadīd
Hiç cihāndan **gitmedi** ol Bayezīd
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra 36). [gitmedi, -me, -di]

(Mes. 68: m. 44)

git: ...doğru yönelmek.

Dartar-ısam ben anı kim **gitmeye**
Yiri batman eyler-isem yitmeye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 89). [gitmeye, -me, -ye]

git: Gitmek, yok olmak.

Çün ben ayruğ u günāh ayruğ-ıdı
Eyle **gitdi** kim şanasın yoğ-ıdı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 104). [gitdi, -di]

git: Gitmek; yol almak.

Eytdiler hele bize bir rehberi
Buluñuz kim **gitmeyevüz** serseri
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 50). [gitmeyevüz, -me, -y, -evüz]

(Mes. 86: m. 3)

git: Gitmek.

Hacca sıdk-ıla meger kim **gitmedüm**
Kim hārābātı daħı terk itmedüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 48, Mısra 27). [gitmedüm, -me, -dü, -m]

(Mes. 84: m. 146; Mes. 91: m. 136;
Mes. 93: m. 36; Mes. 102: m. 28; Mes.
102: m. 51; Mes. 107: m. 120; Mes.
108: m. 35; Mes. 108: m. 36)

git: (Peşinden) gitmek.

Degme bir cāhil sözün işitmegil
Degme bir hōd-rev peyinçe **gitmegil**

gitdi 'aklum: Akli gitmek: Şaşırarak,
düşünemez hale gelmek.

Gitdi 'aklum gitdi şabrum gitdi yār
Kaldı 'ışk u kaldı neng ü kaldı 'ār
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 169). [gitdi 'aklum, -um]

gitdi şabrum: Sabrın bitmesi, tükenmesi ||
Dayanamamak.

Gitdi 'aklum **gitdi şabrum** gitdi yār
Kaldı 'ışk u kaldı neng ü kaldı 'ār
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 169). [gitdi şabrum, -um]

gitmedüñ yola: Güzergaha varmak için yola
çıkma/yol gitmek.

Hüdhüd eydür eyle dut kim
gitmedüñ
Yola vü bizüm-ile 'azm itmedüñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra 2). [gitmedüñ yola,]

gitmeg: Yönelmek, gitmek.

Sözümüzüñ gavrına çün irdi şeyh
Maşlaḥat **gitmegümüzi** gördi şeyh
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 52). [gitmegümüzi, -ümüz, -i]

gitmeg: Gitmek, yapılan işi sürdürme, devam ettirme.

Gitmegüñ vaktında ölmek bend-ile
Key degül bir çün veyā bir çend-ile
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra 49). [gitmegüñ, -üñ]

gitmege: Gitmeye.

Bilmedüm geldüm seni şayd itmege
Şayduñ oldum kuvvetüm yok
gitmege (Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 270). [gitmege, -, -]

gitmek gerek: Gitmek gerekir.

‘Âkıbet çün kim yola **gitmek gerek**
‘Azmi elbetde yola itmek gerek
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra 47*). [*gitmek gerek,]*

gitmesün: Yok olmasın.

Ol mürîd ayağına düşer anuñ
Kim cihāndan **gitmesün** sāyeñ senüñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 28*). [*gitmesün,]*

gīv: *Gīv; Firdevsi'nin Şehname'sinde Zaloğlu Rüstem'in damadı ve Bijen'in babası olarak geçer.*

Kerrenāy u kūs çün kıla gırīv
Māt ola Güderz ü mecrūh ola **Gīv**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 206*). [*gīv,]*

(*Mes. 39: m. 17*)

givir: Koymak, yerleştirmek.

Gözsüzi karañu ive **givirür**
Bir mum ileyinde hoş yanadurur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 63*). [*givirür, -ür]*

ğıybet: *Bir kimsenin arkasından aleyhinde bulunma, duyacağı zaman üzüleceği bir sözü arkasından söyleme, çekiştirme.*

Birisi eydür ki **ğıybet** söylemek
Nite ola vü eri qadlı eylemek
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 61, Mısra 1*). [*ğıybet,]*

(*Mes. 61: m. 3*)

gizle: Gizlemek, saklamak.

İRte rümîsi yüzini **gizledi**
Gice zengîsi izini izledi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 45*). [*gizledi, -di]*

(*Mes. 63: m. 55; Mes. 63: m. 56*)

gizlen: Gizlenmek, saklanmak.

Gündüzün yarasa gibi **gizlenür**
Gice güneş gibi rüşen görünür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 17*). [*gizlenür, -ür]*

gizlü: Görünmeyen, ifşa olmayan.

Bu görünür tañrıları kim kıya
Vara vü ol **gizlü** Tañrı'ya uya
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 46*). [*gizlü,]*

gizlü: Gizli.

Çünkü ben oldum demür kânında bay
Gizlü altun kânlarını yoğa şay
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 280*). [*gizlü,]*

gizlü yol: Gizli yol.

Pādîşāh eydür bizüm bir **gizlü yol**
Aramuzda var degül kim izlü yol
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 59*). [*gizlü yol,]*

göçür: Göçmesine sebep olmak; yer değiştirmek.

Eydür işbu mîhları geçürevüz
Burca çıkup atları **göçürevüz**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 24*). [*göçürevüz, -evüz]*

gög: Gök, gökyüzü.

Gösterüñ bir **gög** kîm ol mâhsuz-
durur
Bizüm ilümüz niçün şâhsuz-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 3, Mısra 9*). [*gög,]*

(*Mes. 44: m. 25; Mes. 97: m. 31; Mes. 104: m. 53; Mes. 105: m. 28; Mes. 109: m. 52*)

göge çıkdı: Gökyüzüne çıkmak, yükselmek.

Bir zamāndan gördiler yıldızları
Yer yüzinden **göge çıkdı** sözleri
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 208*). [*göge çıkdı, -dı]*

(Mes. 53: m. 80)

göge irmişler-idi: Göge çıkmak, yükselmek.

Dāniş ehli bahş e girmişler-idi
Yiryüzinden **göge irmişler-idi**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
16). [göge irmişler-idi, -miş, -ler, --i,
-di]

göge uçar-ısa: Göge uçmak; gökyüzüne
yükselmek.

Ol mihekde kem 'ayārısa görüñ
Göge uçar-ısa oğ-ıla uruñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra
104). [göge uçar-ısa, -ar, --ısa]

gögs: Göğüs.

Zād u rūzumuz bizüm şuda-durur
Kim deñiz **gögsümüze** degin gelür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 26, Mısra
6). [gögsümüze, -ümüz, -e]

gök: Gök, gökyüzü.

Her çırağı kim gice **gök** yandurur
Şeyh anı bir āh-ıla söyündürür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra
131). [gök,]

(Mes. 1: m. 18; Mes. 10: m. 128; Mes.
54: m. 41; Mes. 54: m. 21; Mes. 55:
m. 13; Mes. 63: m. 127; Mes. 63: m.
200; Mes. 65: m. 33; Mes. 68: m. 75;
Mes. 72: m. 235; Mes. 72: m. 212;
Mes. 72: m. 205; Mes. 80: m. 23; Mes.
89: m. 34; Mes. 97: m. 27; Mes. 72:
m. 221; Mes. 84: m. 6; Mes. 89: m. 21)

gök: Gök, gökyüzü || yukarı.

Cānlarumuz **gökden** indiler yire
Yirde kalan göklere kanda ire
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 1, Mısra
19). [göklere, -ler, -e]

gök: Mavi renk.

Şaru kızıl şureti böyle ola
Dir-idi vü **gök** yeşil eyle ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra
28). [gök,]

gök altı: Gök altı, göğün altı.

Biri **gök altı** cihānuñ defteri
Kim belürdür kamu 'ālemde eri
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra
51). [gök altı,]

gök bahrı: Gökyüzü denizi.

Yarsı geçdi gicenüñ uyğu-y-ıla
Toldı **gök bahrı** girü incü-y-ile
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra
44). [gök bahrı,]

gök dapa: Gökyüzüne doğru.

Mu 'tekif bir güşede oturalum
Ellerümüz **gök dapa** götürelüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra
4). [gök dapa,]

(Mes. 25: m. 41)

gök gürledi: Gök gürlemek.

Nāgehān **gök gürledi** Büşr'e sorar
Kim bu gürlemek nedendür vir habar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
163). [gök gürledi, -di]

gökyüzinde: Gökyüzü.

Büşr eydür **gökyüzinde** bu nişān
Tañrı'nuñ hükminden olur her zamān
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
177). [gök yüzinde,]

gökyüzine: Gök, gökyüzü.

Yir gözi **gökyüzine** hayrān-ıdı
Gök dağı seyrinde ser-gerdān-ıdı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra
5). [gök yüzine,]

gökceğ: Güzel, hoş, sevimli kimse (sevgiliye
hitaben).

Gökçeğün niçeme kim rengin ola
Rengi gidiçek girü çirkın ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 46, Mısra 3*). [*gökçeğün, -ün*]

(*Mes. 24: m. 17; Mes. 26: m. 13; Mes. 103: m. 6; Mes. 103: m. 9*)

gökçek: Güzel, hoş.

Qılduñ-ısa huldı hızlandan temiz
Var anuñ **gökçek** yüzün gör iy 'aziz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 21, Mısra 18*). [*gökçek,*]

(*Mes. 27: m. 21; Mes. 72: m. 520; Mes. 79: m. 18*)

gökçeklik: Güzellik.

Görmeduñ zāğı ki bir keklik ola
Kān-ıla ete ne **gökçeklik** ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 46, Mısra 12*). [*gökçeklik,*]

gökden inmişdür: Gökten inmek; Allah tarafından gönderilmek.

Yohsa benüm təcümü kim sen koduñ
Eyle dut kim **gökden inmişdür**
diduñ (*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 164*). [*gökden inmişdür, -miş, -dür*]

göksı: Göğüs.

Datlurağdur bal-ıla yağdan delim
Göksı çerb ü ağzı şirindür 'azim
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 45, Mısra 20*). [*göksı,*]

gökyüzi: Gökyüzü, sema.

Gökyüzi pür şu'le vü pür nür-ıdı
Bağ içi pür hülle vü pür hür-ıdı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 17*). [*gökyüzi,*]

göl: Göl.

Çün arıtmaduñ mürüvvet **gölını**
Sen ne bilesin fütüvvet yolını
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 545*). [*gölını, -in, -i*]

göm-: Gömmek.

Avçılar **gömdi** küpi bu arada
Kim bu avlar kim gezerler burada
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 317*). [*gömdi, -di*]

gömlü: Gömülü.

İrerüz biz bir küpe **gömlü-durur**
Şu tolu bu turur ol küpe girür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 415*). [*gömlü-durur, --dur, -ur*]

gömlü ola: Gömülü olmak.

Büşr eydür müzd-içün **gömlü ola**
Kim geçen şuyın içüp hazzın bula
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 313*). [*gömlü ola, -a*]

gömül: Gömülmek.

Küp **gömülmüş** yire vü ağzı ulu
Ortasına degin ol küp şu dolu
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 307*). [*gömülmüş, --miş*]

gömülü: Gömülmüş olan.

Kim bu küp bunda ne **gömülü-durur**
Bilmez-iseñ baña hod bellü-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 311*). [*gömülü-durur, --dur, -ur*]

gönder: Göndermek.

Vaktı bunlar hāl-ıla dönderdiler
Niçe dilerler-ise **gönderdiler**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 114*). [*gönderdiler, -di, -ler*]

(*Mes. 91: m. 164*)

gönder: Göndermek, yollamak.

Bizi **gönderdi** ki yalunuz kala
Ne diler-ise utanmadın kıla
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 57*). [*gönderdi, -di*]

(*Mes. 72: m. 381*)

göndür: Göndermek.

Bunı dir ü yüz bulardan döndürür
Toñuzını yazı dapa **göndürür**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 13, Mısra 44*). [*göndürür, -ür*]

gönül: Yönelmek, yüzünü döndürmek.

Ka'be'den yaña **gönildiler** girtü
Kim göreler kim ne gelür ilerü
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 13, Mısra 49*). [*gönildiler, -di, -ler*]

gönl: Gönül, kalp, yürek.

Bulhakem **gönlünde** çün yokdur şafā
Lā-cerem görünmez aña Muştafa
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 287*). [*gönlünde, -in, -de*]

(*Mes. 8: m. 18; Mes. 9: m. 9; Mes. 9: m. 54; Mes. 10: m. 6; Mes. 10: m. 27; Mes. 10: m. 174; Mes. 10: m. 176; Mes. 12: m. 141; Mes. 16: m. 3; Mes. 20: m. 3; Mes. 25: m. 110; Mes. 27: m. 103; Mes. 29: m. 4; Mes. 31: m. 45; Mes. 32: m. 82; Mes. 32: m. 89; Mes. 36: m. 12; Mes. 47: m. 3; Mes. 47: m. 130; Mes. 53: m. 128; Mes. 65: m. 73; Mes. 66: m. 122; Mes. 81: m. 96; Mes. 81: m. 78; Mes. 91: m. 304; Mes. 110: m. 33; Mes. 110: m. 5; Mes. 110: m. 18; Mes. 110: m. 16; Mes. 5: m. 157; Mes. 12: m. 33; Mes. 53: m. 41; Mes. 72: m. 58*)

gönleg: Gömlek, (gülün yaprakları bağlamında).

'Anber-ile saçın ördi sünbülün
Gönlegin atlasdan eyledi gülün
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 124*). [*gönlegin, -in*]

gönleg: Gömlek.

Şorma kim ol kanda vü biz kдавuz
İki ten bir **gönlegün** içindevüz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 84*). [*gönlegün, -ün*]

gönlegin yırtar-ıdı: Gömlek yırtmak.

Çün çemende bülbül ün dartar-ıdı
Gül ıarabdan **gönlegin yırtar-ıdı**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 10*). [*gönlegin yırtar-ıdı,]*

gönlek: Gömlek.

İledem destān u mekr ü sihr-ile
Bir yalınçağ tenden on **gönlek** bile
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 89, Mısra 10*). [*gönlek,]*

gönli hoş olmaz: Sevinmek, mutlu olmak.

Öger iseñ **gönli hoş olmaz** aña
Söger iseñ hātırı kalmaz saña
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 17*). [*gönli hoş olmaz, -maz*]

gönli içinde: Gönülde, kalpte.

Gönli içinde becid ağlar-ıdı
Degme rengün şüretin bağlar-ıdı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 25*). [*gönli içinde,]*

(*Mes. 53: m. 30; Mes. 47: m. 44*)

gönli içinden: Gönül, yürek.

Çün uyanur uykudan kız hūb u hoş
Gönli içinden virür nūr ol güneş
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 2*). [*gönli içinden,]*

gönli virmişvenin: Gönül vermek, âşık olmak, sevdalanmak.

Gönli ilkin Leyla'ya **virmişvenin**
İlla soñra Mevla'ya irmişvenin
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 139*). [*gönli virmişvenin, -i-miş, -ven, -in*]

göñlin bağla-: *Gönül bağlamak, âşık olmak.*

Sevdiği hicri çün anı tağladı
Yemlihâ halkına **göñlin bağladı**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 506*). [*göñlin bağladı, -dı*]

(*Mes. 72: m. 46*)

göñlin tağlayam: *Gönlünü dağlamak, yüreğini yakmak.*

Ben bir ad bulıamazam kim bağlayam
Kendüme vü halk **göñlin tağlayam**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 144*). [*göñlin tağlayam, -y, -am*]

göñlin virür: *Gönül vermek (bağlanmak).*

Şeyh **göñlin virür** aña cân-ıla
Satun alır küfrini imân-ıla
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 95*). [*göñlin virür,]*

(*Mes. 10: m. 117*)

göñline düşdi ferâh: *Yüreği ferahlamak.*

Bir zamândan çıkdı bir kıys-i kuzah
Yemlihâ'nun **göñline düşdi ferâh**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 174*). [*göñline düşdi ferâh,]*

göñline yazmış: *Kalbine kazımak. (Leyla'nın aşkı bağlamında).*

Leyli nakşın **göñline yazmış** tamâm
Şüretinden gâfil olmuş ve's-selâm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 41*). [*göñline yazmış,]*

göñlini bekler: *Gönül yapmayı, gönlünü hoş tutmayı beklemek.*

Anda kim it **göñlini bekler** kişi
Halk azarlamak-durur itler işi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 83, Mısra 25*). [*göñlini bekler, -r*]

göñlini götürmüş-idi: *Gönlünü uzaklaştırmak.*

Dünyadan **göñlini götürmüş-idi**
Dünyeligün terkini urmuş-idi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 27*). [*göñlini götürmüş-idi, -miş, --i, -di*]

göñlini tağlayu: *Gönlünü dağlamak, yakmak.*

Bî-dil âh itdi vü geçdi ağlayu
Göñlini ol gâbn odından **tağlayu**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 30*). [*göñlini tağlayu, -yu*]

göñlini yaka: *Yüreğini yakmak.*

Tevbe odı ile **göñlini yaka**
Kim aña şeytân key ırakdan baқа
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 113*). [*göñlini yaka, -a*]

göñlüm aldı: *Kendine âşık etmek, gönül çalmak.*

Birisi eydür ki bir şahid benüm
Göñlüm aldı vü köyindürdi canum
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 45, Mısra 2*). [*göñlüm aldı, -dı*]

göñlüm içinde: *Gönlümde, kalbimde.*

Kamu rengün şüretin gördüm 'ayân
Göñlüm içinde benüm rengüm
hemân (*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 100*). [*göñlüm içinde,]*

(*Mes. 72: m. 84; Mes. 10: m. 146*)

göñlüm içre: *Gönlümde, içimde.*

Eydür-iseñ sen ki ol Leylî göre
Göñlüm içre ikki oldu yâr maña
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 94*). [*göñlüm içre,]*

göñlüm vahmaya: *Gönlü yakmak, yüreğe ıstırap çektirmek; aşırı derecede etkilemek, sarsmak.*

Gözümü dıkdüm ki **göñlüm**
yahmaya
Şâh yüzinden artuğına bahmaya

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 29, Mısra 5). [gönlüm yahmaya, -ma, -ya]

gönlümdeki gibi: Gönlümdeki gibi ||
Düşündüğüm gibi.

Niçe kim beñzedürem kılup kabül
Gördüğüm **gönlümdeki gibi** degül
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 104). [gönlümdeki gibi,]

gönlüme düşdi: Gönle düşmek, âşık olmak.

İşbu od kim **gönlüme düşdi** benüm
Mum gibi yandı kamu cānum tenüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 143). [gönlüme düşdi, -di]

gönlümi alduñ: Gönlünü çelmek/kapmak.

Gönlümi alduñ gönül virgil baña
Raħm kıl kim Tañrı raħm ide saña
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 19). [gönlümi alduñ, -duñ]

gönlümi bağladuñ: Gönül bağlamak (Mısrada
gönüllerinin sevgilinin saçına takılı olması
kastedilmiştir.).

‘İşk odından cānumı çün tağladuñ
Gönlümi saçuñ kılına **bağladuñ**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 32). [gönlümi bağladuñ, -duñ]

gönlümi götüre-y-idüm: Gönlümü çekmek ||
Uzak durmak, vazgeçmek.

Ben varup ħod fāriğ otura-y-idüm
Dünyadan **gönlümi götüre-y-idüm**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 112). [gönlümi götüre-y-idüm, -e, --y,
--i, -dii, -m]

gönlümi götüriçek: Gönlümü çekmek || Uzak
durmak, vazgeçmek.

Aslan eydür ben varup oturiçak
Avlamakdan **gönlümi götüriçek**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 98). [gönlümi götüriçek, -içek]

gönlümün içinde: Gönül, yürek, kalp.

Gönlümün içinde rengüm çok-durur
İlla birisi bu evde yok-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 89). [gönlümün içinde,]

gönlün içinde: Kalbindeki.

Gönlün içinde ko gitsün fāsīdāt
Kim kala el-bākīyātu's-sālīhāt
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 145). [gönlün içinde,]

gönlün içinde: İçtenlikle.

Muṣtafā eydür var ilünde otur
Gönlün içinde baña imān getir
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 274). [gönlün içinde,]

göñül: Gönül, kalp, yürek.

Bir **göñülde** küfr ü imān besleyen
Derd-ile bir yirde dermān besleyen
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 49, Mısra 3). [göñülde, -de]

(Mes. 88: m. 58; Mes. 110: m. 2)

göñül sıyan: Kalp kıran (kişi).

Bir **göñül sıyan** kim imāndan çıkar
Eyle dut kim Ka`be'yi yüz kez yıkar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 31, Mısra 31). [göñül sıyan,]

göñül virgil: Gönül vermek.

Gönlümi alduñ **göñül virgil** baña
Raħm kıl kim Tañrı raħm ide saña
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 19). [göñül virgil, -gil]

göñülde bağladum: Gönülde yer etmek.

Her ne şekli kim **göñülde bağladum**
Görmedüğüm için anı ağıladum
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 91). [göñülde bağladum, -du, -m]

göñülden sökdiler: Gönlünden söküp atmak, çıkarmak.

Dünya mihrini **göñülden sökdiler**
Mülk ü esbâbı dükelin dökdiler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 61*). [*göñülden sökdiler, -di, -ler*]

göñülden ururam: Yürekten söylemek.

Ben henüz ağı ırakdan görürem
Nisbetin bunça **göñülden ururam**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 178*). [*göñülden ururam, -am*]

göñüller tağladum: Gönlünü dağlamak, yüreğini yakmak.

Ben bu Gülşehrî adın çün bağladum
Kendüzüme vü **göñüller tağladum**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 154*). [*göñüller tağladum, -du, -m*]

gör-: Görmek.

Gözüm aç kim degme rengüñ
sorayım
Adını vü şüretini **göreylim**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 52*). [*göreylim, -eyim*]

(*Mes. 66: m. 9; Mes. 91: m. 278; Mes. 91: m. 279; Mes. 105: m. 81; Mes. 105: m. 25; Mes. 107: m. 140*)

gör-: Görmek, rast gelmek, şahit olmak.

Bu şar ehli nite **gördiler** anı
Kim söze komadılar ayruğ beni
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 95*). [*gördiler, -di, -ler*]

gör-: ...e rast gelmek.

Ârzusı cāmından olanlara mest
Görmedüm bunuñ gibi şehvet-perest
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 79, Mısra 16*). [*görmedüm, -me, -dü, -m*]

gör-: Gören (kimseler).

Yalan olınçak **gören** bulunmadı
Kim tanıklık virdügi bilinmedi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 219*). [*gören, -en*]

gör-: Görmek, tanık olmak.

Eydür âhîr hîç kimesne **gördi** mi
Ol ferîşteyi vü vaşfin virdi mi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 123*). [*gördi, -di*]

gör-: İdrak etmek, düşünmek.

Nakşa bakma **gör** kanat nenüñ-durur
Ol kuşa ir kîm kanat anuñ-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 37*). [*gör,*]

gör-: ... olarak görmek.

Kendüzine zerreçe kadr urmaya
Bir yavuz kişi cihānda **görmeye**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 64*). [*görmeye, -me, -ye*]

gör-: Gör!, Bak!.

Gör ne dürlü dökti sözler kendüzi
Kim muraşsa' oldı Gülşehrî sözi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 321*). [*gör,*]

(*Mes. 5: m. 282; Mes. 27: m. 30; Mes. 32: m. 69; Mes. 47: m. 93; Mes. 52: m. 48; Mes. 66: m. 93; Mes. 84: m. 44; Mes. 94: m. 59; Mes. 97: m. 46*)

gör-: Görmek, rast gelmek, şahit olmak.

Niçe kim gök gerdişinden durmadı
Kimse andan yig ferîşte **görmedi**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 128*). [*görmedi, -me, -di*]

(*Mes. 66: m. 98; Mes. 69: m. 137; Mes. 75: m. 87; Mes. 87: m. 10*)

gör-: Görmek, anlamak.

Ma'ni şekli artuğ eksük olmaya
Şüret-ile kim **görürsin** kalmaya
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra
132). [görürsin, -ür, -sin]

(Mes. 72: m. 168)

gör: Görmek, çekmek.

Zâlim anda zulmünün rencin **göre**
'Âdil anda 'adl gencine ire
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra
177). [göre, -e]

gör: Görmek, rast gelmek.

Höş temâşâ kıldı şehir-i Kayser'i
Yörür-iken **gördiler** bir manzârı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra
64). [gördiler, -di, -ler]

(Mes. 27: m. 20; Mes. 32: m. 33; Mes.
32: m. 32; Mes. 39: m. 75; Mes. 63:
m. 202; Mes. 72: m. 306)

gör: Gör bak! Gör hele!

Halk çün hizmet kıluban gitdiler
Gör vezir-ile halife n'itdiler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
154). [gör,]

gör: Görmek, bilmek.

Her ne kim işidesin ya şorasın
Andan ayruksı ola çün **göresin**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra
108). [göresin, -e, -sin]

(Mes. 65: m. 65; Mes. 72: m. 50; Mes.
85: m. 175)

gör: Görmek; idrak etmek, düşünmek.

'Âlem anuñ bir kanadıdır **görün**
Kanın görenden ol kuşu şoruñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra
21). [görün, -ün]

gör: Görmek, düşünmek.

Haşm eger düşmen **görür-ise** bizi
Kim görünmez bize illâ kendüzi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra
109). [görür-ise, -ür, --ise]

gör: Görelim, bakalım.

Gün doğıcağ gice aradan gider
Varuñ eydün **göreyim** baña n'ider
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
72). [göreyim, -eyim]

(Mes. 72: m. 86)

gör: Görmek, fark etmek, anlamak.

Çün **görür** Safvân ki bunlar kör-imiş
Bu Süleymân'dur bular bir mür-imiş
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
149). [görür, -ür]

gör-: Görmek, bakmak.

Erdi bir kehhâl-ı hâzık otı çok
Gördi gözsüzi kim iki gözi yok
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra
34). [gördi, -di]

(Mes. 66: m. 25; Mes. 69: m. 49; Mes.
72: m. 347; Mes. 72: m. 360; Mes. 72:
m. 393; Mes. 72: m. 393; Mes. 72: m.
428; Mes. 72: m. 511; Mes. 85: m. 27;
Mes. 88: m. 37; Mes. 91: m. 149; Mes.
91: m. 247; Mes. 91: m. 251; Mes. 5:
m. 213; Mes. 10: m. 79; Mes. 12: m.
93; Mes. 13: m. 42; Mes. 13: m. 50;
Mes. 21: m. 15; Mes. 22: m. 85; Mes.
22: m. 151; Mes. 24: m. 24; Mes. 27:
m. 43; Mes. 30: m. 10; Mes. 30: m. 28;
Mes. 30: m. 26; Mes. 30: m. 281; Mes.
40: m. 31; Mes. 47: m. 158; Mes. 53:
m. 93; Mes. 53: m. 159; Mes. 63: m.
66; Mes. 84: m. 62; Mes. 85: m. 144;
Mes. 91: m. 244; Mes. 91: m. 197;
Mes. 91: m. 203; Mes. 102: m. 121;
Mes. 105: m. 49)

gör: Görmek, fark etmek.

Gerçi gözüm var-ıdı **görmez-idüm**
Karañudan ol yaña varmaz-ıdum
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
217). [görmez-idüm, -mez, --i, -dü, -
m]

(Mes. 5: m. 137; Mes. 12: m. 213;
Mes. 15: m. 77; Mes. 15: m. 78; Mes.
53: m. 161; Mes. 45: m. 30; Mes. 5: m.
214)

gör: Görmek.

Halk çün kim ol kanadı **gördiler**
Dinlerinüñ külli terkîn urdılar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra
5). [gördiler, -di, -ler]

(Mes. 1: m. 31; Mes. 2: m. 18; Mes. 5:
m. 245; Mes. 5: m. 286; Mes. 5: m.
177; Mes. 9: m. 16; Mes. 10: m. 93;
Mes. 10: m. 109; Mes. 12: m. 222;
Mes. 12: m. 107; Mes. 15: m. 65; Mes.
15: m. 51; Mes. 22: m. 48; Mes. 25:
m. 23; Mes. 27: m. 57; Mes. 27: m. 95;
Mes. 30: m. 101; Mes. 31: m. 17; Mes.
31: m. 1; Mes. 32: m. 59; Mes. 32: m.
79; Mes. 32: m. 111; Mes. 32: m. 145;
Mes. 35: m. 9; Mes. 35: m. 12; Mes.
40: m. 51; Mes. 40: m. 26; Mes. 40:
m. 36; Mes. 40: m. 3; Mes. 45: m. 4;
Mes. 45: m. 21; Mes. 45: m. 28; Mes.
46: m. 11; Mes. 47: m. 74; Mes. 47:
m. 101; Mes. 50: m. 97; Mes. 53: m.
99; Mes. 53: m. 41; Mes. 53: m. 128;
Mes. 53: m. 70; Mes. 60: m. 114; Mes.
60: m. 67; Mes. 60: m. 74; Mes. 63:
m. 88; Mes. 63: m. 85; Mes. 63: m.
180; Mes. 63: m. 213; Mes. 65: m. 65;
Mes. 66: m. 34; Mes. 66: m. 129; Mes.
66: m. 67; Mes. 72: m. 207; Mes. 72:
m. 419; Mes. 72: m. 521; Mes. 78: m.
40; Mes. 78: m. 78; Mes. 84: m. 124;
Mes. 84: m. 55; Mes. 84: m. 20; Mes.
84: m. 33; Mes. 84: m. 34; Mes. 85:
m. 37; Mes. 88: m. 100; Mes. 88: m.
117; Mes. 88: m. 118; Mes. 90: m. 5;
Mes. 96: m. 51; Mes. 97: m. 10; Mes.
98: m. 9; Mes. 101: m. 12; Mes. 101:
m. 45; Mes. 102: m. 115; Mes. 102: m.
108; Mes. 103: m. 9; Mes. 107: m. 39;
Mes. 107: m. 55; Mes. 107: m. 103;
Mes. 107: m. 114; Mes. 107: m. 112;
Mes. 107: m. 124; Mes. 107: m. 94;
Mes. 108: m. 2)

gör: Görmek, karşılaşmak.

Niçe kişiye sataşduñ şormaduñ
Gördügün şahşı muhāla urmaduñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
146). [gördügün, -düg, -ün]

(Mes. 5: m. 163; Mes. 8: m. 9; Mes. 9:
m. 19; Mes. 22: m. 59; Mes. 40: m. 11;
Mes. 81: m. 26)

gör: Görmek, görebilmek.

Kim 'acab sîmurğî biz **göre** miyüz
Yâ anuñ tapusına ire miyüz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 38, Mısra
5). [göre, -e]

(Mes. 105: m. 64; Mes. 50: m. 65)

gör: Görmek, bakmak; anlamak.

Cânlulardan hâli **gördiler** yolu
Ese-durur karşı istingâ yili
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra
67). [gördiler, -di, -ler]

gör: Görmek; bilmek, tanımak.

Zîra çün kim mülki **görem** ser-be-ser
Mâlikinden ilerü bilem haber
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra
131). [görem, -em]

gör: Görmek || Farkına varmak.

Aç Süleymân gözüñi kim **göresin**
Şâhidüñ bir div ü terkîn urasın
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 46, Mısra
15). [göresin, -esin]

gör: Görmek, bulmak.

Eyü niyyetlüler eylüge ire
Kim yavuz ise yavuzlıklar **göre**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra
72). [göre, -e]

(Mes. 85: m. 123; Mes. 91: m. 61)

gör: Görmek, rastlamak.

Gördi Mecnûn'ı yatur bir yazıda
Bir yazı kim biñ yol erin azıda
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra
37). [gördi, -di]

gör: Gör! Yaşa!.

Ben aña gel bunça lezzet sür direm
‘İşret eyle yimek içmek **gör** direm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra
68). [gör,]

gör: Görmek, tanık olmak.

Ben anuñ yüzinde nite **görmedüm**
Ne var anuñ millette girmedüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
211). [görmedüm, -me, -dü, -m]

(Mes. 5: m. 171; Mes. 13: m. 47; Mes.
14: m. 52; Mes. 32: m. 132; Mes. 45:
m. 26; Mes. 53: m. 132; Mes. 53: m.
49; Mes. 63: m. 130; Mes. 63: m. 136;
Mes. 63: m. 152; Mes. 63: m. 215;
Mes. 63: m. 93; Mes. 63: m. 122; Mes.
66: m. 52; Mes. 72: m. 439; Mes. 101:
m. 16)

gör: Bilmek, anlamak.

Şer‘ içinde kanlusın şahş öldürür
Kor tarikatda vü Tañrı'dan **görür**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra
74). [görür, -ür]

gör: Görmek, görülmek.

Anda kim her bir şevâbı **görel**
‘Adli ilkin pâdişâhdan şoralar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra
7). [görel, -e, -ler]

(Mes. 85: m. 49)

gör: Saymak, bilmek, görmek.

Ne kaçır ne kendüzin halka urur
Ne ki görür-ise Tañrı'dan **görür**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra
20). [görür, -ür]

(Mes. 88: m. 93; Mes. 88: m. 94)

gör: Başına gelmek.

Ne kaçır ne kendüzin halka urur
Ne ki **görür-ise** Tañrı'dan görür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra
20). [görür-ise, -ür, --ise]

gör: Fark etmek, idrak etmek.

Muştafa öğüdine girür-iseñ
Ne ki göstermiş-durur **görür-iseñ**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra
116). [görür-iseñ, -ür, --ise, -ñ]

(Mes. 9: m. 32)

gör: Görmek, bakmak, fark etmek.

Gözi hem bağlu gerek kim **görmeye**
Kimsenüñ ‘aybına ta‘na urmaya
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra
13). [görmeye, -me, -ye]

gör: Görmek. || Okumak.

Enbiyâ ihdâşuma hem ireler
Evliyâ destânlarımı **görel**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra
48). [görel, -eler]

gör: Görmek; duymak, işitmek.

Cânavârlar bu sözi çün **gördiler**
Yüzlerini kamu yire sürdiler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
117). [gördiler, -di, -ler]

gör: Görmek, fark etmek.

Anı kim şer‘a muvâfiğdur soruñ
Anı sehmü‘l-ğayb-ı rahmânî **görüñ**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra
110). [görüñ, -üñ]

gör: Görmek, seyretmek.

Gice ağıdur gündüzün kara-durur
Kendü kendü ölümün **göre-durur**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra
22). [göre-durur, -e, --dur, -ur]

gör ki: (Gel) gör ki.

Gör ki Tañrı hükmi çün kula gele
Kul nite küp suyına düşe öle
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
357). [gör ki,]

(Mes. 90: m. 52; Mes. 94: m. 50)

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 69). [gördiler kim,]

gör kim: Gör ki.

Geldügi yola girür dahı gider
Gör kim ol aşhâbı herbiri n'ider
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 36). [gör kim,]

(Mes. 94: m. 26; Mes. 28: m. 38;
Mes. 30: m. 234; Mes. 44: m. 13;
Mes. 47: m. 126)

gördi ki: Gördü ki, anladı ki!

Leyli çün **gördi ki** Mecnûn bilmedi
Anı vü hîç iltifâtın kılmağı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 147). [gördi ki,]

(Mes. 47: m. 77)

gördi ki: Gördü ki, fark etti ki.

Ol şanem **gördi ki** şeyh erdür dürüst
Kavlî muhkemdür degül 'ahdinde
süst (Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 197). [gördi ki,]

gördi kim: Gördü ki, fark etti ki.

Büleheb çün **gördi kim** Safvân aña
Şayd oldı vü becid qaldı taña
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 159). [gördi kim,]

(Mes. 14: m. 54; Mes. 19: m. 3; Mes. 34: m. 13)

gördi yüzün: Yüzünü görmek.

Yıl yüzinden çarın açdı aınsuzın
Büşr **gördi** 'avratuñ nāgeh **yüzün**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 38). [gördi yüzün,]

gördiler kim: Fark ettiler ki, anladılar ki.

Gördiler kim söz eser kılmaz aña
'Aklı kim gitdi girü gelmez aña

gördiler kim: Gördüler ki.

Gördiler kim ol kız ırakdan gelür
Nāle vü feryād u zāriler kıılır
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 51). [gördiler kim,]

gördügi gibi: Gördüğü gibi.

Anı evvel **gördügi gibi** şanur
Göñli içindeki nakşa inanur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 43). [gördügi gibi,]

gördüginçe: Görmek, karşılaşmak.

'Āşık ol degül ki sevdi yārını
Gördüginçe dil-rübā dil-dārını
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 48). [gördüginçe,]

gördüğüm: Gördüğüm (renk).

Niçe kim beñzedürem kılop kabül
Gördüğüm göñlümdeki gibi degül
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 104). [gördüğüm,]

gördükçe: Gördüğü zaman, her gördüğünde.

Yüzini **gördükçe** hayrân kaluram
Bir dem anı görmez-isem ölürem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 45, Mısra 3). [gördükçe,]

gördün: Görmek, tanım olmak.

Ne ki merhem şanduñ anda dāğ ola
Ne ki kara **gördün** anda ağ ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 130). [gördün,]

gördün zebün: Zayıf ve kuvvetsiz görmek.

Şeyh eydür çün beni **gördün zebün**
Okı efsünlarıñı beni qosun

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 17). [gördüñ zebün,]

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 143). [göremedüñ nürünü,]

gördüñ-ise nür: Işık görmek.

Sen anuñ yüzinde **gördüñ-ise nür**
Fitnesini sanduñ-ısa bî-fütür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 209). [gördüñ-ise nür,]

göre: Göre, uygun olarak.

Kim nişānına **göre** dürişevüz
Ola kim ol şāhide irişevüz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 37). [göre,]

göre: Görsün!.

Eyle dut gözsüz çerāğın yandura
Işığında bakuban neyi **göre**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 242). [göre,]

göre: Görsün.

Çün senüñ 'ışkuñ irişdi āhire
Lā-cerem gözümdeği aķı **göre**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 34). [göre,]

göre: Görmek, tanım olmak.

Haķ te'ālā zāruñuz **göre-y-idi**
Şeyhüñüzi size irüre-y-idi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 69). [göre-y-idi, --y, --idi]

göregelen: Görmeye gelen (kişi).

Şanma kim benem anı **göregelen**
Ol-durur girü beni şoragelen
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 77). [göregelen,]

göremedüñ nürünü: (Herhangi bir) ışık görmek.

Sen kapudan **göremedüñ nürünü**
Ben çatında görürem kendüzini

gören: Gören (kişi), görenler.

Uykudan şeyh öyle bî-höd uyanur
Kim **gören** ol şeyhi bir şeydā sanur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 34). [gören,]

(Mes. 14: m. 21; Mes. 45: m. 42; Mes. 2: m. 22; Mes. 5: m. 232; Mes. 6: m. 14; Mes. 40: m. 36; Mes. 76: m. 8; Mes. 88: m. 14; Mes. 88: m. 74; Mes. 88: m. 80; Mes. 5: m. 239; Mes. 63: m. 71; Mes. 63: m. 99)

gören kişiler: Görenler.

İlerü bir görmeyen hōd yoğ-ıdı
Şārda vü **gören kişiler** çoğ-ıdı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 218). [gören kişiler,]

görevar: Görmek.

Kim Ayas'ı işbu sâ'at **görevar**
Şayru olmış bizden anı şoravar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 9). [görevar,]

görevin: Görünce.

Göreyin bu pehlevānı kim n'ider
Niçe durur yā nite koyup gider
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 165). [göreyin,]

görgil: Gör, bak!.

Görgil anlaruñ cevābını saña
Ne dir anı armağan getir baña
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 53). [görgil,]

görgil uz: İyi, uygun, münasip bulmak.

Hızr keştı şıduğın şanma yavuz
Oğlan öldürdüği işi **görgil uz**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 142). [görgil uz,]

göricegez: Görünce, görür görmez.

Kim meger 'âşık aña ola-y-ıduñ
Hem anı **göricegez** bile-y-idüñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra
92). [göricegez,]

göricek: Gördüğü zaman.

Kim bu cādüyı **göricek** añladuñ
Kişinüñ put tapduğunu tañladuñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
205). [göricek,]

(Mes. 5: m. 237; Mes. 40: m. 16; Mes.
40: m. 34; Mes. 96: m. 53; Mes. 107:
m. 118; Mes. 47: m. 14; Mes. 74: m.
26; Mes. 81: m. 56; Mes. 88: m. 39)

görin: -miş/-miş gibi gelmek.

Kim bu yol heybetlü **görinür** bize
Korkusu kuvvetlü **görinür** bize
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra
83). [görinür, -ür]

(Mes. 39: m. 84)

görin: Görünmek.

Haşm eger düşmen görür-ise bizi
Kim **görinmez** bize illâ kendüzi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra
110). [görinmez, -mez]

(Mes. 103: m. 6; Mes. 105: m. 18)

görin: Görünmek || Ortaya çıkmak.

Çün güneş toğdı görindi dür baña
Sen ki gözsüzsün **görinmedi** saña
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
220). [görinmedi, -me, -di]

(Mes. 5: m. 219; Mes. 39: m. 70)

görin: Görülür duruma gelmek, görülür
olmak, gözükmek.

Biri eydür dimedüm mi ben size
Kim ferişte ne **görinmedi** bize

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
192). [görinmedi, -me, -di]

(Mes. 39: m. 65)

görin: Gözükmek, kendini göstermek;
parlamak, ııldamak.

Yine bir kaynamağ-ıla arınur
Mis köyinür altun anda **görinür**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra
110). [görinür, -ür]

görin-: Belirmek, görünür olmak.

Çün ben işitdüm bulardan bu sözi
Hem **görindi** baña ol sözüñ yüzi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
120). [görindi, -di]

görinmez: Görünmemek.

Bulhakem gönlinde çün yokdur şafâ
Lâ-cerem **görinmez** aña Muştafa
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
288). [görinmez,]

görinür: Gözle görülen; görünen.

Bu **görinür** tañrıları kim kıya
Vara vü ol gizlü Tañrı'ya uya
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
45). [görinür,]

(Mes. 5: m. 119)

göriş: Görüşmek.

Kim biz ol yoldan bile irişürüz
Biribirümüz-ile **görişürüz**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra
62). [görişürüz, -ür, -üz]

göriş: Görüşmek, buluşmak.

Cehd idelüm kim aña irişevüz
Pâdişahumuz-ıla **görişevüz**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra
36). [görişevüz, -evüz]

görme: Görmedik, duymadık, rastlamadık.

Kimse yok kim bizi andan sormadık
Millele bātıl diyeni **görmedük**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
106). [görmedük, -dük]

(Mes. 68: m. 43)

görmedin: Görmeden, bilmeden.

Dağı Gülşehrî degül-iken adum
Görmedin ol ad-ıla ilde dadum
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
6). [görmedin,]

(Mes. 63: m. 168)

görme: Görmediği, tanık olmadığı || gizli.

Bu görünür tañrıları kim koya
Vara **görmedüğü** Tañrı'ya uya
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
120). [görmedüğü, -düg, -i]

görmedüğüm için: Görmediğim için.

Her ne şekli kim gönülde bağladum
Görmedüğüm için anı ağladum
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra
92). [görmedüğüm için,]

görme: Görmek, fark etmek.

'İşk-ı Şaṭṭ'a girüp kayırmayan
Gözümün bakıp konağın **görmeyen**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra
38). [görmeyen, -y, -en]

görmedük: Görmedik, rastlamadık.

Bunlar eydür biz kapu ne **görmedük**
Kapı yolından behište girmedük
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra
45). [görmedük,]

(Mes. 22: m. 49; Mes. 22: m. 57; Mes.
22: m. 62; Mes. 22: m. 70; Mes. 22:
m. 73; Mes. 22: m. 98)

görme: Görmemek, karşılaşmamak.

Çok Süleymân-ıla eyledüm sefer
Yok-durur ben **görmedüğüm** baḥr u
ber (Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4,
Mısra 8). [görmedüğüm, -düg, -üm]

görmedüm: Görmemek, karşılaşmamak.

Kapuçı benem buları **görmedüm**
Bir kapudan bunlara yol virmedüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra
37). [görmedüm,]

(Mes. 5: m. 233; Mes. 5: m. 153 Mes.
10: m. 142; Mes. 10: m. 140; Mes. 13:
m. 9; Mes. 30: m. 52; Mes. 30: m. 107;
Mes. 30: m. 139; Mes. 32: m. 155)

görme alu: Küçük görmek, aşağı görmek.

'Älemün şeyhini sen **görme alu**
Her maḥalle şeyhini şanma ulu
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra
57). [görme alu,]

(Mes. 4: m. 42)

görmege: Görmek için.

Ol bir er bir 'avratı sever-idi
Anı **görmege** 'azım iver-idi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra
2). [görmege,]

(Mes. 9: m. 30; Mes. 21: m. 3; Mes.
27: m. 6; Mes. 39: m. 6; Mes. 40: m.
19; Mes. 45: m. 31; Mes. 47: m. 154;
Mes. 88: m. 70; Mes. 105: m. 39)

görmeden: Gör(e)meden.

Nevbahârı **görmeden** bülbül gibi
Öldürürsün sen bizi bir gül gibi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra
31). [görmeden,]

görmek: Görmek.

Ne kışın u ne yazın **görmek** gerek
Güllerün 'ömri azın şormak gerek

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 8, Mısra 11). [görmek,]

(Mes. 91: m. 232)

görmeklig: Muayene etme durumu.
(Yoklamak, görmek, ne durumda olduğuna bakmak bağlamında).

Vardı Leylî Mecnun'ı **görmeklige**
'İşk elinden hâlini şormaklığa
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 35). [görmeklige, -e]

görmeve düşinde: Rüyasında görmek.

Böyle kılmak degme bir 'ilmi temîz
Görmeve düşinde 'Attâr iy 'azîz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 84). [görmeve düşinde,]

görmeyen: Görmeyen kimse.

Şimdi **görmeyen** cemâlin gündüzün
Gice kanda aňlaya anuñ yüzün
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 40, Mısra 21). [görmeyen,]

(Mes. 40: m. 38; Mes. 63: m. 217)

görmez: Görmeyen, kör (kişi).

Olmaya her yolda iy yâr-ı şafâ
Pîşvâsı **görmezüñ** illâ 'aşâ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 108). [görmezüñ, -üñ]

görmez olur: Görmemek.

Ay dutılır nûrını virmez olur
Zîra ol dem güneşi **görmez olur**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 258). [görmez olur, -ur]

görmüş: Görmek, tanık olmak.

Hüdhüd eydür ben anı **görmüşvenin**
Tapusunda bir zamân durmuş-vanın
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 40, Mısra 1). [görmüşvenin, -venin]

görüben: Görüp, görünce.

Eydür âhîr daşra mahşer günini
Görüben işitdünüz şûr ünini
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 64). [görüben,]

(Mes. 78: m. 55)

görüñ: Bakın! Görün!.

Kim kazâlar Tañrı'dan çün geleler
Kamu zeyrekler **görüñ** kör olalar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 288). [görüñ,]

(Mes. 85: m. 169; Mes. 102: m. 103)

görüp: Görüp, görünce.

Eydür âhîr çün şırâtı geçdünüz
Tamuyı **görüp** behişte kaçduñuz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 68). [görüp,]

görüp: Gördüğü vakit.

Cümle ol hengâma tağıldı girü
Tâcî **görüp** geldiler çüst ilerü
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 64). [görüp,]

görüür: Görmek, fark etmek.

Çün **görüürler** şeyhî zâr u dil-figâr
Şâdi vü gam arasında bî-çarâr
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 83). [görüürler, -ler]

göster: Göstermek.

Gösterüñ bir gög kîm ol mâhsuz-durur
Bizüm ilümüz niçün şâhsuz-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 3, Mısra 9). [gösterüñ, -üñ]

(Mes. 7: m. 18; Mes. 15: m. 30; Mes. 16: m. 27; Mes. 21: m. 15; Mes. 30: m. 114; Mes. 30: m. 144; Mes. 40: m. 6; Mes. 40: m. 8; Mes. 54: m. 20; Mes. 60: m. 84; Mes. 60: m. 76; Mes. 60:

m. 78; Mes. 60: m. 88; Mes. 66: m. 116; Mes. 71: m. 23; Mes. 71: m. 33; Mes. 85: m. 27; Mes. 91: m. 215; Mes. 91: m. 220; Mes. 91: m. 235; Mes. 96: m. 50; Mes. 100: m. 64; Mes. 102: m. 114; Mes. 105: m. 60; Mes. 111: m. 22)

göster: Göstermek || sunmak.

Kılıcın dardır anı kim bir baña
Gösterün kim dadını virem aña
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 126). [gösterün, -ün]

göster: Görünmek.

Çün ben aña **gösterimezem** beni
Niçe aña göstereyüm fermanı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 87). [gösterimezem, -imez, -em]

göster: Yansıtmak, göstermek.

Şeyh eydür ol bütün yüzün baña
Gösterün kim secde eyleyem aña
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 32). [gösterün, -ün]

göster: Açmak, göstermek.

Eyle dut kim **göstere** ruhsârını
Perdesinden kim bile dîdârını
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 40, Mısra 23). [göstere, -e]

göster: Görülmesini sağlamak, yansıtmak.

Şâhidün ra' nâ degül nâ-höş-durur
Şehvet anı saña zîbâ **gösterür**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 46, Mısra 14). [gösterür, -ür]

göster-: Göstermek.

Ol vezîr eydür bugün mühlet baña
İrte **gösterem** yalanları saña
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 52). [gösterem, -em]

(Mes. 84: m. 53; Mes. 90: m. 11)

göster ki: Göster ki.

Şehd şusuz baña bir ağu-durur
Baña su **göster ki** cânım şu-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 26, Mısra 24). [göster ki,]

gösteren: Gösteren (kişi).

Gösterene gönderüp kıldı tapu
Büşr geldi kapuya kaçdı kapu
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 381). [gösterene, -e]

(Mes. 72: m. 380)

göstermez toğru yol: Doğru yolu göstermemek.

Ben bunu göricek aňladım kim ol
Kimseye **göstermez illâ toğru yol**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 238). [göstermez toğru yol,]

gösterür toğru yol: Doğru yolu göstermek.

Kamu halk aña muftı' olur kim ol
Gösterür ol halka dâyim **toğru yol**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 24). [gösterür toğru yol,]

(Mes. 5: m. 174)

göt(ü)r: Götürmek, kaldırmak.

Şer' hükmi **götrile** mi kişiden
Eyle di kim aňlaya hûb işiden
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 99, Mısra 9). [götrile, -il, -e]

götür: Açmak, kaldırmak.

Ka'be dapa varavuz oturavuz
Ellerümüz Hâzret'e **götürevüz**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 13, Mısra 12). [götürevüz, -evüz]

(Mes. 5: m. 12; Mes. 15: m. 4; Mes. 72: m. 510)

(Mes. 81: m. 162)

götür: Götürmek.

Servi ağacı budağında oturuñ
Perde her bir gül yüzinden **götürüñ**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra
40). [götürüñ, -üñ]

(Mes. 63: m. 62; Mes. 91: m. 133;
Mes. 108: m. 5)

götür: Uzaklaştırmak, ortadan kaldırmak.

Kahkaha-y-ıla güler kim sen beni
Üç kez urduñ ben **götürdüm** oyunu
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
134). [götürdüm, -düm]

(Mes. 30: m. 135)

götür: Taşımak, götürmek.

Yokarı aşağı oturdum dime
Bize bir hörgüç **götürdüm** dime
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 31, Mısra
12). [götürdüm, -düm]

(Mes. 72: m. 459)

götür: Koparmak, kesmek (aradaki ilişki
bağlamında).

Kardaşuñdan mihrüñi **götürmegil**
Âdemî-zâd-ıla hîç oturmağıl
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
237). [götürmegil, -me, -gil]

götür: Uzaklaştırmak, kaldırmak.

Var yoluña varduğün işi bitür
Miñnetüñ miskînler üstinden **götür**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra
54). [götür,]

(Mes. 85: m. 156)

götür: Gidermek, ortadan kaldırmak.

Çün halâyıkdan **götürdüm** rencümi
Hem ümîdüm var ki görem gencümi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 35, Mısra
11). [götürdüm, -düm]

götür: Kaldırmak, gidermek.

Biz kılavuz pâdişahuñ hîdmetin
Dek **götürsün** üstümüzden miñnetin
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
122). [götürsün, -sün]

götüre aradan: Ortadan kaldırmak.

Alurak dîni **götüre aradan**
Yigirek dîni oldur durıdan
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra
25). [götüre aradan,]

göz: Göz, görme organı.

Gerçi **gözüm** var-ıdı görmez-idüm
Karañudan ol yaña varmaz-idüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
217). [gözüm, -üm]

(Mes. 9: m. 17; Mes. 9: m. 28; Mes. 9:
m. 32; Mes. 9: m. 38; Mes. 9: m. 20;
Mes. 45: m. 15; Mes. 47: m. 4; Mes.
53: m. 46; Mes. 53: m. 56; Mes. 63:
m. 152; Mes. 71: m. 13; Mes. 72: m.
492; Mes. 89: m. 6; Mes. 89: m. 8;
Mes. 100: m. 72)

göz: Göz(ler). || İnsan(lar).

Ol ki yüz göstermez-idi **gözlere**
‘Anberîn saçı bulaşur tozlara
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra
23). [gözlere, -ler, -e]

göz: Göz (Kastedilen mana gözü).

Görmege dîdârını key uz gerek
İlla hem dîdâra lâyıq **göz** gerek
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 40, Mısra
20). [göz,]

göz: Göz; bakış.

Bir çemende kim zülâl akar-ıdı
Bülbülün **gözi** güle bakar-ıdı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
10). [gözi, -i]

(Mes. 98: m. 12; Mes. 102: m. 108)

göz: Göz, bakış || Sana göre.

Konşılar dün **gözüne** gün gelür
Ayrığın yası saña düğün gelür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 94, Mısra
67). [gözüne, -üñ, -e]

göz açıcı: Göz açıcı || Göz doktoru.

Vardı ol **göz açıcı** göz açmağa
Yidi ev yaptı göze ot saçmağa
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra
55). [göz açıcı,]

göz açmağa: Göz açmak için (Tedavi etmek
bağlamında).

Vardı ol göz açıcı **göz açmağa**
Yidi ev yaptı göze ot saçmağa
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra
55). [göz açmağa,]

göz yaşlarını: Gözyaşı.

Toprağa **göz yaşlarını** kardılar
Bir mağarada çile çıkardılar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra
15). [göz yaşlarını, -ın, -ı]

gözden bırak: Gözden düşürmek.

Secde kıl bütlere vü Kur'an'ı yak
Hamr iç imānuñı **gözden bırak**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
74). [gözden bırak,]

göze getürmez-idi: Göz önüne getirmek;
dikkate almak.

Kimse bizi **göze getürmez-idi**
Sözümüze i'tibār itmez-idi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra
111). [göze getürmez-idi, -mez, --i, -
di]

gözi açılmış olur: Gözü açılmış olmak (Kör
olan birinin görmeye başlaması bağlamında).

Gözsüz ol yidinçi evde çün durur
Gözi açılmış olur bakar görür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra
70). [gözi açılmış olur, -ur]

gözi yaşı: Gözünün yaşı, gözyaşı.

Tamu kim her kâfiri köyindürür
'Asinün **gözi yaşı** söyindürür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra
44). [gözi yaşı,]

(Mes. 78: m. 50; Mes. 78: m. 50)

gözi yaşın saçar: Gözyaşı dökmek, ağlamak.

Gün uzun her bir mahalleden geçer
Sevdüğün şora **gözi yaşın saçar**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
500). [gözi yaşın saçar, -ar]

gözi yok kim: Gözü yok ki!.

Cāhili 'ālim **gözi yok kim** göre
'Ālimi cāhil bulursa öldüre
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra
97). [gözi yok kim,]

göz-ile: Göz ile; görme organı.

Şehvetüne sen lakab 'ışk urmağıl
Sevdüğün ol **göz-ile** görmegil
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra
158). [göz-ile,]

(Mes. 53: m. 43)

gözin açar: Gözünü açmak (Tedavi etmek
bağlamında).

Gözin açar yidi gün tīmār ider
Andan ol evden ikinçiye gider
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra
65). [gözin açar, -ar]

gözin kaçın: Göz ve kaç.

'Avrat ola kim düze **gözin kaçın**
Dutmaya er delletü'l-muhtâl işin
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 90, Mısra
29). [gözin kaçın,]

gözini çıkaram: Gözünü oymak.

Ƙanad-ıla yüzere anı uram
Ƙaynağum-ıla **gözini çıkaram**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 18*). [*gözini çıkaram, -ar, -am*]

gözinüñ yaşın: Gözyaşı.

‘Avrat iştıdi kim ölmüş Yemlihä
Ağladı çok **gözinüñ yaşın** şıķa
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 426*). [*gözinüñ yaşın,]*

gözle: Gözlemek.

Kendüzinden çok yalan söz Ƙızlamış
Bir deriñ şu Ƙuyusını **gözlemiş**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 224*). [*gözlemiş, -miş*]

(*Mes. 107: m. 43*)

gözleme: Gözetmek, bir duruma tüm dikkatini sevk etmek.

Şeyh istedi nazar **gözlemege**
Ol dem ü kendü izin izlemege
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 101*). [*gözlemege, -ge*]

gözler: Göz, gözler.

Çün kim ol beg işidür bu sözleri
Ƙaķımağdan Ƙan Ƙolar hem **gözleri**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 108*). [*gözleri, -i*]

(*Mes. 5: m. 239*)

gözleri Ƙanın dolar: Gözleri Ƙan Ƙanağına dönmek; gözleri Ƙıpkırmızı olmak.

Aslan iştıdi kim avın aldılar
Ƙaķımağdan **gözleri Ƙanın dolar**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 212*). [*gözleri Ƙanın dolar, -ar*]

gözlerinden Ƙan akıtmış: Çok ağlamaktan gözlerin kızarması.

Gözlerinden Ƙan akıtmış yaş-ıla
Hem şımış nâķūsını bir taş-ıla
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 59*). [*gözlerinden Ƙan akıtmış, -it, -miş*]

gözlerinden Ƙanlı yaşı saçdılar:
Gözlerinden Ƙanlı gözyaşı dökmek.

Ƙamu hem-şoğbatlığından kaçdılar
Gözlerinden Ƙanlı yaşı saçdılar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 230*). [*gözlerinden Ƙanlı yaşı saçdılar, -dı, -lar*]

gözlerinden yaş akar: Gözlerinden yaşlar akmak.

Yüzi cennet yalıñı düzağ gibi
Gözlerinden yaş akar ırmağ gibi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 24*). [*gözlerinden yaş akar,]*

gözlerinden yaş yirine Ƙan iner: Gözden gözyaşı yerine Ƙan akmak.

Od içinde gönli mum gibi yanar
Gözlerinden yaş yirine Ƙan iner
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 4*). [*gözlerinden yaş yirine Ƙan iner,]*

gözlerüm gördi: Gözleri görmek.

Çünki nāğeh **gözlerüm gördi** bunu
Eyle san kim oda yandurdu beni
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 155*). [*gözlerüm gördi, -di*]

gözlü: Göz(ler)i olan.

Gözlü ne kim gice yavıķulısar
Girü ırte olıcağaz bulısar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 221*). [*gözlü,]*

gözsüz: Gözsüz, kör.

Şem ‘i gözleri görenler yandurur
Yoğsa **gözsüz** yanarı söyündürür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 240*). [*gözsüz,]*

(Mes. 5: m. 241; Mes. 5: m. 220; Mes. 5: m. 223; Mes. 49: m. 15; Mes. 52: m. 63; Mes. 53: m. 39; Mes. 53: m. 44; Mes. 53: m. 69; Mes. 53: m. 81; Mes. 53: m. 117; Mes. 53: m. 20; Mes. 53: m. 34; Mes. 53: m. 63)

gözsüzlik: Körlük.

Tîre **gözsüzlik**den oldu baña hâl
Göz gerek baña gerekmez mülk ü
mâl (Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53,
Mısra 45). [gözsüzlikden, -den]

gözüm aç: Gözü açmak; görmeyen gözün
(kôr) görür hale gelmesi anlamında
kullanılmıştır.

Gözüm aç kim degme rengün
sorayım
Adını vü şüretini göreyim
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra
51). [gözüm aç,]

gözüm gibi: Bal gibi (de) bağlamında,
kuşkusuz, istediğin gibi.

Kâfir ol **gözüm gibi** kim kuçasın
Niçeme kim ben yigit sen kocasın
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
119). [gözüm gibi,]

gözümdeği: Gözdeki.

Çün senün 'ışkuñ irişdi âhire
Lâ-cerem **gözümdeği** ağı göre
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra
34). [gözümdeği,]

gözümde gitmese: Gözünden uzaklaşmak,
göz önünde bulunmamak.

Kimse baña iltifât itmese yig
Dek **gözümde** şüreti **gitmese** yig
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 45, Mısra
38). [gözümde gitmese, -me, -se]

gözümü açsa-y-ıduñ: Gözü açmak (tedavi
etmek bağlamında).

Gözsüz eydür **gözümü açsa-y-ıduñ**
Odumuñ üstine şu saçsa-y-ıduñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra

39). [gözümü açsa-y-ıduñ, -sa, --y, --ı,
-du, -ñ]

gözümü dikdüm: Bir şeyi ele geçirmek
isteğine kapılmak, göz koymak.

Gözümü dikdüm ki gönülüm
yağmaya
Şâh yüzinden artuğına bakmaya
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 29, Mısra
5). [gözümü dikdüm, -düm]

gözün açayım: Gözünü açmak (tedavi etmek
bağlamında).

Eydür iy gözsüz **gözün** gel **açayım**
Oduñ üstine şovuk şu saçayım
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra
35). [gözün açayım, -ayım]

gözün nûrın alur: Gözü kamaşmak.

Düşde görür Muştafâ'yı kim gelür
Yüzünñ 'aksi **gözün nûrın alur**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra
24). [gözün nûrın alur, -ur]

gözün yaşını: Gözyaşı.

Bir iki **gözün yaşını** şıkasın
Çünkü vâ'iz meclisinden çıkasın
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra
13). [gözün yaşını, -nı]

gözünü aç: Dikkat etmek; uyanık olmak.

Gözünü aç kirpügüñi yummağıl
Zâlim olan kişiden 'adl ummağıl
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra
111). [gözünü aç,]

gül: Şeytan.

Şer'e kâbil ola kim maqbül-ısa
Mübtedi'lere uya kim **gül-ısa**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra
74). [gül-ısa, --ısa]

(Mes. 102: m. 8)

ğulğul: Bağrışıp çağrışma, şamata || Şarkı söylemek.

Her gün işümüz bizüm **ğulğul-durur**
Sevdüğümüz dünyada bir gül-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 7, Mısra 11). [ğulğul-durur, --dur, -ur]

ğulğula düşdi: Kuru gürültüye boğulmak.

Ğulğula düşdi şāra kim duruñuz
Pādişāha kutlulayu varuñuz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 173). [ğulğula düşdi, -di]

ğul-ı beyābān: Gulyabani.

Yolda yüz **ğul-ı beyābān** var-durur
Ğula kaçan uya her kim er-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 5). [ğul-ı beyābān,]

ğul-ı beyābāna: Çöl hortlağı, gulyabani || Şeytan.

Doğru yol İslām u imāna gider
Egri yol **ğul-ı beyābāna** gider
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 78). [ğul-ı beyābāna, -a]

ğunc: Naz, şive, işve.

Ol kamu kibr ü delāl u **ğunc** u nāz
Gitdi vü kaldı kıza mūnis niyāz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 19). [ğunc,]

gūr: Kabir, mezar.

Gūrınuñ üstine nūr indi ‘azīm
Kim bu kıza rahmet eyledi Kerīm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 111). [gūrınuñ, -ınuñ]

gūr içinde: Mezarda, mezarın içinde.

Eydür āhır dünyādan çün gitdüñüz
Gūr içinde ölūben çok yatduñuz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 56). [gūr içinde,]

gūra girdi: Mezara girmek. || Ölmek.

Güsteheh kılmadı bu ilde şūr
Gūra girdi Behmen ü Behrām-ı Gūr
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 204). [gūra girdi, -di]

gūra kodılar: Mezara koymak.

Kamu hālın çünki tertīb itdiler
Gūra kodılar anı vü gitdiler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 102). [gūra kodılar, -dı, -lar]

gurgin: Milad'ın oğlu olup meşhur İranlı kahraman.

Anda kim Güştāsb u **Gurgin'i** dutam
Keykubād-ıla Keyūmers'i utam
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 213). [gurgin'i, -i]

gurgin u kiyū vü tūs-ıdı: Gurgin, Kiyu ve Tus. (İran kahramanları).

Ol zamān kim šāh Keykāvūs-ıdı
Pehlevān **Gurgin u Kiyū vü Tūs-ıdı**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 29, Mısra 30). [gurgin u kiyū vü tūs-ıdı, --ıdı]

gurkīn: Milad'ın oğlu olup meşhur İranlı kahraman.

Kanı Tūs u Bījen ü **Gurkīn** ü Gīv
Kim olavuz bunlara Sām u Hıdīv
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 17). [gurkīn,]

gurruş kıla: Kükremek.

‘İşk çün aslan gibi **gurruş kıla**
Dilkü gibi heybetinden ‘aql öle
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 167). [gurruş kıla, -a]

gūsāle: Buzağı.

Birisi **gūsāle** tapdı iy ‘azīz
Kılmadı kâfırlığı dīnden temīz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 15). [gūsāle, -e]

ğusl: Gusül abdesti.

Günde yüz biñ **ğusl** artuğ eylerem
Yüz biñ azdur ben dahı çok iderem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 26, Mısra 11*). [*ğusl, -ı*]

ğusl: Yıkanma, temizlenme.

Kim cünüb olmaz-ısa **ğusl** n'ider
Arısuzlar şuda her gün **ğusl** ider
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 28, Mısra 11*). [*ğusl, -ı*]

ğusl eyle: Boy abdesti almak.

Birisi eydür ki iy şeyh-i kibâr
Vesveseñ gitmege bir **ğusl eyle** var
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 2*). [*ğusl eyle,]*

(*Mes. 72: m. 337*)

ğusl id: Gusletmek, yıkanmak, Vücudun her bölgesini iğne ucu kalmayacak derecede yıkamak.

Küp şuyından **ğusl ideyim** key arı
Kim gide arkamdağı kirler varı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 327*). [*ğusl ideyim, -eyim*]

(*Mes. 28: m. 12*)

ğusl kıldı: Yıkanmak, boy abdesti almak.

Ğusl kıldı şeyh ü girdi hırkaya
İy 'acab bu kamu hayr u şer neye
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 101*). [*ğusl kıldı, -dı*]

ğuslgâh: Temizlenme yeri.

Kim benüm arılığum peydâ-durur
Ğuslgâhum dünyada deryâ-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 26, Mısra 4*). [*ğuslgâhum, -um*]

ğuşsa: Gam, keder, hüznün, tasa.

Ben kaçan bu **ğuşşadan** cân iledem
Cânı terk itdüm ki imân iledem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 37*). [*ğuşşadan, -dan*]

(*Mes. 25: m. 110; Mes. 47: m. 23; Mes. 50: m. 123; Mes. 63: m. 98; Mes. 69: m. 134; Mes. 81: m. 10; Mes. 91: m. 27; Mes. 92: m. 11*)

ğuşsa vaktında: Üzüntü anında.

Ğuşsa vaktında bular şād oldılar
Şādılıkda kayğu birle taldılar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 109*). [*ğuşsa vaktında,]*

ğuşsa vü endişe: Keder ve kaygı.

Genc-ile endişe vü bî-genc gam
Genc-ile yig **ğuşsa vü endişe** hem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 35, Mısra 26*). [*ğuşsa vü endişe,]*

ğuşşalar geldi: Sıkıntı basmak.

Ğuşşalar geldi baña bol ilerü
Gelmedi bunun gibi yol ilerü
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 43, Mısra 7*). [*ğuşşalar geldi, -di*]

(*Mes. 43: m. 7*)

ğuşşalu oldılar: Kederli olmak.

Şādılıkda şād u gamda **ğuşşalu Oldılar** ol demde andan hişşelü
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 104*). [*ğuşşalu oldılar, -dı, -lar*]

ğuşşasın yiye: Dert çekmek, tasalanmak.

Niçe şeyhlik **ğuşşasın yiye** canuñ
Başuña yıkılun ol zavıyeñ senüñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 83*). [*ğuşşasın yiye, -ye*]

güç: Sıkıntı, içinde bulunulan zor durum.

Ayruğ itse bu **güci** şulţân anı
Def' idüben kırtara-y-ıdı beni

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 89). [güci, -i]

güç: Güç, kuvvet.

Ğoca hergiz inana mı **güçine**
Çünkü 'ömri irmiş ola uçına
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 75). [güçine, -in, -e]

(Mes. 30: m. 157; Mes. 30: m. 236;
Mes. 30: m. 148; Mes. 30: m. 276;
Mes. 30: m. 88; Mes. 30: m. 259;
Mes. 30: m. 267; Mes. 57: m. 25;
Mes. 84: m. 67; Mes. 30: m. 120)

güç: Güç, kuvvet; zulüm, haksızlık, eziyet.

Zâlim işlediğı **güç**i ne bilir
Ğarnı aç mülhid orucu ne bilir
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 101). [güç, -i]

güç: Zor bela, güçlük.

Yüz biñ akça bir kulumu virürem
Biş namâz andan **güç-ile** görürem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 78). [güç-ile, --ile]

güç: Zorluk, sıkıntı.

Ğodılar yüz yire zulmetden girü
Geçdiler nûr-ıla biñ **güç** ilerü
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 102). [güç,]

güç ile: Güçlkle, zorla.

Güç ile bulduğ senün dermānuñı
Küfre degşürme girü imānuñı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 45). [güç ile,]

güçler eylersin: Zorluk çıkarmak.

Şüretün yok çün taparsın şüreti
'Aql u cāna **güçler eylersin** katı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 108, Mısra 26). [güçler eylersin,]

güçleri gitdi: Takati kesilmek, gücü bitmek.

Uça uça vālih ü zār oldılar
Güçleri gitdi vü hayrān kaldılar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 26). [güçleri gitdi,]

gücüm kalmadı: Takati tükenmek, kuvveti kalmamak.

Ölür-isem dahı suçum kalmadı
Çün kılıç dutmağa **gücüm kalmadı**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 248). [gücüm kalmadı, -ma, -dı]

güd: Otlatmak, gütmek.

Ten tağından çün temāşā idesin
Çok toñuzlar yazularda **güdesin**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 216). [güdesin, -esin

(Mes. 13: m. 46; Mes. 14: m. 20; Mes. 15: m. 52; Mes. 27: m. 32)

güd: Gütmek, uğraşmak (iş bağlamında).

Her bireğü dünyada bir iş **güder**
Delüler katında 'ākiller n'ider
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 61). [güder, -er]

güd: Gütmek, uğraşmak (iş, amaç, fikir bağlamında).

Yohsa yolda yüz kişi bile gider
Bellüdü kim her birisi ne **güder**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 140). [güder, -er]

güden kişi: Peşinden güden (kişi).

Ādemün 'ilm ü hikmetdür işi
Dīv ü deddür şehvetin **güden kişi**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 80, Mısra 8). [güden kişi,]

güderz: İran kahramanlarından biri olup Rüstem'in kayınpederidir.

Kerrenāy u kūs çün kıla gırīv
Māt ola **Güderz** ü mecrūh ola Gīv
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 206*). [*güderz,]*

güher: *Cevher, öz; yaradılış.*

Çün var-ıdı aşlumuzda bu hüner
Bize dahı hāşıl oldu bu **güher**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 68*). [*güher,]*

(*Mes. 27 m. 71*)

güher: *Mücevher, inci.*

Degme dürr-içün **güherden** eyleyem
Mantıku't-tayr'ı şekerden eyleyem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra 41*). [*güherden, -den]*

(*Mes. 74: m. 30; Mes. 33: m. 12; Mes. 33: m. 14; Mes. 33: m. 16; Mes. 34: m. 2; Mes. 34: m. 5; Mes. 34: m. 7; Mes. 34: m. 8; Mes. 75: m. 2; Mes. 75: m. 3; Mes. 75: m. 13; Mes. 75: m. 24; Mes. 75: m. 75; Mes. 75: m. 84; Mes. 75: m. 91; Mes. 96: m. 5; Mes. 101: m. 62; Mes. 101: m. 67*)

güher-feşānlık idelüm: *Mücevherler saçmak.*

İnçülerden dür-feşānlık idelüm
Dürlere **güher-feşānlık idelüm**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 18*). [*güher-feşānlık idelüm, -elüm]*

gül: *Gül. || Sevgili.*

Hārı kesüñ bağbāna dınmañuz
Güllere zīnhār yavuzlık şanmañuz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 170*). [*güllere, -ler, -e]*

gül: *Gülmek.*

Oğlan ol dem gök dapa bakdı girtü
Güldi vü boynın uzattı ilerü
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 42*). [*güldi, -di]*

(*Mes. 25: m. 61; Mes. 25: m. 43; Mes. 25: m. 47; Mes. 65: m. 61; Mes. 94: m. 69*)

gül: *Gülerek.*

Halk anı delüye ururlar-ıdı
Sözini **gülep** geçürürler-ıdı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 28*). [*gülep, -üp]*

gül: *Maruf çiçek, gül.*

Her seher kim **gül** cemende açıla
Kamudan ilkin baña karşı gele
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 7, Mısra 7*). [*gül,]*

(*Mes. 1: m. 14; Mes. 7: m. 24; Mes. 7: m. 12; Mes. 7: m. 13; Mes. 7: m. 20; Mes. 8: m. 3; Mes. 8: m. 19; Mes. 8: m. 24; Mes. 16: m. 124; Mes. 17: m. 35; Mes. 22: m. 165; Mes. 22: m. 166; Mes. 32: m. 8; Mes. 46: m. 22; Mes. 50: m. 112; Mes. 57: m. 16; Mes. 60: m. 9; Mes. 66: m. 9; Mes. 72: m. 183; Mes. 84: m. 18; Mes. 88: m. 2; Mes. 91: m. 37; Mes. 91: m. 38; Mes. 91: m. 35; Mes. 91: m. 10; Mes. 91: m. 22; Mes. 91: m. 27; Mes. 105: m. 65; Mes. 105: m. 67; Mes. 111: m. 10; Mes. 8: m. 16; Mes. 8: m. 12*)

gül: *Alaylı bir şekilde gülmek.*

Bir şar ulularına bunlar **güler**
'Ālemūñ uluları olur bular
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 75*). [*güler, -er]*

(*Mes. 78: m. 16; Mes. 72: m. 266*)

gül açıla: *Gülün açılması, çiçeklenmesi.*

Her seher kim niçe kim **gül açıla**
Saña karşı gelmeye baña gele
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 8, Mısra 21*). [*gül açıla, -a]*

gül açılmış idi: *Gülün açılması, çiçeklenmesi.*

Bir zamānda kim **göl açılmış idi**
Bölöl anı görmege gelmiş idi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 5*). [*göl açılmış idi, -mış, - idi*]

göl gibi: *Göl gibi.*

İki yüzölü degöl-iseñ **göl gibi**
Yüz dil-ile söyleme bölöl gibi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 49, Mısra 19*). [*göl gibi,]*

(*Mes. 69: m. 175; Mes. 69: m. 185; Mes. 104: m. 17; Mes. 107: m. 36*)

göl gibi: *Göl gibi || Hoşça, güzelce.*

Kapudan rişvet girişek **göl gibi**
Öyke bacadan çıkar bölöl gibi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 103*). [*göl gibi,]*

(*Mes. 72: m. 485*)

göl gibi: *Göl gibi.*

Gezdiler her bağ içinde **göl gibi**
Degme şardan geçdiler bölöl gibi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 57*). [*göl gibi,]*

göl harifi: *Göl yığılı.*

Bağ u bostān bākī 'ālemdə bula
Yoħsa bunda **göl harifi** ħār ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra 12*). [*göl harifi, -i*]

göl ile reyħān ola: *Göl ve reyħan olmak.*

Ulularuñ şāħibi şultān ola
Tıfl elinde **göl ile reyħān ola**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 160*). [*göl ile reyħān ola, -a*]

göl şarından: *Göl şehri. (Kırşehir).*

Kendüzümü her ser-efrāza uram
Göl şarından odı Şirāz'a uram
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 26*). [*göl şarından, -ndan*]

göl vakti: *Göl vakti, ilkbahar mevsimi.*

Geldi **göl vakti** giriş kim bölölüñ
Bağ ola yiri vü bostānlar gülüñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 7, Mısra 19*). [*göl vakti,]*

göl yüzinden: *Göl yüzü, yanağı.*

Servi ağacı budagında oturuñ
Perde her bir **göl yüzinden** götürüñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 40*). [*göl yüzinden, -n, -den*]

göl uya: *Şeytana uymak.*

Yolda yüz gül-ı beyābān var-durur
Göl kaçan **uya** her kim er-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 6*). [*göl uya, -a*]

gölâm: *Kul, köle.*

Ergāvān dil-şād u süsen şādkām
Servi āzād u göle bölöl **gölâm**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 22*). [*gölâm,]*

göldür: *Gölmesine sebep olmak.*

N'ideyim aklı tene **göldürmedüm**
Kim ölürem kimseyi öldürmedüm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 63*). [*göldürmedüm, -me, -düm*]

(*Mes. 25: m. 70*)

göldür: *Göldürmek || Alaylı bir şekilde gülmek.*

'İşkī beni bī-gümān öldüriser
Dükeli ħalkı baña **göldüriser**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 52*). [*göldüriser, -iser*]

(*Mes. 91: m. 287*)

göl-i handān: *Açılmış gül || Gülen gül.*

Eydür işbu kal'ada yüz cān gibi
Elli at var bir **gül-i handān** gibi
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
16). [gül-i handān,]

Çün kafas sına kuş uça nāz-ıla
Gülsitānlara vara pervāz-ıla
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra
20). [gülsitānlara, -lar, -a]

(Mes. 105: m. 67; Mes. 111: m. 7)

gülistān: Gül bahçesi.

Kim benüm işüm **gülistānda** biter
Nevbahār u bāğ u bōstānda biter
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 7, Mısra
3). [gülistānda, -da]

(Mes. 29: m. 43; Mes. 32: m. 38;
Mes. 45: m. 12; Mes. 79: m. 24)

gülşar: Gülşehir (Kırşehir).

Her birisi çün bir iklîmi ala
Gülşari'nuñ issi Gülşehrî ola
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra
124). [gülşari'nuñ, -ı, -nuñ]

(Mes. 25: m. 125)

gülistān-nāme: 13. asır Fars şairlerinden
Sadi-i Şirazi'nin ahlaki ve didaktik mahiyetteki
eseri.

Birisi Sa'dī benem dir iy harīf
Kim **Gülistān-nāme** eyledüm laṭīf
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
170). [gülistān-nāme,]

(Mes. 69: m. 72)

gülşehrî: 14. yüzyıl Divan şairi. -Şairin
mahlası-.

Rehber olmağa meger hüdhüd gele
Kim yolu **Gülşehrî'den** yigrek bile
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 3, Mısra
24). [gülşehrî'den, -den]

(Mes. 34: m. 36; Mes. 36: m. 34; Mes.
72: m. 576; Mes. 85: m. 176; Mes.
104: m. 48; Mes. 106: m. 18; Mes.
109: m. 43; Mes. 1: m. 34; Mes. 2: m.
43; Mes. 5: m. 322; Mes. 5: m. 326;
Mes. 7: m. 13; Mes. 9: m. 58; Mes. 16:
m. 121; Mes. 18: m. 28; Mes. 21: m.
20; Mes. 22: m. 163; Mes. 24: m. 27;
Mes. 25: m. 124; Mes. 25: m. 125;
Mes. 26: m. 31; Mes. 27: m. 132; Mes.
28: m. 40; Mes. 30: m. 304; Mes. 30:
m. 276; Mes. 32: m. 192; Mes. 33: m.
30; Mes. 44: m. 46; Mes. 45: m. 32;
Mes. 46: m. 22; Mes. 47: m. 168; Mes.
47: m. 172; Mes. 50: m. 132; Mes. 51:
m. 34; Mes. 53: m. 166; Mes. 54: m.
80; Mes. 55: m. 51; Mes. 56: m. 57;
Mes. 57: m. 35; Mes. 59: m. 20; Mes.
60: m. 113; Mes. 63: m. 235; Mes. 65:
m. 130; Mes. 66: m. 152; Mes. 66: m.
154; Mes. 68: m. 70; Mes. 69: m. 5;
Mes. 69: m. 177; Mes. 71: m. 76; Mes.
72: m. 536; Mes. 73: m. 25; Mes. 74:
m. 27; Mes. 75: m. 83; Mes. 75: m. 80;
Mes. 77: m. 28; Mes. 78: m. 100; Mes.
79: m. 23; Mes. 81: m. 189; Mes. 82:
m. 22; Mes. 83: m. 36; Mes. 87: m. 24;
Mes. 88: m. 117; Mes. 90: m. 140;
Mes. 93: m. 58; Mes. 94: m. 74; Mes.
96: m. 54; Mes. 96: m. 80; Mes. 97:
m. 21; Mes. 98: m. 73; Mes. 100: m.
110; Mes. 101: m. 90; Mes. 102: m.
122; Mes. 105: m. 123; Mes. 107: m.

güllāb: Gül-ab: Gül suyu.

Bir ağaç kim acıdır cüllāb-ıla
Bisler-iseñ anı vü **güllāb-ıla**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra
46). [güllāb-ıla, --ıla]

gülmek: İnsanın mutlu olunca veya hoşuna
giden bir şey olduğunda ağzıyla yaptığı
hareket.

Şāh huzūrında başın kaşımaya
Dişleri **gülmekde** hîç ışımaya
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra
44). [gülmekde, -de]

gülnār oldu: Nar çiçeği olmak.

La'l **gülnār oldu** vü yākūt gül
Tāze yavlağ bülbül ü fertüt gül
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
37). [gülnār oldu, -dı]

gülsitān: Bahçe, gül bahçesi.

152; Mes. 108: m. 42; Mes. 109: m. 51; Mes. 110: m. 56; Mes. 111: m. 79)

gölşehri adı: *Gölşehri mahlası, Gölşehri ismi.*

‘Âm adınıñ olmaya hergiz dadı
Hâş ad ister-ise **Gölşehri adı**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 228*). [*gölşehri adı,]*

(*Mes. 69: m. 242; Mes. 69: m. 149; Mes. 69: m. 153; Mes. 69: m. 195*)

gölşehri adı: *Gölşehri'nin ismi, şöhereti.*

Degme ‘âm adlu bulımadı halâş
‘Âlemi **Gölşehri adı** dutdı hâş
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 66*). [*gölşehri adı,]*

gölşehri gibi: *Gölşehri gibi (Şairin mahlası).*

Şun ‘a şâni‘ dimegil dehrî gibi
Hâlık’uñı añla **Gölşehri gibi**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra 56*). [*gölşehri gibi,]*

(*Mes. 80: m. 28; Mes. 91: m. 304; Mes. 19: m. 44; Mes. 25: m. 119; Mes. 29: m. 40; Mes. 38: m. 23; Mes. 39: m. 116; Mes. 40: m. 42*)

gölşehri gibi ad mı var: *Gölşehri gibi mahlas bulunur mu?*

Tatluluk gibi cihānda dad mı var
Dünyada **Gölşehri gibi ad mı var**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 200*). [*gölşehri gibi ad mı var,]*

gülşen: *Bahçe, gül bahçesi.*

Cānda ne **gülşenlerüñ** rengi kıala
Ne dağı külhānlaruñ tengi kıala
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 105*). [*gülşenlerüñ, -ler, -üñ]*

(*Mes. 47: m. 136; Mes. 60: m. 58; Mes. 93: m. 35; Mes. 95: m. 8*)

gülşen: *Gül bahçesi || Gülşen özel isim. Mantıku't-tayr mesnevisi kastedilmektedir.*

Eylemeye kimse bir fenden beyān
Kim bu **Gülşen'den** bulımaya ‘ayān
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 78*). [*gülşen'den, -'den]*

gülşen-nāme: *Gülşen-nāme eseri || Mantıku't-tayr mesnevisi.*

Biz bu **Gülşen-nāme'de** kim eyledük
Dükeli ‘ilm ıstılāhın söyledük
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 75*). [*gülşen-nāme'de, -'de]*

gülzār: *Gül bahçesi; gül yüzlü sevgililer.*

N'iderüz biz cenneti **gülzār-ıla**
Bize Deyyān’ı gerek dīdār-ıla
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 145*). [*gülzār-ıla, --ıla]*

gümān: *Şüphes, kuşku.*

Yok-durur hergiz **gümānum** kim
benüm
Kalmayısar gevdem içinde canum
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 263*). [*gümānum, -um]*

(*Mes. 102: m. 55; Mes. 105: m. 119*)

gümüş: *Gümüş.*

Ne pulı hergiz **gümüşe** kıatar
Ne gümüşi pul diyüben satarlar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 299*). [*gümüşe, -e]*

(*Mes. 5: m. 300; Mes. 105: m. 11*)

gümrah: *Yolunu şaşırmış, doğru yoldan ayrılmış.*

Yine çün **gümrahlıguñı** göreler
Evliyā hāşā ki saña uyalar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 49*). [*gümrahlıguñı, -lığ, -uñ, -ı]*

(*Mes. 101: m. 59*)

gümrâh eyledüñ: Doğru yoldan saptırmak.

Şanma kim sen bini **gümrâh eyledüñ**
Belki her bir yolda āgāh eyledüñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 129*). [*gümrâh eyledüñ, -dün*]

gümrâh kılmağa: Yolunu şaşırtmak, doğru yoldan ayırmak.

Şaḥşı İblīs ilte **gümrâh kılmağa**
Şaḥş imāndan vara ayrılmağa
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 107*). [*gümrâh kılmağa, -ma, -ğa*]

gümrâh olmışdur yolın: Yolunu şaşırmış olmak, doğru yoldan ayrılmış olmak.

Şeyḥümüz **gümrâh olmışdur yolın**
Göster aña kim bile şağdan şolın
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 29*). [*gümrâh olmışdur yolın, -muş, -dur*]

gümrēh: Yolunu şaşırmış, doğru yoldan ayrılmış.

Yolı şoran ādemī āgeh-durur
Kendüzinden yöriyen **gümrēh-durur**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 48*). [*gümrēh-durur, --dur, -ur*]

gün: Güneş.

Ay kim añı bilmedi bir gün vebāl
Gün kim aña irmedi hergiz zevāl
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 76*). [*gün,]*

(*Mes. 69: m. 211*)

gün: Gün, zaman.

Herze sözler-ile dilini biler
Ādemīleri **gün** uzun yüpiller
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 18, Mısra 10*). [*gün,]*

(*Mes. 32: m. 37; Mes. 34: m. 25; Mes. 69: m. 149; Mes. 44: m. 45; Mes. 47: m. 119; Mes. 72: m. 270; Mes. 72: m. 268*)

gün: Gündüz || Güneş.

Gün kanı kim gice pâyāna ire
Kim meger bu derd dermāna ire
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 157*). [*gün,]*

gün: Gündüz.

Bir mücerred yigid-idi pāk-bāz
Gün uzun oruç dün dölpi namāz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 30*). [*gün,]*

(*Mes. 94: m. 67; Mes. 10: m. 139*)

gün: 1) Gündüz, 2) Yirmi dört saatlik zaman dilimi.

Kānlar üstinde **gün** uzun gezerem
Dem-be-dem gevher ḥisābın yazaram
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 33, Mısra 7*). [*gün,]*

(*Mes. 45: m. 14; Mes. 61: m. 6; Mes. 62: m. 12; Mes. 72: m. 499*)

gün: Gün.

Çün se şenbih **güni** Merrīḥ'üñ ola
Hem 'Uṭārid **güni** çārşenbih ala
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 280*). [*güni, -i*]

gün: Yirmi dört saatlik zaman dilimi || Bütün gün.

Zār u ḥayrān **gün** uzun gezer-idüm
Şeyḥ gibi bir zāviye düzer-idüm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 15*). [*gün,]*

gün: Güneş || Hayat, ömür.

Çün **günüm** tağ başına irdi benüm
Sen hilāl-ıla ne bedr ola cānum
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 73*). [*günüm, -üm*]

gün aydın: Günaydın || "Hayırdır, ne var, ne oluyor".

Çanda bir toğru söze meydān olur
Ben **gün aydın** dir-isem yalan olur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 61, Mısra 26). [gün aydın,]

gün doğıcak: Güneş doğunca, sabah olunca.

Gün doğıcak gice aradan gider
Varuñ eydüñ göreyim baña n'ider
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 71). [gün doğıcak,]

gün gibi: Güneş gibi.

Çün seni **gün gibi** bilmedi kişi
Bāri bir ılduz gibi birez ış
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 109, Mısra 41). [gün gibi,]

gün gibi peydā-durur: Gün gibi āşikar; çok açık.

Yohsa ol kim dāyim ü dānā-durur
Añlayana **gün gibi peydā-durur**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 40, Mısra 28). [gün gibi peydā-durur, --dur, -ur]

gün gibi peydā-y-ıdı: Gün gibi açık || Āşikār, ortada.

Ol ki Deyyān sırrına dānā-y-ıdı
Çehresinde **gün gibi peydā-y-ıdı**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 19, Mısra 6). [gün gibi peydā-y-ıdı, --y, --ıdı]

gün gibi zāhir: Gün gibi açık, meydanda.

Şehr içinde **gün gibi zāhir** bizüz
Şol ki şār dırsın girü āhir bizüz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 137). [gün gibi zāhir,]

gün hümāsı: Gündüzün hümāsı.

Dün ğurābı kanadın açdı yine
Gün hümāsı yuvadan uçdı yine

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 42). [gün hümāsı,]

gün uzun: Bütün gün.

Er hālāla eylese biñ iħtirām
Sen yimezsın **gün uzun** illā hārām
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 70). [gün uzun,]

(Mes. 96: m. 52; Mes. 102: m. 116)

günāh: Günah; suç, kusur.

Çün her işi Hāk kazāsından şanam
Ne **günāhum** var benüm kim utanam
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 42). [günāhum, -um]

(Mes. 15: m. 97; Mes. 25: m. 77; Mes. 48: m. 4; Mes. 52: m. 4; Mes. 76: m. 13; Mes. 76: m. 18; Mes. 76: m. 1; Mes. 78: m. 9; Mes. 85: m. 91; Mes. 85: m. 93; Mes. 85: m. 103; Mes. 85: m. 105; Mes. 85: m. 90)

günāh eyledüm: Günah işlemek.

Ben dahı sencileyin hem bir **günāh**
Eyledüm illā bilür ol Pādīşāh
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 84). [günāh eyledüm, -dü, -m]

günde: Her gün.

Günde yüz biñ ğuslı artuğ eylerem
Yüz biñ azdur ben dahı çok iderem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 26, Mısra 11). [günde,]

(Mes. 91: m. 138)

günde: Bir gün içinde.

Çün zarüret anı muhtar eyleye
Günde ya biş söz ya on söz söyleye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 28). [günde,]

günde: Bir gün içinde; her gün.

Eydür işbu yavrılarına benüm
Günde yüz bin kez fedâ olsun cânım
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra
12). [günde,]

(Mes. 48: m. 21; Mes. 72: m. 433;
Mes. 91: m. 78; Mes. 91: m. 128; Mes.
91: m. 136)

günde bir: Her gün bir defa.

Kim Çalap fermân virürse tapuya
Günde bir av getürvüz kapuya
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
120). [günde bir,]

(Mes. 91: m. 134; Mes. 74: m. 7; Mes.
23: m. 22)

gündüz: Gündüz, sabah || Aydınlık.

Çün görür Safvân ki Bücehl'ün gözi
Görimez kim bile dünden **gündüzi**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
214). [gündüzi, -i]

(Mes. 44: m. 2)

gündüz: Gündüz vakti.

Şimdi görmeyen cemâlin **gündüzün**
Gice kanda añlaya anuñ yüzün
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 40, Mısra
21). [gündüzün, -in]

(Mes. 61: m. 24; Mes. 73: m. 13)

gündüz gibi: Gündüz gibi, aydınlık || Parlak.

Yaz anuñ yüzi katında güz gibi
Zülfî gice 'arızî **gündüz gibi**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra
78). [gündüz gibi,]

gündüz rûmisi: Gündüz güzeli (Rûm'da
yaşayan insanlar beyaz ırktan ve güzel
oldukları için çok zaman şiirlerde Habeş ve
Zenci ile karşılaştırılmıştır. Bir üst mısra
"gice zengisi" ile ilişkili olup tezat sanatına
başvurulmuştur).

Çünkü gice zengisi oldu nihân
Girü **gündüz rûmisi** oldu 'ayân
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
264). [gündüz rûmisi,]

gündüz şahidi: Gündüz güzeli.

Çün gice müşkin çâr örtüdü başa
Gitdi **gündüz şahidi** yüzün yaşa
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra
40). [gündüz şahidi,]

gündüzün: Gündüz vakti.

Gündüzün yarasa gibi gizlenür
Gice güneş gibi rûşen görünür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra
17). [gündüzün,]

(Mes. 105: m. 21)

güneh eyledüñ: Günah işlemek, günaha
girmek.

Bir yazuk ben işledüm dir hõr bana
Bir **güneh** sen **eyledüñ** lâıyk saña
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra
86). [güneh eyledüñ, -dün]

günehkâr: Günah işlemiş kimse.

Biz perestâruz Ğanî perverdigâr
Biz **günehkâruz** Ğafûr âmurz-gâr
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
246). [günehkâruz, -uz]

günehlü: Günah işleyen, günahkâr.

Biz perişân-hâl ü sen perverdigâr
Biz **günehlüler** ü sen âmurz-gâr
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra
102). [günehlüler, -ler]

günehsiz: Günahsız, günahı olmadan.

Pâdişah beni **günehsiz** öldürür
Bu ta'accüb ben Ğarîbi güldürür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra
69). [günehsiz,]

güneş: Güneş, güneş ışığı.

Güneş anuñ pertevinden tolına
Ay h d anuñ gibi  anda bulına
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra
73). [güneş,]

(Mes. 39: m. 25; Mes. 39: m. 24; Mes.
50: m. 116; Mes. 72: m. 152; Mes. 72:
m. 258; Mes. 105: m. 66; Mes. 107: m.
140)

güneş: Güneş; sevgili.

 ey e düşde g rd ğın şer  eyledi
Ol **güneş** kim d şde a a s yledi
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra
66). [g neş,]

g neş: G neş, gezegenlere ve yer yuvarlağına
ı ık ve ısı veren b y k g k cismi.

Birisi **g ne e**  apdı v  s zi
Aya  atm itdi v  biri ılduzı
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra
11). [g ne e, -e]

(Mes. 5: m. 230; Mes. 5: m. 301; Mes.
11: m. 76; Mes. 11: m. 111; Mes. 15:
m. 110; Mes. 16: m. 2; Mes. 16: m. 22;
Mes. 21: m. 5; Mes. 38: m. 7; Mes. 45:
m. 27; Mes. 60: m. 57; Mes. 63: m. 56;
Mes. 68: m. 67; Mes. 72: m. 254; Mes.
72: m. 241; Mes. 72: m. 276; Mes. 72:
m. 197; Mes. 104: m. 53; Mes. 107: m.
133)

g neş gibi: G neş gibi.

G nd zın yarasa gibi gizlen r
Gice **g neş gibi** r şen g r n r
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra
18). [g neş gibi,]

(Mes. 109: m. 22; Mes. 22: m. 42)

g neş gibi ı ıya: G neş gibi parlamak.

Alnı açuk gerek evvel kişiye
Kim **güneş gibi** cih nda ı ıya
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra
6). [güneş gibi ı ıya, -ya]

güneş gibi olur: Güneş gibi olmak.

D yire şey i **güneş gibi olur**
  r u köy şey in  oran yüz bi  bulur
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra
27). [güneş gibi olur, -ur]

güneş toğdı: Güneş doğmak. ( slamiyet).

  n **güneş toğdı** görindi d r ba a
Sen ki g zs zsın görünmedi sa a
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
219). [güneş toğdı, -dı]

güneş   aydan: Güneş ve ay.

Kim siz   bir   hid   z var-durur
Güneş   aydan da ı enver-durur
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra
8). [güneş   aydan, -dan]

güneş   ayuz: Güneş ve ay.

Niçeme kim geh **güneş  ** geh **ayuz**
Ol  an   atında bir yoksul bayuz
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 35, Mısra
23). [güneş   ayuz, -uz]

güneşden: G ne ten (Güneş ışığı sayesinde).

  n **güneşden** n r alır ay iy  ak m
Güneş ayu  n r n eyler m stak m
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
253). [güneşden,]

g ne  n yüzi: Güneşin yüzü (Parlaklığı, ışığı
bağlamında).

Güneşün yüzi cih nda f   ola
Anı görmeyen meger  uff   ola
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 40, Mısra
37). [g ne  n yüzi,]

g re  dutar: G re mek, g re  tutmak.

Ol biri **g re  dutar** g lm n-ıla
Ol biri ı ret ider vild n-ıla
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra
27). [g re  dutar, -ar]

g rle: G rleme eylemi (g k g rlemesi).

Nāgehān gök gürlledi Büşr'e sorar
Kim bu **gürlemek** nedendür vir habar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
164). [gürlemek, -mek]

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
202). [güstāşb,]

(Mes. 30: m. 213)

gürle: Bağırarak, azarlamak.

Kişiyi çün kim bu fende **gürleyem**
Gözlerinden sürmesin oğurlayam
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 89, Mısra
5). [gürleyem, -y, -em]

(Mes. 89: m. 21)

güstehe: Firdevsi'nin Şehname'sindeki
kahramanlardan biri, Minuçihr'in torunu ve
Nuser'ın oğludur.

Güstehe kılımadı bu ilde şür
Gūra girdi Behmen ü Behrām-ı Gür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
203). [güstehe,]

gürle: Gürlemek.

Pādişāhlar heybetin bilmez midüñ
Gürlemegümden hāzer kılmaz
mıduñ (Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91,
Mısra 158). [gürlemegümden, -me, -
güm, -den]

(Mes. 91: m. 137)

güyme: Dayanma, bekleme, sabretme.

Çıkıcağ **güymeyiserem** ben saña
Yaluñuz kalıp kaçımağıl baña
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
173). [güymeyiserem, -y, -iser, -em]

güz gibi: Sonbahar gibi.

Yaz anuñ yüzi katında **güz gibi**
Zülfi gice 'ārızı gündüz gibi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra
77). [güz gibi,]

gürlemeg: Gürlemek; kalın ve gür ses
çıkarmak.

Eyle gider kim şabā yitmez aña
Gürlemeginden felek kalmış taña
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
8). [gürlemeginden, -in, -den]

güzâf: Boş söz, mânâsız lâf.

Çün urımaduñ cihān içinde lâf
Çaldırağıl bāri şehrüñde **güzâf**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 109, Mısra
40). [güzâf,]

gürz: Ateşli silâhların icâdından önce savaş
âleti olarak kullanılan, demir, tunç, bakır veya
pirinçten ağır topuz, bozdoğan, şeşper.

Güç-ile bunuñ-ıla çün çıkmadum
Gürz ile atdan aşağı yıkmadum
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
158). [gürz,]

(Mes. 30: m. 202; Mes. 30: m. 180;
Mes. 30: m. 112; Mes. 30: m. 119;
Mes. 30: m. 144; Mes. 39: m. 16; Mes.
60: m. 27)

güzin: Seçkin, soylu, seçilmiş.

Kamu kuşlaruñ **güzini** ben olam
Pādişāhlar hem-nişini ben olam
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 29, Mısra
15). [güzini, -i]

güstāşb: Goştāşb adıyla da anılan Keyani
hükümdarlarından Lohrasp'ın oğludur.
Zerdüş onun döneminde ortaya çıkıp dinini
yaymıştır. (FMS :337).

Çün Feridün mülkin almağa kıyam
Gürz-ile **Güstāşb** kalkanın sıyam

-H-

Kelebekler bir gice mumdan **haber**
işidürler bir kişiden mu‘teber
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra*
6). [*haber işidürler,]*

hā: Ünlem bildiren bir söz.

İşi gücü kamu oda yakşam direm
Gün uzun **hā** yüzine bakşam direm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 45, Mısra*
14). [*hā,]*

habar: *Haber.*

Eytdüm er-iseñ otur kim ben varam
Ol şaha işbu **habarları** virem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra*
194). [*habarları, -lar, -ı]*

haber: *Naklolan söz.*

Bunlar anuñ ‘aşıkı-y-ıdı meger
Kim aña cân viribidiler **haber**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra*
88). [*haber,]*

haber: *Naklolan söz; ilim vukuf.*

Hikmet ü Kur‘ân tefsîr ü **haber**
Gitmiş-idi hâtırından ser-be-ser
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra*
73). [*haber,]*

haber bilimedüñ: *Bilgisi, haberi olmak.*

Kendü cânuñ terkini kılımaduñ
Anuñ-ıçun bir **haber bilimedüñ**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra*
74). [*haber bilimedüñ, -ime, -dü, -ñ]*

haber getir: *Haber vermek, ulaştırmak.*

Eytdiler var kim bu iş senden gele
Girü dönicek **haber getir** bile
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra*
36). [*haber getir,]*

(*Mes. 105: m. 32; Mes. 105: m. 82*)

haber işidürler: *Haber almak.*

haber kıldum: *Haberdar etmek, bilgi vermek.*

Ben **haber kıldum** şahā ne olduğın
Şāh bilür anuñ-ıla ne kılduğın
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra*
207). [*haber kıldum, -du, -m]*

haber virmek: *Haber vermek, haber ulaştırmak.*

Kelebek mumdan **haber virmek** revā
Mum girü mumdan haber virmek
hātā (*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105,*
Mısra 97). [*haber virmek, -mek]*

(*Mes. 105: m. 98; Mes. 105: m. 90*)

haber virür: *Bir şeyi bildirmek, bir şey hakkında bilgi vermek.*

Toğru işden ne **haber virür** canuñ
Yohsa egri çok işüñ vardur senüñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 90, Mısra*
37). [*haber virür, -ür]*

haberler virdiler: *Haber ulaştırmak, bilgi vermek.*

Bu yañadan ol tanuklar girdiler
Şehre vü dürlü **haberler virdiler**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra*
172). [*haberler virdiler, -di, -ler]*

habîb: *Sevgili, mahbup.*

Ol umıda kim şora anı **habîb**
Kaldı ol gün anda ol pîr-i ğarîb
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra*
123). [*habîb,]*

habîr: *Her şeyden haberdar olan, her şeyi bilen (Allah).*

Ben degül miyem semî‘ ü yā basîr
Yā hâkîm ü yā ‘âlîm ü yā **habîr**

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra 24). [ḥabūr,]

ḥāc kılmiş-ıdı: Hac ibadetini yerine getirmek: Müslümanların yılın belirli günlerinde Kabe'yi ve etrafındaki kutsal mekanları ziyaret etmeleri.

Hac yolında elli **ḥāc kılmiş-ıdı**
Sünnet-ile farzı key bilmiş-idi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 15). [ḥāc kılmiş-ıdı, -miş, --ı, -dı]

ḥacālet: Mahcubiyet, utanma.

Eydür imdi bu **ḥacāletden** size
Ne ziyān u yā ne aşsı var bize
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 75). [ḥacāletden, -den]

ḥacc: İslām dininin beş şartından biri olan ve belirli şartlar dahilinde her Müslümanın ömründe en az bir defa Kurban Bayramı günlerinde belirli usüllere göre yapması gereken ibadet.

Hacca sıdık-ıla meger kim gitmedüm
Kim ḥarābatı daḥı terk itmedüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 48, Mısra 27). [ḥacca, -a]

(Mes. 73: m. 5)

ḥācc itmişem: Hacc ibadetini yerine getirmek.

Sıdık-ıla on altı kez **ḥācc itmişem**
Ka'be şehrinden Minā'ya gitmişem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 51, Mısra 25). [ḥācc itmişem, -miş, -em]

ḥācet olmaz: Gerekmek, lazım olmak.

Uçmağa iriçegin ayruḳ baña
Ḥācet olmaz iktidā kılmak saña
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 20, Mısra 14). [ḥācet olmaz, -maz]

ḥacil: Utanmış, mahçup.

Ol ögüdün daḥı terkīn urdılar
Ḥire vü ḥor u **ḥacil** dek durdılar

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 74). [ḥacil,]

ḥacil kaldı: Utanmak, mahçup olmak, utançtan bir kimsenin yüzüne bakamayacak duruma gelmek.

Nāgehān bir gūşeden çıkdı bir ün
Kim **ḥacil kaldı** ol ünden erğanun
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 122). [ḥacil kaldı, -dı]

ḥaclet: Utanma, utanç.

Ḥaclet-ile şermsār oldı 'azīm
Ḥasret-ile cenneti kıldı caḥīm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 67). [ḥaclet-ile, --ile]

(Mes. 15: m. 80)

ḥāc: İslām dininin beş şartından biri olan ve belirli şartlar dahilinde her Müslümanın ömründe en az bir defa Kurban Bayramı günlerinde belirli usüllere göre yapması gereken ibadet.

Eydür altı **ḥac** piyāde eyledüm
Ma'rifetler ma'nevī çok söyledüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 111). [ḥac,]

ḥāc: Küfürde taptıkları şey, haç.

Biri puta tapdı ma'būdum didi
Biri **ḥāça** ḥalk-ı maḳsūdum didi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 14). [ḥāça, -a]

ḥadd: Sınır, şer'i ceza.

Hem kısaş u **ḥadd** u ta'lik u ḥalāk
Şer' bildürdi vü imān u i'tāk
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 5). [ḥadd,]

ḥadd ü pāyānı: Sınır ve son.

Ḥadd ü pāyānı belürmez yola er
Ḳomaya hergiz kadem bī-pā vü ser
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 13). [ḥadd ü pāyānı, -ı]

hadd ü resmin: Sınır ve usul.

Dünya işin 'ilm-ile tañlamışam
Hadd ü resmin her sözün añlamışam
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 4*). [*hadd ü resmin, -in*]

(*Mes. 72: m. 283; Mes. 107: m. 5; Mes. 19: m. 10*)

haddan geçicek: Sınırı aşmak.

Aşlanuñ çün cevri **haddan geçicek**
Şu yirine kanlarımı içicek
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 53*). [*haddan geçicek, -icek*]

hādi': Hileci.

Bî-vefā vü merdüm-āzār olmaya
Hādi' u nemmām u ğaddār olmaya
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 92*). [*hādi',*]

hādım: Hizmetkâr.

Yavlağ ol **hādım** iver ol kapudan
Kim revân-ter yörüye yolda şudan
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 33*). [*hādım,*]

(*Mes. 88: m. 39; Mes. 88: m. 8*)

hadis: Hazret-i Peygamberin kelâm-ı şerîfi, hadis.

Çünkü âyetden **hadis** ihrâc idem
Fıkh ilmin anda istihrâc idem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 59*). [*hadis,*]

hadis: Söz || Kısır.

Beñzer ol şüridenüñ ahyālına
Bu **hadis** ü ol güher dellālına
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 74, Mısra 30*). [*hadis,*]

hādīsāt: Hadiseler, olaylar.

Hādīsātuñ naķşını düzdı felek
Defterinden eyledi bir kezde çāk
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 57, Mısra 21*). [*hādīsātuñ, -uñ*]

hāfız: Kur'ân-ı Kerîm'i bütünüyle ezberlemiş olan ve ezberden okuyabilen kimse.

Tācuñ ileyinçe **hāfızlar** okır
İlerü geleni çavuşlar doķır
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 111*). [*hāfızlar, -lar*]

hāfi: Gizli, saklı.

Halk elin öpen kişi midür velî
Bu **hāfi** hāli bize eyle celî
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 67, Mısra 10*). [*hāfi,*]

hak: Hak, doğru.

İ'tikāduñ kişi egemeye
Seni **hakdan** bātıla çekemeye
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra 8*). [*hakdan, -dan*]

(*Mes. 55: m. 28; Mes. 55: m. 44; Mes. 63: m. 167; Mes. 70: m. 6; Mes. 72: m. 48; Mes. 81: m. 84; Mes. 81: m. 154; Mes. 85: m. 16; Mes. 110: m. 34*)

hak: Allah, Cenâbıhak.

Şeyh eydür kim beni **Hak** tağladı
Bu od-ıla vü bu bende bağladı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 39*). [*hak,*]

(*Mes. 11: m. 38; Mes. 15: m. 95; Mes. 21: m. 13; Mes. 22: m. 120; Mes. 22: m. 144; Mes. 25: m. 60; Mes. 25: m. 108; Mes. 25: m. 111; Mes. 25: m. 76; Mes. 53: m. 150; Mes. 56: m. 53; Mes. 65: m. 36; Mes. 65: m. 53; Mes. 65: m. 84; Mes. 65: m. 10; Mes. 65: m. 136; Mes. 72: m. 528; Mes. 72: m. 572; Mes. 74: m. 27; Mes. 77: m. 32; Mes. 83: m. 29; Mes. 83: m. 30; Mes. 85: m. 155; Mes. 105: m. 112; Mes. 105: m. 111; Mes. 85: m. 59*)

hak: Allah; doğru, hakikat.

Çün Muḥammed yolını başarısız
Lācerem **ḥaḳ** menziline iresiz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 4*). [*ḥaḳ,]*

hak: Doğru, hakikat, gerçek.

Eydür iy dā'im dālāletde olan
Bātılı **ḥaḳ** yalanı gerçek bilen
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 4*). [*ḥaḳ,]*

hak bilür: Allah bilir ya... manasında
kullanılan bir söz kalıbı.

Ḥaḳ bilür çün bu güli kim eyledük
Nādire şīrīn ü key ter söyledük
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 57*). [*ḥaḳ bilür,]*

hak hazretinde: Allah'ın huzuru.

Muṣṭafā bir gün münācāt eyledi
Sırrını **Ḥaḳ hazretinde** söyledi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 2*). [*ḥaḳ hazretinde, -de]*

hak kapusunda: Allah'ın huzuru, O'nun nezdi.

Girü kamu Rüm iline geldiler
Hak kapusunda mücāvīr oldılar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 8*). [*ḥaḳ kapusunda,]*

(*Mes. 14: m. 72*)

hak katında: Allah katı, Allah indinde.

Hak katında dartılıcak iy ḥakīm
Artuḳ ola yirden ü gökden delīm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 165*). [*ḥaḳ katında,]*

hak kazāsından: Allah'ın takdiri.

Çün her işi **Hak kazāsından** şanam
Ne günāhum var benüm kim utanam
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 41*). [*ḥaḳ kazāsından,]*

hak şükrini diyiserem: Allah'a şükretmek.

Kısmetüm sizden-durur yiyiserem
Çün yeyem **Ḥaḳ şükrini diyiserem**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 110*). [*ḥaḳ şükrini diyiserem, -y, -iser, -em]*

hak ta'ālā: Yüce Allah.

Ḥaḳ ta'ālā eydür iy Şāh-ı rūsül
Pāsbān-ı bārgāh-ı emr-i ḳul
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 13*). [*ḥaḳ ta'ālā,]*

(*Mes. 84: m. 11; Mes. 84: m. 74; Mes. 84: m. 105; Mes. 97: m. 46; Mes. 110: m. 47; Mes. 108: m. 11; Mes. 22: m. 102; Mes. 5: m. 1; Mes. 14: m. 69*)

hak yolu: Allah'a ulaştırın yol, doğru yol.

Biri eydür i'tikādum var dūrüst
Ḥaḳ yolında degülem dīnde süst
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 51, Mısra 2*). [*ḥaḳ yolında, -n, -da]*

(*Mes. 10: m. 15; Mes. 22: m. 104; Mes. 22: m. 128; Mes. 102: m. 53*)

ḥakān: Hakan, Türk hükümdarlar için
kullanılan unvandır.

Husrev ü Fağfūr u **Ḥakān'ı** dutam
Ḳayser ü Nūşirivān'dan oyn utam
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 211*). [*ḥākān'ı, -'ı]*

ḥakānlık kıla: Padişahlık yapmak.

Kim ola Kisrā ki **ḥakānlık kıla**
Dünyada şultānlığı da'vī kıla
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 24, Mısra 19*). [*ḥākānlık kıla, -a]*

hakāyık 'ilmine: Hakikat sırrı.

İhtışār itdüm dekāyık 'ilmine
Kim meger irem **ḥakāyık 'ilmine**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 66*). [*ḥākāyık 'ilmine, -in, -e]*

hakdur olisar: Doğru, gerçek, adaletli olmak.

Haşr güninde ki **hakdur olisar**
Her biri işledüğünü bulisar
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra
9). [hakdur olisar,]

hakem: Hakem; karar verme yetkisi bulunan kimse.

Çün naşbümüz sitemdür n'idelüm
Haşm çün girü **hakemdür** n'idelüm
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra
72). [hakemdür, -dür]

hâkezâ isma' ve kul: Böyle dinle ve söyle.

Dağı andan aşağıarakdur rüsül
Cânları vü **hâkezâ isma' ve kul**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra
64). [hâkezâ isma' ve kul,]

hak'ı görmüş-idi: Allah'ı görmek. (gönül gözü bağlamında).

Zâvyesinde bir şîh oturmuş-ıdı
Ol nazardan kim **Hak'ı görmüş-idi**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra
12). [hak'ı görmüş-idi, -miş, --i, -di]

hakından çıkam: Birini yenmek ya da hak ettiği sert işlemlerle cezalandırmak.

Girü bunların evini ben yıkam
Yine bunların **hakından** ben **çıkam**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra
98). [hakından çıkam, -am]

hakikat: Doğru olan, asıl. Hakikat Sırrı.

Ol senün dînüne girdi bî-mecâz
Sen **hakikat** dînden olma bî-niyâz
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra
116). [hakikat,]

(Mes. 81: m. 95)

hakikat: Doğruluk, gerçeklik.

Kim tarikat iline server benim
Hem **hakikat** yolına rehber benim
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra
4). [hakikat,]

hakikat: Gerçek, işin iç yüzü.

Sen **hakikat** bil ki yüz 'âlem günâh
Mağv ola çün kim kıla 'âsi bir âh
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra
97). [hakikat,]

hakikat: Gerçekten, sâhiden, hakikaten.

Biri eydür kim kanadı dürr-idi
Zira ol anı **hakikat** gördidi
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
130). [hakikat,]

hakikat: Doğru olan, gerçekten.

Çün **hakikatdan** mecâzî ahladum
Bu kamu nâz u niyâzî tâhladum
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra
63). [hakikatdan, -dan]

hakikat: Gerçek olan, asıl olan.

Degme baş içinde bir sevdâ durur
Kimse bilmez kim **hakikat** ne-durur
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra
110). [hakikat,]

(Mes. 53: m. 105)

hakikat: Türk tasavvuf düşüncesindeki dört kapı kırk makam inancının dördüncü kapısıdır. İlâhî sırların müşahade edildiği kapıdır.

Kim bu iki yoldan azuk direvüz
Bes **hakikat** menziline irevüz
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 99, Mısra
4). [hakikat,]

(Mes. 100: m. 75 Mes. 100: m. 77)

hakikat: Hakikat (yolu).

Çün **hakikatda** belüre pâygâh
Biz olavuz mağv u kâla pâdişâh
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra
59). [hakikatda, -da]

(Mes. 100: m. 67 Mes. 100: m. 71)

hakikat olmaya: Hakikat yoluna ermek.

Bî-hakikat bunlar işden kalmaya
İlla bunlarsuz **hakikat olmaya**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra
18). [hakikat olmaya, -ma, -ya]

hakim: Hikmet sahibi, her şeyi çok iyi bilen
(Allah).

Ben degül miyem semî' ü yâ basîr
Yâ **hakim** ü yâ 'âlim ü yâ habîr
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra
24). [hakim,]

(Mes. 1: m. 5)

hakim: Âlim, bilgin, her şeyi bilen; tabiatı
inceleyen; tabip, doktor.

Her kimün kim derdi varın bilürüz
Biz **Hakim'üz** aña dermân kıluruz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra
48). [hakim'üz, -'üz]

hakim: Bilen kişi, bilge.

Yüz günehten tevbe kıldı bir **hakim**
Siz yusirrüne 'ale'l-hınsî'l-'azîm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
311). [hakim,]

(Mes. 14: m. 61)

hakim: Doktor, hekim.

Eyle renci şa'b-ı derdi 'azîm
Kim 'ilâcın aňlamaz-ı **hakim**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra
10). [hakim,]

(Mes. 25: m. 11; Mes. 53: m. 20; Mes.
53: m. 105)

hakim: Akıllı, derin düşünceli, hükümleri
sağlam, basiret ve sağ duyu sahibi kimse,
bilgin, filozof.

İştılâhumuz Aristo dilidür
Biz **hakimlerüz** bu Yunan ilidür

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra
186). [hakimlerüz, -ler, -üz]

(Mes. 97: m. 18)

hakim: Hikmet sahibi (kimse).

Ol **hakim-ile** bilün ol gözsüzi
Aňlañuz kim niçe açıldı gözi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra
63). [hakim-ile, --ile]

(Mes. 74: m. 17; Mes. 111: m. 63)

hakim: Hükmeden, buyruğunu yürüten; bilge
kişi, hakim.

Ol erün gök çevresine çevrine
Anı **hakim** bile kendü devrine
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra
34). [hakim,]

hakim: Bilge, âlim kimse; olağanüstü sırlara
vâkıf.

Ben senün gibi **hakime** irmedüm
Bir kişi senden eyürek görmedüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra
97). [hakime, -e]

hakim kılma: Hakim olmak, buyruğu
yürütmek.

Çün hakikat anı **hakim kılma**
Öldüren ü öleni hüd bilmedi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra
75). [hakim kılma, -ma, -dı]

hakim ola: Hükmetmek, egemen olmak;
sözünü geçirmek.

Adı bu da'vîlere **hakim ola**
Kim bu şeyh olmaz-ısa yâ kim ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra
71). [hakim ola, -a]

hakim olur: Hükmetmek, egemen olmak.

Her müsâfir kim gelür eyvânuma
Hakim olur kamu hân-u-mânuma
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 73, Mısra
22). [hakim olur, -ur]

hakīm-i rūzgār: Devrin bilgesi (doktor bağlamında söylenmiştir).

Cānuñ ol gözsüz-durur iy nāmdār
‘Aklūñ ol hāzık **hakīm-i rūzgār**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 118). [hakīm-i rūzgār,]

hakīr: Değersiz, aşağı.

Baykuşu çün key **hakīr** okıyalar
Genci üstinde fakīr okıyalar
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 35, Mısra 21). [hakīr,]

hākister: Kül, ateş külü.

Urdu oda şeyhi nāgeh ol perī
Şöyle kim çıkdı göge **hākisteri**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 104). [hākisteri, -i]

hakk: Hak.

Hüdhüd eydür hīç ümīdün kesmegil
Andan u top **hakḳı** yire başmağıl
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 77, Mısra 2). [hakḳı, -ı]

hakk: Allah.

‘Abdu'r-rezzāk idi ol ulu adı
Kim bilişdürür-idi **Hakḳ’a** yadı
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 8). [hakḳ’a, -a]

(Mes. 14: m. 64; Mes. 72: m. 3; Mes. 77: m. 25; Mes. 96: m. 21; Mes. 102: m. 84)

hakk: Doğru, gerçek.

Diler-ise **hakḳı** bātıl eyleye
İster-ise bātılı hak söyleye
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra 27). [hakḳı, -ı]

hakk: İle ilgili.

Ne günāh itdüm senün **hakḳuñda**
ben

Ādemī bunça yavuz ola ki sen
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 57). [hakḳuñda, -uñ, -da]

hakk’a irenlerden-durur: Allah'a ulaşan (kişi).

Gördi kim ol er erenlerden-durur
Bildirdi kim **Hakḳ’a irenlerden-durur**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 19, Mısra 4). [hakḳ’a irenlerden-durur, -ler, -den, --durur]

hakk’a kodum: Allah'a teslim etmek.

Hakḳ’a kodum anı nesi varı uş
Algıl anuñ cānına harc eyle hoş
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 423). [hakḳ’a kodum, -dum]

hakka vü nā-hakka: Doğru ve yanlış; haklı ve haksız.

İ’tikādumı dürüst eylemişem
Hakḳa vü nā-hakḳa süst eylemişem
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 51, Mısra 22). [hakḳa vü nā-hakḳa, -a]

hakk’a yalvardı: Allah'a yakarıшта bulunmak.

Hakḳ’a yalvardı ki bu az milketi
Kimseye virme vü üküş zahmeti
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 34, Mısra 23). [hakḳ’a yalvardı, -dı]

hakḳı: Pay, hisse.

Soḥbetün **hakḳımı** terk itmeyelüm
Yaluñuz seni koyup gitmeyelüm
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 47). [hakḳımı, -ım, -ı]

(Mes. 91: m. 129; Mes. 91: m. 130)

hakḳı var: Payı, alacağı, hissesi olmak.

Ḳamusu and içdiler kim bir şikār
Pādīşāhuñ günde bizde **hakḳı var**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 128). [hakḳı var,]

hakk-ıçun: Allah için.

Bunça işi **Hakk-ıçun** işler kişi
Kim yüzine urılısar ol işi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra
155). [hakk-ıçun,]

hakkında: Hakkında, için.

Ululara ihtirām eylemeye
Kimse **hakkında** eyü söylemeye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra
42). [hakkında,]

hakkumuzda: Hakkımızda, bizimle ilgili.

Kimse bize serzeniş eyler-ise
Hakkumuzda bîş ü kem söyler-ise
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 13, Mısra
38). [hakkumuzda,]

(Mes. 22: m. 138)

hak-perest olmağa: Doğruluktan ayrılmayan,
Allah'a iman eden.

Rûm ilinde büt-perest olan girü
Hak-perest olmağa geldi ilerü
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra
100). [hak-perest olmağa, -ma, -ğa]

hak-şinās: Hakkı (Allah'ı) bilen; hak bilir.

Şayru oldı bir iki gün hāş Ayas
Şeh katına gelmedi ol **hak-şinās**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra
4). [hak-şinās,]

hakuñdan çıkmğa: Hakkından gelmek; zor
bir işi başarı ile sona erdirmek.

Kuvvetüm yok çün **hakuñdan**
çıkmğa
Şehvet-ile 'akl evini yıkmğa
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra
77). [hakuñdan çıkmğa, -ğa]

hāl: Ben, siyah nokta.

Rengi la'l ü dişleri lü'lü gibi
Hālî Türkistân'da bir hindü gibi

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra
92). [hālî, -i]

hāl: Hal, durum, suret.

Gice her bir **hāl-ıla** hōd geçiser
Bilmezem kim irtene od saçısar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra
161). [hāl-ıla, --ıla]

hāl: Hāl, durum; olay.

Nāgeh uçmağdan beni bir **hāl-ıla**
Sürdürür İblīs yüz biñ āl-ıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 20, Mısra
7). [hāl-ıla, --ıla]

(Mes. 22: m. 154; Mes. 94: m. 62;
Mes. 36: m. 8)

hāl: İnsanın iradesi ve çabası olmadan sırf
Allah'ın bir lütfu olmak üzere kalbe gelen
manalar.

Er ki māl isteye hālî olmaya
Hāl eri ol yig ki mālî olmaya
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 36, Mısra
14). [hāl,]

hāl: Hal, durum; güç takat.

Er ki māl isteye **hālî** olmaya
Hāl eri ol yig ki mālî olmaya
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 36, Mısra
13). [hālî, -i]

hāl: Kötü durum, sıkıntı, dert.

Bir zamān bunda qarār eyleyelüm
Degmemüz **hālümüzi** söyleyelüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra
86). [hālümüzi, -ümüz, -i]

hāl: Bir şeyin içinde bulunduğu şartların ve
niteliklerin bütünü, durum, vaziyet.

Hem-nişinler çün görürler **hālîni**
Her biri añlar anuñ aḥvālîni
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra
109). [hālîni, -in, -i]

(Mes. 10: m. 168; Mes. 13: m. 39; Mes. 14: m. 56; Mes. 14: m. 8; Mes. 14: m. 23; Mes. 36: m. 9; Mes. 38: m. 4; Mes. 39: m. 67; Mes. 47: m. 34; Mes. 47: m. 55; Mes. 47: m. 54; Mes. 48: m. 35; Mes. 51: m. 18; Mes. 53: m. 45; Mes. 65: m. 105; Mes. 65: m. 113; Mes. 65: m. 81; Mes. 65: m. 86; Mes. 65: m. 116; Mes. 66: m. 141; Mes. 66: m. 136; Mes. 67: m. 10; Mes. 72: m. 497; Mes. 72: m. 518; Mes. 72: m. 522; Mes. 72: m. 338; Mes. 85: m. 169; Mes. 88: m. 12; Mes. 91: m. 258; Mes. 91: m. 3; Mes. 98: m. 3; Mes. 99: m. 2; Mes. 104: m. 43; Mes. 107: m. 2; Mes. 5: m. 166)

hāl: Ben, vücuttaki siyah noktalar.

Kim karañu dün de çün destān idem
Hālını zengi yüzinden ile dem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 89, Mısra 4). [hālını, -in, -i]

hāl eylediler: Hāle getirmek. Yapmak, etmek, bir durumda olmak.

Kamu kuşlar çün su'āl eylediler
Hālī kāl u kālī **hāl eylediler**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 2). [hāl eylediler, -di, -ler]

hāl isteğe: İyilik, huzur ve keyif istemek.

Ādemīden 'ilm eri **hāl isteğe**
Müdde'ī Gülşehri'den māl isteğe
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 36, Mısra 33). [hāl isteğe, -ye]

hāl kıla: Halletmek, çözüme kavuşturmak || Anlamak, bilmek.

Her kim ol on iki 'ilmi **hāl kıla**
İştılāhumdan beni hōd ol bile
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 75). [hāl kıla, -a]

hāl kıl-: Halletmek, çözüme kavuşturmak.

Göklerūn pergālını cedvel kılam
Kim nücūmuñ müşkilini **hāl kılam**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 22). [hāl kılam, -am]

(Mes. 60: m. 2; Mes. 25: m. 75; Mes. 25: m. 2)

hāl ola: Harcamak.

Mālī yidürmek gerek kim **hāl ola**
Yoħsa yinmeyen saña ne māl ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 36, Mısra 17). [hāl ola,]

hāl olmaz: Hallolmak, çözümlenmek, sonuçlanmak.

Çün görür Rıdvān ki bunlaruñ dili
Bir söz eydür ki **hāl olmaz** müşkili
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 86). [hāl olmaz, -maz]

halāl: Haram olmayan, helāl olan.

Hem olur 'avratda daħı çok eyü
Yoħ **halālını** alanlara kayu
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 78). [halālını, -ın, -ı]

(Mes. 91: m. 69)

halāl al: Helāl (bir eş) almak.

Bir **halāl al** kendüzüne bī-melām
'Avratına kimsenūñ bakma ħarām
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 80, Mısra 17). [halāl al,]

halāl eylenürem: Helal kılmak.

Seni kendüme **halāl eylenürem**
Erligüñi kavmuma söylenürem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 441). [halāl eylenürem, -nür, -em]

halāl olmaya: Dinin kurallarına aykırı olmamak, dinî bakımdan yasaklanmamış olmak, helal olmak.

Döneyim kendü işüme gideyim
Çün **halāl olmaya** baña n'ideyim
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 82). [halāl olmaya, -ma, -ya]

halālīg: Helāllik.

Çün harām olmadı āhengüm saña
Hak **halālлігі** seni virdi baña
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 528*). [*halālлігі, -ı*]

halālum degül: Helalim değil.

Çün **halālum degül** ol 'avrat benüm
Olmasun hıç anuñ ardınça yönüm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 79*). [*halālum degül,]*

halāyık: İnsanlar.

Çün **halāyıkdan** götürdüm rencümi
Hem ümüdüm var ki görem gencümi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 35, Mısra 11*). [*halāyıkdan, -dan*]

halāyık: Yaradılmış canlılar, özellikle insanlar, mahlukat, halikâ'nın çoğulu.

Bir zamānda kim **halāyık** şād-ıdı
Ğuşşadan hātırları āzād-ıdı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 9*). [*halāyık,]*

hāle iren er: Hāle eren kişi. Seziş ve duyuşun ön planda olduğu yapıya bürünen kimse.

Yohsa **hāle iren er** adı n'ider
Adı қо kendüzüñ aradan gider
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 235*). [*hāle iren er,]*

hālet: Hal, durum.

İlla yavlaқ **hālete** düşmiş 'azīm
Kamu suçını bağışlamış Kerīm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 53*). [*hālete, -e*]

(*Mes. 47: m. 74; Mes. 47: m. 58; Mes. 50: m. 5; Mes. 65: m. 122*)

hālet: Olay, durum.

Şeyh ü yārānlar kamu ol hasrete
Ağladılar ol 'acāyib **hālete**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 98*). [*hālete, -e*]

(*Mes. 25: m. 47*)

hālet: Durum, hāl, keyfiyet.

Sen çün irmedüñ henüz ol **hālete**
Kaçan iresin ol işde ālete
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 115*). [*hālete, -e*]

halı: Halı.

Halı üstinde geçer Büşr oturur
'Avrat ilerü yeyesi getürür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 397*). [*halı,]*

halık: Halk eden, yaratan, yaratıcı (Allah).

Halık aña mu'cize teslīm ider
'İlmīni Rūhu'l-Қudūs ta'lim ider
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 21*). [*halık,]*

(*Mes. 52: m. 56*)

hālını bildüm: Durumunu anlamak.

Hālını bildüm eb ü ümmüñ girü
Ben hisābını iletdüm ilerü
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 73*). [*hālını bildüm, -dū, -m*]

hālī: Uzak, ayrı.

Bu hūner her ta'nadan **hālī** gibi
Tā men ol dāra birün elī gibi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 19*). [*hālī,]*

hālī olmañ: Uzak olmak || Ayrı olmak.

Çün bizüm yirümüz oldı bu kafas
Siz çemenden **hālī olmañ** bir nefes
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 52*). [*hālī olmañ, -mañ*]

halıfahlık: Halifelik.

Ādem uçmaқdan çıkıcaқ 'āleme
Kim **halıfahlık** verildi Ādem'e

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 10). [ḥalīfah,]

(Mes. 5: m. 102)

ḥalīfe: Birinin yerine geçen kimse, vekil; || Sultan, padişah.

Kim **ḥalīfe** bir gün oturmuş-ıdı
Şāh u sulṭān ayağın durmuş-ıdı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 11). [ḥalīfe,]

(Mes. 63: m. 47; Mes. 63: m. 73; Mes. 63: m. 74; Mes. 63: m. 97; Mes. 63: m. 105; Mes. 63: m. 117; Mes. 63: m. 141; Mes. 63: m. 143; Mes. 63: m. 145; Mes. 63: m. 177)

ḥalīl: Dost, sevgili || Hz. İbrahim.

Vardı Kuds'e vü **Ḥalīl'e** şevk-ıla
Kıldı tā'at degme yirde zevk-ıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 89). [ḥalīl'e, -e]

ḥalīn: Durum; halini || Güç, takat.

Kamu **ḥalīn** çünkü tertīb itdiler
Gūra kodılar anı vü gitdiler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 101). [ḥalīn,]

ḥalīni şormaklığa: Hâlini, hatırını sormak.

Vardı Leylî Mecnun'ı görmeklige
'İşk elinden **ḥalīni şormaklığa**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 36). [ḥalīni şormaklığa, -lîğ, -a]

ḥalīş olmuş: Sıflaşmak, arınmak.

Cevherinden **ḥalīş olmuş** cān gerek
Küfri aşlından қоmış imān gerek
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra 43). [ḥalīş olmuş, -mış]

halk: İnsanlar, ahali || Herkes.

Halk çün kim ol kanadı gördiler
Dinlerinüñ külli terkın urdılar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 5). [halk,]

halk: Halk, insanlar.

Kendüziñi çün kişi қоmak gerek
Halk etin bunça niye yimek gerek
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 48). [halk,]

(Mes. 5: m. 27; Mes. 5: m. 192; Mes. 5: m. 198; Mes. 5: m. 3; Mes. 13: m. 51; Mes. 22: m. 139; Mes. 31: m. 30; Mes. 51: m. 17; Mes. 51: m. 19; Mes. 57: m. 28; Mes. 57: m. 19; Mes. 57: m. 13; Mes. 61: m. 12; Mes. 61: m. 15; Mes. 61: m. 22; Mes. 62: m. 11; Mes. 62: m. 19; Mes. 63: m. 153; Mes. 63: m. 162; Mes. 63: m. 184; Mes. 63: m. 227; Mes. 63: m. 60; Mes. 63: m. 77; Mes. 63: m. 187; Mes. 64: m. 8; Mes. 65: m. 35; Mes. 65: m. 25; Mes. 65: m. 36; Mes. 67: m. 9; Mes. 68: m. 8; Mes. 69: m. 144; Mes. 71: m. 38; Mes. 72: m. 482; Mes. 72: m. 52; Mes. 72: m. 476; Mes. 72: m. 481; Mes. 80: m. 19; Mes. 81: m. 138; Mes. 83: m. 26; Mes. 86: m. 21; Mes. 90: m. 33; Mes. 90: m. 31; Mes. 98: m. 7; Mes. 98: m. 12; Mes. 98: m. 11; Mes. 98: m. 17; Mes. 98: m. 28; Mes. 98: m. 33; Mes. 98: m. 37; Mes. 98: m. 39; Mes. 100: m. 23; Mes. 100: m. 109; Mes. 100: m. 24; Mes. 100: m. 96; Mes. 100: m. 48; Mes. 101: m. 3; Mes. 102: m. 95; Mes. 102: m. 115; Mes. 107: m. 66; Mes. 109: m. 13; Mes. 109: m. 8; Mes. 110: m. 30; Mes. 110: m. 43; Mes. 110: m. 40; Mes. 110: m. 38; Mes. 110: m. 42; Mes. 13: m. 6; Mes. 22: m. 130)

halk: Yaratılmışlar, insanlar.

Taḥrîrî adı sözüümüzi añladur
Halka vü ma'nîlerini tañladur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 2). [halka, -a]

(Mes. 77: m. 12; Mes. 84: m. 101)

halk: Yaratılmış olanlar.

Pādişāh oldur ki şulṭān yarada
Ten dörîde **halka** vü cān yarada
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 31, Mısra 8). [halka, -a]

(Mes. 52: m. 31; Mes. 68: m. 2; Mes. 52: m. 30; Mes. 65: m. 88)

halk: Herkes.

Ꞑamu **halkı** kendüden alu göre
Kendüden yigden yoku ru otura
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 39). [halkı, -ı]

(Mes. 96: m. 51; Mes. 101: m. 79)

halk arasında: Halk arasında, halkın içinde.

Nesnesin oğurlar-ısañ dınmaya
Halk arasında becid öginmeye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 22). [halk arasında,]

(Mes. 65: m. 70)

halk etini yimez: İnsanları çekıştirmek, halkın dedikodusunu yapmak. (Kardaşumuzuñ etini yimedük).

Bir ahı göster kim ol gaybet dimez
Halk etini bal u yağ gibi yimez
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 24). [halk etini yimez, -z]

halk evi: Halkın hanesi, insanların ikamet ettiğı yer.

Halk evi yā bāğ u yā eyvān-durur
Şāhibi Gülşehri'nüñ şultān-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 21, Mısra 19). [halk evi,]

halk içinde: Ulu orta yerde, herkesin içinde.

Halk içinde ol becid fāş olmaya
Olur-ısa dağı evbāş olmaya
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 15). [halk içinde,]

(Mes. 11: m. 18)

halk içinde: İnsanlar arasında, halk arasında.

Halk içinde mest ü rüsvā olalum
Sençileyin Ꞑamu Tersā olalum

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 45). [halk içinde,]

(Mes. 16: m. 44; Mes. 22: m. 118)

halk u birisin: Herhangi bir kimse || Hiç kimse.

Çün becid şar kayğusunda olmazuz
Şār tolu **halk u birisin** bilmezüz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 130). [halk u birisin,]

halka āşikār eyler isem: Bir sırrı herkese duyurmak.

Kim senüñ hālūñi **halka āşikār**
Eyler isem kim kılalar sengsār
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra 4). [halka āşikār eyler isem, -r , -ise, -m]

halk-ı maksūdum: Kasdolunan kimse. || Tanrı.

Biri puta tapdı ma 'būdum didi
Biri hāça **halk-ı maksūdum** didi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 14). [halk-ı maksūdum, -um]

halk-ıçun: Halk için.

Virmeñ elden **halk-ıçun** dīnūñüzi
Düzün İslām-ıla āyinūñüzi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 5). [halk-ıçun,]

(Mes. 102: m. 96; Mes. 110: m. 19)

halkuñ arasında: İnsanlar arasında.

'Ākıbet ol şeyh çün Tersā olur
Halkuñ arasında söz gavgā olur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 224). [halkuñ arasında,]

hall eyle-: Çözüm yolu bulmak, çözmek.

Hadd ü resmin her sözün çün söyledü
Ꞑamusuñ müşkilin **hall eyledi**

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 6). [hall eyledi, -di]

(Mes. 7: m. 10)

hall eylegil: Halletmek || Okumak, bitirmek.

Mantıku't-tayr'ı dağı **hall eylegil**
Sözünü şirîn ü rengin söylegil
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 90, Mısra 43). [hall eylegil, -gil]

hall id-: Halletmek, bir sorunu çözmek.

Baňa bir iş düşdi gelün gidelüm
Rüm'a vü bu müşkili **hall idelüm**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 50). [hall idelüm, -elüm]

(Mes. 13: m. 22; Mes. 56: m. 48)

hall kılmaya: Çözmek, halletmek.

Kimse benüm müşkülümü bilmeye
Bil kim Eflâtûn anı **hall kılmaya**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 13, Mısra 24). [hall kılmaya, -ma, -y, -a]

hall ola: Sonuca bağlanmak, çözülmek, çözümlenmek.

Kamusı bir kezde hüdhüdden su'âl
Kıldılar kim **hall ola** ol tırfa hâl
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 38, Mısra 4). [hall ola,]

hallâc: Pamuk atan kimse.

Biri **hallâc** u biri hâmmâl olur
Biri 'İsâ vü biri Deccâl olur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 85). [hallâc,]

hallâk: Yaratma gücü sınırsız olan, devamlı olarak yaratan, Allah, Tanrı.

Halk-ıçun unutmağıl **Hallâk'uhnı**
Rızkuñı yi añadur Rezzâk'uhnı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 110, Mısra 19). [hallâk'uhnı, -'uhnı, -ı]

halvâ gibi: Helva gibi.

Yalanı **halvâ gibi** vardur yiyen
Muştafâ'dur dünyada gerçek diyen
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 241). [halvâ gibi,]

halva yapınca: Helva yapmak.

İçse yigdür zehr-i kâtil cām-ıla
Şekkeri **halva yapınca** 'âm-ıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 188). [halva yapınca, -ınca]

halvet: Hususi, özel.

Hîç dest-âvîzümüz **halvetine**
Yok be-cüz lâ-tağnetü mi'r-raḥmete
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 77, Mısra 21). [halvetine, -in, -e]

halvet ü hengâme: Yalnız ve kalabalık içinde olduğu vakitler.

Halvet ü hengâme aña bir ola
Deyr içinde Ka 'be maḳşûdın bula
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 71). [halvet ü hengâme,]

hām: Olgunlaşmamış.

Şeyḥ mest ü yâr hâzır elde cām
Puhte şabr eylemeye illâ ki **hām**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 126). [hām,]

(Mes. 12: m. 104)

hām: Tecrübe görmemiş, acemi.

'İşk içinde ilerü key **hām-ıduñ**
Şimdi hâş olduñ ilerü 'âm-ıduñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 135). [hām-ıduñ, --ı, -duñ]

hām: Pişmemiş, olgunlaşmamış; çiğ.

Hām-iken çün 'ışk odından ol bişer
Yalvarur şeyḥüñ ayağına düşer

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 53). [hām-iken, --iken]

(Mes. 88: m. 102)

hām olur: Olgunlaşmamak.

‘Āşık olan dünyāda bed-nām olur
Kim eyü ad ister-ise **hām olur**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 34). [hām olur,]

(Mes. 17: m. 30)

hamāl: Hamal, yük taşıyan kimse.

‘İlm-ile çün olmaya bile ‘amel
Ol **hamāla** ta‘nalar ura cemel
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra 22). [hamāla, -a]

hamel: Koç burcu.

Cedy ü Delvi evler eylendi Zuhal
Burc ola Merrîhe ‘Akreb hem **Hamel**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 238). [hamel,]

hamle ider: Hamle etmek, saldırmak.

Kılıçıyla **hamle ider** urmağa
Ol kaçan zîrā kim olmaz durmağa
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 61). [hamle ider, -er]

hamle kılıçağın: Atılıp ilerlemek.

Evden işbu araya geliğegin
Hamle işbu deñize **kılıçağın**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 66). [hamle kılıçağın, -ıçağ, -ın]

hammāl olur: Yük taşımak.

Biri hallāc u biri **hammāl olur**
Biri ‘İsā vü biri Deccāl olur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 85). [hammāl olur, -ur]

hamr: İçki, şarap.

Şeyh eydür **hamrı** kıldum ihtiyār
İlla üçü baña degül sāzkār
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 75). [hamrı, -ı]

hamr iç: İçki içmek.

Secde kıl bütlere vü Qur‘ān’ı yak
Hamr iç imānuñı gözden bırak
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 74). [hamr iç,]

(Mes. 12: m. 150; Mes. 12: m. 99)

hamr ırmağı: Şarap ırmağı. (Cennette var olduğu söylenen dört ırmaktan biri. Su ırmağı, süt ırmağı, şarap ırmağı, bal ırmağı.).

Birisi **hamr ırmağı** cāmın dutar
Biri süd ırmağını bala katar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 21). [hamr ırmağı,]

hamrı iç-: İçki içmek.

Hamrı içdüm büt-perest oldı adum
Bağladum zünnār u mest oldı adum
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 157). [hamrı içdüm, -düm]

(Mes. 12: m. 88)

hāmūs: Suskun olma hâli.

‘Avrata **hāmūşlığı** bir feyz olur
Er kişi gaybet diyicek hayz olur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 62, Mısra 5). [hāmūşlığı, -lığı, -ı]

hān: Büyükşehirlerde serbest mesleklerde çalışanların oda veya daire tutup çalıştıkları birkaç katlı yapı; han, yer.

Tañlacak Bezzāz **hānına** gelür
Bir ulu ẖvōca katında oturur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 465). [hānına, -ın, -a]

hançer ü tığ u teber: Hançer, kılıç ve balta.

Bir karı işledüğünü bir şehir
Eylemez yüz **hançer ü tığ u teber**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 60*). [*hançer ü tığ u teber,]*

handān: Güleç.

Gülsitān **handān** u şahrā lālezār
Bāğ ser-sebz ü çemen pür berg ü bār
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 7*). [*handān,]*

hānekāh: Tekke, dergāh.

Bāde çün kim zühhd bünyādın yıkar
Hānekāhdan şūfiler esrük çıkar
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 10*). [*hānekāhdan, -dan]*

(*Mes. 66: m. 120*)

hānumān: Ev, bark.

Hānumāndan beni kıldı āvara
Kendü aķ illā nişānları qara
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 57*). [*hānumāndan, -dan]*

(*Mes. 72: m. 552; Mes. 73: m. 22*)

hān-u-mān: Ev, bark, aile.

Kimsenem yok ne varın saña yazam
‘Avrat alam saña **hān-u-mān** düzem
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 474*). [*hān-u-mān,]*

(*Mes. 92: m. 10*)

hān-u-mān u mülk ü māl: Ev, bark, mal ve mülk. || Servet, varlık.

Hān-u-mān u mülk ü māl anda
düze
Arķun arķun mihriñi bundan üze
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra 9*). [*hān-u-mān u mülk ü māl,]*

hār: Diken.

Hārı kesün bāğbāna dınmañuz
Güllere zīnhār yavuzlık şanmañuz
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 169*). [*hārı, -ı]*

(*Mes. 57: m. 16*)

hār ola: Diken olmak.

Bāğ u bostān bākī ‘ālemde bula
Yoħsa bunda gül harīfī **hār ola**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra 12*). [*hār ola, -a]*

harāb: Harap olmuş, yıkılmış.

İstedügi şahid ü şem‘ ü şarāb
Kim geze āşüfte vü mest ü **harāb**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 79, Mısra 14*). [*harāb,]*

harāb içinde: Harap içinde.

Bir **harāb içinde** gördüm bunça renc
Kim meger hāşıl kılam bir dürlü genc
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 35, Mısra 9*). [*harāb içinde,]*

hārābat: Meyhaneler, içki içilen yerler.

Hācca şıdķ-ıla meger kim gitmedüm
Kim **harābatı** dahı terk itmedüm
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 48, Mısra 28*). [*harābatı, -ı]*

(*Mes. 107: m. 84; Mes. 110: m. 6*)

harābatı kıla: Meyhane sakinleri, sarhoş(lar) olmak || Aşk sarhoşları olmak bağlamında.

Çok kişi yiri münācātı ola
‘İşk anı rindī **harābatı kıla**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 12*). [*harābatı kıla, -a]*

harām: Din kurallarına aykırı olan, dinî bakımdan yasak olan, helal karşıtı; yasak.

Hāķ **harāmı** hīç aña yidürmeye
Bir yaramaz söz aña didürmeye

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 53). [harāmi, -ı]

harām odında yanmaya: Haram ateşinde yanmak.

Hem ilersüki dağı bağlu gerek
Kim **harām odında yanmaya** yürek
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 494). [harām odında yanmaya, -ma, -ya]

harām olmadı: Dinen yasak olmak.

Çün **harām olmadı** āhengüm saña
Haq hālallığı seni virdi baña
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 527). [harām olmadı, -ma, -dı]

harāma bakmaduñ: Harama yaklaşmak.

Şimdiye degin **harāma bakmaduñ**
Gönlüñi şehvet odına yakmaduñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 57). [harāma bakmaduñ, -ma, -duñ]

harāmī: Haydut, eşkıya.

Pādişāhlar anda kim hön yiyeler
Saña anda bir **harāmī** diyeler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 31, Mısra 28). [harāmī,]

(Mes. 85: m. 156; Mes. 102: m. 10)

harāmīlü yoluñ: Eşkıyalı, haydutlu yol.

Anda kim şāfī ola şuyu gölüñ
Zevkı olmaya **harāmīlü yoluñ**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 154). [harāmīlü yoluñ, -uñ]

harc eyle: Harcamak, dağıtmak, tüketmek.

Haqq'a kōdum anı nesi varı uş
Algıl anuñ cānına **harc eyle** hoş
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 424). [harc eyle,]

harc idesin: Karıştırmak, eklemek, katmak.

Kim sen anda 'ilmüñi **harc idesin**
Degme yirde aduñı derc idesin
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 93). [harc idesin, -esin]

harc itmeysin: Harcamak, tüketmek.

Mālī çün **harc itmeysin** hāl-ıla
Saksılar yiksān ola ol māl-ıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 36, Mısra 9). [harc itmeysin, -y, -esin]

harçeng burcını: Yengeç burcu.

Güneşe eyvān Esed burcı olur
Ay dağı **Harçeng burcını** alur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 242). [harçeng burcını, -nı]

harem: Mekke'de Kabe ve yöresi.

Dek **Harem** içinde ol şāhib-zamān
Elli yıl şeyh olmış-ıdı bī-gümān
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 9). [harem,]

(Mes. 10: m. 29)

harf: Dildeki sesleri gösteren ve alfabeyi meydana getiren işaretlerden her biri.

Çün edebde hutbeler imlā kılam
İsm ü fi'l ü **harf-ile** inşā kılam
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 50). [harf-ile, --ile]

(Mes. 63: m. 31)

harf: Harf; hece.

Vezn-içün lafzuñ gidermiş **harfini**
Artuq eksük söylemiş söz şarfını
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 119). [harfini, -in, -i]

har-geh kurmaduk: Otağ, çadır kurmak.

'Ākıbet her yirde **har-geh**
kurmaduk
Lā-mekān şehrine degin durmaduk
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 41). [har-geh kurmaduk, -ma, -duk]

hārici: Dışar(ı)dakiler (Dinin dışında olanlar kastedilmiş.).

Hāriciler ili dutmuş şāh kanı
Mülk-i 'inne'd-dīne 'inda'llāh kanı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 11). [hāriciler, -ler]

harif: Arkadaş, dost.

Ol birisinin **harif**i anda hūr
Bu birisine şarāb olmuş t̤ahūr
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 25). [harifî, -i]

(Mes. 32: m. 8)

harifüm olasin: Arkadaş, dost olmak.

Çün dilemezsin ki hergiz ölesin
Sen kaçan benüm **harifüm olasin**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 19, Mısra 28). [harifüm olasin, -asin]

hark-ı 'ādet: Alışılmışın dışında olan, olağanüstü hāl, kerāmet, mucize.

Hark-ı 'ādet anuñ elinden çıkar
'Unşur aslın mu'cizātıyla yıkar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 29). [hark-ı 'ādet,]

hār-u-has: Diken, çer çöp, çalı çırpı.

Añı sevmeyen kişi nākes-durur
Serv anuñ katında **hār-u-has-durur**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 7, Mısra 16). [hār-u-has-durur, --dur, -ur]

hār-u-hes: Çer çöp, çalı çırpı. || Değersiz.

Ol buña bir **hār-u-hesdür** dir-idi
Bu aña bir hīç kesdür dir-idi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 91). [hār-u-hesdür, -dür]

hās: Seçkin insanlar.

Hās eydür 'ām nesne bilmedi
'ām eydür bildüğünü kılmadı

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 105). [hās,]

(Mes. 22: m. 151)

hās: Hususi, özel.

Hāşa şimdi taze Gülşehrī güli
Kim getüre göze servi sünbülü
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 7, Mısra 13). [hāşa, -a]

(Mes. 27: m. 39; Mes. 27: m. 19)

hās: Özel, seçkin.

'ām adınıñ olmaya hergiz dadı
Hāş ad ister-ise Gülşehrī adı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 228). [hāş,]

(Mes. 111: m. 66)

hās: İyi, seçilmiş, değerli, özel.

Pādişāh Maḥmūd olıçak dünyada
Hāş Ayaz aña vefā yavlaç ide
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 87, Mısra 26). [hāş,]

(Mes. 88: m. 3)

hās eyleyem: Özel kılmak, seçkin bir hāle getirmek.

Diler-isem 'āsīyi **hās eyleyem**
Dilemezsem düğünü yaş eyleyem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 87). [hās eyleyem, -y, -em]

hās ol-: Seçkin, saygın ve itibarlı olmak.

İy niçe 'āmī kim anda **hās ola**
İy niçe 'ālim ki bī-iḥlās ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 137). [hās ola, -a]

(Mes. 96: m. 55; Mes. 27: m. 59;
Mes. 12: m. 136)

hāšekī kıldı: Osmanlı sarayında padişahın gözdesi olmak.

Kendüzine **hāšekī kıldı** anı
Ata gibi oğşadı ol oğlanı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 105*). [*hāšekī kıldı, -dı*]

hāšekisi olur: Gözde biri olmak. (Allah'a yakın kul bağlamında).

Padişahuñ **hāšekisi** ol olur
Haḳ'dan anuñ göñline yüz yol olur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 135*). [*hāšekisi olur, -ur*]

hāşıl: Doğrusu, sözün kıyası.

Hāşıl oldur kim atı yola eşe
Bendi bir bir kendü boynından şeşe
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra 5*). [*hāşıl,]*

hāşıl: Kâr, kazanç.

Eydür-idi dîn baña **hāşıl-durur**
Yohsa ayruğı kamu bāṭıl-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 9*). [*hāşıl-durur, --dur, -ur*]

hāşıl kıl-: Hasıl etmek, elde etmek, sağlamak.

‘İlmi çün kim mekr-içün **hāşıl kıla**
Hile-y-ile haḳları bāṭıl kıla
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra 43*). [*hāşıl kıla, -a*]

(*Mes. 56: m. 12; Mes. 47: m. 90*)

hāşıl kıla: Elde etmek, edinmek.

Ne edeb kim var ol yolda ola
Dükelin astānede **hāşıl kıla**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 40*). [*hāşıl kıla, -a*]

(*Mes. 71: m. 41*)

hāşıl kıl-: Hasıl etmek, ortaya çıkarmak.

Bir ḫarāb içinde gördüm bunça renc
Kim meger **hāşıl kılam** bir dürlü
genc (*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 35, Mısra 10*). [*hāşıl kılam, -am*]

(*Mes. 30: m. 273*)

hāşıl kılan: Hasıl eden, ortaya çıkaran.

Kimseye ol memleket ne aş ola
Kim anı **hāşıl kılan** bir taş ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 34, Mısra 28*). [*hāşıl kılan,]*

hāşıl ola: Elde edilmek, kazanılmak.

‘Adl-ıla mülke bekā **hāşıl ola**
Zulm-ıla mülke bekā müşkil ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 58, Mısra 3*). [*hāşıl ola, -a*]

hāşıl oldu: Ortaya çıkmak, peyda etmek, belirmek.

Çün var-ıdı aşlumuzda bu hüner
Bize daḫı **hāşıl oldu** bu güher
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 68*). [*hāşıl oldu,]*

hāşıl oldu: Meydana gelmek, elde etmek.

Bizde bu iş kim şuda añlanuruz
Anamuzdan **hāşıl oldu** sanuruz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 78*). [*hāşıl oldu, -dı*]

hāşıl oldu: Meydana gelmek, doğmak.

Kamu kuşlar şüreti ol sāyeden
Hāşıl oldu vü hem ol sermāyeden
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 36*). [*hāşıl oldu, -dı*]

hāşıla gelmeyiser: Ortaya çıkmak.

Bildi kim bizden meded bulmayısar
Hāli anuñ **hāşıla gelmeyiser**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 56*). [*hāşıla gelmeyiser, -y, -iser*]

hāşiyet: Nitelik, özellik, meziyet, keyfiyet.

Bunça dürlü **hāşiyet** kim şadladuğ
Degmesin bir künyet-ile adladuğ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 119*). [*hāşiyet,]*

haşlet: Yaratılıştan gelen özellik, huy, tabiat.

Sen seni gör yohsa çün rahmet gele
Her biri bir **haşlet-ile** kırtıla
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 62*). [*haşlet-ile, --ile]*

haşm: 1. Düşman. 2. Birine galebe etmeğe çalışan, muhalif, muhasım.

Çün naşbümüz sitemdür n'idelüm
Haşm çün girü hākemdür n'idelüm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 72*). [*haşm,]*

haşm: Düşman.

Sen ki korkarsın ki evden çıkasın
Haşm evin gürz-ile nite yıkasın
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 16*). [*haşm,]*

(*Mes. 50: m. 109; Mes. 85: m. 128*)

hasret: Hasret, özlem.

Hem-nişinler gördiler bu hāleti
Hasret-ile ağladılar key katı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 13, Mısra 48*). [*hasret-ile, --ile]*

(*Mes. 15: m. 68; Mes. 32: m. 90; Mes. 32: m. 102; Mes. 94: m. 40*)

hasret: Üzüntü.

Şeyh ü yārānlar kamu ol **hasrete**
Ağladılar ol 'acāyib hālete
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 97*). [*hasrete, -e]*

hasta kıldı: Rahatsız etmek.

Gemiçiyi **hasta kıldı** bu hitāb
İlla ol dem vermedi aña cevāb
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra 19*). [*hasta kıldı, -dı]*

hasta kılursın: Hasta etmek.

Neye kaçup **hasta kılursın** teni
Gel varalum gösterelüm fermanı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 77*). [*hasta kılursın, -ur, -sın]*

hasūd: Hasetçi, kıskanç.

Kimsenün hāline olmaya **hasūd**
Kim **hasūd** iy ẖvōca hergiz lā-yesūd
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 82*). [*hasūd,]*

hāşā: Saygısızlık ve özellikle dince kusur sayılan bir şey söylenirken, "Bu mümkün değil, Allah göstermesin, lafı bile edilmez, tövbe" anlamında kullanılır.

Aldı mīhı eyle geçürdi taşā
Kim yağa mīh eyle batmaya **hāşā**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 40*). [*hāşā,]*

(*Mes. 85: m. 50*)

hāşā: Asla, hiçbir vakit; Allah korusun!.

Baňa çünkim olmadı senden vişāl
Hāşa kim ayruğ kişi ola helāl
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 86*). [*hāşa,]*

hāşa kim: Asla, hiçbir vakit; Allah korusun!.

Eyle kim ben yügürigirdüm yola
Hāşa kim kuş benden ilerü gele
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 48*). [*hāşa kim,]*

hāşa li'llāh: Allah göstermesin!.

Hāşa li'llāh kim daħı Safvān büte
Dapa yā büt hükmini hergiz duta
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 199*). [*hāşa li'llāh,]*

hāşāk ola: Çer çöp olmak.

Deñizüñ dibinde gevher pāk ola
Deñiz üstinde yüzen **hāşāk ola**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 28, Mısra 14*). [*hāşāk ola, -a*]

hāşāk ü hār: Çöp, süprüntü ve diken.

Ola deñizde delīm **hāşāk ü hār**
Beñzemeye aña dürr-i şāhvār
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 145*). [*hāşāk ü hār,]*

haşm: Hışım, sertlik; öfke.

Yüz göge dutdum ki **haşmuñdan**
benüm
Kurtarıvire meger kim Hāk cānum
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 59*). [*haşmuñdan, -uñ, -dan*]

(*Mes. 82: m. 9*)

haşm u ğažab: Öfke ve kızgınlık.

Biri eydür bende bir **haşm u ğažab**
Var-durur yavlaķ 'azīm ü key 'acab
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 82, Mısra 1*). [*haşm u ğažab,]*

haşmet ü manşib: İtibar ve mevķi

Kimisi bir **haşmet ü manşib** dutar
Kimisi təcir olur tavar şatar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 57*). [*haşmet ü manşib,]*

haşr güninde: Kıyamet gününde.

Haşr güninde ki hākdur olısar
Her biri işledüğini bulısar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 9*). [*haşr güninde,]*

haşr günine: Ölülerin diriltip bir araya toplandığı gün.

Eydür inandum hezārān şevķ-ıla
Haşr günine vü yüz biñ zevķ-ıla

(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 130*). [*haşr günine, -ne*]

haşr günine degin: Kıyamet gününe kadar.

Dünya görmek terkini kılmayasın
Haşr günine degin ölmeyesin
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 19, Mısra 18*). [*haşr günine degin,]*

haşra degin: Kıyamete kadar.

Nāmdār-ise cihān şeyķi ola
Haşra degin adı 'ālemde ķala
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra 10*). [*haşra degin,]*

hat: Yanaktaki taze tüyler, ayva tüyleri.

Qaddi serv ü 'ārızı sīmīn-durur
Yüzi hūrşid ü **hatı** müşķīn-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 45, Mısra 6*). [*hatı, -ı*]

hatā: Hata, yanlış.

Kim **haţādan** her kim añladı şavāb
Her su'āle vire vaktında cevāb
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra 21*). [*haţādan, -dan*]

(*Mes. 69: m. 30; Mes. 105: m. 98; Mes. 37: m. 10; Mes. 47: m. 106*)

hatā kıldum: Hata yapmak, yanılmak.

Vardı peygamber ķatına ditreyü
Yā Resūlallāh **hatā kıldum** diyü
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 268*). [*hatā kıldum, -du, -m*]

hatar: Tehlike.

'İşk çün gitdi Şatt'a düşmek 'azīm
Yüzemeyene **haţardur** iy hākīm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 36*). [*haţardur, -dur*]

(*Mes. 85: m. 107*)

hâtem-i tâyyî: Arap kabileleri arasında tanınmış "Tayyî" kabilesine mensup ve cömertliği ilemeşhur olan "İbnü Abdillâh Bin Sa'd" in lakabı.

Ben ki bir ihsân u hayr u dâd idem
Hâtem-i Tâyyî revânın şâd idem
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 73, Mısra 18). [*hâtem-i tâyyî,]*

hâtır: Gönül, kalp; akıl, zihin.

Hâtırında redd ü gönlinde kabûl
İkisi bir ola bu faẓl ol fodûl
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 73). [*hâtırında, -ı, -n, -da]*

(Mes. 65: m. 95)

hâtır: Akıl; gönül.

Hikmet ü Kur'ân tefsîr ü haber
Gitmiş-idi **hâtırından** ser-be-ser
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 74). [*hâtırından, -ın, -dan]*

hâtır: Gönül.

Eyle zârılığ-ıla zâr ağladı
Kim felekler **hâtırını** tağladı
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 72). [*hâtırını, -ın, -ı]*

(Mes. 81: m. 10; Mes. 86: m. 2; Mes. 91: m. 256; Mes. 105: m. 13; Mes. 110: m. 2)

hâtırı kalmaz: Gücenmek, kırılmak.

Öger iseñ göñli hōş olmaz aña
Söger iseñ **hâtırı kalmaz** saña
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 18). [*hâtırı kalmaz, -maz]*

hâtif: Sesi işitilip de kendisi görülmeyen; seslenici.

Nâgehân bir **hâtif** ün virdi aña
Kim ol ünden ẓaldı ol miskîn taña
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 43). [*hâtif,]*

hâtım ü kisrî: Hatem ve Kisra.

Çün Ferîdün gibi 'adl ü dâd idem
Hâtım ü Kisrî revânın şâd idem
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 57, Mısra 32). [*hâtım ü kisrî,]*

hatm itdi: Tamamlamak, sonlandırmak, bitirmek.

Birisi güneşe ẓapdı vü sözi
Aya **hatm itdi** vü biri ılduzı
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 12). [*hatm itdi, -di]*

hatm oldı: Bitmek, sona ermek.

Cânavarlar âferin kıldı aña
Kim hüner 'âlemde **hatm oldı** saña
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 298). [*hatm oldı, -dı]*

hatmı ola: Sonu, sonuncusu olmak.

Kim ola Gülşehri'den yig kim ola
Nâmdâr erenlerüñ **hatmı ola**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 109, Mısra 44). [*hatmı ola,]*

hatmî: Hatmî denilen çiçek.

Nesteren **hatmîya** nâz eyler-idi
Yâsemen nesrîn-ile söyler-idi
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 23). [*hatmîya, -ya]*

hatt-ı bî-pergâr: Çalākalem bir sınırın (çizilmesi).

Hatt-ı bî-pergâr kaçan dartıla
Yâ ağaç hergiz kesersüz kertile
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 13). [*hatt-ı bî-pergâr,]*

hatun: Kadın, hatun, eş.

Müşterî'ye vir düşenbe dünini
Zühre seşenbih düninüñ **hatunı**

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 202). [ḥatunı, -ı]

ḥātur: Gönül, kalp; akıl, zihin.

‘Ālemi başdan başa gezdüm kamu
Ḥāturuma naḳşıñı yazdum kamu
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 6). [ḥāturuma, -um, -a]

(Mes. 47: m. 120)

havā: Gökyüzü.

Çün benüm ‘adlüm eline geçeler
Bāz u tihū bir **havāda** uçalar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 57, Mısra 30). [havāda, -da]

havāda uçaram: Havada uçmak.

Geh velī gibi **havāda uçaram**
Geh deñizleri gemisüz geçerem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 26, Mısra 17). [havāda uçaram, -aram]

havāle eyledüñ: Bırakmak, ismarlamak, göndermek.

Saña ne şordum-ısa çün bilmedüñ
Tañrı emrine **havāle eyledüñ**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 282). [havāle eyledüñ, -dü, -ñ]

havāle kılar: Bir işi veya bir şeyi başka birine bırakmak, üstüne bırakmak; yüklemek.

Zālimüñ bir gün ki cānın alalar
Zulmına aña **havāle kılar**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 58, Mısra 26). [havāle kılar, -a, -lar]

havf evinden: Korku evi.

Ḥavf evinden çün recāya gideler
Dükeli, tã atların terk ideler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra 45). [ḥavf evinden, -in, -den]

havf u ḥatar: Korku ve tehlike.

Gemiye oturdı bir naḥvī meger
Şandı kim deñizde yok **havf u ḥatar**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra 2). [ḥavf u ḥatar,]

ḥavz: Havuz.

Biri şu ırmağına girür yüzer
Selsebīlūñ çeşmesi **ḥavzın** düzer
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 24). [ḥavzın, -ın]

hāy: "Ey" manasında kullanılan hitap sözcüğü.

Rüstem eydür **hāy** delü misin nite
Kimse kal‘adan tez aya at duta
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 69). [hāy,]

havāl: Hayal; düşünce.

Toğru ‘āşık istemez hergiz vişāl
Mūnisi hicrān u yāridur **ḥayāl**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 146). [ḥayāl,]

havāl: Zihinde tasarlanan, canlandırılan ve gerçekleşmesi özlenen şey, düş, imge. || Sevgili'nin hayali.

Eyle müstağrak **ḥayāline** anuñ
Kim nazar kılmaz cemāline anuñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 47). [ḥayāline, -i, -ne]

havāt: Yaşam, ömür.

Bikr öleyim қо **ḥayātum** kalmasun
Senden artuḳ beni kimse almasun
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 89). [ḥayātum, -um]

havf: Eyvah!, Yazık!.

Geçdi andan göñli yavlaḳ ḳayḡulı
Cānı **ḥavf** u ḥasret ü oddan tolu
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 90). [ḥavf,]

(Mes. 72: m. 244)

hayf ola: Yazıklar olsun.

Çün bizüm tã'atumuza bakalar
Hayf ola kim bizi oda yaqalar
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra 66*). [*hayf ola, -a*]

hayf ola: Yazık olmak, ziyan olmak.

Hayf ola benüm gibi dānā kişi
Kem ola anuñ gibi nādān işi
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 51*). [*hayf ola, -a*]

(*Mes. 1: m. 15; Mes. 72: m. 548; Mes. 1: m. 14*)

hayf ola kim: Yazıklar olsun ki!.

Hayf ola kim aña cüllāb içürem
'Ömrümi bir cāhil-ile geçürem
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 79*). [*hayf ola kim,]*

(*Mes. 17: m. 20*)

hayfa: Ne yazık ki!.

Şādılığı menzilini gam dutar
Hayfa geçmiş 'ömr-içün mātem
dutar (*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 82*). [*hayfa,]*

haylī: Çoktan.

Ol qarañu gice **haylī** çün geçer
Girü güneş şu yirine od şaçar
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 75*). [*haylī,]*

haylī: Çokça, epeyce.

Fitneler **haylī** yöreme üşiser
Yoluma düşvār 'akabe düşiser
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 35*). [*haylī,]*

hayr: İyilik, fayda.

Her kimüñ kim **hayrı** vü zīr-destiyem
Düşmenüm-ise dahı kim dostiyam

(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 86, Mısra 5*). [*hayrı, -i*]

hayr: Şer mukabili; hayır.

Çün fenā vādīsine irişür er
Dahı ne **hayr** añlanur aña ne şer
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 104, Mısra 16*). [*hayr,]*

hayr iden: İyilik etmek, hayra girmek.

Baña bir pul **hayr iden** beni duta
İlte vü neye diler-ise şata
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 86, Mısra 15*). [*hayr iden, -en*]

hayr itmege: İyilik etmek.

On yayan hāccı virem bir etmege
Bir uyuz itçügeze **hayr itmege**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 73, Mısra 6*). [*hayr itmege, -meg, -e*]

hayr u ihsān: İyilik ve lütuf.

Her kim ol tuz etmegi bilmez ise
Hayr u ihsān şükriñi kılmaz-ısa
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 87, Mısra 4*). [*hayr u ihsān,]*

hayr u şer: İyilik ve kötülük.

Gısl kıldı şeyh ü girdi hırkaya
İy 'acab bu kamu **hayr u şer** neye
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 102*). [*hayr u şer,]*

hayr yok: Fayda gelmez, hayır olmaz.

Ten kumaşın koy kim anda **hayr yok**
Cān metā'ın al kim anda assı çok
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 80, Mısra 29*). [*hayr yok,]*

hayrān: Çok beğenen, hayranlık duyan, tutkun.

Hüriler **hayrān** bularuñ yüzine
Çarh vālih bunlaruñ ılduzına

(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 29). [ḥayrān,]

(Mes. 84: m. 5)

ḥayrān: Kendinden geçmiş, mest olan, şaşkın.

‘Āşık u āşüfte vü ḥayrān-durur
Bī-dil ü mecrūḥ sergerdān-durur
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 71). [ḥayrān-durur, --dur, -ur]

ḥayrān: Şaşırmış, şaşkın.

Bir maḥallede ġarīb ü dil-figār
Kalmışam ḥayrān u sergerdān u zār
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 38). [ḥayrān,]

ḥayrān kal-: Şaşırp kalmak.

Āh ide ol şaḥş tevbye gele
Kim yüz İblīs ol ‘ūda ḥayrān ḳala
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 112). [ḥayrān ḳala, -a]

(Mes. 78: m. 26; Mes. 48: m. 9; Mes. 5: m. 283)

ḥayrān kalasīn: Çok beğenmek, hayran olmak.

Bir ḳanada niçe ḥayrān ḳalasīn
Ḳuşı iste kim ḳanat çok bulasīn
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 41). [ḥayrān ḳalasīn,]

(Mes. 45: m. 3)

ḥayrān ḳaldılar: Ne yapacağını bilemeden şaşkın bir şekilde kalakalmak.

Uça uça vālih ü zār oldılar
Güçleri gitdi vü ḥayrān ḳaldılar
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 26). [ḥayrān ḳaldılar, -dı, -lar]

ḥayrān ḳalur: Şaşkın bir şekilde beklemek. (ne yapacağını bilmeden).

Şu şaḳar ussı girü başa gelür
‘Avratı ol hāle çün ḥayrān ḳalur
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 518). [ḥayrān ḳalur, -ur]

(Mes. 12: m. 1; Mes. 12: m. 225; Mes. 22: m. 154)

ḥayrān ola: Çok beğenmek, hayran kalmak.

Güneş anuñ yüzine ḥayrān ola
Ay anı görürse ser-gerdān ola
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 45, Mısra 27). [ḥayrān ola, -a]

ḥayrān u mest: Kendinden geçmiş ve sarhoş (bir şekilde).

Geldi bülbül ortaya ḥayrān u mest
Vālih ü medhūş u sergerdān u mest
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 7, Mısra 1). [ḥayrān u mest,]

ḥayrān u vālih ḳaldılar: Şaşkın ve hayretler içinde kalmak.

Pādişāh var-ıduğın çün bildiler
Ḳamusı ḥayrān u vālih ḳaldılar
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra 28). [ḥayrān u vālih ḳaldılar, -dı, -lar]

ḥayret vādisine: Hayret vadisi (Sözü edilen yedi vadiden beşincisi).

Çün kim istingā yöresinden gider
Küllü ḥayret vādisine ‘azm ider
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 104, Mısra 12). [ḥayret vādisine,]

ḥayvān: Hayvan.

Varlığıyla yoklığı yeksān-durur
Çün bilinmedi ki ne ḥayvān-durur
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 126). [ḥayvān-durur, --dur, -ur]

(Mes. 71: m. 50; Mes. 81: m. 126; Mes. 97: m. 29)

ḥayvān ola: Hayvan olmak.

Cism nāmından geçüp **hayvān ola**
Çünkü hayvāndan geçe insān ola
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 49*). [*hayvān ola, -a*]

hayvān olandan: Hayvanlar.

Ādemī **hayvān olandan** yig-durur
Dīv olan nādān olandan yig-durur
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra 7*). [*hayvān olandan, -dan*]

hayvān sıfat: Hayvan gibi.

Şehvete māyil degül **hayvān sıfat**
‘Aqla uyar kim ola Sübhān sıfat
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 3*). [*hayvān sıfat,]*

hayy: Bütün varlıkların hayat kaynağı, ebedî ve hakîkî hayat sâhibi” anlamında esmâ-i hüsnâdan (Allah’ın en güzel isimlerinden)dir.

Ol Kerîm ü Ferd ü Kıddüs ü Kadîm
Ol Hâkîm ü **Hayy** u Kayyûm u ‘Alîm
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 1, Mısra 5*). [*hayy,]*

hayviz: Mekan, mevki.

Çünkü cānsın **hayyizuñ** yokdur senüñ
Yiri hayyizsuz katındadır canuñ
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 108, Mısra 21*). [*hayyizuñ, -uñ*]

hayyizsuz: Mekansız.

Çünkü cānsın hayyizuñ yokdur senüñ
Yiri **hayyizsuz** katındadır canuñ
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 108, Mısra 22*). [*hayyizsuz,]*

hayz olur: Kadınlara arız olan aybaşı âdeti gibi olmak.

‘Avrata hāmüşlığı bir feyz olur
Er kişi gaybet diyicek **hayz olur**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 62, Mısra 6*). [*hayz olur, -ur*]

hazān: Sonbahar.

Bir bahār-ı taze görmedi rezān
Kim anı pejmürde kılmadı **hazān**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 8, Mısra 10*). [*hazān,]*

hazāyin: Hazine.

Ança rahmet ol **hazāyinde** ola
Kim bize vü kamuya rahmet kıla
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 113*). [*hazāyinde, -de*]

hazer kılmaz: Çekilmek.

Pādīşāhlar heybetin bilmez midüñ
Gürlemegümden **hazer kılmaz**
mıduñ (*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 158*). [*hazer kılmaz, -maz*]

hāzık: İşinin ehli olan doktor.

Cānuñ ol gözsüz-durur iy nāmdār
‘Aqluñ ol **hāzık** hâkîm-i rûzgār
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 118*). [*hāzık,]*

hāzır: Her duruma karşı hazırlıklı, uygun vaziyette olmak.

Her ne hāle dir-iseñ **hāzır** benem
Kim Süleymān-ıla şāhib-sır benem
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 9*). [*hāzır,]*

hāzır: Hazır, mevcut.

Şeyh mest ü yār **hāzır** elde cām
Puhte şabr eylemeye illā ki hām
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 125*). [*hāzır,]*

hāzır göre: Açıkça görmek, göz önünde bulmak.

Çünkü dünyā terkini ‘âkil ura
Ölümini dem-be-dem **hāzır göre**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 54*). [*hāzır göre, -e*]

hāzır görelüm: Açıkça görmek, apaçık olarak bilmek.

Üstümüzde Hakk'ı **hâzır görelüm**
Muşafâ cem'iyetine irlüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
3). [hâzır görelüm, -elüm]

hâzır komış: Hazırlamak, hazır bir şekilde bırakmak.

Sevinü kim uş bize sultānumuz
Yazmış u **hâzır komış** fermānumuz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra
52). [hâzır komış, -mış]

hâzır olup: Hazır olmak.

İşidüñ iy kavm bî-noķşān bilüñ
Hâzır olup yol yarağını kılüñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra
24). [hâzır olup,]

hazîne: Hazine.

Yidüğüñ bir gün ki çinādūr saña
Virdüğüñ anda **hazinedür** saña
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 74, Mısra
16). [hazinedür, -dür]

hazîne: Altın, gümüş, mücevher vb. değerli eşya yığını, büyük servet.

Yüz **hazîne** gevherüm artuķ ola
Yüz direm ben illa daħı çok ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 33, Mısra
9). [hazîne,]

hazret: Allah.

Hazrete vara-y-ıduñuz kamuñuz
Hakk'a yalvara-y-ıduñuz kamuñuz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra
63). [hazrete, -e]

(Mes. 15: m. 12)

hazret: Saygı ifadesi || Huzur, kat.

Her kime kim pişvālīk ben idem
Anı ol şāh **hazretiñe** iledem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra
40). [hazretiñe, -iñ, -e]

hazret: Allah'ın katı, huzuru ; Allah.

Ka'be dapa varavuz oturavuz
Ellerümüz **Hazret'e** götürevüz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 13, Mısra
12). [hazret'e, -'e]

(Mes. 78: m. 36)

hazret: Kat, huzur, nezd.

Dün ü gün yalvarmak aña kim hakīm
Hazretinde sağala-y-ıdı saķīm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra
62). [hazretinde, -in, -de]

(Mes. 44: m. 44; Mes. 73: m. 3; Mes.
98: m. 74; Mes. 105: m. 54)

hazz: Mutluluk, zevk.

Bunça lezzet kim süre cismüñ senüñ
Yokdur anda zerrece **hazzı** canuñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 108, Mısra
30). [hazzı, -ı]

hazzın bula: Zevk almak, rahatlamak.

Büşr eydür müzd-içün gömlü ola
Kim geçen suyn içüp **hazzın bula**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
314). [hazzın bula, -a]

helāl: Helal, haram olmayan.

Dünyāda dīnūñ kemālūñ olısar
Āhiretde ol **helālūñ** olısar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra
120). [helālūñ, -üñ]

helāl eylemişüz: Helal kılmak.

Kim seni şeyhe **helāl eylemişüz**
İkiñüz hicrin vişāl eylemişüz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra
67). [helāl eylemişüz, -miş, -üz]

hele: Öncelikle.

Şeyh eydür gevdeñi dardum **hele**
Baş ayak karın bağursuğı bile
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra
45). [hele,]

hele: Hele, hele bir.

Aldı ol ma'şūk bir cāmı ele
Şundi şeyhe sāgarı dir iç **hele**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
92). [hele,]

hele: Hele, haydi.

Aldı bir top gibi bir atı ele
Atdı Rüstem'den yaña kim dut **hele**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
62). [hele,]

hele: Hiç olmazsa, bari.

Eytdiler **hele** bize bir rehberi
Buluñuz kim gitmeyevüz serseri
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra
49). [hele,]

hem: Ayrıca, üstelik.

İstemekden oturup armayalum
Pīşvāsuz **hem** yola varmayalum
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 3, Mısra
16). [hem,]

(Mes. 4: m. 4; Mes. 5: m. 108; Mes. 5:
m. 317; Mes. 10: m. 17; Mes. 10: m.
20; Mes. 10: m. 21; Mes. 16: m. 38;
Mes. 16: m. 58; Mes. 22: m. 60; Mes.
22: m. 72; Mes. 23: m. 8; Mes. 30: m.
254; Mes. 30: m. 262; Mes. 35: m. 12;
Mes. 39: m. 36; Mes. 39: m. 53; Mes.
40: m. 3; Mes. 40: m. 16; Mes. 40: m.
20; Mes. 40: m. 45; Mes. 47: m. 92;
Mes. 47: m. 166; Mes. 52: m. 36; Mes.
53: m. 29; Mes. 63: m. 148; Mes. 65:
m. 24; Mes. 66: m. 49; Mes. 68: m. 61;
Mes. 69: m. 2; Mes. 69: m. 67; Mes.
69: m. 155; Mes. 69: m. 178; Mes. 69:
m. 179; Mes. 69: m. 196; Mes. 71: m.
7; Mes. 71: m. 8; Mes. 71: m. 60; Mes.
72: m. 77; Mes. 72: m. 238; Mes. 72:
m. 240; Mes. 72: m. 493; Mes. 72: m.
565; Mes. 77: m. 9; Mes. 78: m. 94;
Mes. 81: m. 92; Mes. 81: m. 102; Mes.
81: m. 119; Mes. 81: m. 132; Mes. 81:

m. 158; Mes. 84: m. 47; Mes. 85: m.
83; Mes. 85: m. 120; Mes. 89: m. 14;
Mes. 96: m. 33; Mes. 97: m. 29; Mes.
99: m. 6; Mes. 100: m. 5; Mes. 101:
m. 92; Mes. 107: m. 135; Mes. 108: m.
38)

hem: Bir de, zaten, şurası da var ki.

Genc-ile endīşe vü bī-genc ğam
Genc-ile yig ğuşsa vü endīşe **hem**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 35, Mısra
26). [hem,]

hem: -de/-da bağlacı.

Çün ehādisūñ beyānıñ kıluram
Ol ki Rabbānī-durur **hem** bilürem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra
58). [hem,]

(Mes. 65: m. 58; Mes. 66: m. 112;
Mes. 68: m. 40; Mes. 68: m. 60; Mes.
69: m. 120; Mes. 71: m. 13; Mes. 72:
m. 280; Mes. 72: m. 369; Mes. 72: m.
578; Mes. 75: m. 42; Mes. 97: m. 5;
Mes. 98: m. 68; Mes. 101: m. 90; Mes.
102: m. 32)

hem: Esasen, aslında.

Biliş adsuz çün ki sizden yād-durur
Hem bu iki ad dañı hūb ad-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
182). [hem,]

hem: Tıpkı.

İlla **hem** bir tapuçı gerek saña
Kutlu olsun ol tapuçılık baña
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
143). [hem,]

hem bir: Hem de.

Degme bir kula adar bir armağan
Degme bir qaravaşa **hem bir** nişān
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra
26). [hem bir,]

hem hem: Hem.... hem bağlacı.

Hem uşul-i dīn-ile ma'mūr-ıdum
Hem uşul-i fikh-ıla meşhūr-ıdum
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 34*). [hem hem,]

(*Mes. 53: m. 86; Mes. 9: m. 32; Mes. 15: m. 56; Mes. 15: m. 61*)

hemān: *Hemen, derhal.*

Az getirür-iseñ aña hōş gele
Çok virür-iseñ **hemān** şükrin kıla
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 56*). [hemān,]

(*Mes. 108: m. 9*)

hemān: *Gibi.*

Ol karañu ev 'ademdür bī-gümān
Ol ikinçi ev ata şulbı **hemān**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 120*). [hemān,]

hemān: *Fakat, ancak.*

Leyli vü Mecnūn tolu-durur cihān
Leylisüz Mecnūn olmasun **hemān**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 96*). [hemān,]

(*Mes. 53: m. 100*)

hemān: *Şimdi.*

Andan işbu 'aql-ıla kaşduñ **hemān**
Kim behiştı duta-y-ıduñ cāvidān
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 41*). [hemān,]

hemān: *Daima, her zaman.*

Er adıyla dünyada diri yörür
Yohsa ayruķ er **hemān** cānın sürür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 29, Mısra 32*). [hemān,]

(*Mes. 1: m. 11; Mes. 71: m. 32*)

hemān: *Sürekli, sadece.*

Var tevekkül Tañrı'ya kıl bir zamān
Ol kapudan rızkuñ istegil **hemān**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 88*). [hemān,]

hemān: *Artık.*

Bunlar altı er-durur günden 'ayān
Şimdi yidinçileri benven **hemān**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 212*). [hemān,]

(*Mes. 69: m. 216; Mes. 85: m. 135; Mes. 107: m. 118*)

hemān: *Öylece, o şekilde.*

Yüz daşı bircük bizüz şārda 'ayān
Kalanı hālūndür ortada **hemān**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 136*). [hemān,]

(*Mes. 97: m. 28*)

hemān: *O anda.*

Ağlamak vaktında güldüğüm **hemān**
Uşbu-y-ıdı iy Hūdāvend-i cihān
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 61*). [hemān,]

(*Mes. 39: m. 56*)

hemān: *Sadece, bir tek.*

'Adlūm-ile şādmān oldı cihān
Bir benefşe kaygulu kaldı **hemān**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 57, Mısra 18*). [hemān,]

hemān: *Ancak, sadece, yalnızca.*

Pādişāhlık iy birāder cāvidān
Dünyada sımurgā yaraşur **hemān**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 31, Mısra 6*). [hemān,]

(*Mes. 71: m. 60; Mes. 81: m. 196; Mes. 109: m. 36*)

hemān: *Aynı şekilde.*

Sen delü çomak direr gibi **hemān**
Dirşürürsin çok mürīdler iy fulān
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 81*). [*hemān,]*

(*Mes. 75: m. 32*)

hemān: *Bu yüzden.*

Ƙamu aşşidan kim eyledüñ ziyān
Mazleme boynuñda ƙalmışdur
hemān (*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 90, Mısra 36*). [*hemān,]*

hem-cins: *Aynı cinsten olan.*

Kim benüm bu ƙarga dem-sāzum
degül
Hem-dem ü **hem-cins** ü hem-rāzum
degül (*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 30*). [*hem-cins,]*

hem-dem: *Dost, arkadaş.*

İrdi bir hāle ki **hem-dem** bulmadı
Yidi bir zaħmı ki merhem bulmadı
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 5*). [*hem-dem,]*

(*Mes. 29: m. 23; Mes. 32: m. 14; Mes. 50: m. 30*)

hem-dem degül: *Arkadaş, dost değil.*

Nefsine uyan kişi ādem degül
'İlm ü 'aql u cān-ıla **hem-dem degül**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 80, Mısra 12*). [*hem-dem degül,]*

hem-dem ü hem-rāz idüm: *Can ciğer dost ve yoldaş olmak.*

Kendü şehrümde bir ercügez-idüm
Bir ƙaçıyla **hemdem ü hemrāz idüm**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 10*). [*hem-dem ü hem-rāz idüm, -üm]*

hem-dem yār ola: *Arkadaş ve sevgili olmak.*

Çün kişi rāhatda **hem-dem yār ola**
Renc vaktında niçün ağıyār ola

(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 37*). [*hem-dem yār ola,]*

hemdemi olur-ıdı: *Hem-dem olmak: Arkadaş olmak, arkadaşlık etmek.*

Ol hevā çün **hemdemi olur-ıdı**
Yazlu şüret ādemī olur-ıdı
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 19*). [*hemdemi olur-ıdı, -ur, --ı, -dı]*

hem-dil ü hem-dem: *Aynı dili konuşan ve canciğer arkadaş.*

Kim bu yārüm münis ü maħrem
degül
Benüm-ile **hem-dil ü hem-dem**
degül (*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 56*). [*hem-dil ü hem-dem,]*

hemīn: *Her zaman, daima.*

Büşr eydür ƙul **hemīn** oruç ola
Gün ne ılduzuñ-durur Tañrı bile
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 269*). [*hemīn,]*

hemīşe: *Her zaman, daima.*

Geldi ƙaz ortalarına key arı
Kim **hemīşe** şu içindedür yiri
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 26, Mısra 2*). [*hemīşe,]*

(*Mes. 100: m. 69*)

hemīşe olısar: *Devamlı olmak, ebedi kalmak.*

Vācib oldur kim **hemīşe olısar**
Dāyimā var-ıdı vü hem ƙalısar
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra 35*). [*hemīşe olısar, -ısar]*

hem-nişin: *Can dostu, yakın arkadaş.*

Hem-nişinler çün görürler hālını
Her biri añlar anuñ aħvālını
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 109*). [*hem-nişinler, -ler]*

(Mes. 12: m. 225; Mes. 13: m. 47;
Mes. 29: m. 16; Mes. 32: m. 14)

hem-nişin olmak: Dost/yakın arkadaş olmak.

‘Ārif-ile **hem-nişin olmak** gerek
Bu deñizüñ dürlerin dirmek gerek
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra
63). [hem-nişin olmak,]

hemrāh: Yol arkadaşı, yoldaş.

Cānumuz çün cānına **hemrāh-ıdı**
Ol muḥabbetden gönül āgāh-ıdı
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra
87). [hemrāh-ıdı, --ı, -dı]

hem-rāh ola: Yol arkadaşı olmak, arkadaşlık etmek.

Her kim ol benüm-ile **hem-rāh ola**
Maḥrem-i ol šāh u ol dergāh ola
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra
37). [hem-rāh ola,]

hem-rāz: Sırdaş, dost.

Dün ü gün anuñ-ıla **hem-rāz-ıdı**
Hem-nişin ü hem-dem ü hem-sāz-ıdı
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra
13). [hem-rāz-ıdı, --ı, -dı]

(Mes. 50: m. 30; Mes. 91: m. 15)

hem-reng-i āb u gil ola: Suyun ve toprağın arkadaş olmak.

Cān-ıla ten düzmegi müşkil ola
Cān kaçan **hem-reng-i āb u gil ola**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra
102). [hem-reng-i āb u gil ola, -a]

hem-sāz: Yakın arkadaş, sırdaş.

Dün ü gün anuñ-ıla hem-rāz-ıdı
Hem-nişin ü hem-dem ü **hem-sāz-ıdı**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra
14). [hem-sāz-ıdı, --ı, -dı]

hem-şoḥbatlıg: Sohbet arkadaşlığı.

Kamu **hem-şoḥbatlıgından** kaçdılar
Gözlerinden kanlu yaşı saçdılar
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
229). [hem-şoḥbatlıgından, -ın, -dan
]

hemyān şarında: Hemyan şehri (Hemedan).

Var-ıdı **Hemyān şarında** bir ulu
Adı Büşr ü içi ‘ilm ile tolu
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
25). [hemyān şarında, -n, -da]

hemyān şarından oluram: Hemyan
şehrinden olmak.

Ben daḥı **Hemyān şarından oluram**
Anuñ-ıçun saña hürmet kıluram
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
137). [hemyān şarından oluram, -ur,
-am]

hemyān şehrine: Hemyān şehri. (Hemedan).

Vardı **Hemyān şehrine** yöni girü
Hücreline varmağından ilerü
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
373). [hemyān şehrine,]

hemyān şehrine-durur: Hemyān şehri.
(Hemedan).

Eydür adum Büşr-i miskīndür benüm
Şimdi **Hemyān şehrine-durur**
yönüm (Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72,
Mısra 102). [hemyān şehrine-durur, -
ne, --dur, -ur]

hendese: Geometri.

Hendese şeklin tamāmet bilürem
İklidis ‘ilminde da‘vī kıluram
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
127). [hendese,]

hendese ‘ilminde: Geometri bilimi.

Ben Mecestī ‘ilmini çün söylerem
Hendese ‘ilminde eşkāl eylerem
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra
14). [hendese ‘ilminde, -nde]

hengāma: Kalabalık.

Cümle ol **hengāma** tağıldı girü
Tācı görüp geldiler çüst ilerü
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 63*). [*hengāma,]*

henüz: Halâ, daha.

Yiñi başlamış-ıdı dağı söze
Düşmedüg-idi **henüz** key ağıza
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 26*). [*henüz,]*

(*Mes. 72: m. 249; Mes. 109: m. 1*)

henüz: Henüz, daha.

Ben **henüz** añı ırakdan görürem
Nisbetin bunça gönülden ururam
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 177*). [*henüz,]*

(*Mes. 12: m. 115; Mes. 52: m. 16;
Mes. 66: m. 6; Mes. 84: m. 3; Mes. 88:
m. 115; Mes. 90: m. 31; Mes. 107: m. 32*)

henüz: Henüz, hâlâ.

Eyle dut kim dünyāya hüd gelmedüñ
Pādişāhuñdan **henüz** ayrılmaduñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 18, Mısra 16*). [*henüz,]*

(*Mes. 84: m. 94*)

henüz: Şimdi.

Dünyada sen bir müzebzebsin **henüz**
Küfr ü imāndan mürekkebsin **henüz**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 49, Mısra 21*). [*henüz,]*

(*Mes. 49: m. 22; Mes. 55: m. 11*)

henüz: Şimdi, şu an; yine.

Ben **henüz** anda ki bir luṭf işleyem
Bunlaruñ yazukların bağışlayam
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 37*). [*henüz,]*

henüz: Hâlâ, şimdiye kadar.

Yüz biñ er bu yolda cān virdi **henüz**
Bilmedi biri ki nedür bu rumüz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 104, Mısra 25*). [*henüz,]*

(*Mes. 94: m. 61*)

henüz: Hâlâ.

Añlamadı hergiz Allāh'dan rumüz
Māsivallāhda gezer göñlüñ **henüz**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 110, Mısra 18*). [*henüz,]*

hep: Herkes, hepsi.

Tañla bir yazıda **hep** dirildiler
Dükeli bir murğzāra geldiler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 59*). [*hep,]*

her: Hangi.

Hîç ola **her** māye kim hîçe gide
Hîç ola ol nesne kim hîçe gide
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 27*). [*her,]*

her: Her bir.

Her yalanı nite gerçek sanavuz
Muştafā'nuñ kavline inanavuz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 313*). [*her,]*

(*Mes. 10: m. 131; Mes. 17: m. 19;
Mes. 29: m. 11; Mes. 29: m. 33; Mes. 39:
m. 20; Mes. 39: m. 94; Mes. 45:
m. 16; Mes. 54: m. 44; Mes. 101: m. 59;
Mes. 101: m. 88; Mes. 107: m. 28*)

her: Her, bütün.

Ḳamu sözi ser-be-ser taḥḳīḳ ola
Her taşavvur kim kıla taşdıḳ ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 4*). [*her,]*

(Mes. 39: m. 66; Mes. 55: m. 34;
Mes. 90: m. 39; Mes. 72: m. 547;
Mes. 81: m. 31; Mes. 52: m. 20)

her: Her, her zaman.

Kendüzümi **her** ser-efrāza uram
Gül şarından odı Şīrāz'a uram
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra
25). [her,]

her: Tüm.

Niçe bu Gülşehrī **her** murğı bula
Murğı terk itsün ki sīmurğı bula
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra
43). [her,]

her: Her biri, herkes.

İrte çün oldı girü buldum anı
Kör ola **her** kim 'ayıblaya beni
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
228). [her,]

her: Hep, bütün.

Gezdiler **her** bāğ içinde gül gibi
Degme şardan geçdiler bülbül gibi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra
57). [her,]

her: Herhangi bir.

Her külef kim bu çemende bitmedi
Bülbül āvāzın henüz işitmedi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra
5). [her,]

her: Bütün, tüm.

Kim Resül eydür ki **her** yola refik
Buluñuz kim sehl ola size tarik
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra
21). [her,]

(Mes. 5: m. 169; Mes. 25: m. 86; Mes.
50: m. 9; Mes. 54: m. 56; Mes. 54: m.
79; Mes. 55: m. 47; Mes. 68: m. 58;
Mes. 69: m. 122; Mes. 72: m. 495;
Mes. 73: m. 21; Mes. 75: m. 65; Mes.
75: m. 66; Mes. 75: m. 69; Mes. 82:

m. 13; Mes. 84: m. 106; Mes. 85: m.
19; Mes. 88: m. 109; Mes. 93: m. 32;
Mes. 12: m. 192)

her: Her.

Aslan avı dilküler işi degül
Her felek burcuñ yüzi taşı degül
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra
128). [her,]

(Mes. 51: m. 33; Mes. 52: m. 49; Mes.
56: m. 22; Mes. 68: m. 68; Mes. 78:
m. 43; Mes. 80: m. 27; Mes. 81: m. 13;
Mes. 91: m. 73; Mes. 111: m. 84)

her: "Her" belgisiz sıfat.

Bu-y-ısa 'arif ki biz şerh eyledük
Hālını **her** menziletde söyledük
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra
116). [her,]

(Mes. 85: m. 173; Mes. 98: m. 73;
Mes. 108: m. 41)

her: Her an, sürekli, hep.

Ben yalan çok söylerem sözde 'azim
Her kem ü biş eydürem halka delim
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 61, Mısra
12). [her,]

her: Her, her türlü.

Ādemī **her** renc-ile tölme mı
Bunda kalıçak dahı ölmeye mı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra
3). [her,]

her bir: Her bir.

Biz dürüd eyleyiçek **her bir** ere
Siz tahıyyāt irürün Peygamber'e
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra
3). [her bir,]

(Mes. 60: m. 7; Mes. 68: m. 61; Mes.
68: m. 66; Mes. 72: m. 499; Mes. 83:
m. 35; Mes. 84: m. 151; Mes. 85: m.
130; Mes. 94: m. 12; Mes. 94: m. 16;
Mes. 98: m. 71; Mes. 100: m. 2; Mes.
6: m. 10; Mes. 10: m. 161; Mes. 28:
m. 35; Mes. 32: m. 40; Mes. 17: m. 19)

her bir: *Her bir, bütün.*

Şaydgāhıydı bir aslanuñ meger
Ol şaha kul tağda **her bir** cānavar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 48*). [*her bir,]*

her bir: *Her bir || Tüm.*

Menziliñe irürem **her bir** kuşu
Bensüz iremeye sîmurğa kişi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 13*). [*her bir,]*

her bir: *Her bir, ayrı ayrı.*

Yüz çekiç **her bir** başına yidi
Birisî dögen kişiye ne didi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 189*). [*her bir,]*

her bir bābını: *Her bir kapısı.*

Şeyh eydür yüzünñ mihrābını
‘Arza eyle baña **her bir bābını**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 26*). [*her bir bābını, -in, -ı]*

her bir er: *Her bir kişi.*

‘Ālemüñ erenleri sîmurğ olur
Yuvasında **her bir er** bir murğ olur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra 64*). [*her bir er,]*

her bir işde: *Her işte.*

Dünyāda eksilme **her bir işde** art
Ben terāzū eyledüm gel anda dart
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 193*). [*her bir işde, -de]*

her bir işi: *Her vazifeyi/görevi.*

Tañrı emrin yirine getürürem
Emr-ile **her bir işi** bitürürem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 51, Mısra 8*). [*her bir işi,]*

(*Mes. 90: m. 9*)

her bir sözi: *Tüm sözü.*

‘İlm-ile **her bir sözi** söyleyelüm
‘Aql-ıla her ‘ilmi şerh eyleyelüm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 11*). [*her bir sözi,]*

her bir sözün: *Her bir laf.*

Hadd u resmin bilmedün **her bir sözün**
Tañrı emrinden gidermedün gözün
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 283*). [*her bir sözün, -ün]*

her bir yoluñ: *Tüm yol.*

Añlayup **her bir yoluñ** şağın şolın
İrişür Maḥmūd Ayas'a ol yolın
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 65*). [*her bir yoluñ, -uñ]*

her biregü: *Her birisi.*

Her biregü dünyada bir iş güder
Delüler katında ‘ākilleri n’ider
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 61*). [*her biregü,]*

her biri: *Her biri.*

Her biri dilküyi yüz dürlü öge
İtlere kaçıyu sekbāna söge
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 35*). [*her biri,]*

(*Mes. 60: m. 72; Mes. 63: m. 80; Mes. 63: m. 167; Mes. 75: m. 8; Mes. 85: m. 148; Mes. 85: m. 62; Mes. 91: m. 137; Mes. 95: m. 8; Mes. 100: m. 37; Mes. 100: m. 99; Mes. 107: m. 7; Mes. 107: m. 20; Mes. 107: m. 99*)

her biri: *Her bir kişi.*

Vācib ü farz u mubāḥ ü müsteḥab
Her biri benden kılur hükmin taleb
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 62*). [*her biri,]*

her biri: *Her bir tanesi.*

Eylediler ol kanatdan bî-karâr
Her biri bir dürlü nakşî ihtiyâr
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 10*). [*her biri, -i*]

her biri: *Her biri (münâfıkların).*

Çamusı hayrân kalurlar bu işe
Her biri başın urur taşdan taşâ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 284*). [*her biri,]*

her biri: *Her bir tanesi (sözlerin).*

Her biri elinde bir mühür dutar
‘Âleme dolar Gülşehrî satar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 325*). [*her biri,]*

her biri: *Her biri, ayrı ayrı (kuşlar).*

İlla yol havfı vü hevlinden girü
Her biri getürdi bir ‘özü ilerü
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra 42*). [*her biri,]*

her biri: *Her biri.*

Hem-nişînler çün görürler hâlini
Her biri añlar anuñ ahvâlini
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 110*). [*her biri,]*

(*Mes. 12: m. 220; Mes. 46: m. 21; Mes. 39: m. 48; Mes. 37: m. 3; Mes. 35: m. 20*)

her biri: *Her bir kişi.*

Haşr güninde ki hağdur olısar
Her biri işledüğünü bulısar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 10*). [*her biri,]*

(*Mes. 22: m. 13; Mes. 22: m. 16; Mes. 22: m. 17*)

her birin: *Her birinin.*

İlla nâmûsı komadı **her birin**
Kim bir ayruğ kişi añlaya sırın

(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 15*). [*her birin,]*

her birinün: *Her biri.*

Her birinün begliği bir şâr-ıçun
Raḥmetüm benüm yazuklular-ıçun
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 57*). [*her birinün, -nün]*

(*Mes. 78: m. 92; Mes. 91: m. 92; Mes. 69: m. 69; Mes. 37: m. 5; Mes. 39: m. 46; Mes. 105: m. 119*)

her birinün: *Her biri; hepsi.*

Her birinün hâlini kıldı ‘ayân
Degmesinün yolın eyledi beyân
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 104, Mısra 43*). [*her birinün,]*

her birinün: *Ayrı ayrı, her biri.*

Çün işitdiler münâfıklar añı
Her birinün gevdeden gitti cânı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 74*). [*her birinün, -nün]*

her birinün: *Her biri; hepsi.*

Her birinün kısmeti rûzındadır
Gevherî Gülşehrî'nün sözindedür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 34, Mısra 35*). [*her birinün, -i, -nün]*

her birinün: *Her biri (kuşlardan).*

Düşdi heybet **her birinün** cânına
Hüccet assı kılmağı bürhânına
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 77*). [*her birinün, -nün]*

her birisi: *Her biri.*

Yohsa yolda yüz kişi bile gider
Bellüdü kim **her birisi** ne güder
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 140*). [*her birisi, -si]*

(Mes. 91: m. 263; Mes. 50: m. 96;
Mes. 72: m. 160; Mes. 25: m. 123;
Mes. 45: m. 15)

her birisi: Her biri, ayrı ayrı (ashabın).

Her birisi ol işi yorar-ıdı
Şeyh göñlin değmesi şorar-ıdı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra
175). [her birisi,]

her birisinden: Her birisi, teker teker, hepsi.

Çok hâkîmler şâh dirşürmüş-idi
Her birisinden devâ şormuş-ıdı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra
12). [her birisinden, -sin, -den]

her birisine: Her birine (kuşların).

Hüdhüd anda **her birisine** cevâb
Virdi hoş vallahu a'lem bi's-savâb
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra
3). [her birisine,]

her birümüz: Her birimiz; hepimiz.

Devemüzi **her birümüz** yidelüm
Gelüñüz kim yine Rüm'a gidelüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra
1). [her birümüz,]

(Mes. 22: m. 91; Mes. 38: m. 17; Mes.
39: m. 110)

her dâsitâni: Her hikâye.

Şâd ol iy **her dâsitâni** sâz iden
Dükedüben bir dağı âgâz iden
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra
169). [her dâsitâni, -ı]

her dem: Her an.

Olmayınca Leyli içümde benüm
Her dem anı kanda bulam iy canum
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra
118). [her dem,]

her derde dermân kıl-: Bütün derilere deva
olmak.

Anda kim **her derde dermân ben
kılâm**

Çamu şultânlarâ fermân ben kılâm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 23, Mısra
5). [her derde dermân kılâm, -am]

(Mes. 25: m. 85)

her derdün: Her sıkıntı, derde.

İlla sen **her derdün** otın viresin
Degme zaḥmuñ merhemini urasın
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra
91). [her derdün, -ün]

her fen: Bütün ilimler.

Böyle şerḥ ü baş kılmaḵ **her feni**
Mantıku't-tayr'ında 'Attâr'ın kaḡı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra
81). [her feni, -i]

(Mes. 54: m. 5)

her gice: Her gece.

Eyle ulu kişiyem ben bî-şudâ'
Kim evümde **her gice** olur semâ'
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
42). [her gice,]

(Mes. 7: m. 6; Mes. 12: m. 35)

her güli: Bütün gül(leri).

Her güli kim kendüme yâr eylerem
Her gice vaşfını tekrâr eylerem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 7, Mısra
5). [her güli, -i]

her gün: Her gün, daima.

Şâhdan korkar kişi ev basmaḡa
Yoḡsa **her gün** ister âdem asmaḡa
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra
124). [her gün,]

(Mes. 101: m. 41; Mes. 79: m. 17;
Mes. 88: m. 119; Mes. 7: m. 11; Mes.
11: m. 27)

her gün: Her gün, her zaman.

Âdemîler derisin yırtar dişüñ
Herze söylemek-durur **her gün** işüñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 49, Mısra 32*). [*her gün,]*

(*Mes. 72: m. 524; Mes. 91: m. 49; Mes. 94: m. 58; Mes. 9: m. 25; Mes. 28: m. 12*)

her 'ilmi: *Bütün ilimleri.*

Şimdi kim **her 'ilmi** aňladum tamām
Kalmadı bilmedügüm fen ve's-selām
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 53*). [*her 'ilmi,]*

(*Mes. 72: m. 12*)

her iş 'âlemde ola tañrılı: *Her şey Allah'ın takdirindedir. ("İyilik de kötülük de hepsi Allah'tandır." (Nisa, 4/78) ayetine de bir gönderme yapılmıştır.*

Çün **her iş 'âlemde ola Tañrılı**
Kendüzüñden kimseñe görme alu
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 41*). [*her iş 'âlemde ola tañrılı, -de]*

her işe: *(Yapılan) her iş; bütün çalışma.*

Her işe kim ulular başladılar
Dükelin uçmağ-ıçun işlediler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 20, Mısra 11*). [*her işe,]*

her işi: *(Yapılan) her iş.*

Anda kim Tañrı **her işi** bitürür
Câzular Müst'ya imân getürür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 90, Mısra 21*). [*her işi,]*

(*Mes. 4: m. 44; Mes. 11: m. 41*)

her ki: *Kim olursa olsun.*

Anuñ-ıla **her ki** düşmanlık kıla
'Âkıbet 'âlemde düşmân kem ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 37*). [*her ki,]*

her ki: *Kim olursa olsun, herkes.*

Aña gelen baña hem bir gün gele
Her ki toğdı 'âkıbet nâçâr öle
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 370*). [*her ki,]*

her ki: *Her kim ki.*

Oğ-ıla ol avı ururlar bular
Her ki cāhil qaldı şağalın yolar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 322*). [*her ki,]*

(*Mes. 90: m. 27; Mes. 91: m. 95; Mes. 104: m. 37; Mes. 106: m. 17; Mes. 23: m. 27*)

her ki: *Her kim ki || Herkes.*

Her ki toğdı iy birāder öliser
Dünyada Gülşehrî adı kalısar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 191*). [*her ki,]*

her kim: *Kim olursa olsun.*

Her kim ol erlikde dün-himmet-
durur
Er dime aña ki bir 'avrat-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 49, Mısra 9*). [*her kim,]*

(*Mes. 107: m. 151; Mes. 19: m. 35; Mes. 27: m. 15; Mes. 28: m. 37; Mes. 32: m. 173; Mes. 36: m. 11; Mes. 40: m. 29; Mes. 40: m. 33; Mes. 44: m. 7; Mes. 30: m. 253; Mes. 85: m. 77; Mes. 10: m. 79; Mes. 2: m. 33; Mes. 4: m. 37; Mes. 85: m. 171; Mes. 85: m. 117; Mes. 91: m. 1; Mes. 47: m. 1; Mes. 71: m. 45; Mes. 80: m. 13; Mes. 102: m. 101; Mes. 87: m. 3*)

her kim: *Her kim, her kimse.*

Kim hañadan **her kim** aňladı şavāb
Her su'āle vire vaktında cevāb
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra 21*). [*her kim,]*

her kim: *Hangi kimse ki.*

‘İşk odından **her kim** ol köyinmedi
Şehvetinüñ şu‘lesî söyünmedi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 15*). [*her kim,]*

her kim: *Her kim ki.*

Her kim ol on iki ‘ilmi hâl kıla
İştılâhumdan beni hûd ol bile
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 75*). [*her kim,]*

(*Mes. 102: m. 6*)

her kim: *Kim olursa olsun, her kim ki.*

Hırsa **her kim** ‘ilm-ile meftûn ola
Şem‘-ile gice oğurlığa gele
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra 39*). [*her kim,]*

her kim: *Her kim.*

Yohsa **her kim** kendünün terkîn ura
Eyle kim gerek nişânın ol vire
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 75*). [*her kim,]*

(*Mes. 110: m. 53*)

her kim: *Her kim, kimse.*

Tañrı adın **her kim** ilte diline
Bu hikâyet aña yavlağ biline
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 1*). [*her kim,]*

(*Mes. 18: m. 23; Mes. 32: m. 1*)

her kime: *Her kim; kim olursa olsun.*

Her kime kim yâr u yâ qardaş direm
Kamudan anuñ etin yavlağ yirem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 48, Mısra 13*). [*her kime,]*

(*Mes. 48: m. 15*)

her kime: *Her kime.*

Biri eydür **her kime** irdüm-ise
Şehr içinde vü kimi gördüm-ise

(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 201*). [*her kime,]*

her kime kim: *Her kime ki.*

Her kime kim pîşvâlık ben idem
Anı ol şâh hâzretiñe iletem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 39*). [*her kime kim,]*

her kimi: *Her kimi, her kim olursa olsun.*

Her kimi kim cem‘ içinde ögerem
Girü aña bunça dürlü sögerem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 48, Mısra 19*). [*her kimi,]*

(*Mes. 6: m. 11*)

her kimüñ: *Herkes, her kimse.*

Her kimüñ kim şekker ağzına dıkar
Karşusına sirke yüzünden açar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 82, Mısra 17*). [*her kimüñ, -üñ]*

her kimüñ: *Her kimin, her kim olursa olsun.*

Her kimüñ itden gilesi var gelüñ
Dilkü fermân okıyısardur bilüñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 63*). [*her kimüñ,]*

(*Mes. 62: m. 15*)

her kimüñ: *Her kim.*

Her kimüñ anda vefâsı var-ısa
Yâ cihânda bir vefâdâr er-ise
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 86, Mısra 23*). [*her kimüñ, -üñ]*

her kimüñ kim: *Her kimin ki.*

Her kimüñ kim i‘ tîkâdı yok-durur
Tâ‘atı az u günâhı çok-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra 3*). [*her kimüñ kim,]*

(*Mes. 78: m. 47*)

her kimün kim: Her kim ki, kim olursa olsun.

Her kimün kim hayrı vü zîr-
destiyem
Düşmenüm-ise dahı kim dostıyam
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 86, Mısra
5). [her kimün kim,]

her kişi: Herkes.

Degme şarda yüz kiçiçük yol ola
Ulu yol oldur ki **her kişi** bile
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra
66). [her kişi,]

her kul: Her kul.

‘Āşık oldılar anuñ dergāhına
Her kul istedi kim ire şāhına
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra
30). [her kul,]

her ne: Her ne.

Her ne şekli kim gönülde bağladum
Görmedüğüm için anı ağladum
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra
91). [her ne,]

(Mes. 72: m. 567; Mes. 15: m. 105)

her ne: Hangi.

Her ne millet var-ısa yalan-durur
Dīn benüm-durur ki cāvidān-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
13). [her ne,]

her ne: Her ne olursa olsun.

Her ne kim senün-içün işlemişem
Dükelin vaşluñ-içün eylemişem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
171). [her ne,]

her ne: Her ne, hangi.

Her ne yoldan eyler-ise ülfeti
Tāvusuñ sīmurğa yokdur nisbeti

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 20, Mısra
17). [her ne,]

her ne hāle: Her ne durum (da olursa olsun).

Her ne hāle dir-iseñ hāzır benem
Kim Süleymān-ıla şāhib-sır benem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra
9). [her ne hāle, -e]

her ne kim: Her ne ki.

Kim gel ol bāzāra kim sultān dutar
Her ne kim alur-ısañ hīçe şatar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra
46). [her ne kim,]

(Mes. 61: m. 17; Mes. 53: m. 107)

her ne kim: Her ne kadar şey.

Kendümze **her ne kim** diler idük
Halka dahı eyle düş biler-idük
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra
129). [her ne kim,]

her ne kim: Her ne kim olursa olsun.

Her ne kim kendüye inanur-ıduķ
Ayrığa dahı anı şanur-ıduķ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra
131). [her ne kim,]

(Mes. 27: m. 129; Mes. 29: m. 4)

her nefes: Her an.

Her zamān tayy-ı mekān olur aña
Her nefes baş-ı zamān olur aña
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra
114). [her nefes,]

her neyi: Her ne, ne olursa olsun.

Her neyi kim hiletün vīrān kıla
Tevbe anı girü ābādān kıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra
67). [her neyi, -yi]

her niçe kim vakta irdi: *Hangi zaman olursa olsun.*

Her niçe kim vakta irdi şüfiler
Vaqt-ıla bir oldılar ol dem bular
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 101*). [*her niçe kim vakta irdi,]*

her resm ü haddi: *Her davranış ve sınırı || Ceza.*

‘Adl-ıla **her resm ü haddi** bildürüñ
Zālîmi bulur-ısañuz öldürüñ
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 58, Mısra 15*). [*her resm ü haddi, -i]*

her seher: *Her seher vakti.*

Her seher kim gül çemende açıla
Kamudan ilkin baña karşı gele
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 7, Mısra 7*). [*her seher,]*

(*Mes. 8: m. 21*)

her söz: *Her söz.*

Nakle ‘aklı eylegil **her sözde** yār
Mu‘tekid bürhân-ıla ol zînhār
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra 43*). [*her söz -de,]*

(*Mes. 69: m. 63; Mes. 54: m. 4; Mes. 107: m. 5*)

her şahş: *Herkes.*

Ben ki **her şahş** iltifâtın kılmazam
Kim idügin müdde‘üm hōd bilmezem
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 287*). [*her şahş,]*

her türlü: *Her türlü, her çeşit.*

Zâtı-y-ıla vâcib oldur iy ‘azîz
Kim virür **her türlü** halka bir temîz
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra 30*). [*her türlü,]*

her vakt: *Her zaman.*

İlla ‘ârifler ebu'l-vakt oldılar
Zîra **her vakt** iktizâsın kıldılar
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 108*). [*her vakt,]*

(*Mes. 65: m. 106*)

her yaña: *Her yana, her tarafa.*

Kim meger nevrüz faşında ki bāğ
Her yaña yandurur-ıdı yüz çerāğ
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 6*). [*her yaña,]*

her yir: *Her yer, her taraf.*

Ol kuşa tap sen ki yüz biñ kanadı
Var-durur **her yirde** biñ bir adı
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 26*). [*her yirde, -de]*

(*Mes. 84: m. 125; Mes. 85: m. 41; Mes. 85: m. 37*)

her yol: *Her yol.*

Her yola bir yol dağı oldı ‘adū
Kamu yolda eylük olmışdur eyü
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 113*). [*her yola, -a]*

(*Mes. 85: m. 157; Mes. 20: m. 19; Mes. 53: m. 163; Mes. 66: m. 107*)

her zamân: *Her zaman.*

Her zamân tayy-ı mekân olur aña
Her nefes baş-ı zamân olur aña
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 113*). [*her zamân,]*

(*Mes. 63: m. 178*)

her zamân: *Daima, sürekli.*

Büşr eydür gök yüzinde bu nişân
Tañrı'nuñ hükminden olur **her zamân**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 178*). [*her zamân,]*

herbiri: *Her bir tanesi.*

Geldügi yola girür dahı gider
Gör kim ol aşhâbı **herbiri** n'ider
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 36*). [*herbiri,]*

hergiz: Hiç, asla.

Bu Muḥammed beni **hergiz** görmedi
Yañıluban baña rişvet virmedi
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 233*). [*hergiz,]*

(*Mes. 5: m. 263; Mes. 10: m. 76; Mes. 32: m. 99; Mes. 39: m. 76; Mes. 47: m. 108; Mes. 69: m. 227; Mes. 72: m. 76; Mes. 75: m. 24; Mes. 93: m. 51; Mes. 96: m. 40; Mes. 98: m. 61; Mes. 99: m. 16; Mes. 100: m. 16; Mes. 101: m. 50; Mes. 108: m. 43*)

hergiz: Ömrübillah.

Ne pulı **hergiz** gümüşe katarlar
Ne gümüşi pul diyüben satarlar
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 299*). [*hergiz,]*

hergiz: Hiç?.

Ɔoca **hergiz** inana mı güçine
Çünkü 'ömri irmiş ola uına
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 75*). [*hergiz,]*

(*Mes. 63: m. 39; Mes. 70: m. 10; Mes. 81: m. 152*)

hergiz: Hiç, hiçbir zaman.

Çün görür Safvân ki **hergiz** Bûleheb
Kılmayısar Muştafâ dînin taleb
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 163*). [*hergiz,]*

(*Mes. 5: m. 200; Mes. 7: m. 25; Mes. 10: m. 140; Mes. 11: m. 10; Mes. 11: m. 22; Mes. 12: m. 185; Mes. 13: m. 31; Mes. 19: m. 27; Mes. 22: m. 70; Mes. 32: m. 74; Mes. 32: m. 162; Mes. 34: m. 5; Mes. 36: m. 25; Mes. 38: m. 7; Mes. 39: m. 40; Mes. 47: m. 145; Mes. 50: m. 45; Mes. 51: m. 6; Mes. 51: m. 32; Mes. 53: m. 31; Mes. 55: m. 38; Mes. 59: m. 16; Mes. 63: m. 200; Mes. 63: m. 224; Mes. 65: m. 25;*

Mes. 65: m. 61; Mes. 65: m. 78; Mes. 65: m. 82; Mes. 65: m. 87; Mes. 65: m. 93; Mes. 66: m. 47; Mes. 72: m. 504; Mes. 74: m. 10; Mes. 81: m. 26; Mes. 84: m. 36; Mes. 95: m. 10; Mes. 95: m. 18; Mes. 96: m. 37; Mes. 100: m. 14; Mes. 102: m. 82; Mes. 107: m. 14; Mes. 107: m. 125; Mes. 110: m. 17)

hergiz ola mı: Ömrübillah ola mı? Hiç olur mu?.

Bir ulu şâha ire mi bir gedây
Hergiz ola mı berâyine bir ay
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 38, Mısra 10*). [*hergiz ola mı,]*

herîf: Sıradan biri; adam.

Ol kişi kim Rüstem andan eymenür
Rüstem'i ol dahı bir **herîf** şanur
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 54*). [*herîf,]*

herkes: Herkes, insanların tümü.

Anda kim **herkes** kıla bir yol taleb
Saña âhı okımağ yavlağ 'aceb
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 553*). [*herkes,]*

(*Mes. 77: m. 27*)

herze: Abes, saçma, beyhude söz.

Âdemîler derisin yırtar dişüñ
Herze söylemek-durur her gün işüñ
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 49, Mısra 32*). [*herze,]*

(*Mes. 18: m. 9; Mes. 50: m. 71; Mes. 50: m. 22*)

hest: Var, var olma.

Altı er ol çeşme yöresinde mest
Otururlar nîst eyvânında **hest**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 26*). [*hest,]*

hevâ: Arzu, aşk.

Ol **hevāya** göñli çün uçar-ıdı
Şatt'a düşüp ol yaña geçer-ıdı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 9*). [hevāya, -y, -a]

hevā: Heves, ihtiras.

Bu **hevā** Dārā yüregın tağladı
Bunda Keyhüsrev niçe kan ağladı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 187*). [hevā,]

hevā: Aşk, heves.

Bu **hevāya** biz giriftār olmışuz
Ol hevesden bu kafesde kalmışuz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 43*). [hevāya, -ya]

hevā: Hava.

Ol **hevā** çün hemdemi olur-ıdı
Yazlu şüret ādemī olur-ıdı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 19*). [hevā,]

hevā: Heves, istek.

Ol birez ili dutar-ısa revā
Yohsa cüz sımurğa değmez bir **hevā**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 134*). [hevā,]

(*Mes. 52: m. 26; Mes. 79: m. 20*)

hevā vü hırş u hıkd-ıla dolam: Nefsin istekleri, açgözlülük ve kin duygusu ile dolu olmak.

Taıırı hıkminden meger gāfil olam
Kim **hevā vü hırş u hıkd-ıla dolam**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 372*). [hevā vü hırş u hıkd-ıla dolam, -am]

heves: Heves, arzu, istek.

Bu hevāya biz giriftār olmışuz
Ol **hevesden** bu kafesde kalmışuz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 44*). [hevesden, -den]

heves: Arzu, meyl.

Ol **heveslerden** kim içinde kopar
Taıırı yirine hevāsına tapar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 79, Mısra 19*). [heveslerden, -ler, -den]

hevīc eyle: Açıklamak, izah eylemek.

Söz diler-iseñ kim eş ola saña
On iki 'ilmi **hevīc eyle** aña
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 72*). [hevīc eyle,]

hey: Ey...! Sitem, yakınma gibi duyguları ifade eden ünlem. Seslenme ünlemi.

Ol kişi kal'adan iner kaııyü
Rüstem'e **hey** er degül misin diyü
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 66*). [hey,]

hey: Nida, seslenme ünlemi.

Sanma kim iblīs aradan gide
Hey neler idem saña ben dünyede
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 72*). [hey,]

(*Mes. 100: m. 49*)

heybet: Büyüklük, azamet.

'İşk çün aslan gibi gurruş kıla
Dilkü gibi **heybetinden** 'aql öle
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 168*). [heybetinden, -in, -den]

(*Mes. 91: m. 157; Mes. 101: m. 45*)

heybetlü: Görünüşü korku uyandıran || Büyük, ulu, azametli.

Kim bu yol **heybetlü** görünür bize
Korkusu kuvvetlü görünür bize
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 83*). [heybetlü,]

hey'et: Astronomi ilmi.

Hikmeti vü **hey'eti** vü mantığı
Añladum yavlağ u bildüm tahkiki
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 11*). [*hey'eti, -i*]

hey'et: Dış görünüş, şekil, suret.

Andan alur **hey'etin** kavş-i kuzah
Kim işitdiyse bu kavlı kıldı şah
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 185*). [*hey'etin, -in*]

heyûla: Nesne, varlık, madde. Bütün varlıkların veya yaratıkların özü olarak varsayılan nesne.

Çün **heyûla** yok-durur sende 'ayân
Şûret-ile kaçan olasin beyân
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 108, Mısra 23*). [*heyûla,]*

hezâr: Bin, binlerce, pek çok.

İt kim olur kim **hezâr** aslan bile
Dınmayalar bize bu fermân-ıla
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 55*). [*hezâr,]*

hezârân: Binlerce, pek çok.

Ol bize yavlağ yakın u fazlı bol
Biz ırağ andan **hezârân** sâle yol
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 32*). [*hezârân,]*

(*Mes. 6: m. 18; Mes. 81: m. 129*)

hezârân: Pek çok, fazla.

Ol er eydür sen **hezârân** cehd ide
Dirligün çok olmağ-ıçun dünyede
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 19, Mısra 13*). [*hezârân,]*

hezârân biñ: Binlerce, pek çok. (iki kelime de bin sayısı anlamına gelerek, anlamı pekiştirmek için kullanılmıştır.).

Bir yetîme bunça yüz biñ pâdişâh
Kaçan uya vü **hezârân biñ** sipâh
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 50*). [*hezârân biñ,]*

hüdîv: Hükümdar; vezir.

Çanı Tüs u Bîjen ü Gürkîn ü Gîv
Kim olavuz bunlara Sâ'm u **Hüdîv**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 18*). [*hüdîv,]*

hüdmet: Hizmet, görev, vazife.

Anda kim yalan kılurlar **hüdmeti**
Biz dahı gerçek Muhammed ümmeti
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 107*). [*hüdmeti, -i*]

(*Mes. 40: m. 4*)

hırka: Hırka.

Şeyh eger bu zülfe ikrâr eyleye
Hırkasın bu zülfe zünnâr eyleye
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 12*). [*hırkasın, -sın*]

hırka: Dervişlerin üstlerine giydikleri, biçimi ve rengi mensup oldukları tarıkata göre değişen, kollu, yakasız, pamuklu giyecek. || Dervişlik.

Hırka komaz seni fâşık olmağa
Yohsa gönlün fıskı ister kılmağa
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 121*). [*hırka,]*

hırka: Dervişlerin üstlerine giydikleri, biçimi ve rengi mensup oldukları tarıkata göre değişen, kollu, yakasız, pamuklu giyecek, hırka.

Hırkasın yandurdu vü dînin kodı
Muşhaf'ın dahı köyindürdi odı
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 145*). [*hırkasın, -sın*]

(*Mes. 68: m. 17*)

hırka geyen kişi: Hırka giyen kimse.

Hırka geyen kişi midür şeyh olan
Yâ semâ' uran mıdur yolu bilen
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 67, Mısra 5*). [*hırka geyen kişi,]*

(Mes. 24: m. 9)

hurmān: Mahrumluk, mahrumiyet.

Dağı senüñ anuñ-ıla ne işüñ
Var dur iy hızlān yoluñ **hurmān** işüñ
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra
56). [hurmān,]

hirmen: Harman.

Kimisi bir **hirmene** pā-best olur
Kimisi şehvet meyinden mest olur
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra
51). [hirmene, -e]

hırs: Aç gözlülük, şiddet ve tamahla bir şeyin
üzerine düşme.

Hikmet-ile **hırş** boynını dokı
Bişr-ile Yemliha destānını okı
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra
77). [hırş,]

(Mes. 79: m. 6)

hırs: Bir şeyi lüzumundan ziyade talep, bir şeye
ziyade rağbet, hırs.

Hüdhüd eydür zühd-ile ögünmegil
Hırş atına bunça üküş binmegil
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 28, Mısra
2). [hırş,]

(Mes. 28: m. 31; Mes. 28 m. 25; Mes.
28 m. 9; Mes. 28 m. 20; Mes. 55 m.
39; Mes. 55 m. 25)

hırs: Bir şeyi elde etmek için duyulan, önüne
geçilmez derecede kuvvetli istek.

Hırşa çün aslan gibi inanasın
İşveler tavşanına aldanasın
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
305). [hırşa, -a]

hısım: Hısım, akraba.

Yā senüñ ‘aşıqlaruñ-ıdı olar
Yā yakın **hısımlaruñ-ıdı** bular
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra
106). [hısımlaruñ-ıdı, -lar, -uñ, --ıdı]

hışm: Öfke, kızgınlık.

Hışm-ıla anuñ sözinden tolayım
Kılıç-ıla añı iki böleyim
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
127). [hışm-ıla, --ıla]

(Mes. 66: m. 60; Mes. 82: m. 21; Mes.
83: m. 23; Mes. 83: m. 1)

hışm idüp: Kızmak, öfkelenmek.

Bakmaz anlara vü **hışm idüp** gider
Tağlara varur u toñuzlar güder
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 13, Mısra
45). [hışm idüp, -üp]

hışm odı: Öfke âteşi.

‘Akl rahtın **hışm odı** köyindür
Hışm odın hilmüñ şuyı söyindür
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 83, Mısra
11). [hışm odı,]

(Mes. 83: m. 12; Mes. 15: m. 103)

hışt olur: Kerpiç, tuğla olmak.

Çok sarāy issi bir eve **hışt olur**
Ol ne zībādur ki soñra zıst olur
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 46, Mısra
5). [hışt olur, -ur]

hıyār: Kabakgillerden, uzun, sürüngen, bir
yıllık otsu bir bitkinin iri, yeşil ürünü, salatalık.

Nerkisüñ gözi begāyet pür hūmār
Kavun altun kim zümürüddür **hıyār**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
44). [hıyār,]

hızlan: Düşkünlük, sefalet.

Kılduñ-ısa huldı **hızlandan** temiz
Var anuñ gökçek yüzün gör iy ‘aziz
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 21, Mısra
17). [hızlandan, -dan]

hızır: Hızır Aleyhisselam. (Âb-ı hayat içtiği için

ölümsüzlüğe erdiğine, bereketi temsil ettiğine
ve kul sıkıştığında imdadına yetiştiğine
inanılan, bir görüşe göre peygamber, bir
görüşe göre velî olan zat.).

Âb-ı hayvân istemedin bes n'ide
Hızır kim bâkî kâla bu dünyede
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra
10). [hızır,]

(Mes. 18: m. 34; Mes. 19: m. 1; Mes.
19: m. 8; Mes. 19: m. 32; Mes. 19: m.
29; Mes. 69: m. 205; Mes. 19: m. 38)

hızır keşti şıduğın: Hızır'ın gemiyi delmesi
olayı. (el-Kehf 18/71).

Hızır keşti şıduğın şanma yavuz
Oğlan öldürdüğü işi görgil uz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra
141). [hızır keşti şıduğın, -duğın]

hızır oldum: Hz. Hızır olmak (ölümsüz
olmak).

Çünkü **Hızır oldum** bâña uçmak gerek
Varuban Âb-ı hayât içmek gerek
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra
7). [hızır oldum, -dum]

hızır peygamber: Hızır Aleyhisselam
peygamber. (Âb-ı hayat içtiği için ölümsüzlüğe
erdiğine, bereketi temsil ettiğine ve kul
sıkıştığında imdadına yetiştiğine inanılan, bir
görüşe göre peygamber, bir görüşe göre velî
olan zat.).

Dir benem kim söylerem şekker gibi
Sebz-püşam **Hızır peygamber** gibi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra
6). [hızır peygamber,]

(Mes. 66: m. 100)

hızır u müşâ: Hz. Hızır ve Hz. Musa.

Anda kim Bülkâsım u Qur'ân ola
Hızır u Müşâ vâlih ü hayrân ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 19, Mısra
40). [hızır u müşâ,]

hızır-ı 'âlem olmuş u ilyâs-ı dehr: Âlem'in
Hızır'ı ve dünyanın İlyas'ı olmak.

Hızır-ı 'âlem olmuş u ilyâs-ı dehr
Luṭfa irürmege kılmış bâña kahr
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra
73). [hızır-ı 'âlem olmuş u ilyâs-ı
dehr,]

hicâb: Perde, örtü.

Muştafâ'nuñ himmetinde bu kitâb
Açdı her ma'nî yüzinden yüz **hicâb**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra
84). [hicâb,]

hicâz: Klasik Türk müziğinde düğâh
perdesinde karar kılan bir makam.

Çün Sipâhân'dan **Hicâz'a** irişem
Bunça dürlü şavt u sâza irişem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra
13). [hicâz'a, -a]

(Mes. 39: m. 101; Mes. 94: m. 17)

hicr: Ayrı olma -Sevgilinin aşkıtan uzakta
olması-.

Kim seni şeyhe helâl eylemişüz
İkiñüz **hicrin** vişâl eylemişüz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra
68). [hicrin, -in]

hicr: Ayrılık.

Vaşluña irmek dilerem iy şanem
Tap vücūdum oldı **hicründe** 'adem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
174). [hicründe, -üñ, -de]

(Mes. 72: m. 505)

hicr odından: Ayrılık ateşi.

Çarlı uruban sekriyüp oynar-ıdı
Hicr odından hâtırı köyner-idi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
256). [hicr odından, -in, -dan]

hicrân: Ayrılık.

Toğru 'âşık istemez hergiz vişâl
Münisi **hicrân** u yâridur hayâl

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 146). [hicrân,]

(Mes. 88: m. 7)

hicrân: Ayrılık, ayrı kalma.

Vaşl geldi gitdi **hicrân** yirine
Küfr gitdi geldi imân yirine
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 93). [hicrân,]

hicret: Hz. Muhammed'in altı yüz yirmi iki yılında Mekke'den Medine'ye göç etmesi.

Yidi yüz on yidi yıl olmuş-ıdı
Hicrete kim bu gül açılmış-ıdı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 18). [hicrete, -e]

hicvin okıdı: Yermek, kötülemek.

Ne kadar kim tûti kargayı şıdı
Karga tûti **hicvin** artuk **okıdı**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 86). [hicvin okıdı, -dı]

hiç: Asla, hiçbir zaman.

Naḥvı Gülşehrî bilür yavlaḥ **hiç**
Baḥş içinde kavmı kılmaz girde **hiç**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra 51). [hiç,]

(Mes. 65: m. 25; Mes. 55: m. 52; Mes. 59: m. 14; Mes. 63: m. 238; Mes. 66: m. 59; Mes. 68: m. 36; Mes. 72: m. 435; Mes. 77: m. 1; Mes. 99: m. 13; Mes. 10: m. 42; Mes. 12: m. 217; Mes. 13: m. 31; Mes. 16: m. 8; Mes. 19: m. 21; Mes. 22: m. 117; Mes. 22: m. 140; Mes. 30: m. 51; Mes. 30: m. 101; Mes. 30: m. 140; Mes. 32: m. 45; Mes. 32: m. 73; Mes. 32: m. 75; Mes. 32: m. 134; Mes. 39: m. 70; Mes. 40: m. 53; Mes. 47: m. 6; Mes. 47: m. 90; Mes. 47: m. 130; Mes. 47: m. 148; Mes. 50: m. 75; Mes. 51: m. 31; Mes. 53: m. 6; Mes. 53: m. 84; Mes. 60: m. 30; Mes. 63: m. 168; Mes. 66: m. 84; Mes. 72: m. 80; Mes. 72: m. 136; Mes. 72: m. 436; Mes. 72: m. 455; Mes. 75: m. 15; Mes. 75: m. 50; Mes. 77: m. 21; Mes. 78: m. 4; Mes. 81: m. 63; Mes. 81: m.

113; Mes. 85: m. 16; Mes. 85: m. 35; Mes. 85: m. 52; Mes. 85: m. 112; Mes. 85: m. 123; Mes. 88: m. 45; Mes. 99: m. 11; Mes. 101: m. 33; Mes. 101: m. 36; Mes. 101: m. 44; Mes. 102: m. 51; Mes. 105: m. 94; Mes. 107: m. 125; Mes. 107: m. 126; Mes. 109: m. 45; Mes. 111: m. 39; Mes. 39: m. 69; Mes. 65: m. 53; Mes. 65: m. 112)

hiç: Hiç, hiçbir şekilde.

Ben dilerem kim bularuñ yazuğın
Sen daḥı bilmeyesin **hiç** iy Emîn
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 18). [hiç,]

(Mes. 53: m. 23)

hiç: Soru cümlelerinde verilen hükmün kesinlikle söz konusu olamayacağını anlatır.

Ka'be içine gire mi **hiç** mest
'İşka kaçan yâr ola şehvet-perest
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 21). [hiç,]

(Mes. 72: m. 212)

hiç: Hiç, bir kere bile.

Ol ne kuvvetdür kim iller yıkmaya
Şimdiye degin **hiç** adı çıkmaya
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 246). [hiç,]

(Mes. 50: m. 93)

hiç: Hiç, herhangi bir.

Biribirinsüz ol üç yol ola mı
Yâ ol üçden taşra **hiç** yol ola mı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 99, Mısra 8). [hiç,]

hiç: Hiç. (Zarf).

Ol ferişte daḥı yire irmedin
Bunlar anı gördiler **hiç** durmadın
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 88). [hiç,]

(Mes. 88: m. 35; Mes. 6: m. 3)

hiç: Katiyen, asla.

‘İlm-i dünyā **hiç** dād eylemedi
Ka‘be’den bir zerre yād eylemedi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 147*). [*hiç,]*

(*Mes. 18: m. 8; Mes. 69: m. 49; Mes. 88: m. 42*)

hiç: Mümkün mü?

Hiç pâyânı ola mı bu yoluñ
Yā kenārı görine mi bu gölüñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 103, Mısra 5*). [*hiç,]*

hiç: Yokluk, hiçlik.

Hiçe satılanlara Tañrı haqı
Yok bizüm almağa **hiçümüz** dañı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 86*). [*hiçümüz, -ümüz]*

hiç: Hiç; hiçbir.

Hiç rengüñ şüretin çün görmedüm
Şüretinüñ fikrini terk urmadum
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 49*). [*hiç,]*

hiç: Hiç, daha önce.

Hiç nahıv okıduğıñ var mı senüñ
Kim hünar hāşıl kıla cân u tenüñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra 11*). [*hiç,]*

(*Mes. 56: m. 25; Mes. 56: m. 27*)

hiç: Hiç || Boş, değersiz, bedava.

Hiçe virür-ise sen atlama **hiç**
Baña şatgıl kim bahāsın ala **hiç**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 16*). [*hiç,]*

(*Mes. 75: m. 38; Mes. 75: m. 39; Mes. 75: m. 18; Mes. 75: m. 20; Mes. 75: m. 22; Mes. 75: m. 24; Mes. 75: m. 26; Mes. 75: m. 31; Mes. 75: m. 32; Mes.*

75: m. 34; Mes. 75: m. 46; Mes. 75: m. 49; Mes. 75: m. 75; Mes. 75: m. 82; Mes. 75: m. 84; Mes. 75: m. 40)

hiç: Yok, az miktarda bile olmayan; hiç.

Yok-durur Gülşehri'nüñ **hiçi** meger
Kim hiçe dañı şatın almaz güher
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 83*). [*hiçi, -i]*

hiç: Yok, hiç.

Hiçe mümkündür güher hōd bulmağa
İlla bizüm hiçümüz yok almağa
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 91*). [*hiçe, -e]*

(*Mes. 75: m. 90; Mes. 75: m. 92*)

hiç bilür misin: Biliyor musun, hiç düşündün mü?

Hiç bilür misin ki n'itdün sen baña
Göresin kim ben neler idem saña
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 61*). [*hiç bilür misin,]*

hiç ide: Yok etmek.

Kim diler-ise kim ‘aqlın **hiç ide**
Cânı anuñ cism-iledür pîç ide
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 80, Mısra 21*). [*hiç ide, -e]*

hiç kesdür: Hiç kimse || Bir hiç (değeri olmayan biri bağlamında).

Ol buña bir hār-u-hesdür dir-idi
Bu aña bir **hiç kesdür** dir-idi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 92*). [*hiç kesdür, -dür]*

hiç kimesne: Hiç kimse.

Eydür āhir **hiç kimesne** gördi mi
Ol ferişteyi vü vaşfin virdi mi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 123*). [*hiç kimesne,]*

hiç ola: *Hiç olmak || Boş, değersiz olmak.*

Hîç ola her mâye kim hîçe gide
Hîç ola ol nesne kim hîçe gide
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 27*). [*hîç ola, -a*]

(*Mes. 75: m. 28*)

hiç ola mı: *Hiç olur mu? Olmaz.*

Anı kim ben yoldan iledüblem
Hîç ola mı kim aña secde kılam
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 26*). [*hîç ola mı,]*

(*Mes. 85: m. 150*)

hiçe: *Yokluk, hiçlik.*

Rüstem eydür mîh taşā kaçan geçe
İşüñ işbu-y-ısa pes çıkdı **hiçe**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 36*). [*hiçe,]*

(*Mes. 75: m. 88; Mes. 75: m. 89*)

hiçe çıka: *Boşa çıkarmak.*

Kim tekebbür çün 'amel kaşrın yıka
Dükeli tã'atlarıñ **hiçe çıka**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 97, Mısra 36*). [*hiçe çıka, -a*]

(*Mes. 97: m. 38*)

hiçe gide: *Yok yerine sayılmak, yok gibi olmak.*

Hîç ola her mâye kim **hiçe gide**
Hîç ola ol nesne kim **hiçe gide**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 27*). [*hiçe gide, -e*]

(*Mes. 75: m. 28*)

hiçe gider: *Hiçe gitmek; boşa gitmek.*

Şanma kim bâzârumuz **hiçe gider**
Şan'atumuz kâmusı **hiçe gider**

(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 53*). [*hiçe gider, -er*]

(*Mes. 75: m. 54*)

hiçe şatan: *Hiçe satan.*

Rahmeti dürrin meger lutf işleye
Ol **hiçe şatan** bize bağışlaya
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 94*). [*hiçe şatan,]*

hiçe şatanlar: *Hiçe satan (kimse).*

Her okı bir yaydan atanlar bizüz
Her metâ'ı **hiçe şatanlar** bizüz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 66*). [*hiçe şatanlar, -lar*]

hiçe şatılanlara: *Hiçe satılan (şey).*

Hiçe şatılanlara Tañrı haķı
Yok bizüm almağa hiçümüz dahı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 85*). [*hiçe şatılanlara, -lar, -a*]

hiçe şav-: *Hiç önemsememek, yok saymak.*

Cân metâ'ınuñ azın çok diyeler
Ten kumaşın kâmu **hiçe şayalar**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 170*). [*hiçe şayalar, -alar*]

(*Mes. 77: m. 14; Mes. 56: m. 41*)

hiçe vir-: *Bedava vermek, boşa vermek.*

Bu güher issi kim ister müşteri
Hiçe virür mi 'aceb ol gevheri
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 14*). [*hiçe virür, -ür*]

(*Mes. 75: m. 14; Mes. 75: m. 48; Mes. 75: m. 15; Mes. 75: m. 52*)

hiç-kes: *Hiç kimse.*

Baňa her nâ-ehl her bir **hiç-kes**
Hayf ola kim eyleye demür kafas
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra 19*). [*hiç-kes,]*

hidāyet irdi: Doğru yola sevk etmek; doğru yolu göstermek.

Çün **hidāyet** Tañrı'dan **irdi** ere
Bî-şek ol er her işi hōş başara
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 43). [hidāyet irdi, -di]

hiddet: Gazab, öfke.

Hiddet ehli ihtimāle irmeye
Tiz ölen kişi kemāle irmeye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra 27). [hiddet,]

hidmet kıla: Hizmet etmek.

Yokarı oturana hürmet kıla
Aşağa oturana **hidmet kıla**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 44). [hidmet kıla, -a]

hidmetin kıl-: Hizmetinde bulunmak, hizmet etmek.

Kamunuz Tersā niçün olmaduñuz
Şeyh-ile vü **hidmetin kılmađuñuz**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 40). [hidmetin kılmađuñuz, -du, -ñuz]

(Mes. 40: m. 44)

hidmetüñi kılmazam: İşini görmek, hizmet etmek.

Yād mısın biliş misin bilimezem
Anuñ-içün **hidmetüñi kılmazam**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 72). [hidmetüñi kılmazam, -maz, -am]

hikāyet: Hikaye.

Tütiler gibi şekerler yiyelüm
'Adl içinde bir **hikāyet** diyelüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 6). [hikāyet,]

(Mes. 63: m. 97; Mes. 10: m. 2; Mes. 46: m. 25; Mes. 46: m. 27; Mes. 62: m. 21)

hikāyet: Hikaye || Olmuş hadise, başa gelen olay, mesele, konu.

Mecnun eydür Leyli sen-iseñ 'azım
Müşkil oldu bu **hikāyet** iy hakīm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 98). [hikāyet,]

hikmet: Bir şeyin oluşundaki akıl erdirilemeyen sebep, gizli sebep.

Añlamaya **hikmetin** degme hakīm
Zira fevka külli zī-'ilmin 'alīm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 63). [hikmetin, -in]

hikmet: Hakikat sırrı; bilgelik.

Hikmet ü Kur'an tefsir ü haber
Gitmiş-idi hātırından ser-be-ser
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 73). [hikmet,]

(Mes. 54: m. 11; Mes. 72: m. 122; Mes. 72: m. 172; Mes. 31: m. 20; Mes. 71: m. 77)

hikmet: Bilgelik, hakikat.

Delülik öğredevüz biz Mecnün'a
Hikmeti söyleyevüz Eflātün'a
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 188). [hikmeti, -i]

Mes. 72: m. 171; Mes. 97: m. 18; Mes. 102: m. 87; Mes. 105: m. 2; Mes. 111: m. 81)

hikmet: Sır, gizli sebep.

Sen eger bu **hikmeti** kosa-y-ıduñ
Beni uyarup baña dise-y-idüñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 81). [hikmeti, -i]

hilāf: Ters, zıt.

Diri ğarķ oldur ki bid'at artura
Din esāsınuñ **hilāfın** resm ura
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra 58). [hilāfın, -ın]

hilâf: Aksine.

Çün merâyâ ‘ilmini şerh iderem
Cüst ilâhiden **hilâfa** giderem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 16*). [*hilâfa, -a*]

hilâl: Hilal, yeni doğmuş ay. (zaman bağlamında; gençlik).

Çün günüm tağ başına irdi benüm
Sen **hilâl-ıla** ne bedr ola cânım
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 74*). [*hilâl-ıla, --ıla*]

hile: Hile, aldatma, tuzak.

Çün tamâm oldu bularuñ çillesi
İrdi İblisün ucına **hilesi**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 18*). [*hilesi, -si*]

(*Mes. 55: m. 44; Mes. 90: m. 5; Mes. 90: m. 50*)

hile vü telbîs ola: Düzenbaz ve ikiyüzlü olmak.

Sende ança **hile vü telbîs ola**
Kim senüñ kemter kuluñ iblîs ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 167*). [*hile vü telbîs ola, -a*]

hiletün: Hileler.

Her neyi kim **hiletün** vîrân kıla
Tevbe anı girü âbâdân kıla
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 67*). [*hileltüñ,]*

hilet itme: Hile yapmak.

Hilet itme degme bir dehrî gibi
Şıdka bağla gönli Gülşehrî gibi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 303*). [*hilet itme, -me*]

hilet ü telbîs ider: Hile ve oyun yapmak.

‘İlm-ile bir **hilet ü telbîs ider**
Kim anuñ biñde birin iblîs ider
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 110, Mısra 45*). [*hilet ü telbîs ider, -er*]

hilm: Huy yumuşaklığı, yumuşak huyluluk, öfke ve hiddet gerektiren durumlarda kendini yenerek sâkin ve serinkanlı olma.

Eydür az **hilm** ilerü hem getürem
Eydür aña kanda batman yitürem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 119*). [*hilm,]*

(*Mes. 83: m. 16; Mes. 82: m. 22*)

hilmüñ suyu: Yumuşak huyluluk suyu.

‘Akl rahtın hışm odı köyindürür
Hışm odın **hilmüñ suyu** söyindürür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 83, Mısra 12*). [*hilmüñ suyu, -yı*]

himmet: Çalışma, gayret, emek.

Himmetüñ kendü işini işledi
Tañrı şeyhe suçını bağışladı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 37*). [*himmetüñ, -üñ*]

(*Mes. 39: m. 8*)

himmet: Lütuf, gayret, yardım.

Biz erenler **himmetinden** ermişüz
Şahumuza vü cemâlin görmüşüz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 40, Mısra 49*). [*himmetinden, -in, -den*]

himmet: Yardım, ihsan. || Mânen büyük kimselerin mânevî gücü, mânevî yardımı, lutfu.

Niçeme kim **himmeti** şâh az görür
Tağları himmet dereye aqtarur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 61*). [*himmeti, -i*]

himmet: Mânen büyük kimselerin, ermişlerin dilediklerini yerine getiren mânevî gücü, mânevî yardımı, lutfu.

Niçeme kim himmeti şâh az görür
Tağları **himmət** dereye aktarur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 62*). [*himmət,]*

(*Mes. 91: m. 75*)

himmət: Yardım, ihsan.

Muştafâ'nun **himmətinde** bu kitâb
Açdı her ma'nî yüzinden yüz hicâb
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 83*). [*himmətinde, -in, -de]*

himmət: Lütuf, kerem, yardım || Manevi yardım.

Eydür az şıdka irüdü **himmeti**
Eydür anuñ kâmadan yig kıymeti
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 121*). [*himmeti, -i]*

hindü gibi: Hintli gibi. || Siyah.

Şekli naḥs u şüreti **Hindü gibi**
Çirkin âvâzı daḥı kendü gibi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 33*). [*hindü gibi,]*

(*Mes. 91: m. 39*)

hindü gibi: Hintli gibi.

Rengi la'î ü dişleri lü'lü gibi
Ḥâli Türkistân'da bir **hindü gibi**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 92*). [*hindü gibi,]*

hindüsitan: Hindistan.

Ögüne düşdi meger ol dil-sitân
Pîle yâd oldı girü **Hindüsitan**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 42*). [*hindüsitan,]*

(*Mes. 94: m. 4*)

hink-i rüstem: Rüstem'in kır atı.

Çün selâmının 'aleykini alır
Hink-i Rüstem rahşına yakın gelür

(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 12*). [*hink-i rüstem,]*

hire: 1) Donuk 2) Şaşkın.

Ol ögüdün daḥı terkîn urdılar
Hire vü ḥör u ḥacil dek durdılar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 74*). [*hire,]*

his: Duygu.

Kamu konuk eve bağlar **hissini**
Ol bizüz kim isterüz ev issini
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 23*). [*hissini, -sin, -i]*

hisab: Bir şeyin hesabını verme, hesap günü; sorgu.

Çün dürtüst oldı **hisabuñuz** tamām
Andan oldı yirüñüz dârü's-selām
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 77*). [*hisabuñuz, -uñuz]*

hisab: Hesap; sayı.

Ad-ıla bitürür imiş er işi
Yok **hisabına-y-ımiş** adsuz kişi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 266*). [*hisabına-y-ımiş, -ın, -a, --y, --ımiş]*

hisab: Sorgu sual.

Ne **hisabuñdan** kimesne eymene
Ne 'azābuñ var-ıduğına inana
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra 43*). [*hisabuñdan, -uñ, -dan]*

hisab: Hesap (alacak verecek durumu bağlamında).

Ḥālını bildüm eb ü ümmün girü
Ben **hisabını** iletdüm ilerü
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 74*). [*hisabını, -ın, -ı]*

hisab: Hesap (günü).

Uçmağa vu tamuya inanuram
Hem **hısābı** vü şıraṭı şanuram
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra
132). [hısābı, -ı]

hısāb sormadı: Bir konuda açıklama ve
savunma istemek, sorguya çekmek.

Bunlar eydür kimsene bizden **hısāb**
Şormadı vü ne su'āl u ne cevāb
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra
80). [hısāb sormadı,]

hısāba gelmedi: Hesaba alın(a)mamak.

Ten kumaşı çün **hısāba gelmedi**
Bunda hem bir qadr u kıymet
bulmadı (Mantıku't-Tayr, Mesnevi
81, Mısra 157). [hısāba gelmedi,]

hısāba getüren: Kıymet vermek, (üzerine)
değer biçmek || Kıymetlendirmek.

Seni hōd kimdür **hısāba getüren**
Yā saña hōd dünyada bir qadr uran
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 44, Mısra
3). [hısāba getüren,]

hısābı virdüñüz: Hesap vermek; yapılan işin
sorumluluğunu yüklenmek.

Eydür āḫir çün **hısābı virdüñüz**
Uçmağa andan gelüben girdüñüz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra
75). [hısābı virdüñüz, -dü, -ñüz]

hısābın yazaram: Hesaplamak, ölçmek.

Kānlar üstinde gün uzun gezerem
Dem-be-dem gevher **hısābın**
yazaram (Mantıku't-Tayr, Mesnevi
33, Mısra 8). [hısābın yazaram, -ar, -
am]

hişār: Mûsikîmizde beş buçuk asırlık bir
birleşik makam.

Gāh Zırefgende sâzını kıla Râst
Geh **Hişāruñ** perdesini kıla rāst
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 94, Mısra
24). [hişāruñ, -uñ]

hişşelü: Paylı, nasipli.

Şādılıkda şād u gamda guşşalı
Oldılar ol demde andan **hişşelü**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra
104). [hişşelü,]

hisset: Hisler, duygular.

Her biri bir **hisset-ile** şāhına
Çün yakın geldi şehūñ dergāhına
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra
99). [hisset-ile, --ile]

hisset ü hizlān: Cimrilik ve sefalet.

Cān kim ol qahrı sıfātından irer
Kendüzine **hisset ü hizlān** direr
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra
26). [hisset ü hizlān,]

hiṭāb: Söylenen söz, konuşma.

Gemiçiği hasta kıldı bu **hiṭāb**
İlla ol dem vermedi aña cevāb
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra
19). [hiṭāb,]

hiṭāb olur: Seslenmek, hitap gelmek.

Bir gün anda kim **hiṭāb olur** şavāb
Bāyezīd'e Tañrı eyledi hiṭāb
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra
1). [hiṭāb olur, -ur]

hiṭāb-ı üscüdü: "Secde edin" (A'raf/11,
Bakara/34, İsra/61) emri.

Ben **hiṭāb-ı üscüdü** yı bilmedüm
Secde senüñ ileyüñde kılmadüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra
87). [hiṭāb-ı üscüdü yı, -yı]

hizmet ider: Hizmet etmek.

Hizmet ider kim sen ol tācı ki dūn
Baña bağışlamış-ıduñ, ben bugūn
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
75). [hizmet ider, -er]

hizmet kıluban: Hizmet etmek.

Halk çün **hizmet kıluban** gitdiler
Gör vezîr-ile hâlîfe n'itdiler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 153*). [*hizmet kıluban, -uban*]

hizmetin kılmuşvanın: Hizmette bulunmak, hizmet etmek.

Yıllar anuñ **hizmetin kılmuşvanın**
Tapusunda giceler olmışvanın
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 79*). [*hizmetin kılmuşvanın,*]

hōca: Tüccar, ticaretle uğraşan.

Hōca iltür ol gice Büşr'i eve
Ayrı bir ev düzedür Büşr'e ive
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 469*). [*hōca,*]

(*Mes. 72: m. 468*)

hōca: Şeyh, hoca.

Köy yolını şârludan şorup gice
Girü köye gider-idi ol **hōca**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 26*). [*hōca,*]

hōd: Kendi.

Her fenüñ okı benüm kışüm-durur
Sihir ü nârencât **hōd** işüm-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 170*). [*hōd,*]

(*Mes. 16: m. 69; Mes. 18: m. 7; Mes. 30: m. 301; Mes. 47: m. 101; Mes. 92: m. 6*)

hōd: Da/de bağlacı.

Yakınına varur-ısam **hōd** benüm
'İşk odında yana gevedemde canum
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 179*). [*hōd,*]

(*Mes. 10: m. 74; Mes. 28: m. 19; Mes. 29: m. 9; Mes. 29: m. 37; Mes. 30: m. 288; Mes. 47: m. 27; Mes. 47: m. 68;*

Mes. 50: m. 118; Mes. 54: m. 28; Mes. 54: m. 69; Mes. 66: m. 132; Mes. 68: m. 56; Mes. 75: m. 82; Mes. 75: m. 91; Mes. 81: m. 188; Mes. 85: m. 33; Mes. 91: m. 111; Mes. 100: m. 83)

hōd: Kişi, kimse.

Taîrılık eyledügin **hōd** ölmeye
Halkı yaradan olur-ısa revâ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 197*). [*hōd,*]

hōd: Tamamen.

Gice her bir hâl-ıla **hōd** geçiser
Bilmezem kim ırte ne od saçısar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 161*). [*hōd,*]

(*Mes. 32: m. 161*)

hōd: Artık.

Şeyh ayakla **hōd** delü olmuş-ıdı
'Aklı nefsinden alü olmuş-ıdı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 121*). [*hōd,*]

(*Mes. 72: m. 535; Mes. 84: m. 76; Mes. 26: m. 29; Mes. 30: m. 242; Mes. 44: m. 12*)

hōd: Bizzat, kendisi.

Bir yalanı şınayuban sürdiler
Halk anı **hōd** girçege irürdiler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 184*). [*hōd,*]

(*Mes. 66: m. 15; Mes. 69: m. 218; Mes. 71: m. 57; Mes. 91: m. 92; Mes. 94: m. 75; Mes. 96: m. 49; Mes. 100: m. 76*)

hōd: Dahi, bile.

Eyle dut kim dünyāya **hōd** gelmedüñ
Pâdişāhuñdan henüz ayrılmađuñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 18, Mısra 15*). [*hōd,*]

(Mes. 71: m. 72)

hōd: Bizzat.

Gülşarı'n Gülşehrī çün mülki yazar
Sen gid ol **hōd** kendü milkinde gezer
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 126*). [*hōd,]*

(Mes. 30: m. 297; Mes. 44: m. 3; Mes. 44: m. 4)

hōd: Bizzat, şahsen.

Size bizüm kaygumuz hīç olmadı
Bir selāmuñuz bize **hōd** gelmedi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 76*). [*hōd,]*

(Mes. 50: m. 111; Mes. 72: m. 200;
Mes. 72: m. 312; Mes. 75: m. 77; Mes. 88: m. 49; Mes. 102: m. 113)

hōd: Sadece, yalnız.

Degmesi eydür benem **hōd** arada
Benden artuķ kimse yoķdur yörede
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 107*). [*hōd,]*

hōd: Bizzat, kendi. || Bile, dahi.

Düşmanum çün bellü kişi olmadı
Eyle dut kim dünyaya **hōd** gelmedi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 120*). [*hōd,]*

hōd: Ancak, sadece.

Her kim ol on iki 'ilmi hāl kıla
İştılāhumdan beni **hōd** ol bile
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 76*). [*hōd,]*

hōd: Şahsen || Yalnızca.

Biri eydür ben idüm **hōd** men' iden
Sizi koyup kendü işüme giden
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 193*). [*hōd,]*

hōd: Bile, dahi.

İlerü bir görmeyen **hōd** yoğ-ıdı
Şārda vü gören kişiler çoğ-ıdı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 217*). [*hōd,]*

(Mes. 68: m. 26; Mes. 75: m. 41; Mes. 75: m. 52)

hōd: Çünkü; zaten.

Nite baña bula-y-ıduñ sen zafer
Hōd bu iş böyle gerek-idi meger
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 18*). [*hōd,]*

hōd: Zaten.

Erlik içinde ki bühtān var degül
Yoldan ile den eri **hōd** er degül
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 74*). [*hōd,]*

hōd: Kendi; artık.

Bes birez iren nişān alımadı
Küllü iren **hōd** girü gelimedi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 104*). [*hōd,]*

hōd-bīn: Kendine düşünen, bencil.

Mu'cib ü bed-şiret ü **hōd-bīn-durur**
Anuñ-ıçun yidügi sergīn-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 47*). [*hōd-bīn-durur, --dur, -ur]*

hōd-bīn ola: Bencil, kendini beğenmiş olmak.

Ol kişidin yig kim ol **hōd-bīn ola**
Kendüzin görmeg ile tã'at kıla
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 63*). [*hōd-bīn ola,]*

hōd-bīn olmaya: Bencil olmak, kendini beğenmiş olmak.

Hātırında kimseden kīn olmaya
'Aķ u bī-sāmān u **hōd-bīn olmaya**

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 96). [h d-b n olmaya, -ma, -ya]

h db nlig: Bencillik.

Anda kim zenlik kumaşı key geçe
Yol sa **h db nligi** almazlar hiçe
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 42, Mısra 6). [h db nligi, -i]

h d-rev: Kendinin peşinden giden, kendini takip eden || Kendini beğenmiş.

Degme bir c hil sözin i itmegil
Degme bir **h d-rev** peyinçe gitmegil
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 94). [h d-rev,]

h n: Yemek sofrası, yemek.

P di  hl r anda kim **h n** yiyeler
Sa a anda bir h r m  diyeler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 31, Mısra 27). [h n,]

h n-ı 'ı kıyla: A kın sofrası.

' lemi 'ilmiyle p r n r eyledi
H n-ı 'ı kıyla cih n   oyladı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 109, Mısra 34). [h n-ı 'ı kıyla, -ı, -yla]

h r: Hakir, zelil.

Ol  g d  n da ı terk n urdılar
H re v  **h r** u h c l dek durdılar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 74). [h r,]

(Mes. 84: m. 85; Mes. 84: m. 106)

h r u b - zzet kılur: Sefil ve değersiz olmak.

Ol beni açlıklara da vet kılur
Kendü gibi **h r u b - zzet kılur**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 70). [h r u b - zzet kılur, -ur]

h r u h c l: De ersiz ve utanç verici.

Ta rı birdür d st birdür şöyle bil
 ki diyenler-durur **h r u h c l**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 142). [h r u h c l,]

horasan: İran'ın doğusunda olan bölgenin adı.

R m ilinde si r odına c n girem
Küpe bin ben **H rasan'a** varam
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 89, Mısra 36). [ horasan'a, -a]

hor  d   m h: Güneş ve ay. (Gazneli Mahmut ve Ayaz).

Görür Ayas' n katında p di  h
H   oturmuş  anasın **hor  d   m h**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 38). [hor  d   m h,]

hor  di v  y  m hi: Güneş veya ay.

H k **hor  di v  y  m hi** sever
 lla G l  hr  kim ol   hi sever
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 109). [hor  di v  y  m hi, -ı]

h  : Mutlu, mesut.

B  r altı yüz kızılı aldı **h  **
Kend zin n hücresine geldi **h  **
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 464). [h  ,]

h  : Güzel, a'la, iyi.

 ey  eydür Ka be yi  o deyr u 
Ol b t-ile şimdi bize deyr **h  **
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 62). [h  ,]

h  : Güzel(ce), hakkıyla.

 ey  eydür yüregüm kanından u 
Eylemi em bu gice yüz g sl  **h  **
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 4). [h  ,]

(Mes. 78: m. 424)

hōş: Hoş, güzel.

Çün hidāyet Tañrı'dan irdi ere
Bî-şek ol er her işi **hōş** başara
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 44*). [*hōş,]*

(*Mes. 1: m. 35; Mes. 5: m. 103; Mes. 5: m. 303; Mes. 18: m. 30; Mes. 21: m. 7; Mes. 21: m. 131; Mes. 27: m. 93; Mes. 27: m. 94; Mes. 30: m. 141; Mes. 32: m. 37; Mes. 32: m. 38; Mes. 32: m. 57; Mes. 32: m. 69; Mes. 32: m. 69; Mes. 32: m. 97; Mes. 32: m. 166; Mes. 39: m. 29; Mes. 39: m. 30; Mes. 39: m. 90; Mes. 39: m. 99; Mes. 50: m. 18; Mes. 53: m. 64; Mes. 53: m. 125; Mes. 60: m. 66; Mes. 63: m. 9; Mes. 65: m. 125; Mes. 66: m. 3; Mes. 66: m. 24; Mes. 72: m. 43; Mes. 72: m. 190; Mes. 72: m. 124; Mes. 72: m. 444; Mes. 81: m. 58; Mes. 94: m. 6; Mes. 94: m. 14; Mes. 100: m. 70*)

hōş: Hoşça, güzelce.

Ka'beden Rūm iline çün gitdiler
Rūm ilini **hōş** teferrüç itdiler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 56*). [*hōş,]*

(*Mes. 10: m. 60; Mes. 30: m. 208; Mes. 32: m. 139; Mes. 32: m. 140; Mes. 59: m. 1; Mes. 59: m. 9; Mes. 61: m. 22; Mes. 69: m. 29; Mes. 69: m. 63; Mes. 72: m. 97; Mes. 72: m. 262; Mes. 72: m. 304; Mes. 72: m. 309; Mes. 72: m. 337; Mes. 72: m. 462; Mes. 72: m. 463; Mes. 81: m. 76; Mes. 81: m. 149; Mes. 86: m. 18; Mes. 88: m. 38; Mes. 93: m. 34; Mes. 105: m. 46; Mes. 105: m. 83; Mes. 105: m. 84; Mes. 107: m. 4; Mes. 107: m. 41; Mes. 107: m. 47; Mes. 107: m. 48*)

hōş: İyi, güzel, hoş; esenlikte olma.

Birisi eydür 'adāletdür işüm
Memleketde 'adl-ıla **hōşdur** başum
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 57, Mısra 2*). [*hōşdur, -dur]*

hōş: Hoş bir şekilde, güzellikler.

Yeşil ot şaru kızıl gül 'aksi **hōş**
Çün urur buluda uş böyle kim uş
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 183*). [*hōş,]*

hōş āvāz-ıla: Güzel ses.

Tūtı ister ol kafasda sāz-ıla
Kim gāzeller eyde **hōş āvāz-ıla**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 14*). [*hōş āvāz-ıla, --ıla]*

hōş baht: Güzel talih.

Az kadar künyetlü ermişse-y-idi
Yā birez **hōş baht** dermişse-y-idi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 258*). [*hōş baht,]*

hōş degül: Hoş değil.

Kocadan yigitlik itmek **hōş degül**
Aslan-ıla itlik itmek **hōş degül**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 57*). [*hōş degül,]*

(*Mes. 12: m. 58; Mes. 39: m. 2; Mes. 15: m. 91; Mes. 15: m. 92; Mes. 39: m. 1*)

hōş degül başum: İyi geçinememek, uyumlu olmamak; bir şeyden hoşlanmamak.

Kamu dürlü nev'-ile vardur işüm
Ādemī-zād-ıla **hōş degül başum**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 110, Mısra 24*). [*hōş degül başum,]*

hōş dutar: İyi davranmak, ağırlamak.

Pes hālīfe bunlara ikrām ider
Hōş dutar yavlağ çok in'ām ider
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 146*). [*hōş dutar, -ar]*

hōş gecdi: Hoş bir şekilde geçmek.

İkiñüz dañı şikārumsız bugün
Kim yarın olmadı vü **hōş gecdi** dün
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 174*). [*hōş gecdi, -di]*

hōş geçer: Hoş bir yaşam sürmek, güzel vakit geçirmek.

Çok mürîdüm vardır ol ilde benüm
Şeyhlîğ-ıla **hōş geçer** cânüm tenüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 40). [hōş geçer, -er]

hōş geçürün: Hoş bir biçimde geçirmek.
(Ömür bağlamında).

Yohsa el virmez-ise hîç ol nigâr
Benüm-ile **hōş geçürün** rûzigâr
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 456). [hōş geçürün, -ün]

hōş geçürür: Hoş bir biçimde geçirmek.
(Ömür bağlamında).

Çuluñuz ol kuşa cüllâb içürür
Bir kafasda 'ömrini **hōş geçürür**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 68). [hōş geçürür, -ür]

hōş gele: Hoş, güzel gelmek, hoşuna gitmek,
memnuniyet duymak.

Az getürür-iseñ aña **hōş gele**
Çok virür-iseñ hemân şükrin kıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 55). [hōş gele, -e]

hōş gelür: Tatlı, hoş gelmek.

Kendü sözi kendüzine **hōş gelür**
Yohsa işiden kamu nefrîn kılar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 57). [hōş gelür, -ür]

(Mes. 57: m. 19; Mes. 108: m. 41;
Mes. 22: m. 110)

hōş gördiler: Güzel(ce) görmek.

Şeyh ü yārānlar çün anda geldiler
Nāgehān ol manzârı **hōş gördiler**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 68). [hōş gördiler, -di, -ler]

hōş görürem: Hoş vakit geçirmek, iyi yaşamak.

Dem bu demdür vaqtümü **hōş görürem**
Mülküm içinde şahâne yörürem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 175). [hōş görürem, -ür, -em]

hōş ola: Güzel, iyi olur.

Rûzigārumı geçürdi intizār
Vaşl olur-ısa **hōş ola** rûzigār
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 42). [hōş ola,]

hōş söz: Güzel, latif söz.

Bir sözi yüz eyleyüp kıлма 'itâb
Yüz sözi bir **hōş söz** eyler bu kitâb
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 83, Mısra 28). [hōş söz,]

hōş temâşâ kıldı: Güzelce seyretmek.

Hōş temâşâ kıldı şehr-i Kayser'i
Yörür-iken gördiler bir manzârı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 63). [hōş temâşâ kıldı, -dı]

hōşlîğ: Hoşluk, güzellik.

Hōşlîğ-ıla ağıuyı kând eyleñüz
Size uran-ıla peyvend eyleñüz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 83, Mısra 19). [hōşlîğ-ıla, --ıla]

hoşnûd: Hoşnut; bir kimseden veya bir
halden memnun durumda olan, râzı.

Bizden ol işlerde kim şorduñ-ıdı
Konşılar cümleçügi **hoşnûd-ıdı**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 122). [hoşnûd-ıdı, --ı, -dı]

hörgüç: Devenin sırtındaki tümsek, çıkıntı.

Yokarı aşığa oturdum dime
Bize bir **hörgüç** götürdüm dime
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 31, Mısra 12). [hörgüç, -i]

hū: Allah.

Kim ene Hū-y-ıla kaçan bir ola
Sen ene yi gidericek **Hū** kala
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 126*). [*hū,]*

(*Mes. 105: m. 125*)

hū: *Huy, alışkanlık, tabiat.*

Biregü şorar ki bu ne **hū-durur**
Bu terāzūlar neye aşlu-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 19*). [*hū-durur, --dur, -ur]*

hūb: *Güzel, hoş.*

Bülbül ü kumrı aña hōş sāz-ıla
Mukri oldılar u **hūb** āvāz-ıla
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 100*). [*hūb,]*

(*Mes. 69: m. 67; Mes. 69: m. 182;
Mes. 72: m. 41; Mes. 94: m. 7; Mes.
100: m. 42*)

hūb: *Güzelce, iyi bir şekilde.*

Tizirek maḳşūdına **hūb** irişe
Andan ilerü kim aşup irişe
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 74, Mısra 3*). [*hūb,]*

(*Mes. 99: m. 10*)

hūb eyle: *Güzel yapmak (niyeti güzel olmak bağlamında).*

Niyyeti **hūb eyle** bī-‘ıyş u menī
Kim irüre niyyetüne Hāḳ seni
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 571*). [*hūb eyle,]*

hūb eyledüm: *Güzel yapmak. (eseri güzel yazmak bağlamında).*

Hem Felek-nāme daḥı **hūb eyledüm**
Bu iki ad-ıla zībā söyledüm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 155*). [*hūb eyledüm, -dū, -m]*

hūb ola mıydı: *Güzel olur muydu?*

Ben müzeyyen eylemesem ‘ālemi
Hūb ola mıydı cihān bī-‘ādemī
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 44*). [*hūb ola mıydı, - mıydı]*

hūb u hōş: *Hoş ve güzel.*

Birisi eydür benem ‘Atṭār uş
Mantıku’t-tayr’um elümde **hūb u hōş**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 168*). [*hūb u hōş,]*

(*Mes. 16: m. 1*)

hubs: *Fenalık, kötülük.*

Hubs anda mı yapışur cānlara
Yā irer mi bunda cān su ‘bānlara
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 95, Mısra 15*). [*hubs,]*

hudā-vend: *Efendi, sahip.*

Oldı şenbe **hudā-vendi** Zuḥal
Güneşüñ yekşenbe oldı bī-halel
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 275*). [*hudā-vendi, -i]*

hudāyī: *Allah'a ait.*

Bunça āhīlar riyāyī bulına
Terbiye anda **hudāyī** bulına
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 154*). [*hudāyī,]*

huffāş: *Yarasa (gibi aydınlığı görmeyen).*

Naḳşı-y-ıla bildürür naḳḳāşumuz
İlla görmez güneşi **huffāşumuz**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 140*). [*huffāşumuz, -umuz]*

huffāş ola: *Yarasa (gibi aydınlığı görmeyen) olmak.*

Güneşüñ yüzi cihānda fāş ola
Anı görmeyen meger **huffāş ola**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 40, Mısra 38*). [*huffāş ola, -a]*

hūk: *Domuz, hınzır.*

Kim nihādın görür-ise üstüvār
Niçe **hūk** anda bula vü niçe mār
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 214*). [*hūk,]*

(*Mes. 12: m. 220*)

hūk-bānlık kıl: Domuz çobanlığı yapmak.

Eydür imdi kalunuma iy imām
Hūk-bānlık kıl baña bir yıl tamām
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 200*). [*hūk-bānlık kıl,]*

huld: Cennet.

Aşluña kavışur-isañ iresin
Hulde vü hūr u kuşūrı göresin
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 108, Mısra 2*). [*hulde, -e]*

huld: Sonsuz olma, ebedilik.

Kılduñ-isa **huldi** hızlandı temiz
Var anuñ gökçek yüzün gör iy 'azīz
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 21, Mısra 17*). [*huldi, -ı]*

hulk: Huy, tabiat, yaratılış.

İlla yavlağ **hulkumuz** eyü idi
Hağ yolında kavlumuz toğru idi
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 127*). [*hulkumuz, -umuz, -]*

(*Mes. 81: m. 149*)

hulk: Ahlak.

Halkı eyle **hulk-ıla** şayd eyledi
Kim kamu halkı eylüğünü söyledi
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 481*). [*hulk-ıla, --ıla]*

(*Mes. 81: m. 127*)

hulk: Huy, tabiat || (Bir üst mısra da
kastedilen kuşların farklı farklı yaratılışları
bağlamında).

Hüdhüd ü kuşlar u şimurğ mişāl
'Akl u **hulk** u Tañrı'ya kıldı meşel
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 1, Mısra 33*). [*hulk,]*

hulk: Huy, tabiat, yaratılış, ahlak.

Hulkı zībā vü sözi tatlu ola
Bilişe vü yāda şefkatlu ola.
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 67*). [*hulkı, -ı]*

hulle: Cennette giyilecek elbise, cennet elbisesi.

Geldi hüdhüd ara yire bī-lecāc
Hullesi egninde vü başında tāt
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 2*). [*hullesi, -si]*

hulle: Belden aşağı ve belden yukarı olan iki parçadan ibaret olan elbise.

Gökyüzi pür şu'le vü pür nūr-ıdı
Bāğ içi pür **hulle** vü pür hūr-ıdı
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 18*). [*hulle,]*

humār: Mahmur, baygın (göz).

Nerkisüñ gözi begāyet pür **humār**
Kavun altun kim zümürüddür hıyār
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 43*). [*humār,]*

hün-hvār: Kan içen, kan dökücü, zalim.

Hvōca eydür hōş kelāmuñ var-imiş
İlla key **hün-hvār** selāmuñ var-imiş
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 98*). [*hün-hvār,]*

hünī olur: Kan dökücü, katil olmak.

Kimi oğrı vü kimi **hünī olur**
N'itse ider kendü yolından kalur
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 53*). [*hünī olur, -ur]*

hūr: Cennet kızı, huri.

Ol birisinin  ar f i anda **  r**
 Bu birisine  ar b olmuş t  r
 (Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra
 25). [  r,]

(Mes. 5: m. 297; Mes. 20: m. 21; Mes. 72: m. 42; Mes. 81: m. 179; Mes. 97: m. 23; Mes. 108: m. 2; Mes. 111: m. 4)

hūr: *Güzel, dilber.*

Gökyüzi pür şu'le vü pür nūr-ıdı
 Bâğ içi pür hülle vü pür **hūr-ıdı**
 (*Mantıku't-Tayr*, *Mesnevi* 91, *Mısra*
 18). [*hūr-ıdı*, --ı, -dı]

hūr ola: *Hûri olmak.*

Hūr-isañ **hūr ola** uçmağda işüñ
 Dīv-iseñ dīv ola odda yoldaşuñ
 (*Mantuku't-Tayr*, *Mesnevi* 5, *Mısra*
 297). [*hūr ola*, -a]

hurd ola-y-ıdı: *Parçalanmak, ufalmak.*

Tag anuñ altında **hurd ola-y-ıdı**
 Buña bir zerre belürse ne-y-ıdı
 (Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
 145). [*hurd ola-y-ıdı, -a, --y, --ıdı*]

hurd u hām olur: *Kıvrılıp bükülmek.*

Rüstem altından ol atun şavılır
At do^ğınur yire **hurd u hām olur**
(*Mantıku't-Tayr*, *Mesnevi* 30, *Mısra*
64). [*hurd u hām olur*, -ur]

hurda: *Hile hurda; şakadan.*

Bir kişi şodi biş altı **şurdasın**
 Tavuğ altına vü şaz yumurdasın
 (Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra
 7). [şurdasın, -sın]

hūri: *Cennet kızı; sevgili, güzel.*

Eski bizden **hūriye** tön eylemiş
 Bir keçeden aya pīlūn eylemiş
 (Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra
 117). [hūriye, -ye]

(Mes. 22: m. 29; Mes. 97: m. 10; Mes. 105: m. 27)

hurrem: *Sevinçli, mutlu.*

Mekke kavmı girdiler **hürrem** yola
Leşkeriyle beg dahı gelür bile
(*Mantiku't-Tayr*, *Mesnevi* 5, *Mısra*
131). [*hürrem*,]

(Mes. 32: m. 38; Mes. 63: m. 105;
Mes. 104: m. 39; Mes. 105: m. 13)

hurrem ü handān u hōş: Neşeli, güleryüzlü ve mutlu.

Hürrem ü hândân u hōş girür yola
Murgzâr içinde oynayu güle
(*Mantiku't-Tayr*, *Mesnevi* 91, *Mısra*
253). [*hürrem ü hândân u hōş*,]

hürsənd ola: Kanaatkar olmak, kısmetine razı olmak, yetinmek.

Ayağına vü eline bend ura
Kendüzine bendi key **hürsənd ola**
(*Mantiku't-Tayr*, *Mesnevi* 93, *Mısra*
24). [*hürsənd ola*, -a]

hurşīd: *Güneş.*

Çün ben andan kesmezem ümîdümü
Kim görem bir şubh-dem **hurşîdümü**
(*Mantıku't-Tayr*, *Mesnevi* 84, *Mısra*
124). [*hurşîdümü*, -üm, -i]

hurşid: *Güneş (gibi parlak).*

1. *Qaddi serv ü ‘ārızı sīmīn-durur*
 2. *Yüzi **hurşid** ü haṭı müşkīn-durur*
 3. *(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 45, Mısra*
 4. *6). [*hurşid*,]*

hurûc: Ortaya çıkma, görünür olma (yıldız bağlamında).

Biri eydür bu ufûl u ol **hurûc**
 Biri eydür bu nücûm u ol **bürûc**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
27). [hurûc,]

hurûf: Harfler.

Söz **hurûfin** artuk eksük kılmadı
‘Âlim ahladı vü câhil bilmedi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra
125). [hurûfin, -ın]

hurûş eyleyeyim: Coşmak, gürlemek.

Rüstem'em diyü **hurûş eyleyeyim**
Deñize beñzeyü cûş eyleyeyim
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
163). [hurûş eyleyeyim, -y, -eyim]

hüşe vü cevzâ: Başak ve İkizler (burcu).

Şevr ü Mîzân Zühre'ye evler ola
Hem ‘Utârid **Hüşe vü Cevzâ** ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
240). [hüşe vü cevzâ,]

husrev ü hakan-ıla: İran ve Türk padişahı.

Geh yöriyem **Husrev ü Hakan-ıla**
Geh gezem Dârâ vü Nüşîrvân-ıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 29, Mısra
25). [husrev ü hakan-ıla, --ıla]

husrev ü şîrîn: Çift kahramanlı aşk
hikâyelerinden olup erkek kahramanı Hüsrev,
kadın kahramanı Şîrîn'dir.

Böyle rengîn böyle datlu böyle ter
Husrev ü Şîrîn sözi oldı meger
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra
130). [husrev ü şîrîn,]

husrev ü şîrîn: Hüsrev ü Şîrîn mesnevisi.

Böyle ter dîbâce vü datlu şeker
Husrev ü Şîrîn sözi ola meger
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra
38). [husrev ü şîrîn,]

husrev ü şîrîn sözi ola: Hüsrev ve Şîrîn
hikayesi olmak.

Bu hikâyet böyle şîrîn böyle ter
Husrev ü Şîrîn sözi ola meger

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 46, Mısra
26). [husrev ü şîrîn sözi ola, -a]

hutbe: Cuma namazından önce ve bayram
namazlarından sonra hatîbin minberde yaptığı
dîni konuşma.

Çün edebde **hutheler** imlâ kılam
İsm ü fi'l ü harf-ile inşâ kılam
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra
49). [hutheler, -ler]

huzûr: Makam, kat.

Ger baña çün pâdişâh hem-dem-durur
Şeh **huzûrında** baña ne kem-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 29, Mısra
24). [huzûrında, -in, -da]

huzûr: Huzur, yan, ön.

Şâh **huzûrında** başın kaçımaya
Dışleri gülmekde hîç ısmaya
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra
43). [huzûrında, -in, -da]

hübel: Cahiliyet devrinde Kureyşlilerin en
büyük putu.

Ne **Hübel** kırtılır andan ne Menât
Kim azarlamaz ne ‘Uzzâ vü ne Lât
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
89). [hübel,]

hüccet: Delil, belge.

İlla çün bürhân-ıla aňlayasın
Mantıkînuñ **hüccetin** taňlayasın
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra
18). [hüccetin, -in]

(Mes. 39: m. 78; Mes. 52: m. 6; Mes.
52: m. 11)

hüccet ü bürhân: Delil ve ispat.

Enbiyânun yigregidür Muştafâ
Hüccet ü bürhân buña eyler vefâ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra
52). [hüccet ü bürhân,]

(Mes. 84: m. 93)

hücre: Küçük ev, küçük oda.

Büşr altı yüz kızılı aldı hoş
Kendüzinüñ **hücre**sine geldi hoş
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
464). [hücre sine, -si, -n, -e]

hücre sine varmağından ilerü: Evine
varmadan önce.

Vardı Hemyān şehrine yöni girü
Hücre sine varmağından ilerü
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
374). [hücre sine varmağından ilerü,
]

hüdhüd: Hüdhüd kuşu. Tas: mürşit.

Rehber olmağa meger **hüdhüd** gele
Kim yolu Gülşehrî'den yigrek bile
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 3, Mısra
23). [hüdhüd,]

(Mes. 6: m. 5; Mes. 1: m. 28; Mes. 1:
m. 32)

hüdhüd: Hüdhüd kuşu, Çavuş kuşu.

Geldi **hüdhüd** ara yire bî-lecâc
Hüllesi egninde vü başında tâc
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra
1). [hüdhüd,]

(Mes. 6: m. 25; Mes. 49: m. 1; Mes. 6:
m. 32; Mes. 6: m. 39; Mes. 8: m. 1;
Mes. 18: m. 1; Mes. 18: m. 3; Mes. 21:
m. 1; Mes. 24: m. 1; Mes. 28: m. 1;
Mes. 29: m. 42; Mes. 30: m. 308; Mes.
31: m. 1; Mes. 34: m. 1; Mes. 36: m.
1; Mes. 37: m. 9; Mes. 37: m. 8; Mes.
38: m. 2; Mes. 38: m. 3; Mes. 39: m.
1; Mes. 39: m. 51; Mes. 39: m. 64;
Mes. 39: m. 82; Mes. 39: m. 97; Mes.
39: m. 56; Mes. 39: m. 57; Mes. 39:
m. 59; Mes. 40: m. 1; Mes. 42: m. 1;
Mes. 44: m. 1; Mes. 52: m. 1; Mes. 55:
m. 1; Mes. 58: m. 1; Mes. 62: m. 1;
Mes. 65: m. 1; Mes. 68: m. 1; Mes. 68:
m. 74; Mes. 69: m. 244; Mes. 71: m.
1; Mes. 74: m. 1; Mes. 77: m. 1; Mes.
80: m. 1; Mes. 83: m. 1; Mes. 87: m.

1; Mes. 90: m. 1; Mes. 93: m. 1; Mes.
96: m. 1; Mes. 100: m. 1; Mes. 101:
m. 87; Mes. 103: m. 1; Mes. 104: m.
41; Mes. 107: m. 3; Mes. 107: m. 23;
Mes. 111: m. 49; Mes. 46: m. 1)

hüküm: Hüküm, karar (Allah'ın hükmü).

Tañrı'dan **hüküm-ile** işleye işi
Mu'cizeyle gevher eyleye taş
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra
27). [hüküm-ile, -ile]

hüküm: Emir, karar; söz.

Biregü bir kurdı hoş besler-idi
Kurd anuñ **hüküm**in 'azîm esler-idi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 59, Mısra
2). [hüküm in, -in]

hüküm: Hüküm, emir, karar.

Hâşa li'llâh kim dahı Safvân büte
Dapa yâ büt **hükmini** hergiz duta
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
200). [hükmini, -in, -i]

(Mes. 22: m. 50; Mes. 25: m. 65; Mes.
54: m. 62; Mes. 57: m. 3; Mes. 57: m.
11; Mes. 60: m. 24; Mes. 60: m. 82;
Mes. 78: m. 93; Mes. 78: m. 91; Mes.
84: m. 27; Mes. 100: m. 4)

hüküm ide: Yönetmek, idare etmek.

Muhtesib olmaz-ısa kim **hüküm ide**
Hânekâha şöfiler esrük gide
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra
119). [hüküm ide, -e]

hüküm ide: Hüküm vermek.

Yohsa seni kim bilür kim işide
Da'vıların vü aña **hüküm ide**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 109, Mısra
38). [hüküm ide, -e]

hüküm in esleme: Hükümünü, kararını
dinlemek.

Kurda beñzer zulm kurdı besleme
Emrini dutma vü **hüküm in esleme**

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 58, Mısra 22). [hükmin esleme, -me]

hükümünde ola: Hükümünde, emrinde olmak.

Niçe kim **hükümünde ola** rüzigār
Gülleri eylemeye āzürde hār
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 57, Mısra 15). [hükümünde ola, -a]

hümā: Hüma, can kuşu, talih kuşu.

Hüdhüd eydür ğarra olmağıl aña
Kim **Hümā** dirler bu dünyāda saña
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 18, Mısra 2). [hümā,]

(Mes. 23: m. 1; Mes. 23: m. 25; Mes. 24: m. 2; Mes. 24: m. 4; Mes. 24: m. 16; Mes. 5: m. 112)

hüner: Bilgi, ilim; ustalık, maharet.

Degme erde kaçan ola bu **hüner**
Hızr peygāmbir saña dirler meger
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 99). [hüner,]

(Mes. 69: m. 48; Mes. 85: m. 19; Mes. 91: m. 298; Mes. 27: m. 67; Mes. 27: m. 72; Mes. 27: m. 74; Mes. 27: m. 85; Mes. 56: m. 12; Mes. 69: m. 202)

hünermend: Hüner sahibi, hünerli, marifetli kimseler.

Kim **hünermend-ise** beni añlaya
Yohsa cāhillar bu sözi tañlaya
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 77). [hünermend-ise, --ise]

hünermend olmaduñ: Hünerli, marifetli olmak.

Yemlihā eydür meger sen bilmeduñ
Kim benüm gibi **hünermend olmaduñ**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 196). [hünermend olmaduñ, -ma, -du, -ñ]

hürmet kıl-: Hürmet etmek, saymak, saygı göstermek.

Yokaru oturana **hürmet kıla**
Aşağa oturana hüdmet kıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 43). [hürmet kıla, -a]

hüseyni: Türk müziğinin altı numaralı basit makamıdır; en eski makamlardandır.

Geh Dügāh u Çärkārha irişe
Geh **Hüseyni** perdesinde dürişe
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 94, Mısra 22). [hüseyni,]

hüsn: Güzellik.

Niçeme kim gül ola şāhib-cemāl
Hüsnine bir haftada irer zevāl
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 8, Mısra 4). [hüsnine, -in, -e]

(Mes. 12: m. 94)

hüsn içinde: Güzeller içinde.

Hüsn içinde ol kadar şāhib-cemāl
Kim cemāle virür-idi ol kemāl
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 71). [hüsn içinde,]

hüsrev: Hüsrev ü Şirin öyküsünün erkek kahramanı olan hükümdar, İran şahlarından birkaçı aynı adla anılırsa da içlerinde en meşhuru budur.

Hüsrev ü Fağfūr u Hākān'ı dutam
Kayser ü Nüşirivān'dan oyn utam
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 211). [husrev,]

hüsrev: Padişah, hükümdar.

Çün bağışlar **hüsrev** anuñ cānını
Viribir Hāk derdinüñ dermānını
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 107). [husrev,]

(Mes. 101: m. 24)

hüsrev: Hüsrev; İran Şahı.

Ben virem şultānlığı Keyhusrev'e
Benden ire pādīşāhlık **Hüsrev'e**

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 23, Mısra 14). [hüsrev'e, -'e]

hVāce: Hoca || Tüccar.

Var-ıdı bir hVācenüñ bir tütüşi
Bir kafasda mahremi vü münisi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 9). [hVācenüñ, -nüñ]

hVİş: Akraba, tanıdık.

Biñde biri olur-ısa hVİşümüz
Bizüm ol bir ile-durur işümüz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 151). [hVİşümüz, -ümüz]

hVİş olur: Tanıdık, akraba olmak.

Kimi sultān u kimi dervīş olur
Kimi bīgāne vü kimi hVİş olur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 60). [hVİş olur, -ur]

hVōca: Hoca || Tüccar.

HVōcadan ol bir dem ayrılmaz-ıdı
HVōca ansuz bir nefes olmaz-ıdı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 22). [hVōca,]

(Mes. 32: m. 24; Mes. 32: m. 55; Mes. 32: m. 61; Mes. 32: m. 79; Mes. 32: m. 97; Mes. 32: m. 111; Mes. 32: m. 140; Mes. 32: m. 143; Mes. 32: m. 167; Mes. 32: m. 177; Mes. 32: m. 21; Mes. 72: m. 466)

hVōca: Hoca, efendi.

Pādişāh ol servi görmege iver
HVōca Gülşehrī dahı anı sever
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 45, Mısra 32). [hVōca,]

hVōca ol: Hoca, âlim olmak.

Qapuda oturur-ısañ kim gele
HVōca ol ev iki qapulu ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra 52). [hVōca ol,]

hVōn: Sofra.

Ol kim ire günde bir hVōn aşına
And içe cömerd erenler başına
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 74, Mısra 7). [hVōn,]

hVōnın açar: Sofra açmak.

Niçe kim tütü şeker hVōnın açar
Qargā şekker üstine sergīn şaçar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 7). [hVōnın açar, -ar-ın]

hVōr u kiçi görmeñüz: Değersiz ve küçük görmek.

Hüdhüdi siz hVōr u kiçi görmeñüz
Rehber olduğın bu yola yirmeñüz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra 5). [hVōr u kiçi görmeñüz, -me, -ñüz]

-I-

ılduz: Yıldız; baht, talih.

Hüriler hayrān bularuñ yüzine
Çarh vālih bunlaruñ ılduzına
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 30). [ılduzına, -ın, -a]

ılduz: Yıldız.

Birisi güneşe tapdı vü sözi
Aya hatm itdi vü biri ılduzı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 12). [ılduzı, -ı]

(Mes. 51: m. 36; Mes. 68: m. 75; Mes. 72: m. 24; Mes. 72: m. 192; Mes. 72: m. 211; Mes. 72: m. 214; Mes. 72: m. 268; Mes. 72: m. 235; Mes. 72: m. 270; Mes. 93: m. 45; Mes. 98: m. 14; Mes. 104: m. 53)

ılduz gibi: Yıldız gibi.

Çün seni gün gibi bilmedi kişi
Bâri bir **ılduz gibi** birez ışı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 109, Mısra 42*). [*ılduz gibi,]*

ılı şuya: *Ilık su.*

Maşlahat degül şara varmak gerek
Şārda bir **ılı şuya** girmek gerek
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 332*). [*ılı şuya, -y, -a]*

ınra: *İnremek: çınlamak, ses vermek. (TS,116).*

İnranımaz nağmelerümi benüm
Yavlaq andan tenge gelmişdür canum
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 63*). [*ınranımaz, -n, -ımaz]*

ıra: *Uzaklaşmak.*

Şayru olduğda ki cāndan **ırasın**
Sağlığıñ şükrānesi ne viresin
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 59*). [*ırasın, -sın]*

ırağ: *Uzak.*

Ol bize yavlaq yakın u fażlı bol
Biz **ırağ** andan hezārān sāle yol
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 32*). [*ırağ,]*

(*Mes. 39: m. 73; Mes. 53: m. 93*)

ırak: *Uzak.*

Gördiler kim ol kız **ırakdan** gelür
Nāle vü feryād u zāriler kıılır
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 51*). [*ırakdan, -dan]*

(*Mes. 27: m. 57; Mes. 53: m. 102; Mes. 72: m. 165; Mes. 85: m. 135; Mes. 85: m. 140; Mes. 88: m. 64; Mes. 91: m. 149; Mes. 104: m. 6; Mes. 105: m. 49; Mes. 109: m. 7*)

ırak: *Uzaktan.*

Nāgeh **ırakdan** añı ol beg görür
Āh ider atıñ başın çeker durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 137*). [*ırakdan, -dan]*

(*Mes. 5: m. 147; Mes. 5: m. 177*)

ırak düş-*Uzak kalmak, uzaklaşmak.*

Ol hākīm eydür hākīkatdan mecāz
Çok **ırak düşmiş-durur** iy ser-firāz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 106*). [*ırak düşmiş-durur, -miş, --dur, -ur]*

(*Mes. 1: m. 23; Mes. 27: m. 31*)

ırak gitmiş oluram: *Uzağa gitmiş olmak, uzaklaşmak.*

Ben **ırak gitmiş oluram** ol qalur
Size çok yaş virsün ol küpde ölür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 421*). [*ırak gitmiş oluram, -ur, -am]*

ırakdan baka: *Uzaktan bakmak, seyretmek.*

Tevbe odı ile gönlini yaqa
Kim aña şeytān key **ırakdan baka**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 114*). [*ırakdan baka, -a]*

(*Mes. 46: m. 24*)

ıraklıg: *Uzaklık.*

Yoluñ **ıraklıgını** çün bildiler
Vādinüñ ağzında menzil kıldılar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 79*). [*ıraklıgını, -ın, -ı]*

ırğat: *Belirli bir yevmiye ile çalışan işçi.*

Giceye degin bir **ırğat** bil deper
Gice bir aqça alup yüz yer öper
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 73*). [*ırğat,]*

ırla: *Türkü, şarkı söylemek.*

Köy çemenlerinde yorurlar-ıdı
Yavrılarıçun tavuq **ırlar-ıdı**

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 28). [ırlar-ıdı, -r, --ıdı]

(Mes. 101: m. 44; Mes. 68: m. 25; Mes. 109: m. 42; Mes. 22: m. 42; Mes. 68: m. 75; Mes. 27: m. 3)

ırmah gibi: Irmak gibi.

Yüzi cennet yalını düzaḥ gibi
Gözlerinden yaş akar **ırmah gibi**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 24). [ırmah gibi,]

ışığ: Işık, aydınlık.

Eyle dut gözsüz çerāḡın yandura
İşığında bakuban neyi göre
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 242). [ışığında, -ın, -da]

ırak: Türk müziğindeki makam adı.

Çün Rehāvî'den 'Irak'a yüz dutam
Zühre'nün çengini avc-ıla utam
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra 15). ['ırak'a, -'a]

(Mes. 94: m. 20; Mes. 39: m. 103)

ışıl: Işıldamak, parlamak || Görülmek.

Zıra dünyāda bilinmez kişiler
Zerre gibi dek güneşde **ışılar**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 116). [ışılar, -ar]

ıstıfā: Seçkinlik, seçilmişlik.

İstıfā donı geyildi daşına
İctibā tācı uruldı başına
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 13). [ıstıfā,]

ışk: Aşk, sevdâ, tutku.

'Avratuñ 'ışkı eri almış-ıdı
Gerçi Şaṭṭ'dan bu yaña kalmış-ıdı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 7). ['ışkı, -ı]

ıstılāḥ: Herkesin anlamadığı özel anlamda kullanılan söz; terim.

İştılāḥumuz Aristo dilidür
Biz ḥakīmlerüz bu Yunan ilidür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 185). [ıştılāḥumuz, -umuz]

(Mes. 12: m. 25; Mes. 9: m. 29; Mes. 10: m. 170; Mes. 10: m. 97; Mes. 10: m. 148; Mes. 12: m. 59; Mes. 12: m. 113; Mes. 12: m. 163; Mes. 12: m. 178; Mes. 12: m. 70; Mes. 12: m. 21; Mes. 12: m. 55; Mes. 14: m. 15; Mes. 18: m. 33; Mes. 35: m. 7; Mes. 39: m. 46; Mes. 46: m. 7; Mes. 47: m. 157; Mes. 47: m. 3; Mes. 47: m. 25; Mes. 47: m. 59; Mes. 47: m. 163; Mes. 72: m. 512; Mes. 72: m. 532; Mes. 88: m. 101; Mes. 7: m. 22; Mes. 9: m. 35; Mes. 9: m. 39; Mes. 9: m. 37; Mes. 9: m. 57; Mes. 10: m. 171; Mes. 12: m. 135; Mes. 12: m. 16; Mes. 12: m. 209; Mes. 12: m. 81; Mes. 12: m. 123; Mes. 12: m. 61; Mes. 12: m. 182; Mes. 14: m. 18; Mes. 16: m. 21; Mes. 47: m. 12; Mes. 47: m. 144; Mes. 47: m. 164; Mes. 47: m. 22; Mes. 47: m. 168; Mes. 72: m. 51; Mes. 72: m. 92; Mes. 72: m. 84; Mes. 12: m. 167; Mes. 12: m. 102)

ıstılāḥ: Bir ilim veya mesleḡe âid kelime. Terim.

Biz bu Gülşen-nāme'de kim eyledük
Dükeli 'ilm **ıstılāḥın** söyledük
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 76). [ıstılāḥın, -ın]

(Mes. 54: m. 76)

ısı-: Işıldamak, parlamak.

İ'tikād aşşı kıla mı kişiye
Kim anuñ ılduzı anda **ışıya**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 51, Mısra 36). [ışıya, -y, -a]

ışk elinden: Aşk yolu, aşk diyarı.

Top senüñ ḥālūñ delü kıldı beni
'**İşk elinden** nite sorayım seni
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 56). ['ışk elinden,]

‘ışk elinden: *Aşk yüzünden.*

Vardı Leylî Mecnun’ı görmeklige
‘**ışk elinden** hâlini şormaklığa
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 36*). [‘ışk elinden,]

‘ışk evine: *Aşk evi. || Gönül.*

‘**ışk evine** ‘aql-ıla girmez kişi
Sevdüğünüñ ‘aybını görmez kişi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 45*). [‘ışk evine,]

‘ışk içinde: *Âşıklık hali içinde.*

Böyle kim âşüftalıkdur âletüñ
‘**ışk içinde** nite geçer hâletüñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 58*). [‘ışk içinde,]

(*Mes. 47: m. 32*)

‘ışk odı: *Aşk ateşi.*

‘**ışk odın** ol kim şeker gibi yidi
Çi yigit ‘ışka vü çi koca didi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 69*). [‘ışk odın,]

(*Mes. 47: m. 15; Mes. 12: m. 31; Mes. 16: m. 53; Mes. 81: m. 125*)

‘ışk odında yana: *Aşk ateşinde yanmak.*

Yakınına varur-ısam hōd benüm
‘**ışk odında yana** gevdemde canum
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 180*). [‘ışk odında yana, -a]

‘ışk u küfrüm: *Aşk ve küfür.*

Elli yıllık tâ‘atım vardı yile
‘**ışk u küfrüm** neye ire kim bile
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 160*). [‘ışk u küfrüm, -üm]

‘ışk vâdisinde: *Aşk vâdisi (Sözü edilen yedi vâdiden ikincisi).*

Çün taleb vâdisin er ilkin geçer
‘**ışk vâdisinde** kuş gibi uçar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 104, Mısra 8*). [‘ışk vâdisinde, -de]

‘ışk yolu: *Aşk yolu.*

‘**ışk yolu** kamudan ayru-durur
Görmege ma‘şûkı ol toğru varur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 69*). [‘ışk yolu,]

‘ışkı odı: *Aşkının ateşi.*

Kendüzümden ol beni almış-durur
‘**ışkı odı** cānuma tolmış-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 450*). [‘ışkı odı,]

‘ışkı olan: *Âşık olan.*

‘**ışkı olan** kişi dürr-i hâş-ıla
Sohbet eylemeye cüz gavvâş-ıla
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 81*). [‘ışkı olan,]

‘ışk-ıla: *Aşkla, yürekten.*

‘**ışk-ıla** her kim aña Tañrı adın
Ter sözümüñ bile datlu dadın
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 1*). [‘ışk-ıla,]

(*Mes. 47: m. 19*)

‘ışka iresin: *Aşka ulaşmak.*

Şehvetüñi ko ki ‘**ışka iresin**
Kendüzüñ terk it ki yâri göresin
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 17*). [‘ışka iresin, -e, -sin]

‘ışkuñ kahrına: *Aşkın derdi.*

Döndi kim Beytül-mağdis şehrine
Vara vü şabr ide ‘**ışkuñ kahrına**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 88*). [‘ışkuñ kahrına, -na]

‘ışkuñ şerhini kılmaya: *Aşkın izâhını anlatmak.*

Kimse 'ışkuñ şerhini h d kılmaya
Kıymetini degme kişi bilmeye
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra
27). ['ışkuñ şerhini kılmaya, -ma, -
ya-ni]

-i-

i: Ey.

Kim i yavrılar bu y zmek s zını
Kimden  ğrend     eyd    r zını
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra
45). [i,]

i: "i-" ek-f ilinin g r len ge miş zaman
 ekimi.

Biri s zi fi' l   harf u ism **idi**
Birin   y  cevher   y  cism **idi**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
31). [idi, -di]

(Mes. 63: m. 32; Mes. 63: m. 193;
Mes. 69: m. 47; Mes. 107: m. 33; Mes.
10: m. 7; Mes. 25: m. 7; Mes. 25: m.
8; Mes. 27: m. 85; Mes. 63: m. 131;
Mes. 63: m. 132)

'ib det kııuram: İbadet etmek.

G h M s lm n g h k fir oluram
Geh g n h u geh **'ib det kııuram**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 48, Mısra
4). ['ib det kııuram, -ur, -am]

'ib r t: İbareler, cümleler.

Bu bey n kim h ş **'ib r tındadur**
B  Al  S n  iş r tındadur
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra
125). ['ib r tındadur, -ın, -da, -dur]

iblis: şeytan || Hilek r.

Eydür er kim nefis odından geçmeye
Mekr ide kim ** blis** anı itmeye

(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra
36). [iblis,]

(Mes. 11: m. 33; Mes. 15: m. 18)

iblis: şeytan, insanları Allah yolundan
uzaklaştırmak için uğraşan, lanetlenmiş
mahluk.

Deyr i inde şeyhi vaft z itdiler
Bir M s lm n  bir ** blis** itdiler
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
140). [iblis,]

(Mes. 20: m. 8; Mes. 27: m. 107; Mes.
27: m. 112; Mes. 27: m. 118; Mes. 27:
m. 120; Mes. 50: m. 104; Mes. 81: m.
181; Mes. 84: m. 19; Mes. 84: m. 71;
Mes. 84: m. 37; Mes. 85: m. 166; Mes.
85: m. 168; Mes. 85: m. 1; Mes. 85:
m. 165; Mes. 110: m. 46; Mes. 77: m.
18)

iblis eyledi: şeytan yapmak; şeytana
d nd rmek.

H şm  **iblis eyledi** y z  dem 
H lm ile G lşehri dutd   lemi
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 82, Mısra
21). [iblis eyledi, -di]

iblis ol-: şeytan olmak, şeytana d n şmek.

 dem  b -mekr   b -telb s ola
Kibr   h şm-ıla kişi ** blis ola**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 83, Mısra
38). [iblis ola, -a]

(Mes. 110: m. 28; Mes. 84: m. 122)

iblis-i la' n: Lanetlenmiş şeytan.

Gitdi ** blis-i la' n** z r -y-ıla
Kaldı  dem şer' mi'y r -y-ıla
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra
161). [iblis-i la' n,]

ibnü'l-vakt: Geçmiş ve gelecek kaydından
kurtulup kendisi için sadece içinde bulunduğu
zaman var olan ve o zamanın gereklerini yerine
getiren (kimse).

Şûfî **ibnü'l-vaqt** oldur iy refîk
İrte didügi degül şart-ı tarîk
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 99*). [*ibnü'l-vaqt,]*

ibret: Ders alma, uyarılma.

Muştafâ bir sinleye varmış-ıdı
İbretine sinlerüñ durmuş-ıdı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 136*). [*ibretine, -in, -e]*

ictibâ: Seçilmiş, üstün.

İştîfâ donı geyildi daşına
İctibâ tâcı uruldu başına
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 14*). [*ictibâ,*

ic: Arasında, ortamında.

Her savaş **içinde** ser-ğavğa-durur
Ne yılan dersin kim ejderhâ-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 82, Mısra 13*). [*içinde, -in, -de]*

(*Mes. 1: m. 14*)

ic: İçmek, yudumlamak.

Yüz tağı bir günde ol yolda geçe
Yüz deñizi cür'a sanıban **içe**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra 16*). [*içe, -e]*

(*Mes. 9: m. 24; Mes. 12: m. 92; Mes. 12: m. 96; Mes. 12: m. 105; Mes. 18: m. 26; Mes. 19: m. 16; Mes. 22: m. 20; Mes. 32: m. 69; Mes. 50: m. 79; Mes. 57: m. 34; Mes. 72: m. 187; Mes. 86: m. 14; Mes. 91: m. 54; Mes. 64: m. 3*)

ic: İçi || Gönül, kalp.

Var-ıdı San'an şarında bir ulu
Gönli deryâ vü **içi** dürlér tolu
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 6*). [*iç -i,]*

(*Mes. 94: m. 69; Mes. 47: m. 111; Mes. 47: m. 117*)

iç donın: İç çamaşır.

Kişinüñ çün kim oğurlığa varam
İç donın dahı başından çıkaram
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 89, Mısra 12*). [*iç donın, -m]*

içem hamrı: İçki içmek.

Yüzüne karşı **içem hamrı** laţif
İlla ol üçüyle olmayam harîf
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 77*). [*içem hamrı, -ı]*

içen: İçenler, içen kişiler.

Bu yola varan kişiler tiz ölür
Âb-ı hayvânı **içen** bâkî kalur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra 22*). [*içen,]*

(*Mes. 69: m. 100*)

içerü gir-: İçeri girmek.

Yel gibi yügürügeldüm kapuya
Od gibi **içerü girdüm** tapuya
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 44*). [*içerü girdüm, -dü, -m]*

(*Mes. 72: m. 389; Mes. 107: m. 109*)

içerügi: İçerdeki || Kalpteki, gönüldeki.

Taşrağı Leylî olıcagın gubâr
İçerügi Leyli kıla pâyidâr
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 114*). [*içerügi,]*

içgil câmuñı: İçki içmek.

Ol kız eydür gerçek **içgil câmuñı**
Kâfir ol dur oda yak İslâm'ıñı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 79*). [*içgil câmuñı,]*

içi: İç tarafı.

Gökyüzi pür şu'le vü pür nûr-ıdı
Bâğ **içi** pür hülle vü pür hûr-ıdı

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 18). [içi,]

içi 'ilm ile tolu: Gönlü ilimle dolu.

Var-ıdı Hemyân şarında bir ulu
Adı Büşr ü **içi** 'ilm ile tolu
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 26). [içi 'ilm ile tolu,]

içinde: İçindeki.

Bakıçağ endāmına kim şoralar
Sünük **içinde** iligin göreler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 45, Mısra 30). [içinde,]

içinde: Arasında, ortamında.

Kim-durur rāhbārılığa lāyık görüñ
Leşker **içinde** kığırdup bir şoruñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 3, Mısra 22). [içinde,]

(Mes. 1: m. 14; Mes. 82: m. 13; Mes. 5: m. 278; Mes. 10: m. 4; Mes. 10: m. 9; Mes. 10: m. 57; Mes. 10: m. 83; Mes. 12: m. 112; Mes. 12: m. 139; Mes. 12: m. 220; Mes. 22: m. 11; Mes. 39: m. 71; Mes. 40: m. 12; Mes. 53: m. 57; Mes. 84: m. 114; Mes. 84: m. 144; Mes. 88: m. 102; Mes. 91: m. 176; Mes. 91: m. 254; Mes. 94: m. 49; Mes. 96: m. 58; Mes. 103: m. 3; Mes. 104: m. 24; Mes. 107: m. 97; Mes. 108: m. 9; Mes. 1: m. 10)

içinde: İçinde.

Yok-durur hergiz gümānum kim
benüm
Kalmayısar gevdem **içinde** canum
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 264). [içinde,]

(Mes. 22: m. 93; Mes. 27: m. 36; Mes. 27: m. 40; Mes. 27: m. 54; Mes. 27: m. 60; Mes. 27: m. 90; Mes. 27: m. 115; Mes. 72: m. 478; Mes. 88: m. 84; Mes. 106: m. 20)

içinde: Üzerine, hususunda.

Tūṭiler gibi şekerler yiyelüm
'Adl **içinde** bir hikāyet diyelüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 6). [içinde,]

içinde: Bir şeyin iç kısmı, içi.

Dām **içinde** zevki yokdur dānenüñ
Yavırdan artuğ nesi var annenüñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 13). [içinde,]

içinde: İçinde (Kalenin).

Çıkdı kal'a üstine şultān gibi
Yörüdi **içinde** bir pāsvān gibi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 58). [içinde,]

içinde: Arasında, -da/-de.

'İşk **içinde** ilerü key hām-ıduñ
Şimdi hāş olduñ ilerü 'ām-ıduñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 135). [içinde,]

(Mes. 30: m. 152; Mes. 30: m. 220; Mes. 30: m. 232)

içinde: -de/-da, hususunda.

Kuvvet **içinde** delīm benden geçer
N'ideyim çün adum işidüp kaçır
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 247). [içinde,]

(Mes. 53: m. 142; Mes. 72: m. 61; Mes. 72: m. 63; Mes. 72: m. 119; Mes. 72: m. 125; Mes. 92: m. 21; Mes. 100: m. 69; Mes. 100: m. 73; Mes. 109: m. 24)

içinde: İçinde (tabak, çanak bağlamında).

Degme diküñ ileyine bir çanak
Koma görgil kim ne var **içinde** bak
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra 48). [içinde,]

içinde: İçinde, dahilinde.

Şer' **içinde** gösterür senüñ yoluñ
Degme bir on aqçaya bir kez aluñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 90, Mısra 11*). [*içinde,]*

içinde kopar: *Bir şeyi yapmak için içten bir istek duymak.*

Ol heveslerden kim **içinde kopar**
Tañrı yirine hevāsına tapar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 79, Mısra 19*). [*içinde kopar, -ar]*

içinden: *İçerisinden. (Bedenin).*

Ağlamak gerek ki bu hāletde cān
Olısar endāmuñ **içinden** revān
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 46*). [*içinden,]*

içine: *İçine (cennetin).*

Bunlar eydür biz terāzū görmedük
Dartılup uçmak **içine** girmedük
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 74*). [*içine,]*

içine: *İçine (vadi).*

Ben bu vādī **içine** girür-isem
Yā sizüñ-ile bile varur-ısam
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 43, Mısra 19*). [*içine,]*

içine: *İçine (Kabe).*

Ka'be **içine** gire mi hīç mest
'İşkā kaçan yār ola şehvet-perest
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 21*). [*içine,]*

içine: *İçine (deniz).*

Eydür ol aḥvālī hīç öğrenmedüm
Deñiz **içine** giresüm şanmadum
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra 28*). [*içine,]*

içine: *Arasına, içine.*

Dāneyi çün dām **içine** ben dökem
Kuş kanadın eyegüsinden sökem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 117*). [*içine,]*

içine girmedük: *İçine girmek.*

Bunlar eydür biz ölüm ne görmedük
Ölüben sinüñ **içine girmedük**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 58*). [*içine girmedük, -me, -dük]*

içine girmişem: *İçine girmek || Ele geçirmek.*

Ança evlere ki ben naḳb urmışam
Ança gencüñ kim **içine girmişem**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 89, Mısra 26*). [*içine girmişem, -miş, -em]*

içmek: *Yudumlamak, içmek.*

Āğudan acı şular **içmek** gerek
Çok ilānlar öldürüp geçmek gerek
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra 23*). [*içmek,]*

(*Mes. 17: m. 8; Mes. 43: m. 16; Mes. 72: m. 320*)

içümde ola: *İçinde olmak, gönlünde bulunmak.*

Taşrağı yārūm vefā kaçan kıla
Yārūm ol-durur ki **içümde ola**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 134*). [*içümde ola, -a]*

içün: *Uğruna.*

Öğüdüm dut kimseneye buşmağıl
Bir gül **içün** biñ dikene düşmegil
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 8, Mısra 8*). [*içün,]*

(*Mes. 25: m. 37; Mes. 27: m. 25; Mes. 34: m. 4; Mes. 44: m. 24; Mes. 100: m. 65*)

içür: *İçmesini sağlamak.*

Kuluñuz ol kuşa cüllāb **içürür**
Bir kafasda 'ömrini ḥōş geçürür

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 67). [içürür, -ür]

id: Etmek, eylemek.

Günde yüz biñ ğuşlı artuk eylerem
Yüz biñ azdur ben dahı çok **iderem**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 26, Mısra 12). [iderem, -er, -em]

(Mes. 84: m. 62)

id: Bir işi yapmak.

‘İlm-ile bir hîlet ü telbīs **ider**
Kim anuñ biñde birin iblīs **ider**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 110, Mısra 46). [ider, -er]

ide: Etmek, eylemek, yapmak. (Kötü, feci bağlamında).

‘İşk bu elden çok itdi vü **ide**
Ka‘be‘den çok şahsı deyre ilede
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 161). [ide,]

idi pâydar: Daim olmak || Bilinmek, tanınmak.

Şol Süleymân'a dükeli kâr-u-bâr
Bir yüzük kaşından **idi pâydar**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 34, Mısra 10). [idi pâydar,]

idrâr olur: Sidiğe bulaşmak, pislenmek.

Her şeker kim tütüya **idrâr olur**
Dükeli sergîn ile murdâr olur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 9). [idrâr olur, -ur]

idügin: Olduğunu.

Küh-ı Kâf eyvânına çün varasın
Anda şultân kim **idügin** göresin
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 24, Mısra 24). [idügin,]

(Mes. 30: m. 288)

idüñ: Kılmak, etmek.

Siz ne kim diler-iseñüz **idüñüz**
Kaçarı gider-iseñüz gidüñüz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 13, Mısra 17). [idüñüz, -üz]

ifrit: Cinlerin çok zararlı ve çok korkunç kabul edileni.

Hür-ısañ cennetde ğılmân bulasın
Dīv-iseñ düzağda **ifrit** olasın
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 180). [ifrit,]

igren: İğrenmek.

Niçe kim ol bundan uşanur-ıdı
Bu yüz ança andan **igrenür-ıdı**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 90). [igrenür-ıdı, -ür, --ı, -dı]

ihdād: Keskinleştirme.

Ol küdüret şol kadar **ihdād-ıla**
Aradan gitdi vü az bîdād-ıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 35). [ihdād-ıla, --ıla]

ihdās: Ortaya çıkarma, meydana getirme.

Enbiyā **ihdāsuma** hem ireler
Evliyā destânlarımı göreler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 47). [ihdāsuma, -um, -a]

ihlās: Gönülden gelen dostluk, samimiyet, doğruluk, bağlılık; riyasız ve yapmacıksız olma hali.

Çün görür Rıdvân ki bunlar hās-ı mış
Dünyada mağlaşları **ihlāş-ı mış**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 152). [ihlāş-ı mış, --ı, -mış]

(Mes. 97: m. 33; Mes. 47: m. 166)

ihrâc idem: Çıkarmak; meydana getirmek bağlamında.

Çünkü âyetden hadîs **ihrâc idem**
Fıkıh ilmin anda istihrâc idem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra
59). [ihrâc idem, -em]

ihsân: İyilik, lütuf, bağış.

Âferin bir Tañrı'nuñ **ihsânına**
Raḥmet-i Hâk Muştafâ'nuñ cânına
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
305). [ihsânına, -ın, -a]

(Mes. 57: m. 28; Mes. 69: m. 247;
Mes. 73: m. 23; Mes. 77: m. 26; Mes.
78: m. 82; Mes. 98: m. 58; Mes. 98:
m. 29)

ihsân: Bağışlanan şey, lütuf || Nimet, rızık.

Kangı bir **ihsânumuñ** yitüreler
Tâ'atını yerine getüreler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra
75). [ihsânumuñ, -um, -uñ]

ihsân ide: Bağışta bulunmak, lütfetmek. ||
(Fatiha suresini) Okumak bağlamında
kullanılmıştır.

Tañrı rahmet eylesün ol kişiye
Fâtiha **ihsân ide** kâtibine
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra
90). [ihsân ide,]

ihsân işleye: Lütfetmek, bağışta bulunmak,
ihsan etmek.

Diler-ise kim bir **ihsân işleye**
Kamu halkuñ yazuğın bağışlaya
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 77, Mısra
11). [ihsân işleye, -ye]

ihsân istemeñ: Lütuf isteme, iyilik beklemek.

Şeyh eydür benden **ihsân istemeñ**
Kâfir olandan siz imân istemeñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra
65). [ihsân istemeñ, -meñ]

ihsân kılam: İhsan etmek, bağışlamak.

Şorma kim ben saña ne **ihsân kılam**
Cânımı ister-iseñ kurbân kılam

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
29). [ihsân kılam, -am]

ihsân u hayr u dâd idem: Lütuf, iyilik ve
adalette bulunmak.

Ben ki bir **ihsân u hayr u dâd idem**
Hâtem-i Tâyyî revânın şâd idem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 73, Mısra
17). [ihsân u hayr u dâd idem, -em]

ihtilâf: Aykırılık.

Neden olmışdur 'aceb bu **ihtilâf**
Cânda bu mey dürdi vü ol bâde şâf
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 95, Mısra
25). [ihtilâf,]

ihtimâle irmeye: Tahammül edememek.

Hiddet ehli **ihtimâle irmeye**
Tiz ölen kişi kemâle irmeye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra
27). [ihtimâle irmeye,]

ihtirâm eylemeye: Saygı göstermek.

Ululara **ihtirâm eylemeye**
Kimse hakkında eyü söylemeye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra
41). [ihtirâm eylemeye, -me, -ye]

ihtişâr itdüm: Bir metinden gereksiz
ayrıntıları çıkarmak.

ihtişâr itdüm dekâyık 'ilmine
Kim meger irem haķâyık 'ilmine
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra
65). [ihtişâr itdüm, -düm, -m]

ihtiyâr: Seçilmiş, seçkin.

Eylediler ol kanatdan bî-ķarâr
Her biri bir dürlü naķşı **ihtiyâr**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra
10). [ihtiyâr,]

ihtiyâr: İstek.

Kimsenüñ hiç **ihtiyârı** yok-durur
Kim diye bu az u yâ ol çok-durur

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra 3). [ihtiyârî, -î]

iẖtiyâr: Yaşlı, pir.

Pes kız eydür olduñ-ısa merdikâr
Dörd işi kılmak gereksin **iẖtiyâr**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 72). [iẖtiyâr,]

(Mes. 12: m. 208)

iẖtiyâr: İrade || istek.

İhtiyâr-ıla meger kim gelmedi
Rüstem'ün-idügin ili bilmedi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 221). [iẖtiyâr-ıla, --ıla]

iẖtiyârî kalmadı: Katlanma gücüne sahip olmamak, iradesi olmamak.

Şabrı gitdi vü qarârî kalmadı
Hiç işinde **iẖtiyârî kalmadı**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 8). [iẖtiyârî kalmadı, -dı]

iken: İken.

Gider **iken** bir dahı urur girü
Eydür oynı kı sür atı ilerü
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 125). [iken,]

iki: İki, iki tane.

Tañrı birdür döst birdür şöyle bil
İki diyenler-durur ẖör u hacıl
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 142). [iki,]

(Mes. 81: m. 14; Mes. 32: m. 155)

iki: İki, sayı sıfatı.

İki pulı yok cihānda sayası
Bir soğum etmegi yokdur yiyesi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 115). [iki,]

iki: İki sayısı.

Bu yakîne katmaz-ısañ sen şeki
Nite Mecnün bir ola Leylî **iki**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 104). [iki,]

(Mes. 91: m. 184; Mes. 47: m. 106;
Mes. 47: m. 108; Mes. 49: m. 1)

iki: İki (tür).

Defter **ikidür** cihānda iy ‘azîz
Kim erenler anda bulurlar temîz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra 47). [ikidür, -dür]

iki ad: İki isim.

Eytdiler el-hağ bu **iki ad** eyü
Ad-durur kim yok-durur saña kayu
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 197). [iki ad,]

(Mes. 69: m. 182; Mes. 69: m. 183;
Mes. 69: m. 156; Mes. 69: m. 187;
Mes. 69: m. 193)

iki bölë: İki parçaya bölmek, ikiye ayırmak.

Virdiler oğlanı cellād eline
Kim **iki bölë** vü ödi bulna
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 40). [iki bölë,]

(Mes. 5: m. 128)

iki dillü: Hem doğruyu hem yanlış konuşan, iki yüzlü kimse.

Müdde‘inüñ yayını yasmağ gerek
İki dillünün dilin kesmek gerek
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 49, Mısra 18). [iki dillünün, -nün]

(Mes. 48: m. 17)

iki gözi yok: İki gözü yok; kör.

Erdi bir kehğāl-ı ẖazık otı çok
Gördi gözsüzi kim **iki gözi yok**

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 34). [iki gözi yok,]

iki gözini: İki gözünü; gözlerini.

Öpdi ol oğlanuñ **iki gözini**
Kıldı âzâde begendi sözünü
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 103). [iki gözünü,]

iki gözsüz doğmuş-ıdı: İki gözü kör doğmak.

Kim meger bir anadan bir nâm-dâr
İki gözsüz doğmuş-ıdı dil-figâr
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 22). [iki gözsüz doğmuş-ıdı, -mış, --ı, -dı]

iki gözüñ: İki göz.

İster-iseñ cümle dâmuñ dânesi
Olmaya **iki gözüñ** şükrânesi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 72). [iki gözüñ, -üñ]

iki hâle: İki durum (Bahsi geçen iki zıt durum).

Ben bu **iki hâle** hayrân kalmışam
Kendü yolumda perîşân olmuşam
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 48, Mısra 9). [iki hâle, -e]

iki kapulu ola: İki kapılı olmak.

Kapuda oturur-ısañ kim gele
Hıvoca ol ev **iki kapulu ola**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra 52). [iki kapulu ola, -a]

iki kaşı: İki kaş.

Bir kız üstinde oturur ay gibi
İki kaşı ok atar bir yay gibi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 70). [iki kaşı,]

iki kez: İki kere.

Kaç mürîdi var-ıdı dirisem uz
Var ola-y-ıdı **iki kez** iki yüz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 14). [iki kez,]

iki şâh: İki padişah.

Çün melikliği takâzâ kıllalar
İki şâh bir ilde gavgâ kıllalar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 190). [iki şâh,]

iki ten: İki beden.

Şorma kim ol kanda vü biz kâdavuz
İki ten bir gönlegüñ içindevüz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 84). [iki ten,]

iki yanında: İki tarafında.

Aşmış-ıdı bilmege her nakdi cüst
İki mîzân **iki yanında** dürist
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 14). [iki yanında,]

iki yoldan: İki yol (şeriat ve tarikat).

Kim bu **iki yoldan** azuk direvüz
Bes hâkîkat menziline irevüz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 99, Mısra 3). [iki yoldan, -dan]

iki yüz: İki yüz (sayı).

Kaç mürîdi var-ıdı dirisem uz
Var ola-y-ıdı iki kez **iki yüz**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 14). [iki yüz,]

(Mes. 100: m. 61)

iki yüzlü: İki yüzlü. || Riyakar.

Çün **iki yüzlü** vü iki dillüyem
Bî-vefâlıkla cihânda bellüyem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 48, Mısra 17). [iki yüzlü,]

(Mes. 49: m. 16; Mes. 49: m. 19)

ikilîg: Allah'ın mutlak ve sonsuz varlığının birliği karşısında ikinci bir müstakil varlık kabul etme ve bu durum arasında kalma.

İkilîg-ile ne birlik idesin
Çün muhannessin ne erlik idesin
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 49, Mısra 13). [ikilîg-ile, --ile]

ikilik: İkilik, kesret || Senlik-benlik davası.

‘Âşıkun ma ‘şuk-ıla birlik-durur
İkilik bu yolda kâfîrlik-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 110). [ikilik,]

ikimüz: İkimiz.

Kim olınçak üç yüz altmış gün yıla
İkimüz ‘ömri geçürevüz bile
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 202). [ikimüz,]

ikimüz: İkimiz (Mahmut ve Ayaz).

İkimüz ol yoldan irişdük bile
Bizden artuk ol tarîkı kim bile
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 71). [ikimüz,]

(Mes. 88: m. 79; Mes. 88: m. 86; Mes. 88: m. 74)

ikimüz dahı: İkimiz de.

İkimüz dahı makâm iy nâm-dâr
Ol kapuyı eylemişüz ihtiyâr
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 153). [ikimüz dahı,]

ikinci: İkinci.

Gözin açar yidi gün tîmâr ider
Andan ol evden **ikinciye** gider
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 66). [ikinciye, -ye]

(Mes. 53: m. 120)

ikinci gökde: Üçüncü gök. (Cennetin katmanları bağlamında).

‘Âbide **ikinci gökde** düzile
Cennet ü müzdi yazukdan süzile
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 97, Mısra 15). [ikinci gökde, -de]

ikiñüz: İkiniz.

Ne seni koyam ne ol şâhinşehi
İkiñüzden ‘âlemi kılam tehî
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 182). [ikiñüzden, -den]

(Mes. 16: m. 68; Mes. 91: m. 186)

ikiñüz dahı: İkiniz de (tavşan).

İkiñüz dahı şikârunsız bugün
Kim yarın olmadı vü hoş geçdi dün
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 173). [ikiñüz dahı,]

ikisi: İki tanesi.

İkisi şükrâne kim ol baş içün
Bu güne kâla vü terk olmaya dün
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 65). [ikisi,]

ikisi: Her ikisi.

‘Ukbayı dünyâ-y-ıçun terk itmeye
İkisin Mevlâ-y-ıçun yoğa şaya
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 90). [ikisin, -n]

(Mes. 71: m. 66; Mes. 88: m. 90)

ikisi arasına: İkinin arası (güneş ve ay).

İkisi arasına yir kölgesi
Düşicek iy bilmeyenler bilgesi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 255). [ikisi arasına,]

ikisi bir ola: İki de bir, aynı şeydir.

Hâtırında redd ü gönlinde kabûl
İkisi bir ola bu fazl ol fodûl
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 74*). [*ikisi bir ola, -a*]

ikisini: Her ikisi de. (Toprak ve ateş).

Toprağ-ıla odı çün yaratdı Hâk
İkisini dünyâda durıtdı Hâk
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 83, Mısra 30*). [*ikisini,]*

ikisini dahı: İkisini de.

Andan ol **ikisini dahı** girü
Getüresin hamrı içecek berü
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 87*). [*ikisini dahı,]*

ikki: İki (sayı sıfatı).

Eydür-iseñ sen ki ol Leylî göre
Gönlüm içre **ikki** oldı yâr maña
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 94*). [*ikki,]*

ikkisi: İkisi.

İkkisi burcuñ dibine irdiler
Kal'anuñ yüksekliğini gördiler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 27*). [*ikkisi,]*

iklîdis: Öklit (normu); geometri, fizik, ıfık bilgisi gibi konular bağlamında.

Ben ki **İklîdis'de** yavlağ mähirem
Kim tabî' iyle o tıbdâ kâdirem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 23*). [*iklîdis'de, -'de*]

(*Mes. 72: m. 128*)

iklîm: Ülke, memleket, diyar.

Bu ki bir **iklîm** isi-durur devâ
Bulmağ-ıçun ol ölür-ise revâ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 35*). [*iklîm,]*

(*Mes. 25: m. 123; Mes. 109: m. 21; Mes. 109: m. 22*)

ikrām ide: İkrâmda bulunmak, hürmet göstermek.

Mü' mini imân kaçan koyup gide
Varasın bir kâfire **ikrām ide**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 122*). [*ikrām ide, -e*]

(*Mes. 63: m. 145*)

ikrām u lutf eyler-idi: Lütuf ve ikramda bulunmak.

Çün baña **ikrām u lutf eyler-idi**
Kim şekerden yig baña söyler-idi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 119*). [*ikrām u lutf eyler-idi, -r, --idi*]

ikrār: Söz verme, kabul, tasdik. || Güven.

Kamu halka var bizüm **ikrārumuz**
Kimsenün hâline yok inkārumuz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 51, Mısra 17*). [*ikrārumuz, -umuz*]

ikrār: Söz verme, sözünde durma.

Niçe şād olam kişi **ikrārına**
Çün irişürüz girü inkārına
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 225*). [*ikrārına, -ın, -a*]

ikrār eyleye: Tasdik etme, benimseme || Meyil gösterme.

Şeyh eger bu zülfe **ikrār eyleye**
Hırkasın bu zülfe zünnâr eyleye
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 11*). [*ikrār eyleye, -ye*]

ikrār itdiler: Söylemek, tasdik etmek.

Dükeli ilerü **ikrār itdiler**
Sonucı kamusı inkār itdiler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 221*). [*ikrār itdiler, -di, -ler*]

iktidā: Uyma, tabi olma.

Şer'î koyan hîç rehber ola mı
İktidāya rehnümün er ola mı
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 99, Mısra
14). [iktidāya, -ya]

iktidā kılmak: Uymak, tâbi olmak.

Uçmağa iriçegin ayruķ baña
Hâcet olmaz **iktidā kılmak** saña
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 20, Mısra
14). [iktidā kılmak, -mak]

iktizâsın kıldılar: Gerekeni yapmak, lazım
olanı gerçekleştirmek.

İlla 'arifler ebu'l-vaķt oldılar
Zîra her vakt **iktizâsın kıldılar**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra
108). [iktizâsın kıldılar, -dı, -lar]

il: Ülke, memleket, diyar.

Gösterün bir gög kîm ol mâhsuz-
durur
Bizüm **ilümüz** niçün şâhsuz-durur
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 3, Mısra
10). [ilümüz, -ümüz]

(Mes. 4: m. 3; Mes. 5: m. 11; Mes. 5:
m. 39; Mes. 5: m. 273; Mes. 5: m. 280;
Mes. 6: m. 38; Mes. 30: m. 183; Mes.
30: m. 220; Mes. 30: m. 203; Mes. 30:
m. 254; Mes. 30: m. 186; Mes. 30: m.
193; Mes. 30: m. 217; Mes. 30: m.
219; Mes. 30: m. 110; Mes. 30: m.
182; Mes. 30: m. 191; Mes. 30: m.
218; Mes. 30: m. 222; Mes. 30: m.
245; Mes. 32: m. 29; Mes. 32: m. 55;
Mes. 32: m. 31; Mes. 32: m. 166; Mes.
32: m. 163; Mes. 39: m. 69; Mes. 40:
m. 59; Mes. 40: m. 60; Mes. 40: m. 58;
Mes. 40: m. 39; Mes. 42: m. 4; Mes.
44: m. 21; Mes. 50: m. 135; Mes. 50:
m. 133; Mes. 50: m. 137; Mes. 60: m.
62; Mes. 64: m. 9; Mes. 68: m. 16;
Mes. 69: m. 6; Mes. 69: m. 19; Mes.
69: m. 36; Mes. 69: m. 39; Mes. 110:
m. 9)

il içinde: Memlekette, ülkede, diyar içinde.

İl içinde eyledür hüküm revân
Kim kıla emrüm zemîni âsumân
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 57, Mısra
11). [il içinde,]

ilâc: Derman, ilaç, çare.

Kim ol oğlan işbu şüretlü ola
Bu 'ilâca key zarüretlü ola
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra
16). ['ilâca, -a]

(Mes. 25: m. 10; Mes. 91: m. 86)

ilâhâ: Ey Allah'ım.

Bâyezîd eydür **ilâhâ** sen beni
Çakar-ısañ ben dahı çaķam seni
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra
15). [ilâhâ,]

ilâhî: Allah'tan gelen, Tanrısal.

Çün merâyâ 'ilmini şerh iderem
Cüst **ilâhîden** hilâfa giderem
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra
16). [ilâhîden, -den]

ilâh-ı ekbere: Yüce Allah.

Şükr ü minnet ol **ilâh-ı ekbere**
Kim beni irürdi bir ulu ere
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
147). [ilâh-ı ekbere, -e]

ilâh-nâme: İlâhinâme, Senâyî'nin "Hâdikatü'l-
hakika" adıyla da anılan tasavvufî bir
mesnevisidir.

Çün **ilâh-nâme** Senâyî'den gele
Meşnevî Mevlânâ'nun şuhfi ola
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
61). [ilâh-nâme,]

(Mes. 69: m. 162)

i'lâl: İlletli harflerin kolaylık için başka harfe
değiştirilmesine denir.

Lafzı bilür va'izem **i'lâl-ıla**
Lafzı bilmez degülem i'mâl-ıla

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 45). [i 'lāl-ıla, --ıla]

ilān: Yılan.

Āğudan acı şular içmek gerek
Çok **ilānlar** öldürüp geçmek gerek
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra 24). [ilānlar, -lar]

(Mes. 55: m. 42; Mes. 65: m. 144;
Mes. 66: m. 67; Mes. 66: m. 75; Mes.
66: m. 77; Mes. 66: m. 113; Mes. 82:
m. 11; Mes. 91: m. 108)

ilan gibi: Yılan gibi.

Kim **ilan gibi** ininden çün çıkar
Balta-y-ıla yaptığı burcu yıkar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 82, Mısra 3). [ilan gibi,]

ile: "Beraber, birlikte" anlamlarında edat.

Güç-ile bunuñ-ıla çün çıkmadum
Gürz **ile** atdan aşağı yıkmadum
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 158). [ile,]

(Mes. 13: m. 13; Mes. 39: m. 64; Mes.
50: m. 10; Mes. 57: m. 23; Mes. 72:
m. 240; Mes. 101: m. 6)

ile: "Ve" anlamında bağlaç.

Şeyh **ile** siz yār olmuşmissañuz
Erlig-ile yola gelmişseñüz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 27). [ile,]

(Mes. 15: m. 33; Mes. 30: m. 200;
Mes. 72: m. 265)

ile: "İle" edatı.

Bu kamu yazuklar **ile** iy 'aceb
Niçe kıla kimse simurgı taleb
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 76, Mısra 15). [ile,]

iled: Ulaştırmak, bildirmek.

Her kime kim pīşvālīk ben idem
Anı ol şāh hāzretiñe **iledem**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 40). [iledem, -em]

iled: Ulaştırmak; yakınlaştırmak.

Geñüm-ile ben varur mıyam aña
Ol **iledür** beni kendüden yaña
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 266). [iledür, -ür]

iled: Yönlendirmek, götürmek.

'Işk bu elden çok itdi vü ide
Ka 'be' den çok şahşı deyre **ilede**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 162). [ilede, -e]

iled: Götürmek.

Altunı cōmard **iledür** ilerü
İlla terk ider dükeline girü
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 36, Mısra 19). [iledür, -ür]

(Mes. 89: m. 18; Mes. 108: m. 15;
Mes. 27: m. 18)

iled: Götürmek, ulaştırmak.

Kuşlaruñ ben zāhidiyem dünyada
Şuyı zāhidler çok işe **ilede**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 26, Mısra 10). [ilede, -e]

(Mes. 41: m. 4; Mes. 54: m. 17; Mes.
56: m. 54; Mes. 57: m. 24; Mes. 60:
m. 26; Mes. 85: m. 7; Mes. 5: m. 172)

iled: Götürmek || Çalmak.

Kim karañu dünde çün destān idem
Hālını zengi yüzinden **iledem**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 89, Mısra 4). [iledem, -em]

iled: Söylemek, bildirmek.

Eytdi şāhinşeh kim olur iy gedā
Kimse baña ayrıuk adın **ilede**

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 180). [ilede, -e]

ilede haber: Haber götürmek.

Kelebeg-iken diler-idi kim ol
İlede mumdan **haber** bunlara bol
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 92). [ilede haber,]

iledem destân: Hikâyeler meydana getirmek.

İledem destân u mekr ü sihr-ile
Bir yalınçak tenden on gönlek bile
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 89, Mısra 9). [iledem destân,]

'ilel: Hastalık; dert.

Naḥv-ıla tenhâ bulunmaz bu **'ilel**
'İlm-ile yaluñuz olmaz bu 'amel
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra 49). ['ilel,]

ilersüg: Uçkur.

Bağlulardan biri **ilersügidür**
Kim ol altıdan kâ mudan yigidür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 15). [ilersügidür, -i, -dür]

ilersük: Uçkur.

Hem **ilersüki** dahı bağılu gerek
Kim ḥarām odında yanmaya yürek
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 493). [ilersüki, -i]

ilerü: Öne, ileriye.

Oğlan ol dem gök dapa bakdı girü
Güldi vü boynın uzattı **ilerü**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 42). [ilerü,]

(Mes. 30: m. 38; Mes. 30: m. 126;
Mes. 30: m. 128; Mes. 63: m. 64)

ilerü: Çok, fazla.

Zîra çün kim mülki görem ser-be-ser
Mâlikinden **ilerü** bilem haber
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 132). [ilerü,]

(Mes. 111: m. 8)

ilerü: Öne doğru, ileriye doğru.

Eydür az ḥilm **ilerü** hem getürem
Eydür aña kanda batman yitürem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 119). [ilerü,]

ilerü: Önceden.

İlerü bir görmeyen ḥöd yoğ-ıdı
Şârda vü gören kişiler çoğ-ıdı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 217). [ilerü,]

(Mes. 63: m. 221)

ilerü: İleri, önce.

İlla yol ḥavfı vü hevlinde girü
Her biri getürdi bir 'özü **ilerü**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra 42). [ilerü,]

(Mes. 1: m. 16; Mes. 34: m. 7 Mes. 12: m. 135; Mes. 12: m. 136; Mes. 12: m. 182; Mes. 15: m. 100; Mes. 27: m. 81; Mes. 30: m. 172; Mes. 36: m. 19; Mes. 43: m. 8; Mes. 53: m. 76; Mes. 72: m. 398; Mes. 81: m. 2; Mes. 81: m. 39; Mes. 84: m. 46; Mes. 88: m. 48; Mes. 88: m. 49; Mes. 88: m. 54; Mes. 95: m. 3)

ilerü: İleri doğru.

Aslan eydür yöriseñne **ilerü**
Gerçek-iseñ neye kalırsın girü
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 229). [ilerü,]

(Mes. 88: m. 48; Mes. 107: m. 23;
Mes. 107: m. 68)

ilerü: İleride (orada).

Hüdhüd eydür kimse bu yolda girü
Gelmedi kim eyde ne var **ilerü**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 104, Mısra
2). [ilerü,]

ilerü geldüm: İlerlemek, yaklaşmak (adım
bağlamında).

Eytdiler yavlağ çok eytdük biz aña
Kim niçe **ilerü geldüm** biz saña
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra
44). [ilerü geldüm, -düm]

ilerü gel-: İleri gelmek, yaklaşmak.

Tācuñ ileyinçe hāfızlar okır
İlerü geleni çavuşlar doğır
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
112). [ilerü geleni, -en, -i]

(Mes. 30: m. 161)

ilerü gelür: Önüne gelmek, meydana gelmek,
doğmak, sebep olmak (yaşadığı aşkın sonuçları
bağlamında).

Varayın Beytü'l-makdis'den yaña
Göreyim ne **ilerü gelür** baña
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
86). [ilerü gelür, -ür]

ilerü gelür-ise: Önüne gelmek, önüne konmak
(yemek bağlamında).

Ne kim **ilerü gelür-ise** yiye
Yiyecek elhamdulillāhi diye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra
45). [ilerü gelür-ise, -ür, --ise]

ilerü götürür: İleri gelmek; ortaya çıkmak.

Her biri bir şer' **ilerü götürür**
Ol geçer ü biri girü götürür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra
37). [ilerü götürür, -ür]

ilerü gider: İleri gitmek, ilerlemek.

Ṭavşan **ilerü gider** aslan bile
Ṭavşan ol endişeden kim ne kıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
221). [ilerü gider, -er]

ilerürek öl ölümünden: "Ölümünden evvel ölmek"
(Tas: "Ölmeden önce ölünüz" hadisi
bağlamında. Dünya ve nimetlerine
aldanmayarak, esas hayata meyledip varlık ve
benlik iddiasına terkin vurmak).

İlerürek öl ölümünden bir zamān
Diri qal Gülşehri gibi cāvidān
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 19, Mısra
43). [ilerürek öl ölümünden,]

(Mes. 32: m. 175)

ilet: Götürmek.

Biri eydür kamusun şol bir kişi
Yoldan **ilettdi** vü düzdi bu işi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
208). [ilettdi, -di]

ilet: Götürmek, ulaştırmak.

Şeyhi çün andan aluban gitdiler
Muğlaruñ deyri dapa **ilettdiler**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
90). [ilettdiler, -di, -ler]

(Mes. 42: m. 2; Mes. 42: m. 4)

ilet: Götürmek || Savurmak.

Dīnüm **ilettdi** vü yakdı cānumı
Küfre ırgürdi kamu ĩmānumı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
165). [ilettdi, -di]

ilet: Göndermek.

Āḫiret bāzārına çün gelesin
Ne **ilettdün-ise** anda bulasın
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra
172). [ilettdün-ise, -dün, --ise]

ilettdüm ilerü: Önüne koymak.

Hālını bildüm eb ü ümmüñ girü
Ben ḥisābını **ilettdüm ilerü**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra
74). [ilettdüm ilerü,]

iletmiş devân: Hızlı davranmak.

Beni öldürmege **iletmiş devân**
Âb-ı hayvân içine atmış revân
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra
71). [iletmiş devân,]

iley: Ön, karşı.

Kim Harem'den Rûm milkine gelür
İleyinde bir bütün secde kıılır
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra
30). [ileyinde, -in, -de]

(Mes. 27: m. 29; Mes. 30: m. 30; Mes.
52: m. 47; Mes. 53: m. 64; Mes. 53:
m. 126; Mes. 63: m. 111; Mes. 63: m.
110; Mes. 66: m. 34; Mes. 73: m. 12;
Mes. 84: m. 56; Mes. 90: m. 49; Mes.
107: m. 108; Mes. 16: m. 93; Mes. 84:
m. 32; Mes. 16: m. 82; Mes. 16: m. 87)

ilevin al-: Yolunu kesmek, önüne çıkmak.

Bâri bir dâstân-ı hîlet kılayım
Girü kılayım **ilevin alayın**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
160). [ilevin alayın, -ayın]

(Mes. 30: m. 178)

ili dapa: Memleketine doğru.

Sevinü **ili dapa** Safvân gider
Görgil imdi ol münâfıklar n'ider
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
281). [ili dapa,]

ilig: İlik, kemiklerin iç boşluklarını dolduran ve
kan hücrelerinin yapımını sağlayan doku.

Bakıçağ endâmına kim şoralar
Süñük içinde **iligin** göreler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 45, Mısra
30). [iligin, -in]

ilikdür: Uğraşmak, ilişmek, elini sürmek.

Ne **ilikdördüm-ise** saña didüm
Kamusın fışk u fücür-ıla yidüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 89, Mısra
39). [ilikdördüm-ise, -dü, -m, --ise]

ilim: Bilim, bilgi.

Fa' ilâtün fa' ilâtün fa' ilât
Cehl zulmetdür **ilim** âb-ı hayât
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra
194). [ilim,]

(Mes. 6: m. 156)

ilin: Dokunmak.

Kimsenün nesnesine **ilinmeye**
Atasın öldürür-iseñ dınmaya
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra
79). [ilinmeye, -me, -ye]

ilk: Öncelikle.

Her şehir kim gül çemende açıla
Kamudan **ilkin** baña karşı gele
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 7, Mısra
8). [ilkin, -in]

ilk: Evvel.

Her kim evvel söyledi Allâh dedi
Sözinün **ilkinde** Bismillâh dedi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra
2). [ilkinde, -in, -de]

(Mes. 47: m. 139; Mes. 58: m. 19;
Mes. 60: m. 8; Mes. 104: m. 7; Mes.
88: m. 55)

illâ: Ancak, yalnız.

İlla bu ol Tañrı'dan söyler kim ol
Gösterür peygâmbere togru yol
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
173). [illa,]

(Mes. 9: m. 29; Mes. 12: m. 76; Mes.
12: m. 78; Mes. 15: m. 53; Mes. 16:
m. 71; Mes. 16: m. 116; Mes. 18: m.
8; Mes. 22: m. 127; Mes. 22: m. 140;
Mes. 24: m. 28; Mes. 26: m. 30; Mes.
27: m. 126; Mes. 28: m. 20; Mes. 29:
m. 38; Mes. 30: m. 298; Mes. 31: m.
18; Mes. 33: m. 10; Mes. 36: m. 20;
Mes. 39: m. 53; Mes. 40: m. 20; Mes.
40: m. 52; Mes. 40: m. 54; Mes. 40:
m. 56; Mes. 40: m. 52; Mes. 40: m. 54;
Mes. 40: m. 56; Mes. 43: m. 5; Mes.

47: m. 29; Mes. 47: m. 140; Mes. 50: m. 110; Mes. 52: m. 17; Mes. 53: m. 90; Mes. 55: m. 35; Mes. 55: m. 36; Mes. 55: m. 38; Mes. 56: m. 20; Mes. 56: m. 60; Mes. 60: m. 31; Mes. 63: m. 160; Mes. 66: m. 79; Mes. 66: m. 91; Mes. 66: m. 152; Mes. 68: m. 59; Mes. 69: m. 223; Mes. 72: m. 143; Mes. 72: m. 405; Mes. 72: m. 451; Mes. 72: m. 538; Mes. 75: m. 42; Mes. 75: m. 92; Mes. 79: m. 8; Mes. 81: m. 75; Mes. 81: m. 113; Mes. 84: m. 96; Mes. 85: m. 10; Mes. 85: m. 90; Mes. 85: m. 93; Mes. 85: m. 148; Mes. 91: m. 113; Mes. 91: m. 125; Mes. 91: m. 288; Mes. 100: m. 16; Mes. 100: m. 18; Mes. 102: m. 45; Mes. 102: m. 82; Mes. 104: m. 3; Mes. 105: m. 58; Mes. 107: m. 15; Mes. 105: m. 58; Mes. 107: m. 15; Mes. 107: m. 34; Mes. 107: m. 140; Mes. 109: m. 11)

illâ: Mutlaka.

Kimseye yalvarmaz altun kim beni
Sevûñüz **illâ** gören sever anı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 232). [illa,]

(Mes. 5: m. 238; Mes. 30: m. 261;
Mes. 30: m. 302; Mes. 32: m. 70)

illâ: -den/ -dan başka.

İlla yol havfı vü hevlinde girü
Her biri getürdi bir 'özü ilerü
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra 41). [illa,]

(Mes. 11: m. 34; Mes. 56: m. 30; Mes. 78: m. 8)

illâ: Bilhassa.

Niçeme kim küfri dinden fark olur
İlla hacletden 'arağdan garğ olur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 80). [illa,]

illâ: Oysa.

Dünyâda ne 'ilm ola kim ben anı
Bilmedüm **illâ** bunuñ 'ilmi kanı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 168). [illa,]

(Mes. 27: m. 74; Mes. 32: m. 98)

illâ: Oysaki, yalnız.

Kaz delim lâf ura kim benim arı
İlla Gülşehrî alurdu gevheri
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 28, Mısra 40). [illa,]

illâ: Sadece, yalnızca.

İlla 'ârifler ebu'l-vaqt oldılar
Zira her vakt iktizâsın kıldılar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 107). [illa,]

(Mes. 85: m. 84)

illâ: Daima, her zaman, sürekli.

Olmaya her yolda iy yâr-ı şafâ
Pişvâsı görmezün **illâ** 'aşâ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 108). [illa,]

illâ: Olmazsa, olmadan.

Hak kıla Gülşehrî'yi şâhib-kadem
Kim kerâmât olmaya **illâ** kerem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 74, Mısra 28). [illa,]

illâ: Ancak, fakat.

Koca yalan kaçan olur iy fulân
İlla sen kim söylemezsin cüz yalan
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 12). [illa,]

(Mes. 91: m. 70; Mes. 100: m. 110;
Mes. 101: m. 8)

illâ: Ne olursa olsun.

İlla tiz ir katına giçlenmegil
İşbu didüklerümi aña digil
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 25). [illa,]

illa fihâ ni'me ecrü'l-'âmilîn: (Böyle) amel

edenlerin mükâfatları ne güzel! (Ali İmran/136, Ankebut/58).

Höş-durur cennât-ı Firdevs-i berîn
İlla fihâ ni'me ecrü'l-âmilîn
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 304). [illa fihâ ni'me ecrü'l-âmilîn,]

illâ ki: Mutlaka.

Şeyh mest ü yâr hâzır elde cām
Puhte şabr eylemeye **illâ ki** hām
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 126). [illâ ki,]

'illet: Hastalık.

Bendi bunda şeşmez-iseñ iy 'azîz
Kılmaz-iseñ 'aklı **'illetden** temîz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra 14). ['illetden, -den]

'illet: Hastalık || İletli harfler.

Medresede bunça taḥşîl eyledüm
'İllete yüz dürlü ta'lîl eyledüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 32). ['illete, -e]

(Mes. 54: m. 19)

'illet ü ma'lûl-ıdı: İletli, hastalıklı || İletli harfler bağlamında.

Biri sözi **'illet ü ma'lûl-ıdı**
Kim ne maḥşûş u ne ma'ḳûl-ıdı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 19). ['illet ü ma'lûl-ıdı, --ı, -dı]

'illiyîyn: Sema ve cennetin en yüksek mahalli.

Cân maḥalli gökte **'illiyîyn-durur**
Ten maḳâmı dünyada siccîn-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 80, Mısra 23). ['illiyîyn-durur, --dur, -ur]

(Mes. 96: m. 7; Mes. 110: m. 3)

'ilm: Fen, ilim, bilgi.

(Mes. 5: m. 168; Mes. 23: m. 23; Mes. 23: m. 23; Mes. 56: m. 55; Mes. 5: m. 328; Mes. 10: m. 153; Mes. 10: m. 27; Mes. 54: m. 3; Mes. 54: m. 17; Mes. 54: m. 37; Mes. 54: m. 83; Mes. 54: m. 1; Mes. 54: m. 85; Mes. 55: m. 21; Mes. 55: m. 25; Mes. 55: m. 30; Mes. 55: m. 39; Mes. 55: m. 29; Mes. 55: m. 43; Mes. 56: m. 53; Mes. 56: m. 50; Mes. 57: m. 9; Mes. 63: m. 24; Mes. 63: m. 36; Mes. 66: m. 79; Mes. 66: m. 94; Mes. 68: m. 3; Mes. 68: m. 7; Mes. 69: m. 103; Mes. 69: m. 93; Mes. 72: m. 226; Mes. 72: m. 11; Mes. 72: m. 211; Mes. 72: m. 304; Mes. 72: m. 537; Mes. 72: m. 128; Mes. 72: m. 133; Mes. 54: m. 13; Mes. 100: m. 22; Mes. 111: m. 76; Mes. 111: m. 45)

'ilm: Dünyevi bilgi.

Bir fodûl-ıdı sentûn katûnda ol
'Akı yavlaḳ az-ıdı vü **'ilmi** bol
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 438). ['ilmi, -i]

'ilm eri: İlim sahibi kişiler.

Hüdhüd eydür **'ilm eri** sultân ola
'Âlim ü câhil kaçan yeksân ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra 1). ['ilm eri,]

(Mes. 36: m. 33)

'ilm ile: İlimle, bilgiyle.

'İlm ile söyler-isem tañlayasın
Ne diyeyim saña kim añlayasın
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 181). ['ilm ile,]

'ilm okını atmadın: İlim okunu atmak.

N'ide 'âlim **'ilm okını atmadın**
'İlmi yok n'itsün kerâmet şatmadın
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 119). ['ilm okını atmadın, -ma, -dın]

'ilm ü 'akl u cân-ıla: İlim, akıl ve ruh.

Nefsine uyan kişi âdem degül
'İlm ü 'akl u cân-ıla hem-dem degül

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 80, Mısra 12). ['ilm ü 'aql u cān-ıla, --ıla]

'ilm ü 'amel: Öğrenme ve uygulama, ilim ve amel.

Durmadı imān evinde bī-ḥalel
Her teni kim olmadı **'ilm ü 'amel**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra 34). ['ilm ü 'amel,]

(Mes. 72: m. 41)

'ilm ü ḥikmet: Bilim ve bilgelik.

Ḳamu dürlü **'ilm ü ḥikmet** bende var
İlla bir yüzmek kim ol fen sende var
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra 29). ['ilm ü ḥikmet,]

(Mes. 80: m. 7)

'ilm u ḳur'ān'uñ: İlim ve Kur'an.

Her kim aldı **'ilm u Ḳur'ān'uñ** dadın
Evvel añdı Tañrı'nuñ a'zam adın
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 1). ['ilm u ḳur'ān'uñ, -'uñ]

'ilm-i dünyā: Kâinat ilmi.

'İlm-i dünyā hîç dād eylemedi
Ka'be'den bir zerre yād eylemedi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 147). ['ilm-i dünyā,]

'ilm-i ma'ānī vü beyān: Meani ve beyan ilmi.

Benden oldı ister-iseñ ḥōd 'ayān
Dünyada **'ilm-i ma'ānī vü beyān**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 70). ['ilm-i ma'ānī vü beyān,]

ilt: İletmek, ulaştırmak.

Degme şār çün bizden **iltür** nāmesin
Bu şārı sen aç yağı dut ḳamusın
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 145). [iltür, -ür]

ilt: Yöneltmek, götürmek.

Ben şeker yimege okıram anı
Ol nec'is otlamağa **iltür** beni
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 36). [iltür, -ür]

ilt: Götürmek.

Bu sözidi ben didüğüm kim tacı
Bir ferişte ḳodı kim **iltem** üçü
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 84). [iltem, -em]

(Mes. 72: m. 469; Mes. 90: m. 33;
Mes. 90: m. 6; Mes. 5: m. 16)

ilt: Almak, götürmek.

Cānuñı çün **ilte** gevdeñden ecel
Şıgmaya ol ortada mekr ü ḥiyel
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 90, Mısra 3). [ilte, -e]

(Mes. 91: m. 296; Mes. 101: m. 79;
Mes. 102: m. 9)

ilt: Göndermek.

Görür-ise hîle vü destānuñı
Sen ton iltürsin ol **ilte** cānuñı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 90, Mısra 6). [ilte, -e]

ilte: Götürmek, ulaştırmak.

Sāyeden her kim yol **ilte** zātına
Lācerem ol yoldan ire ḳatına
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 33). [ilte,]

(Mes. 27: m. 107; Mes. 29: m. 20;
Mes. 30: m. 128; Mes. 74: m. 23; Mes.
107: m. 67)

ilte: Ulaştırmak.

Ol meger Gülşehri adıdur kim ol
Yir yüzün dutdı kim **ilte** göge yol
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 109, Mısra 52). [ilte,]

ilte diline: *Diline yöneltmek || Gönlüne götürmek.*

Tańrı adın her kim **ilte diline**
Bu hikāyet aña yavlaķ biline
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 1*). [*ilte diline, -in, -e*]

ilte hakk'a yol: *Yolu Allah'a ulaşmak; Allah yolunda olmak.*

Hüdhüd eydür şeyh ol-durur kim ol
Halkı terk ide vü **ilte Hakk'a yol**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra 2*). [*ilte hakk'a yol, -'a*]

iltifāt eyle-: *Rağbet etmek, ilgilenmek.*

Bid'ata hıç **iltifāt eylemedüm**
Kaşd-ıla hergiz yalan söylemedüm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 51, Mısra 31*). [*iltifāt eylemedüm, -me, -dū, -m*]

(*Mes. 101: m. 35*)

iltifāt it-: *Değer vermek, ilgi göstermek.*

Kimse baña **iltifāt itmese** yig
Dek gözümünden şüreti gitmese yig
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 45, Mısra 37*). [*iltifāt itmese, -me, -se*]

(*Mes. 50: m. 93*)

iltifātın kıl-: *Yüz vermek, teveccüh etmek; ilgi göstermek.*

Leyli çün gördi ki Mecnūn bilmedi
Anı vü hıç **iltifātın kılmadı**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 148*). [*iltifātın kılmadı, -ma, -dı*]

(*Mes. 30: m. 287*)

i'mâl: *Bir şeyi ortaya koyma, yapma.*

Lafzı bilür va'izem i'lâl-ıla
Lafzı bilmez degülem **i'mâl-ıla**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 46*). [*i'mâl-ıla, --ıla*]

imām: *İmam, önder kişi.*

Bunça yıldan soñra bir fāzıl **imām**
Büt-perest oldı zihî bīgāne dām
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 153*). [*imām,]*

imān: *Allah'a inanma, dīnî inanç; kuvvetli inanç.*

Şeyh göñlin virür aña cān-ıla
Satun alur küfrini **imān-ıla**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 96*). [*imān-ıla, --ıla*]

(*Mes. 10: m. 172; Mes. 12: m. 166; Mes. 12: m. 74; Mes. 13: m. 35; Mes. 14: m. 10; Mes. 15: m. 95; Mes. 15: m. 96; Mes. 16: m. 64; Mes. 16: m. 46; Mes. 27: m. 108; Mes. 36: m. 30; Mes. 45: m. 7; Mes. 47: m. 6; Mes. 59: m. 15; Mes. 65: m. 146; Mes. 85: m. 121; Mes. 85: m. 124; Mes. 85: m. 126; Mes. 85: m. 128; Mes. 85: m. 125; Mes. 96: m. 44; Mes. 96: m. 76; Mes. 5: m. 23; Mes. 11: m. 64; Mes. 52: m. 16; Mes. 84: m. 100; Mes. 100: m. 6*)

imān evinde: *İnanç yeri || Gönül.*

Durmadı **imān evinde** bī-halel
Her teni kim olmadı 'ilm ü 'amel
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra 33*). [*imān evinde,]*

imān getür: *Şehadet getirmek, iman etmek || Hak dini kabul etmek.*

Muştafā eydür var ilünde otur
Göñlün içinde baña **imān getür**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 274*). [*imān getür,]*

imān getürür: *İman etmek, inanmak.*

Anda kim Tańrı her işi bitürür
Cāzular Mūsī'ya **imān getürür**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 90, Mısra 22*). [*imān getürür, -ür*]

imān gibi: *İman gibi.*

Kamusına ben inandum cân bigi
Küfri hergiz şanmadum **īmān gibi**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 51, Mısra
6). [īmān gibi,]

īmān iledem: İmana ulaşmak.

Ben kaçan bu guşşadan cân iledem
Cânı terk itdüm ki **īmān iledem**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra
38). [īmān iledem, -em]

īmān istemeñ: İnanmayı beklemek, kalben
itikadı dilemek.

Şeyh eydür benden ihsān istemeñ
Kāfir olandan siz **īmān istemeñ**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra
66). [īmān istemeñ, -meñ]

īmān nūrı: Nur-ı iman: kalpteki inancın
insandaki benzer duygularını aydınlatmasıdır.
İman nuru, ışığı.

Çün kim **īmān nūrı** Safvān'da olur
Lā-cerem Bulkāsım'ı görüp yanur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
285). [īmān nūrı,]

īmān vire: (Allah'a) inandırmak, mümin
etmek.

‘Āşık ol-durur ki yolda cân vire
Kāfir ol dirler ise **īmān vire**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra
12). [īmān vire,]

īmān virür: (Allah'a) inandırmak, mümin
etmek.

Tañrı Tersā kızına **īmān virür**
Secde eyler Tañrı'ya vü cân virür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra
95). [īmān virür, -ür]

īmāndan çıkar: (Dinden) imandan çıkmak.
İnancını yitirmek, dininden çıkmak.

Bir gönül şıyan kim **īmāndan çıkar**
Eyle dut kim Ka‘be'yi yüz kez yıkar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 31, Mısra
31). [īmāndan çıkar,]

imdi: Şimdi.

Enbiyānuñ evliyānuñ serveri
İşid **imdi** kim nedür Peygāmberi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
6). [imdi,]

(Mes. 5: m. 259; Mes. 5: m. 282; Mes.
12: m. 128; Mes. 14: m. 75; Mes. 30:
m. 91; Mes. 30: m. 95; Mes. 30: m.
171; Mes. 30: m. 176; Mes. 63: m. 99;
Mes. 72: m. 289; Mes. 81: m. 8)

imdi: Şimdi, öyleyse.

Eydür **imdi** kalunuma iy imām
Hük-bānlık kıl baña bir yıl tamām
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
199). [imdi,]

(Mes. 30: m. 139; Mes. 72: m. 365)

imin: Emin, güvenli, huzurlu.

Diri olduğumça ben inanmağıl
Benden **imin** yörüyeven şanmağıl
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra
80). [imin,]

imin degül: Emin değil.

Kimse zulmuñdan senüñ **imin degül**
Halk azarlayan kişi mü' min degül
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 31, Mısra
29). [imin degül,]

imin olmağıl: Emin ve güven içinde olmak.

Sen dağı her yirde sākin olmağıl
Baña bak u bir dem **imin olmağıl**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra
126). [imin olmağıl, -ma, -ğıl]

(Mes. 110: m. 22; Mes. 13: m. 42)

imiş: Ek fülün duyulan geçmiş zaman çekimi.

İlla birez nāz u kibri var-ımiş
Kendüzün yavlağ öğüçi er **imiş**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
406). [imiş,]

imkān ola: *Mümkün olmak.*

Şer‘ eger olmaz-ısa **imkān ola**
Kim cihān başdan başa vīrān ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 45*). [*imkān ola, -a*]

imlā kılam: *Yazmak, yazdırmak (Burada okumak bağlamında).*

Çün edebde hutbeler **imlā kılam**
İsm ü fi‘l ü harf-ile inşā kılam
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 49*). [*imlā kılam, -am*]

imtiḥān kılmağ-ıçun: *Denemek, sınamak için.*

Bes ḥalīfe ol vezīri **imtiḥān**
Kılmağ-ıçun eydür aña kim yalan
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 48*). [*imtiḥān kılmağ-ıçun,*]

in: *Yukarıdan aşağıya doğru gelmek || Gönderilmek.*

Cānlarumuz gökden **indiler** yire
Yirde kalan göklere kanda ire
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 1, Mısra 18*). [*indiler, -di, -ler*]

in: *İnmek; yukarıdan aşağıya doğru gelmek.*

Rüstem'e eydür **in** imdi gidelüm
Çünkü aldık atları pes n'idelüm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 91*). [*in,*]

(*Mes. 30: m. 65; Mes. 30: m. 93; Mes. 107: m. 42*)

in: *Mağara, kovuk.*

Kendüzüni şimdi bir **ine** bırak
Dağı ol fermānuñı var oda yak
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 95*). [*ine, -e*]

in: *(Yere) inmek.*

Biri eydür **inmedin** iy nāmdār
Dağı yire, gördüm anı āşikār
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 135*). [*inmedin, -medin*]

in: *Yukarıdan aşağıya doğru inmek (mideye).*

Ol boğazuñ kim ilan **indi** ‘aceb
Nite kılmaduñ kesilmegin taleb
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 75*). [*indi, -di*]

in: *Mağara (Yılanın bulunduğu yer kastedilmiş).*

Kim ilan gibi **ininden** çün çıkar
Balta-y-ıla yapduğı burcı yıkar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 82, Mısra 3*). [*ininden, -in, -den*]

in: *İnmek, konmak.*

Biri gördi bir sarāy-ı zer-nigār
Uçar-iken anda **indi** şahvār
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 40*). [*indi, -di*]

(*Mes. 107: m. 47; Mes. 107: m. 56*)

in‘ām: *Nimet verme, iyilik etme.*

Sen Kerīm'üñ ança birin söyleyem
Sen Raḥīm **in‘āmını** zıkr eyleyem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra 36*). [*in‘āmını, -ı, -nı*]

in‘ām: *Lütuf, iyilik.*

Eydür **in‘āmum** bu kâmusında var
Kim dükeli ḥaḳ-durur iy nām-dār
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 153*). [*in‘āmum, -um*]

in‘ām ider: *Herhangi bir şeyle nimetlendirmek, ihsan etmek.*

Pes ḥalīfe bunlara ikrām ider
Ḥōş dutar yavlaḳ çok **in‘ām ider**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 146*). [*in‘ām ider, -er*]

inan: Bir şeyin doğruluğuna güvenmek, kanarak aldanmak; inanmak.

Ol begi siz pâdişâhı şanasız
Bir begün şahlığına **inanasız**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 40, Mısra 14). [inanasız, -a, -sız]

inan-: İnanmak, güvenmek.

Çün **inandı** tavşan aldaduğuna
Aldı ol tavşançuğı koltuğuna
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 239). [inandı, -dı]

(Mes. 91: m. 305; Mes. 1: m. 11; Mes. 15: m. 113; Mes. 2: m. 7; Mes. 2: m. 23; Mes. 5: m. 314; Mes. 5: m. 272; Mes. 5: m. 194; Mes. 18: m. 27; Mes. 22: m. 131; Mes. 27: m. 88; Mes. 44: m. 45; Mes. 51: m. 5; Mes. 51: m. 13; Mes. 52: m. 9; Mes. 62: m. 16; Mes. 63: m. 204; Mes. 63: m. 3; Mes. 63: m. 228; Mes. 63: m. 185; Mes. 65: m. 42; Mes. 71: m. 66; Mes. 72: m. 70; Mes. 81: m. 129; Mes. 81: m. 101; Mes. 81: m. 131; Mes. 84: m. 39; Mes. 84: m. 79; Mes. 88: m. 73; Mes. 90: m. 25; Mes. 98: m. 44; Mes. 107: m. 87; Mes. 109: m. 14; Mes. 16: m. 75)

inan: İnanmak, benimsemek.

Anı evvel gördüğü gibi şanur
Göñli içindeki nakşa **inanur**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 44). [inanur, -ur]

inan: İnanmak, bir şeyin varlığını, doğruluğunu kabul etmek.

Bunçaları bunda kiçi şanasın
Anda ululuğuna **inanasın**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 134). [inanasın, -asın]

(Mes. 53: m. 88; Mes. 53: m. 86)

inandur: İnanmasını sağlamak, inanmasına sebep olmak, ikna etmek.

Kim senüñ şerründen işledüm anı
Kim sen anduña **inandurduñ** beni

(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 86). [inandurduñ, -duñ]

inanur ola: İnanır olmak, inanmak.

Anı kim mahşerden eyemenür ola
Âhîret gününe **inanur ola**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra 50). [inanur ola, -a]

incir: Maruf meyve, incir.

Qırı hurmanuñ nifâkı var-ıdı
Arada **incir** sâdıķ yâr-ıdı
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 42). [incir,]

inçü: İnci.

Ben bir **inçü** gice düşürmiş-idüm
Karañuda terkini urmuş-ıdum
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 225). [inçü,]

(Mes. 12: m. 4; Mes. 42: m. 8; Mes. 60: m. 44; Mes. 72: m. 17; Mes. 91: m. 14; Mes. 100: m. 93; Mes. 101: m. 22; Mes. 105: m. 63)

inçü: İnci, cevher.

Kim diler-ise kim **inçüler** dire
Yâ güher bula vü lü'lü'ler dire
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra 61). [inçüler, -ler]

inçü saçdı: İnci saçmak.

Gice çün dür dökdi dîbâ üstine
Çarh **inçü saçdı** mînâ üstine
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 126). [inçü saçdı, -dı]

indi minberden: Minberden inmek.

İndi minberden dañı girdi yola
Tâ hōd anuñ-ıla kim gidebile
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 104, Mısra 45). [indi minberden,]

indür: İndirmek.

Kim çıkavuz atları **indürevüz**
Kimi diler-isevüz bindürevüz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
31). [indürevüz, -evüz]

(Mes. 89: m. 34)

ine mi: İner mi, yere konur mu?.

Birisi eydür ferişte **ine mi**
Gökden ü yâ yire hergiz kona mı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
199). [ine mi,]

iner yire: Yere inmek, toprağa basmak.

Ditreyü Safvân **iner** atdan **yire**
'Azım ider kim Muştafâ dapa vara
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
249). [iner yire,]

iner-ise gökden: Gökten inmek.

Müşterî **iner-ise gökden** henüz
Aña aňlanmaya yirde bu rumüz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra
11). [iner-ise gökden,]

inkâr: Reddetme, kabul etmeme.

Çamu halka var bizüm ikrârumuz
Kimsenün hâline yok **inkârumuz**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 51, Mısra
18). [inkârumuz, -umuz]

(Mes. 63: m. 226)

inkâr itdiler: Reddetmek, kabul etmemek.

Dükeli ilerü ikrâr itdiler
Sonuçı çamısı **inkâr itdiler**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
222). [inkâr itdiler, -di, -ler]

iñle: İnlemek, yakınmak.

Çünkü va'iz pendini diñleyesin
Yazuğum çokdur diyüp **iñleyesin**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra
12). [iñleyesin, -y, -esin]

iñle-: Acı, üzüntü belirten kesik sesler
çıkarmak.

Niçe def ü nây-ıla **iñleyelüm**
Âyet ü ahhâr ünin diñleyelüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
5). [iñleyelüm, -y, -elüm]

inmedükdür gökden: Gökten inmeden.

İnmedükdür ol kaçâ **gökden** dahı
Kim anı ben aňlayam Tañrı haķı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
297). [inmedükdür gökden,]

innâ ileyhi râci' ün: "Allah'tan geldik ve yine
O'na döneceğiz" (Bakara/156).

İlte bir bir halkı bî-seyr ü sükün
Dünyadan **innâ ileyhi râci' ün**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra
80). [innâ ileyhi râci' ün,]

'inne'd-dîne 'inda'llâh: "Muhakkak ki Allah
katında din İslam'dır" (Ali İmran/19).

Hâricîler ili dutmış şâh kanı
Mülk-i **'inne'd-dîne 'inda'llâh** kanı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
12). ['inne'd-dîne 'inda'llâh,]

(Mes. 100: m. 44)

inşâf: Acıma, merhamet duygusu; adalet.

Mülk **inşâfumdan** ârâyış bula
Halk ihsânımdan âsâyış bula
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 57, Mısra
27). [inşâfumdan, -um, -dan]

(Mes. 63: m. 126; Mes. 81: m. 138)

inşâf: Adalet, doğruluk.

Ata anadan vefâ bulımadum
Kâdîdan **inşâfımı** alımadum
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra
68). [inşâfımı, -um, -ı]

inşâf cāmın: İnşafkadehi.

‘Adl ol sultān katında geçe mi
Pādişāh **inşāf cāmın** içe mi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 57, Mısra
34). [inşāf cāmın,]

inşāfa durdılar: İnsaf etmek, acımasız ve
haksız tutumdan vazgeçmek.

Cem‘-ile **inşāfa durdılar** kamu
Cānların şükrāne virdiler kamu
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra
87). [inşāfa durdılar, -dı, -lar]

insān ola: İnsan olmak.

Cism nāmından geçüp hayvān ola
Çünkü hayvāndan geçe **insān ola**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra
50). [insān ola, -a]

inşā kılam: Yazmak, kaleme almak.

Çün edebde hütbelere imlā kılam
İsm ü fi‘l ü harf-ile **inşā kılam**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra
50). [inşā kılam, -am]

intizār: Bekleme, bekleyiş || Âşığın sevgiliye
duyduğu hasret.

Rūzigārımı geçürdi **intizār**
Vaşl olur-ısa hōş ola rūzigār
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
41). [intizār,]

ir-: Ulaşmak, nail olmak.

Kimse bizüm gibi müflis görmedi
Kim elümüz hiçe dahı **irmedi**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra
88). [irmedi, -me, -di]

(Mes. 93: m. 30; Mes. 1: m. 19; Mes.
94: m. 57; Mes. 6: m. 30; Mes. 23: m.
14; Mes. 38: m. 20; Mes. 47: m. 164;
Mes. 69: m. 108; Mes. 72: m. 4; Mes.
81: m. 178; Mes. 84: m. 148; Mes. 85:
m. 71; Mes. 88: m. 116; Mes. 22: m.
149; Mes. 63: m. 73; Mes. 88: m. 36;
Mes. 104: m. 13; Mes. 99: m. 4; Mes.
105: m. 56; Mes. 106: m. 20; Mes.
107: m. 148)

ir-: Ulaşmak, erişmek; kavuşmak.

Çün halife kapısına **irdiler**
Kapusından tapusına girdiler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
117). [irdiler, -di, -ler]

(Mes. 72: m. 189; Mes. 47: m. 106;
Mes. 15: m. 21; Mes. 1: m. 24; Mes.
12: m. 55; Mes. 12: m. 160; Mes. 5:
m. 295; Mes. 10: m. 158; Mes. 101: m.
85; Mes. 104: m. 52; Mes. 108: m. 1;
Mes. 2: m. 34; Mes. 4: m. 20; Mes. 8:
m. 2; Mes. 14: m. 51; Mes. 15: m. 18;
Mes. 15: m. 76; Mes. 22: m. 124; Mes.
22: m. 163; Mes. 23: m. 4; Mes. 27:
m. 33; Mes. 30: m. 27; Mes. 30: m.
113; Mes. 30: m. 102; Mes. 33: m. 18;
Mes. 38: m. 6; Mes. 39: m. 34; Mes.
39: m. 76; Mes. 40: m. 7; Mes. 40: m.
35; Mes. 40: m. 35; Mes. 54: m. 66;
Mes. 60: m. 110; Mes. 63: m. 149;
Mes. 71: m. 63; Mes. 72: m. 305; Mes.
72: m. 148; Mes. 72: m. 572; Mes. 76:
m. 10; Mes. 84: m. 47; Mes. 87: m. 21;
Mes. 88: m. 107; Mes. 88: m. 54; Mes.
88: m. 115; Mes. 88: m. 99; Mes. 91:
m. 257; Mes. 95: m. 14; Mes. 95: m.
16; Mes. 96: m. 9; Mes. 96: m. 25;
Mes. 102: m. 74; Mes. 102: m. 124;
Mes. 102: m. 4; Mes. 104: m. 9; Mes.
104: m. 18; Mes. 104: m. 31; Mes.
104: m. 32; Mes. 105: m. 55; Mes.
105: m. 115; Mes. 105: m. 54; Mes.
107: m. 104; Mes. 105: m. 55; Mes.
107: m. 12; Mes. 107: m. 93; Mes.
107: m. 126; Mes. 109: m. 27

ir: Varmak, yetişmek.

Nakşa bakma gör kanat nenün-durur
Ol kuşa **ir** kım kanat anuñ-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra
38). [ir,]

(Mes. 1: m. 30; Mes. 33: m. 13; Mes.
4: m. 14; Mes. 109: m. 21; Mes. 4: m.
13; Mes. 30: m. 272; Mes. 35: m. 13;
Mes. 38: m. 7; Mes. 38: m. 8; Mes. 38:
m. 9; Mes. 38: m. 18; Mes. 39: m. 8;
Mes. 39: m. 19; Mes. 39: m. 28; Mes.
88: m. 25

ir: (Olumsuz bir duruma) uğramak.

Derde **irdi** şeyh dermānı kamu
Küfre döndi dīn ü imānı kamu

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 105). [irdi, -di]

ir: Ermek, ulaşmak, varmak (belli bir konu, durum bağlamında).

Söz buña **irdi** ki hergiz bir kişi
Bağlaya mı şahşa bir yalan işi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 39). [irdi, -di]

ir: Olmak, var olmak.

Bu degül kim söz-ile **irmiş-durur**
Kamu şār halkı anı görmiş-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 179). [irmiş-durur, -miş, --dur, -ur]

ir: Rastlamak, denk gelmek.

Biri eydür her kime **irdüm-ise**
Şehr içinde vü kimi gördüm-ise
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 201). [irdüm-ise, -dü, -m, --ise]

(Mes. 66: m. 97)

ir: Kavuşmak, nail olmak (Eserin tamamlanması bağlamında).

Çün Muşibet-nāme 'Atţār **irüre**
Mantıku't-tayr'ı aña yār **irüre**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 65). [irüre, -ür, -e]

(Mes. 69: m. 66)

ir: Rast gelmek, görmek, bulmak.

Kim seni bir kaygusuz göremezem
Saña bir gün şādumān **iremezem**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 138). [iremezem, -emez, -em]

ir: Eriştirmek, ulaştırmak. Beyitte kelime "söylemek, anlatmak" anlamındadır.

Kimseneyi şımadan kavımı oña
Âhlığı yirden **irürdi** göge
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 480). [irürdi, -ür, -di]

ir: Olmak, var olmak, bulunmak.

Ol kim **ire** günde bir ẖvön aşına
And içe cömerd erenler başına
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 74, Mısra 7). [ire, -e]

ir: Ulaştırmak. || (üzerine) salmak.

Çanda kim bir mekr ü telbīs **irürem**
Bir ferişteye yüz iblīs **irürem**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 50). [irürem, -ür, -em]

ir: Rastlamak, ulaşmak, isabet etmek.

Bir nifākı yok ere **iremedük**
Bir muvāfık ādemī göremedük
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 87, Mısra 9). [iremedük, -eme, -dük]

ir: Yaklaşmak, yetişmek.

Kibr-ile **irdün** meger kim sen aña
Kim nişānı degmedi bellü saña
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 71). [irdün, -dü, -ñ]

ir: İsabet etmek, karşılaşmak.

Ol ki yolda degme bir murğa **ire**
Küh-ı Kaf içinde sîmurğa **ire**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 106, Mısra 19). [ire, -e]

i' rāb: Kelime ve fiillerin sonunda bulunan harf veya hareketlerin değişmesi ve bu değişikliği ve sebeplerini öğreten ilim.

Naḥv-ıla **i' rābı** yavlaḳ kıluram
Ref' ü naşb u cerr ü cezmi bilürem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 9). [i' rābı, -ı]

(Mes. 56: m. 57)

i' rāb: Arapçada yazının anlaşılmasını kolaylaştırmak için yapılan hareketlendirme.

Ref' ü naşb u cer nedür bilür misin
Fātiḥā **i' rābını** kılur mısın

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra 14). [i'rābını, -in, -ı]

irādet: İstem, istek, dileme.

Çok Süleymān şandığıñ bir mūr ola
Bilmedüğüñe **irādet** kūr ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra 60). [irādet,]

irdi bir hāle ki: Öyle bir halet içine düştü ki.

İrdi bir hāle ki hem-dem bulmadı
Yidi bir zaḥmı ki merhem bulmadı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 5). [irdi bir hāle ki,]

irdi katına: Bir kimsenin yanına varmak, huzuruna gitmek.

İrdi Rüstem **katına** virdi selām
Gördi Rüstem kim bu er-durur
tamām (Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 9). [irdi katına,]

irdi tañrı'ya: Allah'a ulaşmak.

Kim ahīlīkdan ol **irdi Tañrı'ya**
Senüñ işüñ kāmı zerk ü riyā
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 543). [irdi tañrı'ya,]

irdi ziyān: Zarar görmek; zarara uğramak.

Çün bu düşü gördi bīdār-ı cihān
Eydür iyvāh ussuma **irdi ziyān**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 34). [irdi ziyān,]

irdüm katına: Yanına, huzuruna varmak.

Ben ki yolu düzdüm anuñ yatına
Kapusından **irdüm** anuñ **katına**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 142). [irdüm katına,]

ire: Karşılaşmak, denk gelmek, rastlamak.

Çanda kim bir müstaḥakka **irevem**
Cānumı ger diler-ise virevem

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 73, Mısra 19). [irevem, -vem]

ire cānāna: Sevgiliye kavuşmak.

İşka bir fāris gerek aslan gibi
Kim **ire cānāna** yüz biñ cān gibi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 62). [ire cānāna,]

ire mi: Ulaşırmı, erişirmiyi?

Yazuğ işleyen şevāba **ire mi**
Yā günāha Tañrı müzdi vire mi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 76, Mısra 17). [ire mi,]

ire nüzül: İnme, ulaşmak. (Gönle ulaşmak bağlamında).

Çün seni sīmurğ kılmaya kabül
Kaçan **ire** gönölüne mihri **nüzül**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 8, Mısra 18). [ire nüzül,]

ire tañrı'ya: Allah'a ulaşmak.

Çün melekden dahı geçe bī-riyā
Ahı tapusından **ire Tañrı'ya**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 54). [ire tañrı'ya,]

ireler menzile: Gidilmek istenen yere ulaşmak || Amacına ulaşmak.

Hüdhüd ilerü uçar kuşlar bile
Kim 'acab kaçan **ireler menzile**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 24). [ireler menzile,]

irer: Gelmek, gelip çatmak.

Yine bir altun kanatlu kuş **irer**
Dāneleri dam üstinden direr
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 77). [irer,]

irer katına: Huzuruna varmak.

Nāgeh **irer** bir velīnūñ **katına**
Yā bir ulu fāzılıñ işbātına

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 109). [irer kıatına,]

irer zevāl: Son bulmak, yok olmak.

Niçeme kim gül ola şāhib-cemāl
Hüsine bir haftada **irer zevāl**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 8, Mısra 4). [irer zevāl,]

iresin üklere: Şeytanlara kadar yolu olmak (Yavuz, 2007: 475).

‘Aklıña uy kim gidesin göklere
Kurd olma kim **iresin üklere**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 80, Mısra 26). [iresin üklere, -lere, -]

‘irfān ‘ālemine: Manevi ve ruhi tecrübeyle edinilen sezgisel bilgi ülkesi.

Degme ‘ārif zāhid ü ‘ābid olur
Şoñra **‘irfān ‘ālemine** yol bulur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 132). [‘irfān ‘ālemine,]

‘irfān ‘ālemine girdiler: Gönül ālemine dalmak.

Çün selāmumuñ cevābın virdiler
Girü **‘irfān ‘ālemine girdiler**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 34). [‘irfān ‘ālemine girdiler, -di, -ler]

irgür: Ulaştırmak, eriştirmek.

Dīnüm iletdi vü yakdı cānımı
Küfre **irgürdi** kamu īmānımı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 166). [irgürdi, -di]

(Mes. 94: m. 16)

irice: Ulaşmak, kavuşmak.

Uçmağa **iricegin** ayruķ baña
Hācet olmaz iktidā kılmak saña
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 20, Mısra 13). [iricegin, -gin]

(Mes. 107: m. 133; Mes. 20: m. 20)

iriceg: Erişince, ulaşınca.

Leşkerinden pādīşāha çün irem
İricegin size dahı gösterem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 40, Mısra 8). [iricegin, -in]

(Mes. 85: m. 107 Mes. 47: m. 25)

iriş-: Kavuşmak, ulaşmak

Çün Ferāmīhr-ile Ferhād **irişe**
Rüstem anlaruñ-ıla hoş barışa
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 207). [irişe, -e]

(Mes. 72: m. 570; Mes. 77: m. 8;
Mes. 88: m. 95; Mes. 89: m. 44; Mes. 6: m. 35)

iriş: Ulaşmasını sağlamak.

Sen sanursın dūnyāda iy hīç kes
Kim bu iş ol şeyhe **irişdidi** bes
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 218). [irişdidi, -di, -di]

iriş: Erişmek, ulaşmak.

Çün senüñ ‘ışkuñ **irişdi** āhire
Lā-cerem gözümdeği akı göre
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 33). [irişdi, -di]

(Mes. 1: m. 27; Mes. 10: m. 62; Mes. 12: m. 191; Mes. 17: m. 13; Mes. 17: m. 14; Mes. 20: m. 10; Mes. 22: m. 98; Mes. 35: m. 19; Mes. 35: m. 15; Mes. 35: m. 16; Mes. 72: m. 14; Mes. 11: m. 24; Mes. 71: m. 47; Mes. 71: m. 48; Mes. 74: m. 4; Mes. 81: m. 95; Mes. 81: m. 139; Mes. 85: m. 21; Mes. 85: m. 22; Mes. 88: m. 89; Mes. 88: m. 67; Mes. 88: m. 71; Mes. 88: m. 66; Mes. 88: m. 61; Mes. 94: m. 21; Mes. 104: m. 14; Mes. 104: m. 15; Mes. 105: m. 38; Mes. 107: m. 128; Mes. 21: m. 5)

iriş: Erişmek; rastlamak.

Niçe şād olam kışı ikrārına
Çün **irişürüz** girü inkārına

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 226). [irişürüz, -ür, -üz]

iriş: Kavuşmak, getirmek.

Bülbülü böstāna **irişdürelüm**
Tütiyi destāna **irişdürelüm**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 13). [irişdürelüm, -dür, -elüm]

irişe cezā'ü'l-muhsinîn: “İyilik yapanlar mükâfatına ulaşır.” (Zümer/34, Maide/85).

Ol gün **irişe cezā'ü'l-muhsinîn**
Kim düşe od fî-kulûbi'l-mücrimîn
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra 77). [irişe cezā'ü'l-muhsinîn,]

irişmişem tahkıkına: Bir şeyin hakikatine ulaşmak.

Her fenûn **irişmişem tahkıkına**
Kim taşavvurdan gidem taşdıkına
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 5). [irişmişem tahkıkına, -ın, -a]

irme: Erişmek, ulaşmak.

Her kim ansuz diri kıla 'ākıbet
Dirlige **irmeden** öle 'ākıbet
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 19, Mısra 36). [irmeden, -den]

(Mes. 22: m. 61; Mes. 22: m. 69; Mes. 30: m. 297; Mes. 5: m. 154; Mes. 30: m. 175)

irmedi zevāl: Kaybolmak, yok olmak.

Ay kim añı bilmedi bir gün vebāl
Gün kim añı irmedi hergiz zevāl
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 76). [irmedi zevāl,]

irmedüm: Ulaşmamak, kavuşmamak.

Ben bunuñ gibi ere hîç **irmedüm**
Mîhı taşa geçüreni görmedüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 51). [irmedüm,]

irmeg: Ulaşmak, kavuşmak.

Sen birez yoķaru oturmağ-ıla
Yā bir ulu manşıba **irmeg-ile**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 31, Mısra 16). [irmeg-ile, --ile]

irmeyesin menzile: Gidilmek istenen yere ulaşmak || Amacına ulaşmak.

Sen bu kamu hırs-ıla **irmeyesin**
Menzile vü bu yola girmeyesin
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 28, Mısra 32). [irmeyesin menzile,]

irmiş ola: Ulaşmak, gelmek.

Birisi eydür Veled dirler baña
Mesnevi'm **irmiş ola** āhır saña
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 172). [irmiş ola, -a]

(Mes. 16: m. 76)

irşād evleyendür: Doğru yolu göstermek, aydınlatmak, uyarmak.

Dîne da'vet eyleyendür enbiyā
Dinde **irşād eyleyendür** evliyā
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 104). [irşād eyleyendür, -yen, -dür]

irşād ide: Doğru yolu göstermek, uyarmak.

Çün mürîdi 'ilm-ile **irşād ide**
Halkı bir hoş hulk-ıla münkād ide
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra 7). [irşād ide, -e]

irte: Ertesi gün, yarın.

Gice her bir hāl-ıla hōd geçiser
Bilmezem kim **irte** ne od şaşısar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 162). [irte,]

(Mes. 63: m. 52; Mes. 11: m. 79; Mes. 40: m. 35)

irte: Ertelemek.

Sūfî ibnü'l-vakt oldur iy refîķ
İrte didügi degül şart-ı tarîķ

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 100). [irte,]

irte ol-: Sabah olmak.

İrte çün **oldı** girü buldum anı
Kör ola her kim 'ayıblaya beni
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 227). [irte oldı, -dı]

(Mes. 5: m. 222; Mes. 53: m. 159)

irte rümîsi: Sabahın aydınlığı.

İrte rümîsi yüzini gizledi
Gice zengîsi izini izledi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 45). [irte rümîsi, -si]

irtesiyle gicesi: Gündüzü ile gecesı.

Gözsüzün kim derdi bî-dermân-durur
İrtesiyle gicesi yiksân-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 224). [irtesiyle gicesi, -si]

irteye degin: Sabaha kadar.

Gice ansuz nesneyi görmez kişi
İrteye degin köyinmekdür işi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 26). [irteye degin,]

irür-: Ulaştırmak.

Kim ziyâde çünki sâbit durasın
Hem bir ihlâşa anı **irüresin**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 166). [irüresin, -e, -sin]

(Mes. 63: m. 184; Mes. 100: m. 100;
Mes. 81: m. 121)

irür: Ulaşmak.

Dîne degşürmiş yine tersâlığı
'İzze **irürmüş** girü rüsvâlığı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 64). [irürmüş, -miş]

(Mes. 54: m. 18)

irür: Ulaştırmak, vermek.

Ben virem Efrîdin'e şulţânlığı
İrürem Kisrî'ye Nüşîrvânlığı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 23, Mısra 16). [irürem, -ür, -em]

irür: Kavuşturmak.

Hağ te 'âlâ zârûñuz göre-y-idi
Şeyhüñüzi size **irüre-y-idi**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 70). [irüre-y-idi, -e, --y, --idi]

(Mes. 101: m. 22)

irürdi rāhata: Feraha kavuşturmak.

Ez-ķader renc-ile beni gör nite
'İlmün **irürdi** key üküş **rāhata**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 94). [irürdi rāhata,]

irüre maksûduña: Amacına ulaştırmak.

Sen müfevviz kıl işi ma 'bûduña
Ol **irüre** hem seni **mağşûduña**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 578). [irüre mağşûduña, -a]

irürü: İleri, yukarı; üst.

Mihları birbirinden yoķaru
Çün geçürdi küngüreye **irürü**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 56). [irürü,]

'isā: Hz. İsa peygamber.

Biri hāllāc u biri hāmmāl olur
Biri **'isā** vü biri Deccāl olur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 86). ['isā,]

isār itdiler: Esirgemenen, kendinden çok başkalarının menfaatinı düşünerek feda etmek.

Kuşlar ol esrârı çün işitdiler
Cânların sîmurğa **isār itdiler**

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 44). [is̱ār itdiler, -di, -ler]

isbāt: Kanıt, delil.

Nāgeh irer bir velīnūn katına
Yā bir ulu fāzılūn **isbātına**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 110). [isbātına, -in, -a]

(Mes. 89: m. 37)

isbāt eylegil: Kanıtlamak, doğrulamak.

Pīşvālīguñı **isbāt eylegil**
Bize bir Gülşehrī gibi söylegil
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 115). [isbāt eylegil, -gil]

ise: İse, koşul edatı.

Kendüzin kor **ise** Gülşehrī ire
Cennete vü Tañrı dīdārın göre
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 163). [ise,]

(Mes. 39: m. 12; Mes. 85: m. 72; Mes. 1: m. 8; Mes. 81: m. 31; Mes. 87: m. 3; Mes. 101: m. 65)

isfendiyār: Şeh-nâme'de adı geçen İranlıtarihî-efsanevî kahraman. Keyâniyân sülâlesinden Güştasb'ın oğludur. Rüstem ile birlikte Haft Hân adlı tehlikelerle dolu yolu geçen iki kişiden biri. Rüstem'le yaptığı savaşta ölmüştür. Klasik şiirde yiğitliği ve savaşları ile anılır.

Benem ol Rüstem cihānda nāmdār
Kim bir okumdan öle **İsfendiyār**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 196). [isfendiyār,]

İsī: Hz. İsa.

Gök dapa bulut gibi çün gürleyem
Şeb-külāhın **İsī'nūn** oğurlayam
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 89, Mısra 22). [İsī'nūn, -'nūn]

İskender: M.Ö. 356-323 arasında yaşayan, Yunanistan, İran, Anadolu, Suriye ve Hindistan'ı ele geçirmiş olan büyük kumandan, İskender.

Kāh Süleymān'ıñ qolına konaram
Kāhi **İskender** bileğin binerem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 29, Mısra 28). [İskender,]

İslām: İslam, İslam Dini, Müslümanlık.

Şeyh çün kim 'āşık u rüsvā olur
Terk ider **İslām'ı** vü Tersā olur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 122). [İslām'ı, -'ı]

(Mes. 12: m. 80; Mes. 63: m. 6; Mes. 81: m. 101)

İslām u İmāna: İslam ve iman.

Toğru yol **İslām u İmāna** gider
Eğri yol gül-ı beyābāna gider
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 77). [İslām u İmāna, -a]

İsm: İsim, ad.

Çün edebde hutbeler imlā kılam
İsm ü fi'l ü harf-ile inşā kılam
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 50). [İsm,]

(Mes. 63: m. 31)

İssi: Sahip, malik.

Her birisi çün bir iklîmi ala
Gülşārınuñ **İssi** Gülşehrī ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 124). [İssi,]

(Mes. 58: m. 24; Mes. 59: m. 4; Mes. 75: m. 13; Mes. 89: m. 32; Mes. 21: m. 8)

İstakım hāzā şıratum müstakīm: (İşte) bu "Şıratı Mustakīm'dir (Allah'a ulaştıran yoldur)." (Âl-i İmran/51, Yasin/61).

Hikmet-ile söyle sözi iy hakīm
İstakım hāzā şıratum müstakīm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 82). [İstakım hāzā şıratum müstakīm,]

İste: İstek duymak, arzulamak.

Tūtı **İster** ol kafasda sâz-ıla
Kim gâzeller eyde hūş âvâz-ıla

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 13). [ister, -r]

(Mes. 21: m. 8; Mes. 14: m. 34)

iste-: İstemek, dilemek; beklemek.

İt başını tekneye yastamağıl
Yohsa ayruğ etmegin **istemegil**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 100). [istemegil, -me, -gil]

(Mes. 75: m. 13; Mes. 18: m. 20;
Mes. 18: m. 19)

iste: Talep etmek, istemek.

Bir kanada niçe hayrân kalasın
Kuşı **iste** kim kanat çok bulasın
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 42). [iste,]

(Mes. 3: m. 18; Mes. 3: m. 12; Mes. 6: m. 30; Mes. 10: m. 101; Mes. 10: m. 85; Mes. 10: m. 174; Mes. 12: m. 52; Mes. 12: m. 110; Mes. 12: m. 30; Mes. 18: m. 21; Mes. 19: m. 21; Mes. 21: m. 3; Mes. 28: m. 4; Mes. 30: m. 250; Mes. 31: m. 9; Mes. 33: m. 14; Mes. 36: m. 13; Mes. 36: m. 34; Mes. 38: m. 14; Mes. 39: m. 25; Mes. 39: m. 27; Mes. 47: m. 155; Mes. 47: m. 145; Mes. 54: m. 69; Mes. 55: m. 28; Mes. 66: m. 122; Mes. 66: m. 124; Mes. 69: m. 228; Mes. 69: m. 89; Mes. 69: m. 205; Mes. 69: m. 217; Mes. 107: m. 110; Mes. 108: m. 9; Mes. 72: m. 503; Mes. 72: m. 524; Mes. 72: m. 526; Mes. 73: m. 2; Mes. 74: m. 25; Mes. 75: m. 71; Mes. 76: m. 12; Mes. 79: m. 13; Mes. 81: m. 195; Mes. 85: m. 76; Mes. 85: m. 133; Mes. 85: m. 24; Mes. 91: m. 88; Mes. 91: m. 236; Mes. 98: m. 70; Mes. 105: m. 99; Mes. 105: m. 100; Mes. 107: m. 131; Mes. 107: m. 18; Mes. 111: m. 21; Mes. 3: m. 15; Mes. 16: m. 30; Mes. 12: m. 227; Mes. 89: m. 17; Mes. 17: m. 9)

istedügin: İsteddiği (şey).

Kendüzin terk ide Gülşehrî meger
Kim bula ol **istedüğinden** haber
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 124). [istedüğinden, -den]

istedüklerini: İstedikleri şeyi (Kaf Dağına varmak ve Simurg'u görmek).

Ol otuz kuş küh-ı Kâf'a iriçek
İşbu **istedüklerini** göricek
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 94). [istedüklerini,]

isteyen: İsteyen, talep eden kişi.

Biri eydür degme ziştı **isteyen**
Olmaya hergiz behiştı **isteyen**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 9). [isteyen,]

(Mes. 11: m. 10; Mes. 46: m. 19;
Mes. 46: m. 20; Mes. 47: m. 33; Mes. 100: m. 93)

istevü: İsteyerek, arayarak.

Bu şıfâtlı **istevü** çün geldiler
Şârda bir eskiçi oğlın buldılar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 17). [istevü,]

(Mes. 28: m. 15)

istidlâl idem: Delillere dayanarak bir hükme varmak.

Müstedillem çün ki isti 'mâl idem
Mâlikî mülkinden **istidlâl idem**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 30). [istidlâl idem, -em]

istiğfâr: Allah'tan günahlarının bağışlanmasını isteme, tövbe etme.

'İlm bismillâh-ıla bulur uşul
Tevbe **istiğfâr-ıla** olur kabûl
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 2). [istiğfâr-ıla, --ıla]

istihrâc idem: Bir sonuç çıkarmak, çıkarımda bulunmak.

Çünkü âyetden hadîs ihrâc idem
Fıkh ilmin anda **istihrâc idem**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 60). [istihrâc idem, -em]

istihsān: *Güzel(ce), iyi bir şekilde.*

Çün vücūduñ bilem **istihsānını**
Her delīlūñ getürem bürhānını
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 43*). [*istihsānını, -m, -ı*]

istihsān: *Güzellik(ler).*

Terbiye şavm u şalāt erkānını
Vācibīnūñ farz u **istihsānını**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 28*). [*istihsānını, -m, -ı*]

isti māl idem: *Kullanmak.*

Müstedillem çün ki **isti māl idem**
Mālīkī mülkinden istidlāl idem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 29*). [*isti māl idem, -em*]

istingā: *Kayıtsızlık, nazlanma, isteksizlik.*

Cānlulardan hāli gördiler yolu
Ese-durur karşı **istingā** yili
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 68*). [*istingā,]*

istingā: *1) Nazlanma 2) Gönül doyunluğu, tokluk.*

Çün kim **istingā** yöresinden gider
Küllī hayret vādisine 'azm ider
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 104, Mısra 11*). [*istingā,]*

'isyān: *Karşı gelme, itaatsizlik etme, baş kaldırma.*

Çakar-ısañ sen beni **'isyān-ıla**
Ben seni çağısaram ihsān-ıla
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra 57*). [*'isyān-ıla, --ıla*]

'isyān kılar: *İsyān etmek, başkaldırmak.*

Şeyh yāri emrine fermān kılar
Yārine āsī olan **'isyān kılar**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 206*). [*'isyān kılar, -ur*]

iş: *Yapılan şey, davranış, eylem.*

Mekke kavmindan sorar kim ol kişi
Kim siz eydürsüz ki fāsiddür **işi**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 140*). [*işi, -i*]

(*Mes. 30: m. 237; Mes. 31: m. 25; Mes. 31: m. 33; Mes. 63: m. 185; Mes. 88: m. 116; Mes. 90: m. 30; Mes. 101: m. 25*)

iş: *Uğraş, meşguliyet.*

'İlm kanı kim bu işde şabr idem
Girü koyup kendü **işüme** gidem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 154*). [*işüme, -üm, -e*]

(*Mes. 11: m. 27; Mes. 30: m. 308; Mes. 30: m. 237; Mes. 100: m. 17; Mes. 30: m. 36; Mes. 32: m. 126; Mes. 99: m. 18; Mes. 109: m. 9; Mes. 109: m. 7*)

iş: *İşte (böyle).*

Meclisinde hüdhüdüñ ol gün ki 'aql
Eyledi her nükteyi **iş** böyle nakl
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra 88*). [*iş,]*

iş: *Yapılması gerekli olan şey.*

Ol gün ol **işi** tamām eyler-idi
Gice girü köy dapa gider-idi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 17*). [*işi, -i*]

iş: *İşine, gücüne.*

Gidüñüz **işüñüze** iy ehl-i dil
Bundan artuk beni kılmañuz hacil
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 13, Mısra 25*). [*işüñüze, -üñüz, -e*]

iş: *Hadise, olay; eylem iş, güç.*

Yavlaq ehl-i 'ilm ü şāhib-cāh-ıdı
Degme **işden** dünyāda āgāh-ıdı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 4*). [*işden, -den*]

is: Yapılan şey, olay.

Eydür **iş** bunlar ‘aceb çün irdiler
Uçmağa kağı kapudan girdiler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 35*). [*iş,]*

(*Mes. 63: m. 165*)

is: Vaziyet, iş; durum.

Kuşların ben zâhidiyem dünyada
Şuyı zâhidler çok **işe** ilede
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 26, Mısra 10*). [*işe, -e]*

(*Mes. 29: m. 42; Mes. 32: m. 50; Mes. 61: m. 7; Mes. 61: m. 29; Mes. 64: m. 11; Mes. 79: m. 11; Mes. 89: m. 43; Mes. 105: m. 50*)

is: İş, güç, uğraş.

Ol kılur tedbiri kamu **işlere**
Pâdişâh oldur dükeli kuşlara
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 29*). [*işlere, -ler, -e]*

(*Mes. 5: m. 170; Mes. 5: m. 297; Mes. 7: m. 3; Mes. 7: m. 11; Mes. 12: m. 59; Mes. 14: m. 17; Mes. 28: m. 18; Mes. 30: m. 72; Mes. 30: m. 265; Mes. 32: m. 190; Mes. 32: m. 30; Mes. 34: m. 30; Mes. 39: m. 52; Mes. 40: m. 10; Mes. 49: m. 32; Mes. 50: m. 75; Mes. 51: m. 28; Mes. 53: m. 44; Mes. 53: m. 20; Mes. 53: m. 19; Mes. 56: m. 6; Mes. 57: m. 1; Mes. 62: m. 15; Mes. 64: m. 4; Mes. 69: m. 107; Mes. 70: m. 2; Mes. 72: m. 32; Mes. 72: m. 35; Mes. 72: m. 544; Mes. 74: m. 22; Mes. 80: m. 7; Mes. 83: m. 26; Mes. 84: m. 105; Mes. 84: m. 45; Mes. 85: m. 152; Mes. 91: m. 100; Mes. 91: m. 105; Mes. 100: m. 2; Mes. 101: m. 18; Mes. 101: m. 29; Mes. 105: m. 26; Mes. 107: m. 68; Mes. 25: m. 127*)

is: Eş, dost, arkadaş.

Hayf ola benüm gibi dānā kişi
Kem ola anuñ gibi nādān **işi**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 52*). [*işi, -i]*

(*Mes. 58: m. 23; Mes. 72: m. 345; Mes. 72: m. 404; Mes. 91: m. 201; Mes. 91: m. 203; Mes. 91: m. 202*)

is: Uğraş, maksat.

Küfr **işi** ayruğ sen imān şanmağıl
Zālîmi hergiz Müsülmān şanmağıl
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 59, Mısra 15*). [*işi, -i]*

is: İş, konu; sorun, mesele.

Adumuz çün yidi iklimi dutar
Bir şar-ıla **işümüz** nite biter
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 148*). [*işümüz, -ümüz]*

is: İlgi, alaka.

Kamu dürlü nev'-ile vardur **işüm**
Ādemī-zād-ıla hōş degül başum
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 110, Mısra 23*). [*işüm, -üm]*

is: İş || Marifet.

Bön kişi zeyreklere çok aldana
Zeyrek ol aldamağı key **iş** şana
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 90, Mısra 18*). [*iş,]*

is: İş, eylem, amel.

Eyle kim senden ziyāna vardı **iş**
Saña giley itmesevüz yig-imiş
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 257*). [*iş,]*

(*Mes. 15: m. 37; Mes. 22: m. 81; Mes. 22: m. 87; Mes. 53: m. 155; Mes. 53: m. 156; Mes. 53: m. 164; Mes. 56: m. 52; Mes. 63: m. 159; Mes. 63: m. 181; Mes. 65: m. 138; Mes. 65: m. 134; Mes. 72: m. 577; Mes. 81: m. 195; Mes. 84: m. 106; Mes. 90: m. 32; Mes. 90: m. 37; Mes. 97: m. 40; Mes. 98: m. 61*)

is: Eş, arkadaş.

Eydür **işüñi** girü koy var eyit
Kiçi sözleri dahı anda büyüit

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 195). [işüñi, -üñ, -i]

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 35). [iş gele, -e]

is: İş, mevki || Padişahlık.

Var mıdır dir ya'ni 'ālemde kişi
Kim benüm-ile kıla ol bu işi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 214). [işi, -i]

is işlemege: İş yapmak, çalışmak.

Tañla iş işlemege gelür-idi
Şehre vü bir işkinek bulur-ıdı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 15). [iş işlemege, -meg, -e]

is: İş, güç || İlişki.

Kimse-y-ile yokdur anuñ hîç işi
Zîra ne iş başara ölmüş kişi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra 33). [işi, -i]

is kılmadum: İş yapmak, davranış veya harekette bulunmak.

Bunda senüñ kavlüñ-ile gelmedüm
Zîra hâkdan daşra hîç iş kılmadum
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 16). [iş kılmadum, -ma, -du, -m]

is: İş, güç || Yolculuk.

Çünkü pâyāna irürürler işi
Kendülerden taşra bulmazlar kişi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 115). [işi, -i]

işārāt: İşaretler, izler.

Bu beyān kim hōş 'ibārātındadır
Bū Alī Sīnā işārātındadır
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 126). [işārātındadır, -ın, -da, -dur]

is: İs, duman izi || Karalık.

Güneşüñ yüzi bulaşmaya ise
Altun altuna karşı mis mise
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 301). [ise, -e]

işbu: Bu, işaret sıfatı.

Ol biri eydür Müstülmānlık xanı
İşbu işlere peşimānlık xanı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 44). [işbu,]

is: Sahip, malik.

Bu ki bir iklīm isi-durur devā
Bulmağ-ıçun ol ölür-ise revā
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 35). [isi-durur, --dur, -ur]

(Mes. 22: m. 124; Mes. 25: m. 15;
Mes. 27: m. 11; Mes. 27: m. 66; Mes.
30: m. 15; Mes. 30: m. 167; Mes. 30:
m. 168; Mes. 43: m. 6; Mes. 44: m. 10;
Mes. 63: m. 203; Mes. 63: m. 204;
Mes. 69: m. 55; Mes. 69: m. 99; Mes.
69: m. 105; Mes. 69: m. 160; Mes. 69:
m. 207; Mes. 72: m. 522; Mes. 81: m.
36; Mes. 81: m. 39; Mes. 88: m. 26;
Mes. 88: m. 30; Mes. 91: m. 194; Mes.
94: m. 2; Mes. 108: m. 31)

iş eyler-ise: İş eylemek, meslek edinmek.

Hüdhüd eydür kim yalan söyler-ise
Gaybeti kendüye iş eyler-ise
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 62, Mısra 2). [iş eyler-ise, -r, --ise]

işbu: Bu, işte bu.

İşbu od kim gönlüme düşdi benüm
Mum gibi yandı kamu cānum tenüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 143). [işbu,]

iş gele: İşin üstesinden gelmek.

Eytdiler var kim bu iş senden gele
Girü dönçek haber getir bile

(Mes. 22: m. 97; Mes. 30: m. 23; Mes.
30: m. 34; Mes. 30: m. 36; Mes. 63:

m. 9; Mes. 63: m. 121; Mes. 66: m. 31;
Mes. 69: m. 53; Mes. 69: m. 115; Mes.
69: m. 203; Mes. 69: m. 57; Mes. 69:
m. 44; Mes. 81: m. 163; Mes. 84: m.
41; Mes. 91: m. 3; Mes. 97: m. 20;
Mes. 107: m. 94)

işbu araya: *Buraya.*

Evden **işbu araya** geliçegin
Hamle işbu deñize kılıçağın
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra*
65). [*işbu araya,]*

işbu dem: *Şimdi, şu an.*

Bulsa-y-ıdum **işbu dem** öle-y-idüm
Andan ayru ben niçün ola-y-ıdum
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 19, Mısra*
23). [*işbu dem,]*

işbu işi: *Bu işi.*

Ol biri eydür kim işiden kişi
Eyde şol pır işledi **işbu işi**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra*
52). [*işbu işi,]*

işbu sâ'at: *Bu zaman; şimdi.*

Kim Ayas'ı **işbu sâ'at** görevar
Şayru olmuş bizden anı şoravar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra*
9). [*işbu sâ'at,]*

işbunça: *Bu denli, bu kadar.*

Kim kula anuñ gibi şultân ola
Kul niçün **işbunça** sergerdân ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra*
34). [*işbunça,]*

işbunda: *Buradan.*

İşbu kamusun ki şorarsın bize
Görmedük irişdük **işbunda** size
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra*
98). [*işbunda,]*

isde: *İşte.*

İşde şehriñ ol ucındadur evi
Gösterenüñ Büşr oldı peyrevi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra*
379). [*işde,]*

(*Mes. 91: m. 205; Mes. 102: m. 99*)

işe gelür: *İşe gelmek, yararlı, gerekli olmak.*

Mañv **işe gelür** deñizde iy refik
Nañv-ıla kesmege yaramaz tarik
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra*
39). [*işe gelür, -ür]*

(*Mes. 81: m. 53; Mes. 100: m. 72;*
Mes. 69: m. 237)

işi başaram: *İşi başarmak, bir işi*
muvaaffakiyetle ifa etmek.

‘Ömr kanı kim bu **işi başaram**
Kanı kalın kim kız almağa virem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra*
151). [*işi başaram, -am]*

işi biter: *İşi bitmek, işi sonlandırmak.*

Ādemīnūñ ‘ilm-ile **işi biter**
Yoksa bu it nefse bir süñük yiter
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 23, Mısra*
23). [*işi biter, -er]*

işi bitür: *Bir işi sonuca ulaştırmak, halletmek.*

Var yoluña varduğñ **işi bitür**
Miñnetüñ miskīnler üstinden götür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra*
53). [*işi bitür,]*

(*Mes. 85: m. 155*)

işi güci: *İşi gücü; meşguliyet.*

İşi güci kamu oda yaqsam direm
Gün uzun hā yüzine baqsam direm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 45, Mısra*
13). [*işi güci,]*

işi itmez-ise: (Verilen) eylemi yerine getirmek.

Begünüz benüm sözüm dutmaz-ısa
Ben buyurduğum **işi itmez-ise**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 68). [işi itmez-ise, -mez, --i, -se]

işi kılmak: Bir işi yapmak.

Pes kız eydür olduñ-ısa merdikâr
Dörd **işi kılmak** gereksin ihtiyâr
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 72). [işi kılmak,]

işid: İşitmek, duymak.

İşidüñ iy kavm bî-nokşân bilüñ
Hâzır olup yol yarağını kılüñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 23). [işidüñ, -üñ]

(Mes. 5: m. 6; Mes. 5: m. 77; Mes. 5: m. 255; Mes. 5: m. 107; Mes. 5: m. 55; Mes. 30: m. 248; Mes. 69: m. 4; Mes. 72: m. 162; Mes. 102: m. 12; Mes. 30: m. 227; Mes. 32: m. 19; Mes. 53: m. 107; Mes. 66: m. 130; Mes. 72: m. 295; Mes. 78: m. 53; Mes. 109: m. 26; Mes. 109: m. 37; Mes. 109: m. 36; Mes. 111: m. 73; Mes. 30: m. 302)

işiden: İşiten, duyan, dinleyen (kimseler).

Datlu sözler gönli 'ışka bağladur
İşidenlerüñ gözini ağladur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 4). [işidenlerüñ, -ler, -üñ]

(Mes. 50: m. 58; Mes. 53: m. 5; Mes. 53: m. 9; Mes. 60: m. 90; Mes. 99: m. 10; Mes. 66: m. 131)

işiden kişi: İşiten, duyan kişi.

Ol biri eydür kim **işiden kişi**
Eyde şol pîr işledi işbu işi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 51). [işiden kişi,]

işidür: Görev, vazife.

'Adl şultân **işidür** kim işleye
Ben ğarībūñ cānını bağışlaya
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 55). [işidür,]

işidür sözleri: Konuşulanları duymak.

Çün kim ol kız **işidür** bu sözleri
Şeyhi öldürmege varur gözleri
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 43). [işidür sözleri,]

işig: Eşik, kapı.

Bir yüce eyvân ki bu dokkuz felek
İşigidür kapusunuñ kultu lek
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 106). [işigidür, -i, -dür]

işinde: İç; içinde.

Şabrı gitdi vü qarârı kalmadı
Hiç **işinde** ihtiyârı kalmadı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 8). [işinde,]

(Mes. 36: m. 25)

işini bitürür-iken: İşini halletmek, işini görmek.

Ben anı tapuña getirür-iken
Pâdişah **işini bitürür-iken**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 168). [işini bitürür-iken, -ür, -ür, --iken]

işit: İşitmek, duymak.

Çün Resül **işitdi** bunlaruñ sözün
Cilve-y-ile 'arza kıldı kendüzün
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 57). [işitdi, -di]

(Mes. 54: m. 5; Mes. 5: m. 73; Mes. 5: m. 52; Mes. 14: m. 23; Mes. 16: m. 49; Mes. 39: m. 43; Mes. 50: m. 2; Mes. 53: m. 47; Mes. 53: m. 78; Mes. 63: m. 235; Mes. 63: m. 137; Mes. 65: m. 24; Mes. 66: m. 118; Mes. 66: m. 6; Mes. 68: m. 14; Mes. 69: m. 195; Mes. 69: m. 119; Mes. 69: m. 44; Mes. 72:

m. 425; Mes. 72: m. 186; Mes. 72: m. 576; Mes. 81: m. 8; Mes. 85: m. 1; Mes. 85: m. 159; Mes. 91: m. 211; Mes. 91: m. 135; Mes. 91: m. 216; Mes. 102: m. 88; Mes. 102: m. 107; Mes. 102: m. 93; Mes. 72: m. 303; Mes. 72: m. 206)

ışitdi sözün: Sözünü duymak.

Şāh çün **ışitdi** ol oğlanuñ **sözün**
Eyledi yavlaq melāmet kendüzün
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 79). [*ışitdi sözün,*]

ışitdünüz şūr ünini: Sur sesini ışıtmek; Sur: Kıyamette, Hz. İsrāfıl'ın üfleyeceği boru.

Eydür āhır daşra maşşer gününü
Görüben **ışitdünüz şūr ünini**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 64). [*ışitdünüz şūr ünini,*]

ışitmeyen: ışıtmeyen, duymayan (kimse).

Kim-durur fermānumuzı dutmayan
Pādişāhuñ hūkmını **ışitmeyen**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 24). [*ışitmeyen,*]

ışitmiş olasın: Duymak, ışıtmış olmak.

Eydür ol kıızıl yeşil aq u şaru
Kim **ışitmiş olasın** çok ilerü
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 76). [*ışitmiş olasın, -a, -sın*]

(Mes. 29: m. 8)

ışkenci: Eziyet, azap.

Çün yoluñ **ışkencisine** düşdiler
Girü hüdhdüd yöresine üşdiler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 81). [*ışkencisine, -si, -ne*]

ışkinek bulur-ıdı: ış, uğraş bulmak.

Tañla iş işlemege gelür-idi
Şehre vü bir **ışkinek bulur-ıdı**

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 16). [*ışkinek bulur-ıdı, -ur, --ı, -dı*]

ışle: Çalışmak, işler durumda olmak.

Tañla dükkānçuđını kırar-ıdı
İşler-idi vü işi sürer-idi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 32). [*işler-idi, -r, --ı, -dı*]

(Mes. 65: m. 35; Mes. 30: m. 237)

ışle: Yapmak, yerine getirmek.

Girü kendü işlerine başladı
Ne diler-ise cihānda **ışledi**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 52). [*ışledi, -di*]

(Mes. 12: m. 156; Mes. 72: m. 71)

ışle: Nüfuz etmek.

Ne bile kim yazla şarda kışladı
Dükelin ümmü'l-ḥabāyis **ışledi**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 152). [*ışledi, -di*]

ışle: Çalışmak, çaba harcamak.

Her işe kim ulular başladılar
Dükelin uçmağ-ıçun **ışlediler**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 20, Mısra 12). [*ışlediler, -di, -ler*]

ışle: Yapmak, eylemek.

Ol biri eydür kim işiden kışı
Eyde şol pır **ışledi** işbu işi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 52). [*ışledi, -di*]

(Mes. 12: m. 171; Mes. 12: m. 203; Mes. 15: m. 37; Mes. 25: m. 55; Mes. 49: m. 28; Mes. 55: m. 9; Mes. 55: m. 10; Mes. 55: m. 24; Mes. 63: m. 181; Mes. 72: m. 72; Mes. 78: m. 86; Mes. 85: m. 85; Mes. 89: m. 42; Mes. 109: m. 18)

ışle: Bir şey yapmak.

Dimek **işlemek** katında neng ola
Bundan aña elli biñ ferseng ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra
31). [işlemek, -mek]

(Mes. 109: m. 12; Mes. 91: m. 59)

isle: Yapmak, uğraşmak.

Çün tevekkeltü 'alellâh diyesin
İşlemedin kendü rızkuñ yiyesin
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
90). [işlemedin, -me, -din]

(Mes. 91: m. 106; Mes. 53: m. 155)

işledügi: Yaptığı.

Zâlim **işledügi** güçi ne bilür
Karnı aç mülhid orucı ne bilür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra
101). [işledügi,]

işledügin: Yapılanlar (iyi veya kötü işler
bağlamında).

Haşr güninde ki hağdur olısar
Her biri **işledüğünü** bulısar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra
10). [işledüğünü, -i]

işleme: Kullanmak, işler duruma getirmek.

Bilüp **işlemedüğüñ** lâ-şey-durur
Bildüğüñi işler-iseñ key-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra
23). [işlemedüğüñ, -düg, -üñ]

işler: İş, uğraş.

Ayruk **işleri** bağışladuğ size
Kim bu Gülşehrî adı yiter bize
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra
153). [işleri, -i]

(Mes. 9: m. 51)

işler: Yapılanlar.

Ol biri eydür Müsülmânlık kanı
İşbu **işlere** peşimânlık kanı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra
44). [işlere, -e]

işlerin gördi: İşlerini halletmek.

Vardı şarda **işlerin gördi** girü
Geçdi çok yaşı vü geçdi çok kuru
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra
91). [işlerin gördi,]

işleve işi: Eylemde bulunmak, faaliyet
göstermek.

Tañrı'dan hüküm-ile **işleve işi**
Mu'cizeyle gevher eyleye taşı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra
27). [işleve işi,]

işret: Eğlence meclisi.

Kimisi bir **işreti** gördi lañf
İndi vü ser-dîhine oldı harîf
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra
55). [işreti, -i]

işret: İçki âlemi.

Ben dañı yüz zevkı yüz **işretleri**
Yimek içmekleri vü lezzetleri
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra
109). [işretleri, -ler, -i]

işret eyle: Yemek içmek; eğlenmek.

Ben aña gel bunça lezzet sür direm
İşret eyle yimek içmek gör direm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra
68). [işret eyle,]

(Mes. 94: m. 58)

işret ider: İşret etmek: Eğlenmek ve içki
içmek.

Ol biri güreş dutar gılmân-ıla
Ol biri **işret ider** vildân-ıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra
28). [işret ider, -er]

işret kılalum: Zevk ve sefa sürmek,
eğlenmek.

Gel varalum kâmusını alalum
Gelelüm yüz dürlü 'işret kılalum
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
18). ['işret kılalum, -alum]

işüm bitürür: İşimi görmek || İhtiyaçlarını
karşulamak.

Aslan eydür bir av işüm bitürür
Eksügümi geregümi yitürür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
123). [işüm bitürür, -ür, -ür]

işüme gel-: İşine gelmek, kendi yararına
uygun olmak.

Çün benüm içümde bir Leylî ola
Taşrağı Leylî ne işüme gele
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra
112). [işüme gele, -e]

(Mes. 102: m. 57)

işümüzi görelüm: İş yapmak.

Her birümüz işümüzi görelüm
Nisbetümüz yoğa neye irelüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 38, Mısra
17). [işümüzi görelüm, -elüm]

'işve: Naz, cilve, işve.

Cism dīv ü 'işve telbîsi-durur
Cândur âdem kim ten iblîsi-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra
103). ['işve,]

(Mes. 91: m. 306; Mes. 72: m. 70)

'işve vü tedbîr-ile: Cazibe ve önlem.

Yönümi yüz 'işve vü tedbîr-ile
Bağlamışdur elli biñ zincîr-ile
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 92, Mısra
13). ['işve vü tedbîr-ile, --ile]

it: Köpek.

Çün et etmek hışminuñ oğlanısın
Bir süñüğe it gibi uzanasın

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 24, Mısra
10). [it,]

(Mes. 49: m. 76; Mes. 49: m. 35; Mes.
49: m. 34; Mes. 60: m. 55; Mes. 60:
m. 63; Mes. 60: m. 19; Mes. 60: m. 22;
Mes. 60: m. 108; Mes. 60: m. 71; Mes.
60: m. 36; Mes. 60: m. 76; Mes. 60:
m. 15; Mes. 71: m. 26; Mes. 79: m. 8;
Mes. 63: m. 236; Mes. 71: m. 26; Mes.
79: m. 8; Mes. 80: m. 20; Mes. 83: m.
25; Mes. 83: m. 24; Mes. 83: m. 26;
Mes. 87: m. 6; Mes. 87: m. 8; Mes. 93:
m. 33)

it: Yapmak, eylemek.

Deyr içinde şeyhî vaftiz itdiler
Bir Müsülmânı bir iblîs itdiler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
140). [itdiler, -di, -ler]

(Mes. 84: m. 72)

it: Etmek, eylemek, çabalamak.

Her ne sa'y-ıla kim anda itdiler
Ol aradan şeyhî alup gtdiler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra
105). [itdiler, -di, -ler]

it: Etmek, kötülük yapmak.

Ben delîm itdüm saña kıldum cefâ
Ol cefâya sen kerîm eyle vefâ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra
61). [itdüm, -düm]

it: Köpek || Değersiz.

Âdemînüñ 'ilm-ile işi biter
Yoksa bu it nefse bir süñük yiter
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 23, Mısra
24). [it,]

it başını: Köpeğin başı.

İt başını tekneye yastamağıl
Yohsa ayruğ etmegin istemegil
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra
99). [it başını,]

it derisin: Köpek derisi.

İt derisin biñ deñizde yuyıçak
Dağı murdarırak ola koyıçak
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 101*). [it derisin,]

‘itāb eyler-idi: Azarlamak, terslemek.

Ayvalar almalara söyler-idi
Nār nārence **‘itāb eyler-idi**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 30*). [‘itāb eyler-idi, -r, --i, -di]

i‘tāk: Azad etme, edilme.

Hem kısaş u hadd u ta‘līk u talāk
Şer‘ bildürdi vü imān u **i‘tāk**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 6*). [i‘tāk,]

i‘tāk: Azat etme, bırakma; boşama.

Biri eydür sünnet ü farz u mübāh
Böyle vü **i‘tāk** u ta‘līk u nikāh
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 22*). [a‘tāk,]

itdi ihtiyār: Seçmek, tercih etmek.

Her ki şultānlığı **itdi ihtiyār**
Kullıg-ıla ne geçürsin rüziğār
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 23, Mısra 27*). [itdi ihtiyār,]

itdüm ihtiyār: Seçmek, tercih etmek.

Hızır-ısañ sen dünyada iy nāmdār
Ben Muhammed yolın **itdüm ihtiyār**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 19, Mısra 30*). [itdüm ihtiyār,]

i‘tibār itmez-idi: Rağbet etmek, önem vermek.

Kimse bizi göze getürmez-idi
Sözümüze **i‘tibār itmez-idi**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 112*). [i‘tibār itmez-idi, -mez, --i, -di]

i‘tibārı ola: Değeri, ehemmiyeti olmak
(İnsanların nazarında).

Evliyādan soñra ‘ārif cānınıñ
i‘tibārı ola vü sāmānınıñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra 68*). [i‘tibārı ola, -a]

i‘tibārı ola: Değeri, ehemmiyeti olmak
(İnsanların nazarında).

‘İlmüñ anda **i‘tibārı ola** mı
Cevheri kimse ‘arāzdan bile mi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 85*). [i‘tibārı ola, -a]

i‘tikād: İnanma, gönülden tasdik ederek
inanma, inanç.

Dükeline **i‘tikādumuz** dürüst
Var-ıdı vü kendü haqqımızda süst
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 137*). [i‘tikādumuz, -umuz]

(Mes. 39: m. 37; Mes. 51: m. 35; Mes. 51: m. 34; Mes. 51: m. 21; Mes. 51: m. 1; Mes. 52: m. 15; Mes. 52: m. 1; Mes. 52: m. 3; Mes. 52: m. 53; Mes. 52: m. 7; Mes. 81: m. 85)

i‘tirāzı olmaya: Karşı gelmek.

Kimse-y-ile **i‘tirāzı olmaya**
Haq‘dan artuq anı kimse bilmeye
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 83*). [i‘tirāzı olmaya, -ma, -ya]

itlik itmek: İt gibi davranışta bulunmak.

Kocadan yigitlik itmek hoş degül
Aslan-ıla **itlik itmek** hoş degül
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 58*). [itlik itmek,]

itme: Yönelmek, teşvik etmek.

Eydür er kim nefis odından geçmeye
Mekr ide kim İblīs anı **itmeye**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 36*). [itmeye, -ye]

itmeg: Ekmek.

Gündüzin sevdük sehāvet **itmegi**
Gice konuksuz yimedük **itmegi**

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 73, Mısra 14). [itmegi, -i]

itmeg: Ekmek (vermek).

Ad eyüsin şormağıl kim kãdadur
Kanda kim **itmeg-ise** ad andadur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 74, Mısra 20). [itmeg-ise, --ise]

ittifak evler: İttifak etmek, birlik olmak.

İttifak eyler dükelçügi aña
Kim bir oğlan zehresi gerek saña
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 13). [ittifak eyler, -r]

ittihad: Birlik.

İttihada çün kim inana şoran
İkimüzi bir kişi sana gören.
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 73). [ittihada, -a]

iv-: Acele etmek.

Atlu ardına düşer anı kovar
Ol dağı kurtılmağa yavlağ **iver**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 64). [iver, -er]

(Mes. 88: m. 33; Mes. 7: m. 17; Mes. 45: m. 31; Mes. 47: m. 154; Mes. 72: m. 470; Mes. 88: m. 53; Mes. 91: m. 148)

iv: Ev.

Gözsüzi karañu **ive** givirür
Bir mum ileyinde hoş yanadurur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 63). [ive, -e]

iver: Acele etmek, girişmek.

Ol bir er bir 'avratı sever-idi
Anı görmege 'azim **iver-idi**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 2). [iver-idi, --i, -di]

iy: "Ey" seslenme edatı.

İşidün **iy** kavm bî-nokşân bilün
Hâzır olup yol yarağını kılun
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 23). [iy,]

(Mes. 5: m. 33; Mes. 5: m. 63; Mes. 5: m. 100; Mes. 6: m. 1; Mes. 8: m. 13; Mes. 11: m. 17; Mes. 11: m. 54; Mes. 12: m. 45; Mes. 12: m. 111; Mes. 12: m. 217; Mes. 13: m. 2; Mes. 15: m. 102; Mes. 22: m. 40; Mes. 22: m. 41; Mes. 22: m. 155; Mes. 39: m. 109; Mes. 42: m. 2; Mes. 47: m. 152; Mes. 52: m. 26; Mes. 53: m. 137; Mes. 53: m. 138; Mes. 53: m. 169; Mes. 56: m. 18; Mes. 56: m. 24; Mes. 75: m. 79; Mes. 76: m. 15; Mes. 84: m. 122)

iy 'alî imâm: Ey yüce lider!.

Zîra kim 'âlemde yok-durur maķâm
Ol kapudan artuğ **iy 'alî imâm**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 138). [iy 'alî imâm,]

iy 'alim: Ey ilmi ezeli ve ebedi olan (Allah)!.

İy Gafûr u iy Halim ü **iy 'Alim**
İy Şekûr u iy Kerim ü iy Raķim
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 97). [iy 'alim,]

iy 'amû: Ey amca!.

Gemiçi naķvıya eydür pes kamu
'Ömrün oldı şimdi fânî **iy 'amû**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra 32). [iy 'amû,]

(Mes. 102: m. 96)

iy âzâde-dil: Ey nefsin arzularından arınmış kimse!.

Eydür **iy âzâde-dil** delü misin
Böyle cânsuz dünyada ölü misin
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 51). [iy âzâde-dil,]

iy 'azîz: Ey saygın, muhterem!.

Mü'min-iseñ küfri koğıl **iy 'azîz**
Mescidi kılğıl kilîsâdan temîz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 49, Mısra 23). [iy 'azîz,]

(Mes. 52: m. 29; Mes. 55: m. 29; Mes. 56: m. 9; Mes. 63: m. 198; Mes. 65: m. 1; Mes. 66: m. 134; Mes. 69: m. 1; Mes. 69: m. 163; Mes. 72: m. 561; Mes. 80: m. 10; Mes. 81: m. 40; Mes. 81: m. 97; Mes. 81: m. 117; Mes. 81: m. 136; Mes. 84: m. 76; Mes. 84: m. 129; Mes. 87: m. 22; Mes. 88: m. 79; Mes. 90: m. 47; Mes. 93: m. 13; Mes. 95: m. 9; Mes. 108: m. 39; Mes. 109: m. 19; Mes. 50: m. 128; Mes. 54: m. 84; Mes. 68: m. 47; Mes. 97: m. 34; Mes. 102: m. 49; Mes. 60: m. 44; Mes. 69: m. 190; Mes. 2: m. 15; Mes. 2: m. 35; Mes. 14: m. 21; Mes. 21: m. 18; Mes. 28: m. 20; Mes. 36: m. 30; Mes. 44: m. 40; Mes. 46: m. 7)

iy baña yoldaş olan: Ey bana yoldaşlık eden kimse!.

Büşre eydür **iy baña yoldaş olan**
Cehli yoldaşı katında fâş olan
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 209). [iy baña yoldaş olan,]

iy bî-başar: Ey sağgörsüz kimse!.

Hüdhüd eydür sürete kapılan er
Ma'naya kanda ire **iy bî-başar**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 8, Mısra 2). [iy bî-başar,]

iy bî-haber: Ey cahil!.

Ay dutıldı Yemlihâ Büşr'e sorar
Kim neden dutıldı ay **iy bî-haber**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 246). [iy bî-haber,]

(Mes. 12: m. 177)

iy bilmeyenler bilgesi: Ey bilmeyenlerin âlîmi.

İkisi arasına yir kölgesi
Düşicek **iy bilmeyenler bilgesi**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 256). [iy bilmeyenler bilgesi, -si]

iy biñ yıldan ilerü bilen: Ey bin yıldan ilerisini bilen (kimse)!.

Eydür **iy biñ yıldan ilerü bilen**
Soñra bir küp şuyına düşüp ölen
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 353). [iy biñ yıldan ilerü bilen,]

iy birâder: Ey kardeş.

Pâdişâhlık **iy birâder** câvidân
Dünyada sîmurğa yaraşur hemân
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 31, Mısra 5). [iy birâder,]

(Mes. 32: m. 191; Mes. 47: m. 128)

iy bûcehl: Ey Ebu Cehil ! (Cehalet babası demek olan bu kelime, Hazret-i Resul-i Ekrem (a.s.) zamanında, mu'cizeleri ve çok delilleri ve Peygamber Aleyhissalâtu Vesselâm'ı gördüğü halde iman etmeyen din düşmanı puta tapan gururlu bir müşrikin lâkabıdır.

Eydür **iy Bûcehl** dünyâ karanıu
Gice-y-idi ev bucağı dür tolu
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 215). [iy bûcehl,]

iy cānavarlaruñ şahı: Ey hayvanların şahı!.

Eytdiler **iy cānavarlaruñ şahı**
Begleri yavlağ dutar yoğsul ahı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 57). [iy cānavarlaruñ şahı,]

iy canum: Ey canım.

Olmayıncağ Leyli içümde benüm
Her dem anı kanda bulam **iy canum**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 118). [iy canum,]

(Mes. 72: m. 526; Mes. 9: m. 27)

iy cihānı merk-ile dutdum diyen halk etini zulm-ıla her gün yiyen: Ey dünyayı hile ile zappederek halkın etini her gün eziyet ile yiyen kimse!.

İy cihānı merk-ile dutdum diyen Halk etini zulm-ıla her gün yiyen
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 302). [iy cihānı merk-ile dutdum diyen halk etini zulm-ıla her gün yiyen,]

iy dā'im dālāletde olan: *Ey daima sapkınlık içinde olan!.*

Eydür **iy dā'im dālāletde olan**
Bâtılı hâk yalanı gerçek bilen
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 3*). [*iy dā'im dālāletde olan,]*

iy dānā-yı rāz: *Ey sırrı bilen || sırrın sahibi.*

Ol biri eydür ki **iy dānā-yı rāz**
Dur namāza başla ki irişe niyāz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 23*). [*iy dānā-yı rāz,]*

iy delü: *Ey deli!.*

Anuñ-ıla bāki olgıl **iy delü**
Küllü şey'in hālîk illā vechehu
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 18, Mısra 31*). [*iy delü,]*

iy denī: *Ey alçak, zavallı!.*

Müşterī'nüñdür bu pençsenbih günü
Zührenüñ ādīne gündür **iy denī**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 274*). [*iy denī,]*

iy denī: *Ey alçak; soysuz.*

Çün ben aşluma kavuşdum **iy denī**
Sen kaçan yoldan iledesin beni
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 127*). [*iy denī,]*

iy dīlkü: *Ey tilki!.*

Eydür **iy dīlkü** gel ol fermānuñı
Göster itlere vü kırtar cānunu
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 75*). [*iy dīlkü,]*

iy dīn ulusı: *Ey din büyüğü!.*

Eytdiler şeyhe ki **iy dīn ulusı**
Resm üstādī āyīn ulusı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 89*). [*iy dīn ulusı,]*

iy dirīgā: *Yazıklar olsun!.*

İy dirīgā mahrem ü yārum kanı
Mūnis ü dem-sāz u dildārum kanı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 117*). [*iy dirīgā,]*

iy ebleh: *Ey ahmak!.*

Eydür **iy ebleh** ne vaktıdır anuñ
Kim sen eydürsin ki göster fermanuñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 83*). [*iy ebleh,]*

iy ehl-i dil: *Ey gönül ehli.*

Gidüñüz işüñüze **iy ehl-i dil**
Bundan artuğ beni kılmañuz hacīl
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 13, Mısra 25*). [*iy ehl-i dil,]*

iy emīn: *Ey Emin! Emin: Güvenilir, inanılır, itimat edilir (kimse). Hz. Muhammed'in lakabıdır. Çünkü Hz. Muhammed yaşadığı dönemde toplum tarafından emin kişi olarak tavsif edilirdi.*

Ben dilerem kim bularuñ yazuğın
Sen dağı bilmeyesin hiç **iy Emīn**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 18*). [*iy emīn,]*

iy emīrū'l-mü'minīn: *Ey müminlerin emiri, ey halife!.*

Biri eydür **iy emīrū'l-mü'minīn**
Rüşen inşāfuñ-ıla rüy-ı zemīn
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 125*). [*iy emīrū'l-mü'minīn,]*

iy fulān: *Ey filān kimse! || Ey şeyh!.*

Sen delü çomak direr gibi hemān
Dirşürürsin çok mürīdler **iy fulān**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 82*). [*iy fulān,]*

iy fulān: *Ey filān kimse!.*

Müşterī çıkdı ufukdan zer-feşān
Büşr'e eydür Yemlihā kim **iy fulān**

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 228). [iy fülân,]

(Mes. 85: m. 11)

iy ğafūr: Ey günahları affeden, mağfiret eden, acıyan (Allah)!

İy Ğafūr u iy Hālīm ü iy 'Alīm
İy Şekūr u iy Kerīm ü iy Raḥīm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 97). [iy ğafūr,]

iy ğanī: Ey hiçbir şeye ve hiçbir kimseye muhtaç olmayan (Allah)!

Kim baña ümmet olan yazuğın
Kimseye bildürmegil hiç **iy Ğanī**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 4). [iy ğanī,]

(Mes. 78: m. 12)

iy gedā: Ey dilenci!

Yavu var bir haftada kim dünyada
Kalmasun nām u nişānuñ **iy gedā**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 98). [iy gedā,]

iy gedā: Ey yoksul!

Eytdi şāhinşeh kim olur **iy gedā**
Kimse baña ayruḡ adın ilede
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 179). [iy gedā,]

iy gözsüz: Ey kör!

Eydür **iy gözsüz** gözüñ gel açayım
Oduñ üstine şovuk şu şaçayım
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 35). [iy gözsüz,]

iy hakīm: Ey bilge.

Çün güneşden nūr alur ay **iy hakīm**
Güneş ayuñ nūrın eyler müstakīm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 253). [iy hakīm,]

(Mes. 81: m. 165; Mes. 111: m. 81;
Mes. 9: m. 36; Mes. 13: m. 22; Mes.
19: m. 26; Mes. 47: m. 98)

iy hakīm: Ey hikmet sahibi kişi!

Şehveti 'aqlın yinicek **iy hakīm**
Kemter ola dīv ü dedden ol delīm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 110, Mısra 51). [iy hakīm,]

iy hālīm: Ey tabiâtı yumuşak huylu olan (Allah)!

İy Ğafūr u **iy Hālīm** ü iy 'Alīm
İy Şekūr u iy Kerīm ü iy Raḥīm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 97). [iy hālīm,]

iy harīf: Ey dost, arkadaş.

Birisi Sa' dī benem dir **iy harīf**
Kim Gülistān-nāme eyledüm laṭīf
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 169). [iy harīf,]

iy hīç kes: Ey zavallı (hiç kimse, değeri olmayan biri bağlamında).

Şāni' olmaz-ısa bu maşnū'a pes
Kendüye şāni' ola **iy hīç kes**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra 22). [iy hīç kes,]

iy hızlān: Ey sefil (şeytan)!

Dahı senüñ anuñ-ıla ne işüñ
Var dur **iy hızlān** yoluñ hırmān işüñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 56). [iy hızlān,]

iy hızr-ı rüzigār: Ey devrin Hızır'ı.

Eydür **iy** sen baña **Hızr-ı rüzigār**
Kahr içinde luṭfı eylemiş nişār
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 69). [iy hızr-ı rüzigār,]

iy hudāvend-i cihān: Ey cihanın hükümdarı!

Ağlamak vaktında güldüğüm hemân
Uşbu-y-ıdı **iy Hudāvend-i cihān**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra*
62). [*iy hudāvend-i cihān,]*

iy hVōca: *Ey efendi!*

Kimsenün hāline olmaya hasūd
Kim hasūd **iy hVōca** hergiz lā-yesūd
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra*
82). [*iy hVōca,]*

iy hVōca: *Ey hoca!*

Eydür **iy hVōca** selām olsun saña
Giderem kendü maḳāmumdan yaña
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra*
141). [*iy hVōca,]*

(*Mes. 72: m. 191; Mes. 53: m. 159*)

iy imām: *Ey imam!*

Eydür imdi kalunuma **iy imām**
Hük-bānlık kıl baña bir yıl tamām
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra*
199). [*iy imām,]*

(*Mes. 19: m. 8*)

iy kardaş: *Ey kardeş.*

Eydür **iy kardaş** sen işbu atları
Süredür yidürüp işbu otları
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra*
167). [*iy kardaş,]*

iy kerīm: *Ey cömert olan yaratıcı (Allah)!*

İy Ğafūr u iy Hālīm ü iy 'Alīm
İy Şekūr u **iy Kerīm** ü iy Rahīm
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra*
98). [*iy kerīm,]*

iy koyanlar kendüzin: *Ey kendilerinden*
vazgeçenler!

Kim gelünüz **iy koyanlar kendüzin**
Kim göresiz kendüzünüzün yüzün
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra*
123). [*iy koyanlar kendüzin,]*

iy mecnūn: *Ey Mecnun!*

Eydür **iy Mecnūn** senün aḥvālün
Bilmedüm şormağa geldüm hālün
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra*
53). [*iy mecnūn,]*

iy miskīn: *Ey zavallı!*

Eydür **iy miskīn** delü olduñ meger
Hîçe niçe satarlar hergiz güher
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra*
23). [*iy miskīn,]*

(*Mes. 30: m. 71*)

iy muḥammed ümmeti: *Ey Hz.*
Muḥammed'in ümmeti || Müslümanlar.

Çün yazarlar **iy Muḥammed ümmeti**
Ḳulhuva'llāh'dan yoḳaru Tebbet'i
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 31, Mısra*
13). [*iy muḥammed ümmeti, -i]*

iy muhteşem: *Ey muhteşem (kimse)!*

Ol Kerīm'ün ḥazretinde bu kerem
Kadr bula mı 'aceb **iy muhteşem**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 73, Mısra*
4). [*iy muhteşem,]*

(*Mes. 81: m. 124*)

iy muktedā: *Ey mürşid!*

Eydür eylerem zekātumı edā
Şavmı daḥı dutaram **iy muktedā**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra*
108). [*iy muktedā,]*

iy müsterī: *Ey müşteri!*

Sen dilersin hîçe bizden gevheri
Yoḳsa al u virme hîç **iy müsterī**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra*
50). [*iy müsterī,]*

iy müsülmānlar: *Ey Müslümanlar!*

Böyle gökçek yavrılar kim bende var
İy Müsülmānlar bir eydūñ kanda
var (*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 22*). [*iy müsülmānlar, -lar*]

iy nā-bekār: *Ey işe yaramaz, aylak.*

Bu ne sözdür kim didūñ **iy nā-bekār**
Dirliği қо ölümi añ zīnhār
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 47*). [*iy nā-bekār,]*

iy nām-dār: *Ey namlı, meşhur, ünlü!*

Eydür in'āmum bu kamosında var
Kim dükeli haq-durur **iy nām-dār**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 154*). [*iy nām-dār,]*

(*Mes. 84: m. 153; Mes. 12: m. 221; Mes. 21: m. 8; Mes. 53: m. 117; Mes. 63: m. 135; Mes. 69: m. 91; Mes. 73: m. 10; Mes. 81: m. 23; Mes. 84: m. 103; Mes. 90: m. 45; Mes. 97: m. 43; Mes. 19: m. 29; Mes. 25: m. 100; Mes. 30: m. 13*)

iy nāmver: *Ey ünlü, şöretli (kişi).*

Atda vü 'avratda vü kılıçda er
Bulmadı hergiz vefā **iy nāmver**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 76*). [*iy nāmver,]*

(*Mes. 81: m. 143*)

iy nigār: *Ey sevgili.*

Şeyh eydür ol kıza kim **iy nigār**
Ne ki didūñ işledüm dañı ne var
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 155*). [*iy nigār,]*

(*Mes. 12: m. 33*)

iy nigār-ı seng-dil: *Ey taş kalpli sevgili!*

Şeyh eydür **iy nigār-ı seng-dil**
Şād ol imdi ayruq olma teng-dil
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 127*). [*iy nigār-ı seng-dil,]*

iy pāk-bāz: *Ey aziz!.*

Muştafa eydür aña kim **iy pāk-bāz**
Cümle aşhāb ortasında ser-firāz
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 31*). [*iy pāk-bāz,]*

iy pārisā: *Ey dine bağlı kimse!.*

Ne vire bir pādişāh **iy pārisā**
Kim ola bir günki 'ömrine bahā
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 55*). [*iy pārisā,]*

(*Mes. 75: m. 67; Mes. 97: m. 41*)

iy perī: *Ey peri.*

Zīra kim Allāh mekāndandur berī
Sen dañı hem bī-mekānsın **iy perī**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 108, Mısra 38*). [*iy perī,]*

iy perī: *Ey peri. || Ey sevgili.*

Çün benüm 'işķum degüldür serserī
Yā başum kes yā elüm dut **iy perī**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 22*). [*iy perī,]*

(*Mes. 12: m. 22; Mes. 72: m. 520*)

iy pīr-i haķīr: *Ey itibarsız pīr!.*

Ol nigār eydür ki **iy pīr-i haķīr**
Baña çok qalın gerekdür sen faķīr
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 175*). [*iy pīr-i haķīr,]*

iy pīr-i köhün: *Ey yullanmış pīr!.*

Birisi eydür ki **iy pīr-i köhün**
Tevbe kıl yokdur bu işde bīh ü bün
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 19*). [*iy pīr-i köhün,]*

iy rahīm: *Ey merhamet edip bağışlayan (Allah)!.*

İy Ğafūr u iy Hālīm ü iy 'Alīm
İy Şekūr u iy Kerīm ü **iy Rahīm**

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 98). [iy rahîm,]

iy refîk: Ey yoldaş!.

Maḥv işe gelür deñizde **iy refîk**
Naḥv-ıla kesmege yaramaz tarîk
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra 39). [iy refîk,]

(Mes. 65: m. 99; Mes. 12: m. 51; Mes. 13: m. 27)

iy safvân: Ey Safvan!.

Eydür **iy Safvân** çün sihrin ide
Çok senüñ gibi yoldan ilede
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 161). [iy safvân,]

iy şâh-ı rüsûl: Ey peygamberler sultanı! || Hz. Muhammed.

Hak ta'âlâ eydür **iy Şâh-ı rüsûl**
Pâsbân-ı bârgâh-ı emr-i kul
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 13). [iy şâh-ı rüsûl,]

iy şâhib-nazar: Ey görüş sahibi kimse!.

Zîra kim ermişdür **iy şâhib-nazar**
Şâha bizüm mihnetümüzden habar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 53). [iy şâhib-nazar,]

iy şanem: Ey put gibi güzel olan sevgili!.

Vaşluña irmek dilerem **iy şanem**
Tap vücûdum oldı hicründe 'adem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 173). [iy şanem,]

iy şeh: Ey padişah! || Aslan.

Eydür **iy şeh** tañlaçak girdüm yola
Benüm ile bir semiz tavşan bile
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 161). [iy şeh,]

iy şeh-i serv-i revân: Ey salına salına yürüyen servi boylu sevgili!.

Şeyḥ eydür **iy şeh-i serv-i revân**
Karşuña şürîde-dil âşüfte-cân
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 183). [iy şeh-i serv-i revân,]

iy şekûr: Ey şükürleri kabul eden (Allah)!.

İy Ğafûr u iy Ḥalîm ü iy 'Alîm
İy Şekûr u iy Kerîm ü iy Raḥîm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 98). [iy şekûr,]

iy ser-firâz: Ey üstünlük taslayan (kişi).

Ol ḥakîm eydür ḥakîkatdan mecâz
Çok ırak düşmiş-durur **iy ser-firâz**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 106). [iy ser-firâz,]

iy şeyh: Ey şeyh!.

Eydür **iy şeyh** ança zühdüm var
benüm
Kim olur kul gibi cânuma tenüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 145). [iy şeyh,]

iy şeyh-i cihân: Ey cihanın şeyhi!.

Eydür **iy şeyh-i cihân** u ehl-i dil
Senden el-ḥak yavlaç oldum ben
ḥacil (Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 55). [iy şeyh-i cihân,]

iy şeyh-i kibâr: Ey yüce Şeyh!.

Birisi eydür ki **iy şeyh-i kibâr**
Vesveseñ gitmege bir gusl eyle var
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 1). [iy şeyh-i kibâr,]

iy süleymân: Ey Süleyman!.

İy Süleymân şol kopuzuñ kılını
Bur kim öğrenlüm bu kuşlar dilini
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 67). [iy süleymân,]

iy sultāna bir şāyeste kul: *Ey Allah'a layık bir kul.*

Eydür **iy sultāna bir şāyeste kul**
Memleket bāğında yavlağ tāze gül
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 17*). [*iy sultāna bir şāyeste kul,*]

iy sultān-ı 'ālem: *Ey ālemin sultanı!*

Eydür **iy sultān-ı 'ālem** zīnhār
Yolda hīç eglenmedüm ben nābekār
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 41*). [*iy sultān-ı 'ālem,*]

iy tañrı tapusunda hāş: *Ey Allah katında seçilmiş kişi!*

Eytdiler **iy Tañrı tapusunda hāş**
Aslan elinden nite bulduñ hālāş
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 271*). [*iy tañrı tapusunda hāş,*]

iy ulu: *Ey yüce (kişi)!*

Bu dükānda degül-isem ben delü
Ten bahāsı bu kadardur **iy ulu**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 66*). [*iy ulu,*]

(*Mes. 81: m. 71; Mes. 71: m. 62; Mes. 5: m. 201; Mes. 53: m. 82*)

iy ulu: *Ey yüce (Hüdhüd)!*

Biri eydür hüdhüde kim **iy ulu**
Şorar olur-ısa senden bir delü
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 103, Mısra 1*). [*iy ulu,*]

iy ulu kişi: *Ey yüce kişi!*

Kim yalan söyler-ise anuñ işi
Nite ola anda **iy ulu kişi**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 61, Mısra 8*). [*iy ulu kişi,*]

iy üstād: *Ey usta tabib!*

Eydür **iy üstād** bu nağş u nigār
Ne-durur bu evde yazlu şāhvār
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 73*). [*iy üstād,*]

iy veh: *Ah, vah, yazık.*

Eydür **iy veh** oda yandum n'ideyim
Bağlu boynum bunda kaçça gideyim
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 135*). [*iy veh,*]

iy yār-ı şafā: *Ey temiz yürekli dost!*

Olmaya her yolda **iy yār-ı şafā**
Pişvāsı görmezüñ illā 'aşā
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 107*). [*iy yār-ı şafā,*]

iy yār-ı şigerf: *Ey nadir bulunan faziletli dost!*

Fıkh fıkhā naḥva naḥvı şarfa şarf
Aşla kavuşmakdur **iy yār-ı şigerf**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra 62*). [*iy yār-ı şigerf,*]

iy yigit: *Ey yiğit kimse!*

Kocalardan bir söz işit **iy yigit**
Gaybet iden kişiden yigrekdür it
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 25*). [*iy yigit,*]

(*Mes. 87: m. 7*)

iyvāh: *Eyvah, kötü bir haber veya olay karşısında duyulan üzüntüyü, korku, panik, pişmanlık, esef, hayıflanma gibi duyguları ifâde etmek için kullanılır, yazık.*

Çün bu düşü gördi bīdār-ı cihān
Eydür **iyvāh** ussuma irdi ziyān
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 34*). [*iyvāh,*]

i'zāz: *Saygı, hürmet.*

Çok kişi baş kor baña **i'zāz-ıla**
Çoklar elümi öperler nāz-ıla
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 45*). [*i'zāz-ıla, --ıla*]

(Mes. 72: m. 95; Mes. 96: m. 61)

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 64). ['izze, -e]

i'zāz itmedüñ: Hürmet etmek, saygı göstermek.

Sen daḥı lā-takrebâ yı dutmaduñ
Tañrı'nuñ emrine **i'zāz itmedüñ**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 90). [i'zāz itmedüñ, -me, -dün]

izin izlemege: Takip etmek, izini sürmek.

Şeyḥ istedi nazar gözlemege
Ol dem ü kendü **izin izlemege**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 102). [izin izlemege, -ge]

izini izledi: Takip etmek, izi sıra gitmek.

İRte rümîsi yüzini gizledi
Gice zengîsi **izini izledi**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 46). [izini izledi, -di]

izle-: İzlemek, izini takip etmek.

Birisi bir mäh-rüyı gözledi
Yolını kodı vü anı **izledi**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 44). [izledi, -di]

izlerin azıtdılar: İz azıtmak: Yolunu kaybetmek. (TS).

Halk udından **izlerin azıtdılar**
Degmesi bir köşede yir dıtdılar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 13, Mısra 51). [izlerin azıtdılar, -dı, -lar]

izlü yol: İzi ve işareti olan alâmetli yol.

Pâdişâh eydür bizüm bir gizlü yol
Aramuzda var degül kim **izlü yol**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 60). [izlü yol,]

'izz: Aziz olma, azizlik; yücelik, ululuk.

Dîne degşürmiş yene tersâlîğı
'**İzze** irürmüş girü rüsvâlîğı

'izz ü cāh: Makam ve mevki sahibi.

Çün Süleymân gördi kim ol **'izz ü cāh**
Oldı bir taşdan u 'ālî pāygāh
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 34, Mısra 13). ['izz ü cāh, -dı]

'izzet: Hürmet, saygı.

'**İzzet**-ile anlara virdüm selām
Eylediler kāmı baña kıyām
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 27). ['izzet-ile, --ile]

'izzet bulur: Değer ve hürmet görmek.

Ad cihān fahrı-y-ıçun işe gelür
Kim cihānda ad-ıla **'izzet bulur**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 238). ['izzet bulur, -ur]

'izzet ü ikbāl ü bahşāviş: Yücelik, talih ve bağışlanma.

Cān kim ol luṭfı şifātından gelür
'**İzzet ü ikbāl ü bahşāviş** bulur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra 24). ['izzet ü ikbāl ü bahşāviş,]

'izzet ü i'zāz-ıla: Şeref ve itibar.

Geldi tāvus ortaya yüz nāz-ıla
Girdi söze **'izzet ü i'zāz-ıla**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 20, Mısra 2). ['izzet ü i'zāz-ıla, --ıla]

-J-

jeng: Pas.

Äyināyı **jengi** yimeden düriş
Şaykal-ıla bir şafāsına iriş
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 77, Mısra
7). [jengi, -i]

-K-

ka'be': Bütün müslümanların kablesi ve ziyâret yeri olan Mekke şehrindeki mukaddes binâ, beytullah.

Mü'mini îmânda yâr idiserüz
Ka'be'yi bütlerden arıdsaruz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
24). [ka'be'yi, -yi]

(Mes. 10: m. 55; Mes. 11: m. 61; Mes.
12: m. 222; Mes. 12: m. 148; Mes. 12:
m. 162; Mes. 13: m. 11; Mes. 13: m.
49; Mes. 13: m. 3; Mes. 14: m. 11;
Mes. 14: m. 1; Mes. 45: m. 18; Mes.
47: m. 21; Mes. 65: m. 72; Mes. 88: m.
109)

ka'be şehriden: Kâbe şehri; Mekke.

Şıdk-ıla on altı kez hâcc itmişem
Ka'be şehriden Minâ'ya gitmişem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 51, Mısra
26). [ka'be şehriden, -nden]

ka'be'yi yüz kez yıkar: Kabe'yi yüz kez yıkmak. (Birinci mısra ile ilişkili olarak gönül kırmanın Kabe'yi yıkmaktan daha kötü bir eylem olduğuna işaret edilmiştir).

Bir gönül şıyan kim îmândan çıkar
Eyle dut kim **Ka'be'yi yüz kez yıkar**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 31, Mısra
32). [ka'be'yi yüz kez yıkar, -ar]

kâbil degülsin: Uygun, lâyük değil.

Çünkü sen **kâbil degülsin** rahmete
Lâcerem maşşüş olduñ la'nete
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra
63). [kâbil degülsin, -sin]

kâbil ola: Münasip, uygun olmak; mümkün olmak, kabul olmak.

Şer'e **kâbil ola** kim maqbül-ısa
Mübtedi'lere uya kim gül-ısa
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra
73). [kâbil ola, -a]

kâbin: Evlenirken erkek tarafından kadına verilen nikâh bedeli, mehir.

Büşr eydür maşlahat **kâbinini**
Eylesünler kim qabül itdüm seni
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
445). [kâbinini, -in, -i]

kabül: Bir öneriyi uygun bulma, onaylama.

Çün seni simürğ kılmaya **qabül**
Qaçan ire gönlüne mihri nüzül
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 8, Mısra
17). [qabül,]

kabül: Kabul etme, razı olma.

Hâtırında redd ü gönlünde **qabül**
İkisi bir ola bu fazl ol fodül
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra
73). [qabül,]

(Mes. 71: m. 45)

kabül evle-: Kabul etmek, razı olmak.

Sen dahı kendüzüne beni **qabül**
Eylegil kim çarb-ıla hoşdur uşul
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
444). [qabül eylegil, -gil]

(Mes. 91: m. 131)

kabül itdüm: Kabul etmek, razı olmak.

Büşr eydür maşlahat kâbinini
Eylesünler kim **qabül itdüm** seni

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 446). [kabûl itdüm, -dü, -m]

kabz ide canum: Ruhunu teslim etmek; ölmek.

Ol kız eydür sen du'â kıl kim benüm
Qabz ide Tañrı ileyünde **canum**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 82). [kabz ide canum,]

kaç: Kaçmak, kurtulmak.

Bu kafas şınsa-y-ıdı uça-y-ıdum
Şoĥbetinden karganuñ **kaça-y-ıdum**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 50). [kaça-y-ıdum, -a, --y, --ı, -du, -m]

(Mes. 50: m. 78; Mes. 60: m. 109; Mes. 89: m. 29)

kaç: Kaçmak.

Çün bunuñ adını işidür **kaçar**
Korkısından karnı daĥı kan geçer
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 227). [kaçar, -ar]

(Mes. 30: m. 248; Mes. 30: m. 268; Mes. 30: m. 269; Mes. 30: m. 249; Mes. 60: m. 72; Mes. 60: m. 77; Mes. 66: m. 65)

kaç: Kaç tane?.

Kaç mürîdi var-ıdı dirisem uz
Var ola-y-ıdı iki kez iki yüz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 13). [kaç,]

kaç: Kaçmak || uzaklaşmak.

Kamu hem-şoĥbatlığından **kaçdılar**
Gözlerinden kanlu yaşı saçdılar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 229). [kaçdılar, -dı, -lar]

(Mes. 22: m. 68; Mes. 63: m. 236)

kaç: Kaçmak, sakınmak.

Toprağı başuma saçmakdan **kaçam**
Yoĥsa bârî bir ulu yirden seçem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 77). [kaçam, -am]

kaçagör: Kaçmak, sakınmak.

Devleti yok kişilerden **kaçagör**
Muĥbil er pîrâmeninden geçegör
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 87, Mısra 17). [kaçagör,]

kaçan: Ne zaman.

Ben **kaçan** bu ğuşşadan cân ile dem
Cânı terk itdüm ki îmân ile dem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 37). [kaçan,]

(Mes. 12: m. 116; Mes. 15: m. 10; Mes. 47: m. 133; Mes. 53: m. 157; Mes. 91: m. 257; Mes. 107: m. 24)

kaçan: Ne zaman ki, her ne zaman.

Bir yefîme bunça yüz biñ pâdişâh
Kaçan uya vü hezârân biñ sipâh
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 50). [kaçan,]

kaçan: O zaman, -dığı zaman.

Çün seni sîmurġ kılmaya kabûl
Kaçan ire gönîlüne mihri nüzûl
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 8, Mısra 18). [kaçan,]

kaçan: Ne zaman, nasıl?.

Sen **kaçan** 'ışkuma irersin **kaçan**
Uşlu-y-ısañ var saña kayır kefen
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 55). [kaçan,]

(Mes. 30: m. 156)

kaçan: Kaçan, uzaklaşan.

Sen **kaçan** 'ışkuma irersin **kaçan**
Uşlu-y-ısañ var saña kayır kefen
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 55). [kaçan,]

kaçan: Kaçan kişi.

Ben bu zühd ü arılığı-ıla **kaçan**
Olmayam müzdi yazuğundan seçen
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 26, Mısra
19). [kaçan,]

kaçan: Kaçan, giden.

Çün ben aşluma kavuşdum iy deni
Sen **kaçan** yoldan iledesin beni
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra
128). [kaçan,]

kaçan: Nasıl, ne suretle.

Ka'be içine gire mi hîç mest
'İşkâ **kaçan** yâr ola şehvet-perest
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra
22). [kaçan,]

(Mes. 55: m. 2; Mes. 81: m. 94; Mes.
84: m. 84; Mes. 85: m. 121)

kaçan: Nasıl || Hiç (olur mu).

'İşk-ıla şehvet **kaçan** barışısar
Yâ şu-y-ıla od nite karışısar
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra
19). [kaçan,]

(Mes. 50: m. 102; Mes. 55: m. 16;
Mes. 69: m. 80; Mes. 72: m. 61; Mes.
72: m. 63; Mes. 72: m. 68)

kaçan: Nasıl?

Çün dilemezsin ki hergiz ölesin
Sen **kaçan** benüm harîfüm olasın
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 19, Mısra
28). [kaçan,]

(Mes. 26: m. 25; Mes. 27: m. 70; Mes.
27: m. 72; Mes. 27: m. 98; Mes. 30:
m. 35; Mes. 30: m. 284; Mes. 32: m.
123; Mes. 32: m. 180; Mes. 34: m. 29;
Mes. 38: m. 8; Mes. 44: m. 2; Mes. 52:
m. 24; Mes. 56: m. 38; Mes. 56: m. 46;
Mes. 56: m. 51; Mes. 66: m. 89; Mes.
66: m. 99; Mes. 72: m. 145; Mes. 72:
m. 161; Mes. 72: m. 232; Mes. 72: m.
234; Mes. 76: m. 9; Mes. 77: m. 16;
Mes. 80: m. 3; Mes. 85: m. 11; Mes.
85: m. 38; Mes. 85: m. 105; Mes. 88:

m. 116; Mes. 90: m. 41; Mes. 91: m.
77; Mes. 92: m. 18; Mes. 93: m. 27;
Mes. 100: m. 13; Mes. 101: m. 38;
Mes. 101: m. 53; Mes. 102: m. 6; Mes.
104: m. 23; Mes. 105: m. 105; Mes.
105: m. 117; Mes. 105: m. 125; Mes.
108: m. 24; Mes. 109: m. 2; Mes. 111:
m. 61)

kaçan: Her ne zaman ki.

Çılıçıyla hamle ider urmağa
Ol **kaçan** zîrâ kim olmaz durmağa
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra
62). [kaçan,]

kaçan: Dıği zaman.

Yohsa ben bu sözi **kaçan** işidem
Kim kazâdan korkuban yoldan gidem
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
295). [kaçan,]

kaçan: ...ıncaya kadar.

Halka māl üleşdüren kişi henüz
Korkudadur kim **kaçan** iş ola uz
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 90, Mısra
32). [kaçan,]

kaçan ola: Nasıl olur, olur mu?

Sāni' ü maşnū' bir nesne **kaçan**
Ola iy 'aqlı hevāsından seçen
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra
26). [kaçan ola,]

(Mes. 104: m. 50)

kaçı: Ne kadarı, kaç kişi?

Dünyada yüz biñ senüñ gibi ola
Bellüdüdür kim **kaçı** sağışa gele
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 44, Mısra
18). [kaçı,]

kaçıcağ: Kaçınca, kaçtığında.

Ol **kaçıcağ** Rüstem atları sürer
Bir nefesde kendü mülkine irer
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
271). [kaçıcağ,]

kaçur: Kaybetmek.

Ol deñizde yutdı şeyhi çün neheng
Korkudan sizi **kaçurdı** nām u neng
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 32*). [*kaçurdı, -dı*]

kaçur: Kaçırarak.

Ol kim erlikde yiñer-idi beni
Gör kim adum nite **kaçurdı** anı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 234*). [*kaçurdı, -dı*]

kadd: Boy, endam.

Kaddi serv ü 'ārızı sīmīn-durur
Yüzi hūrşid ü haṭı müşkīn-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 45, Mısra 5*). [*kaddi, -i*]

kadem: Ayak.

Hadd ü pāyānı belürmez yola er
Komaya hergiz **kadem** bī-pā vü ser
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 14*). [*kadem,]*

kadem ehli-y-ise: Uğur sahibi; bahtı uğurlu.

Hüdhüd eydür kim kerem ehli-y-ise
Yā cihānda bir **kadem ehli-y-ise**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 74, Mısra 2*). [*kadem ehli-y-ise, --y, --ise*]

kadem ur: Ayak basmak.

Sen **kadem** bu yola **ur** iy nām-dār
Kim göresin Ka'be vü büt şad hezār
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 221*). [*kadem ur,]*

(*Mes. 14: m. 53; Mes. 12: m. 115*)

kader: Takdir edilen, alın yazısı.

Kim kaṣā ne od bıraḳdı cānına
Yā **kader** ne eyledi imānına
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 10*). [*kader,]*

kadh eylemek: Ayıbını söyleyerek çekıştirme, yeme, zemmetme.

Birisi eydür ki ğıybet söylemek
Nite ola vü eri **kadh eylemek**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 61, Mısra 2*). [*kadh eylemek, -mek*]

kadh itmeye: Ayıbını söyleyerek çekıştirme, yeme, zemmetme.

Virdügün-içün seni medh itmeye
Virmeyinçek hem girü **kadh itmeye**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 58*). [*kadh itmeye, -me, -ye*]

kādī: Kadı, hakim.

Da 'viyi **kādī** keser kādī daḥı
Fitvi virdi kanuma rāzı daḥı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 53*). [*kādī,]*

(*Mes. 25: m. 53; Mes. 25: m. 33; Mes. 25: m. 68; Mes. 25: m. 31; Mes. 107: m. 62; Mes. 100: m. 11*)

kādılık: İslām hukūkuyle yönetilen devletlerde halk arasında çıkan anlaşmazlıkları, her türlü dâvâyı halletmek üzere devlet tarafından tâyin edilen memurluk, kadılık.

Kādılıkda gönli çün māyıl kalur
Rişvet-ile haḳları bāṭıl kılur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 110, Mısra 33*). [*kādılıkda, -da*]

kadīm: Başlangıcı olmayan, Allah.

Ol Kerīm ü Ferd ü Quddūs ü **Kadīm**
Ol Hakīm ü Hayy u Kayyūm u 'Alīm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 1, Mısra 4*). [*kadīm,]*

kadīm: Eskiden beri var olan, ezeli.

Luṭfı Haḳḳ'ıñ bī-hadd u kendü kerīm
Raḥmeti cāvīd iḥsānı **kadīm**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 77, Mısra 26*). [*kadīm,]*

(*Mes. 69: m. 248; Mes. 78: m. 82*)

kādir: Muktedir, gücü yeten.

Ben ki İklīdis'de yavlaḳ māhirem
Kim tabī' iyle o tıḳda **kādirem**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra
24). [kādirem, -em]

kadr: Değer, itibar, haysiyet.

Çün senüñ bir zerre **kadrüñ** yok-
durur
İşbu dirlik daḳı saña çok-durur
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 44, Mısra
9). [kadrüñ, -üñ]

kadr: Değer, kıymet.

Bir nefes 'ömrüñ bahāsı çok-durur
Ḳadri kamu dünyādan artuḳ-durur
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra
58). [ḳadri, -i]

(Mes. 81: m. 106; Mes. 81: m. 42;
Mes. 86: m. 25)

kadr bula: Değer bulmak, kıymet görmek.

Ol Kerīm'üñ ḥazretinde bu kerem
Ḳadr bula mı 'aceb iy muḥteşem
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 73, Mısra
4). [ḳadr bula, -a]

kadr u cāh-ıçun: Makam ve rütbe için.

Yohsa çün nām u nişānı olmaya
Ḳadr u cāh-ıçun mürebbī olmaya
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra
6). [ḳadr u cāh-ıçun, --ıçun]

kadr u kıymet bulmadı: Kadir kıymet
görmemek || Değer görmemek.

Ten kumaşı çün ḥisāba gelmedi
Bunda hem bir **ḳadr u kıymet
bulmadı**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra
158). [ḳadr u kıymet bulmadı, -ma, -
dı]

kadr u kıymet urmaya: Kıymet göstermek,
değer vermek.

Dünyaya bir **ḳadr u kıymet urmaya**
Şaşı gibi biri iki görmeye
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra
7). [ḳadr u kıymet urmaya, -ma, -ya]

kadr ura: Kıymet göstermek, değer vermek.

Kimi kim göre eyü kişi göre
Kendüden ayruḳa yavlaḳ **ḳadr ura**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra
66). [ḳadr ura, -a]

(Mes. 44: m. 4; Mes. 63: m. 44; Mes.
65: m. 63)

ḳadra irdüñüz: Belli bir itibara ulaşmak.

Ne 'amel kılup bu **ḳadra irdüñüz**
Ḳanḳı şafdan işbu şadra irdüñüz
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra
123). [ḳadra irdüñüz, -dū, -ñüz]

ḳadri olur: Değeri olmak.

Maḥv olmaḳ dürrinüñ **ḳadri olur**
Kemlik incüsi eyü kıymet bulur
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 42, Mısra
7). [ḳadri olur,]

ḳadri yok: Kıymeti yok, değersiz.

Ol kişi eydür tenüñ çün **ḳadri yok**
Bī-hünerlikde vü yavlaḳ 'aybı çok
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra
69). [ḳadri yok,]

ḳadrin bilmedüm: Değerini bilmek.

Şeyḥ eydür aña batman bulmadum
Dartıvirmege vü **ḳadrin bilmedüm**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra
80). [ḳadrin bilmedüm, -me, -dū, -m]

ḳadrini bil-: Değerini anlamak; kıymetini
bilmek.

Gideyim kim kendü **ḳadrini bile**
Benden ayrıldığına zārī kıla
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra
83). [ḳadrini bile, -e]

(Mes. 50: m. 76)

kadrüni bil: Değerini, kıymetini bilmek.

Maḥfel içinde becid çok söyleme
Kadrüni bil kendüni medḥ eyleme
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 24, Mısra 8). [kadrüni bil,]

kafas: Kafes.

Çün bizüm yirümüz oldu bu **kafas**
Siz çemenden ḥālī olmañ bir nefes
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 51). [kafas,]

(Mes. 32: m. 112; Mes. 32: m. 136;
Mes. 32: m. 162; Mes. 32: m. 178;
Mes. 32: m. 10; Mes. 32: m. 15; Mes.
32: m. 68; Mes. 32: m. 110; Mes. 32:
m. 148; Mes. 32: m. 157; Mes. 32: m.
159; Mes. 32: m. 164; Mes. 32: m. 46;
Mes. 50: m. 49; Mes. 50: m. 4; Mes.
50: m. 13; Mes. 50: m. 77; Mes. 93:
m. 19; Mes. 93: m. 25; Mes. 93: m. 17;
Mes. 93: m. 21; Mes. 93: m. 37; Mes.
93: m. 29; Mes. 93: m. 35)

kafes: Kafes.

Bu hevāya biz giriftār olmışuz
Ol hevesden bu **kafesde** qalmışuz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 44). [kafesde, -de]

kāfile: Kafile, kervan.

Kāfile Bağdād şehrinden öte
Seni bir zenbīl eksildi duta
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 44, Mısra 29). [kāfile,]

kāfir: Allah'ın varlığını ve birliğini inkâr eden kimse; Müslüman olmayan.

Çün Müsülmānlık yolu kuvvet duta
Bu oyunda **kāfiri** mü'min uta
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 276). [kāfiri, -i]

kāfir: Müslüman olmayan || Sevgili.

Yüzi türk ü kendüzi **kāfir** kıızı
Söyledügi kamu Rūhullāh sözi

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 81). [kāfir,]

kāfir: Allah'ın varlığını inkâr eden, inanmayan kişi.

Kim Müselmân-ısa ol kuşı sora
Kāfir anuñ kanadı naqşın göre
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 18). [kāfir,]

(Mes. 2: m. 24; Mes. 2: m. 20; Mes. 2:
m. 16; Mes. 5: m. 235; Mes. 12: m. 10;
Mes. 12: m. 81; Mes. 12: m. 119; Mes.
12: m. 114; Mes. 13: m. 31; Mes. 52:
m. 32; Mes. 78: m. 43; Mes. 85: m.
126; Mes. 85: m. 122; Mes. 88: m. 82;
Mes. 95: m. 2; Mes. 95: m. 24; Mes.
96: m. 2; Mes. 100: m. 105)

kāfir ol: Allah'ı ve dini inkar etmek, kafir olmak.

Ol kız eydür gerçek içgil câmuñı
Kāfir ol dur oda yak İslām'ı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 80). [kāfir ol,]

(Mes. 39: m. 12; Mes. 49: m. 8; Mes.
48: m. 3; Mes. 79: m. 4; Mes. 16: m.
109; Mes. 15: m. 57)

kāfir olan: Allah'ın varlığını inkar eden, inanmayan kişi.

Bunça yıl **kāfir olan** soñra 'aceb
Nite eyler dīn ü imānı taleb
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 95, Mısra 19). [kāfir olan,]

(Mes. 11: m. 66)

kāfir ü 'ādil: Kafir ve adaletli.

Kāfir ü 'ādil delīm yig ehl-i dād
Kim Müsülmān ola vü zālīm-nihād
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 58, Mısra 5). [kāfir ü 'ādil,]

kāfirlik: Allah'ın varlığını inkar etme durumu.

‘Âşıkun ma‘şûk-ıla birlik-durur
İkilik bu yolda **kâfirlik-durur**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra
110). [kâfirlik-durur, --dur, -ur]

kâh: Saman çöpü || Değeri olmamak
bağlamında.

Olmadı hîç anuñ-ıçun âhumuz
Kim yog-ıdı halk içinde **kâhumuz**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra
118). [kâhumuz, -umuz]

kâh kâhi: Bazen.... bazen de.

Kâh Süleymân'ın kolına konaram
Kâhi İskender bilegin binerem
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 29, Mısra
28). [kâh kâhi,]

kahkaha-y-ıla güler: Yüksek sesle, aşırı
gülmek.

Kahkaha-y-ıla güler kim sen beni
Üç kez urduñ ben göturdüm oyını
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
133). [kahkaha-y-ıla güler, -er]

kahr: Allah'ın şiddetli ve azab verici
vasıflarının tecellisi.

Var şıfâtı lutf-ıla Hakkun 'azîm
Var şıfâtı **kahr-ıla** dahı delîm
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra
22). [kahr-ıla, --ıla]

(Mes. 96: m. 25)

kahr içinde: Üzüntü, sıkıntı anında.

Eydür iy sen baña Hızır-ı rûzigâr
Kahr içinde lutfi eylemiş nişâr
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra
70). [kahr içinde,]

kak: Vurmak, çakmak.

Oyn ide el ard-ıla bir kez **kaçar**
Rüstem'i atdan yir üstüne yıkar
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
131). [kaçar, -ar]

kak: Vurmak.

Ol el ardıyla beni bir kez **kağan**
Rüstem'i atdan yir üstüne yıkan
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
225). [kağan, -an]

kakdı kapu: Kapıya vurmak, kapıyı çalmak.

Gösterene gönderüp kıldı tapu
Büşr geldi kapuya **kağdı kapu**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
382). [kağdı kapu,]

kakı-: Kızmak, öfkelenmek.

Sen eger yazukların işidesin
Kakıyuban ümmeti terk idesin
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra
54). [kakıyuban, -y, -uban]

(Mes. 85: m. 2; Mes. 91: m. 148; Mes.
60: m. 36; Mes. 16: m. 19; Mes. 82:
m. 5; Mes. 91: m. 212; Mes. 30: m.
174; Mes. 5: m. 108)

kakıyu: Kızarak, öfkelenerek.

Ol kişi kal'adan iner **kağıyu**
Rüstem'e hey er degül misin diyi
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
65). [kağıyu,]

kaknüs: Gûyâ Hind adalarında yaşayan,
kanatları nakışlı, gagası delikli mevhûm bir
kuş. Yüzünde 360 deliği varmış. Yüksek dağ
başlarında rûzgâra karşı oturunca rûzgâr o
deliklere nüfûz eder, muhtelif sesler çıkarırmış.
Bu sesi işiten kuşlar yanına üşerlermiş,
onlardan bir kaçını yakalayıp yermiş. Bin sene
yaşarmış. Öleceği zaman birçok odun yığar,
üstüne oturur, latîf latîf öterken kendinden
geçermiş. O zaman kanatlarını birbirine
vurarak ateşler çıkarırmış. Bu ateşle odunlar
tutuşur, nihâyet kendi de yanarmış. Sonra
külünden bir yumurta ve içinden bir yavru
çıkarmış. Hükemâ mûsikîyi bu kuşun
burnundan çıkan seslerden almışlarmış.
(Burhan-ı Katı').

Bu meşelde kaldururlar kolumu
Kaknüsün dirliği-y-ile ölümü

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra 60). [kaḳnüsüñ, -üñ]

(Mes. 94: m. 3; Mes. 94: m. 49)

kaḳnüs olur: Kaḳnüs olmak.

Girü bir **kaḳnüs olur** anuñ gibi
Dirilür biñ yıl daḳı cānuñ gibi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 94, Mısra 53). [kaḳnüs olur, -ur]

kal: Elde bulunmak.

Ma 'ni şekli artuḳ eksük olmaya
Şüret-ile kim görürsin **ḳalmaya**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 132). [ḳalmaya, -ma, -y, -a]

kal: Kalmak.

Cānda ne gülşenlerüñ rengi **ḳala**
Ne daḳı külhānlaruñ tengi **ḳala**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 105). [ḳala, -a]

(Mes. 27: m. 106; Mes. 93: m. 28;
Mes. 107: m. 146; Mes. 107: m. 54)

kal: Bir durumunda içinde olmak, bulunmak.

Şekl ü şüret kim 'arazdur **ḳalmaya**
Cāvidān bākī vü cüz cān ölmeye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra 35). [ḳalmaya, -ma, -ya]

kal: Geri kalmak.

Bī-ḥaḳīḳat bunlar işden **ḳalmaya**
İlla bunlarsuz ḥaḳīḳat olmaya
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 17). [ḳalmaya, -ma, -ya]

(Mes. 101: m. 91)

kal: Takılmak, önem vermek.

Çünkü meczüb oldu vü buldı fenā
Ḳalması sençileyin cān u tene
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra 40). [ḳalması, -ma, -dı]

kal: Bulunmak, geriye kalmak.

Ölür-isem daḳı suçum **ḳalması**
Çün kılıç dutmaḳa gücüm **ḳalması**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 247). [ḳalması, -ma, -dı]

(Mes. 32: m. 121; Mes. 69: m. 123;
Mes. 69: m. 98; Mes. 100: m. 60)

kal: Kalmak, durmak.

Ādemī her renc-ile tōlmaya mı
Bunda **ḳalıçak** daḳı ölmeye mi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra 4). [ḳalıçak, -ıçak]

kal: Bir durumun içinde olmak, bulunmak.

'Avratuñ 'ışkı eri almış-ıdı
Gerçi Şaṭṭ'dan bu yaña **ḳalmış-ıdı**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 8). [ḳalmış-ıdı, -mış, --ıd, -ı]

kal: Kalmak, beklemek.

Ol umıda kim şora anı ḥabīb
Ḳaldı ol gün anda ol pīr-i ḡarīb
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 124). [ḳaldı, -dı]

(Mes. 10: m. 119; Mes. 27: m. 102)

kal: (Geriye) kalmak; geriye kalan şey.

Gitdi 'aḳlum gitdi şabrum gitdi yār
Ḳaldı 'ışḳ u ḳaldı neng ü ḳaldı 'ār
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 170). [ḳaldı, -dı]

(Mes. 10: m. 170; Mes. 10: m. 170;
Mes. 57: m. 18)

kal: Kalmak, bulunmak.

Ol ḳamu kibr ü delāl u ḡunc u nāz
Gitdi vü **ḳaldı** kıza mūnis niyāz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 20). [ḳaldı, -dı]

(Mes. 84: m. 35)

kal: (Geriye) kalmak.

Dikeni köyündürün kim gül **kala**
Gül dahı gider-ise bülbül **kala**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 165). [kala, -a]

(Mes. 22: m. 166; Mes. 22: m. 166;
Mes. 30: m. 110; Mes. 47: m. 128;
Mes. 105: m. 106; Mes. 105: m. 114;
Mes. 105: m. 126; Mes. 105: m. 112;
Mes. 107: m. 142; Mes. 107: m. 92;
Mes. 107: m. 29)

kal: Durmak, beklemek.

Çün deñiz yavrıların yiri olur
Ana deñizün kırañında **kalur**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 42). [kalur, -ur]

kal: Sabit durmak || Mahsur kalmak.

Bu hevāya biz giriftār olmışuz
Ol hevesden bu kafesde **kalmışuz**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 44). [kalmışuz, -mış, -uz]

kal: Ayrı kalmak.

Niçeme kim yol belāsuz olmaya
Yol eri hergiz yolından **kalmaya**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 40). [kalmaya, -ma, -ya]

kal: Kalmak || Ebediyen yaşamak (Fani olmayan bağlamında).

N'iderem ol Leyli'yi kim öliser
Baña bir Leyli gerek kim **kalısar**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 124). [kalısar, -ısar]

(Mes. 52: m. 36)

kal: Bir yerde bulunmak, öylece durmak, kalmak.

Gitdi Leyli Mecnün'ı anda koyu
Kaldı Mecnün Leyli vü Leyli diyü
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 150). [kaldı, -dı]

kal: Varlığını sürdürmek.

Mümkün ol kim gāh ola gāh olmaya
Gāh **kala** 'ālemde vü gāh kalmaya
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra 38). [kala, -a]

kal: Kalmak, kalakalmak.

Geçdi 'avrat Büşr gönlin tağlayu
Büşr **kaldı** gönlin aña bağlayu
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 46). [kaldı, -dı]

(Mes. 72: m. 421; Mes. 85: m. 162;
Mes. 85: m. 90; Mes. 88: m. 102; Mes. 91: m. 260; Mes. 91: m. 204; Mes. 91: m. 248; Mes. 91: m. 250)

kal: Başka zamana bırakılmak, ertelenmek.

İkisi şükrāne kim ol baş için
Bu güne **kala** vü terk olmaya dün
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 66). [kala, -a]

kal: Tasavvufîta "hāl" karşısı. || Söz, lāf.

Kamu kuşlar çün su 'āl eylediler
Hāli **kāl** u kālī hāl eylediler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 2). [kāl,]

(Mes. 107: m. 2)

kal-: Kalmamak, varlığını sürdürmemek.

Mümkün ol kim gāh ola gāh olmaya
Gāh kala 'ālemde vü gāh **kalmaya**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra 38). [kalmaya, -ma, -y, -a]

kāl u hāl-ıla: Söz ve durum.

İşi yokdur şimdi **kāl u hāl-ıla**
'İşkı oynar şimdi zülf ü hāl-ıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 17). [kāl u hāl-ıla, --ıla]

kala: Kalmak.

Çün **kala** ol 'aķbe bunda cāvidān
Cüz 'uķūbet olmaya yolda 'ayān
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 45*). [*kala,]*

(*Mes. 14: m. 57*)

kal'a: *Kale.*

Çıkdı **kal'a** üstine şultān gibi
Yörüdi içinde bir pāsvān gibi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 57*). [*kal'a,]*

(*Mes. 30: m. 15; Mes. 30: m. 82; Mes. 30: m. 65; Mes. 30: m. 70; Mes. 30: m. 4; Mes. 30: m. 28; Mes. 30: m. 80; Mes. 30: m. 21; Mes. 30: m. 26; Mes. 30: m. 94; Mes. 89: m. 23*)

kala hasreti: *Hasret kalmak.*

Her kim ol cem' eyledi bir ni'meti
Öliceķ göñlinde **kala hasreti**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 36, Mısra 12*). [*kala hasreti, -i]*

kala mı: *Kalır mı?*

Çün cihānda sözlerüm ola devān
Dünyada adum **kala mı** cāvidān
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 192*). [*kala mı,]*

kala pāyidār: *Ebediyen devam etmek ||
Ölümsüz, kalıcı olmak.*

Taşrağı Leylī olıcağın ğubār
İçerüğü Leylī **kala pāyidār**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 114*). [*kala pāyidār,]*

kala yādigār: *Hatıra kalmak.*

Saňa bir dīvān gerek iy nāmdār
Kim **kala** senden cihānda **yādigār**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 92*). [*kala yādigār,]*

kalan: *Bir yerde kalan kimse(ler).*

Cānlarumuz gökden indiler yire
Yirde **kalan** göklere kanda ire
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 1, Mısra 19*). [*kalan,]*

kalan: *Geriye kalan, diğerleri.*

Kalanına sābitāt ad urdılar
Sekkizinçi gökde bunlar durdılar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 223*). [*kalanına, -ın, -a]*

(*Mes. 84: m. 76 Mes. 85: m. 170; Mes. 96: m. 77*)

kalan: *Geride kalan kimseler.*

Kuşların **kalanı** dağı geldiler
Ortaya vü bir bahāne buldılar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 37, Mısra 1*). [*kalanı, -ı]*

(*Mes. 66: m. 136; Mes. 97: m. 19 Mes. 107: m. 149; Mes. 110: m. 27; Mes. 110: m. 54; Mes. 110: m. 70*)

kalan: *Kalan (kişi). Kalmak: bağlanmak, kapılmak, değer vermek, itibar göstermek. (TS,123).*

Sūrete **kalan** kişi 'āşık degül
'İşk anuñ gibi ere lāyık degül
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 143*). [*kalan,]*

kalan: *Geriye kalan, diğer.*

Mü' minüñdür dağı soñra cān 'azīz
Kalanında bulmaya kimse temīz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra 74*). [*kalanında, -ın, -da]*

kalan: *Kalan, bulunan.*

Göge varan cān kavuşdı cennete
Yirde **kalan** cān şataşdı miñnete
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 97, Mısra 32*). [*kalan,]*

kalan kişi: *(geriye) kalan kişi.*

Renc-ile **ķalan kişi** kuvvetde süst
Olur-ıdı bir deminden ten-dürüst
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 23*). [*ķalan kişi,]*

ķalb: *Yürek, gönöl.*

Birisi eydür vefādāram 'azīm
Ĥātırum bī-kīne vü **ķalbüm** selīm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 86, Mısra 2*). [*ķalbüm, -üm]*

ķalb: *Sahte, taklit, hakiki olmayan.*

İşde Peygāamber mihekler eyledi
Ķalb-ıla sāfi sıfātın söyledi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 100*). [*ķalb-ıla, --ıla]*

(*Mes. 102: m. 98*)

ķaldı girü: *Geride kalmak, arkada kalmak.*

Kimi şayru oldı vü **ķaldı girü**
Kimisi varımadı key ilerü
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 49*). [*ķaldı girü,]*

ķaldı ĥakır: *Değersiz, hor görölmek.*

Ķaldı çöplikler arasında **ĥakır**
Her maĥallāda vü bendiyle esır
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra 31*). [*ķaldı ĥakır,]*

ķaldı ĥör u zār: *Hakir bir durumda inleyip durmak.*

Şeyh **ķaldı** ol ĥapuda **ĥör u zār**
'Aşık u pır ü ĥarīb ü dil-figār
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 129*). [*ķaldı ĥör u zār,]*

ķaldı taña: *Şaşırp kalmak, hayrete düşmek.*

Nāgehān bir ĥatıf ün virdi aña
Kim ol ünden **ķaldı** ol miskīn **taña**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 44*). [*ķaldı taña,]*

(*Mes. 5: m. 160*)

ķaldılar yolda: *Yolda kalmak.*

Ķalanı bir vāye vü vāyistilā
Ķaldılar yolda vü dervāyistilā
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 150*). [*ķaldılar yolda,]*

ķaldururlar kolumı: *Kolu kaldırmak.*

Bu meşelde **ķaldururlar kolumı**
Ķaĥnüsün dirliği-y-ile ölümü
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra 59*). [*ķaldururlar kolumı,]*

ķāle: *Kumaş.*

Ol çemende kim bitürdük lāleyi
Rāyegān itdük dükeli **ķāleyi**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 74*). [*ķāleyi, -yi]*

ķālīb: *Kalıp, şekil. (Belirli bir biçim, tek sūret).*

Ol zamānda kim Resül oğlan-ıdı
Ķamu 'ālem **ķālīb** u ol cān-ıdı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 8*). [*ķālīb,]*

ķālīb: *Beden, vücut.*

Cānuñı besle ki bākī ĥalısar
Ķālība tapma ki fāñı olısar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 184*). [*ķālība, -a]*

ķālibed: *Beden, vücut.*

Ķālibed iblīs ü cān ādem-durur
Cehl zaĥm u 'ilm aña merhem-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 181*). [*ķālibed,]*

ķalın: *Gelin olacak kıza erkek tarafından verilen para veya armağan. || Çeyiz, başlık.*

'Ömr ĥanı kim bu işi başaram
Ķanı **ķalın** kim kıza almağa virem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 152*). [*ķalın,]*

(Mes. 12: m. 176)

kahsar: Kalacak.

Her ki toğdı iy birāder öliſer
Dünyada Gülſehrī adı **kaſar**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra
192). [kaſar,]

kalkan: Ok, kılıç ve benzerinden korunmak
için savaſçılarının kullandığı korunmalık.

Çün Ferīdün mülkin almağa kıyam
Gürz-ile Güſtaſb **kaſanın** ſıyam
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
202). [kaſanın, -ın]

(Mes. 45: m. 16)

kallaſ: Kalleſ, dubaracı, hileci.

Kīse-bürligiyle **kaſaſam** ‘aẓīm
Hem kefen ſoymakda nebbāſam
‘aẓīm (Mantiku't-Tayr, Mesnevi 89,
Mısra 13). [kaſaſam, -am]

kaſaſ oluram: Söztünde durmamak, kalleſlik
etmek.

Gāh ‘ābid gāh evbāſ oluram
Gāh karı gāh **kaſaſ oluram**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 48, Mısra
34). [kaſaſ oluram, -ur, -am]

kalma: Mahrum olmamak, geri kalmamak.

Oğlan-ıçun girü bir tıfl olmağıl
‘Avrat-ıçun erligüñden **kaſmağıl**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra
40). [kaſmağıl, -ğıl]

kalma: Yok olmak, bulunmamak.

Yok-durur hergiz gümānum kim
benüm
kaſmayıſar gevdem içinde canum
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
264). [kaſmayıſar, -y, -ıſar]

kalma: Kalmak, bulunmak.

Kim cihānda ayruğı çün almayam
Āhıretde senden ayru **kaſmayam**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra
84). [kaſmayam, -y, -am]

kalma: Var olmamak, yok olmak.

Bıkr öleyim ko ħayātum **kaſmasun**
Senden artuğ beni kimse almasun
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra
89). [kaſmasun, -sun]

kalma: Kalmamak; olmamak.

İ‘tikāduñ döne vü **kaſmaya** uz
Zira ĩmānda muğallidsin henüz
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra
15). [kaſmaya, -y, -a]

(Mes. 102: m. 55)

kalma: Kalmamak; yok.

ſimdi kim her ‘ilmi añladum tamām
kaſmadı bilmedüğüm fen ve’s-selām
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra
54). [kaſmadı, -dı]

kaſmaz yādigār: Hatıra kalmak, geriye
kalmak.

Kimsene durmaz cihānda pāyidār
Sözden artuğ nesne **kaſmaz yādigār**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra
60). [kaſmaz yādigār,]

kaſmıſ: ... ſekilde kalakalmak.

Bir maħallede ġarīb ü dil-figār
kaſmıſam ħayrān u sergerdān u zār
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
38). [kaſmıſam, -am]

kaſmıſ ħām: Olgunlaſmamıſ olmak.

Ol kıſ eydür ſeyħe kim iy nā-tamām
Puħteler içinde **kaſmıſ** ſöyle **ħām**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
112). [kaſmıſ ħām,]

kalmış ola: ...geriye kalmış olmak.

Âyine çün kim tamām olmuş ola
Bir şafası yaluñuz **kalmış ola**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 44*). [*kalmış ola, -a*]

kalmış taña: Şaşırp kalmak, hayrete düşmek.

Eyle gider kim şabā yitmez aña
Gürlemeginden felek **kalmış taña**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 8*). [*kalmış taña,]*

kalun: Sürü.

Eydür imdi **kalunuma** iy imām
Hük-bānlık kıl baña bir yıl tamām
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 199*). [*kalunuma, -um, -a*]

kalup taña: Şaşırp kalmak, hayrete düşmek.

Niçe kim beñzedürem **kalup taña**
Hiç bu gönlümdeki beñzemez saña
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 129*). [*kalup taña,]*

(*Mes. 98: m. 17*)

kalurlar hacil: Mahçup kalmak, çekinmek.

Çün mürîd aşhāba söyler böyle dil
Dükeli aşhābı **kalurlar hacil**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 74*). [*kalurlar hacil,]*

kalursın girü: Geri kalmak.

Aslan eydür yöriseñne ilerü
Gerçek-iseñ neye **kalursın girü**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 230*). [*kalursın girü,]*

kamu: Tamamen.

‘Âlemi başdan başa gezdüm **kamu**
Hâturuma nakşını yazdum **kamu**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 5*). [*kamu,]*

(*Mes. 5: m. 10; Mes. 5: m. 94; Mes. 13: m. 5; Mes. 14: m. 46; Mes. 16: m. 108; Mes. 28: m. 24; Mes. 30: m. 29; Mes. 30: m. 30; Mes. 30: m. 260; Mes. 34: m. 21; Mes. 41: m. 8; Mes. 48: m. 22; Mes. 48: m. 14; Mes. 53: m. 72; Mes. 56: m. 44; Mes. 58: m. 17; Mes. 71: m. 20; Mes. 72: m. 252; Mes. 81: m. 170; Mes. 85: m. 98; Mes. 85: m. 111; Mes. 85: m. 112; Mes. 91: m. 25; Mes. 102: m. 95; Mes. 105: m. 106; Mes. 107: m. 136; Mes. 108: m. 3; Mes. 108: m. 4*)

kamu: Hepsi(ni), tümü(nü).

Kim bu gönlümdekiyi göre-y-idüm
Nem varın **kamu** saña vire-y-idüm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 42*). [*kamu,]*

kamu: Hepimiz.

Kim belî biz **kamumuz** durur-ıduğ
Ol ferîşte geldügin görür-ıduğ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 65*). [*kamumuz, -muz*]

kamu: Herkes, tümü.

Çün benüm **kamusına** telbîs olan
İy ‘aceb kimdür baña iblîs olan
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 121*). [*kamusına, -sın, -a*]

kamu: Tüm, bütün.

Kamu kuşlar bir yire dirildiler
Mülki şulţānsuz-ıduğın bildiler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 3, Mısra 1*). [*kamu,]*

(*Mes. 1: m. 25; Mes. 3: m. 5; Mes. 4: m. 29; Mes. 5: m. 15; Mes. 5: m. 30; Mes. 5: m. 102; Mes. 5: m. 183; Mes. 7: m. 23; Mes. 10: m. 82; Mes. 10: m. 105; Mes. 10: m. 106; Mes. 10: m. 144; Mes. 10: m. 172; Mes. 11: m. 48; Mes. 11: m. 58; Mes. 12: m. 138; Mes. 12: m. 166; Mes. 13: m. 16; Mes. 13: m. 19; Mes. 14: m. 15; Mes. 15: m. 50; Mes. 15: m. 54; Mes. 15: m. 86; Mes. 15: m. 114; Mes. 16: m. 19; Mes. 16: m. 92; Mes. 16: m. 101; Mes. 22: m. 97; Mes. 23: m. 2; Mes. 23: m. 6; Mes.*

24: m. 6; Mes. 28: m. 31; Mes. 29: m. 15; Mes. 30: m. 274; Mes. 31: m. 26; Mes. 31: m. 38; Mes. 32: m. 3; Mes. 32: m. 7; Mes. 33: m. 3; Mes. 33: m. 22; Mes. 34: m. 8; Mes. 39: m. 35; Mes. 47: m. 24; Mes. 47: m. 125; Mes. 50: m. 26; Mes. 50: m. 39; Mes. 51: m. 13; Mes. 51: m. 17; Mes. 51: m. 30; Mes. 53: m. 99; Mes. 53: m. 114; Mes. 53: m. 116; Mes. 53: m. 148; Mes. 54: m. 64; Mes. 56: m. 31; Mes. 56: m. 59; Mes. 60: m. 47; Mes. 63: m. 103; Mes. 63: m. 180; Mes. 63: m. 185; Mes. 63: m. 213; Mes. 64: m. 5; Mes. 65: m. 40; Mes. 68: m. 52; Mes. 72: m. 211; Mes. 72: m. 214; Mes. 72: m. 288; Mes. 72: m. 482; Mes. 72: m. 485; Mes. 73: m. 22; Mes. 75: m. 58; Mes. 76: m. 15; Mes. 77: m. 12; Mes. 81: m. 106; Mes. 81: m. 190; Mes. 84: m. 3; Mes. 84: m. 31; Mes. 84: m. 93; Mes. 84: m. 152; Mes. 85: m. 23; Mes. 89: m. 40; Mes. 90: m. 35; Mes. 91: m. 12; Mes. 91: m. 27; Mes. 91: m. 82; Mes. 92: m. 15; Mes. 95: m. 6; Mes. 96: m. 1; Mes. 96: m. 59; Mes. 97: m. 38; Mes. 100: m. 23; Mes. 101: m. 3; Mes. 101: m. 69; Mes. 102: m. 75; Mes. 107: m. 1)

kamu: Bütün, herkes.

Bağlayıcağ şeyh zünnârı bile
Bağlamak gerek-idi **kamu** bile
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 30). [**kamu**,]

(Mes. 16: m. 114; Mes. 22: m. 143)

kamu: Hepiniz.

Bil ki bu işden ki ben başarmışam
Ƙamuñuzuñ cānını kırtarmışam
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 292). [**kamuñuzuñ**, -ñuz, -uñ]

kamu: Hep, sürekli.

Kān 'amellerin **kamu** ben dutaram
Cevherîlere güher ben şataram
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 33, Mısra 11). [**kamu**,]

(Mes. 50: m. 38)

kamu: Her şey(i).

İşi gücü **kamu** oda yaqsam direm
Gün uzun hâ yüzine bakşam direm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 45, Mısra 13). [**kamu**,]

kamu: Herkes.

Şeyh ü yārānlar dükeli cem' -ile
Geldiler Rûm iline **kamu** bile
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 54). [**kamu**,]

(Mes. 15: m. 88; Mes. 49: m. 7; Mes. 53: m. 132; Mes. 16: m. 97; Mes. 68: m. 39; Mes. 77: m. 13; Mes. 81: m. 150; Mes. 84: m. 119; Mes. 84: m. 108; Mes. 98: m. 38)

kamu: Her.

Ƙamu dürlü 'ilm ü hikmet bende var
İlla bir yüzmek kim ol fen sende var
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra 29). [**kamu**,]

(Mes. 65: m. 122; Mes. 110: m. 23)

kamu: Hepsi.

Ƙuşlar anuñ sāyesidür **Ƙamusı**
Mülkinüñ pīrāyesidür **Ƙamusı**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 32). [**Ƙamusı**, -sı]

(Mes. 4: m. 6; Mes. 5: m. 66; Mes. 5: m. 283; Mes. 10: m. 111; Mes. 39: m. 45; Mes. 12: m. 229; Mes. 15: m. 7; Mes. 15: m. 75; Mes. 30: m. 17; Mes. 50: m. 58; Mes. 51: m. 5; Mes. 56: m. 58; Mes. 60: m. 13; Mes. 63: m. 116; Mes. 63: m. 222; Mes. 63: m. 207; Mes. 65: m. 41; Mes. 71: m. 16; Mes. 72: m. 361; Mes. 78: m. 68; Mes. 81: m. 122; Mes. 81: m. 124; Mes. 81: m. 153; Mes. 81: m. 128; Mes. 84: m. 115; Mes. 84: m. 111; Mes. 91: m. 118; Mes. 91: m. 268; Mes. 92: m. 12; Mes. 94: m. 65; Mes. 100: m. 39; Mes. 107: m. 137)

kamu: Herkes, her şey.

'Işk yolu **Ƙamudan** ayru-durur
Görmege ma'şūkı ol toğru varur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 69). [**Ƙamudan**, -dan]

(Mes. 12: m. 191)

kamu: *Bütün, tüm (hayvan).*

Cānavarlar bir yire dirildiler
Ḳamusı aslan katına geldiler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 56*). [*ḳamusı, -sı*]

(Mes. 91: m. 127; Mes. 91: m. 50)

kamu: *Hepsi(ni), tümü(nü).*

Kendü bütlerüme feryâd ireyim
Aña uyanları **ḳamu** kırayım
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 130*). [*ḳamu,]*

kamu 'âlem: *Bütün herkes, hepsi.*

Ḳamu 'âlem yöresine üşdiler
Her biri bir dürlü vaz'a düşdiler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 79*). [*ḳamu 'âlem,]*

kamu 'âlem: *Bütün dünya, herkes.*

Ol zamānda kim Resûl oğlan-ıdı
Ḳamu 'âlem kâlib u ol cān-ıdı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 8*). [*ḳamu 'âlem,]*

(Mes. 5: m. 47; Mes. 5: m. 121; Mes. 11: m. 83; Mes. 10: m. 22; Mes. 9: m. 55; Mes. 5: m. 38)

kamu bile: *Tümüyle birlikte.*

Dek saña yaluñuz olmadum belā
Âdem oğlanlarına **ḳamu bile**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 60*). [*ḳamu bile,]*

kamu bile: *Hep beraber.*

Ol biri eydür ki yārānlar-ıla
Gel gidelüm Ka'be'ye **ḳamu bile**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 60*). [*ḳamu bile,]*

kamu cem'-ile: *Bütün hepsi.*

Ol gice aşhābı **ḳamu cem'-ile**
Göñlin isteyü oturdılar bile
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 173*). [*ḳamu cem'-ile, --ile*]

kamu 'ilm: *Bütün ilimler.*

Ḳamu 'ilm içinde fikret kıluram
Fıkh-ıla tefsîri yavlaḳ bilürem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 119*). [*ḳamu 'ilm,]*

kamu varum yoğum: *Bütün varım yoğum ||
Tüm servet, her şey.*

Ne azum kaldı vü dahı ne çoğum
Bu-y-ıdı **ḳamu** benüm **varum**
yoğum (*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 122*). [*ḳamu varum yoğum,]*

kamudan: *Herkesten.*

Her seher kim gül çemende açıla
Ḳamudan ilkin baña qarşu gele
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 7, Mısra 8*). [*ḳamudan,]*

(Mes. 14: m. 2)

kamumuz: *Hepimiz.*

Yaluñuz nite gire kimse yola
Gelüñüz kim **ḳamumuz** gitlüm bile
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra 20*). [*ḳamumuz,]*

kamunuz: *Hepiniz.*

Ḳamunuz Tersā niçün olmaduñuz
Şeyh-ile vü hıdmetin kılmaduñuz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 39*). [*ḳamunuz,]*

(Mes. 14: m. 63; Mes. 14: m. 64)

ḳamusı: *Herkes.*

Baña şeh yarı diyeler **ḳamusı**
Ben kazandüğüm yiyeler **ḳamusı**

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 29, Mısra 13). [kamusı,]

(Mes. 102: m. 73)

kamusı: Hepsi.

Kuşlar anuñ sāyesidür **kamusı**
Mülkinüñ pīrāyesidür **kamusı**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 31). [kamusı,]

(Mes. 3: m. 6; Mes. 5: m. 83; Mes. 6: m. 28; Mes. 12: m. 225; Mes. 16: m. 37; Mes. 16: m. 38; Mes. 28: m. 8; Mes. 29: m. 14; Mes. 30: m. 90; Mes. 38: m. 3; Mes. 39: m. 63; Mes. 65: m. 42; Mes. 69: m. 28; Mes. 72: m. 132; Mes. 72: m. 544; Mes. 72: m. 555; Mes. 75: m. 54; Mes. 95: m. 7; Mes. 101: m. 14; Mes. 101: m. 30; Mes. 107: m. 6; Mes. 107: m. 37)

kamusı: Hepsi. (Mekke halkı).

Mekke kavmı cānına çün od düşer
Kamusı Safvān'ıñ üstine üşer
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 252). [kamusı,]

kamusın: Tamamını, hepsini.

Ben anuñ yüzine karşı söylerem
Müşkilümi **kamusın** hall eylerem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 7, Mısra 10). [kamusın,]

(Mes. 66: m. 146)

kān: Maden.

Bunça altın ma'deni bulunmadı
Bu demür **kānı** yavukılınmadı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 278). [kānı, -ı]

(Mes. 30: m. 281; Mes. 30: m. 279; Mes. 30: m. 280; Mes. 30: m. 281; Mes. 96: m. 55)

kan: Maden ocağı.

Kān 'amellerin kamu ben dutaram
Cevherilere güher ben şataram

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 33, Mısra 11). [kān,]

(Mes. 33: m. 15; Mes. 33: m. 7; Mes. 33: m. 14; Mes. 33: m. 3; Mes. 51: m. 10; Mes. 33: m. 27)

kan: Vücuttaki hayati sıvı; kan.

Şeyh eydür yüregüm **kanından** uş
Eylemişem bu gice yüz guslı hōş
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 3). [kanından, -ın, -dan]

(Mes. 25: m. 54; Mes. 30: m. 228; Mes. 66: m. 40; Mes. 88: m. 32; Mes. 88: m. 30; Mes. 91: m. 54)

kan: Kan, can.

Birisi-y-ile dağı dartam teni
Ten metā'ını dağı getir **kanı**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 30). [kanı, -ı]

kan: Aldanmak, inanmak.

Saňa 'āşık nefs için olmaduğuz
Anuñ-ıçun naķşuňa **kanmaduğuz**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 138). [kanmaduğuz, -ma, -duğ, -uz]

kan: Kana kana içmek, doymak.

Degmesi ol çeşmeden çün **kandılar**
Bir kadeh geğ geldi baňa şundılar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 209). [kandılar, -dı, -lar]

kan ağıladı: Büyük bir üzüntü içinde bulunmak.

Bu hevā Dārā yüregın tağladı
Bunda Keyhüsrev niçe **kan ağıladı**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 188). [kan ağıladı, -dı]

kan bahā: Kan parası; öldürme ve yaralamalarda suçlunun ödemek zorunda olduğu para veya mal, kefare. (Dökülen kanın ederi bağlamında).

Bulmaz-ısa daḥı anda cān bahā
Seni görmek bize yiter **kan bahā**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra*
278). [*kan bahā,]*

Dün ğurābı **kanadın açdı** yine
Gün hümāsı yuvadan uçdı yine
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra*
41). [*kanadın açdı, -dı]*

kan denizleri: *Kan deniz(ler)i.*

Kan denizleri içinde yüzdiler
Ejdehālar-ıla yolda durdılar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra*
97). [*kan denizleri,]*

kān gibi: *Maden ocağı gibi.*

Geldi şāhbāz ortaya şultān gibi
Dökdi yüz biñ gevheri bir **kān gibi**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 29, Mısra*
2). [*kān gibi,]*

kān ola: *Maden ocağı olmak.*

Ṭağda kim peydā vü yā pinhān ola
Degme taş dibinde yüz biñ **kān ola**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 33, Mısra*
24). [*kān ola,]*

kan tolar: *Kanla dolmak, kıpkırmızı olmak.*

Çün kim ol beg işidür bu sözleri
Kaķımaķdan **kan tolar** hem gözleri
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra*
108). [*kan tolar, -ar]*

kanad: *Uçma organı, kanat.*

Bir **kanada** niçe ḥayrān kalasıñ
Kuşı iste kim kanat çok bulasıñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra*
41). [*kanada, -a]*

(*Mes. 2: m. 3; Mes. 2: m. 5; Mes. 2:*
m. 8; Mes. 2: m. 18; Mes. 2: m. 19;
Mes. 2: m. 25; Mes. 2: m. 28; Mes. 2:
m. 40; Mes. 2: m. 22; Mes. 2: m. 27;
Mes. 27: m. 17; Mes. 63: m. 68; Mes.
63: m. 129; Mes. 63: m. 131; Mes. 93:
m. 22; Mes. 105: m. 53; Mes. 105: m.
59; Mes. 105: m. 43; Mes. 105: m. 48)

kanadın açdı: *Kanat açmak.*

kanat: *Uçma organı, kanat.*

Ol **kanat** naķşıña çün inandılar
Ol kuşı ol bir kanadı şandılar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra*
7). [*kanat,]*

(*Mes. 2: m. 20; Mes. 2: m. 24; Mes. 2:*
m. 29; Mes. 2: m. 30; Mes. 2: m. 37;
Mes. 2: m. 38; Mes. 2: m. 42; Mes. 2:
m. 9; Mes. 2: m. 39; Mes. 11: m. 77;
Mes. 39: m. 70; Mes. 107: m. 22)

kança: *Ne kadar?.*

Eydür imdi ditremegüm giderün
Kança kim gerek-ise aluñ virün
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra*
260). [*kança,]*

kança: *Nereye?.*

Eydür iy veh oda yandum n'ideyim
Bağlu boynum bunda **kança** gideyim
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra*
136). [*kança,]*

(*Mes. 12: m. 194; Mes. 91: m. 172;*
Mes. 93: m. 26)

kançarı: *Nereye, ne tarafa.*

Kançarı varsam yig ola dimegil
Muştafā etegin elden komağıl
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra*
305). [*kançarı,]*

(*Mes. 13: m. 18; Mes. 30: m. 13; Mes.*
32: m. 134; Mes. 91: m. 171)

kand: *Şeker.*

Ḥōşlığ-ıla ağıyı **kand** eyleñüz
Size uran-ıla peyvend eyleñüz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 83, Mısra*
19). [*kand,]*

kanda: Nasıl?

Küh-ı Kāf'ūñ kuşına **kanda** yitem
Beni koñ kim dağda keklikler dutam
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 29, Mısra 17*). [*kanda,]*

(*Mes. 1: m. 19; Mes. 33: m. 18; Mes. 33: m. 15; Mes. 35: m. 5; Mes. 38: m. 20; Mes. 40: m. 22; Mes. 60: m. 92; Mes. 89: m. 44; Mes. 96: m. 32; Mes. 96: m. 40; Mes. 109: m. 26*)

kanda: Ki orada.

Her terāzū **kanda** ise **kanda** var
Cān u ten mīzānları uş bende var
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 31*). [*kanda,]*

kanda: Neredeydin.

Bu beş on yıldan ilerürek 'aceb
Kanda-y-ıduñ ol yiri kılğıl taleb
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 1, Mısra 17*). [*kanda-y-ıduñ, --y, --ıd, -uñ]*

kanda: Nerede, nasıl.

Eydür uslu putlara **kanda** söge
Ol hü mā yā kendüzin nite öge
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 111*). [*kanda,]*

(*Mes. 39: m. 20; Mes. 72: m. 457; Mes. 81: m. 109; Mes. 105: m. 110*)

kanda: Nerede?

Hüdhüd eydür sürete kapılan er
Ma'naya **kanda** ire iy bī-başar
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 8, Mısra 2*). [*kanda,]*

(*Mes. 10: m. 74; Mes. 16: m. 18; Mes. 24: m. 16; Mes. 27: m. 22; Mes. 33: m. 13; Mes. 43: m. 13; Mes. 47: m. 118; Mes. 53: m. 96; Mes. 53: m. 112; Mes. 69: m. 201; Mes. 71: m. 57; Mes. 71: m. 62; Mes. 72: m. 50; Mes. 72: m. 54; Mes. 72: m. 366; Mes. 72: m. 213; Mes. 72: m. 375; Mes. 74: m. 19; Mes. 76: m. 10; Mes. 81: m. 31; Mes.*

81: m. 103; Mes. 81: m. 120; Mes. 84: m. 141; Mes. 84: m. 144; Mes. 84: m. 143; Mes. 87: m. 13; Mes. 88: m. 13; Mes. 84: m. 13; Mes. 93: m. 28; Mes. 110: m. 16)

kanda: Nerede, her ne zaman ve nerede olursa olsun.

Kanda bir togru söze meydān olur
Ben gün aydın dir-isem yalan olur
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 61, Mısra 25*). [*kanda,]*

(*Mes. 73: m. 19; Mes. 74: m. 20*)

kanda: Nereden, nasıl?

'Avratum bir yaña nālišler kılur
Oğlanum sīmurğı hōd **kanda** bilür
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 92, Mısra 6*). [*kanda,]*

kanda kim: Her nerede ki.

Müdde'iler mülkine akın salısaruz
Kanda kim bütthāne var yıkısaruz
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 18*). [*kanda kim,]*

(*Mes. 84: m. 49; Mes. 84: m. 51; Mes. 84: m. 57*)

kanda kim: Nerede ki.

'Āşıkı ma'şūk-ıla seyrānda bil
Kanda kim yār-ısa bizi anda bil
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 21, Mısra 10*). [*kanda kim,]*

(*Mes. 66: m. 133; Mes. 32: m. 33*)

kanda olsa: Nerede olursa.

Tūṭi-y-içün kargā dahı dem-be-dem
Eydür-idi **kanda olsa** bīş-ü-kem
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 54*). [*kanda olsa,]*

kandan: Nereden.

Geldi keklik kim yabandan gelürem
Tağlar astındağı **ḳandan** gelürem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 33, Mısra 2*). [*ḳandan, j*]

kandil: *Kandil, çerağ, meşale.*

Büşr'e bir āstāne açdı şāhvār
Aşdı on **ḳandil** içinde zer-nigār
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 478*). [*ḳandil, j*]

ḳanğı: *Soru sıfatı, hangi.*

Anı kim 'ışk eyledi ben bī-dile
Ḳanğı delü eylemişdür 'ākile
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 164*). [*ḳanğı, j*]

(*Mes. 22: m. 36; Mes. 22: m. 39; Mes. 22: m. 43; Mes. 72: m. 108; Mes. 72: m. 192; Mes. 72: m. 212; Mes. 72: m. 230; Mes. 81: m. 133; Mes. 88: m. 58*)

ḳanğı: *Soru zamiri, hangisini.*

Şeyḥ eydür **ḳanğısını** dartayım
Evvel ü bey' ü şirāda artayım
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 37*). [*ḳanğısını, -sın, -ı j*]

ḳanğı bir: *Hangi bir.*

Ḳanğı bir ihsānumuñ yitüreler
Tā' atını yirine getüreler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 75*). [*ḳanğı bir, j*]

(*Mes. 63: m. 158*)

ḳanı: *Hani, nerede?.*

Hāriciler ili dutmış şāh **ḳanı**
Mülk-i 'inne'd-dīne 'inda'llāh **ḳanı**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 11*). [*ḳanı, j*]

(*Mes. 5: m. 12; Mes. 5: m. 48; Mes. 5: m. 122; Mes. 5: m. 168; Mes. 10: m. 145; Mes. 10: m. 147; Mes. 10: m. 149; Mes. 10: m. 150; Mes. 10: m. 151; Mes. 10: m. 152; Mes. 10: m. 153; Mes. 10: m. 155; Mes. 10: m.*

156; Mes. 10: m. 157; Mes. 10: m. 159; Mes. 10: m. 167; Mes. 11: m. 5; Mes. 11: m. 43; Mes. 11: m. 44; Mes. 16: m. 71; Mes. 16: m. 72; Mes. 32: m. 96; Mes. 32: m. 117; Mes. 32: m. 118; Mes. 39: m. 17; Mes. 47: m. 46; Mes. 49: m. 35; Mes. 53: m. 97; Mes. 53: m. 98; Mes. 63: m. 99; Mes. 63: m. 100; Mes. 63: m. 143; Mes. 66: m. 43; Mes. 66: m. 44; Mes. 72: m. 130; Mes. 75: m. 90; Mes. 81: m. 98; Mes. 81: m. 141; Mes. 81: m. 142; Mes. 84: m. 143; Mes. 91: m. 243; Mes. 101: m. 67)

ḳanı: *Hani, nerede? || Yok.*

Böyle şerḥ ü baş ḳılmaḳ her feni
Mantıku't-tayr'ında 'Attār'uñ **ḳanı**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 82*). [*ḳanı, j*]

ḳan-ıla ete: *Kan ve et.*

Görmedüñ zāğı ki bir keklik ola
Ḳan-ıla ete ne gökçeklik ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 46, Mısra 12*). [*ḳan-ıla ete, -e j*]

ḳan-ıla toldı: *"Kan ile dolup taşmak."*

Kim bu sultān itleri ança bizi
Dutdılar kim **ḳan-ıla toldı** yazı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 16*). [*ḳan-ıla toldı, -dı j*]

ḳanın içesin: *Kanını içmek || Canına kast etmek.*

Yig-ise senden ḳoyuban ḳaçasın
Alu olur-ısa **ḳanın içesin**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 270*). [*ḳanın içesin, -esin j*]

ḳāni': *Kanaat edici, eden, hālinden hoşnut, nasibine razı.*

Pādişāhuñ himmeti 'ālī gerek
Ḳāni'a üç günde yiter bir çörek
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 76*). [*ḳāni'a, -a j*]

ḳāni' olayım: *Kanaat etmek, yetinmek.*

Et yimeyüp **kānī** 'olayım direm
Anuñ uçun günde bir süñük yirem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 23, Mısra 21*). [*kānī* 'olayım, -ayım]

kānītātün tā'ibātin 'ābidāt: "İtaat eden, tevbe eden, ibadet eden." (*Tahrir/5*).

Hem bu yola kıldılar hāşıl necāt
Kānītātün tā'ibātin 'ābidāt
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 318*). [*kānītātün tā'ibātin 'ābidāt, -in*]

kankı: *Hangi.*

Ne 'amel kılup bu qadra irdüñüz
Ƙankı şafdan işbu şadra irdüñüz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 124*). [*Ƙankı,]*

(*Mes. 30: m. 250; Mes. 72: m. 268*)

kankı biri: *Hangi biri.*

Aşlumuzda yüziçi kim var-ıdı
Yā şu-y-ıla **Ƙankı biri** yār-ıdı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 48*). [*Ƙankı biri,]*

kankısı: *Hangisi.*

Yohsa degme şārda bunça şeyh ola
Ƙankısı defterde sağışa gele
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra 46*). [*Ƙankısı,]*

kanlarına girmesem: *Birini öldürmek veya ölümüne sebep olmak.*

Eydür āhir bu selāmi virmesem
Yigreg-idi **Ƙanlarına girmesem**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 84*). [*Ƙanlarına girmesem, -me, -se, -m*]

kanlu: *Katil.*

Şer' içinde **Ƙanlusın** şahş öldürür
Ƙor tarīkatda vü Tañrı'dan görür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 73*). [*Ƙanlusın, -sın*]

Ƙap: *Kapmak, ele geçirmek.*

Çün görür kim ol işüm aña uya
Ƙapar anı vü Ƙalur bir Ƙuyuya
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 204*). [*Ƙapar, -ar*]

(*Mes. 93: m. 36*)

Ƙapılan er: *Etkisinde kalan, aldanan kişi.*

Hüdhüd eydür sürete **Ƙapılan er**
Ma'naya Ƙanda ire iy bī-başar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 8, Mısra 1*). [*Ƙapılan er,]*

ƘapƘara: *KapƘara, simsiyah.*

Bir Ƙanadıyla bir ayağı tamām
ƘapƘara köynidi anuñ ve's-selām
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 44*). [*ƘapƘara,]*

Ƙapu: *Kapı eşiği, huzur.*

Her gice cāna kemīnsāz oluram
Kim **Ƙapuñda** böyle cānbāz oluram
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 36*). [*Ƙapuñda, -ñ, -da*]

(*Mes. 12: m. 10; Mes. 14: m. 59; Mes. 52: m. 51; Mes. 60: m. 49; Mes. 63: m. 117; Mes. 63: m. 118; Mes. 84: m. 152; Mes. 84: m. 136; Mes. 84: m. 146; Mes. 84: m. 147; Mes. 85: m. 143; Mes. 88: m. 103; Mes. 88: m. 43; Mes. 89: m. 28; Mes. 91: m. 39; Mes. 91: m. 88; Mes. 91: m. 120; Mes. 107: m. 104; Mes. 107: m. 106; Mes. 108: m. 12*)

Ƙapu: *Kapı.*

Bunlar eydür biz Ƙapu ne görmedük
Ƙapu yolından behište girmedük
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 46*). [*Ƙapu,]*

(*Mes. 72: m. 489; Mes. 72: m. 382; Mes. 84: m. 150*)

Ƙapu: *Makam.*

Ol **kapuda** kim nihān u āşikār
Nūr u zulmetden hezārān perde var
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra 17*). [*kapuda, -da*]

kapu: *Kapı, yol, yer.*

Bunlar eydür biz **kapu** ne görmedük
Kapu yolından behište girmedük
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 45*). [*kapu,]*

(*Mes. 22: m. 36; Mes. 22: m. 38; Mes. 22: m. 43; Mes. 84: m. 150; Mes. 88: m. 33*)

kapu: (*Allah'ın*) *Makamı, huzuru, katı.*

Ben ki yolu düzdüm anuñ yatına
Kapusından irdüm anuñ katına
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 142*). [*kapusından, -sın, -dan*]

kapu: *Kapı || Eşik, huzur.*

Kapusında ol kızuñ bir ay tamām
Mu' tekif oturdı ol şeyh-i imām
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 85*). [*kapusunda, -sın, -da*]

(*Mes. 45: m. 18*)

kapu: *Kapı (evin).*

Kapu dahı açuk olıçak tamām
Olur ol üç açuk anda ve's-selām
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 9*). [*kapu,]*

kapu: *Eşik, nezd, yan, huzur.*

Sen kim eyledüñ girü mülkin durak
Kapusındasın velī andan ırak
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 140*). [*kapusındasın, -sın, -da, -sın*]

kapuçı: *Kapıcı.*

Bunlar eydür biz **kapuçı** görmedük
Bunda Rıdvān hükmi-y-ile girmedük
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 49*). [*kapuçı,]*

kapuçı: *Kapıcı; cennetin kapıcısı (Rıdvān).*

Kapuçı benem buları görmedüm
Bir kapudan bunlara yol virmedüm
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 37*). [*kapuçı,]*

(*Mes. 22: m. 47*)

kapudan rişvet giricek öyke bacadan çıkar:

Rüşvet kapıdan girince insaf (iman) bacadan çıkar (Onurunu rüşvet için feda eden kişiden her kötülük beklenir).

Kapudan rişvet giricek gül gibi Öyke bacadan çıkar bülbül gibi
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 104*). [*kapudan rişvet giricek öyke bacadan çıkar, -içek*]

kapularından sürdiler: *Kapıdan kovmak.*

Seni benden ne kadar yig gördiler
Kim beni **kapularından sürdiler**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 66*). [*kapularından sürdiler, -di, -ler*]

kār kılmadı: *Fayda etmek.*

Çok naşihat virdiler **kār kılmadı**
Şeyhe vü ussı başına gelmedi
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 113*). [*kār kılmadı, -ma, -dı*]

kara: *Siyah.*

Kara kemhāyı çıkarur rüzigār
Kim kızıl atlas geye gevher-nişār
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 81*). [*kara,]*

(*Mes. 22: m. 43; Mes. 53: m. 29; Mes. 53: m. 86; Mes. 105: m. 58; Mes. 105: m. 21*)

kara: *Siyah, kara || Kötü, sıkıntı.*

Ne ki merhem şanduñ anda dāğ ola
Ne ki **kara** gördüñ anda ağ ola
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 130*). [*kara,]*

kara: *Siyah, kara || Kötü, sıkıntı, günahkâr.*

Ben hemân yolda vü sen yoldan ırak
Defterüñ senüñ **kara** vü benüm ak
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 136*). [*kara,]*

kara olur: *Kara, karanlık olmak.*

Büşr eydür Tañrı kahrı çün gelür
Gice gibi ay yüzi **kara olur**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 248*). [*kara olur, -ur]*

kara şa'r geydi: *Siyah baş örtüsü takmak.*
(*Şa'r: Poşu: Kenarları saçaklı ipek, pamuk, yün ve benzerinden yapılmış bir tür baş örtüsü*).

Gice **kara şa'r geydi** şāhvār
Gökde kühlī parçın urdı zer-nigār
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 127*). [*kara şa'r geydi, -di]*

kara üzüm: *Kara üzüm, siyah üzüm.*

Kara üzüm kapuda Hindū gibi
Ak üzümüñ dānesi lū'lū gibi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 39*). [*kara üzüm,]*

karañırak: *Karanlık.*

Ev birbirinüñ içinde durak
Altısından evvel ev **karañırak**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 58*). [*karañırak,]*

karañu: *Karanlık.*

Eydür iy Bucehl dünyā **karañu**
Gice-y-idi ev bucağı dūr tolu
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 215*). [*karañu,]*

(*Mes. 5: m. 226 Mes. 53: m. 63 Mes. 53: m. 119 Mes. 53: m. 160 Mes. 89: m. 3*)

karañu: *Karanlık || Cahillik.*

Gerçi gözüm var-ıdı görmez-idüm
Ƙarañudan ol yaña varmaz-idüm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 218*). [*karañudan, -dan]*

karañu gice: *Karanlık gece.*

Ol **karañu gice** haylī çün geçer
Girü güneş şu yirine od saçar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 75*). [*karañu gice,]*

karar: *Kararmak, siyahlaşmak.*

Vardum anı kuçmağa nūri benüm
Ƙanadumı yakdı **karardı** tenüm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 48*). [*karardı, -dı]*

karār eyle-: *Durmak.*

Giceye degin **karār eylediler**
Bunça tedbiri bile söylediler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 37*). [*karār eylediler, -di, -ler]*

(*Mes. 60: m. 33*)

karār eyleyelüm: *Sabit durmak; kalmak.*

Bir zamān bunda **karār eyleyelüm**
Degmemüz hālümüzi söyleyelüm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 85*). [*karār eyleyelüm, -y, -elüm]*

kararak oldı yüzi: *Yüzü kapkara kesilmek.*

Çün işitdi ol bed-ahter bu sözi
Ƙismetinden **kararak oldı yüzi**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 160*). [*kararak oldı yüzi,]*

karāri kalmadı: *Kararsız olmak, sabit olmamak.*

Sabrı gitdi vü **karāri kalmadı**
Hiç işinde ihtiyāri kalmadı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 7*). [*karāri kalmadı, -dı]*

karavaş: *Cariye, hizmetçi.*

Degme bir kula adar bir armağan
Degme bir **karavaşa** hem bir nişan
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra
26). [karavaşa, -a]

kārbār: İş, güç || Âmel.

Anda herkes 'arza kıla **kārbār**
'Afv ide Gülşehri cürmin Girdigār
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 77, Mısra
27). [kārbār,]

kardaş: Kardeş.

Her kime kim yār u yā **kardaş** direm
Kamudan anuñ etin yavlağ yirem
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 48, Mısra
13). [kardaş,]

(Mes. 63: m. 237 Mes. 69: m. 20)

kardaş: Kardeş; dost.

Her kim ol kuyu kaza bir **kardaşa**
'Âkıbet ol kuyuya kendü düşe
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra
117). [kardaşa, -a]

kardaşınıñ etin yiyen: Kardeşinin etini
yemek. (Birbirinizin gizli şeylerini
araştırmayın ve birbirinizi arkadan
çekiştirmeyin. Ölü kardeşinizin etini yemekten
hoşlanırsınız? Hucurât Suresi 49/-12) Bir
üst beyitteki gıybet için söylenmiştir.

Niçe mü'mindür 'acab gıybet diyen
Kardaşınıñ dirile **etin yiyen**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 61, Mısra
4). [kardaşınıñ etin yiyen,]

kardaşumuzuñ etini yimedük: Kardeşinin
etin yemek. (Birbirinizin gizli şeylerini
araştırmayın ve birbirinizi arkadan
çekiştirmeyin. Ölü kardeşinizin etini yemekten
hoşlanırsınız? Hucurât Suresi 49/-12) Bir
üst beyitteki gıybet için söylenmiştir.

Kimsenenüñ gaybetini dimedük
Kardaşumuzuñ etini yimedük
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra
136). [kardaşumuzuñ etini yimedük,]

karga: Karga, kuş.

Ben yiyicek kaz yüreginden ciger
Karga ilte sizi simurğa meger
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 29, Mısra
20). [karga,]

(Mes. 50: m. 6; Mes. 50: m. 8; Mes.
50: m. 25; Mes. 50: m. 29; Mes. 50:
m. 53; Mes. 50: m. 86; Mes. 50: m. 88;
Mes. 50: m. 4; Mes. 50: m. 28; Mes.
50: m. 50; Mes. 50: m. 87; Mes. 50:
m. 85)

karğa gibi: Karga gibi.

Sādık oluñ yoluñuzdan dönmeñüz
Degme şāha **karğa gibi** konmañuz
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 104, Mısra
36). [karğa gibi,]

karı: Kadın. Bu kelime cümlede olumsuzluğu
çağrıştırmak için kullanılmış ve cümleye
"negatif" anlam katmıştır. (Dönek, hileci vb.).

Gāh 'ābid gāh evbāş oluram
Gāh **karı** gāh kallāş oluram
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 48, Mısra
34). [karı,]

karı: Karı, kadın.

Bir **karı** işledüğünü bir şehir
Eylemez yüz hançer ü tığ u teber
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
59). [karı,]

karı olur: İhtiyar olmak; yaşlanmak.

Yigid er kocalıcağ **karı olur**
Arisuz ton yuyıcağ arı olur
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 77, Mısra
5). [karı olur, -ur]

karık: Karışık, karıştırılmış.

Kāndan arı çıkan altun hāş ola
Miss **karıklı** aqça bī-ihlāş ola
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra
56). [karıklı, -lu]

karın: Batın, karın.

Ol **karında** kim ilan yatdı niçün
Deşni-y-ile deşmedüñ anı bugün

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 77). [karında, -da]

(Mes. 81: m. 46)

karın: Karın, mide; işkembe.

Koyunun **karın** bağırsağı yine
Âdemün kimse göriçek yigrene
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 55). [karın,]

karış: Katılmak, karışmak.

Güneşün yüzi bulaşmaya ise
Altun altuna **karışa** mis mise
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 302). [karışa, -a]

(Mes. 60: m. 6; Mes. 85: m. 108)

karış: İki veya ikiden çok şey bir araya gelip
birbirinin içinde dağılmak, birbirinin içine
girmek, karışmak.

İşk-ıla şehvet kaçan barışsar
Yâ şu-y-ıla od nite **karışsar**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 20). [karışsar, -isar]

(Mes. 57: m. 9)

karışdur: Karıştırmak.

Ben şeker **karışdurur-ısam** güle
Mısr'a değin Rûm ili şekker tola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra 35). [karışdurur-ısam, -ur, --isa, -m]

(Mes. 22: m. 8)

karışma: Bir araya gelmek, katılmak.

Ehl-i dil dünyâ-y-ıla barışmaya
Dîn ile dünyâ bile **karışmaya**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 18, Mısra 14). [karışmaya, -ya]

karmak: Karıştırmak, katmak.

Toprağa göz yaşlarını **kardılar**
Bir mağarada çile çıkardılar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 15). [kardılar, -dı, -lar]

karn: İç, karın.

Çün bunun adını işidür kaçır
Korkısından **karnı** dahı kan geçer
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 228). [karnı, -ı]

(Mes. 94: m. 73; Mes. 53: m. 121)

karn: Karın, mide.

Kurd, **karnı** toymağı cehdin kılur
Yohsa yâdı ya bilişi ne bilür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 59, Mısra 11). [karnı, -ı]

(Mes. 60: m. 102; Mes. 66: m. 86;
Mes. 91: m. 153)

karnı açukdukda: Karnı acıktığı zaman.

Toklığında muğbil işüm var diye
Karnı açukdukda dahı issin yiye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 58, Mısra 24). [karnı açukdukda,]

karnına iner: Karnına geçmek, inmek (yılan).

Girüdurur boğazına bir yılan
Bu varınça **karnına iner** revân
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 28). [karnına iner, -er]

karnuma girdi: Karnuma girmek, mideye
inmek.

Yâ ödüm şıda-y-ıdı ol korkuda
Kim yılan **karnuma girdi** uykuda
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 88). [karnuma girdi, -di]

karnuñ içinde: Karında, midede.

Kim yılan var **karnuñ içinde** senün
Çâresin bilmeye-y-idüm hîç anuñ

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 83). [karnuñ içinde,]

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra 14). [karşu dura, -a]

karşı: Karşı, doğru.

Ana diler-ise cânın şakına
Yavriya gelen aña **karşı** döne
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 24). [karşı,]

karşu gele: Karşısına çıkmak.

Her seher kim gül çemende açıla
Kamudan ilkin baña **karşu gele**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 7, Mısra 8). [karşu gele, -e]

karşu: Karşı.

Cânlulardan hâli gördiler yolu
Ese-durur **karşu** istingâ yili
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 68). [karşu,]

karşu gelmeye: Karşı gelmek.

Her seher kim niçe kim gül açıla
Saña **karşu gelmeye** baña gele
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 8, Mısra 22). [karşu gelmeye, -y, -e]

karşu: Ön taraf, karşısı.

Ol gün anda giceye degin kalur
Manzaruñ **karşusına** zârî kıılır
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 120). [karşusına, -sın, -a]

karşu vardılar: Karşılama, birini karşılamak amacıyla öne çıkmak.

Karşu vardılar yüz urdılar yire
Tavşanuñ ahvâlini bir bir şora
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 269). [karşu vardılar, -dı, -lar]

karşu: Karşısında.

Şeyh eydür iy şeh-i serv-i revân
Karşuña şürîde-dil âşüfte-cân
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 184). [karşuña, -ña]

kâr-u-bâr: İş güç, kazanç.

Şol Süleymân'a dükeli **kâr-u-bâr**
Bir yüzük kaşından idi pâydar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 34, Mısra 9). [kâr-u-bâr,]

(Mes. 45: m. 41; Mes. 82: m. 18)

karşu: Katında, nezdinde; için.

Kim ola her gün benüm işüm namâz
Bî-niyâza **karşu** eyleyem niyâz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 28). [karşu,]

kârûn olur: Musa Peygamber'in zamanında yaşamış, malının ve servetinin çokluğuyla ün salmış bir şahıs olmak.

Biri Mūsā vü biri **Kârûn olur**
Biri Leylî vü biri Mecnûn olur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 81). [kârûn olur, -ur]

karşu: Karşı, -e doğru.

Düşmeninden şakınan gâfil degül
Seyle **karşu** yöriyen 'âkil degül
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 106). [karşu,]

kârvân: Kervan.

Ben ki Mısr'uñ **kârvânın** urmuşam
Dünyâda şekker dükânın kurmuşam
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra 33). [kârvânın, -ın]

karşu dura: Karşısında durmak.

Sen ne çäre kılasın kendüzüñe
Çün bulut **karşu dura** ılduzuña

kaşd: Amaç, niyet.

Andan işbu 'aql-ıla **kaşduñ** hemān
Kim behiştî duta-y-ıduñ cāvidān
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra
41). [kaşduñ, -uñ]

kaşd: Kasten, bile bile.

Bid'ata hîç iltifāt eylemedüm
Kaşd-ıla hergiz yalan söylemedüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 51, Mısra
32). [kaşd-ıla, --ıla]

kaşd eylemedük: Kast etmek, niyetlenmek.

Kimsenüñ mālına **kaşd eylemedük**
'Ömrümüzde bir yalan söylemedük
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra
133). [kaşd eylemedük, -me, -dük]

kaşd eyleye: Kötü bir niyetle davranmak, kötü
amaçlar uğruna hareket etmek; saldırmak,
öldürmek.

Taş ola kim gevhere kaşd eyleye
Süst er ola kim ere **kaşd eyleye**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 80, Mısra
16). [kaşd eyleye, -ye]

kaşd eyleye: Kötü bir niyetle davranmak, kötü
amaçlar uğruna hareket etmek; kırmak, yerle
bir etmek.

Taş ola kim gevhere **kaşd eyleye**
Süst er ola kim ere kaşd eyleye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 80, Mısra
15). [kaşd eyleye, -ye]

kaşd ide: Bir şeyi yapmaya kast etmek, niyet
etmek.

Çün kafas sına kim ol kuş **kaşd ide**
Kim uça ol bend-ile kaçça gide
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra
25). [kaşd ide, -e]

kaşd idem: Bilerek bir işe girişmek,
niyetlenmek.

İster-isem kim kişiye **kaşd idem**
Börki altından başını iledem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 89, Mısra
17). [kaşd idem, -em]

kaşd idem: Kötülük etmek, kıymak, zarar
vermeyi istemek.

Bunça miñnet eyleyem cānlarına
Soñucı **kaşd idem** imānlarına
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra
100). [kaşd idem, -em]

kaşd itmez-idi: Yönelmek; saldırmak.

Tok iken yimege **kaşd itmez-idi**
İssini vü diş-ile dutmaz-ıdı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 59, Mısra
3). [kaşd itmez-idi, -mez, --i, -di]

kaşd kıldı cānuña: Birini öldürmeye
hazırlanmak.

Ol ki şimdi **kaşd kıldı cānuña**
Kaşa baķısar senüñ fermānuña
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra
91). [kaşd kıldı cānuña,]

kaşdum kılmasun: Bilerek bir işe girişmek,
niyetlenmek.

Dek durayım bāri beni bilmesün
Tā ki öldürmege **kaşdum kılmasun**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
48). [kaşdum kılmasun, -ma, -sun]

kāşid olan şahs: İstekli, niyet eden kişi.

Ābid olan kişi ma'būda irer
Kāşid olan şahş maķşūda irer
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra
4). [kāşid,]

kaşıdın: İsteyerek, kasten.

Rüstem eydür **kaşıdın** düşdüm yire
Kim bu oynumuz saña lezzet vire
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
137). [kaşıdın,]

kāşki: Keşke.

Kāşki ben hergiz selāmuñ bunlara
Virüben girmeye-y-idüm kanlara
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra
99). [kāşki,]

kasr: Saray, köşk.

Âhîret **kasrına** çün kim varasın
Ne ki gönlündedir anı göresin
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 127*). [*kasrına, -ın, -a*]

(*Mes. 97: m. 35*)

kaş: (Yüzük üzerinde taş yerleştirmeye yarayan) oyuk.

Mülk ü mâlın arturan bir taş-ıdı
Ol taşı şorar-ısañ bir **kaş-ıdı**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 34, Mısra 12*). [*kaş-ıdı, --ıdı*]

kaş: Gözlerin üzerinde kemerli birer çizgi oluşturan kısa kıllar.

Ne haqîkatda ayak şığar ne baş
Ne göz işe gelür anda vü ne **kaş**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 72*). [*kaş,]*

kaş: Göz çukuru üzerinde bir yay gibi uzanan, üzeri kıllarla kaplı çıkıntı || Sevgilinin kaşları.

Burka ‘ altından oturmuş ay gibi
Kırpığı oklar u **kaşı** yay gibi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 514*). [*kaşı, -ı*]

kat: Huzur, makam.

Sâyeden her kim yol ilte zâtına
Lâcerem ol yoldan ire **katına**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 34*). [*katına, -ın, -a*]

(*Mes. 5: m. 30; Mes. 5: m. 172; Mes. 5: m. 60; Mes. 5: m. 59; Mes. 7: m. 16; Mes. 10: m. 31; Mes. 12: m. 3; Mes. 5: m. 172; Mes. 12: m. 13; Mes. 32: m. 71; Mes. 47: m. 70; Mes. 47: m. 75; Mes. 63: m. 101; Mes. 69: m. 131; Mes. 71: m. 31; Mes. 88: m. 4; Mes. 91: m. 198*)

kat: Yer, makam.

Bir gün ol ‘avrât **katında** oturur
Nâgehân bakar yüzine vü görür

(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 15*). [*katında, -ın, -da*]

kat: Yanında, nezdinde.

Büşre eydür iy baña yoldaş olan
Cehli yoldaşı **katında** fâş olan
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 210*). [*katında, -ı, -n, -da*]

kat: Katmak.

Uş şatun aldum varam şâha şatam
Aña dahı bunça cevherler **katam**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 40, Mısra 64*). [*katam, -am*]

kat: Karıştırmak, dahil etmek.

Bu yakîne **katmaz-ısañ** sen şeki
Nite Mecnûn bir ola Leylî iki
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 103*). [*katmaz-ısañ, -maz, --ısa, -ñ*]

(*Mes. 60: m. 9*)

kat: Yanında.

Bir fodül-ıdı senüñ **katuñda** ol
‘Aklı yavlağ az-ıdı vü ‘ilmi bol
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 437*). [*katuñda, -uñ, -da*]

(*Mes. 91: m. 46*)

kat: Huzur, yan, nezd.

Zâhid anuñ yüzini görür-ise
Yâ **katında** bir nefes durur-ısa
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 45, Mısra 22*). [*katında, -ın, -da*]

(*Mes. 55: m. 31; Mes. 56: m. 8; Mes. 60: m. 14; Mes. 60: m. 48; Mes. 63: m. 105; Mes. 71: m. 32; Mes. 72: m. 460; Mes. 72: m. 466; Mes. 78: m. 66; Mes. 81: m. 100; Mes. 84: m. 30; Mes. 85: m. 52; Mes. 85: m. 144; Mes. 88: m. 25; Mes. 88: m. 36; Mes. 88: m. 106; Mes. 88: m. 37; Mes. 88: m. 56; Mes. 91: m. 56; Mes. 91: m. 114; Mes. 96: m. 9; Mes. 101: m. 55; Mes. 101: m. 7; Mes. 101: m. 52; Mes. 101: m. 72; Mes. 105: m. 45; Mes. 105: m. 32;*)

Mes. 107: m. 120; Mes. 108: m. 22;
Mes. 94: m. 39)

katı: Yer.

Yırsüzi yırsüz **katına** iledün
Yırlüyi yırlü yanında bile'dün
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 108, Mısra 15*). [*katına, -in, -a*]

kata: Katmak, ilave etmek.

Ne pulı hergiz gümüşe **katalar**
Ne gümüşü pul diyüben satalar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 299*). [*katalar, -lar*]

katı: Çok, pek.

Katı ot gerek ki düşe cüşa dık
Yüz hümā sımurğa kul olsa yik
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 24, Mısra 3*). [*katı,]*

(Mes. 72: m. 448)

katı: Zor, çetin.

Yüzmek öğrenmek bu iş **katı-durur**
İlla bizde bu hüner zātī-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 73*). [*katı-durur, --durur*]

katı: Sert, haşin; zor.

Rüstem eydür ben çıkıp atsam atı
Sen tez aya dutmayasın key **katı**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 76*). [*katı,]*

(Mes. 30: m. 81)

katı: Çok, aşırı derecede.

Şüretün yok çün taparsın şüreti
'Akl u cāna güçler eylersin **katı**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 108, Mısra 26*). [*katı,]*

katı: Sağlam, güçlü.

Anda ihsānuñ seḥānuñ kıymatı
Ola mı yavlaḳ laṭīf ü key **katı**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 73, Mısra 24*). [*katı,]*

katı: Çok, şiddetli; kesin, apaçık.

İlla sende ol günāh zātī-durur
Anuñ-ıçun yazuḡuñ **katı-durur**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 94*). [*katı-durur, --dur, -ur*]

katı sözler: Ağır, sert söz. || Kötü sözler.

Ussuñı başuñā dirşür iy yetīm
Katı sözler çıkar aḡzuñdan 'azīm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 34*). [*katı sözler, -ler*]

katına: Huzur, makam.

Sāyesinüñ nisbeti var zātına
Sāye ol nisbetden irer **katına**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 34*). [*katına,]*

katına gel-: Bir kimsenin yanına varmak, huzuruna gitmek.

Mekke kavmı ḳamusı dirildiler
Bir yire ol beg **katına geldiler**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 84*). [*katına geldiler, -di, -ler*]

(Mes. 15: m. 86; Mes. 22: m. 54)

katına giderüz: Bir kimsenin yanına gitmek, huzuruna gitmek.

Bunlar eydür nāmeyi biz n'iderüz
Nāmeler yazan **katına giderüz**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 84*). [*katına giderüz, -er, -üz*]

katında: Yanında, nezdinde.

Yaz anuñ yüzi **katında** güz gibi
Zülfi gice 'arızı gündüz gibi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 77*). [*katında,]*

(Mes. 34: m. 19; Mes. 35: m. 24;
Mes. 47: m. 52; Mes. 47: m. 62; Mes.
57: m. 33)

kātib: Yazan, kitabet eden || Gülşehri.

Taḥrī rahmet eylesün ol kişiye
Fātiḥa iḥsān ide **kātibine**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra
90). [kātibine, -in, -e]

katlan: Tahammül etmek, dayanmak,
sabretmek.

Ol sūda kim Rüstem ata atlana
Bellüdü kim gürzine kim **katlana**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
112). [katlana, -a]

(Mes. 30: m. 150; Mes. 88: m. 7)

kavī: Sağlam, dayanıklı.

Şaṭṭ'dan ol yaña-y-ıdī 'avrāt evi
Sāḥatı ser-sebz ü bünyādı **kavī**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra
4). [kavī,]

(Mes. 58: m. 13)

kavış: Kavuşmak.

Āb-ı ḥayvān isteme dirliğ-üçün
Aşluña **kavışgör** birliğ-üçün
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 18, Mısra
22). [kavışgör, -ıgör]

kavl: Söz, kelâm.

Ol şanem gördi ki şeyḥ erdür düüst
Qavli muḥkemdür degül 'ahdinde
süst (Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12,
Mısra 198). [kavlī, -i]

(Mes. 1: m. 11; Mes. 22: m. 128; Mes.
51: m. 13; Mes. 62: m. 20; Mes. 71:
m. 66; Mes. 74: m. 17; Mes. 80: m. 27;
Mes. 84: m. 39; Mes. 91: m. 126)

kavl: Emir; söz.

Taḥrī **Qavli** şunça gücün var senün
Ne kaçarsın bir gör āḥir düşmenün

(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
267). [kavlī, -i]

kavl ü fi'li: Söz ve eylemi.

Qavl ü fi'li yig olan yigrek ola
Kim dükeli leşkere ol beg ola
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra
55). [kavl ü fi'li, -i]

(Mes. 100: m. 54; Mes. 15: m. 26)

kavlın şımaya: Sözünden dönmek.

'Ahdi bekleye vü **Qavlın şımaya**
Nāzbāz u kibr-ile yörimeye
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra
97). [kavlın şımaya, -ma, -ya]

kavm: Millet, cemaat.

Ḥalkı şağ u **Qavmı** bī-kayğu-durur
Nergisün gözi meger şayru-durur
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 57, Mısra
13). [Qavmı, -ı]

(Mes. 65: m. 40; Mes. 72: m. 479;
Mes. 92: m. 18)

kavm: Topluluk, cemaat.

İşidün iy **Qavm** bī-noḫşān bilün
Ḥāzır olup yol yarağını kılun
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra
23). [Qavm,]

(Mes. 5: m. 83; Mes. 16: m. 107; Mes.
55: m. 52; Mes. 69: m. 3; Mes. 72: m.
442; Mes. 97: m. 20)

kavm: Kavim, millet, topluluk (ailesi ve çoluk
çocuğu bağlamında kullanılmış).

Vireyim bu ton-ıla bu altunı
Qavmına kim şād ola anuñ canı
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
368). [Qavmına, -ın, -a]

kavm içinde: Milletler içerisinde.

Kamu **Qavm içinde** 'ārif var mıdur
Yohsa bir bellü mu'ayyen er midür

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 64, Mısra 5). [kavm içinde,]

kavs u hūd: Yay ve Balık (burcu).

Müşterî ılduzı budur gökde 'āyān
Ḳavs u Hūd anuñ evidür bî-gümān
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 236). [kavs u hūd,]

kavs-i kuzah: Gökkuşağı.

Büşr'e eydür şimdi fikret kılasın
Ne durur **ḳavs-i ḳuzah** key bilesin
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 176). [kavs-i ḳuzah,]

(Mes. 72: m. 185)

kavun: Maruf meyve, kavun.

Nerkisün gözi begāyet pür ḥumār
Ḳavun altun kim zümürüddür ḥıyār
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 44). [kavun,]

kavuş: Kavuşmak, ulaşmak.

Çün ben aşluma **ḳavuşdum** iy denī
Sen kaçan yoldan iledesin beni
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 127). [ḳavuşdum, -dum]

(Mes. 72: m. 431; Mes. 97: m. 31;
Mes. 1: m. 22; Mes. 56: m. 62)

kavvāl: Üflemeli bir çalgı aleti, kaval.

Nāḳaralar çalınur **ḳavvāl-ıla**
Deff ü nāy u berbaṭ u şeṣṭā bile
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 107). [ḳavvāl-ıla, --ıla]

ḳavvāl olur: Çok konuşan olmak, gevezelik yapmak.

Kimi bir bezzāz u bir baḳḳāl olur
Biri muḳrī vü biri **ḳavvāl olur**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 74). [ḳavvāl olur, -ur]

ḳayd idesin: Bağlamak.

Eyle san kim Mekke'yi **ḳayd idesin**
'Ālemün ḥalḳın nite şayd idesin
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 41). [ḳayd idesin, -esin]

ḳayd olısaruz: Bağla(n)mak.

Çün ḳadem urdı ki gire oynına
Gördi kim **ḳayd olısaruz** boynına
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 54). [ḳayd olısaruz, -ısar, -uz]

ḳayḡu: Kaygı, tasa, keder.

Şād-ısañ olmayasın **ḳayḡu-y-ıla**
Arısuz-ısañ yunasın şu-y-ıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 28, Mısra 5). [ḳayḡu-y-ıla, --y, --ıla]

(Mes. 31: m. 23; Mes. 47: m. 76; Mes. 31: m. 23; Mes. 47: m. 76; Mes. 50: m. 129; Mes. 65: m. 110; Mes. 65: m. 62; Mes. 69: m. 137; Mes. 69: m. 140; Mes. 81: m. 62; Mes. 91: m. 31; Mes. 91: m. 26; Mes. 98: m. 38; Mes. 105: m. 88)

ḳayḡu yıyen: Kaygı çekmek. Üzüntü, tasa duymak.

Sevme ol yāri kim soñra gidiser
Giden için **ḳayḡu yıyen** n'idiser
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 44, Mısra 24). [ḳayḡu yıyen, -yen]

ḳayḡulardan āzād olasin: Dertlerden kurtulmak.

'Āşık ol kim ḡuşşadan şād olasin
Ḳamu ḳayḡulardan āzād olasin
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 24). [ḳayḡulardan āzād olasin, -a, -sın-ar, -dan]

ḳayḡulı: Kaygılı, tasalı.

Geçdi andan göñli yavlaḳ **ḳayḡulı**
Cānı ḥayf u ḥasret ü oddan tolu
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 89). [ḳayḡulı,]

(Mes. 57: m. 18)

kaygumuz olmadı: Kaygılanmak, üzüntü duymak.

Size bizüm **kaygumuz hiç olmadı**
Bir selâmuñuz bize hõd gelmedi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 75). [kaygumuz olmadı, -ma, -dı]

kayır: Zarar vermeyen.

'İşk-ıd Şatt'a girüp **kayırmayan**
Gözümün bakup konağın görmeyen
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 37). [kayırmayan, -ma, -y, -an]

kayır: Gösterişli.

Sen kaçan 'ışkuma irersin kaçan
Uşlu-y-isañ var saña **kayır** kefen
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 56). [kayır,]

kayır: Korumak, gözetmek, himaye etmek.

Ol ne 'âşıkdu ki cāndan **kayıra**
Māye vü sūd u ziyāndan **kayıra**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 9). [kayıra, -a]

(Mes. 39: m. 10; Mes. 43: m. 14)

kayır: Kaygılanmak, çekinmek (TS: 131).

Naḥvı bunda maḥviler hıçe şaya
Maḥv-isañ **kayırmadın** düşgil şuya
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra 42). [kayırmadın, -ma, -dın]

kayır: Kalın kum, çakıl taşları

Kimse inçü diyü **kayır** dire mi
Yā kesek yüzinde gevher göre mi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 63). [kayır,]

(Mes. 91: m. 14)

kayna: Kaynamak.

Ġaybetün çün kazanında **kaynaram**
Halkı bir loḳma gibi hõş çeynerem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 61, Mısra 21). [kaynaram, -r, -am]

(Mes. 85: m. 109; Mes. 85: m. 114)

kayna: Kaynamak, coşmak.

Kendü etmegin yiyüben **kaynayan**
Gün uzun ayruklar etin çeyneyen
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 61, Mısra 5). [kaynayan, -y, -an]

kaynağ: Tırnak.

Kanad-ıla yüzere anı uram
Kaynağum-ıla gözini çıkaram
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 18). [kaynağum-ıla, -um, --ıla]

kayser: Eski Rum hükümdarlarının unvanı.

Kayser ü Fağfūr u Keykāvūs ü Cem
Urımadılar dünyāda bensüz kadem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 23, Mısra 11). [kayser,]

(Mes. 30: m. 212)

kayu: Kaygı, tasa, endişe.

Biz dükeli halkı şanuruz eyü
Yavuz olur-ısa kendüye **kayu**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 51, Mısra 20). [kayu,]

(Mes. 60: m. 30; Mes. 69: m. 198;
Mes. 72: m. 78; Mes. 95: m. 14; Mes.
106: m. 12)

kayyüm: "Kendi zâtı ile kâim olan, varlığında ve varlığının devâmında her şey kendisine muhtaç olduğu halde kendisinin hiçbir şey ihtiyâcı olmayan, bütün mahlûkâtı var kılıp varlığını devam ettiren" anlamında esmâ-i hüsnâdan (Allah'ın en güzel isimlerinden)dır.

Ol Kerîm ü Ferd ü Quddūs ü Qadîm
Ol Hâkîm ü Hayy u **Kayyüm** u 'Alîm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 1, Mısra 5).
[kayyüm,]

kaz: Kaz; perde ayaklılardan, uzun, beyaz veya gri boyunlu, suda ve karada yaşayan, uçan, yabancı veya evcil kuş.

Geldi **kaz** ortalarına key arı
Kim hemîşe şu içindedür yiri
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 26, Mısra 1). [kaz,]

(Mes. 26: m. 25; Mes. 26: m. 26 Mes. 28: m. 39; Mes. 29: m. 19)

kaz: Makas.

Başın aldukça ölüdür sâz-ıla
Dirilür başın kesiçek **kâz-ıla**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 20). [kâz-ıla, --ıla]

kaz gibi: Kaz gibi.

Cân çün ol deñize **kaz gibi** tala
Ten tavuk gibi kırañında kala
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 101). [kaz gibi,]

kaz yavrusı: Kaz yavrusu.

Cânumuz ma' nî deñizin çün görür
Deñize **kaz yavrusı** gibi girür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 96). [kaz yavrusı,]

(Mes. 27: m. 121)

kaz yumurdasın: Kaz yumurtası.

Bir kişi kodı biş altı hırdasın
Tavug altına vü **kaz yumurdasın**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 8). [kaz yumurdasın, -sın]

kazâ: Allah'ın takdiri, kader; bela, musibet.

Kim **kazâ** ne od bırağdı cânına
Yâ kader ne eyledi imânına
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 9). [kazâ,]

(Mes. 72: m. 297; Mes. 72: m. 296; Mes. 72: m. 287; Mes. 74: m. 12)

kazan: Çok miktarda yemek pişirmeye veya bir şey kaynatmaya yarayan büyük, derin kap, kazan.

Gaybetün çün **kazanında** kaynaram
Halkı bir lokma gibi hōş çeynerem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 61, Mısra 21). [kazanında, -ın, -da]

kazan: Kazanmak.

Vellezîne câhedü finâ didi
Ne **kazandıysa** kişi anı yidi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 102). [kazandıysa, -dı, -ysa]

kazandı: Kazandı, ele geçirdiği (avı).

Baňa şeh yârı diyeler kamusu
Ben **kazandıgum** yiyeler kamusu
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 29, Mısra 14). [kazandıgum, -um]

kebâb: Yanmış, kavrulmuş; acı ve keder ile dolu olan.

Bu ile gelür-ise Afrâsiyâb
Yüregi kan tola vü bağı **kebâb**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 194). [kebâb,]

keçe: Yapağı veya keçi kılının dokunmadan yalnızca dövülmesiyle elde edilen kaba kumaş.

Eski bizden hürîye ton eylemiş
Bir **keçeden** aya pîlün eylemiş
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 118). [keçeden, -den]

keçe: Yapağı veya keçi kılının dokunmadan yalnızca dövülmesiyle elde edilen kaba kumaş. || Giysi.

Ol vezîr ol gice geydi bir **keçe**
Börk urındı kim çıka şekli heçe
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 53). [keçe,]

kefen: Ölüye sarılan bez, kefen.

Sen kaçan 'ışkuma irersin kaçan
Uşlu-y-ısañ var saña kayır **kefen**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra*
56). [*kefen,]*

(*Mes. 89: m. 14*)

kehḥāl-ı ḥāzık: Usta göz hekimi.

Erdi bir **kehḥāl-ı ḥāzık** oti çok
Gördi gözsüzi kim iki gözi yok
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra*
33). [*kehḥāl-ı ḥāzık,]*

kejdüm ola: Akrep olmak.

Ol baḥlūñ kim ola mālına zār
Kendüsi **kejdüm ola** vü mālī mār
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 36, Mısra*
16). [*kejdüm ola,]*

keklik: Keklik: Tavukgillerden, eti için
avlanan, tüyleri boz, ayakları ve gagası kırmızı,
güvercin büyüklüğünde kuş.

Keklige ol yig ki cevherler dire
Yoḥsa keklik kanda sımurğa ire
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 33, Mısra*
17). [*keklike, -e]*

(*Mes. 75: m. 8; Mes. 89: m. 8*)

keklik: Keklik: Tavukgillerden, eti için
avlanan, tüyleri boz, ayakları ve gagası kırmızı,
güvercin büyüklüğünde kuş.

Kūh-ı Kāfuñ kuşına kanda yitem
Beni koñ kim daḡda **keklikler** dutam
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 29, Mısra*
18). [*keklikler, -ler]*

(*Mes. 33: m. 1; Mes. 33: m. 13; Mes.*
33: m. 18; *Mes. 46: m. 11*)

kelām: Söz, burada eser kastedilmiş.

Şükr ol bir Tanrı'ya kim bu **kelām**
'Ömrümüzden ilerü oldı tamām
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra*
87). [*kelām,]*

kelām: Söz, laf; söyleyiş.

Ḥvōca eydür ḥōş **kelāmuñ** var-imiş
İlla key ḥūn-ḥvār selāmuñ var-imiş
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra*
97). [*kelāmuñ, -uñ]*

kelebeg: Kelebek.

Kelebeg-iken diler-idi kim ol
İlede mumdan ḥaber bunlara bol
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra*
91). [*kelebeg-iken, --iken]*

kelebek: Kelebek.

Bir **kelebek** aradan eydür beni
Viribiñ aña ki bilürem anı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra*
33). [*kelebek,]*

(*Mes. 105: m. 39; Mes. 105: m. 77;*
Mes. 105: m. 97; Mes. 105: m. 99;
Mes. 105: m. 121; Mes. 105: m. 101;
Mes. 105: m. 5; Mes. 105: m. 29; Mes.
105: m. 88)

kelebekler-ile şem'üñ: Kelebekler ile mum
(şem ü pervane).

Bu güneş kim bu göğüñ ıldızıdır
Kelebekler-ile şem'üñ sūzıdır
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 104, Mısra*
54). [*kelebekler-ile şem'üñ, -üñ]*

kelebeklik şüretin: Kelebek görünüşü,
kelebek olma biçimi.

Kendüyi çün mūma ma'lūm eyledi
Kelebeklik şüretin mum eyledi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra*
86). [*kelebeklik şüretin,]*

keleci kılmaya: Laf yapmak, dedikodu
yapmak.

Halk-ıla hergiz **keleci kılmaya**
Şārda ne olur ne olmaz bilmeye
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra*
25). [*keleci kılmaya, -ma, -ya]*

kelisā: *Kilise.*

Aḥmed-ile revnağa geldi cihān
Ayrığından bir **kelisā** var nişān
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 19, Mısra 42*). [*kelisā,]*

kem: *Değersiz, sıradan.*

Ger baña çün pādīshāh hem-dem-durur
Şeh huzūrında baña ne **kem-durur**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 29, Mısra 24*). [*kem-durur, --durur]*

kem: *Kötü, değersiz. || Eksik, noksan.*

Ol mihekde **kem** 'ayārīsa görüñ
Göge uçar-ısa ok-ıla uruñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 103*). [*kem,]*

kem: *Az, eksik.*

Çünkü sen bu işde **kem** sermāyesin
Bes bize ana degülsin dāyesin
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 79*). [*kem,]*

kem: *Eksik; kötü, değersiz.*

Bilür olır-ısa kim ben Rüstem'em
Kendüzinden erlik içinde **kemem**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 152*). [*kemem, -em]*

kem: *Değersiz, noksan.*

Dehr şādīsi dükeli ğam-durur
Dünya şāhı bir gedāydan **kem-durur**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 31, Mısra 4*). [*kem-durur, --dur, -ur]*

kem kıla: *Kötü, fena hale getirmek.*

Kim anı öldürüp atları ala
Dünyadan anuñ vücūdın **kem kıla**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 122*). [*kem kıla, -a]*

kem ola: *Eksik olmak.*

Ḥayf ola benüm gibi dānā kişi
Kem ola anuñ gibi nādān işi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 52*). [*kem ola, -a]*

kem ola: *Değersiz olmak; perişan olmak.*

Anuñ-ıla her ki düşmanlık kıla
'Ākıbet 'ālemde düşmān **kem ola**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 38*). [*kem ola, -a]*

kem olmadı: *Az olmak, eksik olmak.*

Nesne baña dünyada **kem olmadı**
İlla bu it nefsüm ādem olmadı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 79, Mısra 7*). [*kem olmadı, -ma, -dı]*

kem ü biş: *Az çok.*

Ben yalan çok söylerem sözde 'azīm
Her **kem ü biş** eydürem ḥalka delīm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 61, Mısra 12*). [*kem ü biş,]*

kemāl: *Olgunluk, eksiksizlik || En yüksek değer, mükemmellik, noksansızlık.*

Hüsn içinde ol kadar şāhib-cemāl
Kim cemāle virür-idi ol **kemāl**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 72*). [*kemāl,]*

kemāl: *Olgunluk, mükemmellik.*

Dünyāda dīnün **kemālün** olısar
Āḥiretde ol helālün olısar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 119*). [*kemālün, -ün]*

kemāle irmeye: *Kemale ermek, olgunlaşmak.*

Hiddet ehli ihtimāle irmeye
Tiz ölen kişi **kemāle irmeye**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra 28*). [*kemāle irmeye, -me, -ye]*

kemhā: *Düz veya desenli dokunan makbul eski bir ipek kumaş çeşidi.*

Qara **kemhāyī** çıkarur rūzigār
Kim kızıl atlas geye gevher-nişār
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 81*). [*kemhāyī,]*

Şehveti 'aqlın yinicek iy hakīm
Kemter ola dīv ü dedden ol delīm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 110, Mısra 52*). [*kemter ola, -a]*

kemīnsāz oluram: *Pusu kurmak.*

Her gice cāna **kemīnsāz oluram**
Kim kapuñda böyle cānbāz oluram
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 35*). [*kemīnsāz oluram,]*

kemzenlik kıılır: *Talihsizlik, şanssızlık vermek.*

Kime olur-ısa **kemzenlik kıılır**
Yıgılgı virür alulığı alır
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 73*). [*kemzenlik kıılır, -ur]*

kemlig: *Kötülük, fenalık.*

Kendüzinden **kemligümi** çün duya
Ol beni öldürmedin kaçan kıoya
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 155*). [*kemligümi, -üm, -i]*

kenār: *Kıyı, köşe, yan.*

Ol gice tersā kıızı düşde görür
Bir güneşi kim **kenārına** girür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 110*). [*kenārına, -ın, -a]*

kemlik: *Azlık, eksiklik || Yokluk.*

Maıv olmaı dürrinüñ kıadri olur
Kemlik incüsi eyü kıymet bulur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 42, Mısra 8*). [*kemlik,]*

kenār: *Kenar, kıyı.*

Hıç pāyānı ola mı bu yoluñ
Yā **kenārı** görine mı bu gölüñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 103, Mısra 6*). [*kenārı, -ı]*

(*Mes. 83: m. 31*)

kendü: *Kendinden.*

Çün her iş 'ālemde ola Tañrılı
Kendüzüñden kimseñe görme alu
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 42*). [*kendüzüñden, -züñ, -den]*

kemter: *Küçük.*

Kemter iş-ile kim işledi vezır
Yalan iş gerçekden oldu dil-pezir
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 181*). [*kemter,]*

kendü: *Kendilik, benlik.*

Kendüzüñi kıo kim iresin aña
Kim müdām ansuz beķā yokdur saña
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra 85*). [*kendüzüñi, -züñ, -i]*

kemter kıulum: *Aciz kul.*

Çün belüre pādīşāhlıkda yolum
Yıg ola andan benüm **kemter kıulum**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 192*). [*kemter kıulum, -um]*

kemter kıuluñ ola: *Aciz bir kul olmak.*

Sende ança hıle vü telbīs ola
Kim senüñ **kemter kıuluñ** iblīs ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 168*). [*kemter kıuluñ ola, -a]*

kendü: *Kendi, özü; nuru.*

Kudretinden çün düzetdi 'ālemi
Kendü nūrından yaratdı Ādem'i
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 1, Mısra 7*). [*kendü,]*

kemter ola: *Değersiz, sıradan, hakir olmak; küçülmek.*

kendü: *Kendi (dönüşlülük zamiri).*

Kendü dñnlerine yarı kıldılar
Nāle vü feryād u zārī kıldılar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 85*). [kendü,]

(Mes. 32: m. 94)

kendü: Kendi, kendisi (dönüşlülük zamiri).

Büt-perestüñ başını kesmek gerek
Kendü bütün boynına asmak gerek
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 20*). [kendü,]

(Mes. 5: m. 129; Mes. 5: m. 196; Mes. 9: m. 51; Mes. 10: m. 80; Mes. 10: m. 102; Mes. 10: m. 154; Mes. 12: m. 46; Mes. 12: m. 117; Mes. 15: m. 37; Mes. 18: m. 18; Mes. 22: m. 138; Mes. 22: m. 129; Mes. 24: m. 28; Mes. 25: m. 50; Mes. 25: m. 126; Mes. 27: m. 10; Mes. 29: m. 7; Mes. 30: m. 108; Mes. 30: m. 272; Mes. 32: m. 62; Mes. 32: m. 114; Mes. 32: m. 142; Mes. 32: m. 179; Mes. 36: m. 4; Mes. 43: m. 14; Mes. 44: m. 35; Mes. 50: m. 38; Mes. 50: m. 83; Mes. 50: m. 37; Mes. 52: m. 22; Mes. 59: m. 20; Mes. 59: m. 9; Mes. 59: m. 14; Mes. 60: m. 50; Mes. 60: m. 81; Mes. 60: m. 95; Mes. 61: m. 5; Mes. 62: m. 2; Mes. 65: m. 34; Mes. 69: m. 9; Mes. 69: m. 17; Mes. 72: m. 50; Mes. 72: m. 54; Mes. 72: m. 112; Mes. 72: m. 441; Mes. 72: m. 107; Mes. 72: m. 443; Mes. 72: m. 561; Mes. 73: m. 28; Mes. 74: m. 6; Mes. 77: m. 25; Mes. 80: m. 2; Mes. 83: m. 6; Mes. 84: m. 140; Mes. 85: m. 128; Mes. 88: m. 110; Mes. 91: m. 90; Mes. 91: m. 234; Mes. 91: m. 223; Mes. 91: m. 220; Mes. 93: m. 6; Mes. 94: m. 56; Mes. 96: m. 34; Mes. 96: m. 26; Mes. 96: m. 13; Mes. 100: m. 8; Mes. 100: m. 101; Mes. 101: m. 56; Mes. 102: m. 108; Mes. 102: m. 48; Mes. 102: m. 89; Mes. 102: m. 46; Mes. 105: m. 73; Mes. 105: m. 90; Mes. 105: m. 96; Mes. 105: m. 85; Mes. 107: m. 120; Mes. 107: m. 116; Mes. 110: m. 40; Mes. 111: m. 20; Mes. 50: m. 110; Mes. 18: m. 3; Mes. 107: m. 128; Mes. 107: m. 124; Mes. 72: m. 104; Mes. 80: m. 17; Mes. 25: m. 99; Mes. 16: m. 43; Mes. 31: m. 1; Mes. 44: m. 31; Mes. 47: m. 126; Mes. 31: m. 17; Mes. 32: m. 152; Mes. 44: m. 5; Mes. 110: m. 8; Mes. 10: m. 160; Mes. 72: m. 110; Mes. 23: m. 30; Mes. 69: m. 127; Mes. 72: m. 326; Mes. 91:

m. 290; Mes. 111: m. 25; Mes. 91: m. 144; Mes. 5: m. 58; Mes. 5: m. 112; Mes. 5: m. 185; Mes. 12: m. 5; Mes. 22: m. 94; Mes. 25: m. 80; Mes. 30: m. 155; Mes. 69: m. 224; Mes. 72: m. 406; Mes. 73: m. 12; Mes. 82: m. 10; Mes. 85: m. 7; Mes. 93: m. 38; Mes. 98: m. 72; Mes. 101: m. 53; Mes. 105: m. 41; Mes. 105: m. 16; Mes. 9: m. 42; Mes. 72: m. 464; Mes. 93: m. 24; Mes. 53: m. 168; Mes. 78: m. 60; Mes. 78: m. 62; Mes. 81: m. 15; Mes. 5: m. 321; Mes. 10: m. 81; Mes. 32: m. 115; Mes. 24: m. 8; Mes. 22: m. 163; Mes. 30: m. 152; Mes. 50: m. 57; Mes. 53: m. 143; Mes. 65: m. 63; Mes. 72: m. 43; Mes. 72: m. 251; Mes. 74: m. 5; Mes. 36: m. 16; Mes. 5: m. 195; Mes. 82: m. 19; Mes. 85: m. 144; Mes. 88: m. 118; Mes. 91: m. 146; Mes. 93: m. 21; Mes. 94: m. 43; Mes. 25: m. 105; Mes. 37: m. 4; Mes. 5: m. 69; Mes. 5: m. 78; Mes. 15: m. 78; Mes. 30: m. 49; Mes. 40: m. 17; Mes. 40: m. 41; Mes. 105: m. 15; Mes. 22: m. 155)

kendü: Kendi, zati.

Geñüm-ile ben varur mıyam aña
Ol iledür beni **kendüden** yaña
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 266*). [kendüden, -den]

(Mes. 22: m. 131; Mes. 50: m. 39; Mes. 50: m. 40; Mes. 51: m. 20; Mes. 52: m. 23; Mes. 59: m. 6; Mes. 65: m. 66; Mes. 101: m. 37; Mes. 30: m. 44; Mes. 31: m. 19; Mes. 30: m. 88)

kendü: Kendi (tavşan).

Her birisi yasda oturmuş-ıdı
Kendüden ümīdi götürmüş-ıdı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 264*). [kendüden, -den]

kendü: Kendi, kendisi || Mum, sevgili.

Hānümāndan beni kıldı āvara
Kendü aķ illā nişānları kara
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 58*). [kendü,]

kendü başuma: Kendi başına, bir başına.

Çün ne bellü er ne bellü 'avratam
Kendü başuma bir ağır miñnetem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 48, Mısra 12*). [*kendü başuma,]*

kendü bilmeye: Kendini bilmek.

Kim yol ehli menzilinden kalmaya
Sora hem anı ki **kendü bilmeye**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra 92*). [*kendü bilmeye, -me, -ye]*

kendü cinsinden: Kendi soyu, kendine benzeyen.

Kendü cinsinden ne göre sende hîç
Kim kıla senden yaña imān besic
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 123*). [*kendü cinsinden,]*

kendü dahı kalmadı: Kendinden de eser kalmadı. || Yok olmak.

Mum olup çün **kendü dahı kalmadı**
Kelebekler kaygısında olmadı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 87*). [*kendü dahı kalmadı,]*

kendü gibi: Kendi gibi, kendine benzer şekilde.

Şekli naḥs u şüreti Hindü gibi
Çirkin āvāzı dahı **kendü gibi**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 34*). [*kendü gibi,]*

(*Mes. 50: m. 70; Mes. 51: m. 14; Mes. 102: m. 90*)

kendü işine: Kendi işi.

Viribidi kim ḥalīfe başına
Ura meşgöl ola **kendü işine**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 142*). [*kendü işine, -n, -e]*

kendü işüme: Kendi işim.

Biri eydür ben idüm ḥöd men' iden
Sizi koyup **kendü işüme** giden
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 194*). [*kendü işüme, -e]*

(*Mes. 72: m. 81*)

kendü işüñe: Kendi işi.

Girü **kendü işüñe** başlayasın
Dahı çoğırak yazuk işleyesin
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 15*). [*kendü işüñe, -ñe]*

kendü kendü: Kendi kendine.

Gice aḳdur gündüzin kara-durur
Kendü kendü ölümün göre-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 22*). [*kendü kendü,]*

(*Mes. 5: m. 54; Mes. 72: m. 55*)

kendü ola: Kendi olmak, kendisi düşmek.

Sorma kim kuyu kazın **kendü ola**
Girü hem bir kuyu içinde öle
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 119*). [*kendü ola, -a]*

kendü sözi: Kendi sözü, söylediği.

Kendü sözi kendüzine ḥoş gelür
Yohsa işiden kamu nefrīn kılur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 57*). [*kendü sözi,]*

kendü yolında: Kendi yolu.

Degmesi **kendü yolında** öginür
Her birisi kendüzini begenür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 95*). [*kendü yolında, -n, -da]*

kendü yolından: Kendi yolu.

Kimi oğrı vü kimi ḥünī olur
N'itse ider **kendü yolından** kalur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 54*). [*kendü yolından,]*

kendü yolumda: Kendi yolumda/uğrumda.

Ben bu iki hāle ḥayrān ḳalmışam
Kendü yolumda perīşān olmışam
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 48, Mısra 10*). [*kendü yolumda,]*

kendüden öl: Kendinden geçmek.

İki görme didiler bu birliği
Kendüden öl kim bulasın dirligi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 156). [kendüden öl,]

kendüden yavu-vara: Kendini kaybetmek, kendinden geçmek.

Şol kıla beñzer ki ol her gün dura
Tapuda vü **kendüden yavu-vara**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra 42). [kendüden yavu-vara, -a]

kendülerden sanalar: Kendilerinden sanmak; onlar gibi olduğunu farz etmek.

Kamu anı **kendülerden sanalar**
Ne dir-ise kâmusı inanalar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 41). [kendülerden sanalar, -alar]

kendülerin taşra kodılar: Kendilerini dışarı bırakmak. || Benliklerinden vazgeçmek.

Kendülerin taşra kodılar tamām
Girdiler Sîmürg'ı göre ve's-selām
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 111). [kendülerin taşra kodılar, -dı, -lar]

kendülerin terk itdiler: Benliklerinden vazgeçmek, kendilerinden geçmek.

Çün bular **kendülerin terk itdiler**
Girü kendüler katına gitdiler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 119). [kendülerin terk itdiler, -dı, -ler]

kendüm: Kendim (Bülbül).

Her güli kim **kendüme** yâr eylerem
Her gice vaşfını tekrâr eylerem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 7, Mısra 5). [kendüme, -e]

kendünün terkîn ura: Kendinden vazgeçmek.

Yohsa her kim **kendünün terkîn ura**
Eyle kim gerek nişânın ol vire
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 75). [kendünün terkîn ura,]

kendüzi: Kendisi. (Cennet bekçisi, Rıdvan).

Eydür âhîr kapuçı Rıdvan sizi
Gördi vü yol virdi size **kendüzi**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 48). [kendüzi,]

kendüzin bilmek: Nerede nasıl davranacağını, ne yaptığını bilmek, kendini bilmek.

Kendüzin çün kim ere **bilmek** gerek
Ayrug ağzıyla du'â kılamak gerek
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 63). [kendüzin bilmek,]

kendüzin görmeg ile: Kendini düşünmek, kendini herkesten üstün görmek.

Ol kişidin yig kim ol hüd-bîn ola
Kendüzin görmeg ile tâ'at kıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 64). [kendüzin görmeg ile,]

kendüzin halka urur: Kendini belli etmek.

Ne kaçır ne **kendüzin halka urur**
Ne ki görür-ise Tañrı'dan görür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 19). [kendüzin halka urur, -ur]

kendüzin terk ide: Kendinden vazgeçmek.

Kendüzin terk ide Gülşehrî meger
Kim bula ol istedüğinden haber
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 123). [kendüzin terk ide, -e]

kendüzin terk itmeyince: Kendi varlığını terk etmek; benliğinden vazgeçmek.

Kendüzin terk itmeyince âdemî
Kaçan ola pâdişahuñ mahremi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 104, Mısra 49). [kendüzin terk itmeyince,]

kendüzini begenür: Kendini beğenmek;
kendini üstün görmek.

Degmesi kendü yolında öginür
Her birisi **kendüzini begenür**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra
96). [kendüzini begenür, -ür]

kendüziñi ko-: Kendinden geçmek.

Kendüziñi çün kişi **komak** gerek
Halk etin bunça niye yimek gerek
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra
47). [kendüziñi komak,]

(Mes. 107: m. 134; Mes. 2: m. 45)

kendüzi-y-ile ola: Kendisinden olmak,
kendinden olmak.

Çün beğası **kendüzi-y-ile ola**
Cevherüñ hergiz fenâ kanda bula
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra
39). [kendüzi-y-ile ola, -a]

kendüzümden beni almış-durur: Beni
benden almak || Kendinden geçmek.

Kendüzümden ol beni almış-durur
'İşkî odı cānuma tölmiş-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
449). [kendüzümden beni almış-
durur, -mış, --dur, -ur]

kendüzüñ aradan gider: Kendini aradan
çekmek.

Yohsa hāle iren er adı n'ider
Adı ko **kendüzüñ aradan gider**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
236). [kendüzüñ aradan gider,]

kendüzüñ terk it: Kendinden vazgeçmek ||
Neşani duygulardan elini eteğini çekmek
bağlamında.

Şehvetüñi ko ki 'ışka iresin
Kendüzüñ terk it ki yāri göresin
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra
18). [kendüzüñ terk it,]

kendüzüñ terk it: Kendi varlığını terk etmek;
benliğinden vazgeçmek.

Diler-iseñ kim bu yolu varasın
Kendüzüñ terk it kim aña iresin
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 104, Mısra
52). [kendüzüñ terk it,]

kendüzüñden geçesin: Kendinden geçmek,
bayılmak.

Çün kafasda **kendüzüñden geçesin**
Taşra düşdükde geñüñçe uçasın
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra
159). [kendüzüñden geçesin, -esin]

kerāmāt: Kerametler.

Şol **kerāmāt-ıla** ol şeyh-i 'azîz
Kılmış-iken küfri imāndan temîz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra
25). [kerāmāt-ıla, --ıla]

(Mes. 10: m. 19; Mes. 91: m. 275;
Mes. 102: m. 117)

kerāmāt olmaya: Kerametlerin ortaya
çıkması.

Hak kıla Gülşehri'yi şāhib-kadem
Kim **kerāmāt olmaya** illā kerem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 74, Mısra
28). [kerāmāt olmaya, -ma, -ya-ya]

kerāmet: Olağanüstü durum.

Kim, i vallah anda kim siz olasız
Hem bunuñ gibi **kerāmet** bulasız
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
148). [kerāmet,]

kerāmet: Bir ermişin, Allah 'ın kendisine yakın
kullarına hutfettiği olağanüstü şeyler yapma
gücü ile ortaya koyduğu, akıl sınırlarını aşan
tabiat üstü iş, hârikulâde hal. (Kubbealtı
Lügati.)

Çok **kerāmetler** cihānda rīv-idi
Ança Āşaf adlu kim bir dīv-idi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra
61). [kerāmetler, -ler]

(Mes. 102: m. 120)

kerāmet ehline: Kerem sahibi, lütfkar kişi.

Biz **kerāmet ehline** inanuruz
Sāhiri kezzāb u kāfir şanuruz
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 90, Mısra
25). [kerāmet ehline, -ne]

kerem: Cömertlik, lütf, iyilik.

Ol Kerīm'ün hāzretinde bu **kerem**
Kadr bula mı 'aceb iy muhteşem
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 73, Mısra
3). [kerem,]

(Mes. 74: m. 28; Mes. 81: m. 123;
Mes. 98: m. 53)

kerem ehli-y-ise: Cömert ve yardımsever
sahibi.

Hüdhüd eydür kim **kerem ehli-y-ise**
Yā cihānda bir kadem ehli-y-ise
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 74, Mısra
1). [kerem ehli-y-ise, --y, --ise]

kerīm: “Vādini yerine getiren, çok verici, lütf
ve ihsânı bol, kendisine sığınanı geri
çevirmeyen” anlamında esmâ-i hüsnâdan
(Allah'ın en güzel isimlerinden)dır,
cömert olan yaratıcı, Allah.

İlla yavlaḳ hālete düşmiş 'azīm
Kamu suçını bağışlamış **Kerīm**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra
54). [kerīm,]

(Mes. 16: m. 112; Mes. 73: m. 3; Mes.
78: m. 81; Mes. 1: m. 4; Mes. 97: m.
44; Mes. 98: m. 35)

kerīm: Kerem sahibi, cömert, soylu; yüce, ulu
kişi.

Ben delīm itdüm saña kıldum cefā
Ol cefāya sen **kerīm** eyle vefā
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra
62). [kerīm,]

(Mes. 48: m. 29; Mes. 73: m. 25; Mes.
15: m. 41; Mes. 74: m. 25; Mes. 74:
m. 18; Mes. 74: m. 25)

kerīm olur: Cömert olmak.

Geh baḫl ü geh **kerīm olur** canum
Geh saḳīm ü geh saḫīḫ olur tenüm
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 48, Mısra
5). [kerīm olur, -ur]

kerrenāy: Eskiden kullanılan bir çeşit nefesli
saz. (Kerrenāy: Rivayete göre İsfendiyâr'ın
icad ettiḡi, sesiyle dünyayı velveleye veren
büyük boru.).

Kerrenāy u kūs çün kıla gırīv
Māt ola Güderz ü mecrūḫ ola Gīv
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
205). [kerrenāy,]

kert: Kesmek.

Ḥaṭṭ-ı bī-pergār kaçan dartıla
Yā ağaç hergiz kesersüz **kertile**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra
14). [kertile, -il, -e]

kes: Kesk, koparmak.

Hārī **kesūn** bağbāna dınmañuz
Güllere zīnhār yavuzlık şanmañuz
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra
169). [kesūn, -ün]

(Mes. 49: m. 30; Mes. 58: m. 20; Mes.
90: m. 14; Mes. 5: m. 19; Mes. 49: m.
18)

kes: Bitirmek, sona erdirmek.

Maḫv işe gelür deñizde iy refīḳ
Naḫv-ıla **kesmege** yaramaz tarīḳ
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra
40). [kesmege, -meg, -e]

kes: Kişi, kimse.

Sen sanursın dünyāda iy hīḳ **kes**
Kim bu iş ol şeyḫe irişdidi bes
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
217). [kes,]

kes: Bırakmak, vazgeçmek.

Kamu 'ālemden **kesüp** yāra ire
Terk ide yāri vü Cebbār'a ire

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 55). [kesüp, -üp]

kes: Katî neticeye bağlamak.

Da'viyi kâdî **keser** kâdî dahı
Fitvi virdi kanuma râzî dahı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 53). [keser, -er]

kes: Kesmek || İlgi ve alakayı kesme.

Leyli'den dahı **kesicegin** tamâm
Mevla kâla iy birâder ve's-selâm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 127). [kesicegin, -iceg, -in]

kes: Bırakmak, vazgeçmek; elini ayağını çekmek (dünya hayatı bağlamında).

Leyli Leylî diyü kamu dünyadan
Kendüzümü **kesdüm** uş gör kim
neden (Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 126). [kesdüm, -dü, -m]

kes: Uzaklaştırmak, engellemek.

Niçe kim anda anuñ yili ese
Nesne getürdüklerin senden **kese**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 210). [kese, -e]

kesedur: Kesmeye başlamak.

Hem çelîpâsın bırakmış yabana
Kesedurur şeyh zünnârın yana
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 62). [kesedurur, -ur]

kesek: Kumsuz kuru çamur parçası.

Kimse inçü diyü kayır dire mi
Yâ **kesek** yüzinde gevher göre mi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 64). [kesek,]

kesen: Kesen, koparan.

Akça virmeyen kişiye zer virüñ
Ayağünüzi **kesene** ser virüñ

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 83, Mısra 18). [kesene, -e]

keser: Balta, keser.

Hatt-ı bî-pergâr kaçan dartıla
Yâ ağaç hergiz **kesersüz** kertile
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 14). [kesersüz, -süz]

kesil: Kesmek, kesilmek.

Ol boğazuñ kim ilan indi 'aceb
Nite kılmaduñ **kesilmegin** taleb
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 76). [kesilmegin, -meg, -in]

kesil: Ayrılmak, uzaklaşmak.

Yârınuñ çün rengi şoldı 'âkıbet
'Âşıkı andan **kesildi** 'âkıbet
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 50). [kesildi, -di]

kesmek: Uzaklaştırmak.

Fitne yüzini yire basmak gerek
'Akba düşdi yoluma **kesmek** gerek
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 40). [kesmek,]

kesmezem ümîdümi: Olmasını ummaktan vazgeçmek, artık olmayacağını kabul etmek, ümidini kesmek.

Çün ben andan **kesmezem ümîdümi**
Kim görem bir şubh-dem hurşîdümi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 123). [kesmezem ümîdümi, -üm, -i]

kesüñ elini: Elini kesmek.

Halk mālını kim iltür bir görüñ
Kesüñ elini dahı boynın uruñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 90, Mısra 34). [kesüñ elini,]

kesüp: Vazgeçmek.

Ꞑamudan **kesüp** irişeli saña
Hep yarānlar müdde'ī oldu baña
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 191*). [*kesüp,]*

keşf: Keramet.

Keşfi bī-hadd u kerāmātı delīm
Zühdi çok u hem maķāmātı 'azīm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 19*). [*keşfi, -i]*

keşis: Papaz, rahip.

Gāh şeyḫ ü gāh ruhbān oluram
Geh **keşis** ü geh danışmān oluram
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 48, Mısra 26*). [*keşis,]*

keşke: "Keşke, mümkünü olsa da..." anlamında temenni edatı.

Keşke ger öldüreler-idi beni
Kim ölü görmeye-y-idüm ben seni
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 131*). [*keşke,]*

keşti: Gemi.

Bes ḥaķıķat bir deñizdür bī-kerān
Şer' **keşti** vü ṭarīkat bādbān
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 78*). [*keşti,]*

kethuda olsa: Emir sahibi olmak.

Oğrı evde **kethuda olsa** n'ide
Bir ilançuk ejdehā olsa n'ide
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra 41*). [*kethuda olsa, -sa]*

kevser şuyın: Kevser suyu; cennetteki bir ırmak adı.

Ol biri **kevser şuyın** buña şaçar
Bu varur teşnīm ḥavzından iķer
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 19*). [*kevser şuyın,]*

key: (f.i.) Büyük hükümdar, padişah, eski Acem şahlarından ikinci tabakada bulunanların adlarının başına getirilirdi.

Kendüzini ben aña **key** bildürem
Sizi daḫı anı daḫı öldürem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 69*). [*key,]*

key: Pek, çok.

Degmesi çün bir su'āli itdiler
Girü andan **key** cevāb işitdiler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 68*). [*key,]*

(*Mes. 65: m. 12; Mes. 69: m. 232; Mes. 75: m. 82; Mes. 81: m. 189; Mes. 101: m. 22; Mes. 111: m. 41; Mes. 2: m. 3; Mes. 5: m. 26; Mes. 10: m. 12; Mes. 12: m. 98; Mes. 12: m. 135; Mes. 14: m. 2; Mes. 15: m. 34; Mes. 16: m. 116; Mes. 20: m. 9; Mes. 25: m. 16; Mes. 25: m. 112; Mes. 26: m. 1; Mes. 27: m. 114; Mes. 30: m. 5; Mes. 30: m. 76; Mes. 30: m. 81; Mes. 30: m. 88; Mes. 30: m. 106; Mes. 32: m. 64; Mes. 32: m. 98; Mes. 33: m. 29; Mes. 35: m. 21; Mes. 39: m. 74; Mes. 40: m. 19; Mes. 44: m. 5; Mes. 48: m. 1; Mes. 53: m. 2; Mes. 68: m. 22; Mes. 69: m. 56; Mes. 69: m. 72; Mes. 69: m. 208; Mes. 72: m. 43; Mes. 72: m. 122; Mes. 72: m. 327; Mes. 72: m. 378; Mes. 73: m. 24; Mes. 75: m. 2; Mes. 81: m. 106; Mes. 82: m. 2; Mes. 84: m. 46; Mes. 84: m. 96; Mes. 90: m. 2; Mes. 90: m. 18; Mes. 91: m. 170; Mes. 93: m. 24; Mes. 93: m. 50; Mes. 97: m. 4; Mes. 100: m. 40; Mes. 107: m. 50; Mes. 107: m. 17*)

key: İyi, iyice, çok iyi şekilde, hakkıyla.

Hāķ yolında elli ḥāc kılmış-ıdı
Sünnet-ile farzı **key** bilmiş-ıdı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 16*). [*key,]*

key: İran'da efsanevi Keyyaniler Hanedanının padişahlarına verilen unvan.

Tūs-ısa boynın dibinden üzeyim
Key-ise başı derisin yüzeyim
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 190*). [*key-ise, --ise]*

key: Ne zamana kadar?.

Anda kim zenlik kumaşı **key** geçe
Yohsa hōdbīnligi almazlar hīçe
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 42, Mısra 5*). [key,]

key: İyi.

Mümkināt aḥvālını **key** tañlaram
Mümteni‘den vācibi hōd añlaram
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 27*). [key,]

(*Mes. 55: m. 24; Mes. 66: m. 131; Mes. 72: m. 136; Mes. 81: m. 92; Mes. 105: m. 84*)

key: Oldukça, gayet.

Birisi eydür Senāyī benvenin
Kim İlāh-nāme‘de **key** rüşenvenin
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 162*). [key,]

key: Uygun, muvafık; iyi.

Çün yoluñı bilmedüñ kim ne-y-imiş
Eylük it kim kamu yolda **key-imiş**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 116*). [key-imiş, --imiş]

key: (Öyle) iyi, muhteşem.

Key ḥalīfedür kim anuñ bī-gümān
Tañrı təcini viribir her zamān
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 177*). [key,]

(*Mes. 81: m. 78*)

key: Gayet iyi, pek iyi.

Bir kelebek daḥı eydür ben anı
Key bilürem ol daḥı bilür beni
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 78*). [key,]

key: Pek || Sağlam, dayanıklı, güçlü.

Ol yola bir reh-rev ü reh-ber gerek
Başını oynamağa **key** er gerek
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 10*). [key,]

key katı: Pek çok, çok fazla.

Çıkdı ol bāzār içinde **key katı**
Gevherüñ yüz biñ kızıla kıymeti
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 5*). [key katı,]

(*Mes. 13: m. 48*)

key ter: Oldukça yeni || Orijinal.

Hāk bilür çün bu güli kim eyledük
Nādire şīrīn ü **key ter** söyledük
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 58*). [key ter,]

key ükü: İyice, ziyadesiyle, pek.

Ez-kader renc-ile beni gör nite
‘İlmüñ irürdi **key ükü** rāḥata
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 94*). [key ükü,]

keyhusrev: Keyhusrev. (*Keyhusrev: İran Keyaniyan sülalesinin ilki olup Keykavus’un torunu, Siyavuş’un oğludur.*)

Ben virem şultānlığı **Keyhusrev’e**
Benden ire pādīşāhlık Hüsrev’e
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 23, Mısra 13*). [keyhusrev’e, -e]

(*Mes. 30: m. 188; Mes. 58: m. 14*)

keykāvüs: Keyaniyan’ın II. padişahı olup Keykubat’ın torunu ve halefidir. Key’lerin ikinci padişahı.

Kayser ü Fağfūr u **Keykāvüs** ü Cem
Urmadılar dünyāda bensüz kadem
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 23, Mısra 11*). [keykāvüs,]

(*Mes. 29: m. 29; Mes. 30: m. 185*)

keykubād: İran’ın Pişdādiyān sülalesinden sonra gelen şah sülalesi Keyāniyān’ın ilk hükümdarıdır. Adaletiyle ün salmıştır (Pala, 1998: 239).

Anda kim Güştāsb u Gurgīn’i dutam
Keykubād-ıla Keyūmers’i utam

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 214). [keykubād-ıla, --ıla]

keyūmers: İran mitolojisine göre ilk insan ve ilk hükümdardır (FMS :471).

Anda kim Güştāsb u Gurgīn'i dutam
Keykubād-ıla **Keyūmers'i** utam
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 214). [keyūmers'i, -i]

kezzāb ola: Pek yalancı olmak, çok yalan söylemek.

Cāzulık kılan kişi **kezzāb ola**
Mu‘ cizāt ehli ulū'l-elbāb ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 90, Mısra 23). [kezzāb ola, -a]

kezzāb u kāfir: Pek yalancı ve kāfir.

Biz kerāmet ehline inanuruz
Sāhīri **kezzāb u kāfir** şanuruz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 90, Mısra 26). [kezzāb u kāfir,]

kible: Namaz kılarken yönelinen kutsal yön; kible.

Nite ola kim kıla ehl-i niyāz
İki **kible** dapa hergiz bir namāz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 108). [kible,]

(Mes. 88: m. 120)

kığırd: Çağırarak, davet etmek, seslenmek, haykırmak.

Kim-durur rāhbārılığa lāyık görüñ
Leşker içinde **kığırdup** bir şoruñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 3, Mısra 22). [kığırdup, -up]

kıl: Saç teli.

Şeyhe çün kıldı ‘ayān dīdārını
Bir **kılından** bağladı zünnārını
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 100). [kılından, -dan]

(Mes. 45: m. 9)

kıl: Yapmak, etmek, eylemek.

İşidüñ iy kavm bī-nokşān bilüñ
Hāzır olup yol yarağını **kıluñ**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 24). [kılıñ, -uñ]

(Mes. 16: m. 59; Mes. 16: m. 60; Mes. 27: m. 64; Mes. 30: m. 100; Mes. 30: m. 210; Mes. 40: m. 4; Mes. 47: m. 107; Mes. 57: m. 12; Mes. 66: m. 122; Mes. 81: m. 189; Mes. 86: m. 21; Mes. 89: m. 38; Mes. 89: m. 37; Mes. 90: m. 9; Mes. 91: m. 214; Mes. 94: m. 23; Mes. 94: m. 24; Mes. 97: m. 14; Mes. 83: m. 36; Mes. 5: m. 36; Mes. 14: m. 58; Mes. 32: m. 4)

kıl: Kabul etmek, bilmek. (düşünce bağlamında).

Şimdiye degin nite bilmez-idüñ
Bu sözi vü fikrini **kılmaz-ıduñ**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 204). [kılmaz-ıduñ, -maz, --ı, -du, -ñ]

(Mes. 53: m. 121)

kıl: Meydana getirmek, yapmak, oluşturmak.

Bāri bir dāstān-ı hilet **kılayım**
Girü qalayın ileyin alayın
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 159). [kılayım, -ayım]

kıl: Yapmak, etmek, eylemek, işlemek. Yardımcı fiil olarak kullanılır. || Bilmek.

Naḥv-ıla i‘rābı yavlaḳ **kıluram**
Ref‘ ü naşb u cerr ü cezmi bilürem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 9). [kıluram, -ur, -am]

kıl: Yapmak, işlemek, kullanmak.

Çok köyindüñ illa puḥte olmaduñ
Bildüñ illā bildüğüñi **kılmaduñ**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra 36). [kılmaduñ, -ma, -du, -ñ]

kıl: Kılmak, dönüşmek.

Kıbr her bir dūnı bir dehrī **kılur**
Meskenet ‘ālemde Gülşehrī **kılur**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 83, Mısra 35). [kılur, -ur]

kıl: Saz teli.

Söyler-ise böyle kuşlar dilini
Hüdhüd üze kopuzunuñ **kılını**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 244*). [*kılını, -in, -i*]

(*Mes. 81: m. 7*)

kıl: Yerine getirmek, yapmak.

Terbiye hōd bunı kanda biliser
Yā bunuñ yüz biñde birin **kılısar**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 58*). [*kılısar, -isar*]

(*Mes. 71: m. 56; Mes. 50: m. 106*)

kıl hamrı nüş: İçki içmek.

Ol kız eydür bir **kıl** evvel **hamrı nüş**
Eyle kim cānuñ kıla yüz biñ hurüş
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 85*). [*kıl hamrı nüş,]*

kıl hāşıl: Hasıl etmek, elde etmek. ||
Kazanmak.

Ölümüñden soñra **kıl hāşıl** hayāt
Ol ölerden olma kim men-māte fāt
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra 83*). [*kıl hāşıl,]*

kıl kabül: Kabul etmek, onaylamak, razı olmak.

Şeyh eydür gerek-ise **kıl kabül**
Beni vü gerek-ise olgıl melül
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 63*). [*kıl kabül,]*

kıl sākılık: Su vermek, su dağıtmak.
(Ölümsüzlük suyu bağlamında).

Hızr gibi ister-iseñ bākılık
Āb-ı hayvāndan bize **kıl sākılık**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 206*). [*kıl sākılık,]*

kıla: Eylemek.

Sen hāqıķat bil ki yüz 'ālem günāh
Maḥv ola çün kim **kıla** 'āsi bir āh
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 98*). [*kıla,]*

kıla 'adem: Yok etmek.

Bir kişi bu menzile ura kadem
Kim vücūdını **kıla** küllī 'adem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 42*). [*kıla 'adem,]*

kıla āhengini: Ahenk etmek, ritim oluşturmak.

Gāh Sipāhanda **kıla āhengini**
Geh Rehāvīde çala hōş çengini
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 17*). [*kıla āhengini, -in, -i*]

kıla besic: Hazırlık yapmak.

Kendü cinsinden ne göre sende hīç
Kim **kıla** senden yaña imān **besic**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 124*). [*kıla besic,]*

kıla beyān: Açıklamak, anlatmak.

'İşkī kimse eylemez-ise 'ayān
Saña Gülşehrī **kıla** bir bir **beyān**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 58*). [*kıla beyān,]*

(*Mes. 65: m. 143*)

kıla gıriv: Feryat figan etmek.

Kerrenāy u kūs çün **kıla gıriv**
Māt ola Güderz ü mecrūh ola Gīv
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 205*). [*kıla gıriv,]*

kıla hurüş: Coşmak, coşkunluk göstermek.

Ol kız eydür bir kıl evvel hamrı nüş
Eyle kim cānuñ **kıla** yüz biñ **hurüş**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 86*). [*kıla hurüş,]*

kıla ihlās-ıla: Temiz sevgiyle yürekten
bağlanmak.

Kim **kıla ihlâş-ıla** yârı bula
Anı kim ben kıldum esbî dîv ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 209*). [*kıla ihlâş-ıla,]*

kıla meyl: *Meyletmek, yönelmek.*

Hırkasına vü mürîdine tufeyl
Ola vü bir ululığa **kıla meyl**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra 18*). [*kıla meyl,]*

kıla şâhib-kadem: *Uğurlu, talihli olmak.*

Hak **kıla** Gülşehri'yi **şâhib-kadem**
Kim kerâmât olmaya illâ kerem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 74, Mısra 27*). [*kıla şâhib-kadem,]*

kıla taleb: *İstemek, talep etmek.*

Biribiri perdesin yırtan 'aceb
Kıla mı hergiz ahîlîğî **talib**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 70, Mısra 10*). [*kıla taleb,]*

(*Mes. 72: m. 553; Mes. 76: m. 16*)

kıla taşnîf: *Tasnîf etmek, kitap yazmak.*

Çün Süleymân hüdhüde kıldı 'itâb
Kim **kıla taşnîf** bundan yig kitâb
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 50*). [*kıla taşnîf,]*

kıla temîz: *Ayırt etmek, seçmek.*

Eydür anı darter-ısam iy 'azîz
Kanı batman kim **kıla** anı **temîz**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 98*). [*kıla temîz,]*

kıla yüz pare: *Yüz parça etmek; parçalamak.*

Ben ruķümü yazar-ısam deftere
Dercini **kıla** 'Utârid **yüz pare**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 40*). [*kıla yüz pare,]*

kılalar sengsâr: *Taşlamak, taşa tutmak.*

Kim senûn hâlûnî halka âşikâr
Eyler isem kim **kılalar sengsâr**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra 4*). [*kılalar sengsâr,]*

kılalar târumâr: *Darmadağın, perişan etmek.*

Kim kılalar bunları bî-ihtiyâr
Ol aradan degme yaña **târumâr**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 70*). [*kılalar târumâr,]*

kılam 'ayân: *Ortaya çıkarmak, görünür kılmak.*

Ança lutfuñı **kılam** halka 'ayân
Ol kadar fazluñdan eyleyem beyân
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra 33*). [*kılam 'ayân,]*

(*Mes. 98: m. 39*)

kılam tefsîrini: *Tefsir etmek, açıklamak, yorumlamak.*

Benden işit her sözün takrîrini
Kim **kılam** her âyetün **tefsîrini**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 56*). [*kılam tefsîrini, -in, -i]*

kılan: *Kılan kişi, namazını eda eden.*

Namaz evvel ol **kılândan** yigrenür
Andan ol namaz kılıcı osanur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 289*). [*kılândan, -dan]*

kılan kişi: *(Namaz) kılan kişi.*

Her namâzı Ka'be'de **kılan kişi**
Girü kendü şehrine gelen kişi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 109*). [*kılan kişi,]*

kılan taleb: *İsteyen, arzulayan (kişi).*

Nefs ü issini **kılan** kişi **talib**
Ejdehâya şâhid urmışdur laķab
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 46, Mısra 17*). [*kılan taleb,]*

kılasın taleb: Ummak, beklemek.

Kim ögünde bigi **kılasın taleb**
Kim bu taşrağıya beñzer mi ‘aceb
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra
37). [kılasın taleb,]

kılasız dürüst: Doğru, düzgün yapmak; dürüst olmak.

İ‘tikâdı eylemeñ ol yolda süst
Kim **kılasız** nisbeti aña **dürüst**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra
38). [kılasız dürüst,]

kılavuz hidmetin: Hizmet etmek.

Biz **kılavuz** pâdişāhuñ **hidmetin**
Dek götürsün üstümüzden miñnetin
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
121). [kılavuz hidmetin, -in]

kıldı āvara: Başiboş bırakmak, perişan etmek.

Hānümāndan beni **kıldı āvara**
Kendü aq illā nişānları kara
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra
57). [kıldı āvara,]

kıldı ‘ayān: Açıklamak, anlatmak.

Her birinüñ hālini **kıldı ‘ayān**
Degmesinüñ yolın eyledi beyān
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 104, Mısra
43). [kıldı ‘ayān,]

kıldı ‘ayān: Görünür kılmak, ortaya koymak.

Şeyhe çün **kıldı ‘ayān** dīdārını
Bir kılından bağladı zūnnārını
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra
99). [kıldı ‘ayān,]

kıldı āzāde: Serbest bırakmak.

Öpdi ol oğlanuñ iki gözini
Kıldı āzāde begendi sözini
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra
104). [kıldı āzāde,]

kıldı cahīm: Cehennem yapmak.

Haclet-ile şermsār oldı ‘azīm
Hasret-ile cenneti **kıldı cahīm**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra
68). [kıldı cahīm,]

kıldı ihtirām: Hürmet göstermek.

Çün selām virdi vü **kıldı ihtirām**
Hıẓr eydür ol ere kim iy imām
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 19, Mısra
7). [kıldı ihtirām,]

kıldı ihtiyār: Seçmek.

Her kimi kim **kıldı** sīmurğ **ihtiyār**
Olmadı anuñ-ıla cüz baht yār
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra
11). [kıldı ihtiyār,]

kıldı ihtiyār: Seçmek, tercih etmek.

Olmış-iken şunça ulu şehriyār
Zenbīl örmegini **kıldı ihtiyār**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 34, Mısra
18). [kıldı ihtiyār,]

kıldı ‘itāb: Azarlamak.

Çün Süleymān hūdhūde **kıldı ‘itāb**
Kim kıla taşnīf bundan yig kitāb
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra
49). [kıldı ‘itāb,]

kıldı kabūl: Kabul etmek, onaylamak.

Ay dü şenbih günini **kıldı kabūl**
Olmağıl bu ma‘rifetden sen melūl
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
277). [kıldı kabūl,]

(Mes. 84: m. 11; Mes. 84: m. 91)

kıldı kabūl: Kabul etmek, razı olmak.

Çün şefā‘at eyledi Haq’dan Resūl
Kim girü imān seni **kıldı kabūl**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra
96). [kıldı kabūl,]

kıldı meşel: Örnek vermek.

Hüdhüd ü kuşlar u şimurg mişāl
‘Aql u hulk u Tañrı’ya **kıldı meşel**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 1, Mısra 33*). [*kıldı meşel,]*

kıldı nişān: İşaret etmek; göstermek.

Degmeye bir armağan **kıldı nişān**
Tūti eydür kanı baña armağan
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 95*). [*kıldı nişān,]*

kıldı şah: Doğrulamak, onaylamak.

Andan alur hey’etin kavş-i kuzah
Kim işitdiyse bu kavlı **kıldı şah**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 186*). [*kıldı şah,]*

kıldı tā‘at: İbadet etmek.

Vardı Kuds’e vü Halil’e şevk-ıla
Kıldı tā‘at degme yirde zevk-ıla
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 90*). [*kıldı tā‘at,]*

kıldı tapu: Saygıda bulunmak (teşekkür etmek, şükranlarını sunmak bağlamında kullanılmıştır).

Gösterene gönderüp **kıldı tapu**
Büşr geldi kapuya kaçdı kapu
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 381*). [*kıldı tapu,]*

kıldılar hāşıl: Gerçekleştirmek.

Hem bu yola **kıldılar hāşıl** necāt
Kānitātün tā‘ibātin ‘ābidāt
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 317*). [*kıldılar hāşıl,]*

kıldılar pāk ü dürüst: Temizlemek ve saflaştırmak.

Şol tokuz kavmuñ ki şaydum cānların
Kıldılar pāk ü dürüst imānların
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra 76*). [*kıldılar pāk ü dürüst,]*

kılduğuñ-ıçun taleb: Talep etmek, istemek.

Kılduğuñ-ıçun sen imānı **taleb**
Vara mı kâfir dapa imān ‘aceb
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 125*). [*kılduğuñ-ıçun taleb,]*

kılduk nişār: Saçmak, feda etmek.

Varını yāranlara **kılduk nişār**
Yoğına and içmedük iy nāmdār
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 73, Mısra 9*). [*kılduk nişār,]*

kıldum cefā: Eziyet etmek, azap vermek.

Ben delim itdüm saña **kıldum cefā**
Ol cefāya sen kerim eyle vefā
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 61*). [*kıldum cefā,]*

kıldum hisāb: Hesap etmek.

Çün ferāyız ‘ilmini **kıldum hisāb**
Bildüm uht u ibn sehmin bī-hicāb
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 71*). [*kıldum hisāb,]*

kıldum ihtiyār: Seçmek; tercih etmek.

Şeyh eydür hamrı **kıldum ihtiyār**
İlla üçi baña degül sāzkār
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 75*). [*kıldum ihtiyār,]*

kıldum kabül: Kabul etmek.

Eydür añladum dañı ben kim Resul
Haq-durur yolında vü **kıldum kabül**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 84*). [*kıldum kabül,]*

kıldum makām: Yer edinmek.

Ben kim evvel cenneti **kıldum makām**
Şoñra çıkdum ‘ālemi kıldum tamām
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 13*). [*kıldum makām,]*

kıldum penāh: Sığınmak.

Bende çün kim 'arızîdür ol günâh
Ben dağı bu tevbeyle **kıldum penâh**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra
92). [kıldum penâh,]

kıldum tamâm: Tamamlamak.

Ben kim evvel cenneti kıldum
mağâm
Şoñra çıkıdum 'âlemi **kıldum tamâm**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra
14). [kıldum tamâm,]

kılduñ günâh: Günah işlemek.

Ben senüñ anduñ-ıla oldum tebâh
Sen senüñ re'yüñ ile **kılduñ günâh**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra
88). [kılduñ günâh,]

kılduñ temîz: Ayırt etmek, ayırmak.

Çün riyâdan **kılduñ ihlâşî temîz**
Tâ'atuña ğarra olma iy 'azîz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 97, Mısra
33). [kılduñ temîz,]

(Mes. 21: m. 17)

kılğıl ihtiyâr: Seçmek; tercih etmek.

Dünyada sen renci **kılğıl ihtiyâr**
Râhatı ayruqlara eyle nişâr
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra
115). [kılğıl ihtiyâr,]

kılğıl taleb: İstemek.

Girü şeyhe gösterür düşde Çalab
Kim girü dön ol kıızı **kılğıl taleb**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra
28). [kılğıl taleb,]

(Mes. 1: m. 17)

kılğıl temîz: Ayırt etmek.

Mü'min-iseñ küfri koğıl iy 'azîz
Mescidi **kılğıl** kilisâdan **temîz**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 49, Mısra
24). [kılğıl temîz,]

(Mes. 50: m. 127)

kılıç: Kın içine konup bir kayışla bele takılan,
çelikten yapılmış, eğri veya düz, uzun kesici
silâh, kılıç.

Başumuzu **kılıça** yastayalum
Leşkere bir pâdişâh isteyelüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 3, Mısra
11). [kılıça, -a]

(Mes. 5: m. 128; Mes. 5: m. 22; Mes.
34: m. 31; Mes. 60: m. 27; Mes. 60:
m. 107; Mes. 66: m. 61; Mes. 72: m.
75; Mes. 82: m. 9)

kılıç dutmağa: Kılıç tutmak.

Ölür-isem dağı suçum kalmadı
Çün **kılıç dutmağa** gücüm kalmadı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
248). [kılıç dutmağa, -ma, -ğa]

kılıcın dartar: Kılıcını çekmek.

Kılıcın dartar anı kim bir baña
Gösterüñ kim dadını virem aña
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
125). [kılıcın dartar,]

kılmadı şür: Kavga, gürültü, karışıklık
çıkarmak.

Güstem **kılmadı** bu ilde **şür**
Gûra girdi Behmen ü Behrâm-ı Gûr
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
203). [kılmadı şür,]

kılma: Kılmak, yapmak; bırakmak.

Söz hurûfin artuğ eksük **kılmadı**
'Âlim añladı vü câhil bilmedi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra
125). [kılmadı, -dı]

kılma: Kılmak, yapmak.

Çün seni sîmurğ **kılmaya** kabûl
Kaçan ire göñlüne mihri nüzûl
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 8, Mısra
17). [kılmaya, -y, -a]

kılma 'itâb: Azarlamak, ayıplamak.

Bir sözi yüz eyleyüp **kılma** 'itāb
Yüz sözi bir hōş söz eyler bu kitāb
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 83, Mısra
27). [kılma 'itāb,]

kılmadı basīc: Hazırlık yapmak, hazırlanmak.
(Mesnevide söz edilen bölümler hakkında).

Bunça bāb eylemişem bunda ki hīç
Kılmadı 'Attār ol fende **basīc**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra
40). [kılmadı basīc,]

kılmadı kabūl: Kabul etmek, razı olmak.

Söyledüğinden 'azīm oldı melūl
Ol selāmı göñli **kılmadı kabūl**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra
82). [kılmadı kabūl,]

kılmadı temīz: Ayırmak.

Birisi gūsāle tapdı iy 'azīz
Kılmadı kāfırlığı dīnden **temīz**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra
16). [kılmadı temīz,]

kılmadın eksük: Eksik etmemek || Devamlı
olmak.

Kılmadın bir zerre **eksük** tapudan
Senden ötri sürdi beni kapudan
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra
63). [kılmadın eksük,]

kılmaduñ taleb: Talep etmek, istemek.

Ol boğazuñ kim ilan indi 'aceb
Nite **kılmaduñ** kesilmegin **taleb**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra
76). [kılmaduñ taleb,]

kılmağa taleb: Talep etmek, arzulamak,
istemek.

Baña bunuñ gibi hāl-ıla 'aceb
Kılmağa yarar mı sīmurğı **taleb**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 48, Mısra
36). [kılmağa taleb,]

kılmak tapu: Boyun eğmek; hürmet etmek.

Çün Muḥammed'den açarsız siz kapu
Bize vācibdür size **kılmak tapu**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra
162). [kılmak tapu,]

kılmak tapusın: Hizmet etmek.

Ol mürīd eydür siz anuñ kapusın
Dutmağ-ı iş ü **kılmak tapusın**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra
60). [kılmak tapusın, -sın]

kılmak temīz: Ayırt etmek, seçmek; (ayrıntılı
bir şekilde ortaya koymak bağlamında).

Böyle **kılmağ** degme bir 'ilmi **temīz**
Görmeye düşinde 'Attār iy 'azīz
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra
83). [kılmağ temīz,]

kılmañuz hacīl: Utandırmak.

Gidüñüz işüñüze iy ehl-i dil
Bundan artuğ beni **kılmañuz hacīl**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 13, Mısra
26). [kılmañuz hacīl,]

kılmaya eser: Tesir etmek, etkilemek.

Altun akça çok gerek iy bī-haber
Kılmaya 'ışk altun akçasuz **eşer**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
178). [kılmaya eşer,]

kılmaya karar: Oturmak, yerleşmek. || Sabit
durmak.

Şeyḥ eydür tevbe kim nāmūs u 'ār
Yöremüzde **kılmaya** hergiz **karār**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra
22). [kılmaya karar,]

kılmaya tā'at: İbadet etmek.

Eyle çaķam ḥalka kim ḳalup taña
Kılmaya bir ādemī **tā'at** saña
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra
18). [kılmaya tā'at,]

kılmaya temīz: Ayırt etmek, seçmek.

Şimdi gören şeyhümüzi iy ‘azîz
Kılmaya yüz yılğı Tersâdan **temîz**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra
22). [kılmaya temîz,]

(Mes. 109: m. 20)

kılmayısar taleb: Talep etmek, istemek.

Çün görür Safvân ki hergiz Büleheb
Kılmayısar Muştafâ dînin **taleb**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
164). [kılmayısar taleb,]

kılmaz girde: Yuvarlak olmak; eğri büğrü,
ileri geri konuşmak bağlamında.

Naḥvı Gülşehrî bilür yavlaḥ hîç
Baḥş içinde kavmı **kılmaz girde** hîç
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra
52). [kılmaz girde,]

kılmaz kabûl: Kabul etmek.

Cân ten ahvâlinden olmışdur melûl
Ten daḥı cân ‘âlemin **kılmaz kabûl**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra
100). [kılmaz kabûl,]

kılmaz-iseñ temîz: Ayırt etmek, seçmek.

Bendi bunda şeşmez-iseñ iy ‘azîz
Kılmaz-iseñ ‘aḳlı ‘illetden **temîz**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra
14). [kılmaz-iseñ temîz,]

kılmış kahr: Öfkeli, hiddetli, kötü
davranmak; eziyet etmek.

Ḥızr-ı ‘âlem olmuş u İlyâs-ı dehr
Luṭfa irürmege **kılmış baña kahr**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra
74). [kılmış kahr,]

kılmış-durur cefâ: Üzmek, eziyet etmek, azap
vermek.

Çok ere **kılmış-durur** ‘avrat **cefâ**
‘Avratından bulmadı bir er vefâ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
65). [kılmış-durur cefâ,]

kılmış-iken küfri imândan temîz: Küfrü
imandan arındırmak || Dinsizi dinden ayırt
etmek.

Şol kerâmât-ıla ol şeyh-i ‘azîz
Kılmış-iken küfri imândan temîz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra
26). [kılmış-iken küfri imândan temîz,
]

kılsam taleb: İsteğe bulunmak, dilemek.

Bu iki ad-ıla ger **kılsam taleb**
Olubilem mi yidinçinüz ‘aceb
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
187). [kılsam taleb,]

kılsunlar günâh: Günah işlemek.

Niçe gerek-ise **kılsunlar günâh**
Dükelinüñ ücretin öder bir âh
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra
51). [kılsunlar günâh,]

kıluñ kabûl: Kabul etmek, razı olmak.

‘Avrat eydür bürka ‘ı altından ol
El virür-ise anı **kıluñ kabûl**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
454). [kıluñ kabûl,]

kılup kabûl: Uygun görmek, kabul etmek.

Niçe kim beñzedürem **kılup kabûl**
Gördüğüm gönülmdeki gibi degül
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra
103). [kılup kabûl,]

kılur ‘adli: Adil olmak, adil davranmak.

Taḥrî ‘âdildür **kılur ‘adli** tamâm
Cenneti ‘âdillere eyler maḳâm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra
3). [kılur ‘adli, -i]

kılur ‘avân: Ortaya koymak, görünür kılmak.

Zîra yigligi Muḥammed bî-gümân
Kavl u fi’liyle **kılur dîni ‘ayân**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra
54). [kılur ‘ayân,]

kıllur figān: Ağlayıp inlemek.

Na'ra urur ussı gıder bir zamān
'Avrat üstine gelür **kıllur figān**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 516*). [*kıllur figān,]*

kıllur mısın: Yapar mısın?

Ref' ü naşb u cer nedür bilür mısın
Fātiḥā i' rābını **kıllur mısın**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra 14*). [*kıllur mısın,]*

kıllur namāz: Namaz kılmak.

Ol dutar orucı bu **kıllur namāz**
Ben kāmunuñ tātından bī-niyāz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 67*). [*kıllur namāz,]*

kıllur şüret-perest: Dış görünüşü beğenen olmak || Dış görünüşe aldanmak.

Cānuñ olmadı meger ma'nide mest
Kim seni nefsün **kıllur şüret-perest**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 46, Mısra 10*). [*kıllur şüret-perest,]*

kıllur taleb: Talep etmek, istemek.

Çün anı bilmez nite **kıllur taleb**
Leyli dir Leylī'ye bakmaz iy 'aceb
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 151*). [*kıllur taleb,]*

(*Mes. 54: m. 62*)

kıllur tedbiri: Önlem almak.

Ol **kıllur tedbiri** kamu işlere
Pādişāh oldur dükeli kuşlara
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 29*). [*kıllur tedbiri, -i]*

kıllur temiz: Ayırt etmek.

Gemiçiye naḥvı eydür iy 'aziz
Naḥv-ıla lafzı **kıllur mısın temiz**

(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra 10*). [*kıllur temiz,]*

(*Mes. 65: m. 2; Mes. 90: m. 48*)

kılluram cefā: Eziyet, zulüm yapmak; sıkıntı, üzüntü vermek.

Her kime kim eylerem yüz biñ vefā
Girü aña **kılluram** yüz biñ **cefā**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 48, Mısra 16*). [*kılluram cefā,]*

kıllur-ısa ta'rifini: Açıklamak, tanımlamak.

Kim **kıllur-ısa** luğat ta'rifini
Benden öğrenmek gerek taşrifi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 7*). [*kıllur-ısa ta'rifini, -in, -i]*

kıllur-iseñ beyān: Dile getirmek, söylemek.

Yohsa sen bir söz **kıllur-iseñ beyān**
Girü anı sen işidesin hemān
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 109, Mısra 35*). [*kıllur-iseñ beyān,]*

kıllursın hāzer: Sakınmak, çekinmek.

Kim sen andan bunça **kıllursın hāzer**
Zahmı doḳınmış-durur saña meger
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 103*). [*kıllursın hāzer,]*

kıllursın taleb: İstemek, dilemek; arzulamak.

Ma'nide çün beni **kıllursın taleb**
Şüretümi nite bilmezsin 'aceb
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 83*). [*kıllursın taleb,]*

kıllursın ta'rifin: Etrafiyla anlatmak, açıklamak, etraflıca bildirmek.

Buñı ırakdan nite bildün 'aceb
Kim **kıllursın** böyle ta'rifin taleb
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 148*). [*kıllursın ta'rifin,]*

kına: Kınamak, ayıplamak.

Her kim altunam dir-ise **kınañuz**
Ol miheklerde ‘ayārın şınañuz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 101*). [*kınañuz, -ñuz*]

kıpkızıl: Kıpkırmızı.

Vardı mumuñ yalıñına düşdi hōş
Kıpkızıl od oldı vü key bişdi hōş
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 84*). [*kıpkızıl,]*

kır: Kırnak, parçalamak.

Kendü bütlerüme feryâd ireyim
Aña uyanları kamu **kırayım**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 130*). [*kırayım, -ayım*]

kır: Kir, leke, pislik.

Küp şuyından gısl ideyim key arı
Kim gide arkaındağı **kirler** varı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 328*). [*kirler, -ler*]

kır u katrandan: Kir ve zift.

Cân ola kim **kır u katrandan** ‘azîm
Tîre vü tārîkter ola delîm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra 15*). [*kır u katrandan, -dan*]

kırañ: Kenar, kıyı.

Bir deñizüñ **kırañına** irdiler
Yavrılar çüst ol deñize girdiler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 33*). [*kırañına, -ın, -a*]

(*Mes. 27: m. 42; Mes. 27: m. 116; Mes. 27: m. 43; Mes. 30: m. 60; Mes. 91: m. 250; Mes. 103: m. 9*)

kırañ: Kenar, kıyı. (Deniz).

Cân çün ol deñize kaç gibi tala
Ten tavuğ gibi **kırañında** kala
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 102*). [*kırañında, -ın, -da*]

kırğıl: Ak sakallı, kır saçlı (kimse).

Kırğıl eydür Büşr’e kim aduñ nedür
Niçe duzuñ var u yā daduñ nedür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 99*). [*kırğıl,]*

(*Mes. 72: m. 103; Mes. 72: m. 117; Mes. 72: m. 93; Mes. 72: m. 98*)

kırk dokuz: Elliden bir önceki sayı, kırk dokuz.

Kırk dokuz atı dükelçügin dutar
Kamusını birbirine çatar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 89*). [*kırk dokuz,]*

kırk gün: Kırk gün.

Kırk gün anda dün ü gün oturdılar
Ellerini Hâzrete göturdiler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 11*). [*kırk gün,]*

kısaş: Eski hukukta öldürme ve yaralama suçlarını işleyen bir kimseyi bu filleri aynen kendisine uygulamak suretiyle cezalandırma, misilleme yapma.

Hem **kısaş** u hadd u ta’lik u talāk
Şer’ bildürdi vü imān u i’tāk
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 5*). [*kısaş,]*

kış: Kış || Kötü zamanlar.

Nite olısar benüm anda işüm
Yaza kanda irişe anda **kışum**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 89, Mısra 44*). [*kışum, -um*]

kışın u yazın: Kış ve yaz mevsimi.

Ne **kışın u ne yazın** görmek gerek
Güllerüñ ‘ömri azın şormak gerek
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 8, Mısra 11*). [*kışın u yazın,]*

kışla: Kışı geçirmek.

Ne bile kim yazla şarda **kışladı**
Dükelin ümmü'l-ḥabāyis işledi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
151). [kışladı, -dı]

kısmet: Takdir edilmiş olan şey, nasip.

Ol ki 'aql u cān u ten resmin urur
Her birinüñ **kısmetin** ol ḥōd virür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
92). [kısmetin, -in]

(Mes. 34: m. 35; Mes. 72: m. 567;
Mes. 72: m. 8; Mes. 78: m. 92; Mes.
91: m. 94; Mes. 91: m. 95; Mes. 91:
m. 109; Mes. 91: m. 114)

kısmet: Kader, kısmet, nasip.

Çün işitdi ol bed-aḥter bu sözi
Kısmetinden kararık oldı yüzi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra
160). [kısmetinden, -in, -den]

kıssa: Kısa hikâye, ibretli hikâye.

Şol delevpā kim ere mihnet-durur
Kışşada oğlan-ıla 'avrat-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra
42). [kışşada, -da]

kıy: Zarar vermek, öldürmek.

Sen velisin saña ol **kıyamaya**
Korkaruz elden bizi kıyamaya
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
273). [kıyamaya, -ama, -ya]

kıyam: Bir işe girişme, kalkışma, teşebbüs
etme.

Çün Feridün mülkin almağa **kıyam**
Gürz-ile Güstāşb kalkanın şıyam
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
201). [kıyam,]

kıyāmet devrine degin: Kıyamet kopuncaya
kadar.

Kim **kıyāmet devrine degin** dura
Dünyada vü kendü devrānın süre

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra
19). [kıyāmet devrine degin,]

kıymat: Kıymet, değer.

Toğru sözüñ **kıymatı** nite-durur
Egri işlerüñ bahāsı ne-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 61, Mısra
9). [kıymatı, -ı]

(Mes. 73: m. 23)

kıymatlu olmuşdur: Kıymetli, değerli olmak.

Böyle murdār anuñ-uçundur tenüñ
Kim üküş **kıymatlu olmuşdur** cānuñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra
60). [kıymatlu olmuşdur, -muş, -dur]

kıymet: Değer, kıymet.

Bir taş-ı mış didi mülküm **kıymeti**
Ne taşı begendi vü ne mülketi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 34, Mısra
15). [kıymeti, -i]

(Mes. 69: m. 164; Mes. 72: m. 172;
Mes. 75: m. 6; Mes. 75: m. 25; Mes.
81: m. 72; Mes. 81: m. 81; Mes. 81:
m. 122; Mes. 81: m. 186)

kıymet bulur: Kadir kıymet görmek || değer
görmek.

Ad u söz ü sâz dünyāda olur
Āḥiretde key 'amel **kıymet bulur**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
232). [kıymet bulur, -ur]

(Mes. 42: m. 8)

kıymetin bil-: Değerini bilmek.

Dürr ü gevher **kıymetin bilmedi**
Müşk ü 'anber kokuşın alımadı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra
7). [kıymetin bilmedi, -ime, -di]

(Mes. 41: m. 6)

kıymetin kılsar: Değerini bilmek.

Ol metā' uñ **kıymetin** kim **kılısar**
Yā anuñ dartup bahāsın biliser
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra
115). [*kıymetin kılısar, -isar*]

kıymetini bil-: (Bir şeyin) önemini, değerini
bilmek.

Eydür anı kanda dartabiliser
Kimse vüyā **kıymetini biliser**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra
110). [*kıymetini biliser, -iser*]

(Mes. 47: m. 28)

kız: Kız; güzel.

Yüzi türk ü kendüzi kâfir **kızı**
Söyledüğü kamu Rühullâh sözi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra
81). [*kızı, -ı*]

(Mes. 12: m. 149; Mes. 16: m. 1; Mes.
16: m. 91; Mes. 16: m. 20)

kız: Kız.

Pes **kız** eydür olduñ-ısa merdikâr
Dörd işi kılmağ gereksin ihtiyâr
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
71). [*kız,]*

kız almağa: Kız almak; bir ailenin kızını gelin
olarak kendi ailelerine katmak.

Ömr kanı kim bu işi başaram
Kanı kalın kim **kız almağa** virem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra
152). [*kız almağa, -ga*]

kızı: Kız evlat. (Rum sultanının).

Meger ol manzar Rûm şulţânınuñ
Ki **kızı** anda olur-ıdı anuñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra
66). [*kızı,]*

kızıl: Kırmızı, kızıl.

Qara kemhâyı çıkarur rûzigâr
Kim **kızıl** atlas geye gevher-nişâr
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra
82). [*kızıl,]*

(Mes. 17: m. 4; Mes. 40: m. 34; Mes.
53: m. 27; Mes. 53: m. 32; Mes. 53:
m. 60; Mes. 53: m. 75; Mes. 53: m. 79;
Mes. 53: m. 97; Mes. 53: m. 102; Mes.
53: m. 83; Mes. 53: m. 81; Mes. 63:
m. 132; Mes. 72: m. 183; Mes. 91: m.
31)

kızıl: Altın, para (kıymetinde).

Bir **kızıl** addur cihânda gül gibi
Söz diyen ol ad-ıla bülbül gibi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
185). [*kızıl,]*

kızıl: Altın.

Büşr altı yüz **kızılı** aldı hoş
Kendüzinüñ hüccesine geldi hoş
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
463). [*kızılı, -ı*]

kızıl altun: Kızıl altın.

Birisi eydür ki boz-ıdı atı
Kızıl altun cümle anuñ âleti
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
134). [*kızıl altun,]*

ki: "Ki" bağlacı.

Niçe bu Gülşehrî her murğı bula
Murğı terk itsün **ki** sîmurğı bula
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra
44). [*ki,]*

(Mes. 1: m. 20; Mes. 1: m. 30; Mes. 2:
m. 25; Mes. 4: m. 26; Mes. 5: m. 14;
Mes. 5: m. 63; Mes. 5: m. 64; Mes. 5:
m. 140; Mes. 5: m. 149; Mes. 5: m.
163; Mes. 5: m. 213; Mes. 7: m. 21;
Mes. 7: m. 26; Mes. 9: m. 23; Mes. 9:
m. 47; Mes. 10: m. 38; Mes. 10: m. 66;
Mes. 10: m. 93; Mes. 10: m. 150; Mes.
10: m. 165; Mes. 10: m. 166; Mes. 11:
m. 24; Mes. 12: m. 66; Mes. 12: m.
109; Mes. 14: m. 53; Mes. 14: m. 57;
Mes. 15: m. 89; Mes. 16: m. 6; Mes.
16: m. 59; Mes. 16: m. 60; Mes. 16:
m. 122; Mes. 19: m. 27; Mes. 22: m.
5; Mes. 22: m. 9; Mes. 22: m. 33; Mes.
22: m. 85; Mes. 22: m. 97; Mes. 22:
m. 109; Mes. 22: m. 110; Mes. 22: m.
151; Mes. 23: m. 26; Mes. 24: m. 19;
Mes. 25: m. 38; Mes. 25: m. 59; Mes.

25: m. 66; Mes. 25: m. 112; Mes. 25: m. 113; Mes. 25: m. 121; Mes. 27: m. 97; Mes. 28: m. 25; Mes. 28: m. 27; Mes. 29: m. 5; Mes. 29: m. 33; Mes. 30: m. 19; Mes. 30: m. 79; Mes. 30: m. 113; Mes. 30: m. 186; Mes. 31: m. 17; Mes. 33: m. 17; Mes. 33: m. 25; Mes. 34: m. 23; Mes. 35: m. 16; Mes. 36: m. 7; Mes. 36: m. 8; Mes. 36: m. 13; Mes. 36: m. 14; Mes. 39: m. 9; Mes. 39: m. 15; Mes. 39: m. 15; Mes. 39: m. 104; Mes. 40: m. 62; Mes. 41: m. 1; Mes. 44: m. 13; Mes. 46: m. 11; Mes. 47: m. 17; Mes. 47: m. 18; Mes. 47: m. 33; Mes. 47: m. 60; Mes. 47: m. 85; Mes. 47: m. 86; Mes. 47: m. 119; Mes. 47: m. 161; Mes. 47: m. 162; Mes. 50: m. 43; Mes. 52: m. 45; Mes. 53: m. 138; Mes. 53: m. 163; Mes. 54: m. 2; Mes. 54: m. 37; Mes. 55: m. 13; Mes. 55: m. 20; Mes. 58: m. 25; Mes. 60: m. 84; Mes. 63: m. 133; Mes. 63: m. 149; Mes. 65: m. 115; Mes. 68: m. 43; Mes. 69: m. 47; Mes. 69: m. 56; Mes. 69: m. 71; Mes. 69: m. 115; Mes. 69: m. 126; Mes. 72: m. 212; Mes. 72: m. 337; Mes. 72: m. 439; Mes. 73: m. 17; Mes. 74: m. 15; Mes. 75: m. 31; Mes. 75: m. 59; Mes. 75: m. 79; Mes. 76: m. 11; Mes. 81: m. 19; Mes. 81: m. 77; Mes. 81: m. 163; Mes. 81: m. 183; Mes. 81: m. 184; Mes. 83: m. 8; Mes. 83: m. 13; Mes. 83: m. 33; Mes. 84: m. 61; Mes. 84: m. 69; Mes. 84: m. 139; Mes. 84: m. 149; Mes. 85: m. 50; Mes. 85: m. 73; Mes. 85: m. 112; Mes. 88: m. 29; Mes. 88: m. 39; Mes. 89: m. 1; Mes. 89: m. 25; Mes. 89: m. 29; Mes. 89: m. 30; Mes. 91: m. 68; Mes. 91: m. 81; Mes. 91: m. 147; Mes. 91: m. 149; Mes. 91: m. 152; Mes. 91: m. 156; Mes. 91: m. 215; Mes. 91: m. 219; Mes. 91: m. 289; Mes. 91: m. 291; Mes. 94: m. 71; Mes. 96: m. 27; Mes. 96: m. 33; Mes. 96: m. 75; Mes. 97: m. 20; Mes. 98: m. 56; Mes. 99: m. 1; Mes. 100: m. 41; Mes. 100: m. 107; Mes. 101: m. 12; Mes. 101: m. 25; Mes. 101: m. 41; Mes. 101: m. 57; Mes. 101: m. 66; Mes. 101: m. 87; Mes. 101: m. 92; Mes. 102: m. 21; Mes. 102: m. 92; Mes. 104: m. 19; Mes. 104: m. 26; Mes. 104: m. 38; Mes. 105: m. 34; Mes. 105: m. 101; Mes. 105: m. 108; Mes. 106: m. 11; Mes. 107: m. 17; Mes. 107: m. 62; Mes. 107: m. 105; Mes. 107: m. 113; Mes. 107: m. 114; Mes. 110: m. 25; Mes. 110: m. 39; Mes. 110: m. 43;

Mes. 111: m. 27; Mes. 111: m. 39; Mes. 111: m. 55; Mes. 111: m. 74; Mes. 55: m. 14; Mes. 63: m. 39; Mes. 63: m. 75; Mes. 66: m. 58; Mes. 72: m. 211; Mes. 72: m. 214; Mes. 72: m. 458; Mes. 72: m. 511; Mes. 88: m. 15; Mes. 91: m. 5; Mes. 46: m. 6)

ki: "Çünkü" anlamında bağlaç.

Her kim ol erlikde dūn-himmet-durur
Er dime aña **ki** bir 'avrat-durur
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 49, Mısra 10). [ki,]

ki: Ki bağlacı, "eğer, şayet" anlamındadır.

'Avrata togru sözi devlet-durur
Er **ki** yalan söyledi 'avrat-durur
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 62, Mısra 10). [ki,]

kibr: Büyüklük, kibirlenme.

Ol kamu **kibr** ü delāl u ğunc u nāz
Gitdi vü kaldı kıza mūnis niyāz
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 19). [kibr,]

(Mes. 83: m. 35; Mes. 105: m. 71)

kibr eylemeye: Büyüklük göstermek, kendini üstün görmek.

Az üküş hergiz yalan söylemeye
Tañrı'nuñ halkına **kibr eylemeye**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 88). [kibr eylemeye, -me, -ye]

kibr eylevü: Büyüklük göstermek, kendini üstün görmek.

Çevresinde oturup hoş söyleyü
Büşr'e eydür Yemlihä **kibr eyleyü**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 310). [kibr eyleyü, -yü]

kibr ider-idi: Kibirlenmek, böbürlenmek.

Kibr ider-idi dükelı kuşlara
Sine gösterür-idi serkeşlere

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 29, Mısra 21). [kibr ider-idi, -er, --i, -di]

kibr ile: Kibir, büyükleme, gurur ile.

Büşr eydür **kibr ile** barışmağıl
Tañrı'nuñ hükmi-y-ile urışmağıl
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 285). [kibr ile,]

(Mes. 23: m. 1)

kibr itdi: Kendini başkalarından üstün görmek.

Od ki baş çekdi vü **kibr itdi** 'aẓīm
Oddan oldı lācerem dīv-i racīm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 83, Mısra 33). [kibr itdi, -di]

kibr ü hısm-ıla: Büyükleme ve öfke.

Ādemī bī-mekr ü bī-telbīs ola
Kibr ü hısm-ıla kişi ĩblīs ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 83, Mısra 38). [kibr ü hısm-ıla, --ıla]

kibr ü kīn ü hısm-ıla: Kibir, kin ve öfke.

'Aql u 'ilm ü hilm-ile urışmağıl
Kibr ü kīn ü hısm-ıla barışmağıl
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 83, Mısra 4). [kibr ü kīn ü hısm-ıla, --ıla]

kibr ü menī: Büyükleme ve benlik.

Ben ki boynuma urıcağ **kibr ü menī**
Oldum evvel Hāk ta'ālā düşmeni
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 73). [kibr ü menī,]

kibr ü 'ucbu: Kendini beğenme ve büyükleme.

Kibr ü 'ucbu terk idüp maẓşūda ir
Bāyezīd'e Hāk ta'ālā gör ne dir
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 97, Mısra 45). [kibr ü 'ucbu, -u]

kibr-ile yörimeye: Kibirle yürümek, büyüklük taslamak.

'Ahdi bekleye vü kavlın şımaya
Nāzbāz u **kibr-ile yörimeye**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 98). [kibr-ile yörimeye, -me, -ye]

kibriyā: Büyüklük, ululuk, azamet.

Kibriyāsından bir eyvān gördiler
Çünkü eyvān kapısına irdiler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 103). [kibriyāsından, -sın, -dan]

kiçi: Küçük.

Nite kimse kimse-y-içün söyleye
Kiçileri ulu yalan eyleye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 50). [kiçileri, -ler, -i]

(Mes. 72: m. 114; Mes. 91: m. 196)

kiçi: Küçük, sıradan (insanlar).

Bunçaları bunda **kiçi** şanasın
Anda ululığına inanasın
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 133). [kiçi,]

(Mes. 71: m. 70; Mes. 68: m. 22)

kiçi kişi olur-ısañ: Küçük, sıradan insan olmak.

Kiçi kişi olur-ısañ iş-ile
Cānuñ eriye vü yüz teşvīş-ile
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 109, Mısra 9). [kiçi kişi olur-ısañ, -ur-ısañ]

kiçi yol: Küçük yol.

Kiçi yol ulu yoluñ fer'i-durur
Ulu yol peygamberüñ şer'i-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 67). [kiçi yol,]

(Mes. 102: m. 72; Mes. 102: m. 69;
Mes. 102: m. 61; Mes. 102: m. 74;
Mes. 102: m. 63)

kiçiçük: Küçük, küçücük.

Degme şârda yüz **kiçiçük** yol ola
Ulu yol oldur ki her kişi bile
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 65*). [*kiçiçük,]*

kiçirek: Küçük.

Bunçaları bunda ulu şorasın
Anda kamudan **kiçirek** göresin
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 132*). [*kiçirek,]*

kilîsâ: Kilise, Hristiyan mabedi.

Mü'min-iseñ küfri koğıl iy 'azîz
Mescidi kılğıl **kilîsâdan** temîz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 49, Mısra 24*). [*kilîsâdan, -dan]*

kıl-u-kâl: Söz etmek, anlatmak.

Ol-durur bu dâsitânda **kıl-u-kâl**
Kim Muḥammed Hâk'dan eyledi
su'âl (*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 77, Mısra 31*). [*kıl-u-kâl,]*

kim: Kişi, birey, şahıs, insan.

Ad cihân fâhır-y-ıçun işe gelür
Kim cihânda ad-ıla 'izzet bulur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 238*). [*kim,]*

(*Mes. 72: m. 537; Mes. 52: m. 62; Mes. 53: m. 137; Mes. 53: m. 141*)

kim: Soru zamiri (hangi kimse).

Aşlumuzda yüziçi **kim** var-ıdı
Yâ şu-y-ıla kañkı biri yâr-ıdı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 47*). [*kim,]*

(*Mes. 27: m. 46; Mes. 32: m. 129*)

kim: "Bu sebeple, bundan dolayı" anlamında kullanılan bağlaç.

Ma'nisinden eyle mest kılmış canı
Kim dimez kim şüreti nağşı kanı

(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 46*). [*kim,]*

kim: Her kim.

Halk çün **kim** ol kanadı gördiler
Dinlerinüñ külli terkîn urdılar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 5*). [*kim,]*

(*Mes. 1: m. 30; Mes. 2: m. 17; Mes. 6: m. 9; Mes. 12: m. 213; Mes. 14: m. 34; Mes. 22: m. 119; Mes. 22: m. 121; Mes. 30: m. 209; Mes. 54: m. 7; Mes. 54: m. 77; Mes. 62: m. 1; Mes. 62: m. 18; Mes. 63: m. 188; Mes. 69: m. 117; Mes. 69: m. 217; Mes. 71: m. 17; Mes. 71: m. 19; Mes. 72: m. 186; Mes. 78: m. 84; Mes. 80: m. 21; Mes. 85: m. 72; Mes. 86: m. 13; Mes. 86: m. 17; Mes. 90: m. 48; Mes. 91: m. 31; Mes. 91: m. 139; Mes. 93: m. 28; Mes. 96: m. 19; Mes. 96: m. 20; Mes. 101: m. 61; Mes. 101: m. 74*)

kim: Ki, bundan dolayı.

Kim tarikat ilîne server benem
Hem hakikat yolına rehber benem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 3*). [*kim,]*

kim: Kimse.

Ka'be'den yaña gönildiler girü
Kim görelər **kim** ne gelür ilerü
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 13, Mısra 50*). [*kim,]*

(*Mes. 31: m. 31*)

kim: Kim, kimler?.

'Âlemîler işidüben ne diye
Yâ bizi **kim** âdemîlerden saya
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 256*). [*kim,]*

kim: Nasıl, kim?.

Kimsenüñ hiç ihtiyârı yok-durur
Kim diye bu az u yâ ol çok-durur

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra 4). [kim,]

(Mes. 91: m. 114; Mes. 93: m. 26)

kim: Soru zamiri, kim (ola ki).

Yohsa biz kıl **kim** şahından ayrıla
Ayruğ anuñ ilde ne kadri ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra 37). [kim,]

kim: Hangi kişi, hangisi.

Kim yakîn ola size kim bî-gümân
Bî-nişândan kimse virmeye nişân
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 3). [kim,]

kim: Kimi, bazısı.

Kime hür eyler refîk u **kim** perî
Nahnu min-ğuldin ve min nârin berî
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 97, Mısra 23). [kim,]

(Mes. 97: m. 23; Mes. 97: m. 25)

kim: Ki, bile.

Bençe ol mümkün degüldür **kim** öte
Aña şol **kim** benden örgendi yite
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 81). [kim,]

(Mes. 50: m. 112; Mes. 53: m. 168;
Mes. 60: m. 116)

kim: Ki, çünkü.

Zâtı-y-ıla vâcib oldur iy 'azîz
Kim virür her türlü halka bir temîz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra 30). [kim,]

kim: Böylece.

Her fenûñ irişmişem tahkîkına
Kim taşavvurdan gidem taşdîkına
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 6). [kim,]

(Mes. 60: m. 18; Mes. 63: m. 96; Mes. 65: m. 139; Mes. 111: m. 22)

kim: "Ki" bağlacı.

Cism dîv ü 'işve telbîsi-durur
Cândur âdem **kim** ten iblîsi-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 104). [kim,]

(Mes. 1: m. 29; Mes. 51: m. 36; Mes. 50: m. 110; Mes. 75: m. 11; Mes. 6: m. 17; Mes. 52: m. 57; Mes. 53: m. 62; Mes. 53: m. 71; Mes. 53: m. 21; Mes. 53: m. 32; Mes. 53: m. 37; Mes. 54: m. 24; Mes. 60: m. 11; Mes. 60: m. 15; Mes. 60: m. 26; Mes. 60: m. 51; Mes. 60: m. 66; Mes. 62: m. 21; Mes. 63: m. 11; Mes. 63: m. 18; Mes. 63: m. 20; Mes. 63: m. 29; Mes. 63: m. 54; Mes. 63: m. 58; Mes. 63: m. 61; Mes. 63: m. 65; Mes. 63: m. 72; Mes. 63: m. 75; Mes. 63: m. 78; Mes. 63: m. 81; Mes. 63: m. 83; Mes. 63: m. 86; Mes. 63: m. 91; Mes. 63: m. 119; Mes. 63: m. 141; Mes. 63: m. 144; Mes. 63: m. 155; Mes. 63: m. 163; Mes. 63: m. 175; Mes. 63: m. 179; Mes. 63: m. 181; Mes. 63: m. 190; Mes. 63: m. 196; Mes. 63: m. 211; Mes. 63: m. 234; Mes. 63: m. 236; Mes. 63: m. 147; Mes. 64: m. 1; Mes. 65: m. 2; Mes. 65: m. 4; Mes. 65: m. 48; Mes. 65: m. 125; Mes. 65: m. 144; Mes. 66: m. 2; Mes. 66: m. 5; Mes. 66: m. 9; Mes. 66: m. 10; Mes. 66: m. 19; Mes. 66: m. 25; Mes. 66: m. 31; Mes. 66: m. 34; Mes. 66: m. 42; Mes. 66: m. 48; Mes. 66: m. 50; Mes. 66: m. 75; Mes. 66: m. 77; Mes. 66: m. 83; Mes. 66: m. 85; Mes. 66: m. 88; Mes. 66: m. 90; Mes. 66: m. 96; Mes. 66: m. 104; Mes. 66: m. 106; Mes. 66: m. 109; Mes. 66: m. 110; Mes. 68: m. 34; Mes. 68: m. 54; Mes. 69: m. 38; Mes. 69: m. 44; Mes. 69: m. 97; Mes. 69: m. 102; Mes. 69: m. 105; Mes. 69: m. 121; Mes. 69: m. 162; Mes. 69: m. 202; Mes. 69: m. 214; Mes. 69: m. 217; Mes. 69: m. 241; Mes. 70: m. 3; Mes. 71: m. 8; Mes. 71: m. 17; Mes. 71: m. 19; Mes. 71: m. 39; Mes. 72: m. 10; Mes. 72: m. 23; Mes. 72: m. 42; Mes. 72: m. 44; Mes. 72: m. 50; Mes. 72: m. 73; Mes. 72: m. 87; Mes. 72: m. 140; Mes. 72: m. 157; Mes. 72: m. 159; Mes. 72: m. 182; Mes. 72: m. 184; Mes. 72: m. 191; Mes. 72: m. 228; Mes. 72: m.

259; Mes. 72: m. 261; Mes. 72: m. 272; Mes. 72: m. 296; Mes. 72: m. 300; Mes. 72: m. 323; Mes. 72: m. 328; Mes. 72: m. 375; Mes. 72: m. 447; Mes. 72: m. 491; Mes. 72: m. 525; Mes. 72: m. 567; Mes. 75: m. 28; Mes. 82: m. 17; Mes. 82: m. 20; Mes. 86: m. 6; Mes. 2: m. 38; Mes. 2: m. 40; Mes. 2: m. 42; Mes. 3: m. 3; Mes. 3: m. 9; Mes. 3: m. 19; Mes. 3: m. 24; Mes. 4: m. 10; Mes. 4: m. 11; Mes. 4: m. 21; Mes. 4: m. 22; Mes. 4: m. 25; Mes. 4: m. 36; Mes. 4: m. 45; Mes. 5: m. 7; Mes. 5: m. 43; Mes. 5: m. 44; Mes. 5: m. 59; Mes. 5: m. 66; Mes. 5: m. 75; Mes. 5: m. 87; Mes. 5: m. 90; Mes. 5: m. 95; Mes. 5: m. 98; Mes. 5: m. 101; Mes. 5: m. 117; Mes. 5: m. 118; Mes. 5: m. 125; Mes. 5: m. 126; Mes. 5: m. 139; Mes. 5: m. 140; Mes. 5: m. 144; Mes. 5: m. 148; Mes. 5: m. 151; Mes. 5: m. 172; Mes. 5: m. 173; Mes. 5: m. 199; Mes. 5: m. 205; Mes. 5: m. 207; Mes. 5: m. 214; Mes. 5: m. 223; Mes. 5: m. 228; Mes. 5: m. 231; Mes. 5: m. 235; Mes. 5: m. 237; Mes. 5: m. 245; Mes. 5: m. 250; Mes. 5: m. 253; Mes. 5: m. 260; Mes. 5: m. 263; Mes. 5: m. 277; Mes. 5: m. 310; Mes. 5: m. 322; Mes. 6: m. 2; Mes. 6: m. 7; Mes. 6: m. 11; Mes. 6: m. 20; Mes. 6: m. 30; Mes. 6: m. 35; Mes. 7: m. 3; Mes. 7: m. 5; Mes. 7: m. 7; Mes. 7: m. 18; Mes. 7: m. 19; Mes. 8: m. 3; Mes. 8: m. 5; Mes. 8: m. 21; Mes. 8: m. 25; Mes. 9: m. 20; Mes. 9: m. 28; Mes. 10: m. 152; Mes. 10: m. 153; Mes. 10: m. 155; Mes. 10: m. 156; Mes. 10: m. 157; Mes. 10: m. 158; Mes. 10: m. 159; Mes. 10: m. 162; Mes. 10: m. 167; Mes. 10: m. 3; Mes. 10: m. 8; Mes. 10: m. 12; Mes. 10: m. 29; Mes. 10: m. 32; Mes. 10: m. 42; Mes. 10: m. 48; Mes. 10: m. 72; Mes. 10: m. 75; Mes. 10: m. 76; Mes. 10: m. 84; Mes. 10: m. 85; Mes. 10: m. 94; Mes. 10: m. 108; Mes. 10: m. 123; Mes. 10: m. 131; Mes. 10: m. 143; Mes. 10: m. 145; Mes. 10: m. 147; Mes. 10: m. 149; Mes. 10: m. 151; Mes. 11: m. 21; Mes. 11: m. 27; Mes. 11: m. 32; Mes. 11: m. 35; Mes. 11: m. 36; Mes. 11: m. 42; Mes. 11: m. 46; Mes. 11: m. 48; Mes. 11: m. 50; Mes. 11: m. 70; Mes. 11: m. 82; Mes. 11: m. 88; Mes. 12: m. 9; Mes. 11: m. 14; Mes. 12: m. 20; Mes. 12: m. 29; Mes. 12: m. 34; Mes. 12: m. 36; Mes. 12: m. 47; Mes. 12: m. 62; Mes. 12: m. 65; Mes. 12: m. 82; Mes. 12: m. 93; Mes. 12: m. 96; Mes.

12: m. 111; Mes. 12: m. 119; Mes. 12: m. 120; Mes. 12: m. 155; Mes. 12: m. 171; Mes. 12: m. 187; Mes. 12: m. 195; Mes. 12: m. 196; Mes. 12: m. 201; Mes. 12: m. 211; Mes. 12: m. 222; Mes. 13: m. 50; Mes. 13: m. 53; Mes. 13: m. 4; Mes. 13: m. 10; Mes. 13: m. 28; Mes. 13: m. 32; Mes. 14: m. 9; Mes. 14: m. 19; Mes. 14: m. 41; Mes. 14: m. 42; Mes. 14: m. 44; Mes. 14: m. 61; Mes. 15: m. 2; Mes. 15: m. 10; Mes. 15: m. 13; Mes. 15: m. 19; Mes. 15: m. 23; Mes. 15: m. 28; Mes. 15: m. 30; Mes. 15: m. 31; Mes. 15: m. 42; Mes. 15: m. 52; Mes. 15: m. 65; Mes. 15: m. 72; Mes. 15: m. 78; Mes. 15: m. 79; Mes. 15: m. 96; Mes. 15: m. 105; Mes. 15: m. 110; Mes. 15: m. 111; Mes. 15: m. 114; Mes. 16: m. 18; Mes. 16: m. 28; Mes. 16: m. 34; Mes. 16: m. 40; Mes. 16: m. 66; Mes. 16: m. 67; Mes. 16: m. 81; Mes. 16: m. 83; Mes. 16: m. 86; Mes. 16: m. 91; Mes. 16: m. 110; Mes. 16: m. 112; Mes. 16: m. 114; Mes. 17: m. 5; Mes. 17: m. 10; Mes. 17: m. 11; Mes. 17: m. 17; Mes. 17: m. 39; Mes. 18: m. 2; Mes. 18: m. 5; Mes. 18: m. 6; Mes. 18: m. 12; Mes. 18: m. 33; Mes. 19: m. 2; Mes. 19: m. 8; Mes. 19: m. 15; Mes. 19: m. 19; Mes. 19: m. 21; Mes. 19: m. 22; Mes. 19: m. 32; Mes. 19: m. 39; Mes. 20: m. 3; Mes. 20: m. 11; Mes. 21: m. 15; Mes. 22: m. 13; Mes. 22: m. 17; Mes. 22: m. 42; Mes. 22: m. 101; Mes. 22: m. 114; Mes. 22: m. 118; Mes. 22: m. 165; Mes. 23: m. 3; Mes. 23: m. 7; Mes. 24: m. 2; Mes. 24: m. 24; Mes. 24: m. 30; Mes. 25: m. 93; Mes. 25: m. 114; Mes. 25: m. 7; Mes. 25: m. 10; Mes. 25: m. 14; Mes. 25: m. 15; Mes. 25: m. 30; Mes. 25: m. 33; Mes. 25: m. 40; Mes. 25: m. 44; Mes. 25: m. 48; Mes. 25: m. 50; Mes. 25: m. 55; Mes. 25: m. 64; Mes. 25: m. 81; Mes. 26: m. 2; Mes. 26: m. 3; Mes. 26: m. 6; Mes. 26: m. 14; Mes. 26: m. 26; Mes. 27: m. 5; Mes. 27: m. 19; Mes. 27: m. 21; Mes. 27: m. 37; Mes. 27: m. 45; Mes. 27: m. 49; Mes. 27: m. 56; Mes. 27: m. 70; Mes. 27: m. 76; Mes. 27: m. 77; Mes. 27: m. 82; Mes. 27: m. 112; Mes. 27: m. 114; Mes. 27: m. 117; Mes. 27: m. 119; Mes. 27: m. 120; Mes. 27: m. 123; Mes. 27: m. 124; Mes. 27: m. 131; Mes. 28: m. 10; Mes. 28: m. 11; Mes. 28: m. 33; Mes. 28: m. 36; Mes. 28: m. 39; Mes. 29: m. 3; Mes. 29: m. 18; Mes. 29: m. 29; Mes. 29: m. 43; Mes. 30: m. 1; Mes.

30: m. 3; Mes. 30: m. 7; Mes. 30: m. 10; Mes. 30: m. 31; Mes. 30: m. 33; Mes. 30: m. 40; Mes. 30: m. 43; Mes. 30: m. 50; Mes. 30: m. 53; Mes. 30: m. 62; Mes. 30: m. 73; Mes. 30: m. 74; Mes. 30: m. 97; Mes. 30: m. 98; Mes. 30: m. 103; Mes. 30: m. 111; Mes. 30: m. 112; Mes. 30: m. 121; Mes. 30: m. 133; Mes. 30: m. 138; Mes. 30: m. 139; Mes. 30: m. 151; Mes. 30: m. 172; Mes. 30: m. 196; Mes. 30: m. 210; Mes. 30: m. 224; Mes. 30: m. 240; Mes. 30: m. 245; Mes. 30: m. 251; Mes. 30: m. 252; Mes. 30: m. 263; Mes. 30: m. 282; Mes. 30: m. 288; Mes. 30: m. 300; Mes. 30: m. 43; Mes. 32: m. 4; Mes. 32: m. 5; Mes. 32: m. 16; Mes. 32: m. 36; Mes. 32: m. 45; Mes. 32: m. 63; Mes. 32: m. 64; Mes. 32: m. 72; Mes. 32: m. 88; Mes. 32: m. 120; Mes. 32: m. 123; Mes. 32: m. 132; Mes. 32: m. 138; Mes. 32: m. 148; Mes. 32: m. 156; Mes. 32: m. 176; Mes. 33: m. 1; Mes. 33: m. 4; Mes. 33: m. 15; Mes. 33: m. 23; Mes. 34: m. 2; Mes. 34: m. 28; Mes. 35: m. 2; Mes. 35: m. 4; Mes. 35: m. 7; Mes. 35: m. 10; Mes. 36: m. 10; Mes. 36: m. 15; Mes. 37: m. 3; Mes. 37: m. 10; Mes. 38: m. 4; Mes. 38: m. 5; Mes. 39: m. 5; Mes. 39: m. 18; Mes. 39: m. 38; Mes. 39: m. 42; Mes. 39: m. 50; Mes. 39: m. 83; Mes. 39: m. 88; Mes. 39: m. 95; Mes. 39: m. 98; Mes. 39: m. 109; Mes. 40: m. 17; Mes. 40: m. 18; Mes. 40: m. 40; Mes. 40: m. 60; Mes. 41: m. 3; Mes. 42: m. 4; Mes. 43: m. 1; Mes. 43: m. 10; Mes. 44: m. 12; Mes. 44: m. 16; Mes. 44: m. 18; Mes. 44: m. 20; Mes. 44: m. 22; Mes. 44: m. 23; Mes. 44: m. 25; Mes. 44: m. 26; Mes. 44: m. 38; Mes. 45: m. 29; Mes. 45: m. 34; Mes. 46: m. 10; Mes. 46: m. 15; Mes. 47: m. 48; Mes. 47: m. 57; Mes. 47: m. 75; Mes. 47: m. 76; Mes. 47: m. 80; Mes. 47: m. 107; Mes. 47: m. 121; Mes. 47: m. 123; Mes. 47: m. 132; Mes. 47: m. 165; Mes. 47: m. 23; Mes. 47: m. 38; Mes. 47: m. 46; Mes. 48: m. 13; Mes. 48: m. 15; Mes. 48: m. 19; Mes. 48: m. 28; Mes. 50: m. 1; Mes. 50: m. 9; Mes. 50: m. 14; Mes. 50: m. 23; Mes. 50: m. 29; Mes. 50: m. 55; Mes. 50: m. 83; Mes. 50: m. 85; Mes. 52: m. 27; Mes. 52: m. 46; Mes. 52: m. 48; Mes. 52: m. 64; Mes. 53: m. 76; Mes. 53: m. 82; Mes. 53: m. 91; Mes. 53: m. 96; Mes. 53: m. 116; Mes. 53: m. 126; Mes. 53: m. 156; Mes. 53: m. 159; Mes. 53: m. 160; Mes. 53: m.

61; Mes. 53: m. 162; Mes. 53: m. 34; Mes. 53: m. 38; Mes. 53: m. 41; Mes. 53: m. 51; Mes. 53: m. 53; Mes. 54: m. 22; Mes. 54: m. 35; Mes. 54: m. 56; Mes. 55: m. 19; Mes. 55: m. 34; Mes. 56: m. 2; Mes. 56: m. 7; Mes. 56: m. 12; Mes. 56: m. 21; Mes. 56: m. 30; Mes. 56: m. 35; Mes. 57: m. 12; Mes. 57: m. 20; Mes. 57: m. 26; Mes. 58: m. 6; Mes. 58: m. 8; Mes. 60: m. 7; Mes. 60: m. 16; Mes. 60: m. 19; Mes. 60: m. 32; Mes. 60: m. 55; Mes. 60: m. 69; Mes. 60: m. 84; Mes. 60: m. 109; Mes. 60: m. 110; Mes. 60: m. 114; Mes. 61: m. 14; Mes. 61: m. 20; Mes. 63: m. 82; Mes. 63: m. 84; Mes. 63: m. 90; Mes. 63: m. 92; Mes. 63: m. 129; Mes. 63: m. 173; Mes. 63: m. 177; Mes. 63: m. 192; Mes. 63: m. 206; Mes. 65: m. 119; Mes. 65: m. 145; Mes. 66: m. 32; Mes. 66: m. 127; Mes. 66: m. 142; Mes. 66: m. 154; Mes. 67: m. 1; Mes. 67: m. 8; Mes. 68: m. 3; Mes. 68: m. 16; Mes. 68: m. 25; Mes. 68: m. 29; Mes. 68: m. 42; Mes. 68: m. 48; Mes. 68: m. 50; Mes. 68: m. 52; Mes. 68: m. 72; Mes. 69: m. 14; Mes. 69: m. 24; Mes. 69: m. 30; Mes. 69: m. 32; Mes. 69: m. 42; Mes. 69: m. 49; Mes. 69: m. 58; Mes. 69: m. 72; Mes. 69: m. 89; Mes. 69: m. 92; Mes. 69: m. 93; Mes. 69: m. 112; Mes. 69: m. 123; Mes. 69: m. 128; Mes. 69: m. 136; Mes. 69: m. 137; Mes. 69: m. 143; Mes. 69: m. 170; Mes. 69: m. 177; Mes. 69: m. 180; Mes. 69: m. 198; Mes. 70: m. 1; Mes. 71: m. 6; Mes. 71: m. 13; Mes. 71: m. 16; Mes. 71: m. 21; Mes. 71: m. 23; Mes. 71: m. 30; Mes. 71: m. 48; Mes. 72: m. 20; Mes. 72: m. 48; Mes. 72: m. 53; Mes. 72: m. 56; Mes. 72: m. 98; Mes. 72: m. 99; Mes. 72: m. 114; Mes. 72: m. 115; Mes. 72: m. 134; Mes. 72: m. 142; Mes. 72: m. 148; Mes. 72: m. 152; Mes. 72: m. 164; Mes. 72: m. 168; Mes. 72: m. 194; Mes. 72: m. 196; Mes. 72: m. 246; Mes. 72: m. 267; Mes. 72: m. 287; Mes. 72: m. 298; Mes. 72: m. 311; Mes. 72: m. 314; Mes. 72: m. 315; Mes. 72: m. 316; Mes. 72: m. 318; Mes. 72: m. 364; Mes. 72: m. 368; Mes. 72: m. 372; Mes. 72: m. 376; Mes. 72: m. 403; Mes. 72: m. 409; Mes. 72: m. 425; Mes. 72: m. 427; Mes. 72: m. 444; Mes. 72: m. 446; Mes. 72: m. 471; Mes. 72: m. 482; Mes. 72: m. 494; Mes. 72: m. 497; Mes. 72: m. 501; Mes. 72: m. 537; Mes. 72: m.

543; Mes. 72: m. 547; Mes. 72: m. 548; Mes. 72: m. 549; Mes. 72: m. 553; Mes. 72: m. 557; Mes. 72: m. 572; Mes. 72: m. 576; Mes. 73: m. 1; Mes. 73: m. 7; Mes. 73: m. 19; Mes. 73: m. 21; Mes. 73: m. 25; Mes. 74: m. 1; Mes. 74: m. 19; Mes. 74: m. 25; Mes. 74: m. 26; Mes. 74: m. 28; Mes. 75: m. 4; Mes. 75: m. 13; Mes. 75: m. 16; Mes. 75: m. 27; Mes. 75: m. 35; Mes. 75: m. 44; Mes. 75: m. 45; Mes. 75: m. 47; Mes. 75: m. 53; Mes. 75: m. 56; Mes. 75: m. 64; Mes. 75: m. 73; Mes. 75: m. 81; Mes. 75: m. 88; Mes. 75: m. 90; Mes. 76: m. 8; Mes. 77: m. 10; Mes. 77: m. 11; Mes. 77: m. 17; Mes. 77: m. 32; Mes. 78: m. 3; Mes. 78: m. 15; Mes. 78: m. 17; Mes. 78: m. 20; Mes. 78: m. 22; Mes. 78: m. 26; Mes. 78: m. 30; Mes. 78: m. 35; Mes. 78: m. 43; Mes. 78: m. 59; Mes. 78: m. 60; Mes. 78: m. 63; Mes. 78: m. 70; Mes. 78: m. 72; Mes. 78: m. 96; Mes. 79: m. 11; Mes. 79: m. 14; Mes. 79: m. 19; Mes. 79: m. 24; Mes. 80: m. 3; Mes. 80: m. 15; Mes. 80: m. 16; Mes. 80: m. 21; Mes. 80: m. 25; Mes. 80: m. 26; Mes. 80: m. 29; Mes. 80: m. 30; Mes. 81: m. 8; Mes. 81: m. 9; Mes. 81: m. 12; Mes. 81: m. 22; Mes. 81: m. 24; Mes. 81: m. 33; Mes. 81: m. 44; Mes. 81: m. 60; Mes. 81: m. 62; Mes. 81: m. 83; Mes. 81: m. 89; Mes. 81: m. 98; Mes. 81: m. 194; Mes. 81: m. 134; Mes. 81: m. 139; Mes. 81: m. 146; Mes. 81: m. 150; Mes. 81: m. 154; Mes. 81: m. 187; Mes. 81: m. 190; Mes. 81: m. 197; Mes. 82: m. 3; Mes. 82: m. 9; Mes. 82: m. 11; Mes. 82: m. 14; Mes. 83: m. 21; Mes. 83: m. 24; Mes. 83: m. 25; Mes. 84: m. 3; Mes. 84: m. 10; Mes. 84: m. 19; Mes. 84: m. 20; Mes. 84: m. 25; Mes. 84: m. 26; Mes. 84: m. 37; Mes. 84: m. 42; Mes. 84: m. 45; Mes. 84: m. 62; Mes. 84: m. 66; Mes. 84: m. 81; Mes. 84: m. 101; Mes. 84: m. 115; Mes. 84: m. 116; Mes. 84: m. 124; Mes. 84: m. 142; Mes. 84: m. 147; Mes. 85: m. 12; Mes. 85: m. 13; Mes. 85: m. 21; Mes. 85: m. 24; Mes. 85: m. 37; Mes. 85: m. 48; Mes. 85: m. 67; Mes. 85: m. 85; Mes. 85: m. 86; Mes. 85: m. 98; Mes. 85: m. 104; Mes. 85: m. 119; Mes. 85: m. 124; Mes. 85: m. 133; Mes. 85: m. 138; Mes. 85: m. 153; Mes. 85: m. 164; Mes. 85: m. 168; Mes. 85: m. 172; Mes. 85: m. 177; Mes. 86: m. 10; Mes. 87: m. 14; Mes. 87: m. 20; Mes. 87: m. 24; Mes. 88: m. 9; Mes. 88: m.

13; Mes. 88: m. 16; Mes. 88: m. 21; Mes. 88: m. 34; Mes. 88: m. 53; Mes. 88: m. 54; Mes. 88: m. 56; Mes. 88: m. 60; Mes. 88: m. 61; Mes. 88: m. 68; Mes. 88: m. 75; Mes. 88: m. 79; Mes. 88: m. 83; Mes. 88: m. 86; Mes. 88: m. 97; Mes. 88: m. 105; Mes. 88: m. 107; Mes. 89: m. 3; Mes. 89: m. 15; Mes. 89: m. 17; Mes. 89: m. 26; Mes. 89: m. 32; Mes. 90: m. 7; Mes. 90: m. 9; Mes. 90: m. 16; Mes. 90: m. 21; Mes. 90: m. 32; Mes. 90: m. 35; Mes. 90: m. 42; Mes. 91: m. 9; Mes. 91: m. 34; Mes. 91: m. 44; Mes. 91: m. 45; Mes. 91: m. 66; Mes. 91: m. 79; Mes. 91: m. 115; Mes. 91: m. 119; Mes. 91: m. 127; Mes. 91: m. 152; Mes. 91: m. 160; Mes. 91: m. 165; Mes. 91: m. 171; Mes. 91: m. 174; Mes. 91: m. 178; Mes. 91: m. 193; Mes. 91: m. 203; Mes. 91: m. 211; Mes. 91: m. 216; Mes. 91: m. 222; Mes. 91: m. 235; Mes. 91: m. 237; Mes. 91: m. 243; Mes. 91: m. 247; Mes. 91: m. 258; Mes. 91: m. 259; Mes. 91: m. 298; Mes. 92: m. 2; Mes. 92: m. 3; Mes. 92: m. 12; Mes. 92: m. 16; Mes. 93: m. 25; Mes. 93: m. 41; Mes. 94: m. 9; Mes. 94: m. 34; Mes. 94: m. 36; Mes. 94: m. 37; Mes. 95: m. 1; Mes. 95: m. 10; Mes. 95: m. 28; Mes. 96: m. 5; Mes. 96: m. 6; Mes. 96: m. 7; Mes. 96: m. 9; Mes. 96: m. 10; Mes. 96: m. 11; Mes. 96: m. 14; Mes. 96: m. 15; Mes. 96: m. 17; Mes. 96: m. 23; Mes. 96: m. 25; Mes. 96: m. 30; Mes. 96: m. 35; Mes. 96: m. 38; Mes. 96: m. 45; Mes. 96: m. 57; Mes. 96: m. 60; Mes. 97: m. 2; Mes. 97: m. 18; Mes. 97: m. 35; Mes. 97: m. 38; Mes. 98: m. 1; Mes. 98: m. 3; Mes. 98: m. 4; Mes. 98: m. 17; Mes. 98: m. 21; Mes. 98: m. 22; Mes. 98: m. 27; Mes. 98: m. 38; Mes. 98: m. 41; Mes. 98: m. 49; Mes. 98: m. 53; Mes. 98: m. 66; Mes. 98: m. 71; Mes. 99: m. 3; Mes. 99: m. 10; Mes. 99: m. 12; Mes. 99: m. 18; Mes. 100: m. 20; Mes. 100: m. 23; Mes. 100: m. 31; Mes. 100: m. 40; Mes. 100: m. 44; Mes. 100: m. 46; Mes. 100: m. 49; Mes. 100: m. 56; Mes. 100: m. 65; Mes. 100: m. 96; Mes. 100: m. 110; Mes. 101: m. 5; Mes. 101: m. 14; Mes. 101: m. 21; Mes. 101: m. 50; Mes. 101: m. 56; Mes. 101: m. 60; Mes. 101: m. 61; Mes. 101: m. 73; Mes. 101: m. 78; Mes. 101: m. 81; Mes. 101: m. 84; Mes. 101: m. 85; Mes. 101: m. 86; Mes. 101: m. 91; Mes. 101: m. 93;

Mes. 102: m. 8; Mes. 102: m. 35; Mes. 102: m. 49; Mes. 102: m. 50; Mes. 102: m. 56; Mes. 102: m. 83; Mes. 102: m. 89; Mes. 102: m. 109; Mes. 103: m. 1; Mes. 103: m. 3; Mes. 103: m. 4; Mes. 104: m. 2; Mes. 104: m. 18; Mes. 104: m. 20; Mes. 104: m. 28; Mes. 104: m. 32; Mes. 104: m. 33; Mes. 104: m. 34; Mes. 104: m. 51; Mes. 104: m. 52; Mes. 104: m. 53; Mes. 105: m. 3; Mes. 105: m. 7; Mes. 105: m. 32; Mes. 105: m. 35; Mes. 105: m. 37; Mes. 105: m. 42; Mes. 105: m. 55; Mes. 105: m. 56; Mes. 105: m. 69; Mes. 105: m. 72; Mes. 105: m. 91; Mes. 105: m. 106; Mes. 105: m. 112; Mes. 105: m. 116; Mes. 105: m. 118; Mes. 105: m. 124; Mes. 105: m. 125; Mes. 106: m. 4; Mes. 106: m. 7; Mes. 106: m. 9; Mes. 106: m. 10; Mes. 107: m. 8; Mes. 107: m. 16; Mes. 107: m. 18; Mes. 107: m. 24; Mes. 107: m. 29; Mes. 107: m. 65; Mes. 107: m. 117; Mes. 107: m. 122; Mes. 107: m. 123; Mes. 107: m. 124; Mes. 107: m. 135; Mes. 107: m. 142; Mes. 107: m. 146; Mes. 107: m. 147; Mes. 107: m. 73; Mes. 108: m. 19; Mes. 108: m. 29; Mes. 108: m. 32; Mes. 108: m. 33; Mes. 108: m. 35; Mes. 108: m. 44; Mes. 109: m. 6; Mes. 109: m. 21; Mes. 109: m. 23; Mes. 109: m. 43; Mes. 109: m. 49; Mes. 109: m. 51; Mes. 109: m. 52; Mes. 110: m. 7; Mes. 110: m. 10; Mes. 110: m. 16; Mes. 110: m. 30; Mes. 110: m. 37; Mes. 110: m. 42; Mes. 110: m. 46; Mes. 111: m. 18; Mes. 111: m. 19; Mes. 111: m. 46; Mes. 111: m. 53; Mes. 111: m. 54; Mes. 111: m. 57; Mes. 111: m. 68; Mes. 111: m. 71; Mes. 111: m. 75; Mes. 111: m. 78; Mes. 111: m. 87)

kim: Her kim ki.

Kim yalan söyler-ise anuñ işi
Nite ola anda iy ulu kişi
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 61, Mısra 7). [kim,]

(Mes. 62: m. 11; Mes. 65: m. 82; Mes. 93: m. 47)

kim: Kim olabilir?.

Kendüzümüzi bizüz eslemeyen
Yohsa **kimdür** hükümümüz
eslemeyen (Mantiku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 82). [kimdür, -dür]

kim: Hangi kişi, her kim.

Ad eyüsin şormağıl **kim** kãdadur
Kanda **kim** itmeg-ise ad andadur
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 74, Mısra 20). [kim,]

(Mes. 101: m. 51; Mes. 104: m. 46)

kim: Kimin, hangi kişinin.

Yalan olınçak gören bulunmadı
Kim tanuıklık virdüğü bilinmedi
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 220). [kim,]

kim: "Hangi kişi?" anlamında soru zamiri.

Kim bize bir pâdişâh-ı nâmdâr
Gerek-idi vü bir ulu şehriyâr
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 3, Mısra 7). [kim,]

(Mes. 5: m. 6; Mes. 5: m. 45; Mes. 5: m. 59; Mes. 5: m. 60; Mes. 5: m. 65; Mes. 5: m. 119; Mes. 5: m. 141; Mes. 6: m. 33; Mes. 7: m. 14; Mes. 12: m. 160; Mes. 12: m. 163; Mes. 12: m. 218; Mes. 19: m. 38; Mes. 23: m. 17; Mes. 23: m. 18; Mes. 25: m. 96; Mes. 25: m. 32; Mes. 25: m. 58; Mes. 25: m. 92; Mes. 27: m. 81; Mes. 29: m. 40; Mes. 30: m. 112; Mes. 30: m. 165; Mes. 30: m. 181; Mes. 30: m. 186; Mes. 30: m. 236; Mes. 30: m. 242; Mes. 30: m. 285; Mes. 32: m. 154; Mes. 35: m. 19; Mes. 39: m. 25; Mes. 39: m. 26; Mes. 40: m. 24; Mes. 44: m. 32; Mes. 44: m. 3; Mes. 47: m. 99; Mes. 52: m. 51; Mes. 53: m. 160; Mes. 60: m. 90; Mes. 63: m. 157; Mes. 64: m. 2; Mes. 64: m. 1; Mes. 66: m. 102; Mes. 66: m. 119; Mes. 69: m. 36; Mes. 71: m. 64; Mes. 71: m. 66; Mes. 72: m. 54; Mes. 72: m. 154; Mes. 72: m. 194; Mes. 72: m. 146; Mes. 75: m. 70; Mes. 81: m. 93; Mes. 81: m. 115; Mes. 84: m. 7; Mes. 84: m. 145; Mes. 84: m. 120; Mes. 84: m. 122; Mes. 85: m. 137; Mes. 85: m. 60; Mes. 88: m. 72; Mes. 90: m. 33; Mes. 91: m. 187; Mes.

91: m. 188; Mes. 91: m. 199; Mes. 91: m. 214; Mes. 91: m. 99; Mes. 91: m. 199; Mes. 91: m. 206; Mes. 92: m. 10; Mes. 99: m. 17; Mes. 104: m. 29; Mes. 105: m. 31; Mes. 105: m. 96; Mes. 109: m. 37; Mes. 111: m. 50; Mes. 60: m. 86; Mes. 60: m. 23)

kim: Hiç kimse.

Tizirek maşşūdına hūb iriše
Andan ilerü **kim** aşup iriše
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 74, Mısra 4). [kim,]

kim: Bu yüzden.

Yok-durur Gülşehri'nün hīçi meger
Kim hiçe dahı şatın almaz güher
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 84). [kim,]

kim: Ki bağlacı; zira, çünkü, sebep ilgisi kurmuştur.

Da'vi Mevlānā Celālüddin kıla
Kim anı dūkelçügi 'ālim bile
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 109, Mısra 32). [kim,]

kim: Kim, ne?.

Ma'nide baña müsellim diyeler
Da'vide bārī saña **kim** diyeler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 109, Mısra 30). [kim,]

kim anı: Ki onu.

Bir bahār-ı tāze görmedi rezān
Kim anı pejmürde kılmadı hāzān
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 8, Mısra 10). [kim anı,]

kim bile: Kim bilir.

İlla çok çobançılık var dünyada
Kim bile kim degmesi bize n'ide
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 32). [kim bile,]

kim bilür kim: Kim bil(ebil)ir ki?.

Degme kişi bir yola der-māndedür
Kim bilür kim maşlahatlar kādudur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 112). [kim bilür kim,]

kim eger: Ki şayet.

Bir ta' aşşub millete kıılır-ıdı
Kim eger öl dir-iseñ ölü-ıdı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 80). [kim eger,]

kim idi: Kimdi?.

Dünyāda peygamberüñüz **kim idi**
Hak yolında rehberüñüz **kim idi**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 103). [kim idi,]

(Mes. 22: m. 104)

kim idügin: Kim olduğunu.

Düşmanum **kim idügin** bilimezin
Dünyada ben hōd anı var dimezin
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 117). [kim idügin,]

(Mes. 40: m. 54)

kim kim: Kimi...kimi...

Halk **kim** koca vü **kim** yigit-durur
Ol ki nefsinden aludur it-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 80, Mısra 19). [kim kim,]

kim meger: Ki aslında, gerçekte.

Kim meger 'āşık aña ola-y-ıduñ
Hem anı göricegez bile-y-ıduñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 91). [kim meger,]

(Mes. 54: m. 66; Mes. 91: m. 5)

kim ne söyler-ise: Kim ne söylerse söylesin.

Degme bir yalan söze inanmañuz
Kim ne söyler-ise gerçek sanmañuz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 4). [kim ne söyler-ise, -r, --ise]

kim ola: *Kim olabilir, kimdir?.*

Adı bu da 'vîlere hâkîm ola
Kim bu şeyh olmaz-ısa yâ **kim ola**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra 72*). [*kim ola,]*

(*Mes. 109: m. 43*)

kim ola: *Her kim ola, kimdir?.*

Kim ola Kisrâ ki hâkânlık kıla
Dünyada şultânlığı da 'vî kıla
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 24, Mısra 19*). [*kim ola,]*

kim olur: *Küçümsemek anlamında kullanılan söz. Kim olur, ne haddine?*

İt **kim olur** kim hezâr aslan bile
Dınmayalar bize bu fermân-ıla
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 55*). [*kim olur,]*

(*Mes. 91: m. 179*)

kim var-ısa: *Her kim varsa.*

İşiden bu sözleri key tañlaya
Şârda hûd **kim var-ısa** bizi añlaya
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 132*). [*kim var-ısa,]*

kimde kim: *Her kimde ki.*

Kimde kim var-ısa ol 'ârif-durur
Kamu dürlü hâlete vâkıf-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 121*). [*kimde kim,]*

(*Mes. 65: m. 123*)

kimdügün: *Kim olduğunu.*

Kimse-y-ile biz 'adâvet kılmazuz
Düşmanumuz **kimdügün** bilmezüz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 114*). [*kimdügün, -i]*

kim-durur: *Kimdir?.*

Kim-durur râhbârlığa lâıyık görüñ
Leşker içinde kığırdup bir şoruñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 3, Mısra 21*). [*kim-durur,]*

(*Mes. 25: m. 58*)

kime: *Kime, soru zamiri.*

İlla hem bir kûr'a dağı uralum
Kime düşer kûr'amuz bir görelüm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 54*). [*kime,]*

kime kim: *Her kime ki.*

Kime kim gerek-ise rahmet kılam
Kime gerekmez-ise 'âsî bilem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 83*). [*kime kim,]*

kime olur-ısa: *Her kim olursa.*

Kime olur-ısa kemzenlik kıılır
Yigligi virür alulığı alur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 73*). [*kime olur-ısa, -ur, --ısa]*

kimesne: *Kimse, hiç kimse.*

Biri eydür şükr ü minnet Tañrı'ya
Kim **kimesne** bulmadı bende riyâ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 196*). [*kimesne,]*

(*Mes. 78: m. 51; Mes. 81: m. 47;*
Mes. 98: m. 43)

kimi: *Bazısı, kimi.*

Kimi sayru oldı vü kaldı girü
Kimisi varımadı key ilerü
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 49*). [*kimi,]*

(*Mes. 107: m. 62; Mes. 107: m. 64;*
Mes. 107: m. 69; Mes. 107: m. 70;
Mes. 107: m. 91; Mes. 107: m. 90;
Mes. 107: m. 51; Mes. 107: m. 52;
Mes. 107: m. 55; Mes. 107: m. 57;
Mes. 107: m. 58; Mes. 107: m. 61;
Mes. 107: m. 64; Mes. 107: m. 65;
Mes. 107: m. 67; Mes. 107: m. 75;

Mes. 107: m. 76; Mes. 107: m. 91;
Mes. 107: m. 50)

kimi: *Hangi kişi?, Kim?.*

Hüküm çün en-nefse bi'n-nefsi ola hâş
Kimi öldürdüm ki eylersin kışâş
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 66*). [*kimi,]*

(Mes. 32: m. 130)

kimi: *Bazı, kimi.*

Döndi yārānlara eydür ol ulu
Kimi i 'avratdan bu yolda siz alū
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 26*). [*kimi,]*

kimi: *Kimi, hangi kişiyi?.*

Kim çıkavuz atları indürevüz
Kimi diler-isevüz bindürevüz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 32*). [*kimi,]*

kimi: *"Bazıları" anlamında belgisiz zamir.*

Kimi eydür oğlan ussuñ yoh mıdur
Yohsa diri yöridüğüñ çok mıdur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 31*). [*kimi,]*

(Mes. 63: m. 106)

kimi: *Her kimi.*

Biri eydür her kime irdüm-ise
Şehr içinde vü **kimi** gördüm-ise
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 202*). [*kimi,]*

kimi kim: *Her kimi.*

Kimi kim göre eyü kişi göre
Kendüden ayruğa yavlağ qadr ura
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 65*). [*kimi kim,]*

kimi kimi: *Kimi...kimisi.*

Kimi ayağın düzer **kimi** başın
Ben severem 'âsinüñ gözi yaşın

(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 49*). [*kimi kimi,]*

(Mes. 107: m. 72)

kimi u kimi: *Kimi...ve kimisi.*

Kimi sulţān u **kimi** dervîş olur
Kimi bîgāne vü kimi hūvîş olur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 59*). [*kimi u kimi,]*

(Mes. 107: m. 63; Mes. 107: m. 71;
Mes. 107: m. 53; Mes. 107: m. 60)

kimini: *Belgisiz zamir. Kimini, bazılarını.*

Ol kişi eydür gel imdi gidelüm
Kimini sürlüm kimini yidelüm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 96*). [*kimini,]*

(Mes. 30: m. 96)

kimivâ: *Bakır, kurşun vb. âdî mâdenleri iksir denilen maddeyi ilâve ederek gümüş veya altına dönüştürme ilmi.*

Yohsa nârencât-ıla çün tañlaram
Sîmiyâ vü **kimiyâyı** añlaram
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 68*). [*kimiyâyı, -yı]*

kimivâ kılımadı: *İksir yapmak, bakırdan altın ve gümüş elde etmek.*

'İlm çün senden seni alımadı
Mislerüñi **kimiyâ kılımadı**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra 56*). [*kimiyâ kılımadı, -ıma, -dı]*

kimse: *Her kim, kimse.*

Başımı yavrılar için terk idem
Kimse dutaram dir-ise ben n'idem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 26*). [*kimse,]*

(Mes. 81: m. 56)

kimse: *Herhangi bir kişi.*

Nisbet-ile **kimse** kimseye vara
Nisbeti olmaz-ısa kanda ire
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 38, Mısra 19*). [kimse,]

(Mes. 38: m. 19; Mes. 63: m. 41; Mes. 81: m. 54; Mes. 84: m. 7)

kimse: Hiç kimse, herhangi biri.

Bir kişi peydā degül ol ilde hıç
Cānludan **kimse** görünmez yolda hıç
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 70*). [kimse,]

(Mes. 50: m. 124; Mes. 81: m. 21; Mes. 98: m. 26)

kimse: Her kim, kişi.

İşidicek şöyle **kimse** sözünü
Urur-ıdı kılıca kendüzünü
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 77*). [kimse,]

(Mes. 13: m. 27; Mes. 13: m. 37; Mes. 55: m. 45)

kimse: İnsan, kişi.

Büt nedür kim **kimse** Tañrı'yı kıoya
Vara bir cānsuz büte niçe uya
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 181*). [kimse,]

(Mes. 5: m. 195; Mes. 6: m. 19; Mes. 12: m. 118; Mes. 30: m. 49; Mes. 30: m. 70; Mes. 40: m. 47; Mes. 51: m. 15; Mes. 54: m. 86; Mes. 63: m. 49; Mes. 72: m. 68; Mes. 72: m. 272; Mes. 76: m. 16; Mes. 81: m. 64; Mes. 81: m. 99; Mes. 81: m. 110; Mes. 94: m. 70; Mes. 105: m. 95; Mes. 105: m. 110; Mes. 111: m. 77)

kimse: Kimse, hiç kimse.

Çün her iş 'ālemde ola Tañırlı
Kendüzünden **kimseñe** görme alu
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 42*). [kimseñe, -ñe]

(Mes. 5: m. 229; Mes. 5: m. 231; Mes. 5: m. 238; Mes. 6: m. 3; Mes. 9: m. 57; Mes. 10: m. 164; Mes. 12: m. 65; Mes. 13: m. 23; Mes. 16: m. 90; Mes. 20: m. 21; Mes. 22: m. 111; Mes. 22:

m. 115; Mes. 22: m. 133; Mes. 25: m. 64; Mes. 29: m. 9; Mes. 31: m. 29; Mes. 32: m. 93; Mes. 33: m. 26; Mes. 33: m. 24; Mes. 34: m. 27; Mes. 39: m. 75; Mes. 47: m. 27; Mes. 50: m. 42; Mes. 50: m. 108; Mes. 50: m. 113; Mes. 51: m. 18; Mes. 53: m. 110; Mes. 53: m. 166; Mes. 63: m. 128; Mes. 63: m. 161; Mes. 65: m. 84; Mes. 65: m. 83; Mes. 65: m. 78; Mes. 65: m. 93; Mes. 65: m. 95; Mes. 65: m. 24; Mes. 65: m. 61; Mes. 65: m. 62; Mes. 65: m. 79; Mes. 65: m. 81; Mes. 66: m. 140; Mes. 68: m. 14; Mes. 71: m. 14; Mes. 72: m. 125; Mes. 72: m. 575; Mes. 75: m. 87; Mes. 78: m. 7; Mes. 78: m. 9; Mes. 78: m. 4; Mes. 78: m. 12; Mes. 80: m. 18; Mes. 81: m. 25; Mes. 81: m. 188; Mes. 85: m. 76; Mes. 86: m. 22; Mes. 86: m. 9; Mes. 89: m. 37; Mes. 91: m. 180; Mes. 96: m. 49; Mes. 98: m. 55; Mes. 100: m. 107; Mes. 100: m. 80; Mes. 101: m. 33; Mes. 101: m. 36; Mes. 101: m. 47; Mes. 102: m. 107; Mes. 102: m. 113; Mes. 104: m. 1; Mes. 105: m. 4; Mes. 105: m. 63; Mes. 109: m. 25; Mes. 110: m. 16; Mes. 111: m. 37; Mes. 111: m. 38; Mes. 111: m. 44)

kimse: Herhangi bir kişi, insan.

Ben neyem kim **kimsene** beni şora
Yā bu hāletde gelüp beni göre
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 73*). [kimsene, -ne]

(Mes. 50: m. 45; Mes. 82: m. 7; Mes. 82: m. 12; Mes. 94: m. 71)

kimse: Hiç kimse, belgisiz zamir.

Kimse mülki bī-muḥālif şanmasun
Kim münāfık dünyada diñlenmesün
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 87, Mısra 19*). [kimse,]

(Mes. 105: m. 51; Mes. 45: m. 37; Mes. 88: m. 49; Mes. 96: m. 74)

kimse yok kim: Hiç kimse mevcut değil, kimse yok ki.

Kimse yok kim vā'iz ögüdin dutar
Yohsa konşı ölümü vā'iz yiter
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 17*). [kimse yok kim,]

(Mes. 5: m. 105)

kimsene: *Kimse, hiç kimse.*

Ögüdüm dut **kimseneye** buşmağıl
Bir gül için biñ dikene düşmegil
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 8, Mısra 7*). [*kimseneye, -y, -e*]

(Mes. 10: m. 163; Mes. 22: m. 79;
Mes. 22: m. 135; Mes. 39: m. 76; Mes.
40: m. 48; Mes. 49: m. 25; Mes. 65:
m. 23; Mes. 68: m. 4; Mes. 72: m. 540;
Mes. 72: m. 479; Mes. 85: m. 78; Mes.
87: m. 11; Mes. 88: m. 92; Mes. 102:
m. 58; Mes. 102: m. 56; Mes. 111: m.
59)

kimsene: *Kimse(nin), hiç kimse(nin).*

Kimsene söylemedügin söyleme
Kendü kendü cânuña kâsd eyleme
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 53*). [*kimsene,*]

(Mes. 102: m. 76)

kimsenem: *Kimse, hiç kimse.*

Şanma kim yārānlarum çokdur
benüm Senden artuğ **kimsenem**
yokdur benüm (*Mantıku't-Tayr,*
Mesnevi 12, Mısra 40). [*kimsenem,*]

(Mes. 72: m. 473)

kimsenem: *Kimse(m).*

Kim benüm 'ālemde kimsem yok-
durur
Kimsenem sensin ki cevruñ çok-
durur (*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12,*
Mısra 66). [*kimsenem,*]

kimse-y-içün: *Birisi için.*

Nite kimse **kimse-y-içün** söyleye
Kiçileri ulu yalan eyleye
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 49*). [*kimse-y-içün,*]

kīn: *Düşmanlık.*

Mihr mihre ire **kīn** kīne gele
Küfr küfre vara dīn dīne gele
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 295*). [*kīn,*]

(Mes. 5: m. 295)

kīn: *Kın, kılıf.*

Degme kılıç dünyada bir **kındadur**
Ādemīnūñ gevheri nefsindeñdür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 34, Mısra 31*). [*kındadur, -da, -dur*]

kīn: *Öc almayı amaçlayan gizli düşmanlık, garez, kuyruk acısı; intikam.*

Almaz-ısam ben bu **kīni** vü güci
Nesl ü kavmūñden çıkaram şoñucı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 67*). [*kīni, -i*]

kīn olmaya: *Kin tutmak, gizli düşmanlık beslemek.*

Hâtırında kimseden **kīn olmaya**
'Āk u bī-sāmān u hōd-bīn olmaya
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 95*). [*kīn olmaya, -ma, -ya*]

kīn şarına: *Kin şehri.*

Mihr evinden **kīn şarına** gitmezem
Kişinūñ tuz etmegin unutmazam
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 86, Mısra 3*). [*kīn şarına,*]

kīrpüg: *Kirpik, göz kapağındaki kılardan her biri.*

Gözleri her birisi bir yay dutar
Kīrpügi her kılkana biñ ok atar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 45, Mısra 16*). [*kīrpügi, -i*]

(Mes. 72: m. 514)

kīrpügüñi yummağıl: *Kirpiğini kapamak || Uyumak.*

Gözünü aç **kirpügüñi yummağıl**
Zālīm olan kişiden ‘adl ummağıl
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra
111). [kirpügüñi yummağıl, -ğıl-üñ, -i
]

kış: Ok kılıfı, okluk, sadak.

Her fenüñ okı benüm **kışüm-durur**
Sihr ü nârencât hōd işüm-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
169). [kışüm-durur, -üm, --dur, -ur]

kış: Din, mezhep.

Çün Muḥammed milletidür **kışümüz**
Âyet ü aḥbâr-ıladur işümüz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra
189). [kışümüz, -ümüz]

kise: Kese, torba.

Raḥtını dirşürdi tonları-y-ıla
Kisesinde gördi biñ altun bile
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
360). [kisesinde, -sin, -de]

kise-bür: Yankesici, hırsız.

Kise-bürligiyle ḳallāşam ‘azīm
Hem kefen şoymaḳda nebbāşam
‘azīm (Mantıku't-Tayr, Mesnevi 89,
Mısra 13). [kise-bürligiyle, -ligiyle]

kişi: İnsan, kişi || âşk.

‘İşk evine ‘aḳl-ıla girmez **kişi**
Sevdüğünün ‘aybını görmez **kişi**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra
45). [kişi,]

(Mes. 9: m. 46)

kişi: İnsan, şahıs, kimse.

Kendüziñi çün **kişi** ḳomaḳ gerek
Ḥalk etin bunça niye yimeḳ gerek
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra
47). [kişi,]

(Mes. 1: m. 15; Mes. 4: m. 14; Mes. 5:
m. 139; Mes. 5: m. 206; Mes. 5: m.
145; Mes. 6: m. 9; Mes. 6: m. 14; Mes.
14: m. 37; Mes. 16: m. 86; Mes. 17:
m. 21; Mes. 19: m. 37; Mes. 23: m. 17;
Mes. 27: m. 19; Mes. 27: m. 4; Mes.
28: m. 17; Mes. 29: m. 12; Mes. 30:
m. 71; Mes. 30: m. 73; Mes. 30: m. 74;
Mes. 30: m. 78; Mes. 30: m. 237; Mes.
30: m. 255; Mes. 30: m. 264; Mes. 30:
m. 105; Mes. 30: m. 181; Mes. 30: m.
219; Mes. 30: m. 294; Mes. 30: m.
289; Mes. 30: m. 256; Mes. 30: m.
292; Mes. 31: m. 19; Mes. 31: m. 30;
Mes. 34: m. 5; Mes. 35: m. 27; Mes.
40: m. 31; Mes. 40: m. 39; Mes. 44:
m. 12; Mes. 46: m. 17; Mes. 47: m.
143; Mes. 48: m. 22; Mes. 50: m. 115;
Mes. 50: m. 76; Mes. 50: m. 122; Mes.
51: m. 35; Mes. 53: m. 47; Mes. 53:
m. 155; Mes. 53: m. 163; Mes. 53: m.
7; Mes. 55: m. 13; Mes. 56: m. 37;
Mes. 58: m. 14; Mes. 60: m. 89; Mes.
61: m. 14; Mes. 62: m. 16; Mes. 63:
m. 225; Mes. 63: m. 240; Mes. 63: m.
42; Mes. 65: m. 64; Mes. 65: m. 65;
Mes. 65: m. 144; Mes. 66: m. 123;
Mes. 66: m. 139; Mes. 67: m. 1; Mes.
68: m. 26; Mes. 69: m. 108; Mes. 69:
m. 202; Mes. 71: m. 5; Mes. 72: m. 7;
Mes. 72: m. 217; Mes. 72: m. 220;
Mes. 72: m. 507; Mes. 72: m. 552;
Mes. 72: m. 219; Mes. 74: m. 5; Mes.
74: m. 13; Mes. 74: m. 9; Mes. 75: m.
33; Mes. 75: m. 34; Mes. 83: m. 25;
Mes. 83: m. 38; Mes. 83: m. 17; Mes.
85: m. 138; Mes. 83: m. 106; Mes. 86:
m. 4; Mes. 87: m. 6; Mes. 87: m. 17;
Mes. 87: m. 7; Mes. 88: m. 112; Mes.
88: m. 82; Mes. 89: m. 11; Mes. 89:
m. 5; Mes. 89: m. 17; Mes. 90: m. 23;
Mes. 90: m. 31; Mes. 91: m. 102; Mes.
93: m. 43; Mes. 94: m. 69; Mes. 95:
m. 13; Mes. 97: m. 39; Mes. 98: m. 19;
Mes. 98: m. 71; Mes. 99: m. 15; Mes.
99: m. 9; Mes. 100: m. 1; Mes. 100:
m. 81; Mes. 105: m. 25; Mes. 105: m.
49; Mes. 105: m. 118; Mes. 109: m.
41; Mes. 110: m. 14)

kişi: Kimse. || Hiç kimse, hiçbir kişi.

İ‘tikāduñı **kişi** egemeye
Seni ḥaḳdan bātıla çekemeye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra
7). [kişi,]

(Mes. 52: m. 7; Mes. 107: m. 116)

kişi: Bir kimse, biri.

Çok zamāndur kim senūñ gibi **kişi**
Dutmaduk-durur benüm gibi kuşu
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
259). [kişi,]

(Mes. 91: m. 213)

kişi: Biri || Aslan.

Eytdüm aña biz şehinşeh kulıvuz
Şanma kim ayruğ **kişi** maqbülıvuz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
178). [kişi,]

kişkür: Kışkırtmak.

Tağda sekbān anları nāgāh görür
Yügrük itleri bulara **kişkürür**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra
68). [kişkürür, -ür]

kisrā: Hüsrevden muarreb veya galat olan bu isim Sa'saniler sülalesinden olan Eski İran padişahlarına ve bilhassa Nuşirevan'dan sonrakilere verilmiş olup, Rum imparatorlarına Kayser, Çin hükümdarlarına Fağfur ve Hakan denildiği gibi, bunlara da Kisra denilirdi.

Kim ola **Kisrā** ki hākānlık kıla
Dünyada şultānlığı da 'vī kıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 24, Mısra
19). [kisrā,]

(Mes. 30: m. 186)

kisrī: Kadim İran şahlarına verilen unvan.

Ben virem Efrīdin'e şultānlığı
İrürem **Kisrī'**ye Nüşirvānlığı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 23, Mısra
16). [kisrī'ye, -'ye]

kitāb: Yazılmış ve basılmış eser. || İlim irfan.

Yolda nāgeh oğradı bir kırğıla
Tahta remliyle **kitābı** çok bile
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
94). [kitābı, -ı]

kitāb: Herhangi bir konuda mensur veya manzum olarak yazılmış ve basılmış olan eser.

Her birinün bir **kitābı** nāmı var
Var u aña lāyık adı şāhvār
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
69). [kitābı, -ı]

(Mes. 69: m. 13; Mes. 69: m. 174;
Mes. 111: m. 50; Mes. 69: m. 117;
Mes. 69: m. 59; Mes. 69: m. 124; Mes.
69: m. 179; Mes. 69: m. 164)

kitāb: Kitap || Mesnevi. (Mantıku't-tayr).

Bir sözi yüz eyleyüp kılmā 'itāb
Yüz sözi bir hōş söz eyler bu **kitāb**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 83, Mısra
28). [kitāb,]

(Mes. 111: m. 83)

kitāb eylediler: Kitap yazmak || Kitap haline getirmek.

Eytdüm altı er **kitāb eylediler**
Dil-firīb ol ad-ıla söylediler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
141). [kitāb eylediler, -di, -ler]

kitāb eylemedi: Kitap yazmak || Kitap haline getirmek.

Kimse böyle tatlu söz söylemedi
Kimse bundan yig **kitāb eylemedi**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra
38). [kitāb eylemedi, -me, -di]

kitāb-ıla adum: Kitap ve mahlas.

Çün **kitāb-ıla adum** oldı tamām
Vardum ol altı ere virdüm selām
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
157). [kitāb-ıla adum, -um]

kitābınun adı: Eserinin ismi.

Çün er adı vü **kitābınun adı**
Rüşen oldı geldi duzinun dadı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
77). [kitābınun adı,]

kizb: Yalan, yalan söyleme.

Kizbe sözinde dilin bilemeye
Nesne hergiz kimseden dilemeye
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 77*). [*kizbe, -e*]

ko: Bırakmak.

Bu ne sözdür kim didüñ iy nâ-bekâr
Dirliği **ko** ölümü añ zînhâr
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 48*). [*ko,]*

(*Mes. 12: m. 188; Mes. 16: m. 87; Mes. 24: m. 18; Mes. 24: m. 22; Mes. 35: m. 7; Mes. 82: m. 8; Mes. 84: m. 20; Mes. 84: m. 21; Mes. 102: m. 75; Mes. 107: m. 44; Mes. 2: m. 49; Mes. 13: m. 7; Mes. 12: m. 103*)

ko: Bırakmak, izin vermek.

İlla nâmûsı **komadı** her birin
Kim bir ayruk kişi aňlaya sırın
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 15*). [*komadı, -ma, -dı*]

ko: Bırakmak, vazgeçmek.

Ben saña azuk virem dur git girü
'İşkî **koğıl** şabrı dutğıl ilerü
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 182*). [*koğıl, -ğıl*]

(*Mes. 30: m. 127; Mes. 49: m. 23; Mes. 69: m. 236; Mes. 101: m. 85; Mes. 107: m. 14*)

ko: Koymak, eğer.

Başını ayağı altında **kodı**
Saña vü dînüñe inandum didi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 271*). [*kodı, -dı*]

ko: Komak, rahat bırakmak.

Şeyh eydür çün beni gördüñ zebün
Okı efsünlaruñı beni **kosun**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 18*). [*kosun, -sun*]

ko: (Peşini) bırakmak.

Tur işüñe git **ko** bizi iy refik
Luţf kıl ayruksı istegil tarik
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 51*). [*ko,]*

ko: Bırakmak, terk etmek.

Ko bu şehdi bir nefes şekker yigil
Benüm-ile bir olur mısın digil
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 169*). [*ko,]*

(*Mes. 12: m. 145; Mes. 15: m. 14; Mes. 16: m. 64; Mes. 30: m. 126; Mes. 36: m. 4; Mes. 44: m. 26; Mes. 47: m. 149; Mes. 68: m. 24; Mes. 89: m. 27; Mes. 96: m. 44; Mes. 47: m. 17*)

ko: Bırak!.

Bıkr öleyim **ko** hayâtum kalmasun
Senden artuk beni kimse almasun
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 89*). [*ko,]*

(*Mes. 17: m. 24; Mes. 111: m. 53*)

ko: Koymak, bırakmak.

Bir kişi **kodı** biş altı hırdasın
Tavuğ altına vü kaz yumurdasın
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 7*). [*kodı, -dı*]

(*Mes. 30: m. 84; Mes. 30: m. 88; Mes. 63: m. 61; Mes. 63: m. 62; Mes. 63: m. 78; Mes. 63: m. 84; Mes. 72: m. 352*)

ko: Bırakmak, salıvermek.

Kendüzinden kemligümi çün duya
Ol beni öldürmedin kaçan **koya**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 156*). [*koya, -ya*]

ko: Bırak!, boş ver!.

Bāyezīd'e şeyh dir-iseñ revā
Yohsa ayruk şeyhi **ko** kim yil qova

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra 34). [ko,]

(Mes. 11: m. 61; Mes. 72: m. 167)

ko: İzin vermek, müsaade etmek.

Komaz-ısam girmeye baña söger
Yapışur-ısam durur beni döger
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 417). [komaz-ısam, -maz, --ısa, -m]

ko: Koymak, bırakmak; izin vermek, müsaade etmek (TS, 143).

Cehd idem kim kamu tamuya vara
Komayam kim biri uçmağa gire
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 116). [komayam, -ma, -y, -am]

ko: (Bir tarafa) bırakmak.

Sen eger bu hikmeti **kosay-iduñ**
Beni uyarup baña dise-y-iduñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 81). [kosay-iduñ, -sa, --y, --ı, -duñ]

ko: Koymak.

Hem başından yire bürgüsin **komış**
Hem toñuzları salıvırdüm dimiş
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 55). [komış, -mış]

(Mes. 63: m. 163; Mes. 84: m. 84;
Mes. 52: m. 48; Mes. 104: m. 42)

ko: Etkilemek, tesir etmek.

Halka çün ben eyle kim gerek **koyam**
Bir nefesde bunça tevbeler şıyam
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 101). [koyam, -y, -am]

ko: Bırakmak; tesir etmek.

İt derisin biñ deñizde yuyıcağ
Dağı murdarırak ola **koyıcağ**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 102). [koyıcağ, -y, -ıcağ]

ko: Ortadan kaldırmak, bırakmak.

Ne seni **koyam** ne ol şahinşehi
İkiñüzden 'alemi kılam tehî
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 181). [koyam, -y, -am]

ko: Bırakmak, salmak.

İşüm almakdan çün oturdı odı
İşümi aldı beni andan **kodı**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 202). [kodı, -dı]

ko: (Ortaya) koymak.

Ol Muhammed'dür ki yigrek dîn **kodı**
Hüb esäs u dil-fırîb âyin **kodı**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 41). [kodı, -dı]

(Mes. 100: m. 42)

ko: (Ortaya) koymak, göstermek.

Kendülerden dîn **komadılar** dağı
Enbiyâ dîninde buldılar Hakk'ı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 101). [komadılar, -ma, -dı, -lar]

ko: Düzenlemek.

Yâ binâyı sözde hikmetde **koya**
Yâ meşâyıñdan işitdün diye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 87). [koya, -y, -a]

ko-: Bırakmak, müsaade etmek.

Hırka **komaz** seni fâsık olmağa
Yohsa gönüñ fışkı ister kılmğa
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 121). [komaz, -maz]

(Mes. 66: m. 125; Mes. 82: m. 15)

ko beni: Bırak beni!.

Var işüñe vü **ko beni** vaqtuma
Tañrı'ña bak gelme ayruğ katuma
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 69). [ko beni,]

ko gitsün: *Bırak gitsin!.*

Gönlün içinde **ko gitsün** fâsîdât
Kim kıla el-bâkıyâtü's-sâlihât
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 145*). [*ko gitsün, -sün*]

koca: *Büyük, ulu || pir, ihtiyar.*

Çok riyâzetde geçürdüm giceler
Görmedi bu gice gibi **kocalar**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 142*). [*kocalar, -lar*]

koca: *Yaşlı, ihtiyar.*

‘İşk odın ol kim şeker gibi yidi
Çi yigit ‘ışka vü çi **koca** didi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 70*). [*koca,*

(*Mes. 12: m. 57; Mes. 12: m. 120; Mes. 16: m. 75; Mes. 44: m. 37; Mes. 80: m. 19; Mes. 85: m. 11; Mes. 107: m. 69*)

kocal: *Kocamak, ihtiyarlamak.*

Sen **kocalduñ** ‘ışk işün degül senün
Tâzalığün gitdi vü şoldı tenün
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 59*). [*kocalduñ, -duñ*]

(*Mes. 12: m. 46; Mes. 77: m. 5*)

kocalar: *Yaşlı, ihtiyar || Ulu kimseler.*

Kocalardan bir söz işit iy yigit
Gaybet iden kişiden yigrekdür it
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 25*). [*kocalardan, -dan*]

kocalık hâlidür: *Yaşlılık hali.*

Ol beşinçi ev yigitlik yohdur
Ol kim altınçı **kocalık hâlidür**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 124*). [*kocalık hâlidür, -dür*]

kodılar yüz yire: *Yüz sürmek, yere kapanmak.*

Kodılar yüz yire zulmetden girü
Geçdiler nür-ıla biñ güç ilerü
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 101*). [*kodılar yüz yire,*

koku: *Koku.*

Gül **koğusını** dikenden ala mı
Buluda bakıp güneşi bile mi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 65*). [*koğusını, -sın, -ı*]

kol: *Kol, el.*

Her biri bildi bakıçağ yolına
Kim degül ol yay bularuñ **kolına**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 8*). [*kolına, -ın, -a*]

kol: *Vücudun bir uzvu, kol.*

Kâh Süleymân’uñ **kolına** konaram
Kâhi İskender bileğin binerem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 29, Mısra 27*). [*kolına, -ın, -a*]

koltuğ: *Omuz başının altında kolun göğüs ile birleştiği yer.*

Zârı-y-ıla çağırıp çok ağladı
Kuşağım **koltuğına** bağladı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 350*). [*koltuğına, -ı, -n, -a*]

(*Mes. 91: m. 240; Mes. 91: m. 234; Mes. 91: m. 246; Mes. 63: m. 132*)

koma: *Fırsat vermemek, izin vermemek.*

Komayu görürem ol şuya düşer
Küp kuyu olur şu başından aşar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 419*). [*komayu, -yu*]

komayınça sen seni: *Kendinden vazgeçmek, benliğini yok etmek.*

Şem‘ Hâk’dur kelebek sensin anı
Bulmayasın **komayınça sen seni**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra
122). [komayınça sen seni,]

koñ: Koymak, bırakmak.

Rüstem andan yüz belâ-y-ıla iner
Kal‘a üstinden yir üstine **konar**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
94). [konar, -ar]

(Mes. 39: m. 28)

koñ: Konmak (kuş vb.).

Tütü uçdı küngüreye **kondı** hōş
Küngüreden hōca dapa döndi hōş
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra
139). [kondı, -dı]

(Mes. 29: m. 27; Mes. 107: m. 48;
Mes. 104: m. 36)

koñ: Bırakmak.

Küh-ı Kāfuñ kuşına kanda yitem
Beni **koñ** kim dagda keklikler dutam
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 29, Mısra
18). [koñ,]

kona mı: Konar mı?.

Birisi eydür ferişte ine mi
Gökden ü yâ yire hergiz **kona mı**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
200). [kona mı,]

konağ: Gözde oluşan ince bir tabaka.

‘İşk-ı Şatt’ a girüp kayırmayan
Gözümüñ bakup **konağın** görmeyen
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra
38). [konağın, -ın]

konak: Gözde oluşan ince bir tabaka.

Bir benek **konak** gözinde ‘avratuñ
Er düşer ortasına yüz miñnetüñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra
17). [konak,]

(Mes. 9: m. 27)

konşı: Konu komşu.

Bizden ol işlerde kim şorduñ-ıdı
Konşılar cümleçügi hoşnûd-ıdı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra
122). [konşılar, -lar]

(Mes. 53: m. 18; Mes. 94: m. 67; Mes.
94: m. 65)

konşu: Komşu.

Bu kafasdan yazıya uçmak gerek
Konşulığından bunuñ kaçmak gerek
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra
78). [konşulığından, -lığı, -ın, -dan]

konuğ: Konuk, misafir.

Konuğa hōşdur sarây-ı zer-nigâr
Biz ev issin isterüz iy nām-dâr
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 21, Mısra
7). [konuğa, -a]

konuk: Misafir.

Kamu **konuk** eve bağlar hissini
Ol bizüz kim isterüz ev issini
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra
23). [konuk,]

konuksuz: Konuk olmadan, misafirsiz.

Gündüzin sevdük sehâvet itmegi
Gice **konuksuz** yimedük itmegi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 73, Mısra
14). [konuksuz,]

kop: Ortaya çıkmak, zuhur etmek.

Âhiretde yüzi kara **kopısar**
Ağzınuñ dudağını od öpiser
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 62, Mısra
3). [kopısar, -ısar]

kop: Ayrılmak.

Her ne kim senden yıkılmaıklık
kopar

Tevbe bir demde anı girü yapar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra
129). [kõpar, -ar]

kõpuz: Kõpuz; ozanların çaldığı telli Türk
sazı.

Çün üzilmedi **kõpuzdan** kılumuz
İşid imdi kim ne söyler dilümüz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra
7). [kõpuzdan, -dan]

(Mes. 69: m. 244)

kõpuzunuñ kılın: Sazın teli.

Çok kişi üzdi **kõpuzunuñ kılın**
Söylemedi kimse Gülşehrî dilin
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra
165). [kõpuzunuñ kılın, -ı, -nuñ]

kõpuzuñ kılını: Kõpuzun teli.

İy Süleymân şol **kõpuzuñ kılını**
Bur kim õğrenlüm bu kuşlar dilini
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra
67). [kõpuzuñ kılını,]

kõr: Bırakmak, koymak.

Bir dahı atar anı dahı dutar
Aşağa **kõr** birbirisine çatar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
86). [kõr,]

(Mes. 30: m. 230)

kõr: Bırakmak.

Kendüzin **kõr** ise Gülşehrî ire
Cennete vü Tañrı dîdârın göre
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra
163). [kõr,]

(Mes. 100: m. 74)

kõr: Bırakmak, koymak, yerleştirmek (Beyin
koyduğu sözler bağlamında).

Kõr-ısañ kim ol bu sözleri diye
Az zamānda kamu halk aña uya

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
101). [kõr-ısañ, --ısañ]

kõr yire: Yere koymak, bırakmak.

İşbu tacı bir ferişte getürür
Kõr yire şöyle ki şār halkı görür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
122). [kõr yire,]

kõrı: Korumak.

Yohsa ben niçe ki diri yöriyem
Şamma kim cânunu tenden **kõrıyam**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra
132). [kõrıyam, -y, -am]

kõrk: Ürmek, korkmak, kaygılanmak.

Ana çün **kõrkar** şuya girmeklige
Şu içinde bir nefes durmaqlığa
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra
51). [kõrkar, -ar]

(Mes. 30: m. 105; Mes. 30: m. 162;
Mes. 39: m. 15; Mes. 82: m. 12; Mes.
91: m. 231; Mes. 92: m. 3; Mes. 91:
m. 274; Mes. 66: m. 123; Mes. 72: m.
346; Mes. 72: m. 296; Mes. 57: m. 8;
Mes. 92: m. 1)

kõrkı: Korku; korkudan.

Çün bunun adını işidür kaçar
Kõrkısından karnı dahı kan geçer
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
228). [kõrkısından, -sın, -dan]

kõrkıd: Korkutmak.

Ne terāzū **kõrkıda** vü ne sırāt
Deve geçdi diye fi-semm'il-hiyāt
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra
51). [kõrkıda, -a]

kõrkı: Korku, endişe.

Ol deñizde yutdı şeyhi çün neheng
Kõrkudan sizi kaçurdı nām u neng
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra
32). [kõrkudan, -dan]

(Mes. 30: m. 117; Mes. 30: m. 229;
Mes. 34: m. 26; Mes. 39: m. 84; Mes.
66: m. 87; Mes. 66: m. 35; Mes. 78:
m. 61; Mes. 90: m. 32; Mes. 91: m.
228)

korkusundan: Korkusundan dolayı, korktuğu
için.

Anaňuz deňizi ırakdan görür
ƘorƘusundan ödi şıdmağa varur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra
58). [ƘorƘusundan,]

(Mes. 88: m. 40)

koru: Koruyup kollamak.

Yöreden nā-mahremi **Ƙoruyalum**
Biribirümüz-ile yorıyalum
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 19, Mısra
11). [Ƙoruyalum, -y, -alum]

(Mes. 30: m. 124; Mes. 22: m. 90)

koy: Kovmak, uzaklaştırmak.

Zāhid ol degül ki hırsını **Ƙovar**
Āhıret terk eyleyüp dünyā sever
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 28, Mısra
25). [Ƙovar, -ar]

(Mes. 66: m. 63; Mes. 72: m. 73; Mes.
110: m. 25)

koy: Kovalamak (aşk bağlamında).

Görür ol 'avrat ki bu sevmiş-idi
Bunça müddet 'ışkını **Ƙovmış-ıdı**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
512). [Ƙovmış-ıdı, -mış, --ı, -dı]

koy: Kovalamak, koşturmak.

Hüdhüd eydür bī-vefāyī sevmegil
Yıl-durur 'ahdi vü sen yıl **Ƙovmağıl**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 87, Mısra
2). [Ƙovmağıl, -ma, -ğıl]

koy: Kovalamak, peşinden koşturmak.

Kimisi bir köyde bir 'avrat sever
Kimisi bir şarda bir oğlan **Ƙovar**

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra
76). [Ƙovar, -ar]

koy Ƙovlaram: Arkadan çekiştirmek,
gammazlık etmek.

Çün erenler gaybetini avlaram
Gündüzün 'avrat gibi **Ƙoy Ƙovlaram**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 61, Mısra
24). [Ƙoy Ƙovlaram, -am]

koy: Bırakmak.

Genc-ile vīrāneyi terk itmeyem
Genci **Ƙoyup** Kūh-ı Ƙāf'a gıtmeyem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 35, Mısra
18). [Ƙoyup, -up]

(Mes. 80: m. 29; Mes. 91: m. 248)

koy: Bırakmak, terk etmek.

Biri eydür ben idüm hōd men 'iden
Sizi **Ƙoyup** kendü işüme giden
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
194). [Ƙoyup, -up]

(Mes. 102: m. 7; Mes. 102: m. 80;
Mes. 99: m. 13; Mes. 14: m. 50; Mes.
30: m. 110; Mes. 45: m. 39; Mes. 14:
m. 49)

koy: Yerleştirmek.

Bu görünür tañrıları kim **Ƙoya**
Vara vü ol gizlü Tañrı'ya uya
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
45). [Ƙoya, -a]

(Mes. 5: m. 119)

koy: Bırakmak, vazgeçmek.

Ne begi **Ƙoyam** ne sizi dir bize
İy beg uş biz 'arza eyledük size
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
99). [Ƙoyam, -am]

koy: Yerine koymak (putun yerine).

Büt nedür kim kimse Tañrı'yı **Ƙoya**
Vara bir cānsuz büte niçe uya

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 181). [koya, -a]

koy: Koymak || Bırakmak.

Tamu yolından dükelin yoyısar
Kamusın uçmak yolında **koyısar**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 108). [koyısar, -ısar]

koy: Bırakmak, koymak.

Yohsa ben tâcı **koyan** çün görmedüm
Ol ferîşteyi vü vaşfın virmedüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 93). [koyan, -an]

koy-: Bırakmak, vazgeçmek.

Yohsa ayruķ kimse nesne dimedi
Şehdi **koyup** zehr-i kâtil yimedi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 210). [koyup, -up]

koyan: Bırakan, terk eden (kimse).

Kendüzün görme ki bu sırrı duyan
Olmaz illâ manşıb u câhı **koyan**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 31, Mısra 18). [koyan,]

koynında yılan bislemeye: Koynunda yılan beslemek; iyilik yaptığı bir yakınından kötülük, ihanet görmek.

Âdemî dîvün sözün eslemeye
Kendü **koynında yılan bislemeye**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 83, Mısra 6). [koynında yılan bislemeye, -me, -ye]

koyuban: Koyup, bırakıp.

Yig-ise senden **koyuban** kaçasın
Alu olur-ısa kanın içesin
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 269). [koyuban,]

koyun: Koyun.

Zulm-ıla 'ādillıgum çün ayrışa
Kurd-ıla mülkümde **koyun** barışa
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 57, Mısra 6). [koyun,]

(Mes. 81: m. 58; Mes. 81: m. 49; Mes. 81: m. 55)

koyup: (Her şeyi) bir kenara bırakmak.

'İlm kanı kim bu işde şabr idem
Girü **koyup** kendü işüme gidem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 154). [koyup,]

koyup: Bırakıp.

Soĥbetün ĥaĥķını terk itmeyelüm
Yaluñuz seni **koyup** gitmeyelüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 48). [koyup,]

koyup: Bırakıp, terk edip.

Eydür iy kendülerini terk iden
Şüreti **koyup** ma'ânıye giden
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 156). [koyup,]

koyup gide: Bırakıp gitmek, terk etmek.

Mü' mini ĩmān kaçan **koyup gide**
Varasın bir kâfire ikrām ide
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 121). [koyup gide, -e]

(Mes. 30: m. 166; Mes. 92: m. 10; Mes. 92: m. 20)

koyup gıtdügüñüz: Bırakıp gitmek.

Şeyĥi **koyup gıtdügüñüz** sehl ola
Ĥaĥ ĥapusından giden nā-ehl ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 71). [koyup gıtdügüñüz, -dügü, -ñüz]

kölge: Gölge.

İkisi arasına yir **kölgesi**
Düşicek iy bilmeyenler bilgesi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 255). [kölgesi, -si]

(Mes. 86: m. 8)

kölgesi düşer: Gölgesi düş(üver)mek.

Nāgehān zıkr eylenürken döstına
Leylinün **kölgesi düşer** üstine
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra
50). [kölgesi düşer, -er-si]

kör: Gözleri görmeyen, kör.

Çün görür Safvān ki bunlar **kör-imiş**
Bu Süleymān'dur bular bir mür-imiş
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
149). [kör-imiş, --i, -miş]

kör ola: Kör olsun!.

İRte çün oldı girü buldum anı
Kör ola her kim 'ayıblaya beni
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
228). [kör ola,]

kör olalar: Görememek, kör olmak.

Kim kazālar Tañrı'dan çün geleler
Kamu zeyrekler görüñ **kör olalar**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
288). [kör olalar, -alar]

köşe: Köşe, kenar.

Köşede oturiçağ ulu ola
Köşesinden çıkıçağ alu ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra
19). [köşede, -de]

köşe: Köşe (kaldığı yer bağlamında).

Köşede oturiçağ ulu ola
Köşesinden çıkıçağ alu ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra
20). [köşesinden, -sin, -den]

(Mes. 109: m. 17)

köy: Yerleşim yeri, köy.

Köylerümi çün severem n'ideyim
Atlarımı niçe koyup gideyim
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 92, Mısra
19). [köylerümi, -ler, -üm, -i]

Mes. 68: m. 56; Mes. 102: m. 21; Mes.
102: m. 36; Mes. 102: m. 34; Mes.
102: m. 40; Mes. 50: m. 136; Mes. 27:
m. 31; Mes. 68: m. 15; Mes. 102: m.
27; Mes. 27: m. 27)

köy-: Yakmak.

Çul kaçan sultān-ıla birlik kıla
Çulı **köydür** kim kamu sultān kıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra
106). [köydür, -dür

köy dapa: Köye doğru.

Elli yıl köyden şara geldi girü
Gitdi şārdan **köy dapa** düşe duru
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra
28). [köy dapa,]

(Mes. 102: m. 18)

köy defteri: Köy defteri.

Birisi **köy defteri** şār defteri
Kim bilürüz şārda vü köyde eri
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra
49). [köy defteri,]

köy yolın: Köy yolu.

Girü çün köy 'azmini ider-idi
Köy yolın şorup köye gideridi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra
22). [köy yolın, -n]

(Mes. 102: m. 32; Mes. 102: m. 51;
Mes. 102: m. 25; Mes. 102: m. 43)

köye gideridi: Köye gitmek.

Girü çün köy 'azmini ider-idi
Köy yolın şorup **köye gideridi**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra
22). [köye gideridi, -er, -i, -di]

(Mes. 102: m. 26)

köyin: *Yakmak, yanmak.*

Hırkasın yandurdu vü dīnin qodı
Muşhaf'ın daḥı **köyindürdi** odı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 146*). [*köyindürdi, -dür, -di*]

(*Mes. 12: m. 132; Mes. 16: m. 22; Mes. 83: m. 11; Mes. 5: m. 93; Mes. 78: m. 43; Mes. 81: m. 174; Mes. 85: m. 110; Mes. 87: m. 22; Mes. 105: m. 14; Mes. 105: m. 26; Mes. 55: m. 35*)

köyin: *Yanmak || Aşk ateşi içinde kavrulmak.*

'İşk odından her kim ol **köyinmedi**
Şehvetinüñ şu'lesi söyünmedi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 15*). [*köyinmedi, -me, -di*]

köyindi canum: *İçi yanmak.*

Yüregüm yandı vü **köyindi canum**
Mum gibi uş eriyügördi tenüm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 27*). [*köyindi canum,]*

köyindi göñli: *İçi yanmak || Acı çekmek.*

Leyli çün gördi ki bilmedi anı
Top **köyindi göñli** vü yandı canı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 78*). [*köyindi göñli,]*

köyindürdi canum: *Can yakmak, üzme, acı çektirmek.*

Birisi eydür ki bir şāhid benüm
Göñlüm aldı vü **köyindürdi canum**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 45, Mısra 2*). [*köyindürdi canum,]*

köylü: *Köyde yaşayan veya köyde doğmuş olan, köylü kimse.*

Şār yolını **köylüden** şorar-ıdı
Tañlaçak andan şara irer-idi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 23*). [*köylüden, -den*]

köyn-: *Yanmak.*

Bir qanadıyla bir ayağı tamām
Qapqara **köynidi** anuñ ve's-selām
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 44*). [*köynidi, -i, -di*]

(*Mes. 105: m. 13; Mes. 91: m. 8; Mes. 91: m. 256 Mes. 105: m. 11*)

köynük: *Yanık, yanmış.*

Köynük ayağ-ıla köynük qanadı
Gösterüben uş nişānları didi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 59*). [*köynük,]*

(*Mes. 105: m. 59*)

köyün: *Yakmak.*

Şeyḥ eydür düzaḥı söyündürem
Yidisın bir āh-ıla **köyündürem**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 16*). [*köyündürem, -dür, -em*]

(*Mes. 15: m. 104; Mes. 22: m. 165; Mes. 98: m. 5; Mes. 27: m. 70*)

kuç: *Kucaklamak.*

İrte olsun kim göresin iy ḥvoca
Kim qarañuda kimi **kuçduñ** gice
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 160*). [*kuçduñ, -du, -ñ*]

(*Mes. 105: m. 47; Mes. 12: m. 119*)

kuddūs: *Kusur ve noksanlıklardan müberrā olan, en mukaddes. Hiç eksiği olmayan, pāk, temiz. Cenab-ı Hakk'ın sıfatlarındandır.*

Ol Kerīm ü Ferd ü **Quddūs** ü Qadīm
Ol Ḥakīm ü Ḥayy u Qayyūm u 'Alīm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 1, Mısra 4*). [*quddūs,]*

kudret: *Güç, kuvvet.*

Adı sīmurğ u cemāli bī-kerān
Qudreti peydā vü zātı bī-nişān
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 28*). [*qudreti, -i*]

(Mes. 85: m. 60)

kudret: İktidar, güç. (Allah'ın sonsuz ve sınırsız gücü.)

Taıırı'nuñ **ķudretlerindendür** meger
Girü baña yavrılar vire ħaber
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 61). [ķudretlerindendür, -ler, -in, -den, -dür]

(Mes. 16: m. 127; Mes. 1: m. 6; Mes. 94: m. 50)

kuds: Kudüs şehri.

Vardı **Ķuds'e** vü Ħalil'e şevķ-ıla
Ķıldı tā'at degme yirde zevķ-ıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 89). [ķuds'e, -'e]

kuds ilinde: İlâhi âlemde.

Ķuds ilinde çok taşarruflar kıla
Fıkr-ile vü key ta'arrüfler kıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 11). [ķuds ilinde,]

ķudürî: Kudürî Tercümesi diye anılan
Gülşehrî'nin bir eseri.

Degme 'ilme 'aķl yitüren bizüz
Kim **Ķudürî** nazma getüren bizüz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 46). [ķudürî,]

ķüh-ı ķāf: Kaf Dağı: Dünyanın etrafını
çevrelediğine, aşılmasının imkansızlığına
inanılan ve Anka kuşunun yaşadığı yer olarak
kabul edilen efsanevi bir dağdır.

Şanma kim batmana kimse ħarradur
Ķüh-ı Ķāf anuñ katında zerredür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 100). [ķüh-ı ķāf,]

(Mes. 106: m. 20; Mes. 4: m. 26; Mes. 24: m. 23; Mes. 92: m. 24; Mes. 107: m. 93; Mes. 107: m. 148; Mes. 1: m. 31; Mes. 17: m. 43; Mes. 29: m. 41; Mes. 30: m. 307; Mes. 35: m. 18; Mes. 29: m. 17)

ķul: Abd, kul, yaratılan.

Kim ķula anuñ gibi şultān ola
Ķul niçün işbunça sergerdān ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra 34). [ķul,]

(Mes. 6: m. 37; Mes. 6: m. 33; Mes. 72: m. 269; Mes. 107: m. 134; Mes. 101: m. 41; Mes. 72: m. 358; Mes. 72: m. 357; Mes. 78: m. 95; Mes. 78: m. 20; Mes. 78: m. 77; Mes. 105: m. 111; Mes. 105: m. 112)

ķul: Kul, köle.

Ayruġuñ kayġusına şād olmaġıl
Ķul-ısañ şultān-ı bî-dād olmaġıl
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 31, Mısra 24). [ķul-ısañ, --ısañ]

(Mes. 32: m. 25; Mes. 32: m. 67; Mes. 39: m. 5; Mes. 53: m. 136; Mes. 69: m. 177; Mes. 84: m. 134; Mes. 91: m. 48; Mes. 91: m. 177; Mes. 93: m. 57; Mes. 111: m. 74)

ķul: Bir padişahın ya da güçlü bir kimsenin emri altında olan kişi/kişiler; hizmetkar.

Ķul kaçan şultān-ıla birlik kıla
Ķulı köydür kim ķamu şultān ķala
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 105). [ķul,]

(Mes. 105: m. 106)

ķulaġ: Kulak.

Biz şehüñ **ķulaġına** dirüz sözi
Sen sarāy-ıla ne aldarsın bizi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 25). [ķulaġına, -ın, -a]

ķulaġını buruñ: Kulağını çekmek, azarlamak, ceza vermek.

Ķaybet idenüñ **ķulaġını buruñ**
Kim yalan söyler-ise boynın uruñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 62, Mısra 17). [ķulaġını buruñ, -uñ]

ķul eylerem: Kendine bağlamak, hükmü altına almak.

Eydür eyle hulk-ıla hōş söylerem
Lutf-ıla kim kâmusın **kul eylerem**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra
150). [kul eylerem, -r, -em]

kul gibi: Köle gibi.

Kamu şehir yigitleri yüz gül gibi
Terbiyesi oldılar bir **kul gibi**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
486). [kul gibi,]

(Mes. 5: m. 262)

kul gibi ola: Köle gibi olmak.

Niçe begler anda **kul gibi ola**
Niçe kullar anda şultânlık bula
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra
135). [kul gibi ola, -a]

kulhuva'llāh: De ki O Allah (İhlas suresi).

Çün yazarlar iy Muḥammed ümmeti
Kulhuva'llāh'dan yoḡaru Tebbet'i
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 31, Mısra
14). [kulhuva'llāh'dan, -'dan]

(Mes. 71: m. 64)

kulillāh sümme zerhüm: "Allah" de sonra
onları bırak. (En'âm/91).

Cân gıdâsın hergiz ol er yimeye
Kim **kulillāh sümme zerhüm**
dimeye (Mantiku't-Tayr, Mesnevi
108, Mısra 44). [kulillāh sümme
zerhüm,]

kullar: Köle, esir; hükümdârın saraya bağı
hizmetkârları.

Pâdişâhlık bende çün bî-bāk ola
Kullarum Cemşîd ile Ḍaḥḥāk ola
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
200). [kullarum, -um]

kullıg: Kulluk.

Her ki şultânlığı itdi ihtiyâr
Kullıg-ıla ne geçürsın rûziğâr
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 23, Mısra
28). [kullıg-ıla, --ıla]

(Mes. 24: m. 14)

kullık ide: Kulluk etmek.

Taḡrı'dan artuḡ ne kim var dünyede
Kamu gerek kim baña **kullık ide**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
66). [kullık ide, -e]

kul olur: Kul köle olmak.

Kimi bir beg ü kimi bir **kul olur**
Kimi 'âmil kimisi ma'zûl olur
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra
63). [kul olur, -ur]

kultu lek: Senin için söyledim.

Bir yüce eyvân ki bu doḡkuz felek
İşigidür kâpusınıñ **kultu lek**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra
106). [kultu lek,]

kumâş: Kumaş.

Her kumâşı bizden iltürler beleş
Kim bahâ virüp alır bizden **kumâş**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra
70). [kumâş,]

(Mes. 75: m. 69)

kumrı: Güvercinler takımından, güvercinden
küçük, boz, gri renkli bir kuş, kumru.

Bülbül ü **kumrı** aña hōş sâz-ıla
Muḡrı oldılar u ḥûb âvâz-ıla
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra
99). [kumrı,]

(Mes. 91: m. 15)

kumrı vü bülbül gibi: Kumru ve bülbül gibi.

Cilve kıldum ben daḡı bir gül gibi
Söze girdüm **kumrı vü bülbül gibi**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
176). [kumrı vü bülbül gibi,]

kul ola: Hükümüne girmek, bağlanmak || Kulluk
yapmak, hizmette bulunmak.

İy niçe begler ki baña **kul ola**
Niçe şultānlar ki tapuma gele
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
63). [kul ola, -a]

(Mes. 24: m. 6; Mes. 31: m. 26; Mes.
23: m. 25; Mes. 24: m. 4; Mes. 84: m.
94)

kul ola: Kul köle olmak.

Güneşe irişene **kul ola** ay
Şāhı bulana tufeyl ola sarāy
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 21, Mısra
5). [kul ola, -a]

kunduz: Kunduz hayvanı(ndan) || Elbise,
kumaş, kürk bağlamında kullanılmış.

Çıkdı bir 'avrat yüzini büriyü
Yirde atlas **kunduzını** süriyü
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
384). [kunduzını, -in, -ı]

kur: Kör, āmā.

Güneşe hergiz nite bir **kūr** ire
Yā Süleymān'a kaçan bir mūr ire
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 38, Mısra
7). [kūr,]

kur: Tertip etmek, hazırlamak, tasarlamak.

Kurup yüz tašnīf ü dīnde yazdıdı
Şeyh Kur'ān'da key üstād-ıdı
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
97). [kurup, -up]

kur: İnşa etmek, kurmak.

Ben ki Mısr'uñ kārவānın urmuşam
Dünyāda şekker dükānın **kurmuşam**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra
34). [kurmuşam, -muş, -am]

kur: Açmak, kurmak, hazır hale gelmek
(yelken bağlamında).

Bir gice kim bādbān **kurmuş-ıdı**
Nahvınuñ katında oturmuş-ıdı
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra
7). [kurmuş-ıdı, -muş, --ı, -dı]

kur: Hazırlamak, açmak (dükkan
bağlamında).

Tañla dükkānçugını **kurar-ıdı**
İşler-ıdı vü işi sürer-ıdı
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
31). [kurar-ıdı, -ar, --ı, -dı]

kur: Kurmak, hazırlamak, tesis etmek.

Kimse bunuñ gibi dükkān **kurmadı**
Zāvyede hergiz terāzū görmedi
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra
25). [kurmadı, -ma, -dı]

kūr eyler-iseñ: Kör etmek, görmez hāle
getirmek.

Mü' minīne niçe zūr eyler-iseñ
Zūr-ıla nefsüñi **kūr eyler-iseñ**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra
66). [kūr eyler-iseñ, -r, --iseñ]

kūr ola: Kör olmak.

Çok Süleymān şandugūñ bir mūr ola
Bilmedügüñe irādet **kūr ola**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra
60). [kūr ola, -a]

kur'a: Kime veya neye isabet edeceği önceden
belli olmayan bir çekimle sonucu belirleme, ad
çekme.

İlla hem bir kur'a dahı uralum
Kime düşer **kur'amuz** bir görelüm
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra
54). [kur'amuz, -muz]

(Mes. 39: m. 55; Mes. 39: m. 56; Mes.
91: m. 139; Mes. 91: m. 141)

kur'a birağurlar-ıdı: Kura çekmek. Kime
veya neye isabet edeceği önceden belli
olmayan bir çekimle sonucu belirlemek, ad
çekmek.

Her biri bulutlayın gürlər-ıdı
Günde bir **kur'a birağurlar-ıdı**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
138). [kur'a birağurlar-ıdı, -ur, -lar,
--ı, -dı]

kur'a uralum: Kura çekmek; ad çekmek.

İlla hem bir **kur'a** da**ı** uralum
Kime düşer kur'amuz bir görelüm
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra
53). [kur'a uralum, -alum]

kur'an: Kur'an-ı Kerim.

Qurup yüz taşnîf ü dînde yazdıdı
Şeyh **Kur'an**'da key üstâd-ıdı
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
98). [kur'an'da, -'da]

(Mes. 12: m. 73; Mes. 15: m. 73; Mes.
25: m. 121)

kurb: Yakınlık.

Pâdişâh katında kadri arta mı
Kurbı mîzânında naqdin darta mı
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 86, Mısra
26). [kurbı, -ı]

kurbân kıla: Bir uğurda feda etmek.

Er ola kim çün seni mihmân kıla
İleyüñde kendüzin **kurbân kıla**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 73, Mısra
12). [kurbân kıla, -a]

kurd: Kurt.

Zulm-ıla 'ādillıgum çün ayrışa
Kurd-ıla mülkümde koyun barışa
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 57, Mısra
6). [kurd-ıla, --ıla]

(Mes. 57: m. 4; Mes. 58: m. 21; Mes.
59: m. 2; Mes. 59: m. 8; Mes. 59: m.
11; Mes. 59: m. 1; Mes. 59: m. 14;
Mes. 90: m. 49; Mes. 107: m. 45)

kurd: Kurt (zulüm bağlamında).

Qurda beñzer zulm **kurdi** besleme
Emrini dutma vü hükmin esleme
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 58, Mısra
21). [kurdi, -ı]

kurd olma: Kurt olmak.

'Aqluña uy kim gidesin göklere
Kurd olma kim iresin üklere
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 80, Mısra
26). [kurd olma, -ma]

(Mes. 80: m. 26)

kurd u kuzgun: Kurt ve kuzgun.

Kurd u kuzgun buğzı-y-ıla dolmağıl
Âdemî şerrinden imin olmağıl
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 110, Mısra
21). [kurd u kuzgun,]

kurd-ıla koyun: Kurt ve koyun.

Kim benüm emrüm çün irişeler
Kurd-ıla koyun bile barışalar
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra
140). [kurd-ıla koyun,]

kırı hurmanuñ: Kuru hurma.

Kırı hurmanuñ nifākı var-ıdı
Arada incir sādık yār-ıdı
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
41). [kırı hurmanuñ, -nuñ]

kurşağına düşdi: Midesine inmek.

Şimdi şu anuñ başından aşdı dîn
Ejdehâlar **kurşağına düşdi** dîn
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 13, Mısra
30). [kurşağına düşdi, -di]

kurtar: Sıyılmak, uzaklaşmak.

Büt çün oddan kendüzin **kurtarmadı**
Tokuyanlaruñ cezāsın virmedi
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
185). [kurtarmadı, -ma, -dı]

kurtar: Kurtulmasını sağlamak, tehlikeli veya
zor durumdan uzaklaştırmak.

Çünkü benüm boynumı ol şāh ura
Kim-durur kim beni andan **kurtara**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra
58). [kurtara, -a]

(Mes. 25: m. 90; Mes. 5: m. 187; Mes. 74: m. 12; Mes. 91: m. 144; Mes. 91: m. 290; Mes. 91: m. 276)

kurtar cānunu: Canını kurtarmak, ölmeden tehlikeli bir durumdan sağ kurtulabilmek.

Eydür iy dilkü gel ol fermānuñı
Göster itlere vü **kurtar cānunu**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 76). [kurtar cānunu,]

kurtarivire: Çabucak kurtarmak.

Yüz göge dutdum ki haşmuñdan
benüm
kurtarivire meger kim Haq cānum
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 60). [kurtarivire,]

kurtıl: Kurtulmak || Azat olmak.

Dimek olur sen dahı böyleylegil
kurtılasın kendüzüñ şöyleylegil
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 152). [kurtılasın, -asın]

(Mes. 56: m. 44; Mes. 66: m. 56 Mes. 5: m. 89)

kurtıl: Bağını koparmak, sıyrılmak.

Naḥv-ıla Gülşehri i' rābı bilür
Maḥv olıcaq kāmıusından **kurtılur**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra 58). [kurtılur, -ur]

kurtıl: Tehlikeli veya kötü bir durumu atlatmak; kurtulmak.

Degme su üstinde bir köpri olur
Kim su almakdan biregü **kurtılur**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 106). [kurtılur, -ur]

(Mes. 66: m. 64; Mes. 107: m. 88 Mes. 56: m. 37 Mes. 85: m. 62)

kuru: Beyhude, boş.

Biz seni da'vet kıluruz ter söze
kuru zühdi ne satarsın sen bize
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 28, Mısra 22). [kuru,]

(Mes. 37: m. 7)

kuru: Kara, zemin.

kuruda tavuk gibi hōd gezerem
İlla deñize düşicek yüzerem
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 26, Mısra 29). [kuruda, -da]

(Mes. 32: m. 92)

kuru eve: Boş ev.

Bize ev issini göster görelüm
Yohsa **kuru eve** neye girelüm
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 28). [kuru eve, -e]

kuş: Kös, büyük davul.

Kerrenāy u **kūs** çün kıla gırıv
Māt ola Güderz ü mecrūḥ ola Gıv
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 205). [kūs,]

kuş: Midesinde bulunanları ağızdan dışarıya atmak, kusmak.

Ol yemişler ben kaçan yiye-y-idüm
Kim yiyüp girü **kuşam** diye-y-idüm
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 90). [kuşam, -am]

(Mes. 66: m. 66)

kuşduğı içinde: Kusmukta.

Kuşduğı içinde görür bir ilan
Ayağına düşer atlunuñ revān
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 67). [kuşduğı içinde,]

kuş: Kuşlar, tas: müritler.

Kuşlar ol esrārı çün işitdiler
Cānların sīmurğa iṣār itdiler

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 43). [kuşlar, -lar]

(Mes. 1: m. 32)

kuş: Kanatlı uçucu hayvan; kuş.

Eyle kim ben yügürigirdüm yola
Hâşa kim **kuş** benden ilerü gele
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 48). [kuş,]

(Mes. 93: m. 19; Mes. 93: m. 25; Mes. 93: m. 37; Mes. 94: m. 3; Mes. 1: m. 24; Mes. 1: m. 29; Mes. 1: m. 26; Mes. 1: m. 28; Mes. 2: m. 31; Mes. 2: m. 31; Mes. 3: m. 1; Mes. 3: m. 5; Mes. 4: m. 13; Mes. 11: m. 77; Mes. 23: m. 2; Mes. 25: m. 26; Mes. 27: m. 20; Mes. 29: m. 35; Mes. 29: m. 21; Mes. 29: m. 15; Mes. 32: m. 67; Mes. 32: m. 125; Mes. 33: m. 27; Mes. 39: m. 66; Mes. 39: m. 71; Mes. 39: m. 35; Mes. 72: m. 260; Mes. 94: m. 47; Mes. 94: m. 13; Mes. 94: m. 34; Mes. 94: m. 40; Mes. 107: m. 28; Mes. 107: m. 29; Mes. 107: m. 147; Mes. 107: m. 1; Mes. 107: m. 23; Mes. 111: m. 51; Mes. 4: m. 30; Mes. 6: m. 25; Mes. 6: m. 10; Mes. 6: m. 1; Mes. 26: m. 9; Mes. 37: m. 1; Mes. 39: m. 58; Mes. 39: m. 60)

kuş: Kuş (Simurg kastedilmiş).

Mü'min ol **kuş** birliğiñe inanur
Kâfir ol kuşu kanat nağşın şanur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 23). [kuş,]

(Mes. 2: m. 25; Mes. 2: m. 28; Mes. 2: m. 8; Mes. 2: m. 17; Mes. 2: m. 22; Mes. 2: m. 24; Mes. 2: m. 42; Mes. 2: m. 19; Mes. 29: m. 17)

kuş: Kuş (Papağan kastedilmiş).

Hvöca eydür âhir ol **kuşdan** alu
Olmayam âhir bu yolda ben delü
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 167). [kuşdan, -dan]

kuş dilinde: Kuş dili. || Tasavvufi hakikatlerin dile getirilişi. [tas.] Vahdet sırrının anlatıldığı mânâ dili.

Kuş dilinde öyle burar kılını
Kim Süleymân aňlaymaz dilini
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 115). [kuş dilinde, -nde]

kuş dili: Kuş dili || Mantıku't-tayr bağlamında tasavvuf kelamıyla konuşma.

Kuş diline çün Süleymânlık kıla
Derdüñe Gülşehri dermânlık kıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 75). [kuş diline, -ne]

(Mes. 111: m. 53; Mes. 111: m. 53)

kuş dilini: Kuş dili. || Mantıku't-tayr.

Mantıku't-tayr'ı ki 'Attâr eyledi
Pârisîçe **kuş dilini** söyledi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 28). [kuş dilini,]

kuş gibi uçar: Kuş gibi uçmak. Çok kısa sürede geçmek.

Çün taleb vâdisin er ilkin geçer
'İşk vâdisinde **kuş gibi uçar**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 104, Mısra 8). [kuş gibi uçar, -ar]

kuş kanadı: Kuşun kanadı.

Kuş kanadı çün kafasda sağ ola
Ârzûsı büsitân u bağ ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra 17). [kuş kanadı,]

(Mes. 84: m. 118)

kuş misâli: Kuş örneği.

Kuş misâli bunda 'Attâr'uhn-durur
Kalanını eyleyen yâruñ-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 69). [kuş misâli,]

kuş u odun: Kuş ve odun.

Parlayup odun yanar u kuş bile
Kuş u odun od olurlar hõş bile

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 94, Mısra 48). [kuş u odun,]

kuşag: Kuşak, kemer.

Zāri-y-ıla çağırıp çok ağladı
Kuşağını koltuğına bağladı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 350). [kuşağını, -ı, -n, -ı]

kuşlar dilin: Kuş dili. || Mantıku't-tayr bağlamında tasavvuf kelamıyla konuşma.

Burar-ısa berbatuñ biraz kılın
Hüdhüd andan öğrene **kuşlar dilin**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra 74). [kuşlar dilin,]

(Mes. 69: m. 243; Mes. 111: m. 68)

kuşluk oldu: Kuşluk vakti olmak. Kuşluk: Günün sabahla öğle arasındaki saatleri.

Kuşluk oldu karnum aç oturmışam
Ayağum üstüne yüz kez durmuşam
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 153). [kuşluk oldu, -dı]

kuşür: Köşkler, saraylar.

Aşluña kavışur-ısañ iresin
Hulde vü hür u **kuşürü** göresin
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 108, Mısra 2). [kuşürü, -ı]

kutlu: Mübarek, aziz.

Senüñ ol **kutlu** yüzüñi göreyim
Bir su'ālüm vardır anı sorayım
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 145). [kutlu,]

(Mes. 72: m. 521)

kutlu olsun: Uğurlu, hayırlı olmak; mübarek olmak.

İlla hem bir tapuçı gerek saña
Kutlu olsun ol tapuçılık baña
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 144). [kutlu olsun, -sun]

(Mes. 36: m. 32)

kutlula: Kutlamak, tebrik etmek.

Gülgula düşdi şāra kim duruñuz
Pādişāha **kutlulayu** varuñuz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 174). [kutlulayu, -yu]

kutsuzluk: Talihsizlik.

Başuma **kutsuzluk** od saçmış-durur
'Ömrüm oğurlıg-ıla geçmiş-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 89, Mısra 19). [kutsuzluk,]

kuvvatlu: Etkili.

Anuñ esrārı şekerden datlurağ
Söyledi Gülşehri hem **kuvvatlurağ**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra 90). [kuvvatlurağ, -rağ]

kuvvet: Güç, kudret.

İlla seni almağa **kuvvet** kanı
'Ömr sürmege bile müddet kanı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 71). [kuvvet,]

(Mes. 10: m. 23; Mes. 16: m. 77; Mes. 30: m. 247; Mes. 30: m. 245; Mes. 30: m. 284; Mes. 43: m. 4)

kuvvet duta: Güçlenmek.

Hırşı yavlağ 'ilm-ile **kuvvet duta**
'Alemler bir söz-ile 'ālim uta
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra 25). [kuvvet duta,]

(Mes. 5: m. 275)

kuvvet idüp: Güç kazanmak.

Çigni-y-ile **kuvvet idüp** key katı
Atdı kal'adan aşğa bir atı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 81). [kuvvet idüp, -üp]

kuvvetlü: Zorlu, şiddetli.

Kim bu yol heybetlü görünür bize
Korkusu **kuvvettü** görünür bize
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 84*). [*kuvvettü,]*

kuvvettüm yok: Gücüm yok.

Bilmedüm geldüm seni şayd itmege
Şayduñ oldum **kuvvettüm yok**
gitmege (*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 270*). [*kuvvettüm yok,]*

kuyu: Kuyu.

Küp **kuyu** ağzı olur şuya düşer
Düşdüğinden ol şu başından aşar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 339*). [*kuyu,]*

(*Mes. 89: m. 29; Mes. 91: m. 226;*
Mes. 91: m. 242; Mes. 91: m. 252;
Mes. 91: m. 205; Mes. 91: m. 235;
Mes. 91: m. 225; Mes. 91: m. 241;
Mes. 91: m. 204; Mes. 91: m. 248;
Mes. 91: m. 249; Mes. 91: m. 296)

kuyu içinde: Kuyuda, kuyu içerisinde.

Şorma kim kuyu kazın kendü ola
Girü hem bir **kuyu içinde** öle
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 120*). [*kuyu içinde,]*

(*Mes. 91: m. 232*)

kuyu kaza kuyuya kendü düşe: Kazdığı kuyuya kendisi düşmek deyimi: Başkası için hazırladığı tuzağa kendisi düşerek zarara uğramak.

Her kim ol **kuyu kaza** bir kardaşa
'Âkıbet ol **kuyuya kendü düşe**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 118*). [*kuyu kaza kuyuya kendü düşe,]*

kuyu kazın: Birinin kötü duruma düşmesi, felâkete uğraması, zarar görmesini sağlamak için zemin hazırlamak, tuzak kurmak.

Şorma kim **kuyu kazın** kendü ola
Girü hem bir kuyu içinde öle

(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 119*). [*kuyu kazın, -an]*

kuyu olur: Kuyu olmak.

Komayı görürem ol şuya düşer
Küp **kuyu olur** şu başından aşar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 420*). [*kuyu olur, -ur]*

kuyunun ağzı: Kuyunun ağzı.

Yemlihâ'yı gördi ol küpde ölü
Küp derin **kuyunun ağzı** şu tolu
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 348*). [*kuyunun ağzı,]*

kuzla: Doğurmak || Uydurmak.

Kendüzinden çok yalan söz **kuzlamış**
Bir deriñ şu kuyusını gözlemiş
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 223*). [*kuzlamış, -mış]*

küdüret: Üzüntü, kaygı, keder.

Şimdi şeyhüñ derdine irdi devâ
Ol **küdüret** gitdi vü geldi şafâ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 40*). [*küdüret,]*

(*Mes. 15: m. 34; Mes. 15: m. 35; Mes. 46: m. 2*)

küdüretlü oluram: Kederli, üzüntülü olmak.

Geh vefâdâr oluram geh bî-vefâ
Geh **küdüretlü oluram** geh şafâ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 48, Mısra 8*). [*küdüretlü oluram, -ur, -am]*

küfr: Küfür; siyahlık.

Bir büt imânını yağmâ eyledi
Şacı **küfri** anı Tersâ eyledi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 13, Mısra 36*). [*küfri, -i]*

(*Mes. 14: m. 16*)

küfr: Dinsizlik, küfür.

Mihr mihre ire kîn kîne gele
Küfr küfre vara dîn dîne gele
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 296*). [küfr,]

(*Mes. 5: m. 296; Mes. 10: m. 83; Mes. 10: m. 106; Mes. 10: m. 172; Mes. 10: m. 87; Mes. 10: m. 96; Mes. 12: m. 141; Mes. 12: m. 115; Mes. 12: m. 134; Mes. 12: m. 166; Mes. 12: m. 144; Mes. 12: m. 15; Mes. 15: m. 94; Mes. 15: m. 79; Mes. 16: m. 46; Mes. 16: m. 64; Mes. 47: m. 6; Mes. 49: m. 23; Mes. 51: m. 6; Mes. 59: m. 15; Mes. 90: m. 48; Mes. 95: m. 23; Mes. 96: m. 44; Mes. 45: m. 7*)

küfr mihîn: *Küfür çivisi.*

Küfr mihîn dîn başına dokıma
Ejdehâları evüne okıma
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 83, Mısra 9*). [küfr mihîn, -ın]

küfr ü imân: *Küfür ve iman.*

Kız-ıla esrük oğlan pîr olur
Hamr içene **küfr ü imân** bir olur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 150*). [küfr ü imân,]

(*Mes. 49: m. 3; Mes. 49: m. 22*)

küfr ü 'isyân: *Küfür ve isyan.*

Şimdi ay indi vü çıkdı âfîtab
Küfr ü 'isyân gitdi vü geldi savâb
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 44*). [küfr ü 'isyân,]

kühli: *Sürme gibi siyah olan.*

Gice kara şa'r geydi şâhvâr
Gökde **kühli** parçın urdı zer-nigâr
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 128*). [kühli,]

kükre: *Kükremek.*

Çakıyıcak bardağı küpe urur
Söge oturdukça **kükreyü** durur

(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 82, Mısra 6*). [kükreyü, -yü]

(*Mes. 91: m. 241*)

kül: *Yanan şeylerden artakalan toz hâlindeki madde.*

Bir yıl üstine geçicek bir dağı
Çıkar ol **külden** anuñ yavırçağı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 94, Mısra 52*). [külden, -den]

kül olur: *Yanmak, kül olmak.*

Çaknüs ol oduñ içinde **kül olur**
Gör ki Tañrı kudreti neler kılar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 94, Mısra 49*). [kül olur, -ur]

külef: *Maruf gül çiçeği.*

Bir zamânda kim **külef** bitmiş-idi
Bülbül anuñ vaşfın iştmiş-idi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 1*). [külef,]

(*Mes. 66: m. 5; Mes. 91: m. 12*)

külhân: *Hamam ocağı.*

Cânda ne gülşenlerüñ rengi kıla
Ne dağı **külhânlaruñ** tengi kıla
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 106*). [külhânlaruñ, -lar, -uñ]

küllî: *Bütünüyle, tamamen.*

Halk çün kim ol kanadı gördiler
Dinlerinüñ **küllî** terkîn urdılar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 6*). [küllî,]

(*Mes. 7: m. 23; Mes. 25: m. 44; Mes. 39: m. 42; Mes. 5: m. 244; Mes. 6: m. 26; Mes. 12: m. 100; Mes. 25: m. 51; Mes. 69: m. 38; Mes. 72: m. 440; Mes. 104: m. 12; Mes. 105: m. 104; Mes. 105: m. 117*)

küllî 'ayşin nahnu fihi nestehî bel sebilin fi-

na'îmin teştehi: "Hayatta her türlü nimetin sonuna varırsın; ama cennetle arzuladığın her şey için bir yol vardır" (Yavuz, 2007: 447).

Küllî 'ayşin nahnu fihi nestehî
Bel sebîlin fi-na'îmin teştehi
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 574). [külli 'ayşin nahnu fihi nestehî bel sebîlin fi-na'îmin teştehi,]

küllî şey'in hâlik illâ vechehu: "O'nun zâtından başka her şey fânidir, yok olacaktır." (Kasas/88).

Anuñ-ıla bâkî olgıl iy delü
Küllî şey'in hâlik illâ vechehu
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 18, Mısra 32). [külli şey'in hâlik illâ vechehu,]

künbed-i a'zam-durur: Büyük kubbe.

Dokkuzıncı **künbed-i a'zam-durur**
Cehl zaḥm u 'ilm aña merhem-durur
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 225). [künbed-i a'zam-durur, --dur, -ur]

künce: Kenar, köşe.

Bes bize bir **künce** oturmak gerek
Bu dükânı daḥı götürmek gerek
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 161). [künce, -e]

küngüre: Kubbenin en yüksek yeri, tepesi.

Mihlari biribirinden yoku
Çün geçürdi **küngüreye** irürü
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 56). [küngüreye, -ye]

(Mes. 32: m. 144; Mes. 32: m. 140;
Mes. 32: m. 139)

künyet: Soy sop ile ilgili kimlik bilgileri; künye; lakap.

Adını añlamadum kim ögevem
Künyetini bilmezem kim sögevem
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 252). [künyetini, -in, -i]

(Mes. 30: m. 257)

künyet: Künye; ad, unvan.

Bunça dürlü ḥāşiyet kim şadladuḡ
Degmesin bir **künyet-ile** adladuḡ
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 120). [künyet-ile, --ile]

künyet urdılar: Ad takmak.

Birine ḡavvās **künyet urdılar**
Zıra dür çıkarduḡını gördiler
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra 15). [künyet urdılar, -dı, -lar]

küp: İçi boş olan ve içine bir şey alan cisim, testi.

Nāgehān bir sebzegāha irdiler
Sebze ortasında bir **küp** gördiler
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 306). [küp,]

(Mes. 72: m. 307; Mes. 72: m. 308;
Mes. 72: m. 311; Mes. 72: m. 316;
Mes. 72: m. 320; Mes. 72: m. 327;
Mes. 72: m. 329; Mes. 72: m. 339;
Mes. 72: m. 348; Mes. 72: m. 354;
Mes. 72: m. 358; Mes. 72: m. 420;
Mes. 72: m. 347; Mes. 72: m. 422;
Mes. 72: m. 345; Mes. 72: m. 351;
Mes. 72: m. 326; Mes. 72: m. 336;
Mes. 72: m. 415; Mes. 72: m. 416;
Mes. 72: m. 317; Mes. 82: m. 5; Mes. 89: m. 36)

küp içinde: Küpün içinde.

Sen bu fende nite fikret kılmaduñ
Bir **küp içinde** ölesuñ bilmeduñ
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 356). [küp içinde,]

külden çıka: Küpten çıkmak.

Büşr baḡar kim girü **külden çıka**
Şaḡalını darayı şaḡın şıka
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 343). [külden çıka, -a]

küpinden süzeler: Küpünden süzmek || Temizlemek, uzaklaştırmak.

Şāfuñı derdüñ **küpinden süzeler**
Yıyesüñi geyesüñi düzeler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 109, Mısra
15). [küpinden süzeler,]

-L-

lābūd: Elbette, mutlaka, şüphesiz.

Degme şer'üñ şāri'i **lābūd** olur
Kim yolın Tañrı'dan öğrenüp bilür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra
19). [lābūd,]

lā-cerem: Kuşkusuz, hiç şüphesiz.

Bulhakem göñlinde çün yokdur şafā
Lā-cerem görünmez aña Muştafā
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
288). [lā-cerem,]

(Mes. 5: m. 286; Mes. 9: m. 34; Mes.
36: m. 24; Mes. 36: m. 26; Mes. 83:
m. 32; Mes. 83: m. 34; Mes. 85: m. 64;
Mes. 2: m. 34; Mes. 102: m. 4; Mes.
107: m. 130)

lāf: Söz.

Gevher ögmekde geçe key **lāfumuz**
Çünkü Gülşehrī ola şarrāfumuz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 33, Mısra
29). [lāfumuz, -umuz]

lāf ura: Laf atmak, atıp tutmak.

Ol ki şeytānī-durur halkı göre
Yoğ-ısa dañlı gün uzun **lāf ura**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra
52). [lāf ura, -a]

(Mes. 102: m. 116)

lāf ura: Böbürlenmek, yüksekten atmak,
övünmek.

Kaz delīm **lāf ura** kim benem arı
İlla Gülşehrī alurdu geveryi

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 28, Mısra
39). [lāf ura, -a]

lafz: Söz.

Bir kişi bu dāsītānı eylemiş
İlla **lafzın** key çöpürdek söylemiş
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra
116). [lafzın, -ın]

(Mes. 18: m. 8; Mes. 54: m. 45; Mes.
54: m. 46; Mes. 56: m. 10)

lafz: Söz || şiir.

Vezn-içün **lafzuñ** gidermiş harfini
Artuk eksük söylemiş söz şarfını
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra
119). [lafzuñ, -uñ]

laķab urmağıl: Ad vermek, anmak.

Şehvetüñe sen **laķab** 'ışķ **urmağıl**
Sevdüğüñi ol göz-ile görmegil
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra
157). [laķab urmağıl, -ma, -ğıl]

la'l: Yakut gibi kırmızı renkli.

Rengi **la'l** ü dişleri lü'lü gibi
Hālī Türkistān'da bir hindü gibi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra
91). [la'l,]

la'l: Yakut gibi kırmızı renkli bir tür kıymetli
taş.

La'l gülnār oldu vü yāķūt gül
Tāze yavlaķ bülbul ü fertüt gül
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
37). [la'l,]

la'l: Lal taşı || Kırmızı. (Beyitte lal taşı kırmızı
renkli meyvelere benzetilmiş).

Ol zamān bu būsītānda nevbahār
Şāñı dür berg eyledi vü **la'li** bār
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra
2). [la'li, -i]

lāle: Lale çiçeği.

Bir zamānda kim bahār irmiş-idi
Lāle avcına güli dirmiş-idi
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 20*). [*lāle,]*

(*Mes. 75: m. 73; Mes. 91: m. 8*)

lālezār: Lale bahçesi.

Er evi Şaṭṭ'dan bu yaña zer-nigār
Şahñı bağ u sakfı dağı **lālezār**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 6*). [*lālezār,]*

(*Mes. 111: m. 7*)

lā-mekān: Belli bir yeri olmayan, mekânsız.
Zuhurdan önceki, zaman ve mekânın
bulunmadığı âlem.

Lā-mekānda fikr-ile cevlan kılar
Dükeli düşvārını āsān kılar
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 5*). [*lā-mekānda, -da]*

(*Mes. 1: m. 13; Mes. 85: m. 36; Mes. 110: m. 9*)

lā-mekān: Mekansızlık alemi. || Allah'ın
huzuru.

Hak ta'ālānuñ mekānı yok-durur
Lā-mekānda kapısı açuk durur
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 108, Mısra 12*). [*lā-mekānda, -da]*

(*Mes. 1: m. 12*)

lā-mekān şehrine: Mekansızlık, sonsuzluk
şehri.

‘Ākıbet her yirde ḥar-geh kurmaduk
Lā-mekān şehrine degin durmaduk
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 42*). [*lā-mekān şehrine, -ne]*

la'net: Allah'ın rahmetinden, af ve
merhametinden mahrum olma.

Sen kim evvel **la'net** İblīs'e didüñ
Tañrı yime didügin niçün yidüñ
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 37*). [*la'net,]*

(*Mes. 85: m. 64*)

la'net ider: Lanetlemek, beddua etmek.

Ol ki her yola senüñ-ile gider
Saña **la'net** evvel ol kişi **ider**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 158*). [*la'net ider, -er]*

lā-sey: Çok önemsiz, çok basit ve değersiz.

Bilüp işlemedüğüñ **lā-sey-durur**
Bildüğüñi işler-iseñ key-durur
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra 23*). [*lā-sey-durur, --dur, -ur]*

lāt: İslamdan önce Arapların Kabe'de bulunan
putlarından biri.

Ne Hübel kırtılır andan ne Menāt
Kim azarlamaz ne 'Uzzā vü ne **Lāt**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 90*). [*lāt,]*

lā-taknetü mi'r-rahmete: Allah'ın
rahmetinden ümit kesmeyin (Zümer Suresi
39/53).

Hiç dest-āvizümüz ḥalvetine
Yok be-cüz **lā-taknetü mi'r-
rahmete** (*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 77, Mısra 22*). [*lā-taknetü mi'r-
rahmete,]*

lā-takrebâ yı: "Yaklaşmayın" (Bakara/35).

Sen dağı **lā-takrebâ yı** dutmadüñ
Tañrı'nuñ emrine i' zāz itmedüñ
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 89*). [*lā-takrebâ yı, - yı]*

latîf: Hoş, güzel.

Yüzüne karşı içem hamrı **latîf**
İlla ol üçüyle olmayam ḥarîf
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 77*). [*latîf,]*

(Mes. 69: m. 170; Mes. 73: m. 24;
Mes. 94: m. 8; Mes. 94: m. 32; Mes.
107: m. 55; Mes. 111: m. 33)

lā-yesūd: Faydasız olmak, iflah olmamak.

Kim senün hālne olmaya hasūd
Kim hasūd iy h̄vōca hergiz **lā-yesūd**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra
82). [lā-yesūd,]

lāyık: Layık, yaraşır, münasip.

Rüstem eydür kaçaru iy nāmdār
'Azmüne **lāyık** bulunur mı şikār
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
14). [lāyık,]

(Mes. 40: m. 20; Mes. 66: m. 80; Mes.
69: m. 70; Mes. 72: m. 135; Mes. 76:
m. 3; Mes. 84: m. 86; Mes. 89: m. 42;
Mes. 91: m. 188; Mes. 98: m. 64; Mes.
81: m. 114)

lāyık degül: Layık değil, yaraşır değil.

Sūrete kalan kişi 'āşık degül
'İşk anuñ gibi ere **lāyık degül**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra
144). [lāyık degül,]

(Mes. 30: m. 253; Mes. 30: m. 254;
Mes. 39: m. 6)

lāyık görüñ: Uygun bulmak, münasip görmek,
yaraştırmak.

Kim-durur rāhbārılığa **lāyık görüñ**
Leşker içinde kığırdup bir şoruñ
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 3, Mısra
21). [lāyık görüñ, -üñ]

lāyık ola: Layık olmak, yaraşmak.

Kimde kim bu altı hāşiyet ola
Yavlağ ol er **lāyık ola** bu yola
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra
18). [lāyık ola, -a]

(Mes. 78: m. 70)

lāzım: Lazım, gerekli.

'İlmi çün iledürem ma'lūmına
Lāzım irürürem melzūmına
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra
18). [lāzım, -ı]

lāzım olmaya: Gerekmek, gerekli olmak,
ihtiyaç duyulmak.

Eke vü biçe vü mersūmın vire
Lāzım olmaya ki sultānı göre
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra
12). [lāzım olmaya, -ma, -ya]

lāzım u melzūm-ıdı: Gerekli ve mevcut bir
şeyle beraber bulunması lüzumlu kılınmış olan
|| Birbirine bağlı olan iki şey.

Birisi kim nüktesi ma'lūm-ıdı
Söyledüğü **lāzım u melzūm-ıdı**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
30). [lāzım u melzūm-ıdı, --ı, -dı]

lefgeri: Değerli.

Şimdi Gülşehrī geyürdi bu aya
Lefgeri tonlar ki beñzetdi baya
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra
122). [lefgeri,]

lehçe: Konuşma tarzı. || Ötüşü.

Fi'li zişt ü yavlağ āvāzı yavuz
Lehçesi bī-lezzet ü sāzı yavuz
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra
32). [lehçesi, -si]

le'im: Alçak, aşağılık, cimri [kimse].

Bir nefes bir zāhid oluram kerīm
Bir zamān bir fāsık oluram **le'im**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 48, Mısra
30). [le'im,]

leşker: Asker.

Başumuzu kılıça yastayalum
Leşkere bir pādişāh isteyelüm
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 3, Mısra
12). [leşkere, -e]

(Mes. 40: m. 7)

leşker: Asker || Ordu.

Kim-durur rāhbārılığa lāyık görüñ
Leşker içinde kığırdup bir şoruñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 3, Mısra 22*). [leşker,]

(Mes. 5: m. 132; Mes. 40: m. 41; Mes. 100: m. 56)

levlā: Leylā || Sevgili.

Dīn erine az kadar dünyā gerek
Mecnun'a elbetde bir **Leylā** gerek
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 88*). [levlā,]

levlā: Mecnun'un sevdiği kız.

Göñli ilkin **Leyla'ya** virmişvenin
İlla sonra Mevla'ya irmişvenin
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 139*). [leyla 'ya, -'ya]

levlā'suz ola: Leylā'sız olmak || Sevgilisiz olmak.

Dīn anuñ vardur ki dünyāsuz ola
Mecnun ol degül ki **Leylā'suz ola**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 86*). [levlā'suz ola, -a]

levlī: “Leylā ile Mecnun” hikāyesinin kadın kahramanı.

Vardı **Leylī** Mecnun'ı görmeklige
'İşk elinden hālını şormaklığa
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 35*). [levlī,]

(Mes. 47: m. 51; Mes. 47: m. 79; Mes. 47: m. 50)

levlī: Leyla; Mecnun'un sevdiği kız.

Çün benem **Leylī** vü beni bilmedüñ
Sen bu fenni hiç hāşıl kılmaduñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 89*). [levlī,]

(Mes. 47: m. 100; Mes. 47: m. 101; Mes. 47: m. 102; Mes. 47: m. 147;

Mes. 47: m. 149; Mes. 47: m. 152; Mes. 47: m. 156)

levlī: Mecnun'un sevdiği kız, Leyla || Sevgili.

Leyli naşsın göñline yazmış tamām
Şüretinden gāfil olmuş ve's-selām
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 41*). [leyli,]

(Mes. 47: m. 77; Mes. 47: m. 81; Mes. 47: m. 82; Mes. 47: m. 127; Mes. 47: m. 153; Mes. 47: m. 152)

levli levli: Leyla Leyla (Mecnun'un Leyla'yı sürekli anması bağlamında).

Leyli Leylī diyü kamu dünyadan
Kendüzümü kesdüm uş gör kim
neden (*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 125*). [levli leylī,]

levli vü leylī diyü: Leyla ve Leyla diyerek. (Sürekli Leyla'yı zikretmesi bağlamında).

Gitdi Leylī Mecnūn'ı anda koyu
Kaldı Mecnūn **Leyli vü Leylī diyü**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 150*). [levli vü leylī diyü,]

levli vü mecnūn: Leylā ve Mecnūn.

Leyli vü Mecnūn tolu-durur cihān
Leylisüz Mecnūn olmasun hemān
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 95*). [levli vü mecnūn,]

levlī vü mecnūn olur: Leyla ve Mecnun olmak.

Biri Mūsā vü biri Kārūn olur
Biri **Leylī vü biri Mecnūn olur**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 82*). [levlī vü mecnūn olur, -ur]

levli vü mecnūn sözi oldı: Leyla ve Mecnun hikayesi olmak.

Bu hikāyet böyle şīrīn böyle ter
Leyli vü Mecnūn sözi oldı meger
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 46, Mısra 28*). [levli vü mecnūn sözi oldı,]

leyli' nūñ zikrin: Leyla'nın ismini.

Toprağa urmuş yüzün şūr eylenür
Leyli' nūñ zikrin dilinde söylenür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 40). [leyli' nūñ zikrin, - 'nūñ]

lezzet: Tat.

Ter söz oldurur ki reng-āmiz ola
Lezzeti şīrīn ü şūr-engīz ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 56). [lezzeti, -i]

lezzet: Tat, zevk.

Koyunuñ başın ayağın alalar
Zīra yiyüp **lezzetini** bulalar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 50). [lezzetini, -i, -n, -i]

(Mes. 108: m. 29)

lezzet sür: Safa sürmek; zevk almak. ||
Hoşlanmak, haz almak.

Ben aña gel bunça **lezzet sür** direm
'İşret eyle yimek içmek gör direm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 67). [lezzet sür,]

lezzet vire: Tat vermek, hoşnutluk katmak.

Rüstem eydür kaşydın düşdüm yire
Kim bu oyunumuz saña **lezzet vire**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 138). [lezzet vire, -e]

lezzetin duya-y-ıduñ: Lezzet duymak.

Ten misin tenlülere uya-y-ıduñ
Ez-ķader ten **lezzetin duya-y-ıduñ**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 108, Mısra 28). [lezzetin duya-y-ıduñ,]

lā-nüsellim: Selam vermeme.

Degme sözde baħs çün oldı tamām
Lā-nüsellim gitdi vü geldi selām

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 38). [lā nüsellim,]

li-ma'allāhi şenün ve istirāh: (Onun da),
Allah'la birlikte özel bir durumu ve huzur
duyulacak bir anı vardır (Yavuz, 2007: 581).

Kime mūnis rūh ola vü kime rāh
Li-ma'allāhi şenün ve istirāh
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 97, Mısra 26). [li-ma'allāhi şenün ve istirāh,]

lipāçe geymiş: Giysi giymek. Lipāçe: önü açık
elbise, hırka.

Bir **lipāçe geymiş** azrak don gibi
Altuna banılmış ol ay gün gibi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 89). [lipāçe geymiş, -miş]

lokma: Bir defada ağza götürülen yiyecek
parçası, bir seferde yutulacak miktardaki
yiyecek, lokma.

Size eyvān u bize şultān gerek
A'mā **loķma** 'ārifē Loķmān gerek
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 21, Mısra 22). [loķma,]

(Mes. 71: m. 35; Mes. 91: m. 79)

lokma: Ağza bir defada alınıp götürülen
yiyecek parçası, sokum || Ekmek, yemek.

Loķma yimez ādemī ķanda ola
Şaħhat aña kim yiyüp şūkrin kıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 87, Mısra 13). [loķma,]

(Mes. 87: m. 11)

loķmān: Hikmetli sözleri ve hikayeleri ile
efsaneleşip her derdin devasını bildiği rivayet
edilen hekim. || Doktor, hekim.

Size eyvān u bize şultān gerek
A'mā loķma 'ārifē **Loķmān** gerek
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 21, Mısra 22). [loķmān,]

loķması degül: Hiç yeri yokken, lüzumsuz
yere (Yavuz, 2007: 435).

Loğması degül gıdāyı yir iken
Ne ola ben bilmedüğüm dir iken
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
411). [loğması degül,]

luğat: Kelime, söz; her milletin dili.

Kim kılur-ısa **luğat** ta'rifini
Benden öğrenmek gerek taşrifini
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra
7). [luğat,]

lutf: Yardım, inayet, ihsan.

Eydür iy sen baña Hızır-ı rûzigâr
Kahr içinde **lutfi** eylemiş nişâr
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra
70). [lutfi, -ı]

(Mes. 98: m. 33)

lutf: Allah (c.c.)'ın kullarını güzellik ve hoşluk
ile muradına muvaffak eylemesi.

Var şıfâtı **lutf-ıla** Hakkûn 'azîm
Var şıfâtı kahr-ıla dahı delîm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra
21). [lutf-ıla, --ıla]

lutf: Zerafet, incelik.

Eydür eyle hulk-ıla hõş söylerem
Lutf-ıla kim kâmusın kûl eylerem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra
150). [lutf-ıla, -ıla]

lutf: Cömertlik, bağış, ihsan.

Cân kim ol **lutfi** şıfâtından gelür
'İzzet ü ikbâl ü bahşâyış bulur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra
23). [lutfi, -ı]

(Mes. 77: m. 25)

lutf eylegil: İyilik ve ihsanda bulunmak.

Menber ur bir va'z id **lutf eylegil**
Tañrı vü Peygâmblerinden söylegil
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra
91). [lutf eylegil,]

lutf ilinden: Güzellik diyarı.

Lutf ilinden Muştafâ cânı gelür
Peyrevi Gülşehri'nün cânı olur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra
79). [lutf ilinden, -den]

lutf işle-: İyilikte bulunmak, yardım etmek,
bağışlamak.

Rahmetün çok yine bir **lutf işlegil**
Yazugın Gülşehri'nün bağışlağıl
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra
99). [lutf işlegil, -gil]

(Mes. 75: m. 93; Mes. 78: m. 37)

lutf kıl: İhsan etmek, iyilikte bulunmak.

Tur işüne git ko bizi iy refîk
Lutf kıl ayruksı istegil tarîk
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
52). [lutf kıl,]

(Mes. 5: m. 246)

lutf irürmege: İyilik ve ihsanda bulunmak,
lutf nail olmak.

Hızır-ı 'âlem olmuş u İlyâs-ı dehr
Lutf irürmege kılmış baña kahr
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra
74). [lutf irürmege, -ür, -me, -ge]

lutfi işledi: İyilikte bulunmak, yardım etmek,
bağışlamak.

Kim size bu menzilet bağışladı
Hak te'âlâ vü bu **lutfi işledi**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra
102). [lutfi işledi, -di]

lucce: Engin deniz; umman.

Rahmeti bir pür güher deryâ-durur
Luccesi pür lü'lü'-yi lâlâ-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 77, Mısra
30). [luccesi, -si]

lü'lü': İnci.

Kim diler-ise kim inçüler dire
Yâ güher bula vü **lü'lü'ler** dire

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra 62). [lū'lū'ler, -ler]

(Mes. 10: m. 91)

lū'lū gibi: İnci gibi.

Qara üzümler qapuda Hindü gibi
Aq üzümler dānesi **lū'lū gibi**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 40). [lū'lū gibi,]

lū'lū-yi lālā-durur: Parlak inci.

Rahmeti bir pür güher deryā-durur
Lüccesi pür **lū'lū-yi lālā-durur**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 77, Mısra 30). [lū'lū-yi lālā-durur, --dur, -ur]

-M-

ma'adin: Madenler.

Çün **ma'adinden** nebāta irişe
Kim biraz berg ü şebāta irişe
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 47). [ma'adinden, -den]

ma'af eylediler: Seçmek.

Seyr kılmagı **ma'af eylediler**
Rūm ilini hoş tavāf eylediler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 59). [ma'af eylediler, -di, -ler]

ma'ānī: Manalar; öz, hakikat.

Eydür iy kendülerini terk iden
Şūreti koyup **ma'ānīye** giden
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 156). [ma'ānīye, -ye]

ma'būd: Ar. 1. İbâdete lâyık ve müstahak olan, Cenabıhak. 2. Ezmine-i kadîmede müşrikînin taptıkları sanem, put.

Biri puta tapdı **ma'būdum** didi
Biri hāça halk-ı ma'şūdum didi

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 13). [ma'būdum, -um]

ma'būd: Kendisine ibadet olunan, tapınılan; Allah.

Sen müfevviş kıl işi **ma'būduña**
Ol irüre hem seni ma'şūdūña
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 577). [ma'būduña, -uñ, -a]

ma'būda irer: Allah'a ulaşmak.

Ābid olan kişi **ma'būda irer**
Kāşid olan şahş ma'şūdā irer
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 3). [ma'būda irer,]

ma'den: Maden, kaynak.

Bunça altun **ma'deni** bulunmadı
Bu demür kāmı yavukılınmadı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 277). [ma'deni, -i]

mağara: Mağara.

Toprağa göz yaşlarını kardediler
Bir **mağarada** çile çıkardılar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 16). [mağarada, -da]

mağbūn: Aldanmış.

Bāzaruñ kâdıları bunlar-durur
Bilmeyen bunları **mağbūnlar-durur**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 12). [mağbūnlar-durur, -lar, --dur, -ur]

mağbūn ide: Aldatmak, kandırmak.

Er gerek kim toprağı altun ide
Er midür ol kim eri **mağbūn ide**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 90, Mısra 8). [mağbūn ide, -e]

(Mes. 85: m. 8)

mağbūn ola: Aldanmak, zarar ve ziyana uğramak.

‘İlm-ile çün kim ‘amel maḳrūn ola
Senden ol ‘ālim niçün **maḡbūn ola**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra*
58). [*maḡbūn ola, -a*]

maḡbūn ola: Zarar ve ziyana uğramak. (Beyit
bağlamında altının değerinden bir şey
kaybetmesi anlamıyla kullanılmıştır).

Altun altunlıkda **maḡbūn ola** mı
Ḳaynamaḡ-ıla mis altun ola mı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra*
113). [*maḡbūn ola, -a*]

maḡfiret: Allah'ın, kullarının günahlarını
bağışlaması, yarlıgaması.

Raḡmuñı ança kılam ḡalka ‘ayān
Maḡfiretden eyle eyleyem beyān
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra*
40). [*maḡfiret*den, -den]

māh: Ay, kamer.

Gösterüñ bir göḡ kīm ol **māhsuz-**
durur
Bizüm ilümüz niçün şāhsuz-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 3, Mısra*
9). [*māhsuz-durur, -suz, --dur, -ur*]

(*Mes. 88: m. 56*)

māh: Ay gibi güzel.

Māhiyi elden kıya **māh** isteyen
Şāhidini terk ide şāh isteyen
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 46, Mısra*
19). [*māh,*]

māh olur: Ay olmak.

Ay güneşe iriçegin **māh olur**
Kendüzini kü kıyıcak şāh olur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra*
133). [*māh olur, -ur*]

maḡall: Durum, mekan, yer.

Büşr bir ‘ālemde kim bir ḡāl-ıla
Bunça zevḡ eyler **maḡall** u māl-ıla
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra*
498). [*maḡall,*]

maḡallā: Mahalleler; "mahalle"nin cem'idir.

Ḳaldı çöplikler arasında ḡaḡır
Her **maḡallāda** vü bendiyle ešir
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra*
32). [*maḡallāda, -da*]

(*Mes. 93: m. 33*)

maḡalle: Mahalle, yer.

Ne yirüñdür bu **maḡalle** durmaḡa
Ne maḡāmuñdur bu yir oturmaḡa
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra*
7). [*maḡalle,*]

(*Mes. 12: m. 37; Mes. 72: m. 499*)

maḡalle erisin: Mahalle hocası.

İlla sen çün bir **maḡalle erisin**
Hem maḡalle şeyḡlerinüñ yārisin
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra*
59). [*maḡalle erisin, -sin*]

maḡalle itleriyle: (Sevgilinin) mahallesinin
itleri.

Şubḡa deḡin ol gice bīdār olur
Ol **maḡalle itleriyle** yār olur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra*
134). [*maḡalle itleriyle, -yle*]

(*Mes. 11: m. 84*)

maḡalle şeyhini: Mahalle şeyhi.

‘Ālemüñ şeyhini sen görme alu
Her **maḡalle şeyhini** şanma ulu
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra*
58). [*maḡalle şeyhini, -ni*]

maḡalle şeyhlerinüñ: Mahalle şeyhleri.

İlla sen çün bir maḡalle erisin
Hem **maḡalle şeyhlerinüñ** yārisin
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra*
60). [*maḡalle şeyhlerinüñ, -nüñ*]

maḡdūm-ı şultān: Padişahın efendisi.

Uluları **maḥdüm-ı şulṭān** sana
Naḳş-ı dīvāra meger tıfl aldana
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 21, Mısra 11*). [*maḥdüm-ı şulṭān,]*

maḥfil: Toplanıp görüşülecek yer.

Ḳamu kuşlar geldiler bir **maḥfile**
Ḳamusınuñ dükelı naḳdı bile
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 3, Mısra 5*). [*maḥfile, -e]*

maḥfil: Toplanma yeri, meclis.

Oğrılarıñ mecma'ında rehberem
Şūfıleriñ **maḥfilinde** serverem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 48, Mısra 24*). [*maḥfilinde, -in, -de]*

(*Mes. 105: m. 10*)

maḥfil içinde: Toplantı yeri, meclis içinde.

Maḥfil içinde becid çok söyleme
Ḳadrüñi bil kendüñi medḥ eyleme
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 24, Mısra 7*). [*maḥfel içinde,]*

(*Mes. 25: m. 31*)

māhi: Balık || İnsan, beşeri varlık bağlamında.

Māhiyi elden kıya māh isteyen
Şāhidini terk ide şāh isteyen
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 46, Mısra 19*). [*māhiyi, -yi]*

māhir: Hünərli, becerikli.

Ben ki İklīdis'de yavlaḳ **māhirem**
Kim tabī'ıyle o tıbda ḳādirem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 23*). [*māhirem, -em]*

mahlas: 1) Takma ad 2) Sığınak.

Çün görür Rıdvān ki bunlar ḥās-ı mış
Dünyada **maḥlaşları** ihlāş-ı mış
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 152*). [*maḥlaşları, -lar, -ı]*

maḥmūd: Gazneli Mahmud.

Añlayup her bir yoluñ şaḡın şolın
İrişür **Maḥmūd** Ayas'a ol yolın
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 66*). [*maḥmūd,]*

maḥrem: Yakın.

Her kim anuñ şer'ine **maḥrem** degül
Dīv ad ur aña kim ol ādem degül
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 171*). [*maḥrem,]*

maḥrem olasıñ: İçli dışlı olmak, sırdaş olmak.

Müdde'ı-y-iseñ ne **maḥrem olasıñ**
Uyma iblīse kim ādem olasıñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 163*). [*maḥrem olasıñ, -asıñ]*

maḥrem ü yārum: Sırdaş ve dost.

İy dirīgā **maḥrem ü yārum** ḳanı
Mūnis ü dem-sāz u dildārum ḳanı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 117*). [*maḥrem ü yārum, -um]*

maḥrem-i ol şāh u ol dergāh ola: (O) padişahın ve eşiğinin sırdaşı olmak.

Her kim ol benüm-ile hem-rāh ola
Maḥrem-i ol şāh u ol dergāh ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 38*). [*maḥrem-i ol şāh u ol dergāh ola, -a]*

maḥremi olsa-y-ıduñ: Dost olmak, yakın olmak.

Ölümüñden ilerü ölse-y-ıduñ
Pādişāhuñ **maḥremi olsa-y-ıduñ**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 44, Mısra 42*). [*maḥremi olsa-y-ıduñ, -sa, --y, --ıduñ]*

maḥremi vü mūnisi: Eşi ve dostu.

Var-ıdı bir ḥvācenüñ bir tūtisi
Bir ḳafasda **maḥremi vü mūnisi**

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 10). [maḥremi vü münisi, -i]

māh-rūv: Ay yüzlü güzel.

Birisi bir **māh-rūyı** gözledi
Yolını kodı vü anı izledi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 43). [māh-rūyı, -ı]

maḥser: Kıyamet.

Bunlar eydür **maḥseri** biz bilmezüz
Bunda şūr ünin işidüp gelmezüz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 65). [maḥseri, -i]

(Mes. 98: m. 49)

maḥser günini: Kıyamet günü.

Eydür āḥir daşra **maḥser günini**
Görüben işitdünüz şūr ünini
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 63). [maḥser günini, -ni]

maḥşūs: Algılanan, hissedilen.

Hüdhüd eydür 'ārif oldur iy 'aziz
Kim kıılır ma'kūlı **maḥşūşı** temiz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 2). [maḥşūşı, -ı]

maḥşūş olduñ: Ait olmak.

Çünkü sen kābil degülsin rahmete
Lācerem **maḥşūş olduñ** la'nete
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 64). [maḥşūş olduñ, -duñ]

maḥşūş u ma'kūl-ıdı: Hissî ve aklî.

Biri sözi 'illet ü ma'lūl-ıdı
Kim ne **maḥşūş u ne ma'kūl-ıdı**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 20). [maḥşūş u ma'kūl-ıdı, --ı, -dı]

mahv: Yok etmek || Üstesinden gelme, savaşmak, yenmek (Deniz bağlamında yüzmek).

Maḥv işe gelür deñizde iy refik
Naḥv-ıla kesmege yaramaz tarik
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra 39). [maḥv,]

(Mes. 56: m. 37; Mes. 56: m. 48)

mahv: Yüzücü.

Naḥvı bunda maḥviler hıçe şaya
Maḥv-ısañ kayırmadın düşgil şuya
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra 42). [maḥv-ısañ, --ısañ]

mahv ider-idi: Yok etmek.

Karğa üni tütünün āvāzını
Maḥv ider-idi vü kamu sâzını
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 26). [maḥv ider-idi, -er, --ı, -di]

mahv ola: Yok olmak.

Bir avuç sirkeyi yüz yük şekkere
Şaç ki sirke **maḥv ola** şekker tura
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 108). [maḥv ola, -a]

(Mes. 105: m. 109; Mes. 15: m. 98;
Mes. 56: m. 52; Mes. 105: m. 111;
Mes. 56: m. 58)

mahv olmak: Yok olmak (varlığından vazgeçmek bağlamında).

Maḥv olmak dürrinün kadri olur
Kemlik incüsi eyü kıymet bulur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 42, Mısra 7). [maḥv olmak, -mak]

mahv olur: Perişan olmak, harap olmak.

Çünkü ḥamr içer dükeli **maḥv olur**
Küllî yādından gider cāhil kalur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 99). [maḥv olur, -ur]

mahvi: Yüzücü.

Naḥvı bunda **maḥviler** hıçe şaya
Maḥv-ısañ kayırmadın düşgil şuya
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra 41). [maḥviler, -ler]

mahzen: *Hazine.*

Pādişāhuñ **maḥzeninde** yoğ-ıdı
Bir iki cevher ki bunda çoğ-ıdı
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 40, Mısra 61*). [*maḥzeninde, -in, -de*]

mahzenü'l-esrār: *Mahzenü'l Esrar*
(*Nizāmî'nin Hamsesindeki ilk mesnevidir.*)

Birisi eydür Nizāmî'dür adum
Maḥzenü'l-esrār-ıla girmiş dadum
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 166*). [*maḥzenü 'l-esrār-ıla, --ıla*]

(*Mes. 69: m. 64*)

makālāt: *Sözler.*

Her **maḳālātı** beyān eylemege
Degme bir sırrı 'ayān eylemege
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 173*). [*maḳālātı, -ı*]

makām: *Durulacak yer, durak, mesken.*

Ne yirüñdür bu maḥalle durmağa
Ne **maḳāmuñdur** bu yir oturmağa
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 8*). [*maḳāmuñdur, -uñ, -dur*]

makām: *Makam, rütbe, mevki.*

Zīra kim 'ālemde yok-durur **maḳām**
Ol ḳapudan artuḳ iy 'ālī imām
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 137*). [*maḳām,]*

makām: *Mekan, yer.*

Cān maḥalli gökte 'illiyyīn-durur
Ten **maḳāmı** dünyada siccīn-durur
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 80, Mısra 24*). [*maḳāmı, -ı*]

(*Mes. 84: m. 153; Mes. 32: m. 142*)

makāmāt: *Makamlar, mevkiler.*

Keşfi bī-hadd u kerāmātı delīm
Zühdi çok u hem **maḳāmātı** 'azīm
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 20*). [*maḳāmātı, -ı*]

makāmāt eyledi: *Makamlar yapmak.*

'Ārife çün ol **maḳāmāt eyledi**
Anda bu sözi bu ilde söyledi
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 127*). [*maḳāmāt eyledi, -di*]

makbül: *Beğenilen, kabul gören, hoş giden, hoş.*

Şer'e ḳābil ola kim **maḳbül-ısa**
Mübtedi'lere uya kim gül-ısa
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra 73*). [*maḳbül-ısa, --ısa*]

makbül: *Kabul olunmuş, alınmış.*

Eytdüm aña biz şehinşeh ḳulıvuz
Şanma kim ayruḳ kişi **maḳbülhvuz**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 178*). [*maḳbülhvuz, -ıvuz*]

makbül ola: *Kabul edilmek, beğenilmek.*

Bu ḳabūla her kim ol **maḳbül ola**
Ol şafāya bir zamān meşḡul ola
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 45*). [*maḳbül ola, -a*]

maḳrūn ola: *Yakın olmak, yaklaşmak.*

'İlm-ile çün kim 'amel **maḳrūn ola**
Senden ol 'ālim niçün maḡbūn ola
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 57*). [*maḳrūn ola, -a*]

maḳşūd: *Maksat, amaç.*

Çün bizüm **maḳşūdumuz** şulṭān-
durur
Cennet ansuz bize bir zindān-durur
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 147*). [*maḳşūdumuz, -umuz*]

(*Mes. 102: m. 124*)

maḫṣūda ir: Amacına ulaşmak.

Kıbr ü 'ucbu terk idüp **maḫṣūda ir**
Bāyezīd'e Ḥaḫ ta'ālā gör ne dir
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 97, Mısra
45). [maḫṣūda ir,]

(Mes. 39: m. 4)

maḫṣūdın bula: Maksat edinmek,
amaçlamak, niyet etmek.

Ḥalvet ü hengāme aña bir ola
Deyr içinde Ka'be **maḫṣūdın bula**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra
72). [maḫṣūdın bula, -a]

maḫṣūdına iriṣe: Amacına ulaşmak.

Tizirek **maḫṣūdına hūb iriṣe**
Andan ilerü kim aşup iriṣe
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 74, Mısra
3). [maḫṣūdına iriṣe, -e]

maḫṣūm ola: Bölünmüş, ayrılmış olmak.

Her ne kısmet kim saña **maḫṣūm ola**
'Āḫıbet bir gün saña ma'lūm ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
567). [maḫṣūm ola, -a]

ma'kül: Akla uygun olan, aklı.

Hüdhüd eydür 'ārif oldur iy 'aziz
Kim kıılır **ma'kül** maḫṣūṣı temiz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra
2). [ma'kül, -i]

māl: Bir kimsenin sâhip olduğu her şey, mal
mülk, servet.

Kimsenün **mālına** kaşd eylemedük
'Ömrümüzde bir yalan söylemedük
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra
133). [mālına, -in, -a]

(Mes. 30: m. 263; Mes. 34: m. 25;
Mes. 36: m. 13; Mes. 36: m. 24; Mes.
36: m. 34; Mes. 36: m. 10; Mes. 36:
m. 23; Mes. 36: m. 7; Mes. 36: m. 9;
Mes. 36: m. 16; Mes. 36: m. 17; Mes.
36: m. 15; Mes. 51: m. 27; Mes. 63:
m. 14; Mes. 65: m. 86; Mes. 65: m. 85;

Mes. 72: m. 498; Mes. 72: m. 476;
Mes. 90: m. 31; Mes. 90: m. 33; Mes.
100: m. 8; Mes. 102: m. 9)

māl ola: Servet olmak.

Mālı yidürmek gerek kim hāl ola
Yoḥsa yinmeyen saña ne **māl ola**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 36, Mısra
18). [māl ola, -a]

māl u hān-u-mānumuzdan: Mal, mülk; ev,
bark.

Seni görmek cānumuzdan yig bize
Māl u hān-u-mānumuzdan yig bize
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
280). [māl u hān-u-mānumuzdan, -
umuz, -dan]

māl u milketine: Mal, mülk, varlık.

Biri **māl u milketine** inanur
Milket ü māl-ıla kurtılam şanur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra
87). [māl u milketine, -in, -e]

māl u mülküñ: Mal ve mülk.

Māl ü mülküñ ḡuşası beni alur
Kim gidiçek kamu yirinde kalur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 92, Mısra
11). [māl ü mülküñ, -üñ]

(Mes. 12: m. 180)

māl viren: Mal veren (kimse).

Çün ḥaḫkatda yok ola mā-u-men
Māl viren ol yolda ola rāh-zen
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra
68). [māl viren, -en]

**mālenā min vechi işlāḥi'l-fesād fi-umuri'l-
fasidāti ve i'timād:** Bozuk işlerde, fitnenin ve
fesadın ıslahı için elimizde ne bir imkân, ne bir
çare, ne de bir dayanak var (Yavuz, 2007: 463).

**Mālenā min vechi işlāḥi'l-fesād
Fi-umuri'l-fasidāti ve i'timād**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 77, Mısra

24). [mālenā min vechi işlāhi'l-fesād
fi-umuri'l-fāsīdāti ve i'timād,]

mālī mülki: Varlığı, serveti.

Mālī mülki garrā eylemiş añı
Büleheb eydür 'abā-durur tonı
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
113). [mālī mülki,]

mālī olmaya: Serveti, varlığı olmak.

Er ki māl isteye hālī olmaya
Hāl eri ol yig ki **mālī olmaya**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 36, Mısra
14). [mālī olmaya, -ya]

mālīk: Mülkün sahibi, her şeye sahip olan.
Allah.

Zīra çün kim mülki görem ser-be-ser
Mālīkinden ilerü bilem haber
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra
132). [mālīkinden, -in, -den]

mālīkī mülkinden: Maliki mezhebine özgü.

Müstedillem çün ki isti māl idem
Mālīkī mülkinden istidlāl idem
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra
30). [mālīkī mülkinden, -in, -den]

ma'lūl: İletli, hastalıklı.

'İlletüñ añladuram **ma'lūlını**
Fā'ilüñ gösterürem mef'ulını
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra
19). [ma'lūlını, -ın, -ı]

ma'lūm: Bilinmiş, belli.

Birisi kim nüktesi **ma'lūm-ıdı**
Söyledügi lāzım u melzūm-ıdı
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
29). [ma'lūm-ıdı, --ı, -dı]

(Mes. 63: m. 29)

ma'lūm eyledi: Belirmesini, görülmesini
sağlamak. (Muma çevirmek bağlamında
kullanılmış)

Kendüyi çün mūma **ma'lūm eyledi**
Kelebeklik şüretin mum eyledi
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra
85). [ma'lūm eyledi, -di]

ma'lūm ola: Belirmek, görülmek; meydana
çıkma.

Her ne kısmet kim saña maḫsūm ola
'Ākıbet bir gün saña **ma'lūm ola**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
568). [ma'lūm ola, -a]

(Mes. 78: m. 36)

ma'lūm ola: Bilinmek, anlaşılma;
öğrenilmek.

Kūh-ı Kāfa gitmeye 'ākil kişi
Hüdhüde **ma'lūm ola** şahbāz işi
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 29, Mısra
42). [ma'lūm ola, -a]

ma'lūm ola: Bilinmek.

Kūh-ı Kāfa gitmeye 'ākil kişi
Hüdhüde **ma'lūm ola** şahbāz işi
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
308). [ma'lūm ola,]

ma'mūr: Gelişmiş, donatılmış.

Hem uşūl-i dīn-ile **ma'mūr-ıdum**
Hem uşūl-i fikh-ıla meşhūr-ıdum
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra
33). [ma'mūr-ıdum, --ı, -du, -m]

ma'na: Anlam || Hakikat.

Hüdhüd eydür sürete kapılan er
Ma'naya kanda ire iy bī-başar
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 8, Mısra
2). [ma'naya, -y, -a]

maña: Bana, benim için.

Eydür-iseñ sen ki ol Leylī göre
Göñlüm içre ikki oldı yār **maña**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra
94). [maña,]

ma'nevî: Görülmeyen, duyularla sezilebilen, soyut, ruhani, tinsel.

Eydür altı hac piyâde eyledüm
Ma'rifetler **ma'nevî** çok söyledüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 112). [ma'nevî,]

ma'nî: Mana, anlam.

Tütünün hōd dāsītānı çok-durur
İlla hiç lafzında **ma'nî** yok-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 18, Mısra 8). [ma'nî,]

Mes. 27: m. 95; Mes. 27: m. 99; Mes. 47: m. 45; Mes. 111: m. 84)

ma'nî: İç yüz, hakikat, öz.

Şüreti eylemegil **ma'nîye** büt
Gül bugün toğdı vü yarın öldi dut
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 8, Mısra 23). [ma'nîye, -y, -e]

(Mes. 22: m. 2; Mes. 46: m. 9; Mes. 46: m. 8; Mes. 47: m. 131; Mes. 109: m. 27; Mes. 47: m. 83)

ma'nî: Mana, hakikat, öz. || İlim.

Gelünüz bu şehri biz terk idelüm
Ma'ni-y-ile degme şara gidelüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 144). [ma'ni-y-ile, --y, --ile]

(Mes. 84: m. 28)

ma'ni okın atmağa: Mana okunu atmak.

Bir yay alam ma **ma'ni okın atmağa**
Bir dükân kıram cevâhir şatmağa
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 15). [ma'ni okın atmağa, -mağ, -a]

māni' olmadı: Engel olmak.

Yolda kimse **māni' olmadı** aña
Geldi girü kendi şehriden yaña
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 93). [māni' olmadı, -ma, -dı]

māni' olmaya: Engel olmak, önlemek.

Çün ki **māni' olmaya** kim hey deye
Ehremenler âdemîleri yeye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 49). [māni' olmaya, -ma, -ya]

ma'nîde: Özünde, gerçekte.

Niçe şüret âhir iy şüret-perest
Şüreti n'idir olan **ma'nîde** mest
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 8, Mısra 14). [ma'nîde,]

(Mes. 109: m. 29)

mansıb: Yüksek mevki, makam.

Mansıb içinde dağı sultân benem
Şâh-ı dehr ü şöhre-i devrân benem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 92, Mısra 21). [mansıb,]

mansıb: Makam, mevki, rütbe.

Sen birez yoğaru oturmağ-ıla
Yâ bir ulu **mansıba** irmeg-ile
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 31, Mısra 16). [mansıba, -a]

(Mes. 47: m. 171; Mes. 66: m. 151)

mansıb u cāhi: Makam ve mevki.

Kendüzün görme ki bu sırrı duyan
Olmaz illâ **mansıb u cāhi** koyan
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 31, Mısra 18). [mansıb u cāhi, -ı]

mantık: Doğru muhakeme ve doğru düşünceyi öğreten ilim. Akıl kaidesi.

Çünkü **mantıktan** mecestiye düşem
Bü Alî Sînâ 'ulûmından hoşam
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 123). [mantıktan, -dan]

mantık: Mantık; söz, kelam.

Hikmeti vü hey'eti vü **mantıki**
Añladum yavlağ u bildüm taḥḳîki

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 11). [mantıki, -i]

mantıkî: Mantıklı, doğru düşünme ve söylemeye uygun (kimseler).

İlla çün bürhân-ıla aňlayasın
Mantıkînuñ hüccetin taňlayasın
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra 18). [mantıkînuñ, -nuñ]

mantıku't-tayr: Sözü edilen eserin adı; "Kuş dili".

Degme dürr-içün güherden eyleyem
Mantıku't-tayr'ı şekerden eyleyem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra 42). [mantıku't-tayr'ı, -'ı]

(Mes. 111: m. 62; Mes. 52: m. 58;
Mes. 90: m. 43; Mes. 111: m. 34; Mes.
1: m. 35; Mes. 111: m. 27; Mes. 111:
m. 80)

mantıku't-tayr: Feridüddin Attar'ın ünlü mesnevisi.

Böyle şerh ü baş kılmağ her feni
Mantıku't-tayr'ında 'Attār'uñ kanı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 82). [mantıku't-tayr'ında, -'ın, -da]

mantıku't-tayr: Feridüddin-i Attar'ın meşhur mesnevisi || Kuş dili.

Çün Muşibet-nāme 'Attār irüre
Mantıku't-tayr'ı aña yār irüre
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 66). [mantıku't-tayr'ı, -'ı]

(Mes. 69: m. 168)

manzar: Yer.

Höş temāşā kıldı şehr-i Kayser'i
Yörür-iken gördiler bir **manzarı**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 64). [manzarı, -ı]

(Mes. 10: m. 120)

manzara: Seyir yeri, bakılıp seyredilen yer.

Yol yörimekte becid dürişdiler
'Akıbet bir **manzara** irişdiler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 62). [manzara,]

mār: Yılan.

Kim nihādın görür-ise üstüvār
Niçe hūk anda bula vü niçe **mār**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 214). [mār,]

(Mes. 30: m. 216; Mes. 36: m. 16;
Mes. 104: m. 22)

mār olur: Yılan haline gelmek.

Zāhid olur-ısa bir 'ayyār olur
Mūr bundan yig dir-iken **mār olur**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 110, Mısra 36). [mār olur, -ur]

ma'rifet: Marifet, hüner.

Küfr içinde eyle revhānī-şıfat
Kim diye Rūhullah'a yüz **ma'rifet**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 84). [ma'rifet,]

(Mes. 72: m. 292; Mes. 72: m. 278;
Mes. 81: m. 112; Mes. 108: m. 40)

ma'rifet: Bilgi, ilim. Varlıkların hakikatini ve ilāhî sırları tefekkür, keşif ve ilham yoluyla kavrama, gerçeği bilme, irfan.

Cān ğidāsı **ma'rifetdür** iy 'azīz
Ma'rifetden mekri eylegil temīz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 108, Mısra 39). [ma'rifetdür, -dür]

ma'rifet vādisine: Marifet vadisi (Sözü edilen yedi vādiden üçüncüsü).

Ma'rifet vādisine andan irer
Pes varur tevḥīd vādisin sürer
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 104, Mısra 9). [ma'rifet vādisine,]

mār-ıla māhī: Yılan ve balık.

Mār-ıla mähī deñizde yüzeler
İlla her biri bir işde gezeler
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 147*). [*mār-ıla mähī,]*

māsivallāh: Allah'tan başka her şey.

Nisbetün yok **māsivallāha** senün
Nisbetün çok vardır Allāh'a senün
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 108, Mısra 17*). [*māsivallāha, -a]*

(*Mes. 110: m. 18*)

maşlahat: İş || Maksat.

Sözümüzün gavırına çün irdi şeyh
Maşlahat gitmegümüzi gördi şeyh
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 52*). [*maşlahat,]*

(*Mes. 65: m. 138*)

maşlahat: İyi olan ve iyiliğe yol açan, hayır getiren, fayda sağlayan şey. || Kurtuluş yolu; maksat.

Degme kişi bir yola der-māndedür
Kim bilür kim **maşlahatlar** kandaşur
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 112*). [*maşlahatlar, -lar]*

maşlahat: İyi olan ve iyiliğe yol açan, hayır getiren, fayda sağlayan şey.

Maşlahat degül şara varmak gerek
Şārda bir ılı şuya girmek gerek
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 331*). [*maşlahat,]*

(*Mes. 72: m. 445*)

maşnū: Allah'ın sanatının tezahürü olan tüm varlıklar, mevcûdât.

Eydesin **maşnū** 'a bir şāni' gerek
Zīra her mecmū 'a bir cāmi' gerek
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra 19*). [*maşnū 'a, -a]*

(*Mes. 52: m. 21*)

ma'sūk: Aşkla sevilen, âşık olunan kimse; sevgili.

Nevbahār oldu ki bülbül söyleye
'İşkını **ma'sūkına** şerh eyleye
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 7, Mısra 22*). [*ma'sūkına, -ın, -a]*

(*Mes. 11: m. 88; Mes. 12: m. 91; Mes. 12: m. 107; Mes. 16: m. 32; Mes. 16: m. 16; Mes. 21: m. 9; Mes. 39: m. 7; Mes. 47: m. 34; Mes. 88: m. 70*)

ma'sūk: Aşkla sevilen, âşık olunan. || Allah.

'Âşıkun **ma'sūk-ıla** birlik-durur
İkilik bu yolda kâfirlik-durur
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 109*). [*ma'sūk-ıla, --ıla]*

ma'sūk u yār: Sevgili ve dost.

Kim benüm gönlüm içinde şimdi var
Bir dağı Leylī baña **ma'sūk u yār**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 100*). [*ma'sūk u yār,]*

māt ola: Yenilmek.

Kerrenāy u kūs çün kıla girīv
Māt ola Güderz ü mecrūh ola Gīv
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 206*). [*māt ola, -a]*

māt olur: Yenilmek || Şaşırmak, hayrette kalmak.

Ötiçek kim **māt olur** yüz erğanün
Degme delükden çıkar yüz dürlü ün
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 94, Mısra 9*). [*māt olur, -ur]*

mātem: Keder, üzüntü; yas.

Şimdiden girü saña gam hoş degül
Bu 'arūsilerde **mātem** hoş degül
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 92*). [*mātem,]*

mātem dutar: Yas tutmak.

Şādılığın menziline ğam dutar
Hayfa geçmiş 'ömr-içün **mātem**
dutar (Mantiku't-Tayr, Mesnevi 15,
Mısra 82). [mātem dutar,]

mā-u-men: Biz ve benlik.

Çün hāqīkatda yok ola **mā-u-men**
Māl viren ol yolda ola rāh-zen
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra
67). [mā-u-men,]

māye: Maya, öz, asıl, cevher.

Ol ne 'āşıkdur ki cāndan kayıra
Māye vü sūd u ziyāndan kayıra
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra
10). [māye,]

(Mes. 81: m. 192)

māye: Sermaye, para, servet.

Hıç ola her **māye** kim hıç gide
Hıç ola ol nesne kim hıç gide
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra
27). [māye,]

(Mes. 75: m. 36)

māyide: Sofra.

Ol deñizde ğarķ olanda fāyide
Degmeye kimseye dine **māyide**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra
80). [māyide,]

māyil degül: Meyleden değil.

Şehvete **māyil degül** hayvān şıfat
'Aķla uyar kim ola Sübhān şıfat
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra
3). [māyil degül,]

māyil kalur: Meyletmek, eğilim göstermek.

Kādılıkda gönli çün **māyil kalur**
Rişvet-ile hāķları bātıl kılur
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 110, Mısra
33). [māyil kalur,]

mazleme: Zulüm ve adaletsizlik.

Ķamu aşşidan kim eyledüñ ziyān
Mazleme boynuñda ĳalmışdur
hemān (Mantiku't-Tayr, Mesnevi 90,
Mısra 36). [mazleme,]

mazlüm: Zulüm görmüş, zulme uğramış.

Hüdhüd eydür kendüzünü görmegil
Zulm-ıla **mazlüm** boynın urmağıl
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 31, Mısra
2). [mazlüm,]

ma'zul: Mahrum bırakma, uzaklaştırma.

Ķanda kim bir 'örfe ben meşğül-ıraq
'Ārif anda 'āmiden **ma'zul-ıraq**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra
58). [ma'zul-ıraq, --ıraq]

ma'zül olur: Azledilmek, işinden çıkarılmak.

Kimi bir beg ü kimi bir ĳul olur
Kimi 'āmil kimisi **ma'zül olur**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra
64). [ma'zül olur, -ur]

mecāz: Gerçek olmayan, hakikat dışı.

Ol hāķim eydür hāqīkatdan **mecāz**
Çok ıraq düşmüş-durur iy ser-firāz
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra
105). [mecāz,]

(Mes. 54: m. 63)

mecestī: Batlamyus'un astronomi kitabı olup
Batıda "Almagest" olarak anılır.
(<http://www.gelisenbeyin.net/batlamyus.html>).

Ben **Mecestī** 'ilmini çün söylerem
Hendese 'ilminde eşķal eylerem
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra
13). [mecestī,]

(Mes. 72: m. 123)

meclis: Toplantı.

Meclisinde hüdhüdün ol gün ki ‘aql
Eyledi her nükteyi iş böyle naql
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra
87). [meclisinde, -in, -de]

meclis: Meclis, toplantı, zevk ve safa yeri.

Şeyh gördi **meclisi** kim tazedür
Mizbānuñ hüsni bî-endāzedür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
93). [meclisi, -i]

(Mes. 105: m. 27)

meclis: Toplantı yeri.

Altun ağaç yimişi gevher bigi
Maḥfilün şāhı vü **meclisler** begi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra
10). [meclisler, -ler]

meclis: Toplantı, meclis; ortam.

Bir iki gözün yaşını şıkasın
Çünkü vā‘iz **meclisinden** çıkasın
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra
14). [meclisinden, -in, -den]

meclis eylerem: Toplanmak.

Niçe kim mescidde **meclis eylerem**
Tañrı vü peygāberinden söylerem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra
47). [meclis eylerem, -r, -em]

mecma: Toplantı yeri.

Oğrılarıñ **mecma** ‘ında rehberem
Şüfilerün maḥfilinde serverem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 48, Mısra
23). [mecma ‘ında, - ‘in, -da]

mecmū ‘a: Düzenli bir şekilde toplanıp
biriktirilmiş, bir araya getirilmiş şeylerin
tamamı.

Eydesin maşnū ‘a bir şāni ‘ gerek
Zîra her **mecmū ‘a** bir cāmi ‘ gerek
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra
20). [mecmū ‘a,]

mecnūn: Leylâ ile Mecnun hikayesinin erkek
kahramanı olan Kays.

Gitdi Leylî **Mecnūn** ‘ı anda koyu
Kaldı Mecnūn Leyli vü Leylî diyü
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra
149). [mecnūn ‘ı, -ı]

mecnūn: Delirmiş, çıldırmış, aşk yüzünden
aklı başından gitmiş kimse.

Dîn erine az kadar dünyā gerek
Mecnun ‘a elbetde bir Leylâ gerek
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra
88). [mecnun ‘a, - ‘a]

mecnūn: Mecnūn, ‘aşk yüzünden deli-divâne
olmuş, akli başından gitmiş kimse, Leylâ ile
Mecnun hikâyelerinin erkek kahramanı, Kays.
|| Aşık.

Delülik öğredevüz biz **Mecnūn** ‘a
Hikmeti söyleyevüz Eflātūn ‘a
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra
187). [mecnūn ‘a, - ‘a]

(Mes. 47: m. 59; Mes. 47: m. 86; Mes.
47: m. 96; Mes. 47: m. 97; Mes. 47:
m. 104; Mes. 47: m. 105; Mes. 47: m.
147; Mes. 47: m. 150; Mes. 47: m.
155; Mes. 47: m. 35; Mes. 47: m. 37)

mecnūn eyledi-y-ise: Deli-divane eylemek,
delirtmek.

Leyli **mecnūn eyledi-y-ise** seni
Leyli benem nite bilmezsin beni
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra
81). [mecnūn eyledi-y-ise, -di, --y, --
ise]

mecrūh ola: Yaralanmak, incinmek.

Kerrenāy u kūs çün kıla gırīv
Māt ola Güderz ü **mecrūh ola** Gīv
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
206). [mecrūh ola,]

meczūb oldu: Kendinden geçmek.

Çünkü **meczūb oldu** vü buldı fenā
Kalmadı sençileyin cān u tene

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra 39). [meczûb oldu, -dı]

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra 39). [meftûn ola, -a]

meded bulmayısar: Yardım, inayet istemek.

Bildi kim bizden **meded bulmayısar**
Hâli anuñ hâşıla gelmeyiser
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 55). [meded bulmayısar, -y, -ısar]

mef'ûl: Mef'ûl vezni.

‘İlletüñ añladuram ma‘lûlını
Fâ‘ilüñ gösterürem **mef'ûlını**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 20). [mef'ûlını, -ın, -ı]

meded kılmaz-ıdı: Yardım etmek, iyilik, ihsanda bulunmak.

Şöhrete adum **meded kılmaz-ıdı**
Bir yire üşen beni bilmez-ıdı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 11). [meded kılmaz-ıdı, -maz, --ı, -dı]

meger: Meğer, aslında.

Bu meşel böyle şeker-efşân u ter
Dâsitân-ı Şeyh-i San‘an’dur **meger**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 60). [meger,]

medh eyleme: Övmek.

Maḥfel içinde becid çok söyleme
Ḳadrüñi bil kendüñi **medh eyleme**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 24, Mısra 8). [medh eyleme, -me]

(Mes. 1: m. 28; Mes. 10: m. 138; Mes. 15: m. 33; Mes. 16: m. 130; Mes. 25: m. 7; Mes. 27: m. 55; Mes. 27: m. 61; Mes. 27: m. 81; Mes. 30: m. 2; Mes. 30: m. 104; Mes. 32: m. 87; Mes. 32: m. 124; Mes. 33: m. 13; Mes. 35: m. 6; Mes. 39: m. 95; Mes. 46: m. 26; Mes. 46: m. 28; Mes. 2: m. 1; Mes. 105: m. 49; Mes. 60: m. 11; Mes. 56: m. 52; Mes. 72: m. 195; Mes. 75: m. 195; Mes. 75: m. 1; Mes. 75: m. 83; Mes. 79: m. 23; Mes. 111: m. 80; Mes. 85: m. 18)

medh itmeye: Övmek, methetmek.

Virdügün-içün seni **medh itmeye**
Virmeyinçek hem girü ḳadḥ itmeye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 57). [medh itmeye, -me, -ye]

meger: Bir tek, yalnızca.

Rehber olmağa **meger** hüdhüd gele
Kim yolu Gülşehrîden yigrek bile
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 3, Mısra 23). [meger,]

medhûş: Dehşete uğramış, korkmuş.

Geldi bülbül ortaya ḥayrân u mest
Vâlîh ü **medhûş** u sergerdân u mest
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 7, Mısra 2). [medhûş,]

(Mes. 10: m. 158)

medrese: Talebe ve müderrislerin ders okudukları ve ikamet eyledikleri bina.

Medresede bunça taḥşîl eyledüm
‘İllete yüz dürlü ta‘lîl eyledüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 31). [medresede, -de]

meger: Herhâlde.

Gemiye oturdı bir naḥvî **meger**
Şandı kim deñizde yok ḥavf u ḥaṭar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra 1). [meger,]

meftûn ola: Tutkun olmak.

Hırsa her kim ‘ilm-ile **meftûn ola**
Şem‘-ile gice oğurlığa gele

meger: Meğer, oysa, oysaki.

Meger ol manzar Rûm şultânınıñ
Ki kızı anda olur-ıdı anuñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 65). [meger,]

(Mes. 17: m. 38; Mes. 53: m. 21)

meger: *Meğer, ancak.*

Düşicek Rûm iline şeyhe sefer
Ol mürîd anda degül-idi **meger**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 6*). [*meger,]*

(Mes. 21: m. 12; Mes. 28: m. 34; Mes. 35: m. 10)

meger: *Doğrusu.*

Andan artuk kim bıçağ-ıla **meger**
Yırta-y-ıdum karnumı ben bî-haber
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 85*). [*meger,]*

(Mes. 75: m. 93; Mes. 105: m. 123)

meger: *Sanki; aslında.*

Öğüne düşdi **meger** ol dil-sitân
Pîle yâd oldı girü Hindüsitân
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 41*). [*meger,]*

(Mes. 40: m. 38; Mes. 75: m. 76)

meger: *Olsa olsa, ancak.*

Ben yiyecek kaz yüreginden ciger
Karga ilte sizi sîmurğa **meger**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 29, Mısra 20*). [*meger,]*

meger: *Bilinmeyen, farkında olunmayan bir durum için kullanılan bir söz, sanki.*

Tûtı'yı çıkardı dizinde kodı
Kim **meger** sâkin ola bir dem odı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 138*). [*meger,]*

meger: *Anlaşılan.*

Sen seni işbu teni şanduñ **meger**
Kim yidürürsin tene şehd ü şeker
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 108, Mısra 31*). [*meger,]*

meger: *Yoksa.*

Degme erde kaçan ola bu hüner
Hızır peygâmbir saña dirler **meger**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 100*). [*meger,]*

meger: *Ancak, bir tek.*

Dartar-ısam ben anı iy nâm-ver
Yir ü göği batman eyleyem **meger**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 144*). [*meger,]*

(Mes. 109: m. 51)

meger: *Herhalde, demek ki.*

Cānuñ olmadı **meger** ma' nîde mest
Kim seni nefsüñ kılur şüret-perest
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 46, Mısra 9*). [*meger,]*

meger: *Ancak, sadece.*

Halkı şağ u kavmı bî-kayğu-durur
Nergisüñ gözi **meger** şayru-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 57, Mısra 14*). [*meger,]*

meger: *Meğer, meğerse.*

Bir gün işi 'azmini kılur-idi
Yolda bir 'avrat **meger** gelür-idi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 36*). [*meger,]*

meger: *Anlaşıldı ki.*

Yimiş üküş ben yidüm hem ol kadar
Kim baña yiter sen öl dirsın **meger**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 50*). [*meger,]*

(Mes. 72: m. 371; Mes. 105: m. 101)

meger: *Eğer, şayet.*

Kim **meger** ersüz-ise anı ala
Yemlihā'nuñ hātunun dağı bile

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 501). [meger,]

meger: Herhâlde, galiba.

Eydür iy miskîn delü olduñ **meger**
Hiçe niçe satarlar hergiz güher
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 23). [meger,]

meger: Aslında, meğerse.

Şaydgâhıydı bir aslanuñ **meger**
Ol şaha kul tağda her bir cānavar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 47). [meger,]

meger kim: Herhalde, galiba.

Kimse benden gelmedi hōd ilerü
Sen **meger kim** uçuban geldüñ berü
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 50). [meger kim,]

meger kim: Gerçek o ki.

Ten degül cān kim şeker dadın bile
Cān **meger kim** şekkerüñ adın bile
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 108, Mısra 34). [meger kim,]

meger kim: Belki de.

Kibr-ile irdüñ **meger kim** sen aña
Kim nişānı degmedi bellü saña
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 71). [meger kim,]

meger kim: Belki de, bir ihtimal.

Kendüzin yalınına urdı revān
Kim **meger kim** ala andan bir nişān
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 42). [meger kim,]

meger kim: ...diğim gibi.

Hacca şıdk-ıla **meger kim** gitmedüm
Kim hārābātı dağı terk itmedüm

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 48, Mısra 27). [meger kim,]

meger kim: Gerçek o ki.

Sen **meger kim** üstine çün gelesin
Beni kendü koltuğuña alasin
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 233). [meger kim,]

meger kim: Meğer ki.

Gerek uçmağdan çıkan key dürişe
Tā **meger kim** girü andan irişe
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 20, Mısra 10). [meger kim,]

meger kim: Meğer, aslında; gerçek o ki.

Yüz göge dutdum ki haşmuñdan
benüm
Kırtarıvire **meger kim** Hāk cānum
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 60). [meger kim,]

meger kim: Meğer ki, oysa ki.

İhtiyār-ıla **meger kim** gelmedi
Rüstem'üñ-idüğün ili bilmedi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 221). [meger kim,]

(Mes. 16: m. 79)

mekân: Mekân, yer.

Zıra kim Allāh **mekāndandur** berī
Sen dağı hem bī-mekānsın iy perī
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 108, Mısra 37). [mekāndandur, -dan, -dur]

(Mes. 1: m. 13; Mes. 108: m. 11; Mes. 110: m. 10)

mekānsuz: Mekansız.

‘Aql u cān dağı **mekānsuzdur**, duruñ
Bunları Tañrı sarāyına sürüñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 108, Mısra 13). [mekānsuzdur,, -dur]

mekkār: Hilekar, düzenbaz.

Âdemî **mekkâr** iblîsî şanur
Şimdi iblîs âdemîden eyemenür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 165*). [*mekkâr,]*

mekke: Hz. Peygamber (s.a.v.)'in doğduğu ve içinde Kâbe'nin bulunduğu Müslümanların kutsal şehri.

Mekke kavmı kâmusı dirildiler
Bir yire ol beg katına geldiler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 83*). [*mekke,]*

(*Mes. 5: m. 134; Mes. 5: m. 87; Mes. 5: m. 133; Mes. 5: m. 41*)

mekke kavmı: Mekke halkı.

Mekke kavmı girdiler hurrem yola
Leşkeriyle beg dahı gelür bile
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 131*). [*mekke kavmı, -ı]*

(*Mes. 5: m. 251*)

mekke kavmindan: Mekke halkından.

Mekke kavmindan sorar kim ol kişi
Kim siz eydürsüz ki fâsiddür işi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 139*). [*mekke kavmindan, -ın, -dan]*

mekr: Hile, düzen.

Dilemez-ise ki **mekrüm** yol ura
Kendü mülkünden benî daşra süre
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 139*). [*mekrüm, -üm]*

(*Mes. 89: m. 24; Mes. 108: m. 40; Mes. 75: m. 1; Mes. 55: m. 43; Mes. 85: m. 115*)

mekr ide: Hile yapmak.

Eydür er kim nefis odından geçmeye
Mekr ide kim İblîs anı itmeye
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 36*). [*mekr ide, -e]*

mekr odıyla: Hile ateşi.

Mekr odıyla yüregini yakduğın
İltüben bir kuyuya bırakduğın
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 295*). [*mekr odıyla, -yla]*

mekr ü fenüñ: Hile ve oyun.

Enbiyâya zehrûñ olmaya senüñ
Kim diñesin yâ geçe **mekr ü fenüñ**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 48*). [*mekr ü fenüñ, -üñ]*

mekr ü hîyel: Hile ve sahtekârlık.

Cânuñı çün ilte gevdeñden ecel
Şıgmaya ol ortada **mekr ü hîyel**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 90, Mısra 4*). [*mekr ü hîyel,]*

mekr ü hîyel kıla-y-ıduñ: Hile ve sahtekârlık yapmak.

Şârda bir **mekr ü hîyel kıla-y-ıduñ**
Hân-u-mânın kişinüñ ala-y-ıduñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 551*). [*mekr ü hîyel kıla-y-ıduñ, -a, --y, --ı, -duñ]*

mekr ü sihr-ile: Hile ve sihir.

İledem destân u **mekr ü sihr-ile**
Bir yalınçağ tenden on gönlek bile
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 89, Mısra 9*). [*mekr ü sihr-ile, --ile]*

mekr ü telbîs irürem: Hile ve oyun yapmak, hile yaparak aldatmak.

Çanda kim bir **mekr ü telbîs irürem**
Bir ferîşteye yüz iblîs irürem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 49*). [*mekr ü telbîs irürem, -ür, -em]*

melâl: Usanma, bıkmı, usanç.

Sen meger kim dutmaduñ benden
melâl
Âhîrette olasın baña helâl
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 79*). [*melâl,]*

melâl irişe: Sıkıntı, dert gelmek.

Ol cemāle kim zevāl irişe tîz
‘Âŝîka andan **melāl irişe** tîz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 8, Mısra*
6). [*melāl irişe, -iş, -e*]

melāmet eyledüm: *Ayıplamak, kınamak, yermek.*

Kendüzümi çok **melāmet eyledüm**
Kim niçün bî-hüde sözler söyledüm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra*
127). [*melāmet eyledüm, -dū, -m*]

melāmet kılmasun: *Ayıplamak.*

Kimse bunların günāhın bilmesün
Bunları yavlağ **melāmet kılmasun**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra*
10). [*melāmet kılmasun, -ma, -sun*]

melek: *Gözle görölüp elle tutulmayan, yiyip içmeyen, cinsiyet farkı bulunmayan, sadece Allah'a itaat etmek ve daima hayra vasıta olmak üzere yaratılmış olan sayısız nurani varlıklardan her biri.*

Çün **melekden** dahı geçe bî-riyā
Âhı tapusından ire Tañrı'ya
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra*
53). [*melekden, -den*]

(*Mes. 96: m. 3; Mes. 110: m. 50*)

meliklig: *Padişahlık.*

Çün **melikligi** takāzā kılalar
İki ŝāh bir ilde ğavġā kılalar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra*
189). [*melikligi, -i*]

melül: *Boynu bükük, üzgün, mahzun.*

Neye senüñ tevbeñi kıldı kabül
Böyle benden münkir oldı vü **melül**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra*
92). [*melül,*]

melzüm: *Lüzumlu kılınmış, lüzumlu olmuş olan.*

‘İlmi çün iledürem ma‘lûmına
Lâzımı irürürem **melzûmına**

(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra*
18). [*melzûmına, -ın, -a*]

memleket: *Memleket, ülke.*

Zîrā çün kim mülk bî-ŝultān ola
Az zamānda **memleket** vîrān ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 3, Mısra*
14). [*memleket,*]

(*Mes. 34: m. 27; Mes. 57: m. 2*)

memleket bağında: *Dünya bahçesi.*

Eydür iy sultāna bir ŝāyeste kul
Memleket bağında yavlağ tāze gül
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra*
18). [*memleket bağında, -n, -da*]

me' mūr ola: *Yükümlü, görevli olmak.*

Pādiŝāh katında yüz **me' mūr ola**
Biri cellād u biri düstür ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 31, Mısra*
39). [*me' mūr ola,*]

men: *Ben.*

Bu hüner her ta' nadan hālî gibi
Tā **men** ol dāra birün eli gibi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra*
20). [*men,*]

men: *3-6 kilogramlık ağırlık birimi.*

Eydür aña yitürimezem semen
Bir semen hergiz ola mı yüzce **men**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra*
152). [*men,*]

men' iden: *Engelleyen, önüne geçen (kimse).*

Biri eydür ben idüm hōd **men' iden**
Sizi koyup kendü işüme giden
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra*
193). [*men' iden,*]

menā: *Benlik. || Benlik iddiası.*

Bir menîyi kodılar şāhib-fenā
Yüz men arturdi daḥı ol bir **menā**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra
50). [menā,]

menāt: İslamdan önce Arapların Kabe'de
bulunan putlarından biri.

Ne Hübel kırtılır andan ne **Menāt**
Kim azarlamaz ne 'Uzzā vü ne Lāt
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
89). [menāt,]

menber ur: Minbere çıkmak. (Minber:
Camilerde hatibin çıkıp hutbe okuduğu
merdivenli, yüksekçe yer).

Menber ur bir va'z id lutf eylegil
Tañrı vü Peygāmberinden söylegil
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra
91). [menber ur,]

menī: Ben || Benlik sahibi.

Bir **menîyi** kodılar şāhib-fenā
Yüz men arturdi daḥı ol bir menā
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra
49). [menîyi, -yi]

meniyyet: Yasak olan, men edilmiş.

Sen getürmegil **meniyyet** kim bu hāl
Aña düşdi vü saña ola muḥāl
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
211). [meniyyet,]

men-māte fāt: Ölen yitti, kaybetti. (Çakın,
2014: 410).

Ölümünden sonra kıl ḥāşıl ḥayāt
Ol ölenden olma kim **men-māte fāt**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra
84). [men-māte fāt,]

menzil: Varılacak yer, mesafe.

Yol 'azīm ırağ u **menzil** bī-nişān
Key deriñ deryā vü sāhil bī-nişān
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra
73). [menzil,]

(Mes. 104: m. 6)

menzil: Varılacak en son nokta, yer.

Çün kırañın görimezüz bu gölüñ
Menzili ola mı pâyānsuz yoluñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 103, Mısra
10). [menzili, -i]

menzil: Varılacak yer, mesafe || makam.

Ne bu yola varmağı terk idelüm
Ne bu **menzile** yaluñuz gidelüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra
34). [menzile, -e]

menzil: Yurt, mesken.

Şādılığı **menzilini** ğam durar
Ḥayfa geçmiş 'ömr-içün mātem durar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra
81). [menzilini, -in, -i]

menzil: Yer, mekan.

Gice oldı irdiler bir **menzile**
Ḥōş ay aydın u oturdılar bile
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
189). [menzile, -e]

menzil: Varılacak yer, mesafe. Beyitte
kelimeyle "ahiret, öteki dünya" kastedilmiştir.

Sen bize rehber yitersin dünyada
Kim bizi **menzilümüze** ilede
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra
26). [menzilümüze, -ümüz, -e]

menzil: Varılacak yer, hedef.

Kim yol ehli **menzilinden** kalmaya
Şora hem anı ki kendü bilmeye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra
91). [menzilinden, -in, -den]

(Mes. 104: m. 6; Mes. 102: m. 4; Mes.
103: m. 8; Mes. 104: m. 47; Mes. 107:
m. 12)

menzil: Durak, varılacak yer.

Bir deñiz kim sâhili peydâ degül
Turfâ yol kim **menzili** peydâ degül
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 104, Mısra
34). [menzili, -i]

(Mes. 107: m. 32; Mes. 107: m. 27;
Mes. 43: m. 22; Mes. 32: m. 153;
Mes. 39: m. 41)

menzil kıldılar: Yurt edinmek, konaklamak.

Enbiyâ altınçı gökde buldılar
Cenneti vü anda **menzil kıldılar**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 97, Mısra
8). [menzil kıldılar, -dı, -lar]

(Mes. 39: m. 80)

menzile irmiş: Gidilmek istenen yere ulaşmak
|| Amacına ulaşmak.

Yüz revende bu yola girmiş ola
Kim birisi **menzile irmiş** ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 104, Mısra
28). [menzile irmiş, -miş]

(Mes. 4: m. 13; Mes. 99: m. 4; Mes.
43: m. 10)

menzilet: Derece, rütbe.

Kim size bu **menzilet** bağışladı
Hâk te'âlâ vü bu lutfı işledi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra
101). [menzilet,]

menzilet: Mertebe, paye.

Niçe şeyh ol arada yoldan kıla
Menzilet anda mürîdinüñ ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra
152). [menzilet,]

(Mes. 65: m. 116)

menziline iresin: Gidilmek istenen yere
ulaşmak.

Sen ne kişisin ki yola giresin
Yâ yoluñ bir **menziline iresin**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 109, Mısra
4). [menziline iresin, -esin]

merâyâ 'ilmini: Optik ilmi.

Çün **merâyâ 'ilmini** şerh iderem
Cüst ilâhiden hılâfa giderem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra
15). [merâyâ 'ilmini,]

merd ola: Yiğit olmak.

Toğru sözlü kişi anda **merd ola**
Egri sözlü âdemî nâ-merd ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 62, Mısra
7). [merd ola, -a]

merdâne: Erkeğe yaraşır biçimde, erkekçe.

Er-iseñ meydâna gir **merdâne** vār
'Avrat-ısañ çıkma evden zînhār
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra
13). [merdâne,]

merd-i kâr: İş bilen yiğit.

Kalmadı bir **merd-i kâr** u ehl-i dîd
'Ömrümün pâyânına hergiz bedîd
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra
35). [merd-i kâr,]

merdüm: İnsan, adam.

Her kim ol dîv olmadın **merdüm-**
durur
Dirlik adsuz kişiye ölüm-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 18, Mısra
23). [merdüm-durur, --durur]

merdüm-âzâr olmaya: İnsanları incitmek,
onlara eziyet etmek.

Bî-vefâ vü **merdüm-âzâr olmaya**
Hâdi' u nemmâm u ğaddâr olmaya
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra
91). [merdüm-âzâr olmaya, -ma, -ya
]

merhem: Merhem, ilaç; çare.

İrdi bir hâle ki hem-dem bulmadı
Yidi bir zaħmı ki **merhem** bulmadı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra
6). [merhem,]

(Mes. 53: m. 129; Mes. 55: m. 47;
Mes. 66: m. 92; Mes. 72: m. 226; Mes.
81: m. 182; Mes. 96: m. 12)

merhem ur-: Merhem sürmek.

Dāğ urasıñ zaḥma merhem urmağıl
Merhem urasuña hem dāğ urmağıl
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra
112). [merhem urasuña, -a, -suñ, -a]

(Mes. 66: m. 111)

merhem viresin: İlaç vermek.

Zaḥm ola kim aña **merhem viresin**
Zaḥm ola kim üstine dāğ urasın
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra
109). [merhem viresin, -esin]

merrih: Merih, Mars gezegeni.

Çünkü şenbe dünini **Merrih** ala
Girüki dünin 'Utarid ḥod bile
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
199). [merrih,]

(Mes. 72: m. 279; Mes. 72: m. 238)

mersūmın vire: Vergi vermek.

Eke vü biçe vü **mersūmın vire**
Lāzım olmaya ki sultānı göre
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra
11). [mersūmın vire, -e]

meryem gibi: Hz. Meryem gibi.

Sen daḥı böyle baña 'āk olmağıl
Çüftüm ol **Meryem gibi** tāk olmağıl
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
190). [meryem gibi,]

meşāyih: Şeyh kelimesinin çoğulu. Tasavvuf
büyükleri.

Yā bināyı sözde ḥikmetde kıya
Yā **meşāyihdan** işitdügin diye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra
88). [meşāyihdan, -dan]

mescid: Mescid, namaz kılınan yer.

Niçe kim **mescidde** meclis eylerem
Tañrı vü peygāberinden söylerem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra
47). [mescidde, -de]

mescid: Mescit || İslam dininde ibadet edilen
mekan, cami.

Mü'min-iseñ küfri koğıl iy 'azīz
Mescidi kılğıl kilisādan temīz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 49, Mısra
24). [mescidi, -i]

mesel: Benzer, örnek.

Şekkeri güllere katup yiyelüm
Bu **meselde** bir hikāyet diyelüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra
10). [meselde, -de]

(Mes. 72: m. 21)

mesel: Hikaye, söylence.

Bu **mesel** kīm 'ālemün bōstānidur
Muştafā oğlanlığı destānidur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra
45). [mesel,]

(Mes. 109: m. 45)

mesel: Örnek, konu || Hikaye.

Bu **mesel** kim 'ālemün bōstānidur
Bir er ü bir 'avratuñ destānidur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 8, Mısra
25). [mesel,]

(Mes. 59: m. 18; Mes. 93: m. 59)

mesel oldı: Örnek olmak.

Ad-ıla da 'vī kılanlarda **mesel**
Oldı bu destān u buldı bu maḥal
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
234). [mesel oldı,]

meşgöl ola: Uğraşmak, meşgul olmak.

Bu kabûla her kim ol maqbûl ola
Ol şafâya bir zamân **meşgûl ola**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra
46). [meşgûl ola, -a]

(Mes. 63: m. 142)

meşgûl-ırak: Meşgul olmak, uğraşmak,
ilgilenmek.

Kanda kim bir 'örfe ben **meşgûl-ırak**
'Ârif anda 'âmiden ma'zul-ırak
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra
57). [meşgûl-ırak,]

meşhûr: Herkesçe bilinen, adı sanı her tarafa
yayılmış, ünlü, şöhretli.

Hem uşûl-i dîn-ile ma'mûr-ıdum
Hem uşûl-i fikh-ıla **meşhûr-ıdum**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra
34). [meşhûr-ıdum, --ı, -du, -m]

meşhûr oldu: Meşhur olmak, herkesçe
bilinmek.

Şeyh çün zünnârı bağladı bile
Küfri **meşhûr oldu** şehre vü ile
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
144). [meşhûr oldu,]

meskenet: Allah karşısında aczini, yokluğunu
bilme, gerçek zenginin Allah olduğunun ve
kulun O'na karşı mutlak bir ihtiyaç içinde
bulunduğunun şuûrunda olma;
alçakgönüllülük.

Kibr her bir dūmı bir dehrî kılar
Meskenet 'âlemde Gülşehrî kılar
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 83, Mısra
36). [meskenet,]

meskenet yolu: Miskinlik yolu.

Meskenet yolu 'azîm ulu-durur
Saña miskîn ad koyan delü-durur
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
105). [meskenet yolu,]

meskenlü: Belli bir yere bağlı bulunanlar.

Ten degûlsin kim senûñ tenlülere
Nisbetûñ ola vü **meskenlülere**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 108, Mısra
20). [meskenlülere, -ler, -e]

mesned: Taht.

Ellerin ol beg eline urınur
Mesned üstinden at üstine binür
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
124). [mesned,]

mesnevî: Mevlânâ Celâleddîn Rûmî'nin altı
ciltlik Farsça eseri.

Biri Mevlânâ benem dir iy 'azîz
Mesnevî benüm kitâbumdur temîz
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
164). [mesnevî,]

(Mes. 69: m. 62)

mesnevî: Sultan Veled'in ilk mesnevisi
konumundaki Veled-name eseridir. İbtida-
name adıyla da bilinmektedir.

Birisi eydür Veled dirler baña
Mesnevî'm irmiş ola âhir saña
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
172). [mesnevî'm, -'m]

mesnevî eyledi: Mesnevi meydana getirmek.

Hem Veled bir **mesnevî** hûb eyledi
Degme sözün sırrın anda söyledi
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
67). [mesnevî eyledi, -di]

mest: Sarhoş, kendinden geçmiş.

Na'ra urdı **mest** düşdi ortaya
Şûrişiyle dökdi tağı dereye
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra
69). [mest,]

(Mes. 47: m. 21; Mes. 12: m. 125)

mest: Kendinden geçmiş.

Geldi bûlbûl ortaya hayrân u **mest**
Vâlih ü medhûş u sergerdân u **mest**

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 7, Mısra 2). [mest,]

mest: Allah aşkından dolayı mest olmuş, kendinden geçmiş, akli başında olmama durumu.

Altı er ol çeşme yöresinde **mest**
Otururlar nîst eyvânında hest
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 25). [mest,]

(Mes. 79: m. 14)

mest kılmış: Sarhoş etmek, kendinden geçmek.

Ma'nisinden eyle **mest kılmış** canı
Kim dimez kim şüreti nakşı kanı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 45). [mest kılmış, -mış]

mest ol-: Sarhoş olmak, kendinden geçmek.

Hamrı içdüm büt-perest oldı adum
Bağladum zünnâr u **mest oldı** adum
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 158). [mest oldı, -dı]

(Mes. 12: m. 130; Mes. 107: m. 52)

mest ü rüsvâ olalum: Rezil olmak.

Halk içinde **mest ü rüsvâ olalum**
Sençileyin kamu Tersâ olalum
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 45). [mest ü rüsvâ olalum,]

metâ: Mal, eşya.

Her okı bir yaydan atanlar bizüz
Her **metâ'ı** hîçe şatanlar bizüz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 66). [metâ 'ı, -'ı]

(Mes. 75: m. 78; Mes. 75: m. 33; Mes. 81: m. 115; Mes. 41: m. 5; Mes. 42: m. 3)

mevc: Dalga.

Ol deñiz kim **mevc** çok olur-ıdı
Buñlaruñ sînesine gelür-ıdı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 37). [mevc, -i]

mevc ü deryâda: Dalga ve deniz.

Senüñ-ile bağ u şahrâda hoşuz
Anuñ-ıla **mevc ü deryâda** hoşuz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 94). [mevc ü deryâda, -da]

mevlâ: Allah.

Leyli'den dahı kesicegin tamâm
Mevla kala iy birâder ve's-selâm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 128). [mevla,]

mevlânâ: 1207-1273 yılları arasında yaşayan büyük mutasavvıf Mevlana Celaleddin Rûmî.

Biri **Mevlânâ** benem dir iy 'azîz
Meşnevî benüm kitâbumdur temîz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 163). [mevlânâ,]

(Mes. 69: m. 62; Mes. 69: m. 55)

mevlânâ celâlüddîn: 1207-1273 yılları arasında yaşayan büyük mutasavvıf Mevlana Celaleddin Rûmî.

Da'vi **Mevlânâ Celâlüddîn** kıla
Kim anı dükelçügi 'âlim bile
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 109, Mısra 31). [mevlânâ celâlüddîn,]

(Mes. 68: m. 41)

mevla'ya ırmışvenin: Mevla'ya ermek; Allah'a ulaşmak.

Göñli ilkin Leyla'ya virmişvenin
İlla soñra **Mevla'ya ırmışvenin**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 140). [mevla'ya ırmışvenin, -miş, -ven, -in]

mevlâ-v-ıçun: Allah için.

‘Uḳbayı dünyā-y-ıçun terk itmeye
İkisin **Mevlā-y-ıçun** yoḡa şaya
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 90*). [*mevlā-y-ıçun,]*

mevlī: *Mevla, Allah.*

Mecnun'ıñ istediḡi **Mevlī-y-idi**
Dek arada vāsıta Leylī-y-idi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 155*). [*mevlī-y-idi, --y, --i, -di]*

mevt: *Ölüm, ecel.*

Aldı **mevt** anuñ hayātını daḡı
Yazdı çarḡ anuñ berātını daḡı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 103*). [*mevt,]*

mevzi: *Yer, mahal.*

Eytdüm āḡir ne kişilersiz ‘aceb
İşbu **mevzi**‘de ne eylersiz taleb
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 160*). [*mevzi‘de, -de]*

(*Mes. 94: m. 4; Mes. 96: m. 8*)

mey: *İçki, şarap.*

Çün **mey-ile** yār şeyḡi toyladı
‘İşkınuñ ol mey birin biñ eyledi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 101*). [*mey-ile, --ile]*

(*Mes. 91: m. 299*)

mey dürdi: *Şarap tortusu.*

Neden olmışdur ‘aceb bu ihtilāf
Cānda bu **mey dürdi** vü ol bāde şāf
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 95, Mısra 26*). [*mey dürdi,]*

mey içen: *Şarap içen, içki içen kimse.*

Ger **mey içen** şarda ser-mest olsa yig
Servi āzād u tehī-dest olsa yig
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 36, Mısra 21*). [*mey içen, -en]*

mevdān olur: *Ortaya çıkmak.*

Ḳanda bir toḡru söze **mevdān olur**
Ben gün aydın dir-isem yalan olur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 61, Mısra 25*). [*mevdān olur, -ur]*

mevdāna gele: *Orta yere gelmek, meydana çıkmak, ortaya çıkmak.*

Kim benüm āvāzımı penhān kıla
Yā benüm ile bu **mevdāna gele**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 286*). [*mevdāna gele,]*

mevdāna gir: *Ortaya çıkmak, ortada kendini göstermek.*

Er-iseñ **mevdāna gir** merdāne vār
‘Avrat-ısañ çıkma evden zīnhār
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 13*). [*mevdāna gir,]*

mevdāna ire: *Meydana ulaşmak, ortaya çıkmak.*

Anda kim Rüstem Nerīmān’a ire
Her sipāhī ḡanda **mevdāna ire**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 20*). [*mevdāna ire,]*

mevhāne: *Meyhane, içki içilen yer.*

Muhtesib **mevhānede** rindi bilür
Şüfiyi bilmez ki şāhid-bāz olur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 7*). [*mevhānede, -de]*

mevl: *Meyil, yönelme.*

Çün sizüñ dīdāra **mevlüñüz-durur**
Cennet ü hūrī tufeylüñüz-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 157*). [*mevlüñüz-durur, -üñüz, --dur, -ur]*

mevl eyle-: *Meyl etmek, ilgi göstermek.*

Hvōca ol tūtīlere **mevl eyledi**
Kendü tūtīsi didüḡin söyledi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 61*). [*mevl eyledi, -di]*

(Mes. 72: m. 539)

meyl itmedi: Bir yere doğru yönelmek.

Çün mum oldu bunlara **meyl itmedi**
Şu'lesinden ol mumuñ hiç gitmedi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 93). [meyl itmedi, -me, -di]

meylüm olmadı: Meyletmek, yönelmek, teşebbüs etmek.

Varmağa çün **meylüm olmadı** saña
Tañrı verdi 'ākibet seni baña
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 533). [meylüm olmadı, -ma, -dı]

mezhebin dut: Mezhebine bağlanmak; inancına sarılmak.

Mezhebin dut dīnine inan anuñ
Kim ola rüşen kamu cānuñ tenüñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 113). [mezhebin dut,]

mezîd: Ziyadeleşmiş, artmış.

Ka'be'de var-ıdı şeyhüñ bir mürîd
Kamudan 'ālî vü şıdkı key **mezîd**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 2). [mezîd,]

mısr: Mısır ülkesi.

Ben şeker karışdurur-ısam güle
Mısr'a degin Rûm ili şeker tola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra 36). [mısr'a, -'a]

(Mes. 17: m. 33)

mi: Vurgu amacıyla kullanılan sözde soru eki.

İ'tikād aşşı kıla **mi** kişiye
Kim anuñ ılduzı anda ışıya
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 51, Mısra 35). [mi,]

mi: Cümleye soru anlamı veren ek.

Billah ol giden cihāndan er **midî**
Kim ben anı bilmedüm kim var mıdı

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 299). [midi, -di]

(Mes. 30: m. 300; Mes. 38: m. 9; Mes. 54: m. 86; Mes. 54: m. 85; Mes. 56: m. 25; Mes. 54: m. 26; Mes. 57: m. 33; Mes. 57: m. 34; Mes. 63: m. 123; Mes. 63: m. 124; Mes. 63: m. 191; Mes. 63: m. 40; Mes. 63: m. 41; Mes. 63: m. 42; Mes. 63: m. 44; Mes. 64: m. 3; Mes. 64: m. 12; Mes. 64: m. 6; Mes. 64: m. 8; Mes. 64: m. 9; Mes. 64: m. 11; Mes. 64: m. 12; Mes. 64: m. 7; Mes. 64: m. 9; Mes. 64: m. 10; Mes. 67: m. 4; Mes. 67: m. 9; Mes. 67: m. 7; Mes. 67: m. 8; Mes. 69: m. 139; Mes. 69: m. 190; Mes. 69: m. 199; Mes. 70: m. 10; Mes. 70: m. 8; Mes. 72: m. 136; Mes. 72: m. 229; Mes. 72: m. 230; Mes. 72: m. 267; Mes. 73: m. 4; Mes. 75: m. 14; Mes. 76: m. 4; Mes. 85: m. 113; Mes. 85: m. 114; Mes. 85: m. 25; Mes. 85: m. 26; Mes. 90: m. 8; Mes. 91: m. 156; Mes. 91: m. 158; Mes. 93: m. 4; Mes. 93: m. 51; Mes. 93: m. 3; Mes. 95: m. 11; Mes. 95: m. 12; Mes. 95: m. 16; Mes. 95: m. 13; Mes. 95: m. 14; Mes. 95: m. 15; Mes. 95: m. 8; Mes. 95: m. 9; Mes. 95: m. 28; Mes. 95: m. 2; Mes. 99: m. 9; Mes. 99: m. 12; Mes. 99: m. 13; Mes. 99: m. 14; Mes. 101: m. 35; Mes. 101: m. 36; Mes. 101: m. 68; Mes. 103: m. 6; Mes. 103: m. 5; Mes. 105: m. 63; Mes. 105: m. 64; Mes. 105: m. 66; Mes. 105: m. 65; Mes. 108: m. 27)

mi ola: Olur mu? Mümkün mü?.

Çün ne darb anda görürem ne uşıl
Bu'l-fezâyil **mi ola** ol bir fodül
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 66). [mi ola,]

mi ya mı: ..mı ya...midir.

Toz açılun kim göre yolu bilen
Kim eşeklü **mi ya** atlu **mi** gelen
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 162). [mi ya mı,]

midür: Midir, soru edatı.

Hırka geyen kişi **midür** şeyh olan
Yâ semā' uran mıdur yolu bilen

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 67, Mısra 5). [midür,]

(Mes. 67: m. 6)

miftāh: Anahtar.

Genciñe **miftāh** çü Bismillāh ola
Genci açan ādemî āgāh ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 1, Mısra 2). [miftāh,]

mih: Çivi.

Rüstem eydür **mih** taşā kaçan geçe
İşün işbu-y-ısa pes çıkdıñ hiçe
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 35). [mih,]

(Mes. 30: m. 40; Mes. 30: m. 41; Mes. 30: m. 39; Mes. 30: m. 42; Mes. 30: m. 52; Mes. 30: m. 5; Mes. 30: m. 30; Mes. 30: m. 23; Mes. 30: m. 29; Mes. 30: m. 34; Mes. 30: m. 55)

mihek: Mehek/ Mihenk/Mehenk: Bir kimse veya nesnenin değerini ölçmeye, anlamaya yarayan şey, ölçü, miyar, mizan. (Kubbealtı Lügatı, 2. cilt, say. 2095).

Çün **mihek** yokdur elüñde bilmege
Kalbı şāfiden taşarruf kılmāğa
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 97). [mihek,]

(Mes. 102: m. 103; Mes. 102: m. 102)

mihek: Ölçü(t), değer.

İşde Peygāmbir **mihekler** eyledi
Kalb-ıla şāfî şıfātın söyledi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 99). [mihekler, -ler]

mihmān kıla: Misafir etmek.

Er ola kim çün seni **mihmān kıla**
İleyüñde kendüzin kurbān kıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 73, Mısra 11). [mihmān kıla, -a]

mihnet: Sıkıntı, dert, keder.

Bir benek konak gözinde 'avratuñ
Er düşer ortasına yüz **mihnetüñ**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 18). [mihnetüñ, -üñ]

(Mes. 48: m. 12; Mes. 60: m. 54; Mes. 84: m. 21; Mes. 91: m. 122; Mes. 93: m. 41; Mes. 97: m. 32)

mihnet: Istırap, azap, zulüm.

Var yoluña varduğuñ işi bitür
Mihnetüñ miskînler üstinden götür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 54). [mihnetüñ, -üñ]

mihnet eylevem: Sıkıntı, eziyet etmek.

Bunça **mihnet eyleyem** cânlarına
Şoñucu kaçd idem imānlarına
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 99). [mihnet eyleyem, -y, -em]

mihir: Dostluk, sevgi.

Mihr mihre ire kîn kîne gele
Küfr küfre vara dîn dîne gele
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 295). [mihir,]

(Mes. 5: m. 295; Mes. 110: m. 25)

mihir: Aşk, sevgi.

Çün seni sîmurğ kılmaya kabûl
Kaçan ire göñlüñe **mihri** nüzûl
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 8, Mısra 18). [mihri, -i]

(Mes. 39: m. 61; Mes. 63: m. 237)

mihir: Müslüman bir erkeğin nikâh esnasında eşine vermeyi kabullendiği mal veya para.

Ben bu toğrulık ki sende görürem
Küllî anuñ **mihri** terkîn ururam
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 440). [mihri, -i]

mihir: Sevgi, bağlılık (dünyevi).

Hân-u-mân u mülk ü māl anda düze
Arkun arkun **mihrini** bundan üze
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra
10). [mihrini, -in, -i]

mihr evinden: Sevgi evi.

Mihr evinden kîn şarına gitmezem
Kişinüñ tuz etmegin unutmazam
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 86, Mısra
3). [mihr evinden,]

mihr ü vefâ: Sevgi ve dostluk.

Yâr-ıla bâzârumuz **mihr ü vefâ**
Dünyada peygamberümüz Muştafâ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra
105). [mihr ü vefâ,]

mihrâb: Cami ve mescitlerin kible tarafındaki
duvarına açılan oyuk, imamın durduğu yer ||
sevgilinin kaşları.

Şeyh eydür yüzünüñ **mihrâbını**
'Arza eyle baña her bir bâbını
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra
25). [mihrâbını, -ın, -ı]

milket: Mülk, varlık; sahip olunan şeyler.

Haqq'a yalvardı ki bu az **milketi**
Kimseye virme vü üküş zahmeti
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 34, Mısra
23). [milketi, -i]

milket: Bir hükümdar veya devletin hüküm ve
idaresi altında bulunan toprakların tamamı;
memleket, ülke.

Zulm-ıla **milket** kamu vîrân ola
'Adl-ıla vîrânlar âbâdân ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 58, Mısra
17). [milket,]

(Mes. 25: m. 126; Mes. 58: m. 7; Mes.
91: m. 200; Mes. 60: m. 4)

milket ü māl-ıla: Mal ve mülk; varlık.

Biri māl u milketine inanur
Milket ü māl-ıla kurtılmal şanur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra
88). [milket ü māl-ıla, --ıla]

millet: Millet, bir dine, bir kavmiyete mensup
topluluk.

Her ne **millet** var-ısa yalan-durur
Dîn benüm-durur ki cāvidân-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
13). [millet,]

(Mes. 5: m. 79; Mes. 5: m. 106; Mes.
5: m. 81; Mes. 5: m. 76; Mes. 5: m.
212; Mes. 5: m. 236; Mes. 5: m. 94)

millet: Millet, ulus. || İnsanlar.

Yavlağ aña i'tikâdum var dürüst
Olmadum müşrik gibi **milletde** süst
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra
86). [milletde, -de]

mînâ: Gökyüzü, asuman.

Gice çün dür dökdi dîbâ üstine
Çarh inçü saçdı **mînâ** üstine
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra
126). [mînâ,]

(Mes. 60: m. 58)

mînâ: Hac ibâdeti esnâsında kurban kesmek ve
şeytan taşlamak için gidilen yer.

Şıdık-ıla on altı kez hâcc itmişem
Ka'be şehrinden **Mînâ'ya** gitmişem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 51, Mısra
26). [mînâ'ya, -'ya]

min-allâhi ila'llâh: Allah'tan yine Allah'a,
Allah'tan Allah'a.

Kime kimi şorduk aña didiler
Yol **min-allâhi ila'llâh** didiler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 104, Mısra
30). [min-allâhi ila'llâh,]

minber: Camilerde hatibin çıkıp hutbe
okuduğu merdivenli kürsü.

Çıkdı hüdhüd **minberün** üstine şād
Kim vire bî-dādla va'zıyla dād
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra
97). [minberün, -ün]

mine'l-‘ilmi ile'l-‘ayn: İlme'l-yakinden ayne'l-yakine; bilgiden göz ile görür derecede görerek müşahede ederek bilmeye.

Biz yola bî-şübhet ü şeyn irmişüz
Kim **mine'l-‘ilmi ile'l-‘ayn** irmişüz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 104, Mısra 32). [mine'l-‘ilmi ile'l-‘ayn,]

minkār: Kuş gagası.

Ağzı tolu şekker ü tonı yeşil
Şaru ayağı vü **minkārı** kızıl
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra 4). [minkārı, -ı]

min-rabbi'l-‘ibād: Kullarımı terbiye eden Allah'tan...

Hem gerek tevfiḳ **min-rabbi'l-‘ibād**
Yaluñuz ceḥd ile olmaz bu cihād
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 565). [min-rabbi'l-‘ibād,]

mīr: Emir, komutan.

Bir şaruñ kavmında bir **mīr** olduğın
İşid erenler cihān-gīr olduğın
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 3). [mīr,]

mīrğanlık dutan: Başkomutanlık yapan (kimse).

Benvenin şimdi ki **mīrğanlık dutan**
Benden artuḳ kimse yok cevher şatan
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 33, Mısra 25). [mīrğanlık dutan,]

mis: Bakır.

Güneşüñ yüzi bulaşmaya ise
Altun altuna karşı **mis** mise
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 302). [mis,]

(Mes. 5: m. 302; Mes. 52: m. 49; Mes. 56: m. 56; Mes. 68: m. 25; Mes. 77: m. 17; Mes. 85: m. 110; Mes. 85: m. 112; Mes. 85: m. 114; Mes. 85: m. 111)

mişāl: Gibi, benzer.

Hüdhüd ü kuşlar u şımurg **mişāl**
‘Aḳl u ḥulḳ u Tañrı'ya kıldı meşel
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 1, Mısra 32). [mişāl,]

mişāl: Örnek; hikāye.

Bir meşel eydem eger añlar-ısañ
Ol **mişālî** işidüp tañlar-ısañ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 12). [mişālî, -i]

mişāl eylevelüm: Misal; örnek vermek.

Remz-ile bir dāsītān söyleyelüm
Mübtedilere **mişāl eylevelüm**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 18). [mişāl eylevelüm, -y, -elüm]

misin: İkinci tekil şahıs soru eki.

Rüstem eydür hāy delü **misin** nite
Kimse kal‘adan tez aya at duta
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 69). [misin,]

(Mes. 30: m. 101; Mes. 30: m. 102; Mes. 30: m. 106; Mes. 30: m. 105; Mes. 56: m. 10; Mes. 56: m. 35; Mes. 56: m. 36; Mes. 91: m. 275; Mes. 91: m. 276)

miskīn: Zavallı, aciz, hiçbir şeye sahip olmayan.

Sağ kişi kanda diler-ise varur
Şayru **miskīn** kendü cānın kayırur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 43, Mısra 14). [miskīn,]

(Mes. 66: m. 54; Mes. 75: m. 44; Mes. 91: m. 71; Mes. 72: m. 104; Mes. 72: m. 106; Mes. 72: m. 108; Mes. 72: m. 110; Mes. 72: m. 111; Mes. 72: m. 107)

miskīnlik: Acizlik, muhtaçlık.

Anda **miskīnlik** metā‘ı yok-durur
Bundan ilet kim bu ilde çok-durur

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 42, Mısra 3). [miskînlik,]

mişli yok: Eşi benzeri yok.

Bir-durur Şâni' kim anuñ **mişli yok**
Ol yaratduğı cihānda şun'ı çok
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra 27). [mişli yok,]

miss: Bakır.

Âdemîye iriçegin bir haţar
Altunına **miss** karışur ez-şader
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 108). [miss,]

(Mes. 96: m. 56)

miyüz: Soru eki.

Kim 'acab sîmurğî biz göre **miyüz**
Yâ anuñ tapusına ire **miyüz**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 38, Mısra 5). [miyüz,]

(Mes. 38: m. 6)

mizâc: Beden, vücut.

Çok yimekten çok ola fâsid **mizâc**
Ne devâ anı düze vü ne 'ilâc
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 85). [mizâc,]

mîzân: Terazi.

Ol kişi eydür bu dükkānda bir art
İşbu cism ü cānumı **mîzānda** dart
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 36). [mîzānda, -da]

(Mes. 81: m. 185; Mes. 81: m. 32;
Mes. 86: m. 26; Mes. 17: m. 33; Mes.
81: m. 14; Mes. 81: m. 141)

mîzbân: Ev sahibi.

Şeyh gördi meclisi kim tâzedür
Mîzbānuñ hüsni bî-endāzedür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 94). [mîzbānuñ, -uñ]

mu'ayyen: Meşhur, bilinen.

Kamu kavm içinde 'arîf var mıdır
Yohsa bir bellü **mu'ayyen** er midür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 64, Mısra 6). [mu'ayyen,]

(Mes. 69: m. 60)

mubaşşır: Gözetcilik yapan (kimse), bekleyici. (bir üst mısraya istinaden, insanı anlama hususunda).

Çok muhakkık yok ki şahşı aňlaya
Yâ **mubaşşır** kim bu işi taňlaya
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 234). [mubaşşır,]

mubaşşır: Gözetici.

Rûm ilinde bir **mubaşşır** isterem
Kim aña Çîn bütlerini gösterem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 21). [mubaşşır,]

mu'cib: Şaşkınlık veren, şaşırtan, hayrete düşüren.

Mu'cib ü bed-şîret ü hûd-bîn-durur
Anuñ-ıçun yidüğü sergîn-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 47). [mu'cib,]

mu'cizât: Mucizeler.

Bu ki bizden kamu oynı utısar
Mu'cizât-ıla cihānı dutısar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 184). [mu'cizât-ıla, --ıla]

(Mes. 100: m. 30)

mu'cizât ehli: Mucizeler yaratanlar.

Câzulık kılan kişi kezzâb ola
Mu'cizât ehli ulü'l-elbâb ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 90, Mısra 24). [mu'cizât ehli,]

mu'cize: Hârikulâde hal ve davranış.

Hâlik aña **mu'cize** teslîm ider
'İlmini Rûhu'l-Kudûs ta'lîm ider
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 21*). [*mu'cize,]*

(*Mes. 100: m. 28*)

muğ: *Mecusî, ateşperest.*

Şeyhi çün andan aluban gıtdiler
Muğlaruñ deyri dapa ilettiler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 90*). [*muğlaruñ, -lar, -uñ]*

muhabbet: *Sevgi, aşk.*

Cânumuz çün cânına hemrâh-ıdı
Ol **muhabbetden** gönül âgâh-ıdı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 88*). [*muhabbetden, -den]*

muhakik: *Mârifet ve keşif yoluyla varlıkların, meselelerin hakikatini bilme seviyesine erişen kimse.*

Çok **muhakik** yok ki şahsı añlaya
Yâ mubaşşır kim bu işi tañlaya
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 233*). [*muhakik,]*

muhakik ol: *Gerçeği araştıran (kimse) olmak.*

Sen **muhakik ol** ki rengüñ şolmaya
Kim muqallidler Müsülmân olmaya
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra 45*). [*muhakik ol,]*

muhâl: *Gerçekleşmesi mümkün olmayan, imkansız.*

Düşdüm ol kayda ki çıkmagı **muhâl**
Yapdum ol seddi ki yıkmagı **muhâl**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 165*). [*muhâl,]*

(*Mes. 10: m. 166; Mes. 13: m. 40*)

muhammed: *İslam Peygamberi, Hz. Muhammed (sav).*

Bu **Muhammed** beni hergiz görmedi
Yañluban baña rişvet virmedi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 233*). [*muhammed,]*

(*Mes. 5: m. 310; Mes. 22: m. 161; Mes. 77: m. 32; Mes. 78: m. 94; Mes. 85: m. 170; Mes. 96: m. 59; Mes. 97: m. 1; Mes. 100: m. 53; Mes. 100: m. 41*)

muhammed milletidir: *Hz. Muhammet kavmi.*

Çün **Muhammed milletidir**
kışumüz
Âyet ü aḥbâr-ıladur işumüz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 189*). [*muhammed milletidir, -i, -dür]*

muhammed ümmeti: *Hz. Muhammed'in ümmeti, müslümanlar.*

Anda kim yalan kılurlar hıdmeti
Biz daḥı gerçek **Muhammed ümmeti**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 108*). [*muhammed ümmeti,]*

(*Mes. 19: m. 31*)

muhammed yolın: *Hz. Muhammed yolu; İslamiyet.*

Hızr-ısañ sen dünyada iy nâmdâr
Ben **Muhammed yolın** itdüm ihtiyâr
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 19, Mısra 30*). [*muhammed yolın,]*

(*Mes. 102: m. 83; Mes. 102: m. 3*)

muhanne: *Karı meşrepli, karılık istidadında olan, namert, kaypak.*

İkilig-ile ne birlik idesin
Çün **muhanneşsin** ne erlik idesin
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 49, Mısra 14*). [*muhanneşsin, -sin]*

muhanne güherem: *Namert, kalles, kaypak yaradılışlı.*

Birsi eydür key **muhanneş güherem**
Tañrı yolında ne 'avrat ne erem

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 48, Mısra 1). [muḥanneṣ gūherem, -em]

muhib: Seven, sevgi besleyen, dost.

Gāh münkir geh **muḥibdür** ādemī
Yok-durur bir dürlü hergiz bir demi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 223). [muḥibdür, -dür]

(Mes. 69: m. 18)

muhibbi: Seven, sevgi besleyen, dost.

Çok mürīdi vü **muḥibbi** var-ıdı
Kim dükeli key riyāzet-dār-ıdı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 11). [muḥibbi,]

muhibbī oldılar: Sevgi beslemek, yakınlık duymak, yakınlaşmak, dost olmak.

Çün eyü dirildüğünü bildiler
Şehr uluları **muḥibbī oldılar**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 484). [muḥibbī oldılar, -dı, -lar]

muḥkem: Sağlam; güvenilir (söz).

Ol şanem gördi ki şeyḥ erdür dürist
Kavli **muḥkemdür** degül 'ahdinde
süst (Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 198). [muḥkemdür, -dür]

muḥkem: Sağlam, dayanıklı.

Her kim ol şu üstine bünyād ura
Gör kim ol bünyādı ne **muḥkem** dura
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 28, Mısra 38). [muḥkem,]

muḥtāc ider: Muhtaç etmek.

Ol boğuz kim loğmayı tārāc ider
Tab'ını dārūlara **muḥtāc ider**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 80). [muḥtāc ider, -er]

muḥtāc ola: Muhtaç olmak, gereksinim duymak.

Ol ki bir öyn etmege **muḥtāc ola**
Nite şāhib-taḥt u mālīk-tāc ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 49). [muḥtāc ola,]

muhtaşar gördi: Küçük, değersiz görmek.

Āḥiret katında ol genci 'azīm
Muhtaşar gördi vü rencini delīm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 34, Mısra 20). [muhtaşar gördi, -di]

muhtesib: İslām hukūkunda bir kasaba veya şehir halkının şer'î emir ve yasaklara uymasını sağlamakla görevli olarak çarşı ve pazarı kontrol eden, ticarî dāvālara ve bâzı amme dāvālarına bakan belediye zâbita memuru.

Muhtesib meyḥānede rindi bilür
Şūfiyi bilmez ki şāhid-bāz olur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 7). [muhtesib,]

(Mes. 63: m. 113; Mes. 63: m. 119; Mes. 66: m. 119)

mu'īd olan: Yardım eden (kimse).

Ol müderris kim **mu'īd olan** benem
Müstefidüne müfīd olan benem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 35). [mu'īd olan,]

muḥallid: Taklit eden, taklitçi. || Özü kavrayamamış kimse.

Sen muḥakkık ol ki rengüñ solmaya
Kim **muḥallidler** Müsülmān olmaya
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra 46). [muḥallidler, -ler]

(Mes. 52: m. 16; Mes. 72: m. 249)

muḥayyed: Bağlı, kayıtlı.

Bu **muḥayyed** zātuñı terk idegör
Daḥı muḥlaḥ zāt-ıla var ḥōş otur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 18, Mısra 29). [muḥayyed,]

(Mes. 107: m. 141)

mukayyed varlığı terk itdüñüz: Dünýevî işlere bağlayan maddi varlıklardan vazgeçmek.

Çün **mukayyed varlığı terk itdüñüz**
Lâcerem muṭlaḳ vücûda gitdüñüz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 129*). [*mukayyed varlığı terk itdüñüz, -düñüz*]

mukbil: Bahtı açık ve tâlihli, yüce mevki ve makamlara erişmiş olan.

Devleti yok kişilerden kaçagör
Mukbil er pîrâmeninden geçegör
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 87, Mısra 18*). [*mukbil,*]

mukbil: Kutsal, mübarek.

Toklığında **mukbil** işüm var diye
Karnı açukdukda dahı issin yiye
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 58, Mısra 23*). [*mukbil,*]

mukîm: Oturan, duran.

Kendüzi seccâde üstinde **mukîm**
Şâd oturmuş zâvyesinde mustakîm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 15*). [*mukîm,*]

mukri: Kur'an-ı Kerim'i kurallarına uygun okuyan || Müezzin.

Mukriler tekbîr ü tehlîlât-ıla
Tâc ileyinde gelürler at-ıla
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 109*). [*mukriler, -ler*]

(*Mes. 107: m. 74*)

mukri: Kur'an-ı Kerim'i kurallarına uygun okuyan || Müezzin. (Konuşmacı bağlamında).

Mukri çün dikdi durugeldi beri
Bir su'âli şordı vâ'izden arı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 107*). [*mukri,*]

mukri oldılar: Kur'an-ı Kerim'i kurallarına

uygun okuyan olmak || Müezzin olmak.
(Kuşların ötüşü bağlamında).

Bülbül ü kumrı aña hōş sâz-ıla
Mukri oldılar u hūb âvâz-ıla
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 100*). [*mukri oldılar, -dı, -lar*]

muktedâ: Fikir ve davranışları ölçü olarak benimsenen, örnek alınan (kimse), önder.

Muktedâhıkda cihân hâlkına hem
Olmış-iken kamu 'âlemde 'âlem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 21*). [*muktedâhıkda, -lık, -da*]

mum: Mum.

Gözsüzi karañu ive givirtür
Bir **mum** ileyinde hōş yanadurur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 64*). [*mum,*]

(*Mes. 105: m. 98; Mes. 105: m. 85; Mes. 105: m. 5; Mes. 105: m. 92; Mes. 105: m. 97; Mes. 105: m. 98; Mes. 105: m. 99; Mes. 105: m. 83; Mes. 105: m. 94*)

mûm: Mum || Sevgili.

Ol kelebek vardı **mûmı** görmege
Girü gelüben nişânın virmege
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 39*). [*mumı, -ı*]

mum eyledi: Muma çevirmek.

Kendüyi çün mûma ma'lûm eyledi
Kelebeklik şüretin **mûm eyledi**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 86*). [*mum eyledi, -dı*]

mûm gibi: Mum gibi.

İşbu od kim göñlüme düşdi benüm
Mûm gibi yandı kamu cânım tenüm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 144*). [*mum gibi,*]

(*Mes. 16: m. 3; Mes. 12: m. 28*)

müm gibi erimezem: Mum gibi erimek; yana yana eriyip bitmek.

Degme odda **müm gibi erimezem**
Bağladuğum 'ahdi ayruğ şımazam
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 86, Mısra 11*). [*mum gibi erimezem, -mez, -em*]

mum oldu: Mum olmak. || Erimek.

Çün **mum oldu** nite bunlara vara
Girü kendüden haber kendü vire
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 89*). [*mum oldu, -dı*]

(*Mes. 105: m. 93*)

müm ol-: Mum olmak.

Ol kelekden ki **müm oldu** meger
Girü bir ayruğ kişi vire haber
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 101*). [*müm oldu, -dı*]

(*Mes. 105: m. 100*)

müm olup: Mum olmak. || Erimek.

Müm olup çün kendü dahı kalmadı
Kelebekler kaygısında olmadı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 87*). [*mum olup, -up*]

münis: Cana yakın, dost.

Ol kamu kibr ü delāl u ğunc u nāz
Gitdi vü qaldı kıza **münis** niyāz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 20*). [*münis,]*

(*Mes. 32: m. 118; Mes. 32: m. 129; Mes. 47: m. 146; Mes. 97: m. 25*)

münis eyleyeyim: Dost, sırdaş edinmek.

Münisüm öldi kime söyleyeyim
Dahı bir **münis** kimi eyleyeyim
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 130*). [*münis eyleyeyim, -y, -eyim*]

münis ü ğam-hvör-durur: Can yoldaşı ve dert ortağı.

Kim benüm bir tutuçuğum var-durur
Kim baña key **münis ü ğam-hvör-durur**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 64*). [*münis ü ğam-hvör-durur, --dur, -ur*]

münis ü mahrem: Gönülden dost ve sırdaş.

Kim bu yārüm **münis ü mahrem** degül
Benüm-ile hem-dil ü hem-dem degül
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 55*). [*münis*]

muntazır olğıl: Beklemek, gözlemek.

Sen olırsın ğazā sāzın düze
Var ilünde **muntazır olğıl** bize
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 280*). [*muntazır olğıl, -ğıl*]

mūr: Karınca.

Çün görür Safvān ki bunlar kör-imiş
Bu Süleymān'dur bular bir **mūr-imiş**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 150*). [*mūr-imiş, --i, -miş*]

(*Mes. 38: m. 8; Mes. 110: m. 36*)

mūr eyledi: Karınca olmak.

'İşk geldi 'aqlumı zūr eyledi
Şir-iken nāğāh bir **mūr eyledi**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 26*). [*mūr eyledi,]*

mūr eyleye: Karıncaya çevirmek.

Zāl'ı bu zilzāl bī-zūr eyleye
Rüstēm'i bu mārā bir **mūr eyleye**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 104, Mısra 22*). [*mūr eyleye,]*

mūr ol-: Karınca olmak.

Çok Süleymān şanduguñ bir **mūr ola**
Bilmedüğüne irādet kūr ola

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra 59). [mür ola, -a]

(Mes. 30: m. 216)

murād: Maksat, meram, niyet.

Bu tekellüf saña bir sevdā-durur
Beni şormağdan **murāduñ** ne-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 66). [murāduñ, -uñ]

muraşsa': Süslü, güzel, kıymetli.

Bu **muraşsa'** sözleri aňlamadı
Şan'atına bakuban taňlamadı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 11). [muraşsa',]

(Mes. 111: m. 43)

muraşsa': Değerli taşlarla süslenmiş; güzel, kıymetli.

Bir **muraşsa'** taci aldı koynına
Kim muvāfıq düşdi ol şaz oynına
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 57). [muraşsa',]

muraşsa' kılmişuz: Değerli taşlarla bezemek; süslemek.

Bu meşelde bir hikāyet bulmişuz
Dürr-ile nazmın **muraşsa' kılmişuz**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 22). [muraşsa' kılmişuz, -miş, -uz]

muraşsa' oldı: Kıymetli taşlarla bezenmek || Değer kazanmak.

Gör ne dürlü dökdi sözler kendüzi
Kim **muraşsa' oldı** Gülşehrî sözi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 322). [muraşsa' oldı, -dı]

murdār: Pis, kirli, temiz olmayan.

Böyle **murdār** anuñ-uçundur tenüñ
Kim üküş kıymatlı olmışdur cānuñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 59). [murdār,]

murdār olur: Kirlenmek, pislenmek.

Her şeker kim tūtıya idrār olur
Dükeli sergīn ile **murdār olur**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 10). [murdār olur, -ur]

murdarırağ ola: Daha pis, daha kirli olmak.

İt derisin biñ deñizde yuyıçağ
Dağı **murdarırağ ola** koyıçağ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 102). [murdarırağ ola, -a]

murğ: Kuş.

Tenlü cānlu biñ kanat bir **murğ** olur
Bir kanat naqşı nite sīmurğ olur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 29). [murğ,]

(Mes. 1: m. 24; Mes. 2: m. 43; Mes. 2: m. 44; Mes. 32: m. 123; Mes. 39: m. 28; Mes. 68: m. 61; Mes. 68: m. 61; Mes. 68: m. 66; Mes. 68: m. 68; Mes. 68: m. 61; Mes. 68: m. 65)

murğ: Kuş. (Doğan kuşu).

Anda kim şāhbāz adı bir **murğ** ola
Kamu şultān-ı şehi sīmurğ ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 31, Mısra 37). [murğ,]

murğ: Kuş || Mürşit.

Ol ki yolda degme bir **murğa** ire
Kūh-ı Kaf içinde sīmurğa ire
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 106, Mısra 19). [murğa, -a]

murğ olur: Kuş olmak.

'Ālemüñ erenleri sīmurğ olur
Yuvasında her bir er bir **murğ olur**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra 64). [murğ olur, -ur]

murğzār: Çayırılık; kuş yatağı, kuşu bol olan yer.

Taňla bir yazıda hep dirildiler
Dükeli bir **murğzāra** geldiler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 60*). [*murğzāra, -a*]

(*Mes. 107: m. 47*)

murğzār: Çimenlik, çayırılık.

Hürrem ü handān u hōş girür yola
Murğzār içinde oynayı güle
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 254*). [*murğzār,]*

mūsā: İsrailoğullarına elçi olarak gönderilen peygamber; Hz. Musa.

Biri **Mūsā** vü biri Kārūn olur
Biri Leylī vü biri Mecnūn olur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 81*). [*mūsā,]*

muşāfā girmişem: Birbirinin boynuna sarılmak; güreş tutmak.

Çün **muşāfā girmişem** Şurhāb-ıla
Çok neberd eylemişem Sührāb-ıla
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 197*). [*muşāfā girmişem,]*

muşhaf: Kuran.

Esriyüp dīn şem'ini söyündürem
Muşhaf'ı dağı oda köyündürem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 132*). [*muşhaf'ı, -'ı*]

(*Mes. 12: m. 146*)

mūsī': Hz. Musa.

Anda kim Tañrı her işi bitürür
Cāzular **Mūsī'ya** imān getürür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 90, Mısra 22*). [*mūsī'ya, -ya*]

muşibet-nāme: Feridüddin Attar'ın mesnevi türündeki eseri. Musibetname, Tarikatname ismiyle Türkçeye tercüme edilmiştir.

Çün **Muşibet-nāme** 'Attār irüre
Mantıku't-tayr'ı aña yār irüre
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 65*). [*muşibet-nāme,]*

mūsikī: Müzik.

Mūsikī taşnıf iden āvāzını
Andan öğrenür her bir sāzını
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 94, Mısra 11*). [*mūsikī,]*

muşt: Avuç; yumruk.

Ol Nerimān'ı bir oğlançuk sıya
Sām anuñ bir **muştına** katlanmaya
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 150*). [*muştına, -ın, -a*]

muştafā': Hz. Muhammed (sav).

Tañrı'nuñ kudretlerin yād eyledi
Muştafā'nuñ cānını şād eyledi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 128*). [*muştafā'nuñ, -nuñ*]

(*Mes. 62: m. 20; Mes. 111: m. 83; Mes. 5: m. 250; Mes. 5: m. 273; Mes. 5: m. 288; Mes. 5: m. 306; Mes. 5: m. 307; Mes. 15: m. 31; Mes. 15: m. 23; Mes. 27: m. 86; Mes. 27: m. 134; Mes. 30: m. 306; Mes. 63: m. 242; Mes. 66: m. 115; Mes. 72: m. 4; Mes. 78: m. 1; Mes. 81: m. 196; Mes. 90: m. 46; Mes. 78: m. 1; Mes. 81: m. 196; Mes. 90: m. 46; Mes. 96: m. 79; Mes. 100: m. 51; Mes. 100: m. 108; Mes. 101: m. 76; Mes. 110: m. 53; Mes. 1: m. 11*)

muştafā: Seçilmiş, güzide II Hz. Muhammed (s.a.v.).

Bu meşel kīm 'ālemūñ bōstānidur
Muştafā oğlanlığı destānidur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 46*). [*muştafā,]*

(*Mes. 5: m. 2; Mes. 5: m. 135; Mes. 22: m. 106*)

muştafā dīnin: Hz. Muhammed'in dini. İslamiyet.

Çün görür Safvān ki hergiz Büleheb
Kılmayısar **Muştafā dīnin** taleb
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 164*). [*muştafā dīnin, -in*]

muştafâ yolını: Hz. Muhammed'in yolu.

Dîv esâsın dünyada dehrî dutar
Muştafâ yolını Gülşehrî dutar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 110, Mısra 56*). [*muştafâ yolını,]*

muştafâ'nuñ kavline: Hz. Muhammed'in ümmeti. || Müslümanlar.

Her yalanı nite gerçek sanavuz
Muştafâ'nuñ kavline inanavuz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 314*). [*muştafâ'nuñ kavline, -in, -e]*

muştafâ-yı mü'temen: Güvenilen, itimat edilen Hz Muhammed peygamber.

Ol ilan nefsün uyur gâfletde sen
Ol süvârî **Muştafâ-yı mü'temen**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 114*). [*muştafâ-yı mü'temen,]*

mustakîm: Doğru, düzgün, dürüst.

Kendüzi seccâde üstinde muķîm
Şâd oturmuş zâvyesinde **mustakîm**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 16*). [*mustakîm,]*

muştıla: Müjdelemek.

Kaçan irem dir-idi yârânlara
Kim bu hâli **muştılayam** anlara
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 258*). [*muştılayam, -y, -am]*

mu'teber: İtibarlı, sayılır, hatırlı.

1. Şeyh ile Tañrı arasında meger
Bir küdürret var-ıdı key **mu'teber**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 34*). [*mu'teber,]*

(*Mes. 105: m. 32*)

mu'teber: İnanılır, güvenilir.

1. Kelebekler bir gice mumdan haber
İşidürler bir kişiden **mu'teber**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 6*). [*mu'teber,]*

mu'teber dutan: İtibar etmek.

1. Dahı andan soñra 'âbid cânını
Mu'teber dutan bilür bürhânını
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra 72*). [*mu'teber dutan, -an]*

mu'tekid: Bir şeye inanan, bağlanan, inançlı kimse.

1. **Mu'tekid** bir uluyı arturmağa
Yalan ura mı aña kâdr urmağa
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 43*). [*mu'tekid,]*

mu'tekid ol-: İnançlı kimse olmak.

1. Nakle 'aķlı eylegil her sözde yâr
Mu'tekid bürhân-ıla ol zînhâr
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra 44*). [*mu'tekid ol,]*

(*Mes. 52: m. 5*)

mu'tekif: Bir ibadethaneye çekilip namaz, niyaz ve ibadetle meşgul olan; devamlı olan.

1. Kâpusında ol kızuñ bir ay tamâm
Mu'tekif oturdı ol şeyh-i imâm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 86*). [*mu'tekif,]*

(*Mes. 14: m. 65; Mes. 15: m. 63*)

mu'tî olur: Uymak, boyun eğmek, itaat etmek.

1. Kâmu halkı aña **mu'tî olur** kim ol
Gösterür ol halka dâyim toĝru yol
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 23*). [*mu'tî olur, -ur]*

mutlak: Sadece, salt.

1. Çün muķayyed var ola maķv aradan
Kala **mutlak** var kim oldur yaradan
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 142*). [*mutlak,]*

mutlak vücûda: Varlığı mecburi, kesin olan.
|| Mutlak varlık.

1. Çün muķayyed varlığı terk itdüñüz
Lâcerem **mutlak vücûda** gitdüñüz

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 130). [mutlak vücûda, -a]

mutlak zât-ıla: Şüphesiz olan Allah.

1. Bu muḳayyed zâtuñı terk idegör
Daḥı **mutlak zât-ıla** var ḥōş otur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 18, Mısra 30). [mutlak zât-ıla, --ıla]

mutrib: Çalgıcı, çalgı çalan.

1. Gülsitânların nişâmı gül-durur
Büsitanuñ **mutribi** bülbül-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 68). [mutribi, -i]

muttali' kılma: Muttali olmak; bir durumdan haberi olmak, bir durum üzerine bilgi edinmek.

1. Kimse bilmesün bular n'itdügini
Muttali' kılma aña, illâ beni
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 8). [muttali' kılma, -ma]

muḳāfık: Münasip, uygun.

1. Şanmañuz kim yâr **muḳāfık-ıd**
Kim bu iş 'ayn-ı münāfık-ıd
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 41). [muḳāfık-ıd, -lğ, --ıd]

(Mes. 49: m. 12; Mes. 87: m. 10;
Mes. 87: m. 21; Mes. 102: m. 109)

muḳāfık düşdi: Uygun düşmek.

1. Bir muraşsa' tacı aldı koynına
Kim **muḳāfık düşdi** ol şâz oynına
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 58). [muḳāfık düşdi, -di]

muḳāfık mı: Uygun mu?

1. Kim **muḳāfık mı** benüm endişeme
Yonılır mı bu girihler pîşeme
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 53). [muḳāfık mı,]

muḳāṣṣal ol: Yetişmek, olgunlaşmak (ağaç bağlamında).

Sen bir ağaçsın **muḳāṣṣal olmaduk**
Tağda bitmiş büsitâna gelmedük
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 106, Mısra 1). [olmaduk, -ma, -duk]

muḳtar eyleye: Çaresiz kalmak, yapmak zorunda bulunmak.

Çün zarûret anı **muḳtar eyleye**
Günde ya biş söz ya on söz söyleye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 27). [muḳtar eyleye, -ye]

mübeddel kılma: Değiştirmek.

Vakt bunları **mübeddel kılma**
Sırların hîç âferîde bilmedi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 111). [mübeddel kılma, -ma, -dı]

mübâh: İşlenmesinde sevab ve günah olmayan şey.

Vâcib ü farz u **mübâh** ü müsteḥab
Her biri benden kılur ḥükmin taleb
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 61). [mübâh,]

(Mes. 63: m. 21; Mes. 100: m. 3)

mübtedi': Bidat ehli, batıl yola saplanmış kişi.

Şer'e kâbil ola kim maḳbûl-ısa
Mübtedi'lere uya kim gül-ısa
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra 74). [mübtedi'lere, -ler, -e]

(Mes. 101: m. 75)

mübtedi: Müptedi. Bir işe, bir okula yeni başlayan kimse.

Bâri sen Gülşehri zikrinden işit
Mübtediden kaç kim andan yigdür it
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 236). [mübtediden, -den]

(Mes. 66: m. 18; Mes. 99: m. 17)

mücāvir oldılar: Komşu olmak.

Girü kamu Rûm iline geldiler
Haḳ ḳapusunda **mücāvir oldılar**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 8*). [*mücāvir oldılar, -dı, -lar*]

mücerred: Yalnız, tek, tek başına.

Bir **mücerred** yigid-idi pāk-bāz
Gün uzun oruç dün dölpi namāz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 29*). [*mücerred,*]

müdām: Sürekli, daima.

Kendüzünü ḳo kim iresin aña
Kim **müdām** ansuz beḳā yokdur saña
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra 86*). [*müdām,*]

müdbir: Talihsiz, bedbaht.

Zīhi **müdbir** ādemī vü nābekār
Kim oḡurlıḳdan getüre iftiḫār
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 90, Mısra 15*). [*müdbir,*]

müdbir er ola: Talihsiz, bedbaht kişi olmak.

Halk etin **müdbir er ola** kim yeye
Gün uzun 'avrat gibi ḡaybet diye
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 62, Mısra 11*). [*müdbir er ola, -a*]

müdde'ī: İddia edici, iddia eden.

Bir vilāyet dünyada dutamadı
Müdde'iden bir oyun utamadı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 244*). [*müdde'iden, -den*]

(*Mes. 30: m. 284; Mes. 36: m. 34; Mes. 49: m. 17; Mes. 85: m. 163; Mes. 30: m. 288; Mes. 30: m. 290*)

müdde'ī: İddia edici, iddia eden (Putatapanlar kastediliyor).

Müdde'iler mülkine aḳın salısaruz
Ḳanda kim bütḫāne var yıḳısaruz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 17*). [*müdde'iler, -ler*]

müdde'ī: İddia eden, haksız yere bir şeyi ortaya koyan; iftiracı.

Boğazından **müdde'ileri** aşuñ
Ḡaybet iden kişinüñ dilin kesüñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 62, Mısra 13*). [*müdde'ileri, -ler, -i*]

müdde'ī: İddia edici, iddia eden, Hak olduğunu veya herhangi hakkın zayı olduğunu iddia eden kimseler. || Münkir bağlamında.

Tañrı peygāmbere didüḡin öḡrenüñ
Müdde'iler sözlerinden yigrenüñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 8*). [*müdde'iler, -ler*]

müdde'ī: İddia edici, iddia eden, Hak olduğunu veya herhangi hakkın zayı olduğunu iddia eden kimseler.

Biribirin çün ahīlar öḡeler
Müdde'ilerüñ depesin dōḡeler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 68*). [*müdde'ilerüñ, -ler, -üñ*]

müdde'ī oldı: İddiacı olmak || Rakip olmak.

Ḳamudan kesüp irişeli saña
Hep yarānlar **müdde'ī oldı** baña
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 192*). [*müdde'ī oldı, -dı*]

müddet: Zaman, müddet.

İlla seni almaḡa kuvvet ḳanı
'Ömr sürmeḡe bile **müddet** ḳanı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 72*). [*müddet,*]

müderri: Medrese ve büyük camilerde yüksek seviyede ders okutan âlim, medrese hocası.

Ol **müderri** kim mu'īd olan benem
Müstefīdine müfīd olan benem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 35*). [*müderri,*]

müfevviḡ ḳıl: Bir işi en uygun görülene bırakmak. || İşi Allah'a bırakmak.

Sen **müfevviż kıl** işi ma'būduña
Ol irüre hem seni maqşūduña
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 577*). [*müfevviż kıl,]*

müfid olan: *Fayda veren (kimse).*

Ol müderris kim mu'īd olan benem
Müstefīdine **müfid olan** benem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 36*). [*müfid olan,]*

müflis: *İflas etmiş, parası pulu olmayan, muhtaç.*

Kimse bizüm gibi **müflis** görmedi
Kim elümüz hiçe daħı ırmadı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 87*). [*müflis,]*

müfsid: *Fesatlık edenler, fitneciler.*

Ança **müfsidler** yol üstine üşer
Kim ahī halkuñ derisine düşer
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 110, Mısra 41*). [*müfsidler, -ler]*

mühlet: *Bir işin yapılması için verilen belirli süre, vâde.*

Ol vezīr eydür bugün **mühlet** baña
İrte gösterem yalanları saña
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 51*). [*mühlet,]*

mühür: *Mühür, damga.*

Her biri elinde bir **mühür** dutar
'Āleme dolar Gülşehrî satar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 325*). [*mühür,]*

mülevves kılduğuñ: *Kirletmek.*

Büşr eydür küp şuyına talduğuñ
Arı şuyı sen **mülevves kılduğuñ**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 330*). [*mülevves kılduğuñ, -duğ, -uñ]*

mülhid: *Dinsiz, Allah'ı tanımaz.*

Zālim işledügi gücü ne bilür
Karnı aç **mülhid** orucı ne bilür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 102*). [*mülhid,]*

mülk: *Mülk, yer.*

Bilmezem ol kanı vü ben kadayam
Kanda-y-ısam **mülkinüñ** içindeyem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 144*). [*mülkinüñ, -in, -üñ]*

mülk: *Memleket, ülke.*

Zirā çün kim **mülk** bī-şultān ola
Az zamānda memleket vīrān ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 3, Mısra 13*). [*mülk,]*

(*Mes. 3: m. 2; Mes. 5: m. 17; Mes. 25: m. 125; Mes. 30: m. 201; Mes. 30: m. 272; Mes. 57: m. 27; Mes. 57: m. 6; Mes. 57: m. 6; Mes. 58: m. 3; Mes. 58: m. 4; Mes. 85: m. 131*)

mülk: *Memleket, ülke || Dünya.*

Quşlar anuñ sāyesidür kamosı
Mülkinüñ pīrāyesidür kamosı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 32*). [*mülkinüñ, -i, -nüñ]*

mülk: *Varlık, mal, mülk.*

Bir taş-ırmış didi **mülküm** kıymeti
Ne taşı begendi vü ne mülketi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 34, Mısra 15*). [*mülküm, -üm]*

(*Mes. 87: m. 19; Mes. 91: m. 176*)

mülk: *Dişar, yer.*

Dilemez-ise ki mekrüm yol ura
Kendü **mülkinden** beni daşra süre
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 140*). [*mülkinden, -in, -den]*

mülk: *Sahip olunan yer.*

Sen kim eyledüñ girü **mülkin** durak
Kapusundasın velî andan ırak
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 139*). [*mülkin, -in*]

mülk: *Mülk, saltanat.*

Hâricîler ili dutmuş şâh kanı
Mülk-i 'inne'd-dîne 'inda'llâh kanı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 12*). [*mülk-i, --i*]

mülk ü esbâbı: *Mülk ve eşyalar.*

Dünya mihriğini gönülden sökdiler
Mülk ü esbâbı dükelin dökdiler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 62*). [*mülk ü esbâbı, -ı*]

mülk ü mâhdur: *Malı ve mülkü.*

Bu meşel kim 'ışk **mülk ü mâhdur**
Hızr-ıla ol bir velî ahvâlıdur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 18, Mısra 33*). [*mülk ü mâhdur, -ı, -dur*]

mülk ü mâlın: *Mal ve mülk. || Dünya'ya ait her şey.*

Mülk ü mâlın arturan bir taş-ıdı
Ol taşı şorar-ısañ bir kaç-ıdı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 34, Mısra 11*). [*mülk ü mâlın, -ın*]

(*Mes. 53: m. 46*)

mülket: *Mal, varlık, zenginlik || Saltanat.*

Bir taş-ıdı didi mülküm kıymeti
Ne taşı begendi vü ne **mülketi**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 34, Mısra 16*). [*mülketi, -i*]

mülket: *Mal, varlık, zenginlik.*

Rahmeti bî-hadd u ihsânı delîm
Mülketi câvid ü fermânı qadîm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 248*). [*mülketi, -i*]

mülki içinden: *Diyar, yer | Varlık, servet.*

Çanda var **mülki içinden** taşra yir
Kim sürükmişlere ol yir anda yir
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 141*). [*mülki içinden,]*

mülk-i lâhûtî ola: *İlâhî âlem olmak.*

Niçeme kim cânı nâsûtî ola
Fikri yiri **mülk-i lâhûtî ola**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 14*). [*mülk-i lâhûtî ola, -a*]

mü'min: *İnanan, inançlı, imanlı; Müslüman || Doğru, haktan ayrılmaz kimse.*

Mü'mini imânda yâr idiserüz
Ka'be'yi bütlerden arıdısaruz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 23*). [*mü'mini, -i*]

mü'min: *Allah'ın varlığına ve birliğine iman eden, inanan, kalp ile tasdik, dil ile ikrar eden kimse.*

Mü'min ol kuş birliğine inanur
Kâfir ol kuşu kanat nağşın şanur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 23*). [*mü'min,]*

(*Mes. 5: m. 276; Mes. 10: m. 85; Mes. 10: m. 88; Mes. 10: m. 88; Mes. 12: m. 114; Mes. 27: m. 119; Mes. 27: m. 121; Mes. 27: m. 125; Mes. 27: m. 124; Mes. 49: m. 23; Mes. 85: m. 69; Mes. 85: m. 127; Mes. 85: m. 121; Mes. 95: m. 2; Mes. 61: m. 3; Mes. 95: m. 23; Mes. 96: m. 73; Mes. 100: m. 106*)

mü'min degül: *Mümin değil (bkz. mümin).*

Kimse zulmuñdan senüñ imin degül
Halk azarlayan kişi **mü'min degül**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 31, Mısra 30*). [*mü'min degül,]*

mü'min kılan: *Müslüman yapmak.*

Kâfiri **mü'min kılan** anlar-durur
Mü'mini 'ârif kılan bunlar-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 105*). [*mü'min kılan, -an*]

mü'min ol: İman eden, mümin kişi olmak.

Birisi eydür ki bir dem sākin ol
'Arza kııl imānı girü **mü'min ol**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra
64). [mü'min ol,]

mü'min olan: İman eden, inanan, kalp ile
tasdik, dil ile ikrar eden.

Hüdhüd eydür kamu cānlar bir degül
Mü'min olan ādemī kāfir degül
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra
2). [mü'min olan,]

mü'min ü kāfir olan: (Hem) mümin (hem)
kāfir olan (kişi).

'Āķ ola kāmular-ıla bir olan
Kāfir ola **mü'min ü kāfir olan**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 49, Mısra
8). [mü'min ü kāfir olan,]

mü'minîn: İman etmiş, İslam dinine inanmış
olanlar, İslamlar, Müslümanlar.

Mü'minîne niçe zūr eyler-iseñ
Zūr-ıla nefsüñi kūr eyler-iseñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra
65). [mü'minîne, -e]

mü'minūn: Mümin olanlar, Allah'a iman
edenler.

Mü'minūñ evvel gök ola cenneti
Kim hākīm uş böyle söyler hikmeti
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 97, Mısra
17). [mü'minūñ,]

mümkîn: Sonradan var olan, var olması için
başka bir varlığa muhtaç olan.

Döriden vācib-durur zātı-y-ıla
Döriyen **mümkindür** ālātı-y-ıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra
34). [mümkindür, -dür]

mümkîn: Olması, gerçekleşmesi imkân
dâhilinde olan, olabilir, kabil, muhtemel.

Mümkîn ol kim gāh ola gāh olmaya
Gāh kıala 'ālemdē vü gāh kıalmaya

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra
37). [mümkîn,]

(Mes. 63: m. 25; Mes. 75: m. 91)

mümkîn degüldür: Mümkünü yok, imkansız.

Bençe ol **mümkîn degüldür** kim öte
Aña şol kim benden örgendi yite
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra
81). [mümkîn degüldür, -dür]

mümkîn olmaya: Mümkün olmak.

Eyle kim ben irdüm ol sīmîn-tene
Mümkîn olmaya kim ire kimsene
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra
56). [mümkîn olmaya, -ma, -ya]

mümkînât: Yaratılan tüm varlıklar.

Mümkînât aḥvālını key tañlaram
Mümtēni'den vācibi ḥōd añlaram
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra
27). [mümkînât,]

mümtēni': İmkansız, mümkün olmayan.

Mümkînât aḥvālını key tañlaram
Mümtēni'den vācibi ḥōd añlaram
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra
28). [mümtēni'den, -den]

münācāt: Yakarma, Allah'a yalvarma.

Zühd-ile biri **münācāta** gider
Fısk-ıla biri ḥarābāta gider
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra
83). [münācāta, -a]

(Mes. 110: m. 5)

münācāt eyledi: Yalvarmak, yakarmak.

Muṣṭafā bir gün **münācāt eyledi**
Sırrını Ḥāk ḥazretinde söyledi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra
1). [münācāt eyledi, -di]

münācātı ola: Allah'a yalvarmak, yakarmak.

Çok kişi yiri **münācātı ola**
‘İşk anı rindī ḥarābātī kıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra
11). [münācātı ola, -a]

Zühd ü takvāsı riyāyī olmaya
Halk arasında **mürāyī olmaya**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra
70). [mürāyī olmaya, -ma, -ya]

münāfık: İçi başka, dışı başka olan, özü
sözüne uymayan, iki yüzlü, ara bozucu.

Sevinü ili dapa Safvān gider
Görgil imdi ol **münāfıklar** n’ider
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
282). [münāfıklar, -lar]

(Mes. 87: m. 20; Mes. 87: m. 8; Mes. 87:
m. 22)

münāfık: İnançsız olduğu halde kendini
inançlı gibi gösteren; kafır.

Çün işitdiler **münāfıklar** añı
Her birinüñ gevdeden gitdi cānı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
73). [münāfıklar, -lar]

münāfık olmağıl: Dinî kurallara inanmadığı
hâlde inanmış gibi görünmek, dinden dönmek.

Gāh zāhid gāh fāsık olmağıl
Çün muvāfıksan **münāfık olmağıl**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 49, Mısra
12). [münāfık olmağıl, -ma, -ğıl]

münāsib: Uygun.

Yiyelüm, cām içelüm cān kıyalum
Bir meşel buña **münāsib** diyelüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 59, Mısra
18). [münāsib,]

mün’im: Yedirip içirmeyi, ikram etmeyi seven,
iyilik sâhibi (kimse), cömert.

Degme mün’imde bulunmaya temiz
Mün’im imān mün’imidür iy ‘aziz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 36, Mısra
30). [mün’im,]

(Mes. 36: m. 29; Mes. 36: m. 30)

mürāyī olmaya: İkiyüzlü olmak.

mürebbi olmaya: Eğitici, öğretici olmak.

Yohsa çün nām u nişānı olmaya
Kadr u cāh-ıçun **mürebbi olmaya**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra
6). [mürebbi olmaya, -ma, -ya-maya
]

mürekkab: ...den oluşan; ...den meydana
gelen.

Dünyada sen bir müzebzebsin henüz
Küfr ü imāndan **mürekkabsin** henüz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 49, Mısra
22). [mürekkabsin, -sin]

mürîd: Tarikatte bir şeyh ve mürşide
bağlanarak kendisinden usul ve tasavvuf
yolunu öğrenen kimse.

Çok **mürîdi** vü muḥibbi var-ıdı
Kim dükeli key riyāzet-dār-ıdı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra
11). [mürîdi, -i]

(Mes. 10: m. 13; Mes. 14: m. 1; Mes.
14: m. 23; Mes. 14: m. 73; Mes. 68:
m. 17; Mes. 69: m. 18; Mes. 53: m.
152; Mes. 67: m. 7; Mes. 67: m. 8;
Mes. 68: m. 7; Mes. 69: m. 82; Mes.
69: m. 39; Mes. 69: m. 110; Mes. 100:
m. 99)

mürîdi olalar: Talebesi, talibi olmak.

Kimisi bir şeyh olur kim geleler
Halk u ol şeyhün **mürîdi olalar**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra
66). [mürîdi olalar, -alar]

mürüvvet: İnsaniyet, mertlik, yiğitlik.

Çün arıtmaduñ **mürüvvet** gölini
Sen ne bilesin fütüvvet yolını
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
545). [mürüvvet,]

müsâfir: *Misafir, konuk.*

Her **müsâfir** kim gelür eyvânuma
Hâkim olur kamu hân-u-mânuma
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 73, Mısra 21*). [*müsâfir,]*

müsellim: *(Kibir, nefis, benlik) Teslim olmuş.*

Ma' nide baña **müsellim** diyeler
Da' vide bārī saña kim diyeler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 109, Mısra 29*). [*müsellim,]*

müselmân: *İslam dininden olan kimse, müslüman.*

Kim **Müselmân-ısa** ol kuşu sora
Kâfir anuñ kanadı naqşın göre
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 17*). [*müselmân-ısa, --ı, -sa]*

müstecâb olur du'âsı: *Duası kabul olmak, isteği geri çevrilmemek.*

Derdinüñ irer devâsı 'âkıbet
Müstecâb olur du'âsı 'âkıbet
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 22*). [*müstecâb olur du'âsı,]*

müstedill: *Delil ve hüccet gösterilerek ispat edilen.*

Müstedillem çün ki isti' māl idem
Mālîkî mülkinden istidlâl idem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 29*). [*müstedillem, -em]*

müstefidîn: *Yararlanan, faydalanan, istifade eden (kimseler).*

Ol müderris kim mu'îd olan benem
Müstefidîne müfîd olan benem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 36*). [*müstefidîne, -e]*

müsteḥab: *Hakkında kesin bir emir bulunmadığı halde dînin temel prensiplerine uygun olduğu için beğenilen, tavsiye edilen, sevap kazandıran, dince makbul (iş ve davranış), mendup.*

Vâcib ü farz u mubâḥ ü **müsteḥab**
Her biri benden kıılır hükmin taleb
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 61*). [*müsteḥab,]*

müsterâḥ: *Lavabo.*

Çün işinde yok-durur hergiz şalâḥ
Lâ-cerem yir yir tolıcak **müsterâḥ**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 36, Mısra 26*). [*müsterâḥ,]*

(*Mes. 36: m. 28*)

müslümân: *Müslüman, iman eden.*

Deyr içinde şeyḫi vaftiz itdiler
Bir **Müslümânı** bir iblîs itdiler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 140*). [*müslümânı, -ı]*

(*Mes. 12: m. 16; Mes. 12: m. 82; Mes. 48: m. 3; Mes. 53: m. 149; Mes. 58: m. 6; Mes. 59: m. 16; Mes. 66: m. 47; Mes. 101: m. 60*)

müslümân ol-: *Müslüman olmak, iman etmek.*

Ne **Müslümân ola** ol ne ten-dürüst
Dîni eksük ola vü endâmı süst
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 49, Mısra 5*). [*müslümân ola, -a]*

(*Mes. 16: m. 108; Mes. 5: m. 277; Mes. 12: m. 14; Mes. 79: m. 4; Mes. 52: m. 146; Mes. 11: m. 46*)

müslümânlık: *Müslümanlık, İslamlık.*

Ol biri eydür **Müslümânlık** kanı
İşbu işlere peşimânlık kanı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 43*). [*müslümânlık,]*

müslümânlık gibi: *Müslümanlık gibi.*

Kamusından yig şer'î at soñ gele
Kim **Müslümânlık gibi** key ön gele
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 40*). [*müslümânlık gibi,]*

(Mes. 47: m. 98; Mes. 58: m. 4)

müslmānlık yolu: Müslümanlık uğruna || İslām Dini yolunda.

Çün **Müslmānlık yolu** kuvvet duta
Bu oyunda kâfirî mü'min uta
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 275). [müslmānlık yolu, -ı]

müslmānlık yolu: Müslümanlık yolu.

Kim **Müslmānlık yolu** bî-gerd-iken
Dîn içinde cümle şâhib-derd-iken
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 3). [müslmānlık yolu, -ı]

müşk ü 'anber kokusun: Misk ve amber kokusu.

Dürr ü gevher kıymetin bilimedi
Müşk ü 'anber kokusun alımadı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 8). [müşk ü 'anber kokusun,]

müşkil: Zor, güç.

Mālumuñ virdüm zekâtın ehline
Müşkil işlertüñ yapışdum sehline
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 51, Mısra 28). [müşkil,]

(Mes. 55: m. 4; Mes. 56: m. 15; Mes. 72: m. 204)

müşkil: Halledilmesi, çözüme kavuşturulması güç iş veya mesele, zorluk, güçlük.

Ben anuñ yüzine karşı söyleyem
Müşkilümi kâmusın hâll eyleyem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 7, Mısra 10). [müşkilümi, -üm, -i]

(Mes. 10: m. 50; Mes. 13: m. 21; Mes. 13: m. 23; Mes. 22: m. 86; Mes. 25: m. 75; Mes. 25: m. 2; Mes. 54: m. 22; Mes. 60: m. 2; Mes. 84: m. 53; Mes. 107: m. 6; Mes. 56: m. 48)

müşkil ol-: Zor, çetin olmak.

Cân-ıla ten düzmegi **müşkil ola**
Cân kaçan hem-reng-i âb u gil ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 101). [müşkil ola, -a]

müşkîn: Misk gibi güzel kokulu; hoş kokulu.

Qaddi serv ü 'ārızı sīmīn-durur
Yüzi hırşīd ü haṭı **müşkîn-durur**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 45, Mısra 6). [müşkîn-durur, --dur, -ur]

(Mes. 60: m. 39)

müşrik: Allah'a ortak kabul eden, şirk işleyen.

Yavlaḳ aña i'tikādum var dürüst
Olmadum **müşrik** gibi milletde süst
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 86). [müşrik,]

müstahakk: Hak eden, hak kazanmış || Haklı.

Qanda kim bir **müstahakk**қа irevem
Cānumı ger diler-ise virevem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 73, Mısra 19). [müstahakk, -a]

müştak geçer: Can atmak; büyük bir şevkle istemek.

Gör niçe kim hōş yir ü hōş içer
İlla yavlaḳ sizlere **müştak geçer**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 70). [müştak geçer,]

müste'ân: Kendisinden yardım istenen, yardımı dilenen (Allah).

Bu cihānı bize viren rāyigān
Ol cihānı hem vire ol **Müste'ân**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra 68). [müste'ân,]

müşterî: Jüpiter gezegeni (Güneş sisteminin en büyük ve en etkili gezegenidir, gücü temsil eder).

Müşterî iner-ise gökden henüz
Aña añlanmaya yirde bu rumüz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra 11). [müşterî,]

(Mes. 72: m. 227; Mes. 72: m. 235;
Mes. 72: m. 273; Mes. 72: m. 201;
Mes. 88: m. 56)

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 49, Mısra
21). [müzebzebsin, -sin]

müşteri: Müşteri, alıcı.

Bu güher issi kim ister **müşteri**
Hiçe virür mi 'aceb ol gevheri
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra
13). [müşteri,]

(Mes. 75: m. 82; Mes. 75: m. 7)

müzeyyen eylemesem: Zinetlendirmek,
süslemek.

Ben **müzeyyen eylemesem** 'âlemi
Hüb ola mıydı cihân bî-âdemî
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra
43). [müzeyyen eylemesem, -me, -se,
-m]

müzd: Karşılık.

Ben bu zühd ü arılığ-ıla kaçan
Olmayam **müzd**i yazuğundan seçen
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 26, Mısra
20). [müzd, -i]

(Mes. 97: m. 16; Mes. 98: m. 61; Mes.
98: m. 54; Mes. 66: m. 47)

müzd: Gereksinimi karşılamak için, sevap
maksadıyla.

Büş eydür **müzd-içün** gömlü ola
Kim geçen şuyın içüp hazzın bula
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
313). [müzd-içün, --içün]

(Mes. 72: m. 316)

-N-

nâbekâr: İşe yaramaz, aylak (kul).

Eydür iy sultân-ı 'âlem zînhâr
Yolda hiç eğlenmedüm ben **nâbekâr**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra
42). [nâbekâr,]

nâbekâr: İşe yaramaz, faydasız, aylak.

Zîhi müdbir âdemî vü **nâbekâr**
Kim öğürlükden getüre iftihâr
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 90, Mısra
15). [nâbekâr,]

müzd: Mükafat, ödül.

Azı kaçan begeneler çoklular
Müzde kanda ireler yazuklular
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 76, Mısra
10). [müzde, -e]

müzdî vire mi: Karşılık, mükafat verir mi?

Yazuğ işleyen sevâba ire mi
Yâ günâha Tañrı **müzdî vire mi**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 76, Mısra
18). [müzdî vire mi,]

müzebzeb: Karmaşık, karışık || Belirsiz.

Dünyada sen bir **müzebzebsin** henüz
Küfr ü îmândan mürekkebsin henüz

nâçâr: Çaresiz.

Dirile seni kafasda dutalar
Öliçek **nâçâr** taşra atalar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra
158). [nâçâr,]

nâçâr: Mecburen, isteği dışında, çaresiz.

Aña gelen baña hem bir gün gele
Her ki toğdı 'âkıbet **nâçâr** öle
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
370). [nâçâr,]

nâdân: Câhil, bilmez, bilgisiz (kimse).

Hayf ola benüm gibi dâna kişi
Kem ola anuñ gibi **nâdân** işi

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 52). [nādān,]

(Mes. 72: m. 217; Mes. 111: m. 61)

nādān olandan: Cahil, bilgisiz kişi.

Ādemī hayvān olandan yig-durur
Dīv olan **nādān olandan** yig-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra 8). [nādān olandan, -dan]

nādān sözüñ: Cahil sözü.

Ne bile **nādān sözüñ** hikmetlerin
Hikmetüñ dānā bile kıymetlerin
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 171). [nādān sözüñ, -üñ]

nādire: Eşsiz, benzersiz.

Nādire bir nağme āgāz idicek
Perdelerde sūz-ile sāz idicek
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 19). [nādire,]

(Mes. 69: m. 242; Mes. 111: m. 58)

nā-ehl: Bir işin ehli olmayan, o işten anlamayan.

Baṇa her **nā-ehl** her bir hīç-kes
Ḥayf ola kim eyleye demür kafas
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra 19). [nā-ehl,]

nā-ehl ola: Ehil olmamak, acemi olmak.

Şeyḥi koyup gitdügüñüz sehl ola
Ḥaḳ kapusından giden **nā-ehl ola**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 72). [nā-ehl ola, -a]

nāgāh: Ansızın, birdenbire.

‘Işḳ geldi ‘aqlımı zūr eyledi
Şīr-iken **nāgāh** bir mūr eyledi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 26). [nāgāh,]

(Mes. 30: m. 113; Mes. 40: m. 11;
Mes. 60: m. 67; Mes. 63: m. 149)

nāgeh: Ansızın, birdenbire.

Nāgeh ırakdan aṇı ol beg görür
Āh ider atıñ başın çeker durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 137). [nāgeh,]

(Mes. 5: m. 155; Mes. 10: m. 103;
Mes. 20: m. 7; Mes. 27: m. 109; Mes.
66: m. 65; Mes. 72: m. 38; Mes. 72:
m. 93; Mes. 84: m. 16; Mes. 93: m. 36)

nāgehān: Ansızın, birdenbire.

Bir gice Çīn şehri üstinden meger
Nāgehān sīmurğ geçdi cilveger
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 2). [nāgehān,]

(Mes. 9: m. 16; Mes. 10: m. 68; Mes.
16: m. 16; Mes. 16: m. 110; Mes. 22:
m. 91; Mes. 30: m. 98; Mes. 32: m. 59;
Mes. 39: m. 65; Mes. 47: m. 49; Mes.
56: m. 23; Mes. 69: m. 21; Mes. 72:
m. 163; Mes. 72: m. 305; Mes. 75: m.
43; Mes. 94: m. 41; Mes. 107: m. 121)

nağma: Nağme; ezgi.

Sözi ḥūb u **nağmaları** sāz-ıla
Perdelerde ol latīf āvāz-ıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 94, Mısra 7). [nağmaları, -lar, -ı]

nağme: Nağme, ezgi.

İñranıma **nağmelerümi** benüm
Yavlaḳ andan tenge gelmişdür canum
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 63). [nağmelerümi, -ler, -üm, -i]

(Mes. 94: m. 18)

nā-güzīr: Zorunlu, lāzım; ister istemez.

Pādīşaha ol vezīr olmuş-durur
Ḥusrev andan **nā-güzīr** olmuş-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra 24). [nā-güzīr,]

nahıv: Dil bilgisi.

Hîç **naḥiv** okıduğūñ var mı senūñ
Kim hüner ḥāşıl kıla cān u tenūñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra
11). [naḥiv,]

nahnü kasemnā: "Biz kısımlara ayırdık"
(Zuhruf suresi 43/32. ayet).

Her ki bildi kısmetinūñ gāyetin
Okıdı **nahnü kasemnā** āyetin
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
96). [nahnü kasemnā,]

nahnu min-huldin ve min nārin berī: Biz
ebedilikten (cennetten) de ateşten de uzak ve
beriyiz. (Çakın, 2014: 411) Biz ise cennet
ehlindeniz ve cehennemden uzağız (Yavuz,
2007: 581).

Kime hūr eyler refik u kim perī
**Nahnu min-huldin ve min nārin
berī** (Mantıku't-Tayr, Mesnevi 97,
Mısra 24). [nahnu min-huldin ve min
nārin berī,]

nā-hōş: Hoş olmayan, çirkin.

Şāhidūñ ra' nā degül **nā-hōş-durur**
Şehvet anı saña zībā gösterür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 46, Mısra
13). [nā-hōş-durur, --dur, -ur]

nahs: Uğursuz.

Şekli **nahs** u şūreti Hindū gibi
Çirkin āvāzı daḥı kendū gibi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra
33). [nahs,]

nahv: Söz dizimi, cümle bilgisi, sentaks.

Naḥv-ıla i' rābı yavlaḥ kıluram
Ref' ü naşb u cerr ü cezmi bilürem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra
9). [naḥv-ıla, --ıla]

(Mes. 55: m. 51; Mes. 56: m. 38; Mes.
56: m. 40; Mes. 56: m. 47; Mes. 56:
m. 49; Mes. 56: m. 57; Mes. 56: m. 61;
Mes. 56: m. 10; Mes. 56: m. 17; Mes.
56: m. 41

nahv: Kelimelerin birbirine rabt, izafet ve amel

eylemeleriyle ilgili olan kaideleri içine alan
ilim. Nahiv ilmi ile Arapça kelimelerin yeri ve
usulü bilinir, yani cümle tahlili yapılır.

Naḥv içinde kimse bençe olmaya
Şarfi daḥı bençileyin bilmeye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
125). [naḥv,]

nahvī: Dil bilgini.

Eydür armadum ben ol müşkilde rāy
Naḥvī eydür yarı 'ömrüñ yoğa say
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra
16). [naḥvī,]

(Mes. 56: m. 35; Mes. 56: m. 51; Mes.
56: m. 1; Mes. 56: m. 9; Mes. 56: m.
8; Mes. 56: m. 31; Mes. 56: m. 24)

nahvi gibi olmağıl: Dil bilgini gibi olma!.

Deñiz olduñ-ısa gāvğā kılmağıl
Gemide ol **nahvi gibi olmağıl**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra
50). [nahvi gibi olmağıl, -ğıl]

nākara: Davul.

Nākaralar çalınur kavvāl-ıla
Deff ü nāy u berbaṭ u şeştā bile
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
107). [nākaralar, -lar]

nakb urmuşam: Delmek, delik açmak.

Ança evlere ki ben **nakb urmuşam**
Ança gencüñ kim içine girmişem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 89, Mısra
25). [nakb urmuşam, -mış, -am]

nakd: Nakit, sermaye.

Ḳamu kuşlar geldiler bir maḥfile
Ḳamusınuñ dükeli **nakdı** bile
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 3, Mısra
6). [nakdı, -ı]

Mes. 75: m. 18; Mes. 75: m. 20; Mes.
75: m. 22; Mes. 81: m. 75)

nakd: Dünyada kazanılıp ahirette geçerli olan
sevap, iyilik sermayesi.

Pādişāh katında qadri arta mı
Qurbı mīzānında **naq̣dīn** darta mı
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 86, Mısra 26*). [*naq̣dīn, -in*]

nakd: Varlık, servet.

Key terāzū rāst Gülşehrī kıla
Kim kamu **naq̣duñ** bahāsını bile
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 190*). [*naq̣duñ, -uñ*]

nakd: Para, akçe.

Aşmış-ıdı bilmege her **naq̣di** cüst
İki mīzān iki yanında düşüst
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 13*). [*naq̣di, -i*]

nakd: Kıymet, değeri.

Āhiretde çün terāzū aşıla
Degmesi bir dürlü **naq̣d-ıla** gele
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 168*). [*naq̣d-ıla, --ıla*]

nā-kes: Alçak.

Bilmezem sen **nā-kese** ne diyeyim
Şimdi mi geldüñ ki seni yiyeyim
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 155*). [*nā-kese, -e*]

nākes: Alçak, soysuz, zelil.

Añı sevmeyen kişi **nākes-durur**
Serv anuñ katında hār-u-ḥas-durur
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 7, Mısra 15*). [*nākes-durur, --dur, -ur*]

naḳkās: Nakşeden, süsleyen; süsleme ustası || Allah.

Muhtesib ol tācı almış başına
Cümle taḥsīn eyleyü **naq̣kāsına**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 114*). [*naq̣kāsına, -ın, -a*]

(*Mes. 107: m. 139*)

nakl: Başkasına âit bir sözü veya bir fikri, bir olayı bir yerde anlatma, söyleme, nakletme.

Naqle ‘aklı eylegil her sözde yār
Mu‘tekid bürhān-ıla ol zīnhār
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra 43*). [*naqle, -e*]

naks: Eksiklik, noksanlık.

‘Acz u ‘aybum var mıdır kim
çaqasın
Ḥalka vü bir **naq̣ş** baña daqasın
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra 28*). [*naq̣ş,]*

naks: Güzellik || nakış.

Ol kanat **naq̣şına** çün inandılar
Ol kuşu ol bir kanadı şandılar
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 7*). [*naq̣şına, -ıñ, -a*]

(*Mes. 2: m. 4; Mes. 2: m. 20*)

nakş: Nakış, süs.

Bir kanatdan olmağıl biñ **naq̣şa** yār
Kim anuñ yüz biñ kanadı daḥı var
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 39*). [*naq̣şa, -a*]

(*Mes. 2: m. 10*)

nakş: Süs || Resim.

Tenlü cānlu biñ kanat bir murğ olur
Bir kanat **naq̣şı** nite sīmurğ olur
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 30*). [*naq̣şı, -ı*]

(*Mes. 2: m. 24*)

nakş: Resim, tasvir. Mec. Görünüş, sûret.

Nakşa bakma gör kanat nenüñ-durur
Ol kuşa ir kīm kanat anuñ-durur
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 37*). [*naq̣şa, -a*]

nakş: Güzellik, nakış; görüntü, resim.

Yazmaya ŗu ŗstine **naķşı** kişi
ŗuya tekiye uranuń yildŗr iři
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 28, Mısra*
17). [*naķşı, -ı*]

(*Mes. 5: m. 38; Mes. 2: m. 27*)

naķs: *Gŗrŗntŗ, suret. || Gŗzellik.*

‘ Ālemi baŗdan baŗa gezdŗm kamu
Ĥāturuma **naķşıńı** yazdum kamu
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra*
6). [*naķşıńı, -ıń, -ı*]

(*Mes. 47: m. 44; Mes. 47: m. 46 Mes.*
47: m. 41 Mes. 47: m. 120)

naķs: *Gŗrŗnŗŗ, suret, ŗekil. || Aldatıcı ŗeyler.*

Sańa ‘āŗık nefis iŗŗn olmaduŗuz
Anuń-iŗŗn **naķŗuńa** ķanmaduŗuz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra*
138). [*naķŗuńa, -uń, -a*]

naķs: *İŗleme, naķıŗ, sŗs.*

Evlerŗn yidinŗisi taŗra olur
Ayduń u kıızıl yeŗil **naķŗı** tolur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra*
60). [*naķŗı, -ı*]

(*Mes. 53: m. 61*)

naķs: *Gŗrŗntŗ, akis.*

Hādisātuń **naķŗını** dŗzdi felek
Defterinden eyledi bir kezde ķāk
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 57, Mısra*
21). [*naķŗını, -ın, -ı*]

naķs: *Nakıŗ, sŗs, resim. || Hakk'ın tecellileri*
(*ŗekli, yansımaları*).

Naķŗı-y-ıla bildŗrŗr naķķāŗumuz
İlla gŗrmez gŗneŗi ĥuffāŗumuz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra*
139). [*naķŗı-y-ıla, -ı, -y, --ıla*]

naķs u nigār: *Sŗs ve gŗzellik.*

Eydŗr iy ŗstād bu **naķŗ u nigār**
Ne-durur bu evde yazlu ŗāŗvār
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra*
73). [*naķŗ u nigār,]*

naķŗ-ı dŗvāra: *Duvardaki resim.*

ŗŗn ev issin ev iŗinde ŗanmaduŗ
Naķŗ-ı dŗvāra daŗı aldanmaduŗ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra*
32). [*naķŗ-ı dŗvāra, -a*]

(*Mes. 21: m. 12*)

nāķŗs: *ŗan, kilise ŗanı.*

Gŗzlerinden ķan aķıtmıŗ yaŗ-ıla
Hem ŗımıŗ **nāķŗsını** bir taŗ-ıla
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra*
60). [*nāķŗsını, -ın, -ı*]

nāle: *İnleme, feryat.*

Nāle vŗ zārī vŗ ŗŗra dŗŗdiler
Cŗmle ĥŗdhŗd yŗresine ŗŗdiler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra*
31). [*nāle,]*

(*Mes. 16: m. 52*)

nāle vŗ feryād u zārī ķıldılar: *Aŗlayıp*
inleyip feryat etmek.

Kendŗ dŗnlerine yārı ķıldılar
Nāle vŗ feryād u zārī ķıldılar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra*
86). [*nāle vŗ feryād u zārī ķıldılar, -*
di, -lar]

nāle vŗ zārī ķılam: *Aŗlayıp inlemek.*

Űn ķanı kim **nāle vŗ zārī ķılam**
Kendŗzŗme dŗŗ ol yārı ķıla
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra*
159). [*nāle vŗ zārī ķılam, -am*]

nāliŗler ķılır: *Feryat etmek, aŗlamak.*

‘Avratum bir yaŗa **nāliŗler ķılır**
Oŗlanum ŗımurŗı ĥŗd ķanda bilŗr
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 92, Mısra*
5). [*nāliŗler ķılır, -ur*]

nām: İsim; şan, şöhrat.

Anda kim bir dāne şekker **nām-ıdı**
Yöresinde şad hezārān dām-ıdı
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra
47). [nām-ıdı, --ıdı]

(Mes. 47: m. 25; Mes. 69: m. 69; Mes.
97: m. 29; Mes. 103: m. 3)

nām: Şöhrat (sahibi).

Gāh bir ‘āmī oluram cām-ıla
Gāh bir ‘ārif oluram **nām-ıla**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 48, Mısra
32). [nām-ıla, --ıla]

nām: İsim, ad || Varlık.

Cism **nāmından** geçüp hayvān ola
Çünkü hayvāndan geçe insān ola
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra
49). [nāmından, -ın, -dan]

nām u neng: Şan ve şöhrat.

Şeyh eydür bunda **nām u neng** yok
İy ‘azīz ü fahr u āz u ‘ār çok
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra
53). [nām u neng,]

(Mes. 14: m. 32; Mes. 34: m. 1)

nām u nişānı olmaya: Şöhrat olmak, adı sanı
bilinmek.

Yohsa çün **nām u nişānı olmaya**
Kadr u cāh-içün mürebbī olmaya
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra
5). [nām u nişānı olmaya, -ma, -ya]

nām u nişānuñ: Ün, şan, şöhrat.

Yavu var bir haftada kim dünyada
Kalmasun **nām u nişānuñ** iy gedā
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
98). [nām u nişānuñ, -uñ]

(Mes. 69: m. 109)

nā-mahrem: Yabancı.

Yöreden **nā-mahremi** koruyalum
Biribirümüz-ile yoriyalum
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 19, Mısra
11). [nā-mahremi, -i]

(Mes. 63: m. 231)

namaz: İslām dīnince belli kurallara göre
günde beş vakit yapılması müslümanlar
üzerine farz kılınmış olan ve İslām'ın beş
şartından birini teşkil eden ibâdet.

Namaz evvel ol kılandan yigrenür
Andan ol namaz kılıcı osanur
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
289). [namaz,]

(Mes. 47: m. 108; Mes. 72: m. 30;
Mes. 81: m. 102; Mes. 88: m. 109)

namāz kıla: Namaz kılmak.

Ne oruç duta kişi vü ne **namāz**
Kıla şahs u ne ola hacc u hicāz
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra
20). [namāz kıla, -a]

namaz kılıcı: Namaz kılıcı: Namaz kılmadan
önce seccade önüne konulan kılıç (kılıç zoruyla
ibadet edenler bağlamında).

Namaz evvel ol kılandan yigrenür
Andan ol **namaz kılıcı** osanur
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
290). [namaz kılıcı, -ı]

namāzın kıldılar: Namaz kılmak. (Cenaze
namazı bağlamında).

Dükeli bile **namāzın kıldılar**
Bī-vefālīgın cihānuñ bildiler
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra
99). [namāzın kıldılar, -dı, -lar]

nām-dār: Namlı, şöhratlı, meşhur.

Kim meger bir anadan bir **nām-dār**
İki gözsüz doğmuş-ıdı dil-figār
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra
21). [nām-dār,]

(Mes. 30: m. 98; Mes. 30: m. 195;
Mes. 68: m. 9; Mes. 69: m. 219; Mes.
109: m. 44)

nāme: Mektup.

Bunlar eydür nāmeyi biz n'iderüz
Nāmeler yazan katına giderüz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 84*). [*nāmeler, -ler*]

(*Mes. 22: m. 83*)

nāme: Mektup || Bir kimsenin geçmişi.

Eydür āhir işüñüz çün sağ-ıdı
Nāmeñüz sağ elüñüzde ağıdı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 82*). [*nāmeñüz, -ñüz*]

nāme: Berât, ferman.

Degme şār çün bizden iltür **nāmesin**
Bu şārı sen aç yağı dut kâmusın
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 145*). [*nāmesin, -sin*]

nāme: Mektup || Kitap.

Derdümüz dermāna irdi 'ākıbet
Nāmeler unvāna irdi 'ākıbet
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 86*). [*nāmeler, -ler*]

nā-merd ola: Sözüñün eri olmamak.

Toğru sözlü kişi anda merd ola
Egri sözlü ādemī **nā-merd ola**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 62, Mısra 8*). [*nā-merd ola, -a*]

nā-murād olmağı: Arzusuna, isteğine kavuşmamak.

Hak ta'ālā dükeli düşvār işi
Nā-murād olmağı vü her hūr işi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 106*). [*nā-murād olmağı, -mağ, -ı*]

nāmūs: Utanma duygusu, edep.

İlla **nāmūsı** komadı her birin
Kim bir ayruk kişi añlaya sırın
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 15*). [*nāmūsı, -ı*]

nāmūs u 'ār: İffet ve namus.

Şeyh eydür tevbe kim **nāmūs u 'ār**
Yöremüzde kılmaya hergiz karar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 21*). [*nāmūs u 'ār,]*

nān: Ekmek.

Dimezüz kim **nān** bağışlaya-y-ıduğ
Nān diyene cān bağışlaya-y-ıduğ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 73, Mısra 7*). [*nān,]*

(*Mes. 73: m. 8; Mes. 74: m. 25*)

nār: Maruf meyve, nar.

Ayvalar almalara söyler-idi
Nār nārence 'itāb eyler-idi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 30*). [*nār,]*

nār ağacı: Nar ağacı.

Gevdesi gümüş-durur köyner ucu
Bezm bostānında bir **nār ağacı**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 12*). [*nār ağacı,]*

na'ra ur-: Haykırmak, bağırmak; nara atmak.

Na'ra urayın ilerü geleyin
Bir bu benden niçe korkar bileyin
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 161*). [*na'ra urayın, -ayın*]

(*Mes. 15: m. 69; Mes. 72: m. 515; Mes. 30: m. 179*)

nārence: Turunç, turunçgiller.

Ayvalar almalara söyler-idi
Nār **nārence** 'itāb eyler-idi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 30*). [*nārence, -e*]

nārencāt: Tılsımlar, büyüler.

Yohsa **nārencāt-ıla** çün tañlaram
Sımiyā vü kīmiyāyı añlaram

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 67). [nārencāt-ıla, --ıla]

nārunūr: Tapınılan bir varlık. Narunur putu.

Putlarımızı yüregın tağladı
Nārunūr anuñ elinden ağladı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 92). [nārunūr,]

nās: İnsanlar, halk.

Çün felek **nāsa** çala nāy-ı nefir
Ebşirū yā kavm kad cā'el-beşir
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 167). [nāsa, -a]

nā-sāz ola: Uyumsuz, uygunsuz olmak.

Gönlün āvāzı saña **nā-sāz ola**
Seni sīmurğ avlar-ısa 'az ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 31, Mısra 45). [nā-sāz ola, -a]

naşb: Üstün işareti.

Naḥv-ıla i' rābı yavlaḳ kıluram
Ref' ü **naşb** u cerr ü cezmi bilürem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 10). [naşb,]

(Mes. 56: m. 13; Mes. 63: m. 33)

naşib: Pay, nasip, kısmet.

Çün **naşibümüz** sitemdür n'idelüm
Ḥaşm çün girü ḥakemdür n'idelüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 71). [naşibümüz, -ümüz]

(Mes. 105: m. 14)

naşihat virdiler: Nasihat, öğüt vermek.

Çok **naşihat virdiler** kār kılmaḁı
Şeyḥe vü ussı başına gelmedi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 113). [naşihat virdiler, -di, -ler]

nāsūtī ola: İnsanlığa ait olmak.

Niçeme kim cānı **nāsūtī ola**
Fikri yiri mülk-i lāhūtī ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 13). [nāsūtī ola, -a]

nā-tamām: Tamamlanmamış, eksik.

Ol kız eydür şeyḥe kim iy **nā-tamām**
Puḥteler içinde kalmış şöyle ḥām
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 111). [nā-tamām,]

na'tını kılduñ: Selâm ve sâlavat vermek (Hz. Muhammed'e).

Taḥrır adın çün kim añduñ iy 'aziz
Hem Nebī'nün **na'tını kılduñ** temiz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 2). [na'tını kılduñ, -du, -ñ]

nā-tüvān: Zayıf, güçsüz, çaresiz.

Nā-tüvānam nite gideyim yola
Ḳuvvetüm yok niçe varayım bile
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 43, Mısra 3). [nā-tüvānam, -am]

nāz: Naz, işve, cilve.

Ol kamu kibr ü delāl u ğunc u **nāz**
Gitdi vü kaldı kıza münis niyāz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 19). [nāz,]

(Mes. 22: m. 34; Mes. 93: m. 19; Mes. 111: m. 51)

nāz eyler-idi: Naz etmek, nazlanmak.

Nesteren ḥatmīya **nāz eyler-idi**
Yāsemen nesrīn-ile söyler-idi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 23). [nāz eyler-idi, -r, --i, -di]

nāz ide: Nazlanmak.

Degmesi bir ḳuru özri sāz ide
Söylediler hüdhüde yüz **nāz ide**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 37, Mısra 8). [nāz ide,]

nāz idelüm: *Naz, cilve yapmak || Rengini belli etmek, kendini göstermek.*

Bir hikāyet andan āgāz idelüm
Dünyāda anuñ-ıla **nāz idelüm**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 6*). [*nāz idelüm, -elüm*]

nāz u kibri: *Kibirli ve nazlı.*

İlla birez **nāz u kibri** var-ımuş
Kendüzin yavlağ ögüçi er imiş
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 405*). [*nāz u kibri, -i*]

nāz u niyāzi: *Nazlanma ve niyazda bulunma.*

Çün haqıktan mecāzı añladum
Bu kamu **nāz u niyāzi** tñladum
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 64*). [*nāz u niyāzi, -ı*]

nāz u tekebbür eyleme: *Naz edip kibirlenmek.*

Baňa çok **nāz u tekebbür eyleme**
Datlu dilden acı sözler söyleme
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 23*). [*nāz u tekebbür eyleme, -me*]

nazar: *Bakış, göz.*

Şeyh istedi **nazar** gözlemege
Ol dem ü kendü izin izlemege
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 101*). [*nazar,*]

nazar: *Bakış.*

Bir nazar hem ol baňa kılmış-durur
Ol **naazardan** bu 'aṭa gelmiş-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 40, Mısra 46*). [*naazardan, -dan*]

nazar: *Hak nuru ile bakış.*

Zāvyesinde bir şıh oturmuş-ıdı
Ol **naazardan** kim Hāk'ı görmüş-ıdı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 12*). [*naazardan, -dan*]

nazar kılmaz: *Bakmak.*

Eyle müstağrak hayāline anuñ
Kim **nazar kılmaz** cemāline anuñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 48*). [*nazar kılmaz, -maz*]

nāzbāz: *Nazlı, naz yapan.*

'Ahdi bekleye vü kavlın şımaya
Nāzbāz u kibr-ile yörimeye
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 98*). [*nāzbāz,*]

nāz-ıla: *Naz ile, nazlanarak.*

Çok kişi baş qor baňa i 'zāz-ıla
Çoklar elümi öperler **nāz-ıla**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 46*). [*nāz-ıla,*]

(*Mes. 72: m. 96; Mes. 75: m. 3*)

nazm: *Şiir, nazım.*

Bu meşelde bir hikāyet bulmuşuz
Dürr-ile **naẓmın** muraşşa' kılmışuz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 22*). [*naẓmın, -ın*]

nazma getüren: *Vezinli, düzenli hale getirmek. Şiir şekline getirmek.*

Degme 'ilme 'aql yitüren bizüz
Kim Kudūrī **naẓma getüren** bizüz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 46*). [*naẓma getüren, -en*]

nazma irür: *Şiir veya söz hāline gelmek.*

Çün Resül'e biz viribirüz selām
Naẓma irür yüz kelām u biñ nizām
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 4*). [*naẓma irür, -ür*]

nāzük endāmı: *Zarîf beden; ince boylu.*

'İşkî yilinden çırağı söyünür
Nāzük endāmı güneşden köyünür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 22*). [*nāzük endāmı, -ı*]

ne: Öyle bir.

Çün sözüñ bî-tu'm reng ü bü-durur
Ne şeker kim yir-iseñ ağu-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 18, Mısra 12). [ne,]

(Mes. 39: m. 9; Mes. 46: m. 6)

ne: Niye.

Ka'be'den yaña gönildiler girü
Kim göreler kim ne gelür ilerü
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 13, Mısra 50). [ne,]

(Mes. 13: m. 53)

ne: Hangi.

Ne yola vara 'aceb 'âkil kişi
Kim Muḥammed'den yig ola yoldaşı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 309). [ne,]

(Mes. 72: m. 229; Mes. 72: m. 270;
Mes. 72: m. 537; Mes. 75: m. 63; Mes.
96: m. 27)

ne: "Nasıl?" anlamında soru sıfatı.

Çün ulular biribirin şıyalar
Kiçileri ne yola okıyalar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 70). [ne,]

(Mes. 72: m. 44; Mes. 85: m. 163;
Mes. 90: m. 37; Mes. 93: m. 55)

ne: "Nedir?" anlamında soru zamiri.

Bunlar eydür biz ölüm ne görmedük
Ölüben sinüñ içine girmedük
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 57). [ne,]

(Mes. 22: m. 88; Mes. 47: m. 66; Mes.
53: m. 74; Mes. 53: m. 110; Mes. 56:
m. 13; Mes. 61: m. 10; Mes. 63: m. 82;
Mes. 64: m. 4; Mes. 69: m. 140; Mes.
70: m. 1; Mes. 72: m. 99; Mes. 72: m.
116; Mes. 81: m. 72; Mes. 102: m. 91;
Mes. 104: m. 26)

ne: Ne, her ne.

Eydür âḥir ne 'amel işler-idüñ
Dünyâda vü ne söze başlar-ıduñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 99). [ne,]

(Mes. 71: m. 33; Mes. 71: m. 39; Mes.
72: m. 323; Mes. 14: m. 58; Mes. 49:
m. 28; Mes. 61: m. 18; Mes. 72: m.
261; Mes. 72: m. 281; Mes. 81: m. 75;
Mes. 81: m. 172; Mes. 86: m. 16; Mes.
89: m. 39; Mes. 91: m. 102; Mes. 91:
m. 106; Mes. 91: m. 94; Mes. 5: m. 36)

ne: Niçin.

Mâlı yidürmek gerek kim hâl ola
Yohsa yinmeyen saña ne mâl ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 36, Mısra 18). [ne,]

(Mes. 69: m. 146; Mes. 72: m. 111;
Mes. 81: m. 20; Mes. 84: m. 83)

ne: Nasıl, öyle bir.

Ol ne kuvvetdür kim iller yıkmaya
Şimdiye değin hiç adı çıkmaya
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 245). [ne,]

ne: Nasıldır.

Nakşa bakma gör kanat nenüñ-
durur
Ol kuşa ir kîm kanat anuñ-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 37). [nenüñ-durur, -nüñ, --dur, -ur]

ne: Değil.

Eydür iy ebleh ne vaktıdur anuñ
Kim sen eydürsin ki göster fermanuñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 83). [ne,]

(Mes. 68: m. 26)

ne: "Neden, ne diye" anlamında soru zarfı.

Gaybet-ile ne etini yiyeyim
Bilmedüğüm kişiye ne diyeyim
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 121). [ne,]

ne: Neler?

Yüz çekiç her bir başına yidi
Birisı dögen kişiye **ne** didi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 190*). [ne,]

(*Mes. 30: m. 100; Mes. 72: m. 86; Mes. 97: m. 46; Mes. 98: m. 22; Mes. 99: m. 18*)

ne: Ne, neyi soru zamiri ?

Eyle dut gözsüz çerāğın yandura
Işığında bakuban **neyi** göre
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 242*). [neyi, -y, -i]

ne: Ne, nasıl?

‘Āşık öğüt virmegi **ne** biliser
‘Āşıka öğüt **ne** assı kılsar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 115*). [ne,]

(*Mes. 10: m. 116; Mes. 16: m. 74; Mes. 24: m. 12; Mes. 25: m. 113; Mes. 28: m. 38; Mes. 30: m. 181; Mes. 30: m. 146; Mes. 32: m. 182; Mes. 44: m. 12; Mes. 49: m. 13; Mes. 49: m. 14; Mes. 52: m. 40*)

ne: Ne, nasıl bir?

Gice her bir hāl-ıla hūd geçiser
Bilmezem kim irte **ne** od saçısar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 162*). [ne,]

(*Mes. 11: m. 42; Mes. 12: m. 29; Mes. 14: m. 9; Mes. 41: m. 5; Mes. 41: m. 6; Mes. 69: m. 126; Mes. 81: m. 19; Mes. 98: m. 13; Mes. 107: m. 113*)

ne: Öyle bir, çok.

Kimse benden şorar-ısa iy refik
Kim **ne** oda yandı ol pīr-i tarik
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 13, Mısra 28*). [ne,]

ne: Ne?

Kim kazā **ne** od bırağdı cānına
Yā kader **ne** eyledi imānına

(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 10*). [ne,]

(*Mes. 105: m. 100*)

ne: Nerede?

Bunlar eydür biz kapu **ne** görmedük
Kapı yolından behişte girmedük
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 45*). [ne,]

ne: Hangi?.

Eydür āhir **ne** ‘amel işler-idūñ
Dünyāda vü **ne** söze başlar-ıduñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 100*). [ne,]

ne: Neden, niçin?.

Her ki şulţānlığı itdi ihtiyār
Kullıg-ıla **ne** geçürsin rüziğār
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 23, Mısra 28*). [ne,]

(*Mes. 25: m. 32; Mes. 30: m. 256; Mes. 30: m. 268; Mes. 72: m. 117; Mes. 30: m. 21; Mes. 30: m. 123; Mes. 30: m. 291; Mes. 30: m. 292; Mes. 7: m. 17; Mes. 101: m. 70; Mes. 101: m. 69*)

ne: Şaşma, şaşkınlık bildiren söz.

Anamuz yavrısını **ne** ustaya
Virdi kim yüzmege öğrenüñ diye
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 75*). [ne,]

ne: Ne kadar, çok.

Ger baña çün pādişāh hem-dem-durur
Şeh huzūrında baña **ne** kem-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 29, Mısra 24*). [ne,]

(*Mes. 30: m. 219*)

ne: Hangi şey?

Tūtiye eydür senüñ armağanuñ
Ne ola vü yā **neyi** sever cānuñ

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 28). [neyi, -yi]

(Mes. 63: m. 188; Mes. 5: m. 65; Mes. 9: m. 52; Mes. 5: m. 65)

ne: Hiç (olumsuzluk ifade etmektedir).

Kimseye ol memleket **ne** aş ola
Kim anı hâşıl kılan bir taş ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 34, Mısra 27). [ne,]

(Mes. 72: m. 135; Mes. 47: m. 112)

ne: Ne, kim?

Ben **neyem** kim adımı eydem size
Sizüñ aduñuz nedür eydüñ bize
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 115). [neyem, -y, -em]

ne: Her ne kadar.

Ol baña şoran ki bir mest er idi
Ne hüner dir-iseñ anda var-idi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 48). [ne,]

ne: Ne, soru zamiri.

Biz seni da'vet kıluruz ter söze
Kuru zühdi **ne** satarsın sen bize
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 28, Mısra 22). [ne,]

(Mes. 30: m. 110; Mes. 46: m. 12;
Mes. 72: m. 311; Mes. 75: m. 64)

ne: Her neye.

Taıñrı'çun başla **neye** başlar-isañ
Bî-ğarañ işle neyi işler-iseñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 49, Mısra 27). [neye, -y, -e]

ne: Nasıl; öyle bir.

Çün kişi kendüzinüñ terk eyleye
Ayruğuñ kendüye **ne** berk eyleye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 74, Mısra 6). [ne,]

(Mes. 83: m. 24)

ne: Ne, ne olduğunu.

Çün yoluñı bilmedüñ kim **ne-y-imiş**
Eylük it kim kamu yolda key-imiş
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 115). [ne-y-imiş, --y, --i, -miş]

ne: Nasıl bir şey anlamında.

Eytdüm âhir **ne** kişilersiz 'aceb
İşbu mevzi 'de **ne** eylersiz taleb
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 160). [ne,]

ne: Hangi şey(ler)in, ne(lerin).

Biri sözi 'illet ü ma'lül-ıdı
Kim **ne** maşşuş u **ne** ma'kül-ıdı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 20). [ne,]

(Mes. 63: m. 20)

ne: Falan || Asla, hiç.

Biri eydür dimedüm mi ben size
Kim ferişte **ne** görünmedi bize
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 192). [ne,]

ne: Ne, hangi şey, neyi.

Yohsa yolda yüz kişi bile gider
Bellüdür kim her birisi **ne** güder
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 140). [ne,]

ne: Hangi, ne.

Büşr eydür Taıñrı bile bu düni
Kim **nenüñdür** yohsa kim bile anı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 194). [nenüñdür, -nüñ, -dür]

ne: Nasıl, ne diye?.

Her savaş içinde ser-gavğa-durur
Ne yılan dersin kim ejderhâ-durur

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 82, Mısra 14). [ne,]

(Mes. 85: m. 26)

ne: Herhangi bir.

Kendü cinsinden **ne** göre sende hîç
Kim kıla senden yaña îmân besîc
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 123). [ne,]

ne 'amel kırup: Neler yaptın?.

Ne 'amel kırup bu kıdra irdüñüz
Kankı şafdan işbu şadra irdüñüz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 123). [ne 'amel kırup, -up]

ne assı olısar: Ne faydası olacak || Hiçbir faydası olmayacak.

Yir-isem saña **ne assı olısar**
Yimez-isem ne ziyānuñ olısar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 45). [ne assı olısar, -ısar]

ne beñzer: Benzer mi? || Benzemez!.

Şeyh eydür cānuñ eyüligine
Ne gümān yāhūd **ne beñzer** cān tene
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 74). [ne beñzer,]

ne bile: Ne bilsin.

Ne bile nādān sözün hıkmeterin
Hıkmeterün dānā bile kıymetlerin
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 171). [ne bile,]

ne bile kim: Nerden bilsin ki.

Ne bile kim yazla şarda kışladı
Dükelin ümmü'l-ḥabāyis işledi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 151). [ne bile kim,]

ne bil-: Nereden bilsin?.

Çün arıtmaduñ mürüvvet gölini
Sen **ne bilesin** fütüvvet yolını

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 546). [ne bilesin, -sin]

(Mes. 72: m. 215; Mes. 40: m. 32;
Mes. 59: m. 12; Mes. 60: m. 101; Mes.
60: m. 102)

ne cefā kim kıldı: Ne eziyetler etti ki.

Ne cefā kim şeyhe ol kıldı girü
Birisine biñ cezā buldı girü
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 11). [ne cefā kim kıldı, -dı]

ne dadı var ne duzı: Tadı tuzu olmamak.

Cāhilün kim kendüzindendür sözi
Kendü gibi **ne dadı var ne duzı**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 90). [ne dadı var ne duzı,]

ne dadı vardur ne duzı ola: Tadı tuzu olmamak.

Ne-durur cāhil ki sözi ne ola
Ne dadı vardur ki ne duzı ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 92). [ne dadı vardur ne duzı ola,]

ne didiler: Ne söyledi?.

Tūṭılar **ne didiler** anda baña
Kim kafasda ol delıl oldu saña
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 147). [ne didiler, -ler]

ne dir: Ne söyler, ne der?.

Görgil anlaruñ cevābını saña
Ne dir anı armağan getir baña
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 54). [ne dir,]

ne direm: Ne söylüyorum?.

Bu'l-ḥakem Safvān'a eydür iy ulu
Bir söz işit gör **ne direm** ben delü
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 202). [ne direm, -r, -em]

ne dir-ise: Ne söylerse, ne derse?.

Kamu anı kendülerden sanalar
Ne dir-ise kamusu inanalar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 42*). [*ne dir-ise,]*

(*Mes. 12: m. 103*)

ne dise: *Ne dese, ne söylese.*

Ne dise eydür ölümünden dut anı
Kim ola şayrılığa rāzı teni
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 95*). [*ne dise,]*

ne diye: *Ne, nasıl söylemek?*

Yemlihā eydür ‘aceb bu cāhile
Ne diye kimse kim ol anı bile
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 272*). [*ne diye,]*

ne diye: *Ne diye, nasıl?*

‘Ālemīler işidüben **ne diye**
Yā bizi kim ādemīlerden saya
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 255*). [*ne diye,]*

ne diyeler: *Ne diyebilirler || Bir şey diyemezler.*

Dime kim fermānuma **ne diyeler**
Seni fermān-ıla bile yiyeler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 97*). [*ne diyeler,]*

ne diyeyim: *Ne diyeyim?*

Ġaybet-ile ne etini yiyeyim
Bilmedüğüm kişiye **ne diyeyim**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 122*). [*ne diyeyim, -ye, -yim]*

(*Mes. 72: m. 182; Mes. 91: m. 155*)

ne dürlü: *Ne türlü, nasıl.*

Gör **ne dürlü** dökdi sözler kendüzi
Kim muraşsa‘ oldı Gülşehrī sözi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 321*). [*ne dürlü,]*

ne durur: *Nedir?.*

Büşr'e eydür şimdi fikret kılasın
Ne durur kavş-i kuzah key bilesin
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 176*). [*ne durur,]*

ne gümān: *Şüphesiz, şüphe mi var?.*

Şeyh eydür cānuñ eyüligine
Ne gümān yāhūd ne beñzer cān tene
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 74*). [*ne gümān,]*

ne günāh itdüm: *Ne günah işledim || Ne yaptım?.*

Ne günāh itdüm senüñ haqquñda
ben
Ādemī bunça yavuz ola ki sen
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 57*). [*ne günāh itdüm, -dū, -m]*

ne hāl oldı: *Ne hâlde olmak, ne duruma düşmek || Perişan bir durumda olmak.*

Bir velī bir yolda şataşdı baña
Şordı kim āhir **ne hāl oldı** saña
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 136*). [*ne hāl oldı, -dı]*

ne ‘ilm ola kim: *Hangi ilim varsa?.*

Dünyāda **ne ‘ilm ola kim** ben anı
Bilmedüm illā bunuñ ‘ilmi kanı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 167*). [*ne ‘ilm ola kim,]*

ne iş: *Nasıl (bir) iş.*

Kimse-y-ile yokdur anuñ hīç işi
Zira **ne iş** başara ölmüş kişi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra 34*). [*ne iş,]*

ne işe: *(Her) ne iş?.*

Şeyh eydür ne dir-iseñ işleyem
Ne işe buyurur-ısañ başlayam
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 204*). [*ne işe, -e]*

ne işe gele: Ne kıymeti var? || Kıymeti yoktur.

Şeyh oldur kim cihānda şeyh ola
Yohsa bir şār şeyhi **ne işe gele**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra
32). [ne işe gele,]

ne işüm: Nasıl (bir) iş.

Rüstem eydür **ne işüm** var irmedin
Eydür imdi tizirek eş durmadın
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
175). [ne işüm, -üm]

ne işüñ var: Ne işin var? || İşin olmaz.

Dağı senüñ anuñ-ıla **ne işüñ**
Var dur iy hızlān yoluñ hırmān işüñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra
56). [ne işüñ var,]

ne kadar: Her ne kadar.

Ādemiden **ne kadar** tā'at gele
Kim benüm dergāhuma lāyık ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra
69). [ne kadar,]

(Mes. 50: m. 85)

ne kadar: Ne kadar (çok).

Seni benden **ne kadar** yig gördiler
Kim beni kapularından sürdiler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra
65). [ne kadar,]

ne kadar kim: Ne kadar ki.

Ne kadar kim sen seversin anları
Yüz biñ ança severem ben bunları
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra
45). [ne kadar kim,]

ne kadri ola: Değeri olmaz.

Yohsa biz kıl kim şāhından ayrıla
Ayrıuk anuñ ilde **ne kadri ola**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra
38). [ne kadri ola, -a]

ne kalısar: Ne kalacak? (Bir şey kalmayacak).

Söz-durur cânüñ çırağın ışıdan
Sözden artuk **ne kalısar** kişiden
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra
4). [ne kalısar, -ısar]

ne ki: Nedendir ki, hangi sebeptendir ki?

Muṣṭafā ögüdine girür-iseñ
Ne ki göstermiş-durur görür-iseñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra
116). [ne ki,]

ne ki: Her ne.

Ne ki baña Tañrı'dan söylediler
Yā Resūl'ından beyān eylediler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 51, Mısra
3). [ne ki,]

(Mes. 53: m. 128; Mes. 53: m. 129;
Mes. 53: m. 130; Mes. 65: m. 20; Mes.
72: m. 570; Mes. 72: m. 131; Mes. 87:
m. 5; Mes. 72: m. 303; Mes. 10: m. 98;
Mes. 12: m. 156)

ne ki: Her ne kadar, her ne.

Ne ki yārānları var-ısa anuñ
Yasını dutmuşlar-ıdı tavşanuñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
261). [ne ki,]

ne ki: Ne var ki.

Ne ki ol şahsuñ baḥl urdı adın
Anuñ-ıçun zekātuñ bilmez dadın
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
291). [ne ki,]

(Mes. 15: m. 45)

ne kıl-: Ne yapar?.

Biri şorar kim kişi kim şeyh ola
Niçe verziş eyleye vü **ne kıla**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 67, Mısra
2). [ne kıla, -a]

(Mes. 68: m. 16; Mes. 70: m. 3; Mes. 72: m. 98; Mes. 91: m. 222; Mes. 31: m. 21; Mes. 94: m. 26)

ne kıla: Ne eyleye.

Çok günâh-ıla geçürdüm rüzigâr
Ne kıla tâ hûd baña perverdigâr
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 76, Mısra 14). [ne kıla,]

ne kılayım: Ne yapacağım.

N'ideyim **ne kılayım** n'itsem olur
Bilmezem hîç kaçaru gitsem olur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 133). [ne kılayım, -ayım]

ne kılduğın: Ne yapacağımı, nasıl davranacağımı.

Ben haber kıldum şahâ ne olduğın
Şâh bilür anuñ-ıla **ne kılduğın**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 208). [ne kılduğın,]

ne kılsar: Ne yapacak, ne edecek?.

Şimdiden girü dağı **ne kılsar**
Yâ anı hûd dünyada kim biliser
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 241). [ne kılsar, -ısar]

ne kim: Her ne.

Ne kim ilerü gelür-ise yiye
Yiyecek elhamdulillâhi diye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 45). [ne kim,]

(Mes. 32: m. 30; Mes. 53: m. 78)

ne kim: Nitekim.

Gözlü **ne kim** gice yavıkuhsar
Girü irt e olıcağaz bulısar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 221). [ne kim,]

ne kişilersiz: "Kimsin" sorusunu karşılayacak şekilde kullanılmıştır.

Eytdüm âhir **ne kişilersiz** 'aceb
İşbu mevzi 'de ne eylersiz taleb
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 159). [ne kişilersiz, -ler, -siz]

ne kişisin: "Kimsin" sorusunu karşılayacak şekilde kullanılmıştır.

Mecnun eydür 'ışka terk itdüm canı
Sen **ne kişisin** ki şorarsın benî
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 60). [ne kişisin,]

(Mes. 69: m. 36; Mes. 72: m. 557)

ne kişisin ki: Kimsin ki?.

Sen **ne kişisin ki** yola giresin
Yâ yoluñ bir menziline iresin
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 109, Mısra 3). [ne kişisin ki,]

(Mes. 109: m. 48)

ne mikdâr: Ne kadar.

Defterinde eyleyiğegin temîz
Kalanına hûd **ne mikdâr** iy 'azîz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 76). [ne mikdâr,]

ne ne: Ne..... ne..... bağlacı.

Birsi eydür key muhannes güherem
Tañrı yolında **ne** 'avrat **ne** erem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 48, Mısra 2). [ne ne,]

(Mes. 48: m. 11; Mes. 49: m. 5; Mes. 50: m. 137; Mes. 50: m. 65; Mes. 65: m. 19; Mes. 69: m. 130; Mes. 81: m. 21; Mes. 91: m. 181; Mes. 98: m. 44; Mes. 98: m. 51; Mes. 107: m. 143; Mes. 88: m. 63; Mes. 91: m. 86; Mes. 100: m. 71; Mes. 100: m. 72; Mes. 104: m. 16; Mes. 107: m. 27; Mes. 69: m. 13; Mes. 75: m. 36; Mes. 75: m. 38; Mes. 4: m. 34; Mes. 5: m. 89; Mes. 5: m. 90; Mes. 5: m. 99; Mes. 5: m. 300; Mes. 8: m. 11; Mes. 12: m. 8; Mes. 14: m. 76; Mes. 22: m. 80; Mes. 22: m. 149; Mes. 27: m. 104; Mes. 27: m. 106; Mes. 32: m. 121; Mes. 34: m. 16)

ne ne ne: Ne...ne...ne de...

Ne oruç duta kişi vü **ne** namāz
Kıla şahş u **ne** ola hacc u hicāz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra 20*). [*ne ne ne,]*

ne ola: *Ne olacak?*

Bir nefes 'ilmümde gāfil olmayam
Ne ola 'ālemde kim ben bilmeyem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 134*). [*ne ola,]*

ne ola: *Olsa ne olur, ne çıkar?*

Loğması degül gıdāyı yir iken
Ne ola ben bilmedüğüm dir iken
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 412*). [*ne ola,]*

ne ola: *Ne olabilir?*

Biz neyüz kim tã'atumuz **ne ola**
Yā saña lāyık 'amel bizden gele
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra 63*). [*ne ola,]*
(*Mes. 101: m. 18; Mes. 102: m. 91*)

ne ola: *Ne olsun?*

Tütiye eydür senüñ armağanuñ
Ne ola vü yā neyi sever cānuñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 28*). [*ne ola,]*

ne ola: *Ne olacak, ne hāle gelecek?*

Çün biledük şekkere dişümüzi
Tañrı bile **ne ola** işümüzi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 50*). [*ne ola,]*

ne olası: *Ne olacağı.*

Reml-ile dünyada **ne olası**
Bilürem benden şoran kişi kanı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 129*). [*ne olası,]*

ne olduğı: *Ne(ler) olduğı hakkında.*

Ben haber kıldum şahā **ne olduğı**
Şāh bilür anuñ-ıla ne kılduğı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 207*). [*ne olduğı,]*

ne olısar: *Ne olacak?*

Benüm işüm anda nite olısar
Yā cezā anda baña **ne olısar**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 61, Mısra 30*). [*ne olısar, -ısar]*

ne olur: *Ne(ler) olur?*

Kılıç altında ten ü cān **ne olur**
İtler arasında fermān **ne olur**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 107*). [*ne olur,]*
(*Mes. 60: m. 108*)

ne olur ne olmaz: *Ne var ne yok || Olup biten her şey.*

Halk-ıla hergiz kelecı kılmaya
Şārda **ne olur ne olmaz** bilmeye
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 26*). [*ne olur ne olmaz,]*

ne söyler: *Ne söyler, ne der?*

Çün üzilmedi kópuzdan kılumuz
İşid imdi kim **ne söyler** dilümüz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 8*). [*ne söyler, -r]*

ne vakıtdur: *Hangi vakitte!.*

Aslan eydür añrayubanın aña
Kim **ne vakıtdur** ki gelürsin baña
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 152*). [*ne vakıtdur, -dur]*

ne var: *Ne olmuş?*

Senüñ işüñ aldamağ-ısa **ne var**
Aldayanlar aldanur anda i yār
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 45*). [*ne var,]*

ne var: *Ne var?*

Degme dīkūñ ileyine bir çanak
Koma görgil kim **ne var** içinde bak
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra 48*). [*ne var,]*

Ne vire bir pādīshāh iy pārisā
Kim ola bir günki 'ömrine bahā
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 55*). [*ne vire,]*

ne var: *Ne var (ne yok)?*

ne viresin: *Ne verecek?.*

Hüdhüd eydür kimse bu yolda girü
Gelmedi kim eyde **ne var** ilerü
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 104, Mısra 2*). [*ne var,]*

Şayru olduḡda ki cāndan ırasın
Saḡlıḡuñ şükrānesi **ne viresin**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 60*). [*ne viresin, -esin]*

ne var: *Ne var (ki) (küçümseme bildirir).*

ne zībā: *Ne kadar güzel, hoş.*

Ben anuñ yüzinde nite görmedüm
Ne var anuñ millette girmedüm
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 212*). [*ne var,]*

Yavrıların ileyinçe oynayu
Gör **ne zībā** yavrılarum var diyü
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 30*). [*ne zībā,]*

ne var: *Ne var? (Hiçbir şey yoktur).*

ne ziyānuñ olısar: *Ne zararı olacak || Hiçbir zararı olmayacak.*

Şeyḡ eydür ol kıza kim iy nigār
Ne ki didüñ işledüm daḡı **ne var**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 156*). [*ne var,]*

Yir-isem saña ne assı olısar
Yimez-isem **ne ziyānuñ olısar**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 46*). [*ne ziyānuñ olısar,]*

ne var: *Ne olmuş?.*

nebāt: *Bitki.*

Eydür anı görmedüm-ise **ne var**
Kendü adından āḡir bellüdü er
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 107*). [*ne var,]*

Çün ma'ādinden **nebāta** irişe
Kim biraz berg ü şebāta irişe
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 47*). [*nebāta, -a]*

ne varın: *Her ne varsa, bütün her şey.*

nebbāş: *Mezar açıcı, kefen soyucu.*

Kimsenem yok **ne varın** saña yazam
'Avrat alam saña ḡān-u-mān düzem
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 473*). [*ne varın,]*

Kīse-bürligiyle ḡallāşam 'azīm
Hem kefen soymaḡda **nebbāşam**
'azīm (*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 89, Mısra 14*). [*nebbāşam, -am]*

ne varını: *Her ne varsa, bütün her şey.*

neberd eylemişem: *Savaşmak, mücadele etmek.*

'Avrat eydür geçünüz oturuñuz
Ne varını ortaya getürünüz
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 396*). [*ne varını, -nı]*

Çün muşāfā girmişem Şurḡāb-ıla
Çok **neberd eylemişem** Sührāb-ıla
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 198*). [*neberd eylemişem, -miş, -em]*

ne vire: *Ne verecek?.*

nebī: *Peygamber.*

‘Âlim olan Tañrı sözün söyleye
Yâ **nebî** aḥbârını şerḥ eyleye
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 86*). [*nebî,]*

(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 98*). [*nedür,]*

(*Mes. 13: m. 4; Mes. 72: m. 100*)

nebî: Tanrı buyruğunu kullara bildiren kimse, peygamber. || Hz. Muhammed (s.a.v.).

nedür: Nedir, nasıldır, nasıl bir şeydir?

Tañrı adın çün kim aḥduñ iy ‘azîz
Hem **Nebî'nüñ** na‘tını kılduñ temîz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 2*). [*nebî'nüñ, -'nüñ]*

Enbiyānuñ evliyānuñ serveri
İşid imdi kim **nedür** Peyğāmberi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 6*). [*nedür,]*

(*Mes. 13: m. 3*)

(*Mes. 72: m. 107*)

necât: Kurtuluş, selâmet.

nedür: Nedir, ne demektir; nasıldır, nasıl olur? || Nedendir?

Hem bu yola kıldılar ḥâşıl **necât**
Kānitātün tā‘ibātın ‘ābidāt
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 317*). [*necât,]*

Yemlihā eydür bilür-iseñ eyit
Kim **nedür** yağmur u yâ **nedür** bulut
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 152*). [*nedür,]*

(*Mes. 72: m. 152*)

neçe: Ne kadar.

Cānumı dart iy ulu bir göreyim
Kıymeti ne vü **neçeye** vireyim
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 72*). [*neçeye, -ye]*

nedür kim: Nedir ki? (Hiçbir şey değil ya da çok basit bir şeydir anlamında soru zamiri).

Büt **nedür kim** kimse Tañrı'yı kıoya
Vara bir cānsuz büte niçe uya
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 181*). [*nedür kim,]*

necîs otlamağa: Pislik yemek için.

Ben şeker yimege okıram anı
Ol **necîs otlamağa** iltür beni
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 36*). [*necîs otlamağa,]*

nefrîn kılor: Lanet etmek.

Kendü sözi kendüzine ḥoş gelür
Yohsa işiden kamu **nefrîn kılor**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 58*). [*nefrîn kılor, -ur]*

neden: Neden, hangi sebepten, niçin?.

Kendüzin bilmeze urur ol nigār
Şeyḥe eydür **neden** olduñ bî-ḳarār
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 6*). [*neden,]*

nefs: Bir kimsenin kendi öz varlığı, öz benliği, kişiliği.

(*Mes. 39: m. 113; Mes. 39: m. 114; Mes. 47: m. 126; Mes. 72: m. 246; Mes. 72: m. 164; Mes. 95: m. 25*)

Şeyḥ ayakla ḥôd delü olmış-ıdı
‘Aklı **nefsinden** alü olmış-ıdı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 122*). [*nefsinden, -in, -den]*

(*Mes. 34: m. 32; Mes. 72: m. 496; Mes. 24: m. 28*)

nedür: Nedir?

Cāzulıg-ıla elinde söyledür
Bilmezüz kim def‘i çāresi **nedür**

nefs: Kulun kötü, beğenilmeyen, bayağı ve

hayvânî arzuları, huy ve fiilleri, kibir gazap, kin, haset, hırs, tahammülsüzlük, hasislik, dedikodu, şehvet, ihtiras, hevâ vü heves gibi zaatlarının merkezi.

Bu oyunda **nefsümi** ben utayım
‘İşkümü gönülüm içinde dutayım
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 83). [nefsümi, -üm, -i]

(Mes. 79: m. 3; Mes. 79: m. 10; Mes. 79: m. 8; Mes. 79: m. 1; Mes. 79: m. 5; Mes. 80: m. 3; Mes. 80: m. 27; Mes. 80: m. 1; Mes. 85: m. 66; Mes. 11: m. 14; Mes. 31: m. 19; Mes. 80: m. 20; Mes. 46: m. 10; Mes. 66: m. 113; Mes. 80: m. 6; Mes. 11: m. 35)

nefs: Nefis; ruh, can.

Âdemînüñ ‘ilm-ile işi biter
Yoksa bu it **nefse** bir süñük yiter
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 23, Mısra 24). [nefse, -e]

(Mes. 34: m. 7)

nefs bendine esîrem: Nefis bağına tutulmuş.

Nefs bendine esîrem n'ideyim
Bend ile sîmurğa nite gideyim
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 79, Mısra 21). [nefs bendine esîrem, -ne]

nefs dîvin: Nefis devi, şeytanı || Dev gibi olan benlik.

‘Akl kanı kim ögümi dirşürem
Nefs dîvin gönülüm içinden sürem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 146). [nefs dîvin,]

nefs içün: Nefis için, nefsanî duygulardan dolayı.

Saňa ‘aşık **nefs içün** olmaduğuz
Anuñ-içün naķsuña kanmaduğuz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 137). [nefs içün,]

nefs ü issini: Nefis ve sahibi.

Nefs ü issini kılan kişi taleb
Ejdehâya şâhid urmuşdur laķab
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 46, Mısra 17). [nefs ü issini, -ni]

nefsine uyan kişi: Nefsin isteklerine uyan kimse.

Nefsine uyan kişi âdem degül
‘İlm ü ‘aql u cân-ıla hem-dem degül
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 80, Mısra 11). [nefsine uyan kişi,]

nefsine uymadı: Nefsin isteklerine uymak.

Nefsine uymadı Gülşehrî meger
Kim gülistân üstine dökdi şeker
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 79, Mısra 23). [nefsine uymadı, -ma, -dı]

nefsün ağacın: Nefsinin ağacı.

Kim senün **nefsün ağacın** aşlaya
Datlu yimişler saňa bağıslaya
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 106, Mısra 7). [nefsün ağacın,]

neheng: Timsah.

Ol deñizde yutdı şeyhi çün **neheng**
Korkudan sizi kaçurdı nâm u neng
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 31). [neheng,]

(Mes. 28: m. 10)

nehy-i münkeri: Aslı nehy-i ani'l-münker olup "kötülükten menetmek" manasına gelen İslam'ın temel kurallarından biri. || Dinin yasaklanan şeyler.

Emr-i ma‘rûfı vü **nehy-i münkeri**
Bekledüm şöyle ki bir kân gevheri
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 51, Mısra 9). [nehy-i münkeri, -i]

nekîr: İslam Dininde kabirde insanı ilk sorguya çekeceğine inanılan iki melekten biri. (Diğeri Münkir'dir).

Bunlar eydür biz **Nekîr'e** irmedük
Münkir'ün dahı yüzini görmedük

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 61). [nekîr'e, -e]

(Mes. 22: m. 60)

neler: Neler neler, çok şeyler.

Hîç bilür misin ki n'itdün sen baña
Göresin kim ben **neler** idem saña
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 62). [neler,]

(Mes. 84: m. 72)

neler kıl-: Ne yapmak.

Çün ögine dirdi bir bir bildüğün
Söyledi aslana **neler kılduğın**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 294). [neler kılduğın, -duğ, -ın]

(Mes. 94: m. 50)

nem varın: Neyim varsa.

Kim bu gönülümdekiyi göre-y-idüm
Nem varın kamu saña vire-y-idüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 42). [nem varın, -ın]

nemmām: Ara bozucu, fitne çıkarıcı, dedikoducu.

Bî-vefā vü merdüm-āzār olmaya
Hādî' u **nemmām** u gaddār olmaya
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 92). [nemmām,]

neng: Utanma, ayıp.

Gitdi 'aqlum gitdi sabrum gitdi yār
Kaldı 'ışk u kaldı **neng** ü kaldı 'ār
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 170). [neng,]

neng ol-: Ayıp ve utanç verici olmak.

Dimek işlemek katında **neng ola**
Bundan aña elli biñ ferseng ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra 31). [neng ola, -a]

(Mes. 103: m. 3; Mes. 47: m. 25)

nere: Hangi yer, hangi taraf?.

Zulmete düşdün **nere** kim geçesin
Âb-ı hayvân çeşmesinden içesin
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 19, Mısra 15). [nere,]

nergis ü reyhân: Nergis ve reyhan.

Nergis ü reyhân direr-idüm delîm
Bülbül-ile bahş ider-idüm 'azîm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 13). [nergis ü reyhân,]

nergisün gözi: Nergis çiçeğinin gözü
(mahmur bakışı bağlamında).

Halkı sağ u kavımı bî-kayğu-durur
Nergisün gözi meger sayru-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 57, Mısra 14). [nergisün gözi,]

nerimân: Şehnâme'de adı geçen tarihî-efşanevi kahramanlardan olup Sâm'ın babası, Zâl'in dedesidir. Klasik şiirde yiğitlik ve kahramanlık simgesi olarak anılır.

Çün **Nerimân** bu ile gelimedi
Sâm bu ili gelüben alımadı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 217). [nerimân,]

(Mes. 30: m. 149; Mes. 39: m. 19;
Mes. 104: m. 20)

nerkis gözi: Nergis çiçeğinin gözü.

Kamu güller guşşadan ayru-y-ıdı
Arada **nerkis gözi** sayru-y-ıdı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 28). [nerkis gözi,]

nerkisün gözi: Nergis çiçeğinin gözü.

Nerkisün gözi beğâyet pür humâr
Kavun altun kim zümürüddür hıyâr
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 43). [nerkisün gözi,]

nesi var: Neyi var?.

Dām içinde zevkî yokdur dānenüñ
Yavıdan artuğ **nesi var** annenüñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 14*). [*nesi var,]*

nesi varı: Her neyi varsa; her şeyini.

Hakk'a kodum anı **nesi varı** uş
Algıl anuñ cānına harc eyle hoş
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 423*). [*nesi varı,]*

nesl ü kavmünden: Soy sop, sülâle.

Almaz-ısam ben bu kîni vü güci
Nesl ü kavmünden çıkaram şöñuci
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 68*). [*nesl ü kavmünden, -üñ, -den]*

nesne: Herhangi bir şey, varlık.

Nesne baña dünyada kem olmadı
İlla bu it nefsum âdem olmadı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 79, Mısra 7*). [*nesne,]*

nesne: Ganimet.

‘Âlim olınçak ki halk aña uyar
Nesne cerr itmek tarîkın çün duyar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 110, Mısra 44*). [*nesne,]*

nesne: Varlık, nesne.

Nesne kendü şāni'î nite ola
Yā bu söz 'akla kaçan toğru gele
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra 23*). [*nesne,]*

(*Mes. 52: m. 25; Mes. 52: m. 39*)

nesne: Bir şey.

Yohsa ayruğ kimse **nesne** dimedi
Şehdi koyup zehr-i kâtil yimedi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 209*). [*nesne,]*

(*Mes. 65: m. 10; Mes. 65: m. 78; Mes. 72: m. 8; Mes. 107: m. 143*)

nesne: Nesne, herhangi bir şey.

Ben ki cüz bir gün cihāna gelmedüm
Addan artuğ anda **nesne** bulmadum
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 296*). [*nesne,]*

(*Mes. 50: m. 43; Mes. 50: m. 105; Mes. 65: m. 21; Mes. 75: m. 37; Mes. 75: m. 19; Mes. 91: m. 210; Mes. 105: m. 25*)

nesne: Şey, eşya.

Hîç ola her mâye kim hîçe gide
Hîç ola ol **nesne** kim hîçe gide
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 28*). [*nesne,]*

(*Mes. 71: m. 21*)

nesne: Eşya, mal, varlık.

Kimsenüñ **nesnesine** ilinmeye
Atasın öldürür-iseñ dınmaya
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 79*). [*nesnesine, -sin, -e]*

nesne: Şey, unsur.

Anda üç **nesne** gerek açuğ ola
Üç dağı bağlu gerekdür bu yola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 3*). [*nesne,]*

nesne: Hiçbir şey.

Kimsene durmaz cihānda pāyidār
Sözden artuğ **nesne** kıalmaz yādigār
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 60*). [*nesne,]*

nesne bilmez: Herhangi bir şey bilme(mek).

Herze söylemekden uşanmaz dağı
Nesne bilmez benden öğrenmez dağı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 72*). [*nesne bilmez, -mez]*

nesrîn: Hoş kokulu, yaban gülü olarak da bilinen bir cins gül.

Nesteren hatmîya nâz eyler-idi
Yâsemen nesrîn-ile söyler-idi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
24). [nesrîn-ile, --ile]

(Mes. 111: m. 11)

nesteren: Yaban gülü.

Nesteren hatmîya nâz eyler-idi
Yâsemen nesrîn-ile söyler-idi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
23). [nesteren,]

nev': Çeşit, cins.

Kamu nev' üñ bildi cins ü faşlını
İlla dağı ahlamadı aşlını
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra
59). [nev' üñ, -üñ]

(Mes. 50: m. 105; Mes. 63: m. 239;
Mes. 110: m. 23)

nevbahâr: İlkbahar.

Şubh-dem bir yazuda kim nevbahâr
Dökmiş-idi yire dürr-i şâhvâr
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 3, Mısra
3). [nevbahâr,]

(Mes. 7: m. 4; Mes. 17: m. 31; Mes.
111: m. 1)

nevbahâr oldı: İlkbaharın gelmesi.

Nevbahâr oldı ki bülbül söyleye
'İşkını ma'sûkına şerh eyleye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 7, Mısra
21). [nevbahâr oldı, -dı]

nevha: Yüksek sesle ağlama, matemle feryat
etme.

Ol kadar zârî kılur kim tağ u taş
Nevhâlarından olurlar bağı baş
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 94, Mısra
38). [nevhâlarından, -lar, -ın, -dan]

nevha vü zârî kıl-: Yas tutmak ve feryat
etmek.

Girdi yola nevha vü zârî kılur
Kim diri yoldaş nite oldı ölü
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
363). [nevha vü zârî kılur, -u]

(Mes. 91: m. 150)

nev'-i cins ü faşl: (Kelimelerin) türü ve
bağlanmış çeşidi.

Biri eydür nev'-i cins ü faşl uş
Biri eydür māl u 'ilm ü faşl uş
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
23). [nev'-i cins ü faşl,]

nevrüz: Baharın ilk günü, ilkbahar.

Kim meger nevrüz faşlında ki bağ
Her yaña yandurur-ıdı yüz çerâğ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
5). [nevrüz,]

nevrüz: Türk müziği makamlarından biri.

Çünkü Zîrefgend ü Nevrüz u 'Irâk
Vaşla yitdiler ki uş erdi firâk
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra
103). [nevrüz,]

(Mes. 94: m. 16)

nevrüz u hicâz: Nevruz ve Hicaz makamı.

Çünkü Nevrüz u Hicâz âgâz ide
Râst şavtın Büselikde sâz ide
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra
15). [nevrüz u hicâz,]

neve: Ne diye, niçin?

Kim 'aceb şeyhe ne geldi ilerü
Anda vü bunlar neye geldi girü
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 13, Mısra
54). [neve,]

(Mes. 15: m. 102; Mes. 16: m. 40;
Mes. 17: m. 23; Mes. 25: m. 43; Mes.
30: m. 22; Mes. 34: m. 4; Mes. 38: m.
18; Mes. 47: m. 68; Mes. 60: m. 77;
Mes. 84: m. 91; Mes. 85: m. 28; Mes.
91: m. 230; Mes. 102: m. 33)

neve: Neye.

Od gibi her gün düşerem ben şuya
Şimdi girme didüğün âhir **neye**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra*
26). [*neye,]*

neye: Nereye.

Elli yıllık tâ'atım vardı yile
'İşk u küfrüm **neye** ire kim bile
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra*
160). [*neye,]*

ne-y-idügin: Ne olduğunu.

Büşr eydür Tañrı hükminden ola
Yohsa ayruk **ne-y-idügin** kim bile
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra*
154). [*ne-y-idügin,]*

n'eyleye: Ne eylemek, ne yapmak.

Ne kıla kim er fütüvvet-dâr ola
N'eyleye ol yolda berhürdâr ola
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 70, Mısra*
4). [*n'eyleye,]*

nevüz kim: Neyiz, kimiz ki?

Biz **nevüz kim** tâ'atumuz ne ola
Yâ saña lâyıķ 'amel bizden gele
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra*
63). [*nevüz kim,]*

nice: Çok, hayli.

Sen ki 'ömrün yüz yıla irmez 'aceb
Nice her gün 'işret eylersin taleb
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 94, Mısra*
58). [*nice,]*

niçe: "Nasıl?" anlamında "imkansızlığı" ifade eden soru zarfı.

Eydür iy miskîn delü olduñ meger
Hiçe **niçe** satalar hergiz güher
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra*
24). [*niçe,]*

(*Mes. 76: m. 16*)

niçe: Nasıl?

Niçe bu Gülşehrî her murğı bula
Murğı terk itsün ki sîmurğı bula
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra*
43). [*niçe,]*

(*Mes. 14: m. 40; Mes. 14: m. 11; Mes.*
18: m. 17; Mes. 25: m. 26; Mes. 30:
m. 162; Mes. 43: m. 4; Mes. 43: m. 6;
Mes. 52: m. 64; Mes. 61: m. 3; Mes.
63: m. 225; Mes. 67: m. 2; Mes. 71:
m. 35; Mes. 71: m. 26; Mes. 71: m. 37;
Mes. 71: m. 38; Mes. 72: m. 100; Mes.
72: m. 220; Mes. 72: m. 535; Mes. 84:
m. 44; Mes. 90: m. 52; Mes. 92: m. 20;
Mes. 102: m. 54; Mes. 105: m. 70

niçe: Nice, ne kadar çok zamandır.

Niçe dartavuz senün cevruñ **niçe**
Ol günü añğıl ki bu devlet geç
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra*
67). [*niçe,]*

niçe: Neden, niçin?

Büt nedür kim kimse Tañrı'yı kıya
Vara bir cânsuz büte **niçe** uya
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra*
182). [*niçe,]*

(*Mes. 5: m. 187; Mes. 91: m. 67; Mes.*
91: m. 71; Mes. 102: m. 123; Mes.
108: m. 5)

niçe: Öyle bir, çok.

Göreyin bu pehlevânı kim n'ider
Niçe durur yâ nite koyup gider
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra*
166). [*niçe,]*

niçe: Çok, pek çok.

Bir kıanada **niçe** hayrân kıalasın
Kuşı iste kim kıanat çok bulasın
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra*
41). [*niçe,]*

(*Mes. 53: m. 151; Mes. 94: m. 60;*
Mes. 8: m. 13; Mes. 5: m. 62; Mes. 5:
m. 62; Mes. 5: m. 63; Mes. 5: m. 64;
Mes. 5: m. 145; Mes. 12: m. 214; Mes.
14: m. 44; Mes. 30: m. 188; Mes. 31:
m. 9; Mes. 39: m. 88; Mes. 44: m. 14;
Mes. 46: m. 1; Mes. 53: m. 135; Mes.

53: m. 136; Mes. 53: m. 137; Mes. 53: m. 138; Mes. 63: m. 91; Mes. 69: m. 83; Mes. 72: m. 5; Mes. 75: m. 79; Mes. 78: m. 51)

niçe: Nasıl, hiç mümkün mü?.

Çün ben aña gösterimezem beni
Niçe aña göstereyüm fermanı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 88*). [niçe,]

niçe: Ne zamandır.

Niçeme kim severem bir 'avratı
'Aşıkam anuñ cemāline katı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 447*). [niçeme, -me]

(Mes. 91: m. 65)

niçe: Nasıl, ne şekilde?

Aldı gördi kim **niçedür** tonını
Ton içinde gördi şarlu altını
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 427*). [niçedür, -dür]

niçe: Her ne, ne kadar.

Vaktı bunlar hāl-ıla dönderdiler
Niçe dilerler-ise gönderdiler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 114*). [niçe,]

(Mes. 85: m. 65)

niçe: Pek çoğu (insan anlamında).

Niçe tã'at kıla tapu sanası
Kim ola cān u tenüñ şükrānesi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 71*). [niçe,]

niçe bir: Daha ne kadar, ne vakte kadar.

Kim bu yola anuñ-ıla gidevüz
Pādişāhsuz **niçe bir** şabr idevüz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 3, Mısra 20*). [niçe bir,]

niçe ferseng ola: Kaç fersahtır?.

Olmaya kim nām içinde neng ola
Kim bu yolumuz **niçe ferseng ola**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 103, Mısra 4*). [niçe ferseng ola, -a]

niçe ki: Nasıl.

Yohsa ben **niçe ki** diri yöriyem
Şanma kim cānuñi tenden kıoryam
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 131*). [niçe ki,]

(Mes. 30: m. 185)

niçe ki: Ne kadar || Pek çok kez.

Dünyada **niçe ki** fikret kıluram
Şāh u şultān kendüzümi bilürem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 23, Mısra 29*). [niçe ki,]

niçe kim: Ne zaman ki.

Niçe kim tũtī şeker ẖvönın açar
Kargā şekker üstine sergīn şaçar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 7*). [niçe kim,]

(Mes. 50: m. 11; Mes. 57: m. 15; Mes. 68: m. 23; Mes. 102: m. 19)

niçe kim: Nasıl ki.

Niçe kim beñzedürem kalup taña
Hiç bu göñlümdeki beñzemez saña
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 129*). [niçe kim,]

(Mes. 63: m. 127)

niçe kim: Ne kadar.

Kimsenüñ hergiz selāmın almaya
Niçe kim eylük kılasın bilmeye
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 46*). [niçe kim,]

(Mes. 78: m. 33; Mes. 81: m. 47)

niçe kim: Ne zaman ki, şu vakte kadar.

Niçe kim anda anuñ yili ese
Nesne getürdüklerin senden kese
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 209*). [*niçe kim,]*

niçe kim: *Pek çok.*

Niçe kim mescidde meclis eylerem
Tañrı vü peygâamberinden söylerem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 47*). [*niçe kim,]*

niçe kim: *Ne kadar, ne kadar çok.*

Niçe kim beñzedürem kılup kabûl
Gördüğüm gönlümdeki gibi degül
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 103*). [*niçe kim,]*

niçe kim: *Öyle ki.*

Niçe kim bâzârumuz ayrılmadı
Bir içim şuya bahâ virilmedi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 61*). [*niçe kim,]*

niçe kim: *O kadar çok || Pek çok.*

Niçe kim gül vaşfını söyleyesin
Şolduğundan soñra terk eyleyesin
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 8, Mısra 19*). [*niçe kim,]*

(*Mes. 8: m. 21; Mes. 25: m. 25; Mes. 72: m. 503; Mes. 78: m. 39; Mes. 50: m. 131; Mes. 45: m. 25; Mes. 53: m. 9; Mes. 50: m. 89*)

niçe kim: *Nasıl.*

Gör **niçe kim** hōş yir ü hōş içer
İlla yavlaķ sizlere müştâķ geķer
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 69*). [*niçe kim,]*

niçe kim: *Ne kadar, nasıl.*

Niçe kim diri-y-idüm hōd bir nefes
Olmadı benden tehî herģiz kaķas
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 161*). [*niçe kim,]*

niçe kişi: *Birçok kişi.*

Niçe kişi ben Müsülmānam diye
Anı Hāķ anda ğavurlardan saya
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 149*). [*niçe kişi,]*

niçe ola: *Nasıl olur?*

Çün şuya girür ki ğusl eyleye hōş
Hāli **niçe ola** añladayım uş
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 338*). [*niçe ola,]*

niçe virür: *Kaça vermek, ne kadara satmak?*

Şorma kim altun pula **niçe virür**
Şad hezārān gevheri hîçe virür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 47*). [*niçe virür, -ür]*

niçelig: *Nasıl olduğu.*

‘Ömrümün **niçeligin** çün bilesin
Sen katumda dünki bir tıfl olasin
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 29*). [*niçeligin, -in]*

niçeme: *Her ne kadar.*

Niçeme kim gül ola şāhib-cemāl
Hüsnine bir haftada irer zevāl
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 8, Mısra 3*). [*niçeme,]*

(*Mes. 12: m. 120; Mes. 15: m. 79; Mes. 90: m. 1*)

niçeme kim: *Her ne kadar ki.*

Niçeme kim cānı nāsūtī ola
Fikri yiri mülk-i lāhūtī ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 13*). [*niçeme kim,]*

(*Mes. 85: m. 127; Mes. 85: m. 149; Mes. 96: m. 47; Mes. 39: m. 39; Mes. 35: m. 23; Mes. 46: m. 3*)

niçeme kim: *Her ne kadar.*

Niçeme kim sende yazuk çok-durur
Tevbe kapısı dağı açık-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 77, Mısra 3*). [*niçeme kim,]*

(*Mes. 77: m. 15; Mes. 77: m. 19; Mes. 88: m. 98; Mes. 91: m. 61; Mes. 39: m. 51; Mes. 43: m. 21*)

niçeme kim: ...dığı gibi.

Niçeme kim sürdi beni kapudan
Girü kapusunda olduk tapudan
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 135*). [*niçeme kim,]*

niçün: Neden, niçin, hangi sebeple.

Gösterün bir göğ kım ol mâhsuz-durur
Bizüm ilümüz **niçün** şâhsuz-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 3, Mısra 10*). [*niçün,]*

(*Mes. 6: m. 34; Mes. 11: m. 46; Mes. 14: m. 38; Mes. 14: m. 39; Mes. 19: m. 24; Mes. 66: m. 77; Mes. 69: m. 128; Mes. 84: m. 38; Mes. 85: m. 58; Mes. 91: m. 33; Mes. 102: m. 36*)

n'id: Ne yapmak.

Gün doğıcağ gice aradan gider
Varuñ eydün göreyim baña **n'id**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 72*). [*n'id, -er]*

(*Mes. 92: m. 3; Mes. 94: m. 59*)

n'id: Ne yapsın, ne etsin?.

Geh gemide olur-ıdı gâh şuda
Gemiçinün işi oldur pes **n'ide**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra 6*). [*n'ide, -e]*

(*Mes. 69: m. 102; Mes. 81: m. 54; Mes. 81: m. 64; Mes. 81: m. 68; Mes. 102: m. 119; Mes. 109: m. 25; Mes. 1: m. 13; Mes. 30: m. 240; Mes. 17: m. 9; Mes. 28: m. 11; Mes. 69: m. 235; Mes. 8: m. 14*)

n'id-: Ne edeyim, ne yapayım?.

Çünkü öldüm uş ilüme giderem
Şekkeri ben bu kafasda **n'id**erem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 164*). [*n'id*erem, -er, -em]

(*Mes. 47: m. 136; Mes. 75: m. 21; Mes. 98: m. 61; Mes. 72: m. 82; Mes. 4: m. 15; Mes. 35: m. 8; Mes. 50: m. 59; Mes. 50: m. 60; Mes. 69: m. 130; Mes. 72: m. 451; Mes. 79: m. 21; Mes. 92: m. 9; Mes. 92: m. 19; Mes. 27: m. 26; Mes. 25: m. 63; Mes. 30: m. 248; Mes. 10: m. 135; Mes. 30: m. 249; Mes. 32: m. 133; Mes. 12: m. 193*)

n'id: Ne edeceksin, ne yapacaksın?.

Sayruyı çün sağdan eylersin temîz
Ölür-iseñ **n'id**isersin iy 'azîz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 44, Mısra 40*). [*n'id*isersin, -iser, -sin]

(*Mes. 21: m. 42; Mes. 109: m. 18*)

n'id: Ne edecek, ne yapacak?.

Er gerek kim kendü yolına gide
Yohsa yolsuz sağ ya sayru **n'ide**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 44, Mısra 36*). [*n'ide, -e]*

(*Mes. 60: m. 32; Mes. 44: m. 24*)

n'idelüm: Ne yapalım? || Elinden bir şey gelmemek, başa gelen durumu kabullenmek anlamında bir söz.

Büşre eydür ol çün öldi **n'idelüm**
Ölenün ardınca nite gidelüm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 429*). [*n'idelüm,]*

(*Mes. 30: m. 92; Mes. 25: m. 71; Mes. 25: m. 72; Mes. 39: m. 88; Mes. 55: m. 41; Mes. 55: m. 42*)

n'id: Ne yapar?.

Geldügi yola girür dağı gider
Gör kim ol aşhâbı herbiri **n'id**er
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 36*). [*n'id*er,]

(Mes. 47: m. 62; Mes. 29: m. 36; Mes. 22: m. 83; Mes. 34: m. 34; Mes. 22: m. 145; Mes. 5: m. 282; Mes. 14: m. 19; Mes. 30: m. 165; Mes. 32: m. 126; Mes. 91: m. 197)

n'iderem: Ne edeyim, ne yapayım? || Gerekmez, istemem anlamında.

N'iderem ol Leyli'yi kim ölişer
Baña bir Leylî gerek kim alısar
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 123). [n'iderem,]

n'idisersin kim: Ne yaparsın ki?.

Eyle dut kim bilesin av l mi
N'idisersin kim şorarsın h l mi
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 64). [n'idisersin kim, -iser, -sin]

nif k: Arabozuculuk, fitnelik.

Bir nif k  yok ere iremedük
Bir muv f k  dem  g rem d k
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 87, Mısra 9). [nif k , -i]

(Mes. 91: m. 41)

n g baht: İyi talihli, güzel bahtlı.

Her kim ol bedbaht ola b -c n u raht
Kimseneyi dilemeye n g baht
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 78). [n g baht,]

nig r: Güzel yüzlü sevgili.

Yohsa el virmez-ise hiç ol nig r
Benüm-ile h ş ge  r  n r zig r
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 455). [nig r,]

(Mes. 105: m. 46)

nih d: Huy, yaradılış.

Kim nih d n görür-ise  st v r
Niçe h k anda bula v  niçe m r

(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 213). [nih d n, -in]

nih n u  şik r: Gizli ve açık.

Ol apuda kim nih n u  şik r
N r u zulmetden hez r n perde var
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra 17). [nih n u  şik r,]

nik b: Örtü, perde. || Yüz  rt s .

Ol benem kim kendüzini a layan
Kim nik b ndan yüzini a layan
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 40, Mısra 18). [nik b ndan, -in, -dan]

nik h: Kanuni evlenme töreni.

Biri eydür sünnet   farz u m b h
Böyle v  i 't k u ta 'l k u nik h
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 22). [nik h,]

ni 'me ecrü'l- ' mil n: (Böyle) amel edenlerin m k fatları ne güzel! (Ali İmran/136).

Birisi tefs r   Kur n-ı m b n
Dir-idi kim ni 'me ecrü'l- ' mil n
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 18). [ni 'me ecrü'l- ' mil n,]

ni 'met: All h'ın kuluna bah etti i rızık.

Her kim ol cem ' eyledi bir ni 'meti
 lice  g  linde ala h sreti
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 36, Mısra 11). [ni 'meti, -i]

(Mes. 22: m. 44; Mes. 72: m. 393)

ni 'met: Yiyecek, yemek.

Kim bu G l şehr  ker m erenler  n
Ni 'metini çok yidi y renler  n
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 73, Mısra 26). [ni 'metini, -in, -i]

ni 'met: Rızık, nimet || Servet, mal, mülk.

Eytdiler vardur anu  bir 'avratı
Key set re 'avrat u  ok ni 'meti

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 378). [ni'meti, -i]

(Mes. 105: m. 96; Mes. 105: m. 52; Mes. 105: m. 40)

nişan: Hedef.

Ol mürîdüñ kim fiğānı irişür
Bir okı bir gün **nişāna** irişür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 20). [nişāna, -a]

nişan: İşaret, iz.

Ahmed-ile revnağa geldi cihān
Ayruğından bir kelīsā var **nişān**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 19, Mısra 42). [nişān,]

(Mes. 32: m. 26; Mes. 72: m. 177;
Mes. 105: m. 120; Mes. 105: m. 61;
Mes. 105: m. 72; Mes. 105: m. 62;
Mes. 105: m. 37; Mes. 105: m. 118;
Mes. 105: m. 68; Mes. 105: m. 60;
Mes. 105: m. 27)

nişan almadı: Haber almak.

Bes birez iren **nişān almadı**
Küllü iren hōd girü gelimedi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 103). [nişān almadı,]

nişan vir: İşaret, iz vermek.

Bir **nişān vir** kim anı tañlayavuz
Nürü tütünden niçe añlayavuz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 69). [nişān vir,]

nişanın getüre: Haber getirmek.

Kimse ayruğuñ **nişānın getüre**
Kendü ol olsa nişānın kim vire
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 95). [nişānın getüre,]

nişanın vir-: Haber vermek.

Girü yārānlar katına geldi uş
Ol niğāruñ bir **nişānın virdi** hoş
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 46). [nişānın virdi, -di]

nişanın vir-: İşaret etmek.

Yohsa her kim kendünüñ terkīn ura
Eyle kim gerek **nişānın ol vire**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 76). [nişānın vire, -e]

(Mes. 21: m. 16)

nişānum göreler: İz, alamet bulmak.

Pādīşāhlarda **nişānum göreler**
Sāyemi Selçukīler'den soralar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 23, Mısra 9). [nişānum göreler,]

nisbet: Bağlılık, münasebet.

Ben henüz añı ırakdan görürem
Nisbetin bunça gönülden ururam
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 178). [nisbetin, -in]

(Mes. 20: m. 18; Mes. 38: m. 19; Mes. 38: m. 20; Mes. 38: m. 18; Mes. 38: m. 21; Mes. 39: m. 7; Mes. 108: m. 8; Mes. 108: m. 17; Mes. 108: m. 18)

nisbet: (Buna) oranla.

Başumuzu taşlara yastayalum
Nisbet-ile şahumuz isteyelüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 38, Mısra 14). [nisbet-ile, --ile]

nisbet: Bağ, ilgi.

Nisbetümüz ara yirde var-ısa
Anuñ-ıla vü bize ol yār-ısa
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 38, Mısra 11). [nisbetümüz, -ümüz]

(Mes. 38: m. 15; Mes. 39: m. 34; Mes. 39: m. 33; Mes. 39: m. 38)

nisbet: Benzerlik.

Degme murğuñ **nisbeti** sīmurğa yok
Yoksa her bir yuvada bir murğ çok

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra 65). [nisbeti, -i]

nisbet: Bağlılık.

Dimeyem kim cism-ile bir çāha git
Nisbetüñ Allāh'adur Allāh'a git
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 108, Mısra 36). [nisbetüñ, -üñ]

nisbet ider-idi: Yakınlık kurmak, ilgilenmek.

Var-ıdı bir beg beriyyede kim ol
Milletine **nisbet ider-idi** bol
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 76). [nisbet ider-idi, -er, --i, -di]

nisbetüñ ola: İlgin olmak.

Ten degülsin kim senüñ tenlülere
Nisbetüñ ola vü meskenlülere
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 108, Mısra 20). [nisbetüñ ola, -a]

nîst evvānında: Yokluk sarayı.

Altı er ol çeşme yöresinde mest
Otururlar **nîst evvānında** hest
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 26). [nîst evvānında,]

n'it-: Ne etmek, ne yapmak.

Halk çün hizmet kıluban gitdiler
Gör vezîr-ile hālîfe **n'itdiler**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 154). [n'itdiler, -di, -ler]

(Mes. 78: m. 7; Mes. 84: m. 61; Mes. 102: m. 120; Mes. 32: m. 133)

n'itdû: Ne yaptın, ne ettin.

Eydesin 'ahd ü vefāyı **n'itdûñüz**
Kim bu zindānda bizi unıtduñuz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 35). [n'itdûñüz, -ñüz]

nite: Nitekim, ne var ki.

Tenlû cānlu biñ kanat bir murğ olur
Bir kanat naqşı **nite** sîmurğ olur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 30). [nite,]

(Mes. 5: m. 40; Mes. 5: m. 211)

nite: Nitekim.

Eyle san kim Mekke'yi kayd idesin
'Ālemüñ halkın **nite** şayd idesin
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 42). [nite,]

(Mes. 12: m. 118)

nite: Nasıl, niçin?

Pādişāhı añlamışam n'ideyim
Yaluñuz bu yola **nite** gideyim
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 16). [nite,]

(Mes. 5: m. 48; Mes. 5: m. 122; Mes. 5: m. 313; Mes. 47: m. 56; Mes. 47: m. 82; Mes. 47: m. 84; Mes. 51: m. 15; Mes. 84: m. 39; Mes. 92: m. 23)

nite: Hakikaten, gerçekten.

Eytdiler oldur **nite** bildüñ anı
Kim şorarsın dōsta beñzer düşmeni
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 143). [nite,]

(Mes. 25: m. 94; Mes. 25: m. 98; Mes. 30: m. 69; Mes. 85: m. 30)

nite: Niçin, neden?

Elli yıldur kim taparsın sen büte
Şimdi bütleri beğenmezsin **nite**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 208). [nite,]

(Mes. 9: m. 41; Mes. 30: m. 135; Mes. 63: m. 49; Mes. 66: m. 76; Mes. 72: m. 355; Mes. 47: m. 151)

nite: Ne şekilde, nasıl?

Eydür uslu putlara kanda söge
Ol hümā yā kendüzin **nite** öge

(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 112). [nite,]

(Mes. 6: m. 19; Mes. 14: m. 24; Mes. 22: m. 87; Mes. 30: m. 166; Mes. 38: m. 7; Mes. 39: m. 16; Mes. 47: m. 20; Mes. 47: m. 58; Mes. 63: m. 95; Mes. 63: m. 206; Mes. 66: m. 93; Mes. 66: m. 142; Mes. 72: m. 216; Mes. 91: m. 198; Mes. 91: m. 272; Mes. 92: m. 15)

nite: Nitekim || Hakikaten, gerçekten.

Ol ki bir öyn etmege muhtâc ola
Nite şâhib-taht u mâlik-tâc ola
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 50). [nite,]

(Mes. 12: m. 114)

nite: Nasıl?

Buñı ırakdan **nite** bildüñ 'aceb
Kim kılursın böyle ta' rifin taleb
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 147). [nite,]

(Mes. 5: m. 203; Mes. 20: m. 15; Mes. 30: m. 26; Mes. 30: m. 49; Mes. 30: m. 234; Mes. 43: m. 3; Mes. 43: m. 18; Mes. 47: m. 104; Mes. 63: m. 165; Mes. 64: m. 4; Mes. 66: m. 148; Mes. 72: m. 358; Mes. 72: m. 364; Mes. 72: m. 430; Mes. 85: m. 17; Mes. 92: m. 4; Mes. 99: m. 18; Mes. 102: m. 41; Mes. 102: m. 42; Mes. 102: m. 53; Mes. 102: m. 60; Mes. 102: m. 64; Mes. 105: m. 89)

nite: Nasıl, ne surette, hangi mantıkla.

Nefs bendine esîrem n'ideyim
Bend ile sîmurğa **nite** gideyim
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 79, Mısra 22). [nite,]

(Mes. 88: m. 55; Mes. 95: m. 20; Mes. 63: m. 198)

nite: Ne, nasıl?.

Doğru sözün kıymatı **nite-durur**
Egri işlerün bahası ne-durur
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 61, Mısra 9). [nite-durur, --dur, -ur]

(Mes. 70: m. 2)

nite: Nasıl (olduğunu)?

Az kadar renc-ile üküş rāhata
İresin şöyle ki işitdün **nite**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 118). [nite,]

nite ki: Nasıl ki.

Her tağun **nite ki** bir arslanı var
Cānavarların dağı bir cānı var
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 73). [nite ki,]

nite ola: Nasıl olur, ne şekilde olur? Hiç mümkün olur mu?

Nite ola kim kıla ehl-i niyāz
İki kıble dapa hergiz bir namāz
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 107). [nite ola,]

Mes. 52: m. 23; Mes. 61: m. 2)

nite ola: Ne olacak?

Kim yalan söyler-ise anuñ işi
Nite ola anda iy ulu kişi
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 61, Mısra 8). [nite ola,]

(Mes. 102: m. 41)

nite olısar: Ne olacak?

Benüm işüm anda **nite olısar**
Yā cezā anda baña ne olısar
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 61, Mısra 29). [nite olısar, -ısar]

(Mes. 89: m. 43)

nitekim: Nasıl ki.

Nitekim sen şayruya dermān gerek
Āhîr ol oğlana dağı cān gerek
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 87). [nitekim,]

(Mes. 69: m. 8)

nitelig: Vasıf, özellik, vaziyet.

Biz dağı iş **niteligin** bilelüm
İlla bunlaruñ-ıla bir olalum
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
159). [niteligin, -in]

nitelig: Vaziyet, durum.

Eytil āhir sen bize gelmeyeli
Hālümüz **niteligin** bilmeyeli
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra
12). [niteligin, -in]

n'itse ider: Ne yapsa yapar.

Kimi oğrı vü kimi hūnī olur
N'itse ider kendü yolından kalur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra
54). [n'itse ider,]

niyāz: Bir dileğin yerine getirilmesi için
yalvarma, yakarma, rica, dua.

Ol biri eydür ki iy dānā-yı rāz
Dur namāza başla ki irişe **niyāz**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra
24). [niyāz,]

niyāz: Sevgi, saygı; hürmet, istirham.

Ol kamu kibr ü delāl u ğunc u nāz
Gitdi vü qaldı kıza mūnis **niyāz**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra
20). [niyāz,]

niye: Niçin, neden?.

Kendüziñi çün kişi komağ gerek
Halk etin bunça **niye** yimek gerek
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra
48). [niye,]

niyyet: Bir şeyi yapmayı önceden kurma,
zihinde tasarlama, yapmayı aklına koyma,
yapmaya karar verme, amaç, maksat.

Niyyeti hūb eyle bī- 'ıyş u menī
Kim irüre niyyetüñe Hāk seni

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
571). [niyyeti, -i]

(Mes. 72: m. 572)

nizām: Düzen, tertip; kural.

Çün Resūl'e biz viribirüz selām
Nazma irür yüz kelām u biñ **nizām**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra
4). [nizām,]

nizāmī: Nizāmī-i Gencevī: Selçuklular
devrinde İran'ın en büyük şairi sayılır.
Azerbaycan'ın Gence şehrinde doğdu.

Çün **Nizāmī** her sözi hoş söyledi
Mahzenü'l-Esrār'ı zībā söyledi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
63). [nizāmī,]

(Mes. 69: m. 56; Mes. 69: m. 165)

n'ol-: Ne olacak?

Diler-isem dünyada da'vī kılam
Kim dağı biñ yılda **n'olsın** bilem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
300). [n'olsın, -sın]

n'ol-: Ne oldu.

N'oldı bir atı tez aya dutmağa
Şol kadar 'ālemde erlik itmege
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
67). [n'oldı,]

n'olur ki: Ne olur ki.

Eydür at **n'olur ki** biñ batman daşı
Atar-ısañ dutmağa vardur kişi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
77). [n'olur ki,]

nūr: Işık || Allah'ın bütün varlıklara tecellisi ile
aktarılmış olan nūr, nūr-ı İlahi.

Qudretinden çün düzetdi 'ālemi
Kendü **nūrından** yaratdı Âdem'i
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 1, Mısra 7).
[nūrından, -ın, -dan]

nūr: Işık; ateş.

Nūrı gönlümün ırāğın yandırur
Beni anuñ yolu dapa döndürür
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 157*). [nūrı, -ı]

(*Mes. 105: m. 47*)

nūr: Işık, nur, aydınlık.

Gider-iken ol tuman bu **nūr-ıla**
Çıkdı bir ulu bulut yağmur-ıla
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 149*). [nūr-ıla, --ıla]

(*Mes. 72: m. 257; Mes. 91: m. 17; Mes. 105: m. 28; Mes. 107: m. 102*)

nūr: Işık || Güzellik.

Degme yāri çün görür bu **nūrı** çok
Kendüzini çün görür kim **nūrı** yok
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 77*). [nūrı, -ı]

(*Mes. 15: m. 78*)

nūr alur: Aydınlık ve ışık almak.

Çün güneşden **nūr alur** ay iy hākīm
Güneş ayuñ nūrın eyler müstakīm
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 253*). [nūr alur, -ur]

nūr indi: Gökten Tanrısal olduğu düşünülen bir ışık inmek.

Gürinuñ üstine **nūr indi** ‘azīm
Kim bu kıza rahmet eyledi Kerīm
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 111*). [nūr indi,]

nūr u zulmetden: Aydınlık ve karanlık.

Ol kapuda kim nihān u āşikār
Nūr u zulmetden hezārān perde var
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra 18*). [nūr u zulmetden, -den]

nūş ide: Çekmek, yutmak.

Nefs düzaḥdur kaçan kim cūş ide
Deñizi bir cūr'a gibi **nūş ide**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 80, Mısra 4*). [nūş ide, -e]

nūş idüp: İçmek, yudumlamak.

Çok deñizler cūş idüp geçmek gerek
Çok ağular **nūş idüp** içmek gerek
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 43, Mısra 16*). [nūş idüp, -üp]

nūş olur: İçilmek (zehir).

Ġayb rızkı dil-firīb ü hōş olur
Zehri virürler-ise kim **nūş olur**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 10*). [nūş olur, -ur]

nūşirevān: İran'da 531 ile 579 yılları arasında hükümdarlık etmiş, adaletiyle ün salmış Sasani şahı.

Husrev ü Fağfūr u Hākān'ı dutam
Kayser ü **Nūşirivān'dan** oyn utam
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 212*). [nūşirivān'dan, -'dan]

nūşirvān: İran'ın Sasani sülâlesinden, adaletiyle ün salmış bir hükümdar. Adalet timsali olarak kullanılmıştır.

Zālīm olma degme bir şultān gibi
‘Ādil ol Dārā vü **Nūşirvān** gibi
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 118*). [nūşirvān,]

(*Mes. 23: m. 16*)

nūcūm: Yıldızlar.

Göklerūñ pergālını cedvel kılam
Kim **nūcūmuñ** müşkilini hāl kılam
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 22*). [nūcūmuñ, -uñ]

(*Mes. 63: m. 28*)

nūcūm: Astronomi, gök bilimi.

Çün tabī‘iden riyāziye gelem
Hikmet ü tıbb u **nūcūmı** key bilem

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 122). [nücümü, -ı]

nükte: Herkesin anlayamayacağı gizli mana.

Birisi kim **nüktesi** ma'lûm-ıdı
Söyledüğü lâzım u melzûm-ıdı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 29). [nüktesi, -si]

nükte: İnce manalı güzel söz.

Bir iki hoş **nükte** söyleyiserüz
Bu beyânun şerhin eyleyiserüz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 3). [nükte,]

(Mes. 101: m. 88; Mes. 109: m. 47)

-O-

o: "O" işaret sıfatı.

Ben ki İklîdis'de yavlağ mâhirem
Kim tabî'yle **o** tıbda kâdirem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 24). [o,]

od: Ateş, yanmak.

Büt çün **oddan** kendüzin kurtarmadı
Tokuyanların cezâsın virmedi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 185). [oddan, -dan]

(Mes. 5: m. 187)

od: Ateş. || İç yangını.

İşbu **od** kim gönlüme düşdi benüm
Mum gibi yandı kamu cânım tenüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 143). [od,]

od: Ateş.

Hür-ısañ hür ola uçmakda işün
Dîv-iseñ dîv ola **odda** yoldaşun
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 298). [odda, -da]

(Mes. 5: m. 93; Mes. 11: m. 40; Mes. 11: m. 35; Mes. 12: m. 132; Mes. 12: m. 146; Mes. 12: m. 141; Mes. 27: m. 70; Mes. 32: m. 138; Mes. 43: m. 6; Mes. 57: m. 10; Mes. 63: m. 41; Mes. 75: m. 30; Mes. 83: m. 33; Mes. 86: m. 11; Mes. 89: m. 19; Mes. 91: m. 8; Mes. 93: m. 22; Mes. 98: m. 5; Mes. 105: m. 84; Mes. 111: m. 26)

od: Safrâ kesesi, öd.

Virdiler oğlanı cellâd eline
Kim iki bölâ vü **ödi** bulına
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 40). [ödi, -i]

od: Ateş. || Âşığî yakıp kül eden aşk ateşi.

Ben anı koyup yola gidemezem
Oduñ ortasında şabr idemezem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 45, Mısra 40). [oduñ, -uñ]

(Mes. 47: m. 79)

od: Cehennem ateşi.

Âhîretde yüzi kâra kôpısar
Ağzınun dudağını **od** öpiser
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 62, Mısra 4). [od,]

od: Ateş || Öfke, sinir.

İşüm almakdan çün oturdu **odi**
İşümi aldı beni andan kodi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 201). [odi, -ı]

od bırakdı: Gönlüne ateş düşürmek.

Kim kazâ ne **od bırakdı** cânına
Yâ kader ne eyledi imânına
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 9). [od bırakdı, -dı]

od gibi: Ateş gibi.

Yel gibi yügürügeldüm kapuya
Od gibi içerü girdüm tapuya
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 44*). [*od gibi,]*

(*Mes. 9: m. 25*)

od içinde: Ateş içinde.

Od içinde göñli mum gibi yanar
Gözlerinden yaş yirine kan iner
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 3*). [*od içinde,]*

od içinde yanısar: Ateşler içinde yanmak.

Kim şifâ bulmak-ıçun birez tenüñ
Od içinde yanısar yıllar cânuñ
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 82*). [*od içinde yanısar, -ısar]*

od olurlar: Ateş olmak.

Parlayup odun yanar u kuş bile
Kuş u odun od olurlar hōş bile
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 94, Mısra 48*). [*od olurlar, -ur, -lar]*

od saçar: Ateş püskürtmek.

Kim bir oğlan Mekke'de ağzın açar
Söz yirine üstümüze **od saçar**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 88*). [*od saçar, -ar]*

(*Mes. 11: m. 76; Mes. 10: m. 162*)

od tağlarını: Ateş dağları.

Bunça biñ **od tağlarını** geçdiler
Ağu gibi bunça şular içdiler
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 95*). [*od tağlarını, -larını]*

od u yıl ü şu vü toprakdur: Ateş, hava, su ve toprak.

Ol ki dūzahdur gök altında 'ayān
Od u yıl ü şu vü toprakdur hemān
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 97, Mısra 28*). [*od u yıl ü şu vü toprakdur, -dur]*

od urıcak: Ateş yakmak.

Bir ilan kim **od urıcak** yakmağa
Kimse korkar şüretine bakmağa
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 82, Mısra 11*). [*od urıcak, -ıcak]*

oda girüben reyhān direr: Ateşe girip güller toplamak (Hz İbrahim'in mucizesi bağlamında).

Biri ayı barmağı-y-ıla yarar
Biri **oda girüben reyhān direr**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 34*). [*oda girüben reyhān direr, -er]*

oda urursa: Ateşe vermek, yakmak.

Ol beni **oda urursa** yakmağa
Ben utanam kölgesine bakmağa
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 86, Mısra 7*). [*oda urursa, -ur, -sa]*

oda yak-: Ateşe vermek, ateşte yakmak.

Kendüzünü şimdi bir ine bırak
Dağı ol fermānuñı var **oda yak**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 96*). [*oda yak,]*

(*Mes. 72: m. 166; Mes. 12: m. 80; Mes. 80: m. 14; Mes. 98: m. 66; Mes. 110: m. 31; Mes. 78: m. 55; Mes. 15: m. 57; Mes. 45: m. 13*)

oda yan-: Tutuşmak, ateşler içinde yanmak.

Bunçalar kendüzin uçmaklık sana
Anda tamuda teni **oda yana**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 144*). [*oda yana, -a]*

(*Mes. 10: m. 135; Mes. 10: m. 94; Mes. 5: m. 156; Mes. 106: m. 16*)

oda yandı: Ateşe yanmak. || Aşka düşmek.

Kimse benden şorar-ısa iy refîk
Kim ne **oda yandı** ol pîr-i tarîk
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 13, Mısra 28*). [*oda yandı, -dı*]

oddan oldu: Ateşten yaratılmak.

Od ki baş çekdi vü kibr itdi 'azîm
Oddan oldu lâcerem dîv-i racîm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 83, Mısra 34*). [*oddan oldu, -dı*]

oddan tolu: Ateşle dolmuş.

Geçdi andan gönîli yavlağ kaygûl
Cânı hayf u hasret ü **oddan tolu**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 90*). [*oddan tolu,]*

odin: Odun.

Bir yalın burnı delüğinden çıkar
Düşer **odına** vü odını yakar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 94, Mısra 46*). [*odına, -a*]

odumuñ üstine şu saçsa-y-ıduñ: Ateşe su dökmek || Sıkıntıyı sona erdirmek.

Gözsüz eydür gözümi açsa-y-ıduñ
Odumuñ üstine şu saçsa-y-ıduñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 40*). [*odumuñ üstine şu saçsa-y-ıduñ, -sa, --y, --ı, -du, -ñ*]

odun: Odun.

Dilemez-iseñ ki dola ev düttün
Oduñ üstine dahı urma **odun**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 83, Mısra 14*). [*odun,]*

(*Mes. 94: m. 47; Mes. 94: m. 49; Mes. 94: m. 29; Mes. 94: m. 30; Mes. 94: m. 27*)

odun gibi: Odun (parçası) gibi.

Cân metâ'ı şatıla altun gibi
Ten kumaşı köyine **odun gibi**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 174*). [*odun gibi,]*

oduñ üstine: Ateşin üzerine.

Dilemez-iseñ ki dola ev düttün
Oduñ üstine dahı urma odun
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 83, Mısra 14*). [*oduñ üstine,]*

oduñ üstine şovuk şu saçayım: Ateşe soğuk su dökmek || Büyük bir sıkıntıyı sona erdirmek.

Eydür iy gözsüz gözüñ gel açayım
Oduñ üstine şovuk şu saçayım
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 36*). [*oduñ üstine şovuk şu saçayım, -ayım*]

oğ(u)l: Evlat, oğul.

Oğlum eydür baba yola gitmegil
Böyle bir kezden bizi terk itmegil
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 92, Mısra 7*). [*oğlum, -um*]

(*Mes. 25: m. 50*)

oğlaçuğ: Küçük çocuk.

Bu meşel ol şâh 'adlin söyledi
Kim ol **oğlaçuğ-ılan** 'adl eyledi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 24, Mısra 30*). [*oğlaçuğ-ılan, --ılan*]

oğlan: Erkek.

Kız-ıla esrük **oğlan** pîr olur
Hamr içene küfr ü imân bir olur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 149*). [*oğlan,]*

oğlan: Delikanlı, erkek çocuk.

Kimi eydür **oğlan** ussuñ yoğ mıdur
Yoğsa diri yörüdügüñ çok mıdur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 31*). [*oğlan,]*

(*Mes. 5: m. 7*)

oğlan: Delikanlı, genç kimse.

Kim bir **oğlan** Mekke'de ağzın açar
Söz yirine üstümüze od saçar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 87*). [*oğlan,]*

(*Mes. 5: m. 109; Mes. 79: m. 18*)

oğlan: Çocuğu, oğlu.

Çün et etmek hışmınıñ **oğlanısın**
Bir süñüğe it gibi uzanasın
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 24, Mısra 9*). [*oğlanısın, -ısın]*

oğlan: Erkek çocuk.

İttifāk eyler dükelçügi aña
Kim bir **oğlan** zehresi gerek saña
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 14*). [*oğlan,]*

(*Mes. 25: m. 15; Mes. 25: m. 25; Mes. 25: m. 41; Mes. 25: m. 49; Mes. 25: m. 88; Mes. 25: m. 22; Mes. 25: m. 24; Mes. 25: m. 34; Mes. 25: m. 39; Mes. 25: m. 84; Mes. 25: m. 106; Mes. 25: m. 79; Mes. 25: m. 103; Mes. 92: m. 6; Mes. 93: m. 39*)

oğlan: Küçük çocuk.

Her kim ol bir **oğlana** egri bağa
Cismi anuñ cānını oda yağa
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 80, Mısra 13*). [*oğlana, -a]*

oğlan öldürdüğü işi: (Hz. Hızır'ın) bir çocuğu öldürme vakası (el-Kehf 18/74).

Hızır keştı şıduğın şanma yavuz
Oğlan öldürdüğü işi görgil uz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 142*). [*oğlan öldürdüğü işi,]*

oğlançuğ: Küçük çocuk.

Ata ol oğlançuğın döger-idi
Ana ol **oğlançuğa** söger-idi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 28*). [*oğlançuğa, -a]*

(*Mes. 25: m. 27*)

oğlançuk: Küçük çocuk.

Ol Nerimān'ı bir **oğlançuk** şıya
Sām anuñ bir muştına katlanmaya
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 149*). [*oğlançuk,]*

oğlan-ıla 'avrat-durur: Oğlan ve avrat.

Şol develpā kim ere mihnet-durur
Kışşada **oğlan-ıla 'avrat-durur**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra 42*). [*oğlan-ıla 'avrat-durur, --dur, -ur]*

oğlanlar: Çocuklar (soy sop bağlamında).

Kim koyam **oğlanlaruñı** uçmağa
Girmege veyā sıratı geçmege
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 81*). [*oğlanlaruñı, -uñ, -ı]*

(*Mes. 84: m. 84*)

oğlanlıg: Delikanlılık || Sözüñün eri.

Bu meşel kīm 'ālemüñ bōstānidur
Muştafā **oğlanlıgı** destānidur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 46*). [*oğlanlıgı, -ı]*

oğlın: Erkek çocuk.

Bu şıfātlu isteyü çün geldiler
Şarda bir eskiçi **oğlın** buldılar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 18*). [*oğlın,]*

oğlum: Benim (erkek) evladım.

Kim sen **oğlumsın** senüñ atañ benem
Eyle san kim sen ben ü yā ben şenem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 471*). [*oğlumsın, -sın]*

oğra: Uğramak, rast gelmek, karşılaşmak.

Yolda nāgeh **oğradı** bir kırğıla
Tahta remliyle kitābı çok bile
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 93*). [*oğradı, -dı]*

oğrı: Hırsız.

Oğrılaruñ mecma‘ında rehberem
Sûfîleruñ mañfilinde serverem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 48, Mısra 23*). [oğrılaruñ, -lar, -uñ]

(Mes. 55: m. 41; Mes. 90: m. 10; Mes. 107: m. 53)

oğrına: Uğruna.

Yüzemez-iken şuyı diler-idi
Yâri **oğrına** dışın biler-idi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 12*). [oğrına,]

oğur-: Çalmak (hırsızlık yapmak).

Nesnesin **oğurlar-ısañ** dınmaya
Halk arasında becid öginmeye
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 21*). [oğurlar-ısañ, -la, -r, --ısa, -ñ]

(Mes. 89: m. 6; Mes. 89: m. 22)

oğurlıg: Hırsızlık.

Hırsa her kim ‘ilm-ile meftûn ola
Şem‘-ile gice **oğurlıg**a gele
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra 40*). [oğurlıg, -a]

(Mes. 89: m. 20; Mes. 89: m. 11)

oğurlık: Hırsızlık.

Zîhi müdbir âdemî vü nâbekâr
Kim **oğurlıkdan** getüre iftiḥâr
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 90, Mısra 16*). [oğurlıkdan, -dan]

oḥsa: Sevgi, şefkat belirtisi olarak elini bir şeyin üzerinde yavaş yavaş gezdirmek, okşamak.

Kendüzine hâşekî kıldı anı
Ata gibi **oḥşadı** ol oğlanı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 106*). [oḥşadı, -dı]

ok: Silah, savaş aleti.

Benem ol Rüstem cihânda nâmdâr
Kim bir **okumdan** öle İsfendiyâr
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 196*). [okumdan, -um, -dan]

(Mes. 5: m. 169)

ok: Ok. || Sevgilinin kirpikleri.

Burqa‘ altından oturmuş ay gibi
Kirpügi **oklar** u kaşı yay gibi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 514*). [oklar, -lar]

ok: Ok.

Ok-ıla ol avı ururlar bular
Her ki câhil kaldı şaḫalın yolar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 321*). [ok-ıla, --ıla]

(Mes. 75: m. 65; Mes. 102: m. 104)

ok: Ok, silah. (Yaralayıcı şeyler bağlamında).

Ok gelür-ise yüzüñ döndürmegil
Yârüñ etegine toz kondurmağıl
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 159*). [ok,]

ok atar: Ok atmak.

Bir kız üstinde oturur ay gibi
İki kaşı **ok atar** bir yay gibi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 70*). [ok atar, -ar]

(Mes. 45: m. 16)

okı: Okumak; çağırarak, davet etmek.

Şeh çün andan buldı şıḫḫat dânesin
Oḫıdı atası-y-ıla anasın
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 20*). [oḫıdı, -dı]

(Mes. 50: m. 35; Mes. 71: m. 70; Mes. 83: m. 10; Mes. 84: m. 147; Mes. 88: m. 8)

okı: Anmak, yad etmek.

Baykuşu çün key hâkîr **okıyalar**
Genci üstinde fakîr **okıyalar**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 35, Mısra 21*). [*okıyalar, -ya, -lar*]

(*Mes. 35: m. 22*)

okı: Okumak, bildirmek.

Her kimüñ itden gilesi var gelüñ
Dilkü fermân **okıyısardur** bilüñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 64*). [*okıyısardur, -y, -ısar, -dur*]

okı: Okumak.

Hîç nahıv **okıduğuñ** var mı senüñ
Kim hüner hâşıl kıla cân u tenüñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra 11*). [*okıduğuñ, -duğ, -uñ*]

(*Mes. 56: m. 17; Mes. 60: m. 66; Mes. 71: m. 64; Mes. 91: m. 96; Mes. 60: m. 113; Mes. 63: m. 111; Mes. 90: m. 42*)

okı: Demek, çağırmak.

Anda kim herkes kıla bir yol taleb
Saña âhı **okımağ** yavlağ aceb
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 554*). [*okımağ, -mağ*]

okı: Okumak, öğrenmek.

Bir kaç âyet sâz-ıla **okıdılar**
Zühre çengin başına dokıdılar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 105*). [*okıdılar, -dı, -lar*]

(*Mes. 71: m. 78; Mes. 72: m. 560*)

okı efsünlarıñı: Sihir, büyü yapmak, üfleme.

Şeyh eydür çün beni gördüñ zebün
Okı efsünlarıñı beni kosun
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 18*). [*okı efsünlarıñı, -lar, -uñ, -ı*]

okını atup: Okunu fırlatmak.

‘Âlemi başdan başa kamu dutup
Rabbi heblî mülken **okını atup**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 34, Mısra 22*). [*okını atup, -up*]

okırlar dāsītān: Hikaye veyahut şiir nakletmek.

Bir ağaç üstinde gördi nāgehān
Bir bölük tūṭī **okırlar dāsītān**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 60*). [*okırlar dāsītān,]*

okıyan: Okuyan, okuyan kimse.

Anda kim bir çöpe şaymazlar canı
Kim-durur varup **okıyan** fermanı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 86*). [*okıyan,]*

(*Mes. 60: m. 90*)

okıyan kişinüñ: Okuyan, okuyan kimse.

Eyle ter söyleyelüm bu sünbülü
Kim **okıyan kişinüñ** bitsün dili
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 20*). [*okıyan kişinüñ, -nüñ*]

ol-: Olmak eylemi, şeklini almak, haline gelmek.

Hür-ısañ cennetde ğılmān bulasın
Dīv-iseñ düzaḥda ifrīt **olasın**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 180*). [*olasın, -a, -sın*]

ol-: Olmamak, bulunmamak.

Turş u telḥ u şūr u şīrīn dimeye
Bir ğidā **olmaya** kim ol yimeye
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 48*). [*olmaya, -ma, -y, -a*]

(*Mes. 68: m. 3*)

ol-: Olmak.

Ol eve kim benüm endişem ola
Bacadan inmek benüm pışem **ola**

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 89, Mısra 16). [ola, -a]

(Mes. 100: m. 44; Mes. 25: m. 32 Mes. 94: m. 25)

ol-: Bulunmak, mevcut olmak, var olmak.

Yohsa degme şârda bunça şeyh **ola**
Kankısı defterde sağışa gele
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra 45). [ola, -a]

(Mes. 69: m. 62; Mes. 71: m. 39; Mes. 85: m. 145)

ol: O, Allâh.

Zâtı-y-ıla vâcib **oldur** iy 'azîz
Kim virür her türlü halka bir temîz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra 29). [oldur, -dur]

(Mes. 1: m. 4)

ol: O, işaret zamiri.

Bir kanaduñ naķşıña aldanmağıl
Ol kuşu **ol** bir kanadı şanmağıl
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 28). [ol,]

(Mes. 4: m. 37; Mes. 5: m. 165; Mes. 5: m. 173; Mes. 5: m. 246; Mes. 5: m. 266; Mes. 5: m. 289; Mes. 5: m. 290; Mes. 6: m. 4; Mes. 7: m. 26; Mes. 9: m. 47; Mes. 10: m. 7; Mes. 11: m. 57; Mes. 12: m. 78; Mes. 12: m. 82; Mes. 12: m. 87; Mes. 12: m. 110; Mes. 15: m. 115; Mes. 16: m. 11; Mes. 16: m. 19; Mes. 16: m. 32; Mes. 16: m. 53; Mes. 18: m. 34; Mes. 26: m. 26; Mes. 30: m. 115; Mes. 30: m. 123; Mes. 30: m. 225; Mes. 30: m. 245; Mes. 30: m. 271; Mes. 32: m. 123; Mes. 32: m. 169; Mes. 32: m. 183; Mes. 33: m. 17; Mes. 34: m. 13; Mes. 35: m. 14; Mes. 36: m. 14; Mes. 40: m. 17; Mes. 40: m. 45; Mes. 40: m. 54; Mes. 44: m. 7; Mes. 44: m. 13; Mes. 44: m. 16; Mes. 46: m. 6; Mes. 47: m. 15; Mes. 47: m. 123; Mes. 50: m. 91; Mes. 63: m. 130; Mes. 65: m. 15; Mes. 65: m. 35; Mes. 65: m. 48; Mes. 65: m. 127; Mes. 65: m. 135; Mes. 66: m. 35; Mes. 66: m.

62; Mes. 68: m. 11; Mes. 68: m. 1; Mes. 69: m. 47; Mes. 69: m. 217; Mes. 69: m. 220; Mes. 71: m. 23; Mes. 71: m. 65; Mes. 72: m. 96; Mes. 72: m. 272; Mes. 72: m. 341; Mes. 72: m. 409; Mes. 72: m. 449; Mes. 72: m. 490; Mes. 72: m. 491; Mes. 81: m. 124; Mes. 81: m. 128; Mes. 83: m. 21; Mes. 95: m. 4; Mes. 95: m. 26; Mes. 96: m. 38; Mes. 98: m. 53; Mes. 102: m. 56; Mes. 105: m. 91; Mes. 105: m. 124; Mes. 90: m. 6)

ol: Bulunmak.

Degme erde kaçan **ola** bu hüner
Hızır peygâmbere saña dirler meger
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 99). [ola, -a]

(Mes. 66: m. 105; Mes. 75: m. 82; Mes. 93: m. 18; Mes. 96: m. 47; Mes. 102: m. 81; Mes. 109: m. 19; Mes. 40: m. 43; Mes. 55: m. 34; Mes. 56: m. 5; Mes. 66: m. 107; Mes. 87: m. 13; Mes. 105: m. 80; Mes. 106: m. 6)

ol: ... hale gelmek.

Kamu şehri yigitleri yüz gül gibi
Terbiyesi **oldılar** bir kul gibi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 486). [oldılar, -dı, -lar]

(Mes. 107: m. 132; Mes. 88: m. 13)

ol: (Süre bakımından) geçmek.

Yidi yüz on yidi yıl **olmuş-ıdı**
Hicrete kim bu gül açılmış-ıdı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 17). [olmuş-ıdı, -mış, --ı, -dı]

ol: Mevcut olmak, var olmak.

Eydür-iseñ sen ki ol Leylî göre
Gönlüm içre ikki **oldı** yâr maña
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 94). [oldı, -dı]

(Mes. 50: m. 119; Mes. 52: m. 21; Mes. 66: m. 119; Mes. 84: m. 4; Mes. 100: m. 45)

ol: Kavuşmak, erişmek.

Vecd-ile çün Tanrı'ya **olur** velî
Olur işlerde eli Tañrı eli
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra
133). [olur, -ur]

(Mes. 101: m. 81)

ol: Vuku bulmak, meydana gelmek.

Tenlü cânlu biñ kanat bir murğ **olur**
Bir kanat naqşı nite sîmurğ **olur**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra
29). [olur, -ur]

(Mes. 72: m. 131; Mes. 72: m. 178;
Mes. 88: m. 113)

ol: Yapmak.

Şirket ü bey' ü mübâh u zer' **olur**
Bunların hükmin düzeden şer' **olur**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra
4). [olur, -ur]

ol: Bulunmak, var olmak.

Degme şer'ün şâri' i lâbüd **olur**
Kim yolın Tañrı'dan öğrenüp bilür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra
19). [olur, -ur]

ol: Mümkün olmak.

Bir yavuz iş işler-ise ol kişi
Maşlahatdan taşra **olmaya** işi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra
138). [olmaya, -ma, -ya]

(Mes. 72: m. 166; Mes. 75: m. 72)

ol: O, işaret sıfatı.

Halk çün kim **ol** kanadı gördiler
Dinlerinin külli terkîn urdılar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra
5). [ol,]

(Mes. 1: m. 17; Mes. 1: m. 20; Mes. 1:
m. 21; Mes. 1: m. 29; Mes. 2: m. 7;
Mes. 2: m. 8; Mes. 2: m. 9; Mes. 2: m.
17; Mes. 2: m. 19; Mes. 2: m. 22; Mes.
2: m. 23; Mes. 2: m. 24; Mes. 2: m.

25; Mes. 2: m. 28; Mes. 2: m. 34; Mes.
2: m. 38; Mes. 2: m. 46; Mes. 2: m.
50; Mes. 4: m. 11; Mes. 4: m. 20; Mes.
4: m. 26; Mes. 4: m. 40; Mes. 4: m.
44; Mes. 5: m. 3; Mes. 5: m. 7; Mes.
5: m. 8; Mes. 5: m. 46; Mes. 5: m. 84;
Mes. 5: m. 107; Mes. 5: m. 109; Mes.
5: m. 112; Mes. 5: m. 123; Mes. 5: m.
137; Mes. 5: m. 139; Mes. 5: m. 173;
Mes. 5: m. 237; Mes. 5: m. 282; Mes.
5: m. 291; Mes. 5: m. 293; Mes. 6: m.
15; Mes. 6: m. 17; Mes. 8: m. 5; Mes.
9: m. 1; Mes. 9: m. 9; Mes. 9: m. 15;
Mes. 10: m. 9; Mes. 10: m. 25; Mes.
10: m. 43; Mes. 10: m. 45; Mes. 10:
m. 72; Mes. 10: m. 90; Mes. 10: m.
123; Mes. 10: m. 124; Mes. 10: m.
134; Mes. 10: m. 165; Mes. 10: m.
166; Mes. 11: m. 7; Mes. 11: m. 31;
Mes. 11: m. 62; Mes. 11: m. 73; Mes.
11: m. 75; Mes. 11: m. 79; Mes. 11:
m. 84; Mes. 11: m. 86; Mes. 12: m. 82;
Mes. 12: m. 91; Mes. 12: m. 119; Mes.
12: m. 218; Mes. 13: m. 28; Mes. 13:
m. 32; Mes. 15: m. 14; Mes. 15: m. 35;
Mes. 15: m. 40; Mes. 15: m. 42; Mes.
15: m. 111; Mes. 15: m. 120; Mes. 16:
m. 2; Mes. 16: m. 36; Mes. 16: m. 41;
Mes. 16: m. 62; Mes. 16: m. 66; Mes.
16: m. 97; Mes. 16: m. 98; Mes. 16:
m. 113; Mes. 18: m. 23; Mes. 22: m.
5; Mes. 22: m. 154; Mes. 23: m. 26;
Mes. 24: m. 30; Mes. 25: m. 15; Mes.
25: m. 22; Mes. 25: m. 27; Mes. 25:
m. 28; Mes. 25: m. 31; Mes. 25: m. 57;
Mes. 25: m. 79; Mes. 25: m. 88; Mes.
25: m. 103; Mes. 25: m. 106; Mes. 25:
m. 110; Mes. 25: m. 112; Mes. 25: m.
113; Mes. 25: m. 114; Mes. 27: m. 34;
Mes. 27: m. 37; Mes. 27: m. 83; Mes.
27: m. 85; Mes. 27: m. 98; Mes. 27:
m. 101; Mes. 27: m. 112; Mes. 27: m.
117; Mes. 27: m. 119; Mes. 27: m.
120; Mes. 27: m. 121; Mes. 27: m.
123; Mes. 27: m. 124; Mes. 28: m. 37;
Mes. 28: m. 38; Mes. 29: m. 34; Mes.
29: m. 44; Mes. 30: m. 6; Mes. 30: m.
29; Mes. 30: m. 59; Mes. 30: m. 63;
Mes. 30: m. 80; Mes. 30: m. 84; Mes.
30: m. 98; Mes. 30: m. 117; Mes. 30:
m. 149; Mes. 30: m. 156; Mes. 30: m.
170; Mes. 30: m. 195; Mes. 30: m.
259; Mes. 30: m. 273; Mes. 32: m. 5;
Mes. 32: m. 15; Mes. 32: m. 29; Mes.
32: m. 31; Mes. 32: m. 44; Mes. 32:
m. 55; Mes. 32: m. 61; Mes. 32: m. 67;
Mes. 32: m. 77; Mes. 32: m. 82; Mes.
32: m. 104; Mes. 32: m. 110; Mes. 32:
m. 112; Mes. 32: m. 128; Mes. 32: m.
136; Mes. 32: m. 144; Mes. 32: m.

145; Mes. 32: m. 148; Mes. 32: m. 167; Mes. 32: m. 178; Mes. 34: m. 12; Mes. 34: m. 19; Mes. 34: m. 27; Mes. 36: m. 5; Mes. 36: m. 7; Mes. 36: m. 8; Mes. 36: m. 10; Mes. 36: m. 11; Mes. 36: m. 15; Mes. 36: m. 23; Mes. 36: m. 24; Mes. 38: m. 4; Mes. 38: m. 12; Mes. 39: m. 5; Mes. 39: m. 9; Mes. 39: m. 24; Mes. 39: m. 32; Mes. 39: m. 34; Mes. 39: m. 35; Mes. 39: m. 36; Mes. 39: m. 37; Mes. 39: m. 43; Mes. 39: m. 58; Mes. 39: m. 69; Mes. 39: m. 71; Mes. 39: m. 76; Mes. 40: m. 13; Mes. 40: m. 30; Mes. 40: m. 46; Mes. 40: m. 60; Mes. 41: m. 1; Mes. 41: m. 2; Mes. 41: m. 4; Mes. 44: m. 13; Mes. 44: m. 23; Mes. 47: m. 93; Mes. 47: m. 119; Mes. 47: m. 121; Mes. 47: m. 158; Mes. 49: m. 9; Mes. 50: m. 13; Mes. 50: m. 27; Mes. 50: m. 60; Mes. 50: m. 66; Mes. 50: m. 69; Mes. 50: m. 89; Mes. 52: m. 63; Mes. 53: m. 20; Mes. 53: m. 55; Mes. 53: m. 62; Mes. 53: m. 66; Mes. 53: m. 69; Mes. 53: m. 71; Mes. 53: m. 75; Mes. 53: m. 97; Mes. 53: m. 98; Mes. 53: m. 102; Mes. 53: m. 105; Mes. 53: m. 117; Mes. 53: m. 118; Mes. 53: m. 119; Mes. 53: m. 120; Mes. 53: m. 123; Mes. 53: m. 125; Mes. 53: m. 156; Mes. 54: m. 35; Mes. 54: m. 75; Mes. 55: m. 22; Mes. 55: m. 50; Mes. 56: m. 15; Mes. 56: m. 27; Mes. 56: m. 30; Mes. 57: m. 33; Mes. 60: m. 61; Mes. 60: m. 66; Mes. 60: m. 73; Mes. 60: m. 75; Mes. 60: m. 96; Mes. 62: m. 22; Mes. 63: m. 25; Mes. 63: m. 26; Mes. 63: m. 27; Mes. 63: m. 28; Mes. 63: m. 45; Mes. 63: m. 47; Mes. 63: m. 51; Mes. 63: m. 53; Mes. 63: m. 58; Mes. 63: m. 63; Mes. 63: m. 66; Mes. 63: m. 75; Mes. 63: m. 87; Mes. 63: m. 90; Mes. 63: m. 94; Mes. 63: m. 113; Mes. 63: m. 124; Mes. 63: m. 150; Mes. 63: m. 171; Mes. 63: m. 185; Mes. 63: m. 186; Mes. 63: m. 189; Mes. 65: m. 74; Mes. 65: m. 121; Mes. 65: m. 123; Mes. 65: m. 140; Mes. 66: m. 75; Mes. 66: m. 77; Mes. 66: m. 87; Mes. 66: m. 89; Mes. 66: m. 113; Mes. 66: m. 114; Mes. 68: m. 21; Mes. 68: m. 26; Mes. 68: m. 36; Mes. 68: m. 40; Mes. 68: m. 44; Mes. 68: m. 76; Mes. 69: m. 6; Mes. 69: m. 18; Mes. 69: m. 22; Mes. 69: m. 25; Mes. 69: m. 31; Mes. 69: m. 35; Mes. 69: m. 38; Mes. 69: m. 39; Mes. 69: m. 50; Mes. 69: m. 84; Mes. 69: m. 120; Mes. 69: m. 142; Mes. 69: m. 149; Mes. 69: m. 158; Mes. 69: m. 186; Mes. 69: m. 202; Mes. 69: m.

209; Mes. 69: m. 213; Mes. 69: m. 230; Mes. 70: m. 4; Mes. 71: m. 16; Mes. 71: m. 18; Mes. 71: m. 45; Mes. 71: m. 46; Mes. 71: m. 52; Mes. 72: m. 53; Mes. 72: m. 79; Mes. 72: m. 144; Mes. 72: m. 149; Mes. 72: m. 262; Mes. 72: m. 297; Mes. 72: m. 308; Mes. 72: m. 321; Mes. 72: m. 340; Mes. 72: m. 347; Mes. 72: m. 379; Mes. 72: m. 386; Mes. 72: m. 416; Mes. 72: m. 436; Mes. 72: m. 468; Mes. 72: m. 511; Mes. 72: m. 518; Mes. 75: m. 5; Mes. 75: m. 14; Mes. 75: m. 28; Mes. 75: m. 30; Mes. 75: m. 44; Mes. 75: m. 45; Mes. 75: m. 73; Mes. 75: m. 81; Mes. 78: m. 36; Mes. 78: m. 59; Mes. 78: m. 63; Mes. 79: m. 19; Mes. 80: m. 32; Mes. 81: m. 12; Mes. 81: m. 63; Mes. 81: m. 105; Mes. 81: m. 115; Mes. 81: m. 133; Mes. 81: m. 134; Mes. 81: m. 142; Mes. 84: m. 19; Mes. 84: m. 22; Mes. 85: m. 20; Mes. 85: m. 58; Mes. 85: m. 69; Mes. 85: m. 91; Mes. 85: m. 93; Mes. 85: m. 96; Mes. 85: m. 117; Mes. 85: m. 118; Mes. 85: m. 159; Mes. 87: m. 3; Mes. 88: m. 4; Mes. 88: m. 23; Mes. 88: m. 33; Mes. 88: m. 61; Mes. 88: m. 63; Mes. 88: m. 64; Mes. 88: m. 66; Mes. 88: m. 67; Mes. 88: m. 68; Mes. 88: m. 71; Mes. 88: m. 72; Mes. 88: m. 88; Mes. 88: m. 97; Mes. 88: m. 101; Mes. 88: m. 106; Mes. 88: m. 107; Mes. 88: m. 115; Mes. 88: m. 116; Mes. 89: m. 15; Mes. 90: m. 18; Mes. 91: m. 19; Mes. 91: m. 48; Mes. 91: m. 79; Mes. 91: m. 88; Mes. 91: m. 163; Mes. 91: m. 181; Mes. 91: m. 183; Mes. 91: m. 194; Mes. 91: m. 203; Mes. 91: m. 222; Mes. 91: m. 237; Mes. 91: m. 240; Mes. 91: m. 243; Mes. 91: m. 251; Mes. 91: m. 252; Mes. 93: m. 25; Mes. 93: m. 26; Mes. 93: m. 30; Mes. 93: m. 33; Mes. 94: m. 8; Mes. 94: m. 30; Mes. 94: m. 49; Mes. 94: m. 52; Mes. 95: m. 2; Mes. 96: m. 23; Mes. 96: m. 25; Mes. 96: m. 48; Mes. 96: m. 57; Mes. 99: m. 5; Mes. 99: m. 7; Mes. 99: m. 8; Mes. 100: m. 24; Mes. 100: m. 64; Mes. 100: m. 65; Mes. 100: m. 68; Mes. 100: m. 79; Mes. 100: m. 107; Mes. 101: m. 6; Mes. 101: m. 23; Mes. 101: m. 68; Mes. 102: m. 12; Mes. 102: m. 17; Mes. 102: m. 26; Mes. 102: m. 29; Mes. 102: m. 56; Mes. 102: m. 103; Mes. 105: m. 27; Mes. 105: m. 31; Mes. 105: m. 38; Mes. 105: m. 39; Mes. 105: m. 46; Mes. 105: m. 55; Mes.

105: m. 94; Mes. 105: m. 101; Mes.
105: m. 116; Mes. 106: m. 9; Mes.
107: m. 8; Mes. 107: m. 9; Mes. 107:
m. 66; Mes. 107: m. 93; Mes. 107: m.
108; Mes. 107: m. 117; Mes. 107: m.
122; Mes. 107: m. 138; Mes. 108: m.
43; Mes. 109: m. 17; Mes. 109: m. 22;
Mes. 110: m. 52; Mes. 111: m. 40)

ol: İşaret zamiri, o (Gök yerine).

Gösterün bir gög kım **ol** mähşuz-
durur
Bizüm ilümüz niçün şahşuz-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 3, Mısra*
9). [ol,]

ol: O, işaret zamiri. (Simurg kastedilmiştir).

Ol kılur tedbiri kamu işlere
Pâdişâh oldur dükeli kuşlara
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra*
29). [ol,]

ol: O, işaret zamiri. (Bir üst beyitteki
padişah/simurg işaret edilmiş).

Ol bize yavlağ yakın u fazlı bol
Biz ırağ andan hezârân sâle yol
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra*
31). [ol,]

ol: O, işaret zamiri (bey, efendi).

Var-ıdı bir beg beriyyede kim **ol**
Milletine nisbet ider-idi bol
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra*
75). [ol,]

ol: Üçüncü teklik şahıs işaret zamiri, o. (bey).

Çor-ısañ kim **ol** bu sözleri diye
Az zamānda kamu halk aña uya
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra*
101). [ol,]

ol: Odur.

Eytdiler **oldur** nite bildün anı
Kim şorarsın dōsta beñzer düşmeni
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra*
143). [oldur, -dur]

ol: Bulunmak, ortaya çıkmak.

Çün kim imān nūrı Safvān'da **olur**
Lā-cerem Bulkāsım'ı görüp yanur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra*
285). [olur, -ur]

ol: Olmak, ... hale gelmek.

Şeyh eydür çün behiştî yüzlü yār
Bizüm **oldı** cennet **oldı** rüzigār
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra*
12). [oldı, -dı]

ol: O (Şeyh).

Şimdi sorma şeyhi kim anda n'ider
Rūm ilinde şimdi **ol** toñuz güder
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra*
20). [ol,]

ol: Meydana gelmek, ortaya çıkmak, belirtmek.

Büşr eydür Tañrı hükminden **ola**
Yohsa ayruğ ne-y-idüğün kim bile
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra*
153). [ola, -a]

ol: Olmak, haline gelmek.

Böyle rengin böyle datlu böyle ter
Hüsrev ü Şirîn sözi **oldı** meger
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra*
130). [oldı, -dı]

(Mes. 105: m. 117; Mes. 105: m. 84;
Mes. 105: m. 96)

ol: Mümkün olmak.

Aşlumuzdan olmasaydı bu güher
Bizde kaçan **ola-y-ıdı** bu hüner
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra*
72). [ola-y-ıdı, -a, --y, --ıdı]

ol: O (Papağan).

Hvōcadan **ol** bir dem ayrılmaz-ıdı
Hvōca ansuz bir nefes olmaz-ıdı

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 21). [ol,]

ol: Ayrı kalmak.

Ḥvōcadan ol bir dem ayrılmaz-ıdı
Ḥvōca ansuz bir nefes **olmaz-ıdı**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 22). [olmaz-ıdı, -maz, --ıdı]

ol: Olmak, ibaret olmak.

Kimseye ol memleket ne aş **ola**
Kim anı ḥāşıl kılan bir taş **ola**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 34, Mısra 28). [ola, -a]

ol: O, (Allah).

Niçeme kim geh güneş ü geh ayuz
Ol Ğanī katında bir yoksul bayuz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 35, Mısra 24). [ol,]

(Mes. 85: m. 152; Mes. 52: m. 12;
Mes. 52: m. 28; Mes. 52: m. 31; Mes.
52: m. 39; Mes. 52: m. 42; Mes. 72:
m. 578; Mes. 73: m. 3; Mes. 77: m. 9;
Mes. 81: m. 87; Mes. 84: m. 143; Mes.
85: m. 84; Mes. 85: m. 155; Mes. 105:
m. 114; Mes. 107: m. 142; Mes. 72: m.
147; Mes. 75: m. 94; Mes. 90: m. 47;
Mes. 98: m. 68; Mes. 100: m. 110;
Mes. 91: m. 92)

ol: Var olmak.

‘Āşıkuñ ma‘şūkına var nisbeti
İre aña **olur-ısa** himmeti
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 8). [olur-ısa, -ur, --ısa]

(Mes. 47: m. 105)

ol: Olmak, yardımcı fiil.

‘Avrat **olsa** yigdür er bir fark-ıla
Yoldan iltinçe bir eri zerķ-ıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 81). [olsa, -sa]

ol: "O" üçüncü teklik şahıs zamiri.

(Mes. 25: m. 94; Mes. 25: m. 121;
Mes. 25: m. 126; Mes. 28: m. 25; Mes.
28: m. 27; Mes. 30: m. 249; Mes. 30:
m. 253; Mes. 30: m. 299; Mes. 49: m.
5; Mes. 25: m. 36; Mes. 72: m. 455;
Mes. 100: m. 23; Mes. 100: m. 38;
Mes. 50: m. 93; Mes. 50: m. 133; Mes.
53: m. 93; Mes. 69: m. 118; Mes. 72:
m. 453; Mes. 72: m. 543; Mes. 74: m.
29; Mes. 74: m. 30; Mes. 78: m. 60;
Mes. 78: m. 67; Mes. 80: m. 13; Mes.
85: m. 24; Mes. 85: m. 77; Mes. 85:
m. 172; Mes. 86: m. 7; Mes. 88: m. 21;
Mes. 88: m. 83; Mes. 91: m. 197; Mes.
91: m. 199; Mes. 91: m. 206; Mes. 91:
m. 214; Mes. 100: m. 56; Mes. 101: m.
29; Mes. 101: m. 41; Mes. 109: m. 49;
Mes. 109: m. 51; Mes. 109: m. 51;
Mes. 111: m. 74)

ol: İsimlerden sonra gelen yardımcı fiil.

Ol hevā çün hemdemi **olur-ıdı**
Yazlu şüret âdemī **olur-ıdı**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 20). [olur-ıdı, -ur, --ı, -dı]

ol: O, işaret zamiri. (sevgili yerine).

Yohsa her kim kendünñ terkīn ura
Eyle kim gerek nişānñ **ol** vire
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 76). [ol,]

ol: gibi olmak, bir şeye benzemek.

Az yiyenñ Cebra’ıl **olur** canı
Çok yiyenñ zinde pıl **olur** teni
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 83). [olur, -ur]

(Mes. 91: m. 84)

ol: Olmak, bir durumu bir vasfı kazanmak.

Görmedün zāğı ki bir keklik **ola**
Ķan-ıla ete ne gökçeklik **ola**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 46, Mısra 12). [ola, -a]

ol: "O" teklik üçüncü şahıs zamiri. || Mecnun.

Dîn anuñ vardur ki dünyäsüz ola
Mecnun **ol** degül ki Leylâ'süz ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 86*). [ol,]

ol: Olmak.

Tenlü cânlu biñ kanat bir murğ **olur**
Bir kanat naqşı nite sîmurğ **olur**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 30*). [olur, -ur]

(Mes. 11: m. 12; Mes. 12: m. 220;
Mes. 17: m. 38; Mes. 22: m. 40; Mes.
22: m. 78; Mes. 24: m. 17; Mes. 24:
m. 21; Mes. 25: m. 15; Mes. 25: m. 16;
Mes. 27: m. 55; Mes. 27: m. 37; Mes.
30: m. 185; Mes. 30: m. 186; Mes. 30:
m. 200; Mes. 30: m. 276; Mes. 30: m.
73; Mes. 32: m. 51; Mes. 33: m. 10;
Mes. 34: m. 3; Mes. 36: m. 13; Mes.
38: m. 20; Mes. 39: m. 18; Mes. 39:
m. 39; Mes. 44: m. 17; Mes. 44: m. 2;
Mes. 44: m. 15; Mes. 46: m. 11; Mes.
47: m. 104; Mes. 69: m. 112; Mes. 69:
m. 118; Mes. 72: m. 125; Mes. 72: m.
339; Mes. 83: m. 31; Mes. 88: m. 27;
Mes. 101: m. 24)

ol: O || Karga.

Niçe kim bu şekkerüñ tohmin eker
Şekkerüñ **ol** üstine sergîn döker
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 12*). [ol,]

(Mes. 50: m. 81)

ol: O, işaret zamiri (karganın yerine).

Ben şeker yimege okıram anı
Ol necîs otlamağa iltür beni
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 36*). [ol,]

ol: Olmak (Sebeup olmak bağlamında).

Tîre gözsüzlikden **oldı** baña hâl
Göz gerek baña gerekmez mülk ü
mâl (*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 45*). [oldı, -dı]

ol: Olmak (inşa).

Evlerüñ yidinçisi taşra **olur**
Ayduñ u kızıl yeşil naqşı tolor
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 59*). [olur, -ur]

ol: Mevcut olmak, bulunmak.

Çün benüm içümde bir Leylî **ola**
Taşrağı Leylî ne işüme gele
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 111*). [ola, -a]

(Mes. 53: m. 62; Mes. 54: m. 2; Mes.
63: m. 91; Mes. 85: m. 51; Mes. 101:
m. 17; Mes. 102: m. 81)

ol: Meydana gelmek, ortaya çıkmak.

Benden **oldı** ister-iseñ hōd 'ayān
Dünyada 'ilm-i ma'ānî vü beyān
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 69*). [oldı, -dı]

ol: O, o kişi.

Her kim **ol** on iki 'ilmi hâl kıla
İştılâhumdan beni hōd **ol** bile
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 76*). [ol,]

(Mes. 94: m. 76; Mes. 107: m. 151;
Mes. 110: m. 50; Mes. 110: m. 53)

ol: "O" teklik üçüncü şahıs zamiri. (Âlim yerine).

'Âlim **ol** yig kim girü 'âmil ola
Dîn anuñ yigrek ki şâhib-dil ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra 19*). [ol,]

ol: Mümkün olmak.

Naḥv-ıla tenhâ bulunmaz bu 'ilel
'İlm-ile yaluñuz **olmaz** bu 'amel
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra 50*). [olmaz, -maz]

ol: Olmak, gerçekleşmek.

'Âkıbet ben didüğüm **oldı** girü
Kim yalan söz nite vara ilerü

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 205). [oldı, -dı]

(Mes. 75: m. 41; Mes. 88: m. 114; Mes. 69: m. 231)

ol: Olmaz.

Kılıcıyla hamle ider urmağa
Ol kaçan zîrâ kim **olmaz** durmağa
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 62). [olmaz, -maz]

ol: ... vasfını taşımak.

Şehvete mâylî degül hayvân şıfat
‘Aqla uyar kim **ola** Sübhân şıfat
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 4). [ola, -a]

(Mes. 71: m. 17; Mes. 72: m. 558)

ol: O, ârif.

Fikreti ‘ulvî yolında yörüye
Dünyada **ol** bu iş için dörüye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 30). [ol,]

(Mes. 65: m. 1)

ol: Bulunmak, var olmak || Etkisini, gücünü göstermek.

Vecd-ile çün Tanrı'ya olur velî
Olur işlerde eli Tañrı eli
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 134). [olur, -ur]

ol: "O" İşaret zamiri (Şeytan).

Bir gün **ol** fitne birağan ‘âleme
Şataşur bir yolda nâgeh Âdem'e
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 15). [ol,]

ol: Hale gelmek, bürünmek.

Degme kişi şârda bir mansıbdâ uz
İlla Gülşehrî biz **olduk** yaluñuz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 152). [olduk, -du, -k]

ol: Olmak; bir san, bir unvan sahibi olmak. (Şeyh).

Bir şaruñ yâ bir köyüñ şeyhi **ola**
Bellüdü kim ilde şârda ne kıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra 15). [ola, -a]

ol: Olan || Var olan.

Bir şar ulularına bunlar güler
‘Âlemüñ uluları **olur** bular
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 76). [olur, -ur]

ol: Olmak (ev sahipliği bağlamında).

Cedy ü Delvi evler eylendi Zuhal
Burc **ola** Merrîhe ‘Akreb hem Hamel
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 238). [ola, -a]

ol: Bir görevi üstlenmek, yapmak.

Bu sözi ben **olur-ısam** şerh iden
Hayf eger sen olur-ısañ işiden
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 243). [olur-ısam, -ur, --ısa, -m]

ol: "O" 3. teklik şahıs zamiri || Hz. Muhammed.

Ol-durur bu dâsitânda kıl-u-kâl
Kim Muhammed Hâk'dan eyledi
su'âl (Mantıku't-Tayr, Mesnevi 77, Mısra 31). [ol-durur, --dur, -ur]

(Mes. 81: m. 3; Mes. 102: m. 83; Mes. 100: m. 41)

ol: Ait olmak, dahil olmak.

Çün se şenbih günü Merrîh'üñ **ola**
Hem ‘Utârid günü çârşenbih ala
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 279). [ola, -a]

(Mes. 72: m. 275; Mes. 72: m. 276; Mes. 97: m. 13)

ol: "O" 3. teklik şahıs zamiri || Yemliha.

omayı görürem **ol** uya düşer
Kp kuyu olur u başından açar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra*
419). [*ol,]*

(*Mes. 72: m. 421; Mes. 72: m. 422;*
Mes. 72: m. 429; Mes. 72: m. 433;
Mes. 72: m. 437)

ol: *Yapmak || Sürmek, devam etmek (düğün*
bağlamında).

Kişiler viribiyüp aldı anı
Yidi gün **oldı** dn  gün dğni
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra*
508). [*oldı, -dı]*

ol: *Karşılığı, bedeli olmak.*

Niçe t'at kıla tapu sanası
Kim **ola** cn u tenn krnesi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra*
72). [*ola, -a]*

ol: *Etkilemek, tesir etmek.*

Enbiyya zehrn **olmaya** senn
Kim dinesin y gee mekr  fenn
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra*
47). [*olmaya, -ma, -ya]*

ol: *O (ak yolu).*

'Ik yolu kmudan ayru-durur
Görmege ma'k **ol** toğru varur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra*
70). [*ol,]*

ol: *O || Av hayvanı.*

Kr'a kime de **ol** varur-ıdı
Aslan anı yiyp oturur-ıdı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra*
139). [*ol,]*

ol: *"O" teklik nc ahıs zamiri. (Aslan).*

n görür kim dmeni dmi uya
avanı kyup klur **ol** kuyuya
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra*
248). [*ol,]*

(*Mes. 91: m. 273*)

ol: *Ait olmak.*

Yiri kaan bğ u bostnlar **ola**
Knda kim bağlu-y-ısa anda kla
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra*
27). [*ola, -a]*

(*Mes. 97: m. 17*)

ol: *Meydana gelmek.*

Neden **olmışdur** 'aceb bu itilf
Cnda bu mey drdi v ol bde f
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 95, Mısra*
25). [*olmışdur, -mış, -dur]*

ol: *(Lyık) olmak.*

Kim birinn yiri 'illiyyn **ola**
Birisinn mevzi' i siccn **ola**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra*
7). [*ola, -a]*

(*Mes. 96: m. 8; Mes. 98: m. 73*)

ol: *O, o can.*

Ay u günden renirk cn ola
Kim dükeli derde **ol** dermn ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra*
14). [*ol,]*

ol: *... haline gelmek; erişmek.*

Dokuzıncı gk Muammed cenneti
Oldı kim Rıdvn ola hem-ohbeti
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 97, Mısra*
2). [*oldı, -dı]*

(*Mes. 97: m. 4*)

ol: *Olmak, bulunmak.*

Kim, i vallah anda kim siz **olasız**
Hem bunu gibi kermet bulasız
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra*
147). [*olasız, -asız]*

(Mes. 72: m. 80; Mes. 87: m. 25;
Mes. 97: m. 25)

(Mes. 105: m. 117)

ol: Hâlinde bulunmak.

Şirket ü bey' ü mübâh u zer' **olur**
Bunların hükmin düzeden şer' **olur**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra
3). [olur, -ur]

ol: Olgunlaşmak, yetişmek (ağaç
bağlamında).

Aşlamak gerek ki olasın eyü
Olmaz-ısan dağı baña ne kayu
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 106, Mısra
12). [olmaz-ısan, -maz, --ısan]

ol: Dahil olmak, bulunmak.

Degme bir işde ki aḥvâli **ola**
Anuñ eli pâdişâh eli **ola**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra
25). [ola, -a]

ol: Geçirmek, geçmek (vakit).

Zâr-ıla bir rûzigâruñ **olmadı**
Bir dem ârâm u qarâruñ **olmadı**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 110, Mısra
11). [olmadı, -ma, -dı]

ol: O, o kişi. (Ölmüş kimse).

Ölümünden sonra kıl ḥâsıl ḥayât
Ol ölerden olma kim men-mâte fât
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra
84). [ol,]

ol: O (bülbul).

Ol çün üstâdı beni şanur-ıdı
Kuş dilini benden öğrenür-ıdı
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra
15). [ol,]

ol: Onun.

Her kim altunam dir-ise kınañuz
Ol miheklerde 'ayârın şınañuz
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra
102). [ol,]

ol: Meydana gelmek, ortaya çıkmak.

Çün Süleymân gördi kim ol 'izz ü
câh
Oldı bir taşdan u 'âlî pâygâh
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 34, Mısra
14). [oldı, -dı]

ol: İçine düşmek, bulunmak.

Olmaya kim nâm içinde neng ola
Kim bu yolumuz niçe ferseng ola
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 103, Mısra
3). [olmaya, -ma, -ya]

ol arada: Orada.

Ol arada kim virile söz dadı
Nâdire ad oldı Gülşehrî adı
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
241). [ol arada,]

ol: Olmak, (...durumunda) bulunmak.

Mum olup çün kendü dağı kalmadı
Kelebekler kaygusunda **olmadı**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra
88). [olmadı, -ma, -dı]

ol arada: Orada (ahirette).

Niçe şeyḥ **ol arada** yoldan kıla
Menzilet anda mürîdinüñ ola
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra
151). [ol arada,]

ol: O işaret zamiri (mum yerine).

Kimse ayruğuñ nişânın getüre
Kendü **ol** olsa nişânın kim vire
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra
96). [ol,]

ol aradan: Oradan.

Kim kıllalar bunları bî-ihtiyâr
Ol aradan degme yaña târumâr

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 70). [ol aradan,]

(Mes. 63: m. 72; Mes. 15: m. 106)

ol 'azîz: Saygın, değerli, itibarlı olmak.

Birisi eydür kim iy ehl-i temîz
Tevbe kıl bu halk içinde **ol 'azîz**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 18). [ol 'azîz,]

ol beg: O bey || O kişi.

Evvel **ol beg** kim Müsülmân olısar
Dîn içinde ehl-i îmân olısar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 277). [ol beg,]

ol biri: Onlardan biri.

Ol biri eydür ki tesbîhün kanı
Âdemî tesbîh-ile olur ğanî
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 5). [ol biri,]

ol biri: Onlardan biri.

Ol biri eydür ki iy dānā-yı rāz
Dur namāza başla ki irişe niyāz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 23). [ol biri,]

(Mes. 11: m. 33; Mes. 11: m. 37; Mes. 11: m. 43; Mes. 11: m. 47; Mes. 11: m. 51; Mes. 11: m. 59; Mes. 22: m. 19; Mes. 22: m. 27; Mes. 22: m. 28; Mes. 11: m. 13; Mes. 22: m. 25)

ol cihānı: O dünya. || Ahiret.

Bizde oldu bu cihān fahrı tamām
Ol cihānı Tañrı bile ve's-selām
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 240). [ol cihānı, -ı]

(Mes. 98: m. 68)

ol dahı: O da.

Atlu ardına düşer anı kovar
Ol dahı kırtılmağa yavlağ iver

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 64). [ol dahı,]

(Mes. 73: m. 27; Mes. 105: m. 78)

ol dahı: O da.

Ol kişi kim Rüstem andan eymenür
Rüstem'i **ol dahı** bir herif şanur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 54). [ol dahı,]

ol degüldür: O değil.

Ol degüldür şeyh kim ulu ola
Top-ıla vü yaluñuz alu ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra 29). [ol degüldür, -dür]

ol dem: O vakit, o an.

Tavşan **ol dem** kim berü gelmiş-idi
Cānavārlar yazıda qalmış-ıdı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 259). [ol dem,]

(Mes. 56: m. 20; Mes. 72: m. 258; Mes. 65: m. 102; Mes. 91: m. 159; Mes. 10: m. 102; Mes. 25: m. 41; Mes. 65: m. 104)

ol deñizde: O deniz.

Ol deñizde yutdı şeyhi çün neheng
Qorqudan sizi kaçurdı nām u neng
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 31). [ol deñizde, -de]

ol derde: O sıkıntı, keder.

Añsuzın bir derde oğradı 'aceb
Eyledi **ol derde** dermānın taleb
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 14). [ol derde, -e]

ol dīvūñ: O şeytan.

Eydür **ol dīvūñ** girişdüm gözine
Kim Süleymān 'āşık ola sözine
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 49). [ol dīvūñ, -üñ]

ol er: O kişi.

Hızır bir yolda şataşdı bir ere
Kim gider bir yolda **ol er** bir şara
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 19, Mısra 2*). [*ol er,]*

(*Mes. 19: m. 3; Mes. 19: m. 13; Mes. 19: m. 8; Mes. 65: m. 33*)

ol ere: O kişiye. (*Hikayede adı verilmeyen erkek*).

Ol ere çün olmadı bu sır 'ayān
Şattı'a düşdi vü boğıldı bī-gümān
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 43*). [*ol ere, -e]*

ol gice: O gece.

Ol vezīr **ol gice** geydi bir keçe
Börk urındı kim çıka şekli heçe
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 53*). [*ol gice,]*

(*Mes. 72: m. 469; Mes. 10: m. 133; Mes. 10: m. 173; Mes. 15: m. 109*)

ol gün: O gün.

Ol gün irişe cezā'ü'l-muhsinīn
Kim düşe od fī-kulūbi'l-mücrimīn
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra 77*). [*ol gün,]*

(*Mes. 101: m. 87; Mes. 102: m. 17; Mes. 104: m. 42; Mes. 6: m. 39; Mes. 10: m. 119; Mes. 10: m. 124*)

ol günü: O gün. (*İhtışamın geçeceğı zaman*).

Niçe dartavuz senüñ cevruñ niçe
Ol günü ağıl ki bu devlet geçe
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 68*). [*ol günü, -i]*

ol guşşadan: O sıkıntı, keder.

'Ākıbet **ol guşşadan** oldu za'ıf
Kim aña ma'sūkı olmadı harīf

(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 87*). [*ol guşşadan, -dan]*

ol hāleti: O durum.

Çün bular **ol hāleti** işitdiler
Dükeli şeyh-ile bile gittiler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 49*). [*ol hāleti, -i]*

ol ikidür: O ikisi (şehvet ve hırs).

Şanmayasın dōst her bir düşmeni
Kim bu yoluñ **ol ikidür** rehzeni
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 28, Mısra 36*). [*ol ikidür, -dür]*

ol iş: O iş, o durum.

Er tarīkat yolına bī-şer' hīç
Gire mi kim olmaya **ol işde** pīç
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 99, Mısra 12*). [*ol işde, -de]*

(*Mes. 10: m. 111; Mes. 10: m. 112; Mes. 10: m. 175; Mes. 22: m. 121*)

ol kadar: O kadar, o ölçüde.

Şofra bağı dahı hem açuk gerek
Ol kadar kim var degül hem çok
gerek (*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 8*). [*ol kadar,]*

(*Mes. 94: m. 33; Mes. 94: m. 37; Mes. 22: m. 113*)

ol kadar: O kadar, o denli.

Ol kadar gavgâ figān ider-idi
Çağıruban herzeler söyler-idi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 21*). [*ol kadar,]*

(*Mes. 10: m. 71*)

ol kadar: O kadar; çok.

Yimiş üküş ben yidüm hem **ol kadar**
Kim baña yiter sen öl dirsın meger

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 49). [ol kadar,]

ol kadar: O kadar, o kadar çok.

Ança lutfuñı kılam halka 'ayān
Ol kadar faẓluñdan eyleyem beyān
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra 34). [ol kadar,]

ol kapuda: O eşikte.

Şeyh kaldı **ol kapuda** hōr u zār
'Āşık u pīr ü ġarīb ü dīl-figār
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 129). [ol kapuda, -da]

ol kapuda: O eşikte (sevgilisinin makamında).

Çün bir ay **ol kapuda** hayrān kalur
Şeyh anı sevdiğini ol kız bilür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 1). [ol kapuda, -da]

ol kapu: O kapı (Allah'ın makamı).

Zīra kim 'ālemde yok-durur makām
Ol kapudan artuk iy 'ālī imām
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 138). [ol kapudan, -dan]

(Mes. 84: m. 148; Mes. 84: m. 154)

ol ki: O ki.

Ol ki şimdi ƙaşd kıldı cānuña
Ƙanda bakısar senüñ fermānuña
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 91). [ol ki,]

(Mes. 85: m. 157; Mes. 94: m. 55;
Mes. 96: m. 49; Mes. 96: m. 51; Mes.
97: m. 27; Mes. 102: m. 115; Mes.
104: m. 47; Mes. 106: m. 19)

ol ki: O kimse ki.

Ol ki yüz ƙorƙu-y-ıla yazuƙ ƙılur
Kendüzin bir 'āciz ü 'āsī bilür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 61). [ol ki,]

(Mes. 80: m. 20; Mes. 102: m. 113;
Mes. 98: m. 61; Mes. 16: m. 23; Mes.
12: m. 49)

ol ki: O kişi.

Ol ki ben yüz cehd iderem diyiser
Ƙısmeti ne-y-ise anı yiyiser
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 93). [ol ki,]

ol ki: O ki (hadis).

Çün ehādisüñ beyānın ƙıluram
Ol ki Rabbānī-durur hem bilürem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 58). [ol ki,]

ol ki: O Allah(c.c).

Ol ki 'aƙl u cān u ten resmin urur
Her birinüñ ƙısmetin ol hōd virür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 91). [ol ki,]

ol ki: O kişi.

Ol ki Deyyān sırrına dānā-y-ıdı
Çehresinde gün gibi peydā-y-ıdı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 19, Mısra 5). [ol ki,]

ol kim: O ki.

Ol beşinçi ev yigitlik yolıdur
Ol kim altınçı ƙocalık hālidür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 124). [ol kim,]

ol kim: O ki; o kişi ki.

Mümkin **ol kim** gāh ola gāh olmaya
Gāh ƙala 'ālemde vü gāh ƙalmaya
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra 37). [ol kim,]

(Mes. 74: m. 7; Mes. 90: m. 8)

ol kim: O ki.

Hürrem **ol kim**, düni günden bilmeye
Yolda ola vü yolından kalmaya
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 104, Mısra 39*). [*ol kim,]*

(*Mes. 72: m. 7; Mes. 102: m. 118; Mes. 12: m. 69; Mes. 17: m. 30; Mes. 40: m. 27*)

ol kim: *O ki; o kişi ki.*

Ol kim erlikde yiñer-idi beni
Gör kim adum nite kaçurdu anı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 233*). [*ol kim,]*

ol kişi: *O kişi.*

Yir mi içer mi uyur mı **ol kişi**
Pîşesi nite veyâ nedür işi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 64, Mısra 3*). [*ol kişi,]*

(*Mes. 65: m. 137; Mes. 81: m. 35; Mes. 81: m. 69; Mes. 85: m. 158; Mes. 85: m. 177; Mes. 88: m. 75; Mes. 23: m. 7; Mes. 30: m. 29; Mes. 30: m. 53; Mes. 30: m. 65; Mes. 30: m. 83; Mes. 30: m. 95; Mes. 85: m. 137; Mes. 78: m. 63; Mes. 101: m. 55*)

ol kişi kim: *O kişi ki (iyi nam kazanan).*

Ol kişi kim etmeginden yig ola
İşi ara yirde dād u yig ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 74, Mısra 21*). [*ol kişi kim,]*

ol kişiye: *O kişi. (Gülşehrî'ye Fatıha okuyan kimseye).*

Tañrı rahmet eylesün **ol kişiye**
Fātiha ihsān ide kātibine
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 89*). [*ol kişiye, -ye]*

ol kız: *O kız.*

Çün bir ay ol kapuda hayrān kalur
Şeyh anı sevdüğünü **ol kız** bilür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 2*). [*ol kız,]*

(*Mes. 12: m. 43; Mes. 12: m. 79; Mes. 12: m. 85; Mes. 12: m. 111; Mes. 16:*

m. 51; Mes. 16: m. 81; Mes. 12: m. 155; Mes. 16: m. 28; Mes. 11: m. 85)

ol manzar: *O yer.*

Meger **ol manzar** Rüm şulţānuñ
Ki kıızı anda olur-ıdı anuñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 65*). [*ol manzar,]*

(*Mes. 10: m. 68*)

ol mey: *O şarap.*

Çün mey-ile yār şeyhi toyladı
‘İşkınuñ **ol mey** birin biñ eyledi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 102*). [*ol mey,]*

ol mürîd: *O mürit.*

Düşicek Rüm iline şeyhe sefer
Ol mürîd anda degül-idi meger
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 6*). [*ol mürîd,]*

(*Mes. 14: m. 59; Mes. 15: m. 27; Mes. 15: m. 48; Mes. 15: m. 19*)

ol nazardan: *O görüş, o bakış açısı.*

Ben kim elli yılda bir gün iy ‘azîz
Ol nazardan kim baña oldı temîz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 50*). [*ol nazardan, -dan]*

ol nigâr: *O resim gibi güzel sevgili.*

Kendüzin bilmeze urur **ol nigâr**
Şeyhe eydür neden olduñ bî-çarâr
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 5*). [*ol nigâr,]*

(*Mes. 12: m. 175*)

ol ortada: *Orada.*

Çün yavu vardum ben **ol ortada** çüst
Tapuña geldüm kim ol da ‘vâ dürüst
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 89*). [*ol ortada,]*

(Mes. 90: m. 4; Mes. 13: m. 1; Mes. 31: m. 4)

ol perî: *O periye benzer sevgili.*

Urdı oda şeyhi nāgeh **ol perî**
Şöyle kim çıkdı göge hākisteri
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 103*). [*ol perî,]*

ol sâ'at ki: *O vakit ki.*

‘Avrat eydür ben dahı yavlağ seni
Sevdüm **ol sâ'at ki** sen sevdün beni
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 530*). [*ol sâ'at ki,]*

ol şāh: *O padişah.*

Pes bilünüz iy cihānuñ kuşları
Kim girü **ol şāh** düzer bu işleri
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra 2*). [*ol şāh,]*

(Mes. 24: m. 29)

ol şahş: *O kişi.*

Oruc ol şahşı degüldür görici
Anuñ-ıçun dutmaz **ol şahş** orıcı
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 294*). [*ol şahş,]*

(Mes. 27: m. 111)

ol şanem: *O put kadar güzel sevgili.*

Ol şanem gördi ki şeyh erdür düüst
Kavli muhkemdür degül ‘ahdinde
süst (*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 197*). [*ol şanem,]*

ol sebebden: *O yüzden.*

Eydür aña ben bahā bulımazam
Ol sebebden dartıban alımazam
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 148*). [*ol sebebden,]*

(Mes. 47: m. 154)

ol servi: *O servi boylu || Sevgili.*

Pādişāh **ol servi** görmege iver
Hıvoca Gülşehrî dahı anı sever
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 45, Mısra 31*). [*ol servi,]*

ol şeyh: *O şeyh.*

‘Ākıbet **ol şeyh** çün Tersā olur
Halkuñ arasında söz gavgā olur
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 223*). [*ol şeyh,]*

(Mes. 16: m. 34)

ol sūda: *O tarafta.*

Ol sūda kim Rüstem ata atlana
Bellüdü kim gürzine kim katlana
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 111*). [*ol sūda, -da]*

ol süvārî: *O ath.*

Ol süvārî kıla bu sırrı beyān
Kim çıkardı kişi karnından ilan
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 143*). [*ol süvārî,]*

(Mes. 66: m. 37)

ol üç: *O üç (şey).*

Kapu dahı açuk olıcağ tamām
Olur **ol üç** açuk anda ve's-selām
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 10*). [*ol üç,]*

ol ulu: *O yüce (aslan).*

Kim aruk tavşan yiyince **ol ulu**
Bir semiz yağluyı ey lensün ülü
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 165*). [*ol ulu,]*

ol ulu: *O yüce (kişi).*

Olmış-iken gönli ‘ilm-ile tolu
Bir gice düşinde görür **ol ulu**

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 28). [ol ulu,]

ol ulu: O yüce (kişi).

Döndi yārānlara eydür **ol ulu**
Kimi i 'avratdan bu yolda siz alū
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 25). [ol ulu,]

ol yaña: O taraf.

Sen biraz **ol yaña** var ben durayım
Kendüzümü bu küpe taldurayım
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 325). [ol yaña,]

(Mes. 72: m. 334; Mes. 5: m. 218;
Mes. 9: m. 10; Mes. 9: m. 3; Mes. 85:
m. 39)

ol yāri: O sevgili.

Ün kanı kim nāle vü zārī kılam
Kendüzüme dōst **ol yāri** kıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 160). [ol yāri, -i]

ol yidinçileri: Yedinci kişi olmak.

Bir Felek-nāme dahı eyle kitāb
Var sen **ol yidinçileri** bī-hicāb
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 152). [ol yidinçileri,]

ol yir: O yer.

Çanda var mülki içinden taşra yir
Kim sürükmişlere **ol yir** anda yir
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 142). [ol yir,]

(Mes. 84: m. 69)

ol yirde: Orada.

Yok-durur yirün kim anda yatasın
Kendüzün **ol yirde** bir dem dutasın
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 110, Mısra 8). [ol yirde, -de]

ol yire irdi kim: O raddeye vardı ki. || Çok ileri gitmek.

Pādişāh eydür vezīre kim yalan
Ol yire irdi kim oldı bī-gümān
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 156). [ol yire irdi kim,]

ol yol: O yol.

Ol yolın varubanın girü gelür
Ol yol anuñ gibi kişi bilür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 112). [ol yol, -ı]

(Mes. 88: m. 111; Mes. 88: m. 108)

ol yola: O yola || O amaca.

Benüm-ile **ol yola** varan kişi
Pādişāhuñ yüzini gören kişi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra 13). [ol yola,]

ol yolda: O yolda, o uğurda.

Ne edeb kim var **ol yolda** ola
Dükelin astānede hāşıl kıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 39). [ol yolda,]

ol yolda: O yolda.

Bu dükeli va 'zı çün hüdhüd didi
Ol gün **ol yolda** vü bu resmi qodı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 104, Mısra 42). [ol yolda,]

ol yolda: O yolda, güzergahta.

Ejdehālar vardur **ol yolda** 'azīm
Beryeler çok u beyābānlar delīm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra 21). [ol yolda, -da]

ol yolda: O yola || O amaca.

Bir gün **ol yolda** ki isteyen bulur
'Āşıkuñ hālını ma 'şuķı bilür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 33). [ol yolda, -da]

ol yüzden: Onun için, o sebeple.

Ayruğ **ol yüzden** kim ol şayru ola
‘Aşkından bir nefes ayru ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 21*). [*ol yüzden,]*

ol zamān: O zaman.

Ol zamān bu būsītānda nevbahār
Şāhı dūr berg eyledi vū la‘li bār
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 1*). [*ol zamān,]*

(*Mes. 12: m. 187*)

ol zamān: O zaman(larda).

Ol zamān kim bu kamu ğavġā henūz
Olmadıġ-ıdı cihānda bir rumūz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 3*). [*ol zamān,]*

(*Mes. 29: m. 29; Mes. 32: m. 5*)

ola: Olsun.

Her birisi çün bir iklīmi ala
Gülşarı’nuñ issi Gülşehrī **ola**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 124*). [*ola,]*

(*Mes. 1: m. 2; Mes. 1: m. 24; Mes. 1: m. 25*)

ola: ... hale gelmek.

Niçe şeyh ol arada yoldan kıla
Menzilet anda mürīdinūñ **ola**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 152*). [*ola,]*

(*Mes. 71: m. 43*)

ola: Olmak.

Kanğı yoldan bunlar irmiş **olalar**
İy ‘aceb bunda vū girmiş **olalar**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 39*). [*olalar, -lar]*

ola: Var olmak, yaşamak.

Bulsa-y-ıdum işbu dem öle-y-idüm
Andan ayru ben niçün **ola-y-ıdum**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 19, Mısra 24*). [*ola-y-ıdum, --y, --ı, -dum]*

ola: Olur, olabilir?.

Ben var-iken kim **ola** ayruk kişi
Kim başarmağa yaraya bu işi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 23, Mısra 17*). [*ola,]*

(*Mes. 52: m. 37; Mes. 104: m. 28*)

ola: Olmalı.

Ol bize bu sâzı öğretmiş **ola**
Yavri ana pîşesin dutmış **ola**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 83*). [*ola,]*

(*Mes. 27: m. 84*)

ola: Mevcut, var olmak, bulunmak.

Anda kim şāhbāz adı bir murğ **ola**
Kamu şultān-ı şehi sīmurg **ola**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 31, Mısra 37*). [*ola,]*

(*Mes. 31: m. 38*)

ola: Olur (mu), mümkün mü?.

Şāni‘ olmaz-ısa bu maşnū‘a pes
Kendüye şāni‘ **ola** iy hīç kes
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra 22*). [*ola,]*

ola: Ola ki, var ki.

Cān **ola** yüz biñ melekden ulurak
Cān **ola** bir dīv devden alurak
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra 3*). [*ola,]*

(*Mes. 96: m. 4; Mes. 96: m. 5; Mes. 96: m. 6; Mes. 96: m. 9; Mes. 96: m. 11; Mes. 96: m. 13; Mes. 96: m. 15*)

ola: Olmak, bulunmak.

Anda kim Bülkâsım u Qur'ân **ola**
Hızır u Mûşâ vâlih ü hayrân **ola**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 19, Mısra
39). [ola,]

ola acı: Acı olmak. (meyvenin tadı bağlamında).

Çün senüñ yimişlerüñ **ola acı**
Oda yandırmağ gerek sen ağacı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 106, Mısra
15). [ola acı,]

ola altun: Altın olmak.

Diler-iseñ kim **ola altun** misüñ
Tevbe-y-ile boynın urğıl iblisüñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 77, Mısra
17). [ola altun,]

ola 'ayân: Ortaya çıkmak, görünmek.

Nesnede sūd u ziyân **ola 'ayân**
Hiç-ile ne sūd ola vü ne ziyân
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra
37). [ola 'ayân,]

ola bahâ: Kıymetli olmak.

Çün bağışlar pâdişâh aylak 'atâ
Hiçe virmek hōd **ola 'ālî bahâ**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra
52). [ola bahâ,]

ola bahâ: Değer biçmek.

Ne vire bir pâdişâh iy pârisâ
Kim **ola** bir günki 'ömrine **bahâ**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra
56). [ola bahâ,]

ola bî-cân u raht: Cansız, ruhsuz ve durumu kötü olmak.

Her kim ol bedbaht **ola bî-cân u raht**
Kimseneyi dilemeye nîg baht
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra
77). [ola bî-cân u raht,]

ola dadum: Tadı, lezzeti olmak.

Ne kitâbum var-ıdı vü ne adum
Kim **ola** şehd ü şeker gibi **dadum**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
14). [ola dadum,]

ola devân: Koşmak, süratle gitmek. (Söz bağlamında).

Çün cihânda sözlerüm **ola devân**
Dünyada adum kıla mı cāvidân
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
191). [ola devân,]

ola evü: İyi olmak.

'Aqla uymaz kim işi **ola eyü**
Cism lezzetlerin eyler ârzü
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 79, Mısra
11). [ola eyü,]

(Mes. 28: m. 3)

ola fâsid: Bozulmak.

Çok yimekten çok **ola fâsid** mizâc
Ne devâ anı düze vü ne 'ilâc
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
85). [ola fâsid,]

ola güc: Zor olmak.

Çün buña şultândan **ola güc** 'acab
Kim ola def 'ine 'âlemde sebeb
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra
91). [ola güc,]

ola hacc u hicâz: Hac farzını icra etmek.

Ne oruç duta kişi vü ne namâz
Kıla şahş u ne **ola hacc u hicâz**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra
20). [ola hacc u hicâz,]

ola hâleti: ...durumu, ...hâli gibi olmak.

Ola bu 'ilmüñ bu fende âleti
Ol terâzû-dâr şeyhüñ **hâleti**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 80, Mısra
32). [ola hâleti,]

ola hām: *Faydasız, boş olmak.*

Leyli benem didüğüñ söz **ola hām**
Bize bizüm Leyli'müz ola tamām
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 115*). [*ola hām,]*

ola harāb: *Yıkılmak, yok olmak.*

Şu yüzine yazar-ısañ yüz hisāb
Bir sâ'atda kâmusı **ola harāb**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 28, Mısra 8*). [*ola harāb,]*

ola hās: *Güzel, iyi olmak.*

Hükm çün en-nefse bi'n-nefsi **ola hās**
Kimi öldürdüm ki eylersin kışās
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 65*). [*ola hās,]*

ola helāl: *Helâl olmak; uygun, lâyük olmak.*

Baňa çünkim olmadı senden vişāl
Hāşa kim ayruķ kişi **ola helāl**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 86*). [*ola helāl,]*

ola hem-şoḥbeti: *Sohbet arkadaşı olmak. || Konuşmak.*

Dokuzıncı gök Muḥammed cenneti
Oldı kim Rıdvān **ola hem-şoḥbeti**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 97, Mısra 2*). [*ola hem-şoḥbeti,]*

ola kim: *Ola ki.*

‘İlm oldur kim Hāk’a rehber ola
Cehl **ola kim** ilede ayruķ yola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra 54*). [*ola kim,]*

ola kim: *Olmak, ola ki.*

‘Avrat **ola kim** düze gözin kaçın
Dutmaya er delletü'l-muḥtāl işin
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 90, Mısra 29*). [*ola kim,]*

ola kim: *Ola ki, olur da, belki.*

Kim nişānına göre dürişevüz
Ola kim ol şāhide irişevüz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 38*). [*ola kim,]*

ola mahv: *Yok olmak.*

Çün muḳayyed var **ola mahv** aradan
Kala muṭlaķ var kim oldur yaradan
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 141*). [*ola mahv,]*

ola mı: *Olur mu?*

Eydür aña yitürimezem semen
Bir semen hergiz **ola mı** yüzce men
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 152*). [*ola mı,]*

(*Mes. 95: m. 17; Mes. 99: m. 7 Mes. 99: m. 16 Mes. 103: m. 10*)

ola mı: *Var mıdır?*

Biribirinsüz ol üç yol **ola mı**
Yā ol üçden taşra hiç yol **ola mı**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 99, Mısra 8*). [*ola mı,]*

ola mı: *Olmaz mı?*

Anda iḥsānuñ seḥānuñ kıymatı
Ola mı yavlaķ laṭif ü key ḳatı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 73, Mısra 24*). [*ola mı,]*

ola muḥāl: *İmkansız olmak.*

Bildüğünü işlemek bağlar ḥayāl
Bilmedüğün işlemek **ola muḥāl**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra 10*). [*ola muḥāl,]*

(*Mes. 12: m. 212*)

ola müsülmān: *Müslüman olmak, iman etmek.*

Bir Müsülmân kâfir oldu bir zamân
Kim **ola** bir kız **Müsülmân** nâgehân
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 110*). [*ola müsülmân,]*

Niçeme kim gül **ola şâhib-cemâl**
Hüsine bir haftada irer zevâl
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 8, Mısra 3*). [*ola şâhib-cemâl,]*

ola naķş u zevâl: Yokluk ve fenalık içinde olmak.

ola şarrâfumuz: Bir şeyden iyi anlamak, o şeyin ehli olmak, değer bilmek.

Ölüm içinde **ola naķş u zevâl**
Dirliğ-ile âdemî bula kemâl
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra 25*). [*ola naķş u zevâl,]*

Gevher ögmekde geçe key lâfumuz
Çünkü Gülşehrî **ola şarrâfumuz**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 33, Mısra 30*). [*ola şarrâfumuz, -umuz]*

ola namâz: Namaz kılmak olur.

ola sebeb: Neden olmak, yol açmak.

Kim **ola** her gün benüm işüm **namâz**
Bî-niyâza karşı eyleyem niyâz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 27*). [*ola namâz,]*

Çün buña şultândan ola güç 'acab
Kim **ola** def'ine 'âlemde **sebeb**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 92*). [*ola sebeb,]*

ola râh-zen: Yol kesen olmak.

ola tamâm: Eksiksiz, tam olmak.

Çün hakîkatda yok ola mâ-u-men
Mâl viren ol yolda **ola râh-zen**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 68*). [*ola râh-zen,]*

Leyli benem didüğün söz ola hām
Bize bizüm Leyli'müz **ola tamâm**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 116*). [*ola tamâm,]*

ola râzî: Rıza göstermek, kabullenmek.

ola uz: Doğru, uygun olmak.

Ne dise eydür ölümünden dut anı
Kim **ola** şayrılığa **râzî** teni
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 96*). [*ola râzî,]*

Halka mâl üleşdüren kişi henüz
Korkudadur kim kaçan iş **ola uz**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 90, Mısra 32*). [*ola uz,]*

ola re'sen-be-re's: Kendinde kalmak (Yavuz, 2007: 455).

ola uz: Mahir, usta olmak.

Hîç-ile sermâye çün dura esâs
Assı dağı hîç **ola re'sen-be-re's**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 40*). [*ola re'sen-be-re's,]*

Çün **ola** girmekde vü çıkmakda **uz**
Geh şaha püşt eyleye vü geh yavuz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra 27*). [*ola uz,]*

ola rüşen: Parlak olmak, aydınlık olmak.

ola yig: Daha iyi, daha üstün olmak.

Mezhebin dut dînine inan anuñ
Kim **ola rüşen** kamu cânuñ tenüñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 114*). [*ola rüşen,]*

Kim **ola** Gülşehrî'den **yig** kim ola
Nâmdâr erenlerüñ hatmı ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 109, Mısra 43*). [*ola yig,]*

ola şâhib-cemâl: Güzel yüzlü olmak.

ola zâr: Ağlamak, inlemek.

Ol baḥlūn kim **ola** mālina **zār**
Kendüsi kejdüm ola vü mālī mār
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 36, Mısra 15*). [*ola zār,]*

olalar me' mür-ı şāh: Padişahların emrinde olmak.

Niçeme kim **olalar me' mür-ı şāh**
Hiç cellād ola mı destūr-ı şāh
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 149*). [*olalar me' mür-ı şāh,]*

olalar refik: Nasip olmak.

Bī-tarīkat şer'e **olalar refik**
İlla bī-şer' olmaya hergiz tarīk
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 15*). [*olalar refik,]*

olam: Olmak.

Kānum altun kānı-y-ısa bir görüñ
Kim **olam** 'ālemde bir adum şoruñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 282*). [*olam,]*

olam: Olayım.

Ḳamu kuşlaruñ güzini ben **olam**
Pādişāhlar hem-nişini ben **olam**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 29, Mısra 15*). [*olam,]*

(*Mes. 29: m. 16*)

olan: Mevcut olan, var olan (kimse).

Nesneyi ol dāyım **olan** yarada
Gāh **olan** gāh olmayan ne dōride
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra 40*). [*olan,]*

(*Mes. 52: m. 41*)

olan mest: Kendinden geçen kimse.

Niçe şüret āḥir iy şüret-perest
Şüreti n'idir **olan** ma'nide **mest**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 8, Mısra 14*). [*olan mest,]*

olanlara mest: Sarhoş olan (kimseler).

Ārzusı cāmından **olanlara mest**
Görmedüm bunuñ gibi şehvet-perest
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 79, Mısra 15*). [*olanlara mest,]*

olar: Çokluk üçüncü şahıs zamiri, onlar.

Yā senüñ 'āşıkларуñ-ıdı **olar**
Yā yakın ḥısımlaruñ-ıdı bular
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 105*). [*olar,]*

olasın beyān: Açıklanmak, ifade edilmek.

Çün heyūla yok-durur sende 'ayān
Şüret-ile kaçan **olasın beyān**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 108, Mısra 24*). [*olasın beyān,]*

olasın evü: İyi, güzel olmak.

Aşlamak gerek ki **olasın eyü**
Olmaz-ısan daḥı baña ne kayu
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 106, Mısra 11*). [*olasın eyü,]*

olasın fenā: Yok olmak.

Senüñ-ile derdüñe yokdur devā
Ol ḳala çün kim sen **olasın fenā**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 114*). [*olasın fenā,]*

olasın helāl: Yapılmasında veya kullanılmasında dinen sakınca bulunmamak uygun ve yerinde olmak || Lāyık olmak.

Sen meger kim dutmaduñ benden
melāl
Āḥirette **olasın** baña **helāl**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 80*). [*olasın helāl,]*

olasın imām: İmam olmak. || Öncü, önder olmak.

Gemide iseñ şerī' atda tamām
Olmağūñ gerek ki **olasın imām**

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra 66). [olasın imām,]

olasın reng: Renkli, boyalı olmak.

Hüdhüd eydür bunça nām u bunça
neng
Kim güher bigi **olasın** cümle **reng**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 34, Mısra 2). [olasın reng,]

olavuz mahv: Yok olmak.

Çün hāḳīkatda belüre pāygāh
Biz **olavuz mahv** u kala pādīshāh
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 60). [olavuz mahv,]

ola-y-ıdı harām: Haram olmak.

Pes baña ol 'ışḳ **ola-y-ıdı harām**
Kala-y-ıdum puḥteler içinde hām
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 101). [ola-y-ıdı harām,]

oldı 'adem: Yok olmak.

Vaşluña irmek dilerem iy şanem
Tap vücūdum **oldı** hicrūnde 'adem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 174). [oldı 'adem,]

oldı 'adū: Düşman olmak || Karşı olmak.

Her yola bir yol daḥı **oldı** 'adū
Kamu yolda eylūk olmışdur eyü
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 113). [oldı 'adū,]

oldı 'ayān: Görünmeye başlamak, ortaya çıkmak.

Çünkü gice zengisi oldı nihān
Girü gündüz rümisi **oldı** 'ayān
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 264). [oldı 'ayān,]

oldı bī-gümān: Şüphe götürmez, gerçek olmak.

Pādīshāh eydür vezīre kim yalan
Ol yire irdi kim **oldı bī-gümān**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 156). [oldı bī-gümān,]

oldı dil-pezir: Gönlün beğendiği, makbul olmak.

Kemter iş-ile kim işledi vezīr
Yalan iş gerçekden **oldı dil-pezir**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 182). [oldı dil-pezir,]

oldı eyü: İyi olmak.

Anda mı **oldı** yavuz kişi **eyü**
Yā aña bunda mı irdi bu kayu
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 95, Mısra 13). [oldı eyü,]

oldı fānī: Yok olmak.

Gemiçi nahvıya eydür pes kamu
'Ömrüñ **oldı** şimdi **fānī** iy 'amū
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra 32). [oldı fānī,]

oldı hamūs: Susmak, sessiz kalmak.

Birisi bir çeşmesār üstine hōş
İndi vü oturdu vü **oldı hamūs**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 42). [oldı hamūs,]

oldı harām: Bir şeyden gereği gibi yararlanamamak || Zehir olmak, çekilmez olmak.

Ol çün öldi dirliğin buldı tamām
Baña ansuz dirliğüm **oldı harām**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 170). [oldı harām,]

oldı harīf: Arkadaş olmak.

Kimisi bir 'işreti gördi laṭīf
İndi vü ser-dīhine **oldı harīf**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 56). [oldı harīf,]

oldı kadid: Bir deri bir kemik olmak || İskelete dönmek.

Öldi yüz biñ şeyh **oldı** bir **kadid**
Hiç cihāndan gitmedi ol Bayezīd
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra 35). [oldı kadid,]

oldı melül: Üzüntü duymak, kederlenmek.

Söyledüğinden 'azīm **oldı** **melül**
Ol selāmı göñli kılmadı kabūl
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 81). [oldı melül,]

oldı ölü: Ölmek, yok olmak.

Girdi yola nevḥā vü zārī kılı
Kim diri yoldaş nite **oldı ölü**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 364). [oldı ölü,]

oldı perde-dār: Kapıcı, koruyucu olmak.

Aña karşı söyledi ḥōş sūsmār
'Ankebūt **oldı** evinde **perde-dār**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 104). [oldı perde-dār,]

oldı peyrevi: Birinin ardı sıra gitmek, takip etmek.

İşde şehriñ ol ucındadır evi
Gösterenüñ Büşr **oldı** **peyrevi**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 380). [oldı peyrevi,]

oldı reh-nümün: Yol göstermek, rehber olmak.

Baňa girü tevbe **oldı** **reh-nümün**
İlla sen ḳalduñ günāhuñla zebūn
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 89). [oldı reh-nümün,]

oldı şad hezār: Yüz bin ol- (Sayıca oldukça fazla olmak bağlamında).

Ḳamudan sīmurğa dutdılar ḳarār
Her birinüñ 'ışkı **oldı** **şad hezār**

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 46). [oldı şad hezār,]

oldı şafā: Mutlu ve huzurlu olmak.

Hāḳ daḥı bir haftadan soñra devā
Virdi ol rence ki **oldı** key **şafā**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 112). [oldı şafā,]

oldı tamām: Bitmek, tamamlanmak.

Degme sözde baḡs çün **oldı** **tamām**
Lā nūsellim gitdi vü geldi selām
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 37). [oldı tamām,]

(Mes. 69: m. 239; Mes. 111: m. 88)

oldı tamām: Eksiksiz, tam olmak, tamamlanmak.

Çün kitāb-ıla adum **oldı** **tamām**
Vardum ol altı ere virdüm selām
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 157). [oldı tamām,]

oldı temiz: Üstün olmak.

Ben kim elli yılda bir gün iy 'azīz
Ol nazardan kim baňa **oldı** **temiz**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 50). [oldı temiz,]

oldı yoldaşı: Yoldaş olmak.

Yemlihā eydür zihī nādān kişi
Oldı benüm gibi dānā **yoldaşı**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 218). [oldı yoldaşı,]

oldı za'if: Zayıflamak, güçsüz düşmek.

'Āḳıbet ol ḡuşşadan **oldı** **za'if**
Kim aña ma'sūḳı olmadı ḥarīf
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 87). [oldı za'if,]

oldılar 'adem: Yok olmak.

Kamular fānī vü **oldılar** ‘adem
Ol Senā’ī bākī vü ‘Atṭār hem
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra
39). [oldılar ‘adem,]

olduğu: Olduğu, olduğu zaman.

Mecnun eger yüz olur-ısa revā
Leyli iki **olduğu** yavlağ hātā
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra
106). [olduğu,]

olduğın: Olduğunu.

Çün mürīd işitdi şeyhūñ hālını
Bildi nite **olduğın** ahvālını
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra
24). [olduğın,]

(Mes. 69: m. 3; Mes. 69: m. 4)

olduğu-y-ıçun: Olduğu için, (ahi) görüldüğü için.

Degme kişi **olduğu-y-ıçun** ahī
Oynayacak oldu ahīlık dağı
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra
73). [olduğu-y-ıçun,]

olduk: Mahrum kalmak, elinden kaçırmak, yitirmek, ...den olmak.

Niçeme kim sürdi beni kapudan
Girü kapusunda **olduk** tapudan
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra
136). [olduk,]

oldum bay: Zengin olmak.

Çünkü ben **oldum** demür kânında bay
Gizlü altun kânlarını yoğa şay
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
279). [oldum bay,]

oldum bile: Birlikte olmak.

Pādişāh-ıla delīm **oldum bile**
Şimdi təcirlige geldüm bu ile
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 40, Mısra
57). [oldum bile,]

oldum düşmeni: Düşman olmak.

Ben ki boynuma urıcağ kibr ü menī
Oldum evvel Hāk ta‘ālā **düşmeni**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra
74). [oldum düşmeni, -i]

oldum hacil: Utanmak, çekinmek.

Eydür iy şeyh-i cihān u ehl-i dil
Senden el-hāk yavlağ **oldum** ben
hacil (Mantiku't-Tayr, Mesnevi 16,
Mısra 56). [oldum hacil,]

oldum mest: Kendinden geçmek, sarhoş olmak. (Bir güzellik karşısında aşk sarhoşu olma bağlamında).

Eyle **oldum** şüretine karşı **mest**
Kim beni gören şanur şüret-perest
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 45, Mısra
41). [oldum mest,]

oldum müşteri: Alıcı olmak.

Viresiye almazam ben gevheri
Nakda hıçe **oldum** aña **müşteri**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra
18). [oldum müşteri,]

oldum ta‘am: Yem olmak.

Qur‘a bir gün tavşana düşdi tamām
Tavşan eydür aslana **oldum ta‘am**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
142). [oldum ta‘am,]

oldum tebāh: Mahvolmak, yıkılmak.

Ben senūñ anduñ-ıla **oldum tebāh**
Sen senūñ re‘yūñ ile kılduñ günāh
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra
87). [oldum tebāh,]

olduñ bī-karār: Nerede duracağını bilmemek; bir yerde sabit kalamamak.

Kendüzin bilmeze urur ol nigār
Şeyhe eydür neden **olduñ bī-karār**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
6). [olduñ bī-karār,]

olduñ delü: Delirmek, deli olmak.

Eydür âhîr Leyli odıdur tolu
Yüregüñ içinde kim **olduñ delü**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 80*). [*olduñ delü,]*

olduñ-ısa merdikâr: Cesur, yiğit olmak.

Pes kız eydür **olduñ-ısa merdikâr**
Dörd işi kılmak gereksin ihtiyâr
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 71*). [*olduñ-ısa merdikâr,]*

oldur: Odur.

Ol kılur tedbîri kamu işlere
Pâdişâh **oldur** dükeli kuşlara
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 30*). [*oldur,]*

(*Mes. 56: m. 6; Mes. 65: m. 99; Mes. 100: m. 26*)

oldur: Olur hâle getirmek.

Ne azaçuk nesne var bunda ne bol
Varı dâhı **oldurursın** fâriğ ol
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 144*). [*oldurursın, -ur, -sın]*

oldur: Meydana getirmek, yaratmak. (şairin yeni sözcükler oluşturması bağlamında).

Ter söz **oldurur** ki reng-âmîz ola
Lezzeti şîrîn ü şûr-engîz ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 55*). [*oldurur, -ur]*

oldur ki: Odur ki.

Degme şârda yüz kiçiçük yol ola
Ulu yol **oldur ki** her kişi bile
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 66*). [*oldur ki,]*

(*Mes. 93: m. 56; Mes. 31: m. 7; Mes. 68: m. 31; Mes. 93: m. 5; Mes. 100: m. 1; Mes. 102: m. 117*)

oldur kim: Odur ki || Allah.

Vâcib **oldur kim** hemîşe olısar
Dâyimâ var-ıdı vü hem kalısar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra 35*). [*oldur kim,]*

oldur kim: Odur ki || İlim.

‘İlm **oldur kim** Hâk’a rehber ola
Cehl ola kim ilede ayruğ yola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra 53*). [*oldur kim,]*

ol-durur: Odur.

Yolda yüz biñ dürlü rence irişem
Râhat **ol-durur** ki gence irişem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 35, Mısra 16*). [*ol-durur,]*

(*Mes. 44: m. 25; Mes. 88: m. 78*)

ol-durur ki: Odur ki.

Zâhid **ol-durur ki** tapu üstine
Döşeye seccâdesin şu üstine
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 26, Mısra 21*). [*ol-durur ki,]*

(*Mes. 101: m. 31; Mes. 28: m. 29*)

ol-durur ki: Odur ki (âşık).

‘Âşık **ol-durur ki** yolda cân vire
Kâfir ol dirler ise imân vire
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 11*). [*ol-durur ki,]*

(*Mes. 9: m. 53; Mes. 47: m. 13*)

ol-durur ki: Odur ki (sevgili).

Taşrağı yârüm vefâ kaçan kıla
Yârüm **ol-durur ki** içümde ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 134*). [*ol-durur ki,]*

ol-durur kim: Odur ki (ulu kişi).

Bundağı ulu riyādan töludur
Ulu **ol-durur kim** anda uludur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 140*). [*ol-durur kim, -ur , -kim*]

ol-durur kim: *Odur ki (şeyh).*

Hüdhüd eydür şeyh **ol-durur kim** ol
Halkı terk ide vü ilte Hakk'a yol
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra 1*). [*ol-durur kim,]*

olğıl melül: *Mahzun etmek, hüznlendirmek.*

Şeyh eydür gerek-ise kıl kabül
Beni vü gerek-ise **olğıl melül**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 64*). [*olğıl melül,]*

olıbilem mi: *Olabilir miyim?.*

Bu iki ad-ıla bir 'ālem eri
Olıbilem mi diye bir dem arı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 194*). [*olıbilem mi,]*

(*Mes. 69: m. 188*)

olıbilecek: *Olabilen (kişi).*

Ol kim ister kim sekizinçi ola
Olıbilecek hōd ortaya gele
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 218*). [*olıbilecek,]*

olıcağın ğubār: *Toz toprak olmak; ölmek.*

Taşrağı Leylī **olıcağın ğubār**
İçerügi Leyli kıla pāyidār
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 113*). [*olıcağın ğubār,]*

olıcak: *Olduğu zaman, olunca.*

Dileylene **olıcak** zer virürüz
Olmayıçak sayile ser virürüz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 73, Mısra 15*). [*olıcak,]*

olımaya hem-demi: *Arkadaş olmak.*

Var Muḥammed ümmetinde ādemi
Kim anuñ Hızr **olımaya hem-demi**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 19, Mısra 32*). [*olımaya hem-demi, -i*]

olınçak: *Olunca, olduğu zaman.*

Kim **olınçak** üç yüz altmış gün yıla
İkimüz 'ömri geçürvüz bile
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 201*). [*olınçak,]*

olısar: *Olacak.*

Dünyāda dīnūñ kemālūñ **olısar**
Āhıretde ol ḥelālūñ **olısar**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 119*). [*olısar,]*

(*Mes. 15: m. 120*)

olısar 'adem: *Yok olmak.*

Pādīşāh eydür neye güldūñ bu dem
Kim vücūdūñ **olısar** küllī 'adem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 44*). [*olısar 'adem,]*

olısar revān: *Akıp gitmek || Yok olmak.*

Ağlamak gerek ki bu ḥāletde cān
Olısar endāmuñ içinden **revān**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 46*). [*olısar revān,]*

olısar rüzī: *Nasip olmak.*

Çün kadem sen küfre urmaduñ henüz
Kaçan **olısar** saña **rüzī** bu rüz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 116*). [*olısar rüzī,]*

olıgarsın ğazā: *Din uğruna savaşmak.*

Sen **olıgarsın ğazā** sâzın düze
Var ilünde muntazır olğıl bize
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 279*). [*olıgarsın ğazā,]*

olma: *Olmamak.*

Şād-ısañ **olmayasın** kayğu-y-ıla
Arısuz-ısañ yunasın şu-y-ıla
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 28, Mısra 5*). [*olmayasın, -y, -asın*]

olma: *Olmak.*

Ol biri eydür ki İblisi yiñen
Olmaya illā bu telbisi yiñen
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 34*). [*olmaya, -ya*]

(*Mes. 24: m. 17; Mes. 24: m. 21*)

olma: *Olma!*

Ölümüñden soñra kıl hāşıl hayāt
Ol ölenden **olma** kim men-māte fāt
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra 84*). [*olma,]*

olma bī-niyāz: *Duasız, ihtiyaçsız olmak.*

Ol senüñ dīnüne girdi bī-mecāz
Sen hāqīkat dīnden **olma bī-niyāz**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 116*). [*olma bī-niyāz,]*

olma teng-dil: *Sıkıntılı olmak, kederli olmak.*

Şeyh eydür iy nigār-ı seng-dil
Şād ol imdi ayruķ **olma teng-dil**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 128*). [*olma teng-dil,]*

olmadı: *Olmamak (ahın olmaması bağlamında).*

Olmadı hīç anuñ-ıçun āhumuz
Kim yog-ıdı hālk içinde kāhumuz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 117*). [*olmadı,]*

olmadı ‘ayān: *Belli, açık, âşikar olmak.*

Ol ere çün **olmadı** bu sır ‘ayān
Şatt’a düşdi vü boğıldı bī-gümān
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 43*). [*olmadı ‘ayān,]*

olmadı harif: *Eş; dost, arkadaş olmak.*

‘Ākıbet ol guşşadan oldı za‘ıf
Kim aña ma‘şūķı **olmadı harif**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 88*). [*olmadı harif,]*

olmadı mest: *Kendinden geçmek, sarhoş olmak.*

Cānuñ **olmadı** meger ma‘nide **mest**
Kim seni nefsün kıılır şüret-perest
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 46, Mısra 9*). [*olmadı mest,]*

olmadı rehberi: *Kılavuz, yol gösterici olmak.*

Her kim ol bu yola girdi serseri
Olmadı Gülşehri anuñ **rehberi**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 152*). [*olmadı rehberi,]*

olmadı tehī: *Uzak olmak, beri olmak.*

Niçe kim diri-y-idüm hōd bir nefes
Olmadı benden **tehī** hergiz kafas
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 162*). [*olmadı tehī,]*

olmadı temiz: *Temiz olmamak.*

Yohsa ba‘zı tīre midı iy ‘aziz
Kim teninde **olmadı** hergiz **temiz**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 95, Mısra 10*). [*olmadı temiz,]*

olmadı vişāl: *Sevgiliye kavuşmak, ulaşmak.*

Baňa çünkim **olmadı** senden **vişāl**
Hāşa kim ayruķ kişi ola helāl
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 85*). [*olmadı vişāl,]*

olmadı yār: *Yardımcı olmak.*

Her kimi kim kıldı sīmurg ihtiyār
Olmadı anuñ-ıla cüz baht **yār**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra 12*). [*olmadı yār,]*

olmadın: *Olmadan.*

Her kim ol dīv **olmadın** merdüm-
durur
Dirlik adsuz kişiye ölüm-durur
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 18, Mısra*
23). [*olmadın,]*

olmadum belā: (*Başına*) *bela olmak.*

Dek saña yaluñuz **olmadum belā**
Âdem oğlanlarına kamu bile
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra*
59). [*olmadum belā,]*

olmadum süst: *Gevşek, zayıf olmak. (İnanç bağlamında).*

Yavlağ aña i'tikādum var dürüst
Olmadum müşrik gibi milletde **süst**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra*
86). [*olmadum süst,]*

olmağ: *Olmak için.*

Ol er eydür sen hezārān cehd ide
Dirligüñ çok **olmağ-ıçun** dünyede
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 19, Mısra*
14). [*olmağ-ıçun, --ıçun]*

olmağa 'aşık: *Âşık olmak.*

Bir sevāb işlemedüm lāyık aña
Olmağa yaraya mı 'aşık aña
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 76, Mısra*
4). [*olmağa 'aşık,]*

olmağa lāyık: *Lāyık olmak, uygun olmak.*

Her biri bir âdemī kim yüz perī
Olmağa lāyık bularuñ çākēri
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra*
18). [*olmağa lāyık,]*

olmağıl melül: *Üzülmek, mahzun olmak.*

Ay dü şenbih günini kıldı kabül
Olmağıl bu ma'rifetden sen **melül**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra*
278). [*olmağıl melül,]*

olmağıl pür: *Dolu olmak.*

Ol biri eydür ki düzağ yoldadur
Olmağıl düzağ gibi nefis-ile **pür**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra*
14). [*olmağıl pür,]*

olmağıl yār: *Yar olmak.*

Bir kanatdan **olmağıl** biñ nağşa **yār**
Kim anuñ yüz biñ kanadı dağı var
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra*
39). [*olmağıl yār,]*

olmağın ahī: *Ahi olmak.*

Degme kişi **olmağın** şārda **ahī**
Oynıcağ oldu bu āhīlık dağı
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra*
563). [*olmağın ahī,]*

olmağ: *Olmak; var olmak bağlamında.*

Dünya dirliği gerek-ise saña
Ansuz **olmağ** yig dirilmekdin baña
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 19, Mısra*
34). [*olmağ,]*

olmağlık muķīm: *Oturmak, daimi olarak kalmak.*

Bize hōd bir yirde **olmağlık muķīm**
Olmaya 'ālemde bī-ümmīd ü bīm
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra*
33). [*olmağlık muķīm,]*

olmasa: *Olmamak.*

Aşlumuzdan **olmasaydı** bu güher
Bizde kaçan ola-y-ıdı bu hüner
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra*
71). [*olmasaydı, -y, -dı]*

olmaşun: *Bulunmak, olmak.*

Leyli vü Mecnūn tolu-durur cihān
Leylisüz Mecnūn **olmasun** hemān
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra*
96). [*olmasun,]*

olmaya: Olmak.

Eydür imdi geçmegil tüz gel girü
Olmaya kim Rüstem ola ilerü
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 172*). [*olmaya,]*

olmaya: Olmasın.

Biri eydür degme zişti isteyen
Olmaya hergiz behiştı isteyen
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 10*). [*olmaya,]*

(*Mes. 30: m. 98*)

olmaya: Olamaz.

Mümkün ol kim gāh ola gāh **olmaya**
Gāh kala 'ālemde vü gāh kalmaya
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra 37*). [*olmaya,]*

olmaya 'avān: Görünmek, ortaya çıkmak.

Çün kala ol 'aḳbe bunda cāvidān
Cüz 'uḳūbet **olmaya** yolda 'ayān
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 46*). [*olmaya 'avān,]*

olmaya bahā: Kıymetli olmak.

Biñ kızıl bu şatuda iy pārisā
Olmaya bir günki 'ömrüñe **bahā**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 68*). [*olmaya bahā,]*

olmaya bahā: Karşılık gelmek || Değer biçilmek.

Elli yıllık tã'atun iy pārisā
Olmaya bir günki ömrüñe **bahā**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 97, Mısra 42*). [*olmaya bahā,]*

olmaya bile: Birlikte olmak.

'İlm-ile çün **olmaya bile** 'amel
Ol ḥamāla ta'nalar ura cemel

(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra 21*). [*olmaya bile,]*

olmaya bī-ümmīd ü bīm: Ümitsiz olmamak ve korku duymamak.

Bize ḥōd bir yirde olmaklık muḳīm
Olmaya 'ālemde **bī-ümmīd ü bīm**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 34*). [*olmaya bī-ümmīd ü bīm,]*

olmaya cevher-şinās: Cevherden anlayan kişi olmak.

Dükeli 'ālemde bir şāhib-ḳıyās
Olmaya benüm gibi **cevher-şinās**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 33, Mısra 6*). [*olmaya cevher-şinās,]*

olmaya dadı: Tadı olmak.

'Ām adınun **olmaya** hergiz **dadı**
Ḥāş ad ister-ise Gülşehrī adı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 227*). [*olmaya dadı,]*

olmaya güher: İnci olmak.

Çün teninde **olmaya** şahşun **güher**
Tağdağı gevher gelüp aña n'ider
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 34, Mısra 33*). [*olmaya güher,]*

olmaya ḥasūd: Hasetçi olmak, kıskanç olmak.

Kimsenün ḥāline **olmaya ḥasūd**
Kim ḥasūd iy ḥvōca hergiz lā-yesūd
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 81*). [*olmaya ḥasūd,]*

olmaya mağremi: Sırdaş olmak.

Kendüziñi ḳomayınca ādemī
Olmaya ol pādīşāhuñ **mağremi**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 46*). [*olmaya mağremi,]*

olmaya makhbūl: Beğenilmek, kabul edilmek.

Hüdhüd eydür anda iki yolluluk
Olmaya maqbül yüz biñ dillülük
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 49, Mısra
2). [olmaya maqbül,]

olmaya pîç: Karmakarışık olmak.

Er tarikat yolına bî-şer' hîç
Gire mi kim **olmaya** ol işde **pîç**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 99, Mısra
12). [olmaya pîç,]

olmaya tañlayan: Şaşmak, hayrete düşmek.

Yüz biñ arasında biri añlayan
Olmaya illâ bu sözi **tañlayan**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 40, Mısra
56). [olmaya tañlayan,]

olmaya tarîk: Tarikat yoluna girmek.

Bî-tarîkat şer' e olalar refîk
İlla bî-şer' **olmaya** hergiz **tarîk**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra
16). [olmaya tarîk,]

olmaya temîz: Ayırt etmek, seçmek. (İyiye-kötüyü).

Eydür az 'ilmüm dahı var iy 'azîz
Eydür ansuz **olmaya** anda **temîz**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra
118). [olmaya temîz,]

olmaya tercümân: Tercüman olmak: Bir şeyi
birine anlatmaya vâsıta olmak, birinin duygu
ve düşüncelerini dile getirmek.

Çün göresin şâhı peydâ vü nihân
Olmaya Gülşehri'den yig **tercümân**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra
176). [olmaya tercümân,]

olmaya uz: İyi, güzel, muvafık olmak.

Yohsa siz varur-isañuz yaluñuz
Bensüz anda işüñüz **olmaya uz**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 40, Mısra
10). [olmaya uz,]

olmaya yakın: Yakın olmak, yaklaşmak.

Girü kendü kendüye eydür şakın
Olmaya kim ölümün geldi **yakın**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
56). [olmaya yakın,]

olmayalar nâ-ümîd: Ümitsiz olmamak.

Kim dükeli cennete duta ümîd
Olmayalar rahmetünden **nâ-ümîd**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra
42). [olmayalar nâ-ümîd,]

olmayalar uz: Usta, mahir olmamak.

Bunçalar kim eydeler biz 'âkılu
Olmayalar anda 'aql içinde **uz**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra
142). [olmayalar uz,]

olmayam: Olmak fiilinin olumsuzluk eki almış
şekli.

Ben bu zühd ü arılığ-ıla kaçan
Olmayam müzdi yazuğundan seçen
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 26, Mısra
20). [olmayam,]

olmayam delü: Delirmek, deli olmak.

Hvöca eydür âhir ol kuşdan alu
Olmayam âhir bu yolda ben **delü**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra
168). [olmayam delü,]

olmayam harîf: Dost olmak.

Yüzüne karşı içem hamrı latîf
İlla ol üçüyle **olmayam harîf**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
78). [olmayam harîf,]

olmayan: Mevcut olmayan, var olmayan
(kimse).

Nesneyi ol dâyim olan yarada
Gâh olan gâh **olmayan** ne dörîde
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra
40). [olmayan,]

(Mes. 52: m. 41)

olmayacak: Olmayınca, olmadığı zaman.

Dileylene olıcağ zer virürüz
Olmayacak sayile ser virürüz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 73, Mısra 16). [olmayacak,]

olmayacak mukim: Yerleşmek, ikamet etmek.

Olmayacak Hağ civārında mukim
Yīg ola tamu bil uçmağdan delim
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 21, Mısra 13). [olmayacak mukim,]

olmayınca: Olmayınca.

Olmayınca Leyli içümde benim
Her dem anı kanda bulam iy canum
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 117). [olmayınca,]

olmaz: Olmaz, bulunmaz.

Kendüzün görme ki bu sırrı duyan
Olmaz illâ manşib u cāhı koyan
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 31, Mısra 18). [olmaz,]

olmaz: Değil.

Şārlunuñ çün guşşasında **olmazuz**
Şārda kimse var mı yok mı bilmezüz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 123). [olmazuz, -uz]

(Mes. 50: m. 126)

olmuş: Olmak.

Ol birisinün harfî anda hūr
Bu birisine şarāb **olmuş** tahūr
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 26). [olmuş,]

olmuş süst: Güçsüz, zayıf olmak.

Sen şınuksın **olmuş** a'zāñ cümle **süst**
Kimseyi istemeyesin ten-dürüst
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 75). [olmuş süst,]

olmuşdur eyü: Beğenilecek, makbûle geçecek nitelikleri olmak.

Her yola bir yol dahı oldı 'adū
Kamu yolda eylük **olmuşdur eyü**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 114). [olmuşdur eyü,]

olmuşdur melûl: Mahzun olmak, kederlenmek; bezmek, usanmak.

Cān ten ahvâlınden **olmuşdur melûl**
Ten dahı cān 'âlemin kılmaz kabûl
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 99). [olmuşdur melûl,]

olmuş-iken 'alem: Önder olmak, herhangi bir konuda temsilci olmak.

Muktedālıkda cihān halkına hem
Olmuş-iken kamu 'âlemde 'alem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 22). [olmuş-iken 'alem,]

olmuş-iken şehriyār: Hükümdar, padişah olmak.

Olmuş-iken şunça ulu **şehriyār**
Zenbîl örmegini kıldı ihtiyār
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 34, Mısra 17). [olmuş-iken şehriyār,]

olmuş-iken tolu: Dolu olmak, dolmak.

Olmuş-iken göñli 'ilm-ile **tolu**
Bir gice düşinde görür ol ulu
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 27). [olmuş-iken tolu,]

olmuşsın 'ayn-ı günāh: Günahın ta kendisi olmak.

Gide mi senden 'aceb şeyn-i günāh
Kim sen **olmuşsın** kamu 'ayn-ı **günāh**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 98). [olmuşsın 'ayn-ı günāh,]

olmuşsın benüm: Benim olmak, benle olmak, birlikte olmak.

Altı aydur kim sen **olmuşsın benüm**
Şārda isterem seni ben iy cānum

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 525). [olmuşsun benim,]

olsun nāme-dār: Şöhret sahibi olmak.

Dek biregü bellü gelsün nāmdār
Yohsa ol **olsun** yidinçi **nāme-dār**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 220). [olsun nāme-dār,]

olur açuk: Açık bir şekilde olmak, açıkça bulunmak.

Kapu dahı **açuk** olıçak tamām
Olur ol üç açuk anda ve's-selām
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 10). [olur açuk,]

olur eyü: İyiler bulunmak.

Hem **olur** 'avratda dahı çok **eyü**
Yok halālını alanlara kayu
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 77). [olur eyü,]

olur ğanī: Zengin olmak.

Ol biri eydür ki tesbīhüñ kanı
Ādemī tesbīh-ile **olur ğanī**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 6). [olur ğanī,]

olur girān: Değerli olmak.

Çok cevāhir var bu ilde rāyegān
Kim bahāsı **olur** ol ilde **girān**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 40, Mısra 60). [olur girān,]

olur hall: Çözümlemek, çözüme kavuşmak.

Çārşenbih gicesin aldı Zuhal
Müşkil uş böyle **olur** uşbunda **hall**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 204). [olur hall,]

olur kabül: Tanrı'nın yapılan bir ibadeti onaylaması, razı olması.

'İlm bismillāh-ıla bulur uşul
Tevbe istiğfār-ıla **olur kabül**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 2). [olur kabül,]

olur kul gibi: Kul köle olmak.

Eydür iy şeyh ança zühdüm var
benüm
Kim **olur kul gibi** cānuma tenüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 146). [olur kul gibi,]

olur semā': Sema yapmak (dönmek).

Eyle ulu kişiyem ben bī-şudā'
Kim evümde her gice **olur semā'**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 42). [olur semā',]

olur-ıdı melül: Üzülmek, mahzun olmak.

Kim bu tūṭī cün **olur-ıdı melül**
Ögine düşmez-idi dārb-ı uşul
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 23). [olur-ıdı melül,]

olur-ısa dahı: Olsa bile.

Halk içinde ol becid fāş olmaya
Olur-ısa dahı evbāş olmaya
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 16). [olur-ısa dahı,]

olur-ısa kāfir: Küfre düşmek, dinden çıkmak.

Yār eger **olur-ısa kāfir** dahı
Yār olğıl yāra vü yalvar dahı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 35). [olur-ısa kāfir,]

olur-ısañ işiden: İşiten kişi olmak.

Bu sözi ben olur-ısam şerh iden
Hayf eger sen **olur-ısañ işiden**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 244). [olur-ısañ işiden,]

olurlar bağı baş: Yüreği yaralanmak.

Ol kadar zārī kılur kim tağ u taş
Nevhalarından **olurlar bağı baş**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 94, Mısra 38*). [*olurlar bağı baş, -urlar, -*]

on: Dokuzdan sonra gelen sayı; on.

Büşr'e bir āstāne açdı şāhvār
Aşdı **on** kändil içinde zer-nigār
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 478*). [*on,*]

(*Mes. 89: m. 10; Mes. 101: m. 13*)

on: On sayısı.

On yayan hāccı virem bir etmege
Bir uyuz itçügeze hayr itmege
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 73, Mısra 5*). [*on,*]

(*Mes. 22: m. 114*)

on akça: On akçe.

Şer' içinde gösterür senüñ yoluñ
Degme bir **on akçaya** bir kez aluñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 90, Mısra 12*). [*on akçaya, -ya*]

(*Mes. 90: m. 14*)

on altı kez: On altı (16) defa.

Şıdk-ıla **on altı kez** hācc itmişem
Ka'be şehrinde Minā'ya gitmişem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 51, Mısra 25*). [*on altı kez,*]

on iki 'ilmi: (Bahsedilen) on iki ilim.

Her kim ol **on iki 'ilmi** hāl kıla
İştılāhumdan beni hōd ol bile
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 75*). [*on iki 'ilmi, -i*]

(*Mes. 85: m. 178 Mes. 111: m. 72*)

on yıl oldı: On sene geçmek.

'Avrat eydür kim bu konak iy canum
On yıl oldı kim gözümdedür benüm

(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 28*). [*on yıl oldı, -dı*]

on yıldur: On sene.

Eydür **on yıldur** ki Şaṭṭ'ı geçerem
Dicle'yi bir cür'a gibi içerem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 23*). [*on yıldur, -dur*]

oña: Ona.

Kimseneyi şımadan kavmı **oña**
Āhlığı yirden irürdi göge
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 479*). [*oña,*]

oñar: İşini rast getirmek, günahını bağışlamak.

Tā'at-ıla uçmağa girmez kişi
Tañrı'nuñ fażlı **oñarur** bu işi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 97, Mısra 40*). [*oñarur, -ur*]

orta: Meydan, ara.

Geldi kaz **ortalarına** key arı
Kim hemişe şu içindedür yiri
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 26, Mısra 1*). [*ortalarına, -lar, -ın, -a*]

ortada: Meydanda, görünür halde (olan).

Yüz daşı bircük bizüz şārda 'ayān
Qalanı hālündür **ortada** hemān
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 136*). [*ortada,*]

ortalık: Etraf, ortalık.

Quş kafasda yaraşur yā yazıda
Ortalıkda kendüzin tiz azıda
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra 38*). [*ortalıkda, -da*]

ortasına degin: Ortasına kadar.

Küp gömülmiş yire vü ağzı ulu
Ortasına degin ol küp şu dolu

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 308). [ortasına degin,]

ortasında: Arasında, içinde.

Muṣṭafā eydür aña kim iy pāk-bāz
Cümle aşhāb **ortasında** ser-firāz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 32). [ortasında,]

(Mes. 40: m. 5; Mes. 45: m. 40; Mes. 91: m. 13)

ortasında: Ortasında, orta yerinde.

Bāguñ **ortasında** bir çeşme revān
Kim şuyın içen diriler cāvidān
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 23). [ortasında,]

ortaya geldi: Meydana gelmek, ortaya çıkmak.

Diler-ise vü dilemez-ise zār
Her biri **ortaya geldi** bī-karār
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 20). [ortaya geldi, -di]

ortaya gele: Meydana gelmek, ortaya çıkmak.

Ol kim ister kim sekizinçi ola
Olıbileçek hōd **ortaya gele**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 218). [ortaya gele, -e]

ortaya götürünüz: Ortaya koymak.

‘Avrat eydür geçünüz oturuñuz
Ne varını **ortaya götürünüz**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 396). [ortaya götürünüz, -ünüz]

oruc: İslamın beş şartlarından biri, oruç.

Oruc ol şahşı degüldür görıcı
Anuñ-ıçun dutmaz ol şahş orıcı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 293). [oruc,]

(Mes. 60: m. 102; Mes. 72: m. 30)

oruç duta: Oruç tutmak.

Ne **oruç duta** kişi vü ne namāz
Kıla şahş u ne ola hacc u hicāz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra 19). [oruç duta, -a]

oruç ol: Oruç tutmak.

Büşr eydür kıl hemīn **oruç ola**
Gün ne ılduzuñ-durur Tañrı bile
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 269). [oruç ola, -a]

(Mes. 72: m. 267)

orucın duta: Oruç tutmak.

Tā‘atın kıla vü **orucın duta**
Yiye vü içe vü ala vü şata
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra 9). [orucın duta, -a]

osan: Bıkmak, usanmak.

Namaz evvel ol kılandan yigrenür
Andan ol namaz kılıcı **osanur**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 290). [osanur, -ur]

(Mes. 72: m. 74; Mes. 87: m. 23)

ot: İlaç.

Erdi bir kehhāl-ı hāzık **otı** çok
Gördi gözsüzi kim iki gözi yok
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 33). [otı, -ı]

ot: Ot, toprak üstündeki bölümleri
odunlaşmayıp yumuşak kalan ilkbaharda bitip
bir iki mevsim sonra kuruyan küçük bitkilere
verilen ortak ad.

Eydür iy kardaş sen işbu atları
Süredur yidürüp işbu **otları**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 168). [otları, -lar, -ı]

ot: Ot, bitki.

Yeşil **ot** şaru kızıl gül 'aksi hoş
Çün urur buluda uş böyle kim uş
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 183*). [ot,]

(*Mes. 91: m. 11*)

ot: Ateş, od; üzüntü.

Katı **ot** gerek ki düşe cüşa dık
Yüz hümā sımurğa kıl olsa yik
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 24, Mısra 3*). [ot,]

ot kökini: Ot sapı.

Dükelinden biz alüyuz dir-idük
Dünyada vü **ot kökini** yir-idük
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 142*). [ot kökini, -ni]

ot saçmağa: İlaç vermek için.

Vardı ol göz açıcı göz açmağa
Yidi ev yapıdı göze **ot saçmağa**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 56*). [ot saçmağa,]

otın şaçar: İlaç vermek.

Degme evde yidi gün **otın şaçar**
Andan ol taşra yidinçiye gider
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 67*). [otın şaçar, -ar]

otın viresin: İlaç vermek; deva olmak.

İlla sen her derdüñ **otın viresin**
Degme zaḥmuñ merhemini urasın
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 91*). [otın viresin, -esin]

otur-: Oturmak, kurulmak.

Altı er ol çeşme yöresinde mest
Otururlar nist eyvânında hest
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 26*). [otururlar, -(u)r, -lar]

(*Mes. 72: m. 397; Mes. 81: m. 16; Mes. 88: m. 38*)

otur: Oturmak, kurulmak.

Bir kız üstinde **oturur** ay gibi
İki kaşı ok atar bir yay gibi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 69*). [oturur, -ur]

otur: Durmak, beklemek.

İstemekden **oturup** armayalum
Pişvāsuz hem yola varmayalum
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 3, Mısra 15*). [oturup, -up]

(*Mes. 11: m. 86*)

otur: Oturmak, bulunmak.

Bir gün ol 'avrāt katında **oturur**
Nāgehān bakar yüzine vü görür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 15*). [oturur, -ur]

(*Mes. 87: m. 16; Mes. 13: m. 11*)

otur: Hüküm sürmek, ikamet etmek.

Muştafa eydür var ilünde **otur**
Göñlün içinde baña imān getür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 273*). [otur,]

otur: Oturmak.

Ol gice aşhābı kamu cem'-ile
Göñlin isteyü **oturdılar** bile
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 174*). [oturdılar, -dı, -lar]

(*Mes. 14: m. 65; Mes. 18: m. 30; Mes. 31: m. 11; Mes. 32: m. 39; Mes. 47: m. 52; Mes. 50: m. 40; Mes. 52: m. 51; Mes. 56: m. 8; Mes. 63: m. 11; Mes. 63: m. 175; Mes. 66: m. 133; Mes. 68: m. 19; Mes. 69: m. 148; Mes. 71: m. 36; Mes. 72: m. 334; Mes. 72: m. 190; Mes. 72: m. 513; Mes. 72: m. 395; Mes. 72: m. 309; Mes. 72: m. 466; Mes. 81: m. 11; Mes. 88: m. 56; Mes. 88: m. 46; Mes. 88: m. 39; Mes. 91: m. 193; Mes. 91: m. 97; Mes. 91: m. 263; Mes. 91: m. 153; Mes. 91: m. 140; Mes. 107: m. 42; Mes. 107: m. 69*)

otur: Bir yerde sürekli olarak kalmak ||
Konaklamak.

Ne yirüñdür bu maħalle durmağa
Ne maķāmuñdur bu yir **oturmağa**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
8). [oturmağa, -ma, -ğa]

otur: Oturmak, beklemek.

Kırk gün anda dün ü gün **oturdılar**
Ellerini Hāzrete götürdiler
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra
11). [oturdılar, -dı, -lar]

(Mes. 32: m. 144; Mes. 72: m. 460;
Mes. 91: m. 111; Mes. 72: m. 532)

otur: Binmek, oturmak.

Sen benüm oyunum nite götürmedüñ
Aķtarıldıñ atda berk **oturmaduñ**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
136). [oturmaduñ, -ma, -duñ]

(Mes. 56: m. 1)

otur: Bir işi yapmaya başlamak, o işe
girişmek.

Kakıyıcak bardaħı küpe urur
Söge **oturdukça** kükreyü durur
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 82, Mısra
6). [oturdukça, -duk, -ça]

otur: Durmak, sükunet bulmak, sakinleşmek.

İşüm almaķdan çün **oturdı** odı
İşümi aldı beni andan ķodı
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
201). [oturdı,]

otur: Oturmak; bir arada bulunmak.

Kardaşuñdan mihrüñi götürmegil
Ādemī-zād-ıla hīç **oturmağıl**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
238). [oturmağıl, -ma, -ğıl]

otur: Oturmak, durmak, beklemek.

Bes bize bir künce **oturmak** gerek
Bu düķanı daħı götürmek gerek
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra
161). [oturmak, -mak]

oturmağ: Oturmak.

Sen birez yoķaru **oturmağ-ıla**
Yā bir ulu mañsıba irmeg-ile
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 31, Mısra
15). [oturmağ-ıla, --ıla]

oturmağa: Oturmak için.

Pādişāhı istegil sen görmege
Yoħsa ev çok bulasın **oturmağa**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 21, Mısra
4). [oturmağa,]

oturmak: Oturmak.

Yoħsa yoķaru **oturmak** ne ķıla
Şaħsa çün bir ġāfil ü nādān ola
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 31, Mısra
21). [oturmak,]

oturmavan: Oturmayan, bir arada
bulunmayan (kimse).

Yoħsa evden çıķmayan vāķıf mıdur
Halk-ıla **oturmayan** ‘ārif midür
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 64, Mısra
8). [oturmayan,]

otuz biñ: Otuz bin || Çok fazla.

Kimseden bir loķma etmek yimedüm
Kim **otuz biñ** yirde şükrin dimedüm
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 86, Mısra
10). [otuz biñ,]

otuz kuş: Otuz kuş.

Kimisi şayru olur kimi ölür
Anda varınça bir **otuz kuş** ķalır
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra
92). [otuz kuş,]

(Mes. 107: m. 93; Mes. 107: m. 117;
Mes. 107: m. 148)

oyın: Hile, oyun; yapılan iş.

Ḳahḳaha-y-ıla güler kim sen beni
Üç kez urduñ ben götürdüm **oyını**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 134*). [*oyını, -i*]

oyın ut-: Oyunu kazanmak, yenmek, mağlup etmek.

Bir vilāyet dünyada dutamadı
Müdde'iden bir **oyın utamadı**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 244*). [*oyın utamadı, -ama, -dı*]

(*Mes. 69: m. 54*)

ovn: Oyun. || Yapılacak iş, uğraş.

Düzmeyinçe kendü dīnin **oynuma**
Nite kimse el bırağa boynuma
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 117*). [*oynuma, -um, -a*]

(*Mes. 63: m. 58*)

ovn: Oyun. || İş; fikir, düşünce.

'Ādilūñ şāzı yaraşur **oynuma**
Zālīmī öldür yazuğı boynuma
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 58, Mısra 11*). [*oynuma, -um, -a*]

oyn ide: Kurnazlıkla birini aldatmak; oyun oynamak.

Oyn ide el ard-ıla bir kez kaçır
Rüstem'i atdan yir üstine yıkar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 131*). [*oyn ide, -e*]

oyn utam: Oyun kazanmak, yenmek. (*hile bağlamında*).

Husrev ü Fağfūr u Hākān'ı dutam
Kayser ü Nūşirivān'dan **oyn utam**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 212*). [*oyn utam, -am*]

oyna: Oynamak.

Yavrıların ileyinçe **oynayu**
Gör ne zībā yavrıların var diyü

(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 29*). [*oynayu, -yu*]

(*Mes. 91: m. 7; Mes. 91: m. 255; Mes. 91: m. 265*)

oyna-: Eğlenmek, oyalanmak maksadıyla bir şeyle meşgul olmak.

İşi yokdur şimdi kāl u hāl-ıla
'İşkī **oynar** şimdi zūlf ü hāl-ıla
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 18*). [*oynar, -r*]

(*Mes. 30: m. 123*)

oynavacak oldı: Oynacak olmak.

Degme kişi olduğu-y-ıçun ahī
Oynayacak oldı āhīlık dağı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 74*). [*oynayacak oldı,]*

oynayu güle: Gülüp oynamak.

Hurrem ü hāndān u hōş girür yola
Murğzār içinde **oynayu güle**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 254*). [*oynayu güle, -e*]

oynı: Oyalanma, meşgul olma.

Gider iken bir dağı urur girü
Eydür **oynı** ko sür atı ilerü
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 126*). [*oynı,]*

(*Mes. 30: m. 127*)

oynı ut-: Oyunu kazanmak.

İster-iseñ kim cihānı dutasın
Şehr ulularından **oynı utasın**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 90*). [*oynı utasın, -asın*]

(*Mes. 5: m. 183*)

oynıcak oldı: Önem verilecek değerde olmayan, kolay iş olmak.

Degme kişi olmağın şārda ahī
Oynıcak oldı bu āhīlık dağı

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 564). [oyıncağ oldu, -dı]

oynu: Hile, oyun; yapılan iş.

Sen benim **oynum** nite götürmedün
Aqtarılduñ atda berk oturmaduñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 135). [oynum, -m]

(Mes. 30: m. 138)

-Ö-

öde-: Ödemek.

Niçe gerek-ise kılsunlar günāh
Dükelinüñ ücretin **öder** bir āh
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 52). [öder, -r]

ödi şıdmağa varur: Ödüy patlamak.

Anañuz deñizi ırakdan görür
Korkusından **ödi şıdmağa varur**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 58). [ödi şıdmağa varur, -ur]

ödüm şıda-y-ıdı: Ödüy patlamak, çok korkmak.

Yā **ödüm şıda-y-ıdı** ol korkuda
Kim yılan karnuma girdi uykuda
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 87). [ödüm şıda-y-ıdı, --y, --ı, -dı]

ög-: Övmek, yüceltmek.

Kim beni kāfirler arasında **ög**
Milletün terk eyle vü bütlere söğ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 235). [ög,]

(Mes. 22: m. 109; Mes. 24: m. 15;
Mes. 30: m. 255; Mes. 30: m. 251;
Mes. 48: m. 19; Mes. 49: m. 25; Mes.
58: m. 14; Mes. 60: m. 35; Mes. 69:
m. 174; Mes. 71: m. 67; Mes. 78: m.

60; Mes. 5: m. 112; Mes. 5: m. 196;
Mes. 30: m. 289; Mes. 30: m. 291;
Mes. 65: m. 17; Mes. 30: m. 253; Mes.
33: m. 29)

ög: Akıl.

Eyle zārī kıldılar kim yir ü göğ
Ol figāndan ağladı vü qodı **ög**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 14). [ög,]

(Mes. 53: m. 31; Mes. 53: m. 37; Mes.
72: m. 211)

ögin: Övünmek.

Degmesi kendü yolında **öginür**
Her birisi kendüzini begenür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 95). [öginür, -ür]

(Mes. 65: m. 22; Mes. 85: m. 138)

öginde: 1) Akıl, us. 2) Ön.

Çün bunun korkusu **öginde** biter
Atları yirinde kor yirler yiter
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 229). [öginde,]

ögene dirdi: Aklına getirmek.

Çün **ögene dirdi** bir bir bildügin
Söyledi aslana neler kılduğın
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 293). [ögene dirdi, -di]

ögene düşmez-idi: Aklına düşmek, düşüncesinde yer almak; hatırlamak.

Kim bu tūfī çün olur-ıdı melül
Ögene düşmez-idi çarb-ı uşul
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 24). [ögene düşmez-idi, -mez, --i, -di]

ögrede: Öğretmek.

Delülik **ögredevüz** biz Mecnün'a
Hikmeti söyleyevüz Eflātün'a

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 187). [ögredevüz, -evüz]

(Mes. 102: m. 1)

öğren: Öğrenmek, kavramak.

‘Ākıbet çün ölmege inanasın
Dirligi Gülşehri’den **öğrenesin**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 18, Mısra 28). [öğrenesin, -esin]

(Mes. 68: m. 74)

öğren: Öğrenmek, bilgi edinmek, yetenek ve beceri kazanmak.

Kim i yavrılar bu yüzmeğe sâzını
Kimden **öğrendüñüz** eydün râzını
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 46). [öğrendüñüz, -dün, -üz]

(Mes. 27: m. 64; Mes. 27: m. 76; Mes. 56: m. 25; Mes. 56: m. 27; Mes. 44: m. 46; Mes. 50: m. 72; Mes. 63: m. 7; Mes. 74: m. 17; Mes. 83: m. 15; Mes. 83: m. 16; Mes. 87: m. 24; Mes. 94: m. 12; Mes. 100: m. 20; Mes. 101: m. 68; Mes. 102: m. 2; Mes. 111: m. 68; Mes. 111: m. 16; Mes. 27: m. 73; Mes. 54: m. 8)

öğrenügidem: Öğrenip gitmek.

Ne ki sen söyler-iseñ ben işidem
Hōş tapuñdan ‘ilmi **öğrenügidem**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 304). [öğrenügidem,]

öğret: Öğretmek.

Ol bize bu sâzı **öğretmiş** ola
Yavri ana pîşesin dutmış ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 83). [öğretmiş, -miş]

öğüci: Övücü, öven (kişi).

İlla birez nâz u kibri var-ımış
Kendüzin yavlağ **öğüci** er imiş
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 406). [öğüci,]

öğüd: Öğüt, nasihat.

Ol **öğüdün** dahı terkîn urdılar
Hîre vü hōr u hacıl dek durdılar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 73). [öğüdün, -ün]

(Mes. 50: m. 59; Mes. 53: m. 8; Mes. 53: m. 17; Mes. 53: m. 5; Mes. 66: m. 130; Mes. 72: m. 436; Mes. 72: m. 435)

öğüdüne girür-iseñ: Sözünü dinlemek, nasihatına uymak.

Muştafâ **öğüdüne girür-iseñ**
Ne ki göstermiş-durur görür-iseñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 115). [öğüdüne girür-iseñ, -ür-iseñ-ür, --ise, -ñ]

öğüdüm dut: Verilen bir öğüdün gereğini yerine getirmek.

Öğüdüm dut kimseneye buşmağıl
Bir gül için biñ dikene düşmegil
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 8, Mısra 7). [öğüdüm dut,]

öğümde dutar-idum: Akılda tutmak.

Gözsüz eydür benüm ağum kızılıum
Kim **öğümde dutar-idum** iy ulum
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 82). [öğümde dutar-idum, -ar, --ı, -du, -m]

öğüme düşdi: Aklına düşmek: Hatırlamak, anımsamak.

Öğüme düşdi girü bir dāsītān
Pür şakāyık bağ u pür gül būsītān
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 1). [öğüme düşdi, -di]

öğümi dirşürem: Akli toplamak. (Aklını başına toplamak bağlamında).

‘Akl kanı kim **öğümi dirşürem**
Nefs dīvin göñlüm içinden sürem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 145). [öğümi dirşürem, -em]

ögün: Kendini övmek, övmek.

Hüdhüd eydür zühd-ile **ögünmegil**
Hırş atına bunça üküş binmegil
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 28, Mısra 1*). [ögünmegil, -me, -gil]

ögüne düşdi: Aklına düşmek; hatırına gelmek.

Öğüne düşdi meger ol dil-sitān
Pīle yād oldı girü Hindūsitān
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 41*). [ögüne düşdi, -di]

ögüt: Ögüt, nasihat.

‘Āşık **ögüt** virmegi ne biliser
‘Āşık **ögüt** ne assı kılsar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 116*). [ögüt,]

ögüt vir-: Ögüt, nasihat vermek.

Eyü diyen kişiler **ögüt vire**
Eyü devletlüler ögüde gire
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 7*). [ögüt vire, -e]

(*Mes. 10: m. 115*)

öl-: Ölmek, can vermek.

Yā zamān-ıla visālūni bulam
Yā firākuñdan bu kapuda **ölem**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 68*). [ölem, -em]

(*Mes. 19: m. 27; Mes. 25: m. 98; Mes. 25: m. 98; Mes. 25: m. 37; Mes. 25: m. 36; Mes. 72: m. 429; Mes. 91: m. 284; Mes. 92: m. 17; Mes. 32: m. 163; Mes. 19: m. 18*)

öl: Islak, yaş, nem.

Geçerem yüz biñ deñiz gibi göli
Kim etegüme anuñ degmez **öli**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 26, Mısra 14*). [öli, -i]

öl-: Ölmek, yok olmak.

Tañrılık eyledügin höd **ölmeye**
Halkı yaradan olur-ısa revā
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 197*). [ölmeye, -me, -ye]

(*Mes. 16: m. 87; Mes. 16: m. 89; Mes. 68: m. 43; Mes. 94: m. 71; Mes. 27: m. 99; Mes. 32: m. 129; Mes. 32: m. 169; Mes. 32: m. 78; Mes. 32: m. 102; Mes. 32: m. 183; Mes. 32: m. 171; Mes. 32: m. 174; Mes. 32: m. 184; Mes. 44: m. 38; Mes. 44: m. 40; Mes. 66: m. 50; Mes. 72: m. 425; Mes. 72: m. 341; Mes. 91: m. 251; Mes. 91: m. 78; Mes. 94: m. 56; Mes. 101: m. 32; Mes. 105: m. 16; Mes. 107: m. 91; Mes. 5: m. 80; Mes. 8: m. 24; Mes. 17: m. 23; Mes. 17: m. 21; Mes. 17: m. 30; Mes. 19: m. 36; Mes. 25: m. 78; Mes. 25: m. 64; Mes. 44: m. 6; Mes. 44: m. 34; Mes. 47: m. 123; Mes. 47: m. 161; Mes. 56: m. 43; Mes. 68: m. 35; Mes. 69: m. 96; Mes. 72: m. 358; Mes. 72: m. 370; Mes. 72: m. 356; Mes. 72: m. 422; Mes. 85: m. 120; Mes. 92: m. 3; Mes. 93: m. 4; Mes. 93: m. 58; Mes. 94: m. 65; Mes. 94: m. 70; Mes. 94: m. 76; Mes. 96: m. 36; Mes. 45: m. 4; Mes. 8: m. 16; Mes. 12: m. 168; Mes. 19: m. 23; Mes. 44: m. 45; Mes. 16: m. 91; Mes. 25: m. 114; Mes. 30: m. 196; Mes. 18: m. 27; Mes. 19: m. 25; Mes. 25: m. 94*)

öldür: Öldürmek || Savaşmak.

Āğudan acı şular içmek gerek
Çok ilānlar **öldürüp** geçmek gerek
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra 24*). [öldürüp, -üp]

öldür-: Öldürmek, yaşamına son vermek.

Kendüzini ben aña key bildürem
Sizi dañı anı dañı **öldürem**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 70*). [öldürem, -em]

(*Mes. 30: m. 192; Mes. 30: m. 50; Mes. 30: m. 154; Mes. 30: m. 156; Mes. 30: m. 121; Mes. 30: m. 130; Mes. 30: m. 131; Mes. 50: m. 98; Mes. 58: m. 12; Mes. 65: m. 80; Mes. 66: m. 55; Mes. 66: m. 126; Mes. 66: m. 39; Mes. 91: m. 300; Mes. 91: m. 286;*

Mes. 100: m. 48; Mes. 100: m. 73;
Mes. 101: m. 72; Mes. 110: m. 32;
Mes. 91: m. 288; Mes. 25: m. 66; Mes.
25: m. 34; Mes. 30: m. 224; Mes. 58:
m. 16; Mes. 88: m. 29; Mes. 25: m. 64;
Mes. 25: m. 69; Mes. 25: m. 84; Mes.
58: m. 10; Mes. 25: m. 102; Mes. 91:
m. 285; Mes. 72: m. 51; Mes. 25: m.
77; Mes. 17: m. 32)

ölçüsüz: Ölçüsüz, tart(ıl)madan.

Bî-mihekk zinhâr altun almağıl
Ölçüsüz buğday veyâ un almağıl
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra
10). [ölçüsüz,]

öldüğün: Öldüğün zaman, öldükten sonra.

Şimdi uyırsın kaçan uyanasın
Öldüğünden uykudan uyanasın
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra
158). [öldüğünden, -den]

öldükleri: Öldüklerini.

Tûtı eydür anlaruñ **öldükleri**
Cânların baña fedâ kıldukları
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra
149). [öldükleri,]

öldüklerin: Öldüklerini.

Hvöca gördi tûtılar **öldüklerin**
Cânların aña fidî kıldukların
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra
79). [öldüklerin,]

öldüren ü öleni: Öldüren ve ölen.

Çün hâkîkat anı hâkim kılmadı
Öldüren ü öleni hōd bilmedi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra
76). [öldüren ü öleni, -i]

öldürmeg: Öldürmek için.

Ata ana çün kim altun gördiler
Oğlanı **öldürmeg-içün** virdiler

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra
24). [öldürmeg-içün, --içün]

(Mes. 5: m. 243; Mes. 12: m. 44; Mes.
25: m. 22; Mes. 30: m. 48; Mes. 66:
m. 71)

ölen: Ölen kişi.

Kendü geñiyle **ölen** dirlik bula
Geñsüz ölenler kaçan diri ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra
179). [ölen,]

(Mes. 32: m. 180; Mes. 72: m. 354;
Mes. 72: m. 430; Mes. 94: m. 62; Mes.
101: m. 36; Mes. 101: m. 84; Mes. 17:
m. 28)

ölesi degül: Ölmemiş. || Sağ, canlı.

Ölüden yir kırmı dolası degül
Ad-ıla Gülşehri **ölesi degül**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 94, Mısra
74). [ölesi degül,]

ölesini şanmaz mısın: Öleceğini düşünmek.

Ol biri eydür ki utanmaz mısın
Hak'dan u **ölesini şanmaz mısın**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra
38). [ölesini şanmaz mısın, - mısın]

ölichek: Ölünce, öldüğü zaman.

Dirile seni kıfasda dutalar
Ölichek nâçâr taşra atalar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra
158). [ölichek,]

(Mes. 32: m. 176; Mes. 32: m. 182;
Mes. 36: m. 12)

öliser: Ölecek.

Her ki toğdı iy birâder **öliser**
Dünyada Gülşehrî adı kalısar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra
191). [öliser,]

ölmedin: Ölmeden, ölmeden önce.

Ölmedin ura ta'alluk terkini
Dirile eyleye ölmek berkini
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra 7*). [ölmedin,]

ölmek: Ölüm hâli.

Ölmedin ura ta'alluk terkini
Dirile eyleye **ölmek** berkini
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra 8*). [ölmek,]

ölmek: Ölmek, ölüm.

Gitmegün vaqtında **ölmek** bend-ile
Key degül bir çün veyā bir çend-ile
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra 49*). [ölmek,]

ölmeyinçe: Ölmeyinşe = ölmeyince.

Zulm yolından birez ayrılmaduñ
Yüz kuş **ölmeyinçe** sen dirilmeduñ
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 31, Mısra 36*). [ölmeyinçe,]

ölmüş kişi: Ölen kimse.

Kimse-y-ile yokdur anuñ hîç işi
Zîra ne iş başara **ölmüş kişi**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra 34*). [ölmüş kişi,]

ölse: Ölmek; ölüirse.

Ölse yigdür renc-ile yüz pâdişāh
Öldürinçe bir za'îfi bî-günāh
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 101*). [ölse,]

ölü: Hayâtı sona ermiş bulunan, artık yaşamayan.

Kendü nefsinden kişi **ölü** gerek
Hikmet-ile sînesi tolu gerek
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 31, Mısra 19*). [ölü,]

(*Mes. 94: m. 73; Mes. 101: m. 70*)

ölü: Ölü, ölmüş (bir şekilde).

Keşke ger öldüreler-idi beni
Kim **ölü** görmeye-y-idüm ben seni
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 132*). [ölü,]

(*Mes. 56: m. 45; Mes. 66: m. 34; Mes. 72: m. 347; Mes. 105: m. 19*)

ölü dirildi: Ölmüşlerin tekrardan hayat bulması.

Bunça sıhhatdan niçün sen ayırsın
Kim **ölü dirildi** vü sen şayrusın
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 34*). [ölü dirildi,]

ölü gibi dura: Ölü gibi durmak; kımıldamamak.

Pâdişāhuñ heybetini çün göre
Tapusunda bir **ölü gibi dura**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra 46*). [ölü gibi dura, -a]

ölü misin: Ölü müsün?

Eydür iy âzāde-dil delü misin
Böyle cānsuz dünyada **ölü misin**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 52*). [ölü misin,]

ölü yatur: Ölmüş bir şekilde yatmak.

Hıvoca gördi tütisi **ölü yatur**
Tütisından ol kâfas tolu yatur
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 111*). [ölü yatur, -ur]

ölüben: Ölüp.

Eydür āhir dünyādan çün gitdüñüz
Gür içinde **ölüben** çok yatduñuz
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 56*). [ölüben,]

(*Mes. 22: m. 58*)

ölüm: Ölüm; yaşamın son bulması.

Bu ne sözdür kim didüñ iy nâ-bekâr
Dirliği ço **ölümü** añ zînhâr
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
48). [ölümü, -i]

(Mes. 12: m. 46; Mes. 19: m. 20; Mes.
22: m. 57; Mes. 32: m. 172; Mes. 44:
m. 26; Mes. 44: m. 8; Mes. 53: m. 18;
Mes. 72: m. 56; Mes. 85: m. 54; Mes.
92: m. 1; Mes. 93: m. 60)

ölüm: Ölüm (gibi).

Her kim ol dîv olmadın merdüm-
durur
Dirlik adsuz kişiye **ölüm-durur**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 18, Mısra
24). [ölüm-durur, --durur]

ölüm: Ölüm, ölüm anı.

Ne dise eydür **ölüm**den dut anı
Kim ola şayrılığa râzı teni
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra
95). [ölüm, -den]

(Mes. 94: m. 59; Mes. 94: m. 61; Mes.
105: m. 22)

ölüm içinde: Ölüm anında.

Ölüm içinde ola naķş u zevâl
Dirliğ-ile âdemî bula kemâl
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra
25). [ölüm içinde,]

ölümden **ilerü ölmedi:** "Ölümden evvel
ölmek" (Tas: "Ölmeden önce ölinüz" ibaresi
bağlamında. Dünya ve nimetlerine
aldanmayarak, esas hayata meyledip varlık ve
benlik iddiasına terkin vurmak).

Her kim **ölüm**den **ilerü ölmedi**
Ölüp ayruķ dirliğini bulmadı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra
173). [ölüm, -di]

ölümden **soñra:** Ölümden sonraki (yaşam).

Ol yidinçi ev **ölüm**den **soñra** hõş
Âhiretdür kim ileyüñdedür uş
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra
125). [ölüm, -den]

(Mes. 96: m. 31)

ölümünden ilerü ölse-y-idüñ: "Ölümünden
evvel ölmek" (Tas: "Ölmeden önce ölinüz"
ibaresi bağlamında. Dünya ve nimetlerine
aldanmayarak, esas hayata meyledip varlık ve
benlik iddiasına terkin vurmak).

Ölümünden ilerü ölse-y-idüñ
Pâdişâhuñ mahremi olsa-y-ıduñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 44, Mısra
41). [ölümünden ilerü ölse-y-idüñ, -
se, --y, --idüñ]

ölümünden soñra hayât: Ölümden sonraki
hayat; ahiret.

Ölümünden soñra kıl hâşıl **hayât**
Ol ölenden olma kim men-mâte fât
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra
83). [ölümünden soñra hayât,]

ölür: Ölmek.

Ölür-isem dağı şuçum kalmadı
Çün kılıç dutmağa gücüm kalmadı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
247). [ölür-isem, --ise, -m]

ölür: İyi olur.

N'ideyim ne kılayım n'itsem **olur**
Bilmezem hiç kaçaru gitsem **olur**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra
133). [olur,]

(Mes. 32: m. 134)

ömür: Ömür, hayat.

Ne kışın u ne yazın görmek gerek
Güllerüñ 'ömri azın şormaķ gerek
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 8, Mısra
12). [ömri, -i]

(Mes. 10: m. 151; Mes. 12: m. 53;
Mes. 15: m. 82; Mes. 16: m. 76; Mes.
32: m. 68; Mes. 50: m. 80; Mes. 56:
m. 34; Mes. 56: m. 16; Mes. 56: m. 18;
Mes. 56: m. 32; Mes. 69: m. 100; Mes.
75: m. 56; Mes. 75: m. 57; Mes. 75:
m. 68; Mes. 84: m. 31; Mes. 84: m. 29;
Mes. 84: m. 36; Mes. 89: m. 20; Mes.

94: m. 56; Mes. 94: m. 57; Mes. 111: m. 88)

‘ömr: Yaşamı boyunca.

Kimsenün mālına kaşd eylemedük
‘**Ömrümüzde** bir yalan söylemedük
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 134). [‘ömrümüzde, -ümüz, -de]

ömr: Ömür, hayat.

Elli yıllık tã‘atun iy pārisā
Olmaya bir günki **ömrüne** bahā
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 97, Mısra 42). [ömrüne, -ün, -e]

(Mes. 94: m. 25; Mes. 94: m. 26)

‘ömr boynın urmağıl: Yaşam süresine boyun vurmak || Ömrünü kısaltmak bağlamında.

‘Avrat eydür Şaṭṭ’a ayruḳ girmegil
Geçmege vü ‘**ömr boynın urmağıl**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 22). [‘ömr boynın urmağıl, -ma, -ğıl]

‘ömr bünyādın: Ömür binası; ömür.

Dünyaya hîç istemez kim baḳam
‘**Ömr bünyādın** dilerem kim yıḳam
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 19, Mısra 22). [‘ömr bünyādın, -ın]

‘ömr sürmege: Yaşam sürmek; yaşamak için.

İlla seni almağa kuvvet ḳanı
‘**Ömr sürmege** bile müddet ḳanı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 72). [‘ömr sürmege, -ge]

‘ömrî geçürevüz: Yaşamak.

Kim olınçaḳ üç yüz altmış gün yıla
İkimüz ‘**ömrî geçürevüz** bile
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 202). [‘ömrî geçürevüz, -evüz]

‘ömrî süre: İyi ve rahat yaşamak, ömür sürmek.

Ben gidem ḥöd dünyadan ‘**ömrî süre**
İlla gelen adum işidüp tura
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 301). [‘ömrî süre, -e]

öñ gele: Önce gelmek.

Ḳamusından yig şerī‘at soñ gele
Kim Müsülmānlıḳ gibi key **öñ gele**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 40). [öñ gele, -e]

öp: Sevgi, saygı, bağlılık belirtmek amacıya dudaklarını değdirmek, öpmek.

Biz degülüz yaluñuz putlar tapan
Ḳamu ‘ālemdür putuñ naḳşın **öpen**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 38). [öpen, -en]

(Mes. 25: m. 103)

öp: Öpmek || Değmek, yalamak.

Āḥiretde yüzi ḳara ḳopısar
Ağzınuñ dudagını od **öpiser**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 62, Mısra 4). [öpiser, -iser]

ör: Örmek; yapmak, inşa etmek.

‘Anber-ile şaḳın **ördi** sünbülün
Gönlegin atlasdan eyledi gülün
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 123). [ördi, -di]

(Mes. 34: m. 26; Mes. 34: m. 18)

‘örf: Yasalarla belirlenmediği halde halkın kendiliğinden uyduğu âdet, gelenek.

Ḳanda kim bir ‘**örfe** ben meşğül-ırāḳ
‘Ārif anda ‘āmiden ma‘zul-ırāḳ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 57). [‘örfe, -e]

örgen: Öğrenmek.

Bençe ol mümkün degüldür kim öte
Aña şol kim benden **örgendi** yite

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 82). [örgendi, -di]

(Mes. 71: m. 29; Mes. 71: m. 60; Mes. 111: m. 52)

örtün: Örtünmek.

Çün gice müşkin çār **örtündi** başa
Gıtdi gündüz şahidi yüzün yaşa
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 39). [örtündi, -di]

öt: Ötmek.

Bunça kân üstinde kim keklik **öter**
Bir güher bulur-ısa aña yeter
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 33, Mısra 15). [öter, -er]

(Mes. 39: m. 102; Mes. 50: m. 81;
Mes. 94: m. 44; Mes. 94: m. 9; Mes. 72: m. 291)

öt: Geçmek, aşmak.

Kāfile Bağdād şehrinden **öte**
Seni bir zembıl eksildi duta
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 44, Mısra 29). [öte, -e]

ötmek: Ötmek, avaz avaz bağırarak (Ağıt yakmak bağlamında).

Bir iki gün saña az **ötmek** gerek
Bunların ta'ziyyesin dutmak gerek
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 107). [ötmek,]

öyle: Öyle.

Uykudan şeyh **öyle** bî-höd uyanur
Kim gören ol şeyhi bir şeydā sanur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 33). [öyle,]

öyle: O denli, o kadar.

Kuş dilinde **öyle** burar kılını
Kim Süleymān aňlayamaz dilini

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 115). [öyle,]

öyün: Kez, defa || öğün(lük).

Bir tonuñ yok dünyāda kim geyesin
Etmegüñ yok bir **öyün** kim yiyesin
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 44). [öyün,]

(Mes. 5: m. 118)

öyün: Oyun || Yapılan iş.

Çün Müsülmānlık yolu kuvvet duta
Bu **oyunda** kâfiri mü'min uta
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 276). [oyunda, -da]

(Mes. 27: m. 69)

öyün: Oyun || Hile.

Bu **oyunda** nefsümi ben utayım
'İşkümü göñlüm içinde dutayım
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 83). [oyunda, -da]

özi köyinür: İçi yanmak; çok üzölmek.

Eyle oldum kim çerāğum söyünür
Beni gören baña **özi köyinür**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 14). [özi köyinür, -ür]

'özü: Yapılan bir kabahat ve kusur üzerine affını dilemek üzere gösterilen bahane veya sebep, mazeret.

Dilümüzi **'özü** ile bileyevüz
Şeyhümüzi Tañrı'dan dileyevüz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 13, Mısra 13). ['özü,]

(Mes. 14: m. 67; Mes. 15: m. 5; Mes. 20: m. 3; Mes. 37: m. 5; Mes. 37: m. 7)

'özü evleve: Özür dilemek.

Her biri kim ara yirde söyleye
Kendüzine anı bir 'özü eyleye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 37, Mısra
4). ['özü eyleye, -ye]

özü dille: Özü dilemek.

Birisi eydür ki dilünü bile
Secde eyle Haqq'a vü 'özü dille
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra
30). ['özü dille,]

-P-

pā-best olur: Ayağı bağı kalmak. ||
Yürüyememek.

Kimisi bir hırmene **pā-best olur**
Kimisi şehvet meyinden mest olur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra
51). [pā-best olur, -ur]

pādişāh: Allah.

Pādişāhuñ hāşekisi ol olur
Haq'dan anuñ göñline yüz yol olur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra
135). [pādişāhuñ, -uñ]

(Mes. 66: m. 125)

pādişāh: Hükümdar (Simurg kastedilmiş).

Kendüziñi kımayınca ādemī
Olmaya ol **pādişāhuñ** mağremi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra
46). [pādişāhuñ, -uñ]

pādişāh: Hükümdar, sultan.

Başumuzu kılıça yastayalum
Leşkere bir **pādişāh** isteyelüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 3, Mısra
12). [pādişāh,]

(Mes. 1: m. 25; Mes. 3: m. 18; Mes. 3:
m. 20; Mes. 4: m. 30; Mes. 4: m. 20;
Mes. 4: m. 15; Mes. 5: m. 49; Mes. 5:

m. 52; Mes. 5: m. 60; Mes. 5: m. 40;
Mes. 5: m. 62; Mes. 6: m. 27; Mes. 6:
m. 36; Mes. 23: m. 20; Mes. 23: m. 9;
Mes. 23: m. 2; Mes. 25: m. 7; Mes. 25:
m. 37; Mes. 25: m. 43; Mes. 25: m. 69;
Mes. 25: m. 78; Mes. 25: m. 101; Mes.
25: m. 109; Mes. 25: m. 34; Mes. 29:
m. 23; Mes. 29: m. 16; Mes. 30: m.
185; Mes. 31: m. 7; Mes. 31: m. 27;
Mes. 39: m. 23; Mes. 39: m. 6; Mes.
40: m. 57; Mes. 40: m. 7; Mes. 40: m.
13; Mes. 40: m. 40; Mes. 40: m. 61;
Mes. 41: m. 5; Mes. 44: m. 42; Mes.
45: m. 31; Mes. 54: m. 34; Mes. 60:
m. 21; Mes. 60: m. 3; Mes. 60: m. 8;
Mes. 60: m. 24; Mes. 63: m. 155; Mes.
63: m. 174; Mes. 75: m. 51; Mes. 85:
m. 30; Mes. 88: m. 5; Mes. 91: m. 75;
Mes. 93: m. 56; Mes. 101: m. 23; Mes.
101: m. 45)

pādişāh: Hükümdar; simurg || Allah.

Benüm-ile ol yola varan kişi
Pādişāhuñ yüzini gören kişi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra
14). [pādişāhuñ, -uñ]

(Mes. 104: m. 50)

pādişāh: Sultan, padişah || Allah.

Eyle dut kim dünyāya hōd gelmedüñ
Pādişāhuñdan henüz ayrılmaduñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 18, Mısra
16). [pādişāhuñdan, -uñ, -dan]

(Mes. 1: m. 27; Mes. 21: m. 3; Mes.
85: m. 84; Mes. 91: m. 168; Mes. 91:
m. 157; Mes. 91: m. 121; Mes. 91: m.
128; Mes. 100: m. 60)

pādişāh: Sultan, hükümdar (Gazneli
Mahmut).

Görür Ayas'uñ katında **pādişāh**
Hōş oturmuş şanasın hōrşid ü māl
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra
37). [pādişāh,]

(Mes. 88: m. 55; Mes. 88: m. 59)

pādişāh eli ola: Padişahın eli olmak.

Degme bir işde ki ahvâli ola
Anuñ eli **pādişāh eli ola**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra*
26). [*pādişāh eli ola, -a*]

pādişāh katında: *Allah'ın huzurunda, yanında.*

Pādişāh katında kadri arta mı
Kurbı mizānında nakdin darta mı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 86, Mısra*
25). [*pādişāh katında,*]

pādişāh katında: *Hükümdarın huzurunda, padişahın makamında.*

Pādişāh katında yüz me'mūr ola
Biri cellād u biri düstūr ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 31, Mısra*
39). [*pādişāh katında,*]

pādişāh mahmūd: *Sultan Mahmut. (Gazneli Mahmut: 971- 1030).*

Pādişāh Mahmūd olıçak dünyada
Hāş Ayaz aña vefā yavlağ ide
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 87, Mısra*
25). [*pādişāh mahmūd,*]

pādişāh olınçak: *Padişah olunca.*

Pādişāh olınçak ança el dutar
Kim dükeli halk ayakda yiter
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 110, Mısra*
29). [*pādişāh olınçak,*]

pādişāh olur-ısa: *Hükümdar, padişah olmak.*

Pādişāh olur-ısa 'ādil ola
Yoḥsul olur-ısa şāhib-dil ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra*
59). [*pādişāh olur-ısa, -ur, --ısa*]

pādişāh-ı nāmdār: *Ünlü meşhur, hükümdar.*

Kim bize bir **pādişāh-ı nāmdār**
Gerek-idi vü bir ulu şehriyār
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 3, Mısra*
7). [*pādişāh-ı nāmdār,*]

pādişāhlığ: *Padişahlık.*

Pādişāhlığı nite terk ideyim
Rūm ilinden kūh-ı Kaf'a gideyim
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 92, Mısra*
23). [*pādişāhlığı, -ı*]

pādişāhlık: *Hükümdarlık.*

Ben virem şultānlığı Keyḥusrev'e
Benden ire **pādişāhlık** Hüsrev'e
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 23, Mısra*
14). [*pādişāhlık,*]

(*Mes. 24: m. 11; Mes. 30: m. 199;*
Mes. 31: m. 5; Mes. 91: m. 191)

pāk ola: *Temiz olmak.*

Kim durıdan āsümānı bī-sütūn
Pāk ola 'ammā yekūlu'z-zālimūn
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra*
198). [*pāk ola, -a*]

(*Mes. 28: m. 13*)

pāk-bāz: *Vefalı, aziz, temiz.*

Bir mücerred yigid-idi **pāk-bāz**
Gün uzun oruç dün dölpi namāz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra*
29). [*pāk-bāz,*]

pālū: *İnsan vücudunda ortaya çıkan siğil adı verilen hastalık.*

Qalanınuñ cānları alūdudur
Zira cismiyle bile **pālūdudur**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra*
78). [*pālūdudur, -da, -dur*]

pāmāl ola: *Ayaklar altında kalmak.*

Bunda bir Rüstem gerek ki Zāl ola
Bir Nerīmān kim yüzi **pāmāl ola**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 104, Mısra*
20). [*pāmāl ola, -a*]

parçın urdı: *Barçın: İpekli kumaş takınmak, giyinmek.*

Gice kara şa'r geydi şāhvār
Gökde kühlī **parçın urdı** zer-nigār

(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 128). [parçın urdı, -dı]

pāre pāre eylemiş: Parça parça etmek.

Oda yakmış kâfir olmak tonını
Pāre pāre eylemiş pîlûnını
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 58). [pāre pāre eylemiş, -miş]

pārisā: Sofu, dinine bağlı kimse.

Vālih ü hayrān u mest olup gide
Pārisā bir büt-perest olup gide
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 45, Mısra 24). [pārisā,]

pārisīçe: Farsça.

Çün Felek-nāme düzetdük şāhvār
Pārisīçe taht u tāt u zer-nigār
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 32). [pārisīçe,]

(Mes. 111: m. 36)

parla: Parlamak, ışıldamak.

Parlayup odun yanar u kuş bile
Kuş u odun od olurlar hoş bile
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 94, Mısra 47). [parlayup, -yup]

pāsbān: Bekçi.

Eyle dut kim 'ākil eve aldana
Pāsbān nite pādīşah sana
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 30). [pāsbān, -ı]

pāsbān-ı bārgāh-ı emr-i kul: Dergahın emrinde bekleyen kul.

Hak ta 'ālā eydür iy Şāh-ı rūsül
Pāsbān-ı bārgāh-ı emr-i kul
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 14). [pāsbān-ı bārgāh-ı emr-i kul,]

pāsvān: Pasban; gece bekçisi, nöbetçi.

Çıkdı kal'a üstine şultān gibi
Yörüdi içinde bir **pāsvān** gibi
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 58). [pāsvān,]

pāsvān olur: Pasban olmak. Gece bekçisi, nöbetçi olmak.

Kim benüm katumda şultān kim olur
Pādīşāh katında **pāsvān** kim olur
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 60). [pāsvān olur, -ur]

pāvān: Son, nihayet.

Çalmadı bir merd-i kār u ehl-i dīd
'Ömrümün **pāyānına** hergiz bedīd
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 36). [pāyānına, -ın, -a]

pāvān ir-: Nihayete ermek, sonuna ulaşmak.

Kim meger bu derde dermān iriše
Yā yola āgāz **pāyān iriše**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 96). [pāyān iriše, -e]

(Mes. 107: m. 115)

pāyānı ola: Sonu olmak.

Hīç **pāyānı ola** mı bu yoluñ
Yā kenāri görine mi bu gölüñ
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 103, Mısra 5). [pāyānı ola, -a]

pāyānsuz yoluñ: Sonsuz, uçsuz bucaksız yol.

Çün kırañın görimezüz bu gölüñ
Menzili ola mı **pāyānsuz yoluñ**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 103, Mısra 10). [pāyānsuz yoluñ, -uñ]

pāygāh: Derece, rütbe, mertebe.

Çün Süleymān gördi kim ol 'izz ü cāh
Oldı bir taşdan u 'ālī **pāygāh**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 34, Mısra 14). [pāygāh,]

(Mes. 100: m. 59)

paygamber: Hz Muhammed (sav).

Tañrı'nuñ farzın getürdüm yirine
Sünnetin **Paygamberüñ** kıldum yine
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 51, Mısra
24). [paygamberüñ, -üñ]

pāvidār: Sonsuza dek.

Cānumuz cevher-durur 'ālī 'ayār
Kim 'arazlarda bekā yok **pāvidār**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra
30). [pāvidār,]

(Mes. 111: m. 59)

pāyimāl-i şehvet ü mest u ğurūr: Kibrin,
sarhoşluğun ve şehvetin ayaklar altında
çiğnenmiş!.

Üstad-ı dīv ü şākird-i sūtūr
Pāyimāl-i şehvet ü mest u ğurūr
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra
6). [pāyimāl-i şehvet ü mest u ğurūr,
]

pehlevān: Pehlivan, güreşçi, yiğit.

Ol zamān kim şāh Keykāvūs-ıdı
Pehlevān Gurgīn u Kiyū vü Tūs-ıdı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 29, Mısra
30). [pehlevān,]

(Mes. 29: m. 44; Mes. 29: m. 37; Mes.
30: m. 165)

pehlevān olmaduñuz: Pehlivan olmak;
güreşçi olmak.

Siz bu adlu **pehlevān olmaduñuz**
Anuñ-ıçun şağışa gelmedüñüz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra
21). [pehlevān olmaduñuz, -ma, -du,
-ñuz]

pehlevān-ı cümle-i 'ālem-durur: Bütün
herkesin yiğidi.

Añlamadukdur ki bu Rüstem-durur
Pehlevān-ı cümle-i 'ālem-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
20). [pehlevān-ı cümle-i 'ālem-durur,
--durur]

pehlü: Omuz. Bedenin iki yanından her biri,
yan.

Bendüñi şeşmez-iseñ çün çekeler
Bend-ile **pehlüñi** bile sökeler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra
54). [pehlüñi, -ñi]

pejmürde kılmadı: Darmadağın yapmak,
perişan etmek.

Bir bahār-ı taze görmedi rezān
Kim anı **pejmürde kılmadı** hāzān
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 8, Mısra
10). [pejmürde kılmadı, -ma, -dı]

pençe: Pençe.

Başın anuñ gevdesinden üzeyim
Pençem-ile derisini yüzeyim
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
218). [pençem-ile, -m, --ile]

(Mes. 91: m. 185)

pençsenbih günü: Perşembe günü.

Müşterī'nüñdür bu **pençsenbih günü**
Zühre'nüñ ādīne gündür iy denī
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
273). [pençsenbih günü,]

pend: Nasihat, öğüt.

Çünkü va'iz **pendini** diñleyesin
Yazuğum çokdur diyüp inñleyesin
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra
11). [pendini, -in, -i]

pendin dutmaduñ: Öğüdüne kulak vermek,
dinlemek.

Anuñ-ıçun kimse **pendin dutmaduñ**
Kim sözi Gülşehri'den işitmedüñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
575). [pendin dutmaduñ, -ma, -du, -ñ
]

perde: Musiki makamları.

Ben şeker yirem kim uçam sâz-ıla
Perdelerde söyleyem âvâz-ıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra 12). [perdelerde, -ler, -de]

(Mes. 50: m. 27; Mes. 50: m. 20; Mes. 94: m. 8; Mes. 94: m. 17; Mes. 94: m. 19; Mes. 94: m. 22; Mes. 94: m. 20; Mes. 94: m. 24)

perde: Perde; görüşü, ışığı engellemek, bir şeyi gizlemek için pencereye veya bir açıklığın önüne gerilen örtü.

Perdeler târîk ü rûşen şad hezâr
Ol sarâyûn ileyinde zer-nigâr
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 107). [perdeler, -ler]

perde: Örtü || Engel.

Ol kapuda kim nihân u âşikâr
Nûr u zulmetden hezârân **perde** var
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra 18). [perde,]

perde: Örtü.

Görmedük kişi anuñ dîdârını
Ne biliser **perdeden** ruhsârını
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 40, Mısra 32). [perdeden, -den]

(Mes. 40: m. 24)

perde: Yüze örtülen örtü, peçe || Yeşil yapraklar.

Servi ağacı budağında oturuñ
Perde her bir gül yüzinden götürüñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 40). [perde,]

perde: Musikide sesin tizlik ve peslik derecesi || Ölçü, seviye.

Perde bilmez anuñ âvâzı-durur
Enkerü'l-aşvât anuñ sâzı-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 61). [perde,]

perdesin yırtan: Bilinmemesi gereken şeyleri

yeri değilken açığa vurmak, hayasızlık, arsızlık yapan (kimse).

Biribiri **perdesin yırtan** 'aceb
Kıla mı hergiz ahîlîği taleb
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 70, Mısra 9). [perdesin yırtan,]

perestâr: Tapınircasına bağlı kul, köle.

Biz **perestâruz** Ganî perverdigâr
Biz günehkâruz Ğafûr âmürz-gâr
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 245). [perestâruz, -uz]

pergâl: Pergel. Yay veya çember çizmekte ve ölçmekte kullanılan araç. (pergelin dönmesi bağlamında).

Göklerüñ **pergâlını** cedvel kılam
Kim nücümüñ müşkilini hâl kılam
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 21). [pergâlını, -ın, -ı]

perhîz: Vücuda tıbben yasaklı ya da zararlı olan şeylerden sakınmak, kendini çekmek || Manen yasaklanan şeylerden uzak durmak.

Niçe kim perhîz ider şîhhat bulur
Çünkü **perhîzin** kodı şayru olur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra 24). [perhîzin, -in]

perhîz ider: Kendisine yasaklanan şeyleri yapmamak, uzak durmak.

Niçe kim **perhîz ider** şîhhat bulur
Çünkü perhîzin kodı şayru olur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra 23). [perhîz ider, -er]

perhîz itmeye: Yeme, içmeyi kesmek, azaltmak.

Yimemekden tab'ını tîz itmeye
Çünkü şîhhat buldı **perhîz itmeye**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 50). [perhîz itmeye, -me, -ye]

perhîz ola: Perhiz etmek.

Bunça dārū var ki şūr-engīz ola
Kamu dermānlar başı **perhīz ola**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 82*). [*perhīz ola, -a*]

perī: Güzel.

Her biri bir ādemī kim yüz **perī**
Olmağa lāyık bularuñ çākeri
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 17*). [*perī,]*

perī: Tabiat üstü bir güce sahip bulunduğuna inanılan cin taifesinin çok alımlı ve çok güzel olanlarına verilen isim.

Kime hūr eyler refīk u kim **perī**
Nahnu min-ḥuldin ve min nārin berī
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 97, Mısra 23*). [*perī,]*

perīşān oldılar: Darmadağınık olmak.

Çün becid dutdı **perīşān oldılar**
Kamu şār ḥalkı katına geldiler
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 29*). [*perīşān oldılar, -dı, -lar*]

perīşān olıcaḳ: Dağılmak, perişan olmak.

Bunlar itlerden **perīşān olıcaḳ**
Her biri kaçmaḳ yarağın kılıcaḳ
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 71*). [*perīşān olıcaḳ, -ıcaḳ*]

perīşān olmışam: Dağılmak, altüst olmak.

Ben bu iki hāle ḥayrān ḳalmışam
Kendü yolumda **perīşān olmışam**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 48, Mısra 10*). [*perīşān olmışam, -mış, -am*]

perīşān-ḥāl: Perişan halli, acınacak durumda buhunan, gamlı, kederli.

Biz **perīşān-ḥāl** ü sen perverdigār
Biz günehlüler ü sen āmurz-gār
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 101*). [*perīşān-ḥāl,]*

perīşānlık kılur: Perişan etmek, mahvetmek.

Şādılıḳda çok **perīşānlık kılur**
Bir perīdür kim Süleymānlık kılur
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 45, Mısra 33*). [*perīşānlık kılur, -ur*]

perteḳ: Işık, parlıḳ.

Sāye anuñ **pertevidür** iy ‘azīz
Sāyeden sen zātı eylegil temīz
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 35*). [*pertevidür, -i, -dür*]

(*Mes. 10: m. 73; Mes. 22: m. 15*)

pervāz: Uçma, uçuş.

Çün kafas sına kuş uça nāz-ıla
Gülsitānlara vara **pervāz-ıla**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra 20*). [*pervāz-ıla, --ıla*]

pervāz eyledi: Uçmak.

Çünkü tūḫı bu kamu sāz eyledi
Ḥōş ilinden yaña **pervāz eyledi**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 166*). [*pervāz eyledi, -dı*]

perverdigār: Bütün yaratıkları besleyen ve yetiştiren, Allah.

Biz perestāruz Ğanī **perverdigār**
Biz günehkāruz Ğafūr āmurz-gār
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 245*). [*perverdigār,]*

(*Mes. 76: m. 14; Mes. 78: m. 101*)

pes: Bundan böyle, artık.

Pes bilünüz iy cihānuñ kuşları
Kim girü ol şāḥ düzer bu işleri
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra 1*). [*pes,]*

(*Mes. 30: m. 92*)

pes: Öyleyse, o halde.

Pes kız eydür olduñ-ısa merdikār
Dörd işi kılmaḳ gereksin ihtiyār

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 71). [pes,]

(Mes. 25: m. 98; Mes. 30: m. 36; Mes. 39: m. 113; Mes. 52: m. 21; Mes. 53: m. 98)

pes: Hasılı, velhasıl.

Pes bu ümmet hükmine birikmedün
Sen Muḥammed hem araya sığmaduñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 93). [pes,]

pes: Akabinde, sonra.

Pes ḥalife bunlara ikrām ider
Ḥōş dutar yavlaḡ çok in'ām ider
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 145). [pes,]

(Mes. 104: m. 10)

pes: Öyle olunca.

Geh gemide olur-ıdı gāḥ şuda
Gemiçinüñ işi oldur **pes** n'ide
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra 6). [pes,]

pes: İşte.

Gemiçi naḥvıya eydür **pes** kamu
‘Ömrüñ oldı şimdi fānī iy ‘amū
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra 31). [pes,]

(Mes. 88: m. 101; Mes. 91: m. 45)

peşenbe gicesi: Perşembe gecesı.

Güneşüñdür bu **peşenbe gicesi**
Eydür ādıne düninüñ ḥvōcası
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 197). [peşenbe gicesi,]

peşenbih gün: Perşembe günü.

Kim **peşenbih gün** oruç olur mısın
Ḳankı ılduz güñidür bilür misin

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 267). [peşenbih gün,]

peşimān kıldılar: Pişman olmak.

Çün selāmuña fidī cān kıldılar
Beni ol sözden **peşimān kıldılar**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 104). [peşimān kıldılar, -dı, -lar]

peşimān ol-: Pişman olmak. Yaptığı bir işin yanlış ya da uygunsuz sonuç verdiğini anlamak.

Çün **peşimān oldı** vü geldi yola
Şimdi anı istemeñ vācib ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 29). [peşimān oldı, -dı]

(Mes. 11: m. 45)

peşimānlık: Pişman olma durumu, pişmanlık.

Ol biri eydür Müstilmānlık ḡanı
İşbu işlere **peşimānlık** ḡanı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 44). [peşimānlık,]

peydā: Aşık, ortada.

Adı sīmurḡ u cemālī bī-kerān
Ḳudreti **peydā** vü zātı bī-niṣān
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 28). [peydā,]

(Mes. 26: m. 3; Mes. 33: m. 23)

peydā degül: Belli değil.

Bir deñiz kim sāḥilī **peydā degül**
Ṭurfa yol kim menzili **peydā degül**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 104, Mısra 33). [peydā degül,]

(Mes. 104: m. 34)

peydā degül: Mevcut değil.

Bir kişi **peydā degül** ol ilde ḥiç
Cānludan kimse görünmez yolda ḥiç

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 69). [peydā degül,]

peydā eylevem: Ortaya çıkarmak, aşıkaretmek.

Çün saçum küfrini **peydā eyleyem**
Çok Müsülmānları Tersā eyleyem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 15). [peydā eyleyem, -y, -em]

peydā kıla: Ortaya çıkarmak, göstermek.

Küfrini bir zerre çün **peydā kıla**
Şad hezārān mü'mini tersā kıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 87). [peydā kıla,]

peydā kılam: Göstermek.

Rüm ili bütlerini **peydā kılam**
Dağı Çın bütlerini yağma kılam
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 23). [peydā kılam, -am]

peydā vü nihān: Açık ve gizli; bilinen ve bilinmeyen.

Çün göresin şahı **peydā vü nihān**
Olmaya Gülşehri'den yig tercümān
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 175). [peydā vü nihān,]

peygāamber: Peygamber, Allah tarafından insanları doğruya yöneltmek için gönderilen elçi || Hz. Muhammed.

Vardı **peygāamber** katına ditreyü
Yā Resūlallāh haṭā kıldum diyü
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 267). [peygāamber,]

(Mes. 5: m. 6; Mes. 5: m. 174; Mes. 39: m. 92; Mes. 53: m. 4; Mes. 63: m. 7; Mes. 102: m. 99)

peygāamber: Peygamber, Allah tarafından insanları doğruya yöneltmek için gönderilen elçi.

Yār-ıla bāzārumuz mihr ü vefā
Dünyada **peygāamberümüz** Muṣṭafā

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 106). [peygāamberümüz, -ümüz]

(Mes. 22: m. 103; Mes. 102: m. 68)

peygül: Köşe, bucağı; kuytu yer.

Şir bu **peygülda** bī-zür ola
Mār bunda gelür-ise mūr ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 215). [peygülda, -da]

peyinçe: Ardi sıra, arkasından, ardından.

Şimdi bir 'avrat **peyinçe** varduğun
Yolda yād 'avrat yüzini gördüğün
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 59). [peyinçe,]

(Mes. 102: m. 94)

pey-rev: Başkasının izinden giden, takipçi, izleyen.

Uçmak ehli bunların **pey-revleri**
Tūba ağacı dibinde evleri
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 31). [pey-revleri, -ler, -i]

peyrevi olur: Arkasından, izinden gitmek.

Luṭf ilinden Muṣṭafā cānı gelür
Peyrevi Gülşehri'nün cānı **olur**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra 80). [peyrevi olur, -ur]

peyvend eyleñüz: Buluşmak, münasebet kurmak.

Hōşlıg-ıla āguı känd eyleñüz
Size uran-ıla **peyvend eyleñüz**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 83, Mısra 20). [peyvend eyleñüz, -ñüz]

peyveste: Bitişik.

Bu bulutlar kim behem **peyvestedür**
Her birisi bir buḥāra bestedür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 159). [peyvestedür, -dür]

pīç: Dolaşık, düğüm.

Tā metā'ı dolaya **pīçe** kişi
Çün şatun ala anı hīçe kişi
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 33*). [pīçe, -e]

pīç ide: Karmaşık, dolaşık etmek.

Kim diler-ise kim 'aqlın hīç ide
Cānı anuñ cism-iledür **pīç ide**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 80, Mısra 22*). [pīç ide, -e]

pīç ü pīç: Karmakarışık, eğri büğrü.

Girmeye bir er bu yola **pīç ü pīç**
Kim yolında düşmeye bu 'akbe hīç
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 41*). [pīç ü pīç,]

pīl: Fil.

Yohsa kişi olur-ısa kim ata
Kişi var kim **pīli** tez aya duta
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 74*). [pīli, -i]

(*Mes. 91: m. 84*)

pīle: İpek, ipek kozası.

Ögüñe düşdi meger ol dil-sitān
Pīle yād oldı girü Hindūsitān
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 42*). [pīle,]

pīlün: Bir çeşit kıyafet. || Üstbaş, kalık kıyafet.

Oda yakmış kāfir olmak tönünü
Pāre pāre eylemiş **pīlününü**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 58*). [pīlününü, -in, -ı]

pīlün eylemiş: Bir çeşit kıyafet dikmek.

Eski bizden hūriye tön eylemiş
Bir keçeden aya **pīlün eylemiş**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 118*). [pīlün eylemiş, -miş]

pinhān: Gizli.

Bellü midür ilde yā **pinhān** mıdur
Yā bir ulu şeyh ü danışman mıdur
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 64, Mısra 9*). [pinhān,]

pinhān duta: Gizli tutmak, gizlemek.

Cāhil oldur kim kerāmātın şata
'Ālim ol kim sırrını **pinhān duta**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 118*). [pinhān duta, -a]

pinhān kıla: Gizlemek, saklamak.

Kim benüm āvāzımı **pinhān kıla**
Yā benüm ile bu meydāna gele
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 285*). [pinhān kıla,]

pinhān ola: Gizli, saklı olmak.

Tağda kim peydā vü yā **pinhān ola**
Degme taş dibinde yüz biñ kān ola
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 33, Mısra 23*). [pinhān ola,]

pinhān olmaduk: Gözden kaybolmak.

İşbu biz altı ki **pinhān olmaduk**
Dünyada yidincimüzi bulmaduk
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 115*). [pinhān olmaduk, -ma, -du, -k]

pinhān u fāş: Gizli (kapalı) ve aşikâr (açık).

Niçe kim bakdum göge **pinhān u fāş**
Görmedüm anuñ gibi ay u güneş
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 45, Mısra 25*). [pinhān u fāş,]

pīr: Şeyh.

Şeyh kaldı ol kapuda hūr u zār
'Aşık u **pīr** ü garīb ü dil-figār
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 130*). [pīr,]

(*Mes. 11: m. 52*)

pīr olmış: Yaşlı olmak.

Ğamda anı ğarkā eylemiş Çalāb
Pīr olmış illa pīr-i āsiyāb
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra
10). [pīr olmış, -mış]

pīr olur: Yaşlanmak, ihtiyarlamak.

Kız-ıla esrük oĝlan **pīr olur**
Ĥamr içene küfr ü imān bir olur
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
149). [pīr olur, -ur]

pīrāmen: Çevre, etraf.

Devleti yok kişilerden kaçagör
Muķbil er **pīrāmeninden** geçegör
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 87, Mısra
18). [pīrāmeninden, -in, -den]

pīrāye: Süs, zinet.

Kuşlar anuñ sāyesidür kamusı
Mülkinüñ **pīrāyesidür** kamusı
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra
32). [pīrāyesidür, -si, -dür]

(Mes. 15: m. 25)

pīr-i āsiyāb: Deĝirmenin yaşlısı.

Ğamda anı ğarkā eylemiş Çalāb
Pīr olmış illa **pīr-i āsiyāb**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra
10). [pīr-i āsiyāb,]

pīr-i ğarīb: Zavallı Şeyh.

Ol umıda kim şora anı ĥabīb
Kaldı ol gün anda ol **pīr-i ğarīb**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra
124). [pīr-i ğarīb,]

pīr-i haref: Sonbahar piri (Ölümü yaklaşmış bağlamında).

Eydür iy **pīr-i haref** utanmadın
Kocalup kendü ölümüñ şanmadın

(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
45). [pīr-i haref,]

pīr-i ka'be: Kabe'nin piri.

Pīr-i Ka'be Şeyh-i şadr-ı rüzigār
Bir yıl eyler ĥukbānlık ihtiyār
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
207). [pīr-i ka'be,]

pīr-i tarīk: Yolun üstadı.

Kimse benden şorar-ısa iy refīķ
Kim ne oda yandı ol **pīr-i tarīk**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 13, Mısra
28). [pīr-i tarīk,]

pīşe: Sanat, meslek.

Ol eve kim benüm endişem ola
Bacadan inmek benüm **pīşem** ola
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 89, Mısra
16). [pīşem, -m]

(Mes. 30: m. 97; Mes. 90: m. 39)

pīşe: Huy, tabiat; sanat, meslek.

Ol bize bu sāzı öğretmiş ola
Yavrı ana **pīşesin** dutmuş ola
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra
84). [pīşesin, -sin]

pīşe: İş, amel.

Kim muvāfiķ mı benüm endişeme
Yonılır mı bu girihler **pīşeme**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra
54). [pīşeme, -m, -e]

pīşe: Sanat, meslek, iş; huy.

Yir mi içer mi uyur mı ol kişi
Pīşesi nite veyā nedür işi
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 64, Mısra
4). [pīşesi, -si]

pīşvā: Önder, başkan

Sen ki şimdi **pīşvāsın** bizlere
Gir hōş ögüde vü zībā sözlere
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 89*). [*pīşvāsın, -sın*]

(*Mes. 66: m. 108; Mes. 3: m. 16; Mes. 60: m. 28*)

pīşvālīg: Başkanlık, önderlik.

Pīşvālīgüñi isbāt eylegil
Bize bir Gülşehri gibi söylegil
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 115*). [*pīşvālīgüñi, -uñ, -ı*]

pīşvālīk idem: Başkanlık yapmak, önder olmak.

Her kime kim **pīşvālīk** ben idem
Anı ol şāh hāzretiñe iletem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 39*). [*pīşvālīk idem, -em*]

piyāde eyledüm: Yaya yürümek.

Eydür altı hac **piyāde eyledüm**
Ma 'rifetler ma 'nevī çok söyledüm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 111*). [*piyāde eyledüm, -dū, -m*]

puhte: Pişmiş.

Pes baña ol 'ışk ola-y-ıdı harām
Kala-y-ıdum **puhteler** içinde hām
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 102*). [*puhteler, -ler*]

puhte: Pişmiş, kıvama gelmiş.

Şeyh elinden komadı cāmı girü
Zīra **puhte** yise yig hāmı girü
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 104*). [*puhte,]*

puhte: Kıvama gelmiş; olgun.

Şeyh mest ü yār hāzır elde cām
Puhte şabr eylemeye illā ki hām
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 126*). [*puhte,]*

(*Mes. 12: m. 112*)

puhte: Pişmiş; (kişi olarak) olgun, kâmil kimse(ler).

Puhteler dirlig-ile devlet bulur
Hām olur ol kim yigitlikde ölür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra 29*). [*puhteler, -ler*]

puhte olmaduñ: Pişmek. Olgunlaşmak.

Çok köyindüñ illa **puhte olmaduñ**
Bildüñ illā bildügüñi kılmaduñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra 35*). [*puhte olmaduñ, -ma, -du, -ñ*]

pul: Pul, akçe || Para.

İki **pulı** yok cihānda sayası
Bir sokum etmegi yokdur yiyesi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 115*). [*pulı, -ı*]

pul: Pul, akçe.

Ne pulı hergiz gümişe katarlar
Ne gümişi **pul** diyüben satarlar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 300*). [*pul,]*

(*Mes. 5: m. 299; Mes. 30: m. 238; Mes. 75: m. 47*)

put: Put, heykel.

Biz degülüz yaluñuz putlar tapan
Kamu 'ālemdür **putuñ** naqşın öpen
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 38*). [*putuñ, -uñ*]

puta tap-: İslam dini dışında kalan ve Allah'a inanmayanların bir kısmı tarafından resim, heykel gibi şeylere tapınmak.

Biri **puta tapdı** ma 'būdum didi
Biri hāça halk-ı maqsūdum didi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 13*). [*puta tapdı, -dı*]

(*Mes. 5: m. 206*)

putlar: *Tapılan, inanılan varlık, cisim.*

Eydür uslu **putlara** kanda söge
Ol hümā yā kendüzin nite öge
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 111*). [*putlara, -a*]

(*Mes. 5: m. 91*)

putlar tapan: *Putlara tapan kişiler.*

Biz degülüz yaluñuz **putlar tapan**
Kamu amu 'ālemdür putuñ naqşın
öpen (*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 37*). [*putlar tapan,*

pür: *Çok, dolu, pek çok.*

Raḥmeti bir **pür** güher deryā-durur
Lüccesi **pür** lü'lü'-yi lālā-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 77, Mısra 30*). [*pür,*

(*Mes. 88: m. 2*)

pür: *Dolu, dolmuş.*

Gökyüzi **pür** şu'le vü **pür** nūr-ıdı
Bāğ içi **pür** hülle vü **pür** hūr-ıdı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 17*). [*pür,*

(*Mes. 91: m. 17; Mes. 91: m. 18; Mes. 91: m. 43; Mes. 111: m. 8*)

pür güher: *İncilerle dolu.*

Hükmümüz **pür güher** ü deryā-durur
Her birinüñ kısmeti dāne-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 91*). [*pür güher,*

pür māyesin: *Pek yüce; çok soylu.*

Eydür ey dellāl kim **pür māyesin**
Bu dükānda şāḥib-i sermāyesin
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 11*). [*pür māyesin, -sin*]

pür mekr ü pür telbīs ola: *Hile ve kötülük dolu olmak.*

Kalanı **pür mekr ü pür telbīs ola**
Ādemī şeklinde bir iblīs ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 110, Mısra 27*). [*pür mekr ü pür telbīs ola,*

pür nūr eyledi: *Aydınlatmak.*

'Ālemi 'ilmiyle **pür nūr eyledi**
Hōn-ı 'ışkıyla cihānı toyladı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 109, Mısra 33*). [*pür nūr eyledi, -di*]

pür nūr-ıdı: *Pek nurlu, aydınlık.*

Yüzi ḥūb u tal'atı **pür nūr-ıdı**
Ādemī dime aña kim ḥūr-ıdı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 41*). [*pür nūr-ıdı, --ı, -dı*]

püşt: *Yardımcı.*

İşlerin çün ol bitüre sultānuñ
Püştı daḥı kaması yüzdür anuñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra 30*). [*püşt, -i*]

püşt: *Arka, sırt || Dayanak, yardımcı.*

Hüdhüd eydür 'adl ser-leşker-durur
Dīne **püşt** ü devlete yāver-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 58, Mısra 2*). [*püşt,*

püşt eyleye: *Yardımcı olmak.*

Çün ola girmekde vü çıkmakda uz
Geh şāḥa **püşt eyleye** vü geh yavuz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra 28*). [*püşt eyleye, -ye*]

-R-

rabbānī: *Tanrısāl, İlāhi.*

Çün ehādisūñ beyānın kıluram
Ol ki **Rabbānī-durur** hem bilürem

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 58). [rabbānī-durur, --dur, -ur]

rabbi heblī mülken: "Ey Rabbim! Beni bağışla. Bana, benden sonra kimseye layık olmayacak bir mülk (hükümlerlik) bahşet! Şüphesiz sen çok bahşedicisin!" (Sad/35).

‘Ālemi başdan başa kamu dutup
Rabbi heblī mülken okını atup
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 34, Mısra 22). [rabbi heblī mülken,]

ra'd olur: Gök gürlmek.

Çün bulıtlar birbirine sürtişür
Ra'd olur sen bu sebağları bişür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 170). [ra'd olur, -ur]

rağbet it: Rağbet etmek, ilgi göstermek.

Söyler aña ol güneş kim **rağbet it**
Şeyh gitdi sen dağı ardınca git
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 111). [rağbet it,]

rāh: Şarap, içki.

Kime münis rüh ola vü kime **rāh**
Li-ma'allāhi şenün ve istirāh
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 97, Mısra 25). [rāh,]

rāhat: İstirapsız, kedersiz olma.

Dünyada sen renci kılğıl ihtiyār
Rāhatı ayruqlara eyle nişār
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 116). [rāhatı, -ı]

rāhat: Huzur, mutluluk.

Kim meger bir pādīşāh şayru idi
Rāhatından renc-ile ayru idi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 8). [rāhatından, -ın, -dan]

(Mes. 35: m. 16)

rāhat: İç huzuru, gönül ferahlığı.

Biri dağı şordı kim ben şayruyam
Rencüm-ile **rāhatumdan** ayruyam
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 43, Mısra 2). [rāhatumdan, -um, -dan]

rāhat: Üzüntüsüz, tasasız, kedersiz bir halde bulunma.

Çün kişi **rāhatda** hem-dem yār ola
Renc vaktında niçün ağıyār ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 37). [rāhatda, -da]

rāhat isterem: Huzur istemek.

Rāhat isterem dir-iken bir cāna
Girdüm uşbu söz-ile bunça kana
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 85). [rāhat isterem, -r, -em]

rāhata iresin: Rahata ulaşmak, huzura kavuşmak.

Az kadar renc-ile üküş **rāhata**
İresin şöyle ki işitdün nite
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 118). [rāhata iresin, -e, -sin]

rāhbār: Kılavuz, yol gösterici.

Kim-durur **rāhbārlığa** lāyık görüñ
Leşker içinde kığırdup bir soruñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 3, Mısra 21). [rāhbārlığa, -lığ, -a]

rahīm: Āhirette mümin kullarına acıyan, merhamet eden anlamında, Allah'ın isimlerindendir.

Sen Kerīm'üñ ança birin söyleyem
Sen **Rahīm** in 'āmını zikr eyleyem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra 36). [rahīm,]

rahm: Acıma, esirgeme, merhamet etme.

Rahmuñı ança kılām halka 'ayān
Mağfiretten eyle eyleyem beyān

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra 39). [rahımuñi, -uñ, -ı]

rahm ide: Merhamet etmek, acımak.

Gönlümi alduñ gönül virgil baña
Raħm kıl kim Tañrı **rahm ide** saña
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 20). [rahm ide, -e]

rahm kıl: Merhamet etmek, acımak.

Gönlümi alduñ gönül virgil baña
Raħm kıl kim Tañrı rahm ide saña
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 20). [rahm kıl,]

rahmānī: Allah'a mensup.

Ol ki **rahmānī-durur** hōd kimseye
Var-ısa daħı anı göstermeye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra 49). [rahmānī-durur, --dur, -ur]

(Mes. 102: m. 105; Mes. 102: m. 113)

rahmet: Allah'ın yarattıklarına karşı olan acıma, bağışlama, lütuf ve merhameti.

Raħmeti bī-hadd u ihsānı delīm
Mülketi cāvid ü fermānı kađīm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 247). [rahmeti, -i]

(Mes. 78: m. 58; Mes. 75: m. 93; Mes. 77: m. 29; Mes. 77: m. 16; Mes. 78: m. 99; Mes. 85: m. 61; Mes. 85: m. 63; Mes. 98: m. 59; Mes. 98: m. 42; Mes. 98: m. 6; Mes. 98: m. 37)

rahmet eyledi: Merhamet etmek.

Gürınuñ üstine nūr indi 'azīm
Kim bu kıza **rahmet eyledi** Kerīm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 112). [rahmet eyledi, -di]

rahmet iriše: Esirgenmek, merhamet edilmek.

Çok tazarru' kıldılar feryād-ıla
Kim kaçan **rahmet iriše** dād-ıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 10). [rahmet iriše,]

rahmet kıl-: Esirgemek, kollamak, merhamet etmek.

Ança rahmet ol hāzāyinde ola
Kim bize vü kamuya **rahmet kıla**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 114). [rahmet kıla,]

(Mes. 78: m. 83; Mes. 78: m. 20)

rahmet ola: Merhamet etmek.

Ança **rahmet** ol hāzāyinde ola
Kim bize vü kamuya rahmet kıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 113). [rahmet ola, -a]

rahmet ü bahşāyışuñı: Merhamet ve bağışlama.

'Afvuñı 'āsilere şerh eyleyem
Raħmet ü bahşāyışuñı söyleyem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra 32). [rahmet ü bahşāyışuñı, -uñ, -ı]

rahmet-i haķ: Allah'ın (cc.) rahmeti.

Āferin bir Tañrı'nuñ ihsānına
Raħmet-i Haķ Muştafa'nuñ cānına
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 306). [rahmet-i haķ,]

rahş: Gösterişli, güzel at.

Çün selāmınuñ 'aleykini alur
Hınk-i Rüstem **rahşına** yakın gelür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 12). [rahşına, -ın, -a]

raht: Mal varlığı, servet.

Kamu **rahtın** 'ışk yağmā eyledi
Şaçı küfri anı Tersā eyledi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 15). [rahtın, -ın]

(Mes. 15: m. 104; Mes. 39: m. 60;
Mes. 72: m. 342; Mes. 72: m. 359)

raht: Mal mülk; eşya.

‘Avrat eydür ev sizüñdür girüñüz
Siz daḥı **raḥtı** bize degürüñüz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
392). [raḥtı, -ı]

(Mes. 72: m. 390)

raht: At takımı, eyer takımı.

‘Aql **raḥtın** ḥıṣm odı köyindürür
Ḥıṣm odın hilmüñ şuyı söyindürür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 83, Mısra
11). [raḥtın, -ın]

raht u bahtı: Mal ve mülk || Eşyalar.

Büşr yire bakup eydür ez-ḳader
Yemliḥā'nuñ bende **raḥt u baḥtı** var
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
388). [raḥt u baḥtı, -ı]

ra'ıyyet: İnsanlar, halk.

Virdügi yā onda vü yā beşdedür
Kim **ra'ıyyet** ḳamusı bu işdedür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra
14). [ra'ıyyet,]

ra'nā: Güzel, hoş.

Şāhidüñ **ra'nā** degül nā-ḥōş-durur
Şehvet anı saña zībā gösterür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 46, Mısra
13). [ra'nā,]

raşad: Yıldızları gözetleme; gözlem.

Gökleri cün baḥş idem aşḥāb-ıla
Yüz **raşad** bağlayam usturlāb-ıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra
42). [raşad,]

rāst: Mûsikîmizde rast beşlisi ve rast
dörtlüsünün birleşmesinden meydana gelen,

rast (sol) perdesinde karar kılan en eski ve
basit makamlardan biri.

Çünkü Nevruz u Ḥicāz āgāz ide
Rāst şavtın Büselikte sâz ide
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra
16). [rāst,]

(Mes. 94: m. 23; Mes. 94: m. 24)

rāst: Doğru, gerçek.

Key terāzū **rāst** Gülşehrī kıla
Kim ḳamu naḳduñ bahāsını bile
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra
189). [rāst,]

rāst: Doğru, doğrudan, doğru bir şekilde.

Bu her altı ḥāşiyet bī-kām u ḳāst
Āhı Büşr'üñ var-ıdı nefsinde **rāst**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
496). [rāst,]

rāy: Fikir, düşünce.

Eydür armadum ben ol müşkilde **rāy**
Naḥvı eydür yarı 'ömrüñ yoḡa say
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra
15). [rāy,]

rāvegān: Karşılıksız, bedelsiz, bedava.

Yoḡsa biz ḥōd **rāvegān** baḡışlaruz
Her metā'ı vü tafaḍḍul işlerüz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra
77). [rāvegān,]

(Mes. 75: m. 80)

rāvegān: Pek çok, bol.

Çok cevāhir var bu ilde **rāvegān**
Kim bahāsı olur ol ilde girān
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 40, Mısra
59). [rāvegān,]

rāvegān itdük: Karşılıksız ve bedelsiz
vermek.

Ol çemende kim bitürdük lāleyi
Rāvegān itdük dükeli kāleyi

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 74). [rāyegān itdük, -dük]

rāz: Sır.

Kim i yavrılar bu yüzme sâzını
Kimden öğrendüñüz eydün **rāzını**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 46). [rāzını, -ın, -ı]

rāzı: Hoşnut, rıza gösteren, razı.

Da'viyi kâdî keser kâdî dağı
Fitvi virdi kanuma **rāzı** dağı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 54). [rāzı,]

rāzı degül: Razı olmama, kabul etmeme.

Rence çün senüñ tenüñ **rāzı degül**
Pes nite eydür aña kim gel sen öl
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 97). [rāzı degül,]

rāzı vü rızkumı: Kısmet ve rızık.

Ben sekizinçilige dağı olam
Rāzı vü rızkumı 'âlemde bulam
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 222). [rāzı vü rızkumı, -um, -ı]

recā: Umma, ümit etme.

Ḥavf evinden çün **recāya** gideler
Dükeli, t̤a'atların terk ideler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra 45). [recāya, -ya]

redd: Reddetmek.

Ḥātırında **redd** ü gönlinde kabül
İkisi bir ola bu faẓl ol fodül
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 73). [redd,]

redd ü kabülü: Ret ve kabul.

Bundağı **redd ü kabülü** n'idelüm
Faẓluñı isteyü anda gidelüm

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra 69). [redd ü kabülü, -ı]

ref: Kaldırma || Ötre işareti.

Naḥv-ıla i' rābı yavlaḳ kıluram
Ref ü naṣb u cerr ü cezmi bilürem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 10). [ref,]

(Mes. 56: m. 13; Mes. 63: m. 33)

refik: Arkadaş, yoldaş.

Kim Resül eydür ki her yola **refik**
Buluñuz kim sehl ola size t̤arık
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 21). [refik,]

(Mes. 80: m. 5)

rehāvi: Türk musikisinde bir makam.

Çün **Rehāvi'den** 'Irak'a yüz dutam
Zühre'nüñ çengini avc-ıla utam
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra 15). [rehāvi'den, -'den]

(Mes. 39: m. 102; Mes. 50: m. 18;
Mes. 94: m. 19)

rehber: Kılavuz, yol gösterici.

Kim t̤arıkāt ilīñe server benem
Hem ḥaḳıḳāt yolına **rehber** benem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 4). [rehber,]

(Mes. 22: m. 104; Mes. 39: m. 49;
Mes. 48: m. 23; Mes. 60: m. 25)

reh-ber: Kılavuz, yol gösterici.

Ol yola bir reh-rev ü **reh-ber** gerek
Başını oynamağa key er gerek
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 9). [reh-ber,]

rehber eyle: Yol gösterici, kılavuz etmek.

Nefs kavlin dutma her dehrī gibi
'Aklı **rehber eyle** Gülşehrī gibi
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 80, Mısra 28*). [*rehber eyle,]*

rehber kıl-: *Yol gösterici olmak, kılavuz etmek.*

Ol erenler kim bu sırrı bildiler
Yollarında beni **rehber kıldılar**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 12*). [*rehber kıldılar,]*

(*Mes. 3: m. 18*)

rehber ol-: *Rehberlik etmek, yol göstermek.*

Pādişāha 'adl çün **rehber ola**
Milletinüñ toprağı gevher ola
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 3*). [*rehber ola, -a]*

(*Mes. 99: m. 13; Mes. 56: m. 53; Mes. 104: m. 37; Mes. 1: m. 28; Mes. 6: m. 6; Mes. 39: m. 114; Mes. 3: m. 23; Mes. 39: m. 52*)

rehber olan: *Rehberlik eden, yol gösteren (Hüdhüd).*

Kim bize iy arada server olan
Yolda her birümüze **rehber olan**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 110*). [*rehber olan,]*

rehberlig: *Kılavuzluk, yol göstericilik.*

Çün belürdi hüdhüdün serverligi
Ol yola vü kuşlara **rehberligi**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 58*). [*rehberligi, -i]*

rehberüm oldı: *Yol göstermek, kılavuzluk etmek.*

Rehberüm oldı benüm bu menzile
Benden artuğ bu rumūzı kim bile
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 153*). [*rehberüm oldı,]*

rehnümā: *Yol gösteren, rehber, kılavuz.*

Çok ta'alluğdan kişi āzād ola
Yolı dīn ü **rehnümāsi** dād ola
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra 44*). [*rehnümāsi, -sı]*

rehnümün ola: *Yol göstermek.*

Şer'ī koyan hiç rehber ola mı
İktidāya **rehnümün er ola** mı
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 99, Mısra 14*). [*rehnümün ola, -a]*

reh-rev: *Yolcu.*

Ol yola bir **reh-rev** ü reh-ber gerek
Başını oynamağa key er gerek
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 9*). [*reh-rev,]*

rehrev ola: *Yolcu olmak.*

Her ki **rehrev ola** yā rehber ola
Yolda olsa yig ki yolından kala
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 104, Mısra 37*). [*rehrev ola, -a]*

rehzen: *Yol kesenler, eşkiyalar.*

Şanmayasın dōst her bir düşmeni
Kim bu yoluñ ol ikidür **rehzeni**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 28, Mısra 36*). [*rehzeni, -i]*

remād u rīg ol-: *Kül ve kum olmak*

Cān ola kim yüz güherden yig ola
Cān ola kim bir **remād u rīg ola**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra 6*). [*remād,]*

reml: *Kum falı.*

Reml-ile dünyada ne olasını
Bilürem benden şoran kişi kanı
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 129*). [*reml-ile, --ile]*

remz: *Sembol.*

Remz-ile bir dāsitān söyleyelüm
Mübtedīlere mişāl eyleyelüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra
17). [remz-ile, --ile]

remz: Gizli bir mânâyı ince bir işaretle
gösterme. || Sır, verilmek istenen mesaj.

İşbu bir hoş dāsitānı añlañuz
Remzini çün kim bilesiz tañlañuz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
10). [remzini, -in, -i]

renc: Zahmet, eziyet, ıstırap, dert.

Kim meger bir pādīşāh şayru idi
Rāḫatından **renc-ile** ayru idi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra
8). [renc-ile, --ile]

(Mes. 25: m. 97; Mes. 25: m. 9; Mes.
25: m. 115; Mes. 34: m. 20; Mes. 35:
m. 9; Mes. 35: m. 13; Mes. 35: m. 15;
Mes. 35: m. 11; Mes. 43: m. 2; Mes.
44: m. 38; Mes. 57: m. 23; Mes. 66:
m. 117; Mes. 71: m. 20; Mes. 81: m.
177; Mes. 88: m. 23)

renc: Dert, eziyet, hasta.

Renc-ile kalan kişi kuvvetde süst
Olur-ıdı bir deminden ten-dürüst
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra
23). [renc-ile, --ile]

(Mes. 25: m. 112; Mes. 25: m. 101)

renc ü şayru kıldı: Dertli ve hasta olmak.

Nāgehān her birümüz aındı anı
Renc ü şayru kıldı vü şoldı teni
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra
92). [renc ü şayru kıldı, -dı]

renc vaktında: Dertli, sıkıntılı, kederli
zaman.

Çün kişi rāḫatda hem-dem yār ola
Renc vaktında niçün ağıyār ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra
38). [renc vaktında, -ın, -da]

reng: Renk; güzellik.

Cānda ne gülşenlerüñ **rengi** kıla
Ne daḫı külhānlaruñ tengi kıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra
105). [rengi, -i]

reng: Renk.

Rengi la' l ü dişleri lü' lü gibi
Ḥālī Türkistān'da bir hindü gibi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra
91). [rengi, -i]

(Mes. 53: m. 62; Mes. 53: m. 32; Mes.
53: m. 89; Mes. 53: m. 100; Mes. 53:
m. 23; Mes. 53: m. 26; Mes. 53: m. 47;
Mes. 53: m. 49; Mes. 53: m. 51; Mes.
53: m. 99)

reng: Renk || Güzellik, çekicilik.

Gökçeğün niçeme kim rengin ola
Rengi gidiçek girü çirkın ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 46, Mısra
4). [rengi, -i]

reng ü bū-durur: Renk ve koku || Süs, bezek.

Çün sözüñ bī-tu' m **reng ü bū-durur**
Ne şeker kim yir-iseñ ağı-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 18, Mısra
11). [reng ü bū-durur, --durur]

reng-āmiz ola: Rengarenk, renkli renkli
olmak.

Ter söz oldurur ki **reng-āmiz ola**
Lezzeti şirīn ü şūr-engiz ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra
55). [reng-āmiz ola, -a]

rengi şoldı: Rengi solmak || Tazeliğini,
diriliğini, parlaklığını yitirmek.

Yārınuñ çün **rengi şoldı** 'ākıbet
'Āşıkı andan kesildi 'ākıbet
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra
49). [rengi şoldı, -dı]

rengin: Renkli, hoş.

Böyle **rengin** böyle datlu böyle ter
Husrev ü Şirîn sözi oldı meger
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 129*). [*rengin,]*

rengin ola: Renkli olmak; canlı, ilgi çekici, nitelikleri olmak.

Gökçeğün niçeme kim **rengin ola**
Rengi gidiçek girü çirkin ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 46, Mısra 3*). [*rengin ola, -a]*

rengün şolmaya: Rengi solmak || Tazeliğini, diriliğini yitirmek.

Sen muhakkiğ ol ki **rengün şolmaya**
Kim muqallidler Müsülmân olmaya
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra 45*). [*rengün şolmaya,]*

reşk: Kıskançlık, haset.

Reşkümüz yok bülbül ü destānlara
Çün ırakdan bakaruz bōstānlara
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 46, Mısra 23*). [*reşkümüz, -ümüz]*

resm: Usul, adet.

Eytdiler şeyhe ki iy dīn ulusı
Resm üstādı āyīn ulusı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 90*). [*resm,]*

(*Mes. 104: m. 42*)

resm ü āyinüñ: Usul ve erkan.

Atluya eydür senüñ dīnüñ kanı
Dīn içinde **resm ü āyinüñ** kanı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 44*). [*resm ü āyinüñ, -üñ]*

resm ura: Âdet getirmek.

Diri ğarğ oldur ki bid'at artura
Dīn esāsınüñ hilāfın **resm ura**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra 58*). [*resm ura, -a]*

resmin urur: Şeklini yapmak || Yaratmak.

Ol ki 'aql u cān u ten **resmin urur**
Her birinüñ kısmetin ol hōd virür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 91*). [*resmin urur, -ur]*

resül: Hz. Muhammed.

Kim **Resül** eydür ki her yola refik
Buluñuz kim sehl ola size tarik
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 21*). [*resül,]*

(*Mes. 5: m. 7; Mes. 15: m. 95; Mes. 22: m. 3*)

resül: Peygamber, nebi, Hz. Muhammed.

Çün **Resül** işitdi bunlaruñ sözin
Cilve-y-ile 'arza kıldı kendüzin
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 57*). [*resül,]*

(*Mes. 51: m. 4; Mes. 81: m. 83; Mes. 91: m. 115*)

resül olan: Elçi olan kimse.

Kim Süleymān'a **resül olan** kişi
Başara kuşlar-ıçun her bir işi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra 9*). [*resül olan, -an]*

revā: Layık, uygun, yaraşır.

Bu ki bir iklīm isi-durur devā
Bulmağ-ıçun ol ölür-ise **revā**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 36*). [*revā,]*

(*Mes. 47: m. 105; Mes. 50: m. 133; Mes. 68: m. 33; Mes. 69: m. 118; Mes. 5: m. 198*)

revā: Uygun, yerinde.

İşbu biz altıya bī-hırş u hevā
Sen yidinçi olur-ısañ key **revā**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 208*). [*revā,]*

(Mes. 102: m. 37; Mes. 105: m. 97)

revā ola: Revā mı? – Revā-yı hak mı? Yerinde olmayan, uygun görülme-yen şeyler karşısında, “Lâ-yık mı, bu da olur mu?” anlamında kullanılır.

Erlik içinde **revā** kaçan **ola**
‘Avrata ‘avratdan alular kıla
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 61). [revā ola, -a]

(Mes. 72: m. 63)

revān: Hemen, o anda.

Kur‘ayı çün kim bıraktılar **revān**
Kur‘aları hüdhüde düşdi hemān
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 55). [revān,]

(Mes. 53: m. 30; Mes. 60: m. 66; Mes. 66: m. 28; Mes. 66: m. 68; Mes. 105: m. 41)

revān: Yürüyen, giden.

Bir cemā‘at uçmak içinde **revān**
Gezer-iken degme bir yaña devān
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 11). [revān,]

revān: Ruh, can.

Ermedin ‘ādil **revānı** berzağa
Zālīmūn cānı karışdı düzağa
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 5). [revānı, -ı]

revān: Süratle, çabuk.

Beni öldürmege iletmiş devān
Āb-ı hayvān içine atmış **revān**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 72). [revān,]

revān: Akmak, akıp gitmek.

Bāguñ ortasında bir çeşme **revān**
Kim suyun içen diriler cāvidān

(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 23). [revān,]

revān oldu: Kaplamak, hakim olmak.

Çün benüm hükümüm **revān oldu** saña
Ma‘ni-y-ile secde kılduñ sen baña
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 27). [revān oldu, -dı]

revānın şād idem: Ruhu huzur bulmak.

Çün Ferīdün gibi ‘adl ü dād idem
Hātim ü Kisrī **revānın şād idem**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 57, Mısra 32). [revānın şād idem, -em]

revānın şād idem: Ölmüş bir kimseyi anarak onun ruhunu memnun etmek.

Ben ki bir ihsān u hayr u dād idem
Hātem-i Täyyī **revānın şād idem**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 73, Mısra 18). [revānın şād idem, -em]

revān-ter: Hemen, derhal; hızlı hızlı.

Yavlağ ol hādım iver ol kapudan
Kim **revān-ter** yöriye yolda şudan
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 34). [revān-ter,]

revende: Gidici, giden (kimse); yolcu.

Yüz **revende** bu yola girmiş ola
Kim birisi menzile ırmış ola
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 104, Mısra 27). [revende,]

revnağa geldi: Parlaklık, güzellik ve tazelik kazanmak. || Aydınlanmak.

Ahmed-ile **revnağa geldi** cihān
Ayrugından bir kelīsā var nişān
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 19, Mısra 41). [revnağa geldi,]

re’y: Fikir, düşünce.

Dilkü eydür **re’yüñüz** yavlağ eyü
Yok-durur bu danışıkda hıç kayu

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 29). [re'yüñüz, -üñüz]

revāhîn: Fesleğenler.

Bâğ uçmağdan sebak iltür-idi
Serv tûbî vü **revāhîn** hür-idi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 4). [revāhîn,]

rezân: Ciddi, ağırbaşlı.

Bir bahâr-ı taze görmedi **rezân**
Kim anı pejmürde kılmadı hâzân
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 8, Mısra 9). [rezân,]

rezzāk: Çok rızık veren, bütün mahlukların rızıkını veren (Allah).

Halk-ıçun unutmağıl Hallāk' uñı
Rızkuñı yi aña dur **Rezzāk' uñı**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 110, Mısra 20). [rezzāk' uñı, -'uñı, -ı]

rıdvân: Cennetin kapıcısı olan büyük melek.

Gördi **Rıdvân** bunları kim her biri
Âdemîdür taşradan gelmiş çeri
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 13). [rıdvân,]

(Mes. 22: m. 33; Mes. 22: m. 47; Mes. 22: m. 50; Mes. 22: m. 85; Mes. 22: m. 151)

rıdvân: Cennet kapılarında bekçilik yapan, cenete girecek müminleri selamla karşılayan ve cennette müminlere hizmet eden meleklerin başkanının adı.

Doğuzıncı gök Muhammed cenneti
Oldı kim **Rıdvân** ola hem-şoğbeti
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 97, Mısra 2). [rıdvân,]

rindî: Görünüşe ve dünya işlerine kıymet vermeyen, kurallardan değerlendiren, gönül gözüyle gören, hoş görülme, kalender, içkiye düşkün ve derbeder görünüşünün aksine ârif, hakîm, gönül ehli kimse.

Çok kişi yiri münâcâtı ola
'İşk anı **rindî** hârâbâtı kıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 12). [rindî,]

(Mes. 47: m. 7)

risâle: Kitap.

Degme bir 'ilmi ki ta 'rîf eyledüm
Bir **risâle** anda taşnîf eyledüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 38). [risâle,]

risâle eyledük: Küçük kitap, kitapçıklar hâline getirmek.

Degme 'ilmüñ sırrını çün söyledük
Degmesinden bir **risâle eyledük**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 48). [risâle eyledük, -dük]

rişvet: Rüşvet.

Kâdılığda göñli çün mâylı kalur
Rişvet-ile hakları bâtil kılur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 110, Mısra 34). [rişvet-ile, --ile]

rişvet okın ata: Rüşvet okunu atmak.

Kimse aña **rişvet okın** çün ata
Elli biñ kez bir pula dînin şata
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra 45). [rişvet okın ata,]

rişvet virmedi: Rüşvet vermek.

Bu Muhammed beni hergiz görmedi
Yañıluban baña **rişvet virmedi**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 234). [rişvet virmedi, -me, -di]

rîv: Hile, düzen.

Çok kerâmetler cihânda **rîv-idi**
Ança Aşaf adlu kim bir dîv-idi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra 61). [rîv-idi, --i, -di]

(Mes. 84: m. 69)

riyā: İki yüzlülük, gösteriş yapma.

Bundağı ulu **riyādan** toludur
Ulu ol-durur kim anda uludur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 139*). [*riyādan, -dan*]

(Mes. 85: m. 51; Mes. 97: m. 33)

riyā: Yalan, ikiyüzlülük.

Biri eydür şükr ü minnet Tañrı'ya
Kim kimesne bulmadı bende **riyā**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 196*). [*riyā,]*

riyā vü zerk ider: Hile yapmak ve ikiyüzlü olmak.

Şeyh olınça kim **riyā vü zerk ider**
Halkı bid'at denizinde garķ ider
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 110, Mısra 37*). [*riyā vü zerk ider, -er*]

riyāyī: Bir ibadet veya iyiliği Allah rızası için değil gösteriş için yapan.

Bunça āhılār **riyāyī** bulına
Terbiye anda hūdāyī bulına
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 153*). [*riyāyī,]*

riyāyī olmaya: Bir ibadet veya iyiliği Allah rızası için değil gösteriş için yapmak.

Zühd ü takvāsı **riyāyī olmaya**
Halk arasında mürāyī olmaya
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 69*). [*riyāyī olmaya, -ma, -ya*]

riyāzet: Dünya nimetlerinden elini eteğini çekerek ölmeyecek kadar yiyip içme.

Çok **riyāzetde** geçürdüm giceler
Görmedi bu gice gibi kocalar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 141*). [*riyāzetde, -de*]

riyāzet-dār: Az yemek, az içmek, az uyumak ve daima ibadet edip nefsi terbiye etme.

Çok mürīdi vü muḥibbi var-ıdı
Kim dükeli key **riyāzet-dār-ıdı**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 12*). [*riyāzet-dār-ıdı, --ı, -dı*]

riyāziye: Matematik.

Çün tabī'iden **riyāziye** gelem
Hikmet ü ṭıbb u nücūmı key bilem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 121*). [*riyāziye,]*

rızk: Allah'ın, mahlukatına hayatını devam ettirebilmesi için tayin ettiği yiyecek ve içecek, rızık.

Rızķuñ ol vire ki Kur'ān'da yakīn
Didi kim vallāhu ḥayru'r-rāzıķīn
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 121*). [*rızķuñ, -uñ*]

(Mes. 30: m. 235; Mes. 72: m. 570;
Mes. 91: m. 88; Mes. 91: m. 90; Mes.
110: m. 20; Mes. 69: m. 17; Mes. 91:
m. 99)

rūh: Ruh, can.

Kime mūnis **rūh** ola vü kime rāḥ
Li-ma'allāhi ṣenūn ve istirāḥ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 97, Mısra 25*). [*rūh,]*

ruhbān ol-: Rahip olmak.

Beni seven şeyḫ **ruhbān olısar**
Sevmeyendür kim Müsūlmān olısar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 13*). [*ruhbān olısar, -ısar*]

(Mes. 48: m. 25)

ruhsār: Yüz, çehre.

Eyle dut kim göstere **ruhsārını**
Perdesinden kim bile dīdārını
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 40, Mısra 23*). [*ruhsārını, -ın, -ı*]

(Mes. 40: m. 32)

rūhu'l-kudūs: Kutsal ruh, Cebrail.

Hālîk aña mu'cize teslîm ider
İlmini **Rūhu'l-Ḳudūs** ta'lîm ider
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra
22). [rūhu'l-kudūs,]

rūhullāh: Hz. İsa.

Yüzi türk ü kendüzi kâfir kıızı
Söyledügi kamu **Rūhullāh** sözi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra
82). [rūhullāh,]

(Mes. 10: m. 84)

rukūm: Rakamlar.

Ben **rukūmı** yazar-ısam deftere
Dercini kıla 'Utārid yüz pare
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra
39). [rukūmı, -ı]

rūm: Rum diyarı || Anadolu.

Baňa bir iş düşdi gelüñ gidelüm
Rūm'a vü bu müşkili hāl idelüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra
50). [rūm'a, -'a]

(Mes. 15: m. 2; Mes. 17: m. 17; Mes.
17: m. 39)

rūm ili: Rum diyarı || Anadolu.

Ben şeker qarışdurur-ısam güle
Mısr'a değin **Rūm ili** şekker tola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra
36). [rūm ili,]

(Mes. 89: m. 35; Mes. 111: m. 21;
Mes. 14: m. 20; Mes. 15: m. 99; Mes.
92: m. 24; Mes. 10: m. 51; Mes. 10:
m. 54; Mes. 10: m. 55; Mes. 14: m. 5;
Mes. 14: m. 11; Mes. 15: m. 7; Mes.
10: m. 56; Mes. 10: m. 60)

rūm ili bütlerini: Rumeli'nin güzelleri.

Rūm ili bütlerini peydā kılam
Dağı Çın bütlerini yağma kılam

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra
23). [rūm ili bütlerini,]

rūm milkine: Rum ülkesi || Anadolu.

Kim Harem'den **Rūm milkine** gelür
İleyinde bir bütüñ secde kıılır
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra
29). [rūm milkine, -in, -e]

rūm şulṭānınuñ: Anadolu sultanı.

Meger ol manzar **Rūm şulṭānınuñ**
Ki kıızı anda olur-ıdı anuñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra
65). [rūm şulṭānınuñ, -nuñ]

rumūz: İşaret; sır.

Rehberüm oldı benüm bu menzile
Benden artuğ bu **rumūzı** kim bile
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra
154). [rumūzı, -ı]

rumūz: İşaretler, remizler, ince nükteler,
manası gizli olan işaretler.

Müşterî iner-ise gökden henüz
Aña aňlanmaya yirde bu **rumūz**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra
12). [rumūz,]

(Mes. 84: m. 4; Mes. 110: m. 17)

rumūz: İşaret, sembol.

Yüz biñ er bu yolda cān virdi henüz
Bilmedi biri ki nedür bu **rumūz**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 104, Mısra
26). [rumūz,]

rūşen: Aşık, meydanda.

Ben ki saňa söyledüm Sa'di benem
Kim Gülistān-nāme'de key **rūşenem**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
72). [rūşenem, -em]

(Mes. 69: m. 162)

rüşen: Aydın, aydınlık.

Cānumuz kim cinsi fazlından gelür
Rüşen ü tārık aşlından gelür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra 18*). [*rüşen,]*

(*Mes. 105: m. 18; Mes. 105: m. 62; Mes. 63: m. 126*)

rüşen: Açık, anlaşılır bir şekilde.

Yohsa çün ben nükteyi **rüşen** diyem
Sen ne kişisin ki saña sen diyem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 109, Mısra 47*). [*rüşen,]*

(*Mes. 37: m. 10*)

rüşen midi: Aydınlık mı?

Anda cānlar kâmusı **rüşen midi**
Her biri bir bağ u bir gülşen midi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 95, Mısra 7*). [*rüşen midi, -di]*

rüşen olabilür-ise: Parlak olmak, aydınlık olmak.

Bunda ol 'aķbe gider olur-ısa
Yol aña **rüşen olabilür-ise**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 44*). [*rüşen olabilür-ise, -abil, -ür, --ise]*

rüşen oldı: Aşık olmak, açığa çıkmak.

Çün er adı vü kitābının adı
Rüşen oldı geldi duzinuñ dadı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 78*). [*rüşen oldı, -dı]*

rüşen olmaz: Aydınlanmak.

Her birinüñ var yakınında gümān
Anuñ-ıçun **rüşen olmaz** bu nişān
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 120*). [*rüşen olmaz, -maz]*

rüşenırak: Daha parlak, daha aydınlık.

Ay u günden **rüşenırak** cān ola
Kim dükeli derde ol dermān ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra 13*). [*rüşenırak,]*

rüy-ı zemīn: Yeryüzü.

Biri eydür iy emīrū'l-mü'minīn
Rüşen inşāfuñ-ıla **rüy-ı zemīn**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 126*). [*rüy-ı zemīn,]*

rüz: Gün.

Her birinüñ kısmeti **rüzındadur**
Gevheri Gülşehri'nüñ sözindedür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 34, Mısra 35*). [*rüzındadur, -ın, -da, -dur]*

rüz-ı kıyāmetdür: Kıyamet günü.

Böyle giç irmeye aķşāma seher
Bu gice **rüz-ı kıyāmetdür** meger
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 138*). [*rüz-ı kıyāmetdür, -dür]*

rüzigār: Rüzgar, yel.

Niçe kim hükmümde ola **rüzigār**
Gülleri eylemeye āzürde hār
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 57, Mısra 15*). [*rüzigār,]*

rüzigār: Zaman; devir.

Şeyh eydür çün behiştī yüzölü yār
Bizüm oldı cennet oldı **rüzigār**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 12*). [*rüzigār,]*

(*Mes. 11: m. 81; Mes. 12: m. 42; Mes. 12: m. 41; Mes. 23: m. 28; Mes. 110: m. 11*)

rüzigār: Zaman, vakit || Hayat, ömür.

Çok günāh-ıla geçürdüm **rüzigār**
Ne kıla tā hōd baña perverdigār
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 76, Mısra 13*). [*rüzigār,]*

(Mes. 72: m. 456)

rüstem: Şehname'de adı geçen İran'ın ünlü pehlivan ve savaşçısı. Neriman'ın torunu Zal'ın oğludur. Klasik edebiyatta kahramanlık ve yiğitlik sembolü olarak sıkça kullanılmaktadır.

Kuşlar'ın ben Rüstem'iyem dünyada
Rüstem avın avlamadan bes n'ide
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 29, Mısra 36). [rüstem,]

(Mes. 29: m. 38; Mes. 29: m. 44; Mes. 29: m. 35; Mes. 30: m. 9; Mes. 30: m. 10; Mes. 30: m. 13; Mes. 30: m. 21; Mes. 30: m. 25; Mes. 30: m. 35; Mes. 30: m. 43; Mes. 30: m. 53; Mes. 30: m. 63; Mes. 30: m. 69; Mes. 30: m. 75; Mes. 30: m. 79; Mes. 30: m. 93; Mes. 30: m. 101; Mes. 30: m. 111; Mes. 30: m. 137; Mes. 30: m. 140; Mes. 30: m. 141; Mes. 30: m. 142; Mes. 30: m. 143; Mes. 30: m. 175; Mes. 30: m. 177; Mes. 30: m. 183; Mes. 30: m. 195; Mes. 30: m. 208; Mes. 30: m. 231; Mes. 30: m. 271; Mes. 30: m. 62; Mes. 30: m. 33; Mes. 30: m. 91; Mes. 30: m. 151; Mes. 30: m. 163; Mes. 30: m. 54; Mes. 30: m. 226; Mes. 30: m. 102; Mes. 30: m. 222; Mes. 30: m. 97; Mes. 30: m. 183; Mes. 30: m. 19; Mes. 30: m. 223; Mes. 30: m. 66; Mes. 30: m. 132; Mes. 39: m. 19; Mes. 104: m. 19; Mes. 104: m. 22)

rüstem ola: Rüstem olmak (bkz. Rüstem).

Eydür imdi geçmegil tiz gel girü
Olmaya kim **Rüstem ola** ilerü
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 172). [rüstem ola, -a]

rüstem-i dāstān: "Dastān oğlu Rüstem, Rüstem, Firdevsî'nin Şehnamesi'nde destanlaştırılan efsanevi İran tarihinin en ünlü kahramanı, pehlivanıdır. Babasının ismi Zal'dır. Bu sebeple kendisine Rüstem-i Zal veya Zaloğlu Rüstem denilir. Pûr-ı Zal, Rüstem-i Destan gibi lakaplarla da anılır. Rüstem, dünyaya geldikten sonra hızla büyüyüp gelişerek kısa sürede yiğitlere yaraşır bir vücut yapısına ve güce kavuşmuştur. 700 batman ağırlığındaki gürzü, güçlü kemendi, kaplan postundan yapılmış elbisesi ve yıldırım hızındaki atı Rahş ile İran krallarının sıkıntıya düştükleri anda yardımlarına koşmuş, onları ve İran halkını büyük tehlikelerden kurtarmıştır.

Rüstem'in en büyük ve zorlu rakibi Turan (Türk) hükümdarı Efrasiyab olmuştur. Efrasiyab'ın Dîvânü Lügâti't-Türk'te geçen Alp Er Tunga olduğu bilinmektedir. Fakat İran efsanesinde İran milliyetçiliğinin tesiriyle Efrasiyab kötülenmektedir. Rüstem, İran ve Eski Türk edebiyatında kahramanlık ve yiğitlik sembolüdür" (<https://terakki.wordpress.com/2015/09/26/kullerinden-yeniden-dogan-simurg-ve-rustemin-hikayesi/>)

Bir gice kim çarh seyr ider-idi
Rüstem-i dāstān meger gezer idi
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 2). [rüstem-i dāstān,]

(Mes. 30: m. 119; Mes. 30: m. 129; Mes. 30: m. 109; Mes. 30: m. 275; Mes. 30: m. 124)

rüsül: Peygamberler, resüller. Bir kitapla gelen nebiler.

Dahı andan aşağıraqdur **rüsül**
Cānları vü hākezā isma' ve kul
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra 63). [rüsül,]

(Mes. 97: m. 5)

rüsvā kılmağıl: Rezil etmek.

Kendüzünü girü tersā kılmağıl
Halk içinde bizi **rüsvā kılmağıl**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 44). [rüsvā kılmağıl, -ma, -ğıl]

rüsvā ol-: Rezil olmak.

Eydür-iseñ kamu tersā olalum
Sençileyin halka **rüsvā olalum**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 13, Mısra 6). [rüsvā olalum, -alum]

(Mes. 12: m. 123; Mes. 16: m. 9)

rüsvālıg: Rezillik, kepezelik.

Dinini virmiş-durur Tersālıga
'Aklı degşürmiş-durur **rüsvālıga**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 13, Mısra 34). [rüsvālıga, -a]

(Mes. 15: m. 64)

-S-

Şabır yavlağ az u 'ışkı çok olur
Ne ki yādında var-ısa yok olur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 97*). [*şabır, -ı*]

sā'at: Saat, vakit, zaman.

Dilemez-ise kāmunuñ t̄ā'atın
Hiçe şaya vü dükeli **sā'atın**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 77, Mısra 14*). [*sā'atın, -ın*]

sa'b: Çetin, güç, zor.

Eyle renci **sa'b-ıd**ı derdi 'azīm
Kim 'ilācın añlamaz-ıdı hākīm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 9*). [*şa'b-ıd, --ıd*]

şabā: Gün doğusundan esen hafif ve latif rüzgar.

Eyle gider kim **şabā** yitmez aña
Gürlemeginden felek kalmış taña
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 7*). [*şabā,]*

şa'bın u sehlin: Zorluk ve kolaylık.

Çün kim ol üç yoluñ ehlin bilevüz
Hem yoluñ **şa'bın u sehlin** bilevüz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 99, Mısra 6*). [*şa'bın u sehlin, -in*]

sābit durasın: Sabır göstermek, sebat etmek.

Kim ziyāde çünki **sābit durasın**
Hem bir ihlāsa anı irüresin
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 165*). [*sābit durasın, -a-a, -sın*]

sābitāt: Seyyar (gezegen) olmayan, yerinde durur gibi görünen yıldızlar.

Kalanına **sābitāt** ad urdılar
Sekkizinçi gökde bunlar durdılar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 223*). [*sābitāt,]*

sabr: Sabır, dayanma, katlanma.

sabr eyle-: Sabretmek, dayanmak, katlanmak.

Şeyh mest ü yār hāzır elde cām
Puhte **sabr eylemeye** illā ki hām
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 126*). [*şabr eylemeye, -me, -ye*]

(*Mes. 72: m. 532; Mes. 72: m. 92*)

sabr id-: Tahammül etmek, dayanmak.

Döndi kim Beytū'l-mağdis şehrine
Vara vü **sabr ide** 'ışkuñ qahrına
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 88*). [*şabr ide, -e*]

(*Mes. 25: m. 94; Mes. 10: m. 153; Mes. 45: m. 40; Mes. 26: m. 7; Mes. 3: m. 20*)

sabr itmege kalmadı: Sabrı kalmamak, dayanmamak.

Bir gün ayruğdan gıdā bulımadı
Kurd aç, **sabr itmege kalmadı**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 59, Mısra 8*). [*şabr itmege kalmadı, -me, -ge*]

sabrı dutğıl: Sabretmek, tahammül etmek, dayanmak.

Ben saña azuk virem dur git girü
'İşkı koğıl **sabrı dutğıl** ilerü
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 182*). [*şabrı dutğıl,]*

sabrı gitdi: Sabrı kalmamak.

Şabrı gitdi vü qarārı kalmadı
Hiç işinde ihtiyārı kalmadı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 7*). [*şabrı gitdi, -di*]

sabruñ olmaya: Sabırlı olmak.

Sen bularuñ yazuğını bilmege
Şabruñ olmaya taḥammül kılmğa

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 32). [şabruñ olmaya, -ma, -ya]

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 18). [şaça şu yüzine,]

şac: Saçmak, serpmek.

Ol biri kevşer şuyın buña **şaçar**
Bu varur teşnīm havzından içer
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 19). [şaçar, -ar]

şaçın örer-idüm: Saç örmek.

Ben bu nesrīnūñ **şaçın örer-idüm**
Erguvānuñ ağzını şorar-ıdum
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 11). [şaçın örer-idüm,]

şac: Saçı (güzelin).

Bir büt imānını yağmā eyledi
Şacı küfri anı Tersā eyledi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 13, Mısra 36). [şacı, -ı]

şaçın şıka: Saçını sıkmak.

Büşr bakar kim girü küpden çıka
Şakalını darayı **şaçın şıka**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 344). [şaçın şıka, -a]

şac: Saç, zülüf.

Çün **şaçum** küfrini peydā eyleyem
Çok Müsülmānları Tersā eyleyem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 15). [şaçum, -um]

şaçını yoldı: Saçını yolmak || "Saçını başını yolmak" deyiminin karşılığı olarak "üzüntüden dövünmek".

Şaçını yoldı çıkardı şakalın
Yüzün urdı çiyneki kendü elin
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 113). [şaçını yoldı, -dı]

(Mes. 14: m. 16; Mes. 16: m. 24; Mes. 16: m. 123; Mes. 91: m. 7)

şac: Dağıtmak, saçmak.

Geldi tūfī ortaya şekker **şaça**
Sözlerinden dürlür ü gevher **şaça**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra 1). [şaça, -a]

şaçuñ kılına: (Sevgilinin) Saçının teli.

'İşk odından cānumı çün tağladuñ
Göñlümi **şaçuñ kılına** bağladuñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 32). [şaçuñ kılına, -na]

(Mes. 17: m. 2; Mes. 32: m. 12; Mes. 50: m. 8; Mes. 72: m. 402)

şac: Saçmak.

Çün güneş āb üstine āzer **şaça**
Çıkdı mīnā gülşene gevher **şaça**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 57). [şaça, -a]

şad hezār: Yüz binlerce.

Perdeler tārīk ü rüşen **şad hezār**
Ol sarāyuñ ileyinde zer-nigār
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 107). [şad hezār,]

(Mes. 84: m. 77; Mes. 89: m. 19; Mes. 105: m. 108)

şad hezār: Yüz bin, pek çok.

Sen kadem bu yola ur iy nām-dār
Kim göresin Ka'be vü büt **şad hezār**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 222). [şad hezār,]

şaça şu yüzine: Yüzüne su saçmak.

Gel bize sultāndan alğıl bir mişāl
Kim **şaça şu yüzine** āb-ı zülāl

şad hezārān: Yüz binlerce, pek çok.

Şorma kim altun pula niçe virür
Şad hezārān gevheri hîçe virür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 48*). [*şad hezārān,]*

(*Mes. 102: m. 59; Mes. 2: m. 4; Mes. 10: m. 88; Mes. 32: m. 48*)

şadık: Sadık, içten bağlı.

Çün bizüm dīnümüze **şadık-durur**
Şimdi sen ma'sūk ol 'āşık-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 31*). [*şadık-durur, --dur, -ur]*

şadık: Gerçek, hakiki, samimi.

Qırı hurmanuñ nifākı var-ıdı
Arada incir **şadık** yār-ıdı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 42*). [*şadık,]*

şadık: Doğru, hakikatli, sadakatli, dürüst.

Hüdhüd eydür kim fütüvvet var-ısa
Yā tapu kılmakda **şadık** er-ise
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 2*). [*şadık,]*

şadık oluñ: Doğru olmak.

Şadık oluñ yoluñuzdan dönmeñüz
Degme şāha kargā gibi konmañuz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 104, Mısra 35*). [*şadık oluñ, -uñ]*

şadık olur: Sadık, içten bağlı olmak.

Şeyh dīnine 'aceb **şadık olur**
Nāgehān ma'sūk-iken 'āşık olur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 15*). [*şadık olur, -ur]*

sa'di: Şeyh Sa'di-i Şirazî: Lakabı Muslihü'ddīn'dir. İran edebiyatının Firdavsî ve Hâfizla birlikte üç büyük isminden biri olarak bilinir. Hayatını bilim öğrenmek ve ibadetle geçirmiştir. Eserleri eğitici ve öğretici niteliktedir. Gülistan ve Bostan en çok tanınan ve okunan eseridir.

Ben ki saña söyledüm **Sa'di** benem
Kim Gülistān-nāme'de key rüşenem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 71*). [*sa'di,]*

(*Mes. 69: m. 169*)

sadla: Araştırmak, tevil etmek. (TS, 176).

Şadlayınça bunça 'ilmi iy 'aziz
Bulsa yig bir 'ilm-ile birez temiz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra 29*). [*şadlayınça, -yınça]*

(*Mes. 65: m. 119*)

sadr: En baş, ön; makam.

Ne 'amel kılp bu qadra irdüñüz
Kankı şafdan işbu **şadra** irdüñüz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 124*). [*şadra, -a]*

saf: Sıra, dizi.

Şafuñı derdüñ küpinden süzeler
Yıyesüñi geyesüñi düzeler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 109, Mısra 15*). [*şafuñı, -uñ, -ı]*

saf: Saf, sıra; yer, mevkî.

Ne 'amel kılp bu qadra irdüñüz
Kankı **şafdan** işbu şadra irdüñüz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 124*). [*şafdan, -dan]*

saf: Halis, temiz.

Neden olmışdur 'aceb bu ihtilāf
Cānda bu mey dürdi vü ol bāde **şāf**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 95, Mısra 26*). [*şāf,]*

şafā: Gönül şenliği, rahat, huzur, kedersizlik.

Bulhakem gönünde çün yokdur **şafā**
Lā-cerem görünmez aña Muştāfā
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 287*). [*şafā,]*

(Mes. 48: m. 8; Mes. 71: m. 44; Mes. 71: m. 34; Mes. 71: m. 46)

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 490). [şağı, -i]

şafā: Sağlık, berraklık; güzellik.

sağ: Sağ, hayatta.

Âyinâyı jengi yimeden düriş
Şaykal-ıla bir şafāsına iriş
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 77, Mısra 8). [şafāsına, -sin, -a]

Çün kuyuya düşdi şuda boğılır
Şağ esen tavşan kırañında kalur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 250). [şağ,]

şafālık: Huzur, rahatlık.

sağ: Sağ, sağlam. || Doğru.

Halk-ıla ben cüz şafālık kılmazam
Kimse-y-ile bī-vefālık kılmazam
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 86, Mısra 21). [şafālık,]

Halkı şağ u kavmı bī-kaygu-durur
Nergisüñ gözi meger şayru-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 57, Mısra 13). [şağ,]

şāfi: Saf, halis || Gerçek.

(Mes. 1: m. 9; Mes. 72: m. 68)

İşde Peygāmbir mihekler eyledi
Kalb-ıla şāfi şıfātın söyledi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 100). [şāfi,]

sağ: Sağlam, esen; doğru.

(Mes. 102: m. 98)

Eydür āhir işüñüz çün şağ-ıdı
Nāmeñüz şağ elüñüzde ağıdı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 81). [şağ-ıdı, --ı, -dı]

şāfi ola: Saf ve temiz olmak.

sağ: Sağ, sağlam.

Anda kim şāfi ola şuyu gölüñ
Zevkı olmaya hārāmīlū yoluñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 153). [şāfi ola, -a]

Şağmısam bir dürlü cehd ide-y-idüm
Sizüñ ile bu yola gide-y-idüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 43, Mısra 11). [şağmısam, -mı, -sam]

şafvān: Safvan adında bir sahabe. (Özel isim).

sağ: Sağlıklı, sağlam.

Adı Safvān milletin bekleyiçi
Tāzi biniçi vü atlas geyiçi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 81). [safvān,]

Er gerek kim kendü yolına gide
Yohsa yolsuz şağ ya şayru n'ide
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 44, Mısra 36). [şağ,]

(Mes. 5: m. 149; Mes. 5: m. 159; Mes. 5: m. 163; Mes. 5: m. 199; Mes. 5: m. 213; Mes. 5: m. 249; Mes. 5: m. 281; Mes. 5: m. 201; Mes. 5: m. 285; Mes. 5: m. 252)

(Mes. 44: m. 39)

sağ: Doğru.

sağ: Sağmak.

Kapusı vü alnı vü sofa bağı
Ol üç açukdur budur sözüñ şağı

Cāzulık tahtına çün kim ağaram
Ayı gökden indürüben şağaram
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 89, Mısra 34). [şağaram, -ar, -am]

sağ ayasına: Sağ el.

Tācī **sağ ayasına** dutmuş-ıdı
Biri eydür kanadı yetmiş-idi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 67*). [*sağ ayasına, -sin, -a*]

sağ elüñüzde: Sağ el.

Eydür āhır işüñüz çün sağ-ıdı
Nāmeñüz **sağ elüñüzde** ağıdı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 82*). [*sağ elüñüzde, -üñüz, -de*]

sağ gibi: Sağlıklı (insan) gibi.

Ejdehālar var bu yolda tağ gibi
Nite geçsün sayru andan **sağ gibi**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 43, Mısra 18*). [*sağ gibi,]*

sağ işüñi yîñdi şoluñ: Sağ ile yapılan işlerin
sol tarafından mağlup edilmesi (*Sağ el sol el*
kavramı, sevap ve günah bağlamında).

Ol biri eydür ki dîv urdı yoluñ
Kim kamu **sağ işüñi yîñdi şoluñ**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 48*). [*sağ işüñi yîñdi şoluñ,]*

sağ kişi: Sağlıklı insan.

Sağ kişi kanda diler-ise varur
Sayru miskîn kendü cānın kayırur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 43, Mısra 13*). [*sağ kişi,]*

(*Mes. 44: m. 34*)

sağ ola: Canlı olmak.

Kuş kanadı çün kafasda **sağ ola**
Ārzūsı būsitān u bāğ ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra 17*). [*sağ ola, -a*]

sağ ola: Sağ, salim, doğru olmak.

Zeyrekūñ biñde birisi **sağ ola**
Bön kişilerüñ yiri uçmağ ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 90, Mısra 19*). [*sağ ola, -a*]

sağ olğıl: Sağlıklı olmak.

Gel bize vü uşşumuzu başa dir
Sen **sağ olğıl** şayrulığı bize vir
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 20*). [*sağ olğıl, -ğıl*]

sağ olsun: Sağlıklı olmak, hayatta kalmak.

Suçsuz öldürmekde yoğ-ısa günâh
Ben öleyim dek **sağ olsun** pâdişâh
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 78*). [*sağ olsun, -sun*]

sağal: Hastalıktan kurtulmak, iyileşmek, şifa bulmak.

Dün ü gün yalvarmak aña kim hākīm
Hāzretinde **sağala-y-ıdı** sakīm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 62*). [*sağala-y-ıdı, -a, --y, --ıdı*]

(*Mes. 44: m. 33*)

sāğar: Kadeh.

Eyle aldı yār elinden **sāğarı**
İçdi kim yir-ıdı şehd ü şekkeri
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 95*). [*sāğarı, -ı*]

sağın şolın: Sağını solunu; sağ ve sol (taraf).

Añlayup her bir yoluñ **sağın şolın**
İrişür Maḥmūd Ayas'a ol yolın
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 65*). [*sağın şolın,]*

sağıs: Hesap, sayı.

Şağıs ehli ilde bir gavvās ola
Kim deñiz dibine dürr-içün tala
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 44, Mısra 21*). [*şağıs,]*

sağısa gel-: Sayıya, hesaba gelmek; kâle alınmak.

Yohsa degme şārda bunça şeyḥ ola
Kañkısı defterde **sağısa gele**

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra 46). [sağışa gele, -e]

(Mes. 44: m. 18; Mes. 39: m. 22)

sağlğ: Sağlık, sıhhat.

Şayru olduğda ki cāndan ırasın
Şağlğūñ şükrañesi ne viresin
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 60). [şağlğūñ, -uñ]

sāhat: Meydanlar, alanlar.

Şatt'dan ol yaña-y-ıdı 'avrāt evi
Sāhatı ser-sebz ü bünyādı kavī
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 4). [sāhatı, -ı]

sahhat: Sıhhat, sağlık.

Loğma yimez ādemī kanda ola
Şahhat aña kim yiyüp şükürin kıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 87, Mısra 14). [şahhat,]

şahib: Bir şeyin mülkiyetini ve o şeyi istediği gibi kullanabilme hakkını elinde bulunduran kimse, mālîk.

Ulularuñ **şahibi** şultān ola
Tıfl elinde gül ile reyhān ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 159). [şahibi, -i]

(Mes. 21: m. 20)

şahib: (Din) sahibi.

Çünkü sultān-ıla **sāhib** sır-durur
Deñiz-ile gemi aña bir-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra 19). [sāhib,]

şahib-cemāl: Güzel yüzlü.

Hüsn içinde ol kadar **şahib-cemāl**
Kim cemāle virür-idi ol kemāl
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 71). [şahib-cemāl,]

şahib-derd: Dert sahibi, dertli olmak.

Kim Müsülmānlık yolu bī-gerd-iken
Dīn içinde cümle **şahib-derd-iken**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 4). [şahib-derd-iken, --iken]

şahib-dil ola: Gönül sahibi olmak.

'Ālim ol yig kim girü 'āmil ola
Dīn anuñ yigrek ki **şahib-dil ola**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra 20). [şahib-dil ola, -a]

(Mes. 65: m. 60)

şahib-fenā: Yokluk sahibi.

Bir menīyi kodılar **şahib-fenā**
Yüz men arturdı dağı ol bir menā
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 49). [şahib-fenā,]

şahib-i esrār-ıdı: Sırların sahipleri, sırları bilenler.

Hem şalāt u şavmı bī-had var-ıdı
'İlmi çok u **şahib-i esrār-ıdı**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 18). [şahib-i esrār-ıdı, --ı, -dı]

şahib-i sermāyesin: Servet sahibi.

Eydür ey dellāl kim pür māyesin
Bu dükānda **şahib-i sermāyesin**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 12). [şahib-i sermāyesin, -sin]

şahib-kıyās: Kıyas sahibi (Kıyaslanabilecek nitelikte bir kişi).

Dükeli 'ālemde bir **şahib-kıyās**
Olmaya benüm gibi cevher-şinās
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 33, Mısra 5). [şahib-kıyās,]

şahib-nazar: Nazar sahibi, tecrübesi, görüşü, düşüncesi kuvvetli olan (kimse).

Yıllar ağı içdi bir **şāhib-nazar**
Kim biz uş şimdi yirüz şehd ü şeker
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 103*). [*şāhib-nazar, j*]

şāhib-sır: *Sırrın sahibi.*

Her ne hāle dir-iseñ hāzır benem
Kim Süleymān-ıla **şāhib-sır** benem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 10*). [*şāhib-sır, j*]

şāhib-taht u mālīk-tāc ola: *Taht ve tac sahibi olmak || Padişah olmak.*

Ol ki bir öyn etmege muhtāc ola
Nite **şāhib-taht u mālīk-tāc ola**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 50*). [*şāhib-taht u mālīk-tāc ola, -a j*]

şāhib-zamān: *Zamanın sahibi. Zamanında ind-i İlāhide en makbul insan.*

Dek Harem içinde ol **şāhib-zamān**
Elli yıl şeyh olmuş-ıdı bī-gümān
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 9*). [*şāhib-zamān, j*]

saḥīḥ: *Sıhhatli, sağlıklı.*

Yā **saḥīḥ** eylemek-içün bir teni
Öldürürsin bī-günāh bir oğlanı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 83*). [*saḥīḥ, j*]

saḥīḥ olur: *Sıhhatli, sağlıklı olmak.*

Geh baḥl ü geh kerīm olur canum
Geh saḥīm ü geh **saḥīḥ olur** tenüm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 48, Mısra 6*). [*saḥīḥ olur, -ur j*]

sāhil: *Kenar, kıyı.*

Bir deñiz kim **sāhili** peydā degül
Turfa yol kim menzili peydā degül
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 104, Mısra 33*). [*sāhili, -i j*]

sāhil: *Kenar, kıyı (denizin).*

Yol 'aẓīm ırağ u menzil bī-nişān
Key deriñ deryā vü **sāhil** bī-nişān
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 74*). [*sāhil, j*]

sāhir: *Büyü yapan, efsun ve sihirle uğraşan kimse, büyücü, sihirbaz.*

Biz kerāmet ehline inanuruz
Sāhiri kezzāb u kāfir şanuruz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 90, Mısra 26*). [*sāhiri, -i j*]

sahn: *Avlu, orta, merkez.*

Er evi Şaṭṭ'dan bu yaña zer-nigār
Şahnı bağ u saḥfı daḥı lālezār
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 6*). [*şahnı, -ı j*]

sahrā: *Çöl, kır, ova.*

Ot yirine za'ferān bitmiş-idi
Kamu **şahrāyı** külef dutmuş-ıdı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 12*). [*şahrāyı, -yı j*]

(*Mes. 111: m. 7*)

sahrā: *Ova; geniş, düzlük yer.*

Pes bu **şahrā** kim saña şerḥ eyledüm
Vaşfını bunça ḡatuñda söyledüm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 45*). [*şahrā, j*]

sa'īd: *Kutlu, uğurlu.*

Kim sa'īd-ise ezeldendür **sa'īd**
Kim degül-ise ezeldendür ba'īd
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra 19*). [*sa'īd, j*]

(*Mes. 96: m. 19*)

sakal: *Sakal.*

Cehl-ile şeyḥ olmağa yaraya mı
Yā demür darak **şakal** daraya mı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 67, Mısra 4*). [*şakal, j*]

şakalın yolar: Sakal yolmak; çok üzölmek, üzüntüsünden dövünmek.

Oğ-ıla ol avı ururlar bular
Her ki cāhil kaldı **şakalın yolar**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 322). [şakalın yolar, -ar]

şakalını darayü: Sakalını sıvazlamak, sakalını taramak.

Büşr baçar kim girü küpden çıka
Şakalını darayü saçın şıka
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 344). [şakalını darayü, -yu]

sakf: Dam, çatı.

Er evi Şaṭṭ'dan bu yaña zer-nigār
Şahını bağ u **sakfı** dahı lālezār
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 6). [sakfı, -ı]

sākī: Kadeh sunan; sevgili, dost.

Şimdi ol altı ere **sākī** benem
Kim ad-ıla dünyada bākī benem
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 213). [sākī,]

sākī ol: Keyiflendirmek, neşe saçmak || Usta bir şair olarak bilgisinden yararlanılmak.

İşbu yoldan gel bize sen **sākī ol**
Dünyada bu adlar-ıla bākī ol
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 203). [sākī ol,]

sākī ol: Şarap sunmak. || Mürşitlik yapmak.

Dā'imā bize bu meyden **sākī ol**
Anı öldürdüñ-ise sen bākī ol
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 299). [sākī ol,]

sakīm: Sağlığı yerinde olmayan, hasta, hastalıklı.

Dün ü gün yalvarmak aña kim ḥakīm
Ḥazretinde sağala-y-ıdı **sakīm**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 62). [sakīm,]

(Mes. 48: m. 6; Mes. 11: m. 56; Mes. 15: m. 42)

sakın: Çekinmek, kendini gözetmek, korumak.

Bildüğümü **şakınam** her dehriden
Bilmedüğümü şoram Gülşehri'den
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 79). [şakınam, -a, -m]

(Mes. 60: m. 105)

sakın: "Korkulacak bir durum olmasın" anlamında kullanılan bir söz.

Girü kendü kendüye eydür **şakın**
Olmaya kim ölümüñ geldi yakın
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 55). [şakın,]

sakın: Hareketsiz, durgun. (Yıldız bağlamında).

Birisi bu vācib ol mümkün didi
Biri bu seyyāre ol **sākın** didi
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 26). [sākın,]

sākın ol: Yatışmak, durulmak.

Birisi eydür ki bir dem **sākın ol**
'Arza kıl imānı girü mü' min ol
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 63). [sākın ol,]

sākın ola: Sönmek, yatışmak.

Tūtı'yı çıkardı dizinde ḳodı
Kim meger **sākın ola** bir dem odı
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 138). [sākın ola, -a]

sākın olmağıl: İkamet etmek, oturmak.

Sen dahı her yirde **sākın olmağıl**
Baña baḳ u bir dem imān olmağıl
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 125). [sākın olmağıl, -ma, -ğıl]

(Mes. 13: m. 41)

saksı: Topraktan yapılmış kap kacak, çanak.

Mālî çün harc itmeyesin hâl-ıla
Saksılar yiksân ola ol māl-ıla
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 36, Mısra 10*). [*saksılar, -lar*]

şalâh: Düzelme, iyileşme, iyilik.

Çün işinde yok-durur hergiz **şalâh**
Lâ-cerem yir yir tolıcağ müsterâh
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 36, Mısra 25*). [*şalâh,*]

şalât u şavmı: Namaz ve orucu.

Hem **şalât u şavmı** bî-had var-ıdı
‘İlmi çok u şâhib-i esrâr-ıdı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 17*). [*şalât u şavmı, -ı*]

sâle: Sene, yıl.

Ol bize yavlağ yakın u fazlı bol
Biz ırağ andan hezârân **sâle** yol
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 32*). [*sâle,*]

sâlim: Sağlam, bozulmamış, etkilenmemiş.

Biri şorar kim bu ‘ârif kim-durur
Kim dükeli fitneden **sâlim-durur**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 64, Mısra 2*). [*sâlim-durur, --dur, -ur*]

salıvir: Serbest bırakmak.

Hem başından yire bürgüsin komış
Hem toñuzları **salıvirdüm** dimiş
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 56*). [*salıvirdüm, -düm*]

sām: Şehname’de adı anılan tarihî-efsanevî
Fars kahramanlarından biri. Neriman’ın oğlu,
Zâl’in babası ve Rüstem’in dedesidir. Yiğitliği
ve adaleti ile anılır (Zavotçu 2013: 632).

Ol Nerimân’ı bir oğlançuk şıya
Sām anuñ bir muştına katlanmaya
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 150*). [*sām,*]

(*Mes. 30: m. 218; Mes. 39: m. 18;*
Mes. 104: m. 24)

sāmān: Servet, zenginlik; rahat, huzur.

Evliyâdan soñra ‘ârif cānınuñ
İ‘tibārı ola vü **sāmānınuñ**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra 68*). [*sāmānınuñ, -ı, -nuñ*]

san: Sanmak, düşünmek, zannetmek.

Ol kanat nağşıña çün inandılar
Ol kuşu ol bir kanadı **şandılar**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 8*). [*şandılar, -dı, -lar*]

(*Mes. 2: m. 24; Mes. 5: m. 313; Mes. 5: m. 210; Mes. 5: m. 229; Mes. 5: m. 193; Mes. 10: m. 32; Mes. 11: m. 41; Mes. 12: m. 46; Mes. 12: m. 217; Mes. 16: m. 34; Mes. 22: m. 132; Mes. 27: m. 10; Mes. 27: m. 87; Mes. 27: m. 15; Mes. 27: m. 78; Mes. 30: m. 54; Mes. 40: m. 33; Mes. 40: m. 13; Mes. 45: m. 42; Mes. 46: m. 7; Mes. 47: m. 170; Mes. 47: m. 43; Mes. 51: m. 14; Mes. 51: m. 19; Mes. 52: m. 12; Mes. 52: m. 59; Mes. 52: m. 49; Mes. 52: m. 50; Mes. 52: m. 54; Mes. 52: m. 10; Mes. 53: m. 143; Mes. 53: m. 94; Mes. 53: m. 85; Mes. 53: m. 87; Mes. 56: m. 2; Mes. 56: m. 26; Mes. 56: m. 28; Mes. 59: m. 15; Mes. 59: m. 16; Mes. 63: m. 227; Mes. 63: m. 186; Mes. 65: m. 141; Mes. 66: m. 95; Mes. 68: m. 58; Mes. 75: m. 53; Mes. 78: m. 71; Mes. 78: m. 33; Mes. 81: m. 132; Mes. 84: m. 80; Mes. 85: m. 30; Mes. 85: m. 31; Mes. 85: m. 165; Mes. 87: m. 19; Mes. 88: m. 74; Mes. 90: m. 18; Mes. 90: m. 26; Mes. 91: m. 178; Mes. 102: m. 70; Mes. 107: m. 88; Mes. 108: m. 31; Mes. 109: m. 13; Mes. 111: m. 15; Mes. 53: m. 133; Mes. 53: m. 129; Mes. 63: m. 203; Mes. 66: m. 32; Mes. 84: m. 40; Mes. 85: m. 104; Mes. 88: m. 16*)

san-: Sanki.

Görür Ayas’uñ katında pâdişâh
Höş oturmuş **şanasın** horşid ü mäh
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 38*). [*şanasın, --asın*]

san-: Zannetmek.

Yüz tağı bir günde ol yolda geçe
Yüz deñizi cür'a **sanıban** içe
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra
16). [sanıban, -an]

(Mes. 13: m. 40; Mes. 2: m. 28; Mes.
28: m. 35; Mes. 36: m. 2; Mes. 51: m.
6; Mes. 63: m. 4; Mes. 80: m. 2; Mes.
14: m. 41)

san kim: Sanki. Farz edelim ki.

Kim sen oğlumsın senün atañ benem
Eyle **san kim** sen ben ü yā ben şenem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
472). [san kim,]

(Mes. 5: m. 41; Mes. 5: m. 156)

saña: Sen, ikinci teklik şahıs zamirinin yönelme
hali ekini almış hali.

Eyle kim senden ziyāna vardı iş
Saña giley itmesevüz yig-imiş
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
258). [saña,]

(Mes. 5: m. 36; Mes. 8: m. 22; Mes. 9:
m. 58; Mes. 12: m. 20; Mes. 12: m. 29;
Mes. 12: m. 56; Mes. 12: m. 84; Mes.
12: m. 113; Mes. 12: m. 116; Mes. 12:
m. 181; Mes. 12: m. 187; Mes. 12: m.
188; Mes. 12: m. 191; Mes. 12: m.
212; Mes. 14: m. 44; Mes. 15: m. 91;
Mes. 16: m. 57; Mes. 16: m. 61; Mes.
18: m. 2; Mes. 19: m. 33; Mes. 20: m.
14; Mes. 21: m. 11; Mes. 24: m. 2;
Mes. 24: m. 18; Mes. 24: m. 22; Mes.
25: m. 14; Mes. 25: m. 76; Mes. 27:
m. 126; Mes. 30: m. 104; Mes. 30: m.
138; Mes. 30: m. 173; Mes. 31: m. 28;
Mes. 31: m. 45; Mes. 32: m. 29; Mes.
32: m. 53; Mes. 32: m. 107; Mes. 32:
m. 141; Mes. 32: m. 148; Mes. 36: m.
2; Mes. 36: m. 18; Mes. 44: m. 4; Mes.
44: m. 10; Mes. 46: m. 14; Mes. 47:
m. 65; Mes. 47: m. 130; Mes. 47: m.
137; Mes. 53: m. 42; Mes. 63: m. 52;
Mes. 65: m. 18; Mes. 84: m. 22; Mes.
84: m. 23; Mes. 84: m. 27; Mes. 84:
m. 59; Mes. 84: m. 72; Mes. 98: m. 18;
Mes. 98: m. 64; Mes. 105: m. 72; Mes.
111: m. 71)

saña: İkinci teklik şahıs zamirinin yönelme hali
ekini almış hali, sen (Ebu Cehl'in yerine).

Çün güneş toğdı görindi dūr baña
Sen ki gözsüzsin görünmedi **saña**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
220). [saña,]

saña: Sen, ikinci tekil şahıs zamirinin yönelme
durumu eki almış biçimi (Hz. Muhammed'in
yerine).

Başını ayağı altında kodı
Saña vü dīnūne inandum didi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
272). [saña,]

saña: Sana, senin için.

Oğlan eydür evvel ata anadur
Kendü oğlına kim eylük **sanadur**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra
50). [sanadur, -dur]

(Mes. 109: m. 28)

saña dahı: Sana da.

Ben görüben birin oda yakmazam
Ümmetüni **saña dahı** çaķmazam
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra
56). [saña dahı,]

saña daķı: Sana da.

Şeyh falān dirler-idi baña daķı
Nitekim şeyh dirler uş **saña daķı**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
8). [saña daķı,]

saña ne: Seni ilgilendirmez, alakadar etmez
anlamında bir söz.

Ben saña hergiz Müstülmān dimeyem
Saña ne kim ben yiyem yā yimeyem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra
48). [saña ne,]

san'an: Yemenin merkezi olan şehir.

Var-ıdı **San'an** şarında bir ulu
Göñli deryā vü içi dūrler tolu
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra
5). [san'an,]

şanan kişi: Zanneden kimse.

Halk çokdur ol yalunuz bir-durur
Biri çok **şanan kişi** kâfir-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra 32*). [*şanan kişi,]*

şanasın kim: Sanırsın ki.

Bâğ arasındaki böstândur yüzi
Şanasın kim bir gülüstândur yüzi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 45, Mısra 12*). [*şanasın kim,]*

şan'at: İş, meslek; ustalık, hüner.

Bu muraşşa' sözleri aňlamadı
Şan'atına bakuban taňlamadı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 12*). [*şan'atına, -ın, -a]*

şan'at: Bir duygunun, tasarının veya güzelliğin anlatımında kullanılan yöntemlerin tamamı veya bu anlatım sonucunda ortaya çıkan üstün yaratıcılık. || Söz sanatı.

Vezn-ile çün şî'ri taqî' eyleyem
Şan'atın tecnîs ü tarşî' eyleyem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 52*). [*şan'atın, -ın]*

şan'at: İş, meslek.

Şanma kim bâzârumuz hiçe gider
Şan'atumuz kâmusı hiçe gider
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 54*). [*şan'atumuz, -umuz]*

şâni': Yaratıcı, Allah.

Hüccetiyle dehri seni aldaya
Şâni' ol sen şandugûñ degül diye
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra 12*). [*şâni',]*

(*Mes. 52: m. 27; Mes. 52: m. 10*)

şâni': Sanatkarca yapan, yaratan, san'at eseri olarak meydana getiren || Allah.

Eydesin maşnû'a bir **şâni'** gerek
Zîra her mecmû'a bir câmi' gerek
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra 19*). [*şâni',]*

(*Mes. 52: m. 21*)

şâni': Yapan, yaratan.

Şâni' olmaz-ısa bu maşnû'a pes
Kendüye **şâni'** ola iy hiç kes
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra 22*). [*şâni',]*

(*Mes. 52: m. 55; Mes. 52: m. 23*)

şâni' ü maşnû': Yaratan ve yaratılan.

Şâni' ü maşnû' bir nesne kaçan
Ola iy 'aklı hevâsından seçen
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra 25*). [*şâni' ü maşnû',]*

şanma: İstemek, dilemek; düşünmek.

Kendüzüne **şanmadugûñ** zînhâr
Şanma ayruğa dahı iy nâmdâr
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 99*). [*şanmadugûñ, -dugûñ]*

şanma: Düşünme; isteme, dileme!.

Kendüzüne şanmadugûñ zînhâr
Şanma ayruğa dahı iy nâmdâr
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 100*). [*şanma,]*

şanma kim: Zannetme ki.

Şanma kim şârda kişiler çok-durur
Bizden artuğ şârda kimse yok-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 139*). [*şanma kim,]*

(*Mes. 69: m. 111; Mes. 81: m. 99; Mes. 84: m. 71; Mes. 84: m. 132; Mes. 85: m. 129; Mes. 88: m. 18; Mes. 88: m. 17; Mes. 12: m. 39*)

sarây: Padişah sarayı.

Güneşe irişene kûl ola ay
Şâhı bulana tufeyl ola **sarây**

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 21, Mısra 6). [sarây,]

(Mes. 53: m. 27; Mes. 53: m. 75; Mes. 53: m. 80; Mes. 72: m. 183)

sarây: Saray, köşk.

saru: Sarı; soluk (yüz bağlamında).

Biz şehûn kulağına dirüz sözi
Sen **sarây-ıla** ne aldarsın bizi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 26). [sarây-ıla, --ıla]

Kim kızıl yüz kaygudan ayru-durur
Saru yüzlü âdemî şayru-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 32). [saru,]

(Mes. 107: m. 108)

sat: Bir malı veya mülkü para karşılığı elden çıkarmak || Satıp kurtulmak.

sarây issi: Saray, köşk sahip(ler)i.

Çok **sarây issi** bir eve hışt olur
Ol ne zîbâdur ki soñra zîşt olur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 46, Mısra 5). [sarây issi,]

Bu kamu bütleri uşatmak gerek
İltüben demürçiye **satmak** gerek
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 16). [satmak, -mak]

sarây-ı zer-nigâr: Altın işlemeli saray.

sat: Bir malı veya mülkü para karşılığı elden çıkarmak, satmak.

Biri gördi bir **sarây-ı zer-nigâr**
Uçar-iken anda indî şâhvâr
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 39). [sarây-ı zer-nigâr,]

Gevheri şarrâf erenler **şatsa** yig
'Âlemi Gülşehri adı dutsa yig
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 303). [şatsa, -sa]

(Mes. 21: m. 7)

(Mes. 33: m. 12; Mes. 40: m. 63; Mes. 65: m. 85; Mes. 72: m. 16; Mes. 72: m. 467; Mes. 75: m. 46; Mes. 75: m. 3; Mes. 75: m. 81; Mes. 75: m. 16; Mes. 81: m. 44; Mes. 81: m. 51; Mes. 81: m. 21; Mes. 81: m. 47; Mes. 81: m. 51; Mes. 81: m. 42; Mes. 86: m. 16; Mes. 100: m. 87; Mes. 100: m. 93; Mes. 100: m. 7; Mes. 102: m. 117; Mes. 102: m. 120; Mes. 107: m. 58; Mes. 5: m. 300; Mes. 75: m. 24)

şarf: Arapça'da kelime türetme ilmi.

Fıkh fıkhâ nahva nahvı şarfa **şarf**
Aşla kavuşmakdur iy yâr-ı şigerf
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra 61). [şarf,]

(Mes. 56: m. 61; Mes. 72: m. 126)

satan: Satan (kişi).

şarrâf: Bir şeyden iyi anlayan, o şeyin ehli olan kimse.

Gevheri **şarrâf** erenler şatsa yig
'Âlemi Gülşehri adı dutsa yig
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 303). [şarrâf,]

Benvenin şimdi ki mîrğanlık dutan
Benden artuğ kimse yok cevher
şatan (Mantıku't-Tayr, Mesnevi 33, Mısra 26). [şatan,]

saru: Sarı.

satar: Söylemek, sunmak.

Ağzı tolu şekker ü tonı yeşil
Şaru ayağı vü minkāri kızıl
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra 4). [şaru,]

Biz seni da'vet kıluruz ter söze
Kuru zühdi ne **satarsın** sen bize
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 28, Mısra 22). [satarsın, -sın]

satar: Söylemek, nakletmek.

Her biri elinde bir mühür dutar
‘Âleme dolar Gülşehrî **satar**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 326*). [*satar,]*

sataş: *Rastlamak, karşılaşmak.*

Niçe kişiye **sataşduñ** şormaduñ
Gördüğün şahşı muhâla urmaduñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 145*). [*sataşduñ, -duñ]*

(*Mes. 19: m. 1; Mes. 30: m. 3; Mes. 65: m. 76; Mes. 69: m. 135; Mes. 84: m. 16; Mes. 102: m. 8*)

sataş: *Bir kimseyi rahatsız edecek davranışta bulunmak || Rastlamak karşılaşmak.*

Bindi Rüstem hoş giderler söyleyü
Dek bize **sataşmaya** Rüstem diyü
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 142*). [*sataşmaya, -ma, -ya]*

sataş: *Musallat olmak || Karşılaşmak.*

Göge varan cân kavuşdı cennete
Yırde kalan cân **sataşdı** miñnete
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 97, Mısra 32*). [*sataşdı, -dı]*

satıl: *Satılmak.*

Şevk-ıla eydür ki hiçe alınan
Girü hiçe **satılur-ımış** hemân
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 32*). [*satılur-ımış, -ur, --ımış]*

(*Mes. 81: m. 173*)

satın al-: *Satın almak.*

Yok-durur Gülşehrî'nün hiçi meger
Kim hiçe dahı **satın almaz** güher
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 84*). [*satın almaz, -maz]*

(*Mes. 72: m. 467*)

satmak: *Satmak || Büyüklük taslamak.*

Serçe gibi başladuñ ötmeklige
Tütürlara ma‘rifet **satmaqlığa**

(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 292*). [*satmaqlığa, -lıg, -a]*

satı: *Alışveriş.*

Şükr kim bu **şatuda** sermâyemüz
Ne ziyân kıldı ne assı mâyemüz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 35*). [*şatuda, -da]*

(*Mes. 75: m. 41; Mes. 75: m. 67*)

satun ala: *Satın almak.*

Tâ metâ‘ı dolaya pîçe kişi
Çün **şatun ala** anı hiçe kişi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 34*). [*şatun ala, -a]*

satun ala: *Satın almak.*

Degme kez ‘Attâr kim Rüm'a gele
Bir dükândan şekkeri **şatun ala**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra 18*). [*şatun ala,]*

satun al-: *Satın almak.*

Eydür aña kanda bulalar bahâ
Kim **şatun alalar** anı bî-bahâ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 104*). [*şatun alalar, -alar]*

(*Mes. 40: m. 63; Mes. 75: m. 63; Mes. 100: m. 7; Mes. 10: m. 96*)

savâb: *Doğruluk, dürüstlük.*

Şimdi ay indi vü çıkdı âfitâb
Küfr ü ‘isyân gitdi vü geldi **savâb**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 44*). [*savâb,]*

(*Mes. 69: m. 30*)

savâb: *Doğru.*

Hüdhüd eyle virdi bunlara cevâb
Kim hatâdan rüşen aılandı **savâb**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 37, Mısra 10*). [*savâb,]*

(Mes. 56: m. 21)

savāb: Dosdoğru, doğruca.

Bir gün anda kim hıtab olur **savāb**
Bāyezīd'e Tañrı eyledi hıtab
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra
1). [savāb,]

savaş: Harp, mücadele, uğraşma, kavga.

Her **savaş** içinde ser-ğavğa-durur
Ne yılan dersin kim ejderhā-durur
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 82, Mısra
13). [savaş,]

savıl: Savmak, defetmek, uzaklaştırmak.

Rüstem altından ol atun **savılır**
At doşınur yire hırd u hām olur
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
63). [savılır, -ur]

savm u şalāt erkānını: Oruç ve namaz âdâbı.

Terbiye **savm u şalāt erkānını**
Vācibünün farz u istihsānını
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra
27). [savm u şalāt erkānını, -nı]

savmı dutaram: Oruç tutmak.

Eydür eylerem zekātumı edā
Savmı dañı **dutaram** iy muqtedā
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra
108). [savmı dutaram, -ar, -am]

savt: Ses, seda.

Çünkü Nevruz u Hicāz āgāz ide
Rāst **savtın** Būselikde sāz ide
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra
16). [savtın, -i, -n]

savt u sāza: Ses ve seda.

Çün Sipāhān'dan Hicāz'a irişem
Bunça dürlü **savt u sāza** irişem
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra
14). [savt u sāza, -a]

savurduk yile: Yele vermek, heba etmek.

Nisbetümüz var-ısa girdük yola
Yoğ-ısa toprağı **savurduk yile**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 38, Mısra
22). [savurduk yile,]

sa'y: Çaba, gayret.

Her ne **sa'y-ıla** kim anda itdiler
Ol aradan şeyhi alup gitdiler
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra
105). [sa'y-ıla, --ıla]

sav: Kabul etmek, addetmek.

'Ālemīler işidüben ne diye
Yā bizi kim ādemīlerden **saya**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
256). [saya, -a]

(Mes. 53: m. 150; Mes. 53: m. 146)

sav: Sayacak.

İki pulı yok cihānda **sayası**
Bir soğum etmegi yokdur yiyesi
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
115). [sayası, -ası]

sav: Kabul etmek, öyle görmek.

Bellülerün azlarını çoğa **şay**
Bilmedüğün kişileri yoğa **şay**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
293). [şay,]

(Mes. 30: m. 294)

sav: Saymak.

Şol tokuz kavmuñ ki **şaydum**
cānların
Kıldılar pāk ü dürtüst imānların
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra
75). [şaydum, -du, -m]

sav: Saymak, yerine koymak.

Anda kim bir çöpe **şaymazlar** canı
Kim-durur varup okıyan fermarı
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra
85). [şaymazlar, -maz, -lar]

(Mes. 96: m. 12)

şayd eyledi: Avlamak. Beyitte "kendine bağlamak" anlamındadır.

Halkı eyle hulk-ıla **şayd eyledi**
Kim kamu halkı eyliğini söyledi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 481). [şayd eyledi, -di]

şayd idesin: Avlamak; gönlünü kazanmak.

Eyle san kim Mekke'yi şayd idesin
'Âlemün halkın nite **şayd idesin**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 42). [şayd idesin, -esin]

şayd itmege: Avlamak; ele geçirmek.

Bilmedüm geldüm seni **şayd itmege**
Şayduñ oldum kuvvetüm yok
gitmege (Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 269). [şayd itmege, -me, -ge]

şayd oldu: Av olmak || Esir düşmek, eline düşmek.

Büleheb çün gördi kim Safvân aña
Şayd oldu vü becid kaldı taña
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 160). [şayd oldu, -dı]

şaydgâh: Avlak, av yeri.

Şaydgâhıydı bir aslanuñ meger
Ol şaha kıl tağda her bir cânavar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 47). [şaydgâhıydı, -ı, -y, -dı]

şayduñ oldum: Av olmak.

Bilmedüm geldüm seni şayd itmege
Şayduñ oldum kuvvetüm yok
gitmege (Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 270). [şayduñ oldum, -du, -m]

sāye: Gölge.

Kim benüm **sāyemde** er şultān olur
İrmeyen sāyeme sergerdān olur

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 23, Mısra 3). [sāyemde, -m, -de]

(Mes. 23: m. 10; Mes. 39: m. 34; Mes. 39: m. 33)

sāye: Gölge. || Yansıma.

Kuşlar anuñ **sāyesidür** kamusu
Mülkinuñ pīrāyesidür kamusu
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 31). [sāyesidür, -si, -dür]

(Mes. 23: m. 4; Mes. 39: m. 35; Mes. 2: m. 33; Mes. 2: m. 36)

sāye: Gölge || Himaye, gözetme.

Düşdi sîmurğuñ cihāna sāyesi
'Âlemün ol **sāyedür** sermāyesi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 32). [sāyedür, -dür]

(Mes. 2: m. 35; Mes. 15: m. 28)

sāyiğüne'r-rāki'üne's-sācidün: Oruç tutanlar, rükū edenler, secde edenler. (Tevbe/112).

Bu esāsı eylediler reh-nümün
Sāyiğüne'r-rāki'üne's-sācidün
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 316). [sāyiğüne'r-rāki'üne's-sācidün,]

sāvil: Dilenci.

Şorar ol **sāvil** ki bu cevherleri
'Arza kıl sen bize ol gevherleri
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 41, Mısra 1). [sāvil,]

(Mes. 73: m. 16)

sayısuz: Sayısız, hesabı olmayan (dünyevi bağlilik bağlamında).

Yön belürür çün ki **sayısuz** kulum
Ad-ıla Gülşehri'ye yokdur ölüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra 57). [sayısuz,]

saykal: Cila, parlaklık.

Äyinâyı jengi yimeden düriş
Şaykal-ıla bir şafâsına iriş
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 77, Mısra 8*). [*şaykal-ıla, --ıla*]

şaykal bula: Cilalı olmak, parlaklık kazanmak.

Âhı katında bir âyîne ola
Şeyhî katında hemân **şaykal bula**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 32*). [*şaykal bula, -a-la*]

şayru: Sayrı, hasta.

Kim meger bir pâdişâh **şayru** idi
Râhatından renc-ile ayru idi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 7*). [*şayru,]*

(*Mes. 25: m. 87; Mes. 43: m. 14; Mes. 43: m. 18; Mes. 43: m. 1; Mes. 44: m. 36; Mes. 44: m. 33; Mes. 44: m. 28; Mes. 44: m. 39; Mes. 57: m. 14; Mes. 88: m. 18; Mes. 88: m. 93; Mes. 88: m. 18; Mes. 88: m. 16; Mes. 88: m. 18; Mes. 91: m. 32; Mes. 91: m. 28; Mes. 91: m. 34*)

şayru ol-: Hasta olmak.

Ayruğ ol yüzden kim ol **şayru ola**
'Âşkından bir nefes ayru ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 21*). [*şayru ola, -a*]

(*Mes. 91: m. 77; Mes. 88: m. 3; Mes. 107: m. 49; Mes. 11: m. 56; Mes. 75: m. 59; Mes. 1: m. 9; Mes. 88: m. 10; Mes. 68: m. 24; Mes. 107: m. 91*)

şayrulığ: Hastalık.

Ne dise eydür ölümünden dut anı
Kim ola **şayrulığa** râzî teni
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 96*). [*şayrulığa, -a*]

şayrulık: Hastalık.

Sen dilersin kim bu **şayrulık** gide
Âhîr ol ölmege nite şabr ide
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 93*). [*şayrulık,]*

(*Mes. 88: m. 20*)

sâz: Sazdan yani kamıştan yapılan ney gibi çalgı aletlerine verilen ad; eğlence, musiki.

Ben şeker yirem kim uçam **sâz-ıla**
Perdelerde söyleyem âvâz-ıla
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra 11*). [*sâz-ıla, --ıla*]

sâz: Her çeşit mûsikî âletine verilen isim, çalgı, eğlence.

Çün girür Rıdvân ki yüz biñ **sâz-ıla**
Bunlar uçmakda yörürler nâz-ıla
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 33*). [*sâz-ıla, --ıla*]

sâz: Eğlence, terennüm, nağme.

Bülbül ü kumrı aña hōş **sâz-ıla**
Muğrı oldılar u hûb âvâz-ıla
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 99*). [*sâz-ıla, --ıla*]

(*Mes. 50: m. 13*)

sâz: Terennüm, musikî.

Bir kaç âyet **sâz-ıla** okıdılar
Zühre çengin başına dokıdılar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 105*). [*sâz-ıla, --ıla*]

(*Mes. 94: m. 7; Mes. 94: m. 31; Mes. 94: m. 16*)

sâz: Musiki || Çalıp söyleme.

Çargâ üni tütünüñ âvâzını
Mağv ider-idi vü kamu **sâzını**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 26*). [*sâzını, -ın, -ı*]

(*Mes. 94: m. 12*)

sâz: Çalıp söyleme || Seda, ses.

Fi'li zişt ü yavlağ âvâzı yavuz
Lehçesi bî-lezzet ü **sâzı** yavuz

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 32). [sāzı, -ı]

(Mes. 50: m. 62)

sāz: Uğraş, iş, gayret.

Bir muraşşa ' tacı aldı koynına
Kim muvâfık düşdi ol **şāz** oynına
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 58). [şāz,]

(Mes. 75: m. 4; Mes. 96: m. 53; Mes. 102: m. 121; Mes. 105: m. 19; Mes. 27: m. 83; Mes. 58: m. 11)

sāz: Makam. (musiki bağlamında).

Yañıla kuşlar dilin yüz nāz-ıla
Bundan örgene vü yüz biñ **sāz-ıla**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 52). [sāz-ıla, --ıla]

(Mes. 94: m. 23)

sāz eyle-: Çalgı çalmak, musiki icra etmek.

Girü Gülşehrî sözi **sāz eyledi**
Mantıku't-tayr'ı hōş āğāz eyledi

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 1, Mısra 34). [sāz eyledi, -di]

(Mes. 94: m. 17)

sāz eyledi: Hazırlık yapmak.

Çünkü tūtī bu kamu **sāz eyledi**
Hōş ilinden yaña pervāz eyledi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 165). [sāz eyledi, -di]

sāz ide: İcra etmek (şarkı söylemek bağlamında).

Çünkü Nevruz u Hicāz āğāz ide
Rāst şavtın Būselikde **sāz ide**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 16). [sāz ide, -e]

(Mes. 94: m. 20)

sāz id-: İcra etmek; söylemek, anlatmak.

Degmesi bir kuru özri **sāz ide**
Söylediler hüdhüde yüz nāz ide
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 37, Mısra 7). [sāz ide,]

(Mes. 105: m. 2)

sāz iden: Yapan, icra eden (Gülşehrî).

Şād ol iy her dāsitanı **sāz iden**
Dükedüben bir dahı āğāz iden
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 169). [sāz iden,]

sāz u söz-ile: Saz (çalgı, müzik) ve söz.

Kendüzinüñ yasını dutar-iken
Degme **sāz u söz-ile** öter-iken
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 94, Mısra 44). [sāz u söz-ile, --ile]

sāzın düze: İşi düzenlemek.

Sen olırsın gāzā **sāzın düze**
Var ilünde muntazır olğıl bize
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 279). [sāzın düze,]

sebak: Ders, talim.

Çün bulıtlar birbirine sürtişür
Ra'd olur sen bu **sebakları** bişür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 170). [sebakları, -lar, -ı]

sebak iltür-idi: Ders vermek.

Bāğ uçmağdan **sebak iltür-idi**
Serv tūbī vü reyāhīn hūr-idi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 3). [sebak iltür-idi,]

sebāt: Kararlılık, kalıcılık.

Çün ma'ādinden nebāta irişe
Kim biraz berg ü **sebāta** irişe
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 48). [sebāta, -a]

sebeb: Neden, gerekçe.

Eydür âhir işüñüz nite-y-idi
Bunda gelmekden **sebeb** bes ne-y-idi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 88*). [*sebeb,]*

(*Mes. 69: m. 140*)

sebeb: *Neden, sebep, vesile.*

Kamunun yolsuzluğına ben **sebeb**
Beni yoldan çıkaran kimdür 'aceb
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 119*). [*sebeb,]*

sebze: *Çimen, yeşillik.*

Sebze ortasında ağan şu-y-ıdı
Çeşmelerün kayırı inçü-y-idi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 13*). [*sebze,]*

sebze ortasında: *Yeşillik arasında.*

Nāgehān bir sebzegāha irdiler
Sebze ortasında bir küp gördiler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 306*). [*sebze ortasında,]*

sebzegāh: *Yeşillik, çimenlik || Bahçe.*

Nāgehān bir **sebzegāha** irdiler
Sebze ortasında bir küp gördiler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 305*). [*sebzegāha, -a]*

sebz-püş: *Yeşil elbiseli; yeşil örtülü.*

Dir benem kim söylerem şekker gibi
Sebz-püşam Hızır peygamber gibi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra 6*). [*sebz-püşam, -am]*

seç: *Seçmek, tercih etmek.*

Toprağı başuma saçmakdan kaçam
Yohsa bārī bir ulu yirden **seçem**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 78*). [*seçem, -em]*

seccāde: *Yere serilip üzerinde namaz kılmaya yarayan eşya.*

Zāhid ol durur ki tapu üstine
Bırağa **seccādesin** şu üstine
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 28, Mısra 28*). [*seccādesin, -sin]*

(*Mes. 81: m. 15*)

secde eyle hakk'a: *Allah'a secde etmek.*

Birisi eydür ki dilünü bile
Secde eyle Hakk'a vü 'özrünü dile
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 30*). [*secde eyle hakk'a,]*

secde eyler tañrı'ya: *Allah'a secde etmek; O'na inanmak.*

Tañrı Tersā kızına imān virür
Secde eyler Tañrı'ya vü cān virür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 96*). [*secde eyler tañrı'ya,]*

secde eylevem: *Secde etmek, yere kapanmak.*

Şeyh eydür ol bütün yüzün baña
Gösterün kim **secde eylevem** aña
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 32*). [*secde eylevem, -y, -em]*

secde kıl-: *Secde etmek.*

Secde kıl bütlerle vü Qur'an'ı yak
Hamr iç imānunu gözden bırak
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 73*). [*secde kıl,]*

(*Mes. 84: m. 26 Mes. 84: m. 28 Mes. 84: m. 23 Mes. 84: m. 32 Mes. 10: m. 30*)

secde kılmadum: *Secde etmek || Şeytanın, Hz. Adem'e secde etmeyip, onu kabul etmemesi olayı.*

Ben hıtab-ı üscüdü yı bilmedüm
Secde senün ileyünde **kılmadum**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 88*). [*secde kılmadum, -ma, -dum]*

seçen: *Tercih eden kişi.*

Ben bu zühd ü arılığı-ıla kaçan
Olmayam müzdi yazuğundan **seçen**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 26, Mısra 20*). [*seçen,]*

seçen: Seçip ayıran (kişi).

Şāni‘ ü maşnū‘ bir nesne kaçan
Ola iy ‘aklı hevāsından **seçen**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra 26*). [*seçen,]*

sedd: Set. || Engel.

Düşdüm ol kayda ki çıkmagı muhāl
Yapdum ol **seddi** ki yıkmagı muhāl
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 166*). [*seddi, -i]*

sefer kıl-: Sefere çıkmak, yolculuğa çıkmak.

Ne **sefer** kim şimdiden girü **kılam**
Bir benüm gibi baña yoldaş bulam
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 323*). [*sefer kılam, -am]*

(*Mes. 32: m. 56*)

segri: (doğru söze) başlamak, yönelmek.

Anda kim er toğru sözi **segridür**
Ben, benem dağı dir-isem egridür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 61, Mısra 27*). [*segridür, -dür]*

sehā: Cömertlik, el açıklığı.

Anda ihsānuñ **sehānuñ** kıymatı
Ola mı yavlağ laṭif ü key katı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 73, Mısra 23*). [*sehānuñ, -ñuñ]*

sehāvet: Cömertlik.

Biri eydür kim **sehāvet** bende çok
Dāru isterler-ise bir buhl yok
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 73, Mısra 1*). [*sehāvet,]*

sehāvet itmegi: Cömertlik yapmak.

Gündüzin sevdük **sehāvet itmegi**
Gice konuqsuz yimedük itmegi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 73, Mısra 13*). [*sehāvet itmegi, -meg, -i]*

seher: Sabah vakti.

Böyle giç irmeye aḥşāma **seher**
Bu gice rüz-ı kıyāmetdür meger
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 137*). [*seher,]*

sehl: Kolay.

Mālumuñ virdüm zekātın ehline
Müşkil işleruñ yapışdum **sehline**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 51, Mısra 28*). [*sehline, -in, -e]*

sehl ol-: Kolay olmak, kolaylaşmak.

Kim Resül eydür ki her yola refik
Buluñuz kim **sehl ola** size tarik
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 22*). [*sehl ola, -a]*

(*Mes. 14: m. 71*)

sehm: Hisse, pay.

Çün ferāyız ‘ilmini kıldum ḥisāb
Bildüm uḥt u ibn **sehmīn** bī-ḥicāb
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 72*). [*sehmīn, -in]*

sehmü'l-ğayb: Gayb oku, gizli ok.

Bunça **sehmü'l-ğayb** rahmānī-durur
Bunça **sehmü'l-ğayb** şeytānī-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 105*). [*sehmü'l-ğayb,]*

(*Mes. 102: m. 106*)

sehmü'l-ğayb-ı rahmānī: Tanrı'nın gizli oku.

Anı kim şer‘a muvāfiḳdur soruñ
Anı **sehmü'l-ğayb-ı rahmānī** görüñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 110*). [*sehmü'l-ğayb-ı rahmānī,]*

sehmü'l-ğayb-ı şeytānī: Şeytanın gizli oku.

Şer‘-ile degül-ise terkîn kılıñ
Anı **sehmü’l-ğayb-ı şeytânî** bilüñ
(Mantıku’t-Tayr, Mesnevi 102, Mısra
112). [sehmü’l-ğayb-ı şeytânî,]

sekbân: Köpek bakıcısı.

Tagda **sekbân** anları nâgâh görür
Yügrük itleri bulara kişkürür
(Mantıku’t-Tayr, Mesnevi 60, Mısra
67). [sekbân,]

(Mes. 60: m. 36)

sekizinci gök: Sekizinci gök. (Cennetin
katmanları bağlamında).

Sekizinci gök ulü'l-‘azme behişt
Oldı yavlaq hûb u key ‘âlî sirişt
(Mantıku’t-Tayr, Mesnevi 97, Mısra
3). [sekizinci gök,]

sekizinci ola: Sekizinci (kişi) olmak.

Ol kim ister kim **sekizinci ola**
Olıbiçek hûd ortaya gele
(Mantıku’t-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
217). [sekizinci ola, -a]

sekizinci olam: Sekizinci (kişi) olmak.

Ben **sekizinci olam** dahı olam
Râzı vü rızkumı ‘âlemde bulam
(Mantıku’t-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
221). [sekizinci olam, -am]

sekkizinci gökde: Sekizinci gök.

Kalanına şâbitât ad urdılar
Sekkizinci gökde bunlar durdılar
(Mantıku’t-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
224). [sekkizinci gökde, -de]

sekri: Seğırtmek, koşmak.

Tavşan oynayı çıkageldi girü
Degme yaña **sekriyüben** çarh uru
(Mantıku’t-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
266). [sekriyüben, -y, -üben]

(Mes. 91: m. 255)

selâm: Esenlik dileme sözü, selam.

Çün **selâmunuñ** ‘aleykini alur
Hînk-i Rüstem rahşına yakın gelür
(Mantıku’t-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
11). [selâmunuñ, -ı, -nuñ]

(Mes. 32: m. 82; Mes. 32: m. 72; Mes.
32: m. 34; Mes. 32: m. 98; Mes. 32:
m. 99; Mes. 32: m. 103; Mes. 32: m.
76; Mes. 63: m. 38; Mes. 69: m. 33;
Mes. 71: m. 37; Mes. 81: m. 3)

selâm alur: Selâm veren birine selâmla
karşılık vermek.

Çün bakar Leylî selâm aña virtür
Çün **selâm alur** katında oturur
(Mantıku’t-Tayr, Mesnevi 47, Mısra
52). [selâm alur, -ur]

selâm eyleyesin: Selam etmek, esenlik dilemek.

Kim Süleymân’a **selâm eyleyesin**
Mantıku’t-tayr’ı tamâm eyleyesin
(Mantıku’t-Tayr, Mesnevi 52, Mısra
57). [selâm eyleyesin, -y, -esin]

selâm olsun: "Saygım, esenlik dileklerim ona
ulaşsın" anlamında bir iyi dilek sözü.

Eydür iy hVöca **selâm olsun** saña
Giderem kendü makâmumdan yaña
(Mantıku’t-Tayr, Mesnevi 32, Mısra
141). [selâm olsun, -sun]

selâm vir-: Selam vermek, selamlamak.

Çün **selâm virdi** vü kıldı ihtirâm
Hıızr eydür ol ere kim iy imâm
(Mantıku’t-Tayr, Mesnevi 19, Mısra
7). [selâm virdi, -di]

(Mes. 69: m. 29; Mes. 69: m. 31; Mes.
47: m. 51)

selâmatlığa irdi: Huzura ermek, esenliğe
kavuşmak.

Biz şefâ‘at eyledük Tañrı kerîm
Kim **selâmatlığa irdi** ol sakîm

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 42). [selâmatlığa irdi,]

selâmi aldılar: Birinin esenlemesine karşılık vermek.

Ol **selâmi** tütüler çün **aldılar**
Cümlesi yire düşüben öldiler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 77). [selâmi aldılar, -dı, -lar]

selâmi virmesem: Selamlamak.

Eydür âhîr bu **selâmi virmesem**
Yigreg-idi kanlarına girmesem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 83). [selâmi virmesem, -me, -se, -m]

selâmın al-: Selâm veren birine selâmla karşılık vermek.

Açdı kapu Büşr aña virdi selâm
Çün **selâmın aldı** ol 'avrat tamâm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 386). [selâmın aldı, -dı]

(Mes. 72: m. 96; Mes. 50: m. 45)

selâmuñ aldılar: Selâm veren birine selâmla karşılık vermek.

Tütüler çünkim **selâmuñ aldılar**
Hasretüñden cümle düşüp öldiler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 101). [selâmuñ aldılar, -dı, -lar]

selçukî: Selçuklu.

Pâdişâhlarda nişânım göreler
Sâyemi **Selçukîler'den** soralar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 23, Mısra 10). [selçukîler'den, -ler, -'den]

selîm: Tertemiz, arınmış; sağlam, doğru.

Birisi eydür vefâdâram 'azîm
Hâtırum bî-kîne vü kalbüm **selîm**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 86, Mısra 2). [selîm,]

selsebilüñ çeşmesi: Selsebil çeşmesi; (Cennette bir çeşme; içimi boğaza dokunmayacak surette tatlı su.).

Biri şu ırmağına girür yüzer
Selsebilüñ çeşmesi havzın düzer
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 24). [selsebilüñ çeşmesi,]

semâ' uran: Sema: Mevlevilerin zikir esnasındaki dönüşleri. Sema eylemek.

Hırka geyen kişi midür şeyh olan
Yâ **semâ' uran** midur yolu bilen
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 67, Mısra 6). [semâ' uran, -an]

semen: Baha, kıymet, değer, tutar.

Eydür aña yitürimezem **semen**
Bir **semen** hergiz ola mı yüzce men
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 151). [semen,]

(Mes. 81: m. 152)

semender: Ateşte yaşadığına inanılan ve ateşten etkilenmeyen efsanevî bir hayvan.

Aşlumuz çekdi bizi bu oyuna
Kim **semender** odda kaçan köyüne
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 70). [semender,]

semî': "Her sözü duyan, her sesi işiten" anlamında esmâ-i hüsnâdan (Allah'ın en güzel isimlerinden)dır.

Ben degül miyem **semî'** ü yâ basîr
Yâ hâkîm ü yâ 'âlîm ü yâ hâbîr
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra 23). [semî',]

semiz: Semiz, şişman.

Eydür iy şeh tañlaçak girdüm yola
Benüm ile bir **semiz** tavşan bile
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 162). [semiz,]

(Mes. 91: m. 166; Mes. 91: m. 163)

semm içe: Zehir içmek.

Tūs bu tağlar yolın kaçan geçe
Sām bu bezmūn içinde **semm içe**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 104, Mısra
24). [semm içe, -e]

sen: İkinci tekil şahıs zamiri (Allah Teala yerine).

Biz perişān-hāl ü **sen** perverdigār
Biz günehlüler ü **sen** āmurz-gār
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra
101). [sen,]

(Mes. 78: m. 102; Mes. 98: m. 35;
Mes. 98: m. 36; Mes. 98: m. 53; Mes.
98: m. 55; Mes. 98: m. 56; Mes. 98:
m. 58; Mes. 98: m. 29)

sen: İkinci tekil şahıs zamiri (Şeytan yerine).

Çünkü **sen** kābil degülsin rahmete
Lācerem maḥşūş olduñ la'nete
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra
63). [sen,]

(Mes. 85: m. 90)

sen: İkinci tekil şahıs zamiri (Hz. Muhammed bağlamında).

Sen bularuñ yazuğın bilür-iseñ
Şuçlarınuñ fikrini kıılır-ısañ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra
23). [sen,]

sen: İkinci tekil şahıs zamiri, sen. || Leyla, sevgili.

Senden ol günden ki ben azmışvanın
Hāturuma naḥşuñı yazmışvanın
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra
119). [senden, -den]

sen: "Sen" ikinci tekil şahıs zamiri.

Ol kuşa tap **sen** ki yüz biñ kanadı
Var-durur her yirde biñ bir adı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra
25). [sen,]

(Mes. 2: m. 36; Mes. 5: m. 47; Mes. 5:
m. 121; Mes. 5: m. 207; Mes. 5: m.
209; Mes. 5: m. 279; Mes. 5: m. 257;
Mes. 9: m. 29; Mes. 12: m. 55; Mes.
12: m. 59; Mes. 12: m. 115; Mes. 12:
m. 120; Mes. 12: m. 176; Mes. 12: m.
189; Mes. 12: m. 193; Mes. 12: m.
211; Mes. 12: m. 217; Mes. 12: m.
211; Mes. 12: m. 66; Mes. 13: m. 8;
Mes. 13: m. 40; Mes. 13: m. 42; Mes.
13: m. 7; Mes. 13: m. 9; Mes. 14: m.
48; Mes. 15: m. 97; Mes. 15: m. 116;
Mes. 15: m. 96; Mes. 15: m. 28; Mes.
15: m. 115; Mes. 16: m. 32; Mes. 16:
m. 60; Mes. 16: m. 62; Mes. 16: m. 74;
Mes. 16: m. 79; Mes. 16: m. 81; Mes.
16: m. 60; Mes. 16: m. 85; Mes. 16:
m. 67; Mes. 16: m. 71; Mes. 16: m. 88;
Mes. 16: m. 45; Mes. 17: m. 32; Mes.
19: m. 13; Mes. 19: m. 28; Mes. 19:
m. 29; Mes. 21: m. 3; Mes. 24: m. 17;
Mes. 25: m. 47; Mes. 25: m. 87; Mes.
25: m. 93; Mes. 25: m. 98; Mes. 25:
m. 115; Mes. 25: m. 126; Mes. 25: m.
97; Mes. 27: m. 79; Mes. 27: m. 91;
Mes. 27: m. 128; Mes. 27: m. 81; Mes.
27: m. 129; Mes. 27: m. 87; Mes. 27:
m. 93; Mes. 28: m. 4; Mes. 28: m. 9;
Mes. 28: m. 22; Mes. 28: m. 31; Mes.
28: m. 10; Mes. 28: m. 21; Mes. 30:
m. 76; Mes. 30: m. 103; Mes. 30: m.
106; Mes. 30: m. 133; Mes. 30: m.
135; Mes. 30: m. 167; Mes. 30: m.
269; Mes. 30: m. 267; Mes. 31: m. 15;
Mes. 31: m. 36; Mes. 31: m. 41; Mes.
31: m. 46; Mes. 31: m. 29; Mes. 32:
m. 151; Mes. 32: m. 132; Mes. 32: m.
157; Mes. 32: m. 177; Mes. 32: m. 27;
Mes. 32: m. 105; Mes. 32: m. 145;
Mes. 32: m. 177; Mes. 34: m. 7; Mes.
36: m. 1; Mes. 36: m. 5; Mes. 39: m.
15; Mes. 39: m. 113; Mes. 41: m. 2;
Mes. 41: m. 3; Mes. 44: m. 15; Mes.
44: m. 27; Mes. 44: m. 31; Mes. 44:
m. 3; Mes. 44: m. 12; Mes. 44: m. 30;
Mes. 44: m. 9; Mes. 46: m. 1; Mes. 46:
m. 2; Mes. 46: m. 10; Mes. 47: m. 60;
Mes. 47: m. 90; Mes. 47: m. 103; Mes.
47: m. 157; Mes. 47: m. 97; Mes. 47:
m. 102; Mes. 47: m. 56; Mes. 47: m.
67; Mes. 47: m. 81; Mes. 47: m. 53;
Mes. 47: m. 55; Mes. 49: m. 21; Mes.
49: m. 29; Mes. 49: m. 35; Mes. 49:
m. 36; Mes. 50: m. 127; Mes. 50: m.
137; Mes. 52: m. 10; Mes. 52: m. 12;
Mes. 52: m. 13; Mes. 52: m. 45; Mes.
52: m. 8; Mes. 52: m. 11; Mes. 53: m.
95; Mes. 53: m. 19; Mes. 56: m. 11;
Mes. 59: m. 15; Mes. 60: m. 25; Mes.
60: m. 84; Mes. 60: m. 98; Mes. 60:

m. 92; Mes. 63: m. 75; Mes. 63: m. 163; Mes. 63: m. 235; Mes. 65: m. 57; Mes. 66: m. 45; Mes. 66: m. 47; Mes. 66: m. 96; Mes. 66: m. 100; Mes. 66: m. 50; Mes. 66: m. 58; Mes. 66: m. 69; Mes. 66: m. 81; Mes. 66: m. 91; Mes. 66: m. 113; Mes. 66: m. 125; Mes. 66: m. 146; Mes. 66: m. 52; Mes. 66: m. 98; Mes. 66: m. 33; Mes. 66: m. 34; Mes. 66: m. 39; Mes. 66: m. 95; Mes. 66: m. 121; Mes. 66: m. 43; Mes. 66: m. 57; Mes. 66: m. 83; Mes. 68: m. 57; Mes. 68: m. 59; Mes. 69: m. 36; Mes. 69: m. 71; Mes. 69: m. 91; Mes. 69: m. 136; Mes. 69: m. 138; Mes. 69: m. 172; Mes. 69: m. 198; Mes. 69: m. 81; Mes. 69: m. 93; Mes. 69: m. 111; Mes. 69: m. 145; Mes. 69: m. 152; Mes. 69: m. 203; Mes. 69: m. 208; Mes. 69: m. 137; Mes. 69: m. 84; Mes. 69: m. 109; Mes. 71: m. 65; Mes. 72: m. 106; Mes. 72: m. 108; Mes. 72: m. 117; Mes. 72: m. 138; Mes. 72: m. 143; Mes. 72: m. 182; Mes. 72: m. 281; Mes. 72: m. 301; Mes. 72: m. 473; Mes. 72: m. 474; Mes. 72: m. 527; Mes. 72: m. 533; Mes. 72: m. 542; Mes. 72: m. 548; Mes. 72: m. 554; Mes. 72: m. 556; Mes. 72: m. 567; Mes. 72: m. 568; Mes. 72: m. 135; Mes. 72: m. 161; Mes. 72: m. 170; Mes. 72: m. 180; Mes. 72: m. 195; Mes. 72: m. 206; Mes. 72: m. 244; Mes. 72: m. 278; Mes. 72: m. 303; Mes. 72: m. 325; Mes. 72: m. 330; Mes. 72: m. 355; Mes. 72: m. 458; Mes. 72: m. 471; Mes. 72: m. 472; Mes. 72: m. 475; Mes. 72: m. 525; Mes. 72: m. 530; Mes. 72: m. 546; Mes. 72: m. 557; Mes. 72: m. 559; Mes. 72: m. 577; Mes. 72: m. 439; Mes. 72: m. 523; Mes. 72: m. 472; Mes. 72: m. 146; Mes. 72: m. 441; Mes. 72: m. 446; Mes. 72: m. 452; Mes. 72: m. 458; Mes. 72: m. 524; Mes. 72: m. 526; Mes. 72: m. 528; Mes. 72: m. 529; Mes. 72: m. 572; Mes. 72: m. 578; Mes. 72: m. 437; Mes. 72: m. 471; Mes. 72: m. 521; Mes. 72: m. 544; Mes. 72: m. 142; Mes. 73: m. 11; Mes. 74: m. 15; Mes. 74: m. 16; Mes. 74: m. 12; Mes. 75: m. 64; Mes. 75: m. 15; Mes. 75: m. 49; Mes. 77: m. 3; Mes. 78: m. 12; Mes. 78: m. 15; Mes. 78: m. 31; Mes. 78: m. 45; Mes. 78: m. 53; Mes. 78: m. 94; Mes. 81: m. 22; Mes. 81: m. 191; Mes. 84: m. 62; Mes. 84: m. 86; Mes. 84: m. 24; Mes. 84: m. 28; Mes. 84: m. 30; Mes. 84: m. 37; Mes. 84: m. 43; Mes. 84: m. 61; Mes.

84: m. 86; Mes. 84: m. 147; Mes. 84: m. 149; Mes. 84: m. 19; Mes. 84: m. 44; Mes. 84: m. 65; Mes. 84: m. 83; Mes. 84: m. 91; Mes. 85: m. 50; Mes. 85: m. 158; Mes. 85: m. 12; Mes. 85: m. 17; Mes. 85: m. 26; Mes. 85: m. 61; Mes. 85: m. 75; Mes. 85: m. 86; Mes. 85: m. 88; Mes. 85: m. 98; Mes. 85: m. 105; Mes. 85: m. 111; Mes. 85: m. 125; Mes. 85: m. 129; Mes. 85: m. 135; Mes. 85: m. 143; Mes. 85: m. 156; Mes. 85: m. 93; Mes. 85: m. 123; Mes. 85: m. 167; Mes. 85: m. 58; Mes. 85: m. 97; Mes. 85: m. 96; Mes. 85: m. 47; Mes. 85: m. 52; Mes. 85: m. 55; Mes. 85: m. 85; Mes. 85: m. 87; Mes. 85: m. 136; Mes. 85: m. 168; Mes. 87: m. 2; Mes. 88: m. 64; Mes. 88: m. 11; Mes. 88: m. 18; Mes. 88: m. 20; Mes. 88: m. 50; Mes. 88: m. 52; Mes. 88: m. 97; Mes. 88: m. 100; Mes. 88: m. 103; Mes. 88: m. 115; Mes. 88: m. 15; Mes. 88: m. 54; Mes. 88: m. 29; Mes. 89: m. 39; Mes. 90: m. 6; Mes. 90: m. 41; Mes. 90: m. 38; Mes. 91: m. 45; Mes. 91: m. 235; Mes. 91: m. 236; Mes. 91: m. 273; Mes. 91: m. 298; Mes. 91: m. 33; Mes. 91: m. 34; Mes. 91: m. 65; Mes. 91: m. 70; Mes. 91: m. 233; Mes. 91: m. 273; Mes. 91: m. 275; Mes. 91: m. 300; Mes. 91: m. 210; Mes. 91: m. 156; Mes. 91: m. 181; Mes. 91: m. 278; Mes. 91: m. 279; Mes. 91: m. 67; Mes. 93: m. 52; Mes. 94: m. 68; Mes. 94: m. 61; Mes. 94: m. 66; Mes. 94: m. 71; Mes. 94: m. 72; Mes. 97: m. 43; Mes. 98: m. 12; Mes. 98: m. 13; Mes. 98: m. 15; Mes. 98: m. 57; Mes. 98: m. 7; Mes. 98: m. 5; Mes. 98: m. 8; Mes. 98: m. 10; Mes. 98: m. 11; Mes. 98: m. 16; Mes. 98: m. 3; Mes. 100: m. 57; Mes. 100: m. 58; Mes. 100: m. 61; Mes. 101: m. 22; Mes. 101: m. 86; Mes. 101: m. 56; Mes. 102: m. 83; Mes. 102: m. 96; Mes. 103: m. 2; Mes. 105: m. 71; Mes. 105: m. 114; Mes. 105: m. 126; Mes. 105: m. 35; Mes. 105: m. 121; Mes. 106: m. 5; Mes. 106: m. 8; Mes. 106: m. 1; Mes. 106: m. 10; Mes. 106: m. 16; Mes. 106: m. 7; Mes. 106: m. 15; Mes. 108: m. 31; Mes. 108: m. 23; Mes. 108: m. 17; Mes. 108: m. 18; Mes. 108: m. 19; Mes. 108: m. 21; Mes. 108: m. 29; Mes. 109: m. 30; Mes. 109: m. 46; Mes. 109: m. 48; Mes. 109: m. 1; Mes. 109: m. 48; Mes. 109: m. 1; Mes. 109: m. 3; Mes. 109: m. 5; Mes. 109: m. 11; Mes. 109: m. 19; Mes. 109: m. 35; Mes. 109: m. 36;

Mes. 109: m. 46; Mes. 109: m. 48;
Mes. 109: m. 49; Mes. 109: m. 13;
Mes. 109: m. 20; Mes. 109: m. 37;
Mes. 109: m. 41; Mes. 109: m. 46;
Mes. 109: m. 25; Mes. 110: m. 14;
Mes. 16: m. 56; Mes. 8: m. 17; Mes.
12: m. 195; Mes. 85: m. 69; Mes. 85:
m. 157; Mes. 105: m. 113)

sen: İkinci tekil şahıs zamiri (halife yerine).

Muhtesib baş yire kodı kim **senüñ**
Bâki olsun cavidân cân u tenüñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
119). [senüñ, -üñ]

sen: Sen (Tavşan).

Bilmezem **sen** nâ-kese ne diyeyim
Şimdi mi geldüñ ki seni yiyeyim
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
155). [sen,]

sen dahi: Sen dahi, sen bile.

Ben dilerem kim bularuñ yazuğın
Sen dahi bilmeyesin hiç iy Emîn
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra
18). [sen dahi,]

sen dahi: Sen de.

Sen dahi kendüzüñe beni kabûl
Eylegil kim çarb-ıla hoşdur uşûl
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
443). [sen dahi,]

(Mes. 84: m. 89; Mes. 84: m. 125;
Mes. 103: m. 8; Mes. 108: m. 38; Mes.
15: m. 112; Mes. 39: m. 111)

sen ki: Sen ki.

Sen ki bizden hiçe dilersin güher
Çok bahâsın virmiş olasın meger
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra
75). [sen ki,]

(Mes. 88: m. 17; Mes. 90: m. 51; Mes.
94: m. 57; Mes. 47: m. 93; Mes. 5: m.
220)

sen ki: Sen ki. (Hüdhüd).

Sen ki şimdi pîşvâsın bizlere
Gir hoş ögüde vü zîbâ sözlere
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra
89). [sen ki,]

sen kim: Sen ki.

Sen kim eyledüñ girü mülkin durak
Kapusındasın velî andan ırak
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra
139). [sen kim,]

sen olam: Sen olmak, kendi dışında başkası
olmak.

Sen şerî'atda sen ü ben ben olam
Sen tarîkatda ben ü ben **sen olam**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra
58). [sen olam, -am]

senâvî: Meşhûr velîlerden. İsmi Mecdûd bin
Âdem, künyesi Ebû'l-Mecd Hakîm Senâî'dir.
1071 (H.464) senesi Gazne'de doğmuştur.
Başka târihlerde doğduğunu söyleyenler de
vardır. 1140 (H.535) senesi Gazne'de vefât
etmiştir.

Şol **Senâvî** işbu Mevlânâ-durur
Şol Nizâmî'dür ki key dâñâ-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
55). [senâvî,]

(Mes. 68: m. 40; Mes. 69: m. 161;
Mes. 69: m. 61)

sençilevin: Senin gibi.

Eydür-iseñ kamu tersâ olalum
Sençilevin halka rüsvâ olalum
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 13, Mısra
6). [sençilevin,]

(Mes. 14: m. 46; Mes. 41: m. 8; Mes.
85: m. 83; Mes. 101: m. 40)

sende: İkinci tekil şahıs zamiri (gemici
yerine).

Kamu dürlü 'ilm ü hikmet bende var
İlla bir yüzmek kim ol fen **sende** var
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra
30). [sende,]

senden: *Senden yana.*

Saňa bir dīvān gerek iy nāmdār
Kim ƙala **senden** cihānda yādigār
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 92*). [*senden,]*

senden artuƙ: *Senden başka.*

Şanma kim yārānlarum çoƙdur
benüm
Senden artuƙ kimsenem yoƙdur
benüm (*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 40*). [*senden artuƙ,]*

(*Mes. 16: m. 90*)

senden ayru: *Senden uzakta, senden ayrı.*

Kim cihānda ayruƒı çün almayam
Āhıretde **senden ayru** ƙalmayam
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 84*). [*senden ayru,]*

senden ötri: *Senden dolayı; senin yüzünden.*

Ƙılmadın bir zerre eksük tapudan
Senden ötri sürdi beni ƙapudan
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 64*). [*senden ötri,]*

senden seni alımadı: *Seni senden almak. Kişinin bir eylem karşısında hayrete düşmesi ve kendi öz varlığına fayda sağlayacak bir durumla karşılaşması. || Benliğinden vazgeçmek.*

‘İlm çün **senden seni alımadı**
Mislerüñi kīmiyā ƙılmadı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra 55*). [*senden seni alımadı, -ıma, -dı]*

senden yaña: *Senden tarafa, sana doğru.*

Kendü cinsinden ne göre sende hıç
Kim ƙıla **senden yaña** imān besic
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 124*). [*senden yaña,]*

seni: *Kendini.*

Sen **seni** işbu teni şanduñ meger
Kim yidürürsin tene şehd ü şeker
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 108, Mısra 31*). [*seni,]*

seni: *İkinci tekil şahıs zamiri (Hz. Muhammed'in yerine).*

Bilmedüm geldüm **seni** şayd itmege
Şayduñ oldum ƙuvvetüm yoƙ
gitmege (*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 269*). [*seni,]*

seni daħı: *Seni de.*

Seni daħı ol şehinşāhı daƙı
İki yırtam dış-ile Tañrı ĥaƙı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 183*). [*seni daħı,]*

seni gör: *Kendini gör, kendine bak!.*

Sen **seni gör** yoħsa çün rahmet gele
Her biri bir ĥaşlet-ile ƙurtıla
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 61*). [*seni gör,]*

sensüz: *Sen olmadan (sevgili bağlamında).*

Senüñ-ile düzaħa kim ireler
Yig ola kim **sensüz** uçmaƙ vireler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 196*). [*sensüz,]*

sensüz olam: *Sensiz olmak, senden ayrı olmak.*

Şārda daħı ben ƙaçan **sensüz olam**
Yā seni yavu ƙılup kimi bulam
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 145*). [*sensüz olam, -am]*

senüñ bigi: *Senin gibi.*

Kim **senüñ bigi** ulu beg turıcak
Bir gedānuñ tapusına varıcak
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 253*). [*senüñ bigi,]*

senüñ da‘vīni: *Senin davanı.*

Çün senüñ kimse aduñ bilmez n'ide
Yâ **senüñ da'vîñi** kanda işide
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 109, Mısra 26*). [*senüñ da'vîñi,]*

senüñ gibi: *Senin gibi.*

Zîra bu ilde kim aslanlar azar
Degme köyde yüz **senüñ gibi** gezer
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 136*). [*senüñ gibi,]*

(*Mes. 66: m. 97; Mes. 72: m. 233; Mes. 72: m. 259; Mes. 30: m. 71; Mes. 44: m. 14; Mes. 44: m. 17; Mes. 44: m. 19; Mes. 44: m. 32; Mes. 5: m. 162*)

senüñ ileyüñde: *Senin önünde, huzurunda.*

Ben hitâb-ı üscüdü yı bilmedüm
Secde **senüñ ileyüñde** kılmadum
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 88*). [*senüñ ileyüñde, -de]*

senüñ işkuñ: *Senin aşkın.*

Bir iki gün kim **senüñ işkuñ** kova
Şoñra oşana vü ayruğı seve
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 73*). [*senüñ işkuñ,]*

(*Mes. 9: m. 33*)

senüñ işüñ: *Senin işin.*

Senüñ işüñ aldamağ-ısa ne var
Aldayanlar aldanur anda i yâr
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 45*). [*senüñ işüñ,]*

senüñ kavlüñ-ile: *Senin sözün.*

Bunda **senüñ kavlüñ-ile** gelmedüm
Zîra haqdan daşra hîç iş kılmadum
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 15*). [*senüñ kavlüñ-ile, --ile]*

senüñ re'yüñ ile: *Kendi iraden.*

Ben senüñ anduñ-ıla oldum tebâh
Sen **senüñ re'yüñ ile** kılduñ günâh

(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 88*). [*senüñ re'yüñ ile, - ile]*

senüñ voluñ: *Senin yolun, işin.*

Şer' içinde gösterür **senüñ voluñ**
Degme bir on akçaya bir kez aluñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 90, Mısra 11*). [*senüñ voluñ,]*

senüñ-içün: *Senin için.*

Her ne kim **senüñ-içün** işlemişem
Dükelin vaşluñ-içün eylemişem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 171*). [*senüñ-içün,]*

(*Mes. 14: m. 49; Mes. 91: m. 206*)

senüñ-ile: *Seninle.*

Benüm işüm kim bu derde dârudur
Senüñ-ile dahı key ilerüdür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 46*). [*senüñ-ile,]*

ser ü selbet: *Başı çekme, önder olma.*

İlla erde ad-ıla devlet gerek
Şöfiye hem bir **ser ü selbet** gerek
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 262*). [*şöfiye, -ye]*

ser vir-: *Baş vermek; can feda etmek.*

Akça vermeyen kişiye zer virüñ
Ayağınuzı kesene **ser virüñ**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 83, Mısra 18*). [*ser virüñ, -üñ]*

(*Mes. 73: m. 16*)

ser-be-ser: *Baştan başa, tamamen.*

Hikmet ü Kur'an tefsir ü haber
Gitmiş-idi hâtırından **ser-be-ser**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 74*). [*ser-be-ser,]*

(*Mes. 32: m. 3; Mes. 34: m. 8; Mes. 72: m. 132; Mes. 85: m. 131*)

serçe gibi: *Serçe kuşu gibi.*

Serçe gibi başladıñ ötmeklige
Tūtılara ma‘rifet satmaqlığa
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 291*). [*serçe gibi,]*

serd: *Sert, acımasız; soğuk (sözler bağlamında).*

‘Ömr çün geçdi vü ‘akluñ yok-durur
Serd demsin sözlerüñ sovuğ-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 54*). [*serd,]*

ser-dih: *İçki, şarap verenlerin başı.*

Kimisi bir ‘işreti gördi latîf
İndi vü **ser-dihine** oldı harîf
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 56*). [*ser-dihine, -i, -ne]*

ser-efrāza uram: *Yüceltmek, benzerlerinden üstün hale getirmek.*

Kendüzümi her **ser-efrāza uram**
Gül şarından odı Şîrāz'a uram
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 25*). [*ser-efrāza uram, -a-am]*

ser-firāz: *Benzerlerinden üstün olan.*

Muṣṭafā eydür aña kim iy pāk-bāz
Cümle aşhāb ortasında **ser-firāz**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 32*). [*ser-firāz,]*

ser-ğavğa: *Baş kavgacı; kavgacı başı.*

Her savaş içinde **ser-ğavğa-durur**
Ne yılan dersin kim ejderhā-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 82, Mısra 13*). [*ser-ğavğa-durur, --dur, -ur]*

ser-gerdān: *Başı dönmüş.*

Yir gözi gök yüzine hayrān-ıdı
Gök dağı seyrinde **ser-gerdān-ıdı**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 6*). [*ser-gerdān-ıdı, --ı, -dı]*

ser-gerdān: *Şaşkın, perişan.*

Geldi bülbül ortaya hayrān u mest
Vālih ü medhūş u **ser-gerdān** u mest
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 7, Mısra 2*). [*sergerdān,]*

(*Mes. 12: m. 38*)

ser-gerdān: *Şaşkın, perişan || âşık.*

‘Âşık u âşüfte vü hayrān-durur
Bî-dil ü mecrūh **ser-gerdān-durur**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 72*). [*sergerdān-durur, --dur, -ur]*

ser-gerdān kalurlar: *Şaşırmak, hayran kalmak.*

Kamu **sergerdān kalurlar** ol işe
Vālih ü hayrān kalurlar ol işe
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 111*). [*sergerdān kalurlar, -ur, -lar]*

ser-gerdān ol-: *Şaşırmak; hayran olmak.*

Kim kula anuñ gibi şultān ola
Kul niçün işbunça **ser-gerdān ola**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra 34*). [*sergerdān ola,]*

(*Mes. 45: m. 28*)

ser-gerdān ola: *Şaşkın ve sersem olmak.*

Gör kim ol şarda ki ol eyvān ola
Niçe senüñ gibi **ser-gerdān ola**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 44, Mısra 14*). [*sergerdān ola,]*

sergerdān olur: *Perişan ve şaşkın olmak.*

Kim benüm sāyemde er şultān olur
İrmeyen sāyeme **sergerdān olur**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 23, Mısra 4*). [*sergerdān olur,]*

sergeste vü şürîde-dil: *Başı dönmüş, sersem ve gönü perişan olmuş || Âşık.*

Geldi bir **sergeşte vü şürîde-dil**
Yalın ayak baş açuk bergeşte-dil
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra*
9). [*sergeşte vü şürîde-dil,]*

sergîn: Gübre.

Biribiri hâletinden bî-haber
Kargâ **sergîn** yir-idi tûfî şeker
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra*
6). [*sergîn,]*

(*Mes. 50: m. 8; Mes. 50: m. 10; Mes.*
50: m. 12; Mes. 50: m. 48)

serkeş: İnatçı, dik başlı.

Kibr ider-idi dükeli kuşlara
Sîne gösterür-idi **serkeşlere**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 29, Mısra*
22). [*serkeşlere, -ler, -e]*

ser-leşker: Başkomutan.

Hüdhüd eydür 'adl **ser-leşker-durur**
Dîne püşt ü devlete yâver-durur
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 58, Mısra*
1). [*ser-leşker-durur, --dur, -ur]*

sermāye: Sermaye. (*Can sermayesi*
bağlamında).

Kamu kuşlar şüreti ol sâyeden
Hâşıl oldı vü hem ol **sermāyeden**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra*
36). [*sermāyeden, -den]*

sermāye: Servet, varlık.

Emr ü nehyi 'âlemün pîrāyesi
Kavl ü fi'lün âdemün **sermāyesi**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra*
26). [*sermāyesi, -si]*

(*Mes. 27: m. 79; Mes. 39: m. 32;*
Mes. 75: m. 42; Mes. 75: m. 35)

ser-mest olsa: Sarhoş olmak.

Ger mey içen şarda **ser-mest olsa** yig
Servi âzād u tehî-dest olsa yig

(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 36, Mısra*
21). [*ser-mest olsa, -sa]*

ser-sebz: Yemyeşil.

Şatt'dan ol yaña-y-ıdî 'avrât evi
Sâhatı **ser-sebz** ü bünyādî kavî
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra*
4). [*ser-sebz,]*

(*Mes. 111: m. 8)*

serserî: Beyhude söz || Başıboş.

Çün benüm 'ışkum degüldür **serserî**
Yâ başum kes yâ elüm dut iy perî
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra*
21). [*serserî,]*

serserî: Serseri, başıboş.

Eytdiler hele bize bir rehberi
Buluñuz kim gitmeyevüz **serseri**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra*
50). [*serseri,]*

(*Mes. 107: m. 151)*

serv: Selvi ağacı, uzun boylu ve koyu yeşil
yapraklı ağaç.

Añı sevmeyen kişi nâkes-durur
Serv anuñ katında hâr-u-ğas-durur
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 7, Mısra*
16). [*serv,]*

(*Mes. 7: m. 14; Mes. 24: m. 21; Mes.*
111: m. 4)

serv: Selvi ağacı; uzun boy bağlamında.

Kaddi **serv** ü 'ârızî sîmîn-durur
Yüzi hûşîd ü hañî müşkîn-durur
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 45, Mısra*
5). [*serv,]*

server: Önder, başkan.

Kim tarîkat ilîne **server** benem
Hem haqîkat yolına rehber benem
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra*
3). [*server,]*

(Mes. 48: m. 24; Mes. 50: m. 127;
Mes. 69: m. 73)

server: Baş, ulu, önder, ileri gelen kimse || Hz.
Muhammed.

Enbiyānuñ evliyānuñ **serveri**
İşid imdi kim nedür Peyğāmbəri
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
5). [serveri, -i]

server kılıñ: Başkan, öncü olmak.

Birümüzi aradan **server kılıñ**
Pādişāh istemege rehber kılıñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 3, Mısra
17). [server kılıñ,]

server olan: Başkan, öncü olan (Hüdhüd).

Kim bize iy arada **server olan**
Yolda her birümze rehber olan
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra
109). [server olan,]

server olduğun: Başkan, öncü olmak.

Pes bize sen **server olduğun** neden
Yolda bize rehber olduğun neden
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra
113). [server olduğun, -duğun]

serverlig: Önderlik, liderlik.

Çün belürdi hüdhüdün **serverligi**
Ol yola vü kuşlara rehberligi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra
57). [serverligi, -i]

servi: Servi ağacı.

Ergavān dil-şād u süsen şādkām
Servi āzād u güle bülbul gulām
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
22). [servi,]

servi: Uzun boylu, koyu yeşil yapraklı bir ağaç
|| Uzun boylu ve endamlı kişi.

Ger mey içen şarda ser-mest olsa yig
Servi āzād u tehī-dest olsa yig

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 36, Mısra
22). [servi,]

servi ağacı: Servi ağacı. (Koyu yeşil yapraklı,
ince uzun bir ağaç türü).

Servi ağacı budağında oturuñ
Perde her bir gül yüzinden götürüñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra
39). [servi ağacı,]

serzeniş eyler-ise: Sitem ve şikayet etmek.

Kim bize **serzeniş eyler-ise**
Hakkumuzda bîş ü kem söyler-ise
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 13, Mısra
37). [serzeniş eyler-ise, -r, --ise]

seşenbih düninüñ: Salı gecesi.

Müşterî'ye vir düşenbe dünini
Zühre **seşenbih düninüñ** hatunı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
202). [seşenbih düninüñ, -nün]

seşenbih günü: Haftanın üçüncü günü, salı
günü.

Çün **se şenbih günü** Merrîh'ün ola
Hem 'Utārid günü çārşenbih ala
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
279). [seşenbih günü,]

setîre: Örtülmüş, kapalı, mestur.

Eytdiler vardur anuñ bir 'avratı
Key **setîre** 'avrat u çok ni'meti
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
378). [setîre,]

sev-: (Bir şey veya kimseye) Sevgi duymak,
gönünde (ona karşı) bir muhabbet beslemek.

Anı **sevmegil** ki soñra öliser
Aña bağlanğıl ki bākī kalısar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra
161). [sevmegil, -me, -gil]

(Mes. 87: m. 1; Mes. 7: m. 26)

sev-: Aşık olmak, gönül vermek, sevmek.

‘Avrat eydür ben dahı yavlaḡ seni
Sevdüm ol sā‘at ki sen sevdün beni
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 530*). [*sevdüm, -dū, -m*]

(*Mes. 72: m. 530; Mes. 72: m. 447; Mes. 78: m. 46; Mes. 78: m. 50; Mes. 92: m. 19; Mes. 110: m. 26; Mes. 5: m. 232; Mes. 7: m. 18; Mes. 60: m. 1; Mes. 73: m. 13; Mes. 78: m. 45; Mes. 88: m. 6; Mes. 9: m. 47; Mes. 28: m. 26; Mes. 44: m. 25; Mes. 44: m. 23; Mes. 45: m. 32; Mes. 47: m. 153; Mes. 72: m. 69; Mes. 72: m. 511; Mes. 100: m. 109; Mes. 100: m. 110; Mes. 107: m. 75; Mes. 107: m. 89; Mes. 107: m. 90; Mes. 7: m. 74; Mes. 9: m. 1; Mes. 25: m. 1*)

sev: Beḡenmek, hoşuna gitmek.

Tūtiye eydür senün armaḡanuñ
Ne ola vü yā neyi **sever** cānuñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 28*). [*sever, -er*]

sevāb: Sevap, fayda, kazanç, hayır işleme.

Anda kim her bir **sevābı** göreler
‘Adli ilkin pādīshāhdan şoralar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 7*). [*sevābı, -ı*]

(*Mes. 76: m. 17; Mes. 77: m. 19*)

sevāb işlemedüm: Sevap işlemek, hayırlı işler yapmak.

Bir **sevāb işlemedüm** lāyık aña
Olmaḡa yaraya mı ‘āşık aña
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 76, Mısra 3*). [*sevāb işlemedüm, -me, -dū, -m*]

sevdā: Aşırı tutku, aşk.

Bu tekellūf saña bir **sevdā-durur**
Beni şormaḡdan murāduñ ne-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 65*). [*sevdā-durur, --dur, -ur*]

(*Mes. 50: m. 3*)

sevdā: Heves, arzu.

Ġarḡ-ısañ bes bu kamu ḡavḡā nedür
Ölüde bu dūkelü **sevdā** nedür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra 70*). [*sevdā,]*

sevdüḡi: Sevdıḡı kişi, maşūk.

‘İşk evine ‘aḡl-ıla girmez kişi
Sevdüḡinün ‘aybını görmez kişi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 46*). [*sevdüḡinün, -nün*]

(*Mes. 72: m. 505; Mes. 72: m. 500; Mes. 72: m. 504; Mes. 12: m. 2; Mes. 47: m. 14*)

sevdüḡüm: Sevdıḡım, sevgilim.

Ben sizün-ile bile gelimezem
Sevdüḡümden bir dem ayrılımazam
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 45, Mısra 36*). [*sevdüḡümden, -den*]

sevdüḡümüz: Sevdıḡımız (şey) manasında.

Her gün işümüz bizüm ḡulḡul-durur
Sevdüḡümüz dünyada bir ḡül-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 7, Mısra 12*). [*sevdüḡümüz,]*

sevdüḡün: Sevgili, sevilen kişi.

Şehvetüne sen laḡab ‘ışk urmaḡıl
Sevdüḡün ol göz-ile görmegil
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 158*). [*sevdüḡün, -i*]

sevdük: Sevgi duyulan, muhabbet beslenen kişi.

Kim benüm Yemliḡa yoldaşum-ıdı
Sevdük üstādum eyü işüm-idi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 404*). [*sevdük,]*

seven: Seven kişi.

Beni **seven** şeyḡ ruhḡān olısar
Sevmeyendür kim Müsülmān olısar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 13*). [*seven,]*

sevin-: Sevinmek, mutlu olmak.

Sevinü ili dapa Safvân gider
Görgil imdi ol münâfıklar n'ider
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 281*). [sevinü, -ü]

(Mes. 27: m. 9; Mes. 60: m. 51; Mes. 18: m. 4)

sevmeyen: Sevmeyen kişi.

Beni seven şeyh ruhbân olısar
Sevmeyendür kim Müsülmân olısar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 14*). [sevmeyendür, -dür]

sevmeyen kişi: Sevmeyen insan.

Añı **sevmeyen kişi** nâkes-durur
Serv anuñ katında hâr-u-ğas-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 7, Mısra 15*). [sevmeyen kişi,]

şevr ü mizân: Boğa ve Terazi (burcu).

Şevr ü Mizân Zühre'ye evler ola
Hem 'Utârid Hüşe vü Cevzâ ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 239*). [şevr ü mizân,]

seyl: Sel.

Düşmeninden şakınan gâfil degül
Seyle karşı yöriyen 'âkil degül
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 106*). [seyle, -e]

seyl gibi: Sel gibi.

Yügürü var yügürü gel yel gibi
Yoğsa kanuñ ağıduram **seyl gibi**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 32*). [seyl gibi,]

seyr: Gezinti, gezme.

Yir gözi gök yüzine hayrân-ıdı
Gök dağı **seyrinde** ser-gerdân-ıdı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 6*). [seyrinde, -in, -de]

seyr: Gezip dolaşma, dönme.

'Âkıbet devrânı **seyr-ile** felek
Eyleye ol âdemîyi bir melek
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 51*). [seyr-ile, --ile]

seyr ider: Dolaşmak, gezinmek; hareket halinde olmak (gezegen bağlamında).

Gök tokuzdur yidisinde **seyr ider**
Yidi seyyâre de burcına gider
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 221*). [seyr ider, -er]

seyr ider-idi: Gezmek, dolaşmak; dönmek (felek bağlamında).

Bir gice kim çarh **seyr ider-idi**
Rüstem-i dâstân meger gezer idi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 1*). [seyr ider-idi, -er, --i, -di]

seyr kılmağı: Gezmek, dolaşmak.

Seyr kılmağı ma'âf eylediler
Rûm ilini hoş tavâf eylediler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 59*). [seyr kılmağı, -ğı]

seyrân: Gezme, gezinti.

'Âşıkı ma'şûk-ıla **seyrânda** bil
Kanda kim yâr-ısa bizi anda bil
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 21, Mısra 9*). [seyrânda, -da]

seyyâre: Yürüyen, sabit olmayan yıldız.

Birisi bu vâcib ol mümkün didi
Biri bu **seyyâre** ol sâkin didi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 26*). [seyyâre,]

sezâ: Yaraşır, uygun, layık.

Tâ'at-ıla virür-isem ben 'atâ
Bes bular yüz biñ 'azâbadur **sezâ**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 80*). [sezâ,]

sı: Bozmak, sözünde durmamak.

Degme odda mum gibi erimezem
Bağladuğum 'ahdi ayruk **şımazam**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 86, Mısra 12*). [*şımazam, -maz, -am*]

sı: Yenmek, mağlup etmek.

Ol Nerimân'ı bir oğlançuk **şıya**
Sâm anuñ bir muştına katlanmaya
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 149*). [*şıya, -ya*]

sı: Kırmak.

Gözlerinden kan akıtmış yaş-ıla
Hem **şımış** nâkûsını bir taş-ıla
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 60*). [*şımış, -mış*]

(*Mes. 89: m. 28*)

sı: Aşağı görmek; bozmak; mağlup etmek.

Ne kadar kim tûti kargayı **şıdı**
Karga tûti hicvin artuğ okıdı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 85*). [*şıdı, -dı*]

sı: Kırmak (gönül bağlamında).

Çün ulular biribirin **şıyalar**
Kiçileri ne yola okıyalar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 69*). [*şıyalar, -ya, -lar*]

sı: Kırmak || Bozmak.

Şer' hükminden birin **şıyan** kişi
Ola mı hergiz tarîk anuñ işi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 99, Mısra 15*). [*şıyan, -yan*]

sı: Kırmak || Yenmek.

Âdemüñ çün şehvetin 'aklı **şıya**
Ol melekden yigrek ola bî-riyâ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 110, Mısra 49*). [*şıya, -ya*]

sın: Kırılmak.

Bu kafas **şinsa-y-ıdı** uça-y-ıdum
Şoĥbetinden karganuñ kaçay-ıdum
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 49*). [*şinsa-y-ıdı, -sa, --y, --ı, -dı*]

(*Mes. 93: m. 19; Mes. 93: m. 25*)

sıdk: İçten bağlılık, doğruluk, sadakat.

Ka 'be' de var-ıdı şeyhüñ bir mürîd
Kamudan 'âlî vü **şıdkı** key mezîd
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 2*). [*şıdkı, -ı*]

*Mes. 63: m. 228; Mes. 81: m. 121;
Mes. 90: m. 49; Mes. 91: m. 304; Mes.
102: m. 124; Mes. 27: m. 133; Mes.
48: m. 27; Mes. 51: m. 25*

sıdk u ihlâş u kerem: Doğruluk, samimiyet ve cömertlik.

Şehvet ü buhl u hased ten yâridür
Şıdk u ihlâş u kerem cân yâridür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 176*). [*şıdk u ihlâş u kerem,]*

sıfat: Sıfatlar, Allah'ın sıfatları: Allah'ın insanlarca tanınabilmesi için zatına nispet edilen mana ve mefhumlar.

Var **şıfatı** lutf-ıla Hakkuñ 'azîm
Var **şıfatı** kahr-ıla dahı delîm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra 21*). [*şıfatı, -ı*]

(*Mes. 96: m. 22; Mes. 96: m. 28; Mes.
96: m. 23; Mes. 96: m. 25*)

sıfat: Vasıf, özellik.

İşde Peygâmbir mihekler eyledi
Kâlb-ıla şâfi **şıfatın** söyledi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 100*). [*şıfatın, -ın*]

sıfatlu: Sıfatlı; niteliğe, özelliğe sahip.

Bu **şıfatlu** isteyü çün geldiler
Şârda bir eskiçi oğlın buldılar

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 17). [şifâtlı,]

sığ: Sığmak.

Eydür ol kağı terāzūya **şığa**
Yā ol ağırlığa batman kim yığa
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 133). [şığa, -a]

sığ: Sığmak; mevcut olmak, bulunmak.

Pes bu ümmet hükmine birikmedün
Sen Muhammed hem araya
sığmaduñ (Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 94). [sığmaduñ, -ma, -duñ]

(Mes. 100: m. 71)

sığ: Sığmak, gir(ebil)mek.

Ne baş ol yoldan **şığar** u ne ayak
Bize yakın ol yol u saña ırak
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 63). [şığar, -ar]

sığ: Yer tutmak, yer almak; sığmak.

Cānuñ çün ilte gevdeñden ecel
Şıgmaya ol ortada mekr ü hiyel
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 90, Mısra 4). [şıgmaya, -ma, -ya]

sığın: Sığınmak, dayanmak.

Kim kuyuda anı saña gösterem
Saña **sığınmak** anuñçun isterem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 236). [sığınmak, -mak]

sığır eti: Sığır eti.

Sığır eti işe gelür dünyada
Âdem etin kimsene alup n'ide
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 53). [sığır eti,]

sıhhat: Sağlık, afiyet.

Şeh çün andan buldı **şıhhat** dānesin
Okıdı atası-y-ıla anasın
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 19). [şıhhat,]

(Mes. 91: m. 33)

sıhhat bul-: Sağlıklı olmak.

Yimemekden tab'ını tiz itmeye
Çünkü **şıhhat buldı** perhiz itmeye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 50). [şıhhat buldı, -dı]

(Mes. 68: m. 23)

sık: Sıkamak.

'Avrat işitdi kim ölmüş Yemliha
Ağladı çok gözinuñ yaşın **şıka**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 426). [şıka, -a]

sık: Sıkamak || Dökmek (gözyaşı bağlamında).

Bir iki gözün yaşını **şıkasın**
Çünkü vā'iz meclisinden çıkasın
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 13). [şıkasın, -asın]

sıma: Kıрма!.

Kimseneyi **şımadan** kavımı oña
Âhlığı yirden irürdi göge
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 479). [şımadan, -dan]

sıma-: Tecrübe etmek, imtihan etmek, denemek.

Bir yalanı **şınayuban** sürdiler
Halk anı hōd girçege irürdiler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 183). [şınayuban, -y, -uban]

(Mes. 102: m. 102; Mes. 30: m. 105)

sınuk: Kırılmış; incinmiş.

Sen **şınuksın** olmuş a'zāñ cümle süst
Kimseyi istemeyesin ten-dürüst

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 75). [şınıksın, -sın]

sır: Gizli, gizli olan şey, sır.

Zühre işidiçekin âhengini
Sır-ıdı anuñ üninden çengini
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 20). [sır-ıdı, --ıdı]

(Mes. 26: m. 15; Mes. 101: m. 19;
Mes. 107: m. 16)

sır: Kırnak, reddetmek || Vazgeçmek (söz bağlamında).

Günde yüz kez 'ahd bağlayup **şıram**
Kamu dürlü kişiler-ile birem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 48, Mısra 21). [şıram, -am]

sır: Aklın erişemediği, açıklanamayan veya çözülemeyen şey, giz, gizem.

Vaqt bunları mübeddel kılmadı
Sırların hiç âferide bilmedi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 112). [sırların, -lar, -ın]

sır: İlâhi sır (Allah'ın birliği bağlamında).

Eydür aňladum ki Tañrı bir-durur
Bu benüm gönlümde bir key **sır-**
durur (Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 78). [sır-durur, --dur, -ur]

sırât: Sırat köprüsü, cehennem üzerine kurulmuş ve bütün insanların geçmek zorunda oldukları köprü.

Çün aña irdük ne cennet ne **şırât**
Deve kaçan geçe fi-semmi'l-hiyât
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 149). [şırât,]

(Mes. 22: m. 69; Mes. 81: m. 132;
Mes. 98: m. 51)

sırâtı geç-: Sırat Köprüsünü geçmek. Cehennem üzerine kurulmuş ve bütün insanların geçmek zorunda oldukları köprü.

Eydür âhır çün **sırâtı geçdüñüz**
Tamuyı görüp behište kaçduñuz

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 67). [sırâtı geçdüñüz, -düñ, -üz]

(Mes. 84: m. 82)

sır: Bilinmesi, duyulması, açığa vurulması istenmeyen, gizli tutulan şey.

Sırlarımı Tañrı'ya söyler-idüm
Oturup 'ışkuña şabr eyler-idüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 531). [sırlarımı, -um, -ı]

(Mes. 4: m. 11; Mes. 22: m. 153; Mes. 31: m. 17; Mes. 60: m. 34; Mes. 78: m. 2; Mes. 85: m. 174; Mes. 102: m. 118; Mes. 111: m. 47)

sıyam: Oruç ibadeti.

Çün Ferîdün mülkin almağa kıyam
Gürz-ile Güstâşb kalkanın **şıyam**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 202). [şıyam,]

si murğ: Otuz kuş.

Gayra hergiz bakmaya sîmurğ hiç
İrmeye sîmurğa cüz **si murğ** hiç
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 126). [si murğ,]

(Mes. 107: m. 138; Mes. 107: m. 117;
Mes. 107: m. 137; Mes. 107: m. 114)

siccîn: Zindan. Rivayete göre yerin yedi kat altında şeytanın ülkesi olarak adlandırılan ve kötü ruhların götürüldüğü yer olarak bilinir. Bir diğer rivayete göre şeytanların isimlerinin yazıldığı siyah bir ağaç olarak tasvir edilir. (FMS :621)

Cân maħalli gökte 'illiyîn-durur
Ten maħâmı dünyada **siccîn-durur**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 80, Mısra 24). [siccîn-durur, --dur, -ur]

(Mes. 96: m. 8; Mes. 110: m. 4)

sihr odına: Sihir ateşi.

Rûm ilinde **sihr odına** çün girem
Küpe binüben Hırasan'a varam
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 89, Mısra 35). [sihr odına, -na]

sihr ü nârencât: Büyü ve tılsım.

Her fenûn okı benüm kışüm-durur
Sihr ü nârencât hōd işüm-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 170*). [*sihr ü nârencât,]*

(Mes. 89: m. 38)

sihrin ide: Sihir yapmak, büyülemek.

Eydür iy Safvân çün **sihrin ide**
Çok senûn gibi yoldan ilede
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 161*). [*sihrin ide,]*

silâh: Silah (araç gereç eşya bağlamında kullanılmış).

Şordı Yemlihâ evin kim kıdadur
Kim anuñ birkaç **silâhı** bendedür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 376*). [*silâhı, -ı]*

sîmîn: Gümüüş renginde (beyaz).

Qaddi serv ü 'ârızı **sîmîn-durur**
Yüzi hırşid ü hañı müşkîn-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 45, Mısra 5*). [*sîmîn-durur, --dur, -ur]*

sîmîn-ten: Teni gümüüş gibi beyaz olan.

Eyle kim ben irdüm ol **sîmîn-tene**
Mümkin olmaya kim ire kimsene
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 55*). [*sîmîn-tene, -e]*

sîmiyâ: Elementleri altına çevirme ilmi.

Yohsa nârencât-ıla çün tañlaram
Sîmiyâ vü kîmiyâyı añlaram
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 68*). [*sîmiyâ,]*

sîmurğ: Kaf dağında yaşadığına inanılan efsanevi kuş. || Tas: Allah.

Tenlü cânlu biñ kanat bir murğ olur
Bir kanat naqşı nite **sîmurğ** olur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 30*). [*sîmurğ,]*

(Mes. 1: m. 25; Mes. 1: m. 32; Mes. 1: m. 30; Mes. 2: m. 44; Mes. 4: m. 14; Mes. 6: m. 11; Mes. 8: m. 17; Mes. 20: m. 18; Mes. 20: m. 15; Mes. 23: m. 25; Mes. 24: m. 4; Mes. 50: m. 134; Mes. 76: m. 16; Mes. 106: m. 20)

sîmurğ: Kaf dağında yaşadığına inanılan efsanevi kuş.

Bir gice Çîn şehri üstinden meger
Nâgehân **sîmurğ** geçdi cilveger
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 2*). [*sîmurğ,]*

(Mes. 107: m. 112; Mes. 4: m. 27; Mes. 7: m. 25; Mes. 17: m. 43; Mes. 24: m. 5; Mes. 24: m. 15; Mes. 26: m. 25; Mes. 29: m. 20; Mes. 31: m. 38; Mes. 31: m. 46; Mes. 31: m. 6; Mes. 31: m. 25; Mes. 31: m. 33; Mes. 32: m. 124; Mes. 33: m. 13; Mes. 33: m. 18; Mes. 35: m. 13; Mes. 36: m. 31; Mes. 38: m. 5; Mes. 39: m. 29; Mes. 39: m. 28; Mes. 39: m. 44; Mes. 39: m. 45; Mes. 39: m. 31; Mes. 68: m. 62; Mes. 68: m. 67; Mes. 68: m. 65; Mes. 76: m. 2; Mes. 79: m. 22; Mes. 92: m. 6; Mes. 107: m. 113)

sîmurğ: Kaf dağında yaşadığına inanılan efsanevi kuş. || Hükümdar, padişah || Tas: Allah.

Baňa bunuñ gibi hâl-ıla 'aceb
Kılmağa yarar mı **sîmurğı** taleb
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 48, Mısra 36*). [*sîmurğı, -ı]*

(Mes. 107: m. 125; Mes. 107: m. 118; Mes. 107: m. 138; Mes. 107: m. 126)

sîmurğ olur: Simurg olmak.

'Älemüñ erenleri **sîmurğ olur**
Yuvasında her bir er bir murğ olur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra 63*). [*sîmurğ olur, -ur]*

sin: Mezarlık, kabir.

Şol degül-ise 'acebdür kim gezer
Üşde **sinlerde** vü ahvâlin düzer
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 142*). [*sinlerde, -ler, -de]*

(Mes. 5: m. 136; Mes. 5: m. 135; Mes. 22: m. 58)

sin: Gizlenmek.

Şıdık-ıla kurdun ileyinde **siñer**
Hile-y-ile tavşan aslanı yiñer
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 90, Mısra 49). [siñer, -er]

sine: Göğüs, bağır.

Ol deñiz kim mevci çok olur-ıdı
Buñların **sinesine** gelür-ıdı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 38). [sinesine, -sin, -e]

sine: Derun, kalp, gönül.

Kendü nefsinden kişi ölü gerek
Hikmet-ile **sinesi** tolu gerek
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 31, Mısra 20). [sinesi, -si]

sine gösterür-ıdı: Göğüs göstermek; (karşı durmak bağlamında). Göğsünü germek.

Kıbr ider-ıdı dükelı kuşlara
Sine gösterür-ıdı serkeşlere
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 29, Mısra 22). [sine gösterür-ıdı, -ür, --i, -dı]

sine ur-: Bağırını vurmak.

Mü'min ol deñize kim **sine ura**
Zehre yok kim İblis ol bahra gire
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 119). [sine ura,]

(Mes. 27: m. 50)

sini: Seni.

Anuñ-içün **sini** da'vet kılmazuz
Kim ne kişisin seni hüd bilmezüz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 44, Mısra 11). [sini,]

sipah: Asker, ordu.

Bir yetime bunça yüz biñ padişah
Kaçan uya vü hezārān biñ **sipah**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 50). [sipah,]

(Mes. 40: m. 39)

sipahan: Isfahan; Klasik Türk müziğinde düğâh perdesindeki makamlardan biri.

Çün **Sipahan'dan** Hicaz'a irişem
Bunça dürlü şavt u sāza irişem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra 13). [sipahan'dan, -'dan]

(Mes. 39: m. 101; Mes. 50: m. 17; Mes. 94: m. 15)

sipahi: Asker.

Anda kim Rüstem Neriman'a ire
Her **sipahi** kanda meydāna ire
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 20). [sipahi,]

siret: Bir kimsenin ahlakı, karakteri, kişiliği, davranışı.

Zira kim siz bilmedüksiz **siretin**
Göricek hem bilmeyesiz şüretin
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 40, Mısra 15). [siretin, -in]

sirke: Sirke.

Bir avuç sirkeyi yüz yük şekkere
Şaç ki **sirke** mahv ola şeker tura
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 108). [sirke,]

(Mes. 105: m. 109; Mes. 105: m. 110)

sirke yüzünden akar: Yüzünden sirke akması, kişinin suratından hoşnut olmadığı anlaşılmak, asık yüzlü olmak.

Her kimün kim şeker ağzına dıkar
Karşısına **sirke yüzünden akar**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 82, Mısra 18). [sirke yüzünden akar,]

sitem: Zulüm, eziyet.

Çün naşibümüz **sitemdür** n'idelüm
Haşm çün girü hakemdür n'idelüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 71). [sitemdür, -dür]

siyāset sürmege: Devlet idaresini sürmek, siyaset yapmak.

Ben **siyāset** diler-isem **sürmege**
Korka toğan keklige zaḥm urmağa
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 57, Mısra 7). [siyāset sürmege, -me, -ge]

siyāvuş: Şehnâme'de kahramanlığı ile adı geçen İran padişahı.

Ben **Siyāvuş'dan** ili aldum direm
Bījen ü Berzīn'i öldürdüm direm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 191). [siyāvuş'dan, -'dan]

siz: İkinci çoğul şahıs zamiri (bey yerine).

Ne begi koyam ne sizi dir bize
İy beg uş biz 'arza eyledük **siz**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 100). [size, -e]

siz: İkinci çoğul şahıs zamiri (Mekke halkı).

Mekke kavmindan sorar kim ol kişi
Kim **siz** eydürsiz ki fāsiddür işi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 140). [siz,]

siz: İkinci çoğul şahıs zamiri (kuşlar yerine).

Hüdhüdi **siz** h'vör u kiçi görmeñüz
Rehber olduğın bu yola yirmeñüz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra 5). [siz,]

(Mes. 4: m. 22; Mes. 40: m. 13)

siz: "Siz" ikinci çoğul şahıs zamiri.

Yüz günehten tevbe kıldı bir ḥakīm
Siz yusirrüne 'ale'l-ḥınsı'l-'azīm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 312). [siz,]

(Mes. 5: m. 70; Mes. 5: m. 99; Mes. 10: m. 48; Mes. 11: m. 66; Mes. 13: m. 17; Mes. 13: m. 21; Mes. 14: m. 26; Mes. 14: m. 27; Mes. 14: m. 59; Mes. 14: m. 70; Mes. 14: m. 75; Mes. 14: m. 32; Mes. 21: m. 21; Mes. 22: m. 161; Mes. 22: m. 48; Mes. 22: m. 98;

Mes. 22: m. 101; Mes. 22: m. 162; Mes. 22: m. 47; Mes. 22: m. 157; Mes. 29: m. 10; Mes. 29: m. 20; Mes. 32: m. 37; Mes. 32: m. 52; Mes. 32: m. 74; Mes. 32: m. 75; Mes. 32: m. 73; Mes. 32: m. 70; Mes. 39: m. 21; Mes. 39: m. 23; Mes. 40: m. 9; Mes. 40: m. 15; Mes. 40: m. 25; Mes. 40: m. 5; Mes. 40: m. 8; Mes. 43: m. 5; Mes. 53: m. 2; Mes. 53: m. 4; Mes. 60: m. 22; Mes. 63: m. 147; Mes. 63: m. 197; Mes. 63: m. 191; Mes. 63: m. 194; Mes. 66: m. 2; Mes. 66: m. 153; Mes. 69: m. 32; Mes. 69: m. 181; Mes. 69: m. 87; Mes. 69: m. 184; Mes. 72: m. 392; Mes. 72: m. 115; Mes. 72: m. 116; Mes. 72: m. 391; Mes. 83: m. 20; Mes. 91: m. 125; Mes. 91: m. 133; Mes. 91: m. 281; Mes. 91: m. 284; Mes. 102: m. 1; Mes. 105: m. 3; Mes. 105: m. 82; Mes. 105: m. 7)

siz: "Siz" ikinci çoğul şahıs zamiri. || Otuz kuş.

Şimdi kim **siz** biz, **siz** ü biz hem sizüz
Siz aradan gitdünüz kamu bizüz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 135). [siz,]

(Mes. 107: m. 136; Mes. 107: m. 135)

siz daḥı: Siz de.

Siz daḥı çok gördüğünüz var anı
İlla tenden aḥlamaduñuz cānı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 40, Mısra 51). [siz daḥı,]

siz ü biz: Siz ve biz.

Şimdi kim siz biz, **siz ü biz** hem sizüz
Siz aradan gitdünüz kamu bizüz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 135). [siz ü biz,]

sizden: Sizden (hayvanlar).

Kısmetüm **sizden-durur** yiyiserem
Çün yeyem Ḥaḳ şükrini diyiserem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 109). [sizden-durur, --dur, -ur]

size çok yaş vîrsün: Allah uzun ömürler versin
bağlamında dua cümlesi.

Ben ırak gitmiş oluram ol kalur
Size çok yaş vîrsün ol küpde ölür
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
422). [size çok yaş vîrsün,]

sizüñ ile bile: Sizinle birlikte.

Bu kamu bendi nite şeşebilem
Kim **sizüñ ile bile** eşebilem
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 92, Mısra
16). [sizüñ ile bile,]

sizüñ-ile: Sizinle.

Ben bu vādî içine girür-isem
Yā **sizüñ-ile** bile varur-ısam
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 43, Mısra
20). [sizüñ-ile,]

(Mes. 43: m. 12; Mes. 43: m. 35)

soffa: Evlerde oda kapılarının açıldığı ve
eskiden ev halkının birlikte oturduğu, yemek
yediği genişçe yer.

Büşr girdi gördi ev ni' met tolu
Tābh-hāne 'ālî vü **soffa** ulu
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
394). [soffa,]

sōfi: Sofu, ehl-i tasavvuf.

İlla erde ad-ıla devlet gerek
Şōfiye hem bir ser ü selbet gerek
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
262). [şōfiye, -ye]

(Mes. 66: m. 120)

sofra: Sofra.

Loğmasını **sofrada** niçe yiye
Niçe otura vü dura vü diye
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra
35). [sofrada, -da]

sofra: Sofra (açma), sofra (kurma).

Şartı var mı **sofradan** artuk dağı
Bize bir bātıldan aňlatgıl haķı
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 70, Mısra
5). [sofradan, -dan]

sofra bağı: Sofra düzeni.

Şofra bağı dağı hem açuk gerek
Ol kadar kim var degül hem çok
gerek (Mantiku't-Tayr, Mesnevi 71,
Mısra 7). [şofra bağı,]

(Mes. 72: m. 489)

sohbet: Sohbet, konuşma.

Şohbetüñ haķkını terk itmeyelüm
Yaluñuz seni koyup gitmeyelüm
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra
47). [şohbetüñ, -üñ]

(Mes. 50: m. 50; Mes. 96: m. 11)

sohbet: Söyleşi, hasbihal, muhabbet.

'Āmilerüñ **şohbeti** dilgır ola
Ehl-ile nā-ehl kaçan bir ola
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra
15). [şohbeti, -i]

sohbet eylemeye: Sohbet etmek.

'İşkı olan kişi dürr-i hāş-ıla
Şohbet eylemeye cüz ğavvāş-ıla
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra
82). [şohbet eylemeye, -me, -ye]

sohbet kılalum: Sohbet etmek.

Bir iki gün bile **şohbet kılalum**
Degme sözüñ hadd ü resmin bilelüm
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 19, Mısra
9). [şohbet kılalum, -alum]

sokşur: Sokuşturmak.

Söze şöyle **sokşururam** yalanı
Kim kişi girçekden aňlamaz anı
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 61, Mısra
13). [sokşururam, -ur, -am]

sol: Solmak; tazeliğini, güzelliğini yitirmek.

Niçe kim gül vaşfını söyleyesin
Şolduğundan sonra terk eylesin
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 8, Mısra 20). [şolduğundan, -duğ, -ın, -dan]

(Mes. 12: m. 60)

sol: Solmak, sararmak.

Nāgehān her birümüz aındı anı
Renc ü şayru kıldı vü **şoldı** teni
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 92). [şoldı, -dı]

sol: Sağ karşıtı. Beyitte kadının, erkeğin sol kaburga kemiğinden yaratıldığı inanişına atıfta bulunulmuştur. Rivayete göre Hz. Havva'nın, Hz. Adem'in en kısa olan sol kaburga kemiğinden yaratılmıştır.

Sol yañadın aldı 'avrat varlığı
Şolda kaçan bula kimse sağlığı
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 67). [şol,]

sol: Sol, sol taraf.

Egrilik her pışenüñ **şolı-durur**
Toğrulık Gülşehri'nüñ yolu-durur
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 90, Mısra 39). [şolı-durur, -ı, --dur, -ur]

(Mes. 72: m. 68)

soldur: Solmasına sebep olmak; tazeliğini yitirmek.

Cānı sev kim ben didüğün ol-durur
Kıo teni kim ölüm anı **şoldurur**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 44, Mısra 26). [şoldurur, -ur]

soñ: En son.

Kamusından yig şerī'at **soñ** gele
Kim Müsülmānlık gibi key öñ gele
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 39). [soñ,]

soñra: Sonra, daha ileri bir zamanda.

Niçe kim gül vaşfını söyleyesin
Şolduğundan **soñra** terk eylesin
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 8, Mısra 20). [soñra,]

(Mes. 13: m. 8; Mes. 25: m. 111; Mes. 36: m. 27; Mes. 44: m. 23; Mes. 44: m. 43; Mes. 46: m. 6; Mes. 47: m. 140; Mes. 47: m. 161; Mes. 65: m. 36; Mes. 65: m. 32; Mes. 72: m. 74; Mes. 72: m. 354; Mes. 85: m. 8; Mes. 85: m. 14; Mes. 91: m. 288; Mes. 95: m. 19; Mes. 96: m. 67)

soñra: -nin ardından, arkasından.

Yidi günden **soñra** gerdege girür
'Avratuñ burka' yüzinden götürür
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 509). [soñra,]

soñra: Sonra, sonunda.

Ol tanuklar **soñra** çünküm bildiler
Kim yalan-ıdı vü 'aciz kaldılar
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 189). [soñra,]

soñuc: Netice, son, akıbet.

Almaz-ısam ben bu kīni vü güci
Nesl ü kavmünden çıkaram **soñucı**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 68). [soñucı, -ı]

soñucı: Neticede, sonunda.

Dükeli ilerü ikrār itdiler
Sonucı kamusı inkār itdiler
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 222). [sonucı,]

(Mes. 84: m. 100)

sor: Soru yönelterek bilgi istemek, sual etmek.

Kim Müselmān-ısa ol kuş **sora**
Kâfir anuñ kanadı naķşıñ göre
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 17). [sora, -a]

(Mes. 12: m. 29; Mes. 14: m. 7; Mes. 32: m. 146; Mes. 41: m. 1; Mes. 43: m. 1; Mes. 53: m. 107; Mes. 53: m. 131; Mes. 56: m. 35; Mes. 64: m. 1;

Mes. 67: m. 1; Mes. 70: m. 1; Mes. 71: m. 56; Mes. 72: m. 163; Mes. 72: m. 245; Mes. 72: m. 250; Mes. 72: m. 281; Mes. 74: m. 19; Mes. 75: m. 47; Mes. 81: m. 19; Mes. 85: m. 119; Mes. 88: m. 83; Mes. 102: m. 23; Mes. 102: m. 38; Mes. 102: m. 30; Mes. 102: m. 31; Mes. 102: m. 32; Mes. 102: m. 40; Mes. 102: m. 45; Mes. 102: m. 51; Mes. 102: m. 52; Mes. 102: m. 53; Mes. 102: m. 60; Mes. 102: m. 56; Mes. 102: m. 57; Mes. 102: m. 109; Mes. 102: m. 22; Mes. 102: m. 25; Mes. 104: m. 29; Mes. 69: m. 136; Mes. 91: m. 270; Mes. 91: m. 171; Mes. 95: m. 1; Mes. 101: m. 92; Mes. 14: m. 19)

sor: Sormak; öğrenmek, araştırmak.

‘Âlem anuñ bir kanadıdır görüñ
Kanatın görenden ol kuşu **şoruñ**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 22). [şoruñ, -uñ]

(Mes. 3: m. 22; Mes. 5: m. 145; Mes. 10: m. 123; Mes. 22: m. 121; Mes. 23: m. 10; Mes. 25: m. 12; Mes. 34: m. 12; Mes. 45: m. 29; Mes. 53: m. 51; Mes. 54: m. 80; Mes. 72: m. 54; Mes. 72: m. 500; Mes. 72: m. 366; Mes. 72: m. 375; Mes. 85: m. 170; Mes. 102: m. 20; Mes. 22: m. 97; Mes. 63: m. 82; Mes. 102: m. 55; Mes. 5: m. 144; Mes. 10: m. 176; Mes. 13: m. 27; Mes. 5: m. 139; Mes. 5: m. 105; Mes. 30: m. 282)

sor: (Bir şeyin hesabını bir kimseden) istemek, sorgulamak; aramak.

Anda kim her bir sevâbı göreler
‘Adli ilkin pâdişâhdan **şoralar**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 8). [şoralar, -a, -lar]

sor: Sormak. || Halini hatrını sormak.

Ben neyem kim kimsene beni **şora**
Yâ bu hâletde gelüp beni göre
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 73). [şora, -a]

(Mes. 47: m. 60; Mes. 47: m. 68; Mes. 47: m. 56)

sor: Sormak || Emmek.

Ben bu nesrîñün saçın örer-idüm
Ergüvânüñ ağzını **şorar-idum**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 12). [şorar-idum, -ar, --ı, -du, -m]

sor kim: Sor ki.

Gemiçiye şorma kim nañvı mısın
Gemiye **şor kim** deñiz mañvı mısın
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra 36). [şor kim,]

sormağa geldüm: Sormak için uğramak; sormaya gelmek.

Eydür iy Mecnûn senüñ añvâlüñi
Bilmedüm **sormağa geldüm** hâlüñi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 54). [sormağa geldüm, -dü, -m]

sormak: Sormak, öğrenmek.

Bize bir Rûm iline varmak gerek
Bu düşün ta ‘bîrini **sormak** gerek
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 52). [sormak,]

sormak: Sormak. || Halini hatrını sormak.

Bu tekellûf saña bir sevdâ-durur
Beni **sormağdan** murâduñ ne-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 66). [sormağdan, -dan]

sormak gerek: Sormak gerekir.

Ne kışın u ne yazın görmek gerek
Güllerüñ ‘ömri azın **sormak gerek**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 8, Mısra 12). [sormak gerek,]

sovuk: Soğuk. (Söz).

‘Ömr çün geçdi vü ‘aqluñ yok-durur
Serd demsin sözlerüñ **sovuk-durur**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 54). [sovuk-durur, --dur, -ur]

soy: Soymak, çalmak, gasp etmek.

Kîse-bürligiyle kallāşam ‘azîm
Hem kefen **şoymakda** nebbāşam
‘azîm (Mantiku't-Tayr, Mesnevi 89,
Mısra 14). [şoymakda, -mak, -da]

sög: Sövmek, kötü söz söylemek.

Kim beni kāfirler arasında ög
Milletüñ terk eyle vü bütlere **sög**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
236). [sög,]

(Mes. 5: m. 111; Mes. 5: m. 195; Mes.
22: m. 110; Mes. 25: m. 28; Mes. 30:
m. 256; Mes. 30: m. 252; Mes. 30: m.
292; Mes. 48: m. 20; Mes. 49: m. 26;
Mes. 60: m. 36; Mes. 72: m. 409; Mes.
72: m. 417; Mes. 72: m. 434; Mes. 82:
m. 6; Mes. 30: m. 290; Mes. 65: m. 18;
Mes. 66: m. 59; Mes. 30: m. 254)

sök: Sökmek.

Dāneyi çün dām içine ben dökem
Kuş kanadın eyegüsinden **sökem**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra
118). [sökem, -em]

(Mes. 93: m. 54)

söyin: Sönmek.

‘İşkî yilinden çırağı **söyinür**
Nāzûk endāmı güneşden köyinür
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra
21). [söyinür, -ür]

(Mes. 47: m. 16)

söyin: Söndürmek.

‘Aql rahtın hışm odı köyindürür
Hışm odın hilmüñ şuyı **söyindürür**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 83, Mısra
12). [söyindürür, -dür, -ür]

(Mes. 78: m. 44)

söyle: Söylemek, terennüm etmek, şarkı söylemek.

Hak te‘ālāya tevekkül eylerüz
Muştafā’nuñ dāsitanın **söylerüz**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
2). [söylerüz, -r, -üz]

(Mes. 17: m. 12; Mes. 7: m. 21)

söyle: O kadar.

Ol kız eydür şeyhe kim iy nā-tamām
Puhteler içinde kalmış **şöyle** hām
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
112). [şöyle,]

söyle: Anlatmak, yazmak.

Mantiku't-tayr'ı ki ‘Attār eyledi
Pārisîçe kuş dilini **söyledi**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra
28). [söyledi, -di]

söyle: Şöyle.

İşidicek **şöyle** kimse sözünü
Urur-ı kılıca kendüzünü
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
77). [şöyle,]

söyle: Bahsetmek, bildirmek.

İlla bu ol Tañrı'dan **söyler** kim ol
Gösterür peygamberine togru yol
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
173). [söyler, -r]

söyle: Söylemek, bahsetmek.

Kamu sözi külli terk eyleyelüm
Bülbüle gül sözünü **söyleyelüm**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 7, Mısra
24). [söyleyelüm, -y, -elüm]

(Mes. 39: m. 92; Mes. 60: m. 34)

söyle: İfade etmek, söylemek || Tekrar etmek.

Niçe kim gül vaşfını **söyleyesin**
Solduğundan soñra terk eyleyesin
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 8, Mısra
19). [söyleyesin, -y, -esin]

söyle: Dile getirmek, söylemek.

Aña karşı **söyledi** hoş süsmār
‘Ankebūt oldu evinde perde-dār
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 103*). [*söyledi, -di*]

(*Mes. 7: m. 9; Mes. 10: m. 167; Mes. 14: m. 73; Mes. 15: m. 111; Mes. 16: m. 48; Mes. 16: m. 66; Mes. 16: m. 58; Mes. 16: m. 120; Mes. 24: m. 29; Mes. 24: m. 7; Mes. 27: m. 16; Mes. 30: m. 141; Mes. 32: m. 1; Mes. 32: m. 62; Mes. 32: m. 115; Mes. 32: m. 120; Mes. 37: m. 8; Mes. 37: m. 3; Mes. 38: m. 23; Mes. 39: m. 116; Mes. 49: m. 20; Mes. 50: m. 22; Mes. 50: m. 37; Mes. 51: m. 3; Mes. 55: m. 28; Mes. 60: m. 38; Mes. 61: m. 17; Mes. 63: m. 137; Mes. 63: m. 92; Mes. 63: m. 188; Mes. 63: m. 49; Mes. 63: m. 157; Mes. 65: m. 128; Mes. 65: m. 116; Mes. 66: m. 3; Mes. 69: m. 63; Mes. 69: m. 128; Mes. 69: m. 71; Mes. 72: m. 482; Mes. 72: m. 294; Mes. 72: m. 156; Mes. 72: m. 408; Mes. 72: m. 531; Mes. 72: m. 181; Mes. 72: m. 303; Mes. 72: m. 11; Mes. 72: m. 19; Mes. 81: m. 164; Mes. 81: m. 112; Mes. 81: m. 149; Mes. 84: m. 7; Mes. 90: m. 44; Mes. 91: m. 4; Mes. 91: m. 46; Mes. 94: m. 1; Mes. 98: m. 32; Mes. 98: m. 35; Mes. 101: m. 90; Mes. 101: m. 4; Mes. 102: m. 85; Mes. 107: m. 5; Mes. 111: m. 81; Mes. 111: m. 30; Mes. 111: m. 47; Mes. 111: m. 58; Mes. 111: m. 76; Mes. 111: m. 53*)

söyle: Şu tarzda, şu şekilde yapmak.

Dimek olur sen dahı böyleylegil
Kurtılasın kendüzün **şöyleylegil**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 152*). [*şöyleylegil, -yle, -gil*]

söyle: Söylemek || açıklamak.

Delülük öğredevüz biz Mecnün'a
Hikmeti **söyleyevüz** Eflâtün'a
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 188*). [*söyleyevüz, -y, -evüz*]

söyle: Şöyle, şu şekilde.

Taîrı birdür döst birdür **şöyle** bil
İki diyenler-durur hür u hacîl
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 141*). [*şöyle,]*

(*Mes. 100: m. 64*)

söyle: Söylemek, anlatmak.

Münisüm öldi kime **söyleyeyim**
Dahı bir münis kimi eyleyeyim
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 129*). [*söyleyeyim, -y, -eyim*]

(*Mes. 39: m. 86; Mes. 47: m. 29; Mes. 54: m. 13; Mes. 54: m. 48; Mes. 57: m. 36; Mes. 66: m. 17; Mes. 91: m. 294; Mes. 102: m. 100*)

söyle: Şöyle, öyle bir.

Söze **şöyle** şokşururam yalanı
Kim kişi girçekden aňlamaz anı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 61, Mısra 13*). [*şöyle,]*

söyle: Söylemek, bahsetmek.

Biri ref ü naşb u cerden **söyledi**
Biri anuñ şerh ü başın eyledi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 33*). [*söyledi, -di*]

söyle: Söylemek, duyurmak.

Seni kendüme halâl eylenürem
Erligüñi kavmuma **söylenürem**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 442*). [*söylenürem, -n, -ür, -em*]

söyle: Sohbet edip söyleşmek, hoşça vakit geçirmek.

Nesteren hatmîya nâz eyler-idi
Yâsemen nesrîn-ile **söyler-idi**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 24*). [*söyler-idi, -r, --i, -di*]

(*Mes. 91: m. 29*)

söyle: Söylemek, konuşmak.

Kimsene söylemedügin **söyleme**
Kendü kendü cânuña kâsd eyleme
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
53). [söyleme, -me]

(Mes. 13: m. 38; Mes. 50: m. 42; Mes.
55: m. 4; Mes. 61: m. 1; Mes. 69: m.
243; Mes. 72: m. 309; Mes. 101: m.
47; Mes. 101: m. 36)

söyle-: Anlatmak, yazmak.

Mü'minüñ evvel gök ola cenneti
Kim hâkîm uş böyle **söyler** hikmeti
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 97, Mısra
18). [söyler, -r]

söyle-: (Anlatmak istediği şeyi) Sözle
bildirmek.

Eytdüm altı er kitâb eylediler
Dil-firîb ol ad-ıla **söylediler**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
142). [söylediler, -di, -ler]

(Mes. 78: m. 2)

söyle-: Anlatmak, ifade etmek.

Çün Nizâmî her sözi hõş **söyledi**
Mahzenü'l-Esrâr'ı zîbâ **söyledi**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
64). [söyledi, -di]

(Mes. 69: m. 68)

söyle-: Söylemek, konuşmak.

Herze **söylemekden** uşanmaz dağı
Nesne bilmez benden öğrenmez dağı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra
71). [söylemekden, -mek, -den]

(Mes. 53: m. 166; Mes. 72: m. 289;
Mes. 111: m. 37)

söyledüg: Söylediği, konuştuğu.

Şu gerek olsa cülâb içeri-idi
Söyledüğinden şeker şaçar-ıdı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra
12). [söyledüğinden, -in, -den]

(Mes. 10: m. 82; Mes. 63: m. 30; Mes.
32: m. 81)

söyleme: Dile getirmediği, söylemediği
(şeyler).

Kimsene **söylemedügin** söyleme
Kendü kendü cânuña kâsd eyleme
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
53). [söylemedügin, -düg, -in]

söyleme: Söyleme, dile getirme!.

Baňa çok nâz u tekebbür eyleme
Datlu dilden acı sözler **söyleme**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
24). [söyleme,]

(Mes. 27: m. 1)

söylemek: Söylemek, konuşmak.

Âdemîler derisin yırtar dişüñ
Herze **söylemek-durur** her gün işüñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 49, Mısra
32). [söylemek-durur, --dur, -ur]

söylemezsın yalan: Yalan söylemek.

Koca yalan kaçan olur iy fulân
İlla sen kim **söylemezsın** cüz **yalan**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra
12). [söylemezsın yalan,]

söylen: Söylemek.

Çün muraşsa' **söylene** te' lîfümüz
Kimseden utanmaya taşnîfümüz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra
43). [söylene, -e]

söyler: Söylemek, anlatmak.

Dir benem kim **söylerem** şekker gibi
Sebz-püşam Hızır peygamber gibi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra
5). [söylerem, -em]

söyler: İfade etmek, dile getirmek.

Degme bir hoş dāsītān kim eylerüz
Sözi Gülşehrī diliyle **söylerüz**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra
132). [söylerüz, -üz]

(Mes. 39: m. 90; Mes. 62: m. 19; Mes.
63: m. 203; Mes. 65: m. 67)

söz: Söz, kelim; (verilen karar).

söyler aña hoş dil-ile sūsmār: Kertenkelenin
Hz. Muhammed ile hoşça konuşması.
(Kertenkelenin Hz. Muhammed'in
peygamberliğini ikrar etmesi ve inanmayanları
inandırması bağlamında).

Begünüz benüm **sözüm** dutmaz-ısa
Ben buyurduğum işi itmez-ise
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
67). [sözüm, -üm]

‘Ankebūt oldı evinde perdedār
Söyler aña hoş dil-ile sūsmār
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra
36). [söyler aña hoş dil-ile sūsmār,]

söz: Söz || Nasihat.

İşidicek şöyle kimse **sözini**
Urur-ıdı kılıca kendüzini
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
77). [sözini, -in, -i]

söyleve: Söylemek, bahsetmek.

Dünyayı ol yig ki terk eyleyevüz
Ahiret bazarını **söyleyevüz**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra
6). [söyleyevüz, -vüz]

söz: Söz(ler).

Hışm-ıla anuñ **sözinden** tolayım
Kılıç-ıla aña iki böleyim
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
127). [sözinden, -in, -den]

söyün: Söndürmek.

Şem‘i gözleri görenler yandurur
Yohsa gözsüz yanarı **söyündürür**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
240). [söyündürür, -dür, -ür]

söz: Konuşma, söz; sohbet.

Bir iki gün bile şöhet kılalum
Degme **sözün** hadd ü resmin bilelüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 19, Mısra
10). [sözüñ, -ün]

(Mes. 10: m. 132; Mes. 11: m. 15;
Mes. 12: m. 131; Mes. 12: m. 103;
Mes. 15: m. 103; Mes. 98: m. 6)

(Mes. 17: m. 2)

söz: Söz, söylem || Şiir.

Yiñi başlamış-ıdı dañı **söze**
Düşmedüg-idi henüz key ağıza
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
25). [söze, -e]

söz: Söz, kelim; söylem.

Gör ne dürlü dökdi sözler kendüzi
Kim muraşsa‘ oldı Gülşehrī **sözi**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
322). [sözi, -i]

(Mes. 1: m. 34; Mes. 5: m. 323; Mes.
17: m. 38; Mes. 22: m. 100; Mes. 22:
m. 7; Mes. 72: m. 167)

(Mes. 10: m. 82; Mes. 25: m. 104;
Mes. 27: m. 132; Mes. 27: m. 2; Mes.
32: m. 18; Mes. 65: m. 54; Mes. 66:
m. 11; Mes. 68: m. 38; Mes. 72: m. 7;
Mes. 81: m. 192; Mes. 84: m. 8; Mes.
85: m. 1; Mes. 91: m. 135; Mes. 96:
m. 54; Mes. 102: m. 87; Mes. 102: m.
93; Mes. 102: m. 122)

söz: Söz, konuşma.

Her kim evvel söyledi Allāh dedi
Sözünüñ ilkinde Bismillāh dedi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra
2). [sözünüñ, -i, -nüñ]

söz: Söz, laf.

Birisi güneşe tapdı vü **sözi**
Aya hatm itdi vü biri ılduzu

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 11). [sözi, -i]

(Mes. 5: m. 88; Mes. 5: m. 57; Mes. 5: m. 55; Mes. 7: m. 23; Mes. 7: m. 24; Mes. 11: m. 69; Mes. 12: m. 224; Mes. 12: m. 54; Mes. 14: m. 51; Mes. 16: m. 125; Mes. 16: m. 130; Mes. 18: m. 11; Mes. 18: m. 4; Mes. 22: m. 112; Mes. 22: m. 1; Mes. 27: m. 3; Mes. 28: m. 21; Mes. 32: m. 86; Mes. 32: m. 104; Mes. 32: m. 3; Mes. 32: m. 65; Mes. 38: m. 24; Mes. 39: m. 93; Mes. 40: m. 56; Mes. 50: m. 60; Mes. 52: m. 24; Mes. 53: m. 19; Mes. 61: m. 11; Mes. 61: m. 19; Mes. 61: m. 13; Mes. 63: m. 39; Mes. 63: m. 179; Mes. 63: m. 3; Mes. 63: m. 187; Mes. 63: m. 83; Mes. 63: m. 46; Mes. 65: m. 77; Mes. 66: m. 13; Mes. 69: m. 241; Mes. 69: m. 101; Mes. 69: m. 191; Mes. 69: m. 130; Mes. 69: m. 150; Mes. 71: m. 12; Mes. 72: m. 220; Mes. 72: m. 162; Mes. 72: m. 219; Mes. 72: m. 402; Mes. 72: m. 576; Mes. 72: m. 180; Mes. 72: m. 208; Mes. 72: m. 168; Mes. 72: m. 490; Mes. 72: m. 103; Mes. 81: m. 1; Mes. 85: m. 25; Mes. 85: m. 159; Mes. 88: m. 119; Mes. 90: m. 44; Mes. 91: m. 117; Mes. 91: m. 196; Mes. 102: m. 89; Mes. 102: m. 91; Mes. 105: m. 1; Mes. 109: m. 45; Mes. 109: m. 24; Mes. 111: m. 60; Mes. 111: m. 61; Mes. 111: m. 73; Mes. 111: m. 74; Mes. 111: m. 81; Mes. 5: m. 101; Mes. 5: m. 107; Mes. 18: m. 9; Mes. 68: m. 14; Mes. 72: m. 156; Mes. 81: m. 164; Mes. 11: m. 50; Mes. 63: m. 19)

söz: Söz; şiir || Nasihat.

Her birinün kısmeti rûzındadır
Gevheri Gülşehri'nün **sözindedür**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 34, Mısra 36). [sözindedür, -in, -de, -dür]

söz: Söz. || Boş söz, laf, lakırdı.

Leyli benem didüğün **söz** ola hām
Bize bizüm Leyli'müz ola tamām
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 115). [söz,]

söz: Söz, söylenen kelām || Hikaye.

'İşk-ıla her kim aña Tañrı adın
Ter **sözümüzün** bile datlu dadın
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 2). [sözümüzün, -ümüz, -ün]

(Mes. 62: m. 22)

söz: Söz, söylem || Dedikodu, iftira, yalan ve uydurma.

Tañrı peygāmbere didüğün öğrenün
Müdde'iler **sözlerinden** yigrenün
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 8). [sözlerinden, -ler, -in, -den]

söz: Söz || Ses.

Sözi hūb u nağmaları sâz-ıla
Perdelerde ol latîf âvâz-ıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 94, Mısra 7). [sözi, -i]

söz diler-iseñ: Söz söylemek.

Söz diler-iseñ kim eş ola saña
On iki 'ilmi hev'ice eyle aña
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 71). [söz diler-iseñ,]

söz diyen: Söz söyleyen (kişi).

Bir kızıl addur cihānda gül gibi
Söz diyen ol ad-ıla bülbül gibi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 186). [söz diyen,]

söz eydürsin: Söz söylemek.

Eydür āhir sen **söz eydürsin** eyü
Neye sözsüzler gibi yirsin kayu
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 145). [söz eydürsin, -ür, -sin]

söz şarfını: Söz yapısı.

Vezn-içün lafzuñ gidermiş harfini
Artuğ eksük söylemiş **söz şarfını**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 120). [söz şarfını, -nı]

söz söze olmadı: Sözün söze uygun düşmemesi.

Çün görür kim **söz söze** hiç **olmadı**
Ol bu ta'rif-ile beni bilmedi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
49). [söz söze olmadı, -ma, -dı]

sözde getürem: İfade edecek, söze getirecek
(ad, şöhret bağlamında).

Eytdüm adum yok ki **sözde getürem**
Nite adlular gibi şād oturam
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
147). [sözde getürem, -em]

sözden: Söz, laf; sözden, laftan.

Söz-durur cânun çırağın ışıdan
Sözden artuğ ne kalısar kişiden
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra
4). [sözden,]

söze girdüm: Söze başlamak.

Cilve kıldum ben dağı bir gül gibi
Söze girdüm kumrı vü bülbül gibi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
176). [söze girdüm, -dü, -m]

söze komadılar: Söz söylemesine izin
vermemek.

Bu şar ehli nite gördiler anı
Kim **söze komadılar** ayruğ beni
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
96). [söze komadılar, -dı, -lar]

sözi tımarladı: Sözü işitmek.

Çünkü tūfī bu **sözi tımarladı**
Ol kafasda düşdi cân ışmarladı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra
109). [sözi tımarladı,]

sözi vü fikrini: Lafı ve fikri.

Şimdiye degin nite bilmez-idüñ
Bu **sözi vü fikrini** kılmaz-idüñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
204). [sözi vü fikrini, -in, -i]

sözün: Söz(lerini), konuşma.

Hüdhüdün kuşlar **sözün** çok gördiler
Cânlarınıñ külli terkîn urdılar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra
25). [sözün,]

sözün eslemeye: Sözü dinlemek.

Âdemî dīvün **sözün eslemeye**
Kendü koynında yılan bislemeye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 83, Mısra
5). [sözün eslemeye, -me, -ye]

sözün işitmegil: Sözü işitmek.

Mübtedi 'lerün **sözün işitmegil**
Muştafâ cem'iyetinden gitmegil
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra
75). [sözün işitmegil, -me, -gil]

sözünü geçürürler-idi: Söz geçirmek, birisine
istediğini yaptırmak.

Halk anı delüye ururlar-ıdı
Sözünü gülüp **geçürürler-idi**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
28). [sözünü geçürürler-idi, -ür, -ler, -
-i, -di]

sözlerini güş eyledi: Konuşmaları işitmek.

Şeyh çün **sözlerini güş eyledi**
Düşde gördüğün bulara söyledi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra
47). [sözlerini güş eyledi, -di]

sözlü: Söyleyecek sözü olan.

Eydür-isem her birinün 'özrini
Uzaya çok **sözlü** diyesin beni
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 37, Mısra
6). [sözlü,]

sözsüz: Konuşmayan, söz söylemeyen kimse.

Eydür âhir sen söz eydürsin eyü
Neye **sözsüzler** gibi yırsın kayu
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
146). [sözsüzler, -ler]

sözsüz adsuz: Adı duyulmayan, şöhretsiz.

Âb-ı hayvân adı sözdür dünyada
Sözsüz adsuz bellüdür kim er n'ide
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
102). [sözsüz adsuz,]

(Mes. 69: m. 108)

sözün sırrın: Sözün sırrı.

Hem Veled bir mesnevî hûb eyledi
Degme sözün sırrın anda söyledi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
68). [sözün sırrın,]

sözün yüzü: Sözün manası, sözün iç yüzü.

Çün ben işitdüm bulardan bu sözi
Hem görindi baña ol sözün yüzü
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
120). [sözün yüzü,]

su: Su, deniz.

Ol şuya kim bu yüziçilik kılar
Giriçek İblis anda boğılır
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra
117). [şuya, -ya]

(Mes. 56: m. 5; Mes. 56: m. 33; Mes.
56: m. 26; Mes. 56: m. 42; Mes. 56:
m. 43)

su: Yaşam kaynağı olan sıvı madde, su.

Şimdi şu anuñ başından aşdı dîn
Ejdehâlar kırşığına düşdi dîn
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 13, Mısra
29). [şu,]

(Mes. 26: m. 24; Mes. 27: m. 48; Mes.
28: m. 3; Mes. 28: m. 4; Mes. 28: m.
7; Mes. 28: m. 6; Mes. 28: m. 18; Mes.
32: m. 11; Mes. 56: m. 45; Mes. 57:
m. 10; Mes. 72: m. 308; Mes. 72: m.
340; Mes. 72: m. 348; Mes. 72: m.
416; Mes. 72: m. 420; Mes. 72: m.
330; Mes. 72: m. 329; Mes. 72: m.
354; Mes. 72: m. 358; Mes. 72: m.
320; Mes. 72: m. 327; Mes. 88: m. 34;
Mes. 91: m. 54; Mes. 91: m. 242; Mes.
91: m. 12; Mes. 91: m. 13; Mes. 91:
m. 243; Mes. 102: m. 81; Mes. 11: m.

76; Mes. 26: m. 24; Mes. 26: m. 28;
Mes. 26: m. 10)

su: Su, akarsu.

Yüzemez-iken şuyı diler-idi
Yâri oğrına dışın biler-idi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra
11). [şuyı, -y, -ı]

su: Suyun içinde.

Zâd u rûzumuz bizüm şuda-durur
Kim deniz göğsümüze degin gelür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 26, Mısra
5). [şuda-durur, -da, --durur]

(Mes. 27: m. 77; Mes. 72: m. 341;
Mes. 91: m. 245; Mes. 91: m. 249)

su: Dere, akarsu.

Degme su üstinde bir köpri olur
Kim su almakdan biregü kırtılır
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra
105). [su,]

su: Şu, işaret zamiri.

Şoldur aķ şoldur kızıl şoldur yeşil
Şunı gök añla ve şunı şaru bil
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra
80). [şunı, -(n)ı]

(Mes. 53: m. 80)

su almakdan: Suyu, akıntıya kapılmak.

Degme su üstinde bir köpri olur
Kim su almakdan biregü kırtılır
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra
106). [su almakdan,]

su ırmağına: Su ırmağı. (Cennette var olduğu
söylenen dört ırmaktan biri. Su ırmağı, süt
ırmağı, şarap ırmağı, bal ırmağı.)

Biri şu ırmağına girür yüzer
Selsebîlün çeşmesi havzın düzer
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra
23). [şu ırmağına, -na]

su içinde: *Su içinde.*

Ana çün korkar şuya girmeklige
Şu içinde bir nefes durmaqlığa
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 52*). [*şu içinde,]*

(*Mes. 26: m. 2*)

su saçar: *Su saçmak, su serpmek, dökmek.*

Şu saçar ussı girü başa gelür
'Avratı ol hâle çün hayrân kalur
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 517*). [*şu saçar, -ar]*

su üstine: *Suyun üzerine.*

Yazmaya **şu üstine** nakşı kişi
Şuya tekye uranuñ yildür işi
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 28, Mısra 17*). [*şu üstine,]*

(*Mes. 28: m. 28; Mes. 28: m. 37*)

su virmege: *Su uzatmak.*

Kimse bardakdan bize **su virmege**
Yigrenürdi yüzümüzi görmege
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 115*). [*su virmege, -me, -ge]*

su yolını: *Dere, nehir gibi suların geçtiği yer; su yolu.*

Şu yolını açmayınca akmaya
Tañrı âhîr bacadan bırakmaya
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 103*). [*şu yolını, -nı]*

su'âl: *Soru.*

Bunlar eydür kimsene bizden hisâb
Şormadı vü ne **su'âl** u ne cevâb
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 80*). [*su'âl,]*

(*Mes. 32: m. 146; Mes. 56: m. 22*)

su'âl eylediler: *Soru sormak.*

Kamu kuşlar çün **su'âl eylediler**
Hâli kâl u kâlî hâl eylediler
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 1*). [*su'âl eylediler, -di, -ler]*

su'âl kıldılar: *Sual etmek, soru sormak.*

Çamusı bir kezde hüdhüdden **su'âl Kıldılar** kim hâl ola ol turfa hâl
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 38, Mısra 4*). [*su'âl kıldılar,]*

su'âli it-: *Soru sormak.*

Degmesi çün bir **su'âli itdiler**
Girü andan key cevâb işitdiler
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 67*). [*su'âli itdiler, -di, -ler]*

(*Mes. 38: m. 1*)

su'âli şordı: *Soru sormak.*

Muğri çün dikdi durugeldi beri
Bir **su'âli şordı** vâ'izden arı
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 108*). [*su'âli şordı, -dı]*

su'bân: *Büyük yılan, ejderha.*

Hubs anda mı yapışur cânlara
Yâ irer mi bunda cân **su'bânlara**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 95, Mısra 16*). [*su'bânlara, -lar, -a]*

subha degin: *Sabaha kadar.*

Şubha degin ol gice bîdâr olur
Ol maħalle itleriyle yâr olur
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 133*). [*şubha degin,]*

subh-dem: *Sabah vakti, sabahleyin.*

Şubh-dem bir yazuda kim nevbahâr
Dökmüş-idi yire dürr-i şâhvâr
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 3, Mısra 3*). [*şubh-dem,]*

(*Mes. 84: m. 124*)

suc: Kabahat, hata.

(Mes. 39: m. 10)

Ölür-isem dahı **şuçum** kalmadı
Çün kılıç dutmağa gücüm kalmadı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
247). [şuçum, -um]

(Mes. 15: m. 54; Mes. 72: m. 302;
Mes. 78: m. 27)

suç: Suç; günah.

(Mes. 28: m. 12)

Sen bularuñ yazuğın bilür-iseñ
Şuçlarınuñ fikrini kılur-ısañ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra
24). [şuçlarınuñ, -lar, -ın, -uñ]

suçını bağışladı: Hatasını affetmek.

Himmetüñ kendü işini işledi
Tañrı şeyhe **şuçını bağışladı**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra
38). [şuçını bağışladı, -dı]

suçsuz: Suçu olmayan, suç işlememiş olan,
masum.

Şuçsuz öldürmekde yoğ-ısa günâh
Ben öleyim dek sağ olsun pâdişâh
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra
77). [şuçsuz,]

(Mes. 72: m. 434)

suçuñ bağışlayam: Suçunu affetmek.

Şeyh eydür hõd **şuçuñ bağışlayam**
Degme cevruñe yüz eylük işleyem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra
69). [şuçuñ bağışlayam, -y, -am]

sûd ola vü ziyân: Kâr ve zarar etmek.

Nesnede sûd u ziyân ola 'ayân
Hiç-ile ne **sûd ola vü ne ziyân**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra
38). [sûd ola vü ziyân,]

sûd u ziyân: Fayda ve zarar.

Nesnede **sûd u ziyân** ola 'ayân
Hiç-ile ne sûd ola vü ne ziyân
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra
37). [sûd u ziyân,]

suda: Suyun içinde.

Hırşuñ ardınca yüzersin sen **şuda**
Kim nehengi seni bilmeyüp yuda
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 28, Mısra
9). [şuda,]

suda yüzebile: Suda yüzmek.

Kaz kaçan sîmurğ-ıla dözebile
Kaza ol yig kim **şuda yüzebile**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 26, Mısra
26). [şuda yüzebile, -ebile]

süfi: Tasavvuf ehli, eren, ermiş, gönü saf kişi.

Oğrılaruñ mecma'ında rehberem
Şüfilerüñ mahfilinde serverem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 48, Mısra
24). [şüfilerüñ, -ler, -üñ]

(Mes. 65: m. 99; Mes. 65: m. 101)

süfi: Dinin emir ve yasaklarına sıkı sıkıya bağlı
olan. / Kaba sofu (çok dindar olup irfanı
olmayan kimse).

Bâde çün kim zühhd bünyâdın yıkar
Hânekâhdan **şüfîler** esrük çıkar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra
10). [şüfîler, -ler]

(Mes. 47: m. 8)

suhf: Sayfalar || Kitap.

Çün İlâh-nâme Senâyî'den gele
Meşnevî Mevlânâ'nuñ **şuhfı** ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
62). [şuhfı, -ı]

sular içdiler: Sular içmek.

Bunça biñ od tağlarını geçdiler
Ağu gibi bunça **şular içdiler**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra
96). [şular içdiler, -diler]

(Mes. 29: m. 1; Mes. 30: m. 57)

sulb: Bel, döl.

Ol karañu ev ‘ademdür bî-gümân
Ol ikinci ev ata **şulbı** hemân
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra
120). [şulbı, -ı]

sultân: Padişah, hükümdar || Allah.

Niçe bu dünyâda bâkî qalasın
Kendü **şultānuñdan** ayru olasın
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 18, Mısra
18). [şultānuñdan, -uñ, -dan]

(Mes. 21: m. 2; Mes. 22: m. 147; Mes.
90: m. 47)

sultân: Hükümdar, sultan, padişah.

Kamu kuşlar bir yire dirildiler
Mülki **şultānsuz-ıduğıñ** bildiler
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 3, Mısra
2). [şultānsuz-ıduğıñ, -suz, -ı, -duğ, -
ıñ]

(Mes. 5: m. 4; Mes. 5: m. 64; Mes. 21:
m. 20; Mes. 21: m. 21; Mes. 23: m. 6;
Mes. 24: m. 24; Mes. 24: m. 6; Mes.
24: m. 15; Mes. 25: m. 38; Mes. 25:
m. 55; Mes. 25: m. 89; Mes. 25: m. 91;
Mes. 29: m. 3; Mes. 29: m. 11; Mes.
31: m. 7; Mes. 31: m. 26; Mes. 39: m.
5; Mes. 40: m. 5; Mes. 57: m. 33; Mes.
60: m. 15; Mes. 60: m. 17; Mes. 60:
m. 51; Mes. 75: m. 45; Mes. 88: m. 39;
Mes. 89: m. 27; Mes. 92: m. 21; Mes.
93: m. 55; Mes. 96: m. 60; Mes. 101:
m. 19; Mes. 101: m. 12; Mes. 101: m.
29; Mes. 105: m. 106; Mes. 105: m.
105; Mes. 107: m. 59)

sultân: Hükümdar, padişah || Şairlik yeteneği
yüce olan, büyük şair.

Altı **sultân** ‘ālemüñ serverleri
Dünya deñizlerinüñ gevherleri
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
73). [sultân,]

sultân gibi: Padişah gibi.

Zâlim olma degme bir **şultân gibi**
‘Âdil ol Dārâ vü Nüşirvân gibi
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra
117). [şultân gibi,]

sultân kıla: Sultan etmek, hakimiyet sahibi
yapmak.

Ol kişi kim ayruğı **şultân kıla**
Hem deger aña ki şultānlık bula
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 23, Mısra
7). [şultân kıla,]

sultân ol-: Padişah olmak.

Hüdhüd eydür ‘ilm eri **sultân ola**
‘Âlim ü cāhil kaçan yeksân ola
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra
1). [şultân ola, -a]

(Mes. 6: m. 33; Mes. 22: m. 159; Mes.
5: m. 59; Mes. 23: m. 3)

sultân-ı bî-dād olmağıl: Adaletsiz, zalim
padişah olmamak.

Ayruğıñ kayğusına şād olmağıl
Kul-ısañ **şultân-ı bî-dād olmağıl**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 31, Mısra
24). [şultân-ı bî-dād olmağıl, -ğıl]

sultân-ı şehi: Şehinşeh; sultanlar sultanı.

Anda kim şāhbāz adı bir murğ ola
Kamu **şultân-ı şehi** sîmurğ ola
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 31, Mısra
38). [şultân-ı şehi, -i]

sultānlıg: Sultanlık, hükümdarlık.

Ben virem **şultānlıgı** Keyhüsrev'e
Benden ire pādīşāhlık Hüsrev'e
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 23, Mısra
13). [şultānlıgı, -ı]

(Mes. 23: m. 15; Mes. 23: m. 27; Mes.
24: m. 20; Mes. 91: m. 188)

sultānlık: Sultanlık, hükümdarlık.

Anda kul olunca sîmurğa Hümā
Bunda ol yigrek ki **şultānlık** uma
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 23, Mısra
26). [şultānlık,]

(Mes. 24: m. 16)

sultānlık bula: Padişahlık, hükümdarlık görevinde olmak.

Niçe begler anda kıl gibi ola
Niçe kullar anda **şultānlık bula**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 136). [şultānlık bula, -a]

(Mes. 23: m. 8)

sultānlık ide: Padişahlık yapmak.

Et yiyenden pādīşāhlık çün gide
Bir süñük yiyen ne **şultānlık ide**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 24, Mısra 12). [şultānlık ide,]

sultānlık kıla: Padişahlık etmek.

Anda kim sîmurğ **şultānlık kıla**
Kamu şultānlar gerek kim kıl ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 24, Mısra 5). [şultānlık kıla,]

(Mes. 24: m. 27)

sun: Vermek, uzatmak, takdim etmek.

Degmesi ol çeşmeden çün kındılar
Bir kadeh geç geldi baña **şundılar**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 210). [şundılar, -di, -lar]

sun': Allah'ın yarattığı.

Bir-durur Şāni' kim anuñ mişli yok
Ol yarattığı cihānda **şun** ı çok
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra 28). [şun 'ı, -ı]

sun': Yaratılış, yapılış, meydana getirilen.

Şun 'a şāni' dimegil dehrī gibi
Hālīk'ıñ aña Gülşehrī gibi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra 55). [şun 'a, -a]

şundi sāğarı: Kadeh sunmak.

Aldı ol ma'şūk bir cāmı ele
Şundi şeyhe **sāğarı** dir iç hele
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 92). [şundi sāğarı,]

şür ünin işidüp: Sur sesini işitmek; Sur: Kıyamette, Hz. İsrâfil'in üfleyeceği boru.

Bunlar eydür maşşeri biz bilmezüz
Bunda **şür ünin işidüp** gelmezüz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 66). [şür ünin işidüp, -üp]

süret: Gözün ilk bakışta gördüğü şey, dış görünüş, şekil, biçim.

Hüdhüd eydür niçe **şüretler** seni
Aldaya vü bu küdüretler seni
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 46, Mısra 1). [şüretler, -ler]

(Mes. 8: m. 13; Mes. 8: m. 14; Mes. 8: m. 23; Mes. 22: m. 156; Mes. 46: m. 8; Mes. 50: m. 33; Mes. 53: m. 27; Mes. 108: m. 25; Mes. 47: m. 132; Mes. 108: m. 24; Mes. 47: m. 143; Mes. 88: m. 118; Mes. 111: m. 29)

süret: Şekil, biçim.

Kamu rengüñ **şüretin** gördüm 'ayān
Göñlüm içinde benüm rengüm hemān
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 99). [şüretin, -in]

süret: Yüz, çehre.

Bir ilan kim od urıcağ yakmağa
Kimse korkar **şüretine** bakmağa
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 82, Mısra 12). [şüretine, -in, -e]

(Mes. 47: m. 84)

süret: Şekil, resim || Görünüş.

Hüdhüd eydür **sürete** kapılan er
Ma'naya kanda ire iy bî-başar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 8, Mısra 1). [sürete, -e]

(Mes. 23: m. 15)

sûret: Görünüş, görüntü.

Zîra kim siz bilmedüksiz sîretin
Göricek hem bilmeyesiz **şûretin**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 40, Mısra 16*). [*şûretin, -in*]

(*Mes. 53: m. 26; Mes. 53: m. 29; Mes. 53: m. 49*)

sûret: Yüz, çehre. || Güzellik.

Kimse baña iltifât itmese yig
Dek gözümden **şûreti** gitmese yig
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 45, Mısra 38*). [*şûreti, -i*]

(*Mes. 47: m. 46; Mes. 47: m. 121; Mes. 39: m. 35*)

sûret: Yüz, çevre || Sevgilinin yüzü.

Eyle oldum **şûretine** karşı mest
Kim beni gören şanur şûret-perest
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 45, Mısra 41*). [*şûretine, -in, -e*]

sûret: Yüz; (Leyla'nın yüzü).

Leyli nakşın gönline yazmış tamâm
Şûretinden gâfil olmuş ve's-selâm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 42*). [*şûretinden, -in, -den*]

şûretin bozdu: Görüntüsünü bozmak, değiştirmek.

Şûretin bozdu vü şeklin gizledi
Bulud içinde güneşi gizledi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 55*). [*şûretin bozdu, -dı*]

şûretinün fikrini: Şeklinin düşüncesi.

Hîç rengün şûretin çün görmedüm
Şûretinün fikrini terk urmadum
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 50*). [*şûretinün fikrini, -in, -i*]

şûret-perest: Dış görünüşe değer verip görüntünün ardındaki hakikate eremeyen kimse, madde düşkünü.

Niçe şûret âhîr iy **şûret-perest**
Şûreti n'ider olan ma'nîde mest
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 8, Mısra 13*). [*şûret-perest,]*

(*Mes. 45: m. 42*)

surhâb: Özel ad.

Çün muşâfâ girmişem **Şurhâb-ıla**
Çok neberd eylemişem Sührâb-ıla
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 197*). [*şurhâb-ıla, --ıla*]

susa: Susamak.

Şusayalar geleler geçmeklige
Küp şuyından egilüp içmeklige
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 319*). [*şusayalar, -ya, -lar*]

(*Mes. 102: m. 79*)

süsen: Susen çiçeği, susam.

Ergavân dil-şâd u **süsen** şâdkâm
Servi âzâd u güle bülbül gulâm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 21*). [*süsen,]*

süsen: Susen çiçeği, susam || Sevgili.

Ben evümde bulıçak **süsenleri**
N'iderem yâbandağı gülşenleri
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 135*). [*süsenleri, -ler, -i*]

süsmâr Far. Keler, kertenkele.

Aña karşı söyledi hûş **süsmâr**
'Ankebût oldı evinde perde-dâr
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 103*). [*süsmâr,]*

susuz: Susuz, sudan yoksun.

Biz **şusuz** bir lahza şabr idemezüz
Anuñ-ıçun bir yaña gidemezüz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 26, Mısra 7*). [*şusuz,]*

(*Mes. 26: m. 23*)

susuz kalmaya: *Susuz kalmak.*

Tagda su yā ola yāhūd olmaya
İlla hergiz Dicle **şusuz kalmaya**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 82*). [*şusuz kalmaya, -ma, -ya*]

suva düşer: *Suya düşmek.*

Küp kuyu ağzı olur **şuya düşer**
Düşdüğünden ol şu başından aşar
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 339*). [*şuya düşer, -er*]

(*Mes. 72: m. 419*)

suva gir-: *Suyun içine girmek.*

Ana çün korkar **şuya girmeklige**
Şu içinde bir nefes durmaklığa
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 51*). [*şuya girmeklige, -lig, -e*]

(*Mes. 72: m. 337*)

suva taldurasın: *Suya dalmak.*

Diri gark-ısañ **suva taldurasın**
Katuña geleni vü öldüresin
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra 71*). [*suva taldurasın, -dur, -a, -sın*]

su-y-ıla od: *Su ve ateş.*

‘İşk-ıla şehvet kaçan barışısar
Yā **şu-y-ıla od** nite karışısar
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 20*). [*şu-y-ıla od,]*

su-y-ıla toprak: *Su ve toprak.*

Yüzemez-iseñ gemiden çıkmagıl
Şu-y-ıla toprak evini yıkmagıl
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra 2*). [*şu-y-ıla toprak,]*

suyın iç-: *Suyu içmek.*

Bāguñ ortasında bir çeşme revân
Kim **şuyın içen** diriler cāvidân

(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 24*). [*şuyın içen, -en*]

(*Mes. 72: m. 314*)

suyu gölün: *Gölün suyu.*

Anda kim şāfī ola **şuyu gölün**
Zevkī olmaya harāmīlū yoluñ
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 153*). [*şuyu gölün,]*

süz: *Ateş, yanma.*

Bu güneş kim bu gögün ıldızıdur
Kelebekler-ile şem‘ün **süzıdur**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 104, Mısra 54*). [*süzıdur, -ı, -dur*]

süz-ile sâz idicek: *Yanık yanık söylemek.*

Nādire bir nağme āgâz idicek
Perdelerde **süz-ile sâz idicek**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 20*). [*süz-ile sâz idicek, -icek*]

sühbân şıfat: *Her türlü kusurdan, noksandan, beşerî nitelik ve zaafılardan uzak olan Allah'ın sıfatları.*

Şehvete mâyil degül hayvân şıfat
‘Akla uyar kim ola **Sühbân şıfat**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 4*). [*sühbân şıfat,]*

süd ırmağını: *Süt ırmağı. (Cennette var olduğu söylenen dört ırmaktan biri. Su ırmağı, süt ırmağı, şarap ırmağı, bal ırmağı.).*

Birisi hāmır ırmağı cāmın dutar
Biri **süd ırmağını** bala kıtar
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 22*). [*süd ırmağını, -nı*]

sührâb: *Şehnâme kahramanı, Rüstem'in kendi oğlu olduğunu bilmeden öldürdüğü yiğit bir karakter.*

Çün muşāfā girmişem Şurhâb-ıla
Çok neberd eylemişem **Sührâb-ıla**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 198*). [*sührâb-ıla, --ıla*]

süknâ: Mesken.

‘Ucb **süknâsında** sâkin olmağıl
Beni gör sen dağı imin olmağıl
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 13, Mısra 41*). [*süknâsında, -sın, -da*]

süksün: Ense.

Bir tapança urur-ısa ol bize
Boynumuzu **süksünümüzden** üze
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 116*). [*süksünümüzden, -ümüz, -den*]

süleymân: Hükümdar.

Eydür ol dîvûn girişdüm gözine
Kim **Süleymân** ‘âşık ola sözine
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 50*). [*süleymân,*

süleymân: Hz. Süleyman (as) peygamber (bağlama göre).

Çok **Süleymân-ıla** eyledüm sefer
Yok-durur ben görmedüğüm baħr u
ber (*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 7*). [*süleymân-ıla, --ıla*]

(*Mes. 4: m. 10; Mes. 5: m. 150; Mes. 6: m. 9; Mes. 29: m. 27; Mes. 32: m. 127; Mes. 32: m. 125; Mes. 34: m. 13; Mes. 34: m. 9; Mes. 38: m. 8; Mes. 40: m. 43; Mes. 52: m. 54; Mes. 52: m. 59; Mes. 52: m. 57; Mes. 60: m. 116; Mes. 111: m. 49; Mes. 111: m. 62; Mes. 111: m. 54*)

süleymân: Hz. Süleyman (Kalp gözünün açık olduğunu kastetmek için kullanılmıştır).

Aç **Süleymân** gözüñi kim göresin
Şâhidüñ bir dîv ü terkîn urasın
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 46, Mısra 15*). [*süleymân,*

süleymânlık kıla: Hz. Süleyman gibi olmak.

Kuş diline çün **Süleymânlık kıla**
Derdüñe Gülşehri dermânlık kıla
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 75*). [*süleymânlık kıla, -a*]

süleymânlık kılar: Hz. Süleyman gibi hükümdarlık yapmak.

Şādılıkda çok perîşānlık kılar
Bir perîdür kim **Süleymânlık kılar**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 45, Mısra 34*). [*süleymânlık kılar, -ur*]

sünbül: Sünbül çiçeği.

Hâşa şimdi tâze Gülşehrî gülü
Kim getüre göze servi **sünbülü**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 7, Mısra 14*). [*sünbülü, -i*]

(*Mes. 16: m. 123; Mes. 66: m. 9; Mes. 72: m. 19*)

sünnet: Hz. Muhammed'in Müslümanlarca uyulması gerekli sayılan davranışları ve herhangi bir konuda söylemiş olduğu söz.

Biri eydür **sünnet** ü farz u mübâh
Böyle vü i ‘tāk u ta ‘lîk u nikâh
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 21*). [*sünnet,*

sünnet-ile farzı: Sünnet ve farz.

Hak yolında elli hâc kılmış-ıdı
Sünnet-ile farzı key bilmiş-ıdı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 16*). [*sünnet-ile farzı, -ı*]

sünnetin kıldum: Sünnet ibadetini yerine getirmek.

Tañrı’nuñ farzın getürdüm yirine
Sünnetin Payğāmerüñ **kıldum** yine
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 51, Mısra 24*). [*sünnetin kıldum, -du, -m*]

sünüg: Kemik.

Çün et etmek hışmınuñ oğlanısın
Bir **sünüğe** it gibi uzanasın
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 24, Mısra 10*). [*sünüğe, -e*]

sünük: Kemik.

Et yimeyüp kâni‘ olayım direm
Anuñ uçun günde bir **süñük** yirem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 23, Mısra 22*). [*süñük,]*

(*Mes. 23: m. 24; Mes. 45: m. 30*)

süñük viyen: Kemik yiyen (kişi).

Et yiyenden pâdişâhlık çün gide
Bir **süñük viyen** ne şultânlık ide
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 24, Mısra 12*). [*süñük viyen,]*

sür: Sürmek, kovmak, uzaklaştırmak.

‘Aql kanı kim ögümi dirşürem
Nefs dīvin göñlüm içinden **sürem**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 146*). [*sürem, -em]*

(*Mes. 20: m. 8; Mes. 78: m. 42; Mes. 79: m. 17; Mes. 84: m. 83; Mes. 98: m. 10; Mes. 84: m. 145; Mes. 84: m. 140; Mes. 100: m. 92*)

sür: Ortaya koymak, ileri atılmak; canını ortaya koymak, feda etmek.

Er adıyla dünyada diri yörür
Yoḥsa ayruḳ er hemān cānın **sürür**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 29, Mısra 32*). [*sürür, -ür]*

sür: Sürmek (at bağlamında).

Sür yöriyelüm ki nāḡāḥ irmeye
Dest ü bāzūsın bize göstermeye
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 113*). [*sür,]*

(*Mes. 30: m. 126; Mes. 30: m. 128; Mes. 30: m. 168; Mes. 30: m. 181; Mes. 30: m. 271; Mes. 30: m. 117*)

sür: Söylemek || Bir sözü ileri sürmek, ortaya atmak.

Bir yalanı şınayuban **sürdiler**
Ḥalk anı ḥöd girçege irürdiler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 183*). [*sürdiler, -di, -ler]*

sür: Sürdürmek, devam ettirmek.

Tañla dükkānçuḡını kırar-ıdı
İşler-idi vü işi **sürer-idi**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 32*). [*sürer-idi, -er, --i, -di]*

sür: Uzatmak.

Aslan eydür kabul eyledüm varuñ
Ayaḡuñuzı geñüñüzce **sürüñ**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 132*). [*sürüñ, -üñ]*

sür: Devam etmek, yönelmek.

Ma‘ rifet vādisine andan irer
Pes varur tevḥīd vādisin **sürer**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 104, Mısra 10*). [*sürer, -er]*

sür: Götürmek.

‘Aql u cān daḡı mekānsuzdur, duruñ
Bunları Tañrı sarāyına **sürüñ**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 108, Mısra 14*). [*sürüñ, -üñ]*

sür: Sürmek || Yaşamak.

Bunça lezzet kim **süre** cismüñ senüñ
Yoḳdur anda zerrece ḥazḡı canuñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 108, Mısra 29*). [*süre, -e]*

sürç: Yürürken sendeleyerek dengesini yitirmek.

Kaçar-iken nāḡeh etegin başar
Sürçer aḡsuzda vü yidüḡin kuşar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 66*). [*sürçer, -er]*

sürü: Sürümek, sürüklemek.

Çıkdı bir ‘avrat yüzini büriyü
Yırde atlas kunduzını **sürüyü**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 384*). [*sürüyü, -y, -ü]*

sürlüm: Sür(e)lüm: sürmek; önüne katıp götürmek.

Ol kişi eydür gel imdi gidelüm
Kimini **sürlüm** kimini yidelüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 96). [sürlüm,]

sürme: Göze sürülen siyah madde.

Kişiye çün kim bu fende gürleyem
Gözlerinden **sürmesin** oğurlayam
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 89, Mısra 6). [sürmesin, -sin]

sürme uram: Sürme çekmek.

Yöresinde yatur-iken ben yine
Sürme uram kekligün gözlerine
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 89, Mısra 8). [sürme uram, -am]

sürt: Sürtünmek.

Çün bulıtlar birbirine **sürtişür**
Ra'd olur sen bu sebakları bişür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 169). [sürtişür, -iş, -ür]

sürük: Sürülmüş, kovulmuş.

Çanda var mülki içinden taşra yir
Kim **sürükmişlere** ol yir anda yir
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 142). [sürükmişlere, -miş, -ler, -e]

süst: Gevşek, zayıf, güçsüz.

Var-ıdı ol ortada bir yār-i çüst
Geldi şeyhe eydür iy 'ahdinde **süst**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 13, Mısra 2). [süst,]

(Mes. 22: m. 138; Mes. 49: m. 6; Mes. 51: m. 2)

süst er ola: Güçsüz kişi olmak.

Taş ola kim gevhere kaçd eyleye
Süst er ola kim ere kaçd eyleye

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 80, Mısra 16). [süst er ola, -a]

süst eylemişem: Güçsüz olmak, gevşek durmak.

İ'tikādımı dürüst eylemişem
Hakka vü nā-hakka **süst eylemişem**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 51, Mısra 22). [süst eylemişem, -miş, -em]

süst olur-ıdı: Güçsüz, zayıf olmak.

Renc-ile kalan kişi kuvvetde **süst Olur-ıdı** bir deminden ten-dürüst
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 24). [süst olur-ıdı,]

süvārī: Süvari, atlı asker.

Ol ilan nefsün uyur ğafletde sen
Ol **süvārī** Muştafa-yı mü'temen
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 114). [süvārī,]

sürdi kapudan: Kapıdan kovmak.

Kılmadın bir zerre eksük tapudan
Senden ötri **sürdi** beni **kapudan**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 64). [sürdi kapudan,]

(Mes. 84: m. 135)

süre yol: Yol almak. || Gitmek.

Yaluñuz bir şārda şeyh olmaya ol
Yidi 'iklīmün erine **süre yol**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra 12). [süre yol,]

süz: Süzülmek || Arınmak (günah bağlamında).

'Ābide ikinci gökde düzile
Cennet ü müzdi yazuğdan **süzile**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 97, Mısra 16). [süzile, -il, -e]

şa' bân ayı: Ay takvimine göre yılın sekizinci, kutsal ayların ikinci ayı.

Çünkü Şa' bân ayı eyledi hürüc
Kamu endāmum-ıla dutdum oruç
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 51, Mısra 29). [şa' bân ayı,]

şād: Mutlu, mesut.

Şād-isañ olmayasın kayğu-y-ıla
Arısuz-isañ yunasın şu-y-ıla
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 28, Mısra 5). [şād-isañ, --ı, -sañ]

(Mes. 39: m. 97; Mes. 65: m. 103;
Mes. 69: m. 148; Mes. 81: m. 9; Mes. 81: m. 16)

şād eyledi: Mutlu etmek.

Pādişah çün anı āzād eyledi
Göñlini ol guşşadan şād eyledi
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 110). [şād eyledi, -di]

şād ol-: Şad olmak; sevinmek, memnun ve mutlu olmak.

Şād ol iy her dāsitanı sāz iden
Dükedüben bir dahı āgāz iden
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 169). [şād ol,]

(Mes. 12: m. 128; Mes. 72: m. 368;
Mes. 63: m. 225; Mes. 47: m. 23; Mes. 65: m. 109; Mes. 97: m. 21; Mes. 94: m. 71; Mes. 31: m. 23; Mes. 65: m. 62; Mes. 63: m. 97; Mes. 94: m. 70)

şādılığ: Neşelenme, sevinç.

Şādılığ menziline gam dutar
Hayfa geçmiş 'ömr-içün mâtem dutar
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 81). [şādılığ, -ı]

şādılık: Sevinç, mutluluk.

Şādılığda çok perīşānlık kıılır
Bir perīdür kim Süleymānlık kıılır
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 45, Mısra 33). [şādılığda, -da]

(Mes. 65: m. 103; Mes. 65: m. 110;
Mes. 91: m. 25)

şādī: Saadet, huzur.

Dehr şādīsi dükeli gam-durur
Dünya şāhi bir gedāydan kem-durur
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 31, Mısra 3). [şādīsi, -si]

şādī vü gam: Mutlu ve kederli.

Çün görürler şeyhi zār u dil-figār
Şādī vü gam arasında bī-qarār
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 84). [şādī vü gam,]

şādkām: Çok sevinçli, arzusuna kavuşmuş.

Ergavān dil-şād u süsen şādkām
Servi āzād u güle bülbul gülām
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 21). [şādkām,]

şādmān oldı: Mesut, bahtiyar olmak.

'Adlüm-ile şādmān oldı cihān
Bir benefşe kaygulu kaldı hemān
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 57, Mısra 17). [şādmān oldı, -dı]

şādumān: Sevinçli, bahtiyar.

Kim seni bir kayğusuz göremezem
Saña bir gün şādumān iremezem
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 138). [şādumān,]

(Mes. 96: m. 70)

şāh: Dal, budak.

Şādık oluñ yoluñuzdan dönmeñüz
Degme şāha karga gibi konmañuz
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 104, Mısra 36). [şāha, -a]

(Mes. 111: m. 2)

şāh: Hükümdar, padişah, sultan.

Gösterün bir göğ kīm ol māhsuz-
durur
Bizüm ilümüz niçün **şāhsuz-durur**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 3, Mısra
10). [şāhsuz-durur, -suz, --dur, -ur]

(Mes. 4: m. 40; Mes. 4: m. 25; Mes. 5:
m. 11; Mes. 6: m. 37; Mes. 25: m. 11;
Mes. 25: m. 57; Mes. 25: m. 79; Mes.
25: m. 73; Mes. 29: m. 6; Mes. 29: m.
29; Mes. 31: m. 4; Mes. 38: m. 14;
Mes. 40: m. 63; Mes. 40: m. 50; Mes.
60: m. 34; Mes. 60: m. 54; Mes. 91:
m. 61; Mes. 91: m. 208; Mes. 91: m.
194; Mes. 101: m. 43; Mes. 101: m.
28; Mes. 105: m. 10; Mes. 107: m. 99)

şāh: Sultan, padişah || Allah.

‘Āşık oldılar anuñ dergāhına
Her kıl istedi kim ire **şāhına**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra
30). [şāhına, -in, -a]

(Mes. 21: m. 6; Mes. 46: m. 20; Mes.
66: m. 123; Mes. 85: m. 175; Mes.
100: m. 110)

şāh: Benzerlerine oranla en üstün, güzel.

Anda kim her **şāha** şultān diyeler
Yüz kişi ben avladuğum yiyeler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 29, Mısra
11). [şāha, -a]

şāh: Şah || Aslan.

Şaydgāhydı bir aslanuñ meger
Ol **şaha** kıl tağda her bir cānavar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
48). [şaha, -a]

şāh ol-: Padişah olmak.

Bundağı şultān ne ehl-i cāh ola
Pādişāh oldur ki anda **şāh ola**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra
56). [şāh ola, -a]

(Mes. 100: m. 43; Mes. 24: m. 13;
Mes. 107: m. 134)

şāh u şultān: Padişah ve sultan.

Kim hālīfe bir gün oturmuş-ıdı
Şāh u şultān ayağın durmuş-ıdı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
12). [şāh u şultān,]

(Mes. 23: m. 30)

şāhā: Ey padişah.

Ben haber kıldum **şāhā** ne olduğın
Şāh bilür anuñ-ıla ne kılduğın
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
207). [şāhā,]

şāhāne: Harika, çok güzel.

Dem bu demdür vaqtümi hōş
görürem
Mülküm içinde **şāhāne** yörürem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
176). [şāhāne,]

şāhbāz: İri ve beyaz bir doğan cinsi, doğan.

Geldi **şāhbāz** ortaya şultān gibi
Dökdi yüz biñ gevheri bir kân gibi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 29, Mısra
1). [şāhbāz,]

(Mes. 29: m. 42; Mes. 30: m. 308;
Mes. 31: m. 37)

şāh-ı cihān: Cihan şahı.

Ayru düşdi pādişāhdan bir zamān
Çün sever-idi anı **şāh-ı cihān**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra
6). [şāh-ı cihān,]

şāh-ı dehr ü şöhre-i devrān: Dünyanın
padişahı ve devrin ünlüsü.

Mansıb içinde dağı şultān benem
Şāh-ı dehr ü şöhre-i devrān benem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 92, Mısra
22). [şāh-ı dehr ü şöhre-i devrān,]

şāh-ı pāvir: Küçük dal yükü. (Yavuz, 2007:
221).

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 144). [şāhinşeh,]

Şāh-ı pāyir sonra bī-bār olıcağ
Müsterāhuñ gendi artar dolıcağ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 36, Mısra 27). [şāh-ı pāyir,]

(Mes. 91: m. 179; Mes. 91: m. 181)

şāhlıg: Sultanlık, padişahlık.

şāhid: Güzel.

Nefs ü issini kılan kişi taleb
Ejdehāya **şāhid** urmışdur lağab
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 46, Mısra 18). [şāhid,]

Sen deñiz olmaduñ-ısa bir göl ol
Şāhlıgı saña koduğ dek bir kul ol
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 24, Mısra 18). [şāhlıgı, -ı]

(Mes. 24: m. 22; Mes. 40: m. 14)

şāhid: Güzel || Sevgili.

Māhiyi elden kıya māh isteyen
Şāhidini terk ide şāh isteyen
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 46, Mısra 20). [şāhidini, -in, -i]

(Mes. 46: m. 13; Mes. 46: m. 16)

şahne oldu: Zabıta memuru olmak.

Kimisi bir **şahne oldu** bir şara
Kimi bir kādī ki şarı başara
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 61). [şahne oldu, -dı]

şahna vü kādī: Zabıta memuru ve hakim.

şāhid: Güzel, dilber, sevgili.

Birisi eydür ki bir **şāhid** benüm
Gönlüm aldı vü köyindürdi canum
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 45, Mısra 1). [şāhid,]

(Mes. 79: m. 13; Mes. 105: m. 38;
Mes. 105: m. 31; Mes. 105: m. 7)

Şahna vü kādī gelürler ilerü
Şārlu dağı kamu gelürler girü
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 115). [şahna vü kādī,]

şahs: İnsan, kimse.

Niçe kişiye sataşduñ şormaduñ
Gördüğüñ **şahşı** muhāla urmaduñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 146). [şahşı, -ı]

(Mes. 63: m. 233)

şāhid-bāz olur: Güzelle oynayan, kulampara olmak || Çapkın olmak.

Muhtesib meyhānede rindi bilür
Şūfiyi bilmez ki **şāhid-bāz olur**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 8). [şāhid-bāz olur, -ur]

şahs: Kişi, şahıs.

Oruc ol **şahşı** degüldür görici
Anuñ-ıçun dutmaz ol şahş orıcı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 293). [şahşı, -ı]

(Mes. 5: m. 291; Mes. 12: m. 162;
Mes. 27: m. 108; Mes. 27: m. 107;
Mes. 31: m. 22; Mes. 34: m. 33; Mes.
63: m. 40; Mes. 65: m. 94; Mes. 85:
m. 115; Mes. 98: m. 20; Mes. 100: m.
73; Mes. 102: m. 71)

şāhin: Maruf avcı kuş. Şahin.

Anda ki her ada taḥsîn diyeler
Baña ol defterde **şāhin** diyeler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 29, Mısra 34). [şāhin,]

şāhinşeh: Sultanlar sultanı.

Bir ḫalīfe şimdi 'ālemde ḫanı
Kim aña tāk-ıla **şāhinşeh** anı

şāhvār: Şaha, sultana layık.

Gice kara şa‘r geydi **şāhvār**
Gökde kühlī parçın urdı zer-nigār
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 127*). [*şāhvār,]*

(*Mes. 53: m. 74; Mes. 69: m. 70; Mes. 72: m. 477; Mes. 107: m. 40; Mes. 111: m. 31*)

şakāyık: *Gelincik çiçeği.*

Öğüme düşdi girü bir dāsītān
Pür **şakāyık** bāğ u pür gül būsītān
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 2*). [*şakāyık,]*

şākird: *Talebe, öğrenci.*

Biri **şākird** ü biri üstād olur
Biri Şīrīn ü biri Ferhād olur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 77*). [*şākird,]*

şākird-i sūtūr: *Sahtekārların müridi.*

Üstad-ı dīv ü **şākird-i sūtūr**
Pāyimāl-i şehvet ü mest u gurūr
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 5*). [*şākird-i sūtūr,]*

şapla: *Tokat, sille, şamar.*

Kendüzini kimse nite bildüre
Buña kim bir **şapla-y-ıla** öldüre
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 50*). [*şapla-y-ıla, --y, --ıla]*

şar: *Şehir, kent.*

Gezdiler her bāğ içinde gül gibi
Degme **şardan** geçdiler bülbul gibi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 58*). [*şardan, -dan]*

(*Mes. 10: m. 5; Mes. 12: m. 151; Mes. 19: m. 2; Mes. 25: m. 18; Mes. 32: m. 91; Mes. 32: m. 58; Mes. 36: m. 21; Mes. 44: m. 13; Mes. 44: m. 19; Mes. 47: m. 171; Mes. 50: m. 128; Mes. 50: m. 129; Mes. 50: m. 130; Mes. 50: m. 124; Mes. 50: m. 132; Mes. 53: m. 10; Mes. 63: m. 185; Mes. 63: m. 173; Mes. 63: m. 218; Mes. 65: m. 26; Mes.*

66: m. 138; Mes. 66: m. 145; Mes. 66: m. 148; Mes. 66: m. 144; Mes. 66: m. 127; Mes. 66: m. 132; Mes. 66: m. 135; Mes. 66: m. 139; Mes. 66: m. 140; Mes. 66: m. 151; Mes. 66: m. 146; Mes. 68: m. 32; Mes. 68: m. 11; Mes. 68: m. 16; Mes. 68: m. 45; Mes. 68: m. 56; Mes. 68: m. 15; Mes. 69: m. 75; Mes. 69: m. 87; Mes. 69: m. 20; Mes. 69: m. 85; Mes. 69: m. 95; Mes. 69: m. 122; Mes. 69: m. 3; Mes. 72: m. 331; Mes. 72: m. 145; Mes. 72: m. 332; Mes. 72: m. 460; Mes. 72: m. 526; Mes. 72: m. 551; Mes. 72: m. 563; Mes. 78: m. 57; Mes. 89: m. 30; Mes. 98: m. 10; Mes. 100: m. 107; Mes. 102: m. 19; Mes. 102: m. 65; Mes. 102: m. 13; Mes. 102: m. 28; Mes. 102: m. 34; Mes. 107: m. 61; Mes. 107: m. 62)

şār defteri: *Şehir defteri.*

Birisi köy defteri **şār defteri**
Kim bilürüz şārda vü köyde eri
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra 49*). [*şār defteri,]*

şar ehli: *Şehrin insanları.*

Bu **şar ehli** nite gördiler anı
Kim söze komadılar ayruğ beni
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 95*). [*şar ehli,]*

şār halkı: *Şehir insanları.*

Bu yañadan kamu **şār halkı** üşüp
Tācuñ üstine vü da‘vīye düşüp
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 103*). [*şār halkı,]*

(*Mes. 63: m. 122; Mes. 63: m. 180; Mes. 5: m. 30*)

şār issi: *Şehrin maliki, kentin sahibi.*

Çanda kim otura bir ehl-i temīz
Bize **şār issi** diyeler iy ‘azīz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 134*). [*şār issi,]*

şār u köv şeyhin: *Şehir ve köy şeyhi.*

Dāyire şeyhi güneş gibi olur
Şār u köy şeyhin şoran yüz biñ bulur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra 28*). [*şār u köy şeyhin,]*

Çün **şarāb-ı ergüvānı** içdi şeyh
Esriyüben dükelinden geçdi şeyh
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 105*). [*şarāb-ı ergüvānı, -ı]*

şār uluların: Şehrın ileri gelenleri.

şārda vü köyde: Şehirde ve köyde.

Yüzümüz biz dahı döndürmeyelüm
Şār uluların utandurmayaalum
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 170*). [*şār uluların, -n]*

Birisi köy defteri şār defteri
Kim bilürüz **şārda vü köyde** eri
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra 50*). [*şārda vü köyde,]*

şār yolu: Şehir yolu.

şāri: Şeriatı ortaya koyan.

Şār yolın dahı biregü kim bile
Şehre köyden yol şorup niçün gele
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 35*). [*şār yolın,]*

Degme şer'ün **şāri** i lābūd olur
Kim yolın Tañrı'dan öğrenüp bilür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 19*). [*şāri 'i, -i]*

(*Mes. 102: m. 39; Mes. 102: m. 20;*
Mes. 102: m. 31; Mes. 102: m. 52;
Mes. 102: m. 23)

şārlu: Şehirli.

Biz cihānda bilineni bilürüz
Anuñ-ıçun **şārlu** terkin kıluruz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 126*). [*şārlu,]*

şara gel-: Şehre gelmek.

Elli yıl köyden **şara geldi** girü
Gitdi şārdan köy dapa düşe duru
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 27*). [*şara geldi, -di]*

(*Mes. 50: m. 123; Mes. 63: m. 116;*
Mes. 66: m. 141; Mes. 69: m. 86; Mes.
102: m. 25)

(*Mes. 102: m. 63; Mes. 102: m. 20)*

şārlu: Sarlu/sarılı, sarılmış.

Aldı gördi kim niçedür tonını
Ton içinde gördi **şārlu** altını
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 428*). [*şārlu,]*

şara irer-idi: Şehre gitmek.

Şār yolını köylüden şorar-ıdı
Tañlaçak andan **şara irer-idi**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 24*). [*şara irer-idi, -er, --i, -di]*

şart: Koşul.

Şartı var mı sofradan artuğ dağı
Bize bir bātıldan añlatğıl hağı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 70, Mısra 5*). [*şartı, -ı]*

şarāb: Şarap, içki.

Ol birisinün harfı anda hūr
Bu birisine **şarāb** olmış tahūr
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 26*). [*şarāb,]*

şart-ı tarık: (Sufilik) yolunun şartı.

Şūfi ibnū'l-vakt oldur iy refik
İrte didügi degül **şart-ı tarık**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 100*). [*şart-ı tarık,]*

(*Mes. 79: m. 13)*

şarāb-ı ergüvānı: Kırmızı şarap.

şası gibi: Şaşı (göz) gibi.

Dünyaya bir kâdr u kıymet urmaya
Şası gibi biri iki görmeye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 8). [şası gibi,]

sattı: Şattülarab adı verilen Dicle ve Fırat'ın birleştiği büyük nehir || Irmak.

Ol hevâya gönli çün uçar-ıdı
Şattı'a düşüp ol yaña geçer-idi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 10). [şattı'a, -'a]

(Mes. 9: m. 14; Mes. 9: m. 21; Mes. 9: m. 21; Mes. 9: m. 35; Mes. 9: m. 37; Mes. 9: m. 39; Mes. 9: m. 42; Mes. 9: m. 44; Mes. 9: m. 3; Mes. 9: m. 5; Mes. 9: m. 8; Mes. 9: m. 23; Mes. 9: m. 31)

sâyeste: Layık, yaraşır, uygun.

Var-ıdı Bağdâd şehrinde meger
Bir ulu dellâl key **sâyeste** er
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 2). [sâyeste,]

seb-çırâğ ola: Gece ışığı olmak; geceyi aydınlatmak.

'Arza eylenür-ise cevherlerüm
Seb-çırâğ ola kamu gevherlerüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 33, Mısra 22). [seb-çırâğ ola, -a]

seb-külâh: Gece külâhı; geceleyin bilhassa yatarken giyilen dövme yünden yapılma, yekpare, bir karış uzunluğunda, yahut biraz daha kısa, tek katlı, başı üşütmeyen, teri emen bir tür başlık.

Gök dapa bulut gibi çün gürleyem
Seb-külâhın 'İsî'nüñ oğurlayam
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 89, Mısra 22). [seb-külâhın, -ın]

şefâ'at: Peygamberlerin ve Allah'ın izin vereceği kimselerin, kulların suçlarının bağışlanması için Cenâbıhak katında aracılık etmeleri.

Ümmetünden eyle münkir olasın
Kim **şefâ'atdan** teberrâ kılasın
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 30). [şefâ'atdan, -dan]

şefâ'at eyle-: Birinin suçunun bağışlanması veya dileğinin yerine getirilmesi için o kimseyle Tanrı arasında peygamberin yaptığı aracılık.

Çün **şefâ'at eyledi** Hak'dan Resül
Kim girü îmân seni kıldı kabûl
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 95). [şefâ'at eyledi,]

(Mes. 15: m. 41)

şefâ'at kılayım: Peygamberlerin ve Allah'ın izin vereceği kimselerin, kulların suçlarının bağışlanması için Cenâbıhak katında aracılık etmeleri.

Yaluñuz yazukların ben bileyim
Andan anlara **şefâ'at kılayım**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 6). [şefâ'at kılayım, -ayım]

şefkatlu ola: Şefkatli, merhametli olmak.

Hulkı zîbâ vü sözi tatlu ola
Bilişe vü yâda **şefkatlu ola**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 68). [şefkatlu ola, -a]

seh: Padişah, hükümdar, şah.

Şeh çün andan buldı sıhhat dânesin
Okıdı atası-y-ıla anasın
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 19). [şeh,]

(Mes. 29: m. 13; Mes. 29: m. 24; Mes. 31: m. 10; Mes. 39: m. 24; Mes. 85: m. 25; Mes. 88: m. 4; Mes. 107: m. 100)

seh katında: Sultanın huzuru, makamı.

Şeh katında kimseye söylemeye
Bî-edeblik tapuda eylemeye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra 47). [şeh katında,]

(Mes. 31: m. 41)

şeh kılam: Padişah yapmak.

(Mes. 69: m. 14)

Bir gedâyı **şeh kılam** çün bakavam
Bağmaduğum pâdişâhı yıkavam
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 23, Mısra
19). [şeh kılam, -am]

şehâdet: Şahitlik, Kelime-yi şehadet getirerek
Allah'ın varlığına, birliğine iman etme.

Eydür irişdüm hâkîkat gavvına
Dolayup gönli **şehâdet** tavrına
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra
96). [şehâdet,]

şehâdet getürür: İslam'ın şartlarından
"Tanrı'dan başka tapacak yoktur ve Hz.
Muhammed onun kulu ve peygamberidir"
anlamına gelen kelime-i şehadet adını taşıyan
Arapça sözü söylemek.

Şeyh ileyinde **şehâdet getürür**
Şeyh anı bir dem dizinde yaturur
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra
93). [şehâdet getürür, -ür]

şehd: Bal.

Ko bu **şehdi** bir nefes şeker yigil
Benüm-ile bir olur mısın digil
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
169). [şehdi, -i]

(Mes. 26: m. 23; Mes. 63: m. 210)

şehd ü şeker: Bal ve şeker.

Yıllar ağu içdi bir şâhib-nazar
Kim biz uş şimdi yirüz **şehd ü şeker**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra
104). [şehd ü şeker,]

(Mes. 108: m. 32; Mes. 32: m. 66;
Mes. 9: m. 21; Mes. 12: m. 96)

şehd ü şeker gibi: Bal ve şeker gibi.

Şeyh 'Attâr u Şenâ'ye digil
Sözlerin **şehd ü şeker gibi** yigil
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra
38). [şehd ü şeker gibi,]

şehd ü şeker h'vônını: Bal ve şeker sofrası.

Şehd ü şeker h'vônını key dökmişüz
Dürr ü gevher tohmını çok ekmişüz
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra
41). [şehd ü şeker h'vônını,]

şehd ü şekker: Bal ve şeker.

Tüti gibi **şehd ü şekker** yiyelüm
'İşk içinden bir hikâyet diyelüm
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra
31). [şehd ü şekker,]

şehinşâh: Padişahların padişahı.

Seni dahı ol **şehinşâhı** dağı
İki yırtam diş-ile Tañrı hağı
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
183). [şehinşâhı, -ı]

şehinşeh: Şahlar şahı, padişahlar padişahı,
yüce hükümdar.

Eytdüm aña biz **şehinşeh** kulıvuz
Şanma kim ayruk kişi makbülüz
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
177). [şehinşeh,]

sehr: Şehir, kent.

Yolda kimse mâni' olmadı aña
Geldi girü kendi **şehrinden** yaña
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra
94). [şehrinden, -in, -den]

(Mes. 63: m. 213; Mes. 63: m. 172;
Mes. 66: m. 143; Mes. 69: m. 38; Mes.
69: m. 85; Mes. 69: m. 9; Mes. 69: m.
114; Mes. 72: m. 485; Mes. 72: m. 87;
Mes. 72: m. 91; Mes. 72: m. 379; Mes.
88: m. 30; Mes. 88: m. 110; Mes. 91:
m. 25; Mes. 102: m. 44; Mes. 102: m.
16; Mes. 102: m. 36; Mes. 109: m. 40)

sehr eri: Şehrini yigidi.

Biz cihân erenlerindenüz bize
Bilmeyen bir **sehr eri** adın yaza

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 150). [şehr eri,]

şehr içinde: Şehr in içinde.

Biri eydür her kime irdüm-ise
Şehr içinde vü kimi gördüm-ise
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 202). [şehr içinde,]

(Mes. 66: m. 137)

şehr içine gireyim: Şehre gitmek.

Eydür imdi **şehr içine gireyim**
Yemlihä'nuñ evi kanda şorayım
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 365). [şehr içine gireyim, -eyim]

şehr şeyhi: Şehir şeyhi.

Şehr şeyhi dün u yā dehrī-durur
Şimdi 'ālem şeyhi Gülşehrī-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra 69). [şehr şeyhi,]

şehr uluları: Şehr in büyükleri.

Çün eyü dirildüğünü bildiler
Şehr uluları muhibbī oldılar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 484). [şehr uluları,]

(Mes. 69: m. 90)

şehre düşüp: Şehre düşmek.

Senden alup gideli bu altunı
Şehre düşüp isterem her gün seni
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 524). [şehre düşüp, -üp]

şehre vara: Şehre varmak.

Ulu yoldan kamosı **şehre vara**
Kiçi yoldan biñde birisi ire
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 73). [şehre vara, -a]

şehre vü ile: Şehir ve memleket.

Şeyh çün zünnarı bağladı bile
Küfri meşhür oldı **şehre vü ile**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 144). [şehre vü ile, -e]

şehr-i kayser'i: Kayser'in diyarı. (Kayser: Eski Rum hükümdarlarının unvanı).

Hōş temāşā kıldı **şehr-i Kayser'i**
Yörür-iken gördiler bir manzarı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 63). [şehr-i kayser'i, -i]

şehvet: Arzu, gelip geçici (maddi) istek(ler).

Şāhidūñ ra'nā degül nā-hōş-durur
Şehvet anı saña zībā gösterür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 46, Mısra 14). [şehvet,]

(Mes. 16: m. 78; Mes. 46: m. 7; Mes. 47: m. 19; Mes. 47: m. 16; Mes. 47: m. 157; Mes. 47: m. 17; Mes. 74: m. 11; Mes. 81: m. 62)

şehvet: Bir şeyi çok sevip arzulama, ölçüyü aşan aşırı istek.

Şehvete māyil degül hayvān sıfat
'Aqla uyar kim ola Sübhān sıfat
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 3). [şehvete, -e]

(Mes. 72: m. 539; Mes. 80: m. 8; Mes. 110: m. 51; Mes. 110: m. 49)

şehvet mevinden: Düşkünlük, istek şarabı.

Kimisi bir hırmene pā-best olur
Kimisi **şehvet mevinden** mest olur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 52). [şehvet mevinden,]

şehvet odına: Şehvet ateşi.

Şimdiye degin harāma bakmaduñ
Göñlüñi **şehvet odına** yakmaduñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 58). [şehvet odına, -na]

şehvet ü buhl u hased: Şehvet, cimrilik ve kıskançlık.

Şehvet ü buhl u hased ten yâridür
Şıdık u ihlâş u kerem cân yâridür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 175*). [*şehvet ü buhl u hased,]*

şehvet ü hırsı: *Aşırı istek ve tutku.*

Diler-iseñ kim bu yola gidesin
Şehvet ü hırsı meger terk idesin
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 28, Mısra 34*). [*şehvet ü hırsı, -ı]*

şehvet-perest: *Şehvete, nefesine çok düşkün, kendini nefsinin arzularına kaptırmış (kimse).*

Ka'be içine gire mi hîç mest
'İşkâ kaçan yâr ola **şehvet-perest**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 22*). [*şehvet-perest,]*

(*Mes. 79: m. 16*)

şek: *Şüphe.*

Bu yakîne katmaz-ısañ sen **şeki**
Nite Mecnûn bir ola Leylî iki
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 103*). [*şeki, -i]*

şeker: *Şeker. || Tatlı, tatlı sözlü manası kastedilmiştir.*

Böyle ter dîbâce vü datlu **şeker**
Hüsrev ü Şîrîn sözi ola meger
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra 37*). [*şeker,]*

(*Mes. 17: m. 42; Mes. 18: m. 12; Mes. 32: m. 12; Mes. 79: m. 24*)

şeker: *Şeker, tatlı.*

Ben **şeker** yirem kim uçam sâz-ıla
Perdelerde söyleyem âvâz-ıla
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra 11*). [*şeker,]*

(*Mes. 17: m. 35; Mes. 25: m. 5; Mes. 32: m. 46; Mes. 32: m. 16; Mes. 32: m. 45; Mes. 32: m. 120; Mes. 50: m. 6; Mes. 50: m. 7; Mes. 50: m. 9; Mes. 69: m. 178; Mes. 101: m. 89*)

şeker dadın: *Şeker tadı.*

Ten degül cân kim **şeker dadın** bile
Cân meger kim şekkerüñ adın bile
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 108, Mısra 33*). [*şeker dadın,]*

şeker gibi: *Şeker gibi; tatlı.*

Hem Felek-nâme kitâbum adıdur
Kim **şeker gibi** tuzınuñ dadıdur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 180*). [*şeker gibi,]*

(*Mes. 12: m. 69*)

şeker sözler: *Tatlı sözler, hoş laflar.*

Zehr içe er kim **şeker sözler** diye
Tıfl ola kim dem-be-dem şekker yiye
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 18, Mısra 5*). [*şeker sözler, -ler]*

şeker yimege: *Şeker yemek için.*

Ben **şeker yimege** okıram anı
Ol necîs otlamağa iltür beni
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 35*). [*şeker yimege,]*

şeker-efşân: *Şeker saçan || Tatlı tatlı konuşan.*

Bu meşel böyle **şeker-efşân** u ter
Dâsitân-ı Şeyh-i San'an'dur meger
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 59*). [*şeker-efşân,]*

şekker: *Şeker, tatlı.*

Kimse **şekker** şanup ağu yimeye
Yâ güneş aydın degüldür dimeye
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 229*). [*şekker,]*

(*Mes. 12: m. 169; Mes. 18: m. 6; Mes. 32: m. 15; Mes. 32: m. 47; Mes. 50: m. 112; Mes. 82: m. 17; Mes. 105: m. 108*)

şekker: *Şeker, tatlı; hoş.*

Dir benem kim söylerem **şekker** gibi
Sebz-püşam Hızır peygamber gibi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra
5). [*şekker*,]

şekker: Şeker; söz bağlamında tatlılık, latiflik, güzellik.

Geldi tütü ortaya **şekker** şaça
Sözlerinden dürler ü gevher şaça
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra
1). [*şekker*,]

(Mes. 17: m. 3; Mes. 17: m. 34; Mes.
17: m. 36; Mes. 17: m. 18; Mes. 17:
m. 40; Mes. 22: m. 8; Mes. 32: m. 49;
Mes. 32: m. 164; Mes. 50: m. 8; Mes.
50: m. 11; Mes. 50: m. 12; Mes. 60:
m. 9; Mes. 72: m. 188)

şekker gibi: Şeker gibi, tatlı.

Andan açar ağzını **şekker gibi**
Şaçar ağzından sözi gevher gibi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
401). [*şekker gibi*,]

şekker ola: Şeker olmak, tatlanmak.

Ağu yir-ise aña **şekker ola**
Taşa el şunar-ısa gevher ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra
51). [*şekker ola*, -a]

şekker-ile baluñ: Şeker ve bal.

Şekker-ile baluñ añladuñ adın
İlla hergiz bilmeduñ yiyüp dadın
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra
37). [*şekker-ile baluñ*, -uñ]

şekkerüñ adın: Şekerin adı.

Ten degül cân kim şeker dadın bile
Cân meger kim **şekkerüñ adın** bile
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 108, Mısra
34). [*şekkerüñ adın*,]

şekl: Biçim, kalık, hâl.

Şüretin bozdu vü **şeklin** gizledi
Bulud içinde güneşi gizledi

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
55). [*şeklin*, -in]

şekl: Şekil, biçim, görünüş.

Ma'ni **şekli** artuğ eksük olmaya
Şüret-ile kim görürsin kalmaya
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra
131). [*şekli*, -i]

(Mes. 50: m. 33; Mes. 53: m. 91; Mes.
53: m. 23; Mes. 63: m. 54; Mes. 72:
m. 127)

şekl ü fikrini: Biçim ve düşünce.

Degme rengüñ çok işitdüm zikrini
Eyledüm gönlümde **şekl ü fikrini**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra
48). [*şekl ü fikrini*, -in, -i]

şekl ü şüret: Şekil, biçim, görünüş.

Şekl ü şüret kim 'arazdur kalmaya
Câvidân bâkî vü cüz cân ölmeye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra
35). [*şekl ü şüret*,]

sem': Mum.

İstedügi şahid ü **sem'** ü şarâb
Kim geze âşüfte vü mest ü harâb
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 79, Mısra
13). [*sem'*,]

(Mes. 105: m. 121; Mes. 12: m. 131;
Mes. 55: m. 40)

sem' i yandurur: Çerağı yakmak, mumu yandırmak.

Şem' i gözleri görenler **yandurur**
Yohsa gözsüz yanarı söyündürür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
239). [*şem' i yandurur*, -dur, -ur]

semme: Tütü, koku || Pek cüz'i miktar, pek az şey.

İlla biz bir **şemmesin** söyleyelüm
'Âşık u ma'sûkı şerh eyleyelüm

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 29). [şemmesin, -sin]

şenbe: Cumartesi günü.

Oldı **şenbe** hüdā-vendi Zuhal
Güneşüñ yekşenbe oldı bî-halel
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 275). [şenbe,]

şenbe dünini: Cumartesi gecesi.

Çünkü **şenbe dünini** Merrih ala
Girüki dünin 'Utarid hōd bile
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 199). [şenbe dünini, -ni]

şer: Kötülük, fenalık.

Biri birin dilememek var mıdur
Yā ahılık ceng ü şūr u **şer** midür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 70, Mısra 8). [şer,]

(Mes. 104: m. 16)

şer': Şer'i hükümler, Allah'ın emir ve yasakları.

Anı kim **şer'a** muvāfiğdur soruñ
Anı sehmü'l-ğayb-ı rahmānī görüñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 109). [şer'a, -a]

şer': Allah'ın emri doğrultusunda dini inançlara göre belirlenmiş kurallar, şeriat.

'Adl-ıladur **şer'** bünyādı kavī
'Adl-ıçun öger kişi Keyhüsrev'i
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 58, Mısra 13). [şer',]

(Mes. 90: m. 11; Mes. 99: m. 1; Mes. 99: m. 13; Mes. 100: m. 1; Mes. 100: m. 4; Mes. 100: m. 6; Mes. 100: m. 37; Mes. 100: m. 45; Mes. 100: m. 69; Mes. 100: m. 73; Mes. 100: m. 78; Mes. 100: m. 15; Mes. 100: m. 19; Mes. 101: m. 93; Mes. 101: m. 5; Mes. 101: m. 73; Mes. 102: m. 111; Mes. 102: m. 68; Mes. 85: m. 171)

şer' ehli: Şeriat ehli.

Şer' ehli hōd gemiden çıkmaya
Deñize düşüp tılısımın yıkmaya
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 83). [şer' ehli,]

şer' hükmi: İslamiyet'in hükmü || Dini emir.

Şer' hükmi götrile mi kişiden
Eyle di kim añlaya hūb işiden
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 99, Mısra 9). [şer' hükmi,]

(Mes. 51: m. 11; Mes. 99: m. 15)

şer' mi'yārı-y-ıla: Şeriatın ölçüsü.

Gitdi İblis-i la'ın zārı-y-ıla
Kaldı Ādem **şer' mi'yārı-y-ıla**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 162). [şer' mi'yārı-y-ıla, --y, --ıla]

şer' şehrinde: Şeriat şehri.

Şer' şehrinde dükānlar kurdılar
Ev başanları cihāndan sürdiler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 91). [şer' şehrinde, -de]

şerbet: Su ve şekerle yapılan tatlı içecek.

Aña kim virdi baña bir **şerbet** āb
Bulur-ısam içereyim yüz kez cülāb
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 86, Mısra 13). [şerbet,]

şerh eyle-: Açıklamak, etraflıca anlatmak.

Birisi eydür ki şer' ahvālını
Şerh eyle vü tarikat hālını
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 99, Mısra 2). [şerh eyle,]

(Mes. 99: m. 2; Mes. 57: m. 35; Mes. 16: m. 65; Mes. 65: m. 115; Mes. 91: m. 45; Mes. 72: m. 290; Mes. 102: m. 86; Mes. 7: m. 22; Mes. 47: m. 30; Mes. 72: m. 12; Mes. 98: m. 31)

şerh id-: Açıklamak, izah etmek.

Çün merāyā 'ilmini **şerh iderem**
Cüst ilāhiden hilāfa giderem

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 15). [şerh iderem, -er, -em]

(Mes. 104: m. 3; Mes. 69: m. 173; Mes. 97: m. 20)

şerh iden: Açıklayan, anlatan (kimse).

Bu sözi ben olur-ısam **şerh iden**
Hayf eger sen olur-ısañ işiden
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 243). [şerh iden,]

şerh ü bast kılmak: Açıklamak ve yaymak.

Böyle **şerh ü bast kılmak** her feni
Mantıku't-tayr'ında 'Attâr'ın kanı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 81). [şerh ü bast kılmak,]

şerh ü bastın eyledi: Açıklamak ve izah etmek, etraflandırmak.

Biri ref' ü naşb u cerden söyledi
Biri anuñ **şerh ü bastın eyledi**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 34). [şerh ü bastın eyledi, -di]

şerh ü bastın eylegil: Açıklamak ve izah etmek.

Bir bize Gülşehri gibi söylegil
Degme sözüñ **şerh ü bastın eylegil**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 38, Mısra 24). [şerh ü bastın eylegil, -gil]

şerhe düşdiler: Açıklamak, dile gelmek.

Müşteriler yöresine üşdiler
Her biri bir dürlü **şerhe düşdiler**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 8). [şerhe düşdiler, -di, -ler]

şerhin eyle-: Şerh etmek; bir şeyin içeriğini anlatmak, izah etmek.

Biri eydür ben işitdüm söyledi
Tacı getürdüğü **şerhin eyledi**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 138). [şerhin eyledi, -di]

(Mes. 81: m. 163; Mes. 66: m. 4)

şerhini kılar-ısañ: Açıklamak, izah etmek.

Sen Fütüvvet-nâme'yi bilür-iseñ
Okıyuban **şerhini kılar-ısañ**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 560). [şerhini kılar-ısañ, -ur, --ısa, -ñ]

seri' at: Doğru yol. Hak din yolu.

Kamusından yig **seri' at** soñ gele
Kim Müsülmânlık gibi key ön gele
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 39). [seri' at,]

seri' at: Peygamberler aracılığıyla Allah tarafından konulan kanunlar.

Dükelin gerek ahîdan örgene
Kim **seri' atsuz** 'amelden yigrene
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 30). [seri' atsuz, -suz]

(Mes. 100: m. 57; Mes. 100: m. 61; Mes. 101: m. 65)

seri' at yolını: Hak yolu, din yolu.

Eydür añladum **seri' at yolını**
Hem arıtdum key tarikat gölini
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 91). [seri' at yolını, -nı]

sermsâr oldı: Utanmak, hicap etmek.

Haclet-ile **sermsâr oldı** 'azîm
Hasret-ile cenneti kıldı cahîm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 67). [sermsâr oldı,]

serr: Kötülük, fenalık.

Kim senüñ **serrüñden** işledüm anı
Kim sen anduña inandurduñ beni
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 85). [serrüñden, -üñ, -den]

(Mes. 110: m. 22)

ses: Çözmek.

Ol kişi ol mihlari **şesdi** kamu
Mihlar ileylerine düşdi kamu
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 29*). [*şesdi, -di*]

(*Mes. 92: m. 15; Mes. 93: m. 6; Mes. 93: m. 52; Mes. 93: m. 13; Mes. 93: m. 53*)

şevk: Coşku, heyecan, şiddetli arzu, sevinç.

Eydür inandum hezārān **şevk-ıla**
Hışr günine vü yüz biñ zevk-ıla
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 129*). [*şevk-ıla, --ıla*]

(*Mes. 72: m. 89; Mes. 75: m. 31*)

şevk odından: Aşk ateşi.

Şevk odından yüklerin tağladılar
Uçmağa kanatların bağladılar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 21*). [*şevk odından,]*

şeydā: Divane, müptela, çılgın.

Uykudan şeyh öyle bî-höd uyanur
Kim gören ol şeyhi bir **şeydā** sanur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 34*). [*şeydā,]*

şeydā olur: Çılgına dönmek.

Bî-dil ü aşüfte vü rüsvā olur
Âşık-ı şürde vü **şeydā olur**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 10*). [*şeydā olur,]*

şevh: Bir tekke veya zaviyede reislik eden ve müritleri bulunan kimse.

Şeyh ü yārānlar dükeli cem'-ile
Geldiler Rüm iline kamu bile
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 53*). [*şeyh,]*

(*Mes. 10: m. 67; Mes. 10: m. 93; Mes. 10: m. 95; Mes. 10: m. 101; Mes. 10: m. 105; Mes. 10: m. 107; Mes. 10: m. 117; Mes. 10: m. 121; Mes. 10: m. 129; Mes. 10: m. 132; Mes. 10: m. 176; Mes. 10: m. 99; Mes. 10: m. 114;*

Mes. 10: m. 94; Mes. 10: m. 103; Mes. 11: m. 3; Mes. 11: m. 11; Mes. 11: m. 15; Mes. 11: m. 21; Mes. 11: m. 25; Mes. 11: m. 31; Mes. 11: m. 39; Mes. 11: m. 45; Mes. 11: m. 53; Mes. 11: m. 57; Mes. 11: m. 61; Mes. 11: m. 65; Mes. 11: m. 80; Mes. 12: m. 93; Mes. 12: m. 98; Mes. 12: m. 103; Mes. 12: m. 105; Mes. 12: m. 106; Mes. 12: m. 107; Mes. 12: m. 121; Mes. 12: m. 125; Mes. 12: m. 127; Mes. 12: m. 137; Mes. 12: m. 143; Mes. 12: m. 155; Mes. 12: m. 183; Mes. 12: m. 197; Mes. 12: m. 203; Mes. 12: m. 205; Mes. 12: m. 2; Mes. 12: m. 3; Mes. 12: m. 11; Mes. 12: m. 13; Mes. 12: m. 17; Mes. 12: m. 63; Mes. 12: m. 75; Mes. 12: m. 83; Mes. 12: m. 111; Mes. 12: m. 218; Mes. 12: m. 6; Mes. 12: m. 92; Mes. 12: m. 101; Mes. 12: m. 139; Mes. 12: m. 44; Mes. 12: m. 89; Mes. 13: m. 15; Mes. 13: m. 2; Mes. 13: m. 32; Mes. 13: m. 53; Mes. 13: m. 14; Mes. 14: m. 27; Mes. 14: m. 29; Mes. 14: m. 51; Mes. 14: m. 52; Mes. 14: m. 40; Mes. 14: m. 5; Mes. 14: m. 19; Mes. 14: m. 31; Mes. 14: m. 71; Mes. 14: m. 21; Mes. 14: m. 1; Mes. 14: m. 8; Mes. 14: m. 23; Mes. 14: m. 68; Mes. 14: m. 70; Mes. 15: m. 33; Mes. 15: m. 62; Mes. 15: m. 101; Mes. 15: m. 112; Mes. 15: m. 38; Mes. 15: m. 89; Mes. 15: m. 52; Mes. 15: m. 83; Mes. 15: m. 106; Mes. 15: m. 107; Mes. 15: m. 29; Mes. 15: m. 6; Mes. 15: m. 39; Mes. 15: m. 75; Mes. 16: m. 15; Mes. 16: m. 33; Mes. 16: m. 47; Mes. 16: m. 69; Mes. 16: m. 91; Mes. 16: m. 93; Mes. 16: m. 94; Mes. 16: m. 97; Mes. 16: m. 50; Mes. 16: m. 11; Mes. 16: m. 27; Mes. 16: m. 39; Mes. 16: m. 65; Mes. 16: m. 67; Mes. 16: m. 18; Mes. 16: m. 37; Mes. 16: m. 54; Mes. 48: m. 25; Mes. 53: m. 151; Mes. 68: m. 1; Mes. 68: m. 29; Mes. 68: m. 31; Mes. 68: m. 33; Mes. 68: m. 35; Mes. 68: m. 45; Mes. 68: m. 15; Mes. 68: m. 32; Mes. 68: m. 34; Mes. 69: m. 8; Mes. 71: m. 32; Mes. 71: m. 34; Mes. 71: m. 42; Mes. 81: m. 27; Mes. 81: m. 37; Mes. 81: m. 45; Mes. 81: m. 73; Mes. 81: m. 79; Mes. 81: m. 17; Mes. 107: m. 66; Mes. 69: m. 85; Mes. 12: m. 228)

şevh: Şeyh. (Şeyh Abdürrezzak).

Şeyh eydür 'ākıbet yārānlara
Kim fedā olsun tenüm siz cānlara

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 47). [şeyh,]

sev̤h: Şeyh, önder, hoca.

Şeyh ‘Attār u Senār’ye digil
Sözlerin şehd ü şeker gibi yigil
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra 37). [şeyh,]

(Mes. 68: m. 41; Mes. 101: m. 94;
Mes. 102: m. 43)

sev̤h gibi: Şeyh gibi.

Zār u hayrān gün uzun gezer-idüm
Şeyh gibi bir zāviye düzer-idüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 16). [şeyh gibi,]

sev̤h ola: Şeyh olmak.

Biri şorar kim kişi kim **şeyh ola**
Niçe verziş eyleye vü ne kıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 67, Mısra 1). [şeyh ola, -a]

(Mes. 68: m. 31; Mes. 110: m. 37;
Mes. 67: m. 3; Mes. 69: m. 3; Mes. 68:
m. 11; Mes. 68: m. 72; Mes. 69: m. 37;
Mes. 10: m. 10; Mes. 107: m. 65)

sev̤hçuğaz ol: Şeyh olmak.

Yohsa var bir şarda bir **şeyhçuğaz ol**
Bir iki yıl diril andan soñra öl
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 95). [şeyhçuğaz ol,]

(Mes. 69: m. 114)

sev̤h olan: Şeyh olan (kişi).

Hırka geyen kişi midür **şeyh olan**
Yā semā‘ uran midür yolu bilen
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 67, Mısra 5). [şeyh olan,]

sev̤h-i ‘azīz: Muhterem şeyh (Şeyh Abdürrezzak).

Şol kerāmāt-ıla ol **şeyh-i ‘azīz**
Kılmış-iken küfri imāndan temīz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 25). [şeyh-i ‘azīz,]

sev̤h-i imām: İmam Şeyh.

Çapusunda ol kızuñ bir ay tamām
Mu‘tekif oturdu ol **şeyh-i imām**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 86). [şeyh-i imām,]

sev̤h-i şadr-ı rüzigār: Devrin yüce şeyhi.

Pīr-i Ka‘be **Şeyh-i şadr-ı rüzigār**
Bir yıl eyler hūkbānlık ihtiyār
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 207). [şeyh-i şadr-ı rüzigār,]

sev̤hlik: Bir tekke veya zaviyede reislik edip, dervişlere yol gösterme işi.

Çok müridüm vardur ol ilde benüm
Şeyhlik-ıla hōş geçer cānum tenüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 40). [şeyhlik-ıla, --ıla]

sev̤hlik: Bir tekke veya zaviyede reislik edip, dervişlere yol gösterme işi.

Niçe **şeyhlik** guşşasın yiye canuñ
Başuña yıkılsun ol zavıyeñ senüñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 83). [şeyhlik,]

sev̤hlik it: Şeyhlik yapmak.

Şārda şeyh-iseñ yine dur şehre git
Var girü şārlularuña **şeyhlik it**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 86). [şeyhlik it,]

sev̤n-i günāh: Günah lekesi.

Gide mi senden ‘aceb **sev̤n-i günāh**
Kim sen olmışsın kamu ‘ayn-ı günāh
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 97). [sev̤n-i günāh,]

sev̤tān: Şeytan.

Ne ki **şeytân** dünyâda vîrân kılur
Tevbe bir sâ'atda âbâdan kılur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 45*). [*şeytân,]*

(*Mes. 15: m. 66; Mes. 27: m. 114; Mes. 27: m. 116; Mes. 27: m. 122*)

sevtânça: Kurnazca, şeytani, kurnazlıkla.

Tâ'at-ıla kimse anı bulmaya
Kimsene **şeytânça** tâ'at kılmaya
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 40, Mısra 48*). [*şeytânça,]*

şeytânî: Şeytana âit özellikler taşıyan, şeytana yaraşır.

Ol ki **şeytânî-durur** halkı göre
Yoğ-ısa dağı gün uzun lâf ura
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra 51*). [*şeytânî-durur, --dur, -ur]*

(*Mes. 102: m. 106; Mes. 102: m. 115*)

şih: Şeyh.

Zâvyesinde bir **şih** oturmuş-ıdı
Ol nazardan kim Hâk'ı görmüş-ıdı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 11*). [*şih,]*

şifâ bulmak-ıçun: Şifa, derman bulmak.

Kim **şifâ bulmak-ıçun** birez tenüñ
Od içinde yanısar yıllar cânüñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 81*). [*şifâ bulmak-ıçun, --ıçun]*

şikâr: Av, avlama.

Rüstem eydür kaçaru iy nâmdâr
'Azmüne lâyıķ bulınur mı **şikâr**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 14*). [*şikâr,]*

(*Mes. 91: m. 173*)

şikâr eyler-ıdı: Avlamak.

Her gün aslan çün **şikâr eyler-ıdı**
Kamusını târumâr eyler-ıdı

(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 49*). [*şikâr eyler-ıdı, -r, --ı, -dı]*

şimdi: Şimdi, artık.

Elli yıldur kim taparsın sen büte
Şimdi bütleri beğenmezsin nite
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 208*). [*şimdi,]*

(*Mes. 12: m. 133; Mes. 12: m. 136; Mes. 13: m. 19; Mes. 14: m. 17; Mes. 14: m. 18; Mes. 14: m. 19; Mes. 15: m. 43; Mes. 16: m. 30; Mes. 16: m. 32; Mes. 16: m. 121; Mes. 39: m. 89; Mes. 102: m. 95*)

şimdi: İçinde bulunulan zaman dilimi, şu an.

Şimdi kim gördüm yüzini dek benüm
Luţf kılsuñ ol bağışlasun canum
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 245*). [*şimdi,]*

(*Mes. 7: m. 13; Mes. 9: m. 26; Mes. 11: m. 62; Mes. 13: m. 29; Mes. 14: m. 20; Mes. 14: m. 21; Mes. 15: m. 39; Mes. 30: m. 129; Mes. 33: m. 25; Mes. 39: m. 111; Mes. 39: m. 112; Mes. 40: m. 21; Mes. 40: m. 58; Mes. 47: m. 99; Mes. 53: m. 157; Mes. 56: m. 32; Mes. 60: m. 91; Mes. 60: m. 93; Mes. 60: m. 95; Mes. 63: m. 143; Mes. 65: m. 118; Mes. 66: m. 104; Mes. 68: m. 70; Mes. 69: m. 212; Mes. 69: m. 213; Mes. 72: m. 59; Mes. 72: m. 102; Mes. 72: m. 175; Mes. 72: m. 206; Mes. 85: m. 166; Mes. 91: m. 156; Mes. 103: m. 7*)

şimdi: Artık, bundan böyle.

Çün dağı **şimdi** giriserüz yola
Sen dağı **şimdi** varursın menzile
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 103, Mısra 8*). [*şimdi,]*

(*Mes. 107: m. 135*)

şimdi kim: İşte şimdi, artık.

Şimdi kim her 'ilmi añladum tamām
Kalmadı bilmedüğüm fen ve's-selām
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 53*). [*şimdi kim,]*

şimdiden girü: Bundan sonra, bundan böyle, artık.

Ne sefer kim **şimdiden girü** kılam
Bir benüm gibi baña yoldaş bulam
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 323). [şimdiden girü,]

(Mes. 15: m. 91; Mes. 30: m. 241)

şimdiye degin: Bu zamana kadar.

Şimdiye degin harāma bakmaduñ
Göñlüni şehvet odına yakmaduñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 57). [şimdiye degin,]

(Mes. 5: m. 203; Mes. 30: m. 246;
Mes. 30: m. 239)

şî'r: Şiir, edebi değeri olan vezinli ve kaftiyeli söz.

Vezn-ile çün **şî'ri** taḳṭî' eyleyem
Şan'atın tecnîs ü tarṣî' eyleyem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 51).

şîr: Aslan.

'İşk geldi 'aḳlumu zûr eyledi
Şîr-iken nâgâh bir mûr eyledi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 26). [şîr-iken, --iken]

(Mes. 30: m. 215)

şîrâ: Alışveriş, satış.

Kim **şîrâda** ten bahâ getürmeye
Cân bahâsın kimse hûd yitürmeye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 187). [şîrâda, -da]

şîrâz: "Şiraz şehri, İranlılar'ın anavatanı olan Fars bölgesinin -ki İran halkı ve dili de adını buradan alır- merkezinde bulunması, eski eserleri ve bozulmamış kent dokusuyla ayrıca çevresindeki bağlarıyla ve ünlü şaraplarıyla İran'ın en güzel ve en çok turist çeken şehirlerinden birisidir. Yüzyıllar boyunca bir kültür ve sanat şehri olarak bilinen Şiraz, 'İran'ın kültür başkenti' 'şairler şehri' ve 'güller şehri' gibi unvanlara sahiptir <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/isfahan-tebriz-ve-siraz-hangi-ulkede-ver-alan-sehirlerdir-41041160>

Kendüzümü her ser-efrâza uram
Gül şarından odı **Şîrâz'a** uram
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 26). [şîrâz'a, -a]

şîrîn: Ferhad ile Şirin hikâyesinin kadın kahramanı.

Biri şākird ü biri üstād olur
Biri **Şîrîn** ü biri Ferhād olur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 78). [şîrîn,]

şîrîn: Tatlı, güzel bir biçimde.

Andan işbu dāsītāni eyledi
Virdi söze reng ü **şîrîn** söyledi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 4). [şîrîn,]

şîrîn: Tatlı, hoş, güzel.

Datlurāḳdur bal-ıla yağdan delīm
Göksi çerb ü ağzı **şîrîndür** 'azīm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 45, Mısra 20). [şîrîndür, -dür]

(Mes. 46: m. 25; Mes. 46: m. 27; Mes. 71: m. 12; Mes. 96: m. 58; Mes. 111: m. 56)

şîrîn: Güzel(ce), hoş(ça).

Hāḳ bilür çün bu güli kim eyledük
Nādîre **şîrîn** ü key ter söyledük
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 58). [şîrîn,]

şîrîn ü rengîn: Taze, tatlı ve renkli.

Mantıḳu't-tayr'ı daḥı ḥall eylegil
Sözünü **şîrîn ü rengîn** söylegil
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 90, Mısra 44). [şîrîn ü rengîn,]

şîrket: Ortaklık.

Şîrket ü bey' ü mübāḥ u zer' olur
Bunlaruñ ḥükmin düzedən şer' olur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 3). [şîrket,]

sol: Şu, bu, o (işaret sıfatı).

Şol degül-ise ‘acebdür kim gezer
Üşde sinlerde vü aḥvālin düzer
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
141). [şol,]

(Mes. 10: m. 25; Mes. 11: m. 52; Mes.
34: m. 9; Mes. 63: m. 207; Mes. 69:
m. 55; Mes. 69: m. 56; Mes. 69: m. 57;
Mes. 93: m. 41; Mes. 96: m. 75; Mes.
101: m. 41; Mes. 105: m. 111; Mes.
111: m. 67)

şol: Şu, işaret zamiri.

Şoldur aḳ şoldur kıvıl şoldur yeşil
Şunı gök aḥla ve şunı şaru bil
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra
79). [şoldur, -dur]

(Mes. 53: m. 79)

şol kadar: Şu kadar; o denli, öyle.

N’oldı bir atı tez aya dutmağa
Şol kadar ‘ālemde erlik itmege
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
68). [şol kadar,]

(Mes. 15: m. 35)

şol ki: Şu ki, şöyle ki.

Şol ki yüz biñ dürlü genci cem ‘ ider
Genci kor yirinde vü kendü gider
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 36, Mısra
3). [şol ki,]

(Mes. 66: m. 138; Mes. 50: m. 82)

şöhret: Her yerde herkesçe tanınma,
meşhurluk, ün, san, nam.

Şöhrete adum meded kılmaz-ıdı
Bir yire üşen beni bilmez-ıdı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
11). [şöhrete, -e]

(Mes. 69: m. 110; Mes. 79: m. 9)

şöhret bulmadı: Tanınmak, meşhur olmak,
nam salmak.

Er kim āşarı cihānda ḳalmadı
Yā kitābı birle **şöhret bulmadı**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
124). [şöhret bulmadı, -ma, -dı]

şöyle ki: Şöyle ki.

İşbu tācı bir ferişte getürür
Ḳor yire **şöyle ki** şār ḥalkı görür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
122). [şöyle ki,]

şöyle ki: Şöyle ki, şuna benzer.

Emr-i ma ‘rūfı vü nehy-i münkeri
Bekledüm **şöyle ki** bir kân gevheri
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 51, Mısra
10). [şöyle ki,]

şöyle ki: Şunun gibi, şuna benzer, şu şekilde.

Az ḳadar renc-ile üküş rāḥata
İresin **şöyle ki** iştüdün nite
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra
118). [şöyle ki,]

şöyle ki: De ki.

Ma ‘nide **şöyle ki** irerüz aña
Yohsa da ‘vı dünyada degmez saña
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 109, Mısra
27). [şöyle ki,]

şöyle kim: Öyle ki.

Urdı oda şeyḫi nāgeh ol perī
Şöyle kim çıkdı göge ḥākisteri
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra
104). [şöyle kim,]

(Mes. 29: m. 8)

şu ‘le: Alev, ateş.

‘İşk odından her kim ol köyinmedi
Şehvetinüñ **şu ‘lesi** söyünmedi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra
16). [şu ‘lesi, -si]

şu ‘le: Işık, parıltı.

Gökyüzi pür **şu'le** vü pür nūr-ı
Bâğ içi pür hülle vü pür hūr-ı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 17*). [*şu'le,]*

şu'le: *Işık.*

Çün mum oldı bunlara meyl itmedi
Şu'lesinden ol mumuñ hıç gitmedi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 94*). [*şu'lesinden, -sın, -den]*

şunça: *Böyle.*

Şeyh eydür çok peşimān olmışam
Kim niçün **şunça** Müsülmān
olmışam (*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 46*). [*şunça,]*

(*Mes. 34: m. 17*)

şunça: *Şu kadar, şu denli.*

Tañrı kavlı **şunça** gücün var senün
Ne kaçarsın bir gör āhır düşmenün
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 267*). [*şunça,]*

şunça: *Şu denli, şu kadar çok.*

Şunça kuşdan kim bu yola girdiler
Bir otuz kuş küh-ı Kāf'a irdiler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 147*). [*şunça,]*

şür: *Kargaşalık, karışıklık.*

Biri birin dilememek var mıdur
Yā ahılık ceng ü **şür** u şer midür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 70, Mısra 8*). [*şür,]*

şür eylenür: *Coşkun bir hâlde olmak.*

Toprağa urmış yüzün **şür eylenür**
Leyli' nün zikrin dilinde söylenür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 39*). [*şür eylenür, -ür]*

şūra düş-: *Kargaşaya kapılmak.*

Kelebekler cümle **şūra düşdiler**
Dükeli bir va' degāha üşdiler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 29*). [*şūra düşdiler, -di, -ler]*

(*Mes. 6: m. 31*)

şür-engiz ola: *Gürültü koparmak.*

Bunça dārū var ki **şür-engiz ola**
Kamu dermānlar başı perhiz ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 81*). [*şür-engiz ola, -a]*

(*Mes. 111: m. 56*)

şürde: *Zavallı, perişan (âşık).*

Beñzer ol **şüridenün** ahvālına
Bu hadis ü ol güher dellālına
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 74, Mısra 29*). [*şüridenün, -nün]*

şürde-dil: *Perişan gönüllü, gönlü perişan olmuş || Âşık.*

Şeyh eydür iy şeh-i serv-i revān
Karşuñā **şürde-dil** âşüfte-cān
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 184*). [*şürde-dil,]*

şüriş: *Kargaşalık, karışıklık.*

Na'ra urdı mest düşdi ortaya
Şürişile dökdi tağı dereye
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 70*). [*şürişile, -iy, -le]*

şükr: *Şükür, minnet duyma, teşekkür etme.*

Bu aña etleri yidürür-idi
Kendünün **şükrini** didürür-idi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 59, Mısra 6*). [*şükrini, -in, -i]*

(*Mes. 75: m. 35; Mes. 87: m. 12*)

şükr idüp: *Şükretmek.*

Korkudan ol almadan birez yidi
Şükr idüp elhamdülillāh diridi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 36*). [*şükr idüp, -üp]*

şükr ol: "Allah'a şükürler olsun".

Şükr ol bir Tanrı'ya kim bu kelām
‘Ömrümüzden ilerü oldı tamām
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 87*). [*şükr ol,]*

şükr ü minnet: Şükür ve minnet.

Şükr ü minnet ol İläh-ı ekbere
Kim beni irürdi bir ulu ere
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 147*). [*şükr ü minnet,]*

şükr ü minnet tañrı'ya: Dua ve şükür
Allah'adır.

Biri eydür **şükr ü minnet Tañrı'ya**
Kim kimesne bulmadı bende riyā
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 195*). [*şükr ü minnet tañrı 'ya,]*

şükrâne: Gönül borcu, minnettarlık; teşekkür.

Cem'-ile inşāfa durdılar kamu
Cānların **şükrâne** virdiler kamu
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 88*). [*şükrâne,]*

(*Mes. 75: m. 60; Mes. 75: m. 72; Mes. 78: m. 72; Mes. 100: m. 65*)

şükrin dimedüm: Şükretmek; minnet etmek.

Kimseden bir loğma etmek yimedüm
Kim otuz biñ yirde **şükrin dimedüm**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 86, Mısra 10*). [*şükrin dimedüm, -me, -dii, -m]*

şükrin kıla-: Şükretmek.

Az getürür-iseñ aña hoş gele
Çok virür-iseñ hemān **şükrin kıla**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 56*). [*şükrin kıla, -a]*

(*Mes. 87: m. 14; Mes. 87: m. 4*)

-T-

tā: Ta ki.

Gerek uçmakdan çıkan key dürişe
Tā meger kim girü andan irişe
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 20, Mısra 10*). [*tā,]*

tā: dığı zaman.

Tā metā' ı dolaya pîçe kişi
Çün şatun ala anı hîçe kişi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 33*). [*tā,]*

tā: Bu şekilde, böylece.

Tā hod anlar niçe takrîr eyledi
Böyle ter Gülşehri tefsîr eyledi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 535*). [*tā,]*

tā: -diğında, -diğinde.

Bu hüner her ta'nadan hālî gibi
Tā men ol dāra birün eli gibi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 20*). [*tā,]*

ta'accüb: Şaşma, şaşa kalma.

Pādişah beni günehsiz öldürür
Bu **ta'accüb** ben garîbi güldürür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 70*). [*ta'accüb,]*

ta'alallah: Yüce Allah.

Tañrı adın añısaruz biz yene
Kim **ta'alallah** diyesiz siz yene
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 2*). [*ta'alallah,]*

ta'alallah: Allah yüceltsin.

Çün biz añavuz ulu Tañrı adın
Siz **ta'alallah** diñüz key ulu adın
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 2*). [*ta'alallah,]*

ta'alluk: (Dünyevi) bağlılık.

Birisi eydür ölümden korkaram
Kim cihānda çok **ta'alluklu** erem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 92, Mısra
2). [ta'alluklu, -lu]

(Mes. 93: m. 7; Mes. 93: m. 43)

ta'arrüfler kıla: Bilgi sahibi olmak, bilmek,
tanımak.

Quds ilinde çok taşarruflar kıla
Fıkr-ile vü key **ta'arrüfler kıla**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra
12). [ta'arrüfler kıla, -a-ler]

ta'aşşub kılar-ıdı: Taraftar olmak. Sıkı sıkıya
bağlı olmak.

Bir ta'aşşub millete **kılar-ıdı**
Kim eger öl dir-iseñ ölü-idi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
79). [ta'aşşub kılar-ıdı,]

tā'at: Allah'ın emirlerine uyma, emredileni
yapma; ibadet.

Elli yıllık **tā'atım** vardı yile
'İşk u küfrüm neye ire kim bile
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
159). [tā'atım, -um]

(Mes. 40: m. 47; Mes. 45: m. 17; Mes.
52: m. 4; Mes. 55: m. 18; Mes. 65: m.
31; Mes. 76: m. 5; Mes. 76: m. 11;
Mes. 77: m. 13; Mes. 78: m. 69; Mes.
78: m. 79; Mes. 78: m. 66; Mes. 78:
m. 68; Mes. 78: m. 76; Mes. 97: m. 39;
Mes. 97: m. 43; Mes. 97: m. 38; Mes.
97: m. 36; Mes. 97: m. 41; Mes. 97:
m. 34; Mes. 98: m. 55; Mes. 98: m. 46;
Mes. 98: m. 63; Mes. 98: m. 65)

tā'at kıla: Allah'ın emirlerine uymak,
emredileni yapmak, ibadet yapmak.

Anda kim her bir kişi **tā'at kıla**
Kendüzin bir zāhid ü 'ābid bile
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra
71). [tā'at kıla, -a]

(Mes. 78: m. 64; Mes. 78: m. 71; Mes.
40: m. 48; Mes. 101: m. 9)

tā'atlar evin: İbadetler evi.

'Ucb **tā'atlar evin** yavlağ yıkar
Kim kamu tā'atları hiçe çıkar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 97, Mısra
37). [tā'atlar evin,]

tā'atuñ şem'ini: İbadetin mumu.

Seni fi'l-hāl odda köyündürelər
Tā'atuñ şem'ini söyündürelər
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra
6). [tā'atuñ şem'ini, -ni]

ta'ayyün kıldılar: Aşıkâr olmak.

Bes bu mizānda **ta'ayyün kıldılar**
Cān-ıla ten kıymetin key bildiler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra
185). [ta'ayyün kıldılar, -dı, -lar]

tab': Mizaç, karakter, yaratılış.

Yimemekden **tab'ını** tiz itmeye
Çünkü şıhhat buldı perhiz itmeye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra
49). [tab'ını, -m, -ı]

tab': Huy, yaratılış. || Kendi.

Ol boğuz kim lokmayı tārāc ider
Tab'ını dārūlara muhtāc ider
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
80). [tab'ını, -m, -ı]

tābh-hāne: Mutfak.

Büşr girdi gördi ev ni' met tolu
Tābh-hāne 'ālī vü şoffa ulu
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
394). [tābh-hāne,]

tab'i: Tabii ilimler; doğa bilimleri.

Ben ki İklidis'de yavlağ māhirem
Kim **tab'iyle** o tıbda kādirem

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 24). [tabî'iyile, -yle]

(Mes. 72: m. 121)

ta'bir: Yorum, mana, izah.

Bize bir Rûm iline varmak gerek
Bu düşün **ta'bırini** sormak gerek
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 52). [ta'bırini, -in, -i]

tâc: Taç, hükümdarların başlarına giydikleri mücevherli ve kıymetli taşlarla süslü başlık.

Geldi hüdhüd ara yire bî-lecâc
Hullesi egninde vü başında **tâc**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 2). [tâc,]

(Mes. 5: m. 61; Mes. 30: m. 184; Mes. 63: m. 110; Mes. 63: m. 198; Mes. 63: m. 144; Mes. 63: m. 57; Mes. 63: m. 61; Mes. 63: m. 62; Mes. 63: m. 64; Mes. 63: m. 67; Mes. 63: m. 75; Mes. 63: m. 83; Mes. 63: m. 93; Mes. 63: m. 100; Mes. 63: m. 113; Mes. 63: m. 121; Mes. 63: m. 138; Mes. 63: m. 139; Mes. 63: m. 151; Mes. 63: m. 176; Mes. 63: m. 178; Mes. 63: m. 163; Mes. 63: m. 166; Mes. 63: m. 104; Mes. 63: m. 111; Mes. 111: m. 32)

tâci uruldu: Taç takmak.

İştîfâ donı geyildi daşına
İctibâ **tâci uruldu** başına
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 14). [tâci uruldu, -ul, -dı]

tâcirliġ: Tüccarlık.

Pâdişâh-ıla delîm oldum bile
Şimdi **tâcirliġe** geldüm bu ile
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 40, Mısra 58). [tâciriġe, -e]

tâcir ol-: Tüccar olmak.

Bize dahı eydün anı alalum
Sençileyin kamu **tâcir olalum**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 41, Mısra 8). [tâcir olalum, -alum]

(Mes. 107: m. 58)

tafadđul işlerüz: Faziletlilik iddiasında bulunmak; yüce bir iş yaptığını düşünmek.

Yohsa biz hüd rāyegān baġışlaruz
Her metā'ı vü **tafadđul işlerüz**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 78). [tafadđul işlerüz, -r, -üz]

tafsil: Ayrıntılı ve geniş açıklama.

Sen bu **tafsili** kaçan añlayasın
Yâ bu sözi işidüp tañlayasın
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 161). [tafsili, -i]

taġ: Dağ.

Kim bizüm bir şāhumuz var bî-hilāf
Ol **taġ** ardında ki dirler Kūh-ı Kāf
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 26). [taġ,]

(Mes. 5: m. 172; Mes. 12: m. 215; Mes. 15: m. 70; Mes. 30: m. 143; Mes. 30: m. 145; Mes. 30: m. 178; Mes. 30: m. 148; Mes. 32: m. 57; Mes. 33: m. 23; Mes. 33: m. 2; Mes. 34: m. 34; Mes. 43: m. 6; Mes. 60: m. 13; Mes. 60: m. 67; Mes. 69: m. 22; Mes. 81: m. 136; Mes. 91: m. 48; Mes. 91: m. 62; Mes. 91: m. 73; Mes. 102: m. 80; Mes. 102: m. 81; Mes. 104: m. 23; Mes. 106: m. 2; Mes. 13: m. 46)

taġ armud: Dağ armudu; ahlat.

Anuñ-ıçun yimişün acı-durur
Kim daluñ **taġ armud** ağacı-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 106, Mısra 4). [taġ armud,]

taġ başına irdi: Dağ başına ermek; (sona yaklaşmak bağlamında).

Çün günüm **taġ başına irdi** benüm
Sen hilāl-ıla ne bedr ola cānum
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 73). [taġ başına irdi, -di]

taġ başında: Dağ başında.

Birini bir **tağ başında** kurd yidi
Birisı ben girü dönerem didi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 45*). [*tağ başında,]*

tağ gibi: Dağ gibi. (Büyüklük bağlamında).

Ejdehâlar var bu yolda **tağ gibi**
Nite geçsün şayru andan sağ gibi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 43, Mısra 17*). [*tağ gibi,]*

tağ u taş: Dağ ve taş.

Ol kadar zârî kılur kim **tağ u taş**
Nevhâlarından olurlar bağı baş
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 94, Mısra 37*). [*tağ u taş,]*

tağça: Dağ kadar || Çok fazla.

Zerrece tâ'at ki dirler bende yok
Tağça yazuk ister-iseñ bende çok
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 76, Mısra 12*). [*tağça,]*

tağda taşda: Dağ, taş; her yerde.

Yolu bilmez vâlih ü hayrân gezer
Tağda taşda zâr u sergerdân gezer
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 26*). [*tağda taşda,]*

tağıl-: Düzgünlüğü, intizamı bozulmak, toplu ve düzenli durumdan çıkmak, karışık bir hal almak.

Cümle ol hengâma **tağıldı** girü
Tâcı görüp geldiler çüst ilerü
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 63*). [*tağıldı, -dı]*

tağla: Yaralamak, yakmak.

Şeyh eydür kim beni Hâk **tağladı**
Bu od-ıla vü bu bende bağladı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 39*). [*tağladı, -dı]*

(*Mes. 12: m. 141; Mes. 12: m. 31; Mes. 15: m. 72; Mes. 72: m. 505; Mes. 93: m. 22; Mes. 107: m. 21*)

tağlan: Dağlanmak, yakmak.

Kimsenün odsuz teni **tağlana** mı
Yâ kişiye bir yalan bağlana mı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 41*). [*tağlana, -a]*

tağlar arasına: Dağların arası.

Ulu yol şahşı ulu şehre yider
Kiçi yol **tağlar arasına** gider
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 72*). [*tağlar arasına,]*

tahammül kılmağa: Dayanmak, katlanmak.

Sen bularuñ yazuğunu bilmege
Şabruñ olmaya **tahammül kılmağa**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 32*). [*tahammül kılmağa, -mağ, -a]*

tahıyyât: "Selamlar, hayır dualar".

Biz dürüd eyleyiçek her bir ere
Siz **tahıyyât** irürüñ Peyğamber'e
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 4*). [*tahıyyât,]*

tahkik: Bir şeyin ne olduğunu, doğru olup olmadığını anlamak için yapılan araştırma; bir şeyin doğru olduğunu ortaya çıkarma.

Hikmeti vü hey'eti vü mantığı
Añladum yavlağ u bildüm **tahkiki**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 12*). [*tahkiki, -i]*

tahkik ola: Bir şeyin doğru olduğunu ortaya çıkarma, hakikatini anlayıp bilmek.

Kamu sözi ser-be-ser **tahkik ola**
Her taşavvur kim kıla taşdık ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 3*). [*tahkik ola,]*

tahşil evledüm: Öğrenim görmek, bir konu hakkında bilgi sahibi olmak.

Medresede bunça **tahşil eyledüm**
'İllete yüz dürlü ta'lil eyledüm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 31*). [*tahşil eyledüm, -dü, -m]*

tahsîn: Güzel, övülmüş.

Anda ki her ada **tahsîn** diyeler
Baña ol defterde şahin diyeler
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 29, Mısra 33*). [*tahsîn,]*

tahsîn evlevü: Güzelliğini övmek, takdir etmek.

Muhtesib ol tâcî almış başına
Cümle **tahsîn eyleyü** nakkâşına
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 114*). [*tahsîn eyleyü, -yü]*

taht: Hükümdarların üzerine oturdukları koltuk. Hükümdarlık makamı, hükümdarlık.

Rüstem'üñdür bu il ü Rüstem benem
Tâc u **taht** u Yezdecerd ü Cem
benem (*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 184*). [*taht,]*

(*Mes. 111: m. 32*)

tahta binüp: Tahta geçmek.

Kim aña çün **tahta binüp** oturur
Tañrı'dan tâcî ferîşte getürür
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 175*). [*tahta binüp, -üp]*

tahta remliyle: Tahta remli. Remil: Bir çeşit kum falı. Daha sonraları kum yerine kâğıt veya tahta kullanılmıştır (TDV).

Tahta remliyle cihânı bî-hicâb
Arpa arpa eyledüm yüz kez hisâb
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 25*). [*tahta remliyle, -yle]*

(*Mes. 72: m. 94*)

tahtdan yıka: Tahttan düşürmek, devirmek.

Çün benüm tâcumuñ âvâzı çıka
Niçe pâdişâhları **tahtdan yıka**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 62*). [*tahtdan yıka, -a]*

tahûr: Çok temiz.

Ol birisinüñ harîfî anda hûr
Bu birisine şarâb olmuş **tahûr**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 26*). [*tahûr,]*

tâ hōd: Öyleyse, o halde.

Çok günâh-ıla geçürdüm rüzigâr
Ne kıla **tâ hōd** baña perverdigâr
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 76, Mısra 14*). [*tâ hōd,]*

(*Mes. 104: m. 46*)

tâ ki: Öyle ki, böylece.

Dek durayım bâri beni bilmesün
Tâ ki öldürmege kaçdum kılmasun
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 48*). [*tâ ki,]*

tâk olmağıl: Tek; yalnız olmak.

Sen dañı böyle baña 'âk olmağıl
Çüftüm ol Meryem gibi **tâk olmağıl**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 190*). [*tâk olmağıl, -ğıl]*

tâkatı tâk olmağa: Takati kesilmek, dayanacak gücü kalmamak.

Kamusınuñ **tâkatı tâk olmağa**
Vardı, vü yollarına 'âk olmağa
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 37*). [*tâkatı tâk olmağa, -ma, -ğa-mağa]*

takâzâ: (Borcunu) ödemek veya ödetmek için birini sıkıştırma; serzeniş, sitem.

Ben girü bir bâziyâne kılayım
Ol **takâzâdan** ferâğât bulayım
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 170*). [*takâzâdan, -dan]*

takâzâ kılalar: Zorlayarak istemek, başa kakmak.

Çün melikligi **takâzâ kılalar**
İki şah bir ilde gavgâ kılalar
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 189*). [*takâzâ kılalar, -a, -lar]*

takdîr: Kader, yazgı.

İrdi **takdîr** âfeti tedbîrine
Düşdi bir tersâ-beçe zincîrine
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 13*). [*takdîr,]*

taklîd: Dinî bir görüşü kanıtsız olarak benimseme ve uygulama; hakîkî olmayan, samimiyezsiz duruş.

Yohsa **taklîd-ile** inanur-ısan
Şânî'î sen bildüğün şanur-ısañ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra 9*). [*taklîd-ile, --ile]*

takrîr: Anlatım, anlatış.

Benden işit her sözün **takrîrini**
Kim kılam her âyetün tefsîrini
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 55*). [*takrîrini, -in, -i]*

takrîr eyledi: Anlatmak.

Tâ hüd anlar niçe **takrîr eyledi**
Böyle ter Gülşehri tefsîr eyledi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 535*). [*takrîr eyledi, -di]*

takrîrini eyle: Anlatmak, ifade etmek.

Dükeli sözün bize **takrîrini**
Eyle vü her âyetün tefsîrini
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 94*). [*takrîrini eyle,]*

taklî' eyleyem: Manzumeyi vezin parçalarına göre ayırıp aralıklı olarak okumak.

Vezn-ile çün şî'ri **taklî' eyleyem**
Şan'atın tecnîs ü tarşî' eyleyem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 51*). [*taklî' eyleyem, -y, -em]*

taklî'-i her vezn-i ğazel eyler-idi: Her gazelin veznini durak durak ayırmak.

Birisi **taklî'-i her vezn-i ğazel**
Eyler-idi 'ilm-ile anda 'amel
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra*

36). [*taklî'-i her vezn-i ğazel eyler-idi, -r, --i, -di]*

tal: Dalmak.

Cân çün ol deñize kaz gibi **çala**
Ten şavuk gibi kırañında çala
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 101*). [*çala, -a]*

(*Mes. 44: m. 22*)

tal: Dalmak, ... içine girmek.

Büşr eydür küp şuyına **şalduğun**
Arı şuyı sen mülevveş kılduğun
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 329*). [*şalduğun, -duğ, -un]*

(*Mes. 72: m. 326*)

talak: Boşamak, boşanmak.

Hem kışaş u ĥadd u ta'lık u **řalāk**
Şer' bildürdi vü imān u i'tāk
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 5*). [*řalāk,]*

tal'at: Yüz, çehre; yanak || Sevgilinin yüzünün parlaklığı, güzelliğı.

Yüzi ĥüb u **řal'atı** pür nūr-ıdı
Ādemī dime aña kim ĥūr-ıdı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 41*). [*çal'atı, -ı]*

taleb: Talep, istek.

Buñı ırakdan nite bildün 'aceb
Kim kılursın böyle ta'rifin **şaleb**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 148*). [*şaleb,]*

(*Mes. 102: m. 37*)

şaleb vādisin: Talep (istek) vadisi. (Sözü edilen yedi vadiden birincisi).

Çün **şaleb vādisin** er ilkin geçer
'Işķ vādisinde kuş gibi uçar

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 104, Mısra 7). [taleb vâdisin,]

m. 45; Mes. 93: m. 46; Mes. 105: m. 43; Mes. 107: m. 111)

tâlib idi: Arzulamak, istemek, talep etmek.

İlla çün 'ışkuñ senüñ gâlib idi
Beni görmege becid **tâlib idi**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 30). [tâlib idi,]

ta'lik: Bir işi diğer bir işin gerçekleşmesine bağlama.

Biri eydür sünnet ü farz u mübâh
Böyle vü i 'tâk u **ta'lik** u nikâh
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 22). [ta'lik,]

(Mes. 100: m. 5)

ta'lil eyledüm: Sebep göstermek.

Medresede bunça tahşil eyledüm
'İllete yüz dürlü **ta'lil eyledüm**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 32). [ta'lil eyledüm, -dü, -m]

ta'lîm ider: Öğretmek.

Hâlik aña mu'cize teslîm ider
'İlmini Rûhu'l-Kudûs **ta'lîm ider**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 22). [ta'lîm ider, -er]

tamâm: Tam olarak, noksansız olarak.

Eydür imdi kalunuma iy imâm
Hük-bânlık kıl baña bir yıl **tamâm**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 200). [tamâm,]

(Mes. 25: m. 3; Mes. 30: m. 10; Mes. 30: m. 180; Mes. 81: m. 4; Mes. 54: m. 53; Mes. 72: m. 386)

tamâm: Tamamen, bütünüyle.

Çün dürüst oldı hisâbuñuz **tamâm**
Andan oldı yirüñüz dârü's-selâm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 77). [tamâm,]

(Mes. 32: m. 169; Mes. 47: m. 41; Mes. 47: m. 127; Mes. 57: m. 19; Mes. 71: m. 9; Mes. 91: m. 141; Mes. 93:

tamâm eyle-Tamamlamak, bitirmek.

Ol gün ol işi **tamâm eyler-idi**
Gice girü köy dapa gider-idi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 17). [tamâm eyler-idi, -r, --i, -di]

(Mes. 94: m. 2; Mes. 52: m. 58)

tamâm ol-: Bitmek, tamamlanmak.

Dökdi Gülşehrî girü dürr ü güher
Mantıku't-tayr'ı **tamâm oldı** meger
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 80). [tamâm oldı, -dı]

(Mes. 15: m. 17; Mes. 101: m. 66; Mes. 71: m. 43)

tamâmet: Tamamen, bütünüyle.

Hendese şeklin **tamâmet** bilürem
İklidîs 'ilminde da'vî kıduram
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 127). [tamâmet,]

tamu: Cehennem.

Olmayıcağ Hâk civârında mukîm
Yığ ola **tamu** bil uçmağdan delîm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 21, Mısra 14). [tamu,]

(Mes. 22: m. 70; Mes. 22: m. 68; Mes. 53: m. 144; Mes. 78: m. 43; Mes. 81: m. 131; Mes. 84: m. 115)

tamu odından: Cehennem ateşi.

Bize uçmağ viriser Tañrı diyü
Yimeyeler **tamu odından** kayu
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra 48). [tamu odından, -dan]

tamu yolında: Cehennem yolu.

Kamusını **tamu yolında** düzem
Bunlaruñ ümîdin uçmağdan üzem

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 111). [tamu yolında,]

(Mes. 84: m. 107)

‘İlm-ile çün olmaya bile ‘amel
Ol hamāla **ta‘nalar ura** cemel
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra 22). [ta‘nalar ura, -a-a, -lar]

tamulig: Cehennemlik.

Bunçalar ben **tamuligam** diyeler
Anda anı uçmak ehli sayalar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 145). [tamuligam, -am]

tañla: Seçmek, tercih etmek.

Tañrı adı sözüümüzi añladur
Halka vü ma‘nilerini **tañladur**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 2). [tañladur, -dur]

tañ: Tan, gün doğumu vakti.

Tañla bir yazıda hep dirildiler
Dükeli bir murğzāra geldiler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 59). [tañla, -la]

(Mes. 63: m. 59; Mes. 102: m. 15;
Mes. 72: m. 31)

tañla: Tanımak, fikir eylemek, bilmek, anlamak.

Bu ne yıldızdur anı **tañlar** mısın
Yā evi kağı-durur añlar mısın
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 229). [tañlar, -r]

(Mes. 94: m. 62; Mes. 105: m. 69)

tañ: Ayıplamak, kötülemek.

Kim bu cādüyı göricek añladuñ
Kişinüñ put tapduğunu **tañladuñ**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 206). [tañladuñ, -la, -du, -ñ]

tañla: Şaşırmak, şaşkın olmak.

Dünya varlığı göz-ile añlanur
Gözsüz işi yidilüben **tañlanur**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 44). [tañlanur, -n, -ur]

(Mes. 54: m. 67; Mes. 96: m. 53; Mes. 102: m. 121; Mes. 54: m. 64; Mes. 54: m. 3; Mes. 54: m. 78; Mes. 65: m. 129; Mes. 66: m. 12; Mes. 52: m. 18; Mes. 72: m. 181)

tañ: Hayret etmek, şaşırmak.

Çok muhakkiğ yok ki şahşı añlaya
Yā mubaşşır kim bu işi **tañlaya**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 234). [tañlaya, -la, -ya]

tañla: Bilmek, anlamak.

Mümkināt aḥvālını key **tañlaram**
Mümteni‘den vācibi ḥōd añlaram
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 27). [tañlaram, -r, -am]

(Mes. 72: m. 316; Mes. 72: m. 162;
Mes. 102: m. 12)

ta‘na: Kınama, ayıplama, yerme.

Bu hüner her **ta‘nadan** ḥālī gibi
Tā men ol dāra birün eli gibi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 19). [ta‘nadan, -dan]

tañla: Sabahtan, sabahleyin.

Tañlacak Bezzāz ḥānına gelür
Bir ulu ḥvōca katında oturur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 465). [tañlacak, -cak]

(Mes. 91: m. 133; Mes. 91: m. 161;
Mes. 102: m. 24)

ta‘na urmaya: Ayıplamak, kınamak.

Gözi hem bağılu gerek kim görmeye
Kimsenüñ ‘aybına **ta‘na urmaya**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 14). [ta‘na urmaya, -ma, -ya]

ta‘nalar ura: Ayıplamak, kınamak.

tañla: Şaşırmaq || Bilmek, anlamak (verilmek istenen mesaj bağlamında).

İşbu bir hoş dāsitanı añlañuz
Remzini çün kim bilesiz **tañlañuz**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 10). [tañlañuz, -ñuz]

tañla: Hayret etmek, şaşırmaq.

Cāhilūñ sözi kişiyi **tañlada**
Cāhile kişi niçe söz añlada
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 219). [tañlada, -da]

(Mes. 111: m. 73)

tañla: Bilmek, anlamak; hayrete düşmek.

Bir kişi görüp bizi añlamadı
Ögüdümüz işidüp **tañlamadı**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 130). [tañlamadı, -ma, -dı]

(Mes. 66: m. 131)

tañrı: Tanrı, İlāh, Allah.

Biz demürçi dokıduğın şanuruz
Tañrı diyü yalana inanuruz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 194). [tañrı,]

(Mes. 5: m. 173; Mes. 5: m. 181; Mes. 5: m. 45; Mes. 5: m. 119; Mes. 10: m. 32; Mes. 12: m. 20; Mes. 10: m. 32; Mes. 12: m. 124; Mes. 13: m. 14; Mes. 14: m. 68; Mes. 15: m. 33; Mes. 15: m. 38; Mes. 15: m. 41; Mes. 15: m. 6; Mes. 16: m. 95; Mes. 20: m. 4; Mes. 22: m. 1; Mes. 25: m. 1; Mes. 25: m. 3; Mes. 26: m. 27; Mes. 27: m. 61; Mes. 30: m. 267; Mes. 30: m. 305; Mes. 32: m. 50; Mes. 39: m. 92; Mes. 47: m. 141; Mes. 51: m. 16; Mes. 51: m. 3; Mes. 51: m. 23; Mes. 60: m. 1; Mes. 63: m. 7; Mes. 63: m. 151; Mes. 63: m. 166; Mes. 63: m. 178; Mes. 63: m. 198; Mes. 63: m. 230; Mes. 63: m. 176; Mes. 65: m. 31; Mes. 65: m. 133; Mes. 65: m. 88; Mes. 69: m. 240; Mes. 72: m. 193; Mes. 72: m. 213; Mes. 72: m. 232; Mes. 72: m. 270; Mes. 72: m. 534; Mes. 72: m. 531; Mes. 76: m. 18;

Mes. 79: m. 20; Mes. 84: m. 38; Mes. 84: m. 39; Mes. 84: m. 39; Mes. 89: m. 42; Mes. 90: m. 21; Mes. 91: m. 104; Mes. 91: m. 2; Mes. 94: m. 50; Mes. 98: m. 2; Mes. 98: m. 21; Mes. 98: m. 47; Mes. 100: m. 20; Mes. 111: m. 87; Mes. 5: m. 46; Mes. 5: m. 120; Mes. 16: m. 127; Mes. 4: m. 43; Mes. 22: m. 139; Mes. 65: m. 20; Mes. 97: m. 40; Mes. 100: m. 27; Mes. 100: m. 74)

tañrı: Allah. (Bir üst mısradan geçen Simurg'a istinaden benzetilmiştir.).

Hüdhüd ü kuşlar u şimurğ mişāl
‘Aql u hulq u **Tañrı**’ya kıldı meşel
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 1, Mısra 33). [tañrı’ya, -ya]

tañrı adın: Allah'ın ismi.

Çün biz añavuz ulu **Tañrı adın**
Siz ta‘ālallah diñüz key ulu adın
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 1). [tañrı adın,]

(Mes. 63: m. 1; Mes. 69: m. 1; Mes. 94: m. 1; Mes. 10: m. 1; Mes. 27: m. 1; Mes. 47: m. 1)

tañrı adın añ-: Allah'ın ismini zikretmek.

Tañrı adın añsaruz biz yine
Kim ta‘ālallāh diyesiz siz yine
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 1). [tañrı adın añsaruz, -isar, -uz]

(Mes. 81: m. 2)

tañrı bir-durur: Allah birdir, tektir.

Eydür añladum ki **Tañrı bir-durur**
Bu benüm gönlümde bir key sır-
durur (Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 77). [tañrı bir-durur, --dur, -ur]

tañrı birliğin bilür: Allah'ın birliğini bilmek.

Bu cihān yaradana da‘vet kıılır
Halk zīrā **Tañrı birliğin bilür**

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 192). [tañrı birligin bilür, -ür]

tañrı dîdârın göre: Allah'ın cemâlini görmek.

Kendüzin qor ise Gülşehrî ire
Cennete vü **Tañrı dîdârın göre**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 164). [tañrı dîdârın göre, -e]

tañrı eli: Allah'ın yardımı, eli.

Vecd-ile çün Tanrı'ya olur velî
Olur işlerde eli **Tañrı eli**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 134). [tañrı eli,]

tañrı emrin: Allah'ın buyrukları.

Tañrı emrin yirine getürürem
Emr-ile her bir işi bitürürem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 51, Mısra 7). [tañrı emrin,]

(Mes. 72: m. 284; Mes. 72: m. 282)

tañrı haqı: Allah hakkı, Allah için.

Kim bizi dutmayalar itler daqı
Yohsa zevkumuz gider **Tañrı haqı**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 20). [tañrı haqı,]

(Mes. 72: m. 298; Mes. 72: m. 109;
Mes. 75: m. 85; Mes. 84: m. 146; Mes.
111: m. 30; Mes. 91: m. 184)

tañrı hakkıyçun: Tanrı hakkı için.

Tañrı hakkıyçun ki seni öldürem
Kanuñ-ıla işbu şehri talduram
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 29). [tañrı hakkıyçun,]

tañrı hükmi: Allah'ın emri.

Gör ki **Tañrı hükmi** çün kula gele
Kul nite küp şuyına düşe öle
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 357). [tañrı hükmi,]

Mes. 72: m. 371; Mes. 72: m. 153;
Mes. 72: m. 165)

tañrı kahrı: Allah'ın kahrı.

Büşr eydür **Tañrı kahrı** çün gelür
Gice gibi ay yüzi kara olur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 247). [tañrı kahrı,]

tañrı rahmet eylesün: "Allah bağışlasın."
anlamında bir dilek, temenni ibaresi.

Tañrı rahmet eylesün ol kişiye
Fātiha ihsân ide kâtibine
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 89). [tañrı rahmet eylesün,]

tañrı rahmet kılsun: Allah rahmet eylesin.

Çün kavuşdı âhîret böstânına
Tañrı rahmet kılsun anuñ cânına
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 432). [tañrı rahmet kılsun,]

tañrı resûlına: Allah'ın peygamberi || (Hz. Muhammed).

Andan ol **Tañrı resûlına** selâm
Viribiyelüm dürüd-ıla tamâm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 3). [tañrı resûlına, -ın, -a]

tañrı sarâyına: Tanrı sarayı.

'Aql u cân dağı mekânsuzdur, duruñ
Bunları **Tañrı sarâyına** sürüñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 108, Mısra 14). [tañrı sarâyına,]

tañrı sözün: Allah'ın sözü; O'nun emri.

'Âlim olan **Tañrı sözün** söyleye
Yâ nebî aḥbârını şerḥ eyleye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 85). [tañrı sözün,]

tañrı vü peygâmbere: Allah ve peygamber.

Her biri birkaç mürîdi dirdiler
Tañrı vü peygâmbere irüirdiler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 100). [tañrı vü peygâmbere, -e]

tañrı vü peygâmblerinden: Allah ve peygamber (Hz. Muhammed).

Niçe kim mescidde meclis eylerem
Tañrı vü peygâmblerinden söylerem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 48). [tañrı vü peygâmblerinden, -nden]

tañrı yaş vîrsün: Allah uzun ömürler versin bağlamında temenni cümlesi.

Devletümüz girü yüz dutdı bize
Aslan öldi **Tañrı yaş vîrsün** size
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 284). [tañrı yaş vîrsün,]

tañrı yolın: Allah yolu.

Tañrı yolın nite bilmiş olasın
Yâ nite 'azmini kılmış olasın
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 41). [tañrı yolın,]

tañrı yolında: Hak yolu || Allah için.

Birsi eydür key muhannes güherem
Tañrı yolında ne 'avrat ne erem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 48, Mısra 2). [tañrı yolında,]

tañrı zikrin: Allah'ın adı.

Tañrı zikrin şıdķ-ıla yâd iderüz
Muşafa'nuñ cânını şâd iderüz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 133). [tañrı zikrin,]

tañrı'çun: Allah için.

Tañrı'çun başla neye başlar-ısañ
Bî-ğaraş işle neyi işler-iseñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 49, Mısra 27). [tañrı'çun,]

tañrı'dan artuğa: Allah'tan başka.

Bî-mekânsın bilür-iseñ kıymetüñ
Tañrı'dan artuğa yokdur nisbetüñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 108, Mısra 8). [tañrı'dan artuğa,]

tañrı'dan artuk: Allah'tan başka, O'nun dışında.

Tañrı'dan artuk ne kim var dünyede
Kamu gerek kim baña kullık ide
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 65). [tañrı'dan artuk,]

tañrı'dan geleler: Allah'tan gelmek.

Kim kazâlar **Tañrı'dan** çün geleler
Kamu zeyrekler görüñ kör olalar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 287). [tañrı'dan geleler, -eler]

tañrı'dan ümmîdümüzi üzmedük: Allah'tan ümidi kesmemek.

Niçeme kim bir sevâbı düzmedük
Tañrı'dan ümmîdümüzi üzmedük
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 77, Mısra 20). [tañrı'dan ümmîdümüzi üzmedük, -dük]

tañrılığa da'vî kıılır: Tanrılık iddiasında bulunmak.

Âdemî **tañrılığa da'vî kıılır**
İlla key da'vî-yi bî-ma'nî kıılır
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 95). [tañrılığa da'vî kıılır, -ur]

tañrılık eyledügin: Tanrılık tasladığın; İlahlık makamına icra ettiğin (şey).

Tañrılık eyledügin hōd ölmeye
Halkı yaradan olur-ısa revâ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 197). [tañrılık eyledügin, -düg, -in]

tañrı'ña bak: 1) Allah aşkına, bak! 2) Allah'ına yönel.

Var işüñe vü ko beni vaktuma
Tañrı'ña bak gelme ayruk katuma
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 70). [tañrı'ña bak, -'ña]

tañrı'nuñ emrine: Allah'ın buyruğu.

Sen dahı lâ-takrebâ yı dutmaduñ
Tañrı'nuñ emrine i'zâz itmeduñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 90*). [*tañrı'nuñ emrine, -ne*]

tañrı'nuñ hükminden: *Allah'ın emri.*

Büşr eydür gök yüzinde bu nişân
Tañrı'nuñ hükminden olur her
zamân (*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 178*). [*tañrı'nuñ hükminden, -nden*]

tañrı'nuñ hükmi-y-ile: *Allah'ın emri.*

Büşr eydür kibr ile barışmağıl
Tañrı'nuñ hükmi-y-ile urışmağıl
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 286*). [*tañrı'nuñ hükmi-y-ile, --y, --ile*]

tañrı'nuñ işine hüküm eyler-idi: *Allah'ın işine karışmak.*

Tañrı'nuñ işine hüküm eyler-idi
Bilmedügi sözleri söyler-idi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 407*). [*tañrı'nuñ işine hüküm eyler-idi, -r, --i, -di*]

tañrı'nuñ lutfı: *Allah'ın inayeti.*

Ne du'â-y-ıla ki dili bilürüz
Tañrı'nuñ lutfı şıfâtın dilerüz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra 28*). [*tañrı'nuñ lutfı, -*]

tañrı'yçun: *Allah için.*

Yohsa **Tañrı'yçun** seni öldürürem
Kanuñ-ıla bîşeyi taldururam
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 39*). [*tañrı'yçun, -*]

tanuk: *Tanık, şahit.*

Bu yañadan ol **tanuklar** girdiler
Şehre vü dürlü haberler virdiler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 171*). [*tanuklar, -lar*]

(*Mes. 63: m. 189*)

tanuklık virdügi: *Şahitlik etmek.*

Yalan olınçak gören bulunmadı
Kim **tanuklık virdügi** bilinmedi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 220*). [*tanuklık virdügi, -düg, -i*]

tap: *Büsbütün, tamamen.*

Vaşluña irmek dilerem iy şanem
Tap vücudum oldu hicründe 'adem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 174*). [*tap, -*]

(*Mes. 72: m. 289*)

tap: *Kulluk etmek, tapmak.*

Ol kuşa **tap** sen ki yüz biñ kanadı
Var-durur her yirde biñ bir adı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 25*). [*tap, -*]

(*Mes. 2: m. 11; Mes. 2: m. 15; Mes. 10: m. 32; Mes. 34: m. 6; Mes. 98: m. 55; Mes. 108: m. 25*)

tap: *Tanrı olarak tanımak, kulluk etmek, tapmak.*

Çünkü baş kor yire vü eller öper
Buzağuyı Tañrı diyüben **tapar**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 230*). [*tapar, -ar*]

tap: *Kulluk etmek, tapmak || Aşırı bağlanmak.*

Cānuñı besle ki bākī kalısar
Kālība **tapma** ki fānī olısar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 184*). [*tapma, -ma*]

tap-: *Aşırı bağlanmak.*

Ol heveslerden kim içinde kopar
Tañrı yirine hevāsına **tapar**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 79, Mısra 20*). [*tapar, -ar*]

tapan: *Kulluk eden, tapan.*

Ol kuşuñ yüz biñ kanadı var-durur
Bir kanat naķşuñ **tapan** kâfir-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 20*). [*tapan,]*

tapança: Hafif, cepte veya belde taşınan ateşli silah.

Dizi üstinden elini kaldura
Bir **tapança-y-ıla** beni öldüre
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 154*). [*tapança-y-ıla, --y, --ıla]*

tapança urur-ısa: Tabanca vurmak.

Bir **tapança urur-ısa** ol bize
Boynumuzu süksünümüzden üze
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 115*). [*tapança urur-ısa, -ur, --ısa]*

taparsın büte: Puta tapmak.

Elli yıldur kim **taparsın** sen **büte**
Şimdi bütleri begenmezsın nite
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 207*). [*taparsın büte, -e]*

tapu: Huzur || Kapı, eşik.

Tā‘at anuñ **tapusı** gelür baña
Ka‘be anuñ kapusı gelür baña
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 45, Mısra 17*). [*tapusı, -sı]*

tapu: Kapı, eşik.

Kim senüñ bigi ulu beg turıcak
Bir gedānuñ **tapusına** varıcak
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 254*). [*tapusına, -sın, -a]*

(*Mes. 5: m. 262; Mes. 15: m. 50; Mes. 26: m. 21; Mes. 28: m. 27; Mes. 30: m. 102; Mes. 32: m. 72; Mes. 38: m. 6; Mes. 40: m. 2; Mes. 63: m. 73; Mes. 63: m. 118; Mes. 63: m. 13; Mes. 71: m. 54; Mes. 72: m. 304; Mes. 72: m. 390; Mes. 72: m. 294; Mes. 78: m. 71; Mes. 84: m. 151; Mes. 88: m. 44; Mes. 91: m. 134; Mes. 91: m. 164; Mes. 91: m. 167; Mes. 91: m. 219; Mes. 91: m. 119; Mes. 101: m. 42; Mes. 101: m. 48; Mes. 101: m. 46; Mes. 105: m. 80; Mes. 106: m. 6*)

tapu: Allah'ın huzuru, makamı, katı.

Kılmadın bir zerre eksük **tapudan**
Senden ötri sürdi beni kapudan
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 63*). [*tapudan, -dan]*

tapu: İş, hizmet, vazife.

Niçeme kim sürdi beni kapudan
Girü kapusunda olduķ **tapudan**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 136*). [*tapudan, -dan]*

(*Mes. 84: m. 148; Mes. 89: m. 27*)

tapu kılmakda: Hizmet etmek.

Hüdhüd eydür kim fütüvvet var-ısa
Yā **tapu kılmakda** şādık er-ise
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 2*). [*tapu kılmakda, -mak, -da]*

tapuçı: Hizmetçi.

İlla hem bir **tapuçı** gerek saña
Kutlu olsun ol tapuçılık baña
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 143*). [*tapuçı,]*

(*Mes. 20: m. 6*)

tapuçılık: Hizmetçilik.

İlla hem bir tapuçı gerek saña
Kutlu olsun ol **tapuçılık** baña
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 144*). [*tapuçılık,]*

tapuma gele: Huzura gelmek, makamına uğramak.

İy niçe begler ki baña kul ola
Niçe şultānlar ki **tapuma gele**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 64*). [*tapuma gele,]*

tapuña geldüm: Huzura gelmek.

Çün yavu vardum ben ol ortada çüst
Tapuña geldüm kim ol da‘vā dürist

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 90). [tapu'na geldüm, -dū, -m]

tarab: Şenlik, sevinçlilik, ferah.

Çün çemende bülbül ün darter-ıdı
Gül **tarabdan** gönlegin yırtar-ıdı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 10). [tarabdan, -dan]

tārāc ider: Talan etmek, yağmalamak.

Ol boğuz kim loğmayı **tārāc ider**
Tab'ını dārūlara muhtāc ider
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 79). [tārāc ider, -er]

tārāc itdiler: Yağmalamak.

Hüdhüdün başına bir tārāc urdılar
Kuşların rahtını **tārāc itdiler**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 60). [tārāc itdiler, -di, -ler]

tarh ideyim: Bırakmak, uzaklaşmak.

İlla ben bildüğümü şerh ideyim
Bilmedüğüm aradan **tarh ideyim**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 104, Mısra 4). [tarh ideyim, -eyim]

ta'rif: Tarif, açıklama, tanımlama.

Çün görür kim söz söze hiç olmadı
Ol bu **ta'rif-ile** beni bilmedi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 50). [ta'rif-ile, --ile]

ta'rif eyle-: Ayrıntılı olarak açıklamak.

İlmi **ta'rif eyle** te'lifün-ile
Diri çal 'ālemde tašnīfün-ile
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 103). [ta'rif eyle,]

(Mes. 54: m. 37)

tarik: Karanlık.

Cānumuz kim cinsi fazlından gelür
Rüşen ü **tarik** aşlından gelür

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra 18). [tarik,]

tarik: Tutulan yol || amaç.

Kim Resül eydür ki her yola refik
Buluñuz kim sehl ola size **tarik**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 22). [tarik,]

tarik: Yol.

Tur işüne git ko bizi iy refik
Luṭf kıl ayruksı istegil **tarik**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 52). [tarik,]

(Mes. 56: m. 40; Mes. 88: m. 72)

tarik: Yol || Tarikat.

Şer' hükminden birin şıyan kişi
Ola mı hergiz **tarik** anuñ işi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 99, Mısra 16). [tarik,]

tarik: Yol, yöntem.

'Ālim olınçaḳ ki ḥalḳ aña uyar
Nesne cerr itmek **tarikin** çün duyar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 110, Mısra 44). [tarikin, -in]

tārīk ü rüşen: Karanlık ve aydınlık.

Perdeler **tārīk ü rüşen** şad hezār
Ol sarāyuñ ileyinde zer-nigār
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 107). [tārīk ü rüşen,]

tarikat: Hak ve hakikat erleri tarafından tutulan ve gösterilen meslek, yol.

Kim **tarikat** iline server benem
Hem ḥaḳīḳat yolına rehber benem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 3). [tarikat,]

tarikat: (Ar.) Allah'a ulaşmak amacıyla tutulan yol, İlâhî yol.

Birisi eydür ki şer' aḥvālını
Şerḥ eyle vü **ṭarīkat** ḥālını
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 99, Mısra
2). [ṭarīkat,]

ṭarīkat: *Tarikat (yolu).*

Bes ḥaḳīkat bir deñizdür bī-kerān
Şer' keşti vü **ṭarīkat** bādbān
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra
78). [ṭarīkat,]

(Mes. 100: m. 58; Mes. 100: m. 63;
Mes. 100: m. 70; Mes. 100: m. 74)

ṭarīkat gölini: *Tarikat gölü.*

Eydür añladum şer' at yolını
Hem arıtdum key **ṭarīkat gölini**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra
92). [ṭarīkat gölini, -ni]

ṭarīkat yolına gire: *Tarikat yoluna girmek.*

Er **ṭarīkat yolına** bī-şer' hīç
Gire mi kim olmaya ol işde pīç
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 99, Mısra
12). [ṭarīkat yolına gire, -e]

tārīkter ola: *Daha karanlık olmak.*

Cān ola kim kīr u ḳatrandan 'azīm
Tīre vü **tārīkter ola** delīm
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra
16). [tārīkter ola, -a]

tarla: *Tarıma elverişli olan "sürülen, ekilen"
belirli toprak parçası.*

Yirde dihkān ez-ḳader renc iledür
Tarladan anbārına genc iledür
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 57, Mısra
24). [tarladan, -dan]

tarrār: *Yankesici, dolandırıcı.*

Birisi eydür ki 'ayyāram 'azīm
Cāzulıg-ıla vü **tarrāram** 'azīm
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 89, Mısra
2). [tarrāram, -am]

(Mes. 90: m. 2)

tarrār ola: *Yankesici olmak.*

Āḥiretde her ki bī-miḳdār ola
Dünyada 'ayyār u yā **tarrār ola**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 90, Mısra
28). [tarrār ola, -a]

tarşī' eyleyem: *Beytin her iki mısraındaki
sözcükleri harf sayısı, vezin ve kafiye
bakımından birbirine denk getirmek.*

Vezn-ile çün şī' ri taḳṭī' eyleyem
Şan'atın tecnīs ü **tarşī' eyleyem**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra
52). [tarşī' eyleyem, -y, -em]

tartıl: *Tartılıp, tartılarak.*

Eydür āḥir **tartıluban** geldüñüz
Hem terāzūda vü cennet bulduñuz
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra
71). [tartıluban, -uban]

tārumār eyler-idi: *Darmadağın, perişan
etmek.*

Her gün aslan çün şīkār eyler-idi
Ḳamusını **tārumār eyler-idi**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
50). [tārumār eyler-idi, -r, --i, -di]

taşarruf ḳılmağa: *Bir şeye sahip olmak ve
sahip olduğu şeyi istediği gibi kullanmak.*

Çün mihek yokdur elüñde bilmege
Ḳalbı şāfiden **taşarruf ḳılmağa**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra
98). [taşarruf ḳılmağa, -mağ, -a]

taşarruflar ḳıla: *Faaliyette bulunmak.*

Ḳuds ilinde çok **taşarruflar ḳıla**
Fikr-ile vü key ta'arrüfler ḳıla
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra
11). [taşarruflar ḳıla, -a]

taşavvur: *Göz önüne getirme, hayal etme,
zihinde canlandırma.*

Ḳamu sözi ser-be-ser tahḳīḳ ola
Her **taşavvur** kim ḳıla taşḳīḳ ola

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 4). [taşavvur,]

(Mes. 54: m. 6)

taşdık: Doğrulama, onaylama.

Her fenüñ irişmişem tahkıkına
Kim taşavvurdan gidem **taşdıkına**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 6). [taşdıkına, -ın, -a]

taşdık ola: Teyit edilmek, onaylanmak, kabul görmek.

Kamu sözi ser-be-ser tahkık ola
Her taşavvur kim kıla **taşdık ola**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 4). [taşdık ola,]

taşnif: Kitap haline getirme.

'İlmi ta'rif eyle te'rifüñ-ile
Diri kal 'âlemde **taşnifüñ-ile**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 104). [taşnifüñ-ile, -üñ, --ile]

taşnif: Sınıflandırmak || Kitap haline getirme.

Kurup yüz **taşnif** ü dinde yazdıdı
Şeyh Kur'an'da key üstâd-ıdı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 97). [taşnif,]

taşnif: Sınıflama.

İrmedüğüm eri ben hüd dañladum
İlla **taşnifinden** anı añladum
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 298). [taşnifinden, -in, -den]

taşnif: Kitap haline getirme. || Eser.

Çün muraşsa' söylene te'rifümüz
Kimseden utanmaya **taşnifümüz**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 44). [taşnifümüz, -ümüz]

taşnif eyledüm: Tasnif etmek, sınıflandırmak.

Degme bir 'ilmi ki ta'rif eyledüm
Bir risâle anda **taşnif eyledüm**

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 38). [taşnif eyledüm, -düm, -m]

taşnif it-: Eser haline getirmek, kitap yazmak.

'Âlim-ise dahı **taşnif itmeye**
Kimse anuñ sözlerin işitmeye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra 13). [taşnif itmeye, -me, -ye]

(Mes. 94: m. 11)

taşrif: Bir kelimenin veya fiilin çeşitli zamanlara göre sıra ile söylenişi; çekimi.

Kim kılur-ısa lûgat ta'rifini
Benden öğrenmek gerek **taşrifini**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 8). [taşrifini, -in, -i]

taş: Dış.

Aslan avı dilküler işi degül
Her felek burcuñ yüzi **taş**ı degül
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 128). [taş, -ı]

taş: Taş, taştan.

Kimseye ol memleket ne aş ola
Kim anı hâşıl kılan bir **taş** ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 34, Mısra 28). [taş,]

taş: Taş (parçası).

Gevher âhir boyalı bir **taş** olur
Bir **taş** için neye bağruñ baş olur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 34, Mısra 4). [taş,]

(Mes. 34: m. 15; Mes. 34: m. 6; Mes. 34: m. 8; Mes. 52: m. 50; Mes. 100: m. 88)

taş: Taş.

Eyle cādū kim ayı iki yarar
Avçıña **taş** avuçuklarıñ durer
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 96). [taş,]

(Mes. 30: m. 35; Mes. 30: m. 39; Mes. 30: m. 52; Mes. 30: m. 34; Mes. 33:

m. 24; Mes. 34: m. 3; Mes. 34: m. 5;
Mes. 34: m. 1; Mes. 34: m. 12; Mes.
100: m. 28)

taş: Taş (Yüzük bağlamında).

Bir taş-ı didi mülküm kıymeti
Ne **taş**ı begendi vü ne mülketi
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 34, Mısra
16). [taş, -ı]

taş: Taş, kaya.

Başumuzu **taşlara** yastayalım
Nisbet-ile şāhumuz isteyelim
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 38, Mısra
13). [taşlara, -lar, -a]

(Mes. 65: m. 52; Mes. 81: m. 160;
Mes. 81: m. 106)

taş ola: Taş olmak, taşlaşmak.

Taş ola kim gevhere kaşd eyleye
Süst er ola kim ere kaşd eyleye
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 80, Mısra
15). [taş ola, -a]

taş parasını deve eyler: Taş parçasından deve
çıkarmak (Salih peygamberin mucizesi).

Kim 'aşāyı ejdehā eyler biri
Taş parasını deve eyler biri
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra
32). [taş parasını deve eyler, -r]

taş üstine: Taş üzerine.

Çıkdı dilkü bir **taş üstine** devān
Kim hoş ol fermānı okıya revān
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra
65). [taş üstine,]

taşdan: Taştan yapılmış (bir şey).

Çün Süleymān gördi kim ol 'izz ü
cāh
Oldı bir **taşdan** u 'ālī pāygāh
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 34, Mısra
14). [taşdan,]

taşdur iki yüzünün yüzi göni: İkiyüzlü
kişinin yüzünün derisi taş(tan)dır.

Biz ne ilüni bilürüz ne seni
Taşdur iki yüzünün yüzi göni
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra
138). [taşdur iki yüzünün yüzi göni,
]

taşla: İğneleyici söz söylemek, eleştirmek.

Bir işi işle dir-iseñ **taşlaya**
İşleme didüğün işi işleye
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
71). [taşlaya, -y, -a]

taşra: Dışarı, taşra.

Gördi Rıdvān bunları kim her biri
Ādemīdür **taşradan** gelmiş çeri
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra
14). [taşradan, -dan]

(Mes. 53: m. 59; Mes. 53: m. 68)

taşra: Dışında, haricinde; başka.

Ol kim andan yig kişi söz diledi
Kısmetinden **taşra** nesne yimedi
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
8). [taşra,]

(Mes. 65: m. 138; Mes. 84: m. 141;
Mes. 99: m. 8; Mes. 102: m. 70; Mes.
107: m. 116)

taşra at-: Dışarı atmak.

Gemide dükkān kura vü dür şata
Dīn yolından taşları **taşra ata**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra
88). [taşra ata, -a]

(Mes. 32: m. 158)

taşra düşdükde: Dışarı çıkmak.

Çün kafasda kendüzünden geçesin
Taşra düşdükde geñünçe uçasin
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra
160). [taşra düşdükde, -dükde]

taşra kalur: Dışarda kalmak.

Yüziçilik bilmez ol şuda ölür
Rahtı-y-ıla tonları **taşra kalur**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
342). [taşra kalur, -ur]

taşrağı: Dışardaki, suretteki, görünüşteki.

Çün benüm içümde bir Leylî ola
Taşrağı Leylî ne işüme gele
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra
112). [taşrağı,]

(Mes. 47: m. 113; Mes. 47: m. 133)

taşrağı: Dışarıdaki.

Kim ögünde bigi kılasın taleb
Kim bu **taşrağıya** beñzer mi 'aceb
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra
38). [taşrağıya, -ya]

tatlu: Tatlı, lezzetli.

Ol ağacın kim yemişi **tatludur**
Sen ağacın kim yemişi yatlıdur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 106, Mısra
9). [tatludur, -dur]

tatlu ola: Tatlı olmak.

Hulkı zībā vü sözi **tatlu ola**
Bilişe vü yāda şefkatlı ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra
67). [tatlu ola, -a]

tatlu söz: Tatlı söz: Güzel, hoş giden söz;
gönül alıcı söz.

Kimse böyle **tatlu söz** söylemedi
Kimse bundan yig kitāb eylemedi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra
37). [tatlu söz,]

tatluluk gibi: Tatluluk gibi.

Tatluluk gibi cihānda dad mı var
Dünyada Gülşehri gibi ad mı var

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
199). [tatluluk gibi,]

tav' u tapudan: İtaat ve hizmet.

Dimeyesin sen ki **tav' u tapudan**
Bu kapuya geldüm ayruk kapudan
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra
149). [tav' u tapudan, -dan]

tavāf eylediler: Etrafında dönmek, dolaşmak.

Seyr kıлмаğı ma'āf eylediler
Rūm ilini hōş **tavāf eylediler**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra
60). [tavāf eylediler, -di, -ler]

tavar: Davar. || Mal, mülk.

Kimisi bir haşmet ü manşıb dutar
Kimisi təcir olur **tavar** şatar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra
58). [tavar,]

tavr: Vaziyet, hâl; aşama, rütbe.

Eydür irişdüm hāqīkat ğavırına
Dolayup göñli şehādet **tavrına**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra
96). [tavrına, -ın, -a]

tavşan: Tavşan.

Dilkü ol fermān elinde yügürür
Añsuzın dilküyi bir **tavşan** görür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra
74). [tavşan,]

(Mes. 60: m. 13; Mes. 60: m. 47; Mes.
60: m. 28; Mes. 90: m. 50; Mes. 90:
m. 52; Mes. 91: m. 142; Mes. 91: m.
145; Mes. 91: m. 149; Mes. 91: m.
159; Mes. 91: m. 162; Mes. 91: m.
165; Mes. 91: m. 219; Mes. 91: m.
221; Mes. 91: m. 222; Mes. 91: m.
227; Mes. 91: m. 231; Mes. 91: m.
238; Mes. 91: m. 239; Mes. 91: m.
250; Mes. 91: m. 251; Mes. 91: m.
259; Mes. 91: m. 265; Mes. 91: m.
281; Mes. 91: m. 141; Mes. 91: m.
240; Mes. 91: m. 244; Mes. 91: m.
248; Mes. 91: m. 306; Mes. 91: m.
262; Mes. 91: m. 270)

tavşan gibi: Tavşan gibi.

‘Aksini gördi şuda aslan gibi
Koltuğında tuttuğu **tavşan gibi**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
246). [tavşan gibi,]

tavuğ: Maruf hayvan, tavuk.

Bir kişi kodı biş altı hırdasın
Tavuğ altına vü kız yumurdasın
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra
8). [tavuğ,]

tavuk: Maruf hayvan, tavuk.

Yavrılar çıktıkda **tavuk** sevinür
Yavrıları kendü yavrisın şanur
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra
9). [tavuk,]

(Mes. 27: m. 28; Mes. 27: m. 32; Mes.
27: m. 43)

tavuk gibi: Tavuk gibi.

Kuruda **tavuk gibi** hōd gezerem
İlla deñize düşicek yüzerem
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 26, Mısra
29). [tavuk gibi,]

(Mes. 27: m. 97; Mes. 27: m. 102;
Mes. 27: m. 123)

tavuk u kaz: Tavuk ve kaz.

Bu çemen Gülşehrî'nün bōstānidur
Tavuk u kaz yavrusı destānidur
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 26, Mısra
32). [tavuk u kaz,]

tāvus: Tavus kuşu.

Geldi **tāvus** ortaya yüz nāz-ıla
Girdi söze ‘izzet ü i‘zāz-ıla
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 20, Mısra
1). [tāvus,]

(Mes. 20: m. 15; Mes. 20: m. 16; Mes.
20: m. 18)

tayy-ı mekân: Yerin ayak altında dūrülüp

bükülmesi suretiyle uzak bir yere bir anda
gidivermek, mesafeyi aşma şeklindeki mucize
ve keramet.

Ol erenler kim bu hāle irdiler
Ol yola **tayy-ı mekân** ad urdılar
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra
108). [tayy-ı mekân,]

(Mes. 88: m. 113)

tāzalığ: Tazelik, canlılık.

Sen kocaldun ‘ışk işün degül senün
Tāzalığ gıtdi vü şoldi tenün
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
60). [tāzalığ, -un]

tażarru‘ kıldılar: Yalvarmak, dua etmek.

Çok **tażarru‘ kıldılar** feryād-ıla
Kim kaçan rahmet irişe dād-ıla
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra
9). [tażarru‘ kıldılar, -di, -lar]

tāze: Yeni, körpe.

Hāşa şimdi **tāze** Gülşehrî güli
Kim getüre göze servi sünbülü
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 7, Mısra
13). [tāze,]

(Mes. 84: m. 18)

tāze: Taze, canlı.

Şeyh gördi meclisi kim **tāzedür**
Mīzbānuñ hüsni bī-endāzedür
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
93). [tāzedür, -dür]

tāze: Genç.

La‘l gülnār oldu vü yāķūt gül
Tāze yavlaķ bülbül ü fertüt gül
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
38). [tāze,]

tāze olsun: Tazelenmek.

Eydelüm bir dāsītān kim cānumuz
Tāze olsun dünyada imānumuz

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 146). [tāze olsun, -sun]

tāzi: Arapça.

Türk dilinçe dağı **Tāziden** latîf
Mantıku't-tayr'ı eyledük aña harîf
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 33). [tāziden, -den]

tāzi: Arap atı.

Adı Safvân milletin bekleyiçi
Tāzi biniçi vü atlas geyiçi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 82). [tāzi,]

(Mes. 40: m. 12)

ta'ziyye: Ölen kimsenin yakınlarına baş sağlığı dileme, taziyet.

Bir iki gün saña az ötmek gerek
Bunlaruñ **ta'ziyyesin** dutmak gerek
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 108). [ta'ziyyesin, -sin]

tebbet: Tebbet suresi. "Tebbet yedâ ebî lehebin ve tebb; "Ebû Leheb'in elleri kurusun; kurudu da!
<https://mealler.org/SureveAyetler.aspx?sureid=111&ayet=001>"

Çün yazarlar iy Muhammed ümmeti
Kulhuva'llâh'dan yokarı **Tebbet'i**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 31, Mısra 14). [tebbet'i, -i]

teberrâ kıl-: Uzak durmak.

Ol kerem kim sende var çün bileler
Müzdi yazukdan **teberrâ kılalar**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra 54). [teberrâ kılalar, -alar]

(Mes. 78: m. 30)

tecnîs: İki şeyi birbirine müşâkil kılmak, cinas yapmak.

Vezn-ile çün şî'ri taqtı' eyleyem
Şan'atın **tecnîs** ü tarşî' eyleyem

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 52). [tecnîs,]

tedbîr: Önlem, hazırlık.

Giceye degin karar eylediler
Bunça **tedbîri** bile söylediler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 38). [tedbîri, -i]

(Mes. 14: m. 13; Mes. 45: m. 9)

tefâhür: Övünme.

Bu **tefâhür** dünyada bulur kabûl
Yohsa ol 'âlemde bu kamu degül
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 229). [tefâhür,]

teferrüc itdiler: Gezme, dolaşmak.

Ka'beden Rûm iline çün gıtdiler
Rûm ilini hoş **teferrüc itdiler**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 56). [teferrüc itdiler,]

teferrüc kıluram: Ferahla(t)mak.

Eydür ol cāzû degül ben bilürem
Hâlini yavlağ **teferrüc kıluram**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 166). [teferrüc kıluram, -ur, -am]

tefsîr: Kur'an'ı Kerîm'in mana bakımından izahı.

Hikmet ü Kur'an **tefsîr** ü haber
Gitmiş-idi hâtırından ser-be-ser
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 73). [tefsîr,]

(Mes. 72: m. 120)

tefsîr: Yorum, açıklama.

Dükeli sözüñ bize taqrîrini
Eyle vü her âyetüñ **tefsîrini**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 94). [tefsîrini, -in, -i]

tefsir eyledi: Tefsir etmek, açıklamak, yorumlamak.

Tā ḥod anlar niçe takrîr eyledi
Böyle ter Gülşehri **tefsir eyledi**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 536). [tefsir eyledi, -di]

tefsir ü kur'an-ı mübîn: İyiyi, kötüyü, hayrı, şerri bildiren Kur'an-ı Kerim'den bahsetmek ve Kur'ânı yorumlamak.

Birisi **tefsir ü Kur'an-ı mübîn**
Dir-idi kim ni'me ecrü'l-'âmilîn
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 17). [tefsir ü kur'an-ı mübîn,]

tehlîlât: "Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur" mânâsındaki "lâ ilâhe illallah" sözünü söylemek. Cem'i: tehlîlât.

Mukriler tekbîr ü **tehlîlât-ıla**
Tâc ileyinde gelürler at-ıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 109). [tehlîlât-ıla, --ıla]

tekbîr: Ar. Allahuekber demek. Cem'i: tekbîrât.

Mukriler **tekbîr** ü tehlîlât-ıla
Tâc ileyinde gelürler at-ıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 109). [tekbîr,]

tekebbür: Kibirilenmek, büyüklenmek, nefisini büyük görmek.

Kim **tekebbür** çün 'amel kaşrın yıka
Dükeli tâ'atlarıñ hiçe çıka
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 97, Mısra 35). [tekebbür,]

tekellüf: Sıkıntı, zorluk, külfetli iş.

Bu **tekellüf** saña bir sevdâ-durur
Beni şormakdan murâduñ ne-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 65). [tekellüf,]

tekne: Çoğunlukla hamur yoğurmakta ve mayalamakta kullanılan ağaçtan oyma büyük ve derin gereç; uzun ve geniş kap.

İt başını **tekneye** yastamağıl
Yohsa ayruķ etmegin istemegil
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 99). [tekneye, -ye]

tekrâr eylerem: Tekrar etmek.

Her güli kim kendüme yâr eylerem
Her gice vaşfını **tekrâr eylerem**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 7, Mısra 6). [tekrâr eylerem, -r, -em]

tekye ur-: Dayanmak, yaslanmak.

Yazmaya şu üstine naķşı kişi
Şuya **tekye uranuñ** yildür işi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 28, Mısra 18). [tekye uranuñ, -a, -nuñ]

(Mes. 60: m. 61)

telbîs: Hile, oyun || Güvenilmez, hileci.

Ol biri eydür ki İblîsi yiñen
Olmaya illâ bu **telbîsi** yiñen
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 34). [telbîsi, -i]

telbîs: Hile, oyun.

Cism dîv ü 'işve **telbîsi-durur**
Cândur âdem kim ten iblîsi-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 103). [telbîsi-durur, -i, --dur, -ur]

telbîs olan: Hile yapmak, oyun oynamak.

Çün benüm kamusına **telbîs olan**
İy 'aceb kimdür baña iblîs olan
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 121). [telbîs olan, -an]

te' lif: Kitap, eser yazma.

'İlmi ta'rîf eyle **te' lifüñ-ile**
Diri kal 'âlemde taşnîfüñ-ile
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 103). [te' lifüñ-ile, -üñ, --ile]

(Mes. 111: m. 43)

temāšā eyle-: Seyre çıkmak, gezmek.

Sen yigil içgil **temāšā eylegil**
Halkı benüm mālüm-ıla toylağıl
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
475). [temāšā eylegil, -gil]

(Mes. 32: m. 57)

temāšā idesin: Seyretmek.

Ten tağından çün **temāšā idesin**
Çok toñuzlar yazularda güdesin
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
215). [temāšā idesin, -esin]

temiz: Arılık, saflık, kirli olmama durumu.

Ez-kader vardur tenünde hōd **temiz**
İlla hırsuñ bī-nihāyet iy 'aziz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 28, Mısra
19). [temiz,]

(Mes. 36: m. 29)

temiz: Özenle yapılmış, güzel (nitelik, vasıf bağlamında).

Zātı-y-ıla vācib oldur iy 'aziz
Kim virür her türlü halka bir **temiz**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra
30). [temiz,]

temiz: Temiz, hālis; güzel, iyi.

Şadlayınca bunça 'ilmi iy 'aziz
Bulsa yig bir 'ilm-ile birez **temiz**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra
30). [temiz,]

(Mes. 96: m. 74)

temiz: Özenle yapılmış, güzel (nitelik, vasıf bağlamında akıl kastedilmiş).

Biri eydür yok mıdur sizde **temiz**
Tañrı nite viribir tāt iy 'aziz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
197). [temiz,]

temiz: Temiz bir şekilde, güzel(ce), iyi(ce).

Tañrı adın çün kim añduñ iy 'aziz
Hem Nebi'nüñ na'tını kıldıñ **temiz**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
2). [temiz,]

temiz: Özenle yapılmış, güzel (nitelikli vasıflı eser bağlamında).

Biri Mevlānā benem dir iy 'aziz
Meşnevī benüm kitābumdur **temiz**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
164). [temiz,]

temiz itmedi: Ayırt etmek, seçmek.

Bir nazarda eyle oldı 'aşıkı
Kim **temiz itmedi** bātıldan hākı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
48). [temiz itmedi, -me, -di]

ten: Beden || Can, ruh.

Yüregüm yandı vü köyindi canum
Mum gibi uş eriyügördi **tenüm**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
28). [tenüm, -üm]

(Mes. 69: m. 32; Mes. 69: m. 40)

ten: Ten; cilt || Beden, vücut.

Sen kocalduñ 'ışk işüñ degül senüñ
Tāzalıguñ gitdi vü şoldı **tenüñ**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
60). [tenüñ, -üñ]

ten: Ten, beden, vücut.

Tenlü cânlu biñ kanat bir murğ olur
Bir kanat naqşı nite sımurğ olur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra
29). [tenlü, -lü]

(Mes. 22: m. 92; Mes. 25: m. 83; Mes.
25: m. 96; Mes. 25: m. 97; Mes. 27:
m. 102; Mes. 34: m. 33; Mes. 53: m.
144; Mes. 75: m. 64; Mes. 81: m. 57;
Mes. 81: m. 59; Mes. 81: m. 69; Mes.
88: m. 89; Mes. 96: m. 33; Mes. 12:
m. 215; Mes. 10: m. 48; Mes. 10: m.
144; Mes. 15: m. 114; Mes. 25: m. 81;
Mes. 27: m. 97; Mes. 28: m. 19; Mes.
31: m. 8; Mes. 48: m. 6; Mes. 50: m.
99; Mes. 60: m. 77; Mes. 63: m. 41;
Mes. 69: m. 134; Mes. 76: m. 6; Mes.

80: m. 5; Mes. 80: m. 24; Mes. 81: m. 175; Mes. 81: m. 67; Mes. 81: m. 29; Mes. 81: m. 41; Mes. 81: m. 43; Mes. 81: m. 146; Mes. 89: m. 10; Mes. 91: m. 84; Mes. 95: m. 11; Mes. 95: m. 3; Mes. 95: m. 10; Mes. 105: m. 48; Mes. 108: m. 19; Mes. 108: m. 33; Mes. 108: m. 31)

ten: *Beden, vücut || Maddi varlık.*

N'ideyim aklı **tene** güldürmedüm
Kim ölüm kimseyi öldürmedüm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 63*). [*tene, -e*]

(*Mes. 32: m. 178; Mes. 40: m. 52; Mes. 40: m. 53; Mes. 44: m. 26; Mes. 47: m. 163; Mes. 50: m. 100; Mes. 50: m. 104; Mes. 55: m. 34; Mes. 69: m. 202; Mes. 81: m. 187; Mes. 81: m. 74; Mes. 84: m. 130; Mes. 84: m. 132; Mes. 108: m. 27; Mes. 108: m. 28; Mes. 108: m. 32; Mes. 109: m. 6; Mes. 109: m. 1*)

ten bahası: *Bedenimin değeri.*

Bu dükānda degül-isem ben delü
Ten bahası bu kadardur iy ulu
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 66*). [*ten bahası, j*]

ten gıdası: *Tenin gıdası.*

Ten gıdası hoş gelür her dehriye
Cân gıdası virme cüz Gülşehri'ye
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 108, Mısra 41*). [*ten gıdası, j*]

ten kumaşı: *Ten kumaşı.*

Ten kumaşı çün hisāba gelmedi
Bunda hem bir qadr u kıymet
bulmadı (*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 157*). [*ten kumaşı, j*]

(*Mes. 81: m. 174; Mes. 80: m. 29; Mes. 81: m. 170*)

ten metā'ı: *Vücut mâlî.*

Ten metā'ı yimeg-ile uyğudur
Dağı şehvet kim dükeli kayğudur

(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 61*). [*ten metā'ı, j*]

(*Mes. 81: m. 30*)

ten ü cān: *Can ve beden.*

Kılıç altında **ten ü cān** ne olur
İtler arasında fermān ne olur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 107*). [*ten ü cān, j*]

ten-dürüst: *Sağlam, güçlü, dayanıklı.*

Renc-ile kalan kişi kuvvetde süst
Olur-ıdı bir deminden **ten-dürüst**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 24*). [*ten-dürüst, j*]

(*Mes. 49: m. 5; Mes. 85: m. 76*)

teng: *Dar || Sıkıntı.*

Cānda ne gülşenlerüñ rengi kıla
Ne dağı külhānlaruñ **tengi** kıla
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 106*). [*tengi, -i*]

tenge gelmişdür: *Dara gelmek, daralmak; sıkıntıya uğramak.*

İñranımağ nağmelerümi benüm
Yavlağ andan **tenge gelmişdür**
canum (*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 64*). [*tenge gelmişdür, -miş, -dür*]

tenhā: *Yalnız, tek.*

Nağv-ıla **tenhā** bulunmaz bu 'ilel
'İlm-ile yalūñuz olmaz bu 'amel
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra 49*). [*tenhā, j*]

tenlū: *Vücut, cisim.*

Ten degülsin kim senüñ **tenlülere**
Nisbetüñ ola vü meskenlülere
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 108, Mısra 19*). [*tenlülere, -ler, -e*]

(Mes. 108: m. 27)

ten-perest olunca: Ten zevkine düşkün olmak.

Ten-perest olunca böyle bî-temîz
Büt-perest olsañ delîm yig iy ‘azîz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 80, Mısra
9). [ten-perest olunca, -ınca]

ter: Hoş, nazik.

Bu meşel böyle şeker-efşân u **ter**
Dāsītān-ı Şeyh-i San‘an’dur meger
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra
59). [ter,]

ter: Taze, hoş.

Böyle rengîn böyle datlu böyle **ter**
Hüsrev ü Şîrîn sözi oldu meger
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra
129). [ter,]

ter: Yeni; hoş.

Böyle **ter** dîbâce vü datlu şeker
Hüsrev ü Şîrîn sözi ola meger
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra
37). [ter,]

(Mes. 47: m. 2)

ter: Yeni, taze; hoş, güzel.

Bu hikâyet böyle şîrîn böyle **ter**
Hüsrev ü Şîrîn sözi ola meger
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 46, Mısra
25). [ter,]

(Mes. 46: m. 27; Mes. 72: m. 19; Mes.
81: m. 164; Mes. 28: m. 21)

ter: Güzel, hoş; yeni.

Tâ hod anlar niçe takrîr eyledi
Böyle **ter** Gülşehri tefsîr eyledi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
536). [ter,]

ter dâmen-durur: Eteği yaş, günahkar.

Ten refiki yolda **ter dâmen-durur**
‘Aql dōstı nefsine düşmen-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 80, Mısra
5). [ter dâmen-durur, --dur, -ur]

ter söz: Yeni yazılmış (orijinal) söz.

Ter söz oldurur ki reng-âmîz ola
Lezzeti şîrîn ü şûr-engîz ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra
55). [ter söz,]

terâzû: Terazî; tartı.

Bunlar eydür biz **terâzû** görmedük
Dartılup uçmak içine girmedük
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra
73). [terâzû,]

(Mes. 22: m. 72; Mes. 81: m. 18; Mes.
81: m. 22; Mes. 81: m. 24; Mes. 81:
m. 26; Mes. 81: m. 31; Mes. 81: m. 57;
Mes. 81: m. 155; Mes. 81: m. 167;
Mes. 81: m. 189; Mes. 81: m. 194;
Mes. 81: m. 105; Mes. 81: m. 20; Mes.
81: m. 33; Mes. 81: m. 133; Mes. 90:
m. 13)

terâzû: Terazî, tartı || Hesap.

Ne **terâzû** korkıda vü ne sırât
Deve geçdi diye fî-semm'il-hiyât
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra
51). [terâzû,]

terâzû-dâr şeyhüñ: Terazî tutan şeyh.

Ola bu ‘ilmüñ bu fende âleti
Ol **terâzû-dâr şeyhüñ** hâleti
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 80, Mısra
32). [terâzû-dâr şeyhüñ, -üñ]

terbiye: Terbiye; eğitim.

Bunça âhîlar riyyâyî bulına
Terbiye anda hudâyî bulına
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra
154). [terbiye,]

(Mes. 71: m. 26; Mes. 71: m. 57; Mes.
71: m. 60; Mes. 71: m. 62; Mes. 72:
m. 486; Mes. 107: m. 68)

terbiye: Etki, tesir.

Biñ ahî terk itdi başın bu yola
Gelmedi bir **terbiye** hûd hâşıla
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 72*). [*terbiye,]*

terbiyet kılma: Terbiye etmek.

Dünyâ ehli dînine düşmen-durur
Terbiyet kılma ki ter-dâmen-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 83, Mısra 8*). [*terbiyet kılma, -ma]*

ter-dâmen: Eteği yaş, günahkar.

Dünyâ ehli dînine düşmen-durur
Terbiyet kılma ki **ter-dâmen-durur**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 83, Mısra 8*). [*ter-dâmen-durur, --dur, -ur]*

tere: Sebze, sebzemat.

Pâdişâh böstân u siz bir **teresiz**
Güneşinden ol şehûn bir zerresiz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 23*). [*teresiz, -siz]*

tereye degmez: Tereye değmez; önemi olmamak.

Çün degül bî-çaralıkda sâ'atı
Tereye degmez katumda tâ'atı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 66*). [*tereye degmez, -mez]*

tereye dutmaz-ıdı: Tereyle bile bir tutmamak.
(*Değersizlik bağlamında*).

Ol buña hîç iltifât itmez-idi
Bu anı bir **tereye dutmaz-ıdı**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 94*). [*tereye dutmaz-ıdı, -maz, --ı, -dı]*

terk eyle-: Terk etmek, bırakmak.

Kim beni kâfirler arasında ög
Milletüñ **terk eyle** vü bütlere sög
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 236*). [*terk eyle,]*

(*Mes. 73: m. 27; Mes. 74: m. 5*)

terk eyle-: Bırakmak, vazgeçmek.

Çamu sözi külli **terk eyleyelüm**
Bülbüle gül sözini söyleyelüm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 7, Mısra 23*). [*terk eyleyelüm, -y, -elüm]*

(*Mes. 8: m. 20; Mes. 22: m. 5; Mes. 28: m. 26; Mes. 4: m. 33*)

terk id-: Bırakmak, vazgeçmek.

Sen günâhuñ zâtısın kaçan gide
Kişinüñ zâtı vü anı **terk ide**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 106*). [*terk ide, -e]*

(*Mes. 9: m. 56; Mes. 18: m. 29; Mes. 98: m. 46; Mes. 12: m. 228; Mes. 28: m. 34; Mes. 72: m. 452; Mes. 36: m. 20; Mes. 97: m. 45*)

terk id-: Terk etmek, uzaklaşmak, ayrılmak.

Hüdhüd eydür şeyh ol-durur kim ol
Halkı **terk ide** vü ilte Hakk'a yol
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra 2*). [*terk ide, -e]*

(*Mes. 46: m. 20; Mes. 109: m. 17*)

terk idelüm: Terk etmek, bırakıp gitmek.

Gelünüz bu şehri biz **terk idelüm**
Ma'ni-y-ile degme şâra gidelüm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 143*). [*terk idelüm, -elüm]*

terk idem: Vazgeçmek.

Başımı yavrılar için **terk idem**
Kimse dutaram dir-ise ben n'idem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 25*). [*terk idem, -em]*

terk iden: Vazgeçen, bırakan, terk eden kişiler.

Eydür iy kendülerini **terk iden**
Şüreti koyup ma'ânîye giden
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 155*). [*terk iden,]*

terk id-: *Terk etmek, bırakmak.*

Sen tenüñ üstine dıtrersin henüz
Cānı kaçan **terk idesin** böyle uz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 109, Mısra 2*). [terk idesin, -esin]

(Mes. 78: m. 54; Mes. 92: m. 23; Mes. 10: m. 122)

terk it: *Bırakmak, vazgeçmek.*

Terk it ol mālī ki fānī olısar
Bağla ol hāle ki bākī kalısar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 36, Mısra 7*). [terk it,]

terk itdi başın: *Başı terk etmek: Can feda etmek; kendinden vazgeçmek.*

Biñ ahī **terk itdi başın** bu yola
Gelmedi bir terbiye hōd hāşıla
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 71*). [terk itdi başın,]

terk itdüm canı: *Canı terk etmek || Her şeyden vazgeçmek.*

Mecnun eydür 'ışka **terk itdüm canı**
Sen ne kişisin ki şorarsın beni
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 59*). [terk itdüm canı,]

terk it- *Terk etmek, bırakmak.*

Yaluñuz kōmayalum bunda seni
Soñra sen **terk itdüñüz** dime beni
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 13, Mısra 8*). [terk itdüñüz, -düñ, -üz]

(Mes. 51: m. 12; Mes. 48: m. 28; Mes. 14: m. 47)

terk it-: *Terk etmek, vazgeçmek, bırakmak.*

'Uğbayı dünyā-y-ıçun **terk itmeye**
İkisin Mevlā-y-ıçun yoğa şaya
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 89*). [terk itmeye, -me, -ye]

(Mes. 35: m. 17; Mes. 2: m. 44)

terk itmegil: *Bırakıp gitmek, terk etmek.*

Oğlum eydür baba yola gitmegil
Böyle bir kezden bizi **terk itmegil**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 92, Mısra 8*). [terk itmegil, -me, -gil]

terk olmaya: *Bırakılmak, terk edilmek.*

İkisi şükrāne kim ol baş içün
Bu güne kала vü **terk olmaya** dün
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 66*). [terk olmaya, -ma, -ya]

terkîn ur-: *Terk etmek.*

Ol ögüdün dahı **terkîn urdılar**
Hıre vü hōr u hacıl dek durdılar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 73*). [terkîn urdılar,]

(Mes. 78: m. 41)

terk ur-: *Vazgeçmek, terk etmek.*

Hıç rengün şüretin çün görmedüm
Şüretinün fikrini **terk urmadum**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 50*). [terk urmadum, -ma, -du, -m]

(Mes. 107: m. 70)

terkin kılam: *Terk etmek, bırakmak, vazgeçmek.*

Eydür ol tesbîh **terkin çün kılam**
Bilüme zünnārı bağlayubilem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 7*). [terkin kılam, -am]

terkîn kıluñ: *Terk etmek; uzaklaşmak.*

Şer'-ile degül-ise **terkîn kıluñ**
Anı sehmü'l-ğayb-ı şeytānī bilüñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 111*). [terkîn kıluñ, -uñ]

terkin kıluruz: *Terk etmek, bırakmak.*

Biz cihānda bilineni bilürüz
Anuñ-ıçun şārlu **terkin kıluruz**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 126*). [terkin kıluruz, -ur, -uz]

terkîn ur-: *Terk etmek, bir yana bırakmak.*

Ben bu toğruluk ki sende görürem
Küllü anuñ mihri **terkîn ururam**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 440*). [*terkîn ururam, -ur, -am*]

(*Mes. 12: m. 108*)

terkîn urasın: *Terk etmek, vazgeçmek.*

Aç Süleymân gözünü kim göresin
Şahidün bir dîv ü **terkîn urasın**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 46, Mısra 16*). [*terkîn urasın, -asın*]

terkîn urdılar: *Bırakmak, vazgeçmek.*

Halk çün kim ol kanadı gördiler
Dinlerinin külli **terkîn urdılar**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 6*). [*terkîn urdılar,]*

terkini kıla: *Bir yana bırakmak; vazgeçmek.*

Zâhid ol-durur ki dünyâ **terkini**
Kıla vü cennâta ura berkinî
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 28, Mısra 30*). [*terkini kıla,]*

terkini kılmayasın: *Bir yana bırakmak; vazgeçmek.*

Dünya görmek **terkini kılmayasın**
Haşr günine degin ölmeyesin
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 19, Mısra 17*). [*terkini kılmayasın, -y, -asın*]

terkini urmuş-idi: *Bir yana bırakmak, terk etmek, vazgeçmek.*

Dünyadan gönlini götürmüş-idi
Dünyeligün **terkini urmuş-idi**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 28*). [*terkini urmuş-idi, -mış, --i, -di*]

terkini urmuş-idum: *Bir yana bırakmak.*

Ben bir inçü gice düşürmüş-idüm
Karañuda **terkini urmuş-idum**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra*

226). [*terkini urmuş-idum, -mış, --i, -du, -m*]

terkü: *Eyerin aka kısmı.*

Mihlar eylenmiş demürden key ulu
Bağlamış at **terküsine** ol delü
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 6*). [*terküsine, -sin, -e*]

terküm urdılar: *Terk etmek, vazgeçmek.*

Ata ana külli **terküm urdılar**
Altını benden delim yig gördiler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 51*). [*terküm urdılar, -dı, -lar*]

tersâ: *Hristiyan.*

Şeyh tersâ olduğın çün bildiler
Kamu **tersâlar** dahı dirildiler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 138*). [*tersâlar, -lar*]

(*Mes. 14: m. 22*)

tersâ eyle-: *Hristiyanlaştırmak.*

Bir büt imânını yağmâ eyledi
Saçı küfri anı **Tersâ eyledi**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 13, Mısra 36*). [*tersâ eyledi, -di*]

(*Mes. 14: m. 16; Mes. 12: m. 16*)

tersâ kıl-: *Hristiyan olmasına neden olmak, Hristiyan yapmak.*

Küfrini bir zerre çün peydâ kıla
Şad hezârân mü' mini **tersâ kıla**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 88*). [*tersâ kıla,]*

tersâ kılmağıl: *Hristiyanlaştırmak.*

Kendüzünü girü **tersâ kılmağıl**
Halk içinde bizi rüsvâ kılmağıl
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 43*). [*tersâ kılmağıl, -ma, -ğıl*]

tersā kıızı: *Hristiyan kıızı.*

Ol gice **tersā kıızı** düşde görür
Bir güneşi kim kenārına girür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 109*). [*tersā kıızı,]*

(*Mes. 16: m. 95*)

tersā ol-: *Hristiyan olmak.*

Eydür-iseñ kamu **tersā olalum**
Sençileyin halka rüsvā olalum
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 13, Mısra 5*). [*tersā olalum, -alum]*

(*Mes. 14: m. 46; Mes. 12: m. 137; Mes. 14: m. 39; Mes. 10: m. 122; Mes. 12: m. 124; Mes. 12: m. 223*)

tersā-beççe: *Hristiyan çocuğu.*

Şimdi kamu dünyādan iy nām-dār
Deyr baña yir ü **tersā-beççe** yār
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 13, Mısra 20*). [*tersā-beççe,]*

tersā-beçe: *Hristiyan güzeli.*

İrdi taqdīr āfeti tedbirine
Düşdi bir **tersā-beçe** zincīrine
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 14*). [*tersā-beçe,]*

tersālīg: *Hristiyanlık.*

Dīnini virmiş-durur **Tersālīga**
‘Aklı degşürmiş-durur rüsvālīga
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 13, Mısra 33*). [*tersālīga, -a]*

(*Mes. 15: m. 63*)

tersi kılmaz: *Korkmamak.*

‘İşk-ıla çün esriyüp rüsvā olur
Tersi kılmaz Tañrı'dan Tersā olur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 124*). [*tersi kılmaz,]*

tertīb itdiler: *Düzenlemek, hazırlamak.*

Kamu hālın çünki **tertīb itdiler**
Gūra kodılar anı vü gitdiler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 101*). [*tertīb itdiler, -di, -ler]*

tesbīh: *Allah'ı zikir ve tenzih ederken sayının anlaşılması için kullanılan, ibrişim veya ipliğe dizilmiş, çeşitli ağaç veya taşlardan yapılmış, genellikle 33 veya 99 tãnedden meydana gelen dizi.*

Ol biri eydür ki **tesbīhüñ** kanı
Ādemī tesbīh-ile olur ganī
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 5*). [*tesbīhüñ, -üñ]*

tesbīh: *Tesbih || Zikir.*

Eydür ol **tesbīh** terkin çün kılam
Bilüme zünnārı bağlayubilem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 7*). [*tesbīh,]*

(*Mes. 11: m. 6*)

teslīm ider: *Vermek.*

Hālık aña mu‘cize **teslīm ider**
‘İlmini Rūhu'l-Kudūs ta‘līm ider
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 21*). [*teslīm ider, -er]*

tesnīm havzından: *Tesnīm havuzu. (Cennet ırmaklarından biri. Cennette, Allah'a yakın kulların kendisinden içeceği pınara verilen ad.).*

Ol biri kevşer şuyın buña şaçar
Bu varur **tesnīm havzından** içer
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 20*). [*tesnīm havzından, -dan]*

teşne: *Hançer, kılıç (Steingass 1998: 303).*

Haşm-ıla çün kim kılıcını bilir
Teşne-y-ile kendüzin urmağ diler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 82, Mısra 10*). [*teşne-y-ile, --y, --ile]*

teşvīs: *Endişe, kaygı.*

Kiçi kişi olur-ısañ iş-ile
Cānuñ eriyē vü yüz **teşvîş-ile**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 109, Mısra
10). [teşvîş-ile, --ile]

tevbe: Tövbe; günah ve kabahatten Cenab-ı
Hakk'a sığınma.

Ne ki şeytān dünyāda vîrān kılar
Tevbe bir sâ'atda ābādan kılar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra
46). [tevbe,]

(Mes. 77: m. 18; Mes. 84: m. 91; Mes.
84: m. 11; Mes. 85: m. 68; Mes. 85:
m. 92)

tevbe: İşlediği bir günah veya suçtan pişman
olarak bir daha yapmamaya karar verme; bu
kararı ifade eden söz.

Şeyh eydür **tevbe** kim nāmūs u 'ār
Yöremüzde kılmaya hergiz karār
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra
21). [tevbe,]

(Mes. 27: m. 130; Mes. 84: m. 2; Mes.
85: m. 89)

tevbe kapısı açık-durur: Af dileme kapısının
açık olması.

Niçeme kim sende yazuk çok-durur
Tevbe kapısı dağı **açık-durur**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 77, Mısra
4). [tevbe kapısı açık-durur, --dur, -
ur]

tevbe kıl-: Tövbe etmek.

Yavuz işden **tevbe kıl** iy nāmdār
Muştafā yolını eyle ihtiyār
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 90, Mısra
45). [tevbe kıl,]

(Mes. 11: m. 18; Mes. 11: m. 20; Mes.
90: m. 41; Mes. 5: m. 311)

tevbe odı ile: Tövbe ateşiyle.

Tevbe odı ile gönlini yaka
Kim aña şeytān key ırakdan bağa
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra
113). [tevbe odı ile,]

tevbe şuyı: Tövbe suyu.

Tevbe şuyı hışm odın söyündürür
Rahtını yazukların köyündürür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra
103). [tevbe şuyı,]

tevbeler şıyam: Tövbe bozmak.

Halka çün ben eyle kim gerek koyam
Bir nefesde bunça **tevbeler şıyam**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra
102). [tevbeler şıyam, -y, -am]

tevbeye gele: Tövbe etmek.

Åh ide ol şahş **tevbeye gele**
Kim yüz İblīs ol 'ūda hayrān kıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra
111). [tevbeye gele, -e]

tevekkeltü 'alellāh: İşimi Allah'a bıraktım
(Devellioğlu 2010: 1282).

Çün **tevekkeltü 'alellāh** diyesin
İşlemedin kendü rızkuñ yiyesin
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
89). [tevekkeltü 'alellāh,]

tevekkül eylerüz: İşlerini Allah'a bırakma,
Allah'a güvenme.

Hak te'ālāya **tevekkül eylerüz**
Muştafā'nuñ dāsitanın söylerüz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
1). [tevekkül eylerüz, -r, -üz]

tevekkül kıl deve dizin bağlamağı bil:
"Tevekkül et (ancak) devenin dizinini
bağlamayı bil".

Kim Resül eydür **tevekkül kıl** dağı
Deve dizin bağlamağı bil dağı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
116). [tevekkül kıl deve dizin
bağlamağı bil,]

tevekkül tañrı'ya kıl: Allah'a tevekkül etmek,
O'na güvenmek.

Var **tevekkül Tañrı'ya kıl** bir zamān
Ol kapudan rızkuñ istegil hemān

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 87). [tevekkül tañrı 'ya kıl,]

tevfik: Allah'ın yardımı.

Tañrı 'ādildür sever 'ādilleri
Hāl kıılır **tevfik-ıla** müşkilleri
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 2). [tevfik-ıla, --ıla]

(Mes. 60: m. 2; Mes. 72: m. 565)

tevḥīd vādīsın: Tevhit vadisi. (Sözü edilen yedi vadiden dördüncüsü).

Ma 'rifet vādīsine andan irer
Pes varur **tevḥīd vādīsın** sürer
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 104, Mısra 10). [tevḥīd vādīsın,]

tevsen: Azgın, huysuz at.

Ol kişi bir top gibi dutdı anı
Kodı arkuncak yire ol **tevseni**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 84). [tevseni, -i]

tez: Çabuk.

N'oldı bir atı **tez** aya dutmağa
Şol kadar 'ālemde erlik itmege
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 67). [tez,]

(Mes. 30: m. 70; Mes. 30: m. 74; Mes. 30: m. 76)

tıb: Hekimlik ilmi, tababet.

Ben ki İklīdis'de yavlaḡ māhirem
Kim tabī'ıyle o **tıbda** kādirem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 24). [tıbda, -da]

tıbb: Hastalıkları iyileştirme, sebep ve sonuçlarını araştırma ilmi, bu husustaki teknik ve ilmî çalışmalar, hekimlik, tabiplik ilmi.

Çün tabī'iden riyāzīye gelem
Hikmet ü **tıbb** u nücümü key bilem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 122). [tıbb,]

tıfl: Çocuk.

Uluları maḥdüm-ı şultān sana
Naḡş-ı dīvāra meger **tıfl** aldana
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 21, Mısra 12). [tıfl,]

(Mes. 2: m. 44; Mes. 84: m. 32)

tıfl: Küçük çocuk; güzel.

Ulularuñ şāhibi şultān ola
Tıfl elinde gül ile reyḡān ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 160). [tıfl,]

tıfl ḡālını: Çocukluk vakti.

Ana ḡarnını üçinçi ev kıl
Tıfl ḡālını daḡı dördinçi bil
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 122). [tıfl ḡālını, -in, -i]

tıfl ola: Çocuk olmak.

Zehr iče er kim şeker sözler diye
Tıfl ola kim dem-be-dem şeker yiye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 18, Mısra 6). [tıfl ola,]

tılsım: Büyü, sihir.

Gördi yārānlarını kim çıkdılar
Din-ile şeytān **tılsımın** yaḡdılar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 66). [tılsımın, -in]

tılsım: Tılsım, gizli şey.

Şer' ehli ḡöd gemiden çıkmaya
Deñize düşüp **tılsımın** yıkmaya
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 84). [tılsımın, -in]

tımār ider: Tedavi etmek.

Gözin açar yidi gün **tımār ider**
Andan ol evden ikinçiye gider
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 65). [tımār ider, -er]

tīmārla: Tedavi etmek, iyileştirmek.

Niçeme kim yükümi **tīmārlayam**
Evvelin menzilde cān ışmarlayam
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 43, Mısra 21*). [*tīmārlayam, -yam*]

tīre: Karalık.

Tīre gözsüzlikden oldu baña hāl
Göz gerek baña gerekmez mülk ü
māl (*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 45*). [*tīre,*]

tīre: Karanlık, kara.

Cān ola kim kīr u kıatrandan ‘azīm
Tīre vü tārīkter ola delīm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra 16*). [*tīre,*]

(*Mes. 105: m. 62*)

tīre: Bulanık, karanlık.

Yohsa ba‘zı **tīre** midi iy ‘azīz
Kim teninde olmadı hergiz temīz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 95, Mısra 9*). [*tīre,*]

tīz: Tez, çabuk, hemen.

Ol cemāle kim zevāl irişe **tīz**
‘Aşıķa andan melāl irişe **tīz**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 8, Mısra 5*). [*tīz,*]

(*Mes. 8: m. 6; Mes. 8: m. 16; Mes. 17: m. 21; Mes. 17: m. 23; Mes. 17: m. 28; Mes. 30: m. 139; Mes. 66: m. 29; Mes. 66: m. 37; Mes. 88: m. 25; Mes. 93: m. 38*)

tīz gel: Hemen gel!.

Eydür imdi geçmegil **tīz gel** girü
Olmaya kim Rüstem ola ilerü
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 171*). [*tīz gel,*]

tīz itmeye: Keskinleştirmek (*Huy bağlamında kızmak, sinirlenmek*).

Yimemekden tab‘ını **tīz itmeye**
Çünkü şıhhat buldı perhīz itmeye
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 49*). [*tīz itmeye, -me, -ye*]

tīzirek: Çabucak.

Rüstem eydür ne işüm var irmedin
Eydür imdi **tīzirek** eş durmadın
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 176*). [*tīzirek,*]

(*Mes. 60: m. 110; Mes. 74: m. 3; Mes. 87: m. 23; Mes. 88: m. 99*)

toğ: Ortaya çıkmak, açılmak (*çiçeğin*).

Şüreti eylemegil ma‘nīye büt
Gül bugün **toğdı** vü yarın öldi dut
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 8, Mısra 24*). [*toğdı, -dı*]

toğ: Doğmak; dünyaya gelmek.

Her ki **toğdı** iy birāder öliser
Dünyada Gülşehrī adı kıalısar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 191*). [*toğdı, -dı*]

(*Mes. 72: m. 370*)

toğan: Şahin, doğan kuşu.

Anda kim sīmurğuñ işi dād ola
Toğan ol ortada bir cellād ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 31, Mısra 34*). [*toğan,*]

(*Mes. 57: m. 8*)

toğrı: Doğru (söz).

Ola kim ‘ālemde yalanlar niçe
Söylene kim **toğrıdan** yavlaķ geçe
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 92*). [*toğrıdan, -dan*]

toğrılığ: Doğruluk, dürüstlük.

Kim ne 'ilmi kim dilersin cümle bil
İlla **toğrulıgı** elden komağıl
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 538*). [*toğrulıgı, -ı*]

toğru: Doğru bir şekilde, doğru-dürüst.

Toğru ala toğru şata mālını
Māl-içün vormeye elden hālını
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 85*). [*toğru,]*

(*Mes. 65: m. 85*)

toğru: Doğru. || Gerçek.

Toğru 'āşık istemez hergiz vişāl
Mūnisi hicrān u yāridur hayāl
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 145*). [*toğru,]*

(*Mes. 63: m. 102*)

toğru: Doğru, asıl.

İşbu sözi **toğru** şanmañ dir-idüm
İşbu yalana inanmañ dir-idüm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 203*). [*toğru,]*

(*Mes. 66: m. 15*)

toğru: Doğru, düzgün.

Egriler **toğru** işi nite yıkar
Tācumı Tañrı viribimiş çıkar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 165*). [*toğru,]*

(*Mes. 66: m. 13; Mes. 90: m. 37*)

toğru: Dosdoğru, istikâmeti şaşmadan.

'İşk yolu kâ mudan ayru-durur
Görmege ma'sūkı ol **toğru** varur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 70*). [*toğru,]*

toğru gele: Doğru, düzgün, münasip, mantıklı gelmek (Söz bağlamında).

Nesne kendü şāni'i nite ola
Yā bu söz 'aqla kaçan **toğru gele**

(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra 24*). [*toğru gele,]*

toğru idi: Doğru, gerçek.

İlla yavlağ hūlkumuz eyü idi
Hak yolında kavlumuz **toğru idi**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 128*). [*toğru idi,]*

toğru kişi: Doğru, dürüst insan.

Toğru kişi hergiz egri şatmaya
'Ahdini böyle başa iletmeye
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 185*). [*toğru kişi,]*

toğru söz: Doğru söz.

Anda kim er **toğru sözi** segridür
Ben, benem dañı dir-isem egridür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 61, Mısra 27*). [*toğru sözi, -i]*

(*Mes. 61: m. 25; Mes. 62: m. 9; Mes. 61: m. 9; Mes. 72: m. 555*)

toğru sözlü kişi: Doğru söz söyleyen kimse.

Toğru sözlü kişi anda merd ola
Egri sözlü ādemī nā-merd ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 62, Mısra 7*). [*toğru sözlü kişi,]*

toğru yol: Doğru yol; Hak yolu.

Toğru yol İslām u imāna gider
Egri yol gül-ı beyābāna gider
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 77*). [*toğru yol,]*

(*Mes. 102: m. 84; Mes. 102: m. 9; Mes. 102: m. 7*)

toğrulıg: Doğruluk, dürüstlük.

Toğrulıg-ıla geliçek ilerü
Ol yazuk didükleri sensin girü
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 95*). [*toğrulıg-ıla, --ıla]*

(Mes. 12: m. 219)

toğrulık: Doğruluk.

Ben bu **toğrulık** ki sende görürem
Küllü anuñ mihri terkîn ururam
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
439). [toğrulık,]

(Mes. 90: m. 40)

tohmın eker: Bir işin gerçekleşmesi için
gerekli şartları sağlamak, zemin hazırlamak,
ortaya çıkarmak.

Niçe kim bu şekkeruñ **tohmın eker**
Şekkeruñ ol üstine sergîn döker
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra
11). [tohmın eker, -er]

tohumsuz: Tohumsuz, çekirdeksiz.

‘Adl-ıla da‘ vî kılam u güç yete
Kim **tohumsuz** dañl yerlerde bite
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 57, Mısra
26). [tohumsuz,]

tok iken: Tok olduğu zaman.

Tok iken yimege kaçd itmez-idi
İssini vü diş-ile dutmaz-ıdı
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 59, Mısra
3). [tok iken,]

toklğ: Aç olmama durumu, tokluk.

Toklğında muğbil işüm var diye
Karnı açukduğda dañı issin yiye
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 58, Mısra
23). [toklğında, -ın, -da]

tokuyan: Tokumak, vurmak.

Büt çün oddan kendüzin kırtarmadı
Tokuyanlaruñ cezāsın virmedi
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
186). [tokuyanlaruñ, -lar, -uñ]

tokuz: Dokuz.

Gök **tokuzdur** yidisinde seyr ider
Yidi seyyāre de burcına gider

(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
221). [tokuzdur, -dur]

tokuz kavmuñ: Dokuz cemaat. (Bölümde
bahsi geçen cânı değerli olan kimseler
topluluğu.).

Şol **tokuz kavmuñ** ki şaydum
cānların
Kıldılar pāk ü dürüst imānların
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra
75). [tokuz kavmuñ, -uñ]

tol: Dolu; dolup taşmak.

Kendüzümden ol beni almış-durur
‘İşkî odı cânuma **tolmış-durur**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
450). [tolmış-durur, -mış, --dur, -ur]

(Mes. 94: m. 63)

tol: Dolmak.

Çün görür tavşan ol aslan öldüğün
Ol kuyu ol aslan-ıla **tolduğın**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
252). [tolduğın, -duğ, -ın]

tol: Dolmak, kaplamak.

Çün işinde yok-durur hergiz şalāh
Lā-cerem yir yir **tolıcağ** müsterāh
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 36, Mısra
26). [tolıcağ, -ıcağ]

(Mes. 53: m. 60; Mes. 60: m. 44)

tol: Dolmak, dolup taşmak.

Hışm-ıla anuñ sözinden **tolayım**
Kılıç-ıla añı iki böleyim
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
127). [tolayım, -ayım]

(Mes. 47: m. 76; Mes. 65: m. 110;
Mes. 88: m. 85; Mes. 17: m. 36)

tol: Dolmak, yakalanmak (hastalık, sıkıntı, dert
bağlamında).

Ādemī her renc-ile **tolmaya** mı
Bunda kalıcağ dañı ölmeye mi

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra 3). [tölmaya, -ma, -ya]

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 112). [tölu,]

toldur: Doldurmak.

‘Älemi zülmıyla zâlim **toldura**
Yıgıregi halkuñ alusın öldüre
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 47). [toldura, -a]

tolu: Bir şey ile dolu olan, dolmuş. (Aşk bağlamında).

Eydür âhır Leyli odıdur **tölu**
Yüregüñ içinde kim olduñ delü
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 79). [tölu,]

toldur: Doldurmak, kaplamak; donatmak.

Degme kâni bir kuşa çün bildürem
‘Älemi gevherler-ile **tolduram**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 33, Mısra 28). [tolduram, -am]

tolu: Dolmuş, kaplanmış.

Gitdüm anlaruñ katından ağlayu
Cânum içi gayret odından **tölu**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 132). [tölu,]

toldur: Doldurmak, kaplamak.

Yohsa Tañrı'yçun seni öldürürem
Kanuñ-ıla bîşeyi **toldururam**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 40). [toldururam, -ur, -am]

ton: Donmak, kaskatı kesilmek.

Hüdhüd eydür **toñma** bunça buz gibi
Gice kaçan olısar gündüz gibi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 44, Mısra 1). [toñma, -ma]

(Mes. 88: m. 30)

ton: Renk.

tolun: Batmak, kaybolmak.

Güneş anuñ pertevinden **tolına**
Ay hüd anuñ gibi kında bulına
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 73). [tolına, -a]

Ağzı tölu şekker ü **tonı** yeşil
Şaru ayağı vü minkârı kızıl
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra 3). [tonı, -ı]

tolu: Dolu, dolmuş.

Bir kanadı düşdi Çın'e key ulu
Şad hezârân dürlü nakş anda **tölu**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 4). [tölu,]

ton: Elbise, giysi.

Mâli mülki garrâ eylemiş añı
Büleheb eydür ‘abâ-durur **tonı**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 114). [tonı, -ı]

(Mes. 5: m. 216; Mes. 10: m. 6; Mes. 17: m. 3; Mes. 31: m. 20; Mes. 47: m. 95; Mes. 50: m. 130; Mes. 53: m. 72; Mes. 53: m. 139; Mes. 72: m. 348; Mes. 53: m. 139; Mes. 72: m. 348; Mes. 72: m. 393; Mes. 72: m. 416; Mes. 91: m. 242)

(Mes. 5: m. 117; Mes. 5: m. 43; Mes. 15: m. 57; Mes. 16: m. 122; Mes. 22: m. 113; Mes. 72: m. 367; Mes. 72: m. 43; Mes. 72: m. 361; Mes. 72: m. 427; Mes. 72: m. 342; Mes. 72: m. 359; Mes. 77: m. 6; Mes. 81: m. 43; Mes. 90: m. 6)

tolu: Bir yerde sayıca çok, bir sürü.

Hvöca gördi tütüsü ölü yatur
Tütüsünden ol kâfas **tölu** yatur

ton eylemiş: Elbise yapmak.

Eski bizden hürıye **ton eylemiş**
Bir keçeden aya pılun eylemiş
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 117). [ton eylemiş, -miş]

ton içinde: *Giysin içinde.*

Aldı gördi kim niçedür tonını
Ton içinde gördi şarlu altını
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 428*). [*ton içinde,]*

toñuz: *Domuz.*

Ten tağından çün temāšā idesin
Çok **toñuzlar** yazularda güdesin
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 216*). [*toñuzlar, -lar]*

(*Mes. 13: m. 44; Mes. 13: m. 46; Mes. 14: m. 20; Mes. 15: m. 52; Mes. 15: m. 56*)

toñuz güder: *Domuz otlatmak.*

‘İşk anı çün bir deve gibi yider
Yazılarda yār-ıçun **toñuz güder**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 210*). [*toñuz güder, -er]*

top: *Top, meşin yuvarlak.*

Aldı bir **top** gibi bir atı ele
Atdı Rüstem'den yaña kim dut hele
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 61*). [*top,]*

(*Mes. 30: m. 83*)

top: *Tamamen, bütünüyle.*

Top senüñ hālūñ delü kıldı beni
‘İşk elinden nite sorayım seni
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 55*). [*top,]*

(*Mes. 77: m. 2; Mes. 47: m. 78*)

top: *Kalabalık, topluluk.*

Ol degüldür şeyh kim ulu ola
Top-ıla vü yaluñuz alu ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra 30*). [*top-ıla, --ıla]*

toprağ: *Toprak.*

Toprağa göz yaşlarını kırdılar
Bir mağarada çile çıkardılar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 15*). [*toprağa, -a]*

(*Mes. 84: m. 77*)

toprağ: *Toz, toprak.*

Nisbetümüz var-ısa girdük yola
Yoğ-ısa **toprağı** şavurduk yile
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 38, Mısra 22*). [*toprağı, -ı]*

(*Mes. 60: m. 49*)

toprağa göme: *Toprağa gömmek.*

Çekdi küpden daşra çıkardı anı
Toprağa göme kodı cānsuz teni
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 352*). [*toprağa göme, -e]*

toprağa urmuş yüzün: *Toprağa yüzünü sürmek, secdeye kapanmak.*

Toprağa urmuş yüzün şūr eylenür
Leyli'nüñ zıkrin dilinde söylenür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 39*). [*toprağa urmuş yüzün,]*

toprağı altın ide: *Toprağı altın etmek, altına dönüştürmek.*

Er gerek kim **toprağı altın ide**
Er midür ol kim eri mağbün ide
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 90, Mısra 7*). [*toprağı altın ide, -e]*

toprağı başa saçam: (*Sevgilinin bastığı*)
toprağı başına savurmak.

El kanı kim **toprağı başa saçam**
Yā ayak kanı ki bu yoldan geçem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 149*). [*toprağı başa saçam, -am]*

toprağ-ıla odı: *Toprak ve ateş.*

Toprağ-ıla odı çün yaratdı Hāk
İkisini dünyāda durıtdı Hāk
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 83, Mısra 29*). [*toprağ-ıla odı,]*

toprak: Toprak.

Çünkü kemlik oldu **toprak** mahremi
Lâcerem toprakdan oldu âdemi
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 83, Mısra
31). [toprak,]

toprakdan oldu: Topraktan yaratılmak.

Çünkü kemlik oldu toprak mahremi
Lâcerem **toprakdan oldu** âdemi
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 83, Mısra
32). [toprakdan oldu, -dı]

toy: Doymak.

Kendüzini besleyeni hoş yidi
Fâriğ oldu vü zihî **toydu** didi
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 59, Mısra
10). [toydu, -du, -m]

(Mes. 59: m. 11)

toyla: Ağırlamak, ziyafet vermek.

Ol gün anda hüdhüdi **toyladılar**
Yollarının yarağın eylediler
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra
39). [toyladılar, -dı, -lar]

(Mes. 72: m. 476; Mes. 100: m. 96)

toyla: Ağırlamak || Şaraba doyurmak.

Çün mey-ile yâr şeyhi **toyladı**
‘İşkını ol mey birin biñ eyledi
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
101). [toyladı, -dı]

toyla: Ağırlamak.

Âhiretde kamudan yig eyledi
Hâk bizi vü cennetinde **toyladı**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra
144). [toyladı, -dı]

toyla: Ziyafet vermek, şenlendirmek.

‘Âlemi ‘ilmiyle pür nûr eyledi
Hön-ı ‘ışkıyla cihânı **toyladı**

(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 109, Mısra
34). [toyladı, -dı]

toz: Çok hafif ve küçük parçalara bölünmüş
çok ince toprak, toz.

Ger begümüz işidürse sözüni
Doprağundan çıkarısar **tozuñı**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
56). [tozuñı, -uñ, -ı]

(Mes. 53: m. 161; Mes. 16: m. 24)

toz kondurmağıl: Toz kondurmak, kirletmek.

Ok gelür-ise yüzün döndürmegil
Yârûñ etegine **toz kondurmağıl**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra
160). [toz kondurmağıl, -ma, -ğıl]

töne git: Dönüp gitmek, vazgeçmek.

Gelür-iseñ bu yola var yarağ it
Yohsa gelme bizüm-ile **töne git**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 24, Mısra
26). [töne git,]

tüba ağacı: Tuba ağacı. (Bütün cennete gölge
saldığına inanılan, kökü yukarıda dalları
aşağıda bulunan ağaç.).

Uçmak ehli bunların pey-revleri
Tüba ağacı dibinde evleri
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra
32). [tüba ağacı,]

tübî: Tuba ağacı; Sidre'de bulunan bir ağaç
olup kökü yukarıda ve yaprakları aşağıdadır.
Dallarının bütün cenneti gölgelediğine ve
değişik meyveler verdiğine inanılır.

Bâğ uçmaktan sebak iltür-idi
Serv **tübî** vü reyâhîn hür-idi
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra
4). [tübî,]

tufeyl: Küçük çocuk.

Çün sizün dîdâra meylünüz-durur
Cennet ü hürî **tufeylünüz-durur**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra

158). [tufeylünüz-durur, -ünüz, --dur, -ur]

tufeyl ola: Tâbî, bağlı olmak.

Hırkasına vü mürîdine **tufeyl**
Ola vü bir ululığa kıla meyl
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra
18). [tufeyl ola, -a]

tufeyl ola: Dalkavukluk yapmak, sığıntısı
(asalağı) olmak.

Güneşe irişene kıl ola ay
Şâhı bulana **tufeyl ola** sarây
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 21, Mısra
6). [tufeyl ola, -a]

tuman: Duman.

Gider-iken ol **tuman** bu nûr-ıla
Çıkdı bir ulu bulut yağmur-ıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
149). [tuman,]

tur: Durmak, ayağa kalkmak.

Rüstem eydür **turayım** bir varayım
Nite çıkar kal'aya bir göreyim
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
25). [turayım, -ayım]

tur: Durmak, kalmak.

Bir avuç sirkeyi yüz yük şekkere
Şaç ki sirke mahv ola şekker **tura**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra
108). [tura, -a]

tur: Durmak.

Ben gidem hōd dünyadan 'ömri süre
İlla gelen adum işidüp **tura**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
302). [tura, -a]

tur: Durmak, beklemek.

Kim senün bigi ulu beg **turıcağ**
Bir gedānuñ tapusına varıcağ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
253). [turıcağ, -ıcağ]

(Mes. 47: m. 76; Mes. 66: m. 101)

tur: Bulunmak, beklemek.

İrerüz biz bir küpe gömlü-durur
Şu tolu bu **turur** ol küpe girür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
416). [turur, -ur]

tur: Durmak, bulunmak.

Kim anuñ yöresine varur-ısa
Yâ katında bir nefes **turur-ısa**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra
52). [turur-ısa, -ur, --ısa]

tur işüne git: Kalk işine bak; git işine.

Tur işüne git ko bizi iy refik
Luṭf kıl ayruḳsı istegil tarik
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
51). [tur işüne git,]

turak: Konut, mesken (edilmiş).

Ev birbirinün içinde **durağ**
Altısından evvel ev karañırak
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra
57). [durağ,]

turfa: Garip, tuhaf.

Çamusı bir kezde hüdühüdden su'āl
Kıldılar kim ḥall ola ol **turfa** ḥāl
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 38, Mısra
4). [turfa,]

turfa yol: Garip, tuhaf yol.

Bir deñiz kim sâhili peydâ degül
Turfa yol kim menzili peydâ degül
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 104, Mısra
34). [turfa yol,]

turş u telh u şür u şîrîn: Ekşi, acı, tuzlu ve tatlı.

Turş u telh u şür u şîrîn dimeye
Bir gıdā olmaya kim ol yimeye
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 47*). [*turş u telh u şür u şîrîn,]*

tūs: İranlı kahramanlardan Nevzer'in iki oğlundan biridir (diğeri Gostehem).

Tūs-ısa boynın dibinden üzeyim
Key-ise başı derisin yüzeyim
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 189*). [*tūs-ısa, --ısa]*

(*Mes. 39: m. 17; Mes. 104: m. 23*)

tut-: Tutmak.

'Aksini gördi şuda aslan gibi
Koltuğında **tutduğı** tavşan gibi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 246*). [*tutduğı, -dug, -ı]*

tūti-y-ıla kargā: Papağan ve karga.

Eylük idene yavuzluk kılmagıl
Tūti-y-ıla kargā gibi olmagıl
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 49, Mısra 38*). [*tūti-y-ıla kargā,]*

tūti: Papağan.

Tūti eydür ol ile varur-ısañ
Tūtlar benüm gibi görür-ıseñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 31*). [*tūti,]*

(*Mes. 32: m. 139; Mes. 32: m. 149; Mes. 32: m. 137; Mes. 32: m. 32; Mes. 32: m. 79; Mes. 32: m. 101; Mes. 32: m. 147; Mes. 32: m. 111; Mes. 32: m. 112; Mes. 50: m. 13; Mes. 50: m. 87; Mes. 50: m. 9; Mes. 50: m. 88; Mes. 50: m. 4; Mes. 72: m. 292; Mes. 91: m. 16; Mes. 17: m. 1; Mes. 17: m. 44; Mes. 25: m. 5; Mes. 32: m. 33; Mes. 32: m. 60; Mes. 32: m. 96; Mes. 32: m. 109; Mes. 32: m. 165; Mes. 32: m. 177; Mes. 32: m. 77; Mes. 32: m. 61; Mes. 32: m. 9; Mes. 32: m. 62; Mes. 32: m. 27; Mes. 50: m. 6; Mes. 50: m. 7; Mes. 50: m. 23; Mes. 50: m. 27;*

Mes. 50: m. 85; Mes. 50: m. 86; Mes. 50: m. 25; Mes. 72: m. 14)

tūti gibi: Papağan gibi.

Tūti gibi şehd ü şekker yiyelüm
'İşk içinden bir hikāyet diyelüm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 31*). [*tūti gibi,]*

tūti-y-içün: Papağan için.

Tūti-y-içün kargā dahı dem-be-dem
Eydür-idi kanda olsa bîş-ü-kem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 53*). [*tūti-y-içün,]*

tutu: Tuti; papağan.

Kim benüm bir **tutuçuğum** var-durur
Kim baña key mūnis ü ğam-hvōr-
durur (*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 63*) [*tutuçuğum, -çuğ, -um]*

(*Mes. 32: m. 124; Mes. 32: m. 128*)

tuy: Duymak, haber almak.

Çün halife tapusına çüst irer
Çün halife andan ahvāl **tuyar**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 74*). [*tuyar, -ar]*

tuz: Tuz; (acı söz bağlamında).

Eydelüm āzād erenler sözini
Şekkere karışduruban **tuzını**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 8*). [*tuzını, -ın, -ı]*

tuz etmegi: Tuz, ekmek; lokma. || Yapılan iyilikler bağlamında.

Her kim ol **tuz etmegi** bilmez ise
Hayr u ihsān şükrini kılmaz-ısa
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 87, Mısra 3*). [*tuz etmegi, -i]*

(*Mes. 86: m. 4*)

tuzı gele: Tadı, lezzeti olmak.

Yohsa çün er dünyada adsuz ola
Ṭuzı kaçan **gele** çün datsuz ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 80*). [*tuzı gele, -e*]

tuzınuñ dadıdur: *Tuz (gibi) lezzetli.*

Hem Felek-nāme kitābum adıdur
Kim şeker gibi **tuzınuñ dadıdur**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 180*). [*tuzınuñ dadıdur, -dur*]

tuzum etmegüm haķı: "Tuz ekmek haķı"
deyimi bağlamında. "Birinin ekmek yedirip
iyilik ettiği kimse üzerindeki haķı".

Hvōca eydür **tuzum etmegüm haķı**
Otur ol küngürede bir dem daķı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 143*). [*tuzum etmegüm haķı,]*

tükür-: *Tükürüğü ağız içinden dışarıya
atmak, tükürmek.*

Çün budaguñ aşığa getüreler
Yemişüñ yiyüp girü **tüküreler**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 106, Mısra 14*). [*tüküreler, -eler*]

tüni: *Gece. || Siyahlık, karanlık (bilgisiz,
cahilin sıfatı bağlamında).*

Yemlihä eydür senüñ gibi **tüni**
Gırçek eydürsin kaçan bile anı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 233*). [*tüni,]*

türk dilinçe: *Türk dili, Türkçe.*

Türk dilinçe daķı Tāziden laṭif
Mantıku't-tayr'ı eyledük aña ḥarīf
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 33*). [*türk dilinçe,]*

türki: *Türkçe.*

Anı **Türki** şüretinde biz daķı
Söyledük bülbül gibi Taḥrī haķı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 29*). [*türki,]*

(*Mes. 111: m. 35*)

türkistān: *Türkistan memleketi.*

Rengi la' l ü dişleri lü' lü gibi
Ḥālī **Türkistān'da** bir hindü gibi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 92*). [*türkistān'da, -da*]

tütün: *Duman.*

Bir nişān vir kim anı tañlayavuz
Nūrī **tütünden** niçe añlayavuz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 70*). [*tütünden, -den*]

tütün: *Tütün, kıvılcımlı duman.*

Tütüninden yüregini tağlayu
Ol kafas ağzını açdı ağlayu
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 135*). [*tütüninden, -in, -den*]

türk: *Türk.*

Yüzi **türk** ü kendüzi kāfir kıızı
Söyledügi kamu Rūhullāh sözi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 81*). [*türk,]*

-U-

u u: *Ve bağlacı.*

Ḥātırında kimseden kīn olmaya
'Āķ **u** bī-sāmān **u** ḥōd-bīn olmaya
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 96*). [*u u,]*

(*Mes. 72: m. 122; Mes. 70: m. 8; Mes. 79: m. 13; Mes. 50: m. 30; Mes. 50: m. 47; Mes. 54: m. 50; Mes. 56: m. 13; Mes. 63: m. 22; Mes. 63: m. 31; Mes. 63: m. 33; Mes. 65: m. 92; Mes. 63: m. 21; Mes. 63: m. 24; Mes. 78: m. 97; Mes. 78: m. 98; Mes. 12: m. 38; Mes. 22: m. 95; Mes. 30: m. 211; Mes. 32: m. 14; Mes. 32: m. 90; Mes. 32: m. 118; Mes. 39: m. 103*)

u vü: *Ve bağlacı.*

Bî-su'âl u bî-cevâb u bî-hisâb
Bî-ķitâb u bî-'anâ vü bî-it'âb
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 96*). [*u vü,]*

u yâ: *Veya, ve yahut.*

Her kime kim yâr u yâ kardaş direm
Kamudan anuñ etin yavlaķ yirem
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 48, Mısra 13*). [*u yâ,]*

(*Mes. 72: m. 100; Mes. 98: m. 23; Mes. 63: m. 200; Mes. 68: m. 69; Mes. 72: m. 152; Mes. 72: m. 472; Mes. 90: m. 28; Mes. 6: m. 4; Mes. 21: m. 19*)

uc: *Uç, uç tarafı.*

Gevdesi gümüş-durur köyner uci
Bezm bostânında bir nâr ağacı
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 11*). [*uci, -ı]*

uc: *Sınır, uç. (Hayatın sonu bağlamında).*

Koca hergiz inana mı güçüne
Çünkü 'ömri irmiş ola ucına
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 76*). [*uçına, -ın, -a]*

uc: *Uçmak, havalanmak.*

Ben şeker yirem kim uçam sâz-ıla
Perdelerde söyleyem âvâz-ıla
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra 11*). [*uçam, -am]*

(*Mes. 39: m. 29; Mes. 17: m. 43; Mes. 32: m. 160; Mes. 32: m. 139; Mes. 32: m. 38; Mes. 39: m. 71; Mes. 43: m. 5; Mes. 57: m. 30; Mes. 68: m. 61; Mes. 68: m. 62; Mes. 84: m. 114; Mes. 93: m. 19; Mes. 93: m. 26; Mes. 107: m. 40; Mes. 107: m. 30; Mes. 107: m. 31; Mes. 107: m. 35; Mes. 107: m. 33; Mes. 107: m. 29; Mes. 107: m. 23; Mes. 50: m. 77*)

uc: *Uçmak || Kaçmak.*

Bu kıfas şinsa-y-ıdı uça-y-ıdum
Şoĥbetinden karganuñ kaçay-ıdum
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 49*). [*uçay-ıdum, -a, --y, --ı, -du, -m]*

uc: *Uç, sınır.*

İşde şehrüñ ol ucındadur evi
Gösterenüñ Büşr oldı peyrevi
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 379*). [*ucındadur, -ın, -da, -dur]*

(*Mes. 15: m. 18*)

uc: *Uçmak; çok hızlı gitmek.*

Kimse benden gelmedi hüd ilerü
Sen meger kim uçuban geldüñ bertü
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 50*). [*uçuban, -uban]*

uça uça: *Uça uça; uçarak.*

Uça uça vâlih ü zâr oldılar
Güçleri gitdi vü hayrân kaldılar
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 25*). [*uça uça,]*

uçagelmiş olasin: *Uçarak gelmiş olmak.*

Çün benüm yüğürdüğümü bilesin
Sen bu eve uçagelmiş olasin
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 52*). [*uçagelmiş olasin, -asin]*

uçar: *Kanatlanmak, havalanmak (aşka).*

Ol hevâya gönli çün uçar-ıdı
Şatt'a düşüp ol yaña geçer-ıdı
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 9*). [*uçar-ıdı, --ı, -dı]*

uçar: *Uçmak, dolaşmak; (hayatta kalmak, yaşamak bağlamında).*

Dünyâda yüz yıl eger uçar-iseñ
Âb-ı hayvân şuyını içen-isen
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 18, Mısra 25*). [*uçar-iseñ, --iseñ]*

'ucb: *Kendini beğenmişlik, kibir.*

‘**Ucb** süknāsında sākin olmağıl
Beni gör sen dağı imin olmağıl
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 13, Mısra 41*). [*‘ucb,]*

(*Mes. 97: m. 37*)

uci: Uç, sınır.

Vādinūñ **uci** görindi nāgehān
Çıkdı her kuş yüreginden yüz fiğān
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 65*). [*uci,]*

uçmağ: Cennet.

Her işe kim ulular başladılar
Dükelin **uçmağ-ıçun** işlediler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 20, Mısra 12*). [*uçmağ-ıçun, --ıçun]*

(*Mes. 20: m. 19; Mes. 20: m. 13; Mes. 20: m. 16; Mes. 20: m. 20; Mes. 20: m. 22; Mes. 20: m. 6; Mes. 22: m. 36; Mes. 22: m. 44; Mes. 22: m. 76*)

uçmağ ola: Cennet olmak.

Zeyrekūñ biñde birisi şağ ola
Bön kişilerūñ yiri **uçmağ ola**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 90, Mısra 20*). [*uçmağ ola, -a]*

uçmağa: Uçmak için.

Şevk odından yüklerin tağladılar
Uçmağa kanatların bağladılar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 22*). [*uçmağa,]*

uçmağa gir-: Cennete girmek.

Cehd idem kim kamu tamuya vara
Komayam kim biri **uçmağa gire**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 116*). [*uçmağa gire, -e]*

(*Mes. 96: m. 10; Mes. 84: m. 82; Mes. 97: m. 39*)

uçmak: Cennet.

Hür-ısañ hür ola **uçmağda** işūñ
Dīv-ıseñ dīv ola odda yoldaşūñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 297*). [*uçmağda, -da]*

(*Mes. 12: m. 196; Mes. 20: m. 7; Mes. 20: m. 9; Mes. 21: m. 14; Mes. 22: m. 11; Mes. 22: m. 31; Mes. 22: m. 74; Mes. 22: m. 34; Mes. 22: m. 41; Mes. 22: m. 94; Mes. 81: m. 131; Mes. 84: m. 9; Mes. 84: m. 44; Mes. 84: m. 83; Mes. 84: m. 112; Mes. 98: m. 47; Mes. 105: m. 27; Mes. 111: m. 3; Mes. 84: m. 20*)

uçmak: Uçmak || Cennet.

Çünkü Hızır oldum baña **uçmak** gerek
Varuban Āb-ı hayāt içmek gerek
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra 7*). [*uçmak,]*

uçmak ehli: Cennetlik kimse(ler).

Bunçalar ben tamulıgam diyeler
Anda anı **uçmak ehli** sayalar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 146*). [*uçmak ehli,]*

uçmak kapuçısı-y-ıdum: Cennet kapıcısı.

Bir zamān **uçmak kapuçısı-y-ıdum**
Uçmağūñ bir key tapuçısı-y-ıdum
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 20, Mısra 5*). [*uçmak kapuçısı-y-ıdum, --y, --ı, -dum]*

uçmak yolında: Cennet yolu.

Tamu yolından dükelin yoyısar
Kamusın **uçmak yolında** koyısar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 108*). [*uçmak yolında, -nda]*

uçmaklık: Cennetlik.

Bunçalar kendüzin **uçmaklık** sana
Anda tamuda teni oda yana
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 143*). [*uçmaklık,]*

‘ūd: Utanç, utanma.

Åh ide ol şahş tevbeyle gele
Kim yüz İblîs ol 'ûda hayrân kala
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra
112). ['ûda, -a]

ûdi: Sarı renk.

Ezrakı ayruksırağ şanur-ıdum
'ûdiya ayruksı inanur-ıdum
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra
88). ['ûdiya, -y, -a]

udından: Utanma, utanç.

Halk **udından** izlerin azıtdılar
Degmesi bir köşede yir dutdılar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 13, Mısra
51). [udından,]

ufuk: Gök kenarı, gök ile yerin birleşmiş gibi
göründüğü yer.

Müşterî çıkıdı **ufukdan** zer-feşân
Büşr'e eydür Yemlihâ kim iy fülân
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
227). [ufukdan, -dan]

ufûl: Kaybolmak. (Ekseriya kevâkib hakkında
kullanılır); yıldızın batması.

Biri eydür bu **ufûl** u ol hürûc
Biri eydür bu nücûm u ol bürûc
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
27). [ufûl,]

uht u ibn: Kız ve oğul.

Çün ferâyiz 'ilmini kıldum hisâb
Bildüm **uht u ibn** sehmin bî-hicâb
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra
72). [uht u ibn,]

ukbâ: Ahiret.

'Ukbayı dünyâ-y-ıçun terk itmeye
İkisin Mevlâ-y-ıçun yoğa şaya
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra
89). ['ukbayı, -y, -ı]

ukûbet: Eziyet, işkence.

Çün kala ol 'akbe bunda câvidân
Cüz 'ukûbet olmaya yolda 'ayân
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra
46). ['ukûbet,]

ulu: Büyük, yüce kişi.

'Abdu'r-rezzâk idi ol **ulu** adı
Kim bilişdürür-idi Hakk'a yadı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra
7). [ulu,]

(Mes. 15: m. 90; Mes. 22: m. 159;
Mes. 53: m. 139; Mes. 53: m. 140;
Mes. 63: m. 43; Mes. 66: m. 101; Mes.
68: m. 21; Mes. 69: m. 87; Mes. 69:
m. 75)

ulu: Büyük, yüce.

Bir kanadı düşdi Çîn'e key **ulu**
Şad hezârân dürlü nağş anda tolu
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra
3). [ulu,]

(Mes. 30: m. 5; Mes. 31: m. 19; Mes.
34: m. 17; Mes. 53: m. 1; Mes. 53: m.
2; Mes. 67: m. 7; Mes. 69: m. 22; Mes.
72: m. 150; Mes. 72: m. 307; Mes. 72:
m. 394; Mes. 72: m. 466; Mes. 72: m.
105; Mes. 91: m. 169; Mes. 53: m.
131; Mes. 68: m. 58)

ulu: Büyük şeyhler, büyük veliler.

Bir şar ulularına bunlar güler
'Âlemüñ **uluları** olur bular
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
76). [uluları, -lar, -ı]

ulu: Yaşça büyük veya sosyal statüsü yüksek
kişi.

Ululara ihtirâm eylemeye
Kimse hakkında eyü söylemeye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra
41). [ululara, -lar, -a]

ulu beg: Yüce kişi.

Kim senüñ bigi **ulu beg** turıcağ
Bir gedânüñ tapusına varıcağ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
253). [ulu beg,]

ulu eyleye: Ululamak, büyük kılmak.

Nite kimse kimse-y-içün söyleye
Kiçileri **ulu** yalan **eyleye**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 50*). [*ulu eyleye, -ye*]

ulu kiçi: Büyük, küçük.

Ulu kiçi kim yola irişdiler
Her biri bir genc-ile dürişdiler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 35, Mısra 19*). [*ulu kiçi,*]

ulu kişi: Büyük, yüce kişi.

Halk seni **ulu kişi** şanalar
Zerkuña bir niçesi inanalar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 109, Mısra 13*). [*ulu kişi,*]

(*Mes. 39: m. 51; Mes. 69: m. 41*)

ulu kişi olğıl: Yüce kişi olmak.

Ulu kişi olğıl işlerden ırak
Yeyesi vü geyesün halka bırak
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 109, Mısra 7*). [*ulu kişi olğıl,*]

ulu ola: Ulu, büyük olmak.

Köşede oturiçak **ulu ola**
Köşesinden çıkıçak alu ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra 19*). [*ulu ola, -a*]

(*Mes. 68: m. 29*)

ulu şaha: Yüce şah.

Bir **ulu şaha** ire mi bir gedây
Hergiz ola mı berâyine bir ay
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 38, Mısra 9*). [*ulu şaha, -a*]

ulu şehre: Ulu şehir, yüce şehir.

Ulu yol şahşı **ulu şehre** yider
Kiçi yol tağlar arasına gider

(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 71*). [*ulu şehre, -e*]

ulu şehriyâr: Yüce padişah.

Kim bize bir pâdişâh-ı nâmdâr
Gerek-idi vü bir **ulu şehriyâr**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 3, Mısra 8*). [*ulu şehriyâr,*]

ulu yol: Büyük yol.

Degme şârda yüz kiçiçuk yol ola
Ulu yol oldur ki her kişi bile
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 66*). [*ulu yol,*]

(*Mes. 102: m. 68; Mes. 102: m. 71; Mes. 102: m. 64; Mes. 102: m. 62; Mes. 102: m. 70; Mes. 102: m. 73; Mes. 102: m. 67*)

ulular: Yüce kimseler, büyükler.

Her işe kim **ulular** başladılar
Dükelin uçmağ-ıçun işlediler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 20, Mısra 11*). [*ulular,*]

(*Mes. 21: m. 11; Mes. 71: m. 69; Mes. 72: m. 113*)

ulü'l-'azm: Azim sâhipleri, karşılaştıkları büyük zorluklara rağmen peygamberlik görevlerini üstün bir azim ve kararlılıkla eksiksiz olarak yapmış bulunan peygamberler. (*Kubbealtı Lugatı*).

Andan az aşağıarak i'zâz-ıla
Cân **ulü'l-'azmüñ-durur** yüz nâz-ıla
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra 62*). [*ulü'l-'azmüñ-durur, -üñ, --dur, -ur*]

(*Mes. 97: m. 3*)

ulü'l-elbâb ola: Akıl sahiplerinden olmak.

Câzulık kılan kişi kezzâb ola
Mu'cizât ehli **ulü'l-elbâb ola**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 90, Mısra 24*). [*ulü'l-elbâb ola, -a*]

(Mes. 23: m. 2; Mes. 23: m. 26)

ululğ: Büyüklük.

Bunçaları bunda kiçi şanasın
Anda **ululğına** inanasın
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra
134). [ululğına, -ın, -a]

ululğ: Büyüklük, yücelik gösterme.

Hırkasına vü mürîdine tufeyl
Ola vü bir **ululğa** kıla meyl
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra
18). [ululğa, -a]

ulum: Büyükler, yüce kimseler.

Dünyayı terk eyleyen **ulum-durur**
Dünya işin dutan er kulum-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra
133). [ulum-durur, --dur, -ur]

ulüm: İlimler.

Çünkü mantıktan mecestiye düşem
Bü Alî Sînâ **ulümından** hoşam
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
124). [ulümından, -ın, -dan]

ulurak: Daha yüce.

Kim zinâdan gaybet eylemek dağı
Ulurakdur erde bir Tañrı hâkı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra
22). [ulurakdur, -dur]

(Mes. 96: m. 3)

ulvî yolında: Yüce yerlerde.

Fikreti **ulvî yolında** yöriye
Dünyada ol bu iş için dörüye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra
29). [ulvî yolında, -ın, -da]

um-: Ümit etmek, beklemek.

Gözünü aç kirpügünü yummağıl
Zâlim olan kişiden **adl ummağıl**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra
112). [ummağıl, -ma, -ğıl]

umıd: Beklenti, umut.

Ol **umıda** kim şora anı habîb
Kaldı ol gün anda ol pîr-i garîb
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra
123). [umıda, -a]

ummân: Büyük, engin deniz, okyanus.

Ol kişi kim dürri **ummândan** bula
On iki 'ilmi bu dîvândan bula
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra
177). [ummândan, -dan]

unit: Unutmak, aklından çıkarmak.

Eydesin 'ahd ü vefâyı n'itdühüz
Kim bu zindânda bizi **unitduñuz**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra
36). [unitduñuz, -du, -ñuz]

(Mes. 1: m. 15; Mes. 32: m. 73)

unşur: Madde.

Hark-ı 'âdet anuñ elinden çıkar
Unşur aslın mu'cizâtıyla yıkar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra
30). [unşur,]

unut: Unutmak, aklından çıkarmak.

Lâ-mekânusın **unutduñ** ilüñi
Kim mekânda azdurursın yoluñı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 110, Mısra
9). [unutduñ, -du, -ñ]

(Mes. 110: m. 19; Mes. 86: m. 4)

unvâna irdi: Şöhret bulmak.

Derdümüz dermâna irdi 'âkıbet
Nâmeler **unvâna irdi** 'âkıbet
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra
86). [unvâna irdi, -di]

ur: Tartmak.

Bunça tonlar-ıla bezedüm teni
Vahtıdur kim şatam **urğıl** batmanı

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 44). [urğıl, -ğıl]

ur: Saplamak, vurmak. (Çivi bağlamında).

Viridi birsin Rüstem'e kim burca **ur**
İşbu mihlari vü taşlara geçür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 33). [ur,]

(Mes. 30: m. 41)

ur: Vurmak.

Kanad-ıla yüzere anı **uram**
Kaynağum-ıla gözini çıkaram
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 17). [uram, -am]

(Mes. 30: m. 120; Mes. 30: m. 134;
Mes. 30: m. 125; Mes. 30: m. 127;
Mes. 56: m. 45; Mes. 66: m. 33; Mes.
66: m. 61; Mes. 66: m. 30; Mes. 72:
m. 321; Mes. 82: m. 10; Mes. 83: m.
20; Mes. 102: m. 104; Mes. 111: m.
26; Mes. 30: m. 43)

ur: Vurmak, çırpma; kullanmak.

Yüziçi şuda el ayak **urisar**
Yüzmeyen 'ömri fenāya varisar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra 33). [urisar, -isar]

ur: Merhem bağlamında sürmek.

İlla sen her derdün otın viresin
Degme zağmuñ merhemini **urasın**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 92). [urasın, -asın]

ur: Söylemek, ifade etmek.

Çün yazukdur neye miskîn **urayım**
Kendü adum u yazuğa gireyim
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 111). [urayım, -ayım]

ur: Vurmak, değmek.

Yeşil ot şaru kızıl gül 'aksi hoş
Çün **urur** buluda uş böyle kim uş

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 184). [urur, -ur]

ur: Koymak, yerleştirmek.

Kamusını tonına dürdi girü
Eşeginün üstine **urdı** girü
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 362). [urdı, -dı]

(Mes. 94: m. 28)

ur: Atmak.

Dilemez-iseñ ki dola ev düttün
Oduñ üstine dañı **urma** odun
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 83, Mısra 14). [urma, -ma]

ur: Vurmak, çarpma.

Kakıyıcak bardağı küpe **urur**
Söge oturduçça kükreyü durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 82, Mısra 5). [urur, -ur]

ur: Pervanenin kendini ateşe atması.

Kendüzin yalıñına **urdı** revān
Kim meger kim ala andan bir nişān
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 41). [urdı, -dı]

ura: Sürmek. (atı üzerine sürmek bağlamında).

Üstümüzi **ura** atları ala
Bize dañı ne diler-ise kıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 99). [ura,]

ura berkini: Sağlam, kuvvetli vurmak. (Sağlamlaştırmak bağlamında).

Zāhid ol-durur ki dünyā terkini
Kıla vü cennāta **ura berkini**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 28, Mısra 30). [ura berkini, -ni]

ura kadem: Ayak basmak.

Bir kişi bu menzile **ura kadem**
Kim vücüdını kıla küllî 'adem

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 41). [ura kadem,]

ura terkini: Terk etmek, bırakmak.

Ölmedin **ura** ta'alluk **terkini**
Dirile eyleye ölmek berkini
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra 7). [ura terkini,]

urdu başını vire: Başını yere koymak.

Tavşan **urdu başını** ol dem **yire**
Ağzın açdı kim cevabını vire
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 159). [urdu başını yire,]

urdu oda: Ateşe vermek, yakmak.

Urdu oda şeyhi nâgeh ol perî
Şöyle kim çıkdı göge hâkisteri
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 103). [urdu oda,]

urdu yoluñ: Yol kesmek.

Ol biri eydür ki dîv **urdu yoluñ**
Kim kamu sağ işüñi yîñdi şoluñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 47). [urdu yoluñ, -uñ]

urımaduñ lâf: Laf atmak, atıp tutmak.

Çün **urımaduñ** cihân içinde **lâf**
Çaldırağıl bâri şehriñde güzâf
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 109, Mısra 39). [urımaduñ lâf,]

urış: Vuruşmak, mücadele etmek; karşı gelmek.

Büş eydür kibr ile barışmağıl
Tañrı'nuñ hükmi-y-ile **urışmağıl**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 286). [urışmağıl, -ma, -ğıl]

(Mes. 83: m. 3)

urmadılar kadem: Ayak basmak.

Kayser ü Fağfūr u Keykāvūs ü Cem
Urmadılar dünyâda bensüz **kadem**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 23, Mısra 12). [urmadılar kadem,]

urmuş: Sürmek.

Ben ki Mısr'ıñ kârvânın **urmuşam**
Dünyâda şekker dükânın kurmuşam
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra 33). [urmuşam, -am]

urmuşdur lakab: Ad vermek.

Nefs ü issini kılan kişi taleb
Ejdehâya şâhid **urmuşdur lakab**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 46, Mısra 18). [urmuşdur lakab,]

uru uru: Vura vura || Öldürerek.

Getürevüz hakkını yohsa girü
Ala bizden hakkını **uru uru**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 130). [uru uru,]

urur-ıdı kılıca: Kılıca vurmak.

İşidicek şöyle kimse sözünü
Urur-ıdı kılıca kendüzünü
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 78). [urur-ıdı kılıca, -a]

us: Akıl.

Kimi eydür oğlan **ussuñ** yoh midur
Yohsa diri yöridüğüñ çok midur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 31). [ussuñ, -suñ]

(Mes. 91: m. 237; Mes. 91: m. 238)

usan: Bıkmak, usanmak.

Herze söylemekden **uşanmaz** dağı
Nesne bilmez benden öğrenmez dağı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 71). [uşanmaz, -maz]

(Mes. 50: m. 89)

uslu: Akıllı.

Eydür **uslu** putlara kanda söge
Ol hümā yā kendüzin nite öge
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 111*). [*uslu,]*

(*Mes. 5: m. 110; Mes. 12: m. 56*)

ussı başa gelür: *Aklı başa gelmek, şuurun geri gelmesi.*

Şu şaçar **ussı** girü **baş**a gelür
'Avratı ol hāle çün hayrān kalur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 517*). [*ussı başa gelür, -ür]*

ussı başına gelmedi: *Aklı başına gelmek, aklını başına toplamak.*

Çok naşihat virdiler kār kılmadı
Şeyhe vü **ussı başına gelmedi**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 114*). [*ussı başına gelmedi, -me, -di]*

ussı gider: *Aklı gitmek, kendisinden geçmek, şaşkınlık içinde kalmak.*

Na'ra urur **ussı gider** bir zamān
'Avrat üstine gelür kılar figān
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 515*). [*ussı gider, -er]*

ussı yok-durur: *Aklı yok || Deli.*

Kıymeti yüz biñ kızıl artuk-durur
Hiçe dileyenüñ **ussı yok-durur**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 26*). [*ussı yok-durur, --dur, -ur]*

ussına gelmez: *Aklına gelmek.*

Yolda bir aslan çıkageldi ulu
Ussına gelmez bir ağır key delü
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 170*). [*ussına gelmez, -mez]*

ussu: *Akl.*

Çün bu düşü gördi bīdār-ı cihān
Eydür iyvāh **ussuma** irdi ziyān
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 34*). [*ussuma, -ma]*

uşşumuza başa dir: *Aklını başına toplamak deyimi bağlamında || Kendimize gelmek.*

Gel bize vü **uşşumuza başa dir**
Sen sağ olğıl şayruhlığı bize vir
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 19*). [*uşşumuza başa dir,]*

ussuñ başuñdan ilede: *Aklını başından almak; çok şaşırtmak.*

Şuçları **ussuñ başuñdan ilede**
Ümmetüm var dimeyesin dünyede
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 27*). [*ussuñ başuñdan ilede,]*

ussuñı başuña dirşür: *"Aklını başına toplama anlamına gelen bir deyim.*

Ussuñı başuña dirşür iy yetim
Kātı sözler çıkar ağzuñdan 'azīm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 33*). [*ussuñı başuña dirşür,]*

usta: *Üstad, hoca.*

Anamuz yavrisını ne **ustaya**
Virdi kim yüzmege öğrenüñ diye
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 75*). [*ustaya, -ya]*

usturlāb: *Yıldızların uzaklıklarını ölçmeye yarayan âlet.*

Gökleri çün bahş idem aşhāb-ıla
Yüz raşad bağlayam **usturlāb-ıla**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 42*). [*usturlāb-ıla, --ıla]*

uşul: *Mûsikîmizde belli düzümlerden yapılarak kalıp hâlinde tespit edilmiş ölçülere verilen isim || Tempo.*

Çün ne darb anda görürem ne **uşul**
Bu'l-fezâyil mi ola ol bir fodül
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 65*). [*uşul,]*

uşul: *Takip edilmesi gereken ve alışılmış olan davranış tarzı, âdet, kaide.*

Sen dahı kendüzüne beni kabûl
Eylegil kim darb-ıla hoşdur **uşûl**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 444*). [*uşûl,]*

uşûl-i dîn-ile: *Dinin temel inançları.*

Hem **uşûl-i dîn-ile** ma'mûr-ıdum
Hem uşûl-i fikh-ıla meşhûr-ıdum
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 33*). [*uşûl-i dîn-ile, --ile]*

uşûl-i fikh-ıla: *Fıkıh konuları, dini meseleler.*

Hem uşûl-i dîn-ile ma'mûr-ıdum
Hem **uşûl-i fikh-ıla** meşhûr-ıdum
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 34*). [*uşûl-i fikh-ıla, --ıla]*

uş: *İşte.*

Şeyh eydür yüregüm kanından **uş**
Eylemişem bu gice yüz guslı hoş
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 3*). [*uş,]*

(*Mes. 66: m. 30; Mes. 60: m. 51; Mes. 66: m. 104; Mes. 69: m. 167; Mes. 72: m. 184; Mes. 72: m. 204; Mes. 81: m. 32; Mes. 105: m. 45*)

uş: *Şimdi.*

Yüregüm yandı vü köyindi canum
Mum gibi **uş** eriyügördi tenüm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 28*). [*uş,]*

(*Mes. 32: m. 163; Mes. 39: m. 104; Mes. 40: m. 63; Mes. 47: m. 101; Mes. 69: m. 8*)

uş: *Ancak.*

Ne begi koyam ne sizi dir bize
İy beg **uş** biz 'arza eyledük size
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 100*). [*uş,]*

uş: *Uçmak.*

Şeyh eydür Ka'be'yi ko deyr **uş**
Ol büt-ile şimdi bize deyr hoş

(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 61*). [*uş,]*

uş: *Şimdi, işte.*

Çün şuya girür ki gusl eyleye hoş
Hâli niçe ola añladayım **uş**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 338*). [*uş,]*

(*Mes. 72: m. 423*)

uş: *Bu, işte bu.*

Leyli Leyli diyü kamu dünyadan
Kendüzümü kesdüm **uş** gör kim
neden (*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 126*). [*uş,]*

(*Mes. 53: m. 126; Mes. 63: m. 23; Mes. 63: m. 24; Mes. 72: m. 184; Mes. 81: m. 57; Mes. 105: m. 60*)

uş böyle: *İşte böyle, bu şekilde.*

Mü'minün evvel gök ola cenneti
Kim hâkim **uş böyle** söyler hikmeti
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 97, Mısra 18*). [*uş böyle,]*

uşad: *Parçalamak, kırmak; koparmak (baş bağlamında).*

Bilümüze yarlığı kuşadalum
Dutmayanun başını **uşadalum**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 80*). [*uşadalum, -alum]*

uşatmak: *Ufaltmak, parçalamak.*

Bu kamu bütleri **uşatmak** gerek
İltüben demürçiye satmak gerek
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 15*). [*uşatmak,]*

uşbu: *Bu, işte bu.*

Ağlamak vaktında güldüğüm hemân
Uşbu-y-ıd iy Hudâvend-i cihân
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 62*). [*uşbu-y-ıd, --y, --ıd]*

(*Mes. 32: m. 86; Mes. 72: m. 204*)

uşbu dem: Bu zaman.

Eydür **uşbu dem** катуña geeler
Eydeler anı ki toğru bileler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
101). [uşbu dem,]

ut: Ütmek / utmak || Oyunda kazanmak.

Çün Müsülmānlık yolu kuvvet duta
Bu oyunda kāfiri mü'min **uta**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
276). [uta, -a]

ut: Yenmek, ele geçirmek.

Anda kim Güştāsb u Gurgīn'i dutam
Keykubād-ıla Keyūmers'i **utam**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
214). [utam, -am]

ut: Ele geçirmek.

Ol güciyle 'ālemi **uta-y-ıdı**
Yidi iklimi kamu duta-y-ıdı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
259). [uta-y-ıdı, -a, --y, --ıdı]

(Mes. 17: m. 16)

ut: Ütmek / utmak || Oyunda kazanmak,
yenmek (nefsi yenme bağlamında kullanılmış).

Bu oyunda nefsümi ben **utayım**
'İşkümü gönlüm içinde dutayım
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
83). [utayım, -ayım]

utan: Çekinmek, utanmak.

Çün her işi Hāk kazāsından şanam
Ne günāhum var benüm kim **utanam**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra
42). [utanam, -am]

(Mes. 12: m. 45; Mes. 15: m. 85; Mes.
78: m. 34; Mes. 86: m. 8; Mes. 90: m.
47; Mes. 111: m. 44; Mes. 11: m. 37)

utandur: Utanmasına yol açmak, utanacak bir
duruma düşürmek, mahcup etmek.

Yüzümüz biz dahı döndürmeyelüm
Şār uluların **utandurmayaalum**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
170). [utandurmayaalum, -ma, -y, -
alum]

(Mes. 65: m. 94)

utanmadın: Utanmadan, çekinmeden.

Bizi gönderdi ki yaluñuz kala
Ne diler-ise **utanmadın** kıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra
58). [utanmadın,]

'utārid: Merkür gezegeni, feleğin katibi olarak
anılır, katip ve yazarların piri sayılır.

Ben ruķūmı yazar-ısam deftere
Dercini kıla **'Utārid** yüz pare
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra
40). ['utārid,]

'utārid: Utarit, Merkür gezegeni.

Çünkü şenbe dünini Merrih ala
Girüki dünin **'Utārid** hod bile
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
200). ['utārid,]

(Mes. 72: m. 240; Mes. 72: m. 280)

uy: Davranışlarını, hareket, fikir vb.ni
karşısında mevcut kimse veya şeye göre
ayarlamak, ona tâbi olmak, ittibâ etmek, ayak
uydurmak.

Uymadum bātin-ıla her dehriye
İ'tikādı bağladum Gülşehrî'ye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 51, Mısra
33). [uymadum, -ma, -du, -m]

(Mes. 5: m. 21; Mes. 5: m. 188; Mes.
79: m. 1; Mes. 83: m. 1; Mes. 91: m.
203; Mes. 95: m. 23; Mes. 101: m. 74;
Mes. 110: m. 43; Mes. 110: m. 54;
Mes. 27: m. 125)

uy: Uymak, aynı şekilde hareket etmek.

‘Aklıña **uy** kim gidesin göklere
Kurd olma kim iresin üklere
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 80, Mısra 25*). [*uy,]*

(*Mes. 85: m. 50*)

uy: Birine veya bir şeye tabi olmak, bağlanmak, uymak.

Bu görünür tañrıları kim kıya
Vara vü ol gizlü Tañrı'ya **uya**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 46*). [*uya, -a]*

(*Mes. 5: m. 102; Mes. 108: m. 27; Mes. 5: m. 50; Mes. 5: m. 120; Mes. 5: m. 182*)

uyan: Uyanmak.

Şimdi uyırsın kaçan **uyanasın**
Öldüğünden uykudan **uyanasın**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 157*). [*uyanasın, -asın]*

uyan: Uymak, bağlı olmak, riayet etmek.

Kendü bütlerüme feryâd ireyim
Aña **uyanları** kamu kırayım
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 130*). [*uyanları, -lar, -ı]*

uyanur uykudan: Uykudan uyanmak.

Çün **uyanur uykudan** kız hûb u hoş
Gönlü içinden virür nûr ol güneş
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 1*). [*uyanur uykudan,]*

uyar: Uyarmak, ikaz etmek.

Sen eger bu hikmeti kosa-y-ıduñ
Beni **uyarup** baña dise-y-idüñ
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 82*). [*uyarup, -up]*

uyar: Uykudan uyandırmak.

Atlu anı uykudan tiz **uyarur**
Bir çomağ-ıla anı birkaç urur

(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 29*). [*uyarur, -ur]*

uyhu: Uyku.

‘Ālimüñ **uyhusı** bî-‘illet-durur
Cāhilüñ zühdi kamu zillet-durur
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 28, Mısra 23*). [*uyhusı, -sı]*

uyı: Uyumak, uyku durumunda olmak.

Şimdi **uyırsın** kaçan uyanasın
Öldüğünden uykudan uyanasın
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 157*). [*uyırsın, -r, -sın]*

uyku: Uyku.

‘Ālimüñ **uykusı** bî-‘illet-durur
Bilmeyenüñ tã‘atı zillet-durur
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra 17*). [*uykusı, -sı]*

(*Mes. 60: m. 43; Mes. 66: m. 88; Mes. 66: m. 29; Mes. 57: m. 19*)

uykudan uyan-: Uykudan uyanmak.

Şimdi uyırsın kaçan uyanasın
Öldüğünden **uykudan uyanasın**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 158*). [*uykudan uyanasın, -asın]*

(*Mes. 15: m. 47; Mes. 16: m. 33*)

uyma iblîse: Şeytana uymak: Doğru yoldan ayrılarak hoş olmayan, kötü bir iş yapmak.

Müdde‘î-y-iseñ ne mahrem olasın
Uyma iblîse kim âdem olasın
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 164*). [*uyma iblîse,]*

uyu: Uyumak.

Yir mi içer mi **uyur** mı ol kişi
Pişesi nite veyâ nedür işi
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 64, Mısra 3*). [*uyur, -r]*

(*Mes. 66: m. 26*)

uyu: Uyumak, gaflet içinde olmak, bilmemek.

Ol ilan nefsün **uyur** gafletde sen
Ol süvārī Muşafā-yı mü'temen
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra
113). [uyur, -r]

uvuz itçügeze: Uyuz köpek.

On yayan haccı virem bir etmege
Bir **uvuz itçügeze** hayr itmege
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 73, Mısra
6). [uyuz itçügeze, -çüg, -e, -ze]

uz: Münasip, uygun.

Kaç mürīdi var-ıdı dirisem **uz**
Var ola-y-ıdı iki kez iki yüz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra
13). [uz,]

uz: Usta, mahir.

Görmege dīdārını key **uz** gerek
İlla hem dīdāra lāyık göz gerek
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 40, Mısra
19). [uz,]

(Mes. 66: m. 151; Mes. 94: m. 66)

uz: İyi, doğru, düzgün.

İ'tikāduñ döne vü kalmaya **uz**
Zīra imānda muqallidsin henüz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra
15). [uz,]

(Mes. 72: m. 250; Mes. 95: m. 12)

uz: İyi, doğru, düzgün. (insan bağlamında).

Yohsa tenden ilerü eyü yavuz
Bellü miydi anda bu egri ol **uz**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 95, Mısra
4). [uz,]

uza: Bir şeyi büyütmek, uzatmak.

Eydür-isem her birinün 'övrini
Uzaya çok sözlü diyesin beni

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 37, Mısra
6). [uzaya, -ya]

uzad: Çekmek, uzatmak.

Gemiçi gemiyi düzedür-idi
Bādbān ağacın **uzadur-ıdı**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra
4). [uzadur-ıdı, -ur, --ı, -dı]

uzan: Meyl etmek, teşebbüs etmek.

Çün et etmek hışmınıñ oğlanısın
Bir sūñüğe it gibi **uzanasın**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 24, Mısra
10). [uzanasın, -asın]

uzun: Uzun, başlangıcı ile bitişi arasında fazla
zaman bulunan, çok süren, çok zaman alan.

Bu gicenün yok mıdur yā Rab günü
Böyle **uzun** görmedüm hergiz düni
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra
140). [uzun,]

(Mes. 32: m. 37; Mes. 33: m. 7; Mes.
34: m. 25; Mes. 45: m. 14; Mes. 65:
m. 12)

uzun: Uzun süre, uzunca.

Herze sözler-ile dilini biler
Ādemileri gün **uzun** yüpiler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 18, Mısra
10). [uzun,]

(Mes. 61: m. 6; Mes. 69: m. 15; Mes.
72: m. 30; Mes. 72: m. 499)

uzun: Uzun. (Boyca).

Burnı **uzun** u delükleri üküş
Burnı üstindedür üni ança hōş
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 94, Mısra
5). [uzun,]

'uzzā: Cahiliyye devri müşrik Arapların ilah
saydıkları putlardan biri.

Ne Hübel kırtılır andan ne Menāt
Kim azarlamaz ne **'Uzzā** vü ne Lāt
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
90). ['uzzā,]

-Ü-

ü/u: "Ve" bağlacı.

Şattı'dan ol yaña-y-ıdı 'avrât evi
Sâhatı ser-sebz ü bünyâdı kavî
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra
4). [ü,]

(Mes. 1: m. 32; Mes. 1: m. 33; Mes. 1: m. 4; Mes. 1: m. 5; Mes. 4: m. 27; Mes. 4: m. 31; Mes. 5: m. 8; Mes. 6: m. 22; Mes. 7: m. 2; Mes. 7: m. 4; Mes. 9: m. 6; Mes. 9: m. 59; Mes. 10: m. 18; Mes. 10: m. 19; Mes. 10: m. 20; Mes. 10: m. 53; Mes. 10: m. 67; Mes. 10: m. 81; Mes. 10: m. 91; Mes. 10: m. 97; Mes. 10: m. 102; Mes. 10: m. 130; Mes. 10: m. 170; Mes. 11: m. 38; Mes. 11: m. 54; Mes. 11: m. 56; Mes. 11: m. 71; Mes. 11: m. 74; Mes. 12: m. 97; Mes. 12: m. 125; Mes. 12: m. 158; Mes. 12: m. 180; Mes. 12: m. 194; Mes. 13: m. 20; Mes. 13: m. 43; Mes. 13: m. 46; Mes. 14: m. 60; Mes. 14: m. 76; Mes. 15: m. 51; Mes. 15: m. 73; Mes. 15: m. 101; Mes. 16: m. 9; Mes. 16: m. 52; Mes. 16: m. 55; Mes. 16: m. 97; Mes. 17: m. 3; Mes. 21: m. 16; Mes. 21: m. 21; Mes. 22: m. 4; Mes. 22: m. 80; Mes. 22: m. 153; Mes. 26: m. 19; Mes. 29: m. 44; Mes. 30: m. 144; Mes. 30: m. 183; Mes. 30: m. 192; Mes. 30: m. 204; Mes. 30: m. 205; Mes. 30: m. 206; Mes. 30: m. 212; Mes. 30: m. 213; Mes. 31: m. 40; Mes. 32: m. 69; Mes. 32: m. 190; Mes. 34: m. 14; Mes. 39: m. 18; Mes. 39: m. 23; Mes. 39: m. 73; Mes. 39: m. 88; Mes. 39: m. 99; Mes. 39: m. 100; Mes. 40: m. 27; Mes. 44: m. 7; Mes. 45: m. 5; Mes. 45: m. 6; Mes. 45: m. 20; Mes. 46: m. 16; Mes. 47: m. 146; Mes. 48: m. 4; Mes. 48: m. 5; Mes. 48: m. 6; Mes. 50: m. 32; Mes. 50: m. 33; Mes. 50: m. 103; Mes. 52: m. 4; Mes. 53: m. 60; Mes. 53: m. 75; Mes. 54: m. 12; Mes. 54: m. 52; Mes. 57: m. 13; Mes. 57: m. 25; Mes. 58: m. 2; Mes. 60: m. 52; Mes. 63: m. 27; Mes. 63: m. 28; Mes. 63: m. 109; Mes. 64: m. 10; Mes. 65: m. 73; Mes. 65: m. 98; Mes. 65: m. 103; Mes. 66: m. 24; Mes. 68: m. 61; Mes. 69: m. 18; Mes. 69: m. 70; Mes. 69: m. 110; Mes. 69: m. 117;

Mes. 69: m. 225; Mes. 69: m. 234; Mes. 69: m. 247; Mes. 69: m. 248; Mes. 71: m. 12; Mes. 71: m. 28; Mes. 71: m. 48; Mes. 72: m. 26; Mes. 72: m. 41; Mes. 72: m. 43; Mes. 72: m. 112; Mes. 72: m. 190; Mes. 72: m. 226; Mes. 72: m. 262; Mes. 72: m. 378; Mes. 72: m. 498; Mes. 72: m. 514; Mes. 72: m. 539; Mes. 73: m. 24; Mes. 74: m. 30; Mes. 75: m. 50; Mes. 77: m. 2; Mes. 77: m. 25; Mes. 78: m. 62; Mes. 78: m. 81; Mes. 78: m. 82; Mes. 78: m. 91; Mes. 78: m. 101; Mes. 78: m. 102; Mes. 81: m. 38; Mes. 81: m. 40; Mes. 81: m. 106; Mes. 81: m. 181; Mes. 81: m. 182; Mes. 81: m. 192; Mes. 82: m. 2; Mes. 84: m. 35; Mes. 84: m. 126; Mes. 85: m. 5; Mes. 85: m. 103; Mes. 85: m. 134; Mes. 88: m. 2; Mes. 88: m. 63; Mes. 88: m. 64; Mes. 88: m. 100; Mes. 89: m. 9; Mes. 91: m. 4; Mes. 91: m. 21; Mes. 91: m. 22; Mes. 91: m. 38; Mes. 93: m. 44; Mes. 94: m. 5; Mes. 94: m. 7; Mes. 94: m. 14; Mes. 94: m. 21; Mes. 94: m. 47; Mes. 95: m. 8; Mes. 96: m. 6; Mes. 96: m. 18; Mes. 96: m. 70; Mes. 97: m. 4; Mes. 97: m. 16; Mes. 97: m. 23; Mes. 97: m. 29; Mes. 98: m. 8; Mes. 98: m. 20; Mes. 98: m. 30; Mes. 98: m. 72; Mes. 100: m. 3; Mes. 100: m. 5; Mes. 100: m. 6; Mes. 100: m. 38; Mes. 100: m. 42; Mes. 100: m. 57; Mes. 100: m. 58; Mes. 100: m. 60; Mes. 102: m. 14; Mes. 104: m. 6; Mes. 107: m. 2; Mes. 107: m. 9; Mes. 107: m. 30; Mes. 107: m. 66; Mes. 107: m. 73; Mes. 108: m. 2; Mes. 110: m. 2; Mes. 111: m. 7; Mes. 111: m. 8; Mes. 111: m. 32; Mes. 111: m. 56; Mes. 111: m. 58)

ü hem: Ve hem de.

Dartar-isam kıymeti artuğ gele
Dükeli 'âlemden **ü hem** yig gele
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra
82). [ü hem,]

ü ü u: Ve bağlacı.

Vâcib **ü** farz **u** mubâh **ü** müsteḥab
Her biri benden kılur hükmin taleb
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra
61). [ü u ü,]

(Mes. 54: m. 10; Mes. 12: m. 108;
Mes. 16: m. 19; Mes. 23: m. 11; Mes.
30: m. 184; Mes. 39: m. 17)

üç: Sayı sıfatı, üç.

Anda **üç** nesne gerek açık ola
Üç dahı bağlu gerekdür bu yola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra
3). [üç,]

üç: Üç sayısı.

Şeyh eydür hamrı kıldum ihtiyār
İlla **üç**i baña degül sāzkār
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
76). [üç, -i]

(Mes. 12: m. 78; Mes. 72: m. 488)

üç: Üç (şey).

Anda üç nesne gerek açık ola
Üç dahı bağlu gerekdür bu yola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra
4). [üç,]

(Mes. 72: m. 490; Mes. 72: m. 491;
Mes. 88: m. 82)

üç günde bir çörek: Üç günde bir çörek.

Pādişāhuñ himmeti 'ālī gerek
Kānī'a **üç günde** yiter **bir çörek**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
76). [üç günde bir çörek,]

üç kez: Üç defa.

Ḳahḳaha-y-ıla güler kim sen beni
Üç kez urduñ ben götürdüm oyını
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
134). [üç kez,]

üç nesne: Üç şey.

Zāt içinde isterise er hemān ān
Bī-mekān **üç nesne** bula cāvidān
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 108, Mısra
10). [üç nesne,]

üç yol: Üç yol (şeriat, tarikat, hakikat).

Biribirinsüz ol **üç yol** ola mı
Yā ol üçden taşra hiç yol ola mı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 99, Mısra
7). [üç yol,]

(Mes. 99: m. 5)

üç yüz altmış gün: Üç yüz altmış (360) gün.

Kim olınçak **üç yüz altmış gün** yıla
İkimüz 'ömri geçürevüz bile
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
201). [üç yüz altmış gün,]

üçden: Üç yoldan. (şeriat, tarikat, hakikat).

Biribirinsüz ol üç yol ola mı
Yā ol **üçden** taşra hiç yol ola mı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 99, Mısra
8). [üçden,]

üçüncü: Üçüncü.

Ana ḳarnını **üçüncü** ev ḳıl
Tıfl hālını dahı dördinçi bil
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra
121). [üçüncü,]

üçüncü gökde: Üçüncü gök. (Cennetin
katmanları bağlamında).

Zāhidüñ **üçüncü gökde** olısar
Cenneti vü ḳılduğını bulısar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 97, Mısra
13). [üçüncü gökde, -de]

ücret: Karşılık, bedel.

Niçe gerek-ise ḳılsunlar günāh
Dükelinüñ **ücretin** öder bir āh
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra
52). [ücretin, -in]

üküş: Çok.

Hüdhüd eydür zühd-ile ögünmegil
Hırş atına bunça **üküş** binmegil
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 28, Mısra
2). [üküş,]

(Mes. 34: m. 24; Mes. 47: m. 6; Mes. 66: m. 23; Mes. 66: m. 49; Mes. 66: m. 117; Mes. 81: m. 60; Mes. 94: m. 5)

üleş: Paylaşmak, bölüşmek.

Şatın alup satmağa çün bulaşur
Assısın ol hōca-y-ıla **üleşür**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 468). [üleşür, -ür]

üleşdür: Paylaştırmak.

Halka māl **üleşdüren** kişi henüz
Korkudadur kim kaçan iş ola uz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 90, Mısra 31). [üleşdüren, -en]

ümīdi götürmüş-idi: Ümidi kesmek.

Her birisi yasda oturmuş-ıdı
Kendüden **ümīdi götürmüş-idi**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 264). [ümīdi götürmüş-idi, -miş, --i, -di]

ümīdin kesdi: Olmasını ummaktan vazgeçmek, artık olmayacağını kabul etmek, ümidini kesmek.

Çün **ümīdin kesdi** ata anadan
Kim yadırağ buldı yüz bīgāneden
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 29). [ümīdin kesdi,]

ümīdin üzem: Olmasını ummaktan vazgeçmek, artık olmayacağını kabul etmek, ümidini kesmek.

Kamusını tamu yolında düzem
Bunlaruñ **ümīdin** uçmağdan **üzem**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 112). [ümīdin üzem, -em]

ümīdüñ kesmegil: Umudunu, ümidini kesme.

Hüdhüd eydür hıç **ümīdüñ kesmegil**
Andan u top haqqı yire başmağıl
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 77, Mısra 1). [ümīdüñ kesmegil, -me, -gil]

ümīdvār: Umutlu olma, ümitli.

Ğarrasın sen tã' ata iy nāmdār
Bir Kerīm'üñ fazlına **ümīdvār**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 97, Mısra 44). [ümīdvār,]

ümmet: Hz. Muhammed'e inanan topluluk.

Pes bu **ümmet** hükmine birikmedüñ
Sen Muhammed hem araya sığmaduñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 93). [ümmet,]

(Mes. 78: m. 54; Mes. 78: m. 11; Mes. 78: m. 28; Mes. 78: m. 16; Mes. 78: m. 21; Mes. 78: m. 25; Mes. 78: m. 29; Mes. 78: m. 56)

ümmet olan: Ümmet olan (kimse).

Kim baña **ümmet olan** yazuğını
Kimseye bildürmegil hıç iy Ğanī
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 3). [ümmet olan,]

ümmü'l-habāyis: Kötülüklerin anası.

Ne bile kim yazla şarda kışladı
Dükelin **ümmü'l-habāyis** işledi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 152). [ümmü'l-habāyis,]

ün: Ün, ses, avaz.

Üñ kanı kim nāle vü zārī kılam
Kendüzüme dōst ol yāri kıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 159). [ün,]

(Mes. 32: m. 20; Mes. 39: m. 102; Mes. 50: m. 25; Mes. 72: m. 6; Mes. 72: m. 410; Mes. 75: m. 44; Mes. 94: m. 10; Mes. 94: m. 6; Mes. 94: m. 14; Mes. 107: m. 122)

ün darta-ıdı: Ses çıkarmak, bağırarak.

Çün çemende bülbül **ün darta-ıdı**
Gül tarabdan gönlegin yırtar-ıdı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 9). [ün darta-ıdı, -ar-ıdı]

ün virdi: Ses vermek, seslenmek.

Nāgehān bir hātif **ün virdi** aña
Kim ol ünden kaldı ol miskīn taña
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 43*). [*ün virdi, -di*]

Kim benüm Yemlihā yoldaşum-ıdı
Sevdük **üstādum** eyü işüm-idi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 404*). [*üstādum, -um*]

(*Mes. 109: m. 50; Mes. 111: m. 15*)

ürküdü: Korkutmak.

Kim ne kişidür bu atları süren
İli beyle **ürküdüp** yolın uran
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 182*). [*ürküdüp, -üp*]

üstād: Üstat, usta, mahir.

Qurup yüz taşnīf ü dīnde yazdıdı
Şeyh Qur'an'da key **üstād-ıdı**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 98*). [*üstād-ıdı, --ı, -dı*]

üşde: İşte bu.

Şol degül-ise 'acebdür kim gezer
Üşde sinlerde vü ahvālin düzer
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 142*). [*üşde,]*

üstād: Öğretici, usta.

Eytdiler şeyhe ki iy dīn ulusu
Resm **üstādı** āyīn ulusu
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 90*). [*üstādı, -ı*]

üst: Üstünde, üzerinde.

Degme su **üstinde** bir köpri olur
Kim su almakdan biregü kırtılır
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 105*). [*üstinde, -i, -n, -de*]

üstād olur: Üstad olmak, hoca olmak.

Biri şākird ü biri **üstād olur**
Biri Şīrīn ü biri Ferhād olur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 77*). [*üstād olur, -ur*]

(*Mes. 84: m. 21; Mes. 2: m. 1; Mes. 28: m. 14; Mes. 28: m. 16; Mes. 33: m. 7; Mes. 33: m. 15; Mes. 35: m. 22; Mes. 44: m. 20; Mes. 72: m. 397; Mes. 94: m. 6; Mes. 10: m. 69; Mes. 81: m. 15; Mes. 32: m. 59*)

üstād-ı dīv: Şeytanların ustası.

Üstad-ı dīv ü şākird-i sūtūr
Pāyimāl-i şehvet ü mest u gūrūr
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 5*). [*üstād-ı dīv,]*

üst: Üst, üzeri.

Biz kılavuz pādīshāhuñ hīdmetin
Dek götürsün **üstümüzden** miñnetin
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 122*). [*üstümüzden, -ümüz, -den*]

(*Mes. 10: m. 22*)

üstinden: Üzerinden.

Rüstem andan yüz belā-y-ıla iner
Qal'a **üstinden** yir üstine konar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 94*). [*üstinden,]*

(*Mes. 5: m. 124; Mes. 66: m. 54; Mes. 11: m. 78*)

üst: Vücut, gövde, beden.

Sen meger kim **üstine** çün gelesin
Beni kendü koltuğuña alasın
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 233*). [*üstine, -in, -e*]

üstine: Üzerine, üstüne.

Gice çün dūr dökdi dībā **üstine**
Çarh inçü saçdı mīnā **üstine**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 125*). [*üstine,]*

üstād: Üstat, usta, hoca.

(Mes. 10: m. 126; Mes. 16: m. 111; Mes. 26: m. 21; Mes. 28: m. 27; Mes. 30: m. 57; Mes. 30: m. 94; Mes. 30: m. 226; Mes. 39: m. 97; Mes. 47: m. 50; Mes. 50: m. 8; Mes. 50: m. 12; Mes. 60: m. 57; Mes. 63: m. 104; Mes. 66: m. 110; Mes. 72: m. 362; Mes. 79: m. 24; Mes. 84: m. 70; Mes. 89: m. 23; Mes. 94: m. 28; Mes. 94: m. 34; Mes. 107: m. 41)

üstine çıkar: Üzerine çıkmak.

Üstine çıkar dağı yüz sâz-ıla
Zârlar kılur latîf âvâz-ıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 94, Mısra 31). [üstine çıkar, -ar]

üstine dittersin: Üzerine titremek. Bir şeye veya kimseye sevgi, özen göstermek.

Sen tenün üstine dittersin henüz
Cânı kaçan terk idesin böyle uz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 109, Mısra 1). [üstine dittersin,]

üstine geçicek: Üzerinden geçmek (zaman bağlamında).

Bir yıl üstine geçicek bir dağı
Çıkar ol külden anuñ yavırçağı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 94, Mısra 51). [üstine geçicek, -içek]

üstine geldi: (Kuyunun) üstüne gelmek.

Bağdı delim çıkmadı küpden işi
Korkuban üstine geldi yoldaşı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 346). [üstine geldi, -di]

(Mes. 91: m. 241)

üstine gelür: Üzerine gelmek.

Na'ra urur ussi gider bir zamân
'Avrat üstine gelür kılur fiğân
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 516). [üstine gelür, -ür]

üstine üşer: Üzerinde toplanmak || Kendine dönmek. (kötülük bağlamında).

Mekri bir gün şahşuñ üstine üşer
Ayrığa kuyu kazan kendü düşer
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 115). [üstine üşer, -er]

üstine üşer: Üstüne üşüşmek, üstüne toplanmak.

Mekke kavmı cânına çün od düşer
Kamusu Safvân'uñ üstine üşer
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 252). [üstine üşer, -er]

üstümüz: Üzerimize.

Kim bir oğlan Mekke'de ağzın açar
Söz yerine üstümüze od saçar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 88). [üstümüze, -e]

(Mes. 30: m. 99)

üstümüz: Bir kimse veya şeye hakim olma, koruma, gözetme.

Üstümüzde Haqq'ı hazır görelüm
Muştafa cem'iyetine irelüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 3). [üstümüzde, -de]

üstüvâr: Sağlam, dayanıklı.

Kim nihâdın görür-ise üstüvâr
Niçe hük anda bula vü niçe mâr
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 213). [üstüvâr,]

(Mes. 81: m. 17)

üçi: Üçü, üç kişi.

Bu sözidi ben didüğüm kim tacı
Bir ferîşte kodı kim iltem üçi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 84). [üçi,]

ümid: Umut, ümit.

Çün halâyıkdan götürdüm rencümü
Hem ümîdüm var ki görem gencüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 35, Mısra 12). [ümîdüm, -üm]

(Mes. 12: m. 109)

üs: Üşüşmek, toplanmak.

Fitneler haylî yöreme **üşiser**
Yoluma düşvâr 'akabe düşiser
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra
35). [üşiser, -iser]

(Mes. 63: m. 79; Mes. 63: m. 71; Mes.
63: m. 103; Mes. 84: m. 69; Mes. 84:
m. 70; Mes. 94: m. 34; Mes. 105: m.
30; Mes. 110: m. 41)

üz: Kırmak; koparmak.

Çok kişi **üzdi** kopuzunuñ kılın
Söylemedi kimse Gülşehrî dilin
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra
165). [üzdi, -di]

(Mes. 69: m. 244)

üz: Keskemek, koparmak (bağı).

Hân-u-mân u mülk ü māl anda düze
Arkun arkun mihrini bundan **üze**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra
10). [üze, -e]

üz-: Koparmak, ayırmak.

Tüs-ısa boynın dibinden **üzeyim**
Key-ise başı derisin yüzeyim
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
189). [üzeyim, -yim]

(Mes. 30: m. 116; Mes. 91: m. 217)

üzil: Kopmak, kırılmak.

Çün **üzilmedi** kopuzdan kılumuz
İşid imdi kim ne söyler dilümüz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra
7). [üzilmedi, -me, -di]

üzül: Kopmak.

Bendi çün çekilmege düzülisir
Bend-ile boynun bile **üzüliser**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra
16). [üzüliser, -iser]

-V-

vācib: Varlığı mutlak olan, yokluğu mümkün olmayan; Allah.

Vācib oldur kim hemîşe olısar
Dāyimā var-ıdı vü hem kalısar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra
35). [vācib,]

vācib: İslām dinine göre yapılması gerekli olan.

Çün Muhammed'den açarsız siz kapu
Bize **vācibdür** size kılmak tapu
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra
162). [vācibdür, -dür]

(Mes. 54: m. 61; Mes. 63: m. 25; Mes.
54: m. 28)

vācib: Varlığı zaruri olup, olmaması imkânsız bulunan.

Zâtı-y-ıla **vācib** oldur iy 'azîz
Kim virür her türlü halka bir temîz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra
29). [vācib,]

(Mes. 52: m. 33)

vācib ola: Gerekli olmak.

Çün peşimān oldı vü geldi yola
Şimdi anı istemeñ **vācib ola**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra
30). [vācib ola, -a]

vācibî: İslām dinine göre yapılması gerekli olan.

Terbiye şavm u şalāt erkânını
Vācibînüñ farz u istihsânını
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra
28). [vācibînüñ, -nüñ]

vācibün bi'l-ğayr-ıdı: (Varlığın) başkasıyla zorunlu olan.

Vācibūn bi'l-ğayr-ıd istediñüz
Vācibūn bi'z-zāt oldu aduñuz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra
131). [vācibūn bi'l-ğayr-ıd, --ı, -dı--
ıd]

vācibūn bi'z-zāt: (Varlığı) zorunlu ve
kendinden olan.

Vācibūn bi'l-ğayr-ıd istediñüz
Vācibūn bi'z-zāt oldu aduñuz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra
132). [vācibūn bi'z-zāt,]

va' degāh: Konuşma yeri, söz ortamı.

Kelebekler cümle şūra düşdiler
Dükeli bir **va' degāha** üşdiler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra
30). [va' degāha, -a]

vādi: İki dağ arası; vadi.

Bir kuş ol **vādī** içinde uçmaduk
Biregü anuñ yolından geçmedük
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra
71). [vādī,]

(Mes. 39: m. 65; Mes. 39: m. 80; Mes.
43: m. 19)

vaftiz itdiler: Vaftiz etmek. Hristiyanlıkta yeni
doğan çocuğun ilk günahını silmek ve onu
Hristiyanlaştırmak amacıyla yapılan kutsal
işlem.

Deyr içinde şeyhi **vaftiz itdiler**
Bir Müsülmānı bir iblīs itdiler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
139). [vaftiz itdiler, -di, -ler]

vā' iz: Vaaz eden, dini öğütlerde bulunan kişi.

Mukri çün dikdi durugeldi beri
Bir su' āli şordı **vā' izden** arı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra
108). [vā' izden, -den]

(Mes. 53: m. 11; Mes. 53: m. 14; Mes.
53: m. 17; Mes. 54: m. 45)

vā' iz: Öğüt şeklinde yapılan konuşma, öğüt
olarak.

Kimse yok kim vā' iz öğüdin dutar
Yohsa konşı ölümi **vā' iz** yiter
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra
18). [vā' iz,]

va'ızlık iden: Vaazlık eden (kişi).

Niçe kim az olısar va' z işiden
Çok olısar şarda **va'ızlık iden**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra
10). [va'ızlık iden, -lık]

vākıf: (Köşesine çekilip) duran kimse.

Yohsa evden çıkmayan **vākıf** midur
Halk-ıla oturmayan 'ārif midür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 64, Mısra
7). [vākıf,]

vākıf: Bilen, anlayan, haberdar olan.

Kimde kim var-ısa ol 'ārif-durur
Kamu dürlü hālete **vākıf-durur**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra
122). [vākıf-durur, --dur, -ur]

vākıf degül: İdrak etmemek, kavramamak.

Kimde kim yoğ-ısa ol 'ārif degül
Ay u günden zerrece **vākıf degül**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra
124). [vākıf degül,]

vakt: Çağ, zaman, devir.

Vakt bunları mübeddel kılmadı
Sırların hiç āferide bilmedi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra
111). [vakt,]

vakt: Vakit, zaman.

Ağlamak **vaktında** güldüğüm hemān
Uşbu-y-ıd iy Hudāvend-i cihān
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra
61). [vaktında, -in, -da]

(Mes. 56: m. 22; Mes. 65: m. 102;
Mes. 65: m. 105; Mes. 65: m. 113;
Mes. 91: m. 175; Mes. 93: m. 49)

vakt: *Vakit, zaman. || Hâl, durum.*

Var işüne vü ko beni **vaqtuma**
Tañrı'ña baḡ gelme ayruḡ ḡatuma
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra
69). [vaqtuma, -um, -a]

vaktı: *Zamanı, sırası.*

Eydür iy ebleh ne **vaḡtıdur** anuñ
Kim sen eydürsin ki göster fermanuñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra
83). [vaḡtıdur, -dur]

(Mes. 81: m. 44)

vaktı oldu: *(Bir şeyin) zamanı gelmek.*

Niçe sen bize cefâ eylesesin
Vaḡtı oldu kim vefâ eylesesin
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
66). [vaḡtı oldu, -dı]

vālih: *Şaşkın.*

Geldi bülbül ortaya ḡayrān u mest
Vālih ü medhüş u sergerdān u mest
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 7, Mısra
2). [vālih,]

vālih: *Hayran olma.*

Hüriler ḡayrān bularuñ yüzine
Çarḡ **vālih** bunlaruñ ılduzına
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra
30). [vālih,]

vālih ü ḡayrān: *Aklı başından gitmiş ve
şaşkın.*

Yolı bilmez **vālih ü ḡayrān** gezer
Ṭaḡda ṭaşda zār u sergerdān gezer
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra
25). [vālih ü ḡayrān,]

vālih ü ḡayrān kal-: *Aklı gidip hayran olmak,
kendinden geçmek.*

Şeyḡ çün gönlin virür dildārına
Vālih ü ḡayrān ḡalur dīdārına
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra
118). [vālih ü ḡayrān ḡalur, -ur]

(Mes. 10: m. 112)

vālih ü ḡayrān ol-: *Şaşırarak ve kendinden
geçmek.*

Anda kim Bülḡâsım u Ḳur'ān ola
Hızr u Mūsā **vālih ü ḡayrān ola**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 19, Mısra
40). [vālih ü ḡayrān ola, -a]

(Mes. 10: m. 107)

vālih ü ḡayrān u mest olup: *Kendinden
geçmek, hayran olmak.*

Vālih ü ḡayrān u mest olup gide
Pārisā bir büt-perest olup gide
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 45, Mısra
23). [vālih ü ḡayrān u mest olup, -up
]

vālih ü zār oldılar: *Şaşakalmak ve inlemek.*

Uça uça **vālih ü zār oldılar**
Güçleri gitdi vü ḡayrān ḡaldılar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra
25). [vālih ü zār oldılar, -dı, -ar]

vallah: *Allah'a yemin olsun ki anlamlarında
yemin sözü.*

Rüstem-idügüm aña çün bildürem
Vallah atam Zāl-ısa kim öldürem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
224). [vallah,]

vallahu a'lem bi's-savāb: *Doğruyu, en iyi
bilen Allah'tır.*

Vallāhu a'lem bi's-savāb
Ve ileyhi yerci 'ül-me'āb
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra
91). [vallāhu a'lem bi's-savāb,]

(Mes. 107: m. 4)

vallāhu hayru'r-rāzıkın: "Allah, rızık verenlerin en hayırlısıdır" (Cum'a Suresi. 62/11).

Rızkuñ ol vire ki Kur'ân'da yakîn
Didi kim **vallāhu hayru'r-rāzıkın**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 122). [vallāhu hayru'r-rāzıkın,]

var-: Ulaşmak, yetişmek.

Yohsa yolda eglenür olur-isañ
Yā biraz geç **varuban** gelür-iseñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 28). [varuban, -uban]

(Mes. 5: m. 182; Mes. 5: m. 179)

var: Var git.

Birisi eydür ki iy şeyh-i kibār
Vesveseñ gitmege bir gısl eyle **var**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 2). [var,]

(Mes. 18: m. 30; Mes. 21: m. 18; Mes. 24: m. 25; Mes. 60: m. 96)

var: Gibi, benzer.

Er-iseñ meydāna gir merdāne **vār**
'Avrat-isañ çıkma evden zīnhār
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 13). [vār,]

var: ...e varıncaya kadar.

Girüdurur boğazına bir yılan
Bu **varınça** karnına iner revān
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 28). [varınça, -ınca]

var: Haydi durma! Var git!.

Şārda şeyh-iseñ yine dur şehre git
Var girü şārlularuña şeyhlik it
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 86). [var,]

(Mes. 91: m. 195; Mes. 91: m. 131; Mes. 105: m. 35)

var: Varlık.

Çün muqayyed **var** ola mahv aradan
Kala mutlak **var** kim oldur yaradan
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 142). [var,]

var: Ulaşan.

Göge **varan** cān kavuşdı cennete
Yirde kalan cān şataşdı miñnete
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 97, Mısra 31). [varan, -an]

var: Gitmek, ulaşmak || Başlamak.

İstemekden oturup armayalum
Pişvāsuz hem yola **varmayalum**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 3, Mısra 16). [varmayalum, -ma, -y, -alum]

var: Gitmek, ulaşmak.

Varayın Beytü'l-makdis'den yaña
Göreyim ne ilerü gelür baña
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 85). [varayın, -ayın]

(Mes. 72: m. 373; Mes. 72: m. 335; Mes. 60: m. 78; Mes. 1: m. 31; Mes. 5: m. 218; Mes. 5: m. 261; Mes. 5: m. 308; Mes. 13: m. 11; Mes. 30: m. 17; Mes. 38: m. 19; Mes. 39: m. 27; Mes. 43: m. 4; Mes. 43: m. 13; Mes. 43: m. 20; Mes. 44: m. 15; Mes. 53: m. 127; Mes. 72: m. 88; Mes. 84: m. 115; Mes. 88: m. 70; Mes. 93: m. 20; Mes. 101: m. 51; Mes. 104: m. 51; Mes. 105: m. 89; Mes. 105: m. 83; Mes. 105: m. 47; Mes. 105: m. 51; Mes. 107: m. 92)

var: Varlık, var oluşu.

Pādişāh **var-ıduğın** çün bildiler
Kamusı hayrān u vālih kaldılar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra 27). [var-ıduğın, --ı, --ıduğ, -ın]

var: Var, mevcut.

Bir kanatdan olmağıl biñ naqşa yār
Kim anuñ yüz biñ kanadı dağı **var**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra*
40). [var,]

(Mes. 5: m. 65; Mes. 5: m. 273; Mes.
5: m. 280; Mes. 5: m. 217; Mes. 6: m.
18; Mes. 10: m. 5; Mes. 10: m. 11;
Mes. 10: m. 13; Mes. 10: m. 17; Mes.
10: m. 98; Mes. 11: m. 42; Mes. 12:
m. 56; Mes. 14: m. 76; Mes. 19: m. 31;
Mes. 19: m. 37; Mes. 19: m. 42; Mes.
22: m. 138; Mes. 27: m. 22; Mes. 27:
m. 30; Mes. 27: m. 47; Mes. 27: m. 67;
Mes. 27: m. 81; Mes. 28: m. 19; Mes.
30: m. 16; Mes. 30: m. 74; Mes. 30:
m. 175; Mes. 30: m. 267; Mes. 30: m.
300; Mes. 30: m. 78; Mes. 32: m. 9;
Mes. 32: m. 97; Mes. 32: m. 98; Mes.
32: m. 30; Mes. 32: m. 146; Mes. 32:
m. 126; Mes. 34: m. 6; Mes. 38: m. 11;
Mes. 38: m. 21; Mes. 39: m. 7; Mes.
39: m. 33; Mes. 40: m. 51; Mes. 47:
m. 85; Mes. 50: m. 111; Mes. 50: m.
118; Mes. 51: m. 1; Mes. 52: m. 53;
Mes. 52: m. 36; Mes. 58: m. 23; Mes.
60: m. 31; Mes. 63: m. 241; Mes. 65:
m. 10; Mes. 71: m. 1; Mes. 78: m. 47;
Mes. 91: m. 74; Mes. 91: m. 81; Mes.
91: m. 261; Mes. 96: m. 50; Mes. 102:
m. 5; Mes. 102: m. 13; Mes. 105: m.
119; Mes. 105: m. 7; Mes. 107: m.
141; Mes. 109: m. 6; Mes. 2: m. 19;
Mes. 2: m. 26; Mes. 4: m. 25; Mes. 5:
m. 18; Mes. 5: m. 13; Mes. 6: m. 21;
Mes. 12: m. 109; Mes. 13: m. 1; Mes.
14: m. 1; Mes. 15: m. 34; Mes. 30: m.
264; Mes. 30: m. 45; Mes. 32: m. 63;
Mes. 40: m. 59; Mes. 43: m. 17; Mes.
47: m. 99; Mes. 55: m. 13; Mes. 56:
m. 29; Mes. 56: m. 30; Mes. 63: m.
239; Mes. 69: m. 69; Mes. 69: m. 130;
Mes. 69: m. 199; Mes. 69: m. 201;
Mes. 69: m. 202; Mes. 69: m. 215;
Mes. 69: m. 225; Mes. 69: m. 13; Mes.
69: m. 39; Mes. 71: m. 39; Mes. 71:
m. 33; Mes. 72: m. 100; Mes. 72: m.
388; Mes. 72: m. 487; Mes. 72: m. 25;
Mes. 72: m. 496; Mes. 72: m. 405;
Mes. 72: m. 389; Mes. 72: m. 496;
Mes. 72: m. 405; Mes. 72: m. 389;
Mes. 75: m. 1; Mes. 81: m. 32; Mes.
81: m. 85; Mes. 81: m. 117; Mes. 81:
m. 123; Mes. 81: m. 145; Mes. 81: m.
153; Mes. 82: m. 2; Mes. 84: m. 141;
Mes. 85: m. 60; Mes. 86: m. 23; Mes.
88: m. 57; Mes. 88: m. 60; Mes. 88:
m. 95; Mes. 90: m. 38; Mes. 91: m. 73;
Mes. 91: m. 187; Mes. 91: m. 41; Mes.
94: m. 4; Mes. 96: m. 22; Mes. 98: m.

53; Mes. 98: m. 44; Mes. 102: m. 70;
Mes. 104: m. 5; Mes. 107: m. 143;
Mes. 108: m. 18; Mes. 110: m. 23;
Mes. 5: m. 75; Mes. 69: m. 48)

var: Haydi, durma (TS, 227).

Bir Felek-nāme dağı eyle kitāb
Var sen ol yidinçileri bī-hicāb
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra*
152). [var,]

var: Mevcut, var (Hayatta iken).

Ben **var-iken** kim ola ayruk kişi
Kim başarmağa yaraya bu işi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 23, Mısra*
17). [var-iken, --iken]

(Mes. 91: m. 199)

var: Varmak, ulaşmak.

Eyle kim senden ziyāna **vardı** iş
Saña giley itmesevüz yig-imiş
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra*
257). [vardı, -dı]

(Mes. 13: m. 46; Mes. 14: m. 63; Mes.
14: m. 11; Mes. 27: m. 108; Mes. 30:
m. 25; Mes. 30: m. 22; Mes. 32: m. 91;
Mes. 34: m. 29; Mes. 69: m. 158; Mes.
72: m. 89; Mes. 88: m. 111; Mes. 89:
m. 36; Mes. 103: m. 8; Mes. 104: m.
17; Mes. 104: m. 10; Mes. 107: m. 38;
Mes. 5: m. 46; Mes. 5: m. 120; Mes.
5: m. 296; Mes. 5: m. 196; Mes. 5: m.
250)

var: Varmak, gitmek.

Ne yola **vara** ‘aceb ‘ākil kişi
Kim Muḥammed'den yig ola yoldaşı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra*
309). [vara, -a]

(Mes. 5: m. 308; Mes. 5: m. 254; Mes.
5: m. 305; Mes. 30: m. 59; Mes. 32:
m. 31; Mes. 40: m. 9; Mes. 47: m. 35;
Mes. 53: m. 55; Mes. 63: m. 174; Mes.
72: m. 325; Mes. 72: m. 460; Mes. 72:
m. 53; Mes. 72: m. 59; Mes. 72: m. 49;
Mes. 85: m. 122; Mes. 88: m. 31; Mes.
89: m. 11; Mes. 91: m. 193; Mes. 91:
m. 219; Mes. 91: m. 139; Mes. 91: m.
172; Mes. 101: m. 55; Mes. 102: m.

53; Mes. 105: m. 81; Mes. 105: m. 39;
Mes. 22: m. 20; Mes. 1: m. 21; Mes.
10: m. 51; Mes. 20: m. 19; Mes. 72:
m. 331; Mes. 72: m. 91; Mes. 91: m.
289; Mes. 91: m. 231)

var: Mevcut olanlar, var olanlar.

Ne azacığ nesne var bunda ne bol
Varı dahı oldurursın fāriğ ol
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra
144). [varı, -ı]

var: Var(dır).

Ğamu halka **var** bizüm ikrārumuz
Kimsenüñ hāline yok inkārumuz
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 51, Mısra
17). [var,]

var: Bulunmak, sahip olmak.

Her birinüñ bir kitābı nāmı var
Var u aña lāyık adı şāhvār
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
70). [var,]

(Mes. 71: m. 8; Mes. 78: m. 28; Mes.
66: m. 83)

var: Var ise.

Her kimüñ itden gilesi **var** gelün
Dilkü fermān okıysardur bilün
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra
63). [var,]

var: Bulunmak, mevcut olmak.

Bī-hevīc ü bī-metā' iy nāmdār
Kim terāzū zavyede aşduğı **var**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra
24). [var,]

(Mes. 81: m. 31; Mes. 96: m. 21)

var: "Git, çekil, uzaklaş" anlamında ünlem.

Yohsa **var** bir şarda bir şeyhçuğaz ol
Bir iki yıl diril andan soñra öl
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
95). [var,]

(Mes. 69: m. 114)

var: Varlık, mevcudiyet.

Kendüzinden çün degüldür ay nırı
Aydıñı kamu güneşdendür **varı**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
252). [varı, -ı]

var: Haydi, durma.

Ol velī eydür ki Gülşehrī adın
Var getir sözde vü vir sözün dadın
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
150). [var,]

var: Git!.

Sen bu işden tevbe kaçan kılasın
Var Feleknāme okı kim bilesin
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 90, Mısra
42). [var,]

(Mes. 91: m. 87)

var degül: Yok, bulunmamak.

Erlik içinde ki bühtān **var degül**
Yoldan ileden eri hōd er degül
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra
73). [var degül,]

var işüne: Git işine!.

Var işüne vü ko beni vaktuma
Tañrı'ña bak gelme ayrığ katuma
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra
69). [var işüne,]

var ki: Var ki.

Çün halāyıkdan götürdüm rencümü
Hem ümüdüm **var ki** görem gencümü
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 35, Mısra
12). [var ki,]

var mı: Var mı (yok)?

Ben degül miyem cihānı yaradan
Benden artuğ kimse **var mı** döriden
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra
26). [var mı,]

var mı: *Var mıdır?*

Şartı **var mı** şofradan artuk dağı
Bize bir bāıldan aňlatıl hağı
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 70, Mısra 5*). [*var mı,]*

(*Mes. 50: m. 124; Mes. 22: m. 70; Mes. 70: m. 7; Mes. 91: m. 213; Mes. 64: m. 5*)

var mı: *Oldu mu?*

Hîç naħıv okıduğıñ **var mı** senüñ
Kim hüner hāşıl kıla cān u tenüñ
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra 11*). [*var mı,]*

var mıdır: *Mevcut mu?*

Cān ezelde **var mıdır** yā yok mıdır
Kamu cānlar bir mıdır yā çok mıdır
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 95, Mısra 5*). [*var mıdır, -dı]*

var mıdır: *Var mı (yok)?*

‘Acz u ‘aybum **var mıdır** kim
çaķasın
Halka vü bir naķş baña daķasın
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra 27*). [*var mıdır, -dur]*

var ola-y-ıdı: *Var olmak, bulunmak.*

Kaç mürıdı var-ıdı dirisem uz
Var ola-y-ıdı iki kez iki yüz
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 14*). [*var ola-y-ıdı, --y, --ı, -dı]*

var yoluña: *Git yoluna!*

Var yoluña varduğıñ işi bitür
Miħnetüñ miskınler üstinden götür
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 53*). [*var yoluña,]*

vara ilerü: *İleriye gitmek || Kalıcı, daimi olmak.*

‘Āķıbet ben didüğüñ oldı girü
Kim yalan söz nite **vara ilerü**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 206*). [*vara ilerü,]*

vara mı: *Ulaşır mı, varır mı?*

Qılduğıñ-ıçun sen ĩmānı taleb
Vara mı kāfir dapa ĩmān ‘aceb
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 126*). [*vara mı,]*

varam: *Huzuruna gitmek.*

Uş şatun aldum **varam** şāha şatam
Aña dağı bunça cevherler şatam
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 40, Mısra 63*). [*varam,]*

varan: *Giren; ulaşan.*

Bu yola **varan** kişiler tız ölüñ
Āb-ı hayvānı içen bākı kalur
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra 21*). [*varan,]*

varan kişi: *Ulaşan kişi.*

Benüm-ile ol yola **varan kişi**
Pādişāhuñ yüzini gören kişi
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra 13*). [*varan kişi,]*

varasın: *Ulaşmak, gitmek.*

Kūh-ı Qāf eyvānına çün **varasın**
Anda şultān kim idügin göresin
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 24, Mısra 23*). [*varasın,]*

vardı şatına: *Huzuruna varmak.*

Vardı peygamber **şatına** ditreyü
Yā Resūlallāh řatā kıldum diyü
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 267*). [*vardı şatına, -ın, -a]*

vardı yile: *Yel gibi gitmek || Yok olmak.*

Elli yıllık řā‘atun **vardı yile**
‘İşk u küfrüm neye ire kim bile

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 159). [vardı yile,]

varduğuñ: Gittiğin (yerdeki).

Var yoluña **varduğuñ** işi bitür
Miñnetüñ miskînler üstinden götür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 53). [varduğuñ,]

vardur: Vardır.

Eytdiler **vardur** anuñ bir 'avratı
Key setîre 'avrat u çok ni 'meti
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 377). [vardur,]

varı: Varlık, servet.

Varını yāranlara kılduğ nişār
Yoğına and içmedük iy nāmdār
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 73, Mısra 9). [varını, -nı]

varı: Tamamı, bütünü, hepsi.

Küp şuyından ğusl ideyim key arı
Kim gide arkamdağı kirler **varı**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 328). [varı,]

varıcak: Varınca, ulaşınca.

'Ārifüñ dördinçi gökde cenneti
Varıçak anda bulalar rahmeti
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 97, Mısra 12). [varıçak,]

varımadı ilerü: İleriye varmak.

Kimi şayru oldı vü kaldı girü
Kimisi **varımadı** key ilerü
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 50). [varımadı ilerü,]

var-ısa: Varsa, var ise.

Kimde kim **var-ısa** ol 'ārif-durur
Kamu dürlü hālete vākıf-durur

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 121). [var-ısa,]

(Mes. 102: m. 114)

varlıg: Varlık, mal, mülk.

Bağum-ıla **varlıgımı** n'ideyim
Hān-u-mānı kime koyup gideyim
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 92, Mısra 9). [varlıgımı, -um, -ı]

varlıg: Var olan her şey.

Dünya **varlıgı** göz-ile añlanur
Gözsüz işi yidilüben tañlanur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 43). [varlıgı, -ı]

varlıg: Var olma durumu, mevcudiyet.

Şol yañadın aldı 'avrat **varlıgı**
Şolda kaçan bula kimse sağlığı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 67). [varlıgı, -ı]

varlıgıyla yoklıgı yeksân-durur: Varlıgı ile yokluğ bir.

Varlıgıyla yoklıgı yeksân-durur
Çün bilinmedi ki ne hayvân-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 125). [varlıgıyla yoklıgı yeksân-durur, --dur, -ur]

varmağ: Varmak, erişmek.

Ne bu yola **varmağ**ı terk idelüm
Ne bu menzile yaluñuz gidelüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 33). [varmağ, -ı]

varmağa: Ulaşmak için, gelmek için.

Varmağa çün meylüm olmadı saña
Tañrı verdi 'ākibet seni baña
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 533). [varmağa,]

varmağa: Gitmek için.

Bir ere yolda şataşdı kim gelür
Varmağa bir kal' anuñ 'azmin kılur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra*
4). [*varmağa,]*

(*Mes. 76: m. 2*)

varmış: *Varmak, ulaşmak.*

Muştafâ bir sinleye **varmış-ıdı**
İbretine sinlerüñ durmuş-ıdı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra*
135). [*varmış-ıdı, --ı, -dı]*

varuban: *Varıp, vararak, ulaşmak.*

Çünkü Hızır oldum baña uçmak gerek
Varuban Âb-ı hayât içmek gerek
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra*
8). [*varuban,]*

varuñ: *Gidin; ulaşın!.*

Gün doğıcak gice aradan gider
Varuñ eydüñ göreyim baña n'ider
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra*
72). [*varuñ,]*

varup: *Gidip.*

Anda kim bir çöpe şaymazlar canı
Kim-durur **varup** okıyan fermanı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra*
86). [*varup,]*

(*Mes. 91: m. 97; Mes. 91: m. 111*)

varur gözleri: *Gözleri hücum eder.*

Çün kim ol kız işidür bu sözleri
Şeyhi öldürmege **varur gözleri**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra*
44). [*varur gözleri,]*

varur mıyam: *Ulaşıyor mı?.*

Geñüm-ile ben **varur mıyam** aña
Ol iledür beni kendüden yaña
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra*
265). [*varur mıyam, -y, -am]*

varursın yola: *Yola koyulmak.*

Sen dañı çün şimdi **varursın yola**
Biz dañı şimdi varuruz menzile
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra*
111). [*varursın yola,]*

varuruz menzile: *Gidilmek istenen yere ulaşmak.*

Sen dañı çün şimdi varursın yola
Biz dañı şimdi **varuruz menzile**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra*
112). [*varuruz menzile,]*

vaşf: *Nitelik, özellik.*

Her güli kim kendüme yâr eylerem
Her gice **vaşfını** tekrâr eylerem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 7, Mısra*
6). [*vaşfını, -ın, -ı]*

(*Mes. 50: m. 2; Mes. 63: m. 94; Mes.*
63: m. 124; Mes. 63: m. 216; Mes. 63:
m. 214; Mes. 81: m. 164; Mes. 91: m.
46)

vaşf: *Özellik, betimleme || Övgü.*

Niçe kim gül **vaşfını** söyleyesin
Solduğundan soñra terk eyleyesin
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 8, Mısra*
19). [*vaşfını, -ın, -ı]*

vaşf ider-idi: *Nitelemek, anlatmak, övmek.*

Vaşf ider-idi Süleymân'ı 'azım
Yig-idi Âşaf'dan ol tütüm delim
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra*
127). [*vaşf ider-idi, -er, --ıdı]*

vaşfın virür: *Özelliklerini söylemek*
(*Meleğin*).

Bâtılı her biri hağdan yig görür
Hiç ferişte görmedin **vaşfın virür**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra*
168). [*vaşfın virür, -ür]*

vāsıta: *Vesile, araç.*

Mecnun'ıñ istediği Mevlî-y-idi
Dek arada **vâsiṭa** Leylî-y-idi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 156*). [*vâsiṭa,]*

vaşl: *Kavuşma.*

Çünkü Zîrefgend ü Nevruz u 'Irāk
Vaşla yitdiler ki uş erdi firāk
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 104*). [*vaşla, -a]*

vaşl: *Sevdiğine kavuşma, vuslat, birleşme.*

Vaşl geldi gitdi hicrân yirine
Küfr gitdi geldi imân yirine
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 93*). [*vaşl,]*

vaşl olur-isa: *Kavuşmak.*

Rûzigârımı geçürdi intizâr
Vaşl olur-isa hoş ola rûzigâr
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 42*). [*vaşl olur-isa, -ur, --isa]*

vaşluña irmek: *Kavuşmak, birleşmek, bir araya gelmek.*

Vaşluña irmek dilerem iy şanem
Tap vücūdum oldu hicrūñde 'adem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 173*). [*vaşluña irmek,]*

vaşluñ-ıçun: *Kavuşmak için.*

Her ne kim senüñ-ıçün işlemişem
Dükelin **vaşluñ-ıçun** eylemişem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 172*). [*vaşluñ-ıçun,]*

vāye vü vāyistilā: *Nasipten (geriye) kalanlar.*

Kalanı bir **vāye vü vāyistilā**
Kaldılar yolda vü dervāyistilā
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 149*). [*vāye vü vāyistilā,]*

va'z: *Bir kimseye, kalbini yumuşatacak, kendisini iyiliğe sevk edecek surette söz söyleme; dini öğüt.*

Niçe kim az olısar **va'z** işiden
Çok olısar şarda va'ızlık iden
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 9*). [*va'z,]*

(*Mes. 104: m. 41*)

vaz': *Tavır, hareket || durum.*

Kamu 'ālem yöresine üşdiler
Her biri bir dürlü **vaz'a** düşdiler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 80*). [*vaz'a, -a]*

va'z id: *Vaaz vermek.*

Menber ur bir **va'z id** lutf eylegil
Tañrı vü Peyğamberinden söylegil
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 91*). [*va'z id,]*

va'zı: *Öğüt.*

Çıkdı hüdhüd minberüñ üstine şād
Kim vire bī-dādlara **va'zıyla** dād
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 98*). [*va'zıyla, -yla]*

ve: *Ve bağlacı.*

Şoldur aķ şoldur kızıl şoldur yeşil
Şunı gök aña **ve** şunı şaru bil
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 80*). [*ve,]*

ve ileyhi yerci'ü'l-me'āb: *Ve böylece ona dönerler.*

Vallāhu a'lem bi's-savāb
Ve ileyhi yerci'ü'l-me'āb
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 92*). [*ve ileyhi yerci'ü'l-me'āb,]*

vecd: *İlahi aşkla kendinden geçme.*

Vecd-ile çün Tanrı'ya olur velî
Olur işlerde eli Tañrı eli
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 133*). [*vecd-ile, --ile]*

vefā: Dostluk ve muhabbette sebat etme, sevgide süreklilik, bağlılık ve sadakat.

Bî-vefā erden **vefā** istemegil
Fāni ‘ālemden bekā istemegil
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 18, Mısra 19). [vefā,]

(Mes. 49: m. 35; Mes. 86: m. 23; Mes. 87: m. 24)

vefā bulımadum: Vefa görmek.

Ata anadan **vefā bulımadum**
Kādıdan inşāfımı alımadum
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 67). [vefā bulımadum, -ıma, -dum]

vefā eyle-: Sevgi ve dostluk göstermek.

İt **vefā eyler** kişiye iy yigit
Yigrek ola yüz münāfıkdan bir it
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 87, Mısra 7). [vefā eyler, -r]

(Mes. 49: m. 35; Mes. 91: m. 66)

vefā ide: Sözünde durma, sözü yerine getirme, dostlukta sebat gösterme.

Pādişāh Maḥmūd olıçak dünyada
Ḥāş Ayaz āña **vefā** yavlaḵ **ide**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 87, Mısra 26). [vefā ide, -e]

vefā kıla: Sevgi ve ilgi göstermek; sadakat göstermek.

Taşrağı yārum **vefā** kaçan **kıla**
Yārum ol-durur ki içümde ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 133). [vefā kıla, -a]

vefādār: Sözünde durma, sadakatli olma, bağlı olma.

Her kimüñ anda vefāsı var-ısa
Yā cihānda bir **vefādār** er-ise
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 86, Mısra 24). [vefādār,]

(Mes. 86: m. 1; Mes. 87: m. 15)

vefādār oluram: Vefalı, sadık olmak.

Geh **vefādār oluram** geh bî-vefā
Geh küdüretlü oluram geh şafā
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 48, Mısra 7). [vefādār oluram, -ur, -am]

vehüm yesteşşirün: Ve onlar birbirlerini müjdeleler (Tevbe/124).

Olur-ısañ kim **vehüm yesteşşirün**
Bilesin eflem tekünü ta‘kilün
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra 81). [vehüm yesteşşirün,]

veled: Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin oğlu Sultan Veled (ö. 1312).

Şol-durur ‘Attār işbudur **Veled**
Kim didiler dāsītānlar bî-‘aded
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 57). [veled,]

(Mes. 69: m. 67; Mes. 69: m. 171)

veli: Veli, ermiş kişi.

Geh **veli** gibi havāda uçaram
Geh deñizleri gemisüz geçerem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 26, Mısra 17). [veli,]

(Mes. 27: m. 216; Mes. 27: m. 109; Mes. 69: m. 149; Mes. 91: m. 273)

veli: Cenāb-ı Hakk’a yakınlık mertebesini kazanmış olan seçkin kul, Allah’ın dostu ve sevgili kulu.

Halk elin öpen kişi midür **veli**
Bu ḥāfî ḥālî bize eyle celî
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 67, Mısra 9). [veli,]

(Mes. 65: m. 133)

veli: Ancak, fakat.

Sen kim eyledüñ girü mülkin durak
Kapusındasın **veli** andan ırak

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 140). [velī,]

velī: Seçkin kul, aziz kimse.

Ol buçuk ferseng yolda ol **velī**
Şormadın bir gün yorımadı yolu
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 29). [velī,]

vellezīne cāhedū fīnā: "Bizim uğrumuzda cihad edenler" (Ankebūt Suresi 29/69. ayet.).

Vellezīne cāhedū fīnā didi
Ne kazandıysa kişi anı yidi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 101). [vellezīne cāhedū fīnā,]

ver: Vermek.

Cānavārlar çün sözün işitdiler
Günde bir av **vermegine** gitdiler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 136). [vermegine, -meg, -in, -e]

verdi seni baña: Seni bana bağışladı.

Varmağa çün meylüm olmadı saña
Tañrı **verdi** 'ākibet **seni baña**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 534). [verdi seni baña,]

veril: Verilmek. (Halifelik).

Ādem uçmağdan çıkıcağ 'āleme
Kim halıfalık **verildi** Ādem'e
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 10). [verildi, -di]

vermedi cevāb: Yanıt vermek, karşılık vermek.

Gemiçiği hasta kıldı bu hıttāb
İlla ol dem **vermedi** aña **cevāb**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra 20). [vermedi cevāb,]

verziş eyleye: Çalışmak, gayret etmek.

Biri sorar kim kişi kim şeyh ola
Niçe **verziş eyleye** vü ne kıla

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 67, Mısra 2). [verziş eyleye, -ye]

ve's-selām: "İşte o kadar, son söz bu" anlamında sözü kısa kesmek için kullanılır.

Leyli'den dahı kesicegin tamām
Mevla kıla iy birāder **ve's-selām**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 128). [ve's-selām,]

(Mes. 65: m. 76; Mes. 69: m. 240; Mes. 71: m. 10; Mes. 71: m. 38; Mes. 105: m. 44; Mes. 107: m. 112; Mes. 47: m. 42; Mes. 54: m. 54)

vesvese: Şüphe, kuruntu.

Birisi eydür ki iy şeyh-i kibār
Vesveseñ gitmege bir gısl eyle var
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 2). [vesveseñ, -ñ]

veyā: Veya, ya da.

Yir mi içer mi uyur mı ol kişi
Pişesi nite **veyā** nedür işi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 64, Mısra 4). [veyā,]

(Mes. 84: m. 82; Mes. 95: m. 28)

vezir: Vezir.

Ol **vezir** eydür çoğı yalan-durur
Sözlerüñ azı vü ābādan-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 45). [vezir,]

(Mes. 63: m. 51; Mes. 63: m. 53; Mes. 63: m. 72; Mes. 63: m. 181; Mes. 63: m. 155; Mes. 63: m. 47)

vezir olmuş-durur: Vezir olmak.

Pādişaha ol **vezir olmuş-durur**
Husrev andan nā-güzir olmuş-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra 23). [vezir olmuş-durur, -mış, --dur, -ur]

vezir-i kārđān: İş bilen mahir vezir.

Tapusunda bir **vezîr-i kârdân**
Âşaf-ı vaqt u Süleymân-ı zamân
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 13*). [*vezîr-i kârdân,]*

vezîri olavuz: *Vezir olmak.*

Biz dilerüz kim **vezîri olavuz**
‘Adl-ıla bir câh u manşib bulavuz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 31, Mısra 43*). [*vezîri olavuz, -avuz]*

vezîr-ile halife: *Vezir ve halife.*

Bu hikâyet kim bu dilüñ tuzıdur
Ol **vezîr-ile halife** sözidür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 62, Mısra 22*). [*vezîr-ile halife,]*

(*Mes. 63: m. 154*)

vezn: *Vezin, ölçü.*

Vezn-içün lafzuñ gidermiş harfini
Artuğ eksük söylemiş söz şarfını
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 119*). [*vezn-içün, --içün]*

(*Mes. 54: m. 51*)

vilâyet: *İl, diyar, ülke, memleket.*

Bir **vilâyet** dünyada dutamadı
Müdde‘iden bir oyun utamadı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 243*). [*vilâyet,]*

vildân: *Allah'ın cennettekilerle hizmet için nurdan yarattığı güler yüzlü ve tatlı dilli hizmetçiler.*

Ol biri güreş dutar gilmân-ıla
Ol biri işret ider **vildân-ıla**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 28*). [*vildân-ıla, --ıla]*

vir: *Ver-; verecek.*

Bize uçmak **viriser** Tañrı diyü
Yimeyeler tamu odından kayu

(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra 47*). [*viriser, -iser]*

vir: *Vermek, kazandırmak.*

Ol velî eydür ki Gülşehrî adın
Var getür sözde vü **vir** sözüñ dadın
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 150*). [*vir,]*

vir: *Vermek.*

Virdi birsin Rüstem'e kim burca ur
İşbu mihlari vü taşlara geçür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 33*). [*virdi, -di]*

(*Mes. 72: m. 201; Mes. 72: m. 367; Mes. 75: m. 50; Mes. 83: m. 17; Mes. 88: m. 20; Mes. 101: m. 13*)

vir: *Bahşetmek, vermek.*

Eydür imdi ditremegüm giderüñ
Kaça kim gerek-ise aluñ **virüñ**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 260*). [*virüñ, -üñ]*

vir: *Vermek, kazandırmak, ihsan etmek.*

Hüsn içinde ol kadar şahib-cemâl
Kim cemâle **virür-idi** ol kemâl
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 72*). [*virür-idi, -ür, --idi]*

vir: *Vermek || Değişmek.*

Dînini **virmiş-durur** Tersâlîğa
‘Aklı degşürmiş-durur rüsvâlîğa
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 13, Mısra 33*). [*virmiş-durur, -miş, --dur, -ur]*

vir: *Hibe etmek, bağışlamak.*

Cem‘-ile inşâfa durdılar kamu
Cânların şükranê **virdiler** kamu
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 88*). [*virdiler, -di, -ler]*

vir: *Teslim etmek, bırakmak.*

Virdiler oğlanı cellâd eline
Kim iki böle vü ödi bulına

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 39). [virdiler, -di, -ler]

vir: Vermek, göndermek.

Anamuz yavrisını ne ustaya
Virdi kim yüzmege öğrenüñ diye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 76). [virdi, -di]

vir: Satmak.

Nesneyi yüz biñ kızıla n'idelüm
Hiçe nakda **vir** alalum gidelüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 22). [vir,]

(Mes. 63: m. 216; Mes. 81: m. 72)

vir: Vermek || Değişmek.

Kime olur-ısa kemzenlik kıılır
Yıglığı **virür** alulığı alır
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 74). [virür, -ür]

vir: Bağışlamak, ihsan etmek.

‘Ömr kanı kim bu işi başaram
Kanı kalın kim kız almağa **virem**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 152). [virem, -em]

(Mes. 101: m. 21; Mes. 74: m. 25;
Mes. 25: m. 121; Mes. 34: m. 24; Mes.
52: m. 30; Mes. 53: m. 42; Mes. 73:
m. 15; Mes. 78: m. 79; Mes. 78: m. 77;
Mes. 91: m. 92; Mes. 12: m. 196)

vir: (Karşıdakine iletme istenen fikir, haber, emir, öğüt vb. bir şeyi) Bildirmek.

Eytdüm er-iseñ otur kim ben varam
Ol şaha işbu habarları **virem**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 194). [virem, -em]

vir: Söylemek, bahsetmek (özellikler bağlamında).

Eydür āhır hîç kimesne gördi mi
Ol ferîşteyi vü vaşfin **virdi** mi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 124). [virdi, -di]

(Mes. 63: m. 94)

vir: Sunmak, söylemek (nitelik bağlamında).

Çün yalan oldı dükeli görmedük
Çıkdılar anı vü vaşfin **virmedük**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 216). [virmedük, -me, -dük]

(Mes. 63: m. 214)

vir: Vermek, dağıtmak.

Yarısın kazandığınıñ yir-idi
Yarısın yoğsula **virem** dir-idi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 34). [virem, -em]

(Mes. 100: m. 63)

vir: Bir araya getirmek, birleştirmek. || Eş yapmak.

Çün harām olmadı āhengüm saña
Hak hālallığı seni **virdi** baña
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 528). [virdi, -di]

vir: Vermek || Değişmek, tercih etmek.

On yayan hāccı **virem** bir etmege
Bir uyuz içüğeze hayr itmege
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 73, Mısra 5). [virem, -em]

vir: (Karşılığında) vermek, sunmak, bağışlamak.

Ne bahā-y-ıla şatun alduñ canı
Yā ne **virdüñ** kim saña virdi teni
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 64). [virdüñ, -dün]

vir: Vermek (bir şey karşılığında).

Eyle dut kim hîçe gevher bulavuz
Kanı bizüm hîçümüz kim **virevüz**

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 90). [virevüz, -evüz]

vir: Vermek, satmak.

Bunça besledüm teni bir göreyim
Kadrini vü şatmağa bir **vireyim**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 42). [vireyim, -eyim]

vir: (yanına) vermek.

Ol semizi ben aruğa **virdiler**
Tapuña getürmege gönderdiler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 163). [virdiler, -di, -ler]

vir: Bağışlamak, sunmak, vermek.

Bu cihānı bize viren rāyigān
Ol cihānı hem **vire** ol Müste'ān
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra 68). [vire, -e]

(Mes. 101: m. 38)

vir: Feda etmek.

Bir kanad-ıla bir ayak **virmişem**
Andan anuñ hāzretine irmişem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 53). [virmişem, -miş, -em]

vir habar: Bilgi vermek.

Nāgehān gök gürlledi Büşr'e sorar
Kim bu gürllemek nedendür **vir**
habar (Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 164). [vir habar,]

vīrān: Yıkılmış, harap olmuş.

Zulm-ıla milket kamu vīrān ola
'Adl-ıla **vīrānlar** ābādān ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 58, Mısra 18). [vīrānlar, -lar]

vīrān kıl-: Harap etmek, yıkmak.

Zulm bunça milketi **vīrān kıla**
Kim girü 'adl anı ābādān kıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 58, Mısra 7). [vīrān kıla, -a]

(Mes. 85: m. 67; Mes. 15: m. 45; Mes. 61: m. 16)

vīrān ol-: Yıkılmak, harap olmak.

Zulm-ıla milket kamu **vīrān ola**
'Adl-ıla vīrānlar ābādān ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 58, Mısra 17). [vīrān ola, -a]

(Mes. 100: m. 46; Mes. 3: m. 14)

vīrāne: Yıkılmış, harap olmuş yer.

'Akl kanda bulına divānede
Genc olmaya meger **vīrānede**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 35, Mısra 6). [vīrānede, -de]

(Mes. 35: m. 8; Mes. 35: m. 1; Mes. 35: m. 3; Mes. 35: m. 17; Mes. 36: m. 32)

virdi cānını hāk'a: Allah'a canını teslim etmek; ölmek.

Tavşan eydür size çok olsun beķā
Virdi aslan **cānını** anda **Hāk'a**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 282). [virdi cānını hāk'a,]

virdi cevāb: Yanıtlamak, karşılık vermek.

Hüdhüd eyle **virdi** bunlara **cevāb**
Kim haṭādan rūşen añlandı şavāb
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 37, Mısra 9). [virdi cevāb,]

virdi selām: Selam vermek, selamlamak.

Açdı kapu Büşr aña **virdi selām**
Çün selāmin aldı ol 'avrat tamām
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 385). [virdi selām,]

(Mes. 72: m. 95; Mes. 30: m. 9)

virdi söze reng: *Söze renk katmak.*

Andan işbu dāsītānı eyledi
Virdi söze reng ü şīrīn söyledi
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 4*). [*virdi söze reng,]*

virdüğünün birine on bulsar: *Bir verdiğine on misli bulmak.*

Yidüğini kişi yavukulısar
Virdüğünün birine on bulsar
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 74, Mısra 14*). [*virdüğünün birine on bulsar, -isar]*

virdüğün: *Verdiğin, bağışladığın (şeyler).*

Yidüğün gevdeñde şehvet artura
Virdüğün seni kazādan kurtara
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 74, Mısra 12*). [*virdüğün,]*

(*Mes. 74: m. 16*)

virdüğün-içün: *Verdiğin için.*

Virdüğün-içün seni medh itmeye
Virmeyinçek hem girü qadḥ itmeye
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 57*). [*virdüğün-içün,]*

virdüm selām: *Merhaba demek, selam vermek.*

‘İzzet-ile anlara **virdüm selām**
Eylediler kāmūsı baña kıyām
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 27*). [*virdüm selām,]*

(*Mes. 69: m. 158*)

virdüm zekātın: *Zekat ibadetini yerine getirmek. Müslümanlıkta, sahip olunan mal ve paranın kırkta birlik payını sadaka olarak dağıtmak.*

Mālumuñ **virdüm zekātın** ehline
Müşkil işlerüñ yapışdum sehline
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 51, Mısra 27*). [*virdüm zekātın,]*

vire ala: *Almak, vermek, davranmak (İnsanlarla iletişim halinde bulunma bağlamında).*

Niçe yöriye vü baқа vü selām
Niçe **vire ala** ḥalka ve's-selām
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 38*). [*vire ala,]*

vire cevāb: *Yanıt vermek.*

Kim ḥatādan her kim añladı şavāb
Her su’āle **vire** vaktında **cevāb**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra 22*). [*vire cevāb,]*

vire dād: *Tat vermek.*

Çıkdı hüdḥüd minberüñ üstine şād
Kim **vire** bī-dādlara va’zıyla **dād**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 98*). [*vire dād,]*

vire haber: *Haber vermek.*

Ol kelebekden ki mūm oldı meger
Girü bir ayruḳ kişi **vire haber**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 102*). [*vire haber,]*

(*Mes. 27: m. 62*)

viren rāyigān: *Bedava, karşılıksız veren || Çokça veren.*

Bu cihānı bize **viren rāyigān**
Ol cihānı hem vire ol Müste‘ān
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra 67*). [*viren rāyigān,]*

viresiye almazam: *Veresiye almak: Malı parasını daha sonra vermek şartıyla almak.*

Viresiye almazam ben gevheri
Nakda ḥiçe oldum aña müşterī
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 17*). [*viresiye almazam, -maz, -am]*

virib: *Göndermek.*

Bir kelebek aradan eydür beni
Viribiñ aña ki bilürem anı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 34*). [*viribiñ, -iñ*]

(*Mes. 63: m. 141; Mes. 63: m. 151; Mes. 63: m. 166; Mes. 72: m. 507; Mes. 81: m. 4; Mes. 63: m. 178; Mes. 63: m. 198*)

viribir: *Vermek.*

Çün bağışlar husrev anuñ cānını
Viribir Hāk derdinüñ dermānını
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 108*). [*viribir,]*

viribirüz selām: *Selam vermek, selamlamak.*

Çün Resül'e biz **viribirüz selām**
Nazma irür yüz kelām u biñ nizām
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 3*). [*viribirüz selām,]*

viril: *Bağışlanmak, ihsan edilmek.*

Ol arada kim **virile** söz dadı
Nādire ad oldı Gülşehrī adı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 241*). [*virile, -e*]

virimeye nişān: *Haber vermek.*

Aña az iren **virimeye nişān**
Eyle kim añlana ol cān u cihān
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 115*). [*virimeye nişān,]*

virirmek: *Vermek, takdim etmek.*

Her biri bir yimişi dirmek gerek
Gülleri Gülşehrī'ye **virirmek** gerek
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 46, Mısra 22*). [*virirmek,]*

virmeñ elden: *Elden bırakmak.*

Virmeñ elden halk-ıçun dīnūñüzi
Düzün İslām-ıla āyinūñüzi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 5*). [*virmeñ elden,]*

virmeye elden: *Elden bırakmak, vazgeçmek.*

Toğru ala toğru şata mālını
Māl-ıçun **virmeye elden** hālını
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 86*). [*virmeye elden,]*

virmeye haber: *Haberdar etmek.*

Gark çün **virmeye** kendüden **haber**
Ayuğa kaçan vire dürr ü güher
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra 37*). [*virmeye haber,]*

virmeye nişān: *Haber vermek, işaret göstermek.*

Kim yakīn ola size kim bī-gümān
Bī-nişāndan kimse **virmeye nişān**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 4*). [*virmeye nişān,]*

virmeye rızā: *Razı olmak.*

Hīç kâfir **virmeye** hergiz **rızā**
Anı kim ol şeyhe eyledi kazā
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 13, Mısra 31*). [*virmeye rızā,]*

virmeye selām: *Selam vermek.*

Virmeye andan ilerürek **selām**
Aña bir yolda şataşan ve's-selām
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 75*). [*virmeye selām,]*

virmevinçek: *Vermeyince.*

Virdügün-ıçun seni medh itmeye
Virmevinçek hem girü kadh itmeye
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 58*). [*virmevinçek,]*

virmez olur: *Vermemek, yansıtmamak.*

Ay dutılır nūrını **virmez olur**
Zira ol dem güneşi görmez olur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 257*). [*virmez olur, -ur*]

virüben: *Vererek.*

Ḳāşki ben hergiz selāmuñ bunlara
Virüben girmeye-y-idüm kanlara
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 100*). [*virüben,]*

virür nūr: *Nur vermek, aydınlatmak.*

Çün uyanur uykudan kız hūb u hōş
Göñli içinden **virür nūr** ol güneş
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 2*). [*virür nūr,]*

virür-ise selām: *Selamlamak, selam vermek.*

Kim baña **virür-ise** bir hōş selām
Yüz biñ ança ala benden hōş peyām
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 86, Mısra 17*). [*virür-ise selām,]*

vişāl: *Sevgiliye kavuşma.*

Ṭoğru 'āşık istemez hergiz **vişāl**
Münisi hicrān u yāridur hayāl
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 145*). [*vişāl,]*

vişāl eylemişüz: *Kavuşmak, birleşmek.*

Kim seni şeyhe helāl eylemişüz
İkiñüz hicrin **vişāl eylemişüz**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 68*). [*vişāl eylemişüz, -miş, -üz]*

visālūñi bulam: *Buluşmak, yâre kavuşmak, vuslatı görmek.*

Yā zamān-ıla **visālūñi bulam**
Yā firāḳuñdan bu ḳapuda ölem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 67*). [*visālūñi bulam,]*

vü: *"Ve" bağlacı.*

Birisi güneşe ṭapdı **vü** sözi
Aya ḥatm itdi **vü** biri ılduzı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 11*). [*vü,]*

(*Mes. 1: m. 31; Mes. 2: m. 12; Mes. 3: m. 8; Mes. 4: m. 2; Mes. 4: m. 28;*

Mes. 5: m. 3; Mes. 5: m. 4; Mes. 5: m. 46; Mes. 5: m. 50; Mes. 5: m. 82; Mes. 5: m. 90; Mes. 5: m. 142; Mes. 5: m. 160; Mes. 5: m. 236; Mes. 5: m. 272; Mes. 6: m. 31; Mes. 7: m. 20; Mes. 8: m. 24; Mes. 9: m. 16; Mes. 9: m. 22; Mes. 9: m. 42; Mes. 9: m. 44; Mes. 9: m. 54; Mes. 9: m. 56; Mes. 10: m. 6; Mes. 10: m. 11; Mes. 10: m. 50; Mes. 10: m. 114; Mes. 10: m. 122; Mes. 11: m. 30; Mes. 11: m. 40; Mes. 11: m. 71; Mes. 11: m. 74; Mes. 12: m. 27; Mes. 12: m. 53; Mes. 12: m. 60; Mes. 12: m. 64; Mes. 12: m. 70; Mes. 12: m. 73; Mes. 12: m. 145; Mes. 12: m. 161; Mes. 12: m. 165; Mes. 12: m. 212; Mes. 12: m. 214; Mes. 12: m. 222; Mes. 13: m. 45; Mes. 13: m. 54; Mes. 14: m. 2; Mes. 14: m. 36; Mes. 14: m. 40; Mes. 15: m. 14; Mes. 15: m. 36; Mes. 15: m. 40; Mes. 15: m. 43; Mes. 15: m. 44; Mes. 15: m. 47; Mes. 15: m. 49; Mes. 16: m. 102; Mes. 16: m. 106; Mes. 16: m. 114; Mes. 16: m. 126; Mes. 16: m. 7; Mes. 16: m. 9; Mes. 16: m. 10; Mes. 16: m. 20; Mes. 16: m. 29; Mes. 16: m. 52; Mes. 16: m. 96; Mes. 17: m. 4; Mes. 17: m. 37; Mes. 19: m. 7; Mes. 22: m. 2; Mes. 22: m. 40; Mes. 22: m. 44; Mes. 22: m. 48; Mes. 22: m. 54; Mes. 22: m. 72; Mes. 22: m. 80; Mes. 22: m. 92; Mes. 22: m. 100; Mes. 22: m. 102; Mes. 22: m. 138; Mes. 22: m. 142; Mes. 22: m. 144; Mes. 22: m. 164; Mes. 25: m. 40; Mes. 25: m. 42; Mes. 25: m. 118; Mes. 27: m. 8; Mes. 27: m. 99; Mes. 28: m. 30; Mes. 28: m. 32; Mes. 30: m. 34; Mes. 30: m. 130; Mes. 30: m. 194; Mes. 31: m. 8; Mes. 32: m. 92; Mes. 32: m. 121; Mes. 33: m. 14; Mes. 34: m. 20; Mes. 34: m. 24; Mes. 34: m. 16; Mes. 35: m. 25; Mes. 36: m. 4; Mes. 36: m. 16; Mes. 37: m. 2; Mes. 38: m. 12; Mes. 38: m. 16; Mes. 39: m. 10; Mes. 39: m. 28; Mes. 39: m. 36; Mes. 39: m. 58; Mes. 39: m. 74; Mes. 39: m. 90; Mes. 39: m. 92; Mes. 39: m. 94; Mes. 40: m. 12; Mes. 40: m. 50; Mes. 45: m. 2; Mes. 46: m. 2; Mes. 47: m. 69; Mes. 47: m. 78; Mes. 47: m. 89; Mes. 47: m. 148; Mes. 48: m. 17; Mes. 49: m. 6; Mes. 50: m. 26; Mes. 51: m. 9; Mes. 52: m. 2; Mes. 52: m. 15; Mes. 52: m. 36; Mes. 52: m. 38; Mes. 53: m. 28; Mes. 54: m. 11; Mes. 54: m. 68; Mes. 58: m. 6; Mes. 58: m. 22; Mes. 59: m. 4; Mes. 59: m. 10; Mes. 60: m. 76; Mes. 61: m. 2; Mes. 63: m. 22; Mes. 63: m. 38; Mes. 63: m. 46; Mes.

63: m. 55; Mes. 63: m. 61; Mes. 63: m. 78; Mes. 63: m. 81; Mes. 63: m. 94; Mes. 63: m. 104; Mes. 63: m. 124; Mes. 63: m. 172; Mes. 63: m. 190; Mes. 63: m. 202; Mes. 63: m. 208; Mes. 63: m. 214; Mes. 63: m. 216; Mes. 63: m. 218; Mes. 63: m. 229; Mes. 65: m. 12; Mes. 65: m. 67; Mes. 65: m. 68; Mes. 65: m. 91; Mes. 65: m. 94; Mes. 65: m. 97; Mes. 66: m. 66; Mes. 67: m. 2; Mes. 68: m. 2; Mes. 68: m. 17; Mes. 68: m. 18; Mes. 68: m. 22; Mes. 68: m. 30; Mes. 68: m. 39; Mes. 68: m. 40; Mes. 69: m. 13; Mes. 69: m. 77; Mes. 69: m. 144; Mes. 69: m. 150; Mes. 69: m. 154; Mes. 71: m. 34; Mes. 71: m. 36; Mes. 71: m. 37; Mes. 71: m. 59; Mes. 72: m. 32; Mes. 72: m. 74; Mes. 72: m. 75; Mes. 72: m. 88; Mes. 72: m. 89; Mes. 72: m. 156; Mes. 72: m. 307; Mes. 72: m. 394; Mes. 72: m. 438; Mes. 72: m. 489; Mes. 75: m. 29; Mes. 75: m. 78; Mes. 77: m. 14; Mes. 79: m. 4; Mes. 80: m. 19; Mes. 81: m. 42; Mes. 81: m. 70; Mes. 81: m. 72; Mes. 81: m. 80; Mes. 81: m. 84; Mes. 81: m. 130; Mes. 81: m. 131; Mes. 81: m. 132; Mes. 81: m. 192; Mes. 83: m. 33; Mes. 84: m. 12; Mes. 84: m. 67; Mes. 84: m. 92; Mes. 84: m. 106; Mes. 84: m. 143; Mes. 84: m. 147; Mes. 85: m. 2; Mes. 85: m. 106; Mes. 85: m. 135; Mes. 85: m. 136; Mes. 86: m. 2; Mes. 86: m. 5; Mes. 86: m. 16; Mes. 87: m. 2; Mes. 87: m. 5; Mes. 88: m. 19; Mes. 88: m. 83; Mes. 88: m. 96; Mes. 89: m. 2; Mes. 90: m. 5; Mes. 90: m. 15; Mes. 91: m. 17; Mes. 91: m. 18; Mes. 91: m. 34; Mes. 91: m. 37; Mes. 91: m. 86; Mes. 91: m. 150; Mes. 91: m. 174; Mes. 91: m. 204; Mes. 93: m. 2; Mes. 93: m. 29; Mes. 93: m. 32; Mes. 93: m. 29; Mes. 93: m. 32; Mes. 93: m. 34; Mes. 93: m. 35; Mes. 94: m. 46; Mes. 94: m. 56; Mes. 94: m. 65; Mes. 94: m. 72; Mes. 95: m. 26; Mes. 96: m. 16; Mes. 96: m. 34; Mes. 96: m. 36; Mes. 96: m. 46; Mes. 96: m. 68; Mes. 97: m. 6; Mes. 97: m. 8; Mes. 97: m. 10; Mes. 97: m. 14; Mes. 97: m. 19; Mes. 97: m. 25; Mes. 97: m. 29; Mes. 98: m. 19; Mes. 98: m. 28; Mes. 98: m. 51; Mes. 98: m. 73; Mes. 99: m. 2; Mes. 100: m. 6; Mes. 100: m. 66; Mes. 100: m. 72; Mes. 100: m. 74; Mes. 100: m. 78; Mes. 100: m. 86; Mes. 100: m. 87; Mes. 101: m. 9; Mes. 101: m. 10; Mes. 101: m. 11; Mes. 101: m. 22; Mes. 101: m. 28; Mes. 101: m. 39; Mes.

101: m. 42; Mes. 101: m. 62; Mes. 101: m. 72; Mes. 102: m. 16; Mes. 104: m. 40; Mes. 104: m. 42; Mes. 105: m. 10; Mes. 105: m. 52; Mes. 105: m. 84; Mes. 107: m. 19; Mes. 107: m. 26; Mes. 107: m. 38; Mes. 107: m. 42; Mes. 107: m. 44; Mes. 107: m. 49; Mes. 107: m. 56; Mes. 107: m. 74; Mes. 107: m. 150; Mes. 108: m. 2; Mes. 108: m. 20; Mes. 109: m. 10; Mes. 109: m. 38; Mes. 109: m. 46; Mes. 109: m. 50; Mes. 110: m. 53; Mes. 110: m. 54; Mes. 111: m. 2; Mes. 111: m. 4; Mes. 111: m. 20; Mes. 111: m. 52)

vü ü: *Ve bağlacı.*

İstedügi şâhid ü şem' ü şarâb
Kim geze âşüfte **vü** mest ü harâb
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 79, Mısra 14*). [*vü ü,]*

vü vâ: *Veya, veyahut.*

Mübtedî kimdür bize bildürivir
Kim nite işi **vü yâ** dili ne dir
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 99, Mısra 18*). [*vü yâ,]*

(*Mes. 32: m. 28; Mes. 33: m. 23*)

vücüd: *Beden, vücut || Varoluş.*

Vaşluña irmek dilerem iy şanem
Tap **vücüdum** oldu hicründe 'adem
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 174*). [*vücüdum, -um]*

vücüd: *Beden, cisim; varlık.*

Pâdişâh eydür neye güldün bu dem
Kim **vücüduñ** olısar küllî 'adem
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 44*). [*vücüduñ, -uñ]*

(*Mes. 30: m. 122; Mes. 39: m. 42*)

vücüd: *Varlık.*

Çün **vücüduñ** bilem istihsânını
Her delîlün getürem bürhânını
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 43*). [*vücüduñ, -uñ]*

vüyā: Veya, veyahut.

‘İlm gerek tende **vüyā** ‘aql u rāy
Yoḥsa n’ide cism ü ser yā dest ü pāy
(*Mantiku’t-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 67*). [yüyā,]

(Mes. 81: m. 110)

-Y-

yā: Duygu ve düşüncüyü güçlendirme veya seslenme amacıyla cümlelerin başında kullanılan ünlem.

Yā seni çün böyle biz görmeyevüz
Gidevüz kim bunda biz durmayavuz
(*Mantiku’t-Tayr, Mesnevi 13, Mısra 9*). [yā,]

yā: "de / da" anlamını katan bağlaç.

Hîç deñizde yüzmek öğrendüñ midî
Yā suya düşesüñi şanduñ mîdî
(*Mantiku’t-Tayr, Mesnevi 56, Mısra 26*). [yā,]

(Mes. 66: m. 55)

yā: Peki ya?

Eydür uslu putlara kanda söge
Ol hüme **yā** kendüzin nite öge
(*Mantiku’t-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 112*). [yā,]

(Mes. 5: m. 188; Mes. 5: m. 256)

yā: Yay. (Sevgilinin kaşı bağlamında).

Bize yāri gösterüñ kim görelüm
Çehresin ü **yā** nişānın virelüm
(*Mantiku’t-Tayr, Mesnevi 21, Mısra 16*). [yā,]

yā: Hayıflanma belirten bir ünlem.

Yā şahīḥ eylemek-içün bir teni
Öldürürsin bî-günāḥ bir oḡlanı
(*Mantiku’t-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 83*). [yā,]

yā: O halde, öyle ise.

Cehl-ile şeyḥ olmağa yaraya mı
Yā demür daraḡ şaḡal daraya mı
(*Mantiku’t-Tayr, Mesnevi 67, Mısra 4*). [yā,]

(Mes. 68: m. 72; Mes. 85: m. 48)

yā: Veya, ya da.

Bellü midür ilde **yā** pinhān mîdur
Yā bir ulu şeyḥ ü danışman mîdur
(*Mantiku’t-Tayr, Mesnevi 64, Mısra 9*). [yā,]

(Mes. 70: m. 8; Mes. 86: m. 24)

yā: Veya, veyahut.

Hāşa li’llāḥ kim daḡı Safvān büte
Dapa **yā** büt ḥükmini hergiz duta
(*Mantiku’t-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 200*). [yā,]

(Mes. 5: m. 230; Mes. 10: m. 148;
Mes. 10: m. 150; Mes. 14: m. 10; Mes.
14: m. 76; Mes. 21: m. 19; Mes. 27:
m. 16; Mes. 27: m. 48; Mes. 27: m.
110; Mes. 30: m. 166; Mes. 30: m.
242; Mes. 30: m. 258; Mes. 30: m.
286; Mes. 31: m. 16; Mes. 34: m. 30;
Mes. 38: m. 6; Mes. 38: m. 8; Mes. 41:
m. 6; Mes. 43: m. 20; Mes. 44: m. 4;
Mes. 44: m. 36; Mes. 45: m. 22; Mes.
47: m. 20; Mes. 47: m. 74; Mes. 51:
m. 4; Mes. 52: m. 24; Mes. 53: m. 107;
Mes. 59: m. 12; Mes. 60: m. 90; Mes.
61: m. 30; Mes. 63: m. 42; Mes. 63:
m. 234; Mes. 64: m. 10; Mes. 64: m.
12; Mes. 66: m. 87; Mes. 67: m. 6;
Mes. 67: m. 7; Mes. 68: m. 15; Mes.
69: m. 201; Mes. 71: m. 2; Mes. 71:
m. 58; Mes. 72: m. 162; Mes. 72: m.
216; Mes. 72: m. 230; Mes. 74: m. 2;
Mes. 75: m. 64; Mes. 76: m. 18; Mes.
81: m. 68; Mes. 81: m. 94; Mes. 81:
m. 116; Mes. 81: m. 134; Mes. 88: m.
28; Mes. 88: m. 46; Mes. 91: m. 100;
Mes. 93: m. 37; Mes. 95: m. 5; Mes.
95: m. 6; Mes. 95: m. 12; Mes. 95: m.

14; Mes. 95: m. 16; Mes. 98: m. 64;
Mes. 99: m. 8; Mes. 100: m. 14; Mes.
101: m. 36; Mes. 101: m. 52; Mes.
101: m. 62; Mes. 101: m. 68; Mes.
102: m. 42; Mes. 102: m. 54; Mes.
102: m. 86; Mes. 102: m. 87; Mes.
102: m. 88; Mes. 103: m. 6; Mes. 104:
m. 37; Mes. 105: m. 64; Mes. 109: m.
4; Mes. 109: m. 26)

yā: Hiç, soru cümlelerinde verilen hükmün kesinlikle söz konusu olamayacağını anlatır.

Sen ne kişinin kim âhı olasın
Yā ahılar kulı dağı olasın
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
558). [yā,]

yā: İşte.

Er kim âşarı cihānda kalmadı
Yā kitabı birle şöret bulmadı
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
124). [yā,]

(Mes. 101: m. 18)

yā: "Ey" anlamlarında bir seslenme sözü.

Şārda dağı ben kaçan sensüz olam
Yā seni yavu kılup kimi bulam
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
146). [yā,]

(Mes. 69: m. 140)

yā: Artık, bundan böyle.

Kim meger bu derde dermān irişe
Yā yola āgāz pāyān irişe
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra
96). [yā,]

yā rab: Ya Rabbi, Ey Allah'ım!.

Bu gicenün yok mıdur **yā Rab** günü
Böyle uzun görmedüm hergiz dūni
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra
139). [yā rab,]

yā resūlallāh: Ey Allah'ın Resulü!.

Vardı peygamber katına ditreyü
Yā Resūlallāh haṭā kıldum diyü
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
268). [yā resūlallāh,]

yā ü yā: Ya...veya...

Biri sözi fi' l ü harf u ism idi
Birinün **yā** cevher ü **yā** cism idi
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
32). [yā ü yā,]

yā ü yā ü yā: Veya, veyahut.

Ben degül miyem semî ü yā basır
Yā hākīm ü **yā** 'ālīm ü **yā** hābīr
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra
24). [yā ü yā ü yā,]

yā vü yā: Ya...ya da bağlacı.

Virdügi **yā** onda **vü yā** beşdedür
Kim ra' iyyet kāmūsı bu işdedür
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra
13). [yā vü yā,]

yā yā: Cümlede eş görevli öğeler arasında kullanılır, ya... ya da bağlacı.

Yā hākīmün kavlin öğren zīnhār
Yā kerīmün fi' lin eyle ihtiyār
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 74, Mısra
18). [yā yā,]

(Mes. 93: m. 34; Mes. 65: m. 28;
Mes. 12: m. 22; Mes. 12: m. 68; Mes.
32: m. 106)

yā yāhūd: İki kelimeyi, iki kelime öbeğini veya iki cümleyi birbirine bağlar. Ya...yahut.

Ṭağda su **yā** ola **yāhūd** olmaya
İlla hergiz Dicle şusuz kalmaya
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra
81). [yā yāhūd,]

yaban: Kır, taşra. || Uzak.

Hem çelipāsın bırakmış **yabana**
Kesedurur şeyh zūnnārın yana
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra
61). [yabana, -a]

yaban: Kır, taşra.

Geldi keklik kim **yabandan** gelürem
Tağlar astındağı kandan gelürem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 33, Mısra 1*). [*yabandan, -dan*]

yabana at-: Önem vermemek, önemsiz görmek.

Âdemüñ baş ayağın şatar-ısañ
Almayalar **yabana atar-ısañ**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 52*). [*yabana atar-ısañ, -ar, --ısañ*]

(*Mes. 100: m. 8*)

yābandağı: Kır, çöl, sahra.

Ben evümde bulıçağ süsenleri
N'iderem **yābandağı** gülşenleri
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 136*). [*yābandağı,]*

yad: Yabancı, hasım kimse.

Biliş-iseñ aňlamazam ben seni
Yād-ısañ hōd neye şorarsın beni
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 68*). [*yād-ısañ, --ısañ*]

(*Mes. 65: m. 68; Mes. 72: m. 60; Mes. 72: m. 205*)

yad: Yabancı(lar).

‘Abdu'r-rezzāk idi ol ulu adı
Kim bilişdürür-idi Hakk’a **yadı**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 8*). [*yadı, -ı*]

(*Mes. 59: m. 12; Mes. 101: m. 50*)

yad: Hatıra || Akıl.

Şabrı yavlağ az u ‘ışkı çok olur
Ne ki **yādında** var-ısa yok olur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 98*). [*yādında, -ın, -da*]

yad: Hatır, dil. || Gönül.

Çünkü hamr içer dükeli mahv olur
Küllü **yādından** gider cāhil kalur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 100*). [*yādından, -ın, -dan*]

yad: Yabancı, garip.

Biliş adsuz çün ki sizden **yād-durur**
Hem bu iki ad dağı hūb ad-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 181*). [*yād-durur, --dur, -ur*]

yād eyle-: Hatırlamak, anmak.

Tańrı’nuñ kudretlerin **yād eyledi**
Muştafā’nuñ cānını şād eyledi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 127*). [*yād eyledi, -di*]

(*Mes. 12: m. 148*)

yād idem: Söz etmek, anmak.

Rahmetüñi eyle halka **yād idem**
Kim kāmusun kayğudan āzād idem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra 37*). [*yād idem, -em*]

yād iderüz: Hatırlamak, anmak.

Tańrı zıkrin şıdık-ıla **yād iderüz**
Muştafā’nuñ cānını şād iderüz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 133*). [*yād iderüz, -er, -üz*]

yād mısın: Yabancı mısın?

Yād mısın biliş mısın bilimezem
Anuñ-ıçun hıdmetüñi kılmazam
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 71*). [*yād mısın,]*

yād oldı: Hatırlamak, anmak.

Ögüñe düşdi meger ol dil-sitān
Pile **yād oldı** girü Hindüsitān
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 42*). [*yād oldı, -dı*]

yadırak: *Daha yabancı.*

Çün ümîdin kesdi ata anadan
Kim **yadırak** buldı yüz bîgāneden
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 30*). [*yadırak,]*

yağ: *Üst üste ve çok gelmek.*

Aldı mîhî eyle geçürdi taşa
Kim **yağa** mîh eyle batmaya hâşā
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 40*). [*yağa, -a]*

yağ: *Yağ.*

Datlurağdur bal-ıla **yağdan** delîm
Göksi çerb ü ağzı şîrîndür 'azîm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 45, Mısra 19*). [*yağdan, -dan]*

yağı: *Düşman.*

Degme şār çün bizden iltür nāmesin
Bu şārî sen aç **yağı** dut kâmusin
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 146*). [*yağı,]*

yağlu: *Yağı çok olan.*

Kim aruk tavşan yiyince ol ulu
Bir semiz **yağluyı** eylensün ülü
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 166*). [*yağluyı, -yı]*

yağlu: *Yağlı || Bol, cömert.*

Dili gaybetden anuñ bağılu gerek
Sözi şîrîñ ü aşî **yağlu** gerek
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 12*). [*yağlu,]*

yağmā eyle-: *Yağmalamak, talan etmek.*

Bir büt îmānını **yağmā** eyledi
Saçı küfri anı Tersā eyledi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 13, Mısra 35*). [*yağmā eyledi, -di]*

(*Mes. 14: m. 15*)

yağma kılam: *Yağmalamak.*

Rûm ili bütlerini peydā kılam
Dağı Çîn bütlerini **yağma kılam**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 24*). [*yağma kılam, -am]*

yağmur: *Yağmur.*

Yemlihā eydür bilür-iseñ eyit
Kim nedür **yağmur** u yā nedür bulut
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 152*). [*yağmur,]*

(*Mes. 72: m. 150*)

yağmur olur: *Yağmur olmak.*

Bu buhār u toz u dütün kim ağıar
Yokaru **yağmur olur** yire yağar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 158*). [*yağmur olur, -ur]*

yāhūd: *Veya.*

Şeyh eydür cānuñ eyüligine
Ne gümān **yāhūd** ne beñzer cān tene
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 74*). [*yāhūd,]*

(*Mes. 81: m. 142*)

yāhūt: *Ya da, veya.*

Döndi kim ol 'avrat ardınça vara
Kendü kim **yāhūt** evi kanda şora
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 54*). [*yāhūt,]*

yak: *Ateşe vermek; yok etmek.*

Eyle dut kim bizüm ili **yaqasın**
Pādişāhlar-ıla nite çıkasın
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 39*). [*yaqasın, -asın]*

yak: *Yakmak, ateşe vermek.*

Secde kıl bütlere vü Kur'an'ı **yaq**
Hamr iç îmānuñı gözden bırak

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 73). [yak,]

(Mes. 15: m. 66; Mes. 72: m. 58; Mes. 105: m. 48; Mes. 94: m. 46)

yakdı cānumı: Eziyet etmek; üzmek, acı çektirmek, can yakmak.

Dīnüm iletdi vü **yakdı cānumı**
Küfre ırgürdi kamu imānumı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 165). [yakdı cānumı,]

yakın: Yakın.

Ol bize yavlaq **yakın** u fażlı bol
Biz ırağ andan hezārān sāle yol
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 31). [yakın,]

(Mes. 32: m. 106; Mes. 105: m. 119)

yakın: Yakın tarafına, yakınına.

Mekke'nün çün **yakınına** geldiler
Mekke yakın-ıduğunu bildiler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 133). [yakınına, -in, -a]

(Mes. 5: m. 179; Mes. 91: m. 225)

yakın: Yak(ın)laştığını.

Mekke'nün çün yakınına geldiler
Mekke **yakın-ıduğunu** bildiler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 134). [yakın-ıduğunu, --ı, -duğ, -in, -ı]

(Mes. 91: m. 226)

yakın: Yakın, arada az mesafe bulunan.

Ne baş ol yoldan şıgar u ne ayak
Bize **yakın** ol yol u saña ırağ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 64). [yakın,]

(Mes. 88: m. 67; Mes. 105: m. 50)

yakın gel-: Yaklaşmak.

Her biri bir hisset-ile şāhına
Çün **yakın geldi** şehūñ dergāhına
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 100). [yakın geldi, -di]

(Mes. 32: m. 58; Mes. 30: m. 12)

yakınırak: Daha yakın.

Kimse benden **yakınırak** varmadı
Aña vü bunça nişānın virmedi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 51). [yakınırak,]

yakın: Doğru, sahih, gerçek. || Şüphesiz, doğru, gerçek.

Bu **yakīne** katmaz-ısañ sen şeki
Nite Mecnūn bir ola Leylī iki
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 103). [yakīne, -e]

yakīn: Şüphesiz, mutlaka.

Rızkuñ ol vire ki Kur'an'da **yakīn**
Didi kim vallāhu hayru'r-rāzıkīn
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 121). [yakīn,]

yakīn ola: Şüphesiz olmak.

Kim **yakīn ola** size kim bī-gümān
Bī-nişāndan kimse vermeye nişān
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 3). [yakīn ola, -a]

yakmağa: Yakmak için.

Bir ilan kim od urıcağ **yakmağa**
Kimse kōrkar şūretine bakmağa
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 82, Mısra 11). [yakmağa,]

(Mes. 86: m. 7)

yakşı: Güzel.

Yazlu dīvārında nakşı **yakşı** çok
Olmaya bir reng kim ol evde yok

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 61). [yakşı,]

yākūt: Kırmızı renkli değerli taş.

La'l gülnār oldu vü **yākūt** gül
Tāze yavlağ bülbül ü fertüt gül
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 37). [yākūt,]

yalan: Doğru olmayan, gerçeğe uymayan söz, yalan.

Her ne millet var-ısa **yalan-durur**
Dīn benüm-durur ki cāvidān-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 13). [yalan-durur, --dur, -ur]

(Mes. 5: m. 194; Mes. 5: m. 313; Mes. 61: m. 17; Mes. 61: m. 13; Mes. 62: m. 19; Mes. 63: m. 3; Mes. 63: m. 42; Mes. 63: m. 48; Mes. 63: m. 50; Mes. 63: m. 155; Mes. 63: m. 45; Mes. 63: m. 188; Mes. 63: m. 190; Mes. 63: m. 204; Mes. 63: m. 212; Mes. 63: m. 183; Mes. 63: m. 186; Mes. 63: m. 241; Mes. 63: m. 91; Mes. 63: m. 52; Mes. 72: m. 70; Mes. 72: m. 555; Mes. 85: m. 4; Mes. 90: m. 51)

yalan eylevelüm: Yalan eylemek, yalanlamak.

Gerçekin āhır kime söylevelüm
Kağı birini **yalan eylevelüm**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 158). [yalan eylevelüm, -y, -elüm]

yalan iş: Doğru olmayan, gerçeğe uymayan söz eylemi.

Kemter iş-ile kim işledi vezīr
Yalan iş gerçekden oldu dil-pezīr
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 182). [yalan iş,]

(Mes. 63: m. 40)

yalan kılurlar: Yalanlamak.

Anda kim **yalan kılurlar** hıdmeti
Biz dahı gerçek Muḥammed ümmeti
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 107). [yalan kılurlar, -ur, -lar]

yalan ol-: Asılsız olmak.

Bunça kişi da'vi 'āşıklık kıla
Anda kamu da'vası **yalan ola**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 148). [yalan ola, -a]

(Mes. 63: m. 215; Mes. 63: m. 219; Mes. 61: m. 26; Mes. 85: m. 11)

yalan söyle-: Gerçeğe uymayan şeyler söylemek; aldatmak maksadıyla bilerek söylenen gerçeğe aykırı, asılsız söz söylemek.

'Avrata toğru sözi devlet-durur
Er ki **yalan söyledi** 'avrat-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 62, Mısra 10). [yalan söyledi, -di]

(Mes. 22: m. 134; Mes. 51: m. 32; Mes. 65: m. 87; Mes. 61: m. 11; Mes. 62: m. 1; Mes. 62: m. 18; Mes. 61: m. 7; Mes. 84: m. 40)

yalan söz: Doğru olmayan, gerçeğe uymayan konuşma.

'Ākıbet ben didüğüm oldu girü
Kim **yalan söz** nite vara ilerü
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 206). [yalan söz,]

(Mes. 91: m. 223)

yalan ura: Yalan söylemek.

Mu'tekid bir uluyı arturmağa
Yalan ura mı aña qadr urmağa
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 44). [yalan ura, -a]

yalançılığ: Yalan söz söyleme, yalancı olma.

Her kimün **yalançılığ-ısa** işi
Gırçekine dahı inanmaz kişi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 62, Mısra 15). [yalançılığ-ısa, --ısa]

yaln: Alev.

Yüzi cennet **yalıñı** düzağ gibi
Gözlerinden yaş akar ırmağ gibi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 23*). [*yalıñı, -ı*]

(*Mes. 94: m. 45; Mes. 105: m. 41; Mes. 103: m. 83*)

yalın ayak: *Yalın ayak; çıplak ayak.*

Yalın ayak baş açık girür yola
Kim 'aceb şeyhi girü kanda bula
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 17*). [*yalın ayak,]*

yalın ayak baş açık: *Yalın ayak, başı açık; çok perişan kılıkta.*

Geldi bir sergeşte vü şürîde-dil
Yalın ayak baş açık bergeşte-dil
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 10*). [*yalın ayak baş açık,]*

yalıñ olur: *Soyunmuş olmak.*

Büşr varur bir ırak yirde durur
Yemlihä **yalıñ olur** küpe girür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 336*). [*yalıñ olur, -ur*]

yalınçak: *Çıplak.*

İledem destân u mekr ü sihr-ile
Bir **yalınçak** tenden on gönlek bile
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 89, Mısra 10*). [*yalınçak,]*

yaluñ: *Sadece.*

Sen **yaluñuz** kamu 'âlem dînini
Nite bātıl kılasıñ 'aqluñ kanı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 121*). [*yaluñuz, -uz*]

yaluñuz: *Yalnız, sadece.*

Biz degülüz **yaluñuz** putlar tapan
Kamu 'âlemdür putuñ naşşın öpen
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 37*). [*yaluñuz,]*

(*Mes. 14: m. 48; Mes. 52: m. 31; Mes. 56: m. 50; Mes. 66: m. 152; Mes. 68: m. 11; Mes. 71: m. 44; Mes. 72: m. 566; Mes. 78: m. 5; Mes. 78: m. 19; Mes. 84: m. 59; Mes. 91: m. 290*)

yaluñuz: *Yalnız, tek başına.*

Pādişāhı ańlamışam n'ideyim
Yaluñuz bu yola nite gideyim
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 16*). [*yaluñuz,]*

(*Mes. 4: m. 34; Mes. 4: m. 36; Mes. 5: m. 47; Mes. 6: m. 19; Mes. 13: m. 7; Mes. 14: m. 57; Mes. 40: m. 9; Mes. 68: m. 30; Mes. 68: m. 22; Mes. 94: m. 13; Mes. 100: m. 2; Mes. 109: m. 19; Mes. 109: m. 21*)

yaluñuz kalıp: *Yalnız başına kalmak.*

Çıkıcağ güymeyiserem ben saña
Yaluñuz kalıp kaçırmağıl baña
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 174*). [*yaluñuz kalıp, -ıp*]

yalvar: *Birinden ısrarlı bir biçimde, kendine acındıracak sözlerle, saygılı bir biçimde bir şey istemek, yalvarmak.*

Kimseye **yalvarmaz** altun kim beni
Sevüñüz illā gören sever anı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 231*). [*yalvarmaz, -maz*]

(*Mes. 14: m. 36; Mes. 14: m. 64; Mes. 14: m. 61; Mes. 16: m. 54*)

yan: *Yanmak.*

Gözsüzi karañu ive givirtür
Bir mum ileyinde hoş **yanadurur**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 64*). [*yanadurur, -a, -dur, -ur*]

(*Mes. 94: m. 47*)

yan: *Yan, çevre, yakın.*

Ne şatasın ne alasın kimseden
Kim terāzū aşasın **yanuñda** sen
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 22*). [*yanuñda, -uñ, -da*]

yan: Tutuşmak, yanmak (iman nuru bağlamında).

Çün kim imān nûrî Safvân'da olur
Lâ-cerem Bulkâsım'ı görüp **yanur**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 286*). [*yanur, -ur*]

yan: Yanmak, tutuşmak.

İşbu od kim gönlüme düşdi benüm
Mum gibi **yandı** kamu cânım tenüm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 144*). [*yandı, -dı*]

(Mes. 8: m. 125)

yan: Taraf, cihet, yön.

Varayın Beytü'l-makdis'den **yaña**
Göreyim ne ilerü gelür baña
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 85*). [*yaña, -a*]

(Mes. 91: m. 145; Mes. 88: m. 105;
Mes. 1: m. 21; Mes. 5: m. 266; Mes.
13: m. 49; Mes. 30: m. 62; Mes. 30:
m. 250; Mes. 32: m. 94; Mes. 32: m.
142; Mes. 32: m. 166; Mes. 72: m. 67;
Mes. 78: m. 96)

yaña: Yine, tekrar.

Hem çelîpâsın bırakmış yabana
Kesedurur şeyh zünnârın **yana**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 62*). [*yana,]*

yañadan: Taraftan.

Bu **yañadan** ol tanuklar girdiler
Şehre vü dürlü haberler virdiler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 171*). [*yañadan,]*

yanan: Yanan ateşi.

Şem'i gözleri görenler yandurur
Yohsa gözsüz **yananı** söyündürür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 240*). [*yananı, -ı*]

yanar: Yanmak, tutuşmak.

Od içinde gönlü mum gibi **yanar**
Gözlerinden yaş yirine kan iner
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 3*). [*yanar,]*

yandı canı: Üzülmek, canı yanmak.

Leyli çün gördi ki bilmedi anı
Top köyündi gönlü vü **yandı canı**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 78*). [*yandı canı,]*

yandur: Yakmak, tutuşturmak.

Her çırağı kim gice gök **yandurur**
Şeyh anı bir âh-ıla söyündürür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 131*). [*yandurur, -ur*]

(Mes. 12: m. 145; Mes. 91: m. 6)

ya'ni: Kısacası, sözün kısası.

Var mıdur dir **ya'ni** 'âlemde kişi
Kim benüm-ile kıla ol bu işi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 213*). [*ya'ni,]*

yañıl: Yanılmak, hataya düşmek.

Bu Muhammed beni hergiz görmedi
Yañıluban baña rişvet virmedi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 234*). [*yañıluban, -ub, -an*]

yañıl: Şaşırmak, yanılmak.

Yañıla kuşlar dilin yüz nâz-ıla
Bundan örgene vü yüz biñ sâz-ıla
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 51*). [*yañıla, -a*]

yanında: Yanında.

Yırsüzi yırsüz katına iledüñ
Yırlüyi yırlü **yanında** bile'düñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 108, Mısra 16*). [*yanında,]*

yanında: Yan, taraf.

Degme bir **yanında** şeyhün üstüvār
Bir terāzū aşılı bir baqqāl-vār
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 17). [yanında,]

yap: Bina etme.

Kim ilan gibi ininden çün çıkar
Balta-y-ıla **yapduğı** burcı yıkar
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 82, Mısra 4). [yapduğı, -duğ, -ı]

yap: Yapmak (iş ve hareket bağlamında).

Nesne **yapmaya** ki girü yıkmaya
Bir gün ağzından eyü söz çıkmaya
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 43). [yapmaya, -ma, -ya]

yap: Yapmak, inşa etmek.

Düşdüm ol kayda ki çıkmağı muhāl
Yapdum ol seddi ki yıkmağı muhāl
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 166). [yapdum, -dum]

(Mes. 53: m. 56)

yap: Yapmak, işlemek (günah bağlamında).

Her ne kim senden yıkılmaqlık kopar
Tevbe bir demde anı girü **yapar**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 130). [yapar, -ar]

yapış: Yapışmak, tutmak.

Kendüzin andan kaçan fark eyleye
Yapışup anı dağı ğarq eyleye
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra 54). [yapışup, -up]

yapış: Yapışmak; bağlanmak, tutmak.

Niçe kim oğlan ataya anaya
Kuş niçe **yapışur-ısa** dāneye
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 26). [yapışur-ısa, -ur, --ısa]

yapış: (İş bağlamında) girişmek, ele almak.

Mālumuñ virdüm zekātın ehline
Müşkil işlerüñ **yapışdum** sehline
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 51, Mısra 28). [yapışdum, -du, -m]

yapış: Yapışmak || Yalvarmak.

Komaz-ısam girmeye baña söger
Yapışur-ısam durur beni döger
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 418). [yapışur-ısam, -ur, --ısa, -m]

yapış: Yapışmak, sürülmek.

Hubs anda mı **yapışur** cānlara
Yā irer mi bunda cān su 'bānlara
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 95, Mısra 15). [yapışur, -ur]

yār: Dost, arkadaş.

Söyler-idi kendüzi **yārı-y-ıla**
Çağırup eydür-idi zārı-y-ıla
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 115). [yārı-y-ıla, -ı, --y, --ıla]

(Mes. 50: m. 55; Mes. 53: m. 163;
Mes. 55: m. 14; Mes. 68: m. 60; Mes.
81: m. 175; Mes. 81: m. 176; Mes. 85:
m. 79)

yār: Sevgili, dost.

Yār eger olur-ısa kâfir dağı
Yār olğıl yāra vü yalvar dağı
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 35). [yār,]

(Mes. 14: m. 36; Mes. 22: m. 105;
Mes. 29: m. 13; Mes. 38: m. 12; Mes.
48: m. 13; Mes. 86: m. 19; Mes. 86:
m. 96; Mes. 88: m. 96; Mes. 88: m.
100; Mes. 97: m. 21; Mes. 91: m. 42)

yār: Yar, sevgili.

Yār-ıla yüz dürlü 'ayş ider-idi
Girü Şatt'a düşüben gider-idi
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 13). [yār-ıla, --ıla]

(Mes. 9: m. 12; Mes. 9: m. 54; Mes. 9: m. 56; Mes. 9: m. 47; Mes. 9: m. 49; Mes. 10: m. 155; Mes. 10: m. 169; Mes. 12: m. 95; Mes. 12: m. 101; Mes. 12: m. 125; Mes. 12: m. 205; Mes. 12: m. 206; Mes. 12: m. 133; Mes. 14: m. 41; Mes. 21: m. 10; Mes. 21: m. 15; Mes. 44: m. 23; Mes. 47: m. 94; Mes. 47: m. 146; Mes. 47: m. 133; Mes. 47: m. 134; Mes. 47: m. 160; Mes. 88: m. 117; Mes. 88: m. 119)

yār: Sevgili || Dost.

Şimdi kamu dünyādan iy nām-dār
Deyr baña yir ü tersā-beççe **yār**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 13, Mısra 20). [yār,]

(Mes. 15: m. 77)

yār: Sevgili || Allah.

Hūr-ıla aldamaya kimse bizi
Yārumuzuñ uçmağa beñzer yüzi
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 20, Mısra 22). [yārumuzuñ, -umuz, -uñ]

yār: Tanıdık, aşına; dost.

Aşlumuzda yüziçi kim var-ıdı
Yā şu-y-ıla kanķı biri **yār-ıdı**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 48). [yār-ıdı, --ı, -dı]

yār: Eş (olan).

Çün Muşibet-nāme 'Atţār irüre
Mantıku't-tayr'ı aña **yār** irüre
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 66). [yār,]

yār: Sevgili || Gülşehrî.

Kuş mişāli bunda 'Atţār'uñ-durur
Kalanını eyleyen **yāruñ-durur**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 70). [yāruñ-durur, -uñ, --dur, -ur]

yār eylerem: Dost, sevgili edinmek.

Her güli kim kendüme **yār eylerem**
Her gice vaşfını tekrār eylerem
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 7, Mısra 5). [yār eylerem, -r, -em]

yār idiserüz: Dost edinmek.

Mü'mini imānda **yār idiserüz**
Ka'be'yi bütlerden arıdısaruz
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 23). [yār idiserüz, -iser, -üz]

yār ol-: Sevgili, dost olmak.

Şeyh eydür ol bize çün **yār ola**
Kamu yārānlarımız ağıyār ola
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 57). [yār ola,]

(Mes. 11: m. 84; Mes. 14: m. 36)

yār ola: Yakın olmak.

Eyle dut kim 'ışķ saña **yār ola**
Kāfir-ile nite mü'min **yār ola**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 113). [yār ola, -a]

yār ola: Dost, yakın olmak.

Eyle dut kim 'ışķ saña **yār ola**
Kāfir-ile nite mü'min **yār ola**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 114). [yār ola,]

yār ol-: Dost, arkadaş olmak.

Şanma kim sen bunlara **yār olasın**
Dur git olmaya kim ağıyār olasın
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 111). [yār olasın, -asın]

(Mes. 12: m. 228; Mes. 14: m. 27;
Mes. 10: m. 134; Mes. 10: m. 148;
Mes. 47: m. 22)

yara: Uygun olmak, layık olmak.

Ben var-iken kim ola ayruk kişi
Kim başarmağa **yaraya** bu işi

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 23, Mısra 18). [yaraya, -ya]

(Mes. 76: m. 4)

yara-: Yarar sağlamak, faydalı olmak.

Maḥv işe gelür deñizde iy refîk
Naḥv-ıla kesmege **yaramaz** tarîk
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra 40). [yaramaz, -maz]

yāra ire: Yāra, sevgiliye ulaşmak.

Ḳamu 'ālemden kesüp **yāra ire**
Terk ide yāri vü Cebbār'a ire
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 55). [yāra ire,]

yarad: Yaratmak.

Pādişāh oldur ki şultān **yarada**
Ten dōride ḥalkā vü cān **yarada**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 31, Mısra 7). [yarada, -a]

(Mes. 31: m. 8)

yarad-: Yoktan var etmek, ortaya çıkarmak.

Nesneyi ol dāyim olan **yarada**
Gāh olan gāh olmayan ne dōride
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra 39). [yarada, -a]

yaradan: Yaratan, yaratıcı; Allah.

Bu cihān **yaradana** da'vet kıılır
Ḥalk zīrā Tañrı birliğin bilür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 191). [yaradana, -a]

(Mes. 25: m. 74; Mes. 47: m. 164;
Mes. 52: m. 42; Mes. 63: m. 139; Mes.
98: m. 25; Mes. 107: m. 142)

yaradan olur-isa: Yaratan olmak, yaratıcı konumunda bulunmak.

Tañrılık eyledüğin hōd ölmeye
Ḥalkı **yaradan olur-isa** revā
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 198). [yaradan olur-isa, -ur, --isa]

yaradıl: Yaratılmış, canlı varlıklar.

Anda kim her derde dermān kıldılar
Her **yaradılmışa** bir cān virdiler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 86). [yaradılmışa, -mış, -a]

varağ: Teçhizat, araç gereç || Hazırlık.

İşidūn iy ḳavm bī-noḳşān bilūn
Ḥāzır olup yol **varağını** kılūn
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 24). [varağını, -ın, -ı]

varağın eylediler: Hazırlık yapmak.

Ol gün anda hüdhüdi toyladılar
Yollarının **varağın eylediler**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra 40). [varağın eylediler,]

varağın kılıçak: Hazırlık yapmak.

Bunlar itlerden perişān olıçak
Her biri kaçmak **varağın kılıçak**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 72). [varağın kılıçak, -ıçak]

varağ it: Hazırlık yapmak.

Gelür-iseñ bu yola var **varağ it**
Yohsa gelme bizüm-ile tōne git
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 24, Mısra 25). [varağ it,]

yaramaz: Faydasız, boş; zararlı, kötü.

Bunlar eydür dünyāda yörür-iken
Yaramazı yöreden ḳorur iken
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 90). [yaramazı, -ı]

yaramaz: Faydasız, boş, gereksiz.

Ḥaḳ ḥarāmı hīç aña yidürmeye
Bir **yaramaz** söz aña didürmeye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 54). [yaramaz,]

yārān: Arkadaşlar, dostlar.

Şeyh ü **yārānlar** çün anda geldiler
Nāgehān ol manzārı hōş gördiler
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra
67). [yārānlar, -lar]

(Mes. 10: m. 47; Mes. 10: m. 168;
Mes. 12: m. 192; Mes. 13: m. 16; Mes.
14: m. 25; Mes. 14: m. 7; Mes. 15: m.
50; Mes. 15: m. 86; Mes. 15: m. 65;
Mes. 16: m. 92; Mes. 16: m. 97; Mes.
73: m. 9; Mes. 91: m. 257; Mes. 91:
m. 261; Mes. 105: m. 45)

yārān: Dostlar, sevgililer.

Şeyh ü **yārānlar** dükeli cem'-ile
Geldiler Rūm iline kamu bile
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra
53). [yārānlar, -lar]

(Mes. 11: m. 55; Mes. 11: m. 59; Mes.
11: m. 58; Mes. 12: m. 39)

yarar mı: Yaraşır mı, uygun düşer mi?

Baṇa bunun gibi hāl-ıla 'aceb
Kılmağa **yarar mı** sīmurğı taleb
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 48, Mısra
36). [yarar mı,]

yaraş: Yakışmak, uygun düşmek, layık ve
münasip olmak.

'Ādilūn şāzı **yaraşur** oynuma
Zālīmī öldür yazuğı boynuma
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 58, Mısra
11). [yaraşur, -ur]

yaraş: Yaraşmak, yakışmak.

Pādişāhlık iy birāder cāvidān
Dünyada sīmurğa **yaraşur** hemān
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 31, Mısra
6). [yaraşur, -ur]

(Mes. 93: m. 37)

yarasa gibi: Yarasa gibi.

Gündüzün **yarasa gibi** gizlenür
Gice güneş gibi rüşen görünür

(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra
17). [yarasa gibi,]

yaraşur: Yaraşır, yakışır, layıktır.

Ben anı kıldum ki benden **yaraşur**
Sen anı kılğıl ki senden **yaraşur**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra
59). [yaraşur,]

(Mes. 16: m. 160)

yarat: Meydana getirmek, yaratmak.

Biz **yaratduğ** biz bilevüz kulları
Kim girü bizden yañadur yolları
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra
95). [yaratduğ, -duğ]

(Mes. 1: m. 7; Mes. 83: m. 29; Mes.
52: m. 28)

yaraya mı: (İşe) yarar mı?

Cehl-ile şeyh olmağa **yaraya mı**
Yā demür darağ şaḳal daraya mı
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 67, Mısra
3). [yaraya mı,]

yāren: Dost, arkadaş.

Kim bu Gülşehrī kerīm erenlerūn
Nī'metini çok yidi **yārenlerūn**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 73, Mısra
26). [yārenlerūn, -ler, -ūn]

yarı: Yarısı.

Eydür armadum ben ol müşkilde rāy
Naḥvı eydür **yarı** 'ömrūn yoğa say
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra
16). [yarı,]

(Mes. 56: m. 18)

yarı bula: Sevgiliyi bulmak.

Kim kıla iḥlāş-ıla **yarı bula**
Anı kim ben kıldum esbi dīv ola
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
209). [yāri bula, -a]

yār-i çüst: Çevik, muntazam güzel.

Var-ıdı ol ortada bir **yār-i çüst**
Geldi şeyhe eydür iy 'ahdinde süst
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 13, Mısra
1). [yār-i çüst,]

yāri göresin: Sevgiliyi görmek. || Allah'ı
görmek.

Şehvetüñi ko ki 'ışka iresin
Kendüzüñ terk it ki **yāri göresin**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra
18). [yāri göresin, -e, -sin]

yāri kıldılar: Sevgiliyi edinmek. (Resul-i
Ekrem Hz. Peygamberimizi seçmek
bağlamında).

Kendü dīnlerine **yāri kıldılar**
Nāle vü feryād u zārī kıldılar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
85). [yāri kıldılar, -dı, -lar]

yār-ıçun: Sevgili için.

'İşk anı çün bir deve gibi yider
Yazılarda **yār-ıçun** toñuz güder
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
210). [yār-ıçun,]

yarın: Ertesi gün, yarın.

Şüreti eylemegil ma 'nīye büt
Gül bugün toğdı vü **yarın** öldi dut
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 8, Mısra
24). [yarın,]

yarın olmadı: Yarın olmak.

İkiñüz dañı şikārumsız bugün
Kim **yarın olmadı** vü hōş geçdi dün
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
174). [yarın olmadı, -ma, -dı]

yarısın: (Kalan) yarısı.

Yarısın kazandığınıñ yir-idi
Yarısın yoñsula virem dir-idi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
34). [yarısın,]

yarısın kazandığınıñ: Kazancının, gelirin
yarısı.

Yarısın kazandığınıñ yir-idi
Yarısın yoñsula virem dir-idi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
33). [yarısın kazandığınıñ,]

yarlıg: Emir, ferman.

Bilümüze **yarlıgı** kuşadalum
Dutmayanun başını uşadalum
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra
79). [yarlıgı, -ı]

yarsı gicenün: Gecenin yarısı.

Yarsı geçdi **gicenün** uyku-y-ıla
Toldı gök bahrı girü incü-y-ile
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra
43). [yarsı gicenün,]

yaş: Acı neticesinde ortaya çıkan üzüntü hali,
matem.

Her birisi **yasda** oturmuş-ıdı
Kendüden ümīdi götürmüş-idi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
263). [yasda, -da]

(Mes. 94: m. 68)

yaş eyleyem: Yasa çevirme; üzüntü, keder ve
mateme boğmak.

Diler-isem 'āsīyi hāş eyleyem
Dilemezsem düğünü **yaş eyleyem**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra
88). [yaş eyleyem, -y, -em]

yāsemen: Yasemin çiçeği.

Nesteren hatmīya nāz eyler-idi
Yāsemen nesrīn-ile söyler-idi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
24). [yāsemen,]

yasını dut-: Kötü bir olay sonunda acı ve
üzüntü duymak; yas tutmak.

Ne ki yārānları var-ısa anuñ
Yasını dutmuşlar-ıdı tavşanuñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
262). [yasını dutmuşlar-ıdı, -mış, -lar,
--ı, -dı]

(Mes. 94: m. 43)

yaşlu gözin: Gözü yaşlı; gözyaşı içinde olma durumu.

Ol yazuklu kim dutar **yaşlu gözin**
Yigdür ol erden kim öger kendüzin
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra
59). [yaşlu gözin,]

yasta: Yaslanmak.

Niçe cāh-ı menzilet isteyessin
Başuñı şeh çignine **yastayasın**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 31, Mısra
10). [yastayasın, -ya, -sın]

yasta: Yaslamak, dayamak.

Başumuzu kılıça **yastayalum**
Leşkere bir pādīshāh isteyelüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 3, Mısra
11). [yastayalum, -y, -alum]

(Mes. 38: m. 13; Mes. 60: m. 99)

yaş: Gözyaşı.

Gözlerinden kan akıtmış **yaş-ıla**
Hem şımış nākūsını bir taş-ıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra
59). [yaş-ıla, --ıla]

yaş: Su; deniz.

Vardı şarda işlerin gördi girü
Geçdi çok **yaşı** vü geçdi çok kuru
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra
92). [yaşı, -ı]

yaş: Yayın kırışını gevşetmek; düz hâle getirmek || Kırmak.

Müdde'inüñ yayını **ysmak** gerek
İki dillünün dilin kesmek gerek

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 49, Mısra
17). [ysmak, -mak]

yaş: Gizlenmek, saklanmak.

Çün gice müşkin çār örtündi başa
Gitdi gündüz şāhidi yüzün **yaşa**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra
40). [yaşa, -a]

yat: Yatmak, uyumak.

Çün beyān oldı ne kim bahş itdiler
Geçdiler ol sözden ü hōş **yatdılar**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
262). [yatdılar, -dı, -lar]

yat: Hüner, usul, üslup.

Degme ağız bilmeye sözüñ **yatın**
Cevheriler bile gevher kıymatın
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
323). [yatın, -ın]

yat: Yatmak, bulunmak.

Eydür āhır dünyādan çün gitdüñüz
Gür içinde ölügen çok **yatduñuz**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra
56). [yatduñuz, -du, -ñuz]

(Mes. 89: m. 7)

yat: Bir yere veya bir şeyin üzerine boylu boyunca uzanmak; yatmak.

Hvōca gördi tūtısı ölü **yatur**
Tūtısından ol kafaş tolu **yatur**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra
112). [yatur, -ur]

(Mes. 110: m. 7; Mes. 66: m. 26)

yat: (Yılanın) halka durumunda kıvrılıp toplanmak, çöreklenmek.

Ol karında kim ilan **yatdı** niçün
Deşni-y-ile deşmedüñ anı bugün
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra
77). [yatdı, -dı]

yat: Yol; hizmet, iş.

Ben ki yolu düzdüm anuñ **yatına**
Kapusından irdüm anuñ katına
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 141*). [*yatına, -ın, -a*]

yat: Vaziyet, durum.

Varma zinhār ol kişinüñ katına
Kim düziser seni kendü **yatına**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra 56*). [*yatına, -ın, -a*]

yatlu: Kötü, fena || Acı.

Ol ağacüñ kim yemişi tatlıdur
Sen ağacüñ kim yemişi **yatludur**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 106, Mısra 10*). [*yatludur, -dur*]

yatmak: Yaşamak, bulunmak.

Gül diken içinde **yatmak** hayf ola
Aşlını kişi unıtmak hayf ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 1, Mısra 14*). [*yatmak, -*]

yāver: Yardımcı.

Hüdhüd eydür 'adl ser-leşker-durur
Dīne püşt ü devlete **yāver-durur**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 58, Mısra 2*). [*yāver-durur, --dur, -ur*]

yavlak: Pek, çok.

Ol bize **yavlak** yakın u fażlı bol
Biz ırağ andan hezārān sāle yol
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 31*). [*yavlak, -*]

(*Mes. 22: m. 127; Mes. 5: m. 166; Mes. 10: m. 2; Mes. 14: m. 3; Mes. 14: m. 43; Mes. 16: m. 56; Mes. 25: m. 80; Mes. 27: m. 39; Mes. 32: m. 70; Mes. 32: m. 89; Mes. 36: m. 23; Mes. 48: m. 14; Mes. 50: m. 28; Mes. 50: m. 64; Mes. 53: m. 71; Mes. 53: m. 93; Mes. 53: m. 102; Mes. 54: m. 9; Mes. 55: m. 25; Mes. 65: m. 66; Mes. 66: m. 64; Mes. 68: m. 75; Mes. 71: m. 18; Mes.*

72: m. 406; Mes. 72: m. 438; Mes. 72: m. 529; Mes. 72: m. 554; Mes. 73: m. 24; Mes. 78: m. 10; Mes. 81: m. 85; Mes. 82: m. 2; Mes. 84: m. 18; Mes. 85: m. 79; Mes. 87: m. 26; Mes. 88: m. 33; Mes. 91: m. 38; Mes. 91: m. 242; Mes. 94: m. 14; Mes. 94: m. 66; Mes. 88: m. 33; Mes. 91: m. 38; Mes. 91: m. 242; Mes. 94: m. 14; Mes. 94: m. 66; Mes. 102: m. 38)

yavlak: Kötü, fena.

İlla **yavlak** hālete düşmiş 'azīm
Kamu şuçını bağışlamış Kerīm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 53*). [*yavlak, -*]

(*Mes. 63: m. 92; Mes. 81: m. 70; Mes. 91: m. 148; Mes. 97: m. 37*)

yavlak: Büyük, fena, kötü (hata bağlamında).

Mecnun eger yüz olur-ısa revā
Leyli iki olduğı **yavlak** hatā
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 106*). [*yavlak, -*]

yavlak: Pek, çok; çok iyi.

Hikmeti vü hey'eti vü mantıķı
Añladum **yavlak** u bildüm taḥķīķi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 12*). [*yavlak, -*]

(*Mes. 54: m. 23; Mes. 55: m. 51; Mes. 57: m. 36; Mes. 63: m. 146; Mes. 65: m. 130; Mes. 66: m. 13; Mes. 72: m. 120*)

yavlak: Fena, kötü (beddua bağlamında).

Eytdiler iy cānavarlaruñ şahı
Begleri **yavlak** dutar yoḥsul ahı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 58*). [*yavlak, -*]

yavlak az: Çok az.

Şabrı **yavlak az** u 'ışķı çok olur
Ne ki yādında var-ısa yoķ olur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 97*). [*yavlak az, -*]

yavlak çok: Pek çok.

Bîşede yimiş ağaçları üküş
Alma **yavlak çok** u dadı ança hōş
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 24*). [*yavlak çok,]*

yavlak eyü: Çok iyi, gayet güzel.

Dilkü eydür re'yüñüz **yavlak eyü**
Yok-durur bu danışıkda hîç kayu
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 29*). [*yavlak eyü,]*

yavlak hûb: Çok iyi.

Sekizinçi gök ulü'l-'azme behişt
Oldı **yavlak hûb** u key 'ālî sirîşt
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 97, Mısra 4*). [*yavlak hûb,]*

yavru: Yeni doğmuş hayvan, yavru (Evlat, çocuk anlamında).

Ol bize bu sāzı öğretmiş ola
Yavru ana pîşesin dutmuş ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 84*). [*yavru,]*

(*Mes. 27: m. 34; Mes. 27: m. 41; Mes. 94: m. 52; Mes. 27: m. 9; Mes. 27: m. 39; Mes. 27: m. 56; Mes. 27: m. 14; Mes. 27: m. 21; Mes. 27: m. 25; Mes. 27: m. 45; Mes. 27: m. 53; Mes. 27: m. 62; Mes. 27: m. 63; Mes. 27: m. 32; Mes. 27: m. 44; Mes. 27: m. 28; Mes. 27: m. 19; Mes. 27: m. 30; Mes. 27: m. 49; Mes. 27: m. 11; Mes. 27: m. 29; Mes. 27: m. 15; Mes. 27: m. 59; Mes. 27: m. 10; Mes. 27: m. 75; Mes. 27: m. 24; Mes. 27: m. 10*)

yavru: Yeni doğmuş hayvan, yavru.

Bu çemen Gülşehri'nün böstânıdır
Tavuğ u kaz **yavrusı** destânıdır
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 26, Mısra 32*). [*yavrusı, -sı]*

yavu kıl-: Kaybetmek, yitirmek.

Şârda dahı ben kaçan sensüz olam
Yâ seni **yavu kılup** kimi bulam

(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 146*). [*yavu kılup, -up]*

(*Mes. 69: m. 224*)

yavu kılunmadı: Yitmek, yitip gitmek, kaybolmak.

Bunçalar dirile hōd bilinmedi
Ol ölüp dahı **yavu kılunmadı**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 94, Mısra 76*). [*yavu kılunmadı, -ma, -dı-un, -ma, -dı]*

yavu var-: Kaybolmak, zayi olmak; unutulmak.

Yavu var bir haftada kim dünyada
Kalmasun nām u nişānuñ iy gedā
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 97*). [*yavu var,]*

(*Mes. 69: m. 139; Mes. 63: m. 89; Mes. 63: m. 72*)

yavuk: Yakın olmak, yaklaşmak.

Gözlü ne kim gice **yavıkuşar**
Girü irtel olıcağaz bulısar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 221*). [*yavıkuşar, -ul, -ısar]*

yavukıl: Yakın olmak.

Bunça altun ma'deni bulınmadı
Bu demür kânı **yavukılınmadı**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 278*). [*yavukılınmadı, -ın, -ma, -dı]*

yavukul: Kaybetmek.

Yidüğini kişi **yavukulısar**
Virdüğünün birine on bulısar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 74, Mısra 13*). [*yavukulısar, -ısar]*

yavuz: Kötü, fena.

Yavrıma her kim **yavuz** şanur-ısa
Yâ bulara söyleyüp dinür-ise
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 15*). [*yavuz,]*

(Mes. 50: m. 31; Mes. 50: m. 32; Mes. 65: m. 64; Mes. 65: m. 141; Mes. 66: m. 52; Mes. 71: m. 65; Mes. 85: m. 72; Mes. 95: m. 3; Mes. 95: m. 12; Mes. 95: m. 13; Mes. 95: m. 18; Mes. 101: m. 28; Mes. 101: m. 7)

yavuz işden: Kötü iş.

Yavuz işden tevbe kıl iy nâmdâr
Muştafâ yolını eyle ihtiyâr
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 90, Mısra 45). [yavuz işden, -den]

yavuz ol-: Fena, kötü olmak.

Ne günâh itdüm senüñ haqquñda ben
Âdemî bunça **yavuz ola** ki sen
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 58). [yavuz ola, -a]
(Mes. 105: m. 50; Mes. 51: m. 20)

yavuzırak: Daha kötü.

Degme nev'üñ dünyada var bir işi
Âdemîden **yavuzırak** yok kişi
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 240). [yavuzırak,]

yavuzlık: Kötülük, fenalık.

Hâri kesüñ bağbâna dınmañuz
Güllere zînhâr **yavuzlık** şanmañuz
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 170). [yavuzlık,]
(Mes. 95: m. 3; Mes. 53: m. 6; Mes. 65: m. 140; Mes. 85: m. 72; Mes. 95: m. 17)

yavuzlık kılmağıl: Kötülük yapmak.

Eylük idene **yavuzlık kılmağıl**
Tûti-y-ıla karğa gibi olmağıl
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 49, Mısra 37). [yavuzlık kılmağıl, -ma, -ğıl]

yay: İki ucu arasında bir kiriş gerili olan, eğri ve esnek ok atma aleti; yay.

Müdde'inüñ **yayını** yasmak gerek
İki dillünüñ dilin kesmek gerek
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 49, Mısra 17). [yayını, -in, -ı]

(Mes. 95: m. 3; Mes. 45: m. 15; Mes. 72: m. 15; Mes. 75: m. 65; Mes. 107: m. 8)

yay gibi: Yay gibi, yaya benzer (sevgilinin kaşları).

Burka' altından oturmuş ay gibi
Kırpügi oklar u kaşı **yay gibi**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 514). [yay gibi,]

yay gibi: Yay gibi, yaya benzer.

Bir kız üstinde oturur ay gibi
İki kaşı ok atar bir **yay gibi**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 70). [yay gibi,]

yayan: Yayan, yürüyen.

Geldiler hurrem halîfe katına
Kimi **yayan** kimi binmiş atına
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 106). [yayan,]

(Mes. 73: m. 5)

yaz: İşlemek, kazımak.

'Âlemi başdan başa gezdüm kamu
Hâturuma nakşını **yazdum** kamu
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 4, Mısra 6). [yazdum, -du, -m]

yaz: Yaz mevsimi.

Yaz anuñ yüzi katında güz gibi
Zülfî gice 'arızı gündüz gibi
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 77). [yaz,]

yaz: Yazmak, işlemek. (Bir konuyu ele almak bağlamında).

Kurup yüz taşnîf ü dînde **yazdıdı**
Şeyh Qur'ân'da key üstâd-ıdı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
97). [yazdıdı, -dı, -dı]

Bunlar eydür nâmeyi biz n'iderüz
Nâmeler **yazan** katına giderüz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra
84). [yazan,]

yaz: Yazmak, çizmek.

Şu yüzine **yazar-ısañ** yüz hisâb
Bir sâ'atda kâmusı ola hârâb
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 28, Mısra
7). [yazar-ısañ, -ar, --ı, -sañ]

yaz: Kaleme almak, yazmak.

Gülşarı'n Gülşehrî çün mülki **yazar**
Sen gid ol hûd kendü milkinde gezer
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra
125). [yazar, -ar]

(Mes. 60: m. 52; Mes. 31: m. 13)

yaz: Yazmak; kazımak.

Senden ol günden ki ben azmışvanın
Hâturuma nakşuñı **yazmışvanın**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra
120). [yazmışvanın, -mış, -van, -ın]

yaz: Yazmak, işlemek.

Degme kişi adını bu deftere
Yazamaz kim beñzeye degme ere
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra
54). [yazamaz, -amaz]

yaz: Yazmak, söylemek.

Kimsenem yok ne varın saña **yazam**
'Avrat alam saña hân-u-mân düzem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
473). [yazam, -am]

yaz: İlkbahar || Huzurlu, mutlu zamanlar.

Nite olısar benüm anda işüm
Yaza kanda irişe anda kışum
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 89, Mısra
44). [yaza, -a]

yazan: Yazan kişi.

yazar-ısam deftere: Deftere yazmak, kayıt altına almak.

Ben ruķümü **yazar-ısam deftere**
Dercini kıla 'Utârid yüz pare
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra
39). [yazar-ısam deftere, -ar, -ısa, -m]

yazdı berâtını: Ferman yazmak; emir vermek.
(kader bağlamında).

Aldı mevt anuñ hayâtını dañı
Yazdı çarh anuñ **berâtını** dañı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra
104). [yazdı berâtını, -nı]

yazı: Kır, ova.

Kim meger bir **yazıda** bağ ergavân
Bitmiş-idi yöresinde za'ferân
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra
11). [yazıda, -da]

(Mes. 60: m. 59; Mes. 91: m. 260;
Mes. 93: m. 37; Mes. 13: m. 44; Mes.
26: m. 16; Mes. 32: m. 41; Mes. 47:
m. 38; Mes. 47: m. 37; Mes. 50: m. 77;
Mes. 60: m. 16; Mes. 12: m. 210)

yazı: Kır, ova || Yer.

Geze gümrâhlığ-ıla her **yazıda**
Kim Müsülmânları yoldan azıda
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra
59). [yazıda, -da]

yazla: Yazın göçülen ya da gezmeye gidilen
yüksek, serin yer, yayla.

Ne bile kim **yazla** şarda kışladı
Dükelin ümmü'l-habâyış işledi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
151). [yazla,]

yazlu: Yazılı, çizili.

Yazlu dīvārında nakşı yakşı çok
Olmaya bir reng kim ol evde yok
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 61*). [yazlu,]

(Mes. 53: m. 74; Mes. 53: m. 77)

Zerķ-ıla niçe **yazuğa girelüm**
Şıdķ-ıla maķşūdumuza irelüm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 123*). [yazuğa girelüm, -elüm]

(Mes. 72: m. 112; Mes. 66: m. 14)

yazlu şüret: Görünüşte.

Ol hevā çün hemdemi olur-ıdı
Yazlu şüret ādemī olur-ıdı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 20*). [yazlu şüret,]

yazuğı boynuma: Günahı benim boynuma.

‘Ādilūñ şāzı yaraşur oynuma
Zālīmı öldür **yazuğı boynuma**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 58, Mısra 12*). [yazuğı boynuma,]

yazma: Yazmak, çizmek.

Yazmaya şu üstine nakşı kişi
Şuya tekye uranuñ yildür işi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 28, Mısra 17*). [yazmaya, -ya]

yazuk: Yazık; günah.

Tevbe şuyı hışm odın söyündürür
Rahtını **yazuqlaruñ** köyündürür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 104*). [yazuqlaruñ, -lar, -uñ]

yazu: Kır, ova, düzlük.

Şubḥ-dem bir **yazuda** kim nevbahār
Dökmiş-idi yire dürr-i şāhvār
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 3, Mısra 3*). [yazuda, -da]

(Mes. 72: m. 111; Mes. 76: m. 7; Mes. 76: m. 12; Mes. 76: m. 8; Mes. 76: m. 15; Mes. 77: m. 3; Mes. 77: m. 10; Mes. 78: m. 36; Mes. 78: m. 5; Mes. 78: m. 34; Mes. 78: m. 38; Mes. 78: m. 53; Mes. 78: m. 16; Mes. 78: m. 26; Mes. 78: m. 19; Mes. 85: m. 96; Mes. 97: m. 16; Mes. 98: m. 54)

yazuğ: Günah.

Ben bu zühd ü arılığ-ıla kaçan
Olmayam müzdi **yazuğundan** seçen
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 26, Mısra 20*). [yazuğundan, -ın, -dan]

yazuk işle-: Günah işlemek.

Bir **yazuk** ben **işledüm** dir ḥōr bana
Bir güneh sen eyledüñ lāyık saña
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 85*). [yazuk işledüm, -dū, -m]

(Mes. 60: m. 16; Mes. 53: m. 12; Mes. 55: m. 48; Mes. 77: m. 12; Mes. 77: m. 15; Mes. 77: m. 17; Mes. 78: m. 23; Mes. 78: m. 100; Mes. 78: m. 3; Mes. 78: m. 11; Mes. 78: m. 21; Mes. 78: m. 31; Mes. 85: m. 94; Mes. 98: m. 59)

(Mes. 98: m. 62; Mes. 53: m. 16; Mes. 94: m. 66)

yazuğ işleyen: Günah işleyen (kimse).

Yazuğ işleyen şevāba ire mi
Yā günāha Tañrı müzdi vire mi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 76, Mısra 17*). [yazuğ işleyen,]

yazuk kılar: Günah işlemek.

Bunça yıldur kim bular **yazuk kılar**
Ḥazretüme ol yazuk ma'lüm olur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 35*). [yazuk kılar, -ur]

(Mes. 78: m. 61; Mes. 78: m. 39)

yazuğa gir-: Günaha girmek.

yazuklu: Günahkâr.

Azı kaçan begeneler çoklular
Müzde kanda ireler **yazuklular**

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 76, Mısra 10). [yazuklular, -lar]

(Mes. 78: m. 59; Mes. 78: m. 58)

yazular: Kır, ova.

Ten tağından çün temāsā idesin
Çok toñuzlar **yazularda** güdesin
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 216). [yazularda, -da]

ye: Yemek.

İşlerümi ben bitürsem yig-durur
İşlemedin ne **yer-isem** yig-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 106). [yer-isem, -r, --ise, -m]

(Mes. 91: m. 110)

ye: Yemek, yutmak.

Çün ki mānī' olmaya kim hey deye
Ehremenler ādemīleri **yeye**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 50). [yeye, -ye]

veg: Daha iyi, daha üstün.

Eydür az mikdār var bende kerem
Eydür ol **veg** kamudan iy muhteşem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 124). [veg,]

(Mes. 81: m. 128; Mes. 83: m. 16)

yeksān ola: Bir, eşit, aynı seviyede olmak.

Hüdhüd eydür 'ilm eri sultān ola
'Ālim ü cāhil kaçan **yeksān ola**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 55, Mısra 2). [yeksān ola, -a]

(Mes. 44: m. 8)

yekşenbe: Birinci gün, pazar günü.

Oldı şenbe hüdā-vendi Zuhal
Güneşüñ **yekşenbe** oldı bī-halel

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 276). [yekşenbe,]

yel gibi: Rüzgâr gibi.

Yügürü var yügürü gel **yel gibi**
Yohsa kanuñ akıduram seyl gibi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 31). [yel gibi,]

(Mes. 88: m. 43)

yem: Yem, yiyecek.

İlla **yem** gerek olıcağ etüme
Kim getüre kısmetümi katuma
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 113). [yem,]

yemiş: Meyve.

Ol **yemişler** ben kaçan yiye-y-idüm
Kim yiyüp girü kúsam diye-y-idüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 89). [yemişler, -ler]

(Mes. 106: m. 9; Mes. 106: m. 10;
Mes. 106: m. 14)

yemlihā: Yemliha (özel isim).

Yemlihā eydür bilür-iseñ eyit
Kim nedür yağmur u yā nedür bulut
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 151). [yemlihā,]

(Mes. 72: m. 155; Mes. 72: m. 167;
Mes. 72: m. 179; Mes. 72: m. 191;
Mes. 72: m. 195; Mes. 72: m. 217;
Mes. 72: m. 288; Mes. 72: m. 233;
Mes. 72: m. 245; Mes. 72: m. 249;
Mes. 72: m. 265; Mes. 72: m. 266;
Mes. 72: m. 271; Mes. 72: m. 289;
Mes. 72: m. 310; Mes. 72: m. 315;
Mes. 72: m. 333; Mes. 72: m. 336;
Mes. 72: m. 375; Mes. 72: m. 403;
Mes. 72: m. 425; Mes. 72: m. 174;
Mes. 72: m. 366; Mes. 72: m. 388;
Mes. 72: m. 347)

yemlihā halkına: Yemliha'nın eşine. (halk kelimesi eş, hanım anlamında kullanılmıştır).

Sevdügi hicri çün anı tağladı
Yemlihā halkına göñlin bağladı

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 506). [yemlihā halkına,]

yemlihā'nuñ hātunın: Yemliha'nın eşi.

Kim meger ersüz-ise anı ala
Yemlihā'nuñ hātunın daħı bile
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 502). [yemlihā'nuñ hātunın,]

yene: Yine, tekrar.

Dīne deġşürmiş **yene** tersālğı
‘İzze irürmiş girü rüsvālğı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 63). [yene,]

(Mes. 15: m. 118; Mes. 60: m. 41;
Mes. 60: m. 42; Mes. 66: m. 1; Mes.
66: m. 2; Mes. 69: m. 85; Mes. 89: m.
7)

yer: Yer, toprak.

‘Adl-ıla da‘vī kılam u güç yete
Kim toħumsuz daħl **yerlerde** bite
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 57, Mısra 26). [yerlerde, -ler, -de]

yer öper: Yer öpmek: Bir büyüğün önünde eğilmek.

Giceye deġin bir ırġat bil deper
Gice bir aqça alup yüz **yer öper**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 74). [yer öper, -er]

yer yüzinden: Yeryüzü.

Bir zamāndan gördiler yıldızları
Yer yüzinden göge çıkdı sözleri
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 208). [yer yüzinden, -n, -den]

yeşil: Yeşil renk.

Aġzı tolu şekker ü tonı **yeşil**
Şaru ayaġı vü minķārı kızıl
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra 3). [yeşil,]

(Mes. 40: m. 34; Mes. 53: m. 28; Mes.
53: m. 60; Mes. 53: m. 75; Mes. 53:
m. 79; Mes. 53: m. 75; Mes. 53: m. 79;
Mes. 53: m. 98; Mes. 53: m. 75; Mes.
53: m. 84; Mes. 63: m. 131; Mes. 72:
m. 183)

yet: El vermek, kâfi gelmek.

‘Adl-ıla da‘vī kılam u güç **yete**
Kim toħumsuz daħl yerlerde bite
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 57, Mısra 25). [yete, -e]

yet: Yetişmek, ulaşmak.

Gel kaçalum kim bize **yetmeyeler**
Tizirek kim irüben dutmayalar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 109). [yetmeyeler, -me, -ye, -ler]

yeter: Yeter! Kâfi! || Başka bir şey istemez.

Bunça kân üstinde kim keklik öter
Bir güher bulur-ısa aña **yeter**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 33, Mısra 16). [yeter,]

yetim: Zavallı, muhtaç, kimsesiz.

Ussuñı başuña dirşür iy **yetim**
Kıatı sözler çıkar aġzuñdan ‘azım
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 33). [yetim,]

(Mes. 5: m. 49)

yetmiş: Yetmiş sayısı.

Tācı şaġ ayasına dutmış-ıdı
Biri eydür kanadı **yetmiş-idi**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 68). [yetmiş-idi, --i, -di]

yeyesi: Yiyecek, yemek.

Halı üstinde geçer Büşr oturur
‘Avrat ilerü **yeyesi** getürür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 398). [yeyesi,]

veyesi vü geyesün: Yiyecek ve giyecek.

Ulu kişi olgıl işlerden ırak
Yeyesi vü geyesün halka bırak
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 109, Mısra 8*). [*yeyesi vü geyesün,]*

vezdecerd: Yezdgird diye de anılır. Sasani hükümdarı Behram-ı Gûr'un babasıdır.

Rüstem'üñdür bu il ü Rüstem benem
Tâc u taht u **Yezdecerd** ü Cem
benem (*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 184*). [*yezdecerd,]*

yığ: Tepeleme bir yığın hâline gelecek şekilde üst üste koymak.

Anda kim ben cem ' idem cevherleri
Deñize beñzer **yığam** gevherleri
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 33, Mısra 20*). [*yığam, -am]*

(*Mes. 94: m. 30*)

yığ: Toplamak, yığmak. (ölçmek, ölçüyü kaldırmak bağlamında kullanılmıştır).

Eydür ol kañğı terâzûya şığa
Yâ ol ağırlığa batman kim **yığa**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 134*). [*yığa, -a]*

yık: Bozmak, tahrip etmek, devirmek.

Müdde'iler mülkine akın salısaruz
Kanda kim büthâne var **yıkısaruz**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 18*). [*yıkısaruz, -ısar, -uz]*

yık: Yıkma, ortadan kaldırmak, yok etmek.

Dünyaya hîç istemez kim baķam
'Ömr bünyâdın dilerem kim **yıkam**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 19, Mısra 22*). [*yıkam, -am]*

(*Mes. 23: m. 20; Mes. 30: m. 245; Mes. 39: m. 16; Mes. 63: m. 165; Mes. 82: m. 4; Mes. 97: m. 35; Mes. 97: m. 37; Mes. 100: m. 30; Mes. 10: m. 166; Mes. 16: m. 78*)

yık: Yıkma; devirmek.

Ol el ardıyla beni bir kez kaķan
Rüstem'i atdan yir üstine **yıķan**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 226*). [*yıķan, -an]*

(*Mes. 30: m. 132; Mes. 30: m. 158*)

yık: Yıkma, bozmak.

Nesne yapmaya ki girü **yıķmaya**
Bir gün ağzından eyü söz çıķmaya
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 43*). [*yıķmaya, -ma, -ya]*

(*Mes. 100: m. 84*)

yık: Yıkma.

Ança kal'a üstine çıķmışvanın
Ança burcı mekr-ile **yıķmışvanın**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 89, Mısra 24*). [*yıķmışvanın, -mış, -van, -ın]*

(*Mes. 101: m. 2*)

yıkıl: Uzaklaşmak, yok olmak.

Her ne kim senden **yıķılmaķlık**
kopar
Tevbe bir demde anı girü yapar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 129*). [*yıķılmaķlık, -maķ, -lık]*

yıl: Sene, yıl.

Kim olınçaķ üç yüz altmış gün **yıla**
İkimüz 'ömri geçürevüz bile
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 201*). [*yıla, -a]*

yılan: Sürüngenlerden, ayaksız, ince ve uzun olanların genel adı, yerdegezen, uzun hayvan, yılan.

Kim **yılan** var karnuñ içinde senüñ
Çâresin bilmeye-y-idüm hîç anuñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 83*). [*yılan,]*

(*Mes. 66: m. 88; Mes. 82: m. 14; Mes. 82: m. 15*)

yılduz: Yıldız.

Bu ne **yılduzdur** anı tañlar mısın
Yâ evi kañğı-durur añlar mısın
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 229*). [*yılduzdur, -dur*]

(*Mes. 72: m. 207*)

yıllar: *Yıllarca, senelerdir.*

Kim şifâ bulmak-ıçun birez tenüñ
Od içinde yanısar **yıllar** cânüñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 82*). [*yıllar,]*

(*Mes. 40: m. 44; Mes. 66: m. 103; Mes. 105: m. 79*)

yırt: *Yırtmak, parçalamak.*

Âdemîler derisin **yırtar** dişüñ
Herze söylemek-durur her gün işüñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 49, Mısra 31*). [*yırtar, -ar*]

(*Mes. 66: m. 86; Mes. 91: m. 184*)

yi-: *Yemek.*

Kim bu Gülşehrî kerîm erenlerüñ
Ni metini çok **yidi** yârenlerüñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 73, Mısra 26*). [*yidi, -di*]

(*Mes. 87: m. 5; Mes. 91: m. 102; Mes. 107: m. 45; Mes. 66: m. 90; Mes. 12: m. 169; Mes. 12: m. 104; Mes. 18: m. 6; Mes. 22: m. 142; Mes. 23: m. 22; Mes. 25: m. 5; Mes. 29: m. 14; Mes. 29: m. 10; Mes. 29: m. 19; Mes. 30: m. 235; Mes. 31: m. 27; Mes. 32: m. 69; Mes. 32: m. 15; Mes. 32: m. 112; Mes. 50: m. 6; Mes. 55: m. 38; Mes. 58: m. 24; Mes. 59: m. 3; Mes. 59: m. 17; Mes. 60: m. 98; Mes. 60: m. 9; Mes. 61: m. 5; Mes. 63: m. 210; Mes. 63: m. 211; Mes. 64: m. 3; Mes. 65: m. 48; Mes. 65: m. 51; Mes. 65: m. 45; Mes. 65: m. 46; Mes. 66: m. 32; Mes. 66: m. 35; Mes. 66: m. 41; Mes. 66: m. 49; Mes. 66: m. 37; Mes. 66: m. 46; Mes. 66: m. 45; Mes. 66: m. 89; Mes. 71: m. 35; Mes. 72: m. 547; Mes. 73: m. 14; Mes. 74: m. 9; Mes. 81: m. 50; Mes. 84: m. 38; Mes. 86: m. 9; Mes. 87: m. 11; Mes. 87: m. 13; Mes. 87: m. 12; Mes. 87: m. 5; Mes. 87: m. 14; Mes. 91: m. 156; Mes. 91: m. 165; Mes. 91: m. 94; Mes. 91: m. 109; Mes.*

91: m. 205; Mes. 91: m. 140; Mes. 93: m. 33; Mes. 93: m. 34; Mes. 105: m. 16; Mes. 105: m. 15; Mes. 106: m. 14; Mes. 108: m. 43; Mes. 110: m. 20; Mes. 5: m. 44; Mes. 91: m. 90; Mes. 68: m. 38)

yi: *Yiyecek.*

İki pulı yok cihânda sayası
Bir sokum etmegi yokdur **yiyesi**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 116*). [*yiyesi, -y, -esi*]

(*Mes. 5: m. 118*)

yi: *Yemek (kafasına tokmak yemek bağlamında).*

Yüz çekiç her bir başına **yidi**
Birisi dögen kişiye ne didi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 189*). [*yidi, -di*]

yi: *Yemek || Maruz kalmak (aşk acısı bağlamında).*

İrdi bir hâle ki hem-dem bulmadı
Yidi bir zağmı ki merhem bulmadı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 6*). [*yidi, -di*]

yi: *Yemek, yutmak.*

‘İşk odın ol kim şeker gibi **yidi**
Çi yigit ‘ışka vü çi koca didi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 69*). [*yidi, -di*]

(*Mes. 17: m. 11; Mes. 47: m. 31; Mes. 59: m. 9*)

yi: *Yemek || Faydalanmak.*

Yıllar ağı içdi bir şâhib-nazar
Kim biz uş şimdi **yirüz** şehd ü şeker
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 104*). [*yirüz, -r, -üz*]

yi: *Yemek || Elde etmek.*

Bu dükānda kendü rızkum **yir-iken**
Bu mürid ü ol muhibdür dir-iken

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 17). [yir-iken, -r, --iken]

(Mes. 72: m. 8)

yi: Yemek; geçimini sağlamak, harcamak.

Yarısın kazandığını **yir-idi**
Yarısın yohsula virem dir-idi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 33). [yir-idi, -r, --i, -di]

yi: Kaplamak, bürünmek. (Pas, kir bağlamında).

Āyināyı jengi **yimeden** düriş
Şaykal-ıla bir şafāsına iriş
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 77, Mısra 7). [yimeden, -me, -den]

yi: Yemek || Hayatını tüketmek.

Ne ilikdördüm-ise saña didüm
Kamusın fışk u fücür-ıla **yidüm**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 89, Mısra 40). [yidüm, -dü, -m]

vid: Çekerek peşinden götürmek, beraberinde götürmek.

Devemüzi her birümüz **yidelüm**
Gelünüz kim yine Rüm'a gidelüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 1). [yidelüm, -elüm]

(Mes. 30: m. 96)

vid: Götürmek, çekmek.

Ulu yol şahşı ulu şehre **yider**
Kiçi yol tağlar arasına gider
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 71). [yider, -er]

(Mes. 79: m. 10; Mes. 12: m. 209)

yidi: Yedi sayısı. (Cehennem yedi tabakasına istinaden).

Şeyh eydür düzaḥı söyündürem
Yidisın bir āh-ıla köyündürem

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 16). [yidisın, -sin]

yidi: Yedi (sayı).

Vardı ol göz açıcı göz açmağa
Yidi ev yaptı göze ot saçmağa
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 56). [yidi,]

(Mes. 72: m. 221; Mes. 97: m. 30; Mes. 100: m. 63)

yidi biñ yıl: Yedi bin yıl.

Yidi biñ yıl uçdılar bülbül gibi
Bir nefeslik gitmediler gül gibi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 35). [yidi biñ yıl,]

yidi gün: Yedi gün, yedi günlük zaman dilimi.

Gözin açar **yidi gün** tımār ider
Andan ol evden ikinçiye gider
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 65). [yidi gün,]

(Mes. 53: m. 67; Mes. 72: m. 508)

yidi günden: Yedi gün, yedi günlük zaman dilimi.

Yidi günden şöıra gerdege girür
'Avratuñ burka' yüzinden götürür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 509). [yidi günden, -den]

yidi iklîmi: Yedi ülke || Bütün dünya.

Adumuz çün **yidi iklîmi** dutar
Bir şar-ıla işümüz nite biter
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 147). [yidi iklîmi, -i]

(Mes. 30: m. 260; Mes. 68: m. 12)

yidi kez: Yedi kez.

Eydür anı bu terāzū dartamaz
Yiri batman eyler-isem **yidi kez**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 156). [yidi kez,]

yidi seyyāre: *Yedi gezegen.*

Gök tokuzdur yidisinde seyr ider
Yidi seyyāre de burcına gider
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 222*). [*yidi seyyāre,]*

yidi tamu: *Cehennemin yedi tabakası.*

Hem cemād u nāmı vü hayvān-durur
Yidi tamu bu yidi erkān-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 97, Mısra 30*). [*yidi tamu,]*

yidi vādī: *Yedi vadi (talep, aşk, marifet, tevhid, bî-hôd, hayret, fenâ).*

Yidi vādī var bu yolda bî-kerān
Menzili ırak u yolu bî-nişān
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 104, Mısra 5*). [*yidi vādī,]*

yidi yüz on yidi yıl: *Yedi yüz on yedi (717) sene.*

Yidi yüz on yidi yıl olmuş-ıdı
Hicrete kim bu gül açılmış-ıdı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 17*). [*yidi yüz on yidi yıl,]*

yidil: *Yol gösterilerek bir yöne doğru sevk edilmek, birinin kılavuzluğunda gitmek.*

Dünya varlığı göz-ile aňlanur
Gözsüz işi **yidilüben** taňlanur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 44*). [*yidilüben, -üben]*

yidinçi: *Yedi sayısının sıra sıfatı, altıncıdan sonra gelen.*

Gözsüz ol **yidinçi** evde çün durur
Gözi açılmış olur bakar görür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 69*). [*yidinçi,]*

(*Mes. 53: m. 125; Mes. 53: m. 59; Mes. 53: m. 68*)

yidinçi: *Yedinci (kişi).*

Dek biregü bellü gelsün nāmdār
Yohsa ol olsun **yidinçi** nāme-dār
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 220*). [*yidinçi,]*

(*Mes. 69: m. 212; Mes. 69: m. 118; Mes. 69: m. 116; Mes. 69: m. 188*)

yidinçi: *Yedinci kitap (Gülşehri'nin Feleknâme'si).*

Bunların altı kitābı var 'ayān
Bu Felek-nāme **yidinçidür** hemān
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 216*). [*yidinçidür, -dür]*

yidinçi gökde: *Yedinci gök. (Cennetin katmanları bağlamında).*

Hem **yidinçi gökde** buldılar rüsül
Cenneti vü çaldılar anda dühül
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 97, Mısra 5*). [*yidinçi gökde, -de]*

yidinçi olur-ısañ: *Yedinci kişi olmak.*

İşbu biz altıya bî-hırş u hevā
Sen **yidinçi olur-ısañ** key revā
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 208*). [*yidinçi olur-ısañ, -ur, --ısañ]*

yidügi: *Yediği (şey).*

Ādemiler sözleridür didügi
Dāyimā şehd ü şekerdür **yidügi**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 66*). [*yidügi,]*

(*Mes. 50: m. 48*)

yidügin: *Yediğini.*

Çaçar-iken nāgeh etegin başar
Sürçer aňsuzda vü **yidügin** kuşar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 66*). [*yidügin,]*

(*Mes. 74: m. 13*)

yidügün: *Yediğin (şey).*

Yidüğüñ gevdeñde şehvet artura
Virdüğüñ seni kazādan kırtara
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 74, Mısra 11*). [*yidüğüñ,]*

(*Mes. 74: m. 15*)

vidür: Yedirmek, yemesini sağlamak.

Eydür iy kardaş sen işbu atları
Süredur **vidürüp** işbu otları
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 168*). [*vidürüp, -üp]*

(*Mes. 59: m. 13; Mes. 59: m. 5; Mes. 65: m. 53; Mes. 108: m. 32; Mes. 110: m. 39*)

vidürmek: Yedirmek; öldürmek.

Mālı **vidürmek** gerek kim hāl ola
Yoḥsa yinmeyen saña ne māl ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 36, Mısra 17*). [*yidürmek,]*

yig: Bir başkasından daha çok beğenilip tercih edilen, üstün görülen.

Ol cihānuñ fahrı vü halkuñ **yigi**
Âḫiret şultānı vü dünyā begi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 3*). [*yigi, -i]*

yig: Daha iyi.

Eyle kim senden ziyāna vardı iş
Saña giley itmesevüz **yig-imiş**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 258*). [*yig-imiş, --i, -miş]*

(*Mes. 7: m. 26; Mes. 12: m. 104; Mes. 17: m. 43; Mes. 17: m. 44; Mes. 19: m. 34; Mes. 19: m. 26; Mes. 25: m. 38; Mes. 25: m. 101; Mes. 26: m. 26; Mes. 25: m. 101; Mes. 26: m. 26; Mes. 30: m. 46; Mes. 30: m. 303; Mes. 30: m. 304; Mes. 30: m. 236; Mes. 32: m. 120; Mes. 32: m. 128; Mes. 32: m. 128; Mes. 33: m. 17; Mes. 35: m. 14; Mes. 35: m. 26; Mes. 36: m. 14; Mes. 36: m. 21; Mes. 36: m. 22; Mes. 45: m. 37; Mes. 45: m. 38; Mes. 63: m. 128; Mes. 71: m. 16; Mes. 72: m. 187; Mes. 85: m. 176; Mes. 87: m. 5; Mes. 91: m. 105; Mes. 91: m. 106; Mes.*

110: m. 36; Mes. 111: m. 38; Mes. 111: m. 50)

yig: Çiğ, pişmemiş; olgunlaşmamış.

Dünyayı ol **yig** ki terk eyleyevüz
Âḫiret bāzārını söyleyevüz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 5*). [*yig,]*

yig: Daha iyi, daha üstün.

Yig-ise senden koyuban kaçasın
Alu olur-ısa kanın içesin
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 269*). [*yig-ise, --ise]*

(*Mes. 50: m. 40; Mes. 50: m. 74; Mes. 53: m. 164; Mes. 55: m. 19; Mes. 55: m. 30; Mes. 55: m. 7; Mes. 55: m. 8; Mes. 63: m. 236; Mes. 78: m. 63; Mes. 78: m. 63; Mes. 78: m. 60; Mes. 80: m. 10; Mes. 81: m. 122; Mes. 85: m. 81; Mes. 87: m. 6; Mes. 91: m. 279; Mes. 91: m. 280; Mes. 96: m. 59; Mes. 100: m. 39; Mes. 100: m. 108; Mes. 100: m. 53; Mes. 104: m. 38*)

yig eyledi: Üstün kılmak.

Âḫiretde kamudan **yig eyledi**
Ḥaḳ bizi vü cennetinde toyladı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 143*). [*yig eyledi, -di]*

yig gele: Üstün gelmek.

Dartar-ısam kıymeti artuḳ gele
Dükeli 'ālemden ü hem **yig gele**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 82*). [*yig gele, -e]*

yig gör-: Üstün görmek.

Seni benden ne kadar **yig gördiler**
Kim beni ḳapularından sürdiler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 65*). [*yig gördiler, -di, -ler]*

(*Mes. 25: m. 52; Mes. 63: m. 167*)

yig ol-: Daha iyi, daha üstün olmak.

Kāfir ü 'ādil delīm **yig** ehl-i dād
Kim Mūsūlmān **ola** vü zālīm-nihād
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 58, Mısra
6). [yig ola, -a]

(Mes. 91: m. 279; Mes. 96: m. 5; Mes.
74: m. 21; Mes. 91: m. 192; Mes. 5:
m. 305; Mes. 12: m. 196; Mes. 21: m.
14; Mes. 35: m. 28; Mes. 5: m. 310;
Mes. 104: m. 48; Mes. 106: m. 18)

yig olan: Daha iyi, daha üstün olan.

Qavl ü fi 'li **yig olan** yigrek ola
Kim dükeli leşkere ol beg ola
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra
55). [yig olan, -an]

yigid: Genç.

Yigid er kıocalıcağ kıarı olur
Arısuz tön yuyıcağ arı olur
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 77, Mısra
5). [yigid,]

yigid: Yiğit, yürekli.

Bir mücerred **yigid-idi** pāk-bāz
Gün uzun oruç dün dölpi namāz
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
29). [yigid-idi, --i, -di]

yigid: Genç, yiğit.

Kimi ben bir kıocayam dir oturur
Kimi ben bir **yigidem** dir terk urur
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra
70). [yigidem, -em]

yigil içgil: Ye iç; eğlen.

Sen **yigil içgil** temāšā eylegil
Halkı benüm mālüm-ıla toylağıl
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
475). [yigil içgil, -gil]

yigirek: Daha iyi.

Alurağ dīni götüre aradan
Yigirek dīni oldur durıdan

(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra
26). [yigirek,]

yigit: Genç.

'İşk odın ol kim şeker gibi yidi
Çi **yigit** 'ışka vü çi kıoca didi
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
70). [yigit,]

(Mes. 12: m. 120; Mes. 44: m. 38;
Mes. 80: m. 19)

yigit: Delikanlı, genç insan, yürekli kimse.

Kamu şehir **yigitleri** yüz gül gibi
Terbiyesi oldılar bir kıul gibi
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
485). [yigitleri, -ler, -i]

yigitlik: Gençlik, delikanlılık çağı.

Puhteler dirliğ-ile devlet bulur
Hām olur ol kim **yigitlikde** ölür
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra
30). [yigitlikde, -de]

yigitlik itmek: Genç olmak; genç olmasını
beklemek.

Kıocadan **yigitlik itmek** hoş degül
Aslan-ıla itlik itmek hoş degül
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
57). [yigitlik itmek, -mek]

yigitlik yoldur: Gençlik zamanı.

Ol beşinçi ev **yigitlik yoldur**
Ol kim altınçı kıocalıq hālīdūr
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra
123). [yigitlik yoldur, -dur]

yigreg: Daha iyi, üstün.

Eydür āhır bu selāmı virmesem
Yigreg-idi kıanlarına girmesem
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra
84). [yigreg-idi, --idi]

(Mes. 83: m. 15; Mes. 100: m. 48)

vigreg: *En üstün.*

Enbiyānuñ **yigregidür** Muştafā
Hüccet ü bürhān buña eyler vefā
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 51*). [*yigregidür, -i, -dür*]

vigrek: *Nitelikçe daha üstün olan, daha iyi.*

Rehber olmağa meger hüdhüd gele
Kim yolu Gülşehrī'den **vigrek** bile
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 3, Mısra 24*). [*yigrek,]*

(*Mes. 71: m. 26; Mes. 100: m. 41*)

vigrek: *Daha iyi, hayırlı.*

‘İşk-ıla kâfir yola **vigrek** gele
Ol Müsülmān’dan kim ol bî-‘ışk ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 81*). [*yigrek,]*

vigrek: *Daha iyi.*

Anda kûl olunca sîmurğa Hümā
Bunda ol **vigrek** ki şultānlık uma
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 23, Mısra 26*). [*yigrek,]*

(*Mes. 55: m. 20*)

vigrek ola: *Nitelikçe daha üstün, daha iyi olmak.*

İt vefā eyler kişiye iy yigit
Yigrek ola yüz münāfıkdan bir it
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 87, Mısra 8*). [*yigrek ola, -a*]

(*Mes. 100: m. 55; Mes. 110: m. 50*)

vigren: *İğrenmek.*

Namaz evvel ol kılandan **vigrenür**
Andan ol namaz kılıcı osanur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 289*). [*yigrenür, -ür*]

(*Mes. 22: m. 116; Mes. 63: m. 8; Mes. 71: m. 30; Mes. 81: m. 56; Mes. 81: m. 48*)

vik: *Yiğ, yeğ; iyi.*

Katı ot gerek ki düşe cûşa dîk
Yüz hümā sîmurğa kûl olsa **yik**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 24, Mısra 4*). [*yik,]*

yiksân: *Eşit, aynı, farksız.*

Gözsüzüñ kim derdi bî-dermān-durur
İrtesiyle gicesi **yiksân-durur**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 224*). [*yiksân-durur, --dur, -ur*]

yiksân ola: *Bir, eşit, aynı seviyede olmak.*

Mālî çün harc itmeyesin hāl-ıla
Saksılar **yiksân ola** ol māl-ıla
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 36, Mısra 10*). [*yiksân ola,]*

yil: *Yel, rüzgar.*

‘İşkî **yilinden** çırağı söyünür
Nāzûk endāmı güneşden köyinür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 21*). [*yilinden, -in, -den*]

(*Mes. 39: m. 68; Mes. 72: m. 37; Mes. 72: m. 520; Mes. 87: m. 2; Mes. 91: m. 7; Mes. 111: m. 5*)

yil: *Yel, esinti (gelip geçici, boş bağlamında).*

Yazmaya şu üstine nakşî kişi
Şuya tekye uranuñ **yildür** işi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 28, Mısra 18*). [*yildür, -dür*]

yil kova: *Boş gezen, gereksiz işler peşinde dolaşan (TS: 245).*

Bāyezîd'e şeyh dir-iseñ revā
Yohsa ayruk şeyhi ko kim **yil kova**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra 34*). [*yil kova,]*

yile gide: *Heder olmak, boşa gitmek.*

Kimde kim yokdur bu altı hāşiyet
Renci kamu **yile gide** ‘ākıbet

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 20). [yile gide, -e]

yili ese: Hükmü sürmek.

Niçe kim anda anuñ **yili ese**
Nesne getürdüklerin senden kese
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 209). [yili ese, -e]

yime: Yemek yeme işi, yemek.

Et **yimeyüp** kâni' olayım direm
Anuñ uçun günde bir süñük yirem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 23, Mısra 21). [yimeyüp, -yüp]

yime: Yemesin!.

Kimse şekker şanup ağu **yimeye**
Yâ güneş aydın degüldür dimeye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 229). [yimeye, -y, -e]

yime: Yeme!

Sen kim evvel la'net İblîs'e didüñ
Tañrı **yime** didüğün niçün yidüñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 38). [yime,]

yimeg-ile uykuður: Yemek ve uyku.

Ten metā'ı **yimeg-ile uykuður**
Dañı şehvet kim dükeli kayğudur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 61). [yimeg-ile uykuður, -dur]

yimek: Yemek.

Az yiyen kişi kaçan şayru ola
Çok **yimekden** günde yüz kişi öle
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 78). [yimekden, -den]

(Mes. 91: m. 85; Mes. 109: m. 18)

yimek içmek: Yeme içme.

Ben aña gel bunça lezzet sür direm
'İşret eyle **yimek içmek** gör direm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 68). [yimek içmek,]

yimek içmekleri vü lezzetleri: Yeme içme ve tüm lezzetler.

Ben dañı yüz zevkî yüz 'işretleri
Yimek içmekleri vü lezzetleri
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 110). [yimek içmekleri vü lezzetleri,]

yimemek: Yememe durumu.

Yimemekden tab'ını tiz itmeye
Çünkü şıhhat buldı perhiz itmeye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 49). [yimemekden, -den]

yimeyeler kayu: Sıkıntı çekmek.

Bize uçmak viriser Tañrı diyü
Yimeyeler tamu odından **kayu**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra 48). [yimeyeler kayu,]

yimez: Yememek.

Kimsenüñ avladuğın hōd **yimezem**
Siz getürüñ ben yiyeyim dimezem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 29, Mısra 9). [yimezem, -em]

yimezsın harām: Haram yemek, hakkı olmayan bir şey yapmak.

Er hālāla eylese biñ ihtirām
Sen **yimezsın** gün uzun illā **harām**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 70). [yimezsın harām,]

yimiş: Yemiş, meyve.

Her biri bir **yimişi** dirmek gerek
Gülleri Gülşehrî'ye virmek gerek
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 46, Mısra 21). [yimişi, -i]

(Mes. 66: m. 49; Mes. 82: m. 20; Mes. 96: m. 48; Mes. 96: m. 57; Mes. 105: m. 9; Mes. 106: m. 8; Mes. 106: m. 15; Mes. 106: m. 3)

yimiş ağaçları: Meyve ağaçları.

Bişede **yimiş ağaçları** üküş
Alma yavlağ çok u dadı ança hoş
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 23*). [*yimiş ağaçları,]*

vin: Yenmek, mağlup etmek.

'Işk **yindi** 'aqlum-ıla cānumı
Küfre degşürdi kamu imānumı
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 171*). [*yindi, -di]*

(*Mes. 30: m. 233; Mes. 90: m. 50; Mes. 110: m. 51*)

vin: Yemeğe elverişli olmak, yenmek.

Koyunuñ karın bağursağı **yine**
Ādemüñ kimse göricek yigrene
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 55*). [*yine, -e]*

yine: Yeniden, tekrar.

Devemüzi her birümüz yidelüm
Gelüñüz kim **yine** Rüm'a gidelüm
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 2*). [*yine,]*

(*Mes. 78: m. 99; Mes. 84: m. 98; Mes. 85: m. 109; Mes. 11: m. 77*)

yine: Bununla birlikte, ayrıca.

Tañrı'nuñ farzın getürdüm yirine
Sünnetin Paygāmberüñ kıldum **yine**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 51, Mısra 24*). [*yine,]*

(*Mes. 85: m. 49*)

yine: Aynı zamanda.

Bunça kez dünyāyı deryā görmişem
Yine deşt ü kūh u şahrā görmişem
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 34*). [*yine,]*

yine: Buna rağmen, yine de.

Niçeme kim bāğ u gülzārı ola
Yine ol acı yimiş bārı ola
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra 48*). [*yine,]*

yine kim: Yine de, sonunda.

Yine kim her bir tapu anuñ-durur
Dünyada kamu kapu anuñ-durur
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 151*). [*yine kim,]*

yiñen: Yenen, mağlup eden kişi.

Ol biri eydür ki İblisi **yiñen**
Olmaya illā bu telbisi **yiñen**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 33*). [*yiñen,]*

(*Mes. 11: m. 34*)

yiñi: Yeni, şimdi.

Yiñi başlamış-ıdı dahı söze
Düşmedüg-idi henüz key ağıza
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 25*). [*yiñi,]*

vinmeyen: Yen(il)meyen, harcanmayan
(varlık, mal bağlamında).

Mālı yidürmek gerek kim hāl ola
Yohsa **vinmeyen** saña ne māl ola
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 36, Mısra 18*). [*vinmeyen,]*

yir: Yer, mekan.

Geldi gül vaqtı girü kim bülbülün
Bāğ ola **yiri** vü bōstānlar gülün
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 7, Mısra 20*). [*yiri, -i]*

(*Mes. 1: m. 20; Mes. 1: m. 17; Mes. 35: m. 3; Mes. 55: m. 5; Mes. 93: m. 27; Mes. 108: m. 22; Mes. 72: m. 384; Mes. 84: m. 142; Mes. 55: m. 6; Mes. 60: m. 50; Mes. 65: m. 14; Mes. 84: m. 141; Mes. 90: m. 20; Mes. 110: m. 7*)

yir: Toprak, yer. || Dünya, yeryüzü.

Yirde dihkān ez-ķader renc iledür
Tarladan anbārına genc iledür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 57, Mısra 23*). [yirde, -de]

(Mes. 1: m. 18)

yir: Yer, mekan || Yurt, diyar.

Ne **yirüñdür** bu maħalle durmağa
Ne maķāmuñdur bu yir oturmağa
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 7*). [yirüñdür, -üñ, -dür]

(Mes. 13: m. 20)

yir: Yemek.

Eyle aldı yār elinden sāğarı
İçdi kim **yir-idi** şehd ü şekkeri
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 96*). [yir-idi, --i, -di]

(Mes. 18: m. 12)

yir: Makam, mevki.

Çün dürüst oldı hisābuñuz tamām
Andan oldı **yirüñüz** dārü's-selām
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 78*). [yirüñüz, -üñüz]

(Mes. 86: m. 10)

yir: Bulunulan, yaşanılan bölge, mekan.

Geldi ķaz ortalarına key arı
Kim hemişe şu içindedür **yiri**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 26, Mısra 2*). [yiri, -i]

yir: Yer, mekan; durum, konum.

Kim benüm şulţān bilegidür **yirüm**
Her ne kim göñlüm dilegidür **yirüm**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 29, Mısra 3*). [yirüm, -üm]

(Mes. 29: m. 4)

yir: Yer, arz, zemin; toprak.

Ķorķudan ol atları sürer-iken
Ayağ altından **yiri** dürer-iken
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 118*). [yiri, -i]

(Mes. 94: m. 73; Mes. 30: m. 94; Mes. 30: m. 226; Mes. 72: m. 307)

yir: Yer, zemin, yeryüzü.

Çün bunuñ korķusı öğinde biter
Atları yirinde kor **yirler** yiter
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 230*). [yirler, -ler]

(Mes. 63: m. 136; Mes. 63: m. 140; Mes. 72: m. 255; Mes. 81: m. 90; Mes. 81: m. 156; Mes. 97: m. 32; Mes. 55: m. 12; Mes. 55: m. 13; Mes. 63: m. 200; Mes. 91: m. 36; Mes. 1: m. 19; Mes. 3: m. 4; Mes. 15: m. 55; Mes. 3: m. 4; Mes. 30: m. 64; Mes. 30: m. 84; Mes. 30: m. 88)

yir: Yer, mekan. || İbadethane.

Çok kişi **yiri** münācātı ola
‘İşk anı rindī ħarābātī kıla
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 11*). [yiri, -i]

yir: Bulunduğu yer.

Bunlar anuñ geldüğün çün gördiler
Ķamu bī-ħöd **yirlerinden** durdılar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 268*). [yirlerinden, -ler, -in, -den]

yir: Yer, mekan; makam.

Kim birinüñ **yiri** ‘illiyyīn ola
Birisinüñ mevzi‘i siccīn ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra 7*). [yiri, -i]

yir dutdılar: Yer tutmak, yer edinmek.

Halk udından izlerin azıtdılar
Degmesi bir köşede **yir dutdılar**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 13, Mısra 52*). [yir dutdılar,]

yir gitdiler: Yol almak, yer katetmek.

Yola kamusı bile 'azm itdiler
Çün birez **yir** hüdhüd ile **gıtdiler**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra
64). [yir gıtdiler, -di, -ler]

yir gözi: Yeryüzü.

Yir gözi gök yüzine hayrân-ıdı
Gök dağı seyrinde ser-gerdân-ıdı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra
5). [yir gözi,]

yir öper: Huzuruna çıkılan kişiye duyulan
saygıyı ve minneti ifade için secde konumunda
yere kapanıp yeri öpme.

Eyle düşde büt katında **yir öper**
Kim şanasın Tañrı diyüben tapar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra
31). [yir öper, -er]

yir ü gög: Yer ve gök.

Eyle zârî kıldılar kim **yir ü gög**
Ol fiğândan ağladı vü qodı ög
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra
13). [yir ü gög,]

(Mes. 81: m. 144)

yir üstine: Zemin üzerine.

Oyn ide el ard-ıla bir kez kaçır
Rüstem'i atdan **yir üstine** yıkar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
132). [yir üstine,]

yir yir: Yer yer.

Çün işinde yok-durur hergiz şalâh
Lâ-cerem **yir yir** tolıcaq müsterâh
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 36, Mısra
26). [yir yir,]

yir yüzün dutdı: Dünyayı tutmak.

Ol meger Gülşehri adıdur kim ol
Yir yüzün dutdı kim ilte göge yol
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 109, Mısra
52). [yir yüzün dutdı, -dı]

yirden göge: Yerden göge (kadar); her taraf ||
Taraflıca.

Kimseneyi şımadan kavmı oña
Âhlığı **yirden** irürdi **göge**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
480). [yirden göge,]

yirden ü gökden: Yer(yüzü) ve gök(yüzü).

Hak katında dartılıcaq iy hakîm
Artuq ola **yirden ü gökden** delîm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra
166). [yirden ü gökden,]

yire bakup: Yere bakmak.

Büşr **yire bakup** eydür ez-kader
Yemlihâ'nun bende raht u bahtı var
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
387). [yire bakup, -up]

yire başmağıl: Yere atmak.

Hüdhüd eydür hiç ümîdüñ kesmegil
Andan u top hakkı **yire başmağıl**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 77, Mısra
2). [yire başmağıl, -ma, -ğıl]

yire basmak: Yere geçirmek, yerle bir etmek
|| Alt etmek.

Fitne yüzini **yire basmak** gerek
'Aqba düşdi yoluma kesmek gerek
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra
39). [yire basmak,]

yire düşüben: Yere düşüp.

Ol selâmı tütîler çün aldılar
Cümlesi **yire düşüben** öldiler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra
78). [yire düşüben,]

yire gömekoğıl: Yere gömmek; öldürmek.

Beni **yire gömekoğıl** iy 'azîz
Andan eyle cânunı tenden temîz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra
129). [yire gömekoğıl, -e, -ko, -ıl-ko,
-ğıl]

yire irmedin: Yere inmek.

Ol ferîşte dahı **yire irmedin**
Bunlar anı gördiler hîç durmadın
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
87). [yire irmedin, -me, -din]

yire sundı: Yere koydu; ortaya bıraktı.

Tañla bāzār yirine irdi dürüst
Halkuñ enbühında **yire sundı** çüst
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
60). [yire sundı, -dı]

yire yağar: Yeryüzüne yağmak.

Bu buḥār u toz u dütün kim ağar
Yokarı yağmur olur **yire yağar**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
158). [yire yağar, -ar]

yiri gögi: Yeri (ve) göğü.

Arpa arpa **yiri gögi** bî-hicāb
Eyler-iken gice vü gündüz hisāb
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
413). [yiri gögi,]

yiri olur: Mekanı, yeri olmak.

Çün deñiz yavrıların **yiri olur**
Ana deñizüñ kırañında alır
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra
41). [yiri olur, -ur]

yirinde: Olduğı yerde, yerinde.

Çün bunuñ korkusı öginde biter
Atları **yirinde** or yirler yiter
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
230). [yirinde,]

(Mes. 36: m. 4)

yirinde alır: Yerinde (olduğı gibi) kalmak.

Māl ü mülküñ guşşası beni alır
Kim gidiçek amu **yirinde alır**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 92, Mısra
12). [yirinde alır, -ur]

yirine: (sözün) Yerine.

Kim bir oğlan Mekke'de ağzın açar
Söz **yirine** üstümüze od açar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
88). [yirine,]

yirine: (Suyun) yerine.

Ol arañu gice ḥaylī çün geçer
Girü güneş şu **yirine** od açar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra
76). [yirine,]

(Mes. 91: m. 54)

yirine: (Ayrılık) yerine.

Vaşl geldi gitdi hicrān **yirine**
Küfr gitdi geldi imān **yirine**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra
93). [yirine,]

yirine: (İman) yerine.

Vaşl geldi gitdi hicrān **yirine**
Küfr gitdi geldi imān **yirine**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra
94). [yirine,]

yirine: (Allah) yerine.

Ol heveslerden kim içinde opar
Tañrı **yirine** hevāsına tapar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 79, Mısra
20). [yirine,]

yirine: (Otun) yerine.

Ot **yirine** za‘ferān bitmiş-idi
amu şahrāyı külef dutmuş-ıdı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
11). [yirine,]

yirine getir-: Yerine getirmek, istenileni,
gerekeni yapmak.

ağrı bir iḥsānumuñ yitürelər
Tā‘atını **yirine getürelər**

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra 76). [yirine getireler, -eler]

(Mes. 91: m. 54; Mes. 91: m. 126; Mes. 51: m. 7)

yirlü: Mekanlı olan.

Yirsüzi yirsüz katına iledün
Yirlüyi **yirlü** yanında bile'dün
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 108, Mısra 16). [yirlü,]

(Mes. 108: m. 16)

yirme: Övmek karşıtı, yermek, beğenmemek.

Hüdhüdi siz hvör u kiçi görmeñüz
Rehber olduğın bu yola **yirmeñüz**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra 6). [yirmeñüz, -ñüz]

yirsın kayu: Kaygılanmak, endişe duymak.

Eydür ahır sen söz eydürsin eyü
Neye sözsüzler gibi **yirsın kayu**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 146). [yirsın kayu,]

yirsüz: Mekansız.

Yirsüzi **yirsüz** katına iledün
Yirlüyi yirlü yanında bile'dün
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 108, Mısra 15). [yirsüz,]

(Mes. 108: m. 15)

yirümüz: Yer, mekan.

Çün bizüm **yirümüz** oldı bu kafas
Siz çemenden hālī olmañ bir nefes
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 51). [yirümüz,]

yiryüzi: Yeryüzü.

Dāniş ehli bahşe girmişler-idi
Yiryüzinden göge irmişler-idi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 16). [yiryüzinden, -n, -den]

yit-: Yeter, kafi.

Gürz-ile kılıç gerek cevşenlere
Pıřvā dilkü **yiter** tavşanlara
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 28). [yiter, -er]

yit-: Yetmek, kafi gelmek.

Degme kişi şarda bir manşıb dutar
Bize Gülşehrī didükleri **yiter**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 172). [yiter, -er]

(Mes. 53: m. 18; Mes. 66: m. 50; Mes. 66: m. 154; Mes. 91: m. 76; Mes. 91: m. 278; Mes. 30: m. 284; Mes. 81: m. 90; Mes. 47: m. 122; Mes. 60: m. 25; Mes. 91: m. 124; Mes. 23: m. 24)

yit: Yetişmek, erişmek, ulaşmak.

Kūh-ı Kāfuñ kuşına kanda **yitem**
Beni koñ kim dağda keklikler dutam
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 29, Mısra 17). [yitem, -em]

(Mes. 30: m. 7; Mes. 30: m. 88; Mes. 39: m. 104; Mes. 74: m. 24)

yit: Yok olmak, kaybolmak.

Dilüni dut başcuğazuñ **yitmesün**
Ağzuñ açma pādişāh işitmesün
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 51). [yitmesün, -me, -sün]

(Mes. 30: m. 230; Mes. 47: m. 121; Mes. 50: m. 82; Mes. 68: m. 43; Mes. 110: m. 30)

yiter: Yeterli, kafi.

Tāvus ağı nite sīmurğı dutar
Tāvusa uçmağa irdüğü **yiter**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 20, Mısra 16). [yiter,]

yitmiş: Yetmiş.

Çün bu sırrı aşl kavmi bildiler
Yitmiş ev kamu Müsülmân oldılar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra
108). [yitmiş,]

yitmiş iki millet-ile: Yetmiş iki millet: Dünya
üzerindeki farklı halkları ifade etmek için
kullanılan bir tabir. || Herkes.

Yitmiş iki millet-ile dizile
Kamu dürlü kavm yolını bile
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra
39). [yitmiş iki millet-ile, --ile]

yitür: Yetiştirmek, ulaştırmak, götürmek.

Eydür aña **yitürimezem** semen
Bir semen hergiz ola mı yüzce men
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra
151). [yitürimezem, -imez, -em]

yitür: Bedelini, karşılığını ödemek.

Kanğı bir ihsānumuñ **yitüreler**
Tā'atını yerine getüreler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 78, Mısra
75). [yitüreler, -eler]

(Mes. 81: m. 94; Mes. 81: m. 188)

yitür-: Ulaştırmak, eriştmek.

Eydür az hilm ilerü hem getürem
Eydür aña kanda batman **yitürem**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra
120). [yitürem, -em]

yiye: Yemek.

Anda kim her şāha şultān diyeler
Yüz kişi ben avladuğum **yiyeler**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 29, Mısra
12). [yiyeler, -ler]

yiye vü içe: Yemek ve içmek.

Tā'atın kıla vü orucın duta
Yiye vü içe vü ala vü şata
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra
10). [yiye vü içe,]

yiye vā yimeyem: Yediğim veya yemediğim
(şey).

Ben saña hergiz Müsülmân dimeyem
Saña ne kim ben **yiye vā yimeyem**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra
48). [yiyem vā yimeyem,]

yiye: Yiye (kimseler).

Yalanı halvā gibi vardur **yiye**
Muştafā'dur dünyada gerçek diyen
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
241). [yiyen,]

yiyesinden kesilüp: Yemeden (içmeden)
kesilmek bağlamında bir deyim.

Yiyesinden kesilüp yörür-iken
Guşşadan cānum tenüm erir-iken
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
133). [yiyesinden kesilüp, -üp]

yiyesüñi geyesüñi: Yiyeceğini (ve) giyeceğini.

Sāfuñi derdüñ küpinden süzeler
Yiyesüñi geyesüñi düzeler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 109, Mısra
16). [yiyesüñi geyesüñi,]

yoğ: Yoksa.

Nisbetümüz var-ısa girdük yola
Yoğ-ısa toprağı şavurduğ yile
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 38, Mısra
22). [yoğ-ısa, --ısa]

(Mes. 67: m. 8; Mes. 96: m. 52; Mes.
102: m. 116; Mes. 65: m. 123)

yoğ: Mevcut olmayan, yok.

'Avrata eydür 'acab gördüm bugün
Bir konak gözünde kim **yoğ-ıdı** dün
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra
20). [yoğ-ıdı, --ı, -dı]

(Mes. 25: m. 77; Mes. 38: m. 15; Mes.
40: m. 61; Mes. 63: m. 217; Mes. 12:
m. 179; Mes. 22: m. 118; Mes. 65: m.
117; Mes. 85: m. 104; Mes. 91: m.
237; Mes. 38: m. 18; Mes. 73: m. 10;
Mes. 22: m. 140)

yoğ: Yok, yokluk.

Mālī **yoğa** dimezem kim er degül
Adı yok kişi cihānda var degül
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 263*). [*yoğa, -a*]

(*Mes. 30: m. 294*)

yoğ: Yoktur.

Cān metā'ı çün bahāsı çoğ-ımuş
Ağırınca dartası taş **yoğ-ımuş**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 160*). [*yoğ-ımuş, --ımuş*]

yoğa say: Yok saymak.

Eydür armadum ben ol müşkilde rāy
Naḥvı eydür yarı 'ömrün **yoğa say**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra 16*). [*yoğa say,]*

(*Mes. 30: m. 280*)

yoğa şaya: Hiçe saymak, yok saymak; değer vermemek.

'Uḳbayı dünyā-y-ıçun terk itmeye
İkisin Mevlā-y-ıçun **yoğa şaya**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 90*). [*yoğa şaya, -a*]

yoğ-ıdı kim: Yoktu ki?.

Bunlar eydür bizde belli bir 'amel
Yoğ-ıdı kim bulayduk bir maḥal
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 126*). [*yoğ-ıdı kim,]*

yoğ-ıdı şek: Şüphe yok.

Yoğ-ıdı şek hergiz öginde bile
Kim kızıl ak rengi ayruksı ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 31*). [*yoğ-ıdı şek,]*

yoh mıdur: Yok mudur? (*Vardır elbet!*).

Kimi eydür oğlan ussuñ **yoh mıdur**
Yohsa diri yörüdügün çok mıdur

(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 31*). [*yoh mıdur, -dur*]

yohsa: Yoksa, aksi hâlde.

Eydür-idi dīn baña ḥāsıl-durur
Yohsa ayruğı kamu bātıl-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 10*). [*yohsa,]*

(*Mes. 5: m. 22; Mes. 5: m. 36; Mes. 5: m. 240; Mes. 5: m. 261; Mes. 6: m. 37; Mes. 21: m. 4; Mes. 24: m. 26; Mes. 29: m. 32; Mes. 30: m. 46; Mes. 30: m. 73; Mes. 30: m. 106; Mes. 30: m. 129; Mes. 30: m. 148; Mes. 31: m. 21; Mes. 33: m. 18; Mes. 35: m. 8; Mes. 36: m. 18; Mes. 38: m. 15; Mes. 40: m. 9; Mes. 40: m. 27; Mes. 40: m. 33; Mes. 42: m. 6; Mes. 44: m. 32; Mes. 44: m. 36; Mes. 50: m. 58; Mes. 50: m. 128; Mes. 50: m. 134; Mes. 52: m. 9; Mes. 53: m. 18; Mes. 54: m. 67; Mes. 54: m. 78; Mes. 56: m. 38; Mes. 59: m. 12; Mes. 60: m. 20; Mes. 60: m. 82; Mes. 60: m. 94; Mes. 60: m. 100; Mes. 63: m. 93; Mes. 63: m. 163; Mes. 63: m. 209; Mes. 64: m. 7; Mes. 66: m. 33; Mes. 66: m. 39; Mes. 66: m. 122; Mes. 66: m. 124; Mes. 66: m. 126; Mes. 68: m. 5; Mes. 68: m. 32; Mes. 68: m. 34; Mes. 68: m. 45; Mes. 68: m. 56; Mes. 69: m. 79; Mes. 69: m. 95; Mes. 69: m. 122; Mes. 69: m. 220; Mes. 69: m. 230; Mes. 72: m. 139; Mes. 72: m. 154; Mes. 72: m. 194; Mes. 72: m. 215; Mes. 72: m. 295; Mes. 72: m. 455; Mes. 75: m. 50; Mes. 75: m. 77; Mes. 81: m. 68; Mes. 84: m. 78; Mes. 84: m. 131; Mes. 85: m. 28; Mes. 85: m. 61; Mes. 85: m. 80; Mes. 88: m. 27; Mes. 88: m. 32; Mes. 91: m. 129; Mes. 93: m. 12; Mes. 95: m. 3; Mes. 95: m. 9; Mes. 105: m. 50; Mes. 105: m. 75; Mes. 109: m. 17; Mes. 109: m. 28; Mes. 109: m. 35; Mes. 109: m. 37; Mes. 109: m. 47)*

yohsa: Yoksa, ya da.

Kimi eydür oğlan ussuñ yoh mıdur
Yohsa diri yörüdügün çok mıdur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 32*). [*yohsa,]*

(*Mes. 64: m. 6*)

yohsa: Merak, tereddüt, ümit vb. duyguları ve düşünülen ihtimallerin dışındaki başka bir ihtimâli belirtmek için kullanılır; acaba.

Sen kerâmât-ıla yol varmış mısın
Yohsa bizi dağı kurtarmış mısın
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 276). [yohsa,]

yohsa: Ya da bağlacı.

Yohsa hâle iren er adı n'idir
Adı ko kendüzün aradan gider
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 235). [yohsa,]

yohsa: Çünkü, zira.

Doğru işden ne haber virür canuñ
Yohsa egri çok işün vardır senün
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 90, Mısra 38). [yohsa,]

yohsul: Yoksul, fakir.

Yohsul-ısañ altun akçan yoğ-ısa
Mâl u mülküñ az u fakruñ çoğ-ısa
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 179). [yohsul-ısañ, --ısañ]

(Mes. 72: m. 34; Mes. 91: m. 58;
Mes. 93: m. 46; Mes. 107: m. 71)

yohsul olur-ısa: Fakir olmak.

Pâdişâh olur-ısa 'adıl ola
Yohsul olur-ısa şâhib-dil ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 60). [yohsul olur-ısa, -ur, --ısa]

yohsul-ıla bayuñ: Fakir ile zengin.

Kim bu yol **yohsul-ıla bayuñ** degül
Cüz bu ehl-i fitnat u râyuñ degül
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra 7). [yohsul-ıla bayuñ,]

yok: Yok; yokluk.

Ad-ıla bitürür imiş er işi
Yok hisâbına-y-ımiş adsuz kişi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 266). [yok,]

yok: Bulunmayan, mevcut olmayan, yok.

İki pulı **yok** cihânda sayası
Bir soğum etmegi yokdur yiyesi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 115). [yok,]

(Mes. 5: m. 44; Mes. 5: m. 43; Mes. 1: m. 10; Mes. 5: m. 117; Mes. 5: m. 118; Mes. 5: m. 263; Mes. 5: m. 116; Mes. 6: m. 3; Mes. 11: m. 20; Mes. 12: m. 40; Mes. 14: m. 17; Mes. 16: m. 77; Mes. 20: m. 18; Mes. 27: m. 120; Mes. 30: m. 264; Mes. 30: m. 276; Mes. 30: m. 147; Mes. 33: m. 26; Mes. 34: m. 7; Mes. 36: m. 25; Mes. 42: m. 2; Mes. 42: m. 3; Mes. 43: m. 4; Mes. 44: m. 9; Mes. 50: m. 108; Mes. 52: m. 3; Mes. 53: m. 90; Mes. 54: m. 2; Mes. 56: m. 2; Mes. 60: m. 30; Mes. 63: m. 240; Mes. 63: m. 224; Mes. 66: m. 140; Mes. 69: m. 109; Mes. 71: m. 19; Mes. 73: m. 2; Mes. 75: m. 83; Mes. 81: m. 88; Mes. 81: m. 114; Mes. 84: m. 7; Mes. 84: m. 137; Mes. 85: m. 111; Mes. 85: m. 112; Mes. 87: m. 9; Mes. 87: m. 17; Mes. 93: m. 58; Mes. 94: m. 13; Mes. 101: m. 33; Mes. 101: m. 86; Mes. 102: m. 120; Mes. 102: m. 9; Mes. 102: m. 97; Mes. 108: m. 11; Mes. 108: m. 23; Mes. 108: m. 8; Mes. 108: m. 30; Mes. 110: m. 7; Mes. 12: m. 53)

yok: Yok, yoktur.

Reşkümüz **yok** bülbül ü destânlara
Çün ırakdan bakaruz böstânlara
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 46, Mısra 23). [yok,]

(Mes. 47: m. 5; Mes. 47: m. 6; Mes. 51: m. 18; Mes. 53: m. 62; Mes. 68: m. 65; Mes. 72: m. 78; Mes. 75: m. 86; Mes. 75: m. 92; Mes. 76: m. 11; Mes. 77: m. 22; Mes. 96: m. 30; Mes. 108: m. 17; Mes. 108: m. 25; Mes. 108: m. 21; Mes. 11: m. 53; Mes. 15: m. 78; Mes. 5: m. 287; Mes. 12: m. 65; Mes. 4: m. 8; Mes. 18: m. 8; Mes. 50: m. 75; Mes. 69: m. 198; Mes. 85: m. 35; Mes. 85: m. 60)

yok: (kimse) yok.

Kimsenem **yok** ne varın saña yazam
'Avrat alam saña hân-u-mân düzem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
473). [yok,]

yok ki: Yok(tur) ki!.

Çok muhakik **yok ki** şahşı aňlaya
Yâ mubaşşır kim bu işi taňlaya
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
233). [yok ki,]

(Mes. 69: m. 147)

yok mı: Yok mu?.

Şârlunuñ çün guşşasında olmazuz
Şârda kimse var mı **yok mı** bilmezüz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra
124). [yok mı,]

(Mes. 22: m. 70; Mes. 95: m. 5; Mes.
63: m. 197; Mes. 10: m. 139)

yok ol-: Yok olmak.

Çün haqıkatda **yok ola** mâ-u-men
Mâl viren ol yolda ola râh-zen
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra
67). [yok ola, -a]

(Mes. 10: m. 98)

yokaru: Üst, yukarı.

Mîhları birbirinden **yokaru**
Çün geçürdi küngüreye irürü
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
55). [yokaru,]

(Mes. 31: m. 14; Mes. 31: m. 21; Mes.
50: m. 40)

yokaru: Yukarı.

Yokaru aşğa oturdum dime
Bize bir hörgüçi götürdüm dime
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 31, Mısra
11). [yokaru,]

(Mes. 31: m. 15; Mes. 72: m. 158)

yokaru oturana: Yukarda oturan kimseler.
(üst rütbe bağlamında).

Yokaru oturana hürmet kıla
Aşğa oturana hîdmet kıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra
43). [yokaru oturana, -a]

yokluk: Fena; kişinin kendi iradesinden
koparak benliğini Tanrı'da yok etmesi,
fenafillah.

Hüdhüd eydür anda **yokluk** gevheri
Yok-durur bundan ilet iy cevheri
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 42, Mısra
1). [yokluk,]

yoksa: Aksi takdirde.

Âdemînüñ 'ilm-ile işi biter
Yoksa bu it nefse bir süñük yiter
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 23, Mısra
24). [yoksa,]

(Mes. 68: m. 26; Mes. 68: m. 66)

yoksul: Maddî imkânı çok az olan, geçinmekte
güçlük çeken (kimse), fakir.

Niçeme kim geh güneş ü geh ayuz
Ol Ğanî katında bir **yoksul** bayuz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 35, Mısra
24). [yoksul,]

yol: Yol, usul.

Ķamu halka dörd esâs eylediler
Dördinüñ dağı **yolın** söylediler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra
4). [yolın, -ın]

(Mes. 104: m. 44; Mes. 15: m. 117)

yol: Mesafe.

Var-ıdı şârdan buçuk ferseng **yol**
Bir köy ü bir şeyh anda 'ilmi bol
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra
13). [yol,]

(Mes. 102: m. 29; Mes. 4: m. 32; Mes.
88: m. 64; Mes. 43: m. 8; Mes. 107:
m. 32)

vol: *Güzergah, yer || Sistem, usul.*

Rehber olmağa meger hüdhüd gele
Kim **yolı** Gülşehrî'den yigrek bile
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 3, Mısra*
24). [*yolı, -ı*]

vol: *Gidilen yol, güzergah || Amaç.*

İstemekden oturup armayalum
Pîşvāsuz hem **yola** varmayalum
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 3, Mısra*
16). [*yola, -a*]

(*Mes. 1: m. 9; Mes. 1: m. 29; Mes. 4: m. 16; Mes. 4: m. 18; Mes. 4: m. 33; Mes. 4: m. 4; Mes. 4: m. 12; Mes. 5: m. 309; Mes. 10: m. 42; Mes. 12: m. 81; Mes. 16: m. 40; Mes. 20: m. 17; Mes. 27: m. 128; Mes. 32: m. 168; Mes. 39: m. 52; Mes. 53: m. 114; Mes. 56: m. 54; Mes. 69: m. 203; Mes. 70: m. 4; Mes. 80: m. 5; Mes. 85: m. 69; Mes. 80: m. 5; Mes. 85: m. 69; Mes. 85: m. 135; Mes. 91: m. 191; Mes. 91: m. 191; Mes. 93: m. 47; Mes. 93: m. 44; Mes. 100: m. 68; Mes. 104: m. 31; Mes. 107: m. 9; Mes. 71: m. 70*)

vol: *Yolda.*

Hızır bir **yolda** şataşdı bir ere
Kim gider bir **yolda** ol er bir şara
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 19, Mısra*
1). [*yolda, -da*]

(*Mes. 19: m. 2; Mes. 72: m. 36; Mes. 72: m. 60; Mes. 72: m. 93; Mes. 72: m. 139; Mes. 72: m. 142; Mes. 88: m. 34; Mes. 88: m. 35; Mes. 88: m. 42; Mes. 92: m. 3*)

vol: *Gidilen yol, güzergah, yer.*

Sāyeden her kim **yol** ilte zātına
Lācerem ol yoldan ire қatına
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra*
33). [*yol,]*

(*Mes. 2: m. 34; Mes. 4: m. 24; Mes. 4: m. 21; Mes. 4: m. 36; Mes. 5: m. 158; Mes. 6: m. 15; Mes. 10: m. 44; Mes. 10: m. 61; Mes. 10: m. 46; Mes. 10: m. 150; Mes. 10: m. 36; Mes. 10: m. 40; Mes. 22: m. 39; Mes. 22: m. 46;*

Mes. 30: m. 3; Mes. 30: m. 128; Mes. 32: m. 93; Mes. 34: m. 29; Mes. 35: m. 19; Mes. 35: m. 15; Mes. 38: m. 16; Mes. 39: m. 39; Mes. 39: m. 73; Mes. 39: m. 83; Mes. 39: m. 58; Mes. 39: m. 76; Mes. 39: m. 96; Mes. 39: m. 11; Mes. 39: m. 37; Mes. 39: m. 70; Mes. 39: m. 110; Mes. 39: m. 114; Mes. 39: m. 67; Mes. 39: m. 75; Mes. 39: m. 40; Mes. 39: m. 72; Mes. 39: m. 79; Mes. 39: m. 81; Mes. 43: m. 3; Mes. 43: m. 17; Mes. 44: m. 35; Mes. 53: m. 113; Mes. 53: m. 116; Mes. 53: m. 161; Mes. 63: m. 208; Mes. 65: m. 40; Mes. 69: m. 113; Mes. 78: m. 96; Mes. 84: m. 114; Mes. 85: m. 130; Mes. 85: m. 135; Mes. 85: m. 156; Mes. 88: m. 47; Mes. 88: m. 67; Mes. 88: m. 68; Mes. 88: m. 97; Mes. 88: m. 58; Mes. 88: m. 61; Mes. 88: m. 63; Mes. 88: m. 67; Mes. 88: m. 71; Mes. 88: m. 106; Mes. 88: m. 66; Mes. 91: m. 147; Mes. 91: m. 150; Mes. 91: m. 171; Mes. 93: m. 5; Mes. 102: m. 57; Mes. 102: m. 70; Mes. 102: m. 76; Mes. 102: m. 45; Mes. 102: m. 5; Mes. 102: m. 55; Mes. 102: m. 30; Mes. 102: m. 37; Mes. 103: m. 4; Mes. 104: m. 30; Mes. 104: m. 6; Mes. 104: m. 23; Mes. 106: m. 19; Mes. 107: m. 27; Mes. 107: m. 34; Mes. 107: m. 7; Mes. 107: m. 44; Mes. 107: m. 38; Mes. 109: m. 52; Mes. 109: m. 4)

vol: *Yol || Uğur.*

Sağmısam bir dürlü cehd ide-y-idüm
Sizüñ ile bu **yola** gide-y-idüm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 43, Mısra*
12). [*yola, -a*]

vol: *(Aşk ve sevgili için) Takip edilen seyir, uğur, amaç.*

‘Āşıkun ma‘şūk-ıla birlik-durur
İkilik bu **yolda** kāfirlik-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra*
110). [*yolda, -da*]

vol: *Doğru, yol (Hak yolu bağlamında).*

Eydür añladum daḥı ben kim Resūl
Ḥaḳ-durur **yolında** vü kıldum ḳabūl
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra*
84). [*yolında, -ın, -da*]

yol: Yol, sokak; bir yer.

Yolhsa **yolda** eglenür olur-ısañ
Yā biraz geç varuban gelür-iseñ
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 27*). [*yolda, -da*]

yol: Yol, davranış, tutum, ilke.

Yavuz işden tevbe kıl iy nāmdār
Muştafā **yolını** eyle ihtiyār
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 90, Mısra 46*). [*yolım, -ın, -ı*]

yol: Uyulan ilke, sistem, usul.

Anda kim herkes kıla bir **yol** taleb
Saña āhı okımağ yavlağ ‘aceb
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 553*). [*yol,]*

(*Mes. 90: m. 40; Mes. 99: m. 6*)

yol: Bir amaca ulaşmak için takip edilen seyir; yol.

Biribirinsüz ol üç **yol** ola mı
Yā ol üçden taşra hiç **yol** ola mı
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 99, Mısra 8*). [*yol,]*

yol: Şeriat yolu.

Degme şer‘ūñ şārī‘i lābūd olur
Kim **yolın** Tañrı‘dan öğrenüp bilür
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 20*). [*yolın, -ın*]

yol ‘azmin kıl-: Yola çıkmak, yönelmek.

Elli yılda şār yolın çün bilmedüñ
Şormadın köyi, **yol ‘azmin**
kılmadıñ (*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 40*). [*yol ‘azmin kılmadıñ, -ma, -du, -ñ*]

(*Mes. 39: m. 48; Mes. 15: m. 108*)

yol bulmağa: Girecek, dahil olacak bir yol bulmak.

Var kişi bu dünyada **yol bulmağa**
Kim beğenmez Hızır‘ı yoldaş olmağa
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 19, Mısra 37*). [*yol bulmağa, -ğa*]

yol bulur: Ulaşmak, erişmek.

Degme ‘arif zāhid ü ‘ābid olur
Şoñra ‘irfān ‘ālemine **yol bulur**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 132*). [*yol bulur, -ur*]

(*Mes. 65: m. 132*)

yol ehli: Tarikat ehli; derviş.

Kim **yol ehli** menzilin den çılmaya
Şora hem anı ki kendü bilmeye
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra 91*). [*yol ehli,]*

yol ehli olduğında: Yol, tarikat ehli olmak.

Sen **yol ehli olduğında** bir garaş
Var-durur kim cevheredür ten ‘araş
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 109, Mısra 5*). [*yol ehli olduğında,]*

yol eri: Sâlik, tarik ehli, yolcu.

Niçeme kim yol belâsuz olmaya
Yol eri hergiz yolından çılmaya
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 40*). [*yol eri,]*

yol erin: Yolcu, yolculuk yapan kişiler.

Gördi Mecnün‘ı yatur bir yazıda
Bir yazı kim biñ **yol erin** azıda
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 38*). [*yol erin,]*

yol havfı vü hevlerinden: Yol korkusundan.

İlla **yol havfı vü hevlerinden** girü
Her biri getürdi bir ‘özü ilerü
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra 41*). [*yol havfı vü hevlerinden, -ın, -den-i*]

vol ol-: Yol olmak.

Degme yaña şad hezārān **vol ola**
Şormadın nite gireyim ben yola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 59*). [yol ola, -a]

(*Mes. 102: m. 65; Mes. 102: m. 56; Mes. 102: m. 58*)

vol şorıcı: Yol sorucu, yol soran.

Bu çemen kim şer' bostānı-durur
Yol şorıcı şeyh destānı-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra 94*). [yol şorıcı,]

vol sorup: Yolu öğrenmek için yol sormak.

Eytdiler çün yolu bilürsin neye
'Azm idersin **vol sorup** şārdan köye
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 34*). [yol sorup, -up]

(*Mes. 102: m. 36*)

vol ur-: Yol kesmek.

Dilemez-ise ki mekrüm **vol ura**
Kendü mülkinden benî daşra süre
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 139*). [yol ura, -a]

(*Mes. 66: m. 125*)

vol üstine: Yol üzerinde.

Ança müfsidler **vol üstine** üşer
Kim ahî halkuñ derisine düşer
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 110, Mısra 41*). [yol üstine,]

vol varmış: Buraya kadar gelmek, ulaşmak.

Sen kerāmāt-ıla **vol varmış** mısın
Yohsa bizi dahı kırtarmış mısın
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 275*). [yol varmış, -mış]

vol vir-: Yol vermek, izin vermek, müsaade etmek.

Eydür āhır kapuçı Rıdvān sizi
Gördi vü **vol virdi** size kendüzi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 48*). [yol virdi, -di]

(*Mes. 22: m. 38*)

vol yürümiş olmayam: Yol yürümüş olmak.

İlla yola şormadın çün gelmeyem
Kendüzümden **vol yürümiş olmayam**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 46*). [yol yürümiş olmayam, -may, -am]

yola 'azm itdiler: Yola koyulmak, yola niyetlenmek.

Yola kaması bile 'azm itdiler
Çün birez yir hüdhüd ile gitdiler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 63*). [yola 'azm itdiler, -di, -ler]

yola gel-: Yola gelmek; ıslah olmak, düzelmek.

Yoldan eyletdün gir anuñ yolına
Yoldaş ol çünkim **yola geldi** yine
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 118*). [yola geldi, -di]

(*Mes. 15: m. 107*)

yola gelmişmisseñüz: Yola çıkmak.

Şeyh ile siz yār olmışmıssañuz
Erlig-ile **yola gelmişmisseñüz**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 28*). [yola gelmişmisseñüz, -mis, -se, -ñüz]

yola gid-: Yola çıkmak; yol almak.

Ben anı koyup **yola gidemez**
Oduñ ortasında şabr idemez
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 45, Mısra 39*). [yola gidemez, -emez, -em]

(Mes. 3: m. 19)

yola gir-: Yola çıkmak, yollara düşmek.

Her kim ol bu **yola girdi** serseri
Olmadı Gülşehri anuñ rehberi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 151). [yola girdi, -di]

(Mes. 107: m. 147; Mes. 109: m. 3;
Mes. 28: m. 32)

yola giremeye: Yola çıkmak, yolculuğa başlangıç yapmak.

Degme kişi bu **yola giremeye**
Menziline degme er iremeye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 11). [yola giremeye,]

yola girür: Yola girmek.

Geldüğü **yola girür** dağı gider
Gör kim ol aşhâbı herbiri n'ider
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 35). [yola girür, -ür]

yola gitmegil: Güzergaha varmak için yola çıkmak/yol gitmek.

Oğlum eydür baba **yola gitmegil**
Böyle bir kezden bizi terk itmegil
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 92, Mısra 7). [yola gitmegil, -me, -gil]

yola itmek: Yol almak, yola düşmek.

‘Ākıbet çün kim yola gitmek gerek
‘Azmi elbetde **yola itmek** gerek
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra 48). [yola itmek,]

yola süren: Yola sürmek (At bağlamında).

Bu ne cânsuz kişidür ile gelen
İl içinde atları **yola süren**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 220). [yola süren, -en]

yola varmağa: Yola koyulmak.

Yola varmağa ne bunça ivelüm
Bize bir gül gösterüñ kim sevelüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 7, Mısra 17). [yola varmağa, -ma, -ğa]

yolda: Yolda, yakında.

Ol biri eydür ki düzağ **yoldadur**
Olmağıl düzağ gibi nefis-ile pür
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 13). [yoldadur, -dur]

yolda: Yolda, yol üstünde.

Yolda bir aslan çıkageldi ulu
Ussına gelmez bir ağır key delü
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 169). [yolda,]

yolda dur-: Yolda durmak, yol üstünde beklemek.

Ulular **yolda** anuñ-içün **dura**
Kim kiçilere yolını göstere
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 113). [yolda dura, -a]

(Mes. 107: m. 98)

yolda kalmaya: Yolda kalmak.

Ol ki **yolda** menzilinden **kalmaya**
Yoldaşı Gülşehri'den yig olmaya
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 104, Mısra 47). [yolda kalmaya, -maya, -]

yolda ol-: Yolda olmak.

Ĥurrem ol kim, düni günden bilmeye
Yolda ola vü yolından kalmaya
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 104, Mısra 40). [yolda ola, -a]

(Mes. 104: m. 38)

yoldan azıda: Yoldan çıkarmak, yolunu şaşırtmak.

Geze gümrâhlığ-ıla her yazıda
Kim Müsülmânları **yoldan azıda**

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra 60). [yoldan azıda, -a]

yoldan çıkarar: Yanlış yönlendiren, şaşırtan, doğru yoldan saptıran kişi.

Kamunun yolsuzluğuna ben sebep
Beni **yoldan çıkarar** kimdür 'aceb
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 120). [yoldan çıkarar,]

yoldan eyletdün: Yolundan çevirmek, Allah yolundan ayırmak, yoldan çıkarmak.

Yoldan eyletdün gir anuñ yolına
Yoldaş ol çünkim yola geldi yine
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 117). [yoldan eyletdün, -t, -dü, -ñ]

yoldan gidem: Yoldan gitmek.

Yohsa ben bu sözi kaçan işidem
Kim kazādan korkuban **yoldan gidem**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 296). [yoldan gidem, -em]

yoldan ilede-: Yoldan çıkarmak.

Eydür iy Safvān çün sihrin ide
Çok senüñ gibi **yoldan ilede**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 162). [yoldan ilede, -de]

(Mes. 85: m. 74; Mes. 84: m. 25)

yoldan iltinçe: Yoldan çıkarmak.

'Avrat olsa yigdür er bir fark-ıla
Yoldan iltinçe bir eri zerķ-ıla
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 82). [yoldan iltinçe, -inçe]

yoldan kaçalar: Yoldan ayrılmak, sapmak.

Dükeli düşvār **yoldan kaçalar**
Bu geñez yollar içinde uçalar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 113). [yoldan kaçalar, -alar]

yoldan kala: Gidilecek yoldan geri kalmak.

Niçe şeyh ol arada **yoldan kala**
Menzilet anda mürīdinüñ ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 151). [yoldan kala,]

yoldaş: Yol arkadaşı, dost.

Ne yola vara 'aceb 'āķil kişi
Kim Muḥammed'den yig ola **yoldaşı**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 310). [yoldaşı, -ı]

(Mes. 5: m. 298; Mes. 72: m. 364;
Mes. 72: m. 210; Mes. 72: m. 346;
Mes. 72: m. 135; Mes. 72: m. 403;
Mes. 104: m. 48)

yoldaş bulam: Yol arkadaşı bulmak.

Ne sefer kim şimdiden girü kılam
Bir benüm gibi baña **yoldaş bulam**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 324). [yoldaş bulam, -am]

yoldaş ol-: Yoldaş olmak, arkadaş olmak.

Yoldan eyletdün gir anuñ yolına
Yoldaş ol çünkim yola geldi yine
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra 118). [yoldaş ol,]

(Mes. 82: m. 16; Mes. 19: m. 38; Mes. 4: m. 35; Mes. 72: m. 97)

yolı: (Ahilik) yolu.

Ol kim üç bağı-durur evvel dili
Gözi bağılu dağı arturur **yolı**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 492). [yolı,]

yolı bilen: Yol, yordam bilen (kişi).

Ḥırķa geyen kişi midür şeyh olan
Yā semā' uran midür **yolı bilen**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 67, Mısra 6). [yolı bilen,]

yolı bil-: Yol yordam bilmemek.

Yolı bilmez vālih ü ḥayrān gezer
Tağda taşda zār u sergerdān gezer

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 25). [yolı bilmez,]

(Mes. 102: m. 38; Mes. 102: m. 44; Mes. 102: m. 33)

yolı düzdüm: (Bir amaç için) yolu hazırlamak.

Ben ki **yolı düzdüm** anuñ yatına
Kapusından irdüm anuñ katına
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 141). [yolı düzdüm, -dü, -m]

yolı soran: Yolu soran (kimse).

Yolı soran âdemî âgeh-durur
Kendüzinden yöriyen gümreh-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra 47). [yolı soran,]

yolı sürer: Yolu takip etmek.

Yolda hiç eğlenmedi **yolı sürer**
Çüst Ayas'ın katına degin irer
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra 35). [yolı sürer, -er]

yolın uran: Yol kesmek.

Kim ne kişidür bu atları süren
İli beyle ürküdüp **yolın uran**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 182). [yolın uran, -an]

yolında: Yolunda, uğrunda.

Şeyh eyle vâlih ü hayrân olur
Kim **yolında** zâr u sergerdân olur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 108). [yolında,]

yolından kal-: Yolundan olmak, yoldan ayrı düşmek.

Her ki rehrev ola yâ rehber ola
Yolda olsa yig ki **yolından kıla**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 104, Mısra 38). [yolından kıla,]

(Mes. 104: m. 40)

yolını göstere: Kılavuzluk etmek, yönlendirmek.

Degme ulu bir yol üstinde tura
Kim bir azmışa **yolını göstere**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 102). [yolını göstere,]

(Mes. 72: m. 114)

yollar: Güzergah, yer, gidilen yol.

Ol gün anda hüdhüdi toyladılar
Yollarının yarağın eylediler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra 40). [yollarının, -ı, -nuñ]

yolluluk: Tavır, vaziyet, hâl.

Hüdhüd eydür anda iki **yolluluk**
Olmaya maqbül yüz biñ dillülük
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 49, Mısra 1). [yolluluk,]

yolsuz: Yolu olmayan.

Er gerek kim kendü yolına gide
Yohsa **yolsuz** sağ ya şayru n'ide
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 44, Mısra 36). [yolsuz,]

yolsuzluğ: Yoldan çıkma, yolsuzluk.

Kamunun **yolsuzluğına** ben sebeb
Beni yoldan çıkaran kimdür 'aceb
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 119). [yolsuzluğına, -ın, -a]

yoluñ işüñ: Yol yordamı; iş, güç.

Dağı senüñ anuñ-ıla ne işüñ
Var dur iy hızlân **yoluñ** hırmân **işüñ**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 56). [yoluñ işüñ,]

yoluñ yarsında: Yolun ortası.

Çün **yoluñ yarsında** aınsuzın ölem
Kavmumı kaçan gelüp girü bulam

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 92, Mısra 17). [yoluñ yarsında, -da]

yoluñı bilmedüñ: Gideceği yolu ve yeri bilmemek.

Çün **yoluñı bilmedüñ** kim ne-y-imiş
Eylük it kim kamu yolda key-imiş
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 115). [yoluñı bilmedüñ, -me, -dü, -ñ]

yoluñuzdan dönmeñüz: Yoldan dönmek || Amaçtan vazgeçmek.

Şadık oluñ **yoluñuzdan dönmeñüz**
Degme şaħa karga gibi konmañuz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 104, Mısra 35). [yoluñuzdan dönmeñüz,]

yom: Yum/yom: Uğur. (TS:252).

Yemlihā eydür eyü-durur **yoma**
Sen bu dānālar sözün elden koma
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 179). [yoma, -a]

yön: Yön, cihet.

Vardı Hemyān şehrine **yöni** girü
Hücre sine varmağında ilerü
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 373). [yöni, -i]

(Mes. 72: m. 80; Mes. 72: m. 102;
Mes. 88: m. 105; Mes. 92: m. 4; Mes.
92: m. 13

yön: Yön, taraf.

Yön belürür çün ki sayısız kulum
Ad-ıla Gülşehrî'ye yokdur ölüm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 93, Mısra 57). [yön,]

yonılır mı: Yontulur mu?.

Kim muvâfık mı benim endişeme
Yonılır mı bu girihler pişeme
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 54). [yonılır mı, -ur]

yorar: Yorumlamak.

Her birisi ol işi **yorar-ıdı**
Şeyh gönlin degmesi şorar-ıdı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 175). [yorar-ıdı, --ıdı]

yori: Yürümek.

Yöreden nā-maħremi koruyalum
Biribirümüz-ile **yoriyalum**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 19, Mısra 12). [yoriyalum, -ya, -lum]

(Mes. 1: m. 29)

yoy: Yok etmek, ortadan kaldırmak.

Tamu yolından dükelin **yoyısar**
Kamusın uçmak yolında koyısar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 107). [yoyısar, -ısar]

yöre: Semt, mahalle; çevre.

Fitneler haylî **yöreme** üşiser
Yoluma düşvār 'akābe düşiser
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 35). [yöreme, -m, -e]

(Mes. 19: m. 11; Mes. 22: m. 90; Mes.
32: m. 48; Mes. 27: m. 123)

yöre: Etraf, çevre, civar.

Degmesi eydür benim hōd arada
Benden artuğ kimse yokdur **yörede**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 108). [yörede, -de]

(Mes. 60: m. 12; Mes. 63: m. 71; Mes.
63: m. 79; Mes. 69: m. 25; Mes. 81:
m. 48; Mes. 89: m. 7; Mes. 101: m. 21;
Mes. 104: m. 11)

yöre: Yan, yakın, semt.

Kim anuñ **yöresine** varur-ısa
Yā katında bir nefes turur-ısa
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 101, Mısra 51). [yöresine, -sin, -e]

yöremüz: Semt, yakın çevre.

Şeyh eydür tevbe kim nāmūs u ‘ār
Yöremüzde kılmaya hergiz karar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 22*). [*yöremüzde, -de*]

yöresine üş-: Çevresine toplanmak.

Müşteriler **yöresine üşdiler**
Her biri bir dürlü şerhe düşdiler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 7*). [*yöresine üşdiler, -di, -ler*]

(*Mes. 63: m. 71; Mes. 6: m. 32; Mes. 39: m. 82; Mes. 16: m. 38*)

yöri: Yürümek.

Kimi eydür oğlan ussuñ yoh mıdur
Yohsa diri **yöridüğün** çok mıdur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 32*). [*yöridüğün, -düg, -ün*]

(*Mes. 29: m. 25; Mes. 30: m. 113; Mes. 65: m. 29; Mes. 71: m. 37; Mes. 84: m. 131; Mes. 88: m. 34; Mes. 10: m. 61*)

yöri: Yürümek, gitmek.

Ol buña eydür ne oynarsın **yöri**
Rüstem-i destāndan atları koru
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 123*). [*yöri,*

(*Mes. 30: m. 139; Mes. 39: m. 88; Mes. 88: m. 68; Mes. 91: m. 229; Mes. 102: m. 30; Mes. 102: m. 48*)

yöri: Yürümek, karşı koymak.

Düşmeninden şakınan gâfil degül
Seyle karşı **yöriyen** ‘âkil degül
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 106*). [*yöriyen, -y, -en*]

yöri: Yürümek, hareket etmek.

Diri olduğumça ben inanmağıl
Benden imin **yöriyeven** şanmağıl
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 80*). [*yöriyeven, -ye, -ven*]

yörü: Yürümek.

Çün girür Rıdvān ki yüz biñ sâz-ıla
Bunlar uçmağda **yörürler** nâz-ıla
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 34*). [*yörürler, -rl, -er*]

(*Mes. 30: m. 58*)

yörü: Yürümek || Yaşamak.

Bunlar eydür dünyāda **yörür-iken**
Yaramazı yöreden qorur iken
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 89*). [*yörür-iken, -r, --iken*]

(*Mes. 29: m. 31; Mes. 91: m. 176*)

yörür: Yürümek.

Höş temâşâ kıldı şehr-i Kayser’i
Yörür-iken gördiler bir manzarı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 64*). [*yörür-iken, --iken*]

(*Mes. 69: m. 133*)

yörür: Yürümek || Yaşamak.

Köy çemenlerinde **yörürler-ıdı**
Yavrılarıyçun tavuğ ırlar-ıdı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 27*). [*yörürler-ıdı, -lar, --ı, -dı*]

yörür-iseñ: Yürümek || Hareket etmek.

Sen yaluñuz **yörür-iseñ** iy ‘azîz
Kılmayalar seni ayruğdan temîz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 109, Mısra 19*). [*yörür-iseñ, -r, --ise, -ñ*]

yu: Temizlemek, yıkamak.

Yigid er kıcalıcağ karı olur
Arisuz ton **yuyıcağ** arı olur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 77, Mısra 6*). [*yuyıcağ, -y, -ıcağ*]

(*Mes. 85: m. 100; Mes. 85: m. 101*)

yumdı gözin: Gözünü kapamak; ebediyen uykuya dalmak; ölmek.

Döşegi içinde çün **yumdı gözin**
Açıcağ uçmağda buldı kendüzin
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 93*). [*yumdı gözin,]*

yun: Yıkanmak.

Şād-ısañ olmayasın kayğu-y-ıla
Arısuz-ısañ **yunasın** şu-y-ıla
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 28, Mısra 6*). [*yunasın, -asın]*

(*Mes. 28: m. 4; Mes. 28: m. 3*)

yunan ilidür: Anadolu memleketi.

İştılâhumuz Aristo dilidür
Biz hâkîmlerüz bu **Yunan ilidür**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 186*). [*yunan ilidür,]*

yurd: Yer, mekan; vatan.

Tañrı bizi **yurdumuzdan** ırmasun
Bir nefes şudan bizi ayırmason
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 26, Mısra 27*). [*yurdumuzdan, -umuz, -dan]*

yurt: Yurt, vatan; memleket.

Bilse-y-idüñ **yurtı** kim şora-y-ıduñ
Yüz kişinüñ boynını ura-y-ıduñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 549*). [*yurtı, -ı]*

yusirrüne ‘ale'l-hınsi’l-‘azîm: *Büyük günahlar işlemekte ısrar ediyorlardı. (Vâkı'a/46).*

Yüz güneşden tevbe kıldı bir hâkîm
Siz **yusirrüne** ‘ale'l-hınsi’l-‘azîm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 312*). [*yusirrüne ‘ale'l-hınsi’l-‘azîm,]*

yut: Yemek, yutmak, kapmak.

Ol deñizde **yutdı** şeyhi çün neheng
Korkudan sizi kaçurdı nâm u neng
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 31*). [*yutdı, -dı]*

yuva: Yuva, kuş yuvası.

Degme murğun nisbeti sîmurğa yok
Yoksa her bir **yuvada** bir murğ çok
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 68, Mısra 66*). [*yuvada, -da]*

(*Mes. 68: m. 68; Mes. 68: m. 64*)

yuvadan uçdı: Yuvadan uçmak.

Dün gurâbı kanadın açdı yine
Gün hümâsı **yuvadan uçdı** yine
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 42*). [*yuvadan uçdı, -dı]*

yuy: Yok etmek, silmek, ortadan kaldırmak; uzak tutmak.

Biri eydür nefsüme çok uyaram
‘Aql nağşın dîn yüzinden **yuyaram**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 79, Mısra 2*). [*yuyaram, -ar, -am]*

yüce: Ulu, büyük.

Bir **yüce** eyvân ki bu dokkuz felek
İşigidür kapusınıñ kultu lek
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 105*). [*yüce,]*

yuda: Yutmak, yemek.

Hırşun ardınça yüzersin sen şuda
Kim nehengi seni bilmeyüp **yuda**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 28, Mısra 10*). [*yuda,]*

yügrük itleri: Hızlı koşan, güçlü köpekler.

Tagda sekbân anları nâgâh görür
Yügrük itleri bulara kişkürür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 68*). [*yügrük itleri, -i]*

yügür: Koşmak.

Dilkü ol fermân elinde **yügürür**
Añsuzın dilküyi bir tavşan görür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 73*). [*yügürür, -ür]*

(*Mes. 88: m. 104*)

yügür: Koşmak, hızlı gitmek.

Çün benüm **yügürdügümi** bilesin
Sen bu eve uçagelmış olasın
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra
51). [yügürdügümi, -düg, -üm, -i]

(Mes. 88: m.98)

yügür: Koşmak || Kaçmak.

Bize fermân şimdi **yügürmek-durur**
Yohsa anlar ağzına girmek-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra
93). [yügürmek-durur, -mek, --dur, -
ur]

yügürigir: Koşarak geçmek.

Eyle kim ben **yügürigirdüm** yola
Hâşa kim kuş benden ilerü gele
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra
47). [yügürigirdüm, -dü, -m]

yügürü: Koşarak; çabucak.

Yügürü var yügürü gel yel gibi
Yohsa kanuñ akıduram seyl gibi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra
31). [yügürü,]

(Mes. 88: m. 31)

yügürügel: Koşarak, çabucak gelmek.

Yel gibi **yügürügeldüm** kapuya
Od gibi içerü girdüm tapuya
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra
43). [yügürügeldüm, -dü, -m]

(Mes. 88: m. 53)

yük: Ağırılık, sıkıntı.

Niçeme kim **yükümi** tımārlayam
Evvelin menzilde cān ısmarlayam
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 43, Mısra
21). [yükümi, -üm, -i]

(Mes. 107: m. 21)

yükled: Yükletmek.

Yükledüp üstüne yüz biñ miñneti
Düzağ eyleyen saña ol cenneti
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra
21). [yükledüp, -üp]

yükseklig: Tabandan tepeye olan uzaklık,
yükseklik.

İkkisi burcuñ dibine irdiler
Kal'anuñ **yüksekligini** gördiler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
28). [yüksekligini, -in, -i]

yüpile: Tekrarlamak, taklit etmek.

Herze sözler-ile dilini biler
Âdemîleri gün uzun **yüpiler**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 18, Mısra
10). [yüpiler, -r]

yüreg: Yürek, bağır; ciğer.

Şeyh eydür **yüregüm** kanından uş
Eylemişem bu gice yüz guslı hoş
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra
3). [yüregüm, -üm]

(Mes. 29: m. 19; Mes. 39: m. 66; Mes.
107: m. 28)

yüregi kan tola: Üzücü bir durum nedeniyle
çok acı çekmek, yüreği kanla dolmak.

Bu ile gelür-ise Afrâsiyâb
Yüregi kan tola vü bağırı kebâb
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
194). [yüregi kan tola, -a]

yüregin tağla-: Acıyla ve özlemle içi yanmak,
acıyla kıvrınmak.

Putlarumuzuñ **yüregin tağladı**
Nârunür anuñ elinden ağladı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
91). [yüregin tağladı, -dı]

(Mes. 30: m. 187; Mes. 10: m. 85;
Mes. 8: m. 15; Mes. 32: m. 135; Mes.
91: m. 295)

yüregüm yandı: *Yüreği yanmak || Çok acı çekmek.*

Yüregüm yandı vü köyindi canum
Mum gibi uş eriyügördi tenüm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 27*). [*yüregüm yandı,]*

yüregün içinde: *Kalbinde, gönlünde.*

Eydür âhir Leyli odıdur tolu
Yüregün içinde kim olduñ delü
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 80*). [*yüregün içinde,]*

yürek: *Gönül, kalp.*

Hem ilersüki dahı bağlu gerek
Kim harām odında yanmaya **yürek**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 494*). [*yürek,]*

yüz: *Yüz, yanak.*

Bağ arasındaki böstāndur **yüzi**
Şanasın kim bir gülistāndur **yüzi**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 45, Mısra 12*). [*yüzi, -i]*

yüz: *Yüz, suret, çehre.*

Sen anuñ **yüzinde** gördüñ-ise nür
Fitnesini sanduñ-ısa bî-fütür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 209*). [*yüzinde, -in, -de]*

(*Mes. 5: m. 211; Mes. 5: m. 245; Mes. 6: m. 14; Mes. 10: m. 81; Mes. 10: m. 39; Mes. 10: m. 79; Mes. 11: m. 25; Mes. 20: m. 22; Mes. 22: m. 29; Mes. 22: m. 62; Mes. 22: m. 15; Mes. 22: m. 42; Mes. 27: m. 17; Mes. 28: m. 3; Mes. 28: m. 4; Mes. 32: m. 145; Mes. 40: m. 33; Mes. 40: m. 22; Mes. 40: m. 18; Mes. 40: m. 26; Mes. 40: m. 30; Mes. 40: m. 42; Mes. 45: m. 6; Mes. 45: m. 11; Mes. 45: m. 27; Mes. 45: m. 3; Mes. 45: m. 21; Mes. 60: m. 40; Mes. 60: m. 45; Mes. 66: m. 135; Mes. 72: m. 41; Mes. 72: m. 510; Mes. 72: m. 40; Mes. 72: m. 520; Mes. 72: m. 521; Mes. 88: m. 120; Mes. 88: m. 117; Mes. 88: m. 100; Mes. 91: m. 31; Mes. 91: m. 147; Mes. 104: m. 20;*

Mes. 105: m. 23; Mes. 107: m. 124; Mes. 15: m. 24)

yüz: *Yüzey, satıh.*

Güneşün **yüzi** bulaşmaya ise
Altun altuna karşı mis mise
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 301*). [*yüzi, -i]*

(*Mes. 25: m. 128*)

yüz: *Yüzmek.*

Yüzemez-iken şuyı diler-idi
Yâri oğrına dişin biler-idi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 11*). [*yüzemez-iken, -emez, --i, -ken]*

(*Mes. 22: m. 23; Mes. 26: m. 30; Mes. 27: m. 54; Mes. 27: m. 98; Mes. 27: m. 115; Mes. 27: m. 121; Mes. 27: m. 90; Mes. 28: m. 9; Mes. 44: m. 20; Mes. 56: m. 43; Mes. 85: m. 147; Mes. 101: m. 1; Mes. 107: m. 97; Mes. 94: m. 9*)

yüz: *Üzerine.*

Su **yüzine** yazar-ısañ yüz hisāb
Bir sâ'atda kâmusı ola harāb
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 28, Mısra 7*). [*yüzine, -in, -e]*

yüz: *Yüz, sayı sıfatı.*

Kurup **yüz** taşnîf ü dînde yazdıdı
Şeyh Kur'an'da key üstād-ıdı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 97*). [*yüz,]*

(*Mes. 1: m. 24; Mes. 22: m. 17; Mes. 24: m. 4; Mes. 27: m. 112; Mes. 30: m. 15; Mes. 32: m. 46; Mes. 33: m. 9*)

yüz: *Yüz (sayı).*

Yüz hâzîne gevherüm artuğ ola
Yüz direm ben illa dahı çok ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 33, Mısra 10*). [*yüz,]*

yüz: Yüz sayısı || Yüzlerce, pek çok.

Bir benek konağ gözinde 'avratuñ
Er düşer ortasına **yüz** miñnetüñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 18*). [yüz,]

(Mes. 54: m. 42; Mes. 84: m. 70; Mes. 87: m. 22; Mes. 91: m. 93; Mes. 96: m. 5; Mes. 104: m. 27; Mes. 10: m. 84; Mes. 11: m. 4; Mes. 15: m. 97; Mes. 22: m. 119; Mes. 25: m. 30; Mes. 25: m. 74; Mes. 25: m. 101; Mes. 29: m. 12; Mes. 31: m. 39; Mes. 35: m. 27; Mes. 37: m. 8; Mes. 39: m. 66; Mes. 44: m. 19; Mes. 45: m. 9; Mes. 47: m. 105; Mes. 50: m. 136; Mes. 55: m. 47; Mes. 57: m. 3; Mes. 72: m. 231; Mes. 72: m. 485; Mes. 75: m. 4; Mes. 78: m. 61; Mes. 78: m. 74; Mes. 82: m. 21; Mes. 84: m. 109; Mes. 87: m. 8; Mes. 89: m. 38; Mes. 91: m. 6; Mes. 91: m. 60; Mes. 91: m. 286; Mes. 92: m. 13; Mes. 91: m. 60; Mes. 91: m. 286; Mes. 92: m. 13; Mes. 93: m. 22; Mes. 94: m. 31; Mes. 101: m. 30; Mes. 102: m. 5; Mes. 102: m. 65; Mes. 102: m. 79; Mes. 107: m. 28; Mes. 109: m. 10; Mes. 111: m. 51; Mes. 111: m. 84)

yüz: Yüz.

Kim karañu dünde çün destân idem
Hâlini zengi **yüzinden** iledem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 89, Mısra 4*). [yüzinden, -in, -den]

yüz: Yüz || Anlam.

Yemlihä eydür ço bunlar sözini
Kim göresin sözlerümüñ **yüzini**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 168*). [yüzini, -in, -i]

yüz: Yön, taraf.

Biri eydür nefsüme çok uyaram
'Akl nakşın dñn **yüzinden** yuyaram
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 79, Mısra 2*). [yüzinden, -in, -den]

yüz: Yüz, çehre || Kişinin kendi şahsı, zatı.

Evvel anı **yüzüme** güldürmişem
İlla soñra 'ilm-ile öldürmişem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 287*). [yüzüme, -üm, -e]

yüz ança: Yüzlerce, çok fazla.

Niçe kim ol bundan uşanur-ıdı
Bu **yüz ança** andan igrenür-ıdı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 90*). [yüz ança,]

yüz belā-y-ıla: Yüzlerce bela || Güç bela; zorlukla.

Rüstem andan **yüz belā-y-ıla** iner
Kal'a üstinden yir üstine konar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 93*). [yüz belā-y-ıla, --y, --ıla]

yüz biñ: Yüz bin sayısı, çokluğu ifade etmek için kullanılmıştır.

Büşr aña virdi selām i'zāz-ıla
Ol selāmın aldı **yüz biñ** nāz-ıla
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 96*). [yüz biñ,]

yüz biñ: Yüz bin, pek çok.

Ol kuşa tap sen ki **yüz biñ** kanadı
Var-durur her yirde biñ bir adı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 25*). [yüz biñ,]

(Mes. 49: m. 2; Mes. 66: m. 126; Mes. 68: m. 28; Mes. 68: m. 35; Mes. 78: m. 46; Mes. 78: m. 77; Mes. 78: m. 80; Mes. 81: m. 130; Mes. 84: m. 21; Mes. 86: m. 18; Mes. 86: m. 20; Mes. 96: m. 3; Mes. 110: m. 13; Mes. 110: m. 32; Mes. 111: m. 52; Mes. 48: m. 15; Mes. 48: m. 16; Mes. 2: m. 19; Mes. 2: m. 40; Mes. 5: m. 49; Mes. 12: m. 62; Mes. 12: m. 86; Mes. 12: m. 220; Mes. 20: m. 8; Mes. 22: m. 33; Mes. 26: m. 11; Mes. 26: m. 13; Mes. 29: m. 2; Mes. 33: m. 24; Mes. 35: m. 15; Mes. 40: m. 55; Mes. 43: m. 9; Mes. 44: m. 17)

yüz biñ: Yüz bin sayısı. (Bir üst mısra ile ilişkili olarak).

Günde yüz biñ ğuşlı artuĝ eylerem
Yüz biñ azdur ben daĝı çok iderem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 26, Mısra 12*). [yüz biñ,]

yüz biñ dürlü: *Yüz bin türlü; pek çok çeşit.*

Şol ki **yüz biñ dürlü** genci cem' ider
Genci ħor yirinde vü kendü gider
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 36, Mısra 3*). [yüz biñ dürlü,]

yüz biñ er: *Yüz bin kişi.*

Yüz biñ er bu yolda cân virdi henüz
Bilmedi biri ki nedür bu rumüz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 104, Mısra 25*). [yüz biñ er,]

yüz bin kez: *Yüz bin defa (Çokluk bildirmek için kullanılmıştır).*

Eydür işbu yavrılarına benüm
Günde **yüz bin kez** fedâ olsun cânüm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 12*). [yüz bin kez,]

yüz biñ kızıl: *Yüz bin altın.*

Ķıymeti **yüz biñ kızıl** artuĝ-durur
Hiçe dileyenün ussı yok-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 25*). [yüz biñ kızıl,]

(*Mes. 75: m. 6; Mes. 75: m. 21*)

yüz biñde birin: *Yüz binde biri || Çok azı.*

Terbiye ħöd bunı ħanda biliser
Yā bunuñ **yüz biñde birin** kılsar
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 58*). [yüz biñde birin,]

yüz burtarmadum: *Yüzünü buruşturmak, memnuniyetsiz olmak.*

Ben bu varmaĝdan ki **yüz burtarmadum**
Kendüzümü yalunüz ħurtarmadum
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 289*). [yüz burtarmadum, -ar, -ma, -du, -m-ma, -du, -m]

yüz çekic: *Yüz çekic || Pek çok tokmak.*

Yüz çekic her bir başına yidi
Birisi dögen kişiye ne didi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 189*). [yüz çekic,]

yüz deñizi: *Yüzlerce denizi.*

Yüz taĝı bir günde ol yolda geçe
Yüz deñizi cür'a sanıban içe
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra 16*). [yüz deñizi, -i]

yüz dil-ile: *Yüz(lerce) dil. || Farklı farklı konuşma bağlamında.*

İki yüzlü degül-iseñ gül gibi
Yüz dil-ile söyleme bülbül gibi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 49, Mısra 20*). [yüz dil-ile, --ile]

yüz döndürür: *Yüz çevirmek; uzaklaşmak.*

Bunı dir ü **yüz** bulardan **döndürür**
Toñuzını yazı dapa göndürür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 13, Mısra 43*). [yüz döndürür, -ür]

yüz dürlü: *Yüzlerce, pek çok.*

Medresede bunça taĝşıl eyledüm
'İllete **yüz dürlü** ta'lil eyledüm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 54, Mısra 32*). [yüz dürlü,]

(*Mes. 1: m. 26; Mes. 66: m. 51; Mes. 94: m. 10; Mes. 9: m. 13; Mes. 30: m. 18*)

yüz dürlü: *Yüz türlü, pek çok, çeşit çeşit.*

Her biri dilküyi **yüz dürlü** öge
İtlere ħaĝıyu sekbāna söge
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 35*). [yüz dürlü,]

yüz dutam: *Yönelmek.*

Çün Rehāvī'den 'İraĝ'a **yüz dutam**
Zühre'nün ħengini avc-ıla utam

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra 15). [yüz dutam, -am]

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 311). [yüz günehten, -den]

yüz er: Yüz yiğit.

Beni ko kim kuş dilini söyleyem
Kim Süleymân'a **yüz er** ad eyleyem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 54). [yüz er,]

yüz hisâb: Yüz(lerce) hesap.

Şu yüzine yazar-ısañ **yüz hisâb**
Bir sâ'atda kâmusı ola harâb
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 28, Mısra 7). [yüz hisâb,]

yüz evi: Yüz(lerce) hane.

Halka çün bir dürlü bühtân kıluram
Yüz evi bir demde vîrân kıluram
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 61, Mısra 16). [yüz evi,]

yüz iblîs: Yüzlerce şeytan.

Kanda kim bir mekr ü telbîs irürem
Bir ferîşteye **yüz iblîs** irürem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 50). [yüz iblîs,]

yüz evlûk: Pek çok iyilik.

Kim çün anuñ bilmeginde olalar
Ol yavuzlıkda **yüz evlûk** bulalar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 140). [yüz evlûk,]

yüz 'illet ile: Yüzlerce hastalıkla.

Ölmek ansuz diri olmağdan delîm
Yig-durur **yüz 'illet ile** iy hâkîm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 19, Mısra 26). [yüz 'illet ile,]

yüz evlûk işlevem: Pek çok iyilik yapmak.

Şeyh eydür hûd şuçuñ bağışlayam
Degme cevruñe **yüz evlûk işleyem**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 70). [yüz evlûk işleyem, -y, -em]

yüz kelâm: Yüzlerce söz.

Çün Resûl'e biz viribirüz selâm
Nazma irür **yüz kelâm** u biñ nizâm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 4). [yüz kelâm,]

yüz göge dutdum: Yüzünü göge çevirmek.

Yüz göge dutdum ki haşmuñdan
benüm
Kurtarıvire meger kim Hâk cānum
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 59). [yüz göge dutdum, -e]

yüz kez: Yüz kere, birçok defa.

Günde **yüz kez** 'ahd bağlayup şıram
Kamu dürlü kişiler-ile birem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 48, Mısra 21). [yüz kez,]

yüz göstermez-idi: Yüz göstermek || Ortaya çıkmak, kendini göstermek.

Ol ki **yüz göstermez-idi** gözlere
'Anberîn saçı bulaşur tozlara
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra 23). [yüz göstermez-idi, -mez, --i, -di]

(Mes. 72: m. 433; Mes. 91: m. 154;
Mes. 54: m. 26; Mes. 86: m. 14; Mes.
86: m. 19)

yüz kişi: Yüz kişi (sayıca çok).

Yohsa yolda **yüz kişi** bile gider
Bellüdü kim her birisi ne güder
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 139). [yüz kişi,]

yüz günehten: Bir sürü günah.

Yüz günehten tevbe kıldı bir hâkîm
Siz yusirrüne 'ale'l-hıñşî'l-'azîm

(Mes. 91: m. 78; Mes. 104: m. 17;
Mes. 72: m. 550)

(Mes. 18: m. 25; Mes. 94: m. 57)

yüz kuş: Yüz(lerce) kuş.

Zulm yolından birez ayrılmaduñ
Yüz kuş ölmeyince sen dirilmeduñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 31, Mısra
36). [yüz kuş,]

yüz men: Yüzlerce meni, pek çok (bir üst
mısraya istinaden kullanılmıştır.).

Bir menîyi kodılar şāhib-fenā
Yüz men arturdı dañı ol bir menā
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra
50). [yüz men,]

yüz nâz-ıla: Yüz(lerce) naz.

Andan az aşağıarak i 'zâz-ıla
Cân ulü'l- 'azmüñ-durur **yüz nâz-ıla**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 96, Mısra
62). [yüz nâz-ıla, --ıla]

(Mes. 20: m. 1)

yüz sözi: Yüz sözü.

Bir sözi yüz eyleyüp kılma 'itāb
Yüz sözi bir hoş söz eyler bu kitāb
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 83, Mısra
28). [yüz sözi,]

yüz tağı: Yüzlerce dağ.

Yüz tağı bir günde ol yolda geçe
Yüz deñizi cür'a sanıban içe
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 6, Mısra
15). [yüz tağı, -ı]

yüz urdılar yire: Yere kapanmak.

Karşu vardılar **yüz urdılar yire**
Tavşanuñ aḥvālını bir bir şora
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra
269). [yüz urdılar yire,]

yüz yıl: Yüz yıl.

Dünyada **yüz yıl** eger dürişesin
Ne ki rızkuñdur aña irişesin
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
569). [yüz yıl,]

yüz yıldan ilerü: Yüz yıldan sonra.

Ne ki **yüz yıldan ilerü** olısar
Kamusı baña 'ayāndur ser-be-ser
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
131). [yüz yıldan ilerü,]

yüz yılğı: Yüz yıllık.

Şimdi gören şeyhümüzi iy 'aziz
Kılmaya **yüz yılğı** Tersādan temiz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra
22). [yüz yılğı,]

yüz yol olur: Yüz(lerce) yol olmak.

Pādişāhuñ ḥāşekisi ol olur
Ḥāk'dan anuñ gönline **yüz yol olur**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra
136). [yüz yol olur, -ur]

yüz yük şekerde: Yüz yük şeker.

Sirke çün **yüz yük şekerde** mahv ola
Kimse ayruk sirkeyi kanda bula
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra
109). [yüz yük şekerde,]

(Mes. 105: m. 107)

yüzce: Yüz kadar, yüz tane.

Eydür aña yitürimezem semen
Bir semen hergiz ola mı **yüzce** men
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra
152). [yüzce,]

yüzebilmeyen kişi: Yüzmeyi bilmeyen kişi.

Yüzebilmeyen kişi nite gire
Şaṭṭ'a vü kendüzinüñ boynın ura
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra
41). [yüzebilmeyen kişi,]

yüzemeven: Yüzme bilmeyen kişi(ye).

'Işk çün gitdi Şaṭṭ'a düşmek 'azim
Yüzemeyene ḥaṭardur iy ḥakim

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 36). [yüzemeyene, -e]

(Mes. 27: m. 50; Mes. 28: m. 15; Mes. 56: m. 33; Mes. 100: m. 85; Mes. 100: m. 89; Mes. 101: m. 67)

yüzen: Yüzen (şey veya kişi).

Deñizüñ dibinde gevher pāk ola
Deñiz üstinde **yüzen** hāşāk ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 28, Mısra 14). [yüzen,]

(Mes. 28: m. 16)

yüziçilik bilmez: Yüzme bilmek.

Yüziçilik bilmez ol şuda ölür
Rahtı-y-ıla tönları taşra kalur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 341). [yüziçilik bilmez, -mez]

yüzerler idi: Yüzmek.

Yüzmegün sâzını düzerler idi
Deñizüñ içinde **yüzerler idi**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 36). [yüzerler idi,]

yüziçilik kılur: Yüzücülük yapmak.

Ol şuya kim bu **yüziçilik kılur**
Giriçek İblīs anda boğılur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 117). [yüziçilik kılur, -ur]

yüzi: Yüz, çehre.

Yaz anuñ **yüzi** katında güz gibi
Zülfı gice 'arızı gündüz gibi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 77). [yüzi,]

yüzin: Yüz, çehre.

Şeyh eydür ol bütün **yüzin** baña
Gösterüñ kim secde eyleyem aña
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 31). [yüzin,]

yüzi kara: Yüzü kara; utanacak bir durumu olan (kimse).

Âhiretde **yüzi kara** kopısar
Ağzınuñ dudağını od öpiser
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 62, Mısra 3). [yüzi kara,]

yüzin döndürme: Yüz çevirmek.

Kimseden hergiz **yüzin döndürme**
Baş vire vü şahşı utandurmaya
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 93). [yüzin döndürme, -me, -ye]

yüzi nurlu olmaya: Yüzün nurlu olması.

Câzu **yüzi** böyle **nurlu olmaya**
Câzular bu bildüğünü bilmeye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 175). [yüzi nurlu olmaya, -ma, -y, -a]

yüzin gör: Yüzünü görmek.

Kılduñ-ısa huldı hızlandan temîz
Var anuñ gökçek **yüzin gör** iy 'azîz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 21, Mısra 18). [yüzin gör, -dan]

yüziçi: Yüzmeyi bilen, yüzücü.

Aşlumuzda **yüziçi** kim var-ıdı
Yâ şu-y-ıla kanķı biri yâr-ıdı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 47). [yüziçi,]

yüzin görmek diler: Yüzünü görmek istemek.

Her gün evden 'avratın sürmek diler
Gökçek oğlanlar **yüzin görmek diler**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 79, Mısra 18). [yüzin görmek diler, -r]

yüzin urdı: Yüzün vurmak, çarpmak.

Şağını yoldı çıkardı şaķalın
Yüzin urdı çiyndi kendü elin

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 114). [yüzün urdı, -dı]

yüzinde: Üzerinde, üstünde.

Kimse inçü diyü kayır dire mi
Yâ kesek **yüzinde** gevher göre mi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 105, Mısra 64). [yüzinde,]

yüzinden: -den ötürü, -den dolayı.

Gözümü dikküm ki gönlüm yaħmaya
Şâh **yüzinden** artuğına bakmaya
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 29, Mısra 6). [yüzinden,]

(Mes. 72: m. 37)

yüzinden: Yüz, suret || Üzerinden.

Muṣtafa'nun himmetinde bu kitâb
Açdı her ma'nî **yüzinden** yüz hicâb
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 111, Mısra 84). [yüzinden,]

yüzine baksam: Yüzüne bakmak.

İşi güçi kamu oda yakşam direm
Gün uzun hâ **yüzine baksam** direm
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 45, Mısra 14). [yüzine baksam, -sa, -m]

yüzine karşı: Yüzüne karşı.

Ben anuñ **yüzine karşı** söylerem
Müşkilümü kamusun hâll eylerem
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 7, Mısra 9). [yüzine karşı,]

yüzine urılısar: Yüzüne vurmak, işlediği bir suçu ya da kabahati birinin açıkça yüzüne söyleyip onun utanmasına yol açmak.

Bunça işi Hakk-ıçun işler kişi
Kim **yüzine urılısar** ol işi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra 156). [yüzine urılısar, -isar]

yüzini bürüyü: Yüzünü örtmek.

Çıkdı bir 'avrat **yüzini bürüyü**
Yirde atlas kunduzını sürüyü
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 383). [yüzini bürüyü, -yü]

yüzini gördüğün: Yüzünü gördüğün (kimse).

Şimdi bir 'avrat peyinçe varduğun
Yolda yâd 'avrat **yüzini gördüğün**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 60). [yüzini gördüğün,]

yüzini görmege: Yüzünü görmek için.

Çün dilediler içeri girmege
İstedükleri **yüzini görmege**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra 110). [yüzini görmege,]

yüzlerini yire sürdiler: Yere yüz sürmek, ayağına kapanmak, hürmetinden ayağına eğilip yüzünü sürmek.

Cânavârlar bu sözi çün gördiler
Yüzlerini kamu yire sürdiler
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 118). [yüzlerini yire sürdiler, -di, -ler]

yüzlü: Görünümlü; yüz, surat, çehre.

Kim kızıl yüz kaygudan ayru-durur
Saru **yüzlü** âdemî şayru-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 32). [yüzlü,]

yüzme: Yüzme işi.

Anamuz yavrisını ne ustaya
Virdi kim **yüzmege** öğrenün diye
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 76). [yüzmege, -ge]

yüzmegün sâzını: Yüzme işi.

Yüzmegün sâzını düzerler idi
Deñizün içinde yüzerler idi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 35). [yüzmegün sâzını,]

yüzmek: Yüzme işi.

Yüzmek öğrenmek bu iş katı-durur
İlla bizde bu hüner zātî-durur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra
73). [yüzmek,]

(Mes. 56: m. 25; Mes. 56: m. 30)

yüzmek sâzını: Yüzme işi.

Kim i yavrılar bu **yüzmek sâzını**
Kimden öğrendüñüz eydüh râzını
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra
45). [yüzmek sâzını,]

yüzmeyen: Yüzemeyen (kişi).

Yüziçi şuda el ayak urısar
Yüzmeyen 'ömri fenâya varısar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 56, Mısra
34). [yüzmeyen,]

yüzsüz: Yüzsüz, arsız, utanmaz.

Bî-başar olan kişi gözsüz-durur
İki yüzlü âdemî **yüzsüz-durur**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 49, Mısra
16). [yüzsüz-durur, --dur, -ur]

yüzük kaşından: Yüzük taşının içine
oturtulduğu kenarları tırnaklı yuvaya verilen
isimdir.

Şol Süleymân'a dükeli kâr-u-bâr
Bir **yüzük kaşından** idi pâydar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 34, Mısra
10). [yüzük kaşından, -ndan]

yüzüm yok-durur: Bir şey istemeye veya
yapmaya cesareti olmamak, utanmak.

Birisi eydür günâhum çok-durur
Varmağa sîmurğa **yüzüm yok-durur**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 76, Mısra
2). [yüzüm yok-durur, --dur, -ur]

yüzümi burtarayım: Yüz bükmek; surat
asmak.

Aña karşı **yüzümi burtarayım**
Bu belâdan kendüzüm kırtarayım
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra

143). [yüzümi burtarayım, -aray, -ım
]

yüzümüz döndürmeyelüm: Yüz çevirmek.

Yüzümüz biz dağı **döndürmeyelüm**
Şâr uluların utandurmayaalum
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
169). [yüzümüz döndürmeyelüm, -me,
-y, -elüm]

yüzümüzü görmege: Suratımıza bakmak,
yüzümüzü görmek.

Kimse bardağdan bize su virmege
Yigrenürdi **yüzümüzü görmege**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra
116). [yüzümüzü görmege, -ge]

yüzün döndürmegil: Yüz çevirmek ||
Gösterilen ilgiyi kesmek.

Ok gelür-ise **yüzün döndürmegil**
Yârüh etegine toz kondurmağıl
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra
159). [yüzün döndürmegil, -me, -gil]

yüzüne karşı: Yüzüne karşı.

Yüzüne karşı içem hamrı laţîf
İlla ol üçüyle olmayam harîf
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
77). [yüzüne karşı,]

-Z-

zâd olur: Azık, yem olmak.

Kiçi yoldan âdemî âzâd olur
Ulu yoldan âdemî er **zâd olur**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 102, Mısra
62). [zâd olur, -ur]

zâd u rûzumuz: Yiyecek ve azık.

Zâd u rûzumuz bizüm şuda-durur
Kim deñiz gögsümüze degin gelür

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 26, Mısra 5). [zād u rüzumuz, -umuz]

za'ferân: Güzel kokulu, sarı renkli meşhur bir çiçek, safran.

Kim meger bir yazıda bāğ erğavān
Bitmiş-idi yöresinde **za'ferān**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 12). [za'ferān,]

(Mes. 91: m. 11)

zāğ: Karga.

Görmedüñ **zāğ**ı ki bir keklik ola
Kān-ıla ete ne gökçeklik ola
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 46, Mısra 11). [zāğ, -ı]

zāhid: Kaba sofu (çok dindar olup irfanı olmayan kimse).

Zāhid anuñ yüzini görür-ise
Yā katında bir nefes durur-ısa
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 45, Mısra 21). [zāhid,]

zāhid: Aşırı, kaba sofu.

Zāhid ol-durur ki tapu üstine
Döşeye seccâdesin şu üstine
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 26, Mısra 21). [zāhid,]

(Mes. 26: m. 9; Mes. 26: m. 10; Mes. 28: m. 25; Mes. 28: m. 27; Mes. 28: m. 29)

zāhid: Dünyayı terk edip dinin emirlerine çok titizlikle riayet eden, zührt ve takva sahibi, dindar, müttaki (kimse).

Gāh **zāhid** gāh fāsık olmağıl
Çün muvāfiḡsan münāfiḡ olmağıl
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 49, Mısra 11). [zāhid,]

(Mes. 74: m. 24; Mes. 78: m. 90; Mes. 78: m. 89; Mes. 98: m. 72; Mes. 85: m. 51; Mes. 95: m. 22; Mes. 96: m. 70; Mes. 97: m. 13)

zāhid ol-: Zührt ve takvā sahibi, dindar olmak.

Bir nefes bir **zāhid oluram** kerīm
Bir zamān bir fāsık oluram le'im
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 48, Mısra 29). [zāhid oluram, -ur, -am]

(Mes. 110: m. 35)

zāhid ü 'ābid olur: Takva sahibi olmak ve ibadet etmek.

Degme 'ārif **zāhid ü 'ābid olur**
Soñra 'irfān 'ālemine yol bulur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 131). [zāhid ü 'ābid olur, -ur]

zāhid ü perhīzkār: Zahit ve sofu.

'Ayb ola kim **zāhid ü perhīzkār**
Eyleye kāfir kapusunda qarār
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 9). [zāhid ü perhīzkār,]

zahm: Yara.

Kim sen andan bunça kılursın hāzer
Zahmı dokınmış-durur saña meger
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra 104). [zahmı, -ı]

(Mes. 30: m. 144; Mes. 55: m. 47; Mes. 66: m. 111; Mes. 66: m. 92; Mes. 72: m. 226; Mes. 81: m. 182; Mes. 96: m. 12)

zahm ola: Yara olmak.

Zahm ola kim aña merhem viresin
Zahm ola kim üstine dāğ urasın
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra 109). [zahm ola, -a]

(Mes. 66: m. 110)

zahm ur-: Yaralamak.

Ben siyāset diler-isem sürmege
Korḡa toğan keklige **zahm urmağa**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 57, Mısra 8). [zahm urmağa, -ma, -ğa]

(Mes. 83: m. 2)

zahmet: Sıkıntı, eziyet, güçlük, zorluk.

Hakk'a yalvardı ki bu az milketi
Kimseye virme vü üküş **zahmeti**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 34, Mısra
24). [zahmeti, -i]

(Mes. 77: m. 9)

zahmet eyledi: Sıkıntı ve eziyet etmek.

Gelmedi bir tã'at elümden benüm
Cânuma çok **zahmet eyledi** tenüm
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 76, Mısra
6). [zahmet eyledi, -di]

zahmet gördüğü: Sıkıntı yaşamak, zahmet çekmek.

Bir kişi pâdişâh için öldüğü
Yig ki şultân bunça **zahmet gördüğü**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra
38). [zahmet gördüğü, -düğü]

zahmetli: Zahmetli, ıstıraplı.

Kaçan ayruklar bu yolu varalar
Yâ bu **zahmetli** işi başarılar
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 34, Mısra
30). [zahmetli,]

zahmı: Yara || Aşk yarası.

İrdi bir hâle ki hem-dem bulmadı
Yidi bir **zahmı** ki merhem bulmadı
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra
6). [zahmı,]

za'îfi: Güçsüz, kuvvetsiz.

Ölse yigdür renc-ile yüz pâdişâh
Öldürinçe bir **za'îfi** bî-günâh
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra
102). [za'îfi,]

zâl: Şeh-name'de adı geçen İranlı tarihi-
efsanevi Fars kahramanlarından. Rüstem'in
babası, Sam'ın oğlu ve Neriman'ın torunudur.

Rüstem-idüğüm aña çün bildürem
Vallah atam **Zâl-ısa** kim öldürem
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 30, Mısra
224). [zâl-ısa, --ısa]

(Mes. 104: m. 19; Mes. 104: m. 21)

zâlim: Acımasız ve haksız davranan,
zulmeden.

Adl-ıla her resm ü haddi bildürün
Zâlimi bulur-ısañuz öldürün
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 58, Mısra
16). [zâlimi, -i]

(Mes. 58: m. 19; Mes. 58: m. 12; Mes.
58: m. 25; Mes. 59: m. 16; Mes. 59:
m. 19; Mes. 60: m. 101; Mes. 60: m.
6; Mes. 81: m. 177; Mes. 100: m. 47)

zâlim olan kişiden: Zulmeden, acımasız ve
haksız davranan kimse.

Gözünü aç kirpügünü yummağıl
Zâlim olan kişiden 'adl ummağıl
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra
112). [zâlim olan kişiden, -den]

zâlim olma: Zulmeden kişi olmak.

Zâlim olma degme bir şultân gibi
'Âdil ol Dārā vü Nüşirvân gibi
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra
117). [zâlim olma, -ma]

zâlim-i bî-dād-ısañ: Adaleti olmayan bir
zalim.

Şeh katında sen eger cellād-ısañ
Dünyada bir **zâlim-i bî-dād-ısañ**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 31, Mısra
42). [zâlim-i bî-dād-ısañ, --ısañ]

zâlim-nihād: Zalim tabiatlı (merhametsiz).

Kâfir ü 'âdil delim yig ehl-i dād
Kim Müsülmân ola vü **zâlim-nihād**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 58, Mısra
6). [zâlim-nihād,]

zamân: Vakit || Dönem.

Zîrâ çün kim mülk bî-şultân ola
Az **zamānda** memleket vîrân ola
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 3, Mısra
14). [zamānda, -da]

zamān: Devir, zaman, vakit.

Ol **zamānda** kim Resûl oğlan-ıdı
Kamu 'âlem kâlib u ol cân-ıdı
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
7). [zamānda, -da]

zamān: Zaman, zaman geçtikçe.

Yâ **zamān-ıla** visālũni bulam
Yâ firâkuñdan bu kapuda ölem
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
67). [zamān-ıla, --ıla]

zamîr: Gönül, kalp.

Gâh gönülñ bir münâcâta gider
Geh **zamîrũñ** bir harâbâta gider
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 110, Mısra
6). [zamîrũñ, -ũñ]

zâr: Zayıf, dermansız.

Bir mahallede ġarîb ü dil-figâr
Kalmışam hayrân u sergerdân u **zâr**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
38). [zâr,]

zâr: Ağlama, sızlanma.

Mu 'tekif bir köşede oturıcak
Zârı-y-ıla el aña götüricak
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra
66). [zârı-y-ıla, -ı, --y, --ıla]

(Mes. 14: m. 69; Mes. 15: m. 71; Mes.
32: m. 116; Mes. 72: m. 349; Mes.
110: m. 11)

zâr: Ağlayarak, inleyerek.

Diler-ise vü dilemez-ise **zâr**
Her biri ortaya geldi bî-ğarâr
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra
19). [zâr,]

zâr ağladı: Ağlayıp, inlemek.

Eyle zârılığ-ıla **zâr ağladı**
Kim felekler hâtırını tağladı
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra
71). [zâr ağladı, -dı]

zâr olmasun: Ağlamak, inlemek.

Kimsene bençileyin **zâr olmasun**
Kimse bu derde giriftâr olmasun
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra
163). [zâr olmasun, -sun]

zâr u dil-figâr: Perişan ve gönlü yaralı.

Çün görürler şeyhi **zâr u dil-figâr**
Şâdi vü ġam arasında bî-ğarâr
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra
83). [zâr u dil-figâr,]

zâr u hayrân: Zayıf, dermansız ve şaşkın bir
şekilde.

Zâr u hayrân gün uzun gezer-idüm
Şeyh gibi bir zâviye düzer-idüm
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
15). [zâr u hayrân,]

zâr u sergerdân: Avare ve perişan.

Yolı bilmez vâlih ü hayrân gezer
Tağda taşda **zâr u sergerdân** gezer
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 16, Mısra
26). [zâr u sergerdân,]

zâr u sergerdân olur: Avare ve perişan
olmak.

Şeyh eyle vâlih ü hayrân olur
Kim yolında **zâr u sergerdân olur**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra
108). [zâr u sergerdân olur, -ur]

zârî: Ağlama, inleme.

Göriçek hâdim ki sultân oturur
Korkusından **zârîye** el götürür
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 88, Mısra
40). [zârîye, -ye]

(Mes. 6: m. 31; Mes. 85: m. 161)

zārī kıla-: Ağlayıp inlemek.

Gideyim kim kendü kadrini bile
Benden ayrıldığına **zārī kıla**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 84*). [*zārī kıla, -a*]

(*Mes. 15: m. 13; Mes. 94: m. 41; Mes. 94: m. 37; Mes. 94: m. 55; Mes. 10: m. 120; Mes. 94: m. 32; Mes. 16: m. 52*)

zarüret: Mecbûriyet, zorunluluk.

Kim ol oğlan işbu şüretlü ola
Bu 'ilâca key **zarüretlü** ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 16*). [*zarüretlü, -lü*]

zarüret: Çaresizlik, mecburiyet.

Çün **zarüret** anı muztar eyleye
Günde ya biş söz ya on söz söyleye
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 27*). [*zarüret,]*

zât: Kendi, öz || Allah'ın varlığı.

Zâtı-y-ıla vâcib oldur iy 'azîz
Kim virür her türlü halka bir temîz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra 29*). [*zâtı-y-ıla, --y, --ıla*]

zât: Varlık, öz.

Sāye anuñ pertavidür iy 'azîz
Sāyeden sen **zâtı** eylegil temîz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 36*). [*zâtı, -ı*]

(*Mes. 4: m. 28; Mes. 39: m. 33; Mes. 85: m. 106; Mes. 108: m. 9*)

zât: Kişilik, varlık; nefis.

Bu muḳayyed **zātuñı** terk idegör
Dağı muṭlak zât-ıla var hoş otur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 18, Mısra 29*). [*zātuñı, -uñ, -ı*]

zât: Kendi. Öz, asıl.

Sāyeden her kim yol ilte **zātına**
Lācerem ol yoldan ire katına
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 2, Mısra 33*). [*zātına, -in, -a*]

(*Mes. 52: m. 33; Mes. 85: m. 105*)

zātı: Kendine özgü, kişiye ilişkin.

Yüzmek öğrenmek bu iş katı-durur
İlla bizde bu hüner **zātı-durur**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 74*). [*zātı-durur, --dur, -ur*]

(*Mes. 85: m. 93*)

zātı ola: Bizzat kendinden olmak, bizatihi olmak.

Anda Tañrı tā'atı **zātı ola**
Āferîniş anuñ ālāti ola
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 31*). [*zātı ola, -a*]

zāviye: İnsanların ibadet etmek amacıyla çekildikleri küçük tekke.

Zār u ḥayrān gün uzun gezer-idüm
Şeyḥ gibi bir **zāviye** düzer-idüm
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 16*). [*zāviye,]*

zavve: Zaviye, tekke.

Niçe şeyḥlik guşşasın yiye canuñ
Başuñ yıkılusun ol **zavveñ** senüñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra 84*). [*zavveñ, -ñ*]

(*Mes. 81: m. 24; Mes. 81: m. 26; Mes. 81: m. 11; Mes. 81: m. 16*)

zebün: Zayıf, güçsüz, aciz.

Baña girü tevbe oldı reh-nümün
İlla sen kalduñ günāhuñla **zebün**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 90*). [*zebün,]*

zehr: Zehir || Kötülük.

Enbiyāya **zehrüñ** olmaya senüñ
Kim diñesin yâ geçe mekr ü fenüñ
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 47*). [zehrüñ, -üñ]

zehr içe: Zehir içmek.

Zehr içe er kim şeker sözler diye
Tıfl ola kim dem-be-dem şeker yiye
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 18, Mısra 5*). [zehr içe, -e]

zehre: Öd, safra.

İttifāk eyler dükelçügi aña
Kim bir oğlan **zehresi** gerek saña
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 14*). [zehresi, -si]

zehre: Cesaret, yiğitlik.

Mü' mîn ol deñize kim sîne ura
Zehre yok kim İblîs ol bahra gire
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra 120*). [zehre,]

zehr-i kâtil: Öldürücü zehir.

Yohsa ayruķ kimse nesne dimedi
Şehdi koyup **zehr-i kâtil** yimedi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra 210*). [zehr-i kâtil,]

(*Mes. 72: m. 187*)

zehri virürler-ise: Zehir vermek.

Ėayb rızķı dil-firîb ü hõş olur
Zehri virürler-ise kim nüş olur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 10*). [zehri virürler-ise, -ür, -ler, --ise]

zekât: Müslümanlıkta, sahip olunan mal ve paranın kırkıta birinin, her yıl sadaka olarak dağıtılmasını öngören İslâmın beş şartından biri.

Ne ki ol şahşuñ bahîl urdı adın
Anuñ-ıçun **zekātuñ** bilmez dadın
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 292*). [zekātuñ, -uñ]

(*Mes. 81: m. 107*)

zekât viresin: Zekat vermek.

Sen şerî' atda iki yüzden zekât
Viresin biş akça bulmağa necât
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 62*). [zekât viresin, -esin]

zellet: Günah, yanlışlık, kabahat, suç.

Zühdüñi 'âlemde **zellet** göreler
Dirilüben seni şârdan süreler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra 9*). [zellet,]

zellet: Günahkâr, suçlu.

Ben bu elden seni hâlķa çakıçak
Hâlķ saña **zellet** göziyle bakıçak
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra 12*). [zellet,]

zemîn: Yeryüzü.

İl içinde eyledür hûkmüm revân
Kim kıla emrüm **zemîni** âsumân
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 57, Mısra 12*). [zemîni, -i]

zenbîl: Hasırdan veya hurma liflerinden örölmüş kulplu torba.

Olmuş-iken şunça ulu şehriyâr
Zenbîl örmegini kıldı ihtiyâr
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 34, Mısra 18*). [zenbîl,]

(*Mes. 34: m. 26; Mes. 44: m. 30*)

zencîr: Zincir, pranga. (Sevgilinin saç bağlamında).

Bir kılından beni yüz tedbîr-ile
Bağlamışdur elli biñ **zencîr-ile**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 45, Mısra 10*). [zencîr-ile, --ile]

zendavestâ: Zerdüşterin kutsal kitapları.

Zendavestā'yı köyindürdi odı
Milletünüz kamu bāıldur didi
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 93*). [*zendavestā'yı, -'yı*]

zengi: Zenci.

Kim karañu dünde çün destān idem
Hālını **zengi** yüzinden ilemem
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 89, Mısra 4*). [*zengi,*]

zenlik kumaşı: Kadınlik kumaşı.

Anda kim **zenlik kumaşı** key geçe
Yohsa hōdbīnlığı almazlar hīçe
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 42, Mısra 5*). [*zenlik kumaşı, -ı*]

zer': Ekin, ekip biçmek.

Şirket ü bey' ü mübāh u **zer'** olur
Bunlaruñ hükmin düzedem şer' olur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 100, Mısra 3*). [*zer',*]

zer: Altın.

Seni dīnden çıkaran ol **zer-durur**
Kim zeri büt eyleyen Āzer-durur
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 36, Mısra 5*). [*zer-durur, --dur, -ur*]

(*Mes. 36: m. 6; Mes. 65: m. 9; Mes. 73: m. 15; Mes. 83: m. 17*)

zer-endūd: Altınla kaplanmış.

Degme **zer-endūda** zerdür dimeye
Hāk'dan artuğ nesne vardur dimeye
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 9*). [*zer-endūda, -a*]

zer-feşān: Altın saçan.

Müşterī çıkdı ufukdan **zer-feşān**
Büşr'e eydür Yemlihā kim iy fülān
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 227*). [*zer-feşān,*]

zerk: Riya, ikiyüzlülük, hile.

'Avrat olsa yigdür er bir fark-ıla
Yoldan iltinçe bir eri **zerk-ıla**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 82*). [*zerk-ıla, --ıla*]

(*Mes. 102: m. 123; Mes. 109: m. 14*)

zerk ü rivā: Hile ve ikiyüzlülük.

Kim ahılıkdan ol irdi Tañrı'ya
Senüñ işüñ kaması **zerk ü rivā**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 544*). [*zerk ü rivā,*]

zer-nigār: Altın işlemeli.

Er evi Şatt'dan bu yaña **zer-nigār**
Şahıñ bağ u sakfı dahı lālezār
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 5*). [*zer-nigār,*]

(*Mes. 10: m. 128; Mes. 72: m. 478; Mes. 107: m. 108; Mes. 111: m. 32*)

zerrāk: İkiyüzlü, riyakar.

Hāk senden cümle münkir olalar
Seni bir **zerrāk** u 'āsī bileler
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 98, Mısra 8*). [*zerrāk,*]

zerre: Zerre, çok küçük şey.

Şanma kim batmana kimse garradur
Kūh-ı Kāf anuñ katında **zerredür**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 100*). [*zerredür, -dür*]

zerre: Zerre, çok küçük, güneş ışığında görünen ufacak madde.|| Āciz (kimse).

Pādişāh bōstān u siz bir teresiz
Güneşinden ol şehūñ bir **zerresiz**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 24*). [*zerresiz, -siz*]

zerre: Zerre, çok küçük; güneş ışığında görünen ufacak maddeler.

Kim güneşi ister-ise bulısar
Zerrelerüñ adını kim biliser
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra
26). [zerrelerüñ, -ler, -üñ]

(Mes. 68: m. 68)

zerre gibi: Güneşin ışınlarının yansıdığı
yerlerde görülen küçük maddeler gibi.

Zıra dünyâda bilinmez kişiler
Zerre gibi dek güneşde ışılar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra
116). [zerre gibi,]

zerrece: Zerre kadar, çok az.

Başı gözi yok-durur hîç işinüñ
Zerreçe kadrini bilmez kişinüñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra
76). [zerreçe,]

(Mes. 65: m. 63; Mes. 65: m. 124;
Mes. 76: m. 11; Mes. 108: m. 30)

zevâl irişe: Zeval bulmak, yok olmak.

Ol cemâle kim **zevâl irişe** tîz
'Âşıka andan melâl irişe tîz
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 8, Mısra
5). [zevâl irişe, -iş, -e]

zevk: Keyif, neşe.

Kim bizi dutmayalar itler daķı
Yohsa **zevkumuz** gider Tañrı haķı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra
20). [zevkumuz, -umuz]

(Mes. 72: m. 90; Mes. 81: m. 130)

zevk: Tat, lezzet; keyif, eğlence.

Ben daķı yüz **zevkı** yüz 'işretleri
Yimek içmekleri vü lezzetleri
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra
109). [zevkı, -ı]

zevk eyler: Zevk, safâ etmek, eğlenmek.

Büşr bir 'âlemde kim bir hâl-ıla
Bunça **zevk eyler** maħall u mâl-ıla

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
498). [zevk eyler, -r]

zevka düşer: Zevk ve hoşnutluk içinde
bulunmak.

Bu hikâyetden hâlîfe şâd olur
Zevka düşer guşşadan âzâd olur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
98). [zevka düşer, -er]

zevkı olmaya: Tadı, tuzu, zevki olmak.

Anda kim şâfî ola şuyu gölün
Zevkı olmaya harâmîlü yoluñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra
154). [zevkı olmaya, -ma, -ya]

zevkı vokdur: Lezzetin, tadın olmaması.

Dâm içinde **zevkı yokdur** dânenüñ
Yavırdan artuķ nesi var annenüñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 27, Mısra
13). [zevkı yokdur, -dur]

zevd: Arapça'da bir konuda insan ismi
kullanılması gerektiğinde kullanılan isim
çiftinden biri. Bizdeki Ali ile Veli gibi.

Zeyd ü Bekr ü 'Amr çok var dünyada
Bellü ad-ıla gerek er dünyada
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
225). [zeyd,]

zeyrek: Aklı başında, zeki (kimse).

Kim kazâlar Tañrı'dan çün geleler
Kamu **zeyrekler** görüñ kör olalar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
288). [zeyrekler, -ler]

zeyrek: Akıllı, uyanık kimseler.

Bön kişi zeyreklerle çok aldana
Zeyrek ol aldamağı key iş şana
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 90, Mısra
18). [zeyrek,]

(Mes. 90: m. 17; Mes. 90: m. 19)

zibâ: Güzel, hoş, süslü.

Şāhidūñ ra‘nā degül nā-ḥōş-durur
Şehvet anı saña **zībā** gösterür
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 46, Mısra
14). [zībā,]

(Mes. 39: m. 90; Mes. 63: m. 69; Mes.
65: m. 67; Mes. 69: m. 64; Mes. 46:
m. 6)

zībā söyledüm: Güzel(ce) söylemek.

Hem Felek-nāme daḥı ḥūb eyledüm
Bu iki ad-ıla **zībā söyledüm**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 69, Mısra
156). [zībā söyledüm, -dü, -m]

zihī: Ne güzel, ne hoş, ne iyi.

Bunça yıldan soñra bir fāzil imām
Büt-perest oldu **zihī** bīgāne dām
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
154). [zihī,]

(Mes. 81: m. 16; Mes. 63: m. 69; Mes.
30: m. 43; Mes. 59: m. 10)

zihī: "Ne acayip, ne kadar garip" manasında
şaşkınlık bildirir.

Yemlihā eydür **zihī** nādān kişi
Oldı benüm gibi dānā yoldaşı
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
217). [zihī,]

(Mes. 90: m. 15)

zihī: Güzel, iyi, aferin.

Yemlihā eydür **zihī** kim añladuñ
Kim bu küp müzd-ıduḡını tañladuñ
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
315). [zihī,]

zıkr: Sözüni etme, ismini söyleme, anma.

Degme rengüñ çok işitdüm **zıkrını**
Eyledüm göñlümde şekl ü fikrini
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 53, Mısra
47). [zıkrını, -in, -i]

(Mes. 63: m. 235; Mes. 88: m. 119)

zıkr eylenüdüğü: Zikretmek; Allah'ı
hatırlamak, adını anmak.

Tañrı adın dilde söylenüdüğü
Ġāfil olmañ **zıkr eylenüdüğü**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 63, Mısra
2). [zıkr eylenüdüğü, -ü, -dur, -uñ]

zıkr evle-: Anmak, sözünü etmek, bahsetmek.

Nāgehān **zıkr eylenürken** dōstına
Leylinüñ kölgesi düşer üstine
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra
49). [zıkr eylenürken, -n, -ür, -ken]

(Mes. 98: m. 36)

zıkr ü ḥayrın: İbadet ve iyilik.

Çün ahī olur ki etmek yidüre
Ḥalḡa kendü **zıkr ü ḥayrın** didüre
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 110, Mısra
40). [zıkr ü ḥayrın, -ın]

zıkr-i ḥayrın: Güzel şekilde, hayırla anma.

Çün kişinüñ etmegini yimedüñ
Hergiz anuñ **zıkr-i ḥayrın** dimedüñ
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 74, Mısra
10). [zıkr-i ḥayrın, -n]

zillet: Sefillik, alçaklık.

‘Ālimüñ uyḡusu bī-‘illet-durur
Cāhilüñ zühdi ḡamu **zillet-durur**
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 28, Mısra
24). [zillet-durur, --dur, -ur]

(Mes. 55: m. 18)

zilzāl: Depremler, zelzele; sarsıntı.

Zāl'ı bu **zilzāl** bī-zür eyleye
Rüstem'i bu māra bir mūr eyleye
(Mantiku't-Tayr, Mesnevi 104, Mısra
21). [zilzāl,]

zinā: Evlilik bağı ile bağı olmayan kadınla
erkek arasındaki cinsel ilişki, nikāhsız
birleşme.

Kim **zinādan** gaybet eylemek dağı
Ulurağdur erde bir Tañrı hağı
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 71, Mısra 21*). [*zinādan, -dan*]

(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra 44*). [*zīnhār,]*

(*Mes. 74: m. 17*)

zincir: Zincir.

Yönümi yüz 'işve vü tedbîr-ile
Bağlamışdur elli biñ **zincir-ile**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 92, Mısra 14*). [*zincir-ile, --ile*]

Ayruğı yidürmağ-ıçun **zīnhār**
Kendüzüne kurdı hiç eyleme yār
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 59, Mısra 13*). [*zīnhār,]*

(*Mes. 101: m. 55*)

zindān: Zindan, hapishâne.

Çün bizüm maqşūdumuz şultān-durur
Cennet ansuz bize bir **zindān-durur**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 22, Mısra 148*). [*zindān-durur, --dur, -ur*]

(*Mes. 89: m. 28*)

zīnhār: Elbette.

Bu ne sözdür kim didün iy nā-bekār
Dirligi қо ölümü añ **zīnhār**
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 48*). [*zīnhār,]*

zindān: Zindan, hapishane || Kafes.

Eydesin 'ahd ü vefâyı n'itdünüz
Kim bu **zindānda** bizi unıtdünüz
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra 36*). [*zindānda, -da*]

zīrā: -den dolayı, -diğinden, sebebiyle.

Şeyh elinden қomadı cāmı girü
Zīra puhte yise yig hāmı girü
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 104*). [*zīra,]*

(*Mes. 63: m. 130*)

zinde: Canlı, diri.

Az yiyenün Cebra'ıl olur canı
Çok yiyenün **zinde** pıl olur teni
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 84*). [*zinde,]*

zīrā: Çünkü, onun için ki.

Eydesin maşnū 'a bir şāni' gerek
Zīra her mecmū 'a bir cāmı' gerek
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 52, Mısra 20*). [*zīra,]*

zīnhār: Sakın, asla.

Kendüzüne şanmaduğın **zīnhār**
Şanma ayruğa dağı iy nāmdār
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 25, Mısra 99*). [*zīnhār,]*

(*Mes. 30: m. 38; Mes. 30: m. 97; Mes. 39: m. 14; Mes. 47: m. 170; Mes. 59: m. 19; Mes. 83: m. 1; Mes. 100: m. 9; Mes. 87: m. 16; Mes. 88: m. 41*)

zīrā: Çünkü, şundan dolayı. Sebep bildirir.

Bu cihān yaradana da 'vet kılur
Halk **zīrā** Tañrı birligin bilür
(*Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 192*). [*zīrā,]*

(*Mes. 30: m. 72; Mes. 50: m. 115; Mes. 52: m. 14; Mes. 52: m. 16; Mes. 63: m. 232; Mes. 65: m. 108; Mes. 68: m. 21; Mes. 72: m. 258; Mes. 81: m. 50; Mes. 85: m. 16; Mes. 96: m. 32; Mes. 96: m. 78; Mes. 100: m. 53; Mes. 100: m. 16; Mes. 101: m. 34; Mes. 111: m. 64*)

zīnhār: Aman!, ne olur!.

Nağle 'aklı eylegil her sözde yār
Mu'tekid bürhān-ıla ol **zīnhār**

zīrā çün kim: Çünkü, nedeniyle.

Zīrā çün kim mülki görem ser-be-ser
Mālikinden ilerü bilem haber
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra 131*). [*zīrā çün kim,]*

(Mes. 3: m. 13)

zīrā ki: Çünkü, onun için ki.

Begler ortasında size şulţanı
Gösterem **zīrā ki** bilürem anı
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 40, Mısra 6*). [*zīrā ki,]*

zīrā kim: Çünkü.

Zīrā kim 'ālemde yok-durur maķām
Ol kapudan artuķ iy 'ālī imām
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 137*). [*zīrā kim,]*

(Mes. 108: m. 37; Mes. 40: m. 11;
Mes. 40: m. 15)

zīrā kim: Şundan dolayı ki; onun için ki.

Zīrā kim ermişdür iy şāhib-naţar
Şāha bizüm mihnetümüzden haber
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 60, Mısra 53*). [*zīrā kim,]*

(Mes. 50: m. 135; Mes. 66: m. 62)

zīr-desti: Tabi olmak.

Her kimüñ kim hayrı vü **zīr-destiyem**
Düşmenüm-ise dahı kim dostıyam
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 86, Mısra 5*). [*zīr-destiyem, -y, -em]*

zīrefgend: Türk müziği makamlarından biri.

Çünkü **Zīrefgend** ü Nevruz u 'Irāk
Vaşla yitdiler ki uş erdi firāk
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 39, Mısra 103*). [*zīrefgend,]*

(Mes. 94: m. 23)

zişt: Çirkin.

Biri eydür degme **zişt**i isteyen
Olmaya hergiz behişt'i isteyen
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 11, Mısra 9*). [*zişt, -i]*

zişt olur: Çirkin olmak.

Çok sarāy issi bir eve hışt olur
Ol ne zībādur ki soñra **zişt olur**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 46, Mısra 6*). [*zişt olur, -ur]*

zişt ü yavlaķ: Çirkin ve kötü.

Fi'li **zişt ü yavlaķ** āvāzı yavuz
Lehçesi bī-lezzet ü sāzı yavuz
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 50, Mısra 31*). [*zişt ü yavlaķ,]*

ziyāde: Çok, fazla.

Kim **ziyāde** çünkü şābit durasın
Hem bir ihlāşa anı irüresin
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 165*). [*ziyāde,]*

ziyān: Zarar, ziyan.

Eyle kim senden **ziyāna** vardı iş
Saña giley itmesevüz yig-imiş
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra 257*). [*ziyāna, -a]*

(Mes. 14: m. 76; Mes. 85: m. 7)

ziyān eylemegil: Zarar, ziyan etmek.

Bī-terāzū sen dükān eylemegil
Māye vü söz ü **ziyān eylemegil**
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 81, Mısra 192*). [*ziyān eylemegil, -me, -gil]*

ziyān kıl-: Zarar etmek.

Şükr kim bu şatuda sermāyemüz
Ne **ziyān kıldı** ne assı māyemüz
(*Mantiku't-Tayr, Mesnevi 75, Mısra 36*). [*ziyān kıldı, -dı]*

(Mes. 75: m. 42)

zuhal: Satürn gezegeni.

Çārşenbih gicesin aldı **Zuhal**
Müşkil uş böyle olur uşbunda hall
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra
203). [zuhal,]

(Mes. 72: m. 237; Mes. 72: m. 275)

zulm: Zulüm, eziyet, haksızlık.

Hüdhüd eydür kendüzünü görmegil
Zulm-ıla mazlüm boynın urmağıl
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 31, Mısra
2). [zulm-ıla, --ıla]

(Mes. 31: m. 29; Mes. 57: m. 5; Mes.
58: m. 4; Mes. 58: m. 10; Mes. 58: m.
17; Mes. 81: m. 177; Mes. 58: m. 7;
Mes. 58: m. 21; Mes. 58: m. 26; Mes.
100: m. 47; Mes. 110: m. 32)

zulm yolından: Eziyet yolu.

Zulm yolından birez ayrılmaduñ
Yüz kuş ölmeyinçe sen dirilmedüñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 31, Mısra
35). [zulm yolından, -n, -dan]

zulm zikrin: Haksızlık, kötülük ve cefanın
sözü.

‘Adlı Gülşehrî bize şerh eyledi
Zulm zikrin dahı yavlaķ söyledi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 57, Mısra
36). [zulm zikrin,]

zulmet: Karanlık.

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilāt
Cehl **zulmetdür** ‘ilim āb-ı hayāt
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 66, Mısra
156). [zulmetdür, -dür]

zulmet: Karanlık; sıkıntı, dert.

Ƙodılar yüz yire **zulmetden** girü
Geçdiler nūr-ıla biñ güç ilerü
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 107, Mısra
101). [zulmetden, -den]

zulmet: Karanlık || Gaflet.

Fa‘ilātün fa‘ilātün fa‘ilāt
Cehl **zulmetdür** ‘ilim āb-ı hayāt
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 32, Mısra
194). [zulmetdür, -dür]

zulmet oldu: Karanlık olmak.

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilāt
Zulmet oldu chehl ‘ilm āb-ı hayāt
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 5, Mısra
328). [zulmet oldu,]

zulmete düşdün: Karanlık içinde kalakalmak.

Zulmete düşdün nere kim geçesin
Āb-ı hayvān çeşmesinden içesin
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 19, Mısra
15). [zulmete düşdün, -dün]

zulüm: Eziyet, kötü muamele.

Hak ta‘ālā dimedi dīve fuzül
Ādemīye dir **zulümüyla** cühül
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 110, Mısra
48). [zulümüyla, -i, -yla]

zür: Sıkıntı, güçlük, zorluk.

Mü’ minīne niçe **zür eyler-iseñ**
Zür-ıla nefsünü kür eyler-iseñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra
66). [zür-ıla, --ıla]

zür eyledi: Zorlamak. (Aklı).

‘Işķ geldi ‘aqlumı **zür eyledi**
Şir-iken nāgāh bir mūr eyledi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
25). [zür eyledi, -di]

zür eyler-iseñ: Zulmetmek, eziyet etmek.

Mü’ minīne niçe **zür eyler-iseñ**
Zür-ıla nefsünü kür eyler-iseñ
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 85, Mısra
65). [zür eyler-iseñ, -r, --iseñ]

zühhd: Dünyaya rağbet etmeyip kendini ibadete verme, nefsinin her türlü zevkten alıkoyup ibadet yolunu seçme, takvâ.

Eyleyem bir fışk-ıla iy nâmdâr
Elli yıllık **zühhd** esâsın târ-mâr
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 84, Mısra 104). [zühhd,]

(Mes. 95: m. 21; Mes. 10: m. 20; Mes. 81: m. 145; Mes. 98: m. 9; Mes. 107: m. 83)

zühhd: Kaba sofuluk.

Şeyh çün ma'şukını esrük görür
Zühhd ü dîn ü baş u cân terkîn urur
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra 108). [zühhd,]

(Mes. 26: m. 19; Mes. 28: m. 1; Mes. 28: m. 22; Mes. 28: m. 24)

zühhd bünyâdın yıkar: İbadet temelini yıkmak.

Bâde çün kim **zühhd bünyâdın yıkar**
Hânekâhdan şüfiler esrük çıkar
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 47, Mısra 9). [zühhd bünyâdın yıkar, -ar]

zühhd ü takvâsı: İbadet ve günahlardan çekinme.

Zühhd ü takvâsı riyâyî olmaya
Halk arasında mürâyî olmaya
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 65, Mısra 69). [zühhd ü takvâsı, -sı]

zühre: Çoban yıldızı, Venüs, Zühre (çalgıcı özelliği ile).

Çün Rehāvî'den 'Irak'a yüz dutam
Zühre'nün çengini avc-ıla utam
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 17, Mısra 16). [zühre'nün, -nün]

(Mes. 32: m. 19; Mes. 39: m. 106)

zühre: Çoban yıldızı, Venüs gezegeni.

Müşterî'ye vir düşenbe dünini
Zühre seşenbih düninün hatunı

(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 72, Mısra 202). [zühre,]

(Mes. 72: m. 239; Mes. 72: m. 274)

zülâl: Safî, hafif, soğuk, güzel su.

Bir çemende kim **zülâl** aklar-ıdı
Bülbülün gözi güle bakar-ıdı
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 9). [zülâl,]

zülfi: Yüzün iki cihetinden sarkan saç, saç bükümü.

Yaz anuñ yüzi katında güz gibi
Zülfi gice 'arızı gündüz gibi
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra 78). [zülfi, -i]

(Mes. 10: m. 86)

zülfi: Yüzün iki yanından sarkan saç lülesi || Sevgilinin saçı.

'Aşık ol-durur ki 'âlemde kese
Göñlini vü yârı **zülfinde** aş
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 9, Mısra 54). [zülfinde, -in, -de]

(Mes. 12: m. 11; Mes. 12: m. 12)

zülfi ü hâl-ıla: Saç ve ben.

İşi yokdur şimdi kâl u hâl-ıla
'İşkî oynar şimdi **zülfi ü hâl-ıla**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 14, Mısra 18). [zülfi ü hâl-ıla, --ıla]

zümürred: Parlak ve yeşil renkli bir süs taşı; yeşil renkte olan değerli bir taş.

Nerkisün gözi begâyet pür humâr
Kavun altun kim **zümürreddür**
hıyâr (Mantıku't-Tayr, Mesnevi 91, Mısra 44). [zümürreddür, -dür]

zünnâr: Papazların kuşandıkları ip, kuşak.

Hem çelîpâsın bırakmış yabana
Kesedurur şeyh **zünnârın** yana
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 15, Mısra
62). [zünnârın, -ın]

zünnâr eyleye: Papazların bellerine
bağladıkları kuşak eylemek.

Şeyh eger bu zülfe ikrâr eyleye
Hırkasın bu zülfe **zünnâr eyleye**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
12). [zünnâr eyleye, -ye]

zünnârı bağladı bile: Beline zünnar
(papazların bellerine bağladıkları kuşak)
kuşağını bağlamak.

Şeyh çün **zünnârı bağladı bile**
Küfri meşhûr oldu şehre vü ile
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 12, Mısra
143). [zünnârı bağladı bile,]

zünnârın biline bağlaya: Beline zünnar
(papazların bellerine bağladıkları kuşak)
kuşağını bağlamak.

Mü'min ister kim yüregün tığlaya
Zülfî **zünnârın biline bağlaya**
(Mantıku't-Tayr, Mesnevi 10, Mısra
86). [zünnârın biline bağlaya, -ya]

